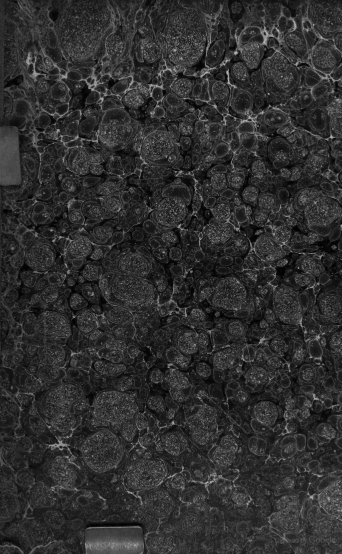

HISTORIA
REGNI
HUNGARIAE,

POST OBITVM GLORIOSISSIMI
MATTHIAE CORVINI
REGIS, +
A QVO APOSTOLICVM HOC REGNVM TVRCARVM
POTISSIMVM ARMIS BARBARE INVASVM,

LIBRIS XXXIV.

RERVM IN PANNONIA, DALMATIA,
TRANSYLVANIA, MOLDAVIA, BOSNIA, ILLYRICO,
CÆTERISQVE CONFINIIS VLTRA SECVLVM, AB ANNO MCCCCXC.
GESTARVM LOCVPLETISSIMIS EXACTE DESCRIPTA
A

NICOLAO ISTHVANFIO,

PANNONIO, EIVSDEM REGNI PROPALATINO,
ET OCTOGENARIO MILITE EXCELLENTISSIMO;

QVA
PROINDE, VEL OCVLARI IPSO TESTE,
VEL CERTA SVA SCIENTIA,
OMNIVM EIVSDEM REGNI PROVINCIARVM
DESCRIPTIONES,
MORES ET CONSVETVDINES;
VRBIVM, ARCIVMQVE SITVS AC MVNITIONES;
FLVMINVM ORTVS AC TRACTVS;
PRÆLIORVM DENIQVE, EXPEDITIONVM
ET RERVM DOMI BELLIQVE GESTARVM
COMMENTARIA ABSOLVTISSIMA,
AD OMNIMODAM LECTORVM SCIENTIAM ELEGANTI STYLO
EXHIBENTVR.

Cum Indice Rerum & Verborum locupletissimo.

VIENNÆ, PRAGÆ ET TERGESTI,
TYPIS & SUMTIBUS IOANNIS THOMÆ TRATTNER,
SACRÆ CÆSAREO-REGIÆ MAIESTATIS AVLÆ TYPOGRAPHI
ET BIBLIOPOLÆ, MDCCLVIII.

NICOLAI ISTHVANFI PANNONI

HISTORIARVM DE REBVS VNGARICIS LIBRI XXXIV.

AB ANNO CHR. MCCCCXC. AD MDCVI.

EDITIO NOVISSIMA.
AD PRIMAM COLONIENSEM DE ANNO MDCXXII. EMENDATISSIME RECVSA.

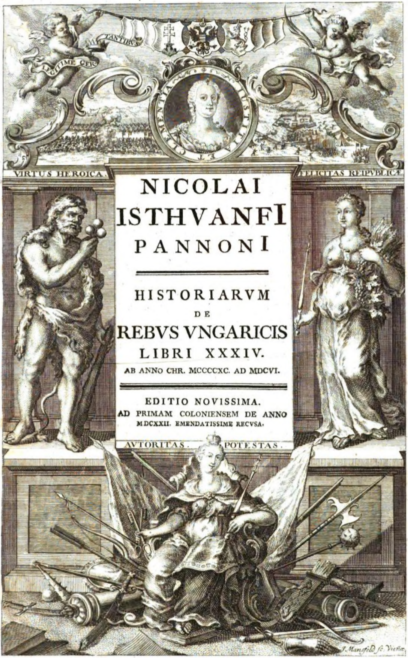

ECOLE SAINTE GENEVIÈVE

Digitized by Google

DEDICATIO
PRIMÆ EDITIONIS COLONIENSIS DE ANNO MDCXXII.

ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO DOMINO,
DOMINO PETRO PAZMANY,
DEI GRATIA METROPOLITANÆ ECCLESIÆ STRIGONIENSIS
ARCHIEPISCOPO,

Locique ejusdem Comiti Perpetuo, Primati Hungariæ, Legato nato, Sacræ Cæſareæ, Regiæque Majeſt. Summo & Secretario Cancellario ac Conſiliario, &c.

DOMINO SUO CLEMENTISSIMO.

Rodit nunc tandem, Illuſtriſſime & Reverendiſſime Domine, Hiſtoria illa Vngarica, quam ante biennium, a Generoſo & Illuſtri Pannonicæ nationis viro, NICOLAO ISTHVANFIO, *ſummo ſtudio, accuratiſſimaque diligentia collectam, conſcriptamque, ut typis excudenda committeretur, ad me miſiſti. Prodit, inquam; & quidem ſub Illuſtriſſimæ tuæ Celſitudinis auſpicio ac nomine prodit, ſumptibus meis publico bono evulgata, typiſque, ut ſpero, elegantibus excuſa atque exornata. Decebat enim ita prodire, tum, quia id ſumma Invictiſſimi noſtri Imperatoris, ac Domini clementiſſimi efflagitabat auctoritas, tum quia Illuſtriſſ. etiam veſtræ Celſitudini mos gerendus erat, quippe qui Hiſtoriæ bujus conſervatæ & publicatæ auctor fuiſti primus & præcipuus. Poſtulabat denique idem inſignis & rara Auctoris eruditio, cum certiſſima rerum experientia conjuncta, tum vero cumprimis Hiſtoriæ bujus, extra omnem dubitatis aleam poſita, veritas.*

Fuit enim libri bujus auctor, NICOLAUS ISTHVANFY, *(ut vitam illius tribus, quod ajunt, verbis exprimam) non tantum illuſtri loco natus, ſed in prima ſua juventa Patavii, Bononiæque bumaniores æque ac ſublimiores ſcientias hauſit, tum vero etiam Græci Latinique ſermonis fuit peritiſſimus. Linguas ferme omnes Europæas, vaſta quadam ingenii capacitate, ne dicam, felicitate complexus, ſexaginta inſuper propemodum annis in aulis verſatus eſt. Primum a ſecretis Rerum Ungaricarum Divis,* MAXIMILIANO *ac* RUDOLPHO, *Imperatoribus fuit; tum per omnes bonorum ac dignitatum gradus eo pervenit, ut factus Conſiliarius ac Locumtenens officii Palatinalis, Prætoria quadam autboritate jura Ungaris dixerit. Juventutem in armis exercuit, ac in arce Szigetb ſub Illuſtri Comite Nicolao Zrynio (cum aliis rebus, tum vel maxime Szigetbianæ obſidionis conſtanti tolerantia celebratiſſimo beroë) prima militiæ rudimenta poſuit, atque ad extremam uſque ætatem, octogenarius viridi ſenecta miles, nullis fere celebrioribus expeditionibus abeſſe voluit. A* RUDOLPHO *Imperatore non ſolum aliis graviſſimis negotiis adbibitus, ſed & Transſylvaniæ dirigendæ Commiſſarius, & pacis cum Turca ineundæ Tractator nominatus, ſumma cum prudentiæ & dexteritatis laude in omnibus, apud omnes, omnium teſtimonio eſt verſatus. Unde factum, ut non aliorum inſtar biſtorias rumore collectas, aut mendace fama bauſtas, ſcripſerit, ſed pleraque, quibus interfuit, aut præfuit, quorum origines, initia ac progreſſus exploratos babuit, ad amicorum inſtantiam, venerandus ſenex, poſteritati commiſerit. In cujus ſcriptione quid magis mireris, ambigere poſſis: Veritatemne nulla paſſionum*

aut

aut affectuum nube fuscatam? an claram, nervosam, succinctamque brevitatem? an singularem modestiam, senilemque ac maturam prudentiam, præcipitis expertem temeritatis, & judicandi præsidentiæ? Verum ad rem redeo.

Librum hunc Historicum Auctor, morti vicinus, Illustrissimæ & Reverendissimæ Vestræ Celsitudini, utpote amico summa benevolentia necessitate, mutuaque studiorum & ingeniorum harmonia similique conformitate sibi conjunctissimo, testamento legavit; opus profecto tanto hærede non indignum: quod ab Illustriss. & Reverendiss. Vestra Celsitudine porro mihi communicatum, inque istum finem, ut typis prima quaque occasione evulgatum publici juris fieret, transmissum fuit. Mutuum hoc, sive mavis commodatum, Illustriss. ac Reverendiss. Domine, Celsitudini V. nunc reddo ac remitto, utpote vero & legitimo ejus heredi; sic enim jus hæreditarium voluit. Cum igitur lucem hanc liber hic primitus aspiciat, quem alium patronum ac protectorem, nisi proprium ac verum suum Dominum & hæredem, Illustrissimam scilicet vestram Celsitudinem, requirat? Neque ego alium eidem jure destinare poteram, qui eundem melius contra invidos Momorum æmulorumque morsus defenderet: quippe qui post Sacram Cæsaream, Hungariæ ac Bohemiæ Reg. Majest. Imperatorem ac Dominum nostrum Invictissimum & clementissimum, Primas Hungariæ censeris, ejusdemque Regni Supremum Archiepiscopatum, Cancellariatum & Secretariatum insigni cum laude a multo jam tempore geris, inque tot ac tantis annorum aliquot adversitatibus, periculis ac procellis, eundem te semper, hoc est, constantem, sincerum ac fortem cum summo nominis tui honore re ipsa exhibuisti.

Quam ob causam cum ipse etiam Auctor, ejusdemque libri materies Historiæ hujus Patronum ac Tutorem Illustrissimam Vestram Celsitudinem elegerint, non potui non suffragia Isthæc & ipse calculo meo approbare, eidemque Illustriss. V. Celsitudini tutelam hanc lubens volensque committere; humiliter rogans atque obsecrans, ut me gratia ac favore suo clementer prosequi ne dedignetur; me, inquam, quem Illustriss. vestra Celsitudo ad omne servitiorum obsequiorumque genus promptissimum semper paratissimumque habebit. Valeat Illustr. V. Celsitudo quam diutissime. Dabam Coloniæ Agrippinæ; Calendis Septembr. Anno 1622.

Illustrissimæ & Reverendissimæ Vestræ Celsitudini

Addictissimus atque obsequentissimus

ANTONIUS HIERATUS.

VITA

VITA
NICOLAI ISTHVANFII EXCELLENTISSIMI AUCTORIS HISTORIÆ DE REBUS HUNGARICIS.

ILlustri in Hungaria loco natus NICOLAUS ISTHVANFY primos Adolescentiæ annos iis in patria studiis consecravit, quæ ætatem illam decere videbantur : Italico postea sub aere Patavii Bononiæque, humanioribus æque ac sublimioribus scientiis egregie haustis, insignem porro græci, latinique sermonis peritiam sibi comparavit. Linguas ferme omnes Europæas, etiam Turcicam vasta quadam ingenii, ne dicam, capacitate, an felicitate complexus, maximam vitæ suæ partem in aulis Principum, speciatim MAXIMILIANI II. IMP. atque filiorum ejus RUDOLPHI IMP. & MATTHIÆ ARCHIDUCIS AUSTRIÆ consumsit, sexaginta propemodum annis varia officiorum splendidissimorum administratione gloriose transactis.

Ab Hungaricarum rerum secretis primum fuit MAXIMILIANO ac RUDOLPHO IMPP. tum per omnes honorum ac dignitatum gradus eo ascendit, ut a RUDOLPHO II. Hungariæ Rege Regni Hungariæ Propalatinus, seu Locumtenens Regni, Anno MDLXXXVII. constitutus eidem pro tribunali sedenti sacramentum dixerit ac in Publicum prodeunti strictum de more ensem prætulerit, quod Ladislaus Banfy Regii Stabuli Præfectus, qui hoc munere fungeretur, oppressus gravi morbo abesset.

Juventutem in armis exercuit, ac in arce Szigeth sub Illustr. Comite Nicolao Zrinio (cum in aliis rebus, tum vel maxime Szigethianæ obsidionis constanti tollerantia celebratissimo Heroe) prima militiæ rudimenta posuit atque ad extremam usque ætatem, octogenarius viridi senecta miles, nullis ferme celebrioribus expeditionibus abesse voluit. A dicto proinde RUDOLPHO IMP pluribus non solum gravissimis negotiis adhibitus, sed & Transsylvaniæ dirigendæ Commissarius & pacis cum Turca ineundæ Tractator nominatus, summa cum prudentiæ & dexteritatis laude in omnibus, apud omnes, omnium testimonio est versatus.

Tot igitur tantisque functionibus sapienter ac feliciter administratis, rebus etiam Patriæ quamplurimis maxime arduis ac difficilibus peritissime gestis ac compositis eam consecutus est politicam non minus, ac historicam rerum patriarum exterarumq; notitiam, ut, non aliorum instar scriptorum, historias solo rumore collectas aut fallaci fama haustas in scripturam redegerit atque memoriæ monimentis consecraverit; sed pleraque, quibus vel ipse interfuit, vel præfuit, vel quorum origines, initia ac progressus exploratos habuit, ad amicorum suorum preces, venerandus jam Senex, posteritati commiserit: In quorum quidem recensione, quid magis miremur, ambigere possumus, veritatemne nulla passionum aut affectuum nube fuscatam? an claram, nervosam succinctamque brevitatem? an singularem modestiam, senilemque ac maturam prudentiam præcipitis expertem temeritatis & judicandi præfidentiæ?

Isthvanfyus hanc suam *Historiam Hungaricam* ab anno MCCCCXC. quo Matthias Corvinus defunctus est, usque ad Matthiam II. Hungariæ Regem libris XXXIV. persecutus est, ultimorum quatuor epitomas reliquit, quos omnes morti vicinus Eminentissimo S. R. E. Cardinali PETRO PAZMANY testamento legavit, cum enim anno MDCVIII. ad regiam Matthiæ II. inaugurationem Posonium versus iter ingressus, ad Danubii flumen una cum comite suo Benedicto Turoczio equo veheretur, subitanea hemiplexia correptus, quamvis aliquamdiu superstes fuisset, ob lateris tamen dexteri paralysim scriptionis posthac facultate destitutus & historiam suam & vitam finiit.

Quatuordecim demum post discessum ejus annis hoc historicum Isthvanfii opus Antonii Hierati typis Coloniæ Agrippinæ An. MDCXXII. In fol. primum prodiit, cui plures ibidem editiones innumeris mendis scatentes non æque feliciter successerunt; donec nostro tandem, quod vivimus, seculo præsentem hanc, insigni munificentia, ad primam Coloniensem emendatissime restituere & in egregii Publici bonum solertissime recudere datum fuit.

Præstantissimorum quorundam Virorum de Isthvanfii opere judicia pro coronide accersamus: *Courngius Dissertat. Rerump. de Hungaria; nec non in Thesauro Rerump. ab Oldenburgero edito P. IV. p.* 413. Illum Historiam Hungaricam docte & bene conscripsisse ac profecto talem esse perhibet, qui cum quolibet antiquo comparari queat. *Lansius in consultat. contra Hungariam* Auctorem hunc nostrum de Patria sua optime & de literis hac insigni Hungaricarum rerum historia præclarissime meritum prædicat. *Dan. G. Mollerus in Colleg. Mss. de notitia Auctorum Cap.* 27. *Observ.* 5. Isthvanfium ob exactam rerum Hungaricarum cognitionem, egregiam variorum eventuum expositionem, ordinatam temporum ac factorum digestionem, liberam plenamque stylo conveniente ac satis concinno institutam narrationem, non tam tædium, quam voluptatem in animis lectorum creare testatur: Et, ut alios prætereamus, paucis vero multa complectamur

ISTHVANFY notat id, Stephani quod filius, ampla
Nempe Corona ille est Hungariæ historiæ.

SE-

SERIES CHRONOLOGICA LIBRORVM TOTIVS OPERIS.

Liber I. & II. continet res gestas ab anno 1490. ad annum 1493.
III. ab anno 1493. usque ad annum 1500.
IV. & V. ab anno 1500. ad annum 1514.
VI. ab anno 1514. ad annum 1521.
VII. & VIII. ab anno 1521. usque ad annum 1527.
IX. & X. ab anno 1527. ad annum 1530.
XI. ab anno 1530. ad annum 1533.
XII. ab anno 1533. ad annum 1535.
XIII. ab anno 1535. ad annum 1540.
XIV. ab anno 1540. ad annum 1542.
XV. ab anno 1542. ad annum 1544.
XVI. XVII. & XVIII. ab anno 1544. ad annum 1553.
XIX. ab anno 1553. ad annum 1557.
XX. ab anno 1557. ad annum 1562.
XXI. ab anno 1562. ad annum 1564.
XXII. & XXIII. ab anno 1564. ad annum 1567.
XXIV. ab anno 1567. ad annum 1572.
XXV. ab anno 1572. ad annum 1585.
XXVI. ab anno 1585. ad annum 1590.
XXVII. ab anno 1590. ad annum 1594.
XXVIII. & XXIX. ab anno 1594. ad annum 1596.
XXX. ab anno 1596. ad annum 1598.
XXXI. ab anno 1598. ad annum 1600.
XXXII. ab anno 1600. ad annum 1602.
XXXIII. ab anno 1602. ad annum 1605.
XXXIV. Historiam anni 1605. cum reliquis sequentibus, usque ad Mathiam Rudolphi II. Imperatoris fratrem, prosequitur.

Sequuntur Epitomes Librorum XXXV. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. quibus ab Auctore breviter exponuntur Anni 1607. 1608. 1609.

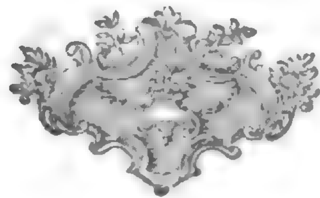

NICO-

NICOLAI ISTHUANFII, PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER I.

PANNONIÆ regnum, ex quo Christianam religionem amplexum est, semper nobilissimum atque florentissimum habitum fuit, diuque Christianam Rempublicam adversus barbarorum incursiones armis defendit: donec enormi rerum omnium negligentia, ac deinde cruentis intestinarum factionum dissidiis, diversarumque partium studio in summum discrimen venit libertatis salutisque amittendæ. Nam cum Matthias clarissimus, fortissimusque Rex, hostes ac perduelles suos vi atque armis domuisset, Polonos, & Bohemos procul finibus submovisset, Pajazetem Turcarum principem ad amplectendas pacis conditiones compulisset, ipseque in medio fere ætatis flore fato functus pacatum regnum reliquisset: proceres Pannoniæ, ac nobilitas quietem, & tranquillitatem nacti, adeo corpora atque animos laxaverant, ut labante sensim militaris disciplinæ atque religionis cura, quibus ille regnum stabiliverat, non aliud quam suis commodis atque avaritiæ studere, nec, tametsi hostes terra marique imminerent, quisquam eorum Remp. capessere; sed omnia per otium, & ignaviam transmittere, regiam auctoritatem magistratuumque honores non ad publicum decus, sed ad privatum quæstum revocare; denique rempubl. ex bona deterrimam reddidisse viderentur. Et quo magis libidini atque luxuriæ suæ fræna laxarent, quum Matthiam mors inopinata oppressisset; aliis competitoribus, atque ipso etiam Joanne Corvino, Matthiæ filio, ante legitimas nuptias genito, præteritis: Uladislao Casimiri regis Poloniæ filio, tunc Bohemis imperitanti, quietis, & otii appetentissimo homini, regnum detulere: eumque suffragantibus Beatrice Regina, quæ illius nuptias appetebat, earumque spe haud dubia sustentabatur, & Stephano Zapoliano Palatino Comite Scepusiense, quem largitione, & ingentibus promissis in partes traduxerat, Albæ solenni ritu sacro diademate ornavere. Nec multo post exarsit magnum, & multiplex bellum, cum uno eodemque tempore hinc Maximilianus Cæsar tanti nominis, & dignitatis princeps; illinc vero Albertus eodem quo Uladislaus patre Casimiro genitus; ad occupandam armis Ungariam animum adjecissent. Ille enim vicini opportunique regni jura, quæ ob redditam coronam sibi, patrique Friderico Imperatori communibus omnium votis delata esse prætendebat, armis prosequi decreverat: hic vero oblatam sibi regiam potestatem lubrica paucorum quorundam procerum fide a fratre præoccupatam graviter ferebat. Et Maximilianus quidem, audito Matthiæ obitu, nullam sibi moram interponendam ratus, legiones e Suevis, & Vindelicis conscribit, equites ex tota Germania evocat, tormentorum currulium, & commeatus magnam vim navigiis imponendam curat, ac summa celeritate, secundo Danubio in Austriam devehitur; missisque idoneis hominibus de adventu suo Viennenses certiores reddit: simulque studia, & mentes eorum pollicitis ingentibus sibi conciliat.

Matthias Rex obit, An. 1490. Uladislaus Casimiri Regis Poloniæ filius Matthiæ succedit.

Præerat urbi cum summa potestate Matthiæ Regis nomine Stephanus Zapolianus Comes Scepusiensis Palatinus, idemque præfectus ærario, quem Ungari ob inveteratam ejus officii dignitatem Thesaurarium vocabant: vir omnibus bellis spectatæ fidei, & virtutis: sed cujus omnis existimatio, una hac desertæ, neque viriliter defensæ Viennæ infamia, sine merito sugillari possit. Ad eum ab amicis, atque adeo præsidiariis quibusdam Germanicæ peritis linguæ deferebatur, Cives occulta perfidia laborare: ejus rei indicia esse, quod nocturni cætus ac conciliabula passim ineantur, & civium domus armatis compleantur, erectique sint omnium animi ad rerum novarum expectationem. Quibus permotus rumoribus, prætori urbis Johanni Ibermano edicit, ut cum decemvirum Collegio, penes quos juris dicundi potestas, & portarum custodiæ habebantur, sequenti die, summo mane, domi suæ, quam in urbe amplam, & magnificam, amœnoque versus Danubium prospectu habebat, præsto adsint, esse de quibus cum illis agi opus sit. Eos igitur, sceleris cogitati conscientia dejectis animis advenientes severioribus verbis castigat, quod nefaria consilia de prodenda Civitate agitare ferantur, debere ipsos meminisse, quam clementem, & liberalem Matthiam Regem experti fuissent, qui libertates eorum, & immunitates non tantum ratas habuisset; sed novis superadditis benigne auxisset: eoque vel superstite, vel postea fatis concedente, quam ipse placidum, & mite in illos imperium exercuisset; itaque ejusmodi defectionis consiliis abjectis, si meliores feliciores que esse vellent, positis armis pacem colerent. Sin minus, se extemplo in eos, ut omnium homi-

Urbi Viennensi præest Stephanus Zapolianus Comes. Cives defectionem ad Cæs. Maximilianum moliuntur.

Quos comes acrioribus verbis perstrictos abs se demittit.

num ingratissimos, ac extrema quæque promeritos crudelissime animadversurum. At illi compressa, quantum poterant, fraude perplexo titubantique sermone, se omnium adversus rempubl. consiliorum immunes esse, iurejurando affirmare: nec summa liberalitate, & indulgentia sibi ipsis imperitatum, inficias ire; quod vero milites ex urbana juventute perpaucos stipendio conduxerint, putare id sibi per interregni tempora licuisse, ut opportune collocatis præsidiis, res ipsorum in tuto essent, se summis precibus ab eo contendere, ne adversis de se rumoribus, qui nullo certo auctore orirentur, credere vellet.

Dimissis hac simplici interminatione decurionibus, equum poscit, & armatus in arcem defertur, ibi præfecto, ac quadringentis Ungarici nominis militibus stipendia persolvit: eosque spe maturi auxilii, & præmiorum oneratos, arcem novo Regi Ungariæ contemptis omnibus periculis servare jubet: ipse navibus conscensis, secundo amne Budam contendit: quo Hadvigam uxorem, lectissimam fœminam e Tessiniensium ducum familia, regiæ stirpis oriundam, & liberos antea præmiserat. Non defuere ea quoque tempestate viri graves, & cordati, qui majorem in Stephano militaris prudentiæ simul, & severitatis vim desiderarent, utpote cui initia seditionum, auctoribus oppressis, ex disciplinæ præscripto, mature extinguenda, ac urbis defensio ad extremum usque spiritum toleranda fuisse. Sed ipse Bohemico, ut credi par est, auro captus, sibique potius privatim, quam Reipubl. consultum cupiens, tantæ urbis & provinciæ, ubertate agri, & rerum omnium copia, nulli Germanicarum fecundæ, jacturam parvi fecit. Cui vero præfecturæ munus concrediderit, Annalium scriptores, nec ipse Bonfinius eorum temporum æqualis, tradit; in quibusdam tamen annotamentis Ladislao Upório ei nomen fuisse invenio; sed quibus nec præstare fidem, nec derogare ausim. Cognito Zapoliani discessu, qui fugæ erat similis, Decuriones ingenti cura, & metu liberati, in Curiam conveniunt, ac multo sonitu æris campani populum ad arma concitant, portas majori numero militum muniunt; aquilas, Romani Imperii insignia, per frequentiores urbis regiones circumferunt, Friderici, & Maximiliani Cæsarum Augustorum nomina magnis clamoribus ingeminant, domos & hospitia Ungarorum diripiunt: demum duos e Senatorum numero ad Maximilianum in Castris ad Claustrum Neoburgum, rerum urbanarum statum anxio pendentique animo expectantem, citatis equis ire jubent: qui seque, & Civitatem in ejus potestate esse nuncient: cumque hortentur, ut quam fieri possit ocyssime, in Urbem venire maturet.

Comes relicto arci præsidio Budam abit.

Viennenses concitato tumultu, domos Hungarorum diripiunt.

Se & sua Cæs. potestati submittunt.

Cæsar collaudatis Viennensibus, nihil cunctatus, assumpto solo prætoriano, & aulico comitatu, alaque una equitum, viæ se dat: tormenta currulia, atque exercitum sine mora subsequi jubet, & quum ad urbis portam, quæ a Turre Rubea nomen habet, esset perventum, a Decurionibus senatuque, & omnibus ordinibus cupidissime excipitur: indeque sub umbella, sustentantibus eam prætore, & aliis Civitatis principibus, in templum, quod divo Stephano protomartyri sacratum, media in Urbe magnificentissimum, ac sumtuosa præaltaque turre longe elegantissimum habetur, faustis Senatus populique, & omnium ordinum acclamationibus, & plausu deducitur. Ubi primum omnium gratias Deo Opt. Max. egit, quod terram patriam, & provinciam sui ac majorum suorum altricem, a cujus conspectu tam diu exulaverat, divino numine recuperare licuisset.

Postero die tormenta, quæ jam advecta erant, duabus ex partibus, arcis mœnibus protinus admoveri, eamque iis conquassari jubet. Verum tribunus ac Centuriones qui in arce erant, adventantis Maximiliani fama, ac civium rebellione nequaquam animis fracti, omnia quæ tolerandæ obsidioni necessaria ducebant, summa ope celeritateque curaverant, tormenta idoneis in locis collocaverant, eaque corbibus vimineis crassioribus ingesta terra oppletis, nota ratione, obsepserant: impigreque sese ad defensionem præparaverant; usque adeo ut hostes difficiliorem quam putarant oppugnationem experirentur. Germani cum superior murorum pars ferreis globis decussa esset; ut præsente Cæsare, quantum virtute viribusque valerent, ostenderent, scalas derepente arripere, ac acerrimam impressionem, vel injussu ducum, facere cœperunt: sed propugnatorum fortitudine repulsi, multis acceptis vulneribus, multisque interfectis, incepto destiterunt. Quanquam autem Cæsar hoc accepto detrimento, satis castigatam militum temeritatem arbitrabatur, eos tamen acri sermone increpavit: vetuitque ne amplius, nisi jussu suo, tale facinus aggredi auderent. Ad invisendos deinde aggeres, & munitiones, e quibus tormenta explodebantur, profectus, quædam obstacula correxit, & eam mœniorum partem, quæ inter templum Divi Augustini atque ipsam Arcem, versus solem occidentem, erat, utpote debiliorem accerrime verberari jussit. Interea per transfugas Ungaricæ linguæ gnaros tentari propugnatorum animos placuit: eisque oblata incolumitate, rerum omnium liberum abitum offerre, si reddita arce gratiam potius quam vim Cæsaris experiri mallent. Sed illi miro silentio usi, nec verbum quidem ad ea responderunt. Jam aliquot dies præterierant, ex quo Cæsar Viennæ hærebat; quum novæ Civitatis seu Neostadii nuncii in Castra venerunt, se quoque compulsis in Arcem Ungarorum præsidiis, Urbem felici astutia occupasse adferentes, proinde si manum aliquam militarem eo mitteret, fore, ut arx quoque rebus necessariis ac commeatu destituta, in potestatem veniret. Quod postquam Cæsar læto animo audivisset, eorum petitioni paruit, missisque quatuor centuriis militum, arcem obsidione arctiori premi jussit.

Interea cum Viennæ assidua tormentorum vi, magna in muris strages edita esset, ut Cæsar ipse, & duces posse irrumpi existimarent; tribunis militum cohortiumque præfectis ad se vocatis mandat, ut in sequentem diem supremi certaminis aleam omnibus viribus tentare, ac in arcem omnino evadere conentur. Signo igitur dato, sublatisque vexillis, ac magno tympanorum sonitu, clamoreque edito, milites ad pugnam alacriter procurrunt, & per murorum ruinam ascendere summa ope nituntur. Aderat Cæsar ipse hortator acerrimus, augusta sua dignitate, orisque & vultus majestate, tanto nomine dignus, præmia militibus, prout cujusque virtus atque opera enituissent, pollicens; pugnatum est diu, & acerrime, nec Ungari magno præsentique animo moram dimicandi fecere, multis horis neutro inclinante victoria.

Cæs. Maximilianus urbe occupata, arcem obsidet.

Cum

Cum autem ancipiti in certamine fessis, & vulneratis integri submitterentur, & Germani subinde numero viribusque aucti, signa in superiorem muri partem certatim inferrent; contineri Cæsar non potuit, quin se pugnantibus immisceret, ac militis simul, & ducis munia fortissime obeundo, militum animos ad virtutem, & rem gerendam inflammaret, quo in certamine vulnus in humero accepit; quod quanquam non erat lethale, tamen milites, ea re intellecta, remissius pugnam capessebant: ipseque prælio excedens receptui cani jussit. Periere ex Germanis paulo minus centum, duo signa capta. Ungaris quoque haud incruenta ea victoria cessit; compluribus ex ipsis interfectis, & multo maxima parte vulneribus debilitata. Quapropter tribunus, & Centuriones, mutuo habito colloquio, quum mœnia non uno loco quassata, & diruta cernerent, ac de auxiliis omnino desperarent: hesternoque prælio vix non manu captam arcem memoria recolerent, aliam oppugnationem minime sibi exspectandam tempestive decreverunt, ne postea nullam a Cæsare saucio, ob idque graviter exacerbato, misericordiam consequerentur, sicque postero die qui fuit obsidionis decimus, e muro de deditione agere cœperunt. Neque ægre impetratum, ut tradita arce, omnes incolumes in patriam, aut quo vellent, libere demigrarent.

Cæsar in oppugnanda arce vulnus accipit.

Hungari se Imp. dedunt.

Per hunc modum quinquennio postquam arx, & civitas in Regis Matthiæ potestatem venerat, Maximiliano reddita est, & nostri ea excessere. Eodem quoque tempore arcem Neostadiensem Ungari, qui in præsidio erant, iisdem conditionibus dediderunt, ut incolumes cum armis, & impedimentis dimitterentur: quum ad extremam omnium alimentorum inopiam redactis nulla spes auxiliorum affulsisset. Nec multo post Joannes Tarcianus, e Tarcia superioris Pannoniæ familia nobili, & honesta oriundus, sed inefficacis vir ingenii oppidum Pruccum, a ponte ad Laitam flumen denominatum, supina sua incuria, ac clancularia Germanorum fraude amisit. Is enim cum sacri audiendi causa ex arce ad templum, quod in oppido habetur, incautius, quam temporis, & rerum status postulabat, progressus esset, a Civibus per insidias interceptus, vinculisque constrictus fuit: nec ulla alia conditione liberatus, quam ut arcem cum tormentis, & omnibus munimentis traderet, res suas, & militum, qui in præsidio erant, quo vellet, asportaret. Sicque brevi interjecto tempore Maximilianus trium insignium Austriæ Civitatum imperio, fere sine suorum sanguine, facillime potitus; & abeuntibus nostris fidem egregie servavit. Cætera quoque oppida, & municipia, aut metu excedentibus præsidiis, aut fæde sese dedentibus, parvo negotio, & labore, in ejus ditionem redierunt; quum novus Rex, ac Comes Scepusiensis, cæterique duces Ungari, pari socordia atque ignavia agitati, maturam, uti dedebant, opem ferre neglexissent. Cæsar incredibili celeritate, tantam adeptus victoriam, quanquam magnopere lætaretur, quia tamen ex vulnere nondum convaluerat, & ruinis murorum, quas ingentes brevi tempore ediderat, restaurandis incumbebat, aliquot dierum moram sibi interponendam censuit, ut interea exercitus quoque paulisper conquiesceret, & ex copiosissimæ urbis commeatu, cibariis aliisque rebus necessariis recrearetur.

Cuius fidei & Neostadiens. arx accessit, Et Pruccum.

Cæteraque Austriæ oppida Hungaris adempta sunt.

Sed Uladislaus, & Ungarorum proceres, repentino hostium impetu, ac prosperis eorum successibus consternati, non ut decebat, exercitum comparare, neque auxilia suis laborantibus mature adferre, nec denique pro veteri gentis gloria acie confligere: verum abjecto degenerique animo, legatos ad Maximilianum expedire decreverunt. Itaque mittuntur Stephanus Crispus Sirmiensis Episcopus, variis functus legationibus, ac Joannes Sullemburgus Bohemicus Cancellarius, viri graves, ac Maximiliano cogniti, qui forte eo die Viennam appulere, quo Cæsar capto Claustro Neoburgo, eodem venerat, arcemque obsidione cingere statuerat. Hos Cæsar haud cunctanter admisit: & quum nomine Uladislai regis Ungariæ cum initio sermonis salutavissent, non tantum alienato, sed contumaci propemodum animo negavit illum legitimo jure regnum acquisivisse, quod multis ante annis, parenti suo adhuc superstiti Friderico Imperatori Augusto, ac demum sibi, votis & suffragiis universorum ordinum, justa perpetuæ hæreditatis prærogativa ac tabulis rite confectis, si Matthias absque prole decessisset, delatum foret. Postea tamen recollecto, & mitigato animo, legatos verba prosequi permisit. Qui exorsi e vetustissimis fœderibus, quæ inter Cæsares, & Bohemiæ Reges aliquot ante seculis icta, & postea ab ipsis confirmata fuissent; quibus caveretur, si quæ inter ipsos sive de finibus herissundis, seu de provinciarum successione, aut aliis rebus gravissimis controversiæ orirentur, eas non vi, & armis, sed arbitrario vicinorum principum interventu dirimendas esse, proposuere illis Uladislaum in hac quoque disceptatione, cuncta ex æquo, & bono componere, quam ancipiti bellorum sorti subjicere malle. Tabulas quibus Cæsar jus suum tueatur, vel ex peritissimorum Jurisconsultorum sententia, viribus destitui, utpote, quæ non spontaneis, sed coactis suffragiis editæ, consensu nobilitatis ac populi caruerint: qui eas cum summa indignatione explosas rejecerint, vix prohibiti, quin interficiendis legatis, qui tabulis conficiendis affuerant, violentas manus injecissent. De Austria eas inter Fridericum Augustum, ac Regem Matthiam icti fœderis conditiones intervenisse, ne illa, nisi aliquot myriadum summa pecuniæ depositæ, adimi ab Ungaris possit. Proinde se a Cæsare etiam atque etiam obnixe petere, ut depositis simultatibus atque offensionibus, ancipiti jure suo decedere, æquissimasque Uladislai, & Ungarorum rationes admittere; potiusque arma in barbaros Turcas jam Sirmio, & vicinis Istro provinciis imminentes, sacro indicto bello, convertere vellet.

Legati a Uladislao ad Cæs. missi rebus infectis redeunt.

Legatorum oratio.

Ad ea Cæsar, paucis in deliberando diebus interjectis, durius, quam legati sperarant, respondit: se aliis in rebus Uladislaum amici fratrisque loco habuisse semper, & deinceps habiturum: sed juribus suis, quæ ad regni Hungarici hæreditatem non ambigua, ut ipsi dicerent, sed clara admodum, & perspicua haberet, nullis petitionibus, nullis minis, nulla periculi denuntiatione decessurum: Uladislaum Bohemiæ regno amplissimo, cum annexis provinciis, utraque Silesia, Moravia, duabusque Lusatiis contentum esse debere: æquo consentaneum videri, ut aliis quoque id promeritis sceptra, & imperia gubernanda permittat. Quod si aliena sibi vendicare pergat, tum se aliis adhibitis prin-

Ad eam durius Cæsar respondet.

principibus brevi curaturum, ut libidini ambitionique ejus obviam eatur. Legati hoc responso rebus infectis dimissi, cum in itinere certis nuntiis intellexissent, Uladislaum ad exequendos veterum more coronationis ritus Buda Albam esse profectum, ut illius solennibus interessent, ac regem de irrito legationis exitu edocerent, relicta ad lævam Budensi via, Albam contenderunt. Quo delati quum essent, Regi, & proceribus peragenda primum coronatio, deinde cætera post eam in accuratiorem deliberationem revocanda visa fuere.

Uladislai inauguratio Albæ magno splendore celebratur.

Corona Ung. cur sacra dicatur?

Omnis ordo totius coronationis atque series ex præscripto librorum pontificiorum pendet, illincque desumi, & perfici solet. Ejus vero caput, & summa est, sacratis antistitibus verba jurisjurandi prælegentibus, Regem fide ac Sacramento obstringi, quod Religionem Catholicam, ac omnes ordines in suis libertatibus, regnique fines, & limites pro virili defensurus sit: ac jus æquabiliter dicundo omnibus ex æquo justitiam administraturus. Quibus verbis prolatis sacra capiti ejus corona imponitur. Sacram appellatam tradunt, quod cum eam Romæ fabrefactam Benedictus Pontifex ejus nominis septimus, Mesconi, seu ut a Polonis nominatur Mencislao eorum principi mittere animo destinasset, cœlitus admonitum, ut illa potius Stephanum Pannoniæ principem ornaret, qui recens religionem Christianam suscepisset. Nec me operæ pretium facturum reor, si omnes cæremoniarum partes singillatim ac minutatim persequar. Illud non prætermiserim, Uladislaum cum alias ubique tum Albæ exquisitissimis honoribus, ac omnium ordinum lætitia plausuque exceptum. Nam præterquam quod vulgi innumera multitudo ad spectandam regiæ inaugurationis pompam confluxerat: nemo fere fuit ex Bohemia, Silesia, Moravia, ac ipsis Pannoniæ finibus, qui ea tempestate longe lateque patebant, alicujus famæ, aut nominis nobilis, senator aut eques, qui non ad cohonestandam, & ornandam eam celebritatem certatim nomina daret.

Laurentius Sirmii Dux, & Blasius Magiarus huic pompæ non interfuere.

Unus Laurentius Sirmii dux, quem Poloni, & Bohemi Fristacium ab oppido ejus vocare solent, ob veteres simultates cum Uladislao susceptas, interesse noluit, quæ postea in apertum bellum erupere; Laurentiumque ipsum in maximum vitæ, & fortunarum discrimen præcipitavere, ut postea commemorabimus. Blasius Magiarus, ab Alberto Uladislai fratre, eodemque regni competitore, & æmulo, in partes tradactus, simili contumacia abfuit. Hic est ille Blasius præfectorum Matthiæ Regis pugnacissimus, consilioque, & manu promptissimus, quem Matthias ex gregario milite, sola virtutis commendatione, ad summos militiæ honores, & divitias promotum, emenso, & enavigato e Seniensi Dalmatiæ portu, mari Adriatico in Italiam ire jusserat, cum duobus millibus peditum Ungarorum, adversus Turcas, qui Hydruntum in Salentinis maritimam civitatem cœperant; atque ipse, compulsis ad deditionem barbaris, victor, & magis a Ferdinando Aragonio, Siciliæ, Neapolisque rege, Matthiæ socero, excultus muneribus cum triumpho redierat.

Cum Joanne Corvino pacis initæ conditiones.

Cum Joanne Corvino Uladislaus, non multis ante coronationem diebus, opera Sigismundi Quinque Ecclesiensis, & Urbani Agriensis Episcoporum, opportune pacem fecerat, necessariam potius quam honestam, iis, quæ extant, conditionibus; concessa nimirum ei, & de manu tradita, omni ultra Dravum flumen Illyrici ditione, usque ad Dalmatiæ limites, & oram Adriatici maris: ita tamen, ut si absque liberis, sicuti evenit, decederet, omnia ad regnum Ungariæ revolverentur. Is igitur, uti erat miti liberaliq; ingenio, obliterata offensarum memoria, instructissimo equitatu, Validisque peditum descriptorum cohortibus, pompam omnem studioso animo condecoravit: ipsique ante alios omnes gestandæ coronæ munus delatum fuit. Zapolianus, qui Palatinatum, primam secundum Regem dignitatem, obtinebat, ac Stephanus Bathorius, re & cognomine cælebs. Paulus Quinisius, Bebecus, Gerebus, ac cæteri, quos longum esset commemorare, quum post tot, & tantas auspiciis Matthiæ regis victorias, ex diversis hostibus devictis reportatas, & spolia adempta, opulentissimi evasissent, ornatissimas & ipsi equitum alas adduxerant; quæ præterquam quod generosissimis equis, undique magno sumtu conquisitis, constabant: tum vero militum gladii, mucrones, sicæ, secures, clavæ ferreæ, atque equorum frena, frontalia, cæteraque instrumenta auro atque argento elaborata, miroque splendore fulgentia cernebantur.

Hippopotamorum caudæ.

Decem millia equitum adfuisse dicuntur.

Admirationi etiam exteris hominibus erant hippopotamorum caudæ, pectinibus mollitæ, ac equorum pectoribus appensæ. Ea animalia in vastis Nili fluminibus, rara captu nascuntur, idque genus ornamenti equestris, & magnum obtinere pretium, & apud Turcas, & Pannonios etiamnum in usu esse videmus. Fuere copiæ non solum elegantia apparatus divites, & dignæ admiratione; sed etiam numero minime contemnendæ. Decem enim millia equitum facile explevisse dicebantur. Neque Bohemorum, Moravorum, & Silesiæ agminum numerus longe Ungariæ erat inferior: sed qui atris in morem Germanorum armis, vestibusque protectus, Ungarorum varietate, & fulgore omnium judicio vinceretur. Suadebant nonnulli ex ducibus, hoc eodem exercitu Maximiliano obviam eundum, ac collatis signis acie decernendum. Sed Uladislaus otii, & quietis cupidior, incertum quibus de causis Budam redeundum existimavit; vel quod Maximilianum Austria recepta contentum, arma ulterius minime promoturum arbitraretur; quanquam a legatis, qui ab eo paulo ante redierant, indomitos illum spiritus gerere, & ad proferendum imperium hostilia animo agitare intellexisset.

Jac. Siculus, & Christophorus Frangepanus aliique ad partes Cæs. desciscunt.

Igitur peracta coronatione, paucos dies Albæ moratus, Budam se cum exercitu recepit. Nec multo post nuntii e diversis partibus, alii post alios adcurrere, qui multiplicibus belli procellis regnum agitari premique adferebant. Nam Jacobus Siculus, quem Matthias Racospurgo, ac Petoviæ, nec non Stiriæ a se subjugatæ præfecerat, accepta, in præmium defectionis, duarum artium Ormosdi, & Borlini in Stiria ditione, & Christophorus Frangepanus, Segniæ, Vegliæ, Modrusiæque Comes, multis in Dalmatiæ, & Illyrico arcibus, & clientelis potens, cum Joanne Halapstitio, aliisque compluribus, ad partes Maximiliani transiisse, atque illum sponte concitatum, ad afferenda jura sua, & prosequendum bellum acrius stimulare dicebantur. Civitas quoque prope Collegium sacerdotum Zagrabiæ, supra collem a Bela Rege condita, quem montem Græcum vulgo vocant, Germanis intromissis, pari scelere Uladislai partes deseruerat.

Quan-

Uladislai, & Alberti fratrum de regno certamina.

Quanquam autem Uladislaus ante coronationis suæ tempus, Albertum fratrem cum octo millibus Polonorum equitum, ad Pestana usque suburbia, hostiliter urendo obvia & prædando, adventantem, ac regnum sibi a paucis quibusdam plebeiis hominibus populari acclamatione delatum, armisque repetere conantem primum per legatos ultro citroque commeantes, deinde mutuo habito, ad ripam Danubii ulteriorem, colloquio, certis oblatis conditionibus pacatum reddidisset; ita ut ille quinto, postquam venerat, die, in Poloniam pedem referret: quia tamen a Uladislao fratre conditiones non fuisse adimpletas querebatur, suasu, ut ferebatur, Philippi Callimachi, e sancto Geminiano Hetruriæ oppido oriundi, viri docti, ac Varnensis historiæ scriptoris elegantissimi, cujus consilio utebatur, bellum renovare, resumtisque armis omnia turbare, & in superiore Ungariæ regione Cassoviam Urbem acri obsidione cinxisse nunciabatur. Comperio apud anthores fide dignos, quod Bonfinius reticet, Glogovianum in Silesia principatum illi fuisse promissum, si bello abstineret: neque tamen ad condictum diem traditum, eamque fuisse causam renovati belli. Cui fratrum dissensioni Casimirus, utriusque parens, incertum quas ob causas, haud dissimulanter connivebat; ac Uladislaum odio prosequi ingratumque appellare, & Alberto copias militares & pecuniam, ad stipendia militum aperte subministrare dicebatur. Et acciderat iisdem diebus, quod quum Beatrix regina quadringentos expeditos equites, sua pecunia conductos, audita Cassoviæ obsidione, illuc misisset, ut obsessis auxilio essent, simul ut Uladislao gratificaretur, ii a Blasio Magiaro, cum veteranorum valida manu, ad partes Alberti forte transeunte, in itinere deprehensi, non multo negotio funderentur: equisque, & armis, impedimentisque omnibus exuti dilaberentur. Verum Blasio hæc victoria ultimum operum fuit; eodem enim itinere gravi morbo correptus, quod Alberto ejusque partibus magnum attulit incommodum e vita excessit: hærede omnium bonorum, unica filia nomine Benigna, testamento relicta: quam eventu sterilem Paulo Quinisio, præfecto Temesuarii nuptui tradiderat. Hæc omnia adversa accumulavit Beatricis Reginæ importunitas, magna Uladislai Regis cura doloreque, quæ tunc Strigonii in arce se continebat, & fœdera conjugii sibi promissa frequenter, & fere impudenter flagitabat; quæ nisi consequeretur, se una cum arcibus, quæ in ejus potestate habebantur, commutata voluntate ad hostes transituram comminabatur.

Albertus Cassoviam obsidet.

Beatricis Reginæ 400. equites a Magiaro funduntur.

Magiarus obit.

Beatrix acriter matrimonium promissum sollicitat.

Tantis difficultatibus circumventus Uladislaus, non se animo demittit, sed suasu senatorum, quibus fidebat, quorumque consilio utebatur, Posonium se confert: & sine mora sex vel septem cohortes veteranorum peditum, quos Matthias Rex ad imitationem Janicerorum Turcicorum, perpetuis stipendiis, ad quatuor millium numerum, alere solitus erat, quæ Nigræ vocabantur, quæve eo tempore in agris Posonio ac Tirnaviæ subjacentibus in stativis erant, præsenti pecunia conducit, iis conditionibus, quibus interregni tempore a Jano Episcopo Varadiense inauctorati fuerant.

De Beatrice disputatum est in senatu acriter in utramque partem, an illa ulteriori spe conjugii sustentari deberet, aut aperte nudatis sensibus repudii consilia ei offerenda. Neque Rex ipse negabat a se illi spem præbitam, ut facilius Regni jura adipisci posset: ætate tamen ejus, & importuna sterilitate terreri, ut alieno ab ea sit animo. Itaque cum sententiam Ungarorum, & Bohemorum singillatim exquisivisset, omnibus, præter paucos, quos illa muneribus corruperat, contentionibus, summo silentio decernitur, ad speciem officii conveniendam esse, ac composito ad dissimulandum animo speciosa verba ei danda, quæ demum factis minime sint responsura. Cum autem secundo Danubio Budam reverti statuisset, & Strigonium, ubi illa erat, præteriri nequiret, literas sua manu scriptas ad eam dedit, quibus se brevi apud eam futurum significabat, ac in negotio, cujus lætum exitum tantopere desideraret, eas rationes initurum, quibus ea haud dubie contenta esse posset. Ad eam igitur Strigonium divertens, paucis, quos chariores habebat, arbitris adhibitis, & dextra data, spondere se dixit, ipsam ex ordinum regni voluntate in Conjugem accepturum, cum primum a tot, & tantis hostilium bellorum procellis quies aliqua aut otium pararetur. Quibus verbis atque aliis accommodatis exhilarata, eum ad communes epulas amanter invitat: Sed Uladislaus varios belli rumores causatus, quibus iter accelerandum esset, eodem die Vissegradum citatis remis navigavit: ibique ea nocte transacta, sequenti die Budam tenuit. Delinita in hunc modum ad præsens Beatrice, nihil Budæ moratus, cum jam exercitum, quem ad certum diem ex omnibus provinciis ad oppidum Hathuanum, sexto a Buda milliari dissitum convenire jusserat, cum nigris cohortibus ac prætoriano comitatu, ad solvendam Cassoviæ obsidionem proficisci festinavit. Cumque prima post discessum ab urbe castra metaretur, Stephanus Zapolianus Comes Scepusiensis, & Palatinus, cum mille equitibus, ac quatuor millibus & quingentis peditibus adfuit, & se cum rege conjunxit. Quæ res Uladislaum magna affecit lætitia, adeo ut hilari sermone vultuque gratias ei ageret, quod ad eum tanta celeritate tantisque viribus adventare maturasset.

Inanibus autem promissis lactata frustratur.

Uladislaus ad Cassoviam obsidione eximendam instructo exercitu contendit.

At Maximilianus suis rationibus insistere certus, ex hac Uladislai profectione, occasionem gerendi belli oblatam ratus in Ungariam irrupit; exercituque ubique militari via ducto, tertiis castris Sopronium venit, nobili vino, & ubertate agri oppidum celebre: Quod quidem quum vim, & impetum ejus sustinere non posset, ac absente Rege, auxiliis juvari posse desperaret, celeriter deditionem fecit; ea conditione, ut Cives & incolæ toto eo bello, neque Cæsaris, neque Uladislai partes sequerentur; cui conditioni Maximilianus absque cunctatione, plurimis admirantibus, subscribere non dubitavit. Inde Sabariam ductus exercitus, eaque debili ac vetusto muro, paucisque militibus custodita, sine ulla mora portas aperuit. Deinde ad oppidum Vasuarum, quod castrum ferreum vocant, Arrabonem flumen ponte trajecit, ibique biduum moratus, Ladislaum Canisianum, & Nicolaum Secium, claros nobilitate, & opibus viros, ac Bartholomæum Berislavum Priorem Auravæ, sed qui privatis potius quam publicis commodis consultum volebant, cum eorum militibus in castra recepit. Quæ cum Uladislao crebris nunciis allata essent, re cum principibus ducibusque suis communicata,

Maximilianus interea copiis comparatis, in Hungariam irrumpit.

Sopronium.

Sabariam.

Vasuarum occupat.

ta, non inanibus conjecturis illum ad urbem Albanam oppugnandam, uti postea evenit, properare existimarunt: idque eo proclivius, quod Joannem Vicesium Vesprimiensem antistitem, astutia Jacobi Siculi, ac ingentibus Cæsaris pollicitis deceptum, secus quam sacratum virum decebat, summa levitate Germanis hostibus adhæsisse intellexissent.

Alba munitur. Mittuntur igitur ad muniendam præsidio rebusque necessariis Albam e vestigio Stephanus Bathorius, ac Paulus Quinisius, ambo virtute domi militiæque viri insignes, qui cum primum omnium mœnia, & propugnacula, ut in longa pace neglecta, reparanda censuissent; summam etiam tormentorum, & sulphurei pulveris penuriam in urbe esse deprehenderunt. Itaque ad ea curanda, & administranda non modicam vim pecuniæ civibus imperarunt; quos tamen ad eam præstandam opinione sua duriores invenerunt, eo quod omnes eorum opes, & facultates, quæ alioquin non immodicæ erant, ad coronationis pompas, auctumque & amplificatum custodiarum numerum, cæteraque innumera onera, plus æquo attritas, & exhaustas esse affirmarent. Cum autem nec temporis brevitas erigendis munitionibus opportunitatem concederet, & ab exploratoribus ac agricolis in urbem metu Germanorum confugientibus Maximilianus non procul abesse diceretur, Bathorius & Quinisius collatis consiliis, Albæ potius jacturam quam Budæ, quæ rebus omnibus vacua erat, minoris ducentes, relicto Albæ quingentorum quinquaginta quinque militum præsidio, ac defensione urbis prætori, & decurionibus, ac præsidii præfectis commendata, Budam ejus muniendæ ac tuendæ causa contenderunt. At Cæsar paucis interpositis diebus, quatuor signa peditum Suevorum ad oppugnandam Castri ferrei arcem reliquit: castraque Albam versus promovit: & per saltus illius angustias, qui a lupo nomen habent, & haud procul a Castro ferreo absunt, lentis passibus iter fecit: quandoquidem inclinante in brumam autumno, tormenta, & impedimenta, humida & cænosa tellure, magno jumentorum labore ægerrime vehebantur.

Cæsar Albæ oppugnandæ castra promovet.

Abeunte Cæsare Suevi milites; quum excubias negligentius agitarent, & vinum, quod eo autumno ubertim provenerat largius, & liberalius potarent, quodque præcipuam eis exitii causam peperit, hostes temerarie, & insolenter contemnerent, singulare acceperunt detrimentum. Nam præsidiarii, qui ex paucis veteranis, ac quibusdam vagis absque stipendio peditibus, nec non eorum, qui metu hostili sese cum sarcinis, & conjugibus, parvulisque liberis illuc receperant, agrestium numero constabant, visa Suevorum negligentia, non dubitavere, quin erumpendum, & reprimendam eorum temeritatem judicarent. Itaque silentio obscuræ noctis egressi, in ignaros, & nihil tale exspectantes, magno sublato clamore irruerunt. Accinxere illi tamen se ad pugnam, ac gladiis, & sclopetis rem gerere, seque egregie tueri ceperunt. Sed quum urgente hoste in unum globum coire non possent, & modo huc, modo illuc, dissipatis promiscue & manipulatim certandum esset, ad extremum terga vertere, fusosque & fugatos, ac castris, & impedimentis exutos, Ungari ad Artabonis usque pontem, quem necesse erat fugientibus transire, propinquioresque sylvas prosequuti sunt, magna pro Germanorum numero cæde edita; multi in fuga, ac demum errabundi per montes, & sylvas ab iratis agrestibus, quos variis modis vexatos spoliaverant, crudeliter cæsi, pauci sylvarum latebris tecti, aut melioris fortunæ beneficio servati, ad Cæsaris castra pervenerunt.

Cæsareani a præsidiariis castri ferrei non levem accipiunt cladem.

Jam Cæsar in conspectum Albæ venerat, Castraque in subjectis Urbi campis opportuno loco posuerat, quum ab exploratoribus, transfugarum specie clam submissis, certo intelligit suburbana tecta, quæ ad Bacaniam portam instar oppidi ampla erant, flammis absumta esse, quod ab ea parte Germanos Urbem oppugnaturos crediderant: sed in mœnibus nulla fere tormenta collocata, aut si quæ sint, pilas eorum ferreas anserini ovi magnitudinem vix æquare: tum nihil quod ad sustinendam obsidionem e disciplina militari necessarium foret, haberi paratum: adeoq; inter cives, & præsidiarios milites intestina odia gliscere. Albana urbs in locis limosis palustribusque sita, duabus utrinque paludibus, incertæ altitudinis, equiti pariter & pediti inviis, cingitur: quorum uni Softo, quæ orientalior est, alteri Ingovano nomen est, quæ ambæ ex fluvio Sarvizio, æque palustri ac cænoso, carectisque & arundinetis impedito (qui e Balahone lacu, quem fluvius Sala efficit, prorumpens prope Bacham oppidum Danubio miscetur) occultis & subterraneis quibusdam meatibus ortum ducere, ac in latis cavarum vallium spaciis perpetuo stagnare creduntur. Hæc autem Alba duplici ratione Regia appellata est, tum quod in ea prisci Reges Pannoniæ sacro diademate caput cingebantur, & cum vita functi fuerant sepulturæ quoque honorem accipiebant: tum vero ad differentiam alterius inferioris, quæ ad Istri Savique confluentes posita, ab antiquis Taurunum, nunc a Germanis Græca, atque ab Ungaris Nandoralba, a Tracibus Belgradum, vocari solet. *Albanæ urbis situs.*

Cæsar ab exploratoribus edoctus, Albanos rerum omnium necessariarum inopia premi, rem cum tribunis, & Centurionibus Suevorum, & e Vindelicia militum communicandam censuit: Simulque proposuit urbem in manibus esse, si ipsi viri fuerint, proinde se eam ipsis diripiendam concessurum, si primo congressu, conscensis mœnibus eam expugnaverint; sed ita ut a templorum direptione prophanas manus abstinere, nec quenquam ex civium numero, barbaricum in morem servituti mancipare debeant. Qua voce simul, & lucri cupiditate inflammati, animis frementes, & pugnam poscentes, versus urbem citato gradu progrediuntur. Quo animadverso cohortes Ungaricæ iisque permisti nonnulli ex Albana juventute Cives, tyrocinio quidem alacres, sed rei militaris imperii, usque ad suburbia, quæ ut diximus subjectis ignibus concremaverant, fatali errore ducti, urbe egredi, & prælium tentare decreverunt. Sed Germani numero plures, & multis retro actis stipendiis exercitati, densatis agminibus, & longioribus hastis instar hericii prætentis, valida etiam sclopetariorum manu de more permista protecti eorum impetum fortiter exceperunt. Nec diu sustinuere certamen Ungari, tametsi aliquantisper præsenti animo sese defendissent: quin crebra subditaque glandium procella vulnerati, plurimis cadentibus, terga verterent, & effusa fuga sese in urbem recipere cogerentur: Jam cupide fugientium ve-

stigiis

stigiis insistentibus Germanis, ut multi ex victoribus immisti Ungaris in urbem irrumperent: & cum subductilem pontem, qui catena suspensus attolli, portamque claudere solet, Ungaris fugientibus sublevare non permitterent, ibidem in frusta conciderentur. Ab ejus pugnæ læto successu Germani milites, & imprimis Conradus Langus Suevicæ legionis tribunus, velut omine accepto concitati, præterito, quod ad dextram intrantibus erat propugnaculo, quodque ab Ungaris metu, & pavore consternatis desertum erat, ad mœnia urbis defensoribus vacua certatim provolant: ac in fossas, quæ præaltis, & limosis aquarum gurgitibus plenæ erant, sese dejiciunt: in quibus quum multi periissent, alii contemto discrimine, partim hastis subnixi, partim natantes fossarum marginem superant, aliisque post alios confestim succedentibus, murum nemine defendente occupant: desilientesque globo facto portam effringunt, & commilitones suos atque turmas cataphractorum equitum, qui foris ad incerta belli excubabant, intromittunt. Ungari conspectis in muro simul, & oppido hostibus, fracti animis, desperataque salute, arma fœde abjecere, & ad quærendas latebras diffugere. Nec mora Germani ad diripiendam urbem conversi, præsidiarios omnes resistere ausos, & obvium quemque inusitata crudelitate trucidarunt; ita ut nec sexui, nec ætati barbara rabie, & feritate parceretur, quicquid cladium unquam, quicquid calamitatum captæ direptæque urbes a barbaris victoribus pati solent, ad omnia irarum, invidiæ atque avaritiæ, & crudelitatis exempla, id omne infelix Albanorum Civitas abunde pertulit; luctus ubique, & pavor, & ejulantium fœminarum, & puerorum clamor auditus: tum truculentæ, & asperæ militum trucidantium, & rapientium voces. Nec a templorum donariis ac vasis Deo dicatis impias manus abstinuissent, nisi Cæsar eos, qui tale facinus patrare ausi essent, laqueo se puniturum severa voce edixisset. Dominicus loci Antistes, trepidus & exanimis in præaltam turrim se receperat, raptis secum cum suis privatis, tum publicis templi supellectilibus, quæ ambæ erant admodum opulentæ; ex qua turri prodiens ab adveniente triduo post Cæsare ita servatus est, ut substantia sua omni, ac sacerdotiis exutus, solum vertere cogeretur, templorum donariis, quæ reperiri poterant, mox redditis. Edixit deinde Cæsar, ut omnes Cives & incolæ urbis, domos quisque suas repeteret, omnibusque pristina libertas, fundique & agri redderentur. Sed in tanta rerum & fortunarum clade, hominumque cædibus, pauci qui edicto parerent, apparuere.

Alba a Cæs. occupatur.

Et miserandum in modum a milite victoria efferato diripitur.

Capta & direpta in hunc modum Alba, (quum nondum a coronatione Uladislai bimestre spatium temporis præteriisset) ac tot & tantis spoliis locupletato exercitu, Cæsar ad obsidendam Budam sine mora proficisci statuerat; & si adhibita celeritate eo copias adduxisset, non parva erat spes illius potiundæ, quæ instar Albæ rebus necessariis improviso destituta erat. Sed militari seditione, quæ pro prædæ divisione inter equites, & pedites exarserat, prohibitus fuit, eaque mora urbi saluti fuit: quam Bathorius, & Quinisius interea rebus omnibus ad tolerandam obsidionem necessariis, ac cibariorum omnis generis copia abunde comportata, reparatisque propugnaculis, & mœnibus longe omnium ocyssime, & maxima diligentia muniverant. Seditioni causam præbuit equitum cataphractorum postulatio, qua prædam communi virtute partam, communiter etiam dividendam urgebant, recusante peditatu eam in commune conferre. Quum vero tribuni, & Duces Cæsaris, voto equitum satisfaciendum, prædamque omnem in forum comportandam esse, ut ex æquo divideretur, juberent, Suevi & Vindelici eo acrius tergiversari, neque dicto audientes esse: suo sanguine, & virtute captam urbem, sibique omnem prædam promissam dictitantes, se id quod in equitum potestatem venisset, quod quidem haud contemnendi momenti esset, minime repetere, quamvis illi a suis commilitonibus post captam urbem forent intromissi: communi militaris disciplinæ usu, ac consuetudine ubique terrarum, & gentium receptum esse, ut quum urbes expugnantur, aut quum justa acie confligitur, lucrum omni militi, cujus virtute illud acquiritur, cedat: stipendia ipsis multa deberi, neque unquam eorum solvendorum spem esse ullam; tum etiam hoc exiguum commodum, virtute partum, sibi invideri & extorqueri. Quum hæc atque talia in coronis atque conciliabulis militum jactarentur, neque, aliud quam Dux aliquis aut antesignanus eis deesse videretur, nox miscendæ seditioni apta supervenit. Cujus obscuritate adjuti soluto imperio, insalutatis præfectis & tribunis, agminatim domum redire cœperunt: jamque vastissimos fines Sylvæ Bacaniæ attigerant, qui non procul Alba longe, lateque porriguntur, quum Cæsar equitibus, ut eos insequerentur, jussit, suoque nomine monerent, ut collectis animis dolore inani aut errore corruptis, pertinaciæ finem imponerent, reversique ad officium stipendia sua integra, quæ essent in numerato, ad se reciperent. Sin minus, nusquam terrarum ac gentium locis ac latibulis sese abdere possent, e quibus non ab se irato ad certum supplicium, uti castrorum, & militiæ desertores, extraherentur. At illi mandatis surda aure rejectis, per transversa itinera, collesque & tramites, qua cuique visum, ire dilabique perrexerunt.

Cæsar a Budæ obsidione militari seditione inhibetur.

Quæ ex prædæ divisione coorta Cæsareum exercitum dissolvit.

Supra hanc cohortium fœdam consternationem, & discessum, Cæsar tunc rei pecuniariæ egentissimus vehementer erat sollicitus, unde illis, qui in officio permanserant, militibus stipendia persolvenda essent, verebaturque, ne illi etiam concitata seditione importune dilaberentur. Igitur Quinque-ecclesias ad Sigismundum Episcopum nuntios mittere placuit, qui mutua sexaginta millia aureorum ab eo peterent. Erat is Joannis Ernesti e Suevia oriundi, sed Regno Ungariæ insiti Civis, multasque arces & ditiones adepti filius, quem Ungari Hamponem appellabant, quique paucos ante annos vita functus erat, ingentemque auri atque argenti vim a patre relictam, ac e sacris redditibus collectam possidere dicebatur: homo insigni prudentia & probitate, atque Uladislao summa fide obstrictus. Huic Archiepiscopatum Salisburgensem in Germania amplissimum, & opulentissimum promittebat, si sibi extrema necessitate circumvento deesse nollet. Verum Sigismundus ne patriæ suæ, ac novi Regis æmulo atque hosti pecuniam, nervos rerum gerendarum suppeditare videretur, eaque re non famæ solum, sed & salutis ac fortunarum discrimen subiret, se apud Maximilianum ac-

Cæs. rei pecuniariæ inopia laborans, ab Episcopo Quinque-ecclesiensi frustra mutuam petit.

commodatissimis, quibus potuit, verbis excusavit.

Et exercitum ex Hungaria re bene gesta reducit.

Itaque hisce rerum difficultatibus pressus, & ulterioris belli gerendi cogitationes omittere coactus, Viennam, unde venerat, repetendam, reducendaque castra decrevit, valido relicto Albæ præsidio: paululumque progressus arcem Pauli Quinisii, quæ Vasonum appellatur, ex itinere missis aliquot cohortibus Germanicis in potestatem redegit.

Seditiososque variis suppliciis castigat.

Ex Suevis autem, & Vindelicis peditibus, qui seditione facta castris se invito excesserant, quos aut in itinere assequutus est, aut demum Viennæ deprehendit, ad proximas salices laqueo suspendi jussit, præfectis ductoribusque ordinum, ut altius penderent, proceriores deligens, aut aliis suppliciorum generibus necavit. Demum dimissis ad hiberna militibus Comitia Augustam Vindelicorum Germaniæ principibus cæterisque ordinibus indixit, in quibus pecuniam, & copias ab iis postulavit, quibus Regnum Ungariæ occupatum Austriæ propinque annecteret. Sed cum Principes negarent se contra Uladislaum, tanquam Regem Bohemiæ, & Septemviratus, Electorisque Romani Imperii officio, & dignitate fungentem, arma sumturos, incepto destitit: nec multo post ad amplectendas pacis conditiones animum adjecit, quas antea respuerat; quanquam ut hoc ejus propositum quam occultissimum aliquamdiu haberetur, magnopere vellet. Sed tandem cum ex comitiis Augustanis voti, & desiderii sui impos rediisset, proceribus Ungaris quibusdam, quos ad eum transiisse retulimus, se non alienam a pace, & concordia mentem gerere secreto patefecit, si ea bonis, & ab æquitate non alienis conditionibus transigi posset: utque id iis, quos in partibus Uladislai amicos haberent, significare possent, potestatem fecit.

Interea Uladislaus, ubi quæ Cæsar agebat, ex certis nuntiis accepit, simulque de periculo Albanorum certior redditus est, minime rebus suis diffisus, omissa in præsens Cassoviæ liberandæ cogitatione, omnino reverti, & Albanis opem ferre decrevit, ac e vestigio cohortes nigras Danubium transire jussit. Verum quum eodem tempore, & circumvallatæ urbis, & captæ direptæque famam audivisset, milites, qui Danubium trajecerant, mox redire, ac castra Cassoviam versus promoveri jussit, ut Alberto fratri bellum denuo reparanti occurreret, re Albana ad reditum illinc suum dilata. Corvinum autem cum ornatissimis copiis Comaronio, ubi tum habitabat, adventantem læto vultu excepit, convivioque adhibuit. Progressus deinde haud cunctanter primo Hatuanum oppidum, dein Agriam pervenit: atque iis in locis nihil moratus Cassoviæ appropinquavit, eo animo atque consilio, ut cum Alberto fratre, si ille in aciem prodiret, fortunam belli experiretur: quum in castris haberet amplius XVIII. millia armatorum, præter illos, qui indies e variis locis certo expectabantur.

Tartari ex Alberti castris villas viciniores ferro flammaque depopulantur.

Circumsederat jam complures dies Cassoviam Albertus, admotisque tormentis mœnia conquassaverat: atque interea missis per omnem regionem expeditioribus equitibus, imprimis vero Tartaris, villas prædari, & urere, fruges in castra convehere, quæ convehi atque asportari nequirent, corrumpere: quum Uladislaum fratrem adventare didicisset, decrevit sub ipsis Cassoviæ mœnibus quamprimum manus conserere. Habebat in Castris præter Polonorum turmas haud aspernandas, non parvam Scytharum seu Tartarorum manum, in quorum virtute, & agilitate plurimum confidebat. Nihil vilius, & contemtius Tartaris primo aspectu potest esse; equis enim utuntur contemnendæ staturæ degeneribus, & strigosis, eisque ut plurimum castratis, stapedas, quibus pedes equum ascensuri induunt, faginos; fræna e funibus cannabinis, cæterumque apparatum omnem abjectissimum habent, paucis qui ditiores sint exceptis; nisi quod jacula & sagittas adversi æque ac aversi, & fugientes, arcubus corneis peritissime contorquent, & ad subitarias pugnas, ac populandos agros, inquietandaque & lacessanda hostium castra quam aptissimi habentur.

Uladislaus castra sua fraternis confert, seque ad prælium accingit.

Adventante propius Uladislao Albertus ad tuendam nominis sui famam pertinere ratus est, si ipse quoque circumvallatæ urbis mœnia relinqueret, ac parentibus in campis pugnæ potestatem offerret. Igitur omissa obsidione, eo ubi Uladislai castra collocata erant, cum exercitu profectus, tanta propinquitate sua castra hostilibus contulit, ut equorum hinnitus, ac militum clamor, ipseque castrensis fremitus facile exaudirentur; principes tamen & duces, priusquam ad arma concurreretur, fratribus tam pie, quam prudenter admonitis suaserunt, ut si mutuæ eorum lites, & discordiæ extra Martis aleam, quæ anceps plerumque, & lubrica esse solet, componi transigique possent, experiri non gravarentur. Sed dum de iis consultant, ac deliberant, & legati ultro citroque commeant, Albertoque jubente, tormenta e vineis & aggeribus, ut castris præsidio essent, extrahuntur: ex altera parte stante explicatis ordinibus, erectisque signis utrinque acie minutioribus præliis, & emissis tormentorum pilis ferreis inter bina castra certabatur.

Præsidiarii Cassovienses, eruptione facta hosti tormenta eripiunt.

Id conspicati e mœnibus ac templorum turribus, qui in præsidio Cassoviæ erant, animadverterunt Polonos tormentorum atque aggerum custodiæ exiguum militum numerum reliquisse, itaque nulla facta mora, globo densato eruperunt, & quum magnum atque cruentum certamen edidissent, omnibus tormentis majoribus, quæ isthic erant, puncto temporis potiti sunt. Nec mora ligneas etiam quadrangulares turres, numero duodecim, quas Poloni mœniorum fere altitudinem æquantes e materia, & cespite erexerant, adorti, eadem celeritate expugnarunt, injectoque pulvere sulphureo, quem hosti ademerant, succenderunt, incolumesque in urbem reverterunt. Eodem quoque tempore, inter duo castra Tartarus equo vectus Ungarorum fortissimum, si quis inter eos haberetur, ad singulare certamen identidem magno clamore provocabat.

Jaxitius cum Tartaro singulari certamine congressus victor evadit.

Contra hunc Demetrius Jaxitius, Matthiæ Regis alumnus, multisque editis facinoribus clarus equitum præfectus, summa alacritate in medium prodiit; Tartarumque hasta equo deturbatum celerrime confecit, victorque rediens a suis magna congratulatione exceptus est.

His in hunc modum administratis, Albertus sive metu adversi prælii perculsus, seu potius certæ pacis, concordiæque consilia, dubio bello præferens, literas ad fratrem scripsit, easque sagittæ alligatas in Uladislai castra jaculandas misit, quibus se pacem æquam, & honestam non abnuere significabat, colloquiumque a fratre petebat. Quod quidem ab Uladislao, apud quem

quem nihil prius, potiusque pace, & quiete erat, multis de causis facile impetravit: quarum ea præcipua erat, quod asperrima, & rigidissima hyeme, quantam non ulla hominum ætas meminerat, domum properaret, ut Albæ recuperandæ consilia susciperet, cujus paludes, fossæque frigoris vi concretæ, etiam curribus tormentis quantumvis immani pondere sustinendis facilem viam præberent. Igitur extensis in eum finem inter duo castra tabernaculis, Albertus in equum sublatus, ad Uladislaum prior venit. Disceptavere diu fratres de mutuis dissidiis, nemine præter Valentinum Episcopum Varadinensem adhibito arbitro; quum alter adepta Ungariæ corona, legitimum se Regem creatum esse diceret; ille sibi quoque delatum regnum esse, sed ab iisdem qui detulerant, perfidiosa prævaricatione interversum quereretur; cujus jura non prosequi degeneris animi esse judicaret: nec tamen arma se fuisse resumpturum, si frater conditionibus, quas in agro Pestano pepigisset, stare voluisset. Demum post multas contentiones ad priora pacta sponsionesque ab ambobus recursum est, eisque denuo confirmatis pax coaluit, nimirum ut in Silesia principatus Glogoviæ, cum certis ditionibus & oppidis Alberto cederet, donec & ipse Rex crearetur, & Uladislao fratri, tam hujus fœderis, quam principatus jure obsequium clientelæ præstaret. Adjectum vero, ut Alberto quotannis tria millia aureorum nummorum penderentur; missusque e vestigio Joannes Sullenburgus, Bohemicus Cancellarius, cum aliquot Collegis, a quibus Alberto Glogovia, & alia oppida sine mora consignarentur. Interea autem donec promissa præstarentur oppida Sarosium, Eperiessium, & Sibinium, quod minus dicitur, Alberti in potestate essent. Multi tamen fuere ex principibus & ducibus, qui hanc pacem non fore diuturnam præsagirent, quæ Casimiro, amborum patre inconsulto, nec forte probaturo, conclusa ictaque esset, quem Uladislao filio occultis de causis infensum esse nossent. Is autem eo tempore longissimo terrarum tractu dissitus aberat in Lithuania, cum Russorum principibus ab eo dissidentibus bello contracto. Diremptum hoc modo fuit colloquium, paceque ut diximus firmata, Uladislaus Cassoviam ingressus est, ac Cives simul, & præsidiarios ob servatam fidem multis verbis collaudavit, ac novis immunitatibus muneribusque donatos, ut etiam inposterum in officio permanerent, benigno sermone admonuit, rebusque isthic compositis, Budam versus iter intendit. In itinere autem Bohemorum seu Nigrorum copias, in agris inter Agriam, & Vaciam, jucunda amœnitate, & fertilitate omnium pulcherrimis in stativis reliquit: ita ut brevi se eos in castra deducturum, stipendiaque debita persoluturum polliceretur.

Pax certis inter utrumque fratrem conditionibus sancitur.

Cum Budam venisset, Beatrix Regina inquieto atque importuno animo moræ impatiens, iterum maxime urgere cœpit; ut quum fraterno bello finem imposuisset, promissas nuptias acceleraret, ne ipsa spe votoque frustrata ad res novandas animum adjicere compelleretur. Eo nuntio acrius quam quisquam putaret Uladislaum mente perculsum ferunt, usque adeo ut privatum eum dolorem, liberatæ Cassoviæ, & pacis cum fratre initæ lætitia lenire nequiverit. Coacto itaque Senatu, collatisque ea de re consiliis, Strigonium, ubi illa morabatur, contendit; eamque magnifice consolatus ostendit nondum pacem partam esse, quum Albana urbs Budæ tam vicina, tum arces complures inter flumina Savum, & Dravum sitæ ab hoste Germano teneantur: præterea certissimis nuntiis Turcarum princeps Bajacetes innumerabilibus copiis ad obsidendam Nandor albam venturus dicatur: intestina insuper bella timeri, æquum igitur esse, ut publica vota, & consilia privatis anteponat, & nuptiarum diem patienti animo expectandam putet: Se pacatis & in tranquillo positis rebus omnem daturum operam, ut Reginam neque studii, amorisque erga eum sui, nec hujus quantæcunque moræ pœniteat. Ea verba non sine profunda dissimulatione prolata, æstuantem Beatricis animum utcunque placavere: quæ quum Uladislao maturum felicemque reditum precata esset, ac magnificis eum muneribus excoluisset, post tridui moram dimisit, atque ipse Vissegradum ac deinde Budam reversus est.

Regina Uladislaum, domum reversum, iterum interpellat, ut promissas nuptias quamprimum acceleret.

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER II.

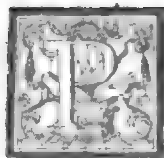

P Ost Cassoviensem pugnam adverso eventu ab Alberto pugnatam, pacemque inde subsequutam, bellum quidem Polonicum in præsentia sedatum, sed minime in futurum sublatum multis videbatur, quod Civitates Alberto traditæ, Polonorum militum opera custodirentur, qui ut plurimum contumeliosi ac insolentes rapto vivere, nec pacem cum vicinis pati consuevissent, & Albertum a Casimiro patre instigatum occasiones belli instaurandi quærere haud obscuris argumentis comperissent. Quæ tametsi Uladislaum quoque non latebant, paternis tamen atque fraternis adversum se consiliis nonnihil connivendum, temporique cedendum putabat, donec bellum, quod Albæ recuperandæ causa contra Maximilianum suscipere in animo habebat, commodius inferre gerereque posset. Ægre enim ferebat assiduas Germanorum eruptiones, quarum incommoda, & detrimenta omnes populi, qui Albaniæ Budensique viæ imminent totusque Simigiensis ager, nobili & generoso vino celebris, gravissime patiebantur: & ipsi hostes non ita pridem Alba egressi, Paxum oppidum ad ripam Danubii situm diripuerant: & ex improviso capta arce Ozora, Nicolaum Hedervarium, nobilem divitemque virum, una cum filio adolescente captum abduxerant: atque ut in proposito persisteret, non parum confirmabatur tum absentia Maximiliani Cæsaris, qui Belgicis tumultibus,

&

& diffidiis compulsus, summa adhibita celeritate in Brabantiam, vicinasque provincias contendisse nunciabatur: Addebatque animos victoria non ita pridem a suis circa Albam de Germanis parta, veluti omine totius belli feliciter conficiendi. Nam quum Milos Belmusius, equitum levis armaturæ ductor fortissimus, natione Thrax, aut ut nunc loquuntur Rascianus, ac Valentinus Querejus, in satis magnam populantium Germanorum manum incidissent, & sulphureum pulverem, ac sclopetorum ardentes funiculos, quo teli genere Germani valebant, densus & subitus imber extinxisset, hostes victi terga dederant, paucissimique fuga salutem adepti, cæteri ad unum cæsi aut capti omnes, reliquis, qui domi erant, documento fuere, ut postea cautius, rariusque excurrerent.

Bathorius jussu Regis Albam obsidendam suscipit.

Budæ igitur nondum exactis brumalibus diebus, quos ob inusitatum rigorem, & asperitatem, Albano bello gerendo aptissimos esse censebat, primum omnium curata re pecuniaria, cujus inopia vehementer laborabat, Bohemicis, Nigrisque cohortibus stipendium persolvit, ac Stephanum Bathorium, tradito ei totius exercitus imperio, tormentisque ac omni castrensi apparatu, Albam versus contendere, urbemque arcta obsidione circumvallare jussit: Quinisioque, quem ad comparandas ex inferiore Pannonia copias miserat, ut adventum suum adductis copiis maturaret, perscripsit. Aliis quoque ducibus, & tribunis in mandatis dedit, ut quilibet coacto militum, quanto majori posset numero, in castra Albam sine mora adventarent: quo etiam ipse non multo post cum Prætorianis, & stipendio conductis levioris apparatus equitibus venturus esset. Bathorius Buda profectus, exercitu ad oppidum Banhidam convenire jusso, eique unius diei quiete concessa, instructis agminibus, ac signis de more explicatis, tridui spatio Albam pervenit: ac ab ea parte, qua Budam spectat, idoneo in loco inter paludes consedit: eademque nocte ne operæ ex urbe tormentis peti possent, vineas, & aggeres militum opera & agricolarum labore extruere cœpit; quibus brevi ad finem perductis, tormenta majora in iis apte collocavit, eisque muros concuti imperavit. Munitiones etiam seu turres e materia quadrangulares, necessariis in locis præaltas, terra ingesta fossaque circumducta, erexerat, quales a Polonis Cassoviam irrito conatu oppugnantibus institutas fuisse retulimus, ex quibus omnis Germanis in muro consistendi, seque defendendi facultas eripiebatur. Jam mœnia ab una parte tormentis perforata, late hiatum dederant, quum Quinisius, quem Rex Bathorio collegam, ipso id expetente, dederat, cum quinque millibus selectissimorum veteranorum in castra venit: quum ex itinere ad Sigismundum Episcopum Quinque-ecclesiensem in officio, uti Rex, & nonnulli proceres rebantur, vacillantem, jussu regio, divertisset; Sed Quinisius de ejus constantia, & fide locupletissimum se testem undecunque professus, eum apud Regem omni concepta suspicione liberavit. Triduo ante Quinisii adventum Rex ipse Bathorium subsequutus, quintis castris Albam pervenerat; ac ab altera oppidi parte, quæ ad portam Bacconianam pertinet, castra fixerat, non procul ab ea palude, cui Sosto nomen est, ut propinquiore aquatione uteretur: eo instituto ordine, ut Bathorius, & Quinisius ab una parte, ac Rex & Stephanus Zapolianus, qui cum tribus millibus militum utriusque ordinis, biduo post Regem advenerat, ab altera oppugnatione urbis singulari cura, & industria, incumbendum sibi proponerent. Germani interea, qui in oppido erant, incredibili studio & diligentia propugnare, hostium consilia scrutari, iisque occurrere, & mœnia vi tormentorum concussa, & confracta, contextis roboribus, spatiisque eorum terra oppletis, militari opere, disciplinaque reficere, & ad omnes occasiones summa vigilantia intenti esse.

Jam castra Regia, confluentibus quotidie novis copiis maxime accreverant, ita ut numerum quadraginta millium militum, absque lixis, & calonibus, ac tumultuaria agrestium hominum turba facile æquare crederentur: & ab ea etiam parte, qua Rex & Palatinus curabant, murus lato patefacto aditu verberatus, apertusque erat. Igitur Regii milites magno animorum ardore pugnam poscebant, ut pro direpta crudelem in modum Alba, ac trucidatis commilitonibus, Germanos pari illata clade ulciscerentur. Et Quinisius copiam pugnæ dandam esse, & summa crudelitate Germanos ad unum omnes interficiendos prædicabat: erat enim Germanis ob captam direptamque Arcem suam maxime infensus. Verum Rex continendos a pugnæ casibus milites multis de causis censuit: tum quod eorum cædibus, & sanguini parcendum existimaret: tum vero quod Germanos brevi urbis deditionem oblaturos haud dubie speraret. Nec Regio judicio, paucis interjectis diebus, eventus defuit: nam urbis oppugnatione dies noctesque non intermissa haud multo post Germani urbem se servare posse diffisi, ad Comitem Scepusiensem, ac Bathorium nuntios miserunt, colloquiumque de Urbe reddenda postularunt. Quo concesso, alii potiores missi, quinque dierum inducias obsessis dari petivere, ut de conditionibus interea deliberari utrinque posset. Quæ mora tametsi nimis longa esse videretur, tamen non abnuente Rege admissa fuit. Intra eos dies tandem in has conditiones convenerunt, ut Germani urbe tradita, cum omnibus suis impedimentis, incolumes in Austriæ fines ire possint: Utque eis ad impedimentorum vecturam sex, & triginta plaustra cum jumentis attribuerentur: templorum spoliis, si quæ adhuc intacta superessent, ac ab hominibus servituti mancipandis, abducendisque abstinerent; hasce conditiones, quanquam militibus, qui se e Germanorum præda, & spoliis ditandos speraverant, ingratas, Rex ratas habuit, quo citius Alba potiretur, Germanosque additis comitibus in tutum abire permisit, postquam undecim fere mensibus eam tenuissent, & omnem circa regionem usque ad Budæ suburbana, rapinis, incendiis, & populationibus hostiliter habuissent.

Germani de urbe dedenda cum Rege paciscuntur.

Alba recepta, Germani milites, qui in arcis Besprimii præsidio erant, quod & locus ad defendendum minus erat idoneus, nec rebus necessariis instructus, incolumitatem suam, rerumque omnium pacti, deditionem fecerunt. Paulus etiam Quinisius, Vasonum arcem suam, diffugientibus Germanorum cohortibus, nullo negotio, recepit. Sabariam vero milites Thomæ Jaurienſis Episcopi, qui ex veteranis Illyrici nominis stipendio collectis conducti erant, obscuriore nocte aggressi, per scalas scandentes repente cœperunt, cæsis aut captis omnibus ad unum Germanis; ex quibus circiter octoginta ca-

Mox Alba capta, Vesprinium, Vasonium, ac Sabariam Regii recipiunt.

captivi in castra adducti fuere: sed paulo post, jubente Rege, liberi & incolumes in patriam redierunt.

Per hunc modum Uladislaus receptis eadem celeritate, qua Cæsar anno superiore ademerat, omnibus locis, liberatæ a Germanis Pannoniæ citerioris laudem tulit. Verum iisdem in castris febri primum tentatus, non multo post in grauem morbum incidit, profluvioque ventris admodum periculoso laborare cœpit: usque adeo, ut nonnulli de ejus vita plane desperarent, manaretque in vulgum fama eum e vivis excessisse: aut omni spe ulterius producendæ vitæ sublata, propediem excessurum. Ipse tamen in villa Laurentii Sirmii ducis Bathoreæ, ab illius patre, medio inter Albam & Besprimium itinere, insanis sumptibus extructa jacebat: ita ut adhibitis medicis, ac imprimis Johanne Manardo Ferrariense, quem doctrina experientiaque artis insigni inter primos habebat, feliciter curaretur.

Rex gravi dysenteria corripitur.

a Joan. Manardo sanitati restituitur.

Interea a Turcis, qui duces, ac milites ad obsidendam Albam vocatos, didicerant, variæ fiebant excursiones; vicissim Ungarorum etiam alæ & cohortes, quæ præsidii causa domi remanserant, in Turcarum ditionem ultra Istrum oblatis occasionibus excurrebant. In quibus ut Turcæ sæpe repulsi & victi; ita nonnunquam, uti evenire plerumque solet, victores evadebant. Nam cum Taurumnum & Temesuarum nocturna expeditione urendo agros, & populando excurrissent, ac Stephani Bathori villas rapinis, incendiisque deformassent, abductisque multis incolarum millibus non longe a Varadino actis prædis essent reversi: illud incommodum Emericus Derencenius Illyrici præfectus, quem Banum Ungari vocant; cum Bernardo Frangepano, Caroloque Corbaviæ Comitibus, aliisque Croatiæ Regulis, majorique hostibus illato detrimento rependerunt. Cum enim Turcæ ad Hunam fluvium, qui e Dalmatarum montibus ortus, sinuoso cursu per intima Croatiæ defluens, modo lenis & placidus, modo citatis aquis celerior, sub arce Dubicia Savo miscetur, & Crovatiam a Sclavonia dividit, magno numero populando vagarentur, a nostris, quos modo nominavimus, occidione deleti sunt; captis hostium mille quingentis, totidemque cæsis, reliquis in profluente Huna submersis. In ea quoque Illyrici parte, quam modo Sclavoniam vocant, Corvinus, qui sincera & inconcussa fide Uladislai partes sequebatur, Zagrabiam, quæ se hostibus dediderat, ac a sexcentis Germanis militibus custodiebatur, obsidione cinxerat, ne illinc a Cæsareanis assiduæ rapinæ fierent, ac frumentariæ convectiones interciperentur. Cum autem Jacobus Siculus, quem ad Cæsarem redditis ei Petovia & Racospurga defecisse docuimus, obsessis auxilio venisset, ab eodem Corvino fusus, fugatusque fuit: & Zagrabienses spe dejecti, omissaque pertinacia deditionem fecerunt, Germanis incolumibus in patriam ire permissis.

Turcarum incursiones ab Emerico Derencenio, aliisque ducibus felici pugna repressæ.

Huna flumen.

Zagrabia profligato Siculo, a Corvino recipitur.

Porro quum Quinisius in inferiori Ungaria, adhibito sibi Petro Colocensi Archiepiscopo, quem a Matthia Rege ob arrogantiam & loquacitatem, qua Beatricem offenderat, ac ob literas Turcici fœderis perperam descriptas, gradu pulsum, captumque in Arvensi carcere Uladislaus ad Alexandri summi Pontificis preces, post sextum carceris annum dimiserat, recepta Alba domum rediisset, Laurentium Sirmii ducem, Lupum Despotam, Nicolaum Hedervarium, paulo ante a Germanis dimissum, aliosque nonnullos proceres, se pro eis vadem sponsoremque futurum profitendo ad officium reduxerat; omnemque eam inter Danubium Savumque regionem, nobilitate Sirmiensis vini, ac ubertate soli celeberrimam, autoritate sola, absque ullis armis pacaverat: adeo ut Uladislaus, singulari felicitate, sublatis bellorum procellis, opimam pacem & quietem afflictæ Ungariæ peperisse videretur: nisi illa inconstans lubrica spes hominum, haud diuturna lætitia jactando, brevi tempore elusisset. Johannes tamen Halapsitius, quem alio nomine Quishorvatum vocabant, ac Stephanus & Georgius fratres ejus, omnibus æquioribus conditionibus rejectis, in partibus Cæsareanorum pertinacius sibi persistendum duxerunt: ideoque pulsi in exilium, mulctatique, bonis, nonnisi pace facta, illa receperunt.

Paulus Quinisius omnem inter Savum Danubiumque regionem pacat.

Excepto Halapsitio & fratrib. qui Cæsari constanter adhærent.

Nondum Uladislaus valetudinem recuperaverat, concedentibus tamen medicis, ut rediret, conscensis curribus, & lento confecto itinere, Budam pervenit. Jam falsis de eo vita functo rumoribus credens Albertus, ea capta occasione toties damnata fatis arma resumpserat, rebusque novandis incumbebat, nec servata a fratre pacta tribus millibus aureorum nondum solutis objiciebat. Nunciabatur etiam Maximilianum e Belgicis regionibus reversum arma parare; & irruptione in Moraviam facta, abactoque ingenti majoris & minoris pecoris numero, initium belli fecisse; quanquam illum pacem, si æquis conditionibus stabiliretur, multi certis argumentis ducti credebant amplexurum. Stropeo erat in Poloniæ finibus Perenianæ ditionis oppidum, illud excogitatis occasionibus, quod ibi tutum in Poloniam iter non daretur, milites Poloni, quos Albertus Eperiessio & Sibinio nondum deduxerat, obsedisse & quantis possent viribus oppugnare inceperant. Quod dum adolescentes Perenii defendere vellent, facto cum Polonis, antequam castra tormentaque collocarent, tumultuario prælio, miserabilem in modum occubuisse dicebantur. Et Albertus neglecto fœdere nuper pacto, Cassoviæ obsidioni imminebat, nobilissimamque illam, & totius Ungariæ fertilissimam generosissimi vini proventu regionem, omnemque inter Cassoviam & Tocaium tractum, in quo jucundum Liberi patris cum Cerere certamen est, rapinis & prædis exagitabat, ac cum Vindemiæ tempus esset, duo millia & eo amplius doliorum vini dulcioris per vim adempta in Poloniam miserat, reliqua in usus belli reservaverat: ita ut novæ frequentesque querelæ ad Uladislaum de illius hostilibus injuriis quotidie perferrentur: Casimiro amborum patre hæc filiorum dissidia dissimulanter ferente. Quanquam Alberti partes legatis tam ad Uladislaum quam Ungaros missis sustentare conatus, sibi ea admodum molesta esse, utque Albertus ab inferendis injuriis abstineret, se omnem daturum operam pollicetur. Tantis ipso in limine regni malis circumventus Uladislaus, quum tot hostibus sibi undique imminentibus resistere non posset: quod exhausto ærario, ac enervatis gravitate tributorum populis, exercitui alendo non sufficeret: pacem & fœdus cum Maximiliano componere decrevit; quum id ducibus principibusque & omnibus quorum consilio utebatur, haud displicere intelligeret. Contra Al-

Albertus bellum instaurat.

Cassoviam obsidet.

& Tocaiensem tractum gravissime infestat.

Albertum vero copias comparandas, ejusque consiliis, & conatibus, bello armisque occurrendum statuit: ita tamen, ut missis prius ad eum legatis experiretur, an ejus animus ambitione atque avaritia procul ab æquo, & bono deductus, honestis denuo oblatis conditionibus sanari posset. Quas ob causas Dominicum Albæ antistitem ac Mich. Palocium ad fratrem, & ad patrem legatos ire jussit: iisque in mandatis dedit, ut primo Albertum circa Cassoviam, rapto seque, & exercitum alentem, accedant, ac ni Ungaria excedat, rapinisque finem faciat, bellum ei ac hostilia omnia denunciat: deinde ad Casimirum, qui ex Lithuaniæ oris reversus jam Cracoviam venerat, proficiscantur, ac ut Albertum dicto parere, & pactis fœderibus stare jubeat, summis precibus obtestentur. Quod si ille, in inferendis tot tantisque contemeliis pergat, tum vero a Casimiro obnixius petant, ne apud eum Uladislaus fraudi habeatur, si fratribus ipsis Marte judice altercantibus, Albertum aliquod subire infortunium contingat. Eodem tempore mittuntur legati ad Maximil. qui ei significent, Ulad. quemadmodum ante bellum, ita hoc quoque tempore, a pacis & concordiæ studiis nunquam abhorruisse: imo quadam naturæ suæ peculiari propensione, quietis, & tranquillitatis cupidissimum semper fuisse. Itaque si Cæsari videatur, locum & tempus aliquod nominare, præfigereque velit, atque ex utraque parte viri, consilio graves, ac longo rerum usu exerciti conveniant, ac omnibus viribus tentent, an pax inter ipsos coalescere, ac intestini belli incommodis exoptatus finis imponi possit.

Item ad Cæs. de pace stabili ineunda.

Quæ oblationes quum Maximil Cæsari, ejusque parenti Friderico Imperatori Augusto, cui eas communicaverat, probarentur; urbs Posoniensis, ad quam Legati conveniant, pacemque & concordiam inter duos nobilissimos, & præpotentes Germaniæ atque Ungariæ populos, Deo juvante. constituant, deligitur. Itaque conquisiti ex Germaniæ provinciis undequaque viri graves, ac jurisconsulti longe omnium peritissimi, ac tribuni copiarum, Tobias Bosconicius, Matthæus Spaurus, Joannes Fuxmagenus, Bernardus Polhaimias, Fridericus Comes Zolleranus, aliique complures, Posonii ad diem affuere. Ex partibus Uladislai & Ungarorum Thomas Bacocius, Episcopus Jauriensis, Ungaricus, & Joannes Sullenburgus, Bohemicus Cancellarius, Stephanus Bathorius Transylvaniæ præfectus, quem Vaivodam Ungari vocant, Ladislaus Orsagus, Ladislaus Rosgonius, Wilhelmus Paumkircherus, ejus Andreæ filius, quem paulo ante Fridericus Imperator, Græci Styriæ capitali supplicio affecerat, atque alii tam Ungari quam Bohemi, quibus injunctum erat, ante diem eodem convenerunt. Fuit longa, & opinione hominum acrior inter legatos contentio, compluribus protracta diebus, quum Germani eas postularent etiamnum conditiones & pacta renovari, quæ ante 28. annos Neostadii, superstite Matthia Rege, eoque adstipulante, pro restituta corona erant conclusa: ut nimirum Regnum Ungaricum, si Matthias absque liberis decederet, Maximiliano ejusque hæredibus, perpetua juris prærogativa adjiceretur. Quod Legati Ungarorum nequaquam concedendum esse arbitrabantur, quum ea pacta, quibus inniterentur, a Friderico per vim potius extorta, quam ab Ungaris sponte concessa esse dicerent. Neque illum coronam aliter redditurum fuisse, nisi Ungari ejusmodi postulationi quanquam iniquæ vel tunc tergiversantes subscripsissent. Contra Cæsareani rem omnem ad arma, & bellum denuo rediturum affirmabant, nisi illæ conditiones repeterentur: neque esse ullam pacis coalescendæ formam aliam aut modum; consultius itaque facturos Ungaros, si certam pacem dubiis ancipitis belli casibus anteponant; eoque hæc utriusque gentis pertinacia crevisse videbatur, neutra jure suo vel latum unguem decedere volente, ut omnes re infecta, & concordia desperata dilapsuri existimarentur. Postremo Ungari, sive præteritorum malorum memoria, sive futurorum metu compulsi, sive quod Uladisl. viridi adhuc & firma ætate liberis operam daturum, stirpemque susceptutum providebant, Germanorum postulatis aures præbuere, Regisque authoritate accedente in eas, quæ publicatæ extant, conditiones, pacem transegere, ut Uladislaus omnes, quotquot partibus Cæsareanis studuissent, easque armis juvissent, in gratiam reciperet, obliterata omni offensorum recordatione: locis omnibus, quæ in Austria in eum usque diem tenuerat, nullo sibi retento jure, decederet: Regnum vero Ungariæ mortuo Uladislao aut ejus liberis, si quos esset progeniturus, similiter decedentibus, ad Maximiliani nepotes, eorumque hæredes juxta formulam Neostadianæ transactionis certissimo hæreditarii juris ordine recideret: illique ut e vestigio regni possessione potirentur, Palatinus, Interregis potestatem, Rege vita functo, habere solitus, ac omnes potiores Magistratus, quos Ungari Nadrespanos, Banos, Vaivodas, Capitaneosque vocare solent, Sacramento ad observandam transactionem adigerentur. Alia, quæ ab iisdem legatis acta transactaque fuere, quandoquidem quibusvis obvia in manibus habentur, ne longiores in commemorando simus, consulto prætermittenda duximus.

Arbitri paci componendæ utrinque delecti Posonium conveniunt.

Transactionis conditiones.

Ex hac transactionis formula aliquot post annos renovata, simul & conjugii jure, cum Ludovicus Rex hujus Uladislai filius in campis Mohacianis cum hoste congressus infelici casu absque hærede periisset; Ferdinandus Maximiliani e filio Philippo nepos, occasionem Regni Ungarici invadendi arripuit, illudque maximis bellorum tumultibus involvit, quorum necdum finem ullum videmus. Legatis ad Uladislaum redeuntibus, quum conditiones nobilitati, ac aliis populi ordinibus, sicut cum Germanis convenerat, exponendæ essent, eorumque consensus postulandus, Uladislaus ad aream, quæ ante arcem instar theatri ampla, & turbæ quantumvis magnæ capax est, quam forum Divi Georgii vocant, egressus, ordines qui convenerant, hortatus est, ut tempori necessitatique cederent, ac conditionibus assentirentur. Deinde Thomas Bocacius Episcopus, ac Stephanus Bathorius legationis Principes exorsi a causis, quæ ipsos ad transigendum cum Germanis impulissent, conditiones ordine propositas interpretari cœperunt: fuereque aliquamdiu attente auditi; sed quum ad eam partem ventum esset, qua Regnum ad Maximiliani hæredes transferebatur; magno sublato murmure & clamore, *millies se morituros potius, quam Germanorum servitutem subeant*, exclamarunt: & re propemodum ad seditionem spectante vix ab armis temperatum est: adeo ut legati inconditis vocibus & convitiorum plaustris interpellati, nec vitæ salu-

Quibus nonnulli factiosi assentiri omnibus modis abnuunt.

falutisque certi, vix spatium se in arcem recipiendi habuerint: necesseque fuerit Uladislaum ad eos sedandos denuo in publicum prodire. Quanquam autem Regis præsentia qualecunque silentium attulisset, ne tamen inviti ad pacta approbanda cogerentur: partim in diversum dilabi, partim mutua vociferatione, ut proposito inhærerent, libertatemque tuerentur, sese animare cœperunt. Ad extremum quum ex quamplurimis perpauci reperti fuissent, qui se voluntati regiæ obtemperaturos profiterentur, ac ad pacta jurejurando firmanda adduci possent, concione soluta discessum fuit.

At legati, quos ad Casimirum & Albertum missos supra retulimus, quum utrumque convenissent, magnifica & speciosa ab utrisque verba factis contraria retulere. Albertus enim se periculoso fratris morbo, cui eum cessisse fama erat, adductum, belli instaurandi consilia suscepisse: sed quum illum incolumem esse intelligat, armis absistendum, agminaque retro in Poloniam vertenda statuisse respondit: Casimirus vero legatis comiter habitis, se Albertum serio commonefacturum dixit, ne deinceps oppida Uladislai usurpet; sed positis armis ad se in Poloniam, quo eum domestici etiam bellorum motus revocent, primo quoque tempore revertatur: quod si paterna monita atque imperia contemnat, tum se nulla copiis ejus stipendia subministraturum; sed potius indicto bello, eum loco hostis habiturum.

Hæc quanquam legati cum spe Polonicæ pacis Uladislao retulissent; tamen variis nunciis & literis adferebatur, Alberto, post vastatas crudelissimis populationibus Ungariæ ulterioris oras, ad obsidendam denuo Cassoviam properare. Itaque Stephano Comiti Scepusiensi ac Palatino, quem gerendo bello præfecerat, in mandatis dat, ut omni adhibitâ diligentia curet, ne quid a Polonis detrimenti capiatur. Ille jam diu post renovatum cum Alberto fœdus ad incerta belli in Ungaria ulteriore cum exercitu relictus erat, & postea septem millia Bohemorum militum, duce Nicolao Haubicio, viro militari, ad eum pervenerant, una cum auxiliariis Beatricis Reginæ pecunia conductis: sed tamen nondum ex hibernis moverat, neque quicquam operæ pretii fecerat; ita ut plurimi mortales importuna ejus mora ac cunctatione territi, quemadmodum anno superiori Austriam fœda segnitie socordiaque ejus amissam meminissent: ita nunc quoque illum haud dissimili negligentiæ morbo laborare suspicarentur.

At ille vindicandæ Polonorum injuriæ, committendique prælii cupidissimus erat; Sed una maxime cura angebatur, quod milites Bohemici se ad pugnam prodituros negarent, nisi debita eis stipendia solverentur: ipso vero pecuniæ repræsentandæ modum eo tempore nullum habebat. Igitur vocatum ad se Haubicium partim blandioribus verbis, partim certa eaque brevi spe stipendiorum placat: deinde Centuriones, tribunosque, quod eorum linguæ gnarus esset, docet paucos post dies futurum, ut pecunia ad eorum stipendium ubertim persolvendum ab Uladislao curetur: seque ejus rei vadem & sponsorem præbet: ita ut si Uladislaum, (quod non sit sperandum, cunctari contingat, ipse vel oppidis suis opulentiorum mercatorum pignori mancipatis, eos contentos redditurus sit: nunc tantum hoc ab eis summa ope contendere, ne victoriam, quam prope in manibus habeat, indecora segnique tergiversatione corrumpant; sed potius animos ad certam spem ejus consequendæ erectos promptosque habeant: qua Dei Opt. Max. beneficio a perfidis totiesque victis hostibus reportata, faciliorem locupletatis futuram stipendiorum præmiorumque expectationem. Hæc atque alia magna ingenii sermonisque gravitate differendo, militum animos, qui dictis promissisque ejus maxime fidebant, ad officium reductos facile accendit, ut protinus se imperata facturos summa alacritate exclamarent. Tum vero tribunos & præfectos muneribus affectos, ut in sequentem diem animos & corpora pararent, admonitos dimittit: cætera sibi curæ fore pollicitus.

Habebat Albertus castra medio inter Cassoviam & Eperiessium itinere, ad amnem Tarciam, qui e montibus Carpatiis ortus, non procul Cassovia in Hervatum fluvium se exonerat, multisque in locis æstate vadosus est; Stephanus vero Cassoviæ mœnibus adeo in propinquo consederat, ut exercitus e foro ejus urbis necessariis rebus comparandis uteretur: jamque ad XVIII. millia hominum ad ejus castra convenerant, quorum virtute hostes Polonos se haud dubie ulcisci posse sperabat. Itaque sequenti die sole oriente copias omnes castris educit, ea mente, ut æquo in campo cum Alberto & Polonis collatis signis confligat. Albertus, cum hostes propius accessisse vidisset, quanquam vix quatuor aut quinque millia militum in castris habebat: cæteri enim præda ditati aut in Poloniam redierant, aut ob stipendiorum defectum dilapsi erant: tamen hostilis exercitus magnitudine & numero nequaquam perterritus, turpe & indecorum existimavit retro agmina vertere, aut se Eperiessio aut aliis munitionibus includere, inque iis incommoda & pericula obsidionis tolerare. Sed communi suorum ducum usus consilio, ipse quoque pugnam non esse detractandam censuit: suosque cohortatus est, ut sicuti prioribus bellis egregie fecissent, ita audendo, atque strenue agendo, virili expeditoque impetu hostes adoriri, & qualemcunque fortuna belli finem dederit, experiri conentur. Ex adverso Stephanus valida ad custodiam castrorum manu militum relicta, dextrum cornu cum Ungaris, & Beatricis Reginæ auxiliariis sibi desumit: in sinistro Haubicium & Bohemos curare jubet: ac utrumque cornu cataphractorum turmis, ac veteranorum peditum agminibus firmat. Tum equitibus levioris armaturæ, qui veterani omnes, & Turcicis præliis exercitati erant, ut sublato clamore procurrant, hostesque lacessendo initium pugnæ faciant alta voce pronunciat. Nec Poloni quicquam cunctati equitum impetum excipiunt, ac atrox imprimis & cruentum certamen oritur; succedentibusque mox Bohemis, primum Poloni agilioribus suis equis Bohemos circumveniunt, eorumque equos per ilia transfodiunt, ita ut ii partim cæsi, partim pedibus pugnare coacti jam fugam prospectarent; cum a cataphractis, qui in subsidiaria acie locati erant, opportune juvantur: tum vero etiam Stephanus cum Ungaris, cuneo facto, Polonos densatis turmis adoritur, ac Ungaris, ut hastas in adversis hostium pectoribus perfringant, ac statim gladiis rem gerant, imperat. Eo impetu magna in partibus Polonorum strages edita est, quum ipsi numero pauciores a pluribus vulnerati

Stephani Scepusiensis atrox & cruentum cum Alberto prælium.

nerati atque interfecti admodum laborarent. Ipsis tamen nondum deerat animus, quin cum Ungaris & Bohemis fortissime dimicabant, ita ut utrisque pertinaci animo pugnam miscentibus, ad serum diei ea protraheretur, pendente victoriæ eventu. Sed quum Stephanus sclopetariorum cohortes, quas ad subsidia castrorum reliquerat, acciri, & glandibus plumbeis Polonos labore ac vulneribus fessos submovere ac prosternere jussisset, tum omni victoriæ successu desperato, terga vertere, palantesque & effuse fugientes dilabi cœperunt.

Albertus fortiter pugnans profligatis suis, fuga sibi consulit.

Albertus ipse nullo aut optimi ducis, aut fortissimi commilitonis officio prætermisso, duobus equis pugnando amissis, & tertio sub ventrem gravi vulnere debilitato, sæpe certamen instaurare frustra conatus, multis fortibus viris aut captis, aut interfectis, tandem amisso exercitu saluti suæ consuluit, ac præcipiti fuga cum viginti equitibus e manibus hostium se proripuit. Nec multum abfuit, quin a Bohemis duobus, qui eum armis cristisque conspicuum summo ardore persequebantur, in fuga caperetur. Quum gladium, quo se pugnando tuebatur, in duas partes dissilientem fractumque amisisset, nisi a Joanne Crupiscio, equite Polono, qui ab ipsius latere nusquam discesserat, alium ejus generis, quem Poloni granatum vocant, accepisset, & eo ambobus Bohemis confectis, Eperiessium, ubi carioris supellectilis, ac impedimentorum nonnullam partem reliquerat, pervenit. Stratis devictisque Polonorum copiis, castra capta direptaque e vestigio fuere, ac tormenta currulia, pulverisque sulphurei, & aliorum belli apparatuum ingens copia, quæ omnia ex armamentario Cracoviensi non ita pridem allata fuerant, potestati Victoris cessere. Captivi Ungari & Bohemi, qui in castris erant, eodem victoriæ cursu libertatem receperunt.

Eperiessi obsessus arbitrio victoris se submittit.

Eadem nocte, ad cujus usque crepusculum pugnatum est, Stephanus cum Haubicio colloquutus, nullum fugientibus ac perterritis moræ spatium dandum arbitratus, victorem exercitum Eperiessium versus duxit, quum saucios & impedimenta in castris reliquisset, ac Albertum ibidem circumventum obsidere statuit. Sed is quum nullam rebus suis spem aut remedium superesse videret, ad arbitrium Victoris necessariam deditionem fecit. Cæterum Stephanus per celerrimos equos, qui secundo aut tertio quoque milliari permutari solent, Uladislao significavit debellatum esse, & Albertum in manibus haberi, ac quæ ejus sit voluntas, exquisivit. At ille majorem ex fratris incolumitate, quam ejus insignis victoriæ prospero eventu voluptatem, lætitiamque se percipere affirmans, nuntios celerrime ad Palatinum & Haubicium cum amplissimis mandatis misit, quibus cum Alberto pacem & fœdus perpetuum fieri, eaque stabilita, liberum illum in Poloniam dimitti jubebat.

Pax certa stabilisque cum Alberto hisce conditionibus firmatur.

Itaque his legibus atque pactis Alberto datis, ejusque jurejurando confirmatis pax conficitur: ut nimirum tormenta currulia, captivique omnes Alberto reddantur, ipse civitates Sarosium & Sibinium, aliaque quæ occupaverat loca deductis Polonorum præsidiis statim restituat: Juri omni suo, quod in Ungariæ regno se habere putat, in perpetuum cedat: ac fœdus fraternamque amicitiam cum Uladislao integram inviolatamque conservet. Per hunc modum dimissus Albertus, quum per Scepusiensem agrum itinere suscepto redire in Poloniam instituisset, summis precibus a Stephano in arcem suam, a qua totus ille ager denominatur, invitatus est. Quibus quum humanissime paruisset, atque ibi convivio regium in morem exceptus, ac muneribus amplissimis excultus fuisset, Stephanus equitum etiam alas quam ornatissimas, qui eum ad limites usque Polonicos, qui non procul Scepusio absunt, summo cum honore deducerent, adjunxit.

Sabaciam Turcæ adorti repelluntur.

Duobus bellis altero pace facta, altero vero Marte judice confectis, ac Turcis, qui repente invadentes Sabaciam, unius diei noctisque spatio acriter oppugnaverant, præsidii virtute rejectis, Uladislaus ad Calendas Februarias regni ordinibus Budam Comitia indixit.

Comitia Budam indicta.

Beatricis Reginæ de connubio querela incassum renovata.

In quibus Petrus Archiepiscopus Colocensis, veteris suæ dicacitatis & vaniloquentiæ non oblitus, cujus, ut diximus, diuturno carcere pœnas dederat, Beatricis Reginæ querelas refricuit, rogatis ordinibus, ut eam Uladislao in conjugem ducendam commendarent. Sed recusante nobilitate, ne Uladislaus offenderetur, res omnis in ancipiti hæsit; & comitia non multis post diebus dimissa sunt. Igitur Beatrix gravi ea cura sauciato animo, cum quiescere moramque pati non posset, Strigonio, ubi jam diu commorabatur, veterem Budam venit, ibique insigne cœnobium sacratarum virginum pro hospitio delegit, & a principibus nobilitatis, quos sibi variis favoribus conciliaverat, ad eam venientibus, officiose excepta salutataque fuit. Novam vero Budam, in qua regia sedes fuit, propterea ingredi non est ausa, quod metueret, ne clausis portis aditu prohiberetur, nec sine ignominia reverti cogeretur. Cumque octo diebus isthic extractis, nihil certi de suo negotio deliberatum cognovisset; tandem manifeste comperto verba sibi dari, non sine dolore & lacrymis, eo unde venerat, reversa est: ac nulla interjecta mora, literas ad patrem Ferdinandum Siciliæ Neapolisque Regem per idoneos homines misit, summis ab eo precibus contendens, ut missis ad Uladislaum legatis, toties promissas nuptias, sua auctoritate, ad optatum finem deducendas curaret, aut quid in reliquum spei foret habendum diligentius exploraret.

Andreas Caraffa a patre Ferdinando hac de re ad Uladislaum venit.

Ille igitur postulatione & precibus filiæ adductus, quas haud iniquas arbitrabatur, Andream Caraffam, Comitem Montorii, virum summa nobilitate & virtute in Ungariam mittit, qui Beatricis causam agat, ut Uladislaum amice & lenissime ad jungendam secum affinitatem, ducendamque in conjugem Beatricem hortetur. Id si Uladislaus faciat, crebrisque suis pollicitationibus standum existimet, Ferdinandum ipsum ac filium Alphonsum, ejus accepti beneficii memoriam grata mente, cum immortali gratiarum actione, semper usurpaturos. Ad ea Uladislaus, quum per aliquot menses legatum apud se retinuisset, breviter respondit: agnoscere nec diffiteri se Aragonios ipsos Reges, tam patri suo Casimiro, quam sibi omnibus in rebus, ea qua par est, amicitia & benevolentia conjunctissimos semper fuisse. Quod autem in eo contrahendæ affinitatis vinculo non statim animum suum explicare queat; petere magno studio, ut patienter ferre meminerint, se propediem misso ad ipsos suo internuntio atque legato, quid sui de conjugio consilii sit, denuntiaturum. Nec multo

Episcopus Nitriensis causam, cur Regis sui animus a Beatricis connubio abhorreat, S. P. Alexandro VI. & Ferdinando Regi aperte edisserit.

to post autumno appetente, munus illud legationis Antonio Episcopo Nitriensi demandatum fuit, quum Andreas Caraffa jam ad Ferdinandum pervenisse existimaretur, mandatis additis, ut primo Alexandrum Pontificem Maximum, qui antea Rodericus Borgia nuncupatus, iisdem fere diebus, Innocentio VIII. e vivis sublato successerat, & Ungaros singulari benevolentia in clientelam susceperat, Romæ conveniret, ac deinde Ferdinando Rege convento, mentem Uladislai a Beatricis conjugio alienam, ejusque causas absque ullis ambagibus ordine explicaret.

Quæ Antonius summa fide diligentiaque exequutus, Alexandrum primo adiit, ab illoque haud multo post dimissus Neapolim venit, Ferdinandoque officiose salutato, gravi oratione aperuit, Uladislaum eo esse animo, ut Beatricem sororis amantissimæ loco semper sit habiturus: sed Bohemicis legibus severissime cautum esse, ne Rex Bohemiæ, viduæ cujuspiam matrimonio implicetur: neque inter tantam tot Regum seriem legis prævaricatæ ullum extare exemplum: ideo se contra leges, ad quas jurasset, innovare nihil posse. Ungarorum etiam votis prohiberi, Beatricis infœcundam sterilitatem, quæ magno Reipublicæ ipsorum incommodo, Matthiæ fortissimi Regis orbitati causam præbuisset, ante omnia damnantium. Concessurum se ut oppidis, arcibus, civitatibus, & quæcunque alia habet, omnibus uti frui libere queat dum vixerit. Non defuturam occasionem, qua illa florentis Principis connubio, DEO juvante propediem potiatur. Uladislaum ab eo, quibus oporteat, precibus petere, ne ipsi propterea paulo inhumanioris facti culpam adscribat; sed potius temporum ac bellorum necessitati, ac subditorum populorum singulari pertinaciæ tribuendum existimet. Ferdinandus se in his rebus, quæ arduæ prorsus gravesque sint, consilio usurum respondit. Ab Alexandro vero Pontifice, haud longa interjecta mora, tale retulerat responsum, quale Uladislaum Caraffæ Ferdinandi legato dedisse meminerat, nempe propediem fore, ut quæ mens sua in causa Beatricis sit, per nuntium in Ungariam expediendum brevi intelligat.

Favebat Alexander causæ Beatricis, quod cum ejus patre amicitiam & fœdus iniisset; & Ferdinandus Pontificis filiis, ante adeptam sacrosanctam dignitatem susceptis, Francisco nimirum, qui Princeps Candianus vocabatur, & Cæsari Borgiæ, cui Piceni & Flaminiæ, ac Æmiliæ regiones destinabantur, opes in regno Neapolitano amplissimas, ac urbes & oppida, copiarumque præfecturas liberaliter contulerat. Itaque remisso cum hisce mandatis in Ungariam Nitriense, ad primi veris initia legatus a Pontifice Budam venit Ursus Ursinus, Romanæ stirpis vir nobilissimus: isque omnium noxarum expiationem Pontificis nomine & auctoritate Uladislao obtulit, si sumtis armis bellum Turcis inferret, omnibusque aliis, qui sacro eo bello interesse, Christianamque Rempub. juvare vellent: simulque se privata a Pontifice mandata ad Uladislaum habere retulit, quibus causam Beatricis, Ferdinandi filiæ, enixissime commendaret, ne eam, cui toties spem conjugii multis verbis promiserat, averso animo nunc aspernandam putet: id summo Pontifici adeo gratum futurum, ut nunquam ejus propensi studii memoriam animo sit depositurus.

Ursus Ursinus Pontifici legatus Regem ad bellum Turcicum, & Beatricem ducendam frustra hortatur.

Ad ea Uladislaus, quanquam sibi quotidianum cum Turcis bellum intercedat, se tamen non fore postremum, si summum ipsum Pontificem, ac Imperatorem Augustum, cæterosque Reges & Principes Christianos, unanimi voto bellum sacrum contra veros hostes serio parare animadverterit. Ad Beatricis Reginæ nuptias quod spectet, se jam per legatum mentem suam Pontifici simul & Ferdinando ita nudasse, ut quum eam abunde intellexerint, non sit necesse in ea repetenda commorari; se in eodem proposito adhuc persistendum deliberasse, nec dubitare legatum ab eo tempore, quo in Ungaria fuerit, a diversis proceribus tam Ungaris, quam Bohemis intellexisse; excusationes suas, quibus ad summum Pontificem, atque adeo Ferdinandum & Alphonsum Reges Aragonios usus fuisset, non ex vano excogitatas, sed arduas verasque fuisse; quas ut illis denuo inculcare velit, se etiam atque etiam vehementer petere. Ursinus hisce rebus auditis Beatricem mœstam, seque deceptam anxie conquerentem, quibus potuit verbis solatus, a Rege summo cum honore dimissis, redire in Italiam instituit, sed in itinere cum Villacum oppidum in Noricis Dravo fluvio impositum pervenisset, in morbum incidit, diemque claudens extremum, eodem in loco sepultus fuit. Ferdinandus quoque non multo post, morbo senioque gravatus, diem suum obiit, regnique simul & Beatricis curam omnem Alphonso filio reliquit; sed qui Gallicis armis eo tempore summa vi oppugnatus maxime infestaretur.

Ursinus Villaci obiit.

Ferdinandi Regis Neapolitani mors.

Cæterum eodem fere tempore ratra ævi illius felicitate, ac ingenti Christiani nominis gloria, novus orbis prioribus sæculis incognitus, stupenda Christophori Columbi Liguris navigatione repertus est. Is enim quum a Ferdinando Hispaniæ Rege, suasu Isabellæ conjugis; cujus dotali jure regnum obtinebat, idoneam classem, nautas & milites, pecuniamque accepisset, Oceano se credidit; & flexis in Occidentem velis, diu vastissimis fluctibus oberrando, nec leve e consternatis animumque despondentibus sociis vitæ discrimen adeundo, tandem destinatis animo terris potitus est. Alia ex parte sub idem fere tempus, Lusitani auspiciis Emanuelis eorum Regis Indicas in Orientem navigationes, quas antea per mare rubrum soli principes Ægypti & Syriæ Mahometanæ superstitionis exercebant, mercesque Indicas Venetis tradebant, atque illi suis classibus toti Europæ distribuebant, circumnavigata Africa explorare cœperunt, & magno ausu, nec minore felicitatis eventu ad se transtulerunt. Sed quia inter classes duorum Regum controversiæ finium herciscundorum oriebantur, ne illæ ad arma concitarentur, Alexander Pontifex, ad cujus arbitrium consensus Regum disceptationem detulerat, ita eam diremit, ut omnium regionum, quæ ad Occidentem repertæ essent, aut deinceps reperirentur, legitima possessio ad Hispaniæ Reges pertineret; quæ vero ad Orientem solem vergunt, Lusitanis cederent: ea adjecta conditione, ut per idoneos sacerdotes fundamenta Christianæ religionis, inter illos rudes barbarosque populos jacienda procurarent.

Novus orbis a Columbo detectus.

Triennio post annisque insequentibus, alii quoque Columbum authorem imitati, ultra & citra occiduas terras, variarum regionum situs & posi-

Americus Vespucius Americam patefecit. positiones explorarunt. Americus quidem Vespucius Florentinus sub Zona torrida, quatuor navigationibus maxima & latissime patentia terrarum spatia aperuit primus, provinciamque de suo nomine Americam appellavit; quæ ob ejus magnitudinem, quarta cogniti orbis parte major esse existimatur. Ferdinandi Magellani industria, velis versus Austrum directis transitum ad Moluccas insulas primum invenit, & fretum angustum, quo illuc navigaverat, suo nomine Magellanicum appellavit. Petro Alvaro Inventore Brasilia, Ferdinando Cortesio Mexicana sub Cancro regna, & urbs Temistita instar Venetiarum medio in mari condita pari ausu & prospero successu adinventa patefactaque fuere. Præter hos æterni nominis viros non defuere alii Hispani ac Lusitani generis solertissimi homines, quos audendo ac insuitata nec ante visa aut audita maria perlustrando Christianum nomen ultra æquinoctialem ac torridam plagas, ac ad ipsos etiam antea fabulosos antipodas felicissime extendisse pro comperto habemus. Quæ demum omnia ætate nostra, postquam Sebastianus ultimus Lusitaniæ Rex, Joannis Regis filius, ex filia Caroli Quinti Imperatoris Joanna progenitus, qui Orientales regiones obtinebat a Mauris in Africa cæsus, nullis relictis liberis extinctus est, ad unius Philippi Regis Hispaniarum Caroli V. Roman. Imper. filii imperium devenere, quem hodie Regum præstantissimum & potentissimum veneramur.

Gallicus morbus vulgatur. Sed ut hæc admiranda, ac propemodum divina novarum terrarum inventa, perpetuum decus Christianæ Reip. attulerunt, ita morbum etiam illum insuetum, qui per tristia Gallorum bella in Italia primum innotuit, nomenque ab ea gente recepit, ex illis noviter inventis orbis partibus ad nos allatum esse constans fama obtinuit; in quibus illum popularem & communem esse existimant, eo virium & malignitatis successu, ut in nostris Europæ partibus per omnes passim provincias crudelissime vim exercendo suam, multa millia miserorum mortalium absumserit: donec ab iisdem locis, ubi origo mali emerserat, certiora remedia, quorum ope mitesceret, adferrentur. Quanquam autem hæc ab instituti operis nostri serie remotiora, & a multis scriptoribus literarum monumentis prodita sunt; me tamen a legentibus veniam promeriturum reor, qui brevi, nec, ut opinor, injucundo diverticulo in mentionem illorum inciderim, quos æquissimorum censorum judicio, omnes omnium ætatum homines, nec ipsis priscorum fabulosis heroibus, Hercule & Libero patre exceptis, rerum nauticarum peritia, navigandique arte, atque ingentibus ausis, longo intervallo supergressos esse constat.

Martinus Ezobonus a legatione Turcica redit. Dimisso Ursino, eoque in itinere e vivis sublato, & rebus in hunc modum constitutis, Martinus Croborius, quem Uladislaus ante ad Bajacetem Turcarum principem miserat, iis diebus, circumagente fere se anno, Byzantio rediit. *Bajazetis bellicus apparatus.* Referebat is Bajacetem maximis terra marique factis apparatibus, primo vere ingens bellum Christianis illaturum. Sed cuinam parti incumbendum decreverit, pro explorato nondum haberi. Tauruno seu Belgrado sua quidem sententia non esse magnopere timendum, quod Bajazetes ejus obsidendæ causa cum maximis copiis, & armorum longe ingenti apparatu Hadrianopolim, ac demum Sophiam usque processisset. Sed audita Uladislai cum Maximiliano Cæsare & Polonis pace, qui in ipsum vires & arma conjuncturi esse ferebantur, eam expeditionem conversis armis in Venetos, eorumque in Peloponneso, & Achaia urbes in aliud tempus distulisset. Ea fama non satis credita, quanquam vera fuit; neve Uladislaus imparatus reperiretur, si hostis arma in se vertisset, utpote qui nosset nullam, vel diligentissimam curam & vigilantiam adversus Turcas superfluam esse, eum ad finium custodiam magis & magis exacuit & incitavit. Itaque Nandoralbam missis rebus sustinendæ obsidioni necessariis, ac omnis generis commeatu, nec non mille selectioribus Bohemis militibus, adversus quodvis bellum munivit, præfectisque jussit, ut mœnia & propugnacula fossasque urbis e disciplina restaurarent. *Uladislaus Belgradum rebus obsidioni tolerandæ necessariis communivit.* Eodem modo Temesuario, Iaiciæ, Severino, Sabacio, quæ quidem civitates Turcis propinquæ erant, provisum fuit, iisque qui in præsidiis erant, stipendia persoluta: ita ut recte omnia curata atque administrata fuisse viderentur.

Sed Uladislao his rebus peragendis intento, ac restituta, ut videbatur, in tutiorem statum republ. acerbus & tristis allatus est nuntius, Casimirum patrem, dum ex Lituania reverteretur in Poloniam, ac Trocos unius diei a Vilna itinere pervenisset, languere cœpisse, ac invalescente morbo e vivis excessisse. *Casimirus Rex Poloniæ moritur.* Quæ res eum incredibili dolore affecit: Tametsi enim ille, dum viveret, omnibus fere in rebus nunquam conquiescendo, sed semper ei ex obliquo hostilia moliendo, imprimisque Polonico bello Alberti partes enixe juvando eum persequi non dubitasset: & quod non occulti livoris pertinaciæque fuit, moriens condito testamento Uladislaum filium exhæreditasset: ipse tamen adversus illum minime contumax aut impius, veluti patrem singulari pietate colebat, ejusque obitum molestissime ferebat. Itaque Budæ celebratis magnificentissimo apparatu exequiis, illi prolixe parentavit, diuque mœrens ac lugens, intra privatos parietes se continuit. Orationem autem luculentam de ejus obitu, vita, laudibusque Antonius Bonfinius, Historiarum scriptor eloquentissimus in funere, jubente Rege, recitavit. *Bonfinii oratio funebris de Casimiro.* Mortuo Casimiro secundum ætatis prærogativam Uladislao jus Regni Polonici competebat; sed ipse illud in Albertum fratrem, a quo infinitas injurias, & quæque hostilia perpessus erat, omnium oblitus, liberaliter transtulit, missis ad comitia creando Regi Petricoviam indicta legatis. Et quum multo major pars ordinum Poloniæ, Alexandro natu proximo, aut Sigismundo, filiorum Casimiri minimo, qui ambo demum regnavere, suffragia deferenda existimaret, quod severiore ac superba Alberti natura offenderentur; Uladislao tamen ac Elizabetha, Regina ipsorum matre operam diligentem navantibus, Albertus regnum obtinuit, quum ab Uladislao & matre, opibus, pecunia ac militaribus auxiliis opportune juvaretur. *Albertus patri succedit.*

Interea Segedino, quod est ad Tibiscum flumen oppidum peramplum & celebre liberumque, aliisque circumjacentibus agris, qui inter Danubium & Tibiscum latissima, alendoque pecori maxime idonea in planitie sunt, legati Budam venerunt, deplorantes se a Bohemicis Nigrorum cohortibus, quæ in hiberna ac æstiva castra illis in locis regionatim distributæ erant, extrema rapinarum, incendiorum, cædium, avaritiæ exempla perpeti; adeo ut iis, qui sub Turcarum imperio diram servitutem serviunt

viunt, tolerabilior vitæ esset conditio; ideoque ab Uladislao petere, ut eam immanem flagitiosissimorum hominum crudelitatem quamprimum coërcendam juberet; aut ipsis, qui jam gravissimorum malorum incommoda ferre amplius nequeant, eosdem armis belloque ulciscendi potestatem concedat. Uladislaus graviter se militum licentiam ferre respondit, mandaturumque Paulo Quinisio Temesuarii præfecto, ac summo copiarum duci, ut illis ad officium reducendis omnem operam dare, & si dicto audientes esse negligant, etiam vim admovere non prætermittat. Itaque Quinisius ad eos accessit, habitoque cum agricolis simul & militibus colloquio, præteritorum malefactorum obliviscendum esse decrevit: rebusque necessariis, quæ ad victum pertinent, omnibus æquo tolerabilique pretio constituto, quo divendi coëmique possent, coercita in præsens militum licentia videbatur. Sed non multo post perditissimæ ac seditiosissimæ multitudinis injuriæ ita recruduerunt, ut Quinisius frequentissimis miserorum hominum querelis & lachrymis fatigatus, arma vel invitus sumere, & tot tantisque malis finem imponere cogeretur. Igitur simulata excursione quam contra Turcas facere in animo haberet, copias ex militibus veteranis ac exercitatis colligit, cumque ad Nigrorum castra, antecursores explorandi causa misisset, eos castra vallo fossaque munivisse didicit. Quo animadverso, celeri nec importuno consilio idoneum locum deligit, in quem equites, & sclopetariorum cohortes agrestiumque, qui tumultuaria manu coacta convenerant, opportune collocat. Levem vero armaturam, cujus magna pars Thraces erant, ad hostes lacessendos invadendosque immittit. Nigri simul & equites Bohemi ad hostium conspectum fere omnes, densato agmine, castris egrediuntur, ac præsentibus animis acerrimum certamen ineunt; cadentibusque utrinque non paucis, Thraces, uti mandatum erat, simulato metu terga vertunt. Favit astutis consiliis arridens fortuna, ac Bohemi, Nigrique improviso in insidias præcipitati circumveniuntur, ac veluti indagine clausi in orbem pugnare coguntur; & si vellent, fugam capessere nequeunt: nec tamen animis franguntur. Postremo Quinisius sclopetarios, & agrestes falcatos, qui fœnariis falcibus in longurios transversim adaptatis, gladiorum penuriae utebatur, quosque in insidiis collocaverat, prodire, ac in Bohemos irruere præcipit. Tum vero Bohemi & Nigri labore fessi, quum prægrandibus falcatis perticis equorum suffragines præciderentur, & sclopetarii rem impigre gererent, trucidatis ex eorum numero amplius sexcentis, abjectis armis deditionem faciunt; castra prædæ & rapinarum plena capiuntur & diripiuntur. Quinisius plurimos, quos maxime facinorosos fuisse intellexerat, captos, in collibus eminentioribus, quos lata illa planities frequentes habet, multis erectis furcis, laqueo vitam finire, aut fractis cruoribus & brachiis, rotis impositos scelerum pœnas dare coegit. Qui vero minus maleficiorum patrasse, minusque delicti habere comperti sunt, testificantibus id agricolis, ad Regis aut Palatini, aut sua stipendia conscribendos curavit: eo addito decreto, ut si deinceps vel unico teruncio vi ablato miserorum agrestium fortunis rapiendis inhiarent, similem aliis sociis e vestigio pœnam subirent. Reliqui autem, qui per invia, aut saltuosos tramites fuga elapsi erant, improbitatis perfidiæque notati, nec uspiam in numerum militum, aut honestioris conditionis hominum recepti, montes illos, qui inter Ungariam & Austriam, Moraviamque interjacent, ac Albi denominantur, catervatim obsederunt, viasque latrociniis infestas reddentes, ab Austriæ Moraviæque præfectis capti, latronumque more damnati variis suppliciis periere, atque hunc in modum maleficentissimi hominum generis perfidiæ meritis pœnis expiatæ vindicatæque ultimus finis impositus fuit.

Bohemicas Nigrorum cohortes Quinisius castris exuit, ac profligat.

Mors Imperatoris Friderici.

Sequentis anni æstas Friderici Imperatoris Augusti morte insignis fuit: is vitiatæ tibiæ doloribus, annisque & senio consumtus Calendis Sextilibus e vivis excessit: ac Viennæ exquisitissimis honoribus, insignique marmoreo sepulchro tumulatus fuit. Ejus funebri pompæ missi ab Uladislao Urbanus Episcopus Agriensis, ac Nicolaus Banffius cum honestissimo comitatu interfuere. Imperium Romanum Maximilianus filius excepit, septennio ante Aquisgrani Cæsar designatus; princeps pacis, bellique artibus clarissimus. Domi Stephanus Bathorius celebs ab effectu dictus, abdicatis paulo ante omnibus honoribus, ac Matthias Gerebus vir militiæ præstans e vivis excessere. Is erat Gerebus Petri frater, Regisque Matthiæ consobrinus, qui dum Iaicia, Bosnensis regni urbs atque arx firmissima a Rege obsideretur, ac demum, ipso Christi Dei natali die, deditione caperetur, Mustavam tribunum Turcarum, qui scriptis ad Regem literis fortissimum quemque Ungarorum ad singularem pugnam sibi offerri, elato animo postulabat; jamque Rex indignabundus, quod nemo ex veteranis citatus ad nomen responderet, duces præfectosque copiarum severa voce segnitiei increparet, repente prodiit, cumque hoste fortiter & intrepide congressus est, opinioneque longius extracto certamine, quanquam vulneratus, victor tamen evasit, hostemque equo deturbatum interfecit, & caput ejus ad Regis pedes projecit; a quo cum ob admirandam juvenis virtutem, tum mutuam propinquitatem effuse læto, insignem equum cum aureis calcaribus, ornamenta nempe equestris dignitatis de manu tradita, spectante exercitu, & collaudantibus omnibus, dono accepit.

Stephanus Bathorius ac Matthias Gerebus fato defunguntur.

Uladislaus animum ad ferendas emendandasque leges adjicit. Novi bellorum motus in Dalmatia.

Exinde Uladislaus facta cum Maximiliano & Alberto pace animum ad condendas, reformandasque leges convertit, iisque in meliorem statum redactis, demum venandi studio, aliisque remissioris & otiosæ vitæ voluptatibus, reipub. cura aliis demandata, oblectari cœpit: quum in Dalmatia novi intestinorum bellorum motus, opinione hominum majores suborti fuere: quibus dum lenta ac sera remedia adhiberentur, tantæ cladis vulnus, quale a multis retroactis annis nemo meminerat, a barbaris hostibus accepimus. Sed priusquam eas res persequar, ut omnia in aperto sint, operæ pretium erit, si earum initia & occasiones progressusque altius repetendo, paucis absolvam.

Joannem Corvinum Matthiæ Regis filium regnique competitorem, Uladislaus Beatricis Reginæ, & Stephani Comitis Scepusiensis consilio, armis, pecuniaque adjutus, non procul a Budæ campis victum, ac copiis omnibus exutum, ad amplectendas pacis conditiones, ac renuntiandum regno coegerat, eique, ut supra retulimus, omnia quæ a Dravo flumine, us-

que ad Dalmatiæ fines & Hadriatici maris litora sita sunt, regia prorsus potestate utenda contulerat. Erant in eo Illyrici tractu complures Italici atque Romani sanguinis proceres, Frangepani, Ursini, Torquati, quos vulgo Slunios, Blagaios, ac Carlovicios olim vocabant, sed qui jam majori ex parte stirpitus interciderunt, ac alii majorum gentium comites, quibus Bela Rex patria extorris & in eas Adriatici litoris insulas a Tartaris pulsus, ante quadringentos annos, quod eorum opibus armisque sublevatus regnum repetiverat, amplissimas opes, latifundia, arcesque & civitates, atque insulas, beneficiorum memor, liberaliter dederat; lata lege perpetuæ immunitatis, ne ii, eorumque posteri ad tribunalia quorumcunque magistratuum ad dicendam causam cogerentur: sed privato solius Regis judicio & cognitioni reservati censerentur. Ortis igitur inter Frangepanos Comites Bernardum Joannemque privatarum simultatum causa, controversiis, quum sæpe inter eos crudelissime armis certatum fuisset, idque Corvinus deinceps præcavendum judicaret, eis ut positis armis, lites & disceptationes suas, patriis legibus decidendas permitterent, sæpissime ac summa cum severitate injunxit. At illi veteri Belæ Regis indulto subnixi; neminem se præter Regem, qui ipsorum lites dirimat, ne sibi ipsis præjudicent, recogituros respondebant: quem gravissimis curis, & bellorum tumultibus occupatum, privatis litibus decidendis vacare non posse satis intelligebant. Et Corvino, ut remissius ageret, occasionem obtulerat, contrahendæ cum Bernardo affinitatis cogitatio, ut qui non multo post filiam ejus Beatricem ex Veneta matre elegantis & decoræ formæ virginem sibi in conjugem ducturus erat; quandoquidem Blancæ Joannis Galeacii principis Mediolanensis sororis nuptiæ, Matthia mortuo, irritæ fuerant; eaque Maximiliano Cæsari collocata erat. Interea Iaicæ præsidio, quæ Corvini ditioni erat attributa, Turcæ dies & noctes, tam aperta vi, quam occultis insidiis adeo imminebant, ut nisi Joannis Guilani præfecti labore, vigiliis & industria, eis occursum fuisset, qui militibus stipendii, & cibariorum inopia laborantibus, quod omnis circa regio diffugientibus agricolis, vastata desertaque esset, de suo providebat, civitas & arx incomparabilis structuræ ac munitionis, una cum aliis propinquioribus locis, quæ eodem in discrimine versabantur, fame & rerum necessariarum penuria compulsa hostibus facile cessisset. Quibus rerum difficultatibus adactus Corvinus, omni Illyrici imperio, ac magistratui cessit: illudque Uladislao reddidit, contentum se fore affirmans oppidis clientelisque suis, & ditione, quam privato jure, usque ad eum diem tenuisset.

Simultates inter Frangepanos Comites Bernardum & Joannem.

Corvinus Illyrici præfectura se abdicat.

Mittitur itaque in Dalmatiam, eique conjunctas Croatiam & Sclavoniam Emericus Derencenius, qui cum collega Joanne Botho eas regiones administret, jurique dicundo simul & tuendis finibus præsit, quod genus præfecti Banum maris proprie Ungari olim vocitabant, sicuti Hispani Almirantem; vocabulo tamen postea ad alias etiam præfecturas, quæ in mediterraneis habentur, pedetentim derivato. Hi igitur infelicibus auspiciis in partes Illyrici cum copiis delati, quanquam Turcas ad Hunam fluvium excurrentes aliquot secundis præliis submovissent, primisque initiis fortunam cœptis arridentem experti fuissent; ea tamen, ut semper est varia, mutabilisque in deteriorem versa, infelices eventus sortiti, ambo brevi interjecto tempore hostium armis periere. Prius autem quam cætera aggrederentur, rejecta in præsens importuna fori & tribunalium perplexitate, Bernardum Frangepanum, indomito animo hominem, Segniæ maritimæ urbis obsidioni incombentem, armis illatis ad officium reducendum censuere. Quibus rebus ille intellectis, Segnia relicta, ad sua defendenda redire, ac ad Briniæ arcem se se recipere fuit compulsus: ea est non procul a mari, cum subjecto oppido vetusti operis, quam cum Derencenius cum Botho collega perlustraret, qua parte commodior foret oppugnatio, & Bothus prope mœnia incautius versaretur, plumbea glande ex arce amissa ictus e vestigio concidit. Ejus morte Derencenius collega, ac cæteri ordinum ductores exacerbati, multo majorem oppugnationem instituendam decrevere, admotisque tormentis Frangepanum ad accipiendas deditionis conditiones compulere: eo quidem properantius, quod Turcam ulterioris Bosniæ præfectum, nomine Jacuppem exactæ virilitatis spadonem, magno exercitu ad vastandas depopulandasque Illyrici; Carnorumque regiones, quæ erant in propinquo, irrupisse audivissent. Sunt qui illum ab obsessio Briniæ Frangepano clam evocatum prodiderunt, ea conditione, ut si illa in Carnos excursione Briniæ obsidio solveretur, se in fidem clientelamque Turcarum concessurum promitteret. Verum quoniam ipse paulo post adversæ pugnæ, quæ cum Jacuppe pugnata est, in prima acie cum fratribus interfuit, neque in Turcarum annalibus quicquam tale, quo tanti Viri nomen merito sugillari possit, reperire est: nos illum potius excusandum, atque adeo tantæ culpæ infamia liberandum censemus, ejusque temeritati potius, quam perfidiæ, infaustæ pugnæ exitum tribuendum: ut qui antiquo ac nobili Romano stemmate progenitus multos postea annos vixerit, neque tam indigni facinoris nomine a quopiam vel inimicissimo in suspicionem adductus aut insimulatus fuerit. Confluxerant ad Jacuppem evocati ab eo e Thracia & Macedonia equites, qui a Turcis Acangii vocantur, ita ut decem millium equitum numerum copiæ ejus excederent: cum quibus tanta adhibita celeritate versus Carnos urbemque Labarum irrupit, ut prius ingentem miserorum populorum numerum abduxerint, quam quisquam hostes adventare, aut adesse audivisset.

Emericus Derencenius cum Botho in ejus locum sufficitur.

Bernard. Frangepanum tumultuantem ad officium reducere statuunt.

Bothus in Briniæ arcis obsidione perit.

Emericus Frangepanum ad deditionis conditiones compellit.

Jacuppes Begus excursionem in Carnos facit.

Erat in partibus Maximiliani Cæsaris Jacobus Siculus, qui contracta celeriter quingentorum equitum ala, ac non aspernandis Germanorum peditum auxiliis hostis occurrendum statuebat; sed ille incredibili usus celeritate, abductis captivis, eodem quo venerat itinere, redeundum, vitandamque, si qua fieri posset, pugnam omnem sibi proposuerat. Jam hostes in Motrusiensem agrum revertendo pervenerant, valles potius dixeris, præaltis montibus in oblongæ coronæ speciem circumdatas, cum se a Derencenio, cum omnibus copiis tam suis, quam auxiliariis, parato ad dimicandum animo expectari didicit. Aderat cum Derencenio Bernardus Comes Frangepanus, paulo ante, ut diximus, hostis, jam vero socius; ac Nicolaus & Joannes, ejus fratres, (quæ una res illum ab omni suspicione Turcicæ societatis facile liberare videtur) cum suis Dalmatici & Illyrici nominis militibus. Carolus quoque Corbaviæ Co-

Comes, e Torquatorum illustri familia; ac Petrus itidem Comes de Zrinio cum multa nobilitatis earum regionum parte; nec tamen supra agrestium manum, octo millium numerum excedere dicebantur. Ferunt Jacuppem, quod multo majores hostium copias esse existimaret, non parvo metu perculsum; a Derencenio per nuncios e captivorum grege delectos, tutum sibi ac exercitui iter postulasse: quod eam irruptionem non in partes præfecturæ ejus subjectas, sed in Carnos fecisset: illum vero, non nisi dimissis captivis, concessurum respondisse: cumque convenire nequaquam possent, tum vero ad arma deventum. Porro Derencenius, quum se & copiarum numero inferiorem, nec equitatus robore parem hostibus animadverteret; vitandum omne prælii discrimen testabatur, ac pedem referre, & castra ad Modrusiæ mœnia reducenda, donec id ab ipsis integris, ac silvarum & montium commoditate adjutis fieri posset, prudenter consulebat: nec verendum esse; ut in eo receptu a Turcis impedirentur, qui nequaquam pugnæ avidi, satis se lucri reportaturos arbitrarentur, si cum captivis ac præda domum redire permitterentur. Hæc a Derencenio singulari prudentia, rectissimoque judicio prævisa erant, nisi fortuna sanis consiliis successum eripuisset. Namque Bernardus Frangepanus pugnandum omnino, & in perfidos hostes audacter irruendum, captivosque, & prædam omnem ab eis extorquendam: idque ad officium ejus pertinere differebat, utpote, qui omnibus copiis cum imperio præesset. Quod si ipse inani metu consternatus pugnam detrectet, se suis saltem cum copiis hostem exanimatum pavore, onustumque præda, & precario iter petentem, invasurum: eum omnis accepti detrimenti culpam subiturum, seque ejus apud regem & principes, si fata e prælio salvum reduxerint, reum peracturum. Nonnulli etiam præfecti & centuriones Illyrici eum petebant, ne militum virtuti diffidere vellet, qui superiori anno, ipso duce, ad Hunam flumen eosdem hostes fere ad internecionem delevissent, & non exiguum rei militaris usum habere viderentur. Quibus verbis irritatus Derencenius, se ea, quæ de vitando prælii periculo disseruisset, non suæ sed exercitus saluti consulendi studio, in medium attulisse; quando tamen omnibus tam fixum & certum ineundæ pugnæ ardorem esse videat, ne insolitæ formidinis aut ignaviæ nota perstringatur, se quoque necessitati, & infausto, ut quidem animus præsagire videretur, certamini manus dare: precarique Deum Opt. Max. ut qui modo in castris tantopere feroces & præfervidi fuerint, eundem in acie animum, eandem in dimicando constantiam retineant.

Derencenius & Frangepani hostes præda parta redeuntes adorti, fusi fugatique sunt. Anno 1493.

Dum hæc a Ducibus disputantur, Turcæ quadam veluti rabie efferati, e densioribus silvis, per quas iter fecerant, egressi, acie instructa, explicatisque signis nostros provocare ad prælium cœpere; quod metuerent, ne Jacobus Siculus (sed is jam redierat) cum Germanicis copiis adventaret, ipsique a fronte & a tergo circumventi, & velut indagine clausi manus conserere cogerentur. Itaque Derencenius tribus agminibus, quæ in quadrata latera densarentur factis, attolli signa & explicari, tubas canere, & primum agmen in hostes irrumpere jubet. Pugnatur diu & magna contentione; & Jacuppes suis laborantibus, jamque inclinatis, recenti equitum subsidio sine mora suppetias ferens accurrit. Contra Derencenius magna voce Bernardum Comitem compellans: Nunc inquit, fortissime vir, nutantem hostium aciem, ardenti animo invade, & qui pugnæ auctor fuisti, victoriam etiam invicta virtute nobis præsta. Nec mora, Bernardo in hostes se acriter inferente, atrox & cruentum certamen instauratur: quo diutius protracto, dum utraque pars ardentissime prælia-retur, ac Derencenius, ubi plurimum periculi imminere videbatur, adcurrendo & suos cohortando aciem restitueret, ad extremum Joannes Frangepanus Cetinensis, egregie pugnans, ab hastatis Turcis trajicitur. Ejus cadaver dum nostri, ac imprimis Georgius Blatcovius Narisii in Dalmatia regulus, eripere conarentur, Turcis contra auferre illud conantibus, cadente Georgio, pugna magis ac magis recrudescit. Postremo nostri viribus impares, cum ipso Bernardo terga vertunt, & fœde profugiunt. Quæ res totam aciem, ordinesque, qui adhuc Turcarum impetum vimque fortiter sustinebant, mirum in modum perterrefecit, secumque in præcipitem fugam traxit. Derencenius cum tertio agmine, quod in subsidiis collocaverat, adhuc viribus integer adcurrere, vociferari, fugam retentare conatus, dum frustra omnia esse, seque nihil proficere videt, in confertissimos hostes irruit, eique cum fortissimis familiarium acerrime pugnanti equus lancea confoditur, quo cadente, pedibus non minus acriter dimicando se tuetur; donec gladio, quo peritissime utebatur, capulo tenus perfracto, ab hostibus circumventus, non sine vulnere capitur. Cui quum laboranti filius, quem unicum egregiæ indolis habebat, ac frater opem ferre vellent, cum paucis familiarium, qui supererant, equitum adcurrere. Sed neque illi jam ab hostibus capto quicquam opis attulere, & ipsi ambo circumventi, atque crudelissime interfecti sunt. Cecidere ex nostris præter Joannem Frangepanum, & Georgium Blatcovitium, nonnullosque clarioris nominis tribunos, 5000. hominum, & 77. Omnia signa amissa, ex hostibus mille aut eo amplius desiderati: plurimi etiam vulneribus acceptis debilitati, domi vitam finivere. Derencenius ipse Banus, & Nicolaus Comes Frangepanus, cum multis nobilioribus equitibus Ungarici atque Illyrici nominis, inter captivos fuere, hic demum multo auro se redemit: illum autem Jacuppes Byzantium, ad Bajazetem principem, cum aliis captivis quamplurimis ac signis omnibus dono misit. Ubi in carcerem septem Turrium conjectus, tribus post mensibus mœrore animi, ob amissum exercitum, ac filium & fratrem trucidatos, contabuit, vitamque cum morte commutavit.

Joannes Frangepan. cadit. Et Blatcovitius.

Derencenius fortiter prælians capitur.

Filio ac fratre interfectis. Quinque millia ex nostris periere hac pugna.

Ejus cladis temeritate Frangepani acceptæ fama quum Budam allata esset, Uladislaum incredibili dolore affecit; neque enim ignorabat plerosque omnia adversæ fortunæ incommoda, ejus negligentiæ atque socordiæ tribuere: omniaque ejus dicta & facta in diversum interpretari. Quod unum in præsens auxilium perditis rebus ferre poterat, ne provincia præfecto careret, Ladislaum Canisianum in Illyricum misit, qui illis regnis & oræ maritimæ cum potestate præesset: simul & Iaiciæ ac Segniæ tuendæ curam gereret: eique haud contemnendum equitum & peditum numerum in supplementum eorum, qui clade Derenceniana perierant, attribuit; & ut primo quoque tem-

Rex hac clade audita Ladislaum Canisianum Illyrico præficit.

Venetorum legati Budam adveniunt, Regesque Hungariæ ac Poloniæ ad bellum Turcis inferendum hortantur.

tempore illuc contendere maturaret, in mandatis dedit. Nec multo post insignes Venetæ Reipubl. legati Budam venerunt, Marcus Dandulus, ac Paulus Capellius, qui Uladislaum ad inferenda Turcis arma, certis conditionibus nomine senatus, hortabantur. Quos, firmata veteri cum senatu amicitia, amplis muneribus donatos, dimisit; postulatum tamen in Turcas sociale bellum nec negare in præsens, neque polliceri visus est: spem haud dubiam offerens, se brevi ea quoque in re æquissimis eorum petitionibus locum daturum. Inde legati Cracoviam, ut Alberto delatos regni fasces gratularentur, profecti, cum eo quoque de inferendo Turcis bello consilia contulerunt. Nam Turcæ illis diebus Dyrrachio potiti, aliis etiam eorum urbibus terra marique magnis apparatibus imminebant. Et quum eodem tempore Bajazetis quoque legati inducias petentes adessent, diu suspenso animo Albertum tenuere, quid sibi agendum, quidve decernendum, & utris gratificandum foret. Ad extremum Uladislai fratris consilium sequutus, certis de causis, Turcarum legatis triennales inducias dedit, eosque dimisit. Iisdem diebus Uladislaus Epidaurios, civitatem maritimam, & suis legibus utentem, qui nunc Ragusini vocantur, id per legatos postulantes, in fidem clientelamque recepit, quum illa a multis sæculis Pannoniæ Regum amicitia patrocinioque suffulta, clara potensque evasisset.

Uladislaus Ragusam in fidem clientelamque suam recipit.

Quinisius coacta militum manu versus Samandriam excursionem facit, atque Alibegi duo castella cum magna præda occupat.

Sub idem quoque tempus brumalium dierum, adstrictis glacie fluminibus, Paulus Quinisius aliquid tentandum ratus, copias præsidiariorum militum ad speciem justi exercitus collegit, Rege prætorianas turmas cohortesque submittente, Danubiumque trajecit, ac majorem partem copiarum, versus Samandriam excurrere, agrosque longe lateque vastare jubet, ipse cum tribus millibus hominum ad ripam Danubii, multis extructis ignibus, castra locat. Illi proxima castella, in quibus Alibegus Samandriæ præfectus, ex Michalbegorum familia oriundus, vir domi militiæque clarus & opulentus, conjuges (nam complures ducere legibus permittuntur) liberosque, & pretiosiorem supellectilem habebat, cum adjacentibus oppidis, nec opinato aggressi, tanta adhibita celeritate cœperunt, ut Turcæ spatium arma capiendi, seque tuendi non habuerint, nostrique captis aut ad unum interfectis omnibus, utroque castello, exiguo tempore interjecto, potiti sint. Unum ad summam militum lætitiam cumulandam defuit, quod filii ac conjuges Alibegi, per occultam aversæ portulæ semitam, deducentibus Eunuchis eorum custodiæ propositis, sub tumultu feliciter profugissent. Incredibilem in his castellis, ac vicinis oppidis vim prædæ fuisse repertam ferunt, ex eaque æquali divisione distributa, universi milites præfectique, pecunia, vestibus, armis, equis, pecore, captivis, cæterisque id genus rebus abunde expleti, nullo accepto ab hoste detrimento domum redierunt. Alibegus postero die cum octo millibus equitum, ut prædam extorqueret, injuriasque ulcisceretur, nostros insequutus fuit; sed quum jam antea eos in tutum se recepisse, glaciemque e vestigio dissolutam comperisset, fremens & frendens, sibique ac fortunæ iratus Samandriam reversus est.

Idem eos, qui Belgradum Turcis prodere statuerant, inauditis suppliciis necat.

His rebus peractis, ac incolumi reducto exercitu, Quinisius cum Taurunum venisset, ab iis qui custodiæ, civitatis arcisque præerant, intellexit, nonnullos de prodenda Turcis arce, consilia cum Alibego nefarie communicasse. Nec mora, implacabili in proditores odio incensus, acerbissimis habitis inquisitionibus, omnes cepit: ac in convictos, confessoque teterrima, nec unquam antea ab ulla hominum memoria audita suppliciorum genera exercuit; scilicet ut instar vervecum ignibus tosti, a sociis meditati criminis manderentur. Dum hæc Uladislao significata fuissent, gratias Deo Opt. Max. habuit, ac collaudatis Quinisio & militibus, Croatum militem, qui Alibegi castellum primus conscenderat, multisque affectus vulneribus nequaquam deturbari e muro potuerat, donec cæteri eum sequuti conscendissent, ducentis nummis aureis, ac veste purpurea donatum stipendioque auctum dimisit.

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER III.

Comitia Budensia Anno 1493.

ub id tempus Derencenianæ cladis Uladislaus comitia Budam convocaverat, ad quæ frequentes ex omni ordine proceres convenerant, in quibus Stephano Crispo Episcopo Syrmiensi, & Andreæ Bathorio, qui coronæ conservandæ præerant, magistratu abdicatis, Thomas Bacocius Agriensis Episcopus, Urbano iis diebus vita functo subrogatus, ac Stephanus Comes Scepusiensis successere. Jamque absolutæ deliberationes cum privatæ tum publicæ erant, redigique saltem in scripta debebant, cum principes & major Episcoporum pars in domum Laurentii Sirmii ducis, quam in foro Divi Georgii peramplam habebat, frequentes se contulerunt, quo Comes quoque Stephanus Scepusiensis Palatinus venit, qui eo tempore cum Laurentio duce contracta affinitate, vires, opesque & sensus omnes arctissime conjunxerat.

Coronæ Regiæ novi custodes assignati.

Gravissimæ querelæ a proceribus Uladislao objectæ.

In eo conventu procerum multi sermones ultro citroque habiti fuere, pleni irarum & contumeliæ in Uladislai otium, quibus ipse mollis inertiæ, ac neglectæ Reipubl. infamia indignum in modum lacerabatur, quod domi sedendo, cum singulari regni detrimento, ac summa gentis Ungaricæ ignominia, quietem & desidiam, ac venandi studium, cæteraque remissionis vitæ oblectamenta, necessario bello præferret, Silesiam, Moraviam & Lusatiam, ut de Austria taceatur, contra pacta initio regni stabilita Bohemis attribuisset: Turcarum incursiones, quas Matthias Rex invictus, aut ipsemet, aut per legatos singulari felicitate avertisset, ejus negligentia ita invaluisse, ut

quo-

quotidie graviores & funestiores sentiantur. Principem Turcarum domesticis atque externis bellis implicitum esse, ideoque bene gerendæ rei occasiones, si iis uti nosset, digito propemodum demonstrari: regni proventus in res minime necessarias vanasque impendi: limites a vicinis Polonis & Bohemis per vim usurpari: & quod vix sine lacrymis effari possint, opulentissimum paulo ante, florentissimumque regnum, commutata cum Rege fortuna, ignobile exhaustumque jacere. Et nisi obviam eatur, brevi fore, ut cum summa totius Reipublicæ Christianæ pernicie & excidio, attritis convulsisque opibus, concidat & evertatur; propterea ipsis rerum indignitate permotis æquum videri, ut de iis Uladislaus a Comite Palatino, ad cujus officium id proprie pertineat, communi statuum nomine, e vestigio & quidem serio admoneatur. Quæ cum Palatino præsente & audiente dicta essent, ipse, ut erat cauto sagacique ingenio, primum deprecari cœpit grave istud legationis munus, quo procul dubio Uladislai aures atque animus læderentur. Postremo tamen proceribus, ne hoc abnueret, impensissime flagitantibus, morem se gesturum pollicitus, sequenti die Uladislao in arce convento, omnia, quæ dicenda acceperat, paucis absolvit.

Uladislaus refutat sibi objecta.

Ad quæ Uladislaus, perturbato nonnihil animo, ita respondere visus est, ut omnem culpam a se amoveret, ac proceribus ipsis, qui se otio atque avaritiæ corrumpendos dedissent, fraudeque & malis artibus regnum prædæ loco habere cœpissent, eam haud dissimulanter tribuere videretur; Se a triennio Reipub. curam domi militiæque ea fidelitate diligentiaque habuisse, ut de ejus studio, vigilantia, & si placeat, virtute fortunaque nemo ullam conquerendi causam habere potuerit. Recepta enim Alba, Cassovia liberata, repressis hostibus, pace opulentiæ parente regno parta, officio suo abunde satisfactum videri. Reditus Ungaricos ipsi quidem ingentes immensosque promitti, sed nequaquam integre administrari; hactenus ex Bohemiæ ærario se atque exercitum majori ex parte sustentasse: nec multum esse temporis, ex quo nactus quietem sit, & eam se non inerti otio ac desidia, ut ipsi objicere viderentur, sed iis, quæ Reipub. Ungaricæ vel maxime conducant, tractandis peragendisque transmisisse. Ipsos potius accusandos, qui contemta Regia auctoritate, posthabitis legibus, neglecta militia, avaritiæ ac rapinarum studia consectentur: & quod intolerabilius sit, omissis naturalibus hostibus Turcis, qui magnis viribus undequaque ingruant, mutuis inter se armis digladiando, cædibus fortunarumque direptionibus hostilem in modum grassentur. Sint modo, uti par est, dicto audientes, & pecuniam belli nervum, pacisque subsidium affatim subministrent, se nullam occasionem neglecturum, qua Turcis bellum inferatur, ne vel ipse, vel proceres desidia, otio, torpore insimulentur: postremo brevi tempore interjecto futurum, ut qui modo principibus suis contemtui esse cœperit, se virum Regemque esse testatum reddat.

Stephanus Palatinus arcem Somborem Joanni Corvino eripit.

His peractis sermonibus, solutoque conventu, Palatinus arcem Joannis Corvini in Illyrico absentis, Somboriam, edito in monte sitam, nequaquam præmonito Rege obsedit: cui quanquam Uladislaus severissime interdixisset, ne arcem occuparet, quæ nulla juris æquitate ad eum spectaret, ille tamen spreto Regis imperio, eam deditione præsidii in suam potestatem redegit. Osvaldus quoque Episcopus Zagrabiensis, ejusdem Corvini oppidis per vim adimendis imminebat, nec Regis jussu ab armis discedendum arbitrabatur. Laurentius vero Dux Sirmii, nec Levociam cum Rege venite, neque excursantibus in Sirmio, & populabundis Turcis resistere voluerat, & quoties de Rege meminisset, convitiis vituperanter ejus nomen proscindere non dubitabat, ita ut Uladislaus his multiplicibus contumeliis exagitatus, certa sibi, & dignitati suæ adversus conspirantes, nec dicto obtemperantes præsidia comparanda censeret. Igitur gravi certoque consilio per idoneos homines Maximilianum Cæsarem sibi conciliat; deinde in Poloniam, ad Regem Albertum, reliquosque literas dat, quibus ut Levoicam urbem Polonis finitimam venire, isthicque de rebus arduis secum colloqui velit amanter invitat.

Episcopus etiam Zagrabiensis Corvini oppidis imminet, Ducis Sirmii defectio a Rege.

Uladislai & Alberti Regum conventus Levociæ.

Ad diem igitur constitutum Albertus cum Sigismundo, & Friderico Cardinale, fratribus natu minoribus, ac Friderico Marchione Brandeburgensi, sororis filio, ad Uladislaum Levociam venere, ibique publice fœdera cum Polonis renovata sunt, ac ludis & spectaculis aliquot dies insumti: privatim vero Reges secretis habitis colloquiis, ut se ad dignitatem suam ab intestinis factiosorum procerum insidiis tuerentur: utque si necessitas postularet, stabiliendæ auctoritatis suæ causa arma consociarent, insigni silentio decrevere. De bello etiam hostibus inferendo, quod a summo Pontifice imprimis expetebatur, consilia contulere, amborum Regum animis ad id magnopere inclinatis. Sed ne ejus suscepti consilii suspiciones emanarent, ipsimet Reges vulgavere sibi ipsis permolestum accidisse, quod tanto labore, tamque longinquis itineribus frustra susceptis absque ullo Reipublicæ commodo discedere cogerentur. Fama tamen vel callide ab Regibus dissimulata emanavit, Uladislaum Alberto fratri eo in colloquio clam concessisse, ut prætextu belli Turcici, arces Achilleam, & Moncastrum in Moldavia, qua Tyras flumen, nunc Nester appellatus, in Istrum illabitur, sitas, quæ a Bajazete Turcarum principe, sub induciis, vivente adhuc Mathia Rege, furtim captæ erant, recuperare, sibique retinere liceret: idque consilium de industria Ungaros celasse, quod ii Moldaviam omnem; & eas præcipue arces a Carolo, & Ludovico, ac Sigismundo Regibus restauratas munitasque (quod inscriptiones saxis portarum incisæ hodieque testantur) ad se & regnum Ungariæ pertinere affirmarent, nec ei decreto cessuri viderentur. Et Albertus quidem magnis copiis & apparatu in Russiam postea penetraverat: sed multis fatigatus adversis morbo quoque gravi afflictus, postremo insidiis Stephani Moldaviæ principis circumventus, re infecta, nec sine clade redierat: atque hæc res facile ab Ungaris credita eos ab Uladislao alienavit.

Uladislaus ut arces Achilleam & Moncastrum invadat Albertus, concedit.

Palatinus Reges visit, & splendidis muneribus ornat.

Palatinus, qui erat in propinquo, ad Reges invisendos accedere non ausus, quod Albertum ob simultates ex infelicitate prælii Cassoviensis conceptas offendisset: Uladislaum vero subiratum, ob arcem Corvinianam contra edictum occupatam, existimaret, petita eundi redeundique incolumitate, cum amplissimis & plane Regiis muneribus Levociam venit: adeo

adeo ut mille fere plaustra, vino, hordeo, panibus, farina, variis piscium generibus, cæteroque commeatu plena, Regibus dono daret, quæ in foro urbis longo ordine porrecta conspicerentur. Fridericus porro Cardinalis, duobus Regibus, fratribus suis, duobusque longe clarissimarum gentium populis audientibus, sacris operatus regna & imperia eorum Deo Opt. Max. ardentissimis votis commendavit: & deinde post exactum mensem, Uladislaus fratres arcte & amanter, ut lacrymæ non inanes emanarent, amplexus, amplissimis muneribus donatos dimisit: ipse Levocia discedens, Cassoviam venit, eoque Sigismundum Episcopum Quinqueecclesiensem, quem Budæ reliquerat, accersivit, ut ejus consilio uteretur: quo adveniente Varadinum, indeque post aliquot dies in Transilvaniam, quam more suo tumultuari acceperat, ut ejus tranquillitati consuleret, iter instituit. In quam cum venisset, alterum ex præfectis Ladislaum Lossoncium, quod cum Bertoldo Draggfio dissideret, loco motum, ad aulæ suæ præfecturam transtulit, & Transilvanis pecuniam imperavit, quæ ab ipsis sine mora curata est. Comparato ea pecunia exercitu, & compositis Transilvaniæ rebus, ad invisendas inferioris Pannoniæ arces, Temesuarium cum copiis perrexit, atque a Paulo Quinisio, vetere ejus loci præfecto, curru vecto (quod jam pridem dissolutis dextræ partis membris equitare non posset) cum ornatissimo apparatu militari, ac longe lautissimis conviviis & epulis exceptus fuit.

Uladislaus fratres dimittit.

Transilvaniam nonnihil motam pacat.

Temesuarium & Varadinum Petri adit.

Itum deinde est ad Petri Varadinum summo in montis jugo, ad ripam Danubii situm cum oppido subjacente. Quod utrum a Petro rege, aut alio ejus nominis principe constructum fuerit, annalibus nihil ea de re tradentibus, incertum est. Ibi cum allatum esset Turcas Savo flumine trajecto, quod insuetis æstatis fervoribus vadosum se præbuerat, alteram in Illyrico & Carnis irruptionem fecisse; re cum Paulo, quanquam lingua & omnibus artubus capto, communicata, quatuordecim millia equitum, quæ eo itinere conduxerat, ei ac Bertoldo Draggfio tradit, ac ut in Thraciam ac Bulgariam irrumpant, & obvia quæque ferro & flammis vastando populandoque percurrant, jubet. Qui in ulteriorem Danubii ripam effusi, totosque xv. dies impune grassati, tantam prædam congesserunt, hoste nusquam se in conspectum dante, ut ei asportandæ nec currus, nec jumenta sufficerent, adeoque vile rerum pretium esset, ut quinque boves uno aureo venirent. Et Paulus quidem ulterius progrediendum, advectisque e proxima Alba majoribus tormentis, Samandriæ mœnibus terrorem admovendum censebat: quod Bajazetes Turcarum princeps, illatis Caitbbego, Ægypti Syriæque Sultano, armis, Europæisque omnibus Hellespontum transire jussis, omnem eam regionem præsidiis nudatam reliquisset. Sed quum socii prædam opulentam dimittere nollent, & eum sequuturos se negarent, pedem referre coactus, trajecto ad Taurunum Danubio, incolumem reduxit exercitum. Nec multo post quum ad oppidum sancti Clementis pervenisset, quod est in citeriore Savi ripa positum, lethali febre, ultra pristinum morbum agitatus, cum malorum vim sustinere non posset, extinctus fuit. Vir certe memorabilis, reique bellicæ peritissimus, utpote qui per omnem ætatem summa felicitate arma tractarit, ac e manipulario pedite omnibus honorum gradibus, sola virtute duce, conscensis, Temesuario ac cæteris inferioris Pannoniæ limitibus per viginti quinque annos cum imperio præfuerit: nec unquam, quod mirum maxime, eventuque rarum sit, adversam fortunam expertus fuisse feratur.

Quinisii ac Draggfii excursiones in Bulgariam.

Unde ingens præda parta.

Pauli Quinisii mors & elogium.

Eo non sine singulari Uladislai dolore sublato, qui eum gerendo bello, quod jam diu in quosdam reluctantes proceres coquebat, ducem animo destinasset, Baciam ductus exercitus, ibique per aliquot dies stativa ad ripas Danubii collocata, Baciæ tandem Uladislaus animi sui propositum, de invadendo armis Laurentio Duce Syrmii, ac Bartholomæo Priore Auranæ, ordinis equitum Rhodiorum, & Joanne Halapsicio, cæterisque Laurentianæ factionis proceribus vindicandis, detexit; adhibitis in consilium Thoma Bocacio Agriensi, ac Sigismundo Quinqueecclesiensi Episcopis, quorum fidei prudentiæque maxime confidebat. Questus eum primo ad coronationis pompam peculiaribus nuntiis invitatum, minime venisse; deinde Levociam, postremo Baciam eadem pertinacia venire recusasse, neque unquam dicto obtemperantem fuisse, dicta omnia & facta Regis perpetua obtrectatione suggillasse, & eum illoto ore bovem appellare non dubitarat. Nonnullos ab ærarii præfectis, ut imposita populis tributa exigerent, missos, in oppido suo Chioro, haud procul Alba dissito, crudeliter, sed occulte interficiendos curasse: clancularia cum Turcis consilia miscuisse, qui nuper dum Sirmium incendiis & populationibus vastassent, intactique & integri abacta præda revertissent, ejus bonis & fortunis pepercisse ferebantur. Quæ omnia quum manifestis indiciis constent, nec ille diffiteri queat, quid aliud superesse, quam ut criminis læsæ Majestatis damnatus meritis pœnis plectatur? Sigismundus sententiam rogatus, consilia Regia, veluti summæ plena prudentiæ haud cunctanter approbavit, addiditque ad deterrendos alios mature facto opus esse: se singulari prospere conficiendi belli spe teneri, cujus æquitate Rex superior esse censeretur. Thomæ diversa nonnihil erat opinio, omnia consilio prius, ac æquabili nec indecora compositione, quam armis experiunda esse: nihilominus tamen quicquid Uladislao visum decretumque foret, paratum se ad omne discrimen esse, opesque & industriam suam consociaturum. Uladislaus suis suscipiendi belli consiliis innixus, frequentiori convocato concilio, arma adversus Laurentium, uti prorsus rebellem, cæterosque inferenda promulgat: milites ex hibernis evocat, tormenta currulia, oppugnandis oppidis idonea, Buda secundo Danubio devehenda curat: eorum magistros, imprimisque Jacobum Morgebordenum præfectum armamentario, e Prussiæ urbe Monte Regio oriundum, cui Matthias Rex virtutem præmiis ornare solitus, arcem Rohonciam pro egregie navata multis in obsidionibus opera dono dederat, ut cum his venire maturarent, hortatur, atque alia omnia gerendo bello necessaria, summa diligentia administranda imperat.

Uladislai querimoniæ adversus Laurentium Sirmii Ducem, & factiosos.

Anno 1494. Bellum adversus Sirmii Ducem decernitur.

Et sane paucis diebus magnæ copiæ in castra confluxere, in quibus Petrus Gerebus, Regis Matthiæ consobrinus, Nicolaus Banffius, Andreas Bothus, aliique complures præfecti & duces clari nominis fuere. Uladislaus his compara-

Copiæ contrahuntur.

Summæ rei bellicæ præfectura Dragffio mandatur. paratis omnium copiarum imperium Bertoldo Dragffio, Transilvaniæ præfecto attribuit: ac primo Villacum oppidum, quod Laurentii avita sedes, totiusque Sirmii caput erat, invadendum, acrique obsidione circumvallandum mandavit. Illud instar Budæ, situm est supra collem, Danubio imminentem, pulcherrimis & cultissimis vinetis circumjacentibus, in queis generosissima vina, multis & longissimo terrarum tractu dissitis nationibus olim expetita procreabantur; sed jam a barbaris occupata, nullo culturæ honore, neglecta desertaque jacent, & suam sortem pene lugere videntur. Quæ ubi Laurentius per exploratores, quos in aula castrisque regiis habebat, intellexit, Futaco, oppido, quod regios illud primum omnium invasuros putaret, præsidio firmato, Villacum omnibus rebus tolerandæ obsidioni necessariis communivit, præfectisque & militibus opportuni & celerioris reditus sui, auxiliorumque spe oneratis, ad Rabociam arcem suam in Illyrico non longe a Posega sitam contendendum existimavit: ut eam quoque commeatu, bellicisque apparatibus & milite firmaret. Uxorem vero cum infante filiolo, qui paulo post decessit, & imbelli familia, Nemetuivarinum, præaltæ rupi, sed cui nulli montes contigui sint, impositam, ideoque natura loci munitissimam, Stiriæque & Austriæ proximam misit.

Villacum oppidum Ducis obsidetur. Ad Dragffius post diem tertium præterito Futaco, ante lucem in conspectum Villaci oppidi pervenit: & milites extemplo illud aggredi jubet: quod non mœnibus, sed simplici vallo munitum primo impetu capi posse non desperaret. Verum ea intempestiva ducis ac militum audacia eum habuit exitum, ut qui alacriter procurrerant, oppidumque temere adorti fuerant, ab oppidanis, qui magno numero propugnabant, multis interfectis, multisque vulneratis celeriter rejicerentur. Postero die militibus secures bipennesque distributæ, quibus vallum dejicerent, pugnaque denuo instaurata, edicto imperatum, ut sclopetarii ac sagittarii iis, qui dissecando vallo incumberent, auxilio essent, ac submotis defensoribus, neminem in vallo consistere paterentur: eoque ordine, sed majoribus viribus procurrentibus Regiis, patefactoque aditu, oppidani metu perculsi deditionem faciunt, *Deditione civium capitur.* præsidiariis celeri fuga sese in arcem recipientibus. Et ab oppidanis quidem violandis, jussu ducis & præfectorum temperatum est: sed pabula commeatusque cujusvis generis, ac res & substantia omnis puncto temporis prædæ avaritiæque militum cessere.

Multi ad Uladislaum a Duce deficiunt. Capto oppido Uladislaus, qui eodem die in castra venerat, edixit, nemini fraudi futurum, quicunque Laurentii partes intra XXX. diem deseruisset, post illud tempus capitis fortunarumque omnium noxam imminere. Nec pauci extitere, qui e vestigio Laurentio relicto ad officium redierint, nonnullis proposito perfidiæ sceleri pertinaciter insistentibus. *Arx acriter oppugnatur.* Arx interea, quæ duplici murorum serie munita erat, diligentius atque acrius cœpta est obsideri, & Jacobo Morgebordino tormentarii negotii præfecto, ut majora tormenta propius mœnibus admoveret, imperatum: qui cum impigre operam navando circa templum Divo Stephano sacrum, quod medio in oppido erat, vineas aggeresque extruendos curasset, ac tormenta majora corbibus vimineis arena repletis ex disciplina interjectis opportuno loco collocasset, mœnia magna vi quatere & diruere cœpit. Cumque multi quotidie ex defensoribus tormentorum globis interficerentur vulnerarenturque, ac mœnia non diu vim incidentium pilarum sustinere posse viderentur, præsidiarii clam de deditione conferre cœperunt, ac decem dierum inducias a Dragffio postularunt; quæ ea conditione concessæ fuere, ut nisi interea a Laurentio auxilia advenissent, arx sine ulla exceptione Regi traderetur.

Stantibus induciis præsidiarii milites eam partem murorum, quæ tormentis diruta erat, occultis, & fere nocturnis laboribus singulari astutia reficiunt, & alias munitiones ita instaurant, ut tempore induciarum exacto, neque ullis Laurentii auxiliis apparentibus, deditionem tamen facere recusarent. Qua præsidii fraude perfidiæ proxima deceptum se videns Dragffius, ac propterea gravissime exacerbatus, acriorem oppugnationem instituere, mœnia perpetuis tormentorum ictibus labefactare, nec dies nec noctes cessare, denique hostes multa arte fatigare. At Laurentius fama capti oppidi, arcisque periculo permotus, consilii inops, tantoque bello impar, ad Stephanum Comitem Scepusiensem & Palatinum, cui affinitate arctoque fœdere privatim icto conjunctus erat, confugiendum, rebusque suis extremo in discrimine versantibus opem implorandam duxit. *Cujus periculo Laurentius perterritus, Palatini opem implorat.* Qui precibus ejus lacrymisque adductus, sibi quidem militares copias subsidio contra Regem mittere minime licere respondit, ne mox perduellionis reus agatur: senio autem morbisque gravato iter in castra Regia suscipere integrum non videri; hoc unum, quod in potestate foret, ei minime denegaturum, ut legatos ad demulcendum ac deprecandum Regem quamprimum amandaret, quem mitem ac benignum, citoque exorabilem existimaret. *Qui legatos ad Regem mittit.* Qui quum in castra pervenissent, admissi a Rege, ea quæ a Palatino in mandatis acceperant, ordine narrarunt; quorum summa erat, Laurentium neque reum a quopiam peractum, neque damnatum esse; si quid noxæ fecisset, juxta leges, ad ipsius Palatini tribunal, qui inter Regem & subditos, pro veteri regni libertate, ordinarii judicis locum obtineret, reum citari debuisse; quibus prætermissis, indictaque causa, apertum bellum ei nec opinato illatum. Quæ cum ad legitimi Regis officium minime pertineant, sed potius tyrannidis affectatæ suspicionem multorum hominum mentibus haud obscure adferant; petere Palatinum, ut mitigato in præsens animo, ac bello in aliud tempus aliosque hostes dilato, causam Laurentii non Marte judice, sed legum patriarum institutis ac consuetudine cognoscendam statuat. *Sed ii cum summa Regis indignatione dimissi.* Uladislaus his legatorum verbis, ut arrogantiæ plenis, supra quam dici queat, permotus, vehementique bile tumens & iratus, quod Palatinum Laurentiani sceleris defensorem profiteri ausum, superbaque legatione auctoritatem suam plane violatam videret, brevibus respondit, se gravissimas & multiplices Laurentii contumelias, de quibus bello persequendis & castigandis antea cum Palatino contulisset, nec potuisse, nec pro sua dignitate, regnique Ungarici quiete vindicanda ulterius pati voluisse. Itaque se minis ipsius ac incepto minime deterritum, sumpta justis de causis arma, eo usque prolaturum, donec perdomitis rebellibus, ac probe

1494. vindicata regia dignitate, summa totius belli prospero successu terminetur. Proinde in ipsius Palatini arbitrio situm esse, an fideli obsequio se benignum & facilem, an vero contumacibus factis durum & implacabilem principem habere malit.

Inde Dragffius acriorem oppugnationem arcis instaurat. Dimissis hoc duriori responso legatis, Dragffio acriorem oppugnationem instituendam jubet, omnique studio incumbendum, ut nulla interjecta mora arce quoque potiatur. Quibus rebus cognitis, mater Laurentii grandior natu mulier, ex nobilissima Garanorum familia oriunda, quam ætate sexuque suo securam filius isthic reliquerat, extremo metu perfusa, Dragffium ingenti vi pecuniæ oblata tentandum duxit, si obsidionem amovere, funestoque bello finem imponere posset. *Laurentii matre nequicquam eum ingenti pecuniæ vi tentante.* Sed ab homine minime avaro, ac honoris famæque amantissimo, contemtis muneribus, ad Regem rejecta fuit. Interim vero dum illa ad Regis animum explorandum supplex accedere conatur, Dragffius exterioris arcis muros vehementi pilarum procella dirutos cernens, ut non magno periculo irrumpi posse existimaret, habito cum Rege cæterisque ducibus consilio, noctem obscuram delegit, cujus tenebris tecti milites eam aggrederentur. Itaque prima vigilia multis in locis simul procurrunt; & quanquam difficilis per ruinas ascensus foret, *Et repulsis propugnatoribus arcem inferiorem capit.* defensoribus summa virtute propugnantibus, tamen paucis amissis, sed multo pluribus convulneratis capiunt, militesque omnibus, qui in præsidio erant, arma projicientibus, seseque dedentibus, utpote Ungarico sanguine progenitis parcendum censent, eisque civili temperantia in tutum abeunti potestatem faciunt. Supererat arx superior nullis adhuc ictibus quassata, cujus expugnationem Dragffius longe difficiliorem futuram putabat; sed metu perculsis, captæque exterioris arcis periculo territis nullam quietem dandam ratus, eam a militibus invadi jubet. Laurentiani quanquam per aliquot dies eam tueri poterant, ne tamen Dragffium nuper falsa induciarum specie deceptum magis irritarent, nec postea lenitati & gratiæ ullum locum apud eum invenirent, antequam illucesceret, deditionem fecerunt ea conditione, ut incolumes cum armis & vestibus dimitterentur.

Superior vero deditur. Per hunc modum Vilaco in potestatem redacto, Uladislaus sequenti die ex castris arcem ingressus est, ibique matrem Laurentii grandævam, suam filiique fortunam lugentem, obviam habuit, quæ in genua procidens misericordiam ejus multis cum lacrymis & gemitibus imploravit. *Uladislaus matrem Laurentii singulari benignitate excipit.* Cui Uladislaus, bono ut esset animo, beneque de se speraret, jussit. Se enim finita expeditione filii causam comitialibus judiciis more majorum cognoscendam permissurum, & si suffragiis comitiorum insons judicaretur, de damnis omnibus sincera fide satisfacturum; sin ille causa caderet, salvis fortunis, solo capite ejus contentum futurum. Quibus dictis, & reddita quæ ejus erat suppellectili, eam Budam ducendam curavit, tribus oppidis, ex quorum reditibus se interea sustentaret, ei extemplo attributis. In arce præter trecentas vestes variis pretiosissimarum pellium generibus suffultas, ac vasa auro argentoque cælata, & non modicam signatæ pecuniæ copiam, tria millia doliorum laudati vini Sirmiensis, ac commeatus cujusvis generis ingens numerus repertus est: quorum majorum partem Uladislaus ducibus & tribunis ac proceribus, qui fortem fidelemque in expugnanda arce oppidoque operam navaverant, distribuit. 1494.

Inde S. Demetrii Lupus Despotes oppidum ditioni Regiæ subjugat. Ad oppidum vero amplissimum, quod a Divo Demetrio nomen habet, ac ad Savum flumen exporrectum, opportuno ad defendendas Illyrici Syrmiique regiones loco situm est; Lupum Despotem Thraciæ, sed cujus majores regno per Turcas pulsi in inferiori Pannonia sedes fixissent, copiis haud contemnendis ei traditis sine mora expedivit, ipseque illud dedentibus sese præsidiariis nullo negotio in potestatem redegit, præsidioque imposito ad Regem in castra reversus est: *Cui etiam reliquæ Laurentii arces sese submittunt.* Sic ut Uladislaus omnibus Laurentii arcibus & ditione, quas in Sirmio inferiorisque Pannoniæ partibus habebat, brevi temporis intervallo potitus, seque & suas injurias egregie ultus esse videretur. Quibus iu potestatem redactis ad oppida Joannis 1494. Halapsicii, quem Quishorvatum vulgo vocabant, invadendi eodem irati animi fervore defertur. *Hinc Quishorvati contumaciam domat.* Erat Quishorvatus ex inferiore Croatia mari proxima, non ignobili loco oriundus, ductaque uxore Laurentii Banffii senioris a Gara nuncupati filia, conjugii jure aliquot castella & oppida intra Savum Danubiumque flumina obtinebat, ac omnibus fere bellis Mathiæ Regis ordines ductando inclaruerat, vir rei militaris peritissimus, sed qui factiones alere, vicinorum bona rapinis infestare, regiaque edicta singulari contumacia contemnere erat solitus.

Eumque omnibus arcibus quatriduo exuit. Hunc igitur quatridui spatio omnibus arcibus & ditione exutum, Pannoniæ finibus excedere coegit. Sed non multo post magnorum Principum, & Maximiliani inprimis Cæsaris, Sigismundique fratris, Uladislai, qui post Albertum & Alexandrum Rex Poloniæ fuit, diuque & feliciter regnavit, commendationibus adductus, eum promittentem se omnibus, quos damnis & detrimentis affecerat, satisfacturum, ac inposterum dicto audientem futurum, in gratiam recepit. *Maximiliani Cæsaris & Sigismundi Regis deprecatione in gratiam redit.* Per hunc modum omnibus Laurentii & Quishorvati arcibus brevi tempore interceptis, Uladislaus ad amplitudinem dignitatemque nominis sui pertinere ratus est, si ulterius progredi, ac victoriæ prosperis successibus uti maturaret. Itaque Vilaco, & cæteris locis ea expeditione in potestatem redactis, Andream Bothum, virum militiæ peritum, sibique imprimis fidum cum summo imperio præfecit; alias vero tres ejus arces munitissimis in locis sitas tribus bellis eodem tempore aggredi, nec interea cœpto desistere, quam ejus & cæterorum adversæ factionis elatos spiritus retunderet, gravi consilio decrevit.

Dragffium quidem, quem Vilaci obsidioni 1495. præfuisse diximus, in Simigiensem agrum cum iisdem legionibus ire, ac arcem Vivariam, quæ a fluvio Caposio nomen habet, eoque in insulæ modum circumfluente ambitur, oppugnare jubet; *Dragffius Caposvivariam arcem obsidet.* eique Hippolyti Atestini Cardinalis Strigoniensis, Joannisque Bornemissæ equestres copias attribuit. *Joannis Bornemissæ laus.* Hunc Joannem Bornemissam, quæ vox sobrium atque abstemium notat, e Tolnensi pernobili oppido oriundum, Mathias Rex virtutis industriæque ejus admiratione captus, ex humili obscuroque loco ad ærarii præfecturam promoverat; ab Uladislao vero tanto in pretio atque honore habitus semper fuit, ut præter

redi-

1495.

Joseph Somius Nemetvivarium obsidet.

redituum omnium procurationem ei concreditam universis etiam secretioribus consiliis ante alios adhiberetur, & demum a moriente liberorum Regiorum tutor atque curator singulari judicio constitueretur. Josepho vero Somio, quem post Quinisium paulo ante fato functum Temesuarii præfectura donaverat, in mandatis dedit cum VI. equitum millibus, ac totidem peditibus ad obsidendum potius, quam oppugnandum oppidum Nemetvivarium quamprimum proficiscatur. Quod oppidum in plano quidem & patenti loco situm est, sed arcem rupi præaltæ, quæ ab omnibus circum montibus naturæ quodam miraculo separatur, impositam habet; ita ut Josephus locum natura simul & arte munitissimum contemplatus, non ulla hominum arte aut industria, sed fame tantum, ac rerum necessariarum penuria expugnari posse affirmaret: quibus tamen difficultatum casibus Laurentius, qui cum conjuge, rebusque carioribus eo se receperat, convectis omnibus generis commeatibus, cæterisque tolerandæ obsidioni necessariis abunde tempestiveque prospexisse dicebatur.

Lupus Despota Rahociam arcem aggreditur.

Restabat arx Rahocia, Posegæ, uti diximus, propinqua, jugo editi montis ea quoque imminens, cujus oppugnationem Lupo Thraciæ Despotæ acerrimo bellatori, cum prætorianis ac Illyricorum copiis, ipsiusque Corvini auxiliariis curandam committit. Ipse vero ut Rahociæ oppugnandæ consilia sua præsentia urgeret, ducibusque ad rem fortiter gerendam stimulos adderet, trajecto Dravo flumine, Veruciam Nicolai Banffii arcem, quæ magnum ac populosum oppidum adjunctum habebat, unius diei itinere Rahocia distitam transgressus est, eo animi proposito, ut Laurentius cæterique tribus magnis exercitibus trifariam divisis circumventi, aut dubiis & incertis rebus suis certa apud se misericordiæ remedia quærere, aut adverso belli exitu iniquissimam fortunæ conditionem subire cogerentur. Fama enim erat eos in finibus Austriæ & Stiriæ, conductis Germanis peditibus, aliisque copiis, pugnæ fortunam tentaturos. Cum Veruciam venisset, comitia simul judiciaque promulgavit, in quibus lites Illyricorum mutuas, & Osualdi Episcopi Zagrabiensis cum quibusdam proceribus controversias diremit; neque quisquam inventus est, qui ejus edictis non extemplo obtemperaret, postquam miserabilis Laurentii immoderata paulo ante cupientis conditio atque fortuna omnibus documento exemploque esse posset.

Draggfius in obsidione Caposuivarensi cæditur.

Interea quum Draggfius Caposuarium negligentius, quam pro disciplina & vetere sua gloria debebat, oppugnaret, contemtisque hostibus ad nuptias quasdam relaxandi animi causa profectus, castris excessisset, a Davide Dombajo, Laurentii præfecto, viro impigro, & ea potissimum obsidione clarissimo, insigne accepit detrimentum. Is enim occasionem rei novandæ nactus, dum luna pernox esset, castra invadit, Regiosque somno ac vino, quod ibi laudatissimum nascitur, sepultos, & segniter se tuentes, expeditissimis peditibus sternendos objicit, tormentis nullo negotio potitur: iisque in Regios conversis omnia terrore ac tumultu complet: adeoque ut Regii Draggfianique in proximas silvas turpi & indecora fuga salutem quærere cogerentur, cæsis fugatisque iis, qui resistere ausi erant: puncto temporis castra capiuntur & diripiuntur, tormenta currulia cum omnibus impedimentis in arcem a victoribus invehuntur, ac ruinæ murorum adhibita celeritate reficiuntur. Cecidere inter fugiendum ex regiis, & Hippolyti Cardinalis equestribus copiis complures: multi etiam cum in flumen Caposium cæcis vadis limoque importunum pavidi sese intulissent, diu cæno colluctati periere, aut in manus hostium incidere. Joannes Bornemissa cum diu se suosque defendisset, utque præ aliis tormenta conservarent, commilitones hortatus esset, pugnamque frustra restituere contendisset, ad extremum desertus a sociis, & amissis XV. equitibus, necessitati cessit, & in tutum sese recepit.

Draggfius amissis castris & impedimentis gravissimo vindictæ dolore incitatus, non se animo dimisit, sed singulari usus celeritate copias dissipatas, præbito eis stipendio, denuo recolligit, tormenta & pilas ferreas pulveremque sulphureum Quinque ecclesiis advehenda curat, omnibusque animi & corporis viribus nititur, ne Laurentiani hujus victoriæ successu insolentiores facti diutius lætarentur. Igitur hæc dies & noctes summo studio agitanti, jamque exercitu reparato ad continuandam oppugnationem reverrenti, commodum advenere missæ a Budensibus & Pesthanis tricenariæ cohortes quatuor militariter instructæ; quarum ope fretus oppidum denuo adoritur: crates vimineas latiores, tabulasque pluteis crassioribus duplicatas, quibus flumen cæno, carectis & arundinibus impeditum substernatur, pedibusque militum firmandis commoditatem præbeat, tumultuario agrestium opere fieri curat; quibus perfectis acceptam ignominiam virtute ac forti conatu delere cupidus, signa tolli, tubisque & tympanis pugnæ signum fieri jubet. Et præsidiarii recenti victoria elati se ad defendendum egregie comparant, acerrimumque initur prælium: quo fervente, multisq; utrinque cadentibus, tormentarius pulvis apud hostes, incertum quo casu flammam corripuit, punctoque temporis vallum, commeatus omnes & munitiones cum magno fragore disjecit, atque arx ipsa undique ardere cœpit. Ea res propugnatorum animos, ipsumque Davidem præfectum, consilii inopes maxime perterruit, & ad deditionis conditiones, quas antea repudiarant, amplectendas impulit. Itaque summa celeritate, data acceptaque incolumitatis fide, portæ demittuntur, Draggfiani in arcem admittuntur, obsessique & obsidentes repente veluti ex mutuis hostibus amici effecti, æquato omnium labore ad extinguendum incendium properavere. Quo ægerrime compresso, regiis arcem occupantibus, Laurentiani, qua cuique visum fuit, Draggfio eis datam fidem probe servante, incolumes cum rebus omnibus arce oppidoque excessere.

Obsidionem denuo renovat.

Pulvere tormentario forte incenso arx Draggfio deditur.

Rahociæ arcis obsidio.

Atque Lupus Despotes diligentius acriusque Rahociæ imminebat, ne Draggfii exemplo improvisum aliquod detrimentum pateretur, excubias opportunis in locis collocare, hostium consilia per idoneos homines explorare, tormentis majoribus ad summi montis juga collocatis muros quatere, ut Uladislaus in propinquo illorum strepitum & fragorem facile exaudiret. Præerat arci Ladislaus Bacocianus, vir togatus potius, quam militaris, ideoque belli pertæsus; is missis ad Despotam nuntiis se in potestate regia futurum significavit, si Nemethuivarii obsidionis exitum expectandum, nec interea quicquam hostile

1495. hostile Rahociæ inferendum putaret. Re ad arbitrium Uladislai rejecta, cum is nullam moram interponendam vellet, Rahocia quoque quanquam natura & arte egregie munita, imbellis præfecti consternatione & terrore deditionem fecit.

Etiam illa deditionem facit.

His rebus peractis Uladislaus remenso iterum Dravo flumine, Quinqueecclesias se cum prætorianis cohortibus ac equitum turmis contulit, quum paucis ante diebus Lupum Despotam pro navata fortiter eo bello opera collaudatum, magnisque donatum muneribus domum remisisset, Calendis Martiis urbem ingressus ex literis & nuntiis Josephi Somii intellexit, Nemethuivarii obsidionem (arcem eam Germani Gissingam vocant) tanta militaris industriæ solertia & labore ab se & exercitu initam continuatamque esse, ut Laurentius rerum desperatione coactus inducias aliquot dierum postularet; quarum intervallo ad accipiendas qualescunque conditiones animum adjicere, traditaque Regis arbitrio totius belli controversia, se, caput & fortunas suas omnes gratiæ & clementiæ ejus committere vellet. Jam vero Uladislaus, fractas tot adversis successibus concisasque Laurentii opes viresque conspicatus, mansuetiori indies animo iis, qui pro illo partes suas interponebant, aures præbere cœperat, eodemque fere tempore, quo literæ Somii allatæ erant, Andreas quoque Bothus (is e Bainana familia, quæ jam a stirpe intercidit, clara imprimis & nobili ortus erat) Villaco magnis itineribus supervenit. Hunc Laurentius, uti veterem amicum ad impetrandas aliquot dierum inducias arbitrum, summis precibus poposcerat; isque Regiæ clementiæ minime diffisus, laborem non invitus subierat. Sigismundo quoque Quinqueecclesiarum Episcopo non inconsultum videbatur, concesso induciarum spatio experiri, utrum disceptatio omnis æqua & honesta pactione transigi, intestinoque bello exoptatus finis imponi posset: quanquam non deessent complures, qui blandiendo apud Regem adulandoque, vetera odia, recentesque Laurentii injurias refricarent, ejusque periculo magnopere lætarentur. Igitur supplicibus votis Andreæ fatigatus Uladislaus, uti erat ingenio miti & placabili, jamque Laurentium cumulatas temeritatis suæ pœnas dedisse videret, concedendum arbitratus est, ut ad se venire, & rebus suis pertractandis componendisque præsens interesse posset; Josephoque mandavit, ut reducto ab obsidione exercitu, eoque in stativis per oppida propinquiora distributo, ac a maleficiis abstinere jusso, ipse ad Regem veniret, fideque publica interposita Laurentium secum adduceret.

Nemethuivarium graviter premitur.

Laurentius Dux Sirmii ad Regem pluribus deprecatoribus usus accedit.

Quibus rebus ab Josepho peractis, paulo post Laurentius Nicolao Secio, & Joanne Quishorvato comitantibus Quinqueecclesias venit, atque a proceribus, qui eum singulari honore exceperant, ad Regem deductus est: apud quem orationem habuit, sibi ac præsenti suæ fortunæ accommodatam, qua facti sui rationes in prava & perversa consilia eorum, qui perturbata Republ. lætarentur, seditiosorum hominum transferret, quibus nulla transfugia inhonesta, nullæ defectiones turpes, nullæ proditiones sociorum & principum infames ducerentur; eorum se studio & libidine transversum actum. Sed suo exemplo, capitisque & fortunarum, ac existimationis, quæ vita charior esse debet, diminutione & periculo edoctum, aliis quoque jam documento esse posse; ita se facti pœnitentia ductum, ad ejusque pedes procidentem, summis precibus contendere, ut quod ad pacem faciendam reconciliandamque concordiam opportunissimum judicaret, pro sua Regia dignitate & clementia, qua Reges humanæ conditionis modum supergredi consuevissent, decerneret: se quidem quicquid ab ipso decretum constitutumque fuerit, quod virum bonum deceat & pacis studiosum, facile comprobaturum. Quæ dum dixisset, hæsitantem adhuc Regem, & in deliberando quæ utilia, quæque honesta essent, respicientem animadvertit, ideoque responsum certis verborum circuitibus differentem, quod diceret se infinitis Laurentii contumeliis, quas enumerare longum esset, exacerbatum id bellum suscepisse, ac Deo Opt. Max. æquiorem causam fovente ita gessisse, ut dignitati suæ tuendæ abunde prospectum sit; nunc gratum sibi magnopere esse, quod Laurentium haud ignobili animi proposito resipuisse, & sibi exercendæ benignitatis occasionem oblatam esse videat; proinde si detersis odiis & injuriis sincera mente ad officium redeat, daturum se omnem operam, ut gratiæ clementiæque Regiæ, quam desiderare videatur, fructum primo quoque tempore cumulate percipere possit, quando sibi ab initio intestini ejus belli gerendi studia, ad quæ invitus descendetat, magnopere displicuisse testaretur. Deinde comiter appellatum in penitiorem cubiculi partem introduxit, ubi multa de variis rebus ab eo percunctatus, pacis & concordiæ concludendæ finem ad conventum Budensem, utpote frequentiorem, quem intra paucos dies futurum promulgaverat, distulit; eique ut discederet, Budamque ad diem rediret, permisit. Eodem die Laurentio nondum profecto, Bartholomæum Berislavum Auranæ Priorem, e Rhodiorum equitum ordine, virum flagitiosissimum & maxime sanguinarium, semperque cædibus, rapinis, rebusque novis studentem, clausis civitatis portis, missoque ad eum capiendum Josepho Somio, custodiæ tradi, vinculisque arctissime constringi mandavit, captumque Budam transmisit, ut ibi de eo Centumvirali judicio statueretur. Non caruit gravi metu Laurentius, quanquam sub fide publica eo vocatus, quin eandem carceris fortunam, malevolorum calumniis gravatus, subiret. Sed a Somio & nonnullis e senatorum numero, qui ei jussu Regis prolixe cavebant, ne quid timeret, in spem erectus fuit; nec multo post ei ad comitia Budam reversuro abeundi potestas data.

Oratio ejus veniæ impetrandæ accommodata.

1496.

Regis responsio.

Qua ad conventum Budensem causa eius differtur.

Auranæ Prior in carcerem conjicitur.

Interea Uladislaus his rebus ex animi sententia administratis, Budam redire statuit, ac itinere per Batham, Saxardiam, Albamque Regiam facto, primis mensis Aprilis diebus eo pervenit, atque ibi Petrum Moræum e Chiulana familia oriundum, quem superiori anno ad Bajacetem Turcarum principem Constantinopolim miserat, cum legatis Turcicis invenit. Venerantii a Bajazete amplis allatis muneribus missi, in queis gladii aureis ac gemmatis vaginis, & cælata ex argento vasa tentoriaque Babylonici operis acu scite picta, aliaque id genus elegantia dona erant, decemque annorum inducias postulabant. Cum iis Uladislaus splendide habitis, & vestibus, argento pecuniaque donatis, triennales inducias pepigit, ea conditione, ne interea ulla vis aut excursio fieret,

Legati Bajacetis Turcici Uladislaum adeunt, munera offerunt.

Triennales inducias obtinent.

1496. ret, & captivi Derenceniana clade facti dimitterentur: quod si producendæ longius, aut ante terminum intercipiendæ induciæ forent, id tribus ante mensibus utrinque significaretur.

Dehortantur quidam Regem, ne belli contra Laurentium gesti rationem reddat.

Dimissis Turcis, Uladislaus ordinibus regni, qui frequentissimi convenerant, gesti contra Laurentium belli, & factorum suorum rationes publice dandas decreverat, ut obtrectatoribus malevolisque suis calumniandi causas omnes præcideret. Sed Thoma Agriensi, & Sigismundo Quinqueecclesiensi antistitibus, ac Joanne Bornemissa (cujus consilio præ cæteris nitebatur) intercedentibus, ne regiam potestatem, cujus voluntas legibus soluta esse censetur, in dubium vocaret, incœpto supersedit, nec quicquam de iis publice referri voluit. Cæterum magnis populi reluctantibus clamoribus & tumultibus, tributo ægre per singulas domos agrestibus imposito, ac Dominico Albense, & Joanne Vesprimiense antistibus, aliisque ordinariis iudicibus, imprimisque Stephano Verbecio prætore, reformandæ legum multitudini, quæ corruptissima Republ. in immensum creverant, designatis, privata judicia, ad perdomandos & puniendos facinorosos, summa cum severitate exercenda duxit: qui partim interregni tempore, partim ingruentibus Polonicis ac Germanicis bellis eo licentiæ evaserant, ut bonis, & pacis quietisque studiosis nullum esset ab illorum immanitate & perfidia, etiam domi suæ effugium exspectandum. Erat inter cæteros Petrus Poquius, e Mergessiorum prope Jaurinum gente qui bonis malisque artibus in Corvini clientelam aulamque se insinuaverat, atque ab eo oppidum & arcem Baimociam, non procul Nitria distantem gubernandam acceperat. Is a Joanne Giulano, Ludovico Saraceno, & Georgio Pernesfio, Corvini familiaribus, summis viris, proditionis ac perfidiæ accusabatur, quod Corvino in thermis, quæ prope oppidum Jucundæ ac salubres habentur, lavanti, arcemque repetenti, contra fidem & jusjurandum de reddenda præstitum, restituere recusasset, & quod capitalius erat, conductis sicariis vitæ ejus insidiatus esset. Quæ crimina cum ille tergiversando negandoque diluere conatus esset, tum illi productis testibus omni exceptione majoribus eum intentati sceleris convicerant. Itaque Rege & judicibus pro tribunali sententiam ferentibus eum vitæ exitum habuit, ut proditorum more in frusta secaretur. Quam pœnam ille pio patientique animo tulisse fertur. Paribus Regis judicumque suffragiis Prior Auranæ, quem captum Quinqueecclesiis, Budamque deductum retulimus, læsæ majestatis crimine convictus, damnatusque est; ita tamen temperata clementiæ cujusdam genere supplicii gravitate, ut non in foro, spectante incondita plebe, sed de nocte culeo insutus in profluentem mergeretur; justa quidem enormium factorum pœna irrogata, quum in partibus Savo ac Danubio interjectis, adulterina conflata moneta, auctoritatem regiam impudenter sibi usurpasse, ac mutua cum Turcis consilia communicasse, honestissimas matronas virginesque, vi prius illata, necasse, ac hominum innocentum cædes varias nefaria crudelitate patrasse fide dignis testibus comprobatus fuisset.

Quia Regis voluntas legibus soluta putatur. Leges reformari, & judicia acerrime in facinorosos exerceri Rex jubet.

E quibus Poquius supremo afficitur supplicio, Et in frusta dissecatur.

Prior etiam Auranæ culeo insutus submergitur.

Scelera ejus.

Laurentius interea mœsto vultu, obsoleta veste, paucisque comitantibus obambulando rem suam procurabat, si quo modo Regem, & qui ferendorum in comitiis suffragiorum jus habent, ad misericordiam flectere posset. Sed incertum quibus de causis Uladislaum, secus quam Quinqueecclesiis erat pollicitus, in conficiendo negotio, opinione perplexiorem durioremque inveniebat. Modo enim se velle illum in integrum restituere differebat; modo certas conditiones adjiciebat, quibus parte oppidorum ademta illum mulctabat. Postremo rem omnem ad alia comitia, quæ in autumnum sequentem indixerat, non sine gravissimo Laurentii dolore distulit; spe tamen firma oblata se ulteriori procrastinatione non usurum: quæ res quanquam rationibus Laurentii maxime aliena erat, cui oppidis suis & reditibus interea carendum erat; attamen ne Uladislao diffidere videretur, neve eum pravis malevolorum & invidorum suorum calumniis obnoxium, importuna ea solicitudine magis exasperaret, eam quoque moram patienti animo expectandam arbitratus est. 1496.

Laurentii causa ad altera comitia rejicitur.

Exinde sæviente Budæ ac propinquis in locis pestilentia, in silvas Vertesias prope Sambucum oppidum longe lateque patentes secessit, ibique venando & aucupando totam fere æstatem traduxit: postea Chanadium, Segedinum, Baciamque repetivit, & illinc remenso itinere, trajectoque rursus Dravo Veruciam, Bibociam, Sabariam, atque inde Sopronium lentis itineribus reversus est; & cum Posonium pervenisset, Bohemorum Moravorumque conventum egit. Nec diu ibi moratus, dimissis Bohemis Budam, qua in urbe pestilentia jam remiserat, redeundum duxit, ibique frequentissimis comitiis statuit, ut lites non litigantium aut judicum arbitrio, sed sumto ab vetustate earum initio finirentur. Quam rem utpote æquitati apprime consentaneam, nunc quoque observari videmus. In iis Comitiis Laurentio, omnium ordinum suffragiis subnixo, licuit apud Uladislaum suas partes interponere, uti sibi squalido & afflicto, fortunisque omnibus spoliato, jamque amplius uno anno infelicem suam sortem lugenti promissæ & exspectatæ clementiæ munus impertiretur. Tandem Thoma Agriense Antistite, & Joanne Bornemissa, Andreaque Botho, impense Laurentio faventibus, pax & concordia iis conditionibus transacta est, ut Laurentius omnibus arcibus, oppidis & ditionibus, quas ante bellum habuisset, etiam inposterum uti & frui posset; eundemque dignitatis gradum, quem ante bellum tenuisset, deinceps obtineret: quod si absque liberis decederet, uti postea evenit, omnis ditio ejus ad Regem, ejusque successores recideret; ita ut artium & oppidorum præfecti, tam qui modo essent, quam qui deinceps constituerentur, ad reddendas eo casu arces jurejurando obstringerentur: ac super ejusmodi transactione tabulæ a Thoma Agriensi Episcopo, ejus temporis Cancellario solenni ritu confectæ publicatæque fuere. Tum demum Uladislaus singulari humanitate Laurentium ad jungendas dextras invitavit, eumque in gratiam receptum, convivioque adhibitum, ad præstanda obsequia blandioribus verbis cohortatus est, isque postea, uti pacis studiosum clientem decuit, donec vixit, transactionis formulas omnes sincera fide adimplevit.

Sæviente Budæ peste, Rex in silvam Vertesiam secedit. Inde Posonii conventum Moravor. ac Bohemorum agit, Budæ etiam comitia indicit.

Series causarum, in quibus Laurentius certis pactis conditionibus in gratiam recipitur.

Laurentio per hunc modum in gratiam recepto, Uladislaus gravi curarum mole sublevatus

1497. vatus videbatur; sed Beatricis Reginæ sollicitudo, quæ eum nullo intermisso temporis puncto premere solita erat, quietem animo nullam concedebat, itaque cum iisdem, quorum consilio eo tempore utebatur, Thoma Boccacio Episcopo Agriensi, & Joanne Bornemissa colloquutus, in comitia ad fanum Divo Joanni Baptistæ dicatum ex arce progredi, & de Beatricis conjugio, aliisque, quorum causa convenerant, mentem suam aperire, simulque vota ordinum exquirere decrevit; & Jano Episcopo Varadiensi concionis interprete usus retulit, se quin Beatrici verba dederit, inficias ire non posse, uti antea quoque non negaverit. Sed neque illam gravissimis conditionibus, ad quas se obligaverat, satisfecisse unquam, quas si illa adimplevisset, meliori in statu Rempublicam futuram fuisse, neque Austriæ tam segniter, tamque desidiose amissæ detrimenta subsequuta. Aversum se ab illa ducenda animum habere, cum alias ob causas, tum quod ingravescentis ætatis ac notæ infœcunditatis sit; quæ etiam Matthiam regem orbum liberis reddiderit. Cur enim vel suo, vel Reipublicæ ac ordinum commodo ducenda ea sit, ex qua nulla proles sperari possit? & regnum se decedente non sine bellorum procellis cladibusque iterum exteris lacerandum exponatur, aut intestinis seditionibus collapsum intercidat, aut certe a Turcis Christiani nominis hostibus, quod dirum infelixque omen Deus avertat, occupetur; ac per illud ad invadendas cæteras reipublicæ Christianæ regiones porta pandatur? Illam quidem sibi apud omnes fere Christianos Principes, sed potissimum apud summum Pontificem, astutæ ac indignæ viro principe perfidiæ crimen intentasse, & in ipsa etiam Ungaria contra suam dignitatem clam novis rebus studuisse; quæ omnia se dissimulando prætermisisse, ne cum ambitiosissima muliere certamen suscepisse videretur. Hanc igitur suæ voluntatis summam esse, ut si e Republica ipsis fore videatur, Beatricis conjugium omnino repudiandum, idque ei absque ambagibus significandum censeat. Sin ipsis ordinibus secus visum sit, futurum se semper in eorum potestate; quos certe existimet tam propensis in se animis esse, ut se liberos procreare, seque mortuo regnum illis potius, quam exteris quibusdam deferendum præoptent. Tributum porro, quod ab ipsis suo nomine petitum fuit, id se non suis necessitatibus avertendis petivisse; sed ad exolvenda militum stipendia, ac arces hosti finitimas muniendas: itaque ipsos haud abs re facturos, si ad illud sciendum quamprimum consenserint, quod ad ipsorum opem & salutem distribuendum, neque ad alia insumendum sit. Ad quæ proceres & nobilitas Uladislao respondere, se de utraque re collatis sententiis consultaturos, ac quod sibi, Reipubl. ac ipsius dignitati quam consultissimum videatur, pro sua erga ipsum ac Rempubl. fide & obsequendi studio deliberaturos, perque Legatos certiorem eum reddituros.

Deliberationes de Beatricis conjugio.

Et de tributo imponendo.

Recipiente se in arcem Uladislao, cum tribus ordine rogarentur, Uladislai mentem & consilia de conjugio omnibus votis & suffragiis frequentes approbavere, missisque legatis indicavere, si idem Uladislaus sentiat, Beatrici renuntianda esse omnia conjugii jura, apertеque significandum, ut illa aliam sibi conditionem vitæ quærendam existimet; ipsos vero ab Uladislao pro sua fide & obsequendi studio obnixe petere & obtestari, ut de ducenda eleganti, 1498. & suo genio respondenti virgine, primo quoque tempore cogitare velit, dareque operam, ut fausta prole suscepta, cui regnum justo hæreditatis titulo relinquatur, felix fortunatusque appareat. De tributo exigendo duriores se præbuerunt, neque ullo modo promittere illud voluerunt, nisi ab iis, qui ei colligendo distribuendoque præfuissent, rationes accepti & erogati referrentur: quandoquidem ipsi se ingentem pecuniæ vim in ærarium contulisse; Uladislaus contra nonnisi LX. millia nummorum aureorum illata esse commemorarent: iis verborum altercationibus extracto comitiorum tempore, ac dilabentibus nuntiis, quorum suffragiis res decerni poterat; tota de tributo controversia in medio relicta, rebusque infectis discessum est.

Proceres decernunt Beatrici renuntianda esse omnia connubii jura.

Controversia de tributo, dissidentibus ordinibus in medio relicta est.

De conjugio Beatricis Uladislao ordinum consilia magnopere placuerunt ut ei tandem finis imponeretur. Quibus ad illam non multo post delatis, ferunt queribundam & lachrymantem, proscisso gravissimis probris & execrationibus Uladislai nomine, dira omnia ei imprecatam, quod se prolixis & falsis illius pollicitationibus perjuriisque deceptam, nefarieque illusam affirmaret; & se brevi ex ejus ingrati & perfidi hominis regno excessuram testaretur: sicque illa, quæ superstite Matthia rege, modo Maximiliano Cæsari, modo Uladislao, seque & regnum occultis consiliis deferre conabatur, ad extremum ab utroque spreta & neglecta, intempestivæ ambitionis suæ, ingratique erga virum animi meritas pœnas dedisse visa est, nec multo post rebus in Pannonia dispositis, neque Uladislao convento, in Italiam concessit, ibique occupato a Gallis Neapolitano regno, Friderici regis patrui sui, ac totius domus Aragonicæ, quæ centum & amplius annis steterat, miseriis ruinæque interfuit, posteaque in arce Ænariæ insulæ, quam olim Pithecusas, nunc Iscelam vocant, vitam cum morte commutavit. Uladislaum vero Alexander Pontifex postea ab illius commercio absolutum reddidit, eique ut aliam, quam vellet, ducere posset, pro sacrosanctæ auctoritatis suæ potestate indulsit, ipseque ad novas nuptias animum applicuit, ut paulo post commemorabimus.

Beatrix Regina incassum sui repudium deplorat.

In Italiam abit, ibique obit.

Mors Beatricis Reginæ 1508.

Inter hæc negotia Sigismundus Uladislai germanus frater, cui Glogoviam & Oppaviam dederat iisdem fere conditionibus, quibus eas antea Albertus habuerat, Budam venit, ibique per aliquot menses cum Rege fratre conjunctissime vixit, & utriusque Silesiæ & Lusatiæ præfecturas gubernandas obtinuit, quas usque ad illud tempus, quo regnum Poloniæ adeptus est, summa æquitate rexit, ac tutatus est. Et quum circa eos dies accidisset, ut Tartari e Taurica Chersoneso geminata irruptione Russiam Polonicæ ditionis provinciam longe lateque vastassent, ac altera ex parte ingentes Turcarum copiæ, duce Balibego cognomine Malcosoglio, ejusdem Russiæ oram, quæ ad Tyram fluvium, hac ætate Nestri nomine vocatum, circum Galliciam & Somboriam extenditur, magna hominum & pecorum abacta præda crudelissime diripuissent, Reges Ungarus & Polonus fratres, vicinitate discriminis admoniti, missis ultro citroque legatis, ac Sigismundo in id omni conatu annitente, fœdus renovarunt, ac contra Turcas & Tartaros,

Sigismundus Lusatiæ & Silesiæ præfecturam obtinet.

Tartarorum ac Turcarum irruptiones in Russiam.

Poloniæ & Hungariæ Regum fœdera adversus communes hostes.

1499. ros, cæterosque hostes mutua auxilia decrevere. Cautum etiam in eo fœdere fuit, ne Regum alterutri sine mutuo consensu, cum Turcis aut pacem facere, aut bellum gerere liceret. De Moldavia vero, cujus princeps Stephanus, militiæ quidem clarus, sed mutabili ingenio fideque vir, deserto Matthia Ungarorum rege, ad partes Polonorum transierat, eamque provinciam Polonis sibi usurpandi occasionem dederat, conventum est, ut illa in posterum in fide & clientela Regum Ungariæ maneret; ac eidem Moldavo ac Transalpinæ Valachiæ principi Raduloni, si bellum a Turcis ingrueret, uterque Rex auxilium ferret. Atque hæc fœdera multis demum annis, usque ad horum Regum excessum firma stabiliaque fuere, donec invalescentibus Turcarum armis eæ quoque provinciæ cum insigni Reipublicæ damno hostibus Christiani nominis cessere.

Ut Moldaviæ in Hungarorum fide maneat.

Circa eos dies Stephanus Zapolianus, Ungariæ Palatinus, Emerici cognomento, Diaci frater, qui etiam ipse ante hunc Palatini honore functus fuit, Vir pace & bello clarissimus, Scepusii excessit e vivis, relictis tribus liberis, quos ex Hadvige Præmislai principis Tessiniensis filia susceperat: Joanne nempe, qui postea Rex fuit, & Georgio, ac unica filia Barbara, quæ Sigismundo regi Poloniæ domum collocata est. Successit ei, ita Uladislao ac Ungaris consentibus, Petrus Vingartus, cognomine Gerebus: Matthiæ regis consobrinus, qui vivo Matthia exercitus Germanici præfectura functus erat, & ob singulares, quæ in eo erant virtutes, amplissimis latifundiis, & arce imprimis Valpone ab illo donatus fuerat. 1499.

Stephanus Zapolianus Hungar. Palatinus moritur, Relictis tribus liberis, Petrus Gerebus ei sufficitur.

Ejusdem anni autumno appetente, cum ad annum sæcularem, quem Alexander Pontifex maximus in annum sequentem publicaverat, plurimi mortales religione tacti, Polonique imprimis & Ungari Romam confluerent, circa forum Julium & Goriciam, in ipso Italiæ limine, ubi nullum periculum metuebant, in hostes, Turcas inciderunt. Scanderbassa enim Varbosaniæ, seu ulterioris Bosniæ præfectus, natione Trapezuntinus, cum octo millibus expeditorum equitum, quos ex Illyrico, Triballis, Epiro & Acarnania, aliisque partibus collegerat, eos obvios & inermes nullo negotio oppressit, cæsisque eis aut captis Tiliaventum, Natisonem, Sontium & Liquentiam, altissima flumina improvisus transjecit, ac usque ad agrum Aquileiensem incredibili celeritate populabundus irrupit: nec Venetorum præfectis ac præsidiariis obsistere, aut eos aggredi ausis, omnia cæde, ferro, flammis & formidine implevit, multaque millia captivorum abduxit; & trucidatis in ripa Tiliaventi senioribus & imbelli turba, eodem quo venerat itinere reversus est; nec tamen homini crudeli, & Christiani nominis desertori diuturna ea victoriæ lætitia fuit; namque non multo post in dirum morbum incidit, & erumpentibus toto corpore pediculis, impiam animam efflavit, medicis vel ex Italia accitis nullam ei opem ferre valentibus.

Scanderbassæ in forum Julii excursiones.

Ejusdem horribilis interitus, ex phthiriasi.

DE REBUS HUNGARICIS

LIBER IV.

1500.

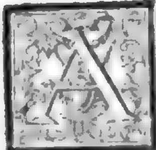

Nnus secularis millesimus & quingentesimus a partu Virginis, quem Alexander Pontifex Maximus de more condidit celebravitque, Europam fere omnem & Asiam variis bellorum procellis agitatam habuit, initio in Italia orto. Nam Ludovicus Sforcia, in quem Mediolanensi Principatu exturbandum Veneti cum summo Pontifice, ac Ludovico Gallorum rege conjurarant, quo Venetos a proposito inferendi sibi belli averteret; Bajazetem Turcarum Principem multis precibus & legationibus ad inferendum Venetis terra marique bellum incitare ac stimulare non intermittebat. Et barbarus quidem proferendi imperii avidus, tam ea occasione arrepta, quam quod diceret Venetos Joanni Cernovitio, ac Nicolao Comneno Epirotarum regulis adversus vicinos Turcas contra pactas secum inducias opem tulisse; brevi tempore validam classem Jonio & Ægæo in mari instruxit, ac ingentem terrestrium copiarum molem ipsemet per Isthmi fauces in Peloponnesum adversus Venetos duxit, ejusque expeditionis is fuit exitus, ut Methone, Corone, Dyrrachio validissimis urbibus, aliisque compluribus locis in potestatem redactis, classeque Venetorum mirabilem in modum disjecta & fugata, Venetos Achaia & Ætholia, omnique Peloponneso ejecerit, ac plane victor Byzantium redierit. Veneti formidabili bello petiti perculsique ad Ludovicum Galliæ, & Ferdinandum Hispaniæ Reges, aliosq; Principes implorandorum auxiliorum gratia legatos misere, ab iisque & Hispano præsertim classem Consalvo cognomento Magno Duce impetravere, & quibusdam insulis ac urbibus recuperandis operæ pretium fecere: postremo Petrum Paschalicum summa prudentia virum, legatum ad Uladislaum cum ampla potestate expedivere, ut eum ad suscipiendum contra Bajazetem & Turcas bellum incitaret. Is cum Budam venisset, Thomæ primum Strigoniensis Antistitis, deinde aliorum procerum Pannoniorum, qui apud Regem gratia & auctoritate plurimum pollebant, animis sibi conciliatis fœdus cum Uladislao percussit iis conditionibus, ut in Turcas statim omnibus promotis copiis arma convertat: Senatus autem Venetus eandem pecuniæ summam, quantam Matthiæ regi solvere consueverat, in singulos annos centies mille numos aureos numerare debeat, donec bellum confectum fuerit. Huic fœderi feriundo Uladislaus, Alexandri maxime auctoritate adductus, subscripsit, qui & ipse misso e Cardinalium ordine internuntio, in triennium singula XL. millia numorum aureorum subsidii nomine daturum pollicebatur. Itaque bellum licet multis, qui Veneto nomini minus favebant, discrepantibus decernitur; & in æde Divæ Virginis, quam Germanicam appellant, publicatur: Joanni Corvino Dalmatiæ & Illyrici proregi, quem Banum nostri

Ludovicus Sforcia Bajazetem ad bellum Venetis inferendum sollicitat.

Veneti fusi ac fugati.

Aliorum Principum opem implorant.

Fœdus cum Uladislao Rege adversus Turcas.

1500. nostri vocant, Josepho Somio Temesuarii; Petro Comiti sancti Georgii Transilvaniæ præfectis, aliisque limitaneis pecunia in stipendium ad conducendos milites datur, & ut Turcis ubique quam maxime noceant, edicitur. Inter hæc Alexander Pontifex Thomam Bacocium, qui Episcopatum Agriensem cum Hippolyto Estensi Cardinale, & Archiepiscopo Strigoniensi paulo ante permutaverat, commendantibus Uladislao & Senatu Veneto, in numerum Cardinalium cooptat; & is tum voti solvendi causa, tum ut Alexandrum pro tanto munere præsens veneraretur, Romam contendit.

Thomas Bacocius Cardinalis creatur.

At præfecti Turcæ, qui Varbosaniæ & Samandriæ in omnes occasiones excubabant, cognitis per exploratores suos Pannoniorum apparatibus, cum exortum haud dubie bellum arbitrarentur, priores & paratiores arma parant; ac quanquam major eorum pars ad Bajazetis classem & castra in Græciam discesserat: tamen tumultuariam militum manum cogunt, Morolachios & Martalassios peditum genus rapto vivere assuetum, ac agrestes undique ad certum diem adesse, & arma sumere, equitum turmas, quæ domi ad tutandos fines relictæ erant, in castra convenire jubent, ac Iaiciam Bosniensis regni caput adoriuntur, rati locum commeatu omni rebusque ad defensionem idoneis imparatum, prius quam succurri a nostris posset, facile capi posse. Sita est arx Iaicia in edito monte saxeoque; & fama est, ab Italo architecto ad similitudinem Neapolitanæ arcis, quæ ab Ovo nomen habet, olim ædificatam, ab ea nomen sumsisse, quandoquidem Iaiciam apud Illyricos ovum significare certum est. Despectat urbem ad radices montis egregie munitam, sub quibus duo amnes navigabiles Verbanus & Pliva in unum concurrunt; quum non longo supra arcem intervallo, tertius in Verbanum amnis influat Bossuta nunc dictus, quem veteribus Bacuntium vocatum quidam putant, demersæ in eum Elisabethæ reginæ Ungariæ infelici casu celebratum, qui postea omnes uno Verbani nomine accepto, late patenti in planitie decurrentes, ad Gradiscam Savo commiscentur. Sed Corvinus, in cujus provincia belli initium ortum erat, & qui cupiens Regi gratum se ostendere, curam tuendæ ejus provinciæ iterum susceperat, Uladislao celeriter significat, auxiliaque submitti postulat, qui nobilitate omni arma capere jussa, obsessæ arci sine mora opem ferendam mandat.

Iaiciam arcem Turcæ obsident.

Quæ quum segniter pro periculi magnitudine, ac tardius id exequeretur, Uladislaus misso Emerico Czoboro, qui restitantes vi adhibita compelleret, brevi ad Corvini castra haud contemnendum militum numerum coegit. Petrus etiam Gerebus regni Palatinus CC. equites, & duas cohortes peditum expeditorum misit; & ipse Corvinus tam e suis, quam Frangepanum, Carloviciorum, Zrinianorum comitum, ac cæterorum procerum clientelis & militibus haud mediocres copias summa celeritate comparavit: ita ut justum fere exercitum contra hostes educere posse censeretur. Itaque cum has copias in conspectum urbis adduxisset, & hostes adventum suum minime expectaturos existimaret, illos magno & alacri animo obviam progredi, & prælii fortunam experiri velle animadvertit; quod omnes castris egressos structis ordinibus in acie stare videret. Ipse quoque &, cæteri copiarum duces aut vincere, aut mori parati, sine mora quadratis agminibus occurrunt, ac sublato utrinque clamore congrediuntur, diuque per aliquot horas fortiter pugnant. Sed quum Turcæ nostrorum impetum nequaquam sustinere possent, ac plurimi ex eis gladiis telisque nostrorum occumberent, tandem funduntur, tergaque dare, & qua quisque potuit, in proximos montes & silvas ac convalles diffugere incipiunt. Nostri insequuti magnam eorum stragem edunt, partim cæsis, & captis quamplurimis, partim in proximum flumen insilire coactis; ubi cum impeditas utrinque ripas & nostros insequentes cernerent, aut absumti flumine periere, aut cunctabundi, qua alveum amnis tentarent, a nostris capti aut interfecti fuere. Postremo a nostris plena potitis victoria castra capta & direpta, in quibus supellex militaris non magni momenti, ut in collectitio exercitu, reperta fuit; quam Corvinus præter tormenta aliquot currulia, quæ in arce collocari voluit, diripiendam militi concessit. Periere ex Turcis ad quatuor millia. Sed neque nostris incruenta illa victoria fuit; quandoquidem ex Corvini copiis amplius mille milites in prima acie desiderati sunt, nec multo pauciores sauciati. Liberata per hunc modum Iaicia, Corvinus magnam ab omnibus laudem consequutus, arcem, qua ictibus tormentorum hostilium quassata erat, refici, & commeatu aliisque rebus muniri jussit, eamque Joanni Giulano, Viro militari & industrio, sibique imprimis fido, qui etiam antea eam defenderat, tuendam attribuit. Uladislao autem equos & captivos insignes, & militaria signa dono misit. Quibus peractis, quod res ejus domesticæ ita postularent, primo Budam ad Uladislaum, a quo humanissime susceptus est, deinde in Transylvaniam profectus est.

Joannes Corvinus Turcas prælio adorsus cædit.

Et Iaiciam obsidione solvit.

Interea Albertus Rex Poloniæ, de cujus cum Uladislao fratre pro regno Ungariæ bellicis contentionibus superius memoravimus, repentina apoplexia vitam finivit. Cujus obitum Uladislaus, qua erat pietate, ægerrime tulit, ac justa funebria ei solenni ritu & apparatu persolvit. Quanquam autem primogenituræ prærogativa & legibus regni successio Uladislaum respiciebat, quod Albertus nullo hærede relicto decessisset: tamen seu solita rerum suarum negligentia, aut ne a fratribus Alexandro & Sigismundo adhuc superstitibus nimiæ ambitionis accusaretur, aut certe tumultui belloque cuipiam præcavendo, pro regno petendo minime sibi laborandum existimavit. Sed Poloniæ minoris incolæ annitente imprimis Petro Cmita, Poloniæ, ut vocant, Marschalco, sponte sua illud ei detulere, missis Budam legatis, Petro Miscovio Palatino Lancicienfi, & Nicolao Urablovio Canonico Craccoviensi. Quos magna alacritate suscepit, & regnum se accepturum respondit, vicinisque amicis & principibus, potissimum autem Maximiliano Cæsari, & Ludovico Galliæ regi literas scripsit, quibus delatum sibi avitum Poloniæ regnum significabat. Sed quum postea certioribus nuntiis intellexisset, eorum sententiam vicisse, qui Alexandrum fratrem, Regem omnibus suffragiis prætulissent, ipse quoque factum approbavit, & literas, quas ad amicos miserat, singulari adhibita celeritate revocavit, collaudator-

Albertus Rex Poloniæ obit.

Regnum Poloniæ fratri Alexandro cedit Uladislaus.

1501. datosque Polonos, ut Alexandri coronationem maturarent, cohortatus est. Ad quam etiam Sigismundum fratrem Glogoviæ principem eo tempore Budæ agitantem, qui tam suo, quam Uladislai nomine interesset, protinus amandavit. Ferunt Elisabetham amborum matrem, summa prudentia fœminam, se inter filios velluti arbitram interposuisse, ac ab Uladislao, ut cederet, & civilibus bellis, quæ procul dubio sequutura essent, occasionem abscinderet, haud difficulter obtinuisse. Quæ etiam eodem tempore Uladislaum filium monuisse dicitur, ut quum haud procul a quinquagesimo anno ætatem ageret, de ducenda conjuge cogitaret, susceptisque liberis regno sibi & posteris stabiliendo prospectum vellet. Sed ad eandem quoque curam capessendam Maximilianus Imperator ex inimico & hoste jam pridem amicus effectus, eum assidue hortabatur. Delecta igitur ex Galliis Anna Aquitana regii sanguinis virgo, ac itinere per Salassos & Allobroges in Italiam ac Venetias facto deducta est; ubi a Petro Lauredano Duce, senatuque Veneto splendide ac magnifice excepta, muneribusque exculta fuit. Deinde Budam felicibus auspiciis provenit, nuptiisque regali luxu peractis, primo anno pulchram prolem ejusdem nominis Annam enixa est.

Anna Candala Uladislao ducitur.

Non incongruum fore arbitror, quanam familia Anna hæc ortum duxerit, & qua generis propinquitate Regibus Galliæ juncta fuerit (postquam id ab aliis prætermissum video) brevi sermone recensere. Gasto Foxius ex Ebroicensi familia Regibus Galliæ & Navarræ propinqua progenitus, Leonoram Henrici Quarti Hispaniæ Regis filiam uxorem habuit, & ex ea Joannem Comitem Narbonensem suscepit, qui ex sorore Ludovici Undecimi Regis Galliæ genuit Gastonem illum Fusium, qui maximis rebus gestis, prius fortissimus Dux & Imperator, quam miles, prælio Ravennate ab Hispanis fugientibus occisus est; ac filias Germanam, Ferdinando Hispaniæ Regi, Maurorum domitori collocatam, ac Catharinam Guilielmo Comiti Candallano Vasconi in Aquitanis nuptui traditam, quæ eidem Guilielmo Joannem Candallanum posteriorem, & Annam hanc Uladislai Ungariæ Regis conjugem in Aula Ludovici Aureliani Regis Galliæ a teneris educatam genuit. Quis autem Uladislao hanc ducendi auctor fuerit, non comperio, & Maximilianum minime fuisse putem, eo tempore a Gallis vehementer dissentientem.

Turcarum incursiones in Posegam & Valconem.

Paucis ante nuptias diebus Turcæ trajecto ad locum, qui Malomffalva dicitur, Savo, in Posegam & Valconem Ungariæ regiones populabundi excurrerunt, & igne ferroque grassati magnam undique formidinem incusserunt; ita ut etiam ii proceres, quorum curæ deducendæ Reginæ munus delegatum erat, non parum sibi ac comitatui metuere cogerentur. Sed paucissimis post diebus acceptum incommodum majoribus damnis & cladibus hosti redditum est. Namque Petrus Comes sancti Georgii, qui Transylvaniæ præerat, & Josephus Somius Temesuarii præfectus, & Joannes ipse Corvinus, quem in Transylvaniam post solutam Iaiciæ obsidionem profectum esse diximus jussu Uladislai, quem legatus Venetus ad inferenda ex fœdere Turcis arma assidue incitabat, copias conscripsere, præsidiis etiam quæ ducibus Petro Tarnoco, & Jacobo Gerlistano Severini excubabant, in auxilium evocatis. Adjunxit etiam se & copias Georgius Canisanus, qui Taurunum regebat, Milos vero Belmusius, ac Marcus & Demetrius Jaxithii, ac Kadicius Bosithius, cum non contemnendo Thracum levis armaturæ equitatu advenere. Conjunctis igitur viribus Danubium transiere non procul eo loco, cui Haramo nomen est, inter Taurunum & Pausovam sito, arcemque Vidinam, quam in Bulgariæ limite positam Pannonii Bodonum vocant, improviso aggressi, una cum subjecto oppido, & amplis suburbiis parvo tempore cœpere, Turcis omnibus aut captis, aut interfectis, atque oppidum & arcem injectis ignibus delevere. 1501.

Repressæ ab Hungaris.

Cladova quoque proximum oppidum, compluresque villæ quaquaversum adjacentes eandem fortunam subiere. Nicopolis suburbia, quæ longe lateque habitabantur, una cum frumento & reliquo commeatu jam ex agris in horrea collecto concremata sunt. Urbs tamen & arx lateritio muro munita, quod nostri colubrinas, aut tormenta diruendis mœnibus non attulissent, capi non potuit. Mancipiorum, ac majoris minorisque pecoris ingens numerus fuit: & Turcæ quidem sub hasta veniere, sed eorum, qui Christianam religionem Græcorum ritu colebant, ea est habita ratio, ut in Pannoniam cis Danubium translati, sedes & agros inter Temesuarum & Nandoralbam haberent, colerentque. Hæc Budam per celeres nuntios allata, ac munera non parvi pretii ex spoliis hostilibus per duces dono missa, Uladislaum simul & ejus novam nuptam singulari lætitia affecerunt. Verum quum milites cæsa Turcarum capita in signum victoriæ Regi missa ad spectandum, prope fontem, cujus aquas per plumbeos siphones in arcem perductas Regina bibere consueverat, uti erant emarcida, tetrique odoris, effecere, ut illa ab earum aquarum usu postea perpetuo, dum vixit, abstinuerit.

Cædes Turcarum diversis in locis.

Repressa per hunc modum in præsens hostium audacia, res tam in Pannonia, quam Illyrico postea sedatæ fuere. Et Bajazetes e Græcia & Peloponneso victor Byzantium reversus, cognita fratris sui Giamis morte, qui annis retroactis acie victus ad Rhodios profugerat, & ab iis Innocentio ac demum Alexandro Pontificibus traditus erat, depositis belli cogitationibus ad restaurandam urbem, ingenti si unquam alias terræ motu quassatam animum intendit, ac occulta filiorum diffidentium odia insidiæque eum quam maxime anxium solicitumque reddebant, quæ non multo interjecto tempore in apertum prorumpentes, vitæ ejus exitium, & maximas rerum mutationes attulere, ut suo loco brevibus dicemus. Quapropter Achomates Purpuratorum princeps, & consiliorum omnium arbiter & moderator, Senatui Veneto per idoneos homines significavit, jussu, ut credi par est, Bajazetis, si de pacis conditionibus tractandis aliquem Byzantium mitterent, fore ut Bajazetem illis concedendis haud alienum reperirent, seque in perficienda re adjutorem obtulit.

Quod si Regem Ungariæ una, ut legatum mitteret, inducere possent, tum vero eo majore cum dignitate æquioribusque conditionibus transigi posse. Itaque missi utrinque legati

Veneti pacem a Bajazete redimunt.

1502. gati; & Veneti quidem, qua tædio infelicis belli, qua exhausti ærarii difficultate coacti, iniquissimis conditionibus pacem fecere, tradito Turcis Nauplio, & sanctæ Mauræ in Leucadia insula arce; Uladislaus vero per Barnabam Belaium, virum industrium, & multarum linguarum peritum, inducias octennales non sine difficultate composuit, qui tandem mortuo Uladislao, ut postea dicemus, a Selimo dimissus, in Ungariam reversus fuit. Apparuit autem ex eventu Venetos opportuno tempore hanc cum Turcis pacem fecisse. Dum enim Alexander Pontifex Maximus veneno, quod aliis ipse paraverat, imprudenter sumto e vivis excessisset, ei post Pium Tertium intra mensis spatium vita pariter functum Julius suffectus est, militari potius & bellica gloria, quam sacerdotali memorandus. Is capitali odio Venetum nomen prosequutus, Maximilianum Imperatorem, Ferdinandum Hispaniæ, & Ludovicum Galliæ Reges, cæterosque totius fere Italiæ & Germaniæ Principes certis de causis, & quod ab iis complures Romanorum Pontificum urbes præter fas & æquum usurpari diceret, adversus illos concitavit. Quo lamentabili bello urbs eorum & Respublica toto orbe terrarum celeberrima & nobilissima supremam adiit cladem, nec multum abfuit, quin funditus everteretur. Sed nos propositi nostri memores, prætermissis alienis rebus nostras prosequi pergamus.

Hungari octennales inducias obtinent.

Insequentis anni principio Fridericus Card. Regum Ungariæ & Poloniæ frater extremum diem clausit, vi & atrocitate ejus morbi, quem Gallico vigente in Italia bello exortum, indeque nominatum diximus. Ejus obitum Elisabetha Casimiri conjunx, tot Regum & ipsius Uladislai mater, insigni in Deum pietate, moribusque lectissimis, & singulari fæcunditate fœmina, Alberti Imperatoris, Ducisque Austriæ filia, non sine summo filiorum dolore & luctu subsequuta est, quibus ductæ publicæ & celebres exequiæ. Sed & Joannem Corvinum, Matthiæ ex nobilissima Silesiaca fœmina, sed ignota filium, de quo supra retulimus, intemperies ejus autumni, malignæque febres in ipso ætatis flore rebus humanis exemere, quum XXXV. ætatis annum nondum explevisset. Reliquerat quidem liberos ex Beatrice Frangepana Christophorum & Elisabetham; sed qui in tenera ætate fato functi, nomen & familiam ejus propagare non potuerunt. Viduam ejus integra ætate, forma præcellenti, opibusque & fortunæ bonis affluentem, postquam morientis Viri funera eluxisset, Uladislaus Georgio Marchioni Brandeburgensi sororis suæ filio connubio junxit, hæredemque omnium ex asse constituit. Verum is prodigentia & luxu intolerabili effuse largiendo, insanosque sumtus & immoderatos faciendo, omnem substantiam, quæ opulentissima & plane regia erat, paucorum annorum curriculo profligatam decoxit ac dissipavit, postremoque nullis susceptis liberis vitam finivit. In Dalmatia & Illyrici præfectura, quam Corvinus singulari cum sui nominis laude gesserat, & egregia virtute domi forisque conservaverat, Uladislaus succedere jussit Andream Bothum, & Franciscum Balassium, cognomento Giarmathium. Qui quum Crisium venissent, quo in loco jus dici & concilia provinciæ agitari consueverant, Andream Bothum nobilitas æquo animo admisit; de Balassio, quod vir crudelitate infami, & factiones alere diceretur, nec in provincia arcem aut ditionem possideret ullam, tumultuose reclamatum est, & Uladislao sine mora indicatum, ut alium ejus loco mittere vellet; quod cautum legibus esset, ne qui bonis carerent, eum magistratum gerere possent. Quod ille re comperta haud cunctanter concessit, revocatoque Balassio, Marcum Mislenovitium e Camissatio Croatiæ nobili loco ortum, qui arcis Budensis præfecturam obtinebat, Botho collegam futurum eo ablegavit; sicque animos Provincialium facili negotio pacavit.

Fridericus Cardinal. Uladislai frater moritur. Elisabetha regis Uladislai mater obiit.

Joannes Corvinus moritur.

Vidua ejus nubit Georgio Marchioni Brandenburg.

Andreas Bothus

Et rejecto Balassio.

Marcus Mislenovitius Illyrico præfecti.

Interim dum comitiis Budæ operam navant, ad Uladislaum certis nuntiis adfertur, Petrum etiam Gerebum, regni Pannoniæ Palatinum, quem in locum Stephani Comitis Scepusiensis suffectum fuisse supra docuimus, Matthiæ Regis propinquum in arce sua Valpone vitam cum morte commutasse. Quæ res, quum ipsi imprimis Regi, tum vero omnibus propter egregiam viri virtutem, & bellicam fortitudinem gravis molestaque fuit. In ejus locum communibus suffragiis Vir gravis & severus, Emericus Perenius sublectus est, ejus Stephani Perenii filius, quem Matthias Rex ob conjurationem Casimirianam adversus se initam, in ordinem redactum, bonis omnibus spoliaverat: ita tamen ut postea huic Emerico, velut insonti illa restitueret; qui etiam non multo post viduam ipsius Gerebi Dorotheam Canisianam connubio sibi junxit; sicque arce Valpone potitus est.

Obitus Petri Gerebi Palatini.

Emericus Perenius illi succedit.

Stephanum quoque Moldaviæ Principem, quem vulgari nomine Vaivodam appellant, diuturnis articulorum doloribus, aliisque morbis & senio afflictum, hoc tempore e vivis excessisse memoriæ proditum est. Fuisse is dicitur per omnem vitam disciplinæ militaris scientia, & rebus bello præclare gestis inclytus & celebratus: namque hostibus omnibus, cum quibus arma contulit, semper admirabili virtute & fortitudine superior evasit. Matthiam Regem (quanquam astu potius & fraude, quibus uti solebat, quam vera vi) nocturno prælio apud Baniam Moldaviæ oppidum non procul a Sereto amne fusum, & sagitta in incertum emissa vulneratum, finibus suis submovit; cum quo tamen sine mora in gratiam rediit, vires ejus & arma veritus, clientelæque obsequium obtulit. Mahometis copias ingentes Moldaviam provinciam suam vastantes, cæsis ultra XXX. millibus Turcis vicit, & retrocedere coegit. A Tartaris tam Chersonesi Tauricæ incolis, & Nogaiis, quam qui ad ultra Rha fluvium in Asia sedes habent, multis vicibus insignes victorias reportavit. Postremo Albertum Poloniæ Regem, ut supra retulimus, cæsis & captis ex ejus exercitu multis hominum millibus, ad Bucoviam silvam maxima clade affecit: ita ut inter memorabiles suæ ætatis duces haud immerito censendus esse videatur: Fluxa tamen fides & instabilis, moresque efferi, & insita ejus naturæ crudelitas rerum gestarum famam & gloriam haud obscure elevabant; quum modo Polonis, modo Pannoniæ Regibus adhærendum duceret, neutris fidus constansque; quum tamen palam esset, & tunc & superioribus sæculis Moldaviam & Valachiam montanam simul cum ipsa Transylvania, quæ tres

Obitus Stephani Moldavi.

Stephani Moldavi res præclare gesta.

Moldavia, Walachia, & Transylvania Hungariæ tributa.

tres provinciæ antiquitus uno Daciæ nomine censebantur, juri & ditioni Ungariæ attributas & adjunctas fuisse. Bogdanum filium unicum, altero captum oculo, successorem hæredemque habuit; imparem militiæ, sed iisdem inconstantiæ ac perjurii corruptelis: qui postquam Elisabetham Uladislai & Alexandri Regum sororem ducere vellet, in eaque impetranda repulsam tulisset, quod illa alieni ritus homini nubere nollet, a Polonis ad Pannonios descivit, & tractum maritimum Pocuce dictum bello aggressus domuit. Sed quum a Polonis isthinc ejectus bellum necdum omitteret, Uladislaus missis Cracoviam ad Alexandrum Regem Osualdo Corlatcovio & Barnaba Belaio, nondum Byzantium profecto legatis, omnem illum motum pace induciisque composuit; legatique a Bogdano missi ex Polonia Budam ad Uladislaum, illinc vero domum reverterunt: sic ut Bogdanus utrumque Regem pro patrono recognoscere, neutri tamen fas fidemque sinceræ clientelæ aut amicitiæ servare videretur.

Bogdan filius ei succedit.

Certamina ejus cum Polonis.

Cæterum comitiis ejus anni in campo Pesthano, quem Racosium a rivo ejus nominis vocant, habitis, de Moravia, Silesia & Lusatia acriter disputatum est. Nam nobilitatis ordines eas provincias a Matthia Rege imperio Ungarico, ex sacrosancta Romani Pontificis auctoritate, armis acquisitas avelli, ac Bohemiæ adjungi ægerrime ferebant, Uladislaumque, ut pactorum fidem observaret, serio nec sine tumultu admonebant. Sed is desidiosa taciturnitate vota & petitiones eorum, quanquam justas, alto silentio transmittere erat solitus magno omnium illorum dolore. In quo cum Nobilitas summam sibi & Reipublicæ injuriam fieri existimaret, nec in præsens aliter sibi consulere posset, frequens in tabernaculum amplissimum publico concilio destinatum confluxit, ibique collatis omnium votis & suffragiis decrevit, ne imposterum ullo unquam tempore, si Rex Uladislaus absque hærede masculo decederet, alienæ gentis & sanguinis Regem sibi deligendum proponerent: addita atroci denuntiatione, ut qui contra hanc legem fecissent, eorum bona fisco addicerentur, ac ipsi, liberique & posteri eorum universi aut perpetuo exilio, si capi non possent, aut capti præsentissima extremi supplicii pœna plecterentur. Hanc legem Thoma Bocacio sancti Martini in Montibus Cardinale, Archiepiscopo Strigoniensi, jam Roma reverso, atque aliis decem Episcopis, quadraginta Senatoribus, qui Magistratibus fungebantur, nec non centum octoginta proceribus, & quamplurimis ex equestri ordine præsentibus, nec quoquam contradicere auso latam, Stephanus Verbecius, regni prætor, eloquens, sed factiosus vir statim publicavit, Reipublicæ conservandæ prætextu, ut ajebat, re autem vera, ut Joannis Zapoliani Comitis Scepusiensis jam pridem regnum affectantis ambitioni libidinique viam aperiret. Aderant alii quoque ejusdem factionis asseclæ, Transylvanique, imprimis Saxones & Siculi, qui magno consensu applausuque legem promulgari sublatis clamoribus jubebant; si qui contra dissererent, iis vim, cædemque & extrema quæque intentantes.

In comitiis Budensib. de Silesia, Moravia, Lusatia acriter disceptatum est.

Ne externæ gentis Rex defuncto Uladislao eligatur, decretum.

Ut Joanni Scepusiensi Comiti aditus ad regnum patefiat.

Decretum etiam est, ut in omnes Pannoniæ tractus ac regiones, quæ centenarium numerum excedunt, exemplaria hujus Senatusconsulti, (sic quibusdam appellari placebat) descripta sub sigillo Comitis Petri de sancto Georgio, generalis regni judicis, qui magistratus post Palatinum secundus & longe amplissimus habetur, primo quoque tempore mitterentur; ex quibus adhuc complura etiamnum extare pro comperto habemus. Quæ quum ad Uladislaum per secretos fidelesque homines perlata essent, tantum absuit, ut initiis seditionum opprimendis obviam iret, exemplo in auctores statuto, ut ne verbum quidem paulo severius proloqueretur, id duntaxat diceret: Deo Opt. Max. se ac salutem suam & suorum curæ fore. Quamobrem etiam ab iis, qui ei favebant, tam præcipitis seu ignaviæ, seu cunctationis nomine contemtui habebatur. Et nisi Regina, virilis animi industriæque mulier, rerum domesticarum & aulæ munia curamque suscepisset, procul dubio in iis etiam, quæ ad quotidiani victus necessitudines pertinent, accisis per incuriam & inertiam ejus tributorum & vectigalium reditibus, aut ab rapacissimis & perditissimis præfectis procuratoribusque in privatos usus subreptis defectus quamplurimos consequi necessum fuisset. Sed & illa, quum uterum gereret, non ita multo post puerum peperit, incredibili patris lætitia; quem in gratiam memoriamque consanguinei Galliæ Regis, Ludovicum nominavit. Diversi ludi editi ac simulachra præliorum, & congredientium per ludicrum armatorum magno apparatu & pompa repræsentata, concurrentibus undique ad spectacula Polonis & Bohemis e vicinia, qui magna eorum pars fuere. Quæ tamen gaudia mors ipsius puerperæ gravissimis partus doloribus accelerata paucos post dies, prout sunt rerum humanarum variæ incertæque vicissitudines, vehementer corrupit, Rege in acerbissimos luctus & lachrymas converso: quas auxere nuntii e Lithuania Alexandrum fratrem, dissolutis omnium membrorum compagibus, extinctum adferentes. Et quotacunque solatii pars fuit Sigismundus frater, quem unice amabat, in illius locum a Polonis & Lithuanis Rex constitutus. Scriptis igitur literis, quibus electionem sibi gratissimam esse ostenderet, ad coronationem ejus Stephanum Telegdinum, ærario præfectum, qui suo nomine interesset, tempestive ablegavit, eique in mandatis dedit, ut absolutis apud Sigismundum negotiis, itinere per Moldaviam facto, ad Bogdanum diverteret, illumque in fide & officio contineret. Quibus ex sententia confectis, Sigismundus regnum adeptus, Glogoviam ac Silesiæ præfecturam Uladislao bona fide restituit.

Uladislai segnities in seditionibus hisce coercendis.

Ludovicus filius nascitur.

1005.

Anna Regina ex partu obiit.

Quam consequitur mors Alexandri Regis Polon.

Ludovico in lucem edito motus inter Siculos Transylvanos suscitati, ac magno labore, nec sine armis coërciti sunt, quorum initia causasque expediam. Cuni, sive ut appellantur Cumani, ac Jaziges, quibus vetus nomen superest, in latissima planitie Tibiscum & Danubium inter habitantes, ac Siculi, qui in Transylvania circa montem Aitossum Moldaviam ab ea dirimentem sedes habent, veterumque Scytharum genus esse creduntur, recepto usu, legibusque antiquis, a singulis domibus, in queis patresfamilias morantur, singulum bovem dare debebant, quoties Regina masculam prolem eniteretur, eo quod

Motus Siculorum in Transylvania.

pecua-

Siculorum patres-familias singuli filio masculo Regio nato offerunt bovem.

pecuariam exercendo magnum animalium numerum alere solent. Ejus rei haud contemnendæ utilitatis Rex ab amicorum intimis admonitus, ut boves exigerentur, edicto promulgavit, delectique ad id & missi homines idonei. Et Cuni quidem ac Jaziges, uti Budæ propinquiores, imperata exequuti, magnum boum numerum contulere; Sed Siculorum pertinacia insignis fuit, negantium se daturos, quod nullus ipsorum quicquam tale factum meminisset. Contra Regii dicere, Sigismundo & Ladislao utrique, ac Matthiæ nullos fuisse filios, nunc DEI Opt. Max. benignitate Uladislaum masculo hærede auctum, nolle veteri usui derogatum. Siculis in eadem obstinatione, quasi immunitates suas tuerentur, persistentibus, regii vim intentare, pecora ex agris & stabulis abripere, denique ad arma ventum, & publicani, qui exactionem pecoris non intermittebant, partim crudeliter cæsi sunt, partim qui superfuere, provincia exacti ad Regem auxilia implorantes confugere. Eum consueta inertia, & recens amissæ conjugis dolore mœstum, consiliique inopem, amicorum præcipui suadendo & hortando perpulere, ut quum hisce privatorum commodorum rationibus publicum decus conjunctum sit, ne seditio in majus crescat, regiæ esse dignitatis ut armis vindicetur. Igitur Paulo Tomoræo, qui equitum præfectus tunc Budæ erat, in mandatis dat, ut cum pedestribus copiis, ac quingentorum equitum prætorianorum ala ornatissima in Transylvaniam quam maxime possit, justis itineribus proficiscatur; cæteris vero Transylvanis, qui in fide permanebant, ut se copiasque suas Tomoræo conjungant, perscribit. Eunti Tomoræo Siculi instructa acie, animis verbisque feroces, prope oppidum, quod Forum Siculum vocatur, occurrunt, & magno sublato clamore congrediuntur: pugnatumque est summa vi utrinque. Sed ut Siculi numero & multitudine regiis longe præstabant, ita etiam acie & viribus facile superiores evasere. Tomoræus nullo vel egregii ducis vel militis fortissimi munere omisso, diu protracto certamine pugnans in acie perstitit. Sed tandem fugæ initio ab auxiliariis facto, quum consternatos & fugientes nullo imperio, nulla vi retentare posset, desertus a sociis, & plus decem vulneribus susceptis, ultimus in tutum se recepit. Verum quum postea Rege jubente exercitum brevi tempore reparasset, atque majorem partem Thracum, Walachorum & Pannoniorum militum, qui Nandoralbæ, Temesuarii, Arsonæ, Severini, aliisque finibus stipendia merebant, ideoque majorem militiæ usum habebant, in castra adduxisset, magna clade Siculis illata, victos eos ac domitos imperata facere coëgit.

Siculi cæsi ac domiti.

Cuspinianus medicus fuit.

Cuspinianus legatus Maximiliani ad Uladislaum.

Interea Maximilianus Joannem Cuspinianum urbis Viennensis præfectum, jurisprudentia ac bonarum literarum studiis clarum hominem, Budam misit; partim ut Uladislaum salutaret, deque nato non ita pridem Ludovico lætitiam, quam Cæsar animo ingentem conceperat, declararet; partim ut Regis animum ob immaturum conjugis obitum tristitia & mœrore confectum verbis ac oratione consolaretur. Quem adventantem Uladislaus amanter complexus, in colloquium admisit. Postulabat præter supradicta ab Uladislao aliquos ex secretioribus amicis ad Cæsarem mitti, cum quibus de fœdere sanciundo, eoque affinitate mutua confirmando, nec non de inferendo Venetis bello, qui præter multas Romani Imperii, ac domus Austriacæ urbes & provincias, Dalmatiam ad Ungaros legitimo jure pertinentem, per fraudem & dolum tenerent, consultare decernereque posset. Uladislaus arbitratus illud fœdus, illam affinitatem sibi suisque incomparabili dignitati amplitudinique fore, paucorum dierum mora interjecta, ipso etiam Cuspiniano inter alios paucissimos in consilium adhibito, Janum e provincia Moraviæ oriundum, antea Episcopum Varadiensem & Olomucensem, Matthiæque Regi omnium consiliorum olim arbitrum, & Uladislao charum, sed qui relictis Reipublicæ curis, ac aulæ molestiis vitam privatam amplexus, ad Monachos Divi Francisci transierat, elegit; qui ad Maximilianum eo tempore Constantiæ prope Helvetios comitiis vacantem proficisceretur, ac in arcano & occulto fœdus & affinitatem cum eo jungeret. De Venetis bello persequendis, quos non ignoraret ex finitimorum Regum & Principum ditionibus insolenter usurpatis imperium suum condidisse, Dalmatiamque præter omne jus fasque occupatam tenere, se propediem legatos ad Cæsarem missurum respondit, qui de societate belli, ejusque gerendi modo & conditionibus transigant.

1506.

De fœdere adversus Venetos, & de affinitate mutua jungenda.

Quam dissuadent nonnulli proceres.

Quamvis autem hæc summo silentio tegerentur, ne in vulgum emanarent; plures tamen e Senatu Pannonico & Bohemico ea subodorati, Regem adiere, suadentes, ne se & regna sua Germanis infensissimis hostibus tradere vellet, qui nomini Ungarico & Bohemico semper invidissent, eaque regna non solum infestis armis, sed etiam per varias & iniquas artes ad se transferre conati essent, tanta inter has nationes a multis retro sæculis odia & simultates vigere, ut nunquam in mutuam gratiam redigi, vel in unum coalescere possint, ipsum hoc fœdere vel arctæ affinitatis vinculis constricto, non tam suæ & regnorum suorum quieti & tranquillitati consulere, quam faces, quibus illa aliquando arsura sint, & penitus conflagrent, subministrare. Quæ tamen dehortamenta ipse, ut omnia cætera, tacitus transmisit, ac in proposito perstitit. Et Janus ad Cæsarem profectus, omnia ex animi sententia perfecit; ita tamen ut negotium non exigui momenti aliquamdiu in maximo silentio habitum ad illud tempus, quo conventus Principum prima quaque occasione institui posset, prorogaretur, sicuti de eo in processu operis narraturi sumus.

Cuspinianus iterum legatur ad Uladislaum de bello adversus Venetos suscipiendo.

At Cæsar cum Uladislaum in mittendis legatis, quibuscum de Veneto bello tractaret, diem de die ducere conspiceret, eumque socii & confœderati assidue monendo & hortando per nuntios & per literas urgerent, nec ipse ignoraret magnum rebus gerendis adjumentum Pannonica societate accessurum, misso eodem Cuspiniano in mandatis dedit, ut Uladislaum acrius & frequentius stimulando ad mittendos legatos cum plena potestate induceret, nec interea ab eo discederet, donec Cæsar ea quoque in parte voti compos redderetur. Qui mandata peragendo, ac gravi sermone ob oculos proponendo, nullam justiorem suscipiendi belli causam videri posse, quam perpetuos majorum suorum hostes, nobilissimi

Dal-

1507. Dalmatiæ regni iniquos detentores ulcisci, ac adversus eos justa arma sumere, qui suis finibus minime contenti, aliena rapere, & subditis aliorum sub jugum missis severe ac crudeliter imperitare consuevissent. Dalmatas veteres socios nomini Ungarico etiamnum addictissimos esse, ut quamprimum inter se copias & signa militaria exercitumque Uladislai conspexerint, absque cunctatione Venetorum jugum excussuri, ac ad ipsius imperium promtissimis animis redituri existimentur. Quibus ad speratæ victoriæ finem rite perducendis Summum Pontificem, ac Hispaniæ & Galliæ Reges, cæterosque Italiæ & Germaniæ Principes communibus viribus auxilia collaturos, eoque confecto bello, ad extirpandos Christiani nominis hostes terra marique arma conversuros. Eandem quoque societatem Julius Pontifex, & Ludovicus Galliæ Rex per legatos maximo studio expetebant, facilemque futuram victoriam promittebant, quod ea tempestate Respublica Venetorum ad extremum discrimen redacta, vires, opesque omnes amisisse diceretur. Quibus rationibus persuasus, quanquam cunctabundus, & plurima tergiversatus, quod multos ex senatoribus in contrariam sententiam ire animadverteret, tandem manus dedit, & Petrum Berislaum Albæ Regiæ Antistitem, ac Ambrosium Sarcanum Posoniensis arcis & urbis præfectum, viros graves se missurum pollicitus est, cum primum Cæsar, qui tum Oeniponte erat, Viennam rediisset.

Fœdus Uladislaus cum Cæsare sancit. Cæsari brevi reverso ii præsto fuere, fœderibusque percussis, quibus Cæsar, Pontifex, & Reges, quos modo nominavi, Uladislao Venetis bellum inferenti, pecuniam, commeatum, classes, exercitum, & omnis generis auxilia, certis æquisque conditionibus dare tenebantur, non diu morati domum reverterunt. Itaque Uladislaus, ne sociis deesse videretur, licet aliud in animo haberet, frequenti Principum Senatorumque suorum numero convocato, Petrum Paschalicum, qui Venetæ Reipublicæ nomine complures apud eum annos legati munere functus erat, ad se vocari jubet, conscensoque tribunali per epistolarum magistrum ei proponit, se pro recuperando Dalmatiæ regno statuisse Reipublicæ Venetæ bellum inferre, eaque de causa societatem cum summo Pontifice, ac maximis Europæ Regibus Principibusque iniviffe; si Veneti sua sponte illud ex æquo & bono restituere velint, se eis amicum futurum; sin in retinendo obstinatius persistant, experturos brevi quam præstet id pacate restituere, quod bello & armis retinere non possint. Legatus quum respondere ad ea vellet, causamque & jura senatus tueri, Uladislaus eum prohibuit, & e tribunali descendens in interiorem cubiculi partem se recepit, quo nemini, præter summe necessarios, aditus patebat.

Venetarum rerum scriptor gravis Petrus Bembus Cardinalis prodidit memoriæ, extitisse nonnullos e Senatu Pannonico (quod insigne dehonestamentum, ac collabentis jam tum Ungarorum disciplinæ manifestum indicium videtur) qui ad legatum secreto detulissent, bono animo esset, Regem bellum quidem indixisse, ne apud socios fœderis ea res sibi fraudi esset; sed non illaturum; quod summa difficultate & inopia ærarii premeretur. An autem ea fuerit intermissi belli, promissorumque violatorum causa, pro comperto non habeo; multi potius Senatorum avaritiæ, ac solitæ Uladislai ignaviæ & otii cupidini tribuendum existimavere. 1507.

Per eos dies Veneti belli rumoribus, qui passim increbuerant, excitus Radulo Transalpinæ Walachiæ, quæ etiam Montana vocatur, Princeps, tam clientelæ suæ, quæ antiquo jure Reges Ungariæ respicit, declarandæ causa, quam pro aliis rebus ad Uladislaum Budam venit, equos militares regio more instratos, ac asturcones optimi generis, acinaces auro gemmisque ornatos, aliaque dona adferens, versatusque apud Regem aliquamdiu mansit, auctus officiis honoribusque. Postea Thoma Bocacio Cardinale, Petro Comite sancti Georgii, ac Josepho Somio, de quibus supra retulimus, nec non Moyse Buslavio præfecto aulæ, & Benedicto Battianio, qui in ærarii præfectura, Stephano Telegdino magistratu abeunte, successerat, obnixe eum commendantibus, oppidum satis frequens & celebre Aldiodum cum amplis latifundiis reditibusque in Transylvania situm, a Rege, donativi nomine, quod ejus quoque hæredes sequeretur, obtinuit. Fuerat Aldiodum antea Joanni Tarciano e regione Pannoniæ superioris, Polonis vicinæ Sacosiana, nobili viro, ab Uladislao certis conditionibus collatum, quo tempore is Siculorum Comes, uti vocant, jus illis populis dicebat. Sed quum Raduloni oppidum istud propinquius commodiusque esset, Rex Joannem Tarcianum partim præsenti pecunia pro eo numerata, partim tradita ei arce Onodia contentum reddidit. Quo munere Radulo lætus, gratiis Uladislao actis in suam provinciam incolumis reversus est. Neque ea liberalitas & munificentia frustra fuit, quandoquidem ille non immemor muneris sui non tantum erga Uladislaum Regem grati animi meritis officiisque propensissimum se præbuit; verum etiam in partibus Ludovici filii & successoris usque ad extremum vitæ regnique ejus finem integra constantique fide permansit.

Radulo Walachiæ Princeps ad Uladislaum venit.

Aldiodum oppidum ei donatur.

Cæterum vix profecto Buda Radulone, certioribus nuntiis allatum est, Beatricem Reginam Matthiæ Regis Viduam, quæ Uladislaum multis modis exercuerat, in Italia e vivis excessisse. Quo animo ejus excessum tulerit Uladislaus, non satis constitit. Nam ipse ad mœrorem tristitiamque compositus, tam læta quam tristia proinde tolerabat. Nulla quidem signa affectus alterutrius edidit; crebro tantum questu & suspiriis fatum amissæ conjugis prosequutus, publico abstinebat; nec lugubres vestes mutare, non promissam cæsariem barbamque attondere, & in administrandis Reipublicæ curis fatiscebat. Itaque Principes Pannonici, & ex amicis præcipui, quos e Bohemia & Moravia evocaverat, eum gravi oratione in spem erigere conati, ut diuturno dolori modum ponere, dignaque Rege consilia capere vellet, cohortabantur. Sed ipse, uti solebat, incertum an insolito curarum pondere fessus, aut ætatis ingeniique imbecillitate vacillans, vel aliis causis ad eorum preces, non aliud quam se cogitaturum, quid facto opus sit, brevi sermone respondebat; ita ut plures ex circumstantibus eum vel consilio, vel

Mors Beatricis Reginæ. 1508.

1508. vel industria sanari aut erigi posse desperarent. Postera die frequentiores redeunt tam Bohemi, quam Ungari, & Thomas Cardinalis Strigoniensis, cujus consilio plurimum tribuebat, pro omnibus serio & graviter verba facere cœpit: „ nescire se, nec videre causas, cur iis animi perturbationibus & rerum tædio afficiatur, nulla virilis ac regiæ constantiæ ratione habita, nec degeneri animo suis ac Ludovici filii rebus quam optime consultum velit. Quin potius spe & voto, quod summis a DEO Optimo Maximo precibus semper optaverat, potitus, successoremque & hæredem populis suis relicturus, lætari magis, ac Cœlitibus gratias agere deberet. Adesse præcipuam partem senatorum e regnis provinciisque suis constantia & fide erga eum inviolabili; quos ad lætitiam suam, quam nato hoc puero singularem conceperunt, non solum verbis, sed re ipsa testificandam, statuisse conjunctis suffragiis in solatium paternæ pietatis, ipso adhuc vivo videnteque infantem, rarissimo ad posteros exemplo, consortem utriusque regni declarare, ac diademate regio ornare. Proinde æquissimum esse, ut ipse luctum atrasque vestes exuat, & regio ac illustri ornatu in publicum prodeat, atque adeo una cum ipsis vota Deo nuncupet, ut publicam hanc arridentis fortunæ felicitatem, populorum suorum paci & quieti necessariam, quam diutissimam esse velit. Non defutura reliquorum, qui modo abessent, studia & voluptates; superesse promta & parata præfectorum ac tribunorum militisque obsequia: de antistitibus, quorum animos ipse jam dudum exploratos haberet, nihil esse dubii. Emergeret igitur dolore, luctibus, silentio, solicitudine, ipsisque tantæ dignitatis ornamenta filiolo sponte deferentibus, ea oris vultusque serenitate affulgere contenderet, quam & res ipsa tanti momenti merito postularet, & ipsi de suo Principe & Rege pro tam magno pioque obsequio expectare dignum congruumque existimarent".

Thomæ Cardinalis oratio ad erigendum recreandumque e mærore Regem.

Cardinalis hujuscemodi sermonibus, ceu stimulis torpentem ejus animum excitasse visus est, & receptis veluti sensibus, somnoque discusso, desiderabile istud officii genus, quod optare ipse debuerat, ultro delatum, gratissimo & jucundissimo animo se accipere & amplecti respondit, futurumque se in eorum potestate, & ea quæ consulerent, sedulo facturum, dummodo id, quod vicissim polliceantur, mature fideliterque exequantur. Se quidem ipsis uti amplissimis gravissimisque viris, quin constantissime voluntatem judiciumque suum tueantur, nequaquam diffidere; petere tamen ut ad celebritatem coronandi filii, quæ perinde ad suam & Ludovici filii laudem, gloriamque, quam ad publicam populorum suorum concordiam & quietem pertineat, rite perficiendam breve tempus statuant; sibi curæ fore, ut tam ipse, quam Ludovicus, si Superis bene juvantibus ætate crescere, & ad speratam bonæ indolis frugem se educante pervenire poterit, fructum & præmium tanti beneficii omnibus clementiæ, liberalitatis, & regiæ munificentiæ exemplis publice privatimque quam cumulatissime persolvant. Postquam proceres dimisit, &, ut in diem sequentem adessent, mandavit; tum vero coma & barba nitide exculta in medium prodiit,

Uladislaus vestitum lugubrem deponit.

sumsitque purpuram & trabeam, eosque in convivium adhibuit. Nec multa mora interjecta frequentibus suffragiis decernitur, imminente vere ad diem Divi Gregorii memoriæ sacrum, Albæ Regiæ Ludovicum bimulum, adhucque in cunabulis inter nutricis fœminarumque ministeria agitantem, sacro diademate ornandum; biennio vero post Pragam deducendum, ut ibi quoque Rex declaratus regium insigne rite accipiat. Lætus utriusque gentis consensu Uladislaus primum omnium cunctis Pannoniæ regionibus & provinciis, quas ipsi comitates appellant, edicit, ut ad eum diem Albam ad Coronationis solennia, solo familiarium comitatu adveniant; quod eam certis de causis absque exercitu armis peragendam decrevisset. Convenere ad diem tanta frequentia, ut urbs satis ampla multitudini capiendæ haud sufficeret; sed omnia fere suburbia longe lateque complerentur. 1508.

Emericus Perenius Palatinus pro amplissimi magistratus sui officio populum, vellent, juberentne Ludovicum Regem eligere, & Corona insignire, denuo interrogavit. Quum omnes se velle, jubere, exclamassent, tum Cardinalis tenerum caput corona circumdedit, quod adhuc ei gestandæ imbecillum erat, Regemque Pannoniæ nomine omnium salutavit. Pro filio, qui per ætatem nondum prima verborum initia balbutire poterat, pater jusjurandum de more præstitit, servandis regni immunitatibus, & finibus non solum regundis, sed etiam ampliandis. Paulo post eodem in templo, ubi hæc agebantur, Ludovicus Helianus Vercellensis, Ludovici Gallorum Regis legatus, vir eloquens & eruditus e superiore loco orationem habuit elegantem, quæ publica extat. In ea Ludovicum puerum e tot clarissimorum & fortissimorum Regum sanguine & progenie ortum, qui præter proprium Galliæ regnum in Syria, Palæstina, Hierosolymis, Sicilia, Neapoli, denique in Pannonia superioribus sæculis quam feliciſſime regnassent, ab majorum suorum virtutibus, & rebus præclare gestis minime degeneraturum commemoravit. Et utinam DEUS Optimus Maximus votis ejus singulari pietate susceptis benigne annuisset; verum erat in fatis, ut Christiana Respublica insignem hoc Rege cladem a barbaris acciperet, & nos una cum eo periremus.

Ludovici pueri coronatio.

Ludovici Heliani Regis Gallor. Legati oratio in laudem Ludovici.

Absolutis Albæ rebus Budam reversus est, atque ibi liberis suis Ludovico & Annæ aulam separatam a sua, & peculiares ministros instituit; quorum præfectum Stephanum Isthuanfium jam natu grandiorem, qui tempore Matthiæ Regis variis officiis & magistratibus functus, in bello Polonico Vratislaviæ insignem operam navaverat, constituit; ita tamen, ut summa rerum omnium & educationis penes unum Bornemissam, quem præ cæteris valde charum habebat, relinqueretur; de cujus origine supra retulimus. Proinde, 1509. cum tempus eundi in Bohemiam ad coronandum Ludovicum appeteret, tempestive paratis ad iter necessariis, & iis quos interesse volebat, admonitis, ut ad certum diem & locum convenerint, viæ se dedit, ac per Moraviam modicis factis itineribus Pragam venit, iisdemque modis Ludovici coronatio quar-

Ludovici coronatio Bohemica.

1510. quartum jam annum agentis peracta est, quibus in Pannonia celebrata fuerat. Deinde quum epulis Regio luxu & apparatu in multam noctem protractis lætitiæ parens Bacchus animos incendisset, discedentibus convivis in parte urbis, quæ minor vocatur, levi de causa ingens primo rixa, atque adeo atrox demum facinus inter Ungaros & Bohemos repente exortum est, & exigua mora concurrentibus majori numero Bohemis quindecim fere ex Ungaris trucidati sunt. Et ipse Stephanus Bathorius Comes Temesiensis non leve salutis discrimen adiit, quum fugiendo, & post tergum respectando nummos aureos spargeret, ut iis insequentium cursum retardaret, sicque amissis aliquot familiaribus ægre se in arcem reciperet. Cæteri cædis & casus sociorum ignari, partim in triviis platearum, partim per hospitia miserabilem in modum interficiebantur; & nisi prætoria cohors propere advolando auxilio advenisset, longe atrociora patrabantur. Occisorum corpora in dextra parte templi Divo Thomæ Apostolo dicati tumulata sunt, quod Ungarorum Sacellum etiamnum vocatur. In criminis auctores jussu Regis prætores triplicis urbis gravissime animadverterunt, ac captos & damnatos exquisitissimis suppliciorum generibus sustulerunt: ita ut major pars cute novaculis detracta, pars uncis ferreis in crucem sublati crudeliter interirent, & cum iis, qui capitis duntaxat pœna plectebantur, mitius nec adeo severe actum esse putaretur.

Certamen inter Bohemos & Ungaros fœdissimum.

Cum autem rerum Bohemicarum statum diuturniori sua absentia perturbatum composuisset, præfectosque amplissima tam jurisdicundi, quam censuum administrandorum potestate constituisset; Germaniæ Principes, qui ferendis Cæsari eligendo suffragiis adhiberi solent, Marchionem Brandeburgensem, Palatinum Rheni, & Ducem Saxoniæ, a quibus in Bohemia certæ & amplæ ditiones beneficiario Jure possidentur, in clientelam de more recepit. Et iis rebus peractis, venatu, aucupio, reliquisque ejus generis otii oblectamentis, quorum erat cupidissimus, diutius in Bohemia morandum statuebat. Verum ab Ungaris ad redeundum solicitatus voto eorum satisfaciendum existimavit. Itaque eodem per Moraviæ fines, quo venerat itinere ad Stanislaum Turzonem Episcopum Olomucensem Cremsirium divertit, a quo regium in morem honorificentissime & splendidissime exceptus est, ibique Joannem Comitem Scepusiensem, Transylvaniæ præfectum, e Trincinio, ubi sedem & ditionem habebat, cum CC. equitum comitatu obvium habuit, officii, ut ipse præ se ferebat, declarandi causa, re autem vera, ut vir profundæ ambitionis, ob idque regnandi libidine ardens, amplitudinem suam & divitias ostentando voluntatem ejus de collocanda sibi filia exploraret, cui etiam dona haud contemnenda attulisse ferebatur. Quæ machinamenta Rex solito more dissimulando, & in aliud tempus differendo, facile elusit, & cœptum iter prosequutus Joanni potestatem dedit reverti, ne vel Trincinium, vel se Budam comitari vellet. Eo tamen certis de causis domum redeunte, ipse cum liberis Budam incolumis remeavit, resque Pannonicas ope divini Numinis quietas & tranquillas reperit; quod eo tempore Turcarum Princeps Bajazetes cum novatoribus Mahometanæ superstitionis Persis ac Hasanis, Caiphæ filio Schachocule quodam ejus novitatis auctore, bellum in Phrygia & Armenia magnis viribus gerere dicebatur. Quum Budam venisset, opportune brevi post supervenit legatus Turca, inducias & pacem postulans; quod triennium prioribus pactis præstitum iam effluxisset: quam Uladislaus haud longa interposita cunctatione non invitus ad aliud insequens triennium concessit, legatumque muneribus & pecunia donatum dimisit; ipseque ea cura solutus otio & quiete fruebatur. 1510.

Joannes Scepus. Comes nuptias filiæ Uladislai affectat.

Induciæ cum Turcis prorogatæ.

Sed quum atrox pestilentia urbem invasisset, & tota fere Pannonia cumprimis grassaretur, non tam sibi, quam liberis metuens, Posonium una cum illis concessit, mitigandæ ejus tempus exspectaturus. Sed quum & isthic non in vulgum tantum sæviret, verum etiam Desiderius Landeresius Allobrox, ex Cubiculi familiaribus, qui cum Regina demortua e Gallia in Ungariam venerat, vi atrocis morbi correptus esset (qui tamen medicorum ope convaluit) versus Moraviam iter fugæ simile intendit, & in oppido, quod Broda Ungarica appellatur, incolumitatis causa aliquamdiu hæsit. Illinc Proceribus & Nobilibus Pannonicis per litteras mandavit, ut quum sibi metu mali morbi e regno exeundum fuisset, se absente in Reipublicæ administratione Emerico Perenio Palatino, & Thomæ Cardinali Strigoniensi obtemperarent. Se quidem in animo habuisse ne ulterius proficisceretur; emensisse tamen negotia gravioris momenti in Silesia, quorum causa cum liberis charissimis Uratislaviam quamprimum ire cogatur. Eo igitur brumalibus diebus profectus complura, quæ in absentia sua exorta erant mala, adhibitis remediis correxit, ac cum postremo a Tessinensi, Brigensi, Lignicii & Munsterbergi, cæterisque Principibus & nobilitate Silesiæ convocatis clientelæ ac beneficiarii juris nomine juramenta exigere vellet, Episcopi, & Potiores e Pannonia viri ac Magistratus, qui in ejus comitatu erant, intercessere; & ut illud Regni Ungariæ nomine exigeret, magna vi & contentione petivere; propterea quod Matthias Rex eam provinciam certis conditionibus regno Ungariæ acquisivisset, quibus nondum satisfactum esset. Contra Bohemi & Moravi Silesiam semper Bohemici juris provinciam fuisse, neque id in dubium vocari debere; si Matthiæ Regi, aut Pannoniæ Regibus quippiam juris in ea constare possit, quum hoc tempore utrumque regnum uni Regi pareat, per idoneos magni nominis arbitros, aut juris divini humanique peritos controversiam ex æquo dirimi posse, si quæ successu temporis orirețur. Sed quum utriusque gentis studia & contentiones acrius invalescerent, nec altera cedere alteri vellet, Principesque & ipsa civitas Uratislaviensis in ancipiti hærerent, res tota in aliud tempus delata est, ita ut Rex & Ludovicus, ad quem tametsi adhuc tantis rebus imparem æque ac ad patrem disceptationis summa pertinebat, infectis rebus discedere, domumque redire cogerentur.

Epidemica lues in Hungaria.

Qua territus Uladislaus in Moraviam primo,

29. *Jan.* 1511. *inde in Silesiam contendit.*

Disceptatio inter Hungaros & Bohemos de Silesia.

Uladislao e Silesia reverso Aduiga e Principum Tessinensium familia Regibus Poloniæ propinquitate juncta originem ducens, vidua

1511. Stephani Zapoliani Comitis Scepusiensis, præstantissima mulier, privato primum consilio cum fratre suo Casimiro de tradenda in matrimonium Sigismundo Regi Poloniæ filia Barbara agere cœpit; deinde etiam re cum Uladislao Rege, Sigismundi fratre majore natu per Michaelem Hamelium, Budensis urbis primarium sacerdotem, quem vulgari nomine Archipresbyterum vocant, natione Germanum, secreto communicata, ardentissimis votis & precibus oravit, ut fratri ducendæ virginis auctor esse vellet. Et quum Uladislaus Aduigam ipsam & filiam virginem, omnibus raræ pudicitiæ, singularis in Deum pietatis, & morum honestissimorum dotibus, commendante eas Regina conjuge sua pridem fato functa, præditas ac mirifice ornatas pro comperto haberet; petitioni illius admittendæ haud difficilem se præbuit, missisque ad Sigismundum iisdem Casimiro Principe, & Michaele Hamelio privatim legatis, voluntatem suam propensam ei significavit, & ad exequendum cohortatus est. Sigismundus, qui fraternis consiliis amanter obtemperare erat solitus, haud invitus consensit; brevique curavit, ut sponsa Regio more Cracoviam adduceretur. Missi igitur in Ungariam Joannes Lubrantius Episcopus Posnaviensis, Christophorus Sidlovicius Sendomiriensis, & Lucas Gorcanus Posnaviensis præfecti, splendidissimo comitatu Trincinium pervenere; & traditam eis sponsam ad Sigismundum perduxere, comitantibus illam Aduiga matre, ac avunculo Casimiro, & Joanne Zapoliano fratre DCCC. equitibus, armis, equis, aureo & argenteo apparatu instructissimis. Currum elegantissimi operis, quo Puella in Poloniam veheretur, Uladislaus liberaliter donaverat, ac Joannem Turzonem Episcopum Uratislaviensem, & Ambrosium Sarcanum Comitem Posoniensem lagatos, qui suo nomine nuptiis interessent magno fraternæ benevolentiæ & amoris indicio, cum regiis & pretiosis muneribus adjunxerat. A Thoma etiam Cardinale Strigoniensi, Georgio Sacmario Quinqueecclesiensi Episcopo, qui Sigismundo Hamponi nuper e vivis sublato successerat, ac reliquis Ungariæ Episcopis, magnoque Pannoniæ Palatino & Principibus procerum certatim legati, & munera magni pretii missa.

Barbara Stephani Scepus. Comitis filia Sigismundo Regi despondetur.

An. 1512. sponsa in Poloniam deducta cum splendido comitatu.

Non defuere qui hoc conjugium tanquam Regio thoro impar contumeliosis verbis ad invidiam obtrectarent; & Maximilianus Cæsar imprimis ea tempestate cum Sigismundo Rege simultates exercere solitus, de eo obloqui acerbius inter familiares ferebatur. Sed Barbara Regina brevi temporis spatio inania famæ, & obliquos de se rumores vita innocentissime acta, ac singulari erga virum fide & constantia, cæterisque summis virtutibus facile refutavit; nec quicquam ad raræ felicitatis cumulum ei defuisse videtur, quam quod immatura morte erepta masculam prolem relinquere non potuerit. Joannis certe Comitis Scepusiensis animus jam dudum ambitione, ac dominandi cupiditate flagrantissimus, tam familiæ suæ potentia ac amplitudine immensarum opum, quas a patre & patruo partas habebat, quam Regiæ hujus affinitatis occasione ceu incitamento quodam in spem novarum rerum erigi & inflammari cœpit; prout consilia ejus occultorum plena scelerum processu temporum non sine summa rerum divinarum & humanarum confusione, ac miserabili patriæ excidio in apertum prorupere. 1512.

Hoc conjugio Joannis Scepus. Comitis ambitio aucta.

Sub id tempus cum Andreas Bothus, & Marcus Missenovitius e Camissacia Dalmatiæ regione ortus, qui præfecturam Illyrici gerebant, quos Pannonico nomine Banos vocant, Andreas quidem in arce sua Stenisnacia morbo diuturno oppressus; Marcus vero dum equum currentem circumageret, ejus lapsu luxata cervice repente exanimatus e vivis excessissent, Uladislao curam reliquere alios ei Magistratui præficiendi. Petrus igitur Berislaus, Episcopus Vesprimiensis, quod ex iis partibus originem duceret, & ditione ac clientelis polleret (tradita jussu Regis Joanni Bornemissæ, qua antea fungebatur ærarii præfectura) delectus est, qui unus utrisque sufficeretur. Et quum in provinciam venisset, brevi occasionem virtutis fortitudinisque suæ declarandæ fortuna ei obtulit. Nam quum Turcæ magno numero Savum trajecissent, & regionem inter Savum & Hunam fluvios, (hunc a priscis Valdanum olim appellatum fuisse quidam putant) adjacentem passim popularenter, ac ferro & igne vastarent, collectis quantis in re subitanea & tumultuaria potuit, copiis, eos non procul ab arce & oppido Dubicensi, ubi Huna in Savum influit, adortus est, insignique edita pugna hostes fudit atque fugavit, & fugientes longe lateque persequutus, amplius duo millia eorum interfecit, captis quamplurimis, & multo maxima parte in Savum demersa, paucis natando evadentibus; ita ut hostes audaciæ perfidiæque suæ, & violatarum induciarum cumulatas pœnas dedisse viderentur. Atque hac strage perculsi, simul etiam qualicunque induciarum vi coërciti, excursionibus & prædis agendis aliquamdiu abstinuerunt.

Bani Illyrici e vivis excedunt.

Berislaus Episcopus Vesprimiensis eis suffectus.

Turcarum deprædationes ab illo repressæ.

cum 2000 strage.

Uladislaus post hæc otium nactus, ac assiduis suorum precibus adductus, ad leges reformandas animum applicuit, & earum compilandarum, & in ordinem redigendarum negotium Stephano Verbecio prætori, viro docto & jurisperito commisit, cujus ingenuo labore & diligentia collectæ, tribus libellis descriptæ fuere. Sed priusquam eis summam manum imponeret, libellum Decreti tripartiti nomine appellatum Decemviris patriarum legum peritis perlegendum discutiendumque dedit, eorumque calculo & judicio approbatum ita confirmavit, ut ejus usum in foro & judiciis ubique recipi debere lege lata publicaret. Quod in hunc usque diem in causis forensibus & controversiis dijudicandis observatum esse videmus.

Leges Hungariæ a Stephano Verbecio digestæ in III. libros.

❧ (o) ❧

DE

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER V.

1513. 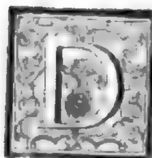um hæc in Pannonia geruntur, & in Italia Julius Pontifex, & Maximilianus Cæsar, aliique confœderati Principes, mutato animo contra Gallos, eorumque Regem Ludovicum Italia expellendum civilia arma exercent; Bajazeti Turcarum Principi, devictis & pulsis Sahocule, aliisque Turcicæ superstitionis perturbatoribus ex Asia reverso, bellum intestinum ambitione & truculentia Selymi minoris filii repente exortum est, quanto minus ante provisum, tanto sævitia ac sceleris atrocitate crudelius & terribilius. Quod quidem parricidiale bellum eo eventu & fine terminatum est, ut Bajazeti jam senio, morbis & articulorum doloribus gravato, Selymus prætoriano milite ac purpuratis partim metu, partim largitione & ingentibus promissis in partes traductis, thesaurum omnem & imperium nefarie extorqueret, eumque ad natale solum Didymotichum secedere volentem, veneno pharmacis indito tolleret, & fratres Achomatem, quem pater successorem destinaverat, & Corcuthum majores natu, eorumque liberos omnes & nepotes impio bello prosequutus, crudelissime interficiendos curaret, solusque ipse imperio per scelus potiretur. Cujus quidem execrabilis dominationis seriem & causas non est mihi animus referre, postquam nec rebus Ungaricis, quas scribere institui, quadrare videntur; & ab aliis compluribus, Jovioque imprimis elegantissimo & eruditissimo scriptore, & ante illum Tuberone, eorum tempore æqualibus, prolixo sermone commemoratæ leguntur. Id tantum cum ingenti animi dolore admirari subit, potentissimos Christiani orbis Reges & Principes pristinæ virtutis memores, veterumque discordiarum oblitos, opportuna hujus intestini inter barbaros belli occasione arrepta, tam pia quam necessaria arma unanimi voto nequaquam sumsisse, viresque & opes suas adversus diram eam & immanem belluam minime consociasse; quæ ab eo tempore in tantam potentiam & imperii amplitudinem excrevisse videtur, ut jam ipsis omnibus, eorumque regnis & populis terra marique maxime formidabilis immineat.

Bajazeti Selymus filius imperium eripit.

Unus e privatorum ordine Thomas Cardinalis Strigoniensis, si fraterna barbarorum bella cessarent, Pannoniam patriam ea tempestate foris quidem otio, domi autem luxu & avaritia Principum fœde laborantem periculo proximiorem futuram cernebat, ideoque remedia tempestiva quærenda, ac concitandos adversus communem humani generis hostem Christianos Principes, summi Pontificis ope & auctoritate arbitrabatur. Rege igitur convento se iterum Romam iturum & operam diligentem navaturum professus est, ne tam insignis tamque commoda invadendi hostis opportunitas negligeretur. Adornata profectione, & rebus ad iter necessariis sumtuose comparatis, magna etiam assumta equitum & domesticorum caterva, curruumque apparatu, (erat enim ex opimis plurimorum sacerdotiorum proventibus ditissimus) urbem Romam versus contendit. Non defuere plerique, qui eum non petendorum auxiliorum gratia Romam iter suscepisse dicerent; sed ut se & divitias suas, quæ erant amplissimæ, ostentando, ac multum auri largiendo, ad summi Pontificatus fastigium perveniret; quibus artibus Alexandrum, qui ante Julium regnavit, usum fuisse, & voti compotem factum meminisset. Sed nos rem incompertam in medio relinquemus.

Thomæ Cardinal. Strigoniensis legatio Romam ut Christianos Principes ad bellum Turcicum ope Pontificis concitet. 1513.

Quum in Venetorum ditionem pervenisset, Senatus eum splendide & laute ubique excipiendum curavit, quod multis officiorum generibus ei devinctus esset, missoque ad eum cum muneribus Vincentio Guidotto Decemvirum Secretario, qui Budæ per aliquot annos Reipublicæ causa agitaverat, expetenti ei triremem rebus omnibus exornatam, qua Anconam, & inde ad Ædem Divæ Virginis Matris Lauretanæ toto orbe celeberrimam veheretur, dari jussit: in qua ipse cum priori parte suorum commode prospereque navigavit, cæterosque e comitatu terrestri itinere adventantes, sacris interim operatus Laureti expectavit. Exceptus est Romæ hilari fronte a Cardinalibus, ac Julium de more veneratus, in aula Pontificia magno splendore & magnificentia fuit ferme ultra annum; ita ut sumtuum magnitudine, mensæ lautitiis, ac conviviorum frequentia, aliisque similibus aulæ illecebris, cuivis Romanorum procerum, quorumvis judicio, æquaretur; cumque Maximilianus Cæsar Matthæum Langum Cardinalem Gurcensem pacis tractandæ causa in urbem misisset, Julius eum cum Cardinale Anagnino ad medium milliarium Gurcensi, velut Cæsaris personam sustinenti, honoris causa obviam misit, iique illum intermedium ad Vaticanum aulam deduxerunt, in qua eum Julius hospitio excepit.

Cum Thomas Romæ moratur, & susceptum auxiliorum negotium lentius quam pro necessitate promovet, Julius senio ac multis laboribus confectus in morbum incidit; quumque ultimum vitæ terminum sibi imminere animadverteret, commendata Cardinalibus qui aderant, urbe & Christiana Republica, xx. die Februarii moritur. Cardinales conclavibus de more inclusi comitia habuere, ac his una Thomas Strigoniensis interfuit, non parva, ut quidem tunc inter populares suos ferebatur, spe potiundæ supremæ in terris dignitatis. Verum non multo post Joannes Medicæus, Laurentii Medicæi, amplissimi, & toto terrarum orbe clarissimi viri filius, annos natus nondum quadraginta, juniorum Cardinalium suffragiis Pontifex est declaratus, & post trigesimum diem singulari pompa & splendore, qualem a multis sæculis Roma non viderat, Leonis Decimi nomine assumto, coronatus. Solemnia ejus pompæ Thomas etiam, & quidem non

Julius Pp. moritur.

Leo X. eligitur 1514.

ultimo inter cæteros loco cum dignitate celebravit; atque iis peractis, quum eum non solum domesticæ & privatæ res, sed etiam publicæ Uladislai Regis & regni ejus rationes ac necessitudinis domum revocarent, non magno labore apud novum Pontificem agendo perfecit, ut qui exercitu ac præsenti pecunia eo tempore rem Ungaricam, ob consumtos ab Julio omnes ærarii & vectigalium fructus ac reditus juvare nequaquam posset; nec ulla melior spes animis Principum conciliandis, inque Turcam concitandis affulgeret, auctoritate Pontificia sacrorum diplomatum munera impertiret, quibus eis, qui contra Turcas arma sumsissent, universorum criminum veniam; qui vero decoram pro tuenda religione Christiana mortem obiissent, æternam felicitatem polliceretur.

Thomas Cardinal. Strigoniensis universorum criminum veniam ad bellum Turcicum euntibus impetrat.

His rebus confectis, non diu Romæ moratus in patriam rediit, domique paucos dies quietis causa substitit, inde Budam ad Uladislaum venit. Cui rationibus Romani itineris laborumque suorum redditis, ea quæ a Pontifice auxilia obtinuerat, prolixe declaravit. A Rege autem in mandatis accepit, ut convocato frequentiori concilio ea proponat, & quibus modis commode inchoari perficique possint, ex senatus sententia exequatur. Quo convocato, & Rege præsente diploma profert, utque prælegenda publicandaque censeat, hortatur. Videri sibi quum a Pontifice nulla alia in præsentiarum auxilia expectanda sint, exhausto admodum ejus ærario, & vectigalibus apud fœneratores passim oppignoratis, ita ut etiam futurorum redituum spes ademta sit, & Principes mutuis bellis occupati de Pannoniæ periculis parum aut nihil pensi habeant, rem fore apprime tempori & occasioni accommodam, diffidentibus Turcis, si exercitus gratuito comparari, & contra hostes bello intestino occupatos in aciem produci possint, postquam conducendo militi sumtus publice desint: Se non dubitare, quin brevi satis magna multitudo voluntariorum militum in speciem justi exercitus confluat; curaturumque ut eis de præfecto & duce idoneo, reique militaris perito prospiciatur: qui eos probe armatos ad simulacra pugnæ cienda, dum assuescant & addiscant, aliaque militaria munera, castrensesque labores obeundos instruere: posteaque ex Regis Senatusque sententia eo, quo necessitas postulabit, opportune ducere queat. Quibus si milites limitanei cum hostibus pugnare soliti, ac stipendiariorum aliquantula manus addatur, sperare ejusmodi copias, quanquam collectitias, veteranis immistas, ad retundendos infensissimorum hostium conatus, quorum magna pars in Asiam trajecerit, satis validas futuras. Ad ea Rex taciturnus & in humum prospectans, ne verbum quidem proloquutus est.

Cæterum senatorum magna pars, qui otio & avaritia corrupti regnum prædæ loco habebant, pedibus in Cardinalis sententiam ire, ejus curas & labores apud exteros Principes pro patria exantlatos laudare, & in cœlum ferre; eam viam ad refrenandas hostiles excursiones, avertendaque pericula Reipublicæ quam aptissimam reputare; postremo ut in incepto pergat, ac salva Regis voluntate edictum Pontificium primo quoque tempore promulget, hortari. Pauci, qui Rempublicam pluris faciebant, quam ut ei assentarentur, altius penitiusque omnia consideranda, nihilque temere decernendum suadebant, ne dum patriæ consultum vellent, vires opesque ejus, quæ exiguæ adhuc superessent, funditus enervarent, & bellum, quo hostes arcere pararent, in seipsos & in propria viscera converteretur. Inter quos Stephanus Telegdinus, quem ærarii præfectura, ac Polonica legatione functum esse docuimus, rogatus sententiam in hunc modum loquutus fuisse dicitur: „Nisi apud eos, qui rerum Ungaricarum conditionem perturbatissimam non solum perspicue „cernunt; sed etiam summo cum dolore suo, & „rerum fortunarumque jactura vitæque periculo experiuntur, verba mihi facienda essent, „malorum nostrorum seriem & causas longiore „oratione prosequerer; nunc quando vobis omnia adeo cognita sunt, ut ægerrime tolerentur, paucis ad ea, quæ modo inter consultandum dicta propositaque fuere, quæ sentiam, „eloqui non dubitabo.

Stephanus Telegdinus dissuadet exertum hunc voluntariorum esse cogendum.

„Et ut brevibus absolvam, multa me dehortantur, quin votum suffragiumque meum vestræ deliberationi de conscribendo hoc genere „militum adjiciam. Equidem si indultum istud „Pontificium, uti vestrum majori parti placere „animadverto, publicatum fuerit, conventuros ad „edictum haud paucos homines facile concessero; sed quos & quales? egentissimos quosque, „capitalia ausos, & qui ob scelera domo pulsi, „vagi, obærati, lenones, fori incolæ, ignominia „exilioque notati, quibus nulla nisi in facinoribus & flagitiis spes reliqua sit. Agrestium quoque & agricolarum satis magnam manum brevi „temporis spatio in castra venturam inficias „non ivero: sed qui aut laboris fugiendi, aut „privatas injurias ulciscendi causa, aut impunitate scelerum, & vitandi supplicii metu & munimento nomina dent. Quos si nobilitas sibi debitos labores, suorumque agrorum culturam, & „alia, quæ per illos perfici solent, omisisse conqueretur, idque extremæ noxæ damnoque sibi „futurum objiciet, aut prius quam ad castra properent, captivitate anticipet, aut ceu fugitivos „repetat, atque, uti solet, necessarios & propinquos eorum domi vinculis, carcere, catenis constrictos coerceat: (libet enim hæc omnia recensere, quanquam acerba avaritiæ & impotentis „nostri dominatus exempla) tum vero putabitisne „plebem inconditam, & colluviem tumultuariam, „eamque armatam in officio posse contineri? an „minime in nobilitatem impetum facturam? & suos „ab injuria vindicaturam? an protervos, furore „& rabie percitos, jussis vestris, aut quorumcunque ducum imperiis obedientes fore creditis? „an negabitis cæteris diversarum gentium commilitonibus, quos e Polonia, Moravia, vicinisque regnis & provinciis nomina daturos „credibile est, futuros auctores, ut vel levi de „causa illatam, (sic illi nominabunt) contumeliam ulciscantur, & ferrum in hostium „perniciem destinatum, in nos ipsos convertant, atque illud nostro & conjugum, fratrum, „liberorumque & necessariorum nostrorum „cruore cædeque commaculent? Utinam falsus sim vates, atque hæc dira omnia, quæ „horrens refero, Deus immortalis a cervicibus nostris longe submoveat; sed tamen „quin evenire possint, pro incredibili rerum „humanarum inconstantia haud facile quis abnue-

1514. ,,abnuerit. Quid igitur faciendum existimas? di-,,cet ex vobis quispiam: Ego profecto Pontifi-,,cium Indultum aut silentio in præsens tegendum ,,consulerem, aut ita promulgandum, ut non eis, ,,qui arma in Turcas sumserint, sed qui aurum, ,,argentum, pecuniam, & quæ in eam converti ,,possunt, in stipendia militum contribuerint, ,,noxarum expiatio, æternæque salutis felicitas ,,promittatur. Si enim in manus furiosorum & ,,perditorum hominum arma ultra dederimus, ad ,,eorum quæ supra retuli; malorum exempla in ,,nos exercenda simul licentiam & impunitatem ,,concedemus, & nos ipsi Rempublicam scele-,,stissimis prædonibus dilacerandam & everten-,,dam trademus. Quod si nihil horum ab iis ,,nunc extimescendum sit, non tamen video, cur ,,nondum expleto induciarum, quas cum Turcis ,,triennales habemus, tempore, & rebus, discessu ,,hostium in Asiam, nonnihil tranquillis, tali ex-,,ercitu valde opus sit; quum si pecuniæ con-,,tribuantur, magis illæ tum ad belli usus, tum ,,pacis subsidia conducant. Interea nobis etiam ,,ipsis summa ope adnitendum est, ne uti hacte-,,nus, neglecta Republica, privatim ad avaritiæ ,,sordes, & habendi libidinem usque adeo temere ,,ruamus; sed ad gravissima imminentium peri-,,culorum a cervicibus nostris propulsanda mala, ,,quicquid habemus, quicquid possidemus, ad tu-,,tandam dulcissimam patriam, tanquam boni & ,,Reipublicæ amantes cives, promtissimis ani-,,mis conferamus, & optimo Regi nostro, quem ,,hic præsentem cernimus, auctores simus ex ,,aliis suorum regnorum & provinciarum redi-,,tibus idem benevole præstandi, ne hostis a-,,cerrimus & infensissimus transmarino bello ,,confecto sese explicet, & nos imparatos ob-,,ruat. Quod etiam ut pro vestra & patriæ ,,permansione, pro aris & focis ab interitu vindi-,,candis faciatis, etiam atque etiam vos hortor & ,,obsecro. Atque hæc quidem mea est sententia; ,,id tamen, quod tu Rex optime, vosque omnes ,,faciundum deliberaveritis, Deum Optimum Ma-,,ximum fortunare cupio. Cum hæc magno di-rectoque animo disseruisset, nequaquam tamen dissuadere potuit; Rege ipso & senatoribus majori ex parte in Cardinalis Sententiam fatali deliberandæ rei pertinacia inclinantibus.

Diploma Pontificium passim promulgatur.

Sequenti die Cardinalis templum Divi Sigismundi magno comitatu ingressus, sacris peractis Pontificis indultum pro concione promulgat, ac non solum in templis, quæ Budæ & Pesthi habentur, sed ubique in majoribus collegiis sacerdotum, quæ vulgo Capitula & Conventus appellantur, tam suæ legationis, quam Regia auctoritate curat publicandum. Idem ab Episcopis passim in Pannonia ubique fieri jubet. Convenere ad castra brevi tempore plurimi variæ sortis mortales religionis prætextu compluribus locis; sed in agro & suburbanis Pesthanis multo maxima pars, Varadini item, & Albæ, & Colociæ non contemnendus numerus. Et jam Cardinalis de duce quærendo vehementer erat solicitus; ne aut sine capite dilaberentur, aut aliquod pessimum facinus designarent; quam ipsi manipularios, signiferos, centuriones, tesserarios, minorumque munerum militiæ curatores delegissent. Quod quum Cardinalis animo assidue volveret, fors aut fatum, aut casus aliquis ei hominem obtulit, quem militiæ suæ inauspicatæ fatalem du-

Ingens multitudo confluit.

cem præficeret, Georgium Siculum, Dosam cognomine, e Dalvoco oppido inter Siculos Transylvanos haud postremo oriundum, qui eo tempore turmæ equitum Tauruni seu Nandoralbæ præerat, egregium quidem ipsum, nisi ad id bellum malas artes attulisset. Is quum ex provocatione Alim Epirotam Samandriæ equitum, quas Beslias Turcæ vocant, præfectum singulari certamine victum occidisset, prius dextra illius manu loricata immani vulnere uno ictu detruncata, Budam ad Uladislaum venerat, præmia rei bene fortiterque gestæ postulaturus. Quæ opera & studio Cardinalis haud ægre obtinuit, accepitque a Rege duplex stipendium, ac cum torque aureo purpureas vestes auro intertextas, & calcaria & ensem, dignitatis equestris insignia de regia manu tradita, ac pagum inter Nandoralbam & Temesuarium situm, in quo XL. incolarum fundi numerarentur: insuper ut in scuto & gentilitiis familiæ insigniis manum cum acinace præcisam, cruoreque madentem, signa & memoriam virtutis fortitudinisque suæ gestaret, consecutus est. Nec multo labore cum eo transactum est, ut præfecturæ honorem in novo exercitu obire vellet, operaque & industria sua rem Christianam & Pannoniam præsertim labentem juvare.

1514. Georgius Siculus exercitui huic præficitur

Ejus singulare certamen cum Turca.

Igitur Cardinalis in eadem Divi Sigismundi æde, sacris prius solenni more celebratis, vexillum album cum cruce prægrandi purpurea ad hoc Romæ præparatum, Georgio de manu porrigit; alteramque crucem æque purpuream, sed minorem, ipsius pro altari in genua provoluti paludamento, se spectante, a suo sartore assuendam curat: additisque ad Deum pro ipsius ac totius expeditionis felici ac prospera fortuna precibus in castra dimittit, quæ erant in agro Pesthano, seque ex Regis voluntate brevi mandaturum pollicetur, quid porro fieri oporteat. Ibi Georgius tyrones convocatos hortatur, ut crucibus purpurei coloris ipsi quoque pectora muniant; quo signo ab aliis dignosci queant, dictoque sint audientes, se brevi effecturum, ut fidei religionisque suæ, qua divinitus tacti, pia adversus Turcas arma sumsissent, minime pœniteat; sed ejus pietatis digna præmia consequantur. Et quum vulgo innotuisset creatum a Cardinale exercitus ducem, virum militiæ clarissimum, qui nuper præcipuum Turcam singulari pugna victum occidisset, in castra venisse, multo plures undequaque ad eum confluxere; adeo ut memoriæ traditum sit, intra mensis spatium ultra XL. hominum cruce signatorum millia unis in castris visa esse præter illos, qui haud minore numero circa Varadinum, Albam, Colociam & Baciam, aliaque loca sumtis crucibus se aggregasse nunciabantur, & propterea bellum cruciatum vulgo denominatum. Adjunxere se illis plurimi quoque ex ordine minorum sacerdotum ac sacrificulorum, qui quotidie in castris magno multitudinis concursu sacra facere consueverant. Georgius cum castra in militarem formam redacta composuisset, tyronesque variis exercendo laboribus, quantum angustiis temporis licebat, expeditiores redditos, armis, telis, & rebus necessariis instruxisset, a Cardinale, aut ab Rege, quid fieri juberent, expectandum censuit: & Gregorium fratrem ad se vocatum in exercitu legatum constituit.

Thomas Cardinalis illum cruce insignit.

40000. cruce signatorum intra mensem concurrerunt.

1514.

Nobilitas rusticis interdicit ne militatum abeant.

Interea cum agrestes catervatim ad castra quotidie properarent, & neglectis omnibus non nisi grandævos senes, ac mulierum & parvulorum gregem, aut infirmissimum quemque domi relinquere viderentur, coacta nobilitas obviam ire, in eos, quos aut domi reperire, aut ex castris redeuntes deprehendere poterant, crudeliter sævire cœpit, eo fine, ut ad pristinæ conditionis servilia ministeria redigerentur; neque enim per seipsa agros vineasque colere, aut fruges demetere, res sibi inconsuetas valebat; & aliis in operibus, quæ ab agricolis obeuntur, insigne detrimentum patiebatur. Quas ob causas frequentes querelæ ad Georgium deferebantur ab tyronibus, petentibus, ne ipsis quod in castra venissent, fraudi & crimini esset. Postremo Laurentius sacerdos e Ceglegdio oppido, cujus ut dudum cogniti familiaritate utebatur, & cui tyronum præcipui quotidie de illatis sibi suisque a nobilitate gravissimis contumeliis lamentari non desinebant, sæpissime ad ulciscendas suorum injurias, & compescendam nobilitatis insolentiam, suadendo & gravi sermone cohortando incitare & exacuere non prætermittebat. ,,Se ad ,,Regis & Cardinalis edictum arma in hostes ,,sumsisse, verum a nobilium perulantia omni ge-,,nere crudelitatis prohiberi, ne imperata exe-,,qui possint; neque solum castris adeundis ar-,,ceri, sed ad sordes servilium operum adigi; ,,idque adeo severe & crudeliter, ut profici ,,patientia nihil possit: Quæ si tolerentur, gra-,,viora imperia immineant, quibus in sangui-,,nem & bona miserorum hominum sæviant: ,,modo nobilitatem, modo ejus procuratores ,,perditissimum hominum genus vim & contu-,,melias miscere, nihil cupidini, nihil im-,,manitati eorum invium aut exemtum, antea ,,in corpora tantum exercitam crudelissimi do-,,minatus libidinem esse, nunc etiam saluti & ,,felicitati animarum post hanc vitam avare & ,,crudeliter invideri: ne videlicet summi in ,,terris Pastoris & communis omnium parentis in-,,indulgentia uti & frui permittantur. Ipsum a ,,Deo Optimo Maximo e cœlo demissum esse, ,,qui tot tantisque miseræ plebis ærumnis mor-,,te ipsa gravioribus avertendis, acerrimeque ,,vindicandis vires facultatesque omnes inten-,,dat, & arma ac exercitum, quæ divinitus, & ,,auctore, ut credi par est, Numine, in manibus ,,& potestate habeat, ad pœnas a sceleftissimis ,,hominibus exigendas, ac eorum intolerabilem ,,superbiam cum summa crudelitate conjunctam ,,perdomandam, omissa alia omni cogitatione ,,convertenda existimet.

Laurentius sacerdos Georgium, ut nobilitatem coerceat hortatur.

Gregorius fratrem dehortatur ab hujusmodi consiliis.

His atque talibus Georgius non parum animo commoveri visus est. Sed cum sermoni interesset Gregorius ejus minor natu frater ac legatus, placidiore ingenio consilioque vir, increpito vehementius Laurentio, animum illius alioquin ferocem, & rerum novarum cupidum, quantum verbis & oratione poterat, mitigabat: ,,Hujusmodi consilia periculosa esse ,,plerumque, & fœta inceptu, fœdiora exi-,,tu; nobilitatis partes armis & bello defen-,,dendas Regem & Proceres procul dubio om-,,nibus viribus suscepturos esse; tyrones istos ,,plebeios adversus veteranum militem, & ,,nobiles in armis ætatem agitare solitos, quid ,,aliud facturos, quam ut abjectis armis in fu-,,ga & latebris salutem quærant, captique & ,,cæsi ac debellati acerbissimas temeritatis suæ ,,pœnas persolvant. Se quidem, si quid tale in ,,animum induxerit, quod præter officium & fi-,,dem sit, quanquam eum ut fratrem singulari a-,,more complectatur, protinus castris excessurum, ,,neque unquam ullius instinctu in Rempublicam, ,,Regem, fratres, amicos, popularesque suos gla-,,dium vagina educturum. At Georgius, ad quem graviores indies querelæ ab agrestium turba veris falsa miscentium adferebantur, seu Regis inertiæ contemtu, nobilitatisque odio, seu rerum novarum cupiditate, vel aliis de causis depravato animo, seu quod intellexisset Regi in animo esse, ut exercitus, cui præerat, in Croatiam ad ferenda adversus Turcas Tininiensi urbi acerrime incumbentes auxilia, primo quoque tempore duceretur, neque ipse tam longum & difficile iter subire vellet, salubriora consilia rejecit, & quod diu occultaverat plenum diri facinoris consilium, pectore expromsit, nefariisque armis in nobilitatem versis, agrestibus in eam, prout cuique animus ferebat, omnibus crudelitatis & sævitiæ modis grassandi & debacchandi licentiam concessit. Nec mora; in Budæ & Pesthi suburbanis nobilium domos magno impetu de improviso invadentes spoliare, incendere, ac obvios ex eorum numero quosvis exquisitis tormentis cruciatos interficere cœperunt. 1514.

Sed insuper habito ejus consilio arma in Nobilitatem convertit.

Budæ & Pesthi suburbia deprædatur.

Edicta regia adversus Georgium & cruce signatos.

Quæ quum ad Regem & Cardinalem certissimis nuntiis perlata essent, perturbato animo, id quod erat, suspicati, cruce signatos una cum duce eorum rebellasse, edicto vetuere, ne amplius quispiam cruce signaretur, Georgioque cum suis omnibus, nisi intra paucos dies ad saniora consilia redirent, aqua & igne interdixerunt, eosque hostium loco haberi voluerunt. Georgius quum hæc cognovisset, non diu in propinquis Budæ locis moratus, exercitum bipartito, ut commeatui commodius esset provisum, divisit, ac duobus agminibus, sed admodum validis, Segedinum versus contendit, & Laurentium presbyterum (sic enim eum vocabant) in Baciam, Barnabam vero simili nomine versus Agriam proficisci jussit, ut copias, quæ in illis locis convenerant, ad se adducerent. Gregorium autem fratrem, a militibus Gheczonem appellatum, qui nefaria ejus facta consiliaque vehementer improbabat, invitum & renitentem apud se retinuit. Quacunque autem iter factum est, omnia rapinis, prædis, populationibus, incendiis longe lateque infesta reddidere, ut villæ & prædia, ac domus nobilium injectis ignibus conflagrarent, & ardentia tectorum culmina ac flammæ Budam usque conspicerentur. Ambrosium Saberesium civem Pesthanum cum tribus legionibus in iisdem castris reliquit, ac ut illa muniret, & in omnes partes arma ostentando, & præduas agendo, metum & formidinem circumferret, in mandatis dedit, ne quid de suis consiliis a Rege & nobilitate sciri certi posset. Quum autem Nicolaum Tornalium, nobilem equestris ordinis virum, qui de eorum itinere explorati nihil habebat, Varadino venientem forte fortuna obvium habuissent, neque is fuga consulere sibi potuisset, captum ac omnibus ludibriis & convitiis oneratum verberatumque ad Georgium adduxerunt, qui illum extemplo interfici jussit. Progrediendo demum & ubique terrorem spargendo, aliquot

Divisis copiis omnia ferro, flamma, rapinisque vastat.

Nicolaum Tornalium Nobilem interimit.

1514. aliquot minora castella, & domos fossa & vallo munitas, quales passim in Pannonia a nobilibus habitantur, facto impetu expugnarunt, in quibus præter commeatum omnis generis, & variam supellectilem, vestesque & pecuniam, pulveris quoque sulphurei non parva copia, & tormenta aliquot currulia, quæ falconetæ vocantur, quibus hactenus caruerat, inventa sunt; quæ Georgius ad futuros belli usus secum avehi jussit. Postquam Segedino appropinquasset, ad oppidum frequens & populosum, quanquam nullis cinctum mœnibus, fossa tamen circumducta & vallo egregie se muniverat, latronumque adventum sumtis armis & paratis animis expectabat, aggredi illud non est ausus, quod in eo præter civium & incolarum magnum numerum ad tria millia piscatorum habitare, & omnes egregie sese defensuri dicerentur. Ibi enim amnes aliquot, sed inter reliquos Marysus ex Transylvania navigabili alveo decurrens, Tibisco miscentur, maximamque piscium copiam nutriunt.

Segedinum aggredi haud audet.

In tanta rerum perturbatione Rex & Cardinalis metu consternati, ac consilii propemodum inopes, Senatum frequentem convenire jubent. Major illius pars censebat Emerico Perenio Palatino potestatem dandam, ut daret operam, ne quid Respublica detrimenti pateretur. Aliis consulentibus, quum Palatinus senio & sævissimis articulorum doloribus obnoxius, ideoque sella gestari solitus, belli munia exercere non posset; & ipsa immanium latronum colluvies in Transylvaniam Georgii ducis sui patriam iter intendisset, Joanni potius Comiti Scepusiensi bellum demandandum. Nonnulli auxilia a Maximiliano Cæsare sponte & offerente, & Sigismundo Rege Poloniæ petenda existimabant. Sed Joannem Bornemissam senem, cui Uladislaus plurimum tribuebat, sententiam rogatum in hunc modum loquutum ferunt: Quum ingruentis „necessitatis vis fores pulsat, atque adeo acri„ter urget, omnem prolixæ consultationis „moram excludit; sed fortitudine atque au„dacia opus est. Audivistis a plerisque, qui „ante me sententias dixerunt, sceleratos agre„stes jugum exuisse, & arma contra Regem „& communes Dominos cepisse; interfici no„biles, rapi eorum filias virgines, divelli li„beros a parentum complexibus, templa, do„mos exspoliari, cædibus, incendiis, luctu, „cadaveribus, cruore omnia misceri. Sed quid „dico, audivistis? imo sævas domorum con„flagrationes, & flammantia tecta e fene„stris conspexistis, vulnera, verbera, exilia „quamplurimorum cum parvulis liberis & „conjugibus fugientium, lachrymas & eju„latus oculis vidistis; cujusmodi miserorum „hæ duæ urbes etiamnum plenæ sunt, atque „indies amplificantur. Equidem ita existi„mo omnes cruciatus, omnia tormenta mi„nora hisce facinoribus esse, eaque etiam ra„rissimis & crudelissimis pœnarum generibus „vindicanda. Sed quum res, ut supra memo„ravi, celeritatem expetat; an adhuc ab ex„teris Principibus auxilia expectanda arbitra„bimini? quæ quum tarda incertaque sunt, „tum vero donec internuntii eunt & redeunt, „& tempus teritur, & latronum vires ita cre„scunt, ut neque nos, neque Rex noster in„clytus, ac liberi ejus intra ipsas urbes tuti & „securi vitam agamus. Proinde quum scele„stissimus latronum ductor versus Transylva„niam deflexisse nuntietur, censeo Joanni „Scepusiensi Comiti, in cujus provincia bel„lum futurum apparet, quam maturrime edi„cendum, ut Siculos, Saxones, Ungaros, Thra„ces, & stipendiariorum promtissimos milites „e Temesuaro, Nandoralba, Severino, Arsova, „cæterisque locis in unum cogat, ejusque nefa„riis conatibus obviam eat. Ego contra has „perditorum hominum copias, quæ in agro hoc „transdanubiano prædando vagantur, sine mora „cum prætorianarum cohortium & equitatus „agmine, item clientelis, quas tam meo, quam „regio nomine haud contemnendas in obsequio „& potestate habeo, progrediar: nec dubitabo, „quin nobiles frequentes armis captis sese mihi „adjungant; præterquam quod Budenses, ac „aliæ civitates impigre auxilia collaturæ sunt: „quas omnes ut hoc quam promtissime & quam „celerrime præstent, regia mandata serio inci„tabunt: iis vero perduellibus, qui in conspe„ctu Regis nostri nefaria arma exercere, Rem„que publicam summa perfidia exagitare ausi „sunt, perdomitis (quod mihi haud factu diffi„cile futurum animus præsagit) spes me magna „tenet, fore etiam ut de aliis, qui passim latro„cinantur, ac de universi belli summa haud in„certam victoriam reportemus.„ 1514.

Consultat de bello adversus rebelles suscipiendo.

Joannis Bornemissæ sententia.

Quæ quum Regi & Senatui placuissent, statim per celerrimos nuntios Joanni Scepusiensi denuntiatur. Sed is animadverso periculo exercitum jam ante sponte convenire jusserat, intentusque in omnes occasiones, conatibus hostium avertendis invigilabat. Palatinus pedibus totisque artubus captus, de iis, quæ in Senatu acta erant, certior redditus, auxilia sine mora misit: cætera nobilitas, quæ in propinquo erat, armata brevi Budam confluxit; nec Budenses & Pesthani in adjungendis peditum cohortibus defuere. Bornemissa summa adhibita celeritate, nec expectatis, quæ in itinere erant, auxiliis, Danubium trajecit. Franciscus Battianius, & Ladislaus Moræus, juvenes cubiculo regio assueti, ea in expeditione prima militiæ rudimenta posuere. Primo itum est haud longius, quam ad Pesthana suburbia e regione Budæ, interfluente Danubio in planitie sita. Nec mora, Paulum Tomoræum, quem legatum in exercitu esse jusserat, cum equitum ala versus castra hostium, quæ in propinquo erant, proficisci, & eorum consilia explorare jubet; ipse cum exercitu subsequitur.

Qua Joanni Scepus. Comiti id bellum demandatur.

Copiis regiis coactis Paulus Tomoræus castra hostium in Pesthanis suburbiis expugnat.

Præerat perduellium castris Ambrosius Saleresius, civis olim Pesthanus, quem Georgius legatum ibi reliquerat, vir haud ambitiosus aut turbulentus. Prius quam ipse signum pugnæ dedisset, agrestes audito hostium adventu arreptis equis turbidi & feroces, quanquam militiæ rudes, in Tamoræum feruntur, & ab eo non magno negotio funduntur: cæsis ex eorum numero compluribus, cæteris in castra refugientibus: captivis vero ad Bornemissam ductis, inter quos Sacerdos quidam erat: quos quidem ipse, intellectis prius ab eis quæ scire volebat, interfici jussit. Ulterius vero progressus, & Ambrosium explicatis signis, & more militiæ ordinatis agminibus venientem conspicatus, uti erat pio, & miti,

rebellesque cædit ac fugat.

1514. miti, literisque exculto ingenio, prius quam acie decertaret, tentandos ejus & perduellium animos existimavit, si quo pacto ad sanitatem reduci possent, & bellum citra cædem & sanguinem conficerentur. Itaque mittit præcones, quos secum habebat prætorianos, Ambrosio cognitos, per quos pollicetur illis omnibus regio nomine veniam, ac noxæ impunitatem, si positis armis ad pristina obsequia reverterentur. Quod si eis bona pacificaque consilia amplecti cordi sit, abjectis armis in dextram partem confestim digrediantur: qui vero in pertinacia & obstinatione persistere decrevissent, & ad sinistram deflexissent, eos se hostium loco habiturum minatur. Ambrosius qui non perverso animo, sed religionis ergo cruce sumta se cæteris aggregaverat, gravi sermone, ut Bornemissæ salubria monentis consilia amplecti vellent, nec incertam Martis aleam temere subirent, admonuit. Et agrestium plurimi ejus verbis persuasi, tum vero instantis pugnæ metu una cum Ambrosio facta deditione in dextram partem secessere.

Complures turbidi & præferoces aliorum proditionem increpare, probris & convitiis Ambrosii nomen proscindere, ac postremo ad sinistram flectentes prælium poscere. In quos quum Bornemissa ad incutiendum terrorem tormenta displodere jussisset, ac tubæ & tympana concrepuissent, promtissimos levioris armaturæ equites præeunte Tomoræo immittit, ipse cum cataphractis, reliquoque exercitu subsequutus eos in vestigio adoritur. Non tulere agrestes vim & impetum nostrorum, vixque tentato certamine perturbati, & loco submoti terga dedere. Magna strages inconditæ multitudinis, præsertim peditum, qui effugere non poterant, edita, ita ut campi cadaveribus strati passim cernerentur. Castra, quæ carris muniverant, capta fuere & direpta. Sed Bornemissa fugientes ultra silvam Irsazegam insequi prohibuit, receptuique cecinit. Parta victoria post paucos dies triumphanti similis Budam incolumem reduxit exercitum. Captivorum autem partem auribus & naso mutilatam, ut aliis exemplo essent, dimisit; nonnullos, qui facinoribus insignes erant, jussu Regis & Senatus magistratibus tradidit, de quibus supplicium sumtum est. Hoc successu, ceu fausto totius belli finiendi omine Nobilitas aucta animis, variis in locis prospere cum iisdem agrestibus conflixit. Milites quoque Hippolyti Estensis Cardinalis, qui tunc Agriensem Episcopatum tenebat, in subjectis Agriæ campis, nec non Franciscus Perenius Varadiensis Antistes, non procul Varadino conjunctis cum Emerico Cibaco, Paulo Artandis, Benedicto Bajonio, & Nicolao Glesano viribus magna cæde hostes profligarunt, ut dissipati & male habiti, pars ad castra Georgii sese proriperet, pars in Poloniam, aliisque remotioribus locis latebras quærere cogeretur.

Profligatæ & alibi in diversis locis rebellium copiæ.

Georgius Chanadium oppidum capit & diripit.

Interea Georgius nihil tot usque adeo funestis & asperis suorum successibus fractus, evitato, ut diximus, Segedino, Chanadium iter flexit, atque oppidum illud amplum, sed nullis cinctum mœnibus, parvo negotio cepit atque diripuit: grassatus in omnium domos & facultates, sed præcipue sacerdotum. Urbis Episcopus Joannes Chaquius, vetusta & nobili familia oriundus, cum se in arcem trepidus 1541.
recepisset, & obsidionem aliquamdiu tolerasset, ad extremum commeatu & rebus necessariis destitutus, effugere, quo fors tulisset, potius quam perfidis latronibus deditionem facere, constituit. Et quum noctis tenebris tectus lembum paucis comitantibus conscendisset, quo Marysum amnem, qui e Transylvania profluens arcem & oppidum præterlabitur, superare, & ad proximos montes tutioraque loca evadere posset, infelici casu in agrestes incidit, a quibus captus, & multis affectus probris & contumeliis ad Georgium perductus est; quem is post multa verbera & cruciatus indutum stola sacra ac infula (gemmis tamen & unionibus magni pretii, quibus ornata erat, sacrilega manu detractis) peracuta sude per inguina adacta in modum interfici jussit. Simili modo in quosdam Nobiles, summo loco natos, Georgium Docium, & Petrum Ravasdium parem exercuit crudelitatem, nec cuiquam Nobilium pepercit, aut ullam lenitatis aut clementiæ laudem quæsivit, quanquam sæpius a Gregorio fratre nimiæ sævitiæ incusaretur. Hunc vulgo Gerzonem vocabant, & militabat in castris plane invitus, frequenterque illum, ut ad frugem & saniora consilia rediret, frustra hortabatur.

Episcopum ejus Joann. Chaquium palo in inguina adacta occidit.

Eadem crudelitate grassatur in alios Nobiles.

Sed Georgius omnem iram vindictæque suæ odium in Stephanum Telegdinum effudit, quem in Senatu contrarias Cardinali partes sequutum, promulgationem Indulgentiarum dissuasisse supra retulimus. Eum siquidem domum proficiscentem cum in itinere agrestes intercepissent, novo, & in hanc diem inaudito tormentorum genere, & quod non solum oculi honestorum hominum, sed etiam piæ aures aversentur, e medio tollendum curavit. Funibus enim per testes & membrum genitale in prælta furca suspensus, vir clarissimus, & ea calamitate prorsus indignus, sagittis & sclopetis spectante Georgio miserabiliter interfectus fuit. Nec minore crudelitatis exemplo usum ferunt Laurentium Presbyterum, Georgii asseclam, & ex amicorum intimis præcipuum. Quum enim prædandi causa castris exiisset, Nicolaum Zolomium, virum præclaræ & antiquæ nobilitatis, cum tribus fratribus germanis domi inventum, injecto tectis igne cum familia omni & supellectili, quam agrestes diripere non poterant, concremavit.

Singulari vero & barbaro exemplo in Steph. Telegdinum.

His in hunc modum non sine divinarum humanarumque rerum confusione peractis, Georgius an in Transylvaniam patriam cum exercitu ire, aut iisdem in campis inter Chrysium & Marysium fluvios terrorem belli circumferre consultius foret, diu deliberavit: postremo sententiam Laurentii Presbyteri, qui iis diebus ex Bachiensi provincia redierat, copiasque haud contemnendo numero adduxerat, Antoniumque Longum, ut cum reliquo peditatu spectabundus subsequeretur, hortatus fuerat, probavit. Is declinata Transylvania, in qua Scepusiensis parato exercitu conatus ejus observare ferebatur, iisdem quibus erat in locis bellum gerere, & Temesuarium, si qua arte capi posset, tentandum suadebat: quod Stephanum Bathorium abesse, nec urbem rebus necessariis satis munitam intelligeret. Si vero cœptis fortuna minime responderet, tum vero tutum ad proximos Turcas receptum

ceptum habere posset. Sed Stephanus hujusmodi belli rumoribus excitus, usque ad Naglacum castellum, Joannem & Marcum Jaxitios conveniendi causa venerat, ut quorsum agrestium consilia tenderent, certius intelligeret. Itaque quum ab exploratoribus didicisset, latrones in ejus perniciem omnia machinari, continuato dies & noctes itinere Temesuarium reversus est, & se ac suos ad ea, quæ sustinendæ obsidioni necessaria erant, accinxit. At Georgius motis Chanadio castris, quæ ex tot tantisque rapinis, commeatu, & rebus omnibus necessariis abunde, instructa erant, Idibus Juniis ad campum Ulicianum, haud procul ab arce & flumine Temeso consedit. Sequenti die propius urbem movit, & tormenta currulia protrahi, iisque mœnia concuti imperavit. Oritur Temesus in alpibus Transalpinæ Valachiæ & Severino oppido vicinis, Barzaque & Beogo, aliisque ignobilioribus amnibus in se receptis, justæ magnitudinis alveo decurrens, nomen propinquæ urbi præbet.

Georgius Temesuarium obsidet.

Quum difficillima futura videretur oppugnatio, quod locum natura munitum veteres Pannoniæ Reges contra vires Turcarum jam tum plus satis invalescentes, arte & opere munitiorem reddidissent; cogitavit flumen alio derivare, ut ab ea parte oppido minus munito potiretur. Habebat in castris operas innumeras, quibus in loco paulum ab arce distante, quem nimirum majores falconum aut colubrinarum pilæ attingere non possent, propositum opus aggreditur. Erat res in summum adducta periculum: quandoquidem tot millibus agrestium sine intermissione labori incumbentibus perfici inceptum opus posse videbatur; quum Bathoriani animadverso discrimine ab arce simul & oppido erumpentes, tam eos, qui operi intenti erant, quam qui armati in stationibus, ut tuto operarentur, excubabant, magna edita strage in fugam conjecerunt; ac palantes & perterritos, prius quam ex castris auxilium adferri posset, magna ex parte trucidarunt. Tametsi autem ea res in irritum cessisset, Georgius tamen cœptæ oppugnationi acrius instare, mœnia majoribus colubrinis concutere, suos animare, eisque urbem opulentam diripiendam polliceri.

Stephanus Bathorius copias auxiliares a Joanne Comite Scepus. petit.

Verum Stephanus de sua, & suorum, urbisque salute solicitus, a Comite Scepusiensi, qui in propinquo erat, opem implorandam statuit: quanquam æmulatione honoris, ut fieri solet, ac aliis de causis non leves inter eos simultates intercedebant. Igitur misso ad illum nuntio cum litteris, quanto in discrimine versetur, significat, petitque & obtestatur, ut oblitus privatæ dissensionis seque & Rempublicam a perditissimorum latronum furore & rabie vindicare velit. Joannes igitur, quem nostri a præfectura Transylvaniæ Vaivodam, hoc est ducem appellant, & nos deinceps eo modo nominabimus, sepositis in præsens Reipublicæ causa privatis affectibus, maturam laborantibus opem ferre decrevit, vehementer eum ad id impellente Verbecio regni prætore, cujus consilio plurimum tribuebat, qui eo tempore in Transylvania manebat. Nec mora, justo exercitu tormentorumque apparatu instructus summa celeritate continuatis itineribus progreditur, cæterisque ducibus, ut ad Portam ferream conveniant, edicit. Locus est in finibus provinciæ, ubi quondam Joannes Hunniades, dux bello clarissimus, ingentes copias Mehemetis Turcarum principis deleverat. Inde ad planiora & patentiora loca alpium radicibus subjecta cum exercitu perventum. Nobilitas etiam omnis odio ingenti, ac vindictæ cupidine incitata, atque adeo Francisci Vardani Albæ Juliæ Episcopi milites & copiæ, admirabili consensu certatim nomina dantes in castra properavere, tanta quidem alacritate, ut nemo omnium domi relictus esse videretur.

Joannes Vaivoda Georgium aggreditur.

Quum mense Julio in maximis Solis ardoribus haud procul a conspectu urbis explicata e disciplina & directa acie, concrepantibus tubis & tympanis, pomeridiano tempore in eosdem Uliciæ campos perventum esset, Georgius, qui eo die laute epulatus, vino usque ad temulentiam se ingurgitaverat, visis hostibus nihil se animo dimittere, sed propere prælii signum dare, agmina equitum & peditum in ordinem disponere, & quantum crapulæ plenus poterat, singula ducis munia obire. Adjuvabatur tamen Geczonis legati & fratris, & Laurentii presbyteri opera studioque, qui agrestium animos per se ad certamen paratos acrioribus verbis hortando & animando stimulabant; illum diem, illam pugnam fore, quæ ipsis eorumque posteris ingentem gloriam allatura sit, si in virtute & dextris, victoriaque salutem quæsiverint; sin degeneres turpique formidine perterriti fugam circumspectent, tum vero exilium, egestatem, compedes, fœdæque necis laqueos, morteque ipsa graviora supplicia expectanda. Ex adverso Vaivoda suos quam brevissime cohortatus, meminissent, inquiebat, quam multos insontes & innoxios, genere opibusque clarissimos viros, omnium mortalium pessimi latrones inaudita morte sustulissent: nunc tempus advenisse, ut eis omnibus, ac flagitiosissimo imprimis eorum duci, nobilitatis stirpes exscindenti, ac Regnum Ungariæ affectanti acerbissimas pœnas irrogent; neque quicquam dubitent in eos, qui jus fasque exuerunt, ac se Deorum atque hominum impios hostes declararunt, ferrum stringere; quum certum sit eosdem conscientia scelerum exagitatos e vestigio terga daturos.

Acies utrinque instruitur.

Postquam hæc dixisset, dextrum cornu Jacobo Banffio Linduano legato suo, sinistrum Lucæ Quismariano, veteranorum suorum præfecto curandum commisit, ipse in medio constitit, aciemque ita extendit, ut ea in longum directa a fronte simul & utroque latere hostes invaderentur. Pari modo in partibus agrestium factum est, ita ut Georgius mediam aciem teneret, Gezo ejus frater & legatus, ac Laurentius presbyter duobus extremis cornibus præessent. Structis in hunc modum ordinibus, & exardescente certamine agrestes spe & exspectatione diutius acriusque pugnavere, nostrorumque impetum diu tantis animis viribusque sustinuere, ut victoria in ancipiti esset. Ad extremum Vaivoda prætorianum militem ac Siculos equites & limitaneos equis armisque validiores; ac usu armorum causæque æquitate superiores immittit; quorum gladiis quum plurimi occumberent, plures vulneribus debilitarentur, vacillare aliquantum ac loco pelli cœpere; denique instantibus pertinaciter Vaivodanis effusa fuga sequuta est. Fugientes Georgius, vixdum exhalato vino, hinc inde obequitans,

Acriter pugnatum.

Tandem rebellibus

in fugam conjectis. quitans, & vociferans, retentare frustra conatus, a Petro Petrovitio, turmæ equitum præfecto, equo deturbatur, & non sine vulnere capitur. *Georgius & frater ejus vivi capti.* Eandem adversæ fortunæ calamitatem subiit etiam Gezo, præmium invitæ & inauspicatæ militiæ consequutus, quum captus & ipse in manus hostium vivus devenisset. Quæ res Vaivodæ incredibilem lætitiam attulit: nihil enim magis omnibus votis exoptabat, quam hos ambos perduellium duces & antesignanos in potestate habere; quam ob causam postea Petrovitium ad summos honores evexit. Erat is ex Posega provincia Ungariæ oriundus, Vaivodæque sanguine junctus. Cæteri ab exacerbatis nobilibus, *Reliqui obtruncati, dissipati, & in fluvio Temeso periere.* & milite natura feroce in fuga cæsi & obtruncati, campos cadaveribus accumulatos replevere: plures hausit præterfluens Temesus amnis, quum transire conantes ab insequentibus militibus aut trucidarentur, aut aquarum vorticibus crudeliter immersi interirent. Alii, quorum magnus numerus fuit, abjectis armis, sublatisque manibus, & in genua provoluti cum multis lacrymis misericordiam & veniam implorabant; qui tamen ab inclementibus & iratis militibus aut in vestigio cæsi, aut instar pecudum gregatim in castra abacti, ac compedibus & catenis constricti fuere: pauci notitia locorum ac viarum freti, aut qui priores fugam cœperant, ægerrime evasere, in- *Laurentius presbyter fuga evasit.* ter quos Laurentius presbyter, pernici usus equo (quod unum ad summa vota Vaivodæ defuisse videtur) non ea, qua alii fugiebant, via; sed Danubium & Bachiam versus cursum intendit, quibus in locis socios esse sciebat, ac felici sua sorte insequentium manus effugit. An vero Bathorius sub tempus pugnæ ex arce & oppido in hostes eruperit, uti quidem militiæ mos & jura exigere videbantur, non traditur.

In castris Georgii supra opulentam prædam & tormenta currulia, aliumque apparatum ingentem promiscuæ multidudinis ingens numerus captus est: plurimi enim conjuges & parvos liberos in castra adduxerant, ne domi relicti ad ludibrium & libidinem nobilitatis exponerentur: quorum maxima pars partim ferro, partim fame periit. Georgius cum Gezone fratre, ac post eos alii captivi insigniores catenis & restibus nexi in conspectum Vaivodæ ad- *Georgii apud Vaivodam pro fratre intercessio.* ducuntur. Et Georgius quidem constanti vultu, fortique animo eum ita alloquutus fertur: „Non peto abs te, invicte Vaivoda, ut mihi parcas, utere enim in me jure tuo prout volueris: „hoc unicum, quantum possum, postulo, ut æquior „in Gezonem esse velis; quem, palam est omnibus, meis in castris invitum, & a me vi coactum „militasse. Vaivoda se in eos pro meritis agere velle respondit, & ut in carceres distribuerentur, mandavit, in queis duo fratres honestiori quidem, sed cæteri arctiore custodia asservati fuere.

Ciganorum ministerium in castris Georgii. Sequuti erant castra Vaivodæ quam plurimi ex vagis illis, quos Ciganos vulgus appellat, vilissimum & abjectissimam hominum genus incertæque originis, in Transylvania ac utraque Valachia tortorum infamem operam exercere solitum. His Vaivoda negotium & curam excarnificandorum captivorum committit. In Gezonem tamen non nisi capitis supplicio animadverti jubet, quod vera esse intellexisset, quæ a fratre in eo excusando dicta essent. Horret animus recensere dira, enormia, & hactenus nunquam visa vel audita miserorum supplicia: tametsi enim extrema quæque promeriti forent, homines tamen Christianos & pios tam atrocem lanienam clementia & commiseratione temperare æquum fuisset. Arreptos *Enormia & crudelia de captis supplicia sumta.* siquidem circiter 40. ex captivis, in obscuros carceres condunt, & quidem tales, qui privatis Georgio ministeriis addicti fuerant; & quindecim dierum inedia maceratos discruciant, ut demum eis, si quos forte tam diu in vivis esse contigisset semiambusta viventis & spirantis Georgii membra mandenda & diglutienda offerrent. 1541.

Sed ex 40. infelicissimorum hominum numero, reliquis fame tabescentibus & demortuis, non nisi novem superfuere: inter quos Laurentium quendam fabrum ferrarium, qui illius equos soleis munire ferreis solebat, provectissima ætate jam senem, dum pueri essemus, olim vidimus. Interea ab iisdem tortoribus rudi e *Præcipue vero de Georgio duce eorum.* ferro solium, & corona sceptrumque, regia insignia conflantur; in quod Georgius nudus infertur, coronaque igne candenti resplendens capiti imponitur; adducuntur novem illi infelices, qui supererant, luridi fame enecti, semineces, umbris hominum similes, ac ut artus Georgii, qui ignito ferro tacti, stridorem quendam cum nidore emittebant, dentibus & morsu appetant, simulque diglutiant, jubentur; ni faciant strictis ensibus minabundi carnifices, & statim occisuri imminent. Quod ubi metu mortis fecere, dimissi quidem fuere, inter quos faber ille ferrarius fuit; sed tres, qui abominabilem offam non deglutiverant, illico cæsi fuerunt. Georgius non flere, non ejulare, non horrescere visus: tantum catulos caninos abs se educatos probrose appellans conticuit; ac forcipibus ignitis identidem lancinatus, postremo cum intolerandos dolores ferre amplius non posset, animam efflavit. Sed in eum vel jam vita functum impensius sævitum est: cadaver enim ejus latronum & proditorum more in frusta dissectum fuit; quæ Budam, Pesthum, Albam & Varadinum missa, furcisque suspensa prætereuntibus spectaculo ludibrioque fuere. De cæteris quoque pari acerbitate pœnæ exactæ sunt, ut multo maxima pars in furcas, aut iis deficientibus in proximas arbores, injectis collo laqueis suspenderentur: pars sudibus seu palis infixi miserabilem in modum interirent. Hunc exitum habuit factis suis congruum Georgius Siculus inauspicati belli funestus author & concitator, cujus formidine Pannonia omnis contremuerat; quo in bello variis præliis ad 40. hominum millia cecidisse feruntur.

At Bathorius ereptus gravissimo periculo, *Bathorii & Vaivodæ pollicitationes mutuæ.* immortales Vaivodæ gratias pro tanto beneficio, allatisque opportuno tempore auxiliis, agere, nunquam apud se intermorituram ejus memoriam testari, seque imposterum ad ejus obsequia quam promtissimum polliceri. Ad ea Vaivoda breviter pro se & modice disseruit; postremo illud a Bathorio contendere visus est, ne magistratum, aut quampiam officii functionem se ignaro aut inconsulto ambiendam existimaret; neve oblatam acciperet; ab se vero mutuam gratiam amicitiamque exspectaret; ad quod quidem Bathorium se obstrictum reddidisse ferunt. Quibus artibus non aliud quærebatur, quam ut hoc sibi conciliato æmulo, veluti obice amoto, minorem ad parandum sibi regnum difficultatem experiretur, ad quod bonis malisque artibus aspirabat: hi enim duo viri ea tem-

1514. tempestate, genere, ætate, divitiis pares, animi etiam magnitudine atque ambitione æque inter se certabant; quibus deinde patriam & Rempub. pessum dedere. Audito victoriæ successu Uladislaus, magno affectus gaudio, auxilia quæ e Bohemia & Moravia duce Bartholomæo, filio Victorini Ducis Munsterbergensis convenire jusserat, reverti imperavit.

Laurentius presbyter & Antonius Longus belli consilia renovant.

Cæterum Victoria potitus Vaivoda reditum in Transsylvaniam parabat, quum literis & sermone multorum ad eum perfertur, Laurentium presbyterum e pugna elapsum, in provinciam Baciam contendisse, atque isthic in agro Colociensi cum Antonio Longo, seditiosorum duce, improspere tentata belli consilia iterum instaurare, resque novas moliri. Antonius enim Uliciana Georgii & sociorum clade in itinere audita, cum copiis versus Colociam sese receperat. Quo cognito Jacobum Banffium legatum suum, virum promptum & impigrum, ad debellandos eos mittendum decrevit, majore copiarum parte, & præsertim equitatus ei tradita. Qui suscepto continuatoque itinire, uti erat ostendendæ adversus communes hostes virtutis cupidissimus, paucos post dies in Baciam pervenit. Ubi intellecto eos non procul ab oppido Apathio in castris esse, duobus millibus passuum probe consedit; nec nisi unius noctis spatio militibus quiete concessa, in eos instructis ordinibus processit. Tametsi autem hostes adversus victrices firmasque copias prælii fortunam tentaturos non putabat: verumtamen Laurentius & Antonius nihil superiore clade sociorum, ac fœdissimo ducis interitu perturbati in aciem prodeuntes, pugnam minime detrectavere, concursumque est ab efferatis hominibus tanta obstinatione, tantisque ad dimicandum animis, ut duabus aut amplius horis victoria in neutram partem inclinare videretur. Postremo equus Antonii glande trajicitur, nostrique globo facto eum circumsistunt & capiunt.

Jacobus Banffius eorum copias dissipat ac delet.

Antonius Longus captus.

Laurentius vulneratus fugæ se dat.

Altero ex ducibus amisso supererat adhuc Laurentius, & suos nutantes ac perturbatos, ne Antonii periculo terrerentur, voce, manu & clamoribus hortabatur. Sed dum inclinatos sistere, præliumque reparare contendit, atrociori exorto certamine multi ex parte agrestium occumbunt, & ipse in capite vulnus accipit. Ejus cruore fœdatam faciem socii conspicientes, lethalem plagam rati, & velut ambos duces amisissent, metu perculsi, qua quisque poterat, effuse fugere cœperunt: ipse etiam desertus a suis, quo sors tulisset, profugere potius, quam ad non dubiam diræ necis calamitatem sese dedere maluit. Banffius fugientes insequi prohibuit, seu quod milites longioris viæ tædio laboreque fatigatos, ac sauciatos complures haberet, seu quod cædibus ac sanguini miserorum agricolarum parcendum censeret. Castra hostium, & prædam omnem militibus ob bene navatam operam concessit. Antonius Budam perductus scelerum pœnas in quatuor frusta dissectus fæda morte persolvit. Laurentium vero presbyterum, quonam in loco, quoue mortis genere perierit, nemo scire potuit. Eum quidem e prælio aufugisse, neque ad Turcas transiisse constat. Sed an fugiens sibi mortem consciverit, aut desperabundus se in Danubium præcipitaverit, quum a nemine postea visus sit, incertum habetur. 1514.

Hoc modo Vaivoda, quanquam tanta parta victoria effuse lætaretur, ac intestino bello, captis & supplicio affectis immanium latronum ducibus, prosperum finem Deo juvante impositum, prorsusque debellatum esse existimaret; præter opinionem tamen fit certior, inter Vesprimium & Albam, circa silvam Bacaniam agrestes, Dominico quodam duce, cui Salso cognomen fuit, prædas agere, & non solum in domos Nobilium & facultates incendiis cædibusque grassari; sed etiam a sacris templis, eorumque donariis diripiendis impias manus minime continere. Quamobrem Gotharo Sitqueio, suo in arcibus Papa & Somlione præfecto dat in mandatis, ut quum ex solo Papensi oppido præter solitum præsidium quingentos civilis mercatoriique ordinis equites educere posset, exules & seditiosos illos invadere, pulsosque & disjectos meritis pœnis afficere contendat. Qui quum Albensibus civibus, & Joanne Gustonii Episcopi Jauriensis milite conjunctis consiliis & viribus imperata exequi conatus, aliquot etiam tormenta currulia una potrahi jussit, ac tumultuariam colluviem, nullis more militiæ excubiis in castris agitantem sine cunctatione aggressus, parvo negotio dissipavit. Tormenta enim callido, sed pio consilio, quo minus sanguinis funderetur, non pilis ferreis, sed stramine & herba viridi, aut detritis lacerisque pannis, idque genus quisquiliis implenda curavit: at cum propius mutuum in conspectum ventum esset, in eos displodi & exonerari præcepit. Quo facto tantus terror pavidos, & insolito tormentorum, quanquam inanium fragore ac fumo, militarique fremitu perterritos invasit, ut nullo contracto certamine abjectis armis, omni spe salutis in cursu & pedibus posita turpissime diffugerent. Pauci dum se ad defensionem parant, inter quos Dominicus, a fugientibus proculcati interfectique sunt: neque postea uspiam visum, aut auditum fuit, aliquam manum agrestium, nedum armatam, sed neque inermem justo aliquo numero congregari ac convenire in unum ausam fuisse: sic ut Vaivoda perduelles & seditiosos armis egregie ultus, liberatæ a tanto discrimine patriæ laudem tulisse haud abs re censeri queat; quanquam id omne grati animi officium, reique gerendæ ardens studium non ad privatum quæstum, sed eidem patriæ, reique publicæ Christianæ commodum, ante omnia jure meritoque offerre atque impendere debebat.

Agrestes circa Albam Vesprimiumque tumultuantes pulsi fugatique sunt.

tormentis herba, pannis & stramine onerati.

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER VI.

Scepusiensis Comitis laus a vulgo.

Soluta per hunc modum Temesuari obsidione, ac deletis ad internecionem agrestibus Scepusiensis Comes, idemque Vaivoda, magnus & clarus antea, major & clarior haberi cœpit:

1514. cœpit: spesque omnes Pannoniorum in eo sitæ esse videbantur, hunc solum asperrimo bello prudenter suscepto, & feliciſſime confecto pristinam libertatem eis restituisse prædicabant, a cæteris alieno sanguine & labore partum victoriæ decus invidiose obtrectari, sibique indigniſſime arrogari; Regem toga rarum, ad bella segniorem quam pericula requirant, intra parietes sedendo delitescere: hunc avertendis malis, tutandæque Reip. in omnes occasiones excubare, ideoque ei ob vetera & recentia in Remp. benefacta, propulsatumque ab eorum cervicibus ferrum, summi imperii præmia æquo jure deberi; hæc atque talia imperitum, malisque moribus imbutum vulgus, publice privatimque jactare, ejus dicta factaque in cœlum extollere.

Verbecius & Zobius ejus partibus addicti.

Flagrantiſſimi autem in ejus amicitia præ cæteris habebantur Stephanus Verbecius Prætor regni, ac Michaël Zobius, publici judicii assessor, ambo factiosi, ac lingua & moribus, fideque venales & immodici; quibus cum tumultus & res novæ placerent, multitudinis animos commemoratione virtutum ac fortunarum, liberalitatisque illius, quocunque volebant, impellere poterant, nemine ex regiis obsistente. Sed & Vaivoda comi sermone, nec absurdo ingenio, facili aditu, opibus, claritudini, gloriæque ejus respondentibus, occulta largitione, aliisque artibus partium suarum studiosos sublevare nitebatur.

Bornemissa & Cardinalis regiam auctoritatem tuentur.

Regias partes Joannes Bornemiſſa, exactæ ætatis & prudentiæ senex, & Thomas Cardinalis, aliique pauciſſimi ex Senatorio ordine, quantum poterant, sustentabant. Verum eo tempore Cardinalis auctoritas non tantum valde imminuta, sed maximo odio ac invidiæ, atque adeo periculo exposita erat: quod fere ab omnibus initia & origines abominabilis belli, ipsius ambitioni atque importunitati tribuerentur. Quamobrem dolos & insidias veritus Strigonii, duplicato præsidii militaris numero sese continebat.

Sclopetorum displosio in Regiam.

Hæc ad Uladislaum certiſſimis indiciis perlata, ab eo, quemadmodum alia omnia simplici taciturnoque ingenio negligebantur. Accidit autem iis diebus, dum tempus comitiorum, quæ ad Octobrem mensem indixerat, appeteret, jamque multi ex diversis regni lateribus convenissent, ut Rege ad summum diei crepusculum sacra audiente, incerti homines in cubiculum regium sclopetis duobus crassiores glandes disploderent, rati, ut credere par est, Regem istic esse: quod quidem atrox facinus quum vitreis fenestris magno cum strepitu dissilientibus, & glandibus in parietem conjectis innotuisset, ejus auctores quanquam diligentiſſime quærerentur, nusquam tamen inventi fuere. Suspicio in Vaivodanos extitit, quanquam non sat certis nixa fundamentis. Excitatus tam atroci casu Rex Cardinalem & Joannem ad se vocat, ipsisque suam ac liberorum suorum salutem commendat: quove modo res suas stabilire ac communire queat, exquirit. Ad quæ illi respondisse dicuntur, severitate, & paucorum quorundam, qui licentia abrepti insolentiores spiritus gererent, pœna & supplicio opus esse sibi videri, nisi Vaivodam maximum ex magno fieri velit. Verum quoniam mite ingenium habeat, nec ullius præclari ausi capax ejus natura sit, utpote qui vel enormium criminum delictis parcendum putet: ut breviter, quod sentiunt, eloquantur, ei etiam atque etiam animo prospiciendum esse, ut sibi liberisque suis amicos & necessarios parare studeat, in quibus senectuti suæ solatia, & liberis tuta præsidia collocentur: cœptamque cum Maximiliano per mutua connubia affinitatem ante omnia ad effectum perducat: qua una re cavendis adversariis atque opprimendis optime provisum fore. Quod si Sigismundus frater, quamvis apud eum soror Vaivodæ matrimonio collocata habeatur, in consortium consiliorum accedat, quod eum pro singulari prudentia, ac erga fratrem amore facile facturum arbitrentur, tum demum ad omnes insidias procul avertendas, vigatamque in tuto agitandam reliqua omnia in proclivi fore. 1514.

Bornemissa & Cardinalis Regi auctores sunt, ut affinitatem cum Maximiliano Imp. jungat.

Cuspinianus ea de re legatur ad Uladislaum.

Dum de his Uladislaus anxio animo consultat, opportune Budam venit missus a Cæsare Joannes Cuspinianus, tum victoriam de crucigeris agrestibus partam gratulaturus, tum ut de mutuis fœderibus propinquitatis vinculo confirmandis cœpta jam pridem superioribus annis per Joannem olim Episcopum Varadiensem consilia atque pacta bono fine terminaret. Petebat autem Cæsaris nomine diem & locum colloquio designari, ad quem ambo convenirent, remque transactam quidem, sed tot annis intermiſſam finirent.

Poloni legatio de victis profligatisque Moschis.

Eodem etiam fere tempore Christophorus Sidlovicius Sendomiriæ præfectus a Sigismundo fratre legatus advenit, ac lætiſſimum nuntium de Moschis, eorumque Rege Basilio apud Smolencum oppidum ultra Boristhenem situm, a Polono memorabili pugna devictis & profligatis attulit. Quæ duæ res Uladislaum supra domesticæ victoriæ lætitiam ingenti gaudio mirifice recrearunt. Itaque negotio cum iisdem communicato, atque etiam fratris legato in consilium adhibito, Cuspinianum dimittit, nihilque sibi gratius, nihil optatius ejus adventu, ac commemoratione componendi per connubia fœderis, accidisse significat. Hoc a Maximiliano expetere, ut quum Sigismundum fratrem colloquio & transactioni interesse vehementer cupiat, detersis, quas hactenus ob amicitiam cum Moscho Sigismundi hoste contractam aluerit, simultatibus odiisque, cum eo in gratiam redire velit. Quo autem tempore, quove loco colloquium instituatur, id se totum arbitrio ac voluntati Maximiliani permittere, dummodo nolit illud quam longiſſime protractum. Cuspinianus non diu Budæ moratus, de iis quæ egerat, Maximilianum certiorem facit; a quo responsum est, se comitiis Romani Imperii Augustæ Vindelicorum eo tempore occupari, venturum tamen Viennam ad Quadragesimæ tempus. Porro de Sigismundo, pro quo Uladislaus tantopere laboraret, nolle eum esse solicitum, quem ipse promte & benevole in gratiam recepturus, & deinceps loco fratris habiturus sit.

Quæ omnia Cuspinianus miſſis una literis Maximiliani, Uladislao significavit: & Sigismundus a fratre solicitatus e Lithuania, ubi eo tempore Moschici belli causa cum Regina Barbara conjuge, Vaivodæque Transsylvanici sorore agebat, Cracoviam venit, quo ad eum missus est ab Uladislao Bohemicus Cancellarius Ladislaus Sterenbergus, qui eum rogaret, ne ab hoc itinere suscipiendo alienum animum habere vellet, fœderique feriundo adesset. Quod sane ille amori fraterno se tributurum recepit: quanquam ut se excusaret, nec Maximiliano

vel

1515. vel reconciliato, & amicitiam promittenti crederet, complures e Senatorum numero suaderent. *Sigismundi Regis in Hungariam adventus.* Itaque cum mille quingentis equitibus splendide exornatis, supra aulæ regiæ comitatum, itinere per Moraviam facto, ad initium mensis Martii Tirnaviam Pannoniæ oppidum venit. Ubi eum Georgius Marchio Brandenburgicus, utriusque Regis e sorore Sophia nepos, ac Georgius Sacmarius Episcopus Quinqueecclesiensis, idemque regius in Pannonia Cancellarius obviam progressi, nomine fratris pro dignitate exceperunt; indeque Posonium deduxerunt, quo Uladislaus paulo ante cum liberis appulerat, ad eumque salutandum cum Ludovico filio, jam tunc nonum ætatis annum agente, extra urbem profectus, eumque arcte & amanter complexus ad hospitium deduxit. *Posonii a fratre Uladislao excipitur.* Transegere complures dies in urbe Posoniensi duo fratres, fortissimarum nationum Reges, adventum Cæsaris exspectando: interdum seriis gravissimarum rerum consiliis pertractandis operam dantes: interdum vero remisso animo ludis & spectaculis intenti.

Langus Cardinalis ab Imperatore missus ejus moram excusat. Interea Matthæus Langus Episcopus Gurcensis, & S. Angeli Cardinalis, Cæsari imprimis charus, ac omnium ejus consiliorum moderator, a Cæsare ad Reges missus Viennam, ac deinde Posonium venit. Is propediem Cæsarem adfore nuntiavit, seque interea moræ huic excusandæ missum: quod si Regibus videatur (ut tempus longiorque mora negotio quopiam agendo redimatur) conficerentur fœderis ac connubii tabulæ, ac Cæsari mitterentur perlegendæ. *Fœderis & connubii tabulæ ad Cæsarem Augustum missæ.* Quibus confectis Gurcensis Cardinalis mense Aprili Viennam reversus, tabulas ad Cæsarem Augustam misit per Wilhelmum Rogendorfium, qui mutatis ad celeritatem jumentis, quatriduo illud iter satis magnum confecit. Abeunte Cardinale grave & atrox incendium Posonii fortuito exortum, majorem partem civitatis absumsit: interque cætera arsit Uladislai hospitium cum multarum, quæ invalescente igne eripi non poterant, rerum jactura. *Incendium Posonii in Regia.* Sed Polonis impige rem gerentibus, ædes, in quibus Sigismundus diversabatur, intactæ mansere: quin iidem Poloni cæteras etiam domos, quas vagantia & ventis perflata incendia corripuerant, acerrime defendebant. Sed sisti ac reprimi ignes vix biduo potuere. Erant complures, qui incendii hujus cladem Uladislao infausti alicujus ominis prænuntiam fore portenderent: quod non civitas tantum ipsa, sed etiam quo privatim utebatur hospitio, conflagrasset.

Dum Regibus gravis & tædiosa expectatio esset, Gurcensis iterum Posonium secundo flumine mense Majo delatus, Cæsarem gravissimis rebus districtum ad eos venire hactenus non potuisse retulit: sed fœderis atque conjugii tabulis subscripsisse, petereque ut ipsi eas subscribendo confirment; ipsiusque tardiorem adventum æquo animo ferant: conaturum illum, ut brevi, mutua eorum consuetudine & alloquio quam jucundissime perfruatur. Præstitere id Reges, ac Cardinalem muneribus excultum dimisere. *Cæsar Viennam advenit.* Post ejus discessum Cæsar toto mensis Maji atque Junii decursu expectatus, frequentibus literis & nuntiis spem certam sui adventus præbuit, tandemque ad diem decimum Julii Viennam appulit. *Legati regii ad eundem.* Ad eum Reges ternos legatos ex Optimatibus selectos e vestigio mittendos decrevere: Uladislaus quidem Georgium Sacmarium Episcopum Quinqueecclesiensem, Ungaricum, ac Ladislaum Sterenbergum Bohemicum Cancellarios: 1515. Sigismundus vero frater ejus Joannnem Lubrancium Episcopum Posnaniensem, Lucam Gorcanum Poloniæ præfectum, ac Christophorum Sidlovicium, quem non ita pridem summum in regno Poloniæ Cancellarium constituerat. Qui eodem die Viennam profecti, perorante Georgio Cæsarem salutarunt, Regesque illius reditui gratulari, & quid fieri velit, jam pridem solicitis animis præstolari retulerunt. Quibus Cæsar per Petrum Mottam, Theologiæ, ut appellare solent, Licentiatum, genere Hispanum, brevi sermone respondit, gratissimam sibi accidisse Regum in propinquo præsentiam: missurum se paulo post legatos, qui ipsius voluntatem & postulata eis exponant. Qui triduo post Posonium venientes, Cæsaris nomine postulabant, ut Reges Viennam venirent, & Uladislaus ad Pruccum, Sigismundus ad Hamburgum, Austriæ oppida, hospitiorum commodius distribuendorum gratia seorsim iter facerent; deinde vero certum locum in finibus, ad quem Cæsar declarandi amoris & studii sui causa obviam profecturus eos exciperet, designabant. Legatorum princeps erat Christophorus Archiepiscopus Bremensis e familia Brunsuicensium Ducum oriundus, adjunctosque habebat præter Wilhelmum Bavariæ Ducem ipsius Cæsaris e sorore nepotem, multos alios amplissimi undecunque nominis & dignitatis viros.

Reges, approbatis iis quæ Cæsar per legatos postulaverat, diversis itineribus præscripto in loco priores adfuere; nec diu moratus Cæsar ad eundem locum venit. Videre erat patentibus in campis splendidissimas & ornatissimas trium populorum equestres pariter & pedestres copias mutua æmulatione armis, equis, & omni apparatu instructissimas, adeo ut omnes qui aderant, se nunquam eo spectaculo quicquam pulchrius aut elegantius vidisse testarentur. Nec mora, Cæsar primo omnium Uladislai liberos, Ludovicum & Annam, deinde Uladislaum, postremo Sigismundum singulari amore humanissime complexus, per Cardinalem Gurcensem, ut secum una Viennam venirent, hortari cœpit. Sed quum Uladislaus de suorum, qui aderant, consilio ea in re durior appareret, quod insidias vereretur, Sigismundus Rex difficultatem omnem facile sustulit; se enim Cæsari nihil diffidere, imo quo Cæsar juberet, se iturum testatus, fratri quoque ut idem facere vellet, auctor fuit. Quæ ejus promtitudo Cæsari longe omnium gratissima accidit; ita ut se ejus benevolentiæ nunquam fore immemorem diceret, effecturumque ne Sigismundum conceptæ de se suaque integritate spei & fiduciæ unquam pœniteret.

Altera igitur die Viennam pervenerunt, & *Imperatoris & duorum regum Uladislai & Sigismundi conventus Viennæ.* Cæsar tantos hospites exquisitissimis honoribus prosequutus, die XXII. Julii, qui memoriæ Divæ Mariæ Magdalenæ dicatus est, ad insigne Divi Stephani templum deduxit. Ubi Thomas Cardinalis Strigoniensis Mariam Cæsaris ex Philippo filio neptem Ludovico Uladislai filio rite desponsavit. *Maria nepti Cæs. Ludovico desponsata.* Cæsar autem Carolo, aut certe Ferdinando, alteri ex nepotibus ejusdem Philippi filiis, Annam Uladislai filiam se in matrimonium collocaturum conceptis verbis repromisit: ea pacta utrimque lege, ut regnum Hungariæ, si stirps Ludovici, uti evenit, interiret, deficeretque, ad eum Cæsaris nepo-

1515. nepotem, qui Annam ducturus esset, eorumque liberos certo juris hæreditarii nomine recideret. Deinde publicatis per Cuspinianum pacis & cognationis fœderibus de induciis cum Moscho, & pace cum Venetis facienda, convertendisque demum communi consensu in Turcas armis tractatum est. Et quidem opportuna ejus sacri belli occasio divinitus oblata esse videbatur, dum Solymus Turcarum Princeps deductis ex omni Europa copiis militaribus, adversus Persas & Aladeulum Dulgadiriæ provinciæ in majori Armenia Principem civile bellum gerebat. Sed gliscentibus inter Christianos Principes privatarum discordiarum perpetuis fomitibus, opportuna rerum gerendarum consilia ad non dubiam Reipublicæ perniciem neglectui habebantur.

Et Anna Carolo vel Ferdinando repromissa.

Pacta conventa de successione.

Regum abitus.

Cæsar confectis hunc in modum rebus, cum singulari amoris & benevolentiæ suæ testificatione, paucos post dies Uladislaum dimittit; atque is cum Ludovico filio, relicta apud Cæsarem Anna filia, ut cum Maria designata sibi nuru usque ad nubilem ætatem simul educarentur, Budam incolumis pervenit. Sigismundus autem cum eum aliquot diebus importuna Danubii exundatio Viennæ detinuisset, itinere per Moraviam facto, a Stanislao Turzone Episcopo Olomucensi lautissimo exceptus hospitio, in suum regnum reversus est. Sed & Cæsar paucis post diebus instituta Oenipontem profectione, Annam & Mariam Reginas simul educandas secum abduxit; neque postea diutius moratus ad bellum contra Venetos majoribus viribus prosequendum, Tridentinis jugis descendens in Italiam contendit.

Anna & Maria Reginæ simul educatæ.

Quæ dum agerentur, Emericus Perenius Palatinus, quam dignitatem supremam esse, Regiæque proximam, supra dictum est, sævissimis articulorum doloribus vexatus, Posonii subsistere erat coactus. Is cum contractam cum Cæsare affinitatem, ac successionis jura in ejus nepotes translata cognovisset, seu occulta ambitione ductus, seu Vaivodæ instinctu, sive sic fieri oportere arbitratus, quum nec equo insidere, nec pedibus incedere posset, *per fora & plateas civitatis passim curru circumvectus, contractibus illis a Cæsare & Regibus initis, quibus regnum Ungariæ* ad exteros transferretur, se tanquam Palatinum, cui id muneris & officii incumbat, nomine Statuum & Ordinum regni alta voce contradicere proclamavit; idque concurrentibus ad ejus rei spectaculum variis hominum generibus & turbis, sæpius repetivit; posteaque secundo Danubio Budam descendit. Quæ res ad Cæsarem & Uladislaum perlata, non parvam animis eorum perturbationem molestiamque attulit, veritis, ne ea temporis processu sibi suisque nepotibus fraudi esse posset. Igitur Uladislaus consilio jussuque Cæsaris eum ad se vocatum prolixiore sermone ejus intempestivi facinoris reprehendit, quod novas & justas, quas ad stabiliendam suam & liberorum suorum dignitatem rationes magno labore gravibusque impensis, nec improvido judicio quæsivisset, ipse privata ambitionis temeritate corrumpendas existimasset, multitudinique promiscuæ ad seditionem vel nunc, vel imposterum concitandam non levem ansam præbuisset. Velle ita se, ut recollecto animo cœptum opus retractare, sibique & suis data solenni revocationis syngrapha cavere haud cunctetur. Sed ille pro insita naturæ suæ superbia negavit se a susceptis consiliis vel latum unguem

Perenius Palatinus forte an Vaivodæ impulsu, pactionibus a Cæs. & Rege initis repugnat.

Reprehensus ideo a Rege,

& ut revocet ante cæpta, imperatum,

discessurum; addiditque inflatiore mentis duritie nihil majestatem ejus veritus, se etiam in futuris comitiis publicas nobilissimæ nationis suæ libertates, ne inauspicatæ exterorum potestati subjiciantur, si aliter subvenire nequeat, publica facta contradictione defensurum: neque detrectare, quin suo erga patriam & Remp. voto ac pietati vel honesta morte satisfaciat; quum jam senio morbisque gravatus non longum vitæ finem sibi expetendum arbitretur. 1515.

quod constanter abnuit.

Hæc ad Cæsarem perlata, solicitum eum diu tenuere, cogitantem quibus modis atque artibus Palatinus deliniri, & in partes traduci posset; commeantibusque ad Uladislaum ultro citroque literis & nuntiis, mutuo tandem consilio tentandum illius animum & expugnandum largitione muneribusque decrevere. Itaque re deliberatá Uladislaus arcem Sarosiam edito in monte sitam, vicinamque civitatem Eperiessiam ex alto prospectandam hæreditario jure ei promittit, simulque effecturum apud Cæsarem (is ejus offerendi muneris primus præcipuusque auctor erat) ut ex uberiore ejus benignitate titulis & honoribus auctus sacri Romani Imperii Princeps & Dux Sarosiensis imposterum appellaretur. Quibus rebus Emerici animus avaritia atque ambitione præceps eo est adductus, ut diceret se fœderi & contractui Viennensi, privato quidem suo, sed nequaquam Palatinali nomine subscripturum. Verum Principes arbitrati, si promissa ei reddantur, fore ut ille quoad subscribendam syngrapham in eorum sit futurus potestate, arcem quidem Sarosiam ei tradidere. Sed dum solennes literæ & diplomata Principatus a Cæsare expediuntur, & ad illum perferuntur (quæ quidem expedita, nec tamen ad eum morte præventum perlata esse satis constat) ipse in gravem morbum incidit, quo paulo post Budæ e vivis excessit; condito prius testamento non obscuræ ambitionis simul & arrogantiæ pleno: quandoquidem in eo Uladislaum anxio solicitoque animo petebat, ne funus suum ad ripam usque Danubii prosequi dedignaretur; Proceres vero & Primores singillatim, ut trajecto Danubio ad Pesthana usque suburbia comitarentur; tum quot cerei arderent, quot currus, quot atrati famuli, qui numerus cantorum & sacerdotum, quantum itineris uno die faciendum, quibus in locis subsistendum esset, adeo exquisite minutatimque præscribebatur, a nonnullis vel fato functus haud immerito rideretur. Uladislaus tamen singulari pietate filium Ludovicum ad Danubium usque funeri deducendo adhibuit; atque illud in templo Terrebesiano, quod ipse memoriæ & honori Divi Pauli primi heremitæ a fundamentis construendum curaverat, conditum fuit. Mortuo Perenio Joannes Vaivoda. & quos factioni suæ addictos habebat, ad res novandas, regnumque tumultibus & dissidiis exagitandum occasionem invenere. De quibus prius quam agamus, operæ pretium fore duco, ut detrimentum, quod Palatino adhuc superstite a Turcis insigne accepimus, quo brevius potero, absolvam.

Tentatur largitione & capitur.

Obitus ejus & supremum elogium vanum & ambitiosum.

Per eos enim dies, quibus Reges Cæsaris adventum Posonii expectando tempus otio pariter & negotio transigunt; Vaivoda quia prima belli adversus agrestes prospere successerant, fortunam eodem semper tenore totius rei principia subsequuturam arbitratus, bellum in Turcas suscepit, & ad obsidendam arcem æquali fere intervallo inter Taurunum & Saman-

Clades a Turcis accepta duce Vaivoda.

1515. *Cavallam sive Sarnonem arcem obsidet Vaivoda.* mandriam sitam, animum adjecit, quæ a Turcis & Thracibus Dalmatisque Cavalla appellari solet, a nostris vero Sarno vocatur. Sciebat enim majorem Turcarum numerum trajecto Hellesponto in Asiam transfretasse; sed tamen qui domi in præsidiis relicti erant, frequentibus ac cruentis excursionibus & latrociniis inferioris Ungariæ ditiones infestas plerumque ex eo lolo reddere consueverant. Hæc est ea arx, in quam Mahometes Turcarum Princeps, Constantinopolis expugnator, avorum nostrorum memoria ab obsidione Tauruni per Huniadem & Capistranum cum damno & ignominia rejectus sauciatusque, sese e fuga receperat.

Hujus belli prætextu Vaivoda a Regibus benigne & benevole invitatus, Viennensi conventui interesse recusavit; tametsi ea subesset verior causa, ne regia virgo, cujus ipse thorum & nuptias tantopere expetivisset, in conspectu suo alteri, ut contigit, desponderetur; idque adeo in arcano potissimum quærebat, ut si capta arce victor rediisset, captando popularis multitudinis favorem rebus facilius potiretur. Itaque aliquot cohortes peditum validas ex Transylvanis conscribit, suos etiam clientes armatos, qui ad aliquot millia censebantur, ac equites e Siculis convenire jubet. Emerico Enningio, cognomine Turco, Tauruni præfecto, ut ad certum diem & locum, simul cum dimidia præsidii parte exercitui reliquo se conjungat, edicit; tormenta currulia quassandis & disjiciendis mœnibus idonea convehat, in mandatis dat; sed is cætera exequutus, ipse adversa impeditus valetudine venire non potuit: admonuit tamen Vaivodam, ne ex eo loco tam celebri, tamque Turcis vicino res necessarias temere exportaret, ex cujus salute & permansione cæteræ Pannoniæ salus & conservatio pendere videretur.

Contractis igitur copiis ad decem millium equitum & peditum numerum, Nonis Julii Danubium trajecit, & tertiis castris ad Cavallum seu Sarnonem pervenit, tanto silentio ut Turcis, qui Samandriæ ac aliis locis in præsidiis erant, de ejus itinere nihil plane constaret. Michael etiam Paxius cum equitibus levis armaturæ ex arce Challia, quæ Francisci Harastii soceri erat, nec non multis aliis nobilibus viris sponte se ei conjunxit. Prolatis igitur tormentis, ac Jacobo Banffio Vaivodæ legato impigre rem gerente, arx concuti cœpta est, brevique temporis spatio tantum mœniorum dirutum dejectumque, ut Turcæ, quanquam egregie se tuerentur, de conservanda tamen ea non parum desperarent.

Balibech Samandriæ præfectus Turcis succurrit. Præerat Samandriæ Balibegus e familia Iahia apud Turcas celebri oriundus, quem a pusilla corporis statura Cussuccum, hoc est, parvum cognominabant, vir acerrimus. Ad eum Cavallenses per aversam portulam, quæ Danubium respiciebat, occultos nuntios de nocte, quo tenebris tecti tutius commearent, mittebant, rem in summum adductam periculum significantes, simulque maturam opem implorabant. Is de obsessæ arcis salute solicitus, quanquam meliore militarium copiarum parte destitutus esset, præsenti tamen animo omnes qui domi erant relicti, propere convocat, & præter martalocios pedites, latrocinando & rapiendo vivere solitos, agrestium etiam hominum e Thracia & Bulgaria haud contemnendam manum, more militari instructam, sub signis ad se venire jubet.

Sed quum tumultuario ejusmedi militum genere se Pannoniis imparem esse animadverteret, ad dolos & fraudes conversus, certos e suis Thracibus Græci ritus Christianos subornat, qui specie transfugarum in castra Vaivodæ se conferant, & apud duces ac militum præcipuos famam viresque hostium mentiendo pejerandoque in immensum efferant, augeantque: venire magnis itineribus justo cum exercitu Balibegum, ad solvendam obsidionem tanta obstinatione, ut omnes, quamprimum in mutuum conspectum ventum fuerit, sine ulla cunctatione prælii fortunam experiri, & vel vincere, vel in vestigio honesta morte occumbendum esse statuissent. Qui quum rem haud segnius, quam edocti erant, perfecissent, tantus repente pavor Vaivodæ animum occupavit, quamquam alias intrepidum, perturbavitque, ut tormenta ex aggeribus statim retrahenda, & cum exercitu retrocedendum esse juberet; nisi Michael Paxius, virtutis & fortitudinis eximiæ juvenis, ne tantum flagitii admitteret, ut ne viso quidem hoste fœdam fugam capessere inciperet, gravi increpitum sermone retinuisset. Is enim ut omnes in castris manerent, nec incertæ transfugarum fidei inníterentur, sed animos & corpora ad pugnam pararent, duces pariter & milites hortabatur, nec potuisse tantum hostium numerum tam cito contrahi, ut ipsis, si viri esse velint, quicquam nocere possint, affirmabat.

Et eo quidem die Turcæ ex industria in conspectum non venere, ita ut dilata quidem, sed non prohibita Pannoniis imminens clades videretur. Nocte, quæ sequuta est, Balibegus suorum aciem promoveri jussit, ac multo majori parti militum pedestris ordinis ardentes tædas ac faculas, quarum magnum numerum agrestibus comportandum imperaverat, attribuit; centuriamque peditum selectorum per secretos prope Danubium tramites in arcem immitit in supplementum præsidiariorum, qui aut perierant, aut sauciati usui esse non poterant. Ipse vero silenti agmine progressus, cum ignes in tenebris majorem vero speciem procul intuentibus redderent, nec nostri, qui majorem hostium exercitum pro ignium numero esse putabant, quid caperent consilii, præ metu satis discernerent, paulo ante illucescentem auroram aggeres, in queis tormenta erant collocata, magno sublato clamore aggreditur. Ibi pugnatum est acriter pro eorum numero, qui ex nostris ad custodiam tormentorum excubabant. Sed quum pauci admodum essent, facile a barbaris, qui numero superabant, partim cæsi, partim in fugam conjecti fuere. Michael Paxius clamore ac sclopetorum strepitu excitatus, auxilium allaturus, cum sua peculiari turma adcurrit, & rejectis magna vi Turcis tormenta recuperat. Verum cum illa rotis imponi, atque iis asportandis equos & jumenta aptari curat, lapidea falconis pila ex arce in incertum emissa caput ictus interficitur. Eo cadente prælium redintegratur, instantibusque & acrius urgentibus Turcis nostri loco pelluntur. Ibi Caspar Paxius, Michaelis frater, loco pulsos & fugientes retentare conatus, & ipse ab aliquot hastatis Turcis confoditur, & occumbit, cæteri turpiter profugiunt. Quamquam autem hostes suæ paucitatis conscii, fugientium tergis minime insisterent, satis se lucri & gloriæ, liberata arce & captis tormen- *Balibegus castra nostra oppugnat.*

1515. *Vaivodani caesi & in fugam conjecti.* tis, adeptos esse rati: tantus fuit tamen Vaivodanorum metus & consternatio, ut sociorum clade nequaquam permoti, in sola fuga spem & salutem suam collocarent, & nemo ad socios periculo eximendos reverteretur. Castra & tormenta impedimentaque omnia parvo labore hostibus cessere: ita ut Vaivoda ante partam de victis agrestibus gloriam, ac virtutis & fortitudinis opinionem, non toto vertente anno, re contra veros hostes male gesta, obscurasse aut amisisse censeretur.

Ejus adversæ pugnæ fama Regibus Posonium illata, priusquam cum Cæsare in colloquium venirent, ob dolorem amissorum militum, jacturamque tormentarii apparatus, gravis molestaque fuit: quamquam Uladislaus ambitioni & superbiæ æmuli atque obtrectatoris sui non parum ea re decessisse in arcano lætaretur. *Vaivoda suspectus de clandestinis cum hoste consiliis.* Fuere nonnulli, qui Vaivodam dolo cessisse, exercitumque hosti prodidisse suspicarentur: quod cum iis jam tum occulta parando regno consilia miscuisse, & Jacobum Banffium in illius tentorio duos præcipui nominis Turcas, splendide vestitos, ac nocte intempesta ad colloquium admissos, paulo ante prælium conspexisse dicerent. Sed quum ipse & nunc & postea regnum adeptus, id constantissime negasse visus sit: nos in tam ancipiti incompertaque re nihil pro certo affirmamus.

Soror ejus Barbara Poloniæ Regina, ac mater Aduiga, quæ adhuc superstites erant, tum ob hanc improspere tentatam expeditionem, tum ob privatæ pœnæ divinitus, ut credi par & congruum est, inflictæ gravitatem, multis lachrymis ejus casum deploravere. *Eucharistiam toto biennio videre haud potuit.* Ferunt enim illum, post deletos agrestes, & fusum innoxium plurimorum sanguinem, Eucharistiam, dum ea a sacrificante sacerdote adstantibus populis ostenditur, mirum dictu, toto biennio videre non potuisse. Unde ipsum ac incomparabiles, & religiosissimas, quas nominavi, fœminas, erogato in egenos ac Monachorum & sacratarum Virginum Collegia magno auri pondere, obtinuisse assiduis suis & piorum precibus jejuniisque, ut sacrosancti ejus mysterii pristinus conspectus, illi redderetur. *Barbara soror ejus Regina Poloniæ. & Heduigis mater obeunt An. 1515.* Quæ ambæ ejusdem anni autumno non sine magno omnium, sed Sigismundi Regis imprimis ac Vaivodæ dolore e vivis excessere.

Is erat ea tempestate rerum Ungaricarum status, quando Uladislaus ex Austria Budam se contulit. Nec tamen quæsitæ tanto labore affinitatis, ac ictorum fœderum fructu diu lætari potuit: Octavo enim postquam redierat mense eum domi otiose morantem, ac quis in Perenii demortui locum deligendus esset, cunctando & procrastinando deliberantem lente primum febres, deinde acerbiores quam unquam antea nervorum dolores invaserunt; *Uladislaus Rex moritur 6. Mart. An. 1516.* postremo prævalentibus imbecillis senectæ morbis alterum & sexagesimum ætatis annum agentem, octovo Idus Martias extinxerunt. Fuit per omnem vitam Rex maxime omnium mortalium otio & quieti addictissimus, ut supra memoravimus, usque adeo, ut eum cum amicis & consiliariis de ordinanda Republica, aut rebus seriis vel modicum sermonem conferre, aut aliquantisper colloqui imprimis tæderet. *Segnities, & rei militaris neglectus in Uladislao.* Et dum vixit, tam sui incuriosus erat, & regni negligens, ut disciplinam militarem, majorumque statuta susque deque haberet, nec procerum discordias ac avaritiam, potentiorumque in miseros violenta imperia, aliasque tales longa pace & otio, ejusque præsertim nimia indulgentia enatas malorum radices extirparet, aut plerosque eorundem recalcitrantes, debitæque obedientiæ oblitos compesceret; sed potius eis ad exercendum omne genus avaritiæ, libidinumque & rapinarum frenos laxasse censeretur. Quod si rem militarem ab initio rite colendam suscepisset, florentibus adhuc regni viribus, & auxiliis fœderatorum accedentibus, veteres limites, qui ab Adriatico mari ad Euxinum Pontum olim extendebantur, Deo bene juvante recuperari valuissent. Est quidem haud inficiandum, regnum eodem in statu, quo illud a Matthia magnanimo & bellicoso Rege acceperat, salvis confiniis integrum ab eo relictum: verum tamen id neque industriæ, neque virtuti ejus; sed quod Selymus Asiaticis bellis toto septennio occupatus, ab Europæ regionibus, ac Pannonia armis invadenda abstinuisset, tribuendum videtur. Hunc in modum Ludovico filio non nisi decimum ætatis annum agenti sceptra reliquit, accisis, vel hinc inde direptis reditibus, ac proceribus varias in partes diffidentibus, & confusione rerum omnium notabili. *Ludovicus Uladislao patri succedit anno ætatis decimo.* Quæ res haud multo post nobilissimi & opulentissimi Principatus perniciem & excidium acceleravere.

1516.

Interea Ludovicus justis funebribus parenti Albæ persolutis Budam rediit, comitantibus eum Thoma Cardinale Strigoniensi, ac Georgio Marchione Brandeburgensi, cui Uladislaus avunculus erat, ac Joanne Bornemissa, quibus eum pater moriens tuendum educandumque commiserat: ita ut omnes æque a Maximiliano Cæsare novæ cognationis vinculis obstricto, ac Sigismundo Rege patruo protegerentur, donec ætas Ludovici firmando imperio maturior redderetur. Aderant Legati Cæsaris & Sigismundi, Andreas quidem Baronius e Sicilia, a Cæsare bellis Italicis vehementer occupato missus, Joannes vero Lascus, & Christophorus Sidlovicius a Sigismundo peregre in Lithuaniam profecto, ad eum consolandum de obitu patris amandati. *Legati Cæsaris & Sigismundi ad Ludovicum.* Cum quibus de ordinando regni statu, ac educando Rege frequens senatus a tutoribus coactus fuit: nonnullis & potissimum iis, qui factionem Vaivodanam per fas nefasque alendam susceperant, Gubernator eligendus videbatur, veteri Huniadis exemplo, Republica domi forisque administranda donec Rex adolesceret.

Quibus consiliorum ambagibus neminem alium, quam Vaivodam tacitis votis designabant, cui nemo opibus ac auctoritate, nemo clientelis ac ditionibus, earumque amplitudine iis temporibus conferri posse videbatur. Cæteri, apud quos artes Vaivodæ regnum ambientis suspectæ, & pueri Regii cura potior erat, magnum Palatinum, quem Uladislaus morte præventus nominare non potuerat, creandum censebant, ita ut ille domi forisque officio suo, quod est amplissimum, fungeretur; *Vaivoda ad Gubernatoris munus adspirat.* verumtamen puero tam tituli Regii prærogativa, quam imperii summa potestas salvæ & integræ essent. Huniadianum porro exemplum novo huic non satis conforme videri; propterea quod ea tempestate posthumus infansque Rex extra terminos

Pan-

1517. Pannoniæ abductus in cunabulis servaretur; quum ex adverso Ludovicum præsentem, lætæque & generosæ indolis speciem præ se ferentem, & brevi, Deo juvante, ad maturam frugem perventurum præ oculis quotidie haberent.

Cum diu variis disparibusque sententiis altercando tempus extraxissent, neque tamen satis convenire possent, quod & legati domum properarent, nec se a suis Principibus abunde instructos affirmarent, quodque erat gravius, Bohemi, Moravi, & Silesii non adessent, senatusconsultum factum est, ut ea consultatio ad frequentius concilium in campo Pesthano futurum, quo etiam Bohemi convenirent, prorogaretur. Quo adveniente, ac Præcipuis Bohemorum legatis præsentibus, nobilitas armata e campo ad urbem atque arcem venit magno numero, conveniendi, ut dicebat, Regis causa, eumque ad comitia vocandi. Sed a Paulo Tomoræo, qui arci præerat, paratis ad explodendum in turbam tormentis, tandemque submotis, qui pontem insederant, jussu Bornemissæ ita rejecta est, ut complures in fossam præcipitarentur. Cum autem Bornemissa pro Rege comitiis in posterum diem interfuturo vadem se & sponsorem præstitisset, acquievere.

Concilium Pesthanum.

Insequenti die Rex comitiis interfuit, ac dictis per suffragia sententiis ea postremo magna cum conditione vicit, quæ creandum Palatinum censuisset; quæ dignitas quanquam regiæ subjecta est, ei tamen proxima esse censetur.

Palatini dignitas.

Namque interregni tempore jus indicendorum comitiorum, ac prima & potiora in creando Rege suffragia habet; præterea domi inter Regem atque subditos (est enim apud Pannonios in usu, Regem, si quid contra leges faciat, legibus subjici) juris administrandi potestate fungitur: foris autem & in castris summum imperium, summam rerum bellicarum administrationem obtinet; adeo ut sontes punire, ac bene de Republica meritis præmia decernere, fundosque, qui xx. aut xxx. agricolarum rura colentium capaces sint, juris hæreditarii nomine conferre possit. Præterea supra opima & larga stipendia e fisco & salis fodinis dari solita, insulæ etiam duæ in ora Dalmatiæ antiquitus ei magistratui erant attributæ; quæ tamen ab aliquot retro seculis per Venetos usurpatæ nunc quoque detinentur.

Palatinatum ambit Vaivoda.

Aderat Vaivoda his in comitiis, & cum Gubernatorem se fieri non posse contrariorum suffragiorum intercessione, quæ factionem ejus superabant, animadverteret, ad Palatinatum consequendum tacite contendebat. Sed quum tam Regis, quam procerum utriusque nationis vota ambitioni potentiæque ejus adversari pro comperto haberet, quorum maxima pars ad Stephanum Bathorium inclinabat, nuntios secreto ad illum mittit, multa pollicendo, admonendoque promissorum, quæ armis agrestium in summum adductus periculum obsessusque sibi dedisset; nempe magistratum nullum se inscio aut inconsulto petiturum, aut oblatum accepturum; proinde ut memor eorum sibi æquo animo cedendum existimaret, hortabatur. Verum Bathorius Cardinalis & Bornemissæ suasu, qui disturbandis Vaiviodæ consiliis invigilabant, breviter respondit, se eam dignitatem nec unquam ambivisse, neque si offeratur, repudiaturum, ne degeneri animo & ignavo ei se imparem esse fateretur. 1517.

Quo responso Vaivoda facile intellexit, alios quoque esse, qui cum eo ambitione, honorumque & dignitatum aviditate simul & dominandi libidine haud mediocriter certandum esse existimarent.

Sed Stephanus Bathorius ei præfertur.

Igitur Bathorius præterito Vaivoda Palatinus declaratur uno Regis & senatus nobilitatisque consensu (exceptis Vaivodanæ addictis factioni, qui repulsam ægre tolerabant) simulque in comitio sacramento adigitur ad Rempublicam secundum leges recte fortiterque gerendam. Quam rem ægerrime ferens Vaivoda, bile tumidus ac indignabundus extemplo cum suis domum discessit.

Unde dissidia & Hungariæ ruina.

Hæ fuere causæ discordiarum & contentionum inter Vaivodam & Bathorium, ac maximarum ærumnarum nostrarum initia, quibus tandem effectum est, ut regnum Ungariæ pace & concordia disturbata miserabilem in modum quassatum ac dilaceratum peneque eversum videatur.

Ludovici præclara indoles,

Ludovicus interea, quantum per ætatem licebat, præceptis institutisque Bornemissæ informatus, seriis & gravibus de Republica consiliis sese immiscere, supplicum libellorum expeditioni vacare, miseros & calamitosos sublevare, clementiæ & liberalitatis indicia præbere, pietati & religioni imprimis studere. Et sane evasurus in optimum Regem foret, nisi a Georgio Marchione Brandeburgense consanguineo, & uno e tutoribus a seriis & bonis principiis ad vana & ludicra importune avocatus abstractusque fuisset.

a Georgio Marchione Brandeburg. depravata.

Ille enim propinquitate sibi juncti Regis teneram ætatem non ad jucunda duntaxat venationis aucupiique exercitia utique suis temporibus viro principi concedenda: sed etiam ad eas, quibus ipse assueverat, compotationes & saltationes, ac histrionum & ludionum vanitates exercendas, symphonicarumque ac cytharædorum concentus, aliasque ejusmodi vitiosas voluptatum illecebras, quibus pueriles animi capi & inescari solent, magno eius & Reipublicæ incommodo transversam agebat; ita ut ille ejusmodi delitiis imbutus, sæpenumero curas graviores & munia Reipublicæ aliis administranda delegaret, gementibus Cardinale & Bornemissa, aliisque bonis, qui pupilli Regis corruptos mores, perdendæ Reipublicæ instrumenta fore providebant.

Legati Hungarici ad Bohemos de actis in consilio Pesthano.

Eodem tempore mittuntur in Bohemiam Ladislaus Salcanus Episcopus Vaciensis, nec non Blasius e Rasca, Tavernicorum, quos vocant, Magister (cujus magistratus officio liberarum civitatum jurisdictio, salva ad Regem appellatione concredita est) qui Bohemos de his, quæ in comitiis Pesthanis de creando Palatino ac regia potestate Ludovico permissa acta fuere, edoceant; hortenturque ut simili promtitudine ipsi idem faciant, & Ludovicum antea ab ipsis rite electum, coronaque insignitum Regem debita fide amplectantur, ac positis intestinis discordiis mutua pace & tranquillitate fruantur; tum vero etiam, ut æs alienum ab Uladislao ad reipublicæ necessitates evitandas contractum, ne illud in immensum accrescat, fæneratoribus dissolvendum decernant. Illos vero, qui latrocinia exercendo, rapinis & cædibus tam Moraviam, quam Ungariam infestam redderent, vel ad officium reducant, vel omnino exterminent. Si autem tantas vires non habeant, Ludovicum

Tavernicorum officium quale?

1519. cum eis auxilia missurum: jamque habere in mandatis Episcopum Nitriensem, & Ladislaum Orsagum, Michaelem Podmaniccium, Christophorum Comitem Bozinienfem, ut a Bohemis & Moravis admoniti cum suis copiis sine mora concurrant. Bohemi quamquam Regis ætatem administrando regno imparem judicarent, ne tamen fide & promtitudine Ungarorum studiis inferiores essent, se liberam, nec ullis gubernatoriis legibus circumscriptam summæ potestatis administrationem ei detulerunt; ea adjecta conditione, ut primo quoque tempore in Bohemiam veniret, & isthic convocatis regni ordinibus denuo se juramento ad servandas leges libertatesque eorum obstringeret. De exsolvendis paternis debitis daturos se operam, ut ea quoque in parte desiderio ejus satisfaciant; sed id tamen fieri, nisi præsente Rege rationibusque coram subductis nequaquam posse. Conaturos porro ipsos, ne intra ejus adventum aliqui intestini seditiosique motus oriantur, aut si qui exorti essent, mox sopiti componantur. Quod ad quosdam, qui vias obsiderent, latrociniisque in obvios passim graassrentur, attineret, auxiliis externis non esse opus: se enim illis compescendis ita jam antea prospexisse, ut quum vagos & latibula captantes per vias & compita silvasque persequi difficilimum fuisset, eorum domicilia & receptacula, arcesque numero quinque diruissent, latronesque ipsos partim e medio sustulissent, partim exilio mulctassent.

Summa rerum delata Ludovico Regi a Bohemis.

Dum hæc in Ungaria Bohemiaque aguntur, Maximilianus rigida & nivosa hieme ex Italia Oenipontem venit, inde Viennam petiturus. Sed quum in itinere ad oppidum Austriæ superioris Welsium pervenisset, in morbum incidit; & non multis, postquam ægrotare cœpisset, diebus, initio anni mensеque Januario e vivis migravit, vir omnibus belli pacisque artibus præstantissimus. Ejus obitum quum complures certissimi nuntii ad Ludovicum pertulissent, postremo ex literis Cardinalis Alberti Archiepiscopi Moguntini, cujus in convocandis Romani Imperii Electoribus, & creando Cæsare summa auctoritas est, certius cognovit; quibus literis Maximilianum ab hac luce decessisse significabat, ac eum, veluti Bohemiæ Regem, unum ex septemviris Electoribus ad Calendas Junias Francofurtum Germaniæ urbem ad Mœnum flumen situm vocabat, ut cum ipso reliquisque collegis de eligendo Cæsare consilia & vota sociaret, aut si propter arduas causas id fieri nequeat, legatum cum plena potestate mittat. Ludovicus domesticis curis impeditus, & nondum ad tantas res tractandas firma ætate, legatum eo misit Ladislaum Sterenbergum, suum in Bohemia Cancellarium, cum mandatis, ut suo nomine Carolum Austrium Hispaniæ Regem, Mariæ sponsæ suæ fratrem, ac Maximiliani e filio Philippo nepotem Cæsarem eligendum proponeret, cui sumtus ex ærario Bohemico dati.

Maximilianus Imp. obiit An. 1519. 12. Jan.

Albertus Cardin. Moguntinus Ludovicum ad comitia Regi Rom. creando dicta vocat.

Ladislaus Sterenberg a Ludovico ad comitia mittitur.

Carolus V. electus.

Habebat Carolus competitorem Franciscum Galliæ Regem, qui auro præbito quorundam ex septemviris animos sibi conciliaverat; sed adnitentibus Moguntino, ac Friderico Saxoniæ Duce, ipsiusque Ludovici legato, Carolus decem & novem annorum juvenis, Imperator est salutatus; qui postea cæteros ante eum multis ætatibus sceptris potitos, fortitudine ac rerum pace belloque præclare gestarum gloria longo intervallo superasse, aut certe æquasse visus est. Cujus repulsæ & irriti conatus dolore Franciscus causas alte concepti in Carolum odii arripuit, illumque gravissimis bellorum procellis exagitandum suscepit, Carolo adversus eum egregie se defendente. Quod si duo ii Principes, omnium nostræ ætatis maximi ac bellicosissimi, eas vires, eos exercitus, quibus inter se dimicando civilia arma impotenter exercuerunt, contra veros Christianæ Reipublicæ hostes Turcas unanimi voto convertissent, facile eos non Byzantio solum, sed totius Europæ atque Asiæ finibus ejicere atque exturbare potuissent. 1519.

Ejusdem anni æstate jam adulta Barnabas Belaius, quem superioribus annis ab Uladislao ad Bajazetem induciarum componendarum causa missam esse docuimus, ambobus illis Principibus demortuis, mense Julio ad Ludovicum reversus est. Erat is Severini oppidi, quod est ad Danubium in finibus Valachiæ Montanæ situm, præfectus, quo in loco pontis, a Trajano Imperatore admirabili opere constructi, vestigia quædam adhuc superesse dicuntur; incideratque ejus adventus Constantinopolim in illud tempus, quo Selymus, patre Bajazete nefarie e medio sublato, imperium per scelus & nefas occupaverat, ac adversus fratres parricidiale bellum gerendum susceperat. E initio sane se prius de concedendis induciis deliberare non posse responderat, quam videret, quonam se belli fortuna inclinaret. Sequeretur igitur castra, & tum demum dijudicante Marte cogniturum, a quonam illæ petendæ forent? Parta vero etiam victoria nequaquam tamen illum dimittere voluit, donec domitis & interfectis duobus Sultanis Ægyptum & Syriam imperio suo adjecisset. Quibus in bellis & præliis fere omnibus illum secum circumtulit: & postremo memorabili etiam illi pugnæ interfuit, qua Memphim urbem expugnavit, atque adeo Mamalucorum nomen internecione delevit. Deinde septennio fere exacto, eum honorifice ac laute semper habitum, concessis octennalibus induciis remisit: in quibus præter Pannonios, Veneti, Rex Poloniæ, Cæsar, cæterique Principes Christiani comprehendebantur; solis exceptis equitibus Rhodiis, in quos jam tum haud obscure bellum moliebatur. Sed prius quam illud inferre potuisset, mense Septembri ejus anni, dimidio nimirum anno post dimissum Barnabam, in oppido Thraciæ Civilio pestilentem in morbum incidit, & nec quicquam proficientibus medicis extinctus est; tali Dei Optimi Maximi judicio, ut, quanquam homo vanæ & Mahometanæ stirpis superstitionisque esset, quo loco cum patre paucos ante annos nefariis armis conflixisset, ibidem repente moriens impietatis & sceleris meritas pœnas daret.

19. Julii Barnabæ Belaji legati reditus Constantinopoli.

Alkairum.

Dimissus a Selymo cum octennalibus induciis.

Selymi mors 1518.

Barnabas in Ludovici aula deinde multis annis clarus, omnibusque gratus vitam transegit, multaque ei & Proceribus aulæ de Turcarum atque Mamalucorum seu Circassorum (utroque enim nomine appellabantur) rebus & moribus, qui ante apud eos erant obscuriores, fœcunditateque Ægyptii soli, & Nili incrementis, atque aliis talibus narrare

fole-

1519. solebat; quem quidem Danubio majorem esse, aut latiori alveo, pluribusque quam Danubium ostiis decurrere, & mari misceri, constanter negabat.

Solimanus Selymo succedit. Successit Selymo unicus filius ex Præcopite Tartari Principis Alpii Sulthani filia genitus Solimanus, xx. circiter annorum ætate, quem Amasiæ in Capadocia pater educandum curaverat; ita ut eodem fere tempore & mense Constantinopolim triremibus advectus imperare cœperit, quo Carolus Aquisgrani prima, ob idque ferrea Romani Imperii corona insignitus fuerat; eratque fama Solimanum militari disciplina, bellicisque rebus patri dissimillimum futurum, quod literis potius & Philosophorum placitis, quam militaribus exercitiis juvenilem ætatem agitasset. Verum ea opinio sive per Rhodios equites, sive per Venetos mercatores temere in vulgum sparsa quam a vero aliena fuerit, res ab illo gestæ, ac memorabiles de nobis terra marique partæ victoriæ abunde declararunt.

Hungarorum adversa in Bosnensi regno fortuna Anno 1520. Insequens annus initium belli attulit, turbatis in regno Bosnæ rebus: quod regnum majorum nostrorum temporibus, deficiente Thomæ Regis stirpe, ac Stephano Mrencio, a Mahomete Turcarum principe, cute detracta interfecto, ad Regum Ungariæ ditionem redactum erat: hactenus enim absente in Asia Selymo Rex & Proceres, futurorum immemores, ac induciis confisi arces finitimas, & quæ tuendo regno erant necessaria, neglectui habebant.

Srebernicum a Turcis captum. Erat Srebernicum in Bosnia versus Thraciæ & Bulgariæ fines circa Savum flumen situm, auri atque argenti fodinis clarum & celebre oppidum, a quibus etiam nomen ducit, quod a Sigismundi Imperatoris temporibus præsidio militari Ungarico custoditum fuit; hoc autem tempore incuria præfecti Thomæ Mathusnaii in Turcarum manus incidit. Quum enim is præfecturam ejus, & duarum quæ erant in vicinia arcium Tessenii & Socolii haberet, nec integrum numerum præsidiariorum militum servaret, commeatusque convehendi nullam curam habuisset, & quod erat gravius, injussu Regis ac Palatini relictis in summa rerum omnium confusione militibus in Ungariam profectus fuisset, Bilibegus Turca, de quo supra retulimus, Samandriæ, & Mustaphas Varbosaniæ præfecti, re intellecta, communicatisque secreto consiliis, cum valida manu equitum & peditum Srebernicum noctu aggrediuntur; rati se appositis scalis primo impetu eo potituros. Sed quum pauci, qui locum tuebantur, acerrime repugnarent, obsidione arcem cingere inceperunt, omni ope conati, ne cui egredi, aut commeatum importare liceret; quumque nostri hoc modo circumvallati per decem dies famem & inediam ægre tolerassent, neque spes ulla auxiliorum deficientibus omnibus alimentis superesset, accepta a Turcis incolumitatis fide sese dediderunt; quibus ea more Turcarum servata est: quum omnes contra fas fidemque extemplo trucidati essent, nemine conservato, nisi quos forte puerilis ætas, aut formæ præstantia commendasset.

Tessenium & Socolia arces ab Hungaris deserta, & a Turcis invasæ. Tessenienses & Socoliani intellecta Srebernicensium fortuna, quod & paucissimi essent, neque modum defendendi sui ullum haberent, incensis arcibus fuga sibi consuluere. Sed obsidentibus vias Turcis atque indigenis, qui 1520. magna ex parte ad Turcas defecerant; pauci in tutum evadere potuerunt: sicque eæ arces a centum & amplius annis per nostros defensæ, supina præfecti incuria periere. Ludovicus ob eas amissas Thomam exilio mulctavit, bonaque ejus fisco addixit, ex quorum numero arcem Niunam, quæ in provincia Valcovariana est, Stephano Queserio juniori, Michaëlis Episcopi Bosnensis fratri germano donavit.

Turcæ Jaiciam infelici successu tentant. Turcæ, occupato facili labore Srebernico, tam æqua & propitia fortuna amplius utendum rati, Jaiciam quoque simili fraude circumveniendam, aut si arx præalto in monte sita intercipi non posset, oppidum tamen conscensis per scalas mœnibus ex improviso diripiendum decreverunt. Præerat Jaiciæ Petrus Queglevitius, vir acerrimus & militaris, qui clade Derenceniana acceptis illatisque vulneribus elapsus, postea eum locum cum CC. equitibus, ac paulo ampliori numero peditum tuendum susceperat. Cum is Varbosaniæ (est oppidum satis amplum in ea Bosniæ parte, quam indigenæ Hercegovinam, alii ducatum sancti Savæ vocant) scalas complures fieri ab exploratoribus cognovisset, hostiles insidias veritus, suos in omnes occasiones paratos esse, ac equos continue stratos esse jubet, excubias duplicat, ac mœnia, qua erant humiliora, selectis ex ordine peditum manipulariis, custodienda attribuit. Cum Turcæ per montes & silvas in vallem quandam haud procul ab oppido pervenissent, noctem ibi transigere voluere, ut postea quod in animo statuerant, ante auroram aggrederentur. Non potuere tamen rem tanto tegere silentio, quin exploratoribus Petri, quos identidem ad perlustranda insidiarum loca mittebat, dolus innotesceret: a quibus re intellecta, centum equites tenebris tectos, duce Blasio Cherio Ungaro, legato suo exire, & ultra vallem ab hostibus insessam silentio consistere; ac cum ipse signum exploso tormento dedisset, hostes a tergo adoriri jubet. Ipse vero in hostes pari astu utendum ratus, paulo ante diei crepusculum complures mulieres & puellas ex urbe emittit, easque quia forte dies festus erat, choros ducere, ac intenta voce canere præcipit, admonitas, ne quid timeant, postquam ipse eis tempestive subsidio esset venturus. Turcæ mulieres ab oppido procul discessisse, ideoque insidiis opportuniores conspicati, mutato oppidi adoriundi consilio, relictisque scalis in eas rapiendas irruunt. Mox Queglevitius ex urbe provolans, a fronte, equites vero, quos nocte ultra vallem in insidiis collocatos diximus, a tergo circumfusi eos inopinato & repentino terrore perculsos, consiliique inopes ita profligavere, cæsis aut captis fere omnibus, ut pauci, qui rem male gestam domi suis nuntiarent, superfuisse viderentur.

Tininium oppidum Turcæ diripiunt & exurunt. Sub finem ejusdem anni Turcæ limitanei, qui in præsidiis locorum Bosnæ agitabant, seu novo Principi Solimano operam navare cupidi, seu solita proferendorum finium libidine, in oppidum Tininium excursionem fecere admodum cruentam, illudque nocturno tempore adorti, quod a paucis defenderetur, non magno labore ceperunt, cæsisque incolis, vel in servitutem abductis, direptoque & incenso oppido, nemine obsistente, incolumes recesserunt. Est Tininium sedes Episcopi ad Titum fluvium, molis versandis idoneum, ad-

1520. jacens, qui ex montibus illis propinquis ortum ducens, & ab indigenis Dalmatis hoc tempore Querca appellatus, non procul ab urbe Sibenico in Adriaticum mare provolvitur. Nec hostes tot tantisque, & tam pessimis facinoribus contenti, Pethium, quod Gregorii Orloucii castrum opportuno loco situm erat, simili fraude occuparunt; quod & illud ut cætera omnia negligentius custodiretur, eique militare præsidium imposuerunt. Cum autem Petrus Berislaus Episcopus Vesprimiensis, & Illyrici totius præfectus contracto sat valido militum numero, ulterioribus hostium conatibus resistere, & amissa recuperare contenderet, in itinere apud amnem Coreniciam in insidias præcipitatus atque interfectus fuit.

Item Pethium Castrum.

Cædes Petri Belislai.

1520.

Quibus rebus contra inducias patratis, territus Ludovicus, & quod per certos exploratores Solimanum magnos bellicos apparatus terra marique facere, classem comparare, armamentaria reficere comperiisset, & certam constantemque famam spargi, illum vel sibi & Pannoniis, vel equitibus Rhodiis arma inferre constituisse, Legatum ad Leonem X. Pontificem misit Stephanum Verbecium, regni Prætorem, de quo superius memoravi. Is cum in urbem venisset, Leonem, audito Selymi atrocissimi hostis obitu, sacrum in Turcas bellum apud Christianos Principes per litteras & legatos sponte urgentem, & ipsum votis & supplicationibus usque adeo intentum reperit, ut e Vaticano ad Sanctæ Mariæ, quam Majorem vocant, ædem discalceatus, nudisque pedibus processerit, Deum Optimum Maximum fusis precibus & lachrymis orando, ut revocata animis Christianorum Principum pristina concordia & pietate, eos ad inferenda arma Turcis veris hostibus concitaret. Hinc capta occasione Verbecius apud Pontificem totis viribus contendit, ne Ludovico ac Ungaris periclitantibus deesse vellet. Sed eum non diu Romæ detentum Leo remisit, & se causæ publicæ juvandæ minime defuturum respondit; brevique missurum legatum, a quo Ludovicus mentem & voluntatem suam in eum valde propensam, & plane paternam intellecturus sit; simul & auxilia, quæ in præsens fieri possent, accepturus.

Ludovicus Verbecium ad Leonem X. legatum mittit,

ut Hungariæ periclitanti adsit.

Cur autem Verbecium in urbem mittendum, & tantæ legationis munere Vaivodanam factionem, cujus ille caput erat, extollendam atque augendam censuerit, non reperio, quod id a nemine traditum sit; & satis mirari nequeo, nisi quod quosdam e majoribus dicere meminerim, illum inopia ærarii regii adductum, eam legationem propriis sumtibus subiturum obtulisse, ut ea promti animi declaratione Regi se insinuare, & consilia ac studia sua blandiendo atque adulando magis occultare posset. Nec multo post venit Budam a Leone missus Thomas Vius Cardinalis sancti Sixti Cajetanus dictus, certum auri pondus adferens, ac nomine Pontificis Ludovicum exhortans, ut Turcas, sublato formidabili hoste Selymo, languidiores redditos e propinquo armis aggrederetur; effecturum se, ut cæteri quoque Principes Christiani, sociatis terra marique viribus, idem faciant. Cardinalem in Ungariam profectum sequutus fuit Thomas Nadasdius honesta nobilique familia juvenis, eo animi proposito, ut interpretis munere fungeretur, qui paulo ante bonarum litterarum addiscendarum causa Romam venerat, & postea in patria Pannonia ad summos honores & dignitatem Palatinalem conscendit. 1520.

Thomas a Vio Cajetanus Budam ad Regem venit.

Dum Ludovicus virium suarum haud ignarus, de his rebus consilia agitat, supervenit Solimani internuntius Berhamus Chausius, ut Turcæ nominant, cum honesto suorum comitatu, & literis, quibus se patri ad beatorum sedes translato (sic enim scribebat) Dei nutu successisse, & inducias cum eo initas observare decrevisse significabat, dummodo idem ex parte Ludovici fieri videat; hortarique eum fraterne, ut mutuam pacem tam per se, quam per suos servandam colendamque jubeat. Quæ quidem legatio quanquam prætextu induciarum missa esse videbatur, re tamen vera haud obscure illud quærebatur, ut Ludovici consilia, ac rerum Ungaricarum statum facilius scrutari, ac si quæ auxilia a reliquis Principibus, & potissimum a Carolo Cæsare expectarentur, diligentius explorare posset.

Turcici legati vel exploratoris Budam adventus.

Inducias subdole petit;

Suadebat Poloniæ Rex Sigismundus oratoribus Ludovici Petricovium ad comitia missis, ut Ludovicus non inhærendo pollicitis aliorum, mature rebus suis prospiceret, curaretque factis induciis, ut tyrannus ille furorem suum alio converteret, aut in se conversum ipse propulsare posset; se opem adferre nullam posse, quod cum eodem tyranno pacem pepegisset, quam integra fide violare non liceret. Itaque Ludovicus Cajetano ad se vocato per Thomam Cardinalem Strigoniensem respondit, Turcas, quamvis inducias offerant, tamen perinde esse, sive ipse bellum adversus illos moveat, sive in otio & quiete degat, postquam certissimum sit copias Asiaticas per Hellespontum in Europam transire, ut brevi ad obsidionem Taurini sive Albæ Græcæ cum reliquo exercitu adducantur, ita ut sibi vel invito tuendi sui causa arma sint sumenda: petere autem a summo Pontifice vehementer, ut se & regnum suum tanto discrimini expositum, copiis, armis, pecunia juvare, & Cæsarem ac alios Principes ad conferenda auxilia incitare velit: ne eo propugnaculo amisso, nobilissimi regni pernicies & supremum excidium sequatur: & ex eo cæteræ quoque provinciæ Christianæ Reipublicæ perfidi & truculenti hostis rabiem & vastitatem persentiant, & sero jacturam religionis ac sacrorum deplorent.

quas ut amplectatur Ludovicus, Sigismundus auctor est.

Quo responso Cardinalis a Rege & Cardinale Strigoniensi, cæterisque Optimatibus mirifice excultus, muneribusque donatus Romam reversus est. Cajetano modicis itineribus Romam repetente, & ad Ludovicum de incredibili Turcarum apparatu crebrioribus nuntiis adcurrentibus, Thomas Bacocius Cardinalis & Archiepiscopus Strigoniensis annis senioque confectus moritur: ita ut ingentibus, quæ mox subsequutæ sunt, malorum procellis & cladibus subtractus, ad tranquillum quietis portum tempestive migrasse censeatur. Prodierat quidem ex humili loco apud Erdodium oppidum Bertoldi Dragffii ditionis, sed qui industria ac laboribus assiduis, obsequiisque regnanti Matthiæ charus, atque ab eo Jauriensi Sacerdotio donatus: deinde Uladislao omnium consiliorum particeps & arbiter, Ludovicique filii curator, maximis accumulatis divitiis in amicitiam Veneti Senatus, ejusque demum ac Uladislai commendatione ad Cardinalatus fastigium pervenerit, & propinquis suis com-

Cardin. Cajetanus discedit.

Thomas Bacocius Cardinalis Strigoniensis moritur.

Tenuis ejus origo, & fortunarum accessiones.

1521. compluresarces, amplamque ditionem comparaverit: quos etiamnum inter Pannoniæ proceres opibus & dignitate conſpicuos florere videmus. Adeptus eſt poſt ejus mortem ex Ludovici liberalitate ampliſſimum Strigonienſe Sacerdotium Georgius Sacmarius, ante Cancellarius, vir gravis & doctus, & prudentia ſingulari.

Georgius Sacmarius Strigonienſ. Archiepiſcopatum obtinet.

Eodem anno Sigiſmundus patruus auctor Ludovico fuit, ne Mariam Sponſam matrimonii jure domum ducere, ſororemque Annam Ferdinando Auſtriæ Principi, cui ex duobus fratribus ea obvenerat, celebratis nuptiis reddere cunctaretur. Idipſum Bornemiſſæ & Senatoribus Ungaricis vehementer probabatur, qui illum ab otioſis & inanibus voluptatibus ad Rempublicam ſerio adminiſtrandam revocare contendebant, idque ducta ab eo conjuge, ſe haud ægre conſequuturos eſſe arbitrabantur. Re itaque ad Ferdinandum delata, atque ab eo approbata, utraque virgo Lincium menſe Junio adducta, & ambarum nuptiæ honorifico quidem lautoque apparatu, ita ut nec ſpectaculorum varietas, nec equeſtres ludi, nec alia lætitiæ ſigna defuerint; ſed non plane regio pompoſoque, pro temporis turbulenta conditione, apparatu peractæ fuere, propterea quod jam tum Solimannus cum ingentibus copiis ad obſidendam Nandoralbam adventare, nec procul abeſſe nuntiaretur. Ferdinandus Lincii per aliquot dies cum Anna ſua ſubſtitit, continuatis varii generis hilaritatibus; Ludovicus vero Mariam conjugem ſecundo Danubio Poſonium uſque deducendam curavit, eo uſque obviam progreſſus, cumque Poſonio diſcedens, terreſtri itinere ad Villam Sarvam die Veneris divertiſſet, quo die Chriſtiani carnibus abſtinere ſolent, ab Ambroſio Sarcano lauto convivio exceptus eſt, admirante Regina plurimos varii generis piſces, & imprimis marinos illos cetaceoſque ab Euxino Ponto in Danubium commeare ſolitos, qui vulgari nomine Uſones appellantur, ac deinde per mediam inſulam, quam Danubius in multiplices prægrandesque alveos a Poſonio ad Jaurinum uſque & Comaronium diffuſus, ibique Vagum flumen in ſe recipiens, maximam & latiſſimam efficit, in qua CCLVII. pagi habentur, Budam contendit. 1521.

Ferdinandi & Ludovici Regum nuptiæ *cum Anna & Maria Reginis.*

DE REBUS HUNGARICIS, LIBER VII.

VELLEM ut præpotentis quondam fortiſſimæque gentis res geſtas, & varias earum viciſſitudines literarum monumentis tradenti jucundiora argumenta ſuppeterent; partæ nimirum inſignes de barbaris victoriæ, finium dilatationes, provinciæ adjectæ, & alia quæ tam mihi molliendo labori, quam legentibus oblectamento forent; verum contraria omnia & improſpera fatigant animum, velut in parte malorum verſantem, ac lachrymas & commiſerationem eliciunt continuatæ clades, crebræ & funeſtæ urbium populorumque vaſtationes, fuſi & fugati exercitus, ac poſtremo miſerabilis innocentiſſimi Regis in acie cæſi interitus. Quæ dira adverſæ fortunæ tela Deus Optimus Maximus ſcelerum acerrimus vindex uſque adeo iratus in nos ſui oblitos exercet, ut jam ſpoliati veteri gloria, ſimul & libertate, perpetuo in ſqualore volutemur, nulla ſecuritatis ſpe, ſed magna divinæ ultionis urgente pœna. Verum iſtiuſmodi querelæ etiamſi veræ neceſſariæque ſint; quia tamen ſeræ admodum, ideoque inefficaces videri poſſint: nos eo, quo inſtituti noſtri ratio poſtulat, progrediamur.

Solimanus ad Nandoralbam obſidendam ſe accingit.

1521. Iisdem fere diebus, quibus Ludovicus abducta ſponſa reverſus eſt, & ingentes a Solimanno armorum apparatus ad obſidendam Nandoralbam fieri nuntiabantur; duo erant præfecti, quibus tuendæ ejus urbis munus delatum erat, Emericus Enningius cognomento Turcus, & Franciſcus Hedervarius; quorum ille egregia laude adminiſtrata provincia ante aliquot dies e vivis exceſſerat, relicto filio juvene Valentino; hic vero certis de cauſis, & incertum an non imminentis obſidionis metu perculſus, a Rege ſucceſſorem ſibi mitti poſtulaverat, nec tamen eo expectato domum ſe receperat. Cum autem Ludovicus Andream Bathorium Comitem Sacmarienſem, Stephani Palatini patruum, qui præfecturam tam celebris loci obiret, commeatumque & futuræ obſidioni neceſſaria compararet, præſidia augeret, muros & propugnacula reſtauraret, iſthuc miſiſſet, ſumma contumacia non obſcuræ perfidiæ proxima a Valentino & Hedervario non fuit admiſſus; idque ſuaſu Blaſii Suliocci: cujus veluti propinqui conſilio utebantur; quod dicerent Emerico Enningio Valentini patri, atque adeo ipſi etiam Hedervario in ſtipendia non contemnendam pecuniam ab Rege deberi; ita ut Vir clariſſimus, re infecta indignabundus reverti ſit coactus; & neque illi contumelioſi mandatorum regiorum contemptores ullam defendendæ urbis curam ſuſcepere, & alios eam ſubire paratos nefariis conſiliis avertere. Quæ res procul dubio excidium urbis longe clariſſimæ ante omnia maturavit.

Andreas Bathorius a Turco & Hedervario præfectura Nandoralbæ excluditur.

Adminiſtrabant præfecturæ munus duo illorum legati, Blaſco nempe Olahus, ac Michaël Moræus, homo facinoroſus, obſcuri, & non multo ante gregarii nominis & conditionis viri; quorum hic poſtea ad Solimanum nefarie transfugiſſe fertur, ac in ejus locum conſenſu militum Joannes Morgajus ſucceſſit: in arce autem Joannes Bothus e Bainana familia oriundus res curabat. Hi crebrioribus nuntiis & literis opem a Rege, ac pecuniam & tormenta cum pilis & pulvere ſulphureo, quod ea ſuperioribus annis a Joanne Zapoliano,

1521. liano, præfecto Transylvaniæ, in Sarnonis sive Cavallæ obsidione amissa essent, imprimis postulabant. Et pecunia quidem in stipendium militum missa fuit; tormentaque currulia, & pulveris sulphurei complures cadi cum pilis, ligonibus, batillis, securibus, cæterisque ejusmodi instrumentis navibus imposita; sed ea omnia tam lente administrabantur, ut dum nautæ & remiges conquiruntur, dum trierarchis, qui securitatis causa adhibebantur, pecunia procrastinando persolvitur, dum alia ex aliis impedimenta superveniunt, expediendarum navium occasio maximo Reipublicæ detrimento prætermissa est: cujus quidem exitialis negligentiæ crimen Emericum Fortunatum, divitem hominem, qui e Judæo non ita pridem Christianus factus, ærarii præfecturam post Joannem Bornemissam gerebat, vehementer gravavit: ejusque criminis ille postea meritas pœnas quanquam seras dedit.

Lente in rebus sustinendæ obsidioni necessariis expeditum.

Hac in perturbatione & confusione erant res Nandoralbæ, quum Solimanum relicta Hadrianopoli, quo exercitum ex omnibus locis convenire jusserat, vigesimis quintis castris Samandriam appulisse allatum est. Ast Ludovicus consiliis suorum adductus, Berhamum Chausium legatum Solimani, quem induciarum prætextu ad explorandas ejus vires superiori anno venisse diximus, ad arcem Tatam perductum, cum universo comitatu clam interfici, ac in prægrandem piscinam, quæ a parte orientali arcis mœnia alluit, ne vestigia cædis extarent, projici jussit. Ad omnes autem provincias regni seu regiones mandata dedit, ut omissa omni mora, majori quo possint militum numero Tolnam sub signis conveniant: quod est oppidum frequens & clarum ad Danubii ripam infra Quinqueecclesias positum. Ad quem locum ipse quoque suppetias Nandoralbæ allaturus propediem venturus sit. Sed homines Reipublicæ & patriæ immemores, potius avaritiæ & solitæ cunctationis ac desidiæ morbo obnoxii, adeo negligenter ea exequuti sunt, ut pauci admodum ex iis, qui in propinquo habitabant, obtemperarent: quum tamen eo tempore ex Pannonia sola LX. amplius millia armatorum facile convenire, & in aciem produci potuissent.

Berhamus legatus Solimani clam e medio tollitur.

Situm est Taurunum, seu, ut a nostris nunc appellatur, Nandoralba aut Belgradum ad Savi & Danubii confluentem, in ea Thraciæ regione, quæ ab illis Covinium vocatur, dirutum quidem olim ab Ungaris, quo tempore cum Græcis & Thracibus, ac Bulgaris frequenter pro eo dimicatum est; sed postea a Stephano Nemania, Bosniæ Rege, ac Thraciæ Despote, cognomento Bano, Ludovici primi Regis Ungariæ socero restauratum fuit. Sigismundus deinde Imperator, ejusdem Ludovici gener, opportunitate loci & situs allectus, facta cum Georgio Despote, Nemaniæ successore permutatione, & traditis illi amplissimis in Pannonia ditionibus, illud regno suo Pannonico addixit. Habet in eo confluente, velut in extremo promontorii angulo, urbem antiquæ structuræ, multis turribis & duplici muro munitam, quæ duabus ex partibus, iis, quos dixi, fluviis alluitur; arcem vero, qua terræ jungitur edito in colle excelsis turribus, quadrato e lapide constructis, iisque compluribus satis firmam; quarum quæ præcipuæ ac munitiores erant, altera Neboisa, quæ vox intrepidam significat, altera a milio, quod ibi magna copia ad varios usus recondi soleat, Miliaria vocabatur. Suburbia autem etiam hodie longe lateque panduntur, ut vel illa duntaxat speciem maximæ cujusdam urbis referre videantur. 1521.

Belgradi descriptio.

Solimanus e castris Samandrianis Pyrrhum Purpuratorum Principem cum valida copiarum parte præmittendum duxit, qui situm loci contemplaretur, ac tormentis idoneo in loco collocatis urbi oppugnandæ initium daret; Achomatem autem alterum Purpuratum cum equitatu Macedonico & copiis, quæ Magistro equitum Græciæ subsunt, quem illi Beglerbegum vocare solent, ad oppugnandum Sabacium ire jussit, traditis ei aliquot mediocribus colubrinis, quod illud a paucis præsidiariis custodiri intellexisset; eo proposito, ut præclusis omnibus aditibus nemo illinc Taurunum descendere, nemo secundo amne Savo commeatum, aut res necessarias importare posset. Ipse eos triduo post sequutus, arcem & urbem in diversis partibus copiarum suarum multitudine quaquaversum circumvallavit, & naves ac biremes prædatorias e Ponto ad ostia Danubii, atque illinc adverso flumine advectas, per Danubium atque Savum opportunis in locis disposuit, tanta animi pertinacia, ac majorum suorum æmulatione, ut urbem quanquam validam & munitam, cui perdomandæ abavus Murathes, ac proavus Mahometes frustra insudassent, omnino expugnandam capiendamque constituisse videretur. Nostri quoque ex adverso pari constantia eam defendendam suscepere, omnesque Sacramento adacti, juravere se nunquam deditionem facturos. Sed illud imprimis animos eorum magnopere anxios & solicitos reddebat, quod præter urbanam turbam, quæ ex Ungaris & Thracibus, lingua, moribus, rituque sacrorum inter se diffidentibus constabat, præsidiarii milites in tam magno capacique loco DCC. numerum vix æquabant, quum auxiliorum expectatio, circumvallata jam ab hostibus arce, conclamata prorsusque irrita esset. Commeatus quoque non satis abundans, & tormentorum pulverisque sulphurei minor, quam pro necessitate erat, numerus.

Beligradi obsessi initia.

Achomates quum Sabacium appulisset, & castris positis tormenta protrahi, propiusque admoveri jussisset, propugnatores spe & opinione sua constantiores reperit: quamquam enim paucissimi essent, & centum peditum, ac aliquot equitum numerum nequaquam superarent, tamen erant ex fortissimis & selectissimis viris Ungaris, quibus Simon Logodius e regione Budæ proxima, quod Pilissium vocatur, oriundus, vir, ut exitus declaravit, fortis & constans præerat; qui ibidem Nicolao Quendæo succedens, præfecturæ munus per aliquot retroactos annos secunda nominis fama administraverat. Sabacium in insula, quam Savus efficit, positum est, quinque milliarium majorum intervallo a Nandoralba versus meridiem, quod Sabacius Turca Samandriæ præfectus, jussu olim Mahometis, qui ab obsidione Tauruni frustra tentata, accepto etiam vulnere, repulsus fuerat, commodo ad infestandas Syrmii & Illyrici oras, loco construxerat. Ab Ungaris a conditoris nomine Sabacium appellatum est, quum Turcæ illud alio nomine nuncupent. Quinquennio, postquam conditum fuit, a Matthia Rege fortissimo magna

Achmed Bassa Sabacium obsidet.

Sabacii situs & varia fortuna.

gna vi expugnatum, ac præsidio munitum fuit, atque ab Ungaris ad hoc usque tempus fortiter conservatum, vel eo præcipuo auxilii adminiculo, quod Sigismundus Episcopus Quinqueecclesiensis, Hamponis filius, de quo superius memoravimus, ad ejusdem Sabacii & Tauruni mœnia munienda, dena millia numorum aureorum testamento tam pie quam opportune legasset; atque illa a Joanne Giulano testamentario, uti bonum virum decuit, integra fide, sed per partes exoluta fuissent.

Simon igitur adventu Turcarum minime territus, sese ad defensionem parare, hostes propius accedere ausos telis missilibus & sclopetis arcere, majoribus colubrinis aggeres & corbes hostium dissipare, in summa rem egregie fortiterque gerere, adeo ut Achomates, quum primis conatibus fortuna non arrisisset, grandiora tormenta e Solimani castris impetrare & advehere cogeretur. Quibus allatis quietem præliorum militi interea dandam ratus, donec mœnia ferreis pilis ad ingressum usque aperierentur, iis jaciendis in muros certare, & obsessorum pertinaciam frangere constituit. Quo conatu dies & noctes nequaquam intermisso, tantum mœniorum dirutum est, ut impetum a militibus in arcem fieri posse existimaret. Sed magna erat in superandis fossis difficultas; quæ quum aqua plenæ essent, ascensuris ad murorum ruinas aditum omnem præcludebant. Igitur ex utrisque castris magnum numerum agrestium ex Græcis, Thracibus & Bulgaris coactum ad cædendam materiam in proximos saltus ire, eamque cæsam camelis, burdonibus & plaustris comportare jussit, ut ea fossæ interjectis fascibus & virgultis, ac terrenis aggeribus, tumultuario opere implerentur. Dum illi labori hostes interdiu noctuque incumbunt, eumque magna ex parte absolvunt, nostri paucitatis suæ ac penuriæ rerum necessariarum, quibus materia succendi, & hostiles conatus eludi possent, probe gnari; tum vero vigiliis & continuis laboribus adeo fessi, ut vix corpora sustinerent, mutua per conjunctas dextras fide data se in hostes irrumpere volentes, extremum virtutis ac fortitudinis exemplum edituros, eisque commorituros juravere. Poterant quidem cymbis & navigiis, quæ erant in promtu, Savum flumen tanto silentio trajicere, ut fuga, ab hoste nequaquam sentiretur, sed viri spectatæ virtutis æternam sui nominis memoriam ad posteros transmittere, Sabaciumque hostibus multo sanguine emtum relinquere maluerunt. Itaque hostes de integro per oppletam fossam magna vi irrumpentes, nostros animis & viribus paratos in omnem prælii eventum invenere; cruentissimumque certamen editum est, cadentibus utrinque quamplurimis, & præsertim veteranis Janicerorum: qui sunt prætoriani ordinis pedites, & qui Persicis atque Ægyptiis bellis exercitati, primas pugnæ partes sibi depoposcisse dicebantur. Sed quum plurimi a paucis, & recentes ac integri a fessis & fauciis sustineri non possent, tandem promissæ fidei & invictæ virtutis memores, nihilque de deditione aut fuga cogitantes, universi ad unum usque in ipsa murorum strage, & eo, quem viventes tenuerant loco, haud inulti cecidere. Ex Turcis siquidem præter eos, qui præteritis oppugnationibus interierant, eo die ultra septingentos desideratos esse plane constat, supra sauciatorum satis magnum, pro nostrorum paucitate, numerum.

Præsidiarii in Sabacio defendendo mortem fortiter oppetunt,

eisque cæsis occupatur.

1521. Sabacio in potestatem redacto Solimanus Savum ponte ex navibus facto sternendum, copiasque transjiciendas existimavit: ut citeriore quoque e ripa urbem oppugnaret, & Ludovico, si auxilio obsessis venire vellet, pugnæ potestatem præberet, & oppidanis eo majorem formidinem incuteret. Cæterum quum flumen intumuisset, rapiditate & mole aquarum ruptis funibus, prius quam copiæ transiissent pons facile disjectus, navesque & tabulata in Danubium abrepta fuere. Sed Solimanus cunctas asperitates, dummodo urbe potiretur, sua vi & industria superare certus, contemtis eorum vocibus, qui inania rupti pontis omina in religionem verterent, eum crassioribus funium retinaculis adhibitis, ac ferreis clavis ac trabibus, quibus transversim naves utrinque conjungerentur solidioribus, firma compage denuo reficiendum imperavit. Quo confecto ipsemet cum Prætorianis militibus, & majori exercitus parte transjecit, ac Pyrrhum purpuratum, qui ex ulteriori fluminis parte oppugnationi continuandæ incumberet, in ulterioribus castris reliquit, dato ei negotio, ut locum pluribus eodem tempore ex partibus sine intermissione majoribus tormentis concutiendum juberet.

Savum ponte sternit Solimanus.

Per hunc modum trajecto Savo Solimanus e Thraciæ locis in vicinum Sirmium, regionem tam amœnitate situs, quam vini generosi proventu, pecorisque & omnium rerum ad victum necessariarum copia nobilissimum & pulcherrimum delatus est; cumque Sumonium oppidum haud procul castris abesset, indignum fore ratus, si illud ob oculus situm, inquietandis, (quod fieri cœptum erat) & carpendis pabulatoribus suis immineret, misso Samandriæ præfecto Balibego illud obsidione cingi imperavit. Et quum infirmis mœnibus & vetustate corruptis debile esset, ut non facile impetum hostilem sustineret, incolæ pacta cum Torcis incolumitate, ut cum sarcinis suis in tutum abire possent, oppidum dedidere. Sed partim trucidati extemplo omnes, partim in servitutem abrepti, ac in castris sub hasta divenditi fuere: ita ut eis acerbam potius mortem oppetere, quam se barbaricæ fidei committere longe satius fuisset. Oppidum succensum atque igne consumtum est.

Sumonium oppidum in Sirmiensi regione Turcæ occupant.

At Ludovicus quanquam adversa valetudine tentaretur, tamen Tolnam profectus erat, & quum ad eum lentis ac tumultuariis agminibus pauci ex proceribus adventassent, Stephanum Bathorium Palatinum firmiori cum copiarum parte Sirmium versus proficisci, & dare operam jussit, ne hostis, nullo qui resisteret obviam prodeunte, impune grassaretur. Qui quum non procul a sancti Demetrii oppido in Turcas ac ipsum Balibegum igne & ferro obvia quæque vastantem incidisset, commissa cum eis pugna superior evasit, & diffugientibus primo impetu hostibus (quod ii cum clarissimo, ac primæ post Regem dignitatis viro longe ampliores copias esse putarent, & fraudes & insidias spectarent) ad Regem reversus est cum aliquot præcipuis captivis, a quibus Sabacium in hostium potestatem devenisse, sed Solimanum cis & ultra Savum bina castra locasse, Nandoralbamque pluribus ex partibus obsideri, & tormentis concuti intellectum est. Redeunte Tolnam ad Regem Palatino, atque in morbum importune incidente, Balibegus auctis copiis excursiones in Sirmium repetendas redintegrandasque

Balibegus a Palatino fugatur.

Balibegus excursionem in

1521. *Sirmium redintegrat, omniaque ferro & flamma vastat.* dasque censuit, & nemine obvio tractum illum fœcundissimæ provinciæ omnem quaquaversum ferro & flammis adeo deformem reddidit, ut Saloncamenium, Culpenicum, Barigium, Perquasium, & ipsum sancti Demetrii oppidum ceteramque ditionem Laurentii ducis, & alia quæque concremaret atque deleret tanta hostilis animi crudelitate & invidia, ut materiam etiam omnem, quæ a vi ignis illæsa supererat, in proximos fluvios, ne ea incolis redeuntibus usui esse posset, præcipitare juberet.

Interea Solimanus magna cura & solicitudine oppugnationi intentus suos ut operi instarent, partim minis durioribus, partim promissis & præmiis incitare non desinebat. *Beligradenses acerrime Turcarum impressiones repellunt.* Et licet illinc Pyrrhus, hinc vero in ejus conspectu Achomates capto Sabacio reversus, quassandis mœnibus egregiam indefessamque operam navarent; nostris tamen insigni virtute sese defendentibus, ac ruinas mœniorum, quæ ab hostibus interdiu edebantur, nocte diligenter reparantibus, longior indies & difficilior oppugnatio reddebatur; adeo ut nec Turcæ duces magna capiendæ urbis spe tenerentur: quanquam id metu Solimani, a quo non dubiæ mortis discrimen desperatis aut ignavis erat subeundum, silentio tegere viderentur. Jam enim trigesimus dies irritæ oppugnationis præterierat; & oppidani multas & frequentes hostium irruptiones magna ex eis multitudine trucidata egregie represserant.

Dum Solimanus cogitationi simul & operi redigendæ in potestatem urbis impense pertinaciterque vacat, nec tamen voto desiderioque potitur, *Duo Thraces urbem produnt.* duo Thraces, seu proditionis præmiis illecti, sive metu periculi ex oppido ad eum opportuno tempore transfugiunt. A quibus quum obsessos rei frumentariæ angustiis, ac pulveris sulphurei inopia premi cognovisset; tum vero etiam urbem ab eis locis, quibus tormenta in eam exploderentur, propter mœniorum firmitatem frustra peti edoctus est. Quod quidem certissimum erat; ea siquidem tam opera & studio Matthiæ clarissimi Regis, quam postea impensis & pecunia Sigismundi Episcopi Quinqueecclesiensis, qui moriens ad illa restauranda haud contemnendam pecuniæ summam, ut paulo ante diximus, legaverat, adeo permunita fuerant, ut omnem vim tormentorum contemnerent. Addebant transfugæ nusquam debiliorem esse murorum partem, quam qua Savus præterlaberetur: quod eos veteres præfecti ingentis fluminis objectu satis esse tutos putassent; id quod etiam a pluribus Turcis, qui per varios casus intercepti servitutemque in urbe perpessi pecunia se redemerant, gnarique locorum erant, pro certo affirmabatur. Itaque Solimanus quum transfugæ haud vana aut incomperta adferre visi essent, rei gerendæ avidus, tormenta in eam insulam, quæ e regione Savi in Danubium illabentis protenditur, extemplo provehi, & constructis sinuosis aggeribus mœnia illinc acerrime verberari imperavit. Quæ res uti improvisa, supra cæteros defectus, instantemque, uti jam apparebat, famem, oppidanis ingentem metum atque formidinem incussit. Carebant enim majoribus colubrinis & tormentis, quibus hostium munitiones se disturbare posse existimarent; quod eorum potior pars ad Sarnonem seu Cavallam fœda Vaivodæ & nostrorum fuga turpiter amissa, nec alia in eorum locum fœdiore negligentia advecta repositaque fuissent.

Cum Turcæ consilium transfugarum sequuti, 1521. ex insula incessanter murum per se satis debilem concuterent, neque oppidani ut in re trepida animos ad defendendam satis expedirent, post frequentes ingentium pilarum ictus derepente prolapsus lateque dejectus est, lætis ac vociferantibus hostibus. Ejus hiatu perterriti, ac animum despondentes oppidani, qui maxima ex parte, uti dictum est, Thraces erant, nullum introrsus e cespite aut materia aggerem terrenum, vel aliquod more militiæ munimentum extruere, hostibusque opponere contenderunt; verum attonitis & stupidis similes incertum timore aut perfidia agitati, succensa aliquot locis urbe, antequam hostes per diruta mœnia apponere scalas, ac impetum ascensumque parare, aut vim admovere conspicerentur, notabili ignavia ac dedecore sese in arcem recipere cœperant. *Thraces oppidani metu urbem deserunt, & in arcem refugiunt.* Blasco & Bothus ac Morgajus præfecti celerem eorum desperationem admirati execratique; eos ut desertores, arcis ingressu initio prohibere conati, utpote quibus eadem rerum inopia, idem famis inediæque metus imminebat: postremo suorum paucitate adducti, quo plures socios propugnatoresque haberent, quamquam non majori usui aut commodo sibi futuros, quam in urbe erant, non sine cunctatione admisere. Nec mora, Turcæ ignibus conspectis magno clamore sublato, id quod erat oppidanos metu perterritos urbem deseruisse suspicati, eadem aperti muri ruina, quamquam nemine resistente, ægre tamen, nec sine summa ascensus difficultate superata in urbem irrupere, ac portam, quæ e regione arcis solem orientem respicit, sociis qui subsequebantur, disjectis repagulorum obicibus aperuere, per quam cum magnus tam equitum quam Janicerorum ac cæterorum Turcarum numerus certatim irrueret, maximum detrimentum acceperunt. Nam ex arce in confertissimos tanta pilarum mediocrium & minorum multitudo instar procellosæ grandinis conjecta fuit, ut octingenti ex Janicerorum promtissimis desiderati fuisse ferantur, præter equites Spahoglanos; qui prætoriani sunt, & eos quos barbari Acangios appellare solent.

Potiti oppido Turcæ duces, arcem aggeribus tripartito erectis, tribus ex locis magna vi tormentorum diruere cœpere, ut præsidiarii uno eodemque tempore tribus gravissimis oppugnationibus fatigati, atque fracti ad deditionem compellerentur, aut vi facta subigerentur. *Hinc arcem Turcæ aggrediuntur.* Neque tot ac tantis illatis incommodis satiati, turrim etiam eam simul concutiendam suscepere, quam Miliariam vocari supra retulimus. Ei turri Jacobus Utissemitius e Camissatia Croatiæ provincia, non procul a Scardona Clissiaque distante oriundus, ejus Georgii monachi, qui postea Ordinem Divi Pauli primi Eremitæ sequutus, a Joanne Zapoliano regnum adepto, Episcopatum Varadiensem, summosque honores consequutus, ac in administratione tutelæ unici filii relictus fuit, germanus frater, vir fortis & militaris præerat. Is quum in defensione ejus turris impigre versaretur, & hostibus non levia damna inferret, Turcæ falconetas, qui pilas anserini ovi magnitudine evomebant, in turrim templi Divi Francisci, quod erat ex opposito arcis, paris fere altitudinis, funibus magno ergatarum ac agrestium labore protraxere; atque illinc diruendæ Miliariæ crebris ictibus incubuere, ut Jacobus & Socii in statione vix consistere pos-

1521. possent. Et ipse intrepido animo conatibus hostium frustrandis obviam ibat, & qua murorum pars dejiciebatur, materia ac pluteis crassioribus, & aliis quæ in tanta rerum penuria ad manus haberi poterant, reficere & munire contendebat, cum ex adverso majoribus falconetis, quæ Turcas ab opere & campanaria illa turre exturbare possent, magno suo & arcis detrimento careret.

Hungari strenue se tuentur, & hostiles oppugnationes magno ausu excipiunt.

Blasco & Bothus præfecti summa industria ac assiduo labore milites per stationes passim excubantes, quorum jam vix CCCC. supererant, invisere, atque ut officio & munere tuendæ patriæ debito egregie fungerentur, exhortari; saucios medelis adhibitis solari, integris animos addere, sua munia pro temporis conditione & necessitate, ea fide, virtute & diligentia obire, ut hactenus rite omnia administrata esse viderentur, & XX. hostiles impetus in arcem & urbem acerrime illatos, invicto corporum & animorum robore & constantia pertulissent. Protracta præter spem hostium oppugnatione tormenta quidem nequaquam cessabant, quin continenter ex iis jacularentur; sed & pluribus e locis missilia tela, ac tubi, pice & sulphure, aliaque materia ignem facile concipiente repleti, in arcis tecta jaciebantur, ad nostros varie distrahendos, conceptoque igne incendia late excitabant, sic tamen ut a nostris, quamquam numero paucis, quum complures cadi aqua pleni ad eum usum in promtu essent, haud sine labore extinguerentur; eaque cum hostibus & ignibus colluctatio biduum fere duraret.

Jam ipse Solimanus, quamquam gloriæ & famæ obtinendæ urbis cupidissimus, tot irritis suorum conatibus permotus, Ungaros ad mutandam fidem, aut ad urbis deditionem subigi posse vix sperabat; ne tamen difficultatibus rerum victus ab incœpto desistere videretur, eodem in pertinaci studio continuandæ oppugnationis persistendum sibi judicabat. Et quum Ludovicum clarissimæ urbi, quam ipse Pannoniæ clavem merito appellabat, collecto exercitu opem allaturum crederet, ac ex suis fortissimi quique aut trucidati periissent, aut vulneribus debilitati operam præstare non possent, oppugnationi instare, & ab aggrediendis mœnibus aliquamdiu salubri sibi & suis mora abstinere decrevit, eo consilio, ut integras vires adventanti Ludovico ad non dubiam victoriam opponere posset. Quæ res nostris aliquantum quietis ac nonnihil spatii attulit, nutantia mœniorum loca, aut dejecta diurnis nocturnisque operibus resarciendi ac muniendi. Jam XL. dies obsidionis agebatur, quum nostri in hunc, quem diximus, modum, non tantum cum summa acerrimorum hostium pertinacia; sed cum inedia ac siti, cum rerum omnium asperitatibus dimicabant, neque tamen a Ludovico ulla spes auxiliorum apparebat. Quare Solimanus iterum ad pristina expugnandæ arcis consilia conversus, aut vincendum, aut suis omnibus occumbendum esse edixit.

Christianus apostata Solimano, ut cuniculis actis arcem subruat, suadet.

Sed quum neque sic contra obsessos extrema omnia pati ac præferre paratos quicquam proficeret, & in summa rerum omnium desperatione versaretur, ad extremum quidam, incertum Gallusne vel Italus, (nam Turcæ utramque gentem Francos appellant) ex iis, qui Christiana Religione abjurata Mahometanæ superstitioni se addixerunt, ad Pyrrhum & Achomatem, cæterosque duces profectus', atque ab iis venia petita in colloquium admissus: quædam se in medium allaturum, si ab ipsis audiatur, proposuit, jussusque paucis dicere: „Quum bellis in „Italia gestis juvenis, inquit, interessem, non cor„poris duntaxat viribus, sed ingenio res bellicas „geri ac administrari didici; proinde quando ho„stium animos nec tam diuturnis asperrimisque „malis frangere ac debilitare hactenus potuistis, „nec aperta vis processit; cujusdam rei vos ad„monendos duxi, haud equidem vobis ignaræ, „verum inter curas multiplices forte & labores „memoriæ obliteratæ, ut nempe occultis in imo „actis cuniculis, ac subjecto introrsum pulvere „sulphureo mœnia & propugnacula subvertatis. „Hac arte, non alia, pertinaciæ obsessorum fi„nem imponetis, & Solimanus si hic vincet, „Pannoniam omnem vincet. Quum haud importuna loquutus esse censeretur, collaudato eo, ac si consilio eventus respondeat, ingentibus promissis confirmato, duces rem ad Solimanum detulere. Ejus assensu mox quæsiti & venire jussi fossores, ac adhibitæ militum æque ac agrestium operæ, cuniculos ad fundamenta Miliariæ subterraneos, magna cura nec minore silentio moliri ceperunt. Sed vel quod nostri nondum ejusmodi militaris fraudis gnari essent, seu quod batillis & ferramentis operi necessariis destituerentur, quibus contrarios de more militiæ cuniculos agerent; mirum sane accidit, non solum fodientes sub terra, sed egerentes etiam humum hostes, obsessos latuisse. Sed & hostes singulari astu, crebris tormentorum bombis, ac tubarum tympanorumque strepitibus, ac magnis sublatis clamoribus speciem irruentium præbebant, ne inclusi fodientium & labori intentorum sonitum admota aure captare, aut illisam ligonibus humum moveri animadverterent.

Quo tempore Jacobus Utissenitius hostilem fraudem suspectans, propere mœnia conscendit, prospectandoque & vigilando cum ad umbilicum usque extaret, & incautius in defensione turris versaretur, ab Janiceris, qui ab exteriori parte finibus aggerum protecti, ad singula quæque intentissime excubabant, plumbea glande trajectus, magno sociorum dolore interficitur. Eo cadente sulphureus pulvis, qui in cuniculum convectus erat, ab hostibus immisso igne inceditur, ingentique fragore & strepitu, instar fulguris & tonitrui edito, certa pars propugnaculi in sublime jacta puncto temporis disturbatur & corruit. Tametsi vero in hunc modum quassata turris concidisset, incredibili tamen casu ingressuris hostibus aditum nequaquam patefecit; sed potius tanta opportunitate introrsum procidens novam ac insperatam munitionem opposuit, ut irruptionem longe quam antea difficiliorem effecisse videretur. Sed tamen obsessis & præsertim Thracibus ejusmodi rerum insolentibus, ab imis radicibus excisæ turris ruina, usque adeo ingentem formidinem & terrorem incussit, ut consternati fractique animis, & omni prorsus fidei ac virtutis constantia turpiter excussa, nec habita ulla sociorum Ungarorum ratione, literas sagittis alligatas ejaculari, ac de deditione cum hostibus nefaria consilia miscere non dubitarent. Quæ res a præfectis non aliter intellecta est, quam quum e munitionibus hostes egressos, ac supra corbes vimineos, quibus tormenta interposita erant, erectos, Solimani & Purpuratorum fidem, prout obsessi peterent, certissimam magna voce

Thraces de deditione cum hostibus consilia miscent.

Isthuanf. Histor.

F offerre

1521. offerre, ac vitæ rerumque omnium incolumitatem prolixe polliceri audivissent: quapropter quum ipsi nihil se tale petivisse scirent, & re cognita periculosi subdolique consilii auctores capere, & in carceres conjicere vellent, parum abfuit, quin re inter mutua jurgia ad non dubium intestinæ seditionis discrimen deducta, & jam inclinatis ad arma proditoribus, a Thracibus, qui fere omnes unanimi perfidia complices suos ab injuria tueri proposuissent, in frusta conciderentur. Itaque ad preces & obtestationem versi, eos per immortalem Deum „Divosque omnes non sine fletu & lachrymis „orabant, ne quum pluribus retroactis annis „decora pariter & dedecora militiæ, tum vero „in præsenti atrocissimæ obsidionis mora frigus, æstum, sitim, famem, vulnera, cæterasque diuturni laboris & pertinaciæ molestias longa perseverantia & æquo animo pertulissent, & tantam egregii nominis & constantiæ laudem essent consequuti, nunc non „magno procumbentis parietis lapsu fracti animis & perterriti veteris & recentis gloriæ nomen obscurare & amittere vellent: non esse ejus casum tantopere formidandum, quum irrupturis secus quam optavissent obstruxisse viam potius, quam aperuisse censeatur; ut facile videre ipsis liceat, superesse adhuc tantum alimentorum, ut parcis & frugi militibus, quales ipsi sint, sustentandis ad aliquot insequentes dies suffectura esse videantur: Interea Deum Optimum Maximum egregiæ fortitudinis & constantiæ viris præsenti numine affuturum, in cujus potestate situm sit, terribilem hostium ferociam miro modo frustrari, ut vel ignobilis moræ pertæsi, vel invictæ virtutis nostræ constantia deterriti, non sine ignominia ab incœpto suo discedant: cujus quidem navatæ a nobis fortiter operæ præmia, opes, honores, divitias, præfecturas, amplissima bona, & denique firmissimum gratiæ locum & præsidium a celsissimi Regis nostri liberalitate certissimo jure expectabimus. Itaque spem præmiorum, perpetuæque laudis, quæ vera & præclara animorum excitatrix habetur, ac dedecoris metum, qui acerrimus & ipse ignavis stimulus esse solet, præ oculis nostris habeamus; ac prout Christiani nominis milites decet, singulari tolerantia omnem utriusque fortunæ eventum subeundum decernamus. Si vero, quod omen Deus clementissimus avertere velit, nobis adversa, hostibus autem secunda omnia eveniant, jure meritoque præstabilius est, ut in vestigio præclaræ virtutis, tutandæque Christianæ Religionis atrocissimo mortis genere trucidemur, animis nostris ab hoc corporum ergastulo in cœlum illico migrantibus, quam ferocissimo & infidelissimo hosti ignominiosam deditionem offeramus, apud quem moris sit & consuetudinis, atque adeo pro lege habeatur, fidem mille juramentis firmatam impie fallere, doloque & perjurio deceptis insolentissime insultare, vimque & crudelitatem ferinam exercere.

Quam præfecti Hungari omnibus dissuadent modis.

His atque aliis talibus Thraces sanari, aut fatalis sententiæ suæ decretum animis eorum convelli nequaquam potuit, quin summa totius eorum consilii erat, ut quum numero Pannoniis superiores essent, etiam ipsis invitis & reluctantibus cum Solimano & Turcis transigere maturarent. Eorum igitur discessione 1522. Blasco, & Bothus, ac Morgaius, cæterique Pannonii adacti, ne domi intra mœnia deserti & proditi a sociis, foris vero a truculento hoste uno eodemque tempore expugnati, extremæ sortis aleam subire cogerentur; ipsi quoque de tradenda arce, & transigendis deditionis conditionibus cum Thracibus convenire, eisque assentiri coacti fuere. Nec mora re e muris significata, præfecti Janicerorum, qui tormentorum atque aggerum custodiæ præerant, ad Purpuratos Pyrrhum & Achomatem accurrentes, litteras securitatis Solimani manu & signo firmatas, quibus litteris Nandoralbanis universis, atque eorum conjugibus & liberis, rebusque & sarcinis omnibus, quocunque vellent, libera exeundi potestas concedebatur, absque longiori mora attulere; & si qui ex ipsis ac potissimum Thracibus manere in urbe mallent, eadem qua ante bellum conditione habitare permittebantur. Profectione in diem sequentem instituta, qui fuit XXIX. mensis Augusti, cum inter armatos Janicerorum, & reliquorum Turcarum ordines inclinante jam sole progredi juberentur, Ungari contra fidem datam omnes extemplo cæsi atque interfecti fuere, magna Thracum quoque parte eandem diræ cædis & lanienæ fortunam miserabili casu subeunte; præter paucos, quibus ingravescentis ætatis prærogativa arbitrio ducum Turcicorum, ut in urbe manerent, præsidio fuisse visa est. Blasconis & collegarum, ac præcipuorum militum capita ante Pyrrhi tentorium sudibus præfixa spectaculum exercitui præbuere. Monachis etiam Græcis, quos Cologeros vocant, qui templum a veteribus Thraciæ Regibus constructum tenuerant, Divam Peteam, ut ipsi appellabant, quam singulari veneratione colebant, seu potius ejus integrum corpus a multis sæculis ibi conservatum currui impositum, eo quo voluerunt auferre, permissum fuit. Quod an Constantinopolim, vel quemnam alium in locum delatum fuerit, quandoquidem ea de re consilium Patriarchæ Constantinopolitani exquirendum erat, non satis compertum aut exploratum est.

Belgradum deditur 29. Augusti.

Præsidiarii contra fidem datam trucidati.

Per hunc itaque modum urbs & arx longe omnium celeberrima & opportunissima, publicæ negligentiæ atque inertiæ culpa in potestatem barbarorum devenit, ut ea amissa miseriis cladibusque nostris, quas postea innumerabiles æque ac crudelissimas a perfidis barbaris passi sumus, & quotidie adhuc patimur, lata & patens porta panderetur. Solimanus juventæ vigore fervidus, ac initium Imperii tali tantaque insignis victoriæ amplitudine auspicatus, incredibilem animo lætitiam concepit, & apud suos, atque omnes adeo mortales magnum & gloriosum nomen adeptus est; quod talem urbem primis conatibus, felicique virtute sub jugum redegisset, quam majores sui multis victoriarum triumphis & bellis formidabiles, magno sæpius impetu, maximisque exercitibus frustra, nec sine gravi damno & ignominia tentandam suscepissent. Cæterum quum & autumni tempus appareret, & domesticis curis domum revocaretur, urbem cum arce expurgatam, & quantum brevitate temporis licebat, restauratam, Balibego, de quo supra sæpius retuli, Samandriæ quondam præfecto tuendam defendendamque commisit,

Balibego Belgradum committitur.

1521. misit, valido præsidio militum, ac rerum necessariarum apparatu ei relicto; ipseque domum reversus filium nonum ætatis annum agitantem e vivis excessisse in itinere summo animi dolore intellexit: ita nimirum alternante vices fortuna, ut lætis tristia, ac prosperis adversa miscendo, rerum humanarum inconstantia evidenter demonstraret. Exercitum in suas stationes & loca dimisit, ita ut primo vere, vel quando sibi videretur, ad imperium parati & instructi adesse possent, quod Rhodum jam tum omnino expugnandam decrevisset, ex qua Cruciferos equites terra marique in ipsius ditionem varias & nimis funestas excursiones facere didicisset.

Solimanus Constantinopolim reversus,

Rhodiensem expeditionem molitur.

Amisso Belgrado, Ludovicus quamquam supra gravissimi morbi periculum, in quem ob castrensium laborum incommoda, ac immoderatum autumnalium fructuum esum inciderat, tanto etiam accepto detrimento, vehementi dolore affectus esset, nihilo tamen minus, quum abeunte victore hoste serum bellum futurum animadverteret, copias suas in opportuna loca distribuit; ac imprimis Varadino Petri, ac Vilaco (quod in ruinis veteris Sirmii situm esse creditur) militare præsidium imposuit; quod ex iis locis vigilando & agendo excursiones hostium, quæ a Belgrado deinceps haud dubie erant expectandæ, averti posse viderentur. Quibus rebus peractis, quum præter cæteras difficultates major legionum pars variis vulgatisque morbis langueret, ducesque ac præfecti ferme omnes, atque ipse Palatinus corpore ægri, & animis dejecti decumberent, morientiumque cadaveribus castra quotidie complerentur, summa animi ac vultus tristitia adversis rerum successibus contracta Budam lentis itineribus reversus est, & a mœsta civitate pro luctuosa temporis conditione modico apparatu exceptus.

Ludovicus æger animo Budam redit.

Exinde Georgius Marchio Brandenburgensis, tanquam solatium, & cladis oblivionem allaturus, eum ad ludos & spectacula revocare cœpit. Verum maximis indies rerum difficultatibus ingruentibus, cum a Joanne Bornemissa nutritio sæpius admoneretur, e ludicris, quæ illi sectanda proposuisset, ingentia Reipublicæ mala & detrimenta oritura, idque etiam Maria conjux identidem inculcaret, ad Rempublicam capessendam magis provehebatur. Comitiis postea habitis, quum Valentinus Turcus seu Enningius Emerici filius, ac Franciscus Hedervarius, quorum incuria & inobedientia Belgradum amissum erat, citati non comparuissent, omnium suffragiis proscripti, & bona eorum publicata fuere. Rex Valentini bona Francisco Battianio, Hedervariana vero Paulo Baquitio, postquam sub id tempus a Turcis ad Ungaros transfugisset, dono dedit. Et Franciscus quidem in exilio periit; Valentinus vero, quod juventæ vitio potius, & malorum hominum pravis consiliis, quam sponte deliquisset, ducta etiam in conjugem ex Reginæ aula Marci Pemphlingeri filia, in gratiam receptus fuit. Postea de exercitu conducendo, rebusque bellicis rite administrandis, cæterisque necessarius consilia habita sunt, decretumque ut ad Ferdinandum Austriæ principem,

a Georgio Marchione ad ludicra avocatur.

Repugnante Bornemissa ac Maria Regina.

Valentinus Turcus & Hedervarius proscripti.

Mariæ Reginæ fratrem; legati mitterentur; qui Ludovici nomine ab eo peterent, ut quam Illyrici confinia, Turcis cum antea, tum vero capto Belgrado maxime exposita ob ærarii penuriam, & quod longius distarent, commode sustentari nequirent, eorum curam usque ad aliquod tempus haud gravatim susciperet; ea potissimum de causa, quod ipsius populis, qui in Histria & Carnis essent, ex eis si ab hostibus caperentur, magnum imminere periculum certo constaret. Quod quidem a Ferdinando absque difficiliori cunctatione factum est; ac Segnia, Clissia, Crupa, Lica, Jaicia; aliæque complures arces & urbes in tutelam acceptæ, præsidiariisque militibus stipendia liberaliter soluta. 1521.

Ferdinando Regi aliquot Illyrici arces tuendæ ab Hungaris datæ.

Cæterum ante quadriennium in Germania exortum fuit atrox & periculosum in religione dissidium, authore Martino Luthero Saxone Monacho Augustiniano, quamvis contra sacram summi Pontificis auctoritatem, Divæque Virginis Deiparæ, ac Divorum cultum, cæteraque præcipua Christianæ religionis capita; non tantum concionibus & disputationibus publice habitis; sed etiam editis & publicatis libellis & novas diuque ante explosas opiniones disseminasset; eo perfrictiore fronte & audacius, quod a Friderico Duce Saxoniæ præter Christiani Principis officium acerrime defenderetur. Quanquam vero ipse primum Romæ a Leone summo Pontifice, & postea a Carolo Cæsare Vormatiæ, nec multo post a Francisco Gallorum Rege Parisiis proscriptus esset, ejusque libelli damnati & exusti; tamen tanti mali labes per clancularios ejus sectæ homines, qui passim ei nomina dabant, in Pannoniam etiam pervasisse ferebatur. Quod cum Ludovicus cognovisset, iisdem in Comitiis lege lata quæ extat, sanciendum curavit, ne a quopiam perversum atque prædamnatum dogma reciperetur; ejusque sectatores, si qui essent, ignibus addicti concremarentur.

Lutherus oritur.

Lutheri dogma damnatum in Comitiis a Ludovico.

Misit etiam paulo post Mense Aprili, ex Concilii seu Comitiorum decreto, Legatos ad Carolum Cæsarem, ac Principes Germaniæ, quos Electores vocant, Vormatiæ congregatos, Gregorium Monachum Franciscanum, ex nobili & clara Comitum Frangepanorum familia, Archiepiscopum Colocensem, ac Ladislaum Sterenbergum Bohemicum Cancellarium, & Hieronymum Balbum Præpositum Posoniensem, ut contra Turcas auxilia implorarent. Ad quorum preces publico Pannoniorum nomine factas, eleganti a Balbo recitata oratione (is postea Episcopus Tergestinus, postremo vero Gurcensis fuit) promtis Germanorum omnium studiis decreta fuere, initio mensis Maji, auxilia haud contemnenda: sed ea sive quod eodem tempore Solimanus Rhodum cum ingentibus copiis invasurus diceretur, sive aliis de causis in Pannonia nusquam fuere conspecta.

Ludovici Regis legati ad Comitia Wormatiensia missi.

1522.

Ob auxilia adversus Turcas impetranda.

Et quamvis Rhodus a fortissimis equitibus alba cruce insignibus, eorumque principe, quem ipsi Magnum Magistrum vocant, Philippo Villerio Lisladamo natione Gallo (qui Fabricio Carreto Marchioni Finariæ, claris natalibus in Liguria orto successerat) acerrime & pertinacissime defende-

Rhodus obsidetur a Solimano an. 1522. Lisladamo.

1522. retur, tamen post toleratas sex mensium atrocissimæ oppugnationis asperitates, nemine ex Principibus Christianis in auxilium clarissimæ urbis adcurrente, quod ii civilibus bellis implicati, armis inter se dimicarent, in manus Solimani devenit, eo graviore Christianæ Reipublicæ contumelia & dedecore, quod dirus hostis equites ab omnibus desertos, ac rerum omnium necessariarum inopia adactos, ipso Christi Dei natali die deditionem facere compulisset. Eadem summi infortunii clade insula Cos, Hippocratis patria, ac cæteræ eorundem Equitum ditiones, quas in Caria, Halicarnasso, aliisque Asiæ locis habebant, simul in hostium potestatem concesserunt.

Ludovici Regis cum Maria conjuge profectio in Bohemiam. Interea Ludovicus Bohemorum precibus & legationibus impulsus, una cum Maria conjuge in Bohemiam proficisci, & res ejus regni diuturna Regum absentia conturbatas in meliorem formam & ordinem redigere decrevit. Itaque instituta ad certum diem profectione, comitante conjuge Pragam venit, & a Bohemis non mediocri lætitia & applausu exceptus, ac in arcem deductus est. Quamvis autem vix quadriennis puer, spondente pro eo patre, ut diximus, diademate regio insignitus fuisset; visum tamen fuit Senatui Bohemico & proceribus, ut priusquam institutam reformandæ Reipublicæ curam aggrederetur, juramentum repetere, atque ad observandas leges & immunitates denuo se obstrictum reddere maturaret. *Juramentum Bohemis renovat.* Qua re peracta, & diffidentibus inter se de ordine coronationis, ac gestandis regni insigniis Senatu & Equitibus, Rex paludamento, corona, sceptroque, & cæteris ornamentis ad se receptis, iisque indutus controversiam diremit; ac deinde ipso e solio spectante, Stanislaus Turzo Olomucensis Episcopus Reginam coronavit. *Regina coronatur.*

Quibus rebus confectis, convocato iterum Senatu Bohemico, adhibitisque in consilium Andrea Baronio Siculo Cæsaris legato, ac Alberto Marchione Brandenburgensi Prussiæ Duce, quem Sigismundus Poloniæ Rex legatum miserat, ac Ladislao Salcano Episcopo Vaciensi, cujus consilio libenter utebatur, Res Bohemicas composuit; ita ut motis loco iis fere omnibus, qui ad eam usque diem magistratus & præfecturas obtinuissent, ne uno aut altero abdicato cæteri se injuria affectos conqueri possent, ac suffectis in eorum locum aliis, qui idonei videbantur, regnum Carolo Duci Munsterbergensi, Georgii Regis nepoti, Bohemicæ originis, administrandum committeret, indito ei novo nomine, ut pro præfecto Capitaneus Pragensis appellaretur. *Bohemiam Carolo Duci Munsterbergensi gubernandam committit.*

Confectis in hunc modum in Bohemia rebus, in Pannoniam reverti, ac in itinere ad Stanislaum Turzonem Olomucium divertere constituit. *Iglaviensibus, ut Lutheranæ sectæ se abdicent imperat.* Ad quam urbem potiores ex Iglavia cives ad certum diem ad se convocandos censuit, quos quum advenissent, severissimis verbis castigavit, quod spretis veteribus divinarum legum interpretibus ad novas & depravatas, ob idque a summo Pontifice & Cæsare damnatas Lutheri opiniones transiisse dicerentur. Se illis sub extremi supplicii pœna mandare, ut quam primum ad sanitatem redeant, & illius dogmatis sectatores procul a se & civitate arceant. Interim vero Joannem Speratum, qui illis mutandæ religionis occasionem attulisset, captum & vinculis constrictum Olomucii reliquit. 1522. *Speratum auctorem hæresis carceri mancipat.*

Reverso in Ungariam, ac quemnam in locum Petri Berislavi, Proregis Illyrici non ita pridem a Turcis interfecti constitueret, deliberante, non parum ea in regione detrimenti acceptum est. Nam Turcæ Osterviciam arcem cum oppido in subjectis Licæ & Carbavæ campis sitam, quam olim Bela Rex, dum a Tartaris in Dalmatiam pulsus per ea loca exularet, opportuno loco condiderat, improvisa, eaque nocturna irruptione ceperunt; tum quod a paucis defenderetur, tum vero quod milites quidam corrupti, ad quos vigiliæ ejus noctis pertinebant, locum hostibus introeundi summa cum perfidia dedissent. *Turcæ in Illyrico Osterviciam arcem invadunt.* Tentaverunt eodem tempore per similem fraudem etiam Tininium, Secradinum, & Crupam nec opinato occupare; sed virtute præsidiariorum, & præcipue Germanorum; qui ab Austriæ Principe Ferdinando erant impositi, magna cum cæde rejecti fuere. Itaque Joanni Carlovicio, e Romano Torquatorum genere orto, Ciryaci illius magni, qui Andreæ secundi Regis tempore claruit, pronepoti, ac Francisco Battianio, in Uladislai patris aula, ac deinde cum ipso simul a teneris educato, viris domi militiæque claris provinciam administrandam tuendamque demandavit. *Carlovicio ac Battianio Illyrici præfectura demandata.*

Insequens annus Georgii Sacmarii Archiepiscopi Strigoniensis morte insignis fuit, qui condito testamento LX. millia numorum aureorum, præstantis formæ & puritatis, qui imagine corvi annulum rostro prementis, Mathiæ nempe Regis nota signati erant, ad redimendas arces, quæ pro corona Ungarica Friderico Cæsari & Austriæ Principibus oppignoratæ sunt, legasse proditur. *Georgii Sacmarii Strigoniensis Archiepiscopi mors & legatum.* Sed eam pecuniam Ludovicus ad se receptam, cum nihil de arcibus redimendis transegisset, ad varios usus, & imminentis a Solimano gravissimi belli necessitates impendit, atque arces ipsæ amplæ & celebres usque ad hunc diem ab Austriacis detinentur. Erepto fatis Georgio Strigoniensem dignitatem adeptus est Ladislaus Salcanus, Ludovico charus, quem suorum consiliorum moderatorem habebat. *Ladislaus Salcanus in ejus locum subrogatus.* Excessit non diu post e vivis Georgius quoque Frangepanus, Colocianus Archiepiscopus, quem annis antea circiter duobus Vormatiam ad Carolum Cæsarem missum fuisse diximus. *Obiit & Georgius Archiepiscopus Colocensis.*

Quia vero amisso Belgrado non Bacia tantum & Colocia, quæ duæ Archiepiscopales sedes habebantur, sed etiam proximæ regiones frequentioribus hostium excursionibus & rapinis obviæ expositæque erant; ideoque acri & industrio viro, qui non solum sacerdotii auctoritate, sed etiam armis militarique virtute provinciam tueretur, committendæ videbantur; diu quæsitum est ab ipso Rege & aliis multis, quinam illi sufficiendus videretur: postremo omnium votis & suffragiis Paulus Tomoræus Regi commendatus est, quod is antea clarus & insignis equitum ductor, arcisque Budensis præfectus, commutato vitæ militaris instituto ad religionem Monachorum, qui a Divo Francisco nomen ducunt, pio salubrique consilio transiisset, omniumque judicio ad id muneris aptissimus haberetur. *Paulus Tomoræus illi suffectus.* Sed quoniam fatale Ungaris Tomoræi nomen nos

admo-

1522. admoneat, ut pauca de eo dicamus, haud incongruum ei memorando hunc locum fore putamus.

Tomoræi origo & varia fortuna.

Nobili & honesta familia Tomoræa, e Gemetiensi provincia ortus, in Transylvania contra Siculos, & bello ab agrestibus concitato fortem operam navavit; deinde aliis præliis consilio manuque juxta haud spernendus literis latinis eruditus, animo ingenti industrioque fuit; cumque nobilem in propinquo puellam Puthnoquianam (id familiæ nomen est) sibi ducendam despondisset, illaque ante nuptias immiti morte erepta esset, ad alterum prædivitis viduæ matrimonium mentem applicuit. Verum quum illa etiam, antequam conjungerentur, pari fato decessisset, insperato duarum sponsarum obitu territus, quasi divinitus ab ineundo conjugio prohiberetur, se perpetuo cælibem victurum, ac religionem quampiam ingressurum votis nuncupatis professus est. Inde quum Bartholomæus prior Auranæ, ex Equitum Rhodiorum Ordine, qui cælibem vitam agunt, diem suum obiisset, ejus dignitatem, quamquam singulari studio & maximis precibus contenderet, a Ludovico consequi nequaquam potuit, quod eam Mathiæ Baracio dispensatori suo diu ante promissam alteri nequaquam dare posse respondisset. Igitur quum huic quoque petitioni fortuna successum eripuisset, Vilacum se contulit ad Cherium, quæ in Sirmio sunt, ubi celebre Capistrani inter Divos relati templum sepulchrumque habebatur; ibique sumto Monachi habitu, circumtonsaque coma religiosum atque austerum vitæ genus amplexus est, eique singulari erga Deum fide & pietate, omnibusque officiis, quæ sacro viro conveniunt, satisfecit. Eum igitur vel reluctantem, ac ingenue se excusantem Ludovicus, adhibita etiam, quo magis obtemperaret, Legati Pontificii auctoritate, collegio Monachorum exemtum Colocensi dignitate, ac earum partium militari præfectura honestavit, quibus usque ad suum & Ludovici interitum domi forisque cum laude præfuisse visus est.

Locus corruptus videtur.

Paulus Baquitius cum quinque fratribus a Turcis ad nostras descivit partes.

Nec multo postquam Tomoræus in Frangepani locum successit, ac Baciam adventavit, Paulus Baquitius e Thracia nobili & militari Græci ritus stirpe ortus, quum Turcarum insolentias ferre amplius non posset, apud quos in suspicionem mutatæ fidei inciderat, crebris Tomoræi literis & nuntiis, non inscio Rege, sollicitatus, cum quinque fratribus egregiæ virtutis fortitudinisque viris, Petro, Clemente, Manuele, Demetrio & Michaele in Ungariam venit, superatis ingenti animo, sed magna cum difficultate, Turcarum insidiis, quas ei per omnia fere itinera & compita collocaverant. Ei Ludovicus Laccum in Semigio sitam arcem, quam cum suis inhabitaret, liberali munere assignandam curavit, donec ampliora dare posset, atque ii postea omnibus bellis fortem fidelemque operam Reip. navavere.

Michalbegoglum Sirmium ferro flammaque depopulatur.

Ejusdem anni autumno Ferhates, quem Turcæ a familiæ stemmate Michalbegoglim cognominabant, e Varbosania Bosnæ provincia, cui præerat, aliisque finibus, collecto exercitu, XV. circiter equitum millibus, ac mille peditibus trajecto Savo in Sirmium irrupit, ac obvia quæque igne & ferro vastare, oppida populari, ac magno abacto pecorum numero hostiliter grassari quaquaversum cœpit, relicta apud naves, quibus copias trajecerat, peditum dimidia parte. Sed prius quam hostes iter versus Savum intendissent, Tomoræus de eorum consiliis & conatibus per exploratores certior redditus, suis, ut parati & instructi ad imperia essent, in mandatis dederat: præterea Laurentium ducem Sirmii, Jacobum Banffium, Linduanum aliosque, ut certo loco, quanto possent militum numero consisterent, seque ibidem præstolarentur, admonuerat. Ipse cum suis copiis, ac turma equitum Pauli Baquitii fratrumque ejus, ac Raditio Bosithio, classis Danubianæ, quæ post captam Nandoralbam ad Varadinum Petri excubabat, præfecto, ad constitutum locum prior venit. Franciscus Bodo, Joannes Callaius, ac Stephanus Bardius clari equitum præfecti ei se in itinere conjunxerunt. Sed Laurentius valetudine & affecta ætate impeditus eo se conferre non potuit, Thomam tamen Bosniacum, suorum militum præfectum cum equitibus utriusque armaturæ, ac cohortibus sclopetariorum mature transmisit. Itaque quum e peditibus pugnacem & impigrum quemque selegisset, eos Georgio Battianio præfecto Varadini Petri attribuit, additis mandatis, ut Turcas, qui ad navium custodiam relicti erant, aggredi, eisque fugatis naves ripæ subducere, aut si integræ capi nequeant, inutiles reddere conarentur. Quibus dispositis ipse in Ferhatem, incendiis & populationibus longe luteque metum & pavorem circumferentem, castra exercitumque movere, ac cum eo prælii fortunam experiri constituit; quum id omnibus ad unum præfectis probari intellexisset, cumque uno aut altero milliari confecto in hostium antecursores incidisset, ii nullo exspectato nostrorum congressu, retro qua venerant, præcipiti fuga ferri, suos de Ungarorum adventu certiores reddere, & ut deprehensis in crimine accidit, inter spem metumque pavide fluctuari cœpere. Ferhates suos palantes, ac præda captivisque onustos in ordinem aciemque cogit, atque in nostros omnibus copiis provehitur. Sed quum propius ventum esset, Turcis nostrorum acie conspecta animus concidit, simulque captivi omnes vinculis exuti dimittuntur (neque enim nostris incumbentibus trucidari poterant) prædaque, quo expeditiores ad prælium forent, ad silvam Poliacam, quæ isthic viæ militari imminebat, projici jubetur.

Tomoræus collectis temere copiis hostes reprimit.

Tomoræus ac Banffius obequitantes, ut sceleratissimos Christiani nominis hostes, latrociniis & rapinis infames, qui socios & innoxiam plebem crudelissime & avarissime cædere, atque in diram servitutem abducere conati essent, increpide invadere, eorumque cæde & sanguine manibus miserorum hominum parentare, deque immanibus humani generis prædonibus acerbissimas pœnas exigere ne dubitarent, suos sublata voce cohortabantur. Tum vero Bodouem & Bardium in hostes ruere, inque eorum adversis pectoribus hastas perfringere, ac postea gladiis rem gerere jubet, ipse cum reliquo exercitu eorum vestigiis insistere pergit. Quanquam autem Turcæ pugnam ægerrime sustinerent, quia tamen nullus fugæ locus, navesque procul erant, certamen ad occasum fere Solis protraxere. Verum postea sclopetariorum vim, 1522.

1522. *Insequitur, & fundit fugatque* qui plumbearum glandium procella eos partim necabant, partim illatis vulneribus debilitabant, ferre non potuerunt, nostrisque acrius prementibus fusi & fugati terga dedere. Ferhates suos fugientes sistere conatus, a Bardio circumventus, quanquam se acerrime defenderet, multis confossus vulneribus interficitur, jacentique & adhuc palpitanti caput præciditur. *ipso duce Ferhate occiso.* Eo modo Turcæ orbati duce qua quisque potuit, profugere. Sed eos nostri tanta celeritate, atque tam avidis ad ulciscendum animis prosequuti sunt, ut omnibus fere trucidatis pauci equitum ad socios, qui navibus custodiendis relicti erant, pervenire potuerint. Sed quum illos etiam per selectas cohortes nostrorum fusos & fugatos, navesque flammis consumtas reperiissent, re desperata aut in profluentem se præcipites projicere, enatandoque evadere, aut nostrorum gladiis sese interficiendos objicere, aut certe, quod evenit, abjectis armis in servitutem tradere compellerentur.

Et nostris cruenta admodum pugna fuit: nam DCCC. ex ipsis desiderati sunt, inter quos Michael Hethæus, Jacobi Banffii equitum ductor in primo congressu hastis transfixus occubuit. *Unde ingens præda parta,* Signa hostium omnia capta sunt, & recuperata præda omnis, magnus etiam numerus captivorum & equorum fuit. Ex quibus munera Ludovico Budam missa sunt, militarique consensu delectus, qui ea offerret, Stephanus Bardius, quod omnium testimonio, ubi res poscebat, singulari virtute & ferocia pugnasse, hostiumque duce interfecto integram victoriam peperisse diceretur. *& manubiæ Ludovico Regi oblatæ.* Fuere dona, præter Ferhatis & nonnullorum tribunorum capita, signa circiter XL. equi militares, & gladii argento auroque exornati, ac insigniores e captivis. Quæ Ludovicum tot tantisque adversis successibus accumulatis animo mœstum & dejectum, non parum recrearunt; ita ut Deo Optimo Maximo de parta victoria gratias publice ageret, ac sequenti die Stephanum collaudatum, gladio vagina argentea insigni, calcaribusque & torque aureo donatum, in Equitum Auratorum, quos vocant, numerum assistentibus e Procerum ordine quamplurimis, solenni ritu aggregaret. *Stephanus Bardius ob rem præclare gestam Eques creatur.* Quæ quum ille de regia manu accepisset, uti erat ingenio perfervido & præcipiti, fertur eundem gladium strinxisse, atque his verbis Ludovico pro collata equestri dignitate gratias egisse: *Insolens ejus oratio.* „Quod „me, Rex optime, tam præclaro virtutis testi„monio exornatum equestris dignitatis hono„re haud indignum censueris, ejusque orna„menta de manu tradideris, pro eo ac debeo „immortales, quas possum, gratias ago & ha„beo: & quemadmodum antea ab ineunte „ætate mea cœpi, proximoque prælio re ipsa „testatus sum, fortem fidelemque operam tibi „reique publicæ etiam deinceps semper nava„bo; neque committam, ut socordia inertia„que torpescens, singularis hujus beneficii tui „immemor arguar: quin potius certum te esse „volo, tanto me ardore animi ad omnia obse„quia tua esse inflammatum, ut nemo sit us„piam in regno tuo Pannoniæ, duobus exce„ptis, in quem hunc gladium mihi abs te da„tum pro te tuisque afferendis educere, vul„tumque & pectora quorumcunque fodere „ferireque dubitem. Quæ verba, uti superbo ore prolata, in pectus Procerum, qui adstabant, & Laurentii præsertim Ducis, qui forte aderat, altius, quam quispiam crederet, descendere; atque ingens Stephano odium atque invidiam conflavere: reputantium anxie & quærentium, quinam duo illi essent, quos ab reliquis excipiendos existimasset; cæteris vero omnibus, nullo honoris aut dignitatis respectu, gladium, cædem & extrema quæque minitaretur; eaque vox insolentis hominis haud dubiam ei perniciem attulisse visa est. Ipsum autem de duobus fratribus Zapolianis Joanne & Georgio, ea tempestate summæ amplitudinis & dignitatis Principibus, quibus favebat, loquutum fuisse interpretabantur. 1522.

Cæterum Budæ nihil moratus, plus invidiæ quam gloriæ nactus, ad Tomoræum & alios duces reversus est, quum illi equos & Turcas in acie captos, cæterasque manubias Colociæ de more sub hasta divendere, ac inter se ex æquo partiri constituissent: quumque quoddam mancipium tam ipse, quam Thomas Bosniacus emere vellent, neque alter alteri cedendum putaret, sed auctione & mutua licitatione pretium accresceret, nimiique ambo in altercando essent, ad jurgia primum atque probra; postremo quum Thomas ei, quæ Budæ coram Rege esset loquutus, convitiando exprobrandoque objectaret, ad arma deventum: tum Stephanus promtior illum per mediam frontem lethali vulnere ferit; *Inde Thomam Bosniacum in duello occidens.* quumque concidens e vivis eodem die excessisset, Stephanus fuga sibi consuluit. At Laurentius aliique Proceres inde capta occasione, sed magis ira atque odio in eum exacerbati, apud Regem magna contentione effecere, ut in eum lege ageretur. Itaque jussu Regis a Tomoræo non multo post e latebris extractus, ac capitis supplicio affectus fuit. *Capitis supplicio cædem luit.* Non defuere qui fortem virum ea calamitate indignum judicarent, nisi nimia oris libertate, ac contumaci fastu omnium odium atque invidiam in se ipse concitasset. Sed nec Laurentio diuturna cædis ejus lætitia fuit: nam non multo post tempore morbis annisque confectus, nullo hærede relicto e vite migravit. *Laurentii Sirmii ducis obitus.* Ejus bona quæ erant amplissima, tam ex transactione cum Rege Uladislao facta, de qua supra dixi, quam legibus regni jubentibus in Fiscum redacta sunt. *Ejus bona varie distributa bene de Republ. meritis.* Ludovicus Nemethuivarum, quod inter Austriam & Stiriam in præalta rupe situm, inde sic vocatur, Francisco Battianio, cubiculario antea suo, jam vero Dalmatiæ & Illyrici Proregi; Galgocium autem ad collem Vago flumini impendentem, amœnissimo loco situm, a Bohemis Fristadium dictum, Alexio Turzoni, Joannis Vratislaviensis, & Stanislai Olomucensis Episcoporum patruo dono dedit. Cæteras arces, quæ in Illyrico & Pannonia complures erant, apud conjugem illius Magdalenam Bacociam reliquit, donec controversia de dote ac juribus ejus lege decideretur, quæ postea Ladislao Moræo, Philippi Episcopi Quinqueecclesiensis fratri germano nupsit: nec multo post clade Regis atque interitu subsequuto, bona apud eundem remansere, virum crudelem & sanguinarium, ac denique impio ad Turcarum superstitionem transfugio infamem.

At Turcarum duces secundum adversam in Sirmio pugnam nihil animo sese demiserunt, tametsi militum longe promtissimos, ac Ferhatem tantæ existimationis ducem acie cæsum, amisissent; sed majora aggredi, ac Jaiciam

toties

1522. toties improſpere tentatam, majoribus viribus, denuo oppugnandam decrevere, rati inteſtinis Ungarorum a Rege juvene diſſenſionibus, eorumque fatali negligentia facile in poteſtatem redigi poſſe, eaque capta ſe totius Boſnæ & Illyrici imperio haud magno labore potituros. Igitur Uſreſſus Varboſaniæ præfectus in locum Ferhatis nuper ſuffectus, cum Sinano Monaſterii, qui locus in Acarnania Epiri montana parte eſſe dicitur, ac Balibego Tauruni ac Samandriæ præfectis, collatis in unum ſententiis ac viribus, coactoque ad XX. & amplius millium Turcarum exercitu ad obſidendam Jaiciam contenderunt. Majora etiam tormenta currulia octo, præter minores colubrinas, ac inſtrumentorum oppugnandis urbibus haud parvam copiam in caſtris habebant. Nondum ſe Jaiciæ præfectura abdicaverat Queglevitius, vir fortis, & qui in omnes hoſtium conatus intentiſſima cura vigilaret; habebatque legatum Blaſium Cherium Pannonium, pari fortitudine virum inſignem. Is paucis ante menſibus a tribuno Turca, qui a ſuis Gem vocabatur, ad ſingulare certamen provocatus, congreſſusque, quum nec inopinata ſorte una cum equo humi procidiſſet, pedesque cum equite iniqua conditione pugnaret, ſiniſtrum hoſtis crus uno ictu, immani illato vulnere detruncaverat, ita ut pes imus ſimul cum calceamento & calcari decideret, atque ille eodem momento exanimaretur.

Turcæ Jaiciam obſident.

Hi Regem de conſiliis hoſtium tempeſtive certiorem reddidere, ac ut auxilia in tempore mitteret, multis precibus poſtulavere. Interea Petrus de frumento, farina & commeatu, pecorisque certo numero, ex remotioribus locis, atque ex ſuis fundis (proxima enim quæque fugientibus metu hoſtili incolis deſerta erant) in arcem convehendis proſpicere, quæve neceſſaria tolerandæ obſidioni erant, ſumma diligentia induſtriaque curare. Jam Turcæ ab aliquot diebus muros urbis atque arcis ab ea parte, qua Corvini tempore oppugnatos meminerant, continuis tormentorum ictibus diruere cœperant; quum Ludovicus haud ignarus, quantum momenti in conſervando eo loco poſitum eſſet, quanquam Proreges Illyrici ſumma poteſtate, ut diximus, Joannes Carlovicius, & Franciſcus Battianius deſignati eſſent, nec quicquam de eorum fide, ac militari virtute dubitaret; munus tamen ferendorum obſeſſis auxiliorum Chriſtophoro Comiti Frangepano ante alios committendum duxit. Cujus quidem viri virtutes ne ſileantur, non incongruens fore crediderim, hoc loco paucis expedire.

Chriſtophorus Frangepanus obſeſſis ſuppetias ferre jubetur.

Is ſuperioribus annis Maximiliano Cæſari cum Venetis acerrimum bellum gerenti operam præſtitit, a Bernardino patre equis, armis, pecunia adjutus inſtructusque, Cæſarianarum partium ſtudioſiſſimus ante omnes habitus eſt, adeo ut Maximilianis ſingularis judicii Princeps, eum ſui exercitus, quem in Foro Julio, ac Hiſtria & Carnis habebat, ducem deſignare, easque provincias defendendas ei committere non dubitaret. Cui oneri ille tam Cæſaris, quam aliorum judicio egregie ſatisfecit: nam Venetorum copias Paulo Mauſrono, & Balthaſare Scipione ducibus, Maranum Cæſaris oppidum in Foro Julio, ad intimum maris Adriatici ſinum, atque Aquileiæ paludes ſitum, terra marique haud ſegniter oppugnantes, vulnerato Scipione, fuſos & fugatos obſidionem ſolvere coegerat, trireme una præcipuæ celeritatis ab eis capta, militumque majori parte cæſa. Oſophum Venetarum partium oppidum, aſperitate loci & opere munitiſſimum, parum aberat quin ad deditionem compuliſſet; niſi Bartholomæus Livianus Venetorum Imperator cum tota mole copiarum auxilium ei ferre maturaſſet. Præterea poſt pulſos a Marano Venetos, vigilando & agendo cuncta, quæ ab ora maris ad Opiterginos montes, & ad ſuperiora Carnorum juga vergunt, usque ad Liquentiam flumen in poteſtatem Cæſaris redegerat: poſtremo cum Altinatium fines, & ſaltuoſa Carnorum perambularet, ut ad renovandum bellum populos concitaret, ab Epirotis Equitibus, qui Venetorum ſtipendia merebant, in inſidias præcipitatus, non ſine vulnere captus fuit. Sed quum a Venetis, quibus infenſiſſimum ſe hoſtem exhibuiſſet, libertatem nullis aliis conditionibus, niſi pace cum Cæſare facta, ac captivis utrimque dimittendis recuperaturus eſſe videretur, eaque res ſpe ſua diuturnior, ac indies magis in ambiguo eſſet, mira nec infelici aſtutia vinculis & carcere ſe expedivit, Uxor ſiquidem e Vindelicia Gurcenſis Cardinalis ſoror, virilis ingenii fœmina, Venetias accerſita, quum in carcere eum muliebri veſte induiſſet, caputque & genas ſubtili linteo obvolviſſet, deceptis aut corruptis cuſtodibus virum eduxit; iisque paratis ad fugam navigiis ſumma celeritate ſe ad mare proripuit, & directo verſus Tergeſtum Cæſarianæ ditionis oppidum curſu una cum conjuge in tutum evaſit. 1522.

Elogium ejus & res geſtæ.

Ad hunc itaque tanti nominis virum quum a partibus Ferdinandi Auſtriæ Principis, ad quem, cedente fatis Cæſare, jus atque hæreditas illarum provinciarum reciderat, in patriam rediiſſet, quod diſciplinæ militaris, ac ductandi exercitus magnum uſum & peritiam habere diceretur, Ludovicus literas ac nuntios mittit; preces & promiſſa addit, ac ut Jaicianis laborantibus opem ferat, ab eo magnopere contendit; neque is pro ſumma in patriam charitate, ac erga Regem ſtudio id oneris ſubire detrectavit. Igitur Carlovicio & Battianio de Regia voluntate facile ei cedentibus, copias undique contrahit, veteres duces & præfectos Petrum Cruſitium a Cliſſia, Gregorium Orloucium Senia maritimis locis evocat, Frangepanos gentiles ſuos cum amplis clientelis, nec non Georgium Blagaium, Joannemque Zrinium Comites, Matthiam Baracium Priorem Auranæ, ad capienda arma, & ferendum laborantibus auxilium incitati nobilitatem armatam ſub ſignis in caſtra properare jubet; ita ut paucis diebus ſatis amplam manum militum in ſpeciem juſti exercitus coegiſſe videretur. His copiis idoneum tormentorum, & ſulphurei pulveris, pilarumque numerum comportandum curat, ac civitatibus vecturam imperat, inſtructoque in ordinem exercitu progreditur; ſic ut de veteri officii ſui prærogativa Carlovicius & Battianius, tanquam provinciarum præſides, in quibus bellum gerebatur, cum ſuis militibus antecederent; medio loco tormenta, & onerarii currus commeatu onuſti collocarentur, ipſe eos non procul ſequeretur, ad danda & accipienda minori negotio imperia; poſtremum vero agmen ab equitibus & peditibus ſarcinariorum jumento-

1522. rum præsidio attributis more militiæ clauderetur. In hunc modum progrediente exercitu, qui circiter XVI. millium hominum numerum constituebat, a Dubicia justis passibus, quantum montana & saltuosa loca concedebant, facto itinere, septimis castris obsessa urbe haud procul consedit; ibique cum ejus diei reliquum & insequens nox processisset, quiete militi concessa, dispositisque per loca idonea excubiis, cætera in diem crastinum distulit.

Postero die Turcæ valido equitum numero nostris obviam prodiere, cum quibus secundo prælio certatum fuit, nostrique captis & interfectis ex hostium numero plerisque superiores evasare. Cum autem Frangepanus obsessos jam panis & cibariorum penuriam sentire intellexisset, opportuniorem occasionem quærebat, qua invectis subsidiis eos recreare posset. Itaque parte copiarum castris subsidio relicta, cum reliquis in lunatam aciem compositis arcem versus provehitur eo proposito, ut Turcas prælio intentos distinere, ac eo facilius, quod volebat, ad effectum perducere posset. Cum ad prata seu viridaria, quæ Regia vocantur, pervenisset, Petrum Crusitium, attributis ei peditum validis cohortibus, ut cum commeatu, quem ad faciliorem vehendi commoditatem clitellariorum equorum dorsis imposuerat, in urbem evadere tentet, in mandatis dat. Ipse cum Joanne Tahio, quem Prior Auranæ Baracius sui loco in castra miserat, & cum reliquo exercitu ad turcica castra, quæ ad meridionalem plagam locata erant, iter intendit.

Jaiciæ repulsis Turcis commeatum infert Frangepanus.

Quod Turcæ conspicati, castris tumultuarie effundi, nec certamen detrectare inceperunt. Nostris idem animus, eadem mens fuit, qui hostium impetum promptissime excipientes amplius tribus horis acerrime pugnavere, & Turcas, ne commeatus inferri posset, magna vi prohibere conatos, quum etiam ii, qui in arce oppidoque erant, eruptione facta exiissent, vehementique illata impressione, plurimisque occumbentibus submoverunt; ita ut Chrusitius feliciter urbem intraret, & deposito commeatu, ac certa pulveris sulphurei copia, nec non centuria sclopetariorum ibidem præsidio relicta, incolumis ad suos rediret, & a Frangepano duce, cæterisque sociis singulari gaudio exciperetur.

Qua confecta re tametsi Turcæ toties expectatam capiundæ urbis occasionem sua etiam confessione haud obscure amisisse viderentur, rati tamen nostros invectis ad urbem alimentis contentos, ea qua venerant via redituros, eisque abeuntibus se obsidione continuata aut vi, aut dolo, aut certe deditione locum expugnaturos incepto nequaquam abscedendum existimabant, & omnia quæ ad oppugnationem opus esse videbantur, nequaquam cessantibus tormentis summa vi summaque cura administrabant. Contra Frangepanus, cæterique duces pari obstinatione in id omnibus viribus sibi incumbendum statuebant, ut Jaicianos, qui spem omnem in eorum dextris collocaverant, periculo exemtos omnino liberarent.

Præterierant complures dies, postquam in conspectum Jaiciæ perventum erat; sed ex quo in viridariis regiis consedissent, tres jam dies totidemque noctes transegerant, adeo prope collatis castris, ut clamores & fremitus castrenses mutuo exaudirentur; nostrique & hostes eodem flumine equos & jumenta aquarent: quæ res minutis præliis exercendis non levem quotidie occasionem adferebat. Eo autem adducta res erat, ut si hostis in aciem prodiret, Frangepanus spem de obtinenda victoria certam sibi promitteret ob inusitatam & incredibilem suorum pugnam poscentium promtitudinem & audaciam. Sin minus, eum ad conserendas manus provocandum, atque universæ pugnæ casum subeundum judicaret, quod intelligeret a certissimis exploratoribus, qui magnis affecti præmiis singula hostium consilia scrutabantur, nec non transfugis quotidie adventantibus, Turcarum vires dilabentibus peditibus, qui e numero Uscocorum & Morolachorum, ac ejusmodi collectitiorum hominum genere constabant, indies decrescere, nec ullis imperiis contineri in officio posse. Quam ob rem suis, ut in diem sequentem armis animisque parati ad pugnam sint, edicit, ac ante auroram paucis suos cohortatus, ut memores eorum, quæ antea magna sæpe gloria gessissent, animos certa spe vincendi confirmarent; neque partam per tot annos militiæ laudem infestissimis hostibus cedendo, abjicere aut corrumpere paterentur: quos toties & nuper in Sirmio præclare devicissent, tubis ac tympanis crepantibus signum invadendi hostis indicit. 1522.

At Turcæ audito fremitu & tubarum clangore dubii animis, utrum nostri se ad profectionem parare, an rem ferro decernere in animo haberent, ad omnem fortunæ eventum sese absque mora comparare, arma clypeosque induere, & equis propere conscensis imperia Ducum expectare. Tum inalbescente cœlo cum nostros plenis passibus, ac expansis equitum alis in aciem prodire conspexissent, præcedebant autem, ut diximus, Carlovitius & Battianius agmina, castris repente effundi cœpere, vix instruendis ex adverso aciebus spatium nacti, nisi Usreffus, ac circumcursantes ii, quos ipsi Chausios vocant, & Balibegus eos tumultuantes composuissent. Nostris in confertos hostes acerrimo impetu ruentibus, pari utrinque pertinacia & vario eventu aliquot horis pugnatum est. Opportune autem Frangepanus duos mediocres falcones ad proximos colles protrahi jusserat, quibus hostes a latere petebantur, eorumque pilis ferreis ante congressum multi ex hostibus ceciderunt, inter quos Usreffi legatus propinquitate ei junctus una cum equo discerptus interiit; quo cadente hostium acies nutare cœpit. Quo animadverso Frangepanus sublato clamore, ne victoriam, quæ jamjam in manibus esset, remissius instando, interpellarent, suos animare; idem cæteri duces agere, & ubi opus esset, pugnam restaurare, milites spei plenos verbis factisque accendere.

Prælium acre initur.

Tandem quum signiferis cæsis aliquot a nostris capta essent signa, hostes dissipantur, tergaque dantes præcipiti fuga in montes & silvas qua quisque viam invenire poterat, feruntur. Usreffo & Balibego periti locorum & viarum ad evadendum adjumento & saluti fuere. Sinanus interfecto, quo vehebatur equo, quum alterum prementibus nostris conscendere non posset, pedes & leviter saucius profugit, diuturnisque erroribus per avia & deserta loca circumactus ægre ad suos pervenit. Magna promiscui & gregarii militis strages passim edita, castra & tormenta, ac non parva commeatus copia

Turci cæduntur, & multis amissis in fugam conjiciuntur.

1524. copia tentoriaque, & omnia impedimenta in nostrorum potestatem devenere. Sed Frangepanus fugientes ultra Bacuntium amnem prosequi prohibuit, quod soluta urbis obsidione, eaque commeatu & rebus necessariis munita satisfactum famæ & gloriæ suæ arbitraretur. Eis tamen, qui hostibus metu perterritis & passim errantibus, acrius instandum putarent, facile id concessit, plurimique ex eis cum eo die, tum insequentibus capti ac e fuga retracti sunt, aut repugnantes interfecti. Nostrorum pauci interiere, complures tamen fauciati.

Jaicia soluta obsidione rerum necessariarum copia munita.

Munera Ludovico ex victoriæ proventu amplissima missa sunt, & inter alia tentorium Usreffi, elegantissimi operis, acu pictum cum LX. signis militaribus, ac tubicinibus ac tympanistis, tormenta in arcem urbemque collocata. Frangepanus munita rebus necessariis Jaicia, præsidioque firmata incolumem reduxit exercitum, ita ut Carlovitius & Battianius, qui progredientia agmina eundo præcesserant, iidem priscæ consuetudinis ordine observato redeuntium terga tuerentur. Ludovicus supra Sirmiensem hac quoque geminata victoria felix & incredibili affectus lætitia, Deo Optimo Maximo actis publice gratiis eum pro fortiter navata opera, partoque de hostibus insigni triumpho collaudatum, stipendiisque & muneribus liberaliter excultum, novo titulo honestavit, ut regnorum Dalmatiæ, Croatiæ & Sclavoniæ Defensor appellaretur. Carlovitium quoque & Battianium, cæterosque duces partim bonis & latifundiis, partim præfecturis & stipendiis pecuniaque donavit. 1524.

Usreffi tentorium ex spoliis Ludovico Regi donatum.

Frangepanus Defensor Sclavoniæ designatus.

DE REBUS HUNGARICIS, LIBER VIII.

Quietiores postea res ab externo hoste aliquamdiu fuere, ejus ferocia duplici clade repressa, ac Solimano redacta in potestatem Rhodo, domesticis rebus otiose vacante; nisi intestinarum seditionum turbulentissimæ tempestates, quæ nonnihil conticuisse videbantur, subito exortæ, Reip. tranquillitatem non mediocri invecto malorum turbine agitare ac perturbare cœpissent. Nam Stephanus Verbecius, neque jactatæ tot incommodis & periculis patriæ charitate permotus, neque maximis a Rege juvene beneficiis acceptis mitigatus, Vaivodanæ factionis studia, ejus ut palam erat, opibus subnixus, majore quam antea conatu viriumque contentione ad summam obtrectationem & contemtionem partium Regiarum reique publicæ perniciem refricanda atque amplificanda suscepit.

Verbecius Vaivodanæ factionis molitiones iterum exsuscitat,

Tametsi autem boni publici causa, promovendæ Reip. se laborare præ se ferret; re tamen vera eo contendebat, ut quum Ludovicus quartum jam annum ducta uxore nullam prolem suscepisset, si quid ei humanitus contingeret, Vaivodæ ad consequendum regnum certiora fundamenta jacerentur, traducta in partes nobilitatis ac popularium hominum voluntate. Cui rei perficiendæ ille, ut dictum est, variis artibus ambiendo, donando, apertis clanculariisque largitionibus animos hominum oppugnando, omnem quam poterat operam assidue impendebat.

Tentaverat Ludovicus Verbecium data ei arce Dobravina, quæ probe Zolium inter montanas civitates habetur; delato insuper ad eum honestissimæ Romanæ legationis munere, delinire. Sed vir contrariarum partium studiis inveteratus, planeque obstinatus, nullis benignitatis obsequiis placari potuit. Vim vero in præsentiarum adhibere minime conducebat, quod ille magnis non suis duntaxat, sed etiam Vaivodæ clientelis, ac popularis factionis asseclis stipatus, paratis etiam armorum præsidiis se defensurus videretur, tantamque seditionem concitaturus, quam vix a Rege juvene, nec ullam inter suos auctoritatem obtinente, & proceribus, qui regias partes utcunque defendendas suscepisse videri volebant, avaritia atque desidia cumprimis laborantibus, sedari atque sopiri posse in aperto esset.

nequicquam eum largitionibus deliniente Ludovico.

Erant complures hujus facinorosi consilii participes; sed inter primos Michael Zobius, ac plerique alii nobiles; quorum animos ambitione atque avaritia depravatos, non inopia aut alia necessitas, sed magis spes Vaivodanæ dominationis, & consequendorum magistratuum ac honorum ad res novas incitabat; nec pati poterant æquo animo Bathorium supremo Palatinatus honore potiri, ad quem in creando Rege primas & potiores partes pertinere, quemque suis votis & consiliis vehementissime obstare non ignorarent. Ei igitur ante alios perniciem machinabantur; sed ipse frequentioribus armatis custodiæ adhibitis, ne circumveniri posset, intentiore cura advigilabat, Regique potissimum & amicis se ac salutem suam commendabat.

Cum igitur Comitia ad campos Pesthanos, qui Racosii a præterfluente ejus nominis rivo appellantur, indicta essent, frequentes e Pannonia & Illyrico Proceres convenere; inter quos Christophorum Comitem Frangepanum parta nuper Jaiciana victoria clarum Ludovicus admodum benigno vultu, neque vulgari honore excepit. Deinde ad stipendia militum, & supplementum Danubianæ classis, mittendasque ad Summum Pontificem & cæteros Principes pro auxiliis petendis legationes, cæterasque publicas necessitates, pecuniam & sumtum postulavit: postremo in eos, qui Regis aut Palatini mandatis surda aure obaudi-tis periclitantem Remp. aut cunctante, aut sero, aut nulla ope adjuvissent, pœnam, qua in eos animadverteretur, statui petivit, ac deinde Budam se recepit.

Comitia in campis Pesthanis habita.

Tum vero Verbecius ansam expostulandi, ac concitandæ multitudinis se nactum arbitratus, quod prætoria potestate cæteros antestaret, in hunc modum ad populares suos loquutus fertur: „Equitem dum præteritorum an„norum

Verbecii oratio vi-

1524. *ruleuta ac seditiosa.* „norum recordatio animum subit, ac majorum nostrorum res domi forisque præclare gestas, quibus apud cæteras gentes magni clarique fuere, animo contemplor, ac cum his nostris temporibus componere soleo, continere me haudquaquam possum, quin haud mediocrem vim lachrymarum profundam, quod eos ingentibus bellis pro Republica Christiana prudenter susceptis, ac summa virtute & felicitate confectis, fusis fugatisque bar barorum exercitibus, hostibus & æmulis sub jugum missis, bene gesta & defensa Respubl. æternam nominis famam ad posteros transmisisse videam. Ladislaum enim, qui inter Divos numeratus est, ut cæteros omittam, Cumanos & Tartaros, aliasque barbaras nationes Ponti accolas, innumerabilibus copiis Pannoniam depopulantes, repetitis vicibus ad internecionem delevisse, opimis ab hostium duce spoliis relatis legimus. Andream libertatis nobilitatisque nostræ auctorem, ad recuperandam a Christiani nominis hostibus Syriam & Palæstinam, sanctamque urbem Hierosolymam, vires & arma cum cæteris Christianis Principibus consociasse, victoremque cum incolumi exercitu & triumphantem rediisse. Carolum & Ludovicum ejus filium recuperata a Venetis Dalmatia, promotisque ultra Adriaticum Tyrrhenumque mare armis, Siciliam Neapolimque obtinuisse satis pro comperto habemus. Et ne vetustioribus commemorandis tempus extraham, mea memoria Matthias clarissimus & fortissimus Rex noster hoc regnum suum, patriam hanc nostram Pannoniam sola ejus ope, viribusque & subsidiis adjutus non solum ab infido & truculento hoste Turca protectum reliquit, Jaicia Sabacioque receptis, eorumque exercitibus aliquot magno prælio superatis; verum etiam Ferdinando Regi socero suo contra Turcas, qui Hydruntum in Salentinis urbem cœperant, auxilia haud contemnenda transmisit, quibus hostium ferocia repressa, & ii Italia excedere coacti fuere. Taceo Austriam clarissima & munitissima urbe Vienna capta in potestatem redactam, Moraviam & Silesiam provincias Regno adjectas, victorias de Polonis ac Bohemis reportatas: domi perduellibus domitis, pacem & tranquillitatem partam: suos, qui bellicis in rebus fortem operam navaverant, ditatos, ærarium plenum, Remp. in tuto relictam. Quæ quidem complures ex vobis, qui variis bellis ab eo gestis, singulari ejus benignitate remunerati interfuistis, adhuc meminisse, ejusque memoriam grato animo retinere & colere haud dubitaverim; sed quænam mutati in deterius principatus causæ extiterint, quidve converso rerum statu Remp. domi consilio, foris viribus imminutam & labefactatam reddiderit, dubire forsitan quis posset. Verum jam primum satis constat, ea tempestate Remp. hominibus integra fide & virtute spectatissimis, quorum animi non ambitione, non avaritia, aut similibus flagitiis cooperti essent, demandari consuevisse; aut si quid tale contra emersisset, non sine acerbitate vindictæ coercitum. Sua Senatoribus, sua equestri Ordini jura inviolata fuisse: potentiorum vis ne imbecilliores opprimeret, providebatur: pecuniæ & proventus Regii e fodinis auri, argenti, æris, ferri, salis, plumbi per idoneos homines abstinentissimis manibus colligebantur: pecoris majoris minorisque ingens numerus, regia vectigalia auctiora cumulatioraque reddebat: ut aulæ etiam necessitatibus sustinendis superesset. Qui ærario præficiebantur, Principis animo oculisque omnia perlustrantis curæ & imperio parere gnari, quantum impendio diligentiaque poterant, non sibi ut nunc fit, sed Reip. pecuniam, nervos rerum, cumulandam existimabant: ita ut bellis aut suscipiendis, aut propulsandis parata ea ad publicos usus haberetur: novæ ac inusitatæ contributiones, ne avaritia aut crudelitate magistratuum regno turbando occasio esset, bonorumque ademtiones, si majestatis quæstio eximatur, procul aberant. Bonis consiliis prospere cuncta procedebant, nec adeo a magistratibus proprii lucri & commodi, quam quæ Reip. conducebant, certa ratio habebatur. Contra hoc tempore eo magis nostrorum hominum, qui Remp. administrant, avaritiam & habendi libidinem detestari lubet, & certe juvat, qui optimi Regis nostri juvenili ætate abusi posthabita Reip. cura regnum prædæ loco habere nec verentur, nec erubescunt: pessimi nimirum homines facinoris impunitate freti, qui Regem juvenem, & per ætatem consilii inopem, nec usu rerum, experientia, judicio, solerti ingenio, aliisque vitæ munimentis, quæ progressu temporis & ætatis acquiri solent, vigentem, ideoque refrænandis eorum sceleribus minus validum esse videant. Unde fit, ut jam rapacissimis & crudelissimis hominibus, nec recutitis & semijudæis præcluso aditu honores & magistratus pateant: quibus si quæ vel levis necessitudo ingruat, exhausto eorum peculiatibus ærario, ad conflandum cum magno fœnore æs alienum illico sit confugiendum. Quæ quidem mala non lamentis, aut muliebribus querelis transmittenda; sed præsenti ope avertenda sunt: nam nisi id primo quoque tempore fiat, & ab ejusmodi harpyiarum inexplebili ingluvie, ope & prudentia vestra liberemur, nos procul dubio peribimus; aut, si verius dicendum est, jam periimus. 1524.

„Quapropter viri præstantissimi, si vobis cordi est, ut maxime esse debet, patriam oppressam reipsa juvare; suadeo & hortor, ut excussa, qua hactenus torpuistis, desidia, animos ingentes ac invictos resumatis, & mecum una ad promovendum bonum publicum, cujus res imprimis agitur, impigre accingamini. Sed quia brevitas temporis tantam moram concedere non posse videtur, ut tot tantisque malis avertendis tam repente consuli, aut manus admoveri possint: postquam perniciosissimum genus hominum, qui Regem dies & noctes circumsistunt, nec optimis consiliis aures præbere patiuntur, conatui nostro vehementer officiat: censeo ut ad xv. ab hinc diem omnes quotquot hic sumus, facta secessione ad oppidum Hathuanam discedamus, atque ibi extra æmulorum invidorumque nostrorum oculos de remediis bono publico stabiliendo necessariis mutua consilia & opes conferamus: ea absentibus & recusantibus acerbitate pœnæ irrogata, ut quicunque ad eum diem concilio nostro interesse noluerint, & bonum publicum communi consilio præsentes juvare neglexerint, bonorum ademtione, & gravissimo honoris existimationisque dispendio, ac perpetuo exilio plectendi jam nunc lege lata pronuntientur. Quod ad me attinet, viri præstantissimi, nequaquam committam ut aliquid in me industriæ, fidei,

1524. „fidei, & erga communem patriam pietatis & of-„ficii desiderari queat: quin potius omne meum „studium, diligentiam, opes, facultates pro eo „ac debeo, vobis ac patriæ, qua nihil charius „habeo, trado atque devoveo: ita ut si opus fo-„re videbitur, vitam ipsam atque animam pro „ea profundere non sim recusaturus.

Conspiratio adversus Regem boni publici causa.

Vix hæc finierat, cum omnes magno assensu ejus sententiam approbavere, sublatoque clamore extemplo dilabi cœpere. Inter quos primus omnium Michaël Zobius collectis sarcinis & impedimentis viæ se dedit: cæteris identidem admonitis, ut quos patriæ amor ac honoris cura tangeret, se ad Hathuanum eundem sequi quamprimum maturarent. Rex audita Verbecii & nobilitatis conspiratione, hominis ambitiosi inconstantiam perfidiæ conjunctam detestatus, mutuo cum suis habito consilio Palatinum ad eos retinendos Danubium sine mora trajicere jussit. Sed jam complures una cum seditionis auctoribus, citatis equis passim discesserant: qui vero adhuc in comitiorum loco haud pauci relicti erant, vix contineri potuere, quin manus ab eo temperarent, ab inconditis certe clamoribus, & conviciis ac probris minime abstinuerunt, paucissimis e prudentiorum numero, ne se nefariæ seditioni, cujus Rex & senatus propediem acerrimi futuri essent vindices, in patriæ perniciē, & Regiæ auctoritatis contemtum adjungere vellent, persuaderi potuit.

Hatwanum conjurati secedunt.

Atrocis rei novitate perculsus Ludovicus, quum senatui quid faciendum censeret, proposuisset; atque is ad multum diei deliberando processisset, Rege se interea in proximum cubiculum recipiente, parum abfuit quin aliud facinus fere par, aut nisi propere sedatum foret, nescio an non majus & atrocius designatum foret: duobus clarissimis viris primum ad rixas & jurgia, deinde ad manus, postremo ad arma rem deducentibus.

Rixæ inter Archiepiscopum Strigoniensem & Comitem Frangepanum.

Nam quum Ladislaus Salcanus Archiepiscopus Strigoniensis, & Christophorus Comes Frangepanus, incertum quas ob causas acrioribus animis verbisque inter se disputando contenderent, nec alter alteri quicquam cedere vellet, Salcanus barbam Comitis, quam e captivitate Veneta elapsus promissam gerere consueverat, liberiore manu attrectando violare ausus fuit: qua contumelia ille iratus, uti erat injuriæ cujusvis impatiens & iracundus, faciem ejus pugno seu palma vicissim contudit. Cum uterque sublato clamore familiares clientesque suos, qui in atrio complures gladiis accincti erant, convocaret, omnesque etiam, ad quos nihil ejus rei pertinebat, ignari casus, districtis ensibus ac captis, ut fit, quæ quisque poterat, armis, discurrerent: Rex audito strepitu, ac inconditis ad arma conclamantium vocibus admirabundus adcurrit, & ponere omnes arma extemplo sub pœna capitis jubet. Tum vero re penitus intellecta quod utrumque patrem appellatum singulari amore & benevolentia prosequeretur, novo nec opinato casu vehementer est perturbatus. Et quum uterque de illata injuria questus, ultionem flagitii postularet, Ludovicus anceps animi & dubius, nec alterutrum offendere promtus, diu quid faceret, in ambiguo hæsit: postremo Frangepanum quod sacratum virum insolentius, quam par erat, læsisse videretur, in custodiam ejus turris, quam, quod imperfecta tecto careat, Mancam vulgus appellat, deducendum decrevit. Ubi quum per triduum fuisset, ac pro eo Franciscus Battianius cum Carlovicio, cæterisque Croatiæ Regulis & Comitibus vadem se præbuisset, ea conditione dimissus est, ut ad certum diem, quem Rex jussisset, se juri sisteret. Atque is, quum se gravi injuria affectum putaret, insalutato Rege indignabundus domum redire, atque ad Ferdinandum, a quo venerat, se recipere maturavit. 1524.

Pugna inter Bornemissæ & Battianii famulos.

Inter ministros etiam Joannis Bornemissæ & Francisci Battianii, ante arcis portam levi de causa discordiæ tumultusque exorti ad arma erupere, debilitatique vulneribus complures, ac plerique cum curari non possent, interiere. Sed & promiscuum vulgus, cui nihil modicum aut temperatum est, eo insolentiæ processerat, ut posthabitis legibus & magistratuum auctoritate, ac quod intolerabilius erat, ipsius Regis imperio atque edicto pessima & indigna quæque facinora perpetrare nequaquam vereretur. Nam & Adami de Novadomo, Bohemici Cancellarii, cui Ludovicus in arce hospitium dederat, currus & res omnes, supellectilemque ingentis pretii, cum in Bohemiam redire vellet, facto impetu repente diripuit & dissipavit; repulsis qui prohibere conabantur, portæ præsidiariis. Et nisi prætoria cohors sceleratos prædatores armis submovisset, novissimum id ei in Pannoniam iter fuisset.

Promiscuum vulgus Bohemici Cancellarii supellectilem diripit.

Nec multo post Emerici Fortunati domum valde locupletem (quem e Judæo Christianum factum ærario post Joannem Bornemissam præfuisse docuimus) magna armatorum multitudine nefarie invasere, magnisque probris & maledictis Belgradi amissionem ejus culpæ & crimini objectantes, flagitiosissime diripuere: ablatis ex ea præter alias immensi pretii res amplius sexaginta millibus numorum aureorum veteris ideoque probatissimæ monetæ: sicuti ipse domo profugiens, male mulctatus cruentatusque cum fletu & lachrymis affirmabat: unde ei maturatum exitium; nam ejus accepti detrimenti ingenti dolore victus, vir notabilis avaritiæ, ac ideo auri quam vitæ cupidior, non multo post e vivis excessit.

Emerici ærario præfecti domum expilat.

Multa præterea pessima dictuque enormia flagitia effrenis juventus. Ac plebis indiscreta multitudo nusquam castigata licentia designavit; quæ defleri magis quam defendi possunt: nemo siquidem salutis & permansionis Reip. curiosus erat; nemini civilis concordiæ studium inerat. Sed omnes (neque iis qui sacerdotii honore cæteros anteeunt, exceptis) libertate & licentia lascivire, discordias agitare, sua curare, pessimis quibusvis sermonibus aures præbere, denique otium & luxum cupere, disciplinam & laborem aspernari. Scio pleraque eorum, quæ paulo ante memoravi, parva forsitan & levia nonnullis videri, ac vix digna quæ literis mandentur: non tamen sine usu fuerit hæc quoque veluti fatalia exempla ad posteros transmitti, ex quibus quasi initiis nobilissimi Regni excidium manifeste appareat.

Miserabilis Hungariæ status

Interea certis nuntiis allatum est, Franciscum Gallorum Regem, dum Ticinum magnis viribus obsideret, a Caroli Cæsaris copiis obsessæ urbi opem ferentibus profligatum, ac infelici sua sorte, insigni vero Cæsarianorum gaudio, captum esse.

Rex Gallorum Franciscus captus.

Quum autem eodem tempore Ludovicus ad Clementem Pontificem, in urbem opis implorandæ gratia legatum mitteret, Stephanum Brodericum Episcopum Vaciensem, dedit ei in mandatis, ut Franciscum in arce Pisleone, quæ ad Abduam flumen sita est, custoditum convenire, suoque nomine consolari: operamque & stu-

Brodericus legatus ad Clementem Papam.

1525. *Franciscum nomine Ludovici Regis visit & consolatur.* & studium omne suum, sicubi ea usui esse possint, offerre non prætermitteret. Quæ res Francisco Regi non mediocri solatio fuit; ita ut si aliquando ope divini Numinis libertatem consequeretur, juveni Regi, sibique sanguine juncto, ejus benevolentiæ pietatisque erga se studium omnibus grati animi officiis recompensaturum polliceretur.

Verbecius ac Zobius omnia turbulentis consiliis Hatwani turbant. At Verbecius & Zobius cum maxima coacta armatorum multitudine Hathuanum venissent, de Republica afferenda, ejusque statui reformando consilia inter se agitare cœperunt: ac paribus votis & suffragiis decreverunt, ut omnes, qui hactenus quocunque magistratu functi essent, eo se statim abdicarent: exceptis Transylvaniæ atque Illyrici præfectis; aliique in eorum locum a reformatoribus boni publici, quo nomine sese appellabant, sublegerentur. Nec mora Stephanum Bathorium ambitus lege damnatum Palatinatus dignitate privant: eamque ipsi Verbecio, quanquam speciem recusantis & inviti præferret, cum plena potestate attribuunt: ac postea seditiosissimos quosque & audacissimos e nobilitate I. Equestri ordine deligunt, Budamque ad Ludovicum & proceres, qui cum eo erant, quorumque consiliis utebatur, expediunt; qui eos ad Comitia Hathuanum boni publici promovendi causa invitent. *Regem & proceres ad comitia Hatwani vocant,* Sed Rex ad ea Comitia, quæ factiosi & malefcriati homines contra leges injussu suo promulgassent, se nequaquam iturum respondit; contra ut potius, si nollent majestatis læsæ crimine damnari, solutis comitiis domum quisque suam repetat, eis severe mandavit. Sed refractarii ac pertinaces homines, nihil intermissa seditione, alios legatos e seditiosis iterum ad Regem mittere decreverunt, *boni publici obtentu.* publica novi Palatini ac nobilitatis fide interposita, Regi securum iter & reditum promittentes; simulque eo admonito, ne adventum suum longius differendum existimaret; nam si venire ad suos nollet, qui non aliam ullam ob rem, quam Regis & Reipubl. ardentissimo studio promovendæ in unum convenissent, se cum universa manu armatæ nobilitatis Budam venturos.

Rex in re tam ancipiti quid caperet consilii, per ætatem non satis expediebat: neque enim inconstantis & indiscretæ multitudinis fidei tuto se committendum ducebat: & si illi Budam venissent, ab armatis & furore exagitatis majores & atrociores tumultus, rerumque omnium confusionem metuebat. Et sane non parva admiratione dignum videtur; tantam in Rege, aut si eum ætas aut inexperta juventus excuset, in proceribus, consiliorum arbitris, neglectum aut desidiam viguisse, ut non statim perduelles bello & armis persequendos, ac de eis justas pœnas exigendas esse existimaverint. Sed ejus sæculi depravati mores, ac omnium ordinum par incuria, propriæque rei studium hæc mala invexisse, sibique ac patriæ extremum interitum peperisse videntur. Itaque adductus consilio suorum Hathuanum est profectus, arce ac urbe Budensi, & Regina Joanni Bornemissæ ac Alexio Turzoni, quem ærario præfecerat, commendata.

Rex Hatwanum se confert. Cum in conventiculum seditiosorum ventum esset, ii singulari ambitione atque impudentia perorante Verbecio, quæ ab ipsis decreta erant, enumerare, atque ut iis consentiat, petere; ac sive indulserit, sive abnuerit, se ea retenturos, quæ in commune quam maxime conducant, superbo ore dicere. Ad ea petito deliberandi spatio per Ladislaum Strigoniensem Archiepiscopum respondit, se nullas recipere conditiones, nullis subscripturum decretis, quæ injussu suo, absente se, per factionem & secessionem, in suam contumeliam, & contemtum authoritatis majestatisque suæ turbulenter constituta sint: neque se passurum, ut Stephano Bathorio, quod nulli ante Ungarorum ejus fastigii viro contigerit, magistratus Palatinalis tantæ dignitatis abrogetur: quem ipse consentientibus regni ordinibus, & si quid ad stabilimentum pertineat, etiam Bohemis ac Moravis adstipulantibus ei detulerit; quove ille hactenus summa fide & æquitate functus sit. *Seditiosis per Archiepiscopum Strigoniensem acriter obsistit.* Proinde se in eum finem illuc venisse, ut eorum conventicula irrita reddat: simulque eis sub læsæ majestatis noxa jubeat, dilabantur e vestigio domos suas, ac post certum tempus Budam veniant, ibique se præsente & moderante, de Reip. salute & permansione, si quid velint, deliberent; hanc secessionem pessimi exempli etiam apud posteros fore; seque, ni resipiscant, ejus acerrimum fore ultorem.

Cum hæc dicta essent, nulla facta mora, conscensis curribus, eadem qua venerat via Budam reversus est. Cumque dies comitiis præstitutus advenisset, etiam eorum magna pars, qui cum Verbecio & Zobio in partes secesserant, pœnitentia tacti adfuere. *Factiosorum magna pars dilabitur.* Sed quum cæteris silentio prætermissis Verbecius & Zobius veluti perduellionis capita semel atque iterum citati, ad nomen non respondissent, singulorum suffragiis proscripti & in exilium pulsi sunt: *Verbecius & Zobius seditionis faces proscribuntur.* & hic quidem in exilio non multo post e vita migravit: ille autem in Transylvaniam ad Vaivodam profugit, a quo liberaliter exceptus fuit. Prætura, quam Verbecius per multos annos administraverat, postremo turbator pacis & tranquillitatis fœdaverat, per Ludovicum Nicolao Turocio delata: *Verbecio prætura adempta Turocio confertur.* Stephano autem Bathorio magistratus Palatinalis, sedente pro tribunali Rege, maxima cum honoris præfatione restitutus est: *Palatinus in integrum restituitur.* & omnia quæ Hathuani per seditiosos decreta erant, antiquata. Ludovicus his remediis quanquam mitioribus, ac duorum tantum exilio contentus, turbatas res & ruentes, modico in præsens levamento pacavit: ita tamen ut majora & atrociora inobedientiæ ac contemtus signa in communem perniciem vergentia haud obscura cernerentur: & ejusmodi rerum confusiones & perturbationes futuram, jam jamque haud procul distantem Reip. cladem prænuntiarent.

Bellum Mohaciense 1526. Clades Mohaciensis. Dum in hunc modum res turbide ac negligenter administrantur, incerta adhuc hyeme nuntiatum est, Solimanum maximos in Europa & Asia belli apparatus facere, suisque copiarum præfectis, ut parati & rebus omnibus instructi sint, in mandatis dedisse: se ad prima veris initia in castra descensurum, ac more majorum expeditionem contra hostes suscepturum: famam autem constantem spargi, eum ob cæsos legatos Ludovico & Pannoniis denuo infesta arma illaturum. Eadem ad Tomoræum & Vaivodam Transylvanum a certissimis exploratoribus, quos magnis impendiis apud Turcas alebant, secreto allata, a Bogdano etiam Moldaviæ, & Radulone Transalpinæ Valachiæ Principibus, Ludovico clientelæ nomine antiquitus subjectis confirmabantur: qui se ab hominibus suis, quos cum annuis tributis Constan-

Stan-

1526. stantinopolim misissent, non ita pridem reversis haud dissimilia didicisse significabant.

Solimani expeditio in Hungariam. Appetebant jam pedetentim haud dubia veris signa, quum Tomoræus non contentus ea per literas & nuntios frequenter significasse, levioribus ad celeritatem quadrigis conscensis, mense Martio ad Ludovicum venit, qui tunc in Visegradiensi ad Danubium palatio amœnissimo cum Regina erat: retulitque Solimanum propediem cum exercitu in Pannoniam omnino venturum: posse eum transitu Savi prohiberi castellis in citeriori ripa idoneis in locis e materia extructis, ac mediocri colubrinarum apparatu & præsidio munitis, sed ad tantum opus perficiendum vires sibi exiguas esse: operæ quidem & diligentiæ; quam Reipublicæ pariter & Regi debeat, se minime parsurum, si justo ad resistendum comparato exercitu, rebusque necessariis juvaretur. Quanquam non deerant, qui hæc Tomoræ consilia frustra suscepta in effectum deduci posse negarent: & Solimanum Belgrado jam & Sabacio potitum, tot tantasque copias secum raptare solitum, nullis obicibus, quin Danubium aut Savum transiret, retardari aut prohiberi posse contenderent.

Ludovicus comitia indicit. Itaque Rex tanto imminente periculo permotus, adhibitis in consilium iis Proceribus, qui cum eo erant, Regni Ordinibus comitia ad diem Divo Georgio dicatum sine mora per literas indicit, gravissimis causis, quæ se ad indicendum compellerent, brevi sermone enumeratis. Frequentes ex omni ordine cum convenissent; se iturum in castra, viresque tam suas, quam aliorum Principum undequaque collectas hostibus oppositurum promto animo obtulit: atque ii vicissim sese cum eo una profecturos, omnemque fortunæ aleam subituros, communibus suffragiis decrevere. Dies quoque Calendarum Julii, ad quem exercitus ad Tolnam conveniat, deliberatur; quod erat amplissimum ad ripam Danubii oppidum.

Exercitum & res bello necessarias comparat. Dimissis Comitiis ad comparandas res bello necessarias animum applicat: prætoriano militi, ut armis equisq; se instruant, edicit: tormenta bellica in meliorem formam conflanda restaurandaque, pulveremque sulphureum majori copia undique convehendum, naves tam bello, quam pontibus construendis idoneas, ac tabulata pluteosque conficiendos curat. Budæ, Pestho, cæterisque civitatibus imperat, ut jumenta & equos robustiores ad tormentorum currulium & pilarum ferrearum vecturam tempestive curent. Bohemos & Moravos literis & nuntiis frequentioribus hortatur, & urget, ut quum non Pannoniæ solum, sed etiam ipsis & universæ Reipublicæ Christianæ summum discrimen impendeat, de ferendis adversus communem hostem auxiliis, ac ad diem & locum constitutum expediendis omnem curam & diligentiam adhibeant. Ut in Silesia ac Lusatia, quæ provinciæ equitatu ante alias pollebant, idem fiat; datis ad earum provinciarum præfectos peculiaribus mandatis, jubet. Accuratius etiam & diligentius in Senatu actum est, quis ducendo exercitui imperator aut dux esset eligendus, quod Vaivoda cum Palatino magnis contractis simultatibus & odiis diffidere, nec alii ex nostratibus, aut Bohemis ad tantum obeundum munus idonei facile reperiri posse viderentur. Cum sententiæ variarent, postremo, ut alter ex duobus clarissimis bello viris, aut si

Bohemorum & Moravorum auxilia solicitat.

Item Silesiorum & Lusatiorum.

id Reipublicæ expediret, ambo deligerentur: 1526. Christophorus nempe Comes Frangepanus, de cujus virtutibus supra retulimus, & Nicolaus Comes a Salmis, qui Carolo Cæsari operam militarem navans, quum in pugna Ticinensi Franciscum Regem Gallorum manu cepisse diceretur, maxime inclaruerat, ac præcipuum in re militari ductandoque exercitu nomen erat adeptus. Verum hic affectæ ætatis valetudine, qua minus commoda utebatur, ac Principis Ferdinandi obsequiis, quibus erat addictus, sese excusavit; ille vero nondum obliterata carceris memoria, in quem superiori anno, ut diximus, ob rixam cum Ladislao Archiepiscopo Strigoniensi contractam jussu Ludovici conditus fuerat, non quidem conditionem aperte recusasse; sed se consilio usurum, & brevi de sua voluntate eum certiorem redditurum respondisse dicebatur. *Comes Frangepanus & Nicolaus Comes a Salmis Duces bello gerendo petiti.*

Ante omnia Clementem Pontificem summis precibus fatigavit, ut eam pecuniam, quam sacro huic bello juvando in Pannoniam miserat, quanta præsens necessitas postularet, summa superaddita augere & amplificare vellet. Ad Carolum Cæsarem, quod anno superiori contractis cum Isabella Emanuelis Lusitaniæ Regis filia nuptiis in ulterioris Hispaniæ Bæthicæ urbe Granata eo tempore esset, ob angustiam temporis & itinerum difficultatem mittere non potuit; per literas tamen non tantum suas, sed Mariæ conjugis egit cum eo quam diligentissime: sed Ferdinandum Principem Austriacum, qui in Comitiis Spiræ Cæsaris fratris legatum agebat, ac cæteros Germaniæ Principes, misso ad eos per equos dispositos Thoma Nadasdio, urgere, & acrius solicitare non destitit, orando & obtestando, ne in auxiliis, quæ promiserant, expediendis tardarent, aut moram diuturniorem committerent: quandoquidem adversis rerum Ungaricarum successibus, tantundem fere periculi provinciis Austriacis & Germaniæ finibus quantum suis procul dubio pararetur. Sigismundus Poloniæ Rex, vicinus idemque patruus, in propinquo regnabat, armis virisque potens; sed induciarum Turcicarum vinculis ante aliquot annos usque adeo irretitus, ut eas potius inviolatas servare, quam laborantibus Ungaris & Reipub. Christianæ in discrimen adductæ opem allaturus crederetur: ne scilicet arma barbarorum & vires in se ac suos populos concitaret. Suis tamen, qui voluntariam militiam exercere, ac ad nepotis stipendia in Pannoniam ire vellent, facile indulsit: quorum ut numerus, ita subsidium exiguum fuit.

Clemens Papa, *Carolus V. Imp.* *Rex Ferdinandus,* *Germaniæ Principes,* *& Sigismundus patruus, ut Hungaris in extremum discrimen adductis opem ferant, rogantur.*

Haud dissimiliter per Oratorem in Galliam celerrimo cursu expeditum, Francisco Regi arcta sibi consanguinitate juncto, qui nuper, e captivitate Cæsaris, in libertatem restitutus erat, ut eorum, quæ in custodia Pisleonina, si recuperare libertatem posset, de vindicanda a barbaris Pannonia fuisset polliticus, meminisse, sibique hoc tempore opis vel maxime indigenti subvenire vellet, demissis precibus in memoriam revocabat. *Imploratur & Franciscus Gallorum Rex.*

Et quia pecunia ad bellum in ærario ob præfectorum malam administrationem deerat, decretum in comitiis fuit, Regique permissum, ut donaria, resque aureæ & argenteæ templorum, quæ a piis mortalibus ad usus divinorum ministeriorum antiquitus data essent, si ita Reip. necessitas postularet, Rexque & Senatus censuisset, *Ut donaria ecclesiarum in necessaria belli subsidia convertantur, decernitur.*

1526. set pro certa parte in stipendia militaria ac varias belli necessitates verterentur. Quod ut permissu & auctoritate summi Pontificis veluti sacrorum Principis extra aliquam piaculi noxam fieri posset, Joannes Antonius Burgius, Pontificius apud Ludovicum legatus, summa adhibita celeritate, brevi obtinuit: delectique ad exigendas ex semesse res, iisdem comitiis sunt (quæ tamen a Sacerdotibus Reip. supremam necessitatem expendentibus haud gravatim proferebantur) Ladislaus Macedonius, Episcopus Sirmiensis, ac qui in monetam conflandas curarent, ac eadem forma militibus dividerent, Nicolaus Gerendius, ac Franciscus Docius, Urbani quondam Thesaurarii ex fratre nepos, supra hæc omnia præfecti ærario, majoribus Sacerdotum collegiis, quæ Capitula ac Conventus vulgo appellantur, & Præpositis, Abbatibus, aliisque locupletioribus decreto senatus pecuniam imperarunt. Liberæ demum civitates, quotquot in Pannonia erant, nec non incolæ Saxonicarum in Transylvania civitatum, mercatores etiam & pecuarii ad contribuendum, ultra solitum adacti fuere: adeo ut brevi interjecto tempore tantum auri atque argenti accumulatum fuerit; ut non impar necessitati summa omnium judicio collecta esse videretur: nisi fatalis in exequendo mora intercessisset, eamque incredibilis hostium in progrediendo celeritas antevertisset.

Aderant enim interea nuntii cum litteris a Tomoræo, Vaivodaque & aliis missi, qui Solimanum justis itineribus cum exercitu adventare, nec jam procul Tauruno esse affirmarent. Legati vero, quos in Galliam & Germaniam missos retulimus, nulla se a Principibus auxilia hactenus præter tarditatem & procrastinationem obtinuisse significabant. Bohemi & Moravi, quanquam sæpius mandatis regiis urgerentur, pari segnitie moram trahebant. Nec multo post alii post alios nuntii supervenere, a quibus ad Regem certo perlatum est, Solimanum ad Belgradum seu Taurunum pervenisse, jamque Savum transire cœpisse. Qua hostis velocitate permotus, ac plane perturbatus, ne si omnes copias ac impedimenta cum tormentis ibi trajiceret, Dravum quoque eadem celeritate superaret, ac spe & opinione celerius Budam versus appropinquaret: Ambrosium Sarcanum, summæ auctoritatis virum, ad Palatinum, qui tunc in arce fratris sui Georgii Bathorii, Babocia, prope Dravum sita, copias cogebat, magnis itineribus properare jussit: ut copiis ex Simigio, Baroniensi, Tolnensi, Saladiensi ac vicinis regionibus seu provinciis exercitum quamprimum comparare, & hostem Dravi transitu, quantum posset arcere contenderet: quod oppido Esseco occupato, ac idoneis præsidiis firmato fieri posse existimabat: se quoque non aliud expectare, quam quoad suorum auxilia majori numero conveniant, quibus in castra receptis postposita omnis moræ difficultate propediem ad eas partes subsidio venturum. Palatinus, quamquam æger pedibus, mandata Regis exequi promtus, provincialibus illis mandavit, ut quamprimum armati ad se properarent, ut Turcas Dravum ponte construere conaturos prohiberent: aut si id, ut erat res ancipitis plena periculi, minime succederet, aliquot tamen dierum spatio, minutis præliis, ac minorum falconum pilis distentos, injecta mora retardaret. Sed quum provinciales incredibili segnitie mandata negligerent, neque se nisi ad Regem in castra conventuros dicerent, frustra omnis labor susceptus fuit: ipseque incusatis illis, ut desidiosis & pigris, ad Regem Budam cum suis copiis contendit. 1526.

Rex Palatino mandat, ut hostem Dravi transitu arceat.

Sed provinciales ejus mandata insuper habent.

Interea Solimanus trajecto Savo, & minoribus castellis quibusdam facili negotio occupatis Varadinum Petri obsedit. Id oppidum est in Danubii ripa prælata in rupe positum; cui Georgius Benedicti Alapii, in familiam Battianiam adoptati filius, militari industria ac constantia juvenis cum non adeo magno militum numero præerat. Cum autem tam ex continentis, quam Danubii partibus, e quibusdam biremibus & velocibus ferreæ pilæ in arcem magna vi conjicerentur, & mœnia vetusti operis jam a decem vel pluribus diebus quassata decidissent, ut irruptio tentari posse videretur: Janiceri obsessos hortari cœpere, interpositaque fide promittere, quod si arce excederent, liberi & incolumes, quo vellent abire permitterentur. Verum quum illi, ut perfidis & sceleratis hominibus, quibus nulla fides, nulla pacta, nihil recti & æqui inesset, se & salutem suam commissuros negarent, potiusque honestam mortem oppetere mallent, hostes magno sublato clamore, ira & furore perciti mœnia aggredi cœpere. Nostri ad defendendum accingi, sclopetis & colubrinis, aliisque telis missilibus se & arcem tueri. Ad extremum spectante Solimano pauciores a multitudine superati, & ad unum omnes interfecti fuere.

Solimanus trajecto Savo Varadinum Petri obsidet, idque omnibus exsis vi expugnat.

Ludovicus amisso Varadino Petri vehementer perturbatus & anxius, cum Prætorianis, & quæ cum Palatino convenerant, aliisque, quas habere potuit, copiis Tolnam proficisci constituit, ratus nobilitatem audita sua in castris præsentia majori studio & celeritate conventuram. Sed illa tanta in rebus tam urgentibus ignavia & pigritia laborat, ut quamquam Calendæ Juliæ diu prætergierant; nemo tamen præstituto die locoque prius adfuit, quam Regem eo venisse intellectum esset. Itaque ad xv. Julii, qui dies xii. Apostolis dicatus est, assumto secum Palatino, ac Archiepiscopo Strigoniensi, cum tribus circiter hominum millibus Buda excessit, nec nisi in propinquo suburbano Ambrosii Sarcani, quod Erdum vocant, uno ab urbe milliari consedit: quo in loco equum generosissimum, absolutæ nigredinis & præstantissimum, quem præ cæteris chariorem habebat, quamquam nullo ejus morbo ante animadverso, repente exanimatum amisit. Quam rem complures ut male ominatam in pejus interpretati fuere. Deinde post aliquot dies in aliud suburbanum Erchium progressus est, ibique aliquantum substitit, expectans ut nobilium præcipuis confluentibus castra majori numero militum augerentur. Sed præter Andream Bathorium cum non contemnenda ala equitum & peditibus adventantem nemo alius ad imperata comparuit. Ex eo loco Palatinum Tolnam præmisit, ut se ibi expectaret, intereaque nobilitatem ad arma bellumque concitaret, cæteraque necessaria & commeatum curaret. Post aliquot dierum inutilem moram mota exinde sunt castra, itinere penes ripam Danubii facto, ad oppidum Pentelam, quod extantibus adhuc murorum reliquiis vastaque ruderum mole, antiquis Potentianam dictam fuisse nonnulli existimant, prima Atilæ cum Romanorum ducibus pugna nobilitatam.

Nobilitatis segnities in cogendo milite.

Rex Buda se movet.

Intera Franciscus Battianius Illyrici præfectus, de more ejus gentis comitia ad oppidum Rac-

Franciscus Bat-

1526.

tianiar conventum in Illyrico indicit, ut suppetiæ Regi ferantur, & Frangepanus Regiis copiis cum imperio præesset, decretum.

Racciam non procul Posega distantem indixit, in quibus cum Christophoro Comite Frangepano, ipsius potissimum & Carlovitii collegæ opera & studio transactum est, ut copias, quæ ex Dalmatia & Illyrico cogerentur, ad Regem in castra perduceret, & isthic imperatorio munere fungeretur; ternaque millia numorum aureorum in singulos menses, donec bellum finiretur, decreta: insuper sancitum, ut nobilitas omnis viritim, & e plebe quinta pars idoneis instructa armis ad diem divo Jacobo Apostolo dicatum in castris adesset; & si quæ necessitas Reip. majorem numerum auxiliariorum requireret, permissum est quibusdam præcipui nominis & auctoritatis viris, ut domi manere possent, ac quando a Rege juberentur, cum cætera nobilitate plebeque, quæ domi relinquebatur, in castra sine mora properarent. Fuere autem ex Crisiensi tractu, qui eo tempore longe lateque patebat, delecti Joannes Ernestus cognomine Hampo, Sigismundus Paganus, Stephanus Prasciocius, & Balthasar Hobetitim. Ex Verasdiensi Ladislaus Ratcajus: ex Zagrabiensi vero Nicolaus Voicovitius, Adami protonotarii filius. Præterea jussus est ad eum diem cum suis & ejus tractus copiis Joannes Banffius e Verucia adesse: idemque Matthiæ Baracio Priori Auranæ injunctum, qui tamen valetudine impeditus sui loco Joannem Tahium misit, atque is satis validam equitum & peditum manum tempestive adduxit.

Delectus in Illyrico habitus.

Joannes Vaivoda eum in Transylvania copias cogit.

In Transylvania nihilo secius Vaivoda, quanta maxima poterat diligentia & solertia, exercitum comparare, eique alendo necessarios commeatus locis idoneis convehere, milites clientesque suos peculiares, quorum haud contemnendum numerum ex suo alebat, ad sua castra convocare; Siculos, Ungaros, Saxones, Valachos ad arma capienda sedulo ac severe compellere. Sed antequam Rex Buda movisset, eum per Gasparem Vingartum, prægustatorem dapis suæ serio admonendum curaverat, ut cum exercitu ad se venire maturaret; ex adverso incertum quibus auctoribus, quove suasore datis secreto litteris jusserat, ut cum suis & Radulonis Transalpini copiis trajecto Danubio Thraciam & Bulgariam omnem populari, igneq; & ferro vastare vellet, ut hostis suorum periculo adductus, a Pannoniæ finibus populandis abstinere, & ad suos defendendos retrocedere cogeretur. Quod quidem consilium quamquam pleriq; rerum bellicarum & Turcicarum periti, ut serum, anceps & inutile plane damnabant, neque facile credebant hostem, superatis Danubio ac Savo, jam intra viscera Pannoniæ grassantem, ullo suorum periculo ad reducendum exercitum cogi posse; quia tamen Ladislao Archiepiscopo Strigoniensi, cui illud communicaverat, probabatur, per Urbanum Battianium, qui tunc forte in Moldaviam ac Valachiam pro urgendis auxiliis mittebatur, nunciaverat, ut si id e Repub. fore videretur, tentandum atque aggrediendum susciperet.

Post paucos dies misso rursus ad eum Stephano Bathorio Somliano, ejus Stephani, qui postea in Polonia regnavit, patre, ut postpositis omnibus aliis rebus & curis ad se in castra properaret, imprimis vehementer jubebat. Quæ res Vaivodæ animum suspensum anxiumque tenuit, quum confusus in hac mandatorum diversitate fluctuaret; adeo ut ipse quo minus infaustæ pugnæ interesse potuerit, Regi potius talia tamque discrepantia nuntianti, quam suæ tergiversationi aut malignitati (quod postea a plerisque objectum ei fuit) & tunc & postea tribuere solitus fuerit. Itaque consultissimum fore ratus, si Regis mentem, misso ad eum peculiari suo homine, exploraret ac cognosceret, Georgium Bacium, scribam suum, ad eum in castra quæ adhuc ad Pentelam erant, celerrime transmisit, qui ipsum in hac mutatione & perplexitate consiliorum hærere admodum, nec quid esset faciendum, deliberare posse referret; simulque adjiceret, se ad omnia exequenda promtum, dummodo quidnam aggredi jubeat, plane certius explicet: Illud enim de invadendo a tergo hoste, ac Thracia & Bulgaria vastanda consilium & serum esse, & longe quam antea facto difficilius; Radulone jure fœderis cum Turcis initi, quamquam invito ad castra Solimani unicum quem habebat filium mittere coacto. Commodissimum igitur & saluberrimum sibi ante omnia videri, ut copias quamprimum ex omnibus locis in unum contrahat; posse ex Ungaria & Bohemia, provinciisque eo spectantibus, item ex Illyrico & Dalmatiæ partibus tanta auxilia brevi convenire, ut si his, quas ipse e Transylvania ductaret, ac quæ in regiis castris jam haberentur, copiis conjungi, ac in una castra recipi queant; pares acerrimo hosti vires in aciem producere, & de victoria bene sperare posset. Quæ quum a Bacio cognovisset, eodem tempore ad oppidum Felduarium, perinde ad Danubii ripam positum, castra promovit, adducto secum Bacio; eumque illinc ad Vaivodam dies & noctes continuato itinere reverti jussit; adjuncto ei, quo major mandatis inesset authoritas, ac eo citius ad Regem veniret, Joanne Statilio, Petri Berislavi, & Martini Bani, qui Bellicosus dictus fuit, e sorore nepote.

Cur Vaivoda pugnæ non interfuit?

Vaivodæ nuntius ad Regem.

Rex novis mandatis urget, ut statim promotis castris ad Regem properet. Mittit & in Illyricum, ad Ferdinandum & Bohemos, ut auxilia omni mora abjecta submittant.

Per eosdem nuntios dedit mandata tam ad universos Transylvanos, quam ad Episcopum Joannem Gostonium, & alios privatim, ac etiam (sic ipsomet suadente) ad Vaivodam, ut sub læsæ Majestatis pœna statim promotis castris ad Regem properarent. Mittuntur etiam in partes Dalmatiæ & Illyrici ad Battianium, & Christophorum Frangepanum, aliosque Proceres, cum formula similium mandatorum, ne quid moræ in veniendo committant, in qua inesse summum periculum videretur. Et Ladislaus Macedonius ad Reginam magna celeritate remittitur, ut illa fratrem Ferdinandum, ejusque in Austria præfectos urgeat pro auxiliis, aut potissimum tormentis curribus mittendis, quorum in castris parvus admodum numerus erat, utque Bohemos e propinquo cum per litteras, tum per nuntios solicitet, præcipue vero Joannem Mezericium, ut eas peditum cohortes, ad quas stipendium ab ipsa ex privato suo acceperat, quamprimum in castra conduceret.

Quibus in hunc modum curatis quum Solimanum capto Varadino Petri ad Vilacum oppugnandum vires suas admovisse intellexisset, ea quoque re haud parum animo consternatus, exercitum promovit, nusquam a Danubio ob commodiorem vehendi commeatus & aquationem discedendo, ac Idibus Augustis ad Paxum, ibique non amplius biduum moratus, Tolnam pervenit, quod oppidum nobile, & omnibus rebus, quæ ad victum & castrorum necessitates pertinent, cum antea, tum præsertim eo tempore, quo Ludovicus cum exercitu eo

1526. *Tolnam diversæ Regis copiæ confluunt.* expectabatur, refertam atque abundans erat. Rex Tolnam veniens Palatinum, quem ex secundis castris præmissum diximus, obvium habuit, ac paulo post complures etiam alii ex proceribus explicatis, signis ac plenis beneque instructis ordinibus adfuere. Inter quos Georgius Zapolianus, Comes Scepusiensis, Vaivodæ Joannis frater germanus, cum mille ducentis sclopetariis, ac trecentorum plus minus equitum ala supervenit. Annibalem etiam e Cypro insula celebri oriundum, Carthaginensem cognomine, cum suis copiis, & iis, quas Leonardus Gnojenius Polonus ducebat, quæ omnes Pontificia pecunia conductæ erant, & quatuor millia peditum selectorum constituebant, Ludovicus benigne excepit, & liberaliter habuit. Eodem tempore Paulus Vardanus Agriensis, ac Franciscus Perenius Varadiensis Episcopi, aliique utriusque ordinis proceres armati in castra pervenere.

Vilacum Turcis deditur. Nec multo post Vilacum quoque a perterrefactis nostris, & diuturniorem obsidionem ferre non valentibus hosti deditum est. Quam ob rem quonam modo hostes Dravi transitu ad Essecum prohiberentur, qui Savum nemine qui resisteret obvio transiissent, frequenti Senatu consultatum fuit. Id oppidum Romanorum olim coloniam fuisse, Mursamque appellatam Lazius existimavit. Placuit autem Regi & Senatui, ut Palatinus, quemadmodum initio belli demandatum fuerat, occupato Esseco, *Essecum munitum ac Palatino imperatum, ut Dravi transitu hostem prohibeat.* ac præsidio militari tormentisque munito, daret operam, ne hostis transire posset, aut si propter ingentes ejus copias viresque arceri nequiret, moram tamen aliquam injiceret, donec copias, quæ ex variis locis expectabantur, in castra reciperet. Is quamquam podagricis doloribus & minime commoda valetudine vexaretur; jussis tamen regiis sine mora parere, nullum laborem detrectare, cæteris bonum exemplum præbere. Sed erant in exercitu semi- *Sed Hungari Palatino obtemperare detrectant.* na discordiæ ex seditiosis quorundam colloquiis jacta, qui nobilitate & proceribus corruptis indignas per contubernia voces spargebant, se nequaquam cum Palatino, verum cum ipso Rege in aciem & bellum prodire assuetos; hanc ipsis immunitatem salvam inconcussamque hactenus perdurasse, nec nunc violari permittendum. Quæ quum a proceribus ambitione ductis, pronisque omnium animis acciperentur, nec res procul seditione abesset, Palatinus, qui jam ad Mohacium cum sua peculiari ala equitum & cohortibus processerat, cum nemo eum sequi vellet, amissa occasione prohibendi a Dravo hostis, reque infecta ad Regem in castra reversus est.

Tomoræus hostium conatus inhibere conititur. Tomoræus inter hæc, quum Varadinum Petri manu captum, ac Vilacum hostibus deditum accepisset, quamquam haud multo plures duobus millibus equitum in castris haberet, & peditum major pars in arcibus periisset, in alteram Danubii ripam castra sua transtulit; ut quantum posset hostibus tam terra, quam Danubio infestandis aut retardandis incumberet. Habebat etiam classiculam ex iis navigiis, quas Saicas aut Nasades vocant, satis firmam, cui Radicius Bositius veteranus trierarchus Thrax præerat, sed quæ cum hostili classe, utpote quæ e biremibus prædatoriis, quibus in mari pyratæ utuntur, ac aliis majoribus navigiis constaret, minime conferri posse videretur.

At Ludovicus suorum inobedientia, ac rei indignitate commotus, iraque percitus, in Senatu in hæc verba prorupit: Video equidem in meo „ exercitu nulla disciplinæ militaris vestigia su- „ peresse, nihil modesti, nihil quieti esse, om- „ nia, quod ominari nollem, ad perniciem & rui- „ nam composita, ut quum præsentissima necessi- „ tas arma hosti inferre suadeat, libertates ne- „ scio quas ignaviæ inertiæque suæ prætendant, „ ac vitam caputque meum discrimini obiicien- „ dum expetant. Verum ne quid in me desiderari „ queat, qui huic Reipublicæ & communis salutis „ causa venerim, cras DEO bene juvante eo cum „ ipsis progrediar, quo ipsi sine me ire recusant. „ *1526. Rex suorum ignaviam libere carpit.* Quæ Regis verba partim multo plausu, partim non sine admiratione eorum, qui intererant, excepta fuere: ac e vestigio dies crastinus profe- *Batham versus castra promovet.* ctioni publicatus. Itaque Tolna digressus, Saxardium, nobile Monachorum Benedictinorum collegium, ac deinde Batham binis castris perventum est: imperatumque iis, qui per vicina loca sparsi erant, ut sine mora Batham venirent: missusque fuit Georgius Palinæus Episcopus Bosnensis, qui Tomoræo Regis nomine juberet, ne suas copias regiis conjungere diutius cunctaretur. Quoniam autem Salmensis Comes valetudine se excusaverat, & Frangepanus nondum ad Regem pervenerat, quibus, ut ante dictum est, Senatus totius exercitus curam, atque imperium deferendum censuerat, Ludovicus quum Botham venisset, nec res ulterius sine publico detrimento differri posse videretur, in accuratiorem deliberationem deducendam censuit: ita ut omnium vota & suffragia secreto & separatim exquireret, ac demum judicio calculoque suo metiretur. Quæ *Tomoræus & Georgius frater Vaivodæ duces exercitus æquato imperio constituuntur.* quum majori ex parte ad Tomoræum inclinare, a nonnullis etiam Georgium Comitem Scepusiensem nominari animadvertisset; duobus illis omnium copiarum imperium detulit; idque convocato exercitu publicavit. Quanquam autem uterque haud quaquam fictis vel simulatis verbis se excusaret; alter inexpertam juventutem, quodque nec arma nisi in ludis & spectaculis induisset; alter vincula religionis, quam profiteretur, & imperitiam ac inhabilem labori ætatem causabatur; eminere alios, multis partibus superiores, Palatinum, qui præsens sit, & Vaivodam, quem brevi adfore speret, ambos ductandis exercitibus peritiores, & multis magnisque conflictibus sæpe victores: Se juvenem minutis & subitariis excursibus ac præliis exercendis intentum fuisse; sed justos exercitus ne conspexisse quidem; proinde tantum onus humeris suis longe impar nequaquam suscepturum, etiamsi capitis & vitæ discrimen subeundum sit. Sed Rex in sententia perstitit; ac serio mandavit ut ambo curam exercitus æquato imperio administrent: quorum alter Georgius, quum diu pertinaciter recusasset, ita demum consensit, ut se illud muneris non diutius gesturum profiteretur, quam quoad Vaivoda frater, aut Frangepanus advenissent. Paulo post duces castris metandis locum capturi Mohacium proficisci jussi sunt.

Mohacii situs. Fatalis nomini Pannonico is locus, ab occasu Solis Quinqueecclesias urbem celebrem, ab oriente alterum Danubii latus, (nam non procul

1526. procul supra oppidum in duo scinditur, & insulam efficit) a meridie Dravi ostia & Illyrici partem, quæ Sclavonia vocatur, respicit, interposita lata planitie, nullis silvis aut vepribus impedita, quam tamen intersecat amnis, quem incolæ Carassum vocant, adeo palustris & stagnans, ut discernere, etiamsi diligentius intuearis, nequeas, in quam partem fluat, arundinetis & carectis, profundoque cæno impervius, nisi bieme, dum gelu constringitur. Ultra hunc Carassum Tomoræi castra erant, in queis præter peditum haud adeo magnam manum, septem plus minus millia equitum habebantur; quos aut ipse initio collegerat, aut Petrus Perenius Temesuarii præfectus adduxerat, quosque simul cum classe ab ulteriori Danubii ripa cis flumem trajecisse retulimus. Duces adhibito etiam Leonardo Gnoienio, ejus rei, ut ferebatur, admodum perito, locum metandis castris commodum delegere, designatis stativis, ubi singuli tendere, ubi currus, equos, impedimenta tabernaculaque collocare possent.

Tomoræi castra regiis conjungi abnuunt.

Qua confecta re, ac per collegam & Leonardum Rege certiore reddito, Tomoræus cum Petro Perenio ad sua castra profectus est, ubi convocatis tribunis ac præfectis cum regiam de conjungendis utriusque castris, & suam quoque voluntatem significasset, eos spe sua duriores, dictoque minus audientes reperit: nam omnes fremere, indignari, ambiguis clamoribus sententiam conjungendorum castrorum impugnare, hæc esse perdendæ Reipublicæ, & interpellandæ victoriæ haud levia indicia, abduci se a conspectu hostium, cum quibus, si se viros esse meminissent, fortiter congrediendum esset, non retrocedendum: Principes, qui hæc consulant, otio & inertiæ assuetos, de fuga potius, quam pugna, aut cruentandis ensibus cogitare: ideoque pessima & flagitiosa consilia Regi suggerere, se retro castra nequaquam moturos, ut terga hostibus invadenda obvertant, sed Regem ad se expectaturos. Veniat modo, nec dubitet suis auspiciis, & DEI Optimi Maximi ope victoriam in manibus fore. Superbire quidem hostem ingenti numero, & vi inconditæ multitudinis; sed eam e vilissimæ plebis colluvie hominum turbam esse imbellem, nudam, inermem, quorum vix decimo, aut vigesimo cuique arma in promtu sint. Certum siquidem & exploratum esse, omnem Turcicæ militiæ florem, ac fortissimum quemque militum primo in expugnatione Belgradi, ac deinde sub Rhodo interiisse. Orare se duces & obtestari, ut Regem ante omnia hortentur, ne se ab inerti turba sacerdotum, ac aliorum, qui vitandæ pugnæ, & expectandorum sociorum auctores sint, seduci ac decipi patiatur; sed cessura prospere omnia existimet, si ipse pugnaturus ad eos primo tempore proficiscatur. Pervicaces, ac stolide feroces militum animos mitigare conatus Tomoræus nihil profecit, qui eo acrius adventum & præsentiam Regis præliumque exposcebant; suam vero ad Regem profectionem renuebant.

Dum hæc in castris ultra Carassum arrogantius, quam par erat, & stolidius agitantur, Regis exercitus ad Mohacium progressus, loca unicuique attributa, expansis in ea planitie passim tentoriis ac tabernaculis occupaverat. Verum ipse Rex in Villanovana Nicolai Macedonii domo cum familiari suo comitatu, paucisque aliis sese continebat, incursurus haud dubie in maximum discrimen, si id hosti non procul castra habenti cognitum aut exploratum fuisset. Sed fortuna rerum humanarum ac bellicarum dominatrix, atque id, quod fatum vulgo dici solet, ad alium locum ejus exitium distulere, in quo pro patria, pro aris & focis, proque religione Christiana honestius & gloriosius moreretur. Interea ex ulterioribus castris ad Regem de nocte repente venit Michael Podmanicius a Tomoræo & aliis missus, Solimanum cum majori copiarum parte Dravum transisse referens, ac summa celeritate reliquum exercitum in transeundo occupari. Eos itaque petere, ut ad se veniat, & de ineunda pugna, quæ jam ulterius differri nequaquam possit, quamprimum cogitet. 1526.

Ludovicus prælii aleam tentandam negat, antequam universæ conjungantur copiæ.

Ludovicus in re tam trepida & ancipiti, quid facto opus esset, cogitabundus aliquamdiu perstitit; deinde cum paucis, quos secum habebat, rem communicavit. Neque enim ei placebat, quamquam juveni, & rem militarem tum primum experto, caput suum & vitam, remque publicam universam unius pugnæ discrimini exponere; sæpeque Vaivodæ & Frangepani, ac ipsius Sigismundi Regis patrui, aliorumque consilia repetebat, suadentium per nuntios, & Statilium paulo ante a Vaivoda reversum, ne copias in aciem prius produceret, aut rem ferro decerneret, quam omnia auxilia contraxisset, & viribus hoste haud inferior existimaretur: damnantiumque eorum imprudentiam & temeritatem, qui se & exiguas, quas adhuc habebat, copias intempestivis ac insanis consiliis ad locum hostibus tam propinquum adduxissent. Expectandum donec ipsi advenirent: quorum alter ex Transylvania justum exercitum quadraginta circiter millium armatorum, alter ex Illyrico quindecim millia utriusque armaturæ militum adducturus sit: in quibus vel præcipua obtinendæ victoriæ spes collocari queat: & ut de Bohemiæ & Silesiæ equitatu sileant, suo adventu, cum vires & exercitum auctum iri, tum vero ferociam hostium obtundi posse non diffiderent. Hæc haudquaquam inania versabantur animo; sed contra, nisi ea, quæ Podmanicius attulerat, exequeretur: ii qui pugnam & supremi certaminis aleam tam temere expetebant, omnem rei male gestæ, ac prætermissæ occasionis culpam sibi uni attributuri esse videbantur.

Sed alii temere de summa rerum decertandum suadent & evincunt.

Itaque iis consiliorum difficultatibus, tantoque periculi imminentis metu obrutus, Stephanum Brodericum Episcopum Vaciensem, cui non ita pridem amplum & honorificum Cancellarii munus dederat, eadem nocte in castra propere mittit, suasurus suo nomine belli ducibus, ac Palatino & Archiepiscopo Strigoniensi (a quorum nutu pendere cæterum vulgus non ignorabat) ut si Bohemos expectare nollent, saltem auxilia, quæ Vaivoda & Frangepanus brevi adducturi sperarentur, præstolari; & dilato aliquantisper prælii casu castra in tutiorem transferri locum paterentur. Quæ Cancellarius diligenter exequutus fuit, enumeratisque omnibus calamitatum & ma-

1526. lorum generibus, quæ ex infelicitate prælii, si (quod DEUS Optimus Maximus procul abesse vellet) hostis superior evaderet, sequutura essent, id quod paucitate regii exercitus, ac hostium multitudine collata magnopere foret extimescendum: nequaquam tamen persuadere potuit, ut vel tantillum moræ admitterent: adeo bona consilia frustra erant; universis inani & fatali certaminis aviditate correptis, & ferme insanientibus. Diluculo itaque appetente, Rex de his a Cancellario edoctus, & sua consilia rogationesque prudentiæ plenas nullum apud temerarios homines pondus habuisse dolens, mœstusque ad Mohacium in castra venit: & quod naves, quibus tentoria ejus & impedimenta vehebantur, nondum appulerant, ad domum, quam Episcopus in oppido satis commodam habebat, divertit; nihilque cunctatus Palatinum & Senatores, atque alios, qui ex equestri ac militari ordine usu rerum factisque præstare videbantur, convocari jussit; ut cum illis de summa rerum deliberaret: fuere etiam adhibiti nonnulli ex Bohemis & Moravis, qui partim in Regis ministerio antea erant, partim vero audita expeditionis fama suismet stipendiis militaturi sponte advenerant. Actum est in Senatu & disceptatum diligenter, an expectanda auxilia essent propediem adfutura, castraque in tutiorem locum transferenda, & pugna abstinendum: an vero cum hoste jam duobus nonnisi milliaribus distante, nec fortassis pugnæ occasionem dilaturo, imparem belli fortunam tentare expediret?

Rex Mohacium venit.

De summa rerum deliberat.

Aderat his consultationibus Tomoræus ex aliis castris eam ob causam accersitus, neque ipse a conferenda pugna alienus, non sine summa Regis & paucorum quorundam tunc præsentium admiratione, qui sanioribus consiliis inniterentur. Terruerat etiam Regem, alioquin de tota belli summa supra ætatem rectissime sentientem, ac suas & hostium vires æqua lance pensantem, ideoque iis non satis fidentem, vox Joannis Pecrii, fratris germani ejus Ludovici, qui Francisci Battianii in Illyrico legatus erat; is enim superioribus annis clade ac cæde Petri Berislavi Bani a Turcis captus, & Mahometanam superstitionem amplecti coactus, iisdem fere diebus, quibus hæc agitabantur, relictis Turcis, apud quos ducta uxore susceptisque liberis ordines duxerat, ad castra Tomoræi transfugerat, & ad Regem deductus erat. Cumque ab eo quæsitum esset, quid sibi de exitu pugnæ ambiguo polliceri auderet, respondisse dicebatur in modum sequentem: Se quidem non libenter metum aut pavorem animis Christianorum militum injicere, ne ab hostibus hunc in finem subornatus existimari posset; quod tamen veritati vel maxime congruum sit, se eloqui non dubitaturum, tantum esse hostium numerum, ut si omnes ligatis post terga manibus vincirentur, ita ut nec gladios stringere, nec armis sumtis se tueri possent; a tantulis tamen copiis, quas Rex haberet, tridui spatio vix hostes trucidari atque interfici posse viderentur. Itaque Rex Tomoræum pugnæ avidum a proposito dehortaturus interrogat, quantum numerum hostium haberi in castris putaret? centum quinquaginta millia hominum respondit; sed eorum majorem partem ex lixis, calonibus, Bulgaris agrestibus, ac dedititiis rusticis constare; qui inermes & imbelles non arma tractare consueverint, sed equorum, mulorum ac camelorum curæ & servilibus ministeriis addicti in aciem nequaquam producantur. Rursus quot deinde millia armatorum prælio ciendo aptorum censeri posse putet? rogatus, septuaginta millia inquit. At quum Rex eundem quoque numerum suis viribus & copiis longissime superiorem esse subinferret: cætera Deo Optimo Maximo committenda esse, qui suos non derelinquere, sed potius opem ferre consuevisse, Tomoræus adjecit. Sed Rege ad hæc aut talia iterum replicante, certis consiliis & ratione innitendum magis, quam fortunæ, quæ ut plurimum lubrica inconstansque sit, rem committendam esse: respondit, debere nobis utriusque fortunæ documenta exemplo esse, ut obsequium potius cum securitate, quam contumaciam cum pernicie eligendam censeamus: postea motis leviter humeris subticuit, sic tamen, ut Rex ipsi & majori parti Senatus & præfectorum temerariæ ac ancipitis pugnæ consilia fatali obstinatione infixa animo probari animadverteret. 1526.

Tomoræus pugnæ cupidus, hostium copias elevat

Interea dum in hunc modum a Rege & Senatu disputatur, venere ex ulterioribus castris nuntii e præcipuis, communi nomine ad Regem & Senatum missi; quos quum Rex intromitti jussisset, monuere eos, & qui aderant omnes, suorum commilitonum nomine, ne Regi auctores sint detrectandæ pugnæ, sed confestim adducto Principe eo veniant, castraque castris conjungant, & propitiam fortunam, quam DEUS Optimus Maximus obtulisset, obviis ulnis amplectantur, neve de victoria quicquam dubitent. Quod si quipiam forte aliud persuadere conentur, paratum eis esse exitium: seque adversus cunctatores arma e vestigio conversuros. His in hunc modum nulla Regis aut Senatus habita ratione expositis, iisque, qui saniora consilia amplectebantur, tam atroci denuntiatione deterritis, vel invito Rege pugna decernitur, nulla spe expectandorum auxiliorum, nec Vaivodæ aut Frangepani adventus.

Fatalis prælii committendi ardor.

Circa eosdem dies Ludovicus Pierius a Battianio præmissus, ut in castris locum deligeret, retulit Battianium cum copiis suis auxiliaribus, quas pro brevitate temporis conscribere potuerit, adventare, nec procul abesse, ita ut intra triduum adfuturus sit. Christophorum Comitem Frangepanum, & Joannem Carlovitium cum exercitu, viris, armis, & bellico apparatu haud contemnendo subsequi: jamque Chrisium non procul a Dravo oppidum attigisse, consultissimum futurum si illi omnes expectentur. Ac Battianius ita ut nuntiaverat, triduo ante diem pugnæ cum hostibus ineundæ præstitutum, qui Dominicus erat, cum tribus millibus equitum, & mille peditibus advenit, cum subsequenti die Mercurii pugnatum sit. Cum eo una Joannes Tahius, & Joannes Banffius advenere, cum multis aliis; & Sigismundus Paganus, quem cogendis pluribus auxiliis relictum domi diximus, moræ pertæsus Battianio se conjunxit, & postea in conflictu occubuit. Altero die Simon Episcopus Zagrabiensis cum Petro Erdodio fratre copias suas adduxere: & Joannes Bornemissa nutritius Regi alumno trecentos equites expeditos duce Stephano

Battianii & Frangepani copiæ haud longe abesse nuntiantur.

Copiæ Regis auctæ.

1526. phano Acelio misit, cum decem millibus aureorum extremi loco muneris. Joannes Saracenus duobus millibus peditum sagittariorum, quos per oppida ad Dravi decursum stipendio conduxerat, adductis, nec non Philippus Moræus Episcopus Quinqueecclesiensis cum Ladislao Moræo fratre, multisque aliis sese Regi conjunxere: atque ita numerus copiarum auctus est, ut summa totius exercitus sex & viginti millium hominum numerum nequaquam superare videretur.

26000. hominum in exercitu regio.

Non est profecto mirandum has tam parvas copias, numero & viribus longe inferiores, cum tam ingenti Turcarum multitudine, ac militibus, qui in diversissimis orbis terrarum partibus per varias victorias & triumphos exercitatissimi haberentur, ac quadruplo nostrorum numerum excederent, temere nimis congressas, victas & profligatas succubuisse: sed eorum potius arrogantiam & insaniam damnandam & detestandam arbitror, qui potentissimi hostis vires elevando & contemnendo, sibique de victoriæ successu stolide blandiendo iniquissimam dimicandi conditionem subire, quam optimi & cordatissimi Principis, inviti, & fere cladem præsagientis personam eo pertrahere maluissent, unde pedem referre sine manifestissimo salutis discrimine, ac acerbissima rerum omnium conturbatione nullo modo liceret. Jam enim duobus milliaribus non magis bina castra distabant; adeo ut & serum redeundi consilium hoste tergis insistente, & falsa atque importuna spes repellendi hostis, vel prudentiorum hominum æquiore judicio censeri posset: sicut Franciscus Perenius Episcopus Varadiensis, elegans nec indoctus juvenis, quasi futuri mali præscius, eum diem, quo pugnabitur, viginti sex millium Martyrum Ungarorum celebri memoriæ, qui pro Christiana Religione occubuissent, fastis inscribendum, ideoque ad eam rem impetrandam Stephanum Brodericum Cancellarium, si superstes & incolumis e prælio evadat, Romam mittendum esse haud insulso ingenio, nec vano præsagio dixisse memoretur.

Viginti sex millia Martyrum Hungarorum ex Episc. Perenii præsagio in fastos referenda.

Postquam decretum est totam rerum summam solius fortunæ arbitrio committendam esse, Tomoræus ad sua castra continuo profectus est, ut ea reducta paulisper regiis conjungeret: quod ut facere vellent, tribunis militum ac nobilitatis ægre, nec aliter quam certissima spe futuri prælii oblata persuadere potuit: factumque est ut Rex sua paulo ulterius promoveret, & illa a Tomoræo ad eundem locum duobus aut tribus passuum millibus infra Mohacium retraherentur, relicto inter utraque castra certo quodam, haud magno tamen intervallo. Eodem die naves onerariæ cum tormentis currulibus majoris minorisque generis, ac pulveris sulphurei compluribus cadis, aliisque rebus bello necessariis appulere: quæ etiam novem bellica justæ magnitudinis tormenta, pilasque ferreas, & hastarum pedestrium certum numerum, quæ Viennæ jussu Ferdinandi Principis subministrata erant, secundo flumine advehebant; quibus tuto devehendis ducenti pedites Alexii Turzonis cum aliquot campestribus machinis adhibiti una venere. Is enim cum Thoma Salahazio Episcopo Vesprimiensi, & Joanne Bornemissa jam provectæ ætatis sene, & tum febri molesta importunaque tentato Budæ apud Reginam relictus erat. 1526.

Castra regia conjuncta.

Eo in loco tridui spatium, priusquam pugnaretur, consumtum est, nostris & hostium castris tam prope collocatis, ut eorum propinquitas minutis certaminibus quotidie occasionem daret; in quibus quidem (quod mirum dictu est) incertum virtutene an vi nostrorum, vel fortuito aut sponte cedentibus Turcis nostri semper superiores evadebant, pulsis & fugatis, captisque ac interfectis quam plurimis ex hostium numero: ita ut eo qualicunque successu elati animis, præfecti & milites magis ac magis ferocire, pugnamque poscere, & Regem ac duces, ne eam differre vellent, importunis plerumque ac inconditis clamoribus urgere non dubitarent. Intra istud triduum belli duces cum Rege & Senatu, cæterisque qui militaris disciplinæ scientia, fortibusque ausis ante alios clari erant, de construendis aciei ordinibus subsidiisque ejus, de collocanda extra periculum ac incolumi conservanda Regis persona, de idoneo tormentis capiendo circuitu, quo majori hostium detrimento explodērentur, de castris præsidio muniendis, deque locis idoneis unicuique agmini assignandis consilia contulere. Nonnulli suadebant Regi cum aliquot millibus equitum procul ab acie consistendum esse, atque aliquot milites similibus regiis armis induendos, ut quum turmæ pugnando, ut fit, miscerentur, hostibus Regem discernendi facultas sublata esset: sed quum neutrum primoribus nobilitatis ac tribunis & præfectis ordinum placiturum videretur, quanquam aliqui ut non insalubre consilium satis probarent, omissum fuit. Igitur ad diem XXIX. mensis Augusti D. Joannis Baptistæ ab Herode Antipa decollati memoriæ sacrum, a ducibus in aciem prodituris deligun tur tres ordinum ductores, Gaspar Raicaius, Valentinus Enningius, qui & Turcus vocabatur, ac Joannes Callajus, cognomento Miles, acerrimi & pugnacissimi viri, ac Regi imprimis fidelissimi, qui nihil aliud muneris haberent, quam corporis regii custodiæ intenti, singulari industria & virtute curarent, ut si ita forte ferente fortuna res ad fugam inclinare videretur, regem periculo exemtum, ad meliora reservare, & in tutum perducere possent.

In velitationibus Hungari semper superiores.

Regii corporis custodes tres ordinum ductores attributi.

Aciem autem in hunc modum instrui placuit: (licet Leonardus Gnojenius, ut ea utrinque curribus catenatis vallanda, ac intra eorum septa certandum suaderet, idque consilium Paulo Baquitio, & Radicio Bositio, qui aliquot legitimis Turcarum Principis Selymi præliis interfuisse dicebantur, probaretur) ut ea quam fieri latissime posset, ne scilicet hostis lunata sua acie circumvenire nostros posset, extenderetur; primique agminis dextrum cornu Battianius Dalmatiæ & Illyrici præfectus, ex antiqua consuetudine, cum Johanne Tahio ac suis Illyrici nominis militibus curaret: sinistro, quod Vaivodæ, si adesse potuisset, designatum erat, Petrus Perenius præesset. In hoc agmine, quod decem millia armatorum militum habebat, complures ex Primorum ordine, præter Andream Bathorium, Palatini patruum, Antonius Palotius, Franciscus Drugetus, & Thomas Secius, aliique celeberrimi viri censebantur. Tomoræus tamen, & Scepusiensis nullum sibi certum locum desumserant,

Acies regia instructa.

1526. rant, ut huc atque illuc, ubi magis consultum ac necessarium fore videretur, in acie & pugna discurrendo, & volitando rem commodius administrarent.

Secundum agmen ex totidem fere millibus equitum constabat, in quo & Rex erat, & Episcopi fere omnes, & togatorum varii generis hominum magnus numerus, cum Petro Corlatcovio, & Andrea Trepca Polono, Aulæ præfectis; pone sequebantur alii aut cubiculo regio assueti, aut diversis ejus ministeriis addicti, cum suis quisque militibus, triplici ordine distincti: eisque Nicolaus Tarcianus e provincia Sarossiensi, vir nobilis & fortis, præerat. Rex ipse in medio statuebatur, tam corporis & armorum specie, quam cætera spectabilis: cui proximus ab uno latere erat Palatinus, ab altero Archiepiscopus Strigoniensis: a tergo vero præter prænominatos custodiæ regiæ adhibitos, Stephanus Sclicccæus Bohemus, Joannes Cetricius Silesius, cubicularii, Stephanus Mailatus dispensator, sed vir militaris, ac Gaspar Govatus, stabuli magister adhærebant; quibus mille & amplius equitum cataphractorum pulcherrima ala præsidio conjungebantur: inque medio hujus secundæ aciei, quæ locum subsidiariæ implebat, ingens vexillum Divæ Virginis Matris imagine deaurata conspiciendum, a Joanne Dragffio, Bertoldi, de quo supra retulimus, filio, prætorii præfecto, sustinebatur: cui de veteri more calcaria detracta erant, eo scilicet monimento, ne de fuga cogitaret. Custodiæ præsidioque castrorum duo millia peditum, præter lixas & calones, reliquosque, qui variis ministeriis fungebantur, relicta erant, eaque curribus catena conjunctis undique muniebantur.

Rex in medio statuitur.

Signifero calcaria detracta, ne fugam cogitet.

Locus autem pugnæ in latissimis, & patentissimis illis campis Mohacio subjectis, delectus fuit, qui uno ab oppido milliari nostrate, dimidio autem a ripa Danubii abesset. Tormenta currulia mediocria, quorum ad octoginta habebantur, inter primam & secundam aciem idoneo in loco collocata erant; quanquam, ut statim post principia collocarentur, plures censebant, ut priusquam ad manus deventum esset, ea in hostes non tantum terrendos, sed quo magis noceretur, sauciandos & debilitandos explodi aut exonerari possent. Regem obequitantem, & ordines perlustrantem (de cujus præsentia complures subdubitare videbantur) Palatinus concionabundus, manuque omnibus ostendens præsentem adesse, ad omnemque belli fortunam cum ipsis paratum referebat: neque pro sacrosancta Religionis, & Reipublicæ Christianæ defensione, pro aris & focis, ac pro ipsis & eorum conjugibus liberisque, proque regno Pannoniæ cæterisque provinciis, caput & vitam suam extremo discrimini exponere recusaturum, clara voce testabatur; itaque agerent ipsi quoque partes in pugnando suas, veluti viros undecunque fortissimos deceret: seque Ungaros esse meminissent, qui eosdem hostes fœdissimæ & abominandæ superstitionis homines sæpe ad internecionem cecidissent; non debere eos terreri multitudine hostilium copiarum; neque enim in numero tantum, sed & in robore ac invicta militum virtute victoriam sitam esse: Deum immortalem pro justa causa, pro vera Religione, proque libertate pugnaturis præsenti ope adfuturum, & de perfidis hostibus, pro diræ dominationis libidine, injusta arma inferentibus, per eorum vindices dextras, supplicia, & pœnas procul dubio sumturum. 1526.

Locus pugnæ

Rex castra obequitat, & lustrat.

Palatini oratio ad milites.

At Solimanus quanquam a nostris tympanorum strepitu, & tubarum clangoribus ad certamen provocaretur; tamen incertum quibus de causis ab exortu solis, ultra meridiei tempus in castris silentio sese continuit, adeo ut nostri longioris moræ pertæsi, neque eo die illum pugnæ potestatem facturum existimantes, receptui canendum, & in castra redeundum censerent. Erat inter Ungaros & hostium castra collis quidam in longum porrectus, qui mutuum aspectum oculis eripiebat, nec sciri poterat, quid ea prodeundi in aciem tarditate hostes molirentur: utrum nostros castra forte repetentes a tergo adoriri, aut in castris nihil tale metuentes noctu aggredi vellent, aut certe longa prælii expectatione fatigatos uno eodemque acerrimo impetu invaderent.

Solimanus usque ad meridiem suos in castris continet.

Jam sol in occasum inclinabat, quum equestre hostium agmen satis validum, per subjectam collibus vallem quanquam tacite procedebat; ita ut illud non nisi ab hastarum summitate, quæ eminebat, conspiceretur. Tomoræus ea re animadversa, ex prima acie ad Regem provolans, Gasparem Rascaium, Valentinum Turcum, & Joannem Callaium, nominatim appellatos, quibus antea Regii capitis cura demandata erat, cum suis equitum alis procurrere, ac quorsum illi tendant, diligenter explorare, & si possint ab incepto revocare jubet. Illi impositi sibi gravissimi muneris haud immemores, recusato quantum honeste poterant, procursu, quum Tomoræum eadem identidem repetere, neque Regem ducis imperio contradicere animadverterent, ne quod singulari judicio detrectabant, id ignaviæ tribueretur, subditis calcaribus equos incitarunt: id fore putantes, ut ad Regiæ personæ incolumitatem defendendam idoneo tempore reverterentur. Verum ea intempestivi imperii, ac interrupti ordinis importunitate effectum est, ut neque ad officium suum, quod Regi ab se præstari vel maxime cupiebant, redire, nec quo hostis pergeret rescire, aut aliquid ei nocere potuerint. Eodem enim puncto temporis ex Solimani castris terribile classicum concrepuit, clamor extolli, & exercitus magnus & formidabilis equitum, & peditum prætorianorum per collem sese demittere, ac in nostros recta procedere cœpit. Tum vero ambo duces ad Regem adcurrentes, hostem venire ad pugnam, nunc infestis signis concurrendum, nec de victoria dubitandum ingeminant. Ad quam vocem Rex intrepidus, nec quicquam cunctatus, salutare Christi Dei nomen invocari, attolli signa, inflari tubas, & tympana pulsari imperat, ac galeam poscit; quæ quum capiti imponeretur, non parum vultu expalluit, ita ut ea res ab aliis, qui aderant, pro inauspicato futuri mali omine notaretur.

Regis custodes alio avocantur a Tomoræo.

Galea capiti imposita Rex expalluit.

Hostes interea late extensa in lunæ crescentis formam acie, justis passibus appropinquant, quumque propius ventum esset, magno sublato utrinque clamore, ab antesignanis & primo ordine concursum est, tormentis prius omnibus in hostes exoneratis; neque tamen ullo notabili illato damno: certatumque est summis utrinque viribus amplius horæ spatio, multo acrius & vehementius, quam pro nostrorum nu-

Prælium acerrimum conseritur.

1526. numero; ita ut longe plures ex hostibus, quam ex nostris occumberent; & prætorianorum equestre agmen, quod pugnam inchoaverat, terga dare cogeretur; ac ad Janiceros, qui in subsidiaria acie collocati erant, effusa fuga proruere, atque adeo plurimi ex iis vi, & cursu equitum proculcarentur: nostris ingenti animo, & viribus a tergo instantibus. Qua fuga hostium conspecta, Andreas Bathorius ad Regem citato equo repente recurrens, fugere hostes, victoriam nostram esse, promovendum gradum, & nostros hostibus persequendis instantes adjuvandos dicebat.

Equitum primum agmen in fugam actum.

Rex eo nuntio recreatus, veluti spe recepta, cum sua acie quam maxime poterat procurrendo, suis ferre auxilium properat; & jam primum agmen, fugatis equitibus, etiam Janiceros loco movere cœperat, ita ut non procul ab eo loco, in quo Solimanus constiterat, pugnaretur; & accurrente Rege pugna magis ac magis recrudesceret, nonnullique ex corporis custodibus, quos Sulacos appellant, ibidem trucidarentur: cum repente e castris fugientes quamplurimi ex nostris, capta ea, cæsosque ad unum defensores, direpta tentoria, impedimentaque universa in potestatem hostium devenisse nuntiaverunt. Illud enim agmen, quod per vallem tacite progressum supra diximus, septem millium equitum numerum continebat, & Solimanus, duce Balibego Nandoralbæ præfecto, ad castra nostrorum diripienda præmiserat, ut nostros duplici periculo circumventos distineret: atque is, interfectis castrorum præsidiariis, ea manu ceperat, victorque suos per contubernia sparserat; sic ut tres illi duces a Tomoræo ad explorandum missi, quod exiguam militum manum haberent, cum hoste, antequam in castra impetum faceret, congressi facile funderentur; & unus ex illis Callajus in pugna caperetur, sed virtute sociorum eodem momento libertati restitutus, cum reliquis sociis ad Regem reverti contenderet.

Janiceros turbat.

Castra nostra a Turcis capta & direpta.

In ea castrorum direptione Elias Gondoffus culinæ Regiæ præfectus, coquorumque magister, viridis senectæ robore validus vigensque, dum Regi, ut existimabat, reversuro, cænam parat, inter culinæ instrumenta, & nondum paratas dapes, pugnans cum sociis trucidatus est. Meliore tamen fato, fortunaque Antonius Segedinus, e Franciscanorum Monarchorum familia Regi a sacris concionibus, postquam cum aliis, qui custodiæ Regiæ supellectilis relicti erant, adversus hostes, diu multumque pugnasset, & prægrande vulnus in facie accepisset, postremo conscenso, quem fors obtulerat, equo regio, e medio hostium ægre profugit, & postea deformato vultu diu vitam protraxit.

Castrorum direptorum fama, & tormentorum terrore, nostra acies inclinatur.

Quum ad nostros, qui in dextro cornu pugnabant, fama direptorum castrorum allata esset, eodemque tempore hostes sua in nostros tormenta tum primum explosissent, ingenti terrore perculsi, & consilii inopes (quamquam pilæ supra militum capita prætervolantes plus terroris quam damni intulissent) inclinari cœpere, & plerique turpiter aufugere. Neque tamen ea fuga cæteris animos adimere visa est, quin infracto animorum & virium robore pugnarent, & usque ad tormenta magnam in prætorianis militibus stragem edendo proveherentur: nec procul erat, quin ea, a quibus vix octo aut decem passibus aberant, potirentur. 1526. Magna etiam equitum nostrorum pars ad vallem cavam, quæ inter collem & palustrem quandam in propinquo lacunam erat, evitandarum pilarum causa sese receperat, sed hortatu ducum denuo pugnam instaurantium egregie rem gerebat: quum iterum atque iterum tormenta hostium tonare, densusque per aërem fumus caliginem oculis inferre, & hostes recentes pro fessis, ac integri in sauciorum locum submitti cœpere. Itaque jam sole in occasum tendente, quum tribus horis continue pugnatum esset, tam illi, quam alii, qui adhuc diversis in partibus certamen protrahebant, pedem referre: deinde totus exercitus effusa fuga dilabi cœpit, & qua quisque viam inveniebat, profugere. Rex, qui hactenus in acie constans perstiterat, illinc se subduxit, nec amplius ibi visus est, sive progressus in primam aciem, quod fieri forte potuit, & a multis affirmatur; sive ab iisdem, quos pone tergum ei junctos fuisse dictum est, Slicco, Mailato, Cetricio ac stabuli præfecto, rebus iam desperatis, in tutum, nisi fata obstitissent, perducendus, sublatus fuisse existimetur.

Exercitus regius qua quisque potuit fugit.

Regis fuga.

Hostes visa nostrorum præcipiti fuga, incertum an pugnando fessi, ac vulneribus debilitati (neque enim ipsis incruentum prælium fuisse certum est) vel fraudem ac insidias subesse rati, diu se in acie continuere; nec nisi primis tenebris ingruentibus fugientes, & dispersos insequi cœpere. Ex peditibus, quorum XIV. millia fuere, vix bis mille evasere, obscuræ noctis beneficio, ac effusissimo imbre, qui post fugam cælo delapsus fuit, protecti. Inter quos Annibal Cyprius Pontificiarum pedestrium copiarum ductor, pernici usus equo, amissis suis omnibus profugit. Tomoræus cum collega Scepusiensi, infausti præproperæ funestæque pugnæ auctores & duces, ac Joannes Dragffius, prætorio præfectus idem & Signifer prætorianus, in prima acie cecidisse dicuntur, simul cum Antonio Palotio, Thoma Secio, Ambrosio Sarcano, Francisco Drugeto, Gabriele Perenio, aliisque compluribus ex Procerum ordine; ex qua tamen strage Battianius & Tahius ægre sese explicuere. Palatini equus quum ardore solis, ac cursus labore fatigatus, amplius sessorem vehere non posset, hostesque instarent, a Paulo Caprario, familiare suo, equum recentem poposcit, & impetravit; ipseque licet pedibus æger, adjutus tamen ab illo, propere eum conscendit, & in tutum abiit, Caprario a Turcis capto & abducto; quem tamen ille suo ære redemit, & magnis affectum beneficiis, & honoribus exornavit; interque fugiendum in Battianium incidens, simul ambo Baborciam cum paucis admodum contenderunt. Haud dissimili etiam fidelis obsequii genere Alexander Bacacius, Joanni Banffio equum postulanti opportune obtulit, quum equus illius laboribus & vulnere nimium debilitatus fatisceret; & Joannes quidem vitato periculo manus hostium effugit, Alexandrum vero a Turcis captum grato animo redemit; & ædem, quam Divo Joanni Baptistæ in prælio, si incolumis evaderet, voverat, Linduæ ædificandam dedicandamque curavit.

Peditum duodecim pæne millia cæsa.

Annibal. Cyprus.

Tomoræus & Scepusiensis, & alii complures Duces occubuere.

Palatinus & Battianius una fugiunt.

Rex cum paucis, quos a tergo ejus constitisse retulimus, in tanta rerum iniquitate, quam sæpius ipse prædixerat, fuga salutem quærere co-

1526.

coactus, relicto ad dexteram Mohacio, citatis equis verſus Quinqueeccleſias curſum intendit. Sed quum in Caraſſum, paluſtrem & cænoſum rivum, inter Mohacium & Chelliam vicum, incerto vado limoſoque præterlabentem veniſſet, iſque tum forte a Danubii exundantis aquis, & repentino imbre, qui confecto prælio multa commiſtus grandine, & tonitru ceciderat, nonnihil accreviſſet, neque obſcuritas noctis, aut pavor inſequentium hoſtium vado explorando otium concederet, rapiente fato, ea, qua ſors & fortuna tulit, tranſire, impeditiorisque ripæ aggerem ſuperare conatus, reflexis habenis, reſupinatoque equo, in profundiorem lutulenti amnis limum cecidit, ac degravantium armorum pondere, & equi colluctatione oppreſſus, miſerabiliter interiit præſtantiſſimæ indolis atque ingenii Princeps, ac omnibus corporis atque animi doribus inſignis, eoque infelici vitæ exitu indignus.

Rex Hungariæ perit in Caraſſi paludibus.

Hæc eſt illa memorabilis ſimul, & miſerabilis Mohaciana clades, qua antiquum gentis noſtræ decus, floremque nobilitatis, & militiæ, ac quicquid virium habebamus, una eaque funeſtiſſima dimicatione proſtratum amiſimus: cœpimuſque cum inexpiabili ignominia noſtra, qua barbarorum intolerabile jugum, qua exterarum nationum ſervitutem ſubire ac perpeti: ita ut temerarios ac inſanos inauſpicatæ pugnæ auctores, qui optimum & manſuetiſſimum juvenem Regem hoſtibus mactandum obtuliſſent, ac patriam in has miſerias, & calamitates præcipitaſſent, jure meritoque omnibus diris devovendos cenſeamus.

Periere eo prælio partim in acie, partim vero inter fugiendum decem millia equitum, ac circiter 12. millia peditum: e nobilitate vero clari nominis amplius quingenti: præterea omnes fere Epiſcopi, cum Ladiſlao Archiepiſcopo Strigonienſi: Franciſcus nempe Perenius Varadienſis, Blaſius Paxius Jaurienſis, Franciſcus Chaholius Chanadienſis, & Georgius Palinæus Boſnenſis, juris ſcientia clarus. Philippus Moræus Quinqueeccleſiarum Epiſcopus, non ita pridem e legatione ad Senatum, & Rempublicam Venetorum obita reverſus, quum multis acceptis lethalium vulnerum plagis ex acie ſe proripuiſſet, inter vepres, & querceta ſecus viam concidit, & expiravit, tonſoriſque, qui ſocius periculi aderat, opera frondibus & ramis arborum tectus, poſt hoſtium diſceſſum inventus fuit, ac ſepulchro conditus: tonſore mille nummos aureos, qui in morientis zona erant, ſibi clam retinente.

10. millia equitum, & 12. millia peditum interiere.

Sed Emericus Telequeſſius, qui eo tempore inter equites Blaſii Paxii Epiſcopi Jaurienſis ſtipendia merebat, ac poſtea ad ſummos honores, ſupremamque imperatorii muneris dignitatem conſcendit, magna cum difficultate, ſed majore virtute ſalutem ſibi comparavit. Cum enim inter fugiendum a Turca quodam præcipui nominis invaderetur, quanquam equo laboribus & curſu defeſſo, ſubſtitit tamen, hoſteque pugnando cæſo atque interfecto, incolumis cœptum iter proſequutus eſt.

Telequeſſius.

Raditius Boſthius Thrax, qui claſſi præerat, commendata veteranis trierarchis Ambroſio Fogaſſio, & Joanni Fillereſſio claſſe, & navalibus ſociis, inani ſpe victoriæ in primam aciem equo vectus proceſſit, ibique pugnans interfectus eſt. Deſiderati ſunt ex prima nobilitate, Matthias Comes Frangepanus, Chriſtophori neceſſarius, Franciſcus Balaſſius, Michael Podmaniccius, Joannes Iſthuanfius Regis cubicularius, Gregorius Orloucius maritimæ civitatis Segniæ in Dalmatia præfectus, Nicolaus Tarcianus, Emericus Vardanus, Joannes Paxius, Nicolaus Forgatius, Joannes Tornallius, & plurimi alii, quorum recenſeri nomina nequeunt. Periit etiam primo in congreſſu Joannes Pecrius, quem paucis ante pugnam diebus a Turcis ad Regia caſtra transfugiſſe, & fama ingentis hoſtilium copiarum multitudinis Regem perterruiſſe docuimus.

Radich.

1526.

Nobiles Primarii trucidati.

Joan. Pecrius.

Præter alios e peculiari Regis famulitio juvenes, ut neque hoc prætermittamus, occubuit, in fuga an in conflictu incertum, Petrus ille Corogius, admirabili & ſtupendo, planeque ferreo naturæ, ac omnia conficientis ſtomachi robore memorabilis, qui poſcente Rege juvene mures vivos, præciſaſque felium caudas, & abjecta in plateis canum cadavera, tetra ſanie, & tabo vermibuſque ſcatentia, abſque horrore atque ulla gulæ contumelia mandere, ac conficere erat ſolitus. In eo vetuſta nobilium Corogiorum progenies defecit, qui olim Andreæ Regis, ejus nominis primi, tempore, dum Pannonii religionem Chriſtianam poſthabuiſſent, Divo Gerardo, ut crudelem ſic impiam necem intuliſſe memorabantur; ejuſque rei argumento fuiſſe, poſteros illorum in ſacellum ejuſdem divi memoriæ in colle urbi Budenſi oppoſito ædificatum, ſponte aut ſecus ingreſſos, continere ſe nequaquam potuiſſe, quin ſoluta repente alvo fœde contaminarentur; regemque juvenem non ſine multorum riſu ſimul & admiratione in hoc Petro ejus rei experimentum, facto ſæpius periculo, ſumſiſſe. Cadavera Stephani Acelii, & Andreæ Trepcæ natione Poloni, ac Petri Corlatrovii non procul ab ea Lacuna in qua Rex periit, inventa fuere. Stephanus autem Sliccus, cum nonnullis e Bohemia & Moravia Nobilibus, qui initio belli ad Regem obſequii ergo venerant, pari fato interiit.

Petrus Corogius ferreo ſtomacho.

Corogii necem intulere B. Gerardo.

Memorabile ultionis divinæ in eorum poſteros exemplum.

Sed Cetricius paludoſum amnem ægre tranſiens, animadverſo Regis periculo, quum opem ferre non poſſet, locum diligenter notaverat; ita ut Regium corpus poſtea ejus indicio quæſitum atque inventum ſit. Captivorum non adeo magnus numerus fuit; Solimani enim edicto, die ea, quæ prælium anteceſſit, miſſi per omnia contubernia ii, quos Turcæ Chauſios vocant, ne quiſquam vivum hoſtem caperet, ſevere prohibitum erat; poſt fugam tamen plerique intercepti; inter quos Nicolaus Hercegus, Bertoldus Maitenius, & Michael Imreſſius, Niger appellatus: illum quidem Ibraimus purpuratorum Princeps, equo, gladioque & ſumtu donatum liberaliter dimiſit, duo alii pecunia ſe redemerunt. Duo etiam Poloni nobiles, cubiculi Regii familiares Pilleccius, & Joannes Matiouſcius, perſoluto redemtionis pretio, ad Reginam rediere.

Cetricii indicio Regium corpus inventum. Captivorum exiguus numerus.

Tormenta omnia, tam quorum in acie uſus aliquis fuit, quam quæ in caſtris & navibus collocata erant, hoſti ceſſere: quum Joannes

Tormenta etiam hoſti ob-

comes

1526. *venere. Comes Hardeccius iis præfectus.* comes Hardeccius curam eorum justo tardius sibi concreditam exequi, ut par erat, non potuisset, perditisque rebus saluti suæ fuga consulendum censuisset. Cum autem cæsorum ingens numerus esset, ita ut retro recentium tot cadaverum odore non campi solum, sed etiam aer ipse infici & corrumpi videretur, ac post discessum hostium magna canum multitudo ad ea voranda confluxisset, ut etiam vivi homines, viatoresque ea iter facientes absque vitæ periculo transire non posse dicerentur: Dorothea Canisiana, Emerici Perenii Palatini vidua, singulari pietate fœmina, Christianorum hominum, qui pro tuenda fortiter patria occubuissent, miserta, quadringentos homines pecunia sua conduxit: qui strata & jacentia passim corpora, ne ea feris ac alitibus, atque canibus lanianda, ac voranda relinquerentur, ingentibus factis scrobibus sepelienda sedulo curavit.

Dorothea Canisiana cæsorum cadavera sepulturæ mandari curat.

Jam Vaivoda cum exercitu Segedinum ad Tebisci & Marusi confluentem, nobile oppidum liberùmque pervenerat, in quo ad XL. millia hominum censebantur, & Christophorus Frangepanus XV. millia Illyrici nominis armatorum ad Sancti Andreæ oppidum, haud procul a Dravo situm adduxerat. Bohemi præterea & Moravi justo numero, partim Albam Regiam, partim Jaurinum, ducibus Georgio Marchione Brandeburgensi, & Adamo de Nova domo, attigerant, eosque Silesiaci equites cataphracti mox etiam subsequuturi dicebantur. Quod si Tomoræus & reliqui præcipitis & funesti prælii auctores has copias auxiliares opperiri, quam malesanis consiliis juvenis Regis immaturum interitum, & patriæ certum exitium procurare maluissent, commodiore utique fortuna, & æquiore conditione certare, neque de successu victoriæ magnopere desperare potuissent.

Vaivoda Frangepanus Bohemor. ac Moravorum adventus post pugnam.

Cum ad jam dicti exercitus duces infelix & lugubris adversæ pugnæ exitus fama allata esset, omnes æque attonitos & metu perculsos perterruit & perturbavit, sic ut hi quidem omnes eo, unde venerant, agminatim reverterentur. Sed Vaivoda suo usus consilio exercitum retinuit, & munitis castris aliquamdiu ad Segedinum stativa habuit, ut quorsum consilia Solimani tenderent, ibi opperiretur. Fuere qui eum occulta cum hoste consilia jam tum tractare dicerent, ut postquam Ludovicus nullo hærede superstite fato functus esset, Solimani ope regnum consequeretur; sed quum necdum quicquam tale in apertum prodierit, ipseque etiam adepto regio nomine id negaverit, nos rem dubiam pro certo affirmare non possumus. Nobilitatis sane animos statim post præfatam cladem largitione ac peramplis muneribus, aliisque bonis simul & malis artibus sibi devincire non destitit, donec, ut mox apparuit, voto potitus est.

Vaivoda suspectus de occultis cum Solimano consiliis.

Regina cum Joanne Antonio Burgio legato Pontificio, ac Thoma Episcopo Vesprimii, Alexio Turzone, ac Joanne Bornemissa, nondum dum quidem satis comperto Regis interitu, sed id quod erat, multis indiciis suspicata, trepide se Posonium recepit, rerum suarum majori parte navibus imposita, adversoque flumine vehi jussa. Idem etiam locupletiores Cives Budenses fecere, quibus tamen diripiendis Andreas Orbaucius Strigonii præfectus, cæso in acie Archiepiscopo insolentior effectus, non parum damni intulit, quum in naves impetum fecisset; licet homo abjectissimus & vilissimus, Turcarum adventu cognito, arce urbeque deserta perfide alio confugisset; eamque vir humillimæ fortis, sed non mediocris constantiæ & fortitudinis Matthæus Magnus, eo nomine haud indignus, egregie custoditam conservasset. Sed & Vissegradum, in quo Regia corona, quam Pannonii sacram vocant, antiquitus conservari solebat, a Monachis Eremitis, qui e Collegio Nostræo, illuc ut in tutiorem locum sese metu hostium receperant, ac nonnihil commeatus introduxerant, fortiter & summa virtute, cum paucis quibusdam agrestibus defensum fuit. At Solimanus dimissis in duas partes prædatoriis equitibus, quos Turcæ Acangios vocant, Balatonem lacum versus omnem regionem igne ferroque vastavit, abductisque in miseram servitutem incolis, longe lateque depopulatus est: ac altera ex parte circa Strigonium & Silvas Vertesias parem circumtulit formidinem.

Regina Posonium fugit. 1526. *Strigonium,* *& Vissegradum egregie defensum.* *Turcarum excursiones & populationes.*

Nec usquam hostis sævitiæ fortius, validiusque obviam itum est, quam ad Marothum, Archiepiscopi Strigoniensis municipium, secessu & venatione ejus clarum: ad eum enim locum plurimi mortales, ex vicinis locis cum uxoribus & liberis confugerant, illudque valle & fossa sepiverant; quos quum hostes omnibus artibus & viribus illinc elicere conarentur, nec quicquam proficerent, quod illi suam & conjugum, liberorumque salutem intrepide & fortiter defenderent; multosque ex hostibus interficerent, aut vulnerarent: ex Solimani castris majores colubrinæ sine mora allatæ sunt, iisque miserorum hominum pertinacia fracta expugnataque est, cæsis ad unum omnibus, inter quos Michaelis Dobozii eximia virtus, ac clarum facinus memoratur. Quum enim conjugem suam, ad equi clunes receptam, seque arcte complexam, pernicitate equi fretus in tutum abducere vellet, nec tamen evadere posset, cæsa prius uxore, ne ea hostis potiretur, se in medium confertissimorum hostium intulit, parique fato ab iis trucidatus est.

Marothum summa vi expugnatum, trucidatis omnibus, qui eo confugerant. *Dobozii præclarum facinus.*

Postea Solimanus revocatis suis, quos prædatum miserat, ponte inter duas urbes facto Danubium transjecit, Budamque desertam & incolis vacuam invisit, regiamque celeberrimam, ædificiorumque elegantia & laxitate pulcherrimam, atque adeo situ & prospectu amœnissimo insignem collaudavit: eademque vacua relicta, nec ullo amplius loco tentato, depopulandi finem fecit: abductisque Constantinopolim duabus ingeniosi operis Apollinis & Herculis statuis, quas Matthiæ Regi, ejusmodi elegantiarum studioso, Jacobus Tragurinus Dalmata ex ære fusili artificiose conflaverat, & deductis ex omnibus arcibus, quas hoc bello inter Dravum & Danubium ceperat, præsidiis, quod & hiems appeteret, & domesticis tumultibus a quodam Calendero Celebio in Asia excitatis domum revocaretur, primo Adrianopolim, deinde cum victore exercitu Byzantium reversus est.

Budam occupat vacuam Solimanus.

DE

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER IX.

1527. ORBATIS Rege per hunc modum Ungaris, discedenteque Solimano, Regnum undique dira belli clade vastatum nemini curæ erat, imbellesque, potentiorum violentiæ & injuriæ expositi, iniquam suam sortem lugere, nec malorum remedia uspiam exspectare; pars Ferdinandum Austriæ Principem poscere, pars regnum ad aliquem ex Procerum ordine tacitis votis translatum velle.

Battianii ad Clementem VII. irrita legatio. Interea Franciscus Battianius Illyrici præfectus, donec res in quamcumque partem expediretur, Clementis summi Pontificis auxilia ad tuendos præfecturæ suæ fines, & potissimum Jaiciam & Clissiam ob Turcarum viciniam in periculo constitutas, imploranda censuit, misso ad eum Thoma Camariano viro impigro, nobilique in ea Illyrici parte, quæ nunc Sclavonia vocatur, genere orto. Qui cum Romam venisset, ac Regis interitum, quem jam Clemens non ignorabat, multis verbis deplorasset, adventus sui caussis explicatis, post non longam aut diuturnam moram, mense Januario, a Jacobo Sadoleto Cardinale Pontificis responsum literis comprehensum intellexit, se auxilia, quæ expetat, cupere ex animo posse ad eum primo quoque tempore mittere; sed se, suasque res, sanctamque Sedem Apostolicam in eo statu esse, eisque perturbationibus & angustiis undique premi, ut multo magis aliena egeat ope, quam suam cuique ferre valeat: si quando, Deo adjuvante, incommodis illis liberaretur, viresque adeo debilitatas aliqua ex parte recuperet, atque etiam res Ungaricas in certo ac concordi aliquo statu esse intelligat, quantum in se esset, eis non defuturum. *14. Januarii.* Eo enim tempore Ugo Moncada Caroli Cæsaris in Regno Neapolitano præfectus, ac Pompeius Columna Cardinalis, Pontificem induciis dolose concessis inepte confisum, in urbem irrumpentes pene oppresserant, ita ut Vaticano, ejusque opulentissima supellectili direpta, & insigni templo Divi Petri impie profanato, Pontifex in arcem molis Hadriani fuga elapsus, vix saluti suæ consulere potuerit. *Roma a Moncada opprimitur.* Battianius repulsa intellecta, quamquam se ab omnibus, ipsoque summo Pontifice, communi omnium parente, derelictum doleret, vigilando tamen & agendo eas arces, proviso commeatu, ac aliis necessariis non sine difficultate in præsens conservavit.

Vaivoda regno inhiat. Sed Vaivoda, qui Segedini retento exercitu stativa habuerat, hostiumque consilia speculabatur, exoptatam diu occasionem arripiendi regni nactus, interituque Regis sibi opportune oblato haud obscure lætatus, Budam ire constituit. Ex itinere vero ad arcem oppidumque suum Tocajum, sub quo Bodrogus amnis Ungo flumine auctus, ambo e montibus Carpathiis orti Tibisco miscentur, divertit, copiis in subjectis campis castra metari jussis. Hunc in locum plurimos ex Proceribus ac nobilitate convocat: atque imprimis Petrum Perenium, quem in servanda Vissegradiana in arce Regni corona collegam habuerat, clam multa arte tentatum, ac ingentibus promissis in partem traductum sibi conciliat. *Petrum Perenium sibi conciliat.* Is paulo ante cum ex prælio Mohaciano domum profugisset, Antonii Palocii, qui ea clade nullo relicto hærede perierat, arcem & oppidum Sarospatacum armis occupaverat; neque aliter Vaivodæ postulatis consensurus videbatur, nisi eam arcis & oppidi jam dicti occupationem, tametsi contra leges factam, Regia, quam consequi modis omnibus optabat, auctoritate ratam habuisset. Quod quum Vaivoda facile ei indulsisset, Perenius haud minore ambitione, quam avaritia, non solum coronæ Regiæ potestatem obtulit; sed etiam cæteris, qui convenerant, suadendo hortandoque auctor fuit, Vaivodam, præterito Ferdinando Principe Austriaco, Annæ Ludovici sororis marito, Regem declarandi: eique confestim Vaivoda præfecturam Transylvaniæ, quam ipse per plures annos administraverat, de manu tradidit; *Perenius coronam regiam Vaivodæ offert.* Temesuariani autem Comitis & præfecti dignitate, cui Perenius præfuerat, adjuncto simul Episcopatus Varadiensis titulo, Emericum Cibacum cohonestavit. *Et Vaivoda præfecturam Transylvaniæ ei mandat.* Erat is ex Ciboa familia Ligustici generis in Italia perillustri oriundus; cujus utpote majores simul cum Marchionibus Massæ ex Italia in Pannoniam migrantes, sedes & domicilia in ea parte Regni, quæ Bihariensis dicitur, fixissent, ac a Pannoniis luxato nonnihil nominum vocabulo, Cibaci & Massaij denominati sint; quod ex eorum vetustis literarum monumentis clarius constare perhibetur. *Emericum Cibacum Temesuari comitis Titulo ornat.* Aderant præter Perenium & Cibacum alii quoque complures viri pace belloque præstantes, quos in castra Ludovici Regis profecturos sibi adjunxerat, Benedictus Bajonius, Paulus & Blasius Artandii fratres, Joannes Gerendius, Franciscus Bodo vir militia clarus, Nicolaus Glesanus; Gregorius Peschenius, Joannes & Gregorius Docius, Petrus Petrovicius, Lucas Quismarianus, nonnullique plures, quos partim plurimis largitionibus, partim amplissimarum dignitatum consequendarum spe ad se pertraxerat. *Emeric. Cibaci familia.* *Reliqui nobiles Vaivodæ partibus addicti.*

Sed ante alios omnes Stephanus Verbecius, vetus cliens, & partium ejus acerrimus propugnator, tam in castris & corona militum, ac nobilitatis, quam ubi se occasio obtulisset, privatim singulos prehensando, adeundoque, ne cuipiam suffragia addicerent, quam Vaivodæ, qui nobilitate generis Regi Poloniæ „ conjunctissima, rebusque præclare gestis, & „ Republica cum a Barbaris aut Turcis fre- „ quenter, tum vero ab horrenda agrestium „ immanitate non ita pridem defensa & vindi- „ cata, nemini esset postponendus, acri ser- „ mone hortabatur, debere eos meminisse, „ quidnam ante aliquot annos, maxima & „ atroci indicta pœna, communibus votis san- „ xissent, ne sceptra dignitatemque Regiam, „ *Verbecius facile princeps eorum.* *Ejusdem oratio.*

ullo

1527. „ullo unquam tempore, externæ nationis Principibus deferrent; quod ii avorum nostrorum „memoria, plerumque avare, crudeliter, atque „adeo infelicibus auspiciis imperitassent, ac diras calamitates regno invexissent; recenti „documento esse Uladislaum, qui muliebri plane ignavia, Regii nominis fastigium inglorius „tenuisset; ut interim de infelicis ejus filii temeritate sileatur, qua florem militiæ, & veterem virtutis ac fortitudinis gloriam, quarum opinione hostibus quondam terrori eramus, fœde & turpiter amiserit. Providentia „profecto ac benignitate propitii numinis evenisse, ut hunc clarissimum & fortissimum virum, exitiali nuperrimi prælii aleæ eximere, „atque incolumem servare voluerit; scilicet ut „superesset, qui in hoc publico luctu, fortibus „consiliis, & invictis armis patriam labantem „erigere atque stabilire posset, velletque.

Hæc & alia ejusmodi Verbecius nequaquam dicendi rudis, identidem ingeminando, animos omnium, quo volebat, flectere videbatur. & Vaivoda, comi, blandoque sermone singulos alloquendo pollicitandoque obtinuere, ut magno applausu, magnisque sublatis clamoribus Johannes Rex passim acclamaretur, decretumque omnium, qui Tocaji erant, suffragiis fieret, ut comitia Albam regiam coronando Regi, ad divi Martini ferias indicerentur; atque absentes quicunque Proceres ad ea convocarentur. Itum est deinde Budam, quam cum vacuam, miroque modo deformatam vidisset, cujus olim claritudinis & splendoris ipse gnarus erat, lachrymas dicitur minime tenuisse. Novum ergo principatum occupata arce exorsus, eam expurgatam præsidio imposito firmavit: civesque & incolas, qui in Germaniam variasque regiones profugerant, revocavit; data spe laxandi ad certum tempus tributi. Inde ad comitia, suscipiendo coronæ fastigio indicta, iter aggressus est; jamque in eum Regii honores ab omnibus certatim cumulabantur.

Joannes Vaivoda Rex proclamatur Tocaji. Conventus ei coronando Albam Reg. indictus, Budam occupat, & præsidio militari firmat.

Albam cum ventum esset, a Joanne Cetricio, qui fugæ Regis comes fuerat, Ludovici corpus in ea lacuna, in qua prolabente equo perierat, inveniri parvo labore posse intellexit; quod locum illum ab se diligenter animadversum fuisse affirmaret. Nec mora, certos Proceres, Cibacum, cui, ut diximus, Varadiensem, ac Joannem Saracenum, cui Quinqueecclesiensem Episcopatus, quamquam profanæ conditionis hominibus, dederat, deligendos censuit, qui adhibito sibi Cetricio Regium corpus perquirerent, & inventum Albam ad sepeliendum quam honestissime adferrent. Quod quum inventum esset, ipse antequam corona Regia insigniretur, illud e sabulo limosisque sordibus bene lotum, & pretiosis odoribus ac unguentis delibutum, more regio ac prorsus splendido humare constituit, ejusque rei Reginam, quæ Posonii erat, admonuisse fertur. Sed illa certis de causis insidias verita, e longinquo potius diram incomparabilis mariti mortem lugere voluit, quam cum vitæ discrimine funus comitari.

Regium corpus inquiri mandat.

Alii referunt monstrante quidem Cetricio, sed Reginæ cura studioque corpus repertum, Albamque solemni funebris pompæ ordine deductum fuisse; sed Reginam tumulando ei interesse, uti habebat in votis, nequaquam ausam, quod se & salutem suam Joannis fidei, qui interea Alba potitus erat, committere dubitasset. Quod quidem utrumque in ea temporum & rerum perturbatione evenire potuisse credibile, veroque simile videtur. Conditio non absque publico præsentium omnium luctu & lachrymis, in æde divæ Virginis matris, regio funere, in qua alii quoque Reges condi solebant, tandem coronatio peracta fuit, præsentibus fere omnibus proceribus, etiam iis, qui Ferdinando Austriaco, Annæque conjugi ejus in occulto favebant: sed quia in superiorem Germaniam profectus, procul comitia agitabat, quid haberet de repetendo Regno animi, non sine summo dolore ignorabant. Eam autem e Pontificalibus libris depromtam Paulus Vardanus, quem Vaivoda Archiepiscopum Strigonii declaraverat, ac Stephanus Brodericus, Episcopus Vaciensis, Joannesque Statilius, quem ex præposito veteris Budæ Episcopum Albæ Juliæ non ita pridem fecerat, solitis ceremoniis perfecere. 1527.

Alii Reginæ studio erutum referunt, & Albæ sepultum.

Inauguratio Joannis Vaivodæ.

Qua peracta certioribus nuntiis intellexit, Palatinum Posonii res novas moliri, nec nisi Ferdinando Rege in Ungaria declarato introductoque quiescere velle. Quibus rebus permotus, communicato cum suis, & Christophoro imprimis Frangepano, quem datis ei nonnullis Palatini arcibus sibi conciliaverat, quid facto opus esset, perquirebat. Christophorus magno exercitu, qui in promtu haberetur, in fines Austriæ & Stiriæ irrumpendum, eos ferro & flamma vastandos, expugnandas arces, occupanda locorum præcipua, hostem exagitandum armis, & perterrendum censebat, neque expectandum, ut primum ab illo invaderetur: quin potius omnibus viribus & artibus incumbendum, ut ille potius sibi timere, suaque tueri, quam aliis bellum inferre cogeretur. In quam sententiam cæteri quoque, qui consilio adhibiti erant, pedibus ire videbantur. Sed ipse fatali ductus errore mitiora consilia sequi, dimissisque copiis, largiendo plurimum, & pollicitando adversarum partium studiosos beneficiis flectere, & sibi devincire frustra conatus est; nihilque se iis artibus apud pertinaces & obstinatos proficere, sero & nimis inani pœnitentia animadvertit; seque Frangepani consiliis non paruisse sæpe numero deploravit.

Palatinus Posonii res novas molitur.

Christophorus Frangepanus Vaivodæ Austriam & Styriam vastandam suadet.

Sed illi non obtemperat.

Quum post coronationem Budam rediisset, Antonius Rinco a Francisco Gallorum Rege missus legatus, ad eum venit, facto per Dalmatas Rhapusinos, ac Rhodopem & Æmum montes, ac deinde per Belgradum difficili admodum itinere. Hic est ille Rinco natione Hispanus, sed qui a Cæsare ad Gallos transfugisset, quem post aliquot annos secundo Pado Venetias navigantem, & illinc Constantinopolim ad concitandos contra Cæsarem & Ferdinandum fratrem, Turcas contenderet, ad ejusdem Padi & Ticini confluentem, simul cum collega Cæsare Fregosio Ligure Hispani milites insidiis circumventum e medio sustulerunt; & id justa quidem divini numinis vindicta, ut qui miseros totius Regni Hungarici populos, nihil tale meritos, in longe maximum & terribile fortunarum vitæque discrimen, impia legatione perducere, & feræ barbarorum immanitati diripiendos objicere voluisset. Is literas a Francisco Rege publice ad Ungaros, privatim etiam ad singulos attulit, Nonis Februarii apud San-

Antonius Rinco Francisci Gallorum Regis legatus ad Vaivodam venit.

Literæ Regis

1527. *Galliar. ad Hungaros.* Sanctum Germanum in Laia datas, ac a Robertteto scriba editas, quibus ille se maximo mœrore perculsum fuisse commemorabat, acerbissimo allato nuntio de Pannonico exercitu, ab infensissimo Christianæ fidei hoste, Turcarum principe, profligato, magna cum nobilitatis strage, infelicissimo Regis Ludovici, quod maxime molestum fuerit, fratris & consanguinei sui charissimi casu. Sed in tantis miseriis haud parum spei & consolationis sibi adferre, quod audiverit Ungaros, principem iis viribus, eaque animi moderatione in Regem suum cooptasse, cujus virtute cum sedatis, si quæ adhuc restarent, seditionibus, res domesticas amplificare, tum a Turcarum incursionibus & fines suos, & Christianam Rempublicam, cujus firmissimum semper Pannonia propugnaculum extiterit, tueri facile queant. Se itaque omni studio hortari eos, ut Regi populari suo, cujus virtutem jampridem perspectam haberent, per quietem potius, quam extero & ignoto per discordiam parere, atque alterius quidem præsentia beneficiis ornari, quam alterius absentis ministris prædæ esse malint. Ipsorum fidem atque honorem satis eos admonere, ne ad tanti momenti causam defendendam animo potius defuisse, quam viribus caruisse videri velint. Postea ab eodem Rincone fœdus solenne inter Joannem Pannoniæ, & ipsum Franciscum Galliæ Reges percutitur, Clemens Pontifex, ac Veneta & Florentina Reipublicæ comprehenduntur, illudque in æde divæ Virginis Matris, quæ Germanica appellatur, a Stephano Verbecio, quem in præmium propugnatarum partium suarum Cancellarium suum nuper creaverat, conceptis verbis de scripto publicatur. Quæ omnia eo pertinebant, ut in Caroli Cæsaris invidiam, contumeliamque, animos Ungarorum a Ferdinando illius fratre, quo minus sceptris Pannoniæ potiretur, abstrahere atque abalienare posset.

Fœdus a Rincone inter Vaivodam & Gallum sancitum.

Interea ex adverso Regina Maria, Ludovici Vidua, cohortante instiganteque Palatino, cui, ut diximus, odium capitale, ex mutuis simultatibus ortum cum Joanne intercedebat, Comitia Posonium, quo post cladem se receperat, creando Regi indicit, ac ea missis Reginæ ac Palatini literis & nuntiis ad omnes partes, ad mensem Decembrem promulgantur. Convenere tanta frequentia, quantum in ea publica calamitate, & in factiones distractis proceribus, vix extitisse crederes: Nam præter Palatinum, Franciscus Battianius Dalmatiæ, Croatiæ, & Sclavoniæ Prorex, deserto Joanne, quod de Ferdinandi animo antea non sat sibi liqueret, absque mora cum Valentino Enningio, Turco cognomine, ac Urbano Battianio Balthasareque Banffio Thallociano Posonium venit, inque partibus Ferdinandi constanter perseveravit. Ludovicus Pecrius, Stephanus Giulanus, Gaspar Zoborius, Emericus Variasius Palatino vicariam operam præstare solitus; præter hos Thomas Nadasdius, Nicolaus Olahus Albæ Regiæ, ac Albertus Peregus Quinqueecclesiensis Præpositi, Gaspar Seredius, Franciscus Niarius adfuere, constanterque in partibus Ferdinandi permansere, uno excepto Enningio, qui fluxa instabilique fide, modo has, modo illas partes sequutus est. Petrum Perenium, cui coronæ regiæ conservandæ munus erat concreditum, & qui eam nuper Joanni tradiderat, pristina inconstantis animi ambitione, atque avaritia laborantem, promisso ei Alexii Turzonis opera, oppido & arce Sarospataco (quod ille vehementer expetebat, ut ab utroque Rege consequeretur, eaque de causa talem questum fæde exercebat,) ac simul Transylvaniæ præfectura, Regina & Palatinus ad Ferdinandi partes traduxerant. Joannes quidem Bornemissa senio & quartanæ febris gravissimis accessibus victus, jam e vita migrarat; Sed Joannem Salaium, Thomam Nadasdium, ac Stephanum Mailatum, qui morienti præsto erant, ut arcem Posoniensem cum Regiæ gazæ reliquiis, quæ ab eo isthuc erant perlatæ, nemini alteri, quam Annæ Reginæ Ferdinandi Principis conjugi conservarent, traderentque, sacramento adegerat, atque illi hisce comitiis præsentes, quantum poterant, Ferdinandi partes pro virili tuebantur.

Comitia a Regina Maria Vidua Posonium indicta. *Proceres Ferdinandi partium.* *Perenius ad Ferdinandum transit.* 1527.

His comitiis, quibus civitatum quoque quarundam liberarum legati; ac complures e vicinis regni partibus, nobiles viri intererant, Ferdinandus Rex Pannoniæ in Germania absens, quod felix faustumque foret, ipsius primum Palatini suffragio, ac demum votis & acclamatione omnium ordinum, magna publicæ lætitiæ significatione, mirificoque omnium applausu, & tormentorum fragore declaratus est, cum ea antiqui Juris regula, ejusque interpretatione, ut quum comitia a Palatino, cujus officii prærogativæ id ante omnes alios incumbat, indicenda fuissent, isque prima & potiora suffragia creando regi habuisset, quæ de veteri Regni more, atque legibus exquirenda fuissent; id tamen totum in eligendo Joanne neglectum esset; ideo eum vitio creatum, ejusque acta omnia irrita esse, omnesque & singulos, qui intra quadragesimum diem desertis ejus partibus ad officium redirent, ab illius obsequiis absolvendos. Qua in lege constituenda promulgandaque mirificum extitit studium Francisci Revaii, qui erat Palatino a secretis, viri acerrimi, ac quod caput erat, partium studiosissimi, & municipalium legum peritissimi.

Ferdinandus Rex declaratur absens. *Joan. electio irrita pronuntiata.* *Revaii studium.*

His rebus peractis, Regina & Palatinus crebris nuntiis & litteris Ferdinandum, ut ad capessendum Regnum venire, votoque & desiderio publico illorum, qui ipsum tam propensis animis, & studiis in Regem elegissent, satisfacere, & regnum supra alias diri belli clades, recentibus contrariæ partis & factionis injuriis expositum, in pristinam faciem vindicare vellet, admonere & sollicitare non desinebant: non deesse etiam in tanta ab hostibus strage illata, copias & vires, quibus ejecto æmulo & hoste, devictisque adversariis & rebellibus regnum adire & tueri possit: celeritate tantum & ejus præsentia opus esse; ne si diutius immoretur, Joannes tumultuarie Rex nominatus, regnum, quod fraude & ambitione invaserit, iisdem malis artibus retinere ac sibi stabilire queat. Eodem modo cæteri etiam copiarum duces & Principes, quos supra nominavi, Ferdinandum suopte ingenio incitatum, ad novi regni dignitatem repetendam multis precibus & obtestationibus stimulabant. Ille non diu cunctatus, se juris sui, quod tam veteris transactionis, quæ postremo inter Maximilianum Cæsarem, avum suum, ac Uladislaum Regem conjugis suæ paren-

Ferdinandus in Regnum vocatur.

rentem facta sit, robore, quam hæreditate uxoria certum clarumque in Regno Pannoniæ habeat, minime oblitum fuisse respondit: Sed hactenus in adeundo Bohemiæ Regno, quod favente Dei benignitate sibi & conjugi suæ publico consensu delatum sit, occupatum, necessariam moram fecisse; jam tamen compositis ex animi sententia rebus, & suscepto ejus regni diademate, brevi iter in Ungariam suscepturum, adductoque armato exercitu, ea solertia, iisque viribus in asserendo jure suo usurum, ut nihil eorum, quæcunque ad præclaræ erga ipsos suæ voluntatis testificationem pertinere visa fuerint, neglectum videri possit: Ungarisque pro singularis erga se fidei, & studii officiis omnem gratiam & benevolentiam tam privatim, quam publice obtulit.

Ferdinandus in Hungariam cum exercitu movet.

Nec multo post e Bohemia & Austria, ac Noricis provinciis quæ ei parebant, contracto exercitu, ac e Rhætia & Vindelicia, Silesiisque equitum & peditum copiis adductis, quos Leonardus Felsius, & Joannes Catzianer, ac Wilhelmus Rogendorfius, Italicis bellis, secunda nominis fama, exercitati duces, atque alii minoris ordinis præfecti, tribunique conscripserant, Viennam appulit: relictaque ibi Anna conjuge, & paucorum dierum exercitui quiete concessa, Budam versus ire constituit. Cum autem ad diem divo Jacobo Apostolo sacrum, in fines seu terminos, qui Austriam ab Ungaria dirimunt, inter oppidum Copcinium, & Laicam flumen haud procul a quadam turricula semidiruta pervenisset, Palatinus cum satis magna procerum, ac nobilitatis manu, qui studio videndi, & salutandi novi Regis militarem in modum armis scutisque protecti certatim confluxerant, obviam processit: ibique Thomas Salahasius Episcopus Vesprimiensis, publico nomine Ferdinandi adventum gratulatus, regnum ei commendavit: utque ad veteres leges, & consuetudines observandas, decretaque Andreæ Regis, cognomine Hierosolymitani, stabilienda, sacramentum præstaret, admonuit. Quod quum sine cunctatione peregisset, displosis tormentis, excitatoque plausu & vocibus, quibus ei faustum fortunatumque imperium, & vitæ diuturnitatem precabantur, gratulabundi duces Germani, junctis dextris, sese cum Palatini copiis, & Pannonicis cohortibus conjunxere, castraque iisdem in campis collocavere.

Palatinus cum magna Procerum manu illi occurrit.

Insequenti die promotis castris ulterius itum est, lentoque passu Calendis Augustis, ad Ovarium, quod Germani Ungaricum Altenburgum vocant, Massoviensis provinciæ caput, ac Salomonis Ungariæ Regis secessu, & Morionis Marcolphi domicilio celebre, instructis in aciei formam ordinibus perventum, cujus portas Petrus Amadeus præfectus, jubente Palatino, statim aperuit, novumque Regem lætus excepit. Quo etiam Regina Maria ad invisendum, salutandumque fratrem, Alexio Turzone, & Nicolao Olaho comitantibus advenit, eodemque die Anna Viennæ felici partu filium peperit; cui, in memoriam avi paterni, Maximiliani nomen inditum fuit. Quum ob causam varii generis ludi, ac diversa spectacula, equitumque concursus, & alia lætitiæ hilaritatisque signa edita fuere, Mariaque vidua Posonium revertente, Ferdinandus Jaurino, Comaromio, & Tata, quam olim Theodatam fuisse dictam quidam existimant, ex itinere facili negotio in potestatem redactis, Strigonium perrexit: exceptusque est a Paulo Vardano, ejus loci antistite singulari, incertum tamen an non simulata lætitia, vel metu tanti exercitus perterrito, vel aliorum instabili exemplo. Perenius quoque eodem venit, ibique Ferdinandi & senatus auctoritate injunctum ei est, ut ad certum diem, quem brevi a Palatino cogniturus esset, coronam Regiam capiti Ferdinandi solenni more imponendam, Albam perferre non negligeret, cui rei præstandæ ipse datis ex condicto literis, fideque interposita se obstrinxit.

Anna Regina Maximilianum in lucem edit, Ferdinandus Jaurinum, Comaromium, Tatam, & Strigonium occupat.

Perenio mandatum ut coronam Albam perferat.

Deinde continuato lentius itinere, recta Budam progredi cœptum est: adventuque eorum Joannes non parum animo consternatus, quum copias, quas ad coronationis solemnem pompam, & rerum suarum subsidia comparaverat, importuno consilio dimisisset, nec Frangepano salubria consulenti paruisset, gemens dolensque adventantem hostem Budæ nequaquam expectandum esse constituit. Itaque adversæ fortunæ flatibus, ac duræ necessitati cedere coactus, cum Simone Episcopo Zagrabiense, & Joanne Statilio, paucisque aliis, quos secum habebat, Danubium trajecit, & mille passibus infra Pestum ad Gubacium vicum castra metatus, pro auxiliis convocandis varias in partes mandata dedit, ac Franciscum Drugetum cum non contemnendo militum numero, Lucamque Quismarianum, & Blasium Artandium, cum CCCC. equitibus in castra recepit; quo in loco dum paucis diebus moratur, quendam Paulum Oquitium, quem Palatinus ad exploranda ejus consilia, ac clientes ad defectionem solicitandos clam submiserat, deprehensum supplicio affecit: cumque longe minores, quam pro necessitudine copias haberet, iis minime confisus, nec uspiam consistere ausus, versus Hathuanum castra movit: atque illinc Franciscum Bodonem, & Paulum Baquitium pugnacissimos duces, qui paulo ante ad eum venerant, cum equitatu misit, qui progredientem in ulteriori Danubii ripa cum exercitu Ferdinandum specularentur, ac de copiarum ejus numero, & apparatu certiora adferrent.

Ferdinandus Budā potitur, fugato Vaivoda.

Ferdinandus ejus discessu & fuga cognita, XX. die Augusti, divo Stephano primo Ungariæ Regi dicato, Budam justis passibus contendit: singularique felicitate, sine cæde & sanguine ea potitus est; fuitque ibi ad duos menses ordinando, & res componendo. Eodem vero tempore promulgatis Budam comitiis, edixit omnibus sub læsæ Majestatis pœna, ut intra XV. dies, relictis Joannis Comitis Scepusiensis partibus, qui jam fuga & latebris salutem sibi quæreret, ad se convenire, illumque penitus abdicare velint, Sin minus, contumaces & deinceps apud eum perseveraturos, se hostium & perduellium loco habiturum: eosque vitæ & fortunarum omnium certissimum discrimen subituros. Postea ad Calendas Novembres Albam ad exequendam coronationem alia Comitia indixit. Quo profectus, quinta die ejus mensis, qui fuit dies Solis, ante diem divo Martino dicatum, adstipulante & coronam proferente Perenio, de manu Pauli Vardani Archiepiscopi Strigoniensis solen-

Albæ coronatur.

1527. solenni more accepit; nullis prætermissis lætitiæ, hilaritatisque signis; quæ in ejusmodi pompis & celebritatibus fieri, & usurpari consuevere. Quam rursus Perenius custodiendam ad se recepit; nec tamen Vissegradum, uti debebat, pertulit, sed contra jus fasque, connivente certis de causis Ferdinando, apud se retinuit.

Vaivodam ut insequantur, suis jubet. Exinde quum Johannem ex Hathuano, ad Gengessum oppidum castra posuisse, atque versus Tocajum iter instituisse didicisset, exercitum tam e Germanis quam Ungaris constantem, iisdem ducibus, quos jam superius nominavi, cum insigni tormentorum ac rerum bello necessariarum apparatu, ad persequendum illum fugientem misit: ita ut imperium totius exercitus penes Cocianum esset: ipseque relicto Budæ Palatino, qui regnum suo nomine gubernaret; ac arce Budensi fidei & custodiæ Thomæ Nadasdi tradita, Viennam redire constituit.

Tali Pannoniæ statu, turbantibusque inter duos Principes rebus, bellum intestinum repente exortum est, atrocitate improvisi sceleris, & domesticarum seditionum incremento haud contemnendum, cujus quidem initia finemque breviore quam potero sermone expediam; ut postea ad ejus pugnæ seriem, quæ ad Tocajum, valido duorum exercituum concursu, summisque viribus pugnata est, redire possim.

Joannis Nigri Despotæ facinora. Joannes quidem, cognomento Niger, natione Thrax, obscure servilisque conditionis homo, quum se e sanguine Principum Serviæ, qui Despotæ vocabantur, originem trahere, popularibus suis Thracibus, sive Servianis persuasisset, magna eorum manu brevi coacta; postremo vagis & errabundis militibus quarumcunque nationum aucto exercitu, vicinas civitates & oppida vexare ac diripere, pecoris majoris minorisque greges pellere, mercatoribus insidias moliri, nobilium domos deprædari, non leges, non Principes vereri, Christianos ac Turcas æque pro hostibus habere. *Rapinæ & direptiones.* Quoque major ei inesset auctoritas, sexcentos juvenes, armorum & vestimentorum similitudine inter se pares, ideoque Turcarum in morem Janiceros appellatos, custodiæ corporis adhibuit; aliisque servitiis & ministeriis æque splendide usus est. Et quoniam statis temporibus unicuique stipendia persolvendo fidem tuebatur, quæ e rapinis & aliena injuria parabantur, major ad eum quotidie perditorum hominum concursus fiebat; ita ut ejus exercitus decem millium armatorum numerum excedere judicaretur. Auxerat ei insolentes spiritus, quod uterque Rex ejus amicitiam societatemque non mediocriter ambire & expetere contendebat. *Ad Ferdinandum deficit.* Sed postremo Ferdinandus, misso Francisco Revajo, cum certis conditionibus sibi conciliavit: magno quidem vitæ periculo, si vacuus accessisset; utpote cui peracuta sudes parata erat, quanquam hospitali mensæ cœnæque adhibito, in quam infigendus periret: nisi prodactis nomine regio multis muneribus & pecunia, hominem barbaricæ vanitatis opportune placavisset.

Quibus rebus intellectis Joannes, prius quam adventu atque armis Ferdinandi Buda pelleretur, Petro Perenio ejus adhuc partes sequuto mandaverat, ut cum Transylvanis & Siculis, tumultuarii latronum ducis conatibus obviam iret. Qui contracto exercitu haud procul Segedino, in campis patentibus cum hoste manus conseruit; pugnatumque est magnis animis & viribus; postremo acies Pereniana a Nigro, ejusque copiis victa & profligata est, cæso inter alios Francisco Besseredio, viro militiæ claro, multisque captis; quos tamen pecunia mulctatos dimisit. 1527. *Vaivodæ copias, duce Perenio profligat.* Deinde Emericus Cibacus, qui & Varadiensem Episcopatum & Temesvariensem præfecturam obtinebat, reparatis Perenii copiis, qui post eam pugnam ad Ferdinandum transierat, & collectis undique viribus, in iisdem Segedini campis, cum eodem hoste conflixit, eumque vulneratum terga dare coegit, victis & pro majori parte interfectis ejus Janiceris, copiisque dilapsis. *Cibacus instaurata pugna Nigrum superat.* Sed cum convalescens reliquias concili & dispersi exercitus iterum collegisset, & nocte intempesta cum duobus circiter millibus sociorum, Segedinum, quod mœnibus carebat, intrasset; ibique domum Stephani Zacardi prædivitis & admodum pecuniosi mercatoris diripiendam oppugnasset, ab oppidanis profligata est ea latronum manus, & ipse in femore minoris sclopeti mortifera glande ictus, succollantibus suis, ad pagum, cui Turrito nomen est, deductus fuit. Ubi quum illigato vulnere adhibitisque remediis curaretur, Valentinus Turcus, qui cum sua equitum ala iis in locis eo tempore versabatur, intellecto ejus casu, summa celeritate eo advolavit, eumque lectulo extractum interfecit, caputque Budam spectandum transmisit: ut ea insignis prædonum ducis cæde, Clementis Baquitii, equitum suorum ductoris, paulo ante a Nigri Janiceris, tumultuaria in pugna interfecti manibus parentaret, studiumque suum erga Joannem, claro eo facinore edito, testatum redderet. *Vulneratus Niger interficitur a Turco.*

Iisdem etiam diebus Joannes, procurante Palatino, classe Danubiana & navibus, quas Saicas seu Nasadas vocant, exutus est; quum Palatinus earum trierarchos Joannem Filleresium, & Ambrosium Fogassium, de quibus supra diximus, spe largioris stipendii, & latifundiorum corruptos, ac ingentibus quoque promissis oneratos, ut ad partes Ferdinandi transirent, opera Stephani Revai, qui eadem in classe antea trierarchum egerat, occulte perpulisset. *Etiam classe Danubiana ad Ferdinandi partes transit.* Quod quum Joannes per certos exploratores cognovisset, in utraque ripa Danubii castella erigenda, & minoribus tormentis munienda curaverat: ac inter Budam & Pesthum longa & crassiore catena Danubium transversim clauserat, ut transeuntibus iter impediret. Verum tanta fuit eorum audacia ac pertinacia, ut quamquam multi ex navalibus sociis tormentorum pilis ex utraque fluminis ripa peterentur, istique interirent: tamen contemta omni eorum injuria & periculo, catenæque etiam repagulis magna remigum vi superatis adverso flumine eniti, & Comarovium pervadere non dubitarent. Quibus Ferdinandis exceptis, & collaudatis, stipendia & præmia viritim contulit; & trierarchis sedes in oppido Sellicio ad Vagi fluminis ripam posito gratanter attribuit, quæ & eorum hæredes sequerentur.

At duces Ferdinandi continuatis itineribus, quantum peditatus gradum intendere poterat, ad Tibiscum flumen pervenerunt, ad quod Tocajum situm esse in illius & Bodrogi confluente

retu-

Digitized by Google

1528. retulimus; ubi castra Joannis esse intellexerant. Jam is ex Transsylvania, ac Siculis, & iis partibus, quæ circa Varadinum & Temesuarum ei parebant, haud contemnendas copias in speciem justi exercitus contraxerat, traditoque earum omnium imperio Francisco Bodoni e Saracena familia, viro disciplinæ militaris scientia clarissimo, & sibi inprimis fidelissimo, castra in citeriore ripa Tibisci locaverat, ponte flumine constrato, ut commeatus, & quæ essent necessaria commodius curarentur. Paulus Baquitius magni nominis vir, secundas in exercitu partes obibat; ita tamen ut Bodoni virtute, & militiæ usu par, omnium judicio existimaretur. Cum uterque exercitus in mutuum conspectum venisset, Bodo singulari peritia aciem instruxit, ut mediam ipse cum Baquitio teneret, in cornibus Transsylvani & Siculi, ac evocatorum ex multis partibus auxiliares copiæ pedestres consisterent, quibus Lucas Quismarianus præerat. Contra in Ferdinandi partibus Valentinus Turcus Bodoni oppositus, cum Ludovico Pecrio in medio constitit: dextrum Cornu Cocianus, & Felsius cum Germanis, sinistrum pedites sclopetarii Germani firmabant, ac Quismariano directa fronte opponebantur.

Prælium Ferdinandi, & Vaivodæ partium juxta Tocajum. Structæ in hunc modum acies non multa ducum cohortatione incitatæ concurrerunt, diuque certamen protraxerunt; eo eventu, ut displosa utrinque tormenta plus terroris quam detrimenti inferrent: ac alterius utrinque cornibus acies loco pulsæ profligarentur; Siculi enim equites in Stirianos magno illati impetu eos cedere coactos in fugam conjecerunt: & ex adverso, quum Noricorum & Cociani vim Quismarianus nequaquam ferre posset, post diuturnam dimicationem peditatus fere omnis fusus fugatusque fuit. *Vaivodani fusi & fugati.* Eodem temporis momento Valentinus & Pecrius cum Ungaris vehementiori impetu in oppositam Budonis aciem invecti, fortissimeque pugnantes, quamquam Bodo & Baquitius singulari fortitudine aliquandiu restitissent, aciemque perturbatam reparassent, victis & prostratis equitibus totam aciem terga dare coegerunt, adeo ut ab iis insignis victoria pararetur. Quismarianus dum fugientem peditatum retentare vellet, a Joanne Strobelio centurione Germano in pugna glande trajectus ac interfectus est: & Ladislaus Gestinus, e Bodonianis equitum alæ ductor, pari fato occubuit: multique alii partim in arce, partim in fuga cæsi periere. Joannes & Bodo, amissis tormentis & vexillis, rebusque desperatis pontem non sine gravi vitæ periculo cum paucis fugiendo transiere: quum & hostes a tergo vehementius instarent, & naves, e quibus pons supra Tibiscum erat connexus, a quibusdam militibus quos Valentinus specie transfugarum in Joannis castra biduo ante miserat, perforatis in fundo carinis, multum aquæ recepissent, nec multo post inutiles redditæ, demersæque fuissent. Ipse etiam Baquitius, quum diu fortissime cum suis Thracibus pugnam sustinuisset, tandem fortunæ ex professo adversæ cessit; & pontis transitu exclusus, quum omnia itinera hostium equitibus plena passim infestaque essent, variis erroribus actus, Segedinum profugit, ibique se incolumem servavit, donec opera Palatini, præfecturam Jaurini & largiora stipendia ei pollicentis, ad partes Ferdinandi transiret; in quibus postea usque ad obitum stabili fide perseveravit.

In hunc modum Joannes tam acerbe a fortuna mulctatus, quamquam copias cum tormentis ac impedimentis omnibus puncto temporis amisisset, salvo tamen adhuc & superstite Budone, cui maxime fidebat, &, a quo vicissim constantissime amabatur, exercitum reparare, & fortunam, quæ ei tam Buda excedenti, quam iterum necessaria arma sumere coacto, tantopere adversa infensaque extitisset, tertio experiri constituit: neque ausus salutem suam infirmis Tocai mœnibus committere, ad Franciscum Drugetum, quem cognatione & propinquitate sanguinis contingere dicebatur, ejusque arces Poloniæ conterminas (nemini præter Bodonem & paucissimos quosdam re communicata) se contulit: ut si repetitis conatibus suis fortuna, solita malignitate illusisset, in proximam Poloniam se expediret, ibique Sigismundi regis, cui olim sororem in matrimonium collocaverat, tam opportuna quam necessaria ope juvaretur. Itaque depromtis, qui adhuc reliqui erant, thesauris, ac mutuo sumta ab aliis pecunia, Bodonem ad conducendos milites, & restaurandum exercitum hortatur: ac per fideles & secretos nuntios literas ad Stephanum Bathorium Somlianum, Gothardum Cunum, Cibacum, Glesanum, fratresque Artandios, aliosque, qui ex improsperæ pugnæ Tocainæ strage evaserant, mittit: a quibus, ut Bodoni se cum copiis conjungerent, multis precibus & obtestationibus obtinuit. *Vaivoda suos hortatur, ut copiis reparatis Bodoni se jungant.* 1528.

Hisce tumultuariis copiis coactis, Bodo denuo castra prope Tibiscum, non procul Tocajo metatus, equites vagabundos & pedites, quos Haidones vocant, quam majori numero potest, ad stipendia convocat, iisque aucto exercitu Tibiscum transit. Sed ejus itinere cognito, Cocianus ac cæteri duces, qui Cassoviæ ejus itinera & consilia observabant, copias eduxerunt, ac versus illius castra summa celeritate contenderunt, quæ ad Zinam Palatini oppidum, inter Cassoviam & Tocajum medio fere itinere positum, haud procul a fluvio Hernato metata erant. Orietur is e Carpatho monte ac præter mœnia Cassoviæ fluens, amnibus Tarcia, & quem purpureum vocant, aliisque ignobilioribus alveo receptis, in Saionem primo, ac postea in Tibiscum devolvitur.

Cum eo pervenissent nulla facta mora, structis ordinibus Bodoni pugnæ potestatem præbuere: neque is progredi, & manum conferere dubitavit. *Bodo iterum prælii fortunam tentat.* Verum insolens & infesta vis fortunæ, quæ ejus partes jam pridem deseruerat, supremis etiam ejus conatibus, haud dissimili malignitate defuisse visa est. Nam cum in primo congressu equitatus fere omnis incertum, fatali ne quapiam formidine, & pavore perterritus, vel proditione nonnullorum (quod fama tenuit) agitatus, vix tentato certamine turpiter profugere cœpit: ita ut nulla vi nulloque imperio Bodonis & aliorum præfectorum retineri sistique posset: peditatu, quamquam tumultuario, & ex promiscuæ plebis grege conscripto, ab equitibusque fœde deserto, prælium magnis animis viribusque nequaquam intermittente. Unde Bodo eorum ignaviam perfidiamque detestatus, fatali forte equo, quo vehebatur, propere descendit, pedesque inter pedites acriter dimicando, ne hostem formidarent, neve in pedum pernicitate, sed in dextris & virtute victoriam sitam esse arbitrarentur, voce & manu

1527. exemploque cohortabatur: cumque diutius quam hostes sperarent, dimicassent, postremo Germanis Sclopetariis, & equitatu Ungarico, in fessos ac debilitatos vehementius irruentibus, pedites quoque proteruntur, & dissipantur; ita ut multo maxima eorum pars in pugna pariter & fuga cæderetur. Bodo quamquam amisso peditatu, & a sociis equitibus desertus, fremens ac frendens, fortunamque incusans, fortissime resisteret, ne vivus in hostium manus deveniret, ab equitibus tamen Pecriariis, & Antonio Mustaphitio eorum ductore agnitus, atque captus est, quum omnibus fere trucidatis, aut in fugam conjectis solus superesset. Regia signa & Bodonis, ac Statilii, auro purpureisque coloribus distincta & fulgentia, cum reliquis fere omnibus peditum vexillis, nec non tormentis & aliis impedimentis in potestatem victoris devenere. In partibus Ferdinandi præter paucos e Germanis peditibus in prima acie interfectos, nemo fere alicujus nominis aut dignitatis miles desideratus, & vulneratorum non magnus numerus fuit.

Sed ejus exercitus vincitur.

Bodo capitur.

Ferdinandi Duces Tocaium capiunt.

Post eam pugnam Ferdinandi duces victoria utendum rati, castra & exercitum ulterius promoverunt, ac Tocajum nullo negotio ceperunt: quod ii, qui ejus custodiæ attributi erant, copiis profligatis, captoque earum duce, adversæ & iratæ partibus suis fortunæ, ulterius reluctandum esse nequaquam censuissent. Deinde Agriam ductus exercitus, oppidumque dedentibus sese incolis, nullo negotio occupatum est. Sed & arcis deditioni, quam Joannes Simoni Erdedio Zagrabiæ antistiti paulo ante dederat, milites præsidio impositi nullam moram fecere; ita, ut Simon Zagrabiæ se contineret: & ejus unius pugnæ & victoriæ proventu, Tocaium, Agria, Hatuanum, Vacia, Novigradum, cæteræque arces, & omnis ager, usque ad Budam & Pesthum, Danubiumque partibus Ferdinandi facile accederent.

Agriam.

Hatuanum cæteraque oppida & arces subigunt.

Agriæ exercitui quies aliquot dierum data est. Ubi quum Bodo in liberiore custodia detineretur, & se nequaquam elapsurum data fide obligasset, a Valentino Turco ad epulas invitatus, ac largiore vino obrutus, ejus sponsionis immemor, noctu clam se subduxit, ac ad oppidum Gengiessum tribus passuum millibus ab Agria distans pervenit. Ubi quum mentem ejus, excussa temulentiæ, promissæ fidei recordatio subiisset, statim imperato loci incolis curru & equis, non in tutum abire, sed Agriam, unde venerat, ad hostes reverti statuit, seque Valentino, ac Pecrio, cum peditibus & equitum turmis, per sylvas & montes, perque invia, & pervia loca eum sollicite quærentibus, ut fidem servaret, sponte capiendum obtulit: ac deinde ab illis ad Ferdinandum cum vexillis & muneribus Viennam missus est: qui signa in æde divi Stephani, ad victoriæ monumentum, superiore in loco collocari jussit: ille vero in Novam Austriæ Civitatem perductus, ac in peramplam concamerati operis testudinem, clatris ferreis munitam, præcipuique nominis captivorum custodiæ dicatam conditus est: ubi quum complures annos servatus, vel proposita libertatis mercede, nullo modo induci posset, ut in Joannem ferrum stringeret, aut quod facilius factu, a Ferdinando miti & clementi ingenio Principe obtinere poterat, ut neutram sequutus partem, positis armis domi quiesceret, obfirmato animo in carcere mori, quam deserto Joanne, cui sacramentum dixerat, ingloriam vitam, ut dicebat, vivere maluit: sicque feram inanis constantiæ laudem aucupans, in eadem custodia fato functus fuit. 1527.

Bodo in Novæ civitatis carcerem conditus, ibi fato defungitur.

At Joannes tantis calamitatum procellis exagitatus, ac adversæ fortunæ inspirato turbine obrutus, audita Budonis & exercitus clade, ac partium suarum etiam in Illyrico adversis successibus, nihil moratus in Poloniam ad Joannem Tarnovium, castellanum, ut appellant, Cracoviensem, ac summum exercitus Polonici ducem profugiendum duxit: virum magnanimum, & apud Polonos, post hominum memoriam, omni genere virtutum longe clarissimum. A quo rex profugus, regnoque tam acerbe quam infeliciter pulsus, non solum humanissimo cum suis omnibus hospitio exceptus est, tradita ei ad habitandum amplissima arce sua Tarnovia: sed etiam singulari & propemodum regia liberalitate rebus omnibus ad victum necessariis adjutus, ac ab insidiis inimicorum, quamdiu in Polonia exulavit, acerrime defensus. Neque ea Tarnovii hospitalitas ac præclarum summæ liberalitatis studium Sigismundo Poloniæ regi ingratum, aut molestum accidit, utpote qui licet ei, ne regnum Ungariæ multis rationibus Ferdinando debitum ambiendo affectaret, frustra suasisset: hominem tamen arcta sibi affinitate junctum, in eas exilii necessitates præcipitatum, eo moderati animi judicio suscipiendum, fovendumque existimavit, ut profugo, exilii locum minime invideret aut prohiberet, ut aliquid necessitudini & calamitati ejus tribueret; auxilia vero contra Ferdinandum omnino negaret, ne scilicet Austriacæ domus Principes, quibus veteri amicitia cum Maximiliano olim contracta, haud obscure favebat, & Carolum imprimis Cæsarem, cujus fortuna & opes ea tempestate in excelso erant, offendere videretur. Sed antequam exilii ejus seriem, ac feliciora in repetendo regno consilia & eventum commemorem, operæ pretium me facturum arbitratus sum, si res ab ejus ducibus eodem tempore in Illyrico improspere gestas brevibus expediam.

Joannes Vaivoda in Poloniam profugit ad Joannem Tarnovium.

A quo summa benignitate exceptus fuit.

Auxilium tamen a Sigismundo denegatum.

Comes Christophorus Frangepanus relictis Ferdinandi partibus, quas ob simultates non solutorum stipendiorum, aliasque graviores causas deseruisse videri volebat, a Joanne partium Illyrici prorex, & Banus ut appellant, declaratus fuerat, summa omnium rerum potestate ei permissa, & arcibus ac agris quibusdam Palatini, ut diximus, una assignatis: isque navandæ rei avidus Franciscum Battianium, quem a Ludovico rege eodem præfecturæ & magistratus titulo cohonestatum, Ferdinandus quoque confirmaverat, ac alios Ferdinandum sequutus armis & bello prosequi decreverat. Adhæserant ei Joannes Banffius, Simon Episcopus Zagrabiæ, Joannes Tahius, ordinis equitum Rhodiorum Auranæ prior, Petrus Marcius Posegæ Comes, natione quidem Ungarus, sed qui ducta Laurentii Garaji filia, sedem & domicilium in Illyrico haberet, clientelisque & equitum alis, eo tempore pollens, potensque esset, ac Joannes Ernestus, cognomine Hampo, qui amplissimas in Dravi ac Muræ peninsula arces & oppida obtinebat, atque e nobilitate alii complures ut tria millia equitum, & decies mille pedites in castris haberet: pecunia quoque a Joanne in stipendium missa; alas equitum & certum peditum numerum conduxerat.

Frangepanus Illyrico nomine Joannis res gestæ.

Proceres Vaivodanæ factionis in Illyrico.

1527. Ex quibus justo contracto exercitu, tormentisque comparatis, Pecrium ante omnes alios vi & armis exagitandum suscepit, ejusque arces Rasiniam, Custerocium, Pecretium, ac Petrovinam expugnavit, ac incensas & concrematas singulari crudelitate solo æquavit; quod se ab illo inique lacessitum ac insidiis petitum conquereretur. Quum enim Frangepanus e castris ad Velicam Regiam, quæ est arx non procul a Savo amne, cum valida equitum ala speculatum hostes profectus esset, Pecrius e silva, in quam locatis insidiis sese abdiderat, subito provolans tanto impetu pugnam iniverat, ut Frangepanus periculo proximus vix hostium manus evasurus crederetur, nisi promtissimi militum equestris ordinis e castris in auxilium tempestive adcurrissent. Vitato periculo exinde digressus, primo ad Crisium celebre oppidum castra posuit; nec ibi diutius moratus omnia fere loca, quæ ad Dravi decursum sita erant, expugnatis præsidiis, aut sponte se dedentibus, occupavit, postremoque adversus Battianium, quem cum exercitu, ac Germanorum auxiliis e Stiria, ac Carinthia & Carnis accitis, ad ripam Dravi prope Varasdinum castra habere intellexerat, iter intendit.

Pecrii arces potissimum oppugnat Frangepanus.

Erant in Battianii castris præter Joannem Carlovitium collegam, & Joannem ac Nicolaum comites Zrinianos, Lucas Siculus Jacobi filius, Georgius Zlunius, e familia Frangepana, Christophori adversarum partium ducis propinquus, Franciscus Blagaius, e Romana clarissima Ursinorum gente originem ducens, Petrus Queglevitius, Jaiciæ præfectus, omnes viri clarissimi, belloque & armis celeberrimi, & navandæ operæ cupidissimi. Accedebant etiam Germani auxiliares, duce Nicolao Comite Turriano; adeo ut Battianius & socii tam numero copiarum, quam robore militum hostibus non impares esse censerentur. Sed illi incertum quibus de causis (quamquam si totius belli eventus respiciatur, utili admodum sive casu sive consilio factum esse constat.) Frangepani adventantis fama perculsi, Dravum facto ponte transiere, & ad Ormosdum in Stiria ad ulteriorem fluminis ripam oppidum, sese recepere. Quorum discessu cognito Frangepanus, quamquam pugnæ avidus, quod tamen flumen, hoste utramque ripam obtinente, absque manifesto exercitus detrimento periculoque transire non posset, eos insequi destitit, & ad Samlacciam (quod erat peculiare ditionis Battianii hostium ducis oppidum) castra reduxit, ibique ducibus & proceribus, præfectisque in consilium adhibitis an hostis persequendus, aut in regiones Ungaricas, trans Dravum ducendus exercitus esset, quod per occultos nuntios a studiosis partium ad transeundem solicitarentur, iique se ad defectionem paratos esse significarent, ad deliberandum proposuit. Omnibus & sibi imprimis consultius visum est, Varasdinum obsidendum esse, ne quid a tergo hostile relinqueretur; & interea iis, a quibus vocaretur, rescribendum ne quid in officio propensioris voluntatis & studii remitterent, & ejus adventum, qui expugnata urbecula brevi futurus esset, tacitus votis, paratisque animis opperiri vellent. Itaque edito profectionis signo tormenta promoveri, & eorum magistros cum peditatu progredi jubet, ipse cum equitatu subsequitur, & in agro suburbano haud procul castra locat.

Battianii copias cedere compellit.

Varasdinum ab Andrea secundo Rege, ac Bela quarto filio ejus, ante CCCC. fere annos conditum, ac libertate donatum est; quod ejus loci cives, & incolæ hunc quidem, dum a Tartaris regno pulsus in Dalmatia exularet, omnibus fidei obsequiis percoluissent; illum vero captum & carcere in Quene clausum (is locus ubinam sit, & a quibus captus fuerit, reticentibus, ut multa alia, annalibus minime constat, sed ex veteri civitatis privilegio factum apparet) fovere & in libertatem asserere non destitissent. Situm est in planicie lata & amœna, habetque a dextra septemtrionem versus, minorem Dravi alveum, qui paulo supra oppidum in duas partes dividitur; a sinistra, quæ hibernum Solis ortum spectat, summæ alpes provinciam Sagoriam a patentibus campis separantes in longum protenduntur; inter quarum juga & urbem thermæ Constantinianæ habentur, aquæ Jasæ, ut inscriptio marmori insculpta testatur, veteribus appellatæ; duplici & miro benignioris naturæ munere celebres, quod & calidis serventibusque, & ideo salubribus admodum venis, e prærupto collium latere magna copia scaturiunt, & supra eosdem colles, vineta egregii & præstantis vini feracia, utili & quæstuoso accolarum labore coluntur. 1527.

Varasdinum quando libertate donatum.

Ejus situs.

Quæ dum fiunt, & duces æque ac milites corpora curant, oppidani tolerandæ obsidioni impares metuque perterriti, Frangepano convento se portas exercitui nequaquam clausuros nunciant; sed ut arcem ei tradere possint, non esse in sua potestate positum: præesse enim ei Palatini præfectos & milites, quibus una eaque obfirmata sit animi sententia ad extremum usque spiritum eam defendendi. Frangepanus collaudatis civibus, quod potiorem popularis quam externi regis rationem habuissent: nec expectatis duræ obsidionis periculis, officium quod debebant exequi maturassent, cætera sibi secundum Deum curæ fore respondit. Nec mora, trahente fato ad vineas & aggeres construendos, in quibus pro disciplinæ tenore, tormenta majora interjectis corbibus gleba & cespite repletis statuerentur, conscenso equo cum paucis ire contendit.

Cives Varasdinenses Frangepano se dedunt.

Palatinus arcem Paulo Caprario tuendam commiserat, veteri clienti & fidelissimo imprimis familiarium suorum, quem clade Mohaciana equo desiliisse, eumque Palatino ad effugiendum commodasse retuli. Is eam commeatu rebusque omnibus necessariis abunde muniverat, & sclopetarios stipendio conductos idoneis in locis per muros collocaverat, admonitos ut in omnes occasiones intenti vigilarent, & ipse omnibus in locis sedulus hortator & segnium ac torpentium acer & efficax ultor aderat. Ab iis quum Frangepanus serena luce operi intentus conspiceretur, tres sclopetarii longe omnium peritissimi tormenta minora in eum incautius progressum collimarunt, ex quibus una glande plumbea ictus lethale inter femur & umbilicum vulnus accepit. Sed dissimulato casu, compressoque plagæ dolore, equum adduci jussit, & eo conscenso, rejectis qui officii causa ferre opem volebant, in castra reversus est. Ad quæ quidem ejus sauciati fama celeriter perlata omnium animos vehementer contristaverat. Eum enim cum specie proceri corporis, tum virtutis & fortitudinis laudibus insignem, ac veluti communem disciplinæ militaris magistrum omnes valde amabant. Itaque

Qui Arcis obsidioni intentus.

Glande plumbea ictus letaliter.

1527. que cum ad Prætorianum tentorium equo descenderet, & eum Joannes Banffius sublevare vellet, ab eo prohibitus est, cumque tam medicis, quam sibi ipsi insanabile esse vulnus videretur, relicta in præsens rerum privatarum cura, duces & militum præfectos ad se vocavit, & cum mæsti ac tristes convenissent, gravi sermone disseruit, sibi quidem non ideo grave ac molestum accidisse, quod fortuna plerumque insolens & infesta bonis consiliis ultimum sibi vitæ finem attulerit, quum nec timere mortem sciat, nec tales exitus plerisque militaribus viris, & ducum ac imperatorum quamplurimis usu venisse ignoret, & omnibus semel uno aut altero genere mortis vita excedere necesse sit; sed animo præcipue angi, & confici, quod Joanni Regi operam quam cœperat, morte præventus præstare nequivisset. Eos proinde omnes orare & obtestari, ne illum deserere velint, sed oppido in potestatem redacto, continuata obsidione arcem quoque captam adjiciant. Se fato cedentem relinquere illis Joannem Tahium, virum militiæ, rerumque usu peritum, quem sui loco exercitui præfuturum sequi possint. Ante omnia benevolentissimi regis, sed iniquissime regno exacti causam spectandam esse, enitendumque omnibus corporis & animi viribus, ut retenta ei Illyrici possessione, & Ungaris sponte operam promittentibus, in belli societatem adscitis, illum ab exilio, superis bene juvantibus, rediviva virtute, & felicioribus armis in solium reponant; ut ab ejus rebus integris ac liberalitate singulari tam publicis omnium quam privatis singulorum meritis persolvendus certa præmia expectare possent. Postremo unum hoc extremi muneris officium ab ipsis universis etiam atque etiam vehementer petere, ut offensarum, si quas animo concepissent, & injuriarum omnium, si quibus se affectos putarent, haud gravatim oblivisci, sibique jam jam ad superos in cælum migraturo Christiana pietate ignoscere velint. Hæc quum dixisset, intuentibusque qui aderant omnibus rerum humanarum recordatione lachrymæ obortæ essent, ipse se in lectum composuit, ac non multo post deficiente voce, oculisque & sensibus hebetatis, aliquandiu similis exanimo jacuit, deinde eadem nocte a familiaribus essedo illatus, quum ad Martinantium pagum perventum esset, vir nobilissimus & fortissimus extinctus est magno suorum omnium dolore, incredibilique partium Joannis detrimento, quæ post ejus interitum indies in pejus ruere cœpere, ac postremo ivere præcipites. Ejus cadaver magna clientum veteranorumque militum frequentia, ac multis cum lachrymis, quod nullam prolem reliquisset, ditione ejus omni ac peramplis opibus Ferdinando fratri relictis, Modrusiæ tumulatum est.

Duces & militum præfectos hortatur,

Ut Joannis partibus constanter adhæreant.

Frangepanus constanti animo mortem obiit.

Modrusiæ tumulatur.

Postero die Battianius, intellecto Frangepani interitu, Dravum iterum remensus, quum illius morte copias omnes in vestigio dilapsas, obsidionem solutam, pacata præter spem omnia reperiisset, prospero rerum successu lætus, Crisium oppidum, antiquitus ad conventus celebrandos designatum, comitia indixit. Ad quæ frequentes proceres cum convenissent, ab eo partim spe præmiorum & pollicitationibus persuasi, partim minis & extremorum quorumque denuntiatione territi, annitente etiam omnibus viribus Pecrio, suffragiis omnium concurrentibus, in partes Ferdinandi concessere, Joanne Banffio & Simone Episcopo Zagrabiense exceptis, qui singulari pertinacia omnibus contemtis periculis, ab Joanne quamquam exule & inope, avelli nullo modo potuere. 1527.

Ejus copiæ dilabuntur.

Battianius omnes Illyrici optimates,

Excepto Episcopo Zagrab. & Banffio, ad Ferdinandi partes traducit.

His rebus confectis, pulsaque & devicta ubique tam in Pannonia, quam Illyrico Joannis factione, Cocianus ad Scepusium & Trincinium obsidendum atque expugnandum vires atque animum adjecit, quæ adhuc in potestate Joannis habebantur. Itaque aperiente se vere, cum victore exercitu, ac magno tormentorum apparatu Cassovia profectus, Scepusium, a quo Joannes cognominabatur, obsedit; cujus præsidiarii vix expectatis primis tormentorum ictibus, de dedenda arce proloqui cœperunt: cum quibus Cocianus exemplo transegit, eosque arce excedentes in tutum ire permisit. Illinc Pecrium præire jubet, attributa ei parte copiarum, atque is ex itinere Licavam & Hadrecum Joannis arces aggressus, parvo labore cœpit; militibus qui in præsidio erant, eas absque ulteriori cunctatione dedentibus; ac postea itinere ob continuas pluvias importune cœlo dilapsas, longe incommodissimo, tormentis magna difficultate protractis, haud procul Trincinio perventum est.

Cociano Scepusium deditur.

Præerant ejus custodiæ Paulus Barascainus, ac Benedictus Cosarus, viri acres & strenui, cum bis mille & amplius peditibus Sclopetariis selectioribus, quos Joannes imposuerat, arcemque ipsam uti sedem suam peculiarem, abundante commeatu, atque omnium rerum, quæ tolerandæ obsidioni necessariæ erant, magna copia muniverat. Neque enim dubitabat, hostes quin eam prima nacta occasione occuparent, minime quieturos, armaque & vires omnes eo conversuros. Veterem legionum stationem, aut coloniam ibi olim fuisse quidam existimant: quandoquidem literæ Romanæ unciales cotibus incisæ etiam hodie spectantur. Imminet autem in præalta rupe ædificatum Vago flumini, quod non procul a Vasecio pago ortum, concurrente ex summis alpium jugis, quæ continua nive obsessæ etiam æstate albescunt, aliquod minorum rivorum societate mox a fonte navigabile est, denique Nitria & Sithua aliisque amnibus receptis, prope Comaromium in Danubium influit, magnamque habet ratibus omnes res devehendi commoditatem; sed a parte fluminis propter saxeæ crepidinis præcipitium, nullis viribus nullaque tormentorum vi expugnabile est. Ab occidente vero, qua olim elegantes hortorum deliciæ atque ambulacra cum lætis frondentium plantarum ac tiliarum umbraculis visebantur, montem oppositum habet; e cujus cacumine pilis tormentorum peti ac concuti posse videbatur. Verum Stephanus Zapolianus Joannis pater, vir bellicosus & experiens, re animadversa, constructo duplici muro, maximeque firmo, nec non profundiore fossa utrinque parietibus saxeis suffulta, multis impendiis magnoque labore ita vitium correxerat, ut ea quoque ex parte non nisi summis longissimæ obsidionis viribus superari posse censeretur. Ex hac hortorum, & viridariorum parte Cocianus cæterique duces, castris collocatis, tormentisque editiorem in locum protractis, mœnia concuti jusserunt.

Inde Trincinium obsidet.

Ejus situs.

Sed quum per triginta & amplius dierum spatium acerrime oppugnassent, nec tamen quicquam detrimenti obsessis intulissent, Cocianus

Cocianus

1527. cianus Valentino Turco, Pecrio, Seredio, cæterisque ducibus militari concilio adhibitis, quidnam faciendum, an retrahenda tormenta, & cum exercitu retrocedendum censeant; an ulterius fortunæ alea tentanda videatur, proponit, eorumque sententiam exquirit. Quum sententiæ variarent, & nonnullis irritæ obsidioni finis imponendus videretur: nonnulli vero locum commeandis exercitibus idoneum, ac loco opportuno in media Ferdinandi Regis ditione positum, minime negligendum, hostibusque omnino extorquendum contenderent: diu deliberari certi quippiam non potuit, Cociano hærente atque animi dubio: quum Gaspar Czoborius, vir elegans & venustus sententiam rogatus retulit, se inter familiares Joannis diu multumque Trincinii versatum fuisse; omnesque arcis locos & angulos apprime cognitos habere: sed eam adeo munitam experimento didicisse, ut vi tormentorum dirui, aut irruptione tentari nequaquam posse arbitraretur. Sed nec lentæ obsidionis mora ad deditionem compelli, quod præsidiarios vino, farina, carnibus, ac omni genere commeatus adeo instructos esse intelligat, ut supra cætera omnia, in area arcis duo ingentes frugum acervi, nondum excussis granis, ad incertum obsidionis eventum parati habeantur, coriis bubulis madefactis ad ignem arcendum protecti; proinde sibi videri non aliter noceri hostibus posse, quam si tecta arte aliqua succendi possint; commeatibusque igne consumtis, a duris & pertinacibus arcis deditio metu inediæ exprimi queat: quamquam ipse quoque tectorum fastigia, ut omnes videant, vitriatis tegulis cooperta non facile ignem conceptura videri possint.

Cum hæc & alia Czoborius dixisset, Cocianus etiam olitorem nonnunquam opportuna loqui consuevisse joco præfatus, concilium dimittit; ac Joannem Globicium, excubiarum tormentorumque præfectum, aliosque eorumdem magistros convocat; eisque munera & magna præmia, si ignibus e pulvere sulphureo, pice, resina confectis, cæterisque id genus ejus alimentis arcem incendant, pollicetur. Erant in summis tectorum contignationibus complures fenestellæ prominentes, & tunc ad captandum aërem & lucem forte apertæ; in quibus omnis generis commeatus servabantur. In eas quum a magistris tormentorum globi complures igniti conjicerentur, forte fortuna unus aut alter prægrandi laricea trabi inhæsit, aridaque materia puncto temporis flammam corripiente, priusquam ab obsessis animadverti, aut succurri potuisset, magna vis incendii totis tectis pervagari cœpit. Nec mora, populatis repentina strage tectis in turres propinquas sulphureis pulveribus servandis dicatas ignis incidit, ventis etiam juvantibus, easque terribili fragore disjecit, multis mortalibus improvisa pernicie illata: adeo ut non solum qui extinguendo igni incumberent, sed etiam qui procul attoniti circumspectarent, immanibus lapidum & materiæ frustis fragminibusque tacti aut interirent, aut graviter vulnerarentur. Et quum nulla ope, nullisque remediis amburentium obvia quæque flammarum rapiditas sisti & coerceri posset: milites subterranea loca & scrobes quærendo ac latitando, liberam furenti vulcano grassandi ac sæviendi viam dedere:

Arx ignibus injectis miserandum in modum conflagrat.

arxque ipsa momento temporis, parietinis tantum superstantibus, cum commeatu & rebus defensioni necessariis tota deflagravit, nostris, quo majorem obsessorum animis formidinem ac terrorem incuterent, forinsecus majoribus tormentorum pilis frequentius & vehementius intonantibus. 1527.

Itaque absumtis terribili incendio rebus omnibus ad defensionem necessariis Barascainus & Cosarus perterriti, consiliique inopes, atque a Valentino privatim amiceque admoniti, ne se Germanis, quorum socios & commilitones e propugnaculis variis missilium telorum ictibus interfecissent, miserabiliter trucidandos objicerent; neve pro Rege exule, ac a diis & hominibus profligato & deserto, pertinacibus insanisque consiliis pereundum existimarent, mutuo cum sociis habito colloquio, de dedendâ arce agere cœperant. Nec multo post petita & accepta a Cociano cæterisque ducibus fide, facile transactum est, ut omnes quo vellent cum rebus & sarcinis cujusvis generis, si quæ forsan ab incendio superfuissent, tradita arce abire permitterentur: sicque abeuntibus illis Cocianus, antea oppido potitus, arcem quoque crudelem in modum deformatam, & adhuc quibusdam locis fumantem ingressus pro Ferdinando Rege occupavit: præsidioque Germanorum militum imposito, rebusque necessariis additis firmavit. Capto Trincinio reliquæ arces, quæ in utraque Vagi ripa complures habebantur, ejus exemplo in Ferdinandi Regis potestatem ditionemque facile concessere.

Cocianus arcem & oppidum occupat.

Dum hæc in Pannonia fiunt, & Ferdinandus tantis rebus, summa felicitate & celeritate sine suorum vulnere confectis; totius fere Regni imperio absque controversia potitur: in Illyrico & Bosnæ partibus ingens detrimentum a Turcis in omnem occasionem intentis, illatum est. Quum enim annis superioribus Petrus Queglevitius Jaiciæ urbis atque arcis præfecturam, egregia fide & singulari fortitudine administratam, arcemque defensam Ferdinando remisisset: isque eam Stephano Gorbonoco, imbellis inefficacisque ingenii homini, commendantibus Cociano & Germanis quibusdam, contulisset, Mahometes cognomento Jahioglis, Belgradi ac Samandriæ præfectus, Usreffus Varbosaniæ, ac Amurathes natione Dalmata e Sebenico alumnus ejus, Auranæ cæterique limitum duces, postquam Ungaros pariter & Germanos civilibus bellis, intestinisque discordiis agitatos inter se dimicare, armisque contendere cognovissent; ac Jaiciam sub imbelli & incurioso præfecto, nec præsidio, nec commeatu, rebusque necessariis satis instructam esse pro explorato haberent: contractis copiis & admotis tormentis arcem obsederunt. Cumque aliquot diebus mœnia concussissent, Stephanus rebus suis diffisus, nec in Ferdinandi, aliis bellis occupati, absentisque ope ac auxiliis quicquam spei collocans, decimo oppugnationis die, de urbis arcisque deditione cum Turcis pacisci ac transigere decrevit. A quibus facili negotio concessum est, ut Stephano ac præsidiariis omnibus cum equis & sarcinis, quas secum avehere possent, in tutum abire liceret, dummodo commeatus, & quæ in arce oppidoque erant tormenta ibi relinquerentur. Blasius Cherius legatus, & Joannes

In Illyrico & Bosna ingens detrimentum a Turcis illatum.

Jaiciam obsident.

Stephanus imbellis præfectus eam Turcis dedit.

1527. annes Hobordanstus equitum ductor, viri acres & militares obsidioni non interfuerunt; quod ille futuri nescius, in Hungariæ provinciam Hontensem, in qua domum habebat, profectus esset: hic vero singulari certamine cum Cassono Turca, paulo ante obsidionem congressus, pro curandis vulneribus suis, quæ complura adverso pectore, & quidem gravia acceperat, se ad medicos deducendum curavisset: qui sane deditioni nunquam consensuri fuisse credebantur.

Audita Jaiciæ deditione cæteræ arces, quæ eo pertinebant, numero duodecim, partim infami deditione, partim militum præsidiariorum fuga & metu in hostium potestatem devenere, Bela - Jesero, Orbavacium, Socolum, Levacia, Serepuarum, Aparutia, Perga, Bosfatium, & Grebenum. Andreas quoque Radatovitius Banjalucam, arcem satis firmam, cui præerat, una cum oppido amplo, & in longum penes utramque Vorbani fluminis ripam protenso, pari segnitia & metu agitatus succendit, & in tutum se cum suis proripuit. Qui deinde fere omnes uti desertores simul cum Stephano ignominia notati, in exilio periere. In hunc modum Jaicia, Bosnensis Regni caput, pro qua tot tantaque bellorum certamina contracta, tot obsidiones toleratæ, tantum roboris & virium insumtum, tam multum sanguinis effusum fuit, turpissima præfecti socordia & ignavia non sine summo dedecore nostro, ac Reipublicæ detrimento, puncto temporis fœde amissa est: ita ut Joannes quamquam in arce Tarnoviana apud Polonos extorris & exul, scriptis Ratisbonam ad Principes Romani Imperii, secunda die Resurrectionis Domini literis, ac deinde Mense Majo ad Carolum Cæsarem, ejus loci tam celebris jacturam, Ferdinando Regi acrioribus verbis vehementius objiciendam exprobrandamque existimaverit. 1527.

Ei accessere aliæ arces.

Et Banialuca derelicta.

Vaivoda Jaiciæ jacturam Ferdinando objicit apud Imperii Principes.

Eodem tempore, iisdem hostibus ducibus, quos nominavi, sedulam Solimano operam navantibus, arces atque civitates Joannis Carlovitii in Croatia, quæ est Dalmatiæ mediterranea pars, sitæ, Uduina, & Lica, ac Carbava, in qua sedes Episcopi habebatur, eadem nostrorum ignavia, Turcis occupantibus cessere, Carlovitio ipso in arce sua Meduevara gravissimo morbo oppresso, nec suis laborantibus opem ferente ullam. Cujus etiam morbi atrocitate anno insequenti, vir nobilissimus, nullis relictis liberis, extinctus est: in eo progenies antiqua & illustris Cyriacorum seu Carlovitiorum ex Torquata veteri Romanorum familia originem ducens prorsus defecit: hæreditate ejus omni, quæ supererat, Joanni & Nicolao Comitibus Zrinianis, e sorore illius progenitis obveniente, idque Ferdinando Rege liberaliter approbante.

Carlovitio arces quædam ademtæ a Turcis.

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER X.

1528. 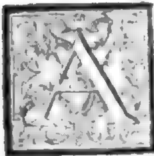nnus jam se circumegerat, ex quo Joannem regno pulsum, ac in Poloniam profugientem, Tarnovius liberali hospitio fovere, ac omnibus officiorum generibus recreare non omittebat. Ad eum invisendum ac consolandum alii quoque quamplurimi procerum Polonorum certatim confluebant, conscio, nec invito, ut diximus, Sigismundo; apud quem soror Joannis, lectissima & singularibus corporis atque animi dotibus clarissima fœmina, antea in matrimonio fuerat; adeo ut ejus quamquam exulis aula, non minore fere quam in Ungaria præstantissimorum virorum cœtu, ad pristinæ felicitatis similitudinem vel maxime frequentaretur. Inter quos eminebat Hieronymus Lascus Siradiensis Palatinus, vir & bello bonus, & consilio ac rebus agendis prudentia & experientia singulari. Cum hoc simul & Tarnovio, viris clarissimis, Joannes collatis sermonibus, de amissi regni infortunio, ac exilii sui ærumnis, repetendaque dignitate mœstus ac lamentans sæpe colloqui, & consilia miscere consueverat.

Vaivoda consilia cum Lasco de recuperando regno confert.

Qui postquam cum eo diu multumque deliberassent, nullam ei in Carolo Cæsare spem collocandam censuere, utpote qui tametsi æquitatis & moderati animi nomine præstantissimus Princeps haberetur, tamen fratrem Ferdinandum quam alium quempiam nobilissimo Ungariæ regno potiri mallet; & Ferdinandus natura imperandi avidus, degustata dominandi dulcedine nequaquam regni & regiæ dignitatis fastigio cessurus crederetur. Franciscum Gallorum Regem, & Clementem Pontificem ab ipso Cæsare in multas & gravissimas rerum difficultates, usque ad carceris & captivitatis ærumnas adductos, vix sibi ipsis consulere, nedum aliis opem ferre ullam posse; ut interea de Sigismundo taceant, quem licet propinquum, tamen Austriacæ familiæ hoc tempore conjunctissimum, in hanc reducendi ipsius curam & studium multis de causis se immiscere nolle, pro explorato habeant. Venetos autem, tametsi pactis specioso titulo fœderibus, mutuam amicitiam & auxilia obtulissent, quis nisi rerum imperitus, opem allaturos putet? quos potius alienorum periculorum otiosos spectatores semper fuisse certissimum sit? 1528.

Sibi igitur quam consultissimum videri, ut opportuna exilii remedia apud Solimanum quærat, ac missa legatione ab illo supplicibus votis sibi conciliato opem & subsidia poscat: nullum alium esse Principem, cujus armis & potentia Regnum amissum recuperari, ac contra imminentes hostes, & æmulos retineri possit: illum esse ingentis spiritus ac magni animi Principem, & quamquam religione a nobis diffideat, tamen iis moribus præditum, ut sine dubio ad miserationem calamitatis ejus flecti ac induci queat: si piis precibus ac pactione annui tributi humiliter emollitus, in partes traducatur;

Lascus Solimani auxilia censet implorandа.

1528. ducatur: quemadmodum ejus rei in Valachiæ & Moldaviæ populis, eorumque principibus perspicua documenta habeantur, quos clientes & beneficiarios appellatos suis legibus vivere permittat, & sibi tributarios contra finitimos quosvis armis belloque tueatur.

Addidit Lascus promtissimo oblato obsequio, si Joanni placeat, se legationem eam, quamvis difficilem & laboriosam subiturum, & quantum in se situm sit, ad optatum finem perducturum. Joannis actis impensius gratiis, & petito ad deliberandum exigui temporis spatio, se, quid statuendum censeat, mature cogitaturum dixit. Nec multo post collaudato Lasco, ac ingentibus pollicitis, si propitia fata prosperum consiliis exitum darent, onerato, legationem ei committit; sumtus necessarios suppeditat, supplices libellos exhibet, munera magni pretii aulæ purpuratis distribuenda dat, ejusque ut fautoris & consultoris fidei & industriæ seque & salutem suam, fortunasque omnes magno animi affectu commendat. Ferunt eum, quum post depromtum animi sui votum, ac legationem decretam, Lascum dimitteret, ad extremum illud Junonium & Marone carmen, *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo*, subtristi vultu atque ore protulisse. Et quidem hoc consilium, si Joannem respicias, utique commodum & utile; sed si Christiana Respublica spectetur, quæ hac barbari Principis expeditione in extremum conjiciebatur discrimen, prorsus funestum atque pernitiosum.

Lasco legationem ad Solimanum commendat Vaivoda.

Porro Lascus rebus necessariis brevi tempore comparatis, trajectoque apud Selistriam Danubio per Bulgariam iter fecit; ac cum Constantinopolim pervenisset, primum omnium sese in amicitiam familiaritatemque Ludovici Gritti, datis muneribus, commodum insinuavit. Is erat Andreæ Venetiarum Principis filius, Bizantina matre natus, ac Turcicæ linguæ, utpote nativæ ac domesticæ peritissimus, ac Ibraimo Purpuratorum Principi charus, nec Solimano incognitus; & eo tempore Peræ habitabat, in quo oppido hospitium haud procul ab ædibus Grittianis Lasco fortassis obtigerat. Hunc Lascus de sua legatione, ac Joannis paulo ante Regis exilio ac miseriis, Italica usus lingua diserte & apposite edocuit; amboque deinde Ibraimum convenere, eumque muneribus excultum placatumque induxere, ut causam Joannis apud Solimanum tuendam defendendamque susciperet, atque operam & studium omne suum polliceretur. Is Ibraimus post dejectum & loco motum Luphtim (propterea quod uxorem, quæ Solimani soror uterina erat, eum ob fœdos puerorum amores reprehendentem pugno pulsasset) Purpuratorum Princeps evaserat, & Solimani consiliorum omnium unicus arbiter, eo quocunque volebat, impellere poterat, ut plane ei dominaretur; quamquam humili loco natus, & puer a Scandere, quem anno seculari, superatis altissimis Italiæ fluminibus & alpibus, per Euganeos, in conspectum fere Venetiarum irrupisse retulimus, Principi dono datus fuisset.

Grittum muneribus sibi devincit.

Grittus & Lascus Ibrahimo Vaivodæ causam enixe commendant.

Hujus opera & diligentia Lascus, triduo postquam consilia cum eo contulerat, ad Solimanum introductus, atque ab eo auditus, postea ad Divanum, quod publicum apud Turcas consilium denotat, cui tunc Ibraimus præerat, rejectus fuit. Ubi quum disertissime & brevissime causam Joannis (præmonitus ne prolixe diceret) perorasset, prospiciente & audiente e fenestella superioris loci Solimano, ac illum velluti clientem & beneficiarium in tutelam Solimani tradidisset, & quidquid tributi imperatum esset, id quotannis obedienter persolvendum promisisset, bene sperare ab Ibraimo jussus ad hospitium se recepit. Accidit autem, ut Grittus quoque iisdem diebus unionum & gemmarum æstimandarum causa, quarum Mangonii callentissimus habebatur, a Solimano arcesseretur; & Joannis causam opportunam nactus occasionem obnixe commendaret. Exinde haud multo post tempore Purpuratis consulentibus, Ibraimoque potissimum summa qua pollebat auctoritate satagente, Joannes in clientelam recipitur, & Solimani beneficiarius appellatur, ac ineunte vere auxiliares copiæ ei in Regnum reducendo decernuntur, nulla quidem eo tempore tributi facta impositione; postremoque Lascus vestibus purpureis, auro intertextis donatus, ac convivio a Purpuratis Ibraimoque exceptus domum remittitur. 1528.

a Solimano & in Divano Lascus auditur.

Vaivoda Solimani beneficiarius appellatur, & auxiliares copiæ ei promittuntur.

Sed antequam Byzantio exiret, supervenit a Ferdinando Joannes Hobordanscus legatus, qui gravi, & si prior venisset, non improbanda ratione regnum, quod recens legitime adiisse videbatur, Solimani amicitia impetrata sibi stabiliendum, ac jura, quæ in ejus hæreditate duplicia & firma habebat, ei proponenda, petendasque more Majorum inducias censuisset. Erat Hobordanscus natura ferox ac superbus, ideoque Turcis minime acceptus, qui homines Christianos ad se venientes, nihil nisi demissum ac humile verbis, gestu, factisque præ se ferre volunt, ac quodam barbarici fastus imperio etiam adigere videntur. Iste est Hobordanscus, Jaiciæ olim equitum ductor, qui, ut diximus, singulari & equestri certamine cum Cassono tunc Præfecto turmæ, postea autem purpurato Budensi, abdicatis scuto & thorace ac galea, sed solis gladiis congressus, multis illatis, acceptisque vulneribus, victor evaserat, tandem infami & fœdo vitæ exitu memorabilis. Nam quum processu temporis Joannem Regem a Solimano restitutum, Budæ incertum spontene, an præmio ab aliquibus inductus, interficiendum suscepisset, sicaque ejus in sagi manica inventa esset, captus & culeo insutus, atque in Danubium mersus interiit.

Hobordanscus a Ferdinando legatus missus ad Solimanum.

Hobordansci varia fortuna.

Hic postquam ad Solimanum a Janitoribus brachia & manus de more sustinentibus, introductus fuisset, legationem ita exposuisse fertur, ut ipsius Solimani aures, nihil superbi aut insolentis audire ac ferre solitas, non parum offendisse videretur. Petebat enim libero ore, uti fama fuit, & Joannes Sermegus eorum temporum æqualis id in suos annales retulit, ut amicitiam & inducias Ferdinando daret; ea conditione addita, ut iisdem, quæ antea Ludovicus Rex icerat, fœderibus renovatis, Albam Græcam ac cæteras arces Ludovici tempore captas, cujus sororem Ferdinandus duxisset, liberaliter reddendas vellet, si ea vicissim a Ferdinando observari postularet. Hæc legati oratio, qua Belgradum repetebatur, si induciæ utrinque valituræ essent, tanquam superba & insolens Solimani animum, alioquin ferocem & indomitum, jamque antea a Lasco præoccupatum

Ejus libertas in exponenda sua legatione.

1529. patum, vehementer exasperavit, ita ut ira atque odio exardescens, totus ad Joannem reducendum, & Ferdinandum Pannoniæ possessione pellendum atque exturbandum impelleretur; ac Hobordanscum, uti insolenter loquutum abire, finibusque suis excedere juberet; adjectis tumido ingenii fastu minis, se primo vere Budam infenso exercitu contra Ferdinandum profecturum; ubi collatis signis, si Ferdinandus superior victorque evadat, seque victum trucidet, tum clavibus non Belgradi solum, sed cæterarum arcium facile potiatur. Si vero Budæ non reperiatur, Viennam usque proficiscens perquisiturus eum sit.

Qua Solimanus offensus illum suis finibus excedere jubet.

At Lascus, qui adventu Hobordansci vel maxime erat perturbatus, verebaturque ne fœdera & pacta, quæ ipse singulari sollicitudine, & maximis laboribus sancienda curaverat, illius conatibus irrita redderentur; ubi illum pro amicitia & induciis, a furibundo Solimani ingenio minas & hostilia quæque retulisse intellexisset, singulari perfusus gaudio domum reverti maturavit; atque ex itinere nuntium summa adhibita celeritate præmisit, per quem Joannes avertere ab assiduo mœrore animum, spemque recipere juberetur; cætera vero & totum prosperæ legationis ordinem propediem ab se revertente intellecturus esset. Jusserat autem Joanni Solimanus, ut sibi cum exercitu in Ungariam ituro aut in campis Mohacianis, sua victoria, & clade Ungarorum, ac miserabili Ludovici interitu claris, aut alibi supra Budam occurreret: cætera quæ ad eum reducendum, Budæque in sede collocandum pertinerent, sibi curæ fore; literasque & syngrapham ad eum miserat; quibus se eum, uti fratrem, in tutelam finumque suum recepisse, & ab omnibus defensurum testabatur.

Lascus, legatione feliciter confecta, ad Vaivodam redit, a quo arce Dunavecia, & oppido Kesmarka donatur.

Lascus Tarnoviam reversus, de iis quæ Constantinopoli bono eventu peregisset, Joannem edocuit, isque eum pro egregie fideliterque navata opera, arce Dunavecia, ad Popradum amnem sita, qui e Carpathiis montibus ortus, in Vistulam haud procul urbe Cracovia influit, ac civitate Cesmarca, quarum utraque in regione Scepusiana habetur, liberaliter remuneratus est. Et quanquam hoc oppidum Ferdinandus Francisco Battjanio dederat, cives tamen capto, & in vincula conjecto Joanne Sanconæ Ragusinæ originis, qui nomine Battianii locum tuebatur, Lascum intromiserunt, eique deinceps paruerunt. At Hobordanscus emenso celeriter itinere, cum Viennam rediisset, neque Ferdinandum ibi invenisset, quod is Spiræ Nemetum in superiori Germania, Caroli fratris, Italicis bellis occupati, loco & nomine concilio præesset, nec a Viennæ præsidibus, quæ de irato Solimano, deque hostili ejus animo, & exercitu sub Viennæ mœnibus propediem affuturo attulisset, satis crederentur, Spiram protinus advolare constituit, ut Ferdinando ea quæ non tantum ipsius, sed etiam universæ Germaniæ, ac Christianæ Reipub. vel maxime interessent, coram referret.

Hobordanscus ad Spirens. comitia profectus celerrime Ferdinando Solimani minas & molitiones exponit.

Ferdinandus cum Hobordansci sermonibus non mediocriter perculsus, tum vero, quod illa eadem tam amicorum literis, quam fideli exploratorum omnia perscrutantium relatione de barbari ac tumidi hostis apparatibus perferebantur, omnem adhibuit curam & diligentiam, ut Viennam muniret, validissimoque præsidio imposito tueretur. Ad quod perficiendum, quamquam segniores, quam periculi magnitudo postularet, Germaniæ Proceres, Principesque reperiebat; tamen præter solitum cunctante, & adulta jam æstate exercitum lentis passibus promovente, Solimano, spatium opportune concessum est præparandi ea, quæ ad urbis salutem & defensionem opus esse videbantur. Cujus quidem diuturnioris moræ variis artibus procuratæ, auctorem fuisse Ibraimum ferunt; qui quum Christianis Principibus & populis impense faveret, Solimani exercitum tardius promovere, & lentiori gradu iter capessere, quo Carolo Cæsari & Ferdinando ad resistendum simul, & ad sua defendenda tempus & otium suppeteret, instituerat, ne ab hostibus Turcis imparati præoccuparentur; sicque confluxere sub id tempus ad propugnandam Viennam circiter XVI. millia peditum; equestris vero ordinis bis mille, selectissimi omnes ac fortissimi Germanici nominis milites; quorum virtute ac viribus, secundum divi Numinis opem, urbs celeberrima a clade & cæde conservata fuit. 1529.

Viennæ præsidium impositum 16000. peditum, & equitum 2000.

Interea dum hæc fiunt, & Solimanus spe tardius cum exercitu progreditur, Joannes Lasco cohortante iter in Hungariam suscepit, utque versus Lippam ab diuturniore exilio tutus & securus se reciperet, obviamque Solimano in Regnum restituendus occurreret, copias, quæ se concomitarentur, comparandas existimavit. Sed imprimis rei nummariæ penuria vehementer premebatur, ita ut quum pecunia in promtu nulla omnino esset, ad conducendas cohortes, partim a Polonis, partim vero ab Ungaris, qui eum sequebantur, eam mutuo petere, ac auream supellectilem, unionesque & gemmas magni pretii, quas dum regno pelleretur, fugiens secum asportare potuerat, fæneratoribus oppignorare cogeretur. Igitur ægre & difficulter conquisita pecunia, cohortes duas tricenarias militum mercede conducit: ipsique Simonem patria Athinensem (locus est inter Crisium & Posegam) cognomento literatum, cui ut exilii & laborum omnium comiti & socio plurimum tribuebat, præficiebat; equitem prætorianum, quem non magno numero habebat, ei adjungit, simulque in Pannoniam ad Stephanum Bathorium Somlianum, Gothardum Cunum, Emericum Cibacum, ac cæteros, quos adhuc sibi occulte favere sciebat, literas dat, ut Simoni, quem ipse sequuturus esset, se & suas vires conjungere, seque brevi in Ungariam contendentem, sub montibus illis, qui Poloniam ab Ungaria dividunt, circa Homonam expectarent. Eadem cum Francisco etiam Drugeto propinquo suo per literas, & Georgium Monachum natione Dalmatam, secreto communicat, atque ne hæc in vulgus emanent, serio admonet. Hi tumultuariam, quam poterant manum, ac ex agrestibus majori parte coactam, & equites suos peculiares, quos alere suis stipendiis consueverant, Gothardo, veluti Joannes mandaverat, attribuunt, atque is vitata ubique via militari, ac pagis viæ adjacentibus, factoque ut plurimum de nocte itinere, ad præstitutum locum Simoni sese conjungit, ita ut utriusque copiæ præter parvam equitum alam, vix duorum millium militum numerum æquare censerentur.

Vaivoda contracta aliqua militum manu in Hungariam iter suscepit.

Optimates nonnulli Transylvaniæ suas copias Vaivodanis conjungunt.

His tantulis copiis Vaivodani progressi, cum versus Cassoviæ terminos pervenissent, cavere nequaquam potuere, quin a Stephano Re-

vajo,

1529. vajo, Ferdinandi equitum præfecto, ac Hispanorum cohorte, quam Thomas Liscanus ductabat, persentirentur. Qui postquam cum Vaivodanis nullo ordine, nulla disciplina pugnam iniissent, neque Hispanos, quamquam non procul adventantes, expectare voluissent, utpote qui hostium paucitatem stolide superbeque contemnerent, non magno negotio ab illis fusi fugatique fuere: ita tamen ut ex nostris non adeo multi perirent, sed desertis equis, abjectisque scutis in proximos saltus, ac Hervati fluminis nemora dispersi palantesque sese proriperent, ac ægre pars Cassoviam unde venerant, pars in vicinas civitates Lenociam & Eperiessum, vitato post longos errores periculo, reverterentur. Gothartus quum fugientes prosequi vellet, a Simone, qui ne tumultuariæ suæ cohortes ab veteranis Hispanis, iisque peritis Sclopetariis circumventæ funderentur, metuebat, prohibitus est.

Vaivodani nostros sibi occurrentes profligant.

Joannes opportuna hac suorum victoria audita nihil cunctatus, postquam gratias ingentes Tarnovio pro hospitalitatis ac beneficii munere egisset, neque se ejus unquam immemorem futurum promisisset; constructaque ac eleganter exornata in templo Tarnoviano ara, memoriam exilii sui reliquisset; e Polonia discedit, ac Laico cum suis eum comitante, Simonis & Gotthardi victricibus copiis se conjungens, recta Lippam contendit. Quo quum venisset, complures ex Transylvanis & Pannoniis proceribus ad eum gratulabundi confluxere; ibique cum Joanne Solimani adventum exspectavere.

Joan. Vaivoda, hac victoria lætus, recta Lippam se confert, ubi a compluribus optimatibus benigne excipitur.

Quibus per hunc modum peractis in parte Illyrici, quam hac tempestate Sclavoniam vocari diximus, Simon Erdodius Episcopus Zagrabiensis, ac Joannes Banffius a Lidua, Joannes item Tahius Auranæ prior, ac Petrus Marcius Posegæ Valconariique Comes, aliique nonnulli, qui Joanni vel extorri, ac male a fortuna mulctato datam fidem servaverant, quos interfecto anno superiori sub Varasdino Comite Christophoro Frangepano in diversas partes dilapsos fuisse memoravimus, audito Joannis reditu, ac Solimani in Ungariam adventantis, eumque in regnum reducentis fama, sumtis animis, coactisque copiis, *Montem Græcum*, oppidum in colle Zagrabiæ imminenti situm, quod erat in partibus Ferdinandi, ac a Nicolao Comite Turriano defendebatur, obsidione cingere decreverunt: quandoquidem a præsidiariis ejus loci nihil tutum, nihil pacatum circumjacentibus Savo regionibus relinquebatur: quin eas rapere, vastare, omniaque cædibus & rapinis infesta reddere consuevissent. Erant cum Turriano circiter mille Hispani pedites veterani, Italicis bellis exercitati, inter quos eminebant viri acres & militares Ludovicus Davalus, Joannes Salina, Georgius Mauricus cohortium præfecti, nec non Macinius & Christophorus Arandii, Garsias Gusmanus, Franciscus Zapata signiferi, ac alii complures, qui oppidum supra quam credi possit acerrime tuebantur; adeo ut sæpe oppido excurrere, multos ex hostibus cædere, ac obsidentes prorsus contemnere viderentur. Sed jam a spatio unius mensis obsidione tolerata, consumtisque alimentis omnibus, nonnihil famis sitisque incommoda sentire ceperant. Quare Turrianus necessitate circumventus, a Raubero Episcopo Labacensi Carniæ præfecto, ac Leonardo Pullero ejus Legato per litteras nuntiosque

Episc. Zagr. Banffius, Tahius, Marcius aliique Vaivodæ factiosi, bellum adversus Ferdin. in Illyrico redintegrant. Montem Græcum obsident. Hispani sub comite Turriano oppidum strenue tuentur.

auxilia & commeatum petere coactus fuit. Qui quum satis validas equitum cataphractorum alas terrestri itinere, peditum vero Germanorum septem millia secundo amne Savo, quo celerius adcurrerent, una cum annona mature deduxissent; Vaivodani eorum adventus fama permoti, ne uno eodemque tempore a duplici hoste, ab iis nimirum & Turriano ac Hispanis oppido excurrentibus circumvenirentur, obsidione soluta, nec expectatis Germanorum copiis discesserunt. Et ne metu ac formidine hostium cessisse viderentur, arcem sanctæ Elisabethæ, viæ, quæ penes Dravum ad Effecum ducit, impositam, quæve Ladislao Moræo parebat, qui eo tempore neutrarum partium assecla, sed cædibus, rapinis, furtis & latrociniis infamis, omnibusque exosus habebatur, appositis scalis & repentina facta irruptione cœperunt & diripuerunt. 1526.

Ideoque Vaivodani obsidionem solvunt.

At Turrianus & Hispanicæ auxiliaresque Germanorum copiæ, ut Simoni Episcopo & Vaivodanis par pari referrent: arcem Zagrabiensem, in qua templum egregii operis, divo Stephano Regi dicatum habetur, cum adjacente oppido, factis aggeribus & vineis, Nonis Julii obsidione cinxerunt. Sed quia majoribus tormentis, quibus mœnia concussa conciderent, magno suo incommodo carebant, minores tantum colubrinas provehebant, iisque in muros, & eos, qui in eorum pinnaculis versabantur directis, jaculari & hostes terrere consueverant. Hispani fodiendis etiam cuniculis rem aggredi, ac murum suppositis sulphurei pulveris cadis subruere conabantur. Verum præerat arci vir senex, sed militaris Joannes Vagerovitius natione Crovatus, Thomæ olim Strigoniensis Cardin. alumnus, ac multis militaribus facinoribus clarus, qui contrariis cuniculorum fossionibus Hispanorum conatus eludere, ac excursionibus frequenter factis multos ex hostium numero incautius operi intentos trucidare, aut captos in arcem rapere solebat. Sed quum in dies non edulia solum deficerent, sed etiam pulveris inopia paulatim suboriretur; quandoquidem necesse erat eum in explodendis ex arce tormentis, ac minoribus quoque sclopetis consumi, insuper milites assiduo labore, & vigiliis fatigati vix arci tuendæ sufficerent; multique ex eis debilitati vulneribus operam præstare non possent; præfectus tot tantisque rerum necessariarum difficultatibus obrutus, sacerdotem quendam ex compluribus, per obscuram noctem fune de muro clam dimisit, qui litteras ad Episcopum perferret, atque ab eo de arcis & præsidii necessitatibus edocto opem & subsidia imploraret: qui re prospere & feliciter peracta, ab Episcopo eadem felicitate reversus, ac iterum demisso fun[e p]er mœnia pertractus, brevi adfutura obsessis auxilia nuntiavit. Fuit autem mirum imprimis hunc sacerdotem, hostes & præcipue Hispanorum solertiam & vigilantiam, tanta diligentia excubias obeuntium declinare & fallere potuisse. Quamquam autem Episcopus & alii duces obsessos bene sperare juberent, seque eis brevi venturos auxilio, etiamsi copiæ a Turcis petendæ forent, prolixe pollicerentur, atque eo nuntio eaque spe exhilaratus Vagerovitius, tormenta omnia magno cum strepitu ac fragore exonerari jussisset, aliaque signa lætitiæ, tubis ac tympanis canendo & obstrependo, incondi-

Turrianus Zagrabiens. arcem obsidet.

1529. conditosque clamores tollendo edidisset; tamen hostes iis viribus & conatibus, tantaque pertinacia obsidioni incumbebant, ut nisi arce capta nequaquam discessuri viderentur.

A Rege Ferdinando, omissa obsidione ad Viennæ defensionem avocatur.

Sed Ferdinandus ante omnia Viennæ defendendæ prospectum cupiens, obsidentium pertinaciæ finem imposuit: Quum enim Solimanum certissimis indiciis Viennam propediem obsidione cincturum cognovisset, Turriano & Hispanis, cæterisque Germanorum præfectis serio dedit in mandatis, ut posthabitis omnibus rebus, ipsaque obsidione in aliud tempus dilata, sine mora ad defendendam Viennam cum exercitu convolarent. Quæ res procul dubio Zagrabiæ alioquin magno constitutæ in periculo salutem & incolumitatem attulit; atque illi, uti jussi erant, Viennam ire matararunt; ac omnes, sed Hispani imprimis, strenue dimicando, ac fortem & fidelem in tuenda ea urbe operam navando, immortalem sibi laudem & gloriam peperere.

Vaivoda Solimano in campis Mohacianis occurrit supplex & venerabundus, una cum Hieron. Lasco. A quo benevole excipitur.

Jam demessæ fruges & in horrea compositæ erant, cum Solimanus ingentibus copiis superato Savo, in Sirmium venit, ibique paucos moratus dies, Dravum apud Essecum ponte ex navibus, & tabulatis confecto nemine resistente trajecit, indeque lento gradu ad campos Mahocianos perventum est; in quibus Joannes cum iis, quas in magnis rerum suarum angustiis habere poterat, copiis (erant vero ad VI. millia hominum) ei simul cum Lasco venerabundus, & supplex cum pretiosissimis muneribus occurrit: a quo juncta dextra, summa cum benevolentiæ significatione excipitur, ac ut animum recipiat, & bene speret, jubetur. Locus idoneus, in quo tendat, ei in castris designatur, custodes ex ordine Janicerorum, qui eum ab omni vi, atque injuria defendant, adhibentur; quotidie varia ad usum coquinæ ac mensæ edulia, nec non aliquot oves cute detracta, saccari item & mellis, ac cereorum ad nocturni luminis usum, certum pondus liberaliter ministrantur.

Inde continuatis itineribus Budam ductus exercitus: quem tametsi plurimi mortalium ex centum & quinquaginta millibus Turcarum constare affirmarent, ac Turcæ ipsi suas copias eum numerum duplo excedere falso jactarent; constat tamen eos, qui ad ineundam pugnam, ciendumque Martem idonei milites forent, dimidiam ejus partem vix constituisse: quum cæteram multitudinem lixas & calones, ac agrestes, equis, camelis, & burdonibus curandis dicatos esse clare appareret. Civium Budensium magna pars, eorum præsertim, qui locupletiores erant, partim cladem superiorum annorum perpessi, partim recenti adventantium hostium metu perterriti, Suevique imprimis mercatores Strigonium vel Albam, aut Posonium, indeque Viennam, vel ad ulteriora loca profugerant; ita ut dilabentibus incolis Turcæ primum suburbia, & deinde civitatem a paucis militibus Germanis defensam, parvo negotio expugnarent caperentque. Thomas enim Nadasdius, quem a Ferdinando, post Joannem pulsum, urbi atque arci tuendæ anno superiori præfectum fuisse diximus, & Christophorus Pessererius, ac Joannes Traubingerus, duarum cohortium Germanicarum ductores, hostium ingenti numero & apparatu, ac inopinato adventu perculsi, postquam diu ac fortiter per aliquot dies repugnassent; postremo suæ paucitati diffisi,

Buda Solimano deditur.

urbe hostibus ultro relicta, sese in arcem receperunt. 1529. Eam ad voluptates & delicias potius priscorum Regum, quam arcendam vim olim conditam, Turcæ tum actis cuniculis, tum vero assiduis pilarum procellis subruere ab imo conati, omnibus viribus expugnare contendebant: ipseque Nadasdius nihil quod fortissimo duce, atque milite dignum videbatur, intermittere aut negligere contendebat.

Verum fortuna res Ungaricas ad fatale excidium turbante, dum impressioni ac impetui Turcarum ipse ab una parte, cum certa manu militum hostibus resistit, eosque subeuntes e murorum ruinis non parva edita cædo submovet: ab alia vero parte Germani ægre hostes sustinent; inter ipsam acerrimi conatus dimicationem Turcæ Germanis, si certissimam mortem subire nolint, seque & arcem dedant, abeundi potestatem, & rerum omnium incolumitatem offerunt; idque litteris a Solimano editis, manuque ejus subscriptis e vestigio firmare pollicentur. Cum assensuri Germani essent, inopinata re excitatus Nadasdius, ira simul & dolore exæstuans, severo eos vultu minabundus a deditionis conditionibus avocare contendit, ignaviam illis simul & perfidiam exprobrat, ac tormenta in hostes dirigi imperat. Sed illi eum vociferantem comprehendunt, & in vicinum conclave fornicati operis conjiciunt: pauloque post cum Turcis de arcis deditione paciscuntur: eosque in arcem singulari suo dedecore, sed ingenti hostium gaudio & lætitia intromittunt. Germani arce excedentes, intra ambitum mœniorum templi Divi Joannis Baptistæ, omnibus sarcinis armisque exuti deducuntur, atque ibi diploma securi discessus expectare jubentur. Verum solita Turcarum fraude & perfidia decepti circumventique, paucis adolescentibus exceptis, omnes extra urbem deducti ad unum nefarie crudeliterque interfecti fuere, paucissimis fuga elabentibus.

Germani repugnante Nadastio, etiam arcem Turcis tradunt.

A quibus omnes perfide trucidati sunt.

Nadasdius e concameratæ testudinis custodia eductus ab Janiceris Ibraimo sistitur: a quo intemperantiore sermone increpitus, quod Budam sedem Regis Ungarici, Ungarus ipse contra Joannem Regem Ungarum, simul & adversus invictas potentissimi Turcarum Imperatoris copias pertinacia singulari defendisset, duobus Chausis, ut Turcæ nominant, ac certo Janicerorum satellitio, penes ripam Danubii deducendus, per speciem Joanni Regi tradendus, re tamen vera in subjectum flumen præcipitandus attribuitur, comitante eum ex famulis solo Francisco Semieo tunc adolescente, quem postea ad magnos honores provexit. Itaque multa & gravia animo versans, repente in navim, quam prope ripam fluminis sors & fortuna obtulerat, præceps insilit, Janiceris eum retentare, arrepta ejus chlamyde contendentibus; ipse tamen discissa atque eis relicta veste, navim impellit, & magna colluctatione cum fluvio habita, sine ullo remigio circa vesperum in adversam ripam, penes quam Joannes cum suis metabatur, ægre delatus est. Eum tunc in tentorio cum Gritto cænantem reperit, ejusque genibus provolutus, quamquam a Joanne sub primum aspectum vix cognitus, ob veteris offensæ memoriam, Dydimus appellatus esset, veniam ab eo obtinuit, & apud illum diu in gratia ac pretio habitus est.

Nadasdius cum jam submergendus esset, Elabitur e Turcarum manibus feliciter, & a Vaivoda ve-

Capta per hunc modum Buda, Solimanus victor, sicuti Hoberdansco prædixerat, Vien-

nam

1529. *nam obtinet. Solimanus Vaivodæ Budam restituit, adjuncto ei Gritto cum Turcarum præsidio.*

nam ire certus Joanni ut ad arcem occupandam, sedemque suam repetendam contendat, læto animo jubet; isque haud minore lætitia exequitur, Ludovicumque Grittum cum tribus millibus Turcarum apud eum relinquit, una cum Cassono, de quo supra diximus, ac Numillo trierarchis, quibus classem navium, quas saicas vocant, ad Danubii custodiam dat, quod Joannes ejusmodi classe careret; cætera autem se in reditu dispositurum promittit.

Turcarum expeditio Viennam versus.

Dum hæc in hunc modum geruntur, aderat dies Divæ Virginis Matris Nativitati dicatus, quum Solimanus Ibraimo dat in mandatis, ut exercitum in crastinum diem ad iter Viennam suscipiendum paret; isque non per castra duntaxat, sed & contubernia missis Chausiis, mandata ejus publicanda curat, ita ut duo equitum magistri, Behramus & Ibraimus, quos ipsi Beglerbeges vocant, ille Asiaticus, hic vero Europæus, totum exercitum præcederent eo ordine, ut quo in loco antecedentia agmina meridiano tempore consedissent, ab iis postea totus, qui subsequebatur exercitus, in eadem castra reciperetur. Classis autem adverso Danubio, magno remigum ac navalium sociorum ac militum labore subsequi jussa est, quæ CLX. navigiis constare dicebatur; præter onerarios lintres, quibus commeatus & castrenses apparatus vehebantur.

Vardanus Archiepisc. Strig. se Solimano dedit.

Hunc in modum incedentibus Turcarum copiis, cum Strigonium perventum esset, earum adventu perterritus Paulus Vardanus Archiepiscopus, tametsi antea ad Ferdinandi partes, deserto Joanne transiisset, quum tamen se hostium viribus imparem, Ferdinandumque uni Viennæ conservandæ intentum, sibi seram opem allaturum videret, capto ex tempore consilio, nuntiis in castra ad Solimanum missis, Nicolao Gothoio & Ladislao Gestino, se in ejus clientelam commendat; facileque impetrato ejus patrocinio, simul & libero accessu, sequenti die commendata bono eventui ac deinde industriæ & curæ Michaelis Muthnoquii, arce atque oppido Strigoniensi, cum trecentis equitibus totidemque peditibus in castra venit. Exceptus est magna totius exercitus gratulatione & acclamatione; quod summum in Ungaria Christianæ religionis antistitem, uti dicebant, ad suas partes transiisse lætis animis conspicerent, ipseque Solimanus eum comi blandoque sermone in tentorio alloquutus solatusque, ne quid adversi suspicaretur, castra sequi jussit: in quibus locus ei datus fuit non procul ab Ibraimo principe purpuratorum, ac inter Janicerorum contubernia; & præbita laute omnia quæ ad victum pertinent: retentusque est in iisdem castris toto tempore, quo Vienna acerrimo, sed irrito conatu oppugnata fuit. Promota demum castra per patentes inter Tatam & Comaromium campos, relicto ad dextram Danubio, quæ oppida, tametsi profugientibus ob metum præsidiariis vacua relicta erant, illa tamen hostes nequaquam occuparunt.

Lambergus Javarinum, arce incensa, turpiter deserit.

Præerat Jaurino Christophorus Lambergus, qui cum militibus Germanis Ferdinandi nomine illud tuebatur; sed is quoque insolito pavore perculsus, incensa arce cum suis Viennam profugit; cum antea tormenta eodem præmisisset, ne illis hostes potirentur: nec id ei a Ferdinando & reliquis ducibus crimini datum est, ob liberatam ab immanibus Turcis urbem, supra quam dici possit vehementer exhilaratis, quamquam rem sat mali ad posteros exempli perpetrasset.

Eadem ignavia Altenburgum relictum.

Eandem fortunam subiit Ovarium, sive ut Germani appellant Altenburgum, quod a Maria regina dotali jure tenebatur, quodque a præsidiariis pari adductis formidine succensum, desertumque fuit. Horum exemplo omnia fere loca ultra Laitam flumen in Austriæ finibus, aut incendio flammisque concremata, aut vacua relinquebantur: sic ut accumulati per miseros agricolas, & in horrea ad faciendam sementem congesti farris, hordei, tritici acervi, ac alii omnis generis commeatus hostibus affatim suppeterent, & ab iis cuncta impune atque atrociter diriperentur. Quam ob causam ad insequentem annum in tota fere Germania & Pannonia, magna omnium rerum & alimentorum penuria, & caritas, atque etiam inopia consequuta est.

Ad æquinoctium autumnale Solimanus propius urbem adventavit, ac Magistris equitum, quos nominavimus, edixit, ut ad mœnia usque urbis excurrendo, obequitandoque, & in obvia quæque armis sæviendo terrorem circumferrent, donec ipse cum tota ingentium copiarum mole subsequeretur. Non equidem hæc externa attingerem, neque immemor propositi, quo res Ungaricas conscribendas suscepi, his commemorandis immorarer, nisi ista omnia sic nostris rebus cohærere viderentur, ut Austriæ vicina jungitur Pannonia, & parietibus proximis ardentibus, rem quasi nostram acta esse censuissem.

Descriptio obsidionis Viennensis.

Paucis ante adventum Turcarum diebus, copiæ pedestres equestresque, ut diximus, ad XVIII. millium numerum defendendæ Viennæ; ab ordinibus Imperii Romani atque a Ferdinando Rege, summa sollicitudine, magnoque ære conductæ in urbem confluxerunt. Ex quibus quingenti equites cataphracti, XXVI. die Septembris, porta Stubarum erumpentes, cum Turcis, qui procurrerant, improspere pugnarunt, captis nonnullis & Christophoro imprimis Sedlizio, turmæ Hardeccianæ signifero, eo tamen post paucos dies soluta obsidione a Solimano ad suos in urbem liberaliter remisso. Sed ab iisdem magistris equitum & hostium antecursoribus, ac mox eorum vestigiis insistente reliquo exercitu Turcarum, Fridericus Rheni Palatinus, cui ut summo duci omne urbis & copiarum imperium concreditum erat, magno Viennensium incommodo urbe exclusus fuit;

Duces Viennæ defendendæ præfecti.

Philippus tamen patruus, antea cum aliis, qui ad tuendam urbem concurrerant, ingressus, loco ejus præfuit, & æquato fere imperio penes eum Nicolaus Comes Solmensis senior, qui Ticinensi prælio, in quo Rex Franciscus captus fuit, celebre nomen erat adeptus, Regemque ipse cepisse ferebatur; ac secundum eos Wilhelmus Rogendorffius, Italicis bellis liberataque obsidione Gallorum Brixia clarus, & Joannes Comes Hardeccius, qui Mohaciano prælio interfuerat, exercitati peritique duces, ac Joannes Cocianus Carniæ præses, nec non Nicolaus Comes Turrianus, quem ab Zagrabiæ obsidione cum peditibus Hispanis avocatum memoravimus. Sed & præter eos, quos antea recensuimus Hispanos duces, ac Petrum Cuevam castrorum magistrum, alii quoque ejusdem gentis præclaræ virtutis ac fortitudinis cohortium præfecti, ac centuriones Joannes

Hispani egregiæ virtutis duces.

1529. Aquilarius, Melchior Villarvelius, Petrus Navarrus, Alphonsus Heredia, Ferdinandus Rotales, aliique complures, Regi Ferdinando, uti materno genere ex Hispaniæ Regum progenie oriundo, ipsiusque Cæsaris, qui Hispaniæ opulenta Regna avitis suis provinciis conjunxisset, fratri Germano, strenuam operam bello navaturi præsto fuere, fortissime rem gessere. Præter Hispanos, & qui certatim ad tuendum patriæ decus nomina dabant, Germanos, unus Ungarici nominis Paulus Baquitius dux peritissimus, quem ante cladem Mohacianam ad Ludovicum Regem e Thracia venisse docuimus, jussu Ferdinandi Regis, cum sua peculiari ducentorum equitum ala, quæ ex Thracibus fere constabat, conductus fuit, qui Pontes Danubii expeditioribus suis equitibus tueretur.

Paulus Baquitius Thrax.

Sed quum ii per classarios Turcarum, ac navales socios numero longe superiores concremati atque dissipati essent (quanquam Joannes Salaius, & Lupus Oderus Posonio exeuntes, dispositis in ulteriori Danubii ripa copiis, ac justo tormentorum apparatu e classe ægre subeunte aliquot navigia perforassent & demersissent, multis ex navalium sociorum numero, ac aliis militibus interfectis) Baquitius ad cæteros se in urbem recepit, ibique quod fraudes & dolos, quibus Turcæ bello gerendo utuntur, egregie callebat, cæteris magno ad res gerendas adjumento fuit. At Duces post contractam cum antesignanis Turcarum leviorem pugnam, ne suburbia, quæ lata & ampla urbem circumcingebant, hostibus recipiendis ac insidiis tendendis oportuna fierent, collatis consiliis diruenda atque incendenda decrevere, lugentibus miseris civibus, qui se suis domiciliis, quæ magnis impensis longoque labore construxerant, crudeliter spoliari, fortunasque suas a militibus diripi, aut flammis consumi flentes atque ejulantes queritabantur.

Suburbia exusta,

Quatriduo post XXVI. die Septembris, Solimanus cum ingenti exercitu supervenit, ob continuos imbres, ac itinera profundo cæno impedita, lentius quam volebat facto progressu, & circa urbem in coronæ speciem omnibus viribus consedit, ut nemo ingredi aut pedem efferre absque præsenti periculo posse videretur: & Fridericus ipse Palatinus cum Conrado Gottesmanno, aliisque militum præfectis secundo flumine descendere, & urbem arctissime undiquaque obsessam ingredi frustra conatus, ad Crempsium oppidum, unde venerat, rediret.

XXVI. Septemb. Solyman Viennam advenit.

Ibraimus loca castrorum eminus speculatus, ea quadripartito in locis suburbanis metanda censuit, sic distributis contubernioreum, & tabernaculorum spatiis, ut ad commodiorem aquationem sibi a Danubio ad Montana usque Calenbergæ arcis, jam dudum desertæ, idoneum locum in longum extensum caperet: Solimano vero, & aulico ejus comitatui cum prætorianis, quos spahoglanos vocant, pone divi Marci templum, ac publicam hospitalem domum, ad Danubium usque deligeret. Sed Beglerbegi, qui Asiæ & Europæ equitibus præsunt, ad citeriorem partem rivi ejus qui Viennam præterfluit, ac unum cum urbe nomen obtinet, considere & castra metari jussi sunt, usque ad sancti Ulrici templum suburbanum, contra turrim portamque, quam Carinthiacam vocant. Tertia castra Acangiorum, qui singulis equis absque stipendio militant, quibus Cassonus ex celebri apud Turcas Mehal Begogliorum familia oriundus præerat, versus ædem sancti Viti, ad septemtrionem porrigebantur. Ad portam Scotorum quartis castris locus longo intervallo, per prata penes ripam Danubii exporrectus Asaporum, Volgarium nempe peditum ordinibus designatus erat, quibus certæ & validæ Janicerorum cohortes, ac agrestes operæ fodiendis aggeribus & subterraneis cuniculis adjungebantur; ita ut campi & montes, ac suburbana loca innumerabilibus tabernaculorum umbraculis longe lateque implerentur, atque his omnibus extra tormentorum jactum aquandi, lignandi ac pabulandi facultas suppeteret. 1529.

Castra Turcarum quadripartita.

Et sane in hunc modum vallatis ab omni parte urbis mœnibus, quantum Solimano pertinaciæ ad premendam obsidione Viennam erat, tantum ad defendendam Germanis. Sed una res imprimis Turcas retardabat (ob quam etiam eorum consilia & incepta frustra fuere) quod majoribus tormentis carerent, & eæ quas haberent currules colubrinas, campestribus potius præliis & congressibus, quam verberandis sternendisque muris opportuniores essent. Quod quidem opportunis Ibraimi consiliis atque astu evenisse fama fuit; qui Christianos barbaris superiores fore cupiens, Solimano, apud quem gratia & auctoritate plurimum pollebat, compositis in calliditatem dolumque sermonibus, persuasisse dicebatur, ne solito majores apparatus ad capiendam urbem, neve multas copias cogendas existimaret, quam nequaquam munitam, neque idoneis præsidiis firmatam, Germani ad primum castrorum conspectum territi ultro dedituri essent; aut etiamsi nollent, ejus vel modicis copiis, sed invicto militum robore suffultis facili negotio in potestatem redigi posset, idque consilium Carolo Cæsari per idoneos homines significasse; sed hunc tali tamque opportuna delendi barbarorum exercitus occasione, Gallicis bellis interpellatum, uti non potuisse. Quæ res ut fidem mereatur aliquam, ea quæ triennio post apud Cusupum oppidum, quod Germani Guncium vocant, irrito itidem conatu a Solimano obsessum evenere; & demum post detectam fraudem, ejusdem Ibraimi crudelis & inexpectata cædes a Solimano illata, haud inefficacibus signis demonstrare videntur.

Turcis majora tormenta deerant.

Ibrahimi, ut fertur, versutia

Cum igitur irritis minorum tormentorum pilis muri quamquam veteres, ac inepte ab imperitis quondam architectis arte constructi, dejici nequaquam possent; sed pauci tantum, qui in summis propugnaculorum partibus interdiu conspici possint, incertis plerumque ictibus peterentur; Turcæ posita omni in cuniculis spe, ad eos fodiendos converti, ac factis per duo loca uno eodemque tempore subterraneis scrobibus, uno ad Carinthiacam portam, altero contra divæ Claræ templum, eisque sulphureo pulvere repletis mœnia subruere ceperunt. Sed Germani, uti erant ejusmodi artificiorum apprime gnari, deprehensis diligenti cura hostium conatibus, pares in contrarium cuniculos effodiebant, eorumque exteriorem partem ingentibus arborum trabibus suffulciebant; eaque ratione, ut mœnia (si hostes ignem sulphureo pulveri injecissent) extrorsum proruerent, aditumque hostibus difficiliorem redderent, efficiebant. Unde quum hostes utroque in

Cuniculi a Turcis acti.

1529. in loco pulverem injectum succendissent, ac mœnia multo fragore extrorsum concidissent, Turcæ per ruinas conscendere conati, ab armatis & in hostem intentis Germanis facile repulsi sunt; fuitque utrobique cruentum certamen; dum in cacumen evadere Turcæ, ex adverso vero scandentes barbaros Germani longioribus hastis & sclopetis magna edita strage procul submoverent.

Duobus hoc modo in locis rejecto non sine plurimorum interitu hoste, die, qui Divo Michaeli Archangelo sacer habetur, Nicolaus Comes Salmensis collato cum cæteris ducibus consilio, duo millia peditum, & quingentos, duce Ecchio Raisaco deligit, atque eos per Carinthiacam portam in hostes erumpere jubet, ut si qua ratione possent aggeres, in quibus tormenta erant collocata, magno illato impetu aggredi, ac illis qui isthic excubabant trucidatis aut loco pulsis tormentorum ora ac spiracula seu fistulas obstruere, diffectisque rotis inutilia reddere conarentur. Sed quum diu atque acriter cum hoste dimicassent, tormentis quidem officere nequaquam potuere, quod ea a plurimis Janiceris ac Asapis defenderentur: sed interfectis ex hostium numero amplius ducentis, & paucissimis sociorum desideratis, in urbem rediere.

Excursiones nostrorum in hostium castra.

Pari modo centuria Hispanorum, duce Ludovico Davalo, per eandem portam egressa, sed alia incedens via, inter vineas, quæ plurimæ circa urbem sunt, complures Turcas uvarum racemos, cujus ea gens avida imprimis est, colligentes interfecit. Sed in castris Turcæ ex profugientium tumultu, ac non nullis sauciis, qui evaserant, re intellecta, in Hispanos sese recipientes magno impetu irrupere, magnoque cum his commisso certamine, quum se egregie fortiterque pro eorum numero defendissent, quod omnes erant sclopetarii, cadente ex eis uno tantum Antonio Comargo Signifero omnes se in urbem receperunt.

Interea Turcæ artibus & dolis, ac fraude, ubi vires deessent, utendum rati, tres Germanicæ nationis homines, qui ad suam superstitionem desciverant, Germanicis indutos vestibus, tanquam qui e captivitate evasissent, ad hostes mittunt, præsentique pecunia, ac multis & magnis promissis subornant, qui urbem pluribus in locis, injecto clam igne incenderent; præscripto etiam tempore, quando ipsi magno impetu, magnisque sublatis clamoribus in urbem irrupturi, Germani vero ad eam defendendam ora, atque oculos, viresque omnes conversuri essent. Quod nefarium consilium quum duces obsessi a quodam Turca, ejus rei conscio, qui desertis vanis Mahometi ritibus Calendis Octobris in urbem profugerat, divina, uti credi par est, providentia cognovissent, de conquisitis illis sceleratis, ac in quæstione confessis supplicium sumendum curaverunt.

Apostatæ urbem incendere moliuntur.

Ab eodem transfuga opportune etiam intellectum est, hostes iterum novas res moliri, ac ad eandem Carinthiacam portam, ac alia loca, egesta humo, subditisque sulphureis pulveribus in urbe capienda fortunam experiri decrevisse; jamque summo quantum possint silentio in opere esse. Quod quum nostri non solum infusa in pelvim aqua, si illa sensim crispet, ac tympanis solo adplicatis, si eorum membranæ palpitent, nota ratione diligentissime discernere atque perscrutari cœpere: sed etiam eruptione facta, loca fodiendis ejusmodi cuniculis suspecta, oculis conspicienda videre, ac perlustrare voluerunt: quandoquidem hostes triduo ante, ex omnibus partibus, non solum universis, quæ in castris habebantur, tormentis currulibus, ferreas pilas in mœnia contorsissent; sed etiam ex aggeribus Janiceri fere omnes minoribus sclopetis, horrendum & insolitum fragorem, cum summo obsessorum stupore edidissent, quam rem nostri in eum finem fieri suspicabantur, ut eo magis hostes, ea quæ sub humo agerentur occultarent, nec a nostris animadverti possent. 1529.

Turcæ cuniculos iterum agunt.

Itaque duces, mutuo consilio, ad sextum diem Octobris circiter octo millia peditum selegere, iisque Hispanos fere omnes, id maxime expetentes adjunxere: simulque porta quam salinariam vocant erupere, eo proposito; ut hostes, quos in suburbiorum ruinis atque aggeribus reperiissent, exturbarent, atque cæderent; simul & eos qui subterraneos cuniculos agerent, certius explorarent. Cum versus Carinthiacam turrim, ac Regiæ arcis portam ad dextram partem divertissent, Turcas obvios in suburbanis locis, ac eorum ruderibus multa strage edita trucidarunt, & prius quam in castris hostes animadverterent, atque adcurrerent, etiam ad tormenta & aggeres expugnandos provehebantur, forte ac strenuum facinus edituri. Sed accidit nec inopinato casu, ut quidam milites magno sublato clamore socios ut redirent, & aciem in meliorem formam componerent, inauspicato cohortarentur; quorum incondita vociferatione cæteri milites, qui erant in procinctu, repente consternati, quum socios subitaneum ex insidiis hostium procursum indicare, ideoque ut caverent, clamare falso existimarent; retro in urbem citato gradu, referre cœperunt, usque adeo confuse & inordinate ut multi in fossam proximam præcipites ruerent, ac gravibus protecti armis mergerentur, atque adeo plurimi interirent. Eorum receptum fugæ simillimum Lupus Hagus cohortis tricenariæ præfectus, ac Hispani retentare conati a supervenientibus summa celeritate hostium equitibus circumveniuntur, quumque diu fortiter repugnassent, alia atque alia hostium manu adcurrente, Lupus quidem a sociis destitutus, egregie pugnans occubuit. Sed Hispani magna virtute dimicantes, paucis e suorum numero interfectis, postremoque Garsia Gusmano cadente, sese eadem qua exierant porta ad suos receperunt.

Tametsi autem nostri secus, quam sperarunt, rem male gessissent, ac eis trepide urbem repetentibus, a tergo hostes acrius inhæsissent; ab Hispanis tamen ex egestæ sub muro terræ cumulis animadversum est, hostes alios cuniculos duobus iterum in locis ad Carinthiacam & Stubarum, uti appellant, portam denuo moliri. Itaque Hispani arrepto repente vexillo, ad ea loca conglobati advolant: idem fit a Germanis, jussa ducum impigre exequentibus; ac ex adverso contrarios cuniculos fodere incipiunt. Sed Turcis ad subruendum murum non procul a priore ruina ignem pulveri sulphureo subjicientibus, ardentissimisque animis patefactum locum adoriri & conscendere conantibus, Germani magno numero a ducibus præsenti animo hortabundis opponuntur, parique robore & viribus cum hoste propius accedere auso manus conserunt: oritur atrocissimum certa-

Turcæ facta impressione, a

1529. certamen, ita ut permistis inter se confertim Turcis atque Germanis, usuque sclopetorum sublato, res ad gladios & acinaces deduceretur: & Turcæ post terribilem admodum & cruentam pugnam e ruinis proturbati, præcipitesque a nostris fortissime repellerentur.

nostris egregie repulsi sunt.

Sed quum redintegrare prælium, atque iterum mœnia subire a præfectis Janicerorum ac Chausis, quorum officium est aciem instruere, & ad pugnandum milites incitare, truci feroque ululatu atque minis juberentur; nec fessi, afflicti, & perterriti imperio parerent, ad extremum non fustibus tantum ac ferreis, quas gestare præfecti solent, clavis; sed illatis etiam vulneribus, & nonnullis, qui lentius ac segnius gradum intendebant, crudeliter interfectis, ora & pectora ac gladios in hostem vertere, & irrumpere in urbem compellebantur. Tela etiam missilia ac tubi sulphurei pulveris, ignem resina, & piceis tædis, noto artificio confectum evomentes in confertas propugnatorum cohortes, ut a tutandis mœnibus arceri quoquo modo possint, non sine manifesto nostrorum periculo, frequentissime jaciebantur. Sed vel ambustis, & laceratis plurimorum artubus, ac deformatis vultibus, Hispani & Germani Turcis superiores, quum tribus horis absque intermissione certassent, locum obtinuerunt: ac interfectis ex hostium numero amplius duobus millibus nec paucioribus sauciatis eos fœda & præcipiti fuga pedem referre coegerunt: ita ut ipsi Turcæ neque Rhodo, neque Tauruno expugnatis, acrius atque periculosius pugnatum esse testarentur.

Turcæ acrius oppugnantes rejiciuntur.

Eodem etiam die, qui quartus Octobris fuit, ante solis occasum, post cæsos ac repulsos a mœnibus hostes alii recentiores & integri ad continuandam oppugnationem ac opplendas fossas advenere, ne nostris assiduo labore attritis & fatigatis quies aut cessatio ulla superesset. Nec mora, mulos & Camelos ac magnum jumentorum numerum, pedites item quos Asapos & Surhorios vocant, Janiceris intermixtis agrestium Christianorum e Bulgaria & Thracia ingentem multitudinem, qui servilibus ministeriis addicti castra sequi cogebantur, virgultis, terra, fascibus, cæteraque id genus materia onustos fossas urbis impleturos propius mœnia adegere. Sed Germani atque Hispani dispositis per mœnia & stationes in aciem ordinibus parati eos expectarunt: ac quum certis in locis tormenta opportune collocassent, quibus ab utroque latere hostes peti possent; priusquam Turcæ jumenta exonerare potuissent, explosis tormentis magnam suorum partem discerptam pilis, & concisam repente amisere. Et quamquam Janiceri operis permixti, sclopetis rem gerendo, & sagittis jaculando, opem laborantibus ferre conarentur, postremo tamen virtute nostrorum, ac certissimis tormentorum ictibus, ingenti accepto detrimento fusi, fugatique pedem retulerunt. Quo in certamine Ecchius Raisaccus, egregiæ fortitudinis ordinum ductor, tribus simul glandibus adverso pectore exceptis propitii numinis, ac ferrei thoracis beneficio servatus est.

Solimanus suis mandat ut omnibus viribus oppugnationem denuo aggrediantur.

Postero die Solimanus consilia & incepta sua frustra esse animadvertens, fremere atque indignari, quod urbem nec arte, neque natura satis munitam, tantis, totiesque repetitis conatibus, tantaque cæde & sanguine suorum in potestatem redigere nequivisset. Igitur purpuratos suos, Ibraimumque inter primos præcipuum, ac Janicerorum præfectum, & tribunos ad se in prætorianum tentorium vocatos acerbissimis verbis reprehendit, & ignaviæ atque inertiæ accusavit: postremo severa comminatione dimissis imperavit, ut supremo omnium virium & exercitus edito conatu, vel in urbem vi irrumpendum, vel in vestigio sibi moriendum statuerent. 1529.

Baquitii felix cum hoste conflictus.

Dum hæc per Chausios in castris publicantur, ac universi ad extremi certaminis fortunam experiundam animos & corpora parant, hostesque per triduum in silentio atque otio quieti transigunt: Paulus Baquitius petita a Philippo Palatino & Nicolao Salmensi excurrendi facultate, versus Ibraimi castra, quæ ad Danubium sub Calenbergæ dirutæ arcis ruinas erant metata, cum suis levis armaturæ equitibus, ac aliquot Joannis Cociani cataphractis Germanis profectus, Emericum Magnum, cui Claudo cognomen, ob alterius pedis vitium fuit, alæ suæ legatum, usque ad extremas castrorum hostilium partes, cum paucis expeditioribus equitibus procurrere jussit. Turcæ in eos, ut fit, tumultuariis copiis repente invecti, terga dante de industria Emerico insidias, quas Paulus inter vineta collocaverat, deducuntur, in quos magno clamore, acrique impetu illatus Baquitius prospere certamen iniit, Turcasque in præcipitem fugam conversos, usque ad castra insequutus, plurimos cecidit, ac captos in urbem perduxit; inter quos fuit ipsius Ibraimi tonsor, ei imprimis charus, qui postea magno ære se redemit. Ab iis opportune intellectum est, Solimanum adhuc semel extremam certaminis aleam totis viribus tentaturum; quod si eum spe sua & expectatione frustrari contingat, tum vero obsidioni ac pertinaciæ suæ finem facturum: quod non solum hiemis tempestates, quæ indies immineant, trahendo bello maxime noxias intelligat; tum vero, si Carolus Cæsar, & Ferdinandus ac Germanici principes, ut fama est, integris & recentioribus agminibus, copias suas fessas & debilitatas, atque adeo in longe minorem numerum redactas, invadant; victoriam in ancipiti fore haud diffiteatur.

Turcæ supremam capiendæ urbis fortunam tentant.

Quæ quidem omnia, ut captivi haud falso comperta narraverant, paulo post eventus comprobavit. Nam post tridui quietem militibus concessam, ad diem XIII. Octobris, purpurati & alii præfecti eos omnes, quicunque arma capere possent, omnibus castris exire, sublatisque clamoribus, & ingenti tympanorum & tubarum sonitu, ac crepitantium sclopetorum fragore, ad murorum ruinas, quas actis in imo cuniculis disjecerant, extremam edituros vim procedere jusserunt. Quas tametsi nostri noctibus, quæ antecesserant, magno militum & Civium labore contextis trabibus, ac vasis terra repletis reficere, ac irrupturis, quod suspicabantur, hostibus obicem, & novam veluti munitionem opponere contendissent: non tamen parum formidinis militibus incussit tantus hostium irruentium numerus, & in multa agmina divisus barbarorum exercitus.

Magno numero & conatu, sed irrito.

Et sane quod metum haud leviter auxit, Turcæ assiduis colubrinarum ictibus turrim portæ Carinthiacæ, ex qua antea magnum illis detrimentum illatum, magnaque eorum strages edita fuerat, puncto temporis disjecerunt:

eaque

1529. eaque concidente, magistris tormentorum ea in parte defendendi muri facultatem omnem ademerunt, nostrosque haud leviter perterruerunt: magno tamen ardore cohortantibus ducibus, animos collegere, ac tam densam & terribilem sclopetorum procellam in hostes eminus effudere, ut iis, qui primo ordine muros subiissent, maxima ex parte concisis & interfectis, cæteræ eos subsequi aut laborantibus opem ferre nequaquam auderent, sed in fœdam fugam conjicerentur. Quo animadverso Ferhatus Janicerorum tribunus, ac Behramus & Ibraimus Beglerbegi seu magistri equitum, quum in fugientes & pavidos ad pugnam reducendos fustibus, & clavis nihil proficerent, sicuti in proximo impetu acciderat, acinacibus vulnera ignavis ingerendo, plerosque interfecere. Sed perturbatos ac metu & pavore externatos, propius muros nullo modo adigere potuere: quum se suorum potius principum manibus & gladiis occumbere, quam Germanorum aut Hispanorum sclopetis, aut verubus (sic illorum longiores spathas appellabant) figi ac interfici malle responderent; ita ut Turcas, alioquin suis principibus dicto audientes, & in Christianorum cædem atque sanguinem insita quadam & naturali feritate, & truculentia ultro ferri solitos, divini numinis ope & providentia, tantum animis terrorem concepisse credi fas sit.

At Solimanus spe potiundæ urbis sua etiam confessione dejectus, pertinaciæ finem imposuit, incusataque fortuna, quæ lubrica & inconstans conatus suos elusisset, obsidionem solvere, & Byzantium reverti constituit. Itaque ad XIIII. diem Octobris qui fuit dies Jovis, obsidionis autem vigesimus tertius, extrahi aggeribus tormenta, & majorem partem navibus imponi, reliqua ad castrorum necessitates una vehi jussit: ac ejusdem noctis hora decima (quod tam timidum, elatumque barbari animum haud padeat) sublatis silentio tentoriis impedimentisque, & conclamatis vasis, iter arripuit: tanta properandi cura, ut die quinto, in campis Budæ subjectis, quod triginta duorum millium passuum intervallum habetur, castra collocaverit.

Solimanus, soluta obsidione, festinus abscedit.

Discedente Solimano, ex ejus castris sese in urbem subduxere, cum XXVIII. equitibus Georgius Seredius, Adamus Honorius, Georgius Hethalmius, ac Thomas Borosceius, præcipui nominis equites Ungari, qui stipendiis Pauli Vardani Archiepiscopi Strigoniensis merebant, eumque in castra Solimani concedentem sequuti erant; quod perfidiæ Turcicæ socii esse nollent. Sed quum duces de hostium conatibus & consiliis eos percunctarentur: nihil aliud, quod usui foret, scire potuerunt, quam abeunte Solimano, magnam exercitus partem cum Ibraimo adhuc in castris se continere. Sed & is, postero Veneris die, cum sexaginta millibus Turcarum illum sequutus est: ita ut terga antecedentium tueretur. Classis vero secundo Danubio descendit, eo consilii decreto, ut Insulam, quæ e regione Posonii, medio in flumine jacet, citeriore in ripa cursum tenendo, celeriter prætervcheretur; ne a Joanne Salaio & Lupo Odero, loci præfectis, sicuti eundo Viennam, ita in descensu aliquod detrimentum pateretur.

Miliarium forte Vngari aliquot a Turcis ad nostros transeunt.

Prius autem, quam Solimanus Vienna inglorius discederet, Christophorum Cetlicium, quem in prima excursione, in potestatem hostium incidisse diximus, cum aliis quibusdam captivis, veste & sumtu donatos, in urbem remisit: quibus Ibraimus ejus omnium consiliorum arbiter & conscius, in mandatis dedit, referrent Viennam ducibus, non in eum finem Solimanum in Germaniæ fines exercitum adduxisse, ut Viennam caperet: id enim ei facile factu fuisset; & quod eam obsidione cinxisset, id exercendi militis sui causa instituisse; verum eam fuisse illius mentem, ut cum Ferdinando æmulo atque hoste suo controversiam pro possessione Pannoniæ exortam in patentibus ejus urbis campis, Marte judice, terminaret. Proinde illum ad eandem dubiæ litis aleam dirimendam, non multo post in Germaniam rediturum, & collatis viribus atque armis qualicunque forte fortunam tentaturum. Sed ea Viennenses tanto periculo liberati facile contemserunt, ac Deum Optimum Maximum actis gratiis collaudarunt, qui urbem præclaram, opportunumque non Germaniæ solum, sed totius Reipub. Christianæ propugnaculum, singulari & manifesta sui numinis ope & favore clementissime conservasset. 1529.

Sedlitzius ab Ibrahimo dimissus.

Cognito hostium discessu, quum Paulus Baquitius, Joannes Cocianus, ac Sigismundus Vaixelpergus, expeditis & levioribus, sed validis equitum turmis, eos assiduis laboribus fessos insequuti, ac magno animorum ardore adorti essent, plurimos ex eis trucidavere, cum aufugere non possent, equis eorum, alioquin generosis, sed longa inedia ac laboribus adeo maceratis, & debilitatis, ut vix lentis passibus incedere valerent, ac Christianorum captivorum haud contemnendum numerum libertati asseruerunt; præcipuique nominis ac dignitatis Turcas, parvo facilique labore cepere; ac cum opima præda & spoliis in urbem rediere: inter quæ præter insigniores captivos videre erat, egregia Phrygii operis, acu picta tentoria, ac cæteram castrensem supellectilem, etiam bonum numerum equorum, & camelorum, ac sarcinariorum jumentorum: atque ii de discessu hostium certiora ad socios attulere. Referebant enim captivi Solimanum, ultra cæli autumnalis injurias, nivibusque permistas pluvias, cæterasque rerum necessariarum difficultates, penuria etiam commeatus coactum, Viennæ obsidionem deseruisse, & ex ejus copiis plures XX. millibus hominum, ac maximum jumentorum numerum desiderasse: Berhamumque magistrum equitum Asiæ minoris, quam ipsi Natoliam vocant, in supremo oppugnationis conatu, ante triduum, in dextri pedis genu, crassiori glande vulnus accepisse; ac ex eo vulnere, nocte insequenti, interiisse: eum Budæ aliquot diebus moraturum, exercitui quiete concessa, ac deinde susceptum iter continuaturum.

Nostri expeditis equitum turmis Turcas insecuti, plurimos eorum cædunt.

Viginti millia hostium in obsidione desiderata.

Quarto post die Fridericus Palatinus Rheni, quem ab imperii ordinibus, tuendæ Viennæ præfectum, sed a Turcis spe celerius adventantibus, urbe exclusum Cremsii se continuisse retulimus, in urbem ad socios venit, eaque perlustrata, & ducibus atque militibus pro navata forti & constanti opera prolixe collaudatis, in aliud haud fere minoris momenti discrimen incidisse visus est. Milites enim Germani, atque ii potissimum, quos Conradus Gottesmanus, ac Jacobus Berdenavius, stipendiis statuum Romani Imperii conductos ducebant, clancularios primum inter se sermones miscere, ac deinde quin-

Milites præsidiarii Viennæ tumultuantur.

1529. quintuplex stipendium, ob toleratam obsidionem, ac tot hostiles oppugnationes fortiter ac viriliter repulsas, aperte, & majori, quam par sit, tumultu poscere; & si id denegetur, se tribunis necem illaturos, urbemque direpturos minari cœperunt. Nec mora, veterani etiam, qui complures annos sub Leonardo Felsio in Pannonia militaverant, quos item Ecchius Raisaccus, tribunus adduxerat, ac seditiosissimi quique militum sese illis adjungunt: tribunos vinciunt, nique pecunia in vestigio repræsentetur, se eorum cæde & sanguine manus suas commaculaturos ferociter clamant.

Fridericus ad famam tam periculosæ seditionis excitus, in forum ubi convenerant, advolat; ac ne æterni nominis decus quod servata fortiter a barbaris urbe promeruissent, tam atroci facto fœdare vellent, neve Sacramenti militaris usque adeo temere oblivifcerentur, multis verbis admonet. Sed illi ea surdis auribus præterire, planeque nihili ducere, ira atque flagitio ardere, convitia in duces & tribunos ingerere, atque adeo in adversos, hastas & sclopetos obvertere, & intentare: adeo ut princeps ipse instar tribunorum haud mediocre vitæ periculum adiisse videretur. Sed demum, quum urbana plebs, ac Cives, extremo metu perfusi, se ac salutem suam per frequentes nuntios etiam atque etiam ei sollicite commendare non cessarent, extremæ necessitati cedere coactus, duplex stipendium se illico persoluturum pollicitus est: Verum quum neque ea oblatione deliniri ac placari possent, & vehementius ac turbidius tumultuarentur, triplici ad extremum promisso stipendio efferatos eorum animos, ægre ac difficulter pacavit.

Quos Palatinus, triplici promisso stipendio ægre placat.

Carolus V. Imperator in Italiam appulit.

Interea Carolus Cæsar ex Hispania solvens in Italiam classe appulit, & primum Genuæ ab Andrea Auria, præfecto classis, duce post hominum memoriam mari omnium clarissimo & fortunatissimo exceptus est; & deinde quum Parmæ, Placentiæque aliquamdiu substitisset, deliberabundus, utrum ad patrimonii sui provinciam, Viennamque defendendam cum exercitu Solimano occurrere, vel institutam Florentinæ Civitatis obsidionem prosequi, simulque Coronationis suæ solennia peragere deberet; optatissimum a Ferdinando fratre nuntium accepit, Solimanum desperata expugnatione Viennæ, retro unde venerat, ire cœpisse; tumultuantesque milites, præbita trimestris stipendii pecunia, ad officium reductos. Itaque gravissima ea cura & solicitudine liberatus, inceptis consiliis suis incumbendum ratus, coronam Romani Imperii de manu Clementis Pontificis Bononiæ rite suscepit, ac duces suos Philibertum Aurantium, & Alphonsum Vastium, ad obsidendam, domandamque Florentiam, quæ ejectis Medicis Juvenibus, ipsius Clementis Pontificis propinquis, a fide ejus discesserat, cum validis copiis & magno tormentorum apparatu transmisit.

Solimanus Joanni Vaivodæ coronam ac regia insignia Budæ confert.

At Solimanus Budam divertens, in arcem ex castris se contulit, Joanneque ibidem rege constituto, & in Clientelam, patrociniumque suscepto, regium diadema, quod Ungari sacrum appellant, sceptrumque, & reliqua regni insignia, atque ornamenta ei tradidit, ac astantibus Ibraimo & purpuratis, quos Vesirios vocant, procers Ungaros, Joannis partes sequutos, acciri jussit: & brevi, ut solebat, sermone, Joannem atque illos compellans per interpretem ita loquutus fertur: Recte abs te factum est, Joannes Rex quod calamitate oppressus, ac a Germanis regno ejectus, confugiendum ad me existimaveris, meamque opem imploraveris; quam secundum Deum immortalem tibi adfuisse nunc expertus es. Itaque postquam bellum, quod reducendi tui causa susceperam, prospere gestum, atque confectum est, hodierno die, te in fratrem, & amicum meum recipio, regemque Budæ & in Ungaria declaro; opem & tutelam meam in posterum quoque polliceor. Habes hic Coronam, sceptrumque, ac cætera regia ornamenta, quæ ut accipias, ac beneficii mei memor esse velis, partoque mea opera regno diu fruaris, illudque ad posteros feliciter transmittas, hortor & cupio. Vobis vero, proceres æque jubeo, ut nisi ultorem hunc gladium experiri velitis (ensem quo erat accinctus manu ostendens) huic regi vestro omnem honorem deferre & obedire contendatis. Quibus dictis, hortatus est Joannem mitioribus verbis, quod in Barbaro principe haud parum mirere, ut Paulo Vardano Archiepiscopo Strigoniensi, quem secum Vienna reduxerat, ac Petro Perenio, quem jure belli captum ei donaverat, clementer parcere, eosque in gratiam recipere vellet. Quæ Joannes natura & ingenio minime crudelis, aut cruentus facile concessit, & utrumque juncta dextra in pristinum dignitatis locum restituit, ditionemque omnem possidere liberaliter permisit: tametsi de eorum fide & constantia non parum dubitare videretur. 1529.

Verba Solimani ad Joannem Regem.

Archiepiscopum Strigoniensem, & Perenium, ut in gratiam Vaivoda recipiat, jubet.

Quibus ad hunc modum peractis, ac Gritto, & duobus trierarchis, ut diximus, cum tribus millibus Turcarum apud Joannem relictis, haud diu moratus, iter institutum prosequi, ac justis passibus Constantinopolim reverti maturavit. Quoniam autem in regiæ coronæ, ornatuumque ejus & Sceptri a Solimano Joanni traditorum mentionem incidimus, operæ pretium me facturum reor, si rem, uti gesta est, & quomodo ea in manus barbarorum principis devenerint, hoc loco paucis referam.

Solimano quando & quomodo Corona Hungarica tradita?

Cum Solimanus Joannem in regnum reducturus, exercitumque Viennæ mœnibus admoturus, in itinere esset, jamque Sirmium attigisset, Petrus Perenius, eo tempore in inferiori Pannonia, in arce Soclosia, inter Quinqueecclesias & Essecum sita, haud procul Dravo flumine cum uxore & liberis agitabat: Et quoniam ingentes Turcarum copias ea transituras, sibi quamquam satis firma præsidia habenti, minime expectandas arbitrabatur, ad superioris Pannoniæ fines redeundum existimavit. Itaque profectione ad Sarospatacum instituta (quod quidem quamquam violenter usurpatum, muris & propugnaculis in speciem urbis formamque munire inceperat) diadema quoque regium, ac cætera ornamenta, quæ post Joannis & Ferdinandi coronationem, ab eo ad solitam arcis Vissegradiensis custodiam nequaquam perlata, sed contra leges apud se retenta fuisse docuimus, secum scriniis recondita accepit, & in itinere ad Caidacium, haud procul Saxandia, ad fluvium Sarvisium pernoctaturus divertit: erat is pagus antea satis celebris, sed post hanc Perenii calamitatem clarior & celebrior redditus. Quod quum Joannes Saracenus, qui ea tempestate Quinqueecclesiensem Episcopatum, Joannis permissu obtinebat, ducentis equi-

Perenio erepta.

1529. equitibus, ac quingentis peditibus, quorum pars maxima sclopetis instructa, pars sagittarii erant, eadem nocte Perenium nihil hostile metuentem, ejusque milites somno & vino gravatos aggressus est, cæsisque nonnullis, qui ad primum tumultum arma ceperant, ac ceteris facile fugatis, Perenium cum uxore & liberis, omnique gaza, ac diademate regio in potestatem redegit; captumque Ioanni Banffio Linduensi Sopronti æ servandam tradidit, quod civitatem Quinqueecclesiensem minus munitam existimaret, quam quod tam opima præda in ea servaretur.

corona ab Episcopo Quinque-ecclesiensi.

Cum autem Solimanus ad Campos Mohacianos pervenisset, ei expetenti, ac severe jubenti Perenius una cum corona adductus fuit: atque is illum quidem Joanni donavit, hanc vero cum ingenti Ungarorum, nec hiscere præ metu audentium, dolore secum abstulit; sed ita ut mox in eum, quem nunc diximus, modum præter omnium spem (quis enim ab avaro, atque ambitioso ferocis barbari animo, tam nobile ac generosum facinus expectare ausus esset?) ultro restituerit: Pereniumque ipsum in pristinam gratiam recipiendum, auctoritate sua, cui Joannes quicquam negare neque poterat, neque audebat, facile negotio obtinuisse videretur. Sed quum Perenius non multo post, haud sine summa animi ingrati significatione, a Joanne defecisset, neque, ut necesse erat, ad Ferdinandi partes descivisset, sed neutrius affecla, peculiarem sibi principatum, ac privati juris potestatem affectare, vana ambitione agitatus cepisset, spe & expectatione sua frustratus, in longe majores amissæ libertatis calamitates incidit; quemadmodum suo loco in processu operis memorabimus: ita ut toto ærumnoso vitæ decursu nusquam propitia arridentique fortuna usus, tandem, ut sunt occultæ principum voluntates, & erumpentia ex insperato eorum odia, in vinculis & carcere Ferdinandi Regis, non tam ejus, pro quo captus erat, sceleris, quam multipliciter proditæ patriæ, invectique in eam primitus Lutherani dogmatis reus, meritas pœnas expendisse, atque ibidem expirasse multorum hominum judicio censeretur.

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XI.

1530. 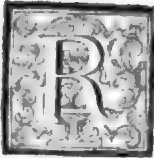EMOTO ad breve tempus metu Germanico, dilata quidem utrimque prælia, sed nequaquam consilia belli desiisse videbantur; & Joannes, qui regnum duce & auctore Solimano recuperaverat, illud quibus poterat artibus sibi firmare & stabilire contendebat. Itaque multiplici cura & laboribus fatigatus, ad eum finem comitia indixit, ut communibus consiliis & viribus retinendæ dominationis adminicula quærerentur. Convenere pauciores, quam sperarat: quandoquidem totus fere Illyrici tractus, quem a Battianio & Pecrio, qua promissis & largitionibus, qua minis & ferro compulsum sub Imperium Ferdinandi concessisse memoravimus, & Ungaria superior, ac quæ cis & ultra Danubium extenditur, nec ad ea comitia venit, nec a partibus Ferdinandi, quibus adhæserat, ullo metu aut minis divelli potuit. Nonnulli tamen, exiguo numero, & qui ejus studiis & factionibus inveterati erant, Stephanus Verbecius, Emericus Cibacus, Gregorius Pesthenius, & alii nonnulli præsto fuere. Nadasdium quoque interfuisse constat, sed quem plane invitum apud eum versari quidam existimarent, quod nondum se a Ferdinandi Sacramento liberatum esse profiteretur. Artandii etiam fratres, & ea quæ Transylvaniam versus & Bihariam provinciam habitabat nobilitas, confluxere. Nec tamen quicquam aliud decerni potuit quo pacatam totius regni ditionem consequeretur, præterquam quod Joannem Banffium Linduanum Ungariæ Palatinum creavit, æmulatione, ut videbatur, Ferdinandi, in cujus aula Bathorius vetere ejus summi magistratus dignitate conspicuus, in pretio & honore habebatur.

Comitia a Joan. Vaivoda indicta.

Ad quæ pauci ex proceribus conveniunt.

In iisdem Banffium Palatinum renuntiat.

Postea ad alias artes conversus, eos, qui in partibus Ferdinandi persistebant, & vel toga ac pace, vel bello ac armis, & præclaris facinoribus insignes censebantur, quos vi & armis non poterat, ingentibus promissis & largitione, arcium & oppidorum donationibus ad se pertrahere contendebat: ita ut multi privatis commodis illecti, patria ac repub. neglecta, modo his, modo illis partibus, haud sine fæda fluxæ fidei nota, nulloque pudore adhærescere non erubescerent. Orta demum crudelissima diffidia, intestinæ seditiones, rapinæ, sacrilegia, mutuæ cædes, transfugia, scelerum impunitates, ceteraque civilibus bellis oriri sueta malorum genera, regnum antea florens, & rerum omnium abundans pessum dedere, illudque gliscentibus per summam discordiam factionibus dilabi cœpit, ut jam penitus corruerit. 1530.

Interea Joannes Valentino Turco iratus, quod relictis necessario tempore partibus suis, ad Ferdinandum transfugisset, nec ab aliis injuriis quotidie inferendis abstineret, arma & bellum inferre decrevit. Itaque Thomæ Nadasdio & Joanni Saraceno in mandatis dedit, ut copiis regionum seu provinciarum, ac peculiaribus suis equitibus primo quoque tempore congregatis, ac Francisco Capolnajo, viro militari, ac forti alæ equitum ductore sibi adjuncto, Valentinum insidiis circumvenire, & capere, aut si id non succederet, quocunque in loco reperiretur, obsidione premere, ac admotis tormentis expugnare conarentur. Eisdem addidit Turcarum quoque equitum & peditum certam partem, ex eis, quos Solimanus Budæ reliquerat, duce Cassono trierarcho, viro militiæ peritissimo, de quo antea diximus: ita ut omnes copiæ ad X. circiter millia armatorum constituere existimarentur. Qui quum Valentinum

num

1530. num in arce sua Sigethana agitare cognovissent, eo cum exercitu contenderunt, ac tormenta cum pulvere sulphureo & pilis necessariis ex urbe atque arce Quinqueecclesiensi advehenda curarunt.

Vaivodanæ copiæ Valentinum Turcum Sigethi obsident.

Non latuere Valentinum hostium consilia: quibus certius exploratis, milites suos, quos continue magno numero ex præda alebat, ad præsidia convocaverat, omnis generis commeatum, ac alia tolerandæ obsidioni, magna cura & diligentia curaverat. Cum sub arcem pervenissent, eamque ab occidente, ubi silva Haserdia, tota ex tiliis constans sita est, tormentis verberare cœpissent, difficiliorem, quam putarent, oppugnationem reperere: fossæ namque ejus undique latæ ac aquis profundis, ac cœno & carectis impeditæ, militibus mœnia subire prohibebant, etiamsi ea tormentis dejicerentur, & Valentinus magna vi eam defensurus credebatur. Atque is contemtis hostibus, facta cum suis eruptione, prospere conflixit, compluresque ex hostibus, Turcis permixtos interfecit; Emericum vero, cognomento Magnum, cum XXV. circiter equitibus vivum cœpit, qui certo equitum numero præerat, eumque acerbissimis prius convitiis proscissum e vestigio interfici jussit, caputque ejus conto affixum e muro hostibus spectandum exposuit, ac cæteris captivis absque pretio dimissis, Nadasdio & Saraceno nuntiavit, se non aliam ob caussam hoc crudelioris exempli facinus patrasse, quam quod Emericum ante biduum Turcis Cassoni equitibus, egregiæ indolis puerum Christianum, iniqua atque impia permutatione, pro quodam equo tradidisse comperisset, divino quoque judicio illum haud obscure plectente, postquam eidem equo insidens, non feram ultricis fortunæ vindictam expertus esset. Duces in hunc modum a Valentino irritati, consiliis collatis, oppidum atque arcem pluribus locis circumvallare, ac majoribus colubrinis quassare, neque nisi Valentino ad deditionis conditiones compulso, illinc discedere decreverunt, quandoquidem mœnia ex vallo & vimineis cratibus, materiaque fere constabant, unica turri lateritia, quæ erat in medio arcis, excepta: quam Valentinus mediocri machina versatili muniverat, hostibusque magna sæpe incommoda atque detrimenta inferebat.

Expeditio Rogendorffii prima Budensis.

Dum Joannis copiæ sub Sigeto irritis conatibus tempus terunt, Ferdinandus magno ex Ungaria & Bohemia contracto exercitu, & haud contemnendis a Carolo Imperatore Augusto, fratre, Germaniæque Principibus acceptis auxiliis, Budam obsidione cingendam, Joannemque Turcicis auxiliis confisum, iterum Regno exturbandum suscepit. Itaque Wilhelmum Rogendorffium, Italicis ad Veronam & Brixiam bellis, ac deinde recens toleratæ Viennensis obsidionis nomine, clarissimum expeditioni, belloque præfecit: isque justæ tormentorum, ac commeatus aliarumque rerum necessariarum apparatu navibus imposito, eoque secundo Danubio deducto exercitum promovit:

Vardanus Archiepisc. Strigoniensis se Ferdinando iterum submittit.

cumque Strigonium pervenisset, Paulus Archiepiscopus, anno superiori a Solimano ad Joannem perductus, eique commendatus, quum se Turcicæ societatis vincula ex professo abhorrere affirmaret, ad Ferdinandum iterum rediit, ejusque copias, consilio, opibusque, & commeatu juvandas existimavit.

Nec multo post Rogendorffius, Strigonio facile recepto, Vissegradum obsedit, ac autumnales dies sereniores, quæ in varias & graves tempestates subita conversione degenerare plerumque solent, in illius ac Vaciæ obsidione consumsit, ne quid a tergo hostile relinqueretur: & tandem calendis Novembribus Budam delatus est. 1530.

Buda frustra a Rogendorffio obsessa.

Quæ potissimum mora ei multa incommoda attulit, totamque expeditionem maximis difficultatibus involvit; Joanni vero, & Budensibus, Grittoque, qui rebus omnibus imparati erant, haud dubiam salutem peperit, ac spatium & commoditatem introducendorum militum & commeatuum præbuit: nisi enim ea mora intercessisset, ipsi, quibus de Ferdinandi consiliis & conatibus nihil certi atque explorati constabat, facili negotio opprimi potuissent. Aderant cum Rege & Gritto Proceres aliquot, Emericus Cibacus, Stephanus Verbecius, Simon Athimensis, atque alii nonnulli, quorum opera & diligentia, ea quæ ad defensionem pertinerent, summa celeritate curata, atque in urbem invecta fuere: aggeres introrsus ad mœniorum firmitatem erecti, tormenta idoneis in locis collocata, divisæ militibus stationes, iisque duces, quibus parerent, assignati. Numillo trierarchus cum sua phalange Turcica, & navalibus sociis, a Solimano isthuc impositis, ac juventute Pesthana, arma capere jussa, in urbem introducti: ita ut summa ad octo fere millia præsidiariorum accedere existimaretur. Sed annona, & quæ ad victum spectant, brevitate temporis nequaquam concedente, tanta copia importari nequivit, ut subducta hominum atque alimentorum ratione, vel ad dimidii mensis necessitates vix suffectura videretur: quod quidem perferendæ famis imminens periculum Grittum & alios nimium anxios & solicitos reddebat. At Rogendorffius tripartito urbem oppugnare adortus, tribus in locis aggeres, in quibus majora tormenta collocarentur, fieri jussit: quorum unus ab ea parte, qua ex urbe ad Logodium pagum itur; alter haud procul a mœnibus, ubi introrsus Orsagorum Procerum domus habebatur, institutus est; tertius vero ad Septentrionalem urbis partem, in qua Blasii Rascaii ædes constructæ erant; ex quibus mœnia continuis tormentorum ictibus sine intermissione concutiebantur.

Vaivoda Nadasdium cum suis a Sigethana obsidione revocat.

Joannes Rex tanto discrimine circumventus, quamquam præsenti animo, quantum poterat suis animandis, ac ut incommoda obsidionis brevi duraturæ æquo animo perferrent, erigendis minime deerat, tamen de sua urbisque salute solicitus, ad Nadasdium & Saracenum, aliosque, qui Sigetanam obsidionem nondum intermiserant, literas dat singillatim manu sua brevissime scriptas, quarum hæc erat sententia: Budam a Germanis obsidione cinctam esse scitote: & quamquam civitas adhuc in nostra ,, est potestate; tamen si fideles estis, nosque sal- ,, vos esse vultis, postpositis omnibus rebus, huc ,, adcurrite, aut potius advolate." Has literas per expeditos, fidosque homines ad Stanislaum Præpositum Albensem mittit, ut Sigetum versus ad castra mittendas curet: isque per dispositos equos, celerrimo cursu Tolnam mittit; atque illinc aliis equis permutatis eadem celeritate in castra perferuntur. Nadasdius, Saracenus, & Cassonus Turca, relicta confestim Sigeti obsidione, non sine summa Valentini lætitia, Albam veniunt. Sed Capolnajus jam pridem ab adversarum partium studio-

1530. diosis seductus, eodem itinere cum sua equitum ala ad Rogendorffium, atque ad stipendia Ferdinandi Regis descivit. Et quum illi ex Albano Budam cum suis ingredi vellent, eaque de re Rogendorffius certior redditus esset, missis in omnia itinera equitibus, tam Ungaris, quam Germanis, collocatisque per varia loca insidiis, eos ingressu prohibuit. Quo ab speculatoribus, quos præmiserant, cognito, Albam rursus redierunt. Ubi quum quidam obscuræ sortis auriga, Blasius Budanus se itineris ducem obtulisset, primo Nadasdium cum suis equitibus, locorum & viarum notitia fretus, in urbem feliciter introduxit. Nec minore usi fortunæ benignitate Saracenus & Caffonus Turca triduo post, eodem Blasio duce, vitatis ubique insidiis, cum incredibili obsessorum lætitia incolumes Budam intraverunt.

Nadasdius & Saracenus Budæ subsidio veniunt.

Nec multo post Nadasdius & Saracenus impetrata a Rege & Gritto facultate, cum equitibus, quamquam paucis, & peditum selectiore manu in castra hostium excurrerunt; ut si quos ex eis interceptos in urbem ducere possent, ab iis de hostium consiliis certiora cognoscerent. Quod quum animadversum in castris esset, Ungari levioris armaturæ equites, duce Balthasare Banffio Thallociano, viro impigro, & militari, summa celeritate exierunt, pugnamque cum eis acerrimam contraxerunt. In qua Banffius Nadasdium obequitantem, & suos magna voce cohortantem, ad perfringendas inadversis pectoribus hastas, provocavit: nec ulla a Nadasdio facta mora concursum est, ac uterque suam in alterius scuto hastam perfregit. Sed quum magna vis equitum Germanorum, qui brevioribus sclopetis ab ephippio pendentibus utuntur, interea adcurrisset, cadentibus ex utraque parte compluribus, illi in urbem, nostri in castra redierunt.

Oppugnabatur interea urbs tribus ex partibus magna vi tormentorum; & jam a parte Logodiani itineris mœnia ad ducentorum passuum intervallum ita erant dejecta, ut magistri tormentorum, ac ipse Rogendorffius haud irrito conatu irrumpi posse existimarent. Et quamquam ob continuas pluvias, ac tempestates, ventorum ac nivium procellis intermistas, magno cœno viæ impedirentur, atque ascensuris in collem, cui urbs adjacet, mollis & lubrica tellus vestigiis firmiter figendis obstaret; nihilo tamen minus tribunis militum impetravit, ut in diem sequentem, cum dimidia parte militum, murum, qua erat patefactus, duobus in locis aggredi, ac summa vi oppugnare contenderent. Grittus ac Turcæ ab una parte mœnia diruta defendenda susceperant: alteram autem partem ex adverso ædium Orsagianarum, Cibacus, Saracenus, & reliqui Ungari tutabantur. Erant etiam in foro Divi Georgii dispositæ subsidiariæ armatorum acies, quæ defensoribus forte laborantibus ad ferenda auxilia statim adcurrerent. Aggressi magno impetu muros Germani fortissime dimicarunt: ita ut duabus amplius horis, æquo Marte certaretur, & plurimi utrinque caderent & vulnerarentur. Ad extremum fortuna Germanis adversa, virtuti & conatibus eorum tanta malignitate illusit, ut repulsi ac rejecti, non sine cæde & clade in castra compellerentur, ac complures ex seipsis milites ac centuriones & signiferos desiderarent.

Germani strenue oppugnando urbem aggressi non sine cæde repulsi sunt.

Rogendorffius eo conatu frustratus, inclusos lenta obsidione fatigare decrevit, quum sciret eos præter cætera incommoda, usque adeo alimentorum omnium inopia laborare, ut jam multi fame tabescere atque perire dicerentur. Jam qui erant superstites, aliis deficientibus eduliis, equorum carnibus vesci cogebantur. Sed etiam equi, consumtis omnibus pabulis, strigosi & macie enecti per urbis plateas titubanti gradu hinc inde errantes, passim moriebantur, præter paucos potiores, ac nobilioris sobolis, quibus pugillus alimenti nonnunquam dari solebat, ne interirent. Stanislaus tamen Præpositus Albensis, ad levandam Regis inediam, certa obsonia, utpote Phasianas aves, turdos, perdices, castanias, pisces sale maceratos, panes albos recens e clibano extractos, atque alia famis subsidia, quantum uno aut altero equo clitellario inferri poterat, per idoneos homines, ac Joannem Zermegum, qui postea hæc omnia posterorum memoriæ tradidit, opportune subministrabat. 1530.

Penuria alimentorum Budæ.

Igitur extremis hujusmodi angustiis compulsi Joannes & Grittus, per nuntios & literas partim secundo Danubio, qui frequentioribus pluviis excreverat, partim per continentem summa celeritate missis, Mehemetem Jahioglem, Samandriæ ac Nandoralbæ præfectum, ut ad liberandos obsessos, & ad extremam rerum inopiam redactos, venire quamprimum maturaret, orare atque obtestari non desinebat: & Grittus literis Turcica lingua, ac Arabicis characteribus conscriptis, quarum apprime gnarus erat, vota & preces addebat, eumque, ut mandatorum Solimani memor esse vellet, hortabatur, cui procul dubio meritas pœnas esset persoluturus, si Regem illius beneficiarium, tantis rerum difficultatibus laborantem deseruisset. Dant etiam literas ad Joannem Banffium, paulo ante Palatini dignitate ornatum, ut collectis ad signa nobilibus, ac conductis stipendio peditibus, opem obsessis & extreme laborantibus ferre maturaret; qui præmissis nuntiis se in itinere esse, & ad succurrendum venire significaverat.

His in hunc modum gestis, Mehemetes omnibus fere ex Thracia & Bosna præsidiis deductis, ac a magistro equitum Europæorum Ibraimo acceptis copiis, iisque campestribus columbrinis munitis, adversus Germanos iturus, decimis castris haud procul ab urbe consedit, obsessosque de adventu suo certiores reddidit. Quo cognito Rex & Grittus decreverunt, ut quamprimum Mehemetes cum exercitu propius advenisset, urbe excurrerent, atque simul cum Turcis Germanorum castra adorirentur: quod ob continuas frigidioresque pluvias, profundo in castris oborto cœno, hominibus pariter & equis contabescentibus, robora & vires defecisse viderentur. Quorum omnium incommodorum cum Rogendorffius probe gnarus esset, & instantem hiemem, & longe infestiores præteritis aeris injurias pertimesceret; Mehemetis quoque & Turcarum vires, uti integras, minime expectandas censeret; solvere obsidionem, ac in Austriam reducere exercitum instituit. Quod quidem tanta celeritate perfecit, ut vix tormentis in naves reponendis spatium superesset; ac multa castrensis supellex, & plurimi milites morbis, aut vulneribus debilitati, hostibus crudeliter mactandi in tentoriis relinquerentur.

Mehemet Belgradi Præfectus Budensibus suppetias fert.

Rogendorffius obsidionem solvit.

Discedentibus Rogendorffio ac Germanis, quam-

1530. quamquam Joannes & Grittus effuse lætarentur, abeuntes tamen persequi, & a tergo lacessere, fatigatosque & ægros trucidare, uti maxime optabant, nequaquam potuere; quod equi fame enectis, ac defensoribus longa inedia debilitatis, se eum laborem frustra suscepturos intelligerent. Igitur nostri, viam quam tenuerant, euntes, Strigonium pacato itinere rediere: & Rogendorffius singula incedentium agmina expeditis equitum turmis, qui terga tuerentur, muniverat. Altera die, quæ sequuta fuit, Mehemetes haud contemnendis copiis supervenit, & simul hostes discessisse cognovit: ipseque ac Rex, & Grittus mutuo sibi congratulati, quid ulterius consilii capiendum videretur, accurate disseruerunt. Et quoniam jam autumnus præcipitaverat, atque hiems pluviosa indies magis magisque ingruebat, Joannes illi gratias egit, quod in ferenda ope, spei & expectationi suæ mature satisfecisset, eumque muneribus excoluit; ac suadere conatus est, ut concessa exercitui aliquot dierum quiete, lento gradu retrocederet, & cum opus foret ejus ope iterum reverteretur.

Mehemet cum Turcis vastando & depopulando omnia gravissimam cladem infert Hungaris.

Sed Mehemetes Ufresso Bosnensi, ac Amurate Hercegovinæ præfectis (sic Turcæ ulteriorem Bosnam ad mare vergentem vocant) auctoribus, ne frustra venisse viderentur, ad leniendos pro susceptis longioris itineris laboribus militum animos, magnam & crudelem excursionem depopulandis Ferdinandi regis ditionibus faciendam constituit. Itaque relictis impedimentis, ac peditatu, qui sequi non poterat, in agro Pesthano expectare jusso, cum reliquo exercitu ad sinistrum Danubii latus, versus Strigonium contendit, ac summa adhibita celeritate, priusquam ab incautis, nec tale quid expectantibus populis animadverti posset, inter Vagum & Nitriam fluvios, obvia quæque urere, populari, ac vastare cœpit, magna hominum multitudine partim cæsa, partim in servitutem redacta. Transgressus deinde populando & urendo Nitriam, loca ea, quæ circa Gimessum, ac Levam, & Sanctum Benedictum, quod ad Gramum flumen situm est, populosa ac plena omnis generis commeatuum erant, pari detrimento affecit, terrore & formidine etiam civitatibus, quæ montanæ vocantur, non levi illato. Verebelum, Cifarium, Marotum, Comiatum, abductis incolis omnibus succendit. Conversus demum in alteram partem usque ad Sentavlam, & Galgotium ac Thermas Pesthenienses, eam omnem penes Vagi ripam regionem, oppidis, pagis, ac incolarum frequentia refertissimam, rerumque omnium abundantissimam, incendiis, cædibus, rapinis longe lateque devastavit. Amuratem vero cum suis Hercegovinianis Baimotium versus excurrere jussit, locum itidem thermis, ac ortu Nitriæ fluminis clarum & nobilem, qui cum oppidum, fugientibus in arcem incolis, vacuum reperisset, illud succendit: ac cognito, majoris minorisque pecoris magnam copiam ad vicinos montes, metu hostium actam esse, ea monstrantibus indigenis, qui inter captivos erant, quæsita atque reperta abegere. Eo autem miserabilior clades atque atrocior fuit, quod ea circa Natales CHRISTI DOMINI & DEI nostri ferias contigisset; quibus passim incolæ genialibus jocis atque conviviis vacare consueverunt: quæ in luctum & lachrimas insperato conversa magis gravabant.

Postremo Turcæ amplius XV. dies passim impune vagati, ac in obvia crudelissime grassati, supra ingentes abacti pecoris greges, abductis circiter decem millibus captivorum, Pesthum ad socios, quos ibi reliquerant, non onusti tantum, sed expleti ditatique præda reverterunt. Quos quum Joannes, tantam innoxiorum hominum utriusque sexus multitudinem in diram servitutem trahentes eminus e fenestra arcis conspexisset, fertur lachrymas non continuisse: ac ad familiares suspirans ac mæstus dixisse: non se ejus cladis & calamitatis, sed Ferdinandum ac Germanos causam esse: sic culpæ suæ calvam, aut potius falsam prætexens excusationem. Hæc est provinciæ seu regionis, quæ intra Vagum & Nitriam sita est, ac ditio Mathiussi veteri nomine vocatur, gravis ac memorabilis clades ac vastitas; quam incolæ Mehemetis depopulationem, hac quoque ætate vocant, non sine multo mærore animi, ejus memoriam prosequentes. Exinde Mehemetes præda ac spoliis onustus Nandoralbam incolumem reduxit exercitum, ibique distributis ac divenditis captivis, & præda omni, copias ad sua loca in hiberna dimisit. 1530.

Decem millia hominum in servitutem abducta.

Quibus visis Vaivoda illachrymasse fertur.

Sub tempus hujus infaustæ expeditionis exeunte anno, qui fuit tricesimus post mille quingentos a partu virginis, Maria regina, Ludovici regis vidua, quæ hactenus Lintii agitaverat, a Cæsare fratre in Belgium vocata est, ut Belgium & Burgundiam, ac provincias inferioris Germaniæ, fratris nomine gubernaret. Quam Ferdinandus Lintio profectus, usque ad Rhenum fluvium comitatus est; illaque curam provinciarum, sic jubente Cæsare, susceptam, per viginti octo annos, inter varios bellorum civilium & Gallicorum tumultus, prudenter ac virili plane animo administravit: ac postremo Cæsare imperio cedente, simul cum eo in Hispaniam profecta, curis omnibus & negotiis abdicatis, inter sacratarum DEO virginum claustra & cœtus, eodem cum fratre Cæsareano vitam pie feliciterque finivit.

Maria Ludovici Regis Vidua in Belgium proficiscitur.

Sequentis anni, Mensisque Januarii primis diebus, dimissa in Belgium sorore, Ferdinandus Coloniam Agrippinam venit, ibique Cæsare ita volente, in summo templo, suffragiis Electorum Principum, Rex Romanorum creatus, ac septimo post die, de more, Aquisgrani, rite coronatus est. Solent autem declarari, quamquam minus frequentibus exemplis, Romanorum reges, ut Cæsaris absentis vices gerant, ac ei decedenti succedant. Non defuere, qui hanc electionem improbare, irritamque reddere conarentur: atque imprimis Fridericus Saxoniæ Princeps, unus eorum, qui Cæsaris eligendi gravissimo munere funguntur, cæterique principes Lutheranæ sectæ addicti; (qui eo tempore Protestantes vocabantur, ob frequentes quas in comitiis, & ubique facere solebant, protestationes) quod eam vitio factam dicerent; sed quia Cæsar amplissima in Hispaniis, & Italia, ac Belgio, aliisque longe dissitis partibus, regna ac ditiones habebat, quibus tuendis ac defendendis prospiciendum esset, neque semper in Germania præsens esse posset, in sententia perstitit, consultumque ac necessarium putavit, ut Ferdinandum imperii consortem, ac successorem haberet: qui velut summæ virtutis ac fortitudinis princeps, se absente, rebus præesset. Itaque rata fuit inauguratio simul & coronatio Ferdinandi, eaque dignitate in comitiis Ratisbonæ 1531.

Ferdinandus Rex Romanorum creatus.

functus

1531. functus cum Cæsare interfuit, Spira Nemetum eo a Cæsare translatis, ut propius Viennam, cum res posceret adventaret.

Comitia Ratisbonensis.

Jam enim certissimis nuntiis intellexerat, Solimanum novam iterum atque ingentem expeditionem in Pannoniam facturum, jussisseque, ut exercitus ex omni Europa Belgradum conveniat, Asiaticos cum prætorianis secum ducturum, classem plurimarum biremium prætoriarum, ac saicarum quas vocant, onerariarumque navium, quibus tormenta ac reliquus belli apparatus adverso Danubio vehantur, in promtu habere, & brevi, ut fama ferebatur, in Germaniæ fines irrupturum, ut aut Viennam, a qua biennio antea, non sine ignominia rejectus erat, majore vi repetat, aut alium locum in Austriæ finibus oppugnet. Quæ gravissimi momenti res, disputationibus Comitiorum de Religione, maxima contentione agitatis, & quæ in longum temporis spatium protrahi videbantur, eum finem attulere, ut Cæsare ægre permittente, decretum fieret, ad publicam Germaniæ pacem in præsens stabiliendam, ne cuipiam molestia aut injuria, Religionis ergo inferretur, donec controversiis ejus recens excitatis, in Generali Concilio, quod brevi a Summo Pontifice celebrandum sperabat, debitus finis imponeretur. Quod quidem decretum ne fieret, procul dubio Cæsar erat intercessurus, nisi periculosissimum bellum Germaniæ cervicibus imminere videret, eique armis opportune occurrendum arbitraretur, controversiis in aliud tempus dilatis. Hac intellecta dilatione, Protestantes erecti animis, ac magno se metu liberatos existimantes, omne obsequium Carolo Cæsari, ac Ferdinando Regi, ad facienda imperata obtulerunt, ac auxilia contra Turcas Christiani nominis infensissimos hostes propensissime polliciti sunt, quæ primis suffragiis detrectare videbantur.

Comes Nogarolus ac Lambergus legati ad Solimanum missi.

Ante hæc Comitia, Ferdinandus ad Solimanum mittendos censuerat Leonardum Comitem Nogarolum, nobilem Veronensem, ac Josephum Lambergum legatos, cum amplissimis muneribus, ac æquissimis de induciis & fœdere conditionibus. Quibus postquam terrestre iter per Ungariam, aut navigatio secundo flumine Danubio prohiberetur, quod ea loca Joanni subjecta ab hostibus atque rebellibus tenerentur, per Illyrici fines perrexere, ac e Siscia Costanitiam & Crupam, ad Hunam fluvium sitas, ac Dubitiam, ubi Huna Savo miscetur delati, trajecto Savo Belgradum pervenere: indeque profecti inter Nandoralbam atque Samandriam Solimano occurrere. A quo perhumaniter suscepti, quum jussu ejus, Ibraimo mandata exposuissent, ab eo Solimani nomine responsa tulere, ut castra sequerentur; visurum illum, quid de eorum postulatis decernendum foret.

Ut Solimani castra sequantur, eis mandatum.

Fuere complures, qui Solimanum non tam sponte sua, quam Polonorum & Gallorum opera concitatum, hoc bellum suscepisse dicerent in Cæsaris & Ferdinandi odium, quorum amplitudini & felicitati inviderent, eosque periculosis bellorum cladibus involvi & implicari maxime

1532. lætarentur. Haud tamen temere Sigismundum Poloniæ Regem tantæ malignitatis infamia criminandum ducimus; quum nihil, quo certo affirmari possit, de tanto tamque pio Rege hactenus auditum sit. Ferunt tamen Franciscum Regem, quamquam egregium alias Principem, Cæsaris tamen apertum æmulum, non hoc tantum tempore, sed decennio etiam post, aut amplius per Riconem legatum suum, auctorem fuisse Solimano in Pannoniam irrumpendi, ac vastata ea, & captis Strigonio, Quinqueecclesiis, atque Alba regali, validissimis urbibus non illam tantum, sed etiam Rempublicam Christianam gravissime affligendi atque dilacerandi.

Francisci Regis Gallorum instigationi hæc expeditio tribuitur.

Sed quod Solimanus relicto Danubio, ac via militari, per devia & plana hinc inde errando vagatus sit sine ullo operæ pretio; eam veriorem & exploratiorem famam, inter ejus ætatis homines viguisse constat, missamque ad posteros etiamnum vigere, Ibraimum purpuratum, tanta illius gratia florentem, ut circumagere eum, quocunque vellet, facile posset; postquam a repetendæ ac populandæ Astriæ consiliis avertere non potuisset; pro suo tamen erga Rempublicam Christianam & Carolum Cæsarem studio & amore, effecisse, miris artibus, ut neque tanto exercitus ac virium robore, quantum antea ducere erat solitus, neque ea militari disciplina, qua necesse erat, destinatum animo bellum gereretur.

At Ibrahimi artibus sperato successu caruit.

Quem dolum ab illo instrui haud ægre potuisse existimari potest, qui ea tempestate toto summæ auctoritatis honore usque ad invidiam pollens, potensque cunctis non solum Aulæ, ac prætorianorum militum ordinibus, maritimoque negotio, classibus, magistris equitum, Janicerorumque tribunis aperte dominaretur; sed etiam omnes ærarii, ac thesauri ac proventuum rationes, ac provinciarum, magistratuumque jura, pacis denique & belli munia, ab ejus unius nutu ac potestate pendere viderentur: Solimano ei non secus, quam haud incerto imperii consorti omnia facile indulgente. Quod quidem arcanum animi sui institutum fertur cum Cæsare Carolo Augusto, per occultos nuntios, & maxime fidos mercatores, quam secretissime communicasse, quo audacius atque confidentius pro Germaniæ, ac totius Christiani nominis salute, & gloria cum barbaris non sine certa spe victoriæ confligere non dubitaret.

Cujus rei non vulgare indicium ex eo apparuisse videtur, quod copias (quarum tametsi maxima erat apud imperitos, & credulos magnitudinis ac multitudinis fama, ea tamen minime constans, neque vera) in diversum divisas, nullis tormentis, nisi paucis, iisque tantum campestribus munivisset, & longis itinerum ambagibus fatigatas, ad ignobilis oppiduli, cujus antea vix nomen erat auditum, irritam, oppugnationem, incommodissimo autumni tempore promovisset, quas ob rerum difficultates Solimanus cum ignominia, nec sine clade retrocedere coactus fuisset. Quid etiam attinebat per nivosas Stiriæ alpes exercitum raptare, & non solum milites, sed ipsum Solimanum, difficili & periculoso altissimorum fluminum Muræ & Dravi transitu, natando in discrimen vitæ conjicere ac deinde per invios, magnisque paludibus impeditos Illyrici atque Posegæ saltus circumducere, nisi eum Christianorum Principum ipsiusque Caroli Cæsaris armis & viribus, si occasione uti potuissent, simul cum fesso & fame enecto exercitu trucidandum aut capiendum objicere voluisset? cur denique non eodem, quo venerat, itinere, ad classem Budæ relictam, breviori viæ compendio, redire tutius putasset, ac secundo Danubio impedimenta devehere, quam ea per silvas & montes, fatiscentibus camelis & jumentis, conculcanda suis, & hostibus diripienda projicere?

1532. Sed publica seculi nostri infelicitate, reique publicæ Christianæ infortunio factum videtur, quod Cæsar copias suas, quas majores aut certe pares hostibus, ex Germanis, Italis, & Hispanis contraxerat, ac Bohemorum, & Pannoniorum auxiliaribus copiis a Ferdinando fratre conductis, ad Viennam conjunxerat, ferociæ & viribus barbarorum opponere, ac patentibus in campis, uno nobiliore prælio, rem ferro decernere non potuerit: Solimano prætextu imminentes hiemis tempestates præcavendi, re autem vera metu fortunam experiri non auso.

Jam Turcica castra Samandriam pervenerant, quum Joannes duplici defectione Pauli Archiepiscopi Strigoniensis permotus, incertum sponte ne, an Solimano jubente, Strigonium obsedit, rem suis viribus longe imparem aggredi non veritus; suisque copiis, quas ex Transylvanis, ac Valachis, & Thracibus conscripserat, tria millia Turcarum, quos Solimanus Vienna revertens apud eum reliquerat, adjunxit, universisque Ludovicum Grittum præfecit; eo consilio, ut si loco potiretur, eo velut obice rejecto, faciliorem Solimano viam ad Austriam invadendam aperiret: sin minus, tali conatu uberiorem ejus gratiam promereri posset, ac fatigatis & imminutis iis, qui obsidebantur, commodior urbis capiendæ facultas ei adventanti præberetur. Præerat arci Thomas Liscanus, genere Hispanus, cum præsidio militum Hispanorum circiter mille, quos Archiepiscopus supra numerum suorum præsidiariorum, quibus Bartholomæum Croatum præfecerat, ita jubente Ferdinando Rege, ac necessitate poscente in arcem receperat; ipseque tutiorem in locum Posonium erat profectus.

Vaivoda Strigonium obsidione premit.

Liscanus Hispanus illi præerat.

Strigonium in ripa Danubii edito in monte situm, difficilem habet oppugnationem, tum quod firmis mœnibus & propugnaculis cinctum est; tum quod quadripartito defendi a propugnatoribus posse videtur. Habet enim præter arcem, & satis amplam urbem, alium e regione arcis montem, qui a delubro, quod isthic erat, Sancti Thomæ appellatur; præter ea in ima montis, cui arx imposita est, radice, Aquariam, quam vocant, turrim, cum oppido egregie munito, quod Danubius præterfluit; sic ut quælibet ex his munitionibus, una ex alia commode defendi posse videatur.

Strigonii situs.

Igitur Grittus arcem atque urbem muralibus tormentis quassare cœpit, ac terrestribus pariter & navalibus copiis undique circumvallavit. Sed Hispani egregia virtute ac fortitudine mœnia defendere, ac mira cum Ungaris consensione rem gerere, Grittianos procul muris arcere, nihil denique hostibus repellendis negligere. Tum Grittus ad fodiendos cuniculos, ac subruendos muros conversus, nihil operæ fecit; quandoquidem Hispani multo labore aliis effectis cuniculis occurrebant, ac nonnunquam in Grittianos egerendæ humo intentos, summa agilitate & promtitudine erumpebant, eosque trucidabant; sicuti tunc accidit, quando Martinus Liscanus, cognomento Musica, Præfecti Thomæ germanus frater, qui postea interfecto Thoma præfecturam obtinuit, cum valida Hispanorum cohorte, in opus facientes interdiu erupit, interfectisque quamplurimis, inter quos non pauci Turcæ ex classiariis Numilli, ac Gritti militibus erant, ac perfractis dissipatisque instrumentis, antequam Grittus, qui cum equitibus suis adcurrebat, subsidio venisset, incolumis in arcem reversus est. Paucis etjam interjectis diebus Bartholomæus Croatus, Ungaros Hispanis admixtos ducens, summoque diluculo ex arce egressus, in Turcas, qui ex classe defensionem fecerant, ac suas stationes ad Danubii ripam in longum porrectas habebant, magno impetu irruit, multisque ex eorum numero partim obtruncatis, partim captis, eos in naves fugere compulerat, tanta præstandæ operæ cupiditate, ut quum Transylvani equites tumultuario procursu Turcis laborantibus opem laturi advenissent, a nostris sclopetorum usum egregie exercentibus funderentur, ac Bartholomæus reportata de utroque hoste victoria, summa cum laude, nec ullo accepto detrimento ad suos reverteretur. 1532.

Grittus cum Turcis acriter arcem ac urbem oppugnat.

Quibus rebus fiebat, ut Grittus expectatione sua capiendæ urbis dejiceretur, in eoque uno spem collocaret, quod Hispanos ad alimentorum penuriam adigi, & fame ad deditionem compelli posse existimaret. Nam paulo ante ex transfugis & exploratoribus, qui ex castris in urbem, atque ex urbe in castra clam commeabant, intellexerat, obsessos inopia rerum ad victum necessariarum premi, ac Petrum Parvum Quinqueecclesiensem, noctu emissum, Posonium indeque Viennam ad Joannem Cocianum, qui urbis Viennæ, & omnium copiarum Ferdinandi præfecturam obtinebat, ad petenda subsidia, secundoque flumine demittenda profectum esse.

Quæ dum certis navigiis, una cum commeatu devehuntur, eisque præsidii & custodiæ causa aliquot Nasadæ militibus plenæ attribuuntur, Grittus re per exploratores intellecta, classem suam Turcicam, ducibus Cassono & Numillo trierachis, admixtis etiam Ungaris classiariis adverso flumine eis occurrere jubet: quumque inter Comaromium & castra, paulo infra Labatlanum pagum, & Villanovam duæ classes in mutuum conspectum incidissent, quamquam erant ex trierachis & magistris navium, qui pugnam differendam, & Comaromium retrocedendum, pluresque ibi saicas, & majorem navalium sociorum, ac militum numerum accipiendum consulerent; neutra tamen prælium detrectante, magna vi actis remigiis concurrerunt: ac tametsi multi ex nostris Grittianorum sagittis transfixi, & sclopetis vulnerati occumberent; tamen quod nostrorum oculi exorientis solis radiis & splendore haud leviter perstringerentur, & Grittianos ex adverso nebula, quæ diluculo forte crassior e flumine exhalaverat, quorsum dirigendæ proræ essent, vix discernere permitteret, satis longo tempore certamen protractum fuit. Ad extremum Grittiani superiores, nostros in fugam conjecere, ac duces eorum Corporano, Germanicæ stirpis, cum tredecim Nasadis, adverso flumine ægre profugiente, cæteræ aut demersæ, aut evadentibus in proximum ripæ continentem, nautis ac militibus, in hostium potestatem devenere. Eo prælio prospere confecto, Grittius Hispanorum constantiam domari tanto successu posse arbitratus, opinione & spe sua frustratus, eos obstinatiores reperit; neque enim adeo edulia erant consumta, ut parcis & frugi hominibus, quales ipsi erant, per aliquot dies suffectura non viderentur. Itaque quum nihil cuniculis profecisset, & duo prægrandia tormenta, dissiliente ob fervorem metallo amisisset, ad lentæ obsidionis & oppugnationis consilia, & moras descendit.

Classis nostra commeatum devehens a Turcica vincitur.

Inte-

1532. *Solimani in campos Mohacianos adventus.* Interea Solimanus in campos Mohacianos, victoria sua de Ungaris, & Ludovico eorum Rege parta adeo sibi gratos pervenit: in quibus dum per aliquot dies moratur, Petrus Perenius, fortis & fortunæ suæ ignarus, ac nimiam in barbaro & perfido hoste spem collocans, ad eum venit. Is ante discessum Solimani e Byzantio, media fere hyeme miserat ad eum cum amplissimis muneribus Emericum cognomento Bicam legatum; petebatque se tam a Ferdinandi, quam Joannis clientela eximi, ac in peculiarem beneficiarium solius Solimani recipi, ita ut sui juris princeps foret, cum pactione ejus, quod sibi imponeretur, annui tributi; idque ne in apertum, nisi re impetrata, prodiret, obnixe contendebat. *Perenius, dum in peculiarem Solimani beneficiarium recipi contendit,* Sed quum ea Joannes, significante clam Ibraimo, didicisset, opera & studio Gritti, quem apud illum maxima pollere auctoritate & gratia non ignorabat, ac largitione, qua apud Turcas natura avaros & inexplebiles, omnia obtinentur, effecit, ut Perenio iis omnibus, quæ petebat, rejectis, insidiæ pararentur, duplicis transfugii notam ac proditionis infamiam ei objectando.

Posteaquam ex arce sua Valponia, haud procul Mohacio dissita, in castra cum sexcentis equitibus, eleganti & militari apparatu instructissimis venit, Chausii, quorum inter alia multa id quoque muneris & officii est, locum tendendis tabernaculis dedere. *Nefarie a Turcis proditus capitur.* Sequenti die cum ad Ibraimum ire jussus, inter circumstantes longo ordine Janiceros, armis atque sclopetis instructos incederet, priusquam ad illius tabernacula itum esset, injectis manibus equo deturbatur, & capitur: ac inter Ibraimi ipsius, & Ferhatis Janicerorum tribuni tentoria, certis manipulariis prætorianorum peditum custodiendus traditur. Milites quoque qui eum sequuti erant, armis & vestimentis, pretiosioreque corporis cultu spoliari, vincirique, & resistentes obtruncari cœpere; postquam attoniti, & nec opinantes tum primum quid quantumque immanium barbarorum fidei ac promissis credendum foret, extremo suo periculo experirentur. *Suis qua cæsis, qua spoliatis* Inter cæteros Nicolaus Pecrius nobili ortus familia, ac Stephanus Delius, veterani equites, mutuo sese cohortati, ne veluti fœminæ ignaviter, inultique perirent, magno ausu strictis gladiis irruentes in se Janiceros trucidavere: diuque cum aliis pugnantes, a multitudine victi atque interfecti fuere. Reliqui etiam eandem adversæ fortunæ, ac diræ necis aut captivitatis sortem subierunt; & Paulus Isthuanfius auro se redemit.

Nam tametsi Solimanus Perenianos milites, salvis eorum equis, armis, rebusque omnibus quamprimum dimittendos edicto publicasset, in speciem scil. servatæ, quam eis dederat, fidei: eos tamen Turcæ omnibus bonis indignissime spoliatos aut diram servitutem pati, aut multo auro vitam & incolumitatem suam redimere, fide plusquam Punica, coegere. Ipse remotis arbitris, ac sublatis scribendi ad amicos, aut cum eis colloquendi, solatiis, mœstus ac pavidus, ac Turcicæ societatis pœnitens, quod se salutemque suam infido, mobili ac fluxæ fidei tyranno temere commisisset, sero deplorabat. At Solimanus, cui illinc recedendum, & castra ulterius promovenda erant, post aliquot dierum moram cum Ibraimo colloquutus, Perenium cum aliquot e suis, qui adhuc supererant, sub custodia ad Joannem mittit, ut de eo, quicquid fieri vellet, se tamen præmonito, statueret. *Vaivodæ custodiæ traditur,* Eum namque ob frequentes defectiones, & modo harum, modo illarum partium studia Joanni invisum esse non ignorabat. 1532.

Sed ea res Perenio utique in tantis miseriis & calamitate non solum solatio, sed saluti imprimis fuit, & libertatis, de qua desperaverat, recuperandæ spem non modicam attulit; neque ipse opinione sua, quam de Joannis clementia ac ingenii mansuetudine conceptam habebat, frustratus fuit. Concedente namque eo, nec demum improbante Solimano, filium suum septennem, quem ex duobus natu majorem habebat, scitum puerum & ea calamitate indignum, Franciscum nomine, ut se redimeret, ac deinceps Joannis partes sequeretur, pro obside obtulit: quem Solimanus acceptum, a Gritto, ut Byzantium adduceret, commendatum, ad suæ superstitionis vanitatem cogendum, circumcidendumque curavit; nec deinde nunquam amplius a patre visum. *ac filio obside dato se redemit, qui ad Mahumeticam superstitionem adactus, nunquam amplius a patre visus est,* Quæ quidem res utrique haud levem nominis & existimationis notam apud pios homines merito inussit; qui nulla religionis ac pietatis cura tacti, innocentem nobilissimi generis, ac Christiani sanguinis puerum impiis nominis Christiani hostibus ad perpetuam perniciem tradidissent: nec facile discerni queat, an illum quidem ingens frequentioris transfugii odium ad talis vindictæ cupidinem stimulare; hunc vero servitutis ac mortis metus, suspicionis infamis noxæ ac piaculo exemtum reddere, aut excusare possit. Perenius ipse incredibili substantiæ, facultatumque suarum dispendio, ac detrimento affectus, ac acerbe filio mulctatus, postea fidem Joanni datam, ac toties interruptam redintegravit, & usque ad illius obitum, utrumque servavit.

Post hæc Solimanus castra e Mohacio movens, quum ab omnibus haud procul Buda iter facturus, ac Strigonium quod adhuc a Gritto obsidebatur, eoque ex itinere capto, recta Viennam perrecturus crederetur, præter omnium opinionem relicto ad dextrum latus Danubio, ac tota classe ibidem præstolari jussa, ad lævam deflexit, suasu atque subdolis Ibraimi consiliis, ut diximus, eo adactus, quibus potissimum eo tempore regebatur. Quod quum Grittus ad Strigonium certis nuntiis didicisset, & jam antea de urbis expugnatione desperasset, ab ulteriore incepto destitit, & tormentis ac aliis rebus in naves impositis, soluta obsidione ad Joannem reversus est; *Grittus a Strigonii obsidione desistit.* Solimanus vero Albam Regiam, Papam, Sarvarium absque maleficio prætergressus, quod ea loca tunc Joanni parerent, ad Guntium, quod ab Ungaris Cusugum vocatur, obsidione premendum, inopinato exercitum duxit. *Soliman Guntium obsidione cingit.*

Id oppidum est inter Sopronium & Sabariam, sub monte ad amnem Gemmeum situm, qui ex alpibus, quæ ex Austria in Italiam euntibus transeundæ sunt, oritur, ac Aureo & Perennæ amnibus prope Sabariam alveo receptis, ad oppidum Sarvarium Arraboni miscetur: fuitque semper juris Pannonici, nisi quod transactione inter Fridericum Imperatorem, & Matthiam Regem, pro diademate Regio inita, ad Austriam inter quinque alias arces pignori traditum fuit. Præerat Guntio Nicolaus Jurissitius, e Segnia Dalmatiæ maritima Civitate oriundus patritii ordinis, qui multis ante annis Ludovico Rege superstite ad merenda stipendia Ferdi- *Nicol. Jurissitius præter omnium*

1532. *Spem id acerrime defendit.* Ferdinandi se contulerat, navata illi multis in locis forti fidelique opera, ac primum a militibus Nicolizza appellatus, postea id nominis apud omnes obtinuerat. Erant mœnia non solum inepte antiquitus constructa cum quatuor angularibus propugnaculis, rotundi operis, ac turri, quæ portæ imminet, sed etiam nimia vetustate aliquot locis vitium fecerant: ad occidentem vero solem arx quadratæ formæ cum turribus, & fossa circumducta habebatur; nec ea vel natura, vel arte satis munita. Huic inopi atque ignobili urbeculæ Solimanus suas vires, quibus se tot & tantas, ab omnibus quarumcunque nationum hostibus, cum quibus hactenus arma contulisset, victorias & triumphos adeptum superbo ingenio gloriari erat solitus, ac quibus totius orbis terrarum imperium sibi animo destinabat, haud sine admiratione quamplurimorum admoveri jussit.

Tametsi autem Nicolizza sero Turcarum consilia explorasset, utpote qui talem tantumque exercitum, ac tam elati tumidique animi Principem barbarum non ad se, parvo aut nullo facto operæ pretio, oppugnandum; sed aut Viennam iturum, aut ubi Carolum Cæsarem cum maxime ingenti armorum, bellique apparatu adversum se adventantem agitare intellexisset, ad ineundam celeberrimi ac nobilissimi de summa rerum certaminis aleam, suum omne robur conversurum credidisset; prout illum & sermone ad Ferdinandi legatos habito, & literis barbarico fastu exaratis facturum audivisset: tamen pro eo ac debebat, quum illum recta ad se tendere animadverteret; erecto fortique animo propugnacula murosque reficere, repurgare fossas, tormenta idoneis in locis collocare, præsidium militare a Ferdinando Rege postulare. Qui tantæ rerum difficultati, quantum poterat, prospectum cupiens, Longinum Puchamum, qui eo tempore in Salonoco oppido arceque agitabat, cum Germanorum militum centuria ad eum misit. Ipso quoque aliis centum peditibus, sua pecunia conductis præsidium auxerat: sed cætera manus, quæ tuendo oppido inerat, ex ordine civium ac urbanæ plebis constabat, paucis adjunctis e vicinia nobilibus, qui metu hostium e pagis, & infirmioribus castellis eo profugerant: ita ut omnium numerus, qui armis tractandis, & propugnationi idonei essent, octingentos, aut paulo amplius efficere videbatur. Mulierum tamen & puerorum, ac imbecillium turbæ, pro loci conditione satis magna erat copia.

Cum Ibraimus sinuosos aggeres de more fieri, corbes crassiores terra repleri, ac tormenta ad sua loca protrahi jussisset; prius ictibus mœnia concuti cœpta sunt, ac oppugnatio aliquot in locis instituta. Sed ea difficilior erat, & tardior, quod majora tormenta, muris diruendis idonea deerant, ab Ibraimo, ut quidem ferebatur de industria omissa, ac colubrinæ campestres, pilam ovo anserino haud majorem ejaculantes, plus terroris obsessis, quam damni mœnibus inferebant.

Soliman Ferdinandi legatos e castris dimittit cum literis fastus & arrogantia plenis. Quæ dum initio administrantur, Solimanus legatos Ferdinandi, nulla pacis aut fœderis mentione e castris dimisit, vestibus auro intertextis donatos, deditque litteras ad Ferdinandum perferendas, superbis plurimorum regnorum titulis adscriptis refertas, purpureoque involucro tectas, quibus de fœdere cum legatis nihil potuisse tractari significabat; quod eos in procinctu & itinere obvios habuisset; se ideo in Germaniæ fines cum exercitu venisse, ut toties expetitam pugnandi occasionem, collatis utrinque viribus, ad nobilitandos æterna nominis fama Austriæ campos, experiri posset; utque victoriæ eventu, in quamcunque partem inclinante, fortuna ex ejus usu declararet, quales & quæ a victore conditiones dandæ, vicissim a victo accipiendæ viderentur. Porro Ferdinandum recte facturum, si sibi certo in loco occurrat, ac cuinam communis Mars ac domina campi sors faverint, is fortunarum gloriæque plenus ac triumphans domum revertatur.

Dimissis legatis, Ibraimus licet uno eodemque tempore sine intermissione mœnia verberaret, & cuniculis effectis, subjectoque igne subruere contenderet: tamen quum obsessi ruinas, terrenis aggeribus erectis, ac tabulatis, & id genus materia introrsus diligenter obseptas munivissent; (neque enim Nicolizza oppidanorum, aut militum quempiam quiescere, neque ipsis fœminis, quin operi insisterent, parcendum putabat:) postremo murum uno in loco hiantem, tum cuniculis, tum assiduis ictibus patefecit, & ut milites magna vi illum adorirentur, imperavit. *Jurissitius Turcarum impressiones fortiter excipit & refellit.* Quod cum illi impigre aggressi essent, Nicolizza suos, qui in præsidio erant, milites haud cunctanter eis opposuit, certamenque atrox & cruentum exortum est, usq; adeo, ut nutante victoria, cum Janiceri ad summitatem muri pervasuri viderentur, plures ex defensoribus perterriti, fugientesque captum oppidum, cæsos socios, ac debellatum esse spargerent. Quo rumore simul & metu perculsa multitudo fœminarum ac puerorum, imbelliumque senum, qui uno in loco haud procul a prætorio conclusi erant, ingentem ac inconditum clamorem sustulerunt. Eo audito Turcæ, attonitis potius quam pavidis similes, impetum represserunt, recentium militum ad auxilia accurrentium vociferationem esse rati. Quæ mora Nicolizzæ & defensoribus animos auxit: & qui paulo ante mœnia vix tueri posse videbantur, quodam veluti miraculo, resumtis animis viribusque, hostes jam supra ruinam murorum ascendere conatos, magna vi detrudere cœperunt. Et quamvis tribuni ac præfecti eos ad restaurandam pugnam, non verbis solum hortarentur, sed etiam clavarum ictibus, ac verberibus incitarent: frustra tamen omnibus tentatis, & hostibus retrocedentibus, prælium diremtum fuit. *Miraculum, Eques humana specie augustior Turcis visus, illorum impetum retudit.* Ferunt equitem humana specie majorem & augustiorem, splendentibus armis ex arce erumpentem plurimosque in auxilium laborantium oppidanorum milites adducentem visum esse: qui insolitum Turcis pavorem & formidinem injecisset, ut præcipiti e mœnibus fuga retrocesserint: eumque oppidanorum plerisque, æque conspectum, qui Divi Martini tutelare numen, ad ferendum obsessis auxilium opportune apparuisse, suisque animos restituisse interpretabantur: sicuti a plerisque eorum id affirmantibus postea auditum fuit.

Eo irrito conatu Ibraimus vehementer animo perturbatus, ne obsessis quies ulla daretur, in diem sequentem, in eadem mœnia impetum repeti jubet, ac ut milites ad solis exortum parati imperium expectent, edicit. *Turcæ impressionem repetunt.* Igitur appetente aurora, concinentibus tubis, & tympanis crepitantibus, milites prætoriani, cæterique, non eadem, qua alias animorum alacritate, veluti

1532. uti fortunam minus secundam præsagientes, inire pugnam diluculo cœpere. Et nostri hesternæ victoriæ divinitus partæ memores, in irrumpentes, colubrinis & sclopetis rem gerere, ac hostes magno detrimento afficere; ita ut interfectorum cadaveribus fossæ implerentur. Itaque eadem nostrorum virtute & audacia viribusque hostes repulsi & rejecti iterum se in castra recepere, frementе atque frendente Ibraimo, ac ignaviam prætorianis & aliis militibus cum summa verborum acerbitate exprobrante: sed qui, se cum diis atque hominibus pro oppido pugnantibus bellum gerere, aut iis invitis vincere non posse, responderent.

Sed nostrorum virtute repressi receptui canunt.

Igitur postquam vim nequaquam procedere sensit, ad astum & artes conversus, Nicolizzam per idoneos homines, ad se in castra evocat, oblata ei incolumitatis ac liberi reditus fide. Is Turcarum inconstantis fidei haud ignarus, petitis, datisque obsidibus, & delata, si quid durius sibi accideret, ad Longinum socium oppidi atque arcis cura, ad eum cum paucis egreditur. Eum Ibraimus exquisito honore excepit, ac comiter habitum, de valetudine, deque aliis privatis rebus percunctatus, postremo ut oppidum, quod a numerosissimis & victricibus maximi Imperatoris copiis defendi nequaquam possit, omissa pertinacia, dedere malit, quam extrema omnia expectare, admonuit. Sed is, appositis, quantum poterat, verbis, sese excusavit, quod fidem, quam in arce & oppido in clientela principis sui Ferdinandi servando dedisset, fallere non posset: & proinde etiam si id flagitii in mentem veniret, se tamen Hispanorum metu, quorum octo fere centuriæ in præsidio essent (quamquam nemo ex Hispanis aderat) cohiberi, a quibus in vestigio tanti sceleris crudeliter interficiendus foret; itaque se suppliciter petere, ne notam tanti plenam periculi sibi inustam vellet.

Ibrahimus Jurissitii animum variis artibus, ut dedat oppidum tentat.

Rursus ad alias artes conversus Ibraimus, se nomine Solimani oppidum ei dono dare retulit: ea conditione, ut partem aliquam prætorianorum militum in illud intromittere haud abnuat: ut semel aut iterum nomen Dei unius in mœnibus proclament: eoque in speciem & exemplum sub jugum missi oppidi peracto: & illi revertantur, & paulo post, relicta obsidione, castrisque solutis, omnes cum principe suo, ad Caroli & Ferdinandi castra expugnanda copias promoveant. Jam enim Carolum Cæsarem cum ingenti armorum apparatu Viennam adventare, non sine metu, intellexerat. Sed quum Nicolizzam etiam in ea re concedenda duriorem animadverteret, ipseque & Solimanus multis de causis, ante instantis hiemis procellas & incommoda, domum reverti properaret; tum etiam non parum fama adventantis longe maximi Christianorum exercitus terreretur: & Nicolizza Germanos atque Hispanos implacabili odio in Turcas incitatos id nequaquam permissuros responderet: postremo hoc tantum obtinuit, ut manipulario uni aut alteri ex prætorianorum ordine ingredi liceret, in signum deditæ, ac in fidem & clientelam acceptæ civitatis. Qui ingressi ubi muros conscendissent, ac sublata voce numen cæleste more suo invocassent, vexillum purpureum in medio literis Arabicis albi coloris, acu pictis conspicuum, ibidem reliquerunt, & mox in castra abierunt. Quod quidem vexillum hodie quoque in templo oppidi servatum nos etiam vidimus.

Guntii obsidio cum magna ignominia soluta.

Postero die, qui fuit XXVIII. Septembris, summo mane Solimanus, non expectato reditu copiarum suarum, quas initio obsidionis duce Cassono Michalbegoglia, prædatam miserat, castra movit, non Budam aut Danubium versus, ubi classem cum navalibus sociis, & multo maxima impedimentorum parte reliquerat, ac breviore & longe planiore viæ compendio exercitum ducere poterat; se ad Valeriæ Stiriæque montes, jam tum plerisque in locis glacie nivibusque oppletos directo itinere eoque maximis laboribus, multisque incommodis per varios errores superato & confecto; ut paulo post memorabimus. Cujus quidem ancipitis periculosique consilii auctorem Ibraimum fuisse, constanti fama vulgatum postea fuit, qui Solimanum cum copiis, universoque exercitu, Carolo Imperatori, qui jam cum Ferdinando fratre, ac validissimis Hispanorum militum agminibus, Germaniæque totius, ac Pontificis auxiliis ex Italia Lincium, indeque Viennam appulisse nuntiabatur, objiciendum, ac ad internecionem delendum ultro, ut diximus, circumducere dicebatur. 1532.

Soliman castra movet versus Styriæ montana.

Difficili impeditoque itinere.

De consilio, ut ajunt Ibrahimi.

Habebat Cæsar in castris præter veteranos milites Hispanos, quorum virtute ac opera multas victorias erat consequutus, qui ad octo aut novem & millium bellatorum numerum facile censebantur, ducibus Alphonso Davalo, ac Antonio Leva viris bello spectatissimis; aliam quoq; mille quingentorum peditum Hispanorum manum, qui per complures annos, duce Aloysio Cueva, auspiciis Ferdinandi in Pannonia militaverant: qui omnes prætorianis Solimani peditibus Janiceris facile opponi posse judicabantur; utpote qui illis nec virtute, nec usu ac experientia, armorum sclopetorumque, nec corporum agilitate, nec laborum tolerantia, ulla in parte cedere viderentur. Equitatum levis armaturæ, Gallicis, Neapolitanisque bellis duratum, & exercitatum, Ferdinandus Gonzaga ductabat, & Belgis ac Sequanis utriusque ordinis militibus clari similiter duces præerant. Auxiliis Germaniæ cum summa potestate imperabat Fridericus Palatinus Rheni, quæ ad XL. millia peditum, ac octo equitum cataphractorum constituebant, quos varii duces minoris nominis, sed præclaræ existimationis famæque, ac multis exercitati bellis, ducebant. Itali pecunia Cæsaris conducti ad sexdecim peditum millia erant; quorum pars, magna alacritate militiam obibat, pars post cognitum Turcarum discessum minus dicto obsequioque præfectorum parere videbantur. Pontificiæ copiæ; quas Hippolytus Mediceus legatus, Cardinalis Clementis Nepos conduxerat, præter Italorum valida agmina Ungarorum etiam equitum piscatorum & hastatorum octo millia continebant, sub ducibus Valentino Enningio cognomento Turco, ac Paulo Baquitio, Balthasare Banffio Tollociano, Francisco Niario, & aliis; quibus accedebant voluntarii ex Ungaris, & qui tam stipendiis atque ære Ferdinandi Regis erant conducti, quam qui de bonis, fortunisque ac facultatibus suis certum militum numerum in castra ducere tenebantur. Supra quorum omnium numerum, Bohemorum, Moravorum, ac Silesitarum equitatus miro instructus ordine, ac cohortes, quas Sdislaus Lippa, ac Albertus Prestenscius insignes viri ductabant, addebantur: ita ut præter ingentem tormentorum ac aliarum rerum bello necessariarum

Cæsaris Caroli V. exercitus.

Frid. Palat. auxilia Germaniæ ductabat.

1532. riarum apparatum, multi fide digni auctores, ac imprimis Jovius, qui huic bello cum Hippolyto Cardinale interfuit, Cæsarem, non deductis urbium ac finium præsidiis, nonaginta descriptorum peditum, ac triginta equitum armatorum millia unis ad Viennam castris habuisse, & in aciem producere potuisse constanter affirment. Invicta profecto acies, Carolo, præsertim Cæsare, tanti nominis & auctoritatis fortunæque Principe ductore, ac certissimæ de perfidis hostibus obtinendæ victoriæ omnino par; si mora omnis abesset, & præclara dimicandi, vincendique occasio a Deo immortali oblata, paratis animis capta, nec importuna cunctatione interpellata fuisset. Multis siquidem millibus militum, tam in obsidione interfectis, quam in castris vario vulgatorum morborum genere amissis, ac classe procul relicta, & missis cum Cassono ad populandum amplius XV. millibus equitum, iisque nostrorum virtute concisis & deletis, Solimani copiæ ad exiguum & fere contemnendum numerum redactæ erant, ut vix Christiani exercitus conspectum, quin terga darent, tolerare potuisse censerentur. Quæ etiam causa eum, tanti alias fastus & arrogantiæ barbarum Principem, ad tam præcipitem ignominiosamque fugam ineundam coegisse videtur: quamquam ipse tegendo dedecori alias rationes prætenderet.

Cæsaris copiæ constabant nonaginta millibus peditum, ac triginta millibus equitum.

Cassoni excursio & deprædatio Lincium versus.

Sed nec Cassonus & Acangii, qui sunt prædatorii equites, suo ære, sed quinta prædæ parte Principi attribuenda militantes, quos Lincium versus ad depopulandam, vastandamque Austriam missos retulimus, meliore fato, eventuque rem gessere. Cum enim evastata undique regione, ac cæsis aut captis incolis, concrematisque pagis, ingenti onusti præda ad Solimani castra redire properarent, quæ jam soluta esse, & Turcarum sociorum exercitum, iter fugæ simile, retro unde venerat, suscepisse ignorabant, primum quidem cum Hispanorum quatuor cohortibus, ex iis, quæ sub Aloysio Cueva, nobili & impigro duce militabant, prospere pugnavere. Nam cum Cassonus aquationis causa ad amnem quendam consedisset, Hispani præcipiti cursu, ac magno sublato clamore irruentes, ipsos hostes Turcas nihil tale veritos, equisque & corporibus curandis intentos, subita irruptione excitarunt; atque ii arreptis armis, cadente Ferdinando Gabrera, Sardiniæ præfecti filio, ac aliis Hispanorum præcipuis interfectis, profligavere: nullam præ ignavia eis laborantibus opem ferente Gaspare Ricciano, peditum Austriacorum præfecto, qui eos Turcis numero longe inferiores, e collibus propinquis impune trucidari conspiciebant, nec auxilio adcurrebat.

Hispanorum quatuor cohortes a Cassono fusæ.

Sed Cassonus ulterius progressus, cum ad montium convalles quæ circa arcem oppidumque Starrenbergum habentur, pervenissent, in Palatini recentiores copias, tormentis currulibus instructas, quæ haud procul aberant, incidit; ibique, ut promtius atque expeditius pugnaret, captivorum supra quatuor millia cujusvis sexus immani truculentia & feritate interfici jussit: partitusque copias in duo agmina, quo commodius ad castra perveniri posset, alterum sibi delegit, alterum Pervisbego collegæ ducendum dedit; qui tamen pari cum eodem fato cum exercitu cæsus ab Hispanis & Germanis fuit: ipse intempesta nocte ire perrexit; ac mane cum nebulam crassiorem, quæ e proximis paludibus emerserat, sol exoriens radiis tepidioribus discussisset, Palatinum instructa acie se expectare animadvertit. Cujus deinde tormentis Turcæ petiti, multisque ex eorum numero interfectis perterriti, dum vitare pilarum ictus conantur, in proximas palúdes metu adacti, partim cœno & turbidis lacunis, simul cum equis colluctantibus fæde periere: partim relictis equis, scutisque pedibus evadere conati a Palatinianis, urgentibus, veluti clausæ indaginibus feræ, paucis diffugientibus interfecti fuere. Cassonus ne vivus in potestatem Germanorum incideret, maluit fortiter occumbere, ac supremo virtutis, fortitudinisque conatu edito, haud inultus a cataphractis trucidatus est: ejusque crista auro & gemmis ornata, ex ala vulturis constans, quæ vento mota se circumvertere solebat, Cæsari a Palatino submissa, ejus in prælio cæsi fidem fecit. 1532.

Cassonus cum suis trucidatus.

Turcæ amisso duce, ac majori sociorum suorum parte tam in palude absorpta, quam Germanorum armis crudeliter cæsa, ii qui supererant, Osman Agam ejus legatum ducem sibi elegere, a quo ad castra, quæ discessisse nesciebant, perducerentur, qui postero die Ludovicum Lodronium Germanicæ legionis tribunum, cum suis peditibus, ac Joachimum Brandenburgensem Principem, cum duobus millibus cataphractorum equitum obvios habuere: a quibus Turcæ, quod longa inedia assiduisque laboribus nimium fatigatos equos seminecesque haberent, hastisque carerent, quas per varios sylvarum ac montium anfractus, viarumque ambages perfregissent, instar pecorum trucidabantur.

Osman Aga cum reliquis Turcarum victus & interfectus

A Lodronianis & Brandenburgicis usque ad satietatem cæsi, dum palantes & dispersi ad campos, qui inter Thermas & Draiskirchen, oppida sunt, sese collegere: dumque superatis longe difficillimis periculis, se in tutum pervenisse putarent, & equos ad pascua & gramina carpenda duxissent, a tribus millibus equitum, Cociano urbis Viennensis præfecto, ac Nicolao Comite Turriano ducibus, nec non Lupo Comite Montfortio, ac Gregorio Losenstanio, novis nempe hostibus, inopinato invaduntur, ac promiscue cæduntur: qui cum partim pugnando occumberent, partim equis suis labori jam & parcissimo victui assuetis, evadere conarentur, quod supremam eis attulit calamitatem, Ungari equites, veri eorum, sed tunc haud expectati hostes, supervenerunt: qui ex insidiis repente prorumpentes, in eos præliis vulneribus, lassitudine, laboribus, & rerum omnium necessitatibus fractos & debilitatos acerrimum impetum fecere: Quum a fronte Paulus Baquitius cum Petro fratre, a tergo autem Valentinus Turcus, Balthasar Banffius, & Franciscus Niarius, aliique duces, totius levis equitatus pondere & robore incubuissent.

Qua in pugna Pauli imprimis eximia virtus enituit: ipse enim Osman Agam ducem hostium, cristis armisque & equi apparatu conspicuum, proculque agnitum, hasta equo dejecit, ac humi prostratum, oblongo pugione, quo ab ephippio pendenti utebatur, propere confecit: cui equus illius aureis argenteisque phaleris exornatus, armaque auro & gemmis splen-

1532. splendentia, veluti opima spolia duci ab duce detracta, militum unanimi consensu & judicio, facile concessa fuere. Eundem in modum a Valentino atque cæteris Ungarorum ducibus, quos diximus, reliquiæ ter aut quater fusi atque prostrati Turcarum exercitus, ad internecionem deletæ sunt: ita ut nemo ex quindecim millibus, qui vel cladis nuntium ad suum adferret, superfuerit: nisi qui forte ab Ungaris capti, ac diu in vinculis detenti, persoluto redemtionis pretio, ad suos postliminio rediissent: fuitque illud memorabile, ut omnes fere diversarum gentium milites, qui ad Cæsaris auspicia, stipendiaque in castra undique confluxerant, hujus victoriæ gloriæque participes redditi, uberrimum virtutis suæ & fortitudinis fructum laudemque, deletis prædabundis omnibus barbarorum turmis, decerpsisse existimarentur.

XV millia prædatorum Turcicorum interemta.

Solimanus metu perculsus Muram fluvium trajicit.

Ast Solimanus, post varios errores, multis magnisque affectus incommodis, sæpeque respectans, num a Carolo Cæsare vel a tergo, aut a fronte, aut a lateribus invaderetur, Muram flumen apud Græcium Stiriæ urbem tumultuario ausu transjecit; quod flumen e præaltis ejus regionis alpibus originem ducens, septem millibus passuum infra Petoviam, Romanam olim Coloniam, ad Legradum oppidum, in Dravum evolvitur. Illinc digressus, cum exercitu laboribus, vigiliis, inedia, cæli injuriis, ac rerum omnium fatigato, ad Marpurgum, quarto supra Petoviam milliari Dravo adjacens oppidum venit, ratus se isthic pontem reperturum, quo flumen rapidum & profundum commodius transiri posset. Sed illum jam antea incolæ, adventu hostium cognito, una cum sublicis disjecerant; atque adeo omnes ubique lintres, cum pontonibus & navigiis cujusvis generis, quæ passim reperiri poterant, ne hostibus usui esse possent, sustulerant, aut concremaverant.

Itaque Solimanus, dum pontes fierent, minime exspectandum existimans, quod & iter maturandum putaret, & materia deesset, ac in hujusmodi re perficienda longam moram interventuram videret, flumen transnatando superare decrevit; idque ex Ibraimi consilio, qui illum a Christianorum cervicibus sublatum animitus cupiebat. Igitur supra eum locum ripæ, in quo ipse se in fluvium erat dimissurus, sex millia equitum prætorianorum ingredi illud flumen imperat, ut mitiorem ejus impetum ac rapiditatem eo modo redderet: ipseque postmodum inferius in spatio unius stadii cum Ibraimo, & pueris ac adolescentibus cubiculo assuetis fluvio se commisit, & non sine periculo in ulteriorem ripam, stupente & attonito exercitu, evasit. Equites singuli, quorum equi adhuc vegetiores firmioresque erant, mandato Principis singulos Janiceros in clunes equorum acceptos transjecere. Multi peditum camelis, equisque humilioribus, aut per utres, aut colligatos arundinum & virgultorum fasces, ut quisque poterat, ægre admodum, neque absque salutis aut vitæ discrimine sequuti sunt: multi etiam vorticibus & impetu fluminis abrepti periere. Cæteri, animadversa transitus difficultate, captivos, quorum sane in castris non usque adeo magnus erat numerus, ne moræ ac noxio oneri essent, interfecere; ac jumenta fessa laboribus, & impedimenta, quibus carere poterant, facile reliquerunt; ita ut etiam multo maxima campestrium colubrinarum pars 1532. reliquusque earum apparatus rapacibus aquis mergeretur.

Soliman fluvium Dravum non absque periculo nando transmittit.

Superato tridui mora in hunc modum Dravo, ab Oppido Marpurgo, usque ad Sauricium pagum difficillima, atque strictissima via inter alpes & Dravum iter factum est, quæ multis in locis vix pediti superabilis est; nusquam autem pluribus, quam uni aut alteri, aut ad summum tribus equitibus simul euntibus pervia. Emensus demum asperrimi itineris fauces Solimanus, a Sauricio pago, in parentes & apertos Viciniæ & Varasdini campos pervenit; atque in iis locis, quibus lente procedentium copiarum postrema agmina a nostris militibus carpendo aut cædendo nequaquam inquietabantur, aut in prætereuntes tormentorum pilis, jaculisque abstinebatur, sicuti Varasdini evenit, ubi Stephani Bathorii Palatini milites se quietos continuerunt, Turcæ ubique per pagos & agros quiete & absque omni maleficio perrexerunt; ac postremo cum ultra Varasdinum ad Rafiniam pervenissent, tertio infra Rafiniam milliari sitam Ludovici Pecrii arcem, castra locaverunt: & quum pila ferrea ex arce in incertum emissa, Sabanus Turca adolescens, Tefterdari, qui ærario Solimani præerat, frater forte fortuna interfectus esset, pedites prætoriam, ira ac vindictæ cupidine inflammati, arcem & oppidum repentino impetu aggressi, cæsisque omnibus fere defensoribus, injecto deinde igne concremarunt. Ubi captus & abductus fuit Georgius Hustius: qui postmodum totum fere Orientem usque ad Indos pervagatus, peregrinationis & itinerum suorum commentarios posteris reliquit.

Rafiniam arcem ferro & flamma delent.

Husti itinerarium.

Ibi Solimanus quum unius diei quietem exercitui concessisset, suadente Ibraimo, cum ob commodiorem rei annonariæ, qua non leviter laborabatur, procurandæ rationem; tum vero occultis consiliis, ut si Caroli exercitus insequeretur, Solimano detractis in eum modum & distributis copiis, vires ad resistendum deessent, copias bipartito divisit; assumtisque sibi Spahoglanis & Janiceris, quo nomine equites peditesque prætoriani censentur, ac purpuratorum præcipuis, cæteras copias Ibraimo ducendas attribuit; isque in sequenti die instituta ad Herbartiam arcem, in dextram partem profectione, eaque ex itinere, quod præsidiarii in appropinquantes tormenta displosissent, ac quosdam Turcas interfecissent, capta & incensa, Crisium, ac Gudocium, indeque Chasmam, ac montem Claudium, & Velicam, ac postremo Zapoliam, Joannis Regis patriam, pacatis agminibus, prætervectus est: contra Solimanus lævam in partem deflectens primo Caprontiam ac Veruciam, deinde per Porsegam provinciam inter Dravum & Savum flumina, lentis factis itineribus in Sirmium delatus est; amboque demum ad Belgradum appellentes eodum fere tempore exercitus conjunxere, postea media ferme hieme Adrianopolim pervenere. Hic tandem fuit illius tam superbe & arroganter susceptæ, quam postea nullo operæ pretio confectæ, Solimani expeditionis exitus; cujus fama totum pene orbem terrarum perterruerat, sed quæ documento fuerit, ejus quoque vires nequaquam bello insuperabiles esse: postquam omnem certaminis

Solimani copiæ bipartito divisæ.

Media ferme hieme Adrianopolim pervenere.

1532. aleam vitando, Cæsaris Caroli Augusti, Christianorumque Principum congressum tantopere formidasset.

Cæsar Lincii cognito Turcarum seu fuga, seu discessu, summa adhibita celeritate, simul cum Ferdinando fratre, classe devectus Viennam venit, ibique militare concilium convocavit; in quo præter Fridericum Palatinum Rheni, qui Germanicis copiis præerat, ac Cocianum, Felsium, Rogendorffium, cæterosque Germanos Proceres; aderant etiam ex Hispanis atque Italis clarissimi duces, ac æterna memoria digni, inter quos Ferdinandus Toletanus Albæ Princeps, equitum Hispanorum præfectus, Alphonsus Vastius, Antonius Leva, Hieronymus Macicaus castrorum magister, Ferdinandus Gonzaga, equitum veteranorum levis armaturæ ductor, Joannes Baptista Castaldus, Martius & Camillus Columnæ pluresque alii; qui audita Cæsaris contra Turcas expeditione, certatim nomina dando, alpeis transierant; ut eorum sententias exquireret, quid censerent ulterius faciendum. Non defuere complures ex variarum nationum ducibus, sed ante alios Valentinus Turcus, & Paulus Baquitius, ac cæteri Ungari, qui hostem fugientem totis viribus persequendum, ac ejus iter e Vienna, Linduam, Canisamque eundo anticipandum esse contenderent; hoc tempus, hanc occasionem esse divinitus oblatam, qua barbarus insolensque hostis, labore ac rerum inopia pressus & fatigatus facile deleri posset.

Concilium militare de Turcis persequendis Viennæ a Cæsare habitum.

Sed Cæsar posthabitis militaribus consiliis, pacandæ Italiæ causa, ac aliis, ut dicebat, multis ac magnis de causis, & quod pestilentia in castris jam grassari inceperat, in Italiam redire constituit. Quamquam autem Ferdinandus ab eo contendere non prætermitteret, ut postquam tot ac tanti exercitus tanto labore, tantisque impensis convenissent, nequaquam frustra coivisse viderentur, vellet adversus Joannem, Solimani patrocinio ac auxiliis destitutum, omnem belli terrorem convertere, eumque Buda ac tota Pannonia expellere; ipse tamen in sententia perstitit; ita ut Italicas cohortes in Pannonia fratri militaturas relinqueret; Hispanos autem & Germanos secum in Italiam deduceret; quum præsertim eum sereniora autumni tempora, ac viæ solito commodiores, ad capessendam maturandamque profectionem maxime invitare viderentur.

Cæsar in Italiam redit.

Italicas cohortes fratri relinquit.

Sed Italicarum cohortium dimidia fere pars, quod hibernam & longinquam in Pannonia militiam detrectaret, neque de stipendio cum eis conventum esset, auctore quodam milite Volaterrano, seditione facta, spretoque ducum & Cæsaris imperio, in Italiam reditum suscepit, ac sumtis armis, Vastio & Castaldo cæterisque præfectis ac tribunis eos nec verbis, nec vi retinere valentibus, ire perrexit; cæteris sub Fabricio Maramaldo, ac Philippo Torajello, in officio permanentibus: ipse autem per Veneti Senatus fines Italiam ingressus, & ab eodem ubique singulari studio & liberalitate exceptus est, nec tamen Venetorum urbes cum copiis, ne oneri ac sumtui foret, intrare voluit, indeque ad Clementis colloquium, quod ille postulabat, Bononiam divertit; illinc Mediolanum, ac deinde Genuam est profectus, hospitio usus ipsius Auriæ in suburbanis hortis, quos ille regio apparatu instruxerat: nec multo post, triremibus Aurianis ad Stœchades insulas, & ex iis secunda tempestate, nec multis interjectis diebus in Hispaniam, a qua jam biennium abfuerat, incolumis pervenit. 1532.

Quarum magna pars dilabitur.

Inde in Hispaniam appellit.

Interea dum hæc per hunc modum geruntur, Cæsar jam antea quum de Solimani in Austriam irrupturi adventu certioribus nuntiis edoctus esset, injunxerat Andreæ Auriæ, viro longe omnium ætatis nostræ clarissimo, quem maritimo negotio & classi præfecerat, ut triremes ac plures onerarias naves militariter exornaret, ac adversus Turcas in Græciam trajiceret, atque eam omni bellici terroris genere illato depopularetur, ac ferro igneque vastaret. Is itaque tum naturali in Turcas odio incensus, tum rei gerendæ avidissimus, cum XXXV. onerariis, & XLVIII. rostratis navibus in Siciliam venit, ibique parato nautico commeatu, ac aliis rebus necessariis, naves onerarias recta ad Peloponnesi insulas cursum dirigere jussit, ipse vero eas subsequuturus, Corcyram & Cephalenem prætervectus, Zacynthum appulit: quæ sunt Venetorum imperio subditæ Jonii maris Insulæ, ac a classe Veneta custodiebantur: sed cui ob fœdera quæ Senatus cum Solimano pepigerat, Cæsarianæ se conjungere integrum non erat.

Cæsaris classis adversus Turcas, Duce Auria.

Cæterum cum classis Turcica septuaginta triremium, quam Himerales ductabat, audito Auriæ adventu, Argolicum sinum prætergressa Chalcidem fuga petiisset: Auria apud Sphragiam insulam ad explicanda consilia se contulit: ad quem locum onerariæ quoque naves levioribus ventis perflatæ adventarunt. Complures ex trierarchis ac tribunis militum, Methonem oppugnandam suadebant, quam anno seculari a Bajazete principe expugnatam fuisse retulimus, atque imprimis Salviatus, Rhodiarum seu Melitensium navium præfectus: ipseque, quod anno superiore illius oppidi nocturno tempore felici dolo occupati, sed statim a Turcis recepti situm bene considerasset, operam imprimis suam pollicebatur: Sed Auria, qui intentiores ei tuendo Turcas, fore prævidebat, rejecto eo consilio, Coronem aggredi & oppugnare decrevit.

Coronem oppugnat & occupat.

Itaque maximo tormentorum muralium apparatu, ac vix alias nostra ætate viso aut audito tam e classe, quam e continenti urbem quassari jussit. Nam e continenti quatuordecim, e classe vero centum quinquaginta majoribus tormentis mœnia verberabantur: eumque exitum oppugnatio habuit, ut post multas ac cruentas nostrorum cum hostibus pugnas, ac plurimorum militum Centurionumque utriusque partis cædem, primo insula oppido adjacens, in qua Græci habitabant, ac tunc a Turcis acerrime defendebatur, refugientibus in oppidum hostibus, a nostris caperetur. Et quum sequenti die Haidares Spartæ, seu veteris Lacedæmonis, quam nunc Misitram vocant, præfectus, accita e Megalopoli, ac Messene, cæterisque Peloponnesi præsidiis, septingentorum equitum ala, obsessis subsidio venisset, atque ab Erasmo Auria, Theodoroque Spinula in suburbanis tectis profligatus cæsusque esset, Turcæ qui in arce a Venetis olim in præalta rupe ad angulum urbis condita, ac in oppido erant, viso ejus interfecti capite, ac aliorum commilitonum, deditionem fecerunt, ita ut incolumes cum armis, equis, ac rebus dimitterentur.

Occupata Corone, ac imposito Hispanorum valido præsidio, eoque fidei & tutelæ Francisci Men-

1532. Mendocii commendato, Auria iterum circumnavigata Zacyntho, classem ad oppugnandas Patras Achaiæ urbem direxit, quam Turcæ metu perculsi deseruerant, seque una cum oppidanis ad quendam sub arcem munitiorem locum, fossa, muroque munitum receperant: ac descensione ex navibus facta, Hieronymus Tutavilla Sarnensis Comes, jussu Auriæ milites exposuit, ac tormentis octo majoribus murum vetustate debilem quatere cœpit. Nec mora, quum Auriani milites certatim muros conscenderent, hostes perterriti munitione eis relicta, in arcem se receperunt. Quæ sane non sine labore ac difficultate capi potuisset, si Turcæ eam militari virtute tuendam suscepissent. Verum emissis ad Auriam legatis, se & urbem ac arcem haud cunctanter dediderunt: ita ut cum pueris & fœminis, ac singulis vestimentis & gladiis abire in Ætoliam permitterentur, quam conditionem Auria ratam habuit, tanta fide & severitate, ut quendam militem fœminas arrogantius & petulantius spoliare conatum, extemplo corripi & interfici jussisset.

Etiam Patras cepit.

Inde quum exercitus terrestri itinere versus Naupactum perrexisset, Auria autem triremibus eodem devectus esset, duo castella munitissima quæ in angustiis freti illius habentur, & Achaiam ab Ætolia interfluo mari distinguunt, ac Dardanelli vocantur; illud quidem facta deditione, hoc vero tormentis admotis, muroque patefacto, & summa militum vi & fortitudine expugnata sunt.

Dardanelli capiuntur.

Interea Turcæ magno equitum & peditum numero ex Peloponneso, sociis in periculo constitutis opem laturi celeriter convenerunt, & quum in conspectum nostrorum ventum esset, sublato clamore, veluti impetum facturi procurrerunt. Quibus quum Sarnensis quatuor millia Hispanorum militum egregie rem sclopetis gerentium opposuisset, hostes nullo operæ pretio facto Naupactum redierunt, & nostri cæsis omnibus Turcis, spectante prælium e prora prætoriæ triremis Auria, Castello potiti sunt. In quo tormenta inusitatæ magnitudinis Arabicis inscripta literis reperta sunt; quorum duo Sarnensi & Salviato pro fortiter navata opera donavit; reliqua in portu Genuensi, prope ædem Divæ Deiparæ Virginis, quam ipse e manubiis piratarum a se superatis condiderat, collocari jussit. Nec multo post, cum classis versus Sicyonem, atque Corinthum ubique terrorem circumferendo obvia ferro & igne vastasset, Auria acceptis a Cæsare literis, quibus suum in Italiam adventum, ac Solimani e Pannonia discessum significabat, & quod hiems appropinquaret, Corone commeatu & rebus necessariis, quæ tolerandæ obsidioni opportuna fore videbantur, bene munita, ejusque tuendæ cura Mendocio commissa, & eo, si obsidio ingrueret, de ferenda ope verbis ac promissis onerato, victor Genuam est reversus.

Auria a Cæsare revocatur.

Corone Mendocio tuenda committitur

Quum autem ea exeunte hieme, sequentis anni 1533.
æstas appetiisset, classis Turcica, jussu Solimani, qui amissam Peloponnesi partem ægre admodum ferebat, Gallipoli egressa Coronem vehementi obsidione terra marique cinxit; & Mendocius scriptis literis, tam a Cæsare, quam a Petro Toletano Prorege Neapolitano; sed ab Auria peculiariter opem implorabat, ac ut fidem suam liberaret hortabatur. Qua cognita re, Auria promissi memor Hispanos & Mendocium laborantes sine mora auxilio juvandos censuit: & e Neapoli Messanam profectus, nequaquam expectata duodecim triremium classe Hispanica, quam Alvares Bazanus jussu Cæsaris erat adducturus, imposita in naves veteranorum Hispanorum legione, qui emerita stipendia seditiosius quam par est, flagitabant, & in Campania urbem Aversam diripuerant, stipendiis persolutis, ac Roderico Macicao Cantabro duce eis constituto, in Græciam cursum intendit; Coronemque pulsa & fugata Turcarum classe, cui Luphtibegus, Gallipolis ad Hellespontum præfectus, qui maris imperium tuetur, præerat, obsidione liberavit; ac educto Mendocio & sociis, quibus anno superiore urbem tuendam commiserat, Macicaum cum legione Hispanica custodiendæ urbi præposuit; ac re bene gesta cum suo & vetere exercitu Mendocioque Corcyram, atque inde in Italiam felici usus navigatione contendit: consolatus pro concione Græcos, hortatusque incommoda belli, militiæque labores patienter tolerare, Hispanosque mutua ope & consilio juvare vellent. Quandoquidem Cæsar tam sua sponte, quam ipso auctore, & impulsore, adeo benigna in eos animi propensione esset affectus, ut concedentibus fatis, propitioque numine, brevi in Græciam cum validissimis copiis trajicere, ipsosque diuturna barbarorum servitute oppressos in pristinam ac lætam libertatis conditionem vindicare statuisset. Mentio incomparabilis viri, & res præclare ab eo in Græcia gestæ, me velut de spatio, ut plus justo declinarem, abstulere. Sed quum hæc expeditio in commune Reip. Christianæ commodum adversus barbaros suscepta, Pannonicis quodammodo rebus immista videri possit; ideoque eam perscribi operæ pretium ratus sim; hujus haud inamœni diverticuli veniam merito a legentibus impetrabilem fore confido.

Corone a Turcis obsessa, ab Auria obsidione liberatur.

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XII.

1533. DISCEDENTE inglorio, nec ulla re memorabili gesta, Solimano (inde enim diverterat oratio) ac classe, quam in Danubio inter Budam Pesthumque urbes reliquerat, præcipiti ac subitario descensu subsequi jussa; Joannes omnibus ejus auxiliis, quibus magnopere confidebat, insperato destitutus, Ferdinandum retenta, quod ipse vix fieri posse speraverat, Pannoniæ possessione, Italicis cohortibus, ac Germaniæ Bohemiæque auxiliis confisum, ad invadendam Budam, seque regno expellendum omnes vires conversurum existimabat: ideoque vehementer animo perturbabatur; ac cum Gritto, in quo magnam suæ ince- 1533.

ce-

1533. columitatis spem collocaverat, exterisque, quos habebat ducibus, consilia frequenter & serio conferre non intermittebat. Nec ejus votis & consiliis aliud quicquam savisse, vicissimque Ferdinandi conatibus importune obstitisse cognitum est; quam instantis hiemis adversas tempestates, quæ postmodum haud multis interjectis diebus sævire incipientes, proposita belli studia in aliud tempus differre coëgerunt.

Itaque id nactus intervalli, ipse imbecillitatis virium suarum, inopiæque ærarii conscius, nec se Ferdinando tam suis viribus, quam fraternis, & inexhaustis Germaniæ auxiliis subnixo, parem futurum ratus, ad pacis cogitationes amplectendas animum applicuit, quum eas nec Gritto, nec aliis displicere animadvertisset.

Lascus a Joanne Vaivoda ad Ferdinandum de pace legatus mittitur;

Quæ quidem consilia etiam Solimano, & Ibraimo purpuratorum principi, per Tranquillum Andronicum, Gritti ipsius scribam significata, nec ab illis improbata fuisse ferebantur. Igitur ad Ferdinandum haud multo post misit Hieronymum Lascum legatum, eique in mandatis dedit, ut primo annuas inducias, aut si id non posset, certe semestres peteret: iisque obtentis, ad Carolum Cæsarem, ubicunque eo tempore reperiretur, ad solidam, certamque pacem stabiliendam proficisceretur.

Sed annuæ ei induciæ tantum conceduntur.

Sed Ferdinandus, concessis annuis induciis, Lascum ad Cæsarem ire nequaquam permisit; verum eadem, qua venerat, via ad Joannem redire jussit: eo responso addito, ut intra hoc tempus de modis ac firmitate pacis, transigendisque ejus conditionibus tractaretur, neque interea Cæsar aliis gravissimis rebus satis superque occupatus, ea cura molestiaque intempestive gravaretur. Quæ res Joanni gravis imprimis ac molesta accidit, adeo ut postea de ea injuria, veluti ipse interpretabatur sibi illata, apud Cæsarem, & nonnullos Germaniæ Principes, expostulando gravem querimoniam instituerit, sic tamen ut tempori necessitatique cedere, annuasque inducias admittere cogeretur.

Quibus pactis Ferdinandus quidem Maramaldum & Torniellum cum Italicis legionibus, persoluto stipendio, dimisit; Joannes vero gravissimo metu liberatus, Stephanum Brodericum Episcopum Vaciensem, & Stephanum Verbecium legatos ad eum misit: qui cum eo æquas bonasque conditiones haud aspernante, post non longiorem moram, iis conditionibus convenere: ut donec firma ac stabilis pax iniretur, interim de injuriis, damnis, rapinis, cædibus, quæ, divisa in partes ac factiones republica, insolentissimæ & crudelissimæ, ex utraque parte evenerant, jure decidendis, ac villarum, oppidorum, & ditionum possessione dijudicanda, bini utrimque jurisperiti, Strigonium mitterentur; & quicquid ii deliberarent, ab utraque parte pro rato atque firmo haberetur.

Controversiæ de finibus, injuriis, damnis & rapinis, inter Ferdinand. & Vaivodam decisæ.

Quia vero Paulus Archiepiscopus Strigoniensis, modo has, modo illas partes sequutus, in gravissimum Joannis odium, iramque incidisset, dum illi causis dijudicandis vacarent, placuit, ut arx & civitas Strigoniensis legatis Sigismundi regis Poloniæ, & Friderici Ducis Saxoniæ sequestro poneretur.

Convenere Strigonium jussu Ferdinandi, Franciscus Revajus, prætor regni, ac Emericus Variassius, propalatinus; e partibus vero Joannis, Stanislaus Albæ Antistes, ac Bernardus Baxajus, qui jus dicerent, ac controversias litesque dirimerent. Ab iis Paulo Archiepiscopo ex æquo potius & bono, sua reddita fuere, sublato sequestro; & Gontium, ac alia quædam oppida in superiore Pannonia, quæ a Joannis clientibus variis modis vexabantur, Alexio Turzoni adjudicata: Ladislaus autem Moræus, circa Albam, Quinqueecclesias, ac Vesprimium, insuper in Illyrico prædas agere, vias more latronum obsidere, a nobilibus captis, & in vincula conjectis pecuniam per tormenta extorquere, cædibus, incendiis in omnes obvios grassari, divina atque humana immani crudelitate confundere erat solitus, jure convictus & damnatus lataque unanimi voto sententia, utriusque regis auctoritate proscriptus fuit: permissumque Joanni, ut in eum tot & tantorum scelerum auctorem, nec alterutrius partis affeclam illato bello, expugnatisque ejus receptaculis, severe animadverteret. 1533.

Ladisl. Moræus proscriptus.

Is igitur intellecto eum in Palota, arce duobus ab Alba milliaribus dissita, (quæ urbs tunc ei parebat,) delitescere, nec adhuc a furtis, rapinis & latrociniis abstinere, misso adversus eum Hieronymo Lasco cum exercitu, cui etiam Cassonus Turca cum Classiariis & navalibus sociis intererat, obsideri & extrahi jussit. Ferdinandi etiam jussu, e montanis civitatibus seu fodinis missæ fuere ad agendos cuniculos, quadringentæ operæ ex iis, quæ auro atque argento e terræ visceribus eruendo vacare solent.

In Palota arce obsessus.

Itaque oppugnatio eum habuit exitum, ut quum Lascus tormentis parum proficeret, quod arx ab obsessis acerrime defenderetur; postremo cadente ictu majoris colubrinæ Gregorio cognomento Magno, ipsius Moræi legato, viro militari & impigro, obsessis & Moræo imprimis animi conciderent; ipseque scelerum pœnas veritus, de fuga cogitaret. Jam enim etiam cuniculi, egesta ab imis fundamentis humo, (quamquam labor arduus & difficilis esset ob duram & saxosam tellurem) ad finem fere perducti, & eis haud multa mora sulphureus pulvis ingerendus erat; quum Moræus rebus desperatis suos ad concionem vocat, distributoque eis multo auro, cujus vim ingentem e variis rapinarum generibus cumulaverat, se auxiliorum mature adducendorum causa arce exiturum, brevique reversurum narrat: eos, ut interea sese viros fortes, militesque præbeant, admonet, ingentibusque promissis onerat: utque majorem dictis ejus fidem habeant, se liberos suos ibi, velut obsides relicturum affirmat: atque iis peractis, e muro funibus demissus, in proximas silvas silentio delatus, ægre admodum ad arcem Rahociam in Illyricum profugit.

Ex arce funibus demissus, ad arcem Rahociam fuga elabitur.

Non longe abierat, quum pulvis sulphureus igne accensus in subterraneis cuniculorum specubus magna vi & impetu murum collabentem dejecit: ita ut ejus strepitum & fragorem facile exaudiret. Nec mora, milites per ruinam mœnia conscendentes, cæsis ad unum omnibus defensoribus, arcem captam diripuere.

Arx capta &

Multa Moræi supellex, eaque pretiosa atque opulenta aviditati militum cessit: filius & filia ejus, quos abiens, ne sui milites de reditu ejus dubitarent, ibi reliquerat, quique in testudine quadam, quæ arcem intrantibus a dextra parte obvia habetur, clausi erant, capti ac Budam ad Joannem

ad-

1533. adducti, usque ad ejus obitum in custodia servati fuere. Arx demum ipsa ab Joanne rege Raphaëli & Joanni Podmaniciis fratribus dono data fuit; perinde ac Moræus, rapto vivere haud abhorrentibus, ut postea animadversum est.

Podmaniciis data.

Banffius Palatinus Vaivoda obit.

Coalescentibus in hunc modum induciis Joannes Banffius Linduanus, quem ab Joanne Palatinum creatum fuisse supra retulimus, in arce sua Saponcia, e vivis excessit, magno ejus dolore, quum eum præ cæteris ob fidem integritatemque charum imprimis haberet. Ejus obitu intellecto, Lascus & Verbecius, Gritto assentari soliti, occasione capta, regem adeunt, enumeratisque ejus beneficiis, quæ in illum patria extorrem, regnoque pulsum, atque inter Polonos inopem vitam agentem contulisset, sublevando nimirum & laborando apud Solimanum tamdiu, donec armis & viribus ejus reducendum curasset: ac præterea acerrima Germanorum obsidione, nuper ejus potissimum opera ereptus, liberatusque esset, grati erga illum animi signa aliqua edere: eumque non Palatinum modo, quamquam supremum eum a regia dignitate, magistratum esse non ignorarent, sed Gubernatorem, amplissimo collato titulo declarare; eique regnum summo vicariæ potestatis jure regendum committere vellet. Cujus beneficii illum quam maxime memorem fore pollicentur, quando nemo magis idoneus videatur, qui apud Solimanum, atque omnium ejus consiliorum moderatorem Ibraimum majori fide, solertia, atque diligentia causam ejus agere; & quum utrique cognitus, ac eorum linguæ gnarus sit, vota ejus ac petitiones absque interprete commodissime explicare, ac ad optatum finem perducere possit. Quæ ab ipsis tametsi dissimulanter, velut ignaro Gritto, proposita fuissent; haud dubie tamen submissos, edoctosque ab illo satis certum perspicuumque erat. Ambitio enim nimia, naturæ ejus insita, ac barbaricus ingenii fastus, cui a teneris assueverat, nihil mediocre, nihil nisi amplum, ac magnificum expetebat: ita ut ingentibus pollicitis & largitionibus animos omnium aucupando (quod quidem croco quam plurimo distribuendo, ac pecunia Veneta, quam Mocenicam vocabant, passim donanda faciebat) frequenter in ore haberet, jactaretque se propediem ad tantos summæ gloriæ, amplitudinisque gradus, vel jure vel injuria conscensurum, quos alii aut summa vi, aut hæreditate consequi solerent.

Lascus & Verbecius Grittum Hungariæ gubernatorem a Vaivoda constitui contendunt.

Ad ea Joannes breviter, & paucis respondit, se quidem quin multa, & magna Gritti in se merita extent, minime inficiari: ejusque semper fuisse propositi, ut si parem non possit, magnam tamen & non vulgarem pro eis gratiam rependat, atque adeo apud omnes testatum reddat, eorum memoriam apud animum suum, & viguisse semper, nec unquam intermorituram esse, ne tamen inconsulto Senatu quicquam fecisse videatur, se propediem eo frequentiore convocato voluntatem suam, quæ in eo extollendo & evehendo propensissima esset, consiliaque & cogitationes explicaturum, & ea facturum, quæ ad eum ornandum, & amplificandum, quam maxime pertinere visa fuerint. Nec multo post Senatu coacto, cum prærogativa sui suffragii, quo eum omnibus, quibus posset, honoribus, cumulate ornaturum profitebatur, quonam modo officium Gubernatoris ei esset deferendum sententias exquisivit. Cum eæ vehementer variarent, nec Lasco & Verbecio, nisi perpauci, consentirent; & Nadasdius quoque diversam tueretur, tandem rogatus, in hanc sententiam loquutus esse dicitur.

Vaivoda, Senatu coacto, id proponit.

1533.

Nadasdii oratio dissuasoria.

„Non me latet, optime Rex, difficile prorsus & arduum esse; consilium tibi dare, in tanta præsertim re, quam in animo tuo ac, nonnullorum, qui ante me dixerunt, quasi præconceptam atque præjudicatam video; neque ego vulgi more magis, quam acri judicio proloqui optaverim. Ludovici Gritti multa egregia in te merita & beneficia extare nequeo diffiteri; quandoquidem ipse eorum, partim locuples esse testis possum, qui ea conspexi, & eorum aliqua pars fui; partim ab plurimis mortalibus, gravissimis viris, quibus illius dicta factaque, pro te ac dignitate tua, magnis laboribus, multo sudore exantlata bene constant, accepi: & quod maximi ponderis est, nunc ex tua recordatione, atque ingenua confessione non illibenter recognosco. Verum res ipsa & experientia, quæ merito rerum magistra dicitur, docuit verum illud indubitatumque esse, quod ab antiquis dictum, hodie quoque a prudentissimis viris repeti & usurpari solet, imperium socios nec sustinere, nec illud aliis nisi invite concedi solere. Et quamquam gratum & memorem erga bene meritos esse, paremque, aut majorem, si possis, gratiam rependere laudabile, planeque regium existimo; tamen neque tibi ipsi cordato viro perverse consulendum est, ut quispiam suis se vestimentis exuat, spolietque, & alios induat, & exornet. Nollem equidem derogare Gritto, quem pro viro claro, industrio, militari, deque te optime merito & habeo & colo; neque mihi causas odii, aut malevolentiæ ullas dedit; sed sibi, uti regi optimo, salutisque meæ auctori, ac cunctis fortunæ utriusque vicissitudinibus probe erudito nollem adeo derogatum, ut, quando clemens, gratus, beneficusque videri & esse cupis, sic beneficium pervertas, ut illud ei obveniat, cui malo esse haud quaquam illicitum esse videatur: parumque pensi habeat, utrum bonus & strenuus, an vero formidabilis intolerandusque evadat. Legibus quidem nostris antiquissimis Veneti, a quibus originem ducit, a Repub. nostra capessenda arcentur, ut nosti, & si maternæ stirpis genus reputaverimus, certe a nobis & ab omnium gentium, quæ Christiano nomine censentur, religione, legibus, animis, moribus, natura denique ipsa dissidere pro comperto est. Quæ etiam si minime obstiterint; Gubernatores tamen pueris principibus, quorum ætas imbecillis, regendoque regno infirma est, veluti magistri, & moderatores adjungi usque ad adolescentiam solent. Sed quum te jam fere quinquaginta annos, plus minus natum, multa domi, multa foris, utriusque fortunæ documenta expertum; reique publicæ regendæ & gubernandæ scientissimum videamus, & veneremur; supervacaneum certe, etiam anceps & periculosum censeo, hæc te atque talia consilia animo agitare. Clementiæ igitur tuæ, & probitati ante omnia diligenter provi-

dendum

1533. „dendum est, ut Gritto aliis idoneis modis gratificeris, & satisfacias; quamquam nunc quoque „omnia ei haud secus quam tibi parent, ipse vectigalibus, portoriis, limitibus, militum stipendiis, & præfecturis, ærario, pacis & belli muniis, populisque tibi subjectis, pari propemodum potestate dominatur: porro ne quid tibi ab „externis adversi impendeat, quod maxime „nollem, neve turbando aut corruendo regno „januam aperias, nobis Pannoniis tu ipse, nemine adscito consorte, præsis, nos imperio „regere perges, nostræque potius quieti & saluti, quæ cum tua conjuncta est, quam alienæ libidini atque ambitioni avaritiæque consules, nam malis nostris aut tu ipse mederi potes, & debes; aut si id nolis, aut negligas, „quod fieri minime convenit, tum omittenda „omnibus aliis ea cura est. Quæ mihi in pectore „condita erant, ea tibi fideliter exprompsi, nec „placuit reticere; Cæterum an iis assentiare, „nec ne, erit in tuo positum arbitratu. Sive „autem hac via, sive alia meliore processeris, „eam tam tibi tuisque omnibus, quam reipub. „utilem & salutarem evenire opto.

Qua non admissa Grittus a Vaivoda Pannoniæ Gubernator designatur.

Postquam Nadasdius dicendi finem fecit, plerique Senatorum, eum uti virum fortem, ea quæ dixisset, studio & amore erga Regem, remque publicam dixisse contendebant; neque eum in tanta re gratiam, aut odium exercere voluisse. Verum Joannes a Gritto, ac illis, quorum factiones valuere, quosque supra nominavi, præoccupatus, rejectis majoris ac melioris partis suffragiis, illum Pannoniæ Gubernatorem declarat: idque a Verbecio, nunquam audaciæ ac factionum egente, publicari jubet, omnibusque qui sibi in Ungaria & Transylvania parebant, edicit, ut ei non secus, quam sibi ipsi obsequia præstent. Diploma etiam confici curat, quod ab ipso subscribente firmatur, ac ut Senatores adscriptis suis nominibus æque confirment, serio injungit. Verum Joannes Statilius Albæ Juliæ, quæ est in Transylvania, Stanislaus Varallius Albæ regiæ, ac Cibacus Varadini antistes, Simon Athinensis, fratres Artandii Blasius & Paulus, atque ipse Nadasdius, qui diversam in Senatu sententiam dixerant, non sine summa regis offensione nomina dare, aut signa apponere recusarant: seque tantum flagitii, quod aliquando in regiæ personæ perniciem esset redundaturum, minime commissuros retulerunt.

Cum pluribus e procerum numero refragantibus.

Unde Gritti in eosdem odium & ultio exarsit.

Quam ob causam Grittus gravissimum in eos odium atque iram concepit, adeo ut procedente tempore, quum Simonem vectigalibus regiis, ac fodinis salis præfectum, peculatus insimulasset, tanquam qui ærarium admisso furto compilasset; re tamen vera, quod in ferenda sententia, ac stabiliendo diplomate contrarias partes esset sequutus, inscio, nec si scivisset, concessuro rege, in præalta furca suspendendum curavit: neque a Nadasdio eandem ob causam necando sceleratas manus abstinuisset, nisi is a Tranquillo Andronico Tragurino, ipsius Gritti a Secretis, ut sibi caveret, fuisset clam admonitus, sicque metuens, ne a Gritto insidiis circumventus, e medio tolleretur, ducta in partibus Ferdinandi uxore, Ladislai Canisiani filia unica & petita a Joanne ad nuptias quamprimum conficiendas proficiscendi facultate, ad patrios lares rediit, nec postea Joannis partibus, quas Turcarum adminiculis sustentatas oderat, unquam amplius adhærere voluit. 1533.

& Simon Athinensis, obtentu peculatus, furcæ affixus. Nadasdius a factione Vaivodana desciscit.

Fratres Artandii extremo supplicio affecti.

Pari quoque odii, ac sevitiæ tenore, de Paulo etiam & Blasio fratribus Artandiis, qui ob meditatam, uti ferebant, ad partes Ferdinandi defectionem, a rege suspicioso in carceres conjecti fuerant, quamquam neque confessis, neque convictis, sed quod, antequam caperentur, ne ille Gubernator crearetur, magna contentione obstitissent, Joanne in venatione forte absente, atque earum rerum ignaro, extremum supplicium in foro sumi jussit. Quæ omnia Joannes, vel ex quadam animi simplicitate, vel metu Ibraimi, cui Grittus erat conjunctissimus, vel aliis, incertum quibus de causis pati & perferre erat solitus.

Grittus cum filio Perenii obside Constantinopolim abit.

His rebus peractis Grittus quidem privatarum rerum causa, tum etiam ab Ibraimo accitus, Constantinopolim profectus est, filiumque Perenii, quem a patre obsidis loco Solimano datum memoravimus, sicut ab eo in mandatis habebat, secum una abduxit: Joannes vero induciis nuper pactis confisus, pacandæ Transylvaniæ causa, quam denuo res novas moliri didicerat, relicto Budæ Gregorio Pesthenio, qui eam tueretur, Varadinum concessit. Ubi dum moraretur, significatum est ei a Gritto, se incolumem in aulam Solimani pervenisse, egisseque cum Ibraimo diligenter de ejus rebus, ac turbulento Pannoniorum inter duos reges statu, proinde si pacem cum Ferdinando inire bonis conditionibus posset, Ibraimo placere, ut id quamprimum missis legatis experiatur: quod si Ferdinandus pacem amplexurus videatur, & Corone Peloponnesi urbs, quæ anno superiore ab Andrea Auria classis Cæsarianæ præfecto capta, ac valido Hispanicarum cohortium præsidio imposito, rebusque bello sustinendo necessariis munita erat, a fratre Cæsare Turcis redderetur, fore ut decennales induciæ ei haud gravatim concederentur; quandoquidem Solimanus adversus Persas, eorumque Regem Tahmassum, Hismaëlis Sophi filium, ac successorem jam pridem acre bellum illaturus, & in partes Orientis omnes vires conversurus esset. Eandem quoque rem Clemens Pontifex apud Grittum, per Florentinos mercatores urgere non desinebat: favebantque Grittus ac Ibraimus causæ, dummodo Corone recuperari possit: ex qua Macicaus & Hispani in ditionem Turcicam assidue irrumpentes prædas agere, ac omnia igne & ferro vastare, Græcosque vicinos ad defectionem solicitare non desinebant.

Grittus Vaivodam ad pacem cum Ferdinando ineundam hortatur.

Colociens. Archiepiscopus ad Carolum V. legatus de pace missus.

Quæ quum Joannes intellexisset, missis ad Ferdinandum internuntiis facile impetravit, ut & induciæ ad insequentem annum prorogarentur; & si quos vellet ad Cæsarem legatos in Hispaniam mittere, id ei tuto & citra quodvis impedimentum fieri liceret. Itaque non multis interjectis diebus, Franciscum Colociensem Archiepiscopum, ordinis Divi Francisci Monachum, sed ex illustri comitum Frangepanorum familia oriundum, ad Cæsarem mittere decrevit; eique in mandatis dedit, ut ex itinere Ferdinandum conveniret, ac salutaret; seque brevi alios ad eum legatos missurum polliceretur. Colociensis ex Liguria secundis ventis in Hispaniam delatus a Carolo supplex petiit, ut inter duos de regno Pannoniæ dissidentes, se medium interponere vellet; paceque & perpetuis

tuis

1533. tuis fœderibus ictis, fratrem & eundem imperii consortem ad eam amplectendam serio hortaretur. Cæsar eum diutius minime detinendum ratus, scriptis ad Joannem literis, quibus eam legationem, quæ utpote totius reipublicæ Christianæ rationes complecteretur, sibi curæ fore respondit, missurumque mature ad fratrem legatos, qui suo quoque nomine illum ad transigendum hortentur.

Archiepiscopus Lundensis & Scepperus eadem de re a Carolo V. ad Regem Ferdinandum missi.

Igitur Joannem Archiepiscopum Lundensem, & Cornelium Scepperum, viros graves & prudentia singulari, sine mora ad Ferdinandum delegavit: qui quum Viennam venissent, postea ad diem ab utroque rege constitutum Posonium sese contulere. Advenit etiam eo Franciscus Colocinensis, nuper a Cæsare ex Hispania reversus, Stephano Broderico, & Lasco & Verbecio collegis, a Joanne adjunctis comitatus, ii quum diu multumque de induciis, deque pace, & ejus conditionibus disceptassent, convenire nequaquam potuere: quod Ferdinandus per internuntium suum Hieronymum Jadrensem Dalmatam, quem statim soluta Cusegi obsidione, conscio Cæsare, ad Solimanum miserat, inducias Byzantii tractare inceperat, jamque non iniquis conditionibus ad effectum ferme perduxerat, idque Joannes ægre admodum ferebat, duobus in locis longissimo terrarum tractu dissitis, eam tractari nullo modo aut componi posse dictitans, neque obtineri, nisi suo interventu ac opera: itaque suos etiam legatos Posonio revocavit. Cæsariani tamen ab iisdem obtinuere, ut aliis abeuntibus Brodericus ibi relinqueretur, ut interim Ferdinandi mentem cognoscere possent, si qua conveniendi spes superesset. Sed post paucos dies Joannes, illi quoque, ut cæteros sequeretur, mandavit: ac in eum modum illi Budam, Cæsariani autem ad Ferdinandum, rebus infectis, Viennam rediere: sic tamen ut Cæsarianos peterent, ne redire properarent, sed Viennæ aliqua tantisper præstolarentur: se enim sperare Joannem acceptis, quas Byzantio indies expectaret, literis propediem ad æquas tolerabilesque conditiones pacis descensurum.

Cum Vaivodæ Legatis Posonii tractant, sed irrita opera.

Mehemet Chausius capita pacis cum Jadrensi tractata Ferdinando Regi exhibet.

Interea mense Martio insequentis anni venit Viennam Mehemetes quidam ex eorum ordine, quos Turcæ Chausios vocant, nuntius a Solimano ac Ibraimo, literas, ac capita pacis, quam Jadrensis cum Ibraimo & Gritto tractaverat, descripta adferens: qui quum primus novæ ad Ferdinandum ac ante hac insolitæ legationis munus attulisse visus esset, ipse adhibitis Cæsaris legatis, ac Modrucio Cardinale Tridentino, qui iisdem diebus a Cæsare missus eo venerat, convocatisque proceribus Hungaris, qui satis magno numero aderant, audiendæ legationi vacavit. Sedenti sub umbella in throno aureis pannis ornato regi, adstabant longo ordine a dextra parte Paulus Archiepiscopus Strigoniensis, Ladislaus Macedonius Varadiensis Episcopus, Albertus Peregus Quinqueecclesiensis Præpositus, Alexius Turzo, Franciscus Battianius, Valentinus Turcus, Paulus Baquitius, Petrus Queglevitius, Balthasar Banffius, Gaspar Vingartus, Bonaventura Bathorius (cui abdicato eo nomine, postea a militibus Andreæ nomen inditum fuit) Nicolaus Castellanffius, Franciscus Niarius, Antonius Losfontius, Stephanus Mailatus, Franciscus Revajus, & Marcus, Sebastianus, ac Stephanus Pemflingerii, Suevi quidem origine, sed in numerum

Legatio Mehemetis, accitis compluribus Proceribus Bohemis & Ungaris, audita.

Ungarorum jam olim adsciti, cæterique complures domi militiæque clarissimi viri. A sinistra Bohemis datus erat locus, in queis Joannes Episcopus Uratislaviensis, Albertus Prestenscius, Joannes Flugus, Albertus Sliccus, Ladislaus Lippa, Jodocus Rosembergius, Joannes Cunstatus, ac Mezericii fratres, eodem quo Ungari modo assistebant. Brevis admodum Mehemetis oratio fuit: Salutato enim nomine Solimani & Ibraimi, Ferdinando, ac redditis utriusque literis, non plura locutum ferunt, quam quod ex iis, quæ in literis continerentur, mentem illorum de induciis esset cogniturus. 1534.

Paucis post diebus Ferdinandus, iisdem Cæsaris legatis, ac Cardinale Tridentino, nec non proceribus, quos paulo ante nominavi, convocatis, pacis conditiones, quas Turca attulerat, per Joannem Hoffmannum, cujus consilio plurimis in rebus utebatur, publicari jussit, ita ut is Germanico sermone eas recenseret; Gaspar Vingartus Ungaris, Georgius vero Sapca Bohemis interpretaretur. Fuere autem fere tales: Principem Turcarum Solimanum recipere Clementem Pontificem in patrem, Carolum Cæsarem & Ferdinandum in fratres. Ludovico Gritto daturum in mandatis, ut Joannem regem inducat ad cedendam Ferdinando partem eam Ungariæ, quam nunc habet, aut certe æquis legibus pacem stabiliat. Vicissim a Ferdinando postulare, ut claves Strigonii ad eum mittantur, quas non aliam ob causam petat iterum remittendas, quam ad declarandam obedientiam: hanc pacem tamdiu, donec alteruter vivat, duraturam: aut quamdiu Ferdinandus voluerit. Cum Cæsare & Pontifice facturum etiam inducias ad septennium, vel diuturniores, si ei Coronem urbem restituerint: pro qua daturum se Cæsari vel Ferdinando in Ungaria ditionem longe quam sit Corone uberiorem: prohibiturum quoque, ne Hairadenus piratarum princeps, ac Mauri & Turcæ prædones littora Hispaniæ atque Italiæ infesta excursionibus atque rapinis reddant. De tributo annuo, ac Illyrico Turcis concedendo, ne verbum quidem, tametsi Lascus, & Vaivodanorum plerique factiones alere soliti, non aliter coalituram pacem in vulgum impudenter falsoque sparsissent.

Pacis conditiones.

Hæc etsi haud aspernanda plerisque viderentur; tamen Ungarorum animis haud levem suspicionem ac metum incutiebat inusitata illa clavium Strigonii postulatio. Verum Ferdinandus posse pro clavibus facile, si sit necesse, alias confici, & Ibraimum jurasse maximo jurejurando, nullam subesse fraudem, Mehemetem internuntium XXIX. Martii dimisit, datis muneribus, ac comitibus itineris, qui claves, quas petebat, ei traderent: nec non literis, quibus Solimano, ut patri, se commendabat; ac quas dedisset pacis conditiones, accepturum atque observaturum promittebat. Missurum etiam se idoneos homines ad Pontificem atque Cæsarem significabat, eisque pro virili auctorem futurum, ut restituta Corone, ejus voto ac desiderio satisfiat. Eadem Ibraimo, & Gritto rescripsit: deque omnibus Hieronymum Jadrensem certiorem reddidit: monendo eum hortandoque ut quem cœperat fœderis pacisque tractatum, indefessa laboris atque industriæ constantia, optato fine terminaret.

Strigonii claves obsici, latæ Solimano.

Paulo post Nicolaum Comitem Salmensem, Nicolai ejus, qui defensa a Turcis Vienna, ante biennium e vivis excesserat, filium, Cubiculo

1534. regio præfectum, ad Clementem Pontificem, & Cæsarem ablegavit, Corones restitutionem, cæteraque, quæ erant necessaria, solicitaturum. Deinde Grittus ex itinere literas dedit ad Cocianum, qui Viennensis urbis, ac Austriæ inferioris præfecturum administrabat, quibus scire capiebat, an inducias, aut belli intermissionem, quæ nuper pactæ erant, observare vellet: se quidem a Turcarum principe vocatum, properare Constantinopolim; reliquisse tamen idoneos homines, qui cum ejus responso se quam celerrime subsequantur. Eodem etiam tempore perlatæ aliæ literæ sunt a Frangepano, Broderico & Verbecio Vaivodanis, ad legatos Cæsareos missæ, ac die, quæ Annunciationis Divæ Deiparæ virginis festum præcedit, Budæ datæ, quibus iterum petebant ne redire ad Cæsarem, rebus infectis, maturarent; sed aliquamdiu subsistere haud gravarentur, donec quem illæ exitum habituræ essent, certius cognosci possit: se quidem nondum de bono, ac Christianæ reipublicæ utilissimo exitu animos despondisse: & Joannem toto animi desiderio vehementer pacem cupere; adeo ut nihil eo charius, nihil optatius, nihil denique magis in votis habere queat. Has literas cum Cocianus & legati Ferdinando perlegendas dedissent; expectare ab eo jussi, haud difficulter Viennæ subsistere, ac Vaivodanos de induciis annuis servandis, deque expectanda ab se Joannis voluntate, nisi in ea significanda longior mora intercedat, certiores reddidere.

Comes Salmensis ad Cæsarem de restituenda Corone missus.

Vaivodanorum literæ ad legatos Cæsareos.

Verum dum hæc lentius, quam rei magnitudo postularet, utrinque agerentur, ac Ferdinandus & Joannes consilia sua de die in diem protraherent, & Cæsar Corones reddendæ rationes cunctanter explicaret, pax tantopere expetita, ac populis utriusque regis ingenti futura commodo perturbata confusaque fuit. Nam interim & Solimanus Persis seu Parthis bellum illaturus, mare trajecit; & importuna Clementis, qui otium & quietem sedulo procurabat, mors subsequuta est; & Hispani, qui Coronem tutabantur, fœda & insperata consternatione, omnem transigendi & componendi negotii facultatem sustulere. Siquidem Didacus Tovarres, & Hermosilla cohortium præfecti, quum Rodericum Macicaum ducem continuis, importunisque precibus, ac disputationibus toto triduo factis, ad tentandam fortunam, & vastandas Turcarum in propinquo ditiones, vel invitum & reluctantem adduxissent, ac postremo ipse eorum temeritati cedere coactus fuisset, Andrussam oppidum, cujus præsidio Achomates cognomento Giusellus, cum Caraberhamo prætorianorum Janicerorum tribuno, præerat, de secunda noctis vigilia aggressi fuere; itineris ducibus Lazaro Coronæo, & Andrea Barbatio usi. Ubi quum Hermosilla cum equitibus & Achomate acrem pugnam iniisset, Macicaus altera in parte oppidi, dum minorem portam oppugnat, ejusque valvas revellere conatur, plumbea sclopeti glande caput ictus occumbit. Eandem subit sortem Didacus Tovarres, cum aliquot primi nominis militibus una cadentibus. Die tandem illucescente, & Turcis numero pluribus acerrime urgentibus, Hermosilla se cum reliquis copiis in tutum recipere contendit. Ei Achomates cum equitibus, qui singulos sclopetarios Janiceros, supra equorum clunes acceperant, magna contentione instat: sed dum audacius in nostros cedentes & receptui intentos invehitur, sclopeti glande, perfossa etiam rotunda pelta, per sinistrum latus trajicitur: sic ut amisso utrinque duce, eventus fortunæ utriusque partis pari fato æquaretur. Quo cadente Turcæ persequendi finem fecere; indeque nostri quietiore agmine Coronem reversi sunt. 1534.

Coronenses præsidiarii cæso præfecto Macicao.

Nec multo post, ad subortam inter Coronenses acrem, sævamque pestilentiæ vim, rerum etiam ad victum necessariarum penuria accessit: cui tamen sine mora frumento e Sicilia ab Auria abunde misso brevi provisum fuit. Sed Hermosilla, Liscanus, ac Mendœsius, cohortium præfecti, ac cæteri Hispani ordinum ductores, qui supererant, ad nimis citam & properam desperationem adducti, iisdem navibus, quibus frumentum allatum erat, susceptis etiam Græcis, & eorum sarcinis, ablatisque tormentis Coronem vacuam deseruerunt, & in Italiam secunda usi navigatione pervenerunt. Quæ res cum pacis successum eo quidem tempore sustulisse videretur, legati Cæsarei ad Civitates Montanas & Cremniciam discessere, & in iis reditus ac negotia Mariæ Reginæ Ludovici viduæ, quæ eas urbes dotali jure possidebat, fodinasque Fuccaris Augustanis colendas ex censu locaverat, disponerent. Joannes vero Varadini reditum Gritti præstolandum censuit, qui de mente & voluntate Solimani & Ibraimi, deque induciarum conditionibus certissima quæque allaturus esse credebatur.

Coronem turpiter deserunt.

Quare spes pacis eo tempore ademta fuit?

Iisdem diebus Alexander Farnesius Cardinalis in locum Clementis, desumto Pauli tertii nomine, magna urbis Romæ, quod ejus patritius civis esset, & totius Italiæ lætitia, successit: & Grittus Constantinopoli discedens ad Istrum appulit: eoque apud Selistriam Bulgaricam, quæ vulgo Destrolania nuncupatur, trajecto, in Valachiam Transalpinam pervenit. Habebat in Comitatu trium aut amplius millium peditum Turcarum numerum, qui majori ex parte e Janiceris constabat, ac magnam hominum promiscuorum & ministrorum catervam, præterea equites mille, aut amplius, inter quos certa etiam Pannoniorum manus habebatur, Urbano Battianio, Joanne Docio, & Gaspare Perusitio e Chorvatia oriundo, ac Georgii Monachi, cujus jam tum apud Joannem celebre nomen, magna auctoritas esse cœperat, propinquo; ut speciem justi fere exercitus quandam præberet, camelorum potissimum ac mulorum & curruum maximo accedente numero. Obviam etiam ei profectus fuerat honoris causa Hieronymus Lascus; e Podolia, in qua eo tempore versabatur. Et quacunque procedebat, productis Solimani literis, ac Gubernatoriæ potestatis auctoritate ingenti fastu ostentata, Moldaviæ, & Valachiæ Montanæ principibus, quos Vaivodas vocant, cunctisque aliis summo jure imperitabat: ita ut si qui dicto minus audientes reperirentur, nulla admissa excusatione, in eos e vestigio gravissime animadverti juberet. Sicuti Eliæ cuidam e Bojeriis, primi nominis Valacho accidit, quem quod navigia ipsi Istrum trajecturo, uti dicebat, sufficienti numero nequaquam procurasset, in præalta furca, ad Istri ripam suspendendum curavit, & Bulgariæ atque Valachiæ incolis spectandum dedit.

Gritti & Cubaci cædes.

Paulus III electus Pontifex

Grittus Constantinopoli in Valachiam venit.

Ejus copiæ.

Lascus ei obviam prodit.

Non desunt, qui eum occulta cum Ibraimo consilia in perniciem Joannis regis contulisse affirment, ut eo e medio sublato, (quod ob hominis simplicitatem, Gritto nimium credentis haud difficulter fieri posse censebant) ipse regno Pannoniæ potitus, illud in fide & clientela Solimani conti-

Ejus sceleratæ machinationes.

1534. Solimani continere, ac Turcarum simul & Venetorum ope, adversus Ferdinandum & finitimos Germanos tueri armis, ac quod magis impium ac sceleratum erat, ex eo regno Germaniam omnibus continui belli terroribus, & cladibus vastare, ac sub jugum mittere posset.

Inde alpibus superatis, quæ Valachiam inter & Transylvaniam jacent, apud Brassonem urbem peramænam ad radices alpium sitam, quæ a Saxonibus Coronæ dici solet, castra metatus, missis ad Emericum Cibacum literis, suum e Byzantio reditum, brevibus significat, ac pro communicando cum eo de arduis negotiis ad se vocat. Is Transylvaniæ erat præfectus, & simul Episcopatum Varadiensem obtinebat, e Ciboa Liguriæ celebri familia, ut alias diximus, originem ducens, & paulo ante expugnata e manibus & potestate nonnullorum rebellium arce Huniadiana, restaurandæ ac muniendæ illi operam adhibens ibi quiescebat. Et quia Cibaco nequaquam erat incognitum, quanto in se odio flagraret Grittus, plures ob causas, tum quod in deferendo ei Gubernatoris officio adversariarum partium fuisset, nec diplomati Joannis subscribendo affuisset; tum vero etiam quod ejus amicitiam veluti obtrectatoris honoris ac dignitatis suæ, ac more Turcarum parem pati recusantis abhorrebat: propterea ad eum proficisci minime voluit, nisi prius de securo reditu data fide sibi caveretur. Itaque misso ad Grittum Petro quodam Sacerdote, qui erat ei a sacris, homine inefficaci infidoque, eum officiose salutari jussit, dicique se ejus reditui pro eo ac debeat gratulari; neque se posse provinciæ suæ nondum ex omni parte pacatæ finibus excedere: si tamen datis fidei literis securus reddatur, daturum operam, ut explicatis, quæ in præsentiarum extarent, negotiis, ad eum ire queat. Igitur cum Petrus ad Brassonem eum convenisset, & quæ habebat in mandatis exponere cepisset; ab illo insolenter atque iracunde interpellatus, proscisso convitiis indecenter Cibaci nomine, extemplo excedere castris, ac referre ei jussit, se in eum veluti despecto Solimani ac Joannis imperio, minus sibi obtemperantem, jussaque sua superbe & contumaciter contemnentem, pro merito graviter animadversurum.

Emericum Cibacum literis ad se vocat.

Petrus quum propere conscenso curru, quæ audiverat, relaturus in tutum abire vellet, Joannes Docius insidiose ac nefarie eum circumveniens intercessit, ac Petrum scypho deaurato donatum, tantilloque munusculo corruptum, ad summam perfidiam vertit, eo nimirum maligne persuaso, ut Grittum de incolumitate ei præstanda sibi jurasse mentiretur. Erat Docius vaniloquus, mendax, & nequitiæ singularis, ac Cibaco cum ob alias privatas simultates vehementer infensus, tum vero etiam, quod is olim in rixa seu contuntione quadam, ei parum honeste loquuto extensa palma duplicem colaphum incussisset. Sic Cibacus nullum subesse dolum, nullam fraudem existimans, ac proditori incautius, quam par erat & imprudentius fidem adhibens, cum ducentis equitibus ad Grittum ire decrevit, ac apud quoddam oppidum Saxonicum Felmerium, duobus a Brassone urbe, ac Gritti castris, vel tribus ad summum milliaribus dissitum consedit: ita ut ad diem crastinum, qui Divo Laurentio dicatus erat, ad petitum a Gritto colloquium in tempore adesset. Erectis igitur extra oppidum, ad captandam in mediis æstatis fervoribus frigidiorem auram, tabernaculis, ejus diei reliquum transegit: ac incœnatus quieti se composuit.

Cibacus a Docio circumventus.

Cum 200. equitibus ad Grittum se confert.

At Grittus adventu ejus cognito, & quod ipse quidem vitandi æstus causa sub tentorio ageret, milites vero in oppido, ac passim qua cui liberet, stationes occupassent, Urbanum Battianium ac Joannem Docium adversus dispersos cum ducentis equitibus selectioribus, silentio proficisci jubet, & quid fieri velit, eas edocet, utque tacite id habeant, edicit. Illi ad devehendam secum Janicerorum cohortem, quo commodius pari cum equitibus passu iter facere possent, aliquot curribus imperatis, ac ala equitum Turcica assumta, per obliquos notosque tramites Felmerium perveniunt, ac de prima noctis vigilia Cibacum nullas suspectantem insidias, & in tabernaculo altum somnum capientem invadunt, pluribusque hastis & sclopetorum glandibus lethaliter confossum vulnerant: & cum eum licet adhuc semivivum, nec tamen amplius victurum cernerent, Stephanus Ghitius, Urbani equestris turmæ legatus, caput detruncat, & Thomæ Moræo militi suo dat, a quo illud vili involutum cilicio equestri sellæ imponitur. Equites & famuli Cibaci ad clamores, & inconditas hostium vociferationes e somno experrecti, partim qui arma ad defensionem ceperant, e vestigio trucidantur, parum inexpectato, subitaneoque pavore exanimati in proximas silvas, aut quo licuit, nudi & inermes, palantesque profugiunt: supellex ejus ac militum, simul & equi, ac cætera, quæ ibi erant omnia, a Grittianis in prædam vertuntur. Cæde peracta ad Grittum reversi caput crinibus suspensum ei ostendunt: & is forte tunc cum Lasco sermones & consilia, variis de rebus conferens, exitum rei anxie præstolabatur, cumque illud ad satietatem usque intentis oculis avide circumspexisset, auferri postmodum præcepit; sed ne inhumatum sepulchri honore careret, Michael Stransius Coronensis sacerdos, quem Archipresbyterum vocant, re a Gritto impetrata, in majori urbis templo pie & honorifice sepelivit, saxo superimposito. Truncum vero a loco cædis paulo post sublatum Nicolaus Patocius, propinquitate & sanguine illi junctus, ad oppidum Almasum devehendum curavit, ibique singulari pompa & honore, nec sine lachrymis tumulavit. Fuit per omnem vitam vir pius, & gravis, rexitque Episcopatum Varadiensem per multos annos, quamquam nullis initiatus sacris, adeo accurate & solerter impia quævis, & recens exorta dogmata procul arcendo, ut ne ab ullo quidem Episcopo diligentius ac vigilantius administrari regique potuisse ab omnibus creditum sit. 1534.

Cujus jussu nefarie in tentorio multis illatis vulneribus, trucidatur.

Ejus encomium.

Et sane ea ac paulo superiore tempestate, inter duorum regum contentiones, & dissensionum procellas, quibus omnia susque deque habebantur, Episcopatus fere omnes a militaribus prophanisque hominibus, non sine inexpiabili rerum divinarum injuria, ac pessimo humanarum exemplo, hinc inde distracti erant. Agriam siquidem Perenius, post obitum Frangepani antistitis, vi occupatam obtinebat: Joannes Saracenus Quinqueecclesias, Nitriam Valentinus Turcus, Jaurinum & Sabariam, cæteramque Jauriensem ditionem Paulus Baquitius, Albam Juliam Franciscus Bodo, Chanadium Gaspar Berusithius æque omnes prophani, quamquam armis & bello egregii, sibi usurpaverant. Quæ tamen flagitia dictu, factuque enor-

Episcopatus a profanis & militaribus hominibus occupatur.

1534. eonmia, Ferdinandus rerum regnique potitus, qua erat pietate fideque postea correxit, agendo providendoque, ut ea omnia loca sacratis viris, & ejuscemodi administrationi officioque idoneis redderentur.

Transylvani Cibaci necem vindicandam decernunt, Gentis ritu, cruento gladio per urbes misso.

Cibaci cædem primus omnium Stephanus Valenticius Thrax, equitum ductor, Joanni regi significavit, qui exinde singularem animi dolorem concepit, stetitque aliquamdiu tacitus, quinam motus eam ob causam sequerentur. Sed reliqui Transylvaniæ proceres, ac gentes universæ illum tam crudeli indignaque nece sublatum ægerrime molestissimeque ferre, indignari, fremere, ac æquissimo jure ad arma concurrere. Itaque ad urbem Cibinium frequentes conveniunt, ac unanimi voto cunctisque omnium ordinum suffragiis ulciscendam innocentissimi viri mortem decernunt, solennique & veteri gentis ritu cruentum gladium, per urbes, oppida, pagos, & quæque compita circumferri jubent, eo monimento, ut qui in bellum confestim nomina dare recusarent, nec sumtis armis confluerent, gladio ferirentur.

Triumviri Duces electi.

Nec mora triumviri sumendæ vindictæ deliguntur, Gothardus Cunus, Stephanus Mailatus, & Franciscus Quendius. Quibus sese quam cupidissime socios adjunxere Thomas Bernardus inter Siculos opibus & clientelis potens, ac Nicolaus Patocius Cibaci ipsius necessarius; Saxones item & Siculi omnes, nec non e provincia Bihariensi, multi ex proceribus Ungaricis, quos vivens Cibacus multis sibi beneficiis obstrictos reddiderat. Præter hos omnes Emericus Balassius, Lupus Betlemus, ac Michael Banffius cognomine Losoncius, haud contemnendas copias, summa adhibita celeritate contractas, Cibinium in castra adduxere. Mittuntur etiam continuatis dies ac noctes itineribus legati Nicolaus Cornisius, & Martinus Andrasius Siculi primores, ad Petrum Moldaviæ, & Radulonem Valachiæ principes, pro petendis auxiliis, quæ quidem illi promtis & alacribus animis absque cunctatione promisere; quod ob nimiam crudelitatem cum intoleranda superbia conjunctam Gritto infensissimi essent. Quocirca paucissimis diebus convenere ingentes copiæ equestres & pedestres, armis & equis, quantum in tam brevi temporis spatio licuit; satis instructæ, adeo ut demtis Valachis, qui ad decem millium numerum esse ferebantur, quadraginta millia hominum bello aptorum, e Transylvania duntaxat, intra octavum diem in castra confluxisse dicerentur.

Copiæ contractæ ad 40000. excepto Valachico exercitu.

Tum vero Grittus, quum adversus se non Transylvanos modo & Siculos, ac Saxonicas urbes, sed etiam ultramontanos utriusque Valachiæ principes, efferatis mentibus conjurasse videret, sera ductus pœnitentia, incertusque consilii, nec quorsum fugam capesseret, satis gnarus, tandem vitato Cibinio, ubi exercitus a triumviris tumultuarie collectus in procinctu esse ferebatur, ad Megiesum urbem citatis passibus proficisci constituit. Quo quum esset perventum, oppidani viso Gritti adventantis exercitu, Turcicisque agminibus, & longissima Camelorum ac impedimentorum serie, ideoque vehementer exterriti, quod scirent in provinciæ totius consilio cautum esse, ne usspiam reciperetur, portas extemplo claudendas curavere. Sed Grittus anxius & solicitus, ac sibi & exercitui tam a tergo, quam lateribus, ac undique timens, misso ad eos Urbano Battianio, ut in urbum reciperentur, instare; amicitiam omnem gratique animi obsequia offerre, nunquam se tanti beneficii futurum immemorem, polliceri. 1534. Sed quum nullis precibus, nullis promissis flecterentur; postremo ut prætor, & aliquot ex notis senatoribus, ad breve colloquium egrediuntur, magna verborum contentione postulare. Victi tandem multis Battianii sermonibus exeunt. Sed quem neque sic adduci ad intromittendos eos, veluti proscriptos, possent; alteraque ex portæ valvis adaperta regredi in urbem vellent, Grittus & Urbanus, cæterique socii pariter & Turcæ, magno impetu magnaque vi irruentes, prætori simul & civibus immixti in urbem pervadunt, ac patefactis repagulis, rejectisque qui resistere volebant, omnem exercitum intromittunt.

Grittus Megresum urbem dolo ac vi irrumpit.

Erat in colli ad Aquilonarem urbis partem templum, cum ædificiis, & propugnaculis antiquitus editiore in loco extructum, quo tum Grittus cum Janiceris se recepit, reliqua exercitus & impedimentorum parte inferius ad urbis defensionem relicta: eo consilio, ut refecto muro, adjectisque e militari disciplina munitionibus, provisoque necessario commeatu tantisper sese tueretur, donec ab Joanne & Turcis, Mehemete utpote Belgradi, ac Balibego Samandriæ præfectis, auxilia convenirent, ac incondita ea hostium multitudine pulsa atque fugata, ipse periculo eriperetur. Verum triumviri, cum Valachorum auxiliis & omni mole copiarum opinione celerius adventantes, munitiones, quas comportata materia egregie contendebat, perficere nequaquam permisere. Et milites citatis passibus, ac sublato terribili clamore, ædificia & munitiones adoriri, ac temere oppugnare cœperunt. Et quamquam Mailatus ac Gothardus componere ordines, ac omnia ex arte & disciplina aggredi eos debere dictitantes manu & voce, ne temere procurrerent, hortari non desinebant: tamen postquam dictis minus obtemperarent, Grittus opera sagittariorum, Turcarum, ac Janicerorum qui sclopetis rem peritissime gerebant, eos facile repulit; quum vulnerati ac interfecti magnum detrimentum accepissēt.

Transylvani eum arcta obsidione premunt.

Igitur triumviri habito mutuo consilio, commutata belli ratione, obsidionem instituunt; quum Grittum commeatu; ut in tanto rerum tumultu minus proviso, brevi inedia laboraturum, & vel invitum ac reluctantem ad deditionis conditiones descensurum nequaquam ignorarent. Publicari etiam in castris & in urbe jubent, futuram omnibus, qui intra quatriduum ab ejus stipendiis & militia, ministerioque deficerent, præteritorum impunitatem; postea se reliquos, qui in ejus fide permansissent, hostium & perduellium loco habituros. Itaque Urb. Battianius & Perusthius deserto eo, ad nostrorum & triumvirum castra profugiunt, cum compluribus ex numero Ungarorum, ac statim in gratiam recipiuntur. Oppidani similiter Turcas, qui in urbe relicti erant promiscue cædere aggressi sunt: interfectisque, qui in arcem evadere nequiverunt ad unum omnibus, tormenta aliquot currulia promovere, quibus quassari arx & dirui cœpta est: sic ut Grittus duplici hoste circumventus, & deficientibus alimentis, famem veritus ad extrema redigeretur: quamobrem per idoneos fidosque homines profuse largiendo, ac multo auri pondere distributo, obsidentium animos sibi conciliare aggressus est, ut cum filiis abire in tutum permitteretur. Sed quum apud efferatos homines vindictæ libido

præva-

Digitized by Google

1534. prævaleret, omnia frustra fuere. Supra hæc incommoda late arx Corona castrorum præcingebatur, & oppidani quoque omnem exitum præcluserant, ut nusquam effugium patere videretur: Mailatus siquidem & Gothardus, ac Quendius cum majori copiarum parte a meridie, Valachi & Patocius a parte urbis Orientali: a septemtrione vero Thomas Bernardius cum Siculis, in orbis speciem vigilando & agendo acriter excubabant, ut nemo arce egredi permitteretur: introrsus idem fiebat, quum civibus aliquot præfecti cohortium Ungari essent attributi.

Per hunc modum quamvis ad extremas angustias redactus esset; omnia tamen obsidionis incommoda forti & patienti animo tolerabat; sed postremo importuna febri oppressus, ac viribus corporis destitutus, antequam morbus magis ac magis invalesceret, de evadendo cogitare cœpit; suæque ac liberorum, quos secum habebat, saluti clancularia, si posset, fuga consulere. Sed interea dum id animo versat, ac commodam elabendi occasionem quærit, crepitantibus & mœnia quatientibus tam foris, quam intra urbem tormentorum globis, murus arcis versus solem orientem, repente magno facto hiatu concidit. Quo animadverso, milites vix expectato ducem imperio, factis agminibus, ac magno illato impetu, per apertum muri latus, ac ruinas certatim conscendere cœperunt. Quamquam autem Turcæ & Janiceri, supremo conatu edito, sese acerrime tuerentur, multosque ex Transylvanis subeuntes, telis missilibus, ac sclopetis vulnerare, ac interficere non cessarent; cum tamen fessis validi, ac sauciis integri identidem succederent, ac Turcis pugnando, laborandoque fessis & defatigatis vires deficerent: postremo Transylvani superiores victa eorum pertinacia, eos pedem referre coegerunt. Itaque multo maxima eorum pars crudelissime cæsa est: cæteri ad præaltam templi turrim sese recepere, ut illinc de deditione cum nostris transigerent. Sed quum admotis majoribus tormentis ea quoque turris, magno cum campani æris fragore, & tinnitu, undique peteretur, abjectis armis ad arbitrium victoris sese dedidere; adeo tamen omnes sæva ulciscendi libido inflammaverat, ut nemini prorsus parceretur.

Arce capta, Turcisque interfectis.

Sub hoc horrendo cruenti prælii tumultu Grittus cum filiis & quibusdam familiarium evadere conatus, jam extra mœnia evaserat, victoribus ad rapiendam supellectilem, quæ omnium opinione pretiosissima erat, toto animi viriumque impetu intentis. Verum quum ad Valachos, qui de more militiæ exitum oppugnationis, equis insidentes, foris præstolabantur, incidissent, ab iis extemplo capti, atque arcta in custodia habiti fuere. Cæterum cum in castris de Gritto capto vulgata fama esset, accurrere omnes ad triumvirum prætorium, duces juxta, ac militum multitudo, truci vociferatione, ac inconditis subinde vocibus acclamantes mactandam diram illam hostiam Cibaci manibus esse. Joannes etiam Docius paulo post e latebris, in quas se abdiderat, extractus, vivus in potestatem devenit. De quibus supplicium publice sumtum est, die, qui divi Michaelis festum præcedit, Gothardo ac Mailato, cæterisque jubentibus: ita ut a Cinganis, qui illis in regionibus tortorum, carnificumque munia exercere solent, Gritto utraque manu crudelem in modum præcisa, postmodum caput detruncaretur; ac Docius multis prius probris ac contumeliis proscissus, eundem vitæ finem subiret. Ferunt cæso Gritto, in ejus caligis loculum a tortoribus inventum, in quo diversæ immensi pretii gemmæ, ad quadringenta aureorum millia, ab iis, qui viderant, æstimatæ continebantur; quæ ab imperitis ac infamibus illis hominibus nullo in pretio habitæ periere. Filios ejus Antonium & Andream, decora facie, ac egregia indole adolescentes ejusmodi vitæ exitu indignos, paulo post in Moldaviam perductos, Petrus provinciæ princeps, privatis simultatibus cum patre eorum contractis permotus, e medio tollendos curavit; quum nunquam postea a quoquam visi fuerint.

Grittus elabi conatus, a Valachis intercipitur.

Et de illo ac Docio publice supplicium sumtum.

1534.

Filii ejus a Moldavo postea e medio sublati.

Fertur Solimanus nondum expugnato Megiesio Joanni mandasse, gravi cum comminatione, ut solvendam obsidionem, Grittumque periculo eximendum curaret. Sed illum respondisse, se in efferatos ob injustam Cibaci necem, & rabie quadam percitos populos nullum exercere posse imperium; intellexerat enim Joannes ex amicorum, quos Constantinopoli habebat, indicio, sibi, nisi caveret, occultas a Gritto imminere insidias, ideoque æmuli & insidiatoris sui discrimine, atque incommodo parum aut nihil commoveri videbatur; hic finis funestus fuit ambitionis, superbiæ, crudelitatis, & occultorum Gritti consiliorum, quæ tandem certissimam ei perniciem, quam aliis ille parare voluisset, peperere: ita ut ab eo salubre & frugiferum capere possis documentum, superesse scelerum osorem simul & acerrimum ultorem DEUM.

Sublato in hunc modum Gritto, quum Joannes certis indiciis comperiisset, Lascum Cibacianæ cædis conscium, suasoremque fuisse, ægre ferentem, quod præfectura Transylvaniæ, quam ipse antea gessisset, occasione Constantinopolitanæ legationis ab ipso administratæ, Cibaco obtigisset, eum aliis de causis Budam evocatum in custodiam conjici jussit, brevi de convicto confessoque pœnas sumturus. Ad eum magno in discrimine vitæ, famæque, & existimationis versantem, Joannes Tarnovius Polonorum clarissimus, qui Joannem exulem hospitio susceperat, ac Matthæus Tarlo, cui multis æque ab eo acceptis beneficiis multum debebat, tanto in periculo liberandum deprecaturi Budam venerunt. Quibus ille beneficiorum & meritorum non immemor, honoris causa obviam processit, eorumque precibus Lascum, in quem sane graviter erat animadversurus, liberaliter donavit, pristinæque libertati dignitatique restitutum, e custodia dimisit: isque cum viris longe clarissimis in Poloniam discessit. Tarnovium vero & Tarlonem, quum per complures dies magnis in lautitiis, ac exquisitis honoribus habuisset, hunc quidem insigni equo Thracio cum ornamentis omnibus ex auro fabrefactis: illum vero, uti veterem, beneficumque hospitem, rotunda parma, gemmis, auro, unionibusque egregie ornata, & clava Damascena admirandæ pulchritudinis ac immensi pretii, Grittianis nimirum exuviis, quas Byzantio discedens a Solimano acceperat, donatos, ad fines usque Poloniæ suis sumtibus, omni exhibita cum honoris tum liberalitatis testificatione, deducendos curavit. Ne autem provincia absque magistratu esset, ejus administrationem & præfecturam Stephano Mailato, & Emerico Balassio, æquata potestate demandavit. Varadiense vero Sacerdotium amplum, & opulentum Georgio Monacho, Heremitarum ordinis

Lascus veluti Cibacianæ cædis conscius,

a Vaivoda in carcerem conjectus,

Tarnovii & Tarlonis intercessione,

præsenti vitæ discrimini eripitur, & in Poloniam discedit.

Transylvaniæ præfectura Mailato & Balassio demandata & Varadiensis epi-

1534. nis religioso contulit; addito simul etiam officio, ac cura ærarii. Namque in ejus viri opera, industriaque & fide plurimum spei atque fiduciæ jam pridem collocaverat.

Scopatus Georgio Monacho Origo & vita ejus.

Non puto alienum fore ab instituto operis mei, breviter recensere, cujus originis fuerit, quibusque modis ad tantum dignitatis fastigium conscenderit, ut ludentis in rebus humanis fortunæ vicissitudinem contemplari possimus. Is igitur in Mediterranea Dalmatiæ parte, Camissacii honestis, ac nobilibus parentibus ortus, cum adhuc admodum puer esset, a patre, Gregorio Utissenitio, Joanni Corvino Matthiæ Regis filio commendatus, atque ab illo in Transylvaniam ad arcem suam Huniadianam missus fuit: ibique per plures annos in multis magnisque rerum angustiis, ut ipse ingenue fatebatur, ætatem agitavit: deinde quum vigesimum annum attigisset, patrem a Turcis interfectum amisit: relictoque Corvino, ad Stephani Zapoliani Palatini Viduam Advigam, Joannis ipsius, qui deinde regnavit, matrem, illustrissimam & honestissimam matronam se contulit. Ibi Jacobum fratrem, qui Nandoralbæ ordines ducebat, in tuenda ab oppugnantibus Turcis Miliaria turre (quam rem supra retulimus) glande sclopeti trajectum occisumque cognovit. Deinde tædio aulicæ vitæ affectus, in collegium monachorum Paulini instituti, Ladium, quod inter Agriam, & Diesgiorium habetur, delatus, quum quatuor annos literas, quarum antea rudis erat, didicisset, sacris initiatus est, ac varia officia & munia collegiorum singulari solertia, & diligentia obivit. Cum vero Joannes Rex a Ferdinando & ejus copiis pulsus, in Poloniam profugisset, Georgius, qui tunc in Cestacoviano monasterio degebat, in ejus amicitiam & familiaritatem devenit; atque ab eo in Ungariam ad res explorandas, & Jacobum Tornalium, Stephanum Bathorium Somlianum, Artandiosque fratres, ac cæteros secretiores amicos conveniendos, ac in fide & officio retinendos, repetitis vicibus missus est, pedibusque iter confecit; & singularem fidem, industriam atque silentium in iis, quæ suarum erant partium, peragendis, declaravit; & exilium inopiamque ejus pie sustentando, eosdem & plures alios, ut Joanni ab exilio revertenti obviam cum copiis auxiliisque venirent, auctorem se atque instigatorem præbuit; sic ut Joannes, si unquam regnum recuperare liceret, ejus tanti in se collati beneficii uberrima præmia redditurum sæpe polliceretur. Itaque promissorum tenax & memor, sublato e medio Cibaco, Varadinum atque ærarii præfecturam illi attribuit, ac moriens eum Isabellæ conjugi, & unico, quem habebat, filio tutorem reliquit. Sed quum postea magnis rebus gestis floreret, lateque nominis famam & gloriam propagasset, invidia ac obtrectatione, communi dignitatis malo nequaquam vitato, funestum vitæ exitum nactus est; quemadmodum suo loco referemus.

1535. Finitio anni insequentis, in superiore Ungaria, ac in partibus Ferdinandi ingens, si unquam antea, detrimentum acceptum est, negligentia Gasparis Seredii earum regionum, & urbis Cassoviæ præfecti. Dum enim induciæ ab utraque parte lentius ac tardius procedunt, nec quicquam concluditur, facile iis, qui partium studia per fas nefasque fovere consueverant, occasio turbandis ac innovandis rebus oblata fuit. Erat Leonardus Cecejus Joannis factioni studiisque addictus, vir acerrimus & militaris, nec procul Cassovia limites ejus præsidio tuebatur. Is quosdam milites Urbanos, quorum Gregorius Lonajus Princeps erat, cui Seredius custodiam portarum urbis concrediderat, plurima legatione ac ingentibus magnorum munerum ac Pagorum promissis ad partes traduxerat, ut in prodenda urbe, ac intromittendis suis militibus operam impenderent. Cum igitur Seredius Nagidam, duobus inde milliaribus distantem, invisendæ conjugis causa secessisset, & Eustathius quoque Feledius ejus legatus, vigentibus, ut quidem existimabant, induciis, nullas suspectando insidias abesset; illi exoptatam opportunitatem nacti, idoneos homines ejus rei conscios ad Leonardum mittunt, nuntiantque, ut insequenti nocte, quo majori silentio possit, ad urbem cum militibus mature accedat. Ille obscura nocte suscepto itinere, ante diei crepusculum, sicuti erat constitutum, prope urbis portam, qua ad Eperiessum itur, tacitis passibus, mitoque silentio provehitur, cum quinque trecenariis selectissimorum militum cohortibus. Lonajus & proditores reliqui, portas urbis sine mora Leonardo patefaciunt: adjuvat facinerosa consilia crassior nebula, quæ diem obduxerat, ut intuentibus rerum aspectum nonnisi proxime redderet; & is antequam a Civibus vel præsidiariis sentiretur, in forum intento cursu procurrit; relicto ad portam Ladislao Quequedio, ne quemquam exire permitteret: & quos in subsidiis reliquerat, milites intromitteret. Ibi Joannis Regis nomen magnis vociferationibus ingeminando proclamant, ac obvios, qui e somno excitati, forte ad clamorem prodierant, sine ullo discrimine trucidant, captaque Seredii domo, in quam magnam auri & argenti pondus, pretiosioresque res collocaverat, ac prætorio occupato, tota urbe puncto temporis potiuntur. Deinde ad eam diripiendam conversi, excruciatis miseris hominibus, ut res abditas proderent, nec sacris nec prophanis rebus parcunt, multo ubique innoxio sanguine profuso, usque adeo ut nihil dici, fierique possit, nulla immanitatis & avaritiæ exempla excogitari, quæ in miseros cives, & præsidiarios infelicis urbis designata, editaque non fuerint: quæ etiam absque multis lachrymis neque referri nequa audiri possunt.

Cassovia a Varradanis ex insidiis intercepta & fœde direpta est.

Urbe in potestatem redacta Leonardus Joannem de re prospere gesta certiorem reddit, oratque ut equitum & peditum majora præsidia custodiendæ urbi celeriter mittat, quæ brevi tempore accipit: ac simul ejusdem præfectura ei, qui utpote tantam rem absque suorum sanguine patrasset, demandatur: quam usque ad suum e vivis excessum diligentissime & accuratissime administrasse dicitur. Ferunt Joannem legatos ad Seredium misisse, & si a Ferdinando deficeret, omnem ejus substantiam, quam Cassoviæ amisisset redditurum promisisse. Sed quum Seredius se deliberaturum respondisset, postero die legatis in secretiorem arcis Nagidæ partem deductis ostendisse cistas & loculos grandiores, quos hordeo, farre furfuribusque refersérat, superne vero aurum & argentum, ac minoris monetæ aliquantulum, modice superjecerat, ostensisque iis, hoc modo ludificatum legatos, ut diceret, magnopere decipi Joannem, qui existimet magnam sibi Cassoviæ gazam reconditam periisse quum ipsimet videant, longe majorem partem adhuc superesse: itaque rese-

Seredii commentum.

Digitized by Google

1535. referant Joanni ſe non tantam rerum & pecuniæ jacturam paſſum eſſe, ut deſertor honoris ac fidei, & transfuga eſſe vellet.

Saxones & Siculi ad Ferdinandum deficere ſtatuunt.

Induciis in hunc modum violatis, quum Ferdinandus opportunæ urbis amiſſione, ad nova conſilia capienda inclinaret, opportune a Saxonibus & Siculis Tranſylvanis allatum eſt, ſe in ejus fidem & clientelam, deſerto Joanne, conceſſuros, ſi aliquem magni nominis & auctoritatis virum in provinciam cum exercitu mitteret, a quo defenderentur. Itaque ipſe parem Caſſovienſi injuriam cladem que hoſti illaturus, Franciſcum Niarium delegit, ſed quum is valetudine ſe excuſaſſet, Balthaſari Banffio Thallociano provinciam demandat, datisque ei mille equitibus, totidemque peditibus, perſolutoque ſtipendio verſus Tranſylvaniam iter capeſſere jubet. Qui cum Tibiſcum trajeciſſet, Sacmarium & Nemethium oppida nocte intempeſta invadit, captaque & direpta ſuccendit, plurimi ex incolis fugientes, partim in Samoſio flumine, quod utrumque oppidum interfluit, partim incendio miſerabiliter periere. Quod ſi Banffius absque maleficio pergere, & ſuſceptum in Tranſylvaniam iter ſilentio, uti debebat, habebatque in mandatis, conficere maturaſſet, haud magno labore provincia occupari potuiſſet: conniventibus præcipue, ut fama fuit, Stephano Mailato & Emerico Balaſſio; ſed cum hoſtilis ejus in alienam ditionem irruptio, ac oppidorum conflagratio Joanni ſignificatæ eſſent, exercitu non contemnendo mature collecto, & Gothardo Cuno tradito, obviam Banffii latrociniis eundem exiſtimavit. Banffius re intellecta, templum, quod Sacmarii erat, vallo foſſaque munit, ac Matthiæ Croato, legato ſuo defendendum committit, ipſe adducendorum, ut dicebat, auxiliorum cauſa, ad Ferdinandum revertitur.

Sed Sacmarii direptione a Banffio facta, res interrupta fuit.

Cunus Vaivodæ dux Sacmarium obſidet & capit.

Gothardus Sacmarium cum exercitu perveniens, munitionem recens extructam obſidione cingere decrevit; ne ex ea milites latrociniis aſſueti Varadinum usque, (ubi eo tempore Joannes degebat) excurrere, & prædas agere poſſent: cumque omnibus viribus ei expugnandæ incumbendum putaret, apponere vallo ſcalas, & irrumpere milites jubet. Ex adverſo Matthias, & qui intus cum eo erant, ſeſe ac vallum ſumma vi tueri, conſcendere conantes ſclopetis, lapidibus, ſagittis, ac aliis miſſilibus telis ſauciare atque deturbare: poſtremo cum acerrime inſtaret, Gothardus, ac ſuos ad rem fortiter gerendam voce & exemplo cohortaretur, craſſioris ſclopeti glande in genu vulneratur, oſſe toto minutatim confracto: quamvis autem lethali vulnere ictus concidiſſet, a ſuis tamen ſublevatus eſt; nihiloque minus milites ejus repulſos e valli ſummitate Banffianos terga dare coëgerunt, & vallum manu captum eſt, trucidatis aut captis omnibus defenſoribus. Inter quos Matthias Croatus, ac Franciſcus Parlaghius nobili genere ortus, pluresque alii capti fuere. Victoriæ palmæque decus lethale ducis vulnus non parum defloraſſe viſum: ex quo ipſe Varadinum delatus, poſt paucos dies maximo omnium & ipſius Joannis dolore vivere deſiit. Cum Joannes a venatione rediiſſet, & Gothardum e vivis exceſſiſſe, & cervam cicurem, quam in deliciis habebat, & quæ, velut illa Sertoriana, equitantem & venantem aſſidue comitabatur, præacuta ſude in ventrem forte defixa periiſſe ſimul intellexit. Unde duplici affectus mærore, captivos omnes, quamquam antea nunquam ferox aut crudelis apparuiſſet, multis in agro erectis furcis, laqueo puniri juſſit. Matthias autem, quod olim ſuas partes ſequutus ad hoſtes transfugiſſet, proditorum inſtar, craſſiore veru ligneo per ilia adacto interiit. Arduis tamen precibus, & multis lachrimis Ladiſlai & Bartholomæi Parlaghiorum impetratum ægerrime eſt, ne frater eorum Franciſcus in furca penderet, ſed duntaxat capite plecteretur. 1535.

Cunus lethali vulnere ictus obit.

Joannis ſævitia in captivos.

Felſius in ſuperiorem Ungariam cum exercitu miſſus.

At Ferdinandus his tantis incommodis, ac geminata contumelia laceſſitus & recuperandæ Caſſoviæ cura ſollicitus, Leonardum Felſium ducem in eas partes mittere decrevit; attributo ei Germanici exercitus robore, ac tormentis, & reliquo apparatu belli. Adfuere ex Pannoniis Ludovicus Pecrius, Franciſcus Niarius, Balthaſar Banffius, cum equitatu Ungarico, equis armisque probe inſtructo. Petrus quoque Baquitius, Pauli frater, ac Nicolaus Oſtroſitius, clari nominis equitum ductor, ſuos & Alexii Turzonis equites & milites tempeſtive adduxere. Itaque brevi in Scepuſienſem provinciam perventum, ibique aliquot dierum quiete militibus conceſſa, quo facilius impedimenta per alpes Braviſcas transveherentur, poſtea ad Sirocam ductus exercitus, inde tertiis caſtris Saroſia arx, quæ Perenianæ ditionis erat, adita. Eam in excelſo monte ſitam admotis tormentis expugnare conſtituit, quod a tergo nihil hoſtile relinquere vellet. Promotis igitur, magna jumentorum & militum vi laboreque ſupra montem tormentis, & aggeribus conſtitutis, arcem ferreis pilis verberari juſſit. Cum difficilis videretur oppugnatio, quod Pereniani quamquam pauci numero, pertinacius, quam opinio erat, ſeſe defenderent: ad extremum qua humus mollior, nec ſaxoſa erat, mœnia cuniculis ſuffodi cœpta ſunt, quod cum obſeſſi nequaquam animadverterent, nec ſi animadvertiſſent, rerum ejusmodi rudes occurrere contrariis effoſſis ſcrobibus ſcirent, injecti ſuccenſique pulveris tormentarii violentia murus corruit. Nec mora, milites accepto ſigno arcem, qua murus erat patefactus, invadunt & capiunt, & defenſores a Germanis crudeliter interficiuntur; pauci, qui in Ungarorum manus inciderant, conſervati, ac ea lege, ne adverſus Ferdinandum arma ſumerent, dimiſſi.

Saroſia Perenii arx vi expugnata a Felſio.

Copiæ a Vaivoda contractæ.

Dum Felſius expugnandæ Saroſiæ operam dat, Joannes non mediocri metu perculſus, ac de retinenda Caſſovia ſolicitus, ex Tranſylvanis & Ungaris, ac e Moldavia quoque equitum & peditum copias conſcribit, tanto numero & apparatu, ut quas Felſio & Germanis, non ſine ſpe obtinendæ victoriæ opponi poſſe non dubitaret: eisque præfecit, non ſatis probando conſilio, tres Duces Georgium Monachum Varadienſem antiſtitem, ac ipſum Perenium, & Franciſcum Bebecum, qui cum tardius cum copiis progrederentur, Felſius impoſito captæ Saroſiæ præſidio, ad urbem Eperies cum exercitu procedit, ac caſtra ad urbis mœnia collocat, eaque foſſa ac vallo muniri jubet: præterea ingentem commeatus copiam, e Scepuſio & aliis locis in caſtra convehendam curat, cujus haud contemnendus numerus etiam in urbe erat. Proviſis hoc modo rebus neceſſariis, ac ſtipendio militi perſoluto adventum hoſtium expectare, & cum eis acie confligere conſtituit.

Sed quum Joannis duces cum ingenti numero copiarum, in mutuum conſpectum veniſſent, Felſius viſa earum multitudine, quod ſe impa-

1535. imparem ei esse animadverteret, castris sese continendo, conatus hostium eludebat: & illos magistri tormentorum egregie rem gerentes, cumque opus esset, majores minoresque colubrinas peritissime vibrantes, tam castris quam urbe procul submovebant; minoribus tamen præliis quotidie fere certabatur: & aliquando nostri in hostes, sæpe etiam illi usque ad castra in nostros procurrere, ac pugnare non dubitabant: in queis modo uni, ut fit, modo alteri parti adversa aut propitia incumbente fortuna, plerique capiebantur aut occumbebant.

Velitaribus prælii cum Felsianis quotidie depugnant.

Consumtis in hunc modum aliquot diebus, Joannis copiæ rebus desperatis, & quod tres duces diversas sæpe sententias tueri, nec concordibus animis studiisque bellum administrare videbantur, se retro unde venerant, recipere cœperunt. Qua animadversa re Felsius minime amplius contineri potuit, quin abeuntium & tumultuantium hostium vestigiis a tergo insisteret. Quos cum haud procul Tocajo assequutus esset, ducesque cum parte copiarum Tibiscum trajecissent, pars ad citeriorem ripam in castris esset, Felsius eos, qui nondum transierant, adortus, facili negotio perturbatos fudit & fugavit: ita ut pauci qui repugnare ausi essent, a nostris e vestigio capti aut interfecti fuerint: multo autem maxima pars in Tibiscum præcipites acti, ac profundi fluminis aquis absorpti fœde perierint: paucissimi vero in ulteriorem ripam enataverint. Aliquot clarioris nominis equites metu perculsi cum equis flumine hausti misere interiere; inter quos Cornisius e Rusca oriundus, Nicolaus Bathorius ex iis, qui Gagiani vocantur, Perenii alæ equitum ductor, Joannes Quequedius, & complures alii.

receptui canunt,

fusi fugatique in flumine Tibisco pereunt.

Quo in prælio præclara virtus Petri Baquitii & Nicolai Ostrositii, qui in prima acie constituti, fortissime pugnavere, ac totius equitatus Ungarici enituit: ita ut ipse imperator Felsius, quamquam parcus Pannoniorum laudator, victoriæ palmæque initium ipsorum virtuti, & fortitudini tribuere non vereretur. Nec ipse victoriam feliciter partam prosequi destitit, cæterorumque ducum usus consilio, ad Tocajum oppugnandum, quod a Joannis ducibus metu ac pavore perculsis, nullo invecto commeatu, nec præsidio, aut rebus necessariis impositis, negligenter relictum erat, proficisci decrevit. Quod etiam parvo labore captum expugnatumque fuit: dedentibus sese præsidiariis, qui & pauci & rerum inopia adacti, ulteriorem obsidionem ejusque incommoda ferre non potuerunt. Supererat Cassovia, nuper admodum negligentia nostrorum & fraude hostium improviso intercepta. Ad quam recuperandam omnibus animi & corporis viribus intentus ferebatur, nec victis pulsisque hostibus otium aut quietem dandam arbitratus, castra & tormenta eo promovere decreverat; cum Vacienſi pace a Cæsarianis & Joannis legatis opportune conclusa, Ferdinandus Felsium cum exercitu revocavit: non sine summo Joannis commodo, quem procul dubio post Germanorum victoriam, tam Cassovia urbe, quam tota superioris Pannoniæ ditione spoliari potuisse pro comperto habebatur.

Tocajum Felsio se dedit.

Cassoviam aggredi statuit, sed pace a Cæsarianis & Vaivodanis legatis facta revocatur.

Dum hæc alternante inter partes fortuna geruntur, ac Cæsar quidem Africanæ Algerii expeditioni, Solimanus vero in Asia contra Persas bello gerendo incumbunt, & induciarum seu pacis inter Ferdinandum & Joannem transigendæ tempus, non sine gravissimo utriusque partis & populorum subjectorum incommodo & detrimento frustra elabitur, & occasio restituendæ Corones, quam Solimanus expetebat, importune prætermittitur, legati Joannis, quos supra nominavimus, iterum ad legatos Cæsaris literas dant, quibus significabant, Joannem non privati commodi causa, sed miserorum hominum, qui frequentibus bellorum incommodis undique vexarentur, pacem exoptare, statuisseque, ut non expectata Solimani voluntate, cujus reditum jam fere a biennio frustra expectasset, de firma pace primo quoque tempore, æquis conditionibus transigat: itaque petere, ut ad certum locum, & si ipsis videatur, Vaciam conveniant, & paribus utrinque consiliis, tam salubri & salutari operi optatum finem imponant. Cæsariani Ludensis & Scepperus, re cum Ferdinando communicata, ac ab eo approbata, relictis, quæ Cremniciæ & in montanis civitatibus habebant, Mariæ Reginæ negotiis, Vaciam convenere; & quum diu multumque de conditionibus disceptassent (illi enim dividendum regnum statuendosque limites, qui alterius partis ditionem ab altera dirimerent, postulabant; Id quod vivens Grittus vehementer contendisse ferebatur: ii vero ex Pannoniorum procerum consilio divisionem certis de causis admittere nequaquam volebant) postremo quum utraque pars bellorum procellis & tumultibus fatigata, ad æquiores conditiones descendissent, contentioni finis est impositus, & in hanc fere sententiam consensere: ut Joannes donec superstes esset, ea regni parte, quam ad præsens obtineret, regia potestate potiretur, eique Ferdinandus regii tituli honorem literis & sermone tribueret: post ejus obitum, totius regni possessio ad Ferdinandum & liberos ejus rediret. Si Joannes ducta uxore masculum hæredem relinqueret, Transylvania ejus ditionis foret: ac Joannis arces paternæ omnes illi restituerentur, quibus Ferdinandus in Silesia Oppaviæ principatum, aut alium superadderet. Si bellum a Turcis uni aut alteri inferretur, communibus viribus ei propulsando obstringerentur. Huic transactioni ambo reges solenni ritu subscripsere; fuereque deinceps res in Pannonia aliquamdiu tranquilliores. 1535.

Pacis Watiensis conditiones.

Pax inter Joannem & Ferdinandum.

Paulo antequam pax stabiliretur, Stephanus Bathorius Palatinus, de cujus cum Vaivoda contentionibus supra memoravimus, in arce Devenia supra Posonium, ubi Danubius & Moravus flumina commiscentur, quam Ferdinandus ei inhabitandam dederat, senio & articularibus omnium membrorum doloribus confectus, fato functus est, & Posonii in majori Divi Martini æde tumulatus, relicta unica nubili filia Clara, quam e conjuge Sophia Conradi ducis Mazoviæ filia susceperat; quæ etiam cum ab Aña Regina amanter educaretur, jamq; Carolo duci Munsterbergico desponsata esset, pari fato patrem secuta est cum summo sponsi & Reginæ mœrore.

Mors Stephani Bathorii Palatini.

Exeunte hoc anno, Valent. Turcus, cum naturali sua mobilitate atque inconstantia, tum a Paulo Baquitio, insigni, ut dicebat, affectus contumelia, a quo se & salutem suam, insidiis per subornatos sicarios petitam querebatur, a Ferdinandi partibus ad Joannem Regem defecit. Causas autem fœdi ejus transfugii, quo Valentini nomen haud obscure sugillari merito potest, breviter expediam. Erat dies memoriæ Divorum Petri & Pauli Apostolorum dicatus, Baquitii natalis, qui eo tempore Jaurino profectus in arce sua Laccà degebat. Igitur Valentinum, quem in propinquo Sancti Ægidii Benedictinorum

Valent. Turcus ad Vaivodæ partes transit.

1535. rum instituti monasterio, quod Simigium vocatur, ab illo per vim & injuriam occupato morari intellexerat, ad celebrandum natalem invitavit: isque curru vectus eo venit, quum locus ab altero non nisi mille passuum intervallo distaret. Cum post geniales epulas & compotationes, convivii que hilariter peracti finem Valentinus rediret, ac fervore solis simul & vino incalescens, in curru dormitaret, Paulus Delius Thrax, Baquitii ipsius alæ equitum præfectus, cum tribus aut quatuor sociis e proximis viæ dumis & nemore, in queis se occultaverat, mucronata securi in eum vulnerandum improviso irruit; sed ictu fallente, securis lateri currus tanta vi impingitur, ut retrahi nequiret. Tum Delius relicto telo, & summa vi concitato calcaribus equo, in proximas silvas fertur, ac profugit. An vero hoc tam atrox facinus jussu Baquitii (quod de tantæ integritatis viro vix credi potest) vel privatæ alicujus injuriæ ulciscendæ causa facere voluerit, hactenus incompertum: ipse Baquitius tanti sceleris se conscium fuisse constanter negare solebat. At Valentinus ipsum sacra hospitii & amicitiæ jura violasse, insidiarumque auctorem esse omnino affirmans, eum ad singulare certamen provocavit; nec Paulus pugnam detrectabat. Sed Ferdinandus re intellecta, serio & severe utrique prohibuit, ne controversiam duello vel armis, sed legibus finirent, quam ipsemet pro tribunali regia auctoritate propediem esset cogniturus, jureque decisurus. Verum Valentinus moræ impatiens, vel hac, ut putabat, injuria exacerbatus, vel nimia ambitione ab æquo & bono procul abreptus, qua haud modice laborabat, vel quod se jam antea occultis commerciis Joanni addixisset, relicto Ferdinando, ex arce sua Sigethana Quinqueecclesias, inde vero Budam discessit; nullo dedecoris aut infamiæ metu. Joannes autem Huniadianam arcem in Transylvania, & Debrecenium oppidum, ejusmodi transfugii præmia, ut alios quoque ad similem proditionem invitaret, ei dono dedit. Nec tamen ea Joannis liberalitate & munere diu perfrui potuit, quandoquidem paucis post annis a Solimano captus, ac veterum simul & recentium malefactorum pœnas luens, in ejus vinculis Byzantii expiravit. 1535.

Contentiones inter Pecrium & Furstium.

Nec dissimili fere eventu, haud multo post inter Ludovicum quoque Pecrium, equestrium Ferdinandi copiarum ducem, ac Mauritium Furstum, Viti Fursti fratrem, qui Fracnoni & Quismartoniæ arcibus præerat, hominem superbum & crudelem, acres levibus de causis rixæ & jurgia, demum contentiones obortæ; postremo insidiis armisque a Germano certatum. Nam quum ille par equorum jugalium e pascuis clam a milite Peceriano abductum quereretur; Pecrius vero a suis factum pernegaret, nec auctor liqueret; cum Viennam ad Ferdinandum paucis comitatus proficisceretur, ac ad oppidum Purpachium, haud procul a Lacu Fertone pernoctaturus divertisset, Mauritius ut erat turbido præcipitique ingenio, collecta sclopetariorum aliquanta manu, armatisque agrestibus, in ejus quiescentis hospitium nocte intempesta furiose irruit; interfectisque iis, qui arma cœperant, Ludovicum nullas insidias veritum illato etiam vulnere cœpit: ac ad arcem Quismartoniam perduxit, sauciatis & una captis Petro Usalio, Paulo Sarca, & Bartholomæo Horvatinovitio clari nominis equitibus, nonnullisque aliis. Re ad Ferdinandum perlata, illum quidem dimitti liberum jussit; sed quum Ludovicus indignitate tam atrocis injuriæ exacerbatus, illum ad singularem pugnam provocasset, nec Germanus certamen abnueret, Rex intercessit, seque totius illatæ perpessæque injuriæ ordinem, legibus pro tribunali cogniturum respondit. Verum incertum quibus de causis, spes utriusque per varias dilationes in longissimum protraxit; adeo ut nec elusis nec adimpletis Pecrii petitionibus, ac tantæ injuriæ rationibus, segnius & negligentius eas dijudicandas susciperet, tamdiu donec exorto Turcico bello in irritum cederent, & ab omnibus ad illud sustinendum & propulsandum, omissa quavis alia re, concurreretur.

Ex insidiis oppressus Pecrius capitur a Fursto.

DE REBUS HUNGARICIS, LIBER XIII.

1535. 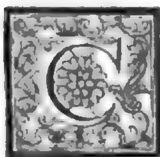

Confecta pace, Ferdinandus molestissima ea curarum mole, qua intestinis discordiis, & civilibus armis fuerat dimicandum, levatus, ad provincias suas Croatiam & Posegam, atque alias, quæ ad Illyricum vergunt, ab continuis Turcarum incursibus defendendas, animum adjecit, quamquam necdum certus erat, an Solimano induciæ probarentur, qui eo tempore ex Asiatica adversus Persas expeditione reversus, animum in ea re suum nudare differebat. Grittus etiam & Ibraimus, qui earum præcipui auctores fuerant, pari funesti exitus sorte extincti erant: quorum ille ab iratis & efferatis veteris Daciæ gentibus, ultimo supplicio affectus erat, hunc autem Solimanus post detectam ejus proditionem & perfidiam, quibus ad se perdendum in utraque ad Austriam expeditione variis artibus usus esse ferebatur, jugulari & in mare projici jusserat.

Ibraimi & Gritti exitus funesti.

Posega est citerioris Pannoniæ regio, vicina Illyrico, quæ inter duo flumina Savum & Dravum paribus fere intervallis sita est. Huic provinciæ occupandæ Mehemetes Jahioglis Tauruni præfectus inhiabat per Turcas, quos magno numero, certisque stipendiis in oppido Esseco sibi subjectos habebat, quibus accedebant Thraces & Martolocii, qui nulla mercede militantes, aut furari, aut rapto vivere solent. Essecum ad confluentes Danubii & Dravi situm Solimanus opportunitate loci captus, dum ab irrita Viennæ obsidione reverteretur, occupatam præsidio militari firmaverat. Itaque Tauruno Essecum profectus, arcem Posegam, a qua omnis regio nominatur, a paucis custoditam aggressus, facili negotio cepit, impositisque militibus, etiam Collegio Sacerdotum S. Petri Posegani, quod in propinquo ad mille passuum spatium distabat, Sacerdotibus, trajecto Dravo, versus Quinqueecclesias, in tutiora loca profugientibus, eadem facilitate potitus est. Inde missis in Croatiam copiis, Bozcum & Berislonum oppida parvo labore militum in potestatem redegit; cum antea Obrovatium oppidum cum arce superimposita per insidias intercepisset; ex quibus omnibus non

Mehemet Jahioglis varia loca in Posega occupat.

1537. non solum Dalmatis & Croatis, qui Ungariæ Regi parebant, sed etiam Venetorum quanquam fœderatorum subditis; per Uscocos & Martalocios incredibilia detrimenta inferebantur.

Clissiam etiam premit.

Præter hæc omnia, ad intercludendam arcem Clissiam, intercipiendosque ab ea commeatus, duo Castella prope Salonas clarissimam urbem infra supraque Clissiam in Pannonicâ ditione extruendam curavit, ut ex illis ea arx in editissimæ rupis summitate inexpugnabili loco constructa, ubi Bela Rex a Tartaris olim pulsus liberos suos conservaverat, continuæ atque perpetuæ obsidionis incommodis, ac fame & siti (quibus solis nec ulla alia vi expugnari potest) coacta in potestatem redigeretur. Clissiam Dioclețiani Imperatoris, qui Christianos olim tam impie, quam crudeliter persequutus esse literarum monimentis traditur, patriam fuisse supra Salonas positam, & antiquis Diocletiam dictam doctissimus vir Stephanus Radetius Episcopus Agriensis existimavit.

Ferdinandi Regis exercitus Turcis oppositus.

His tantis sub tractatu & spe pacis ac induciarum illatis injuriis lacessitus Ferdinandus, duplici comparato exercitu, hostibus occurrendum decrevit; quorum alterum in Dalmatiam misit; alterum vero versus Posegam & Essecum proficisci jussit. Illi Petrum Crusitium, suum Clissiæ præfectum, huic vero Joannem Cocianum Viennensi obsidione tolerata clarum præfecit. Nicolao autem Turriano Comiti, viro militiæ perito dedit in mandatis, ut cum sua trium millium militum legione Germanica Crusitio sese adjungat. Paulus quoque Pontifex Ferdinandi precibus exoratus, sua haud contemnenda auxilia misit, duce eis constituto Luca Anconitano, cui tormenta bellica triremibus mari advecta, cum pulvere pilisque ferreis, & commeatu attribuit. Cum igitur Crusitius cum his copiis, duobus castellis expugnatis, earumque munitionibus dirutis, Salonis immineret, Amurathes Usfrephi Bosnensis præfecti alumnus, qui Verbosaniæ res curabat, cum mille equitibus, totidemque peditibus adversus eos ab urbis mœnibus submovendos, opportunissimo tempore supervenit. Nec mora, terribili impetu facto, & horrendo clamore sublato nostros adortus, tanto animorum & virium ardore percellere cœpit, ut & Italis & Germanis resistendi & repugnandi potestatem improvisa irruptione eriperet, iique omnes parvo labore fusi & profligati terga vertere cogerentur.

Turrianus & Crusitius ab Usfrephi Bosnensis alumno Amurathe profligati.

Crusitius ut erat pugnax, ac manu & consilio juxta promtus aliquamdiu eos fugientes retentare frustra conatus, quum etiam Croati & Dalmatæ insolito pavore exanimati, cæteris fugientibus sese adjunxissent, ultimus concitato equo fugæ se dedit. Eum intento cursu ad propinquum maris littus fugientem, ac equo desilientem, quoddam navigium, quod ex Italia venerat, excepit, & cum eo in altum provehitur. Sed tanta simul fugientium militum multitudo eandem in navim insiluit, ut prægravante nimio pondere, nulla vi, nullo remigum aut nautarum conatu e littore propelli potuerit; sic ut Turcæ, qui eorum fugam pari cursus celeritate assequi contendebant, in navem vado & arenis inhærentem immobilemque insilirent, ac Petrum præ aliis cognitum, quamquam se acerrime defendentem, multis accurrentibus interficerent. Caput ejus Athliaga equitum ductor incurva machæra celeriter amputauit, truncoque in navi relicto Amurathi

Crusitius Clissiæ præfectus interficitur.

dono attulit: quod quum Amurathes Clissianis ostendisset, ac se ut dederent, admonuisset, quum postea vi coactis nulla vitæ salus foret expectanda, ingenti terrore correpti, commeatusque & præsertim aquæ inopia adacti (nam Amurathes exitu præoccupato, fontem, qui proxime foris arcem scaturit, ne ex eo inclusi potarent, ademerat) arcem dediderunt: sicque Clissia multis sæculis a Pannoniis & Dalmatis magno labore egregiaque virtute defensa, hoc miserabili casu in hostium potestatem devenit; corpus ejus, postea discedentibus Turcis nostri apud Spalacum urbem sepelivere. Turrianus & Aconitanus equorum pernicitate freti, dimidia aut majori suorum parte amissa, magno labore & periculo in tutum evasere. Sed Cremonsius Turrianæ legionis legatus, & milites, qui una se fugæ dederant, qui ducenti fere erant, ad unum interfecti deletique fuerunt. 1537.

Capite ejus Clissianis ostentato, arx inexpugnabilis Turcis deditur.

Paulo etiam ante quam hæc gererentur, idem ille Amurathes, Venetorum copiis, duce Gabriele Ripa Veronensi, Obrovatium oppugnare ausis, similem cladem intulerat, easque primo impetu in turpem fugam conjectas tanta earum ignavia dissipaverat, ut ne ferrum quidem stringere, aut ora hostium intueri ausi essent, cujus tamen rei sic male gestæ infelix Ripa, severitate Pisaurii Venetæ classis præfecti, in ipsa prætoriæ triremis prora capite pœnas persolvit. Hic Amurathes e Sibenico Dalmatiæ urbe maritima oriundus, in puerili ætate a Turcis captus, & Usfrepho Bosnæ præfecto donatus fuit: ac paulo post ab eo ordinum ductor effectus, deinde multis aliis prœliis, tum postremo clade exercitus Cociani ad Essecum illata, magnam nominis gloriam adeptus fuit.

Idem Amurathes etiam Venetos cædit.

Amurathis origo.

Necdum enim malis nostris satiata numina erant, sed aliis super alias cladibus prægravatos fatigabant: scilicet ut optimi Regis Ferdinandi cœpta atque consilia, vel prudentissime suscepta, optato eventu carerent, & fortissimæ Germanici atque Pannonici nominis gentes vetere sua gloria spoliatæ, a longe paucioribus numero barbaris fœde sternerentur. Nam quum altera ex parte ab Cociano alter exercitus, genere & delectu militum, quam numero validior, in Illyricum ductus esset, interclusо commeatu, & enectis fame militibus adversam tulit fortunam: ita ut duobus in locis duo exercitus admiranda barbarorum felicitate, & gravissimo nostrorum infortunio, atque detrimento turpiter fugati & cæsi delerentur. De quorum alterius successu, jam brevibus commemoravimus: superest, ut alterum quoque bellum quomodo, quamve tristi & luctuoso eventu gestum sit (quoniam hoc anno pugnatum esse constat) quam fieri poterit brevissime recenseamus.

Expeditio Cociani infelici eventu suscepta.

Adulta jam æstate, ac messe triticea peracta, quo facilius exercitui de commeatu provisum foret, Cocianus omnes copias ad Capronciam civitatem convenire jubet: postea ipse cum octo muralibus tormentis grandioribus, ac aliquot campestribus colubrinis, ac cæteris rebus bello necessariis, atque impedimentis tempestive eodem venit. Ludovico Pecrio Ungaricarum & Illyrici nominis copiarum præfectura cum imperio committitur; quod nemo adhuc Banus esset declaratus in locum Francisci Battianii, eo se magistratu abdicantis. Peditatum vero omnem regendum accepit Ludovicus Comes Lodronius, qui in Rhætia Tridentinis alpi-

1537. alpibus, Italiæque proxima, ac in Gallia Cisalpina, qua Athesis & Padus flumina decurrunt, peculiares suas cohortes conscriptas collegerat; quæ magnum rerum bellicarum usum habere ferebantur. Equitatus ex Bohemis conscriptus Alberto Slicco parebat, quum e Stiria Joannes Ungnadius ejus provinciæ præfectus, & e Carinthia Erasmus Magerus, qui etiam Fuchstatus vocabatur, ornatissimos equites Germanos adduxissent. Paulus Baquitius ex Ungaria peculiarem validamque alam Thracibus veteranis intermixtam, & multis præliis exercitatam secum habebat: is quamquam paulo ante a Ferdinando vacationem militiæ impetraverat, nec in Illyricum proficisci obligatus erat, tamen quia commune periculum urgebat, & cum Cociano jam inde ab urbis usque Viennensis obsidione, quam una sustinuerant, conjunctissimi armis erant, extraordinaria quadam conditione ultro militandum sibi constituerat: & ab omnibus quarumvis nationum militibus, ob singularem fortitudinem & rei militaris peritiam, magno in pretio & honore habebatur. Curando commeatui Simon Episcopus Zagrabiensis erat præpositus, ut cum Jodoco Lilenbergo apud Germanos eodem munere fungenti, pari cura & diligentia annonam administraret: eisque ambobus adjuncti erant alii quatuor viri ex provincia, qui annonam & alimenta tam plaustris quam navigiis justo pretio convehenda curarent: ea indicta minus obedientibus pœna, ut ab iis commeatus absque pretio adimeretur. Numerus equestrium copiarum tam gravis quam levis armaturæ octo circiter millium equitum summam implebat, peditum vero omnis generis sexdecim millia censebantur.

Lodronius, Sliccus, Ungnadius, Magerus & Baquitius, exercitus duces.

Equitum 8. millia, Pedites 16000. censentur.

Cum iis Cocianus castra Caproncia promovit; & ultima die Augusti ad Berseciam castellum metatus est: ex quibus castris convectionem annonæ & rerum victui necessariarum, quarum jam tum non levis oborta esse videbatur penuria, datis in omnes partes literis & mandatis imperavit: illinc decimo post die ad Veruciam lentis passibus ob tardiorem tormentorum currulium, & impedimentorum subvectionem est perventum; quo in loco majori eduliorum inopia laborari cœptum, ideoque Zagrabiensis & alii severioribus verbis & literis perstricti admonebantur, ut quum cibaria, quæ milites secum attulissent, quæve ad longius producti belli necessitates reservare voluissent, jam initio expeditionis absumi necesse esset, alia uti constitutum esset, mature subministrarent, ne ob rei frumentariæ tarditatem, aut victoria turpiter interpellata redeundum foret, aut invalescente fame tantus tamque florens exercitus, non virtute hostium, sed suorum incuria & desidia deleretur.

Annonæ penuria.

Interea dum commeatus ad Veruciam expectantur, Paulus Baquitius mittitur exploratum cum suis mille equitibus Ungaris, ac duabus expeditis Italicorum sclopetariorum cohortibus, versus Zopiam arcem, ut si quos ex hostibus captos in castra adducere posset, ab iis de hostium consiliis certiora cognosci possent. Quem ubi hostes conspexere, totum exercitum adesse rati, corrupto commeatu, & incensa arce aufugerunt. Eos tamen insequuti equites Baquitii, complures partim interfecere, partim captos adduxere: a quibus idem, quod antea certorum exploratorum indicio compertum erat, cognitum est, Jahioglim & Turcas ejus esse mentis propositique, ut ad Essecum positis castris Cocianum ejusque copias expectent, ibique prælii fortunam experiantur. Interea equitum cataphractorum ala supervenit, quæ & alia auxilia subsequi, & commeatus non procul abesse nuntiabat. 1537.

Disputatur interea militari in consilio an eadem via, uti planiore, vel relicta ad dextram Posegh, quod ei adeunda juga, & saltus Garavitii montis, qui Plinio olim Bebius dictus existimatur, Posegam a Sclavonia disterminantis, difficili labore superanda essent, progredi expediret. Omissa igitur Posegana via, hæc quæ campestris & planior erat, eligitur; quando jam Zopia ab hostibus concremata, & ea sublata difficultate longe commodior transituris esse censeretur: sicque Sclavonico ad sinistram itinere suscepto, castra promoventur, & ut Ladislaus Moræus, nuper a duobus Regibus ob maleficia & prædas Pannonia, ut diximus, in Illyricum pulsus, velut locorum peritus antecedat, jubetur; & illinc decimis castris ad Valponem, Perenianæ ditionis locum pervenitur: qui eo tempore partes Joannis Regis secutus, suis tamen, qui ibi erant, præfectis dederat in mandatis, ut nostros non commeatu solum & rebus necessariis, sed etiam opera consilioque juvarent. Ibi Crassus flumen ponte erat sternendus, quod limosus & profundo cæno stagnans, carectisque impeditus vado transiri non posset.

Dum pons construitur, & consilia de itinere progressuque castrorum conferuntur, septimus dies transiit; nec tamen finis continuæ fit consultationis. Alii enim urbe Esseco omissa ignobile quoddam castellum, ultra situm obsidendum censebant, alii expectandum Semburgum cum auxiliis, nec quid temere aut properanter agendum. Cæterum complures, mora increpita, infesta signa in hostem quamprimum vertenda dicebant, nec cessando singulis momentis, & singularum provinciarum sensim progredientia auxilia expectando tempus terendum: rem mature ferro decernendam, quum si vitandum hostium congressum reformidato periculorum eventu censuissent satius domi quiescendum fuisset, autumnum jam præcipitare; & si hiems gerendis bello rebus adversa, sævis tempestatum procellis ingruat, cum duplici hoste futuram difficilem dimicationem; temporis nimirum injuria, & recenti hostium e tectis erumpentium impetu; proinde Esseco, ubi hostes sint, mature admovendas manus: locum esse debilem, muris pervetustis, nullo munimento; ita ut hostes viso tanto exercitu, tot curulibus tormentis instructo, aut protinus locum deserturos, aut si resistere velint audeantque, facile disjici fugarique possint. Huic sententiæ, major pars fervidis atque audacibus animis consentiebant, & omnem vel unius diei moram tollendam, iterque ad Essecum justis passibus suscipiendum suadebant.

Decernitur itaque recensendas copias esse, & castra promovenda. Equitatus ad decem millia census est; nam post discessum a Caproncia plures in castra utriusque armaturæ equites auxiliares confluxerant. Sed peditatus præterquam quod plurimi dilapsi essent, febribus ob nimium pomorum autumnalium esum, ac cæteris vulgaribus morbis vehementer erat imminutus: & præter ægrotos cæterorum major pars inedia, frigore, vigiliis, aliisque incommodis adeo erat debilitata, ut tribuni præfectique eorum ad sustinendas præliorum, aut saltem longioris

Essecum oppugnandum decernitur.

1537. gioris & lutulenti itineris difficultates, parvam spem in eis habere viderentur. Valpone discedentes tridui cibaria milites parare, secumque ferre jubentur, & missis per castra tympanistis ac tubicinibus edicitur, ne quis, nisi cum foret debellatum, hostem capere, aut præda se onerare ausit, deque alimentis brevi in magna copia adfuturis bene sperare jubent.

Pervenitur tertio die in quædam prata, quibus a sinistra Dravus, a dextra parte saltuosa quædam loca & nemora, cum collibus incultis adjacebant, & altero ab Esseco milliari distabant. His in pratis, adventu nostrorum audito, egressi Esseco equites Turcæ apparuere; quos propius castra accedere non ausos, sed sublato ululatu discurrentes magistri tormentorum procul submoverunt: postero die effusi oppido hostes, minutioribus præliis, duobus in locis certavere cum nostris equitibus, maxime Ungaris, intermixto etiam Germanorum certo numero; & multis utrinque cadentibus, nostri in castra, hostes in oppidum, æquo Marte discesserunt. Ad ejus diei vesperum Simon Zagrabiens. Episcopus in castra venit cum suis copiis, cujus adventu quanquam haud magnam annonæ copiam attulisset, apud milites tamen nonnihil recreatos timor inediæ antea conceptus minuitur.

Velitationes cum Turcis.

Sed quum hostes frequentius ad leviora certamina nostros provocando excurrerent, nostrisque & eorum equis gravia sæpe vulnera inferendo, fatigarent debilitarentque, prohibetur serio a ducibus, ne cuiquam extra castra ad prælium exire liceat; verum rei tormentariæ præpositis committitur negotium, eos castris arcendi: qui cum eis procurrentibus densa majorum minorumque colubrinarum procella sæpe detrimenta inferrent, pluresque equi una cum sessoribus ferreis pilis icti discerperentur, Turcæ animadverso periculo, navigia, quas Saicas seu Nasadas vocamus, piraticis myoparonibus similia, ad ripam stagni cujusdam, quam Dravus in Crassum flumen exundans efficit, Janiceris & Asapis peditibus, Martolociisque plena promovent; per quos nostri non solum sclopetis, sed etiam minoribus falconum pilis, quos singulæ Nasadæ in prora habere solent, peterentur. Ex collibus etiam a dextra parte per dispositos equites, nostrorum agmina lacessere & perturbare conabantur. Sed nostri promoto exercitu, & instructa acie, tormentis majoribus in hostes directis, eos stagnum simul & colles deserere, & utrobique fugam capessere cogunt; sed pulsi & fugientes pagum, qui erat utrisque transeundus, succendunt: ut ea nostris insequentibus injecta mora, tutior ipsis ad sua fuga pararetur.

Tum Cocianus superatis collibus ad planitiem aquationi simul & pabulationi idoneam castra transfert, a qua etiam nemora & silvæ ad lignationem non abessent. Hinc majus tormentum explodi jubet, periculum facturus, an pilæ ab ea distantia murum verberare possent, sed majus esse intervallum loci, quam quod noceri oppido possit, animadvertens, in aliam vallem castra promovere volebat. Sed cum ejus adeundæ facultatem Mahometes, facta e destructo templo munitione, castelloque erecto, & præsidio imposito eripuisset: conspicatus ultra oppidum aliam planitiem commodiorem, eo castra adducere, & tormentis collocandis locum quærere decrevit. Sed neque ea planities commode adiri poterat; quandoquidem si ea superanda esset, via, quæ ad Valponem ducit, relinquenda erat: aliudque difficile & laboriosum iter suscipiendum, & non parvus inediæ metus imminebat, si convehendi commeatus commoditas ab hoste præriperetur. Dum ea de re disputatur, nonnulli, ut fit, ingenii ostentandi causa importunam eam sententiam multis verbis confirmant, transeundum in eam planitiem dictantes, ibique instruendam oppugnationem, & expectandos commeatus, hostem inedia æque laborantem brevi aut discessurum, aut ad deditionis conditiones coactum iri: idque se a transfugis & captivis intellexisse, proinde sibi videri, ut cum tantum supersit commeatus, ne intra septimum diem fames extimescenda sit; intereaque & Semburgus venturus, & recentia militi obsonia adferenda sperentur, tantam victoriæ occasionem minime negligendam: præsertim quum jam Octobri mense ad exitum labente, hiems fores pulset, & nisi quid egregii facinoris tempestive tentetur, postea frigore tempestatumque incommoditatibus excludantur: interim non defore Thracum seu Rascianorum studia, qui operam suam si eo descendatur, omnem offerant, tam in suppeditandis commeatibus, quam armis consociandis, & in Turcas vertendis. Et ut sententiam suam tuerentur, addebant hostium tormenta, quæ inusitatæ magnitudinis, & ingenti numero essent, omnia ad eam partem, qua castra transirent, obversa, nostris insigne detrimentum allatura. Itaque hæc præ aliis sententia Cociano probatur; nec mora, postero die longiore capto circuitu instructis agminibus ad ulteriorem campum ire contenditur. 1537.

Mahometes animadverso nostrorum discessu, & re, ut erat, ex conjectura cognita, mille equites expeditos, & Janicerorum sclopetariorum manum, ad incommodandos, & carpendos nostros, dum saltum superant, immisit: qui quum nostros a lateribus, & a tergo undique infestarent, Cocianus eis submovendis Bohemos ac Italos pedites opponit; sed cum Bohemi hostium ululatu & incursibus, quibus nonnulli cædebantur, territi fugam dedissent, Itali egregia virtute resistunt; quibus laborantibus equites Mageriani subsidio accurrunt, Turcisque repulsis, & parvo accepto incommodo, saltum superant: castrisque in plano campo positis, aggeres tormentis collocandis construuntur; ut si hostis prodire in aciem velit, pugnandi potestas daretur. Verum is cauto consilio se & suos in oppido continet, haud ignarus nostros jamdiu commeatus inopia laborantes, & ea indies crescente, brevi cum insigni ignominia, rebus infectis discessuros.

Dum ibi hæret Cocianus, consilii inops, nec a tot tantisque egregiæ fortitudinis ducibus quicquam salubris ac utilis consilii adfertur, Balthasar Banffius præpostera esse consilia, quibus de victoria prius, quam de sublevanda, qua exercitus laboret, fame, sermones conferuntur, dictitans, haud procul abesse Hermannum Castellum vetusti operis ait, in quo magna sit ab hostibus collecta commeatus copia. Illud expugnandum & alimentis in eo repertis exercitum sustentandum sibi videri. Itaque laudato ejus consilio, Cocianus de secunda noctis vigilia signa convelli jubet, & structa acie Hermannum versus castra movet, agminibus turbatis, & signis male cohærentibus, ita ut carris & impedimentis confuse & perturbate promotis, fugæ, quam discessus speciem præberet. Turcæ quamquam ex strepitu ac clamore nostrorum discessum animadverterent; tamen quod se obsidione solvi læ-

taren-

1537. *Hermanum castellum nostris deditur.* tarentur, tum quod insidias suspectarent, nihil se commovent. Nostri Hermanum prius a Turcis, qui in præsidio erant, aliquot horis defensum, postea deditione capiunt, & hostes quo velint abire, permittunt.

Sed quum commeatus non ea copia repertus esset, qua laboranti exercitui succurreretur, decepti spe sua duces, nec parum animo consternati, ad alia rursus consilia confugiunt, & pontem amni vicino, qui isthic excurrebat, qui tunc continuis imbribus intumuerat, imponendum, ad amplissimam commeatus copiam ea opportunitate habendam vertuntur. Ponte per tridui spatium opera fabrorum & militum instaurato, carrorum, quibus impedimenta vehebantur, multitudo transire incepit, & minora quoque tormenta. Sed octavum majus tormentum, cui Ferdinandi insignia incisa erant, ingenti pondere pontem fatiscentem interrupit: quamobrem illud jussu Cociani, ne eo hostis potiretur, malleis disfractum est. Superato amne & ponte interrupto, ne Turcis insequendi nostros facultas esset, rursus disputatur, an relictis tormentis, ac spiraculis eorum ferro transfixis, ac scalis & pontonibus, aliisque bellicis apparatibus igne absumtis, expedito itinere ad Valponem, celerius redeundum sit; vel, ut alii suadent, per Posegæ fines iter instituendum, & Juanca olim Francisci Zaii arce, quæ eo tempore inter minores præfectos censebatur, ac oppido Gara, quæ plenissima rerum alendo exercitui erant, expugnatis, milites enecti fame recreari possent? *Nostri inopia commeatus castra movent.*

Cocianus repudiata priori sententia huic adhæsit: ut si tormenta majora, rupto metallo, paribus portionibus in carros distribuantur, se si necesse sit, vel suo sumtu restauraturum pollicitus est. Nec mora, indicta profectione, frequentioribus locis, ob pondera carrorum & tormentorum subsistitur, quod mollitis assidua pluvia campis, eorum rotæ usque ad axes cæno vorarentur. Juanca ex itinere facili negotio capitur; sed neque in ea præter vini vehes aliquot aliud commeatus genus reperitur. Ibi inalbescente cælo, Turcæ truci sublato ululatu nostros invadunt; certatur aliquot in locis acerrime, sed ubi Bohemicæ Alberti Slicci turmæ erant, longe urgentissime. Ibi Petrus Raschinius Alberti legatus barbaros submovet: sed illis iterum pugnam restaurantibus, atrocius & magis cruentum certamen oritur, ac ipse fortiter pugnans interficitur. Tamen nostri continuata profectione, quatuor carrorum ordines instituunt, qui progredientium latera protegant, & milites tutius inter cursantes barbaros propulsent. Sed quum frequentes tumuli & colles, saltibus & profundo cæno impediti occurrerent, ac hærentia impedimenta necessario iter remorarentur, Mehemetes, Amurates, & Cassonus, qui relicta Buda in patriam Croatiam redierat, Janiceros & Thraces Martalocios, qui viarum & nemorum compendia nossent, præmittebat, attributis eis minoribus falconetis; atque ii angustiis præoccupatis nostros quam maxime distinebant; qua barbarorum astutia nostri multa sæpe vulnera, multa detrimenta referebant: neque nostri ad resistendum ex præcepto Cociani consistere audebant: sed eundo & sagittis, ac sclopetis rem gerendo, quantum poterant sese tuebantur. *Turcæ nostros discedentes aggrediuntur.*

Inde quum superatis saltibus & montium jugis ad patentiora loca perventum esset; equitesque Ungari atque Illyrici, summa ira atque audacia pugnam cum hoste consererent, & vicissim Turcæ frequentiores identidem adcurrerent, oblata edendæ nobilioris pugnæ cujusdam occasio videbatur. Ibi ante alias Paulus Baquitius, bellator insignis, hortatu Caciani, qui ejus receptus & copiarum omnium curam ei concrediderat, dum suos Germanos voce atque exemplo ad virtutem cohortatur, forte a Janiceris, qui equitibus intermixti pugnabant, sclopeti glande caput ictus, equo dejicitur. Eum prolabentem sui ac alieni equites densata acie certatim tueri conantes, a Turcis, qui magno numero & viribus dimicabant, rejecti sunt, & illi caput celeriter detruncatum. Cecidere in eo prælio, dum Baquitio opem ferre volunt, Paulus Fodorus, Veteranus ejus equitum ductor, simul cum suo, quem carum habebat, & Talpassum vocabat, militari equo: Theodorus Peitius Thrax, & complures alii. Capti vero aliquot, inter quos Demetrius Scanderovitius, & Lupus Milola similiter Thraces, nec non Paulus ille Delius, quem ante triennium Valentino Turco, e convivio Baquitii revertenti, insidias struxisse retulimus. Eum Valentinus ab Amurate, a cujus militibus captus est, mille aureis numis redimere volebat, ut in eum sub quæstione de scelere confessum animadverteret: sed cum ille virum militia ac armis clarum ad supplicium tradere nollet, Valentinus donata ei illa pecunia e medio tollendum curavit. 1537. *Baquitius dux bello clarus in prælio cadit.*

Baquitii cæde divulgata, cui nemo inter omnes nostrarum copiarum duces, militari solertia ac ingentis animi fortitudine erat conferendus, magnus timor totis castris incussus est, quando nemo jam superesset, quo ductante, dimicanteque victoria de Turcis speranda esset; nec etiam antea, nisi ab ejus ingenio profectum fuisse diceretur, quicquid prospere, & cum aliquo fructu factum esset. Amissi ducis tanti casu exacerbati Ungari & Thraces, ac ulciscendi cupiditate incensi, quamquam recentes Turcæ suis auxilio venirent, tanta tamen vi hostes repulere, ut multis suorum amissis falcones currules, quibus adversus nostros jaculabantur, deserere cogerentur. Quos cum pedites nostri facto cuneo avehere juberentur, præ corporum & virium imbecillitate, ob inediam contracta, imperio parere non poterant: & ex adverso Janiceri & cæteri hostium pedites vigore corporis animique præstantes, non solum falcones protegere, sed etiam nostris persequendis & impetendis nullum modum, nullum finem facere.

His incommodis exagitati nostri milites, quum nullis famis subsidiis, nec ulla spe auxiliorum sustentarentur, omnes extremæ calamitatis luctuosum finem expectabant; eoque celeriori desperatione, quod hostibus a Belgrado, Samandria, ac illis Bulgar. & Thraciæ limitibus, auxilia ventura, sibi autem etiam socios, & præsertim Illyr. nominis equites, qui haud procul domo militabant, rebus desperatis, indies dilabi, & ad suos reverti conspicerent. Neque ad extremum Cocianus & Pecrius, aut alii duces, in hunc modum misere consternatos milites, spe ulla, aut saltem mutuo colloquio, uti alias facere solebant, consolari & erigere, & ipsi attonitis similes, volebant aut poterant. Quum vero in subjectos Garæ campos ventum esset, a Thracibus seu Rascianis, qui hinc inde commeabant, adfertur, sylvas proximas, per quas nostris eundum esset, succisis ingentium arborum prægnantibus truncis hostes præsepsisse, ita ut non nisi redeundo ad Valponem (id vero etiam *Nostrorum desperatio.*

1537. etiam absque tormentis, carris, & sarcinis) saluti & receptui exercitus consuli posse videretur: aut ad Castellum sanctæ Elisabethæ, quod erat Moræi ditionis, divertendum. Verum Valponis via in consilio prælata est, quod ibi pecunia in stipendium missa servaretur, & commeatus abunde esset convectus. Itaque adactus necessitate Cocianus, succenso pulvere sulphureo, & relictis, quod commode protrahi non poterant, tormentis, corruptisque & concrematis exercitus impedimentis, iter suscipit, quod truncos ingentium arborum, si quæ ea via dejectæ essent, militum opera disjici & iter repurgari posse putaret. Sed etiam huic consilio reperti sunt, qui repugnarent, ita ut Cocianus & reliqui duces animos desponderent, & ut desperatis accidere solet, de sola fuga capienda cogitarent. At Mahometes, Amurates & Cassonus singula nostrorum consilia per Rascianos ancipitis inconstantiæ, ac certioris perfidiæ homines explorabant, & de singulis exercitus nostri incommodis certiores reddebantur; ac propterea nostrorum motum observabant, ut quum castra promovere vellent, nostros in locorum angustiis opportune invaderent.

Nostri metu perculsi infamem passim fugam capessunt.

Sub noctem, quam omnes insomnem duxerant, Ladislaus Moræus flagitioso consilio primus ad sanctam Elisabetham, quod suum castellum haud longe aberat, inhonesti discessus initium dedit. Eum Stiriæ equites, quos Joannes Unghnodus ducebat, pari honoris & disciplinæ neglectu sequuti sunt, quamquam claudendo extremo agmini erant destinati. Nec multo post eadem nocte Simon Episcopus eadem infamia iter Zagrabiam versus, quod securius fore putabat, intendit. Quibus rebus intellectis Cocianus plane vecors & amens, conscenso equo, & relicto absque imperio exercitu sese in fugam longe ignominiosam conjicit, Pecrius quoque validis equitum turmis septus, locorumque peritus, nullo itidem fœdæ fugæ aut dedecoris metu, sub obscuræ noctis tenebris discessit. Lodronius interea a suis e quiete excitatur, deque turpi Cociani fuga certior redditur: quod quum vir fortis, & de Cociani fide virtuteque nihil dubitans, credere non posset, uti erat continuis laboribus & pervigiliis vehementer fatigatus, iterum se quieti dedit. Sed hostes audito strepitu castrorum tumultuantium, id, quod erat, rati, consurgunt omnes, seque in nostros invadendos accingunt. Verum Mehemetes expectandam lucem, & certius cognoscenda consilia statuens, suos ut imperium suum expectent, hortatur.

Lodronii Comitis generosa animi constantia.

Interim etiam Lodronius e quiete rursus excitatus, Turcas, quum in propinquo erant, fremere & strepere sentit; sed quum se equestrium copiarum præsidiis nudatum, ac quod erat perfidiæ & proditionis proximum, ab suo imperatore desertum videt, protinus iracundia commoveri, nec tamen animo sese demittere; itaque pedites alloquitur, & hortatur, ne animos despondeant, sed quod iniqua rerum sors tulerit, fortibus animis & dextris superandum putent, & de honesta potius morte, quam turpi & degeneri fuga cogitent. Lodronium militum animos confirmantem Equites Fuchstatiani & Austriaci, qui profectionis signum, uti erat constitutum expectaverant, ad eum concurrunt, seque ejus virtuti ac industriæ commendantes auspiciis illius infaustæ militiæ finem facturos, quemcunque Deus & fortuna tulisset, affirmant. Lodronius recusata, quantum verbis poterat provincia, quod se ea indignum profiteretur; tamen infelicis exercitus indignam sortem miseratus, re ipsa imperium suscepit, & quamdiu vita superfuit, exercere non destitit. 1537.

Traditum est memoriæ, quum generoso & militari equo insidens, ad milites concionaretur, ne turpem fugam capesserent, sed ut fortes Germanici nominis milites deceret, fortiter & honeste occumbendum statuerent, quendam ex Germanis militem dixisse: tu vero, optime Lodroni, facile aliis fugam, ut indecoram & inhonestam dissuadere conaris, quum sex pedibus instructus, plus ac celerius currere queas, quam nos, qui tantum duos pedes habemus, intellexit vir acutus militis argute dictum, statimque equo desiliens, eum stricto gladio confodit, & militibus fratrum nomine appellatis respondit, se quoque duobus pedibus usurum, & æquato periculo peditem cum peditibus pugnaturum, cæteros etiam quos habebat equos, quibusdam familiarium, & aliis partim vulnere debilitatis, partim ægrotis militibus singulari pietate & humanitate distribuit.

Nostri ab hoste undique cincti cadunt.

In hunc modum cum gradum promovissent, vix egressi castris, ab incondita barbarorum turba undique circumfunduntur; eundoque & frequenter pugnando iter carpebant, donec Magerus Carinthiorum præfectus, equo insigni ac cristis & armis fulgentibus conspicuus trucidatur, & cum eo complures equites & signiferi. Alio quoque loco Austriaci, quamquam acerrime pugnantes, conciduntur, capto Chuenringo eorum ductore, qui ex vulnere postea apud hostes periit. Nicolaus tamen Comes Turrianus, alter eorum dux, vir apprime militaris, acceptis illatisque vulneribus, ægerrime evasit: quum Georgius Taiffelius, Gebhardus Belzerus & Leonardus Lambergus in manus hostium vivi incidissent. Bohemorum equitum ordines procella glandium perturbati & dissipati, ac Slicco duce carentes, (is enim maturius quam oportebat e cæde se proripuerat) crudelem in modum instar pecorum sternebantur. Sed & peditatus ab iisdem Janiceris e cujusdam paludis margine rem gerentibus, magno affectus incommodo, superveniente Amurate Usreffi Boznensis legato, perturbatis tympanis & vexillis, protinus concisus atque interfectus est. Lodronius gravibus vulnerum plagis in fronte & pectore acceptis saucius, ac urgentibus eum Turcis in stagnum nemori imminens protrusus, dum fortiter pugnaret, eum ut se vitæ atque incolumitati servare quam occumbere mallet, Turcæ rogabant: postea vulnere & laboribus fatigatus cum tribus, quæ supererant, suorum cohortibus, in deditionem est receptus. Jam enim barbaros quoque cædis satietas ceperat, nec cruore aspersi fugientibus adeo instare, quam prædæ rapiendæ inhiare videbantur: & pauci admodum pedites evaserant, nisi qui ante prælium noctis silentio fœda & inhonesta fuga saluti consuluerant: cæteri pro mancipiis tam sparsim, quam agminatim capti, aut toto campo cæsi miserabile spectaculum suis præbebant. Castra, & tormenta, impedimentaque omnia castrensia, arbitrio barbari Victoris cessere.

Magerus Carinthiorum præfect. perit.

Austriaci acerrime pugnant.

Bohemi dissipati & interfecti.

Lodronius compluribus vulneribus concisus in hostium potestatem venit.

Eidem caput

Mahometes sine sanguine suorum tanta potitus victoria, effuse lætus in eadem planitie, sub prætoriano tabernaculo eam noctem transegit: divisitque suis munera, prout cujusvis merita ferebant. Et quum Lodronius ex vulneribus curari non posset, nec Byzantium cum reliquis captivis

1537. ptivis perduci; a militibus qui eum custodiebant, jussu Mehemetis interfectus, caputque ejus, ac Pauli Baquitii, & Erasmi Mageri, cum captivis & spoliis pretiosioribus ad Solimanum dono missum est. Inter captivos nobiliores fuere Ditmarus Losenstanius, Laurentius Stratpergus, Leonardus Lambergus, Georgius Taiffelius, & Gebhardus Welzerus, equites clari, quorum duo postremi pro Murataga equitum ductore celeberrimo, qui in pugna quadam minutiori captus, apud Thomam Nadasdium in vinculis detinebatur, permutatione facta redemti fuere: illi magno exsoluto auri pondere sese liberantes ad suos postliminio rediere. Istud est funestum Essequianæ cladis detrimentum, cujus fama gravi cum mærore & luctu etiamnum per multas provincias memoratur; in qua quod nunquam antea acciderat, fatone an ducis ignavia evenit, ut ne tentata quidem prælii fortuna, florentissimus fortissimarum gentium exercitus ab hostibus deleretur.

præcisum, & cum aliis ad Solimanum missum.

Captivi nobiliores.

Cocianus & Pecrius domum reversi,

Postquam Cocianus & Pecrius e clade exercitus, quem in hunc modum in hostilem terram, relictis a tergo arcibus Turcicis quamplurimis, incaute duxerant, elapsi essent, domum sese recepere: quam ille in Carnis, hic in Illyrico habebant. Sed quum a Ferdinando Cocianus quidem primo Viennam, Pecrius posthæc Græcium Stiriæ metropolim accersiti essent, ut rationes amissi exercitus, ac rei male gestæ redderent, confisi in ejus regis clementia, neque subterfugere ausi, se judicio sistere decreverunt. Et Pecrius quidem extemplo in custodiam deductus fuit; & integros septem annos in carcere Græcii & Oeniponti explevit: & diuturniore, atque acerbiore pœna fuisset affectus, nisi Ferdinandus precibus populorum totius Ungariæ exoratus, eum ob longas & varias carceris molestias, vel luminibus captum dimisisset, restitutisque omnibus bonis, pristina etiam Dapiferorum magistri dignitate fungi jussisset. Ferunt Ferdinandum mitem alioquin & benignum principem, ideo acrioris iracundiæ exemplum in illum statuere voluisse, quod ab eo in quodam convivio, cui Germani & Ungari præcipui nominis interfuissent, Pelbartus contemtim fuisset appellatus, quo nomine monachum olim Temesuariensem fuisse perhibent; egregium quidem illum & doctum virum, cujus sacræ extant lucubrationes, sed qui ab enormi & adunco naso, deformique vultu passim rideretur. Usque adeo de regibus & principibus, honesta semper & minime procaci lingua loqui decet.

a Ferdinando, ob desertum exercitum, in custodiam conjecti sunt.

At Cocianus quum Viennam venisset, tam regem singulari clementia semper quidem conspicuum, sed tunc ob deletum tam florentem exercitum, ac primarios duces, & nobiles aut captos aut interfectos justa ira exacerbatum, quam senatores diversis criminationibus ab se aversos reperit, & nullum excusationibus suis gratiæ apud eos locum invenit. Itaque jusso in custodiam ire, adhibiti sunt custodes, qui ne elaberetur, diligenter curarent: neque tamen amicorum & affinium aditus eis prohibitus fuit, aut alia liberioris custodiæ solatia, ita ut a nobilibus quoque matronis in speciem visitandi nonnunquam adiretur, unaque cum eis cibum sumeret. Cumque indies de regis ac senatus clementia causæ suæ diffidens desperaret, consilium de fuga cepit, ac custodes aut vino sopitos, aut pictis chartis ludentes, eique rei, quam officio suo intentos eludens, deceptis etiam arcis urbisque excubiis e fenestra, (quam ferreis clatris munitam effringere quidem haud poterat, sed qua latericio operi saxum quadratum inferne committitur, perfoderat) se dimisit, ac equis, qui per fideles sibi ministros in fine ejus suburbii quod meridiem respicit, servabantur, conscensis, in tutum se recepit. 1537.

Cocianus e custodia elabitur.

Ferunt primariam quamdam fæminam, argenteis duab; lagenis inclusos funes ei clam subministrasse vino superinfuso, quibus in evadendo uteretur. Ita quum undique a regiis quæsitus, ad carcerem & supplicium reducendus sibi formidaret, ad Mehemetem Bassam Jahioglim, qui tunc Nandoralbæ præerat, & a quo ad Essecum victus & profligatus exercitum deseruerat, literas scripsisse dicitur, quibus illi significabat, se ad Turcas transiturum, si stipendia ac honores sibi darentur. Eas literas, addito etiam commendationis suæ certo testimonio, Mehemetes Constantinopolim misit; atque isthuc cum passim ea res & consilia Cociani de transfugio vulgi sermone circumferrentur, Ferdinando innotuit: & quod ejus indignationem in majus odium auxit, ipsæ quoque Cociani literæ, per purpuratum Ajaspassam, quem Vezirium vocant, ad eum missæ fuisse dicuntur. Rex igitur datis in omnes partes literis, eum capi, ac vinctum compedibus ad se adduci, aut si secus fieri non possit, priusquam ad hostes transeat, e medio tolli jubet. Erat tunc Cocianus in arce Costanicia munito loco in Croatia sita, quam fluvius Huna circumfluit, & quæ olim ad Prioratum Auranæ pertinebat, sed eo tempore ditionis Comitum Zriniorum esset, per speciem impetrati a Joanne Comite ibi hospitii; re tamen vera, quo commodius fuga elabi, ac celerius e propinquo ad hostes transire possit. Rex itaque datis clam ad Nicolaum Comitem Joannis fratrem literis, se moleste graviterque ferre ait, datam illi ea in arce habitandi facultatem, simulque negotium ei dat illius comprehendendi, aut e medio tollendi. Is eo profectus in arcem admittitur, & quum a convivio Cocianus se in cubiculum recepisset, duos milites genere Croatos, Georgium Crabussum, & Joannem Hoisitium ad eum mittit, ipsemet in arcis porta subsistit, varios cum diversis hominibus, ac cum ipsis portæ custodibus sermones conferens, ne quid ab illis, quo sua consilia turbarentur, periculi immineret. Duo illi ad superiorem ædium partem conscendentes se quædam ad eum pertinentia adferre simulant, cumque dimissis a Cociano arbitris ingressi ad eum essent, prior Georgius pugione eum vulnerat sub ventrem; & quamvis plaga lethalis esset, tamen ipse quoque arma quæ ad parietem non procul appensa erant, arripere conatus, a Joanne securi per caput percutitur & concidit: tum ejus cadaver in subjectam arcis aream projiciunt, caput deinde præcisum Viennam ad regem mittitur, quod ibi a sorore ejus, quæ Ulrici Aicingeri conjunx erat, tumultuario funere sepultum fuit. Ejus tamen hæreditatem omnem ac fundos in Carnis & Stiria filii ejus, quos tres reliquerat, Balthasar, Lupus, & Joannes obtinuerunt. Ut perperam ii sentire videantur, qui non sine Comitis Nicolai injuria ditionem Cociani, ob occisum eum, Comiti ab rege attributam dicere audent. Rex deinde lata lege, non tam ob rem ad Essecum fœde & improspere gestam, exercitumque desertum, quam quod certis argumentis, ac literis ejus manu scriptis meditati sceleris & transfugii reus erat deprehensus, jure cæsum esse pronuntiavit.

Et ad Turcas defectionem molitur, scriptis ad Mehemetem literis.

Cocianus, jussu Ferdinandi, occiditur.

Submissis a Comite Zerinio duobus militibus.

Aitzingeri.

1539. Reliquiis fusi & profligati exercitus, partim domos suas dilapsis, partim in hiberna distributis, eam hiemem Turcæ victores pariter & nostri quietam & tranquillam transegere: fuitq; nostris quotacunque pars solatii, quod induciis Turcarum, quas cum Venetis habebant, in apertum bellum erumpentibus, Veneti Turcis ac Amurati, qui e Clissia recens in potestatem redacta, & e Nardino Jaderensis agri municipio per proditionem occupato, Venetos multis injuriis exagitandos susceperat, non mediocre detrimentum intulissent. Cum enim Camillum Ursinum in Dalmatiam misissent, qui cum imperio Jadræ præesset, is in finitimam Croatiam paulo post cum idoneis copiis misit Julium e Montevecchio Umbriæ oriundum, qui ut erat vir militiæ peritus, non solum Obrovatium, quod nuper Veneti amiserant, recuperavit: sed etiam Ostravitiam, quam Turcæ superioribus annis a Pannoniis cœperant, manu captam, trucidatisque omnibus defensoribus, succendit. Antea quoque urbem Scardonam, juris Ungarici, septem millibus passuum a mari remotam, in provincia Camissacia sitam, Pisaurius Venetæ classis præfectus, repentino impetu invaserat, & dejectis propugnaculis adapertoque muro, Turcas defensionem parantes ad unum omnes interfici jusserat; inter quos quidam Amuratis propinquus adolescens Turca ab Italis militibus cæsus fuerat. Urbs autem nudata mœnibus, simul cum Obrovatio, & Ostrovicia, ex decreto senatus eversa fuit, ne iis locis instauratis, tam Venetorum maritimæ urbes & ditiones, quam mediterraneæ juris Pannonici arces & agri continuis hostium latrociniis infestarentur.

Clades a Venetis Turcis illatæ.

Oppida a Venetis capta.

Rejectis per Venetos ab ora maritima hostibus, Usreffus & Amurates ad mediterranea Croatiæ copias reduxerunt: nec diu cunctati arcem Dubiciam, quæ æque Prioris Auranæ Rhodiorum equitum instituti erat, sed tum a Joanne & Nicolao Comitibus Zrinianis obtinebatur, obsidendam decrevere: quod perpaucos in ea esse defensores & exiguam commeatus copiam habere intellexissent: ita ut longiorem obsidionem ferre nequaquam posse viderentur. Itaque antequam Petrus Queglevitius, & Thomas Nadasdius, qui in Illyrici præfectura Francisco Battianio, ita jubente Ferdinando successerant, opem ferre potuissent, arce ea opportuna ad confluentem Savi & Unæ sita, parvo labore potiti sunt. Cujus captæ fama perterriti milites, qui Jasenocii & Sobocii in præsidio erant, quæ arces in ripa Savi sunt, ditionis procerum Semcejorum, quod multam pulveris sulphurei copiam haberent, illis vacuis relictis atque succensis dilapsi fuere. Quibus rebus permoti Queglevitius & Nadasdius, ut Siscia, Rastovitia, cæteræque, quæ adhuc supererant arces, ipsaque Zagrabia imminenti periculo eximerentur, copias cogere, & Turcarum injuriis propulsandis obviam ire constituerunt. Sed illo ob valetudinem, qua nimis incommoda utebatur, domi subsistente, Nadasdius Jasenocium nec opinantibus Turcis aggressus, milites ut scalas apponere, & muros ascensu superare contenderent, jussit. Quorum, & præcipue Marci Tomasovicii præfecti eorum tantus ardor scandendi muros ac in arcem evadendi celeritas fuit; ut repulsis & diffugientibus, qui resistebant Turcis, puncto temporis potirentur. Sed Nadasdius præda quæ reperta erat, militibus divisa, arcem solo æquavit.

Dubicia arce Turcæ potiuntur,

Nadasdius Battianio in præfectura Illyrici successit.

Jasenocium & Sobocium deseruntur.

Nadasdius Jasenocium recuperat.

Et sane nostri resumtis animis, ulterius progressuri erant, comparataque classicula earum navium, quas Saicas seu Nazadas vocamus, tam e flumine, quam continenti instituta oppugnatione, Dubiciam recuperaturi videbantur, quum per exploratores, qui Belgrado haud procul illinc distante venerant constanti fama adfertur Solimanum ingentibus iterum copiis & viribus in Pannoniam venire, jamque haud procul Samandria prima antecedentium agmina castris locum occupasse. Cæterum is terror nostros juxta ac hostes in diversum affecit, & nostris quidem audaciam omnem infregit: illos vero, ut ad Castra principis sui tot partis victoriis læti proficiscerentur, incitavit. Sed & Ferdinando ac Joanni gravis incesserat metus, ne Solimanus ob confectas absque ejus consensione mutuæ pacis conditiones, utrique iratus formidabile bellum inferret: & huic quidem eo gravior, quod Grittianæ cædis præcipuus auctor haberetur; cujus ulciscendæ causa illum tanta celeritate adversus se venire suspicabatur. Verum quum Turcarum copiæ apud Selistriam ac inde per Brailanam Valachiæ insulam, Danubium, factis pontibus, transiissent; intellectum est Solimanum in Valachiam majorem tendere; Petro Moldaviæ principi infesta arma illaturum. Quod etiam Luphtis, sororis Solimani maritus, qui jurgio uxoris, ut diximus, loco motus, supremam dignitatem purpuratorum recuperaverat, Hibraimoque successerat, Joanni clam significasse dicebatur. 1538.

Solimanus Petro Moldaviæ Principi bellum infert.

Duas Valachias, quæ hoc tempore Moldaviæ & Transalpinæ nomine censentur, simul cum Transylvania, veteres uno Daciæ nomine appellabant: fuisseque in eam Romanorum colonias deductas; præter innumera antiquitatis monimenta saxis & marmoribus incisa, & adhuc extantia, illud etiam argumento & testimonio est, quod incolæ Romana lingua, quamquam corrupta, utuntur, quæ Hispanicæ & Gallicæ atque etiam Italicæ adeo similis est, ut non magno labore ad mutuum sermonis commercium intelligi queat. Moldavia mari nigro, ut nunc vocant, seu Ponto Polemoniaco propinquior, Transalpina Danubio contermina est, quo etiam a Bulgaria separatur; & utraque Ungarorum regum clientelæ attributa, ab eo jam olim tempore, quo Constantinopoli Imperatores Christiani florebant: a quibus Ungaro-Valachiæ vulgo nuncupabantur. Transylvaniæ urbes a Saxonibus incoluntur, veteremque Germanorum linguam retinent; non quidem, ut nonnulli perperam in literas retulere, a Carolo Magno Imperatore Romanorum (neque enim Carolus Magnus unquam in Pannonia seu Dacia bellum gessisse idoneis testibus comprobari potest) sed a Geysa rege, divi Ladislai fratre, ante quadringentos & amplius annos eo deductis: prout earum urbium vetusta, quæ exstant, diplomata testantur. Cæteras partes Valachi & Siculi inhabitant, illi Romana, Ungarica hi utentes lingua, genus hominum acre & bellicosum, inter quos nemo alterum libertate aut nobilitate præit: sed instar Helvetiorum, aut Scytharum, quos nunc Tartaros appellamus, omnes pari jure censentur: terra equis generosis, auri, argenti venis divitibus, salis lapidei, argenti vivi, æris, ferri, plumbi fodinis inclita, & vini, frumenti aliarumque rerum necessariarum feracissima.

Dacia vetus.

Saxones a Geysa rege in Transylvaniam deducti.

Conceperat autem odium & iram Solimanus adversus Petrum, ob gravissimas & innumera-

1538.

Solimani odium in Moldavum quibus ex causis ortum. Petro scelera imputata quæ?

merabiles querelas, quæ ad eum de variis & intolerandis illius flagitiis & facinoribus, tam a Sigismundo Poloniæ rege, quam ab Joanne delatæ erant: in quorum fines, illius quidem in Pocuciana provincia, vastandos, & occupandos; hujus vero in Transylvania, expugnato & concremato oppido Prasmavo, ac urbe Bistritia capta, præter omne jus fasque designaverat. Ad hæc Gritti cædem & prætorianos suos milites magno numero cum illo una trucidatos, ab eo, qui utpote variarum nationum populos ad arma concitaverat, procuratam, patratamque objiciebat. Mercatores quoque Turcas prædivites, qui Ponticam navigationem exercentes, in ejus provincia negotiabantur, tam mutuo ære & sorte, quam fœnore defraudatos, clancularii immissis prædonibus e medio sustulisse; nonnullos vero, malis excogitatis artibus, manifesta crudelitate insontes trucidasse accusabatur. Quamquam autem Sigismundus missis copiis, duce Joanne Tarnovio, viro undecunq; clarissimo, magna & memorabili pugna ad Obortinum commissa, ipsum & Valachos ad internecionem fere cæcidisset: in qua Petrus suscepto vulnere & amissis copiis, tormentisque omnibus, quæ paulo ante Petro Perenio & Stephano Mailato, Ferdinandi ducibus, nihil ab eo hostile metuentibus, fraude doloque ademerat, ipse tamen quiescere non poterat: nec ab invadenda, ac excursionibus infestanda Pocucia abstinebat, eam a priscis Poloniæ regibus, proavo suo Stephano, pignori traditam esse referens. Unde Sigismundus, licet hominem nullius fidei & constantiæ facile compescere posset: salvis tamen fœderibus, ejus apud Solimanum malefacta accusare, cujus eum clientem & beneficiarium non ignorabat, quam ipse immania ejus latrocinia & insignes contumelias vindicare maluit. Adventu Solimani exterritus Moldavus, quod ob insignem crudelitatem, subditorum omnium animos a se aversos sciret, ac certis argumentis reputaret fore, ut si se eorum fidei committeret, ab iis haud cunctanter, ad certam crudelissimi supplicii pœnam Solimano tradendus foret: consilium de fuga sumsit; & cum paucissimis, quos fideliores putabat, per silvas & solitudines, ac altissimarum alpium summa juga, quæ Moldaviam a Transylvania separant, ad Cicionem in Transylvaniam iter & fugam intendit. Ea arx Stephano Moldavo principi, tot & tantorum regum, & exercituum, ut supra annotavimus, victori, a Matthia rege dono data fuerat: & hactenus ex liberalitate regum Ungariæ, Petri nomine servabatur: in quam etiam futura prospiciens, conjugem cum parvis liberis & cariore supellectile paulo ante præmiserat.

Petrus in Cicionem Transylvaniæ arcem se subducit.

Iohannes hic cognitis, magno solutus metu, Ferdinandum de Solimani consiliis edocet; cum quidem in Moldaviam recta contendere, se tamen vereri, ne missa sub jugum illa, Transylvaniam quoque & vicinam Pannoniam invadat; igitur petere, ut juxta novissimi fœderis tabulas, mutuo sibi auxilio esse velit: Ordinibusque imperii auctor esse, ut auxiliares copiæ sibi laboranti mature mittantur; se supra militares ordines, quos in Ungaria & Transylvania certis stipendiis alat, alios quoque, quos possit omnes extemplo centuriaturum, armaturumque; & si Ferdinandi ac Germanorum idoneis copiis juvetur, conaturum in loco tam opportuno, cum hostibus, & ipso Solimano, extremam fortunæ aleam experiri. Ferdinandus adhæc rescripsit, se diligentia & celeritate summa curaturum, ut ad instantis messis initium tam sua, quam Germaniæ auxilia Budæ præsto sint; in quibus peditum XLVIII. Equitum vero cataphractorum octo millia censeantur. Quibus rebus confisus recta Varadinum, atque illinc in Transylvaniam proficisci constituit. Quacunque autem iit, omnes ubique ad arma sumenda concitavit; brevique in ejus castra confluxere ad octoginta millia hominum. Hæc tamen majori quo poterat silentio, tectisque consiliis fiebant, ne divulgata ad aures Solimani perferrentur. Porro Solimanus quum Moldaviam attigisset, proceres provinciæ, quos Bojeros vocant, Suchanæ, quæ sedes principis est, congregati, ei se ac sua omnia tradunt; principemque nisi aufugisset, ei se una daturos affirmantes, veniam impetrant, ac Stephanum Petri fratrem, antea a fratre pulsum, diuque Byzantii exulem principem accipiunt: ea conditione, ut possessa, fiduciario nomine, provincia, decem millium aureorum numorum summam quotannis pendat. Solimanus sine suorum sanguine, nec educto gladio, victoria potitus, direptis omnibus Petri thesauris, quos ille metu perculsus relinquerat, admonitoque, ut in fide persisteret, Stephano, remensus Istrum per Bulgariam & Thraciam Byzantium est reversus.

1538.

Ferdinandus & Joannes clanculum copias adversus Solimanum conscribunt.

Solimanus Stephanum Petri fratrem Moldaviæ præficit.

Dum Istrum eodem ponte trajiceret, fama ad eum perfertur, Joannem cum maximis tam suis, quam Ferdinandi copiis claustra alpium obsedisse, ut si ipse ad occupandam Transylvaniam vires exercitumque convertisset, eum aditu provinciæ prohiberet, ac in illis alpium angustiis, quibus ipse ingentes copias suas in ordinem, aciemque explicare non posset, belli fortunam experiretur. Quamobrem fremens ac frendens, iraque & odio exardens, Magiaralem Chausium (sic Turcæ prætorianos præcones vocant) ad Joannem misit, ingratum eum, & desertorem, beneficiorum immemorem appellans: proinde præclusam sibi omnem deinceps incolumitatis spem & exspectatienē fore; effecturumq; se brevi, ut dignitate regia exutus, & in ordinem redactus, solum vertat, aut in vinculis expiret; non hæc sibi olim promissa data ab eo esse, sed constantem amicitiam fidemque; quas quum ab eo proditas videat, celerem injuste suscepti belli pœnitentiam eum propediem sensurum. Joannes a Luphti, quem sib amplissimis donis conciliaverat, admonitus, humilis & supplex ad ea respondit, se non contra Solimanum, quem vitæ & dignitatis suæ auctorem libenter agnoscat & fateatur, nefarium bellum gerere: quis enim se ipso magis ingratus, sceleratusque esse possit, si tantum flagitium in animum inducat? sed ad perdomandas æmuli & hostis Moldavi contumelias, quibus insolentissime læsus esset, arma necessaria sumsisse, eumque in Cicione obsessum habere; ita ut spem habeat, illum brevi e latebris, in queis se abdidit, extrahendi, non esse cur de sua fide & constantia aliquid dubitet: quam ille ad extremum usq; spiritum inconcussam & inviolatam sit retenturus.

Solimani indignatio in Vaivodam, ob exercitum collectum.

Vaivodæ supplex excusatio, & ipsi Solimano ad sumendas de eo meritas pœnas emittendi.

Placato hunc in modum Solimano, eoque iter suum prosequente, Ferdinandus duo millia Equitum Ungarorum, qui omnes erant peltati atque hastati, ducibus Francisco Niario, Balthasare Banffio, & Nicolao Ostrositio ad Joannem in Transylvania adhuc agitantem mittit, & cum his legionem Hispanicam selectissimam, quatuor millia veteranorum militum continen-

Ferdinandi auxiliares copiæ.

1538. tem; cui varii minores Duces præerant: omnibus tamen Aloysius Cueva vetus Tribunus, ac obsidione urbis Viennæ, in qua egregiam operam præstiterat, clarus imperitabat. Hi quum ad Debrecenium nobile imprimis & clarum oppidum pervenissent, isthic se & fera attulisse auxilia, & Solimanum confectis ex animi sui sententia in Moldavia rebus, domum revertisse cognoverunt. Cæterum confisi recentibus fœderum pactis, digno seipsis officio suscepto nec id Ferdinando minus gratum fore rati, Joannem, qui non procul sub Cicione castra habebat, & Moldavum inclusum, oppugnabat, salutare atque invisere decreverunt. Itaque relictis Debrecenii militaribus copiis, aliquot tantum clarioris nominis præfectis secum acceptis, per leviores quadrigas, quæ in eo oppido frequentes & miræ celeritatis laude celebres reperiuntur, in Transylvaniam properarunt. Eos Joannes blanda hilarique fronte excepit, ac per aliquot dies apud se retentos convivio adhibuit, ac demum amplis muneribus donatos, summo cum honore dimisit: iique simul cum Hispanis ad Ferdinandum incolumes redierunt.

Solimano Constantinopolim reverso, domum etiam redeunt.

Nec multo post Petrus, fracto longioris obsididionis incommodis animo ac suorum militum proditionem metuens, nec clementiæ Joannis diffisus, ad victoris arbitrium necessariam deditionem fecit: quam tamen Joannes ea moderati animi æquitate admisit, ut arcis possessionem apud conjugem ac liberos ejus relinqueret: ipsum autem de salute & incolumitate sua, quam optime sperare juberet, effecisse se apud Lapheim, Bassarum seu purpuratorum principem, effecturum etiam apud Solimanum, ne ipsi quicquam præter exilium mali eveniat. Petrus cum supplex & ad genua provolutus, humili oratione delinire conatus, orare & obtestari, ut injuriarum quas ipsi graves & toleratu difficiles, insanis usus consiliis, intulisset, penitus oblivisci vellet; potiusque summam veramque clementiæ laudem ei a fortuna oblatam, regio animo exerceret; quando & ipse olim adversam expertus fortunam, rerum humanarum varias vicissitudines optime calleret. At Stephanus, quum fratrem in Joannis potestatem devenisse didicisset, nulla usus mora, Solimanum certiorem reddit, atque ut illum sibi tradendum imperet, orat. Ille repetitis vicibus, ut vinctus sub custodia ad se mittatur, minaciter mandavit, immanitatis & scelerum suorum pœnas exsoluturus. Verum Joannes, quum antea purpuratorum mentes, ac voluntates amplissimis muneribus præoccupasset, rescribendo & deprecando effecit, ut Solomani animus, quem gravem in Petrum conceperat, mitigaretur: quum se illi ante confectas deditionis conditiones suam interposuisse fidem affirmaret, ne de ejus vita & salute quicquam adversi statueretur. Ita Solimanus eum in Galatam, quæ ab Italis & Liguribus, a quibus condita esse fertur, Pera appellatur, e regione urbis Constantinopolitanæ intermedio mari, sitam relegavit.

Petrus Vaivodæ arbitrio se submittit.

Petrus a Solimano in Galatam relegatur.

Interea in Moldavia quum Stephanus crudelius & atrocius, quam ferri posset, subditis imperaret; utpote quos partim vel levissimis de causis, se præsente & spectante, extremis suppliciis immaniter trucidari juberet; partim sua manu inter convivia & epulas trucidaret, facto paribus votis concursu & impetu interficitur: & Alexius quidam Eliæ quondam principis filius, qui metu Petri olim apud Polonos exulaverat, a Bojeris eligitur.

Stephanus ejus frater ob immanem in suos sævitiem trucidatur.

Sed quum Petrus Byzantii Solimanum & purpuratis maximis muneribus & ingento pecuniæ vi, a fœneratoribus Judæis, & mercatoribus Græcis, quorum ritum in religione sequebatur, mutuo sumta, acriter oppugnare diceretur, ut in sedem regnumque restitueretur, brevique faventibus aulæ principibus rediturus crederetur, Alexius & Bojerii, per internuntium Petrum Rubeum, Cibiniensis urbis prætorem, Ferdinandum urgere cœperunt, si eis idonea auxilia submitteret, sese in pristinam ipsius, uti regis Pannoniæ, clientelam protinus concessuros; desertisque Turcis imperata ejus facturos. Qua in re quum lentius, quam Moldavorum res poscebant, & tardius a Ferdinando deliberatur, forte Turcis & Solimano totius legationis series, & Moldavorum consilia innotescunt. Quæ res Petro exuli magnum adjumentum attulisse, ejusque reductionem accelerasse visa est: Solimanus enim Alexio & Moldavis, qui consilia nefaria ab eo deficiendi agitasse ferebantur, admodum iratus, Petro regnum restitui extemplo mandavit, eique reducendo præfectum stabuli sui, unum ex præcipuis familiaribus delegit. Quem validis equitum prætorianorum turmis, quum Istrum trajecisse intellexissent, Moldavorum Bojerii, magnopere Turcarum arma formidantes, summo concepto scelere, obtruncandi Alexii consilium inierunt, arbitrati ejus cæde apud reducem Petrum sese gratiam & benevolentiam adepturos: ita insons nec mortem promeritus miser jugulatur; intereaq; Petrus singulari felicitate in regnum reductus, & per Stabuli præfectum in sedem suam Suchaniensem collocatus est. Quem cum multis magnique pretii donis excoluisset, ac pecunia & auro, populis protinus avare & crudeliter imperato donasset, Constantinopolim remisit. Ipse vero summa, quam ante legati discessum astute compresserat, sævitia & tyrannide, alios ex præcipuis alia de causa comprehensos nefarie interfici jussit, tanta crudelis animi acerbitate & sanguinis siti, ut tam arcis ipsius triclinia & palatia, effuso cruore, quam oppidi plateæ, occisorum vel insontium hominum funeribus complerentur.

1538. *Alexius ei succedit. Alexius cum Moldavis ad Ferdinandum transire parat.*

Quo cognito, Petrus Solimani copiis in principatum restituitur. Alexius a Bojeris interficitur.

Regnavit autem vir sanguinarius, & divini ac humani juris & æqui expers, ab obitu Joannis fere per decennium, nihil de solita sua immanitate remittens, adeo ut postquam multo majorem nobilitatis partem falsis & confictis criminibus circumventam tyrannico more sustulisset, conjuratione subjectorum populorum adversus se facta, eadem quam in ipsos exercuerat, feritate trucidatus fuerit: delecto in ejus locum communibus suffragiis Alexandro principe, eamq; electionem Solimano haud cunctanter confirmante: qui quum tolerabiliorem dominationem primis auspiciis exercendo ostendisset, diuturniori quoque tempore principatum administravit, donec a Jacobo Heraclida natione Græco per proditionem regno pulsus iterum a Solimano, ad cujus opem confugerat, restitueretur, quemadmodum suo loco atq; ordine referimus.

Crudelitas ejus in nobiles, quæ ei exitium peperit. Alexandro Principe ei suffecto.

Postquam Joannes pacem cum Ferdinando composuisset, ac Solimanum qua precibus, qua multo auro reconciliasset, parto otio & quiete, consilia suorum, & potissimum Stephani Verbecii, cui multum tribuebat, sequutus, cælibatum abrumpere decrevit, & animum ad nuptias ducendamque conjugem applicuit. Itaque quum multis de causis Sigismundi Poloniæ regis filia Isabella placuisset, quam ille e Bona regina, Joannis Galeacii Sforciæ, Mediolani principis filia susce-

Vaivoda Sigismundi Poloniæ Regis filiam Isabellam ducit.

1539. susceperat, eam per legatos petere constituit. Missi igitur Stephanus Brodericus Episcopus Vaciensis, ac Stephanus Verbecius rem ex sententia perfecerunt. Quum enim neque virgo regia, neque Sigismundus pater votis abnuisset, nuptiarum celebritati tempus constitutum est, ultimus ante Quadragesimæ initium, in qua Christiano ritu a carnibus abstinemus, solis dies. Qui quum in proximo esset, Joannes ad deducendam sponsam legatos misit, eundem Brodericum ac Petrum Perenium, & Stephanum Homonnaium cognomine Drugetum, iique eam e Polonia Cassoviam, atque illinc Budam magnifico apparatu & luxu deduxerunt; Budæque tridui quiete sumta Albam contenderunt; qua in urbe Joannes eorum adventum expectabat, eo consilio, ut una cum nuptiis coronatio quoque novæ nuptæ simul peragerctur.

Albæ nuptiæ & inauguratio celebrata.

Erecta erant in campo Albano aliquot tentoria Phrygii operis, eleganter acu picta, Solimani ac Ibraimi, dum floreret, munera, in quibus Joannes sponsam excepit: ac post junctas dextras, & mutuos, haud tamen prolixos sermones, reditum in urbem est: celebratisque singulari pompa nuptiis, primo die Solis, qui in Quadragesimæ initium incurrit, in templum divæ Deiparæ Virginis itum est: ibique peractis sacris nova nupta rite coronata est. Deinde absolutis, quæ ad præsens necessaria esse videbantur, Budam reversi sunt: & ibi per multos dies, tripudia & ludi, ac cætera, quæ, in ejusmodi pompis fieri vulgus amat, omnia in regium morem continuata. Intererat nuptialibus choris cohonestandis nomine Ferdinandi legatus Gaspar Seredius, vir apprime dives & industrius; is quum inter compotandum, ut fit, de variis rebus sermones confereret cum Perenio, haud obscure intellexit, illum ad partes Ferdinandi traduci posse, si ei Cancellarii munus concrederetur, quod tamen legibus, vel magis veteri consuetudine, nonnisi sacratis viris concedi solitum erat. Itaque vir astutus & prudens, nulla interjecta mora, ei in secretiorem locum perducto, stipulata manu promisit munus illud, quod tantopere affectaret, tradente Ferdinando, ejus curæ & administrationis futurum, simul ac ipse ad Ferdinandum rediisset. Contra Perenius data dextra fidem dedit, si id impetratum foret, se confestim ad Ferdinandi partos transiturum, a quibus, uti Seredius nosset, non sponte defecisset, sed captus & Solimano traditus, ac nonnisi filio obside dato liberatus, extremam necessitatem subire coactus esset. At Seredius quum ad Ferdinandum rediisset, eumque de his, quæ cum Perenio egerat, edocuisset, ea omnia a Ferdinando summæ benignitatis Principe obtinuit; qui Perenio, si ad se veniret, sigilla sua regia uti Cancellario daturum, per literas significavit. Quibus rebus illectus Perenius, priusquam Joannes in Transylvaniam proficisceretur, venia domum redeundi petita, Ferdinando adhæsit, petitoque officio functus est: ita ut cum ipse publicis aut privatis negotiis occupatus aula abesset, Joannes præpositus Leleziensis vicariam ei operam præstare esse solitus.

Perenius Cancellarii munere oblato, ad Ferdinandi partes a Seredio traducitur.

Mailatus & Balassius ad Ferdinandum moliuntur defectionem.

Quibus rebus dum vacatur, & Joannes genio indulgens liberis operam dare nititur, inopinato ei nuntiatum est Stephanum Mailatum, & Emericum Balassum, quibus administrationem Transylvaniæ commiserat, res novas & defectionem ad Ferdinandum moliri. Hunc enim Ferdinandus, opera Melchioris fratris apud se militari præfectura fungentis; illum verum per Thomam Nadasdium, Illyrici præfectum, cujus soror apud Mailatum in matrimonio habebatur, ad suas partes traduxerat: ita ut si Hispanicæ & Pannonicæ pedestres & equestres copiæ, quas Debrecenii per aliquod tempus hæsisse diximus, in provinciam proficisci maturarent, sese majori cum Saxonum & provincialium parte, vires suas cum Ferdinandicis conjuncturos pollicerentur; quæ tamen jam antea redierant. Sed Joannes summa adhibita celeritate, præveniendos eos, & præoccupanda eorum consilia arbitratus, relicta Budæ nova nupta, quæ uterum gerebat, illaque simul, & rerum urbanarum procuratione clarissimis senibus Gregorio Pesthenio & Benedicto Bajonio commissa, in Transylvaniam cum aulæ comitatu iter instituit. Ab hoc Bajonio, quum Joannes, an pecuniam haberet, obiter olim quæsivisset, fertur respondisse, se quidem accumulando auro nunquam studuisse, habere tamen in sua ditione centum subditos, qui quando opus sit, singuli millenos aureos ei quam promtissime numeraturi essent. In itinere vero quas potuit copias magna cura & celeritate conquisivit: nec mora, Valentinum Enningium Turcum cognomine cum mille equitibus, totidemque peditibus, prope Huniadianum oppidum obvium habuit, eumque in exercitu legatum constituit.

Vaivoda illorum conatibus it obviam.

Diodum & Almassiam Balassii arces occupat.

Progressus in provinciam, accitis in castra Saxonibus & Siculis, quos Nicolaus Corsinius, & Martinus Andrassius ductabant, arcem Emerici Balassii, quæ Diodum appellatur, quæque prima occurrebat, acri obsidione cingere decrevit. Sed qui ab Emerico tuendæ arci relicti erant, imbelles & hero suo similes (erat enim Emericus calvitie & deformi vultu, inefficacique ingenio prorsus contemnendus; secus quam fratres, qui clari militia habebantur, nec quod mereretur, collega Mailato additus erat, sed gratia ac beneficio Joannis) absque longiori cunctatione deditionem fecerunt: quod se rebus omnibus ad tolerandam obsidionem necessariis carere dicerent. Eos Joannes in gratiam recepit, sed arcem solo æquari jussit; quæ ad nostram ætatem diruta & vastata, neque deinceps restaurata conspicitur. Alteram etiam arcem ejus Almassiam, eodem impetu obsideri jussit, quæ eundem in modum capta est, ac funditus eversa; quam Rex Uladislaus olim Benedicto Battianio dederat; atque is pro ea aliam arcem Athenas dictam facta permutatione cum Josepho Somio tradiderat: cujus Somii neptis, Gasparis filia apud Emericum in matrimonio habebatur, ejusque jure possessionem arcis erat adeptus.

Balassius clementiam Vaivodæ implorat & obtinet.

His rerum suarum periculis territus Emericus, nec ullam nisi in Joannis clementia spem collocans, obsoleta indutus veste, ac penula vili superinducta, clam omnibus in castra venit, ibique ad genua procidens, ambabus manibus apprehensa regia veste: Per ego te, inquit, „Deum immortalem, & fidem dextramque „tuam, perque omne fas precor, quæsoque, „ne ante oculos tuos pati me infanda quæque „patiare: sed pro tua erga omnes insigni cle- „mentia & pietate, me in gratiam receptum, „regio more conserva, quem erroris & mutatæ „fidei vehementer tædet pœnitetque. Quod si „unquam amplius tanto me scelere implicave- „ro, tum vero quolibet cruciatu enecandum „jubeas licet.” Nonnulli ex Procerum numero

Digitized by Google

1540. addidere preces, & Joannem, qui natura ad misericordiam, quam iram pronior erat, haud dubie flexere; itaque Emerico quidem ignovit, sed arcibus, quas modo ceperat, ademtis mulctatum eum ad præsens dimisit. 1540.

Inde Mailati arcem Fogaras aggreditur.

Post aliquot dies castra promovit adversus Stephanum Mailatum, qui ut collega Emerico, belli pacisque artibus longe erat superior, viribusque potentior, ita arcem suam Fogaras commeatu, milite idoneo, tormentis bellicis, aliisque perferendæ obsidioni necessariis abunde instruxerat, fossas repurgaverat, latioresque reddiderat, vallo vimineos corbes terra repletos addiderat; ita ut Joanni & ejus ducibus diuturnior futura obsidio videretur.

Vaivodæ gravis morbus.

Antequam ad Fogaras perventum esset, Joannes in castris graviter ægrotare cœpit, capitis dolore, & vertigine haud leviter exagitatus, adeo ut aliquando tetra oculorum caligine obrutus, ac hebetatis sensibus proloquendo vix familiares agnoscere videretur. Igitur medicorum suasu in oppido Sebesso, quod Saxonicum vocatur, substitit, ibique curandæ valetudini operam dedit: sed quæ nonnunquam commoda esse videretur, nonnunquam vero per quædam intervalla redeunte morbo ingravesceret. Ipse itaque adversa impeditus valetudine, negotium dedit Valentino legato, ut obsidione dies noctesque continuata, aut Fogaras summa admota vi caperet; aut Mailatus ad deditionis conditiones compelleretur.

Isabella Vaivodæ conjux filiolum masculum enixa est, an. 1540. 7. Julii.

Interea advolat Buda lætissimus nuntius, Isabellam felici partu elegantem masculum enixam esse referens, quo solatio effuse lætus, adhibitis convivio Proceribus, liberalius vino indulsit; & morbum lacessivisse visus est: ipse quidem in oppido, ingenti perfusus lætitia, varios equitum hastatorum concursus, ludosque militares fieri jussit, eosque spectavit; in castris vero Valentinus eadem signa lætitiæ certatim edidit, in quibus peltati equites hastatique decurrere, & multus magnusque tormentorum fragor, & tubarum tympanorumque clangor strepitusque fuere.

Mors Regis Joannis 21. Jul. 1540. in Scassebes anno ætatis 53.

Postero die, qui XXI. Quintilis mensis dies fuit, quum duo milites duello singulari dimicaturi essent, ab eoque jus & facultatem armis congrediendi poscerent (mos enim erat in Pannonia, non Palatinum, non Prætorem, non quemvis alium præter Regem ipsum, si præsens in regno sit, eam duelli causam decidere) pro tribunali sedit: cumque actione proposita, controversiam vel componere, vel illos inter se committere vellet, confusa & delira mente verba quidem haud satis intellecta proferre cœpit, & casuro similis a familiarium intimis in cubiculum deductus fuit, in quo eadem nocte e vivis excessit: quum annum ætatis quinquagesimum tertium absolvisset.

Joannis mores & ambitio. Testamento ejus pupillo & matri tutores constituti Georgius Monachus & Petrovitius.

Fuit Joannes per omnem vitam placido liberalique ingenio, moribusque inculpatis, nisi quod ante adeptum regii nominis fastigium, & etiam dum regnaret, nimiæ ambitionis damnaretur; qua quidem ab æquo & bono raptus, Turcicæ etiam societatis male audiendo pœnas dedit; remque publicam Christianam, cujus firmamentum esse debebat, ab eo barbaris immanibus proditam esse plerique objiciebant: cujus tamen sceleris notam, ipse exemplo Galliarum Regis Francisci defendere atque diluere solebat. Paulo post apertum fuit ejus testamentum, quod antequam in morbum incidisset, condiderat: in quo Isabellæ & infanti pupillo, cui Joannes Sigismundi nomen, sic volente matre, inditum erat, ut in eo avi materni simul & patris memoria repeteretur; tutores esse jubebat Georgium Monachum Varadiensem Episc. de quo supra retulimus, & Petrum Petrovitium, celibem virum, jamque ad senium vergentem, sibique propinquitate junctum: ita ut Temesuarii præfecturam, summæ dignitatis & amplissimi census administraret: ille vero ærarium, vectigalia, arces, portoria auri & argenti, salisque fodinas curaret, ac juri dicundo præesset; populisque omnibus & liberis Saxonum civitatibus, Siculisque summæ potestatis auctoritate imperitaret, donec pupillus adolesceret. Porro exercitui, castris, militiæque Valentinus, uti antea superstite Joanne, ita deinceps curandis operam dabat, neque ab obsidione Mailati discedendum putabat, occultato per aliquot dies Regis obitu. Qui cum diutius supprimi non posset, inducias annuas, non detrectante Mailato, faciendas censuit, ut cadaver regium Albam commodius deferretur, ubi sepeliri Reges, antiquo more consueverunt.

Induciæ annuæ a Valentino cum Mailato factæ.

Vaivodæ corpus Albæ sepultum.

Illud ergo Tutores, ac præfecti militiæ, Idibus Septembris, currui impositum ex Sebesso Saxonico Budam, & deinde Albam delatum exquisitis funeris honoribus ac singulari pompa humandum curaverunt: indeque Budam regressi, consilio accurate habito, eandem, quæ vivente Rege instructa & exornata erat, legationem ad Solimanum ire decreverunt; ac confestim Joannem Essechium Quinqueeccles. Episcopum & Stephanum Verbecium epistolarum magistrum iter Constantinopolim aggredi jusserunt: additis, quæ Solimano & purpuratis offerenda essent, muneribus amplissimis; qui Solimanum de obitu Joannis certiorem redderent, & eum morientem, uti beneficiarium clientemque decebat, tam viduam suam & pupillum, quam regnum in ejus tutelam testamento commendasse significarent: simulque maturam implorarent opem, si forte Ferdinandus Budæ ac Pannoniæ repetendæ consilia agitare, ac viduæ arma inferre vellet.

Essechius Quinqueeccles. Episcopus & Verbecius ad Solimanum legati missi.

Quæ dum fierent, & Ferdinandus, audita Joannis morte, ad nova consilia animum adjecisset & diligentiam ac curam in omnes partes majoribus intentus, nonnihil remittere cogeretur; Usreffus Bosnæ & Amurates Dalmata Clissiæ supra Salonas præfecti, occasionem nacti, crudelem in Croatiam excursionem fecere, depopulatis & combustis circa oppidum Zrinium pagis quamplurimis. Et cum neminem, qui resisteret, conspexissent, advectis celeriter e Varbosania & Jaicia muralibus tormentis, rebusque ad oppugnandas arces necessariis, Zrinium obsidere decreverunt. Sed cum Nicolaus Comes Joannis frater natu junior, locum egregia virtute tueretur, & Joannes, qui foris auxilia procurabat, cum validis suppetiis brevi adventurus diceretur, omissa quam temere intulerant obsidione, & amissis e suorum numero quamplurimis & in iis aliquot clarioris nominis centurionibus & præfectis, re infecta retrocesserunt: sicque ea regio hostili metu liberata per aliquod tempus in tranquillo fuit. Comites vicissim Zriniani non multo post coacto ex suis clientibus & amicorum auxiliis exercitu, Dubiciam & Camengradum ultra Hunam flumen sita & superioribus annis Turcarum armis erepta invasere, ac oppida quidem ipsa, salvis arcibus igne & ferro vastavere, abductis in servitutem quamplurimis hostium, multisque pecoribus, ut parem aut majorem hostibus cladem intulisse haud dubie censerentur.

Usreffi & Amuratis excursiones in Croatiam. Zrinium obsident frustra.

DE

DE REBUS HUNGARICIS,
LIBER XIV.

1540.

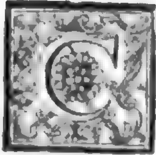IVILE bellum, quod interventu pacis sopitum aut intermissum videbatur, morte Joannis Regis, maximis invectis omnium rerum perturbationibus, vehementi repentinoque impetu recruduit: illudque postea non Europam modo omnem, verum etiam longinquos Asiæ atque Ægypti populos immani rabie ad arma concitavit: nobilissimoque Pannoniæ regno supremam cladem atque excidium attulisse visum est. Ferdinandus siquidem, repetendi regni cupidissimus, ac pacis fœderumque cum Joanne pactorum vi ac robore subnixus, nuntiato Joannis obitu, occasionem minime negligendam ratus, quin arma pararet, illatoque bello jus suum prosequeretur, minime dubitandum existimavit. *Ferdinandus ab Hungaris proceribus ut regnum bello illato recuperet, instigatur.* Eum per se vehementer ad belli studia propensum, plerique Procerum Pannoniorum, qui ejus partes ab initio sequuti erant, assidue incitabant: & ante alios Alexius Turzo, Franciscus Battianius, Gaspar Seredius, Balthasar Banffius, Joannes Castellanssius, ac Franciscus Niarius, cæterique duces, & turmarum præfecti, & ipse potissimum Perenius, paulo ante, ut diximus, opera Seredii ad partes traductus: ii omnes arripiendam tam commodam opportunamque occasionem suadebant, utendumque conditionibus jam pridem icti fœderis, neque diutius procrastinandum; quin si Regina renuat, & Buda regnoque cedere nolit, vel invitam ad servandas conditiones compellendam: posse bellum ante hiemis adventum prospere confici, si mature inferatur, prius nimirum, quam legati impetratis Byzantio auxiliis revertantur, asperitatemque hiemis barbaros exclusuram. Qui etiamsi adveniant, & suppetias ferant, tantas esse Ferdinando vires, tantas tamque firmas a Carolo Cæsare fratre expectari equitum ac veteranorum peditum copias, & invicta Germanorum robora, ut nihil de felici expeditionis exitu ac victoria dubitandum videatur. Adfore Deum immortalem meliori causæ ac consiliis, quæ æquitate ac justitia nitantur.

Hæc atque alia talia non minore studio atque contentione Germani quoque duces & præfecti suadebant, Rogendorffius, Felsius, ac Nicolaus Comes Salmensis, Nicolai senioris filius, quem Cæsar paulo ante, quum ad eum de Corone Peloponnesi urbe Turcis restituenda legatus missus esset, ob eximias ejus virtutes & rei militaris peritiam in ordinem insignium equitum, quos vocant, aurei velleris, allegarat, aliique complures, qui eo in bello aut primos honores, aut opimas præfecturas, ac turmarum ac ordinum & cohortium procurationes se consequuturos sperabant. Ejusmodi etiam consilia, quibus res omnis in una celeritate posita esse censebatur, non tantum præcipuis togatis viris, ac singulari prudentia & rerum usu peritis, qui Ferdinando Regi ab arcanis erant, vehementer non solum probabantur: sed etiam ipse Ferdinandus inferendi atque gerendi belli avidissimus erat.

Unus Hieronymus Lascus, qui a Joanne rege, quod Cibacianæ cædis a Gritto patratæ conscius fuisse diceretur, incarceratus, ut diximus, ac supplicio destinatus erat, eamque ob injuriam, deserto illo, ad Ferdinandum transierat, rem tam arduam, in qua de Pannoniæ Austriæque salute ageretur, consilio potius ac ingenio, quam armis tentandam arbitrabatur: 1540. *Lascus bellum dissuadet.* idque Ferdinando & iis, qui non mediocrem apud eum auctoritatem obtinebant, palam prædicabat, ac identidem persuadere contendebat. Novisse se ingenium Solimani, moresque intoleranda inflatos superbia, simulque purpuratorum bella ex bellis serere solitorum inexplebilem avaritiam; proinde longe consultius futurum sibi videri, regnum ab illo clientelæ potius, beneficiique nomine obtinere, idque se existimare largiendo, ac insitæ barbarorum animis vanitati assentando impetrari posse, quam armis & bello, cujus eventus mille fortunæ casibus subjiciuntur, dubia Martis alea extorquendum putare: vererique imprimis ne bellum quod eo præcipiti repentinoque impetu inferatur, Turcarum formidabilia arma excitet, & alia subinde atque alia bellorum incommoda adferat, quibus non Pannonia solum & Austria propinquior, sed omnis fere Germania in apertum discrimen rapiatur.

Quæ Ferdinandus cum cognovisset, ita de his haud cunctanter deliberavit, ut ea, quæ a Lasco in medium adferrentur, haud contemnenda esse diceret, & duplicem legationem sine mora mittendam decerneret, quarum una ad Solimanum, altera vero ad Reginam instrueretur. *Lascus ad Solimanum ablegatur.* Nec vero quisquam potior Lasco visus est, qui Solimani animum pertentaret, utpote, qui repetitis vicibus suscepto eo gravissimo munere, tam Solimano cognitus, quam ejus purpuratis familiaris redditus esse censeretur. Itaque ipse brevi paratis, quæ ad iter erant necessariæ, rebus Vienna discedens, terrestri itinere, per Illyrici fines Belgradum, atque inde Byzantium pervenit. *Nicol. Comes Salmensis ad Reginam viduam.* Nicolaus vero Salmensis Comes Budam ad Reginam mittitur, tabellasque fœderis cum Joanne initi proferre jubetur, quibus ictum erat & transactum, post Joannem fato functum regni Pannoniæ jura & sceptra ad Ferdinandum recidere, & si Joannes masculam prolem relinqueret, ei Transylvaniam omnem & patrimonium familiæ Zapolianæ, quod erat longe amplissimum, simul cum Oppaviæ in Silesia principatu tradendum esse, quæ Ferdinandus nihil cunctatus ei sit concessurus; dummodo ipsa regno, quod jam alieni factum esset juris, decedendum putet, neque rem ad arma deferri velit. Si vero ipsa legitimæ transactionis limites egrediatur, & quæ aliena sint, reddere negligat; non defutura arma, quibus regnum multis modis, & potissimum postremo icto fœdere sibi debitum, ab Regina vel invita repetendum atque occupandum sit, præstare id sponte & sine ambagibus remittere, quam retinere, quod ab ea vi extorqueri posset.

Sal-

1540. Salmensis quum Budam pervenisset, difficilem admodum ad colloquium aditum habuit, non tam ipsius reginæ voluntate, quam procurante id Georgio & proceribus, utpote quam recentis puerperii molestiis, ac deinde ob mariti mortem, nimio luctu & lachrymis obrutam, atrato in cubiculo, & obscuro, ut nec solem lucemque admitteret, se solam continere, exclusa etiam familiarium consuetudine, commemorarent. Sed regina re animadversa, tam illustris legati, quam tanti nominis, a quo venerat, Regis & Cæsaris designati, ratione habita, nequaquam diutius dilato aditu, Salmensem ad colloquium admisit: eique legationem summo cum verborum honore explicanti, in hunc modum brevibus respondit, se tam repentino regis conjugis obitu viduam factam, ac diuturnis corporis atque animi doloribus perturbatam, in re tam difficili, ac prorsus ardua nescire quidnam consilii amplectendum sit: nisi eam ad Sigismundum patrem referendam censeat; quem æqui & justi adeo tenacem Principem ac Ferdinando & domui Austriacæ tam esse propensum haud ignotum sit, ut in hac controversia disceptator atque arbiter neutri parti rejiciendus esse censeri queat; proinde se a Ferdinando demisse petere, ut tempus & spatium concedat, quo ille consulatur, ne quid ab se in suum & pupilli unici, quem vita chariorem habeat, detrimentum præcipiti temeritate factum esse objici possit. Nec certe Ferdinandum egregiæ laudis famam adepturum, si tantillum moræ, aut temporis denegandum existimet, & ad fœminam viduam, victam dolore & lachrymis, ac puerum in cunis vagientem, consilii inopes, & opis egentes, armis & bello oppugnandos adveniat.

Regina negotium tanti momenti ad Sigismundum patrem referendum censet.

Nicolaus hoc responso dimissus, quum Ferdinandum de legationis exitu edocuisset, nec nisi injiciendæ fraudulenter moræ rem ad Sigismundum reginæ patrem rejectam ostendisset, qui tum in longinquis remotissimæ Lithuaniæ oris procul aberat, Georgium Monachum regnandi avidum, cæteros proceres in reginæ partibus avaritiæ deditos pro libidine cuncta agere, apud reginam nomen solum potestatis esse, malleque illos ibi participes qualiscunque dominationis esse, quam regis exteræ nationis asseclas: Addiditque sibi quoque summe necessarium videri, ut spem omnem in armis & celeritate rei gerendæ collocet, ut illi prius, quam Constantinopolitanæ legationis eventum intelligant, aut arma expediant, Budæ & regni ipsius possessione deturbentur.

Nec mora, Ferdinandus, suppeditantibus pecuniam ad stipendia militum Cæsare & Germaniæ populis atque urbibus, cohortes conscribit, equites sub signa evocat, classem in Danubio instruit, commeatum satis amplum in naves onerarias congerit, ac justum exercitum secundo Danubio Strigonium dimittit, quæ urbs Paulo Antistiti parebat, Ferdinandi partibus maxime addicto. Præerat exercitui Leonardus Felsius, summo loco in Rhætia superiore, Tridentinis alpibus atque Athesi propinqua, quam nunc Tirolim vocant, oriundus, Italicis, Pannonicisque bellis, ut supra memoravimus, exercitatus. Is non tam urbem Budam expugnaturus, uti memorabat, quam ut experiretur, an regina, illato bellico terrore ad observandas fœderis conditiones & tradendum regnum adduci posset, Strigonio motis castris Vissegradum venit, qua in arce edito in monte sita, olim regium diadema conservari solebat.

Ferdinandus Rex militum copias conscribit.

Quibus Leonardus Felsius præfectus.

Vissegradense palatium.

Erat infra eam arcem, in planitie, quam Danubius præterfluens irrigat, palatium a Carolo Andegavense rege Pannoniæ ædificatum, sumtuosissimi operis, specie amœnitateque situs, ac laxitate & pulchritudine ædificiorum toto orbe celebratum, in quo ille olim Casimirum Poloniæ, & Joannem Bohemiæ, ac Stephanum Nemagnam Bosnæ & Serviæ reges simul hospitio convivioque exceperat. Aquaria vero turris in medio monte infra arcem, satis ampla, paulo supra eam regiam, pari fere intervallo sita erat: ubi a præternavigantibus e Suevia & Austria mercatoribus portoria redimebantur; ac plurimum salis ad usus culinæ regiæ exigi solebat. Huic turri præerat Valentinus cognomento Literatus, a Georgio Monacho impositus, qui directis ad Danubium tormentis, nec classi nec commeatibus, qui navibus impositi erant, tuto commeare, neque carros & impedimenta exercitus, quæ terrestri itinere ad oppidum Marossum, quod e regione ripæ fluminis adjacet, devehebantur, securum transitum permittebat. Hanc Felsius & Germani imprimis occupandam censuerunt, ut tam classi & navalibus sociis, quam castrensibus impedimentis tutum iter pararetur. Itaque promotis ad planitiem majoribus tormentis, & muro aliquot in locis perforato, post acerrimam decem dierum oppugnationem Valentinum Literatum ad deditionis conditiones compulerunt. De quibus cum hostes e muri hiatibus proloqui cœpissent, Germani nihil ea significatione permoti, quod amplius ducentos e commilitonibus amisissent, impetu per ruinas murorum impigre facto, turrim ceperunt, cæsis quamplurimis: ita tamen ut ægre admodum Valentinus cum præcipuis quibusdam incolumis servaretur. 1540.

Vicegradi turris aquaria oppugnata.

Et capta.

Ea capta & præsidio munita, Felsius cum exercitu progressus est, facto in ulteriori ripa itinere, Vaciamque ab hostibus desertam facili negotio cepit: & deinde classis, cui Marius Speciacasius Neapolitanus præerat, versus Pestum cursum direxit. Quam ab hostibus similiter desertam sine suorum vulnere occupavit; ac conversa in citeriorem ripam classe, penes quam antea exercitum præmiserat, promotisque tormentis, Budam obsidione cingere statuit. Ibi Perenius cum quingentorum equitum ala, armis equisque egregie instructa, totidemque peditibus in castra venit, quem Gaspar Rascajus, Blasii filius, & Gabriël Leva cum suis equitibus paulo post sequuti fuere. Erant castra ad Thermas superiores prope Danubium, nec procul urbe ac templo S. Trinitatis, occasum versus commode locata: quarum thermarum digna admiratione natura est; quamquam enim ejus fontes vehementi fervore scaturiunt, adeo ut eorum aquis anseres & sues ejusque modi animalia facile depilentur, pisces tamen albos palmaris magnitudinis nutriunt, qui illæsi iis innatant, & si forte capti in proximum Danubium projiciantur, frigidiorem aquam minime sustinent, & protinus expirant. Ad has thermas superiores Felsius castra aliquot diebus habuit, obsidendo potius urbem, quam oppugnando: & interea ingentes prædæ pecorum & aliarum rerum a Germanis passim agebantur, qui omnibus insontibus & immeritis æque ac perduellibus nullo discrimine evastatis, innoxiam plebem intolerabilibus damnis & detrimentis afficiebant. Ex adverso Valentinus, qui urbem tuebatur, validas equitum alas, quas audito Germanorum adventu, tempestive provi-

Inde Vaciam & Pesthum occupat.

Budam obsidet.

Pisces in thermis Budensibus.

1540. videque collegerat, in finitimos vicos emittebat, ut miſeros ab injuria tuerentur. Inter quos ſæpe cruenta admodum certamina fiebant, dum alteri rapinas quarumlibet rerum ægre ferre; alteri vero, quantum poterant, prohibere contenderent: Quin etiam in ipſis caſtris milites Germani Ungaros ſocios, vel levi de cauſa gladios militari inſolentia & feritate ſtringebant, ac glandes emittebant, ut quoſdam vulnerarent, quibusdam etiam necem atrociter inferrent; quamquam id eſſet ſub pœna capitis interdictum: adeo ut quadam in rixa, occumbentibus & vulneratis ex utraque natione quamplurimis, Felſius & Perenius adcurrentes, eamque ſedare conati, ille quidem in crure ſauciaretur, hic vero lapide in incertum jacto humerum ictus haud ſine vitæ periculo ſe in tentoria recepiſſent. Nec ſeditioni finis futurus videbatur, niſi claſſiarii & navales ſocii, quorum magna pars ex Italis & Hiſpanis, ac Dalmatarum nonnullis conſtabat, in Ungarorum auxilium propere confluxiſſent, ac difficili labore eam ſedaſſent.

Interea ſedente in caſtris Germanorum exercitu cum jam non dubia hibernæ tempeſtatis ſigna, pluviis nive permiſta cadentibus, apparerent, Felſius acri exæſtuans cura, quidnam, quod ad rem bene gerendam pertineret, facto opus foret, cogitabat, cum præter ſpem & expectationem intellexit Balthaſarem Banffium, ex præcipuis Ungarorum ducibus, a Valentino vetere amico & contubernali invitatum, in urbem ingreſſum eſſe, & aliquanto poſt in caſtra rediiſſe; & non obſcure dicere, ſe cum Valentino & Urbano Battianio, reliquisque, qui in urbe ſunt, ducibus compotaſſe, præſidia concedentibus ipſis ac oſtendentibus inſpexiſſe, tormenta, aggeres, propugnacula, defenſorum diſciplinam, numerum, præfectos oculis perluſtraſſe. Sed Budam niſi ampliore apparatu, ac commodiore anni tempore, & longe majoribus copiis expugnari poſſe, ſibi minime videri. Ea res ad Felſium delata, uti erat ſuſpicaci ingenio, ac naturali adverſus Ungaros odio atque invidia incitatus, Banffium ad ſe vocatum acerbiſſimis caſtigavit verbis, quod ſuo injuſſu, ſeque ignaro urbem intrare, & cum hoſtibus mutua colloquia miſcere auſus eſſet; ſe ejus priſtinæ virtuti, ac univerſæ nationi tribuere, ne, uti erat promeritus, in eum lege agere, prout ſtatuerat, velit; jubere tamen, ut protinus caſtris excedat; ei, prout diſciplinæ militaris corruptori, nulla deinceps futura ſtipendia.

Banffium Felſius, quia Budæ cum hoſtibus collocutus erat, caſtris excedere jubet. Budenſem obſidionem ſolvit.

Nec mora, eadem de cæteris Ungaris ſuſpicione laborans, & præcipue de Perenio, qui ne ſummum virum tanta injuſtum ignominia notare vellet, eum hortabatur; nihil ulterius tentata oppugnatione, iratus & fremens tormenta ex aggeribus retrahi, & caſtra reduci imperavit; quibus reductis ſe iterum ad Viſſegradum convertit, tormentaque currulia magno jumentorum & agreſtium, ſimul & militum labore, ad cacumen prælti montis, cui arx ſuperimpoſita eſt, attrahenda curavit. Nec qui in præſidio erant, diu Germanorum vim tulere, quum mœnia arcis frequentes ingentium pilarum ictus, quin deciderent, ferre nequiviſſent, ſicque brevi deditionem fecere. Perenius interea, gnaro Felſio, cum Albanis per literas & internuntios ſecreto tractabat, ut ad fidem Ferdinandi redirent; periculoſum ipſis & civitati fore, ſi in pertinacia perſiſterent, pupillumque, donec adoleſceret, expectandum arbitrarentur; quum Ferdinandus ſuis & Caroli fratris, ac totius

Viſſegradum deditione capit. Albam Regiam, Perenii ſtudio, in fidem recipit.

Germaniæ viribus opibusque innixus, in propinquo eis immineret. His & aliis talibus ſermonibus prætorem urbis Thomam Zegeſſum nonnullosque alios ad ſuam ſententiam pertraxit. Itaque Felſius re cognita relictiſque Strigonii claſſe, & impedimentis, expedito itinere Albam profectus, urbem in fidem recepit: relictoque cum præſidio idoneo ibi Georgio Vorcocio, nobili Sileſio, equitum prætorianorum Ferdinandi præfecto, iterum Strigonium, atque inde Viennam reverſus eſt. Antequam rediret, Peſtum recentibus munitionibus & præſidio firmatum Othoni Fotiſco, & Mario Speciacaſio claſſis præfecto tuendum commiſit. 1540.

Sed Valentinus quum occulta inter Albanos & Pereninm conſilia agitari ſerius intellexiſſet, eo cum mille equitibus advolans, quod Civitas Perenii potius, qui erat Ungarorum ditiſſimus & ſplendidiſſimus, nuncque novo Cancellarii honore auctus, conſilia & auctoritatem, quam illius ſequi maluiſſet, urbe excluſus fuit. Cujus contumeliæ cauſa, quum ſuburbana popularetur, Albani Perenianos equites & Germanorum alam, qui eos a populatione & vaſtitate tuerentur, in urbem acceperunt. At Verbecius & Eſſechius Reginæ legati, ejus periculo & urbis obſidione intellecta, Solimanum & purpuratos urgere, ne ſpe & expectatione ſua, quam in tutela potentiſſimi Imperatoris poſuiſſent, fruſtrarentur, auxilia poſcere, patrocinium atque arma flagitare. Solimanus, qui pupillum cum matre in ſuam tutelam recepiſſe non diffitebatur, ſuæ non ſolum dignitatis, ſed etiam gloriæ eſſe ſtatuebat, eos ab omni injuria tueri: præſertim quum ab legatis intellexiſſet Uſreſſum Boſnenſem, & Mehemetem Belgradenſem, & Amuratem Cliſſiæ præfectos, a Regina & Georgio Monacho ſolicitatos, iis rationibus ſeſe excuſaſſe, quod imperatoris injuſſu, inconſultiſque purpuratis, copias e ſtationibus educere nefas putarent. Advocatis igitur legatis, ſe bellum Germanis illaturum reſpondit, quo eos ab injuria pupillo inferenda arceret, ſimulque vexillum, ac clavam argenteam, & acinacem, qui vagina auro & gemmis elaborata condebatur, regni nimirum a ſe dono dati inſignia tradidit: eodemque tempore Uſreſſo, & Mehemeti, cæteriſque ſeveriſſime mandavit, ut ſine mora eductis copiis, nec adverſæ hiemis tempeſtatibus curatis, Reginæ & pupillo, ſuis beneficiariis & clientibus opem ferre maturent; ſi enim tardiores & ſegniores in ea ferenda ſeſe præbuerint, ipſos haud incertam capitis pœnam ſubituros.

Solimanus legatis pollicetur auxiliares adverſus Regem Ferdinandum copias.

Lætitia ſingulari perfuſi legati, cum hoc reſponſo, & muneribus ad Reginam reverti maturarunt: & adhuc haud procul Byzantio abierant, cum Laſcus eodem pervenit, qui in itinere morbo repentino correptus, Ptolomæo Ariminenſi, medico familiarique ſuo ad purpuratos præmiſſo, in mandatis dederat, ut interim dum ipſe adeſſe poſſet, purpuratos & potiſſimum Laphtem, eorum principem, quem antea magnis muneribus excoluiſſet, conveniret; & quæ ad conciliandos eorum animos pertinere viſa eſſent, majori, qua poſſet diligentia ac dexteritate, proponeret. Qui licet nihil ad ſingularem diligentiam reliqui faceret, & non ſolum purpuratos accedendo, prehenſandoque, ſed & ipſum Verbecium alloquendo, & quædam haud importuna in medium adferendo, induſtriam, ſolertiamque ſuam omnem impendiſſet; fruſtra tamen omnia fuere. Quin ipſe Laſcus omni amiſſa gratia, ſe-

cus

1540. cus quam potaffet, veluti transfuga, & partium Joannis Regis, quarum antea studiosus fuisset; desertor in carcerem septem turrium, qui locus ad Propontidis ostium situs est, extemplo conditus fuit.

Laſcus in carcerem a Solimano detruſus eſt.

At Turcarum duces Usreffus, & Mehemetes & Amurates adulta hieme, nihil ejus asperitate moti, copias ex hibernis eduxerunt, atque ad auxilia Reginæ mature ferenda properarunt. Sed quum Tolnam pervenissent; rigente glacie Danubio classis in vado & ripis hæsit, equique & jumenta flantibus atrociter ventis interire, commeatus corrumpi, & milites nimio frigore impediti officium non præstare: quumque adversus cœli injurias, & nivium ac ventorum procellas pugnare nullo modo possent, Reginæ, & Monachi, ipsiusque Valentini permissu, in hiberna redierunt, magno accepto detrimento: ita ut mitescente hieme, ante futuri veris initium sese reversuros pollicerentur: nec inconstantissimo hominum generi fides defuit; nam ante veris tempus advenere, quibus Valentinus cum valida Ungarorum manu, ac tormentorum apparatu obviam progressus est; communibusque viribus primo Vacia, minus munita, cæsis præsidiariis, recepta est. Exinde trajecto Danubio Pestum oppugnarunt: illud tamen defendentibus strenue Germanis, eorumque duce Othone Fotisco, capi non potuit: quod Turcæ equites se in mœnia impetum facere nequaquam teneri dicerent: pedites vero collectitii ex prædatorum genere, nec minis nec verberibus, ut aggredi vellent, adigi possent. Marius etiam Speciacasius, præfectus classis, more Italico, erectis intra urbem munitionibus & aggeribus, hostium conatus eludebat atque evertebat. Nec multis post irritos hosce conatus diebus, commeatu quoque deficiente, Turcæ inediam famemque haud mediocriter metuebant, quod regina nondum maturescentibus frugibus, & adhuc agris bruma & frigore rigentibus, parcius alimenta subministraret. Igitur consilio inito, restitutis tormentis, quibus usi in oppugnando fuerant, intra suos fines sese receperunt. Nec tamen defuere complures ex Pestani præsidii Ungaris atque aliis, qui discedentium terga invadendo novissimos carpere, & ad multum spatium cædere, aut captos reducere contenderent; inter quos Franc. Niarius & Barthol. Croatus impigre rem gerebant, quum Turcæ præter plures alios Achmatagam insignem alæ præfectum, cogendo postremo agmini intentum, in receptu interfectum amisissent.

Anno 1541. Usreph. Mehemetes, & Amurates Turcarum duces Reginæ ſuppetias ferunt. Vaciam capiunt Peſtum obſident, ſed ſtrusſtra conati.

Dum inter reginæ Ferdinandique copias in hunc modum dimicatur, Cæsar Vormatiæ primum, ac deinde Ratisbonæ conventibus Germaniæ habitis, causam religionis Christianæ a Protestantibus, quo nomine Lutheranæ sectæ addicti vocabantur, variis modis convulsam insigni studio & pietate tuetur, ac se simul & fratre Ferdinando præsentibus, ac disceptationem auscultantibus, in pristinam formam reducere conatur; nec tamen, adversariis ambages fallendæ fidei & diverticula quærentibus, voto potitur; Ferdinandus de Turcarum discessu & rebus in Pannonia gestis redditus certior, ad pristina repetendi regni consilia animum adjecit; ac collatis cum Cæsare fratre sermonibus nequaquam incepto desistendum, sed bellum restaurandum decrevit. Nec mora contributa ab ordinibus Germaniæ pecunia, milites in supplementum Pannonici exercitus conscribuntur, & in Pannoniam terra flumineque demittantur; præficiturque eis Wilhelm. Rogendorffius, aulæ regiæ præfectus, viridi senecta vir, ac bello Brixiano, auspiciis Maximil. Cæsaris, ante tricesimum annum contra Venetos in Italia gesto, præclarum nomen adeptus; quum Brixiam ab Hispanis defensam, atque a Gallis & Venetis acerrime oppugnatam, invectis commeatibus, ac pecunia ad militum stipendia illata, obsidione liberasset; quanquam eum superioribus annis Budam, incluso ibidem Joanne rege infeliciter oppugnasse satis constaret. Felsio autem propter ea prælatus esse videbatur, quod ætati ejus ac dignitati sponte cedebat; quodque ille cum Ungaris & Perenio, imprimis summæ auctoritatis viro, contracta simultate dissidebat: quodque præcipuum erat, renum ac nervorum intolerandis doloribus afflictus, continuo fere decumbebat; quos etiam cum sustinere nequaquam posset, biennio post Viennæ interiit.

Comitia Vormatiæ & Ratisbonæ.

1541. *Ferdinandus bellum Turcicum, duce Rogendorffio, inſtaurat.*

Rogendorffius igitur suscepto eo gravissimo munere, commeatum imprimis diligenter curat, qui devehi secundo flumine, ac exercitui quantumvis amplo ad trimestre spatium sufficere possit; muralia tormenta majora cum rebus necessariis ex armamentario Viennensi, jubente Ferdinando accepit, & in naves collocat, auxilia a Bohemis & Moravis ac Silesia convocat, Ungaros, ut adventum suum Strigonii certa die exspectent, admonet: ipse Vienna profectus, veterem exercitum sub imperium accipit, & cum novo conjungit, Budamque versus contendit. Sed urbem valde immutatam, ac novis propugnaculis perite admodum munitam, reperit secus quam ante decem annos eam irrito conatu oppugnando reliquisset. Nam ad magnatum Orsagorum ædibus, e quarum regione mœnia verberaverat, ingens a lapide constructa munitio visebatur; & ad Sabatinam quoque portam, penes Judæorum plateam, qua ad veterem Budam itur, justæ magnitudinis propugnaculum ædificatum erat, & porro ad orientem solem turris latericia satis alta constructa arci imminebat; quæ & arci præsidio esse, ac liberam & commodam e Danubio aquationem obsessis præbere poterat; quæ tempore prioris obsidionis longo per urbem circuitu, non sine metu & periculo petebatur; quum commeantibus pilæ ferreæ circumvolitantes sæpe perniciem adferrent. Quam Rogendorffius veteres oppugnandi vias erectis munitionibus & propugnaculis præseptas animadvertisset, in proximum montem, qui a delubro Divi Gerardi, ab Ungaris idcirco interfecti, quod ad Scythicam superstitionem relabi eos prohiberet, nomen accepit protrahi tormenta, arcemque conquassari jussit.

Buda novis propugnaculis munita.

Sed quia elegantissima atque ornatissima ædificia, si dirueret, aut nunquam, aut sero instauranda animo reputaret, & integra capere potius, quam diruta mallet; nobilissimæ tot Regum & Principum Regiæ parcendum existimavit: & animos Reginæ ac obsessorum ingentibus promissis, ac oblatione magnarum ditionum & principatuum tentandos duxit; eximiamque Ferdinandi erga pupillum liberalitatem ac clementiam obtulit, quem in filium adoptaturus, & cum adolesceret, reddito secundum fœdera amplissimo & ditissimo avitæ hæreditatis patrimonio, potentissimum Principem, collocata etiam ei filia, facturus esset. Sed quum ejuscemodi verba surdis auribus audirentur, nec Georgius & Valentinus quicquam responderent; a monte

Rogendorffius variis promiſſis Reginæ animum tentat.

Gerar-

Digitized by Google

1541. Gerardo ad sepulchra Judæorum castra movit; omnemque tormentorum apparatum transtulit: qui locus inter orientem & meridiem non incommodus castris locandis videbatur, nisi quod Danubio paululum relicto, aquatio ipsa, incumbentibus hostium equitibus, & tormentorum pilis volitantibus nonnihil difficilior reddebatur; cui tamen difficultati, dispositis per idonea loca equitum præsidiis, haud nimio labore occurrebatur. Duobus igitur e partibus instituta oppugnatione, Perenium & Bohemos, quibus Sdislaus Lippa præerat, eam murorum partem, quæ inter amplas Orzagorum ædes, prope Sabatinam portam, eminebat, quatere tormentis jussit: ipse cum Germanis arcem ex ea parte, qua horti Regii singularis amœnitatis visebantur, tanta vi concutiendam sibi sumsit, ut non solum mœnia magno spatio perforata & perfracta conciderent; sed is etiam agger, quem obsessi introrsus extruxerant, inopinato casu in exteriorem partem prolaberetur. Quæ res Valentino & ejus præsidiariis non mediocrem metum incussit, quod in extremum discrimen sese conjectos viderent; neque reparandæ ei munitioni tempus suppeteret. Verum Rogendorffius, vel quod omnia cunctanter lenteque administraret, vel quod tot tormentis frequenter explosis, multa sulphurei fumi caligine, pulvereque ex muri ruina oborto non animadverteret, procidentia mœnia, uti necesse erat, aggredi milites minime jussit; sed ad sequentem auroram distulit; intereaque ut corpora curarent, edixit: ita ut ea unius noctis mora, Valentinus & Petrovitius, cæterique urbis propugnatores, atque imprimis Georgius ipse, qui deposita cuculla, ac viridi veste sumta, cristatus atque armis protectus volitabat, coactis cujuslibet ordinis civibus, ac ipso quoque imbelli mulierum sexu, se spatium reficiendis, & terra materiaque replendis mœnibus nactos fuisse apprime lætarentur, ac opus tantopere necessarium, eadem nocte, adjuvantibus etiam militibus, tumultuarie & celeriter perficeretur.

Oppugnationem instituit, cum murorum magna ruina, quam urbis propugnatores sedulo reparant.

Illucescente aurora, Germani laudem & famam captæ urbis sibi ipsis vendicaturi, nequaquam in consortium admissis Ungaris, per acclivia & ruinas mœnia aggressi sunt: & quamquam scalas, quas vesperi in silentio opposuerant, a Budensibus areptas esse animadvertissent; tamen præsenti fortique animo, & tanta vi impetum fecere, ut plurimi ex ipsis, in contignas mœnibus domos pervaderent, cæterosque humeris commilitonum innixos, per manus sublevarent, ac vexilla in prostratis murorum pinnaculis figere conarentur. Sed Budenses singulari pertinacia irrumpentium impetum sustinuere; ita ut Georgio, Valentino, Petrovicio, Urbanoque Battianio, & cæteris summa virtute, ubi res necessitasque poscebat, propugnantibus, Germani, qui audacissime proruperant, receptui canere cogerentur. Sed quum terga recipientium militum, simul & latera, immani sævitia cædere, & sclopetorum glandibus confertos petere & ferire non cessarent, fœda fuga consequuta est; ut quo longius a mœnibus recederent, tanto graviore incommodo majorum minorumque colubrinarum ictibus sternerentur. Quo in adverso conatu Hieronymus Jaderensis, quem superioribus annis Byzantium pro impetrandis induciis a Ferdinando, haud ignaro Cæsare missum fuisse docuimus, quique in locum Marii Speciacasii Pesti pro tutela urbis relicti in præfectura classis successerat, aliquot vulnera suscepit, ex quibus paucis post diebus interiit. Eadem infelici sorte Perenius quoque & Bohemi, qui inter Sabatinam portam & Orzagianam munitionem mœnia oppugnabant, pariter rejecti, nullo operæ facto pretio, ab incœpto discessere. Deinde Rogendorffius, consilio suorum usus, quum tot tamque acres impressiones nequaquam processissent, cuniculis & effossa ab imis murorum fundamentis humo, subjectoque sulphureo pulvere, eoque ignem concipiente, mœnia prosternere, sicque in urbem aditum parare constituit. Sed ea quoque re animadversa, propugnatores contrariis effossionibus factis obviam iere, quod Georgius plerasque operas, ex eorum numero, qui metallis fodiendis incumbunt, e Rivulis Dominarum (id urbis nomen est confinio Transylvaniæ sitæ, auri & argenti fodinis claræ) acciverat, eorumque labore Germanorum conatus, factis intus scrobibus, per quos incendia, invento meatu, spiraculoque evanescerent, eludebat.

Unde irritus irrumpentium, licet animo magno, fuit conatus.

Hieronymus Jaderensis obit.

1541. *Bohemi quoque cum Perenio ab altera parte repulsi.*

Quibus rerum successibus Budenses elati, tantum audaciæ atque animorum sumserant, ut non solum contumeliosas voces in Germanos a muris spargere & proloqui, ignaviam & segnitiem eis exprobare; verum etiam sæpius erumpere, & eorum aggeres & tormenta invadere non dubitarent. Sed in urbe jam ad tantam alimentorum inopiam deventum erat, ut civium & promiscuæ multitudinis multo maxima pars, se ulterius famem sustinere nequaquam posse clamaret; ideoque æquis ac honestis conditionibus de dedenda urbe cogitaret: tametsi Georgius & Valentinus Cives, quos suspectos habebant, aut præbito commeatu delinire, aut dati in arce qualiscunque officii specie, sub custodia habere, & reliquos variis modis in officio continere non prætermitterent. Et necessitate in dies invalescente parum absuit, quin urbs, quæ aperta vi capi nequaquam poterat, clancularia & intestina fraude proderetur.

Alimentorum penuria Budæ.

Erat in urbe Thomas Bornemissa, qui mercaturam exercendo brevi magnas opes & divitias, ac senatorium inter Cives ordinem erat consequutus, & in foro majori amplissimam domum possidebat. Conjunctissimus autem erat Petro Palciano, qui eo tempore præturam, summum in urbe magistratum gerebat: ambo mutuo inter se colloquuti, nemine præterquaam Benedicto Bacio, qui publico æque officio a commentariis urbis fungebatur, in consilium adhibito, se nequaquam passuros, ut urbs laude & gloria, ac priscorum Regum domicilio toto orbe clarissima & potentissima, in Turcarum manus incidat, quos a Regina, & ejus præfectis assidue ad ferenda auxilia advocari, & brevi affore sciebant; quin potius Germanis intromissis, cum quibus vetere amicitia, mutuisque commerciis, a tot sæculis conjuncti essent eam conservare constituerunt.

Proditio Budæ Rogendorffii incuria improspere cedit.

Itaque Franciscum Revajum, qui in castris militari juri dicundo præerat, cuique ut veteri amico jam diu cogniti erant, intempesta nocte secreto convenerunt; remotisque arbitris, se dulcis patriæ, ac Christianæ imprimis religionis amore, quibus nihil in vita prius potiusque haberent, incitatos, urbem, ne in Turcarum potestatem redigatur, Germanis tradere decrevisse dixerunt: de arce non audere quicquam polliceri, spe tamen haud parva teneri, qui urbem ceperint, arce quoque posse non magno labore potiri; proinde esse in sua potestate, portulam quan-

1541. quandam obsoletam, nemini fere, aut paucissimis cognitam, quæ in area templi Divæ virginis genitricis, cognomento Germanicæ sita sit, in qua civium Germanorum sepulchreta habentur; eam se ad constitutum certum noctis tempus adaperturos, iis conditionum legibus ut mille selectissimi e potioribus milites Ungarici nominis e castris summo silentio immittantur, qui cæteras urbis portas commilitonibus pandant, sicque omnis exercitus subitario impetu irrumpat, cavendum porro esse, ne Germani intersint, quos & vocis fremitus & vestium diversitas etiam per obscuram noctem facile arguant; se ob talem tamque insignem navatam operam, non aliud postulare, quam ut patriæ urbisque libertas ac salus Ferdinando Regi, ejusque ducibus cordi sit, salvaque & inconcussa maneat. Quibus ab Revajo ad Rogendorffium sub maxima silentii fide delatis, quum Revajus non aliam ob causam a conjuratis milites Ungaros ad destinatum facinus exequendum delectos affirmaret, quam ut res majori silentio peragi posset; & Ungaros Civibus Ungaris minora incommoda allaturos, & ab hostibus similitudine vestium atque armorum deceptis, facilius admittendos existimassent. Rogendorffius constituta insequentis noctis hora decima, se & Perenium milites Ungaros notæ fidei & virtutis delecturos, & quæ fieri debeant, eis mandaturos esse pollicitus est.

Sed digrediente Revajo, & die sequenti advesperascente, secus quam promiserat, nec cum Perenio, qui cum exercitui Ungarico præesset, pari ferme cum eo potestate fungi videbatur, rem tanti momenti communicavit, nec Ungarorum opera, prout constitutum erat, & maxime necessarium uti voluit: sed implacabili odio, & suspicione erga Ungaros ductus, Revajo, & conjuratis, qui se vitamque & salutem suam fidei ejus crediderant, tam impudenter, quam importune direptis, delectas Germanorum quatuor cohortes, quæ trecentos milites continebant, silentio suspensisque passibus ad eam, quæ condicta erat, portulam præmisit cæteris equitum præfectis, ac legionum tribunis, ut in omnia momenta parati essent, ac equos instratos haberent, tacite, sed admodum serio admonitis. Nec Bornemissæ & Balciano fides, quam patrandæ perfidiæ dederant, ad idoneum tempus defuit; nam adaperta portula cohortes intromisere: quæ quum confertim ingredi cœpissent, conjurati, ubinam Revajus esset, (qui se cum cohortibus usque ad vestibulum portulæ iturum dixerat) ac tribunorum nomina, qui occupandæ urbi designati essent, trepide & submisse percunctarentur, atque antesignani Germanicis asperioris soni vocibus responderent, improviso pavore attoniti & exanimes, relictis omnibus, nec non domo adita, substantiaque, quam locupletem habebant, omni posthabita, (uxore etiam & unica filia Bornemissæ ab hostibus intercepta, quum Palcianus cælebs & liberis orbus esset) in castra ad Revajum profugere, flentes ac se deceptos, & urbem proditam, præcipuosque ex civibus rei conscios, hostibus ad certam crudelemque lanienam fœde objectos esse quiritantes.

At Germaniæ cohortes, quum in forum pervenissent, nec tesseram quam a conjuratis discere debuerant, ab obviis, quanquam districtis & inermibus petitam, reddere nossent, primum a vilissimis fori incolis, qui domiciliis carentes & vagabundi ad vinarias tabernas excubabant, animadversæ, & fragminibus lapidum, ac volemis saxis petitæ vocem sustulerunt, ac tympanis perstrepere, ac sese mutuo ad pugnam incitare, & occurrentes trucidare cœperunt. Ad hunc nocturnæ & inexpectatæ perturbationis tumultum, & inconditas vociferationes excitatus Urbanus Battianius, qui ejus noctis excubias obibat, celeriter occurrit, adductæque eodem tempore sunt a Petrovitio validæ equitum, atque peditum manus, quæ in foro Divi Georgii, arci propinquo, ad incerta belli, vigilias agitabant. Quorum conspectum atque vim non tulere Germani, sed ut deprehensis in furto aut maleficio accidit, extemplo perterriti, projectis longioribus hastis, fugere, & per eam, qua ingressi erant, portam evadere in castra contenderunt. Verum ea quum arcta nimis angustaque esset, & congerie hastarum, quas primi abjecerant, sequentes impedirentur, major eorum pars concisa atque interfecta est; capti etiam haud pauci. Ex numero conjuratorum nonnulli Palciani prætoris familiares, & circiter publicus, qui claves aperiendæ portæ subministraverat, oppressi atque intercepti; nam duo illi Thomas, & Palcianus, dum præter spem Germanos in porta conspexissent, statim re desperata, ut diximus, profugerant. Germani in custodiam traditi sunt; de conjuratis acerbissimæ quæstiones habitæ, variisque & intolerandis cruciatibus eruta est totius proditionis series, ac de confessis fœdum, & crudele supplicium sumtum: ita ut Bacius qui infelici forte sua in tutum se recipere non potuerat, latebris extractus, simul cum circitore instar proditorum in frusta secaretur: cæteri vero, de quibus vel levissima suscipionis conjectura fuisset, capite plecterentur. Palcianus & Bornemissa proscripti, & perpetuo exilio mulctati, omnium vero bona, domus, fundi, merces, & quascunque habebant facultates, venditæ & in fiscum relatæ. 1541.

Germani Budam ingressi repulsi & cæsi.

De conjuratis acerbissima supplicia sumpta.

At legati Byzantio redeuntes, quum obsessa urbe Reginam adeundi copia non daretur, versus Quinqueecclesias diverterant, ut illinc de prospero legationis suæ exitu, & de Turcicis auxiliis adventantibus, certiorem eam redderent. Sed intellecto eam urbem ad Ferdinandi partes, civibus se dedentibus occupatam esse, ac valido præsidio teneri, trajecto Danubio ad tutiora loca se receperunt: nec multo post alter ex legatis Essechius, ejus urbis Episcopus, tam gravi ætate, quam mœrore animi victus e vivis excessit; eique Stanislaus Varallius, Præpositus Albensis, liberalitate Ferdinandi, ad quem una cum Albana urbe desciverat, successit.

Essechius & Verbecius legati Constantinopoli redeunt.

Essechius obit.

Interea Solymanus, quanquam Persici quoque belli, quod cum Tahmasso Rege gerebatur, curis eodem tempore distinebatur, tamen cognito Reginæ & pupilli periculo, purpuratorum usus consilio, utrique bello occurrendum esse statuit; & adversus Persas Solimanum Eunuchum Acarnanem, armis Turcicis in Indiam usque adversus Lusitanos promotis, clarum hominem, cum justo exercitu misit; Mahumetem vero unum ex purpuratis, qui Reginæ opem ferat, in Pannoniam ire jubet, ac in administrando bello alterum Mahumetem Belgradi & Samandriæ præfectum, cognomine Jahioglim, Ulamanemque Persam transfugam, qui Usreffo demortuo in Bosnensi præfectura successerat, attribuit. Ipse vero Cæsaris & Ferdinandi ac totius Germaniæ vires, & arma haud parvi reputans, Hadrianopolim proficiscitur,

Solimanus Mahumetem Bassam in Hungariam mittit.

sub-

Digitized by Google

1541. subsidium, si necessitas ita ferret; duobus qui præcesserant, exercitibus allaturus. Eodem tempore magno excogitato astu, fraudeque Stephanus Mailatus, a Turcis, adjuvante Petro Walacho Moldaviæ Principe, homine versipelli, per insidias interceptus fuit, ut mox referemus, si prius obsidionis Budensis seriem & tristem exitum narraverimus.

Rogendorffius & Germani, cognito Turcarum adventu, & coacto militari concilio, quidnam porro faciundum foret, diligenter & accurate in utramque partem verbis & sententijs disceptarunt. Videbantur nonnullis castra Pestum transferri debere, & ibi hostes præstolari: quidam, qui usu rerum & bellis Turcicis exercitati esse putabantur, viresque hostium in immensum, ut nonnunquam fieri solet, extollebant, Strigonium, & deinde Viennam redeundum, ac meliore fato fortunaque, & commodiore anni tempore repetendam obsidionem suadebant. Verum Rogendorffius plus suis quam alienis consiliis tribuere solitus, superbo ore nihil totum quod indecorum dictitans, impellente fato, ut Turcæ Pannoniæ regno potirentur, ad revertendum nullis rationibus induci potuit, sed castra ad montis Gerardi radices iterum reduci jussit, eo, quemadmodum dicebat, consilio, ut hostes adventantes, nec procul Danubio recessuros, tormentis, quibus abundabat, a ripa fluminis arceret, aut temere descendentes ad iniquæ pugnæ periculum adduceret. Castra enim opportuno loco metata esse dicebat, quibus a dextera parte mons Gerardus, majoribus colubrinis, aggeribusque munitus, e leva Danubius præsidio erant. Alimentorum autem omnis generis, & bellici apparatus tam in castris, quam Pesti tanta copia erat collocata, ut ad aliquot menses toto exercitui affatim sufficere videretur.

Rogendorffius, obfirmato animo Budensi obsidioni incumbendum censet.

Turcarum Budam adventus.

Adventantibus Turcis, Valentinus cum duobus millibus equitum obviam profectus, duos Mahumetes de Germanorum numero, & castris, aliisque rebus, quas scire opus erat, edocuit: atque ii una cum eo revertente legatos cum muneribus ad Reginam misere: & continuato itinere castra ad Danubium, oblonga tentoriorum serie collocavere. Classis vero eodem tempore ad insulam divæ Margaretæ, quæ Cepelia vocatur, pagos complures, & oppidum Covinum, ac templa & ædificia varii generis continens, & ad octo fere milliaria Pannonica exporrecta appulit: ibique Turcæ in ipsius Danubii iterum in unum alveum confluentis, quodam veluti rostro munitionem erexerunt; quam quidem Insulam, si prior Rogendorffius occupasset, sicuti Perenius & complures ex Ungaris censebant, Turcæ nequaquam commodam castra metandi facultatem habuisse videbantur; quin potius classem forte relinquere fuissent coacti, in qua commeatus & impedimenta vehebantur, qua re nihil Turcis incommodius, nihil pejus accidere potuisset. Sed tristes eventus & clades cum plerumque reprehensioni gravem notam adferant, tum vero etiam nemo tam providus oculatusque est, ut omnia mente animoque prospiciat.

Erat in tanta castrorum propinquitate occasio quotidie erumpendi, & minutis præliis tum in planitie equitibus, quam ad munitiones peditibus certandi, quibus certaminibus Turcæ, prout alacriores Germanis, quorum corpora atque animi sedendo jam diu & torpescendo maxime elanguisse videbantur, superiores evadebant; quum ex adverso Ungari, singulari promtitudine eorum impetum sustinerent. 1541. Transierat jam satis multum temporis ab adventu Turcarum, atque iis & Budensibus animi indies crescebant, Germani vero ad fatale quoddam diræ cladis omen, animos adeo despondederant, ut & viribus debilitati essent, & nulla aut receptus, aut belli recte gerendi consilia explicarent, sed tormentis saltem majoribus utrinqoe certaretur.

Turcæ autem segnes Germanorum stationes e superiore insulæ parte conspicati, mutuo habito consilio, classem & navales socios, adjunctis compluribus e Janicerorum numero, eos adoriri jusserunt. Et pene priusquam sentirentur, aut Germani concurrerent, supra sexcentos milites amisere: cæteris tanto pavore perterritis, ut præcipiti fuga in castra ferrentur: nonnullique e ponte decidentes mergerentur, aut a classiariis & Janiceris, qui classem conscenderant, sclopetis & sagittis confixi perirent. Turcæ conspecta hostium formidine & fuga, maximo diversis in locis sublato clamore, metum augere, universis nostrorum castris ingentem tumultum excitare, tormentorum fragorem & strepitum ubique ingeminare, munitiones denique nostrorum magno & efferato impetu aggredi. Qua in rerum perturbatione & confusione, quum hostes tenebris tecti impune fere grassari viderentur, Germanorum reliqui & Bohemi, atque iis mixti Ungari celeriter accurrerunt. Sed quum vel conferti & conglobati vix hostibus acerrime se inferentibus resisterent, Marius Speciacasius Ferdinandi Speciacasii Vesprimiensis Capitanei pater, classis præfectus iterum constitutus, ac Eberstorphus castrorum magister, cum biremibus & nasadis, quas etiam saicas vocamus, quasque supra navalium sociorum numerum, delectis etiam aliis propugnatoribus impleverant, opportune subsidium attulere: ac Turcis, qui e navibus descenderant, ac cadavera spoliabant, captaque tormenta avehere conabantur, tanta vi incubuere, redeuntibus ad pugnam etiam Germanis & Ungaris, ut compulsi ad naves, ac terra simul & flumine profligati, cladem, quam nostris intulerant, prope æquatam, retulisse viderentur, & tormenta & insulam victoribus relinquerent.

Certamen inter nostros & Turcas.

Eo in certamine quatuor hostiles nasadæ demersæ sunt, tres captæ, & plurimi Turcæ, aut profluente absorpti, aut tormentis discerpti periere. Nostris quoque haud incruenta pugna fuit, quum multi e sociis navalibus, & reliquis militibus interfecti fuissent, & ipse Eberstorphus aliquot sagittis corpore susceptis, saucius pugna rediisset. Exinde Turcæ quotidianis & continuis excursionibus castra nostrorum infestabant, & Ungari duce Valentino ex urbe frequentes erumpebant; & quadam die adjunctis sibi Turcis, Perenianos e monte Gerardo depulere: eoque occupato, etiam superiora castra ad Aquariam turrim invasere; usque adeo ut Germanos, multa edita cæde, fugam capessere compellerent. Qua in pugna Pestanorum tormenta majora Germanis magno usui & adjumento fuerunt: iis enim copiæ Valentini petitæ, ac concisæ, sese non sine jactura in urbem recepere.

Ferunt Valentinum, dum in urbem remeasset, Reginæ e fenestra prospectanti, ac collegis Monacho & Petrovitio ensem cruentum dex-

1541. dextramque sanguine madentem ostentasse, ac ab se talem tantamque cæsis Germanis ea die operam navatam dictitasse; ut pro ea certissima atque amplissima præmia & munera ab ipsis propediem repetiturus foret. Eodem etiam in prælio, dum præfectum copiarum Peronianarum Thomam Varcocium, Silesium illum quidem, sed a teneris annis a Perenio educatum, & ad honores evectum, inque clientum suorum numerum adscitum, armis cristisque conspicuum, & obequitantem vidisset, dixisse se pro vetere benevolentia & amore, quo illum & Christianæ fidei cultores amplecteretur, petere, nuntiaret Perenio, ingentem illam belluam ab Oriente adventare; itaque, si sapiant, reditum maturent, ne ab ea uno oris hiatu devorentur.

Solimanus cum ingentibus copiis in Pannoniam movet.

Solimanus enim nulla certa re de suorum conatibus cognita, cum prætoriano exercitu, aliisque ingentibus copiis iter in Pannoniam susceperat, ratus Germanos ad præbendam pugnæ potestatem adventum suum præstolaturos. Itaque Perenius, re ad Rogendorffium delata, sibi videri retulit, ut infausta ea expeditione in præsens intermissa, de maturo receptu, & conservando exercitu consultaret: ne ingenti hostium multitudine, quam secum Solimanus traheret, repentino impetu circumveniretur. Quam famam dum Rogendorffius ab hoste quidem acceptam, sed ab aliis quoque amicis constanter allatam in consilium retulisset, variare sententiæ cœpere; omnes tamen Pestum nocte transjiciendum putabant. Cujus sententiæ Perenius imprimis auctor erat, ut ipse Agriam, quam ea tempestate sub potestate & ditione tenebat, profugeret; Germani vero Strigonium, atque inde Viennam sese recipere possent. Unus Rogendorffius, inconsulto Ferdinando Rege, negabat se Buda relicta discessurum. Igitur Nicolaus Comes Salmensis, felici sorte, cladi, quæ sequuta est, non interfuturus, ad Regem Viennam mittitur.

Nostri Pesthum trajiciunt.

Sed priusquam is voluntatis regiæ tenorem referret, urgente metu, statuitur, ut de nocte, splendente luna, quatuor vicibus Pestum trajiciant. Constituti autem sunt, qui navali negotio, & trajiciendo exercitui præessent, Georgius Varcocius, Thomæ qui jam inter Ungaros censebatur, patruelis frater, & Balthasar Puchamius Austriacus. Sed Danubius ventis autumnalibus fluctuans, & navigiis infestus, nec construendis pontibus, nec trajiciendis copiis commoditatem præbuit: Nam transeuntibus primis & secundis ordinibus, tanta vi intumuit, ut naves & tabulata, ruptis anchorariis funibus, irati fluminis impetu confestim raperentur.

Tametsi autem ex urbe navigia in unum ordinem transverso fluvii cursu disponi a nostris hominibus eminus conspicerentur; nequaquam tamen nostros fugituros arbitrabantur: nisi id a transfugis quibusdam, ad Monachum & Valentinum se proripientibus certius allatum esset: ab his duo Mahometes certiores redditi, totis pene copiis ad oppugnanda nostrorum castra contendunt: tormenta omnia provehuntur, & truce ululatu ad stationes invadendas extemplo feruntur. Tum vero nostris, qui suos conatus hosti haud cognitos esse existimabant, quorumque haud mediocris pars Pestum transierat, & Rogendorffio, tum importune febri correpto, tum fatali casu, dum in tentorio literas ad Regem scriberet, afferis tormenti hostilis impulsu dissilientis fragmine saucio animus concidit: nec cæterorum ducum ullum imperium fuit. Itaque nostri illico, tam a Gerardo 1541.

Quo deprehenso, a Turcis & Budensibus fusi cæsique sunt.

monte, quam superioribus castris fœde dejecti, præcipiti fuga dilabuntur, nec Budenses occasioni desunt; sed ab Aquaria turri decurrentes, stationes desertas, conjectis in tentoria ignibus, incendunt. Monachus quoque terrorem nostrorum novo terrore accumulans, fœni & straminis acervos, qui ante stabula regia congesti erant, haud sibi importuno, sed nostris pernitioso admodum funestoque consilio, succendit, ut collucente flamma Germani fugientes videri possent, sclopetorumque & falconum pilis, certius & crudelius sternerentur. Haud dissimiliter a bipartitis Turcarum castris, insulaque Cepellia, & e classe, cui Cassonus trierarchus præerat, Germani pariter & Ungari, extremo pavore conturbati & exanimes, destinatis ictibus petebantur.

Classis Germanica, desperatis rebus, adverso flumine incolumis in tutum evasit, rejectisque hostibus, qui harpagonibus & ferreis uncis, aliisque id genus contis & armis naves comprehendere conabantur, Comaronium versus cursum tenuit. Copiæ terrestres captæ, aut ad internecionem cæsæ deletæque sunt; exceptis iis, quos ad servitutem robur virium, aut ad spem libidinis, honestus elegansque vultus conservavit; atque iis, qui abjectis ad terram armis sese, ut vitam morte ipsa turpiorem servarent, deditionem fecerunt; qui quidem ad tria millia peditum Germanorum fuisse dicuntur, quos ad montem S. Gerardi fugientes & conglobatos, circumfusi hostes, veluti indagine clausos oppresserunt. Ungari quamvis magna ex parte variis in locis cecidissent, plures tamen a Budensibus, & Valentini ac Monachi equitibus, a Turcis redemti, conservatique fuere.

Perenius Agriam fuga evadit.

Perenius cum parte suorum Agriam pervasit cum Varcocio; parum tamen abfuit, quin ab insequentibus hostium equitibus caperetur: amisit autem in fuga aliquot ex suis: inter quos Joannem Ferenbergum, adolescentem Germanum, qui postea ab eo redemtus ad militares honores conscendit, & confinia Croatiæ præfectus administravit.

Cassonus trierarchus Pesthum vacuum occupat.

In ea nocturni terroris perturbatione, ingentique rerum omnium confusione, Cassonus trierarchus, & classis Turcicæ præfectus, Pestum navibus delatus, quum civitatem vacuam reperisset, nemine, qui mœnia & portas defenderet, conspecto, protinus in eam irrumpens, quosdam Equites Ungaros ex iis, qui argenteæ Germanorum supellectili, ac pecuniis Germanorum diripiendis inhiabant; apud quos omni mortis metu præda potior erat, comprehendit, aut cecidit: & summa celeritate infestisque armis oppidum pervagatus, obvios omnes promiscue trucidavit. In castris & Pesti magnus tormentorum pulverisque sulphurei numerus, & supra commeatus magnam copiam, reliquus etiam apparatus bellicus ingens captus est.

Rogendorffius vulnere ac mœrore confectus fato defungitur.

Rogendorffius infelix inauspicatæ expeditionis dux, quum in castris potius emori, quam ignominiosæ cladi superesse mallet, navigio a familiaribus impositus, exindeque Comaronium ductus est, cumque Viennam terrestri itinere advehere-tur, Samariæ, quod oppidum, in magna Danubii insula Comaroniensi, satis commodum habetur, vulneris atque animi dolore extinctus est.

Interea Solimanus, ut victoriæ suorum interesset, usque adeo citato gradu properabat, ut pedites prætoriani equitum justis passibus incedentes

dentium progressum æquare cogerentur, quum Varadinum Petri, quod est ad Danubii ripam oppidum, pervenisset: lætum nuntium de profligato ac castris exuto Germanorum exercitu accepit: ac postea lentiori itinere incedens, suorum castra, eo, quo diximus, loco posita attigit: nec tamen recentes suas copias cum illis conjungere voluit, quod plena essent cadaveribus, dirumque, quo offendebatur, odorem exhalarent, verum dimidio supra vetera castra milliari consedit ad veteris Budæ suburbanum. Ubi collaudatis duobus Mehemetis, aliisque præfectis & ducibus; alterum Belgradensem, cujus potissimum virtute & opera partam victoriam intelligebat, magistrum equitum Europæorum creavit: Ulamanemque Persam in Bosnensis præfecturæ administratione confirmavit. Is quinquennio ante a Tahmasso Persarum Rege, Ismaelis Sophi filio, cujus sororem in matrimonio habebat, cum quatuor sociis præmeditati sceleris, Cambere, Deriello, Memhethamo, & Veligiane, (qui omnes infelicem vitæ exitum Christianorum armis interfecti tulere) ad Solimanum transierat, & suscipiendi contra Persas belli, auctor atque instigator fuerat. Tartaros vero, quorum magnum robur & numerum adduxerat, ad loca Strigonio, Nitriæ, atque Albæ vicina, ad depopulandam quaquaversum regionem dimisit: captivosque quorum magnus numerus ei a præfectis dono oblatus erat, crudeli edicto trucidari suo in conspectu jussit; duobus aut tribus ex præcipuis reservatis, inter quos Balthasar Puchanius fuit; quem nocturno eoque funesto exercitus trajectui præfuisse diximus; & Melchior Borsita Bohemorum præfectus, qui postea Reginæ beneficio libertatem consequutus, postliminio ad suos revertit.

Solimanus Budam venit, &

Mehemetum Beglerbegum Europæum creat.

Ulamanem vero Persam in Bosnensi præfectura confirmat.

Tartarorum vastationes.

Captivi in conspectu Solimani interemti.

Paucos deinde dies quieti indulgens, suo ac duorum, quos secum præter morem adduxerat, filiorum Selymi & Bajazetis nomine, infanti puero, per Chausiorum, hoc est, præconum magistrum, quod apud Turcas præcipuæ dignitatis officium est, dona misit; (nam Mustaphas e priore uxore genitus, Magnesiæ in Asiæ jussu patris agitabat) equos militares tres, aureis instrumentis decoros, ac purpureas auro intertextas totidem vestes; Reginæ vero annulos cum gemmis immensi pretii, & torques, ac Babylonicæ subtilissimæ telæ, ad capitis & corporis ornamenta, certum numerum: petebat autem nomine Solimani a Regina, qui petendo jubere videbatur, ut puerum Regis, ejusdemque in fratrem adoptati filium, & cum adolesceret, illius beneficio procul dubio regnaturum, cum proceribus, qui cum ea strenue obsidionem tolerassent, eamque avertissent, ad se in castra mittat: nec quicquam dubitet, quin postquam eum videre, atque tenere exosculari licuerit illæsum extemplo ad matrem remittat: ea animi magnitudine esse principem suum, ut sicuti potentia fortunaque omnes post se Reges relinquat: ita etiam pietate & justitia superare contendat, nec puero in spem regni feliciter educando quicquam adversi evenire patiatur: ipsam autem Reginam pro filia, nuruque semper sit amplexurus.

Solimanus suo & filiorum nomine Reginæ & filiolo munera offerri curat.

Et ut puer cum proceribus quibusdam in castra veniat, Turcica petit.

Quum Regina, quidnam ad ea responderet, perplexe & cunctanter deliberaret, nec ea mora apud barbarum principem quicquam proficeret demum monente & obtestante Monacho, puerum cum nutrice & nonnullis matronis, anxia & de ejus salute solicita, non sine suspiriis & lachrymis in castra misit. Delecti etiam fuere ex proceribus, qui cum Georgio Monacho eum comitarentur; Valentinus ipse copiarum dux summus, quanquam nonnihil febricitans, ideoque obtestatus collegas, ut domi relinqueretur, Petrovitius, Urbanus Battianius, Budæ & excubiarum præfectus, Georgius Pesthenius, & ipse Verbecius, qui paulo ante Byzantio reversus, soluta urbis obsidione, eo advenerat, aliique præcipua dignitate præstantes. Qui in castra cum puero regio profecti, obviam habuerunt prætorianam Turcarum equitum turmam, equis, armis, cristis, vestibus egregie instructam: inque castris inter duos Janicerorum ordines ad Solimani tentorium deducti sunt: qui puerum humaniter ac perblanda fronte inspexit, laudavitque; & duobus filiis, ut inspicerent, mandavit; & deinde e marsupio aureos nummos expromsit, nutricique de manu dedit, quod apud Barbaros singularis gratiæ ac benevolentiæ indicium est.

Delecti itaque nonnulli ex optimatibus qui puerum prosequuntur.

Puer blande tractatus.

Postea purpurati jussu ejus, Budenses proceres epulis & prandio exceperunt, & ad multum diei compotando, atque mutuos sermones de industria commiscendo, diutius detinuerunt. Interim vero per simulationem visendæ urbis, turmas & cohortes, certis ducibus, quas quidnam facere vellent, edocuerant, manipulatim immiserunt: adeoque tacite & sine ullius rixæ tumultu Sabatinam primo portam, ac brevi aliam post aliam occuparunt, ut custodes & cives ac alii vix factum animadvertisse viderentur. Eo modo, portis, plateis, compitisque omnibus celeri fraude occupatis, præfectus Janicerorum obequitans per præconem in foro & celebrioribus locis edici jussit, potentissimum principem Solimanum velle, jubere, ut omnes in urbe quamprimum arma deponant, tradantque, & quisque pacatus quietusque domi se contineat, capitale fore, si quis non paruisset. Cives extremo nec opinato metu perculsi, arma tradidere: & statim Janiceri ac reliqui Turcæ ad decem millia singulas domos pro hospitiis occupavere. Tum vero Solimanus intellecto populum sedatum, & urbem in manu esse, puerum carpento, quo erat in castra vectus, iterum impositum in urbem ad matrem remisit. Paulo post cum Georgio Monacho & Verbecio, remotis aliis, privatim colloquutus, proceres expectare in exteriori tabernaculo jussit: quumque vespera ingrueret, neque nox procul esset, Regina de eorum libertate & salute vehementer anxia, Rustanem Solimani generum, qui purpuratorum princeps post dejectum loco Luphtim sub id fere tempus evaserat, ut pro illorum incolumitate studium operamque suam interponeret, serio urgebat: tandem sub noctem cæteros dimisit, uno retento Valentino, quem ad tentorium quoddam separatum, haud procul a Rustanis contubernio, mœstum & tristia animo volventem deducendum curavit, addens se habere quædam, de quibus sequenti die cum eo ageret.

Optimates convivio excepti.

Et Buda astu singulari occupata.

Puer a Solimano ad matrem remissus.

Dimissi & proceres, excepto Valentino.

Exinde de regno Pannoniæ cum purpuratis consultando, disceptandoque aliquot dies consumti sunt, quum variantibus sententiis, non satis liqueret, quorsum tam longæ deliberationis finis evasurus esset: siquidem alter Mahometes, unus ex purpuratis, & Ulamanes, pupillum regium Constantinopolim abducendum, & Budam Turcico præfecto, moderato prudentisque animi viro committendam suadebant: Belgradensis vero, Christiano nomini maxime infensus ac implacabili in Ungaros odio acerbus, longo sermone, certisque rationibus, infantem & proceres

Soliman de Pannoniæ regno consultat.

ceres e medio tollendos, diruendas eorum arces, Reginam patri remittendam, & Pannoniam omnem in provinciæ formam redigendam censebat: ne per singulos annos, non ex Europa tantum, sed ultra marinis & procul dissitis Asiæ & Ægypti regionibus, tanti laboris & itineris expeditio ac bellum suscipi gerique necesse foret: Rustani genero mitioris ingenii homini totius consilii & deliberationis summa ad decus & æquitatem revocanda esse videbatur: nihil quippe officio magni justique principis magis convenire, quam si Reginæ & pupillo regnum, quod patri in fratrem adoptato, jure clientelæ donaverat, benigne confirmandum, & invictis armis, quæ omnibus terrori & formidini sint, in illius possessione tuendos & protegendos decernere velit.

Budam sibi asserit.

Paulo post sententias suorum ita temperavit, ut per eundem Chausiorum magistrum Reginæ nuntiaret, se urbem & arcem sibi retenturum; donec puer adolescat; eo quod ipsa contra Germanos hostes eam tueri non possit; sibi vero grave imprimis molestumque foret, quotannis cum exercitu ad eos arcendos advolare; igitur decrevisse, ut ipsa cum filio Transylvaniam provinciam, habeat; simul cum inferioris Ungariæ parte, ac Lippæ & Temesuarii ditione, atque iis, quas Joannes superstes obtinuisset, salis & auri fodinis, quæ in finibus Poloniæ, Sigismundo Patri vicinis (quod ei haud mediocri solatio esse queat) in Maramarusio habentur. Georgium Monachum, uti Joannes moriens mandaverat, tutorem & regni administratorem futurum: Petrovitio Temesuarii præfecturam ratam fore: Verbecium senem, virum bonum & industrium, ac longa rerum experientia pollentem se Budæ relicturum, cum stipendio quingentorem asprorum diurnorum (id est genus minoris Turcarum monetæ) collegamque Turcici nominis, quem Cadilescherus, prætorianus judex nominaverit, ei adjuncturum; ut ille Ungaris, hic vero Turcis jus dicat, cæterorum etiam procerum dignitatem salvam & incolumem mansuram. Se daturum currus & sarcinaria jumenta, quibus tota Reginæ supellex Lippam usque deferatur: posse illic in Transylvaniam pervehi. Velle etiam ut tormenta omnia bellicusq; apparatus, & commeatus in urbe arceq; relinquantur. Concessurum super his fidei suæ diplomata, quibus pupillo caveat se ei Budam redditurum, quum ad idoneam regno administrando ætatem, Deo juvante, pervenerit.

Reginam cum filio in Transylvaniam amandat.

Regina Buda excedit, quam Soliman puero, ubi adoleverit, se restituturum jurat.

Quibus intellectis, Regina cum multo gemitu & lachrymis, tyranni perfidiam tacitis votis detestata, necessitati cedere, arceque excedere coacta est, quum jam ejus portas ab Janiceris teneri comperiisset. Excedenti autem cum proceribus scribarum præfectus, quem ipsi Nisaegim vocant, cum Dragomano interprete nimirum absuit, eique diplomatis literas, aureis & cæruleis literis Arabice scriptas tradidit, quas nos multis post annis vidimus. In quibus jurabat Solimanus ad Dei omnipotentis & Mahometis numina; caputque & ensem suum, Budam se quamprimum infans adolesceret, bona fide redditurum, quo accepto, illa, nunquam amplius Budam visura, in Transylvaniam iter suscepit, supplici libello prius ad Solimanum & Rustanem frustra misso, quo libertatem Valentino impetrare contendebat. Ferunt Georgium Monachum Valentino insidias struxisse, Solimanumque ab eo per idoneos homines secreto admonitum, ne quid Valentino fidendum duceret, homini turbido, ferocique & rerum novarum cupidissimo, sicque illum a tyranno custodiæ traditum. Sed nos de re incomperta, non est quod certi aliquid statuere possimus.

XXVI. Augusti.

Valentinus a Turca retentus, Monachi ut ajunt consilio.

Eodem tempore, quo hæc Budæ gerebantur, Ferdinandus intellecta sui exercitus clade, ac morte Rogendorffii, Leonardum Felsium, qui Viennæ substiterat, ad colligendas dispersi exercitus reliquias Comaromium misit; qui palantes ac nudos, rerumque omnium inopes, præbito, stipendio, vestibusque & commeatu recrearet. Subinde etiam opportunissimum fore ratus, si Solimanum per legatos placare posset, ac novis conditionibus pacem vel inducias cum eo pacisceretur: absque longiori mora ad illum adhuc Budæ in æstivis agitantem viros illustres Nicolaum Comitem Salmensem, quem pridie, quam castra caperentur, ad Ferdinandum ab exercitu missum esse diximus, ac Sigismundum Herberstanium Moscovitica legatione clarum senem, cum muneribus misit: inter quæ præter pocula aurea, elegantis & eruditi artificii horologium erat, quod Maximiliani Cæsaris avi fuisse dicebatur: aderatque peritus artifex, qui barbaros earum rerum rudes & ignaros ad segendam ejus rei machinam protinus edoceret instrueretque.

Comes Salmensis & Herberstanius ad Solimanum Legati missi.

Grata fuere Solimano munera; alteroque, quam venerant die, legati, prius a Rustane convivio excepti ad eum introducti sunt: qui inducias, quibus etiam Carolus Cæsar includi se pateretur, regnumque Pannoniæ iisdem quibus antea, pendendi quotannis tributi conditionibus Ferdinando adjudicari, ac ut captivos aut permutatione, aut pretio redimere liceret, postulabant. Ad ea biduo post, per Rustanem generum elato animo responsum est, non aliis conditionibus pacem dari posse, quam ut Ferdinandus Pannonia omni cedat, ac pro Austria annuum tributum pendat. Si id facere graveretur, Solimanum præterquam quod Pannoniam armis ab eo extorqueat, tum insuper Austriam igne & ferro evastaturum. Captivos, si pax conficiatur, posse absque pretio dimitti; sin bellum vigeat, venturam occasionem permutandi. Legati hoc responso accepto, quamquam vestibus aureis donati, justa tamen ira haud parum commoveri videbantur, quod nec sui, nec duorum summæ dignitatis, summæque potentiæ fratrum, quorum nomine agebant, barbarus arrogans rationem ullam habuisset; domum reverti decreverunt, permittente tamen Rustane castra eorumque ordinem disciplinamque, quæ mirifica erat, antequam discederent, perlustravere.

Cum superbo responso dimissi sunt.

His rebus peractis, ac Buda in potestatem sine suorum vulnere redacta, & urbis cura Solimano purpurato, natione Ungaro commissa: nec non Verbecio, ac Hairadino Cadio, qui jus dicerent, constitutis, cum filiis & exercitu victore Constantinopolim redire decrevit: quod autumnum in pluvias præcipitem, ideoque viarum difficultates, cæliq; injurias suborituras metuere videretur. Indicta igitur profectione, paucis diebus Belgradum pervenit; ibiq; dum sibi & exercitui trium dierum quietem sumsisset, Lascum Ferdinandi legatum, quem Byzantii captum, ac inde secum abductum ibi reliquerat, liberaliter dimisit. Et Valentinum, quem Budæ paulo ante ceperat, adversa tentatum valetudine, sub eadem custodia Belgradi reliquit, constituto ad ejus sustentationē in quamlibet diem singulo nummo aureo: jussumq; ut recuperata sanitate se & castra sequeretur; qui tametsi Rustani & purpuratis, cæterisq; aulæ proceribus maxima munera dando profuseq; largiendo amplissimas facultates expendisset, eumq; illi spe & desiderio optatæ liber-

Solimanus Constantinopol. redit Buda commendata Solimano Bossæ, Verbecio ac Hairadino.

bertatis blandioribus verbis diu lactassent: tandem tamen post duros quinquennii carceres ad Propontidem septenaria in turri vitam finivit: & scelerum, quibus patriam immaniter evastatam, omnique pristina dignitate exutam reddiderat; ac postremo barbarorum servituti mancipaverat, meritas pœnas persolvit.

Valentinus in carcere post decennium extinctus

Sed neque Lascus recuperata libertate; diu vitam producere potuit; quum in Poloniam patriam reversum lætifer morbus, non sine suspicione veneni corripuisset, quod ei a Turcis in lacte, cujus frequenti usu delectabatur, præbitum fuisse fama erat, cujus vim ferre non potuit; sic ut non sine Sarmatarum fere omnium, ac ipsius etiam eorum regis summo dolore Cracoviæ tumularetur. Verbecius quoque jam exactæ ætatis senex, juri dicundo simul & vitæ, quam perpetuis factionibus, & alendis fovendisque partium studiis exercuerat, finem imposuit: Vix siquidem Solymanus Byzantium pervenerat, quum in morbum incidit, expiatisque Christiano ritu criminibus, cujus per omnem vitam tenacissimus fuit, pecuniaque haud contemnenda in usus calamitosorum hominum, ac reficienda templa testamento legata, Budæ mortuus est; multis & magnis, dum superstes fuit, lachrymis & gemitu, patriæ calamitatem ac diram servitutem deplorans, in quam illa, ipso auctore incidisse, jure meritoque dici posse videtur.

Lascus non absque suspicione veneni obit.

Verbecius etiam auctor excidii Hungariæ moritur.

Hisdem quoque diebus, quibus memorabili barbaricæ perfidiæ exemplo, regina sede & regno spoliata, & Buda occupata est, Mailatus miro Achomatis Nicopolitani præfecti, & Petri Moldaviæ principis astu fraudeque in insidias præcipitatus atque captus est. Cum enim Petrus & Achomates jussu Solymani ad Danubii ripas cum exercitu excubarent, ne quid ex Transylvania aut inferiori Ungaria detrimenti caperetur, ad Mailatum, qui post toleratam in arce Fogaras obsidionem, induciis cum Johannis ducibus pactis, domi se quietum continebat, circumveniendum animos adjecerunt, quum nec Turca nec Valachus in Transylvaniam penetrare, atque ei arma inferre audebant; quod a Ferdinando non contemnenda auxilia expectare diceretur. Itaque ad dolos & fraudes conversi, petere ab eo cœperunt, ut componendæ pacis causa ad se in castra veniret: Solymanum esse in itinere, ut Budam a Germanis oppugnatam, obsidione liberet, proinde præstare pacem ab eo impetrare, quam arma ejus experiri, se daturos operam, ut ea componatur, si ipse ad castra veniat, & mutuos cum ipsis sermones de conditionibus conferat. Ad ea Mailatus se pacem certam firmamque dubio bello anteferre, ideoque si filius Achomatis adolescens, idonei obsidis loco ad se mittatur, colloquium minime detrectare respondit. Verum Achomates de filio dando se excusavit, capitale id facinus nefariumque fore, quod eum jam antea servitio Solymani addixisset, sed missurum duos insignes limitum Bidinæ & Selistriæ præfectos, quibus utrisque vexillum Solymanus de manu tradidisset. Mailatus fraudis ignarus nec quicquam mali suspicatus, duos Turcas stabularios, vilissima capita, aureis talaribus togis indutos, incurvisque ensibus auro exornatis cinctos, doli tamen, ut dicebant, nescios, ab Achomate accipit: veros eos & præcipuæ dignitatis præfectos existimans: ac infelici sua sorte in castra proficiscens, incertæ barbarorum fidei se committit: cumque ad Moldavi tabernaculum divertisset, magno impetu Turcæ simul & Valachi in eum irruperunt, captoque vincula extemplo injecerunt: resque ejus omnes & † vincula diripuerunt, equitesque qui eum comitati erant, armis equisque spoliarunt, trucidatis compluribus, qui resistere ausi essent, nonnulli ad ipsius jam capti preces & obtestationes dimissi quidem sunt; sed tanta barbarorum immanitate, & avaritia; ut vestibus ad nuda usque corpora spoliati, nec quo occultas membrorum partes obtegerent, habere possent; inter quos Bernardus Tabius, Paulus Teriacus, & Jobus Cavasius fuere. Sic Mailatus sortem suam infelicem lugens, & sero nimiæ crudelitatis suæ pœnitens, Byzantium perducitur; eodemque cum Valentino carcere includitur: in quo post diuturnam infortunii calamitatem, & miseriam ambo extincti, documentum Turcicæ perfidiæ posteris præbuere. His rebus, altero post Ioannis obitum anno, in Pannonia gestis, Solymanus cœptum iter prosequutus circa Idus Novembres Hadrianopolim atque inde Byzantium reversus est.

Mailatus Achmetis & Petri Moldavi fraudibus captus.

† Supellectilem fort. vel arma.

In eundem cum Valentino carcerem compingitur.

Eo abeunte domesticis discordiis in partibus potissimum Illyrici magna contentione laboratum est: in quibus Simon Episcopus Zagrabiensis, cum Johanne Comite de Zrinio controversiam finium regendorum haud levem habebat: quam nec arbitris, nec judicibus dirimendam committebant; sed vim tantum & injuriam mutuo exercentes: ex qua variæ rapinæ emergebant, majoris minorisque pecoris magnus utrinque numerus abigebatur, ac plerumque miserorum agricolarum, cæterorumque hominum cædes contingebant. Nec Simon, uti sacratum virum decebat, mitius agendo, & jure ac legibus causam prosequendo, bonum aliis exemplum dare, aut aliquid de jure suo decedere volebat: sed potius quum in quosdam milites Zrinianos incidisset, partim trucidari eos jusserat, partim captos ac ferreis compedibus vinctos ad serviles operas compellebat. Contra Johannes militari ingenio, & juventa ferox, & injuriarum impatiens, similia aut majora detrimenta inferre, & armis contumelias ulcisci properabat; postremo Episcopi arcem Vinodolam, non procul ab Rastovicia sitam, comparatis, quæ oppugnationi necessaria erant, obsidione cinxit, cumque aggeres & vineas ageret, & tormenta collocaret, eoque in opere incautius versaretur, vir nobilissimus a tumultuariis militibus atque agrestibus crassioris sclopeti globo ictus atque interfectus fuit.

Discidia in Illyrico inter Episcopum Zagrabiensem, & Joan. Comitem Zerinium.

In Vinodolæ arcis obsidione Jo. Comes globo trajectus occubuit.

Cædem ejus ulturus Nicolaus frater illius, validiores comparare copias, pedites & locis mari Adriatico vicinis ad stipendia evocare, equitum suorum numerum, mercenariis conductis equitibus augere, ac obsidionem fratris morte solutam, repetere, & continuare. Verum Ferdinandus, gravissimo edicto promulgato, ambos sub honoris atque existimationis jactura, ab incepto, & ab injuriis mutuis inferendis serio prohibuit: simulque Francisco Josephitio, Episcopo Segniensi, Georgio Frangepano, Zlunii Comiti, Balthasari Banffio Thallociano, Stephano Giulano Johannis filio, ac Michaeli Ravenio prætori Sclavoniæ in mandatis dedit, ut illos in mutuam pristinæ concordiæ amicitiam reducerent, aut omnes controversias jure terminarent. Quorum opera atque industria brevi, quamquam haud parvo labore effectum est, ut captivis utrinque dimissis ac damnis restitutis, pax firma inter dissidentes componeretur. Fine ejusdem anni Gaspar Ernestus, quem Ungari Hamponem vo-

Ferdinandi demum jussu pax inter dissidentes composita.

vocabant, cum ejus stirpis & familiæ ultimus esset; nec ullos hæredes, e conjuge Petri Queglevitii filia, reliquisset, vitam cum morte commutavit, cujus obitus non leves discordiarum & motuum occasiones attulit, quibus demum haud diu post effectum fuit, ut bellum atque intestina arma concitarentur; quemadmodum ea suo loco a nobis erunt ordine commemoranda.

Hampo ultimus ejus familiæ

absque liberis decedit.

DE REBUS HUNGARICIS, LIBER XV.

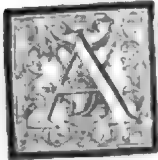

Atrox & inexpectatus captæ opulentæ urbis casus, ac fraude hostium, plusquam Punica, procuratum reginæ & pupilli exilium, & supra irritum legationis eventum, deleti tam florentis exercitus fama, non solum Ferdinando magnum metum & pavorem incusserat; sed totius etiam Germaniæ principes populique, vicinitate tam diri & præpotentis hostis, qui vincere omnia & sub jugum rapere consuevisset, haud mediocriter trepidare videbantur. Nam præter tormentorum ingentem jacturam (quæ tamen pecunia forte & haud mediocri sumtu resarciri posse censebatur) antiquum etiam fortissimæ Germanorum gentis decus ac jam inde a Romanorum Imperatorum temporibus partam rei bellicæ gloriam duobus infaustis præliis, uno ad Effecum, altero vero ad Budam amissum esse cernebant: ideoque acceptum dedecus nobili rusu & clarissimo quopiam facinore restaurare conabantur: non improbanda sane ratione, ne si segnes ac desides otio & ignavia torpere, & Pannonios diro bello obrutos opibus & armis juvare intermitterent, tum demum iis devictis ipsi iniquiori conditione, domi suæ pro aris & focis dimicare cogerentur.

Comitia Ratisbonæ ac Spiræ de bello adversus Turcas suscipiendo habita Anno 1542. Hungarorum legatio.

Eam ob rem frequens Germaniæ concilium Ratisbonæ, ac in Nemetum urbe Spira, coactum est, in quo de hostibus propulsandis, ac vindicanda ab eis republica Christiana, communibus suffragiis consultatum fuit. Aderat iis comitiis Ferdinandus, & cum eo celebres e Pannonia legati Martinus Quessetius Episcopus Besprimiensis, Franciscus Niarius Comes Hontensis, Georgius Racosceius, & Martinus Berdoldius, qui principes ac liberarum Romani imperii civitatum nuncios publice privatimque orando, atque obtestando ad danda auxilia, ac resarciendam tam rerum quam nominis & existimationis publicæ jacturam, inferendumque bellum assiduis precibus urgere atque excitare non desinebant. Et quamquam Franciscus Gallorum Rex, misso ad Comitia & principes legato suo, Francisco Oliverio, Alanzonii ducis Cancellario, eos ab inferendo Turcis bello prolixa oratione dehortari atque deterrere fuisset conatus: propterea quod gravissimas cum Cæsare simultates recens exortas haberet, a quo legatos suos Byzantium missos Antonium Rinconem, & Cæsarem Fregosium, insidiis Hispanorum circumventos atque interfectos querebatur: ideoque etiam Ferdinandi votis cum Cæsare conjunctis obstare cupiebat: tamen favente meliori causæ majori parte procerum, qui legatos illos ad concitanda in Christianos Turcarum arma & Pannoniam evastandam missos fuisse, non ignorabant, ideoque jure cæsos esse existimabant, brevi effectum est, ut pluribus suffragiis auxilia Ungaris ferenda esse, & bellum, quo Buda repeti recuperarique posset, decerneretur.

Gallorum Regis legatus dehortatur principes a bello Turcico.

Bellum adversus Turcas decretum.

Cæterum decreto bello Mauritius dux Saxoniæ Henrici filius, impiger cupidusque belli, virtutisque in eo ostendendæ adolescens, voluntariam militiam patriæ reique publicæ professus, mille equites se adducturum, eisque ad belli usque exitum stipendium de suo persoluturum pollicitus est. Pecunia vero publica conducti sunt sub diversis regulis & præfectis, circiter septem millia equitum cataphractorum; peditum vero ordines, quorum triginta millia conducerentur, deliberatum erat, Theodoricus Suevus & plures alii tribuni, ex veteranis Germanici nominis militibus, ad signa convocavere: inter quos Conradus Bemelbergus cognomento Hessus clarum militiæ nomen, & magnas divitias dum proximis annis Roma a Cæsareanis capta diriperetur, consequutus, eminebat; qui duabus legionibus militum præerat. Suprema autem militaris imperii potestas, Joachimo Brandenburgico principi delata est, licet non multum foris in militia versato, & parum efficacis ingenii duci (quamquam expeditioni secundæ contra Solymanum Cusegum obsidentem, susceptæ interfuisset) nisi quod generis nobilitate præstaret, regioque cultu, & liberali convictu splendidoque, tanti nominis decus, famamque tueri videretur. Additi autem ei sunt octoviri ex togatis, tota Germania exquisitis, consiliarii, inter quos Guilielmus Comes Rennebergius erat, prudentia rerumque experientia inter primos habitus: quorum consilio & opera bellicis in rebus uteretur.

Exercitus imperii.

Ejusque præfectura Joachimo Marchioni Brandenburgensi demandata.

Adjunctis octo consiliariis.

Ubi exercitus tam pedestri itinere, quam secundo Danubio Viennam perductus est, Ferdinandi regis copiæ, haud fere numero impares Germanicis non multo post accessere. Nam Johannes Ungnadus Stiriæ & Carinthiæ præfectus, quinque equitum, & totidem peditum millia adduxit. Paulus Strigoniensis Archiepiscopus quingentos equites suis stipendiis conductos addidit, duce Bartholomæo Chrovato veterano militum suorum præfecto. Andreas Bathorius consilio & manu promtissimus juvenis, nondum, ut postea, pedibus captus, cum totidem equitibus advenit, simul cum Gaspare Seredio, Francisco Niario, Gabriele Leva, Stephano Losontio, Ladislao Orsago, ac compluribus aliis insignibus viris, qui singulas peculiaresque alas equitum habebant. Sed ante omnes alios a Petro Perenio adductæ erant veteranorum validissimæ turmæ, ex utraque Pannonia conscriptæ, ad duo aut supra equitum millia, omni apparatu militari instructissimæ: ita ut ad suum, & reliquorum præcipui nominis equitum usum, trecenti amplius militares equi, sessoribus vacui, ephippiis auro & argento splendide ornatis ad manum

Ferdinandi Regis copiæ.

1542.

manum ducerentur: in quos re ita poscente milites celeriter insilirent. Cum eo una Franciscus Bebecus, vetusta militarique nobilitate ortus, Stephanus Rascajus, Balthasar Banffius, Nicolaus Ostrositius, Emericus Verbecius, Stephani filius, & alii, quos longum esset, neque necessarium enumerare, certatim in castra convenere: ita ut præter peditatum Pannonicum, soli equites Ungarici nominis, quindecim millium numerum facile constituerent: iisque omnibus voluntate & jussu Ferdinandi Perenius imperitabat; quod omnium ejus ætatis Ungarorum potentia, divitiis, militiæ usu & experimento esset præstantissimus, nobilissimusque. Nondum in castra pervenerat a longinquioribus Illyrici partibus Nicolaus Comes a Zrinio, quod Johanni Comiti fratri a Vinodolianis, ut diximus eo fere tempore cæso parentaret; sed postea obsidione Pestana jam incepta, & fervente quodam inter nostros & Turcas prælio, opportune, ut mox dicemus, superveniens, victoriam parasse existimatus est.

XV. millia equitum Ungarorum in bello Pestano 1542. Quibus Perenius præerat.

Supra hos omnes Paulus Pontifex tria millia peditum Italorum, duce Alexandro Vitellio Tiphernate, in castra misit, qui pugnacis & egregii ducis famam virtute & præclare gestis rebus promeruerat: eique attribuit Angelum Medichinum Mediolanensem, Jacobi classis Danubianæ præfecti fratrem germanum, qui statis temporibus stipendia militibus certo persolveret, qui postea Cardinalis, demum ad summi Pontificatus fastigium pervenit, & Pius ejus nominis Quartus vocatus fuit. Non multo etiam ante Ferdinandus Italos duces acquirere cupidus, quos expugnandis urbibus præstare credebat, Philippum Torniellum Novariensem, cum aliquot Italicis cohortibus mercede conductum, Viennam evocaverat: & Jacobum Medicinum, Angeli ipsius fratrem, alterum jam annum in Pannonia, secunda nominis fama militantem, classi præfecerat. Sforcia quoque Palavicinus iisdem diebus, sexcentorum equitum alam ad stipendia Ferdinandi ex Italia adduxit, & confecto bello Pestano, per multos annos postea in Pannonia militavit, ac ad magnos honores, opimasque præfecturas evectus est. Erant copiæ & numero & viribus, & militarium præfectorum virtute ac peritia longe præstantissimæ & fere insuperabiles: & quæ vel ipsimet Solimano, si ad manus conserendas prodire in aciem vellet, non sine certa spe obtinendæ victoriæ haud dubie opponi posse viderentur: nisi infesta jam pridem Germanico nomini fata impensius obstitissent.

Pauli III. auxiliares copiæ.

Descendit exercitus ad profluentis Danubii dextram ripam, quum complures dies, in itinere, & ad Viennam sedendo nihilque agendo inutiliter consumsisset: frementibus Italis ducibus, & ante alios Jacobo Medichino, qui ante prima veris signa, priusquam Turcarum agmina ex longinquioribus Græciæ & Thraciæ locis convenirent, arma promovenda censuisset; & si celeritate adhibita hostes tempestive invaderentur, posse Buda potiri multoties affirmasset: propterea quod infinitus Turcarum numerus, a Solimano in præsidio relictorum, oborta gravi pestilentia, consumtus esset: & inter alios, Solimanus præfectos urbis, & Verbecius, qui prætoria potestate, ut diximus, juris dicendi relictus erat, eadem contagie, e medio sublati essent: nec adhuc præsidia augeri novis militibus potuissent. Sed Germani cunctatores eximii, ac Ferdinandi ipsius consiliarii, & primores aulæ lentioribus subnixi consiliis, salubria & perite oblata consilia neglexerunt: & dum exercitum spe Ferdinandi præsentiæ de die in diem differendo detinent; interea autem ut per legatos bellum administret, adulando & gratiam ejus sinistris artibus aucupando, funestis Ladislai, & Ludovici Pannoniæ Regum exemplis, qui cum Turcis infeliciter congressi in acie cecidissent, persuadere nituntur, optimæ occasionis tempus præterlapsum serius animadverterunt.

Medichinus quamprimum Budam aggrediendam esse suadet.

Germanorum cunctatio.

Itaque Joachimus, qui ab Ungaris nigri Ducis nomine appellatur, quod equitum turmas ferreis nigricantibus thoracibus utentes adduxisset, nimiæ tarditatis pertæsus, Strigonium descendit: tali incendium agminum ordine servato, ut triginta turmæ Ungarorum equitum, veluti qui locorum singularem notitiam haberent, explorandis itineribus regionibusque antecederent: Vitellius cum Pontificiis peditibus, & Sforciani equites Ungaros sequerentur. His Perenius & Bathorius tribus magnis & validis equitum hastatorum turmis, & Ungnodus cum suis succederent: quibus secundo ordine, & modico intervallo Germani gravis armaturæ equites: deinde peditum legiones quadratis agminibus pone subjungerentur, proxime legionibus tormenta currulia, & majores minoresque colubrinæ, equis Bohemicis robustioribus, trahebantur. Claudebat autem exercitum adequitans Imperator Brandeburgicus, cum suo peculiari Germanorum equitum agmine, qui ut prætorianos ducebat, splendentibus armis protecti ordine servato, lentis passibus, progrediebantur, quem maxima & in longum exporrecta carrorum & impedimentorum series subsequebatur: & singulis diebus inclinante ad occasum sole, castra idoneis in locis haud procul Danubio ponebantur: ita ut Germani carris & curribus connexis tuto clauderentur: Ungari autem & Itali extra munimenta tenderent, & pernoctarent; ac suas ipsi excubias & stationes interdiu noctuque more militiæ obirent. Tardioris autem itineris causæ esse dicebantur, quod fama esset in vulgus edita, Solimanum ingentibus copiis ad ferendum Budæ auxilium brevi adventurum: aut certe missurum equitum magistrum; qua re Germani animis haud mediocri metu perculsi, tardius omnia exequi videbantur. Quem tamen paulo post certioris fidei exploratores, non nisi mille Janiceros, ac totidem equites prætorianos misisse, & classem nequaquam Germanicæ & regiæ superiorem esse adferentes, conceptum antea timorem, ac tardiora consilia facile sustulerunt.

Exercitus noster tandem se movet.

Perenius quoque abrumpendam moram, & Budam promovenda castra suadebat: Turcas, qui in præsidio fuissent, una cum præfecto, & duce suo, pestilentia magna ex parte sublatos; nondum nova accessisse auxilia, nec ullius majoris expeditionis vim timendam, milites nostros magna esse animorum alacritate, & bonæ spei plenos, & uti iter maturetur, atque in conspectum hostium veniatur, poscere: non esse eos amplius detinendos, atque inutili mora enervandos. Itaque Brandeburgicus, habito cum suis consilio, maturandum & promovenda castra decrevit: ac Danubium transire constituit; ut cum exercitu ad Pestanæ urbis obsidionem deferretur. Quod consilium Medigino classis præfecto nequaquam probabatur, cui Budæ status resque omnes plane cognitæ erant: & qui petendum regni caput, adductis in medium firmissimis rationibus, consulebat,

Medichinus, omisso Pestho, Budam obsidendam suadet.

lebat, ac terrestre iter, nullis impeditum obstaculis, ducendo exercitui monstrabat: quo Budam vel lentis passibus tridui spatio perveniretur. Ejusdem erant sententiæ Perenius & Ungari omnes, nec id consilium Ungnadio & Austriacarum copiarum ductoribus displicebat.

Repugnante Marchione, & Octoviris. Verum duci & octoviris, quos ejus consiliis moderandis, publico nomine adhibitos diximus, infixum & constans erat propositum Pestum aggredi, quod illud minori labore & periculo oppugnari capique censerent; eoque capto milites, veluti bono omine lætiores expugnandæ Budæ consilia promtius & alacrius suscepturos. Quod quidem laudabant imprimis Varcocius; & Otho Fotiscus, qui paulo ante illud oppidum contra Turcas singulari virtute defenderant: eaque opinio ab ipsis profecta esse videbatur. Sed supra alias moræ causas accedebat illud quoque, quod Danubius in duos diductus alveos, insulam infra Vaciam facit, quam Sancti Andreæ vocant, quæ Pestum ituris gemino ponte confecto adeunda erat: & eodem itinere vacia quoque petenda, in qua hostes occultas insidias collocasse, & nostros si ea iter facerent, aggressuros fama erat. Sed Vitellius, cohortante Brandeburgo, se præcessurum, ac insidiosæ & perfidæ gentis astuta consilia, si quæ subsint, exploraturum, pollicitus, ea via cum suis cohortibus progressus est: ita tamen ut Imperator exercitum postero die sequuturum bona fide promitteret. Cum nemo hostium se in conspectum dedisset, pacataque omnia esse viderentur, urbem antea claram, & templum, quod a Geisa magno, Panno-niæ Rege e fundamentis magnificentissimo opere constructum erat, insignem; sed superiori bello incensam, & evastatam cum suis cohortibus ingressus est; reque ad Imperatorem nunciata, universus exercitus ab insula in sinistram ripam transjecit.

Sequutus est eodem die exercitum Medeginus, cum sua classe, quæ octo biremes, & sexaginta Saicas, sive Nasadas efficiebat; & alteram insulam paulo supra Budam sitam, quæ & Leporaria, & Divæ Margaritæ, (a filia Belæ regis primi Margarita, quæ isthic inter sacratas virgines, repudiato Aragonum Regis connubio, Deo dicatam vitam exegit, & in numerum Divorum relata est) vocari solet, singulari militum studio, & remigum alacri labore apprehendit: rejecta tormentis majoribus ad suburbanam Budæ stationem hostium classe, quæ adversus nostros subire ausa erat. Inter eam Insulam, & ripam citeriorem, pons erat per nostros effectus, & quadrata e trabibus tumultuarii operis munitio: ex qua septingenti pedites, tam classem & navales socios, quam militum commeantium turbam facile defendebant.

Cum autem Budensium tormenta Pestum euntibus magno fragore & crepitu obstreperent, nostri capto longiori circuitu, ad oppugnandum Pestum castra promoverunt. Ex transfugis autem, quorum aliquot eodem tempore venere, cognitum est, Balium Epirotam, qui Solimano præfecto successisset, duo millia equitum in præsidio habere, Ulamanem Persam nuper ab expugnatione Castri Novi e Dalmatia reversum, e Bosnensibus & Illyricis tria adduxisse, Muratem Dalmatam Clissiæ præfectum mille equitibus se eis conjunxisse. E prætorianis venisse mille Janiceros, duce Jusupho Chiliarcho, qui quod bello Persico camelis & sarcinariis jumentis præfuisset, Sagmarius aut Seguan, Bassa appellabatur. Reliquos esse ex Asaporum & Sarhoriorum, Martalociorumque genere, qui faciundo potius operi, quam armis exercendis conducti essent. Eorum autem omnium consilia eo spectare, ut juxta Solimani mandatum, neglectis omnibus aliis, Pestum & Budam defendant; & si opus sit, magistrum equitum Europæorum ad ferendum auxilium accersant, qui ad Sophiam Bulgariæ urbem, in qua sedem habet, in omnem occasionem excubare jussus sit. 1537.

Turcarum præsidia.

Dum nostri castra oppidum versus promovent, Turcæ conspectis nostris egressi, sublato clamore, in nostros invehuntur: ibi qui præcedebant Ungari equites, singulari alacritate occurrunt, eorumque impetum fortiter sustinent, ac tumultuario prælio concurritur; paucis tamen utrinque desideratis, pari fere successu Turcæ oppidum repetunt, & Ungari in castra redeunt. Vitellius cum Italis & Palavicino Tornielloque ad septemtrionem consedit, loco mœnibus propinquiore, ex qua parte oppidum commodius posse oppugnari videbatur. Germanicæ legiones ac equites, quo tutiores a tormentorum ictibus essent, remotiorem castris & tabernaculis collocandis locum cœpere.

Pesti situs. Pestum quadrata forma oppidum est in plano situm, & Budam altiori colli rupique impositam interfluente latioribus ripis Danubio respicit: adeo ut e Buda in omnes planitiei partes tormenta vibrari possint, & nullus metu eorum locus vacuus relinquatur: præter eam partem, quæ ad portam, qua Agriam itur adjacet, quæ objectu oppidi protecta, & conspectui erepta, securior esse potest.

Postero die Vitellius cum trecentis peditibus, & Sforcianorum equitum parte, castris egreditur, ut statuendis aggeribus, & tormentis locum exploraret: cumque propius mænia accessisset, nec hostes sentiri, multo minus conspici possent: repentina eruptione duabus portis egressi, nostros magno impetu invaserunt. Itali singulari virtute & fortitudine Turcarum impetum sustinentes certamen acre inierunt, illudque pari fere, & æquato virium successu satis diu sustinuerunt. Sed postquam nova subinde manus subsidio illis ex oppido erupisset, pedites primo, ac deinde etiam equites perturbari cœpere; moxque dissipati, vim Janicerorum ferre nequiverunt: qui longioribus sclopetis rem peritissime gerebant, & nostros pavore consternatos crudeliter trucidabant. Vitellius in ea ancipitis prælii iniquitate, ingenti animo, cohortem unam conglobatam, acrioribus verborum stimulis accendit, & perterritis reliquis opem ferendo, Janiceros submovit: ac multos Italorum, imprimisque Sforcianæ alæ Signiferum, equo cadente oppressum, jamjamque trucidandum egregia virtute servavit: hocque modo non sine gravi incommodo, se & suos explicavit, ac in sua castra est reversus. Periere tamen aliquot egregiæ fortitudinis Itali centuriones, ac milites, quibus ab hoste circumventis opportunam opem ferre non potuerat.

Leve prælium & eruptio Turcarum.

a Vitellio repulsa.

Nec Vitellios atque Italis animos adeo concidisse visus est, ut non amplius tentandam fortunam ducerent: quin potius vehementer in hostes exasperatus, sarciendum incommodum, ac vindicandam sociorum cædem, ingenti animo constituit. Nec mora consilium cum Perenio communicat, eumque, ut collocatis opportuno loco insidiis, in omnem occasionem intentus esse, sibique fugam simulanti subsidio adcurrere velit, admonet. Castra Vitellii, ut diximus, inter oppi-

Turcæ vicissim a Vitellio & Perenio lacessi funduntur.

oppidum & majora castra, æquali fere intervallo distabant, in hortis Regiis muro præseptis, quibus etiam Ungari proxime tetenderant. Ex iis castris Vitellius, sumendæ ab hostibus ultionis, ac consequendæ laudis cupidus, ad inferiorem Danubii ripam, cum mille & ducentis peditibus, orto jam sole, ire cœpit. Hostes prospero hesternæ diei successu clari nullam fecere moram, quin visis Italis, & ipso Vitellio, duabus simul portis, Orientali & Danubiana, in nostros promti & alacres, ac ad conferendas manus magno sublato clamore excurrerent. Vitellius, prout statuerat, Turcarum impetum, densatis suorum ordinibus, excepit, ac sclopetarios hastatis protectos, displodere in hostes jubet, atrocique exorto prælio, multi utrinque cecidere. Et quamquam nostri fortissime resistebant, tamen quum Turcarum agminibus ex oppido concurrentibus, hostes multiplicarentur, & Janiceri Buda navibus transvecti, ripam fluminis, ut globo facto, nostris incumberent, compleviffent: Vitellius metu simulato fugæ se dat: ita tamen ut nequaquam dissipata, sed conferta acie pedem referret. Tum vero equites hostium sublato majori clamore, eos avide insequi, & terga cædere incipiunt.

Perenius id conspicatus, ubi hostes ab oppidi portis procul discessisse videt, repente ex insidiis provolans, inter oppidum & hostes medium se interponit: regredique volentes, & interclusos portarum aditu prohibet. Turcæ animadverso periculo, velut indagine clausi, in orbem pugnare, & in effusam fugam animos & equos convertere. Assequuntur Perenianos equites cataphracti Germani, duce Mauritio Saxone, prælium atrox & cruentum exoritur, nec desunt sibi ipsis Vitelliani, nam hastatis & sclopetariis utrinque in cornua expansis barbaros denuo invadunt. Eosdem Ungari & Germani circumfusi trucidant. Et quamvis multi ex ipsis, partim sclopetis, partim gladiis & hastis cæsi occumberent; tamen plusquam credi possit, ferocioribus animis in acie persistunt: & mutua vulnera cædesq; inferunt: ac sub Mauritio, qui cristis armisque conspicuus in acie versabatur, equum confodiunt: qui tamen a suis, & Perenianis, ad alterum equum celeriter sublatus, periculo eripitur.

Zrinius Comes nostris subsidio venit. Æquata utrinque erat cruentæ pugnæ facies, nec adhuc alterutra pars cedere loco volebat, quum Nicolaus Comes de Zrinio, cum quadringentis Illyrici nominis, veteranis equitibus hastatis, propius castra venit: quum fraternis exequiis, ut diximus, impeditus antea venire non potuisset; auditoque clamore ac fremitu, ac sclopetorum fragore, tormentorumque majorum, quæ tam ex oppido, quam Buda, ac monte Gerardo, in nostros emittebantur, boatu; ratus, id quod erat, prælium inter nostros, & hostes, excitatum fervere, suos cohortatus, ut tarditate adventus in decus & gloriam versa, subditis calcaribus, majori qua possent celeritate, ad certaminis locum advolare properarent, & ii madentibus nimio sudore equis, ex insperato procurrunt, & nec quicquam morati, se pugnantibus miscentes, & Illyricos Comitis Nicolai Zriniani asseclas vociferantes, Comes idem in adversis hostium lateribus, hastas perfringere jubet, iique eo egregie præstito, hostes jam perturbatos & fessos gladiis cædere, atque obtruncare cœperunt. Nostri subsidium cœlo veluti delapsum, existimantes animis viribusque crescere, hostes vero nec opinato casu perturbati, ac perterriti; usque adeo ut nihil cunctati terga darent tanto tamque præcipiti cursu, ut plures ex eis suorum hastis seipsi configerent, & plurimi dimissis equis, naves, quæ in ripa fluminis erant, conscendere conati, a nostris insequentibus prohiberentur, & vel interfecti, vel flumine abrepti interirent: eodemque impetu Saica una cum profugientibus remigibus, & classiariis intercepta demergeretur. Eo in certamine quadringenti aut plures capti aut interfecti sunt: Janiceri vero supra centum desiderati; ex quorum numero ne unus quidem vivus in nostrorum potestatem devenit. Hujus facinoris militaris prima laus Vitellio & Perenio, qui illius auctores fuerant, merito data est, secundam Nicolaus Zrinianus Comes eximiæ ac admirabilis jam tum virtutis & fortitudinis adolescens, subitaneo & valde opportuno suo adventu in fugam versis hostibus, profligatisque, haud ambigue tulisse visus est.

Secundum hanc quantamcunque victoriam, nostri aucti animis & audacia Brandenburgum adiere, petentes, ne oppidum tormentis quassare differret. Nec mora ipse ea statim proferri, & diruendis mœnibus admoveri jussit. Quæ quum magistri tormentorum, longius, quam oporteret, ab oppido collocassent, ita ut murum, quamquam vetustate corruptum, neque satis firmum, vel languidius ferirent, vel vanis ictibus pilas trans Danubium contorquerent: Mediginus atque Vitellius re animadversa, admonitisque iis, qui negotio tormentario præerant, vitium correxerunt, ita ut tormenta propius admoverentur. Eo modo quum quadraginta majoribus tormentis murus continue quareretur, magno hiatu patefacto, ad aliquot passus subito casu corruit. *Pestum tormentis verberatum.*

Quo viso Vitellius se cum Italicis cohortibus primum mœnia aggressurum offerre non dubitavit: si una Germani ab latere sequerentur, quod quum nec Germani detractassent, quin promte & alacriter murum subire voluissent; Ungari quoque pedites eandem præstandæ operæ diligentiam & studium obtulere: expectantibusque cæteris, cohortator Italis Vitellius, Ungaris Perenius aderant: Germanos autem Hessus multis sermonibus accendebat. Mauritius atque Torniellus tuendis munitionibus cum valida equitum & peditum manu ad tormenta & aggeres constiterant. Sed Joachimus ipse summus copiarum dux, cum Ungnadio, & quibusdam præfectis pugnam procul prospectabant, tuto nimirum loco, ut a discrimine volitantium pilarum securi essent: ita ut illud subducti receptus & latebrarum flagitium Torniellus & Fotiscus ipsis haud obscura objurgatione objectarent; utque si summo imperio satisfacere egregiique ducis nomen tueri vellent, in acie versari, ac fortibus factis se conspiciendos præberent, acrioribus verbis stimularent. Erat in oppido magnum silentium, adeo ut a nullis hostes effugisse transjecto flumine existimarentur. Sed Jusuphus clamore & strepitu compresso, quæ necessaria erant omnia, tacite administrabat. Is quum novum e Budæ præsidiariis subsidium præcedente nocte accepisset: fossam etiam introrsus prope mœnia satis altam, labore & opera militum perduxerat; & interiore in parte eam corbibus, & doliis vinariis terra & cespite repletis muniverat; paratusque nostros expectabat.

A nostris impressio infeliciter tentata. Cum signum datum esset, quatuor signiferi Itali, sublatis alacriter vexillis, ad diruta mœnia procurrerunt, & cohortes, eorum vestigia sequutæ,

tæ, per ruinam mœnia apprehenderunt; sed ab hostibus repentino glandium & sagittarum grandine repulsæ, obrutæque fuere. Vitellio tamen cohortante, ut se in Italia natos, & in conspectu tot fortissimarum gentium pugnaturos meminissent, alii atque alii intrepide succedunt: inter quos Carolus Melitæus adolescens, Vitellii propinquus, & strenui aliquot centuriones contemto omni periculo, conscenderunt. Sed quum Hessius & Germani pedites, sub mœnibus constitissent, nec quicquam periculo Italorum commoverentur, & Ungari exemplo eorum a mœnibus retrocedunt, sicque pugnantes Itali infami cunctatione sociorum deseruntur: Carolus glande in humero graviter sauciatur, & aliquot centuriones clari nominis interficiuntur, & vexilla occisis signiferis, ab hoste intercipiuntur. Turcæ non tantum e propugnaculo, quod anno superiore a nostris constructum, Varcocianum appellabatur: sed etiam ab munitione recens erecta prosilientes, Italis, qui ceciderant, plerisque, nondum plane mortuis capita detruncant; & cæteros e ruinis partim telis missilibus, partim majoribus saxis deturbant, ac mœnibus, oppidoque conservato victoria potiuntur. Mox tormenta in Germanos Italorum virtutem procul spectantes, nec sese commoventes dirigunt; & majore fere incommodo, quam si conscensis muris pugnassent, afficiunt. Vitellius cum iis, qui pugnæ superérant, questus se a sociis in ipso egregii conatus discrimine turpiter esse desertum, ultimus in castra reversus est.

Constat in eo nostrorum conatu, dum fugientes, dissipatisque ordinibus sese reciperent & tormentis hostium frequenter peterentur, si hostes majori numero ex oppido erupissent, magno nostros detrimento affici; & fortassis castra quoque perturbatis & pavore consternatis omnibus intercipi, diripique potuisse: quum amplius septingenti ex nostris desiderati esse existimarentur, præter Italos, & eos, qui deinde ex vulneribus tam in castris, quam in toto itinere perierunt. Mediginus quoque, qui classiarios & navales socios cohortando pugnæ intererat, haud leve vitæ periculum adiit: quum ingentis tormenti fumo, ceu quodam tonitrui afflatu tactus, una cum equo in terram prostratus esset. Et cum Gabriel Leva, ac Ladislaus Banffius, nobiles viri, eminentiori e loco amplicatis mutuo manibus prælium spectarent, Gabriel majoris colubrinæ hostilis ex oppido emissæ ferrea pila ictus illico discerptus dilaniatusque est; Banffium vero curore & visceribus illius fœdatum, & fere exanimem famuli in suum tabernaculum detulerunt, qui postea tamen convaluit. Sed hostes, quod plurimos ex seipsis amisissent, conservato oppido, nequaquam se commoverunt. At Brandenburgus, inclinante jam sole, sub noctis initium, duces, & eos, qui ei circumscribendo adjuncti erant, consiliarios convocavit, sententiasque eorum exquisivit, an incepto desistere, potius, quam oppidi expugnationem iterum adoriri expediens foret.

Cum autem plerisque eorum tutiora consilia abscedendi placerent, quam fortunam, quæ primis conatibus maligne illusisset, ulterius tentandam arbitrarentur: Vitellius & Mediginus cum Perenio & Ungaris contra suadendo, ac militaris disciplinæ decus tuendo, perseverandum in castris, & oppidum omnino expugnandum dicebant: quod suos milites pugnam poscentes viderent, & militum omnium idem esset animus, eadem sententia, oppidum capi posse, si triplici constautique acie hostes invadendos decernerent. Imperatorem fortem, totum vel iniquæ sortis discrimen contemnere debere; ut publicæ dignitatis jacturam evitet, simul & privatum decus tueatur. Verum dux aut belli ignarus, aut suorum consiliariorum voto judicioque nimis obnoxius, movenda castra, & Viennam, indeque in Germaniam redeundum deliberavit: ac profectionem in sequentem diem edixit: confusis tristi pudore plerisque Germanorum proceribus, qui paucorum imbellium ignavia, publicum gentis decus corrumpi atque prodi dolebant, fremebantque. Ungaris autem infesta numina incusantibus; quæ optatam patriæ recuperandæ occasionem eripuisset; nec tanto exercitui, qui multorum judicio delendis barbaris idoneus videbatur, parem imperatorem obtulissent.

Marchio turpiter Pestanam obsidionem deserit.

At Jusuphus nostros accepto detrimento perterritos animadvertens, prima luce equitatum omnem, & pares peditum cohortes oppido emittit: atque iis Ungari equites aliquot in locis occurrentes pugnæ potestatem faciunt, acerrimumque contrahunt certamen: in quo nostri hostibus nequaquam cedunt, postremo res eo deducitur, ut indictis mutuo militum consensu induciis, Turcæ cum Ungaris infestis hastis concurrerent, & fide integra colloquerentur, interque colloquia hastæ adversis pectoribus peltatorum sine intermissione frangerentur. In eo certamine ac concursu, Turca insignis e Bosna Ulamanis legatus, Vitellium sibi ostendi postulavit; ac equo honoris causa desiliens, eum veneratus est: adeo virtus vel in hoste in pretio habetur.

Turcarum certamen cum nostris.

Turca insignis Vitellium virtutis ergo veneratur.

Porro sequenti nocte reducto omni tormentorum apparatu, exercitus ad ripam Danubii, in quo classis remigum & nautarum labore adverso fluminis cursu reducenda erat, Viennam versus iter intendit. Quod quum hostes, illucescente die, conspexissent, repente erumpentes, postremis agminibus inquietandis, ac cædendis, magno clamore, summaque ferocia incubuere. Ulamanes quoque Buda trajecerat cum suis e Bosna equitibus, premebanturque nostri vehementer, adeo ut multi de deserendis tormentis atque carris & impedimentis dubitarent; nisi Vitellius sisti acies jubens, monuisset Perenium, ut Ungarorum levem armaturam, Mauritium vero Saxonem, ut Germanos cataphractos frontem in hostes obvertere, eosque hastis & brevioribus sclopetis submovere maturarent. Quo impigre facto, nostri eos non solum perturbatos impetere cœpere, sed terga dare coactos refugientesque late cecidere. Duravit ea tumultuosa pugna, hostiumque fuga ad multam noctem; inque ejus discrimine Jacobus Truchesius, Walpurgæ in Suevia regulus, equitum ductor, dum cadente equo, alium conscendere vellet, cæsus est: caputque ejus ad Ulamanem hostis detulit: corpore nostri potiti, illud Strigonii summo cum honore tumularunt. Eo non levi incommodo affecti hostes repulsique pacatius demum iter, Germanis patriam repetentibus, relinquentes Pestum atque Budam ad suas stationes rediere, multis ex suorum numero desideratis. Tormenta navibus sunt imposita, curante summa diligentia Medigino ne quicquam omitteretur: qui etiam ægros, & morbis affectos, nec non vulneribus debilitatos singulari pietate in naves imponendos curavit; nec tamen fieri potuit, quin festinantibus Germanorum copiis, plurimi, qui ob im-

Turcæ fusi & cæsi.

imbecillitatem virium sequi non poterant, discedente classe, relinquerentur, ac superventu barbarorum crudelissime obtruncati interirent. Eximiam laudem consensu militari consequuti sunt Vitellius & Mediginus, quos etiam Ferdinandus virtutis ergo, supra stipendia integre persoluta, amplis muneribus cohonestavit, ac dimisit. Sed Italicas cohortes, externis in regionibus, variis & pestilentibus morbis conceptis, vehementer afflictas, vix dimidia parte incolumes domum revertisse fama fuit. Infelicis ignominiosique belli Pestani talis fuit exitus, quo jam tertio, concessa Turcis victoria, omnem militaris gloriæ famam & existimationem amisimus.

Vitelli & Medichini eximia virtus, & præmia.

Perenius, quum Agriam haud procul distantem cum suis copiis redire vellet; Brandenburgus, ut se & castra Strigonium usque comitaretur, jussit: atque is sortis suæ ignarus, dimissis militum copiis, quadrigas conscendit, Strigoniumque venit. Jam pridem affectati regni suspicionis insimulatus erat: quoque minus Pestum recuperari potuisset, ejus culpæ, & occultis cum hoste consiliis tribuebatur: & Ferdinandus miti quidem ingenio, ac singulari clementia princeps: sed delatorum verbis aures præbens, nec non causa minuendæ infamiæ ex fœdo receptu conceptæ, avertendisque hominum sermonibus, clarissimum virum, veteribus potius delictis, quam novæ proditionis culpæ, obnoxium in vincula conjiciendum decrevit. Itaque Guilielmum Neideccum, cubiculo suo assuetum, cum secretioribus mandatis Strigonium mittit: Ubi Perenius nihil mali sibi eventurum suspicatus cum in arcem vocatus consultandi gratia ascendisset; a Martino Liscano, Hispanorum militum, atque arcis præfecto comprehenditur, ac Medigino Viennam deportandus traditur, qui eum honorifice, humaniterque susceptum eo perduxit: cumque e navi descendere jussus, rheda clausa in urbem veheretur: & Philippum Torniellum, honoris, & officii causa, Medigino obviam venire intellexisset: ambos rogatos habuit, ne secum colloqui, & aliquot verba conferre gravarentur: quod cum viri, domi, militiæque præstantissimi facere minime dubitassent, multo, gravique, sermone se & salutem suam ipsis commendavit: utque se nedum custodiam & carceres, sed nec ambiguæ fidei notam promeritum, apud Ferdinandum lividis & malevolis suis nimis credulum, omni suspicione liberarent, impendio magis rogavit. Mediginus, ne de clementia æquissimi Regis desperaret, eum humanissimis verbis adhortatus, mox officium præstitit: & Torniellius, dum cum Rege venatum profectus esset, ne quid durius de Perenio, cujus innocentiæ ipse testis esset, statuendum censeret, molliendo ejus iram & mitigando, opportunis precibus effecit. Alexius quoque Turzo, vir clarissimus & Ferdinando charus (cujus conjunx Perenii conjugis soror uterina erat ambæ Sicula prognatæ familia) sine mora Viennam ad Regem venit, cum Perenium captum audivisset, partesq; suas apud eum interponens, vadem se & sponsorem ad certum diem sistendo sponte obstrinxit. Verum Ferdinandus delatorum verbis fidem habens, Perenium affectati regni insimulatum videre nequaquam sustinuit; neque ut palam matureq; audiretur, concedere voluit, neque vadimonio quorumpiam locum dedit: sed ad Novam Austriæ Civitatem captivum misit: ubi eodem in carcere, in quo Bodo extremum diem clauserat, inclusus fuit: ut isthic non tam novæ perfidiæ, quam antiqui & quidem triplicis transfugii culpam lueret, ac, quod credi par est, ob invectum ab eo in Pannoniam Lutheranum dogma divinitus plecteretur.

Perenius comprehenditur, jussu Marchionis, & Viennam adducitur.

Jam improsperum Pestani belli successum, idoneos ante me auctores sequutus, exposui: superest, ut quæ eodem anno domi gesta sunt, qua potero brevitate perstringam. Fuit is annus qua infelicis belli, qua ignominiosi receptus dedecore gravis, & funestus; ac supra pestilentiæ vim ingentem, quæ multa mortalium millia absumsit, etiam inopia frugum & rerum necessariarum, famisque & inediæ difficultate, quam locustarum infinita multitudo, ex Oriente advolans, corruptis ac depastis ubiq; segetibus, vineisque invexerat memorabilis.

Locustarum multitudo hoc anno.

Bina tamen comitia eo anno fuisse constat, raro prioribus sæculis exemplo, quorum unum Bistriciæ montanæ, quod & Novum Zolium vocant; alterum Posonii, absente utrumque Ferdinando, per legatos celebratum esse reperio. In iis quæ gerendo bello necessaria videbantur, decreta fuere: postea inter alia de creando Palatino, cujus officium, post regiam dignitatem, proximum esse: antea dixi, disparibus suffragiis certatum est. Sed quum multi essent, qui illud clam ambiendo affectarent, nec super illis nobilitas conveniret; quodque caput erat, Rex in Germania imminentis belli Turcici subsidia conquirens abesset; in eam prostremo sententiam itum est, ut donec revertente Ferdinando majoribus comitiis, frequentiore nobilitatis cætu occasio ejus magistratus designandi se offerret, interim Propalatinus juri dicendo crearetur: creatusq; est, non multo post Franciscus Revaius quem occulta cum prætore & nonnullis civibus Budensibus de tradenda Germanis urbe consilia habuisse, sed ea in irritum cecidisse retulit: eique haud secus quam Palatino attributi sunt duumviri; quorum alter vicariam ei operam in foro præstaret, alter vero, Protonotarius a nostris vocatus, a quo expediendarum forensium actionum literæ & diplomata conficerentur; ad quorum officium alterum munus obeundum ipse Georgium Rakoscium Turocianum ad alterum vero Damianum Aramiadium, tradito huic de more sigillo suo, nominavit. Iisdem etiam comitiis Thomas Nadasdius, pro regia dignitate, qua in Illyrico fungebatur, se abdicavit; ejus autem collega Petrus Queglevitius, certis de causis, & propter quasdam haud leves offensas, eodem magistratu motus fuit: atque in amborum locum Nicolaus Comes de Zrinio, jussu Ferdinandi, ac omnium approbatione successit. Quænam autem causæ fuerint a fortissimo viro, & de republica bene merito magistratum abrogandi, paulo altius repetendæ videntur.

Comitia Novi Zolii & Posonii eodem anno habita.

In iis Revaius Propalatinus creatus.

Nadasdius Bani in Illyrico dignitate se abdicat. Keglevitius eodem munere motus est. Zerinius Comes illis suffectus.

Collocaverat filiam Gaspari Ernesto sive Hamponi, diviti viro & potenti, qui peninsulam inter amnes Muram & Dravum, ac Caproncìam, Sabiacusam, & Prodavisiam, aliasque arces ditione tenebat. Sed quum is in ipso ætatis flore vitam cum morte commutasset, nec ullos ex illa liberos sustulisset; hæreditas ejus tota fisco obvenisse censebatur, quam Albertus Peregus, ærarii præfectus, Ferdinandi jussu, soluta viduæ dote summa, in fiscum redigi postulabat. Sed Queglevitius quum genero amplum funus fecisset, filiam nec quicquam consolatus, bona & arces, usurpatis earum fructibus & reditibus, aperta vi sibi retinuit: Peregoque & Regiis quæstoribus filiam suam gravidam a marito relictam, & hære-

Causa, cur Keglevitio ademta hæc dignitas?

hæredem brevi nasciturum sibi a patre testamento in tutelam commendatum esse confixit. At illi, haud inepto consilio, nobiles & honestas matronas Annam Giulanam, Joh. Turocii conjugem, ac Helenam Emerici Bradacii viduam quæ Ludovici Peeri soror erat, aliasque probatæ fidei famæque matresfamilias, adhibendas censuere; ne surreptitius aut adulterinus pro legitimo partus ederetur. Verum ille neque eas admisit, & arces obstinato & præfracto animo restituere recusavit: & ubi filia ejus annuum tempus funerum luctui legibus præscriptum exegisset, eam ad secunda vota transeuntem Ladislao Banffio nuptui tradidit. Quamquam autem tantæ injuriæ fisco illatæ impatiens Ferdinandus esset; quia tamen illius virtutibus & rebus præclare gestis multum tribuebat, nihil in eum acerbioris exempli statuendum existimavit; tantum ab eo Viennam vocato causas temerarii enormisque facti quæsivit. At ille agnoscere se culpam & crimen professus, arces primo quoque tempore redditurum in senatu affirmavit. Sed neque juratus ac fidem obstringens promissis stetit. Nam quum Peregus ad arces fisco applicandas in peninsulam venisset, illum aditu prohibitum, infectis rebus cotumeliose rejecit. Itaque comitiis indictis Ferdinandus; de illis insolentiis questus effecit ut votis & suffragiis omnium ordinum, majestatis & spretarum legum reus proscriberetur; bonaque ejus nisi intra duos menses ad saniora consilia rediisset, publicarentur. Moverat Ferdinandum & ordines prior ejus culpa, & rei alienæ violenta usurpatio, qua erat annis superioribus usus, quum decedente absque hæredibus Stephano Deshafio, arces ejus Somseduarum, Stubiciam, & Selinum, haud dissimiliter in fiscum redactas, singulari insolentia occupasset; nec nisi maximis contentionibus & difficillimis restituisset.

Zerinius Keglevitium in arce Chaftorna obsidet.

Veniente præstituto die, illoque nondum arcibus excedente, Ferdinandus eo gravius exacerbatus, Nicolao Comiti Zriniano quem Illyrico illi successisse diximus, dedit in mandatis, ut in illum tanquam majestatis reum lege ageretur, arcesque recuperarentur. Is igitur re cum Luca Siculo, Jacobi filio communicata, qui eo tempore Stiriæ atque Carinthiæ præerat, & coactis summa celeritate copiis Queglevitium in arce Chactornia, quæ in peninsula est, inclusum obsedit, promotisque tormentis arcem oppugnare adortus est, quæ crassiore muro cincta, ac fossa profunda aquisque plena munitior erat, quam ut facile capi posse videretur. Erat in arce Petrus Poseganus, custodiæ ejus præpositus, cujus consilio Queglevitius utebatur, Ei, quæ in arcano moliri in animo habebat, patefacere cœpit; se diuturnioris obsidionis moras, molestiasque, uti ambiguas & periculosas perferre non posse, eamque ob causam Sabiacum ire decrevisse ad occidendos Turcas, eorumque auxiliis hostes sibi & vitæ suæ imminentes propulsandos. Velle nocte insequente iter aggredi una cum filio Matthæo, quem ex octo aliis egregiæ indolis adolescentibus eo tempore secum habebat, & cum ipso Posegano, quo ductore itineris uteretur. Quæ Poseganus omnia quum approbasset, fidelemque operam esset pollicitus: alia ex parte, Comiti Zriniano cuncta per idoneum hominem clam significavit: utque advigilaret, & tempus quo ex arce in sylvam, quæ olim inter arcem, & S. Helenæ templum, ac Heremitarum Paulinorum collegium interjacebat, nunc autem stirpitus excisa aratur & inseminatur, observaret (ea erat tertia noctis vigilia) singulari perfidia admonuit: simulque locum præscripsit, ad quem milites in insidiis collocati advolarent. Nec mora Queglevitius ad condictum tempus arce egreditur, & refugiente Posegano, in insidias præcipitatur: ac una cum filio Matthæo captus, ad Zrinium adducitur, qui eos super repletis cespite corbibus, inter quos tormenta collocantur, positos, iis, qui in arce erant, ostendi jussit, partim ne tormenta in oppugnantes disploderent, partim ut ejus rei spectaculo ad deditionem compellerentur. Quæ etiam brevi ab iisdem expressa est, & arx in potestatem redacta, cujus exemplo aliæ quoque sequutæ sese dediderunt.

Keglevitius Turcarum opem imploratum abit.

Sed proditus a Posegano, intercipitur a Zerinio.

Et ad Regem mittitur.

Re a Zrinio bene gesta, Queglevitius ad regem missus est; qui clementia & benignitate singulari erga eum usus, custodiæ quidem eum tradi jussit, nec tamen diuturniori: quippe quum vix anni spatio detentum, restitutis bonis, quæ sua erant, dimiserit. Is tamen postea semper honoribus, publicoque dum vixit, abstinuit, domique suæ septuagenario provectior, e vivis excessit. Posegano præmium fuit villa, non procul ab arce, cum fundis, & aliquot adjunctis agricolis.

A quo paulo post bonis restitutis dimittitur.

Nadasdio lis intenta, ob illatam Isthuanfio necem.

Instituta quoque fuit gravis & contentiosa lis adversus Thomam Nadasdium, ob illatam Stephano Isthuanfio iniquam necem, quem ille structis insidiis captum, nec ullius criminis convictum, Danubio, indignum usque adeo atroci supplicio, mergi jussisset. Paulus Isthuanfius ejus patruus, Emeric; Verbecius, Petrus Macedonius, Lupus Battianius, aliique propinqui, deplorata cædis indignitate diem dixerant, intentata ei honoris & famæ actione. Sed is causa comperendinata, corruptisq; judicibus actores elusit: ac ad Ferdinandum confugiens, ut cessante infamiæ actione, causa ad jura ordinaria rejiceretur, malo ad posteros exemplo, obtinuit. Cæterum iisdem in comitiis Joannes etiam & Raphael Podmanicii fratres communibus omnium suffragiis proscripti fuere, ob continuas rapinas, furta, cædes, populationes & latrocinia, quib; omnem, quæ inter Albam, Jaurinumq; & Strigonium, interjacet regionem, ad Vagum usque flumen infestam reddebant, neque iis contenti in Moraviam & Silesiam immissis prædonibus vias obsidere, obvios spoliare, cædere, domos, pagosq; prædari atque incendere, a captis per summos cruciatus Turcarum in morem, aurum extorquere, pecorum magnam vim ab agricolis ademtam, aut mactare aut divendere, ac malefacta majoribus malefactis accumulare accusabantur, iis etiam duorum mensium dilatio data est; intra quos ad saniorem mentem redirent. Qui meliore usi consilio ad Ferdinandum supplices advenere, ac in gratiam recepti, cum iis, quos offenderant, redintegrata amicitia, & impensa satisfactione, rediere in concordiam, & Joh. sequenti anno vita functus, quum celebs & orbus esset, Raphaelem fratrem omnium bonorum hæredem reliquit.

Podmanicii fratres proscripti ob rapinas.

Anno 1543.

Alexius Turzo obit.

Insequentis anni principio Alexius Turzo, postquam ad Ferdinandum libertatis Perenio obtinendæ causa profectus, nullum operæ pretium fecisset, domum reversus, in morbem incidit; quem quum sustinere non posset, divisa testamento inter filias & patrueles opulentissima hæreditate, e vita migravit, ac Levociam deductus, avito sepulchro, singulari funeris pompa, illatus est. Fuit vir prudentia & gravitate summa, priscique & integri moris; ab Uladislao primum ad honores evectus,

Ejus insignis laus.

deinde

deinde liberalitate Ludovici, dignitatibus, bonisque auctus; postremo majores opes & divitias a Ferd. consequutus, & inter primos amicorum adscitus, tum commendatione Annæ Reginæ, cujus gratia florebat, tum quod Germanica & Polonica lingua facundus, fide incorrupta, & pacis clarus habebatur. Ejus importunus exitus Perenio angorem & mæstitiam non mediocriter auxit; quod se claro præpotentiq; deprecatore orbatum videret, seque vel innocentem, indefensum diuturno carcere macerandum, & denique periturum putaret.

Ulamanis Persæ expeditio in Illyricum. Nec multo post turbatis in Illyrico primum, deinde in Pannonia rebus, Ulamanes Persa de quo antea dictum est, Bosnæ præfectus, quum Solimanum a Gallis & eorum rege Francisco solicitatum, distrahendis Caroli & Ferdinandi consiliis & viribus, adulta æstate, Pannoniis infesta arma illaturum intellexisset, antevertendum bellum ratus, collectis copiis, in ea parte Illyrici, quæ arces a nostris habitatas, sed diffugientibus agricolis nimium desertas, ac milite & commeatu vacuas continebat, terrorem circumferendum existimavit; adscitis in belli societatem Amurate, & Cassono præfectis, quorum supra meminimus. Itaque primo *Athinam Battianii arcem occupat.* Athinam Urbani Battiani arcem, inter Crisium & Poségham, provincias sitam, promotis currulibus tormentis campestribus obsedit, quam Stephanus Paprotovitius cum paucis defendebat, qui, quum conscensa turri portæ imminenti, circumspectaret, quanam partæ hostes peti majorique incommodo affici possent, & incautius in muri summitate versaretur, ab Janiceris glande ictus atq; interfectus fuit. Quo cadente præsidiarii, paucitati suæ diffisi, quum fidem & incolumitatem cum hoste pacti essent, arcem e vestigio dediderunt. Eodem impetu Sopronciа Stephani Banffii Linduani arx, & Belostina, quam Quæglevitius a Catharina Battiania Joannis Thraciæ Despotæ vidua, paulo ante vi ademerat, & quæ a paucis militibus defendebatur, perterritis & dilabentibus præsidiariis, parvo labore in Turcarum potestatem devenere. *Soproncіam etiam & Belostinam.*

Erat in propinquo arx Rahocia, in qua per id tempus habitabat Ladislaus Moræus, paucis ante annis a Ferdinando & Joanne Regibus Palota pulsus proscriptusque, de cujus flagitiis antea retulimus. Is vicinitate hostium permotus, neque illis in partibus ulterius morari ausus, ad Stephanum Losontium certa propinquitate sibi junctum confugit: & ab eo Nanam arcem, ad radices Matræ montis, haud procul Agria sitam, impetravit; in quam cum liberis (conjunx antea decesserat) imigraret & se vitamque suam ab inimicorum injuriis, quos variis malefactis infensos sibi reddiderat, ac Turcarum armis, quæ occupata Posega & arcibus, quas modo nominavi, in potestatem redactis proxime imminebant, facilius tueri posset, jam enim antea arcem, quam Ungari Verescонem, Hermani Bibersburgam vocant, inter urbes Posonium & Tirnaviam, opportuno loco, & æquali fere intervallo sitam Alexio Turzoni vendiderat, in quam receptus ei nequaquam dabatur. Itaque Rahocia relicta, ut minus securo loco, Nanam cum gaza, & liberis transivit. Sed quum veterem aliena rapiendi, latrocinandi, & in viatores, tam Turcas, quam Christianos grassandi morem nequaquam exuisset, Balim Epirotam, Budæ præfectum, cujus familiares Nandoralbam euntes interceperat, in se concitavit, qui cum minoribus præfectis, & Cassono, qui privato nomine Moræum vehementer oderat, obsidionique Palotæ cum Lasco interfuerat, consilia occulte agitando, ac copias quasi aliud acturus, ac Nogrado vim illaturus (quod adhuc a Broderici militibus tenebatur) cogendo, repente arma in Moræum, nec opinantem vertit, ac arcem, in qua hospitio susceptus erat, obsidione cinxit. *Ladislaus Moræus a Bali Epirota in Nana arce obsessus.*

Is animum nequaquam despondit, quamquam subitaneo hostium adventu vehementer esset perculsus, seque ad defensionem paravit. Verum enim vero paucitati suorum diffisus, a Stephano Losontio, Ladislao Orsago, & Thoma Varcocio, qui Perenii nomine Agriæ præfecturam administrabat, atque aliis vicinis, ut sibi laboranti, & extremis difficultatibus implicito opem ferre maturarent, tam per litteras, quam per nuncios, multis precibus postulavit. Verum illi obsessa jam arce, nullam rei bene gerendæ aut auxiliorum mittendorum occasionem habebant: aperto autem in campo congredi cum hostibus nequaquam consultum esse ducebant; quod ii numero & viribus, expeditorumq; militum robore superiores haberentur. Itaque quum Turcæ majoribus tormentis mœnia assidue verberarent, & murus debilis ac vetustate corruptus, tot tantosque ictus perferre nequaquam posse videretur; Moræus desperatis auxiliis, opis consiliique inops, Turcis obsidioni acerrime incumbentibus, de deditione proloqui cœpit. Sed viri astuti & crudeles, quum se arce per vim potituros animadverterent; ac ulciscendarum sceleratі hominis injuriarum cupidine flagrarent, contemta & rejecta deditionis oblatione, vim adhibendam, ac omnibus viribus impetum in arcis ruinas faciendum constituerunt, adducti etiam & velut invitati satis amplo muri hiatu qui eodem tempore prociderat. Signo igitur dato Janiceri primum, deinde etiam cæteri Turcæ ad pugnam certatim procurrerunt: & Moræani ex adverso, quamquam pauci, tamen pro vita & incolumitate sua, impetum hostium diu sustinuerunt, postremo cum a multitudine hostium superarentur terga verterunt. Tum vero Moræus loculos auro plenos, & majoris generis argenteam monetam, in subeuntes muro Turcas, diffibulatis crumenis, magno numero & pondere spargere cœpit, eo consilio, quamquam nimis sero, ut dum Turcæ illis colligendis immorantur, ipse profugeret: Verum eo astutiæ genere nihil proficiente, hostes alii post alios per ruinas conscendere, cæsisque paucis propugnatoribus, Moræum cum duobus filiis captum ad Balim in castra perduxere. Supellex ejus carior, & gaza omnis quemadmodum ex diversis rapinis congesta erat, ita hostilem in prædam versa: quam tamen Balis & Cassonus a militibus occultatam, per cruciatus etiam & exquisita tormenta magna ex parte extorsere. *Moræus expugnata arce captus.*

Arx ne latrunculis receptaculo foret, solo æquata est, manentibus adhuc ruderibus. Erant in arcis interiore carcere complures Christiani nominis captivi, a Moræo & ejus satellitio variis modis intercepti: inter quos a Cassono inventus est Lupus Battianius, summo loco natus, ferreis compedibus vinctus, qui pro Urbano fratre detinebatur; illum enim Moræani in quodam minutiori prælio prolabente equo cadentem interceperant: nec nisi soluta notabili pecuniæ summa dimittere volebant, ita ut quum repræsentare illam extemplo non posset, fratrem pro se obsidem dare cogeretur. Eum Cassonus compedibus & vinculis solutum, ac equo, acinace, ac viatico adjutum, Urbano, cum quo Budæ contracta ami-

1543. *Constantinopolim adductus in carcerem conjicitur. In quo una cum filiis Mahumetanam superstitionem amplectitur.*

amicitia familiariter vixerat, singulari humanitate, quæ a barbaro vix sperari aut expectari poterat, remittendum curavit. Balis autem post paucos dies Moræum cum filiis Constantinopolim transmisit, ubi in custodiam septenariæ turris, in qua Valentinus & Mailatus, fraude hostium, ut diximus, capti servabantur, conjectus est. Sed quum molestias & calamitates carceris perferre non posset, ad Turcas descivit, ut quemadmodum corpus atrocissimis sceleribus & flagitiis coopertum habebat; ita etiam impiam animam, ea superstitionis vanitate commaculatam, perpetuis ignibus cruciandam, ad inferos transmitteret: filii ejus, mali corvi mala ova, paternum exemplum sequuti sunt; ac inter mancipia & triobolares servos, nullo in pretio habiti, vitam inopem traduxere. Secus ac Valentinus & Mailatus quibus si a vera religione discederent, præfecturæ ac maximi honores a Solimano offerebantur; in vinculis tamen & carcere mortem miseriarum finem obire, quam abnegato Christo Deo, fœditatem Mahometanam amplecti maluerunt.

Polinus, Regis Galliæ legatus, Solymanum provocat ad bellum Cæsari & Ferdinando Regi inferendum.

Interea induciis, inter Cæsarem & Franciscum Regem, cæde legatorum violatis, & in apertum bellum erumpentibus, Franciscus Rex Antonium Polinum prudentia & industria singulari virum, cum magnis muneribus Constantinopolim misit, qui legationis munere ibi fungeretur, ac ab Solimano ipsi grave bellum in Hispaniam & Belgium, aliasque provincias Cæsari subjectas molienti, auxilia, terra, marique impetraret: tali consilio, ut Hariadenus classis præfectus, ad vexandas & depopulandas Hispaniæ & Italiæ, Siciliæque oras, cum valida classe, initio veris statim mitteretur Massiliam; ipse vero Solimanus in Pannoniam, si ei non ita pridem illinc reverso grave ac molestum non esset, Ferdinando arma illaturus veniret: aut validum exercitum mitteret: porro Franciscum duplici bello fines Cæsaris invasurum Solimano significaret: ita ut duo fratres ancipiti bello a duobus longe potentissimis totius orbis regibus terra, marique petiti & distracti, ad æquas pacis conditiones; ac reddenda Francisco principatus Mediolanensis jura adducerentur. Quod etiam illum per Rinconem legatum suum a Solimano postulasse antea diximus. Qua quidem in re detestandum imprimis ac diris omnibus devovendum Francisci Regis studium videtur: qui pernicie & excidio, ruinaque innoxiorum Pannoniæ populorum, inexplicabilis libidinis atq; ambitionis suæ adjumenta quæsiverit. Quod enim attinebat Ungaros, quibus nihil cum Insubribus commercii erat, tantis periculis & cladibus involvere, & non potius procul ab illis bello contendere, qui nullam ei provocando unquam occasionem attulissent?

At Solimanus eodem tempore cum purpuratis consilio habito, se & classem ad prima veris signa missurum, duce Hariadeno; seque ipsum cum multo majoribus, quam unquam antea copiis, ad infestandam Pannoniam venturum, Polino legato promisit; simulque Asiæ & Europæ magistris equitum serio edixit, ut cum suis copiis militaribus parati & instructi imperium suum expectarent. Cæteris etiam præfectis, qui in Thracia, Triballis, Mysia, & Pannoniis, Illyricoque erant, idem mandavit: ipseque haud diu cunctatus, ad Calendas Junias, maturata profectione Samandriam pervenit: atque ibi per stativa divisis equitibus, exercitui recreando aliquot diebus substitit.

Anno 1543. Solimanus cum exercitu Samandriam pervenit; Ulamanes cum collegis Walponem obsidet.

Quo quum eum Ulamanes, Amurates, & Cassonus pervenisse cognovissent, promotis e Bosna & Illyrico, ac ora maris Adriatici, copiis, ad obsidendum Valponem ad Davum flumen positum, Pereniana ditionis oppidum, perrexerunt; collocatisque aggeribus, tormenta quibus arcis oppidiq; mœnia concuterentur, promoveri ac displodi jusserunt. Præerat loco Michael Archius, vir apprime militaris, ac plurimorum stipendiorum veteranus, cum sat valido militum numero, quibus ex oppidi fructibus, & reditibus, singulo mense stipendium persolvebatur, ii cura & labore diligentiaq; Archii præfecti sese ad defensionem mature instruxerant, rebus tolerandæ obsidioni necessariis, ac commeatu abunde comportatis. Itaque Ulamanes & socii nostros animis, viribusque paratiores, quam putarant, invenerunt. Nec tamen incepto destitere, quod Solimanus haud procul esset, & itinere Valponiano brevi adventurus diceretur, cujus ipsi gratiam & clementiam, præclaro aliquo edito facinore aucupandum arbitrabantur.

Igitur quamvis murum assiduis ictibus tormentorum perforare, ac dejicere contenderent; parum tamen proficiebant. Nam & fossa profunda erat, & præsidiarii, docente & commonstrante Archio, qua hiatum dederat, aut prolabi cœperat, cespite & materia lignisque & trabibus, idque genus instrumentis implere, aut fulcire conati dies & noctes operi faciendo incumbebant: adeo ut Turcæ, quum proposita libertate, si se dederent, omnes dimissuros offerrent, nec tamen a propugnatoribus aures præberentur, de expugnatione desperare viderentur. Itaque ad obsidionem versi, & ad omnes occasiones intenti excubare; ac si forte quem in mœnibus conspexissent, procellis minorum glandium pulsare, & aquam e fossa, magno sed irrito labore, alio derivare volebent. Interea Solimanus e stativis exercitum educens, trajecto ad Belgradum Savo, ad Valponem pervenit: quod ei erat in itinere, & a suis jam pridem frustra obsidebatur. Quum oppido majora tormenta simul e duobus locis admoveri jussisset; & murus eorum vi aliqua in parte dejectus concidisset, fascibus & virgultis, terraque fossas replere cœperunt, quo labore perfecto, impetum undique fieri præcepit. Prætoriani & alii pedites Turcæ alacriter procurrerunt: sed postquam mœnia subiissent, propugnatorum virtute, qui sclopetis & majoribus colubrinis, rem peritissime gerebant, magna quidem cæde rejecti fuere. Sed nostris cruenta admodum pugna; nam amplius dimidia suorum parte amissa, ac plurimis sauciatis, ægre arx servata fuit: adeo ut si hostes iterum expugnationem majori impetu aggredi vellent, nostris ad contemnendam fere paucitatem redactis, loco potituri viderentur.

Biduo post Turcæ, multitudine sua freti magno tympanorum & tubarum strepitu edito, impetum facere volentium specie castris egressi, arcem postulare, Solimani fidem offerre, incolumitatem securumque iter polliceri, & si qui manere vellent, libertatem & stipendia promittere; Sin vero protervia & pertinacia ducti, institutum iter remorari & iram potius, quam benignitatem ejus experiri mallent, certissimum omnibus exitium cædemque minitari. Itaque Archius & commilitones ne arcem, quam jam retinere non poterant, simul cum vita amitterent, rebus desperatis ad Chausios & Janiceros e muro clamare, ac de conficiendis deditionis

tabu-

1543. *Archius præfectus Walponis se dedit Solimano.*

tabulis conferre cœperunt: professi se non Ulamanis aut Cassoni vel Murati fidei (quod Cassono Muratoque molestissimum accidisse, & Archio perniciem attulisse dicitur) sed Solimanno regum maximo & præstantissimo se & arcem commissuros. Tabulis sine ulteriori cunctatione confectis, & a Solimano confirmatis, dataque fide XXIII. die Junii nostri arce & oppido excessere. Archium præfectum cum aliquot notæ virtutis centurionibus, Amurates & Cassonus ad cœnam invitavere lauteque exceptos usque ad multam noctem invitos & sæpius abire conantes detinuere, qui postea primis tenebris, singulari, sed occulta perfidia, ut credi par est, necati, nusquam amplius apparuere: ex gregariis etiam pauci incolumes ad suos reversis documentum dedere, supra omnes mortales eos insanire, qui Turcis vel tantillum fidei inesse existimant.

Archius & aliquot centuriones a Turcis perfide interemti.

Soclosia a Michaele Ferreo turpiter Solimano dedita.

Itum illinc est ad Soclosiam, quatuor milliarium spatio distantem, Pereniana similiter ditionis arcem, cum subjecto oppido. Præerat ei Michael e Carolio oppido ultra Tibiscum oriundus, cognomento Ferreus, sed qui potius plumbeus fuisset dicendus. Ad famam enim adventantis Turcarum exercitus; oppidum, quod defendi per aliquot dies poterat, deseruit; & ignave trepidanterque se in arcem recepit. Ea arduæ rupi imposita, satis firma mœnia habebat, memorabilis carcere obscuro, & octoginta passus profundo: in quo avorum nostrorum memoria Sigismundus Imperator Romanus, idemque Pannoniæ Rex, a Nicolao Marcellio Palatino, ac Senatu Ungarico captus, custoditusque, semestrem captivitatem tolerasse traditur. Conspectis demum castris, & infinita Turcarum tabernacula tendentium multitudine, extremo perfusus metu, unum ex Turcis, quos captos habebat, compedibus solutum, promissa libertate ad Cassonum, quem Budæ paucos ante annos, classis præfectum noverat, mittit; seque arce tradita excessurum nunciat, si ei de vitæ rerumque incolumitate, ac sociorum salute caveatur. Re ad Solimanum a Cassone perlata, facile obtentum est: ac literas aureis ac cæruleis literis scriptas, quibus Michaeli & sociis liberum securumque iter concedebatur, captivus libertate recuperata lætus, retulit; eisque fides servata, comitesque adjuncti, qui eos ad tutiora loca deducerent. In itinere tamen e Turcis, qui collocatis insidiis vias obsederant, cæsi ex eis plurimi, rebusque omnibus spoliati fuere. Solimanum ferunt haud mediocri lætitia, occupato opportuno loco, affectum, quod nec invalidus esse videretur: sibique, si vi admota expugnandus fuisset, magnam majoribus rebus gerendis moram attulisset.

Carcer in ea octoginta passus profundus. In quo Sigismundus Imp. aliquando captivus.

Redacta in potestatem Soclosia, erat ad dextram partem adeunda urbs Quinqueecclesiarum, quatuor milliarium spatio, ad sinistram vero arx & oppidum Sigetum: ita ut a Soclosia moventibus inter Quinqueecclesias & Sigetum iter esset habendum. Sed quia illud in potestate conjugis & liberorum Valentini Turci habebatur, qui Byzantii captus, miseram suam sortem lugebat, ei loco tunc quidem parcendum, & absque maleficio prætereundum existimavit: hanc vero, quod post obitum Joannis, ad partes Ferdinandi desciverat, omnibus viribus adoriri & expugnare constituit. Urbs ea inter Danubium & Dravum æquali fere intervallo posita, quamquam nec arte, neque natura munita est, quippe cui Me-

Quinqueecclesiæ inde obsidione pressæ.

Situs ejus urbis, & descriptio.

cecus, summæ altitudinis mons imminet, ex quo tormentis facile peti infestarique potest: murisque & turribus rudi antiquorum artificio ædificatis, iisque adeo plerisque in locis semirutis & pertusis cingitur: amœnitate tamen situs, & decursu fontium & rivulorum perpetuo, qui per tubos & siphones derivati & inducti, urbem salubrioribus aquis fæcundant, & rerum omnium victui necessariarum abundantia, inter primas Pannoniæ civitates censetur. Nam præter annonæ cujuslibet copiam, & vilitatem, ac præstantissimi vini uberrimum proventum, quod ad longinquas regiones, & Seghedinum, ac late patentem Debrecennii planitiem, effertur: ager quoque omnis greges majorum minorumq; pecorum plurimos alit: & sues in glandiferis Danubii & Dravi silvis, vicinis regionibus maximo numero subministrat: piscium autem tanta pretii exiguitas, ut novem bipalmares duobus obellis veniant. Fuit etiam olim in ea gymnasium literarum haud incelebre, tanto juvenum studiosorum concursu, ut paucis ante hoc bellum annis, duo millia eorum in ea numerata fuisse ferantur. 1543.

Ferdinandus quum urbem in suam potestatem triennio ante recepisset, Lucam Siculum, Jacobi filium, hominem auro potius cogendo aptiorem, quam bellicis muneribus obeundis, ei præfecerat, attributis illi mille equitibus, & totidem peditibus, quibus Stiriæ provinciæ ordines, statis certisque terminis stipendium persolvere solebant. Erant in præsidio turmarum præfecti clari nominis Stephanus Banffius, Valentinus Magiarus, qui non ita pridem cum Mustapha Cassoni equitum præfecto singulari pugna congressus victor redierat, Franciscus Boscaius, Matthias Alia, Sebastianus Polanius, Melchior Castellanffius, & alii complures. Sed Lucas privatorum negociorum causa, ad exigendam, quæ erat Græcii in nominibus haud contemnendæ summæ pecuniam profectus aberat. Cæteri, qui domi erant, relicti, adeo corporibus simul & animis torpescentes clanguerant, ut prius quam Solimanus capta Soclosia castra moveret, obliti officii honorisque sui, trepidare & fere muliebriter tremere, nec quicquam de urbe defendenda cogitare viderentur; sed de turpi ac inhonesta fuga capessenda mutua consilia inirent. Itaque quum Stanislaus Episcopus eos multis precibus retentare frustra conaretur, conclamatis vasis, repente portis eruperunt, & per silvas ac nemora, paludibus & multo cœno impedita, Sigetum pars se receperunt, pars autem Babociam, & alia loca trepidi & festinantes profugere. Primi fœdæ consternationis ac fugæ auctores, Matthias Alia, & Valentinus Magiarus, fortes alias & intrepidi bellatores, dicuntur fuisse, sed quibus rapinas, quas multas per vim & fraudem congestas habebant, a Turcis diripi nimis damnosum miserumque videretur. Episcopus relicta majore supellectilis parte, tandem & ipse urbe profugit, ac Albam, cujus sacerdotio potiebatur, qua majori potuit celeritate, concedens, antequam ea quoque urbs a Turcis caperetur, annis morbisque gravatus e vita migravit. Sacerdotes minores, qui e collegio opulenti erant, & Monachorum catervæ similes attonitis, & consilii inopes, qua quisque potuit, eum sequuti, varias in partes discessere.

Præfecti ejus, urbe deserta, ignominiosa sibi consulunt fuga.

Sed miserabilis ante alios fuga sacratarum virginum fuit, quibus quum in re tam subita & inopinata, currus & jumenta ad evadendum, nec

1543. pecunia ad conducendum suppeteret, donaria a piis hominibus olim templo & DEO dicata, aurigarum avaritiæ, minimo pretio addicere cogebantur. Sed neque sic miserabilis fugientium conditio insidiis impiorum militum caruit. Plerique enim eorum per varia itinera dispersi, in eosdem desertores, ac Ludovici Pecrii, quamquam Oeniponte captivi, & Emerici Verbecii milites, latrociniis assuetos inciderunt, atque ab iis crudelissime spoliati; nonnulli etiam, quod se & res suas tueri pertinacius viderentur, trucidati, ferisque & artibus per silvas laniendi relicti fuere. Solimanus tam claræ & opportunæ urbis accessione, haud mediocriter lætatus, XX. die Julii eam occupavit: templaque omnia, & imprimis Divi Petri, eximii operis a priscis regibus extructum, quod in arce erat in fœda Mahumetanæ superstitionis delubra initianda curavit; uno tantum aut altero Christianis, qui quo fugerent, non habuerant, vel subito hostium adventu oppressi, fugiendi modis caruerant, concesso.

XX. die Julii Solimam eam invadit.

Nec multum ibi moratus Budam contendit; ibique exploratis & pacatis rebus omnibus, expedito itinere Strigonium ire maturavit. Excesserat diu ante Paulus antistes urbe atque arce: non metu Solimani, de cujus adventu & conatibus, nondum quicquam comperti aut explorati habebatur, sed sic volente Ferdinando, cui parere necessarium ducebat, ac Posonium ad habitandum concesserat; ut præsidium Hispanorum, quod duce Martino Musica, cognomine Liscano, Thomæ ejus, qui Cassoviæ ab agricolis tumultuaria in pugna cæsus erat, propinquo imponebatur, abeunte antistite, qui multos milites, & magnam familiarium & clientum turbam alebat, liberius & commodius tuendo loco invigilaret. Paulo ante obsidionem Ferdinandus Franciscum Salamancam Hispanum immiserat, cum Italicis cohortibus duabus. Ambo autem ante periculum elati, & hostium vanissimi contemtores erant; usque adeo, ut palam dicere auderent, se si tam Solimanus Turcarum princeps, quam Carolus Romanorum Imperator conjunctis viribus arcem obsessuri essent, de expugnatione ejus nec quicquam metuere: Verum missuros illis ad fallendum transmittendumque tempus aquilas & accipitres, ac aliquot canum venaticorum paria, ut aucupio ac venatu animum oblectarent, ac irritam oppugnationis spem ejusmodi otio consolarentur. Italos sequuti sunt Germani, quorum duas cobortes tricenarias Franciscus cognomento Monachus Ratisbonensis introduxit: omnesque exemplo Hispanorum, magna alacritate & virium fiducia, hostium adventum expectabant: quamquam in universum mille & sexcentorum peditum numerum, non amplius constituebant. Sed ubi hostes advenere, ac promotis undique castris, campos, collesque subjectos, & vineta erectis infinitis tabernaculis occupavere, classemque pariter ornatissimam, adverso flumine, eo in loco, quo Gramus e Carpathiis montibus descendens, infra arcem Danubio commiscetur, subeuntem in conspectum attulere, nemo fere visus fuit, qui non deposita animi fiducia aliud, quam antea cogitaret, & de ancipiti rerum exitu haud parum dubitaret; præsertim quum suam paucitatem, & hostium pertinacibus animis atque armis pugnare solitorum multitudinem conferendo, oculis, animisque metiretur.

Inde Strigonium contendit.

Cui Liscanus & Salamanca præerant.

Solimanus dimidia copiarum parte, ductu Achmatis Beglerbegi, seu magistri equitum Europæorum præmissa, cujus officii est exercitum antecedere, ipse die insequenti cum universo robore, ac apparatu tormentorum sequutus est: & interim nondum tam arcte cincta arce, Bartholomæus Chrovatus, Pauli Strigoniensis Archiepiscopi copiarum præfectus, rei militaris æque ac locorum peritissimus, ducentos boves dono ab antistite missos, in usum obsessorum, prospere induxit: totidemque vini dolia, quæ in arce habebat, nomine ejusdem obtulit; pauloque post insequentes magna vi & celeritate Turcas notitia itinerum fretus elusit: incolumisque Comaronium rediit: ac Ioanni Ungnadio, Ottonique Fotisco, & Philippo Torniello, qui cum reliquo exercitu ibi erant, retulit nondum tantopere circumsessam esse arcem, Solimano cum universa mole exercitus & Tartaris adhuc retro subsequente, quin ea, qua ipse iverat, via, aut etiam secundo amne subsidia submitti possent. Unde Sancius Gotta Hispanus centurio, ac signifer Germanus, qui pro stipendii pecunia Viennam erant profecti, eamque a quæstoribus regiis acceptam, audita Strigonii obsidione, ne illa periculo exponeretur, ibidem reliquerant, cum sexcentis fere militibus, ac annona & pulvere tormentario navibus descendentes ad socios feliciter pervenere, obsessorumque animos ea virium & commeatus accessione vehementer confirmarunt. Eodemque tempore nostri arce erumpentes, & Turcas castra liberius & incuriosius metantes adorti, magnum tumultum ediderunt, interfectis ex eorum numero quamplurimis; & inter cæteros Omerbego quodam, e Mahometis pseudo-prophetæ posteris oriundo, quod quidem a viridi capitis tegumento, quod aliis gestare religiosum nefasque habetur, animadversum fuit. 1543.

Sequenti die Solimanus cum exercitu suo, & Tartaris advenit, & copiarum ac tabernaculorum amplissimum numerum duplicavit: & obsidio arctior est instituta, Tartaris separatim a Turcis castra sua ponentibus, quorum quatuordecim millia, qui minimum, alii XXIIII. qui maximum numerum edebant, fuisse affirmabant: eodemque tempore tres legati e numero eorum, qui abjurata Christiana religione ad Turcas defecerant, ad Liscanum missi: qui Hispanica, atque Italica & Germanica usi lingua, quod præsidiarios ex tribus illis nationibus constare scirent, arcem, quam adversus invictos Solimani milites retinere nequaquam possent, tradi sibi postulabant, & abnuentibus extrema supplicia denuntiabant. Sed quum a Liscano cæterisque responderetur, se eam, donec vita superfit, sicuti milites fide virtuteque præstantes deceat principi, cui sacramentum dixissent, servaturos, transfugæ discesserunt. Illis in castra abeuntibus Turcæ, sub colloquii tempore, tormenta majora ad collem Divi Thomæ arci oppositum, magna celeritate provexerunt, nostris in arce silentio se continentibus, & dissimulante Liscano, quid tamen fieri vellet, milites clam admonente. Collocatis eo in loco ab hoste tormentis, nemine prohibente, ac aggeribus instructis & corbibus interpositis; nostri, qui ad eam murorum partem omnia fere sua tormenta magno labore convexerant, ea in hostium munitiones repente direxere, explosisq; eis maximum Turcis detrimentum intulere, quum & tormen-

Solimani adventus ad Strigonium.

1543. mentorum magistris, & Janiceris magno numero interfectis, tormenta, rotis eorum perfractis, inutilia reddidissent: ita ut per aliquot dies ex eo loco tormenta cessassent, donec alia attraherentur.

Nostri desertis suburbanis, in arcem se recipiunt.

Interea Liscanus & Salamanca suburbanis munitionibus ac majori oppido diffisi, secus quam antea elato animo jactabant, sese in arcem recepere. Et Achomates jussu Solymani, ab ea parte, qua horti suburbani erant, oppugnationem instituit: Ulamanes autem turrim prægrandem rotundamque, quæ portæ Budensi imminet, admotis tormentis diruendam suscepit: tanto successu, ut quum ingentibus & plurimis ictibus infirmiores mœniorum partes verberarent, obsessis singulare detrimentum inferrent. Nam Janiceri subsidio operarum, quæ aggeres & fossas faciebant, adjuncti, mirifice sclopetis rem gerebant, & nostros in mœnibus consistere prohibebant: sic ut murus vel crassissimus, non diu pilarum assidue incidentium vim perferret, sed magno fragore prorueret, ejusque fragminibus nostri sauciati gravi clade afficerentur. Quibus malis adducti, deserta exteriore muri corona, interiores aggeres & munitiones erigere cœpere, ut in iis minore cum periculo versarentur.

Turcarum assultus repressi.

Ea re animadversa barbari sumtis animis in urbem ter irrumpere conati sunt: & ter in conspectum nostrorum summa audacia pervenerunt: sed nostri hastarum in hispidam ericii formam adactarum densitate, ac sclopetorum grandine sese fortiter defendentes, barbaros rejectos detruserunt, in qua contentione Alibegus cognomento Baltaoglis Selymbriæ ad Pontum Polemoniacam præfectus, crista & purpureis vestibus, armisque auro & argento fulgentibus conspicuus interiit.

Alybeg cadit.

Post eam pugnam, quum classis Turcica ripam fluminis, quæ ad dextram urbis partem est, subiisset: & classiarii ac remiges in domibus suburbanis impune versarentur; idque nostri conspicientes ferre non possent, repente collectis ex singula centenaria militibus, Alexius Nardous, & Michael Regenspurgus eruperunt; tanto impetu, ut hostes improviso nostrorum superventu perterriti, pars arma capere, pars ad classem intento cursu sese proripere vellet, & summo cum tumultu & periculo utrinque certaretur; multique vel cæderentur, vel naves repetere conati flumine mergerentur. At qui in classe erant, profligatis sociis opportunam opem tulere; quum nostrorum impetu sclopetis ac sagittis retardato, & compresso, suos palantes & trepidos admotis ad ripam navigiis opportune excepissent. Qua in fuga Inirsahes apud Persas summo loco natus, & nuper commendante Ulamane, ad præfecturam Danubianæ classis evectus, dum suis metum & fugam exprobrat, & citatis remis prætoria navi subsidio, advolare contendit, frontem glande trajectus occubuit.

Italus transfuga tormenta in Insulam transferenda monet.

Inter has contentiones senex quidam Italus e Calabriæ Crotone oriundus, tormentorum magister, quem socii Itali militari joco Messerum vocabant, ad Turcas transfugit, eosque, si Strigonio mature potiri vellent, tormenta in insulam transvehenda, & Aquariam turrim, quam hactenus Ibraimus Eunuchus Asiaticorum equitum magister ex continenti frustra oppugnasset, ex insula, quæ e regione est, expugnari posse admonuit. Ea erat sub arce in ipsius ripæ extrema parte, Budensi persimilis, ex qua per siphones aqua pluvialis in arcem haud rudi artificio derivabatur.

Itaque approbato Crotoniatis consilio, Ulamanes noctu scaphis in insulam trajecit, ac tormenta in eam transvehenda curavit, erectisque subitariis aggeribus, & Janiceris eorum custodiæ impositis, turrim verberare cœpit, adeo vehementi pilarum & jaculorum frequentia & densitate, ut murus concideret; & nostri in ea præ metu consistere non auderent, Asiaticique Janiceris permisti subire murum & conscendere non dubitarent. 1543.

E qua Aquaria turris verberata.

Turcæ quoque ex majoribus castris, tam majorem arcis munitionem tormentis subruere, quam cuniculis actis scrobes, & specus prægrandes sub terra effodere non cessabant, quibus barbari adversus omnes bellici laboris asperitates indomiti mordicus incumbebant, adeo ut in iis interdiu, noctuque operari, cibumque & somnum capere solerent. Breviora etiam sed maxime patuli oris ænea tormenta, quæ a similitudine mortaria appellantur, attulerant, quibus saxeos ingentes globos in sublime jaciebant: quæ cum tectis inciderent, omnia intus magna strage edita conterere & diruere solebant; qualibus in expugnatione Belgradi barbaros usos fuisse docuimus. Horum crebrioribus ictibus atque impetu, templi majoris præalta Orientalis fornix, concamerati ac rubri marmoris tabellis incrustati operis, concussa & labefactata repente corruit, oppressis nonnullis militibus, arcisque interiorem aream ita denudavit, ut nostri concursantes a barbaris e monte Divi Thomæ facile conspicerentur.

Admoto in hunc modum terrore, neque nostris in muro consistere ausis, Turcæ per aperti muri ruinas, ascendere constituerunt, magnoque ululatu & clamore, cohortantibus Ulamane & Ibraimo, in summum evadebant.

Turcarum oppugnatio fortissime a nostris depulsa.

Sed erat ingens vis pilarum, ex pice & sulphureo pulvere, aliaque materia ignem concipiente a nostris præparata; quas quum in subeuntes audacius crebro conjecissent, quod paucissimi galeis capita, aut thoracibus pectora munirentur, magnam eorum stragem edidere, amburentibus, quicquid tetigerant, flammis; quas corporibus & vestimentis incidentes, quum amoliri vellent, auctum agitatione malum, veluti contages amplificabatur. Interea Hispani cum sociis sclopetos peritissime vibrantes, multos ex hostium numero glandibus prosternebant, duravitque ea oppugnatio octo ferme horarum spatio: quum nostri quamquam paucissimi, inconditæ multitudinis barbaros sæpe fessos, & sæpius recentioribus submissis auctos, ac certamen vel septimo conatu repetentes, magno illato detrimento fortissime repulissent. Quo in conatu etiam mulieres & pueri, e superioribus murorum pinnis, ingentia saxa in Turcas per declivia montis conscendentes, non sine multorum pernicie pervolvere & præcipitare contendebant.

Post rejectos hostes, nostri resumtis animis, per turris Aquariæ aquæ ductum erumpentes, alios ex barbaris retro ad naves, unde venerant, fugarunt, alios sub mœnibus trucidarunt ac subito impetu in naves facto, quæ tormenta & Janiceros in insulam vexerant, XIII. ex eis demerserunt: cæsis amplius quingentis e numero classiariorum, qui etiam oppugnatum turrim venerant: sic ut tam in oppugnatione, quam præcipiti hostium fuga, ad tria millia barbarorum interiisse creditum sit, præter sauciorum ingentem multitudinem: & plures interiissent, nisi nostri paucitatis suæ haud ignari insequendi finem fecissent. Ex nostris autem

Tria millia Turcarum cecidere.

1543. tem tam in pugna, quam fortuito incendio, quod sub ea contigit, ducenti milites desiderati sunt, nam in ipso fervore ancipitis pugnæ, turris una, quæ ad meridiem spectabat, incertum dolone hostium, aut igne fortuito conflagravit; in qua multum pulveris sulphurei, ac armorum repositum erat.

Quamquam autem nostri eam Victoriam adepti esse lætarentur; tamen quia amissis commilitonibus, & plurimis ob vulnera inutilibus redditis, fessi ac debilitati ad exiguum numerum redacti essent, ut vix tertia eorum pars superesset, & de submittendis auxiliis nulla uspiam spes appareret: quodque desperationem augebat, nulla gleba aut cespes in saxeo solo ad extruendas munitiones suppetebat, anxio animo frangi, & non parum de pristina animi fortitudine remittere, deque vita & salute conservanda solliciti esse: & de rerum exitu inter se timide colloqui & deliberare. At barbari turrim illam Aquariam, quod nullis a latere propugnaculis munita esset, tuto subire & mœnia cuniculis suffodere non cessabant: quæ res obsessorum animos eo majori terrore & formidine perculsos ad extrema consilia amplectenda incitabat.

Nostris animus collabescit.

Cum igitur in tanta rerum omnium desperatione versarentur; nec quid fieri oporteret, expedirent: aliis fortiter in tuendo loco persistendum dicentibus, aliis ad sui servandi consilia propendentibus, Joannes Massa Italus Cæsenas, cohortis, quæ sub Joanne Baptista Masso, centurione stipendia merebat, signifer, suis qui in statione secum excubabant, ne in hostes tela jacerent, prohibuit: ac duobus sociis comitatus, videntibus Turcis de muro se dimisit: a quibus ad Ibraimum, qui Solymani Eunuchi purpuratorum principis, Persico, ut diximus, bello absentis vicem supplebat, adductus, deditionem omnium nomine obtulit: ita ut salvis rebus discedere omnibus liceret, deque eo publica fide caveretur. Qua conditione accepta, duobus Turcis comitatus revertitur, & Francisco Salamancæ (Liscanus enim leviter saucius in quodam cubiculo tunc forte curabatur) ea quæ cum hostibus egisset, refert. Nec Salamanca digna reprehensione caruit, quod hunc vexilliferum, qui suo & Liscani injussu, cum hostibus pacisci & transigere ausus fuerit, e disciplinæ militaris institutis non statim laquei supplicio puniendum curaverit. Sed ipse non ignarus salutem singulorum in concordia universorum contineri, ne si quid durius in illum statuisset, reliquorum etiam Italorum arma, suborta seditione in se concitaret, sese excusare conabatur.

Massa signifer Italus deditione cum Turcis tractat.

Dum obsessi cum duobus illis Turcis consilia agitant, nec tamen hostes oppugnationem Aquariæ turris intermittunt, nec ab egerendis scrobibus cessant; Salmanca rebus desperatis ad hostes egreditur, ut consensu collegæ & commilitonum æquiores deditionis conditiones impetraret. Ubi ad purpuratos deductus, multa disputando, nec adhuc se victum reputando, nihil aliud obtinuit, quam quod salvis rebus & capitibus arce excedant: nec ad suos redire permissus, in castris apud hostes pernoctavit: ac Liscano & sociis diploma Turcicæ fidei a Solymano impetratum misit: quo liber omnibus discessus & incolumitas promittebatur, si claves Strigonii ab eo in castra mitterentur. Publicata deditione, nostri non solum res suas, sed mercatorum & aliorum supellectilem corrasare, ac complicare contendunt; interea

Salmanca ad hostes egressus detinetur.

Liscano diploma Turcicæ fidei mittit.

Alibegus Janicerorum tribunus, portis apertis ingreditur: & claves a Liscano traduntur: ac portæ & muri summitates, & fora ac areæ arcis a Janiceris sine mora occupantur: milites nostri secedere jubentur, ac hastas, sclopetos, & arma quælibet in fossam, quam cuniculis hostium contrariam introrsus fecerant projicere coguntur. Nostri perterriti & consternati, excusso omni virtutis usu, parent, quibus etiam auxit pavorem inopinatus repentinusque casus; nam quum milites una cum sclopetis & hastis, sulphurei quoque pulveris lagenulas projecissent, ab accenso funiculo repente flamma exorta, armorum & hastarum cumulum disjecit, ita ut nisi Liscanus & Salamanca deprecati nullas insidias, aut fraudem subesse retulissent, barbari strictis in nostrorum necem gladiis parati esse conspicerentur. Ibi nostri summa indignitate, & miserabili ludibrio, totum fere diem fame, siti, solis fervore macerati, pars mutuo ultimum vale dicere, pars loca quæ relicturi essent, cum suspiriis extremum aspicere, pars præsentem nec vulgarem mortem, pallido exanguique vultu horrescere. Venit interea sub noctem a Solymano nuncius Janitorum magister, quem ipsi Capigiagam appellant, Solymanum velle referens, ut milites, qui arcem dedidissent, servata ipsius fide, incolumes dimittantur, prius tamen, quam id fieret, contumeliis variis expoliti, in arcem, unde paulo ante educti erant, redire jubentur, neque recedant fustibus & clavis, qui cogant singulari feritate imminent: ibique mortuorum commilitonum juxta ac cæsorum Turcarum cadavera, tabo fluentia, & tetrum odorem spirantia sepelire, fossas magno labore expurgare, tormenta ad sua loca attrahere coguntur, postremo mortalium miserrimi, armis, vestibus, pecunia exuti & spoliati, semineces, nudi, & vix pedibus consistentes, navibus impositi, in ulteriorem ripam transjiciuntur, ac lentis passibus Sintaviam versus iter suscipiunt: indeque curribus vecti, Posonium pervenerunt: ubi Liscanus & Salamanca proditionis suspecti, & cum iis Alexius Nardous Matricius, & alii præfecti, jussu Ferdinandi, a Nicolao Comite Salmensi custodiæ traduntur; ut quæstione habita, judicio militari cognosceretur, quomodo deditio incepta patrataque fuisset.

1543.

Strigonium deditur.

Miserabilis deditorum conditio.

Liscanus Salamanca, aliique custodiæ mancipantur.

Occupato Strigonio Solymanus, e quadratis lapidibus, quibus fornicem anteriorem templi constructam, sed mortariis quassatam corruisse docuimus, quod ea longius extra arcem porrecta, incommodior ad tuendum videretur, propugnaculum ad partem arcis Orientalem erigi jussit, quod adhuc visitur, actisque Deo O. M. more suo gratiis, quod eo die, quo avus Bajazetes Methonem a Venetis cepisset, ipse Strigonio potitus esset, qui erat Augusti mensis decimus, Divo Laurentio dicatus, Danubium trajecit, & relicto ad dextram Comaronio, quod in insula Danubii situm, a Philippo Torniello cum legione Italica custodiebatur, haud procul Tata consedit.

X. Augusti Strigonium captum.

Erat ea arx, quam Theodatam olim fuisse existimant, a priscis Regibus Pannoniæ extructa, balneis, & pensilibus hortis, aliisque deliciis ad oblectationem summo artificio factis, & subjecta ingenti piscium vivario, cujus aggeres e quadrato saxo constant, visu digna: sed jam his bellorum procellis adeo deformata, ut earum rerum nec vestigia supersint. Huic Torniellus præfecerat Hannibalem Tassium Bononiensem, cum quodam Germano, qui sive nimia ante pe-

ti-

1543. riculum virium fiducia freti, sive totam molem barbarici exercitus, ad eam, ut exiguum & ignobilem locum minime deflexuram rati, ejus tuendæ curam susceperant. Sed quum adventantia longo latoque tractu hostium castra vidissent, Achomatesque qui cum maximis copiis præcedebat, extrema quæque eis, nisi arcem traderent, denuntiaret, perterriti, & viribus impares; vitæque cupidiores, eam sine mora dediderunt, quæ res ipsis haud dubio exitio fuit: nam Torniellus Tassium aliquanto severius & turbidius, quam fortassis ea rerum & temporum facies postularet, capitali supplicio affecit: Germano collega ad Ferdinandi Regis arbitrium relicto, ut de illo cum Salamanca & Liscano simul sententia ferretur. Sed Rex mitissimi ingenii, ac Hispanorum maxime studiosus, diuturnioris tantum carceris pœna contentus, judicium in longissimum tempus protraxit, postremoque eos dimisit.

Tata occupatur ab Achmete.

Tassius ob deditionem a Torniello capite mulctatus.

Salamancæ & Liscano posita venia impertita.

Tatam Solymanus vacuam relinquens, injecto igne succendi jussit, ac ad Albam obsidendam exercitum promovit, ibique ad proximum ingentem lacum Sostonem, veluti aquationi maxime commodum & opportunum, castra locavit. Albanæ urbis situm, undique paludibus cinctum, supra descripsimus. Ea Budæ ac Strigonio collata, trianguli formam reddit: pari fere intervallo ac loci celebritate, duas illas alluente Danubio, hanc perpetuis paludibus, quas Sarvisius flumen cœnosum nec ripis coërcitum e Balatone profluens, & isthic late stagnans efficit, mirabili naturæ munimine præcingentibus. Ab urbe tres aggeres admodum lati sese extendunt, quibus templa, ac publici privatique juris ædificia, & suburbanæ domus ac horti irrigui, & prata intercedunt, frequentiore in iis, quam in urbe civium, & variorum hominum concursu, habitatione. Urbem interiorem, ubi templum majus, in quo Reges diademate insigniri, ac morte obita sepeliri consueverant, murus haud invalidus, & fossa profunda, perpetuis e palude aquis plena, satis munitam reddunt.

Inde Albam obsidet Solymam.

Situs urbis.

Ei, quum a Solymano obsidione cincta esset, præerat Georgius Varcocius Silesius, Ferdinandi prætorianorum equitum præfectus, cum duobus vexillis Germanorum peditum, & ducentis equitibus ex iis, quos Felsius & Perenius, dum urbem ab Isabella Regina deficientem, ad obsequia Ferdinandi pertraxissent, ante biennium in præsidio reliquerant, ac Ungari equites ferme quingenti, quos Franciscus Capolnajus, Petrus Erdodius, ac Stephanus Isthuanfius aliique ductabant. Verum ii, durante adhuc Strigonii obsidione, quum in Tartaros vicina Albæ loca depopulantes excurrissent, superveniente interea Solymano, Alba exclusi, pereunte interim etiam Capolnajo, egregiæ virtutis, sed rapinis nimium dedito viro, obsidioni interesse non potuerunt. Sub id etiam tempus Strigoniensis obsidionis, Torniellus cum Italicis cohortibus Jaurinum & inde Comaronium pervenerat, quem Ferdinand. de Strigoniensibus juxta ac Albanis sollicitus, & tunc in Bohemia cogendo exercitui intentus, ut tuendæ Albæ munus susciperet, hortabatur. Quod quum ille certis de causis subire nequaquam potuisset, quod quæ ab eo postulabantur, regii quæstores pecuniæ, ut videbatur, quam Albæ conservandæ cupidiores, præstare cunctarentur; misit tamen quatuor Italicos præfectos, Octavianum Scrusatum Mediolanensem, qui superioribus annis Pestano bello confecto, in Pannonia remanserat, Dominicum Torniellum propinquum suum, Carolum Siccum Insubrem, & Uscasalem Cremonensem, cum totidem cohortibus militum. Qui quum prospero usi itinere Albam venissent, nec Turcas procul jam abesse allatum esset; Varcocius coacto militari concilio, cui etiam prætor Albanus Thomas Zigiessus, cum toto decurionum ordine interfuit, an suburbana ædificia deserere, ac incendere, seque in interiorem urbem recipere præstaret, longo sermone disputavit. Albanis sublata repente voce negantibus, se passuros, ut suburbia tot tantisque templis & ædificiis, magnitudinem urbis, æquantia delerentur. 1534.

Varcocius ei præest.

Torniellus quatuor Italicos præfectos Albæ subsidio mittit.

Civium causæ Octavianus se fautorem præbuit, ac uti erat disertus, tuendi suburbii auctor extitit; quod ea etiam pars æque ac urbs palude munita, pari militum labore defendi posset: & si quid durius ab hoste accideret, non defuturus esset certissimus in urbem receptus, ubi supremis votis, quæ necessaria essent consilia, deliberare, atque opportune exequi possent. Octaviano hæc atque ejusmodi consilia proponenti Varcocius suo ac publico fato impulsus, quamquam multiplici cura suspensus pareт, ac ad milites egreditur, eosque de eo, quod erat de defendendis suburbanis deliberatum edocet: & ut fortem, paremque decoro consilio operam præstent, hortatur. Itaque pari militum & civium labore ac cæterorum, qui metu hostium eo se receperant, promiscue sortis hominum studio & concursu suburbia muniuntur: idoneis in locis tormenta distribuuntur, excubiæ ac custodiæ diurnæ nocturnæque ordine disponuntur: munitio instituta inter templa Divo Francisco ac Deiparæ Virgini sacrata, diurnis nocturnisque laboribus educi ac perfici jubetur. Verum Turcæ advenientes ad eam partem suburbii, quæ ad Budensem portam vergit, omnibus viribus incumbendum existimarunt: edocti ab iis, qui situs locorum & opportunitates omnes apprime cognitas habebant. Varcocius perspecto hostium consilio, præsidia Italorum & Germanorum a reliquis portis ad Budanam transfert, Ungaros, qui ex agris in urbem magno numero confluxerant, ac Albanam juventutem in deductorum locum succedere jubet.

Suburbia muniuntur.

Dum hæc pararentur, prima Turcarum agmina apparuere, in quæ Germani, & qui ex Ungaris reliqui erant equites, adjuncto peditatu Italorum, erumpentes, secundum prælium fecere, interfecto quodam insigni Eunuchorum aulicorum præfecto, ac magistro tormentorum una capto, qui tamen paulo post e vulnere interiit. Cum postea Solymanus adveniens, urbem juxta ac suburbia infinitis copiis circumplexus esset, nostri obstructis portis, sese ad defensionem parare. Turcæ vero contra eam munitionem, quæ inter duo templa a nostris extructa erat, altiorem e materia & cespite molem summa vi erigere, & ut commodius inter carecta & arundines cœno impletas pedem figerent, crassioribus pluteis, & tabulatis iter parare: qua peracta e propinquo querceto, quod ad ædiculam Divæ Barbaræ dedicatam, haud procul ab urbe est, virgulta & materiam plaustris, camelis & mulis congerere, iisque non agrestium tantum & Asaporum, sed totius exercitus labore paludem, quam nostri ætate insuperabilem, nec nisi brumali frigore glacieque densatam adoriri posse putabant, paucis diebus perviam reddidere, factisque sinuosis per transversum aggeribus ad munitiones processere; ita ut nemo e nostris in muro versaretur, quin ad primum conspectum binos

1543. binos, ternosque & plures ictus glandium corpore exciperet: & barbari totam fere munitionem, pilarum majorum vi perforarent, ac exæquata fossa, eam acriori impetu aggressuri viderentur. Verum nostris rem fortissime gerentibus ac munitiones contrarias, ostendente & assidue labori incumbente Scrusato, ex materia & cespite erigentibus, barbari impetum & irruptionem irritam fore rati, eo quidem die intermisere.

Sequens dies, qui Divo Joanni Baptistæ ab Herode decollato sacer erat, acerrimo hostium impetu & certamine insignis fuit, quum amplius tribus horis pugnatum esset: quamquam enim Turcæ & nostri pari spe & virtute munitionem aggredi & defendere conarentur: tamen ad extremum Turcæ nec cæde nec vulneribus, quæ ancipiti & iniqua pugna perferebant, territi, summa vi nostris occisis & dejectis, propugnaculum ceperunt: nec mora tres in eo falcones statuerunt, ut utrinque e tota munitione propugnantes nostros & discurrentes deturbarent. Eodem etiam impetu bina templa ab hostibus occupata sunt, & ex eorum lateribus perforatis, nostri per patentes rimas, occultis glandibus & sagittis petebantur. Munitiones tamen, quas Itali extruxerant, mira virtute & constantia, adjuvantibus etiam fæminis & pueris, ac nonnullis e collegio monachorum, eo quoque die sunt egregie defensæ, Carolo Rufo Brixiense, qui componendorum apud cohortes ordinum officio fungebatur, fortem & indefessam adversus barbaros operam navante.

Postridie Calendas Augusti Turcarum duces a Solymano, ut fama erat, acrioribus verbis, animisque castigati, supremi conatus signum edidere, edicto inter milites promulgato, ne quisquam nisi victor ex acie reverteretur. Favit eorum consiliis matutina crassior nebula, qualis in locis palustribus accidere solet, cujus densa caligine pertecti, majori, quo potuerunt, silentio abdicatis tympanis tubisque, occultissime ad munitiones irrumpunt; usque adeo, ut pene prius quam a nostris animadverti possent, ac ad arma proclamaretur, jam ad congressum pervenisse conspicerentur: in ea potissimum munitione, quæ a Germanis militibus defendebatur, qui densata acie descensum Turcarum expectantes, in summa parte prætensis hastis, & sclopetariis intermixtis, eos arcere conabantur. Sed tantus fuit hostium ardor, tanta vis, ut primos nostrorum, tametsi acerrime resistentium, ordines perturbarent, nec quisquam esset qui ingruentium impetum sustineret, eodemque tempore Italicæ cohortes, non tam virtute, quam multitudine hostium victæ, ac totis aggeribus detrusæ, terga verterunt: fugientibus instabant hostes, ac per totum suburbanæ regionis spatium, terga cedendo, sternendoque procedebant: nec tamen quicquam ad salutem fuga profuit, quum socii & Albani clathra & cancellos, qui aream ante interioris oppidi portam instar vestibuli, e materia factam, cujusmodi munitiones Ungari militari vocabulo Sarampones vocant, dolone an oblivione, aut præsentis periculi metu, nulla fugientium misericordia moti importuni clausissent.

Suburbium a Turcis vi captum.

Cecidere in ea rerum perturbatione egregie pugnantes Carolus Siccus, cum aliquot signiferis, & Centurionibus: Octavianus quoque Scrusatus defendendorum suburbanorum infaustus auctor, ibidem trucidatus, temerarii consilii sui pœnas morte persolvit. Dominicus Torniellus, aurata insignis casside, dum a Cecolino Italo, forti signifero, aliquamdiu frustra defensus fuisset, equo deturbatus, a barbaris in eo diri certaminis fervore nemini parcentibus interficitur. Haud procul ab eo pari fato cecidit Erasmus Wirceburgus, Germanorum vexillifer, vir egregie fortis, glande per ilia trajectus. Sed nihil magis Albanos juxta ac milites conterruit, quam Varcocii ipsius, urbis ac militiæ præfecti crudelis cædes, qui quum equo insidens sese ad portam proripuisset, nec ingressus pateret, frustraque, ut aperiretur, oraret, Janicerorum superventu conciditur, cui quod multis aureis annulis digitos exornatos haberet, nec ii cæso aliter detrahi possent, truncata simul cum capite dextra manus fuit. 1543.

Cædes aliquot illustrium militum.

E quorum numero & Varcocius urbis præfectus occumbit.

Cætera multitudo ad extremam ancipitemque vitæ spem redacta, in fossam plurima aqua profundam sese coniecit; sed maxime fœda & miserabili fugæ specie; quum plerique natandi imperiti extemplo mergerentur, alii in ipsa cœnosa palude colluctati & vada quærentes barbarorum telis & sagittis confixi occumberent, inter quos multi ex Italis fuere, e quorum tamen numero Carolus Rufus indomiti roboris veteranus feliciter in urbem enatavit. Haidonum & agrestium Ungarorum manus, quorum numerus jam ad paucissimos erat redactus, rebus desperatis non in urbem sed qua quisque potuit notitia locorum & paludis freta, saluti consuluit: eo tamen eventu, ut multo maxima pars, diu cœno & carectis colluctata, aut a barbaris consectantibus concideretur, aut fœdo mortis genere suffocata interiret: & paucissimi miro fortunæ faventis beneficio servati enatarent, inter quos Gregorius & Michaël Cresturii fratres, aliique perpauci fuere, qui Besprimium fuga delati, res perditas & amissam urbem divulgarunt. Rufus Uccasalem Cremonensem, qui ex vulnere prima in pugna suscepto, domi constiterat, ac Germanicæ cohortis præfectum quendam in urbe reperit: qui communi consilio reliquias militum colligentes, in muro præsidia ponere, & se ad interioris urbis defensionem, ingentibus animis constituerunt. Sed occupatis præsenti periculo & terrore omnium animis, ac amissis ducibus, nemo omnium erat, qui vel imperare commode posset, aut parere velle videretur. Itaque defensionis studio ab omnibus tota urbe remissius procedente, Uscalsali & Rufo, perditis rebus opem ferre pollicentibus, gratiæ quidem ab omnibus actæ, sed ad extremas angustias redactis, non de tuenda urbe, sed de servanda per æquas deditionis conditiones vita ac salute cogitandum esse responsum est: primusque omnium prætor Urbanus e muro cum Turcis proloquutus, ut legati in castra mitti possent, impetravit.

Re cognita Itali & Germani milites cum legatis Civium, simul Rufum deligunt, qui cum hoste de libertate & salute præsidii coram paciscatur. Purpurati Italis & Germanis militibus incolumi vita libertatem polliciti sunt: civibus anceps & dubium responsum datum est; Veniam nempe eis dari, sed non omnibus. Statuisse enim Solymanum investigare, quorum opera & studio a Regina ad Ferdinandum defecerint. Porro Achomates Beglerbegus pridie Nonas Septembres urbem ingressus, Italis & Germanis, ut in crastinum cum sarcinis se ad iter parent, pronunciari jussit. Albanorum alia conditio fuit, iis siquidem, ut domi se continerent, & principis edictum expectarent, mandatum est. Exivere ad condictum Itali & Germani, eisque Omeraga alæ

Alba dedita.

Italis & Germanis vita & libertas data.

1543. alæ equitum præfectus adjunctus est, qui eos usque ad tutiora loca perduceret, quod illi singulari fide laboreque præstitit, defensis ab immani Tartarorum injuria nostris, qui e silvis & insidiis procursantes iter eis infestum reddebant. Albanorum major pars, qui nimirum locupletiores erant, & quorum spoliis truces barbari inhiabant, & inter alios Thomas prætor, ad castra convenire jussi, crudeliter mactati sunt, bonaque eorum ac domus & fundi publicati, aut in equites, qui Albæ præsidio relinquebantur, distributi.

Albani crudeliter trucidati.

Hunc in modum Solymanus, a Gallis, ut ferebatur, excitus; ea æstate anni a partu virginis quadragesimi tertii, supra mille & quingentos tribus nobilissimis Pannoniæ urbibus, haud magno labore, neque multo suorum sanguine potitus, Germanorum & Ungarorum animos, viresque vehementer contudisse visus est; quum Christiani principes execrabili vecordia diducti, ac perpetuis inter se armis dimicantes, de vicinæ Pannoniæ salute ac permansione nihil pensi habere viderentur, tam diuque insanirent, donec ipsi debellatis ejus calamitosi regni reliquiis, eorundem barbarorum armis, injuriæque expositi, aut ab extremo ignominiæ pudore ad pietatis decus revocati necessaria arma sumere, aut similem sibi ac suis populis & regnis calamitatem cladem que expectare condidicerint. Cæterum Solymanus, captis tribus clarissimis urbibus, satis se gloriæ adeptum ratus, nihil amplius eo tempore tentandum existimavit: sed expurgandis, quæ ceperat locis, ac muniendis operam dedit, quod suos fessos & debilitatos hostibus objicere nollet; ac domum redire maturaret.

Quinque-ecclesiæ, Strigonium, Alba amissæ.

Interea tamen Tartarorum equitatum, cujus in obsidione, præterea pabulationum auxilia, modicus erat usus, ad populandum emisit: qui proxima quæque loca urendo, atque vastando percurrerent. Erant in castris circa Jaurinum quædam copiæ; quæ tuendæ regioni excubabant. Ferdinandus enim Philippum Torniellum cum Italis ad tuendum Comaronium ire jusserat: Germanis vero & Ungaris, ut conservando Jaurino invigilarent, per litteras & nuncios significaverat, donec ipse e Bohemia majores copias adducturus adventaret. Inter eas Nicolaus Comes de Zrinio, Illyrici præfectus, Andreas Bathorius, Emericus Verbecius, duo Bartholomæi Chrovatæ, Petrus Baquitius, Nicolaus Catithius, ac cæteri complures duces præfectique, erant: ii quum Tartaros ex castris hostium excurrisse, & obvia populari cognovissent, cohortante Comite Zriniano, in eos coërcendos majori quo potuerant numero, castris exire, ac fœdam moribus cultuque corporis gentem, armis aggredi constituerunt.

Tartarorum depopulationes.

Itaque Zrinius in itinere Paulum Ratcajum, oppidi Papensis præfectum, virum manu, consilioque promtum sibi adjunxit: & cognito ab exploratoribus Tartaros ad Somlionis agrum, prædabundis agminibus discurrere, eo cum universo exercitu mature profectus est. Nec Tartari, visis nostris, eorum congressum vitandum duxere: sed sine mora arcubus & sagittis arreptis, quibus in prælio potissimum valent, quum maxima pars gladiis careat, nostris obviam prodire non dubitarunt. Ratcajus præcedebat cum Nicolao Catitio, ac duobus Bartholomæis: Zrinius Comes cum cæteris haud procul vestigiis eorum insistebat. Nec mora nostri inclinatis hastis in eos irruerunt, multosque equis deturbatos ceciderunt: nec ipsi, quin sagittis complures ex nostris vulnerarent, sibi de-

Zerinius cum Ungaris Tartaros cædit fugatque.

erant: inter quos Gregorius Farcasitius, Zrinii alæ equitum præfectus fuit, qui decem fere sagittis confixus, ac pro mortuo sublatus, postea tamen medicorum ope convaluit. Sed quum nostri, qui sequebantur, suis laborantibus maturam opem attulissent, & magnum hastarum numerum in hostium pectoribus ac lateribus acri illato impetu perfregissent, plurimosque ex eis equis dejectos occidissent, vim eorum Tartari nequaquam sustinentes, in effusam fugam conversi terga dederunt, relictis omnibus captivis, quos populando & vastando ceperant. Nostri eos in palustre quoddam cœnosumque nemus, cæco procursu delatos (metu enim & pavore exanimes, quorsum fugerent, non animadverterent) insequuti, magnam eorum partem, relictis equis, cœno & paludibus implicitam, partim ceperunt, partim trucidarunt; pars post longam colluctationem ibidem interiit: plerique a muscis culicibusque & multo hirudinum exuctu male habiti etiam in castris perierunt, plures etiam qui summo labore forte eniti potuerunt, ab agricolis, quorum familiam exustis domibus afflixerant, aut ceperant, sine misericordia passim cæsi fuere: adeo ut ex Tartaris amplius tria millia tam in prælio quam fuga cecidisse certo constiterit. Sed equorum longe major fuit numerus. Cæteros, qui pernicitate equorum adjuti evaserant, agminatim aut sparsim redeuntes Solymanus in castra recepit. 1543.

Tartarorum tria millia periere.

Verum alia in parte ad Balatonis exitum, quem Sivonem vocant, ex quo Sarvisius fluvius stagnans oritur, quum Franciscus Capolnajus, cum septingentis equitibus, in alios Tartaros populantes incidisset, improspere ac infeliciter conflixis: Superatus enim ab iis, dum equo plurima sagittarum vi confixo fugere conaretur, prolabente eo, postquam diu pugnasset, ab hostibus postremo cæsus est, caputque in castra ad Solymanum perlatum. Sed & dextra ejus annulis aureis ornata, quod barbari in eis tollendis certarent, præcisa fuit. Ex militibus perpauci cæsi aut capti sunt, eo quod hostes circa eum sub equo resupinatum & repugnantem, denso facto agmine collecti, in persequendis fugientibus cursum remisissent.

Ad Balatonis exitum Capolnaius a Tartaris occisus est.

Nec multo post Mahomete Jahiogle, de quo supra meminimus, Budæ cum imperio relicto, ac Albæ Bali Epirota, & Strigonii præfectura Hussaimo viris impigris tradita, quod jam non dubia instantis hiemis signa, ac nocturnæ pruinæ maturandum reditum admonerent, Solymanus Constantinopolim redire constituit, quo quidem ægre ad mensis Novembris finem, ob impeditas continuis imbribus, ingentique luto vias, pervenire potuit. Paulo antequam discederet, Pontificiæ copiæ, ad quatuor millia peditum, ducibus Julio Ursino, & Baptista Sabello Viennam adventarunt: nec longe aberat Ferdinandus in Marcomannis, seram perditis rebus opem ferens; & demum tempore, & assidua pluviarum cœlo decidentium importunitate exclusus, nihil regio nomine dignum, nihil in recuperandis amissis operæ pretii facere potuit: ideoque coactas copias, persolutis stipendiis, utili consilio dimisit; retentis tantum iis, qui Jaurini & Comaronii custodiæ adhiberentur. Inter quæ disturbia, Petrus Erdodius, una cum Barbara Puhamia uxore, emta domo, & rebus omnibus eo comportatis (cujus rei causæ in incerto fuere) Venetias migravit, mansitque usque ab obitum in ea republica: relictis tamen bonis & arcibus Petro ejusdem nominis filio.

Mahomet Jahiogli Budæ præficitur. Albæ Balis Epirota. Strigonio Hussainus, Solymanus Constantinopol. redit Pontificiæ & Ferdinandi copiæ, serius coactæ.

DE

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XVI.

1544.

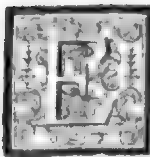A quæ sequuta est hieme, tam hostes bellando fessi in hibernis quietem agitavere, quam Ferdinandus post bellum improspere gestum, atque infelicius confectus animo reputans, quot incommodis acceptis, quantoquo detrimento & periculo superiori ætate bellum ab infensissimis hostibus illatum sustinuisset, quot urbes validas, quantum ditionis amisisset, omnibus rationibes pacem parandam, & tranquillitati populorum suorum consulendum existimabat: scilicet ut ii post tot tantasque clades, parto otio aliquantum respirarent; nec cum dira rerum omnium conturbatione funditus subverterentur. Verum ea consilia ad conservandam Pannoniam, ac ad totius Christianæ Reipublicæ decus tuendum suscepta prius quam explicaret, cum Cæsare fratre communicanda arbitrabatur, qui ab Africana Algerii expeditione paulo ante reversus, in Hispania commorabatur, ac bellum in Sicambros & Menapios, eorumque principem Guilielmum, occupata Geldrensi ditione, quæ Cæsaris erat, Gallicas sequutum partes moliebatur.

Anno 1544. Turcæ Vissegradum obsident.

Dilatis igitur in præsentiarum ineundæ concordiæ rationibus, Turcæ ad prima veris initia, bellum primi intulere: quod occupata ab eis Buda, Vacia & Strigonio, Vissegradum in earum urbium medio situm, adhuc a nostris teneri, viasque tam Danubio, quam terra infestas reddi, graviter molesteque ferre viderentur. Præerat enim Vissegrado Petrus Amadius, vir militaris, & maxime sobrius, ut qui nunquam vinum biberet, illuc ex Ovario seu Altenburgo translatus, qui post Budam amissam, jam fere a triennio, vigilando, agendoque, & præsidiarios in officio continendo, minas hostium contemnere, nec parum incommodi vicinis Turcis, potissimum vero viatoribus, qui ultro citroque commeabant, inferre erat solitus. Mehemetes igitur Jahioglis Budensis, & Hussaimus Strigonii præfecti accita ex Belgrado, Alba, & reliquis hibernis, valida equitum & peditum manu, ac tormentis, quæ complura in illis urbibus erant, promotis, ad obsidionem maturandam ante Calendas Majas, proficisci constituerunt. Arx ea duplex est: altera minor ad Danubii ripam sita est; altera vero major, in qua corona Regia servabatur in editissimo ac fere inaccesso montis cacumine eminet, nec una alterius ope, nisi quum superiore in arce milites siti premuntur, indigere videtur. Inferiorem arcem Turcæ, castris ad ripam Danubii longo ordine positis obsessam tormentis acerrime verberabant, ut murus ab Orientali parte magno adaperto hiatu concideret. Quo casu nostri, qui intus erant, territi, cum Turcis pacisci de deditione cœpere. Quos Mehemetes ita in fidem recepit, ut si superior arx simili conditione, quod jam tum sperabat, in potestatem redigeretur, præsidiarios utriusque simul in tutum abire permitteret.

Vissegrado præfectus Amedius vir militaris.

Vissegradi situs.

Arx inferior deditione capitur.

Cum tormenta ad excelsi montis culmen, non sine summo ac difficili labore pervehi opus esset, nec jumenta, quæ agricolis imperata erant, ob maciem, quam ex hiberna pabuli inopia contraxerant, ea attrahere possent; Turcæ camelos, burdones, bubalosque suos, e propinquis Budæ locis adductos, operi admoverunt, & adjuvantibus Janiceris atque Asapis, ad cacumen montis, qui e regione Salinariæ turris est, attraxerunt, obscuram noctem labori perficiendo deligentes, ne nostrorum tormentis peti possent. Quibus attractis aggeribusque constitutis, dies & noctes in mœnia pilas ferreas triginta pondo conjicere non cessarunt, adeo crebis ictibus, ut nostris consistendi in eis facultas omnis erepta esse videretur. Elapsis aliquot diebus Turcæ diruendis muris non contenti, cuniculos etiam suffodere cœpere: sed quum saxeum solum, & duriores rupes intermixtas reperissent, nec fodiendo quicquam proficerent, ad obsidionem conversi, aquam, quæ ab obsessis e Danubio petebatur, ne inferri posset, prohibuerunt. Vino enim absumto, cisternisque exhaustis, & cœlo e nubibus expectatas pluvias pertinaciter denegante, nostri vehementi siti premebantur; ita ut jam nemini eorum a quatuor vel quinque diebus ad sedendas aridas fauces quicquam poculenti gustare licuisset. Quamobrem Amadeus his difficultatibus oppressus, ad nostros duces, qui Comaronii erant, per nuncios Danubium naviculis silentio noctis, clam hostibus trajicientes, auxilia implorabat. Sed ii quum hostibus impares essent, sese commovere non ausi, Viennam missis nunciis regios præsides ad majora auxilia mittenda hortabantur. Verum ii quoque muniendæ urbi, ejusque fossis dilatandis intenti, se exercitu ad custodiam urbis idoneo indigere, nec vires distrahere posse respondebant. Quorum quum Amadeus certior esset redditus, quamquam cætera validus, ab hostium conatibus non magnopere sibi timendum censeret, quia tamen milites importuna intolerandæ sitis difficultate exanimati ad defensionem imbelles redderentur; ad recusatas hactenus deditionis conditiones descendit, arcemque Mehemeti, qui securum omnibus, quocunque vellent, iter se daturum jurabat, tradidit. Sed Turcæ sua consuetudine feroces, fide nequaquam servata, in deditos & abire volentes irruerunt, omnesque ad unum trucidarunt, uno tantummodo Amadeo conservato, quem Mehemetes suis manibus periculo subductum ægre conservavit. 1544.

Aquæ vinique inocpia in arce.

Præsidiarii siti tantum non enecti se dedunt;

a Turcis fide violata nefarie trucidantur.

Capto Vissegrado, ac trajectis lento passu copiis & tormentis, Nogradum obsidione cingendum, oppugnandumque constituerunt, quatuor milliaribus a Vacia, ad cujus Episcopum antiquitus pertinebat, distans. Secundis castris ad oppidum Ruthenorum, quod Orosfalvam vocant, est perventum. Illud oppidum ante quadringentos annos Colomanus Rex Pannoniæ, deductis e Lodomeria & Gallicia Russorum provincia, colonis condiderat, lege lata, ut cætera liberi essent portas duntaxat & januas Regum custodirent; quod nostra ætate observatum esse meminimus. Mehemetes & Hussaimus iis in castris præsidiarios

Orosfalvæ oppidi prærogativa.

Nogradum a nostris derelictum Turcæ invadunt.

1544. rios Nogradi metu perculsos profugisse, & arcem ab iis vacuam relictam esse intellexerunt: quamobrem eam ingressi occuparunt, & valido imposito præsidio, speciem ulterius transire volentium præbuere. Unde Paulus & Ambrosius Dancii fratres, rati hostes recta contra se tendere, Hatuanam arcem, quam in oppido ejusdem nominis habebant, subito pavore perculsi, incensam deseruere: & Agriam intento cursu pervolavere. Mehemes autem, quod locum Budæ proximum magni momenti esse prævideret, imposito præsidio, Deli Curtum ibi præfectum reliquit, ac restaurare jussit; nec diu post Velibegus isthuc a Solimano missus est, quod agros Budæ subjectos adversus Ungaros tueretur, & præcipue Thomam Varcocium, qui continuas ex Agriæ præsidio in Turcarum ditionem excursiones faciebat.

Dancii fratres Hatvanum incensum deserunt.

Porro hac victoria, tantaque rerum gerendarum occasione incitatus idem Mehemetes, Osoram, Simontorniam, & Dobrogostum, haud procul oppido Tolnensi, sitas arces, eodem impetu, deserentibus nostris, occupavit, & ulterius belli terrorem circumtulisset, nisi cœptis suis modum imponens, Budam reverti maturasset, propterea quod eodem tempore nostris in Illyrico bellum illatum esset, & ab eo auxilia, ac præcipue Janicerorum aliquot cohortes subsidio mitti postularentur. Nam Ulamanes Bosnæ, & Malchus Hercegovinæ præfecti, Velicam arcem, iisdem fere diebus, tumultuariis collectis copiis, obsederant. Et quum agrestes, qui in eam metu hostium sese receperant plures numero essent, quam præsidiarii, a quodam Andrea cognomento Pilato, Lupi Semecii ministro, qui forte eo profugerat, persuasi, contra voluntatem reliquorum militum, arcem hostibus tradiderunt. Et quum ob navatam operam, præmia & libertatem ac munera a Turcis expectarent, omnes extemplo trucidati fuere, conservatis militibus, ac postea pecunia se redimentibus. Nec multo post, quum Ulamanes & Malchus Janiceros Buda missos in castra recepissent, Mons Claudius, quem nostri Monoslonem vocant, arx haud procul ab Ivanica dissita, quæ exiguo Petri Erdodii præsidio tenebatur, subitario incursu & irruptione capta est: Ita ut non parum terroris Chasmæ & Dombroni Simonis Episcopi arcibus, ob vicinitatem hostium inferretur: qui tamen non multo post, annis morbisque gravatus e vivis excessit, ejusque sacerdotium, quod felicioribus temporibus admodum opulentum erat, Ferdinandus Nicolao Olaho, suo Cancellario, qui e Belgio ab Maria Regina, paulo ante redierat, liberaliter donavit.

Osora præterea Simontornia, & Dobrogostum occupata.

Ulamanes & Malchus Velicam in Illyrico arcem obsident. Quæ ab agrestibus turpiter Turcis prodita est.

Mons Claudius ab iisdem captus. Simonis Episcopi Zagrabiensis obitus.

Sed Ulamanes & Malchus, captis arcibus præsidio firmatis, fortunam ulterius tentandam arbitrati, itinere inter Crisium, & Ivaniciam facto, eam regionem provinciæ Varasdiensis, quæ inter montes sita, ac usque ad Somseduaram exporrecta, Sagoria appellatur, crudeliter populari, ferroque & igne vastare constituerunt. Quod quum Nicolaus Comes Zrinius, Illyrici prorex, ac Georgius Bildenstanius Germanus, qui Stiriæ & Carinthiæ copiis præerat, ab idoneis exploratoribus didicissent, contracta & ipsi valida equitum manu, firmisque peditum cohortibus, obviam hostibus eundum, collocatisque signis defendendam provinciam susceperunt. Cum autem antecedentium Turcarum agmina Crisium prætergressa, e silvis continuis ad Consceæ seu Selniciæ arcis planitiem, quamquam non satis latam, aut spatiosam pervenissent, Zrinianæ ac Bildenstanianæ copiæ, eis apparare cœperunt, quas cum hostes vidissent, vociferari & proclamare, peterequc, ut indictis momentaneis induciis ex utraque acie conspicui, & promtissimi militum infestis hastis sub publica fide concurrerent. Erat e ducibus Paulus Ratcajus, qui tale consilium damnaret, & sicut erat, fraudem dolumque subesse prædiceret: id enim a Turcis non aliam ob causam peti videbatur, quam ut copiæ universæ, quæ in densioribus vastisq; silvis, lento gradu adventabant, ad præcedentes suorum turmas pervenirent, ac in nostros toto virium robore, signa inferrent. 1544.

Nicolaus in locum ejus suffectus.

Dum in hunc modum concurrentibus nostris & Turcis, hastæ ad ducentarum numerum, adversis pectoribus franguntur, ac nonnullis sauciatis, cæteri incuriosius, quam res posceret, agitant, Ulamanes primo e silva cum suis prodit, ac inducias effluxisse, fidemque publicam desiisse proclamat, & in nostros, solutis ordinibus dispersos omnibus copiis irrumpit. Nostri singulari animorum præsentia, cum eis pugnam ineunt, pedites e nemore sclopetis rem gerere jubent. Sed Malchi superventu, quum metu perculsi pedites terga vertissent, equitibus quoque repente animus concidit. Zrinius & Ratcajus eos retentare conati, frustra operam perdunt. Bildenstanius quoque aliquamdiu Germanos pugnam sustentantes animare contendens postremo a Turcis acriter instantibus funditur; & pedites quidem nostri, saltibus & montibus protecti hostium insequentium impetum vitavere, equites quum fuga haud quicquam proficerent, equis desilientes, exemplo cohortium in proximas silvas sese pedibus proripuere. Zrinius præstantissimo vectus equo, quem Marcassum vocabat, cum diu restitisset, & suorum fugam sistere vellet, equo vulnerato, ad Conscam vicinam profugere coactus est. Et quum equus ejus a Turcis insequentibus, alterum vulnus profundum circa ilia hastæ cuspide illatum suscepisset, eoq; magis debilitatus, supra arcis pontem concidisset, pedibus evadens in arcem receptus est. Bildenstanius jam jam ab hostibus capiendus, relicto equo, in fossam arcis prealtam insiluit, parumque aberat, quin miserabili casu aquis immersus interiret: nisi Stephanus Baletitius, qui nandi peritus una insiluerat, non ferens virum insignem ducemque suum tam fœda & indigna morte extingui, opem opportune attulisset; cumq; comas ejus, quod detonsæ essent, manu capere non posset, barbam, quam prolixam gerebat, profundo aquarum gurgite exemit, attonitumque & aquas evomentem in arcem perduxit. Paulus Ratcajus, Stephanus Dersfius, Franciscus Tahius, ac major pars nostrorum in tutum evasere.

Zrinii & Bildenstenii copiæ a Turcis concisæ.

In ea pugna a nostris male pugnata pauci militum desiderati sunt: quod peditatus silvarum & montium beneficio protectus integer effugerit: equites vero partim ad silvas, partim ad vallum & aggeres propinquæ arcis dilapsi, tormentis ex arce emissis defenderentur. Sed equorum, quos nostri metu perterriti deseruerant, magnus numerus in hostium potestatem devenit. Turcæ hac parta victoria a diripiendis incolis vastandaque provincia abstinuere: ac paucis suorum amissis, inter quos Demirhamus cognomento Spanacovitius, insignis alæ Camengradianæ profectus fuit: qui in primo hastarum concursu cum Steph. Segovitio, Zrinii Comitis equitum præfecto congressus, ad salutandum & cum summo hono-

1544. honore amplexandum Zrinium procurrerat, ac postremo in acie fuerat interfectus, Dubiciam atque inde Banialucam rediere.

Cæterum detrimentum istud in Illyrico acceptum, Franc. Nicarius cum cæteris limitaneis, cæsis in campo Salcano Turcis, qui Strigonio excurrerant, sub id tempus resarcivisse existimatus est. Nam Sabanus Strigonii alæ equitum præfectus, cum sociis Cubate, Ramadano, & Nasuffo turmarum ductoribus, petita & accepta a Mehemete potestate lucente sub noctem luna, Danubium trajecere, eaque luce, brevi post desinente, ad ripas Grani fluminis facto itinere, cum quadringentis Janiceris, & mille quingentis equitibus, summo silentio Levam pervenere, & priusquam sentirentur, appositis scalis vallum oppidi, quod cratibus & materia constabat, subita irruptione cœpere, obviis quibuscunque trucidatis, aut captis. Nec mora, Janiceri equitibus permisti, ad arcis portam expugnandam procurrere. Melchior Balassius, qui ducta uxore Gabrielis Levæ bello Pestano, ut diximus, ictu tormenti discerpti, eo tempore arcem obtinebat, quum nihil de hostium adventu antea cognovisset, somno experrectus, gladio arrepto, nudus animandis suis ad portæ vestibulum accedit; pugna fit atrox & cruenta. Sed quum Turcæ conglobati pugnarent, & a nostris sclopetorum & falconum ictibus facile sternerentur, relicta arce in oppidum redierunt, illudque equis, captivis, & cujusvis generis rebus ac supellectili expilatum aliquot in locis incenderunt, ac demum reverti cœperunt.

Strigonienses Turcæ Levam capiunt & diripiunt.

Balassius conscenso equo, cum suis militibus, & Georgio Turio, quod auditis tormentorum bombis e propinquo Sagi castello advolaverat, eos insequi cœpit, quum tamen hostes plurimos esse vidisset, vitata cum illis pugna, aggredi eos tantum voluit, quod cogendis retro agminibus relicti erant: quibus ductandis Cubates præerat, cum quo Petrus Gadocius Balassii armiger infesta hasta congressus est, & uterque vulneratus. Cecidit etiam ibidem ex nostris Ambros. Bosniacus & duo aut tres alii. At Balassius conspicatus hostes numero, longe superiores esse, adeo ut non dubiæ temeritatis esse duceret manum cum eis conserere. Levam, unde venerat, retrocessit. Sed quum Bartholomæus Chrovatus, qui Comaronii in præsidio erat, ab exploratoribus cognovisset, Turcas Levam de nocte profectos esse, id Francisco Niario, qui non procul Surani erat, per expeditos equites mature significavit: atque is cum trecentis & quinquaginta equitibus, quos ad repentinum rumorem armare potuit, itineri se confestim dedit. Sed quum ad Curtum pagum venisset, non sine gravi mœrore, Chrovatum de suo adventu hæsitantem, Comaronium revertisse cognovit. Interea adductus est ei captivus Turca, qui via ancipiti & tenebricosa a cæteris aberraverat, a quo hostes in reditu esse comperit: & ad revocandum Chrovatum extemplo citato cursu equites mittit. Copiis etiam Moravicis, quæ in æstivis ad Vagum flumen circa oppidum Sellejum constiterant, ac suis, quos Surani reliquerat, militibus serio mandat, ut maxima adhibita celeritate & festinandi diligentia ad se venire maturent. Qui quum absque mora e propinquis locis properantes adfuissent, hostes in vestigio persequi cœpit: quos cum haud multo post in campis ad Salcam oppidum, (est locus inter Levam & Strigonium) assecutus esset: atque ii visis nostris reperto vado Hippolum fluvium transissent, nostri eodem vado concitatis equis celeriter secuti sunt. 1544.

Ibi Niarius suis sistere paulisper gradum jussis, sub extremi supplicii pœna prohibet, ne turbatis ordinibus, quos in tres acies diviserat, pugnam capessant: sed servato militaris disciplinæ tenore, simul in hostem inclinatis hastis irruant, nemo ex eis ante hostium fugam ad capiendas manubias aut spolia feratur: nemo ad capiendum hostem equo descendat; Qua edicti severitate promulgata, in hostem deferuntur, quum meridies esset, & pugna atrox, crudelisque & diu anceps exoritur, ita ut neutro inclinante victoria advesperasceret, postremo occidente sole, hostium equitatus, desertis Janiceris, terga vertere cœpit; quod nostri recentiores, cos & equos eorum longo nocturni diurnique itineris labore fatigatos vehementius urgerent. Nam fervente adhuc pugna, Laurentius Zoltajus, Pauli Strigoniensis antistitis equitum præfectus, Husaimum equitum decurionem, quem Turcæ Odalbassam vocant, inter primos prælium cientem, suosq; adhortantem, hasta interfecerat: multique simul cum illo occubuerant. In ea fuga hostium, quum Janiceri ab equitibus deserti profugere pedibus non possent, magna ex parte cecidere. Per hunc modum victoria, quæ diu in ancipiti steterat, propitio numine divino, ad nostros inclinavit: qui hostes per nemora & montes, ac devia quæq; fugientes, & palantes, venantium in modum persecuti trucidare, cæsim punctimq; occidere, deditos & supplices vincire & abducere: adeo ut ex equitum numero amplius quingentis, desiderati fuerint: quum Janicerorum paucissimi Strigonium reversi fuissent: neque enim vivum hostem quisquam ante eorum fugam cœpit, quod a Niario & ducibus fuerat interdictum: neque colligendorum spoliorum causa equo descendit: nisi pleno victoriæ proventu.

Niarius Turcas Strigonienses cædit, fugatque.

Dum hæc in Pannonia & Illyrico geruntur, Carolus Cæsar ex Hispania triremibus Andreæ Auriæ solvens, prospera navigatione Genuam venit; ac ex ea urbe Comitia Germaniæ principibus Vormatiam per literas indixit, ad quæ quum podagra impeditus, tempestive venire non potuisset, Othonem Truxessium, Cardinalem Augustanum, & Fridericum Fierstenbergum Comitem, qui suo nomine interessent, misit: ejusque verbis Ferdinandus, quæ in Comitio agenda essent, proposuit. Et quum disputatione, ac tergiversationibus quorundam novæ religionis hominum, a Mense Martio ad Majum usque deliberationes delatæ essent, Cæsar postridie Iduum Maji Wormatiam venit, ac deliberari primo quoq; tempore mandavit de vetere religionis doctrina, ac pace & jure stabiliendis, belloque pro defensione Germaniæ juxta ac Pannoniæ Turcis inferendo. Sed cum Cæsar & Ferdinandus, Protestantium intercessione, quo nomine Lutherani dogmatis sectatores vocabantur, nihil ab ordinibus in bellum Turcicum contribui, nec bellum decerni animadvertissent, nisi sublato consilio generali, quod antea vehementer ursissent, quodque a Paulo Pontifice Mantuam indictum erat, ac Cameræ Spirensis, quam vocant, jurisdictione antiquata, quam Cæsar retinendam putabat; communi utriusque consilio, Gerardum Felduiccum, virum doctum & multarum linguarum peritum, Byzantium pro induciis ad Solimanum mittere decreverunt.

Comitia a Carolo V. Wormatiam indicta.

Veltvickium.

Qui quum Venetiis navigando per Dalmatas & Ragusinos, deinde per Macedoniam & Thraciam, terre-

Veltvickius pro induciis ad

Solimanum missus.

terrestri itinere eo pervenisset, atque annuum amplius tempus ibi consumsisset, insequentis anni æstate, XII. die Aug. Ratisponam venit: ac Cæsari & Ferdinando, qui comitiis iterum celebrandis vacabant, retulit induciarum consequendarum spem haud incertam apparere. Verum inter se & purpuratos Solimani consiliarios, quasdam difficultates esse subortas, de arcibus Joannis Regis, Petri Perenii, & Valentini Turci, quorum conjuges eisq; adjuncti alii nobiles, pro eis undecim millia aureorum numorum quotannis Solimani ærario inferenda promisissent: sed postea ad fidem & obsequia Ferdinandi redeuntes ea solvere recusassent. Deinde de villis, quæ juxta connumerationem cujusdam Halulis Thesaurarii Turcici, quas ille capta a Solimano Buda confestim recensuerat, equitibus Turcis, quos Spahios vocant, in stipendium distributæ essent, & ad utriusque partis ministeria obeunda, ac haud contemnendam summam pecuniæ contribuendam cogerentur. Se pro tollendis omnibus huiusmodi controversiis, ex quibus procul dubio bellum oriri posset, ac jure belli redimendo promisisse honestum aliquot honorariumq; munus, quotannis mense Martio Solimano mittendum: remissumq; a purpuratis cum iis mandatis, ut si Ferdinandus ea confirmaret, quæ per Rustanum purpuratorum principem, eundemque Solimani generum, XIII. Junii Solimano proposita, ac XIX. ejusdem mensis die approbata essent, pacta stabilia fore: seque denuo ad perficiendam legationis seriem reverti oportere. Haidones, Uscocos, Martalocios, qui latrociniis assueti, agris & populis utriusq; partis infensissimi hostes essent, severe coercendos. Transfugas & proditores cujuscunq; conditionis & sortis homines sint, utrinque reddendos, quo sublata spe transfugiendi pax arctius observetur. Induciis istis includi Franciscum Gallorum Regem, & senatum Venetum, Solimano confœderatos.

Anno 1545. Veltwickius perfecta legatione Ratisponam venit.

Difficultates de induciarum conditionibus.

Quæ quum a Ferdinando ex Cæsaris fratris consensu approbata essent, Felduiccus Ratispona Constantinopolim celeriter reverti, & negotio finem imponere jubetur. Qui secundo Danubio Belgradum delatus, indeque Byzantium profectus, induciis componendis sedulam operam impendit, iisq; ad quinquennii spatium pactis, & iisdem, quas diximus, conditionibus, firmatis, præmisso Vito Ugrinovitio, quem Saicarum trierarchum Comaronio secum abduxerat, Idibus Augusti anno sequenti rediit; relicto Byzantii de Solimani voluntate Hieronymo Adurno Præposito Agriensi Ligure, qui ibi res & negotia Ferdinandi procuraret, cui brevi post tam legatione, quam vita functo, Joannes Maria Malvetius Bononiæ nobili ortus familia successit.

Veltwickius Constantinopolim remittitur.

Induciæ ad quinquennium pacta.

Quarum quidem induciarum rationes opportuno tempore compositas esse, paulo post palam omnibus fuit: quandoquidem brevi subsequuto tempore gravissimis seditionum procellis agitata Germania fere omnis, a fide & majestate Cæs. sumtis adversum eum armis descivit: & quidam Pannonii proceres, malesanis usi consiliis Ferdinando rebellarunt. Bohemiæ etiam populos, eadem seditionis rabies, ac dira rerum novarum cupido invasit. Sed Cæsar formidabili petitus bello, quanquam initio parum paratus, ægre in Vindeliciis & Bavaria promtissimorum hostium impetum sustineret: tamen postea conversa fortuna, ita bellum hostibus intulit, ut cum nusquam justo bello fuisset dimicatum, captis hostium ducibus, Saxone nimirum Friderico, & Philippo Hesso, illud incredibili felicitate & gloria, nec minore celeritate confecerit. Ferd. etiam præter copias equestres, contra Bohemos & Germanos e Pannonia adductas, rebellantes subditos armis, & bello persequutus, recentium cum Turcis induciarum ope & adminiculo adjutus non parvo labore perdomuit; castigatosque & imperata facere coactos, partim dignis supplicii, partim vero proscriptione atque exilio mulctavit. 1545.

Malvetius Agens in rebus Ferdinandi Constantinopoli.

Exorto bello Saxonico, quod principes Germaniæ, ac liberæ Civitates, quæ multæ, ac potentes sunt, prætextu religionis, adversus Cæsarem gravissimum susceperant, quodq; a Germanis Smalcaldicum, ob conjurationem diu quidem occultatam, sed Smalcaldiæ aperte initam, vocatur. Ferd. e Pannonia equites conscribi, & in subsidia fratris, suaq; adduci curavit. De quo quidem bello, non est quod verbosius cuncta commemorem: ejus siquidem causas, initia, progressus & finem, pleriq; rerum scriptores, tam Germani, quam alii, suopte ingenio, summa diligentia fideq; posteris tradidere. Me res admonet, ut præter nostorum res gestas, quas memoriæ tradere constitui, cætera paucis disseram. Itaq; Nicolao Comiti Salmensi, cubiculi sui præfecto, & copiarum duci, quam in Bohemiam, cum Anna Regina & liberis discedens Viennæ reliquerat, in mandatis dedit, ut mille equites peltatos & hastatos, levis armaturæ ex Ungaris, sine mora conducat: eisque Franciscum Niarium recenti e Turcis victoria parta clarum præficiat. Tametsi autē jam autumnus præcipitaverat, tamen Salmensis nihil cunctatus, communicato cum Niario, aliisq; consilio, eosdem equites celeriter conscribit, & Calendis Octobris numerato Tirnaviæ stipendio, via per Sacolcianos & Moravos facta, in Bohemiam ire jubet. Ducentos equites Niarius, quamquam podagra impeditus, legato Laurentio fratre sibi adscito, ductabat in qua peculiari ducis turma clari nominis præfecti erant, Paulus Sarcandius, Josephus Cavajus, Lucas Farnosius, aliique aliquot. Totidem egregiæ virtutis & fidei Thraces, Petrus Baquitius habebat, Franciscus Zajus, Petrus Erdodius, totidem equites ducebant. Joanni Peteoni, ac Bartholomæo Chrovato ducenti quinquaginta parebant. Sebastianus Abstemius e Sirmio oriundus, qui tempore obsessæ a Solimano Viennensis urbis in classe Turcarum trierarchi munere functus erat, finitoq; bello ad nos transierat, quinquaginta equites, & Franciscus Gettejus, totidem sub signis adduxerant: Sic ut numerus omnium ad mille centum & quinquaginta accederet, ac omnibus Franciscus Niarius imperaret.

Anno 1546. Bellum Smalcaldicum.

Equites Hungari Duce Niario, subsidio missi.

Item Thraces & alii.

1150. Equites Hungari.

Sub id fere tempus mense Jan. Ferd. Annam conjugem, dum Joannam filiam enixa esset, partus doloribus extinctam, gravissimo luctu mœroreque suo Pragæ amisit: eamq; quinto post die, quod & ipsa sic voluerat, & imminentis belli rationes exigebant: solenni funere, ibidem terræ mandavit. Quum autem equites Ungari duce Niario Pragam venissent, eos in castra Cæsaris ire jussit cum Bohemis, quorum sex millia duce Alberto Slicco erant: cæteros, ut Henricum principem Plavium, suum in Bohemia Cancellarium, & Sebastianum Waitemullum, apud se retinuit, tanquam præcedentia suorum agmina subsequuturus. Cum ad silvam Slaccavaldiam Calend. Novemb. perventum esset, vias succisis præaltis ramosisque arboribus, quas Saxones securibus dejecerant, impeditas repererunt, armatisque cohortibus obsessas. Sed rejecto hostium præsidio, repurgatisque viis, quum

Annæ Reginæ partus doloribus extincta 27. Januar. Anno 1547.

Bohemorum tumultus & defectio.

1546. quum ulterius itum esset, Bohemorum magna pars tumultuari, militiam recusare, exauctorari se petere, quod legibus patriis extra suos terminos nequaquam arma cuipiam inferre tenerentur: quam quidem seditionem, ne adversus Saxones ducerentur, concitasse videbantur, cum quibus occulta consilia & fœdera consociasse eos fama erat. Sliccus quum eos fidei & obsequii acrioribus verbis, postremo etiam convitiis admonet, vimque adhibiturus esset, ni parerent, sumtis armis in eum irruerunt: sed is fuga ad tabernaculum Niarii facta, evasit, eique attonito & consilii inopi, Niarius expedito, opportunoque consilio persuasit, ut dimissis seditiosis, quorum fides suspecta esset, cum solis stipendiariis & mercede conductis militibus, una secum progrederetur. Cujus dictis pro tempore parendum censuit, & cum iis, qui se promtissimos obtulerant, iter prosequutus, simul cum Niarió & Ungaris Zuiccaviam venit: ibique Mauritium Saxoniæ ducem invenere, qui Cæsareanas partes sequebatur, quique bello Pestano secunda nominis fama militans egregiæ laudis decus retulerat, & Ungaris ducibus cognitus erat, is duo millia equitum & sex peditum mercede conductorum habebat. Ungari duces maximo perfusi gaudio notum sibi principem adierunt, & conjunctis cum eo viribus in castra Cæsaris perrexerunt.

Advenit etiam paulo post Ferdinandus una cum Maximiliano majore natu filio, & in urbe Egra Cæsari fratri, triduo post eodem venienti se conjunxit: & copias suas, imprimis autem Pannonios equites, varietate armorum, vestiumque, ac hastis, scutisque diverso colore depictis, nec non equis exotica crocei coloris tinctura variegatis visu dignos lætus ostendit: illique jubente Cæsare, factis ludicræ pugnæ simulacris, in gyrum directumq; cursum, more militiæ circumacti, jucundum sui spectaculum præbuere: inspicientibus & collaudantibus ambobus fratribus, ac Maximiliano principe juventutis maximæ spei adolescente, Ferdinandoq; Toletano duce Albano, qui post Cæsarem omnium copiarum imperium obtinebat. Egræ Niarius in valetudinem incidit, cum supra sævos Podagræ cruciatus, quibus omnibus artubus captus laborabat, intolerandi etiam renum dolores & stillicidia periculose accessissent. Itaq; permissu Ferdinandi domum reversus est: ac ei in imperio copiarum Petrus Baquitius successit: peculiarem vero turmam ejus equestrem Laurentius frater & legatus ejus administravit: & copiæ omnes Pannoniorum totum hyemis tempus in castris Cæsaris: agitavere: atque cum Mauritio una aliquot oppida Saxonis, inter quæ Snepergum, & Altenburgum, ac alia pleraque occuparunt, singulari Cæsaris & Ferdinandi lætitia, cujus signa explosis tormentis edidere.

Baquitius Niario ægrotanti succedit.

Anno 1547.

Deinde Cæsar & Ferdinandus, cum Mauritio & Augusto ejus fratre, Saxoniæ principibus, 22. die Aprilis justis passibus, raptato exercitu Misniam venere, ubi tunc Fridericus Saxoniæ dux, ac factionis caput erat. Quo animadverso, Saxo relicta urbe, ac ponte sublitio ad Albim fluvium rescisso, prope Mulbergum oppidum ad Albis ripam castra posuit. Cæsar autem cum eum Vitembergam petere existimaret, quam opere & militari præsidio munitam esse cognoverat, copias suas gradum accelerare jussit, quo citius ad Albim perveniretur. Itaque ad 24. diem Aprilis, Divo Georgio militi dicatum, ad Albim cum universis copiis venit: ita ut inter Cæsaris & Saxonis castra Albis lento cursu profflueret. Lantgravius autem Saxonis collega, alterq; conjuratorum dux, eo tempore domum profectus a castris aberat: & Saxo dispositis ad fluminis ripas stationibus & tormentis currulibus, ne Cæsar aut ponte effecto, aut vado forte reperto flumen transmitteret, prohibere contendebat: & quum Cæsaris copiæ ad citeriorem ripam procursantes, & vada investigantes, visæ essent, ipse velut rebus securus, audiendæ concioni vacabat. Re subitanea & hostium celeritate perterritus, & consilii inops, pontem, quem ipse e scaphis & lintribus efficiendum curaverat, ne hostes per eum transirent, incendi jubet: ac præmissis impedimentis, itinere Vitembergico promotis castris procedere incipit. Sed Hispanorum peditum promtissimi ac rei gerendæ cupidissimi, sclopetos & gladios extensis manibus, aut ore mordicus tenentes, natando flumen superant, & in alteram ripam, quamquam multis hostium glandibus peterentur, summa virtute & audacia trajiciunt, atque isthic navigia, quæ ab injecto igne nondum corrupta erant: & alia, quæ forte repererant, in citeriorem ripam transferunt, ex quib; pons tumultuarius summa celeritate confectus fuit. 1547.

Prælium inter Cæsareanos & Protestantes.

Sed interea aliquot equites Ungari, alio reperto vado transeunt; quo animadverso Cæsar & Ferdinandus Petro Baquitio, ut cum toto suorum equitatu sine mora transeat, & tergis fugientium instando, eaque cædendo hostes remoretur, jubent, donec tota mole copiarum transiri queat: qui id impigre exequutus, leviorem Hispanicum equitatum mox subsequentem, subsidio accipit. Nec mora Cæsar, qui in celeritate rem omnem consistere videbat, relictis impedimentis & carris, ac peditatu subsequi jusso, flumen incolumis transit: & deinde omnis peditatus ponte eum subsequitur. Saxo perterritus, & consiliorum factorumq; suorum, quibus copias ad varia loca intempestive diviserat, haud parum pœnitens, quanquam suis, ut eminus hostes tormentis & glandibus ferirent, edixisset: quum tamen levis equitatus, & præcipue Ungarorum hastatæ turmæ, contemto omni periculo, copias ejus & castra summa virtute ac vi invasissent; & Cæsar interim ac Ferdinandus duobus sed longe validissimis agminibus, citato passu supervenissent: fugæ sese mandavit, initio a peditibus facto, quem quum Cæsareani, Hispani pariter & Ungari atque Itali intento cursu promiscue sequerentur, Josephus Lucanus Quinqueecclesiis oriundus, Francisci Niarii miles, Saxonem armis & cristis conspicuum assequitur, & acriter resistentem, nescius quisnam esset, in facie vulnerat & capit. Sed superventu Hispanorum, qui haud procul aberant, abripitur; Albano primum Cæsaris in exercitu legato, ac deinde Cæsari ipsi sistendus. Josephus pugionem ejus argento auroque obductum, ac prægrandi in vaginæ extrema parte nodo insignem sibi retinet, ut eo detracti nobilis spolii signo, virtuti suæ testificandæ uteretur.

Lucanus Hungarus Saxoniæ Ducem vulnerat & capit.

Non sum nescius hunc capti Saxonis adversæ fortunæ casum aliter ab aliis tradi: sed ego a nostris, qui bello interfuere, in hunc, quem diximodum narrari satis memini. Addebant Josephum clari hujus facinoris ergo in equitum auratorum, quos vocant, numerum a Cæsare, ritu solenni adscitum, & torque donatum, quem simul cum pugione ad hæredes in perennem facti memoriam transmisisset. Landgravius haud multo post cum ad Cæsarem venisset, in custodiam missus fuit: ita ut

Landgravius custodiæ mancipatur.

Cæ-

1547. Cæsar incredibili felicitate, captis hostium ducibus, castrisq; & tormentis omnibus in potestatem redactis, memorabili & incruenta victoria fit potitus: quum ex suorum numero vix quinquaginta milites desiderasset. Captivorum, præter multa, quæ ceciderant, millia ingens numerus fuit: & prædæ spoliorumq; usq; ad admirationem vis maxima, ut nemo fere ex Pannoniis militibus fuerit, qui non abunde tantummodo expletus; verum etiam ditatus domum redierit. Joannes sane Crusitius, Petri clarissimi viri, quem ad mare Adriaticum a Turcis cæsum diximus, filius, opulentiæ & divitiarum suarum initia, ejus pugnæ successui accepta ferre haud inficiabatur: qui ea tempestate turmæ equitum Bartholomæi Chrovati signifer erat. Joanni quoque Pereoni, hinc dignitatum & honorum exordia atque incrementa profluxere.

Spoliorum copia, quibus Ungari ditati.

Post tantam victoriam, propitii numinis divini benignitate partam, Witemberga quoq; deditione militum præsidiariorum Cæsari cessit, quam paulo post Mauritio donavit: & illinc Ferdinandum fratrem in Bohemiam remisit, quod in ea Pragenses ac alii quidam populi, duce & concitatore Gaspare Flugio, res novas moliri & victoriæ Cæsaris ignari, ad Saxonem inclinare dicerentur: cum quo una equites Pannonii rediere: quorum duces Cæsar equestris dignitatis titulo cohonestatos ac aureis torquibus decoratos liberaliter dimisit: cæterisq; omnibus menstruum stipendium discedentibus donavit. Priusquam discederent, Joannem Peteonem, cæteris eloquentiorem, ac rerum aulicarum gnarum, omnium nomine in hunc modum locutum, ejusque verba Ungarico sermone prolata, Nicolaum Olahum Ferdinandi in Pannonia Cancellarium, Cæsari interpretatum esse accepi.

Witemberga capitur.

Bohemorum motus.

Peteonis oratio ad Cæsarem commilitonum nomine.

Vel tacentibus nobis, Cæsar invicte, nosti, quanto in periculo regnum Pannoniæ a fratre tuo Ferdinando, Rege nostro, clementer gubernatum versetur; quantisque Turcarum armis & viribus, quotidiana veluti tabe consumtum, ad extremam perniciem ruat; adeo ut nisi tu Dei O. M. benignitate subsidioq; adjutus, primo quoq; tempore succurras, eo fœde amisso, quod cæteras Christianæ Reipublicæ provincias, ac vicinam imprimis Austriam, tuum & fratris tui, Regis nostri, patrimonium hactenus summa rerum suarum jactura & sanguine, quantum potuit, defendit: non solum regnis tuis & provinciis; sed quod horret animus referre, sacris omnibus, religioni, pietati, aris & focis eorum omnium qui Christiano nomine censentur, quorum tuendorum cura tibi ante omnes alios incumbit, dira clades, calamitatumq; omnium, quæ dici aut excogitari possunt, concursus parabitur. Neq; te latet quanto virium robore, atq; adeo barbaricæ vanitatis fastu, Austriam repetitis vicibus adorti vastaverint, quibus nisi invicto exercitu tuo occurrisses, actum de ea jam tum fuisset; cum adventum tuum expavescentes, nec congredi tecum ausi, infami itinere & fugæ haud absimili retrocesserunt.

Postea ante paucos hosce annos, quorum recentissima est memoria, eodem nimirum fere tempore, quo tu in Africam valida classe instructa trajecisti, ut Hispanos tuos eorundem hostium prædatoriis navibus vexari solitos eriperes, absentiæ tuæ, uti credi par est, occasione sublatis animis, Budam priscorum principum nostrorum Regiam, fama toto orbe celebratam, non vi & armis, sed astu & fraude deceptis & procul relegatis, qui eam tuebantur, singulari perfidia occupavere. Nec multo post a Gallis perpetuis hostibus tuis (sicuti ad nos certis auctoribus allatum fuit) solicitati, ruptis 1547. dolose induciis, quas cum eis habebamus, tres clarissimas urbes, tria patriæ nostræ munimenta, aliasque amplissimas ditiones, uno atrocis belli, veluti fulminis ictu, in potestatem redegerunt; tanta crudelis elatiq; ingenii superbia, ut contra omnium gentium jura, contra fas fidemque datam, cæsis & trucidatis, vel in diram servitutem abductis aliquot gentis nostræ principibus, trophæum de subacta Pannonia statuisse, & de Germania (quod Deus avertere velit) mox sub jugum mittenda, spem haud dubiam concepisse videantur. Regnum profecto adeo eorum tyrannide & sævitia deformatum reddiderunt, ut quod non ita multo ante florens, illustre, clarum & potens erat, rerumq; gestarum splendore & gloria, ad cœlum usque pertingere videbatur, nunc converso ordine, omnibus spoliatum ornamentis & divitiis, lacerum, conculcatum, in exitium adductum, omnium rerum, sed maxime consilii inops, usque adeo miserabili ruina concidit, ut omnis antiquæ virtutis imago obsoleta, & omnis in eo belli ardor extinctus sit: pristinaque ejus facies ab intuentibus, sine uberrimis lachrymis dignosci nequeat.

Hujus autem afflictissimi regni spes omnis in te uno sita est; tu, qui invicti animi fretus altitudine, nihil unquam timere, sed ad ardua quæq; tendere didicisti, nos in has diræ calamitatis miserias collapsos, Dei immortalis ope, tuaque insigni virtute & felicibus armis, recuperare, & a belluina barbarorum feritate vindicare potes. Hanc abs te barbaris inferendi belli conditionem Christiana imprimis Respub. postulat: deinde Ferdinandus, quem hic præsentem cernis, tuus frater, Rex noster, magnanimus princeps, orat, & exigit: nos vero miseri Pannones, tam male a fortuna mulctati, & fere in nihilum redacti humiles petimus, & sacris tuis genibus provoluti suppliciter flagitamus. Valeat apud te, Cæsar invicte, eximium tuendæ atq; amplificandæ veræ religionis studium, valeant Ferdinandi preces, & nostræ uberes, continuæque lachrymæ: valeant Christiani orbis vota & desideria, quibus te ærumnarum suarum acerrimum vindicem, & publicæ libertatis unicum assertorem, multis cum suspiriis exposcunt. Aderit votis armisque tuis promovendis Deus noster Christus O. M. ac Diva Virgo parens ejus, omnesque cœlites, justum sacri belli classicum concitanti, & memorandam per omne ævum victoriam concedent: qui nunquam non præsenti numine, ut aliis omnibus cœptis tuis, ita hoc, quod nunc rara felicitate confecisti, bello quam secundissime adfuerunt.

Cæsaris opem adversus Turcas implorat.

Ad ea Cæsar gravi sermone respondit, se Reip. Christianæ tranquillitate, nihil unquam prius potiusq; habuisse, neque aliud summis votis suis optasse, quam ut, pace & concordia inter Christianos principes stabilita, arma in communes hostes barbaros verterentur, cujus voti atq; instituti sui præclara exempla, rebus adversus Turcas in Græcia & Peloponneso atq; Illyrico, denique in Austria, postremo vero in terra Africa gestis ostendisse: Sed ut ipsis quoq; Pannoniis, atq; adeo totius Christiani orbis principibus, & populis palam est, semper lacessitum Gallorum injuriis, & ab incepto rerum gerendarum cursu retractum fuisse; illos superioribus sæculis cum suis etiam majoribus acerbissimas simultates exercuisse semper: & sibi demum ac amplitudini, & potentiæ suæ invidisse, & obtrectasse: quove magis sibi & Ferdinando fratri nocere possent, evocatum novissime ab ipsis in

Cæsaris responsum.

1548. Pannoniam, ambitiosa malignitate, Solimanum Turcarum principem, ad non dubiam Pannoniæ juxta ac Reipublicæ Christianæ perniciem. Daturum tamen se operam diligentem, Deo bene juvante, propediem ut sese ac jura sua a Gallis solerti ratione & cura tueri possit, efficereq; ut eosdem a maleficio & contumeliis inferendis abstinere cogat. Proinde ipsos, quorum clades & calamitates sibi graves molestæque imprimis accidant, optimam certissimamq; de se spem concipere debere, ut cum primum se hisce curis expediat, omnes vires & copias, omnemque industriam suam in defensionem ipsorum, & vindicandos ab injuriis barbarorum Ungaros conversurus sit: & una cum Ferdinando fratre, maturam ipsis laborantibus opem allaturus. Deinde data singulis fere dextra, felicem & faustum reditum precatus, blando comitique vultu omnes dimisit. Petrum vero Baqnitium, quod minime prætermittendum videtur, cui domi cum Francisco Revajo, de arcis Holicianæ possessione lis & controversia intercedebat, Ferdinando amanter commendavit: ita ut virum militarem, & qui ipsorum in conspectu egregiam in transeundo Albi, fugandisque hostibus operam impendisset, etiam Cæsaris ipsius ratione habita, sublevandum ac adjuvandum vellet. Quod postea Ferdinandus, fraternæ commendationis haud immemor, facta inter dissidentes concordia opportune adimplevit.

Baquitius a Cæsare fratri eximie commendatur.

Reverenti in Bohemiam Ferdinando, & jam ad Lithomericiam oppidum appropinquanti, nunciatur Pragenses in armis esse, & ipsum ingressu urbis prohibere constituisse. Quo nuntio nonnihil perturbatus, Baqnitium cum equitibus Ungaris adversus eos misit, adjuncto ei cum mille equitibus cataphractis Carolo Serotinio Moravo, quem Ungari a pusillæ staturæ modo, Carolum parvum vocabant, uti locorum & urbis regionumq; perito, eisque, nisi positis armis imperata faciant, extrema quæque denuntiavit. Quibus tamen quum Pragenses armati occurrissent, & majori ex parte obsoletis armis, ac trituratoriis flagellis, quæ clavis infixa ferreis erant, ridendum in modum uterentur, facile a nostris, qui militaribus armis, & sclopetis, manuariis ab ephippio pendentibus, thoraceque ferreo & galea muniti erant, rejecti, repulsique fuere. Multi in fuga cæsi, multi capti. Sed quum in urbem præcipiti fuga attoniti, & extremo pavore perfusi profugissent, portasque clausissent, nostri repertis in flumine, quod urbem interfluit, vadis, celeriter transeuntes, longe majori crudelitate in obvios quosque grassati, cædibus & rapinis omnia complevere: & ab eis, quos in pugna & in urbe ceperant, multum auri & pecuniæ extorserunt, atq; ita mulctatos postea dimiserunt.

Bohemi a Baquitii & Serotinii equitibus cæsi.

Interim Ferdinandus cum reliqua parte exercitus ad urbem venit, & reductis jam in fidem & obsequium civibus, in arcem recta conscendit: ibique ad sextum diem Julii convocatos Pragenses, læsæ majestatis crimine damnat, multos ex iis, qui seditionis auctores fuerant, extremo supplicio affici mandat: a multis magnam pecuniæ summam extorquet: citatos vero & ad nomina non respondentes in exilium pellit: Cerevisiæ vectigal, quod ad tres annos promiserant, perpetuum esse jubet: tormenta & bellicum omne instrumentum, tam publicum, quam privatum, in arcem ad se comportari imperat: portas urbis civibus adimit, & incustoditas diu noctuque patere decernit, se & posteris suis insciis prohibet, ne cum ullo principe aliave Republic. fœdus feriant: ictum cum Saxone & ejus sociis, rescindit & antiquat. Gasparem Flugum, seditiosorum antesignanum, perpetuo exilio mulctat, decreto ejus percussoribus non contemnendo præmio. Quæ postulata, quum ipsi majorum malorum metu omnia rata fore promisissent; res sedatæ ipsique in gratiam recepti. Aliæ etiam Civitates, & nobilitas pleraque, ad eundem modum, absque conditione sese dediderunt: atque iis peractis, Ungari equites Praga dimissi, domos quisque suas repetiverunt, stipendiis & spoliis undecunque referti. 1548.

Pragenses a Ferdinando male mulctati.

Post finem belli Saxonici Ferdinandus ordinibus Pannoniæ, qui erant e tot calamitatibus & cladibus reliqui, Tirnaviam Comitia indixit, ad mensem Novembrem; Et quoniam ad Comitia Germaniæ a Cæsare Augustam Vindelicorum indicta ad Calendas Septembris ei necessario erat veniendum, Nicolaum Comitem Salmensem & Thomam Nadasdium loco sui Tirnaviam misit: qui absentiam suam excusarent, & comitiis præessent. Quibus quidem Comitiis ad benignas Ferdinandi preces rusticis libertas migrandi ad alia loca, quam bello Cruciato, Uladislao regnante, amiserant, antiquata perduellionis lege, restituta est: quamquam essent plerique, qui minime abrogandam magna contentione censerent. Quæ res Ferdinando admodum grata fuit: & agrestes eum ut libertatis suæ assertorem, justissimis laudibus in cœlum extulerunt: & latæ legis beneficio hactenus utuntur.

Comitia Tirnaviæ indicta.

In quibus rusticis alio migrandi libertas concessa.

Deinde ad querelas varias, ut fit, deventum est, inter quas frequens Comitiorum ordo, graves & enormes Matthiæ Basonis rapinas, furta, viatorum & mercatorum, ac aliorum omnium promiscuas cædes & spolia, ac in Poloniam usque & Silesiam exercita latrocinia publice proposuit: ac ut eis avertendis, ac plectendo Basoni remedia adhiberentur, supplex flagitavit. Cisdanubiana quoque Nobilitas, ac Civitates, quas Montanas vocant, in quibus aurum & argentum effoditur, Melchiorem Balassium similium latrociniorum & rapinarum criminibus haud falso insimulatum accusabant. De quorum vitiis & insolentia, ut omnia ad cognoscendum clariora in aperto sint, altius repetendum videtur.

Basonis & Balassii rapinæ & scelera accusata.

Jacobus Tornalius, quamquam in numero equestris ordinis esset, tamen inter proceres censebatur: quod divitiis, opibus, ac gratia Joannis Regis, cujus partes sequebatur, multis præstaret. Is cum morbo oppressus ultimum vitæ terminum adesse cerneret, condito testamento, Matthiam Basonem, veterem suum clientem, quadrimi filii atque unici Joannis tutorem reliquit: eique Muranum arcem suam, in editissimo monte sitam, cum alia ditione sua, usque ad legitimos pupillianos, gubernandam commendavit: adeo ut brevi post, omnium rerum summa ad eum respiceret, ipseque omnibus pro libidine dominaretur. Et ut erat homo omnium pessimus, ac supra profundam ambitionem, alieni quoque appetentissimus, quum puer ad duodecimum ætatis annum pervenisset, quo eo amoto liberius id quod cogitaverat exequeretur; eum in aulam Joannis Tarnovii summæ claritatis & potentiæ inter Sarmatas reguli tradidit, eo prætextu, ut ibi educatus, ac disciplina militari imbutus, firmiori ætate, ad paterna bona reverteretur: re autem vera, ut illo in speciem discendi emoto, ipse rerum potiretur. Cum in hunc modum puerum ablegasset,

Baso a Tornalio filio suo tutor relictus rem pessime administrat.

ipse

Digitized by Google

1548. ipse neglecto boni viri, tutorisque officio, eos, qui puero fidi suis votis obstare videbantur, falsis objectis criminibus, capitali supplicio affecit: alios variis artibus circumventos oppressit. Sublatis eo modo æmulis, bona aliena per vim rapiendo, ac insidias viatoribus obsesso itinere nectendo, in vicinos grassari cœpit: deinde conductis Ruthenis & Polonis prædonibus, non in solis Pannoniæ silvis & montibus, sed etiam propinqua Polonia & Silesia, postremo etiam in Moldaviæ finibus latrocinia exercendo, magnas divitias cumulavit. Cum vicinis autem, & potissimum Francisco Bebeco, viro acri & injuriarum impatiente, apertas inimicitias palam exercuit, & ubi se occasio tulit, ejus bona rapere, ferroque & ignibus vastare cœpit, quod in Pannoniæ regno capitale, & legibus prohibitum est. Haud dissimili ratione Melchior quoque Balassius, pares insolentias & rapinas exercebat. Nam quum viduam Gabrielis Levæ duxisset, & Levam arcem, quæ pupillum illius Johannem, decimum ætatis annum agentem respiciebat, in potestatem redegisset, Chabragum, ejectis per vim Petri Palffii curatoribus occupavit, ac prædonibus præsidio impositis, vicina loca rapinis ac latrociniis infesta reddere non cessabat. Situiam montem extructo in ejus editissima parte castello, simili astu occupavit, & ex eo Civitates Montanas, veluti continua obsidione fatigatas, ad rerum omnium desperationem coëgit. Denique currum publicum, in quo multa argenti & auri infecti pondera Cremniciam e Semnicio ad cudendam monetam perferri solent, prædonum manu immissa, & cæsis equitibus, qui securitatis causa illum comitabantur, diripere voluit, parumque aberat, quin nefarium facinus perficeretur, nisi prædones arcam ferream, in qua aurum & argentum erat repositum, malleis & securibus pertundentes, concursu armatorum civium repulsi & rejecti, in densissimas silvas profugissent. Gregorium quoque Babindalium, qui pecuniam publicam in Barsiensi provincia colligebat, captivum factum Levam perduxit, & duo millia aureorum numorum, quæ in fiscum referri debebant, abstulit, & ab eo compedibus præter meritum vincto altera totidem millia petebat. Qua rerum indignitate permotus Ferdinandus, servandæ inter suos quietis & tranquillitatis studio, eosdem frequenter admonuit, ut ad meliora consilia animum applicarent. Sin vero nollent, se in eos jam non legibus quas enormibus factis sprevissent & conculcassent; sed vi atque armis animadversurum.

Latrocinia ejusdem.

Balassii crimina.

Verum tantum abfuit, ut modum flagitiis ponerent, ut is secretis consiliis ad Turcarum opem implorandam, misso ad Nogradi præfectum Mehemetbegum Johanne Rednecco, confugeret: ille vero Murani arcis munitissimæ mœnibus confisus, mandata regia, ac acerbas publicarum querelarum pœnas flocci pendere videretur. Itaque Ferdinandus justa ira exacerbatus, eos, ut qui contra leges, moresque majorum omnia temere turbulenter, per vim per furorem fecissent, publicis omnium suffragiis proscribendos curavit, & Nicolao Comiti Salmensi copiarum suarum duci in mandatis dedit, ut coactu exercitu, & supplicio de proscriptis rebellibus sumto, videret ne quid respub. detrimenti caperet. Is brevi milites e confiniis evocat, novos ad stipendia conscribit, & centuriat, ac variis ducibus regendos distribuit; ita tamen ut omnes Urieli Martinio parerent. Dat etiam in mandatis Vincentio Gregorocio, Lupo Pecio, Gregorio Abstemio cognomine Literato, & Matthiæ Martalino, ut singulas peditum centurias in castra adducant; Hispanicas etiam veteranorum cohortes tricenarias quatuor, Gaspare Castelluvio, ex insula Sardinia oriundo, ac Petro Zapata ducibus, qui ab aliquot annis in Pannonia militaverant, ad certum diem in castra convenire jubet. Germanis præerat Ulricus Eberstorffus, qui septem peditum signa ducebat. His accedebant equites Francisci Bebeci, & nobilitatis, quæ in provinciis Gemeriensi & Nogradiensi, de Legum præscripto, cum necessarium esset, arma capere, & in bellum proficisci debebat. Erat summa omnium, qui in Salmensis castris habebantur ad quinque millia bellatorum; qui tamen numerus paulo post duplo fere auctus est, concurrentibus ad arma omnibus, qui tam in superiori, quam Cisdanubiana Pannonia a Basone & Balassio, variis injuriarum & contumeliarum generibus affecti erant. Tormentorum & belli instrumentorum tantus etiam erat apparatus, qui abunde suffecturus esse censeretur. Curando commeatui Augustinus Sbardellatus Episcopus Vaciensis præficitur. 1548.

Uter que publicis suffragiis proscriptus.

Salmensis copias adversus eos ducit.

Interea dum copiæ conveniunt, mittitur legatus ad Mehemetem Jahioglium Budæ a Solymano constitutum ducem Johannes Deseffius, qui nomine Ferdinandi illum edoceat, se & copias suas contra induciarum pacta nihil prorsus moliri; Sed esse quosdam rebelles Basonem & Balassium, publicis votis & suffragiis proscriptos, & criminis læsæ majestatis damnatos, in quos, ut legibus immorigeros, vi & armis animadvertere constituisset; proinde illum recte facturum, si se ac suos milites, si forte exules opem implorarent, ab ea ferenda contineret. Mehemetes quum se neutri parti auxilio futurum, sed otiosum fore spectatorem pollicitus esset; Salmensis castra lento itinere promovet, ac Eberstorffium cum Germanis peditibus, adjuncto ei Bartholomæo Horvati novitio præmittit: & ut Situiam admotis tormentis obsideant, jubet. Qui quum eo venissent, ita copias partiri placuit, ut Eberstorphus cum Germanis ad attrahenda in excelsum montis cacumen tormenta relinqueretur: ipse cum Ungaris & suo peculiari equitatu, in montem conscenderet, ac ubinam collocanda tormenta, & quanam parte mœnia verberanda essent, propius dispiceret? Quo consilio approbato ab omnibus, Bartholomæus in conspectum arcis conscendit.

Situia a Comite Salmensi obsessa.

Præerat ei Lucas Macrius cum justa manu militum, quorum major pars ex Haidonibus prædæ assuetis constabat. Inter eos Urbanus, Baccus cognomine, centurio nostros conspicatus, contineri nequivit, quin ad dimicandum cum sua centuria egrediretur. Pugna atrox oritur; sed nostris tam numero quam virtute superioribus, Situiani funduntur, multi occumbunt, Urbanus vulneratur & capitur: ac una cum eo milites LVI. & signa duo cum signiferis in nostrorum potestatem veniunt. Vix tertia pars e prælio in arcem præcipiti fuga fertur. Nec mora, qui in præsidio erant sociorum clade perculsi, vel renitente Macrio, de deditione proloqui cœpere, cum quibus haud cunctanter transactum est, & qui superant, dedita arce incolumes dimittuntur, ea lege ne sub capitis pœna contra Ferdinandum arma ferre ausint. Hunc in modum Bartholomæus arce potitus, Eberstorffo eam esse in potestate nuntiat, & ne in provehendis tormentis se ac milites inani labore fatiget, admo-

Et statim dedita.

1549. admonet, simul Salmensem de iis, quæ egerat, certiorem reddit.

Eo prospero victoriæ initio, veluti bono lætoque omine exhilaratus Salmensis, castra versus Levam promoveri jubet; cumque Ebersdorffum ac Bartholomæum in castra recepisset, iter illuc suscipit. Horvatinovitium autem ad Chabragum ire jubet, non tam ejus oppugnandi causa, quam ut obsidendo, ac vigilando neminem ingredi, aut portis exire, aut commeatum aliquem obsessis inferri permitteret, donec ipse cum omnibus copiis subsequeretur. Adventu Salmensis per exploratores cognito Balassius, qui hactenus spe summa defendendæ Levæ hostium adventum expectaverat, quum Sitniam tam alto montis cacumini impositam, militeque & rebus necessariis tantopere munitam, hostibus tam repente cessisse miraretur, fractum animum despondit, & relictis in præsidio suis, in Transylvaniam profugit: quo antea conjugem & liberos præmiserat, Thoma Dacione Levæ præfecto constituto, quem adferendæ maturæ opis spe oneratum summis precibus oravit, ut interea arcem sibi conservaret, donec idoneis Turcarum, & amicorum e Transylvania auxiliis comparatis reverteretur.

Leva strenue oppugnatur a nostris.

Balassius in Transylvaniam profugit.

Interea Salmensis castra lentis passibus, sed longo ordine exporrecta adventare conspiciuntur, nec procul ab oppido collocantur. Erat dies altera Resurrectionis Christi, qua Salmensis nullam moram, aut quietem hostibus dandam arbitratus, aggeres de more extrui, & in iis corbes constitui, interque eos majoribus colubrinis collocatis, mœnia duobus e locis verberari jubet. Obsessi haud minori alacritate, quæ ad defensionem pertinebant, curare, vigilias in stationibus disponere, tormenta per muros & propugnacula idoneis in locis statuere. Sed quum mœnia vetustate corrupta, ob idque debilia essent, haud facile tormentorum ictus perferebant. Verum ab obsessis, ea, quæ interdiu hostes diruebant, nocturno indefessoque labore terra ac materia comportata restaurabantur. Jam vigesimus tertius dies oppugnationis præterierat, non sine Salmensis ac cæterorum ducum indignatione, qui locum, minime, uti rebantur munitum tamdiu vim tanti exercitus sustinere posse non crediderant. Interea Hispani milites tormenta ad montem arci imminentem, cujus in extrema parte rudi veterum artificio illa condita est, attraxerunt: & Salmensis ab Occidente, adversus portam aggeres & majora tormenta collocavit: ex quibus arx duplici & majori quam antea vi atque impetu, pilis ferreis dirui cœpta est: quorum mortiferis ictibus muros penetrantibus milites introrsus sauciari, aut plerumque interfici contingebat. Nec Hispani quicquam prætermittebant, quin e superiori monte sclopetos tanta peritia collimarent, ut obsessi muris & propugnaculis defendendis arcerentur, nec in iis consistendi aut sese tuendi facultatem haberent.

Nec multo post Salmensis quamquam mœnia adeo diruta esse cerneret, ut irrumpi posse haud desperaret; Christianorum tamen militum misertus, eorumque cædi & sanguini, quantum posset, parcere cupiens, eis, si arcem dederent, incolumitatem & liberam, quo vellent, abeundi potestatem per præconem offerri jussit: quam postea, si in pertinacia persisterent, nequaquam essent obtenturi. Sed illi inducias unius mensis, intra quem Balassio obsequia sua fidemque abeunti præstitam renuntiarent, postularunt. 1549.

Quam moram Salmensis iratus nequaquam concessit, quod eam fraudulenter peti existimaret, & irruptionem duobus e locis, quibus mœnia diruta hiatum fecerant, extemplo fieri jubet. Sublato clamore Ungari pedites, Germanis permisti, mœnia aggrediuntur: inclusi etiam simili vociferatione respondere non dubitantes, arma expediunt, & vehementi acerrimoque impetu sese atque arcem tuentur. Sed nostris acrius instantibus, ac novis subinde militibus succedentibus, Balassiani; multis susceptis vulneribus, multisque interfectis, vehementer laborare cœperunt: interfecto ibidem cum sociis Andrea Parvo, qui portarum custodiis præerat, Thomas Dacio arcis & militum præfectus, incondito clamore excitus, versus portam adcurrit: ut sociis laborantibus subveniret. Sed quum jam vexilla hostium per dirutos muros in arcem illata, ac majorem suorum partem cæsam aut dissipatam vidisset, per ruinas desiliens in lacum, qui juxta oppidum est, sese præcipitem dedit, & capite duntaxat extante, e mediis aquis sese dedidit. Ea in pugna spectante Salmensi Johannes Cavasius interficitur, Vitus Chrovatus, Blasius Turcus, & Demetrius Coroscosius glandibus trajecti cadunt. Thomas Nemessius suscepto gravi vulnere, ad lacum fuga delatus, ab insequentibus Hispanis similiter trucidatur. Altera quoque ex parte Hispani, quos in monte collocatis aggeribus consedisse diximus, dum obsessi cum hostibus ad portam confertim certarent, scalis appositis muros conscendunt; & in atrium majus, quod in arce habetur, pervadunt, Thomamque Turcum cum aliquot sociis illuc subsidio adcurrentem e fenestra atrii glande trajiciunt, ibidem Nicolaus Poharnocus, Andreas Quelecenius, Clemens Tessenius cum multis aliis occisi jugulantur: ita ut duobus in locis, duobusque præliis, victi & repulsi, rebus desperatis, pars in latebras, quæ inveniri poterant, pars ad lacum effusa fuga evadere conarentur. Sed agilitate Hispanorum militum undique circumventi atque interfecti miserabiliter periere. Ungari milites, quod multos ex eis sanguine & propinquitate attingerent, aut vetere amicitia & sodalitate conjunctos haberent, fugientes persequi noluerunt: quin & captos quosdam a ferocia Hispani & Germani militis, quantum in ea rerum perturbatione fieri potuit, secretioribus conturberniorum partibus, lodicibus ac stragulis superjectis abditos servarunt: inter quos Antonius Siculus, & Johannes Moræus & perpauci quidam fuere. Major tamen pars ab Hispanis interfecta est, eorumque res ab iisdem in prædam versæ: qui etiam triginta duo capita propugnatorum cervicibus ademta ad Salmensem detulerunt: eorum corpora inhumata feris canibusque lanianda relinquentes; quæ tamen Salmensis tumultuariis sepulchris a notis & amicis inferri, & humi mandari nequaquam vetuit. In hunc modum postridie Iduum Maji, Leva vi & armis in potestatem redacta, & Uriele Maitinio ibi cum firmo præsidio relicto, ad Chabragum, jam antea a Horvatinovitio, obsidione ut diximus, circumvallatum, exercitus ductus est.

Leva vi expugnata in nostram potestatem est redacta.

Illud in colle constructum satis quidem alto, editoque jacet: sed cui undique majora montium culmina supereminеant, ut tormentis ex omni parte concuti possit. Salmensis constructis e regione

Chabragum etiam arbitrio victoris deditum.

gione arcis idoneo loco aggeribus, & positis tormentis, antequam ea adversus propugnantes disploderentur, capita Levæ præsidiariis abscissa, supra corbes vimineos longioribus infixa perticis collocari jussit; ut a Chabragianis facile conspicerentur: ac Johannem Moræum unum ex captivis propius arcem adduci, obsessisque proclamare jubet, Levam captam, qui intus erant, paucissimis exceptis, omnes mactatos occubuisse: eorum capita in exemplum allata esse, eandem perniciem ipsos manere, si in pertinacia perstiterint. Sin resipiscant, arcemque tradant, incolumes futuros. Verum illi summo silentio dicta factaque ejus transmisere. Itaque ira simul & dolore exasperatus, tormenta in arcem dirigi, & muros quassari jubet, qui cum magna edita strage procidissent, obsessi fractis animis deditionis conditiones, quas paulo ante respuerat, amplecti, & pertinaciæ finem imponere decreverunt; ac voce sublata e mœnibus proloqui cœperunt. Salmensis nullas accipere conditiones, nihil eorum verbis commoveri, postremo a Horuatinovitio aliisque ducibus Ungaris placatus, eos absque ullis conditionibus arcem atque arma omnia & sarcinas tradi postulavit, ni tradant, se eis vel invitis, brevi expugnaturum: eosque omnes sine ulla spe veniæ laqueo puniturum minatus est. Sic illi ad extremas necessitatis difficultates redacti, & metu coacti, ad arbitrium victoris arcem dedidere, quos quamquam vinculis & compedibus constrictos aliquamdiu detinuisset, confecto tamen bello omnes dimisit.

Exinde per loca montana & salebrosa, saxisque impedita, & quod ad cæteras difficultates accessit, assiduis pluviis cadentibus, profundoque cæno, exercitus lento gradu Muranum versus processit: magnoque jumentorum & militum labore, tormenta currulia, ac carri & plaustra rerum necessariarum plena provehi trahique potuere: donec ad vallem Muraniam, sic ab arce denominatam, fatigatis fessisque omnibus, perveniretur. Matthias autem Baso mœnibus & naturali arcis munimine confisus, contemto omni ad præsens periculo, adventum hostium læto, ut præ se ferebat, nec abjecto animo expectare videbatur. Ex ea valle Franciscus Bebecus, qui jam antea a Ferdinando admonitus, castellis tumultuario opere circa arcem erectis, vias omnes usque ad sex milliarium intervallum, dejectis præaltis arboribus præcluserat, præmittitur, qui locum metandis castris idoneum deligat, curetque ne quidpiam commeatus, aut rerum necessariarum in arcem comportari possit. Is gerendæ rei avidus, tridui castra præcessit: omnesque ad arcem aditus denuo intercepit. Interea Salmensis cum exercitu, quem paulo ante novis copiis & tormentis ex arce Sarossia advectis auxerat, appropinquavit ac castra in loco, quem Bebecus haud procul rivo Alsio delegerat, posuit: ita ut per valles & collium juga, quive mallent, per montium latera tenderent.

Inde ad Muranum obsidendum castra promota.

Muranum in præalta rupe situm est: circa quam alia rupes, æque alta a meridie imminet: inter quas per saxeam viam ad arcem unicus patet aditus. Eam rupem munito in sublimi ejus vertice castello, fidis militum impositis Baso custodiebat, quæ quidem ab occasu Solis arcem altitudine superat, ibidemque est fons jugi aqua scaturiens. A meridie portam habet, qua itur in arcem satis amplam, & aliquot cohortium capacem ejus aream: nullis tamen per aliquot loca mœnibus sed rupium præcipiti & inaccessa crepidine munitam. A septemtrione contra arcem alia rupes extare cernitur, quæ plano satis vertice supra mœnia attollitur: hæc tametsi ascensu ægre admodum & vix tolerabili labore superari potest; quum tamen ascenderis, prospectum in arcis interiora proclivem habet, & telis missilibus eminus intortis, haud parum detrimenti arci inferri potest. Supra hanc magno & difficili jumentorum & ergatarum, agrestiumque & militum juxta labore, octo tormenta currulia, adnitente & curante Bebeco, provehuntur, & ea nocturno tempore aggeribus & cratibus cespite aliunde allato repletis muniuntur. Oppugnationis ac tormentorum curam Salmensis ex ea parte, quæ Orientem solem respicit, Bebeco attribuit, quem peculiari adversus Basonem odio, multis & gravibus contumeliis provocatum maxime flagrare non ignorabat. Ab occasu peditatum Ungaricum ducibus iis quos supra nominavi, constituit: Ipse cum Hispanis a Setemtrione locum sibi delegit, ex quo summis viribus arcem oppugnaret. Horvatinovitium autem castris simul & excubiis præficit, & interdiu noctuque castra circumire jubet, vigilias & stationes obire, vias observare, nec ullum hominem in arcem intromittere. Contra Baso dispositis in muro tormentis majoribus, versus adversam rupem, in qua nostri aggeres locaverant, crebris ictibus detonare non cessabat. Licet autem Salmensis conatus contemnere, nec ullum timoris signum ostendere videretur; tamen futuri infortunii quasi præscius, diversa consilia animo agitabat, quibus vitæ & saluti consulere posset. Itaque Martinum Basonem fratrem suum Germanum ad Salmensem sub fide publica exire in castra jubet, per quem multis in sui excusationem adductis, malefactorum omnium oblivionem, ac Ferdinandi gratiam petit: atque ut arx perpetuo jure sibi detur, postulat: postquam is, quem hæreditario jure respiciat, puer in Polonia periisse feratur: (qui tamen superstes erat, ac post confectum bellum ad suos rediit.) Tum ut sibi equitum & peditum stipendium, honestum, certumque decernatur. Sed Salmensis ea omnia, ut iniqua, neque digna quæ homini flagitiosissimo concederentur, extemplo rejecit, Martinumque severissimis verbis castigatum ad fratrem remisit. Dicitur etiam ante obsidionem, quam scelerum conscius sibi imminere haud ignorabat, sese in clientelam Isabellæ Reginæ & ejus filii tradere voluisse: missis ad eam, & Georgium Monachum, ac Petrovitium amplis muneribus. Qui quum Muranum ab eo sibi tradi postulassent, idque Baso detrectare videretur, convenire eos non potuisse.

Murani situs.

Baso Ferdinandi gratiam petit,

Sed precibus irritis,

Protracta per aliquot dies duplici oppugnatione, in concilio militari deliberatur, castellum, quod in rupe arci opposita constructum a Basone erat, omnibus viribus aggrediendum atque expugnandum esse, quod tormentorum vi magna ex parte dirutum esset. Itaque omnes uno eodemque impetu adorti, cæsis defensoribus, castello potiti, ex ea quoque rupe, arcis mœnia verberanda censuerunt: brevique interjecto tempore, satis magnum hiatum aperuerunt. Accidit autem res haud parva admiratione digna, qua Hispanorum virtus, & disciplinæ militaris expugnandarumque arcium scientia æstimari, meritisque laudibus celebrari possit. Nam septem pedites Hispani, antequam omnibus viribus impetus in arcem fieret, rupibus & saxis reptantes, ac modo internatis virgultis, modo acuminatis emi-

VII. Hispanorum virtus eximia.

emi-

1549. eminentium rupium summitatibus adnisi, in arcem summa animorum audacia ac corporum agilitate pervaserunt, quod forte cuncti Basonis milites præliantibus intenti alio mentes converterant. Eo ab iis, qui intus erant, animadverso concurritur: magnum cum paucis Hispanis prælium oritur; duo ex eis eodem in loco trucidantur, quinque alii admiranda virtute, ac felici pedum pernicitate sese e muro dejicientes; supra periculosam cum saxis & rupibus colluctationem, quamquam infinitis etiam sclopetorum glandibus peterentur, incolumes tamen præter omnium spem & expectationem in castra redierunt. Ab iis edocti nostri, qua facilior in arcem irrumpendi facultas esset, a Salmensi signum pugnæ poposcere, eoque absque cunctatione concesso tubæ ac tympana concrepuere, & universis viribus ad eam mœniorum partem, qua hiatus adapertus erat, acerrimo impetu concurritur, fit pugna atrox & cruenta. Martino Basoni crus glande trajicitur, isque a suis periculo exemtus in turrim arcis Orientalem infertur. Ex nostris Horvatinovitius, dum cæteros voce, manu exemploque ad pugnam cohortatur, grave vulnus in pectore accipit. Gaspar vero Castelluvius, Hispanorum militum præfectus, fraxinei conti cuspide e muro detrusus præcipitatur: & non nisi thoracis ferrei, quo tegabatur, beneficio servatur. Zapata frontem glande trajectus, magno commilitonum dolore occumbit; sic ut nostri quamquam summa virtute pugnarent, vulneratis tamen aut cæsis aliquot tribunis & præfectis, a defensoribus, non sine Salmensis ac Bebeci dolore, repellerentur. Sub hujus prælii eventu, & mora Gregorius Covacius cum viginti Basonianis militibus ad nostros transfugit: & petente pro eis Bebeco, Salmensis eis omnibus ignovit; quod omnia quæ scire volebant ab eis didicissent. Interea Basoniani, & præcipue Rutheni ac Valachi prædones, quorum fidei antea plurimum tribuere erat solitus, cum vulneratum Martinum, ac cæteros præstantiores prælio occubuisse cernerent, collatis inter se occultis sermonibus, de illo deserendo, arceque hostibus prodenda, consilia inierunt; eaque de re misso ad castra idoneo homine, Salmensem certiorem reddiderunt. Erant omnes ejusdem criminis proditionisque participes & conscii, sexdecim tantum exceptis, qui contra plures nihil plane tentare aut aggredi audebant; præterquam quod Martinum, ac alios conjurationis initæ certiores sub silentio reddiderant: Basoni diræ mortis metu eam revelare non ausi. Qui tamen a Martino & Demetrio fratribus germanis periculi admonitus, animum despondit, & ad fugæ capessendæ consilia versus est. Interea nostri ex aggeribus & castris arcem ex condicto invadunt, Rutheni & Valachi, qui intus erant, portas aperiunt: irrumpitur in domos; Hispani, monstrantibus conjuratis, scrinia ferrea, decussis repagulis, expilant, auro & argento Basoniano, rerumque multarum præda replentur; pauci defensorum metu perculsi, Franciscus nimirum Tarnocus, qui sæpe Basonem ad meliora consilia amplectenda erat cohortatus. Andreas Bejus, & Petrus Sorenius, in turrim, in qua Martinus ex vulnere decumbebat, cum uxore & liberis, ac Lupo ipsius Basonis filio, ac Demetrio fratre Germano sese recipiunt. Qui omnes ibidem a conjuratis capti, ad Salmensem in castra perducti sunt: a quo prædones muneribus & pecunia donati, dimissi sunt; qui vero militiæ nomen dantes auctorari voluerunt, eos in numerum stipendiariorum militum conscribi jussit. 1549.

Rutheni & Valachi arcem produnt.

Unum ad Salmensis felicitatem deesse videbatur, quod Basonem e manibus sibi elapsum haud mediocriter doleret. Sed ad accumulandam ejus lætitiam, fortuna ei favere imprimis visa est; & ea quoque in parte ad declarandam lubricitatis suæ simul & rerum humanarum inconstantiam ejus voto ac desiderio satisfecit. Is siquidem audita suorum defectione & proditione, antequam patefactis portis nostri irruissent, per obsoletam, sed occultam quandam portulam, quæ nemini erat cognita, extremo pavore perculsus, cum duobus sociis profugiens, inusitata quapiam semita, sese foras proripuit: & quum per montes & silvas latissime patentes diu oberrasset, ad opilionem quendam, eundemque prædonem, cujus opera in exercendis furtis & rapinis, exagitantisque & spoliandis viatoribus usus fuerat, eumque sibi fidissimum rebatur, divertit: ab eoque ingentibus promissis onerato, ut in Poloniæ fines deduceretur, precibus contendit. Verum ille non insolita agitatus perfidia, accitis in auxilium tribus suis fratribus, latrocinio æque assuetis, duos Basonis Comites & socios extemplo crudeliter interficit, ipsum vinciri jubet, ac vinctum in castra ad Salmensem perducit. Quo conspecto exhilaratus, præsente Bebeco, qui cum Basone capitales inimicitias, ut dixi exercuerat, & ut lege in captos perduelles ageretur, acriter urgente Basonem & cæteros captivos publice interfici jussit. Itaque ante prætorium tabernaculum, primum omnium de Francisco Tarnoco capitis supplicium sumtum est, Deinde Martinus adhuc saucius, & Demetrius fratres Basonis germani, eodem supplicii genere interiere: cum quatuordecim aliis. Erant qui de Matthia, veluti latronum duce, & regis perduelle proscripto, acerbius quam capitale supplicium sumendum contenderent, ut vel fractis rota ossibus, aut in quatuor frusta sectus pœnas daret. Sed Salmensis illum omnium postremum capite truncari satis habuit; filium ejus adhuc impuberem secum abduxit, ac inter ministros suos educatum, cum ad firmam ætatem pervenisset, restitutis bonis liberum dimisit.

Baso fuga elapsus.

Ab opilione captus.

Ad Salmensem perducitur, & capite minuitur.

Hunc in modum XV. die mensis Augusti, qui Divæ Virgini Matri in cælum assumtæ sacer est, confecto bello, perdomitisque rebellibus, Salmensis, quinto, postquam Vienna discesserat, mense, victor Agriam contendit. Eam hactenus Perenius occupatam detinuerat; Verum inter alias conditiones, quibus e carcere Novæ civitatis, in quo per quinquennium detentus erat, libertati redditus esset, ea quoque addebatur, ut Agria cederet, deque reditibus usurpatis, quadraginta millia aureorum numorum solveret. Sed quum superiori anno pecunia Viennam allata, & Perenius e custodia Neostadiensi eodem adductus esset, ut juxta pacta liber dimitteretur: priusquam libertate frui posset, diuturno morbo oppressus, atque extinctus fuit. Porro eam pecuniam Ferdinandus Gabrieli filio restituit, atque is insequenti anno Agriam bona fide se reddituram pollicitus, Salmensi Agriam adventanti, cum Thoma Varcocio, qui per septem annos eam cum summa laude gubernaverat, obviam honoris causa progressus est: & arce oppidoque excedens, ei & Andreæ Bathorio Ferdinandi legatis eam permisit: qui Franciscum Zajum, veteranum alæ equitum præfectum, donec alius in ejus locum mitteretur, ibi reliquerunt.

Perenius Viennæ fato concedit.

Agria a Perenii filio Salmensi & Bathorio tradita.

Zajus ei præficitur.

Ipsi

1549. Ipsi vero ad ædificandam in oppido Solnoco, inter Tibisci & Sagivæ fluminum confluentem, novæ arcis munitionem, quæ superiori Panno-niæ defendendæ munimento præsidioque foret, cum exercitu iter susceperunt.

Eodem jussu Ferdinandi celeriter convenere proceres,& nobilitas armata omnis cum equestri ordine & ingenti multitudine agrestium: nec multo post Italorum architectorum ingenio, atque arte, agricolarumque continuo labore, munitio instar magni oppidi valida atque expugnatu difficilis extructa est: & quæcunque ad eam tuendam necessaria visa sunt, abunde omnia comportata. Tormentorum currulium magnæ minorisque formæ, & Sulphurei pulveris, ac ferrearum pilarum ingens numerus illatus. Munitionem autem,quam duo confluentes, quos nominavi, fluvii cingebant, eodem in loco erigi placuit, quo ante multa sæcula septemviri Ungarorum progenitores e Scythia ac Septentrione in Pannoniam migrantes eam latissima in planicie condiderant. Ei loco Franciscum Zajum Agria eductum præfecerunt, quod Agriensem Episcopatum Ferdinandus Nicolao Olaho Cancellario suo dedisset: isque eum Stephano Doboni,alterique Stephano Nesquejo tuendum administrandumque tradidisset. Sed quum non multo post Zajus ad præfecturam Danubianæ classis Comaronium jussu regio translatus esset, Solnoco commendante Salmensi, præfuit Bartholomæus Horvatinovitius, vir fortissimus,atque ad illud munus omnium judicio accommodatissimus.

Solonoci egregia munitio extructa.

Horvatinovitio ejus præfectura commissa.

Dum hæc geruntur, Paulus Archiepiscopus Strigoniensis e vivis excedit, ac Tirnaviam delatus, quo collegium sacerdotum, post amissum Strigonium transtulerat,simplici & tumultuario sepulchro conditur, fuit utraque in fortuna variis modis exercitus, liberali ingenio & semper jucundo. Ei Ferdinandus tanta honoris & benevolentiæ signa deferre erat solitus, ut eidem secum mensæ, adhibere,convivioque excipere non dedignaretur, eumque aliquando somno gravatum in suo cubili quiescere haud gravatim permitteret. Eodem anno Sigismundus Rex Poloniæ Annæ Ferdinandi conjugis avunculus, cum vixisset annos 81. ac regum pater dictus esset, regnumque Poloniæ 40. amplius annis pace & bello fortiter feliciterque administrasset, relicto ejusdem nominis filio successore, Ferdinandi genero, ad superos migravit, quum anno non plane exacto Franciscus Gallorum Regem, quamquam ætate juniorem, pari fato abreptum præcessisse intellexisset. In quo quidem rege vetere cognomento Christianissimo singularis fortitudo, & militaris disciplinæ scientia, simul cum admirabili omnium virtutum concursu, insignesque corporis & animi dotes elucebant; nisi plus justo civilia arma adversus Carolum Cæsarem advocatis terra marique in auxilium Turcis exercuisset, quibus resp. Christiana insigne detrimentum accepit. Sub id quoque tempus, querelæ graves & arduæ ablegato Ferdinandi Johanne Mariæ Malvetio ad Solymanum delatæ fuere, de insolentiis, rapinis, & depopulationibus Turcarum quas violandis induciis exercuissent, contra Solym. haud leviores adversus nostros regerere,& ut punirentur grassatores, utraque pars postulare: dicto igitur die delegati utrinque arbitri ad oppidum Giengessum convenere; ex nostris Andreas Tarnocius, Stephanus Nesquejus, & Antonius Nagvathius: ex parte Turcarum Dervisius cognomento Celebinus, prædives publicanus,ac Mehemetea Cadius, Budæ Juri dicundo propositus, ac Alys scriba, quem ab officio Divaniosigim vocabant. Cum pro tribunali consedissent, primi Turcæ multis verbis suas querimonias posuere; quæ potius jurgia, mistæque mendaciis calumniæ, quam accusationes, erant: ita ut ubi inter nostros (venerant enim utrinque validæ militum manus) aut militarem equum, aut paulo splendidiorem vestem, aut cristas aut arma conspexissent, ea ab ipsis per Ungaros milites, itinera latrociniis infestantes, rapta esse dicerent, dejerarentque. Et quum testes produci postularentur; aderant ad fallendum jurandumque promtissimi quique Turcarum. Ipsi enim magnæ pietatis loco ducunt falsum dicere testimonium adversus hominem Christianum, ita ut etiam non rogati sæpe sponte adcurrant. Quibus quum Nesquejus testes vacillare, nec se quemquam Turcarum idoneum ad testificandum, aut probum existimare dixisset: extemplo non solum turba astantium & falso conquerentium; sed arbitri ipsi magna iracundia e tabernaculo prosilierunt, questi illius verbis non solum nomen totius gentis, sed Solymani ipsius majestatem illoto ore læsam profanatamque esse. Re in hunc modum ad tumultum & seditionem spectante,aliud incommodum pene par aut majus, quo eorum animi magis stimularentur,nec opinato accidit. Georgius Turius Jusuphum quendam turmæ equitum in Dregelo ductorem, convivio exceptum, hasta versicolore donavit, qui cum vino ad nimiam temulentiam repletus, equo conscenso eam vibrasset, seipsum supra femur per ventrem posteriore cuspide, quamquam obtusiore transfodit, ut ruptis intestinis paulo post exanimaretur. Ea arrepta occasione Turcæ majori ira, truculentiaque exasperati, quamquam Jusuffi milites, nihil dolo malo, nihil de industria actum dicerent, clamarentque, conscensis equis furibundi arma cepere, nec multum abfuit, quin Turcis Turium ad supplicium tradi postulantibus, his vero ut insontem tueri volentibus,infesti concurrerent. Dervisius tamen unus arbitrorum cæteris placidior, modo precibus, aliquando ira, cursitando inter suos & clamando, avertere a tanto flagitio milites contendebat. Quo tandem auctore, publicæ fidei vinculum prævaluit, & defervescente ira dilatum dissidium: sic ut tam de injuria, quam cæde in posterum diem cognosceretur. Interim propinqua nox nostros trepidantes admonuit, ut quum non parvo essent in periculo, providendum sibi consulendumque decernerent: igitur tecti tenebris, miro silentio, relictis tentoriis impedimentisque Agriam profugerunt: ita ut Tarnocium & collegas præeuntes, equitum alæ & cohortes instructis ordinibus, duce Francisco J[illegible]ositio, subsequerentur: simulque appareret, cum insolentissimis barbarorum Marte potius judice, & strictis ensibus, quam civili juris & æqui formula esse altercandum. 1549.

Archiepiscopi Strigoniensis obitus.

Sigismundus Poloniæ Rex annos natus 81. obit.

Et Franciscus Rex Gallorum.

Malvetii legati querelæ de rapinis Turcarum.

Delegati utrinque arbitri, qui controversias componerent.

Turcarum tumultus.

Nostri se subducunt.

Nec multo post Maximilianus Ferdinandi filius, viginti duos annos natus, florens ætate formaque a Bohemis in regem electus est; singulari patris & omnium mortalium lætitia, quum esset blando comique ingenio, omnibus juxta gratissimus. Qui non diu post Augusta Vindelicorum, ubi cum patre & Cæsare comitiis Germaniæ interfuerat; in Italiam profectus, deinde in Hispaniam prospera navigatione ad Cæsarem patruum pervenit: ut illi frequentius in Germaniam redeunti; procurandis rebus Hispanicis, auxilio ad-

Maximilianus in Regem Bohemiæ electus.

1549. adjumentoque foret. Domi autem Ferdinandum res Transylvanicæ perturbatæ, ac Georgii Monachi, cui fortuna pro virtute fuit, cum Isabella regina, mutuæ gravesque simultates, Georgiique ad Ferdinandum confugientis, & frequenter scriptitantis occultiora consilia, & nuntii diu multumque exercuerunt. Cum enim Petrovitius Monacho in tutela regii pueri socius & collega, ad Isabellæ partes, pro eo ac debebat, magis inclinaret, ipseque ne unus ab illis duobus circumveniretur, correpto ambitione metuque animo, nova consilia agitaret; Ferdinandum, ut aliquem ex suis, cui maxime fideret, primo quoque tempore ad se mitteret, oravit. Ad quem, Varadini rebus suis intentum, Albertus Peregus, Cameræ præfectus missus fuit. Verum novis consiliis eo quidem tempore initia, & quædam veluti fundamenta jacta sunt, quæ demum glifcente inter partes discordia, cum detrimento & jactura reginæ & pupilli, reique publ. terminata fuere. Albertus ex ea legatione reversus, Ferdinando, quæ attulerat, exposuit: Georgium reddendis regno Pannoniæ Transylvanis & Cassovia, ac diademate regio, a quo erant avulsa non esse alienum si pupillo & reginæ, de alio principatu, deque patrimonio restituendo caveretur: ac deinde Posonium rediens, gravi morbo correptus, quum eum sustinere nequaquam posset, rem cœptam aliis subinde atque aliis finiendam morte præventus reliquit.

In Hispaniam se confert.

Georgii Monachi clandestina consilia cum Perego Ferdinandi legato.

Cæterum eandem ob causam Salmensis ex castris & obsidione Murani, Paulum Isthuanfium regium consiliarium, industrium experientemque virum, jussu Ferdinandi ad Georgium misit, ut locum deligeret, ad quem ad tractanda tanti momenti negotia convenirentur. Ferdinando quidem & sibi videri, ut ipse Cassoviam, quæ in ejus erat ditione, Salmensis vero cum Andrea Bathorio ad Eperiessum proficiscerentur: ne quam suspicionem Turcæ ex eo congressu concipere possent. Sed quum Monachus se multis, de causis, trajecto Tibisco, Cassoviam non posse venire respondisset, tandem amborum consensu oppidum Bathorum est delectum. Quo quum prior Salmensis advenisset, ille biduo post mille equitibus selectissimis totidemque peditibus comitatus adfuit: exceptique sunt a Bathorio regium in morem plane lautissime. Ibi Salmensis & Bathorius de conditionibus tradendæ provinciæ & Coronæ regiæ, quam in Solymani potestatem redacta, & ab eo Johanni regi redditam diximus cum Georgio colloquuti, uti erant ambo prudentia & eloquentia singulari, proposuere multis & præcipuis causis adductum Ferdinandum cupivisse, ut pacato regno Pannoniæ, Transylvaniam impotenter ademtam recuperare, & membrum reliquo corpori adjicere potuisset. Qua in cogitatione quum dies & noctes versaretur, opportune se ab ipso commonefactum, misisse ad eum Albertum Peregum, a quo etiam Georgium ab ejusmodi consiliis haud abhorrere cognovisset: Turcicæ societatis & fidei summam inconstantiam & perfidiam animo reputantem: cujus ante paucos annos, quum regina juxta ac pupillus ab illorum tyranno Buda in Transylvaniam pulsi ac relegati solum vertissent, periculum fuisset. Verendum etiamnum haud mediocriter esse, ne repertis iræ atque odii causis, quæ apud crudelem & juris omnis contemtorem barbarum in proclivi haberentur, etiam Transylvania, ac quam modo beneficiario nomine possident, ditione exclusi, de vita etiam & salute periclitentur. Satius longe consultiusque fore, si procul ab illius vicinia agitando, ab injuriis & contumeliis ejus securi vitam quietam transigant, Ferdinandum pro eo quo erga remp. Christianam afficiatur studio ac pietate, daturum eis in Silesia, pacata & ab hostibus barbaris longe dissita provincia tutum manendi locum; Oppoliensem nimirum principatum cum idoneis reditibus: hæreditatem etiam, quam pater reliquerat, amplissimam prorsus & plane principalem redituram, & pupillum in filium adoptaturum. Et si eum firmata ætas virum fecerit, filiam Johannam, quum ad nubiles annos ætatem produxerit, ei desponsaturum. Pro navata vero opera, ipsi Archiepiscopatum Strigoniensem de manu traditurum, & apud summum Pontificem partes suas impositurum, ut in numerum Cardinalium paucos post dies recipiatur. Atque de his omnibus non tantum diplomata edi cupere, verum etiam pacta utrinque juramento confirmari.

Salmensis & Bathorii tractatio cum Monacho.

Promissa Monacho oblata.

Ad quæ Georgius brevi sermone respondit, se iisdem rationibus servandæ ab hostibus barbaris in præsens Pannoniæ adductum, ad ea, quorum Salmensis & Bathorius commeminissent, Ferdinando scribenda nunciandaque animum applicuisse: eadem mente negotia agitasse, reginam & pupillum ut imbelles & viribus modicos, injuriæ barbarorum expositos esse, quos ab obitu Johannis variis fraudibus quæsivisse occasiones rerum turbandarum, & occupandæ provinciæ, experimento comperiisset: nisi ipse cura & labore, studioque suo indefesso, impendentis ruinæ cladem avertisset. Se daturum etiamnum omnem operam, ut regina restitutis corona & provincia, pactis stare haud abnuat. Sed exercitu & armis opus fore, quibus & illa, si nollet, adigi, & Transylvania ac Pannonia in unum redactæ conservari queant: postquam cuivis palam esse possit, Turcarum principem, pro illis haud dubium bellum moturum. Sibi satis spei præsidiique in gratia & liberalitate Cæsaris & Ferdinandi situm esse, a quibus ut pacta hæc solennibus tabellis, ac jurejurando confirmentur, sibi æquum videri. Porro post alios collatos sermones decrevere hæc ad Cæsarem & Ferdinandum in hunc modum referri oportere, ac certum diem, quem brevi a Ferdinando intellecturus sit, arma, paratos exercitus, idoneum ducem, ac quæ futura sint necessaria cuncta in promtu adfutura. His peractis Monachus Varadinum, ac Salmensis Agriam revertere, & ea de quibus convenerant ad Ferdinandum celerrimis nuntiis perferenda curavere. Sed dum Salmensis Agriæ & Solnoco muniendis incumbit, ac earum quas tractabat rerum expediendarum finem expectat, priusquam Cæsaris & Ferdinandi mentem accepisset, maligna febri Agriæ tentatus, non multo post, aliis atque aliis supervenientibus morbis, importuno tempore, non sine summo Ferdinandi dolore vita functus est: ejusque funus a filiis, quos tres reliquit, Viennam deductum, paternoque sepulchro illatum fuit. Eo mortuo Ferdinandus Jauriensem præfecturam Honorio Cunspergero confert, ac Hieronymum Carlovitium ei legatum esse jubet. Ladislaus Giulaffius, Johannes Paxius, Vincentius Gregorocius, Johannes Colosius, & alii clarioris nominis viri, centenis equitibus ducendis conducuntur: omnibusque stipendium ab Austriæ provincia solvendum decernitur: quod is locus amissa Buda, & Strigonio Viennæ defendendæ perquam accommodatus videretur.

Georgii responsio.

Nicolaus Comes Salmensis obit.

Jauriens. præfecturam Kunspergero Ferdinandus confert.

In-

1550. *Veligianes Albæ præfectus nostra depopulatur.* Interea Veligianes Persa, Albæ præfectus ex omnibus præsidiis, magna Turcarum mann collecta, omnem inter Jaurinum & Papam regionem late populari & vastare cœpit: in ea excursione IV. Turcarum millia fuisse dicebantur. Præerat Papæ Paulus Ratcajus, Besprimio Emericus Telequessius, viri excellenti virtute ac militari scientia præstantissimi. Qui quum cognito hostium itinere, eos quos modo nominavi Jaurino evocassent, ac e Tata Gregorius Petrinianus advenisset, ad initia silvæ Bacaniæ, haud procul Besprimio obviam hostibus procedendum decrevere, eisque a populando revertentibus, ac locum, cui Ponti Tabulato nomen est, occurrerunt. Veligianes visis nostris statim substitit, & signa ac frontem in eos obvertit, neque certamen detrectavit. Cum contrariæ acies promoverentur, jamjamque manus essent conferendæ, Ratcajus & Telequessius, qui inter Paxium & Petrinianum magnas, hostilesque simultates intercedere sciebant, alta voce ambobus compellatis, Christiani nominis milites mutuis odiis carere, eorumque inimicitias mortales esse debere præfati, postremo dixere; eligerent utrum vellent, aut ab exercitu recederent, aut in mutuam gratiam redirent. *Cæditur a nostris & fugatur.* Nec ii reluctandum salutaria monentibus arbitrati, spectante exercitu dextras junxere; ac deinde cum hostibus una omnes congressi, eos in effusam fugam vertere: captivi extemplo liberantur, ex Turcis plurimi cadunt: Veligianes saucius elabitur: major pars hostium relictis equis per montium & silvarum latebras, notosque calles ægre diffugit: capti hostium ad DC. sed equi multo plures. Signa militaria XIII. ad Ferdinandum missa.

Causæ, quæ Monachum ad fœdus hoc cum Ferdinando ineundum perpulerunt. Cæterum quænam causæ Monachum ad tractandum, ineundumque hoc fœdus, & Reginam Transylvania cedere coegerint, quod arduas prorsus & difficiles eas esse oportuerit, edi palam atque exponi necesse oportunumque videtur. Petrus Petrovitius tutor Reginæ & pupilli, Monacho pari potestate Joannis testamento collega datus, vir quidem simplex & ambitione procul; sed tenacitate singulari, quum videret Reginam & pupillum inania nomina esse, Georgium imperio potiri, rerumque omnium summam ad illum respicere: opes censusque Regni non in publicum redigi, nec pupillo ad futuros usus cumulari: sed omnia a Monacho pro libidine administrari, urbes & copias militares ab ejus nutu pendere; qui *Petrovitii & Georgii dissidia & contentiones.* cœptis ejus obstarent, variis circumventos artibus opprimi; consilio cum Regina, atque iis, quos pupillo imprimis fidos esse putabat, communicato, auctor Georgio fuit suasorque, ut delectis ad custodiam ærarii probatæ fidei & industriæ viris, pecuniam, quæ ex fodinis auri, salis, argenti, ac vectigalibus & liberarum civitatum censibus proveniret, ad pupilli adultam ætatem congerendam atque reponendam pateretur. Verum Georgius, ut erat regnandi cupidus, & ambitionis indomitæ, ea perquam acerbe tulit, respondítque se res pupilli & Reginæ in eum usque diem summa fide, solertia, & integritate administrasse, probeque sui officii, quod sibi moriens Joannes commendasset, meminisse, ut nullius criminis conscientia oneri sibi futura videatur, aut pertimescenda sit; deinceps quoque eodem fidei tenore partes suas obiturum, neque unquam passurum, ut ab eo quem nulla in re offendisset, loco motus in ordinem redigatur: Reginæ & pupillo nihil hactenus defuisse: veri Principis nomen apud ipsos fuisse semper, & nunc esse; sibi nihil præter labores & rerum difficillimarum curas & sollicitudines relictum; proinde si princeps puer, Dei ope & amborum cura diligentiaque educatus adolescat, visuros omnes & ipsum imprimis quamquam nunc plurimis ad stipendia militum, ac ejus & Reginæ necessitates sumtibus opus sit: se tamen eos non ulla sua ambitione aut proprii lucri studio, sed officii necessitate adductum erogasse: & tamen refertum, nec inane ærarium eis relicturum. 1550.

Regina hisce exacerbata in Poloniam secedere statuit. Quæ postquam ad Reginam delata essent, cui omnium optime constabat sibi verba tantum dari, & præter regii nominis titulum nullam superesse potestatem, ferunt eam exacerbato vehementer animo tantopere fuisse commotam, ut adhibitis in consilium & adnitentibus Antonio Lossoncio, Francisco Patacio, & Ambrosio Parvo, quorum consiliis eo tempore utebatur, Alba relicta, Lippam ad habitandum protinus migrare, aut in Poloniam ad matrem Bonam, abducto secum filio, proficisci constituisset. *Retinetur a tutoribus.* Ea in cogitatione versantem Reginæ animum, ambo tutores, cætera discordes, sed in eo uno animis, & sensibus conjuncti, mixta minis prece, & vim forte, nisi paruisset, adhibituri, domi retinuere. Bona quoque Regina, dissidiis cognitis, missis ad filiam & tutores nuntiis, dissidium in præsens pacavit. Sed illud brevi post, majoribus quam antea odiis & viribus recruduit. *Excluditur Cibinio a Monacho.* Nam Georgius Reginam cum Petrovitio Cibinium ire volentem, urbe excludendam curavit, ne ea munitissima & opulentissima urbe occupata, sibi detrimenti aliquid inferrent. *Proceres illi obsistunt.* Cum autem provinciæ Nobilitas indignum esse putaret, Reginam ab ingrato & impotente tutore usque adeo circumscriptam teneri, ut sua etiam urbe ignominiose arceretur, vindicandam enormis facti contumeliam armis & bello decrevere. Nec Georgio defuit animus, quin extemplo arma pararet, exercitum conscriberet, Siculosque & Saxones, quos largitione & muneribus sibi conciliaverat, in auxilium convocaret; postremo nova consilia cum Ferdinando iniret, ut eo in subsidium accito, opem & præsidia sibi versus inimicos atque æmulos compararet; ideoque colloquium cum Salmense & Bathorio, tametsi ipse alias ejus causas obtenderet, necessarium esse judicabat.

Comitia Claudiopoli a Regina indicta. Interea comitia indicuntur Claudiopolin, in quibus Regina virgines quasdam natione Polonicas nuptui tradidit, celebratis magna hilaritate & pompa nuptiis: & censum populis imperavit centum numorum, obulo minus, quod apud illos excedere religioni habetur; quem censum exegere veterem in morem. *Querelæ Reginæ de Monacho.* In iis comitiis Regina multum de Georgii cum Ferdinando Rege consiliis, conatibusque questa est, & tam ipsa quam Petrovitius ea Solimano per literas & nuntios detexere. *Solimani contumeliosæ in Georgium literæ.* Nec multo post Mahumetum ex iis quos Chausios vocant, quosve Græcorum Imperatorum more, Turci quoque Principes obeundis legationibus adhibere solent, in Transylvaniam mittit, cum litteris ad singulos Proceres ac Siculos & Saxones, minacibus, contumeliosis, irarumque plenis; quibus se, quum Budam, non adimendæ a pupillo causæ, sed usque ad ejus firmiorem ætatem conservandæ ac deinde restituendæ, suam in tutelam accepisset, Transylvaniam Te-

1550. Temesuarium, ac inferiores Ungariæ partes ei concessisse, eosdem, quos pater moriens educatores, curatoresque reliquisset, adhibuisse, & a quorumvis injuriis defendisse memorabat. Nunc certis indiciis perlatum ad se, Georgium Monachum, quem probris, convitiisque acerrimis proscissum, desertoris ac proditoris nomine appellabat, cum Ferdinando, hoste suo, occultis consiliis initis, a pupillo contra fas fidemque, & quam profiteretur, religionem, nefarie & impudenter defecisse, puerumque innocentem proditum, regno a se illi concesso ejicere constituisse. Itaque eis omnibus publice privatimque mandare, ne Georgio amplius quicquam credendum, aut obtemperandum putent, sed potius adversus eum statim arma capiant, eumque quavis occasione e medio tollendum curent; aut captum & catenis oneratum ad se mittant: reginæque dictis parere nequaquam detrectent: cui & filio ejus ipse paterno amore fovendis ac tuendis etiam deinceps propensissimus esset futurus. Literarum summam & superba Solimani jussa verbis uberius & majori ambitione Mahmutus exposuit.

Regina Solimani præsidio freta Bellum Georgio infert. Regina virilis animi mulier, Solimani favore præsidioque freta, dimisso cum muneribus Chausio, arma parare non dubitat: Antonius Losontius & Franciscus Patocius clientes suos & subditos armant, & centuriant, equites conscribunt, ac cum Petrovitio, qui ex Thracibus equitum alas & cohortes evocaverat, Albam castra promovent, & Alvincium oppidum, quod exiguo Georgii præsidio tenebatur, primo impetu capiunt. Unde Petrovitius partem copiarum ad Chanadium occupandum sub ductu Nicolai Cerepovitii Thracum præfecti mittit: ipse Albam ad castra revertitur.

E contra Georgius, exercitu temere conflato, Sebessum, & Megiessum occupat. Aberat Varadini Georgius quum novos hos motus, novum bellum adversum se concitatum cognovit. Nec mora coactis repente copiis, quas continuis stipendiis alebat, in Transylvaniam magnis itineribus proficiscitur, ac Saxonicas Civitates Sebessum & Megiessum occupat, & in earum alteram comitia indicit: ad quæ Siculi, quos largitione & muneribus sibi devinctos reddiderat, & quarundam urbium Saxones conveniunt. Ex iis comitiis tumultuarie collectis, legatos ad Sulimanum mittit cum maximis muneribus, qui se nomine publico fictis pro tempore rationibus excusatum reddant, & crimina, quibus insimulatus esset, diluant. Ipse ad oppidum Siculorum Vasarhelum, cum castris progreditur, ubi Andream & Valentinum Mardonssios, reginæ asseclas, suosque adversarios forte repertos, clam interfici jubet, ut se ignaro trucidatos dicere posset: Thomæ Varcocio suo Varadini præfecto (is enim post redditam Agriam, relicto Gabriele Perenio, ad illum se contulerat) ut Chanadium obsidione liberet, mandat: qui summa adhibita celeritate progressus, in campis Chanadio late subjectis Cerepovitium & Thraces, qui ad octo millia erant, fundit & fugat, & Gasparem Perusitium Scardonæ natum, Georgii affinem, liberat; solutaque obsidione & Petrovitii ditione usque ad Temesuarii mœnia, igne ferroquæ vastata, ad Georgium revertitur. In ea pugna cum Thracibus pugnata, Antonius Siculus & Lupus Pernesius, in genua vulnerati postea perpetuo claudicarunt.

Legatos ad Solimanum ablegat.

Channadium, ductu Varcocii obsidione liberat. Thraces fundit. Petrovitii ditionem vastat.

Rebus in hunc modum ad arma & civile bellum iterum deductis, Joannes Salancius a regina Budam mittitur ad Cassonum, veterem olim in classe Danubiana trierarchum, sed nunc Budæ res curantem, donec in locum decedentis Mehemetis Jahioglis, alius Byzantio mitteretur. In Valachias quoque ambas nuntii mittuntur, petitum auxilia. Nec Cassonus, sicuti a Solimano erat jussus, cum exercitu venire distulit, ac ipse in Lippæ suburbanis subsistens, Fervagam cum ducentis equitibus Devam præmisit, percunctatum a regina, quidnam fieri, & quemnam plecti jubeat. Verum Ioannes Turcus, qui accepto a regina commeatu, ne cum Turcis, qui patrem fraude doloque interceptum, in custodia mori coegerant, iisdem in castris militaret, Fervagam nocturno prælio victum, cum majori suorum parte cecidit, interfecitque. Cujus casu Cassonus commotus, & fraudem ac insidias suspectans, e Transylvania pedem retulit, ac eo unde venerat reversus est. Valachi etiam quater mille & quingenti, qui a regina vocati, in Transylvaniam hostiliter irruperant, ad Alpes Haciacas, quæ portæ rubeæ dicuntur, & haud procul Brassone urbe, oppida Prasmanum & Hermanum populati, obvia quæque igne & ferro vastaverant, a Joanne Quendessio & Ladislao Udenssio Georgii ducibus cæsi, ac trans alpeis exacti fuere. 1550. *Turcicæ & Valachiæ auxiliares copiæ a Georgii ducibus profligatæ.*

Pulsis hostibus, & Reginæ auxiliaribus copiis, comitia iterum promulgantur, quibus nuntii publice nomine ad Reginam mittuntur, hortatum Reginam, ut arma seponat, & pace cum Georgio facta, filium ipsi & Petrovitio, ad Rempublicam capessendam educandum exhibeat, ut a teneris annis ei administrandæ assuefactus, vergente ætate promtior evadat: Se sacramenta denuo in ejus verba præstituros. Sed Regina teneram filii ætatem, & vix decem annos supergressam causata, se de eo alienæ educationi committendo excusavit: pacem, si Georgius sincere offerat, non renuere respondit. Annitentibus postremo nuntiis, ac Georgio nihil subesse doli jurante, mutuam in concordiam reducti. Ferunt Georgium abjecto animo, supplici, & ad humilitatem composito flentem & ad uberes lachrymas promtum in genua procidisse, & præteritorum venia implorata, futuris fidem & obsequium pollicitum. *Georgius cum Regina in gratiam redit.*

Verum ea concordia, infirmis nixa fundamentis, non multo post, pari utrinque inconstantia temeritateque corruit: Georgius siquidem cœptis cum Ferdinando fœderibus innixus, ea rursus repetenda censuit & cum illius legatis in oppido Diosego convenit: quo animadverso Regina, promulgatis ad Eniedum oppidum conventibus, publicam contra Georgium causam, plenam querimoniarum & criminum, ac proditionis instituit; illum immensorum Joannis beneficiorum immemorem, tam pupillum innoxium, quam provinciam Ferdinando & Germanis, vendidisse: itaque se suam ac pupilli salutem ipsis vehementer commendare: donec a Solimano auxilia opportune matureque adveniant. Plures ex Transylvanis, Georgii fraudibus cognitis, relicto eo, ad Reginam descivere: Antonius Quendius, Melchior Balassius, Paulus Bancus aliique. Itaque Georgio omnis administratio interdicitur, & quum Varadini esset, ne illinc pedem efferat, neve in Transilvaniam amplius redeat, cum minis & extremi periculi denuntiatione jubetur. Sed Georgius non se, sed Reginam violata concordia, turbandis rebus occasionem primam dedisse dictitans, nequaquam vocatus, ultro, Regina ac plerisque aliis invitis, ad comitia Eniedum profectus, Siculis & liberarum civitatum legatis in partes traductis,

Quæ paulo post dissoluta fuit.

Georgius Ferdinandi legatos iterum convenit.

Plures ex Transylvanis deficiunt a Georgio.

Georgius Eniedum ad comitia se confert.

1550. ductis, a Regina postulavit, ut eos, qui se deserto & prodito, ad ipsam singulari perfidia descivissent, & præter illos Michaelem Chaquium, epistolarum magistrum, & Ambrosium Parvum, quorum consilio novarum hæc discordiarum semina sparsa essent, producere & supplicio afficiendos tradere vellet.

Ferdinandi Regis copias accersit.

Interea vero Ferdinandum edocuit, quo in statu res Transylvanicæ haberentur; admonuitque ut exercitum primo quoque tempore expedire, & maturam sibi laboranti opem ferre meminisset. Nec tamen multum abfuit, quin Georgius, prævalentibus Reginæ partibus, ac Melchiore Balassio, ante alios operam navante, qui cæteris audacior turbidiorq; erat, ad arma promtioribus, regno pelleretur, nisi Ferdinandi duces, & copiæ in procinctu esse, & haud procul Tibisco iter maturare, nuntiarentur; quæ res Georgio salutem attulit, Reginæ vero & ejus factioni metum formidinemq; haud mediocrem incussit. Erant enim copiæ quanquam vel numero nequaquam contemnendæ, virtute tamen & robore, ac fama ducis, rebus præclare gestis inclyti, prorsus firmæ validæque Constabant namque ex tribus millibus veteranorum Hispanorum, qui Gallicis Germanicisq; bellis, & proxime Africana adversus Mauros & Numidas expeditione egregia fortitudine militassent: ac legione Germanica, quam Felix & Baptista Comites ab Arco ducebant, & equitatu Germanico, qui Carolo Sirotinio parebat. Præerat exercitui Jo. Baptista Castaldus, Magister castrorum Caroli Cæsaris, vir valida viridique senecta e contubernio & disciplina Ferd Davali Marchionis quondam Piscarii celeberrimi ducis, ad illud summi imperii fastigium evectus: quem Ferdinandus suos Germanici nominis duces, infelici exitu rem gerere solitos expertus, a Cæsare fratre summis votis expetivisse dicebatur. Adjunxerat ei ex Pannoniis, Andream Bathorium, Thomam Nadasdium, & Stephanum Losoncium, virtute, & rebus æque præclare fortiterq; gestis non impares, sic tamen ut summa omnium rerum ad Castaldum respiceret.

Joan. Castaldus exercitui præest.

Hæ copiæ quacunque iverant, procerum & Nobilitatis militibus, jubente Bathorio, qui Provinciis Pannoniæ superioris præerat, vetere instituto receptis, indies augebantur, jamque ad alpes quæ ob albedinem quandam arenosæ argillæ calci similis, & in eo monte frequentes Mezessiæ vocantur, per quas brevior quidem, quamquam montibus & silvis ingentibus impedita in Transylvaniam via est, pervenerant. Et Regina earum adventum non satis tempestive præviderat, nec si prævidisset, satis virium ad arcendum erat. Cum per alpes tormenta currulia, & carri, impedimentaq; castrorum lentius proveherentur, Georgius antevertendum bellum ratus, Albam obsidione cingit, qua paulo ante Regina discesserat, præfectumq; in ea Franciscum Boinicium Croatam reliquerat: cumq; eam per XX. dies oppugnasset & mœnia vetusti operis diruisset, milites ad eam manu capiendam diripiendamq; incitatos, aggredi eam prohibuit, ne Reginæ thesauri & carior supellex prædæ eorum exponerentur. Itaque scriptis ad Reginam literis, & Francisco extrema minatus, ni oppidum dederet, effecit ut illud deditione in suam potestatē veniret

Alba a Georgio capta est.

Capta Alba, Regina omnia, quæ isthic habebat, restituit; eamque ut secum colloqui vellet, rogavit. Quod Regina ab omnibus destituta, ac metu Hispanici exercitus perterrita, quamvis invita, admisit; & in oppido Sebesso, quod uno ab

Isthuanf. Histor.

Alba milliari distat, in mutuum conspectum, mutuosque sermones ventum est. Ibi Georgius supplex & flens, & vix ob crebros singultus proloquutus veniam precatur, & brevi recollecto animo adesse duces Ferdinandi cum valido exercitu proponit: rem eo esse deductam, ut Transylvania cedendum, & corona & Cassovia haud cunctanter reddenda sit, ipsam centum millia aureorum numorum dotis nomine accepturam: filio principatum Opoliensem in Silesia, & patrimonium, quod ad quadraginta arces firmas opulentasque constituat, restitutum iri. Venturam in conjugem Ferdinandi filiam minimam natu, dum ambo ad nubiles ætatis annos pervenerint. Quibus ut ipsa assentiatur, se etiam atque etiam vehementer orare, quum in dubia ac perfida Turcarum societate nihil firmum, nihil constans, nihil denique stabile esse, tum se tum Reginam multis argumentis compertum habere; a Ferdinando non secus ac a parente benefico, & Cæsare fratre, Principe potentissimo, quorum uterque pactis jurejurando firmatis subscripturus sit, omnium fortunarum accessionem & tutelam esse expectandam. Ad hæc petere, ut quatuor illius ministri, qui suis cœptis obstitissent; uti antea publico nomine petitum esset, suo judicio arbitrioque plectendi sibi tradantur. At Regina inops consilii, postquam Petrovitius, in quo spem collocare videbatur, solita tenacitate & cunctatione nihil se commoveret, & Turcarum auxilia sero apparerent; contra Georgius suis, alienisque copiis instructus omni ope & studio cœptis insistendum arbitraretur, quidnam diceret aut faceret non habebat. Itaque in fletus & lachrymas conversa, se quidem pactis assentiri respondit, ac regno, Cassovia, coronaque cedere; sed Deum Optimum Maximum, superosque omnes testes invocare, se ut tantum unico filio præjudicii afferat, invitam coactamque facere: ipsum ad talia fœdera contra herilis pueri jura minime descendere debuisse, quibus regno privatus, & in exteras regiones relegandus exularet. Sed eundem Deum immortalem, qui hominum ingratorum sceleribus puniendis mira æquitate invigilet, hujus etiam enormis piaculi ultorem vindicemque futurum: & ut exemplum in eum statuat, quicunque horum est causa malorum, se dies & noctes assiduis precibus imploraturam.

1550. *Colloquium Georgii cum Regina, ut Transylvania cedat.*

Regina flens se pactis assentiri respondit.

Habito hoc colloquio Castaldus exercitus imperator paulo post, cæterique legati Claudiopolim advenere, ac castra in suburbanis locavere. Cæterum regina & Georgius eodem comitia indixere, ipsaque adducto filio adfuit, ac cum Castaldo & legatis, juncta dextra, ministros, quos Georgius dedi ad luendas pœnas poscebat, quosve ipsa salubri consilio secretioribus in locis abdiderat, venia impetrata, periculo simul & latebris exemit. Deinde cum ex ordine Nobilitatis, ac Siculi & Saxones frequentes convenissent, sacra in æde majori celebrantur, præsentibus Regina, filio, & Georgio, ac Ferdinandi legatis: peracto sacro adhibiti aris juravere, Castaldus, Bathorius, & Nadasdius pro Ferdinando & Johanna ejus filia; & ad pactorum fœderum conditiones adimplendas: Regina eodem modo ac filius, postremo Georgius Sacramentum dixere; quo dicto tubæ ac tympana concrepuere, & faustæ acclamationes sublatis vocibus repetitæ. Deinde Regina coronam & sceptrum, cæteraque eo spectantia, in arca vetusti operis, sed ferreis repagulis bene munita depromsit,

Pacta conventa utrinque juramento confirmata.

1550.

Regina coronam & regni insignia Ferdinandi legatis tradit.

promsit, & ad proceres, qui longo ordine adstabant, brevi sermone hæc intulit. En præsentibus vobis atque intuentibus, viri Pannonii, coronam & sceptrum, Regni Ungariæ insignia, Ferdinando Regi mittendado atque trado. Faxit Deus Opt. Max. ut id vobis universoque Regno, reique pub. Christianæ felix faustumque sit. Verum animus mihi præsagire videtur, atque utinam falso præsagiat, vos hoc diademate neminem deinceps vestræ gentis & sanguinis Regem ornaturos. Equidem hoc in meam filiique injuriam vergere haud ignoro; sed mihi facere, quod alii volunt, oportet: magna tamen me spes tenet fore ut filio quoque meo aliquando melius prospectum sit, ut quamquam nunc mutatis sedibus alio migrandum est, tamen in spem regni educato, Dei Opt. Max. ope, & vobis annitentibus, pristinam fortunam recuperare liceat.

Castaldus diadema acceptum Andreæ Bathorio Somliano, Dominico Dobovi, & Laurentio Niaro tradit, ut illud cum aliis equitum suorum ad Tocaium usque & Tibisci ripas comitentur; ibique Ferdinandi legatis, quos ad Tocaium ejus recipiendi gratia misisset, perferendum tradant. Qui mandata exequuti Sforciæ Pallavicino, ac Gaspari Seredio Tocaii repertis tradiderunt; atque ii ad Ferdinandum Posonii Comitiis peragendis incumbentem detulere.

Arces etiam suas Castaldo dari jubet.

Regina vero non multo post arces omnes, quæ ejus nomine tenebantur, translato in Ferdinandum imperii jure, sine ulla mora Castaldo tradi jubet. Is de tradendo Temesvario, Lippa, Carano, Sebesso, Lugassio, multisque aliis civitatibus & arcibus, quin obtemperaturus esset, qui eas tenebat Petrovitius, non parum dubitare videbatur.

Arce Muncacia Petrovitio promissa. Temesvarium Losfontio traditur.

Itaque arcem Muncaciam, magni momenti & opulentiæ, in finibus Poloniæ sitam, ei, donec vitam produxerit, promittit: atque is tradito absque cunctatione in potestatem Stephani Losfontii Temesvario, ceterisque locis, ad Reginam venit, cum ea simul Cassoviam, illinc vero ad occupandum Muncaciam profecturus. Fuere ex Transylvanis nonnulli factioni Reginæ addicti, qui Petrovitii nomen non tantum aperte sugillandum putarent; sed etiam conviciis enormibus ac editis libellis proscinderent, qui quum munitissimam Temesvarii arcem, urbemque in potestate haberet, & Thracum copias equestres & pedestres, Turcarum auxiliis permissis, brevi tempore, facilique negotio in aciem educere, nec impares Castaldo vires & exercitum comparare posset, quibus Reginam in provincia tueri posse videretur; nihil tamen viro dignum efficere, nec se commovere ausus fuisset; sed tantum se Reginæ & filio inseparabilem futurum exilii comitem præfatus, Temesvario & aliis amplissimis ditionibus tam facile excedendum existimasset. 1550.

Regina ex Transylvania excedit.

At reginæ suscipiendo itineri cum Petrovitio paratæ, per aliquot dies Claudiopoli subsistendum fuit, quod puer regius in valetudinem incidisset: quia tamen brevi sublevatus una cum matre Cassoviam iter aggressus est, quo eum Melchior Balassius, Franciscus Patocius, cum turmis equitum suorum, ac alii quidam ex proceribus comitati sunt. Georgius usque ad Silahum, quod est ad radices alpium Mezessarum oppidum, comitatus, ambos millenis aureis nummis muneris loco donatos, adjunctoque Ladislao Udenfio, qui eos suo loco Cassoviam usque comitaretur, dimisit: & uberrimis profusis lachrymis, puerum exosculatus, Claudiopolim rediit.

Cassoviam venit, ibique nonnihil moratur.

Cassoviam advenientem reginam Leonardus Cecejus, qui urbem ante quindecim annos proditione, ut supra diximus, occupaverat, cum armatis præsidiariis obviam progressus, in urbem deduxit; ubi per aliquod tempus, dum res ad iter necessariæ, & carri ac jumenta vehendis impedimentis conquiruntur, ac conditionibus solvendæ dotis Ferdinandus satisfacit, conquiescendum duxit. Illinc Balassium & Patocium, & alios, qui officii causa e Transylvania eam comitati fuerant, dimisit: relictis tantum Petrovitio, Chaquio, epistolarum magistro, & Cecejo, qui in Silesiam usque erant cum ea profecturi.

Cecejus ibi obit.

Sed Cecejus repentino correptus, atque exanimatus morbo, itineris ejus comes esse non potuit. Quæ res ingenti dolore Reginæ animum affecit, fuerat enim acerrimus partium ejus defensor, & servandæ nomine ejus Cassoviæ usque adeo solers, & diligentiæ singularis custos, ut per quindecim annos, quibus ei cum imperio præfuit, ne semel quidem extra urbem pernoctasse visus sit.

DE REBUS HUNGARICIS,
LIBER XVII.

Quæ tribus aut quatuor Principibus Pannoniæ regnantibus, Paulo remotiora ab hominum memoria gesta sunt, & quam funesti bellorum exitus ob certamina potentium, & avaritiam magistratuum, cladibus aliis post alias subsequutis evenere, e fide dignis litterarum monumentis eruta, superioribus libris exposita sunt: deinceps certiora quidem & clariora sequentur, utpote quibus ætas nostra proxima, quorumque memoria recentior est, nequaquam tamen ullis partibus lætiora. Nam hactenus in Illyrico & Pannoniæ medio ad utramque Danubii ripam, res improspere gestæ non sine mœrore & luctu conscribendæ fuere; nunc Transylvania & inferior Pannoniæ pars, anteactis bellis intactæ, ac opima pace quiescentes, eadem fatali bellorum contagie perculsæ, ac externis, civilibusque armis deflagrantes memorandæ erunt.

Cum enim Ferdinandus redacta in obsequium Transylvania, ac Pannoniæ corona, sceptroque recuperato, quietis & tranquillitatis spe mortalium omnium animos, & præsertim Pannoniorum implevisset, ea mox portento similis, invecta in omnes partes dira vastitate, maxime atrox & diuturnum bellum effudit: Solimanus siquidem quum ex suorum literis, ac Petrovitii ac Reginæ querelis ea, quæ in Transylvania acta essent, cognovisset; seque ut summum pupilli tutorem ea injuriæ indignitate affectum reputasset, ira atque vindictæ cupidine in-

Digitized by Google

1550. incensus, quamquam bellum adversus Persas necdum intermisisset, Joannem Mariam Malvetium, qui Constantinopoli res Ferdinandi curabat, ad purpuratorum concilium, quod illi Divanum vocant, cui Rustanus gener præerat, accitum, percunctari jubet, an ea quæ ad se essent perlata, de turbatis contra inducias Transylvaniæ rebus, vera essent, nec ne? Et quum is, qui a Ferdinando vel ab amicis nihil ea de re mandati, nihil literarum accepisset, constanter negaret, incerto nec ullo auctore subnixo rumori fidem dandam, ipse productis, quas e Pannonia acceperat, variis literis, ira furoreque præceps, neglecto gentium jure ac legationis religione, cum ut improbe mentitum, conviciis publice proscissum, maleque exceptum in septem turrium carcerem, quem Turcæ Jediculam vocant, extemplo conjici, pellicemque, qua uxoris vice utebatur, & res ejus omnes sub hasta venundari jussit.

Malvetius Ferdinandi legatus a Solimano in carcerem conjectus.

Nec mora, Mehemetem equitum Europæorum magistrum contractis undiquaque copiis, & adductis prætorianorum Janicerorum cohortibus in Pannoniam, indeque in Transylvaniam proficisci, ac Reginam cum filio, ejectis ex provincia Germanis ac Ferdinandi copiis reducere jussit. Hic est ille Mehemetes Beglerbegus, qui a patre Bulgarico sacerdote vi ademtus, in cubiculo Solimani a tenera ætate educatus, & postea purpuratorum princeps, & Selymi secundi, vivo adhuc Solimano, gener adscitus, Sigetanæ arcis expugnator, ac cognomine Magnus a Turcis dictus est; postremo vero a quodam motæ mentis monacho Turcico, ex eorum cætu, quos ipsi Dervisios vocant, adacto per ilia mucrone, interfectus.

Mehemetes se expeditioni Pannonicæ accingit.

Ut reginam cum filio in Transylvaniam reducat.

Is igitur non diu moratus copias e Græcia & Peloponneso, ac limitibus, qui ab citeriore Hellesponti littore, ad Samandriam atque Belgradum usque extenduntur, ad Salsum lapidem, quod Sirmiensis provinciæ oppidum, in ulteriore sinistra Danubii ripa situm, ab Ungaris Saloncamenum vocatur, convenire jubet: ipse cum copiis, quas Byzantio discedens secum adduxerat, eo progreditur, & ibi in æstivis, dum reliquæ conveniunt, aliquot dies quieti & recreandis militibus & jumentis concedit. Confluxere brevi in ejus castra limitum præfecti, & ipse Ulamanes ex Posegana & Bosnensi præfectura, & Menhethames & Camberes ejus populares & transfugii comites Persæ, ex oppido Suornico, nec non Alibegus e Sirmio Ajacis purpuratorum olim principis filius, & Achomates, Mihaloglis dictus, & Cassonus e Transylvaniæ finibus, in quos a regina vocatus irruperat paulo ante pulsus, ac Martalociorum & Asaporum peditum magnus numerus; sic ut sexaginta fere armatorum millia in castris haberi dicerentur.

Turcici exercitus Duces præcipui.

Promoto exercitu, Danubium ad Petri Varadinum, Tibiscum vero ad Titulium, qua Beogus amnis ei miscetur, factis utrobique pontibus transjecere. Occurrebat eis prima fronte arx Bechea, cui Castaldus commendatione Bathorii præfecerat Thomam Santannæum, adjuncto ei collega Gabriele Figedio, quos quum Mehemetes fide interposita ad se evocasset, multisque & magnis promissis de arce dedenda frustra onerasset, singulari perfidia & fraude in castris retinuit, ac omnibus simul copiis arcem aggressus, in potestatem redegit, trucidatis omnibus defensoribus, ac ipsis etiam præfectis. Illinc itum est ad Besquerecum, quod in lacu, quem complures amnes eo in loco concurrentes, & stagnantes efficiunt, situm est, illud dissensione præsidiariorum, quorum major pars metu perculsa diffugerat, facile captum est: quamquam naturali situ adeo esset munitum, ut vel ipsorum hostium confessione difficillimam habuisset expugnationem.

Bechea arx a Turcis occupata.

Besquerecum.

Chanadium deinde sequebatur, Episcopi urbs & sedes, arce ad Marosum amnem sita, & templo celebri, sed nullis cincta mœnibus, quam Ferdinandus Francisco Ugodio collegii sacerdotum Albensium præposito, ad commendationem Georgii Monachi paulo ante dederat. Ejus præfectus extremo pavore & formidine consternatus, nullo expectato ictu tormentorum, claves arcis Mehemeto obviam attulit, eamque extemplo dedidit. Cujus loci deditione tantus pavor & metus vicinos omnes incessit, ut quamquam copiæ Ferdinandi non procul essent, quarum adminiculo viribusque defenderentur, tamen omnes desertis castellis atque arcibus fœda fuga varias in partes dilaberentur. Ex iis fuere præter eas, quas captas ab hostibus retulimus, Galadum, Aracia, Bessenianum, Naglacum, & Fellacum, Jaxitiæ familiæ sedes Challia, Bodorlacum, Egressum, Sadorlacum, Eperjessum, quod inferius vocatur, Francisci Parocii natale solum, Horogsegum, Somlium & Illadia Johannis Palaticii, qui Georgii Monachi equitum ductor erat, patria: quæ omnia Mehemetes sine sudore, sineque suorum vulnere facile occupavit. Sunt autem hæc fere omnia loca in amœna & patenti planitie, juxta irriguos amnes sita, ubertate soli, pecorumque fœcunditate, piscium copia, frumenti, pabuli pomorumque abundantia, cœlique benignitate nulli terrarum secunda.

Et Chanadium ignava nostrorum deditione.

Alia præterea complura castella sine cæde & sanguine Mehemet sibi subjecit.

Chanadii aliquamdiu substitit spectabundus, quonam nostrorum consilia tenderent, quidve Monachus & Castaldus molirentur: Nam præter eorum copias, quæ Varadini æstivabant, Andreas Bathorius & Franciscus Patocius Lippæ cum auxiliis Nobilitatis, ad octo aut decem millia militum utriusque ordinis habebant, quibus accesserat Carolus Sirotinius cum mille equitibus Germanis Varadino missus. Thomas vero Varcocius ad pagum Erdobegium haud minore exercitu in castris erat: ita ut conjunctis viribus & acceptis a Castaldo campestribus tormentis, cum hostibus manus conserturi crederentur. Sed eos Georgius frequentioribus literis a pugnæ & dimicationis consiliis dehortatus, ut quieti in castris sese continerent, jubebat.

Nostræ copiæ.

Interea Thraces, qui in campis Temesvario subjectis late sedes habebant, tot arcibus & castellis ab hoste captis perterriti, ad Mehemetem singulari perfidia defecere, ac muneribus ei allatis suam industriam simul & operam, redigendis in potestatem Temesvario ac Lippa urbibus ultro obtulere: quorum primores equis, vestibus purpureis, pecunia donatos dimisit, ita ne quid occasionis, qua intercipiendis illis fidem suam probatam redderent, negligere vellent, ac ab se, deinceps quid facto opus esset, expectarent.

Thraces ad Mehemetem singulari perfidia deficiunt.

Eodem tempore Ulamanes Chanadio cum quingentis equitibus, ad exploranda nostrorum castra egressus, se in silvam prope Sadolacum locandis insidiis opportunam abdidit, ut si quos e castris pabulatum aut lignatum egressos reperiret, ad Mehemetem citato cursu, perduceret. Accidit autem nec opinato casu, ut Thomas quoque Egidius cum centum equitum turma, eodem animo aliquid de hostium castris explorandi, e Lippa ad eam silvam progrederetur; ubi quum in hostes numero & viribus longe superiores

1550. riores incidisset, ab iis facile victus, & profligatus est, cæsis aut captis fere suis omnibus; ita ut ipse cum septem duntaxat sociis Lippam consternato metu pavoreque animo, effusa fuga reverteretur, ibique Turcas cum tota mole copiarum Varadinum tendere, ac eam urbem obsidere statuisse falso nuntiaret. Quo rumore quamquam incerto Nobilitas ac milites ex illis regionibus evocati, fœdo usi consilio, spretisque Bathorii mandatis, Varadinum celeriter ire cœperunt, ubi conjuges & liberos ac cariorem supellectilem reliquerant. Bathorius ut eos retentaret, neve Egidii incertis rumoribus moverentur, severissimis verbis castigabat; frustra tamen omnia fuere, atque ii summa celeritate abire perrexerunt. Nudatus per hunc modum copiis, præsidiisque Bathorius, quamquam invitus, eos sequi coactus est. Exemplo ejus Carolus Sirotinius & equites Germani collectis in carros sarcinis Varadinum redierunt: & eis, qui ibi in castris cum Castaldo & Georgio erant, haud parvum timorem incusserunt. Sed quum eos rumores inanes & falsos esse comperiissent, Bathorius cum iisdem copiis ad Tamashidam castra locavit, & Gabrielem Perenium in contubernium suum adscivit. Varcocius in prioribus ad Erdohegium castris sese continuit; Franciscus vero Pathocius & Melchior Balassius Giulæ cum satis valida manu militum, modicis inter sese intervallis castra habebant.

Exercitus noster Varadinum se recipit.

Neglectis Bathorii mandatis.

Consternatione cæterorum discedens Lippa Bathorius arcem oppidumque Johanni Peteoni defendendum commisit, attributis ei justo numero præsidiariis, & rebus tolerandæ obsidioni necessariis. Lippam antea nullis cinctam mœnibus Georgius Marchio Brandeburgicus, ducta Joannis Corvini uxore Beatrice, uti alias diximus, loco potitus, muris & propugnaculis primus muniverat, hoc unum egregii operis munus totius vitæ suæ decursu exequutus, cætera prodigus & abliguritor. Sed quum Mehemetes propius urbem adventare diceretur, prætor urbanus ac cives perterriti, Peteoni, ni arce excedet, cædem minari, & vim adhibere, rati se eo facinore sibi consulturos, & Mehemetis gratiam, favoremque conciliaturos. Peteo repentina defectione Civium, ac minis territus, quum aut turpem fugam aut decoram mortem propositam haberet, consilii inops, pulvere sulphureo ignibus injectis incenso, & tormentis usque ad summa fistularum ora eodem pulvere repletis, ut ejus violentia rupta, inutilia redderentur, relicta arce sibi ac suorum saluti turpi fuga consuluit. Et Mehemetes occupata urbe ac arce, eam Ulamani cum quinque millibus selectissimorum Turcarum tuendam commisit. Ad Challiam vero custodiendam Achomatem Mihaloglim cum ducentis Besliis, qui unico equo stipendia merent, & centum peditibus ire jussit. Et Camberes Naglacum defendendum sibi delegit. Ferunt Ulamanem perlustrata urbe, cum in templo, quod Carolus primus Pannoniæ Rex memoriæ Ludovici Episcopi Tholosani Stephani Quinti Regis Ungariæ ex Maria filia nepotis, Caroli ipsius patrui, qui in numerum divorum relatus est, dicavit, prægrandes plumbeas fistulas, quibus inter obeunda sacra modulari solent, conspexisset, cuive usui essent, percunctaretur, inflari jussisse, & cum sonum gratum auribus ederent, collaudasse; Franciscum tamen Segedinum Monachorum patrem & templi ejus curatorem, virum pium doctumque, ab Lutheranis falso insimulatum & innocentem, quod absconditos in locis templi secretioribus thesauros haberet, extractis quinque dentibus totoque corpore male mulctatum, barbarica feritate excruciavit. 1550.

Lippa a Peteone turpiter deserta hostium juri cessit.

Ulamani ea tuenda est commissa.

Tantis rerum successibus Mehemetes auctus, ad obsidendum Temesvarium recta proficisci constituit, cui ad tempus tuendo, donec alter quispiam surrogari posset, a Castaldo præfectus erat Stephanus Lossoncius, summo loco natus, manuque & consilio æque promtus, eique ex Hispanis adjunctæ duæ cohortes, Bernardino Aldana duce, & Alphonso Perezio e Bæthica ulterioris Hispaniæ provincia oriundo, ac Gaspare Castelluvio Sardo, & Roderico Villandradio, qui a tempore belli Muraniani, quod Nicolaus Salmensis comes, sumto de rebellibus supplicio, prospere confecit, in Pannonia militaverant, & ab Ungaris mirifice diligebantur. Quum eo pervenisset, collocatis ex utraque parte tormentis arcem simul & oppidum circumsedit. Lossoncius cum Alphonso Perezio egressus, acerrimum cum antecursoribus Turcis certamen contraxit, in quo quum diu pugnatum esset, hostes terga vertere, nostrique captis aliquot, sed multo pluribus interfectis, eos fugientes usque ad castra persequuti, victores redierunt.

Mehemet Temesvarium obsidet.

Lossoncius cum Hispanis illi præest.

Dum Mehemetes Beglerbegus Temesvarii obsidioni incumbit, duplex in limitibus quos paulo ante deserentibus nostris cœperat detrimentum accepit: Nam quum Mihaloglis Challiæ incuriosius agitaret, Franciscus Chrovatus, ob staturæ proceritatem Magnus appellatus, re intellecta Castaldum ac Bathorium orat, ut data sibi aliquanta equitum ac peditum manu, fortunam tentandam concedant, an ea arx repentino impetu intercipi posset. itaque eorum permissu Franciscus Sismannus, ipsius Bathorii, ac Stephanus Henieius Patocii equitum præfectus cum sexcentis militibus se socios itineris & laboris adjunxere. Favit Francisco fortuna, & quod animo destinaverat, facinori exequendo blanda ac propitia arrisit. Fors enim evenerat, ut Mihaloglis eo vespere e castris domum veniens, milites Turcas convivio exceptos, compotationibus mutuis ad multam noctem detinuerat, atque ii primum circa auroram somnum caperent, cum nostri repente appositis scalis mœnia conscenderunt. Nec mora inermes & semisopitos, vinoq; graves aggressi, partim in ipsis lectulis, partim quosdam sumtis repente armis repugnantes facile cecidere: Mihaloglim nudum ac inopinata re territum, exanimique similem, Chrovatus dubia adhuc luce cognitum, ac sese dedentem cœpit, & brachiis circumplexum ab injuria cædeque abstrahere conatus est; sed in ipsius manibus & complexu, a militibus, non sine Francisci dolore, glande trajectus atque interfectus fuit, & arx direpta atque incensa.

Chrovatus Challiam Mihaloglí adimit.

Mihaloglí occisus.

Alia quoque in parte haud meliore fato fortunaque res gesta est a Cambere, qui Naglacum præsidio tenebat; Is enim oppido Maconi, illa in regione admodum amplo, & agri & vinearum fertilitate celebri, incertum quibus de causis iratus, cum ducentis equitibus eo venit, ut cæsis civibus, direptoque oppido, privatam injuriam, qua se affectum falso dictitabat, ulcisceretur. Cum isthuc venisset, & oppidanos longe majori numero esse animadverteret, quam ut ipse eis nocere posset, per occultos nuntios Mustapham Segedini præfectum (qua in urbe superiori anno arx latericii operis Solimani sumtibus ædificata erat) ut sibi auxilio veniret, oravit; jusso interim prætori, ut excubias opportunis in locis disponeret, & si fors hostile quid ingrueret, de eo se quam-

1550. quamprimum admoneret. Prætor intellecto ab amicis diro Camberis proposito atque consilio, Haidonibus, qui castris exeuntes in circumvicinis locis sparsim vagabantur, secreto nunciat, Turcas e Naglaco ducentos apud se esse, posse eos, si venire non dubitent, facili negotio deleri: se quoque & juventutem oppidanam auxilio & adjumento venturos. Appropinquantibus Haidonibus, prætor Camberi significat, vexilla candidi coloris procul fulgentia conspici: ille suos esse ratus, quos in auxilium Segedino exocaverat, obviam progreditur. Sed in oppidi fine in Haidones incidit, initoque cum eis certamine, sclopetorum, glandiumque vi coactus, multis suorum amissis terga vertit, versusque flumen Marusum cum paucis fuga elapsus est. Ibi Turcæ partim flumine mersi interiere, partim interfecti cædem, quam aliis paraverant, ipsi subiere. Camberes amisso equo, navicula quam piscator forte obtulerat cum quinq; sociis in ulteriorem ripam trajecit: cæteri ad unum desiderati omnes. Sed cives patrata re manere in oppido nequaquam ausi, illud vacuum reliquerunt.

Camber Persa, multis e suorum numero cæsis fuga evadit.

Jam XIII. dies effluxerant, ex quo Mehemetes Temesvarium summa vi oppugnabat; sed Lossoncio ac Hispanis se & urbem magna virtute & fortitudine defendentibus, irriti ejus conatus habebantur: & Castaldus atque Georgius viribus suis diffisi, castris sese continebant; quamquam plurimorum judicio tantum copiarum habebant, ut contractis undique illis, haud impares hostibus esse censerentur. Itaque Ferdinandum per celeres nuntios de supplementis exercitus, mittendisque absque mora copiis frequenter admonebant. Sed quum ab eo tardius, quam res & necessitas posceret, auxilia mitterentur, Georgius & Castaldus, mutuo habito consilio, Siculos & Saxones e Transylvania Ungarosque & Valachos evocatos in castra convenire jusserunt: quumque segnius convenirent, & se nequaquam passuros, ut aggrediendis muris objicerentur, dicerent; Georgius interposita fide cavit, ne nisi quibus id cordi foret, ad irrumpendum cogerentur. Igitur magna multitudo ad campum illum, qui a Panibus nomen habet, victoria Stephani Bathorii, cognomento cælibis, & Pauli Quinisii a Turcis reportata clarum & celebrem, sumtis armis confluxit. Nec mora Castaldus cum regiis copiis quas adduxerat, ac Georgius cum Transylvanis, divisis in quatuor ordines agminibus, versus Lippam castra promovere, ac Bathorio & Thomæ Varcocio, ut ad Totfaradum oppidum se & exercitum præstolarentur, jussere. Sed quum Bathorius crudelissimis nervorum doloribus affligeretur, Gabrielem Perenium Petri filium summæ spei adolescentem, qui suo sumtu cum egregia equitum ala in castris militabat, delegit, qui loco suo copias in castra perduceret. Is itaque & Varcocius cum decem millibus militum se eis conjunxerunt. Nadasdius copias suas, quamquam nec numero contemnendas, promtitudine tamen ac militum robore, nec non præfectorum virtute nulli secundas adduxit, utpote quibus Valentinus Magiarus, Ladislaus Giulaffius, Sebastianus Abstemius Sirmiensis, aliique complures clarioris nominis ductores præerant. Omnes copiæ numero hostibus erant longe superiores; nam ad centum millia armatorum diversis in castris ante obsidionem Lippæ fuisse ab iis, qui bello interfuere, accepimus. Quibus copiis in unum contractis, Castaldus & Georgius Lippam contenderunt; eo consilio, ut Temesvarium a Turcis summa vi oppugnatum liberarent, & si Mehemetis Ulamani laboranti suppetias laturus occurreret, pugnæ potestatem darent, aut consilio ex tempore & occasione capto, quod opportunum foret, exequerentur.

Centum millia armatorum in castris Lippensibus. 1550.

Dum in itinere essent, Monachus significante Ferdinando, exoptatum nuntium de se in numerum Cardinalium adscito accepit. Totam tamen eam tantæ dignitatis & fastigii accessionem moderato animo tulit, quasi non diu ea se fruiturum præsentiret. Sed Mehemetes quum se Temesvarii mœnibus oppugnandis frustra hærere cerneret; jamque commeatibus absumtis, exercitus inedia fameque laboraret, nec milites in castris manere, legibus id permittentibus, ulterius vellent, solvere obsidionem, & Byzantium reverti constituit. Habent enim Turcæ omnes tam prætoriani quam qui agris & latifundiis a principe donati, suo sumtu militant, veterem ab Amurate primo concessam libertatem, quo tempore de Ladislao Pannoniæ & Sarmatiæ Rege in campis Varniensibus victo atque interfecto insignem victoriam reportavit, ne ultra diem Divo Demetrio sacrum, qui ad finem Octobris incidere solet, in castris durare cogantur; quem diem ipsi Cassonginum vocant. Is jam præterierat, ita ut Autumnales dimidii Novembris dies non vana hiemis signa frigidioresque pluvias nivibus intermistas attulissent. Itaque relicto Lippæ Ulamane, & eo bono eventui commendato, haud multum moratus XIV. die, postquam Temesvarium obsederat, conclamatis vasis, & retractis summo noctis silentio tormentis, castra Belgradum reduxit. Lossoncius re animadversa, hostes insequutus est, & plurimos ex eis cœpit; ac tandem relictis eis, quod viribus superiores essent, ex itinere ad Naglacum hostium munimentum divertit, ibique, quum Caidazes præfectus occurrisset, a Losoncio fusus fugatusque in arcem sese proripuit, quem Losoncius usque ad portam arcis insequutus, quum pons qui portam claudere solet, suspensa catena subito attrahi nequisset, simul cum hostibus ingressus, prostrato Caidaze, arcem quoque eodem impetu cœpit atque diripuit, vacuamque & succensam reliquit.

Georgius in cardinalium collegium cooptatus.

Turcæ quando castris excedunt.

Mehemet a Temesvari obsidione discedit.

Losoncius Caidaze occiso Naglacum invadit.

At nostri nondum cognito Turcarum discessu, Lippæ propius succedentes, universa copiarum mole eam circumvallarunt, nullo hostium se in conspectum dante, quos exire Ulamanes interdixerat, ne capto a nostris eorum quopiam, de urbis ac præsidii statu edocerentur. Disponente autem cuncta Castaldo, hoc ordine acies & oppugnatio institutæ sunt. Ab oriente collem, qui arci oppidoque supereminet, ac commodam ad muros utriusque loci tormentis infestandos, facultatem habere videtur, stipendiarios milites & Hispanos, de quorum virtute & fortitudine magna omnibus opinio inerat, una cum Germanis occupari jubet, interque eos prætorium suum tabernaculum erigi, a meridie vero ad Marusi amnis ripas, Georgium Monachum cum Transylvanis collocat: Bathorius autem & Nadasdius ac Ungari, ad occidentem solem extensis tentoriis consedere, & tormenta ad collem attracta, ad partem, qua Divo Ludovico sacrum, de quo diximus, habebatur templum, in muros qua debiliores esse videbantur, dirigi jussa sunt. Ulamanes ejus templi turrim conscendens, castra nostrorum speculatus, nec ulla timoris aut demissi animi signa

Lippa a nostris obsessa.

Ulamane eam defendente.

1550. *Suburbia incendi jubet.* præ se ferens, defendendæ urbis consilium curamque suscepit. Suburbia tamen quæ erant amplissima, in quibus multæ variorum artificum sodalitates, officinæque mercenariorum habebantur, eorumque præcipue, qui latiores e lana & centonibus pileos ad arcendum solis fervorem & pluvias, ac equestres penulas conficiebant, extemplo succendi jussit; in quo haud parva commeatus, vinique præsertim copia condita erat. Quæ ad usus castrorum suorum conservari, & ab incendio eripi cupiens, Castaldus missa Hispanorum sclopetariorum centuria, Joanne Villoa Cantabre duce ignes extingui jussit. Sed iis maxime invalescentibus, quum Hispani frustra desudassent, domus & tecta, quæ majori parte ex materia & argilla constabant, simul cum rebus ad victum necessariis puncto temporis conflagrarunt. Paulo post fracto pilis tormentorum, procidenteque muro, qui per triduum assidue, nec de nocte intermissis ictibus verberatus esset, Turcæ jubente Ulamane fossam decem passibus latam, staturæ humanæ altitudine introrsus subitario opere effodere cœperunt, ipseque suis animandis & cohortandis invigilando, rebus gerendis summa ope industriaque providebat. Magna enim erat opinio apud Turcas juxta ac nostros virtutis ejus peritiæque expugnandarum simul & defendendarum urbium, ut qui a pluribus annis, ex quo deserto Tahmasi Persarum rege, cujus sororem pro conjuge habebat, ad Turcas transfugisset, multis bellis præliisque, & in ipsa castri Novi in Dalmatia, novissimaque Strigonii expugnatione industrius maxime & fortunatus dux apparuisset.

Jam Idus Novembres effluxerant, quum Castaldus mœnia adeo diruta esse videret, ut viam militibus ad irrumpendum patere existimaret; convocatis diluculo ducibus, tam Ungaris quam Hispanis, communicatoque cum eis consilio, milites ut corpora curarent, & cum meridiei tempus foret, & ab se signum tuba ac tympanis accepissent, muros aggrederentur, imperavit, proposito præmio iis qui primi mœnia conscendissent, aut signa intulissent. Monachus quoque suos eodem modo ad virtutem & rem gerendam præmiis promissis cohortatus, Siculis & Saxonibus, prout antea erat pollicitus, immunitatem pugnandi concessit; iisque exceptis, qui cum aliis ad edendum nobile aliquod facinus ultro incitarentur. Eodem etiam momento Thomæ Varcocio, qui a Castaldo cum Johanne Villoa, & Antonio Encinello, Hispanorum promtissimis, ac Roderico Villandradio, & Aloysio Bariento præfectis, ad exploranda quæque urbis, arcisque loca miserat, reverso, idem consilium invadendi per ruinas oppidi impensius probabatur. Igitur Castaldus provido industrioque consilio, antequam urbs invaderetur, ne quis tumultus in castris oriri, aut si forte hostes, nostris prælio occupatis & dimicantibus, extrinsecus adcurrerent, & nostrorum ordines turbare aut confundere possent, equitatum ad incerta belli paratum esse, conscensisque equis extra castra excubare jubet: Joannem Turcum cum parte Ungarorum, adjuncto ei Carolo Sirotinio, cum cataphractis Germanis, ad ripam Marusi, & paulo infra eam stationem equites Bathorii, & Nadasdii & Nobilitatis collocat, &, ut diligentissime excubent, cohortatur.

Impressio nostrorum præcipue Dum in hunc modum boni diligentisque ducis munia obit, necdum signo adoriendæ urbis publicato, perpauci Hispani, & vix septem aut octo milites mutuo colloquuti, cohortante Ferdinando Botto, Petri Abulensis Manipulario, qui absente cohortis signifero, eo forte die signum gestabat, ne Hispanicæ gentis decus ab exteris præriperetur, qui expugnandarum urbium peritia semper ante alios fuissent, magnum sed temerarium facinus ausi, præeunte magno cursu Botto, & signum præferente ad mœnia provolarunt; & cum Turcis pro sui paucitate magnum & cruentum certamen in ipsis muris contraxerunt. Verum a Turcarum & Janicerorum promtissimis, priusquam succurri potuisset, amisso vexillo ad unum omnes cæsi interiere. 1550. *Hispanorum in ruinas muri facta.* Nec mora, cæteri Hispani, conspecta commilitonum fortuna, subitaneo impetu, sublatis vexillis in hostes ferri cœperunt, ducentibus Villandradio & Encinello, pugnamque restaurarunt. Sed quum Turcæ multis partibus superiores essent, eorumque tria millia adversus perpaucos sese opposuissent, ancipiti pugna res gerebatur. *Sed a Turcorum multitudine repulsi terga vertunt.* Quo animadverso cohortes Germanicæ, quas Felix & Baptista Comites ab Arco ductabant, contineri nequiverunt, quin Hispanis laborantibus opem ferrent; itaque procurrentes nullo signo, nullo ducum expectato imperio, cruentum certamen denuo renovant, & diu protrahunt. Verum multitudine hostium victi, multis suorum amissis terga vertere cœperunt. Cecidit in eo adverso conatu Encinellus, & Aldanæ signifer, & Villandradius gravi accepto vulnere pugna excessit; capta ab hostibus signa quatuor, & ex Hispanis Germanisque desiderati complures.

Castaldus & Monachus cæterique duces dum eo tempore cibum sumebant, primus omnium Nadasdius fuga nostrorum animadversa equum arripuit, atque accurrens ad pugnæ locum celeriter equo descendit; vexillumque de manu unius ex Ungaris signiferi abreptum in murum sustulit, ac nostros, ut ora in hostes obverterent, summa virtute atque audacia impulit. Ejus exemplo Ungaris muros repetentibus, Hispani quoque resumtis animis pugnam redintegrant. *Nostri pugnam instaurant.* Clamore pugnantium & tormentorum fragore exaudito, Castaldus & Monachus relictis propere mensis, prosilientes ad arma conclamant, & conscensis equis citato cursu eo ubi certabatur, advolant. *Castaldo & Monacho Ducibus.* Eos cæteri sequuti omnes in pugnam certatim ruunt. Monachus deposita cuculla, viridique sumto paludamento, plumeis cristis pileo surgentibus insignis, in aciem prodit, pedites Ungaros magna sublata voce concitat, equites pedibus pugnare jubet. Nec Castaldus quicquam prætermittit, quo suos in prælium reducat, sic ut Hispanos & Germanos magno clamore compellatos, abolendum restaurato conatu acceptum dedecus, & victoriæ parandæ incumbendum ingeminaret; eorum fore victoriam, qui pertinacius pugnando in acie perstitissent. Hispanos omnibus etiam transmarinis bellis contra Mauros & Turcas insignia virtutis fortitudinisque trophæa erexisse; non committendum, ut nunc in conspectu tot fortissimarum gentium degeneri animo pristinum decus fœde amittant; neque desistendum, donec hostes loco pellantur.

Et Nadasdio vexillum præferente. Per hunc modum Nadasdio vexillum præferente, & Castaldo & Georgio in prima agminum fronte concursantibus, redit nostris animus: cæteri etiam, qui in stataria acie erant relicti, e colle, confertis ordinibus, descendunt, & magna vi muros & hostes invadunt; Mars terribili fremitu recrudescit, clamor & vociferatio virorum, fragor crepitantium sclopetorum aera ferit,

1550. rit, atra pulveris sulphurei nebula mutuum pugnantibus aspectum adimit, tympanorum, tubarumque sonitu cuncta implentur. Sforcia Pallavicinus cum Italis jussu Castaldi adcurrit, & inter primos immistus cum hoste pugnat: Villoa & ejus signifer Franciscus Salsedus mœnia superant, signumque inferunt: eos Ungari sequuntur, plurimi utrinque cadunt: postremo Turcæ nostrorum impetum nequaquam sustinentes detruduntur, & in duas partes dissipati, terga vertunt, sic ut una eorum acies cum Ulamane præcipiti fuga se in arcem reciperet: altera, in qua septingenti equites erant, per aversam portam, quæ ad Marusum præterfluentem ducebat, intento cursu dilaberetur. Verum ii quoque bipartito fugere incipientes, partim in equestres Joannis Turci & Sirotinii copias, quas a Castaldo optimis locis dispositas retulimus, inciderunt, primoque ab illis fusi & concisi, remenso Maruso, mox ab equitibus Bathorii excepti, & quadam veluti indagine clausi, quamquam sese dedentes, nequaquam tamen recepti, ad unum omnes interfecti sunt. Alterum eorundem agmen fugiendo juxta ac pugnando fessum, vulneribusque debilitatum, Hispani nemini parcendum vociferantes, ad unum delevere. In priore pugna certatum est vehementius, equo Joan. Turci septem vulneribus sauciato, ipse per hemicyclum, cui pedem insertum habebat, adeo validum Turcico acinace ictum sustinuit, ut dissecto hemicyclo ferreo, & ruptis calceamentis, pede etiam leviter perstricto, periculum tamen evaderet, Turcamque verruto, quod ab Ephippii capite pendebat, conficeret. Franciscum quoque Sismanum, equitum Bathorii præfectum ab hostibus, occiso equo, humi prostratum, socii servavere.

Villoæ fortitudo.

Nostri oppidum, disjectis Turcis occupant.

Sed in oppidi oppugnatione, cum plurimi utrinque occubuissent, & nostri Turcis in arcem fugientibus instarent, & terga cæderent, nova pugnæ facies orta fuit: quum enim pons, qui arcem petituris transeundus erat, angustior esset, quam ut confertis & conglobatis, metuque perculsis agminibus iter præberet, hostes conversi pugna renovata, nostros invaserunt. Ibi Simon Forgacius acerrime pugnans, undecim vulneribus acceptis, & utrumque crus lancea trajectus, ab Hungaris & Hispanis ægre protegitur: & plurimi partim sauciantur, partim præcipites in fossam de ponte dejiciuntur. Verum post longam concertationem rejecti, ac in arcem compulsi hostes, oppidum nostris reliquere; a quibus mox illud summa celeritate direptum fuit: nec contemnenda in eo præda reperta. Forgacius inter cadavera nostrorum & hostium semianimis repertus, & in castra perductus, postea convaluit.

Inde arx oppugnatur.

Castaldus capto oppido, & præda militibus concessa, ad arcem oppugnandam animum, viresque convertit, ac advectis tormentis, aggeres tribus in locis constituit, ex quibus arcis mœnia verberarentur; deditque munus tormentarii negotii procurandum Sforciæ Pallavicino, qui operæ navandæ cupidus, portam arcis quassandam suscepit: atque alio in loco a latere alterius portæ flumentanæ sinuosas scrobes effici jussit: ipseque ibi cum mille peditibus Germanis, ac quingentis equitibus custodiæ causa locum sibi delegit: tertia oppugnatio ab Occidente versus Chanadium instituta est: & singulis aggeribus sena tormenta majora, & totidem mediocria invecta sunt, quibus per novem dies arx acerrime concussa est, usque adeo, ut Ulamanes & Turcæ de ejus defensione desperare viderentur. Accedebat annonæ & rerum necessariarum ingens penuria, qua vehementer laborabant. 1550.

Quibus rerum difficultatibus adductus Ulamanes, de deditione cum quibusdam sibi notis ducibus & præfectis agere cœpit: & si cum suis copiis dimitteretur Chanadium & Lippam, se dediturum polliceri. Cui Monachus, qui sibi omnium copiarum imperium vendicare videbatur, non tantum abeundi libertatem, sed etiam usque ad tutiora loca comitatum tribuendum censebat, ne Solimanus nimia nostrorum in Ulamanem crudelitate offenderetur. Contra Castaldus, ad quem ita volente Ferdinando totius ejus expeditionis summa respiciebat, auctoritatem suam, ea intempestivi nec satis fidelis consilii arrogantia sperni & conculcari molestissime ferebat: (eo tamen dolore astute dissimulato) ad arbitrium victoris deditionem exprimendam judicabat, quæ haud dubie brevi secutura erat: quum obsessis cuncta alimenta defecissent: & nonnulli ex Turcis miserabilem in modum fame interirent; alii felibus aut equina carne, aliisque lege vetitis eduliis vescerentur, ægreque vitam sustentarent. Ad plures alias offensionum causas, quibus Castaldi animus a Monacho alienatus erat, ortæque ex iis diræ simultates, quas ille Ferdinando secrete perscribebat, eumque ad tollendum e medio Monachum exacuebat; hæc dissensio, istudque clam initum cum Ulamane commercium, quod Castaldus in majus subinde attollebat, Monacho exitium paulo post peperit: quandoquidem fato urgente, ejus prudentia minor deinceps fuit: quamvis antea cautior & consideratior ab omnibus habitus fuisset. Quamquam igitur Castaldus, ut suo arbitrio deditionis conditiones fierent, merito postulare videbatur, eique duces & præfecti fere omnes assentiebantur; tamen eo invito, Monachus ab Ulamane ingentibus promissis oneratus, quibus se apud Solimanum pristinum gratiæ locum recuperaturum affirmabat, viginti dierum inducias cum eo paciscitur: qui dum elabuntur commeatu ac rebus necessariis eum clam juvisse dicitur, sicuti id a Castaldo & Pallavicino per idoneos homines, omnia ejus dicta & facta assidue explorantes, certis indiciis compertum esse ferebatur.

Ulamanes de deditione agit.

Dissensio de conditionibus inter Georgium & Castaldum.

Georgius 20. dierum inducias cum Ulamane paciscitur.

Quæ quum Castaldus Ferdinando per celeres nuntios significasset, nec eum salvo Monacho, quieta Transylvaniæ possessione potiturum denunciasset; venit in castra Julius Sanarius, stabuli regii promagister, a Ferdinando cum mandatis missus, ut si Castaldus, sublato Monacho res in tranquillo futuras censeret, ageret quod e republica fore videretur. Paulo post per equos summa celeritate dispositos adfuit etiam Scipio Comes ab Arco, eo prætextu, quod cum Felice & Baptista Comitibus, propinquis suis, de privatis, quas magni momenti haberet, rebus colloqueretur: re autem vera cum iisdem, quibus Sanazarius erat missus mandatis. Per eos eadem celeritate remissos, Castaldus non aliud, quam repetendo facinora Monachi, & in pejus interpretando, rem sibi curæ fore ad Ferdinandum rescripsit. Ferunt ejus consiliorum Nadasdium quoque conscium fuisse, quod ut affirmare, sic neque negare ausim: quum a multis audita potius simpliciter, quam probe comperta referri plerumque videam.

Et commeatu eundem sublevat.

Salvo Georgio, infore Transylvaniam significat Castaldus.

Ferdinandi mandata de Monacho.

Dum hæc fiunt, & induciarum præter Castaldi voluntatem cum Ulamane initarum tempus

1550. pus effluit, Monachus duces ad suum tentorium convocavit, libertatis Ulamani obtinendæ causa: quem de ea misso ad eum antea Gaspare Perusicio affine suo bene sperare jusserat. Venere Castaldus ipse, animo, quod versabat, dissimulans, Bathorius, Nadasdius, Perenius, Patocius, aliique. Et quum eos insuperabilis Solimani potentiæ, ac virium immensarum metu injecto terrere vellet: neque irritandum illum cæde aut captivitate Ulamanis diceret, cui similia infimæ vilitatis mancipia non essent defutura; obtinere tamen, ut ei assentirentur, non potuit; sed vel dissuadentibus in vitisque illis, fatali pertinacia in proposito perstitit. Nec quicquam cunctatus Paulo Banco, Gaspari Perusitio, ac Ladislao Udensio, præfectis suis jubet, currus & plaustra justo numero in castris perquiri, ac ad Ulamanem mitti, quibus sarcinas & impedimenta, sauciosque Turcas imponat; ac deinde ille arce excedat. Dictum postea fuit, plaustris commeatum & arma, jussu Monachi fuisse clam injecta; sed nullo, quod quidem sciri potuerit, certo auctore. Thracum quoque præfectis Nicolao Cerepovitio, Stephano Saboni, Petro Bositio, Theodoro Balentitio, Savæ Rasciano, & Demetrio Musevitio ad se vocatis, coram mandat, ut cum trecentis plus minus equitibus Ulamanem ad tutiora loca comitentur: Castaldo quamquam ira & dolore percito, diversaque consilia animo volvente, omnia tamen tacite dissimulante, aliasque expectante occasiones. Ante vero quam Ulamanes discederet, Monacho in tanta rerum difficultate munera misit Lampadem deauratam, duos cereos auro elegantissime ornatos, ac Persicum Sudarium auro intertexto acu pictum, cum quatuor equis militaribus, & pugione auro & gemmis eximii operis exornata. Exiere ad condictum mediæ noctis tempus, lucente luna, mille & trecenti Turcæ, qui ex quinque millibus supererant, quos Ulamanes (a Monacho admonitus, ut sibi in itinere caveret, quod discordibus Ducum sententiis fuisset dimissus) singulari ordine in aciem dispositos, ac ad incertos quosvis casus paratos, ita duxit, ut ab intuentibus, & ab Thracibus, qui eum comitabantur, militaris disciplinæ nomine impensius laudaretur.

Ulamanes Georgii artibus, repugnantibus cæteris ducibus, dimittitur.

Mille & trecenti Turcæ egressi.

Non tulere Franciscus Chrovatus, & Melchior Balassius, ut Turcæ victi, tot rapinis & cladibus omni circa regioni illatis, ac in Lippæ oppugnatione tanto commilitonum numero interfecto, præter universi exercitus consensum impune abirent, communicato inter se consilio, ut eos in itinere adorirentur, constituere. Prior Franciscus eos insequutus est; & quum forte fortuna in Michaelem Dombaium cum militibus Temesuario egressum incidisset, citatis equis una ire perrexit: nec multo post Benedictus Cosarus, & Gregorius Vaivoda cognomine e Naglaco se ei conjunxerunt: nondum Balassio usquam apparente: qui incertum quas ob caussas moram nectere erat coactus. Sed & is post aliquod intervallum temporis præsto fuit cum Michaele Toto e Segedino, & quibusdam aliis. Jam Thraces a Monacho Ulamani comites dati redierant, cum Franciscus & Balassius clara diei luce Turcas aggressi, inclinatis hastis aliquot peremere: sed Ulamanes suos densatos ad resistendum cohortatus, quorum major pars ex prætorianis Janiceris, iisque peritissimis sclopetariis constabat; tanta animi præsentia eorum impetum excepit, repressitque, ut ex nostris complures glandibus & sagittis sauciarentur, caderetque ante alios sagitta ictus Ambrosius Bosniacus e Naglaco, summæ fortitudinis eques. Sed & Balassius ipse in dextro pede, glande atrox vulnus accepit: & Francisco scutum, quo tegebatur, ab Janiceris plumbeo crassioris sclopeti globo trajectum est; illæso tamen pectore, sic ut multis utrinque cadentibus, inter quos Ulamanis legatus fuit, quem ipse Quihaiam vocabat, pugna diremta fuerit: nostrique Turcas ut abirent, & Turcæ nostros, ut unde venerant, redirent, mutuum vale dicendo cohortarentur. Sicque Ulamanes enectis fame, ferroque militibus suis, ac in itinere plerisque in locis, per insidias nostrorum amissis, vix quadringentos incolumes Belgradum perduxit; indeque ad Solimanum Hadrianopoli hibernantem contendit. Quæ quum Monachus & Castaldus audivissent, diversis animorum affectibus tulere; ille enim suam fidem etiam hosti servandam fuisse dictitans, quod jam facta res revocari non poterat, ægre placatus est: hic vero omne hoc facinus inultum summo silentio transmisit. 1550.

Chrovatus & Balassius Turcas aggressi, fortiter rejiciuntur.

Receptæ per hunc modum Lippæ, Castaldus Aldanam castrorum magistrum præfecit, ejusque præsidio custodiendo Hispanos milites delegit: simul & commeatu ad multos menses, rebusque necessariis, & tormentorum idoneo apparatu instruxit, ac Gaspare Castelluvio ad Losoncium, ut Temesuarium aucto præsidio custodiret, dimisso, omnibusque recte provisis, quod jam hiems sæviret, & multa nive cœlo delapsa cuncta rigerent, castra in Transylvaniam reducere constituit. Hic novæ dissensionis occasio inter Monachum & Castaldum oboriri visa est: quum hic copias in hiberna per Transylvaniæ urbes distribuere vellet, idque per cohortes & contubernia publicasset; ille vero non quidem repugnandi studio, sed quia illas assiduis exactionibus, & castrensibus necessitatibus obeundis exhaustas diceret, intercessisset; ac ut potius in præsidiis limitum finitimarumque arcium collocarentur, consultius fore censuisset. Deinde interventu Bathorii, mitigatis animis ita est discessum, ut copiæ in arces, quæ hostibus viciniores essent, collocarentur; pars autem aliqua quæ potissimum majores in expugnanda Lippa labores sustinuisset, in Civitatibus & earum suburbanis hospitio reciperetur, ibique hiemaret. Quod Castaldus præmuniendi sui causa contendebat, ne scilicet sibi magnum facinus tollendi e medio Monachi aggressuro præsidia militum idoneis in locis disposita, si quis tumultus eveniret, ad defendendum deessent.

Lippæ Aldana castrorum magister præficitur.

Nova dissensio inter Castaldum & Georgium.

De copiis in hiberna distribuendis.

Itaque copiis progressis, & ad alteram Marusi ripam procedentibus, Castaldoque cum peculiari sua turma equitum sclopetariorum, Monachum, qui præcedebat, sequente, ad Alvincium castellum perventum est: quod Lippa euntibus in fine campi illis occurrit, qui de panibus nomen habet. Ibi Castaldo honoris causa hospitium in majori & commodiori ædium parte, jussu Monachi assignatur, ipse sibi cubiculum quoddam ad meridiem, in quo ejus diei reliquum, ac quæ imminebat noctem quiescere, delegit, nec multo post, futuri nescius, copias fere omnes dimisit, ac prætorianorum peditum præfectis, ut se ad comitia Vasachelum, quod est inter Siculos oppidum, quo ea indixerat, paucis ad impedimentorum carrorumque custodiam relictis præcedant, jussit. Ibi Castaldus opportunitatem rei gerendæ se nactum videns, Sforciam Palla-vici-

Georgio insidiæ struuntur.

1550. vicinum, cum quo antea consilium communicaverat, isque operam & studium suum prolixe erat pollicitus, ad se vocatum, ut rem aggrediatur, simulque perficiat, hortatur, Andreæ Lopes Hispanorum peditum cohortis præfecto, quid facere in animo habeat, edocto mandat, ut cum selectis ex militum numero prom tissimis quibusvis, ante auroram, dum currus Monachi oneran tur, ac cætera ad iter parantur, ad se in castellum veniat, portamque, quo majori possit silentio absque tumultu occupet. Sforcia totam eam noctem insomnem ducendo, ac consultando transegit: reque constituta, Marcum Antonium Ferrarium, Castaldi amanuensem, patria Alexandrinum, qui Monacho jam pridem cognitus, ac muneribus & pecunia ab eo donatus erat, ac Laurentium Campegium, Joannem Movinum, Scaramucciam quendam cum duobus sicariis Placentinis, ac Joannem Mercadum, & Petrum Abulensem cohortis præfectum cædi patrandæ assumsit.

Dubia adhuc matutinæ diei luce, porta castelli a peditibus Monachi, quorum pauci erant relicti, aperitur ac carri transire incipiunt. Lopes ea occasione suos pedites Hispanos commode introducit, Sforcia cum conjuratis & sceleris conscii ingreditur. Marcus Antonius sica, & minore ideoque occulto sclopeto instructus, Monacho preces matutinas exequenti per cubicularium puerum nuntiat, se habere arduum magnique momenti negotium cum eo paucis communicandum. Admissus in conclave literas profert ad Ferdinandum Regem in sui commendationem scriptas, quibus ut nomen suum subscribat, diligenter orat. Sumto calamo, cum prono in literas vultu se inclinasset, ille pugione ejus jugulum lethali ictu transadigit. Strepitu simul & clamore exorto Sforcia & cæteri decem numero irrumpunt, strictisque gladiis eum Christi Dei, divæque Virginis matris opem implorantem circumsistunt, & ictus ingeminant. Marcus Antonius rapidæ feræ instar procidentis & palpitantis pectori sclopetum intendit & glande trajicit; nec mora, reliqui multis cæsim punctimque illatis vulneribus confodiunt; puerum quoque cui Francisco ferreo nomen erat, qui inermis attonitoque similis horribile facinus aspectabat, septem affectum plagis semineceṁ relinquunt, ac se cubiculo proripiunt.

Monachus a Pallavicino & aliis conjuratis e medio tollitur Idibus Decemb.

Interfecto per hunc modum Monacho, dextram auriculam ejus, quæ naturali adnato continuo pilosa erat, Mercadus præcidit; & ut res Ferdinando evidentius acta constaret, per celeres dispositosque equos Viennam, indeque Pragam pertulit. Cadaver multis fœde confossum vulneribus, cruore, taboque deformatum, incredibili rerum humanarum inconstantiæ exemplo, 70. amplius dies neglectum inhumatumque in vestibulo ejus cubiculi, in quo erat occisus, jacuit; nec nisi ad initium mensis Martii tumultuario funere a sacerdotibus collegii Albensis in majori æde Divo Michaeli sacra tumulatum, cum Idibus Decembribus fuisset crudeliter trucidatus. Et sane non parva admiratione dignum videtur, neque tunc in ipsius cædis vestigio, nec postea quemquam ex ejus amicis aut ducibus & copiis vel hiscere ausum, nec quicquam sese commovisse; quibus non tam vires, quæ adhuc supererant, quam animum vindicando sceleri defuisse censendum est.

Monachus quidem sive insons & ea cæde indignus fuerit, sive eam promeritus, utrumque enim vulgi sermonibus jactatum est; auctores certe cædis ejus non multo post tempore, diversis pœnarum generibus divinitus, ut credi par est irrogatis, partim in summas calamitates incidere, partim miserabili vitæ exitu interiere. Sforcia enim non toto vertente anno, a Turcis cæso exercitu captus, ac apud eos virgis & fustibus exceptus, multo auro se redemit. Marcum autem Antonium Ferdinandus Gonzaga, Mediolani Cæsaris Caroli V. præfectus, alterius noxæ capitalis crimine convictum in præalta furca, latronum more suspendendum curavit. Campegio Augustæ Vindelicorum dextra manus, qua interficiendo Monacho usus erat, primo nocturna in rixa detruncata est: nec multo post, dum Viennæ in Ferdinandi Regis comitatu feras venaretur, ab apro terribili dentis ictu laniatus, & effusis visceribus interfectus fuit. Scaramuccia autem in Gallia Narbonensi a militibus quibusdam in frusta dissectus fœda morte; alii vero aliis infamis lethi casibus scelerum pœnas exolvere. Castaltus occupatis ubique Monachi thesauris, qui erant plane regii, ac arcibus in obsequium Ferdinandi brevi redactis, copias in hiberna, prout commodius visum est, distribuit, ipse Cibinium provinciæ caput concessit, ibique de iis, quæ erant necessaria, per Sforciam celeribus equis missum Ferdinandum edocuit. 1551.

Auctores cædis variis calamitatibus periere.

Cum apud Pannonios cædis hujus fama percrebuisset, varii diversis animorum affectibus de ea sentire videbantur. Nonnulli jure cæsum dicere; quod iterum ad Turcas simul cum Transylvania defecturus fuisset; alii negare id serio, & sacratum virum, eumque in collegium Cardinalium adscitum, in dicta causa insontem, nullius sceleris convictum periisse affirmare; ut eo subloto, Regina & pupillus facilius circumveniri, & regno exui possent; Castaldum vero operam diligentem ideo navasse, ut extincto æmulo, ad expilandam provinciam & usurpandos thesauros solus imperio potiretur. Ulamanis vilissimi transfugæ Mahometani dimissi culpam non tanti momenti esse debuisse, ut pro ea tam acerba morte trucidaretur: aliis quoque principibus viris Pannonici nominis, ejus interitum exemplo documentoque, ni caveant, fore.

Varia hominum judicia de Georgii morte.

Quibus rumoribus ad Ferdinandum perlatis, Francisco Vilaquio, qui ejus loco & nomine Pannoniis jus dicebat, Episcopo nimirum Jauriensi, ac Senatus principi, atque iis omnibus, qui consiliariorum nomine censebantur, Idibus Januariis Praga literas, quibus factum excusaret, dandas existimavit; in iis prolixo sermone recensebat, vivente etiam Joanne rege, „universum regnum „ab illo discordiarum & seditionum tempestati„bus jactatum fuisse, postremo illum Budam re„gni caput, ipsumque adeo regnum, cum perdi„tissimis suæ factionis hominibus Turcarum „principi nefarie prodidisse: Regina ipsa, cujus „causam tueri videbatur, tali ac tanto sceleri non „tantum adversante, quantum poterat; sed plane „etiam adversus illum Ferdinandi Regis opem „implorante. Omnia vero eundem & antea, & „ab eo tempore cum eodem Turcarum principe „ejus quepræfectis consilia, literis & nuntiis, pro„fusaque largitione sic conjuncta habuisse, ut „facile appareret, præter nomen Christiani ho„minis, nihil illum jam plane sibi reliquum fe„cisse. Quæ quum notiora sint ubique, ac pluri„bus sæpe lacrymis ab omnibus Christianis de„plorata, quam ut ulla egeant commemoratione „silentio se in præsentia præterire: & ad illa ven„turum, quæ recentiora quidem, sed ipsis non „omni fortassis ex parte cognita sint.

Ferdinandi literæ ad regni consiliarios, quibus factum excusat.

„Itaque

1551. „Itaque quum sæpe numero proximis annis se„se variis artibus commentisque aggressus idem „Monachus, multis rationibus Christianæ reip. re„ligionique addictum esse jactaret, occasionemque „sibi dari vehementer præ se ferret, quo suam ope„ram ipsi navare liceret, hortatum esse inter cæ„tera pluribus argumentis, ut Transylvaniam & „illas Ungariæ partes in suam redigeret potesta„tem, ejusque rei consequendæ facilem se aditum „procuraturum pollicitum: postea tamen consti„tisse nec sincero, nec Christiano animo ab eo fa„ctum esse: sed eo tantum, quod sibi ab ira atque „odio principis Turcarum, in quam paulo ante ob „simultates inter ipsum ac reginam & Petrovi„tium subortas inciderat, maxime cavendum „pertimescendumque intelligebat. Tametsi au„tem ipse subdolis ejus oblationibus, vanæque „spei, quæ ab homine vafro proponi videbatur, „parum credendum arbitraretur; neque temere „suos homines, quos ille eo mitti postulabat, pe„riculis committendos existimaret; quia tamen „identidem urgeret, & incidissent inter eum & re„ginam certæ controversiæ & contentiones tantæ „ac tales, ut partes illæ Ungariæ celebriores, „ejusdem cujus & Buda dolo atque insidiis paulo „post, nisi obviam iretur, ad certum interitum „ruituræ videbantur; se pro suo erga Pannonios, „& rempub. Christianam studio & pietate, gra„vissimis suis impensis, multorumque bonorum „virorum periculo experiundum duxisse, si qua „ratione Transylvaniam, & eas inferioris Unga„gariæ oras ab imminenti periculo liberare pos„set: itaque coacto justo exercitu, ducibusque „idoneis eas in regiones æstate proxima dimissis, „qui & consilio & arte militari pollerent, nec fa„cile decipi possent, in eas fœderis & pacis con„ditiones cum regina cumque Monacho ingressum „esse, quibus illæ regni partes in potestate reti„neri, ac reginæ & ejus filio pro dignitate consu„li; & postremo ipsius Monachi status in Epi„scopatu Varadiensi non modo conservari, sed „etiam augeri posse videretur.

„Atque hic tametsi initio favere sibi, suæque „regiæ auctoritati in speciem visus esset, quod „sive consiliis suorum ducum & ministrorum præ„ventus esset, seu forte armatas instructasque co„pias suas pertimuisset: haud multo post tamen „alio animo esse palam cœpisse, & præter scitum „mandatumque suum consilia cum Turcis & cum „Beglerbego, qui cum exercitu haud procul Danu„bio consedisset, miscuisse; literasque & nuntios, „quibus longe aliter res secum in fœdere tracta„tas exposuisset, quam sese haberent, expedivisse: „seque principi Turcarum fidelem esse, & futu„rum semper, ac in ejus fide & obedientia omnes „eas regiones conservaturum promisisse, deque „regina & ejus filio ficta falsaque per multa, quæ „longum esset explicare, identidem significasse.

„Tandemque confectis rebus omnibus, & re„gina æquis conditionibus eo perducta, ut red„dita corona & omnibus, quæ in potestate ha„buisset, Transylvania cum filio exiret, eundem „Monachum non solum cogitasse; sed cum non„nullis regiis ministris suis de retinendo in Tran„sylvania puero palam egisse; quod illo abducto „omne sibi prorsus imperium in reliquum tem„pus ademtum iri intelligebat. Ubi vero id mi„nime procedere comperisset, ad alias artes con„versum eum fuisse, & ad Turcarum principem „iterum confugiendum duxisse, cui censum pe„cuniarium mittere, & regionem omnem ei sub„dere, ejusque præfecturam & administrationem „ab eo impetrare prorsus non dubitaverit, id „quod ex literis Turcarum principis, quas ad „Transylvanos dederat cognitum fuisset. Quo im„petrato, cum duces & copias suas, vel in manus „hostium traditas vellet, easdem regiones ite„rum in ejus fidem & obsequium se perducturum „pollicitum esse; quemadmodum ea de re fidi „exploratores ex Turcis, & a mercatoribus non„nullis Venetis retulissent, ac a quodam etiam ami„co, Christiano principe, pro certo fuisset affir„matum. Insuper cum Beglerbego clam per nun„tios egisse, ut cum omnibus copiis Danubium, „Tibiscumque trajiceret, omnia in ejus potestate „futura, imprimisque illum adversus eas arces & „loca incitare conatum, quæ sibi per Petrovitium „ex transactione cum regina facta paulo ante tra„ditæ erant; palamque Petrovitium proditorem „appellasse, quod ea loca regiis manibus tradidis„set, se vero fidelem jactitasse, qui Transylva„niam etiamnum Turcarum principi retineret. 1551.

„Quæ quidem omnia ad se perlata, etsi mani„festam illius fidei voluntatisque suspicionem „adferre viderentur; in meliorem tamen par„tem, (uti ille sibi literis suis persuadere identi„dem conabatur) licet graviter, ut in tantis re„bus interpretatum esse, suosque in illis partibus „ministros sæpe adhortatam, ferrent ea patienter „quantum possent, darentque operam, ut se regio„nesque eas a periculo tuerentur. Audito Begler„begi de trajiciendis fluminibus certo consilio, „cum sui duces acriter sese ejus conatibus, in tra„jectu præsertim Tibisci, opponere conarentur: „constat eundem Monachum per nuntios omni„bus tam Rascianis quam Ungaris diligenter per„suasisse, ne ad cujuspiam mandata, nisi ejus, „arma caperent, regiosque præfectos, qui isthic „in finibus collocati erant, imprimisque Stepha„num Losoncium, juvenes atque imbelles, & re„rum militarium imperitos appellasse: adeo ut „metu desperationeque adducti Rasciani, primo „hostis impetu sibi, salutique suæ consulendum „existimassent.

„Tametsi autem nihilo secius hinc Bathorius, „illinc vero Castaldus summo studio diligentia„que urgerent, ut idem Monachus pro sua in re„gionibus illis veteri auctoritate, & ea, quam iten„tidem jactaret, fide in regem & observantia, de„lectus militum illico haberet, subditosque & po„pulares ad arma concitaret, auxilia undique con„traheret, cunctatione tamen fictisque & simu„latis causis ita rem protraxisse, ut non obscure „appareret, illius instinctu hostem ad intercipien„dam opprimendamque eam regionem esse pro„vocatum: contra quem nullum plane auxilii ge„nus ipse, cujus maxime id interesset, comparasse „videretur. Extitisse autem illius animi certius „id argumentum, quod quum Andreas Bathorius „pro sui officii ratione nonnullam partem Nobili„tatis viciniorem ad arma de more excitaret, ne„quaquam ad id eos cogere potuisse: negantes „id sibi per Monachum licere, cujus imperata fa„cere eos oporteret; quod ipsum ab illo eis „prohibitum fuisse, intercepti nonnulli Monachi „internuncii facile postea essent testificati.

„Hac itaque non solum voluntaria cuncta„tione, sed manifesta consultaque proditione ef„fectum esse illud primo, quod Rasciani despe„rato regiarum partium auxilio, ultro se adven-

tanti

1551. ,,tanti hosti dediderint: deinde quod Beglerbegus
,,nemine resistente trajecto utroque flumine arces
,,multas oppresserit; cumque Batthorius eodem
,,tempore se ad Lippam recepisset, constet eadem
,,Monachi proditione, eandem ab iis, quas ex vi-
,,cinis aliquot locis coegerat, copiis, unico mo-
,,mento fuisse desertum: cumque se ad Tamashi-
,,dam inde propere contulisset, urgeretque ex eo
,,loco, ut suppetiæ sibi & partibus illis ferrentur:
,,quod item Castaldus ex Transylvania idem urge-
,,bat, tametsi ille utrique verba daret ampla & ma-
,,gnifica, seseque efferret admodum elate; constat
,,tamen nullum plane prius signum commovendi ab
,,eo datum esse, quam omnes eas arces, quæ circa
,,Temesvarium sunt, cum Lippa simul in potesta-
,,tem hostis redactæ essent, Temesvariumque ip-
,,sum (ut ipse quidem arbitrabatur) in summo dis-
,,crimine laborare intellexisset. Quo quidem tem-
,,pore constat præfectum ejusdem Monachi, qui
,,erat in arce oppidi Chanadiensi, advenienti ho-
,,sti ad duo triave milliaria, ut dicitur, sponte oc-
,,currisse, claves arcis illi, arcemque & seipsum
,,dedidisse: captumq; a suis ministris se heri sui
,,mandato paruisse palam esse confessum, nec pœ-
,,nam ullam sibi irrogatum iri, si ad eum perduca-
,,tur. Postquam autem nulla amplius ratione aut
,,subterfugio, nullo prætextu profectionem suam
,,cum cæteris ducibus & exercitu suo adversus
,,Beglerbegum deferri posse intellexit: sic illum
,,quidem demum solvisse cum popularibus militi-
,,busque suis, ut palam nihilominus diceret, se
,,cum Beglerbego nullo pacto conflicturum.

,,Quanquam autem non his modo multis maxi-
,,misque argumentis Castaldus, cæterique sui du-
,,ces fidem Monachi suspectam merito habere posse
,,videbantur: attamen quod multo est maximum,
,,intimum quendam ejusdem Monachi familiarem
,,consiliorumque arbitrum, clam ad Castaldum ve-
,,nisse, & fide accepta testem Deum Opt. Max. in-
,,vocasse, & semotis arbitris cum multis lacrymis
,,affirmasse, constitutum omnino a Monacho esse,
,,ut ipsum ducem suum cum omni exercitu deleret,
,,ac omnem provinciam in hostium potestatem
,,traderet: eademq; de re cum Beglerbego duo-
,,busque Moldaviæ & Transalpinæ principibus
,,communicatum decretumque consilium esse: ac
,,proinde familiam illum Castaldo, ut sibi cave-
,,ret, auctorem fuisse; & tamen Castaldum etiam
,,cum periculo capitis sui perrexisse, & communi
,,hosti libere per omnem regionem grassanti ob-
,,viam eundum censuisse. Signo tandem profe-
,,ctionis a Monacho dato, cum rerum periculo-
,,rumque magnitudo summam celeritatem expo-
,,sceret, constare tamen illum invitis & reluctan-
,,tibus cæteris ducibus ita illum paulatim pede-
,,dentimque eo toto itinere concessisse; ut quis-
,,que etiam stupidus facile posset intelligere,
,,consulto tempus ab illo protrahi, in perniciem
,,regiorum, & excidium regionis illius.

,,At vero ut ad Lippam perventum est, liquet
,,omnibus palam eo momento, quo virtute mi-
,,litum suorum capto oppido, Turcæ duce Ula-
,,mane se in arcem recepissent, hostes obsessos
,,suppliciter petiisse, ut sibi etiam inermibus ex-
,,ire liceret, se arcem illico cum omnibus rebus
,,udituros. Sed cum paulo post Gaspar Perusi-
,,tius ejus Monachi propinquus, in arcem ad ho-
,,stes colloquii gratia missus esset, ab eo tempo-
,,re duriores ab illis conditiones de deditione
,,fuisse propositas; quodque multo gravius est &

,,intolerabilius, auditum fuisse quendam ex Mona- 1551.
,,chi familiaribus, qui ex castris ad obsessos Tur-
,,cica lingua proloqui, & consolari, simulque eos
,,hortari ausus sit, ut sese intrepide defenderent,
,,neque quicquam a nostris, qui propediem relicta
,,obsidione recessuri, atque alio essent dilapsuri, si-
,,bi pertimescendam existimarent. Cujus flagitii
,,cum ille coram Monacho ab eo, qui ista loquen-
,,tem ad arcis mœnia audivisset, accusaretur, a Mo-
,,nacho dicente familiaris illius sui probitatem fi-
,,demque sibi jam pridem perspectam esse, nec in-
,,simulatione cujuspiam in dubium vocari opor-
,,tere, excusatum defensumque esse, & illum tanti
sceleris piaculiq; auctorem impunitum evasisse.

,,Postquam autem iniquis (ut audire potuerint)
,,conditionibus Ulamanes cum militibus rebusque
,,omnibus dimissus esset, aliisque certioribus signis
,,tum ibidem, tum in reditu ad Transylvaniam, pro-
,,na Monachi pertinaxque ad excidium exercitus
,,sui, propensaq; in Turcas voluntas clarior in dies
,,manifestiorq; apparuisset: quippe inter cætera
,,ipsum clam ad mœnia obsessæ arcis sub noctis
,,crepusculum accessisse, & cum Ulamane collocu-
,,tum esse: deinde vero eundem Ulamanem jam di-
,,missum postridie ad se clam vocasse, & in multam
,,noctem in tentorio secum sermonem habuisse,
,,tandemq; honore maximo affectum, amplisq; mu-
,,neribus donatum, interque cætera curru sclopetis
,,onusto a se dimisisse: iteramque duos Chausios a
,,Turcarum principe missos recepisse, quos ille ad
,,conventum Transylvanicum se infesto indictum
,,adducturus, ibiq; cum iis ea quæ volebat perfe-
,,cturus fuisset. Duos præterea Valachos Molda-
,,vum & Transalpinum principes, cum nonnullis
,,Turcarum præfectis, ut simul omnes initum antea
,,ea de delendo exercitu ducibusque suis atrocis
,,consilii facinus exequerentur, in armis fuisse.

,,Jam in reditu a Lippa præfectum arcis Devæ
,,sibi juramento obstrictum, loco, officioque a
,,Monacho motum esse, & eum aliis quoque in
,,locis idem facere in proposito habuisse. Sed de
,,his antea quoque admonitum Castaldo significas-
,,se, ut sibi diligenter suisque copiis caveret,
,,quippe quæ in tanto discrimine versarentur: vi-
,,dereturque tot tantisque argumentis ac indiciis
,,jamjam res ad interitum omnium tendere: neque
,,periculi magnitudo moram pateretur ullam, haud
,,diutius Castaldum cunctari potuisse; sed com-
,,municato cum ceteris ducibus ac præfectis, qui-
,,bus opus erat consilio, præveniendos nefarii
,,proditoris perditos conatus potius, quam diu-
,,turniori patientia & impunitate in manifestum
,,excidium paulo post, & seipsum, & omnes eas co-
,,pias, adeoque universam regionem cum summo
,,totius reip. Christianæ periculo & interitu ul-
,,tro prope objiciendas esse existimasse: atque ita
,,Monachum vim, quam ipse tot tamque multis
,,Christianorum millibus inferre parabat, in se
,,unum, sic Deo annuente, expertum esse: post-
,,quam aliter imminentis periculi magnitudo ut
,,fieri posset minime pateretur. Voluisse se pro-
,,fecto aliam mentem, atque alium fuisse animum
,,illi inditum, quam quem semper gessit, utque pro
,,suis in eum maximis & amplissimis beneficiis,
,,quibus vel ad Cardinalitiam usque dignitatem,
,,sua eum fuisse auctoritate evectum, omnibusq;
,,illis honoribus & dignitatibus a se auctum con-
,,stat, quæ maximus & fidelissimus quisque sibi vix
,,sperare potuisset: talem se erga illum veluti
,,regem suum præstitisset, qualem & ætas, &

Digitized by Google

1551. „Christiana pietas, Ordoque ille sacer, quem gerebat, quemque maxime profiteri & colere videbatur, ab eo jure exigebant; ut & sui duces ab inferenda vi merito potuissent abstinere: sed tamen non esse dubium, pro multorum adeoque innumerabilium Christianorum hominum salute, hæc & his majora sæpe fieri licuisse.

Has literas præterire non fuit consilium, ut quas facti rationes Ferdinandus adferret, quæ eum ad improvisam amplissimi viri mortem impulissent, in aperto forent. Sed nec excusationibus, nec largitione, neque blandimentis obtineri potuit, quin vulgus secus judicaret, & iniqua cædes crederetur: ipseque Ferdinandus Rex nimiæ crudelitatis accusatoribus facile præstitæ infamiam sustineret. Qua etiam apud Julium Pontificem, & Cardinalium Collegium non multo post maxime laboravit, qui ei cædis ejuscemodi nomine Romam citato diem dixerunt; quos tamen multo labore, nec sine summa difficultate tandem placavit. Regina adhuc Cassoviæ agebat, cum Monachum tam acerba morte sublatum intellexit; cujus interitum ambiguo affectu tulisse fertur: cum amici tamen familiaresque illum proditionis perfidiæque, qua in caput & fortunas herilis pupilli perdendas usus esset, justas pœnas expendisse dicerent, lætarenturque.

Regina etiamnum Cassoviæ agebat, cum Georgius occideretur.

Jam Castaldus copias & milites inter Saxonicas urbes, earumq; suburbana, interque Siculos hibernare jussos, opportune distribuerat, & Francisco Quendio magnæ inter eos auctoritatis viro, sibi Ferdinandoq; reconciliato, & ad partes traducto, quietem provinciæ parasse videbatur, cum certis nuntiis allatum est, Solimanum violatas a Ferdinando, occupata Transylvania, & pulsa illinc Regina, quinquennales inducias a Gerardo Felduicio pactas prætendentem, arma bellumq; parare, primoque vere in Pannoniam & Transylvaniam innumeras copias adducturum; aut si Persico bello, ac Pajazetis filii ad illos transfugientis motibus venire ipse non posset, Achomatem primarium, & cum eo aliquot purpuratos duces cum validissimo exercitu missurum. Quamobrem Sforciam Pallavicinum sine mora ad Ferdinandum Viennam mittit, ac ut copias equestres & pedestres in supplementum exercitus Transylvanici primo quoq; tempore mittendas curet, serio admonet. Qui quum ab aliis quoq; exploratoribus eadem adferentibus de bellicis Solimani contra se apparatibus certior esset redditus, negotium supplendi exercitus sibi magnæ curæ fore respondit; Sforciæque data in stipendium pecunia, in mandatis dedit, ut omnibus rebus posthabitis in Italiam proficiscens duas legiones veteranorum militum conscribere, & in Pannoniam mature ducere velit. Præfectis etiam militum & regionum, in quas Pannoniam antiquitus divisam esse diximus, jussit, ut in omnes occasiones parati intentique vigilarent, & cum aliud mandatum accepissent, in castra prodeundum, atque hostibus resistendum existimarent. Curam præterea solertem adhibuit, ut tormenta per eandem hiemem conflarentur, ac non solum quæ ad ea spectarent omnia quam diligentissime curarentur; sed etiam aurigæ ac robustiora jumentorum & equorum juga e Bohemia & Moravia conquirerentur, qui certa nota ferro candenti clunibus inusta signati ad castrenses usus & tormenta provehenda in promtu haberi possent. Curando vero commeatui viros idoneos ex Germanis & Ungaris delegit, eisque pecuniam ex ærario dari jussit, qua cujusvis generis alimenta, tam hominibus 1551. quam equis necessaria coemerentur; ac ad horrea penes ripas Danubii idoneis in locis distribuerentur. Castaldus quoq; rebus jam in Transylvania utcunq; pacatis vigilando agendoque nihil eorum, quæ ad tuendos provinciæ fines pertinere arbitraretur, prætermittebat: ac conventibus habitis Siculos & Saxones, cæteramque Nobilitatem in officio & in armis sui tutandi causa continebat.

Ferdinandi adversus Turcas apparatus bellici.

Interea Georgius Wernerius, qui e Silesia quidem oriundus, sed in numerum Ungarorum adscitus Eperiessi domicilium ac sedes sibi comparaverat, quique in superiori Pannonia administrandis ærarii proventibus præerat, vir doctus & elegans, ac Georgius Raconscius Turociensis jurisperitus, jussu Ferdinandi Cassoviam venere, ac nomine ejus pecuniam, jure dotis & pactorum Isabellæ Reginæ promissam attulere. Quam cum illa recipere cunctaretur, certis sæpe causis more injectis; quod quidem Ungari ac Leonardus imprimis Cecejus ablegato eo consilio, in Pannonia permanendum, nec pactis insistendum suaderent, inque ea tuenda re operam offerrent; postremo annitentibus Matthæo Loboccio Polono & Georgio Blandratta (is ex Italia subalpina & Allobrogibus, ob pestiferum Ariani dogmatis virus, quo ab inferis revocato erat infectus, in exilium pulsus, primo ad Polonos, postea vero in Transylvaniam profugerat; & variis artibus ac Medicinæ, quam exercebat, professione, Reginæ familiaritatem erat consecutus) recepta pecunia, non diu post Cassovia Ferdinando relicta excessit, ac in Silesiam & Oppoliam iter intendit, comitantibus eam Petrovitio & Michaele Chaquio, quem illa paulo ante e collegio sacerdotum Albæ Juliæ exemtum, secretis suis adhibuerat, Epistolarumque Magistrum creaverat.

Dos Isabellæ persoluta.

Cassovia in Silesiam iter intendit.

Quæ dum in hunc modum geruntur, Castaldo in hibernis moram trahendi novæ parandæ laudis & gloriæ occasio, nisi fata jam pridem nomini Ungarico infensa obstitissent, se obtulit: cujus aggrediendæ perficiendæque rationes cum suopte ingenio, tum incitantibus plerisque Ungarorum, nequaquam omittendas existimavit: Michael enim cognomine Totus eum convenit, cumq; se habere quædam ardua cum eo semotis arbitris comunicanda retulisset; dicere jussus, sibi esse modum Segedini capiendi proposuit; ita ut si paucis tantum copiis juvetur, de tradenda urbe viam facilem polliceri queat. De arce tamen nil certi promittere posse, quod ea a multis Turcis custodiatur, & Tibisco ac Maruso fluminis cincta, magnum laborem in capiendo requirat: spem tamen haud vanam esse ejus etiam militum virtute & fortitudine in potestatem redigendæ, si manus impigre admoveantur. Sibi inter cives clam amicos esse, qui portas urbis aperiant, & aliquot millia Haidonum, qui egregiam operam navaturi sint, cum piscatoribus vero circiter septingentis se occulta habere consilia, qui admoniti ab se totidem navigiis ad trajiciendos quo opus sit milites, & ad famam salutemque eorum, ac ad omnia quæ jubeantur, puncto temporis præsto sint futuri. Erat enim annis retroactis, priusquam arx in ea urbe jussu & sumtibus Solimani lateritio opere exædificaretur, prætor urbis civibus & incolis gratissimus; sed postea cum Turcarum avare & crudeliter imperitantium insolentias ferre non posset, immortali in eos odio concepto, in voluntarium exilium concesserat, ac in oppido Debrecenio domicilium habebat.

Bellum Segedinum 1552.

Segedinum nostri occupare ex insidiis conantur.

Castal-

1551. Castaldo visa est res haud negligenda, veluti quæ ad Temesvarii & Lippæ, totiusque illius inter Danubium & Tibiscum regionis defensionem admodum opportuna fore videretur. Itaque negotium dat Aldanæ, ac Totum Lippam ad eum amandat: illique per literas imperat, ut convocatis ducibus & consiliis communicatis, honestissimos Toti conatus & studia ope mature allata juvare non omittat. Aldana operæ navandæ avidus, ad duces & præfectos literas nuntiosq; mittit, eosq; Orodium convocat, quod sacerdotum collegium ab Giula & Segedino in suma & amœna planitie pari fere intervallo positum est. Convenere eo cum Aldana & Toto, Petrus Baquitius, Pauli clarissimi ducis frater, Stephanus Dersffius, Nicolaus Docius e Seguaro, ac Franciscus Chrovatus cognomento Major, ac e Temesvaro Alphonsus Perezius natione Hispanus, sed fortis & insignis equitum Ungarorum præfectus; e Germanis vero Adamus Opperstorphus Silesius cum CCC. equitibus cataphractis. Cum his Aldana militare consilium habet, ac collatis in unum sententiis deliberatur, tentandam esse fortunam, ac tali tantaque oblata occasione haud negligenter utendum.

Duces huic stratagemati destinati.

Igitur die constituta, ut Michael Totus cum suo peculiari peditatu præcedat, ac cæteræ copiæ mox subsequantur, decernitur. Nec mora Michael cum quinque millibus Haidonum (tantum enim numerum sua ac collegæ Ambrosii cognomento Magni opera& industria, aggrediendo huic facinori collectum iam pridem in promtu habebat) prope ripas Tibisci, quo magis consilia sua tegerentur, inter carecta & arundines, limosaque loca, raptato exercitu iter facere instituit: ita ut versus arcem Besquerecam, cui tuendæ Cassonus erat præfectus, appositis derepente scalis capiendam tendere a Turcis existimaretur, deque eo Cassonum edocerent. Verum illi sequenti nocte, quæ diem Divo Matthiæ Apostolo dicatum præcedebat, relicta ea, qua ire inceperant via, Segedinum versus iter flexerant: & de suo adventu cives conscios ac piscatores, idoneis usi nuntiis, certiores reddidere: qui promti paratique imperium ejus & occasionem expectabant.

Itaque Michael & Ambrosius quadringentos pedites seligunt, ac lembis piscatoriis flumine trajecto, summo silentio in Turcas quiescentes, nec quicquam metuentes, & in oppidum, cujus haud modicam partem Turcæ vallo & aggeribus muniverant, irruere, ac portam decumanam aperire jubent, qua opportune ac celeriter patefacta, ipsi, qui tacite subsequebantur, irrumpunt, ac occupatis qui ad arcem ducebant, aditibus, magno sublato clamore, hostes semisopitos, ac improvisa re perturbatos adoriuntur; fit cædes promiscua obviorum quorumcunque, Haidones in domos præcipuorum Turcarum ac prædivitum mercatorum, monstrantibus indigenis, crudelissime grassantur, nec quemquam ex eis vivum capiendum proclamant. Hederbegus præfectus, facto ex suis trepidantibus tumultuario agmine, interfectis aliquot sociis, & capto filio adolescente (cui decora juventæ ætas saluti fuit) nudus in arcem ægre profugiens evasit. Cæteri Turcæ, ut in nocturno & inopinato casu accidere solet, palantes & discincti, pars in arce evadere tentantes, partim vero ad flumen quærendis in fugam naviculis præcipiti cursu delati, nec reperientes, trucidati fuere: pars ut persequentem hostem evitaret, in flumen sese præcipitantes, hausti aquis interiere. Cæterum Totus

Oppidum nostri irrumpunt, ac hostes semisomnes cædunt.

quingentos ex suis ad arcem invadendam mittit, 1551.
ut Turcas in oppidanorum subsidium forte egressos prohiberent: aut si occasio daretur, eam in tanta rerum & hostium perturbatione ac confusione capiendam aggrederentur. Qui tanta audacia, tantoq; impetu eam adorti sunt, ut dissecto & bipenib; dolabris exteriori vallo, quod e materia constabat, portam & mœnia arcis subituri esse viderentur. Verum Hederb. recollecto animo, per patefactam portam cum magna armatorum manu erumpens, ejectis ex vallo Haidonibus, & nonnullis interfectis, arcem servavit, atque illi eo modo rejecti, nec repetendum impetum rati, ad diripiendam urbem redierunt. Ex qua tantum rapinarum congestum est, præter captivos, inter quos muliebris quoque sexus magnus numerus erat, ut Haidones omnium rerum & spoliorum copia abunde expleti & locupletati viderentur. Nam supra ingentem vim pecuniæ, ex mercatorum & publicanorum Turcarum ac Judæorum, qui publica portoria & vectigalia redimere consueverant, tabernis, domibusque exportatam, ingens etiam militarium equorum & aureæ argenteæque supellectilis, ac vestium pretiosarum numerus, cum panni serici & purpuræ, simul & e lana confecti magna copia inventa est. Plurimi locorum notitia freti ad suburbanas Turcarum & civium villas egressi, ingentia boum atque ovium, & equorum armenta abegerunt. Interea Aldana cum Hispanis, ac cæteri duces, quos supra nominavi, cum Germanis & Ungaris supervenere, & in urbem jam captam, & majori ex parte direptam copias induxere.

Urbis direptio & spoliorum copia.

Sed quum ab Haidonibus omnia passim loca perscrutantibus, magna vini optimi e Sirmio, Baronia, ac Simigio advecti copia, in subterraneis penuariisq; cellis inventa esset, ut sunt homines vino, crapulisque inexplebiles, avidius & intemperantius ei hauriendo incubuere; ita ut & hostes contemnerent, nec ullis ducum imperiis obtemperarent: postremo nec excubiis per stationes constitutis vigilare, nec tesseris more militiæ uti, nec hostium consilia ac facta explorare, sed omnia per otium & socordiam transmittere viderentur. Et quum Franciscus Chrovatus, vir fortis & militaris, cæteriq: complures consilium darent, cum copiosa & locuplete præda retrocedendum ac secundæ fortunæ modum imponendum, prudentis hominis & felicis esse, ne nimis serenitati præsentis fortunæ credendum existimaret, quæ lubrica & inconstans sæpius tristes rerum exitus adferre consuevisset; illi hos proterve & petulanter conviciis proscindere, ac meticulosos appellare: & si tuti securique esse vellent, domum nec viso aut expectato hoste, remeare juberent.

Nostrorum socordia & crapula.

Præerat Budæ Halys Eunuchus ex Acarnania originem ducens, quem Solimanus ante biennium e Persico bello reversum, ditioni, quam in Pannonia habebat, præfecerat. Eum Hederbegus de capta urbe ac arce extremo in discrimine constituta, per Damianum quendam Thracem, itinerum & locorum peritum edocuit, & is sub noctem astuto excogitato consilio, trajecto flumine, columbam jam recens volatui assuefactam e nido secum tulit, cumque duplices ab Hali literas, unius ejusdemque sententiæ accepisset, quibus Hederbegum de ferendis quam maturrime auxiliis bene sperare jubebat, unas ipse perferendas accepit, alteras columbæ pedibus tenui filo aptavit, eamque per aera volantem dimisit: evenitque non sine summa Turcarum & Damiani ipsius felicitate,

Aly Budæ præfectus de Segedino capto fit certior.

Columbæ pedibus epistola

1551. *alligata suppetis pollicetur.* ut tam columba pedibus alligatas literas ad nidum revolando perferret, & ipse Damianus, uno aut altero post illam die incolumis Segedinum cum literis perveniret: obsessique adventu eorum, ac haud dubia auxiliorum spe recrearentur.

Dum nostri per hunc modum, nullo servato disciplinæ militaris ordine confuse agitant, repente agrestes e rure in oppidum provolant, magnum Turcarum exercitum haud procul ab urbe apparere nuntiantes. Halis enim audito Segedini periculo, auxilia & præfectos limitum undiquaq; convocarat, & campestribus tormentis acceptis, continuato dies & noctes itinere, opem allaturus eo contendebat. Quum nostri hostium adventum cognovissent, urbe exeundum, ac patentibus in campis eis occurrendum statuere. Verum Haidonibus tantum stolidæ ferociæ inerat, ac tantus hostium contemtus, ut dicto audientes nequaquam essent, ac omnis disciplinæ immemores e popinis & tabernis in aciem prodire recusarent. Equites quidem accepto a ducibus signo, præeunte Baquitio & Aldana, aliisque subsequentibus, oppido exiere, & Baquitii equus, quamquam præstantissimus, in ipsa porta repente corruens, una sessorem in terram dejecit, quod a circumstantibus, & ab iis qui circa obequitabant, totoque exercitu, pro mali ominis præsagio interpretatum, non multo post eventu ipso, & fœdo rerum exitu comprobatum fuit. Eodem tempore Turcæ, qui in arce erant, sociorum adventu animadverso, in urbanas domos ac Haidodones intra earum parietes vino ac epulis indulgentes, magna vi tormenta displodere cœperunt: ita ut vel inviti ex iis ad sociorum ordines pro currere cogerentur: & complures temulenti, titubantesque manipulatim & confuse, aliis, qui præiverant, sese adjungerent.

Cum in campos urbi propinquos ventum esset, Halis Eunuchus suos in tria agmina distribuit: *Conflictus nostrorum cum Aly Budensi.* quorum duæ alæ ex equitibus constabant; ipse in medio cum robore exercitus, quod ex quinque millibus utriusque ordinis militum delectum erat, locum sibi sumsit, ac latera utrinque curribus & plaustris, quibus impedimenta castrorum vehebantur, præsepsit: eosque Janiceris sclopetariis munivit. Thraces etiam permultos, ac magnam agrestium turbam inter militum ordines sparsam, ad incutiendum majorem nostris terrorem collocavit. Frontem vero aciei duodecim colubrinæ pilas ferreas trilibres evomentes defendebant. Aldana & Baquit. suorum agmina ex adverso ita disposuere, ut a dextra & cataphractis equitibus, quos Opperstorphus ductabat, una ala, peditibus Hispanis munita; sinistra vero ex equitibus Ungaris constaret: ipsi in medio consisterent, & duobus mediocribus tormentis currulibus in fronte collocatis aciem primam tuerentur.

Compositis in hunc modum ordinibus concursum est, summa nostrorum alacritate, ac imprimis Opperstorphus in alterum hostium cornu, Baquitius cum Ungaris in alterum fortiter irrupere, & pugnatum est acerrime per aliquot horas. Sed cum nostri hostium latera perfringere non potuissent, quod ea ab sclopetariis Janiceris procellam glandium effundentibus defenderentur, receptui signa dare, & ad statarii agminis ordines redire cœperunt: tum vero iterum omnes cuneo facto in hostes ferri, pugnam de integro repetere ac acerrime pugnare, plurimosque hostium trucidare. Sed quum Eunuchus colubrinas in nostros dirigi, displodique jussisset, & hostes vexillo regio purpureo, aquilæ expansis alis imagine insigni, 1551. quod signifer una cum equo ictu tormenti cecidisset, potiti esset, multiq; vi ac impetu pilarum continue sternerentur, fuga ab equitibus, qui in postremo agmine erant, omnes in prima acie periisse existimantibus, fieri cœpta est. *Effusa nostrorum fuga.* Nec mora iis etiam, quos primam cum hoste pugnam iniisse docuimus, visa cæterorum fuga perterriti pedem primo referre, & paulo post effuse fugere cœperunt: quum alii plurimi ex nostris, contra ducum imperia equis descendentes, cadavera interfectorum hostium spoliare, sicque prædæ inhiare cœpissent, ut cæterorum pugnantium ordinem facile perturbarent. In ea rerum confusione acrius instantibus Turcis, & tormentis rem gerentibus, equitatus omnis relictis peditibus, fœde profugit; & Aldana ac Perezius cum Hispanis, & Opperstorphus cum cataphractis Lippam versus, intento cursu se proripuere. Baquitius, Detaffius, & Franciscus Chroatus, cæterique præfecti equitum Tibisco, partim præstantium equorum viribus, partim fascium ex carectis & arundinibus colligatorum adminiculo transnatato, ægre evaserunt. Turcæ enim (quod nostris ad evadendum magno fuit adjumento) omisso equitatu, cujus cursum æquare se posse diffidebant, & quod Haidones, in quos acerrimo odio ferebantur, delere, quam equitibus frustra persequendis desudare mallent, eos quamquam acerrime pugnantes, in orbem indagine velut clausos circumvenere: & deniq; post diuturnum cruentumq; certamen terga vertere coegere: sed quum versus Tibiscum & Marysum fugientibus instarent, partim in flumen adactos demersere, partim nemini parcendo ad unum omnes trucidatos delevere; ita ut Totus Tibiscum natando superaret, & vix cum XX. sociis ad sancti Georgii cognomento Tibiscanii castellum se reciperet. *Haidones partim cæsi, partim submersi.*

Nec Turcis incruenta victoria fuit, quum ex eorum quoque partibus plurimi turmarum & cohortium insignes præfecti, & militum ingens numerus desideraretur: ideoque quamquam omnibus nostrorum vexillis & tormentis potiti essent, oppidumque & prædam recuperassent; non tamen ulla lætitiæ signa edidere, quod interfectorum numerus utrinque exæquatus esse diceretur. Post pugnam atque victoriam Eunuchus Alis in oppidum irrupit, & Hederbegus ex arce ad eum venit; quosque invenire potuere, in omnes sine ullo sexus aut ætatis discrimine grassati, magnum numerum oppidanorum interfecere. *Quinque millia nasorum Constantinopolim missa.* Nec multo post quinquies mille nasos, cadaveribus nostrorum mutilatis, ademtos, cum XL. vexillis ac nonnullis captivis Byzantium misit, quibus insignem ab se victoriam partam testificaretur.

Jam haud dubia apud hostes victoria erat, quum altera clades quadringentis militibus nostratibus, qui duce Valentino, cognomine Magno, ac Petro Turco, tribus ante infaustam hanc pugnam diebus, castris exierant, miro fortunæ ludibrio illata fuit. Nam quum in Cassonum e Besquereca arce, ad Eunuchi subsidium, cum D CCC. equitibus Turcis Segedinum venientem, prope oppidum Martonossum incidissent, nec Cassonus veluti viribus superior prælium detrectasset, summa utrinque alacritate concurrerunt, & pugnam tribus amplius horis protraxerunt: postremo suffosso & cadente equo Cassonus vulneratur: & non sine difficultate a suis ereptus, alteri equo imponitur, ac interfecta suorum plus dimidia parte, cæteris in effusam fugam versis, Valentinus & *Turcæ vicissim profligati a nostris.*

1551. Petrus victoria potiuntur, ac duobus plaustris capita cæsorum hostium vehentes, & equis hosti ademtis insidentes, Segedinum ire pergunt, ignari nostros fusos fugatosque esse, ac oppidum ab hostibus teneri. Quod tamen quum a quibusdam ab urbe profugientibus intellectum esset, Valentinus e vestigio retrocedendum suadebat, & ad tutiora loca concedendum; sed suos stolida superbia ac hostium contemtione inflatos adducere nequaquam potuit, ut saniora consilia admitterent. Itaque hostes magno numero derepente urbe egressi, eos adoriuntur, & quamquam acerrime resisterent, tamen quia numero & viribus longe inferiores essent, omnes crudeliter cæsi temeritatis pœnas dedere: solus Valentinus cladi superfuit, relictaque hostibus præda, quam Cassono extorserat, cum XX. sociis Tibiscum transnatavit, & in tutum evasit. Hanc ad Segedinum cladem nimia temeritate potius liberorum peditum, quos Haidones vocamus, quam ignavia aut imperitia ducum, memorabilē accepimus, eamque Pannoniæ partem, quæ inter Danubium & Tibiscum late patentem planitiem amplexa, innumerabilia majoris minorisque pecoris armenta alere, inque diversas longinquasque Europæ regiones destribuere solebat, haud ambigua possessione hostibus reliquimus.

Sed dum Segedinum concedunt, ignari cladis superioris, a Turcis opprimuntur.

Castaldus Temesvarium & Lippam præsidiis firmat.

Castaldus accepta rei male gestæ fama, quam ipse Aldanæ, uti nimium hac in re præpopero duci tribuebat, ne hostes Temesvario & Lippæ imminerent, Rodericum Villandradam, cum Hispanis suis Lippam ingredi jubet, ac Diego Mendozæ, ut cum sua cohorte & trecentis Germanis ad custodiendum cum Lossoncio & Castelluvio Temesvarium absque mora proficiscatur, in mandatis dat. Ipse una cum Andrea Bathorio Tordam comitia indicit, ut in iis pecunia in subsidium & stipendia militum ac annona & commeatus in arces hostibus propinquiores, nec non auxilia provincialium decernerentur; quibus Moldavo in Transylvaniam, ut certa fama ferebatur, irrumpturo obviam iretur. Interim vero Felicem & Baptistam Comites ab Arco cum suis legionibus Germanicis Brassonem, seu Coronam mittit, ut si Valachi in ejus urbis fines irrumperent, eos reprimerent: donec ipse cum toto exercitu adcurreret, nec eos cum Achomate purpurato, qui jam in itinere esse ferebatur, per mediam provinciam transeundo vires conjungere paterentur. Venere etiam per eos dies in supplementum copiarum Transylvanicarum quatuor millia Germanorum militum, duce Georgio Comite Helfenstanio, quos Castaldus per loca idonea in stationes divisit. Sforcia quoque Pallavicinus cum totidem millibus & quingentis peditibus Italis in Noricum pervenisse, & brevi de illis Alpibus in Austriam descensurus nuntiabatur.

Tordam cum Bathorio comitia indicit,

Comites ab Arco Coronæ defendendæ adversus Valachos imponuntur,

Comitiis Helfenstanii & Pallavicini copiæ,

Maximiliano Regi & Reginæ ex Hispania venientibus ala equitum Pannonicorum obviam mittitur.

Per eos etiam fere dies Maximilianus Ferdinandi filius, quem Bohemi sibi in Regem delegerant, quemque e Comitiis Augustanis, ante quadriennium in Hispaniam profectum fuisse memoravimus, & Maria Caroli Quinti Cæsaris filia, quam ibi in conjugem duxerat, in Italiam classe Andreæ Aureæ prospere navigarunt. Quibus e Liguriæ urbe Genua deducendis Ferdinandus pater elegantissimam & instructissimam equitum alam e juventute Nobilitatis Pannonicæ delectam, duce Joanne Balassio obviam misit. In qua Nicolaus Bathorius, Gabriel Perenius, Georgius Bebecus, Christophorus Orsagus, Stephanus & Ladislaus Banffii, Jacobus Siculus, Lucæ filius, summo loco nati adolescentes, cæterique complures censebantur. Excepti sunt a patre summa lætitia, ac congratulatione, quum secundo Oeno, ac deinde Danubio Viennam descendissent. Adduxere etiam miro & jucundo omnium spectaculo Elephantem Indicum vastæ magnitudinis, a Joanne Lusitaniæ Rege dono acceptum, animal multis retro sæculis, aut fortassis nunquam in Pannonia visum, cui lignea turris septem milites sclopetis aliisque telis missilibus instructos capiens superimposita erat; quem nos quoque non sine admiratione vidimus. 1551.

Elephas Indicus.

Posoniensia comitia, ad quæ a Ferdinando citantur Forgacii, Lupi Puchamii legati, Coppanii cædis auctores.

Cæterum eodem anno sub hiemis finem Ferdinandus Posonii comitia habuit, ad quæ Sigismundum, Franciscum, Petrum & Ladislaum Forgacios ad dicendam causam citari jussit: ii enim Lupi Puchamii, qui tunc Zolio & Montanis Civitatibus præerat, legatum Georgium Coppanium, quod in eorum fundis & pascuis a militibus insolentius quam par esset, cuncta agi, ferri, & innoxiam plebem intolerabilibus detrimentis affici pateretur, aut nonnunquam etiam juberet coactis agrestibus, quorum fortunæ facultatesque lacerabantur, interficiendum curaverant, eaque cæde animum Ferdinandi ira atque odio vehementer exacerbaverant. Dum diem formidine noxæ neque obire libenter, neque recusare auderent; tandem tamen, ne absentes inter eos censerentur, ac proscriptionis & exilii pœna plecterentur, advenere; sic tamen ut nihil in legum & judiciorum adminiculis præsidii collocandum ducerent, quamquam id ab advocatis consuleretur: Sed se mutatis vestibus clementiæ & indulgentiæ Regiæ supplices & lachrymabundi submitterent. Qua in re Rex aliquamdiu duriorem se præbuisse visus est; instigante eum ad iracundiam & ultionem Puchamio, qui per id tempus apud illum gratia atque auctoritate plurimum pollebat. Postremo tamen, quum Franciscus Revaius, & Michael Mereius, clari senatores, Regique imprimis chari, quorum ille filiam Ladislao Forgacio collocaverat, hic Petri sororem in matrimonio habebat, suas partes interposuissent, magna difficultate veniam illis impetrarunt; non tamen secius quam ut trecentis agricolarum fundis, mulctæ nomine privarentur. Quorum centenos Rex Revaio & Mereio; quinquagenos vero Bartholomæo Horvato, & Joanni Zomorio, fisci procuratori donavit. Verum duo illi ut affinitate Forgaciis juncti, eos qui sibi cesserant, restituerunt, Et ipse Ferdinandus temporis processu quadam veluti pœnitentia motus, redintegrata gratia eos amplexus est, & variis officiis ac præfecturis honestatos ad senatorii etiam ordinis prærogativam aliaque munia extulit, & Maximilianus ac Rudolphus successores ejus, postquam Bartholomæus & Zomorius destituti hæredibus e vivis migrassent, ratam eorum partem, quæ Forgaciis mulctatitio jure ademta erat, liberaliter restituti jusserunt.

Forgacii recepti in gratiam ob cædem Coppanii.

Achomates Constantinopoli se movet,

Interea Achomates Byzantio profectus Hadrianopolim venit, & e castris Magiaralim Chausium in Pannoniam ad Eunuchum cum literis misit, quibus ei de parta ad Segedinum victoria gratulabatur, eumque de suis consiliis atque itinere certiorem reddebat: seque a Solimano ad vindicandas injurias & obsidendum Temesvarium, cum exercitu propediem venturum significabat: simulque ut ipse suum exercitum secum conjungere, & interim rebus gerendis intentus esse

1551. *Hamza Turcus a nostris capitur.* esse vellet, hortabatur. Acciderat autem hisdem ferme diebus, quod Hamza natione Thrax, cui Solimanus præfecturam Albanam dederat, atque is ad eam occupandam cum CC. equitibus, ac totidem Janiceris contendebat, nocturna in pugna cum nostris peditibus, qui e præsidio Vasprimiensi exierant, improspere commissa caperetur, ac præcipui quidam e Janiceris interficerentur; inter quos Elezes cognomine Iracundus, qui prægrandi dolabra, quali ad dolandas in quadrum trabes fabri lignarii utuntur, ambabus manibus pugnabat, sclopeto ictus perierat. *Elezes, qui dolabra pugnabat, glande trajectus interiit.* Eo viri clari sibique amici casu ne opinato perculsus Eunuchus, superiori etiam victoria auctis animis, in concilio cum cæteris præfectis habito, Besprimium obsidione cingere decrevit, antequam Achomates cum Asiaticis adventaret: *Aly Eunuchus Besprimium obsidione cingit.* quod ex eo præsidiarii cruentas plerumque excursiones facere, ac prædas agere non cessarent; & in viatores cæde & captivitate grassarentur. Itaque coactis brevi tempore copiis ac tormentis, eorumque apparatibus necessariis comparatis Albam venit, & illinc Calendis Aprilis promoto exercitu Besprimium pervenit.

Descriptio loci, Ea arx in oblonga rupe sita est, veteri muro nec valde firmo cincta, templumque in medio amplum præaltumque, & oppidum subjectum in vallibus, quæ circa acclives colles montesque visuntur, habet, dispersa hinc inde domorum serie habitatum, & aliquot templis exornatum; quorum quidem elegantissimæ olim structuræ, nunc temporum injuria, & barbarorum cuncta vastantium crudelitate, devastatæ & semirutæ spectantur. Rivi peramœni & fontes saluberrimi complures tam in urbe quam foris perpetua scaturigine profluunt, a quibus locum plerique ab antiquis appellatum putant: qui molas frumentarias magno incolarum fructu, emolumentoque versare solent. Eo in loco Suatepologum Pannoniæ & Marcomannorum principem sedes habuisse ferunt, antequam Ungari e Scythia secunda migratione advenientes, impetrata ab illo subdole terra, aqua, & cespite, illi demum vitam simul & regnum bello ademissent. Eunuchus igitur circumvallata arce, cum servos tentoria sua in proxima rupe extendere, nec procul ab illis tormenta cum corbibus collocare jussisset, illique impigre id exequerentur, ex arce majores colubrinæ explodi, ac in opus facientes dirigi cœpere, ita ut perforato tabernaculo, & discerptis aliquot servis, in ulteriorem rupem transire, ibique locum castris mutandis deligere cogeretur. Inter eas rupes vallis quædam oblonga protenditur, peramœnis viridariis & pascuis cincta, quam incolæ Abbatissæ vallem nuncupant. Eam Turcæ Prætoriani occupavere; cæteri vero per proximos colles, ac valles, uti a Chausiis demonstratum est, longe lateq; consedere; aggeresque duobus in locis statuere, ita ut ab occidente pariter & septemtrione tormenta collocarentur, & mœnia magna vi quaterentur.

Præfuerat Besprimio Joannes Paxius, qui præter generis & familiæ nobilitatem nihil aliud ad militare officium muneris attulerat; atque iis fere diebus illinc ad Comaroniensem præfecturam, uti quietiorem a Ferdinando erat translatus, sic ut Petrus Peteo ei succedere juberetur. *Peteo a Michaele Ferreo Paxii legato præfectura* Sed quum hic Besprimium venisset, a Michaele Ferreo, ipsius Paxii legato, inefficacis ac degeneris animi homine nequaquam est admissus, quod Paxium decimas fructuum præsenti pecunia a Sacerdotibus collegii emtas, sibi colligendas jussisse diceret; 1551. ita ut arcem eam nobilem, & vetustam hostes opportuno sibi & necessario, nostris vero diffidentibus, & tenuis lucri causa contendentibus, admodum intempestivo & incommodo tempore, non sine certa quadam ejus potiundæ spe obsedisse viderentur. *Vesprimiensi excluditur.* Accedebat ad cæteras rei a barbaris bene gerendæ occasiones, quod incuria & avaritia præfecti, numerus militum stipendio conductorum imminutus, ac pro eis liberi pedites adhibiti essent, qui rapto vivere, nec ducum imperio assueti, arcem negligenter tutabantur, & plerumque inter frequentas seditiones miscere consueverant.

In ea rerum perturbatione Eunuchus jam decimum diem mœnia duobus e locis, nec de nocte intermisso opere, verberare jusserat; *Haidones ad Turcas transeuntes trucidati.* neque nostris in saxeo, lapidibusque constrato solo, ad restaurandas & cespite implendas muri procidentis ruinas materia suppeditabat, ita ut major peditum pars, summa perfidia tumultuari, & novas res moliri, nec dicto parere inciperet; postremo perfractis penuariis cellis, commeatum dissipare, signa e mœnibus militari more perticis suspensa dejicere, denique e muri hiatibus sese agminatim demittere, ac ad hostes transire. Quos tamen Eunuchus non tam ut desertores & perfidos, quam quod incredibiles antea Turcis injurias & damna intulissent, ademtis armis & vestibus, in vallem Abbatissæ perductos, singulari crudelitate ad unum occidi jussit: quorum albentia ossa etiamnum ibi cumulatim jacentia conspiciuntur. Michael Ferreus, aut potius a contrario eventu plumbeus merito dicendus, ea militum discessione consternatus, ac consilii inops ad immaturæ atque inexpectatæ deditionis conditiones descendit; & accepta a Turcis fide, Thomam Siculum militarem virum, ac strenuum equitem, qui transigeret, ex arce emisit, qui haud cunctanter cum hostibus ita transegit, ut tradita arce omnes incolumes dimitterentur: isque veste purpurea donatus, commilitonibus, quæ transegerat, relaturus in arcem rediit. Sed Janiceri nulla facta mora, portas & mœnia occupant, Michaelem & cæteros abire quidem permittunt, sed mox a submissis equitibus pecunia, armis, & vestibus, & equis spoliati retrahuntur, ac partim trucidantur, partim vero in servitutem rediguntur: *Præsidiarii contra fidem datam qua cæsi, qua in servituti mancipati.* evadente in vasta Paconiæ silva, per notos tramites Thoma Siculo cum paucis. Michael quum se contra fas, fidemque captum quereretur, Eunuchus Turcas, qui hoc facinus facere, ac fidem suam violare ausi fuissent, humi prostratos, & fustibus & baculis in speciem verberari jussit: illum tamen custodiæ traditum, neque unquam in patriam reversurum secum abduxit: ita ut ipse qui aliorum exemplo perfidiæ Turcicæ minime se credere debuerat, sua infelicitate, & perpetuis miseriis ejus periculum in seipso fecisse videretur.

Capto per hunc modum Besprimio Eunuchus præsidium imposuit, duce Giaffere, Budamque paulo post reversus est: & in suburbanis Budensibus, eo inter veterem & novam Budam loco, qui Sicambriæ nomine appellatur, equos camelosque tam suos, quam militum ad gramina & pascua dimisit: publicato edicto, ut refectis curatisque equis & jumentis, quilibet militum in castra redire, & commeatu rebusque necessariis comparatis, eo quo jussus fuerit, Achomati adventanti haud cunctanter occurrere possit. Dum hæc in Pannonia satis superque

1552. *Elias Moldavus cum Valachis & Turcis Transylvaniam longe lateque vastat.* que improspere geruntur, Elias Moldavus, Petri regno pulsi, atque ut diximus, iterum ope Joannis regis, restituti filius, non sine summa ingrati animi significatione, per angustias Alpium Aitossiarum, quæ Moldavos & Siculos interjacent, cum validis suis & Turcicis copiis in Transylvaniam irrupit, ac castra ad Torianum locavit. Ex quibus repente equites prædatorios Turcis permistos versus Sceptium, Orbajum & Quisdium mitit, quæ sunt loca & oppida conciliis Siculorum destinata, eaque longe lateque depopulari jussit. Hermanum quoque & Prasmanum, Saxonica oppida, injectis ignibus eadem excursione succensa atque concremata fuere: ac ex eorum agris, pecorum atque hominum haud contemnenda præda abacta.

Quæ quum ad Ladislaum Udenffium, & Paulum Bancum, Bathorii provinciæ præfecti legatos allata essent, quatuor provinciæ partibus, quæ circa Colosum, Dobocam, Osdium & Cucollonem sita sunt, ad arma celeriter convocatis, ac Baptista & Felice Comitibus ab Arco, ut e Brassone cum militibus Germanis adcurrerent, admonitis; Valachos & Turcas obvia quæque flammis & ferro vastantes persequi decrevere. Itaque quamquam jussu Castaldi justis passibus hostes cum præda antecedentes prosequerentur; ii tamen animadverso eorum adventu, ac Castaldum & Bathorium cum universis copiis adesse rati, alpes præcipiti fuga transcendere contenderunt. Sed quum variarum rerum præda, captivisque onusti, ac viarum quoque & alpium asperitate impediti, lentius quam volebant iter facere viderentur, nostri eos, qui in novissimo agmine erant, & necdum ad alpes pervenerant, adorti magnam eorum partem interfecere, prædamque ab iis omnem recuperavere: ita ut si Germani pedites, & Siculi paulo tempestivius celeriusque ad alpium radices pervenissent, omnes Eliæ & Turcarum copiæ, quæ e tumultuario militum & agrestium numero constabant, facile deleri; ipseque Elias omnibus etiam tormentis bellicis quæ habebant, exui potuisse existimarentur. 1552. *Sed nostri eos persecuti, intermentis nonnullis, prædam omnem recuperant.* Castaldus qui e Colosvario proficiscens, propius Brassonem intento itinere properabat, ut si necesse esset, cum Bathorii legatis, ac Siculis & Germanis sese conjungeret, audita suorum fortuna, ac hostium discessu, ad Segessuarum oppidum divertit, ibique per aliquot dies, quorsum consilia hostium tenderent, expectabundus substitit, (repetituri enim excursionem dicebantur) & copias suas mercede conductas, equitesque Germanos, quos Franciscus Senacus, Helfestanicas legiones sequutus, e Silesia non ita pridem adduxerat, idoneis in locis, commeatu plenis, collocavit: Ungaricæ autem turmæ atque cohortes, quæ Bathorio suberant, ita ut ad omne ipsorum ducum imperium nutumque parati esse, & quo opus foret, absque mora convenire possent, ad propinquiora loca concesserunt.

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XVIII.

Achomates cum Mehemete Beglerbego ad Temesvarum obsidendum contendit. Anno 1552.

ADULTO jam Vere Achomates, qui hactenus transmarini exercitus adventum expectaverat, Hadrianopoli profectus, vigesimis quintis castris, Samandriam attigit: atque inde Mehemeto, equitum Europæorum magistro, quem anno superiori obsidionem Temesvarii frustra tentasse docuimus, in castra recepto, Belgradum pervenit. Ubi paucos dies moratus, strato ad Titulium ponte, Tibiscum flumen transjecit: ac castra in campis Somlionio subjectis, quos, quod a nemine colantur, desertos vocant, metatus est; qui a Temesvario quinque milliariorum intervallo distant. Illinc mille & quingentos equites, qui Temesvarium excurrerent, die Divo Joanni Baptistæ dicato præmisit: experturos an aliquem ex præsidio militem aut incolam capere possent, a quo de rebus & statu oppidi certiora sciri possent. In hos Milacus, Lossoncii legatus, natione Thrax, vir fortis admodum & militaris, cum valida equitum manu, cohortibusque oppido egressus, (aberat enim Lossoncius auxiliorum cogendorum, & rerum necessariarum ergo) magnum cum hoste certamen iniit; diuque pugnatum est ancipiti eventu: ad extremum fugati hostes, nemine e nostris capto, in castra redierunt, amissis ex suorum numero amplus XX. equitibus, a quibus nostri de hostium consiliis, ac propinquitate exercitus, quæ cognoscere volebant, intellexerunt.

Interea eodem die sub noctem Lossoncius cum quatuor tantum itineris comitibus, per multa diverticula, occultosque tramites, nec sine periculo in urbem venit, ac maxima omnium congratulatione exceptus est: moxque die insequenti convocati tribuni & præfecti militum, Hispanique & Germani, mutuum Sacramentum de conservanda arce dixere. Eo dicto, tali eos sermone alloquutus est: Viri fortissimi, non multis vos verbis, quæ virtutem minime addere videntur, compellandos, obtestandosque duco, uti memores pristinæ virtutis, vos ipsos atque arcem hanc ad extremum usque spiritum ab Turcarum avaritia tueamini: *Lossoncii ad commilitones oratio.* quum id vobis æque ac mihi cordi fore haud dubitem; tantum commonefacio, hortorque, ne quicquam illorum minis armisque cedendum putetis: quin potius cum iis vobis certamen fore, quos sæpe antea victos sub jugum misistis, majoremque eorum partem ex colluvie barbararum Asiæ nationum constare, vosque & causa justiore locum superiorem obtinere, & sacrosancta Christi religione tuenda occupatos, meliori spe fortunaque cum rudibus, & barbaris manum conserturos esse animo reputetis. Itaque si, ut sæpe antea egregiæ virtutis vestræ experimenta præbuistis, nunc quoque eadem in virtute & fortitudine, ac dextris salutem vestram consistere memores, ut spero, eritis, haud difficulter eorum conatibus resistetis; & conservato, secundum Dei Optimi Maximi opem, hoc veteri patriæ nostræ præsidio munimentoque, perpetuam nominis laudem promerebimini; cujus certa præmia in hac vita a

1552. Rege Ferdinando, pio & munifico principe, ac a me ipso, qui vos omnes fratrum loco & habeo, & habiturus sum, exspectabitis; morte autem præclare obita, ab immortali Deo in cælis æternam felicitatem consequemini.

Copiæ præsidiariæ. Cum ad hæc verba concionis & militum fremitus operam & studium omne pollicentium sequutus esset, haud multo post copias recensuit, quarum numerus duorum millium & quingentorum militum summam non multum superabat. Nam supra quingentos equites, qui in peculiari ipsius Lossoncii ala continebantur, ducentos Alphonsus Perezius Hispanus ductabat, Gabriel vero Perenius, Nicolaus Bathorius, & Georgius Seredius, singulas equitum centurias miserant. Simon Forgatius juvenis præstantissimus, quem in expugnatione Lippæ multis susceptis vulneribus egregiæ virtutis laudem obtinuisse diximus, sexaginta equites adduxerat. Caspari Castelluvio Sardo tricenaria Hispanorum cohors, ac Diego Mendozæ centum Hispani veterani parebant: Germani pedites & Bohemi trecenti, Hungari totidem, ac ex civibus, qui in militares ordines descripti, distributique erant, totidem numerabantur. Altero postquam hæc fierent die, antecursores Turcarum advenere, qui sublatis inconditis clamoribus, equisque circumagitatis, nostros ad certamen provocabant. Nec Lossoncius, eo quicquam detrectato, cum suis & Alphonso Perezio exire cunctatus est, initoque prælio ambo pari virtute & fortitudine in adversis Turcarum pectoribus hastas perfregere, ac majori, ut fit, utrinque coorto certamine, complures e potioribus Turcis cæsi captique sunt: unico ex nostris Stephano Sulioco nobili adolescente desiderato, qui in 1. congressu hasta transfixus interiit. Quarto post die Achomates cum universo exercitu, ac tormentorum apparatu advenit. Habebat autem præter multas colubrinas, 36. muralia tormenta, quæ illa nocte propius urbem & arcem, constitutis more solito prius, operarum labore, sinuosis aggeribus, collocavit; relictis ad præsidia castrorum minoribus falconibus.

Achomates 36. muralibus tormentis urbem & arcem verberat.

Descriptio Temesvari. Temesvarium urbs & arx celeberrima a fluvio Temesso, qui ex alpibus ad Severinum Urbem haud procul ab Istro seu Danubio sitis profluit, urbemque & arcem præterlabitur, nominata est, quam veteres Pannoniæ Reges, contra Bulgarorum nondum Christiana religione imbutorum, quæ a Pannoniæ finibus solo Istro dirimuntur, ac Cumanorum seu Cunorum, quos Poloni Polowcios, nos nunc Tartaros vocamus, crebriores incursus advertendos ædificaverant, ac postea invalescentibus Turcarum armis, ac ex illis ultra Istrum regionibus, & utraque Valachia fines nostros vastantibus, continuo militari præsidio muniverant. Habet duo contigua oppida, quorum alterum ab oriente Insula vocatur, alterum vero septemtrionale a fluvio Temesvarium dici solet; quæ quidem oppida simul cum arce, fossa præalta aquis plena cinguntur; & majus oppidum tres habet portas, quarum duas propugnacula crassiora, e terra materiaque jussu Castaldi ab Hispanis constructa muniunt, & inter urbem arcemque turris aquaria egregiæ munitionis habetur. A meridie vero Uliciæ planities, & campi patentes circumjacent: in quibus Turcæ castra sua longo ordine collocaverant. Cæterum urbs a meridie, arcis vero mœnia ab oriente senum denum tormentorum ferreis pilis triginta pondo acerrime verberari & concuti cœpta sunt: ita ut continuata oppugnatione, directisque interdiu tormentis, muri etiam obscura nocte destinatis ictibus peterentur. 1552.

Cumani, Cuni, Polowcii, Bulgari, Tartari.

Nec multo post, præcipue in foro domus tormentorum vi dirutæ corruerunt, quæ vero in Insula erant, ne ex iis ab hoste occupatis majora detrimenta inferrentur, per nostros non satis opportuno consilio succensæ funditus conflagrarunt. Turcæ enim visa loci opportunitate, diei insequentis nocte, tormenta in eam insulam attraxerunt, & effossis aggeribus, & collocatis tormentis, arcis mœnia simul & propugnaculum e terra materiaque constructum, quod a Castelluvio & Hispanis defendebatur, magna vi & conatu oppugnare cœperunt: jamque assiduis ictibus patefacto muro, hostes se irrumpere posse haud dubitabant: nec tamen injussu Achomatis quicquam tentare audebant, veriti ne si irrito cedente conatu a nostris repellerentur, acerbius ab eo castigati pœnas temeritatis persolverent. Re igitur ad eum delata, & hiatu ab eo eminus oculis perlustrato, nec, ut irrumperent, abnuente, magno impetu per ruinas propugnaculum superare contenderunt. Sed a Castelluvio & Hispanis, atque Ungaris egregie rem gerentibus, non sine quam plurimorum prætorianorum peditum, ac præfectorum cæde rejecti fuere; ita ut quum Mustapha, cognomento Debellus, hoc est crassus & præpinguis, Nicopolitanæ urbis in ripa Danubii præfectus, hortabundus & vociferans pugnam restaurare conaretur, ab Hispanis glande trajectus concideret, & exanimis a suis ægre reportaretur, quo etiam in conatu multi ex Turcis, qui mortui cadaver tollere contendebant, eminus icti occubuere, aut graviter sauciati discessere. Sed gravissimo Lossoncii & omnium dolore accidit, ut quum Castelluvius deposito thorace ferreo, quo in pugna erat usus, atque incaluerat, detersoque sudore Turcas fugientes e muri ruinis prospectaret, ab Janiceris, qui in semiambustis domorum parietinis delituerant, per ilia glande trajiceretur & statim expiraret: quem non sine summo luctu Hispani & Ungari sublatum tumultuario sepulturæ honore, eodem in propugnaculo, profunda scrobe acta, condiderunt: eique jussu Lossoncii Diegus Mendoza Vellejus Hispanus, in præfectura cohortis successit. In eo certamine duo millia barbarorum partim cæsa, partim gravibus susceptis vulneribus debilitata fuisse traduntur.

Turcæ ab oppugnatione propugnaculi cum multorum cæde repulsi.

In quibus & Mustapha Nicopolitanus Præfectus cadit.

Castelluvius Hispanus glande trajicitur.

Interea quum Achomates & tormentorum magistri, ob crebras & assiduas interdiu noctuque jaculationes, ad summam pulveris sulphurei penuriam atque inopiam devenissent, aliquamdiu obsidione potius, quam oppugnatione tempus protractum est; quo tempore Petrus Farcassitius, Gregorii clarissimi viri, quem a Tartaris in obsidione Albana ante nonum annum multis affectum vulneribus, ac pro mortuo sublatum, postea convaluisse diximus, filius, cum paucis sociis eruptione ex oppido facta, in pabulatores Turcas incidit, cæsisque & captis aliquot ex iis, ac camelis & bubulis equisque adductis, quamquam hostes concitati, infensique eum persequerentur, transnatato tamen Temesso, & præda retenta, incolumis in urbem est reversus.

Hasanes interea equitum Asiaticorum Magister, quem Turcæ Anatolis Beglerbegum vocant, quemque Achomates pro pulvere sulphureo, ac pilis ferreis, ante aliquot dies cum mille equitibus, totidemque Janiceris miserat, adducta e Belgrado ac Samandria earum rerum ingenti copia, in castra venit. Qui dum in itinere esset, & in milites nostrates, qui e Caransebesso exierant, incidisset, in-

Digitized by Google

1552. intrepide ab iis invasus, ac cæsis aliquot e suorum numero, in fugam versus fuit: pulverem tamen tormentarium & alia, quæ cum peditibus per camelos & burdones præmiserant, Turcæ magna vi contracto cum nostris certamine tutati in castra pertulerunt. Quibus perlatis oppugnatio iterum majoribus viribus restaurata est, ac tormentis mœnia Turris Aquariæ, quæ inter urbem arcemque erat, denuo verberari cœpta. At Lossoncius, qui jam præter Castelluvium aliquot præfectos notæ virtutis & fortitudinis variis casibus interfectos amiserat, cum se rebus necessariis quotidie deficere animadvertisset, ac ad multam pulveris tormentarii & commeatus inopiam redactus esset, nec sibi laboranti a Castaldo & Bathorio, quorum auxiliis confidebat, subventum iri videret, & milites stipendium flagitarent; Stephanum Felduarium scribam suum ad pecuniam & res necessarias curandas, emittendum censuit; a quo testamentum paulo ante conditum, veluti non multo post moriturus, ad suos perferendum, & literas mandataque ad Annam Pecrinam conjugem, amicosque & procuratores suos dedit, ut oppignoratis arcibus & fundis suis, pecuniam cogere, eaque res necessarias parare, militesque in obsessorum auxilium mercede conducere, & ad se mittere conarentur. Qui quidem Turcicis vestibus indutus, nec linguæ Illyricæ, quæ apud Turcas ut plurimum in usu est, ignarus, deceptis excubiis, & prospere confecto itinere, eo, quo jussus erat, pervenit: & conductis pecunia cohortibus, quæ ad quingentos pedites continebant, ac pulvere sulphureo plaustris imposito, ducem eis præfecit Michaelem Totum, quem bello ad Segedinum nuper gesto inclaruisse diximus. Quum autem is penes Marysum flumen iter intendisset, ac in ipso fluminis trajectu se Temesvario opem & suppetias laturum cohortibus significasset, major militum pars tergiversari, & partim ampliora stipendia flagitare, partim de ingressu obsessæ urbis desperare, postremo nulla honoris ac disciplinæ militaris cura habita ducem deserere, ac dilabi cœpit. Inter quam consternationem militum equitatus Turcicus, qui excubare, ac pabulatoribus, & lixis ac calonibus, qui rerum necessariarum causa castris exire solent, præsidio esse consueverat, intellecto eorum discessu, in eos qui remanserant repente irrupit, & diffidentes facili negotio fudit & fugavit, vulnerato Michaele, & ægerrime in tutum evadente. Altera quoque peditum manus, quam Thomas Varcocius, Varadini præfectus tumultuarie collegerat, & ut Lossoncio laboranti opem ferret in mandatis dederat, audita Michaelis, qui præiverat, adversa fortuna incœpto destitit, & varias in partes latebrasque profugit.

Copiæ, quæ Lossoncio suppetias ferrent, partim diffugiunt, partim cæduntur.

Interea Achomates Turrim Aquariam vehementer labefactatam, & dirutam, continuata dies & noctes acerrima oppugnatione, tormentis quatere non cessabat, usque adeo ut jam mœnia tribus ex partibus usque ad ima fundamenta concidissent, nec ullus superesset locus, qui milites aut duces a frequentium pilarum ictibus tueri posset, præter Decumanam portam, in quam quod crassiore muro, eoque fornice concamerato constabat, Lossoncius & præfectorum plerique sese recipiebant. Jam ad sextum Calend. Sextil. qui Divo Jacobo sacer est, ventum erat, & XXXII. obsidionis dies illuxerat, cum Achomates, missis per castra Chausiis, edicit se statuisse eo die aut arcem in potestatem redigendam, aut majori exercitus parti occumbendum; itaque postquam 1552. corpora curaverint, animos etiam ad supremam certaminis aleam ita comparatos adferant, nec se ac imprimis Principem Solimanum voto desiderioque suo, ac spe, quam de ipsorum virtute ac fortitudine concepissent, frustrari patiantur. Sic Turcæ ac præ aliis imprimis Janiceri prætoriani, equitibus ac aliis promiscue mixti, Turris Aquariæ mœnia diruta & humi prostrata magno sublato clamore aggredi cœpere. Nostri contra ad ejus defensionem pari conatu celeriter atque intrepide procurrunt: certamen atrox & cruentum suboritur, cum perspicuum esset, si Aquaria Turri hostis potiretur, arcem quoque, pro qua tot labores utrinque subiissent, tantum sanguinis profudissent, brevi in victoris potestatem venturam. Multi utrinque cadunt, multi sauciantur; Lossoncius pugnans, & suis animandis intentus, nusquam officio deest, idem Hispani & Germani impigre faciunt. Dum in hunc modum certatur, Cubates Chausiorum legatus Blasium cognomento Pattantussium, clarum equitem in ruinis inter cæteros pugnantem, prægrandi acinace in caput ferire conatus est, & lingua Illyrica loquutus, se Cubatem vocari alta voce dixit; verum ille ictum rotunda parma excipiens, simul Cubatem tragula per collum trajicit, sibique Blasio nomen esse respondit. Vulneratur etiam Diegus Mendoza, & Hispani aliquot; sed tanta nostrorum virtus & fortitudo enituit, ut hostes magno accepto detrimento, cum strage rejecti repulsique fuerint, tribus fere millibus e suorum numero eo terribili conatu desideratis. E nostris præter sauciatos haud paucos CXIII. milites periere: pugnatumque fuit horis plus minus quinque assidue. Sequenti etiam die repetito certamine, ne nostris quies aut spatium ullum otii daretur, alteram quoque impressionem, & quidem acerrimam in eandem turrim aquariam fecere; in qua ille idem Cubates, qui hesterna in pugna Blasio inferente vulnus susceperat, illigata obstipaque cervice inter pugnantes fuit. Aderat ipse Achomates, hortator acerrimus, ac voce manuque suos, ut non nisi victores reverterentur, instigabat, & fessis ac vulneratis recentiores milites submittebat. Idem Mehemetes Beglerbegus Cassonusque & alii præfecti, ac volitantes hinc inde in acie præcones seu Chausii faciebant, clava ferrea pigritantibus instantes, intrepidis vero & fortiter dimicantibus collaudatis, præmia pollicentes. Nostri hostium respectu jam ad paucos redacti, quantum virtute viribusque valebant, egregie aliquamdiu & fortiter restitere; sed tandem superante multitudine, Turcæ, pulsis summa vi loco nostris, Turri potiuntur.

Aquariæ Turris acerrima oppugnatio.

Turcæ desideratis pene tribus millibus, fortiter rejecti. Sequenti die impressio repetitur.

Qua capta, quamquam Lossoncius adversus omnia invictam mentem gereret, cæteris tamen amisso eo loco, animus illico concidit. Erat enim inter arcem & urbem locus medius, nec ab hoste cuiquam ex arce in urbem, aut illinc in arcem ad Lossoncium & commilitones commeandi facultas ulla dabatur. Et jam commeatus fere omnis obsessos defecerat, & sulphurei pulveris duæ aut tres heminæ vix supererant, quæ si Turcæ ad arcis mœnia occupanda successissent, uti facturi haud dubie erant, exploden dis vix semel majoribus tormentis sufficerent. Alia ex parte hostes inconditis clamoribus, ac variis linguis obsessos ad deditionem hortari, Solimani ac Purpuratorum, ipsiusque imprimis Achomatis fidem indubiam offerre, incolumitatem

Qua, nostris vi pulsis turri potiuntur.

Commeatus & pulveris inopia.

1552.

tatem rerum omnium & vitæ polliceri ut sibi parcerent, ut se ad meliora servarent, nec se miserabili morte perditum ire vellent, serio suadere.

Lossoncius maiorum precibus & lachrymis, ut oppidum ac arcem dedat, rogatur.

Itaque extremis hisce rerum difficultatibus pressi, primum ex oppido nuntios ad Lossoncium mittunt, qui ante lucem tecti tenebris, in arcem pervadunt, cumque multis precibus rogant, ut sui ac conjugum, & parvulorum liberorum misereri velit ac deditionis consilia amplecti; satisfactum ab eo esse virtutis ac fortitudinis suæ famæ & honori, satisfactum militum constantiæ quamdiu cum hostibus pugnandum fuit: nunc cum fame, cum rerum necessitate, & penuria pugnari non posse: contra naturæ necessitates nec arma nec pertinaciam valere ullam. Cæteri quoque, qui in arce cum eo una erant, easdem rerum & inediæ angustias & extrema incommoda animo reputantes, necessitati & adversæ fortunæ cedendum consulebant; ne postea ab irritatis & ira percitis ulla spes misericordiæ aut libertatis, quam modo sponte offerrent, expectari posset.

Quibus accedunt & Germanorum & Hispanorum minæ.

Sed ille singulari constantia, eorum precibus nequaquam flecti, & in proposito servandæ usque ad extremum spiritum arcis persistere, non esse perfidis hostibus credendum dicere; quos cum veteribus exemplis, tum recentiore Vesprimiensium cæde, Punicis dolis & fraudibus, in deditos grassari manifestum sit; perstitissetque in sententia, nisi Germani milites & Hispani imprimis, quorum præfectus Diegus Mendoza ex vulnere nudius tertius propugnando accepto, eo fere puncto temporis, vita excesserat, aperte dixissent, sese vel eo invito hostibus de deditione prolocuturos, arcemque potius, quæ jam nullo modo retineri posset, illis relicturos, quam ultimum vitæ salutisque amittendæ discrimen subeundum foret.

Quibus fractus deditioni ægre assentit.

Ejusmodi Hispanorum inopinata consternatione, ac defectione fractus animo, ægre tandem assensit, ac ut de deditione cum hostibus ageretur, permisit. Quæ quidem haud cunctanter cum Achomate transacta est, sic ut fide interposita, se omnes cum rebus & sarcinis incolumes dimissurum promitteret; & profectio in posterum diem institueretur. Exiere ex arce in urbem, ac eum diem & noctem isthic transegere, quod urbana plebs, nondum compositis sarcinis imparata, a Lossoncio hanc moram multa prece impetrasset: tametsi milites dubiæ Turcarum fidei haud ignari, ne qua fieret mora, instarent. Postero die currus, quibus sarcinæ ac saucii ægrotique milites erant impositi, duplici ordine præcedere jubentur: inter quos Lossoncius cum armatis iret, uti conventum erat, ac postremum agmen ab Hispanis, & reliquo peditatu, civibusque, qui adhuc supererant, clauderetur. Hoc servato ordine ad diem posterum paululum progressi, Turcas confertissimos stare, & unicam viam, qua nostri procederent, eamque satis angustam reliquisse conspiciunt: cumque esset extra portam Praeconiam perventum, Achomatis jussu cives & incolæ in sinistram partem, eorumque plaustra & sarcinæ ad dextram collocantur; cumque Lossoncius porta exiisset, mox Beglerbegus & Cassonus eum medium accipiunt, ac blandiori vultu salutatum, inter armatum exercitum deducunt.

Nostri a Turcis fide nefarie violata iugulantur.

Nec mora, quum ab Janiceris & prætorianis equitibus arctius & angustius premerentur, & pueri, quorum ætas aut forma placuisset, raperentur, adultiores vero & ii qui resistere parabant, trucidarentur, clamantiumque ad arma voces & ejulantium exaudirentur; postremo Andreas Tomoræus adolescens nobilis, Pauli clarissimi, sed infelicis Mohacianæ pugnæ ducis, ex fratre nepos, qui arma & auratum Lossoncii thoracem, galeamque gestabat, a barbaris equo deturbatur.

1552.

Se defendunt quidam;

Quo animadverso Lossoncius, Alphonsum imprimis Perezium, ac Simonem Forgacium, qui ejus tergo pone adhærebant, alta voce allocutus, hæc, inquit, Turcicæ perfidiæ summa, hic finis est, commilitones; sed macti virtute, quod unum superest, agite, expedite arma, ne inulti pereamus; atque hæc effatus stricto gladio, legatum Beglerbegi (ipse enim & Cassonus ad primum tumultum caute se subduxerant) transfodit: tum pulsari tympana & tubæ inflari, omnes arma capere, seseque mutuo ad honeste cadendum adhortari, quantumque poterant, ex densis confertisque hostium agminibus explicare.

Sed a multitudine hostium oppressi fortiter pereunt.

Sed vincente paucitatem multitudine, Lossoncius quum se diu multumque, ne vivus in hostium potestatem incideret, defendisset; postremo caput lethali vulnere affectus, ac sinistrum latus hasta trajectus confosso denique & prolabente equo, capitur.

Lossoncius vulneribus confectus, capitur.

Perezius bene armatus, quum aliquot barbaros partim breviore sclopeto, quod ephippio aptatum gerebat, partim veruto interfecisset, præstantis equi pernicitate fretus Lippam versus cursum intendit. Verum quum eum barbarorum pugnacissimi, per velociores equos, maximo, ne evadere posset conatu & persequendi studio insectarentur,

Perezius in Chryso amne submergitur.

in Chrysium amnem sese cum equo præcipitavit, ibique interiit. Forgacius multis confossus vulneribus, nasoque inter pugnandum mutilatus seminecis in manus hostium incidit. Lupus Battianius, Milacus Thrax, ipsius Lossoncii legati, ac Petrus Farcassitius, Stephanus cognomento Hispanus, sed genere Ungarus, e Martonosio claro oppido ortus, turmæ equitum Forgacianorum legatus, ac alii pauci e potioribus capti.

Complures capti.

Barbari enim cum innata sævitia, & in nostrum sanguinem feritate, tum vero ira & furore, ob amissos in oppugnatione socios incitati, nemini fere militum pepercere, quin capti & spoliati, veluti victimæ crudeliter mactarentur.

Lossoncio, exprobrata primum perfidia, caput amputatur.

Lossoncius ex susceptis vulneribus jam adeo debilitatus, ut nulla vitæ spes restaret, ad Achomatem perductus, perfidiam & jurisjurandi violati scelus acrioribus verbis, nec sine convitiis ei exprobravit: contra ille casum Ulamanis, cui sub fide dedito, & e Lippa abeunti insidias a nostris structas dicebat, objectavit; & inter probra convitiaque illi jam deficienti & semimortuo caput præcidi jussit, illudque detracta cute, molli herba ac bombice infarctum, ut mos barbaris est, cum aliquot captivis Byzantium misit, & expugnatum Temesvarium Solimano significavit.

Lupus Battianius truncatis brachiis & pedibus crudeliter perit.

Lupum Battianium, Mustaphas Solistriæ Bulgaricæ ad Danubium præfectus, natione Valachus & paulo ante ad superstitionem Mahometanam delapsus, ab Achomate sibi donari postulavit, quod affinitate juncti esse dicerentur: cumque Achomates id ei denegasset, ipse vero eum se a Solimano quoque impetraturum retulisset, Achomates ea re irritatus, & excandescens Lupo brachia & genuum tenus pedes in vestibulo portæ decumanæ singulari & plane barbara crudelitate detruncari & abjici jussit; sicque vir supra natalium splendorem fortis & pugnax, insolitatis & intolerandis corporis cruciatibus miserabiliter est necatus. Milacus & Farcassitius pecunia ac captivorum permutatione redemti, & Forgatius naso præfecto deformatus, cui id non probro,

sed

Digitized by Google

1552. sed honori fuit, quum Sabacem Turcam Strigonii equitum præfectum, Melchioris Balassi captivum pro se dedisset, ad suos reverti fuerunt. Stephanus vero cognomento Hispanus, Blasius Pattantusius, & Joannes Bornemissa e Tengeldo cum Roderico Trianio & aliquot militibus Hispanis, dum Byzantium ducerentur, ruptis catenis, & interfectis custodibus, per Bulgariam & Valachiam, trajecto Istro, in Transylvaniam, ac deinde domum pervenere. Urbana plebs & cives reverti in urbem, & singuli suas domos repetere, suisque legibus vivere jussi sunt. Per hunc modum Achomates, capto Temesvario, exercitui aliquot dierum quietem concedendam ratus, arcem & urbem Cassono curandam dedit, ac ut mœnia quassata ac diruta restauraret, mandavit.

Cassono Temesvarium curandum datur.

Interea Caranum, Sebessum, & Lugassium civitates, infirmis & vetustis mœnibus cinctæ, ab Achomate certis conditionibus salutem ac libertatem impetrarunt; quæ olim ad Severini præfecturam pertinebant, sed a Petrovitio, dum Temesvario præesset, occupatæ possidebantur: ut nimirum commeatum, quantum possent, exercitui subministrarent, ac singulæ millenos aureos persolverent. Per earum incolas, quibus in utramque partem commeare eo tempore licebat, ac nonnullos eorum, qui e prælio evaserant, quum capti Temesvarii, ac cæsi præsidii fama Lippam perlata esset, Bernardinus Aldana ejus præfectus, secus quam antea Castaldo promiserat, & quam ipsius officii ratio, ac Hispanici nominis decus postulabat, de urbe deferenda cogitare cœpit, ratus si Lossoncius cum fortissimis Hispanici & Pannonici nominis militibus, hosti barbaro truculentoque cessisset, se quoque urbi defendendæ minime parem futurum. Itaque quamquam Demetrius Ociarovitius natione Thrax, qui nullius stipendio addictus, cum peculiari suorum equitum ala tunc Lippæ agitabat, vir solers & industrius, reique militaris peritus, nec non Paulus Jadrensis, ac Franciscus Henriques, veteranique aliquot Hispani, ejus facti consilia vehementer improbarent, & exploratores quoque hostilium consiliorum haud ignari, nondum Lippæ metuendum esse adferrent, ipse tamen in sententia perstitit, & tormenta currulia pulvere sulphureo, usque ad summa fistularum ora onerari, turres etiam & portæ fornices eodem modo impleri, impositisque pulveri incendendo funiculis ardentibus, ut paulo post vi ejus rumpi evertique possent, jubens, paulo ante auroram egreditur. Quæ omnia magistri tormentorum impigre quidem, sed adeo anxie & trepide fecere, jam jam hostes prope adesse existimantes, ut nonnulli ex iis repentina pulveris, ignem subito concipientis, violentia discerperentur. Oppidum quoque aliquot in locis succendi jubet, gementibus civibus, qui domos suas & substantiam quam Turcæ superiori etiam Joannis Peteonis fuga & consternatione intactam servaverant, concremari & in cineres redigi miserabilem in modum deplorabant. Quibus peractis ad Castaldum in Transylvaniam ire pergit, a quo rei indignitate permoto, ac dedecoris nomini Hispanico temere illati justo dolore exacerbato in vincula conjicitur, Viennamque sub custodia mittitur. Ubi jubente Ferdinando militari in Concilio capite condemnatus, jamque supplicio afficiendus, a Maria Caroli Cæsaris filia, Maximiliani conjuge, Ferdinandique ipsius nuru, quæ pro illius salute & vita summis precibus laborabat, periculo eximitur. At Achomates re intellecta, Cassonum e Temesvario, cum quinque millibus expeditorum equitum illuc adcurrere jubet: isque extinctis flammis, & ereptis e rogo quantum potuit, tormentis, quorum metalla nondum rupta aut liquefacta essent, urbem nullo negotio occupavit, & magna ex agris collecta rusticorum multitudine, restaurandam muniendamque curavit. Et quum Solmosiam arcem parvo supra Lippam intervallo monti edito impositam, sed expugnatu difficilem, ab Hispanis & Ungaris Aldanæ præsidiariis, ejus exemplo, metu perculsis, vacuam relictam esse didicisset, illam quoque integram & satis munitam, commeatuque & rebus necessariis plenam, eodem victoriæ tenore, facile in potestatem redegit. Eadem etiam facilitate Chanadium nudatum fuga præsidiariorum atque a Cassono occupatum fuit. 1552.

Caranum, Sebessum, ac Lugassium certis conditionibus redempta.

Lippa cum summa ignominiæ nota ab Aldana Hispano deserta & succensa.

Aldana supplicio afficiendus a Maria Augusta liberatur.

Cassonus Lippam occupat & instaurat.

Capit & Solmosiam arcem a nostris derelictam.

Et Chanadium.

Sub idem tempus Alis Eunuchus Budæ præfectus, communicatis cum Achomate consiliis, coacto exercitu, cujus opera nuper Vesprimium ceperat, fortunam tentare constituit, ita ut arcibus suæ præfecturæ propinquioribus, quas negligentius a nostris custodiri non ignorabat, in potestatem redactis, vires suas cum Achomate conjungere, ac illum postea ad oppugnandam universis viribus Agriam perducere posset, ex qua sæpissime graves, cruentasque excursiones, usque ad ipsa Pesthi & Budæ suburbia fieri non ignoraret. Igitur eductis Buda tormentis, ac promotis castris, in quibus 8. aut 10000. militum erant, ad oppugnandum Dregelum proficiscitur. Id in præalto monte positum Pauli Archiep. biennio ante vita functi ditionis erat, & a Georgio Zondio, viro acri & militari, ac collega ejus Greg. Bersalusio custodiebatur. Sed is per occasionem invisendæ domus & familiæ aberat, & solus Zondius domi res curabat. Cum Turcæ propius adventassent, aggeres & vineas de nocte celeriter e regione arcis perfecerunt, inque eis 4. majora tormenta, & 6. colubrinas mediocres collocarunt, quibus arx sine intermissione verberari cœpta est: nec multo post turris præalta, quæ portæ imminebat, eique præsidio erat, vi tormentorum diruta dejectaque fuit, cujus casu Zondius Joan. Zoltaium legatum suum oppressum extinctumque amisit. Mœnia etiam arcis quod vetusta debiliaque essent, pilarumque ictibus quassarentur, adeo plerisque in locis vitium fecerant, ut Zondius arcem retineri posse desperaret. Erat haud procul Dregelo Orosfalva Ruthenorum colonia, a Colomano rege, ut diximus, olim eo deducta, in qua Martinus sacerdos sacra facere erat solitus. Eum Eunuchus ad se vocatum in arcem mittit, ac Zondio nuntiat, ut cum arx ab ipso retineri nullo modo possit, eam sibi dedere non abnuat; scire se eum militarem virum ex pugnacissimis esse, cujus virtutis fortitudinisque famam a multis audisset, & ipse multis experimentis pro comperto exploratoque haberet: itaque sibi grave & molestum futurum, si ea ignobili in arce ei, vita amissa pereundum sit; proinde monere & hortari, ut ea dedita, salvus & sospes abeat, ac ad meliora se & vitam servet. Ad ea Zondius paucis respondit, sibi firmum esse animi propositum honeste potius occumbendi, quam ut ab ipso fraude circumventus, in servitutem redigatur, ac catenis collum oneratus hinc inde pro mancipio venum ducatur. Itaque tarde & importune ejusmodi adferri consilia, quæ sibi minime placuisse paulo post reipsa sit declaraturus. His dictis duos captivos Turcas ex multis

Inde Dregelum ara ab Aly Eunucho obsidetur.

Zondii præfecti generosa & heroica animi constantia.

1552. acciri, eosque vestibus e purpurea lana pretiosiore ac pecunia donatos & dimissos Eunucho dicere jubet, se petere ut duos pueros quos sibi educare non licuisset, in suum famulitium accipiat, & ad grave Martis opus, militiamque condiscendam instruat; stare enim sententiam sibi aut arcem servare, aut moriendum esse. Dimissis ad Eunuchum sacerdote & captivis, expiatis prius Christiano more criminibus, pecuniam, vestes & res omnes, & quæcunque habebat, militaria instrumenta, & vasa argentea, chariorem que supellectilem, in vestibulum arcis comportanda curat, ibique subdita suis manibus face flammis exurit: deinde in stabulum profectus, equos militares, quos præstantes habebat, lancea transadigit, ne iis hostes potiantur: posteaque ad arcis portam in hostes fertur, qui jam magno impetu per muri ruinas ascensuri conspiciebantur. Ad eos repellendos concurrere suos, & sclopetis rem gerere jubet, multique ex iis interficiuntur, dum ingredi conantur, ipse inter primos acerrime pugnat; sed ab irrumpentibus magna vi Janiceris, genu glande crassiore trajicitur, & in alterum genu illæsum concidit, nec tamen pugnam intermittit: iterum autem caput & pectus aliquot glandibus petitus derepente corruit, ac præcisum ejus caput ad Eunuchum fertur, quod ille una cum trunco, in monte e regione arcis sito, militari funere tumulandum curavit, adhibita hasta & vexillo, ut eum fortiter pugnando, honestam & decoram mortem pro patria oppetiisse testificaretur: adeo virtus vel in hoste laudabilis & gloriosa habetur.

Virtus etiam in hoste laudibus efferenda.

Hunc exitum habuit Zandius, anteactæ militiæ congruum, ac constantiæ laude apud posteros memorabilem; quam tamen cæteri præfecti earum arcium, in quos Eunuchus ejus æstatis expeditione vires suas atque arma exercuit, minime sibi imitandum proposuissent: quum munitiores Dregelo arces, aut fœda fuga deseruissent, aut subito metu consternati, non sine summa dedecoris & ignominiæ nota hostibus tradidissent. Nam cum ad arcem Seceniam perventum esset, cujus custodiæ Laurentius Arochatius præerat, milites præsidiarii turpiter profugere, Laurentio solo, & arce vacua indefensaque relictis. Quod quum Laurentius animadvertisset, ipse quoque cæteros sequutus, fuga capta in manus hostium incidit, diuturnamque apud illos servitutem servivit.

Secenia arx turpi nostrorum fuga hosti cessit.

Exinde Eunuchus celeri itinere ad castrum, cui a Corvo nomen est, castra promovit, & Arslanem, Mehemetis Jahioglis filium cum trecentis equitibus, totidemque peditibus ad Bussam misit, quæ erat modica e cocto latere turris, & a Michaele Terchio, Stephano Zuchaio, Andrea Nagio, ac paucis aliquot Sigismundi Balassii militibus custodiebatur: qui cum constanti admodum firmoque animo eam defenderent, nec Arslanes quicquam oppugnando, ac terrorem admovendo proficeret, sequenti die e castris duo millia peditum acciri, & duo tormenta advehi jubet, quibus locum concuteret, caperetque. Sed nec ea hostium accessione, ac continuis ictibus, quibus turris diruebatur, quicquam Terchius & socii perterriti, in defendenda ea, eo fortius & constantius persistebant. Diruta turre nostri se in vallum recipiunt. Et virtutem eorum Arslanes admiratus, qui tanta vi exiguum munimentum adversus tantas copias tuerentur, pacta cum Terchio & Balassianis incolumitate, iisque abire in tutum permissis, turrim & vallum solo æquavit.

Bussam turrem aliquamdiu a nostris defensam Arslanes occupat.

Revertenti ei ad castra, haud procul erat arx Salgo, Lupi Derencenii ditionis, quam Simon Sagivanus imbellis præfectus tuebatur: ea autem erat arduæ rupi imposita, & difficilem admodum ascensum, & oppugnationem requirere videbatur, quod tormenta eo attrahi, non nisi immenso labore, & multis jumentorum jugis, nec sine periculo possent. Igitur Arslanes, quo vi non posset, astu sibi penetrandum ratus, arboris prægrandem truncum, duabus rotis impositum, aliquot boum jugis ad cacumen montis pertrahi, & ab agrestibus magno clamore boves, velut sub nimio ænei tormenti pondere fatiscentes, urgeri imperat. Favit astutiæ ejus insolens fortuna, quod eo die ex humore nocturnæ pluviæ crassior nebula aerem involvisset, aspectumque omnem nostris extrorsum eripuisset. Interea quosdam equites Turcas, Pannonicæ linguæ gnaros præmittit, qui obsessis nunciarent, tormenta inusitatæ magnitudinis protinus arcis mœnibus admovenda, in proximo esse, porro consultum fore, si eorum ictus nequaquam sibi expectandos ducant, sed dedita arce, salvisque rebus exeant; se enim postea nemini parsurum. Ea fraude Sagivanus credita, non sine risu simplicitatis suæ arcem hosti tradidit, ac Arslanes ei & sociis, fide servata, incolumibus dimissis, Salgonem præsidio firmavit, & in castra reversus est. 1552.

Inde Salgonis arx deditur.

Ridiculum barbari stratagema.

Eunuchus quoque castro Corvi, quod Andreas Sacius, & Emericus collega inter se dissiderent, eadem facilitate potitus, ad Bujacum Bathorii arcem, haud procul distantem divertit: & cum ea muro crassiore ac satis firmo munita esset, nec in eo quinque diebus verberato quicquam fere dirutum esset, difficilis oppugnatio futura videbatur, si quæ in præsidiariis virtus aut constantia fidesque adfuisset. Sed illi intempestivo metu ac pavore perculsi, perfractis fornicibus, in quibus reconditum thesaurum falso putabant, una cum Martino Quercio præfecto non sine perfidiæ labe arcem relinquentes, sese in fugam conjecerunt: quos tamen Turcæ insecuti incisos & ad unum interfectos deleverunt, solo conservato Martino, qui in ipsis vinculis & carcere postea extinctus est. Sagum collegii Monachorum Benedictinorum castellum, ad ripam Hippoli fluminis amœno loco situm ac Giarmatum Balassianæ familiæ domicilium, perterritis illis, qui in præsidio erant, ac diffugientibus, primo direpta a Turcis, ac postea subjectis ignibus concremata funditus conflagrarunt.

Capta præterea Corvi castellum, Bujacum.

Sagum.

Giarmatum.

Tot tamque validis arcibus nulla vi, sed, ut Turcæ ipsi jactabundi dicebant, spatiando & secure otiando, in potestatem redactis, Ferdinandus, qui majore ejus anni parte bellicis apparatibus & tormentis, eorumque vectura & aliis rebus necessariis curandis, ut diximus, incubuerat, seque ad castra & bellum gerendum profecturum edixerat, ne tantam ditionem impune hostibus occupandam permittere videretur, copias, quibus hostibus & Eunucho occurreretur, parandas, illumque ab ulterioribus detrimentis inferendis arcendum constituit. Et cum opportune Sforcia Pallavicinus, quem ad conducendum peditatum in Italiam profectum fuisse docuimus, adductis militum quatuor millibus & quingentis, per eos dies reversus esset, Erasmo Taifalo, Jaurini præfecto, qui Honorio Cunispergio successerat, infausti nominis, ut eventus quoque approbavit, duci, tradito ei summo totius exercitus imperio, in mandatis dedit, ut coacto ex finitimorum locorum præsidiis milite, cum Sforcianis

Infausta Erasmi Teuffelii expeditio.

1552. cianis sese conjungere, & Dregelum ac alias arces, nuper ab hoste captas recuperare contēderet. Tria quoque millia peditum Germanorum, duce Marcello Detrico mercede conducta, quorum dimidia pars sclopetarii, cæteri hastati erant, ad eum ire jubet; Provinciis vero seu regionibus superioris Pannoniæ, numero decem, serio injunxit, darent operam, ut in oppidum Filecum convenire, ac Taifalo & Sforciæ primo quoque tempore conjungi possint.

Copiæ undique collectæ ex præsidiis.

Taifalus ipse cum Sforcianis copiis & Germanis Levam atque inde Egegum castra promovit, & e Jaurino supra propriam ducentorum equitum alam, alios singulis centuriis equestribus præfectos, Georgium Queglevitium, Petri filium, Paulum Ratcaium, veteranum copiarum ductorem, Franciscum Desoffium, Michaelem Dombaium, & Franciscum Sandrinum ad se venire jussit. Eodem modo & Levæ præsidio Paulus Sarcandius, Nicolaus Siculus, Stephanus Thrax, Franciscus Jacositius, & Sebastianus Matusnanus cum quingentis equitibus levis armaturæ advenere. Augustino Sbardellato Episcopo Vaciensi, Italicæ originis, sed in Pannonia nato, Salmensis Comes bello Muraniensi curam commeatus demandaverat: eandem provinciam Taifalus quoque ei ratam habuit, ac centum equitum stipendium adjecit. E Corponensi oppido, Joannis Chrusitii legatus, Gaspar Chutius centuriam equitum, & Lupus Puchamius Austriacus, bis totidem adduxit. Melchiori Masconi, qui Viglesso præerat, ducenti quinquaginta equites Germani parebant, qui etiam bene armati instructique cum ipso simul eodem venire maturarunt. Supra hos octingenti pedites, Moravici & Bohemici generis, & totidem Pannonii ex iis, qui Haidones vocantur, sese adjunxere; quos omnes Taifalus ad Egegum in castra recepit, ita ut omnium copiarum ratione subducta, decem millium militum numerum facile excederent.

Decem millium numerum explebant.

Nobilitas etiam cum 7000. armatorum Filecum convenit.

Has copias Castaldus in supplementum exercitus sui mitti expetebat, quod Achomatem, capto Temesvario, Transylvaniæ occupandæ consilia agitare comperisset, verum Ferdinandus commodiore consilio, si exitus respondisset, ad tuendos contra Alim Eunuchum fines, amissaque recuperanda convertit. Jam etiam armata nobilitas ad Filecum convenerat, quæ ad septem millia bellatorum constituebat; ita ut si totus exercitus convenire potuisset, idoneumque bello ducem, & peritum nactus fuisset, Budensibus Eunuchi copiis, non sine certa vincendi spe, facile opponi potuisset. Carebat tormentis currulibus, ac colubrinis majoribus Taifalus, sed ea Ferdinandus e veteris Zolii, ac Bistriciæ montanæ armamentariis depromi, ac in castra advehi jussit. Quibus tutius advehendis, quingenti equites e castris obviam ivere, Ratcaio, Queglevitio, ac Matusnano ducibus, qui cum tormentis eorumque apparatu ad arcem Plobenstaniam subsistere, & adventum exercitus ibi præstolari jussi sunt.

Aly Eunuchus cum duodecim millibus nostris, antequam conjuncti fuerint, occurrit.

Interea Alis Eunuchus, nostrorum apparatu, ac conatibus per certos exploratores cognito, prius quam duo nostrates exercitus conjungerentur, præoccupandum Taifalum, & cum eo congrediendum arbitratus est, copiasque omnes suas, quarum virtuti plurimum confidebat, ad campos Racosios convenire jubet: quibus summa celeritate congregatis, adversus nostros ducere decrevit. Habebat in castris ad 12000. equitum ac peditum, sed qui ob recentes continuasque victorias, ipso duce partas, nostrorum copias & potissimum Germanicas, nihili pendere videbantur. At Taifalus Dregelo copias admoturus, ab Egego castra promovet: & tametsi ab Ungaris ducibus admoneretur, ne quid adversus hostem moliri, neve ullam fortunæ aleam, nisi receptis prius in castra Nobilitatis copiis, quæ Fileci erant, experiretur; ipse tamen suis subnixus consiliis, quibus sibi indulgendo errare potius & obstinatius persistere, quam alienis recte uti consuevisset, tormenta duntaxat expectanda, neque hostium congressum admodum formidandum existimabat. Et Ratcaius, illa jam ad Boscum, jugis equorum & boum Civibus montanarum urbium imperatis, advehenda curaverat, ejusque rei ducem certiorem reddiderat: quum Taifalus castra in hunc modum promovere, & Dregelum versus proficisci cœpit.

Præcedebant 500. equites levis armaturæ Pannonii, quos paulo post equitum Germanorum turmæ, ducibus Mascone & Andrea Taifalo, Erasmi ipsius fratre subsequebantur. Post hos peditatus Germanicus, & legio Italica, ac Bohemi & Ungari pedites, sublatis vexillis, ac instructis ordinibus armati procedebant. Horum vestigiis currus onerarii & impedimenta exercitus progredi jussa, ac inter illa 6. falcones currules, quos vocant, cum rebus necessariis & tormentorum magistris, quaternis equis vehebantur. Agmina vero præcedentia a 600. equitibus Pannoniis claudebantur; atque hoc ordine universæ copiæ ad Plessovicium oppidum, quod a Pannonibus Palastum appellatur, pervenerunt: & in ejus campis, qui vineta & montes ad Orientem respiciunt, castra collocata.

Castra Teuffelii in campis Plessovitii collocata.

Nec longe aberat in pago Silvasso Eunuchus cum suo exercitu, rei gerendæ, & conservandorum, quæ nuper cœperat, locorum avidissimus: ac deinde arridente cœptis fortuna, sese cum Achomate & prætoriano exercitu conjuncturus; quum multa adhuc pars æstivi temporis gerendo bello accommoda superesset. Cum castra nostrorum progredi intellexisset Eunuchus, mille equites expeditos deligit, eisque, ut situm castrorum Taifali ac Sforciæ contemplari ac explorare, dareque operam contendant, ut ex hostium numero captum aliquem ad se adducant, a quo de eorum consiliis certiora intelligere posset. Hos quum equites illi, quos agmina nostrorum claudere diximus, conspexissent, cæteris iter cœptum prosequentibus, acri edito certamine, fugarunt, ac nemine e suis amisso, unum ex hostibus interfecerunt, altero vivo in potestatem redacto. Ab hoc Turca primum ad Sforciam adducto intellectum est, Alim ejus esse propositi, ut quemcunq; rebus exitum sors & fortuna attulerint, collatis signis sine cunctatione experiatur.

Decimo die Augusti.

Jam decimus dies mensis Sextil. divo Laurentio dicatus illuxerat, barbaris sæpe felix faustusq; & nostri protensis tabernaculis castra collocaverant quum Turcarum antecursores, duce Arslane, in conspectum venere: adductis tribus falconibus, quorum usus campestri in acie est, iisq; nostrorum castra infestare cœperunt. Nostri celeriter ex castris procurrentes, magnum acreq; certamen cum iis contraxere: ac directis in eos falconibus, quos in margine castrorum opportune collocatos habebant, tam cominus præliando, quam jaculis eminus feriendo eos submovere, multos interficere, plurimos vulnerare. Deinde concurrentibus nostrorum equitibus, tam Germanis quam Pannoniis, cruentissimum certamen subinde auctum

Levia aliquot prælia inita.

1552. auctum recrudescit: eo exitu, ut plurimi utrinque interirent, aut caperentur, & Francisco Dessessio equus, quo vehebatur, cum sinistro crure insidentis, ferrea falconis pila discerperetur, quo immani vulnere ictus in castris eodem die expiravit. Capti etiam a Turcis sunt Sardinus & Dombajus, equitum ductores, ac ad Alim perducti. In partibus Turcarum ab Italis glande trajectus periit Teffterdarius, quæstor & ærarii custos, qui militarium stipendiorum rationes servare, militibusque solvere solebat: cum aliquot præcipuis barbarorum. Quo cadente Turcæ cohortem Italicam, ex qua Teffterdarius erat interfectus, extra munitiones pugnando progressam, ad quædam arbusta publicæ viæ contigua, irritando & lacessendo elicuere, & quamquam ea sclopetis rem peritissime gereret; a multis tamen barbaris circumventa, maximo erat in discrimine, nisi Ungari equites Francisco Jacositio & Georgio Thurio annitentibus, auxilio adcurrissent; qui fessos dimicando & fatigatos, ne uno quidem ex ipsis desiderato, periculo liberarunt.

Jam pugnatum erat usque ad meridiem, quum Eunuchus cum universo exercitu suis subsidio supervenit, ac prælium magno terribilique conatu restauravit; adductis quatuordecim colubrinis campestribus, quas in proximis castris nostrorum colle ita collocavit, ut inde peditatum Bohemicum ac Ungaricum, contortis in eum pilis assidue infestaret. Nec mora illum cominus hastis aggressos, quamquam acerrime repugnarent, tamen quod ab sociis alia in parte laborantibus minime juvarentur, terga dare coactos concidit & profligat. Sed equites Germani cohortantibus Andrea Taifalo & Mascone, facto cuneo, peditibus opem ferunt, ac hostas terga vertere compellunt, pulsique iis, ac multis occumbentibus, signo receptui dato, in castra revertuntur. Sequenti die collaudatis equitibus, Taifalus & Sforcia, peditatum Germanicum & Italicas cohortes promovent, eisque hinc equites cataphractos, illinc leviorem, qui e Jaurino venerat, equitatum, in subsidiis collocant, & falconibus principia firmant, ac in irruentes hostes obvertunt. Ibi tormentis utrinque in mutuam cædem explosis, Mars crudelem in modum sævit; & ex utraque acie acriter pugnantes plurimi cadunt; stante adhuc victoria in ancipiti, quum diro nec opinato casu, pulvis tormentarius in partibus nostrorum, fortuita incidente scintilla succenditur, & terribili edito fragore, aliquot tormenta, eorumque magistros, & militum nonnullos, miserabilem in modum laceratos, per aera in sublime jactando dispergit. Ea re animadversa, Turcæ ingenti sublato clamore, in nostros perturbatos, & repentino casu territos irrumpunt; & certamen magno animorum ardore instaurant; nostris animus concidit, & primum omnium legio Germanica turpi fugæ se committit, nec ut ad pugnam redeat, ulla vi a ducibus retineri potest. Equites ad eorum subsidia collocati, & cæteri omnes una profugiunt: denique cataphracti Germani, sociorum clade perturbati, terga vertunt & quo quisque potest, effuso cursu feruntur. Taifalus suos retentare conatus, a circumfuso & conferto hoste capitur: & Sbardellatus acriter pugnans interficitur: nec procul ab eo Nicolaus Borsanus, Christophorus Rosonius, & Lupus Sulius, fervente certamine, cadunt.

Sequenti die certamen instauratur.

Pulvis tormentarius fortuito succensus.

Germanica legio prima omnium fugit, quam alii sequuntur. Teuffelius capitur, Sbardellatus acriter

At Sforcia, qui animadverso periculo armatus ante suam legionem constiterat, & eam, ut virtutis & nominis Italici meminissent, hortabatur, perditisque jam rebus, suos in proximam silvam recipere contendebat: qua protecti se adversus hostium equitatum commodius tuerentur, aut si sors ita ferret, sub noctem per silvas & montes proclivior fuga fieret, ab Eunucho & Turcis vehementi impetu instantibus prohibetur; dumque cum suis in aciem instructis egregia virtute dimicat, ab hostium multitudine obruitur: ita ut ei in orbem pugnanti, multosque hostium cæsim punctimque ferienti, dextra manus prægrandi acinace sauciaretur; & simul cadente, quo se fortissime tuebatur, ense, inermis & multo labore fatigatus, postquam infensæ fortunæ reluctari non liceret, deditione facta, in hostium potestatem veniret. Cum eo una pugnantes Italorum præcipui, partim cæsi, partim captivi, inter quos Hippolytus Pallavicinus, Sforciæ ipsius necessarius, ac Martius Tiburtinus, & ipse vehementer saucius, Albertus Castrensis, cum Vincentio Antinorio Florentino, & Bambino Carpensi, nonnullisque aliis fuere. At Paulus Ratcaius & alii ad Bosocum, intellecta hostium victoria, & nostrorum clade, reductis tormentis, salvoque equitatu, ad vetus Zolium sese receperunt. Nobilitas vero, quæ sumtis armis Filecum convenerat, certo cladis nuntio accepto, varias in partes dilapsa fuit. 1552.

pugnans cadit, Sforcia Pallavicinus cum sua legione fortissime dimicans.

Saucius in hostium potestatem venit.

Eunuchus ingenti parta victoria, ac tormentis omnibus, vexillisque & impedimentis hostium potitus, cum captivis, quorum ad quatuor millia fuisse ferebantur, lentis passibus Budam reversus est; ingressurusq; urbem triumphanti similis, captivos in ordinem aciemque compositos præire, Taifalumque ipsum equo insidentem, tympanistis & tibicinibus ac fistulis pedestribus præcedentibus, moreque suo canentibus, cum præcipuis captivis in forum perduxit, cæterisque sub hasta venditis, Taifalum cum aliquot captivis, ac XL. signis, & capitibus præcisis, Byzantium misit, Sforcia sibi retento; quem non toto vertente anno, octodecim millibus aureorum numorum redemtum, ad suos remisit, donato ei Martio Tiburtino, ac quibusdam captivis aliis. Is a Cosmo Medicæo Hetruriæ duce aliisque Italiæ principibus, Ferdinandoque rege & Maximiliano filio, haud contemnenda pecuniæ summa, adjutus fuit. Sed Taifalus quum Byzantii nomen suum minime profiteretur & se summum copiarum ducem fuisse negaret, ab irato Solimano, qui de ejus conditione, dignitateque abunde erat edoctus, culeo insui, & in Bosphoranum mare mergi jussus fuit. Tanta autem mancipiorum Germanicorum Budæ & Pesthi vilitas, tam exile pretium fuisse fertur, ut unum modio hordei vel farinæ, aut hemina mellis butyrique veniisse diceretur.

Eunuchus ovans Budam redit.

Teuffelium cum aliquot captivis & signis 40 Byzantium mittit, Sforcia sibi retento, & paulo post redemto.

Teuffelius culeo insutus submergitur.

Mancipiorum vilitas.

Ab iis tantis & fere portentosis calamitatibus & cladibus nostrorum simul & inexpectata felicitate, & progressibus barbarorum, tot arcibus atque urbibus tanta celeritate captis, fusis & fugatis duobus exercitibus, tametsi ubique in Pannonia clamor, gemitus, lachrymæ, luctus & mœror agitabantur: fortuna tamen insolens & iniqua, nondum suo in eam gentem plene exsaturato odio, majorem sævitiam exercere, & mala diuturnioribus malis, supra quam credibile sit, accumulare non destitit.

1552. stitit. Achomates siquidem & Eunuchus, communicatis mutuo, per nuntios & literas, consiliis Solnocum in medullis & visceribus regni jussu Ferdinandi extructum, rebusque necessariis, ad multum temporis provisum, ac Agriam, quæ duo reliqua munimenta ad regni tutelam restabant, expugnare, & si fortuna ferat, quæ sibi tantopere favere visa est, nomen ejus infelicis populi prorsus delere decreverunt. Et Achomates quidem tanta prosperitate, tantisque successibus inflatus, irrumpendum in Transylvaniam, & eam armis belloque perdomitam, in provinciæ formam redigendam ducebat: sed duplici ratione ab eo proposito consilioque retrahebatur; partim quod Castaldum & Bathorium, extremos provinciæ fines, per quos eo perveniendum esset, justo instructoque exercitu insedisse, adventumque suum paratos expectare dedicisset; quorum tamen vires & copiæ, fama & opinione hominum, quam reipsa majores & validiores esse ferebantur; partim vero, quod ab Eunucho ad ea loca, quæ dixi, utpote Budensi suæ præfecturæ propinquiora, ex quibus ditiones Turcicæ continue infestarentur, capienda multis argumentis induceretur.

Itaque ei perscripsit, se cum exercitu Solnocum progressurum, diemque constituit, ad quem utrumque exercitum certum in locum convenire vellet, quod si prior ipse eo veniret, tum vero nihil cunctatus obsidionem inchoaret; se quoque paulo post adfuturum. Igitur Eunuchus voti atque desiderii compos, sine longiori mora, eo ire maturavit cum copiis, quarum nonnulli viginti millium fuisse prodidere: alii, quod propius vero esse videtur, duodecim millia utriusque ordinis militum tradunt. Hisce copiis & viribus Solnocum obsidere cœpit: sic tamen ut ejus manu capiendæ spem nullam habere videretur; sed ut interea, dum Achomates adventaret, terrorem inclusis ostentaret, frumentarias invectiones impediret, neminemque in arcem ingredi, aut exire pateretur.

A. 1552. Aly Eunuchus Solnocum obsidet.

Solnocum inter Tibisci & Sagivæ fluviorum confluentem, ante quadriennium a Salmensi Comite, forma triangulari, a fundamentis ex gleba & cespite, salicibus interjectis, erectum esse supra retulimus. Habet a meridie fossam latam & profundam manu factam, & aqua fluviali plenam, ac tria propugnacula, tribus in lateribus satis ampla, & munita; tanta altitudine, ut domorum tecta & fastigia, quæ intus sunt, extrinsecus conspici nequaquam possint. Erant in eo tormenta currulia majoris generis, quatuor & viginti; præter minores falcones, ac sclopetorum, & quæ Moschettæ vocantur, tria millia; pilarum ferrearum, plumbi, ferri, rudentum tormentariorum, nauticorumque ingens numerus. Pulveris autem sulphurei octoginta millia pondo, & commeatus magna copia.

Solnoci situs.

Paulo ante obsidionem præfuerat loco Bartholomæus Horvatinovitius, de cujus virtute & claris facinoribus, aliquot retro bellis, & Muraniensi potissimum editis supra memoravimus. Is quum privatis de caussis Viennam proficisceretur, in insidias a Pyriaga Turca, inter Sagum & Giarmatum ei structas præcipitatus & captus, Constantinopoli vitam in vinculis finivit. Ejus locum a Ferdinando Laurentius Niarius obtinuerat, favore potius aliquorum e Senatu, quam virtute ulla aut merito. Habebat secum in præsidio octingentos fere milites, & centuriam

Laurent. Niarius ei præerat.

Hispanorum, ac Germanos Bohemosque pedites. Turmis equitum præerant Gabriel Pecrius, Matthias Strefencovitius, & Gaspar Moræus, quæ centenos equites levioris armaturæ continebant. Ungaris peditibus Stephanus Quelidius imperabat. Octavus jam præterierat dies, ex quo Eunuchus obsidioni initium fecerat, nec quicquam tamen egerat, quod locus tam natura quam arte esset munitissimus: ita ut nisi præfectum ac præsidiarios imbelles & pavidos nactus esset, etiam Achomatis & totius exercitus vim viresque sustinere ac propulsare potuisse censeretur. Sed quum præsidiarii, uti erant e variis gentibus collecti, ac lingua, moribus, consensuque animorum inter se variabant, adventante Achomate, ac castra in patentibus campis longe lateque collocante, infami metu & pavore perterriti, non de arce defendenda, sed de turpi ac ignominiosa fuga inter se consilia miscere, eademque nocte, qua quisque potuit, partim navibus, quæ haberi poterant, partim transnatatis fluminibus, dilabi cœperunt. Illucescente aurora, Niarius suorum fuga animadversa, nullo dedecoris metu, sed simili perfidiæ labe agitatus, conscenso equo & ipse fugam capessit, & in campum provehitur. Verum quum ab hostibus obsessas undique vias nec ullum patere perfugium vidit, statim cogitatio tanti admissi sceleris animum subiit; & meliori quamquam sero usus consilio, ad arcis portam, in qua fidei sacramentum dixerat, redire; ibique qualemcunque fortunæ eventum expectare constituit.

Nostri fœdissima fuga arcem munitissimam deserunt.

Mane diei facto, qui quartus Septembris erat, Turcæ nostrorum fugæ ignari, quum magnum in arce urbeque silentium esset, fumo e quibusdam domunculis, quibus nostri fugientes ignem subdiderant, exeunte id quod erat, suspicati, perterritos nostros, & arcem vacuam relictam, protinus magno animorum ardore, præcipitique cursu arcem oppidumque versus contenderunt: quumque Niarium in vestibulo portæ reperissent, eum repugnantem, quantum poterat, seque defendentem, parvo labore vivum cepere, & ad Achomatem celeriter perduxere. Qui tamen non multo post corruptis auro custodibus, & uni eorum, promisso filiæ nobilis conjugio, carcere vinculisque solutis evasit, & ad suos domum rediit. Achomates nostrorum consternationem & ignaviam admiratus, conscenso equo una cum Eunucho, ad occupandam arcem est profectus. Cui Janiceris, qui custodirent, ac certis equitum turmis præsidio impositis, profectionem suam ad obsidendam Agriam, per præcones, quos Chausios vocant, in castris ad diem crastinum publicavit. Interim autem pernicissimos equites, ad insequendos nostros, intento cursu ire jussit, qui quum equitum nostrorum cursum, quod totam noctem properando antecesserant, æquare non potuissent: nonnullos tamen ex peditibus Germanis & Bohemis lentius progressos, ac viarum ignaros interfecerunt, alios captos retraxerunt, cautius & celerius subducentibus sese Hispanis, qui Ungaris locorum peritis sese adjungentes, & piscatoriis naviculis Tibiscum trajicientes, ad tutiora loca pervenerant.

Niarius capitur, & non multo post elabitur.

At Achomates & Alis, tanti momenti arce, quæ Agria multis partibus munitior esse censebatur, tam facili labore capta, castra promoverunt; & quamquam æstas jam fere in autumnum præcipitaverat, spe tamen aut per deditio- 1552.

Inde ad Agriam obsidendam pergunt.

1552.

Achomatis litteræ ad Dobonem & Neſqueium præfectos Agrienſ.

ditionem, aut fugam noſtrorum capiendæ Agriæ minus munitæ freti, maturato itinere, quintis caſtris, ad Tihamerium oppidum, quinto Idus Septembres, pervenere. Ex iis caſtris Achomates litteras ad Stephanum Dobonem, & Stephanum Neſqueium præfectos dedit, easque agricolæ cuidam perferendas tradidit, quarum hæc erat ſententia: Equidem gemino adducto exercitu, quorum alter capto auſpiciis potentiſſimi imperatoris Solimani Temeſvario, & Lippa, Chanadio, Solnoco, multisque aliis præcipui nominis locis, arcibusque in poteſtatem redactis, ac ditione omni, quæ inter Chryſium & Maryſum, ac Tibiſcum & Danubium longe lateque extenditur, feliciter occupata; alter vero, Beſprimio, Dregelo, Seceno, totaque ad Hippolum flumen regione ſubacta, cæſisque & ad internecionem deletis duobus veſtris exercitibus, memorabiles de Pannonia armis ſub jugum miſſa victorias reportavit, nunc Agriam, cui vos præeſſe audio, recta contendere in animo habeo. Proinde hortor vos & moneo, ut clementiam potius Solimani potentiſſimi & æquiſſimi principis, quam arma experiri, arcemque Agrienſem dedere malitis. Quod ſi feceritis, efficiam ne vos ejus facti pœniteat, & eadem libertate, ac bonorum veſtrorum poſſeſſione, qua priſcorum regum tempore, fruamini. Si vero in pertinacia & obſtinatione retinendæ arcis perſiſtetis, quæ tamen retineri nulla vi, nullis viribus queat, poſtquam invictis noſtris armis pervia ſunt, quæcunque in orbe terrarum ſunt, non facultates ſolum veſtras, ſed cum iis liberos & conjuges, vitam denique ipſam paucos poſt dies amittetis. Valete.

Cui ne verbo quidem reſpondent.

Ad eas Dobo & collega nuntio in vincula & compedes conjecto, ne verbum quidem reſponderunt. Sed litteris ad Ferdinandum, ac Nicolaum Olahum ejus Cancellarium, cui paulo ante Epiſcopatum Agrienſem dederat, miſſis auxilia neceſſaria, & militum ſupplementum petiverunt: quod præter ordinarium numerum, qui ex ducentis equitibus, totidemque peditibus conſtabat, pauci in præſidio, aut fere nulli eſſent: ſed aliis conducendis brevitate temporis excluderentur. Verum Ferdinandus ſupra profligatos, & cæſos ſuos duces & exercitus, quos mercede conduxerat, non pecuniæ ſolum expediendæ difficultate, ſed etiam ſeditione & tumultibus Germanicis, a Mauritio Saxone, pro liberando Landgravio ſocero contra Cæſarem excitatis haud mediocriter laborabat: itaque ſpem potius & ampla promiſſa in præſens, quam vires & auxilia ſuppeditare videbatur: interim tamen Nobilitati & proceribus in mandatis dedit, ut laboraturæ Agriæ opem ferre non prætermitterent, poſtquam omnis illius ſuperioris Pannoniæ ſalus in ejus conſervatione conſiſtere videretur. Dobo quoque & Neſqueius ſingulari diligentia Nobilitatem ad præſtandum officium, mittendasque ſumma celeritate auxiliares copias hortari ſubinde non deſinebant: ita ut Neſqueius, quamquam domi ejus opera ſumme eſſet neceſſaria, tamen ad Concilium procerum, quod in oppido Sixone indixerant, frequentesque ad illud convenerant, proficiſci, ac rem præſentia ſua urgendam exiſtimaret; obtineretque ut partim ab incolis regionum, in quas Pannonia, ceu tribus quasdam diſtribuitur, partim vero a proceribus, qui facultatibus cenſuque eminebant, & ab urbium liberarum Civibus haud contemnenda auxilia mitterentur.

1552.

Auxiliares copiæ Agrienſibus ſubmiſſæ.

Nam paulo poſt quingenti ſeptuaginta quinque milites, eorum ſumtibus conducti, ſub variis præfectis Agriam pervenerunt. Antonius quoque Blaſco, & Ambroſius Sadorvicus, ducentos triginta milites, quos Solnocum juſſu regio ducere debebant, quod eum locum in hoſtium poteſtatem deveniſſe in itinere audierant, ſingulari opportunitate Agriam perduxerunt. Supra hos Gaſpar Peteo, Joannis frater, Stephanus Zoltaius, & Joannes Fighedius, equitum ductores, navandæ pro patria operæ cupidi, cum centum equitibus, (cæteri enim metu perculſi profugerant) Gregorius vero Bornemiſſa cognomine Literatus, fabro ferrario Quinqueeccleſiis genitus, ſed excellenti virtute fortitudineque vir, cum ducentis quinquaginta peditibus ſclopetariis, promtiſſimo ſtudio animoque ad defendendam Agriam confluxere. Georgius Seredius Gaſparis nuper fato functi frater germanus, omniumque ejus bonorum & facultatum, quæ ampliſſimæ, ditiſſimæque erant, ex aſſe hæres, ducentos milites ſuo ære conduxerat, eisque bimeſtri ſtipendio Caſſoviæ perſoluto, ut Agriam ſe conferre maturarent, in mandatis dederat. Verum ii turpi formidine perterriti, nec eo ire auſi, quum Caſſoviam rediiſſent, ignominia notati, ac ferreis compedibus vincti, ad dilatandas repurgandasque urbis foſſas, ac terram batillis & ligonibus exercendam, aliaque ſordida obeunda miniſteria damnati fuere, nec ante dimiſſi, quam ſoluta Agriæ obſidione macerati, maleque habiti, ſemeſtre tempus in ejusmodi laboribus explevissent.

Summa omnium præſidiariorum, 2000.

Erat omnium propugnatorum numerus, ſi iis auxiliaribus ordinarium quoque præſidium adjicias, inque unam ſummam ſubducas, ad duorum millium plus minus armatorum. Exigua quidem in prægrandi arce militum manus, adverſus ingentem potiſſimum barbarorum multitudinem; ſed quibus fixum atque immobile ſtaret propoſitum, omnia obſidionis incommoda patientiſſime tolerare, ſeque & arcem uſque ad extremum ſpiritum fortiter tueri, & ſi fors ferat, honeſtam pro patria mortem oppetere.

Dobonis in rebus obſidioni ſuſtinendæ neceſſariis ſolertia.

His omnibus Dobo, ut erat in curandis rebus ad obſidionem neceſſariis, ſolertia & providentia ſingulari ex ipſa urbe Agrienſi, ac Felnemetio, Tallia, ac Maclaro, quæ loca in valle propinqua ſunt, oppidis, medicos chirurgos tredecim, fabros ferrarios ſeptem, lignarios vero quinque, molitores frumentarios novem, & lanios mactandis pecoribus octo adducendos curavit, ut eorum opera extra militiæ munia in iis, qui occurrerent, uteretur. Mulieres item quæ Cererem & panes conficerent, coquerentque, quatuordecim convenire juſſæ, ac centum octoginta coloni ſeu agricolæ ad incertos caſus & neceſſarios, ac miniſteria delecti fuere, iisque omnibus ſua officia atque munia diſtributa. Deinde conſilio cum collega & cæteris militum præfectis habito, communi omnium conſenſu legem tulere, ne cui extra mœnia cum quopiam loqui liceret, neve quiſpiam cum ſocio clancularios ſermones conferret, aut ſuſurros miſceret, nihil absque præfectorum ſcitu fieret; nulla a quopiam mentio, nullum verbum, nulla vox de dedenda arce emanaret; capitale fore, ſi quis hæc violaſſet. Poſtremo jurati omnes, ad arcem fortiter propugnandam ſervandamque mutuo Sacramentum dixere: atque magna omnium alimentorum, & rerum vel longiſſimæ obſidioni neceſſariarum

rum

1552. rum copia invecta hunc in modum parati, hostes, qui jam non longe aberant, expectandos decreverunt. Tormentarii negotii, & distribuendarum excubiarum curam, ac imperium, in fabros & operas, Dobo sibi desumsit: collegæ autem milites stationarios, qui per loca necessaria excubituri erant, æquata secum potestate attribuit: amboque præfecti, milites ad sua loca & stationes, quas tuerentur, deduxerunt: ita ut gregariorum singulis cohortibus bini aut trini ex potiori equitum numero præponerentur.

Milites singulis stationibus attributi.

Primum ad novum interioris arcis propugnaculum tuendum, quod ab ipso Dobone, qui id extruendum curaverat, nomen accepit, centuriam unam peditum, duce Joanne Pestheno, Georgio Cottovitio, & Michaele Gasparitio, designarunt. In alio vero quod prope carcerem erat, centum quadraginta duo pedites, sub Demetrio Philippi, & Colomano Castellano vigilare jussi sunt: Proximam stationem ad munitionem, quæ Alexandrina appellabatur, Stephanus Vitesius, & Georgius Giulanus, cum centum viginti quinque peditibus, defendendam susceperunt. Portam, quæ inter duas media erat, centum impigris militibus Urbanus Nagolius, & Thomas Baxaius custodiebant. Exterioris arcis custodiæ a Chabiana munitione, usque ad turrim latericiam angularem Franciscus Redetus, & Dionysius Parvus erant præpositi: iisque nonaginta quinque milites parebant. Sed ad eam, quæ ab Emerico Bebeco ante complures annos extructa de ejus nomine appellabatur, munitionem, cum centum quadraginta peditibus Paulus Teghenius, cum Benedicto Gersseio collega, rem curabat. In foro vero arcis amplissimo, duæ cohortes tricenariæ duobus locis in statione erant, quarum una Joanni Vaidæ, Dobonis ipsius legato, altera vero Antonio Blasconi, & Georgio Ivanio parebant. Ibidem ad eam partem, quæ versus stabula equorum, post meridionale summi templi latus vergit, Gregorius Bornemissa cum suis ducentis & quinquaginta militibus sclopetariis locum idoneum occupavit, ac supplementum quinquaginta peditum accepit, ut integra cohors tricenaria esset, præfectis hoc pro singulari ejus viri virtute facile concedentibus. Gaspari Peteoni centum & duo milites in exteriore arce suberant, non procul ab ea statione ducentorum peditum selectorum, qui extra ordinem ad incerta belli & subitos casus a præfectis prope Palatium Episcopi collocati erant, quos Antonius & Albertus Nagii regebant: sic tamen ut tota ea cohors, ab nutu & imperio Stephani Zoltaii & Joannis Fighedii penderet. Quæ munia usque ad illud tempus erant unicuique demandata, donec oppugnatio ab adveniente hoste inchoaretur: quo tempore Doboni & collegæ salvum & integrum stationum & acierum disponendarum arbitrium esset.

Agriæ situs.

Sita est arx, ne hoc quoque prætermittatur, in regione Hevesiensi, ad promontorium partim saxeum, partim vero vineis, arboribusque fructiferis consitum, qua illud in vallem desinit, habetque oppidum subjectum ad occidentem solem, vallo e materia & cespite facto cinctum, quod Agrius fluviolus medium intersecans præterlabitur, locoque & valli nomen dat, ac deinde rivulis largis & perennibus auctus in Tibiscum evolvitur. Habet etiam ad meridiem haud procul aquas calidas, magna copia ebullientes, sed fervore longe quam Budæ languidiore, ideoque balneis aptas, sed quibus etiam quamplurimæ molæ frumentariæ ad usum urbis, tam æstate, quam hyeme, contemta brumalium frigorum duritie, commode volvuntur. Eam laxitate & magnitudine vel capacissimis parem, veteres, & ipse ejus conditor Stephanus primus Pannoniæ rex, in divorum numerum relatus ad amœnitatem magis quam tutelam ædificaverant: Postea Petrus Perenius, inter bella Civilia, & duorum Regum diras contentiones, utcumque loco potitus, ducto per transversum muro, ac excavata fossa in duas partes divisit, usque ad fastigiatum summi templi fornicem, quod in arce est, turrimque ejus duplicem, ex qua prospectus longe lateque per vallem patet; instar molis corbibus vimineis cespite repletis, ac colubrinis interpositis, ad totius arcis securitatem, munivit; sic ut collem quoque arci proximum, ex quo illa tormentorum ictibus exposita infestari antea poterat, munitioni oportune incluserit.

Turcæ obsidione cingunt urbem.

Cæterum præire jussus Alys, in conspectum urbis venit, cum viginti quinque millibus militum, ut quidem fama erat. Aderant cum eo ex diversis Bosnæ ac Illyrici limitibus Veligianes, Mehemetanes, Camberes, Derielus, qui e Perside ad Turcas cum Ulamane transfugerant, eo tempore Bosnensi præfecto: nec non Haunivanes Belgradi præfectus, Dervisius e Quinqueecclesiis, & Arslanes ex Alba regali, qui ambo Mehemete Jahiogli, Essequiana & Pesthana, aliisque victoriis clarissimo progeniti erant. Et Arslanes quidem navandæ operæ cupidus, ad templum Divæ Virginis, quod extra oppidum erat, separato fere ab aliis loco consedit, & quatuor tormenta, quibus arx verberaretur, sine corbibus, sineque vineis & aggeribus collocavit: quibus omnibus viginti quinque millia hominum subesse dicebantur.

Duces Turcici.

Quinto post die Achomates & Beglerbegus adveniunt.

Quinto post die Achomates & Beglerbegus Alim sequuti, cum toto tormentorum apparatu, ac Camelis & multis sarcinariis, ac aliis impedimentis, ac universo exercitu advenere, in quo a plerisque cētum viginti quinque millia bellatorum esse ferebantur, imo plerique hostium eum numerum excedere affirmabant.

Cum centum viginti quinque milium exercitu.

Sed quoniam Turcæ non solum milites descriptos, & ad pugnam aptos, quibus aut stipendia ex ærario numerantur, aut fundi & agri ex dedititiis, aut bello captis dari solent; sed etiam lixas, calones, ac servos & mancipia, nec non colones & agrestes, & alios omnes, quorum in castrensibus ministeriis usus est aut necessitas, in unum, eundemque numerum referre solent, ut jactando & vires suas extollendo hostibus metum pavoremque injiciant: equidem sicuti huic hominum generi, ex fraude & mendacio composito, nullam fidem dandam experientia doctus reor; ita neque dimidium ejus numeri in his castris fuisse crediderim. Fuit tamen magnus sane exercitus ac partis brevi tempore, tot tantisque triumphis formidabilis, ita ut Turcæ non tantum eo conspecto, sed sola ejus audita fama, nostros metu perculsos Agria excessuros putarent. Verum tantum abfuit ut excederent, quod comperto per exploratores eorum adventu, Stephanus Zoltaius, Gaspar Peteo, & Joannes Figedius, duce usi Stephano Nigro, locorum & itinerum perito, cum paucis equitibus, ac nonaginta peditibus arce egressi, ad silvam Irsasogam insidias locarent, ac ex iis qui agmina præcedebant equitibus, complures Tur-

1552. Turcas cum sarcinis pretiosioribus caperent, ac incolumes cum spoliis & opima præda reverterentur: in quibus erant vestes purpureæ & versicolores, pellibus magni pretii suffultæ, loricæ & galeæ auro atque argento exornatæ, hippopotamorum caudæ, cervicibus equorum ad elegantiam appendi solitæ, tentoria Persici Phrygiique operis, & cristæ auro & gemmis unionibusque miro artificio inclusæ.

Castra a Turcis posita. Interea Turcæ montes & valles castris & multitudine tabernaculorum implevere, & Janiceri in collibus, qui contra portam Almagiarinam protenduntur, longo ordine sua tentoria collocavere: cæteri ab oppido Felnemetio, ad locum, qui Sedis Regiæ nomine vocatur, Aquilonem versus consedere; quem locum sic appellatum tradunt, quod quum Divus Stephanus Rex arcem templumque memoriæ Divi Joannis Evangelistæ regia magnificentia condendum incepisset, sedem suam eo loco poni jussisset, ut ex ea opus facientes, ac magistros fabrorum & architectos intueretur, ac præsentia sua urgeret. Achomates & Beglerbegus, magno locorum intervallo occupato, ob commodiorem aquationem in valle ad Agrium amnem locum sibi delegere, quum Alis Eunuchus ad orientem in monte consedisset. Nostri viso hostium adventu, scandulas & asseres ædificiorum, ipsiusque templi vitriatas tegulas, quibus contectum erat, celeriter diruerunt: simul & domibus, quæ in oppido erant, molisque frumentariis, & templis, ac collegio sacerdotum protinus ignem injecerunt, ne eorum opportunitate hostis uteretur.

Arx & Eunuchus tribus tormentis muralibus insitatæ magnitudinis, ad montem, in cujus jugo in vallem exeunte, arcem sitam esse diximus, promotis, pilas ferreas, quinquaginta pondo, ternis vicibus dirigi in arcem, explodique, & mox retrahi jussit, ut hoc signo initium obsidioni dedisse videretur. Sed nostri ea re nihil perterriti, neque portas clauserunt, & ex arce descendentes, equos, jumenta & oves in præterfluente Agrio potarunt, aquamque doliis & utribus curru vectis in arcem pertulerunt, Turca etiam quodam, qui aquatum forte venerat, intercepto. Triduo post jussu Achomatis in Sede Reg a ad Aquilonem obscura nocte aggeres & vineæ institui cœptæ sunt, ac in iis eadem tormenta, quibus pridie ejus diei fulminaverant, collocata: atque ex iis pilæ ad templi turrim verberandam directæ. Sed ab ea duplicis turris summitate, nostri Dobone ostendente jubenteque, quatuor majoribus colubrinis ita responderunt, ut interfectis aliquot militibus & tormentorum magistris, rotæ & metalla in multas partes & frusta dissilirent & confringerentur.

Turris templi tormentis verberata. Sed Turcæ aliis tormentis in eorum locum constitutis, turrim quassare non cessarunt: ex adverso nostris eodem modo continuos ictus in eos vibrantibus. Verum quum Dobo pulveri sulphureo parcendum putaret, quod quamdiu obsidio duratura esset ignoraret, magistris tormentorum, ut rarius & parcius, nec nisi minoribus falconibus, jacularentur, edixit.

Septimo post die ab hostibus undecim tormenta, in concrematum desertumque oppidum promota sunt, ac iis apud ædes Heceeii, collegio Sacerdotum præpositi collocatis, & aggeribus effossis, mœnia arcis, & culinam majorem biduo verberavere: quorum unum majus quinquaginta quinque ferri pondo evomebat; cæteris paulo minores pilæ inerant: earum ictibus, quia murus ea in parte erat debilior, complures ex nostris, qui in statione erant, desiderati fuere: & in pecoribus, quæ haud procul culina stabulabantur, haud parvum detrimentum illatum. 1552. *Mœnia arcis etiam concussa.* Quo animadverso Nesqueius & Dobo ingentem fossam, usque ad exteriorem arcem, magno militum & agrestium labore, egesta in ulteriorem marginem humo, faciendam curaverunt; cujus objectu milites protecti, a mortiferis pilarum ictibus tutiores fuere: eodemque exemplo cæteri quoque milites, qui in propugnaculis excubabant, factis præaltis longisque scrobibus sibi consuluerunt. Postea Turcæ globos igneos e sulphureo pulvere, noto multis artificio, in equorum stabula, ac straminis, fœnique & frugum acervos, qui retro templum ad dextrum latus congesti erant, jaculari cœperunt, providentibus tamen extemplo præfectis, fœni quidem & straminis major pars, qua carere poterant, concremata fuit, & stabulorum tecta concussa: ac quæ ad usus relinquebantur, ea humefactis bubulis coriis, ac ciliciis ac lodicibus aqua imbutis protecta, atque ab igne servata fuere. *Globi ignei jacti.*

Ad hæc Arslanes a fano Divæ Virginis, directis tormentis fenestellas, e quibus nostri propugnabant, verberare cœpit, quorum pilis plerique militum, & Antonius Nagius, qui isthic curabat, crudeliter sauciati fuere: in cujus debilitati locum Gabriel Orozius suffectus est; ille vero e vulnere curari nequaquam potuit, abeuntibusq; postea hostibus, & soluta obsidione e vivis excessit. Non tulere nostri Arslanis insolentiam, quin permittentibus præfectis, in ejus munitiones erumperent, & cum Turcis confertis manibus congrederentur: Itaque Gaspare Peteone, Stephano Zoltaio, & Joanne Figedio ducibus, Franciscus Baius, Joannes Ormandius, & complures alii, meridiano tempore, silenti, quantum poterant, agmine egressi, in Turcas, qui tormentis custodiendis vigilabant, impetum fecere, iisque diffugientibus, rotas tormentorum securibus & dolabris celeriter diffecuere, foraminaque, per quæ pulvis accenditur, ferreis clavis adactis obstruxere, ita ut inutilia redderentur. *Nostri Arslanis castra invadunt, & tormenta bellica clavis infixis obstruunt.* Sed quum e proxima statione magna Janicerorum manus adcurrisset, certamen atrox & cruentum exortum fuit. In quo Stephano Budahasio dexter humerus glande graviter sauciatus est, & Michaeli Chroato equus, cui insidebat, interfectus: quumque ex castris undiquaque equites turmatim ad ferenda suis auxilia magno cursu properarent, ne hostium multitudine opprimerentur, nostri in arcem sese receperunt.

Nec multo post Turcæ ex aggeribus, quos septemtrionali in parte construxerant, mœnia arcis duobus in locis diruere cœperunt, partim qua palatio & contiguis domibus proxima erant, partim qua in exteriore arce, veteris portæ turris eminebat. At Dobo ingenti animo milites simul & agrestes operas cohortatus, summa celeritate vasa vinaria adferri, eaque cespite & arena repleri, ruinisque obstruendis admoveri jussit: quo in opere Blasius Nagius, cohortis ductor, tormenti pila discerptus & interfectus fuit. Tanta autem erat nostrorum omnium defendendæ arcis cura ac alacritas, & promtitudo, ut quæ hostes interdiu indomita tormentorum violentia diruebant, ea ab ipsis de noctu irrequieto assi-

duoque

1552. duoque labore, textis & confibulatis roboribus, & terra repletis celeriter reficerentur: quibus in rebus Bornemissæ Literati magna laus magnaque industria fuit.

Die divo Michaeli sacro. Jam decimus octavus dies obsidionis erat, Divo Michaeli Archangelo sacer, quum hostes a parte palatii mœnia satis amplo hiatu diruta atque adaperta conspicati, ita ut irrumpi posse putarent, noctis tenebris tecti, in aggeres ac proximas fossas, & domorum parietinas, ne a nostris peti possent, tacitis passibus convenere; ac illucescente aurora, viginti septem signa militaria attollere, magnoque edito clamore, murum subire cœperunt. *Turcarum irruptio, cum magna strage submota.* Ea re conspecta, præfectis jubentibus, major in eam partem militum numerus propere confluxit, ac propinquantes, & conscendere conatos Turcas, partim glandibus sclopetorum, partim ignitis telis, & e latere propugnaculi, quod culinæ adjacebat, crebris falconum ictibus, magna edita strage submoverunt: quamquam neque nostris incruenta pugna fuit. Georgius siquidem Giulanus dum fortiter pugnaret, a Janiceris glande trajectus concidit ac interiit. Eodem etiam in certamine Thomas Boliquius, militum provinciæ Borsodianæ præfectus, ac Turris angularis custos, cui ab hujus clari viri memoria Boliquianæ nomen perpetuum fuit, magno Dobonis & militum dolore, ab iisdem Janiceris crassiore sclopeto fuit interfectus.

Rejecti a palatinæ munitionis ruinis hostes, repetito certamine Boliquianam angularem turrim, septem & viginti signis sublatis, summis viribus adorti, capere contenderunt. *Turcæ, ex Turri occupata, insigni nostrorum virtute expelluntur.* Sed & illinc cruento utrinque prælio repulsi, ad oppugnandam veteris portæ munitionem, & turrim conversi, tanto conatu atque viribus irrupere, ut retrusis & rejectis nostris, ac multis interfectis, turri potirentur, ac in ea signa attollerent, & plurimos e nostris, qui in foro arcis conferti ad nutum imperiumque præfectorum stabant, glandibus sclopetorum vulnerarent, ac interficerent. Erat res in summum adducta discrimen, & Dobo ac collega, conscensis equis suos ad pugnandum, expellendosque e propugnaculo hostes acrioribus verbis instigabant. Et quamquam ii, duce Literato, impigre & strenue rem gerebant; Turcis tamen multitudine superantibus, parum proficiebant: & ex nostris aliquot milites ab Janiceris interfecti occumbebant, & inter alios Emericus Nagius ordinum ductor ibidem cecidit. Itaque Dobo opportuno celerique consilio tormenta, quæ in Orientali mœniorum parte erant collocata, in hostes sine mora obverti, simul etiam quatuor colubrinas, quas in summitate duplicis turris templi collocatas fuisse diximus, eodem dirigi jussit. Qua geminata impressionis difficultate, ac crebris tormentorum ictibus perturbati Janiceri cum in turri capta nullam consistendi facultatem haberent, sed frequenter sternerentur, plurimis amissis, & vulneratis terga verterunt, & præcipiti confusaque fuga ad suos in castra sese contulerunt. Ea in pugna Peteoni fragmine lapidis e turre concidentis in pede vulnus inflictum est. Cecidit etiam Joannes Poseganus, dum pugnando propius turrim successisset, aliquot glandibus frontem & ilia trajectus, ac sauciati ad triginta milites: duravitque certamen ab aurora usque ad meridiem; barbari vero ex suis mille circiter milites desiderarunt. *Ex Barbaris circiter mille desiderati.*

Post hanc pugnam Arslanes, Andream Sarium, quem invitum Alba secum adduxerat, cum literis in arcem misit, quibus (ut postea soluta obsidione ab eo intellectum est) multis verbis jurando affirmabat, si arce excederent, omnes incolumes futuros: ac ut ab insidiis, quas forte Lossoncii exemplo metuerent, tuti esse possent, se effecturum, ut Achomates, Beglerbegus, & Eunuchus, cæterique duces, cum tota copiarum & tormentorum mole, ad tria milliaria procul arce & castris secederent, nec prius reverterentur, quam Dobo & sui arce exeuntes in tutum pervenirent, se interim apud eos pro vade & sponsore esse velle. *Arslanis literæ de deditione in ignem conjectæ.* Sed Andreas cum literis in arcem admissus, partim ad conjiciendas in ignem literas, partim devorandas coactus, in obscuro subterraneoque carcere & vinculis finem & exitum obsidionis expectavit.

Sub idem quoque tempus, quum Jacobus Paxius Andreæ Bathorii, ac Matthias Visasius Gabrielis Perenii equitum præfecti, cum ducentis fere equitibus selectioribus in pabulatores Turcas, & qui e castris lignationis aliarumque rerum causa exierant, irrupissent, & complures ex iis interfecissent, cepissentque: mox ab equitatu præsidiario Turcarum profligati, cæsique fuerunt, capto Paxio aliisque compluribus, & cæso in pugna Visasio. *Nostri, excursione facta, cæsi.* Quorum majorem partem Achomates, in ipsis tormentorum aggeribus, ita ut nostri facile ex arce conspicerent, prægrandibus malleis ferreis, crura & brachia ac pectora fractos, & contusos, singulari crudelitate interfici jussit: *Achomatis crudelitas in captivos.* inter quos viri militares fortesque Nicolaus Catitius, Franciscus Tarianus, Nicolaus Janossius, Lupus Thrax, Franciscus Sinius, aliique quidam, eo mortis genere calamitateque indigni, periere. Paxium, quod Joannis præfecti Comaroniensis frater erat, cum aliquot vexillis Byzantium misit. Quibus e medio sublatis, in arcem magna præconum voce ad nostros terrendos proclamati jussit, exercitum, qui ipsis laborantibus suppetias laturus adventabat, victum cæsumque esse, ex quo captos nonnullos ab se extremo supplicio affectos, proinde consultius utiliusque ipsos facturos, si omissa pertinacia arcem dedant, quam servare nequaquam possint. Sed nostri fraude mendacioque ejus animadverso, sese taciti continuerunt.

Dum hæc fiunt, parum fere abfuit, quin arx, quæ hactenus tanta propugnatorum virtute, & fortissimorum virorum cæde & sanguine defensa fuit, intestina unius proditione, & scelere in manus hostium incideret: *Proditio sic tegitur, &* Stephanus siquidem Cytharœdus, Seredianorum peditum ductor, dum per foramen quoddam audiret Turcas, omnibus fere linguis, quarum usus in Europa est, incolumitatem, si arx dedatur, promittere, fidemque principis & purpuratorum, tum etiam obsides exceptione majores Jahioglios offerre, rem cum quibusdam secreto communicavit, sibique in animo esse retulit, pecuniam a Dobone eo prætextu postulare, quod cum commilitonibus jam aliquot oppugnationes egregie rejectis hostibus sustinuisset; quam si ille dare nollet, se per illud foramen hostes in arcem admissurum, ac ad illos transiturum. Quibus perditissimi hominis consiliis ad Dobonem perlatis, mox conquisitus est, & in area arcis de convicto confessoque capitale supplicium sumtum. *De proditore supplicium sumtum.*

1552. Illo meritis pœnis affecto, aliud haud minus, & nescio an non majus & atrocius discrimen, arcem circumvallatam oppugnatamque gravissime afflixit, ac propugnatorum animos nova & inexpectatata calamitate perterruit. Siquidem initio mensis Octobris, die Divo Francisco, Monachorum patri & instauratori dicato, pulvis tormentarius, qui in ædis sacræ concamerato fornice servabatur, fortuita ex accenso sclopeti funiculo incidente scintilla, repente ignem concepit, & terribili edito fragore, tam illum fornicem subito disjecit, quam attigua ædificia, & mœnia semiruta, quæ nocturno militum labore refecta erant, repentino & valido igne inflammavit, & Paulum Nagium cum octo aut decem militibus in sublime arreptum, miserabili nece sustulit: Gregorius vero Chroatus manu dextra humero fœde avulsa mutilatus, intolerabilique vulneris dolore exanimatus fuit. Duo etiam pistrina, & molas siccas, quas jumenta versare solebant, pistoresque & molitores, quibus molendi tritici & conficiendæ farinæ cura commissa erat, una cum equis bobusque operi destinatis, horribili mortis genere puncto temporis absumsit. Res porro variæ magni pretii, quæ in templi fornice erant repositæ, eodem grassante incendio conflagrarunt. Dobo ipse & Nesqueius, cæterique duces, insolitati fragoris strepitu audito, visaque relucente flamma attoniti, trepidique protinus ad militum stationes advolarunt, & iis, ut quisque in suis locis persisterent, neque extinguendo igni mœnia desererent, sub pœna capitis mandavere. Agrestes tamen & alios, sumtis hydriis, quæ vel ex corio, vel quacunque materia factæ erant, aqua e puteis hausta, ad opprimendum ignem protrusere, per quos tandem restinctum est. Non defuere, qui non casu, sed vel intestino vel hostili dolo factum incendium crederent: & quamquam multo maxima pars pulveris insperato casu amissa esset, neque amplius nisi viginti quatuor heminæ restarent; Dobo tamen dissimulato detrimento doloreque suos animare, parvam esse jacturam, longe plures cados esse reliquos, quibus obsidionem tolerare, hostesque infestare queant; agerent modo, & pro patria pugnando virtutem fortitudinemque suam testarentur, cætera post Deum immortalem sibi curæ fore.

Pulvere tormentario fortuito incenso, magna arci inflicta clades.

Incendium tandem restinctum.

Pulveris inopia.

Hostes viso incendii lumine, ingentem subito clamorem sustulere, & ad tormenta & aggeres citato gradu procurrere, actum esse de obsessorum salute vociferari, arcem a nostris postulare, incolumitatem abeuntibus polliceri, ut sibi parcerent, nec se perditum irent, multis verbis hortari. Sed Dobo & Nesqueius, ne Turcarum voces a nostris exaudirentur; tubicines canere, tympana pulsari, ac salutiferum Christi Dei nomen alta voce invocari jusserunt. Nec mora molitoribus & fabris, ut e duarum molarum fragminibus collectis, unam confestim construant, in mandatis dant; qua celeriter confecta rursus molere inceperunt. Deinde nitrum & sulphur, quorum magnam copiam reconditam habebant, proferri, & abditis, ut fit, salignis carbonibus in mortariis ligneis interdiu noctuque, docentibus tormentorum magistris, contundi jubent, tanta diligentia ac celeritate, ut intra paucos dies tantumdem pulveris, quantum sæviente vulcano absumtum erat, denuo paratum & confectum esse existimaretur.

Molæ refectæ.

Et pulvis sulphureus confectus.

At hostes irritatis atque exacerbatis animis, 1552.
pugnam majori quam hactenus virium conatu redintegrandam statuerunt. Itaque constitutis in domo majoris Præpositi aggeribus tria tormenta eo provehunt, & ex iis turrim occidentalem, ac propugnaculum, quod e regione sedis Regiæ est, diruere incipiunt, & brevi magnum in muro hiatum patefaciunt, ita ut pistorum domus & furni, ac moletrinæ, pilarum ictibus magno cum periculo eorum, qui intus erant, peterentur. Neque ea re satiati cuniculos e Sede Regia ad muros usque, ingentibus protecti pluteis excavare contenderunt; quibus nostri contrariis actis cuniculis occurrebant: in ea parte Colomanus Castellanus, cum Demetrio Philippi curabat; ille cum in effodiendo specu incautius versaretur, sclopeto a Janiceris operi incumbentibus ictus interiit, & in ejus locum Michael Gasparitius suffectus, triduo post majoris colubrinæ pila haud dissimili fato discerptus est: ac postremo Joannes Sucanus e Strigonio oriundus, qui rationarius arcis erat, Demetrio collega datus, militarem quoque industriam suam, impigre operam navando declaravit. Neque tamen hostes postea quoque ab effodiendis subterraneis cuniculis cessavere: ad veterem enim portam cum eos agere cepissent, Nesqueius & Georgius Literatus, motæ telluris indicio rem animadverterunt, obliquasque scrobes ex contrario effecere, per quas Gregorius facto foramine insignem Turcam, qui operi præerat, sclopeti glande per ventrem trajectum interfecit, & cæteros relicta fovea ferramentisque fugavit.

Oppugnatio ab hostibus redintegrata.

Cuniculi acti.

Supra hæc omnia Achomates irrequieto ingenio, inter Boliquianam & Bebecianam munitiones, fossam saccis terra plenis impleri, ac magno plaustrorum numero, quæ agricolis imperaverat, camelisque & mulis ligna in eundem usum convehi jussit. Quæ injecta fossis obsessos in extremas angustias adduxere; adeo ut neque fenestellarum, per quas tormenta vibrarentur, implentibus omnia & occupantibus saccis & lignorum struibus, usus ullus esset, & ea congeries in tantam altitudinem excrevisset, ut arcis mœnia multis partibus superaret. His rerum difficultatibus Gregorius Literatus novo excogitato artificio occurrendum statuit; ac vascula, loricea, scandulis, ac brevioribus sclopetis sulphureoque pulvere impleri, axungiamque & lardi frustula, straminisque manipulos adipe ovillo liquefacto perfusos, aliaque alendo igni idonea superaddi jubet, quæ demum sub noctem in fossam præcipitata, atque incensa, parvo temporis spatio interjecto, ingentes lignorum cumulos, exoptato feliceque successu incenderunt: quos dum Turcæ ardentes extinguere vellent, sclopeta, quæ vasculis inerant, exploduntur, multosque hostium adcurrentes partim vulnerant, partim interficiunt. Contra nostri e muris & turribus ad collucentium flammarum splendorem in hostes tela dirigunt, & sclopetorum glandibus plurimos prosternunt; sic ut ingenti accepto detrimento, ab extinguendis ignibus desistere, pedemque referre compellerentur.

Fossa terra & lignis aggesta.

Cui Literatus novo artificio occurrit.

Cum in hunc modum certaretur, Turcæ quo magis repellebantur, eo majori animorum ardore, ac obstinatione variis in partibus, pugnam restaurabant: & quantum ingenio viribusque possent, inceptos conatus prosequi contendebant. Igitur ad Bebecianam munitionem tormen-

1552. tormentum insolitæ magnitudinis, per scrobes & sinuosos aggeres usque ad marginem fossæ attraxere, tam proxime, ut nostri lancearum cuspides, & prælonga verua mucronatosque enses igne ad candorem fere fervefactos per foramina extenderent: quæ quum hostes ad se protrahere vellent, exustis manuum palmis accute earum abrasa, cum convitiis & probris ac execratione, ridentibus nostris, sese absque mora subducerent. Neque ei periculo avertendo defuit idem Literatus, miroque nec antea viso artificii genere opportune succurrendum existimavit. Nam rotæ ingentis salinarii plaustri radios, crassioribus tabulis duplicari jussit, eosque omnes eadem materia ignem cito concipiente, quali in proxima turris occidentalis oppugnatione usum eum diximus, implevit, eisque sclopetos & moschetas, additis piceis tædis & sulphureis certo pondere, adaptavit: nec dissimili modo vasa majora, vicenas heminas continentia, eadem materia infarciri, & una cum rota in propinquos hostes e mœnibus provolvi jussit. Quibus incensis, currente hinc inde rota, ac crepitantibus sclopetis, plurimi ex hostibus interfecti, partim vulnerati irrito conatu, relictoque tormento diffugerunt.

Literati novum inventum.

Postea quum ad XII. diem Octobris ventum esset, Turcæ de nocte ex castris ad aggeres, in queis tormenta erant, magno numero iterum convenerunt, ac in hiatum illum, quem ad veteris portæ propugnaculum vi tormentorum patefecerant, sublatis XXVIII. signis, acerrimum impetum fecerunt. Sed Nesqueius provifo antea ejus loci periculo lateribus argilla, (quod calce careret) compactis, ac materia & cespite, militum & agrestium labore muniverat; adeo sollicito animo, ut sua etiam manu opus juvaret, & nec fœminis, quin operi manus admoverent, parcendum putaret; quumque Janiceri, ac cæteri pedites sclopetis & sagittis nostros infestarent, magna vi cominus depugnantes, contra Nesqueius cum suis eos conscendere conantes haud minori conatu arcere contenderet, magna & atrox pugna recruduit: postremo Nesquejo in fessorum & sauciatorum locum recentes integrosque submittente, iisque ignitas pilas in confertos jaculantibus, & sclopetis perite rem gerentibus, hostes magno accepto detrimento tandem submoti pedem retulerunt: quum ex nostris quoque haud pauci in ea cruenti prælii contentione occubuissent, & Nesqueius ictu lapidis in humero vulnus accepisset.

Hostes ad veteris portæ propugnaculum, impetu facto, magno accepto detrimento pedem referunt.

Fervente adhuc ea pugna, alia Turcarum sagittariorum, Janicerorumque manus, qui fere omnes Asiatici esse videbantur, ad occupandam munitionem, quam terrenam vocabant, repente impetum fecit, & magna vi conscendere murum contendit; & conscendisset, nostris veteris portæ munitioni tuendæ animis viribusque occupatis, nisi Joannes Sucanus, alterque Joannes Prebeccus, arreptis longioribus hastis Germanicis, primum restitissent: nec mora, Dobo quoque cum peculiari sua cohorte impigre adcurrit, & laborantibus opportune auxilium fert, præliumque anceps & diuturnum redintegratur; dubia tamen diu erat victoria, nisi Gaspar Peteo, recentioribus adductis propugnatoribus, subsidio advenisset, sclopetisque & gladiis hostes submotos in fugam convertisset. Recentioribus interea Turcis advenientibus, Boliquianam turrim, erectis octo signis, ac magno sublato clamore, rursus adorti acre certamen ineunt. Verum Gregorius Literatus & Zoltaius eos audacter subeuntes, multis interfectis, muro deturbarunt, ac multa cæde redire in castra coegerunt. Duabus his pugnis nostri, ab aurora usque ad occasum fere solis, variis in locis pugnando, & glandibus sclopetorum, ac tormentis sese & arcem tutando, duo millia pondo sulphurei pulveris consumsere. 1552.

Dein alia Turcarum manus terrenam munitionem conscendere nititur.

Sed a nostris fugatur.

Et a Boliquiana etiam turri rejicitur.

Post tot irritos conatus Achomates ira doloreque perculsus, ut spe frustratis accidere solet, nec dubie Eunucho succensens, qui eum ad Agriam obsidendam adduxerat, præfectos imbelles, præsidiarios paucos, locum minime munitum dictitans, Concilio cum optimatibus ac limitum præfectis habito, quod hyemem instantem ac cœli injurias metueret, unam adhuc oppugnationem, omnibus adhibitis copiis tentandam constituit: ea lege, ut si voti compos fieri non posset, collectis & conclamatis vasis, reductisque tormentis, eo, unde venerat, reverteretur. Igitur prostidie ejus diei, quo erat pugnatum, per universa castra dimissis præconibus edixit, ut ante auroram, omnes tam equites, relictis apud tentoria equis, quam pedites in aggeribus, extremum prælium tentaturi adsint. Nec mora, post mediam noctem, non sine summo strepitu, ac diversis clamoribus, initio conveniendi facto, ad meridianum fere tempus, præstitutis in locis adfuere: Chausiis & aliis præfectis minoribus, timidos socordesque castigando, dubiosque confirmando, non solum verbis, sed, ubi opus esset, clava ferrea instantibus.

Achomates extremam oppugnationis aleam tentare statuit.

Itaque spectante ex aggeribus & locis tormentorum ipso Achomate, Alis Eunuchus & Ulamanes, ac Arslanes, aliique præfecti majores, quos Begos vocant, equis ante alios vecti, non Janiceros tantum & Asapos, reliquumque peditatum, sed etiam Beslios & Acangios, ac prætorianos Spahoglanos, qui equis stipendia merent, ad oppugnanda tribus in locis mœnia ducere, atque verbis ad virtutem incitare, contenderent. Tubis igitur ex utraque parte inflatis, ac tympanis strepentibus, clamoreque aera feriente Mars accenditur, & Turcæ murum conscendere incipiunt, primique omnium Eunuchi milites, ad ruinas quæ in Carceris propugnaculo factæ erant, acri impetu feruntur. Ibi Dobo intrepide resistit, & suos cohortatus, sclopetis & falconibus subeuntes repellit, atrox cruentumque certamen contrahitur, in quo Doboni vulnus infertur, tam in pede, quam dextra manu; nec tamen lethale, puerque ejus armiger, qui ejus galeam auro fulgentem pone tenebat, glande trajectus cadit, aliique plurimi interficiuntur: tandem Gaspare Peteone auxilium ferente, hostes removentur. Dobo quamquam levi vulnere saucius, suos confirmat, & labore fatigatis vinum hydriis & cupis ministrari jubet; hostique vehementer urgenti, non milites tantum, sed etiam agrestium catervam, traditis armis sclopetisque, opponit: fœminas quoque, ut hostium subeuntium cervicibus lapides & saxa, picemque liquefactam, vel ferventem aquam conjiciant, severe compellit: quæ parent, & pro viribus jussa exequuntur, multusque est ubique in tutandis munitionibus; ita ut hostes pugnam remissius capere, & cadentibus multis sensim se recipere cogerentur. Ea in pugna purpureum Eunuchi signum, prægrande auratumque a nostris intercipitur, ac multi ex Pesthanis, & Budensibus Turcis occumbunt, & Velibego Hathuaniensium præfecto vulnus in pectore

Alys Eunuchi copiæ carceris propugnaculum summo impetu adorti.

a Dobone & Peteone fortiter repelluntur.

1552. pectore infertur: ex nostris quoque complures vulnerantur & interficiuntur.

Eunuchi signo intercepto. Altera ex parte Arslanes Boliquianam Turrim aggressus.

Altera in parte hostes Boliquianam munitionem adorti, cohortante eos Arslane, impigre rem gerebant, & hastis quibusdam, quibus sclopetos incluserant, multos ex nostris vulnerabant eminus atque occidebant. Cum fortiter utrinque pugnarent, Turcæ superiores aliquot signa in superiorem muri partem attollunt, ac Dei & victoriæ nomen magnis sublatis vocibus ingeminant: eratque res in apertum deducta periculum, nisi Gregorius Literatus, Zoltaius, & Fighedius suos pugnando ac cohortando ad virtutem, repellendosque hostes incitassent; hunc diem, hoc prælium, si victores existant, laboribus & ærumnis finem allaturum, non esse perfidis hostibus cedendum, nullam, si nunc armis, ac virtute eorum repellantur, pugnam restauraturis. Quamquam igitur plures ex nostris interirent, tamen conscendentes Turcas magna vi detrudere, & qui conscenderant, trucidare contendebant. Cruentum erat ancepsque certamen, quum Literatus colubrinam, quam antea pluribus plumbeis sclopetorum glandibus onerari jusserat, e parte carceris in hostes displodi jubet, cujus pilis cum Arslanis legatus, & multi ex Turcis cecidissent, nostri resumtis animis viribusque acrius & validius in eos irrupere, tandemque hostes loco moti, non sine strage & detrimento profugiunt. In ea ancipitis prælii dira contentione plura vexilla, inter quæ Arslanis purpureum, aureo colore redimitum, a nostris capta sunt: Literatus manu dextra vulnus accepit, Zoltaius in humero, & Joanni Fighedio clava ferrea aliquot dentes excussi, hostium amplius octo millia desiderata, & ex nostris uno eo in loco, CXL. milites cæsi.

Cum magna strage rejectus, tergum vertere cogitur. Ademto etiam illi vexillo.

Tertio Janiceri veterem portam acerrime oppugnantes. Multis ex eorum numero cadentibus a Nesqueio fortiter repulsi cedunt.

Pugnantibus ad Boloquianam hoc modo nostris, aliæ hostium copiæ ad veterem portam, ejusque munitionem, Nesqueio vehementer laboranti imminebant, quam Janicerorum præfectus cum prætoriano suo peditatu, & Besliis atque Acangiis oppugnandam susceperat, defendente eam cum quingentis sclopetariis Nesqueio qui tormentis opportuno loco collocatis, omnia quæ opus erant, intrepide administrabat. Janiceri antea multis præliis exercitati, & nuper capto Temesvario victores, quid & quantum manu viribusque valerent, hic quoque demonstrare conabantur; sed quum murum conscendissent, Nesqueio & militibus impigre operam navantibus, repelluntur, multis ex eorum numero desideratis: sic ut præter Janiceros, qui primi murum conscenderant, & insigni audacia & fortitudine dimicaverant, hostium ad tria millia cecidisse dicerentur. Tametsi autem præfectus eorum, summæ dignitatis, & Chausi, Janiceros restaurare pugnam magna severitate juberent; ac uti pristinum decus tueri, & omnia belli pericula superare, nec se animo demittere vellent, hortarentur; prælio tamen, quantum honeste poterant, recusato, se post tantum amissum commilitonum numerum, cum Deo immortali, qui pro Ungaris pugnaret, cuique resisti non possit, nequaquam pugnaturos responderunt.

Per hunc modum cum nostri tres extremas atque adeo acerrimas oppugnationes tribus in locis fortissime sustinuissent, & integrum ferme diem pugnando cum hostibus contendissent, propitio Dei Optimi Maximi numine victores tandem extitere. Diremta triplici hac pugna, Turcæ sex postea diebus in iisdem munimentis & castris permansere, certatumque eminus est singulis diebus utrinque, non solum tormentis & falconibus, sed etiam minoribus sclopetis & sagittis, aliisque telis missilibus: ac ultimus ex nostris Christophorus Tarianus, adolescens Dobonis armiger, dum ad Boloquianam missus, citatis passibus procurreret, sclopeto a Janiceris fuit interfectus. Jam enim arx in tantam vastitatem tormentorum ictibus erat redacta, dirutis circum undique mœnibus, ut vel expedito equiti iter in eam per ruinas pateret; & perforata nudataque tectis ædificia, commeantesque hinc inde homines, extrinsecus conspici possent. 1552.

Interea quum ad diem Divo Lucæ Evangelistæ sacrum, exorientibus Aquilonibus, haud modica nix, frigidiore pluvia mixta, cælo delapsa esset; simul etiam ambiguis rumoribus in castra allatum esset, hinc Mauritium Saxonem, qui valido e Germania adducto exercitu, jam Jaurinum pervenisse dicebatur; illinc vero Castaldum & Bathorium, cum copiis Transylvanicis, auxilio obsessis venturos; Achomates, sive incertos rumores irrito suo conatui prætendens, sive ingruentem hiemis sævitiam veritus, seu quod vero similius videtur, spe omni capiendæ arcis abjecta, quod copias suas, interfectis ac vulneratis tædioque diuturnæ obsidionis fatiscentibus, equitum & Janicerorum promtissimis, attenuatas, debilitatasque cerneret, omissa ulterioris obsidionis cura, domum redire constituit: eademque nocte tormenta ex aggeribus retrahi jussit, eaque cum omni eorum apparatu curribus imposita præmisit, ipseque cum Asiatico prætorianoque exercitu ea sequutus Belgradum atque inde Byzantium iter suscepit: Alii vero Eunuchus Budam, & cæteri ad sua quisque loca & stationes ad hibernandum concesserunt. Sed nostri animadverso discedere volentium strepitu & clamoribus, continere se nequaquam potuere, quin eadem nocte erumpendum existimarent. Itaque patefacta occultiore portula, hostes reducendis tormentis, onerandisque plaustris occupatos invasere, & donec equites subsidio adcurrissent, occisis nonnullis lixis & calonibus, ac quibusdam e Janicerorum ordine custodibus, aliquot pondera sulphurei pulveris, culeis coriaceis, ac ciliciis insuta, (neque enim Turcæ doliolis, condendo pulveri, ut nostris mos est, utuntur, commodiore onerandis camelis & jumentis ratione) ac tentoria quædam, variamque castrensem supellectilem in arcem intulere.

Achomates, irritis tot oppugnationibus, obsidionem solvit.

Hic fuit exitus difficillimæ, terribilisque Agriensis obsidionis, singulari utrinque animorum vi, atque pertinacia illatæ atque constanter defensæ: qua amissum apud exteras gentes paulo ante Ungarici nominis decus, forti atque felici tolerantiæ laude recuperasse visi sumus. Neque enim quisquam nostra, vel retroacta ætate in Pannonia, sive a Turcis sive aliis gentibus arcem aut urbem, machinis & tormentis majore vi ac obstinatione oppugnatam, ac defensam meminisse poterat; adeo ut supra duodecim millia ferrearum ingentis ponderis pilarum ea oppugnatione a nostris collecta, ac in cumulos composita nequaquam eo numeratis minoribus falconum & colubrinarum pilis, in arcis area spectarentur.

12. millia pilarum ferrearum ingentis ponderis in hac obsidione collecta.

Abeuntibus Turcis, Dobo & Nesqueius, cæterique duces & milites periculo erepti, ideoque ingenti lætitia perfusi, actis Deo gratiis,

Agrigensium

1552. *Lætitia & exultatio. Literæ ad Ferdinandum cum tribus auratis vexillis.*

tiis, tubarum ac tympanorum sonitu edito, tormenta etiam & colubrinas omnes, quæ in arce erant, una cum sclopetis cujusvis generis explodenda curavere: ita ut eorum fragor & strepitus aerem magna vi feriendo, proximos montes & silvas compleret, & ad hostes, qui nondum ab arce longius recesserant, facile penetraret: nec multis interjectis diebus, communi nomine nuntios ad Ferdinandum misere, cum tribus auratis vexillis Eunuchi, Arslanis, & Velibegi; ac literis, quibus de hostium discessu, ac salva, secundum Dei immortalis opem, Agria, certior reddebatur, Joannem Vaidanam, Dobonis legatum, Georgium Juanium, Andream Somogium, & Albertum Cusegium, qui obsidioni ab initio interfuerant. Eos Ferdinandus benigne ac liberaliter habitos, centenis numis aureis, ac purpureis vestibus donavit: & Mauritius Saxo, qui eis diebus ex pacto fœderis cum Cæsare & Ferdinando initi (quos ob causam liberandi Landgravii soceri multifariam offenderat) cum copiis Viennam venerat, ac totam fere æstatem Jaurini sedendo, nihil operæ pretii fecerat, centenos argenteos, quos Talleros vocant, & Nicolaus Olahus Episcopus, singula aurea pocula addidere. Joannes vero Baisspriacus, quum in convivio pecuniam ad manum non haberet, torquem aureum, quem collo gestabat, haud contemnendi ponderis, in quatuor sectam partes eis divisit, ipsorumque exemplum plerique alii Optimatum sequuti, variis eosdem muneribus condecorarunt.

Legati liberaliter a Ferdinando donati, & ab aliis.

Dobo & Nesqueius Agriæ præfectura se abdicant.

Nec multo post Dobo & Nesqueius, tot exantlatis laboribus, tantoque perfuncti periculo, mutuis collatis consiliis, sese officio abdicare statuerunt; ejusque voti sui Ferdinandum admonuerunt, ut id sua venia voluntateque fieri pateretur. Nec Ferdinandus qua erat humanitate, & erga eos clementia abnuendum duxit, missoque Agriam Sforcia Pallavicino, qui non ita pridem a Turcis postliminio rediens Taifalo successerat, eis atque omnibus stipendium persolvendum curavit: eique Dobo claves portarum Agriensium de manu reddidit. Sforcia vero cum Nesquecio transegit, ne locum suum usq; ad duorum vel trium mensium spatium desereret vellet, ut interim de successore provideri posset. Quo elabente intervallo, Ferdinandus commendante Nicolao Olaho, Gregorium Literatum Agriæ præfectum designavit, addito ei collega Paulo Sarcandio. 1552.

Gregorius Literatus cum Sarcandio Agriæ præficitur.

Et paulo post comitiis Sopronii habitis, Dobonem Transylvaniæ præfectum, cum Francisco Quendio, in locum Andreæ Bathorii, eo magistratu decedentis, constituit, Stephanumque Zoltaium, Gasparem Peteonem, Joannemque Fighedium, & reliquos omnes, qui obsidionem fortiter toleraverant, ne gregariis quidem militibus neglectis, non solum opimis stipendiis, sed pagis, latifundiis, colonisque locupletavit. Collaturus procul dubio etiam in Nesqueium singularis munificentiæ exempla, nisi illum crudelis ac indigna mors paratis honoribus subtraxisset: siquidem quum a Ferdinando evocatus, Viennamque proficiscens, Varconum divertisset, militesque qui cum eo erant, oppidanis aliquot equorum juga ad vecturam imperassent, atque ii nequaquam dicto audientes, tergiversando moram necterent, orta seditione, ad arma deventum est; & occisis utrinque pluribus, quum ipse non satis cognitus, ad sedandam eam adcurrisset, impacta in frontem securi, ab ignobili aratore vir clarissimus interfectus est. Sed nec Gregorio Literato diuturna novo in magistratu lætitia fuit; quum paulo post ad Mohium oppidum, summa sua infelicitate, nec minore insolentis fortunæ ludibrio, a Velibego Hathuani præfecto, insidiis doloque captus, & Byzantium missus, ab irato Achomate, irritæ obsidionis ultionem quærente, injussu ut ferebatur Solimani, laqueo strangulatus extremum diem in furca clausisset: sic tamen, ut Deo innocentis viri indignam cædem vindicante, ipse quoque Achomates, jubente Solimano, procuranteque Hazattia Russa conjuge, & Rustane genero, non multo post eodem omnino supplicii genere turpiter necaretur.

Dobo cum Quendio Transylvaniæ præfectus constituitur.

Nesqueii indigna mors.

Literatus paulo post a Velibego captus, & Byzantium missus laqueo strangulatur.

DE REBUS HUNGARICIS,
LIBER XIX.

1553.

Post servatam egregia cum laude Agriam, Ferdinandus quamquam ea parta victoria effuse lætaretur, tamen quum transacta detrimenta cladesque, quas aut fatali Pannoniæ infortunio, aut singulari ducum suorum infelicitate accepisset, ac Solimani tantis obtentis passim victoriis elati atque insolentis vires & potentiam animo metiretur, atque adeo maxime verendum existimaret, ne si ille, ut in animo habere ferebatur, Transylvaniæ recuperandæ causa, confecto bello Persico, arma denuo sibi inferret, recrudescentibus ancipitis belli tempestatibus, divina atque humana omnia dubio formidabilique eventu miscerentur; tentandum illius animum, si qua mentione pacis aut induciarum flecti posset, ante omnia judicavit. Atque hæc tuta & salutaria consilia, omissis præcipitibus, suapte natura capessentem, multi etiam ex amicorum præcipuis, tam Germani quam Ungari, ut hoc modo ad publicum corruentis Ungariæ decus tuendum, simul & detrimentum avertendum curas & cogitationes convertere vellet, quod aliter perfici nequaquam posse censeretur, multis rationibus cohortabantur. 1553.

Itaque cum ea in re mature facto opus esset, non diu moratus, Antonium Verantium Episcopum Quinqueeclesiensem, & Franciscum Zaium, classis Danubianæ præfectum, viros experientes, rerumque & linguarum peritos, extraordinariæ legationis nomine ad Solimanum, cum magnis muneribus mittendos deliberavit; inter quæ fuit Hamsa ille nostris postea calamitatibus, & arcium clandestinis interceptionibus clarus, quem Vesprimii captum esse diximus. Nam ordinarii Legati munere hacte-

Verantius & Zaius a Ferdinando ad Solimanum legati de pace missi.

1553 hactenus Joannes Maria Malvetius functus, ab irato barbaro, propter occupatam (quod ille negabat) Transylvaniam, ut diximus, captus adhuc in carcere detinebatur, eorum adventu ac precibus libertati restitutus, ad Ferdinandum cum Solimani literis redierat: sed ab eo rursus Byzantium cum responso reverti jussus fuit: sic ut pace facta, ordinarii Oratoris loco fungeretur. Verum cum Comaronium pervenisset, morbus, quem ei carcer attulerat, ita denuo eum invasit, ut de salute diffisus substiteret, Ferdinandumque per literas rogaret, ut legationis munus ab se in alium translatum vellet. Verum Ferdinandus eum non morbi asperitate, sed carceris & præteritarum ærumnarum memoria, illud legationis munus refugere & deprecari suspicabatur: brevi tamen illius mors subsequuta, eum non ficto aut simulato morbo laborasse docuit. Ne autem responso Ferdinandi perferendo mora necteretur, Augerius Busbequius Belga, nobilis vir, & morum elegantia, literarumque cognitione multis præferendus, in locum demortui orator futurus deligitur: atque is, urgente profectionem ejus Ferdinando, summa adhibita celeritate Budam, indeque lentiori itinere, ad XX. diem Januarii, anni quinquagesimi tertii, supra mille & quingentos, Byzantium pervenit, ibique collegas, quos modo nominavi, reperit.

Joannis Mariæ Malvetii obitus. Augerius Busbequius in locum ejus orator sufficitur.

Solimano absente.

Aberat eo tempore Solimanus, ducto adversus Persas exercitu, quos etiam bello octennali coactos ad pacis conditiones petendas compulerat, relicto Constantinopoli Ibraimo Eunucho, qui urbi præesset. Rustanes quoque gener aderat, purpuratorum antea princeps, sed tunc loco & dignitate motus, privatam vitam agebat. Ejus rei causa erat Mustaphæ filii cædes, conjugis Russæ, cui Hazattiæ nomen fuit, ac Rustanis fraude strangulati, ut qui imperium affectare, ac patri insidias struxisse, conciliatis sibi Janicerorum animis studiisque accusaretur; ita tamen, ut exercitus desiderio per simulationem foret satisfactum, brevique post, ut evenit, ille pristinam dignitatem recuperaret, occiso, qui ei successerat, Achomate, majoris animi, quam ingenii viro, quem capto Temesvario, superiori anno Agriam frustra obsedisse memoravimus. Legati purpuratos hos, quamquam alter ex duobus nulla eo quidem tempore potestate esset, officiose inviserunt, & salutatos muneribus excoluerunt; & ab ipsis voluntatem Solimani expectare jussi sunt, quem de eorum adventu certiorem reddidissent. Nec multo post literæ ad Ibraimum præfectum urbis allatæ sunt, quibus legati in Asiam trajicere, ac Amasiam, ubi Solimanus erat, proficisci jubebantur. Itaque facto per Bithyniam Galatiamque itinere eo pervenere; & Achomatem, collegasque purpuratos salutavere, a quibus ad Solimani reditum, qui tunc forte adhuc procul aberat, rejecti fuere. Ad quem paulo post redeuntem introducti, quæ habebant in mandatis de pace, aut induciis exposuere. Sed quoniam postulata Ferdinandi plena dignitatis ac libertatis erant, ideoque ab elato illius animo, qui nihil sibi negari debere putabat, minus æquis auribus auditi fuere: nec rationes eorum, neque postulata satis benigna fronte suscepta, atque ita domum abire jussi, exigua spe quicquam eorum, quæ petebant obtinendi.

Legati Ibraimum & Rustanem visitant coluntque.

Ad Solimanum contendunt, a quo haud benigne auditi, domum redire jubentur.

Auxit Solimani animum, suapte natura arrogantem & superbum, Tahmasi Persarum Regis legatus, qui cum amplissimis muneribus eodem tempore aderat, pacemque petebat: quam etiam absque longiori cunctatione impetraverat. Quæ res majorem nostris legatis difficultatem attulisse videbatur; usque adeo, ut pace cum Persis confirmata, nihil ipsi, quod quidem æquitatis speciem haberet aliquam, impetrare potuerint. Itaque quamquam Augerius ordinarii Oratoris loco futurus advenerat; tamen quia nondum quicquam de pace erat confectum, visum fuit Achomati & purpuratis, ut ipse cum Solimani literis ad Ferdinandum rediret, ac ab eo, si ei videretur, responsum referret: nec quicquam inter eos, nisi de semestribus induciis, dum Augerius iret rediretque convenire potuit; ita denuo ad principem introductus, ac duplici talari veste donatus, simul cum collegis dimittitur; sicut discedente in Germaniam Augerio, collegæ Byzantii ejus reditum & simul Solimani adventum expectarent. 1553

Augerius ad Ferdinandum redit.

Dum hæc per legatos administrantur, & pacis consilia spe & expectatione hominum longius differuntur, Ulamanes a Monacho e Lippa antea dimissus, qui Bosnensem provinciam administrabat, acerbissimo in nos odio concitatus, Murate Clissiano, Malcocio Hercegoviniano, ac aliis limitum præfectis sibi adscitis, bellum in Illyrico renovavit, ac in agrum Varasdino subjectum, patentemque inter Dravum & Alpes planitiem excurrendo, magnas passim cædes rapinasque exercuit, incensis ubique pagis, ac multis hominum millibus in servitutem abductis. Sed non omnino inulta fuit ejus populationis immanitas: nam quum ille ductis penes Crisium copiis, Camnicum prætervectus, via Topliciana, ubi Thermæ Constantinianæ habentur, in campos descendisset, Nicolaus Comes Zrinianus, Illyrici prorex, ac Lucas Siculus, copiis Stiriæ præpositus, ex insidiis, quas hic in Varasdini suburbanis, ille vero in Marciana valle, Vinicensi locaverant, opportune egressi, eum & Turcas passim igne & ferro in omnia obvia grassantes, duobus exercitibus interclusos, relictis captivis & multis suorum amissis, singulari tam publice quam privatim accepto detrimento pedem referre coegerunt. Nam præter aliquot clarioris nominis ordinum ductores, filium Giafferem, quem ex tribus majorem habebat, cum Joanne Margititio, insigni equitum præfecto congressum, mucronato ense, quem equites in priori ephippii parte appensum gestare solent, per ilia adactum amisit, & cum incredibili mœrore luctuque eo unde venerat, profugit, nemine e nostris desiderato.

Ulamanis excursio in Illyricum.

a Zerenio & Siculo, cum cæde Giafferis ejus filii coercita.

Nec tamen ejus irrito conatu, neque privato amissi filii dolore retardatus, copias iterum collegit, & Chasmam arcem, ad ejusdem nominis flumen sitam, obsidione cinxit, quam Lupi Giulani Episcopi Zagrabiensis milites, numero non plures viginti, negligenter custodiebant: qui repentino metu territi, extemplo ei portas aperuerunt. Qua capta, ad Veruciam oppugnandam copias duxit haud procul Dravo sitam, cui Georgius Brodianinus, cum quinquaginta plus minus peditum cohorte præerat. Is cum per exploratores adventum hostium didicisset, a Luca Siculo commeatum & res necessarias, maximeque pulverem sulphureum, cujus inopia laborabat, per literas & nuntios petere non cessabat. Sed dum is ea curare negligit, aut cunctando moratur, hostes super-

Ulamanes, bello instaurato, Chasmam arcem occupat.

Digitized by Google

1553. superveniunt, ac factis in Monasterio Monachorum, quod prope arcem erat, aggeribus tormenta promovent, mœniaque arcis, quod vetusta neque valida essent, vim atque ictus tormentorum diu perferre non potuerunt: ita ut Brodianinus, priusquam Ratco Malius, & Petrus Besedicia, ductores ordinum, cum peditum centuria a Siculo in subsidium missi advenirent, pacisci cum Ulamane, & deditionem facere cogeretur. Quem post arcem Turcis traditam Capronciam venientem Siculus extemplo capi, ac se excusantem & culpam in illum rejicientem, qui res necessarias & auxilia tardius misisset, postremo ad Regis tribunal causam provocantem crudeliter interfici jussit. Dombronem quoque ejusdem Zagrabiensis Episcopi oppidum, Turcæ non multo post direptum & succensum concremavere.

Inde Varucia se illi dedit.

Mox Dombronem diripit & incendit.

Quibus hostium populationibus & incendiis irritatus Petrus Erdodius, comparata ex clientibus subditisque suis, haud contemnenda militum manu, ac consilio cum sacerdotibus collegii Zagrabiensis, qui Sisciæ præsidium militare habebant, Georgio item Comite Zlunio, aliisque, quorum virtuti ac viribus confidebat, communicato, classem ex iis navigiis, quas Saicas seu Nasadas vocamus, nec non monoxylis, quæ in vastissimis ad utramqae Savi ripam sylvis triginta armatorum capaces conficiuntur, quorumque ibi frequens est usus, sine mora comparavit; secundoque Savo delatus, fortem operam ante alios omnes navante, ducemque itineris se præbente Marco Tomasovitio legato suo, incomparabilis virtutis viro, Gradiscam & Velicam arces, cum suburbanis late patentibus, improvisa facta irruptione diripuit, magnaque cæde Turcarum edita, & rerum omnis generis, hominumque & pecorum, militarium etiam equorum præda abacta, succendit & concremavit, victorque classem & navales socios, ac incolumem reduxit exercitum. Sed non multo post Zlunius, vix hujus victoriæ lætitia degustata, dum in porta arcis Stenisniaciæ staret, turbato cœlo, ac exortis e repentino turbine imbribus, fulmine ictus interiit. Atque in hunc modum excursionibus & eruptionibus modo hostes, modo nostri, tam in Pannonia quam Illyrico certabant, arridente nunc his nunc illis fortuna; ita ut quotidie fere minutis præliis materia & occasio præberetur, quibus alternante eventu, nonunquam hostes vincerent, nonnunquam etiam vincerentur.

Petrus Erdodius cum Comite Zlunio Gradiscam & Velicam direptam concremat.

Comes Zlunius fulmine ictus obit.

Sed quum hyemis tempestatibus & frigore coacti milites utrinque in hibernis sese continuissent, Turcæ, Hamsa duce, quem apud se captum Ferdinandus nuper Solimano per legatos dono miserat, insigne detrimentum intulerunt, quo majus & atrocius vix justo exercitu, magnisque copiis inferri potuisse creditum est; Fileco munitissima arce, per fraudem occupato: ex quo postea incredibiles excursiones & incendia, cædes ac populationes fecere, & magnis ditionibus occupatis, Solimani imperium octingentis & amplius oppidis ac pagis in potestatem redactis, usque ad montanas urbes, aurifodinis claras, longe lateque amplificavere. Quod quam improspere atque infeliciter acciderit, paucis memorabo.

Turcæ, Hamsa duce, & Æthiope quodam captivo proditore Filecum occupant.

Ea arx Blasii Rascaii fuit, cujus filia ducta Franciscus Bebecus ejus hæreditatem adierat, estque edito monti imposita, nec ab aliqua parte, nisi ubi per portam intrari potest, ob rupium inaccessas crepidines: dividiturque in duas arces, inferiorem, quæ cisternam habet profundam, qua pluviales æquæ per siphones derivatæ continentur: & superiorem, quam Bebecus ædificiis ornatam ac mœnibus propugnaculisque erectis validiorem reddiderat; & in superiori commeatum, resque necessarias, & tormenta cum eorum apparatibus collocaverat. Sed a viro munitionum peritissimo spatium quoddam extra mœnia in rupis summitate nequaquam fuit animadversum, ex quo per fenestellam quandam ingressus pariter & exitus in arcem dabatur, licet illa nonnunquam sera haud adeo firma clauderetur. 1553.

Fileci situs.

Erat Paulo Janossio arcis præfecto captivus Turca Æthiops, qui purgamenta & quisquilias arcis per eam fenestellam ejicere solebat. Is quum sæpius spatium illud oculis perlustrasset, rupem ab imo ad cacumen usque, quamquam arduam, nequaquam tamen ascensu insuperabilem fore, animadvertit: & per captivos Hamsam, qui in arce Secenia haud procul Fileco sita præfectum agebat, clam admonuit, si se centum numis aureis, (paulula mercede magnum opus venditans) redimere vellet, effecturum, vel Filecum brevi in potestate habeat. Itaque pro eo apud Janossium se sponsorem dat, deque arcis, rupisque situ, ac ascensu, deque ea fenestella, aliisque circumstantiis sermones quam secretissimos confert; nec tamen antequam fidei, industriæque ejus experimentum videat, vir cautus, quid aggrediendum existimat. Æthiops igitur, Hamsa id expetente, per rupem reptando, & exploratis omnibus, ad fenestellam pervadendo (unico tantæ rei conscio, qui in arce superiori excubitoris officio fungebatur, agresti homine) primum patinam plumbeam, ferculis mensæ inferendis dicatam, iterum vero Janossii pileum, multis gruum & ardearum pennis conspiciendum eadem reversus via, ad Hamsam adfert.

Tum ille re cum suorum promtissimis communicata, quatuor Centuriones navandæ operæ cupidos deligit, dato eis præfecto Mehemete quodam cognomine Magno, utque incœpta maxime fideli silentio tegant, & obscura nocte Æthiopem ducem sequantur admonet. Itinere ita constituto, ut prima vigilia Filecum perveniretur, absente Janossio, & iis, qui domi erant relicti, quod ad multam noctem potassent, somnoque vinoque victis, hostes per saxa & præcipites cautes, non pedibus tantummodo, sed etiam manibus, ubi paulo asperior ascensus erat, diu multumque laborando, præeunte Æthiope, unus post alium tandem ad mœnia perveniunt, ac sub fenestella, ubi confertis standi facultas erat, densati consistunt: & per scalam altitudine duodecim pedum, quam secum attulerant, excubitore fenestram aperiente, in arcem conscendunt, ac donec omnes introrsum reciperentur, summum silentium agitatur.

Postquam omnes in arcem conscendere, tum vero tubis canere, magnum clamorem attollere, portas superiores occupare, tormenta, quorum maxima pars ibi servabatur, in arcem inferiorem & præsidiarios obvertere, & displodere. Nostri re hujusmodi nec opinata & improvisa, horribilique sonitu exciti, excussa cito crapula & torpore, arma capiunt; & tam tormentis, quæ in imo habebant, quam sclopetorum glandibus hostes descensu prohibent, & donec cœlum inalbesceret, eminus fortiter pugnando sese,

1553. atque arcem impigre defendunt: simulque literas & nuntios ad Bebecum & Janossium citatis cursibus mittunt; quo sint in periculo docent, & nisi maturrime subventum sit, actum de se atque arce significant: Janossius cum qua potuit militum manu celerrime adfuit: a Bebeco quoque missa statim auxilia, ipse ad Gabrielem Perenium profectus, qui iis regionibus cum potestate præerat, ut præsidia limitum & Nobilitatem ad capienda arma jubendo solicitet, cohortatur; posse adhuc arci subsidium ferri, si mature id facere contendat. Dum ille rudis ignarusque belli lente, quæ cito curanda erant, ac cunctanter administrat, Turcæ eo acrius instare, plerosque tormentis eminus sauciare, aut occidere: postremo crassiores funes, ad imam arcem, ubi carcer erat, & in eo complures captivi, ab alto demittere, iisque captivos sursum pertrahere. Sed quum nostri in eos procellam glandium effunderent, necesse erat captivos, prius quam ad socios pervenirent, aut necari, aut gravissime vulneratos deturbari. Janossius, quum perturbatis omnibus imperare non posset quid agerent, quomodo se ab omnibus partibus adversus hostium vim & jacula sustentarent, quantum ingenio poterat, consulebat. Interea missi a Perenio ducenti equites supervenere, quibus Franciscus Cataius, & Nicolaus Henleius præerant, & centum sclopetarii, quos Emerico Pribeco duce Joannes Balassius e vetere Zolio, & Montanis urbibus miserat, quarum præfecturam paulo ante a Ferdinando obtinuerat. Quamquam autem ii ex fortissimis militibus selecti erant, & modo suis labascentibus succurrere, modo hostes, quum conferti erumpebant, invadere manu, & submovere contendebant; magna tamen in eo asperrimo negotio difficultas, magnæ rerum perturbationes obstabant; quandoquidem hostes e superiori loco tormentis in nostros opportune directis, neminem in muris & stationibus consistere permittebant.

Janossius & Bebecus nostris suppetias ferunt.

Missa etiam a Perenio auxiliaris manus.

Pugnatum est per hunc modum continuis quindecim diebus, tanta utrinque animorum pertinacia, ut neutra pars cedendum alteri existimaret. Verum enimvero non multo post, Hamsa paratior, acceptis a Toigone auxiliaribus copiis (is in Budensi præfectura Ali Eunucho inter purpuratos Byzantinos adscito successerat) cum aliis militum præfectis advenit, & tormenta, quibus nostros inferiori arce oppugnaret, attulit. Cujus adventu cognito Perenius & cæteri, qui ad Sombatum Rimæ flumini adjacens oppidum in castra convenerant, loci difficultate ac hostium metu territi, prælio abstinendum, ac fœdo consilio eo unde venerant, retrocedendum existimaverunt. Nostri vero milites, qui erant in præsidio, spe & auxiliis destituti, rebus desperatis, qua quisque potuit dilapsi, arce hostibus relicta, non sine gravi ignominiæ ac socordiæ nota excessere. Janossius, amissæ arcis reus, a Bebeco ad sumendum capitale de eo supplicium quæsitus, ad Balogum arcem profugit; & dum se insolito metu, ac mœrore & luctu, lachrymisque afflictando excruciaret, subita, ut creditum fuit, apoplexia perculsus, exanimis & mortuus in cubiculo fuit repertus. In hunc modum arx ea opportuno loco sita, ex qua tot & tantas calamitates postea pertulimus, tantum sanguinis effusum est, tanta ditio, dilatatis hostium finibus, accessit, parum virili aut decoro conatu defensa, decimo sexto Calendas Sextiles, in Turcarum potestatem devenit. 1553.

Sed cum Hamsa copiæ subsidiariæ advenissent, Perenius & cæteri timore perculsi dilabuntur.

Et præsidiarii arce vacua relicta excedunt.

Janossius mærore afflictus diem extremum obit.

Accidit eo tempore, quod quum iste idem Hamsa, ob non satis bene cultos & observatos Mahometanæ superstitionis ritus apud Muphtim, qui summus est apud eos sacerdotum princeps, graviter accusatus fuisset, ab eo sacris, aquaque & igni interdiceretur. Quod quum Solimanus cognovisset, & simul capti ejus astu Fileci fama ad eum perlata fuisset, apud Muphtim intercessit, ac ut absolveretur, effecit; ita ut Hairadinum Calpham legisperitum ad illum extemplo mittendum censeret; a quo expiaretur, ac ad vanæ superstitiosæque legis ejus ceremonias impensius instrueretur.

Hamsa sacris interdictus a Muphtio, Solimani deprecatione absolvitur.

Cæterum paulo ante, quam ea res gereretur, Ferdinandus indictis Sopronium Comitiis, quod cæteræ urbes pestilentia laborarent, Nicolao Olaho, cujus auspiciis Agriam retentam fuisse dictum est, Archiepiscopatum Strigoniensem dedit; cujus arx quamquam jam decennium a Solimano occupata detineretur, redditus tamen ejus locupletes adhuc & opulenti erant, ac ad Novam arcem, quam Paulus Vardanus ad Nitriam flumen ædificaverat colonis in utramque partem servientibus, colligebantur: iisdemque comitiis Stephanum Doboonem, præfectura Transylvaniæ ornavit, adjuncto ei collega Francisco Quendio, magni apud Transylvanos nominis & auctoritatis viro: Episcopatum vero Albensem Paulo Abstemio Quinqueecclesiis eriendo contulit: atque ii paulo post ad occupandam provinciam profecti sunt.

Comitiis Sopronium a Ferdinando indictis.

Olaho Archiepiscopatus Strigoniensis confertur.

Dobo præfectura Transylvaniæ ornatur, adjuncto Quendio.

Sed quum Nobilitas atque alii ordines regni summis votis & precibus apud Ferdinandum laborarent, ut recuperata provincia Transylvania, quæ semper ad Pannoniam pertinuisset, Comitem Palatinum crearet, summum post dignitatem regiam magistratum, Ferdinandus quamquam eos haud iniquum postulare videret; quia tamen Sopronii haud satis tuti a contagione esse viderentur, quod ea pedetentim ob mutua hominum commercia eo irrepsisset, rem ad alia Comitia distulit. Quæ quum ad primi veris initia Posonium indixisset, quod summus ille dignitatis gradus a rege simul & communibus ordinum suffragiis nominari, ac utrique parti æque ad jus dicendum sacramento adstringi consuevisset, nuntios regionum seu provinciarum, in quas ceu tribus quasdam divisa est Ungaria, per suffragia interrogari placuit. Obstare poterant Franciscus Vilacus Episcopus Jauriensis, qui vices regis absentis obibat, ac Franciscus Revaius, causis Palatinalibus dijudicandis Novizolii judex creatus; sed ii antea e vivis decesserant. Itaque interrogavit Michael Mereius, regni prætor, ecquem vellent nominarent Palatinum, qui demum a rege confirmaretur. Tres nominavere ex proceribus, viros graves, industrios, pace belloque præstantes, Franciscum Battianium, Andream Bathorium, & Thomam Nadasdium. Sed duo illi, Battianius quidem ingravescente senecta, ac deficientibus viribus, Bathorius vero continua inclementique podagra, quæ omnes ejus artus & membra distorserat, verissimis allatis causis, sese excusavere. Nec Nadasdio defuere subterfugia fessum se laboribus, corpore debilem, & si quid hostile ingruat, equitandi invalidum, & quietem præoptare: ei magistratui multos labores, maximas curas, incredibilem negotiorum molem

Episcopatus Albensis Abstemio donatur.

Thomas Nadasdius Palatinus creatur.

domi

1554. domi forisque annexam; quibus ipse ferendis impar sit. Victus tamen postea singulari prece Nobilitatis, ac universi populi inter venerantes, gratantesque contribules, & provinciarum legatos, pulcherrimo ordine, visuque & auditu, magnifico comitatu, ad Ferdinandum ex urbe in arcem Posoniensem perductus est: a quo benigne habitus, ac amplissimo eo in honore confirmatus, juri æqualiter dicundo administrandoque Sacramentum dixit.

Augerius cum responso Ferdinandi Constantinopolim redit.

Interea Augerius, initio sequentis anni, cum responso Ferdinandi Constantinopolim reversus, collegas quidem, quos isthic reliquerat, incolumes offendit: cæterum in rebus Turcicis magnas mutationes, Pajazetem minorem Solimani filium, post strangulatum Mustapham fratrem, quod res novas moliri diceretur, ab irato patre neci destinatum, precibus & lachrymis matris, periculo in præsens liberatum, Achomati purpurato, fractam laqueo gulam, Rustanem pristinæ dignitati restitutum, pacem, quam ipse & collegæ jam diu continuis laboribus & sollicitudine urgebant, magis indies difficilem dubiamque. Nam a purpuratis, qui prius quam legati exterorum principum ad Solimanum introducantur, quid velint, quidve postulent, scire volunt, in colloquium admissus, quum Ferdinandi postulata scito sermone retulisset, æquum esse censentis, servari pacta, quæ de Transylvaniæ possessione cum Isabella Regina, ejusque filio, nec vi, neque dolo malo fecisset; graviter & indigne ferebant, & legatis minari, magnumque periculum, si cum ejusmodi mandatis in conspectum sui principis venissent, denuntiare videbantur. Postulantibus nihilominus legatis, ut admitterentur illi negabant se facturos, ut ipsorum periculum secum communicaretur, non esse sibi tantum animorum, ut eos cum talibus postulatis coram suo principe sistere auderent, non obscuro ejus ludibrio conjunctis, cujus injuriam nequaquam essent impune laturi. Rediisse eum cum victore exercitu, rebus adversus Persas feliciter gestis, præferocem & superbum, filio imperii æmulo (Mustapham intelligebant) e vivis sublato, quid esset ei optatius faciliusque quam ducere in Ungariam, & fessas laboribus copias spoliis Ungarorum reficere, ac reliquum ejus provinciæ, quod jam exiguum esset, suis regnis adjicere; proinde desinerent si saperent, neque quiescentem excitarent, ac mala sua accelerarent, quorum satis superque suo tempore essent habituri. Quibus purpuratorum sermonibus reliquorum Turcarum voces congruebant, & quod levissimum ab ipsis denuntiabatur, illud erat, ut legati & qui in eorum erant comitatu, naso & auribus truncatis fœdati domum remitterentur.

Mutationes Turcicæ.

Purpurati legatos nostros ab aditu Solimani excludunt.

Quorum crudeli proposito cognito, quum ad Divanum, quod est purpuratorum concilium, vocarentur, vestes quas habebant pretiosiores induebant, suos ut idem facerent hortabantur, ac eo cultius & splendidius in publicum prodire jubebant; quæ res purpuratis & Turcarum vulgo ita bilem movebat, ut a probris & maledictis minime temperarent; quod nostri non ignari iræ atque indignationis Solimani, talia in ejus contumeliam facere viderentur. Tantos enim spiritus, tantam arrogantiam, tam diuturna felicitate sibi sumserant, ut Christianum nomen contemnere, & quicquid vellent, sibi licere, atque adeo quod nollent, iniquum esse arbitrarentur. Ab eo tempore durius tractare legatos, atque arctius hospitio includere, neque ullum ad eos pati introire, nemini de suis prodeundi potestatem facere, fenestras non nisi superne admisso lumine obstruere, reliquis etiam in rebus, non ut legatos, sed pene ut captivos habere cœperunt. Sed & domi quoque a Toigono Budæ præfecto, nullum a bellis vacuum tempus, nulla quies erat. Nec minore fastu & arrogantia Alim Chausium cum Solimani literis in Transylvaniam misere, qui ingredi eam veritus, in Valachia montana substitit & literas Bathorio misit, quibus ei & proceribus populisque provinciæ mandabatur, ut vel Isabellam cum filio reducerent, ejectis ex provincia Germanis, cui rei perficiendæ se adjutorem futurum pollicebatur; aut aliquem ex suorum numero eligerent, a quo gubernarentur, donec illa e Sarmatia reverteretur. 1554.

Busbequius & legati nostri durius tractati a Turcis.

Aly Chausius cum literis Solimani ad Bathorium ut ejectis Germanis Isabella cum filio restituatur.

Quæ res effecit ut Castaldus suarum & Ferdinandi virium haud vanus æstimator, non abnuente Ferdinando (sic tamen ne quid suo nomine ageretur) potestatem concederet Andreæ Bathorio ac quibusdam Transylvanis, & Francisco Quendio, tractandæ cum Solimano pacis, etiam cum pactione, annui tributi; ea adjecta conditione, ut urbes & arces quæ eo anno a Turcis captæ essent, redderentur. Quibus quidem rebus tractandis dum tempus teritur, & Solimanus nec Transylvania cedere, neque arces occupatas restituere vult; bellum a Turcis in citeriore Pannonia renovatum est, & Transylvania, Castaldo & Bathorio provincia decedentibus, ad defectionem tam ab Isabella, quam Turcis sollicitata, jugum Germanorum, uti appellabant, excussit, prout hæc omnia in processu operis commemorabimus, si prius duplicis hujus belli Turcici initium finemque narrando absolverimus: ut observata temporis & ordinis ratione, rerum quoque gestarum series commodius atque opportunius legentium oculis subjiciatur.

Per id tempus dum bella ex bellis sererentur, magna vagorum peditum multitudo in partibus Cisdanubianis exorta fuit, qui nullis stipendiis addicti, in miseram plebem, quæ tam nostris, quam Turcis subjecta, tributariaque erat, variis crudelitatis generibus grassabantur, ut inauditis cruciatibus torta, partim ad solvendam pecuniam cogeretur, partim inter tormenta & cruciatus interiret: nam quibusdam crura ferro terebrabant, nonnullis interiores lineas tunicas, adipi aut sevo liquenti immersas, flammaque incensas induebant, muliebrem sexum aut præcisis uberibus, aut iis fune ex equina seta facto trajectis, vel pecuniam proferre, vel mori cogebant: neque ulla excogitari carnificinæ acerbitas poterat, quæ non ab eis summa cum immanitate exerceretur. Quæ mala diu tolerata fuere, nemine vagos & crudeles latrones coercente; donec Marcus Stansitius Sigeti præfectus, jubente Ferdinando, sic ut quemadmodum illi varie in miseram plebem erant grassati, ita variis etiam & exquisitis suppliciorum pœnis occurrendum existimavit. Captos enim erutis oculis dimisit, aut sulphureo pulvere subjecto membratim discerpendos curavit, aut si quid crudelius adhiberi tormenti genus potuit.

Haidonum impune grassantium & latrocinantium crudelitas.

a Marco Stransitio variis & exquisitis suppliciis vindicata.

Istud vero maleficentissimum genus hominum, sua receptacula & suos veluti nidos Corothnæ Babociæ, Caposuarii, aliisque propinquioribus castellis habere solebat. Igitur Toigonus, ad quem variæ de illis querelæ perferebantur,

1554. *Quorum rapinis motus Toigonus Budens. præfectus. Coposuarum arcem Dersffiorum obsidet.*

bantur, exercitu diversis ex locis coacto, Albam regiam, deinde Coppanum venit, postea Caposuarum promotis tormentis obsedit. Ea erat hoc tempore Stephani & Lupi Dersffiorum arx, cœnoso & palustri loco sita, quam Caposus flumen circumfluit; sed adeo stagnantibus aquis, ut nec ripæ carectis & arundinibus impeditæ videri possint, nec quorsum fluat satis oculis discernatur; deinde Rinniæ mixtus, ad B
abociam Dravo miscetur. Locus natura ita munitus videbatur, ut ab hostium exercitu haud adeo numeroso expugnari minime posse crederetur, si propugnatores pari virtute & fortitudine nactus fuisset: sed præerat ei Petrus quidam Scelus, quæ vox ventum denotat, ventosus scilicet & turbibus latronum, & ejusmodi, quos dixi tortorum dux: is quum ad quintum usque aut sextum diem arcem tutatus fuisset, & diutius commeatu, ac rebus necessariis nondum deficientibus, tueri potuisset, priusquam Stephanus Dersffius cum auxiliis & duobus tormentis, quæ invehenda erant, advenisset, dilabentibus sociis, deserta arce, clam aufugit, eamque singulari perfidia hostibus capiendam reliquit; cujus quidem sceleris, simul & reliquorum maleficiorum pœnas a Francisco Turco, Valentini filio Papæ deprehensus, & in præalta furca laqueo suspensus, persolvit.

Et a Scelo ignavo homine desertam occupat.

Potitus eo loco opportuno facili negotio Toigonus, ad Corothnam copias & tormenta promovit. Ea arx superiori sæculo a Nicolao Corotnano, regni prætore a fundamento erecta fuit: sed eo tempore a militibus Matthiæ Aliæ, pari scelere contaminatis, inhabitabatur. Nam ipse paulo ante a Turcis, qui in præsidio Grosgalliano erant, per insidias captus, & Constantinopolim missus, in carcere perierat. Progredientem Toigonum & inter Corothnam dirigentem, milites metu & pavore perculsi nequaquam expectavere; sed collectis de nocte sarcinis, effusa fuga, qua quisque potuit, varias in partes profugere: & hostes arci occupatæ præsidium imposuere, continuisq; excursionibus ditiones Ferdinandi Canisam, Besenciamq; versus ex ea infestam reddidere.

Inde Corothnam, diffugientibus præsidiariis, sibi subjicit.

Restabat Babocia Andreæ Bathorii, fratrumque ejus ditionis, opportuno in colle, ad præterfluentem Rinniam, qua in Dravum stagnantibus aquis, neque coercitis ripis, evolvitur, sita, tuebanturque eam milites Bathoriani ducenti quinquaginta, ducibus Stephano Selpio, & Joanne Budacicio, qui ante periculum præferoces & fervidi, hostes contemnere & parvi facere solebant. Sed quum eos signis explicatis adventare, aggeres atque vineas constituere, inque eis tormenta collocare conspexissent, tum vero fracti animis, remissaque ferocia temeritatis incommodum sentire cœperunt. Ne tamen ante tempus perterriti esse viderentur, suppresso aliquamdiu timore, tormenta in aggeres & oppugnantes Turcas dirigere, & quæ facienda erant, per aliquot dies exequi non neglexere. Sed paucos post dies, quum mœnia tormentis prosternerentur, quamquam non magnum fecissent hiatum, conceptum animo timorem, non amplius dissimulavere. Itaque convocatis militibus, postquam effugia perpetuis hostium stationibus & insidiis circumsepta, vias clausas, arcem quassatam, auxilia desperata, præsentem acerbissimæ mortis necem, si pertinacius in defendendo persistant, propositam, cæteraque ejusmodi augendo metui idonea dixissent: eis quoque, qui ex ipsa scelerum & rapinarum conscientia periculique necessitate haud parum animis vacillabant, non longo sermone persuasum fuit, ut communibus sententiis de arcis deditione cum Toigono & Turcis paciscerentur. Nec mora proloqui e muro cum hostibus, qui ad aggeres & tormenta excubabant, cœpere; moxque ii ad Toigonum in castra procurrerunt. Is arcem dedentibus, atque abeuntibus, potestatem cum equis & sarcinis quo velint, se conferendi daturum respondit: ea conditione ut transfugæ, qui ibi essent, & vagi Haidones, qui e Corothna & Caposuario illuc se recepissent, extemplo sibi traderentur. Cum ea de re integrum diem disputando consumsissent, nullum ex Haidonibus illic esse, transfugas etiam audita obsidionis fama arce excessisse dicerent, longiori contentioni ita finis est impositus, ut Turcæ exeuntibus nostris, certos ex suis adhiberent, qui transfugas explorarent & caperent. Erant autem præter alios, præcipui tres, qui ad certum supplicium petebantur: Joannes Aranassius, Andreas Sengelius & Demetrius Thrax, quorum illi duo apud Cassonum paucis ante annis stipendia meruerant: hic autem ex numero & ordine equitum prætorianorum, capta a Solimano Buda pernicissimo vectus equo, Strigonium ad Hispanos profugerat tanta velocitate, ut quum eum, palam se ad Christianos iturum profitentem mille & amplius expeditissimi Turcarum equites persequerentur: tamen intactis eo quo volebat, incolumisque veniret, & ex Turcarum equis plures centum, nimio cursu & æstivi caloris fervore exanimati interirent. Tradita arce fides, præter solitum morem barbarorum, servata est exeuntibus: Transfugæ autem occultati in curribus, ac lardis, succidiis, porcinisque carnibus super impositis, quæ Turcæ abominari solent, ac inexpiabili odio aversantur, opportuna, felicique astutia, periculum evasere.

Mox & Baboc iam dedentibus se præsidiariis invasit.

1555. *Transfugæ investigati a Turcis.*

Demetrii Thracis præclare factum.

Sed in curribus, lardo imposito, delitescentes, non fuere inventi.

Baboc iam captam Toigonus præsidio imposito munivit, & Achomati, necessario suo tuendam commisit: ac rebus prospere confectis incolumem reducit exercitum. Fuere qui Sigetum inde petendum, atque expugnandum existimarent; Sed Toigonus opportuniore usus consilio, quod illud cum natura & arte, rebusque necessariis, tum vero numero & virtute præsidiariorum tutissimum esse sciret, & quod jam æstas in autumnum inclinaret, ejusmodi consilia facile rejecit. In redeundo tamen cum Quinqueecclesias divertere statuisset, ut ejus urbis commoditate copias suas laboribus fessas aliquot dierum quiete recrearet, haud procul Sigeto, inter propinquam silvam Tiliarum, ac vicum S. Elisabethæ, interfluente rivo Almo, propter commodiorem aquationem, castra locavit: in quibus ejus diei partem & sequentem noctem transegit: Ladislao Querecenio, qui tunc Sigeto præerat, & postea Giulam Turcis tradidit, extremo metu perfuso, & si hostis vim adhibuisset, non satis tuta atque explicata consilia animo vertente. Verum Toigonus Sigeto brevi curas & obsidionum minatus, postridie cœptum iter prosequutus Quinqueecclesias, atque illinc paucos post dies Budam contendit. Nec diu moratus Querecenius præfectura Sigetana se abdicavit; eique Marcus Stransitius Croatus cognomine, qui Jaurini equitum præfectus erat, commendante

Toigonus rebus bene gestis Budam redit.

Querecenius præfectura Sigethana ob hostium metum se abdicat.

Cui Stranstius Croatius succedit.

Bat-

1556. Battianio successit, vir militaris, & priscæ severitatis Nec secus in Illyrico Malchus, qui Ulamani nuper vita functo successerat, occupandæ Crupæ & Constantiæ iminebat: nisi Nicolaus Zrinianus eas novis præsidiis rebusque necessariis munivisset. Nihilo tamen minus duas arces desertas, Bunitiam & Perusitiam e regione Carbaviæ sitas, quæ ab obitu Carlovitii vacuæ relictæ erant, restauravit, additis tecto & portarum valvis, ut in iis tutus excurrentibus suis foret receptus.

Malchus in Illyrico Crupæ & Costanitiæ inhiat Sed a Zerenio munitæ defenduntur.

Jam etiam aliud majus bellum Solimanus & purpurati in nostros moliebantur, & Sigeti in potestatem redigendi consilia agitabant, quod ex ea arce tam Quinqueecclesiarum urbs, quam omnia ea, quæ inter Danubium Dravumque ipsis parerent loca, continuis excursionibus infesta redderentur, usque adeo ut nec classe nec terra commeantibus Turcis, & potissimum mercatoribus tutum iter relinqueretur. Itaque revocato Toigono, ejus expugnandæ cura Ali Eunucho committitur, de quo supra dictum est, qui tunc quatuor purpuratorum postremus erat, ex iis, qui Byzantii rebus administrandis præsunt: is comparatis, quæ ad bellum necessaria erant, priusquam Byzantio abiret, legatos Ferdinandi ad se vocavit, quibus comiter & humaniter habitis, se in Pannoniam ad expugnandum Sigetum proficisci nequaquam dissimulavit; tanta superbi & contumacis animi ad eos terrendos arrogantia, ut Ungaros, quorum vires atque vim aliquot bellis ac præliis esset expertus, non jam armis & gladiis; sed tantum clava ferrea & fustibus, sub jugum mittendos jactabundus prædicaret, hortareturque ut dilata omni mora voluntati Solimani parerent: ne dum ipsi disputando tempus inani contentione protrahunt, amissa patria non habeant, quo revertantur. Legati nequaquam se continuerunt, quin ei redderent, iret tantum quo tenderet, inventurum eum viros tales, qui clavæ suæ non tantum eminus glandibus sclopetorum, sed etiam hastis & ensibus essent egregie cominus responsuri.

Aly Eunuchus Vezires cum exercitu ad Sigethi obsidionem tendit.

Ejus fastus & jactatio.

Profectus cum Janicerorum tribuno Veli, ac equitum prætorianorum haud contemnendo numero, Belgradum venit, & copiis labore itineris fessis, quiete aliquot dierum concessa, ad omnes limitum præfectos, qui in Bosnensi regno, ac Dalmatia, & Illyrico erant, mandata dedit, ut ad certum diem & locum convenirent: eodem modo iis, qui in Pannonia, & Transylvaniæ finibus erant, convenire jussis, Budam, atque inde Quinqueecclesias venit, ita ut in castris ad XXV. millia Turcarum habere crederetur; quamquam ipse & Turcæ longe majorem numerum prodere non dubitarent. Illinc Dervisium Quinqueecclesiarum, Achomatem Babociæ, & Nasuffum Coppani præfectos præmisit, qui XX. die Maji, cum suis copiis, ad oppidum S. Laurentii, uno ab arce milliari dissitum consederunt, eo consilio, ut frumentarias invectiones prohiberent, neminemque in arcem ingredi permitterent. Qui quum quotidie portis obversarentur, minutis præliis singulis diebus occasio dabatur; in quibus plures ex hostibus interibant, quum felici successu nemo ex nostris desideraretur: atque adeo nec oppidi nec arcis portæ clauderentur. Vigesimo post die Eunuchus cum universis copiis & viribus adventavit, quod suos, quos expectabat, non antea in castra recipere potuisset; arcemque locatis a meridiana parte castris obsidere constituit. 1556.

Sigetum lingua Pannonica Insulam significat, quod superioribus sæculis proavorum nostrorum memoria, Oswaldus Anthemius, cujus progenitores e Græcia in Ungariam venisse dicebantur, in ea insula, quam Almus rivus stagnans & paludosus, e proximis silvis & montibus provolutus efficit, turrim rotundam ædificasset, ac insulæ nomine vocatam, castigato & obstructo terrenis aggeribus oblongis aquarum cursu, ac latiore excavato alveo, lacum effecisset. Eam posteri ædificiis & propugnaculis auxerunt, ac postremo Valentinus Enningius cognomento Turcus, tolerata Joannis regis obsidione, locum longe munitiorem reddiderat, quo a Solimano Constantinopolim abducto, & Quinqueecclesiarum urbe in Turcarum potestatem redacta, liberi ejus, quod tuendæ ei & defendendæ impares essent, Ferdinando concesserunt. Habet arcem plano loco sitam, & fossas aqua plenas triplici ordine, quinque propugnaculis munitas; & ad occidentem solem, oppidum duplici vallo ac fossa circumdatum; quæ omnia e materia & cespite constant, una illa vetere ac rotunda turri excepta, quæ latericia est; sed adeo angusta, ut a nemine inhabitetur: pulveri tamen sulphureo ac rebus necessariis servandis dicata, excubitoribus idoneum locum præbet, qui isthic continuo vigilias agendo adventum hostium, extenso vexillo, ac æris campani sonitu significare consueverunt: estque locus ob aquarum munimentum fodiendis cuniculis minus opportunus, quum ex adverso haud minore vitio laboret, quod aggeres, quorum objectu aquæ in fossis continentur, non magno labore suffodi, effluentesque aquæ alio derivari possint.

Sigeti descriptio.

Triduo post Turcæ structis versus meridiem aggeribus, collocatisque tormentis, propugnaculum oppidi, quod a Paulo Quesasio constructum ejus nomine vocabatur, magna vi verberare cœperunt. Disputatum est a nostris, utrum tutius foret deserto oppido in arcem sese recipere, vel tamdiu, donec vires suppeterent, illud tueri; vicitque ea sententia, ut defenderetur: quod ea Marcum præfectum, ac ejus legatum Sebastianum Vilacum auctores haberet, & quod salvo oppido arx quoque minus ab hoste oppugnari posset. Itaque hostibus Quesasiam munitionem tormentis diruere conantibus, nostri tam ex arce, quam oppido resistere contendebant, & Radovanus centurio cum sua cohorte in aggeres excursione facta erupit, multisque hostium interfectis, incolumis se ad suos recepit, neque tamen tormentis detrimentum, uti constituerat, inferre potuit, quod Turcæ suis laborantibus maturam opem attulissent. Sub ejus diei vesperum Turcæ, in oppidum pilas ignitas jaculari cœpere, quibus quod domus ligneæ essent, facile incensæ sunt: neque a nostris, quamquam impigre operam navantibus, ignis extingui potuit; sed eo ventorum vi magis ac magis concitato, tam oppidum omne, quam vallum, quod e materia constabat, a munitione Quesasia, usque ad aliam Heneianam, intervallo ducentorum & octo passuum, puncto temporis absumtum, terribili strage concrematum est. Nec tamen Turcis summa vi oppugnantibus nostri cessere, conservatoque semiambusto oppido, eos magna edita cæde procul submovere.

Munitio Quesasiæ tormentis verberatur.

Oppidum pilis igneis succensum totum conflagrat.

1556. Nec multo post alios aggeres prope molam frumentariam, quæ una cum oppido conflagraverat, de nocte fecere: atque ex iis turrim rotundam veterem arcis interioris, tormentorum pilis assidue conquassarunt. Quos quum nostri omnibus eo directis tormentis diruere contendissent, nihil tamen profecerunt. Hostes vero eodem die, qui Solis dies erat, circa meridiem omnibus fere copiis ad ejiciendos ex oppido nostros, acerrimum impetum fecerunt: adhortantibus eos multis clarioris nominis præfectis, ipsoque imprimis Veliaga Janicerorum tribuno. Conjecerant autem Turcæ in fossas oppidi ingentem cumulum lignorum, quæ ab agrestibus ad duodecim millium plaustrorum numerum fuisse dicebantur: quæ nostri sub ejus acerrimi, cruentique prælii certemine, subditis ignibus protinus succenderunt. Quibus ardentibus & longe lateque collucentibus, utrinque magnis animis & viribus dimicatum est; adeo ut Turcæ multis ex suorum numero desideratis, quater repulsi atque rejecti, instantibus ducibus & præfectis, ne cœptis desisterent, totidem vicibus pugnam restaurarent. Igitur quum resumtis animis, & loco eorum, qui sauciati aut fessi laboribus erant, integris succedentibus, quintam quoque irruptionem fecissent, nostri jubente Marco præfecto, ne fortuna minus nostris arridente, arx propugnatoribus nudaretur, relicto hostibus oppido, in arcem sese receperunt. Quo viso Turcæ magno sublato clamore Asaporum & Agricolarum labore aggeres in ipsa fossa, quæ arcem complectebatur, labore tumultuario sed firmo opere, celeriter confecerunt; idque prope ædes Radovani centurionis, quæ quum adhuc fumarent, hausta ex arcis lacu aqua absque mora extincta est, ut pulvis sulphureus tuto isthic collocari possit: & ex eo loco arx e regione templi continuo verberari cœpta est. Ex adverso nostri vix unius horæ quiete sumta, contineri nequiverunt, quin majoribus viribus erumperent, ac hostes illis aggeribus exturbarent: sicque Sebastiano Vilaco & Radovano ducibus, per occultam quandam portulam egressi, recta aggeres invaserunt, trucidatisque quamplurimis ex numero hostium, ac aliquot magistris tormentorum Turcas ex iis summa vi ejecerunt: jamque tormentis potiti, ea loco movere cœperant, ut in propinquam fossam præcipitarent; sed magna accurrente Turcarum multitudine, atrox si unquam alias & cruentum certamen contractum est: quum Turcæ tormenta omnibus viribus defendenda constituissent.

Impressio Turcarum in oppidum.

Turcæ oppidum nostris in arcem se recipientibus capiunt.

Nostri Turcas in aggeribus invadunt, fundunt ac fugant.

Duravit ea pugna quatuor amplius horis, nunc huc, nunc illuc alternante victoria; postremo quum omnes Turcarum copiæ suis laborantibus subsidio venissent, multis utrinque desideratis, diremta est, & nostri arcem repetivere, ita ut haud dubiam victoriæ palmam obtinuisse viderentur. Nam in eo diri certaminis cruento prælio Nasuffius Coppani præfectus, Cassoni sororis filius, una cum Alaibego legato, ac ex Janiceris plures ducentis, sclopetorum glandibus trajecti cæsique sunt. Vulneratorum etiam magnus fuit numerus: Nam & Achomates Babociæ, & Mahumetes Solnoci præfecti, susceptis vulneribus pugna excesserunt. Velis vero Janicerorum tribunus captus, & in arcem perductus fuit: una cum præcisis hostium capitibus XXIX. ita ut ex hostibus haud pauciores octingentis in eo pugnæ discrimine periisse compertum sit. Ex numero nostrorum, præter Georgium Macedonium clara & nobili familia ortum, Georgiumque Palatinum equites, Benedictus Topordius, ordinum ductor, sclopeto ictus occubuit. Eum jussu Marci præfecti in pugna occisum fama fuit; quod cum hostibus de prodenda urbe clandestina consilia miscuisse diceretur, nec ille vitandæ seditioni palam crimen intentandum putasset. Sauciati etiam Radovanus centurio, Michael Rubeus, Thomas Artesius, & alii non pauci; sed qui non multo post ope & cura medicorum convaluere. 1556.

Eodem quoque die hostes sub noctem, alios etiam sinuosos aggeres effecere, a propugnaculo urbis occidentali Heneiano, usque ad fossam arcis, in quos quatuor majora tormenta, ac totidem colubrinas mediocres collocaverunt; & mœnia arcis turrimque rotundam veterem prosternendam suscepere. Aliam etiam in partem, ad finem ejus oblongi aggeris, cujus sustentamento amnis Almus, ad latiorem efficiendum lacum ab oppido ad sepulchra usque militum coercetur, quatuor cubitis profundam latamque scrobem perduxere: ita ut cohærere scrobes, & operæ inter se commeare, subsidioque esse possent. Ea fossa hostes protecti, multa plaustra lignorum ad implendam arcis fossam, duobus in locis comportavere, ac subsequuta nocte aggerem illum veterem, quo amnis ad latiorem efficiendam paludem obstruebatur, ligonibus & palis ferreis operarum ministerio disjecerunt: ita ut arcis mœnia effluentis aquæ præsidio nudata, facilius oppugnari, propiusque adiri possent: interim vero utramque arcem continua tormentorum vi verberare nequaquam cessarent, multosque ex nostris graviter sauciarent: & præter gregarios milites pilis ferreis interfectos, Valentino Erdelisi, & Jacobo Tobolitio Dalmatæ, tormentorum magistris, illi sinistra, huic dextra manus diversis ictibus miserabilem in modum discerperentur: & inusitatæ magnitudinis tormentum, quod Margaritam vocabant, ab Antonio Sentivanio artifice, jussu Enningii conflatum, hostili pila in tubum conjecta, fractum inutile redderetur. Quibus rerum difficultatibus nostri in magnum deducti periculum videbantur, Marco neminem tormentarii negotii peritum, qui in vulneratorum locum sufficeretur, inveniente. Erat inter captivos Lazarus Thrax, qui apud Turcas eam artem exercuerat, ejusque admodum peritus habebatur. Is religionis primum Christianæ, quam profiteretur, amore ac singulari erga Marcum præfectum studio, ultro se obtulit, si vinculis solvatur, sicuti antea pro Turcis fecisset, ita adversus eos operam navaturum. Et Marcus hominis promtum animum admiratus, compedibus exui, eumque militari Sacramento adactum, tormentis curandis adhiberi jubat: qua in re promissis suis & militum de se expectationi egregie satisfecit. Nam haud multo post primo ictu in hostium tormenta directo, ita eorum prægrande tormentum perfregit, ut non rotis tantum & axibus perfractis; sed etiam metallo dissiliente, nulli usui esset: compluresque eodem ictu simul & fragminibus sauciati interirent.

Hostes novis aggeribus excitatis, & aqua arcem circumfluente, alio derivata, strenue oppugnationem instituunt.

Duo etiam tormentorum magistri diversis ictibus mutili officio haudquaquam fungi possunt. Eorum vice Lazarus Thrax strenuam & fidelem operam navat.

Interea Turcæ aliam quoque oppugnationem instituerunt, qua in orientalem arcis munitionem quatuor colubrinis majoribus quassatam irrumpere, simulque toto triduo arcis portam inte-

1556. interiorem, quæ lapidea erat, & turrim quadrangularem superimpositam diruere contenderunt. Sed Marco jubente omnia tormenta, quæ in arce erant, in eos directa sunt; ita ut aggeres & corbes eorum vi disjicerentur, nec Turcæ in iis consistere possent: sed relictis tormentis effusam fugam capessere compellerentur. Sub eo acerrimo tumultu, nostri Radovano, ac Matthæo Sexodio præeuntibus, arce erumpentes, quum pulverem sulphureum, picem, tædas pineas, quæque alendo igni idonea erant, docente Lazaro, secum attulissent, ingentem illum lignorum acervum, qui XXV. millibus plaustris, in fossam arcis convectus esse ferebatur, felici eventu succenderunt: adeo ut tanta materiæ moles, per aliquot dies assidue arderet, neque ea ex parte ullus vel Turcis in arcem aditus pateret, neque a nostris erumpi posse videretur.

Ingens lignorum acervus in arcis fossam congestus a nostris feliciter succenditur.

Sub id tempus ad Alim Eunuchum certioribus nuntiis allatum est, copias Ferdinandi haud contemnendo numero ad obsidendam Baboçiam contendere: Quamobrem Achomatem ejus loci præfectum, quem ante paucos dies in ea pugna, qua cedentibus nostris hostes oppidum occupaverant, vulnus accepisse diximus, sine mora reverti, locumque tueri jubet; simulque brevi se auxilio venturum, ad edendam nobilem cum Ungaris & Germanis pugnam, multis verbis pollicetur. Interim autem, quæ oppugnandæ arci, ac distinendis & inquietandis nostris opportuna erant, minime negligit, & tormentis continue displosis mœnia arcis diruenda curat. At alia in parte Thomas Nadasdius Pannoniæ Palatinus, cum isto exercitu, ac idoneo tormentorum apparatu Baboçiam obsidione cinxit; eo consilio, ut Sigetum obsidione liberaret, aut si hostis committendæ pugnæ potestatem daret, non iniquis conditionibus prælii fortuna tentaretur. Erant cum eo equites Germani sexcenti, quos Joannes Ruberus, Otto Henricus Puchanius, & Joannes Gillesus ductabant: ac ex Stiria totidem, qui Joanni Lencovitio, impigro atque industrio Seni, una cum auxiliariis Stiriæ & Carinthiæ copiis, ab Andrea Rindsatio conductis parebant: & legio Germanica, quatuor millium quingentorum peditum, duce Nicolao Polweylerio, nobili familia ex Alsatia parte Sueviæ oriundo, aliique ex Stiria & Austria inclyti ordinum ductores. Sed & Ungarici nominis equitatus, clarissimis & fortissimis ducibus convenerat. Nam præter ipsius Palatini peculiares copias, quæ mille peditum & totidem equitum numerum constituebant, & qui Valentino Magiaro ipsius legato parebant, Nicolaus Comes Zrinianus, qui Illyricum regebat, equites exercitatos plus minus mille adduxerat: Emericus Telequessius, Lonæ & Besprimii præfecturis summa cum laude functus, quem Ferdinandus nominatim ad hoc bellum proficisci voluerat, quingentos habebat equites. Franciscus Tahius, Joannes Peteo, Stephanus & Ladislaus Banffii peculiares alas cohortesque suas addiderant. Accidit autem infeliciter, quod quum ad Perlacom oppidum perventum esset, Paulus Ratcaius vir præstantissimus, quum ob vile scortum rixa inter Germanos oborta esset, & ipse ex hospitio forte prodiisset, glande in incertum emissa, interfectus est, magno omnium dolore & commiseratione. His igitur ac Nobilitatis Cisdanubianæ copiis, quæ ad XV. millia armatorum constituebant, circumvallata arce, duabus ex partibus aggeres constituti sunt, inque iis tormenta collocata: quorum alterum Nicolaus Polweylerius curandum suscepit; alterius vero curandi munus Francisco Tahio demandatum est; quumque quatuor dies assidue muri essent verberati, ita ut Palatinus postridie impetum in arcem fieri velle edixisset, major Turcarum pars, seu seditione facta, sive metu perculsi, clara diei luce arce excesserunt: Achomate præfecto cum sua equitum ala, & paucis quibusdam aliis in præsidio relictis: ita ut ipse quoque, nisi ab Eunucho opportuna maturaque auxilia adferrentur, se eos qui discesserant, sequuturum affirmaret.

Nadasdius Baboçiam obsidione cingit.

Exercitus nostri numerus & Duces.

Paulus Ratcaius obit glande fortuita ictus.

Major Turcarum pars Baboçiam deserit.

Interea Eunuchus intermissa obsidione Sigetana, tormentis Quinqueecclesias missis, nec nisi falconibus minoribus secum allatis, copias promovit & XXII. Julii, qui dies divæ Mariæ Magdalenæ memoriæ dicatus est, in conspectum nostrorum se dedit. At Palatinus Valentinum Magiarum legatum suum cum expeditissimis equitibus ad Rinniam extemplo procurrere, & quid hostes agant, explorare jubet; ille haud cunctatus revertitur, hostesque adesse, & vadum, quo transeant, quærere refert. Itaque Zrinianum Comitem, cui, quod Illyrico præesset, vetere belli consuetudine, ut antea dictum est, primi ductandi agminis munus incumbit, cum suis mille equitibus præmittit, ac Joannem Lencovitium cum Stiriacis adjungit, eo consilio, ut hostes Rinniæ transitu arceat; ipse se instructa acie sequuturum pollicetur. Zrinius propius amnem promoto equitatu, hostes nullo quæsito aut tentato vado, sed qua quisque potuit citatis equis in se & suos magno impetu ruere conspicatus (quorum tamen maxima pars, antequam ad conferendas manus ventum esset, profundo cœno absorpti, aut conflictantibus equis implicati, aut glandibus icti miserabiliter periere) non solum non impigre & fortiter excepit, atque sustinuit: sed suos magna voce ad resistendum cohortatus retrofugere compulit: multosque ad rivum paludemque constrictos gladiis & sclopetis cædendos curavit: cæteri vorticibus cœnoque impediti, nec transire valentes, fœda morte periere, pugnatumque est a meridiei hora ad occasum fere solis, quum Eunuchus in speciem cum universo exercitu transire volentis ad amnem propius venit. Ea re animadversa, Palatinus signo regio purpureo auratoque haud cunctanter sublato, crepitantibus tympanis, tubisque canentibus, suas copias promovit: sed quum Turcæ amnem minime transiissent, & serum etiam diei esset, utrinque in castra reditum est. Ea in pugna Zrinio equus glande trajectus fuit: & dum alium conscenderet, paludamentum ejus auro intertexto splendidum, pila falconis perforatum: feruntque eodem in tumultu, a Budaco Turca Veruciæ præfecto, quisnam esset, Illyrica lingua percunctanti, se Nicolaum Zrinium respondisse, petereque ut suo nomine Ali, exercitus duci salutem dicat, illumque subditis mox equo calcaribus abiisse, eodemque vesperi Zrinio cœnanti litteras ab Eunucho allatas, quibus ei pro reddita a Budaco salute gratias ageret, relaturumque se officium nactum occasionem polliceretur.

Eunuchus, Sigethana obsidione intermissa, Baboçianis subsidio accurrit.

Congressus Zrinii cum hoste ad Rinniæ transitum.

Ea nocte Palatinus convocatis ducibus, quidnam faciendum videretur, exquisivit, postquam hostes ad pugnam in crastinum redituros pro

1556. pro comperto haberet. Variantibus sententiis postremo decretum est, impedimenta curribus imponenda, ac instructis agminibus, lentoque passu retrocedendum: & si hostis ingruat, pugnamque poscat, expedito milite tentandam cum eo fortunæ aleam. Ea re constituta Nadasdius turmas equitum, quas ad vada reliquerat, revocavit, relictis paucis equitibus, qui nocturnas excubias obirent, ac de hostium transitu se edocerent. Alis summo mane castra nostrorum speculatus, cum sublata tentoria nostrosque aciem instruere vidisset, suas copias omnes amnem transducit; tormenta curtulia minora XX. una promovet, eo consilio, ut cum nostris manum consereret; aut si ii detrectent, circumcursando & eos fatigando, ad rerum necessariarum difficultates adducere posset. At Palatinus iterum aciem componit ad prælium, Zrinium cum Illyricis ex officii prærogativa præire jubet, eique Joannem Lencovitium cum suis & Sclavoniæ stipendiariis militibus adjungit. Polbailerius cum legione sua peditum Germanorum subsequitur: eum ab latere dextro equites Ruberiani Austriaci, ab sinistro levis armatura equitum Ungarorum comitantur.

Eunuchi cum nostris atrox prælium.

Eunuchus ab ulteriore ripa, directis in nostros tormentis, pugnæ initium dat, quibus magna frequentia displosis, sui amnem transeunt; qui cum suapte natura vorticosus esset cænoque impeditus, colluctantibus equis, & nostris glandium procellam in eos effundentibus, summa difficultate, nec sine clade eum superant, ac in Zrinium toto impetu feruntur, a quo tamen fortiter excepti sunt; ita ut certamen diu multumque protraheretur: quod cum anceps & periculosum videretur, Palatinus signum regium majus cum copiis, suadenti Tahio, promoveri & in hostes ferri jubet. Polbailerius cum legione adcurrit; Ruberus & socii equites in eosdem provehuntur; crepitantibusque tam ex ulteriori ripa, quam ex arce hostium tormentis, atrox si quando alias pugna recrudescit; in qua complures ex nostris, lethalibus vulneribus sauciati, interiere, inter quos Christophorus, Polbailerii germanus frater, pedem sinistrum sub femur ingentis tormenti pila ictus occubuit, ita ut ejusdem pilæ vi atque immanitate novem milites Germani, eodem ordine sequentes, uno ictu prostrati & discerpti crudeliter occiderentur. Postremo Ungari & Germani mutuo se cohortati, annitente Joanne Peteone, tanta vi barbaros invasere, ut eorum aciem totam perturbarent. Telequessius quoque subsidio advolans cum Jauriensibus, hostium formidinem auget, cruenta irruptione in eos invectus: sic ut Turcæ nostrorum impetum sustinere non valentes, in effusam fugam verterentur: & nostri accensi animis fusos ad multum spatium, & ad ipsam usque paludosi amnis ripam cædendo capiendoque cursum intenderent. Ubi plures ex nostris studio insequendi, in amnem avidius delati, a Turcis cæsi, aut profundo cæno irretiti periere: captus etiam fuit Elias Radicius, veteranus Zrinii miles, & ab Eunucho ex castris sine mora Byzantium missus, edoctusque ut copiarum hostilium numerum in immensum augendo, mentiendoque extolleret. Multis tamen turma equitum Germanorum, quam Palatinus ad vada reliquerat, adjumento, salutique fuit. Eo in certamine præclara virtus Zriniani Comitis enituit, & tota laus retrusi pulsique hostis ei cessit: proxima Rubero cum Austriæ cataphractis, & Telequessio, qui etiam paulo post commendante Palatino ad majores præfecturas & honores evecti fuere. 1556.

Christophorus Polbailerii frater tormento discerptus moritur.

In quo Turcæ victi & in fugam conjecti.

Achomates Babocia deserta, ad Eunuchum se recipit.

Achomates, qui hactenus instratos equos ad incerta belli habuerat, & arcem non sine summo metu tutatus erat, visa suorum præcipiti fuga, incensa illa, repertoque in amne vado, ad Eunuchum se celeriter proripuit: eo, ut credi par est, concedente, utpote qui minorem arcis, quam ipsius Achomatis, & tot fortissimorum militum jacturam existimasset. Quem Eunuchus, quonam vado transiisset percunctatus, quum haud difficilem, nec tam lubricum, ut alias intellexisset, Deriusbegum eodem vado transire, & pugnam restaurare jubet. Nadasdius & Polbailerius nonnihil perturbati, quod fusos & fugatos non amplius reversuros existimassent, cum victricibus copiis in hostes sese obvertunt: præeunteque Zrinio asperum & maxime cruentum certamen redintegrant: quum utrinque robora lectissimorum militum, pro dignitate nominis & victoriæ dimicarent. Ad extremum bis antea fusi & fugati hostes, tertium quoque impetum nostrorum nequaquam sustinere potuerunt; sed rejecti magna cæde trans amnem retrofugere cœperunt: & partim cæsi, partim cœnosa palude immersi, amplius sexcenti periere: totidem vulnerati, ut postea a transfugis intellectum est. Sed neque nostris incruenta cessit victoria: Nam XL. circiter ex Ungaris cecidere; ac Jacobus Nadasdius, Palatini frater, diversa tamen matre genitus, & Joannes Czoborius, egregii juvenes a Turcis circumventi, cæsique fuere, & ex Germanorum numero, præter Theobaldum Ciglerium & Sigesdorffum Stiriacorum ordinum ductores, CCLXX. desiderati, & XXX. capti, una cum Egenolphio Zellio peditum præfecto, qui postea e vulnere apud hostes interiit.

Turcæ pugnam redintegrant.

Sed iterum profligati cæsique, & palude submersi, refugiunt.

Hic finis fuit pugnæ, quam pro Babocia susceptam, ac aliquoties repetitam Eunuchus, amissa etiam ea infelix, haud bene pugnasse visus fuit. Nostri præsidium arci imponendum nequaquam necesse esse duxerunt: sed potius eam quoque partem, quæ ab incendio intacta restabat, sulphureo pulvere disjiciendam curavere: stetitque triennium fere aut amplius diruta desertaque: donec ab Andrea Bathorio, jubente Ferdinando, restaurata præsidioque munita fuisset. Palatinus periti ac industrii ducis nomen consequutus, quum se eo consilio venisse meminisset, ut Sigetum obsidione liberaret, & simul abunde dignitati suæ satisfactum esse ratus, quod hostes pugnæ summam detrectasse viderentur: habito cum Zriniano Comite & Polbailerio cæterisque ducibus consilio, castra reducenda constituit, ac delucescente die tormenta retrahi jussit: ipseque cum universis copiis, itinere penes Dravi ripam, ob aquationis commoditatem facto, Bersenciam, indeque Chorgonem pervenit, ubi Ferdinandum principem, Ferdinandi regis filium, cum non contemnendo exercitu a patre missum, reperit. Quod cum Eunuchus per exploratores certius intellexisset, Chausios ad Beglerbegum, per dispositos equos celeriter mittendos censuit, eique injungendum, ut postposita mora, cum suis copiis ad se venire maturaret, quod Ferdinandus, misso cum innumerabilibus copiis filio suas vires cum Palatini exercitu propediem

Babocia diruta a nostris, sed postea instaurata.

Nadasdius castris motis discedendum statuit.

Ferdinandus Princeps cum selectissimo exercitu nostris occurrit.

1552. pediem conjuncturo, pugnam de summa rerum cum Turcis ineundam mandasset, isque ejus literis & nuntiis excitus, dies & noctes confecto itinere, Tolnam pervenerat. Sed princeps a patre multis precibus fatigato ægre impetraverat, ut sibi prima militiæ rudimenta facere liceret, quibus bello gerendo, corpore atque animo experientiaque firmaretur: simulque ut Palatino, si ad propositas Sigethi liberandi rationes impar viribus foret, ipse opportunam opem allaturus venisse videretur.

Beglerbegus Eunuchi precibus excitus, suis suppetias fert.

Aderant illi e Bohemia & Moravia ac Stiria insignes equitum alæ millenariæ tres, & e Jaurino, Papa, aliisque limitibus evocati equites Ungari mille: Henricus princeps Plavius Bohemicas turmas, Moravicas Carolus Sirotinius ductabat. Equorum selectissimorum jugis e Bohemia mercede conductis, tormenta currulia tam campestribus pugnis, quam urbibus oppugnandis idonea, cum omni apparatu, longo ordine trahebantur. Adjunxerat ei indulgens pater, viros ætate prudentiaque graves; Joannem Baispriacum, Honorium Cunispergum, Franciscum Turrianum, Paulum Celtingum, & alios pacis & belli artibus claros, quorum consilio uteretur. Joannes Fuccarus, Antonii filius suo sumtu quinquaginta equites cataphractos adduxerat. His autem omnibus & exercitui, quem adduxerat, Sforcia Pallavicinus, vir clarus, militiæque peritus, summa cum potestate præerat: qui ad novem vel decem millia utriusque ordinis militum constituere ferebatur.

Pallavicinus exercitui Ferdinandi præfectus.

At Eunuchus post Babocianam pugnam, non satis prospere pugnatam, Sigethum repetere constituit, ratus propugnatorum pertinaciam, renovata obsidionis difficultate, expugnari, aut ad deditionis conditiones deduci posse. Itaque Dervisbegum Quinqueecclesiarum præfectum, pro reducendis tormentis, quæ eo miserat, cum parte exercitus præmittit: ipse suum iter ita constituit, ut quo tempore tormenta adveherentur, eodem ipse cum reliqua parte exercitus adesset. Itaque XXV. Julii die divo Jacobo sacra in conspectum Sigethanorum venit, & ad Bassalum, ac ad silvam tiliarum, quæ quod tota ex tiliis constet, sic vocatur, consedit: ostentatisque e longinquo, non tantum quæ nostris præciderant; sed etiam ad augendum metum & pavorem, Turcarum capitibus, falso nuntiari curavit, nostros ad Babociam victos, cæsum Palatinum, tormenti ictu discerptum Zrinium, insignem ab se victoriam reportatam. Sed quum ex arce tormentis peteretur, nec sine periculo ibi consisteret, castra longius ab arce retraxit. At nostri eruptione facta, Turcas tendendis & disponendis tentoriis occupatos invaserunt, & atrox cruentumque certamen contraxerunt: in quo Martinus Croatus singulari pugna cum obvio Turca congressus, spectante utroque exercitu, eum equo dejectum confecit, interfectique caput in arcem intulit.

Eunuchus Sigethanam obsidionem repetit, die, 25. Julii.

Turcica versuties.

Triduo post novos aggeres ad Bassalum constituerunt, quatuorque tormentis ibi collocatis, arcem diruere inceperunt. Verum nostri eam mœniorum ruinam, quæ statim post Turcarum discessum LXX. passuum longitudine, magno obsessorum, si hostes adfuissent, periculo prociderat, interea donec Babociæ pugnaret, e materia terraque magno nec dies vel noctes intermisso labore, ita refecerant, ut solidiora & firmiora quam antea viderentur. Quibus rebus animadversis, Turcæ aggeres, quos in oppido ad Rodovani centurionis ædes paraverant, repetendos, ac in iis tormenta collocanda decreverunt. Quos cum nostri in opere versari, jamque vexilla sustulisse conspexissent, eruptione facta terga vertere coëgerunt: tormentisque in fugientes displosis, quod ea minoribus glandibus onerata erant, magnum eis detrimentum intulerunt. Multi quoque Turcæ conscensis corbibus terra repletis, qui tormentis præsidio erant, apud Bassalum, uti antea sæpius, compellato nomine præfecto, clamabant amplissimis oblatis conditionibus, ut arcem tradere, quam acerbissimæ cladis discrimen subire mallet, jurasse Janiceros Turcasque omnes longo militiæ labore exacerbatos, si vi & armis potiantur, omnes ad unum crudelissime mactaturos. Ad eas voces, non sine clamantium, & arcem petentium periculo, nostri tormentis & glandibus responderunt, hostibusque qua essent animorum constantia, demonstrarunt. 1556.

Nec postea cum sex diebus, quibus hostes e Babocia reversi arcem oppugnarunt, quotidianæ eruptiones intermissæ sunt, omnibusque præliis, quod mirum videri potest, nostri victores evaserunt: ita ut unus tantum e nostris Joannes Hencius, gregarii nominis miles periret. Accidit tamen magna fortunæ malignitate, ut Lazarus ille, quem e captivo tormentorum magistrum evasisse retulimus, vir industrius; & tormentarii negotii peritus, dum circa tormenta in adapertis muri hiatibus incautius versaretur, majoris colubrinæ hostilis ictu lethaliter sauciaretur, ultimusque ea in oppugnatione, non sine summo omnium & Marci ipsius dolore interiret. Matthæus quoque Panca architectus, paulo postquam hostes discessissent, morbis senioque confectus e vita migravit. Quibus de causis Eunuchus tot conatibus irritis fractus, ac spe arcis potiundæ dejectus, de discessu cogitare cœpit: suorumque usus consilio, ad ultimum diem mensis Quintilis summo diluculo, reductis tormentis, Quinqueecclesias reversus est: ad quem locum Beglerbegus quoque non multo post cum exercitu ei se conjunxit.

Eruptionibus quotidianis nostri hostes infestant.

Eunuchus obsidione soluta discedit.

At princeps Ferdinandus receptis ad Chorgonem in sua castra Palatino, ejusque copiis, navandæ operæ cupidus, juventaque fervidus, suos in prætorium tabernaculum convocavit, ac cum eis de ulteriori suo itinere, deque gerendi belli rationibus consilia inire constituit; admonuitque, ne exercitum, omnes labores & pericula, pro republica subire paratum in æstivis & otio tamdiu torpescere paterentur. Duces, qui consilio aderant, disputationibus in utramque partem habitis, varie sentiebant. Carolus enim Sirotinius nuper e Transilvanico bello reversus, ac alii, quibus fervida ingenia, ingentesque spiritus erant, conjunctas duorum exercituum vires extollendo & laudando, prosperosque rerum successus sibi pollicendo, progrediendum, ac fugiente hoste Sigethum prætervehi, & urbem Quinqueecclesias invalidam & debilem expugnandam suadebant: alii contra usu rerum & militari prudentia insignes, non esse eo temere procurrendum, unde aut difficilis esset receptus, aut manifesta clades cum certa ignominia foret expectanda. Ipse ante alios Palatinus, cunctator natura, ac illatarum proxime retroactis annis a barbaris cladium non immemor, quamquam ad principem summa rerum respiceret, multis rationibus eorum sententiam

Deliberatio nostrorum ducum de bello porro gerendo.

1556. tentiam improbat, neve temeritatem & fortunam, pro disciplina prudentiaque sequerentur, coarguebat: deinde rogatus sententiam in hunc modum loquutus fertur.

Palatini oratio. „Scio ego, Princeps inclyte, vosque viri fortissimi, neminem de futuris callidum satis, sapientemque esse, quin sæpe etiam prava, temerariaque consilia æque ac bona prospere evenire; semper tamen mihi fixum illud animi propositum fuit, certum belli & victoriæ finem in incolumitate exercitus consistere, nec illum temere, nisi certa spe obtinendæ palmæ hosti objiciendum. Quod si contemtis hostium viribus castra promovere, relictoque sive ad dextram, sive ad finistram partem Sigeto, ulterius progredi, & Quinqueecclesias aut Soclosiam tentare voluerimus, quod nonnullis, qui ante me dixerunt, viris fortibus, & eximiis bellatoribus placere video, maxime vereor, ne concurrentibus illico in nostram perniciem hostibus, ejus suscepti consilio nos e vestigio pœniteat. Num enim Eunuchum ducem & bellatorem acerrimum, recentibus & Beglerbegi copiis auctum, & ambos haud procul Quinqueecclesias ad Danubium in æstivis agitantes; suis non statim auxilio adfuturos putatis? Num Budensem præfectum, & cæteros Turcas, qui a tergo, a fronte, a latere, a multis partibus per limites sparsi sunt, convocatis ad arma Bosnensibus, Illyriis, Thracibus, Mattalociis, atque id genus militibus, quibus nihil agilius, nihil infestius esse potest, apertis spe prædæ veluti faucibus irrupturos negabitis? Nonne illi statim, ut paululum Sigetum prætervectos viderint, indagine veluti quadam clausos, undique lacessent, & inquietabunt, commeatui avertendo ante omnia alia incumbent, & ut nos onustos sarcinis & impedimentis, fame, siti, rerum omnium necessariarum penuria atque inopia circumventos, quod ante hos annos nostra ætate Cociano evenisse meminimus, opprimere, quod Deus avertat, atque adeo delere possint, omni studio & viribus conabuntur? Copiarum nostrarum vim, virtutemque hoc loco & tempore neque elevandam neque extollendam puto: illud siquidem ineptum, inconsultumque judicaverim; nec tamen majorem earum partem tyrocinio quidem alacrem, sed bello minus exercitatam diffiteri ausim; ut taceam nos cum feroci & inquieto acerrimoque hoste negotium habituros, & qui nos numero, etiam multis partibus superare videatur: quum magistri equitum Græciæ, si vera sunt, quæ de eo a rerum peritis referuntur, triginta equitum millia, in aciem producere consuevisse feruntur.

„Quod si interea subitis imbribus itinera mollescent, aut inflati amnes exundabunt, quæ ratio, quis modus provehendis tormentis dabitur? quæ vel duplicatis tunc jumentorum jugis, ne loco quidem moveri, nedum in hostem obverti poterunt: sed insigni cum dedecore, damnoque necesse erit hostibus relinqui. Jussi sumus has copias comparare, ac in campum ducere, eo proposito fine, ut Sigetum, in cujus salute salus harum regionum stat, obsidione liberemus. Ea res nobis, Deo Opt. Max. juvante, bene prospereque successit; dignitatique & voto clementissimi regis nostri, patris tui, ita satisfactum est, ut jam nunc hostem validum, & ferocem viribus auctum, cujus vim nuper difficillime sustinuimus, minime irritandum, nec exercitum in discrimen conjiciendum existimem. Itaque pace tua dixerim, ac eorum qui tam fervidis, quam salutaribus consiliis nituntur, ego contrahendas copias, & ex hoc loco hostium excursibus nimis exposito retrocedendum ultra flumen censeo: ac castra vallo fossaque munienda, donec, quorsum hostium consilia tendant, cognoverimus; quos brevi aut dilapsuros, aut si quid in animo volvant, aggressuros reor. Emittendos interea equites levis armaturæ, viarumque peritos, qui subitariis excursionibus hostes infestent, cognoscendisque eorum consiliis quotidiana exercitatione progrediantur: aut si quam in occupandis infirmioribus castellis fortunam cum aliqua parte copiarum experiri placeat, haud equidem abnuerim. Atque hæc, quæ mihi visa ac placita sunt, fideli obsequio tibi proposui, potiusque paucorum libidini, qui me ex composito bellum protrahere, nec maturæ victoriæ laudem quærere dicunt, succumbere, quam insolentis temerariæque sententiæ auctor esse malui. Si tamen a patre diversa mandata in arcano accepta habes, aut si duxeris e commodo reipub. ac Regis nostri fore, ut hostem adoriare, ipse votis nuncupatis, ut id bene prospereque eveniat, arma capessere, & tecum una qualemcunque fortunam subire minime detrectabo. 1556.

His Palatini verbis quum Princeps nonnullos haud parum perculsos esse, & majorem partem Senatus in ejus sententiam inclinare animadvertisset, se de iis patrem quam celerrime certiorem redditurum dixit: interea tamen, ut aliquid tentare vellent, magno studio urgere non desinebat, postquam si nihil egregii facinoris tentando domum revertisset, indecorum sibi maxime & turpe ducebat, utpote qui juvenili fervidaque ætate labores quosvis castrenses & bellicos tolerare, agendoque & pugnando, laudis & gloriæ militaris fructum quærere constituisset. Post varias igitur disputationes deliberatur, ut arcem Corothnam, quæ a Toigono superiore anno, diffugientibus Matthiæ Aliæ militibus occupata fuerat, tentandam, capiendamque suscipiant. Ei rei perficiendæ ducem se offert Sforcia Pallavicinus, Principis juvenis legatus, deligiturque Nicolaus Polbailerius cum sua legione, ac Lencovitius cum Sclavonico peditatu, qui una proficiscantur. Nicolao Zrinio, uti locorum perito, impigroque duci jubetur, ut cum suis agmina præcedat, ac Germanos consilio manuque juvare non prætermittat. Adduntur tormenta muralia octo mediocria: atque ut Princeps sequuturi mox cum universo exercitu speciem præbeat, constituitur.

Itaque eam noctem continuato itinere, sub illucescentis auroræ crepusculum, eo perventum est: nec mora, tormenta ad orientem solem collocant, iisque tria signa peditum Germanorum, cum calonibus & fossoribus, præsidio adjungunt: ab occasu vero vallum, quod e materia & simplici cratium sepimento, argilla paleis mixta obducto, constabat, postquam ictibus tormentorum aliquantulum hiatus aperiretur, aggredi statuunt. Tanta autem fuit nostrorum in procurrendo celeritas, ut contineri nequiverint, quin omnes tam equestris quam pedestris ordinis milites, nullis ducum aut *Corothna arx vi a nostris expugnata.*

1556. aut præfectorum imperiis, nullo tormentorum fragore expectato, per pontes & cænosas vias, magno animorum ardore, vallum extemplo subirent: & Polbailerius suos milites ad tormentorum custodiam relictos ægerrime, ne tormentis relictis sese pugnantibus miscerent, retinere coërcereque potuerit. Primi, qui appositis scalis vallum conscendere, Stephanus Tompa Zrinianæ equestris alæ signifer, ac Petrus Patacitius clarus eques fuere: quos sequuti certatim Germani & Ungari.

Capto vallo ac trucidatis, qui in eo erant, ad unum hostibus, ii, qui in arcem profugerant, aliquamdiu tormentis & sclopetis se tueri: postremo metu sociorum cædis perterriti, re desperata, Ungarorum atque imprimis Zriniani Comitis fidem opemque implorare, deditionis conditiones offerre. Sed quum pedites Ungari Germanis permixti, portam arcis securibus divellere, aut flammis exurere cæpissent, e fenestris se præcipitare, ac evitatis, quantum poterant Germanis, se Ungarorum manibus capiendos obtrudere. Verum ab iratis & frementibus Germanis, nemini parcitum est, adeo ut jam dediti, captique ab Ungaris, inter eorum complexus crudeliter interficerentur: nonnulli Ungarorum simul cum Turcis, quos ceperant, sclopetis trajecti interirent: sicque arx concursu militum parvo temporis intervallo capta direptaque est, & in tanta re perficienda, ex Ungaris decem milites periere: e numero autem Germanorum bis totidem, inter quos Scipio Landenbergus, ordinum ductor desideratus fuit; quem in valli oppugnatione, caligarum ad luxuriem concisarum laxitate, præacutæ sudi irretitum, quales tunc Germani in usu habebant, nec se satis cito explicantem hostes interfecerunt.

Ex hostibus non nisi qui per paludes & silvas, ac notos tramites initio pugnæ profugerant, paucissimi fuga evaserunt. Qui quum ad tutiora loca, versus sancti Martini castellum, quod inter Caposuarium & Quinqueecclesias medio fere itinere erat, pervenissent, alas & cohortes sociorum, qui repetendæ Babociæ mittebantur, obvios habuere. Sed quum ab iis Corothnam, sine ulla tormentorum vi manu captam, cæsos ad unum omnes præsidiarios, Principem cum innumerabilibus copiis, ac incredibili tormentorum apparatu, subsequi intellexissent, tanto protinus pavore consternati fuere, ut non solum Babociæ repetendæ consilia abjecerint: sed etiam Turcis omnibus, qui in castellis, sancto Martino, sanctoque Laurentio, Selliaque & Grosgallia agitabant, auctores fuerint illas munitiones incendendi & effusa fuga se Quinqueecclesias proripiendi. Quorum fuga intellecta, Marcus Sigeti præfectus, milites suos ad ea loca summa adhibita celeritate misit: & XXX. fere tormenta, quos falcones vocant, ex iis Sigetum convehenda curavit. In ipsis quoque castris Eunuchi & Beglerbegi haud obscure trepidatum fuit. Tanta enim fuit exercitus nostri fama, ut hostes illum octoginta bellatorum millia excedere haud dubitarent: sic ut etiam apud nostros hostium numerus vero major & amplior spargeretur: adeo ut utrosque mutuus metus & inanes commeantium rumores a mutuo congressu averterent. Illud haud prætermittendum videtur, hoc primum bello, Germanos milites gregarios fædum illum excoriandorum cadaverum morem usurpasse, quod hostes aurum deglutivisse falso dicerent; mansitque id inquinamentum postea subsequentibus expeditionibus: cujus rei nomine Germanos apud Turcas male audire etiamnum videmus.

Complura Castella a Turcis metu perculsis deserta.

Excoriandorum cadaverum consuetudo originaria a Germanis.

Re bene gesta, nostri in castra redierunt & Princeps flumen, quod ponte sternendum curaverat, trajicere, exercitumque reducere constituit. Prius quam copiæ trajicerentur, Palatinus insignem illum prædonem, Sebastianum Totum, qui abjurata Christiana religione ad Turcas transfugerat, a Sigetanis captum & ad se perductum, inspectante exercitu, atroci supplicio comburendum ignibus curavit. Interim autem Joannem Peteonem, Carolum Sirotinium, & Franciscum Boscaium, ut cum suis equitibus citato gradu Sigetum proficiscantur commeatumque invehendum curent, jussit, per quos Marco, ob conservatam arcem munera haud contemnenda, & militibus duplex stipendium missum. Qui eo profecti Marcum ruinis restaurandis & parando commeatui intentum repererunt; ac paulo post ad Principem redierunt, quibus in castra receptis, flumen Muram trajecit, quod Palatini consilia, Regi etiam Ferdinando probari, & jam autumnalibus pluviis cadentibus, itinera corrumpi animadvertisset; quodque gravius erat, militum Germanorum corpora profluvio, vulgatisque morbis tentarentur: primo ad Legradum vicum, non sine confusione, dum quisque sarcinas & impedimenta præmittere contendit: dein quintis castris ad Perlacum oppidum perventum est.

Totus Apostata ignibus exustus

Sigetho commeatus invectus. Marco Stansitio præfecto munera eximia missa, & militibus duplex persolutum stipendium.

Paulo postquam exercitus noster trajecisset, Cassonus cum sex millibus equitum, qui fere omnes ex limitaneis, & copiis Beglerbegi constabant, ab Eunucho & Beglerbego missus, cum castra a Chorgone trans fluvium reducta conspexisset, castellum, quod in eo oppido erat, tumultuario prælio aggressus est. Sed quum aliquot suorum amissis, frustra se laborem suscepisse videret, receptui cecinit, atque eo unde venerat, regressus est. Dum ipse speculandis nostrorum castris occupatur, Musa Quihaia, Beglerbegi legatus, e castris, quæ ad Tolnam erant, cum non contemnendis equitum alis, excursionem ad Sigetum facere constituit, quod Peteonem & Sirotinium isthic adhuc hærere putaret: simulque experiretur, an illos insidiis elicere, & aliquos captivos, a quibus consilia nostrorum cognoscerentur, intercipere posset. Is quum Sigetum pervenisset, in silva Meduezia haud procul ab arce, suos occultatos reliquit: ipse cum centum ferme equitibus ad oppidi usque portas invectus, nostros obequitando & vociferando lacessivit. Qui fraudis & insidiarum gnari, eis vitatis, magno animorum ardore, summaque celeritate procurrerunt, usque adeo, ut prius quam ille ad suos, citato calcaribus equo, pervenire potuisset, cum aliquot sociis caperetur, & qui erant in insidiis, timore perculsi, dimissis aliquot equis & mulis sarcinariis pretiosa veste, auroque & argento onustis, in fugam conjicerentur.

Nostri, castris motis, discessum parant.

Musæ Kihaiæ Beglerbegi insidiæ oppressæ. Ipse vero cum aliis aliquot captus.

Eunuchus comperta a Cassono nostrorum profectione, dimissis copiis non magno facto operæ pretio inglorius exercitum suum reduxit: quum in obsidione Sigetana, ac variis aliis, quæ cum nostris habuerat, certaminibus, non pauciores decem millibus ex suis amisisset: ita ut quanquam ipse acceptum detrimentum, quantum posset, dissimulare niteretur; erumpente tamen rei haud satis prospere gestæ fama, Byzantii

Eunuchus exercitum suum, desideratis circiter 10000. reducit.

zantii passim vulgaretur, ubi prætorianorum, qui occubuerant, militum res, vestes, equi, arma, & reliqua militaris supellex, in foro, ut fieri solet, divendebantur: ut ex his etiam legatorum nostrorum ministri, quæ vellent, mercarentur: apud quos discedens, solita superbi animi vanitate, impudenter jactasset, se non armis jam, sed fustibus extremum Pannoniis excidium illaturum.

Ferdinandus, copiis dimissis ad patrem Viennam redit.

Princeps e Perlaco variis itineribus suos antecedere & subsequi jussos dimisit; & Palatinus, distributis ad Papensis oppidi præsidia copiis, ac Rubero Jaurinum ire jusso, Principem Sopronium usque comitatus est. Zrinius domum suam, & Lendovitius in Sclavoniam, cæteri quoque ad suas quisque stationes concessere, instantemque hiemem in hibernis quievere. Polbailerii & Sirotinii militibus in oppido Prucco ad Laitam flumen sito stipendia exoluta, ac inde liberaliter dimissi: ipse e Sopronio Quismartonum, atque inde Viennam ad patrem, ejus reditui blando lætoque animo applaudentem ire maturavit; quo sub exitum mensis Octobris incolumis pervenit. Atque hic acerrimæ obsidionis Sigetanæ, illiusque, quod eo anno gestum est belli exitus finisque fuit.

Adversæ in Transilvania Ferdinandi partium fortunæ.

Castaldo a Cæsare ad Belgicum avocato bellum.

Transilvani a Ferdinando deficiunt.

Deteriore fortuna Ferdinandi duces, in Transylvania & superiore Pannonia, belli consilia tractare videbantur. Nam quum Castaldus sive sponte, abdicata impacatæ provinciæ præfectura, sive a Cæsare ad Belgicum bellum, quod adversus Gallos, eorumque Regem Henricum, Francisci primi filium gerebat, magister castrorum denuo futurus evocaretur: jamque a Ferdinando amplissimis, supra stipendia muneribus donatus, multoque auro & argento onustus, una cum Hispanorum militum reliquiis provincia excessisset, res Transylvanicæ ad defectionem spectare videbantur; quæ illius præsentia refrixisse, aut compressæ esse existimabantur. Primum inter Dobonem & Quendium collegam privatæ simultates levibus de causis exortæ, deinde in apertum odium erupere, ita ut gliscentibus discordiis, publica privatis inverso rerum ordine posthaberentur: adeoque Ferdinandus querelis & expostulationibus eorum

Simultates inter Dobonem & Kendium.

assidue pulsaretur. Quæ causæ odiorum Quendium mobili & inconstanti ingenio hominem ad res novas, & ineundam clancolariam cum Isabella Regina adversus Ferdinandum conjurationem impulerunt. Cujus vestigia quum certis indiciis Dobo fuisset subodoratus, Ferdinandum, uti debebat, certiorem reddidit: & is Quendio mandavit, ut prætextu componendarum cum collega simultatum, primo quoque tempore Viennam veniret.

Verum illum multa dissimulantem, & multas moræ causas nectentem, cum multa alia, tum vero conscientia sceleris, ac captivitatis metus ab itinere retinebant: eaque res effecit, ut cum Regina & Petrovitio, volutatis inter se consiliorum rationibus, meditatum flagitium accelerarct. Eodem enim fere tempore, quo Alim Chausium literas Solimani e Moldavia ad Bathorium pertulisse diximus, quibus Transylvani ad amplectanda reducendæ Reginæ consilia concitabantur, Petrovitius quoque, qui ab exploratoribus, de hisce tumultibus, & pronis ad Reginam provincialium animis certior reddebatur, nuntios cum literis secretioribus ad Quendium & reliquos conjuratos e Sarmatia mittendos censuerat, quibus falsa veris miscendo, Solimanum cum ingenti exercitu ad futura veris initia in Pannoniam venturum, aut si ipse venire non posset, Rustanem generum, quod tantundem foret, ac si ipse adesset, missurum denunciabat, quo reliquum Pannoniæ, & Transylvaniam igne ferroque vastatas, sub jugum mittat; proinde hortari eos, ne se scientes volentesque perditum eant. Quibus rebus Quendius & Transylvani permoti, quum suapte sponte ad rebellandum parati essent, clam Dobone & Episcopo, cæterisque, quos Ferdinando favere scirent, conciliabula latenter cogunt: ac literas ad Solimanum, & Reginam, ac Petrovitium dant, quibus se mandatis eorum obtemperaturos pollicentur, dummodo auxilia ab ipsis tempestive præsto sint.

Kendius & conjurati Solimani & Petrovitii opem implorant.

Quo intellecto Solimanus Cassono Budensi præfecto, (is Toigono successerat, donec alius mitteretur) in mandatis dat, ut Petrovitio e Sarmatia revertenti, quo majores potest copias auxiliares adjungat: Petrovitio Caranum, Sebessum, & Lugassum oppida, quæ ad præfecturam Severini magnæ olim dignitatis pertinebant, dono dat, ac ut nihil cunctetur jubet. Moldavos & Valachos ad ferendas ei suppetias literis & nuntiis hortatur. Quarum rerum fiducia ille, comparata e Sarmatis aliquanta manu militum, via Muncaciana egressus, quam arcem ei a Castaldo datam supra diximus, ad oppidum Seghalomum, in citeriore ripa Tibisci situm castra collocat: ac Thraces e tribus illis oppidis ad se evocat, Budensem & Transylvanos de adventu suo certiores reddit: ii nihil cunctati, non solum Transylvanos ad arma capienda concitant: sed etiam quos circa Varadinum, ac Regionem Bihariam sceleris socios habebant, Nicolaum Telegdinum, Paulum & Demetrium Chaquios, Clementem Artandium, Nicolaum & Stephanum Toldios, & alios sibi conjungunt.

Cassonus Budensis, Valachi, Moldavi & Transilvani Petrovitio auxilia conferunt.

Verum enim vero quum hæc Ferdinandus, ex literis & nuntiis Pauli Albani Episcopi, & Dobonis, Matthiæque Zaberdini, cui, quod militatis disciplinæ scientia clarus haberetur. Episcopatum Varadiensem paulo ante dederat, opem & auxilia implorantium, intellexisset, sine mora Franciscum Tahium, copias conscribere ac Varadinum proficisci jubet. Is adjuvantibus Nadasdio Palatino, & Nicolao Comite Zriniano celeriter mille equites, & totidem pedites selectissimos, e variis confiniorum præsidiis deductos conscribit, ac magnis itineribus ad Tibiscum contendit. Ubi quum ab Andrea Bathorio supplementum haud contemnendum accepisset, ac Nobilitatis, quæ in illis regionibus sedem habebat, milites, postremo Zaberdini copias cum aliquot currulibus tormentis in castra recepisset, mutuo habito consilio deliberavit, ut quum jam justum fere exercitum haberet, in hostes duceret prius, quam illi auxiliis Transylvanorum & Valachorum juvarentur, & Turcarum vires, in quibus omne belli robur consistere rebatur, accederent, prælii fortunam experiretur. Itaque promotis ex Debrecenio castris, ubi æstiva habuerat, in Petrovitium recta exercitum duxit, eo animo ut cum primum Tibiscum trajecisset, quod inter duo castra labebatur, manum consereret. Sed Petrovitius eum expectare non ausus, eodem quo venerat itinere, in Sarmatiam sese recepit.

Tahius cum selecta militum manu Petrovitio occurrit.

Petrovitius, detrectata pugna, in Sarmatiam se subducit.

Tahius hostes in aciem prodire nequaquam ausos, ulterius prosequi non duxit esse necessarium

farium

1556. farium, sed habito cum Zaberdino consilio, conjunctisque viribus, eis, qui ad Transylvanos defecerant, arma inferre constituit. Haud procul Varadino inter Chrysium & Marysum fluvios erat Castellum Talpassum, quod Nicolaus Toldius adolescens sub curatore Dionysio Proculabo a patre relictus obtinebat: qui haud ita pridem suasu & instinctu quorundam Transylvanorum a Ferdinando defecerat. Illud castellum, quod venientibus portas clausisset, tormentis adorti, facili negotio nec multo labore expugnarunt, ac ad terrendos alios solo æquarunt; interfecto Dionysio, ac Toldio adolescente capto; de quo Varadinum perducto Zaberdinus publice supplicium sumendum curavit, ita ut ejus simplicis juvenis crudeli cæde multos ab se alienaret. Inde ad S. Adriani arcem perventum est; ubi Paulus Chaquius, ad primum exercitus conspectum, petito colloquio, pacem cum Tahio & Zaberdino haud cunctanter iniit, ac se imperata facturum jurejurando promisit: Toldii & eorum exemplo territi alii, qui defecerant, ad Ferdinandi obsequium, fidemque redierunt.

Talpassum captum a Tahio.

de Toldio ibidem capto adolescente publice supplicium sumtum. Paulus Chaquius ad Ferdinandum redit.

Cæterum sub id tempus Quendius, & Transylvani, auditis Petrovitii conatibus, & Cassoni Valachorumque auxiliis, comitia ad Forum Siculum indicunt: ibique secreta conciliabula agitando, Siculos, ut se eis conjungant, vehementer solicitate incipiunt, ex quorum numero Nicolaus Alardus, clam omnia agitati sceleris consilia ad Dobonem detulit: monendo hortandoque, ut antequam Siculi vires suas cum conjuratis conferrent, obviam ire concederet. Qui tumultuaria militum manu, quam in re subita atque improvisa poterat, summa adhibita celeritate comparata, & aliquanto etiam equitum peditumque numero, a Paulo Episcopo Albano accepto, recta ad Forum Siculum ire perrexit. Cognito ejus adventu, conjurati extra oppidum in patentibus campis castra sua collocant, ac speciem pugnam nequaquam detrectantium præbent. Quod cum Doboni nuntiatum esset, propiusque adventasset, Ladislaum Udenffium ad eos mittendum censuit, qui suo nomine eos hortaretur, ut memores fidei Ferdinando præstitæ, arma deponere & quietem agitare vellent, se effecturum apud Ferdinandum, ut ejus temere suscepti consilii veniam consequantur: sin in pertinacia persistant, arma confestim expediant, ut utriusnam partis æquior causa fuerit, Marte judice dirimatur. Cum diu ultro citroque legati commeassent, nec alterutri parti tentanda in præsens prælii fortuna placeret: postremo induciarum interventu res componuntur: ut si intra XV. dies auxilia Petrovitii, ac alia, quæ expectabant, nequaquam advenirent, positis armis ad pristina Ferdinandi obsequia reverterentur, & interea utrinque ab armis abstineretur.

Dobo Siculorum conatus disturbat.

Itaque pace ad breve tempus facta, Luppus Bornemissa Capolnanus a conjuratis ad Petrovitium citato itinere mittitur, ac ab eo summa celeritate reversus, eum ad Segbalonum castra habere, Budensem cum tormentis, & Walachos cum justo exercitu in procinctu esse refert, intereaque dum ille it reditque, Mocioccus cum quatuor fere millibus hominum tumultuarie collectorum, ab Alexandro Moldavo missus ad provinciæ fines pervenit. Horum auxiliorum fiducia, quamquam nondum conjuncta essent, non satis provido consilio, nequaquam dilata perfidia inducias nuper pactas, Doboni renunciant, ac iterum sumtis armis in castra conveniunt. Quendius simulata ægritudine domum se contulit, in cujus locum porro conjuratis Balthasar Patocius, Francisci proxime vita functi germanus frater, ducem se præbere non dubitavit. Verum Petrovitius, qui majorem æstatis partem, Turcarum & Walachorum auxilia præstolabundus, frustra se in castris continuerat, audito Tahii adversus se progressu, expectare illum minime ausus, eodem quo venerat itinere se in Sarmatiam receperat; & Cassonus ejus discessu cognito, suas copias ad hiberna dimiserat. Sed etiam Walachi & Mocioccus, cum Petrovitium & Turcas dilapsos, castra soluta, nec ulla amplius auxilia ventura audivissent, & jam autumnus præcipitaret, transcensis alpibus, domos quisque suas illico repetiverunt. Eorum discessus conjuratos vehementer perturbavit: nam quum se omni spe destituros, ac a sociis desertos cernerent: spem etiam Turcarum auxilii omnem sublatam, & eo magis infestiorem sibi Dobonem cogere, insuper auxilia e Pannonia expectare: Zaberdinum & Tahium propediem cum exercitu adfuturos, sibi qui inconditam turbam in castris haberent, nec virium, nec animi satis ad resistendum esse animadvertissent, præmissis a Dobone, qui spem impetrabilis veniæ ostendebant; posita ferocia, relictisque armis, se in ejus potestate futuros responderunt.

1556. *Kendius simulata vat. tudine, domum redit. Patocio seditiosis ducem se præbente. Turcarum & Walachorum auxilia, Petrovitio abeunte, dilabuntur.*

Unde nonnulli factiosi ad Dobonis obsequium redeunt.

Cæteri tamen, quorum major perfidia erat, scelerum conscii, & necdum de aditu seu fuga Petrovitii satis edocti, Lupus Bornemissa, & Balthasar Patocius ad arcem Betleniam, satis munitam sese receperunt. Quibus Dobo nihil quietis, nihil otii dandum ratus, quo se ac arcem munirent, cum iis, quas tumultuarie collegerat, copiis arcem obsidere constituit. Sed duriorem, quam putaverat, oppugnationem expertus, ad obsidionis diuturnæ consilia animum adjecit: eamque acriter undique circumvallatam, ut nemini aditus aut egressus pateret, post duorum mensium oppugnationem ad deditionis conditiones compulit; quæ tales fuere, ut Lupo & Patocio cum omnibus rebus & sarcinis, conjugibusque & liberis ad castra Petrovitii liberum & securum iter esset; neve a Dobone id eis prohiberetur. Qui arce egressi, quum ad Petrovitium ire pergerent, illum nulla jam habere castra, quod metu Tahii in Sarmatiam retrofugisset, in itinere intellexerunt. Dobo etiam Zaberdino & Tahio aliisque clam nuntiaverat, se quidem perduellibus illis de incolumitate, securoque itinere cavisse, id tamen suo, non aliorum nomine: itaque licere ipsis, & ut libeat, necesse videri, quorum nomine nihil cautum esset, illos uti læsæ majestatis reos capere, ac pro merito punire. Itaque quum illi certis indiciis, paratas in hunc modum sibi insidias, & captivitatem, edocti essent; extremo metu perfusi, neque uspiam discedere ausi, ad implorandam Ferdinandi gratiam & clementiam confugiendum existimavere. Quam etiam Dobone & Paulo Episcopo annitentibus, iis conditionibus obtinuere, ut salvis capitibus, bona eorum fisco addicerentur.

Bornemissa & Patocius in arce Betlenia obsessi aliquamdiu, se dedunt.

Rebus per hunc modum in tranquilliorem statum reductis, Tahius, quamquam a multis, ut ibi ad refrenandos rebelles maneret, peteretur, tamen discedere maluit, ac exercitum incolumem reduxit. Nec multo post Zaberdinus, partim se-

Tahius e Transylvania discedit. Zaberdino,

1556.

nus extremum diem obit. nio, partim ob sævam inflammationem virulenti in utroque crure herpetis oppressus, e vivis migravit: cum paulo ante arcem Giulam, quam Franciscus Patocius absque præsidio reliquerat, jussu Ferdinandi occupasset, & Gaspari Magocio, viro militari & industrio tuendam commisisset. Hujus opportuno obitu, ac alterius discessu cognito, Transylvani recenti perfidiæ morbo agitati, excitis in rebellionis societatem non solum iis, qui in vicina Ungariæ parte erant, quosve a Tabio & Zaberdino ad imperata facienda reductos diximus, sed etiam qui infra supraque Cassoviam sedes habebant, denuo jus omne fasque exuerunt, ac a majestate imperioque Ferdinandi aperte rebellarunt.

Transylvani Preces iterum a Ferdinando desciscunt. Nam Franciscus Bebecus cum filio Georgio, ac Francisco Perenio genero, & Gabriel Perenius, ac Georgius Tarcianus, multis & magnis clientelis potentes, quamquam multis a Ferdinando beneficiis affecti, ad eorum partes non fine insigni perfidiæ labe protinus desciverunt. Quendius ipse, ac cæteri conjurati, communicato consilio cum Melchiore Balassio, viro militari ac impigro, sed novarum rerum avido, ac ejus injuriæ memore, quam a Ferdinando Leva, Chabrago, & Sitnia pulsus se accepisse putabat, ad reducendam Reginam Isabellam & ejus filium, animum adjecerunt: ac Dobonem, quod destitutus viribus in apertos campos prodire non auderet, nec opinantem in arcem Novam, quam ad ripam Samosi fluminis Monachus a fundamentis ædificaverat, sese recipere compulerunt; atque Balassius facto per Maramarusium itinere, usque ad Hustum oppidum, Reginæ obviam cum DC. equitibus processit: eique e provincia Saroffiana se adjunxit Georgius Tarcianus, nulla a quoquam injuria lacessitus; literasque publico nomine ad Reginam miserunt; quibus Quendius & conjurati Dobonem obsideri, copias in promtu, nibil obstaculi, cuncta pro ipsa esse significabant, eamq; ad maturandum iter vehementer urgere contendebant.

Et Reginam una cum filio revocant.

Dobonem in arce Nova obsident.

Dobo auxilia a Rege Ferdinando flagitat. Interea Ferdinandus, ad quem Dobo Dominicum fratrem, ad petenda auxilia, ac belli supplementa miserat, novas copias conscribere, veteribus stipendia persolvere, Dobonem, ut usque ad auxiliorum adventum sese & provinciam, quantum posset, fortiter defendat, per nuntios & literas hortari: postremo iis omnibus, quæ ad regnum in fide & obsequio continendum pertinebant, comparandis sedulo intentos esse jubebat, Cassoviam Petro Macedonio, Cubiculario suo, viro impigro, cujus majores e Græcia in Pannoniam migrasse dicebantur, a Bebecorum & Pereniorum incursibus tuendam committit: Simonem Forgacium Sibinio, quod minus appellatur, defendendo præficit. Quinque civitates, quæ in limine Pannoniæ superioris habentur, promissis ac spe præmiorum oneratas, ad persistendum in sua fide, & obsequio admonet. Interea cum majoribus copiis, cumque summo earum imperio, Lupum Puchamium Austriacum, cum DC. circiter equitibus, Ungaris & Germanis, ac Detricum Marcellum, cum legione Germanica, quatuor millium peditum præmittit, donec e Silesia & Bohemia, ac Pannoniis majores vires subsequantur. Qui quum mense Aprili ad Sarofianos pervenissent, Cassovia urbs fortuito igne e domo Matthiæ Saicilicii, urbani scribæ erumpente, tota miserabilem in modum conflagravit,

Cassovia tota conflagrat incendio forte suborto.

1556.

una cum templo majori, ac duobus Monachorum templis & Collegiis ac Curia Senatoria: duravitque incendium, aquilonibus vehementer spirantibus, quatuor amplius horarum spatio: tanta vi ac sævitia, ut nulla extinguendis flammis remedia proficerent, ignesque vagando libere passim & populando obvia quæque absumere viderentur. Bebecus junior, qui e Rosnone oppido flammas & lucem prospectabat, cum suis militibus, ac certa agrestium, quos tumultuarie collegerat, manu, ad vicinam Cassoviæ arcem Nagidam urbis, si potuisset, occupandæ causa celeriter procurrerat: sed quum ignem, quod absumtis omnibus ædificiis nihil jam superesset, sopitum, & portas clausas reperisset, incœpto destitit, eoque unde venerat reversus est.

Ferdinandi Duces Tarconem & Vivarum capiunt. At Ferdinandi duces consilio cum Forgacio communicato, ne hostile quippiam a tergo relinqueretur, æstuosissimo die, Idibus Julii, ad arces Tarconem & Vivarium castra promovent. Eæ erant ditionis Georgii Tarciani, qui ante aliquot dies ad Melchiorem Balassium, comitandæ in Transylvaniam Reginæ causa, cum suis militibus erat profectus. Eas arces, ii qui intus erant, metu tormentorum currulium adacti, nulla expectata oppugnatione extemplo dediderunt: & Germani, ne cui obstaculo esse possent, dirutas solo æquarunt. Deinde Cassoviam adducto exercitu, Michaelem Perenium ad se evocant, atque simul cum eo ad obsidendam arcem Nagidam, duobus ab urbe milliaribus distantem, quam æquis partibus cum Francisco Perenio fratre possidebat (sed is Michaele excluso, ad Isabellam Reginam desciverat) progrediuntur. Quam quum admotis tormentis XX. dies continuos oppugnassent, tandem dedentibus sese præsidiariis capiunt, & totam funditus dirutam solo æquant.

Et Nagidam,

Inde Crasnahorcam Bebecorum arcem obsident. Inde ad Bebecorum arces conversi Crasnahorcam, quæ prima eis occurrebat, obsidione cingendam decreverunt. His in castris Forgacius a Ferdinando littaras accepit, quibus Varadinum ire jubebatur, illudque a Transylvanis tueri, quod loci Episcopatum Francisco Forgacio fratri ejus contulisset. Itaque ipse Varadinum & Germani Crasnahorcam petivere: quacunque autem iter est factum, milites Germani in agrestium facultates hostilem plane in modum grassati sunt, usque adeo ut præterquam quod capitibus miserorum hominum vitæque parceretur, cæterum in rapiendo & devastando nihil supremæ hostilitatis prætermitterent.

Turcæ illi suppetias ferunt. Cum per aliquot dies Crasnahorca oppugnata esset, Bebecus missis ad Budensem & Fileciensem præfectos literis & nuntiis, mille circiter equites Turcas ab eis impetravit, quibus suis laborantibus opem adferret. Igitur cum auxiliaribus illis Turcis, ac suis, quas habebat, copiis, castra nostrorum speculatum profectus est: nostrosque, si castris elicere posset, irritando & obequitando, aliquamdiu lacessivit. Nec nostri se continuere, quin minuto prælio periclitandis hostium viribus, castris se proriperent, & cum illis congrederentur. Nec mora, irruentibus acerrime nostris, Bebecum & Turcas non parvus incessit timor, ita ut si peditatus, prout erat constitutum, equiti subsidio venisset, ingenti discrimine circumventi, impetum nostrorum nequaquam laturi esse viderentur. Sed Detricus & Puchamius ad primum hostium conspectum fracti animis, & seu metu hostium, sive conscientia

sce-

1556. fcelerum & rapinarum perculfi, tormentis retrahi juffis, & fublatis fignis, eo unde venerant, Rofnonem verfus cum univerfo peditatu retrocedere cœperunt. At hoftes id ex compofito fieri fufpicati, infidiafque veriti, ad fugam capeffendam, quam ad protrahendam pugnam proniores effe videbantur. Sed & noftri equites, qui egregie dimicabant, cum peditatum explicatis fignis fœdam fugam cœpiffe intellexiffent, pedem referre non dubitarunt. Hoftes attoniti, nec tantas copias tormentis & rebus neceffariis inftructas abfque caufa cedere arbitrati, quod ferum diei, & nox propinqua effet, receptui cecinerunt.

Peditatus nofter Rofnonem verfus recedit, quem & equitatus confequitur.

Cæterum noftri Rofnonem repetere conati, dum nec fpes nec animos fatis expediunt, & cæcis ambiguæ noctis tenebris, viæ ignari, & errabundi, hoftem tergis inftantem formidant, machinas octo majores, quas habebant, in valle quadam faltuofa, turpi ignavoque confilio relinquunt: & ipfi complicatis fignis, filentibufque tympanis, & raris agminum ordinibus perturbati, confiliique inopes Levociam ire contenderunt. Verum fuperventu hoftium, qui eorum fugæ per agricolas admoniti erant, diffipati ac majori ex parte cæfi fuerunt. Tormenta & impedimenta omnia, poft aliquot dies, monftrantibus iifdem indigenis & agreftibus, Bebeco & Turcis prædæ fuere. Duces Ferdinandus ftipendiis & militiæ honoribus privatos, ignominiaque notatos dimifit.

Unde hoftium fuperventu disjecti & concifi fuere. Ducibus autem a Ferdinando gravis ignominiæ nota inufta.

At Ifabella, cum deletum ad Crafnahorcam Germanorum exercitum, capta tormenta, & caftra direpta, Moldavofque jam in provinciæ fines penetraffe, Balaffium cum ornatiffimis equitum alis in Maramarufio adventum fuum expectare didiciffet, circiter DC. equitibus, & totidem peditibus e Sarmatia mercede conductis, in Tranfylvaniam redire conftituit. Itaque quum ad Huftum veniffet, oppidum quidem, quod nullis effet cinctum mœnibus, facile occupavit: fed arcem editiffima e rupe Poloniæ & Moldaviæ confinia profpectantem, opereque & natura munitiffimam capere nequaquam potuit: quod Michael Corlatus & Benedictus Zalaius præfecti, fumma animorum conftantia eam Ferdinando confervandam deliberaffent. Itaque Regina communicatis cum Balaffio confiliis, Andream Bathorium Somlianum ad oppugnandum Huftum cum parte copiarum relinquit: alteram partem ad urgendam Varadini oppugnationem, quæ a Tranfylvanis, Thoma Varcocio, & Georgio Bathorio ducibus, jam ante tres menfes inftituta erat, mittit: ipfa cum Balaffio, cui multum tribuebat, inftitutum in Tranfylvaniam iter profequendum cenfet; in quam etiam fimul cum filio fextum decimum ætatis annum agente, ad appetentis autumni tempus pervenit: & fingulari conjuratorum & provincialium ftudio ac lætitia excepta eft: cum ii Paulum Epifcopum, cum univerfis rebus & pecunia, farcinifque paulo ante e provincia libere exire permififfent.

Regina in Tranfylvaniam pervenit.

Huftum arcem ut oppugnet Bathorio mandat.

Interim Dobo in arce Nova Samofiana acri obfidione premebatur, ad quam acrius circumvallandam Petrovitius & Balaffius ab Regina paulo poft miffi fuere. Quamquam autem Ferdinandus tam Dobonem, quam Forgacium, qui Varadinum jam obfeffum, non fine fummo capitis periculo intraverat, extrema rerum omnium inopia laborantes folari, & certiffima fpe auxiliorum brevi fummittendorum fuftentare non ceffabat; quia tamen ex literis legatorum, quos jam diu Byzantii apud Solimanum habuerat, pacem aut inducias nequaquam ab infolenti barbaro expectandas effe didiciffet, nifi Tranfylvania, Ifabellæ, & ejus filio, quem fuum appellare pupillum folebat, redderetur: ad extremum tot bellis, vitio & ignavia ducum improfpere geftis, atque tot tantifque incommodis acceptis jactatus & feffus, neceffitate in confilium verfa, eo defcendit, ut tam Forgacio quam Doboni refcriberet, ut æquas conditiones amplecti, ac præfidiis deductis, arcibufque redditis, provincia excedere, non detrectarent. Tametfi vero Forgacius, aliquot eruptionibus factis, multos ex hoftibus trucidaffet, in quarum una amplius CCCC. ex hoftibus defiderati fuere: partim captos in vinculis haberet; inter quos Georgius Capitanffius, veteranus equitum ductor erat; tamen quum ad extremam omnium alimentorum inopiam deveniffet; adeo ut vix unus aut alter modius farinæ in arce effet, nec diutius ea fervari poffet; mandatis Ferdinandi neceffario obtemperare coactus deditionem fecit; eique & militibus arce oppidoque excedentibus fides egregie fervata eft. 1556.

Ferdinandi juffu, Forgacius & Dobo, Varadino & arce nova traditis, fefe dedunt.

Verum Doboni, æmulorum invidorumque, quos multos habebat, malevolentia, fecus quam putaverat, accidit: nam quum fe atque arcem iis conditionibus dediturum promififfet, ut cum conjuge & liberis, rebufque omnibus, quæ fuæ effent, in Ungariam liberum ei fecurumque iter daretur: iifque fcribendis Petrovitius & Balaffius affuiffent, fideque fua ei caviffent; tamen a Gabriele Perenio, apud Reginam effectum eft, ut non obfervatarum conditionum reus ageretur, quod diceret illum res non fuas plauftris impofitas avehere voluiffe. Itaque licet Balaffius & Petrovitius fidem fuam lædi & violari palam quererentur: prævalente tamen Perenio, cui Regina id præmium recentis ad fe defectionis dare haud abnuebat, eo prætextu, ne Varadino opem ferret, re autem vera, ut in captivitate periret; ei cum certa manu equitum Polonorum datur negotium, Dobonis, ex itinere Claudiopolin retrahendi. Quum id Doboni ab amicis, quos habebat, effet renuntiatum, quidnam faceret, in ambiguo hærebat: plurimis ex fociorum militumque numero, conjuge, & liberis per obliquos notofque tramites præmiffis, rem prælio committendam effe, & cui Mars communis faveat, experiundum cenfentibus: ipfe nequaquam eo approbato confilio, ad primum Perenii nuntium, effe, de quibus Regina cum eo colloqueretur, nuntiantis, copias fuas & currus, impedimentaque obverti, & Claudiopolin iter dirigi juffit: eaque ipfe fequutus cum Perenio urbem intravit. Ubi conquifitis omnibus illius rebus, unum aut alterum falconem, rotis ademtis, plauftro impofitum repererunt: eofque ad præfidium arcis pertinuiffe, neque auferri potuiffe dictitantes, Dobonem convitiis & contumeliis affectum cuftodiæ tradiderunt. Cum Petrovitius & Balaffius rem indignam effe, fidem, quam ipfi dediffent, violari, Deum atque hominum fidem, vel vere aut fimulate implorare: poftremo Regina controverfiam omnem ad comitia, quæ inftabant, rejicere. In quibus Balaffius & Petrovitius in præfens abfolvuntur, & ille, qui utpote alienis rebus rapiendis pacta non fervaffet, publica judicii prævaricatione damnatus, præ-

Dobo a Perenio, fide violata, capitur.

1556 *Et in arce nova Samosiana cum conjuge & liberis custodia mancipatur.*

præfecto Polono, in eam arcem, quam diu acriter oppugnatam magno labore defenderat, cum conjuge & liberis iterum custodiendus traditur, rebus cæteris fisco addictis: quæ tamem non magni erant momenti, quod pretiosiores initio tumultuum in tutum præmisisset.

Dominicus ejus frater a Walachis comprehensus Byzantium instigatione Perenii mittitur.

Tantis adversæ fortunæ procellis jactato Doboni, aliud quoque incommodum eodem tempore evenit: Dominicus siquidem ejus frater, cum a Ferdinando cum literis & spe auxiliorum remissus in Walachos passim vagantes, raptoque viventes haud procul Varadino incidisset, a fortuna desertus, & ab iis captus, singulari inhumanitatis genere Byzantium missus fuit. Quod etiam urgente & procurante Perenio, perpetuo Dobonum hoste & obtrectatore factum esse fama fuit, cupiente eos e medio sublatos, ne litem pro Sarospataciana ampla & opulenta ditione intentatam prosequi possent.

Nec minore vi Solimanus Hustum obsidendum sibi proposuerat, Moldavorum quoque auxiliis adjutus: ita ut quum arcem tormentis capi posse desperaret, castellis aliquot extructis, militumque præsidio firmatis, ne quid alimenti importari posset, neve cuipiam aditus aut egressus pateret, summa ope prohiberet, ut præfectos diuturnioris obsidionis calamitatibus fractos ad deditionem compelleret. Qui quum petita frequenter auxilia, tam a Rege, quam ducibus frustra expectassent, tandem necessitate adacti, ad paciscendum cum hostibus animum adjecere.

Præsidiarii Husti morbis insolitis, & variis incommodis fracti se dedunt.

Terruerant enim eos magnopere varii & insitati generis morbi, atroces supra quam dici posset, malignique, quibus militum corpora, sive affecti aeris vitio, sive diuturnæ conclusionis difficultatibus atque ærumnis, aut corruptarum e cisternis aquarum potu periculosissime tentabantur: adeo ut nonnullis dentes omnes corruptis & putrescentibus gingivis simul deciderent: alii repentinis & intolerandis viscerum torminibus exanimati subito interirent: quosdam inter ipsa colloquia & obsonia, rigentibus oculis obstupescentes & trementibus membris acerbissimo dolore perculsos, subitum deliquium, ac præsentissima mors extingueret: nec ullis fomentis aut remediis vita servari posse videretur. Cujusmodi morbis ante decennium quoque, dum in eadem arce Andreas Bathorius, jussu Ferdinandi, Christophorum Cavassium, cædibus & rapinis infamem, ideoque proscriptum obsideret, milites tentatos fuisse, erant qui meminissent. Ad hæc ignes flammæque micantes, quæ in hastarum cuspidibus, ac murorum pinnaculis, atque apicibus & fastigiis tectorum interdum visebantur, ita ut ea innoxie lambendo, nec quicquam amburendo paulo post evanescerent, haud mediocrem iis, qui adhuc viribus valebant, metum incutiebant. Nam cum alias fere semper atræ nubes arci superincumbant, ut calore solis vix ante meridiem discutiantur, tum vero Auster per eos dies vehemens proflare, ac mortiferam ex palustri uligine fodinarum salis nebulam diffundere cœperat, ut contagiosis ejusmodi pestilentibusque morbis vim & atrocitatem quam maxime auxisse crederetur.

Itaque Corlatus & Zalaius talibus ærumnis, ac multorum fortium virorum funeribus, rerumque necessariarum defectu circumventi, per idoneos homines ultro citroque commeantes, quinquaginta dierum inducias, a Somliano postulant, & facile impetrant; intra quos si nulla adforent auxilia, se arcem dedituros promittunt: ea tamen adjecta conditione, ut intra hoc tempus ipsis ad Ferdinandum mittere, eumque de suo periculo certiorem reddere liceret Nec mora, mittitur Christophorus Præmisliensis natione Ruthenus, Corlati familiaris, a quo Ferdinandus de Hustensium adversis rebus cuncta cognovit: reque in senatu proposita, succurrendum singulari fide & tolerantia propugnantibus, arcique in discrimine positæ decernit, remissoque Christophoro, qui certam auxiliorum spem obsessis adferret, Andream Brandelium Bohemum, per dispositos equos celeriter mittit, qui dissipatas Marcelli & Puchanii copias, prabita pecunia conquirat, & ad ferendas Husto suppetias progrediatur. Nicolaus Comes Zrinianus indignum ratus, si arx, perpetuis & inexhaustis salis fodinis clara, ejusque proventu dives imprimis & opulenta, nostrorum ignavia negligentiaque amitteretur, se, si Ferdinandus non abnuat, subsidio profecturum, & collectis copiis Transylvanos, qui in numero non admodum multi, nec viribus validi erant, dissipaturum offerebat, dummodo arx sibi pignori locaretur, donec de sumtibus ad id bellum factis satisfieret. Quod etiam Forgacius, scriptis ad Ferdinandum literis, sese facturum pollicebatur. Verum Ferdinandus reditum Brandelii, aut literas ab eo expectandas respondit: atque is, ut rerum Ungaricarum rudis & imperitus, dum labore frustra suscepto it reditque, nec quicquam proficit, quinquagesimus dies obsessis præstitutus adventavit: atque ii desperatis auxiliis, cum paucis, supererant, militibus, inviti ac summo cum dolore fortunam incusantes arce excesserunt: sicque Regina Varadino & Hustio facili labore potita, majorem partem regni ultra citraque Tibiscum occupavit.

Nemethi perfidia.

Nec multo post Franciscus quoque Nemethius, qui Tocaio ad Tibisci & Bodroghi confluentem præerat, duplicis perfidiæ crimen nequaquam veritus (eum enim Benedictus Seredius Stephano filio, tutorem moriens reliquerat) propter trajectum fluminis ad omnes res gerendas oportunissimo loco, ad illam nefarie descivit. Inter has rerum perturbationes difficultatesque Ferdinandus Rex meliore usus consilio, in locum discedentis Puchanii Emericum Telequessium, inclytæ virtutis senem, qui a temporibus Ludovici Regis variis in præfecturis, ac postremo bello Bahociano insignem operam navaverat, in superiorem Pannoniam cum mille equitibus & totidem peditibus Ungarici nominis, cumque summo imperio mittere constituit, quod Germanis hucusque ducibus minus prosperis & fortunatis usus esset. Petrum Macedonium, quem in locum Andreæ Tarnocii nuper Cassoviæ fato functi miserat, revocat, quod ejus privati opera uti decrevisset, & Cassoviam Stephano Dersffio attribuit. Ex Silesia pariter & Bohemia præfectos equitum evocat Joannem Geratovium, Adamum Taiicovitium, Albertum Jablancovium, & plerosque alios. Jacobus quoque Sporbaimus cum turma equitum e Prussia mercede conducitur. Telequessius cum Ungaris & Germanis sine mora Cassoviam convenit, eamque urbem pro belli sede deligit: opportuno autem & ad summam totius belli conficiendi admodum salubri consilio equitatum omnem, qui

Emerico Telequessio bellum Transylvanicum a Ferdinando demandatum est.

Cassoviana autem præfectura Dersffio attributa.

Pau-

1556. Paulum Abstemium Episcopum e Transylvania ejectum præsidii securitatisque causa comitatus fuerat, Antonium nempe Siculum cum ducentis equitibus, ac Franciscum Zalaium, Matthiam Senniesium, Georgium Costavitium, & Gasparem Moræum, cum singulis equitum centuriis, certo persoluto stipendio conduxit: quorum postea egregiam fidem & fortem operam in omnibus, quæ sequuta sunt, bellis expertus fuit. Cum iis militari concilio habito ad rebelles perdomandos, qui clade Crasnahorcana nostris illata, ac pluribus quotidie ad eos deficientibus aucti, indomitos spiritus sumsisse videbantur, exercitum ducere decrevit.

Constructum erat munimentum quoddam a rebellibus, eorumque duce Gabriele Perenio, quem Regina eo munere cohonestandum duxerat, in oppido Semplinio, haud procul Bodogro amne, ad nostros infestandos, & ad excursiones usque ad Cassoviæ suburbana faciendas, loco admodum opportuno. Hoc primum omnium adoriri placuit; itaque illud primo impetu, appositis scalis, nec expectatis, quæ advehebantur, tormentis, auctore & impulsore eo expugnatum est. Postea ad arcem Palociam inter Ungum & Bodrogum fluvios sitam, quam Dobonibus vi ademtam Perenius imposito præsidio tenebat, exercitus ductus: quæ cum ei portas clausisset, quod Perenium auxilio venturum sperabat, tormenta protinus admoveri, & mœnia quassari jussit. Quibus adapertis & dejectis, peditatus per ruinas ad summam murorum partem celeriter conscendit. Et quamquam defensores Pereniani, quantum animo viribusque poterant, fortiter repugnarent, multosque ex nostris vulnerarent & prosternerent; ad extremum tamen cohortante Telequessio, ac inter primos manu consilioque rem gerente, terga dedere; nostrique arcem captam & direptam funditus diruerunt. Qua in pugna ipse glande vulnus in coxendice accepit, nequaquam tamen lethale, ex quo brevi convaluit.

Munimentum Semplinienſe a noſtris expugnatum.

Et Palocia arx capta ſoloque æquata.

Perenius audito Palociæ periculo, copias cogere, & suis laborantibus opem ferre constituit. Sed quum in itinere captam eversamque, & simul Joannem Gersacherum, cum trecentis equitibus & peditibus Germanis, totidemque Pannoniis in castra cum stipendio militari venire didicisset, capto ex tempore consilio ad eos opprimendos ire maturavit. Quibus quum ad Varanonem iter habentibus occurrisset, Gersacherus impar viribus, ad ædes Bathoriorum lapideas, quæ in oppido habentur, sese recipere coactus, tumultuario eas opere aggeribusque & fossis repente factis munivit, seque & milites, quantum viribus valebat, fortiter tueri constituit, literasque ad Telequessium in castra perferendas duobus militibus dedit. Verum illis ab hoste interceptis, Euphrosyne Giulaffia, Gabrielis Homonnaii vidua, singulari erga Ferdinandum fide fæmina, per secretos celeresque nuntios, de hostium consiliis ac itinere illum certiorem reddidit. Is quamquam ex vulnere debilis, ad expellenda e Leleziensi collegio Perenii præsidia animo ferebatur, eoque ducere copias decreverat; tamen Gersacheri peditumque periculo promotus, omisso eo consilio, Varanonem iter convertit.

Gerſacherus a Perenio in ædibus Bathorianis obſeſſus.

1556. Perenius quum per triduum nostros ædibus inclusos frustra oppugnasset, & complures ex suis sclopetorum glandibus trajectos amisisset, inexpectato Telequessii adventu pene oppressus fuit. Neque enim nostros tam celeriter progredi posse putaverat, quod vehementes & assidui imbres cecidissent, & fluvius Bodrogus, qui præter arcem Cicivam labitur, & qui transeundus nostris omnino erat, adeo intumuisset, ut exercitum a transjiciendo haud parum deterrere videretur, nec hostes trajici posse crederent. Verum Telequessius primus equo fluctuantes vortices transmisit: cæterosque exemplo suo animavit, ne obsessos commilitones hostibus ad internecionem mactandos delendosque tradere viderentur. Eum autem tam eques, quam pedes vadantem sequutus, Dei ope incolumis flumen superavit: & priusquam de adventu quicquam auditum esset, signa ejus & copiæ oppido haud procul apparere cœperunt. Qua nec opinata celeritate territi hostes, adeo præcipiti fuga terga dedere, ut Andreas Taurus, nobili genere ortus, cæterique complures, equis insidentes, & oblongis protecti, ut tum mos erat, scutis, per angustam rusticanæ casæ portulam, quæ vix pediti pervia fuisset, attoniti palantesque profugerent; & Perenius ipse, amissa magna sui peditatus parte, equi fretus pernicitate, vix in tutum evaderet: & interfectorum cadavera circiter CCC. haud procul ab ea domo, in profundam oblongamque scrobem suapte natura concavam conjicerentur. Quibus peractis quod hiems instaret, utrinque in biberna concessum est: & Gersacherus re bene gesta, traditisque Telequessio copiis, Viennam ad Regem rediit, qui eum virtutis & fortitudinis ergo, qua & tum defensis conservatisque cohortibus, & antea sub Vesprimio hasta in adverso Turcæ pectore perfracta inclaruerat, in cætum equitum, ut vocant, auratorum, solenni ritu annumeravit.

a Telequeſſio, hoſtibus fugatis, præſentaneo eripitur periculo.

Hinc in hiberna milites diſtributi ſunt. Et Gerſacherus Viennam reverſus, in equitum ordinem cooptatur.

Eodem anno Carolus Quintus Cæsar Imperator, postquam abdicato Imperio, Hispaniarum regna, ac ditiones omnes, quas in Italia atque Sicilia, ac Belgio & Burgundio habebat, Philippo filio tradidisset, cum sororibus Maria Ludovici Ungariæ, ac Leonora Francisci Galliæ Regis Vidua, XV. die Septembris in Zelandiam atq; inde in Hispaniam secundissimis ventis navigavit. Quem, antequam classem conscendisset, Maximilianus simul cum Maria conjuge, quæ Caroli filia erat, ac cum liberis Bruxellas profectus invisere, eique suo ac Ferdinandi patris nomine ultimum vale dicere voluit. Nuncupatis igitur utrinque pro felici tempestate votis, inter mutuos arctosque complexus, ille per Oceanum directo cursu vela in altum dedit: hic vero per Germaniæ urbes facto itinere, Oenipontem primo appulit, ac deinde illinc secundo Danubio ad patrem Viennam reversus est.

Carolus V. Imperator, abdicato imperio, Hiſpaniam petit. Maximilianus Rex cum Maria conjuge Imperatori ultimum vale dicunt.

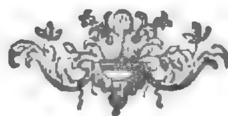

DE REBUS HUNGARICIS.
LIBER XX.

1557.

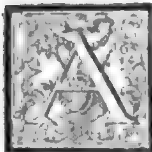

ADVENTU Telequessii, quantum superioris Pannoniæ regiones metu hostili levatæ videbantur; tantum discessu Nicolai Comitis Zriniani in Illyricum inclinaverat belli. Ille siquidem post duodecimum annum gestæ Illyrici præfecturæ, magistratu se abdicaverat; nec adhuc quispiam in ejus locum fuerat suffectus; quum subito ultra Hunam flumen, incertum negligentiane & socordia, vel fraude & proditione unius hominis, insigne & nec opinatum acceptum est detrimentum, amissa arce Costanicia. Est ea opportuno loco sita, quam antiquitus sacræ Rhodiorum equitum militiæ attributam, postea Zrinianis Comitibus a Joanne Tabio pignori addictam fuisse alibi diximus, flumine Huna ex Dalmaticis alpibus orto, in insulæ modum undique circumflua; ita ut difficilem expugnatu locum, unus qui citra flumen arci imminet Dedus mons, infirmiorem reddere videatur, quod ex eo tormentis peti possit.

Zerinius Illyriciana præfectura se abdicat.

Aly dux Turcarum Costaniciam arcem ex insidiis adortus capit.

Superioribus annis, prævalentibus Turcarum armis, quum sine magnis impensis, ac militum stipendiariorum ampliori numero servari non posset, Comites Zriniani ea cesserant: Ferdinandique duces eam curæ ac tutelæ militum Germanorum, prout alios quoque limites commiserant: eoque tempore a Simone quodam Lostohare e Carnis oriundo defendebatur. Is a Balthasare Zaberdino, qui tunc arcem Stenissnacum obtinebat, ad nuptias quasdam vocatus, cum aliquot centurionibus erat profectus; cum Turcæ e Camengrado, Banialuca, aliisque locis collecti, habitis cum Aly duce occultis consiliis, arcem obscura nocte adorti derepente cœperunt, cum a sublicio arcis ponte, ad subductilis portæ inferiorem trabem scalas apposuissent, quas secundo flumine navigiis secum detulerant, & pars scandendo murum conscendissent, pars securibus & dolabris portam effregissent. Qui intus erant improvisa re perturbati, consilii inopes arma cœpere: sed quum pauci essent, ab hostium multitudine circumventi omnes trucidati fuere: atque in hunc modum, unius noctis labore, ac paucorum Turcarum cæde, arx oportunissima hosti cessit: ex qua non multo post ea Dalmatiæ mediterranea pars, quam Croatiam vocant, omnisque inter Hunam & Colapim regio, in extremum rerum omnium discrimen delapsa, & in eam, quæ nunc apparet, vastitatem & solitudinem redacta est. Sequenti illucescente die Alys cum magnis equestribus & pedestribus copiis advenit; ratus nostros suppetiis arci ferendis concursuros; sed quum nemo se in conspectum dedisset, relicto in ea valido præsidio Banialucam rediit.

Præfecto ejus, cum centurionibus aliquot, ad nuptias Zaberdini profecto.

Alii referunt, illam singulari Lostoharii fraude & proditione hosti, accepto pretio venditam, ita ut captivo quodam, quem habebat, præcipui nominis Turca arbitro, cum Aly transegisset, se si duo millia aureorum numorum mitteret, ad certum diem, accepta secum majori præsidii parte, arcem militibus nudatam, ei clam irrumpenti relicturum. Alym vero illud aurum duobus Zarcolis (quæ sunt Janicerorum capitis integumenta, aureis filis subtilibus redimita, posteriore parte in tergum propendente, quas Simon pro redimendo captivo postulabat) occultatum repræsentasse. Sed ne ego innocui fortassis ea in parte viri manibus, re incomperta, oneri injuriæque sim, affirmare certi nihil ausim. Constat eum, quum Goræ, Rastoviciæ, Vinodoliique & cæteris arcibus tormentorum sono, ejus infortunii rumor spargeretur, ipseque inter tripudia & nuptiales choros eum audivisset, Deos hominesque incusantem extemplo recessisse. Sed quum a Lencovitio ad quæstionem de eo habendam vocatus, & passim quæsitus, nequaquam comparuisset; ac postremo ad hostes transfugisset, magnum omnium sermonibus culpæ suæ præjudicium reliquit. Quod ubi Ferdinando nuntiatum est, mœstitiam simul, curamque ei injecit, ac ne major calamitas ingrueret, neve hostes magis insultarent, Petro Erdodio, virtute ac fortitudine ejus fretus, Illyrici præfecturam dedit, ea, qua Zrinius habuerat, potestate; hunc autem magistrum Thavernicorum fecit; qui magistratus nunc juri tantum liberis civitatibus dicundo præest; olim vero etiam carioris regiæ supellectilis, quæ Budæ in fornice concamerato, valvisque & clatris ferreis munito, sub palatio majori servabatur, custodiæ præerat.

1557.

Qui passim quæsitus ad hostes demum transfugit.

Petrus Erdodius Illyrici præfectus creatur.

Interea ortis inter Zrinium & Alym Bosnensem jam grandævum senem controversiis, de redimendis quibusdam captivis, res eo processit, ut ille Turcam acrioris convitiis proscissum, fideique & sponsionis suæ oblitum, ideoque perfidum perjurumque nominaret, & ille ea verborum contumelia exacerbatus, Zrinium ad singularem pugnam provocaret. Quam tametsi Ferdinandus interdixisset, quod ejusmodi duellis fraudem dolumque intervenire posse non ignoraret: Zrinius tamen diem duello constituit, ad quem in campum Divi Georgii Sabiaci, qui in Illyrico haud procul Caproncia abest, uterque prodiret: ipseque convocatis variorum locorum præfectis & amicis, cum exercitu circiter X. millium militum, ut a fraude tutum se præstaret, eo se contulit, certamen inire paratus. Verum Alys formidato periculo congredi non ausus, neglecta provocatione, quam prior fecerat, Byzantium discessit, eique in præfectura Ferhates successit.

Aly Bosnensis Zrinium comitem ad monomachiam provocans, congredi cum eo haud ausus,

Byzantium abit.

Qui non multo post suorum successu elatus, collectis e Bosna aliisque finibus, quinque circiter millibus armatorum, Savum transjecit & eam planitiem, quæ inter Juaniclam & Zagrabiam protenditur, vastare, populari, urereque cœpit, pecorum, quod in agris villisque erat, quodque in propinqua castella & silvas

Illique Ferhates præfectus successit.

ac

1557.

Quem planitiem inter Juaniciam & Zagrabiam ferro flammaque depopulatum.

ac montes inter festinandum refugere non poterat, abactum omne est: & multi mortales partim ferro igneque absumti, partim in servitutem rapti. Quod quum Lencovitius Germanicorum præsidiorum dux comperiisset, deque Ferhatis itinere ab exploratoribus edoctus esset, consilio cum Erdodio habito, qui tunc acerbiore cruciatus podagra decumbebat, nihil cunctandum ratus, eum insequi statuit. Nec mora, collectis in unum limitaneis militibus, ac trecentis triginta cataphractis equitibus Germanis, ac centuria equitum sclopetariorum, quam ipse exemplo ab Italis accepto recens conduxerat, Joannem Alapianum, celebrem equitum ductorem, cum sua turma secum duxit.

Lencovitius & Kerecenii fratres insequuti,

In itinere autem obvium habuit Ladislaum Querecenium, ejusque fratres, Andream, Joannem & Matthiam, qui eo forte tempore bonorum suorum divisionem in arce Cirquenna instituerant. Quum ad sanctæ Helenæ vicum, qui æquali fere intervallo inter Zagrabiam & Juaniciam est, cum mille equitibus & peditatu haud sane magno in hostes viribus superiores incidissent, nihil cunctati eos adoriuntur:

exuunt ac fugant præda omni ademta.

nec Ferhates suorum confisus numero, pugnam detrectavit. Sed quum perfractis hastis, ad gladios esset ventum, equitibus sclopetariis a latere perite admodum rem gerentibus, hostilis acies, cadente præprimis Ferhatis legato Sinano, multisque aliis in fugam versa, terga dedit, captivis ac pecore, cæteraque præda omni relicta. Quos nostri cædendo & vulnerando usque ad Savum prosequuti, magnam in eis stragem edidere: tum vero etiam, quum flumen tranare conarentur, plurimi absorpti aquis periere; partim relictis equis evadere pedibus conati, in nostrorum manus inciderunt:

Insignis nostrorum victoria.

ita ut Ferhates amplius dimidia suarum copiarum parte amissa, ægre nec sine vulnere evaserit. Sed equorum, quos nostri cœperunt, ingens fuit numerus, usque adeo, ut nequaquam tunc sub hasta venirent, prout alias moris erat, sed per turmas & cohortes bini aut terni in singulos milites dividerentur.

Comitia Posoniensia.

Ferdinandus, audito hujus victoriæ successu nonnihil recreatus, non multo post Comitia Ungaris Proceribus ad Calendas Junias Posonium indixit, quibus ipse interfuit: & eo die, quo Corporis Christi Dei festum celebratur,

Venerabilis SS. Eucharistiæ pompa.

Eucharistiam a Nicolao Olaho Archiepiscopo Strigoniensi summo cum honore circumductam cum Carolo filio, ac Palatino, totiusque aulæ Proceribus comitatus est, spargente ad eam recentes rosas Francisco Battianio. Velum autem seu umbellam gestavere Joannes Balassius, Christophorus Orsagus, Joannes Choronius, & Christophorus Nadasdius:

Legati ad Comitia Imperii auxilia contra Turcas sollicitaturi.

ejusque permissu legati nomine ad Comitia Imperii Romani, quæ Ratisbonam ad hiemem insequentem indicta erant, delecti sunt, qui auxilia contra Turcas peterent, Franciscus Forgacius, quem ut diximus eodem anno Episcopum Varadiensem nominaverat, Petrus Macedonius, cubiculo Regio præpositus, ac Georgius Hussototius, ærarii consiliarius, qui Ferdinandum præeuntem sequuti, Ratisbonam pervenerunt. Ubi perorantem in publico Principum consessu, cui Ferdinandus cum liberis intererat, Forgacium, ac communes miserias deplorantem, Principes ac Ordines Germaniæ, summa animorum attentione, ac calamitatum commiseratione audivere: nec longa intercessit mora, cum decreta communibus suffragiis in proximam æstatem auxilia sunt: duplex nempe, ut ipsi vocant, Romanum subsidium, quod XLVIII. millia militum constituere fertur. 1557.

In iisque decretum duplex subsidium.

Monuerat autem Ferdinandus in Comitio Ungaros, ut militibus, qui e Germania mitterentur, de alimentis & commeatu, equis vero & jumentis de pabulo prospectum foret. Quod ita est curatum, ut nihil desiderari posset.

Sed admodum paucæ submissæ copiæ.

Legati ad XV. Calendas Decembres reversi, bona spe popularium animos impleverunt, sed ex tanta promissorum auxiliorum mole non plures tribus legionibus peditum, & totidem tricenariis equitum turmis in Ungariam venere: quarum pars in superiorem ejus partem defendendam distributa est: partem Palatinus Nadasdius Jaurinum deduxit.

Exiguo facto operæ pretio.

Ubi cum suis & Zriniani Comitis, Tahii, Christophori Orsagi, Francisci Turci, ac cisdanubianæ Nobilitatis copiis totum ferme æstatis tempus consumsit, nullo facto operæ pretio.

Spe induciarum, quas Solimanus polliceri videbatur.

Jam enim Ferdinandus ex literis legatorum, quos Byzantium pro induciis petendis miserat, aliquam spem earum impetrandarum cognoverat, dummodo ne qua hostilitate Solimanus offenderetur: ideoque cavendas suorum in Turcicam ditionem excursiones existimabat; Palatinoque & cæteris præfectis in mandatis dederat, ne quid aliud militaris facinoris designarent, quam solis tuendis Pannoniæ finibus, arcibusque servandis incumberent. Quod ipsum Solimanus quoque Budæ & Bosnæ, cæterisque præfectis jusserat, qui longo militiæ labore fessi, quum superiorem fere hiemem totam in castris difficulter tolerassent, nihil præter minutas latrociniorum insidias, contra nostros tentandum existimabant.

Nam Solimano, reducta in Transylvaniam Regina, voti compote, ac Hispanorum classe ad Meningem insulam, quam nunc Gerbim vocant, devicta; nec non Pajazete filio, post pugnam cum Selimo fratre, ad Iconium improspere nimis pugnatam, apud Persas, ad quos transfugerat, strangulato, quies opportuna, & pax bello carior erat. Quæ quidem tria tractandis induciis impedimenta obstaculaque, summas ab aliquot annis difficultates, tandem nunc rerum etiam omnium desperationem attulisse videbantur, quorum duobus commemorandis, ut quæ a rebus Ungaricis procul distant, nequaquam nobis immorandum existimamus. Quæ quum ex ejus animi sententia sublatæ essent, & ipse in Ungariam arma conversurus existimaretur, legati tantarum dilationum pertæsi, ad id omni studio incumbere cœperunt, ut dimitterentur: cumque magno labore res eo perducta esset, ut Solimanus & purpurati dimissioni assentirent; una relinquebatur dubitatio, an omnes, vel duo, qui priores venerant, dimitterentur: & ne Solimanus barbarico fastu pacis cupidior videretur, si quem ex ei retineret, ejus rei optionem eis relinquebat.

Verantius & Zaius legati Byzantio Viennam redeunt, Busbequio ibidem relicto.

Ad extremum Aegerius Busbequius, ingenio, fide, & solertia singulari, ei oneri par, ut remaneret, consensit: duo alii Antonius Verancius, & Franciscus Zaius, injecta per Rustanem Principis generum nonnulla spe induciarum dimittuntur circa ultimos mensis Augusti dies: ac paucis post diebus, antequam Ferdinandus ad Comitia Germanica discederet, ad extremum Octobris finem anni quinquagesimi septimi supra mille & quin-

1557. gentos Viennam venere: quinto nimirum postquam discesserant anno. Solimanus quum eos dimisisset, Hadrianopolim concessit, sparsa inter prætorianos milites fama, ad incutiendum nostris terrorem, illum proximo vere in Ungariam cum exercitu venturum; re tamen vera, ut isthic venationis causa aliquamdiu moraretur. Legatos reduces Ferdinandus non sine benigna gratulatione excepit, muneribusque donavit, & postquam de summa legationis & induciarum, deque rebus Turcicis aliquot dies cum eis fuisset colloquutus, in Germaniam ad Comitia discessit.

1558. *Carolus V. Imperatori Ferdinando fratri imperium cedit.*

Fuit annus insequens cum multis aliis rebus, ac bellis tam in Europa quam Asia gestis admodum insignis: tum vero Caroli Quinti Cæsaris abdicatione Romani Imperii, ac morte longe omnium maxime memorabilis. Nam quum plurimas & maximas res terra marique gessisset, Mediolanum a Gallis, capto eorum rege Francisco, recuperasset; regnum Neapolitanum ab iisdem ingenti exercitu ac bellicis apparatibus instructissimo repetitum conservasset, ac memorabile de superatis in Africa Mauris & Numidis trophæum erexisset: postremo Germaniam omnem inter Danubium & Albim, Rhenumque, quod nec Romanis olim ducibus obtigisse constat, incredibili felicitate domuisset, satur laborum & gloriæ, scriptis ex Hispania ad septemviros Electores literis, legatisque Guilielmo Principe Aurantio, Sigismundo Seldio, & Lupo Hallerio Francofurdiam missis, imperii fasces, quos per triginta novem annos feliciter tenuisset, Ferdinando fratri, quem antea consortem imperii fecerat, resignavit: ipse autem in collegium Monachorum Hieronymianorum Divi Justi privatam sequutus vitæ rationem sese abdidit: ita ut rejecta rerum omnium administratione, eaque Philippo filio demandata, nihil aliud deinceps fecisse, in omni vita visus sit, quam quod Deo Optimo Maximo superisque cælitibus vacaret, eorumque opem ad æternam felicitatem consequendam assiduis votis & precibus imploraret. Itaque septemviri Electores Francofurtum, quod est ad Mœnum flumen, congregati Ferdinando imperium detulere XIV. die Martii: ipseque illinc Pragam profectus est. Ubi quum Carolum fratrem XXI. die Septembris, uti pium & Christianum Imperatorem decuisset, feliciter e vivis excessisse audivisset, exequiis magnificentissimo apparatu factis ei parentavit. Ordinibus deinde Imperii, Augustam Vindelicorum, prima suis auspiciis comitia indixit, ad quæ quum eundum ei esset, Comitiis Ungaricis, quibus eundem fere terminum constituerat, Maximilianum filium regem Bohemiæ præesse voluit, quæ magnis querelis & clamoribus fuere satis turbulenta, ob militum regiorum insolentias, quas in miseræ plebis fortunis & facultatibus diripiendis enormes, & supra quam dici queat, crudeles facere erant soliti. Ad extremum tamen promissa subsidia, & donum Mariæ Reginæ, ejus conjugi honorarium decretum.

Comitia Imperii Augustam indicta.

1559. *Conventui vero Hungarico præfectus Maximilianus Rex.*

Tata arx absente præfecto ab Hamsa Turco ex insidiis intercepta est.

Solutis comitiis Hamsa ille, cujus clancularia fraude Filecum captum fuisse diximus, quum Strigonii præfectum ageret, & Tatam arcem regiam negligentius custodiri intellexisset (illa priscis temporibus ad amœna regum & reginarum diverticula, cum viridariis & hortis pensilibus, ac balneis extructa erat, subjectam respiciens piscinam, cujus fundamenta & aggeres e quadrato nec tamen polito marmore constabant, quod in eo agro copiosum effoditur) Calendis Majis haud dissimili astu intercepit. Joannes siquidem Essequius ejus custos, quum Comaronium, quod altero distat milliari, privatarum rerum causa ad Paxii legatum Stephanum Magnum socerum concessisset, & qui in arce relicti erant hesterna compotatione negligentiores redditi essent, Hamsa ab exploratoribus, quos liberali sed occulto sumtu ibi tenuerat, edoctus, trecentos Turcas silentio vallum, quod e materia constabat, & cui pecudes & jumenta, quæ arcis area non caperet, includi solebant, per appositas scalas silentio conscendere jussit: atque ii ex capto vallo, murum arcis feliciter superarunt, ac tum demum magnum clamorem sustulerunt. Ad quem ipse, qui haud procul in insidiis constiterat, propere adcurrit; & nostri simul attoniti & semisomnes evigilarunt: sed quum pauci essent, & ut in re subita & inopinata nec consilia, nec arma satis explicarent, paucis cæsis terga dedere. Sed & e domibus extracti, partim cæsi sunt, partim quum e mœnibus se dejecissent, luxatis aut fractis membris, in potestatem hostium devenere, pauci Comaronium profugientes, amissam arcem denuntiavere. Essequius jussu Maximiliani, qui tunc loco parentis res administrabat, a Joanne Paxio Comaronii præfecto custodiæ traditus est: qui quum exquisitis tormentis subderetur, ut, si quæ proditio intervenisset, ab eo in quæstione eliceretur; nihil, quo fama ejus lædi posset, extortum est: præterquam quod se pro calceandis equis, quos præstantes habebat, exiisse diceret, ac misere se & maligne a fortuna desertum quereretur. Verum tamen ab eo negligentiæ damnato capitale supplicium sumtum est. Et Ferdinandus Alberto de Wiis, quem in locum Augerii Busbequii Byzantium tunc forte mittebat, in mandatis dedit, ut arcem sub induciis captam repeteret, frustra tamen operam & laborem apud barbaros æqui & boni omnis contemtores consumsit. Byzantium enim quum pervenisset, Solimanum trajecto mari exercitum adversus Pajazetem filium duxisse, & in campis Chalcedoni subjectis castra habere, Augeriumque ea sequi jussum reperit: adferens a Cæsare Ferdinando scyphos aliquot inauratos, cum horologio affabre elaborato, quod Elephanti dorso turris instar vehebatur, ac pecuniam, quæ inter purpuratos divideretur. Ea munera utrumque eorum spectante exercitu Solimanus sibi offerri voluit: responso de induciis, & querelis aliisque rebus in aliud tempus dilato. 1559.

De præfecto Essequio capitale supplicium sumtum est

Albertus de Wys muneribus Solimano oblatis, Tatam frustra repetit.

Quum autem certis nuntiis allatum esset, Pajazetem post adversam Iconensem cum Selimo fratre pugnam, non in Syriam & Ægyptum, quod pater verebatur, irrupisse; sed ad Tahmassum Persarum regem transfugisse, copiis dimissis; ipse cum prætoriano exercitu Constantinopolim reversus est: de reddenda tamen Tata ne mentionem quidem fieri voluit, quod ea præsidio vacua a suis militibus occupata esse diceretur. Sic arcem, quæ Buda Albam commeantibus Turcis impedimento esse poterat, parvo hostium labore, magna vero nostrorum incuria amisimus. Post Solimani

1559. ni ex Asia reditum Franciscus Bebecius, quem ab rege Ferdinando ad Isabellæ partes summa levitate transiisse diximus, privatis, uti dicebat, de causis ad eum venit, receptusque ab eo est singulari humanitate & benevolentia, ac in colloquium admissus; ædes ei pro hospitio commodæ, & annona sufficiens indies præbita: quumque aliquamdiu apud purpuratos res suas secretioribus colloquiis egisset, postremo ab iis liberaliter dimissus, ac vestimentis, equis, aliisque muneribus donatus in Transylvaniam rediit: cujus rei causa in gravissimam suspicionem rerum novandarum apud reginam incidit, quæ illi brevi post exitium atque interitum attulit, ut paulo post dicemus.

Bebecus ad Solimanum profectus, singulari benevolentia ab eo excipitur, & liberaliter dimittitur.

Qua ex causa in rerum novandarum suspicionem incurrit.

At Transylvani Isabellæ duces Christophorus Hagmasius, Benedictus Bornemissa, & Perovitii clientes collectis copiis, Unguarum & Serednam, quæ a partibus nostrorum stabant, adoriri conati, castra ad Muncatium collocaverant; eo animi proposito, ut vindemiam collectam vi auferrent, ac ad id magnum doliorum numerum ad oppidum Beregsasum comportandum curaverant. Quod quum Telequessius cognovisset, agricolas ab injuria hostium defendere, ac eorum castra aggredi constituit. Verum hostes solo ejus adventu audito palantes & discincti, pars in Transylvaniam, pars Hustum & Muncatium, ac reliqua præsidiorum loca effusa fuga petivere. Et qui se ad Muncatium receperant, quod arx tantum fugientium numerum nequaquam caperet, extra munimenta trepidi consederunt. Quibus quum nostri acrius instarent, nec tamen quicquam proficerent, quod illi tormentorum pilis ex arce defenderentur, ab incœpto destiterunt.

Reginæ copiæ a Telequessio dissipatæ.

In qua quidem partium contentione Michael Perenius Francisci frater, summo loco natus, quamquam satis procul cum Michaele Corlato obequitaret, colubrinæ pila ex arce emissa, coxendicem ictus, perfractis ossibus, biduo post interiit.

Michael Perenius moritur.

Illinc ulterius perterritis insistendum ratus arcem Covasonem, quæ ad jus Matusnanæ familiæ spectabat, sed adversariæ factioni adhæserat, fugientibusque receptum dederat, admotis repente campestribus falconibus in potestatem redegit, ac ut inutilem, nec rei gerendæ opportunam dirui jussit.

Inde Covasonem arcem captam diruit.

Eundem victoriæ cursum prosequutus, quum Franciscum Perenium, cum Catharina Bebeca conjuge & liberis, gazaque omni, quæ nequaquam erat contemnenda, sese in castellum Zolosium recepisse, & defensionem parare didicisset, eo iter divertit, missoque Lupo Savolio, eum, ut se clementiæ & gratiæ Ferdinandi, a quo nulla lacessitus injuria discessisset, dedere vellet, frustra admonuisset, obsidere locum constituit. Itaque vineis & aggeribus constitutis, campestrium falconum aliquot ictibus vallum, quod e cratibus & materia argillaque constructum erat, non magno labore dejectum est, ac nostri Germanis permisti, per ruinas conscenderunt, ac Perenianos abjectis armis sero deditionem offerentes partim cecidere, partim captos in castra perduxere.

Mox castello Zolossio expugnato,

Ipse cum uxore & liberis captus, ad arcem Sarosiam prope Eperiessum sitam perductus est, præda inter duces & milites divisa, quæ ad XL. millia numorm aureorum æstimata fuit. Fuere qui existimarent Franciscum ab irato numine ea calamitate merito punitum, quod corpus Capistrani sanctitate celebratum capto per Turcas Sirmio a Monachis in Zolosiano Monasterio reconditum, direpto eo, pulsisque Monachis, aut cæsis, confractum & indignis modis profanatum, in profundum puteum projici jussisset.

Perenius cum uxore & liberis in potestatem ejus venit.

1559.

Perenii in corpus B. Capistrani injuria.

Zolosio Antonium Siculum, fortem & industrium præfectum cum 800. militibus imposuit; atque hinc ad Lelezienſe collegium ductus exercitus, cujus arx in amœno colle ad Latorcii fluminis ripam sita, præsidio Gabrielis Perenii occupata tenebatur; cui si arcem dedere vellet, incolumitatem abeundique libertatem obtulit; quandoquidem popularium suorum malis consiliis seductorum sanguini, & cædibus parcendum existimabat. Verum illi se usque ad extremum spiritum locum defensuros magno animo responderunt. Itaque protractis admotisque tormentis, cum locus minime munitus esset, & plures ex propugnatoribus pilarum ictibus quotidie sternerentur; cœpere ipsi, qui antea tantopere viribus suis confisi essent, temeritatis incommodum sentire, ac de servanda, quibus poterant modis, vita & salute anxiis animis cogitare. Quum complures dies præteriissent, ex quo obsidionem tolerassent, jamque mœnia adeo concidissent, ut hostes irruptionem facere posse non dubitarent, communi habito consilio, noctem obscuram nacti summo silentio ex arce profugerunt. Quamquam autem ab excubitoribus fuga eorum animadversa, Telequessioque significata esset; tamen eos suis insequi vetuit, quod & pauci essent, & juxta veteris ducis illius dictum, fugientibus, quo expeditius currerent, pontem sternendum esse respondisset.

Lelezium, fugientibus propugnatoribus ab eodem Telequessio captum.

Lelezio capto & præsidio firmato, quod præceps autumnus in hiemem inclinaret, castra reducere statuit. Sed quum in itinere allatum esset, Franciscum Bebecum, & Melchiorem Balassium, contractis in unum omnibus Reginæ copiis, Castello Zolosio obsidione cincto, Antonium Siculum & ejus milites magno conatu oppugnare, inclusosque premere; signis retro conversis, succurrendum viro forti ratus, cujus jacturam multis castellis majorem reputabat, haud quicquam moratus, exercitum adversus eos promovit.

Zolosium a Bebeco & Balassio obsessum Telequessius liberat.

Antonius quoque provisis iis, quæ defensioni erant necessaria, vim eorum fortiter sustinebat: sic tamen ut suam & militum salutem Telequessio per nuntios & literas assidue commendaret, peteretque, ne eos deserendos existimaret. Hostes interea castra sua fossis, & vallo munivērunt, castellumque colubrinis, aliqua in parte dejectum aggressi, secus quam putarant, Antonio egregie rem gerente, rejecti repulsique amissis quamplurimis terga dederunt. Qua in pugna Georgius Tarcianus, tormento a nostris ictus, tam vitæ quam familiæ, quæ sane vetus & admodum clara erat, finem fecit. Quum vero Telequessius ab exploratoribus didicisset, hostes in oppido operibus & munitionibus, valloque & fossa se usque adeo circumvallasse, ut invitos ad pugnam elici nequaquam posse constaret; ipse capto repente opportuno consilio, ratibus & pontonibus, ac navigiis, quæ in tanta celeritate reperiri potuerunt, Tibiscum trajecit: ac castris in hostium ditione collocatis, ac equitatu hinc inde procurrere jusso, effecit, ut multis & præcipuis ex hostium numero interceptis atque cæsis, Bebecus & Balassius omni commeatu, atque alimentis interclusi, ac rerum omnium inopia pressi, ad li-

1559. liberum ab eo abitum, ac certas inducias petendas compellerentur: sic nimirum, ut illi relicta Zolossii obsidione, in tutum abirent, & Antonius servato castello, una cum suis omnibus incolumis dimitteretur. Quo facto & suis omnibus salvis receptis, castellum vacuum relinqui atque incendi jussit, ac cum victore exercitu reversus est.

Cum autem Cassoviæ in hibernis esset, communicato cum Stephano Dersffio, ac Simone Forgacio, & Germanis ducibus consilio, tentandam bipartito adversus rebelles fortunam decrevit; ita ut ipse ad Sarospataciana suburbia duceret, Dersffius vero oppidum Tocaium aggrederetur. Nec mora, Gabriele Perenio nusquam se in conspectum dante, quicquid Sarospataci extra urbem muro cinctam repertum fuit, ferro & igni vastatum direptumque est; abacto magno pecudum, ac pecoris numero. Dersffius vero nocte ingruente, quod ob lutulenta itinera prius pervenire Tocaium non poterat, facto per vallum & sepimentum securibus & dolabris aditu oppidum diripere cœpit. Nox illunis & obscura erat, nec quisquam facile hostisne an amicus esset discernere poterat, quum Nemethius arce egressus cum suis tumultuariam & ancipitem, qualem cæca nocte fieri necesse erat, pugnam miscebat, Dersffio contra suis animos voce & exemplo addente. Cum diu pugnatum esset, ad extremum Bartholomæus Niger, Dersffii eques, cum Nemethio forte congressus, quisnam esset ignarus, frontem ei gladio discidit. Quo vulnere suscepto receptui cecinit, & totam faciem cruore fœdatus, in arcem reversus est: nostri vero ablata rerum plurimarum præda Goncium atque inde Cassoviam redierunt.

Sarospataci ditio vastata a Telequessio.

Dersffius Nemethio vulnerato, Toccai confinia depopulatur.

Nec multo post, quamquam infesta hieme, cuncta frigore & glacie rigerent, Transylvani collectis undique copiis, duce Stephano Bathorio Somliano, viro impigro, arcem Vardam, ultra Tibiscum sitam, quæ in partibus Ferdinandi constanter perseverabat, quod ea stagnantibus e Tibisco ramis ac paludibus cincta, munitaque hiemis potius quam æstatis tempore capi posse crederetur, acri obsidione circumvallarunt; admotisque a parte orientali tormentis, quod aliis in partibus commode adiri non posset, mœnia assiduis prægrandium pilarum ictibus demoliri cœperunt, rati Felequessio ac Germanis eam frigidioris cæli injuriam, gelidasque tempestates toleratu difficiles fore, seque facilius arce potituros. Verum ille, prout erat ab ineunte ætate laboribus assuetus, ac disciplinæ militaris scientissimus, præmisso Lupo Savolio, qui obsessos constanti animo esse juberet, seque cum exercitu Tibiscum trajecisse nuntiaret, summa adhibita celeritate, difficultatibus militum Germanorum prospexit; vestesque ex albo crassiore panno, quibus nives & pluvias arcerent, eis divisit; carbatinisque & calceamentis celeriter confectis, milites, ut gradum intenderent, hortatus, Tibiscum trajecit, ita ut antecursores nostrorum celerius in conspectu hostium obequitarent, quam Telequessius cum copiis iter suscepisse existimaretur. Cujus usque adeo improviso & inexpectato trajectu perterriti hostes, adventum exercitus nequaquam expectare ausi, omissa obsidione fœde profugerunt. Quos turpissime & inordinatissime fugientes, delecto ad id idoneo, bipartitoque equitatu, hinc usque ad Sacmarium, illinc vero ad pontem Siculum, tergis insistendo persequutus est: ita ut in ea fuga plurimi hostium cæderentur; plurimi etiam e fuga retraherentur. 1559.

Bathorium arcem Vardam obsidentem turpi fuga sibi consulere compellit Telequessius.

Neque conquiescendum interea duxit, donec Olsuæ munitio, quam Stephanus Seredius, auxilio Melchioris Balassii, opportuno & munito loco ad infestandam Vardam, & vexandas Ferdinandi ditiones construxerat, eodem impetu caperetur. In ea munitione Bathorius tormenta currulia decem, quibus Vardæ mœnia quassaverat, quod avehi non potuissent, relinquenda existimaverat, nequaquam arbitratus Telequessium & nostros eo usque metum & terrorem circumlaturos. Itaque Telequessius loco potitus tormenta Cassoviam avehenda curavit, castellum vero ejus jussu dirutum atque distractum est. Ea re perfecta exercitum cis Tibiscum reduxit, & nullo militibus otio aut quiete concessa, arcem Zeteniam, quæ Francisci Nemethii perduellis hæreditaria erat, admoto tormentorum, quæ in Olsua ceperat, terrore, quamquam ea nec pilis nec sulphureo pulvere onerata essent, expugnavit; eamque a Ferdinando ob bene navatam operam jure hæreditario dono accepit. Nec multo post converso ad arcem Barconem impetu, eam deditione captam, ne rebellibus receptui foret, dirui jussit. Ea antea erat Antonii Drageti Homonayani, cujus filiam Martinus Quessetius Transylvanus, abdicato Episcopatu Besprimiensi, quem aliquamdiu tenuerat, paucis ante annis sibi matrimonio junctam, moriens viduam reliquerat, illaque Francisco Quendio nubente, arx in ejus potestatem devenerat. Postremo arcem Covesdiam, haud procul fluvio Bodrogo situ jucundo & peramœno, in vitiferi collis jugo jacentem, quam Nemethius vi occupaverat, expugnavit; & ditioni Ferdinandi, a qua erat avulsa, adjecit: hisque omnibus eadem æstate prospere confectis, salvum & incolumem Cassoviam reduxit exercitum.

Et Olsuæ munitionem eodem impetu capit, cui Zeteniam, Barconem, & Covesdiam arces adjecit.

Quibus rebus effectum est, ut Gabriel Perenius, qui ad Reginam desciverat, tam a Telequessio sibi metuens, quam erroris temere commissi pœnitens, illiusque auctoritate & monitis permotus, relicta Isabellæ factione, ad Ferdinandum redire decreverit. Itaque quum Nicolaum Olahum Archiepiscopum Strigoniensem, ac Andream Bathorium, misso ad eos Ladislao Barcocio familiare suo, per literas impensius rogasset, ut partes suas pro se apud Ferdinandum interponerent, gratiam haud difficulter impetravit. Ejus exemplum sequutus Georgius Bebecus haud dissimili benigni animi propensione, in gratiam receptus est, cum pro eo recipiendo Maximilianus quoque Rex Bohemiæ apud patrem laborasset: & ille reginam Isabellam acerbissimo odio prosequeretur: quæ illis diebus Franciscum Bebecum patrem, crudeli mortis genere nec opinantem interfici jussisset. Quæ res quomodo acta sit, quoniam me locus hic admonet, paucis absolvam.

Gabriel Perenius ad Ferdinandi obsequium relicta Regina, se recepit.

Ejus exemplum sequitur Georgius Bebecus.

Francisci Bebeci patris interitus.

Principio superioris anni, prius quam hæc fierent, Henricus Galliæ Rex legatum suum Byzantio ad Reginam Isabellam salutatum miserat Jacobum Cambraium, simulque ejus consilia, quibus in repetendo regno usa fuisset, multis verbis collaudaverat, operamque suam omnem, si qua in re usui foret, obtulerat. Cujus liberali studio adducta Regina, Christophorum

Galliæ Regis & Isabellæ ultro citroque legationes Christoph.

Batho-

1559. Bathorium Somlianum ad eum miserat, qui per Taurunum & Rhagusium, Venetias, indeque per Helvetios facto itinere in Galliam penetraverat. Summa legationis erat, ut opera tam potentis regis a Solimano arces, quæ cum Temesvario & Lippa, non sua, sed Monachi culpa Ferdinando traditæ, atque ab eo amissæ essent, sibi recuperare liceret; receptis enim iis, faciliorem fore reliquorum a Ferdinando extorquendorum viam. Deinde ut se & filium in clientelam suam receptos liberaliter juvare vellet, atque ad quinquennium quinis millibus militum stipendia attribueret. Quæ Henricus magna cum animi lætitia audivit, brevique Somlianum, admissis liberaliter omnibus postulatis, remisit, adjuncto ei Petro Francisco Martinesio legato, per quem supra omnem operam & industriam suam, quas apud Solimanum interpositurus esset, filiam quoque suam reginæ ipsius filio in matrimonium obtulisse ferebatur. Hoc unum utrique legato in mandatis dederat, ut cum Isabella ac Petrovitio, aliisque, quorum illa consilio uteretur, agerent efficerentque, ut Joannes Sigismundus (sic eum mater vocabat, repetito patris & avi nomine) qui jam decimum septimum ætatis annum agebat, sceptra tenere, munia principis obire, & consiliis interesse assuesceret; ne uti hactenus, inter vilissimorum hominum sordes, ac muliercularum cœtus educatus, cum adolesceret, propter ingenii & ætatis imbecillitatem, maximarum rerum curis, & administrando regno impar foret. Quum legati reversi essent, & Gallus luculenta oratione publice habita, mentem, animumque regis sui declarasset, magna ab omnibus lætitia & voluptate, ipsoque Petrovitio, auditus est, qui se hoc semper a regina summis votis postulasse, nec tamen obtinuisse meminisset. Regina, quum legatum muneribus cultum dimisisset, atque is facto per Thraciam itinere, Constantinopolim, indeque in Galliam rediisset, suspectam habere legationem sibique insidias a proceribus structas arbitrata, hæc cum Bona matre, paulo antequam in Italiam reverteretur, communicavit. Quæ sive sponte, seu a Philippo Hispaniarum rege, ac Ferdinando Cæsare, ut fama fuit, corrupta, callidis consiliis filiam ab ejusmodi suscipiendis consiliorum rationibus avertit: eique, ne vivens sibi adimi regnum pateretur, persuasit; quod eventurum haud dubie diceret, si filius, ducta tanti regis filia, moderandis imperii habenis adhiberetur. Itaque spreta illius amicitia & affinitate, etiam Petrovitium & Bebecum, aliosque, qui filium ad procuranda regni negotia, remque militarem addiscendam, Waradinum mittendum censebant, suspectos habere, & singulari odio prosequi, novaque consilia animo versare cœpit.

Rex filiam suam Reginæ filio in matrimonium offert.

Legatio hæc Regi varias Reginæ animo injicit suspiciones.

Unde etiam Petrovitius & Bebecus eidem invisi.

Inter hæc Bebecus, qui singularem apud eam gratiæ locum obtinere videbatur, Byzantium, ut diximus, profectus, Gubernatoris nomen & titulum a Solimano obtinuit, iis legibus, eaque auctoritate, qua olim Ludovicus Gritus habuerat, Moldavusque & Transalpinus principes ei parere jussi. Byzantio rediens in Walachia substitit, & Chausium cum Solimani literis, quibus regina de ejus novo magistratu certior reddebatur, præmisit. At regina, quæ Bebecum ea consilia adversus se iniisse, graviter indigneque ferebat, Petrovitium cum eo, & duos Quendios, occultam inter se conspirationem de auferendo ab ea filio suscepisse, aucta suspicione, credebat, Chausio se mandatis parituram respondit, intimo tamen pectore illorum consilia prævertere, eosque e medio tollendos decrevit. Quod aperire nemini mortalium ausa, cum solo Stanislao Nisovio, vetere familiare suo, natione Polono, communicavit. Quatuor vel quinque viris parabatur exitium. Sed interea Petrovitius, qui morbo & senio gravatus, destinatæ cædi naturali morte eripitur: qui quod tota vita cælebs vixerat, bonorum omnium & facultatum hæredes Reginam & filium reliquit. Michaelem autem Chaquium Epistolarum magistrum, qui etiam sæpe pupillum male educari dicere erat solitus, sive fatalis quædam sortis felicitas, sive uti ferebatur, Emerentianæ Nisovii conjugis accuratæ preces periculo exemerunt. Cæteri tres quomodo tollerentur, Nisovio manus illis injicere non auso, querebatur; postremo Melchiorem Balassium, ad omnia flagitia promtum, secreto alloquitur, promissaque ei in præsens arce Vechia, quæ Francisci Quendii erat, cum spe majorum quoque præmiorum oneratum, ad accipiendas perpetrandi facinoris conditiones adducit. 1559.

Bebecus a Solimano Gubernator creatur.

Petrovitius fato concedit, Regina omnium bonorum hærede relicta.

Itaque Reginæ jussu, gravissimarum rerum prætextu, Albam vocantur ad Calendas Septembres, & Balassio negotium datur destinata exequendi. Bebecum nihil tale suspicantem ipsemet, immissis percussoribus, multis vulneribus confossum sustulit: ad Francisci autem Quendii cædem, Stephanum Tompam cum centuria peditum prætorianorum mittit, qui eum in lecto jacentem repperere, extemploque trucidavere. Eadem diei hora Antonius quoque Quendius, quod omnibus membris, articulorum doloribus captus & distortus, sella gestaretur, facili negotio interfectus fuit; eodemq; die in suburbano templo humati omnes. Bona eorum omnia, quæ erant amplissima, fisco addicta. Immensum auri & argenti pondus, ac vix credibiles divitias apud Franciscum Quendium reconditas fuisse ferunt, thesauros etiam Socoli Valachiæ principis, metu Solimani ad eum profugi, sublato eo, suppressos, armentorum innumerabiles greges, insuper mille & amplius ingentes frugum cumulos centenis & pluribus aureis æstimatos, & mira alia, multo rumore vulgi jactata. Additum præterea ad augendum odium & invidiam, venenum Byzantio allatum, in Bebeci cubiculo repertum, quo reginam & fortassis filium etiam e medio tollere voluisset. Et postea Tordæ in concilio productus testis quidam Gregorius Tarchinus decretumque quamquam præpostero judicio, publicis suffragiis, jure cæsos esse; parum tamen constitit, an præsumta suspicione, aut favore in reginam proniore, nam diversi diverso discrimine interpretabantur. Horum cæde magna ab Regina animorum alienatio facta est: quum plerique fere omnes legibus potius, quæ minui nequaquam deberent, quam imperio agi debuisse palam prædicarent. Interfectis his, regina Balassio supremum copiarum suarum imperium dat, ac ut Sacmarii extra Transylvaniam præsidium militare habeat, decernit: addito ei oppido Tasnado ac fructuum decimis, quæ ad Albanum Episcopatum pertinebant.

Bebecus immissis a Balassio percussoribus, Reginæ jussu occiditur.

Franciscus & Antonius Quendii eodem consilio a prætorianis trucidantur.

Ingentes Francisci Kendii thesauri.

Alienati multorum animi hac cæde a Regina.

Balassio supremum imperium eadem confert.

Cæterum Ferdinandus Cæsar, iisdem fere diebus in locum Stephani Dersffii, e Cassoviensi præfectura discedentis Joannem Peteonem sufficit. Joanni vero Gersachero Andreas Quilmanus e Scribarum sodalitio successit, quibus ut

pri-

1559. *Joan. Peteoni a Ferdin. Cassovia committitur.*

primo quoque tempore Cassoviam progrederetur, in mandatis dedit. Stipendium etiam duodecim mensium Telequessio, ducibusque tam Ungaris, quam Germanis & exercitui, de se bene merito misit: cujus dimidium numerata pecunia, cætera pars ex serico & laneo subtiliore panno, ac auro & argento elaborato constabat. Decreverat autem, postquam exercitus lustrarentur, & stipendium divideretur, Serentium obsidere; quod erat a Nemethio paulo ante munitum, ut Tocajo vice propugnaculi esset, eamque ob causam milites ad Meram pagum in castra convenire jusserat. Sed dum ii Cassoviæ in agro suburbano recensentur, ac quo splendidior potest quisque armisque & equis instructior ad accipienda stipendia concurrit: agricola e Sixone pernici vectus equa, Turcas oppidum acerbe populari, & urere nuntiavit, indicibusque digitis elevatum in sublime crassiorem fumum ostendit. Nam Rustanes cognomento junior, qui Budæ præfectum agebat, communicato cum cæteris ducibus consilio, ex omnibus quæ præfecturæ suæ subjecta erant, præsidiis, exercitum collectum Veligiani Persæ Fileci præfecto attribuerat, ac ut Sixonem igne ferroque vastaret, in mandatis dederat: quod oppidani induciis principum nuper ad semestre tempus pactis, ac præsidio militum, qui in Sendreone & Cassoviæ excubabant, satis tutos se arbitrati, deditionem facere recusassent. Adjunxerat ei milites quoque illos, qui certiora ac majora aliis stipendia Budæ merent, & Giumliæ vocantur, numero trecentos, legatumque suum Sinanum Quihajam, cum prætorianis equitibus. Ex Alba vero & Quinqueecclesiis, Solnoco, Pestoque & multis aliis locis præsidia deducta, Filecum justis passibus contendere jusserat: ita ut brevi tempore, comparatis ex fortissimo quoque milite copiis quinque millia selectissimorum equitum in unum convenirent. Nam peditatum ad custodiam locorum domi relinquendum constituerat.

Rustanes Budensis oppidum Sixonem ferro flammaque vastat, Veligianis Fileci præfecti ductu.

Telequessius de sententia ducum suorum, Turcarum populationi obviam ire statuit.

Eorum consilia & conventicula ab exploratoribus ad Telequessium perferebantur, adeo tamen illa in occulto agitabantur, ut quid molirentur, quorsum tenderent, scire nequaquam posset. Re tamen per hunc modum cognita, & magistris stipendiorum, ut in recensendo milite pergerent, admonitis, Peteonem & Forgacium, ac Antonium Siculum, ex Ungaris ad se vocat, Germanos etiam Geratovium & Teicovicium consilio adhibet, quidve ipsis in re tam subita faciendum videretur exquirit, primusque Peteo ab eo rogatus, ut prolixioribus inquit, verbis utar, nec tempus patitur, cum hostes sub oculis nostris grave & atrox bellum miscent, neque vero expedit: hactenus quidem in populares nostros ferrum strinximus, ac tumultuosius forsitan & crudelius quam decuisset civilia arma exercuimus, ut eos, qui a fide communis regis nostri nefarie recessissent, perdomitos ad officium reduceremus. Sed nunc occasionem, qua nos non solum adversus cives, gentilesque nostros, sed etiam contra immanissimos & truculentissimos Christiani nominis hostes, virtute & victricibus armis valere ostendamus, divinitus oblatam videmus. Nullum itaque moræ aut hæsitationi locum relinquendum, sed recta in hostem contendendum censeo, eumque ab agrorum & villarum vastatione atque incendiis ultore gladio propulsandum.

Peteonis sententia.

Vix hæc proloquuto, fremitus concionis & ducum in equis circumstantium, pedibusque in ejus sententiam euntium sequutus est. Ipse pro excellenti fortitudine, ac providentia singulari, qua super omnes eminebat, eorum sententia approbata, Deus, inquit, Opt. Max. qui de hoc eodem Veligiane perfido hoste, ante hos aliquot annos Vesprimii victo atque profligato trophæum mihi concesserat, non inani procul dubio omine, certum nunc quoque victoriam dabit: atque ita eundum in hostem edicit, vocatoque Joanne Zalaio, cui portarum urbis claves, custodiamque concrediderat, claudi extemplo portas, nec quemquam militum intromitti jubet, ne intromissi ex gregariis signa desererent, ac latebris conderentur. Mox tubas inflari, & tympana pulsari, ac iisdem armis & ornatu, quo ad delectum censumque prodierant, tam duces quam milites in hostem educit. Georgio Bebeco per idoneos celeresque nuntios, ut propius Sixonem cum suis copiis venire, secumque eas conjungere maturet, mandat: idem cæteris quoque demonstrato conveniendi loco denuntiat. Sed in re tam subita & improvisa vix mille quingentis equitibus confectis, in hostem progredi potuit. Quum Sixonem perventum esset, Veligianem, concremato oppido, ac omni eo agro, multisque captivis abductis Filecum versus discessisse comperit, eique paululum progresso, Bebecus cum quadringentis circiter equitibus occurrit; inter quos quinquaginta erant sclopetarii, celeritatis causa, in equos translati: sic ut omnes copiæ plus minus duorum millium equitum numerum constituere censerentur. Ibi citatiore gradu ductis agminibus, ad pagum Cazam Turcas assequutus est, qui quum nostros conspexissent, frontem & signa extemplo converterunt, ac Veligianes, ac cæteri duces & præfecti, suos ad pugnam instruxerunt. Telequessius quoque notabili instructa acie, Antonium Siculum & Franciscum Zalajum ac Matthiam Senniesium cum sexcentis equitibus præire, & fortiter irruere in hostes jubet. Bebecum & Peteonem in subsidiaria acie cum totidem equitibus collocat, ac ut antecedentium vestigiis haud procul insistant, admonet. Ipse cum sua peculiari ala, ac Forgacio, & Germanis, quos Teicovicius & Geratovius ductabant circiter trecentis cæterorum antecedentium agmina claudebat. Sed observari institutus ordo non facile potuit, propterea quod Telequessius animadverso hostes in captivos cædendo & trucidando grassari, ita ut nec infantibus parceretur, Antonium & qui antecesserant gradum accelerare jussisset, ita ut qui subsidio sequi debebant, tardius præcedentia agmina assequerentur. Nihilo tamen minus nostris acerrime in eos impetum facientibus, captivi qui supererant omnes, ita ut erat, restibus & catenis vincti, extemplo liberati fuere, hostibus prælio intentis; inter quos præter agrestium turbam nobiles quoque matronæ, ac virgines complures puerique cernebantur. 1559.

Bebeco ut cum copiis suis adsit nuntiat.

Copiæ nostræ vix duorum millium equitatu constabant.

Captivi a nostris liberati.

Ventum est in hostem, duabus aut circiter tribus horis ante Solis occasum, & ruptis primo magno fragore hastis, res ad manus & gladios deducta est, ac acerrima pugna contracta; adeo ut quamquam Antonius, & qui cum eo primi hostes adorti essent, summa ope & viribus pugnarent, tamen majore vi instantibus Turcis terga vertere, ac ad subsidiariam Bebeci & Peteonis

Atrox certamen utrinque commissum.

1559. teonis aciem non sine summa consternatione refugere compellerentur. Quibus retrocedentibus, Bebecus a latere cum suis, & Peteo a fronte auxilium protinus tulere: reversisque in pugnam etiam iis, qui palantes diffugerant, certamen atrox & cruentum denuo instauratum est; hostibus summa vi pugnam capessentibus, neque quicquam loco cedentibus. In eo certamine Sinanus Budensis legatus, ac Ramadanus Giumliarum ductor, fortiter pugnantes cum multis suorum occumbunt, e nostris vero Stephanus Lazajus, Bebeci equitum ductor, equo, armis & cristis conspicuus adacta in adversum os hasta, cecidit; ac Georgius Racocius, vir fortis ejus legatus, vulnus in humero suscepit: equites vero sclopetarii, quod in ipsius pugnæ fervore subitus e nubibus imber delapsus, funiculorum ignibus extinctis usum sclopetorum ademisset, majori ex parte prostrati cæsique fuere: usque adeo, ut summa rei in extremum discrimen deducta esse videretur: nisi laborantibus Germani equites, jubente Telequessio, opem laturi adcurrissent. Quia tamen nec illi sclopetis rem gerere valebant, pulvere sulphureo, ob eam, quæ importune ceciderat, pluviam madefacto, jam tumultuari & nutare acies cœperant, & Germani, cadentibus ex eorum numero quamplurimis, fugam circumspectabant.

Cadentibus ex utraque parte multis & insignibus viris.

Animadversa ancipitis pugnæ difficultate, Telequessius & Forgacius, qui alia in parte cum prætorianis & Veligiane dimicabant, opportuneque eos in fugam verterant, opem laturi, eo ubi laborabatur contenderunt; & acerrime in hostes invecti certamen atrox & cruentum renovarunt: in quo Cirquinius e Vacia equitum ductor, Telequessium suos cohortantem conspicatus, pugnam cum eo inire non dubitavit, & uti erat indomiti roboris ac fortitudinis vir, senem ducem, ac viribus imparem, tametsi admirabili virtute sese tuentem, detersa valido acinacis ictu aureæ cassidis posteriore parte, qua collum protegebatur, vulneratoque ad aurem ejus equo, in terram deturbare nitebatur: cum subito advolans armiger ejus quem Bencem vocabat, ac Joannes Cruciger, submoto & in caput vulnerato Turca, ducem servavere: moxque adcurrentes alii complures, hostem in vestigio confecere. Cadenti Cirquino, quum Mustaphas Secceniensis & Alaga Filecientis, facto suorum globo opem ferre conarentur, equis dejiciuntur, ac circumventi obtruncantur: tum vero ad Telequessium Bebecus & Siculus cæterique aggregantur, denuoque magnis sublatis clamoribus, pugna committitur: tandemque cum ad serum diei dimicatum esset, interfecto Pestano classis trierarcho, stratisque hostium vexillis, & magno eorum numero ibidem cæso, victoria nostri potiuntur, Turcæque terga vertunt atque ad Sajonem flumen præcipiti fuga deferuntur. Ubi quum una tantum via angustior esset, quæ transeuntes ad naves duceret; ripæ autem fluviis altæ profundæque fugientibus obstarent, trepidi & consternati unus post alios instar ovium perterritarum sese cum equis in flumen præcipites dedere, haustique aquis periere: pars abjectis armis se potius in servitutem tradere, quam præsentem & improvisam mortem obire maluerunt. Inter fugiendum maxima pars capta. Nam Telequessius neminem in prælio vivum capi, sed interfici omnes jusserat. Plurimi cum per silvas & montes diuturnis erroribus acti nescirent, quo irent, ab agrestibus prædæ inhiantibus aut cæsi aut capti sunt: quorum complures ad Bebecum, in cujus ditione pugnatum erat, perducti, pecunia sese redemerunt. 1559.

Telequessius præsentaneo eximitur periculo.

Victoria nostri potiuntur.

Turcis plurimis cæsis & submersis.

Parta victoria Telequessius sub eam, quæ pugnam sequuta est, noctem ad Putnocum, quod non procul erat; cum victore exercitu se recepit; & cum pugnando ac laborando fessus esset, quieti se dedit: admonitis præfectis, ut fugienti hosti insistendo metum augerent. Itaque Forgacius & Senniesius cum ad Janocum pagum venissent, donec dies illuxit, XXIX. Turcas captivos, XL. equos, & vexillum unum cepere: & nisi crassior nebula, ut autumno fieri solet, diem caligine obtexisset, longe plures in eorum manus incidissent, ex iis, qui viarum ignari, ac deviis erroribus dispersi erant. Nam cum in pratis inter Janocum & Sajonem flumen, turmam equitum Giumliarum, cui signum elegans & diversis variegatum coloribus præferebatur, conspexissent; ipsique vexillum ab hoste captum explicassent, Turcæ socios esse rati, satis prope eos expectarunt. Verum discussa extemplo vapore solis nebula, hostes esse conspicati, citatis equis diffugere, Rimaque amne tumultuario vado superato, ad oppidum Sombatum, atque inde Sabatcam pervenere, nostrique in castra redierunt. Captorum atque occisorum tantus fuisse fertur numerus, ut ex quinque millibus hostium non plures quadringentis evasisse existimarentur.

Nostri fugienti hosti strenue insistunt.

Ex quinque hostium millibus vix quadringenti evaserunt.

Sed pulchrum imprimis, jucundumque erat spectaculum, videre magnum Christianorum captivorum numerum, domos suas repetentem: qui sublatis in cælum oculis manibusque ac in genua procidentes, Deo Opt. Max. & militibus liberatoribus perennes gratias agerent, quod eorum ope detestabilis & impiæ gentis carceres, & implacabilem servitutem evasissent. Veligianes loco & dignitate motus, Byzantium profectus fuit, ibique præterquam quod per multos dies apud Solimanum pro ea restituenda frustra laboravit; quod is eo tempore, ob conjugis Hazattiæ obitum, quam tantopere amasset, mœrore & luctu se conficeret; tum vero etiam in magno metu esse cœpit, ne ob rem male gestam supplicio afficeretur; itaque rebus desperatis lethale venenum, quod ad extremos usus paratum habebat, hausit, ejusque vi paucis post horis extinctus e vita migravit. Ferdinando Cæsari signa militaria XIII. cum aliquot captivis & equis, & Maximiliano filio haud dissimiliter munera missa. Re a Cæsarianis ad Sixonem bene gesta, Telequessius Octobri mense Cassoviam venit, ac captivos & spolia, ut sub hasta more militiæ venderentur, produci jussit. Sed Bebecus ea, quæ ipse cum suis cœperat, in commune dare nequaquam voluit: ita ut instantibus apud hunc militibus, eoque Bebeci factum molestissime ferente, res magnis utrinque contentionibus acta ad arma inclinaret, nisi ea, moto interim e Transylvania repentino bello, dilata fuisset.

Innumera captivorum turba liberata.

Veligianes loco motus hausto veneno, sibi mortem consciscit.

Ferdin. Imp. & Maximiliano Regi signa militaria XIII. missa.

Balassius enim duobus mensibus post pugnam cum Veligiane pugnatam, contractis undique e Transylvania, Varadino, aliisque locis exercitu, ultimis ejus anni brumæ diebus Vardam obsedit, quod palustri loco, sed eo anni tempore rigida glacie constricto sitam, expugnatu faciliorem esse existimaret. Telequessius quamquam militem multis laboribus fessum, fatigatumque habe-

Vardam a Balassio obsessam Telequessius liberat.

1560. haberet, nihil tamen cunctandum, quin occurreret, ratus, copias, quas magnis in angustiis & brevitate temporis cogere potuit, confestim promovit, & ad Tarcanum castra sua, uno ab hostium castris milliari collocavit: ita ut ea interfluente Tibisco separarentur, & nonnunquam tormentis utrinque eminus certaretur. Illic quum aliquot dies consumti essent, intra quos majores copiæ convenirent, Lupum Savolium delegit, qui centuriam peditum sclopetariorum, duce Joanne Malio, cohortis præfecto, obsessæ arci subsidio induceret, qui rara usi felicitate, deceptis hostium excubiis, eadem nocte in arcem ingressi fuere. Contractis interea majoribus subsidiis, sub exitum mensis Januarii ineuntis anni, asperrimo frigore concretum glacie Tibiscum cum exercitu trajecit: admotisque hostili vallo, quo castra sepserant, militibus, multo tubarum ac tympanorum sonitu prælium flagitavit. Quo denegato, & Balassio se in castris, vallo fossaque munitis continente, Telequessius castra ultra arcem oppidumque metatus est. Quo facto commeatum omnem, qui in hostium castra convehi poterat, avertit, ita ut Balassius obsidione relicta retrocedere cogeretur.

Liberata eo modo Varda, ipse copias suas in hostium castra, quibus illi incensis profugerant, intulit; arcemque præsidio & rebus necessariis munitam Antonio Siculo, cujus ingenio, virtutique multum confidebat, curandam, defendendamque commisit. Ea re quoque prospere confecta, quum reversurus iter ad Tibiscum intendisset, circumfusi undique hostes, instructis aciebus & agminibus, eum transitu prohibere contendebant. Quibus ingenti animo virtuteque mox resistendum duxit, ut copias extemplo in ordines & acies explicatas in contrarium ostentaret, ac patentibus in campis, quales ea in regione plana videre est, pugnæ potestatem hosti offerre non dubitaret. Sed Balassius petitis ad momentum temporis induciis, vocatoque ad se Francisco Catajo Agriæ equitum præfecto, viro claro & militari, qui in exercitu Telequessii erat, ei nuntiavit, ut si videretur, utrinque ab incertis pugnæ casibus abstinerent, neque ullo facto virium periculo, ambo exercitus reverterentur: admirantibus Transylvanis, & Balassium præter consuetudinem pugnacis animi, segnius copias provehentem vario sermone carpentibus.

Instructa utraque ad prælium acies Balassii rogatu, incertam Martis aleam subterfugit.

Erant, qui Telequessio persuadere conarentur, ut perterritos hostes extemplo adoriri, ac insignem pulcherrimi edendi facinoris occasionem nequaquam prætermittere, ac summæ laudis & victoriæ fructum percipere maturaret. Sed ipse incertum quibus de causis, consideratius agendum, neque rerum summam incertæ Martis aleæ committendam existimavit. Itaque eo assentiente res transacta est; & exercitus nullo prohibente cœptum iter tenuit, ac trajecto Tibisco ad Tarcanum, unde venerat, incolumis pervenit. Apud Transylvanos plerique fuere ex Primoribus, qui hanc Balassii cunctationem, tanquam exploratis victoriæ rationibus perfidiose cessantis, in invidiam ac proditionis suspicionem vertere non dubitarent, & illum ingentium præmiorum spe, promissis oneratum jam tum occulta cum Telequessio & Germanis consilia, quæ paulo post in apertum prodierunt, de transitione & deserendis Reginæ partibus miscuisse prædicarent. Verum nobis nihil in promtu est, quo res dubia aut confirmari, aut refelli queat. Constat tamen non multo post illum, relicta Regina, ad Ferdinandum descivisse, annitentibus ad eum traducendum Francisco Turzone ærarii præfecto, cujus sororem in matrimonio habebat, ac Telequessio, qui eum ut virum apprime militarem ac egregium, ducemque præstantissimum Reginæ detractum maxime cupiebant. 1560.

Balassius exinde proditionis suspectus.

Non multo post ad Ferdinandi partes transit.

Cæterum Telequessius Tarcani non diu moratus, quod milites sub tentoriis, ob summam hiberni aeris intemperiem durare non possent, divisis ad hiemandum copiis, Cassoviam reversus est, ibique in supremam valetudinem incidit, paucisque diebus annum agens tertium & sexagesimum, magno omnium dolore extinctus est. Fuit parum liberali facie, nec valido aut procero corpore, sed acris ingenii vigore sublimi, ac vehementi, adeo ut tametsi literarum rudis esset, nemo tamen militaris disciplinæ munera fortius ipso aut melius, diligentiusque obiverit, nemo eum imperatoriis virtutibus, auctoritate, felicitateq; superaverit: ita ut ex privato equite ad summos militiæ honores evectus, fortunam quoque omnibus cœptis, consiliisque suis propitiam atque benignam expertus fuisse censeretur. Nec Ferdinandus Cæsar, acerrimi judicii princeps, quin præclarum virtutibus ejus exornandis testimonium ferret, omittere visus est; donata ei arce Ledenicia, quæ nuper decedente absque hæredibus Raphaele Podmaniccio ad fiscum redacta erat; adderetque publico in Procerum consessu, nullam nec ante nec post imperium copiarum ei traditum, vel errore, vel timiditate, vel negligentia ejus cladem contractam, qua rebus ejus præclare gestis vel levis macula aspergeretur. Eo mortuo Cæsar Petrum Macedonium cubiculi sui præfectum Cassoviam misit, revocato Peteone, sed quum is paucis post diebus repentina tactus apoplexi, e vita migrasset, summam imperii Francisco Zajo deferendam censuit, approbante Senatu, tum quod eum antea multis rebus strenuum fidelemque esset expertus, tum vero nuper legatione Constantinopolitana cum laude functum recenti memoria teneret, eumque Cassoviam submisit: & is haud multo post eo profectus, urbis simul ac copiarum administrationem suscepit.

Emeric. Telequessius vir immortali memoria dignus obit.

Petrus Macedonius Cassoviæ præfectus moritur.

Franc. Zajus in ejus locum sufficitur.

Sed prius quam ad urbem appulisset, incommodum ab hostibus haud leve acceptum est. Peteo enim & Bebecus, communicato consilio Serencium obsidere decreverunt, quam arcem duobus a Tocajo milliaribus sitam Nemethius paulo ante fossa valloque muniverat. Igitur extemplo coactis haud multis copiis, ac duabus etiam colubrinis currulib; justæ magnitudinis secum allatis, arcem corona cingere, & tormentis quatere cœperunt. Habebant autem in castris militum plus minus ad duo aut tria millia. Quod quum ad Nemethium tam certis nuntiis, quam fragore & boatu tormentorum allatum esset; simulque nostros otiosius quam par sit, in castris agitare, & excubias quoque negligentius obire accepisset, qua majori potuit celeritate equites quingentos, & cum iis aliquantam sclopetariorum manum, ut ita pleniore gradu una incedere possent, in equos translatam selegit, ac media nocte egressus, ante auroram ad castra nostrorum pervenit: tanto in nocturnis tenebris usus silentio, ut evitatis Cæsarianorum vigiliis, quas aut nullas fuisse, aut in diversa castrorum parte excubare putabat, prius

Peteo & Bebecus Serencium arcem obsident.

1560. prius pene eos adortus sit, quam illi eum Tocajo egressum existimarent. 1560.

Nemethius nostros semisomnes ex improviso opprimit. Itaque semisomnes atque oscitantes in ipsis tabernaculis invaduntur; ingens clamor repente attollitur, tumultu necopinato omnia complentur, discincti & palantes Cæsariani, strictis gladiis, sed consilii inopes hinc inde propelluntur, plurimi occumbunt. *Bebecus vulneratus, Itemque Peteo fuga sibi consulunt.* Bebecus dum equum inscendere conatur, in fronte vulnus accipit, & a tergo hasta petitus, protegente ferreo thorace, in tutum profugit. Ei opem ferre cupiens Andreas Taurus, ejus turmæ præfectus, ab hoste circumvenitur, & discissa dextra auricula, magnoq; in caput illato vulnere submotus, in fugam vertitur. Peteonem tenebræ texere, isque etiam levi vulnere saucius, cum paucis effusa fuga Goncium se recepit. Quibus ambobus equites Agrienses, qui eo vesperi venerant, & Sigismundus Sennieius, copiarum Sarosianarum præfectus, acerrimus & militaris vir, adjumento salutique fuere, ne aut vivi aut mortui in potestatem hostium concederent. Multi interea resistere ausi, e vestigio interfecti fuere; qui tamen deditionem fecerunt, iis jussu Nemethii parcitum est. Hostes veriti, ne Bebecus & Peteo ac equites Germani, quorum major pars evaserat, pugnam restaurarent, direptis summa celeritate castris, & majori præsidio arci imposito, victores Tocajum redierunt, relictis nostrorum tormentis, quæ ob eorum magnitudinem & nimium pondus avehi nequaquam potuerunt. Quæ tamen conquisitis celeriter jumentis, curante Gaspare Moræo castrorum magistro, agrestium opera Cassoviam reducta fuerunt. Subjiciebatur deinde crimini Paulus Videssius, Peteonis legatus, ut qui excubias jussus a Peteone idoneis aliquot in locis disponere magno non solum ipsius, sed omnium dedecore & detrimento id facere neglexisset. Unde protinus cum ignominia exauctoratus, nec postea unquam ad stipendia admissus domi suæ consenuit. Non adeo insignem fuisse victoriam certum est; sed quæ Nemethio & Transylvanis spiritus adeo auxit & inflavit, militibus eam in immensum extollentibus, ut contemtis Cæsareanis, majora animo conciperent, & aggredi haud dubitarent, quamquam non eadem semper prosperi eventus felicitate, quemadmodum in processu operis memorabimus.

Fuit hic annus alias etiam, rerum ad victum necessariarum exili proventu, & sterilitate; sed *Annus vini proventu sterilis.* maxime vini inopia notabilis, quum emergentes e vitibus gemmas & pampinos, frigidiores ad Nonas Majas anni superioris pruinæ præter solitum exussissent. Cecidere etiam ad Miscocium oppidum quinque prægrandes instar humani capitis lapides, luteo & ferrugineo colore, gravi pondere, sulphureoque odore, quum clarum cœlum subito fulgure, & tonitribus, terribilique *Quinque prægrandes lapides de cælo cecidere.* aeris commotione repente conturbatum fuisset, iis mox puncto temporis quiescentibus. Quorum unum in arce Diosgioriana hodieque asservatur, cæteros Sigismundus Balassius ad Ferdinandum misit.

Bona Regina & Isabella ejus filia obierunt. Præterea mortes etiam & funera Bonæ Reginæ, ac Isabellæ ejus filiæ hoc anno contigere. Illa enim paulo ante Venetias profecta, indeque ad Barium natale solum in Apuliam publici Veneti Senatus triremibus vecta, hæc vero nondum quadragenaria in Transylvania, summo desiderio ineundæ cum Ferdinando pacis, ac contrahendæ amicitiæ & affinitatis vitam cum morte commutarunt. Et illa quidem Philippum Hispaniarum Regem, præterito Sigismundo Poloniæ Rege filio, hæredem instituisse ferebatur: hæc vero condito testamento regnum filio reliquit. Inciderat in morbum adeo lentum & tabificum, ut vix ægrotare crederetur, & Stanislaum Nisovium in Poloniam ad fratrem clam omnibus miserat, ut auctoritatem suam apud socerum Cæsarem interponeret pro induciis in eum modum conficiendis, qui inter Castaldum & Monachum olim erat transactus, cujus fœderis conditionibus, ac ducendæ in conjugem filiæ Ferdinandi Solimanus paulo ante consensisse ferebatur, procurante atque obtinente id Byzantii Michaele Giulano, Isabellæ Legato. *Isabella fœdera cum Ferdinando Imp. iisdem conditionibus, quibus Castaldus & Monachus olim contraxerant, sancire constituerat.* Quo fœdere a Ferdinando impetrato, regnum filio tradere, ipsa vero Hustum & Muncacium ad fines Poloniæ propinquiores secedere denuo constituerat: & rem usque adeo celabat, ut præter unum Nisovium nemo consiliariorum suorum ejus conscius esset. Sed ingravescente morbo viribusque deficientibus, præter suam & medicorum spem, morbi vim sustinere non potuit, ac quarto vel quinto post die, quam Nisovium dimisisset, extremum diem clausit. Mittuntur extemplo summa adhibita celeritate, qui illi obitum Reginæ referant, ac ab instituto itinere revocent. Interea Joannes Sigismundus, misso tabellario matrem vita functam Ferdinando significat: atque is id se graviter molesteque ferre: sed pro rerum humanarum conditione, legibus naturæ fatique cunctos mortales obnoxios esse respondit. *Filius ejus Joannes Ferdinandum de morte matris certiorem facit.*

Eodem etiam fere tempore (ne hoc quoque, tametsi rebus quas scribere institui, haud satis congruum, prætermittam) Hazattia Rozolana, sive Ruthena, quam Solimanus legitimæ instar uxoris habuerat, dotemque & alia præter pristinum usum, in morem solennium conjugiorum addiderat, vivere desiit: *Hazattiæ Solimani uxoris obitus.* felici exitu vitam se claudere sæpe dictitans, quod Pajazetem privignum apud Persas, irati patris opera & artibus, una cum filiis & Ferhate Cudusso, purpurato suo, strangulatum audivisset: Selimumque filium post patrem imperio potiturum cognovisset. Unde ipse in mœstitiam & dolorem compositus, ætate quoque jam affecta, severior duriorque effectus instrumenta hilaritatis omnia sustulit; cantu aulam consonare prohibuit: contaminatos exoletorum greges palatio ejecit, ac pellicum turbam omnem partim tribunis Janicerorum & Spahoglanorum, partim aliis aulæ primoribus in matrimonium ducendas distribuit: & ipse a suis Muphtis admonitus, qui sunt sacrorum & Mahumetanæ superstitionis principes, templis adeundis, & sacris peragendis vacavit, ac piis manibus animæque dilectæ conjugis juvandæ, (quas ipsi etiam post mortem resurrecturas credunt) pecuniam in egenos distribuendam curavit.

Sed & Rustanes gener, aqua intercute paulo ante decesserat, & in ejus locum Alys Dalmata erat suffectus, *Rustanes gener paulo ante obierat. Aly Dalmata eidem suffectus,* qui Rustane longe erga Christianos humanior, & paci etiam conficiendæ æquior habebatur. Is exemplum diplomatis, quo induciæ continebantur, descriptum cum Augerio communicaverat: & si illud cum Ferdinando communicandum duceret, permiserat, qui Ferdinandum monuerat, ut aliquem mitteret, *pacis erga*

1560. *Christianos studiosior.* ret, cui illud ad eum præferendum tradi posset: utque puncta si quæ placerent, approbare; sin quæ graviora viderentur, se de iis admonere maturaret. Quamobrem Philippus Baldus Insuber, e veteranis Ferdinandi famulis unus missus fuit; sociusque ei additus Martinus e Sancto Gothardo, qui Zajo a secretis, non ita pridem Byzantio erat reversus, qui etiam querelas de Turcarum limitaneorum insolentiis detulerant: atque ii non multo post diploma illud secum attulere a Ferdinando discutiendum, ipseque communicato eo cum Ungaris & Germanis, quæ erant visa, responderat. Byzantii tamen res tota aliis atque aliis moræ causis interjectis differebatur; ita ut interea Joannes Sigismundus se legatos ad percutiendum cum Ferdinando fœdus missurum nuntiaret, & de securo eorum itinere literas peteret. Quibus impetratis venere Michael Chaquius epistolarum magister, antea collegii Albensis sacerdos, & Christophorus Hagmassius Husti præfectus, atrato comitatu propter Reginæ mortem. Post paucos dies venit etiam legatus a Sigismundo Rege Poloniæ Nicolaus Prerembius Archiepiscopus Gnesnensis (ita enim eum nepos rogaverat) sera & obscura nocte, prælucentibusque funalibus urbem ingressus: quod hiberna Danubii glacies pontes disjecisset, ideoque navigio fuisset non sine difficultate trajiciendum.

Diploma induciarum ad Ferdinandum missum.

Joan. Sigismundi ad Imperat. de pacis fœderibus legati, una cum Polono Archiep. Gnesnensi.

Non diu moratus Cæsar, in Colloquium eos admisit, cumque nomine Joannis Ungariæ Regis eum salutassent, per Nicolaum Olahum Archiepiscopum Strigoniensem responderi jussit, se quidem neminem præter se ipsum Regem Ungariæ agnoscere; passurum tamen pacis & concordiæ causa id ab alio usurpari hoc quidem in congressu. Postea autem in tractando talis servatus est ordo, ut Polonus petita & responsa ultro citroque ferret, atque referret; id que auctoritati & dignitati Regis Poloni attributum est; tum vero etiamne Cæsaris aures mentione Regis Ungariæ crebrius offenderentur. Brevi scripto ab Oratore Polono comprehensæ erant conditiones petiti fœderis; nempe ut conjugium antea a Castaldo oblatum ratum etiamnum haberetur, & mutua inter hæredes utriusque successio esset, ac ut ditionem imperiumque amborum Tibiscus dirimeret. Quæ cum Cæsari iniquæ esse viderentur, ac indignæ, de quibus tractaretur, alias ut proponerent æquiores respondit. Quum legati se alias in mandatis habere negarent, & ut nuntios in Transylvaniam mittere liceret, postularent, id eis concessum est: qui quum easdem reportassent, nec ab legatis æquiores proponerentur; legati jussu Cæsaris, ne altercatione tempus tereretur, re infecta, eo unde venerant, redierunt. Ante discessum, Polonus seque & suum Regem cum summo verborum honore apud Cæsarem excusavit; quod nec sibi, nec regi mens nepotis satis perspecta fuisset, nisi quantum ipse Viennæ ab illius legatis accepisset; qua tamen excusatione Cæsari minime satisfecit; sic ut haud parum ejus irritæ legationis exitu offensus, serio nec leviter indignari videretur.

Re infecta in Transylvaniam redeunt.

Abeuntibus legatis, Cæsar relicto in Ungaria, qui res curaret, Palatino, Pragam Septembri mense cum liberis profectus est ad comitia, quæ Bohemis indixerat, in quibus præter alia de coronatione Maximiliani filii, sequenti anno peragenda, deliberatum est; postquam eum ante aliquot annos in Regem communibus suffragiis electum fuisse constaret. Dum Pragæ esset, Dobo, quem in Transylvania ab Isabella contra deditionis conditiones captum fuisse dixi, ex nova arce Samosiana, cum se pedum doloribus vexari simulasset, post duos aut amplius annos, effracto intempesta nocte carcere, funibus per mœnia demittitur, ac per dispositos equos, quos idonei homines haud procul ab arce, & per itinera clam servabant, feliciter evadit; frustra eum per saltus & montes investigante loci præfecto Polono. Reliquerat ibi fugiens uxorem, & liberos fugæ conscios, quum abducendi facultas non esset: quos Joannes, cum eum elapsum esse accepisset, ne quam fæminea in pœna notam sibi inustam vellet, maritum sequi & abire permiserat. Ille atra in veste, barba ac capillis ad pectus & humeros promissis, obstipoque & ad supplicium composito vultu, ad Cæsarem venit: ac ne tot tantarumque calamitatum, & carceris miseriarum, quas pro ipso tamdiu pertulisset, oblivisci vellet, rogitabat. Interim eos, quorum consiliis Cæsar utebatur, ut sibi favere non gravarentur, amplissimis datis muneribus, induxit: partim multa boum paria, ab iis, ut fama erat, qui lapideo sale quæstum faciunt, ablata, partim auri ingens pondus, ac poculorum argenteorum ad abacum exornandum affabre factorum magnum numerum large distribuens. Itaque brevi tempore tantum a Ferdinando præmii amissæ Transylvaniæ accepit, quantum, vel illa servata vix fuisse promeritus censeretur. Nam ultra stipendia emerita integre soluta, & arcem Levam maximi census ei jure hæreditario donatam: Viglessum etiam castrum prope Zolium situm, cum duobus oppidis Goncio & Telquibanio, multo generosi vini proventu claris, ac præterea quadraginta aureorum numorum millia ex Semcianis portoriis & vectigalibus exolvenda superaddidit. Quæ res & Doboni non mediocrem apud eos, qui omnium dicta factaque æmulantur, invidiam conflavit, & a plurimis Ferdinandus, ac ii, quorum consilio usus fuisset, inconsultæ liberalitas arguebantur: quin etiam ipsummet Cæsarem facti postea pœnituisse existimabant.

Comitia Bohemica, de coronatione Maximiliani sequenti anno peragenda. 1560.

Dobo effracto carcere, ex arce Samosiana, evadit.

Ad Ferdinandum atratus, & barba capilloque promisso supplex accedit.

Cujus eximia in eum liberalitas extitit.

Leva, Viglesso Goncio, & Telquibanio illi donatis.

Non multo post e Bohemia revertenti Thomas Franciscus Transylvanicæ originis, ærarii consiliarius datur, qui Levam ei tradat. Præerat loco Georgius Turius, quem ut secum, eadem qua hactenus officii prærogativa manere vellet, hortatus est. Verum ille recusata provincia, Palotam, quæ mortuo paulo ante Raphaele Podmaniccio ad fiscum erat applicata, a Cæsare administrandam petivit & obtinuit: in qua per aliquot annos fortem, fidelemque operam, multis præclaris facinoribus editis, navavit. Nec diu post Dobo liberandi Dominici fratris, qui a Valachis in Transylvania captus, Byzantiumque missus erat, curam atque diligentiam suscepit; & Veliagam Janicerorum tribunum in obsidione Sigetana captum a Marco Stansitio Sigeti præfecto, sex millibus aureorum numorum, pio liberalique animo coemit, ut permutatione facta ille redimeretur. Itaque is a Joanne Balassio Comaronium perductus fuit, & Turcæ Dominicum Strigonium perduxerunt: certoque statuto die, utroque captivo classe per Danubium delato, ille quidem Turcis, hic vero no-

Dobo fratrem Dominicum a Turcis redimit.

1560. nostris redditus est, ambo in patriam remeavere.

Martolocii Hegiesdiam arcem, auspiciis Hamsæ, fraude capiunt.

Sub finem ejus anni Cæsare inter Bohemos agitante, domi arx Hegiesdia, ad Balatonem lacum in rupe sita, a Martalociis quibusdam, quos Hamsa ille, quem Fileco, & Tata furtim captis inclaruisse retulimus, hoc tempore Albæ præfectus latrocinandi causa emiserat, fraude & dolo intercepta est; antea quidem obscuri nominis, sed postquam ea hostes potiti essent, nomen & famam adepta. Ea erat Sarcaniæ familiæ procerum, sed qui a progenitorum virtute degenerassent: & ut fit, inter multos negligentius custodiebatur: ita ut duo duntaxat custodes, qui subductilem portam attollerent, intus haberentur. Quorum quum alter ad vinitores petendo musto, (erat enim vindemiæ & uvarum colligendarum tempus) exiisset, in manus Turcarum peditum, qui proxime vagabantur, incidit, a quibus quum unde domo, cujusve esset, interrogaretur, fateri coactus, eos de arcis etiam statu edocuit: itaque expectato solis occasu, illum tenebris ingruentibus ad arcis portam perducunt, socioque, ut portulam demittat, clamare jubent, dicereque se cuppam recentis vini adferre, quo uterque sumto recreari posset: interim Martalociis se in angulum arcis subducentibus, ne qui intus erat, fraudem subodoraretur. Patefacta porta Turcæ simul irrumpunt, custodesque vinctos ad Hamsam mittunt, & quidnam fieri jubeat, exquirunt. Ille nihil cunctatus Pajazetem veterem equitum suorum ductorem cum centum equitibus & totidem peditibus eo mittit, qui eam muniant: & ex ea ad subigendos pagos colonosque excurrant, ac itinera latrociniis infestent. Nec Pajazetes officio suo ad Hamsæ de se expectationem defuisse visus est; nam præterquam quod vias omnes continue obsidendo inquietavit, colonos etiam & propinquam circa regionem ferro & igne vastavit, ac populatus est.

Salmensis Comes eandem arcem Turcis vi eripit.

Cujus insolentiæ quum ferri nequaquam possent, Palatinus, communicatis cum Ecchio Comite Salmensi Nicolai filio, Jaurini præfecto consiliis, Pajazetem ex ea arce, quæ prædonibus Turcis receptaculo erat, primo quoque tempore pellendum decrevit. Itaque tormenta & eorum apparatum, e Sarvaria arce sua protrahi, Nobilitatem ad arma convocare, milites suos paratos & instructos tenere, commeatum procurare, & speciem quamprimum profecturi præbere. Interea prior Ecchius cum præsidiariis sibi subjectis haud cunctatus, castra promovit, ac quatuor colubrinas majores cum rebus necessariis, ac magistris tormentorum secum adduxit, quartisque castris ad Hegiesdiam pervenit. Ei se protinus contractis copiis adjunxere Franciscus Turcus, Joannes Choromius, Ladislaus Giulaffius, Valentinus Magiarus, Palatini legatus, ac copiæ Nobilitatis circumvicinæ. Nec cunctatus Ecchius, duobus in locis duos aggeres fieri ac tormenta in iis collocari, nec ullam Pajazeti quietem dandam ratus, arcem duabus ex partibus concuti verberarique jussit.

Jam aliquot dies obsidionis prænterierant, & vallum quod a Turcis extra arcem extructum erat, in quo equis præsidiariorum ac venientibus aliunde Turcis locus erat, quod arx multam turbam capere non posset, tormentis prostratum deciderat; Pajazetes tamen magno animo se tuebatur, ac subinde auxilia ab Hamsa postulabat, eorumque brevi adventantium spe sustentabatur. Ecchius quoque prius arce potiri, quam Turcæ exercitum comparare & subsidio venire possent, Palatino id consilium approbante, summa vi contendebat. Dejecto vallo arx quoque concussa tormentis magnum hiatum fecerat, & nostri Pajazetem ex aggeribus tormentorum ad dedendam arcem cohortabantur, antequam Palatinus cum majoribus tormentis, & Germanicis cohortibus adventaret, postea enim nullam fore salutis & vitæ conservandæ conditionem, quod Germani nemini essent parsuri. Ipse tamen ea surdis auribus præteribat; quum interim nequaquam cessantibus tormentis, pars anterior arcis quassata repente concidit. Tum vero Pajacetes territi, de sua sociorumque salute nova consilia agitare, communibusque votis colloquium ab Ecchio postulare. Mittitur igitur ad eum in arcem Valentinus Magiarus, quem nominatim expetebant, cui ille & socii deditionem offerunt, iis conditionibus, ut cum equis & sarcinis, rebusque omnibus eis excedere, & Albam migrare liceret; excedentibusque aliquot plaustra ad auferendas res concederentur. 1560.

Et Ecchius quamquam arcem ab hostibus retineri non posse animadverteret: tamen qua erat liberalis animi moderatione insignis, facile conditiones admisisset, nisi a ducibus suis, & imprimis Vicentio Gregorocio, cui ob linguæ Germanicæ commercium multum tribuebat, dissuasum esset, ne hostes semicapta arce, ex qua tot tantaque detrimenta miseris Christiani nominis populis intulissent, incolumes abire pateretur. Pajazetes itaque consilii inops, neque Palatinum, cujus exercitus fama ingens erat, expectare ausus, die decimo obsidionis Idibus Aprilis, ad arbitrium victoris necessariam deditionem fecit. Descendere ex arce cum Pajazete circiter octoginta Turcæ, cæteri enim Albam profecti, a nostris supervenientibus exclusi erant, quos Ecchius in vincula conjectos Jaurinum perduxit: & arcem, ne ab hostibus restaurari posset, ad ima usque fundamenta per colonos & agricolas, quorum maxima pars in castra confluxerat, ut Pajazetis & Turcarum injurias ultum iret, extemplo diruendam curavit, donatisque præfectis & militibus, quorum eo bello opera enituerat, Jaurinum est reversus.

Melch. Balassii ad Ferdinandum defectio.

Primo vere ejusdem anni sequuta est Melchioris Balassii ad Ferdinandum defectio, quam antea a Telequessio, magnis pollicitationibus procuratam, hoc demum tempore Andreas Bathorius, & Franciscus Turzo perfecerunt. Eum Cæsar in gratiam recepit, iis conditionibus, ut supra stipendia, quæ ab Isabella habebat, Sacmarium cum Tasnado Episcopi Albani oppido & civitate Nagibania adjiceretur.

Sacmarium, Tasnadum & Nagibania eidem donata.

Quæ oppida in limine Transylvaniæ, non longo inter se intervallo sita rerum omnium ad victum pertinentium proventu erant admodum opulenta. Et Nagibania quidem, (cui Rivulo Dominarum vetus vulgareque, sed incertum unde est, nomen) peculiari quodam liberalis naturæ dono insignita esse videtur, quum montes habeat urbi vicinos, quorum in verticibus

1561. vinum nobile, & quidem Transylvanico generosius proveniat, e visceribus autem eorundem magni auri & argenti copia eruatur. Supra hæc omnia arx Detreco, quam Germani Plosenstanium vocant, in confinio Austriæ & Moraviæ, a Marco & Joanne Fuccaris Augustanis, Antonii filiis, quibus locata erat, redemta, in qua uxorem & liberos servaret, liberalitate Cæsaris accessit; ita ut haud levibus præmiis ad contrarias partes tuendas invitatus esse censeretur. Fratris auctoritate, hortamentisque adductus Nicolaus quoque Bathorius in partes est traductus, quem hactenus quoque invitum factioni adversæ adhæsisse constabat, sed metu Turcarum & vastitate bonorum coactum.

Nicol. quoque Bathor. nostris accessit partibus.

Et hæc quidem initio agebantur quam secretissime, dissimulante Balassio, quæ animo volvebat, & Michaelem Chaquium, qui tunc in Transylvania, velut arbiter Regni agebat, muneribus sibi conciliante. Postremo, quum Adamus Tordanus Sacmarium e Transylvania, jussu Joannis Sigismundi, allata in stipendia militum pecunia venisset, Balassius accepto argento, illum e vestigio unde venerat, si se salvum vellet, redire jussit: sicque digrediente eo, patuit Balassium pristinam fidem ejurasse. Turbatus ea re vehementer Joannes Sigismundus, missis celeriter Byzantium nuntiis graviter est questus Ferdinandum contra inducias, quas tantopere urgeret, Balassium & Bathorium variis artibus seduxisse, si pax ei cordi esset, non debere eam novis discordiis turbari, magna se in Solimani tutela constitutum spe teneri, non passurum eum, ut illi clientelæ suæ subtrahantur. Ejusmodi querelis atque aliis purpurati commoveri haud leviter videbantur, præter unum Alym eorum collegii principem. Apud quem Augerius Busbequius Ferdinandi legatus, solertia atque industria singulari obtinuit, ut sublatis difficultatibus, horum transitio rata haberetur, quum principem luctu & mærore occupatum querelis talibus minime interpellandum putaret.

Joan. Sigismundus Byzantii de illorum defectione conqueritur.

Sed nullo operæ pretio.

Interea exiguo post tempore Moldavici motus præter spem & expectationem omnium, lentis initiis sed celeri progressu, emersere; quam provinciam olim quidem Pannonici juris, sed nunc, ut complures alias Turcarum imperio parentem, Jacobus quidam Basilicus Heraclides, Græcæ originis, armis invadendam, & in se transferendam suscepisset, & sane etiam transtulisset. Ejus belli initia & causas, finemque componere enitar, ut vel hinc cuivis multiplices rerum humanarum casus, & fortunæ in his pro libidine ludentis varietatem intueri liceat.

Anno 1561. Moldavici motus auctore Jacobo Heraclide Despote excitati.

Ea est quorundam Græcorum nostræ ætatis ambitionis quædam vanitas, ut quamquam primordia generis in obscuro incertoque habeant; ea tamen ad splendidissimarum atque imperatoriarum familiarum origines, ad Comnenos Cantacusenos, Lascares, Diassorinos, Despotas, Palæologos, falsa veris miscendo referre: quidam etiam Herculi & Æaco Triptolemoque fabulosis heroibus consecrare haud erubescant: tametsi illustres illas & principales familias, omnemque earum virilem progeniem, tum longinquitate & vetustate temporum; tum Turcarum crudelissima tyrannide stirpitus excisas deletasque esse manifestum sit. In eorum numero Jacobus quoque iste Basilicus, usurpato sibi Despotæ cognomine insignis, haud merito censeri queat: qui quum patria Samius, aut, ut alii volunt, Cretensis esset, quod ambitione atque arrogantia in præceps ferretur, semper se in illustrem inserere familiam conatus est: idque edita in vulgum generis tabula, quam Carolus V. Cæsar Augustus ratam habuisset, in Transylvaniæ urbe Brossone sive Coronæ publicavit: quamquam non deessent, qui illam quoque subreptitiam, & ab altero Jacobo, qui se Pari atque Sami principem, incertum verene an falso, prædicabat, cui iste armiger erat, moriente compilatam esse existimarent. 1561.

Ejusdem Despotæ vanitas & ambitio.

Is quum post bellum a Carolo Cæsare in Morinis ad Teroannam contra Gallos gestum, tota fere peragrata Germania, in Poloniam atque inde in Moldaviam venisset, ibique in familiaritatem Alexandri Moldaviæ principis variis artibus irrepsisset; quod Ruxandam ejus uxorem e claro & illustri Despotarum sanguine, progenitam, se quadam propinquitate attingere diceret, idque eo libello typis evulgato apud credulos barbarorum animos, eventu satis prospero asseruisset, ab eo humaniter sane ac liberaliter aliquamdiu habitus est, ac rebus necessariis tam ab illo, quam Ruxanda adjutus. Nondum tamen plane exacto anno quum de tollendo Alexandro, ac invadendo principatu, consilia cum Nobilibus, quos Bojeros vocant, contulisse, sive vere deprehensus, sive ut Tyrannorum animi suspiciosi sunt, temere creditus esset, e Moldavia profugere, & in vicinam Valachiam, indeque in Transylvaniam Brassonem se recipere coactus est: eo faciliore in tutum evadendi commoditate, quod linguæ Dacicæ, sive Valachicæ jam usum aliquem haberet, quam Hispanicæ atque Italicæ quadam affinitate junctam esse videmus, quum etiam hæc ut illæ a Romanis, quorum Trajanus Imperator devicto Decebalo, & deductis in Daciam coloniis milites Romanos distribuerit, originem ducere videatur, cujus rei innumerabiles, quæ in Transylvania & Valachiis habentur inscriptiones, literis Romanis saxis incisæ, haud dubium testimonium reddere possunt.

In Alexandri Moldavi familiaritatem irrepens.

Et consilia de eodem tollendo initisse deprehensus.

Fuga se recipere Brassonem cogitur.

Coronæ aliquamdiu moratus, quum se ab Alexandro non sine convitiis & probris atque minis ad certum supplicium repeti, nec Joannem Sigismundum ab eo tradendo alienum esse cognovisset, amicorum opera nocte clam emissus, urbe profugit, diuque incertis sedibus erravit, donec eum rerum omnium inopem & incertum, fortuna ad Albertum Lascum perduxit, qui in Scepusiensi provincia, Polonis & Ungaris contermina, amplam ditionem liberalitate Regum Ungariæ obtinebat, & non multo ante, ducta in matrimonium vidua Georgii Seredii, ingentes divitias erat consequutus. Ab eo receptus hospitio, & humanissime habitus, quum pecunia exercendæ virtutis & gerendi belli nervus deesset, ab hospite de genere fortunaque sua, & exilii causis edocto supplex opem præsidiumque imploravit, nec unquam apud se benignitatis acceptæ & officii memoriam intermorituram promisit, si ejus opibus juvaretur. Quem a consiliis & a cogitatione ferendæ opis, & quod singularis benevolentiæ signum erat, ab societate communis adeundi periculi haud alienum reperit. Et erat Lascus, sui prodigus, alieni appetens, immensasq; opes

Inde profugiens Alberti Lasci opes præsidiumque implorat.

Lasci prodigalitas.

1561. opes a patre relictas, & quas nuper novo opulentoque conjugio erat adeptus, usque adeo prodegerat, ut vulgo perdendæ pecuniæ natus esse diceretur. Paulo tamen post decem millia aureorum, oppignoratis fundis & villis, mutuo ab aliis accepta ei dat, operamque & industriam suam offert.

Pecunia ab eodem suppeditata copiæ conscribuntur.

Ea pecunia milites conducuntur, non magno quidem numero, sed qui regno invadendo suffecturi viderentur; quandoquidem Despotes cum ad limites Moldaviæ perveniretur, equitum & peditum copias, præsidiaque non defutura confidebat, eorum, qui pertæsi tyrannidis Alexandri, communia secum consilia agitabant, & arma statim sumturi, viresque secum conjuncturi certo credebantur. Itaque paratis quæ erant necessaria, & copiis ac octo muralibus tormentis promotis, ad montes, quæ Pannoniam ab ea parte Sarmatiæ, quæ nunc Podolia vocatur, disterminant, pervenerunt. Quos a Sarmatis & Ruthenis jussu Regis Sigismundi insessos, repererunt, transitum Despotæ prohibituris: is enim Sulimanum, transitu hostibus Alexandri ejus beneficiarii per suum regnum concesso, nequaquam offendendum existimabat.

A Sarmatis transitu intercluduntur.

Ideoque commisso temere certamine profligantur.

Quum Lascus & Despotes viam ferro patefacere contenderent, & numero pauciores essent, quam ut adversariis nocere possent, tumultuario inito certamine, facile rejecti fuere, profligato eorum exercitu, & tormentis ac impedimentis exuto. Cuip ugnæ cum præfecto Podoliæ, quem Poloni Palatinum vocant, Demetrius quoque Dux Visnovecius Roxolanus, fortis & militaris vir, sed ut dicemus, infami postea vitæ exitu a barbaris sublatus interfuit, ac magna virtute adversus Lascianos pugnavit.

Hinc ad Zajum Ferdinandi præfectum confugiunt,

Postquam primis conatibus illudente fortuna, expeditio Despotæ in irritum cessit, nequaquam tamen animo dejectus, ad Franciscum Zajum Ferdinandi in superiori Pannonia præfectum confugiendum duxit: apud quem quum vix de nomine esset cognitus, Lascum illi familiaritate junctum, ut secum ire vellet, multis verbis impulit. Igitur Zajo muneribus & promissis sibi conciliato, repetendæ Moldaviæ consilia explicant, & quæ in provincia factionis capita, quos partium studiosos habeant, quam certa spes victoriæ sit; quæ illinc emolumenta tam publice quam privatim expectanda forent, longo sermone proponunt: effectumque est, ut communi consilio ad Ferdinandum supplices literas darent, quibus petebatur, ut ejus permissu atque opibus bellum adversus Alexandrum repetere liceret, æquius & magis consentaneum videri, ut ipse in ea provincia obstrictum sibi ingenti beneficio clientem habeat, quam eum, qui tyrannos omnes immanitate crudelis ingenii superet, Turcisque addictus, Christiani nominis gentes graviter oppugnet.

Ferdinandus re in consilio proposita,

Has literas Ferdinandus majori senatus parte absente accepit; rem tamen cum iis, qui erant præsentes, Nicolao Olaho Archiepisc. Strigoniense, ac Thoma Nadasdio Palatino, quorum ille e sacro ordine, hic vero e militari principes senatus erant, ac Georgio Drascovitio Zagrabiensi, & Francisco Forgacio Varadiensi Episcopis communicavit; qui quum ea quæ visa essent, in medium protulissent, paulo post Germanos etiam, quibus consiliorum arbitris utebatur, exquisivit. Variabant mirum in modum sententiæ, discrepantibus utramque in partem suffragiis, 1561.

Variantibus sententiis.

plerique enim genus & conditionem novi hominis, ut imbellem vanamque aspernabantur; nec Solimanum eam provinciam beneficiarii juris & clientelæ nomine sibi vendicantem, novo injuriæ genere irritandum censebant, eo præsertim tempore, quo spes erat inducias jam diu cum eo tractatas optato exitu posse terminari. Aliis quibus fervidiora ingenia consiliaque erant, res non adeo perplexa aut difficilis videbatur, quin si reperirentur, qui sponte se illi aggregarent, fortunamque experiri vellent, dissimulando & connivendo permitti posse censerent: aut si etiam aliquo viatico juvaretur, quandoquidem sæpe ad inanes ludos & spectacula plus insumi, hac in re Christianæ etiam Reipublicæ commodum & antiqua jura Ungarici Regni ponderanda posse, apud Solimanum excusari, nullum illarum bellum, sed nec caveri posse, quin milites, qui nulla alia re, quam armis vitam sustentent, a tentanda, vel insciis principibus, Martis alea, spe lucri arceantur, quod etiam in ipsius Solimani ditione, imperioque usu venire sæpe conspiciatur. Posterior hæc sententia apud Cæsarem valuit, rescriptumque Zajo est, ut re quam fieri posset occultissime habita, provideret, quantum ad terminanda consilia satis fore videretur, missaque dono Despotæ sex aureorum numorum millia.

Decernit occulte submittenda Despotæ auxilia.

Zajus intellecta Cæsaris voluntate, qui omnia consilia in occulto esse jubebat, collatis cum Lasco & Despota consiliis, Antonium Siculum clari nominis ducem, ac rei militaris apprime peritum, primo quidem renuentem, sed postea auctoritate sua, ac spe præmiorum, & Despotæ ingentibus promissis, ad suspiciendum totius expeditionis imperium adducit: ac Joannem Petrum Russellum e Burgundia oriundum, qui centum equites sciopetarios ductabat, cum Claudio fratre ab Philippo Hartinio alæ suæ legato ultro nomina dantes adjungit. Cumque omnibus quicunque vellent potestatem cum eis abeundi in militiam dedisset, Joannes etiam Villeius, Gallus genere, sed qui a multis annis ducta e Nagmibaliorum familia conjuge, in Ungaria sedem & domicilium sibi parasset, cum centum equitibus ac totidem peditibus se adjunxit. E Silesia centum & quinquaginta equites adducente Petro Sedlicio, summa celeritate venere. Pedites quoque Germani e Cassoviæ ac cæterorum finium præsidiis detracti, certo sed exiguo numero sese socios addere non dubitarunt; ita ut summa omnium copiarum plus minus duo millia bellatorum constitueret. Sunt qui non plures mille sexcentis armatis fuisse affirment.

Copiæ Despotæ præbitæ.

His contractis copiis, tametsi Lascus suis auspiciis & ductu bellum geri atque administrari cupiebat; tamen Antonio summum imperium defertur, neque enim secus nisi ipse expeditioni præesse, & alios sibi parere volebat: & milites quoque quamquam ex variis gentibus collecti ejus auspicia sequi malebant. Nec Lascus causas diuturnioris moræ, consiliis celeritate indigentibus, injiciendas ratus, cedendum illi existimavit, seque extraordinariam rebus gerendis operam adhibiturum pollicitus est.

Despotæ vivo videntique funus a Lasco celebratur.

Quo autem occultius suscepta consilia tegerentur, duces collatis sententiis, spargendos de obitu Despotæ rumores decrevere, & Lascus

1561. Quesmarci solemni pompa funus & inferias ei celebravit, dum inane ejus feretrum nobiliores militum & Polonorum humeris subire, & in majori templo humari curasset: ipso interim abditissima in arcis parte latente, nec ullo, nisi uno ex fidelissimis rei conscio. Despotes igitur cum Lasco & Antonio promotis copiis, & octo tormentis advectis, facto per Unguarum itinere, ac Serednia ad sinistram, Muncacio ad dextram relictis, ad alpes Ruthenicas contendit, ultra quas Leopolis & Podolia extenduntur: quumque præfectum Polonum, qui forte hos motus subodoratus erat, jamque exercitum conscribebat, iter sibi præclusurum non ignoraret, celeritate conatus illius prævenire; & priusquam copias suas educere posset, superanda alpium juga, & evadendos saltus censuerunt. Extento igitur gradu profecti, insidias quas Polonus duobus in locis struxerat, facile disjecerunt, interfectisque nonnullis, qui resistere erant ausi, itinera prægrandibus ramosarum arborum truncis præsepta repurgarunt; sicque ad oppidum Estepnicium in finibus Moldaviæ situm, non sine gravi labore perventum est.

Alexandri exercitus 25. hominum millibus constat. Eduxerat Alexander quoque a Polonis admonitus exercitum satis numerosum ad XXV. hominum millia, in apertos Suchanæ campos, sed qui majori ex parte e rusticorum inermium, & agricolarum numero constarent: cum nuntiatum est ei Despotem jam superasse alpes, & in finibus provinciæ cum validis Ungarorum & Germanorum copiis adesse, eo animi proposito, ut de summa rerum quamprimum ferro decerneret. Itaque suas copias promovit, & pontem flumini, quod in medio labebatur, impositum, adductis eo tormentis currulibus, ut hostes transitu prohiberet, occupavit. Quo animadverso, quum Despotes citra flumen obequitans, ingentes Alexandri copias conspexisset, nec quemquam videret, qui res novas moliri aut ad se transire conaretur, rebus sic desperatis, de receptu & fuga cogitabat: nisi Antonius astuto opportunoque, ut eventus docuit, consilio, quasi inferiori in loco vadum quæsiturus, agmina sua ad fluminis ripam convertisset.

Quam rem conspicatus Alexander, suadente Mozoco copiarum suarum duce, tormenta magno labore obverti, & infra attrahi imperavit, suaque imperitia effecit, ne ea sibi usui esse possent. Mox enim Antoniani, quibus id commissum erat, subito reversi, pontem simul & tormenta occuparunt, ac suis, qui sequebantur, tutum transitum præbuerunt. Antonius cum suis, Despote & Lasco, in subsidiaria acie constituto, ac Petro Delio, cohortium præfecto, ut Despotæ pareret, ac tormenta, cum ipse jussisset, in hostes displodenda curaret, relicto, primus pontem transivit, pone sequuti sunt Russelii cum Burgundis, & Villejus cum suis. Stephanus vero Balogus cum peditatu. Tormenta & pars peditatus, cui Delius præerat, ac Lascus & Despotes ultimi trajecere; ac disponente Antonio in duo agmina exercitus divisus, sineque mora in hostes procursum est. *Valachi nostrorum impetum non sustinentes,* Walachi Janiceris, quorum duo millia in castris Alexandri fuisse dicebantur, ac equitibus Turcis permisti, ne primam quidem Antonianorum impressionem sustinuere, refugientibus subito eorum equis, & sessores excutientibus, aut invitos abripientibus: quod insolitum sclopetorum fragorem ferre non possent; sive ipsis more gentis fluxa fide Alexandrum deserentibus. 1561. *fugam capessunt.* Quos Antonius & Burgundi Gallique sclopetarii incredibili celeritate tergis instando cedendoque persequuti, magnam eorum stragem edidere. *Multisque ex eorum numero cæsis ac disjectis, nostri victoriam obtinent.* Despotes & Lascus aciem Alexandri, in qua ipse & Moczocus, ac Bodnarus curabant, acerrimo impetu adorti, superveniente etiam Antonio, haud dissimili eventu fusam & fugatam disjecere: multisque signis captis, & omnibus tormentis in potestatem redactis, integram victoriam retulere. Cæsa dicuntur eo die hostium ad tria millia, & Janiceri fere omnes; ingensque fuit captivorum numerus: quos tamen Despotes, Lasco & Antonio suadentibus, liberos dimisit, ut ea quæsita clementiæ laude, Walachorum animos sibi devinciret. Alexander in prima acie fortiter dimicasse, & equitem Ungarum secum congressum equo dejecisse dicitur, sed cum suos omnes turpiter fugatos, seque cum paucis relictum vidisset, fugam arripuisse. Quamquam autem diffugientibus ad primum impetum hostibus, prælium fere nullum, aut modicum fuit; occisi tamen in fuga, & in horto quodam sepimentis maceriaque clauso, ad quem se agrestes receperant, ad duo millia fuere: & qui præaltas arbores metu perculsi conscenderant, sclopetis dejecti & internecione deleti fuere: ne sine cæde & sanguine provincia potiti esse dicerentur.

Antonii Siculi ducis laus. Antonius, qui ab initio victoriam in celeritate sitam esse prædixerat, eo die singularem optimi ducis & fortissimi militis laudem est consequutus; quum strenue multa agendo, & scite suos disponendo cohortandoque ingens ad parandam victoriam momentum attulisset. Pugna hæc commissa fuit die qui festum Divi Martini præcedit, anni sexagesimi primi, post mille quingentos: eamque Despotes victor in oppidum, quod Forum Jazygum vocatur, cum veris ducum imaginibus, multa arte depingendam curavit: quæ tamen pictura, sicuti & alia ejus monumenta, occumbente eo, recenti calce obducta atque obliterata, quemadmodum & templum, quod in Bachlone oppido, in memoriam patris ædificare cœperat, jamque ad sex cubitorum altitudinem perduxerat, populari furore ac incursu a fundamentis excisum fuit. *In Foro Jazygo pugna hæc jussu Despote depicta, post necem ejus obliterata fuit.* Alexander quasi de victoria hæsitans, ante prælium uxorem, & liberos, omnemque thesaurum, quem expeila crudelissime provincia ingentem cumulaverat, ad Danubii ripas præmiserat, atque suis, ut quamprimum rei male gestæ infortunium audivissent, transire properarent, in mandatis dederat. Quod quum audita clade fecissent, equites quamquam expeditissimi, quos Despotes ad persequendum eum statim post victoriam miserat, nec eum consequi, nec aliquid ex rebus arripere potuere, præter unicum currum, quo non magni momenti supellex vehebatur.

Despota Suchavam contendens, ab Episcopis & populo, lætissimo cum applausu excipitur. Despotes memorabili felicitate debellatis hostibus, ad occupandam Suchavam, in qua Principum sedes habetur, cum victore exercitu contendit, quæ ex eventu pugnæ, extincto apud omnes veteris erga Alexandrum studii aut favoris ardore, eum lætis animis recepit, prodeuntibus in occursum ejus Episcopis, quos illi Uladicas vocant, atque aliis populi classibus

1561. bus, eumque in arcem inſigni pompa in ſpeciem triumphi deducentibus. Sed ipſe nondum ſe metu curaque liberatum, nec pacatam regni poſſeſſionem adeptum putabat, donec Alexandrum, quem ipſe Danubium poſt adverſam pugnam trajeciſſe rebatur, in provincia eſſe, armaque & exercitum retinere intelligeret. Is enim collectis profligati exercitus reliquiis, & vocatis in ſocietatem Turcis, quorum quinque millia, & in iis valida Janicerorum manus in caſtra ejus pervenerant, ad Hieraſſum flumen, quod incolæ nunc Pruthum vocant conſediſſe, & Mircem Montanæ Valachiæ Principem in auxilium expectare nuntiabatur. Oritur is amnis ex alpibus Ruthenicis, quas Carphatias quidam dici volunt, ac ad ortum Solis verſus oſtia Danubii profluens, ſtagnantibus aquis lacum, prægrandibus piſcibus, quos Pruthenſes Lucios vocant, nobilem efficit, rurſusque ex eo erumpens ſatis lato alveo in Iſtrum ſeptem aut octo in ramos ſe diffundentem evolvitur. Quocirca habito cum ducibus conſilio, Valachi incertum, an ſerio ac fideliter, aut ut diſtractis viribus opportunior injuriæ fieret, elevando Alexandri vires copiaſque, & longe minores, quam erant, dictitando, majorem exercitus partem adverſus eam mittendam cenſebant. Verum obſtitit Antonius, & ne divideret copias, auctor fuit; ſic ut liberandos metu cunctos, qui adverſarum partium fuerant, & evocandos ad arma populos, cumque iis & victore exercitu obviam hoſti eundum certis rationibus adductus ſuaderet. Se, etiam ſi incolæ magno numero confluant, daturum operam, ut turmatim inter equitatum & cohortes Ungarorum & Germanorum, Gallorumque diſpergantur: eorumque metu, ſi quid inſidiarum aut fraudis molirentur, facile coerceri poſſint. Nec diffidendum ab Antonii ſententia Deſpotes exiſtimavit: ſicque breviſſimo tempore ad viginti quinque millia hominum Suchavam in ejus caſtra convenerunt. Cum iis & vetere exercitu in hoſtes progredi, & triginta duo tormenta currulia promovere, patentibusque in campis caſtra metari ac cum hoſte congredi placuit.

Alexander collectis exercitus reliquiis & vocatis in ſubſidium Turcis ad Hieraſſum conſidet, & Mircem Valachum expectat. Hieraſſus flumen.

Alexander cæterique hoſtes re intellecta, pontem, quo fluvium ad oppidum Huſtum conſtraverant, reſcindunt. Erat e regione hoſtilium caſtrorum modica villa, paucis caſis conſtans, in quam Antonius ſitum loci contemplatus, tormenta protrahi, ac inter agreſtium domuncularum intervalla ordine collocari jubet: Sclopetarios Ungaros & Germanos inter ſalicta & frondes, ac profundiores fluminis ripas in inſidiis occultat: neve ſuo injuſſu tormenta aut ſclopetos diſplodant, ſerio edicit. Cum hoſtes Turcis permiſti, qui in ulteriore ripa cum duobus millibus equitum, duce Moczocco excubabant, incedentium agminum haſtas eminus conſpexiſſent, propius acceſſere, & Moczoccus cum Antonio, interpoſita fide, pauca colloquutus, tormenta & ſclopetarios objectu equitum, animadvertere non potuit. Turcæ quoque interfluente amne ſe tutos eſſe, nec ullam ſubeſſe fraudem rati, ad videndum Antonium & Deſpotis caſtra turmatim adcurrerunt. Tum vero Antonius tormenta ſimul omnia in hoſtes explodi, ſclopetarios etiam prodire, & glandibus in confertos directis rem gerere jubet. Quorum pilis & plumbearum glandium procella ingens ſtrages editur, plurimi ex hoſtibus & eorum equis partim cadunt, partim mortiferis ictibus vulnerantur, cæteri effuſa fuga ad Alexandrum in caſtra profugiunt. Nec mora, Antonius, qui Mirces adventum præveniendum, & pugnam cum Alexandro ineundam, ante ejus & Tartarorum adventum exiſtimabat: pontem, quem hoſtes disjecerant, refici jubet, conquiſitoque celeriter magno doliorum numero, flumen conſternit, ac funibus longa ordine connectit: iiſque deficientibus, retortis teneriorum quercuum & betularum ramis, vice funium utitur; deinde crates vimineas ſuperimponi, eaque deſuper ſtramentis paleaque contegi curat, tormentis ad ripam tuendo ponti conſtitutis, ita ut per confectum tumultuario opere pontem intra biduum exercitum transduci poſſe exiſtimaret. Sed Alexander pontem ad finem perductum, hoſtes tormentorum apparatu ſclopetariorumque viribus ſuperiores, auxilia a Tartaris & Tranſalpina Valachia nondum adducta, ſuorum incredibilem inconſtantiam, ſuſpectamque illorum fidem animo meditans, rebus deſperatis, de prima vigilia ad Achilleam & Moncaſtrum inſignia oppida Iſtrum trajecit: ac Seliſtriam primo, inde vero Conſtantinopolim cum ſuis omnibus evaſit; & cæteri, quo quiſque potuit, dilapſi profugerunt. 1561.

Deſpotæ cum Antonio, Alexandro obviam it.

Alexander rebus deſperatis ſuiſque deſertis Conſtantinopolim tendit.

Deſpotes inſigni arridentis fortunæ beneficio & favore, ac ſumma Antonii virtute ac militari peritia, incruentam fere victoriam adeptus, magna cum omnium gratulatione Suchavam reverſus eſt. Miſſis deinde oppidatim præconibus edixit, ut omnes poſitis armis, quæ in defendendo provinciæ Principe jure ſumſiſſe videbantur: ſed illo jam ope divini Numinis ob crudelitatem nimiam, qua in ſubditos immaniter uſus eſſet, gradu imperioque pulſo, neceſſaria minime eſſent, clementi qui ſucceſſiſſet & liberali domino parere aſſueſcerent; capitale deinceps fore, ſi quis unquam imperata detrectare, aut neglecti officii reus fore deprehenderetur. Sic metu liberati ſubditi, & in deditionem accepti, Alexandri nomen maledictis inceſſere, ſceleſtiſſimum omnium mortalium tyrannum appellare, Deſpotæ multos annos, longam felicitatem precari, alii aliis modis aſſentari: ſic ut vel hinc intueri poſſis, quantam mutationem vel unius adverſæ pugnæ caſus adferre poſſit aut ſoleat, nec in toto tuendi principatus negotio quicquam populari favore præſidioque incertius atque inanius eſſe.

Moldavi pulſo Alexandro certatim ſe Deſpotæ fidei obſequioque addicunt.

Porro in leniendis & ad officium perducendis populis, quatuor e primoribus Bojeris, præcipui præſtanteſque viri potiſſimum egregiam operam impenderunt: Bernovius equitum provinciæ magiſter, Moczoccus Aulæ præfectus, & Stroiza Cancellarius, quem Valachi Logothetem, vocabulo a Græcis accepto vocabant, ac Gregorius Revelles, Vienna Auſtriæ oriundus, Joannis Revellis Burgundionis ejus quondam urbis Epiſcopi filius, nothus vulgo habitus, & vetus, dum regna manebant, Alexandri miniſter: qui poſtea apud Deſpotem magno in honore pretioque fuerunt, non indigni, qui navatæ hac in parte operæ fructum perciperent ampliſſimum, niſi tres illi priores (nam Georgius, ut virum conſtantem decuit, uſque ad obitum in fide perman-

Cui quatuor e Bojeris præclare navant operam.

1561. mansit) longe turpiore perfidiæ flagitio pristinam proditionem accumulassent, & Despotæ, sicuti fortiter occupandi principatus occasionem, sic postremo ejus simul cum vita miserabiliter amittendi necessitatem attulissent. Porro Mirces & Tartari, audita Alexandri fuga, quum sera se auxilia ferre vidissent, eo unde venerant, redierunt: & Despotes liberam quidem, sed vacuam, inanem, & exhaustam provinciæ possessionem obtinuit: gravissimisque statim initio regni difficultatibus, sed omnium maxime pecuniæ inopia circumventus est. Nam & sumtus indies crescebant, neque quicquam erat in ærario, quod Alexander expilaverat, unde militibus stipendium solveretur, quos dimittere non erat tutum, quum quid Alexander moliretur, quomodo quove animo Solymanus Despotæ regnum occupantis consilia esset accepturus, in incerto essent.

Despotæ inopia pecuniaria.

Distributæ igitur in hiberna copiæ, & pecunia provincialibus imperata, ut aureus unus capitatim penderetur. Sed quia illa tam cito colligi nequiret, quantam celeritatem necessitas requireret, candelabrum, quod Alexander ex solido argento ingentis ponderis parari jusserat, ac Monasterio Græcorum, quos Calojeros vocant, Monachorum dedicaverat, conflari, & ex eo monetam cudi jussit: ex eaque moneta, simul etiam ex collecta e vectigalibus & tributo pecunia stipendium exsolvendum curavit. Qua quidem re magnam sibi apud provinciales invidiam conflavit, qui res sacras, Deoque dicatas profanari ab eo & diripi molestissime ferebant.

Beglerb. Græciæ ut Alexandrum regno restituat, Solimanus jubet.

Interea Alexander profugus Constantinopoli de injuria Despotæ questus, a Solimano impetravit, ut misso Græciæ equitum Magistro, in regnum restitueretur, litteræque ad Poloniæ Regem darentur, quibus apud illum multis verbis, Despotæ datum per suam ditionem transitum expostulabat, ac ut Beglerbego ea bellum gesturo, adversus Despotam auxilio esse vellet, hortabatur. Sed interea Despotes, missis amplissimis muneribus & nuntiis, qui fidem & clientelæ obsequium offerrent, ac tributum decem millibus aureorum quotannis augendum pollicerentur, præter omnium spem & expectationem, ut in possessione Moldaviæ confirmaretur, obtinuit: ita ut exercitu Beglerbegoque ex itinere revocato, vexillum, ac gladius & clava, auro & argento exornata, insignia nempe confirmati principatus ad Despotem per Chausios mitterentur.

Sed Despota auctius offerente tributum, Beglerb. revocatur, & Despota in principatu confirmatur.

Pacatis in hunc modum (quod multi eventurum minime speraverant) rebus & tyrannide a majori tyranno confirmata, Antonius Siculus amplissimis, prout æquum erat, muneribus a Despota donatus, in quibus præter magnum auri & argenti pondus, quantum nempe rerum in præsens copia suppeditabat, vestes aureæ pretiosissimus pellibus suffultæ, acinaces, & gladii, militariaque instrumenta, & equi auratis phaleris exculti erant, domum rediit, Petro Devajo ibi relicto, qui Suchavæ in arcis præsidio præfectus esset, eoque serio admonito, ut Despotæ fidelem operam navando, provincialium animis in officio fideque continendis curam & diligentiam omnem adhiberet. Alberto quoque Lasco, præter ingentium & plane principalium sumtum quotidianas rationes, quibus ille ob continuum luxum & prodigalitatem gravis & importunus videri poterat, decem millia aureorum numorum persolvit: ita ut ea dono sibi habere juberet, ac de integro se dissoluturum sponderet: tradita interim ei arcis Hutinæ libera possessione, cui ille Joannem Piassocium familiarem suum, nobilem Polonum præfecit: quamquam haud multo post simultates inter eas haud leves subortæ sunt; quæ postea, ut suo loco dicemus, rebus Despotæ convulsis atque labefactatis calamitati atque exitio fuerunt. Nec diu moratus Joannes quoque Petrus Russellus, qui discedentibus Antonio & Lasco, multis Despotæ precibus fatigatus, aliquamdiu apud illum remanserat, quod Sacramento militari Ferdinando Cæsari esset obstrictus, detrectata ulteriori militia, veniaque ab eo petita, in Ungariam reverti constituit. Quem cum invitum retinere nollet, quod egregiam viri virtutem in occupando regno esset expertus, liberaliter & ample donatum dimisit; eumque in castra proficiscentem diei iter comitatus est: sed prima nocte in castris duos præstantes equos, quos a Despota dono acceperat, furtim subductos amisit: quam rei indignitatem, suspicione incerta quidem, sed quæ Russelli animo penitus infixa mansit, Despotæ, qui fures immisisset, tribuisse videbatur, eaque re haud parum offensus atque alienatus in Russiam indignabundus, indeque Cassoviam discessit. 1561.

Ant. Siculus eximiis a Despota muneribus ornatus domum redit.

Devajo Suchavæ arci præfecto relicto.

Alb. Lasco decem millia aureorum donat Despota.

Tradita etiam arcis Hutinæ possessione.

Discedit & Russellus donis auctus pluri-mis.

Dum hæc in Moldavia geruntur, Ferdinandus, qui magnificentissimum de coronando apud Bohemos in sequentem annum filio Maximiliano decretum fieri curaverat, quum se quotidie ingravescente ætate tam corporis quam animi viribus debilitari sentiret, eundem filium in Pannonia quoque sibi successorem, se adhuc superstite declarare constituit, eamque ob causam frequentiorem Senatum Viennam convocavit. Venere fere omnes præter paucos & Petrum Erdodium, qui subverso in quodam tortuoso terræ anfractu, quo vehebatur curru, fractoque brachio in itinere substiterat. In eorum consessu ipsum hujusmodi verba fecisse accepimus. Ab eo tempore, quo me Deo Optimo Maximo & superis bene juvantibus, Pannoniæ sceptris potitum esse meministis, nihil a me, quod ad juvandam Rempublicam pertineret, domi forisque prætermissum esse, simul meminisse potestis: Cuncta enim semper Republica inferiora minoraque existimavi, nihil ea charius duxi; & quicquid opis, virium, roboris, pecuniæ non solum ex ea habere potui, sed quæcunque etiam ex aliis regnis & provinciis non tantum meis, verum etiam fraternis, & Romani Imperii auxiliis contracta sunt, ad vos necessitatesque & patriam vestram defendendam, promto animo & magna cura exposui; remque publicam per omnem ætatem meam ignoscendo, indulgendo, largiendo & aliis regiis artibus exercendis ita administravi, ut de vobis omnibus publice privatimque bene mereri, & omnibus benefacere ex consuetudine in naturam verterit; nec ullum fere ex vobis esse putem, in quem dum tempus & occasio concessit, sive exiguum, sive luculentioris beneficii genus conferre dubitaverim. Cujus rei vos qui adestis testes inprimis locupletes appel-

Ferdin. Maximilianum filium successorem sibi in Hungaria declarare constituit.

Ferdin. Imp. oratio ad frequentem Pannoniæ procerum senatum.

1561. pello; ut alios prætermittam, qui vel absunt publicis privatisque rebus occupati, vel his retroactis triginta & amplius annis vitam cum morte commutarunt; & hæredes munificentiæ meæ haud inexpertes reliquerunt. Præter hæc sustinendis & propulsandis multis magnisque bellorum tempestatibus, quæ ab immanibus barbaris frequenter ingruerunt, quæcunque humana ratione aut viribus excogitari provideríque potuere, omnibus prius non solum Germaniæ, sed totius etiam Europæ Regibus & Principibus, non una legatione nec quicquam fatigatis, arma, pecunias, milites, duces, exercitus mature & diligenter paravimus. Quibus tamen omnibus non tam hostium virtus & fortitudo, aut ducum nostrorum imprudentia, aut ignavia; sed occulta quædam fati necessitas ac vis, irataque sceleribus nostris cœlestia numina, speratos successus eripuerunt. Hunc vero quum mihi, quamquam adhuc aliquantum vigenti, sed tamen indies viribus deficientibus haud modice affecto, extremum vitæ tempus haud procul abesse sentiam, æquum mihi, neque vobis inutile aut indecorum fore visum est, ut de successore tempestive prospectum esse cupiam, ac Maximilianum filium, quem Bohemi propediem diademate sceptrisque solemni ritu ornaturi, nec Septemviri Romano Imperatori eligendo delecti, quin eum Cæsarem me vita functo nominent, diutius dilaturi sunt, vobis in Regem vestrum ultro commendem; sequutus exemplum Mariæ Reginæ, ac postea Uladislai Regis, soceri mei, quorum illa Sigismundum sponsum suum, qui postea imperavit; hic vero Ludovicum, filium adhuc trimum in successores suos eligendos, & solemni pompa coronandos curaverunt.

Quem quidem sicuti florens ætas, ac dignæ viro Principe virtutes, quæ nomen ejus tam in Hispania, quam Germania, totoque Republica Christiana clarum atque illustre reddiderunt; vobis quoque commendare debent: ita etiam eum cura & solicitudine tuendi Regni, & incolumitate vestra publice privatimque procuranda, vobisque munificentia & liberalitate sibi obstringendis, atque adeo superbis hostibus, felici rerum eventu avertendis, nisi me patrius amor fallit, cumulate satisfacturum spero & confido. Neque vos id mihi denegaturos, sed vestra sponte oblaturos existimo, quod jure debere videmini: & tum me multorum meorum erga vos beneficiorum uberrimum fructum percepisse arbitrabor, quum non solum non indigno desiderio huic meo; sed etiam quod vobis usui ornamentoque sit futurum, vestris suffragiis votisque firmando, prout vestri erit muneris & officii, & mihi de vobis sperare fas est, abunde atque opportune satis occurretis. Hæc atque talia dicentem magno silentio & assensu cæteri audivere.

Palatini responsio ad eandem. Palatinus tamen veniam loquendi potestatemque precatus, paucis verbis intercessit, ac percursis in se & plures alios ejus benefactis, se continere non posse retulit, quin pauca non contendendi gratia, a quo longe abesse velit, sed pro officii sui prærogativa, tuendæ communis libertatis in medium adferat; & quidem se inficias non ire, quin successio Regni liberos ejus respiciat, quos tres omnibus naturæ dotibus, ac rara virtute excellentes habet: neque id in dubium revocari posse; sic tamen ut penes publica Nobilitatis suffragia liberæ electionis jus & arbitrium sit, quem ex tribus Principem sibi deligendum putet. 1561. Mariæ sponsum Sigismundum, ante aliquot annos publicis votis electum prius, quam diademate ornaretur, satis constare: in Ludovico autem inaugurando & coronando, quod unicus esset, nullam oriri potuisse quæstionis difficultatem. Verum nunc quem inter tres Principem velint, non ad privatum Senatus judicium, sed publica comitiorum vota pertinere, ne vetera electionis jura minuantur, aut violentur. Proinde donec ipse, superis bene juvantibus, superstes sit, se & Nobilitatem, cujus animos haberet exploratos, alium ab ipso Regem, quem jam triginta quinque annis liberalitatis, fortitudinis, lenitatis, clementiæque nomine venerati sunt, ac fide & obsequio coluerunt, nequaquam desiderare: ipso, quod Deus Opt. Max. longissime differat, fatis concedente, frequens Regni concilium deliberaturum, cuinam Regnum sit deferendum? Se hæc, quæ animo volutabat, & quæ suapte conscientia reticere non poterat, pro libertate publica retulisse, ita tamen ut nunc, & quovis tempore, nec ipsius ut optimi clementissimique Regis, nec Maximiliani Principis destinatis sit adversaturus, quum nihil plane sit tam magnificum, & in excelso positum, quod magnanimitati virtutibusque eorum, & erga Regnum Hungariæ meritis non jure meritoque debeatur.

Palatinus in Ferdinandum filium propensior existimatur. Hæc a Palatino dicta, præter omnium opinionem, Ferdinandi animum altius penetrarunt. Audiverat enim ambiguis indiciis, illum contracta bello Babociensi cum Ferdinando filio familiaritate, ad illius magis, quam Maximiliani partes inclinare; nec tamen hæc dicere ausum putabat. *Re infecta & prolata, Senatus dimissus est.* Itaque non aliud loquutus, quam ea consilia aliud tempus, aliam occasionem postulare, Senatum dimisit: & iis cœptis in præsens destitit, curasque omnes ad Bohemicæ coronationis festivitatem convertit: nec multo post in Bohemiam una cum liberis profectus est. *Legati a Cæsare & Hungaris ad Concilium Tridentinum missi.* Antequam tamen proficisceretur, legatos ad Concilium, quod erat a summo Pontifice Pio Quarto in urbem Tridentinam indictum, delegit: & Antonium quidem Muglicium Archiepiscopum Pragensem, suo ut Cæsaris, Georgium vero Drascovitium Episcopum Quinqueecclesiensem, ut Regis Ungariæ nomine Tridentinum misit. Sacratis quoque viris, uti a summo Pontifice jussi erant, duos ex suorum numero ut mitterent, impetravit: atque ab iis Joannes Colosvarinus Chanadiensis, & Andreas Duditius Tininiensis Episcopi delecti sunt, quorum illi Ferdinandi sumtibus; hi vero pecunia ex Collegiis cæterorum Sacerdotiorum collecta Tridentum sine mora discesserunt.

Thomæ Nadasdii Palatini mors. Post profectionem Ferdinandi in Bohemiam, Thomam Nadasdium Palatinum pestilens ac repentina febris, indeque subita sequuta mors, odio aut gratiæ ejus exemerunt. Nam cum ad arcem Egervariam animi causa secessisset, *Francisco filio relicto Novenne.* Quarto Nonas Junias, ætatis vero anno quarto & sexagesimo e vivis excessit, relicto novenne filio Francisco, qui postea in virum militari virtute præstantem evasit. Fuit pulchra canitie & viridi senecta conspicuus, ac utraque fortuna exercitatus, pacis & belli artibus pollens:

1562. lens: sed qui tam bonam, quam malam sui recordationem fama factisque promeruerit: atque ut hoc quoque addam, a multis ultimus Palatinorum habitus; usque adeo ejus extremæ ad Ferdinandum voces, quas retulimus, animo Principis inhæsisse credebantur. Stephanum Mailatum & Joannem Zalajum, angustis quidem, sed ingenuis tamen natalibus ortos, ac postea liberalitate Ferdinandi clarescentes, in fratres adoptaverat: vixitque cum iis conjunctissime: ita ut arces Fogarassum in Transylvania, Hustum in Maramarusio, ac Bersenciam in Simigio a Ferdinando dono acceptas, & alia quæcunque habebat, cum illis communicaret, qui quum Hustum Christophoro Cavasio regendum dedissent, ac ille omnem circa regionem, ad Poloniæ & Moldaviæ fines latrociniis & rapinis infestam reddidisset, jussu Ferdinandi ab Andrea Bathorio obsessus, erectisque circumcirca castellis, præter Nadasdii spem ad deditionem compulsus fuit: sicque ii possessione arcis exciderunt. 1562.

Marcus Stansitius servati Sigethi gloria illustris mortem obit. Cui Comes Zrinius succedit.

Tertio post eum mense Marcus quoque Stansitius, priscæ severitatis disciplinæque vir, & servati Sigeti laude clarus, mortem obiit; eique in præfectura Sigetana Ferdinandus Nicolaum Comitem Zrinianum, ultro sese offerentem suffecit; qui locum illum tolerata priori obsidione celebrem, præclara postea ibi morte obita longe celeberrimum reddidit; quum per octo & triginta dies acerrimum infensissimarum gentium impetum admiranda prorsus constantia perferendo, desperatis postremo omnibus omnino auxiliis, haud inultus cecidisset, neque incruentam quoque hostibus victoriam reliquisset.

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XXI.

Ferdinandus in Bohemiam veniens, per Busbequium de induciis octennalibus fit certior.

Joan. Sigismundi molitiones.

Vixdum Ferdinandus in Bohemiam adventarat, & ab Augerio legato de induciis octennalibus, quas se ingentibus studiis & assiduo labore impetrasse, brevique reportaturum nuntiabat, bene sperare jubebatur: ideoque eo læti nuntii gaudio exhilaratus, commodam pacis & otii parandi occasionem, regnique Bohemici Maximiliano filio de manu tradendi facultatem se nactum existimabat; cum amicorum, ducumque suorum literis, ut sibi prospiceret, & a Joanne Sigismundo caveret, quem defectione & frequentibus Balassii injuriis irritatum bellum parare, nec pacem pati posse admonebatur, confisum Turcarum auxiliis, qui jam pridem occultis nuntiis, & legationibus solicitati, nec expectato primi veris initio, in societatem venturi esse crederentur. Propterea Zajo & Balassio, cæterisque præfectis in mandatis dederat, ut quamquam illum induciarum legibus, sic volente Solimano, comprehensum, earum jura & fœdera nequaquam violaturum existimaret; tamen recte provisis confiniorum rationibus curarent, ne ab illo imparati offenderentur, neve detrimentum aliquod respublica pateretur.

Mehemetis Chausii querelæ de auxiliis Despotæ præbitis, & de Bathorii ac Balassii defectione, quibus breviter a Ferdinando responsum.

Interea Mehemetes unus ex Chausiis, quibus nuntiis & legatis Turcarum Principes uti solent, cum literis Solimani Pragam venit, quibus expostulabat auxilia contra Alexandrum Moldavum beneficiarium suum Despotæ data, & Nicolaum Bathorium, & Melchiorem Balassium a Joanne Sigismundo, pupillo suo, ingentibus promissis deductos, cum magna ditionis Transylvanicæ jactura, defecisse: quæ induciis, quas per legatos urgendo instandoque peteret, nequaquam convenire asserebat. Ad eas literas Ferdinandus, postquam aliquot diebus nuntium detinuisset, respondit, se a Solimano ejusmodi querelis præoccupari, quæ potius ab se, quam ab illo, jure meritoque fieri possent, neque enim ab ipso auxilia ulla Despotæ concessa: sed milites insciis ducibus & præfectis, spe lucri incitatos sese illi aggregasse: quod etiam ab ipsius militibus fieri soleat: Bathorium vero & Balassium a Transylvano minime descivisse; sed ex errore in viam, & ad pristinum officium ultro reversos esse; a quo antea armis coacti discessissent.

Zajus & Balassius Joan. Sigismundi conatus prævenientes, Covasonem arcem occupant.

Quo responso quum ille non sine muneribus rediisset, Zajus & Balassius, ad quos de apparatibus Transylvanicis haud dissimilia per exploratores quotidie adferebantur, in oppidum Bathorum convenerunt, ibique communicato cum Nicolao Bathorio, aliisque ducibus consilio, priores bellum inferre decreverunt. Itaque arcem Covasonem, annis superioribus a Telequesio dirutam, sed a Petro Macusmano postea restauratam, repentino admoto terrore obsederunt. Qui quum consilii viriumque inops, auxiliisque diffisus, quæ e Transylvania adduci tam cito non possent, nec primis tormentorum ictibus expectatis, necessariam deditionem fecit, ea lege, ut ipse & milites, relictis rebus & sarcinis, solis accincti gladiis, solaque inferiori veste induti dimitterentur.

Joan. Sigismundus ductu Bathorii & Nemethii,

At Joannes Sigismundus haud gravatim ferens initium belli a Cæsarianis exortum, quo incepta sua apud Solimanum facilius excusaret, seque bellum non intulisse, sed illatum repulisse dicere posset: copias, quas ante paratas habebat, extemplo in Hungariam mittendas duxit. Quarum imperium, cum ipse, prout volebat, exercere gravi oppressus morbo, non posset, Stephano Bathorio Somliano, ac Francisco Nemethio, qui sub arce Serencia, fugatis Bebeco & Petеone, nihil non sibi arrogando, indomitos spiritus gerere videbatur, æquata potestate, commisit: ipse vero ad monasterium Claudiopoli vicinum, curandæ valetudinis gratia substitit. Paulo ante Georgius Suloccus, egregia virtute juvenis, vidua Balthasaris Jachii in conjugem ducta, arcem Hadadum, quæ ad jus privigni ejusdem nominis pertinebat, matrimonii nomine occupaverat, ac hortante Balassio a Transylvanis ad partes Cæsaris transierat. Eum Nemethius & Somlianus, uti recentis transfugii reum,

Hadadum arcem Sulocco deditione eripiunt.

1562. rum, ante omnia alia armis adoriri atque ulcisci statuerunt. Itaque quum ad illud tempus, quo a carnibus abstinemus, quodque a Christianis veteri nomine Quadragesimale jejunium vocatur, cum exercitu sub arcem pervenissent; castra non procul ab ea metati sunt, ac constitutis eadem nocte vineis & aggeribus, tormenta promoverunt, ac duabus e partibus arcem verberari jusserunt. Cujus muri vetustate, & eorum qui obtinebant incuria debiles, cum pilarum ictus nequaquam perferre possent, Suloccus non multo tempore tolerata obsidione arcem dedidit; quem cum omnibus rebus & supellectili arce excedentem Sacmarium ire permiserunt.

At Zajus & Balassius, quamquam arce tam celeriter amissa non parum animo perturbarentur; ne tamen hostes, quorum vires, Joanne Sigismundo novos subinde milites submittente, indies crescere intelligebant, ad Sacmarium aut Vardam oppugnandam ferrentur, castra promovere, & Tibiscum transjicere cœperunt. Convenerant ad illa jussu Ferdinandi copiæ Nobilitatis haud contemnendæ, & Gabriel Perenius ducentos equites, totidemque pedites, duce Nicolao Henejo adjunxerat: Nicolaus Bathorius totidem milites expeditos miserat, quibus Ladislaus Siculus præerat. Dominicus autem Dobo, Gaspar Drascovitius, Sigismundus Seniejus, Stephanus Vardanus, multique alii, certas equitum & cohortium manus suis stipendiis adduxerant: ita ut omnium numerus ad quinquies mille milites constituere existimaretur. Quum fama adventantis Cæsariani exercitus Hadadum in hostium castra allata esset, Somlianus & Nemethius, quibus a Joanne Sigismundo injunctum erat, ne de pugna committenda quicquam pensi haberent; sed se ad summam rerum ferro decernendam expectarent, ipseque temperata valetudine nullam veniendi moram interjecturus esset, castra sua ad mœnia arcis contrahenda, fossaque communienda existimaverant, ut ea tormentis majoribus ex illa tueri possent, nec ipsi inviti ad pugnam pertraherentur.

Copiæ a Zajo & Balassio contractæ ad hostium castra pergunt.

Verum quum Cæsariani in conspectum se dedissent, Nemethius sive oblitus mandatorum, quæ de vitanda prælii fortuna acceperat, sive nimia arrogantia & hostis contemtione raptus, absque Somliani consensu, suos tubis tympanisque excitatos castris educere, & ad ineundam pugnam instruere cœpit. Somlianus quoque collegæ temeritati, alieno eo importunoque tempore nequaquam refragandum arbitratus, attolli sua signa jubet, & castris egreditur: ac Christophoro Queresturio, & Thomæ Albano, quos circa se habebat, periclitemur, inquit, prælii aleam, quando ita collegæ meo videtur, ut stolido potius arrogantis animi impetu, quam recta ratione dimicandum putet: ne ignaviæ, aut cessationis arguamur: sed vereor, ne hodie eas, quas meremur, infaustæ audaciæ pœnas luamus. Quibus dictis, Albano in castris relicto, cæteris qui egressi se cunctantem præstolabantur, sequi cœpit: nec contineri potuit, quin Nemethio obequitanti, aciemque instruenti eadem repetendo objiceret. Erat prope castra rivulus aquationi percommodus, partim profundioribus ripis, partim ita ut facile transiri posset, castigatis. Eum cum transissent, lato in planitie circuitu capto, non procul a via publica, explicatis vexillis,

Nemethius, invito Somliano se ad prælium accingit.

tubisque & tympanis sonantibus, Cæsarianos expectare constituunt. 1562.

Zajus & Balassius expedito, quamquam minore militum numero, pugnæ cupidi, primo lentis passibus in hostem ferri cœpere: postea ubi propius ventum est, milites in oblongam densamque aciem componunt, ita ut extrema utrinque cornua valido equitatu firmarentur, ac huic Nicolaus Henejus & Ladislaus Siculus, illi vero Matthias Senniessius & Franciscus Zalajus clari turmarum ductores præessent; & Zajus cum prætorianis & regio vexillo mediam aciem tueretur: Balassius vero exercitum obequitans nullo certo loco consisteret. Ibi paucis verbis milites alloquuntur, nec hostem numero tantum tumidum & ferocem, sed non vi, nec robore, aut disciplina militari validum, acri illato impetu, invadendum proculcandumque dubitent: eos non ita pridem ab aratris & rure in militiam vi adactos conscriptosque; ideoque rudes imbellesque esse, hanc diem, hanc aciem fore, quæ præmium laborum simul & finem, quietemque sint allaturæ.

Cæsariani acie instructa,

Quibus verbis & aliis talibus Balassius tanta vincendi spe suos accenderat, ut milites eo duce nihil sibi adversi eventurum timerent, seque jam vicisse clamitarent. Tum vero ipse, admonito Zajo, ut cum exercitu se præeuntem citatiore gradu subsequeretur, accepta secum equitum ala, & filio Boldisio alterum & vigesimum ætatis annum agitante, compellatoque eo, ut prima militiæ rudimenta non degeneri animo capesseret, & hostem fortiter ferire disceret, hostium antecursores adoritur. Inter quos quum Stephanus Thrax, Gasparis Bequessii, egregia virtute & fortitudine eques, sublata hasta, in adversos Balassii equites irrupisset, perfractaque ea certaminis initium fecisset, tum magnus clamor attollitur, sclopetorumque & falconum fragore omnia complentur. Cæsariani, Balassio manu voceque & exemplo eos cohortante, & Zajo gradum acrius inferente, mediam peditum aciem repellunt, ac prosternunt: cadentibusque eorum signiferis, tota peditatus acies, quæ e rudibus ut plurimum Saxonum & Valachorum cohortibus constabat, in fugam vertitur: illi perterritis & fugientibus insistendum rati, plurimos ex iis interficiunt, & simul equites invadunt, qui visa cohortium consternatione & fuga, quum se peditatu nudatos conspicerent, & ab hostibus acri virium pondere incumbentibus pugnacissimi quique sternerentur, urgeri primo acrius, impellique, mox cum magna cæde converti in effusam fugam cœpere: nec duce Nemethio amplius vim sustinere auso. Tum vero semel turbatæ atque in fugam versæ acies, nec a Somliano, nec a ducibus cæteris reparari denuo, retinerique potuere: ita occisis; qui resistebant, strata vexilla atque capta sunt, & postremo omnes, qua quisque potuit, dissolutis ordinibus effuse & incondite profugerunt.

Hostes forti animo aggrediuntur. Mediam peditum aciem pellunt, sternunt, reliquamque fugant.

Quo viso etiam equites confertim diffugiunt.

In eo prælio Boldisius hastam in adverso hostis pectore, non fine singulari patris lætitia, perfregit; eductoque confestim gladio cæteris pugnantibus se immiscuit. Nemethius, qui paulo ante jactabundus certam sibi victoriam temere promittebat, funesque sericeos ad id paratus proferebat, quibus duos leviros Balassios, patrem & filium (nam in matrimonio filiam Emerici Balassii habebat) se connexurum minabatur, rebus desperatis aufugiens,

Nemethis jactatio & fuga.

1562. non prius destitit, quam ad Sentiogum protento cursu perveniret. Somlianus cum frustra reparare aciem esset conatus, sæpe incusata collegæ temeritate, seque haud falsum vatem adversi eventus fuisse dictitans, postremus cum Christophoro Queresturio in tutum evasit. Cæsariani equites integri, paucissimis e suorum numero desideratis, fugientem hostem ad multam noctem persecuti sunt: & Nicolaum Telegdinum, ac Paulum Chaquium, nobili summoque loco natos, ac Benedictum Bornemissam e mercatore militem, & deinde equitum ductorem nuper factum, e fuga retraxerunt: duoque illi persoluta Balassio & Zajo haud mediocri summa pecuniæ, dimissi sunt: Paulus vero Chaquius meliorem nactus conditionem fortunamque, ducta in conjugem Zaji filia, libertatem obtinuit, ac paulo post celebratis nuptiis domum reversus est. Gregariorum militum captivorum magnus fuit numerus: adeo ut Saxones, Siculi, & Valachi, quatuor millium hominum summam implevisse existimarentur: qui tamen omnes a victoribus, ademtis tantummodo armis, sine pretio dimissi fuere, cum de commeatu tantæ alendæ multitudini nequaquam commode provideri posset, cujus inopia ob viarum & convectionis difficultates jam laborari cœptum erat.

Magnus captivorum numerus,

Eodem impetu castra hostium capta atque direpta sunt: magnusque equorum, curruum & impedimentorum numerus, tormenta currulia viginti quatuor cum apparatibus, & jumentorum jugis, ac signa quinquaginta duo in manus & potestatem victorum devenere, ita ut videre esset passim tentoria, vestibus, pecunia, ac vario pretiosioris supellectilis genere referta; pocula item argentea ad abacum exposita, diversa musica instrumenta, magnam vini copiam, lebetes diversorum obsoniorum plenos ad ignem fervescentes; nonnullis vero in tabernaculis cibos jam mensis illatos: sic ut non in castra & bellum, sed ad convivia & nuptiales epulas confluxisse censeri possent: quæ a victoribus totam fere diem pugnando & laborando fatigatis & famescentibus, non sine jocis militarique lætitia consumta fuerunt. Pugnatum est die Mercurii, qui in dimidiam Quadragesimalis abstinentiæ partem incidere solet: sed nusquam ætate nostra bellis civilibus ullæ copiæ: fœdiore eventu conflixere: nec minore victoris incommodo superatæ sunt. Nemethius quoque multos postea laudis, dignitatisque suæ obtrectatores habuit; ita ut elatos, quos sibi prospero Serenciani prælii exitu arrogaverat spiritus, hoc ictus infortunio, deposuisse censeretur: adeo supra omnem humani ingenii captum, fortuna in bello inconsulti impetus & temeritatis præclara castigatrix esse ut plurimum solet. Nocte quæ sequuta est, Cæsariani in hostium tabernaculis quievere; & arx ab eisdem, qui intus erant, ad Zaji victoris arbitrium ultro dedita est: quos tamen ille civili prorsus humanitate omnes in patriam incolumes remisit; arcemque tuendam fidei & industriæ Matthiæ Seniessii fortissimi viri demandavit.

Castra hostium invasa & direpta.

Hadadum arx Cæsarianis dedita.

Ad hujus cladis, temeritate ducis acceptæ, famam, tantus terror Joanni Sigismundo repente illatus est; ut suadentibus Nisovio & Polonis, ac Chaquio inprimis, de deserenda Transylvania cogitaret, & convasatis rebus omnibus, in Poloniam ad avunculum Regem confugiendum putaret: nisi a Christophoro Bathorio, ne desperatis remediis salutem fortunasque suas præsenti periculo exponeret, retentus fuisset, qui nequaquam defuturos consilio, & egregia erga eum bene merendi voluntate Polonos referebat: domi superesse vires, pecuniam, copias, urbes liberas: foris Turcarum auxilia, si petantur, propediem adventura: resumendum animum, & adversus dubia improsperaque fortius enitendum: Deum quoque Opt. Max. interea occasionem & salubria rebus gerendis tuendæque libertati consilia administraturum. His atque talibus rationibus aliquantum recreatus, & quod intelligeret esse complures, qui gazam in exteras gentes abducendam minime passuri esse dicerentur, obtemperavit; tanta tamen anxii animi sollicitudine metuque, ut si Cæsariani propius accessissent, institutæ in Poloniam fugæ præsidio sibi consulturus esse crederetur. Interea ad Budensem præfectum, cui Ibraimo juniori, ad differentiam ejus, qui Byzantii purpuratorum princeps fuerat, nomen inditum postea perpetuo fuit, celerrimos nuntios cum muneribus mittit; & nisi maturam opem ferat, se cum hostibus vel invitum pacisci debere nuntiat: atque is laboranti auxilia adferre; ac suos ex hibernis sine mora evocandos esse constituit.

Joan. Sigismundus hac clade perculsus fugam in Poloniam 1562. *cogitat, sed a Christophoro persuasus resistit,*

& Ibraimi Budensis auxilia invocat & obtinet.

At Cæsariani duces onusti spoliis, ac opima præda, & ingentis pretii manubiis, ad oppidum Ovarium Sacmario propinquum, contenderunt, ibique communi voluntate ea per auctionem sub hasta dividenda, collectamque inde pecuniam, per militum capita de more distribuendam deliberarunt; delectusque est Valentinus Banffius Thallocianus, celebris alæ equestris ductor, qui vendendis rebus, & servandis rationibus præesset. Jamque ingens collecta erat pecuniæ vis, concurrentibus undiquaque emtoribus, qui equos aut arma, aut tabernacula, sive aliam militarem supellectilem licitabantur; ita ut summa ejus omnis, centum millium aureorum numorum numerum excedere diceretur; quum ab exploratoribus certo allatum est; Turcas ad campos Racosianos, Pesto, Budæque vicinos, magnis itineribus agminatim convenire, Budensem præfectum promotis ex urbe tormentis castra ibi metatum esse; brevique adversus eos cum exercitu venturum, ut Transylvanos auxiliis adjutos, ad restauranda majoris belli consilia incitaret. Quibus vulgatis rumoribus, Cæsariani duces Ovario discedentes, Sacmarium sese recipere, ac si tempus, & rerum conditiones paterentur, reliquum auctionis quod supererat, isthic perficere decreverunt; aut si Turcæ interim imminerent, ut ibi tanquam tutiore loco sese sic tuerentur: Ferdinandum quoque de his hostium moribus certiorem reddiderunt, qui octo signa peditum Germanorum, ducibus Jacobo Ravingerio, & Bartholomæo Panovitio in supplementum legionum conduci, ac Cassoviam primo quoque tempore ire jussit.

Nostris prædæ dividendæ intentis.

Ferdinandus octo peditum Germanorum signa conscribit.

Sed dum ii Tirnaviæ recensentur, dum eis arma, sclopeti, idque genus res necessariæ distribuuntur, Ibraimus motis Buda castris, Sacmarium versus proficisci cœpit; deque suo adventu Johannem Sigismundum certiorem reddidit; admonitum, ut copias parare, & subministrandi commeatus curam habere non præter-

1562. prætermitteret. Dedit etiam in mandatis Malcocio Temesvarii præfecto, ut ad certum diem secum ad Debrecenium conjungere suas copias maturaret. Cæsarianis multa deerant, quæ ad sustinendum tantum belli terrorem necessaria fore videbantur. Nam & tormentis nisi aliquot minoribus, quæ ad campestres potius usus, quam tolerandæ obsidioni aptiora erant, & pulvere præsertim sulphureo, quodque caput erat, rebus ad victum idoneis destituebantur. Nihilo tamen minus cohortante Balassio, reparatis munitionibus, ac propugnaculis vallo & aggere firmatis, adventum hostium expectare constituerunt. Sacmarium & Nemethium, interfluente Samosio, clari nominis oppida sunt, qui amnis e Transylvaniæ Alpibus duplici alveo oritur. Nam minoris Samosii origo est supra arcem Gialu, qui secundum Claudiopolim fluit, versus Dees, Civitatem salis fodinis claram, ibique majori Samosio conjungitur. Nec multo post Lapesso flumine in alveum recepto auctus, & apud Sacmarium in duos alveos, sive ramos insula facta dividitur: ac deinde ad pagum Samossegum, inter Echedum & Vardam Tibisco miscetur. In ea insula oppidum Sacmarium situm est, & in oppido castellum a Bathoriis Somlianis ad quorum olim jura ditionemque spectabat, e materia exædificatum.

Cæsariani hostium adventum expectant.

Sacmarium & Nemethium, interfluente Samosio, discincta.

Samosii fl. origo.

Itaque quum Malcocius e Temesvario profectus, se Budensi conjunxisset, adductis secum tormentis, quæ magis velitationi & pugnis campestribus, quam diruendis muris erant idonea, Sacmarium venere. Et quum aliquot turmæ oppido exiissent: pari fortuna, paucis utrinque cadentibus dimicatum est. Jam aliquot dies Turcæ in oppugnatione hæsisse videbantur, quum ingenti spiranti Austro oppidum Nemethium succenderunt: quod quum e materia constaret, extemplo totum concrematum est, ventisque ardentium straminum manipulos, ac scandularum fragmina ultra flumen rapientibus, Sacmarii quoque tectorum fastigia subito concepto igne ardere cœperunt. Adjuvante deinde ventorum turbine, flatuque sævissimo, non solum tecta & domus, sed etiam stabula, & horrea, quæ procul domibus erant, & in quibus milites cum equis & impedimentis ac castrensi supellectili per hospitia distributi erant, puncto temporis conflagrarunt, militibus & turba civium nullam opem ferre valentibus. Nam eodem tempore Turcæ occasione rei gerendæ nacta, audendum rati, magnis sublatis clamoribus, per pontem, quem nostri supra minorem Samosii alveum tumultuario opere struxerant, munitiones ac propugnacula aggredi ac foris quoque ignes, quos artificio paraverant, ad augendum terrorem in stationes militum jaculari non cessabant: sicque fiebat, ut fœda ubique omnium consternatione ac tumultu, equis etiam fumo, & flammis præcluso spiritu intereuntibus, partim hinc inde per urbem discurrentibus, milites dissipatis ordinibus, & neglecto præfectorum imperio suis rebus custodiendis intenti esse cogerentur. Manubiæ etiam & spolia, quum terribilis furentium flammarum rapiditas nulla mortalium ope arceri posset, corruentibus itidem ædificiis, in quibus servabantur, momento temporis, miserabili strage, & incredibili miserorum militum damno absumta fuerunt. Pecunia vero, quæ ex auctione a licitatoribus & emtoribus collecta erat, vi ignis tota liquefacta est. Postremo repulsis, quantum in ea rerum confusione & perturbatione fieri poterat, magno labore hostibus & igne nonnihil residente, Hamsabegus ille, clandestinus arcium expugnator, qui tunc Strigonio præerat, ab Zajo colloquium petivit; a quo quum plerique eum dehortarentur, ipse tamen sumta ala equitum urbe egressus, illum admisit in colloquium: nec tamen quicquam præter contentiones invicem attulere, quibus vafer & impudens Turca Sacmarium postulare, Zajus negare & recentium induciarum pacta objicere: ita ut ambo mutuos sermones exacuendo, altercandoque nullum operæ pretium fecisse viderentur. 1562.

Malcocius Temesvariensis Budensi se conjungit, Turcis in Sacmarii oppugnatione hærentibus & Nemethum succendentibus, Sacmarium, ingenti spirante austro, eodem igne correptum, conflagravit.

Qua occasione Turcæ usi, munitiones nostras adorti repelluntur.

Miserabilis incendii clades.

Diremto colloquio, Turcæ nostris incumbendum rati, frumentarias convectiones tam terra quam flumine, missis hinc inde excursoribus, prohibere, & pabulatores nostrorum intercipere contenderunt. Ab iis redeuntibus intellectum est, magnam hominum multitudinem cum uxoribus & liberis, ac substantia omni, ad Rosaliam, quæ erat munitio procerum cognomento Cunorum, duobus ab urbe milliaribus distans, se tutandi sui causa contulisse. Itaque Budensis extemplo mille equites, totidemque pedites e castris selectos eo ire locumque capere jubet. Sed priusquam Turcæ eo pervenissent, non sine summa eorum, qui inclusi erant, felicitate, Franciscus Catajus, & alter Franciscus Gemesius, militares fortesque viri, cum centum sexaginta equitibus Agria profecti Rosaliam intraverant, eo animo ut Turcas castris exeuntes, ac aquationi & lignationi intentos infestarent. Itaque quum Turcæ obtruncatis iis, quos forte obvios habuerant, munitionem invasissent, ii qui intus erant, Agriensium militum ope freti, & ab illis pro disciplina, solitaque virtute rem gerentibus adjuti, impetum eorum fortiter exceperunt, & aliquantum etiam represserunt. Sed quum equites quoque equis descendentes, pari cum peditibus robore & vi, partim vallum conscendere, partim securibus & dolabris dejicere niterentur; res erat in summum adducta periculum, ni Catajus & Gemesius opportuno consilio, per occultam portulam cohortem peditum Thoma Baxajo duce emisissent, qui sublato clamore in Turcas prosternendo vallo intentos repente irruperunt, ac magna edita strage perterritos pedem referre coegerunt. Ex edita etiam arcis turri falconum & crassiorum sclopetorum pilis in eosdem contortis, plurimi ex hostibus occubuere; ita ut amplius ducentis obtruncati fuisse dicerentur: quorum capita quum Agrienses præacutis longuriis infixa pro vallis summitate spectanda posuissent, Turcæ receptui cecinere, & re infecta in castra reversi sunt.

Turcæ Rosaliam egressi.

a Gemesio & Catajo repressi.

Pedem referunt.

Interea Balassius & Zajus, quum ad summam pulveris tormentarii inopiam redacti essent, ad Antonium Siculum, qui obsesso jam Sacmario, paulo ante e Moldavica victoria redierat, & ad Echedum copias, quibus obsessis opem ferret, summa celeritate parabat, litteras & nuntios misere, quibus eum hortabantur, ut trecentos pedites e selectissimis sine mora deligeret, singulisque certum pondus sulphurei pulveris, sacculis e corio factis insutum daret,

Pulveris sulphurei inopia pressi Cæsariani illius copiam a Siculo sibi submitti petunt.

1562. ret, ac ad intempestæ noctis tempus Sacmarium adducere maturaret: quibus in oppidum recipiendis ipse & Balassius obviam essent occursuri. Cum tempus Antonio constitutum adventaret, ipsi cum omnibus copiis, per pontem, quem biduo ante Zajus construxerat, ut pabulatoribus, & quos emissurus erat, excursoribus, expeditum iter esset, relicto in arce combustoque oppido satis valido militum præsidio, summo silentio egrediuntur. Vixdum in adversam ripam & extremam Nemethii partem erat perventum, quum a tergo repente ingens clamor ab hostibus æque ac nostris sublatus exoritur: sclopetorumque & falconum fragore & strepitu omnia complentur. Cæsariani, id quod erat, rati, hostes in oppidum irrupisse, subito reflexis equorum habenis redire incipiunt: primusque cum sua turma Forgacius, qui abeuntium terga clauserat, cæteros cohortatus, subditis equo calcaribus, ad tutandum propugnaculum, quod hostes summa vi oppugnabant, recurrit.

Hostes in oppidum irrumpunt.

Forte substiterat in contubernio Dominicus Dobo, quod eo die pedum dolore vexari cœpisset: is quum hostes tenebris tectos per pontem a Zajo constructum, in oppidum summa ope evasisse conspexisset, qua parte nullum vallum, sed ramosis & proceris arborum truncis aditus præseptus erat, conscenso celeriter equo cum suis procurrerat, ac cum hoste, jam signum in summa valli parte vibrante fortiter conserta manu dimicabat: quum superveniente Forgacio pugna redintegratur; signifero occumbenti hostile vexillum a nostris eripitur, & hostibus majori ex parte cæsis, partim captis, cæteri detruduntur. Sed quum repetere certamen conarentur, mox Forgacius cohortem militum Germanorum ab sua statione, quæ proxima erat, acciri jubet. Ea manus, quod e peritis sclopetariis constaret, magno nostris pugnantibus adjumento fuit; quum enim hostes glandibus icti atque occisi sternerentur, fugam capessere, & palantes per eundem pontem, quo venerant, sese recipere coacti fuere. Magna eo in certamine laus Dobonis & virtus fuit: nisi enim ipse opportunam munitioni opem ferre maturasset, donec Forgacius & alii ex Nemethio, angustiore pontis via, ac cunctantius, quam necessitas postulabat, adcurrissent, magna hostibus capiendi oppidi erat oblata occasio. Eodem etiam temporis momento Balassius & Zajus, incusato Antonio, qui ad statutam horam nec pedites adduxisset, nec pulverem tormentarium subministrasset, citatis equis ad stationes & propugnacula reversi, magnum ad repellendos hostes momentum attulerunt.

Sed Dobonis & Forgacii virtute expulsi cedunt.

His difficultatibus circumventi Cæsariani, a Balassio magnis precibus contenderunt, ut oppido egrederetur, deque pulvere sulphureo curando, & adducendis auxiliis, quæ ab Antonio Siculo ad Echedum collecta erant, omnem diligentiam & solertiam adhiberet. Quocirca ipse navicula piscatoria nocte digressus, per notos tramites Echedum pervenit. Eo jam Antonius, ad quinque hominum millia contraxerat; quibus Ladislaus Querecenius Giulæ præfectus, quingentos equites duce Martino Siculo addiderat: cum quibus valida Turcarum manus e castris ab Ibraimo Budensi speculatum missa, magnum biduo ante Balassii adventum certamen conseruerat: in quo præter nonnullos alios Christophorus Castellanssius, nobili & antiquo genere ortus, quod absque galea prodierat, gravi caput ictus vulnere cecidit: & Antonio ipsi capitis tegumentum multis gruum & ardearum pennis conspicuum, hostilis hastæ cuspide, non sine gravi ejus periculo ablatum est; in quo litteras proxime a Ferdinando acceptas de cogendis copiis condiderat. 1562.

Balassius ad Antonium Siculum pulveris expediendi, causa oppido egreditur.

Dum hæc ad Sacmarium atque Echedum geruntur, Johannes Balassius Zolii veteris, & Montanarum urbium præfectus, ut fratrem Melchiorem, Sacmarii inclusum, aliquo auxilio juvaret, hostesque ab obsidione averteret, coactis tumultuariis copiis, atque accitis variorum locorum præsidiariis, Secenum, quod ab Mahmute Jahiogle custodiebatur, obsidione cingere decrevit. Is eo tempore in castris sub Sacmario aberat, sed Seceni Sasuarem alumnum legatumque suum reliquerat. Joannes igitur fratri & Sacmario opitulaturus, sacro die, quo Christi Dei, mortis & inferorum victoris, Resurrectio celebratur, promotis copiis arcem obsedit. Habebat peditum quatuor ferme millia, qui omnes erant sclopetarii, inter quos metallorum fossores habebantur exercitatissimi, quorum opera egerendis cuniculis, ac subvertendis ab imo arcis fundamentis uti posse censebatur. Equites ad millenarium numerum accedebant; Nam Stephanus Dobo e Leva suos, duce Stephano Soso, adjunxerat, ac Johannes Crusitius, Thomas Palffius, Gaspar Chutius e Corpona singulas centurias adduxerant. Gabriel Docius, & Georgius Fancius e Bosoco, navandæ operæ cupidi, suis stipendiis conductas turmas habebant. Voluntariorum quoque manus accesserat haud contemnenda, qui Balassio gratificaturi sese tanto quanto quisque poterat numero aggregaverant. Ipse duobus tantum falconibus mediocris magnitudinis adductis arcem quatere cœpit, quod ea nec loci natura, neque arte munita esset, & Mahmutes præfectus cum majore præsidii parte abesset, Sasuares vero domi relictus, non admodum efficaci ingenio, nec manu promtus haberetur. Sed quum propugnatores Turcæ, quamquam pauci fortiter sese tuerentur, parum ictibus tormentorum proficiebatur; & fossores ultro operam offerebant, si Balassio videretur, se actis in ima parte scrobibus, conjectoque pulvere, arcem eversuros; sed incertum quibus de causis, ipse ejus rei consilia in aliud tempus differenda duxit.

Joan. Balassius ut fratri succurrat, Secenum obsidet.

Accitis finitimis præsidiis.

Interea Bessires quidam equitum decurio, quem ipsi Odabassam vocant, unico tantum comitatus socio, ad Hasanam Fileci præfectum, cui Prodovitio cognomen erat, ab Sasuare mittitur, ac ab eo, qui solus præfectorum domi erat relictus, magnis precibus auxilia postulantur. Contra Stephanus quoque Zoltajus Agriæ præfectus Balassio petenti centum equites, quos Demetrius Mathiusius ductabat, totidemque pedites subsidio misit. Sed & Bebecus cum mille utriusque ordinis militibus egregie instructis, in itinere erat, & duo tormenta majora qninquagenis boum jugis trahebat, præmiseratque nuntios, a quibus Balassius de suo itinere certior redderetur. Verum Hasanes omnem rei bene gerendæ occasionem in celeritate positam esse arbitratus, prius, quam Bebecus se cum illo conjungere posset, Sasuari laboranti opem ferre constituit. Itaq; octingentos eqnites, soli-

1562. ...n & ordinarium Fileci militare præsidium educit, & relictis omnibus impedimentis, quo expeditius & celerius iret, Secenum versus iter intendit, non rei justa pugna cum Balassio decernendi causa, sed ut minutiore dimicatione velitando, obsessos relicta hostibus arce educere posset.

Hasan Felicienfis nostros vehementi impetu aggressus, cædit. Forte eodem momento temporis, diverso tamen itinere Agrienses in castra Balassii pervenerunt, quo Hasanes cum suis se in conspectum dedit: tantaque fuit Turcarum & Hasanis velocitas, tanta irrumpendi vis, ut Balassiani vix tempus habuerint, quo ordines componere, ac instructa acie hostibus obviam progredi potuissent. Igitur ad primum impetum, peditatus nulla defendendi sui cura, prius quam sclopetos in hostem displosissent, fœdissime profugit, initio trepidationis & fugæ, a cohortibus in valle Semniciana conscriptis facto: quamquam Balassius & summæ virtutis centuriones deterrendo castigandoque, ne tantum dedecus admitterent, conversos in fugam retentare conarentur, & constantissime in prima acie depugnarent. Fugato peditatu, cujus magna pars inter fugiendum cæsa, protritaque est, quum equites nudati eorum præsidiis pugnam remisissent, ac fugam circumspectarent, Turcæ acriori illato impetu eos invadunt & prosternunt: signa capiuntur ac tota equestris acies in fugam vertitur. Crusitius cum in aggeribus ad tormenta versaretur, nec hostium celeritate præventus, equum conscendere potuisset, ab equitibus capitur. Eo capto cæteri turpissima fuga sese proripiunt: *Nobiles capti & occisi.* fitque promiscua passim omnium cædes: Andreæ Chutorio cadenti caput præciditur: Palffius & Chutius, ac Sosus circumventi ab hostibus, quum effugere nequaquam possent, sese dedunt. Fancius labente, inter cadavera, quo vehebatur, equo alium sessore vacuum intercipit, & in eum celeriter insiliens evadit. Docium paludamento abjecto, & agresti lacerna sumta pedibus evasisse, ac post multas, per silvas & montes, errorum ambages, ad suos reversum esse satis constat: Demetrius Mathiusius in Hippolum fluvium simul cum equo insiluit, ac ob impeditas ripas, quum enatare non posset, & hostes undique incumberent, ibidem interiit. Sebastianum Tarianium, magnæ virtutis centurionem, dum suos fugientes retentare conatur, hostes multis cæsim, punctimque confossum vulneribus pro mortuo reliquere ac spoliavere: isque postea nocte intempesta nudus per notos calles reptando potius quam ambulando in tutum pervenit. Cæterum Balassius cum diu multumque ut suos a fuga retentaret, frustra laborasset, ac cum Beslire congressus, singulariter certasset, postremo a fortuna & a suis desertus, accepto etiam in sinistra manu, qua frenum regebat, vulnere, in tutum se recepit. *Balassius accepto vulnere se recepit.* Castra capta & direpta. Cæsorum capita DCL. relata; sed quæ gregariorum militum ac agrestium majori ex parte essent. Captivi haud pauciores, sed majoris pretii ac dignitatis plerique.

Cæsorum & captorum numerus. Fuit memorabilis Turcarum pro sua paucitate victoria: ita ut res haud minore hic quoque ignavia, ac fœdi dedecoris labe gesta esse videatur, quam quali nuper a Transylvanis ad Hadadum gestam esse retulimus. Crusitius & Emericus Covarius ejus legatus, ac Thomas Lithuanus Balassii tubicen, cum aliquot aliis captivis, ac omnibus signis militaribus Byzantium ducti, Solimanoque in testificationem victoriæ dono dati fuere. Bebecus eodem quo venerat itinere reductis tormentis reversus est. Et copiæ Nicolai Olahi Antistitis Strigoniensis Georgio Gicio duce, cum in oppido Batho cladem audivissent, Carponam diverterunt: eamque præfecto & præsidiariis nudatam aliquamdiu defenderunt, ne ab hostibus occuparetur. *Reliquæ copiæ audita hac clade, domum redeunt.* Sic & Turzonis & Andreæ Bathorii milites, qui ad castra Balassii properabant, audito infelicis pugnæ exitu, redierunt. 1562.

Hanc ad Secenum acceptam cladem Zrinius Comes, Sigheti præfectus eodem tempore, sed diversa in parte Pannoniæ hostibus refudit atque reddidit. *Comes Zrinius hanc acceptam cladem Turcis reddit.* Nam cum Arslanes ejusdem Mahmuti Jahioglis frater, qui tunc Poseganæ provinciæ præerat, ad prohibendas nostrorum, & præsertim Sighetanorum excursiones, castellum in Moneslone ultra Dravum flumen extruere cœpisset, ad eos qui operi faciundo incumbebant, agrestes, quorum major pars Thraces a Bosna atque Illyrico erant, tutandos, ac defendendos, exercitum comparaverat, & castra ibidem ad Dravi ripam metatus erat; cujus rei fama quum ad Zrinium perlata esset, communicatis cum Francisco Tahio viro militari, ac multis rebus præclare gestis imprimis claro, apud quem soror ejus matrimonio juncto habebatur, consiliis, Lupoque Pernezio, Babociæ præfecto sibi adscito, occultatis quantum poterat itineribus, Dravum inter Babociam & Tamasiam cum mille equitibus, ac duobus millibus peditum sclopetariorum trajecit, ac recta adversus hostes proficisci maturavit. Arslanes viso nostrorum adventu, suas copias, quæ Zrinianis longe numero & viribus superiores, nec tamen pari virtute erant, castris eductas in ordinem & aciem composuit. Zrinius Tahium præstantissimo equo, quem Cisarum vocabat, insidentem, cum priore agmine, quod quadringentis equitibus constabat, præire jussit, ipse cum subsidiaria acie bipartito divisa, cui a dextro cornu ipsemet præerat, alterum a Pernezio ductabatur, justis passibus illum sequutus est. *Arslanes cum suis nondum commissa pugna, turpi fugæ se dat.* Cum propius ventum esset, & jam copiæ utrinque congressuræ, & manum conserturæ essent, Turcæ præter consuetudinem subita & inopinata formidine perculsi terga dedere, tanta ignavia, ut nullo facto certamine, nec strictis gladiis turpissime fugerent, ac relictis castris & impedimentis, in diversum qua quisque poterat, dilaberentur. Arslanes fugiens nostris insequentibus, adeo equum calcaribus incitavit, ut nimio cursu exanimaretur, & alteri degeneri, quem sors obtulerat, impositus ægre servaretur: nostrique auratis ejus ephippiis & apparatu potirentur: *Multi hostium in fuga cæsi captique.* Multi hostium in fuga cæsi captique. Tentoria Arslanis & multa castrensis supellex, cum multis sarcinariis & mulionibus, retia denique venatoria, & canes venatici, in nostrorum manus inciderunt, sic ut potius oblectandi ejusmodi ludicris rebus animi, quam belli gerendi causa domo profectus esse censeri posset. Zrinius & nostri incruentam adepti victoriam, duo tormenta majora, ac quatuor falcones, quos illo castello, quod extruere parabat, imponendos adduxerat, cum pulvere sulphureo & aliis necessariis Sigethum perducta in armamentario collocaverunt, ac incolumi reducto exercitu, festos, qui aderant, dies, læti transegerunt.

1562. At Melchior Balassius copias, quæ ad Echedum Antonii Siculi opera ac industria paratæ erant, Sacmarium propius adducere, & obsessis opem ferre contendebat. Sed quum hostes æque ac nostri rerum necessariarum inopia premerentur, & pabulum equis deficeret, quod eo veris initio, quicquid erat veteris commeatus reliquum, id omne consumtum esset, novæque fruges nondum maturuissent, maturo habito consilio, ne tam ab obsessis erumpentibus, quam ab Echedianis intercepti detrimentum acciperent, relicta Sacmarii obsidione discesserunt. Et Temesvarii præfectus Malcocius facto penes Giulam itinere, a Querecenio, & iis qui in eo præsidio erant, levi prælio exceptus est; sic ut eo finito, & fide interposita, utrinque a concurrente militari juventute hastæ frangerentur. Quo in ludicro pugnæ genere Christophorus Pancratius Gasparis filius, summæ indolis adolescens hastæ cuspide trajectus, altero die e vivis emigravit. Ibraimus quoque, cum domum rediisset, Budæ gravi vigente pestilentia correptus, ac e medio sublatus est, suffecto in ejus locum Arslane, de quo paulo ante retulimus. Sed & Malcocius quum e Temesvariensi præfectura Quinqueecclesias esset translatus, morbo & senio confectus, fato suo functus est, & a militibus cilicio indutis, quod magni apud eos doloris signum est, ad Hercegovinam ulterioris Bosnæ regionem paterno sepulchro illatus.

Turcæ & Transylvani a Sacmarii obsidione discedunt.

Ibraimus peste extinguitur. Arslanes in ejus locum subrogatur. Malcocius Temesvariensis obit, & a militibus cilicio indutis humatur.

Cæsariani soluta obsidione læti & alacres Echedum venientes, se cum Melchiore & Antonio conjuxerunt; ita ut combustis militaribus instrumentis, & equestri apparatu, pars infrenes equos funibus ori insertis regere, & absque sellis & ephippiis insidere, pars semiambustis caudis & crinibus male habitos ad manum ducere, aut pedibus incedere conspicerentur. Hinc demum Balassius Sacmarium reversus est, & oppido restaurando operam impendit; Zajus vero & alii, ad sua quique loca & stationes redierunt. Digressis ducibus, non multo post dura infelicique sorte intercepto fraude Turcarum Georgio Bebeco, ac sociis, insigne detrimentum accepimus, quam rem improspere nimis & inauspicato gestam, post quam hoc tempore paucis post Secenianam cladem diebus ceciderit, paucis absolvam.

Geor. Bebecus, Hassaimi apostatæ fraude, cum magna nostrorum clade capitur.

Erat apud Hasanem Predovitium, Fileci præfectum quidam Hassaimus, qui paucis ante annis ad Bebecum transfugiens, Christiana religione initiatus fuerat, eique Francisco Turco nomen inditum. Is, ut sunt fluxa & infida plerumque transfugarum ingenia, rursus ad Turcarum superstitionem redierat, & ab Hasane castelli Sabatcani ad Rimam amnem exædificati præfecturam acceperat, scriptisque ad Bebecum in occulto literis, se enormis facti sui, atque transfugii pœnitere, & si culpam remitteret, talem viam reperturum significabat, ut intra paucos dies Hasane cum paucis, ad locum quem vellet, deducto, eique tradito, facile omnis admissa culpa aboleri posset. Gnarus omnium rerum Hasanes erat, & cuncta consilia ab eo proficiscebantur; sed Bebeco fatali credulitate implicito, neminem eorum arbitrum, præter Deum immortalem, aut conscium esse persuaserat. Igitur communicato cum paucis consilio, qui omnes fere suspectam transfugæ fidem habere, nec plane dolis carere prædicabant, silvam constituit Balogo arci subjectam, non procul ab Rima amne dissitam, ad quam ille Hasanem injuriæ opportunum deduceret, ac in insidias præcipitatum, capiendum præberet. 5621.

Ad condictum diem locumque prior Hasanes venit, & supra eam Turcarum manum, quæ Fileci satis valida erat, & recenti victoria de nostris ad Secenum parta magnam virtutis opinionem acquisiverat, aliquot equitum & peditum agmina, Pesto, Buda, Nogrado, aliisque locis accivit: dispositisque per idonea loca insidiis Bebecum paratus expectavit. At ille adscitis in societatem Gaspare Magocio, qui abdicata Giulæ præfectura, in arce Torna nuper emta habitabat, ac Michaële Sarcosio, a quo arx Eustachii Feledii Ainasco utcunque usurpata tenebatur, ac equitibus Joannis Alaghii e Regecio adjunctis (ipse enim seu vero, seu simulato morbo impeditus non venerat) facto intempesta nocte itinere, ad silvam quam diximus progressus est. Ubi mox insidiæ patuere, & multa millia Turcarum a fronte, a tergo, a latere, atque adeo ex omnibus partibus, in Bebecianos acerrimum impetum fecere: ipse quidem & reliqui duces, quod ad egregiorum ducum & fortissimorum militum officium pertineret, suos cohortando, agendoque & pugnando nihil omisere: sed tanta fuit reliquorum militum subita & improvisa consternatio & pavor, ut nemo præter Lupum Viselenium, veteranum equitem, & paucos alios, hastam in adversi hostis pectore perfregerit, cæteri ad primum hostium conspectum, nullo anteactæ militiæ atque honoris decorisque respectu, nulla tuendi heri cura studioque fœdissime terga vertere cœperint, ac nullo imperio retineri a fuga potuerint. Georgius Racocius Bebeci legatus, ac Stephanus Bocrius, & Georgius Hangonius, dum suos fugientes retentare, & Bebeco undique ab hostibus circumvento opem ferre conantur, ipsi a Turcarum multitudine circumveniuntur & capiuntur. Multi qui acrius pugnando resistebant, obtruncantur. Magocius hasta per adversum pectus adacta lethaliter saucius, ac vulnere etiam in caput accepto, in hostium potestatem incidit. Equus sub Bebeco aliquot hastis transfigitur, & cum alterum conscendere non posset, quod ii, qui eos ad manum ducebant, turpiter diffugissent, ab Hasane rogatus, ne infensæ sibi fortunæ repugnaret, & potius vitæ salutique consuleret, necessariam deditionem fecit.

Militum nostrorum pavor & fuga.

Unus Sarcosius ab omnibus Turcis impensius petebatur: erat enim Hasanes ei supra omnes alios, plus quam dici possit, infensissimus, & implacabiliter iratus, eo quod Mehemetem, equitum Pestanorum præfectum cognomine Longum, ac Haidajetem Solimanc a secretis, nuper Byzantio ob res quasdam missum, origine quidem e Saxonibus Transylvaniæ Cibiniensem, & quosdam alios Turcas abs se ad Sarcosium, interposita ab eo fide missos, deceptosque intercepisset, ac Bebeco pro arce Boldoco vendidisset. Is quoque quamquam sero agnitus, quod ob galeam capiti impositam internosci non potuisset, inter alios captivos productus fuit. Nec Hasanes contineri potuit, quin iracundia percitus illum convitiis proscissum, clava ferrea, repetitis ictibus pertunderet, proditoremque & perfidum probrose appellaret. Eum postea variis modis excruciatum, atque crudeliter excarnificatum clam e medio tollendum curavit. Magocius quum ægre admodum curatus

Magocius & Bebecus capti.

Sarcosium primum varie excruciatum Hasanes clam occidit.

Magocius

Digitized by Google

1562. ratus fuisset, quod jam affecta esset ætate, & ex susceptis vulneribus non diu victurus crederetur, XIV. millibus aureis dimissus est, pro quibus Franciscus Dulcasius Debrecenii oppidi prætor, donec persolverentur vadem & sponsorem se præbuit. Bebecus cum aliquot mensibus Fileci detentus esset, & Hidajetem ac Mehemetem Longum, aliosque captivos Turcis restituisset, quod iis restitutis se libertatem recuperaturum sperasset; postremo Byzantium perductus, vana & irrita spe se lactatum sero animadvertit. Racocium & Hangovium binis millibus argenteorum numorum, quos Talleros vocant, quamquam longe plus extorquere potuisset, persolutis, liberaliter dimisit: & Bocrium Bebeco dono reddidit; ut eo internuntio ad conjugem & liberos ultro citroque uteretur. Sic & Petrum Peiquessum juvenem præclaræ indolis, Magocio pro deaurata una casside restituit. Nec diu post ad præfecturam Poseganam translatus, Nicolaum quoque Zrinianum qui Sigeto præerat, in eundem fere modum ad insidias & dolos elicere tentavit; Thrace quodam captivo, cui nomen Peaco fuit, conscio & internuntio. Sed apud veteranum ducem, & Turcicæ perfidiæ haud ignarum, ejus artes fraudesque successu caruerunt.

14. curcorum millibus redemtus.

Bebecus Byzantium transmissus. Hasanes deinde Comitem Zrinium eodem modo in insidias præcipitem dare frustra conatus est. Siculorum rebellio a Radaco compressa est.

Sub id tempus Siculi in Transylvania Joanni Sigismundo rebellarunt, sive crebritate & magnitudine tributorum gravati, ut ipsi præ se ferebant, sive rerum novarum cupiditate pro more gentis & provinciæ, sive ut ille credi volebat, Melchiore Balassio, & Antonio Siculo populari eorum instigantibus, & opem atque auxilia pollicitis. Etiam a Despota occultis e Moldavia, qui stimularent, missis nuntiis, eos incitari atque acui existimabat: is enim secundis rebus elatus, maximis, quæ inter eos exortæ sunt, simultatibus, & quæ illi brevi post exitio fuerunt, occasionem dedisse videbatur; quandoquidem paulo ante literas ad Joannem Sigismundum dederat, plenas irarum & contumeliæ, quibus, nisi Cicio, & Quicullo arces sibi redderentur, quæ a Matthia Rege, principi Moldaviæ Stephano, qui bellicosus dictus est, dono datæ erant, se brevi armis repetiturum, & etiamsi eas in penetralibus pectoris recondidisset, erepturum arroganter admodum & superbe minabatur. Sed ea Siculorum rebellio, quum a Joanne Sigismundo per legatos admoniti essent, ut ab armis discederent, quæ nullis lacessiti injuriis sumsissent, nec illi rectis consiliis obtemperarent, eum habuit exitum, ut misso cum mille prætorianis equitibus, ac totidem peditibus Ladislao Radaco, cum Siculis, quorum jam octo millia convenerant ad forum Siculum acie confligeretur. Verum cum prætorianis stipendium esset solvendum, nec unde acciperetur, exinanito ærario, promtum satis esset, argento, quod ad quotidianos usus cælatum habebat, conflato, monetam, quæ extat, cudi, eisque distribui jussit, quæ ex altera parte glabra erat, alteri vero parti lupus cum stella & crescentis lunæ imagine, privata nempe Zapolianæ familiæ insignia, cum temporis annotamento inscripta visebantur.

Eo prælio victor Radacus, maximam Siculorum partem, quæ nullo ordine, nec ullo certo duce temere confluxerat, partim cædendo atque instando dissipavit, partim captam in triumphi speciem Tordam ad comitia perduxit; in quibus comitiis de nonnullis, qui se duces seditioni præbuerant, capitale supplicium sumtum est. 1562. Princeps tamen Stephano Lazario & Michaëli Cornisio ita ignovit, ut mitiori pœna contentus, diuturnioribus carceris ærumnis castigandos existimaret: sed & Nicolao Forroni, ac alteri Nicolao Valcano, Siculorum principibus, qui in acie quidem non steterant, sed interceptis literis, participes & conscii conjurationis publicis suffragiis convicti, damnatique erant, difficili exemplo clementiæ nomen quæritans, gratiam impertitus est. Postquam enim revinctis in tergum manibus a carnifice in publicum producti essent, & is lege agere paratus, atrocem sententiam jamjam exequi properaret, Stephanum Bathorium Somlianum, qui multa prece pro eis supplex laboraverat, in forum misit, & is de noxa eorum, & læsæ Majestatis crimine pauca præfatus, solvi eos nomine principis & dimitti jussit. Conspirationis hujus haud ignarum aut immunem fuisse Gabrielem Mailatum, Stephani illius, qui fraude captus Byzantii in carcere interierat, filium plerique tradidere, & principem ambiguo rumore inquirendo abstinuisse, aut illum contemsisse.

Capitibus seditionis nonnullis supplicio affectis. Nonnullis venia a principe impertita.

Mailatus hujus conspirationis suspectus habetur.

Nec multo post comitium frequentius ad Sespergum Saxonum oppidum, quod ab Ungaris Segesvarum vocatur, indixit, in quo publicis totius provinciæ decretis, Siculi ob continuas rebelliones libertatem amiserunt, una tantum ex septem regione excepta, quæ se cæterarum malesanis consiliis nequaquam immiscuerat, eam ipsi Sedem Auream vocant. Cæteræ exædificatis duabus in earum medio arcibus, quibus veluti frenis, & retinaculis continerentur, ad operas & alia præstanda ministeria, & pecuniam contribuendam coacti fuere, quum antea multis retroactis sæculis ejusmodi oneribus soluti, instar Helvetiorum, æquali omnes libertate fruerentur, nec nisi ad equestris ordinis duntaxat militiæ munia capitatim censerentur. Pro qua quidem ignominia delenda, postea quoque variis & cruentis seditionibus tumultuatum est: quibus modo anceps & incerta libertas recuperata est, modo grave cervicibus jugum & vix tolerabilem servitutem subierunt.

Siculi omnes, una excepta Aurea sede, libertate spoliantur. Duxque arces iis coercendis extruuntur.

Dum hæc ab Cæsarianis & Turcis in Ungaria ac Transylvania, alternante belli & victoriæ vices fortuna geruntur, instituta Maximiliani in Regno Bohemiæ coronatio ad XV. Calendas Octobres, incredibili patris Ferdinandi lætitia & voluptate ad exoptatum finem perducta est. Quam exornavere juventutis & Nobilitatis Ungaricæ equites circiter quadringenti, armis, viris, equis & splendidissimo apparatu instructi, quibus Joannes Peteo præerat. Sed præ aliis jucundum exterorum oculis spectaculum præbuit ornatissima equestris ala Georgii Comitis Zriniani, quem Nicolaus Pater tum primum ex ephebis excedentem eo miserat, quam octo Cameli, totidem servis Æthiopibus sessoribus, claudebant, barbarico cultu & habitu, ac candido, & rotundo capitis e gossipio tegumento conspicuis; quos a Mahumete Jahiogle Quinqueecclesiensis urbis præfecto dono acceperat. Ferdinandus tamen e Bohemia in Germaniam discessurus, equites Ungaros liberaliter habitos & stipendiis donatos in patriam remisit: quum Joanni Peteoni & Simoni Forgacio bona Isbudiana, quæ circa Cassoviam paulo ante in fiscum redacta erant, dono dedisset. Itum deinde est ad finem Octobris Mensis Francofurtum Mœno flumini

Maximiliani in Regem Bohemiæ inauguratio.

Maximilianus

1562. *Francofurtum contendit.* flumini adjacens oppidum, eligendis Imperatoribus antiquitus dicatum; ad quem locum principes Electores convocandos vocaverat.

Busbequius induciis impetratis Viennam advenit. Relicto Byzant. Alberto Wiisio. Interea Augerius Busbequius, qui jam Byzantii octennium fere tractandæ pacis causa transegerat, ea certis conditionibus impetrata, Viennam rediit, relicto ibi Alberto de Wiis, qui vicem ordinarii Oratoris fungeretur, is etiam Sapidus vocabatur, eratque patria Amorfortensis. Adjunxerant ei purpurati ex Solimani voluntate Ibraimum Dragomanum, hoc est, interpretem, natione Polonum, nec Germaniæ linguæ ignarum, qui antea Gallici legati Lavinii calumniis loco motus, quum aliquamdiu privatam vitam duxisset, Augerio procurante, dignitati officioque fuerat restitutus. *Ibraim. Dragomanus & nonnulli Hispani Duces cum Busbequio veniunt.* Obtinuerat etiam Augerius industria diligentiaque sua, qua purpuratorum animos sibi devinxerat, aulæque artes diuturno studio, & longa ibi mansione solerter didicerat, Alvarum Sandæum, Sancium Levam, & Gabrielem Requesenium Hispanos duces, qui in Meninge insula, ad Africæ Syrtes a Turcis capti erant, Solimano eos liberaliter gratisque Ferdinando mittente: quos neque Gallici legati Lavinius, & post hunc Salviatus, impense pro illis laborantes, liberare potuissent. Cæterum is de suo & Ibraimi adventu Ferdinandum certiorem reddidit, qui quidem primo consultius sibi videri respondit, ut Ibraimus & Turcæ Viennæ reditum suum expectarent. Sed deinde Augerio annitente, nullumque metum esse rescribente, si illi cum suo Turcico habitu per florentissimam Germaniæ partem ducerentur, ut per illud iter vires & magnitudinem Romani Imperii æstimarent; tum maxime, cum videre possent, quanto consensu summorum principum Maximilianus patri successor Cæsar designaretur, tandem assensus est. Itaque ambo Vienna Pragam, inde Bambergam & Wirceburgum iter instituerunt. Quum Augerius per dispositos equos, præeunte Ibraimo, prior Francofurtum venissent: ille cum lentiori gradu sequutus, pridie inaugurationis multo vespere, & multa cadente nive, clausis jam urbis portis advenit, quas toto sequenti die aperiri vetus consuetudo prohibebat. Sed Cæsar Turcis, qui diu foris non sine offensa expectaverant, portas reserari mandavit, atque ii, prælucentibus cereis funalibus in urbem intromissi, destinatis hospitiis pro dignitate excepti sunt. *Ibraim. inaugurationi Maximiliani Francofurtensi cum Turcis interest.* Prospexit deinde Ibraimus e fenestris prætereuntes Cæsares Maximilianum inter duos duces Augustum Saxonem, ac Albertum Bavarum præcedentem, ac Ferdinandum inter Electores Coloniensem & Moguntinum Archiepiscopos pone sequentem, aliosque duces & principes suo quemque ordine singulari & magnifica pompa comitantes. Electus est Maximilianus in Regem Romanorum XIX. die Mensis Novembris, & a Moguntino coronatus; additumque decretum communibus suffragiis, ut decedente patre nullis expectatis comitiis, ab omnibus principibus Cæsar mox appellaretur.

Ibraim. ad Ferdinand. Imp. admissus. Post peractam inaugurationem Ibraimus ad Ferdinandum in consessu Electorum, & qui aderant, principum, introductus, pauca Turcarum more, Solimani nomine verba fecit: illum pacem octennalem suis literis confirmasse, sibique ad Ferdinandum perferendas demandasse: illum ad observanda pacta promtum, dummodo ab ipso quoque pari fide observentur, quod etiam ut faciat, etiam atque etiam hortari. Exhibuit 1562. demum induciarum diploma, Arabicis literis lævigata in charta descriptum, aureoque inclusum involucro; privato autem suo nomine, duo camelorum paria, & tapetes duos Persici operis sericos, duosque item crateres Onychinos: & Maximiliano duos camelos dono obtulit. *Diploma octennarium induciarum cum muneribus, eidem offert. Opobalsamum Cæsari donatum.* Alybassa etiam, qui Rustano genero successerat, purpuratorum princeps per eundem Ibraimum, genuinum eximiæ raritatis & odoris Balsami succum Ferdinando misit: quo tempore Ægypto præerat, ex sincero ejus frutice stillante collectum. Cui haud dissimile vasculo vitreo, paulo tamen majore conditum, Solimani munus erat additum, non ullum majus aut pretiosius ab eo amicis & confœderatis principibus dari solitum. Diplomatis summa hæc erat, sicut illud a Joanne Gaudiceio Spiegelo dicto, Ferdinandi interprete linguæ Turcicæ & Arabicæ admodum perito, in Latinum versum fuit. *Induciarum exemplum.* „Induciæ octennales sunto, XXX. aureorum numorum millia quotannis Constantinopolim, earum redimendarum gratia, mittantur. Joannes Sigismundus in eis comprehenditor. Nicolao Bathorio & Melchiori Balassio, „quod ad Ferdinandum transiissent, fraudi nequaquam esto: iique pacis beneficio utantur, „fruantur: duella tollantor: misera plebs & „coloni in utramque partem dedititii, gravitate exactionum ne expilantor: ambæ partes ad eas observandas juranto.“ Ejus demum exemplum antequam remitteretur, ad Nicolaum Olahum Archiepiscopum Strigoniensem, senatus principem, missum in Ungariam est, ut quibus conditionibus pax confecta esset sciretur.

Cur pax a Turcis tanti redemta? Et fuit quidem haud indignum admiratione, Ferdinandum Romanorum Imperatorem ac Regem Ungariæ, qui ante eum sceptra tenuerunt primum extitisse, qui pacis a Turcis in hunc modum pecunia pacisceretur, ejusque facti nomine in multorum fortassis mortalium reprehensionem inciderit: si quis tamen animo diligentius metiatur, & potentissimorum hostium vires, & ingentem copiarum multitudinem tantas toto terrarum orbe victorias, ab omnibus quibuscum arma contulissent, reportatas; tantam inexhaustarum opum affluentiam, disciplinæ rigorem, exercitum veteranum, militem exercitatissimum, cum ipsius viribus tot tantisque cladibus affectis toties acerbissime a fortuna multatis, digna & æqua lance ponderare velit, veniam principi optimo & prudentissimo, uti reor, facile concessurus sit; qui superiorum cladium Nicopolitanæ, Columbariæ, Varnensis, postremo Mohacianæ, & aliis quæ super alias non sine totius Christianæ Reipublicæ jactura & pernicie sequutæ sunt, recordatione & exemplo, hosti formidoloso, & omnia, quacunque incedat, sternenti, usque ad meliora tempora, quibus remedio locus sit, cedendum & evitandæ ruinæ providendum hoc pacto existimasset. Porro Ibraimus brevi post pace a Ferdinando confirmata, amplissimis auctus muneribus, pecuniaque & sericis purpureisque vestibus, & loricis militaribus donatus, ad Solimanum fuit remissus.

Imper. Francofurti Oenipontem proficiscitur. Et Cæsar confectis ex animi sententia, tam Pragæ, quam Francofurti rebus, per citeriorem Rheni tractum, in Sueviam & Alsatiam delatus, postremo Oenipontem devenit: qua in urbe, quod imbecilla uteretur valetudine, non-

nihil

1563. nihil sibi quietis sumsit: literasque illinc ad Ungariæ primores, & Nobilitatis conventus dedit, quibus sibi superstiti, nec diu post hac victuro, successorem Maximilianum relinquere, atque ab ipsis declarari velle significabat: quemadmodum id ipsum Deo bene juvante in Bohemia & Germania rite perfecisset, coronandoque ei XX. diem Mensis Sextilis, qui memoriæ Stephani primi Regis Ungariæ dicatus est, præscribebat: jam tum Palatino vita functo confidentius rem aggressurus, quod neminem qui contrarias partes tueretur, superesse sciret. Oeniponte profectus, secundo primum amne Oeno, deinde Danubio, in quem ille ad Passaviam influit, classe vectus, Viennam ad Calendas Julias appulit; præmisitque Posonium qui solenni instruendo apparatui, sibique in arce, & Maximiliano, ac Reginæ conjugi & liberis in urbe, denuoque Archiepiscopi Strigoniensis hospitiis, rebus necessariis curandis, & ponte duplici per Danubium sternendo providerent.

Imp. ad Cal. Jul. Viennam appulit A. 1563.

Adventante die constituto, nec Ferdinandus, neque filius Maximilianus Posonii affuere: quandoquidem copiæ exterarum provinciarum nondum omnes convenerant, & Nobilitas Ungarica ob curruum & impedimentorum multitudinem lentiori gradu iter faciebat. Et die quo novus Rex corona decorandus erat, tres accidisse casus rerum curiosi observaverant. Nam Maximiliano animi causa in Regios Viennæ hortos digresso, currus, quo rediens vehebatur, in angiportu quodam, non procul palatio, equis citatiore passu incedentibus, subversus; ita ut ipse excussus in cubito pedeque nonnihil læderetur. Mœnia quoque urbis Viennensis, quamquam novæ & recentis structuræ, ad portam Carinthiacam, qua in Ungariam exitur, longitudine ducentorum aut amplius pedum subsidentia corruerunt: & Posonii incendium ortum fuit, quo complures ædes in ærarii vicinia ad collegium usque sacerdotum fortuito igne celeriter conflagravere: quæ pro ingeniorum mobilitate a quibusdam in prodigium verti videbantur, aliis ut fortuita & inconsulta irridentibus.

Maximilianus Posonium ad coronationem cum insigni comitatu contendit.

Cæterum Maximilianus cum tribus millibus equitum ex Austria, & Bohemis, Moravis, ac Silesia contractorum, ac duobus millibus peditum Germanorum, ultima die Augusti Posonium venit, Ferdinando & Carolo fratribus, aliisque ducibus & principibus multis comitatus, cui proceres Pannoniæ Danubio per pontem superato in campum, qui Posonium inter & Copcinium jacet, obviam prodiere, ducente ac in aciem disponente copias omnes Nicolao Comite Zriniano, cui id muneris omnium suffragiis erat demandatum, sic ut ala Petri Erdodii Illyrici proregis, ab antiquæ consuetudinis prærogativa, cæteras præcederet. Erat equitatus circiter trium millium armatorum, quo nihil pulchrius, nihil ornatius, splendidiusque videre erat. Nemo enim fere erat, qui non equo præstanti, ac phaleris auro & argento gemmisque exornato veheretur, ac gladiis, hastis, & armis deauratis, non ad ornatum duntaxat; sed ad ostentationem & luxum comtus prodiret. Setio autem erat cautum, ne quisquam e finibus, qui erant Turcis propinquiores, ad hæc comitia se conferret, ne scilicet finitimæ arces suis præsidiis nudarentur. Et sane multis qui res integras & florentes meminissent, comparatione veterum, paucitas & solitudo visa, quum olim in hujusmodi pompis, ad octoginta & amplius millia armatorum, egregie instructa, vel postremo, in Ludovici infantis coronatione numerari potuisse affirmarent. Exceptus est brevi oratione a Nicolao Olaho, Archiepiscopo Strigoniensi, qualis loco & tempori conveniebat, quæ adhuc extat: cui nomine Maximiliani a Georgio Logo Episcopo Vratislaviensi, accommodatis verbis responsum est. Deinde in urbem reditum est, ubi cum Danubiam transiissent, exercitum explicatis signis, & instructis ordinibus stantem perlustravit, ac impensius laudavit: Ungarique ultra urbem in campo inter vineta & Danubium considere sub tentoriis: Germanis autem in suburbana insula, quæ continenti facto ponte jungebatur, contuberniorum loca distributa sunt, in qua in æstivis inter fructiferas arbores, quarum ea plena est, agitarent: idque ad cavendas rixas & dissidia, quæ si utraque castra propius, aut eodem loco metarentur, inter diversas lingua & moribus nationes haud dubie metuebantur. 1563.

Hungarorum pompa ac splendor.

Octoginta millia armatorum plerumque in coronationibus numerata.

Exceptus fuit brevi oratione ab Olaho, Cui responsum a Logo Episcopo Vratislaviensi.

Postridie Ferdinandus, ne venire cunctaretur, missis publico nomine Joanne Petecone, ac Francisco Zajo admonitus, secundo Danubio Calendis Septembribus classe delatus est: quod ita tenuis valetudo, & diuturnis febribus affectæ vires postularent, ac prodeuntibus in occursum ejus usque ad ripam Danubii iisdem copiis, eodem cultu & ornatu fulgentibus, currum, qui ad ripam expectaverat, conscendit, ac in arcem vectus est: prius tamen benigne audita, qua ab eodem Archiepiscopo Strigoniense salutabatur, oratione, ad quam Sigismundus Seldius Romani imperii Vicecancellarius, nomine ejus ita respondit, ut gratissimum ei Ungarorum studium, & promtam voluntatem, paucis verbis testaretur. Sequenti die, qui post Calendas illuxit, in arcis atrio duo tribunalia erecta, aureoque panno constrata fuere, quorum alterum peracto sacro Cæsar, alterum, quod ad dextrum latus erat, Maximilianus conscendit; ac Cæsaris nomine idem Seldius ad proceres verba fecit: Cæsarem eorum præsentiæ ac frequentiæ benigne congratulari, & offerre scriptum, ex quo mentem suam uberius sint intellecturi; hortari autem, ut priusquam ad alia tractanda veniatur, in coronando Maximiliano filio, voto & desiderio ejus sese faciles & benevolos ostendere velint.

Ferdin. Imper. Posonium classe devehitur.

Seldii oratiuncula.

Dimissa concione, aliquot dies variis disputationibus & contentione extracti fuere: major siquidem pars nobilitatis, Palatinum eligi postulabat, sine quo coronationem neque peragi posse, neque satis firmam esse putabat. Submoveri etiam Germanos præfecturis contendebat; pars vero, qui principum postulata, sive honesta sint, sive inhonesta, æque amplectuntur, id contra, non esse nimis necessarium dicebant: quum ex annalibus constare ferrent, sæpenumero absente Palatino coronationem peractam: nec illum ad alia requiri, quam si Regia sobole deficiente, alius Rex esset deligendus; quo tempore comitiis promulgandis eum præesse, & prima eligendo Principi suffragia habere certum esset: de Germanis amovendis posse etiam post coronationem statui. Cæterum post longam disceptationem convenere, ut ea solitis ritibus perageretur.

Hungarorum postulata.

Igitur

1563.

Regiæ insignia a quibus prolata,

Igitur adornatis in theatri speciem spectandi locis, octava die Mensis Septembris, Ferdinando patre ac fratribus, duobusque Maximiliani filiis Rudolpho & Ernesto spectantibus, Rex in templum accessit: & Franciscus Battianius, gravi aspectu, & veneranda canitie senex, loco Palatini, cui hoc ex officio debetur, coronam prætulit, Andreas Bathorius sceptrum, (quamquam is sella gestaretur) Zrinius aureum globum cruce præfixa ornatum, Gabriel Perenius reconditum vagina Divi Stephani Regis ensem. Hos autem præcedebat cum vexillo Regni Ungariæ Nicolaus Bathorius; cæteri vero cum aliorum regnorum, quæ ad jus Ungaricum spectabant, vexillis, pari fere passu sequebantur: ita ut Georgius Zrinius, Nicolai filius Dalmatiæ, Ladislaus Banffius Crovatius, Stephanus Dobo Sclavoniæ, Ladislaus Querecenius Serviæ, Nicolaus Comes Frangepanus cognomento Tersaccius Bosnæ, & Matthæus Queglevitius Bulgariæ signa explicata, ac suis coloribus delineata gestarent. Corona quidem ac sceptrum, cæteraque ad altare posita sunt, cui Archiepiscopus Strigoniensis cum antistitibus astabat.

Coronationis ritus.

Sed vexilliferi, ac magister, ut nostri vocant, Agasonum Franciscus Tahius, cum nudato ense novum Regem circumstabant. Ubi autem inter Pontificiarum ceremoniarum ritus eo ventum esset, ut capiti Regio corona esset imponenda, Battianius loco Palatini alta voce ter repetita, nobilitatem ac proceres patria lingua rogavit, vellent juberentne Maximilianum Regem coronari? quum se velle jubere acclamassent; tum demum diadema illi est impositum: & sequutus e vestigio hilaris & lætus omnium applausus, simul in templo hymnorum cantus, ac tubarum & tympanorum strepitus: foris vero per urbem ac propugnacula ingens tormentorum majorum, minorumque fragor auditus.

Inde pedibus itum est ad templum sodalium Franciscanorum, Rege coronam capite gestante, ac gladio Divi Stephani accincto, præeuntibusque ordine vexillis, aliisque ducibus & principibus, ac universa procerum & nobilitatis caterva. Per vias autem & plateas, rubeo obductas panno, duo quæstores obequitantes subsequebantur, qui certis intervallis ad dimovendam, quæ densissima circumstabat, turbam, effuse in populum auream & argenteam monetam, nomine coronati Regis recens signatam spargebant, quæ una cum panno a circumfusa multitudine non sine spectantium risu & lætitia celeriter direpta est. In Franciscanorum templo editiore in loco podium gradibus excelsum, aulæisque stratum, erectum erat, in quo sedens haud paucos milites & præfectos equestri dignitate, humeris de more gladio leviter percussis ornavit: inter quos Georgius Thurius, Antonius Siculus, Ladislaus Giulaffius, Nicolaus Henecius, multique alii fuere.

Equites a novo Rege creati.

Inde conscenso equo, vexillis ac nudato ense præcedentibus, extra portam Divi Michaelis Orientalem ad tabulatum, superædificatis suggestibus præparatum, venit, ibique ad servandas Regni immunitates, ac libertates, atque adeo inviolabile Andreæ Regis decretum, prælegente Archiepiscopo, solenne jusjurandum præstitit: rursumque tubæ & tympana concrepuere, & multus tormentorum fragor, & faustæ precantium voces & acclamationes repetitæ. Postea secus mœnia ad ripam Danubii itum, ubi collis imitatione illius, qui Albæ extra urbem in campo visitur, manu factus erat, quem citato equo conscendit, eoque circum agitato, ensem strictum ad quatuor cœli plagas vibravit: innuere volens, se Regnum omni ex parte adversus hostem defensurum. Quibus peractis ad portam Flumentanam, quæ ab æde vicina Divi Martini nomen habet, in urbem ad domi Archiepiscopi reditum est; ibique Rex singulis regni insignibus in oblonga mensa collocatis, prandium sumsit, cui assedere Ferdinandus & Carolus fratres, ac Michael Cuenus Salisburgensis, & qui eum coronavit Strigoniensis Archiepiscopi: Epulas mensis intulere nobiles Ungari adolescentes, quos Stephanus Banffius cum eburneo auratoque scipione præcedebat, qui eo tempore Dapiferorum magistratum gerebat. A poculis autem ministrabat Balthasar Battianius, Christophori patris, qui importuno morbo impeditus aberat, vices & munia sustinens. 1563.

Solenne Regis jusjurandum.

Ensis districtus ad IV. cæli plagas ab eodem vibratus.

Epulam Regium.

Sequenti die coronata est Maria Regina, sic ut propria corona caput ornaretur: Ungarica vero vetus humero ejus dextro imponeretur, tanquam in ferendo administrandi Regni onere, Regi marito auxiliaturæ. Quo ritu peracto, epulatum est iisdem Archiepiscopis simul discumbentibus, ac duabus filiabus Anna, & Elisabetha, præstantissimæ formæ virginibus. Dum hæc agerentur, Cæsar valetudinarius in ædibus antistitis Posoniensis, templo majori contignis, pransus est, ac deinde a filiis & ducibus & proceribus in arcem deductus. Ludi postea & concursus equestres, ac simulacra pugnarum & oppugnationum edita: quumque urbis simulachrum qui intus erant ab obsidentium vi acriter tuerentur, negligentiaque defensorum tormentarius pulvis ignem subito concepisset, quod illud ex tabulatis totum constaret, puncto temporis totum conflagravit, multique ibidem ambusti interierunt; & inter cæteros, qui ludicræ ejus oppugnationis auctor artifexque fuerat, alii animadverso periculo sese e tabulatis demisere præcipites, ita ut fractis aut luxatis membris misere interirent, partim ope medicorum curati, tamen graviter claudicarent. Per hunc modum Maximilianus non toto vertente anno, trium Regnorum gubernacula & coronas, rara felicitate & singulari gloria est consequutus. Inter hæc Georgius Thurius, & Ladislaus Giulaffius infestis hastis concurrerunt; Verum Cæsar, ne per speciem ludicri congressus serio graviterque sauciarentur, missis nuntiis, ut incœpto desisterent, mandavit.

Sequenti die Maria Regina coronata.

Decursiones equestres.

Post ejusmodi spectaculorum finem tractari publica negotia cœpere, frendente nobilitate, & de iis, ut postulaverat, primum & ante omnia fuisse accuratius consultandum dicente, jam præpostera esse quæcunque consilia, & sibi verba, ut hactenus semper, dari. Maxime tumultuatum est de Germanis præfectis, quorum insolentia per se gravis, adeo indies toleratu difficilior reddebatur, ut plerique Ungaris, si se ferre non possent, in Scythiam, unde orti essent redeundum esse superbe & arroganter dictitarent. Sed Cæsar uti antea sæpe, ut meliori animo esse vellent, hortari; illorum compescendorum aut tollendorum curam polliceri, nec tamen remoti; quin auxere contumelias.

Comitia multa contentione turbida.

1563. augere contumelias. Fuere comitia multa contentione turbida & diuturna; adeo ut a sextili mense vix ad dimidium Novembrem finem acciperent.

Rudolphus ac Ernestus Principes in Hispaniam navigant. Melchior Robles Peteonem fuste percutit, atque equo pernici aufugit.

Quibus tandem finitis Rudolphus & Ernestus de avi & patris voluntate, suscepto itinere & ora Liguriæ, ad Philippum Hispaniarum Regem, avunculum felicibus auspiciis navigarunt. Antequam discessissent, Melchior Robles cognomine Pereira, natione Hispanus, Mariæ Reginæ collactaneus, vir militaris, contra comitiorum immunitatem capitale ausus facinus est. Joannem siquidem Peteonem Comaromii præfectum, cum quo privatas simultates Cassoviæ contractas exercebat, equo sibi in foro obvium factum, ipse quoque eques, fuste sub veste occultato, supra dextram aurem percussit atque cruentavit, ac pernici usus equo, in tutum velociter aufugit: ac post varios errores & latebras (nam severo Cæsaris edicto retrahendus ubique quærebatur) in Italiam se recepit, & illinc Peteoni rescripsit, se sui facti rationem nequaquam pro civili tribunali redditurum, sed cum ipse militum tribunus sit, ac mutua illa controversia non nisi militari jure decidenda videatur, se intra semestre spatium Mediolani expectaturum ejus literas, quibus ipse ut reus, ab eo, ut auctore, ad singulare duellum provocetur; quod ipse cum eo inire nequaquam sit recusaturus. Sed cum a Cæsare pro gravi eo facinore, die dicta citatus non comparuisset, ordinariis Romani Juris legibus damnatus proscriptusque fuit: nec multo post in acerrima Melitensis insulæ obsidione fortiter pugnans a Turcis est interfectus.

Querelæ de Antonii Siculi injuriis & rapinis.

Cæterum in iisdem comitiis, quinque Regionum, quæ ultra citraque Tibiscum sunt, sive provinciarum nobilitas publicam querelam instituit adversus Antonium Siculum, de variis injuriis & rapinis in ea exercitis, quas ille ita diluebat, ut partim negaret, partim tunc intulisse diceret, quum nobiles ad Transylvanos, deserto Ferdinandi Cæsaris obsequio, desciviſſent. Cæsar, ne quem citra leges condemnaret, controversiam legibus terminari jusserat, & Antonio jussu Maximiliani patronus aderat Blasius Jovius fisci advocatus, non sine adversariarum partium gravi offensa. Sed cum causa ardua difficilisque esset, cum plerisque aliis ad alia comitia dilata est. Exteri quoque nonnulli in Ungaros fuere recepti, ut Scipio Comes ab Arco, post Martini Gusmani in patriam Hispaniam reditum, Cæsaris cubiculo præpositus, cum aliis, quorum nomina in actis comitialibus annotata sunt; ac Ecchius Comes Salmensis, quo uno nemo unquam exterorum hominum nostra ætate illustri fide contestataque virtute magis emicuit, nemo Ungaros majoribus amoris & liberalitatis officiis prosequutus est; ita ut eos nunquam sui fecundissimi erga eum studii pœnituerit.

Res Moldavicæ.

Despota a suis in arce Suchava obsessus, Ferdin. Imp. opem implorat ut Zajus & Siculus sibi opitulentur.

Hisdem diebus, quibus Maximiliani coronatio & comitia variis contentionibus agitabantur, Despotes in Moldavia a suis in arce Suchava obsidione circumvallatus, extremo in discrimine versabatur: ideoque Valentinum Præpostuarium Ungarum, ad Cæsarem & Maximilianum, per expeditos equos miserat, opemque & auxilium eorum implorabat. Dederat etiam ei in mandatis, Franciscum Zajum, & Antonium Siculum conveniret, suoque nomine hortaretur, ut copias cogere, & sibi laboranti succurrere non prætermitterent: nunquam se ejus beneficii memoriam depositurum, omnemque daturum operam, ut quemadmodum pro navata antea opera fructum uberrimum abs se percepissent, ita nunc longe ampliora & magnificentiora munera cumulatissime accepturi essent. Facilem solvendæ obsidioni viam invenire posse, quod hostes nulla disciplina, aut ducum peritia valerent; sed ex incondita multitudine confluxissent, futurumque dubio procul, ut ipsi cum aliquanta militum manu se in conspectum dent, obsessique ex arce confusos & inordinatos facta eruptione invadant, statim terga darent, & quo quisque posset, palantes profugerent.

Nec deerat Cæsari & Maximiliano animus subveniendi, quibus ille perpetuam fidem & obsequium supplex offerebat, tam ad illius preces & obtestationes inclinatis, quam tuendo veteris clientelæ patrocinio, quod Reges Pannoniæ in ea provincia haud ambiguum habent, nec Antonius operam suam detrectare videbantur, nisi longinquitas itineris & copiæ militares nequaquam in promtu, magnæque pecuniæ inopia, bellorum scilicet nervi, cujus immensa vis ad ternas coronationes consumta erat, votis & desideriis eorum obstetissent, & quod caput erat, interea donec ab iis consilia & rationes suscipiendi belli explicarentur, jam in Moldavia cum Despota debellatum foret. In Transylvano vicino & paratas copias semper habente, nullam ponere spem poterat, quod eum antea tam verbis, quam literis contumeliose appellatum graviter offendisset, Lupumque Pecium seu Coconum Quinqueecclesiensem, Cæsaris ad se internuntium, qui per Transylvaniam transeundo iter fecisset, dissimulanter captum Constantinopolim misisset non aliam ob causam, quam quod illum apud Solimanum calumniari atque invisum reddere posset. Inter ipsum quoque & Albertum Lascum hostiles simultates & gravissimæ inimicitiæ intercesserant, quibus factum postea fuit, ut eum indignatione plenum abs se dimitteret, & is, ut antea, ei regnum invadenti omnibus copiis & viribus præsto affuisset: ita ad eum exturbandum, ac provinciam Demetrio Visnovecio duci Roxolano, Leopoli in Russia degenti adferendam, mentem atque animum adjecisse videretur. Qui quidem Demetrius quas ob causas hostem se declaraverit, quum antea missis literis & nuntiis amicus & cognatus haberi cuperet, non satis constat, nisi se digniorem imperio, quam Despotam existimasse censeatur.

Simultates inter Lascum & Despotam.

Despota Hutiniam arcem Lasco eripit.

Exardescente bello Despota obviam profectus, Huriniam arcem versus duxit exercitum, quam antea Lasco datam, ejus nomine Piasoccius obtinebat. Is in itinere occurrens arcem se redditurum, Lasci jussu retulit; dummodo sibi salvis rebus discedere liceret. Quo impetrato, ac tradita arce recessit. Et cum hostes majores animos, quam vires ad rem gerendam attulissent, Lascusque & Demetrius in oppido Podoliæ Caminecio aliquamdiu hæsissent, quod Despotes nihil ausuros eos ob paucitatem existimaret, vel quod spes pacis aliqua affulsisset, post unum aut alterum mensem reduxit exercitum, & ad inferiorem provinciæ oram, qua Istro flumine alluitur, perlustrandam, primo Galaciam, deinde Reghenum oppida venit, quæ a mercatoribus Græcis ut plurimum inco-

1563. incoluntur, iisque perlustratis, ad veris initium Suchavam reversus est.

Causae, quibus subditorum animi a Despota aversi.

Alienavit subditorum animos gravibus & intolerandis exactionibus, quibus supra consueta tributorum onera, cum avaritia quaestorum, tum ob inopiam aerarii affligebantur, etiam imperato severe in singulas domos aureo nummo: & immanitate suppliciorum, quibus in delinquentes implacabili severitate puniendos utebatur: tum vero in eos, qui Christiano ritu, unico matrimonio nequaquam contenti, aliquot uxores ducere, easdemque levibus de causis repudiare, & aliam atq; aliam superinducere consueverant: eumq; abusum adeo pro lege usurpaverant, ut etiam uxor, tertia parte nummi aurei soluta, liberam a marito divertendi potestatem haberet. Quod Despota, consilio usus Joannis Luscinii, quem Episcopum designaverat, hujusque rei reformandae causa e Polonia ad se vocaverat, gravi severoque edicto prohibuerat: ac complures ex iis, qui praevaricatae legis convicti essent, extremo supplicio afficiendos curaverat; ita ut una die sex vel septem abscissis cervicibus jacere conspicerentur. Accedebat ad haec omnia religionis Graecae, quam Valachi profitentur, non satis accurata observatio, quum ipse facile eam negligere videretur, id quod ipsi pro contemtu interpretabantur: quandoquidem raro eorum ritu templa invisere, multum cum diversae religionis hominibus versari; & in oppido Cottavaro, quod Ungari & Saxones incolunt, gymnasium & Bibliothecam erexerat: quo suspecti dogmatis homines e Germania & Polonia constitutis stipendiis evocaverat. Supra haec candelabrum Alexandri, sacris usibus dicatum, atque ab eo ad cudendam monetam conflatum, & quod cum magna provincialium pars genus suum in Despotas & Heraclidas ac Constantinopolitanorum Imperatorum stemmata falso retulisse cognovissent, magnam apud omnes ei invidiam conflabat.

Ambitio ejus & vanitas.

Erat etiam rebus ex animi sententia aliquandiu fluentibus, animo tam elato, ut nihil humile aut demissum cogitaret, usque adeo ut Transalpinam Valachiam, cui Mirces imperitabat, cuidam Demetrio Bulgaro, assectae suo, destinaret, & Transylvaniam sibi propediem occupandam, summa ingenii vanitate, proponeret: & duas coronas aureas clam fabrefactas sibique coelo delapsas, quibus regia dignitas divinitus portenderetur, deceptis miro astu barbaris, confingere non dubitaret. Et quum Joannes Sigismundus Coronae gravi morbo implicitus laboraret, ut incerta de ejus salute spes esset, ac a multis pro mortuo haberetur, coactis celeriter copiis ad Alpes Aitosias, quae Transylvaniam a Moldavia dividunt, ire maturavit: ratus illo vita functo Civitates liberas ei portas haud quaquam clausuras. Sed quum in oppido Tatrosso, quod ad ulteriores earum Alpium radices situm est, illum convaluisse intellexisset, retrocessit, domumque se recepit. Quibus vitae morumque corruptelis apud quosvis se invisum atque exosum merito reddiderat.

Complura agrestium millia exactionis aurei il-

Jam agebatur sexagesimus tertius post mille & quingentos a partu virginis annus, ipsius autem principatus secundus atque idem ultimus, quum ad arcem Hutiniam exercitum lustraturus accessit, & multa agrestium millia, eum cum paucis in campo equitantem circumstetere, importunisque clamoribus, ut insolito aurei illius numi solvendi onere levarentur, urgere coeperunt. Ejus intolerandae pensionis Bernovium equitum, & Mociocum, Aulae magistros, ac duos quosdam Uladicas, (quo nomine ipsi Episcopos appellant) esse auctores: quos si a se impetrari pateretur, ut ad supplicium ipsis traderentur, tum se haud gravatim imperata facturos: eos enim Alexandro quoque ad omnem crudelitatem exercitandam hortatores extitisse, nec illos suis sceleribus finem aut modum ullum facturos, nisi ipse vitae eorum facere maturet. Tandem vix multis verbis placata multitudine, brevi se, quod optarent effecturum pollicitus est; ita ut de illis exquisitissimo supplicii genere tollendis, nullum eis dubium reliquum esse posset. Quae quidam imprudenter ac temere dicta, haud dubiam ei perniciem peperere; Bernovius siquidem agrestium votis & postulationibus intellectis, facere aliquid, quam pati satius esse judicans, communicato cum caeteris sociis consilio, seditionis auctor ac concitator esse voluit: ac primum omnium Joan. Luscinium veneno sustulit, quem consiliorum Despotae arbitrum esse sciebat, isque in Foro Jazygum tumulatus est: deinde ad caetera summo quo potuit silentio conficienda, parandosque nefarii sceleris participes animum adjecit. 1563.

lius nummi levationem petunt.

Ejusque tributi auctores ad supplicium sibi tradi volunt.

Bernovius supplicii metu, cum aliis conjurationis socius a Despota deficit, & Luscinium Episcopum veneno tollit.

Quae quum fierent, Despotes conjugem e Polonia, Martini Sboronii clarissimi viri filiam sibi designavit, eamque a patre impetravit, ratus ea affinitate res suas, reducto in gratiam etiam Lasco, stabiliturum. Sed Valachi sponsam externis ritibus atque religioni deditam (sicuti omnes alios Romanae religionis homines, quos Graecorum more Latinos contemtim vocare solent) haud leviter aspernabantur. Ad harum nuptiarum pompam & convivia, quum provincialibus non solum pecunia in singula capita, sed etiam commeatus omnis generis, farinaeque & piscium, atque eduliorum omnium ingens copia esset imperata, eo magis odium atque invidiam amplificavit: ita ut Bernovius & alii conjurati, antequam nuptiae celebrari, ac inita cum Polonis affinitas confirmari posset, agendo atque audendo quod animo proposuerant, perficiendum deliberarent. Cujus exequendae, circumvento fraude & dolis Despota, a conjuratis talis reperta occasio fuit.

Despota Sboronii filiam sibi despondet.

Rebellium Stratagema, quo Tartarorum excursionem imminere falso nunciant.

Ultra Tyram flumen, quem hodie Nestrum vocant, qui sub Alba in Istrum illabitur, regionem Tartari incolunt, ex qua saepe in Moldaviam crudeles, pro barbarorum insita feritate, excursiones facere solent. Igitur brevi adfuere Valachi, qui trepide Tartaros trajecto flumine obvia quaeque urere & populari false nunciarent, maturaque subsidia equitum postularent. At Despotes, tametsi, ut procerum insidias caveret, a multis & praecipue Lupo quodam Saxone cudendae monetae praeposito, linguaeque Valachicae perito admonitus, tamen adulatione conjuratorum quotidie securior redditus, suadentibus, ut contra hostes, majorem copiarum partem mitteret, fatali credulitate obtemperavit; seque selectissimo praetorianorum numero nudari passus, ex eis CCCL. equites Ungaros, ac L. Thraces, cum aliquot millibus Valachorum misit: quibus additi aliquot Germani pedites, ac magistri tormentorum, iisque omni-

1563. omnibus jussum, ut Eliæ Tormani, & Stephani Tomsæ, qui sceleris erant conscii, imperio parerent. Cum ad Nestrum flumen pervenissent, nullus in conspectu hostis, nulla actæ prædæ vestigia, sed altum silentium, & quieta ubique omnia. Igitur Ungaris & Thracibus sollicitis & suspectantibus conjurati, Tartarorum id esse stratagema, ut si ipsos dilapsos viderint, securius excurrant, magisque fallere possint, respondent; simulque Ungaros ad pagum flumini vicinum divertere, seque & equos curare jubent; Thracibus aliam haud procul villam designant, in qua hospitentur. Mox totam fere noctem variis agitatis consiliis traducunt, postea domunculam quandam in pago succendunt, quod erat signum prætorianos ferro aggrediendi, ut his tanquam patriæ hostibus deletis, opprimendo Principi major occasio pararetur. Nec Valachi in exequendo truci imperio segnes se præbuere: neque ii duntaxat, qui cum illis tanquam sociis venerant, sed etiam ii, qui ea nocte per varios nuntios concitati arma sumserant, seque conjuratis aggregaverant. Itaque tametsi prætoriani repentina circumventi fraude aliquot horis pertinaciter dimicassent, multique etiam ex Valachis cecidissent, ad extremum a multitudine superati, sese in hortum quendam sepibus & maceria protectum recepere. Ubi cum eadem pertinacia diutius pugnassent, tandem Dormano & Tomsa jubentibus, tormentorum pilis in eos directis, ad unum omnes occubuere, non incruentam Valachis victoriam relinquentes. Et quum Germani tormentis præpositi in sociorum perniciem vibrare pilas recusarent, cæsi fuere; uno Christophoro servato, absque quo ipsi rudes & tormentarii negotii imperiti ea exercere nescivissent. Thraces animadverso Ungarorum discrimine, partim transnatato Nestro, se servavere, partim qui fuga sibi consulere non poterant, Valachorum sævitia perierunt.

Prætoriani equites Ungari a Valachis perfide obtruncati.

Una cum Germanico peditatu.

Thraces partim cæsi, partim fuga elapsi.

Ea die, qua hæc fraude plus quam Punica patrata fuere, Dormanus convocatis undiquaque Bojeriis, ad Provinciam a tyrannide vindicandam (sic eos ad arma sumenda concitabant) Despotem in arce Suchava obsidione inclusum cinxit; Tomsa vero eodem tempore ad loca, quæ præsidiis Despotæ tenebantur, qua vi, qua dolo occupanda profectus, arcem Nemethiam, cui Joachimus Prudentius Silesius, e Glogovia celebri civitate oriundus, veteranus Despotæ in omni fortuna comes, ideoque ei charissimus præerat, (sed tunc forte absens erat) nihil fraudis suspectantibus præsidiariis, ingressus est, paucisque, qui intus erant, Germanis extemplo trucidatis occupavit. Prudentius consilii inops, ac tam amissæ arcis dolore, quam indigno Despotæ infortunio perculsus Suchavam versus cum quatuor vel quinque sociis contendit, ac per medium hostilium castrorum, magno sublato clamore, multis Valachorum frustra infestantibus, in obsessam arcem incolumis receptus fuit. Tomsa paulo post in castra venit, atque arx durius obsideri cœpta. Despotes, quod apertis in campis cum perduellibus manum conserere non posset, id quod unum supererat sese mœnibus arcis tueri constituit, ac maximo ex omnibus tormento disploso suis signum conveniendi dedit. Nec spem adhuc auxiliorum abjecerat omnem; quippe qui Sborovium socerum suum cum Lasco reconciliandæ pacis conditiones tractare, & auxilia allaturum, ac ut ingenia hominum expectatione bonorum nunquam desperatissima esse solent, nec Zajum ac Antonium sibi laboranti defuturos confidebat: obsidionemque tam diu tolerari posse, quoad sperata auxilia advenirent, nequaquam dubitare videbatur. 1563.

Dormanus Despotam Suchavæ in arce obsidet.

Tomsa arcem Nemethium occupat.

Habebat secum milites egregios DCLVI. quorum major pars ex Ungaris constabat: & equitibus Martinus Farcastius, peditibus Petrus Devanus, quem ab Antonio ei commendatum retulimus, præerant. Huic trecenti pedites Ungari, sub Thoma Sclabaniano, Stephano Croato, ac Gregorio Girolthio centurionibus parebant, reliquæ cohortes ex variis gentibus, Italis, Germanis, Græcis, Polonis, Turcisque collectæ erant, paucis intermistis Valachis. Rebus Despotæ ad obsidionis pericula adductis, & ipso improvisis veluti adversæ fortunæ fluctibus & tempestatibus obruto, ii quoque quos passim in provincia, ejus gratia aliquando valuisse constabat, aut qui ei modo favere existimabantur, tum variarum rerum artifices, quorum plerique Itali erant, aut Germani, exquisitissimis suppliciis e medio tollebantur: tanta feritatis immanitate, ut neque mulierculis, neque innocentibus pueris parceretur. In eadem rerum confusione Georgius Revelles Viennensis, de quo supra retulimus, vetus Alexandri, exulis cliens, & nunc Despotæ quæstor, dum ad Istri ripas, nescius rebellionis, tributa exigeret, captus, ac in arce Nemethia cum multis aliis, tetrum in carcerem conjectus fuit.

Præsidium Despotæ, ex variis gentibus.

Interea dum obsidio diutius, quam putarant, protrahitur, in castris de eligendo principe consultatum est. Proceres, qui opibus dignitateque præstabant, quive seditionis auctores erant, Bernovius, Mociocus, & Stroizza, non ignari cruentos plerumque & periculosos usurpati regni exitus esse solere, ut oblatam dignitatem susciperent, adduci nequaquam potuerunt. Postremo Stephano Tomsæ, qui nuper ad Nestrum flumen equitibus Ungaris delendis tam insignem, quam nefariam operam præstitisset, recusanti quidem, sed vel invito summum eum honorem detulerunt. Is delato muneri satisfacturus, arcem acriori obsidione premendam, attractis ad diruendam ejus portam, quatuor colubrinis majoribus, existimavit. Sed ut erant hostes tormentarii negotii, ac oppugnandarum arcium imperiti, ita ab iis, qui intus erant, in re militari exercitatissimis facile contemnebantur; adeo ut sæpe excurrere in eos, & magna edita illorum strage reverti, frumentatum exire, ac recentia ex agris obsonia resque necessarias in arcem importare non dubitarent. Inter quæ certamina Petrus quoque Devanus, permissu Despotæ, habito cum centurionibus consilio, in hostium castra cum quadringentis peditibus impetum fecit, eosque, qui oppugnandæ & diruendæ portæ incumbebant, & aggeres tumultuario rudique opere erectos, ac tormenta custodiebant, aggressus est: ubi ipse & socii multis hostium celeriter interfectis, eos cedere loco compulerunt; mutuoque inter se cohortati tria tormenta manibus in arcem attrahere cœperunt. Tametsi autem hostes undique ad defendenda tormenta adcurrissent, atroxque certamen esset exortum, tamen

Tomsa a conjuratis princeps electus.

Arcem acriori obsidione premit.

Ungari eruptione facta hostes cædunt.

1563. tamen post longam & cruentam concertationem victos & profligatos tanta vi omni telorum genere, sed maxime sclopetorum glandibus submoverunt, ut effuse fugientes tormenta in arcem pertrahenda relinquere cogerentur. In qua pugna ex Valachis plures ducentis, aut interfecti, aut vehementer sauciati sunt: inter quos Dormanus ille cum Tomsa delendis Ungaris crudeliter grassatus, Deo id scelus non sero vindicante, capite pœnas persolvit: quum ex iis qui excurrerant, nonnisi sex e militibus sagittis confixi periissent.

E quibus & Dormanus crudelitate in Ungaros nobilis.

Cum per hunc modum obsidio diuturnior fore videretur, Tomsa qui jam principatum administrabat, se & suas copias obsessis contemtui esse cernens, consilio suorum ad Joannem Sigismundum legatos mittendos censuit: quem ob veteres cum Despota simultates & inimicitias, a mittendis auxiliaribus copiis haud alienum fore existimabat. At interea certis nuntiis allatum est, Demetrium Visnovecium, sive a quibusdam Moldavis proceribus evocatum, sive a Lasco instigatum, cum exercitu in provinciæ fines pervenisse animo illam inter duos contendentes sibi occupandi. Itaque Tomsa intermittendam obsidionem arbitratus, transmisso amne Sereto, castra ab arce reduxit: Visnovecius vero vitato congressu in eum castrorum locum consedit, sic ut Despotes uno abeunte hoste, ab altero statim circumvallatus, non sustulisse aut avertisse exitium, sed mutasse, & eodem ancipiti in discrimine versari videretur. Collocatis sub arce castris, Pisoccius Lasci, ut diximus familiaris, data acceptaque fide arcem ingreditur, ac nomine Visnovecii has Despotæ conditiones proponit; si XXV. millia aureorum numorum pro sumtibus eo bello factis nunc persolvat, & deinceps quotannis XII. millia certis terminis pendenda promittat, se eum periculo erepturum. Conditionibus admissis Despotes Piassoccium muneribus affectum, gratiis Visnovecio actis remittendum existimavit.

Visnovecius pulso Tomsa eundem castrorum locum occupat.

Sed quum eodem die magna Bojerorum manus ad Visnovecium venisset, quæ nomine omnium provincialium, principatum ei offerre, & additis, quo plus fidei haberet, cæterorum litteris, id ipsum confirmare videbatur; referebantque primores Tomsam administrando principatui adhibitum, donec alius eligeretur, ac finis obsidioni fieret: sese omnes rebus ejus adversus Moschos & Tartaros præclare fortiterque gestis, quibus apud omnes gentes celebraretur, ac unius ejusdemque religionis professione adductos, imperium ei ultro deferre, quod vi & armis antehac adire voluisset; cætera, dummodo veniret, omnia in ejus potestate fore. Itaque vir alioquin cautus & callidus, verbis ad assentationem & fallendum compositis, ac maxime dulcedine regni inescatus eis assensit: & missis ad Despotam literis, se hostem ei deinceps futurum, nec quicquam cum eo commercii habiturum significabat. Nec mora, quosdam Ungaros milites rerum necessariarum causa, durantibus ejus diei induciis, arce egressos, partim trucidari, partim in domum quandam confugientes oppugnari jussit; quibus tamen tutandis ex arce opportune occursum est, & liberatis militibus Poloni cum cæde repulsi.

Visnovecio regnum a Moldavis defertur.

Paulo post Visnovecius, nedum animadversa fraude, quingentos ex selectissimis equites Sarmatas & Roxolanos, Valachis id expetentibus, dedit; qui sese cæso Tomsa, ac capite ejus relato, ad illum reversuros pollicebantur. Sed quum pontem amni Sereto impositum transiissent, & ad exercitum, quem opportuno insidiis loco reliquerant, propius accessissent, seque cum eo conjunxissent, Sarmatas & alios, quamquam detecta fraude, acerrime pro vita saluteque sua dimicantes, singulari perfidia & crudelitate ad unum trucidarunt: ac e vestigio reversi, priusquam Visnovecio cæsorum equitum fama allata esset, eum cum non magno suorum numero, rerum eventum expectantem, curruique insidentem, quod forte importuno articulorum dolore vexaretur, adoriri statuerunt. Simul ac insidiæ plusquam Punicæ patuerunt, & Visnovecius necessitatem prælii sibi imminere vidit, ægro quidem, sed imperterrito animo suis, ut celerrime conscensis equis certamen capesserent, ac carris circumductis castra munirent, edixit; ac Piassoccium, ut suas partes obiret, aciemque componeret, hortatus est; nec ipse extremo in labore, ac periculo officium suum negligebat, quin prælium cientes animaret. Pugnatum est pro Polonorum paucitate acerrime; ita ut primo impetu Valachi fusi fugatique terga dare cogerentur: & ubique fere a fugientibus fama illatæ provincialium exercitui cladis spargeretur. Postremo tamen redeuntibus Bojeriis cum multi in paucos, ac integri in fessos ac debilitatos, restaurata pugna, irruissent, victoria Valachis cessit, & Visnovecius ac Piassoccius, infelici sua forte, vivi in eorum potestatem venere: quos Tomsa e vestigio Constantinopolim misit; ubi prægrandibus uncis ferreis, per latera adactis, in furca suspensi, indignam viris militaribus, sed crudelem & acerbam mortem oppetivere. 1563.

Poloni a Valachis singulari perfidia trucidantur.

Atrox inter Visnovecium & Valachos commissa pugna, qua profligatis Polonis capti Visnovecius & Piassoccius.

Poterat Despotes sub certaminis hujus fervore ex arce sese proripere, & utinam aut alium tutiorem in locum recipere; quod illi a plerisque suadebatur, sed Dionysii Avali medici culpa, ac inani sua fiducia hostiumque superbo contemtu, meliora consilia repudiavit, omnemque eventum ibidem præstolari maluit. Interea e Transylvania auxilia a Joanne Sigismundo missa, mille equites ac totidem pedites multis bellis exercitati, duce Ladislao Radaco, qui nuper Siculos rebelles victor acie profligaverat, advenere: quos Tomsa singulari lætitia exceptos in castra recepit. Sed Despotes & obsessi illorum adventu nequaquam animos demisisse videbantur, quamquam tertium jam mensem clausi, rerum omnium & gravissimæ obsidionis incommoda pertulissent; adeo ut erumpere in hostem frequenter, & cum iis manum conferere non dubitarent: sicuti die Divo Lucæ Evangelistæ sacro accidit, quo Gregorius Girolthius cum cohortibus peditum, & Martinus Farcassius cum paucis equitibus erumpentes, ancipiti cum Transylvanis & Valachis contracto certamine fortissime rem gesserunt, ac non paucis utrimque amissis in arcem redierunt, in ea pugna ex Valachis, Bernovius conjuratorum Princeps, & malorum omnium auctor glande trajectus occubuit; ac Gregorius Vincius, lepidus nec ineptus scurra, a militibus Deligecius vocatus ex Despotanis cæsus est: qui sæpe Despotam, ut malefida procerum consilia,

Byzantii, unco in costas adacto crudelem mortem oppetunt.

Jo. Sigism. Valachis auxilia submittit.

Bernovius conjuratorum princeps occumbit.

1563. filia, eorum nece præverteret, inter joca & feria admonuisse dicebatur.

Transylvani Hungaros ad deditionem promissis invitant.

Verum postquam Transylvani munitionibus extructis aggeres & tormenta propius arcem admovissent, ac cum popularibus suis quos in arce habebant, clandestinos sermones miscere cœpissent, eisque principis & Radaci præfecti nomine opima stipendia, ac liberum in patriam reditum pollicerentur, diuturnæ conclusionis pertæsi, ad res novas inclinare, & Despotes consilii anceps atque indies inops reddi videbatur. Et quum militem quendam cum hoste e muro clam colloquentem deprehendisset, eum ad se vocatum, nec causas colloquii satis reddentem, clam e medio tollendum curaverat, quem cum Devanus & socii repeterent, nec reddi posset, res magis ad tumultum & seditionem propendebat. Qua indies gliscente Devanus quoque, quamquam fidelissimus antehac semper habitus, stipendia turbidius, quam par est, flagitare, cæterosque ad eadem importunis vocibus flagitanda concitare, iisque negatis, occasionem turbandarum rerum quærere. Verum Despotes tumultibus coercendis, cælato argento, quod habebat, satisfecit.

Hungarorum factiosa consilia e Devani cæde suborta.

Paulo tamen post Radacus Petrum quoque, pacta per occultos nuntios proditionis mercede, ad tradendam arcem adduxit, quod quum Despotes a quodam judice rei conscio comperiisset, eum in secretiorem domus partem accitum, adacto per ilia pugione, interficiendum curavit. Cujus cæde exacerbati pedites, non jam occultis vocibus, sed aperte res novas moliri, ac de deditione cum hostibus pacisci decreverunt. Quos quum Farcassius equitum præfectus, ac equites potiores, qui supererant, a tanto flagitio dehortarentur, neve tantam perfidiæ notam sibi inustam vellent, partim minis, partim precibus obsecrarent: quia tamen pedites numero ampliori, ideoque ferociores erant, nihil proficiebant. Nec interim deerant, qui ipsum Despotam ad amplectendas deditionis conditiones, amplissimis de ejus incolumitate pollicitationibus, amplectendum putarent. Quæ quum ab illis simulate dici non esset nescius; suos tandem supplex petere cœpit, ne se in tanta auxiliorum propinquitate (erat enim fama sive vere sive falso allata, Lascum jam reconciliatum, & Sboronium socerum, ac Sarmatas amicos, cum quatuor millibus equitum adventare) desertum ac infensissimis hostibus proditum vellent. Verum prævalentibus prætorianorum peditum factionibus, valvæ portarum, quas terra ac materia obstruxerant, adaperiri cœptæ sunt: quo tempore Martinus e Sancto Gothardo, Pannoniæ oppido oriundus, Maximiliani Cæsaris apud illum internuntius, sed postea a secretis adscitus, dolio ingenti saxis & materia pleno casu in ipsum devoluto oppressus, interiit.

Peditum factione Despota proditus.

Itaque triduo ante Divi Martini ferias arce egredi coactus, cum sumta pretiosiore purpura, equoque conscenso inter longissimos & densissimos militum ordines ad id de industria dispositos incessisset, propiusque castra venisset, submotis ministris, equo descendere, ac pedibus ad Tomsam ire jussus est: in cujus conspectum veniens, hostilibus probris ac conviciis proscissus, clavaque ferrea, repetitis vicibus, percussus, in humum procidit, ibique quum diu, qui conficeret, non reperiretur, a Tartaro quodam iteratis aliquoties ictibus, caput ei infelici præcisum est; quod una cum Joachimi Prudentii jam alia in castrorum parte obtruncati capite, quum detractæ eorum cutes, abjectis calvæ ossibus, palea impletæ essent, Constantinopolim missum fuit. Per hunc modum immaturo atque miserabili vitæ exitu Despotes sublatus est; quum vixisset annos circiter quadraginta, regnasset duos, & tres amplius menses obsidionem tolerasset.

Tomsæ jussu a Tartaro capite mulctatur.

Alexander Solimani auxiliis, pulso Tomsa, regnum recuperat.

At Solimanus tam precibus Joannis Sigismundi, quas accurate apud eum pro reducendo in Moldaviam Alexandro interposuerat: tum etiam ipsius Alexandri assiduis obtestationibus permotus, purpuratis magna largitione in partes traductis, in Moldaviam eum reverti, provinciamque iterum ei pristino beneficiarii juris nomine committendam permisit. Qui conducto ex Turcis & Tartaris exercitu, quum eis inferiorem provinciæ partem ad Istrum vergentem prædæ nomine depopulandam promisisset, magnis itineribus regnum repetendum duxit. Quem nec Tomsa, nec cæteri expectare ausi, pars ad vicinos Roxolanos seu Russos ut Tomsa, Mocioccus, & Stroizza, pars quo quisque potuit dilapsi profugere. Alexander & castra deserta cum tormentis, & arcem & provinciam omnem facili negotio occupavit: Demetriumque Bulgarum, a quodam Bojerio, tormentis præfecto captum, ac naris dextræ particula excisa a Tomsa deformatum (quo signo notati regno potiri nequeunt, nemo enim qui mutilato sit corpore, regnare permittitur) Mirce Transalpino, cujus regnum affectasse dicebatur, inter summas verborum contumelias, & ludibria trucidandum misit.

Demetrius Bulgarus a Mirce Valacho trucidatur

Tomsam Despotæ successorem, sed paucis mensibus imperio potitum, ac Mocioccum & Stroizzam Leopoli exulantes, apud Sigismundum Poloniæ Regem, qui eos ob Visnovecium & Piasfoccium interfectos, extremo odio prosequebatur, proditionis accusavit, & ope Solimanni, ac Joannis Sigismundi nepotis facile obtinuit, ut capti mox capite plecterentur.

Tomsa, Mocioccus, & Stroizza capite plexi.

Georgio Revelles, in arce Nemethia capto, & aliis præfectis, qui ibi in vinculis detinebantur, ministri rerum capitalium, quos illi armatos vocant, laqueo gulam fregere. Alios nobiles, dissimulato ad præsens odio in fidem recepit: sed mox quum se tutos esse putarent, inter convivia jugulari jussit; donec omnes, quorum opera regno erat pulsus, aut qui illis sanguine erant juncti, extirpaset; sicque quoad vixit quietam apud Moldavos tyrannidem obtinuit; quum ante quam in exilium pelleretur, septennium imperasset.

Ejusdem sævitia in Nobiles & alios.

Perenius a Cæsare in gratiam receptus, restitutis omnibus bonis, liber dimittitur.

Per id tempus Cæsar assiduis precibus suorum placatus Franciscum Perenium, qui ante triennium rebellaverat, & in oppido Zolo̓o cum uxore & liberis captus, in arce Sarosiana detinebatur, liberum dimitti jussit, restitutis ei omnibus bonis, oppido Sixone excepto; quod antea Petro Macedonio cubiculi sui magistro donaverat. Verum is quoque, antequam e vivis excederet, liberali ingenio ita cum illo convenerat, ut acceptis a Perenio tribus millibus aureorum numorum, Sixonem protinus ei restitueret: sicque Perenius Viennam profectus a Cæsare in gratiam fuit receptus.

Stephan. Bathorius

Cæterum secundum adversam illam Despotæ in Moldavia fortunam, Joannes Sigismundus pacis

1564.

a Transylvano ad Cæsarem de pace mittitur.

pacis & tranquillitatis cupidine, uti præ se ferebat, adductus, legatum ad Cæsarem misit Stephanum Bathorium Somlianum, qui eo tempore Varadino præerat, virum pacis bellique artibus clarum. Is vigere in illo studium amplectendæ pacis & fidelis concordiæ testatus, petebat filiæ Cæsaris Johannæ conjugium, antea a Castaldo promissum, cum regio titulo & ditione a Transylvania usque ad Tibiscum omni. Sed quia ad tempus coronando Maximiliano, constitutum adventus ejus inciderat, cui ut interesset, neque Cæsari, neque ipsimet legato expediens esse videbatur, Tirnaviam secesserat; & demum peractis comitiis Viennam ad Cæsarem erat reversus. Post multas & varias disceptationes Cæsar ita ei respondit; Joannes Sigismundus eligeret qualemcunque titulum præter regium vellet; se enim vivo & Maximiliano, qui jam consensu publico corona erat insignitus, cum in alios transferre non posse: contentusque iis esset, quæ nunc ultra Tibiscum obtineret: cis Tibiscum vero Muncacium, & Hustum cum Maramarusio, & Salisfodinis, quæ ei nunc parerent, quo firmior pax esset, se illi concessurum, nec filiæ connubium negaturum. Sic mansit in controversia ditio illa, quæ ultra Tibiscum est, in qua Echediana, Vardana, Crasnana, Biharienses, Solnocenses, Bajonii, Telegdii, Artandii & alii complures, nobiles, populique censentur: de qua tamen Cæsar, se ulteriora consilia capturum, responderat: nec tamen quietis concordiæque causa ab illis concedendis videbatur abhorrere.

Conditiones pacis a Cæsare Joanni oblatæ.

Somlianus a Transylvano revocatur.

Sed dum deliberando tempus protrahitur, Joannes Sigismundus seu tædio longioris legationis, sive verius, quod belli occasiones quæreret, Somlianum revocavit, qui ita discessit, ut si Cæsar, eam conditionem antequam ipse Sacmarium aut Varadinum perveniret, admittendam censuisset, idque sibi per literas denuntiasset; tum ea quoque inter alias conclusa atque decreta censeri deberet. Nec adhuc Tibiscum transjecerat, cum Cæsar per Silvestrum Senatium legati familiarem, qui eam ob causam ibi relictus erat, duabus Echediana & Vardana exceptis, omnes se liberaliter concessisse significavit. Itaque ille reversus, quæ egerat, quæve obtinuerat, cum summa Joan. Sigismundi satisfactione exposuit: decretumque est, ut Somlianus post paululum moræ reverteretur, & super omnibus icti fœderis capitibus Cæsaris diploma referret.

Et legationis rationes disturbantur.

Qui interea dum se rursus ad ejus legationis munus exequendum parat, ac domi privatis rebus intentus, mandata præstolatur, quibus iter aggredi, & pacem referre jubeatur, omnium consiliorum & legationis rationes, lubentibus & æquis animis antea susceptæ puncto temporis mutantur & pervertuntur: ita ut ipse ejus rei ignarus, increpita per literas mora & segnitie, minime in tanti momenti negotio cunctandum esse identidem replicaret; postremo contineri nequivit, quin postposita domesticarum rerum cura, ad principem recurreret, seque nimiam tarditatem admirari testaretur; qua & Cæsar offenderetur, seque ludibrio habitum atque delusum haud immerito conqueri posse videretur. Sed Joannes Sigismundus, non sine astutæ prævaricationis dolo, se ideo rem distulisse respondit, quod paci ac fœderi, majori cum dignitate ineundo, avunculi sui regis Poloniæ operam intervenire cuperet, eaque de re jam ad illum literas dedisset. Scripturum etiam Cæsari, ut moram haud diuturniorem æquo animo ferre vellet. Interim autem ternos ab utraque parte arbitros, qui insolentias Balassii & Cæsarianorum sibi ditionique suæ illatas inquirant, ad diem, quem Cæsar constituerit posse convenire. Per hunc modum Somlianus verba sibi data, & spes suas elusas sentiens, dissimulando in præsens sustinendoque injuriam, Varadinum concessit.

Consiliarii Joa. Sigismundi, quos Blandrata Arianus eadam peste infecit.

Erat eo tempore summa rerum apud Michaëlem Chaquium, Stanislaum Nisovium Polonum, Joannem Salancium, & Gasparem Bequessium cubicularium, qui Joan. Sigismundi consilia omnia, prout volebant, moderabantur: quos omnes simul cum principe Georgius Blandrata Allobrox, eorum aut assecla aut socius, Ariana infectus peste, eodem veneno infecerat, atque ii occulto livore pleni, omnia Somliani dicta factaque, ut qui veræ Catholicæque religionis vehementer tenax esset, in diversum interpretari, illumque apud principem inconstantis lubricæque fidei insimulare, ac clancularias ei insidias struere conabantur. Sed nec Cæsarem sincera fide detersis odiis, certis concordiæ fundamentis inniti persuadebant, quod suos milites & Balassium, cui præ cæteris infensissimi erant, a rapinis & sceleribus minime coerceret: ideoque evocatis in auxilium Turcis, ac neglectis, quæ a Somliano tractata erant, fœderibus ad bellum ei inferendum instigabant.

Somliano insidias struunt & calumniis eundem exagitant.

Quæsitores Cæsariani, re infecta, domum redeunt.

Interea Cæsar, sicuti cum legato erat constitutum, quæsitores, qui de Balassii, aliorumque præfectorum & militum malefactis inquirerent, ad oppidum Cassonum, non procul Muncatio situm, ad diem Calendarum Octobris convenire jubet. Erant hi Gregorius Abstemius Episcopus Chanadinus, Joannes Alaghius e Regecio, & Georgius Racoscius Turocianæ regioni juri dicundo præpositus. Prius quam isti convenissent, Balassius in pago Halmio inter Hustum & Muncacium sito, quæ loca a Transylvanis tenebantur, castellum ædificaverat; eo prætextu, ut ituro in Moldaviam ad suppetias Despotæ ferendas exercitui (id consilii forte tunc agitabatur) locus esset quiescendi; re autem vera ut prædatoribus suis receptaculo, munimentoque esset. Itaque Transylvani ad inquirendum designati se venire negarunt, nisi illud contra fœdus induciasque exercendarum rapinarum causa extructum, distraheretur. Contra Balassius opponere, unicuique suo in fundo tuendis suis finibus, munitiones licere extruere, neque id fœderibus adversari. Inter has contentiones Racoscius unus ex triumviris arbitris, morbo oppressus Cassoni moritur; reliqui duo perscriptis ad Cæsarem difficultatibus, re infecta revertuntur.

Castellum in pago Halmio a Balassio extructum ab Hagmassio capitur & exscinditur.

Interea Christophorus Hagmasius qui Husto præerat, ac cæteri Transylvanienses præfecti, collectis summa celeritate copiis, nocte intempesta castellum improviso adoriuntur, & acerrime oppugnant. Balassiani cum Georgio Sulioco, impigro adolescente, qui ex arce Hadadiana se illis aggregaverat, ad defendendum locum concurrunt; fit pugna atrox & cruenta, neutra parte cedere alteri volente: postremo trajecto glande sclopeti Sulioco, atque

occum-

1564. iuntur, & palantes hinc inde diffugiunt: qui in castello intus haud magno numero erant, fuga & cæde sociorum perterriti deditionem faciunt, ac incolumes dimittuntur: castellum mox injecto igne concrematur, ac funditus deletur: atque his peractis utrinque in hiberna disceditur.

Concilium Tridentinum felici exitu terminatum est.

Cæterum Concilium Tridentinum superioribus annis a Julio Pontifice in Lateranum indictum, ac deinde a Paulo & Julio tertio continuatum, sed variis bellorum tempestatibus agitatum, atque dilatum, hoc anno demum auspiciis Pii ejus nominis quarti, Dei Optimi Maximi ope felici exitu terminatum fuit; legatique, quos Cæsar eo miserat, post peractam in Ungaria Maximiliani inaugurationem, in patriam incolumes redierunt, uno excepto Joanne Chanadiense Episcopo, qui ibidem gravi oppressus morbo e vivis decesserat: a quibus intellectum est, capita Christianæ religionis antehac ab ipsis Christi Dei & Servatoris, ac Apostolorum temporibus, usque ad hæc tempora, inconcussa fide observari solita, sacrosanctis Patrum, qui in ea Synoda magno numero interfuerunt, suffragiis denuo confirmata fuisse. Quod vero ad communionem sub utraque specie attineret, quam concedi Cæsar postulasset, eam a Patribus ad arbitrium summi Pontificis, cum bona spe ejus obtinendæ rejectam atque dilatam esse.

Johann. Baptistæ Castaldi obitus.

Iidem quoque legati attulere Joannem Baptistam Castaldum, qui Cæsaris Ferdinandi in Transylvania copiarum summus dux fuerat, octoginta circiter annos natum, paulo ante finem Concilii, Mediolani natali in solo e vita migrasse, noctéque abdicatis omnibus sepulturæ honoribus, humatum esse; quod viris illustribus, qui famam immortalem rebus præclare gestis sibi peperissent, inanes nec necessarias ejusmodi funebres pompas conditis ea de re testamenti codicillis, spreta omni ambitione censuisset.

Balassius & Zajus Collegium Græcorum Monachorum expilare conantur.

Inter hæc Balassius & Zajus, cum ab iis, qui non ita pridem e Moldavia redierant, intellexissent Collegium Græci ritus Monachorum, haud procul radicibus Alpium esse, in quo multa donaria, ac aureæ & argenteæ supellectilis copia ingens, a piis hominibus Deo dicata haberetur, communicato invicem consilio, ad ea diripienda animum adjecere.

Sed nivium copia impediti cæptis absistunt.

Verum quum multa nix cœlo delapsa Alpes & itinera cooperuisset, quæ etiam æstate avia incultaque sunt, & ægre admodum ac difficulter ab exercitibus transiri possunt, veriti etiam ne a Transylvanis, qui omnia eorum itinera observabant, reditu præcluderentur, ab incœpto destiterunt.

Cæsaris etiam tabifica febre affecti occupationes

Dum in hunc modum ludente in rebus humanis fortuna, minutis contentionibus & præliis certatur, & occasiones majoribus belli incendiis suscitandis quæruntur, Cæsar tametsi lentis & tabificis febribus diu antea conflictatus, defectisque sensim viribus, lectulo defixus, brevi desituri spiritus vigore sustentaretur: tamen quantum poterat, expediendis curis & laboribus, negotiisque vacare, literis & consiliorum secretis subscribere, amicosque ac familiares in colloquium admittere erat solitus. Interdum vero musicorum instrumentorum, ac symphoniacorum jucunditate accersita, sacris divini numinis laudibus hymnisque coram eo decantatis, animum oblectabat, eaque voluptate recreabatur. Quod quum Franciscus Battianius, vetus summæ auctoritatis senator, atque ab ipsis Ludovici Leviti temporibus ei valde familiaris, impensius laudarat, ac ut laboribus & negotiis abstineret, quæ seni & imbecillo maxime officerent, hortaretur: se natum ad labores, & iis usque adeo non gravari, ut etiam juvamento voluptatique sint, respondit; sed grave admodum molestumque sibi accidisse, Maximiliani in religione dissidium, & alterius filii Ferdinandi dispar conjugium. Eo siquidem tempore ille Lutheranas Sebastiani Fauseri ad populum conciones, incertum quas ob causas nonnunquam audiebat; quas tamen paulo post, meliora amplexus consilia, sincera mente repudiavit; hic vero Philippinæ Vindeliciæ amoribus usque adeo ardenter indulgere videbatur, ut eam legitimæ conjugis loco habere, & liberos ex ea suscepisse diceretur. 1564.

Ferdin. Imp. obitus. A. 1564. vixit annos 61.

Postremo expiatis more Christiani ac pii principis criminibus, quum Matthias Sitardus Dominicani instituti Monachus, extremam horam adesse cerneret, eum nec Cæsaris nec Imperatoris, (sic enim jusserat) sed fratris duntaxat nomine appellatum, ut speratam a Deo Opt. Max. veniam certa spe & fiducia expectaret, ex Christianæ disciplinæ instituto admonuit, sicque in complexu Maximiliani & Caroli filiorum, ac Mariæ nurus, die 25. mensis Julii, qui Jacobo Apostolo Hispaniarum Divo tutelari dicatus est, placida defunctus morte expiravit: eumque per aliquot dies publice omnium visui expositum, omnes non ut dominum, sed parentem optimum, justis lachrymis luxere: quum postea plumbeo inclusus loculo, humeris principum ducumque suorum in templum, quod in arce est, elatus fuisset.

Ejus encomium.

Nemo enim nostræ ætatis principum, pacis & belli artium eo peritior, nemo gravissimarum rerum experientior fuit: nullus regum recte & sapienter factis, ac indulgentiæ, clementiæ, liberalitatisque exemplis eum superavit.

Beneficia in Ungaros eximia.

Nam eo evehente Seredii, Dobones, Balassii, Tahii, Telequessii, Magocii, Quercecenii, aliique quamplurimi ad summos honores & divitias pervenerunt: Turzonibus, Battianiis, Comitibus Zrinianis, aliisque latifundia, arces, dignitates, reditus auxit & amplificavit: omnes bonos, & industrios viros, a quibus bonam operam Reipublicæ navari posse animadvertisset, singulari amore prosequutus est; usque adeo ut nemo unquam ejus opem frustra implorasse, nemo tristis ab ejus conspectu, nisi summa necessitatis vis obstitisset, discessisse visus sit: & instar Titi, diem se perdidisse putaret, quo non cuipiam bene fecisse videretur.

Pietatis in Deum studium.

Summum ei pietatis in Deum studium, perpetuumque fuit, quem uti in conspectu præsentem semper haberet, ita coluit & veneratus est, & ad ejus præscripta omnes actiones suas, totiusque vitæ cursum applicavit, ut quicquid sibi prosperi aut adversi contigisset, ad eum auctorem referret. Militibus, ut sua stipendia statis temporibus summa fide persolverentur, diligenter curavit, & supra illa muneribus variis eos donisque cumulavit. Nisi quis majus rei bellicæ, castrensiumque laborum studium in eo desideraverit: sed si potentissimos hostes, qui totius fere terrarum orbis viribus adversus eum formidabilia bella gesserunt, animo reputaverimus,

1564. mus, eumque in tot & tantis cladibus & calamitatibus infractum, constantemque animum retinere potuisse, non iniquo judicio æstimaverimus, ab omni eum ignaviæ, aut cessationis suspicione merito vindicandum censebimus: quum præsertim de aliis, qui eum pari virium robore, paribusque copiis lacessitum ad arma provocassent, quum potissimum idoneos & rei bellicæ peritos legatos ducesque esset nactus, frequentes nec contemnendas victorias adeptum fuisse meminerimus. 1564.

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XXII.

Maximilianus patri in imperio & regnis succedit.

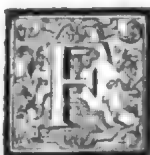

Erdinando Cæsare vita functo, uti erat comitiis Francofurdanis, maximo principum Electorum ac procerum studio deliberatum, Maximilianus Romani Imperii sceptra atque habenas adeptus est: simulque Ungarici & Bohemici regni administrationem, quam vivente etiam patre exercuerat, protinus suscepit. Siquidem singulari juventæ decore, ac ingenua, blandaque sermonis comitate, facili aditu, alloquioque & aliis artibus, maximam apud omnes Germaniæ ac Pannoniæ proceres, populosque gratiam & benevolentiam sibi comparaverat, & ne magnitudine animi, industria, ausuque & armis, patre inferior esse videretur, omnibus viribus contendere nitebatur. Exercitus etiam a patre relicti, ac eorum præfecti, & tribuni, summa ejus recenti principatu spe tenebantur, fore ut pro dignitate & existimatione totius Reipublicæ Christianæ, honestissimo consilio Turcicarum induciarum compedes, quibus Pater irretitus fuisset, Dei immortalis ope exuere, & acerrimorum hostium impetum non modo sustinere, sed etiam ad non dubiam victoriam propulsare posset. Quamobrem fama etiam in vulgum frequens emanaverat, illum minime fœderibus aut induciis staturum, quas Pater cum Solimano pepigerat, quin comparato ampliori exercitu, ac animis opibusque cum summo Pontifice ac Regibus & Principibus Europæis terra marique consociatis, infestis cum illo armis prima occasione congressurum.

Nec deerant plerique militiæ clari & bellicarum rerum peritia insignes, qui cum pacem & quietem pati non possent, eum ad parandum suscipiendumque adversus Turcas bellum, secretis apertisque consiliorum rationibus incitare non dubitarent: & ea quoque detrimenta, quæ hactenus Resp. Christiana, per latus afflictæ Pannoniæ insignia & lethalia accepisset, incuria magis & inerti principum segnitie, quam vera hostium virtute aut viribus illata acceptaque fuisse memorarent. Quæ quum in aulicorum ac militarium procerum coronis, & consessu non usque adeo secretis sermonibus tractarentur, quin ad propinquos Turcas perlata, ab iis pro insita barbarorum nominis superbia varie interpretarentur; Maximilianum diversa consilia animo agitare compellebant; quæ tamen tacito & latebroso pectore condita, ad communis salutis causam tuendam expedire, neque sibi a paternarum conditionum æquitate discedendum esse arbitrabatur. Itaque ne rem ulterius differendam putaret, frequenti Senatu convocato, quid faciendum e Republ. foret, singulatim exquisivit.

Maximilian. Imperator frequenti Senatu convocato, de bello Turcico deliberat.

Jam enim biennium præterierat, ex quo pater gravi morbo & ingentibus curis fatigatus, eoque fatis concedente, ipse legatorum & muneris mittendi occasionem neglexerat, & Arslanes, qui eo tempore Budensem præfecturam administrabat, an pactis stare vellet, frequentioribus litteris & nuntiis arroganter postulare non intermittebat.

Erant in Senatu, prout quisque affectus erat, aut ingenio valebat, varia studia, ita ut sententiæ in diversum traherentur, pars enim non togatorum tantum, sed etiam militarium hominum, prudentiæ & experientiæ opinione clarissimorum, fidem & promissa inviolabili tenore servanda suadebat, nec committendum, ut fraudis alicujus aut mutatæ voluntatis suspicione barbarus hostis, terra marique potens, & a quo tot tantasque clades & detrimenta non tantum Pannonia, sed totus fere Christianus orbis accepisset, irritandus & ad arma concitandus esset. Serviendum tempori, mittendumque illi juxta fœdera promissum munus, & suspicacem tyranni animum, qui postea nullis vel amplissimis conditionibus placari posset, pacis & amicitiæ ostentatione leniendum; ne turbatus & exasperatus, formidabilibus sumtis armis, humana divinis confundendo, omnia sursum atque deorsum misceret. Satius esse eam pecuniam ad regnorum & populorum suorum securitatem impensam esse, eosque illa quantulacunque summa ab impotentis barbari insolentiis & furore liberare, quam si res ad bellum & arma deducatur, millies majores thesauros, cum extrema eorundem pernicie & exitio exigendos, ad dubiam Martis & ancipitis fortunæ aleam consumi. Debere esse documento superioris tempestatis bella, summo semper cum Ungariæ detrimento suscepta, atque infelicissime gesta, quorum funestam cladis memoriam, sive illa principum incuria, sive ducum ignavia & imperitia improspere evenerint, nunc quoque cum luctu & lachrymis recolere cogerentur. Ad extremum omnia alia prius quam bellum experiri consulebant.

Dehortatio a bello.

Sed erant ex altera parte tam ex Germanis, quam Ungaris viri illustres, qui certis adducti rationibus, bellum imprimis maxime honesto & decoro nomine contra immanes barbaros pro Christo Deo & Servatore, ejusque sacrosancta religione, proque aris & focis suscipiendum censerent: inter quos Comes Nicolaus Zrinianus, summæ claritudinis dux erat, quo nemo regendis exercitibus melior eo tempore atque peritior habebatur. Is præter cæterorum opinionem, non dissentiendi aut contendendi, sed quod mens suppeteret, expromendi causa, sibi longe aliam mentem esse, nec ut

Comes Zrinius bellum adversus Turcas suscipiendum suadet.

1564. ut induciæ, quas necessaria potius, quam honestu pactione Ferdinandus cum Turcis iniisset, hoc rerum statu observentur, sibi e Republica fore videri differebat.

„Quandoquidem, si rem, inquiebat, penitius „consideraverimus, in præsentia hostes, non se„cus, ac si nulla pax, nullum fœdus ictum es„set, agros urere & populari, miseram plebem „quotidie variis indignisque modis ad dedi„tionem compellere, arces finitimas partim „fraude & astu, partim aperta vi invadere & „expugnare, imperium per fas & nefas prola„tare contendunt. Contra si quid a nostris in „defensione licita atque necessaria patratur, ea „contra pacta fieri, nostrosque violati juris & „æqui, turbatæque pacis reos extemplo agi, & „pro sua feritate, leges, quas luberet, dare, adi„mere, non probro, non flagitio, non pessimis „quibusvis facinoribus quo minus, quemadmo„dum in victos & sub jugum missos suam libi„dinem exercerent, abstinere videmus. Nec „conquerendo aut expostulando apud importu„nissimos homines quicquam profecimus, quin „gravius indies & acerbius malefaciendo, pa„triam, socios, & commilitones nostros, ever„sum iere, nostraque socordia dominationem in „nos insolentissimam agitavere: ita ut mihi „quidem, quod pace & venia aliorum dictum „velim, tempus esse videatur ad vindicandam in „libertatem Remp. expergiscendi, ac oblata oc„casione jugum a cervicibus nostris excutiendi. „Itaque si quid Solimano in hanc usque diem „ex pacto debetur, id ei mittendum non ab„nuerem, ne aut merito conqueri possit, aut, „uti est arrogantia & impatientia singulari, ar„ma sumendi inde occasionem capiat; quam„quam sive apud eum beneficio, sive metu pro„cedamus, perinde esse duco; adeo miseriis & „sanguine nostro satiari non potest. Ut mis„sum illud fuerit, tum demum renunciandam „ei induciarum male ab eo observatarum fidem „& amicitiam omnem censerem, quibus nostræ „opes & vires, tam privatæ quam publicæ ma„gis quam bello diminutæ fractæque sunt: ac „deinde tempestive curam, studium & diligen„tiam omnem adhibendam, bellum quod nobis „illaturus esset sustinendo, & cum Dei Optimi „Maximi ope etiam propulsando.

„Non possum diffiteri eum summas secum „vires, magnam potentiam, exercitatos mili„tes, ingentem exercitum trahere consuevisse; „sed ea omnia opinione hominum, ac vero lon„ge minora esse comperi. Aliquoties jam mihi „ejus bellicæ expeditiones visæ sunt, quibus ipse „interfuit, quas ipse amplissima magnitudinis „fama duxit: primo quum me adolescente, & „vix alterum & vigesimum ætatis annum agi„tante, Viennam irrita obsidione cinxisset: ac „cum postea Gusegium ignobile oppidulum, „æque inglorius frustra tentasset, nec Caroli „Imperatoris Augusti adventum expectare au„sus esset, postremo cum socordia & ignavia „ac deditione nostrorum nobilissimis Strigonii „& Albæ Civitatibus occupatis, castra in Alba„na planitie, etiam Tartaris aucta collocasset: „sed ego sic existimo, ejus exercitum & copias „incertis potius vulgi rumoribus, ac pravitate & „mendacio suorum eas in immensum falso ex„tollentium, quam re ipsa constare. Peditum „siquidem prætorianorum, quos Janiceros vo„cant, 12. millia, aut ad summum quatuordecim „eum habere palam est, quem numerum raro at„tigisse, nunquam hactenus excessisse ab iis, qui „vera dicere contendunt, accepimus. Equitatus „omnis ex Asia & Europa collectus viginti quin„que aut triginta millia numerum non excedit; „nec is virtute aut viribus multum pollet, utpote „qui e rure & agris ex hominibus eorum culturæ „deditis colligitur. Verumenim vero in præto„riano equite & in iis, qui hisce Ungariæ & Illy„rici finibus stipendia merent, Janiceris adjun„cto robur omne & munimentum ejus exercitus „consistit; quorum numerum etiamsi Turcæ ad „multas myriadas, & ii, qui simul cum eis falsa „& incomperta adferunt, extollere conentur; re „tamen vera Asiaticis & Europæis æquato fere „pede censentur. Cætera multitudo, lixæ, calo„nes, fex vulgi, inermes Bulgari & Græci, ca„melis equisque curandis, tabernaculis tenden„dis, aquationi, lignationi, denique frumentandi „& pabulandi ministeriis, & castrensibus servitiis „addicta plebs, & incondita turba est: quæ nec „in aciem educi solet, nec si educatur, usui esse „potest. quod nec ulla arma, præter unam se„curim gerat, & magna pars nec eam, nisi fu„stem aut baculum sudemve habeat. 1564.

„Quæ mihi comperta, oculisque sæpius visa, „non præter veri fidem, ab aliis temere allata, „aut audita nunc referre animus est; sic ut cum „septuaginta millibus nostrorum Christiani no„minis militum, ex utroque ordine selectis, huic „hosti, quantumvis tumido & elato, patentibus „in campis divino numine invocato, congredi, „idque non sine firma vincendi spe posse existi„mem. Nec autem Deum Opt. Max. superosque „omnes nobis Christianis tantopere iratos, in„fensosque esse puto, ut septuaginta militum „millia conscribi, & in aciem adversus barba„ros educi, & Janiceris totidem pedites exerci„tatissimos, equitibus parem virtute & fortitu„dine equitum numerum opponi posse despe„rem. Hos autem abs te, Cæsar inclite, nova „nunc sceptra capessente, partim in tuis Regnis, „& provinciis, partim apud patruum Hispania„rum Regem potentissimum, qui Hispanum pe„ditem, non animo, non armis Janicero infe„riorem facile concessurus sit; ac summum „Pontificem, uti communem omnium parentem „cæterosque Christianos Principes, quos ad „consociandas vires, conferendaque auxilia im„pigre concursuros haud dubie mihi pollice„or, facile comparari posse nequaquam diffido. „Nec duce alio, quam te, Cæsar invicte, opus „est, cujus ut auctoritatem & dignitatem, qua „omnes mortales anteis, nunc omittam; sic vir„tutem, magnitudinem animi, experientiam „belli, rerum usum & prudentiam, postremo „gratum temperatumque imperium, & omnia „quæ virtus & virilis animus abunde suppedi„tant, ad bellum rite administrandum addu„cturum arbitrabor. Cætera in promtu e„runt stipendia, tormenta, eorumque appara„tus, classes, naves, commeatus, qui ex Unga„ria rerum omnium feracissimo solo, ad multos „menses & annos provideri tempestive, faci„leque curari possunt: & Danubius omnibus „ad superfluitatem & redundantiam in castra de„vehendis tantam facultatem præbet, ut in„vitare videatur.

1564. „Quod si Deus Opt. Max. votis nostris secundissime faverit, & victoria nobis cesserit, sicut de „ea dubitandum non est, atque adeo hic semel de „perfido hoste exoptatum triumphum retulerimus; cætera omnia incommoda, quæ hactenus „accepimus, incomparabili cum laude, & gloria „Christiani nominis cumulatissime resarcientur, „& nos tot acceptas a barbaris clades egregie „ulciscemur, atque ab iis respirantes pristinum „patriæ nostræ decus & splendorem brevi recuperabimus. Hoc ut faciamus, & nequaquam extensis ulterius induciis, quibus hoc regnum „hactenus vastatum potius est, quam correctum „aut defensum, insidiosæ paci justissimum bellum „præferamus suadent, cum alia permulta, quæ „supra paucis attigi, & quibus mihi maxime animus erectus est; tum vero Cæsar optime & fortissime, tuæ virtutis, & maximi in terris imperii „summa spes, & domi militiæque præclara facinora, ac denique summorum regum & principum, quibus non solum sanguinis propinquitate, „sed etiam animis & sensibus conjunctissimus es, „æqualis & firmissimus consensus cohortari incitareque possunt. Itaque Christianam Rempublicam abs te summis votis non flagitium aliquod, „vel obscurum facinus petentem tibi propone: „sed ut afflictæ imprimis Pannoniæ libertatem, „salutemque collapsam & dilaceratam ab occasu „& interitu restituas: qua superis bene juvantibus restituta, Germaniæ & totius Europæ libertatem stabilies & confirmabis: neque teipso „clarior toto orbe terrarum aut fortunatior quisquam mortalium erit, nullius fama aut virtutis „laus per omnes gentes longius, aut latius volitabit; potiusque sempiterna apud omnes „parta nominis gloria, industriæ, laborumque „tuorum pro Republica Christiana susceptorum „uberrimum fructum & præmia capies; quo uno nihil est in vita magnanimis principibus, „vel ad privatam gloriam, vel ad publicæ securitatis decus magis expetendum.

Maximilian. animi incertus ad pacis consilia potius propendet. Litera Solimani ad Cæsarem de induciis servandis.

Postquam dicendi finem fecit, diu Maximilianus in incerto habuit, quidnam potissimum consilii sequeretur; quamquam ad pacis & quietis potius consilia inclinaret. Jam diu deliberando & differendo elanguerat res; quum Sabanus senex Chausiis Budensibus præpositus, literas Solimani adferens advenit; quibus sibi Ferdinandi obitum gravem, molestumque accidisse significabat, precarique ut illius animam Deus Optimus Maximus culpis remissis, in æterno paradiso collocet, (hisce verbis utebatur) tum se pacem cum illo ictam servaturum pollicebatur: si secundum conditiones illa a Maximiliano quoque observetur. Ante paucos dies, quam Sabanus advenisset, Bartholomæus Ornæus, miles & expeditus cursor Comaroniensis cum literis ad Albertum de Niis Belgam, qui Byzantii legatum agebat, missus eadem de re fuerat; jubebaturque dicere Solimano & purpuratis, Ferdinandum vita excessisse, Maximiliano successore relicto, qui brevi munera missurus sit, & se ad pactas cum patre pacis conditiones accommodaturus. Eodem cum responso Sabanus dimissus est; & post obitum Ferdinandi ad annum fere insequentem res Pannonicæ, qui in hunc modum tranquillo in statu esse videbantur, puncto temporis, violata a Transylvanis pace, in apertum bellum exarsere, & Maximilianum, quamquam a belli cogitationibus non parum abhorrentem, inexpectatæ tamen injuriæ dolore non parum exacerbatum, ad iracundiam & vindictæ desiderium exacuerunt. 1564.

Bello a Transylvanis excitato res Pannonicæ turbantur.

Bathorius Somlianus, Balassio absente Sacmarium astu militari occupat.

Cum enim Balassius Sacmario exiens, Cassoviam ad Franciscum Zajum, incertum quas ob caussas venisset, Andream Messerum Semigianum origine legatum suum ibi reliquit. Sed quum is quoque nullas suspectans insidias, Vardam profectus esset, Stephano Bathorio Somliano, qui tunc Varadino præerat, & ad quem jure hæreditario, ut diximus, pertinebat, a civibus, qui ob veteris temperatæque dominationis memoriam ei favebant, per idoneos homines clam significatum est, Balassium abducta majori præsidii parte oppido discessisse; proinde si cum suis copiis locum silentio adoriri maturaret, commodam esse intercipiendi occasionem, cui juvandæ neque ipsi defuturi essent. Quamobrem leviores quadrigas extemplo Varadiensibus imperat, quarum satis magnus numerus ibi cogi poterat, in quas pedites summa celeritate collocat; iterque ita instituit, ut ad initium noctis haud procul Sacmario esset. Ibi ante lucem, aperientibus portam civibus, oppidum silentio ingreditur, & cohortatus pedites castellum, quod in insula erat, quam Samosus flumen e Transylvaniæ alpibus defluens, in duos ibi divisum alveos efficit, summa vi aggreditur. Pauci qui intus erant milites Germani ac Ungari, quum ad subitum clamorem evigilassent, arma cœpere. Sed quum vallum e materia tumultuarii operis constaret, & ab hostibus, quibus etiam oppidani sese aggregaverant, partim dolabris & securibus patefactum, partim vero scalis appositis, scandendo captum animadvertissent; pars quæ resistere cœperat, cæsa est, pars postquam se adversæ fortunæ reluctari non posse videret, deditionem fecit.

Balassii conjunx cum filio & filia in Transylvaniam abducta.

Conjunx Balassii, quæ Francisci Turzonis soror erat, cum filia nubili, & Stephano filio, quartumdecimum ætatis annum agente capta fuit: ac multa & varia ejus supellex, quotidianis usibus destinata in prædam versa. Nam carior & pretiosior ad arcem Detreconem, quam a Ferdinando in Austriæ & Ungariæ confinio, dono acceperat, antea transmissa erat. Prædæ quantum fuit, armis & tormentis exceptis, pro navata opera militibus concessum; captivi omnes dimissi, præter uxorem ejus & liberos, qui in Transylvaniam missi fuere, ubi illa & filia, morbo & mœrore animi & luctu contracto, brevi contabescentes vitam cum morte commutavere; cum Stephanus puer biennio post, cum pater e vivis excessisset, a Joanne Sigismundo dimissus, postliminio rediisset.

De hinc Rivulum Dominarum oppidum cum arce deditione capit.

Proximum oppidum, quod Rivulum Dominarum vocant, de quo antea diximus, quarto milliari dissitum, ad primum Somliani adventum portas aperuit; & arx ad angulum urbis sita, quam Balassiani haud magno numero tenebant, post aliquot dierum oppugnationem ea conditione, ut cum omnibus rebus & sarcinis dimitterentur, pari successu in ejus potestatem pervenit; & utrumque præsidiario milite firmatum munitumque est.

Joan. Sigismund. felici successu tumidus, bellum

Cum hæc ad Sigismundum perlata essent, qualicunque fortunæ successu elatus, juvenili ardore atque impetu, neglectis pacis ac induciarum, quas per legatos expetiverat, conditionibus exercitum comparare, excitisque Siculis & Saxonibus, & milite stipendiario undiquaque colle-

1564. *Maximiliano Cæsari indicit.* collecto, bellum Maximiliano inferre constituit: cumque omnes Varadinum confluere jussisset, tormentaque & eorum apparatum præmisisset, ipsemet posito militiæ rudimento, exercitum ducere voluit, ac in eo Stephanum Bathorium Somlianum Sacmario recens capto clarum, post se legatum in exercitu constituit, qui ad sexdecim millium militum summam efficere dicebatur. Jam æstas in autumnum inclinaverat, & continuis pluviis cœlo ingruentibus incommoda ducendo exercitui erant itinera; adeo ut & tormenta currulia, & alia impedimenta difficillime protrahi possent, & peditatus molli & profundo, ideoque lubrico cœno vix pedem figere valeret: ipse tamen tyrocinio alacer & promtus, superare omnes rerum difficultates & progredi, ac suos ut idem facerent cohortari contendebat.

Cæterum septimis castris Hadadum perventum est, quod proxima clade Transylvanis illata a Cæsarianis captum, præsidioque firmatum erat. Illud primum obsidione circumvallandum, ad delendam ignominiam decrevit, constitutis vineis & aggeribus tormenta majora provehi, & in arcem bipartito dirigi jussit. Reliquerant *Hadadum arcem vi expugnat.* in arce Zajus & Balassius præfectum Matthiam Senniesium, virum fortem & militarem, cum sua ala equitum, ac ducentis peditibus Ungaris, cohorteque militum Germanorum, qui omnes integre se tuebantur. Sed quum murus vetustate debilior esset, quam ut vim & impetum majorum pilarum perferre posset, post paucorum dierum oppugnationem lato patefacto hiatu procidit. Et quamquam ii qui intus erant, cohortante & monstrante Senniesio, doliis terra repletis ac materia ruinas obstruere, & aditum hostibus præcludere conarentur; tamen quia tam mœnia assiduis ictibus sternebantur, quam iis qui propugnabant, consistendi in mœnibus facultas densa glandium procella eripiebatur, Joan. Sigismundus tympanis ac tubis crepitantibus signum irrumpendi dari jubet. Nec mora, magna peditum multitudo acri facto impetu per ruinas conscendit; quos præsidiarii, protracto duabus fere horis certamine fortissime sustinuere; plurimosque ex iis sclopetis & hastis omnique telorum genere partim trucidare, partim sauciatos detrudere conati, ad extremum cum Somliano plures integros sauciis & recentiores fatigatis submittente, Cæsariani vulnerato Senniesio præfecto, victi terga dedere. Complures primo eo hostium impetu occisi, cæteri in deditionem venere, quos Joannes Sigismundus ea conditione, ne hoc bello durante adversum se arma sumerent, incolumes dimitti jussit. Senniesium vero medicis, qui eum ex vulneribus curarent commendavit, ac demum post confectum bellum armis, pecunia, equis & vestibus donatum ad suos remisit. Balassius & Zajus consilii inopes, atque rebus omnibus imparati, Cassoviæ mœnibus sese continebant, & quod erat reliquum, Maximilianum de illius hostili irruptione certiorem reddebant; præsidiarios arcium finitimarum, ut se tuerentur, ac constanter in fide permanerent, per crebros nuntios & literas commonefaciebant.

At Joannes Sigismundus Bathorio oppido, & munitione Sancti Martini, ad ulteriorem ripam Tibisci sita, eadem celeritate in potestatem redactis, ad obsidendum potius quam oppugnandum Echedum, Bathoriæ familiæ munimentum, 1564. castra promovit. *Inde ad oppidum Echedum castra promovet.* Illud ingentis paludis ac profundæ æstuariis undique cinctum est, quod nec ulla hyemis, frigorisque duritie adstringi glacie, ita ut permeari pedibus queat, traditur. Quapropter Nicolaus Bathorius ejus minas atque obsidionem adeo contemnebat, ut nuptias, quas forte eo die cuidam militi suo celebrandas constituisset, minime intermitteret. Sed dispositis per mœnia excubiis, ac missis extra vallum custodiæ causa cohortibus, ipse tripudiis choreisque vacaret. Nihilo tamen minus quod *Nicol. Bathor. cum eo paciscitur.* Joannes Sigismundus omnem subjectum agrum se populaturum, & oppida Bathorii, pagosque omnes concrematurum minaretur: atque interea Malchus Temesvarii præfectus, cum tribus millibus Turcarum auxilio venisset cum Somliano ejus internuntio, necessario magis quam honesto consilio ita pacisci est coactus, ut si intra sexagesimum diem Cæsariani exercitus duces apertis in campis auxilium non attulissent, ipsius præsidiis intromissis, se & arcem ejus potestati permitteret.

Itum deinde est ad Vardam oppugnandam, *Mox ad Vardam oppugnandum contendit.* quam minorem vocant, cum copiis omnibus & tormentis. Eam fratres Vardani, vetere & nobili familia orti obtinebant; & Stephanus major natu, præsidium cum cohorte & ala equitum in ea agitabat. Instar Echedii palustri loco sita est, ac uno tantum itinere, solis pontibus oblongis adiri solet, ob idque difficilem habet oppugnationem: quam quidem superioribus bellorum tumultibus, bis aut ter sustinuisse supra diximus. Quamquam autem subito belli terrore admoto Vardanus, veluti rebus imparatis, non parum se periculi adiisse videret, pro veteri tamen sua & familiæ constantia & virtute, portas adventanti hosti clausit, & se ad defensionem præsenti animo comparavit, hostesque aggeribus construendis intentos, directis ex arce tormentis adeo infestavit, ut intermittere opus, & ad venturæ noctis tenebras differre cogerentur.

Angebat ea res haud mediocriter animum Transylvani, qui quum omnia celeritati suæ cessura speraret, Cassoviam & vicinas superioris Pannoniæ urbes sibi animo destinabat; spemque eam hujus unius munitæ arcis obstaculo remorari moleste ferebat. Quapropter Somlianum *Somlianus Vardano, ut se dedat, omnibus rationum machinis suadet.* ad se accitum ad arcem ire, suoque nomine Vardanum ad honestas conditiones incundas hortari jubet potius quam vim experiri suam. Qui quum data acceptaque fide Vardanum ex arce evocasset, multis verbis cum hortatus est, ne fortunæ reluctari vellet: sed Joanni Sigismundo legitimo principi arcem, seque traderet, quæ iisdem legibus, quibus hactenus apud illum, & fratres relinqueretur; quod si fiducia tolerata antea duplicis obsidionis teneretur, id tantum nunc in tanto positus discrimine cogitaret, illis conatibus duces, cum mediocribus copiis inter mutuas obtrectationes, & dissidia, postremo pessimis artibus & maligna fide bellum gessisse; nunc ipsum principem cum ingenti exercitu, maximisque tormentorum apparatibus imminere; Turcas etiam, quorum robur, & vim acrem & indomitam esse non ignoraret, haud exiguo numero adesse: propterea si sibi salutaria monenti obtemperandum putaret, hortari se pro veteri amicitia & necessitudine

1564. dine ne deditionem recuset, aut differat; ne si id pertinacius faciat, certissimum ei vitæ & fortunarum omnium discrimen subeundum sit, nec ullum gratiæ aut misericordiæ genus ab irato principe expectandum. Sed quum Somlianus nullis verborum minis deditionem extorquere posse videretur, re infecta in castra reversus est; & Vardanus duos ingentes frugum acervos, nondum excussis granis, in insulam, quæ ante arcem est, congestos, ne ii hostibus usui essent, injecto suis manibus igne concremavit, regressusque in arcem sese ad obsidionem paravit.

Verum cum Transylvanus, qui vires ulterius proferre cupiebat, nec tamen a tergo hostilem arcem relinquendam putaret, Somlianum ut cum Vardano quibuscunque posset conditionibus transigeret, iterum reverti jussit, & post multas & longas verborum contentiones Vardanus, quamquam nihil vetere sua constantia indignum designare vellet, tamen victus postremo & expugnatus, ut incertæ obsidionis difficultates & incommoda caveret, ac in tolerandis miserorum incolarum calamitatibus, quæ procul dubio erant perferendæ, avertendis consuleret, iisdem, quibus ante paucos dies Nicolaus Bathorius pactus erat, conditionibus subscripsit. Lætus ea transactione Joannes Sigismundus, veluti remoto obice, eundum ulterius existimavit; ac ponte e navibus ad Tocajum facto, quod ejus nomine Franciscus Nemethius obtinebat, Tibiscum trajecit: ita ut copias suas omnes & tormenta transire juberet: Malchum tamen Temesvariensem cum suis Turcis in ulteriori ripa relinqueret; eo consilio, ne si barbaros, rapinis, furto, ac populationibus & cædibus vivere assuetos transduxisset, incolarum animos abs se abalienaret.

Vardanus Somliani persuasionibus expugnatus, Iisdem, quibus paulo ante Bathorius pactus erat conditionibus assentitur. Hinc Covazonem captam solo æquat.

Per hunc modum superato Tibisco, Covazonem arcem superioribus bellis dirutam, atque iterum restauratam, tormentis majoribus oppugnare adortus est. Quæ quum eorum impetum ferre non posset, deditionem fecit; quam extemplo dirui funditus, & solo æquari jussit: nihil deinde intermissa celeritate, ad Athiam, quæ duorum illinc milliarium spatio distabat, Michaëlis Bidii arcem pervenit; in qua Cæsarianorum militum præsidium erat; duce Simone Zalajo, ipsius olim Telequessii necessario, sed qui conceptæ multorum hominum de se spei atque expectationi ea in obsidione minime respondisset. Cum tormenta in aggeres provecta, ac mœnibus admota essent, tanta ferrearum prægrandium pilarum vis extitit, ut non solum murum debilem atque tenuem facile perforarent: sed etiam aliam ejus partem, quæ ex opposito eminebat, eodem ictu utrinque penetrarent. Ea re tam Bidius, qui natura imbellis & inefficacis ingenii habebatur, quam Zalajus non mediocri metu persusi, de servanda arce prorsus desperare cogebantur: nec ulla erat in auxiliis spes, quum Zajus & Balassius tuendæ potius Cassoviæ, & vicinarum civitatum saluti prospicere, quam eas quas habebant, exiguas militum copias ad præsidia dividere se posse existimarent. Itaque obsessi, rebus desperatis, de muro cum hoste colloqui, ac ut ad Somlianum nuntios mitterent, petere constituerunt. Quo impetrato, iis conditionibus, ut cum equis, armis, omnique supellectili incolumes dimitterentur, deditionem obtulere. Quas conditiones Transylvanus, deprecante Somliano, haud cunctanter admisit; tum quod Bidio parcendum putaret; tum vero quod magnopere de summa rerum solicitus, suscepti consilii rationes & propositum tenere, audendoque & agendo ad tentandam mature Cassoviam properare contendebat. Cum igitur subscriptis & confirmatis conditionibus obsessi cum sarcinis exire deberent, & Bidius curribus destitueretur, Somlianus singulari humanitate & beneficio suos equos & currus ei concessit, per quos uxorem & liberos & res suas in tutum avexit: sicque Somlianus Nicolao Olaho Archiepiscopo Strigoniensi, vetere sibi amicitia juncto, cujus sororem Bidius in matrimonio habebat, gratificari voluit. 1564.

Et Athiam Bidii arcem eadem celeritate occupat.

Somliani in Bidium humanitas.

Transylvanus utraque arce diruta & eversa, copias ad Cassoviæ conspectum adducere, Zajumque & Balassium ancipiti obsidione inclusos, & intercepto commeatu, ad rerum omnium difficultates & angustias redactos, aut vi expugnare, aut ad deditionem compellere in animo habebat. Verum hæc eum vel apposite deliberantem fortuna Cæsarianis ex professo favens, & illius conatibus maxime infensa facile irrisit; nec eum ulterius progredi aut destinata perficere passa est. Nam cœlum repente turbatum, tot & tantos imbres ei iter habenti superinfudit, ut intumescentibus subita inundatione etiam exiguis rivulis, ager omnis & campi aquis inundarent, & itineribus profundo impeditis cœno, tormentorum & curruum rotæ usque ad axes mergerentur, nec quicquam extrahere valentibus jumentis, & milites fracti animis eam horridæ & frigidioris tempestatis injuriam perferre non possent. Prætoria quoque ipsius tabernacula, quamquam tabulatis & asseribus altiusculе constrata adiri non poterant, nisi cruribus & suris ad usque genua cœno immersis: sic ut reliqua tentoria ventis validissime perflantibus passim dejicerentur; & equi molli & lutulenta tellure nequaquam consistere possent.

Transylvanus ad Cassoviam expugnandam animum adjiciens. Cœli injuriis cœpto absistere compellitur.

Quibus jactata incommodis castra, commeatus quoque convehendi extrema difficultas, & imminens desperatio maxime conterrebat: & assiduo humore superinfuso, nec ulla apparente serenioris cœli benignitate, cibaria etiam, quorum jam penuria sentiri cœperat, non obscure corrumpebantur. Sed & Turcæ trans flumen relicti, quamquam alias indomito robore omnes aëris injurias perferre soliti, despondere animos cœperant, & se domum redituros frequenter significabant. Tum Joannes Sigismundus infestæ fortunæ frustra indignari, sese proposito consilio dejectum fremere, gravissimis & inopinatis rerum casibus retardatum conqueri. Sed quum diræ necessitati ex professo acerrime resistenti manus dare cogeretur, relictis omnibus adeundæ Cassoviæ consiliis, reverti constituit: relictisque Tocaji tormentis, quæ vel duplicatis equorum vel boum jugis propter iniquitatem itineris provehi non poterant, Tibiscum eodem ponte, quo venerat, trajecit: Turcisque ad suas stationes dimissis, ipse difficillimo itinere compluribus impedimentis, equisque & sarcinis amissis, Varadinum contendit: atque illinc ejus copiæ extrema lassitudine fatigatæ, durissimisque afflictæ incommodis, ad sua loca discessere. In redeundo diurnis nocturnisque pluviis nequaquam cessantibus, Echedum & Vardam absque maleficio præ-

1564. prætervectus est, quod iter suapte natura etiam æquiore cœlo, humidum, luculentumque esse solet: pactas tamen nuperrime conditiones, nec litteris neque nuntiis urgendas existimavit: sicque Bathorius & Vardanus illis nequaquam amplius illigati, ad pristina Cæsaris obsequia redierunt. In quos Cæsar non aliter animadvertit, quam quod satis habuerit, illum quidem per litteras severiores, hunc autem, qui sui excusandi causa Viennam venerat, per aliquot menses detentum gravissimis verbis castigasse.

Tantis ipso in exordio regni affectus injuriis Maximilianus, nequaquam ferendas eas existimans, exercitum sine mora comparare, insolentiasque Transylvani, generoso suscepto consilio, armis & bello vindicandas esse decrevit. Igitur conquisita summo studio undique pecunia, cujus, quod, unde nihil turbarum expectasset, inopinatum & inexpectatum bellum erupisset, non mediocri penuria laborabat, militem conscribi jussit: evocavitque ex Alsatia Lazarum Suendium, qui præterquam, quod magna optimarum litterarum cognitione pollebat, pluribus etiam in bellis Caroli Quinti Imperatoris ordines duxisset, rebus præclare gestis, famam pugnacis simul & cauti ducis erat consequutus. Is concedente Philippo Rege Hispaniarum, cujus stipendiis erat addictus, brevi Viennam venit, ac gerendo bello summus dux est declaratus: & Andreas Bathorius ut locorum & regionis peritior, æquata potestate, collega ei additus, qui legatum habebat Joannem Palaticium, superioribus bellis Transylvanicis imprimis exercitatum. E præsidio etiam Jauriensi Joannes Ruberus, vir militia præstans, cum ducentis equitibus, ac Georgius Bellerus, cum quingentis peditibus Germanis, primo quoque tempore, in id bellum ire jussi sunt. Adduxere etiam equites Germanos Suendii cura & studio Joannes Ascenburgius, Henricus Glacentallius, & Joannes Schulenburgius; pedites vero Joannes Bernardus Ratenavius, Jacobus Ramingus, aliique tribuni, atque omnes per Turocium, Liptoviam, & Scepusium in superiorem Ungariam contenderunt: ibique per oppida, ac Cassoviæ & Eperiessii suburbana distributis copiis, Suendium & Bathorium expectavere. A quibus paulo post octo tormenta currulia, raræ magnitudinis cum necessario apparatu, concretis glacie ob ingentem hiemis duritiem itineribus præmissa sunt.

Exercitus a Maximiliano Cæs. comparatus, duce Suendio in Transylvaniam mittitur.

Cui Andreas Bathorius collega adjungitur.

Inter hæc Cæsar, datis ad Sigismundum Poloniæ Regem litteris, de gravibus & insperatis Transylvani, cui ille erat avunculus, contumeliis conquestus est; admonito eo, ut illum ad res reddendas, & servanda fœdera hortaretur. Rex æqua petenti Cæsari facile obtemperavit, ac nepotem per litteras serio admonuit, & Cæsari, a quo pacem suo quoque interventu magnopere postulasset, neque ex fœdere cum Turcis icto, in quo esset comprehensus, neque ex commodo suæ gentis inferre licuisse ostendit. Verum ille in id unum avunculo, missis litteris, quas Rex ad Cæsarem suis adjunctas misit, se singulari perseverantia servandis fœderibus incubuisse, respondit: sed a Cæsarianis ducibus, ac Balassio imprimis, qui Castellis in Transylvanica ditione extructis, commeatum a Muncacio & Husto avertere conatus esset, incolasque intolerandis malis & contumeliis exagitasset, itinera rapinis & cædibus obviorum quorumcunque & mercatorum e Polonia commeantium, infesta reddidisset, provocatum, pro tuendis finibus arma sumsisse; & deinceps quoque licitam provinciæ suæ, & subditorum populorum tutelam sibi curæ fore. 1565.

Cæsaris literæ ad Regem Poloniæ de Transylvani injuriis.

Transylvanus culpam in Balassium transfert.

Quibus rebus, & superbo illius responso irritatus atque exasperatus Cæsar, injurias suas magis ac magis ultum ire maturavit: Suendiumque ad res gerendas, & administrandum bellum Calendis Januariis, horrida, & qualem a multis retroactis annis vix fuisse memorabant, asperrima hieme ab se dimisit: isque suscepto haud cunctanter itinere, ad Eperiessum paucis diebus pervenit. Profecto Suendio, Cæsar Acacium Chabium, biremis unius trierarchum, virum industrium & militarem, ac Georgium Cirqueium, Constantinopolim misit; adjunxitque eis Michaëlem Cernovitium Epirotam, qui ibi multis annis Venetorum interpretis officio functus, postremo apud Senatum in suspicionem fluxæ fidei incidens, ad Cæsarem se contulerat. Per hos munus honorarium trium præteritorum annorum Solimano missum est, & purpuratis quorum princeps Aly Rustanis generi successor, antea e vivis excesserat, atque in ejus locum Mehemetes purpuratorum tertius erat suffectus; qui repudiare uxorem, sic jubente Solimano, & neptem ejus, Selimi nempe principis filiam, paulo ante ducere erat coactus. Receptis ad se muneribus, dum de reddendo Sacmario, & Rivulo Dominarum, ut nostri vocant, Byzantii disceptatur, Bathorius & Suendius Eperiessum convenere, eoque Balassium & Zajum cæterosque Duces ac præfectos convocavere, simulque illis de progressu belli, & tentanta fortuna deliberandum proposuere. Et primum exquirebatur, utrum ex duobus aggredi atque oppugnari consultius foret, Tocajum ne, quod Nemethius ipse cum mille & quingentis militibus selectissimis tueri dicebatur, aut Serencium, duobus parvis milliaribus propinquius, ad cujus defensionem præcipuos peditum, & pugnacissimum quemque præmiserat, ratus Cæsarianos, primo conatu illud invasuros. Una erat omnium in progrediendo voluntas, ne quid temporis cunctando aut protrahendo amitteretur, sed rem omnem in celeritate consistere putarent; in agendo tamen & bello inchoando in duas ibatur sententias: quarum altera auctore Balassio, ne quid hostile a tergo relinqueretur, Serencium primo impetu expugnandum suadebat: ac deinde ad Tocaji obsidionem procedendum: alteram Bathorius divino ingenio omnia ponderare atque providere solitus, multis adductis in medium rationibus tuebatur: totamque utriusque partis & imperii existimationem, in Tocaji defensione expugnationeque positam esse; illud caput, illud initium esse debere disserebat: nunc siquidem concretis frigore fluminibus utrisque (ad confluentes enim Tibiscum & Bodrogum fluvios opportunissimo loco situm est) etiam tormentis majoribus per crassiorem glaciem facilis transitus præberetur, eaque, quacunque ex parte opus sit, diruendæ arci admoveri possint; quæ flumina si resoluta glacie fluere incipiant, locum nulla arte, nullis viribus expugnabilem fore. Itaque sibi videri, ut relicto Serencio, cujus præsidiarii pedites, tuendo loco impositi, nequaquam tanto numero esse dicantur, ut ipsis Tocajo incumbentibus magnopere nocere queant: illud primo quoque tempore invadendum & expugnandum esse: quo capto Serencium facili negotio in potestatem venturum.

Suendius asperrima hieme Eperiessum contendit.

Legati ad Solimanum cum munere honorario missi a Cæsare.

Aly extincto succedit Mehemetes.

Deliberatio Suendii de bello gerendo.

Suen-

1565. Suendius quamquam erat regionis & locorum ignarus, prolatis tamen tabellis, quibus situs & distantiæ descriptæ continebantur, ac rationibus a Bathorio adductis persuasus ei protinus assensit, & ambo ad Tocaium castra promovenda decreverunt: potissimum quod id cæteris etiam omnibus ratione victis probari animadvertisset. Igitur Calendis Februariis Serencio & Tarcialo oppido a dextra relictis, sub vinetis nobilissimi vini proventu celeberrimis, ad oppidum Querestarium, explicatis signis, & constructis aciebus duxere, tormentis subsequi jussis, Bathorius, quod ei a pluribus retro annis, inclementiores ac nodosi articulorum dolores, artus fere omnes & membra distorsissent, curru vectus in exercitu imperio fungebatur. Suendius vero situm loci inspecturus, quadringentis equitibus Germanis, totidemque Ungaris, inter quos Balassius eminebat, sibi adjunctis, ex Querestario in conspectum Tocaii delatus, Joannem Palaticium Bathorii legatum cum ducentis equitibus præmisit: qui cum hostibus pari pugnæ studio incitatis & procurrentibus, leve certamen contraxit, ac paulo post quum equitatus, Suendio adducente, subsidio præliantibus adcurrisset, & utrinque pauci cecidissent, hostes in arcem & nostri in castra sese receperunt. Sequenti die Gabriel Perenius ex Sarospataco cum quadringentis equitibus, ac bis totidem peditibus, sua pecunia conductis in castra ad Suendium venit, & quatuor colubrinas mediocres adduxit. Nicolaus etiam Bathorius ad fratrem ducentos equites, duce Ladislao Siculo misit, cum duabus colubrinis, quibus olim Andreas frater Hustum, tuente Christophoro Cavasio, oppugnaverat. Alii quoque e Nobilitate complures, suas alas equitum & cohortes adjunxere.

Suendius Tocaium obsidione cingit.

Copiæ nostræ Hungarorum subsidiis auctæ.

Nec mora, oppidum commeatu varii generis & vino præsertim plenum, quod hactenus ab hostibus defensum fuerat, vallo, quod simplici materia constabat, aliquot in locis dejecto, ab irruente peditatu, defensoribus in arcem sese recipientibus, cum cæde plurimorum captum est; singulari peditum Germanorum commodo, qui frigidissima ea cœli asperitate, in domos luculento igne calefactas, & certis ad fovenda membra obsoniis & vino refertas, se recipere, atque ex iis ad excubias obeundas, & alia oppugnationis munia, ducumque imperia exequenda, recentes & vegeti, contemta omni hiemis injuria, facile provolabant.

Oppidum capitur.

Capto oppido Bathorius & Suendius nihil cunctati, ad arcem oppugnandam animos, viresque converterunt, sic instituto oppugnationis ordine, ut Balassium cum parte copiarum Ungaricarum, ac quatuor colubrinis Tibiscum per glaciem transire, atque illinc a parte orientali mœnia quatere juberent; ipsi vero constitutis ex parte alterius fluminis Bodrogi aggeribus & vineis, tormenta quatuor majora collocarent, eorumque pilis assidue in arcem conjectis, dejicere muros, & obsessis terrorem incutere haud intermitterent. Collem, qui ad occidentalem partem dimidio fere stadio ab arce abest, occupandum, inque eo tres majores colubrinas constituendas, sicque tribus ex partibus oppugnationem summa vi inchoandam jussere. Gabriel vero Perenius, privato in Nemethium, a quo pluribus injuriis affectus erat, odio accensus, cum suo peculiari tormentorum apparatu, concedentibus ducibus, ex opposito oppidi, aggeres statuit, atque illinc directis in arcis interiora pilis hostes infestandos duxit. Incredibili autem commodo Cæsarianis erat rigida crassiorque glacies, non solum militi & equitibus permeabilis, sed quæ ingentia etiam plaustra impedimentis onusta, & vastam tormentorum molem & pondus tutissime sustineret.

Mox ad arcem oppugnandam vires convertunt.

1565. *Glaciei crassitudo nobis magno usui.*

Dispositis hoc ordine tormentis, ut repentinus hosti metus inferretur, Suendius & Bathorius primis conatibus celeritatem adhibendam judicavere; ideoque quum quarto post inceptam oppugnationem die, pars quædam propugnaculi, quod ad Bodrogum protendebatur, pilarum vi prostrata esset, signum invadendi muros proposuere. Itaque ab Ungaris pariter & Germanis, qui e vaporariis oppidi domibus calidi atque alacres, sumtis armis prosiliebant, magna promtitudine procursum est, conantibus per prostrati muri ruinas certatim conscendere. Ex adverso Nemethius & qui intus erant, majore qua poterant virium robore sese tuebantur, ac Germanos tormentis & sclopetorum glandibus, aliisque telis missilibus, igneque artificiose facto arcere contendebant: primaque ea oppugnatio eum habuit eventum, ut obsessis summa vi & constantia propugnantibus, in irritum caderet, nostrisque repulsis & rejectis, Suendius receptui signum dare, suosque revocare cogeretur: quum ex Germanis atque aliis, eo in conatu haud pauciores sexcentis militibus amisisset; ac complures ex iis in foveas nequaquam animadversas, quæ ab hostibus per glaciem paulo ante apertæ erant, mergerentur: inter quos Rudolphus Halla, egregius juvenis, Ramingerianæ cohortis signifer, improviso casu absorptus interiit. In partibus hostium Josephus Ragiocius, Nemethii legatus, vir militaris sclopeti glande vulnus in humero suscepit: & multi alii sauciati fuere.

Prima nostrorum oppugnatio irrito successu.

At Cæsariani duces nihil eo accepto incommodo perturbati, certamen & oppugnationem pari audacia, nec minoribus viribus redintegrandam existimarunt. Erat propugnaculum aliud e materia ac roboreis trabibus extructum, terraque repletum, qualia fere in Pannonia ob laterum & calcis penuriam construi solent, illud majorum tormentorum pilis ferreis assidue concuti & verberari jusserunt; postremo quod accessus in imo ad fundamenta facilior & tutior esse videretur, quam quod ab hoste arceri eminus posset: eo magnus numerus operarum cum ligonibus & batillis, ac securibus, aliisque ferramentis mittitur; quibus ut ab imo robora & sepimenta suffodiant, jubetur. Itaque postquam humus in superficie quidem gelu & frigore constricta & durior, ubi vero paulo profundius egesta esset, mollescens ergatarum industriæ, ac assiduo labori cessisset, robora catenis & crassioribus funibus loco mota, simul cum terra repente corruerunt, adeo ut per eorum ruinas & hiatum irrumpi posse non dubitaretur.

Quarto igitur post priorem irritumque conatum die, repetita oppugnatio est, sic ut a meridie usque ad primas tenebras, pari utrimque pertinacia dimicaretur. Ad extremum quum Cæsarianis recentes subinde ac novi milites subvenirent, rejecti hostes, amisso propugnaculo, in interiorem arcem, quæ e lateritio muro tota constabat, multis sociorum amissis, sese receperunt: Germani vero atque Ungari eodem in propugnaculo, quod manu ceperant,

Oppugnatione a nostris redintegrata.

Propugnaculum

1565. rant, factis ibidem scrobibus ac subitariis quas poterant munitionibus pernoctarunt. Illucescente aurora arcis interioris mœnia tormentis quassari diruique cœpta sunt, & simul ii qui in propugnaculo erant, minorum glandium procellam, in eos qui aut per fenestras, aut per alia patentia loca conspici poterant, effundere, eosq; interficere aut sauciare non intermittebant.

Capitur, hoste in interiorem arcem refugiente.

Eo modo protracta oppugnatione, Nemethio & Tocaianis pristinus ardor animorum magnopere remitti cœpit: Nam neque tormentis majoribus, neque sclopetis rem gerere poterant, quod forinsecus a Germanis, qui tormentario negotio præerant, loca & fenestellæ, e quibus inclusi tormenta in oppugnantes displodebant, perfracta atque occupata essent, ita ut omnem de servanda arce spem abjecisse viderentur. Interea cum arcis etiam interioris mœnia assiduis concussa ictibus hiatum fecissent, & Germani sese sublevantes acrius instare, & per ruinas reptando vexilla in muros efferre certatim contenderent, Nemethius suos, ut Germanis & Ungaris subeuntibus impigre resisterent, cohortari voce, manu, exemploq; ad defendendam incitare, partim ignibus ex resina & pice factis, ac ingentibus saxis, partim multo sale lapideo, cujus magnam habebat copiam, provolutis, subeuntes prohibere. Dum in eo conatu incautius versatur, minoris sclopeti glande per frontem trajicitur, ac repente corruit; ita ut cruore ejus ac dissipati cerebri frustulis paries inficeretur. Nec tamen ejus interfecti fama Cæsarianis eo die innotuit.

Nemethius præfectus arcis sclopeti glande trajectus obit.

Verum quum milites exanimem eum in fornicem quendam seposuissent, orbati duce, in sequentẽ diem nulla facta mora (ut rebus desperatis fit) de deditione consultare cœperunt, ac inducias a ducibus petiverunt. Quas quum unius duntaxat diei impetrassent, simul & Nemethium interfectum significarunt, & arcem se dedituros, si cum rebus omnibus & sarcinis abire incolumibus liceret, polliciti sunt. Bathorius & Suendius quamquam se tam propere arce potituros minime credidissent, & rem omnem in celeritate positam esse non ignorarent; tamen conditiones, quas petebant, restringere placuit; & deditis non nisi unis vestibus, unisq; gladiis abire licere responderunt. Qua transacta re, mille circiter milites ex Nemethianis arce excesserunt, ipsum tumultuario feretro, nulla Libitinæ aut funeris pompa efferentes. Quem quum Balassius inspicere voluisset, ne scilicet fraudi locus esset, duos pellium pretiosarum fasciculos, quales e Moscovia adferri solent, capiti suppositos reperit: quos quum adimere vellet, a Suendio non esse fato functis insultandum dicente prohibitus est. Inventa fuere in arce quatuor fere millia doliorum generosissimi vini, pecunia vero ad unius myriadis summam, præterea multa alia rapinarum ac prædæ supellex; quæ Suendius partim militibus & ducibus distribuit, partim ad arcis necessitates servavit. Per hunc modum octavo, postquam oppugnari cœptum esset, die, capto spe celerius Tocaio, Bathorius & Suendius, quantum hiemis duritie fieri poterat, arci restaurandæ & muniendæ operam dedere, eamque Jacobo Rammingerio tuendam commisere.

Præsidiarii se dedunt.

Octavo die Tocajum captum, Instauratum & Rammingerio tuendum datum.

Nec mora, ab iis Balassius cum expedita parte copiarum, ac quatuor colubrinis, ad Serencium oppugnandum missus est; sed ii, qui in præsidio erant, post quadridui oppugnationem, ac nonnullos ictus tormentorum expectatos, tandem cognito Nemethium interfectum, arcem cum oppido captam, milites dimissos & dilapsos, nullam in auxiliis spem esse, haud amplio i dubitatione aut mora interjecta, sese dediderant: ac pars in fidem a Balassio recepti, pars in Transylvaniam, aut quo cuilibet visum, discessere. Re ad Tocaium bene gesta Cæsariani Tibiscum trajicere, & oblatam proferendi imperii, dilatandorumque finium occasionem prosequi decreverunt; castraque in ulteriori ripa ad Racamasum locaverunt. Quod quum Stephanus Bathorius Somlianus, qui Sacmarii rerum exitum præstolabatur, variis primum nuntiis, postremo a militibus qui e præsidio dimissi, in Transylvaniam catervatim iter intenderant, intellexisset, propterea quod Samosus flumen haud dissimiliter ac Tibiscus ad Tocaium glacie constrictus, sustinendis etiam majoribus tormentis viam præberet, omni spe loci servandi abjecta, castelloque incenso & concremato, se cum militibus, qui intus erant, Varadinum recepit. Bathorius autem & Suendius oppidum facili negotio occuparunt, & quod opportuno loco situm judicarent, ea in insula, quam ibi Samosus in duo divisus cornua efficit, arcem novam, ex materia & roboribus cespite repletis, coacta magna incolarum totius regionis multitudine, ex fundamento erigere & construere cœperunt.

Mox etiam Serencium Balassio deditur.

Sacmarium a Solimano desertum Suendius occupat.

Et novam arcem in insula construere incipit.

Non longe aberat Erdodium, quæ arx cum compluribus aliis, olim illustris Dragffiorum familiæ erat: sed illis fato functis, & stirpitus deficientibus, Ferdinando regnante, ad fiscum redigendæ erant. Sed priusquam ab eo occuparentur, Georgius Bathorius, Andreæ & Nicolai, illo quidem junior, hoc autem natu grandior frater germanus, ducta Casparis Dragffii vidua, quæ Stephani Somliani erat, usurpatis arcibus & bonis, ad Transylvanicam Isabellæ Reginæ, & ejus filii factionem transiverat: eoque tempore Erdodii morabatur, quum Cæsariani castris promotis non procul ab are consedissent. Verum is sive quod Andream fratrem in exercitu summum obtinere imperium sciret, ejusque fiducia subniteretur, sive pacem futuram putaret, de qua legatos in castra venturos audiverat, sive solita oscitantia atque ignavia agitatus, in ferarum septo arci contiguo pascendis cervis ac aliis feris ad amœnitatem dicato incautius spatiari, nihil de obsidione pensi habere, castrensem fremitum, qui exaudiri poterat, supina negligentia flocci pendere. Balassio igitur cum antecursoribus præeunte parum aberat, quin in Cæsarianorum manus incideret, nisi conscenso equo celeriter in arcem se proripuisset. Ex qua tametsi satis & arte & natura munita, ac si vis etiam ingrueret, vel longam obsidionem perferre valente, demisso fractoque animo, missis in castra ad Andream fratrem Nicolao Sixano Scriba, ac Andrea Calcario, de deditione tractare cœpit. Nec Suendius, quod initis ejus consilii rationibus celeritate opus esset, quin cum eo transigeret, quicquam dubitavit: Sicque Andrea collega, pro fratre magnopere laborante, Georgius in fidem gratiamque Cæsaris receptus est.

Erdodium Georg. Bathorius certis conditionibus Suendio dedit.

Conditiones fuere (quamquam Andreas, ut illæ mitigarentur, ac res omnes apud fratrem manerent, contendebat) ut quicquid pecuniæ, commeatus, tormentorum bellicorum, aliarumque rerum Erdodi haberet, eo omni cederet. Quæ vero Cuvarii, Cehii, aliisque arcibus recondita haberentur, omnia præter arces & di-

1565.

tiohem ipsi relinquerentur, quas vacuas Cæsari, & ejus nomine Suendio ad certum diem traderet: ipse ad Cicivam, paternam arcem cis Tibiscum, haud procul Cassovia, ad amnem Topolum sitam ad habitandum se reciperet. Occupato Erdodio, quindecim millia argenteorum numorum, quos Talleros vocant, ac vestimenta variis pretiosisque pellibus suffulta, cæteraque diversi generis supellex, vini, hordei, farris, majoris minorisque pecoris numerus haud contemnendus repertus fuit; quæ dimisso incolumi Georgio, ducibus & exercitui prædæ cessere. Sed & feræ majoris & minoris generis, ut cervi, capreoli, damæque sclopetorum glandibus a quibusvis impune sternebantur: ita ut earum claustris & sepimentis perfractis ac ad faciendos ignes distractis, partim puncto temporis ad usum & cibaria exercitus, cæsæ mactarentur, partim insolito metu perterritæ, in vicinas silvas & montes intento cursu provolarent.

Erdodium præsidio militari firmatum.

Porro Erdodium præsidio militari satis valido ab ducibus munitum est, eique ex Germanis Lauemburgius tribunus, & ex Ungarorum numero Joannes Gionius, e disciplina Telequessii, acerrimus equitum ductor, altero captus oculo, pari potestate præpositi. Dum Bathorius & Suendius ibi morantur, ac utrum perterritis hostibus incumbendum, & Varadinum obsidione cingendum sit deliberant, deque ea re voluntatem Cæsaris præstolantur, Suendius in templum ingressus, duos milites Germanos, qui Dragffiorum sepulchra, revulsis marmoribus, opimæ, quam inesse putabant, prædæ investigandæ causa, impio conatu aperuerant, forte offendit, & enormis facti indignitate permotus, alterum pugione extemplo confodit, altero sauciato & præcipiti fuga se subducente. Quo facto plurimorum hominum, & eorum potissimum, qui recens in potestatem concesserant, animos favoremque sibi conciliavit.

Suendius duos milites sepulchrorum effossores castigat.

Rivulus Dominarum deditionem offerens receptus est a Balassio.

Nec multo post Balassius cum copiis & tormentis ad occupandum Rivulum Dominarum, amœnam & propinquam Erdodio urbeculam, ubi auri & argenti venæ magno operarum emolumento effodiuntur, missus est. Qui oppidanos ad multum spatium prodeuntes, ac deditionem ultro offerentes in potestatem recepit, & relicto in eo præsidio, in castra reversus est. Jam prima veris initia adventaverant, cum literæ a Cæsare ad duces allatæ sunt, quibus ab invadendo Varadino prohibebantur, ne ea re majores bellorum motus, Turcis ad arma provocatis, excitarentur; sed ut partas ditiones tueri, ac Sacmario imprimis restaurando muniendoque operam darent, admonebantur. Igitur castris inter Sacmarium & Erdodium positis, Stephanus Bathorius Somlianus ac Stanislaus Nisoccius Polonus a Joanne Sigismundo missi, qui pacem tractarent, ad eos venere. Ea multis verborum contentionibus, sed majori utrinque rerum difficultate, atque necessitatis vi, quam fideli animorum affectu tractari videbatur. Transylvani siquidem, uti anno superiori Cæsarem minus instructum, neque quicquam belli suspectantem repente adorti erant, ita hoc tempore ipsi rebus omnibus imparati, ac auxiliorum spe destituti, dimissis animis admodum consternari, sibique vehementer timere cogebantur: contra Cæsariani quamquam victores, & hostibus, ut causa, sic bello superiores essent, multis tamen de causis modum armis & victoriæ ponendum, neque immania Solimani arma, funestas & inexpiabiles clades allatura in se provocanda existimabant, qui jam Magistro Europæorum equitum, ut in Pannoniam ad ferenda Transylvanis auxilia, exercitum ducere maturaret, in mandatis dedisse ferebatur. 1565.

Pacis conditiones inter Cæsarem & Joannem Sigismundum.

Paucis igitur diebus consumtis pax, antiquis quidem pariter & recentibus, sæpeque repetitis, haud tamen, ut plerique putabant, sinceris conditionibus conficitur: ut nimirum Joannes Sigismundus Transylvaniam, perpetuo firmæ possessionis jure obtineret; ea tamen ipso absq; hæredib; decedente, in Cæsarem & ejus successores rediret. Regione Bihariana & Varadino, donec viveret, potiretur. Muncatianam ditionem cum Husto, & Salisfodinis, omnique Maramarusio statim restitueret. Regio nomine abstineret, alios tamen, quos Cæsar dare vellet, honorificos & illustres titulos usurparet. Joanna Cæsaris soror sæpius promissa primo quoque tempore ei in matrimonium collocaretur. Legati ab eo ad Cæsarem pro his confirmandis mitterentur.

Communio sub utraque specie.

Dum hæc in Pannonia & Transylvania per hunc modum aguntur, communionis Eucharistiæ sub utraque specie usus, a Pio quarto summo Pontifice, ad quem ea res communibus Patrum Tridentinæ synodi decretis & suffragiis delata erat, his regnis & provinciis, quas Itali Ultramontanas vocant, benigne usque ad tempus experiendi causa, an hac ratione homines ad veritatem catholicam revocari possent, concessus est; idque ejus permissu a Nicolao Olaho Archiepiscopo Strigoniense Tirnaviæ, atque a cæteris antistitibus, Agriæ, Jaurini, Nitriæ, ac in Illyrico Zagrabiæ passim publicatum. Sed & in castris Suendii, sacerdotibus, qui sacra faciebant, data fuit facultas, illam iis, qui vellent, per eum modum administrandi. Nondum enim Suendius, ut postea evenit, ab Ecclesiæ Catholicæ placitis desciviffe existimabatur.

In Illyrico Turcarum incursio ab Alapiano repressa est.

Per eos quoque dies Turcæ, qui ex Costanicia & Banialuca, in partes Topuscanas populandas excurrerant, ab Joanne Alapiano impigro equitum præfecto, inter Rastoviciam & Vinodolum cæsi & profligati fuere; ita ut ex quingentis hostium equitibus, pauci ad suos male gestæ rei nuntii reverterentur.

Simultatibus inter Suendium & Bathorium subortis, hic castris excedit.

Suendius & Bathorius, dimissis Transylvani legatis castra reduxerunt; & per aliquod tempus æstiva Sacmarii habuerunt; donec munimentum illud aliqua in parte erigeretur, dumque isthic morantur, simultates haud leves inter eos, sive in occupando Erdodio, incertum quibusnam offensionum causis, sive ob pulsatos & verberatos a militibus Germanis Bathorii clientes & subditos exortæ sunt. Ob quas a Suendio alienatus, cum suis copiis castris excessit, ac primo Echedum ad Nicolaum fratrem venit, ibique aliquam diu venationi, qua mirum in modum oblectabatur, in silva Carolina operam dedit; inde lentis itineribus Cicivam & Rosgonum, deinde Licavam, quæ adhuc ei parebat, ac Galgocium rediit, omnem belli administrandi curam Suendio relinquens.

Sacmario propugnaculis munito. Eustadius cum

Qui quum Sacmarii munitiones & propugnacula in tantam altitudinem perducenda curasset, ut facile defendi posse viderentur, impositis mille & quingentis militibus Germanis, ac tormentis quamplurimis, & eorum necessariis apparatibus, magna in copia ibidem relictis, Erasmo Magero Eustadiensi tuendum

dum

1565. *præsidio 1500. Germanorum imponitur.*

dum committit; deditque in mandatis, ne conquiesceret, sed divisis per contubernia etiam & manipulos militum laboribus, opus dies & noctes continuatum ad finem perduceret, atque ita in tuendo loco se gereret, ne, uti Balassio acciderat, improvisum quodpiam & inexpectatum detrimentum per incuriam acciperetur. Atque his peractis & distributis per oppida copiis, Cassoviam reversus est.

Detrimentum in Illyrico a Turcis nobis illatum.

Sub id tempus, quo hæc a Suendio & Bathorio in Pannonia gerebantur, detrimentum haud leve in Illyrico a Turcis illatum est. Nam cum Solimanus provinciæ Bosnensis præfecturam, Mustaphæ cognomine Socolovitio tradidisset (is erat ex juvenum cubiculariorum numero, qui ei caput, & genas lavare & radere erat solitus) & is in provinciam venisset, quamquam induciæ vigerent, tamen habito cum veteranis præfectis consilio, arcem Crupam in ulteriori Unæ fluminis, hunc olim Valdanum dictum putant, ripa situm, quæ ad jus quidem sacræ Rhodiorum equitum militiæ olim pertinebat, sed eo tempore a Nicolao Comite Zriniano obtinebatur, obsidione cingere decrevit. Itaque coacto exercitu, quintis castris, in conspectum arcis venit, eamque a Matthia Baquitio, viro constanti & militari, qui cum peditum centuria ejus custodiæ præerat, sibi tradi postulavit, æquum esse nuntians, ut quum omnes aliæ arces in decursu ejus fluminis in potestatem Turcarum devenissent, ea quoque unica, quæ restaret, in cæterarum numerum redigeretur, ne turbandis ut sæpe factum esset induciis, ex ea occasio præberetur.

Mustapha Bosnensis Crupam arcem obsidione cingit,

Quod cum ille constanter negasset, Mustaphas constitutis aggeribus tormenta proferri, iisque arcem verberari jussit. Ea tamen fuit Baquitii ac militum virtus & constantia, ut per multos dies, supra omnium opinionem, arce conservata, omnes hostium conatus eluderentur, ipseque ad Herbartum Aurspergum, qui in Dalmatiæ & Croatiæ finibus exercitui præerat, perscriberet, se ad ultimum usque spiritum loci custodiendi conservandique curam habiturum; sed maxime esse necessarium, ut quum pauci essent defensores, centuriam peditum in supplementum mitteret: posse illam tuto commeare, si trajecto amne supra arcem, captoque quem demonstrabat circuitu, de nocte ad arcem adventarent. Eum vero obnixe rogabat, ut arci in periculo constitutæ, ac sib & fidis, qui secum propugnarent, militibus, necessariam opem ferre maturaret, ne difficultatibus & incommodis rerum victus hostibus cedere cogeretur, quod tamen se vivo nequaquam futurum pollicebatur. Eadem a Zrinio, Erdodio, Slunioque Comitibus, ac cæteris præfectis auxilia per nuntios & litteras flagitabat.

Baquitius ejus præfectus Aurspergeri subsidia implorat.

Et jam decimus sextus dies obsidionis erat, Turcasque, qui inclusos tam diu obsidionem toleraturos nequaquam crediderant, tam pilæ ferreæ, quam sulphureus ad displodenda tormenta pulvis defecerant; ita ut pro eis advehendis partim Banialucam ac Varbosaniam, clitellaria jumenta mitterent, partim per fabros ferrarios, & infame illud vagumque genus hominum, qui Cingani vocantur, in castris pilas conficiendas curarent, quæ partim e ferreo, partim celeritatis causa volemis silicibus, quas in ripa fluminis facile accipiebant, plumbo obductis constabant. Interea Aurspergerus haud contemnendo coacto ex finitimis locis exercitu, Carnisque

Cingani in Turcarum castris.

Auerspergerus,

1565. *contracto insigni exercitu, congredi cum hoste haud audet.*

& aliis gentibus adscitis in conspectum hostium venit. Erdodius podagra aliisque morbis impeditus venire non potuit; sed copias suas haud cunctanter misit. Adcurrit etiam Slunius, qui tametsi adolescens erat, magnum tamen in re militari usum, supra juvenilis ingenii modum magnam experientiam habere existimabatur: cumque eo aderat Petrus Farcassitius, Gregorii filius, qui capto Temesvario, in Turcarum captivitatem inciderat, ab eisque per Zrinianum Comitem redemtus, illius in Croatia copiis præerat. Habebat Aurspergus in castris ad septem millia militum selectissimorum, parem nempe hostibus exercitum, & si pugnæ potestatem facere ausus fuisset, absque dubio superiorem evasurum; quandoquidem summa in nostris alacritas & promtitudo apparebat; & hostium vires, demto equitatu non admodum numeroso, ex Thracibus & Martalociis magna ex parte collectæ, non adeo formidabiles esse existimabantur.

Erant utraque castra, interfluente Una flumine, tam propinqua fronte collocata, ut non tantum currulibus tormentis, sed etiam sagittis & sclopetis mutuo certaretur, & milites cum vellent, etiam colloqui cum hostibus facile possent. Slunius & Farcassitius animadversa Aurspergeri cunctatione atque metu, magnopere ab eo petebant, ut sibi flumen vado transituris mille equites, totidemque pedites attribueret: velle se ea manu sociis laborantibus opem ferre, & fortunæ periculum cum hoste experiri. Verum ille metum & ignaviam inani prudentiæ nomine velare solitus, congressum omnem vitandum censuit. Et cum illi suis tantum peculiaribus equitum alis & cohortibus, adhibito secum Lupo Gicio Nadasdii in arce Stenisnacia præfecto, vel illo invito transire conarentur, ipse arrepto breviore sclopeto, quod ephippio appensum gestabat, præsentem eis, ni parerent, cædem minitando prohibuit; ratus se hostes solo præsentiæ suæ aspectu, aut longiori perseverantia in fugam conjecturum.

Slunius & Farcassitius Martis aleam cum Turca experiri conati, ab eodem metu ignaviaque fracto inhibentur.

Sed longe secus, quam ipse putarat, accidit: Mustaphas enim, cujus castra accitis e maritima Dalmatiæ ora auxiliariis aucta erant, ne quum per viginti quinque dies, summo conatu arcem oppugnasset, tantaque jactantia primam illam expeditionem aggressus esset, ignobili fœdoque receptu, omnem ferociæ famam maculasse videretur, copias omnes, etiam equitibus in pedes descendere jussis, supremum certamen tentaturas arci admovit: & quamquam nostri fortissime dimicarent, nec facile hosti victoriam relinquere conarentur, ad extremum tamen Turcæ, injecto igne tecta arcis & contignationes succenderunt: quumque nostri tam extinguendis ignibus, quam rejiciendo hosti nequaquam pares esse possent, paucique contra confectos, & acriter urgentes tueri mœnia amplius nequirent; cohortante Baquitio, omnes honeste potius occumbere, quam amissa vetere nominis & anteactæ militiæ gloria, turpem vitam agere maluerunt, prævalentibusque multitudine hostibus omnes ad unum cum uxoribus & liberis cæsi aut concremati, in conspectu nostrorum (quod fœdum dictu, fœdius visu fuit) haud inulta morte interiere.

Crupa, præsidiariis fortiter se tuentibus, ideoque ad unum cæsis, in conspectu nostrorum, hosti cessit.

Amissa Crupa Aurspergerus haud obscuræ ignaviæ famam ea cessatione promeritus, eo unde venerat, est reversus, pauloque post Turcæ eodem

Paulo post cum summo

1565. eodem Mustapha duce, (quod Aurspergero & nostris longe majori, atque æterno dedecori fuit) alteram arcem Noviam, ad id flumen sitam, quam Theodorus Delius cum quinquaginta peditibus, & paucis Zriniani Comitis equitibus custodiebat, pari successu expugnatam in potestatem redegerunt, victoresque Banialucam, atque inde ad suas stationes redierunt. Nec multo post idem Mustaphas hoc fortunæ prospero successu elatus tumidusque, singulari nostrorum & Aurspergeri imprimis contemtione, majora arroganti animo volvere cœpit, & ad eam Illyrici partem, quæ inter Chrisium & Capronciam sita est, igne ferroque vastandam & depopulandam animum adjecit. Itaque coacto ex Bosnensibus justo exercitu, qui ad XVII. millia hominum efficere dicebatur, trajecto Savo, lentis itineribus ad Obrescum pervenit, haud procul Crisio dissitum.

nostro dedecore etiam Novia a Turcis capta.

Mustapha coacto exercitu Illyricum iterum populari constituit.

Nihil famæ de ejus adventu habebat Petrus Erdodius, qui eodem animo, ut Turcicam ditionem inter Sopronciam atque Velicam, & Monossonem (hunc montem Claudium veteribus fuisse appellatum quidam putant) infestis armis popularetur, Savum cum mille quingentis equitibus, ac tribus peditum millibus trajecerat. Erant cum eo præter suas peculiares copias, Joannes Giulanus ex Vinicia, Matthæus & Simon Queglevitii, Joannes Alapianus socer ejus, Joannes Gestinus, multique alii ex nobilitate egregii fortesque viri, neque tamen Mustaphas de ejus conatibus quicquam cognoverat; quum forte non procul Obresco nostri quoque castra posuere, castris Turcicis tam prope, ut ex eodem amne, qui ibi decurrebat, uterque exercitus aquaretur. Animadverterant Turcarum præcursores nostrorum antecedentium vestigia; sed ea Erdodius tanta industria celaverat, ut prius equitatum longo ordine protensum & exporrectum præire, deinde peditatum confertim succedere, & antegressorum vestigia proculcare juberet, nec hostes quamquam diligenter scrutantes, equitum præsentiam animadverterent. Itaque regressi Mustapham edocent præivisse satis magnum peditum numerum, ut impressa telluri pedum vestigia indicare viderentur; se tamen illos, ut nullo equitatu subnixos, & aliorsum tendentes, non admodum formidandos existimare. Quamobrem ibidem exercitum subitaria castra locare, militesque corpora curare, & equis ex amne potatis pabulum dari jubet. Idem etiam Erdodius & reliqui duces, quod meridiei tempus esset, ut copiæ lassitudine itineris fatigatæ, nonnulla quiete & cibo quem secum attulerant, reficerentur, facere, seque curare, & equos ac jumenta ad aquandum ducere inceperunt.

Ei Petrus Erdodius cum exigua manu forte fortuna occurrit.

Quum pabulatores ad amnem progressi complures hostes conspexissent, ad eum, quo nostri consederant, locum, summa celeritate & cursu provolarunt, primique ad arma conclamarunt. Contra Turcæ quoque, qui nostros ad eundem amnem viderant, hostes adesse, eodem fere temporis momento suis significarunt. Sed nostri priores equos conscendere, ac peditatus omnis, cohortante Erdodio, ac legato ejus Marco Tomasovitio, cæterisque ducibus, sclopetis arreptis in Turcas imparatos, & inopinato casu trepidos, tuncque primo equos frenantes, acrem impetum fecere. Et fuga potius quam pugna Turcarum fuit; multi in vestigio cæsi, multi capti; sed multo maxima eorum pars in proximas silvas, relictis equis & rebus omnibus attoniti profugere. Mustaphas & pauci alii, qui ei obsonanti aderant, nulla facta mora aut pugna, arreptis subito & conscensis equis, silvarum & montium beneficio protecti, in tutum evasere. Cum paucis iis, qui obitis excubiis parati, & equis insidentes vigilabant, ac ad sclopetorum fragorem, & dissonas fugientium voces adcurrerant, leve & minutum prælium fuit, in quo cadentibus paucis, cæteri per varia, quæ cuique notiora erant, compendia palantes & discincti aufugerunt. Capti ex hostibus perpauci fuere, ita ut CXXVIII. non plures vivi in nostrorum manus venirent, sed multo plures cæderentur. Equorum vero tam militarium, quam sarcinariorum ingens numerus fuit: inter quos burdones XII. ipsius Mustaphæ, cum impedimentis & rebus haud contemnendis, quas vehebant, intercepti, cum plurima & varia scutorum, hastarum, lodicum, & ejusmodi castrensium supellectilium copia. Contusa per hunc modum tumultuario & fortuito prælii genere Mustaphæ & hostium ferocia, ac superbia, rarius deinde & cautius excursiones factæ, diuque earum partium incolæ ab illorum insolentiis quietiores fuere: & victoria majori Erdodii & nostrorum gloria, quam hostium cæde aut detrimento parta. 1565.

Turcas imparatos opprimit cædit ac fugat.

Magna præda parta.

Interea legati, quos anno superiori Byzantium missos esse diximus, Cernovitius & Chabius (Cirquejus ibidem morbo correptus e vivis excesserat) ad Cæsarem redierunt: quibus Solimanus adjunxit Hidajetem scribam & interpretem suum, quem annis superioribus a Michaele Sarcosio captum, Bebecoque venditum, atque ab illo paulo post a Turcis capto. dimissum fuisse diximus. Hic Hidajetes Cibinii inter Saxones Christianis parentibus ortus, antea Marcus Sererius nominatus, infami postea vitæ exitu, vel insons ab irato Solimano necatus est: quum apud eum pro exploratore delatus, culeo insui jussus, atque intra Bosphori Thracii fauces in mare præcipitatus fuisset. Solenni e legatione Solimanus Joannem Crusitium Corponæ præfectum in obsidione Secenii, ac Lupum Pecium a Despota captos, sibique missos, postliminio Cæsari dono misit. Bebecus vero iisdem carceribus detentus, pro cujus libertate tam Ferdinandus dum vixit, quam postea Cæsar, multis precibus institerant, paulo post Transylvano impensius pro eo laboranti datus est: quæ res, ut postea commemorabimus, Suendio novarum curarum, novi belli in superiori Ungaria, occasionem subministravit.

Cæsarei legati cum Hidajete Turcico redeunt.

Hidajetæ Apostatæ infamis exitus.

Crusitius & Pecius dono missi Cæsari.

Iidem legati literas Solimani attulere, quibus ille se pacem iis, quas dederat, conditionibus servaturum pollicebatur: juxtaque addebat, sibi nempe videri, ut Tocajum Transylvano restituatur, contra Transylvanus damna, quæ violatis induciis Cæsari intulisset, resarciret. Sacmarium apud Cæsarem relinquendum, postquam illi ante hoc bellum paruisset. Nec oblitus muneris honorarii, illud mitti sibi primo quoque tempore postulabat. Quæ cum Cæsari minus probarentur, quod ea loca a Transylvano, qui nulla lacessitus injuria, violatis induciis prior bellum intulisset, jure belli ademta essent, Hidajete retento, expeditum equitem ad Albertum de Wiis legatum Byzantii suum, summa celeritate misit, cum mandatis, daret operam, conciliatis sibi purpuratorum animis, ut tolerabiles conditiones proponerentur. Tocajum siquidem & Serenchium, ante quam Nemethius maligna fide rebellasset, extra Transylvaniæ terminos sita, ad suum jus pertinuisse

Solimanus Tocajum Transylvano restitui petit.

Quod Cæsar abnuit.

1565. nuisse. Sacmarium & Rivulum se redditurum, cum Joannes Sigismundus belli concitati auctor, de damnis & injuriis satisfecisset.

Somlianus & Crasinecius a Transylvano & Polono ad Cæsarem de pace firmanda mittuntur.

Inter hos tractatus Stephanus Bathorius Somlianus, octavo Calendas Majas a Joanne Sigismundo Viennam venit, & paucis post diebus Franciscus Crasinecius Plocensis collegii præpositus, nomine Sigismundi Poloniæ regis illum sequutus est. Hi conditionibus pacis, quæ in castris ad Erdodium cum Bathorio & Suendio pactæ erant, confirmandis, ac solenni percutiendo fœderi missi erant. Sed quum jam Somlianus Cæsarianæ ditionis fines attigisset, nova nec satis sincera tractandis illis mandata accepisse dicebatur: Gaspar enim Bequessius, Petrovitii olim cliens & assecla, non ita pridem notitiam & familiaritatem Joan. Sigismundi consequutus, cum Georgio Bebeco, illius ope & studio libertati restituto, iisdem diebus Byzantio redierant, & ille omnem cum Cæsare pacem dissuadere; se magnas copias, ingentia auxilia a Solimano impetrasse, ea propediem ventura esse; quorum ope ad proprias vires accedente, nihil esse metuendum: usque adeo ut hac sua legatione se diadema regium capiti ejus imposuisse impudenter gloriaretur; hic vero qualicunque militiæ experientia jactare se satagente, fines & terminos imperii Posonium usque & Danubium fore; nec Cæsarem Viennæ mœnibus tutum aut securum futurum. Ita duobus mortalium omnium levissimis impellentibus, Somliano clam per literas interdictum est, ne pacis cum Bathorio & Suendio initæ confirmationem; sed novas proponat conditiones, quibus bello ablata restitui omnia petunt: terminum ditionis Tibiscum flumen, quæ ultra sint omnia concedi sibi & attribui petat. Lippam & Temesvarium, & quicquid extra Transylvaniam olim ab Isabella regina Ferdinando traditum fuisset, pro exemplo adducat, eaque amissa esse refricet: verendum esse memoret, ne eodem modo Tocajum & alia, incumbentibus Turcarum armis, amittantur. Consultius futurum & conducibilius, pace coalita, Christianum principem atque amicum, quam præpotentem barbarum & hostem in vicinia habere.

Bequessius & Bebecus omnia pacis consilia nefarie turbant.

Somlianoque injunctum, ut novas Cæsari conditiones graviores proponat.

Cæsar autem Suendianis conditionibus se insistere respondet.

Cæsar non sine admiratione mutatæ Transylvani voluntatis brevi scripto respondit, sibi certum animo & fixum esse, ne in iis, quas Bathorius & Suendius dedissent conditionibus, quicquam mutetur, se illis etiamnum insistere, nec innovatum quippiam velle. Cum Somlianus ut per celerrimos nuntios eam Cæsaris voluntatem Joanni Sigismundo perscriberet, qui intra XX. dies reverterentur, postulasset, atque impetrasset: is brevi temporis intervallo longum iter remensus, eadem, quæ antea legatus proposuerat, mandata retulit. Sed quum Cæsar in proposito persisteret, legatus Polonus, libello Cæsari exhibito, se, quo minus regis sui opera & studio pax confici potuerit, humanissimis verbis excusavit, ac impetrato discessu eodem quo venerat itinere discessit. Somlianum haud dissimiliter re infecta discedere volentem Cæsar, uti astutæ prævaricationi obnoxium retinuit, eique, ne ex hospitio quoquam abiret, XL. militum Germanorum custodiam adhibuit, diuque sub honesta custodia habitus, non nisi confecto bello paceque sequuta, domum redire permissus fuit.

Legatus Polonus discedit.

Somlianus vero in custodia detinetur.

Interea Hasanes

Interea adfuere Turcæ a Bequessio solicitati, Hasanas nimirum ille ab Ungaris Filecienſis, ab Illyricis Prædovitius appellatus, profligato ad Secenum Joanne Balassio, ac deinde paulo post Bebeco & Magocio captis clarus, qui Temesvario præerat, ac sex equitum millia a Magistro equitum Europæorum Beglerbego, quem Hidajetes imperio Solimani redire jusserat, in supplementum copiarum Transylvanicarum missa. Paulo post Budenses quoque advenere. Nibilo segniore cura Joannes quoque Sigismundus, comparatis magna celeritate atque eductis copiis, Jenonem vi, interfecto ibidem Stephano Quendio præfecto, Desvium vero & Vilagosuarum, quæ parvis præsidiis tenebantur, subita militum consternatione & deditione occupat. Hasanes vero ex itinere admotis tormentis Pancotam expugnat, fugientibus præsidiariis, & vacuam arcem deferentibus: ac deinde oppidum Debrecenium, lata illa in planitie, tribus effectis castris, conjunguntur: in queis mutuo habito consilio, ad Suendii castra, quæ ille Sacmarii collocata vallo fossaque muniverat, omnibus viribus oppugnanda ire constituunt. 1565.

Filecienſis & Budenses Transylvano suppetias ferunt.

Transylvanus Jenonem Desvium & Villagosuarum,

Hasanes autem Pancotam capit.

Erat inter novam Sacmarii munitionem atque castra nostrorum, collis orientem versus paulo eminentior, quem si hostes occupassent, ac tormenta eo promovissent, magnum tam castris Suendii, quam arci detrimentum inferre poterant. Quam rem quum Suendius animadvertisset, eum fossa & aggere tumultuario muniri defendique jussit. Cum hostes tam Transylvani quam Turcæ animadvertissent, Bairacnes Danubianæ Nicopoleos præfectus, locum contemplatus, Hasane nequaquam prohibente, se militibus ducem & concitatorem præbuit, cohortatus illos, collem acerrimo impetu aggressus est. Nostri ex adverso eum egregie tueri, colubrinis & sclopetis hostes submovere, atrocem imprimis & cruentam pugnam ciere. Cum utrinque multi caderent, ac plures sauciarentur, ad extremum, occumbente Bairacne, hostes victoria nostris relicta, terga vertere coguntur. Ejus viri casu Joannes Sigismundus & Hasanes spe obtinendæ pugnæ haud dubie decidere, quum in ejus audacissimi hominis industria atque audacia collis facultatem expugnandi posuissent. Desiderati sunt ex utroque oppugnantium ordine atque genere plerique tam ex Janiceris, quam ipsius Transylvani peditibus prætorianis, in prima acie dimicantes, ita ut Turcarum capita XLIX. Ungarorum vero XXIX. præacutis perticis, fluente tabo, infixa, ac in collis summitate exposita spectarentur.

Hasanes & Transylvanus castra Suendiana ad Sacmarium conjunctis oppugnant copiis,

Irrito conatu.

Post irritum eum conatum Turcæ & Transylvani Sacmarium prætervecti, ad obsidendum Erdodium, quod haud procul erat, castra promoverunt. De quorum conatibus, quum Suendio per idoneos exploratores certius allatum esset, sine mora Franciscum Bajum, & Nicolaum Zelemerium clari nominis præfectos cum quinquaginta equitibus, ac CC. peditibus, ultra præsidium ordinarium eo ire jussit, ac Lauenbergio & Bellero, Joannique Gionio in mandatis dedit, ut quam diu possent omnibus viribus arcem fortiter conservarent, donec ipse adventu auxiliorum, quæ e Saxonia, Silesia, Austria, aliisque provinciis expectaret, auctus & confirmatus, certam ipsis laborantibus opem ferre posset. Ipse vero ad pagum Quisarum, in insula, quam Samosus flumen bipartito fluens efficit, altero ejus alveo ponte constrato, castra in stativa reduxit; ad quæ Gaspar Magocius Agriæ præfectus cum quingentis equitibus, ac totidem peditibus præsto fuit. Ladislaus Querecenius e Giula, cui præ-

Inde Erdodium obsident.

1565. præerat, quingentos equites adduxit. At hostes simul ac Erdodium perventum est, castra ab arce ad majoris colubrinæ jactum, metati sunt, primisq; tenebris agrestes operas & colonos ad aggeres fodiendos ac corbes gleba & cespite implendos, tormentaq; interlocanda incitarunt. Quo opere haud cunctanter erecto, ad primum diluculum pilæ majores ferreæ in arcem dirigi jussæ. Interim autem excitata passim per agros incendia visebantur, quum Transylvani & imprimis Turcæ castris pabulatum egressi, omnia fertilissimæ, & prioribus bellorum procellis intactæ regionis loca, pervastando & urendo crudelissimis incendiis effusissime grassarentur.

Jam complures dies præterierant, ex quo hostes oppugnando Erdodio intenti, parum se proficere animadverterent, quum Hasanes increpita suorum simul & Transylvanorum segnitie, magistris tormentorum, ut sine intermissione dies & noctes diruendæ arci pilas intorquerent, mœniaque prosternerent, imperavit; ii autem erant omnes Transylvani, quod sic erat conventum, ut tormenta & eorum apparatus a Joanne Sigismundo curarentur. Quod quum impigre factum esset, ita ut irruptio tentari posse videretur, Hasanes suos multis verbis cohortatus, ad pugnam accendit. Quam illi magnis animis capessentes, per dejecti muri ruinas conscendere conati, acerrimam & cruentam dimicationem incepere; sed tanta fuit nostrorum virtus & fortitudo, ut captis armis, pariq; instructa acie, Turcas simul & alios subeuntes, crudelissima edita cæde repellerent, & in fossam tumultuosissime præcipitarent. In eo prælii discrimine, dum suos hortabundus in prælium ducit, sclopeto ictus periit Curtus Hasanis legatus, eique propinquitate junctus, magno ejus dolore & luctu, ita ut illum unum decem arcibus Erdodio similibus præferret, nec se nisi victorem, capta arce, ac defensoribus omnibus ad occisi manes placandos mactatis, incepto destiturum affirmaret. Ex Transylvanis quoque peditibus prætorianis, qui in pugnam prodierant, multi perierunt, plures vulneribus debilitati sunt. Sed neque nostris incruenta victoria fuit, quum Joannes Gionius Ungarorum præfectus, Curto minime virtute inferior cecidisset. Ex Germanorum etiam numero, præter milites, quorum amplius ducenti desiderati sunt, Gosselus centurio glande trajectus occubuit; & Lauemburgius præfectus Germanorum, crassiore item sclopeto gravissime sauciatus, ex vulnere paucos post dies expiravit.

Turcæ acri irruptione tentata, fortiter nostrorum virtute propulsantur.

Curtus Hasanis legatus perit.

Et Joan. Gionius Ungarus ex nostris,

Post hanc pugnam Suendius ab obsessis exoratus, qui multos ex seipsis vulneribus debilitatos, multos interfectos nuntiabant, Joannem Malium, Antonii Siculi equitem, locorum apprime peritum cum CL. peditibus Ungaris & L. Germanis auxilio misit, qui deceptis Turcarum & Transylvanorum excubiis, magno ausu, nec infelici in præsens eventu, in arcem introivere. Ea pugna quamquam irrita Hasanis & Turcarum Transylvanorumque animos accendit potius quam minuit. Itaque majore conatu restaurandum certamen constituere, ac quo commodius voto atque arce potirentur, militibus juxta ac agrestibus, quorum magna multitudo in castris habebatur, edixere, ut in proximis silvis fasces virgultorum ac materiam cæderent, quibus fossæ arcis, usque ad labra & summitates complerentur, quo mœnia aggressuris ascensus proclivior foret. Nec mora, eadem nocte duobus in locis conjecta in fossas materia, ingentem accrevit in cumulum, spemque & facultatem mœnibus appropinquandi hosti obtulit. Verum nostri re animadversa, summo silentio obscura nocte, compluribus sulphurei pulveris cadis substratis, insidias subitoro hosti posuere. Qui cum redintegrata oppugnatione, sublato ingenti clamore arcem adorti essent, & per summos aggeres & materiæ cumulos alacriter irruissent, nostri Zelemerio & Bellero instruentibus, sed maxime Bajo sedulam solertemque operam navante, qui quod obsidioni Agriensi cum Dobone interfuerat, cæteris ejusmodi rerum peritior habebatur, tormenta peritissime collibrari, & sclopetarios continue displodere jusserunt, simul etiam subjectum fascibus & materiæ pulverem succenderunt. Quo facto miserabilis & funesta Turcarum æque ac Transylvanorum, qui procurrerant, strages edita est: ut plurimi sulphurei pulveris vi in sublime jacti, discerptis membris crudeliter interirent, aut atrocibus ustulati flammis, in castra delati, intra paucos dies multo cum cruciatu & dolore diram mortem obirent, multoque plures in fossa trucidarentur; eo exitu, ut hostes aliquanto celerius, quam pugnam iniissent, ingenti accepto detrimento pedem referrent. Ea die ex utroque hoste mille fere desiderati esse dicuntur, inter quos aliquot clari nominis præfecti, centuriones signiferique. Ex Germanis Bellerus & Huesloccerus viri fortes occubuere. Ungarorum plerique, & inter alios Joannes Malius, quo duce paucis ante diebus auxilia in arcem fuerunt introducta. Altera quoque oppugnatione in hunc modum tolerata, quamquam adhuc obsessi neque commeatu, neque aliis rebus necessariis destituerentur; Germani tamen, ne hostium animos iramque, uti ferebant, in se gravius concitarent, a quibus postea nullam salutis spem expectare possent, adversus Bajum & Zelemerium, in quos summa rerum reciderat, arcem diutius nequaquam servari posse contendentes, seditionem miscere, & ipsis invitis, murum conscendere, petitaque ab hostibus incolumitatis fide, de arce tradenda pacisci decreverunt. 1565.

Hostes oppugnationem repetunt.

Sed magna strage a tormentis edita pedem referunt.

Quidam igitur ex Germanis linguæ Ungaricæ peritus, cæteris deditiosis turbidior, cum ad ruinas, ut Janicerorum apud tormenta excubantium ictus vitaret, per ventrem & pectus obreptando, eminus proloqui vellet, per pedes a Bajo raptus & retractus fuit. Unde cæteri, intentatis hastis, displosisque in eum sclopetis, pene eum interfecerunt: ita ut fallentibus glandium ictibus, singulari Dei beneficio servaretur. Eo procul submoto, hostibus se arcem tradituros proclamarunt, si tam ab Hasane, quam Transylvano, interposita fide, eis excedentibus caveretur. Itaque accepta ab utrisque fide, & Ungaris vel invitis necessitati cedentibus, omnes arce exire cœperunt. At Hasanes & Turcæ, amissorum commilitonum ac Cuti primo in certamine interfecti dolore exasperati, fidei religionisque obliti, magno impetu in exeuntes facto, eos spoliare, capere, atque sine discrimine quemlibet trucidare cœperunt. Bajus ac Zelemirius vulnerati, ac Deum hominumque fidem & opem implorantes, a Transylvanis, quos Princeps, ut Turcas datæ fidei admonitos a cæde reprimerent, submiserat, cogniti atque ægre servati fuere. Cæteri fere omnes aut capti, aut interfecti, pauci meliore favente fortuna, per confusum pugnantium tumultum fuga elapsi, per silvas & montes, post diuturniores errores in castra Suendii pervenere. Complures quoque a Joanne Sigismundo

Germani tumultuantes, incolumitate promissa, arcem dedunt.

Sed fide læsa, a Turcis trucidantur.

1565. mondo pecunia redemti, & una cum iis qui in ſuorum poteſtatem forte inciderant, liberaliter dimiſſi, poſtliminio redierunt. Per hunc modum Erdodium a Calendis Junii, uſque ad Nonas Sextiles a noſtris fortiter ſervatum, conſternatione & deſperatione militum Germanorum, qui in præſidio erant, hoſtibus ceſſit; a quibus funditus everſum & ſolo æquatum eſt; neque poſtea unquam reſtauratum. In hoc tempus capti Erdodii, funebres Ferdinandi Cæſaris exequiæ ſingulari pompa celebratæ inciderunt: quum exanime corpus ejus annum unum & dies XIII. Viennæ in templo arcis jacuiſſet, nec Maximilianus filius ſucceſſorque variis bellorum procellis agitatus ei prius humando vacare potuiſſet. Itaque poſtridie nonas Sextiles, Urbano Epiſcopo Gurcenſi cura deducendi funeris demandata eſt; qui Romani Imperii Aquilas & inſignia præcedere, deinde aliorum regnorum vexilla decem ſequi, totidem equos atri coloris ſerico tectos, ac utrinque per latera inſigniis, Phrygio opere acu pictis conſtratos ſequi juſſit. Funus deinde longiſſimo comitantium ordine, facibusque prælucentibus in ædem Divi Stephani, a Maximiliano & fratribus, ac Alphonſo Ateſtino genero, Ferrariæ duce, atratis & lugubribus in palliis magnificentiſſima pompa deductum eſt, & oratio a Franciſco Forgacio Epiſcopo Varadienſi, de ejus vita & in regno adminiſtrando laudibus, munificentia, clementia, aliisque regiis virtutibus elegans habita. Admirationi omnibus haud immerito erat faſtigiatum decenſq; mauſolæum temporario opere e materia compoſitum, ad præaltam uſque concamerati templi teſtudinem pertingens, quod innumerabilibus lampadum vitrearum lychnis magno ſplendore ardentibus collucebat. Deinde peractis ſacrorum ritibus, feretrum ſubiere certatim & ſuſtulere Proceres, illudque extra portam Flumentanam humeris delatum, non ſine gemitu & lachrymis currui impoſuere; qui ſex equis jugalibus abſolutæ nigredinis trahebatur; ſicque illud non minore ubique ſervata funeralis pompæ celebritate Pragam deductum eſt, ibique Annæ conjugi Uladislai filiæ, cum qua per XXVI. annos conjunctiſſime vixerat, appoſitum.

Exequiæ Ferdinandi Imp. Viennæ celebratæ.

Forgacius orationem funebrem habet.

Corpus Imperat. Pragam deductum eſt.

Erdodio amiſſo ac diruto, Haſanes cum Turcis, quorum ad XXV. millia in caſtris erant, verſus Suendii caſtra profectus, ſua cum illis proxime collocavit; ita ut ea caſtrorum propinquitate, quotidie brevioribus & minutis præliis occaſio daretur: Tranſylvanus vero cum ſuis Rivulo Dominarum, quod a Germanis Naiſtadlium vocatur, per deditionem occupato, cum Cuvarium, propugnantibus Suendianis, fruſtra capere contendiſſet, omiſſo incepto, cum parte tormentorum Haſanem ſecutus, caſtra ſua cum Turcicis conjunxit. Verum accidit peropportune, quod iiſdem diebus mille equites e Sileſia ad Suendium pervenerunt, totidemque ab Auguſto Saxoniæ duce miſſi, jam Tibiſcum trajeciſſe, brevique adfore nuntiabantur. Præerant illis Thomas Sipotendorffius, Wilhelmus Glaſſentallius, & Johannes Rechpachus: quorum adventu Suendius brevi cum hoſtibus de ſumma rerum ferro decernere velle dicebatur, cum habere in caſtris militum utriuſque ordinis ad 18. millia crederetur. Sed multa obſtacula virum cautum impediebant, quo minus id audacter expediteque tentaret, ac conſideratius & ſegnius procederet, legatorum & Tranſylvanienſium & Turcarum Viennæ præſentia, ac tractatus de pace inſtituti; tum lentæ quidem ſed admodum moleſtæ febres, caſtrenſibus incommodis & laboribus contractæ: quarum importunis acceſſibus adeo erat enervatus, ut Cæſar Paulum Waidnerum medicum e Judæo Chriſtianum factum, ad recuperandam ejus valetudinem, citatis itineribus, in caſtra expediret. 1565.

Haſanes ſua caſtra noſtris propius admovet.

Tranſylvanus Cuvarium fruſtra tentat.

Duo millia equitum Suendio ſubmiſſa.

De ſumma rerum prælio cum hoſte decernere ſtatuit.

Interim tamen ſingulis prope aut alternis diebus, modo noſtris hoſtium caſtra inſultantibus, modo vero Turcis adverſus noſtros procurrentibus, levia ſed cruenta certamina, non ſine utriuſque partis detrimento edebantur. Sicut tum accidit, cum Turcæ ad oppugnandum pontem ſublicium, qui ante noſtrorum caſtra erat conſtructus, majorem copiarum partem, duce Baghi Lippæ præfecto, adduxiſſent. Qui quum in Germanos milites ſclopetarios multis curribus & equis impedimentiſque pabulatum egreſſos, haud procul caſtris incidiſſent, tanto impetu atque ardore in eos irruerunt, ut Germanis improviſo hoſtium adventu perterritis, quum pars arma capere, ſeque pugnando tueri, pars ad caſtra ſe proripere contenderet, tumultuoſo pugnæ fugæque genere certaretur. Quorum periculo animadverſo, noſtri, concitante eos ad arma Balaſſio, confeſtim caſtris erumpere, & laborantibus commilitonibus maturam opem ferre non dubitarunt. Nec mora, Querecenius cum ſuis Giulanis, quorum virtutis & in re militari peritiæ magna apud omnes opinio erat, & Rubertus Auſtriani equitatus magiſter, ac Saxones, qui non ita pridem in caſtra venerant, explicatis ſignis inſtructiſque ordinibus ſeſe celeriter illis aggregavere, contractumque eſt prope pontem anceps & cruentum prælium, creſcentibus utrinque ambarum partium viribus, quum ab ducibus ad reſtaurandam pugnam alii atque alii poſt alios crebro mitterentur. In eo certamine inter reliquos Ruberi præclara virtus enituit, quum tres equos partim procella glandium, partim haſtis transfoſſos pugnando amiſiſſet. Jam noſtri cadente Rechpacho, Saxonum equitum ductore premebantur, uſque adeo ut niſi magno accepto incommodo ſe explicare vix poſſe viderentur; & Martinus Siculus Querecenii legatus, fatiſcente equo ab hoſtibus erat interceptus, Johannesque Ghicius, ambo Giulenſes, adverſa haſta ſauciatus: cum Balaſſius accitis ſclopetariis Agrienſibus & Germanis glandes in confertos hoſtes dirigi juſſit, quorum ictibus quum plurimi occumberent, poſtremo Baghis ipſe hoſtium dux una cum equo proſtratus atque interfectus eſt. Quo cæſo cæteri ad ſuorum caſtra, quæ dimidio milliari aberant, pedem retulerunt. Caput ejus præciſum, & truncum Haſanes a Suendio impetravit, ac Lippæ tumulandum curavit.

Levioribus quotidie præliis certatur.

Ruberi eximia virtus.

Baghis hoſtium dux cadit.

Hiſdem etiam diebus a noſtris ad prædam excurrentibus, Alexander Quendius, dum e Tranſylvania commeatibus in caſtra hoſtium convehendis operam daret, captus, ac a Suendio Viennam miſſus fuit. Nec multos poſt dies Turcæ propinquitate caſtrorum provocati, in quadam denſa, quæ ad Orientalem caſtrorum partem protendebatur, ſilva ſeſe abdidere, eo propoſito, ut noſtros ex caſtris incautius progreſſos, inſidiis excipere, & gravi alicui periculo implicare poſſent. Sed Gaſpar Magocius, Antonius Siculus, ac Valentinus B. nffius cognomento Thallocianus, poſt mutatas matutinas excubias, cum turmis equitum ſpatiatum egreſſi eos in ſilva laten-

Quendius Tranſylvanus capitur.

1565. tentes conspexerunt. Qui cum e latebris erupissent, unus ex eis Caralicocius Orpha urbe Mesopotamiæ ad Euphratem sita oriundus, qui audita celeberrima Georgii Thurii fama, ac rebus præclare gestis, in Pannoniam ejus videndi causa venerat, Valentinum ad singularem pugnam provocavit, quam ille, cohortantibus Magocio & Siculo nequaquam detrectavit: cumque infestis hastis congressi essent, pectoribus concurrentium gravissimo impetu equorum mutuo collisis, ambo simul cum equis in humum corruerunt: & cum Banffius se celerius explicasset, illum jacentem sub equo, poplite tenus graviter vulnerat, & surgere nequeuntem, a Bartholomæo Stephitio impigro juvene capite truncari jubet. Hic est Caralicocius ille, qui quum a Georgio Caczffio mercatore Coviniense audivisset, Maximilianum, dum Posonii coronaretur, strictum nudatumque ensem de more ad Solis ortum vibrasse, mox, ut erat gustato opio temulentus, & ferme insanus, frontem linteo obvolvit, interrogatusque ab obviis, cur fasciatus incederet, se a novo rege sauciatum esse facete respondit: nequaquam vano, ut postea eventus comprobavit, aut irrito præsagio, quum ab ejus novi regis equitum ductore, biennio post interfectus, intemperantioris dicti factique pœnas capite persolvisset.

Caralicocii cum Banffio singulare certamen.

In quo ille capite truncatur.

Wilhelmus quoque Grasbanius, tormentario negotio præpositus, per eos dies animi recreandi causa venatum proficiscens, hostium insidiis exceptus, ac aliquot hastis undique petitus, in tergo supra coxendicem, qua parte ferreus thorax eum minime protegebat, gravissimum vulnus suscepit, ephippioque excussus procul & humi provolutus est: & nisi Balthasar Erdohegius, eques Agriensis, forte fortuna isthic obequitans adcurrisset, eodem in loco ab hostibus foret interfectus: sed is cum aliquot equitibus opportuna allata ope, sic eum in præsens servavit, ut postea nunquam vel a peritissimis medicis curari, mortiferi vulneris dolore & cruciatu extabescens, domi suæ in Stiria moreretur. Interea dum hæc aguntur, nuntius quem Byzantium missum docuimus, cum Solimani rescripto, XI. postquam discesserat die, magno cursu ac singulari celeritate, continuatis etiam per noctes itineribus, Viennam rediit, eodem cum responso, quod antea Hidajetes cum Cernovitio ac Chabio attulerat, ut Transylvano ademta restituerentur, ac ab occupanda Transylvania abstineretur, & utrinque arma cessarent; neve in munere honorario mittendo longior mora committeretur. Quod si Cæsar exercitum revocaret, se quoque suis in mandatis dedisse, ut ad suas quisque stationes reverteretur. Ferunt Solimanum ad has conditiones eo facilius descendisse, quod eodem tempore Melitem insulam, quam inter Siciliam & Africam jacentem Carolus Cæsar, post amissam Rhodum sacris equitibus Hierosolymitanis inhabitandam dederat, in potestatem redigendam suscepisset, & quantum mari classibusque valeret, Piali prætoriano, ac Dragute Tripolitano purpuratis, quos Bassas Turcæ vocant, ducibus, validissime oppugnandam curaret; cujus tamen potiundæ spem, amisso ibidem Dragute, multisque aliis, & classe male affecta, rebus infectis, omittere coactus fuit.

Grasbanius saucius post e vulnere obit.

Solimanus rescribit,

Ut Transylvano ademta restituantur,

Et Cæsar bellum Transylvanicum omittat.

Melite insula a Turcis obsessa frustra.

Cæsar qui nihil pace & quiete prius potiusque habebat, suos revocare, si Turcæ priores dilaberentur, decrevit. Itaque mittitur Gaspar Rues Germanus, Pannoniæ linguæ non ignarus, primo ad Budensem, deinde in castra ad Temesvariensem cum mandatis, ut si ipsi Solimani edicto parere, ac primi ab armis discedere voluerint, Suendium quoque extemplo copias dimissurum. Budensis haud diu moratus, castra sua, quæ in campo Pestano habebat, dissolvit. Sed inter Johannem Sigismundum Hasanemque & Turcas, Suendiumque & Cæsarianos aliquamdiu disceptatum est, quum utraque pars diffisa alterutri, quænam prior discederet, alteram urgere videretur. Quinta post die, initio mensis Octobris, Turcæ conclamatis vasis ac præmissis impedimentis priores discessere. Joannes vero Sigismundus cum tormentis eorumque apparatu, Varadinum, atque illinc in Transylvaniam se recepit. Quibus abeuntibus, Suendius, misso cum parte copiarum Balassio, Rivulum Dominarum, quem initio belli, centurio Glaismulnerius sua & sociorum ignavia amiserat, dedentibus se ultro civibus, recepit. Sic Jeneonem quoque male a Transylvanis custoditam, per legatos facili negotio recuperavit: eamque velut opportuno loco sitam, præsidio imposito firmavit, collocato ibi Sigismundo Segneio præfecto, & ex Germanis Georgio Suello seu Bagnero centurione. Discedentibus Turcis Cæsar eas copias, quas in supplementum Suendiani exercitus a Georgio Romero, equite Rhodio conscribi jusserat, quæve in castris ad Danubium in Posonii pratis agitabant, simul & equites Ungaros, quos Emericus Forgacius conduxerat, exauctoravit & dimisit: ac non levi se periculo defunctum haud dissimulavit: cum in exercitu Suendii magna militum Germanorum pars profluvio ventris, ac aliis vulgatis morbis, ob nimium pomorum autumnalium esum, quorum ad Samosum flumen incredibilis copia nascitur, contractis, quotidie interiret, partim imbecillitate virium labefactata obeundis militiæ muniis inutilis evasisse videretur, Suendius quoque nihil cunctatus equitatum Saxonicum, quem Augustus Princeps Elector Cæsari gratificatus, dimidii anni spatio militaturum in castra miserat, dimisit: & ipse Cassoviam, rebus sic postulantibus reversus est. Nam Georgii Bebeci inconstantiam & levitatem, qui circa Cassoviam aliquot arces, & magnam ditionem habebat, non immerito suspectam ducebat; quod uxor ejus Sophia Patocia, verbis quidem & nuntiis Cæsaris partes tueri videretur, eaque spe Suendium sustentaret, re tamen vera ad mariti obsequia magis propenderet, qui per Transylvanum ardentissimis precibus a Solimano liberatus in illius castris summum copiarum imperium obtinebat, famaque erat brevi eum cum Turcis & Tartaris sibi adjunctis sua repetiturum. Unde Suendus præveniendа ejus consilia arbitratus, arcem Senderonem, qua illius conjunx excedens, ad aliam arcem munitissimam Sarduariam nomine erat profecta, immissis militibus, qui in subjecto oppido stipendiis Cæsaris alebantur, quibus liber in eam ingressus patebat, ejectis non magno negotio custodibus occupandam curavit. 1565.

Copiæ utrinque dimissæ domum redeunt.

Suendius Rivulum Dominarum recipit,

& Jeneonem.

Exercitus nostri nonnulla pars exauctorata.

Suendius Senderonem Bebeci arcem occupat.

Per illud etiam tempus Cæsar Hidajetem, qui se diutius, quam par esset detineri conquerebatur, Vienna dimisit; addito ei nuntio, qui nuper citatissimo cursu Byzantio redierat, cum litteris, quibus significabat se exercitum suum revocasse: ac si Transylvanus, qui prior arma temere intulisset, belli sumtus & impendia refudisset, nec de Serencio & Tocajo restituendis magnam diffi-

Hidajetes a Cæsare cum nuntio nuper Byzantio reverso dimittitur.

1565. difficultatem facturum: quæ ipse, ne exercitui suo sæpe Tibiscum tuendis finibus transire necesse habenti obstaculo forent, recuperasset, nolle etiam Solimanum de mittendo munere quicquam dubitare: quum illud per legatum propediem foret accepturus, dummodo vicissim ipse pactas inducias per suos observari juberet, qui Crupam & Noviam arces ad Hunam flumen, admotis tormentis expugnassent, & nuper arcem Amasconem in superiori Ungaria, corruptis clancularia largitione custodibus interceptam occupassent, easque reddendas curaret.

Somlianum etiam abire permisit Cæs.

Nec multo post Somlianum quoque, quem non satis sincere initæ legationis crimine suspectum, per annum fere detinuerat, abire permisit: ipse vero ad Comitia Germaniæ, quæ de more Cæsarum intra annum suscepti imperii celebranda erant, & quæ ad æstatem indicta, ob varias belli tempestates hucusque distulerat, Augustam Vindelicorum concessit.

Comitia Augustana.

Quæ quum prima essent, quibus ipse propriis auspiciis præfuturus esset, certam equitum Ungarorum turmam, splendidissime exornatam secum ducere, eique Simonem Forgatium præficere decreverat; quod complures Germaniæ principes iis interfuturos, ac Augustum Saxoniæ ducem, magna pompa, jus clientelæ ab eo postulaturum accepturumque non ignoraret; sed postea vel excusantibus se proceribus, qui coronationibus, ac deinde assiduis bellis vires exhaustas obtendebant, vel aliis incertum quibus de caussis, propositum mutavit.

Comitia Hungarica turbulenta.

Carolum vero fratrem Comitiis Pannonicis, quæ ad quartum Nonas Februarias indixerat, celebrandis præfecit.

Anno 1566.

In quibus tumultuum, altercationumque satis fuit: adeo ut illa raro antea fuerint turbulentiora: Nobilitas namque Cæsaris absentiam, & nondum amotos præfecturis, uti sæpius promissum erat, exteros homines, nec coercitam militum insolentiam, quin potius multis partibus auctam, molestissime ferebat.

In Augustano conventu Romana subsidia Cæsari promissa.

Ipse Augustæ non sine summa omnium totius Germaniæ ordinum alacritate, magna equitum peditumque subsidia, quæ Romana vocantur, obtinuit; ita ut XLVIII. peditum, & VIII. equitum millia, primo quoque tempore se in id bellum collaturos obtulissent; quod Cæsar seipsum, si vita, & valetudo suppetat, in castra profecturum, ducendoque exercitui præfuturum pollicebatur. Eodem tempore antequam in Germaniam discederet, Georgium Hoffutocium, unum ex ærarii curatoribus, legatum Constantinopolim misit, ab eoque Mehemeti purpuratorum primo, singulisque aliis munera de more misit, ac Cassonum Chausium senem, qui aliquot ante annos a militibus Thomæ Nadasdii Palatini captus erat, quemque Cameria Solimani filia, Rustanis purpurati nuper vita functi vidua, sibi donari expetebat, præsenti pecunia emtum remisit.

Georg. Hoffutotius Constantinopolim legatus missus.

Dederat Hoffutotio in mandatis, ut cum Alberto de Wis, qui ordinarii legati munere fungebatur, omnibus viribus agendo atque largiendo obtinerent, ut Transylvanus fœderibus excluderetur, qui hactenus iis comprehensus quiescere, & pacem pati non potuisset; sed varios subinde motus belli exciviset, quibus & sibi invito arma sumenda fuissent, & simul Solimano ingentes sumtus, gravissimosque labores attulisset. Quod si impetrare possent, tum se muneris honorarii mittendi curam habiturum.

Solimanus irritatus,

Itaque cum Solimanus nec ordinarium, quod jam a biennio intermissum erat, munus ab Hoffutotio allatum, nec de Tocajo reddendo quicquam 1566. promitti vidisset, pro innata barbarico ejus ingenio arrogantia atque superbia iratus ac frendens, fremensque illum neque conspectum, neque auditum, in ea, in qua Albertus legatus agebat, domo clausis fenestris, januisque includi, ac custodiri jussit, eaque re magis irritatus, suscepta belli consilia, quæ diu antea Cæsari inferre meditabatur, redintegravit, missisque in omnes partes ad Magistros equitum & præfectos limitum mandatis, ut se in bellum, quod ipsemet gesturus esset, pararent, edixit: istudque animi decretum inter Janicerorum etiam tribunos, quorum dux Alys erat, qui postea clade Turcarum classis ad Echinadas ab Hispanis & Italis accepta periit, ac prætorianorum equitum ductores, per Chausios severe publicavit.

ob munus ordinarium non allatum, nec Tocajum redditum, bellum Cæsari indicit.

Equestre Solimani consilium.

Nec multo post adhibitis Mehemete & cæteris purpuratis equestre concilium, illis simili modo equis insidentibus, in loco quodam spatioso, haud procul ab hortis suis habuit, in quo eadem inferendi belli consilia confirmavit. Quod vero in ejusmodi equestris consilii senatu decerni solet, id postea Turcæ fixum & immobile esse credunt.

Hoffutotius & Wyzius ad colloquium admissi nihil obtinent.

Albertus & Hoffutotius missis ad Mehemetem muneribus eum placare conati, ab eo, ut se in colloquium admitteret, ac æquis, quas propositurí essent, conditionibus aures præberet, postularunt; sed is auditis eorum postulatis, quum munus honorarium toties promissum non attulissent, jamque a biennio sibi verba dedissent, neque bello ablata & res restituere vellent, Solimanum se delusum, atque ludibrio habitum existimantem, ideoque ingenti ira exacerbatum, bello sua repetiturum constituisse respondit. Se, etiamsi id in graciam Cæsaris facere maxime vellet, non tamen sine manifesto amittendæ vitæ periculo suscipere ausurum: ipsos post certissimum diu meditati ac suscepti belli decretum, tardius venisse, quando nempe tractandæ pacis, aut ineundi fœderis tempus effluxisset, & potentissimo Imperatori nihil aliud restare videretur, quam rebus omnibus paratus pedem hemicyclo ferreo apponat, conscensoque equo in expeditionem proficiscatur. Quæ illi tanquam ex ore ipsius Solimani profecta, per occultos nuntios & litteras, (neque enim facultas id aliter præstandi intentis & excubantibus ad omnia barbaris dabatur) Cæsari significarunt: & ei satis superque solicito, ut se ad propulsandum ingens & formidabile bellum tempestive præpararet, calcar addiderunt: & Cæsar litteras, quibus Solimani in Ungariam adventus significabatur, ad Carolum comitiis Ungaricis vacantem extemplo misit. Eadem ab idoneis certisque exploratoribus ad Zrinium & Querecenium, quorum ille Sigeto, hic Giulæ præerat, quique ambo comitiis intererant, proferebantur; ita ut Solimanum, præmisso Pertasso sororis suæ filio, qui secundum inter purpuratos locum obtinebat, Giulam obsidione cingendam, se vero ipsum aut Agriæ aut Sigeto oppugnando vires & arma admoturum decrevisse, indicarent.

Eadem Cæsari occultis nuntiis significant.

Auxilia ab Ungaris Cæsari decreta.

Quibus a nobilitate in comitio cognitis, contentionibus finis est impositus, decretaque, quanta afflictæ vires opesque deferre poterant, subsidia, simulque sancitum, ut secundum antiqua nobilitatis instituta, præsenti in castris Cæsari quisque pro virili præsto esse contendat.

Solimanus a Transylvano, &

Neque interea Joannes Sigismundus Solimanum, ut suas injurias ultum ire properaret, assidue per nuntios & litteras solicitare desinebat,

& Ars-

1566. *Arslane Budensi assiduis ad bellum nuntiis instigatur.*

& Arslanes Mehemetis Jabioglis Essequiana & Budensi cladibus nostris clari filius, qui tunc Budæ præerat (quod postea illi diram perniciem, cædemque attulit) Cæsarem nusquam paratas copias habere, nec ei de adventu suo quicquam constare, ac si venire maturet, quocunque arma verteret, ad subjugandam bello non modo Panno-niæ, sed etiam Viennæ totiusque Austriæ ditionem, omnia proclivia apertaque fore, nuntiabat. Nec ipse quicquam cunctatus, quum Solimanum propediem exercitum moturum sciret, ut erat turbido ingenio, & gustato quotidie opio vinoque adusto temulentus, præoccupandum illius adventum, & initium belli faciendum, præcipiti consilio decrevit, ratus se eo officio gratiam Principis promeriturum. Itaque protractis ex armamentario Budensi tormentis, imperatoque per oppida & pagos magno plaustrorum & jugalium jumentorum numero, quibus pilæ ferreæ ac sulphurei pulveris pondera veherentur, quæ Turcæ non doliolis aut vasculis, ut nostri, condunt, sed crassioribus ciliciis involvere solent, copiisque Albam Regalem convenire jussis Palotam expugnare constituit.

Arslanes, initio belli facto Palotam aggreditur.

Non latuere Georgium Thurium loci præfectum, præstantem militiæ virum, ejus consilia, utpote quæ ille adeo non celanda existimabat, ut pro temerario ejus ingenio, agresti etiam plebe audiente palam se Thurium & Palotanos prædonesultum ire non dissimularet. Itaque a Comite Ecchio Salmensi centuriam peditum sclopetariorum, duce Stephano Isdentio, veterano Centurione postulavit & accepit; e Papensi vero præsidio alteram cohortem, cum ordinarium præsidium CCL. utriusque ordinis militum selectissimorum inesset, hisque subsidiis adventum Arslanis parato animo expectabat. Interea Lupum Thurium fratrem, ac cum eo Franciscum Palffium, quem milites ab excusso dente Chorbam vocabant, locorum & viarum peritissimum Jaurinum ac deinde Viennam misit, qui auxilia postularent. Accidit autem peropportune, ut eodem die Lupus & Chorba Viennam venirent, quo die Cæsar Augusta Vindelicorum, secundo Danubio prospera facta navigatione eodem appulisset. Nec mora, biduo post duæ quaternorum millium militum legiones, quarum alteram Comes Georgius Helffenstanius, alteram Nicolaus Haldistadius in locis superioris Germaniæ Rheno propinquioribus conduxerant, navibus vectæ advenere. Igitur Cæsar Lupo Thurio remisso, legiones se Jaurinum sine mora missurum daturumque in mandatis Ecchio Salmensi recepit, daret operam, ut Georgio & Palotanis laborantibus maturam opem ferret.

Georg. Thurius præfectus se munit.

Auxilia a Cæsare submissa.

Arslanes interim cum octo aut novem millibus Turcarum, ac quatuor colubrinis majoribus, totidemque minoribus eo progressus, propugnaculum rotundioris formæ, a Ladislao Moræo intrantibus ad dextram constructum, ideoque Moræum appellatum, factis aggeribus & promotis tormentis, validis crebrisque ictibus verberari jussit. Verum quum muros ibi validiores comperisset, quam ut brevi tempore dirui possent, tormenta in partem arcis orientalem transferri, ac constitutis ibi scrobibus, quibus tormenta protegerentur, e regione sacelli mœnia verberavit, tanta vi, ut murus lato patefacto hiatu prosterneretur, & fossæ ruderibus lapidumque fragminibus implerentur, ipse irrumpi posse putaret. Sed prius quam milites ad pugnam incitaret, Petrum Papum, & alterum Petrum cognomine Literatum, Thurii milites, quos Albæ in vinculis & carcere habebat, cum prope essent, ad se adduci jussit, quæsivitque, an per eas prostrati muri ruinas summis viribus oppugnari arx posset, & an intus æqua loca esse putarent. Verum illi altas sub sacello concamerationes fornicesque obstare, quæ irrupturis in cavædium arcis militibus, ad decem vel duodecim pedum profunditatem, præcipiti saltu superandæ essent, sive vere, sive falso responderunt. Interea ipse crebros ictus tormentorum repetere & ingeminare, Thurius contra suos ad arcis propriæque salutis tuendæ curam voce exemploque accendere, in hostium aggeres tormenta dirigere, omnia egregii ducis fortissimique militis munia subire. Quibus in operibus Arslanes duos tormentorum magistros, quos Buda secum adduxerat, tormentis ictos amisit, eosque tapetibus albis involutos ibidem humari curavit. 1566.

Luphtis, Arslanis explorator, nostras adesse copias celeriter enuntiat.

Jam decimus dies irritæ oppugnationis præterierat, quum ira doloreque percitus, Luphtim quendam cognomine Delium, Tatæ Besliarum (ii sunt equites singulo equo stipendium merentes) præfectum, qui in vastissimis Bacaniæ & Verteliæ silvis, ac Jaurinum & Papam versus, viarum & compendiorum scientissimus erat, ad se vocatum, ire versus Jaurinum ac explorare jussit, an Thurio & obsessis auxilia alicunde ventura essent? Is Idibus Junii cum XL. sociis eadem nocte ad Memphonem vicum, haud procul Jaurino in insidiis consedit, accidit que magna Thurii & Palotanorum felicitate, ut Ecchius Comes Salmensis, ad quem nondum Germanicæ legiones pervenerant, trecentos currus ex insula Danubiana, quæ Sallocosia appellatur, coactos ad cædendam materiam, muniendis Jaurini propugnaculis necessariam, versus eas silvas mitteret, ignarus in iis Luphtim latere, eosque singulis quaternionibus militum sclopetariorum, ab hostium excurrentium, si qui ejus forte, uti evenit, adoriri vellent, injuria tuendos mandaret. Cum propius ventum esset, Luphtis e latebris prosiliens, in sclopetarios Ungaros Germanis permistos incidit, qui cum eo acre certamen protinus inierunt. Et quum Luphtis & hostes longum curruum & carrorum ordinem, & sclopetarios e singulis desilientes, sublatisque vexillis ad pugnam properantes vidissent, nec quemquam ex eis comprehendere potuissent, a quo quicquam certi comperirent, totum exercitum adesse rati, eo unde venerant ad Arslanum citato cursu redierunt; hostesque adesse, ac peditatum celeritatis causa curribus impositum vehere, nec procul abesse pavidi nuntiarunt. Arslanes improviso metu exterritus extemplo tormenta summo silentio retrahi, jungique repente jumenta, & Albam reduci jussit. Copiarum autem ductores & præfectos, non tubis aut tympanis, sed missis tacite per contubernia nuntiis monuit, ut relicta obsidione domum reverti maturarent, quod obsessis auxilia magno numero adventare dicerentur. Tanta igitur Turcas attonitos & confusos trepidatio & pavor cepit, ut conscensis equis & relicto peditatu, sine ordine, sine signis, qua quisque posset, citatis passibus dilaberentur: multique tentoria omnis generis annonæ, hordei, farinæ, caseorum, salitæque carnis, similiumq; cibariorum plena relinquerent, quo expeditius fugere possent: duo etiam tormenta curulia minora, quod jumenta e graminibus, in queis pascebantur, per noctem inveniri, eisque avehendis jungi nequivissent, relicta fuere.

Unde metu territus Arslanes obsidionem solvit.

Per

1566. Per hunc modum Thurius ancipiti periculo ereptus, postridie adventanti Salmensi ac cæteris ducibus, qui cum XIV. millibus militum eo processerant, obviam profectus, Turcas fama exercitus perterritos discessisse nuntiavit; ipsosque in eadem castra, quibus hostes excesserant, lætus & gaudens recepit. Sed quum amplius Palotæ præfecturam gerere nollet, quod se ea conservata haud mediocrem gloriæ ac militaris constantiæ laudem tulisse existimaret, ac in castra Cæsaris, quæ propediem patentibus in campis futura, certo cognoverat proficisci, ac in conspectu illius operam præstare decrevisset, Salmensem admonuit, ut in sui discedentis locum alium sufficeret. Qui quum arcem Martino Thurio, Georgii ipsius patrueli, qui Jaurini ordines ducebat, tuendam restaurandamque commisisset, convocatis ducibus, quid e Republica faciendum videretur, eorum sententias exquisivit. Eorum pars Vesprimium, quæ duobus milliaribus distabat, vetustisque ac debilibus muris, tormentorum vim nequaquam sustinere posse putabatur, expugnandum censebat; pars Tatam veluti Jaurino & Comaronio propinquiorem, ex qua Turcæ frequentes excursiones facere consuevissent, invadendam proponebat: cumque per hunc modum disputaretur, Demetrius Cioconaus, quem Franciscus Enningius seu Turcus, Papensis præfectus, speculatum hostium itinera consiliaque ex castris biduo ante præmiserat, ad consultantes supervenit, adducto mancipio Turcico, quod Turcas ducentos fere Besprimio exivisse, paucosque domi relictos referebat: simulque Demetrius addebat, tantam ejus loci mœniorum debilitatem esse, ut quum in se & socios sub arce conspectos, tormentum minus displosum esset, muro collapso, illud quoque una magno per montem fragore provolutum procidisset. Itaque Franciscus Turcus, Ladislaus Giulaffius, qui Tichonio præerat, (eo in loco Andreæ primi Ungariæ Regis cognomine Albi sepulchrum conspicitur) ac Georgius ipse Thurius Salmensem rogare, obsecrare, ac summis votis & precibus obtestari cœpere, ut quum talem tantamque occasionem sors & fortuna tulisset, qua locus opportunus recuperari facile posset, exercitum ultro pugnam poscentem eo ducere, ac Martis aleam experiri ne dubitaret.

Itaque illucescente aurora, quum castra promota essent, ad meridiei tempus eo perventum est; & cum Turcæ visis nostris tormenta, uti antea displosissent, alia quoque muri pars vetustate corrupta, una cum duobus tormentis, eorumque magistris, violento sulphuris impetu impulsa decidit. Quo animadverso, nostri permittente cohortanteque Salmensi, repente in arcem irruerunt, ac quamquam se Turcæ acerrime defenderent; tanta tamen nostrorum irrumpentium vis fuit, ut injectis in tecta ignibus, arce simul & victoria potirentur. Capta fuit multa & varia supellex, nec minimi pretii; sed Turcas, qui abjectis armis sese Ungaricis militibus, metu & odio exterorum, ultro capiendos offerebant, Germani in ipsis Ungarorum manibus, amplexibusque crudeliter interficiebant: ita ut exortis inter eos pro præda rixis, Ungari cum Turcis promiscue cæsi; contra Germani quoque interdum repulsi pariter occumberent. Templum eximii operis, tegulis tectum, ac crypta subterranea, Divi Stephani primi Regis opus, turrisque campanaria prætalto fastigio, puncto temporis conflagrarunt, quæ Turcæ sarta tectaque multis annis conservaverant.

Besprimium a nostris primo impetu captum.

Templum conflagrat Divi Stephani opus.

Fœminæ etiam complures, & pueri capti sunt; quas inter una præstanti forma, quæ Haldistadio tribuno dono data fuit: & Basileam usque Rauracorum in Germaniam superiorem perducta, quum ibi linguam Germanicam didicisset, cum quodam infimæ sortis agasone, quem promissis ingentibus subduxerat, post varios errores quod mirum videri potest, in patriam remeavit. 1566.

Capto memorabili celeritate Vesprimio Salmensis Michaelem Secenium ibi reliquit locumque ei cum sua equitum turma, ac ducentis peditibus tuendum commendavit, ac per Bacanium silvam, ad Levoldium Carthusianorum collegium, sed eo quidem tempore desertum, ac Papam, ac inde ultima die mensis Junii Jaurinum incolumem reduxit exercitum. Nec ibi diu moratus, jubente Maximiliano, postridie Calendarum Quintilium, ad Tatam expugnandam cum tormentis & exercitu, quem copiis Francisci Battianii, viduæ Palatini Banffiorum, cæteræque nobilitatis cisdanubianæ haud contemnendis auxerat, profectus est, arcemque sibi tradi postulavit, liberumque excedentibus abitum obtulit. Sed quum ii, qui intus erant, nihil responderent, tormenta produci, eaque ad occasum solis inter aggeres collocari, arcemque eis concuti jussit. Quorum vi mœnia non multo post magnam stragem dedere, ita ut Salmensis reliquique duces suos ad irrumpendum & oppugnandum cohortarentur. Nec mora, milites sublatis vexillis, magnoque strepitu tympanorum edito, per ruinas certatim conscendere cœperunt, ex adverso Turcæ acerrime repugnantes eos sclopetis ac sagittis, aliisque telis missilibus repellere contenderunt. Postremo Germanis atque Ungaris densato ordine subeuntibus, Turcæ terga dedere, seque in interiorem arcem fugiendo recepere: quos nostri insequuti, majori ex parte trucidaverunt; Salmensis tamen eos, qui superfuerant, & in arcem interiorem, duce Curto quodam Janicerorum Centurione profugerant, data eis fide ad deditionem arbitrio suo faciendam, partim minis, partim promissis coegit, eosque omnes qui erant ad LXX partim ducibus dono dedit, partim captos in vinculis Jaurinum misit; arcemque Germanis L. e cohorte Gasparis Turingii delectis tuendam commisit.

Mich. Secenius Vesprimio præficitur.

Mox Salmensis Tatan expugnat.

Cæterum Gestifini & Vitaniani Turcæ, Vertesiæ silvæ incolæ, ne Tatensium exemplo aut captivi fœde, aut trucidati pœnas darent, relictis vacuis arcibus, Strigonium & Budam se proripientes, saluti suæ consuluerunt. Quibus Salmensis præsidia imposuit, ac Comaronium cum exercitu reversus est; ibique castra ad Danubii ripam, ponte flumine constrato, ut convehendis commeatibus, a recipiendis, quæ in dies conveniebant, copiis expeditum ac facile iter pararetur, castra collocavit: jamque auctis Brederodi Batavi, ac Burgundionum ac Allobrogum principis, equitum sclopetariorum præsentia copiis, ac Silesiæ, Austriæ & Bohemiæ auxiliis, sicut XXX. armatorum millia in castris habere crederetur, Strigonii obsidionem, cujus utramque civitatem Turcæ deserturi, ac se in superiorem arcem recepturi, a speculatoribus dicebantur, suadentibus Ungaris mature aggredi constituerat, nisi a Cæsare, ut castris se contineret, neque usque ad suum adventum, quem propediem acceleraturus esset, quicquam tentare vellet, prohibitus fuisset.

XXX. armatorum millia in castris nostris.

DE

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XXIII.

1566. 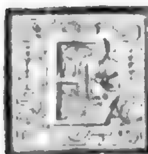XARSIT haud multo post hæc præludia ingens & memorabile bellum, quod Solimanus quamquam ætate, annis, morbisque gravi & affecta esset; majoribus quam unquam antea viribus Cæsari inferendum statuerat; quo nobilissimæ inter Danubium & Tibiscum, Chrysiumque & Marysum amnes, ac Dravum & Danubium Pannonici regni regiones, subactis duabus longe clarissimis urbibus, ac perturbata tota fere Republica Christiana miserabili incendio deflagrarunt. Quæ vero causæ illum ad tantam iracundiæ vim, vindictæque libidinem exacuerint, non sane tales tantæque, quibus, nisi indomita suopte ingenio arrogantia atque ambitio crudelem animum incessent, tam insigni ferocia internecinique odii atrocitate dimicandum foret, eas superius exposuimus.

Is igitur superbia ac furore actus, supremum operum suorum bellum aggressurus, ultra marinas Asiaticasque copias Hadrianopolim præire, ac magistrum equitum Europæorum, atque Acangios equites e Macedonia & Thracia ac Peloponneso, aliisque conterminis limitibus se ad urbem Sophiam; Tartaros vero, qui ad paludis Mæotidis oram habitantes Crimii a nostris seu Præcopitæ vocari solent, ad campos Destrolaviæ seu Selistriæ subjectos, quos Doburgianos appellant, expectari jussit. Ipse cum prætorianis equitibus, & Janicerorum cohortibus ad initium mensis Junii Constantinopoli discessit, albo insidens equo mediocris proceritatis, domumque eam in qua Cæsaris legati agitabant, singulari pompa prætervectus est, ita ut ab iis, quamquam fenestræ clatris tabulatisque ad dimidium obseptæ essent, conspici posset. Inde lentis itineribus Hadrianopolim pervenit, & isthinc Pertaffum Purpuratum sororis suæ filium, cum Beglerbego Græciæ, ac duobus millibus Janicerorum, & XXV. millibus promiscui ordinis militibus in Pannoniam præmisit, qui Temesvariensi & Belgradiensi præfectis sibi adjunctis, Giulam obsidione cinctam ac ferro perdomitam in potestatem redigeret, eo modo dispositis rei gerendæ consiliis, ut tripartito instituto bello illis Giulæ incumbentibus, ipse aut Agriam propinquiorem, aut Sighetum invadenda sibi destinarent: Transylvano vero cum Tartaris Sacmarium aut Tocajum oppugnanda demandaret.

Initio Junii Soliman Byzantio discedit.

Itaque ille procedentibus agminibus, quarto Nonas Julias cum exercitu & tormentis Giulam pervenit, quam Ladislaus Querecenius cum duobus millibus equitum & peditum Ungarorum, ac sexcentis peditibus Germanis, Lupo Gerigero, ac Wilhelmo Happarotto centurionibus a Suendio missis tuebatur. Aderant ei summæ virtutis alarum equestrium præfecti, ipso facile virtute superiores Demetrius Ocharovitius, Nicolaus Heneius, Franciscus Marinitius e Crovatiæ Camissacio ortus, Lucas Jazyx, Joannes Gicius, Martinus Balasdiacus, aliique complures, (Raiacum enim peditum præfectum Thracem, incertum quas ob causas in carcerem condi jusserat) præter oppidanos, quorum magna pars Varadinum Transylvanicæ tunc ditionis, & Cassoviam aliaque tutiora loca, cum uxoribus & liberis concesserat: alii, quibus fervidior ætas, ac vires & animus superant, patriæ tuendæ studio, sumtis armis hostem domi expectandum constituerant. Querecenius cum majori suorum parte Pertaffo ad stadii intervallum obviam profectus, acre cum hostibus prælium conseruit, in quo cadentibus utrimque haud multis, sub vesperum diei in oppidum atque arcem reversus est: hostes vero per obscuram noctem aggeres construere, ac corbes, quos secum paratos attulerant, tormentaque verberandis mœnibus prægrandia collocare cœperunt. Verumtamen quod frequentioribus pluviis Chrysius urbem præterfluens, aliique amnes adeo intumuerant, ut omnes circum campos inundarent, satis procul ab arce aggeribus ac vineis statuendis locum invenere. Qua rerum incommoditate adacti, lentius quam volebant & segnius oppugnationem continuavere, nostris initio quidem impigre sese tuentibus.

Pertaffus Bassa Giulam arcta obsidione cingit. Ladisl. Querecenius ei præest.

1566.

Dum in hunc modum Giula lente oppugnatur, Solimanus cum potiori parte exercitus Nandoralbam seu Belgradum venit, atque ibi per aliquot dies stativa habuit, donec in consilio decerneret Agriamne an Sighetum, admota vi oppugnari præstaret. Eo Belgradi morante, Johannes Sigismundus (tametsi Rex Poloniæ avunculus, ne faceret, dissuadere conaretur, addens sordidam esse principibus peregrinationem) a Mehemete purpuratorum principe, quem ea de re consuluerat, admonitus, cum centum quadrigis levioribus, quibus quaterni selecti nobiles aut milites splendidissime exornati vehebantur, ad eum venit, munera adferens inusitati pretii. Cui ad ripam Danubii adventanti celocem suam propriam aurato rostro, ac aureis pannis pulvinaribusque constratam, remigibusque & nautis serica veste amictis agi solitam, donec quadrigæ cæteraque impedimenta transportarentur, obviam misit; quumque in citeriorem ripam cum comitum præcipuis, quorum consilio utebatur, circiter XX. viris trajectus esset, equum aureis phaleris ephippiisque exornatum conscendit, cæteri pedibus præcessere, ac inter equitatum vario multiplicique ornatu longe instructissimum progressus, ad tentorium Phrygii operis ad id extensum deductus fuit. Tum adfuere Janiceri circiter centum cum muneribus, quæ erant auro intertextæ vestes, quibus ipse & comites ad Solimanum ingressuri induerentur; annulus item e carbunculorum genere eximiæ pulchritudinis ac magnitudinis, idemque ad XX. millia aureorum æstimatus. Quibus acceptis, missus pro eo advocando Janitorum magister, præcipuæ vir dignitatis, Capigipassa ab ipsis appellatus, eum ad tentorium Solimani, quod non procul erat, introduxit. Antea is sella sedens, ingredienti paululum assurgere visus

Solimanus Belgradum advenit.

Joan. Sigism. illum visit cum splendido comitatu.

Vestes auro intertextæ Joanni & asseclis oblatæ.

1566. visus, dextram porrexit: cæteros ad vestem genuum tenus osculandam (id apud barbaros moris est) admisit, inter quos quum Georgius Blandrata, Arii nefarius sectator, diris potius omnibus devovendus, quam ullo honore dignus, in toga serica & talari atri coloris ingressus esset, quisnam ille foret, percunctatus est, nec aliud loquutus.

Blandrata Arianus.

Solimani cum Joanne colloquium.

Paulo post semotis aliis præter purpuratos arbitris, unoque Hidajete interprete relicto a Joanne Sigismundo quæsivisse fertur, an exercitum suum satis validum esse, & Germanos congressum ejus expectaturos putaret? Deinde eum alia allata sella sedere jussum (quanquam semel atque iterum honoris causa recusantem) quod ad se invisendum salutandumque venisset, collaudavit, retulitq; se in summa sua senectute, ejus protegendi causa, expeditionem & arma suscepisse, atque adeo etiamsi vita ipsa fatis sic jubentibus, sub ipsis Viennæ mœnibus relinquenda sit, se eam in castris & sub tentoriis finire statuisse. Post Joanne Sigismundo, quæ apposite dici posse putabat, ad ea respondente, conversus ad purpuratos, illum expressam partis effigiem oris similitudine referre dixit. Nec plura loquutus supplicem libellum ab eo oblatum accepit, qui Budæ juxta datæ fidei normam reddendæ, ac consignandorum finium, quos ipse ut suos tueri posset, petitionem continebat: quem Solimanus extemplo Mehemeti purpuratorum principi de manu dedit, jussitque, ut quæ peteret, pro voto & desiderio ejus expedienda curaret.

Diremto colloquio reditum ad tabernacula est, & quum consedisset, adfuit Janitorum præfectus, qui dona eximii operis ac pretii, baltheum palmaris latitudinis, qualem Janicerorum tribuni, centuriones que & manipularii, quos Agas, Bolucbassas, ac Chorbagias vocant, ferre consueverunt; ac pugionem & acinacem ex puro auro, gemmisque maximi pretii insertis elegantissime factos, nomine Solimani attulit; post quem a Magistro stabuli, quatuor præstantissimi equi pretiosissimo apparatu instructi, oblati sunt: quæ omnia actis gratiis accepit, ac eos, qui attulerant, multo auro donatos dimisit.

Dona Joanni oblata.

Exinde Mehemetes, misso ad eum Capiaga seu Janitorum suorum præfecto (habent enim purpurati quoque suos instar principis, sed minori numero ministros) significavit se velle quidem salutandi colloquendique causa ad illum venire; sed imperatoriis negotiis & castrensibus curis usque adeo occupari, ut otium minime supersit; proinde eum hortari petereque, ut cum ab eo pater sit appellatus, seque ut patrem colendum sponte susceperit, ad se haud gravatim accedat; daturum se operam, ne ejus suscepti laboris eum pœniteat. Re in consilium delata omnibus placebat, ut cum primarii Vesirii, quo nomine purpuratorum principes vocantur, se Regibus pari dignitate æquari superbe & arroganter volunt, nec ipse tempori servire, & aliquot factis passibus, ad illum ire recusaret. Unus Bequessius ingenio malo pravoque obstitit, qui adulando atque gratiam ejus bonis malisque artibus aucupando, adeo eum sibi obstrictum reddiderat, ut posthabitis omnibus aliis, ejus consilia sequeretur. Is præposteris ac importunis sermonibus, quibus minime decere ajebat, Regem Regis filium ad vilem servum mancipiumque proficisci, suscepta tot tantisque laboribus & impendiis consilia perturbavit atque evertit. Cum enim Mehemetes, qui illum ad se venturum nihil dubitabat, ac per eos, qui Joannis Sigismundi munera Solimano detulerant (ea erant ex solido cælatoque auro pocula prægrandia duodecim) iterum nuntiaverat, se illum expectaturum, ideoque tabernacula laxissima & elaboratissima aureis pannis exornari, aulæ totius proceres convocari, dona, quæ illi daret, proferri, magnis milites catervis longoque ordine pro prætorio stare jusserat, cum sibi ab illo nuntiari audivisset, se quidem colloquium cupere, sed ita, ut conscensis equis ambo extra castra in campum progrediantur, ut erat fastu barbarico insolens atque superbus, se ejusmodi verborum circuitu delusum, ac contemtui habitum sentiens, gravissimo concepto odio, eo tamen in præsens astute compresso, sibi ut spatiaretur, nequaquam vacare respondit. 1566.

Joannes a Mehemete vocatus, ut se adeat, venire tergiversatur,

Unde gravissimum in eum odium a Mehemete conceptum est.

Qua, ut existimabat, injuria vir ambitiosus exacerbatus, nunquam postea destitit quin pro inveterata primi loci auctoritate, qua apud Solimanum supra omnes pollebat, omnia dicta factaque ejus æmulando atque obtrectando elevaret, & Solimanum ab eo hospitalibus mensis adhibendo, ac hilarius liberaliusque tractando, averteret, quod imbecilliori valetudine utenti, si quid humanitus eveniret, veneno necatus crederetur: postremoque efficeret, ne quicquam eorum, quæ petebat, concederetur, & ille rebus infectis, nec convento Solimano, quod Mehemetes illi febribus molestato & quiescenti parcendum diceret, in Transylvaniam redire cogeretur. Adeo mentes mortalium prava ambitione procul a bono & æquo di ductæ, in vindictæ libidinem, iramque præcipites feruntur. Atque hæc quidem fuere initia & causæ simultatum & dissensionum inter Mehemetem & Transylvanum, quas mutuo inter se clancularis odiis exercuerunt; quibusve adductus hic non multo post, a Turcarum societate discedendum, ac cum Maximiliano Cæsare, occultis ictis fœderibus, in gratiam redeundum existimaret.

Ideoque rebus infectis in Transylvaniam redit.

Per hunc modum rebus unius hominis temeritate corruptis, discedente Transylvano, quum hactenus in ambiguo fuisset, quamnam in partem arma essent vertenda, tandem post diuturnam consultationem Solimano placuit, ut Agriam obsideret, quæ & Sigetho infirmior esse, & si a Pertasso Giulæ rem gerente subsidia postularentur, commodius e propinquo mitti posse viderentur. Re deliberata, mittuntur extemplo magistri fabrum ac operæ quamplurimæ ad Danubium, sub arce, quæ Varadinum Petri dicitur, ponte e navibus & crassioribus tabulatis facto, consternendum: ipse vero promotis Belgrado castris, eos sequutus, isthic cum universo exercitu consedit, ut effecto ponte mox Agriam versus progrederetur.

In ea castra Mustaphas Bosnæ præfectus, capta nuper Crupa clarus, cum copiis & muneribus venit, cui præfecturam Budensem, commendante eum, uti sanguine sibi junctum, Mehemete purpurato contulit; deditq; in mandatis, ut quum primum Budam venisset, Arslanem strangulatum e medio tollendum curaret, cui propterea erat iratus, quod Palota obsessa, bello initium dedisset, irritatisque Germanis Besprimium, Tatam, & alia loca capienda objecisset, eosque rebus omnibus imparatos, nec de Turcarum exercitu quicquam certi aut explorati habere falso nuntiasset. Mustaphæ vero successorem in Bosnensi præfectura, Mehemetem, Dispensatorem suum, quem barbari Quilergibassam vocabant, constituit, & utrumque in suam provinciam proficisci jussit.

Mustaphas Bosnæ præfectus Budæ præficitur.

Bosnæ vero præfectura Mehemeti dispensatori suo confertur.

1566. *Osman Caramaniæ Bassa Albam tuendam suscipit.* Osmanem vero Ciliciæ, Cappadociæ, & Pamphyliæ præfectum, quas provincias nunc barbari uno Caramaniæ nomine vocant, cum decem millibus equitum ad Albam regalem tuendam misit, ne quid detrimenti isthic a Germanis caperetur, quod propediem Cæsarem cum magnis copiis Jaurinum in castra venturum intellexisset. Cæterum venientem Mustapham Arslanes exspectare non est ausus, quod illum fatale de sua cæde mandatum habere didicisset: sed alia capta via, se in castra Solimani iturum professus, legatum suum, qui urbem ei traderet, ibi reliquit. Et Osmanes Albam salvis copiis incolumis pervenit, castraque ad paludem, cui Sosto nomen, ut commodius aquaretur collocavit.

Sed Dispensator, fatali tam sibi quam Sigheti præsidiariis usus infortunio, ansam veluti quandam crudelissimæ cædis suæ, & Solimano, relictis adoriundæ Agriæ consiliis, ut Sighetum expugnaret, occasionem attulisse visus est. Nam cum Bosnam petiturus, Soclosium cum trecentis equitibus, ac multis impedimentis & sarcinis pervenisset, extensis in suburbano agro tabernaculis, consedit: quamquam a Scandere loci præfecto admoneretur, ne se ancipiti periculo exponeret, quandoquidem Sighetani non procul abessent, qui sæpius cruentas excursiones facere consuevissent. Sed quia cœlum pluvium erat, nec ipse nisi eam noctem ibi quiescere statuisset, in sententia permansit. Forte acciderat, ut Zrinius, qui Sigheto præerat, mille pedites veteranos, & quadringentos equites, (& Bablociani aderant a Michaele Verebelio adducti) ducibus Gaspare Alapino, & Lupo Paprotovicio emitteret; eo proposito, ut suburbia civitatis Quinqueecclesiensis ferro flammisque vastaret, ac certiora de progressu & consiliis Solimani adferre conarentur: ii obscura nocte profecti, quum ad vicum Byssam, inter Soclosium, Sighetum & Quinqueecclesias, in trianguli formam, æquali fere intervallo sitam, ubi itinera eorum locorum concurrunt, pervenissent, cœlum crebris fulguribus ac tonitribus, ac validissimo ventorum turbine intermisto, pluvium tempestuosumque reddi cœpit, & inter eas tempestates notus militibus agricola obviam prodiit, a quo cognitum est, Quilergibassam Soclosii injuriæ opportunum, cum paucis consedisse.

Itaque mutuo habito consilio, illum aggredi improvisoque impetu opprimere statuerunt. Jussis igitur citatiore passu progredi peditibus, quamquam pluvia cænosum iter reddidisset, tamen ante auroram magno clamore sublato in hostes erupere. Quum semisopiti & nec opinato casu perterriti arma cepissent, facile a nostris, numero & virium robore superioribus disjecti cæsique fuere. *Mehemetes ad Soclosium a nostris inopinato impetu oppressus caditur.* Mehemetes excusso somno, arreptisque armis cum fortiter pugnaret, manu dextra inter dimicandum detruncata, urgente fato cecidit, cadentique caput a peditum promtioribus præcisum est, filium ejus egregiæ indolis adolescentem, cum in fossam urbis profundiore aqua plenam, consilii inops atque amens insiluisset, sclopetarii multis glandibus petitum, ibidemque aquis immersum confecerunt. Cæteri quum diu pugnassent, & sociorum, qui in urbe erant, opem frustra implorassent, quod Scanderes per tenebras, intempestamque noctem portas aperire nequaquam tutum esse arbitraretur, ad extremum victi fugam dedere, & pars in vestigio cæsi, pars vulneribus & labore fatigati, qua quisque potuit, in proximas silvas profugerunt. Nostri victoria potiti, tabernacula & sarcinas summa celeritate diripuere; inter quas præter cælati argenti haud contemnendum numerum, signatæ etiam pecuniæ aliqua summa, & aureorum numum XVII. millia reperta fuere. Vestes etiam auro intertextæ, arma, & acinaces præstantissimi operis, equi item militares, & militaris supellex haud modica, ita ut victores nostri nobili præda, aureisque hostium exuviis induti, atque ornati domum reverterentur. *Copiosa præda onusti Zriniani domum redeunt.* Pauci tamen admodum captivi facti, quod edicto præfectorum iis, qui arma ceperant, omnibus interfici jussis, cæteri fuga potius sibi consulere, quam sociis laborantibus opem ferre maluissent. 1565.

Solimanus miseranda Mehemetis cæde irritatus, Jam Solimanus Danubium ponte constraverat, & Asiaticus Græciæque equitatus, qui de more exercitum præcedere solet, in agros ulterioris ripæ ac Bithiensem provinciam transjecerat, ut Agria infestis armis peteretur; quum Solimanus suorum calamitatem, ac dispensatoris miserandam cædem ab iis, qui evaserant, cognovit. *Omissa Agriæ obsidione, castra Sigethum versus promovet.* Itaque ira doloreque exardescens, ac fremens frendensque, eos, qui transjecerant, revocari, pontemque extemplo rescindi, naves, & tabulata cæteraque necessaria plaustris quæ Sirmio & oppidis Belgrado vicinis, summa adhibita celeritate, imperata erant, imponi & ad Effecum pervehi, sibique Sighetum ducturo Dravum consterni jubet, ac Hamsæ Quinqueecclesiarum præfecto, sub pœna capitis severissime edicit, ut operi mature perficiendo manus quamprimum admoveat, ipse vero paulo post conclamatis vasis ac promotis castris, ad Effecum & Dravum flumen universum exercitum adduxit. Sed quum amnes exundassent, pontique perficiendo nonnihil moræ injecissent, exercitus aliquot dies hæsit, non sine Hamsæ periculo, cui linteum atrum miserat, quod est elidendatum faucium ac strangulandi signum, nisi pons ad suum usque adventum exstrueretur. Excusationi tamen locus fuit, quum Solimanus Dravum longe lateque tumidum conspexisset. Residentibus aquis, & urgente Solimani præsentia pons celerrime est confectus, ac exercitus Mohacium, atque inde inter Quinqueecclesias & Soclosium, via militari, ad Harsanum oppidum, nobili vino celebre, venit, ibique castra metatus est. *Arslanes Budensis a Solimano interfici jubetur.* Harsani etiam in castra venit infelix Arslanes, male ad Palotam & Bespnimium gestæ rei, ac falsæ explorationis damnatus, quem aditu colloquioque prohibitum, ita percitus, ante prætorium tabernaculum extemplo interfici jussit.

Giulana obsidio a Pertaffo strenue urgetur. Interea Pertaffus, cognito Solimanum miserabili Dispensatoris casu, cædeque permotum, relicta Agria, revulsoque ponte Sighetum versus perrexisse, cum exundantia paulo ante flumina opportune decrevissent, propius tormenta promovit, iisque arcem sine intermissione labefactari, diruique jussit. Nec nostri quicquam, quo se egregie ac fortiter tuerentur, prætermittebant. Sed magno eorum infortunio accidit, quod quum majora tormenta in hostium aggeres exploderentur, sive metalli fervefacti vitio, sive magistrorum incuria, tria ex majoribus fracta dissiluirent, ipsosque magistros & multos ex turba circumstantium, frustis & fragminibus partum repente exanimarent.

1566. rent, partim vero lethalibus affectos vulneribus, miserabilem in modum debilitarent. Janiceri quoque in aggeribus excubantes, si quos in mœnibus versantes conspexissent, crebra glandium procella petitos sauciabant: eratq; miraculo proximum, quod quicunque vel levi vulnere icti essent, nulla medicorum ope, nullis vel præsentissimis remediis sanari posse viderentur. Quod Ocharovitio alæ equitum ductori, viro præstantissimo, ac quem milites, & potissimum Thraces veluti parentem maxime colebant, summoque amore prosequebantur, quod plurimi ejus liberali studio, e captivitate redemti essent; alii vero vel equis & armis, vel pecunia & vestibus donati ab eo sustentarentur, incredibili cum omnium dolore accidit: qui contignatione exterioris propugnaculi ingentis ferreæ pilæ ictu dejecta, quum fractis trabium festucis, supra supercilium in fronte vulnere, ut quidem initio videbatur, levi, & fere contemnendo ictus, cruentatusque esset, mox illud adeo lethale mortiferumque apparuit, ut intumescente toto capite, oculisque turgentibus, & gangræna obrepente, vir fortis & robustus, festinata morte miserabiliter interiret.

Ocharovitii præclari equitum ductoris mors.

Ad hæc magistri tormentorum hostilium, mœnia arcis exterioris adeo diruerant, ut milites per ruinas conscendere posse existimarentur: & angulares propugnaculorum fenestellæ, per quas obsessi tela missilia ejaculando, & sclopetis rem gerendo, sese defendebant, magno propugnantium incommodo inutiles redditæ, nulli erant usui. Itaque Pertaffus in mediis dierum canicularium fervoribus nequaquam cessandum ratus, ad XVII. diem Julii, nondum orto sole, suos ad subeundum muros, & oppugnationem summis viribus tentandam instruxit, nostrosque 4. oppugnationibus, totidem diversis locis fatigatos expugnare decrevit. Pugnatum est utrinque magno conatu usque ad meridiei tempus, & nostri magna virtute omnibus in locis hostes fortissime rejecerunt, non solum sclopetis & tormentis rem gerendo: sed etiam ignibus e pice, resina & sulphureo pulvere artificiose confectis, ac in subeuntes jactis. Nec deerat officio Heneius, qui modo huc, modo illuc procurrendo, suosque animando, ad certamen voce manuque accendebat. Altera in parte, ubi Querecenius Lucam Jazygem & Stephanum Felduarium curare jusserat, simili pertinacia pugnabatur. Sed Dei ope hostibus ubique repulsis, Pertaffus amissis ex suorum numero amplius duobus millibus militum receptui cani jussit, reliquosq; magna parte vulneribus debilitatos, ac solis ardore pugnæque laboribus fessos, & sudore madentes in castra recepit.

Hostes oppugnatione summis tentata viribus, repelluntur.

Amissis duobus millibus.

Accidit autem magno nostrorum incommodo, ut in ea pugna Heneius, qui absque galea prodierat, supra oculum, caput sagitta levi vulnere perstringeretur, cujus ea vis fuit ac potestas, ut repudiata omni medentium ope, instar Ocharovitii collegæ, luminibus elisis, totoque capite tumefacto, triduo post moreretur. Felduario quoq; vulnus illatum fuit per humerum, sed is meliore fortuna curatus est. Nec aliis incruenta pugna fuit, quum complures ex eis, & ex Germanorum numero fere XL. cecidissent, vulnerati etiam multi essent, qui fatali & indomita quadam plagarum acerbitate, majori ex parte vel eodem die, vel non multo post e medio sublati perierunt. Postea nostri reparandis ruinis, quantum poterant, communi & indefesso studio incubuere; nec tamen nisi nocturnis laboribus restaurare potuere, quod interdiu per stationes majori numero excubare cogerentur. Hostes irritis primis conatibus, aliam expugnandæ arcis rationem inire, ac quod cuniculi in humida tellure, aquis scaturientibus, earumque humore hebetatis pulveribus, profundius suffodi non possent, decussa vi tormentorum e sepimentis argilla, qua erant obducta, ac roboribus igne vastatis, omnem operam edere decreverunt: jamque exteriorem valli partem tanta vi demoliti erant, ut trabes duntaxat & robora semiambusta introrsus extarent, cætera omnia tormentis atque ignibus absumta essent, tametsi ad diruenda arcis interioris mœnia nondum pervenissent. 1566.

Heneius sagitta venenata ictus leviter obit.

Complures etiam ex Germanis pereunt.

Inter hæc Franciscus Marinitius, equitum ductor, Heneii ac Ocharovitii socius ac collega, quorum adminiculo res Giulana steterat, febribus continuis ac profluvio alvi vexatus, extinguitur, & Martino Balasdiano femur crassiore glande trajicitur, ex quo vulnere quinto post die excedit e vivis; & Janiceri usque ad mœnia aggeres effodiunt, tam prope, ut defensoribus interfectis, superioreque murorum corona perfracta, bellicisque omnibus instrumentis eadem ruina disjectis, magnum hiatum patefecisse viderentur. Ibidem dum Turcæ conscendere conantur, nostrique eos repellere contendunt, Happoratus Germanorum centurio, & Gaspar Otius ex Ungaris, egregius juvenis, multique alii glandibus trajecti occubuere. Petrus Banrenius & Joannes Gicius vulnerati, & nisi nox supervenisset, hostes non magno nec difficili labore irrumpere posse credebantur. Nec Querecenius ad hujusmodi irrumpentium hostium rumores excitatus, in tanto discrimine digna duce consilia capiebat, amissaque arx foret, nisi Gicius & Felduarius, qui ex vulnere convaluerat, cum paucis qui supererant Germanis, & Stephanus Quelidius peditum præfectus cum promtissimis sorum, Janiceros summa audacia irruentes, interfectis ex eorum numero plurimis, terga vertere coactos submovissent.

Marinitius insignis vir obit, & Balasdianus glande trajectus perit.

Happoratus Germanus extinguitur.

Præfecti Querecenii ignavia & pavor.

Cum in hunc modum ancipiti periculo certaretur, jamque potiores, quos nominavi, præfecti variis casibus occubuissent, consilium de urbe arceque dedenda nimis præpropera desperatione suscepit, litterasque sagittæ alligatas in aggeres, in quibus hostium tormenta collocata erant, emisit, quibus a Pertaffo inducias octo dierum postulabat, intra quos utrinq; a tormentis & dimicatione cessaretur, ac de deditionis conditionibus transigi posset. Pertaffus non sine admiratione ignaviæ præfecti inducias absque cunctatione concessit, rescripsitque, ut idoneum hominem ad se mitteret, simulque rogavit, ut glaciem, qua potui refrigerando uteretur, cujus in arce copiam scrobibus reconditam haberi cognoverat, sibi impertiret; quum ex adverso ipse uvas & melones pomorumque recentium recreamenta, ac similia edulia ei per agricolam, qui litteras attulerat, liberaliter in arcem misisset. Querecenius convocatis, qui supererant præfectis, ac Gerigero Germanorum centurione, proposuit arcem amplius retineri non posse; itaque se necessitate extrema coactum, de eorum voluntate eam æquis conditionibus, quibus ipsi subscribant, ac demum earum beneficio incolumes dimittantur, dediturum. Assensere omnes præter Gicium, & paucos quosdam alios, qui quum arcem adhuc servari posse contenderent, nec tantum tamque pessimum flagitium committendum, quo inferior Pannonia

Querecenius arcem hosti, repugnante Gicio, statuit dedere.

1566. nonia hostibus Christiani nominis infami & ignominiosa pactione traderetur, ac ipsi exemplo Lossoncii & Temesvariensium cæsi & trucidati, acerbas crudelitatis suæ pœnas capite persoluturi essent, a subscribendis deditionis conditionibus abstinuere.

Petit, ut Somliani interventu conditiones transigantur.

Verum Querecenius degeneris propositi tenax & certus, misso ad Pertassum Georgio Melithio Bribiriano e Croatia oriundo equitum præfecto, primum omnium postulavit, ut Christophorus Bathorius Somlianus, cujus sororem ipse secundo conjugio habuisset, & ex ea liberos sustulisset, & qui tunc Joan. Sigismundi nomine Varadini præfectum agebat, eo vocaretur, ejusq; interventu conditiones transigerentur. Qui cum præsto fuisset, prius in castra ad Pertassum venit, ac deinde Turcis comitatus, ad Querecenium in arcem introiit. Ubi cum dextras junxissent, nec coram arbitris Turcis libera esset colloquendi facultas, fertur Somlianus schedam ei clam porrexisse, qua admonebatur, ne tam cito animum desponderet, arcemque hostibus traderet; futurum enim, si eam constanter & fortiter aliquot diebus conservaret, quod fieri posse appareret, ut hostes obsidione omissa ad Solimani castra proficiscerentur. Sin vero in proposito persisteret, fides ei excedenti nequaquam servaretur; sed vel ignominiosa mors, aut fœda servitus capto & abducto subeunda esset, id quod ipse ab rerum & consiliorum consciis certo didicisset. Ipse tamen formidine ac pusillanimitate perculsus, salutaria monenti nequaquam paruit; sed cum hoste, cujus perfidiam bene norat, pacisci voluit, & Christophorus ejus ignaviam perfidiæ proximam detestatus, eo unde venerat, indignabundus recessit.

Somlianus clanculum illi deditionem dissuadet.

Deditionis conditiones.

Itaque illinc Mehemete præfecto Orodiensi, (is antea Michael Cunovitius vocatus, e Valentini Turci, clarissimi viri ministerio, sponte ad Turcas transfugerat, ac cum Blasio Siculo Varadiensi equite, pro defensione Mahumetanæ superstitionis, singulari duello congressus, victusq; fuerat) hinc vero Georgio Melithio arbitris, Calendis Septembr. in hunc modum conventum est, ut Pertassus CCCC. currus, sarcinis & rebus omnibus, ac sauciis & ægrotis asportandis subministret, iisque qui excesserint, liberum sit omnibus equos, arma, & quicquid voluerint, præter tormenta, & bellicum apparatum auferre, idque datis utrinque obsidibus caveatur. Triduo post oneratis carris, & ægrotis ac sauciis, quorum non exiguus erat numerus, ac cariori suppellectile impositis, exivere inter armatorum hostium equitatum, & agmina Janicerorum circumstantium milites circiter mille, & post eos plaustra cum impedimentis. Et cum vix castra prætergressi essent, Turcæ promiscue omnes diripere carros cœperunt; & Querecenius id contra pacta fidemq; fieri questus, a Lippensi præfecto Pertassi nomine cum eo colloqui volentis revocatur; isq; fatali ductus errore ad eum ire pergit, quamquam a Gicio & Melithio, ut cœptum iter prosequi pergeret, nec Turcis salutem suam committeret, utili & salubri consilio moneretur. Reversum, & cum Pertasso, ut fidem servaret, direptionemque prohiberet, colloquentem, Janiceri, quorum major pars diversis in pugnis perierat, ac promiscuæ Turcarum multitudinis turba circumsistunt, sublatisque inconditis vocibus, & strictis gladiis abreptum in tabernaculum, haud procul a prætoriano, custodiæ tradunt, ac manicas & pedicas addunt.

Querecenius contra pacta compedibus vincitur.

Cæteri viso ejus periculo sera tacti pœnitentia fugam capessunt: Melithius, qui cum eo reversus erat, una capitur: Gicius feliciori usus fortuna evadit, & Demetrius Niger custodiæ portarum præpositus, cum arce excedens, equo suo generosi vini sextantem in fauces infudisset, ejus pernici cursu in tutum evasit: Stephanus Queledius peditum præfectus in manus Martalociorum incidens, qui sunt pedestris ordinis milites, persolutis ibidem illi, a quo captus erat XL. numis aureis dimissus fuit. Alii vero partim per carecta & arundines profluentis Chrysii latitando, partim eo transnatato, Varadinum, & ad alia Transylvanicæ ditionis loca pervenere; inter quos Georgius Zichius ac Nicolaus Serienius fuere; qui per obscuram noctem obvii facti, cum uterque in hostem Turcam se incidisse putaret, mutuis vulneribus certavere, tandemque animadverso errore Varadinum sese conferentes, cura & ope medicorum convaluerunt. Captus etiam fuit Gerigerus Germanorum præfectus, sed postea a Leonardo Harraco avunculo redemtus. Ægrotorum & sauciorum una omnium eademque fortuna fuit, atque ii omnes captivi facti, postea aut multo soluto pretio sese redemerunt, aut cura rebusque necessariis destituti, in vinculis miserabilem vitam finierunt. Querecenius Belgradum perductus, quum se permutatione captivorum, quos insignes habebat, redimi posse speraret, post Solimani discessum ab innumeris Turcis, falsa veris miscere assuetis, nimiæ erga captivos crudelitatis accusatus, permissu Selymi successoris, injecto in collum laqueo strangulatus interiit. Hic finis Querecenii fuit, qui non virtute aut rebus præclare gestis, sed ambitione, ac Comitis Zrinii & Tahii eum Ferdinando Cæsari assidue commendantium favore, honores & præfecturas erat consequutus. 1566.

Reliqui e nostris partim diffugiunt, partim capiuntur.

Querecenius postea jussu Selymi laqueo injecto strangulatur.

Giula per hunc modum amissa, Pertassus quod adhuc satis magna æstatis pars bello gerendo non inepta superesset, castra & tormenta Jeneonem promovit, cui Suendius Georgium Wagnerum Germanum, & ex Ungaris Sigismundum Segneium, virum militarem præfecerat. Cum arx per aliquot dies tormentis verberata esset, Germani metu perterriti eam hostibus tradere constituerant; nisi eos Segneius a tam fœdo proposito multis sermonibus, exemplo etiam Giulanorum avertisset, satiusque fore disseruisset, ut sub noctem, qua quisque posset, dilaberentur, quam se incertæ & ancipiti hostium perfidiæ committendos existimarent, a quibus procul dubio aut crudeliter cædendi, aut in diram servitutem abducendi essent. Igitur expectatis concubiæ noctis tenebris, vacua arce relicta, in diversas partes profugerunt, & Segneius ac Ungari locorum peritiores majori ex parte, longo & difficili errore hostium manus evitarunt: Wagnerus captus ab hostibus & Hathuanum cum multis sociorum perductus, post aliquot annos Joanne Rubero redimente postliminio reversus fuit.

Pertassus mox Jeneonem a nostris relictam occupat.

Dum hæc a Turcis Giulæ & Sigethi administrantur, Cæsar Ferdinando fratre comitatus, quem legatum in exercitu constituerat, cum prætorianis aulæ equitibus, ac Moraviæ, Bohemiæ & Silesiæ auxiliis, ac tribus millibus peditum Vienna egressus, ad XV. diem Sextilis mensis, Divæ Virgini Matri in cœlum migranti sacrum, Raicam, ac deinde Ovarium, a Germanis Altenburgum appellatum venit. Ei venienti in agro Raicano se conjunxere Nicolaus Olahus Archiepisco-

Maximilianus cum Ferdinando fratre XV. Augusti Vienna discedit.

1566. piscopus Strigoniensis cum CCC. equitibus, & totidem peditibus, (nam reliquos in sua munitione Vivariana, Strigonio vicina, præsidio esse jusserat) ac Andreas Bathorius anno superiori a Suendio reversus, quem Cæsar eo bello Ungaricis copiis, quæ suis in castris erant, præfecerat. Erant autem in castris supra prætorianos & Palatinos milites, quibus Leonardus Harracus præerat, XIII. millia equitum Germanorum, quorum mille ducentos Guntherus Comes Suarcemburgus, imperatoria familia ortus, secundasq; post Ferdinandum Cæsaris fratrem in exercitu partes obtinens, conduxerat, cæteros Burquardus Marchio Barbinus, Ludovicus Ungnadius, Philippus Marchio Badensis, Bernardus Hardeccus, & Zacharias Crumpergus, millenis equitibus præpositi, aliique complures duces & præfecti ducebant. Prætorium vexillum duci Pomeraniæ Christophoro jussu Cæsaris gestandum datum erat. Peditum ad XXX. millia, quum in castris Ecchii Comitis Salmensis Comaronii æque tantundem censeri dicerentur. Tormentorum magistris & toti eorum apparatui Paulum Jadrensem præfecerat, Hieronymi illius filium, qui post bellum Solimani Austriacum secundum, inducias Constantinopolitanas tractavit, de quo supra diximus, qui tormenta & res necessarias XXXIIII. navibus onerariis imposuerat, iisque quibus pulvis sulphureus vehebatur, tectum ex tabulatis ad arcendas pluvias solerti ingenio addiderat, secundoque Danubio Cæsarem continenti iter facientem, & haud procul a ripa castra locantem sequebatur. Classis e duodecim biremibus a patre Ferdinando relictis, quibus fere pyratæ in mari velocitatis ac agilitatis causa utuntur, ac celocibus, quas nos Nasadas, Turcæ Saicas vocant, XXX. constabat, quas nautis, remigibus, epibatisque partim Italis, partim Dalmatis instructas Philippus Flaccus, Theutonicorum equitum magister regebat, cui etiam Joannes Peteo, cum sua Comaroniensi ordinaria XXX. navigiorum classe parebat, hæcque tota classis, Turcicæ, quæ Strigonii stabat in anchoris, opponebatur.

XIII. millia equitum in exercitu Cæs.

Peditum vero ad XXX. millia.

Classis Cæsarea.

Ovarium quum Cæsar venisset, tria peditum Italorum millia, a Cosmo Florentiæ ac Hetruriæ duce missa supervenere, eleganter & splendide instructa, ornataque quibus Aurelius Fregosus imperabat. Ex Allobrogibus & Salassis etiam DC. equites sclopetarii, & totidem sub Joanne Alphonso Castaldo in Gallia cisalpina & Insubribus conducti, eodem fere tempore in castra venere. Carolus Austriæ princeps Cæsaris frater cum suis copiis, quæ ad XIII. millia hominum constituebant, ut fines suos tueretur, in peninsula, quam Dravus & Mura fluvii efficiunt, ad oppidum Perlacum castra habebat. Huic Petrus Erdodius Illyrici prorex, ac Franciscus Zlunius Comes, e Frangepana Romanæ stirpis familia oriundus, qui ad tutandos limites domi relicti erant, cum Nobilitate earum partium regionumque parere jubebantur. Stephanus Dersffius Nobilitatis ultradanubianæ præfectus, X. circiter millia hominum e provinciis sibi subjectis Nitriæ collegerat.

III. peditum millia a Cosmo Florentino missa.

Allobroges sclopetarii sexcenti.

Caroli XIII. millia finibus tuendis imposita.

Dersffius Nobilitatis ultradanubianæ circiter X. millia habebat.

Præter hos Suendius ex Germanis mercede conductis ac Ungaris, & Nobilitatis copiis, in superiori Ungaria, decem aut duodecim millia selectissimorum militum, quibus eam regni partem a Transylvanis & Tartaris Tocajum oppugnantibus, tueretur, Cassoviæ conscripserat. Ovarium etiam ad Cæsarem cum suis militibus Antonius Verantius Agriæ, & Paulus Abstemius Nitriæ Episcopi, ac Stephanus Dobo, & Franciscus Tajus militiæ periti & exercitati, cum Michaele Mereio Propalatino, Ladislao Giulaffio, ac plerisque aliis, suo quisque ære ac sumtu juxta leges patrias militaturi convenere; ita ut præter eos, qui cum Carolo Cæsaris fratre, Suendioque ac Dersffio, & Comaronii, sub Ecchi Salmensis imperio erant, Cæsareis tantum in castris bis mille, & quingenti equites Ungari, ac tantundem peditum esse existimarentur. Francisco Tahio, quod regii in Ungaria stabuli magister habebatur, ex antiqua consuetudine etiam castrorum magistratus, ac distribuendorum in castris locorum, in queis milites tenderent, cura commissa est; quum ex Germanis Adamus Opperstorffus eodem officio fungeretur. Lupo Rheni Palatino ducenti equites, ac Richardo Marchioni Brandeburgo totidem proprio ære conducti parebant, qui in obsequium Cæsaris rudimenta sacræ adversus barbaros militiæ posituri, ad restaurandam majorum suorum gloriam promtis animis adcurrerant. 1566.

Suendius XII. millia lectissimorum militum.

Wolfgango.

Nec defuere voluntarii equites ex Italia, aliisq; regnis, fama præsentiæ in castris Cæsaris invitati, qui suis stipendiis militabant, ac in progressu castrorum turmatim cum Ungaris equitando, exercitum antecedebant, Hadriano Baleono, quem ipsi sibi delegerant, duce; in castris autem penes Ungaros sub tentoriis agitabant. Aderat etiam Carolus princeps Guisius, e Gallia, bellis civilibus in præsens subtractus, qui eo tempore pubertatem egressus, cum centum equitibus sclopetariis selectissimis, & cum eo Philippus Strozza, & Brisaccus, aliique. Post hos appulere Prosper Columna, & Angelus Cæsius, Romani proceres, ac Nicolaus Gambarus e Brixia, studio potius visendi Cæsaris, & officii declarandi, quo majores quoque eorum veteris clientelæ nomine Cæsaribus addicti erant, quam magna ad augendas vires accessione. Albertus autem Lascus, & Martinus Sborocius, Polonorum duces, simili Cæsaris & castrorum visendorum studio adducti, cum paucis sed egregie instructis comitibus advenerant: sed quum languescere in castris exercitum, nec quidquam tentari animadvertissent, tædio nimis diuturnæ moræ perculsi, veniaque a Cæsare petita, domos suas & patriam Poloniam repetiverunt.

Voluntarii ex Italia & Gallia Duces.

Omnium vero copiarum summa, quæ in diversis partibus & castris habebantur, si in unum contracta foret, viginti quinque millia equitum & amplius, ac octoginta peditum numerum facile excedere existimabatur, par hostibus multorum judicio acies, apud quos bellum fama potius multitudinis, quam vero numero constare vigereque fertur: nisi Cæsar a suis, quorum consilio utebatur, ac Suendio persuasus, sustinendi potius belli, quam inferendi cogitationes, consiliaque amplecti maluisset.

Omnium copiarum summa XXV. millia equitum, peditum autem octoginta millia.

In castris Ovarianis quum triduo quietem militibus concessisset, convocatis Ungaris, an progredi placeret, quæsivit: neque erat ullus, qui adversaretur aut dissuaderet. Quibusdam videbatur consultius fore, si primo quoque tempore Jaurinum proficisceretur, ibique subsisteret, ac exercitum adversus hostem expediret; ne si ipsemet iret, ac res minus ex sententia succederet, aut si nihil tentaretur, fugam, quam receptum interpretarentur: & ut initia belli processissent, fa-

Deliberatio de bello gerendo.

1566. famam, ut fit, ad cætera similem fore. Quod consilium Franciscus Battianius, annis & senio gravatus, ideoque absens, per literas probare videbatur, quas Balthasari ex fratre nepoti, ad Cæsarem perferendas dederat, eumque in castra, cum CLX. equitum turma miserat. Franciscus Forgacius, Episcopus Varadiensis, Strigonii petendi atque expugnandi auctor erat, sic, ut eo conatu, & quidem si serio susciperetur, non dubio, Sigethum & Giulam aut alterum ex duobus periculo eripi posse differeret. Sin prælium cum hoste conferendum displiceret, cum illi obviam nostris venturo, magnum itineris intervallum esset exantlandum, tutum nostro exercitui in Austriam receptum eluso illo fore. Si hostis incepto desistere nollet, Strigonium recuperari posse, & parem laboris victoriæque fructum obventurum. Huic sententiæ Tahius belli peritus haud cunctatus assensit. Sed aliis medium proponentibus, eundemque Jaurinum, atque ibi ab eventu & occasione capiendum consilium suadentibus, Cæsar obtemperavit, ac promotis copiis Jaurinum, suscepto itinere contendit: ita ut ipse ad Abdam, ignobilem vicum, Ungari vero paulo ulterius ad pontem sublicium, Rapcio flumini, qui ex Arrabone effluit, ac mox Jaurini conjunguntur, imminentem transeuntes, in apertis campis castra metarentur. Nec multo post, quam Jaurinum ventum est, Alphonsus Ferrariæ dux, cui soror Cæsaris nupta erat, cum mille equitibus Italici nominis optime instructis, in castra ad Cæsarem venit; cum eodem fere tempore Ferdinandus Wilhelmi Bavariæ ducis frater, quadringentos cataphractos equites adduxisset.

Cæsarianæ copiæ, castris locatis, ad Jaurinum consident.

Alphonsus Ferrariensis & Ferdinandus Bavarus in castra Cæs. veniunt.

Sub id tempus Joannes quoque Sigismundus cum suis, quæ ad sexdecim millium numerum extendebantur, ac Tartarorum copiis, quæ multo majores erant, Tocaium oppugnabat, quum Tibiscum non longe infra arcem ponte constravisset, quo Tartari transjecto crudelissimam versus Saropatacum, & Muncacium, Berexasumque excursionem fecere, multis miserorum mortalium ac innocentum maxime agricolarum millibus, in diram servitutem abductis, quos partim Turcis, avide certatimque coementibus, præsenti pecunia vendidere, partim secum in Tauricam Chersonesum abduxere. Tuebantur Tocaium summa ope ac viribus Jacobus Ramingus Suevus, & ex Ungaris Matthias Calvasius, tam fortiter & impigre, ut hostes quanquam acerrime oppugnantes, & tormentis rem gerentes, reparatis quæ diruebantur munitionibus, ac submotis qui subire ausi essent, contemnere viderentur.

Joan. Sigismund. cum Tartaris Tocaium obsidet.

Tartarorum excursiones.

Ramingus & Calvasius Tocaium fortiter defendunt.

Ardentibus in hunc modum undique bellis, ac Marte longe ingentem armorum apparatum terribili classico ciente, ita ut brevi totius Asiæ atque Europæ vires, ancipiti victoriæ eventu, infestis armis animisque concursuræ viderentur: Solimanus, qui jam Harsanum pervenerat, post bidui quietem militibus concessam, ac Arslanem e medio sublatum, penultima die mensis Julii, Asiaticorum equitum magistrum cum suis copiis, & Aliportugum, quem summum tormentorum terra marique præfectum constituerat, cum tormentis ac pilis ferreis, & pulvere sulphureo, aliisque apparatibus, quos innumera camelorum ac carrorum multitudo vehebat, præmisit: qui sequenti die ad Castellum S. Laurentii, uno a Sigetho milliari pervenerunt; quod tempore belli a Ferdinando juniore, adversus Alim Eunuchum decennio ante gesti a Turcis vacuum relictum, nec postea instauratum erat, ipsisque Calendis Augusti, non procul ab arce, ita ut facile ab iis, qui in ea erant, conspici possent, consederunt: & nostri pedibus obviam progressi, acre & cruentum prælium iniecerunt, occumbentibus procella glandium e numero hostium quamplurimis, eoque magis, quod solis hastis & gladiis muniti, cætera inermes essent; quo in prælio Paulus Isthuansius, qui eques prodierat (ipse enim suos equos retinuerat, cum alii, ut in obsidione minime necessarios futuros in tutum emisissent,) Turcam alæ equestris præfectum hasta transfixit, atque interfecit: solusque e nostris Jancus Dombaius adolescens & tyro, non ita pridem in album militum conscriptus, cadente equo desideratus est, reliquis omnibus salvis.

Sigethana obsidio.

1566. *Calendis Augustis cœpta.*

Altero, qui Calendas secutus est die, Solimanus cum prætorianis & Acangiis prædatoriis equitibus, ac tota mole copiarum, quæ ad centum millia equitum, præter Janiceros & Asapos pedites constituere ferebantur, propius Sigethum adventavit, ejusque tentoria amplissima & spatiosissima viridis coloris, ad Sibotum, (villæ est nomen in prædium conversæ) inter vineta & Semlicum oblongum collem, extra tormentorum jactum extensa sunt: ita ut collis objectu ex arce conspici non possent, cætera multitudo per colles & juga, longo ordine consedit. Ejus adventu machinæ & tormenta omnia, quæ plurima & inusitatæ magnitudinis erant, simul & Janicerorum ac Asaporum sclopeta displosa sunt, tanto horribilis strepitus fragore, ut terra tremere, cœlumque & aer atra sulphurei pulveris caligine atque odore, longe lateque impleri videretur, & veluti tonitrua ad multum viarum intervallum Canisam usque & Linduam exaudiri possent. Eodem die, quo arx obsideri cœpta est, Petrus Farcasitius Zrinii legatus, de quo ante diximus, diuturno morbo obrutus, magno cum omnium dolore e vivis excessit, qui quod Temesvarii obsidionem cum Lossoncio fortiter toleraverat, magni usus & experientiæ habebatur, eratque manu æque ac consilio promtus.

Solimani copiarum multitudo.

Ejus adventu machinæ bellicæ omnes displosæ.

Farcasitius Zrinii legatus obit.

Interea Zrinius, qui jam antea commeatus vim ingentem, & res quæcunque tolerandæ obsidioni necessariæ forent, abunde curaverat, tormenta in mœnibus idoneis in locis constituerat, corbes terra oppletos per omnes stationes ordidine disposuerat, propugnacula & mœnia suis quibusque præfectis custodienda distribuerat, viso hostilium exercituum adventu, omnes præfectos & milites in arcis interioris aream convenire jussit, cumque ad eos descendisset, pro concione in hunc modum disseruit. „Non „inexpectatum neque improvisum fortunæ ca„sum, sed quod diu antea forti pectore expecta„stis, bellum jam videtis, commilitones, Turca„rum nempe Principem magnis copiis undique „ex Asia atque Europa contractis, omnes vires „suas, adversus nos atque hanc arcem perdo„mandam adduxisse, eamque nobis necessitu„dinem impendere, ut pro patria, pro liber„tate, pro vita certandum sit, & locus hic maxi„mi ad tutandam patriam momenti, in dextris „virtuteque nostra, & efficacibus armis positus, „ante omnia nostram industriam, fidelemque „& constantem operam exposcere videtur. Si „enim eum, juxta Dei immortalis opem, ab ex„cidio quod hostes minantur conservabimus, „omnia nobis tuta erunt, divitiæ, honores, opes, „decus, gloria abunde suppetent; præterea liber-

Zrinii ad præfectos & milites oratio.

„ libertas, salus, pax, incolumitas patriæ, cum „ aris, focis, conjugibus, liberis non nostris solum, „ sed omnium, quotquot nomine Pannonico, imo „ Christiano censentur, cum immortali nominis „ nostri gloria una salva erunt. Sin metu aut „ ignavia cesserimus, quod de fortissimis & exercitatissimis militibus, quales vos esse facto „ sæpius periculo compertum habeo, minime „ libet ominari, omnia adversa fient, & quem „ arma & virtus non texerint, neque aliud quicquam teget, aut tuebitur.

„ Nunc opus est, commilitones, belli gloria & „ virtute sua quemque fretos ire in aciem, atque „ non tantum magnificum adhortatorem, & verbis „ tantum ferocem, & interim operum militarium „ expertem; sed qui & ipse tela tractare, procedere ante signa, versari media in mole pugnæ „ sciat, vadentem in hostes, & divini numinis ope „ confisum, fortiter & impigre sequi. Non tantum „ verba mea exequi, vos milites, sed etiam facta „ imitari volo, nec disciplinam modo, sed etiam „ exemplum a me petere. Aspera quidem res toleratu obsidio erit, sed vos ut fortissimos & expertissimos omnium humanorum casuum viros, „ timere eam aut horrescere minime decet, neque „ inertia aut mollitia animi labefieri. Aderit „ Deus Opt. Max. fortiter pro patria pugnantibus, & qui nos in multis & magnis sæpe periculis servavit, nunc quoque, si socordiæ atque „ ignaviæ nullum locum dederimus, ex hostium „ faucibus atque ensibus minimo negotio eripiet, „ dummodo ejus protectionem vigilando, agendo, „ bene consulendo, nec quicquam hostibus cedendo, nuncupatis votis imploremus. Quod „ itaque instat periculum, commilitones, armis „ fortiter avertendum est, & virtus ac decus ob „ oculos statuendum; ita ut aut libertas salusque „ omnium vindicanda, aut si fors ita tulerit, honestissima mors pro patria oppetenda sit; quam „ æternæ laudis nunquam intermoritura memoria „ in terris, apud superos vero certa & perpetua „ animorum felicitas consequutura est.

„ Quapropter postulo a vobis, ut sicuti ego vobis & huic loco tuendis me fide obstrictum in „ vestigio reddere cupio, ita vos fidei, quam Cæsari debetis, & dignitatis meæ, officiique vestri „ memores, vicissim Cæsari, postea mihi, & loco „ huic ad extremum spiritum tuendo, mutuum sacramentum præstetis; ea conditione, ut si me „ de urbe hostibus tradenda, quod procul absit, „ pessimum aliquod facinus forte amplecti animadvertetis, minime pareatis, quin eo momento vos sacramento exsolvo: contra si quem ego „ vestrum cujuscunque is fuerit ordinis, meditati infamis ejusmodi flagitii rerum deprehendero, mea & legum militarium usus auctoritate, „ extremo supplicio statim afficiam. Stationes „ & excubias quilibet vestrum diligenter obeat, „ milites Centurionibus, Centuriones tribunis „ obtemperent, nec insciis præfectis, aut eorum „ injussu quisquam loco se subducat. Nemo cum „ hoste colloquatur, nemo hostium literas recipiat; aut si illas, ut fieri solet, in arcem sagittis „ aut telis missilibus injectis receperit, ad tribunum, is vero ad me perferat, igni tradendas. „ Postremo si quid mihi humanitus contigerit, ut „ rerum humanarum diversissimi casus, ac incredibilis inconstantia est, Gaspari Alapino, sororis „ meæ filio, quem hic præsentem cernitis, vos „ obtemperare volo, & in præsens statuo.

Hæc ubi dixit, ipse primus dextra in sublime erecta, tribusque digitis de more extensis, in vestibulo portæ interioris sacramentum præstitit, ac deinde omnes ordine tribunos & milites præeunte scriba, ibidem jurejurando obstrinxit. Postea præfectos commeatui convocavit, & quantum cuilibet militi, diurnæ annonæ, cibique & potus distribuendum foret, quid ex publico, quidve ex suo privato expromendum, præscripsit. Deinde furcam in majoris seu exterioris arcis foro ad terrorem erigi jussit, ut in ea prævaricatarum legum militarium rei laqueo suspenderentur: eodemq; die gregarium militem, quod in Centurionem suum ferrum strinxisset, capitali supplicio affecit. Quibus peractis milites recensuit, quorum numerus ad duorum millium, & circiter quingentorum summam accedebat, imbelli puerorum turba, ac mulieribus exceptis: eosque statim ad sua quemque loca proficisci, vigiliasque obire jussit.

1566.

Tribuni & milites ipso præeunte, sacramento adacti.

Præsidiariorum numerus.

Cæterum cum Turcæ ad oppugnandam civitatem novam, magno undique numero & viribus concurrere conspecti essent, quod ea simplici vallo, ac eo tumultuario cincta esset, nec eorum impetum sustinere posse videretur, Zrinius, contracto prius cum illis acerrimo certamine, quod a meridie ad noctem usque perduravit, ad extremum aliquot in locis injecto igne eam succendit; ita ut cum e materia essent domus, ac lignis stramineque tectæ, puncto temporis, late collucentibus flammis comburerentur, quas Solimanus e summitate collis Semleci spectasse dicebatur. Eodem etiam tempore septa hortorum & pratorum, ac molæ frumentariæ, igne ejus jussu injecto conflagrarunt, & arbores, quæ oppido atque arci erant propinquiores, succisæ & inutiles redditæ fuere. Post concrematam novam civitatem, Aliportugus residentibus ac extinctis ignibus, tormenta immensæ magnitudinis in ejus forum devehenda, constitutisque ibidem aggeribus & corbibus, quas magna Janicerorum manus tuebatur, veterem civitatem, quæ a nova fossis non usque adeo latis, sed profundiore aqua plenis distinguebantur, verberandam curavit. Verum a nostris supra quam dici possit impigre ac fortiter sese defendentibus, nihil profecit. Quin nostri duce Matthæo Sexudio peditum præfecto erumpentes, diu cum Janiceris dimicavere, ex quorum numero multis interfectis & vulneratis, uno duntaxat ex suis amisso incolumes redierunt.

Civitas nova a Zrinio incensa.

Per hunc modum succenso & deleto novo oppido, sexcenti fere nostrorum in veterem urbem, clausis tum primum ejus portis, sese incluserunt. Disputatum tamen est ab iis, qui præerant, an ea amplius defendenda esset: & eam quidem Zrinius, paucitatis suorum haud ignarus, quos tam ad oppidi, quam arcis tuendæ labores nequaquam sufficere judicabat, instar novæ munitionis flammis abolendam, atque ad solius arcis defensionem, in qua conservanda victoriæ summa consisteret, omnes vires vertendas censebat. Sed Sexudius & peditum plurimi, multis precibus petere obtestarique cœperunt, ne ipsis diffidere vellet, se adhuc per aliquot dies vetere oppido constructo, etiam arci ita consulturos, ut hostes ab illius oppugnatione abstinere cogerentur. Tametsi autem Zrinius, propositis instantium discriminum difficultatibus, ac copiarum hostilium multitudine, quæ ad utramque oppugnationem satis magnas vires allatura esse videretur, eos oppido relicto in arcem

Vetus urbs a nostris defenditur.

1566. cem ire jubet: tamen eorum precibus victus, iisque aliquid tribuendum ratus, quod priori quoque obsidione cum Marco Stansitio præfecto fortem operam navasse, & usu ac experientia rerum multum valere non ignoraret, manus dedit, & quod tantopere petebant, indulgendo annuendoque vel invitus concessit.

Aly Portugus civitatem & arcem continuis tormentis verberat.

Interea tormentis hostium dies & noctes nec quicquam cessantibus, mœnia, quæ ex cespite & materia senum pedum crassitudinis constabant, assiduis ictibus concutiebantur. Nec deerat officio suo Aliportugus, qui præterquam quod veterem civitatem acerrime diruendam susceperat, etiam ad arcem quassandam, ex parte hortorum regiorum meridionali, agricolarum & maxime Asaporum opera, aggeres usque ad labrum fossæ constituere contendebat, quibus perfectis quinque majora tormenta, & tres mediocres colubrinas provehi, & in iis statui jussit, quibus turrim, in medio arcis sitam, rotundioris formæ ac lateritii operis, (quæ unica e cocto latere & calce, cætera omnia e crassissimis roboribus ferro compactis, ac terra oppletis, solido artificio constabant) superne prostravit, ut æs campanarum, horologii, ac pinnacula prostrata & diruta confringerentur. Neve quid intentatum relinqueret, admonentibus Hamsa & Turcis, qui Quinqueecclesiis morabantur, quibus, quod plurimi isthic capti in compedibus servitutem toleraverant, loca cognita erant, aggerem illum terrenum magnæ molis, quo Almas rivulus coerceri solebat, ac in paludis formam stagnando, arcem circumdabat,

Aggere diruto, aquisque derivatis, fossam arcis hostis exsiccat.

eorundem Asaporum & aggricolarum labore, qui e villis & oppidis regionatim admoti erant, batillis & ligonibus suffodere cœpit, & derivatis aquis, & fossa exsiccata, ad arcem invadendam major & commodior facultas pararetur. Defendendis autem operis DC. Janiceri præsidio adjuncti erant, qui eas a quavis erumpentium ex arce nostrorum vi atque injuria tuerentur. Nec longe aberant sepulchra militum in fine ejusdem aggeris, propter quæ Aliportugus factis scrobibus alia tormenta collocari, & ea quoque ex parte quatuor in arcem ex majoribus dirigi jusserat, ne obsessis simul eodem tempore undique petitis, quidpiam quietis aut otii daretur.

Non tulere insolentis barbari audaciam Radovanus & Franciscus Dando, veterani Centuriones, Zrinioque adito, ut sibi in opus facientes ac tormenta erumpendi potestatem daret, multis precibus rogaverunt. Qui quum excursiones ejusmodi non sine summo periculo tentari consuevisse sciret, & hostes audito tumultu nihil moraturos, quin undique vehementer & celeriter incumbendum existimarent, nec locum ad perfectam laudem consequendam, nec spem aut cætera probatæ virtutis præmia, ejusmodi fortuitis casibus acquiri, ideoque supersederi debere respondit; satis adhuc discriminis & laborum superesse, quibus ipsis ostendendæ virtutis, ac navandæ operæ occasio præberetur, dum interea secum una pro disciplina servandæ arci omnes animi & corporis vires adjicere contenderent: nec illudente conatibus fortuna in vestigio pœnitere, simul & perire contingat.

Radovanus & Dando, excursione facta, strenue pugnantes occumbunt.

Cæterum re in præsens delata, quum continuo demum triduo illum petere ac urgere non cessarent, tandem nimia cupiditate victum expugnarunt. Igitur postridie ante solis occasum cum ducentis veteranorum militum egressi, priores impetum in Janiceros, custodiendis operis & tormentis intentos, magno sublato clamore faciunt, eosque improviso metu perculsos loco pellunt, quo viso fossores diffugiunt; deinde tormenta quæ in proximo erant aggrediuntur: jamque uni aut alteri foramina fistularum, per quæ pulvis sulphureus incenditur, clavis ferreis impactis obstruxerant, & rotas axesque securibus perfringebant: cum ad subitum clamorem & fremitum laborantium sociorum Turcæ excitati, ex omnibus castrorum partibus concurrentes, auxilio superveniunt: fit magna dimicatio, multi ex hostibus occumbunt; sed quum nostri pauciores essent, quam ut tantam hostium multitudinem sustinere possent, certando ac retrocedendo sese in arcem recipere cœperunt. Eo in receptu Dandoni, suos ad pugnam accendenti, infelici forte caput glande trajectum est, ut cum subito concidisset, cæteris ægre & difficulter ad Patanam urbis portam pervenientibus, Radovanus quoque simili fati genere letifera glande per ilia trajectus, atque interfectus est, reliqui utroque duce amisso, non multis desideratis in arcem redierunt. Hostes Dandonis & Radovani capita contis præfixa, supra corbes tormentis interpositos, nostris ex arce spectanda collocarunt. Sed neque ipsi, quin pari affecti essent detrimento, diffiteri poterant, quum e numero suorum præter multos alios Bulucbassam ducentis Janiceris præpositum in pugna amisissent; ac Jusuphus senex alter centurio, geminatis glandibus per femur ictus in castris paulo post expirasset.

Zrinius eruptiones posthac interdicit.

Per hunc modum castigata erumpentium temeritate, Zrinius adverso eventu, neceque fortissimorum virorum permotus, nemini postea excurrendi facultatem concessit; sed ut omnes una omnem fortunæ & Martis aleam, ac statutum a superis fatum expectarent, edixit.

Aliportug. paludosa loca cratibus vimineis sternit.

Interea Alys Janicerorum summus dux, ab Aliportugo admonitus, in proximis silvis crates vimineas bene crassas, & senum pedum latas, instar sepimenti, multo agrestium labore, quorum infinitus in castris numerus erat, conficiendas curavit, per quas pedibus suppositas, Janiceris inter arundines, & palustria loca propius arcem, ire contendentibus transitus commodior esset.

Agger etiam perfossus, aquaque deducta alio.

Agger etiam ille prægrandis, & crassissimus ac latissimus duobus aut tribus plaustris contrariis permeabilis, qui Almum Rivum castigato & retento cursu late diffundebat, & per quem publica in urbem via ibatur, diurnis & nocturnis operarum laboribus suffossus fuit, & aquæ stagnantes tanta vi derivatæ, ut circa arcem nihil præter limum & lutum relinqueretur: iisque effluentibus, Janiceri & Asapi crates eas commodius statuere, viamque ad arcis mœnia sternere posse viderentur. Ned ad eas vel duplici ordine statuendas materia deerat, quum ea ex proximis silvis, irrequieto camelorum & plaustrorum, ac equorum sarcinariorum labore assidue comportaretur, nec ea in parte cuiquam vel præcipui ordinis militibus, aut ordinum ductoribus parceretur. Dolia etiam saxis plena & cespite, cum saccis vellere & lana tormentisque refertis, Janiceri per illud cratibus constratum iter provolvere versus arcem, quo proximius possent, non intermittebant, quibus protecti, nostros, qui in mœnibus versabantur, sclopetis & sagittis continue petebant. Idem etiam contra veterem Civitatem summis viribus conabantur; quo in opere Aliportugus diligentissime versari, ma- 1566.

gistros

1566. gistros tormentorum ad ictus dirigendos instruere, & Janiceros ad rem sclopetis eminus gerendam cohortari & incitare.

Jam XVII. dies erat, ex quo vetus Civitas oppugnabatur, nec Turcæ eam tot & tantos fortissimarum gentium conatus tamdiu sustinere posse crediderant, quum Aliportugus prostrato tormentis & decidente vallo magnum in oppido hiatum fecit. Quem quum Janiceri & Turcæ summis viribus aggressi essent, & fossa, quam materia impletam, cratibus desuper stratis perviam fecerant, superata, ruinas conscendissent, quamquam ii, qui intus erant, incredibili virtute propugnarent, & magnam tormentis & sclopetis stragem edidissent, ad extremum tamen superante multitudine, ac recentibus & integris in locum sauciatorum & occumbentium subinde adcurrentibus, nostri terga vertere coacti, sese in arcem recipere cœperunt. Instantibus tamen a tergo Janiceris & hostium promtissimis, a fronte vero adcurrentibus iis, qui in aggeribus ad sepulchra militum in extremo aggeris angulo, excubabant, Turcis, nostri qui in postremo agmine erant, arcis aditu exclusi, circumventique, quum in orbem diutissime pugnassent, tandem fusi, fugati atque interfecti sunt. Periere non multi in illa acerrima dimicatione, Petrus e Batha oppido, Blasius Diacus, ac Matthias Giorius, strenuissimi centuriones: Matthæo autem Sexudio, summo peditum ductori utrumque genu crassiori glande trajectum est, ita ut fractis minutatim ossibus repente concideret, & a militibus ægre sublatus, maxima cum difficultate ac periculo in arcem portaretur; ubi lectulo impositus nulli, vir alioquin fortissimus & pugnacissimus, postea usui esse potuerit: Ex numero equitum ibidem desiderati sunt acerrime dimicantes Martinus Bosniacus, Joannes Gerdeius, Petrus Botosius, & plerique alii: cæteros, qui ex sexcentis ad dimidium fere numerum redacti erant, Zrinius in arcem recepit. Sed neque hostibus incruenta victoria fuit; quandoquidem in ea veteris urbis expugnatione plures tribus millibus militum & Janicerorum promtissimos amiserunt.

Vetus urbs a Turcis summo impetu expugnatur.

Nostri quibusdam exclusis, in arcem se recipiunt.

Vivebat adhuc Solimanus, & cum oppidum studio potissimum & opera Aliportugi manu captum propugnatores cæsos atque interfectos, aditum ad arcem patefactum audivisset, ducentos aureos numos donativi nomine ei misit, utque in opere summa adhibita diligentia & solertia procederet, cohortatus est. Qui id magno sibi honori, ut plane erat, esse existimans, tormenta ex urbe vetere jam capta produci, & propius arcem promoveri jussit; & biduo post perfectis aggeribus arcem exteriorem duobus in locis, uno ad propugnaculum, quod Montem vocabant, altero e regione portæ Decumanæ diruere cœpit. Quo in opere dum incautius modo huc modo illuc discurrendo, impetrandoque versatur, colubrinæ majoris, quæ Margarita vocabatur, pila ferrea ex arce emissa vulneratur, ita ut cæteris membris integris, mentum cum promissa barba mortifero ictu abraderetur, discerptisque & dilaceratis gutture & gula repente concideret, & multo irrumpente sanguine, puncto temporis exanimaretur. Ferunt ejus obitum Solimano gravem molestumque accidisse, quod e Lusitania patria per classiarios pyratas raptus, Hairadinoque Barbarossæ dono datus, ex ejus disciplina, ex qua multi præstantes bello viri ducesque prodierunt, in egregium terra marique ducem, ac manu & consilio promtum bellatorem evasisset, Draguremque socium & contubernalem in oppugnatione Melitæ insulæ superiore anno simili fato abreptum non sero sequutus esset. 1566.

Aly portugo ob urbem captam 200. aureorum donativum Solimano offert.

Aly Portugus paulo post tormento ictus extinguitur.

Aliportugo cadente, atque a suis in castra perducto Seifedinus, qui viventis ejus vices curando tormentarium negotium obire erat solitus, ex ejus instituto arcem verberandam suscepit, & cum biduo incessanter concussisset, pars ejus propugnaculi, quod portam intrantibus a sinistra occurrit, prostrata est; ita ut Turcæ per crates, quibus fossam cæno limoque impeditam straverant, oppugnationem tentari posse non differerent. Quamobrem signo ab Aly tribuno dato, crepitantibus tubis & tympanis, terribilique sublato ululatu, primum in arcem impetum facere instituunt, ac audacissime provehuntur. Sed nostri summa vi & fortitudine pugnantes, magna eorum strage edita procul submovere; adeo ut quantum hostes suorum in irruptione amisissent, tantundem aut plures in receptu dum refugerent, & cum limo cænoque colluctarentur, tormentorum & glandium crebritate ictos desiderarent. Quo in certamine complures limitum præfecti, quos Turcæ Begos vocant, periere, interque cæteros purpuratus Memphiticus, qui Alexandriam & Ægyptum simul administrabat, pila ferrea grandioris tormenti discerptus fuit. Duo præterea signa militaria purpurei coloris amplissima, in arcem relata sunt occisis signiferis, quæ obsessi e superiori loco perflanda ventis, ac oculis hostium spectanda exposuere.

Seifedinus ejus loco arcem verberandam suscipit.

Turcæ impetu magno in propugnaculi ruinas facto, cum insigni strage repulsi cedunt.

Post irritos ejusmodi conatus Turcæ nequaquam animis fracti, quin potius ob amissos tot tantæque fortitudinis commilitones & socios, ac Janicerorum pugnacissimos, majori furore ac rabie efferati tres alios novos aggeres construxerunt, ex quibus quaternis prægrandibus tormentis arcem tribus ex locis denuo verberarunt: uno e regione silvæ ejus, quæ quod tota ex tiliis constat, Hasserdia vocatur, altero ex parte propugnaculi meridionalis, tertio contra illud munimentum, quod a Palatino jam pridem vita functo Nadasdianum appellabatur: cumque magnam mœniorum stragem, nunquam cessantibus tormentis edidissent, dato a tribunis Janicerorum signo, repetere oppugnationem atque impetum cœpere. Sed tunc quoque eadem propugnatorum virtute & constantia refugere compulsi, terga dedere, usque adeo, ut magna eorum multitudine cæsa, fossæ cadaveribus eorum complerentur. Periere inter dimicandum viri fortes & strenui ex nostris, haud pauci, & Andreas Bica, vel Taurus, nobili ortus genere, Zrinio imprimis charus, quem milites cum Petro Orostonio, qui profluvio ventris eodem fere tempore extinctus erat, simul humavere.

Mox rabie efferati, oppugnationem fortiter repetentes,

Iterum nostrorum virtute depulsi terga dant.

Postera die, qui fuit postridie Calendarum Septembrium, quum Turcæ ab aurora usque ad horam diei octavam, magno tympanorum ac tubarum sonitu signum aggrediendi muros, ac repetendæ oppugnationis dedissent, nostrique paratis & præsentibus animis eos expectarent, incertum quasnam ob causas incepto destitere, ac in contubernia reversi quievere, nullam tamen interim diruendarum munitionum, quas inclusi magno labore refecerant, facta intermissione. Sed noctem ejusdem diei Janiceri tribuno-

1566. bunorum jussu, cæteri vero Chausiorum tota castra percurrentium admonitione, ad aggeres di versis in locis constructos, magno numero sese aggregavere. Jam vero & fossæ derivatis aquis, & interim cœlo pluvias pertinaciter denegante tam perviæ erant redditæ, ut subeuntibus haud magno labore patere viderentur. Igitur tecti tenebris propugnaculum Heneianum, quod Decumanam portam intrantibus a sinistra esse diximus, subiere; nostris contra quantum poterant magna vi eminus renitentibus. Sed quia diversis pugnis cadentes ad exiguum fere numerum redacti erant, & ii, qui in mœnibus conspiciebantur, per Janiceros & magistros tormentorum certissimis ictibus sternebantur, prohibere hostes, quin propugnaculum subirent, nequaquam potuerunt, quamquam plurimi inter subeundum a nostris oppressi interficerentur.

Propugnaculum Heneianum, nostris aliquamdiu repugnantibus, a Turcis capitur.

Cum per hunc modum potestas consistendi in mœnibus aut propugnandi erepta esset, Janiceri primum fundamenta propugnaculi in imo ligonibus, palis, ac ferramentis suffodere, deinde robora & materiam eruere cœperunt; eoque opere triduo assidue facto adeo illud perforavere, ut aperto in ipsis terrenæ molis visceribus meatu, nostros e cuniculis conspicere, & ipsi a nostris mutuo videri possent: quo viso Gregorius Poquius, & Benedictus Medueius, ad arcendos hostes eo celeriter cum hastis procurrerunt, quos Janiceri harpagonibus ferreis atque uncis peracutæ longuriæ præfixis arreptos ac pertractos celeriter & crudeliter obtruncaverunt. Quamquam autem Zrinius animadversa periculi magnitudine, aliquot cados minores sulphurei pulveris, ac tubos fictiles læthiferum evomentes ignem adferri, & in opus facientes projici jussisset, quibus plurimi hostium partim discerpti essent, partim faucibus fumo interclusis expirassent, subeuntibus tamen subinde aliis atque aliis, nulla diurni nocturnique temporis momenta egerendæ humo intermittebantur. Porro maxima vis aridæ materiæ, roborumque & asserum, nocturno præsertim tempore, in eam late patentem scrobem comportata est, & postera die Nonis nempe Septembribus, strues ea omnis subjecto pulvere sulphureo incensa est; & pars propugnaculi magno concepto igne ardere cœpit. Quamquam autem is per se ipse obvia quæque lambendo atque depascendo vastabat; juvantibus tamen austris, qui eo diluculo vehementissime perflare cœperant, adeo sæviebat, ut crescente cursim incendio, robora etiam & trabes, ac virgulta, quæ ante obsidionem ad reparandas munitiones comportata erant, ejus violentia corriperentur. Tum nostri metu ac magnitudine periculi permoti, omnes ad extinguendas flammas converti, non solum milites, qui jam pauci supererant, sed & agrestes ac fœminas & adultiores pueros ad hauriendas aquas, quæ in fossa interioris arcis ad manum habebantur, extinguendosque ignes compellere inceperunt. Verum, cum impotentes & immodicæ flammæ dicto citius invalescerent, & ii, qui cupis ligneis, aut hydriis e corio bubulo factis, operi instabant, destinatis sclopetorum ictibus a Janiceris sternerentur, omnis susceptus labor in irritum recidebat: furentibusq; miserabili vastitate incendiis, Turcæ ut metum terroremque augerent, assiduis tormentorum fragoribus, in arcem detonare non intermittebant.

Miserabile incendium cum magno nostrorum incommodo exortum.

Interea Janiceri sublatis signis, & ingenti edito ululatu in Nadasdianum propugnaculum audacissime proruperunt, sed a nostris fortissime rejecti, ac cum incredibili strage repulsi pedem retulerunt. Nec mora, bis repetito pertinacissimis animis & viribus certamine, bis pari nostrorum virtute & constantia, non sine cruentissima cæde victi retrocessere; ita ut multi eorum per medias flammas semiustulati evaderent, pars cædem ef fugere conati acerbiore morte comburerentur. Ea in propugnaculi defensione, ac ancipitis pugnæ atrocitate, Zrinius ipse imperterriti ducis munere functus interfuit, suisque non voce solum adhortator præivit, sed etiam gladio fortiter pugnans exemplum præbuit, quum primos hostium conscendere ausos sua manu obtruncasset. Sed in acerrimo conflictu plures ex fortissimis propugnatoribus, & in his notum equitem Joannem Novacovitium desideravit. Ex hostium autem numero tribus his præliis, quod confertissimis & densissimis agminibus processerant, amplius septem millibus cecidisse creduntur. 1566.

Turcæ a Nadasdiani propugnaculi oppugnatione bis repulsi recedunt. Zrinii eximia virtus.

Sub hoc prælii eventu Solimanus morbis & senio gravatus, ac ad vitiatæ tibiæ dolores, superveniente etiam alvi profluvio, e vivis excessit, Mehemete tamen purpuratorum principe, donec Selymum socerum ejus rei certiorem redderet, usque adeo ejus obitum occultante, & medico Judæo, cubiculariis pueris, ne cuipiam mortalium patefacerent, sub pœna capitis prohibente (an autem eos arctioris silentii causa, ut fama fuit, necandos curaverit, incertum est) ut nemo in castris extinctum illum, etiam post captam arcem, scire potuerit: sic ei ut viventi & valenti omnia ad solitum luxum fastumque administrabantur.

Solimanus alvi profluvio extinguitur. Mehemete Bassa & Judæo Medico obitum ejus celantibus.

Grassantibus in exteriori arce incendiis, etiam non procul ab ea munitione, interiori arci attigua, in qua magna sulphurei pulveris vis recondita erat, horribili strage obvia quæque absumentibus, Zrinius cum suorum reliquiis, non hostium metu, sed incendii atrocitate, quod extingui nullis viribus poterat, in extremas angustias redactus, sese in interiorem arcem recepit, tanta connixis & sequentibus celeritate hostibus, ut vix spatium claudendæ portæ contra irruentes habuerit; majorem vero, quæ exterior erat, Janiceri & alii Turcæ protinus occuparunt. In qua quum Matthæum Sexudium ob utrumque genu, in receptu ex oppido atrociter, ut diximus, vulneratum reperiissent, eodem in lectulo, cui affixus jacebat, truncato mox capite peremerunt, uxore & novem liberis in captivitatem redactis, rebusque & pecunia, quam non contemnendam habebat, celeriter direptis. In eadem exteriori arce multi ex fæminis & pueris, ac promiscua turba celeritate hostium præventi, in eorum manus inciderunt. Ubi Janiceri cum alterius ordinis Turcicis militibus, pro præda & captivis inter se haud mediocrem pugnam iniere, dum quisque eam pro se rapere, & vendicare contendit, adeo ut a nostris e fenestris & superioribus locis prospectantibus, mutuis vulneribus digladiantes tormentis peterentur, nec parvo affecti detrimento occumberent. Sub eo Turcarum tumultu Joannes Pribegus, qui aliquot ante annis a Turcis ad nos transfugerat, & Balassius Espeteius cum Andrea Deseone, & Melchiore Silcone, rebus desperatis, per fenestellas tormentis displodendis dispositas evadere tentarunt; sed ab Janiceris, quorum jam omnia loca plena erant, in vestigio interfecti sunt, uno duntaxat Silcone, quod imberbis, & tunc

Zrinius incendii late grassantis atrocitate coactus in interiorem arcem refugit. Sexudius in exteriori arce graviter vulneratus perimitur.

Pugna Turcarum de præda.

primum

1566. primum adoleſcentiam ingreſſus eſſet, capto ac conſervato.

Sedata demum adventu tribunorum rixa, hoſtes tormenta, quæ in majori arce invenerant, in arcis interioris munitiones diruendas obverterunt. Nec jam exitus aut aditus in exteriorem arcem ullus eſſe poterat, partim Vulcano longe lateque pervagante cunctaque vaſtante, partim hoſtibus acerrime incumbentibus, & ſi quem ex propugnatoribus conſpexiſſent, innumerabili glandium ac ſagittarum procella, ceu grandine ferientibus. Supra has extremarum difficultatum anguſtias obſeſſi non mediocri etiam rerum ad victum neceſſariarum penuria premebantur; quandoquidem maximus numerus commeatus in exteriori arce incredibili copia & abundantia repoſiti ab hoſtibus erat interceptus; ſiquidem præter quinquaginta duo vini, ac totidem variorum leguminum, ac triginta aceti dolia, magna etiam copia ſalis, farinæ, hordei, avenæ, carnis bubulæ & ſuillæ, ac piſcium fumo & ſale maceratorum, ac omnium quæ ad tolerandas vel diuturnæ obſidionis neceſſitates dici poſſunt, ibidem ſervabatur; quæ tamen neque hoſtibus ulli uſui eſſe potuerunt, quum omnia concremata ignibus atque abſumta periiſſent. Contra in arce interiori, in quam noſtri ſuprema neceſſitate adacti ſe reduxerant, non niſi duo tormenta majora, & quatuordecim minores colubrinæ ſupererant, & mille modii farinæ triticeæ, quos Comes Zrinianus e ſuis prædiis adferenda curaverat: ex qua tamen panes tanto numero ut omnibus abunde præberentur, ob furnorum ceu clibanorum paucitatem confici nequaquam poſſe videbantur. Occupato majoris ſeu exterioris arcis munimento Janiceri multis militaribus ſignis in vallo collocatis per duos dies, octavum nempe & ſeptimum Idus Septembres ibidem manſerunt, noſtris interiore in arce clauſis, ultimam fatalis neceſſitatis horam, anxio ſed forti animo expectantibus, nec ullis remediis incendia retardantibus. Sexto demum Idus, qui dies nativitati Deiparæ virginis dicatus eſt, Janiceri, conjectis in arcem interiorem tubis fictilibus, ignem arte factum continentibus, quamquam flammæ per ſe furentes ultro debaccharentur, ædificia, in quibus Zrinius habitare conſueverat, incenderunt. Et Mehemetes, a cujus nutu & imperio omnes in exercitu pendebant, viſo minoris arcis incendio, ſummo ejus diei diluculo ſine mora claſſicum cani, tympaniſque & tubis ſignum invadendi dari juſſit. Nec mora, magna ex caſtris Turcarum multitudo confluxit, adeo ut ager omnis hoſtium plenus, ac equitibus pariter & peditibus refertus eſſet.

Penuria cibariorum in interiori arce.

Et tormentorum paucitas.

Sexto Idus Septembr. etiam minor arx ignibus injectis inceditur. Quo viſo, Mehemetes invadendæ arcis ſignum dari jubet.

Quod quum Zrinius vidiſſet, Franciſco Cerenconi cubiculario ſuo veſtes ſericas breviores adferri jubet, iiſque induitur, capitis tegumentum ardearum pennis auro incluſis, gemmiſque ornatum, quali in ſpectaculis & nuptialibus pompis uti erat ſolitus, apponit, ac centenos aureos nummos, præmium hoſti interfecturo, marſupiis, quæ utroque in latere erant, ingerit, (e quorum numero Turcicæ monetæ aureos excludit) poſtremo claves arcis addit. Deinde ſumto ex multis acinace paterno, quum ſe eo geſtato multa adiiſſe ac ſuperaſſe pericula, multum laudis & gloriæ acquiſiviſſe, nunc jam fatis urgentibus eodem finem, quem divini numinis voluntas attulerit, facturum præfatus, neque donec ſpiritus hos reget artus ſe commiſſurum, ut collum & manus catenis oneratus, per hoſtium caſtra ductaretur, in publicum e conclavi prodiit; & ubi arcem incendio, quod jam nulla ratione extingui poterat, conflagrare, nec longius in ea ob ingentem flammarum ac fumi vim perſiſti poſſe videret, in hunc modum milites, qui in procinctu ejus juſſa præſtolabantur, alloquutus eſſe fertur.

Contra Comes Zrinius ad mortem heroico & forti animo oppetendam ſe adornat.

„Quonam in loco res noſtræ ſint, commilitones, & quam duriter atque improſpere nobis fortuna conſuluerit, perſpicue cernere poteſtis. En eo deventum eſt, ut non virtute aut vera hoſtium vi, ſed intempeſtivis ignibus ob ruamur. Itaque ego vobis magis ſupremæ neceſſitatis index, quam conſilii auctor proceſſi; neque enim ut cadentibus rebus noſtris, hic manendo pertinacius cum irata fortuna ignibus uſtulandi colluctemur, ſed neque ut majore animi mollitie, quam Chriſtiani nominis viris militibuſque conveniat, ſubita conſternatione acti, infamem deditionis conditionem amplectamur, deliberare, aut conſulere in animo habeo. Verum ſicuti ego nuper vobis, ac deinde vos mihi Sacramentum præſtitiſtis, ut mutuis animis conſiliiſque egregie & fortiter ſimul vivendum, & ſimul moriendum ſtatuamus: ita nunc hortor, & quantum maxime poſſum ſuadeo, ut turpi repudiata ſententia, anteactæ militiæ & gloriæ conſtantiſſimo vitæ exitu ſatisfaciamus. Adeo fortuna virtuti noſtræ invidit, ut jam nihil nobis præter arma, & animos armorum memores reliqui fecerit: & perpetua ac ignominioſa ſervitus obeunda ſit, ſi plus, quam viros decet, ferrum timeamus. Honeſtiora igitur conſilia, & magis decora ſequamur, contemta omni degeneris vitæ cupidine, & in media arma ruamus: ita ut nos & honeſte vixiſſe & decoris veræque laudis & conſtantiæ tenaces, e vivis exceſſiſſe teſtemur, atque adeo apud poſteros noſtros totumque orbem terrarum, gratam & æternam noſtri memoriam relinquamus. Agite milites, me modo ſequimini, ſicuti hactenus ſequuti eſtis, & ceu a fronte ſalutaria a me exempla hauriatis, quibus nec ſuperbi & fallaces hoſtes, ſe nobis vincula, carceres, catenas, quod omnium miſerrimum foret, injeciſſe gloriabuntur, & facta virtutemque noſtram nulla, quin juſtis laudibus efferant, unquam ſæcula conticeſcent."

Fatalique incendii neceſſitate coactus milites extremum alloquitur.

Fremitus extemplo militum ſequutus eſt, eundem ſibi animum, eandem ſententiam eſſe clamantium, & ſimul abjectis in angulo portæ clypeis, thoracibus, galeis, loricis, ac ipſis etiam, quo agiliores eſſent ac vulneribus opportuniores (cadere enim pulchre, quam fœde vivere decreverant) gladiorum vaginis, ſolis veſtibus ac nudo ſinguli enſe contenti, ad extremum finem laborum ſeſe parant. Tum vero Zrinius divini numinis ope invocata portam aperiri, ac Marco Saraceno tormentorum magiſtro, qui ſolus e multis ſuperſerat, tormentum majus in portæ veſtibulo collocatum, quod multis ferri ac catenarum fruſtulis, ac plumbeis glandibus oneratum erat, diſplodi in hoſtes, qui denſiſſimi ſupra pontem conſtiterant, jubet; ſed is, antequam diſploderet, per frontem glande trajicitur, & cadit. Tum Georgio Croato aſtanti arripere accenſum funiculum, eoque tormentum diſplodere imperat: quo ſolo ictu hoſtium plures ſexcentis partim occubuiſſe, partim vulnerati fuiſſe feruntur.

Fremitus militum Ducem fortiter ſequentium.

Zrinius porta aperta, & tormento cum ſexcentorum hoſtium ſtrage diſploſo.

Pugnatum ſimul eſt, ut in deſtinata ſupremi certaminis meta fieri potuit, quam fortiſſime & con-

Fortiſſime in Turcas irruit.

1566. constantissime, tum a Zrinio, qui rotunda parma & ense protectus, primus pugnam iniit, tum vero a militibus, præferente vexillum Cæsareum Laurentio Juranitio, impigro juvene, sed iniquiore nostris conditione, qui quum ad sexcentos tantum redacti essent, ab innumerabilibus barbaris, sagittas, & glandes, ac tela omnis generis, instar grandinis in eos spargentibus, facile superabantur.

Duobus ictibus trajectus constanter occumbit.

Cæteri quoque a barbarorum multitudine circumventi in eodem vestigio concidunt.

Zrinius ipse glande dextrum pectus trajicitur, & multo affluente cruore, quum nondum suos, ut fidei, virtutis, constantiæque meminissent, animare desineret, altero ictu sclopeti inter dextrum oculum & aurem adacto prosternitur: quo cadente, cæteri quoque paucis exceptis, ab Janiceris detruncati in vestigio conciderunt. Ibidem Lupus Papratovitius, Nicolaus Cobacus, Petrus Patacitus equitum præfecti occisi sunt. Juvenes quoque nobilissimo genere orti, Joannes Baionius, Paulus Isthuanfius, ac Georgius Chaquius eodem in loco, cum multis aliis cæsi occubuere. Georgius cognomento Caprarius, qui non ita pridem singulari cum Aliaga Turca certamine victore evaserat, ac Joannes Novacus, valida senecta equitum sclopetariorum ductor, cum in turrim lapideam sese pugnando recepissent, & per aliquot horas sese defendissent, ad extremum densa glandium procella ab Janiceris effusa obruti & occisi, pedibusque inde extracti fuere.

Gaspar Alapianus cum aliis quibusdam captus.

Postremo defervescente Janicerorum furore atque ferocia Gaspar Alapianus latebris, ad quas cadente Zrinio se abdiderat, extractus; & quod enormi vultu fuscoque præditus, staturaque pusillus, pro vili armigero ministroque æstimaretur, servatus est; is commodum repertus, quum Janiceri prædæ inhiantes, interfecti Zrinii cadaver spoliarent, armillasque aureas magni pretii, quæ ambas ejus manus ornabant, aperire nescirent, ideoque detruncare vellent, cultro foramini inserto aperuit. Eodem modo Cerenco cubicularius in coquina abditus, quem aureos & claves arcis Zrinio attulisse diximus, & Battolus Gerecius capti, quod venusti essent adolescentes, cædem evasere. Stephanum Orstitium Hasanes Turca quidam Soclosinus, qui apud illum antea mitem moderatamque servitutem perpessus erat, ne interficeretur, corpore suo protexit, & servavit: atque ii tres aut quatuor, ex tot millibus superstites, postea a Georgio Comitis Zriniani filio redemti postliminio redierunt: cæteris ad unum omnibus, præter pueros & fæminas, ab irato hoste interfectis. Caput Zrinii paulo post pugnam jussu Alis Janicerorum præfecti præcisum est, (cui etiam spolia ejus cessere, simul cum equo præstantissimo, Peruani nomine appellato) illudque in castra ad Mehemetem missum, ibique perticæ infixum Turcis & aliis spectaculo fuit. Truncum autem Mustapha Banialucanus equitum ductor, cognomento Vilithus, qui ejus antea captivus fuerat, tumultuario sepulchro composuit.

Zrinii caput pertica infixum hosti spectaculo fuit.

Jam hostes utramque arcem manu ceperant, & manubias prædamque omnem, & captivos longis restibus & catenis vinctos oneratosque in castra perduxerant, & adhuc inextincti ignes mœnia & propugnacula miserabili incendio populabantur, cum ad turrim lapideam, in qua tormentarii pulveris magna copia servabatur, grassando pervenerunt: nec mora, pulvis repente succenditur, & non solum fornices inferiores, in quibus conditus erat, sed totam ipsam ædificii molem, veteresque domos, quæ interiorem arcem continebant, puncto temporis evertit atque disjecit. 1566. Cujus terribili fragore & ruina innumeri Turcæ, & præsertim Janicerorum magna multitudo, qui domos singulas, & abdita quæque curiosissime perscrutabantur, nec alios ad prædæ societatem facile admittebant, partim fragminibus ingentium lapidum, partim summa pulveris vi in sublime rapti, & multipliciter discerpti periere, ut eo tantum casu tria aut amplius millia omnis generis militum desiderata esse, vel ipsorum hostium confessione, compertum fuerit. Nam ejus cladis causa, totis castris magnus dolor, lachrymæ, & luctus passim agitabantur, quum pars fratrem, aut propinquum, alii extinctum parentem, aut filium, multi sanguine junctos aut socios lugendo, & lamentis suspiriisque prosequendo deplorabant.

Turcæ pulveris sulphurei turri inclusi conflagratione compluresperiere. Tria fere millia.

Periisse autem tota ea in obsidione ac diversis oppugnationibus ad XX. hostium millia dicuntur, & quidem eorum, qui aut Janiceri & Spahoglani, in albo prætorianorum equitum descripti essent, aut in limitibus Ungaricis, ac sub Beglerbegis certa stipendia meruissent.

Viginti hostium millia tota illa obsidione interierunt.

Capto per hunc modum subditis ignibus Sigheto, Mehemetes summo Janicerorum tribuno edixit, ut extingui flammas, ac arcem & vias cadaveribus expurgari curaret: quandoquidem Solimanus septimo postquam capta esset die, Veneri sacro, quem barbari pro festo observant, arcem invisere, ac ibidem Deo Optimo Maximo de more vota nuncupare statuisse. Talismanis etiam & Hogiis, qui sunt ipsorum superstitionis sacerdotes, ut ad eum diem præsto essent, mandavit. Sed quum repurgata arce dies is, atque etiam alter a Mehemete præstitutus advenisset, nec tamen Solimanus in publicum prodiisset, suspicio haud levis de ejus obitu in castris exorta est, ac secretis sermonibus circumferri cœptum, imperatorem mortuum esse.

Suspicio de Solimani morte.

At Cæsar ancipiti suspensus cura quum diu, quidnam consilii susciperet animo diligenter volutasset, ne exercitum frustra coegisse, ac irritis inceptis Jaurini hærere videretur, ad extremum castra promovere, ac se cum Ecchio comite Salmensi Comaronii conjungere deliberavit, ibique utrum Strigonio capiendo incumbendum esset, aut quid aliud consilii sequendum, ex eventu & tempore explicaret. Itaque lentis passibus suscepto ad ripam Danubii itinere, ac præcedentibus Ungarici nominis copiis, ad Ghenionem secundis castris perventum est, altero ab Jaurino milliari dissitum. Id nomen fuit pagi, qui ad arcis Gestesiæ jus olim pertinebat, sed hoc tempore desertus, nullis jam pridem colonis habitabatur. Cum isthic castra ponuntur, ac aliquot diebus quiescunt, Georgius Thurius multis præclare gestis rebus, ac nuper servatæ Palotæ gloria clarus, cum CXX. equitibus in castra ad Cæsarem venit, ac in extrema castrorum parte, haud longe e currulibus tormentis, quibus castra circumdabantur, consedit.

Mahmutus Albæ Præfectus cum Osmane nostra castra ex insidiis aggreditur.

Interea Mahmutus Albæ Regiæ præfectus, cum Osmane Caramano colloquutus, mille expeditis equitibus castra Cæsaris invadenda decrevit; eo capto consilio, ut aliquid egregii facinoris designaret, ac captivis ad Solimanum perductis, a quibus de Cæsaris progressu conatibusque edoceretur, gratiam sibi conciliaret: quandoquidem cataphractos Germanos gravioribus utentes equis, se nequaquam formidare dicebat; quod ii Turcas cursu non assequerentur. Ungaros

1466. ros autem, tametsi equis ac celeritate pares, insidias tamen veritos ad insequendum segniores futuros existimaret. Itaque Alba digressus Sasuarem legatum alumnumq; suum, cum quingentis equitibus Comaronium ad infestanda nostrorum castra dimittit, ipse cum totidem equitibus, quos partim ex suis Albanis, partim ex Caramanis Asiaticis seu Cilicibus delegerat, haud procul castris Cæsarianis nocte intempesta, inter aliquot proceras arbores insidias collocavit, summoque mane post permutatas excubias, in pabulatores castris egressos prosiliit, & aliquot ex Germanis, quod neminem linguæ eorum peritum in comitatu haberet, cecidit; Ungarorum autem paucos, qui lignatum exierant, intercepit.

Quod quum nostri ac imprimis Thurius animadvertissent, arreptis repente & conscensis equis, citato cursu hostes persequi cœperunt; ita ut nostri agiliores fugientium vestigiis insisterent, Germani vero densis agminibus sequerentur. Quamquam autem nostri insistendo & carpendo acrius urgeret, Mahmutus tamen sive suorum pernicitate fretus, seu Ungaros metu insidiarum non ausuros procul castris excedere existimans, redactis suis in ordinem, aliquot locis subsistere, & pugnæ potestatem facere non dubitavit; in qua consertis manibus utrinq; aliquot equites cecidere, ac vulnerati nonnulli, inter quos Georgius Casii equus hasta transfixus, & Johanni Curalio pectus acriore hastæ ictu, sed quod thorace ferreo muniretur, irrito petitum fuit. Acrius tamen interim & validius pedem inferentibus, hostes fugati sunt, ac quum ad aliquot stadia versus Bacaniam silvam, intento cursu profugissent, non satis provido neque sibi proficuo consilio, iterum aperto in campo substiterunt, alteram pugnæ potestatem facturi; sive ut equi diuturniore cursu fatigati & anhelantes aliquantulum respirarent, sive ut nostri insidias in proximis silvis collocatas suspectantes terrerentur, ac finem insequendi facerent. Verum ingruentibus eo validius Thurio & nostris hostes iterum funduntur, multi ex eis cæduntur ac vulnerantur; denique intenta fuga in Bacaniam silvam sese proripiunt. Ibi prægrandium arborum densitate impediti, ordines servare nequaquam potuere: Verum dissoluti palantesque a Thurio, qui cæteros pernici equo antecedebat, & sociis sese subinde ei aggregantibus, post acerrime commissum certamen, victi profligatique fuerunt.

Sed a Thurio victi profligatique sunt,

In eo prælio equus Thurii mucronato ense transadigitur, ipse multos hostium interficit, partim sua manu capit, & cæteros ad insistendum voce exemploque accendit. Plures ex hostibus latebras quæritando, ac piscinæ cujusdam veteris, quæ circa viam erat, carecta & arundines limo cænoq; impeditas metu perterriti, sese abdunt, sed a nostris extrahuntur: cadit inter alios Rustanes Osmanis legatus, ac Hasanes Coppaniensis equitum ductor, labente equo ac amisso gladio, & gravi eo casu faciem atque ora cruentatus intercipitur. Mahmutus postquam aliquanto ulterius fugiendo se subduxisset, postea tamen fatigato & viribus destituto equo, a duobus obscuri nominis equitibus, quum se neque educto e vagina ense quicquam defendisset, capitur, & ad Thurium adductus, ab eo cognoscitur. Ex nostris Alberto Varsanio genu magno illato vulnere discinditur, cujus dolore paulo post moritur, ac in ædicula deserta, quæ in extrema silvæ parte secus viam erat, tumulatur. Capta fuere VIII. signa, & hostes, præter Mahmutum

Mahmutus a nostris captus ad Thurium adducitur.

ipsum, ad XL. vivi in potestatem nostrorum venere, totidemque capita relata, reditumque est nocte jam obscura & tenebricosa, qua plures nostrorum equi partim vulneribus, partim nimio cursu & pugnæ laboribus fatiscentes interiere. 1566.

Illucescente altera die, Mahmutus Cæsari dono datur, qui quum mula auratis phaleris elegantissime ornata, ac cauda serico filo involuta, ne vestes conspurcaret (eam ab Osmane dono acceperat) ad prætorium Cæsaris tabernaculum vectus esset, & capita sociorum contis præfixa, imprimisq; Rustanis Caramani conspexisset, illachrymavit, ac deinde custodiæ traditus est; posteaq; Leonardo Harraco ab Cæsare muneris loco datus, pecunia se redemit. Nec meliore usus fortuna Sasuares, dum ad castra Echiana Comaronii ad Danubium locata impetum fecisset, a nostris haud dissimiliter rejectus atq; repulsus, multis suorum amissis, ægre Albam revolavit. Thurium Cæsar tum pro ejus diei opera præclare & fortiter navata, tum pro aliis meritis in equitum, quos vocant, auratorum cœtum & numerum, spectante exercitu, & variarum nationum militibus, iterum delegit, aureoq; torque magni ponderis cohonestavit.

Sasuares castra Echiana adortus, multis amissis, Albam redit.

Thurius ob rem bene gestam in Equitum numerum a Cæsare cooptatur.

Hoc unicum, quod laude aliqua dignum foret, militare facinus, toto eo bello gessimus; in quo quidem quum nullum grandius prælium, nec ullius genus obsidionis intercessisset, tormentorum quoque nullus fuit usus, & classis nullo facto operæ pretio Comaronii hæsit in anchoris. Subierant quidem adverso Danubio hostium trierarchi, navalesque socii, & nostri ex adverso explicatis ordinibus prodierant: sic ut ambæ classes concursuræ viderentur, sed detrectante pugnam Flacco, quamquam viribus haud impare, discessum utrinque absque certamine est. In ea hostium classe, Bartholomæus Croatus, olim Strigonii, postea Levæ præfectus, jam fere septuagenarius, in excursione ab hostibus captus, & ad transtra triremium barbara crudelitate damnatus, Strigonii vitam clausit, ita ut ariolorum avidissimo cuique futura prædicentium vaticinium, qui eum Strigonii naturali morte moriturum ante triginta sex annos prædixerant, haud omnino inani eventu re ipsa comprobatum esse videretur.

Barth. Croati adversa fortuna.

Interea Cæsar captum Sighetum certo intellexit, cum ex literis vicinorum Babocianorum, tum vero indicante quodam Illyrici nominis gregario milite, ibidem forte capto, quem Hamsa Quinqueecclesiensis urbis præfectus, ad terrendos ac ad deditionem cohortandos Babocianos eo miserat. Itaque Echium Comitem Salmensem cum suis copiis, ac Helfenstanianis & Haldistadianis legionibus, quæ Comaronii fuerant in castris, ad se & conjungenda secum castra Jaurinum revocavit; eo animo ut si Solimanus, quem adhuc vivere putabat, adversum se infesta arma inferret, contractis omnibus undique copiis munitior atque firmior esset. Salmensi castra soluturo Mustaphas Budensis Socolovitius, Mehemeti propinquitate junctus, caput Zriniani Comitis, vili cilico involutum, cum literis Comaronium misit, qui illud tabo cruoreque fœdatum ac tetrum exhalans odorem, aqua rosea lotum, aromatibusque adoratis curatum currui imposuit, totoque comitante exercitu Jaurinum perduxit; quod deinde Franciscus Tahius sororis illius maritus, ac Balthasar Battianius gener, deducente usque ad Abdam toto Cæsaris exercitu, singulari funeris honore, ad

Cæsar Echiana castra, capto Sigheto, cum suis conjungi jubet.

Zrinii Comitis caput a Mustapha Budensi Ecchio Comiti missum, deducente usque Abdam toto exercitu Chaeturnia in

1566. *arce sepelitur.* ad arcem Chactorniam, cum Georgio filio sepulchro condidere; in quo conjux illius prior, Ferdinandi Comitis Frangepani filia sita erat.

Dervisius Monachus ad nos transfugiens Solimanum obiisse nuntiat. Sub id tempus, jam frigidioribus & pluviosis Austris perflantibus, venit Buda in castra Cæsaris Dervisius quidam Turcarum monachus, Christianæ profitendæ religionis causa, ut dicebat, ad nos transfugiens, qui etiam Solimanum e vita migrasse affirmabat, eadem ductus ratione, quod post edicta semel atque iterum promulgata, arcem Sighetanam minime invisisset, sed quod membra solummodo, quæ natura occultari voluit, pelle ovilla tectus, cætera seminudus, & lacinia circumdatus esset, nulla ei fides attributa est. Prædatorii quoque equites, Turcis Acangii dicti, ex castris Sighetanis, a Mehemete purpurato emissi, passim crudeles excursiones, depopulationesque exercebant; quorum certam manum quum Georgius Thurius & Franciscus Turcus ad Sacadacum, qui locus in valle inter Capornacum, Pelescam, & Raicum æquali fere intervallo est, fusam fugatamque profligassent; nec tamen certi quicquam de Solimani obitu cognovere, quod is adhuc a Mehemete magno silentio occultaretur. *Turcarum excursiones a Thurio & Turco cohibitæ.*

Ecchius castra hostium ad Albanum lacum cum selecta manu invasurus, Inter hæc Cæsar Ungarorum precibus atque consiliis adductus, ne tantus exercitus nec viso hoste dissolveretur, copias recensuit, ac selectiori earum parte Ecchio Salmensi tradita, hostium castra, quæ duce Osmane ad lacum Albanum, cui Sosto nomen, jam pridem locata erant, invadi jussit. Erant equitum Germanorum VII. millia, Italorum mille, Ungari levioris armaturæ equites mille, & totidem pedites Hetruscæ legioni, quam Fregosius ducebat, alii mille, Italici nominis pedites adjuncti erant, ac bis mille Germani, cum XX. tormentis currulibus, ad campestres pugnas aptis; quorum dimidia pars ex versatili earum machinarum genere constabat. Profecti ex castris inspectante Cæsare ad Varsanum, quod extrema in parte Bacaniæ Silvæ est, castra posuere, quæ erant plaustris & longo impedimentorum ordine, in speciem justi exercitus instructa: quum Itali & Ungari, allatis duntaxat quinque dierum cibariis, ac relictis cæteris sarcinis, expeditiores atque agiliores essent.

Sequenti die ad sancti Vitalis templum desertum, in edito ac pulcherrimæ rotunditatis colle situm, e regione arcis Turcicæ, quam Ungari ab ave Monetula, Chocam vocant, pervenere. Illinc Salmensis Georgium Thurium, cum CL. equitibus, ad procursandum circa castra hostium præire jubet, ac se subsidiariam aciem in vestigio submissurum, totumque paulo post exercitum subsequuturum pollicetur. Is navandæ operæ cupidus celeriter eo proficiscitur, ac multos e pabulatoribus, qui e castris egressi erant, obtruncat, ac unum intercipit; cæteri palantes ad castra retrofugiunt, trepidique nostros adesse nuntiant. Hostes ea re animadversa extra castra in planitiem extemplo conveniunt, explicatisque signis & instructis agminibus, quidnam faciundum, an toto cum exercitu insistendum, vel selectioribus equitum submissis, adoriri nostros expediat, consultant? Interea dum hæc fiunt, literæ Cæsaris ad Salmensem perferuntur, quibus illi serio severeque prohibebat ne hostes invaderet, neque lacesseret, sed statim re infecta reverti maturaret: graves incidisse causas, quibus exercitum revocare opus sit. Idem Joanni Maurico Hispano a Cubiculo, & Rudolpho Cueno Magistro stabuli Cæsarei, qui cum Salmensi in exercitu erant, ut suo nomine Ecchio omnem tentandæ fortunæ aleam interdicant, perscribit. Igitur Salmensis missis, qui Thurium revocarent, mandato Cæsaris paret, & cum exercitu revertitur. Osmanes & Turcæ, nemine, qui obvius esset aut castra amplius inquietaret, conspecto, relicta ad tutelam calonum & lixarum, qui lignatum, aut pabulatum exierant, aliquanta equitum ala, in castra redierunt. *Literis Cæs. certis ex causis revocatur.* 1566.

Paucis inde diebus, postquam revocatus Salmensis esset, Jaurinum fortuito repentinoque igne succensum est, illucescente divi Michaelis festo die, ac adjuvantibus primo Euris, mox Aquilonibus, funditus conflagravit, tanta vi ac ventorum sævissime perflantium impetu, ut plurimi mortalium non solum ex iis, qui saucii aut ægroti erant, sed etiam eorum, qui rerum suarum soliciti, eas incendio & periculo eripere contendebant, in domibus atroci incendio derepente circumventi ac miserabiliter concremati interirent. Nec deerant, qui in ipsis mercimoniorum tabernis specie juvantium, & in tutiora loca perferentium, varias res flammis ereptas nefarie furarentur: tametsi mercatores attoniti & trepidi, ac de sua salute soliciti, multis ultro offerrent donarentque; satius & tolerabilius fore rati, si illæ humanis usibus traderentur, quam ignibus consumtæ perirent. Tormenta quoque majora numero octodecim, quæ in vestibulo portæ Novæ urbis ac propugnaculo collocata erant, cum per fistulas & spiracula sulphureus pulvis ignem concepisset, uno simul impetu explosa, plurimos mortalium nec opinata pernicie miserabilem in modum discerpserunt. Nec mora, cum scandulæ ardentes ac semiustulatarum trabium particulæ e tectis in castra Ungarorum, quæ haud procul mœnibus urbis erant, vi ventorum pulsæ incidissent, ea quoque uti erant, supra ingentem tentoriorum numerum fœno & straminibus, ac stabulis e materia tumultuario opere ad arcenda frigora factis, refertissima, terribiliter ardere cœperunt. Et urbs quidem tota furentibus ubique flammis puncto temporis absumta est; Ecchio præfecto, & præsidiariis arcem, & ædiculam veterem, ferreis valvis & fenestris munitam, in qua pulveris sulphurei magnus numerus reconditus erat, ægre admodum servantibus, in castris tamen opera & indefesso Ungarorum labore, quos præfecti & imprimis Franciscus Tahius castrorum magister, ad restinguendos ignes vehementer, & severe incitabant, effectum est, ne incendium ulteriori strage popularetur: sed in iisdem Ungarorum castris tandem sopiretur. In urbe complures ex militum Italorum ordine, qui incautius inter ignes & incendia versabantur a Germanis correpti & trucidati fuere, quod crimini & invidiæ subjicerentur, quamquam insontes & innoxii, suscitati de industria incendii. *Jaurinum repentino igne ambustum est, non absque clade hominum. Etiam Ungarorum castra flamma corripit.*

Eo supra alias calamitates accepto detrimento, Cæsar quum ad eum falsis rumoribus allatum esset, Solimanum capto Sigheto adversum se cum universis copiis venturum, Rainum Thracem Turcicæ peritum linguæ, qui superioribus annis e Strigonio ad nos transfugerat, ad exploranda hostium castra misit: atque interea ducibus convocatis tam Ungaris quam Germanis, & aliis quorum consilio utebatur, de summa rerum consultaturus, concilium indixit. Placebat majori parti, convocandas esse in una castra omnes copias, quæ per varia loca sparsæ *Cæsar existimans Solimanum adversus se cum exercitu venturum, de summa rerum consilium exquirit.*

1566. sparsæ erant: Caroloque Cæsaris fratri, qui in peninsula, quam Dravus & Mura fluvii efficiunt, castra habebat, in quibus supra Germanos Illyrici quoque milites ac proceres cum Petro Erdodio Bano seu præfecto, ac Francisco Zlunio comite erant, simul & Stephano Dersffio, qui Nitriæ, ac Suendio, qui Cassoviæ cum haud contemnendo militum numero excubabant, nuntiandum injungendumque, ut se quamprimum Jaurinum conferrent, & Cæsarianis castris conjungerentur, adventantemque hostem parati simul expectarent. Quod si hostis tanto numero, viribusque incumberet, ut evitari dubia certaminis placeret, in proximo esse insulam, in quam castra facili negotio transferri possent, ejusque transitu hostes arceri. Probabatur id consilii Italis quoque ducibus, atque ipsi Atestino Ferrariensi principi; nisi quod addebant, Cæsarem extra belli incerta, Jaurini, aut Altemburgi mœnibus in tutum collocandum, summamque rerum Ferdinando fratri, aut Guntere Suarcemburgensi comiti vices ejus in castris agenti, committendam. Cæsar collaudata ducum sententia, se una cum ipsis simul vivere, & mori statuisse respondit, brevique eas quas vellent copias eadem in castra contracturum.

Nec multo post Raitius rediit, qui tamen primo in castrorum hostilium limine a Turcis agnitus esset, saluti suæ fuga consuluerat: nec aliud quicquam retulerat, quam quod vulgo spargeretur, Solimanum e vivis excessisse, non alio certiore auctore, quam quod ad arcis Sighetanæ manu captæ situm inspiciendum, ad statutum de more diem in publicum non prodiisset. Stetit aliquamdiu anxius, ac de sua exercitusque salute solicitus Cæsar, quamquam jam frigidior autumnus, haud vana adventantis hiemis signa daret, ac pluviæ nivibus, procellosisque ventis & turbinibus mistæ cœlo deciderent; ita ut nec ipse nec hostes in castris diutius permanere posse existimarentur: postremo certioribus nuntiis intellexit Joannem Sigismundum & Tartaros, relicta Tocaii obsidione retrocessisse; ac itinere per Debrecenii campos facto in Transylvaniam redire statuisse. Is enim, quum ponte per Tibiscum facto eam arcem, quæ sui antea juris fuisset, per XXVII. dies acerrime oppugnando recuperare contendisset, illaque a Jacobo Ramingerio, & Matthia Calvassio præfectis summa laude & virtute defensa esset, audita ab amicis Turcis, quos sibi largitione & variis muneribus conciliaverat, Solimani morte, veritusque ne in ea dubia interregni quadam veluti tempestate, ab immanibus & efferis Tartarorum & Turcarum gentibus, quos secum ampliori numero habebat, castris exutus, in summum salutis discrimen conjiceretur, omissa Tocaii capiendi cura; ac Tartaris ad depopulandos Bereghianos & Ugocianos versis, suæ potius & exercitus saluti caute consulere, quam aliena temere oppugnare maluerat.

Joan. Sigismundus soluta Tocaii obsidione decedit.

Tartaris Bereghianos & Ugocianos vastantibus.

Atque ita e medio metu perampla spes, & certa salus cunctis oborta est: ipseque Cæsar fluctuantis consilii sui rationibus explicatis, quod illum commercio Turcico obnoxium haud sine eorum scitu obsidioni finem imposuisse, certis conjecturis existimaret, solutis castris redire decrevit, Ferdinandumque fratrem in Bohemiam redeuntem ab se dimisit, ipseque ad XVI. Octobris diem Comaronium, ejus loci perlustrandi causa profectus, illinc ad extremos ejusdem mensis dies, cum peculiari aulæ suæ comitatu, ac nonnullis ducibus, Viennam reversus est. 1566. Biduo post copiæ Ungaricæ eum sequutæ, ad suas stationes redierunt: Germanicæ vero tam equestres, quam pedestres, partim in propinquioribus Jaurino locis, partim ad Vagum & Laitam flumina, donec stipendium eis persolveretur, distributæ sunt: nec parvum detrimentum miserorum accolarum fortunis intulerunt. Eodem quo Viennam ventum est die, ex litteris Hieronymi Priuli principis, ac Senatus Veneti certius intellexit mortem Solimani, quibus veluti confœderatis Selimus perscripserat, patrem suum triduo ante, quam Sighetum expugnaretur, vitam cum morte commutasse: quod tamen ab ejus ministris aliquamdiu magno silentio suppressum fuisset.

Cæsar Comaronio lustrato Viennam extremo Octobri redit.

A Priulo Duce Venetorum Cæsar fit certior, Solimanum esse extinctum.

Tartari interea Tocaio digressi, magnis incendiis & populationibus passim cis & ultra Tibiscum, ac inter Bodrogum & Samosum fluvios grassati, quum supra vastatam ubique Pannoniam ditioni etiam Transylvanicæ circa Varadinum extrema quæque intentarent inferrentque, Joannes Sigismundus obviam eorum, quamquam paulo ante sociorum, libidini ire coactus, missis ad eos res repetitum certis nuntiis, quum illi nec res, nec captivos reddere, neque a cædibus rapinisque abstinere vellent, armis & cruento prælio cum eis conflixit, in campis inter Debrecenium & Novum Forum, (id oppidi nomen est) longe lateque patentibus, quo prælio cæsis & profligatis Tartaris, satis magnum captivorum numerum liberavit: deinde pacatis agminibus, sed contento passu in Transylvaniam se recepit. Ipsi quoque haud incruenta pugna fuit, quum plures ex suis sagittis confixos, quo genere teli Tartari supra omnes alias gentes plurimum valent, amisisset; desideratusque esset inter multos alios Melchior Paganus, clarioris nominis equitum præfectus.

Joan. Sigism. Tartarorum excursiones, prælio cum eis commisso, sistit & inhibet.

At Mehemetes quum per expeditissimos & velocissimos nuntios mortem Selimo filio, soceroq; suo significasset, jamque illum urbis Constantinopolitanæ, ac solii paterni possessionem, introducente eum Scandere purpurato, hortorum præfecto, cui filia ejus secundo genita nupserat, & quem Solimanus in bellum profecturus, præfectum urbis reliquerat, pacate & quiete occupasse intellexisset, missis quaqua versum Acangiorum & prædatoriorum equitum turmis, crudelissimam depopulationem usque ad Canisam, & trans Arabonem flumen, ad Giacum usque & Sabariam fieri jussit: Babociamque, quam Stephanus Pernessius, & Michael Verebelius præfecti, ignobili fœdoque metu consternati vacuam reliquerant, in potestatem redegit, quo Sighetanis auxilio præsidioque foret: ac deinde dimissis in hiberna Bosnensibus & aliis limitaneis Turcis, ipse cum prætorianis & Janiceris, ac Asiaticis copiis redire, funusque Solimani sepulchro Byzantii ab eo condito inferre decrevit: quum paulo ante viscera ejus atque intestina, eodem in loco, ubi e vivis excesserat, ad Sibotum pagum singulari pompa tumulasset: pecuniamque, qua ibi templum ædificaretur, annuos item proventus, quibus Talismani sacerdotes ibidem alerentur, ex portoriis & vectigalibus Sighetanis constituisset. Sighetum autem curæ & fidei Scanderagæ tuendum commisit, qui multis retroactis annis Soclosinam præfecturam summa fide gesserat. Extinctus est Solimanus, cum vitiati cruris dolo-

Turcarum depopulationes.

Babocia a nostris deserta in hostis potestatem venit.

Mehemetes, dimissis copiis aliquot corpus Solimani Byzantium deducit.

Digitized by Google

1566. doloribus, ob quos etiam vivens pallido semper ac decolore vultu fuit; tum ventris profluvio, ex nimio autumnalium fructuum esu contracto, quum nondum sexagesimum sextum ætatis annum complevisset, ac circiter quadraginta sex annis sceptra tenuisset.

Solmani morbus & ætas.

Selymus citatis itineribus paterno corpori ad Valconarum obviam prodit.

Post ejus obitum Selymus, paterno imperio potitus, magna promissa Janiceris & Spahoglanis, qui sunt prætoriani equites, summa pecuniæ, XXVII. die Septembris Constantinopoli discedens, magnis itineribus Albam Græcam primo, mox Valconarum usque ad Danubii ripam situm oppidum contendit; ibique obviam exercitum, & funus paternum tradente Mehemete, in manus & potestatem accepit: deinde eodem quo venerat itinere, reversus est Byzantium, exercitu subsequi jusso; ut quæ ad paterni funeris exequias pompamque spectarent, impensius se præsente curarentur: quo quum pervenisset, Georgium Hossutotium, quem initio belli ad Solimanum a Cæsare missum fuisse docuimus, absque ullo responso dimisit, retento Alberto de Wis, ordinario legato, illique haud procul ultra Adrianopolim exanimis Solimanus, tanti nominis & claritudinis imperator, quadringentis plus minus equitibus comitatus curruque agresti Bulgarico, & discoloribus equis vectus, obviam adductus haud leve rerum humanarum inconstantiæ ac volubilitatis exemplum præbuit.

Hossutocius absque ullo responso ad Cæsarem a Selymo dimittitur.

Tahius Canisæ a Cæsare præficitur. Ut Sighetanas eruptiones prohibeat.

At Cæsar, priusquam ex castris abiret, ut eruptuuris ex Sigheto hostibus obicem opponeret, utili consilio necessarioque Franciscum Tahium, virum militiæ clarum & industrium Canisam cum mille equitibus, ac totidem peditibus dimisit; cumque arx ea Ursulæ Canisiæ, Nadasdii Palatini viduæ juris esset, permutatione cum illa facta, traditoque ei Borsmonostrano cœnobio, illam munire imprimis, ejusque præsidiariis, defensioni Pannoniæ simul & Illyrici intentos fore jussit. Suscepit curam libens Tahius, & abiere cum eo complures clari nominis præfecti & centuriones. Petrus Queglevitius, Petri senioris filius, qui erat Cæsaris prægustator & dapifer giganteæ fere proceritatis, sed singularis elegantiæ & virtutis juvenis, ideoque omnibus, ipsique imprimis Cæsari charus, ac Matthæus ejus frater, Joannes Alapianus cum Gaspare filio, nuper clade Sighetana capto, liberatoque. Franciscus Gestius, Georgius Palaticius, compluresque alii. Tahius etiam Gasparis Bothi arcem Canisæ ad unius stadii iter vicinam, quæ sancti Georgii vocatur, pro specula munivit, atque turmam centenariam equitum, cum totidem peditibus pro custodia attribuit.

Sed quum arcem Berzentiam a Clemente Salaio vacuam relictam, quæ amplius quadraginta dies habitatoribus caruerat, incertum, quibus de causis occupare neglexisset, Turcæ priores eam ingressi munierunt, præsidioque firmarunt, acciditque paulo post, gravi nostrorum infortunio atque incommodo, ut absente Tahio, hostes ex ea magno numero excurrentes ad

Turcæ nostros in insidias pellectos cædunt.

Rechem pagum propinquum insidias collocarent, nostrosque incautos ad eas refugiendo pertraherent, atroxque & cruentum prælium cum nostris contraherent; in quo prælio Petrus Queglevitius, in quem unum omnes Turcæ animos atque arma obverterant, summo cum omnium dolore fuit interfectus. 1566.

Queglevitius perit.

Nec multo post nocte intempesta, Gasparem quoque Bothum in sua sancti Georgii specula invaserunt, ac vallum, quod arcis ipsius muro conjunctum erat, captum expugnarunt, abductisque ex eo equis & militum supellectili, ac aliquot captivis, succenderunt. Bothus tamen, uti erat egregia virtute juvenis, arcem quamquam serio & magnis viribus ab hostibus oppugnatam fortiter servavit. Eodem itineris cursu Turcæ ignari Tahium revertisse, oppidum Canisianum, recens valle e roboribus facto constructum, nec tamen argilla paleis de more Panonicarum munitionum durata obductum, silentio ejusdem noctis aggressi, securibus & dolabris dejicere contenderunt. Verum a Tahio, quamquam tunc forte ob ingentes articulorum dolores pedibus manibusque capto, sed a suis ocyus ad equum translato, multis amissis rejecti, re infecta discesserunt, qua in pugna Omerbego equitum præfecto, qui e Niclospurgo Moraviæ oppido, dum Ladislai Querecenii captivus esset, miro astu casuque evaserat, dextra manus detruncata fuit, dum bipenne vallum dissecare niteretur, multique alii sclopetorum glandibus interfecti, quorum capita Tahius, supra illud ipsum vallum perticis infixa collocavit.

Canisiam aggressi rejiciuntur cum suorum occidione.

Obiere eo anno post soluta castra viri illustres, Andreas Bathorius, Franciscus Battianius, & Petrus Erdodius. Et Bathorium quidem Cæsar Ungaricis copiis, quas in castris habebat, præfecerat, tametsi ob sævos & continuos articulorum dolores, instar Antonii Levæ sella gestaretur. Sed is vigilando, agendo, cunctaque periti ducis munia naviter exequendo, officio satisfecit. Cumque ipsis in castris in morbum incidisset, profluvio etiam alvi accedente, ejus vim superare non potuit, itaque ad Deveniam arcem, ad Danubii & Moravæ confluentem, in limite Austriæ sitam, delatus e vivis excessit. Battianium octogenario proximum, ac quatuor regum familiaritate insignem, dumque ætas & vires ferebant, manu consilioque promtum, matura mors vitæ exemit, qui quod liberis orbus esset, arces fortunasque amplissimas, quas liberalitate principum erat consequutus, Balthasari e patruo Christophoro nepoti reliquit. Erdodio, quum filiam Stephano Dersffio elocasset, ac e nuptiis in Illyricum reverteretur, fata finem vitæ imposuere: Viro cumprimis domi forisque claro. Obiit etiam Joannes Giulanus, admodum adolescens, cui Battianius erat avunculus, aqua intercute sublatus; cujus immatura mors eo gravior improsperiorque accidit, quod quum multa generis claritudine polleret, formæque præstantia omnes æquales anteiret, nullos post se hæredes moriens reliquisset.

Obiere eodem anno, viri rebus præclare gestis illustres, And. Bathorius, Franciscus Battianius. Petrus Erdodius.

Obiit & Joannes Giulanus.

(o)

DE

1567. 1557.

DE REBUS HUNGARICIS, LIBER XXIV.

Suendius ſuſtinendi potius quam inferendi belli conſilium Cæſari infeliciter ſuggeſſerat.

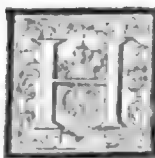

His rebus in hunc modum ſatis infeliciter adminiſtratis, regnoque Pannoniæ, dum Cæſar maleſanis innixus conſiliis, ſuſtinendi potius quam inferendi belli rationes amplectitur, ſupremam adeunte cladem, Suendius eadem ſequutus conſilia, quorum ipſe autor eſſe ferebatur, & qui per totum id tempus, quorſum hoſtium conſilia tenderent, e Caſſoviæ mœnibus proſpectaverat, inſequentem hiemem in armis & caſtris tranſegit: arcibus Georgii Bebeci, qui a Cæſare veluti Pannoniæ Regis fide impudenter deſciverat, perdomandis operam omnem impendens. Cujus rei ſeriem, ac motus inde ſubſequutos, quo potero brevius, hoc loco expediam; quandoquidem his initiis parum abſuit, quin tota belli moles redintegraretur.

Bebecus fraude Haſanis captus, Byzantium miſſus.

Igitur is, ut ſupra memoravimus, ante biennium dum a quodam transfuga deceptus, Haſanem Fileci præfectum per inſidias in poteſtatem redigere contendit, in manus hoſtium inciderat, atque ab iis Byzantium miſſus fuerat. Ubi diuturnæ ſervitutis pertæſus, primo ad Maximiliani Cæſaris implorandam opem confugerat: & ſi in propoſito perſtitiſſet, haud dubie libertatem ejus opera fuiſſet conſecutus, quemadmodum paulo ante pater Ferdinandus, Augerii legati opera, Hiſpanos duces in terra Africa captos, & ipſe Maximilianus Joannem Cruſitium, cum aliis nonnullis liberaliter dimiſſum, impetraverat. Sed mox Bebecus ſolita impulſus animi levitate, mutaverat animum, ac fuſis ad Joannem Sigiſmundum, quem a Solimano diligi non ignorabat, aſſiduis precibus lachrymiſque evicit, ut pro ſe apud Solimanum laboraret, ſummam ei fidem obſequiumque pollicitus.

Tranſylvani deprecatione libertati reſtituitur.

Itaque eum Solimanus Joannis precibus expugnatus, cuſtodia emittit, equiſque & veſtibus ac armis & pecunia donatum in Tranſylvaniam ire jubet, ubi ſtatim copiarum ſummum imperium, ac provinciæ adminiſtrationem, atque ad ſui ſuſtentationem, duas arces Baioniam & Deſnonem dono accepit.

Provinciæque adminiſtratio eidem creditur.

Tametſi vero Bebeci uxor Sophia Patrocia, in partibus Cæſarianis munitiſſimam arcem Saduariam editiſſimo monti impoſitam inhabitaret; quum tamen ad Suendium eſſet allatum, illum in Tranſylvania res novas moliri, & alioquin ejus inconſtantiam ſuſpectam haberet, difficillimo anni tempore militibus, ut ſe in caſtra pararent, edixit, ne ab illo Turcicis & Tranſylvanicis auxiliis adjuto, imparatus præveniretur; & res haſtenus utcunque circa Caſſoviam pacatæ, inconſulta ejus viri audacia turbarentur.

Suendius coactis copiis Bebecianas arces oppugnat.

Simonem Forgacium ex hibernis, Johannem Ruberum, equitatui Germanico præpoſitum e Varanone, ac Jacobum Ramingerium Tocaio evocat, negotium curandorum tormentorum Rudolpho Saliceo e Rhetis & Lepontiis, Helvetiorum ſocietate claris, quos vulgus Griſones vocat, oriundo committit. Ante omnia autem alteram arcem Sendronem, ad Bolduam amnem ſitam, in cujus oppido præſidium Cæſarianum Fileceinſibus Turcis oppoſitum agitabat, in quam præſidiariis liber erat acceſſus, occupari jubet, ejectiſque facili negotio Bebecianis, Germanos milites imponit.

Sendronem arcem capit.

Cæterum communi ducum conſilio decernitur, duo caſtella e materia duobus in locis extrui debere, eaque militari manu munienda, ne Bebecianis tutus exitus aut ingreſſus pateret, atque ut iis, qui intus erant, importandi commeatus facultas, & rerum neceſſariarum invectio ante omnia eriperetur. Nec diu moratus Suendius, unum in Jabloncia ad rivum pagumque ejuſdem nominis extruendum curat: alterum in pago Sigligeto, amboque agricolarum ferio manus admoventium opera brevi temporis ſpatio perficiuntur. Huic Petrum Pancam, turmæ equeſtris præfectum; alteri vero Joannem Leucuſium, cognomento Abſtemium præficit: qui tum forte in quodam pago Gorgone cum ſua equitum Caſſovienſium turma hibernabat. Per hunc modum interclusо commeatu, & obſeſſis undique itineribus, uxorem Bebeci auxiliis deſtitutam, vel ad deditionis conditiones amplectendas cogi, vel maritum ad Cæſaris partes pertrahi poſſe arbitrabatur.

Saduariam aeri obſidione premit.

Bebecus de his rebus ab uxore in Tranſylvaniam certior redditus, cum inuſitatis hiberni temporis frigoribus, nulla ferendi auxilii ſpes eſſet, Colomanum Balaium, clarum equitem Caſſoviam ad Suendium mittit: cui ab ſe a teneris educato, propter egregiam fidem & virtutem, multum tribuere erat ſolitus. Summa mandatorum erat, ut apud Cæſarem operam, auctoritatemque ſuam interponeret, qua in gratiam reciperetur: ac ut quadraginta millia aureorum, quæ Tranſylvanus Turcicis purpuratis pro eo redimendo numeraſſe dicebatur, illi ſolverentur; Sendronis munitio eductis illinc Germanis reſtitueretur: Sacolcia urbs, in finibus Moraviæ ſita ei traderetur, in qua conjugem cum liberis collocaret.

Bebecus a Cæſare in gratiam recipi ſubdole flagitat.

Suendius haud ignarus ea e Bebeco extrahendi potius temporis cauſa, quam ſincere proponi, audito Colomano reſpondit, ſe de iis, quæ peteret ne verbum quidem cum eo collocuturum, niſi prius Sigiſmundum Tordam virum doctum, regiorum proventuum curatorem ſub fide ad ſe vocatum, ac contra jus faſque retentum cuſtodia emitteret. Quibus a Colomano intellectis uxori perſcripſit, ut illum ad Suendum ire permitteret, ita ut data ſyngrapha caveret, promitteretque ſe iterum rediturum.

Verum Suendius cognita re, cum de Bebeco ejuſque rebus differentem nec audire voluit, nec admittere; reſcripſitque Bebeco, ſi quid recte actum vellet, ut Sigiſmundo & ſyngrapham & fidem, qua ſe rediturum obligaverat, remitteret, illumque redire parantem, adhibitis cuſtodibus retinuit. Bebecus ne Cæſarem & Suendium magis ac magis offenderet, ſuamque & conjugis cauſam inſolentiore facto turbaret, Suendio æqua monenti paruit, Tordamque liberum & abſo-

Sigiſm. Torda a Bebeco juſſu Suendii liber dimittitur.

1567. absolutum esse jussit, dimisitque. Exinde e Transylvania ad arcem Bajoniam, non procul Varadino venit, ut propiore in loco constitutus, facilius atque celerius de rebus, quæ instarent, agere posset; Ladislaumque Lorandffium illinc ad Suendium cum novis mandatis misit, quorum hæc erat summa: se statuisse ad Cæsarem sincera fide reverti; petere itaque ut castella, quæ adversus Saduariam erecta essent, demoliretur, ac potestatem sibi per literas daret veniendi Cassoviam, ac de conditionibus transigendi; aut si id commodo Suendii fieri posset, ut ambo colloquii causa Tocajum convenirent: se vel nunc eo iturum fuisse, nisi a Joanne Sigismundo vel invitus, ac affectam valetudinem excusans, ad purpuratum Budensem legatus mitteretur; fraude animadversa, & ab exploratoribus quoque cognita, Suendius non esse illi conveniendi facultatem concedendam respondit, qui ad Turcas adversum se concitandos Budam proficiscatur; ideo si fidelem animum habeat, mitteret ambages, & repudiata Turcarum societate ad Bajoniam reverteretur, atque illinc se Clementiæ Cæsaris traderet, quem antea quoque benignissimum & indulgentissimum principem fuisset expertus. Hujusmodi responsum Lorandffius Bebeco Budam perscripsit; ipse autem Saduariæ apud illius conjugem substitit.

Bebecus cum dolosis mandatis iterum ad Suendium mittit.

Interea Suendius Idibus Januariis Cassovia profectus in omnes partes vigilando atque agendo acriorem obsidionem instituere, ac castra propius arcem promovere cœpit: quæ etiam adventu Ferdinandi Hardecci, ac Joan. Petri Russelli e Sendrone aucta fuere. Curanti hæc Suendio, ac omnibus viribus ad perdomandam arcem intento, Andreas Balogus, qui ejus nominis arci præerat, certius nuntiavit, Bebecum Fileci apud Turcas esse, ac CCC. pedites partim suos, partim Turcas mercede conductos habere, atque in id totis viribus incumbere, ut obsessis auxilium ferre, eosque in arcem introducere queat. Eodem tempore Suendius Forgacio jusserat, ut missis idoneis militibus, de Bebeci & Turcarum consiliis aliquid certi atque explorati adferretur. Quod ille singulari diligentia exequutus, paulo post tres Bebeci equites interceptos ad Suendium adduxit: a quibus intellectum est, Bebecum cum peditum cohortibus subsequi, ut illis introductis subsidio obsessis esse possit, donec major auxilia adcurrant. Itaque vias omnes custodiri, & in castellis excubias agi, & si quid visum auditumque foret, sibi tum celerioribus nuntiis, tum tormentorum bombis sine mora significari jubet. At Bebecus quum ex iis, qui forte refugerant, tres illos equites interceptos; adventumque suum cum cohortibus ad Cæsarianos perlatum esse; tum vias omnes a Forgacio & Rubero aliquot in locis obsessas animadvertisset, Filecum unde venerat se recepit. Ejus receptus uxor ignara, nec adhuc de mariti suppetiis desperans, a tormentis in castra & aggeres explodendis & dirigendis, non sine gravi commeantium periculo, minime cessabat, ac ad voces & literas deditionem poscentium, se quidem fœminam minime bello assuetam, neque tamen tam imbelli atque degenere animo esse respondebat, ut sola verborum ferocitate terreretur, ac nulla facta defensione, quæ etiam brutis animalibus suis in latebris delitescentibus, naturæ quodam instinctu, indita esse videtur, arce sua excedat, proinde fortunam qualemcunque experiri constituisse.

Suendius illo repulso, acriori obsidione arcem circumvallat.

Bebecus in arcem Turcarum subsidium frustra introducere connititur.

Bebeci uxor se arcemque strenue tuetur.

At Suendius aggeres propius arcem erigi, tormentaque in illis collocari, iisque eam acerrime concuti jussit. Sed tanta majorum minorumque tormentorum vis ex arce in Cæsarianos operi intentos emitti cœpit, quorum ingentem & exquisitam copiam, tam Franciscus Bebecus pater, quam postea Georgius filius eo solerter congesserant, ut corbibus terra cespiteque repletis, inter quos tormenta collocari solent, ac ipsis tormentis incredibili eorum vi disjectis & destructis, nemini in iis persistendi facultas daretur. Quo viso Suendius milites & magistros tormentorum, ipsumque imprimis Rudolphum Saliceum eorum præfectum cohortatus, alios aggeres ac majores & crassiores cophinos fieri jussit: quo in opere quum Rudolphus impigre versaretur, suosque ad laborem voce manuque incitaret, majoris colubrinæ pila ex arce emissa, supra coxendicem, immani vulnere ictus concidit, non sine summo Suendii & aliorum dolore; & aggeres iterum dissipati. Illum semianimem extemplo sublevari, ac Cassoviam ad medicos deduci curavit, a quibus quamquam ægre curatus, perpetuo claudicabat. Ejus locum Suendius nemini dedit, sed omne illud laboriosum ac periculosum muneris genus sibi desumsit: refectisque de nocte iterum magno pertinacique militum æque ac agrestium labore aggeribus, & collocatis denuo tormentis, arcem tanto majore vi, ac impetu verberavit: suumque tentorium proxime tormenta transferri jussit, ut eo commodius & acrius operi incumberet; relicto interim in castris, quæ in proxima valle erant posita, Forgacio, qui vicariam ei in iis operam præstaret. 1567.

Saliceus tormentorum præfectus colubrinæ ictu vulneratus concidit.

Verum neque acri ejus solertia, neque ullis artibus provideri potuit, quin immanium ex arce machinarum impetu aggeres etiam tertio & quarto non sine multorum militum strage & interitu perfringerentur, & nostrorum quoque tormenta, perfractis axibus, & rotis inutilia redderentur. Unde Suendius dolore atque iracundia percitus, adhibitis Rubero & Forgacio, cæterisque ducibus, militari constantia aggeres & cophinos, ingentibus roborum trabibus interjectis, arena & cespite opplevit, ac alia, quæ in promtu erant currulia tormenta, in iis collocavit, firmavitque ita, ut amplius ex arce subverti ac disjici nequirent. Nec ea una oppugnationis via contentus, alium quoque aggerem non procul ab arcis porta, non sine summo suo & militum discrimine instituit, eo proposito, ut duobus simul locis eam quassandam susciperet. Quo quidem in aggere, quum hortando, laborandoque, ac eos, qui in opere erant, ut celerius perficerent, incitando fessus, nonnihil in vicinæ rupis crepidine consedisset, ac capite aliquantulum extaret, quod esset decora proceritate conspicuus, periculoso admodum majoris pilæ ictu ex arce ita est perstrictus, ut vestimenta ejus omnia, una cum superiori, quod ad pellendum frigus pellibus lupinis suffultum erat, usque ad interiorem tunicam, circa collum & humerum citissime abraderentur, illæso tamen corpore; Diis superis profecto vitæ & saluti clarissimi viri præsentissimam opem ferentibus.

Aggeres nostri tertio & quarto, immanium ex arce machinarum impetu disjecti.

Firmantur iterum validis roborum trabibus.

Suendius periculoso majoris pilæ ictu perstringitur.

Dispositis ergo in eum modum tormentis, arx duobus locis, majori quam antea vi quatriduum incessanter concussa est, usque adeo conversis in vindictam omnium animis, ut nemo defensorum in muris & propugnaculis sine certa pernicie consistere posset, & murus, quem Bebeciani impenetrabilem esse, nec ullis

Arx acerrime per quatriduum concussa est.

lis

1567. lis machinis dirui posse putabant, ab alto ad ima usque fundamenta maximum hiatum fecisse videretur. Altera etiam ex parte penes arcis portam murus frequentibus pilarum ictibus pertusus magno cum fragore prociderat. Quinto post die, quum aggeres firmiore loco constitissent, & quum nihil a diruendis mœnibus cessaretur, ferreæ ingentes pilæ in arcis mœnia contortæ sunt, eaque late procidentia, non solum Sophiæ Patociæ muliebrem animum, sed etiam Petrum Saffaritium Bebeci legatum, atque alios fere omnes, qui in arce erant, haud inani metu perterruerunt.

Itaque ad summam redacti desperationem, Petro Ebeccio, haud obscuri nominis equiti permiserunt, ut e fenestra quapiam in castra de deditione proloqueretur. Re ad Suendium delata, qui tunc in castra forte descenderat, ac potestate ab eo concessa, mittitur ex arce Paulus Peteo, qui nomine cæterorum Forgacium intromitti in arcem petebat, ut cum eo de deditione ejusque conditionibus transigeretur. Sed Suendius neque ad suam, neque Forgacii dignitatem pertinere putabat, illum ad dubiæ fidei homines, Turcarum socios ingredi, Paulum, negato eo quod petebat, remisit, simulque addidit se, nisi eo die convenirent, occasione usurum, captaque arce, nemini postea parciturum. Quæ quum ipse ad obsessos pertulisset, non ita diu post venit in castra Lupus Viselenius, vir militaris, & vetus Bebeci equitum ductor, ac post paucos collatos sermones, annitente etiam Forgacio, qui cum calamitosa muliere humanius agendum censebat, iis cum Suendio conditionibus transegit, ut exeunti arce conjugi Bebeci, omnes res privatasque opes, quascunque vellet auferre liceret, præter tormenta currulia, ac eorum apparatum tuendæ arci necessarium, equosque mariti militares. Viselenio conditionibus subscribente, ac obsidibus Ladislao Lorandffio, & Paulo Darvassio apud Suendium relictis in arcem reverso, omnes qui in ea erant, rebus convasatis, ac in plaustra, quæ Cæsariani dederant, oneratis, ad XIV. Januarii diem exierunt: ac jubente Suendio, Forgacius, Ruberus, & Ramingerius in eam cum suis equitum alis, cohortibusque peditum ingrediuntur: deligiturque Gaspar Magocius, & Petrus Panca, qui Patociam & suos, ab omni injuria defensos, Tornam usque deduxerunt.

Bebeci uxor Patocia certis conditionibus arcem Suendio dedit XIV die Januarii.

Jam Bebecus cum suis & Turcarum auxiliis haud contemnendis Sombatum pervenerat, quod est oppidum ad Rimam amnem situm, obsessis opem laturus, eo proposito, ut cum Suendianis prælii fortunam periclitaretur, aut si viribus impar foret, tricenariam cohortem, hunc in finem secum adductam, sub prælii tempus intromitteret, quum conjugem & milites suos arce per conditiones tradita excessisse cognovit, mœstusque & adversam fortunam incusans, Filecum rediit; indeque quum uxor se Baionia in arce ei conjunxisset, ambo in Transylvaniam concesserunt. Suendius quoque Saduaria citius, quam speraret potitus, cæteris etiam Bebeci arcibus facili negotio per deditionem in potestatem redactis, quod sævis Boreæ flatibus profundæ nives terram cooperuissent, & copiis aliquantum quietis dandum arbitraretur, Cassoviam reversus est. Ubi quum paucos dies quieti, otioque indulsisset, Muncacium in Beregiana provincia situm, & Hustum Maramarusiæ caput, fodinis lapidei salis, ac origine Tibisci fluminis celeberrimum, quæ loca extra Transylvaniæ fines sita, Joannes Sigismundus pactis, quæ per Somlianum & Nisoccium biennio ante cum Suendio in castris Erdodianis intervenerant, restituere debebat, obsidione cingere decrevit. Igitur ducibus, quos in consilium vocaverat, voluntatem suam aperit, quidve de ea ipsi sentiant, paucis verbis exquirit. 1567.

Bebecus sera uxori auxilia adducit.

Suendius concilium de Muncacio obsidendo convocat.

„Forgacio quem primo loco dicere voluerat, „longe fore consultius videbatur, si ancipiti bello „abstineret, quandoquidem inquiebat, ubi Joan„nes Sigismundus illata sibi & finibus suis arma „viderit, nequaquam cessaturus sit, quin & suas „vires opponat, & Turcas eorumque principem „Selimum, cujus se clientem profitetur, infestis „armis adversus eum & Cæsarem concitet, novis„que & periculosis bellorum procellis denuo in„volvat, quibus acerbissima rerum omnium con„fusione, divina atque humana sursum atque de„orsum fœde permisceantur. Satis eum jam famæ „& gloriæ suæ, satis Cæsaris & exercitus de se „expectationi fecisse, quum dilatatis finibus ven„dicatoque e manibus perduellium Pannoniæ re„gno, ad Transylvaniam usque & radices alpium, „quæ eam a Pannonia dividunt, victricibus armis „celeriter percurrendo, metas & terminos protu„lisset, non esse in duabus illis arcibus tantum „præsidii aut momenti positum, ut omnia hacte„nus tot & tantis ejus curis & laboribus sudore„que & sanguine militum parta, dubiæ Martis „aleæ ac incertis fortunæ casibus temere objici„enda existimet. Cauti temperatique ducis munus „esse victoriæ modum imponere, ac arridentis „fortunæ beneficio ea moderatione uti, ne quum „illa lubrica & vitrea dici soleat, puncto tempo„ris frangatur, & tum demum nos vel maxime „facti pœniteat. Quæ quidem tametsi imprimis, „acri judicio consideranda sint: supra tamen ea „omnia iis belli inferendi cogitationibus magno „esse obstaculo alienissimum anni tempus, profun„das nives, acre frigus magnam commeatus penu„riam, non minorem vehendis tormentis jumen„torum paucitatem, &, quod caput est, copia„rum & exercitus, quibus destinata animo perfici „possint, numerum vehementer imminutum; quum „multæ cohortes ac equitum turmæ, sine militiæ „facto, nuper admodum exauctoratæ sint, nec aliæ „in discedentium locum hactenus conductæ.

Forgacius id bellum omnino dissuadet.

Huic sententiæ Ruberus, quamquam pugnax & promtus haberetur, ac Joannes Vernerus Rattenavius legionariorum militum tribunus, cæterique duces absque cunctatione subscripserunt. Solus Ramingerius sive vere, quod sentiret, proloquutus, sive ut fieri plerumque solet, Suendio assentari volens, eum præclare semper ac feliciter bella gerere solitum, ne meditatum hoc quoque tempore facinus intermitteret, sed cæteris rebus fortissime gestis, hunc quasi colophonem adderet, in proposito confirmavit; eoque impulit, ut ille ne qua facta mora copias in castra convenire juberent, ducibus extemplo imperaret. Promotis Ungariarum copiis, ac ob hiemis sævitiem per oppida ac adjacentes pagos distributis, Forgacium cum parte earum præmittit, additis mandatis, ut pontem Latorcio flumini impositum, qui ex alpibus carpathiis e finibus Poloniæ decurrens, inter oppidum Muncacium & arcem profluit, occupare, & munire, tuerique omnibus viribus contendat,

Ejus sententiæ assentitur Ruberus & Ratenavius aliique, excepto Ramingero.

A quo in sententia confirmatus Muncacium castra promovet.

1567. tendat; provideatque ne oppidum illud suscipiendis hospitio militibus opportunum, injecto ab hostibus igne concremetur. Ipse biduo post cum reliqua parte exercitus suscepto itinere, relicta ad lævam Serednia Dobonum arce, ad XVII. diem Februarii Muncacium venit, ac haud procul ab arce consedit. Nec mora, factis scrobibus & aggeribus, protractisque majoribus tormentis, arcem duobus in locis acerrime verberari jussit.

Muncacii situs, Ea est ad rupem miro naturæ artificio, patentibus in campis, nulla montium contigua serie enatam ædificata: quam Theodorus Queriatovitius princeps Rutenus, quum Caroli & Ludovici Pannoniæ regum permissu arci dominaretur, magno, ut videre est, & indomito labore, præalta & profunda fossa in saxeo solo circumcinxit, ac propugnaculis munivit: quum tamen illa antiquitus peculio reginarum Ungariæ attributa fuisset. *& expugnatio difficilis.* Expugnatio videbatur omnium judicio futura difficilis atque dubia, si defensores viri fuissent: tum quia asperrimo rigente gelu milites in castris diutius perdurare nequaquam posse videbantur; tum vero etiamsi diruta arce, dejectisque propugnaculis, oppugnatio instituenda foret, fossa lata profundaque superari nullo modo poterat. Huic Joannes Sigismundus, Joannem Lugassium e provincia Severiniana Semivalachum præfecerat, obscuri generis inefficacisque animi hominem, addito collega Demetrio Querepecio; sed qui reditus tantum arcis annuos curaret, quos illa ex vino, & rebus omnibus ad victum necessariis habet opulentissimos: sed præcipue maximo ex suibus, qui in vastissimis glandiferarum silvarum recessibus, ad multa millia saginari quotannis solent, emolumento pollet proventuque.

Hi ambo bellicarum rerum rudes ac imperiti, simul & intempestivo præcipitique metu perterriti, quum vix quartum aut quintum obsidionis diem pertulissent, & adhuc tam muri, quam propugnacula integra essent, neque de commeatus, qui abunde suppetebat, aut rerum defensioni necessariarum penuria quicquam esset dubitandum, aut extimescendum, degeneri vilique animo fœdam deditionem facere decreverunt. Igitur missis ad Suendium legatis, XV. dierum inducias postularunt; intra quos si a Joanne Sigismundo e Transylvania nulla auxilia mitterentur, tum se arce excessuros nuntiarunt. Quos quum Suendius indignatus nequaquam concessisset, quin se neque dimidium quidem diei cessaturum respondisset; eisque, si arx vi, ut speraret, capi posset, certam omnibus perniciem, cædemque interminaretur; legati in arcem reversi, quum rejectas postulationes retulissent, iterum aliis cum conditionibus ad Suendium remissi sunt, ut nimirum tradita arce, cum rebus & sarcinis, substantiaque omni exire possint. Sed quum neque id obtinuissent, extremo perfusi metu ad arbitrium victoris, nec honestam, nec necessariam deditionem fecerunt. *Lugassius & Querepecius vili degenerique animo, ad victoris arbitrium deditionem faciunt.* Et Lugassius ac Querepecius, nonnullique alii in vincula conjecti Cassoviamque perducti sunt, quorum ille paucos post dies, mærore animi extabescens interiit, hic vero etiam exactis in carcere aliquot mensibus, libertati restitutus, non diu supervixit.

Potitus ignavia præsidiariorum Muncacio incredibili celeritate Suendius, quum Hustum quoque, quod in Poloniæ & Moldaviæ confinio, editissimo in monte situm, unius diei itinere Muncacio distat, expugnare statuerat, ac partem copiarum præmiserat, quæ vias salebrosas ac saxis & prægrandium arborum truncis impeditas, vehendis tormentis expurgarent. 1567. Sed is conatus ad ulteriorem exploratamque victoriam susceptus, secundo eventu caruit: Nam ad Suendium, nondum Muncacianis ex castris reversum, certioribus indiciis allatum est, Hasanem Temesvariensem purpuratum, clade & captivitate Bebeci clarum, ab Joanne Sigismundo sollicitatum, cum quinque millibus Turcarum ac tormentis currulibus in procinctu esse, jamque Jasberinium pervenisse: *Suendius Turcicis & Transylvanicis subsidiis deterritus,* Ipse quoque contractis summa celeritate Transylvanicis copiis, ac Siculorum equitatu Claudiopolim venisse, exercituque per loca opportuna distributo occasionem, qua se Turcis conjungeret, præstolari nuntiabatur. Quapropter relictis Husti oppugnandi consiliis, *Husti oppugnandi consilium omittit,* quum se viribus imparem videret, primo Unguarium, eodem quo venerat, itinere, ac deinde Cassoviam incolumem exercitum reduxit. Et jam missionem a Cæsare frequentibus literis, nuntiisque impetraverat, nec aliud quam successorem tibi mitti expectabat. *Exercituque reducto Cassoviam redit.*

Interea tamen Bartholomæum Stephitium ad Joannem Sigismundum mittendum censuit cum literis, quibus illum a cogitationibus studiisq; belli dehortari contendebat: seque, quod prior bellum intulisset, quantum poterat excusabat, non libidine proferendi imperii id factum, aut turbandæ pacis, sed quod tabulis ambarum partium ad Erdodium oppidum confectis, jure licuisset. *Suendius Stephitium ad Joannem de pace legat.* Quæ tamen apud exacerbatum veterisq; odii nimis memorem Joan. Sigismundi animum pro tuenda sua dignitate nullum pondus habuere, quippe qui Stephitium ad se sine literis publicæ fidei venire ausum, retineri, & usque ad finem belli, adhibitis custodibus, servari jussit: contra vero Sigismundum Segniejum, Cæsarianæ equestris alæ ductorem, bello ab se captum, & jure jurando promittere adactum, se peracta legatione rediturum, ad Suendium cum epistola æquo amariore expedivit, qua verbis ejus credi volebat, nuntiabatq; se quotiescunq; ad tractandas cum Cæsare pacis conditiones descendisset, semper inani spe delusum atque deceptum fuisse: *Cui ille acerbiore epistola respondet.* prout nunc quoque repentino bello præter ejus promissa, ac suam expectationem illato, pene oppressus esset. „Si enim induciis, quas per legatos sincero animo tractandas susceperat, minime confisus fuisset, & „de Cæsaris egregia erga fœdus voluntate, meliora sibi non foret pollicitus, nequaquam se rebus omnibus imparatum offendisset. Illum quidem Muncatio potiri posse, armaq; inter nec „opinantes & spe pacis fretos aliquamdiu circum „ferre, igneq; & ferro in suos fines grassari: Verum se ejus injuriis provocatum, ac vindictæ cupidine flagrantem, jurejurando denuntiare, quod *Flectere si nequeo superos Acheronta movebo.* „non solum Turcarum & Tartarorum feras & immanes nationes, Christianiq; nominis hostes, sed „ipsos etiam Cacodæmones, & furias infernales, „aut si quid tetrius infestiusque dici aut reperiri „queat, adversus ipsum & Cæsarianos concitaturum, atrocesque pœnas de iis veluti concordiæ „pacisque contemtoribus sumturum. Deos autem immortales, ac homines omnes palam testari, se nec exitiales ejusmodi belli, nec cædis ac „sanguinis inoxiorum hominum causas præbuisse: „sed eos, qui superbo & obfirmato animo, ruptis „æquissimis fœderibus, ac impie proculcata pace „priores bellum atq; arma inferre non dubitasset.

Ad

1567.

Respondet iterum paucis Suendius.

Ad ea Suendius paucis respondit, se tractatus concordiæ & pacis nec violasse, nec excessisse; neque enim ideo literas fidei Somliano ejus legato, ad Cæsarem pacis causa profecturo dedisset, ut sibi Cæsaris auspiciis bellum gerendi fraudi essent, aut se inanibus promissis circumduci pateretur, quandoquidem ipse quicquid eis Tibiscum antea mala fide possedisset, iam pridem vi pactorum restituere debebat, quibus tamen minime stetisset: itaque factum suum jure meritoque excusabile videri; ipsum proinde recte pieque facturum, si hujus offensæ, uti quidem ipse interpretetur, jure capti Muncacii obliviscendum putet, modumque dolori atque iracundiæ ponat, & Turcas, quos in patriæ perniciem evocasset, opportuno utilique consilio absque maleficio remittat. Hoc responso Seguiejus reversus, pristinæ custodiæ traditus est; nec nisi exitu fineq; belli libertatem recuperavit.

Joannis & Turcarum sententia de bello gerendo.

At Joan. Sigismundus, convocatis Bebeco & aliis, ac Gaspare imprimis Bequessio, cujus consilio supra cæteros omnes utebatur, de progressu belli sententias exquisivit, quæ fere omnibus suffragiis eo conveniebant, ut bipartito illud divisum administraretur; quorum alterum ipse ad recuperandas in finibus arces duceret: altero Hasanes & Turcæ in locis Agriæ & Tocajo propinquis terrorem circumferre, populari, urere, minores munitiones & castella invadere, atque hostilia quæq; exercere, non prætermitterent. Ea re ab Hasane probata, ipse cum Turcis, qui magno numero sese ad ejus castra aggregaverant, nihil cunctatus, arcem Dedessam, quæ in ditione Pereniana erat, tormentis aggredi constituit. Joan. vero Sigismundus ad Cuvarum signa flexit, & tormenta eodem pertrahenda curavit. Ea est in provincia Crasna Transylvaniæ contigua ad flumen Lapossum, edito in monte sita, quod in illis alpibus perpetua nive rigentibus ortum, non procul infra oppidum Rivulum Dominarum in Samossum illabitur, auctoque eo, ambo postea in Tibiscum volvuntur. Præerat Dedessæ Ladislaus Cavassius, Perenianarum copiarum summus dux, illi admodum charus, vir militaris & opulentus, Christophori illius, quem legibus proscriptum ab Andrea Bathorio in arce Hustia obsessum memoravi, germanus frater, illo tamen moribus ac virtute longe superior; is tum forte in gravem & lethiferum morbum inciderat, quo etiam, antequam Dedessa in potestatem hostium deveniret, magno militum Pereniique dolore extinctus fuit. Mortuo eo, milites qua cuique visum fuit, aliis atque aliis, ut fit, excogitatis exeundi caussis, dilabi cœpere: præter paucos, qui decoris & honesti memores, in arce tuenda omnem fortunam periclitari constituerant.

Hasanes Temesvariensis arcem Dedessam obsidet.

Joannes autem ad Cuvarum signa convertit.

Ladislaus Cavassius vir militaris arci præfectus,

illo autem ante arcem ceptam defuncto,

Milites passim dilapsi sunt.

Interea Stephanus Barius, nobili & honesta familia ortus, Perenii ipsius eques clari nominis, quum assumta secum turma equitum, ad carpendos Turcarum pabulatores, circum castra obequitaret, ab eo, qui illis ab injuria defendendis excubabat, equitatu forte conspectus, quum impar numero foret, fugam capessere & intento cursu ad Dedessam deferri cœpit. Eum ut commilitonem conspicati ii, qui intus erant, facile intromiserunt, fortunæ suæ & hostilium consiliorum ignarum. Adfuit in vestigio Hasanes cum castris & tormentis: nec mora, iis prolatis arx verberari cœpta. Ibi milites perturbato nec tamẽ remisso animo eum sibi ducem deligunt, ipseque præsenti necessitate coactus, id muneris sibi desumit, quod egredi jam ut tardum, ita nec tutum, nec honestum putaret. Turcæ, quum per quindecim dies arcem totis viribus oppugnassent, nec cepissent; tandem variis pollicitationibus inclusos, de sua, ac rerum omnium incolumitate, ad faciendam deditionem inducere contendebant. Sed quum frustra omnia essent, ad minas conversi, neminem se ex iis vivum relicturos dictitabant. At Stephanus paucitati suorum diffisus collato cum suis consilio; quod jam & mœnia ruinam impendentem minarentur, & retinendæ diutius arcis major indies desperatio crescere videretur; excogitato dolo, pulveris sulphurei aliquot cados, in ædificiis & turribus, quæ in media arce erant, in quibus commeatus & res necessariæ reconditæ erant, cumulatim dispersit; funiculo ardente nota ratione ita injecto, ut ad præstitutum diei crepusculi tempus, quo hostes in arcem irrupturos putabat, pulvis igne concepto inflammaretur. Itaque ipse composita fraude, una cum sociis ad primæ noctis tenebras summo silentio arce egressus, deceptis hostibus per notos tramites & semitas in tutum evasit.

Barius, spe arcis diutius tuendæ abjecta pulverem sulphureum ita disponit,

Ut cum Turcæ arcem irrupturi essent, igne concepto inflammaretur,

Hostes solis jubare exorto experrecti, quum magnum in arce silentium esse, nec quemquam in muris armatum consistere animadvertissent, nec excubitorum, ut alias, vocem aut clamorem audirent, id quod erat rati obsessos clam se subduxisse, scalis extemplo oppositis, mœnia conscenderunt, & apertis portis socios intromiserunt. Quum autem fraudis ignari, varias in partes & domicilia prædæ causa confertim catervatimq; irruissent, pulvis in eum quem diximus modum dispositus, repentino terribiliq; crepitu succensus, domos, turrimq; ipsam, & magnum Turcarum numerum in sublime disjecit, & puncto temporis discerpsit; ita ut amplius quadringenti ex Janiceris & Asapis, ac aliis, qui certatim prædæ inhiabant, fœdum in modum lacerati, exanimatiq; esse dicerentur. Hasanes militum interitum ægerrime ferens, Stephanoq; & nostris dira omnia, & similem interitum imprecatus, iraq; & dolore fremens, eam quoque partem arcis, quæ exstabat, funditus dirui, ac solo æquari jussit. Amissa arce, Perenius, uti erat vir crudelis nonnunquam, ac severi judicii, Stephano ad dicendam causam diem dixit, quod arcem non ad extremum usque spiritum defendisset; atque ad illud judicium multos militares simul & togatos viros juris intelligentia claros convocavit. Sed ille utpote cui nec præfectura arcis concredita fuisset, nec se sacramento servandæ illi obstrinxisset, verum fortuitæ necessitatis casu isthuc delatus, quod suarum erat partium abunde præstitisset, suffragiis judicum absolutus fuit.

Et illi cum magna strage in sublime rapti necarentur, felici sane eventu.

Postea Turcæ, urendo ubique & populando profecti, magnum agricolarum, majorisq; & minoris pecoris numerum abduxere. Inde ad Putnocum infestis armis ac animis progressi, illud vix per tridui spatium lente oppugnatum, ab imbelli & meticuloso præfecto Michaele Temesio deditione traditum cœperunt: illumq; & socios in tutum abire permiserunt: quumq; ulterius terrorem ac incendia, cædesque, nemine obsistente, miscerent, multa minora atq; ignobilia castella, in quæ multi mortales confugerant, quod se & suam, conjugumq; & liberorum salutem illis minime credere auderent, vacua relicta, atq; ablatis per hostes iis, quæ intus erant, succensa concremataq; fuere. In queis fuere Gagibatorum, Finca, Horbatum, Gestelia, aliæque munitiones; Vadazum & Monachium vi expugnata sunt, flammisque

Inde Turcæ Putnocum & alia ignobiliora castella sibi subjiciunt.

ab-

Digitized by Google

1567.

Vastatis ferro flammaque Agria Tocaji & Cassoviæ regionibus. Spectante Suendio, nec cum hoste congredi auso.

absumta, capto Michaele Monachio nobili viro: qui postea haud modico auro se redemittum deindo est pari terrore & clade ad amœnissimas vini dulcioris, frugumque & pecoris, omniumque rerum ad victum necessariarum proventu celeberrimas, Agriæ, Tocaii, Regecii, Cassoviæque regiones, atque rapta quæque obvia & abducta, adeo ut aliquot millia miserorum mortalium capta aut cæsa narrentur: domibus & ædificiis omnibus ignis injectus. Dum in hunc modum Cæsariani ad Cassoviæ fere suburbana omnibus belli incommodis, & calamitatibus exagitantur, Suendius mœnibus inclusus, congressum hostium cautis consiliis devitare, luctuosumque regionis excidium prospectare coactus, tum demum facti pœnitere, seque & infestam fortunam incusare cœpit; quod sibi impari viribus, nec a Cæsare novis & opportunis adjuto auxiliis in aciem descendere, onustosque præda hostes aggredi minime tutum putaret.

Ex alia parte Cuvarum a Joanne obsidetur.

Parte alia Johan. Sigismundus Cuvarum acerrime oppugnare non intermittebat. Duplex ea arx est, rudi veterum opere ædificata, Dragfiorum olim ditionis, quam Suendius ante biennium captam Thomæ Viezmandio, & Petro Solionio tuendam commiserat; qui tamen ab Erasmo Magerio Sacmarii præfecto evocati, ut quosdam factionis Transylvanicæ milites ad Sentiogum palantes, raptoque viventes subito impetu opprimerent, arce exclusi erant, illa ipsis absentibus obsidione cincta; ducibus tamen viarum peritissimis usi, deceptis hostium excubiis, felici ausu introierunt. Postquam meridionale exterioris arcis propugnaculum tormentis hostium adeo esset dirutum, ut duces & præfecti irrumpi posse putarent, Bebecus Joannem Sasam prætorianorum peditum centurionem, ac pedites mercede conductos, ut mœnia aggrederentur, cohortatus, acerrimam oppugnationem instituit; quæ quum aliquot horis durasset, & Cæsariani scandentes certatim hostes pari virtute procul submovissent, tandem Transylvani amissis e numero suorum quampluribus, & Sasa vulnerato receptui cecinerunt: auctaque hoc modo spe propugnantium, ac hostibus ad vindictam commilitonum ira atque dolore percitis, instaurata pugna est: ipsoque Joan. Sigismundo cum validis fortissimorum militum cohortibus singulari audacia adcurrente, multa utrinque cæde edita, Transylvani iterum loco pulsi ac male habiti pedem retulerunt. Duplicis conatus detrimento permoti, cum præter eos, qui ceciderant, magna etiam sauciorum multitudo in castris esset, per aliquot dies quievere, nec tamen interea tormentis quicquam cessantibus.

Transylvani semel atque iterum acerrima facta irruptione, a nostris magna cæde edita loco pulsi retro concedunt.

Proinde putabat Bebecus geminam oppugnationem instituendam & propugnaculum meridionale, de quo diximus, majore vi tormentorum dejiciendum, ac aliud e regione ejus, novis institutis aggeribus pari modo concutiendum, ut eo admoto terrore, pertinacia Cæsarianorum vinceretur; quæ magno labore militum, absque cunctatione perfecta fuere. Sed Viezmandius ubi periculum posceret, novas opponebat munitiones, ac si qui ex hostibus murorum ruinas subire ausi essent, adcurrendo, Germanosque milites & Ungaros pariter cohortando, cum crebrioribus glandibus sclopetorum, tum provolutis ingentibus saxis, non sine risu sociorum, ac certa hostium pernitie deturbari jubebat. Nonnullos doliolis, quæ sulphureo pulvere ac resina, ac siccatis pinastrorum radicibus, igni celeriter conficiendo referserat, obrutos, extinguendisque vestibus, quibus flammæ adhæserant, occupatos, pugnam deserere compellebat. Quo in opere dum incautius versatur ac cum collega Solionio, & quodam e magistris tormentorum, dolium sulphure plenum tractat, eo forte succenso corripitur; & ululatis miserabilem in modum vultu, oculisque & omnibus membris, semianimis in proximam domum infertur.

Viezmandii præclara virtus.

1567.

Ejusdem miserrimus casus.

Propugnatores præfecti casu perculsi, & quod totam fere noctem ac insequentem diem, extruendis munimentis operam impendissent, ac cum hostibus continenter pugnassent, stationibus negligentius ut plerumque accidere solet, custoditis, ad curanda corpora secesserant: quam duo e Transylvanis gregarii milites Joannes Deghius, & Michael Somogius, speculatum hostium munitiones castris egressi, eas armatis vacuas, & summum in arce silentium animadverterunt. Quo ad principē & Bebecum delato, mox iis jubentibus absq; tubis & tympanis, ocyssime procursum est, & per ruinas conscensis muris, nemine eorum, qui intus erant, sentiente, in arcem penetratum. Ibi victor Transylvanus, cæsis Viezmandio & alias ad unum omnibus, uno tantum Petro Solionio, altero ex duobus præfectis vivo conservato, arcem in potestatem redegit, XIII die post quam opugnari cœpta esset.

Nostris negligentius excubias obeuntibus, Arx a Transylvanis, omnibus, excepto Solionio cæsis expugnatur.

Mox ad Rivulum Dominarum castra promota sunt.

Ea capta & præsidio firmata, Joannes Sigismundus ad Rivulum Dominarum castra promoveri jussit, qui locus unius milliaris intervallo a Cuvaro distat; de cujus situ & solo fructuum omnis generis, aurique & argenti feraci, antea diximus. Et urbecula quidem dedentibus se mox Civibus, facili negotio potitus est; Sed erat arx & munimentum in angulo mœniorum ad solis occasum, a Melchiore Balassio olim extructum, quod postea Suendius opportunitate, & amœnitate loci adductus, longe munitius reddiderat, ac mille peditum præsidio custodiendum dederat, quod ex Ungaris & Germanis constabat: præfeceratq; eis Thomam Savolium tribunum, & ex Germanis Leonardum Grossum: ii dum Cuvarum oppugnaretur, singulari Industria & virtute res necessarias comparaverant, fossas repurgari, corbes & tormenta suis in locis per mœnia collocari, stationes per centurias dividi curaverant. Quamquam autem munitio non muro & lapidibus constabat, sed e materia solida & roboribus crassioribus, terra ad pedes sex repletis, argillaque obductis, tumultuario opere erecta erat, tamen pilis tormentorum, quantumvis magni ponderis, in ipsa humo hærentibus, ita vim omnem contemnere videbatur, ut Transylvanus difficiliorem, quam existimaverat, oppugnationem experiretur.

Jam Bebecus, apud quem summum exercitus imperium erat, consilio Somliani & Bequessi usus, promissa obsessis incolumitate, ac libero discessu, arcem petere tormentis transversim ovibratis, argillam dejicere ac detergere, nudataq; robora subjecto igne concremare; sed quum id frustra omne esset, & plurimi militum in opere glandibus petiti interirent, ad lentam oppugnationem verti: quæ quum difficilis admodum festinanti præsertim ad ulteriora Joanni Sigismundo, tædiique plena esset, fortuna quæ cum alias, tum in rebus bellicis plurimum potest, nec opinato oborto casu viam aperuit, qua Cæsarianis male mulctatis, & nullo in virtute præsidio relicto, infeliciter succumbentibus, Transylvani voto potirentur. Quum enim magistri tormentorum

torum

1567. torum pulverem sulphureum militibus dividerent, ad stationum loca, aliosque usus perferendum, scintilla ex ardente forte funiculo excussa magnum reliqui pulveris cumulum, eodem in loco reconditum succendit: qui ingenti edita strage, amplius CCC. ex nostris milites, ibidem miserabili nece extinxit & plures sauciavit: arcemque pluribus in locis, quod e materia constaret, puncto temporis inflammavit. His, qui in præsidio erant, partim extinguendo igni intentis, partim cadaveribus sociorum humandis, ac sauciorum cura occupatis hostes nihil cunctati, incitantibus ducibus, magno sublato clamore, ad mœnia procurrerunt. Cæsariani nihil se animo demittentes, relictis ignibus, ac aliis, sese ad defensionem pararunt & certamen diuturnum atque anceps, in ipsis ruinis, quas tormenta ediderant, contractum est.

Pulvere sulphureo forte incenso, & magnam edente stragem, Transylvani, acerrima oppugnatione instituta,

Bis Transylvani submoti, & multis ex eorum numero interfectis magnoque accepto detrimento, retrofugere coacti, bis pugnam instaurarunt; adeo dubio Martis eventu & victoria, ut Joannes Sigismundus suos confertim occumbentes misertus, revocari juberet, & nisi Bebecus, atque alii duces obstitissent, insistendum & pertinaciter pugnandum, nec ullam dandam hostibus quietem, aut respirandi moram ingeminantes. Tandem novis subinde militum subsidiis e castris adcurrentibus, & Cæsarianis iniquissima conditione adversus invalescentium flammarum vim, ac acerrimam hostium impressionem uno eodemque tempore præliantibus Transylvani vallo superato, signa in arcem intulerunt. Defensores multitudine hostium e muro in arcis aream pulsi & detrusi; quamquam ad paucos redacti essent; tanta tamen animorum obstinatione, tanto virium robore sese tuendo, & fortiter pugnando certamen protraxerunt; ut spretis deditionem poscentium vocibus, cruentam hostibus & funestam victoriam relinquerent; usque adeo ut Joannes Sigismundus tum in præsens, tum postea multis audientibus, se similem virtutis, & militaris constantiæ laudem, suis in militibus desiderare haud obscure fateretur. Cæsi omnes ad unum fuere, nemini enim & præsertim e numero Germanorum, hostis ira ac dolore percitus, ac cæde & morte commilitonum exacerbatus parcendum existimavit. Ex hostibus quoque amplius duo M. cecidere. Munitio tota jussu Joannis Sigismundi, a fundamentis diruta, & solo æquata est, Urbs tamen præsidio & rebus necessariis in ea relictis, curæ Benedicti Bornemissæ commissa.

Bis repulsi a nostris, Tandem recentibus semper subsidiis aucti, Cum ingenti suorum cæde arce potiuntur. Nostrosque ad unum omnes occidunt. Ex hostibus duo millia cecidere.

Jam Joannes Sigismundus his arridentis fortunæ successibus auctus, inanem animum spe & cupidine Cassoviæ sub jugum mittendæ implerat: paratis ubique corruptoribus, a quibus veluti unicus horum temporum imperator, veteribus Romanis, qui orbem terrarum armis perdomuissent, impudenter æquabatur. Unde rursus novas discordias, nova arma Cæsari inferre, intestinasque seditiones concitare animo destinaverat, ubi brevi post in lucem emersit, nosque, quantum fieri poterit, suo loco explicabimus. Sed in iisdem castris, gravissimis intestinorum doloribus correptus, domumque lectica relatus fuit.

Joannes intestinorum doloribus correptus domum defertur.

Interea Cæsar a legato, quem Byzantii habebat, Alberto de Wis edoctus, magnas adversus se copias, Europæis equitatus magistro, ac Budensi purpurato ducibus venturas; pertæsus quoque diuturni belli, & detrimentorum, quibus regnum jactari conspiciebat, nec non Suendii monitis persuasus, ut honestam pacem dubio & ancipiti bello præferret, in quo hactenus consiliis cœptisque suis rectissima deliberatione susceptis, adversa sibi omnia, hostibus vero secunda provenissent, pacem a Selimo petere constituit. 1567.

Itaque re in Comitiis, quæ Posonium ad Calendas Junias indixerat, publicis suffragiis comprobata, Antonium Verantium Episcopum Agriensem, antea quoque eo munere functum, ac ex Germanis Christophorum Tiffenbachium legatos Byzantium cum muneribus & pecunia misit. Quo intellecto Selimus exercitum, quem in Pannoniam mittere volebat, quive jam in itinere esse dicebatur revocavit, Joannique Sigismundo, ut positis armis quietem agitaret, in mandatis dedit. Legatis Byzantium delatis pax non multo post ad octo annos conficitur, inque ea Transylvanus comprehenditur iisdem modis, quibus antea cum Solimano convenerat: cujus cum aliæ leges & conditiones erant, tum ut quisque sibi id retineret, quod eo bello cepisset. Quæ res partibus Cæsaris, quas amplis & latis terrarum spatiis auctas esse constabat, haud modicum commodum attulere.

Maximilianus Cæsar ad Selymum legatos, Verantium & Tiffenbachium de pace mittit. Qua non multo post ad octo annos conficitur.

Ferunt Selymum & purpuratos in concedendis hisce induciis, plurimas plerumque difficultates nectere solitos, ad largiendum, & maturius conficiendum negotium eo proniores fuisse, quod jam tum secretioribus consiliis bellum in Venetos, pro Cypro insula eis adimenda, ut brevi postea evenit, meditarentur. Unum, quod stabiliendæ paci obstaculo esse poterat, Byzantii actum fuisse videbatur; quum Mehemetes purpuratorum princeps, Selimi gener, tabulas quasdam quibus dedititiorum, ac in utramque partem servientium pagorum nomina Arabicis literis a quodam Halule olim scripta erant, legatis vel invitis, nec recipere volentibus obtrusisset, ac ut Cæsariani liberam eorum possessionem Turcis concederent, serio institisset. Verum Cæsar ita respondit, ut se id quidem haud difficulter concessurum fuisse diceret, nisi Ungari, quorum res ageretur, pertinacius contradicerent, seque patrimonia, hæreditatesque suas a majoribus suis partas, eum in modum distrahi atque abalienari nunquam fore passuros affirmarent, quin & armis tueri statuissent; sicque ea pagorum conditio ut perplexa & anceps, eodem in statu relicta est. Non multo post Cæsar octennales inducias publicavit, ac comitia Posonium indixit, in quibus Verantium alterum ex legatis, Nicolao Olaho Archiepiscopo Strigoniensi, viro pio & docto, dum Verantius Byzantii esset, vita functo, successorem constituit; Tiffenbachum vero Sacmario præfecit. Induciis opera legatorum per hunc modum confectis, Suendius magnis rebus adversus Turcas & perduelles præclare gestis clarus, abdicata præfectura sua, & relicto sui loco in superiori Pannonia Joanne Robero, donec alius a Cæsare mitteretur; ac constituto Cassoviæ novo ærario, ejusque præfecto primo Gregorio Abstemio Episcopo Chanadiense declarato, ad Cæsarem venit, ac ab eo liberaliter benevoleque susceptus, ad Germaniæ Comitia Ratisbonam cum eo discessit; & Cæsar illius judicium, quo discedens exercitum Rubero commendaverat, ratum habuit, eumque in ea præfectura confirmavit.

Selymus bello Cyprio intentus proclivior ad hanc pacem existimatur. Controversia de pagis dedititiis ex tabulis Halulis renovata. In ambiguo relicta est. Cæsar octennales inducias publicat; Comitia Posonium indicit. Verantium Olaho demortuo, Archiepiscopum Strigoniensem constituit. Tiffenbachium Sacmario præficit.

Paulo post dies Comitiorum, quæ Pannoniis Posonium indicta erant, datis a Cæsare Ratisbona litteris, in annum sequentem certas ob causas

1567. *Suendius, relicto sui loco Rubero, ad Cæsarem venit. Posoniensia comitia dilata. A.* 1568.

sas dilata est, quarum ea erat præcipua, quod nonnullos rerum novarum cupidos, clanculariis cum Transylvano collatis consiliis, partim suopte ingenio, partim irrequietorum procerum impulsu, secreto adversus se conspirasse didicisset, quorum malesano atq; infido instituto, quo minore vi, atq; armorum strepitu poterat, occurrendum esse arbitrabatur. Eam rem, nisi singulari prudentia præveniendo coercuisset, multi magnarum in Pannonia mutationum, ad intestini seditiosiq; belli semina allaturam fuisse existimavere. Quæ quidem, quum in hujus octennalis pacis principium inciderint, placuit ordine, quo gesta sunt explicare.

Conspirationes quorumdam procerum adversus Cæsarem e quorum numero Palassius & Dobo præcipui. Proxeneta & internuncio Joanne Boscaio,

Erant in partibus Cæsaris Johannes Balassius, & Stephanus Dobo, ex præcipuis proceribus, viri militares & industrii, mutua sibi affinitate juncti, duas enim sorores Blasii Suliocci filias in matrimonio habebant: ii quamquam a Ferdinando præfecturis, atque arcibus, & fortunis, supra quam dici possit, liberaliter donati, ac ad honores & Senatoriam dignitatem evecti, magnas opes & divitias erant consequuti, tamen sive novarum rerum spe, atque inde novo divitiarum proventu impulsi, sive ingentibus promissis a Johanne Sigismundo, opera Georgii Boscaii (huic tertia Blasii filia nupta erat) diducti, quando nulla major odii causa aderat, rebus quam secretissime constitutis, veteris Zoli arcem cum oppido, & Levam, quæ in sua potestate erant, illi tradere, ac Nitriam, circumvento per insidias & sublato Episcopo Paulo Abstemio, clandestina interceptione occupare constituerant, iis consiliis, ut conscio Selimo & purpuratis, e Transylvania cum expeditissimo & selectissimo copiarum numero, per Fileciana & Seceniana Turcarum præsidia, itinere facto celerrime advolare, sedeq; belli Nitriam translata, ac Posonio & Tirnavia celeriter occupatis, Cæsarem possessione Pannoniæ deturbaret, iisque regno exutus, se in Germaniam recipere cogeretur.

Hujus conjurationis fundamenta, per Georgium Boscajum ita erant jacta & composita, ut is prætextu invisendi Hieremiæ filii, quem apud Georgium Drascovitium Episcopum Zagrabiensem habebat, peragrata majori regni parte, Dobonem primum & Balassium, affinitate sibi junctos, ac demum alios, quos posset ex proceribus, opima eis stipendia, arces, copias, latifundia, honores, dignitatesque pollicendo, in partes traducere conaretur. Datæ illi literæ ad singulos, quibus, ut fides ei tribueretur, petebat, sumtuum quod satis superque esset, large subministratum; currus & equi additi: inter quos unus spadiceo colore singularis præstantiæ & velocitatis in majori Asia emtus, ut si effugio opus esset, eo uteretur. Adeo autem hæc in occulto agi volebat, ut etiam ab illis, quorum consiliis utebatur, ad hoc inceptum negotium, fideli silentio tegendum, conceptis verbis, novum Sacramentum exigeret. Suscepta pensitati facinoris cura Boscajus, multos ex ordine Senatorio adiit, & collatis prius sermonibus, si quos male, ut fit, de Cæsare Germanisque sentientes, ægro nutantique animo reperisset, iis, quæ habebat mandata, quam secretissime revelabat; tempusque advenisse ostendebat & occasionem, qua externæ gentis jugum excutere, ac Cæsarem, qui oppressa communi libertate, avare crudeliterque imperaret, imperatum, & Suendio ac exercitu dimisso solis novarum induciarum fœderibus confisum facile circumvenire possent. Ad-

Boscaii subdolæ & versutæ technæ.

fore validissima Turcarum auxilia, eaque in procinctu, neque procul esse; copias, pecuniam, tormenta, resque omnes necessarias in promtu haberi: nec aliud deesse, quam vim consentientium Ungarorum; dummodo ii fessis patriæ rebus quietem & libertatem armis parare, quam in hac luctuosa servitute, ignobiles & degeneres exterarum nationum ministri esse malint. Fertur his atque aliis sermonibus, præter Dobonem & Balassium, plures in sententiam pertraxisse, ac Franciscum imprimis Tahium, eo tempore in arce Somsedia ad Savum agitantem, nec multum abfuisse, quin Drascovitium quoque, & Nadasdii Palatini viduam, blandioribus imposturæ illecebris seduxisset; cujus rei argumento sit, quod illi literas ab eo acceptas, tardius ad Cæsarem misisse ferantur, non sine gravi ejus offensione: quando nimirum ille jam ad suos in Transylvaniam fuisset reversus. 1568.

Quamquam autem hæc insigni silentio agerentur, fieri tamen non potuit, quin Georgius Racocius, Paulus Deregnius, qui Sacmarii Ungaris præerat, & Franciscus Calvassius, veteres equitum ductores, ac Cæsari fideles, deferentibus amicis, quos in Transylvania habebant; haud inanibus conjecturis, subodorarentur, ac ad Suberum, recens in Suendii locum suffectum opportune fideliterque deferrent, & ab eo Cæsar quamprimum certior redderetur. Accessere alia quoque indicia; nam & Mehemetes purpuratorum princeps ob simultates, ut credi par est, ante triennium contractas, Joanni Sigismundo infensior, ac bello Cyprio Venetis inferendo intentus; literas ejus, quibus Turcarum auxilia, ad res magni adversus Cæsarem momenti gerendas petebat, Viennam misisse dicebatur; quibus in literis Ungaros ob insignem Cæsaris avaritiam, & quod ipsis neglectis exteros ad officia & præfecturas promoveret, rerum novandarum occasionem quærere significabat. Sed postea Nicolaus Senquiralius cogitati instructique sceleris ordinem, allatis ad Ruberum Balassii literis, quas in Transylvaniam mittebat, clarius patefecit: is se in saltu Viglesiano a Joanne & Lupo Balassiis, eas calceamento insutas secreto accepisse referebat, quas si in Transylvaniam pertulisset, magna præmia ab ipsis foret accepturus. Verum maluisse se cum Rubero communicare, ne quid adversus rempublicam continerent; a quo ad Cæsarem extemplo missæ sunt.

Indiciis quorundam hæc clandestina consilia Cæsari nuntiantur.

Senquiralius mox sceleris universi scenam aperit.

Quum Balassius interceptas suas litteras, remque patefactam cognovisset, multa prius huc atq; illuc animo volvens, deliberabundusq; Viennam venit, seque apud Cæsarem appositis verbis excusavit: nunquam se ejus immanis piaculi atq; sceleris conscium fuisse, quando a prima adolescentia in Ferdinandi patris aula educatus, quidnam virum bonum & nobilem deceret, probe nosset: semperq; omnibus in rebus gloriæ & laudi, bonæque nominis famæ, pace belloq; studuisset, nec quicquam fide antiquius habuisset; se suppliciter a Cæsare petere, ne malevolis invidisque suis, qui se fictis perfide atq; malitiose criminibus calumniarentur, credere vellet: quos si nominatim sibi proferre vellet, se vel legibus patriis, pro regio tribunali illos mendacii convicturum; aut si videatur, singulari certamine innocentiam suam asserturum. Ad ea Cæsar molli sermone, vultuque ad omnem clementiam animique candorem composito, de ejus erga se fide nunquam dubitasse respondit;

Balassius ubi literas suas interceptas vidit, Cæsarem adit, seque prolixe excusat.

scire

1568. scire se certo ipsum salutem & existimationem suam in discrimen temere nequaquam vocaturum; neque id ignorare, quam turpe, fœdumque sit nobilem virum, qualis ipse sit, infamiam summæ proditionis incurrere, nulla potissimum a quoquam injuria affectum: proinde se paterne clementerque hortari, ut domum reversus, ignominiæ dedecorisque metum, ac eximiam fidei & constantiæ laudem, decusque præ oculis habeat, ac ad futura comitia securus revertatur. Quo dicto dextram ei dedit, & e conclavi exire volentem revocavit, ac ut sub meridiei tempus, sibi relaxandi animi causa, trahis per urbis plateas, recenti nive oppletas decursuro, adesse non intermitteret monuit; quumque ad horam adfuisset, filiam minorem Elisabetham, postea Carolo nono Galliarum Regi desponsatam, honoris causa ab eo circumducendam dedit; ipse cum conjuge & Anna majori filia, paulo post Philippo Hispaniarum regi collocata, alia aurata traha vectus equo juvenilem in modum agitato hilariter decurrit. Postridie Balassius bona spe plenus, domum reversus est.

Singularis Cæsaris in Balassium comitas.

Nec multo post Dobo podagricis doloribus impeditus, cum venire non posset, Ladislaum Zelemerium spectatæ integritatis virum, sorore sua genitum, ad Cæsarem misit, iisdem, quibus Balassium, usurum excusationibus: deditque in mandatis, ut Joannem Taufromium, arcano Cæsaris consilio præpositum adiret, ac apud illum inimicorum suorum calumnias, adversus se invidiose ac maligne confictas dilueret. Sed & ipse eodem cum benevoli & propensi animi responso dimissus est, admonitusque ut Doboni auctor esset, ne ad Comitia tuto venire quicquam dubitaret.

Dobo etiam per Zelemerium calumnias hasce ab inimicis sibi affingi obtendit.

Re in hunc modum tractata, interim tempus Comitiis præstitutum, Calendæ Sextiles advenere: ac Nobilitas frequens convenire cœpit, eodemque forte tempore, quo Cæsar navi vectus descendit, Dobo quoque & Balassius Posonium venere. Adduxerat præter solitam corporis custodiam, quinque vexilla peditum Germanorum, quibus singulæ cohortes tricenariæ suberant, eosque in arce obire vigilias, portarum custodiæ præesse, & stationes in area arcis habere jusserat: eaque res quamquam multorum judicio supervacanea, omnibus postea comitiis usurpata, jam in consuetudinem venit. Sed Nicolaum Bathorium venire cunctantem, ac varias moræ causas, misso Petro Dorchanio nectentem, quod se ob admissum Boscajum in suspicionem adductum nosset, ita ad Comitia pertraxit, ut & sumtum subministraret, & Ecchium Comitem Salmensem, ac Franciscum Turcum, porrecta eis dextra, vades daret, caveretque ne sibi quicquam metuendum existimaret. Quorum ille literis vadimonioque fretus brevi adfuit: & deductis ad finem cæteris rebus, Cæsar Senatum convocavit, propositaque serie totius deprehensæ conjurationis, se reos custodiæ traditurum retulit. Dobo & Balassius, haud inani conjectura de se, saluteque sua agi animadvertentes, libellum Cæsari obtulerunt, quo ne inauditi insontesque damnarentur, petebant; literasque, quibus criminis insimulabantur, calumniose ab inimicis fictas esse, idque ad diem, quem Senatus statuat, Cæsarque approbet, se idoneis testibus comprobaturos affirmabant. Nec interea sibi deerant, quin favorem principum Senatus Germanorum æque ac Ungarorum, prehensando atque largiendo sibi conciliarent, anniterenturque, ne iniquis malevolorum de se sermonibus fides locusque daretur; Cæsarique, ne quid durius in ipsos statueret, auctores esse vellent. Porro Senatorum suffragia bipartito dividebantur; unis censentibus, ut juxta leges, de eis judicium centumvirale in præsentia omnium ordinum fieret: alii, ne comperendinationi locus foret, eos custodiæ tradendos, & postmodum legibus agendum suadebant. Adhibiti etiam consilio fuere, ex equestri ordine Petrus Usalius, Emericus Saghius, Gregorius Babindalius, & Gabriel Raicus: & diu multumque res agitata in Senatu est. Postremo vel non modicis suffragiis in diversum euntibus, decernitur, quod Cæsar expetere videbatur, Dobonem & Balassium contra leges fecisse, ideoque in arbitrio Cæsaris positum esse, quid de illis statuat.

Cæsar in Comitiis Posoniensibus, serie totius conjurationis proposita, Dobonem & Balassium custodiæ tradi petit.

Dobo & Balassius contra leges fecisse a Senatu judicantur. Et Cæsaris arbitrio committuntur.

At Dobo & Balassius abstinere interim Senatu jussi, quamquam effusus imber ventis & nivibus mistus repente cecidisset, in arcem venerant, ac in vestibulo curiæ, in qua Senatus habebatur, eventum rei expectabant: quum Cæsar acciri eos jussit. Cum ingressi essent, Joannes Listhius Episcopus Besprimiensis Cancellarius paucis verbis sententiam expromsit; ipsos ob occulta cum hostibus inita consilia reos majestatis videri; ideoque jubere Cæsarem, ut in custodiam perducantur. Pauca pro se dicere volentes, Ecchius Salmensis jussu Cæsaris cum prætorianis circumstetit, seque sequi jussit, atque ambo in quasdam sub tecto habitationes seorsim deducti fuere adhibitique custodes e numero prætorianorum, donec discedente Cæsare, ad inferiores ædium partes, clatratis e ferro fenestris munitas ducerentur. Cum autem nobilitas, quæ erat in Comitio frequens, Andreæ Balassii precibus adducta, qui Joannis frater patruelis erat, ducentorum millium aureorum vadimonium promisisset, sistendis judicio ad diem constitutum reis, Cæsar, vadibus nequaquam receptis, in sententia permansit.

Custodiæ mancipantur.

Postero die Senatoribus gratias egit, quod rem omnem fideli silentio transmisissent, ac adapertis foribus, cunctisque sine discrimine intromissis, ipse pauca præfatus, scriptum Ungarica lingua conceptum, prælegente Listhio Cancellario, recitari jussit: in quo totius conjurationis series prolixe continebatur: & simul addebatur, apparere ex variis, quæ interceptæ essent, litteris, Nicolaum Bathorium, Franciscum Turcum, Gasparem Drugetum, Valentinum Magiarum & Lupum Balassium (is tamen haud multo antea decesserat) hujus conspirationis haud ignaros fuisse; Cæsarem tamen pro sua benignitate, omnibus in gratiam receptis, ignovisse: neque in duos captos, nisi legibus convincantur, quicquam duriter agere statuisse. Concione dimissa, supplicibus libellis expediundis vacavit, & paucos post dies dimissis cohortibus, Viennam reversus est. Ante discessum duas tabellas, per Nicolaum Isthuansium Doboni & Balassio misit, quibus nomen suum subscripserat, denuntiabatque se, quin primo quoque tempore judicium de eis administraretur, nequaquam dilaturum.

Descripta totius conjurationis series narratur. Reliquis conjuratis venia datur.

Non sum nescius Balassium & Dobonem tam libellis, quam sermone suam recte factorum conscientiam atque innocentiam frequenter objectasse, literasque illas, quæ ad Joannem Sigismundum suo nomine datæ erant, annitentibus Rubero & Crusitio, qui dictorum factorumque suorum æmulatores erant, per Stephanum Quenderesium Cassoviæ

Balassii & Dobonis excusatiunculæ.

1568. Cassoviæ confictas, sigillumque falso exsculptum asseruisse, quum tamen nos hæc non aliter, quam supra commemoravimus, acta esse recordemur, nec liquere ex ampliatione causæ quicquam potuerit; rem omnem in medio relinquamus. Stephanum certe Quenderesium, Caproncia oriundum, hominem vafrum & malitiosum, sacerdotiique desertorem, sæpe falsi convictum, sæpe pro exploratore captum, deinde quadruplatorem domi factum non ignoramus; postremo quum a Sciausio Selimi purpurato V. millia aureorum numorum, exploratoriæ proditionis mercedem clam accepisset, deprehensum, & in Poloniam profugere conantem, ex itinere retractum, & in carcere necatum.

Paulo ante id tempus, quam hæc agerentur, Cæsar assiduis precibus sororis suæ Catharinæ fatigatus, quæ a Sigismundo Poloniæ Rege, cui matrimonio juncta erat, indignius quam mulierem, illustri regioque natam loco deceret, tractabatur, legatum ad illum mittendum censuit: cujus verbis pravus illius animus procul ab æquo bonoque deductus, salubri admonitione sanaretur. Quo autem legationi major inesset dignitas, Andreæ Duditio Sbardellato Episcopo Quinqueecclesiarum, viro utraque lingua erudito, ac rerum experientia insigni, nisi ambitione & fastu in præceps ruisset, id muneris delegavit, qui leniter & amice regem affinem, ad mutuæ maritalis concordiæ decus hortaretur, proque ea re Cæsaris erga illum studia, & quæcunque a grato benevoloque animo proficisci possent, obsequia defert. Is in Poloniam profectus, quamquam agendo & experiundo omnia quæ habebat in mandatis, exequi contendisset, efficere tamen nequaquam potuit, ut rex veræ virtutis oblitus, ad æquas officii conditiones amplectendas adduci posset. Id unicum post multos labores industriamque omnem frustra consumtam ægre obtinuit, ut regina, quam ille vel insontem diu ante thoro excluserat, ab eodem legato ad fratrem Cæsarem reduceretur.

Duditius Episcopus jussu Cæsaris Catharinam sororem Poloniæ Reginam domum reducit.

Ea per hunc modum reducta, Duditius personæ dignitatisque suæ oblitus; non sine summa omnium admiratione, ac famæ nominisque suggillatione, sceleratis innixus consiliis, a veræ religionis via, ad damnatos errores deflexit, puellamque, quam inter reginæ famulas insano amore deperibat, uxorem duxit, ignaroque Cæsare in Poloniam reversus, nuptias cum ea peregit: ac denique ea mortua, alteram ex Sboroviorum familia illustri viduam, iteratis nuptiis sibi copulavit; e qua quum liberos sustulisset, tandem Bratislaviæ repentina apoplexia correptus, vitam finivit. Haud dissimili quoque commotæ mentis errore, per superbam & stolidæ ambitionis vanitatem, Franciscus Forgacius Episcopus Varadiensis a Cæsare ad Joannem Sigismundum descivit: ac primo in Italiam, deinde e Venetiis per Ragusinos, Thraces, Belgradumque & Temesuarium in Transylvaniam penetravit: non alia Transfugii causa, quam quod Episcopatum Jauriensem, quem ipse post obitum Pauli Gregoriancii vehementer expetebat, Cæsar quamvis in eum propensior, tamen Cosmi Florentiæ ducis precibus, muneribusque expugnatus, Zachariæ Delphino Cardinali contulisset. Is suo discessu nequaquam contentus Ladislao quoque Giulaffio, sororis suæ marito, militari viro, ut se abeuntem postea sequeretur, auctor fuit, qui duplici se injuria affectum querebatur: una, quod Pornonem, (id collegium sacerdotum erat, quam Abbatiam vocant) a Forgacio contra leges sibi oppignoratam, ut detineret, Cæsar nequaquam admisisset; altera, quod captivus quidam Turca admodum dives, vi sibi ademtus foret. Quæ flagitia Cæsar tanto silentio transmisit, ut contumaci animo sprevisse existimaretur. 1568.

Duditius amore puellæ e Gynæceo Reginæ inflammatus a vera religione descisit.

Forgacius Episcopus Varadiensis ad Joannis partes transit.

Ejusdemq; suasu etiam Giulaffius transfugit.

Ea, quæ sequuta est, hieme, nihil domi forisque gestum, quod magnopere memorari expediat. Fuit tamen annus multorum clarissimorum virorum morte & funeribus insignis. Nam paulo antequam Balassius caperetur, Melchior frater ejus alterum & sexagesimum natus annum, Viennæ fato functus est, vir utraque fortuna clarus, & nisi quis in eo unam firmioris fidei & constantiæ laudem desideraverit, testimonio etiam Suendii, summus bello dux; eo graviore geminati funeris dolore & jactura, quod triduo ante Balthasar filius, raræ indolis & spei adolescens, quem in pugna Hadadiana, hastam in adverso hostis pectore perfregisse docuimus, pari fato extinctus patrem præcessisset. Franciscus quoque Zajus, pacis bellique artibus, ac laboriosa ad Solimanum legatione celebris, ipsiusque melioris per multos annos imperatorii muneris collega, laborumque socius, sed ætate provectior, Cassoviæ iisdem fere diebus expiravit. Sed & Gabriel Perenius, Petri filius, ejusdem anni æstate, qua Posonii Comitia habebantur, nullo hærede relicto, vitam cum morte commutavit: ejusque ditio fere omnis, quæ erat opulentissima in fiscum redacta est: Terebesia arce excepta, quam uxori, & ea decedente, Georgio Drugeto, sororis suæ filio annuente Cæsare, legaverat. Ei in præfectura prætorii suffectus est Christophorus Orsagus: sed vix inito magistratu, quod esset articulorum dolore, membris omnibus distortus & deformatus, absque hæredibus decessit, bonis amplissimis regio fisco, magistratu autem Stephano Banffio Linduano relictis. Verum Banffio quoque intra paucos dies accelerata morte absumto, Nicolaus Bathorius magistratum obtinuit, eumque per aliquot postmodum annos, non sine laude gessit. Haud dissimili sorte Georgium Bebecum, illustri ortum familia, apud Joa. Sigismundum, ad quem, ut diximus e Solimani carcere liberatus, relicta fortunarum suarum sede, quæ sub Cæsare erat, malesanis adductus consiliis transfugerat, in Transylvania fata sustulerunt: qui quum nullos mares liberos reliquisset, arces ejus & bona, pro quibus tantopere armis erat certatum, Cæsaris fisco cesserunt; quod ita vetustis Pannoniæ legibus sancitum habetur, atque in his tribus viris, Pereniorum, Orsagorum & Bebecorum, ut vetus ita illustris familia & progenies defecit.

Melchior Balassius fato extinguitur, triduoque ante filius ejus Balthasar, Viennæ. A. 1567.

Franciscus Zajus pacis bellique artibus clarus obit.

Item Gabriel Perenius, nullo hærede relicto. A. 1567. 1568. fort.

Christoph. Orsagus ei in præfectura prætorii successit. Sed paulo post absque hærede discedit.

Banffio & mox Bathorio in dignitate succedente.

Georg. Bebecus vita defungitur, ejusque bona fisco Cæsareo cedunt.

Tot & tantas illustrium virorum mortes, diversa orbis terrarum in parte accumulavit fatum Alberti de Wiis, qui ordinaria Byzantii legatione fungebatur, mœrore animi, ob indignitatem injuriæ ei a barbaris illatæ conceptum, quam vitio ingravescentis ætatis aut morbo acceleratum. Nam quum pomeridiano tempore animi causa per urbem equitaret, obviumque forte habuisset Muphtim, qui apud barbaros sacrorum, & superstitionis Mahumetanæ summus antistes habetur, ac instar numinis cujuspiam colitur, nec ipse consuetudinis ignarus equo descendisset, ab Janiceris, qui illum frequentes comitabantur, raptus & equo deturbatus, pugnisque contumeliose exceptus fuit. Cæterum postquam justæ & graves querelæ ad vindicandam insignis injuriæ notam contra jus omnium gentium illatam, nec

Albertus de Wiis legatus Cæsareus Constantinopoli obit.

apud

1570. apud Selimum, nec purpuratos quicquam valuissent, qui Janiceros, ob negatum sacrorum principi honorem, sibi quoque idem fuisse facturos affirmabant; ipse contumeliæ impatiens, expersque ultionis, ideoque inexpiabili animi dolore mærens & contabescens, brevi post e vivis migravit. Quum adversus necessitatem invalida omnia consilia essent, Cæsar dissimulata injuria, Carolum Rimum Belgam in defuncti locum Byzantium misit.

Carolus Rimus Gandavensis illi succedit.

Malignus frugum proventus ac sterilitas.

Cæterum ut priorem annum variæ illustrium virorum mortes luctuosum & acerbum reddiderunt; ita septuagesimus supra mille & quingentos a partu Virginis annus, insolita fame, & rerum omnium terra nascentium sterilitate & penuria ingratam sui memoriam reliquit. Nam quum continui imbres sata mollivissent, ac deinde putre solum profundis nivibus superobrutum esset, verisque tempore extrema siccitas ingruisset, corruptis ubique segetibus, tenuem atque inopem messem effecere: sic ut multa millia agricolarum, quod frugibus carerent, ad insuitata conficiendi panis ac eduliorum genera adigerentur: exindeque fieret, ut varii demum pestilentesque morbi vulgo emergerent, quibus maxima pars mortalium promiscui sexus passim interiret. Tanta tamen in vicinorum Turcarum animis humanitas extitit, ut nostris extrema commeatus difficultate laborantibus; accepta præsenti pecunia, oportune subvenirent; quum fruges in ipsorum regionibus ubertim provenissent ac multis in locis scrobibus reconditæ, vectæque ab ipsis usque Thraciæ & Bulgariæ oris, per onerarias naves venum exponerentur.

Ejus, qui sequutus est anni vere nondum adulto, supra diras, quas memoravi, infensæ fortunæ plagas, haud minora, nec minus acerba vulnera, interitu duorum clarissimorum militiæ, Martisque luminum, Georgii Thurii, & Francisci Slunii Comitis Frangepani accepimus; quorum ille Pannoniæ, hic Illyrici reliquiarum enses & clipei merito dici poterant. Quum Turcarum mentes animique suopte instinctu in hos duos viros, admirabili virtute præditos adeo intenti essent, ut nihil nisi de eorum nece, aut captivitate cogitarent, quod nulli, qui cum ipsis arma contulissent, cum his aut promtitudine aut irrequieti animi robore comparandi viderentur; tum vero etiam a Selimo admonebantur, omnem moverent lapidem, ut sive dolo & fraude, usitatis Turcarum genti artibus, sive vera vi capti in potestatem inciderent, aut si id minus fieri posset, e medio tollerentur. Quove commodius excursionibus continuandis, & insidiis locandis, excubarent, templum insigne Monachorum Franciscani instituti, in oppido Segusdio, olim a Marcellis Pannoniæ magnatibus, regio plane sumtu ædificatum, sed clade Sighetana desertum restaurarunt. Quos hostium conatus, quamquam Thurius & Franciscus Turcus armis avertere tentavere: continuis tamen imbribus, qui dies & noctes turbido cœlo cadebant, nostrisque sclopetorum usum adimebant, quum resistere non possent, hostes destinata perfacere: & ex eo loco ingentia nostris detrimenta intulere. Nec diu post Slunium quidem fata destinato ab hostibus exitio ita exemere, ut quum ex Illyrico Niclospurgum in Moraviam festinaret ad nuptias cum Querecenii filia Juditha, ex Cæsaris consensu contrahendas ac Varasduni substitisset, furunculi circa aures forte enati dolore, repentino casu exanimaretur.

Franc. Slunii, Comitis Frangepani obitus.

Nam quum imperitus, & circumforaneus medicus affectum locum scalpello incidisset, ac vulneri oleum scorpionum instillasset, tumefacto toto capite, oculisque & faucibus turgentibus, interclusaque respirandi facultate, vir in aliis præterquam in tuenda valetudine cautus & sagax, immatura morte extinctus est: tanto acerbiore militum luctu doloreque, quod moriens nullos liberos reliquisset, & ea Frangepanorum familia, quæ a Slunio oppido denominabatur, vetusta & clara in eo prorsus defecisset. 1570.

At Thurium insidiis & fraude hostili interfectum amisimus: quum ad reprimendos Turcas, qui Sigheto, Quinqueecclesiis, & Segusdio populabundi excurrerant, e præsidio Canisiensi, cui præerat, rapiente fato, impar viribus exivisset. Jam appetebant feriæ, quas Paschales vocamus, Christianis militibus, (quod clade Seceniana, & hac, & plerisque aliis compertum habetur) ut plurimum infaustæ, quum Alys Sigheti præfectus, cognomento Pirsus, Malchum quendam equitum ductorem cum validis Turcarum agminibus, Capornacum versus populatum exire jussit, datis mandatis, ut insidias per diversa & opportuna loca distribueret, omnique conatu in id incumberet, ut Thurius incautius progressus in eas præcipitaretur. Erat tunc in Raico castello Thurius itineris hostium gnarus, & quam in partem illi populando, urendoque verterentur expectabundus, quum ex agricolarum fuga ac incendiis, fumoque villarum, eos non procul esse cognovit. Nec mora, facto de nocte itinere ad Iseborum pagum, præcursores eorum assequutus, conserta pugna fudit & fugavit, interfectis quamplurimis, & XLVIII. vivis captis. Et quum fugientes avidius persequeretur, de insidiis & earum locis, numeroque hostium percunctari a captivis in mentem non venit: eoque acrius itinere extento, quum peditatus æquare cursum equitum non posset, & plurimi etiam ex equitibus, noctis dieique labore fatigati lentius sequerentur, ad pagum Orostonium, inter Raicum & Comarum, quod minus appellatur, æquali fere intervallo situm, in hostes magno numero per silvas abditos incidit. Nec mora, ibi quoque atrox prælium initur, plures ex hostibus cadunt, multi capiuntur; dumque anceps certamen fervet, jamque hostes fugam circumspectant, Malchus, ut erat edoctus, ex insidiis, quas in opaca valle & saltuosa locaverat, cum sexcentis & amplius hastatis equitibus procurrit, laborantibusque sociis opportunum fert auxilium.

Georg. Thurius vir bellica laude clarissimus hostili fraude interceptus perimitur; A. 1571.

Erat in loco pugnæ inter duos montes non admodum lata vallis, cum alias semper cœno plena & lubrica, tum vero liquefacta paulo ante nive, palustribus aquis mollior & profundior. Cum in ea valle pugnaretur, ac equorum crura & suffragines ad imum usque ventrem lutulentis gurgitibus fœde mergerentur, forte equus Thurii iniquitate locorum ac diuturno labore, nec non prægravantibus armis fatiscens, in collum prolabitur; ipse animadverso periculo in pedes erectus, abjecta galea, ut nudato capite, pronior in lethum & vulnera foret, hostes submovet, seque fortissime tuetur: atque interea equum alienum, qui sessore forte ab hostibus excusso procurrerat, habenis arreptum ascendere conatus, præpedientibus hostibus, & lutulenta humo vestigium devorante, in terram concidit: quodque Turcis, ne se perditum iret, & fortunæ cederet, vociferantibus, pugnans nihil responderet, hastis, sclopetis, ensibus,

fortiter cadit.

1571. ensibus, aliisque telis undiquaque petitus, postremo a suis & fortuna desertus, prævalido acinacis ictu, a quodam Memio sauciatus corruit, & interiit. Cæsi ex equitibus complures; pedites, quia pugnæ non interfuerant, audita ducis cæde Canisiam contenderunt: corpus ejus spoliatum, ac sine capite inventum, celebrante funus Georgio Zrinio, Nicolai filio, qui audito infortunio celeriter, sed sero adcurrerat, expansis vexillis ac præcedentibus turmis, & cohortibus armatis, eumque, ut patrem & beneficum veris lachrymis prosequentibus, Canisæ tumulatum est: caput cum vexillis aliquot & captivis Byzantium missum est: quod Selimus & purpurati avidius & propius aspicere voluerunt, quamquam sunt, qui alienum a Malcho suppositum esse affirment, quod ipsius caput cum toto vultu in parva frustula dissectum, eo perferri non potuisset.

Tam tristis exitus viri incomparabilis fuit, pereuntis potius Pannoniæ fato, quam suo tribuendus; quum annos natus circiter LII. præter egregii bellatoris laudem, jam etiam ad temperati & maturi ducis nomen & famam haud dubie perventurus esse crederetur. Occiso eo, postea Turcæ toto fere anno, summam quietem agitavere, quod Selimus maritimo adversus Venetos bello occuparetur, ab iisque Cypri regnum insulamque, quæ sola in Asia Christianis parebat, capta primum per deditionem Nicosia, ac deinde Famaugustanis post sextum obsidionis mensem, sese dedentibus, & trucidatis contra datam fidem Venetorum ducibus, ac copiis, in potestatem redegisset. De cujus belli initiis, & progresso enarrando, ac singulari Mustaphæ purpurati perfidia, & crudelitate in deditos nefarie exercita, supersedendum duxi, tum quod Pannonicas res scribenti id præter institutum foret, tum vero quod ab eruditissimis Italici generis scriptoribus abunde ea & graviter descripta extare non ignorem.

Bellum Cyprium a Turcis gestum.

Nec tamen prætermiserim eum belli hujus finem fuisse, ut quum Veneti, amissa Cypro, metu perculsi, opem Pii quinti summi pontificis, cum eo & cum Philippo Hispaniarum rege fœdus percussissent, ternæque trium principum classes conjunctæ fuissent, ad Echinadas Corinthiaci sinus insulas, insignem atque in omne ævum memorabilem victoriam reportarunt: devicta partimque profundo mersa partim capta hostium classe, cæsisque eorum ducibus, & paucis admodum fuga evadentibus: ita ut præter ingentem navium & tormentorum numerum amissum, & validissimæ classis jacturam XXX. amplius Turcarum millia ceciderint. XIV. fere millibus Christianorum qui ex variis nationibus ad transtra triremium catenis constricti diram servitutem serviebant, singulari Dei ope liberatis, quorum magna pars ex Pannoniis, per varios casus interceptis constabat; qui ab Hispanis atque Italis victoribus domum remissi, postliminio læti redierunt.

Victoria ad Echinadas de Turcis parta,

Cum jactura XXX. millium Turcarum.

Post eam victoriam Pius misso Johan. Francisco Commendono Mutinensi Cardinale, Cæsarem multis verbis hortari non destitit, ut se cum fœderatis & adversus Selimum & Turcas conjungeret, hostemque fractum, & altera virium parte, quæ maritima erat, spoliatum, coactis totius Germaniæ viribus invadendum susciperet; ut Christiano nomini, vindicata in pristinam libertatem Pannonia, ingentis victoriæ decus pararetur. Idem a Joanne Borgia, regis Hispaniarum nomine petebatur; ac Sigismundus Caballus, Senatus Veneti legatus a Cæsare contendebat. Sed is seu belli Turcici pertæsus, quod non sine gravi periculo sustinuisset, seu illud Venetorum cum Hispano fœdus nequaquam diuturnum fore arbitratus, quos clam sociis cum Selimo de ineunda pace quam occultissima consilia agitare, paulo ante subodoratus erat in proposito permansit, & spectator, quam socius aut adjutor esse maluit. Nec multo post Veneti, quamquam victores præposteris usi consiliis, nescio Pontifice, nec Hispano Rege admonito, a mutuo fœdere desciverunt & cum Selimo pacem clam redintegrarunt: ita ut Cæsarem concilii sui, quo se fœderatis nequaquam sociasset, minime pœniteret; a quibus paulo post desertus, Turcarum arma & vires in se unum facile provocasset. 1571.

Maximilianus Cæsar a fœderatis sollicitatur,

Ut arma denuo Turcis inferat.

Itaque ea sollicitudine liberatus, ac opimæ pacis commodo frui cupidus, filios Rudolphum & Ernestum, quos septennio ante in Hispaniam miserat, revocavit, quod alterum natu majorem ab Ungaris publico in Comitio successorem sibi in Pannoniæ regno futurum postulari cognovisset. Quam ob causam singulari perfusus lætitia, Adamo Detristanio & Lupo Rumffio, qui principum adolescentium curæ erant præpositi, in Hispaniam perscripsit, ut illi prima nacta occasione in patriam reducerentur. Itaque classem Hispanicam, quæ ab Rege ex fœdere adversus Turcas cum Pontifice & Venetis inito mittebatur, & quæ propediem in Italiam vela datura in portu Barchinonensi stabat in anchoris (ei Johannes Austriacus, Caroli quinti Imperatoris filius, quem cælebs susceperat, cum summa potestate præerat) accepto ab Rege commeatu conscenderunt (ea ex XLVII. triremibus, omni genere apparatus instructissimis constabat) ac secundis ventis Genuam delati, pedestri demum itinere Mantuam, indeque superatis Tridentinis alpium jugis in Germaniam ad patrem remearunt. Quibus ad se receptis, Caroli fratris nuptias, Mariam Alberti Bavariæ ducis filiam, ex Elisabetha Ferdinandi Cæsaris filia genitam, ducentis, Viennæ Regia munificentia celebravit, omnibusque qui e Bavaria & Stiria confluxerant, hospitia ac ædes gratis, epulæque & lautitia omnis generis liberaliter & splendide præbita, spectacula quoque varia edita; postremo parentes sponsæ sumtuosis muneribus exculti, amanterque dimissi, iis nuptiis Catharina Regina Poloniæ, Cæsaris æque ac Caroli sponsi soror; nuper e Sarmatia reducta, interfuit; sed Lincium, ubi habitabat, reversa, paucos post dies fato functa est. Exinde Cæsar cum liberis recens ex Hispania reversis Pragam contendit, ad conventus, quos Bohemis indixerat, celebrandos; atque illinc principibus Germaniæ, & liberis Civitatibus, aliisq; ordinibus ad Calendas Apriles Spiram Nemetum urbem comitia publicavit: quod id quamprimum fieri e repub. fore arbitraretur.

Cæsar Rudolphum & Ernestum filios ex Hispania revocat.

Dietrichstanio.

Caroli Archiducis cum Maria Bavara nuptiæ celebratæ Viennæ.

Catharina Poloniæ Regina Lincii fato concedit.

Comitia Spiram a Cæsare indicta.

Interea Johannes Sigismundus, quem expugnato Cuvaro, intestinorum torminibus affectum in Transylvaniam revectum esse diximus, quamquam nondum valetudinem recuperasset; tamen sive Turcicæ societatis pertæsus, quæ ut plurimum noxia atque infida esse solet (contractis siquidem jam diu antea simultatibus cum Mehemete purpurato vehementer diffidebat) sive rerum suarum securitati se prospecturum ratus, seu certe a Bequessio persuasus, cujus consilia vel temere plerumque suscepta, omnibus aliorum sententiis anteferre, eaque amplecti erat solitus, cum

Maxi-

1571. *Jo. Sigis. pacis & amicitiæ fœdus cum Cæsare renovare statuit.*

Maximiliano non solum pacis, & amicitiæ fœdera renovare; sed ea etiam propinquitatis atque arctæ cognationis vinculis confirmare constituit. Erant ex aliorum numero, quos adhibere suis consiliis consueverat, nonnulli, qui eam pacem, si absque Selimi consensu pararetur, ut patriæ, calamitati, detrimentoque futuram magnopere damnarent; quum hostis barbarus & præpotens, sub cujus inveteratæ tutelæ nomine hactenus agitassent, se neglectum ægerrime ferens, formidabilia arma in eum & populos suos extemplo esset conversurus: quibus postea non ii solum, sed totius Reipublicæ Christianæ salus & permansio, in manifestum discrimen conjicerentur. Eadem provincialibus trium ordinum, quos frequentes ad oppidum Megiessum convocaverat, Nobilitati nimirum Ungaricæ, & Siculis ac Saxonibus probabantur.

Quæ ne absque Selimi consensu ineantur complures ex Optimatibus hortantur.

Quum sententiæ variarent, placuit denos ex singulis ordinibus, qui usu rerum & experientia ac consilio valerent, deligi, ac Albam ad secretius consilium ineundum convenire; neque enim erat dubitandum, vel ipso Principe satis conscio, si Selimus ea consilia resciret, ut erat natura fortunaque sua insolens, & omnis contumeliæ impatiens, eam provinciam, quam suam esse palam prædicaret, ad Maximilianum & Germanos hostes suos transferri nequaquam foret passurus: quum sæpe illum & Solimanus, dum vixisset, & postea Selimus ab affinitate cum Cæsare contrahenda atrocibus minis, & manifesti periculi denuntiatione essent dehortati; usque adeo, ut ei aut Transylvaniæ possessione decedendum, aut sponsæ e Germania ducendæ cogitatione supersedendum iracunde atque arroganter juberent; non deesse regibus Galliæ, Daniæ, & Sueciæ, filias & sorores, ætatis ac formæ dignitate præstantes; quarum quæ ejus genio placuisset, suo interventu atque auctoritate, ut ei jungatur, curaturos. Erant vera hæc neque ab illis inani imminentis periculi metu perculsis dicebantur; atque ejusdem erant sententiæ complures ex triginta viris, qui Albam erant convocati.

Bequessius vero illis refragatur.

Sed unus Bequessius dominari in principem pro libidine suetus, unusque potentiam apud eum, odium & metum apud alios adeptus, intercedendo & contra disserendo pervicit, legationem splendidam & honorificam ad Maximilianum quamprimum mittendam esse, non fore adversus Selimum, si princeps legitimo ac maxime illustri conjugio quæsito, res suas stabiliendas curaret, maxime si id opera & studio Sigismundi Poloniæ Regis, avunculi agatur, quem non solum tam pio proposito, quo orbitati familiæ suæ imprimis occurreretur nequaquam adversaturum speraret; sed etiam principis legatis, suos magni nominis viros adjuncturum, & tam hic quam apud Selimum rebus omnibus quam optime consulturum, posse indignantis forte Selimi animum, æquis rationibus per idoneos homines, tum vero etiam præbito ei & purpuratis multo auro leniri, hoc potissimum tempore, quo cum Venetis pro Cypro, anceps & diuturnum bellum gerat; ita ut cæteris rebus præter conjugium (quod celari nequeat) quam rectissime habitis, totius facti calumniam opportune dilui posse non desperet.

Assensere demum omnes lente & pedetentim, postquam principi e Bequessii unius nutu pendentis animo idem infixum, firmumque inesse animadvertissent, tum de deligendis legatis consultandum. Id muneris ille Bequessio ante alios destinaverat, expetenti imprimis, & in secreto apud eum magnopere ambienti; sic tamen, ut in vulgum aliis aut alteri ex Somlianis fratribus tribuendum prædicaret. Sed nemo erat, qui justa usus excusatione, illud obeundum putaret, tum quod a Selimo extremi discriminis metus immineret, tum quod princeps gravissimo jactatus morbo, & quotidie magis ac magis ingravescens, conjugio intempestivo nequaquam implicandus videretur; cujus disparitas alterutri gravis & molesta futura esset. In hunc modum legatione Bequessio delata, & ab eo in speciem gravatim suscepta, quum a Cæsare per celeres Veredarios literæ fidei essent allatæ, Idibus April., Alba discedit; quum ex ærario (cui simul & totius rei summæ tam ægro quam valido Principe præerat,) arma & acinaces auro & gemmis fulgentes, aureas purpureasq; vestes pretiosis pellibus suffultas, ac ingentem vim pecuniæ, atq; ex aula famulitium & comitatum splendidissimum; e stabulo autem equos militares, & asturcones Dacicos, ac alios trahendis essedis aptos, largissime accepisset. 1571. *Cui etiam id vehementer ambienti legati ad Cæsarem munus defertur.*

Ei pro majori legationis auctoritate, Sigismundus quoq: Polonorum Rex Adamum Coniarscium Episcopum Posnaniensem adjunxit. Exceptus autem est ubiq; a Cæsarianis summa lætitiæ significatione, quacunq; iter fecit, exquisitisq; honoribus. Pragam cum venissent, Cæsarem finitis Bohemorum conventibus Spiram ad Romani Imperii comitia iter parantem reperere. Facto itaq: ibi legationis initio, aditoque Cæsare cætera, sic jubente eo, Spiram distulere, quo post paucos dies præeuntem Cæsarem sequuti sunt. Isthic demum Cæsar, legationis seriem & capita ita discussit, ut eam quam secretissimam esse vellet; nec ullum alium præterquam Johannem Trautsonium, Aulæ suæ præfectum, ac Johannem Baptistam Weberum Jurisconsultum, & Romani Imperii Vicecancellarium; ex Ungaris vero Johannem Listhium Episcopum Besprimiensem & Ungaricum Cancellarium consiliis adhiberet, iisque serio interdiceret ne ea ullo modo panderentur. *Adjuncto illi a Poloniæ rege Coniarscio Episcopo.*

Spiræ post varios collatos ultro citroque sermones, pax tandem & fœdus solenne percutitur, cujus conditionum hæc summa erat; ut uterque veterum contentionum atque odiorum memoriam ex animis egregia fide expelleret: Johannesque Sigismundus nomini regio & titulis, pro quibus & pater, dum esset in vivis, & ipse per annos circiter quinquaginta, funestis bellis & certaminibus acerrime dimicassent, in posterum cederet, & quodcunque aliud præter regium usurparet: contra Maximilianus eum ut regibus ortum Serenissimi Principis titulo cohonestaret. Transylvania omnis intra Alpeis, Johannis Sigismundi potestati subderetur, idque jure hæreditario: extra alpeis vero regiones Hungaricæ, Bihariensis cum Varadino, Maramarusiensis cum Husto & salis fodinis, ac Crasna & Solnocum, quod exterius vocatur, eidem, donec viveret, parerent. Quæ ultra hos terminos sunt, ea Cæsari intacta relinquerentur. Si quid finium Joann. Sigismundus versus Orientem a Turcis recuperare posset, id ejus peculiaris ditionis esset. Quod si Turcarum armis Transylvania pelleretur, tum ei ad Oppolitani principatus jura, quem olim cum Isabella matre tenuerat, reverti integrum foret. Hostes atque amici iidem utrisq; forent: & cum necessitas exigeret, *Spiræ fœdus & pax concluditur hisce conditionibus.*

1571. & Turcæ bellum Transylvano moverent, Maximilianus ei omnibus viribus præsto esset: sic tamen, ut quamdius fieri posset, Joannes Sigismundus, suppressa atque occultata hujus pacis mentione, Selimum pristinis amicitiæ officiis in quiete & otio omnibus artibus conservare niteretur. Promittebat etiam Cæsar, ad confirmandas novo affinitatis vinculo fœderis conditiones se illi alteram ex neptibus suis Alberti Bavariæ, aut Gulielmi Juliacensis principis filiam matrimonio juncturum. Addebatur conditionibus separatim sed occultissime, si Johan. Sigismundus e vivis excederet, & princeps publicis suffragiis crearetur, ut is Cæsari fide clientelæ obstrictus esset, quibus Cæsar mox ultro subscripsit: easq; jurejurando firmavit: sic ut intra diem Calendarum mensis Januarii, a Johan. Sigismundo & Transylvanis pari modo confirmatæ ad Cæsarem per legatos remitterentur. Hoc confectæ pacis nomen Cæsari pariter & Johan. Sigismundo incredibilem lætitiam attulisse visum est, quod sicuti a patre Joanne certam exoptati otii tranquillitatem perpetuo desideratam cognovisset, ita ipse quoque nihil ea optatius, nihil ad rerum suarum quietem accommodatius esse existimaret.

Sed non deerant plures ex Transylvanis, qui ut erant Turcicarum partium studiis inveterati ejusmodi fœdera unius Bequessii instinctu icta, prospero successu caritura prædicarent: quod Selimus intolerandi fastus & potentiæ barbarus princeps, eis nequaquam staturus crederetur: Nec omnino falsa opinione, quum ille necdum reverso e legatione Bequessio, nuntium e numero præconum quos Chausios vocant, nomine Pervanam, natione Ungarum in Transylvaniam misisset, questum adversus Joannem Sigismundum, ac percunctatum, cur legatos tam solennes tanto apparatu, tamdiu apud Cæsarem morantes, in Germaniam misisset, postquam nulla cogente necessitate, ea consilia suscepta esse videri possent, quando ipse a Germanis in præsens nulla contumelia esset lacessitus, aut si lacesseretur, tantas sibi vires superesse, quibus facile defendi potuisset: sicuti hactenus a Solimano ut filius, & ab ipso ut frater adversus omnem Germanorum injuriam fuisset protectus; proinde eum fraterne hortari, ne probrosis ingrati animi consiliis abreptus, adversus se quicquam rerum novarum tentandum putet, quarum eum mox vel maxime pœnitere possit. Ei Johan. Sigismundus, remotis omnibus arbitris, præter unicum Chaquium epistolarum magistrum, absque mora respondit, se gratias ingentes Selimo agere pro multis beneficiis in se collatis; nec eorum tam immemorem esse, ut adversus eum quicquam moliri velit: quod totum id frustra esse pro comperto haberet: legatos in Germaniam non alia de causa, quam expostulatum de injuriis, quas Cæsariani sub induciis sibi & populis suis intulissent, resq; repetitum misisse.

Pervana Chausius Joannem hortatur ne quid adversus Imperatorem suum rerum novarum moliatur.

Joannis excusatio, cur legatos ad Cæs. miserit.

Ad Sigismundum quoque Poloniæ Regem a Selimo missus fuit eodem tempore, Ibraimus ille Dragomanus, natione Polonus, quem cum Augerio Ferdinandi legato Francofurti inaugurationi Maximiliani interfuisse docuimus; qui de Joan. Sigismundo apud illum multis verbis quereretur, moneretque, ut nepoti in officio permanendi, neque cum Germanis clandestina consilia conferendi auctor esset. A quo etiam ille simili fere cum responso dimissus fuit.

Ibraimus etiam ad Polonum legatur, eadem de causa.

Interea Bequessius post semestre tempus, rebus ex sententia confectis, ac magnis a Cæsare excultus muneribus, privatim vero ingentibus 1570. promissis oneratus, circa Idus Septembres in Transylvaniam reversus est: ac Johan. Sigismundum post molestissimos & diuturnos intestinorum dolores, resolutione etiam membrorum superveniente, male affectum reperit. Eo reverso XXX. viri, de quibus supra diximus, iterum convocantur, atque ii, quod apud principem gravi morbo impeditum, ac quietis indigentem, nihil tractari posset, in ædibus Bequessii conveniunt. Ibi recitata legatione, excipit Chaquius, neque ullis rogatis sententiis, nomine principis jubet, eos ad fœderis conditiones observandas sacramentum præstare, primusque ipse solenniter jurat: eodem modo a cæteris vel tergiversantibus, ac in contraria studia inclinatis, metu tamen & pavore coercitis, juramentum exigitur. Tum vero princeps, quantum gravi morbo oppresso liceret, ingenti lætitia efferri; Bequessius sibi blandiri vehementer atque gloriari, utpote qui solus rem tantam, toties tentatam, nec unquam ad exoptatum finem deductam, singulari studio fideque & industria ad effectum perduxisset: jam Rempublicam & res omnes privatas, se dirigente, in portu navigare, Cæsaris & Romani imperii viribus & armis protectas; quorum adminiculo etiam omnem Selimi ferociam & insidias, diis superis bene juvantibus, nisi ipsi sibi deesse vellent, & Rempublicam post privatum decus haberent, haud difficili labore sustineri ac propulsari posse non desperaret. Paulo post a principe equum præstantissimum, ac gemmatis aureisque phaleris maximi pretii exornatum, dono accepit: ac deinde de repetenda legatione, ac conditionum confirmatione, prout Spiriæ tractatum erat; Cæsari remittenda consultatum est.

Princeps & proceres servandis fœderis conditionibus juramentum præstant. Tergiversantibus quidem nonnullis sed pavore adactis.

Sed quum nemo ex primoribus illud munus obire vellet, propterea quod omnibus palam esset, neminem principi tantopere in Bequessium propenso satisfacturum; aut si illi satisfecisset, si qua tamen in parte Bequessius vel leviter esset offensus, oleum atque opera omnis amitteretur; postremo ad illum eundem recursum est; eumque princeps rogare acriter & obtestari, assiduisque precibus flagitare cœpit, ne se desereret, nec tanti momenti provinciam, quam tanta nominis sui cum laude inchoasset, imperfectam relinqueret vellet; neve præmia, quæ ei post compositum & confectum negotium amplissima animo destinasset, aliis præripienda concederet. At ille recusare pertinaciter morbum quo tentari cœperat, prætendere; diris se devovere, si ire posset, aut vellet; satis se laborum exantlasse; non vires, non valetudinem, non animum eundi superesse, alios in promtu haberi, quorum opera æque uti possit. Quæ quidem eo pertinebant, ut quum principis valetudo periculo proxima esset, adeo ut de ea etiam medici, & ipse ante alios Blandrata, desperarent, ne si quid illi humanitus contingeret, absentia ea sibi haud obscure regnum affectanti, fraudi futura esset. Verum postea, quum per plures dies, omnibus arbitris exclusis, soli ipsi intra privatos parietes sermones contulissent; Bequessius lectulo decumbentis assidens, morbum principis sensim remitti, & in melius mutari animadvertisset: quodque caput erat, spem ingentium præmiorum, ac commodorum haud dubiam concepisset; ita ut ille eum sibi successorem futurum, adhibita stipulatione, spon-

1571. sponderet; tandem non sine lachrymis, quibus illum graviter decumbentem invitus & reluctante genio relinquere testaretur, annuit: ac depromtis ex supellectili principis omnibus ad iter necessariis, sumtuque plane regio, ac muneribus, quæ ex gemmis ac unionibus inæstimabilis pretii constabant, sponsæ, quæ nulla adhuc certa erat offerendis, altero post Christi Dei ac hominis natalem die, Alba in Bohemiam iter intendit; quo Cæsar solutis Spiræ Comitiis erat reversus.

Bequessius pro fœderum confirmatione ad Cæsarem Pragam revertit. Cæsar Annam & Elisabetham filias Philippo & Carolo Regibus despondet.

In iis Comitiis, post Bequessii & Posnaviensis discessum, fœdusque percussum, Cæsar Annam & Elisabetham filias, singulari & exquisita sponsaliorum pompa, hanc Carolo nono Galliæ, illam Philippo Hispaniarum regibus nuptui dederat: & illius in Hispaniam classe deducendæ Ferdinandus Toletanus Albæ Dux, jussu Regis sui curam habuit: cui Cæsar, ut quam tenere adamaret, inter cætera thalami regii ornamenta præter luculentum mundi muliebris apparatum, etiam lectulum solido ex argento scite & affabre factum, duorum millium pondo dono dedit. Cæterum Bequessius, trajecto Tibisco per Cassoviam, ac deinde per Cracoviam, Silesiæque fines facto itinere, sæviente bruma, circa ultimos Januarii mensis dies, Pragam venit, atque ibi a Cæsare, & aulæ primoribus, grato animo fuit exceptus. Jam confirmatis utrinque pactis, non aliud restare videbatur, quam ut promissa a Cæsare neptis, sive illa Bavari, sive Juliacensis principis filia foret, legato solenni more traderetur.

Bavarica matrimonium Joannis ut Ariani repudiat, Juliacensis forma haud satis eleganti illi displicet.

Sed languenti in Transylvania principi a Bequessio perscriptum erat, Bavaricam matrimonium obstinatius recusare, quod Arianæ sectæ principi nubere nollet: Juliacensem vero nondum deliberasse. Sed eam minus genio respondentem videri, quod & forma rudiore esse, nec aliam, præter Germanicam linguam callere diceretur. Quæ quum illi atrocioris morbi vi exagitato haud mediocrem mærorem attulissent, tum etiam ægritudinem auxere; adeo ut epilepticis etiam accessibus haud parum lacesseretur.

Unde ei mærore confecto morbus ingravescit.

Sed quum, ut sæpenumero accidere solet, non adeo morbus sæviret, quin nonnunquam remitteret: in proximas silvas venatu se oblectaturus secessit; quum præalta nive cooperta tellus, animum ad id exercitii genus invitare videretur. Unde primo ad arcem Vechiam ventum est: ubi etiam equum conscendit, & per silvas erravit, nulla tamen e latebris prodeunte fera, ideoque irrita venatione. Deinde quum ad alteram arcem Gergeniam venisset, incertum an ex nimia corporis agitatione, quod gracile atque imbecillum erat, aut intempestivæ compotationis interventu, qua forte erat usus, morbus recruduit, & eum lectulo affixum, ita affixit ut per LIV. dies horribilibus tormentis excruciaret, nec ad illum cuiq; etiam familiarissimo, præter Blandratam & Chaquium, detestabiles Arianæ perfidiæ sectatores, ac Christophorum Hagimassium, & paucos quosdam ejus farinæ homines aditus pateret. Jam enim eo flagitii erat deventum, ut corruptis Blandratæ opera principe & Bequessio, nemo nisi Arianus in pretio foret, nemini magistratus nec præfecturæ nisi ea peste infectis darentur: plurimique officiorum ambitu, nec ullo conscientiæ pavore, ad eam fœdissime atque impudentissime prolaberentur. Postremo quum iterum remittente morbo se revehi posse sentiret, suppositis in curru pulvinis & cervicalibus sustentatus, lento itinere Albam reversus est: ibique recurrentibus subinde morbis postridie Iduum Martiarum e vita migravit; & in eo stirps Zapoliana ab Emerico Diaco Stephani Palatini germano fratre ducta, quam primus Joannes Huniades, ac postea Matthias Rex ejus filius indulgentissime & liberalissime ad tantas opes & divitias extulerat, sic interiit, ut in hoc tertio nepote prorsus extingueretur. 1571.

Solis Arianis ad Principem gravissimis doloribus excruciatum patet aditus.

Postridie Iduum Martiarum Jo. Sigismundus mortem obit. XXXII. ætatis anno.

Ejus mores & vitia.

Fuit ab Isabella matre, ut diximus præter Georgii Monachi, & Petrovitii voluntatem, qui tutores a patre relicti erant; pessime educatus, ita ut administrando regno inutilis ab ea redditus, quæ malis artibus illud sibi retinendum putabat, inter sordes vilissimorum hominum vino & epulis immersus neque hebetis ingenii indole, neque moribus quicquam ingenuo principe dignum attulisset, quum clarorum hominum, prudentiaque & militari virtute præstantium congressum, quantum posset, vitaret: ac paucissimorum e fece & colluvie vulgi familiaritate oblectaretur, usque adeo, ut ab iis veluti mancipio & nexu pro libidine possideri videretur. Periit in primo flore juventæ, cum alterum & tricesimum ætatis annum nondum explevisset, Christo Deo, impium pestiferi dogmatis assertorem, divinæque suæ gloriæ dirum obtrectatorem, immatura morte sublatum, ad æternas inferorum pœnas haud dubio detrudente, sic tamen ut prius testamentum conderet, quo Selimo aureas equestres phaleras gemmis ornatas: Cæsari & conjugi ejus equos & aliquantum antiquorum ex auro & argento numismatum numerum legabat. Regi autem Poloniæ avunculo, præter tentoria Phrygio opere elaborata, ac castrensem apparatum, ac argenti vivi pondo quadraginta millia peculiaribus codicillis legata; quod reliquum gazæ erat, eidem cum tribus sororibus Sigismundi primi Poloniæ Regis filiabus, quas ex Barbara Zapoliana patris Joannis sorore priori matrimonio susceperat, æquis partibus dividendum dari jubebat.

Testamentum ejus.

Obitum ejus Bequessio perscripsere amici a Transylvania, hortantes, ut Cæsare ejus rei admonito, aliis omnibus omissis, quamprimum reverteretur. Eo forte tempore dysenteria importuna laborabat, sic ut ad iter celerius conficiendum ob virium imbecillitatem equitare non posset: Cæsare itaque jubente, atque disponente, rhedas seu vehicula ad vitandam omnem cæli injuriam, corio & pellibus tectas ubique per viam accepit, quibus ad alterum quod libet aut tertium milliare permutatis, brevi in Transylvaniam pervenit; cum litteris a Cæsare ad provinciæ proceres nonnullos datis; quibus ut datæ fidei memores essent, ac saluti & permansioni Reipublic. quam rectissime consultum vellent, admonebantur: qui tunc interregni tempore omnes fere armati Albam convenerant.

Bequessius morte principis audita, cum litteris Cæsar. in Transylvaniam properat.

Ibi postquam cadaver fato functi principis Ariano funeris honore, hoc est tumultuario & enormi, nec ulla in parte, ad morem priscum & Christianum ex arce in templum deductum esset marmoreoque sepulchro compositum, variæ de successore eligendo disceptationes obortæ sunt: quum Bequessius prætoriani militis largitione ad se illecti, studio & opera, atque aliorum; quos variis artibus sibi conciliaverat, pro suffragiis principatum affectaret. Favebat etiam ei Cæsar, ita ut eum per litteras manu sua ad quos-

Variæ de successore eligendo disceptationes.

Bequessius prin-

1751. quosdam, qui consilio atque authoritate pollebant scriptas, privatim commendare non prætermitteret: publice autem ordinibus significaret, se tranquillitatis quietisq; causa liberam eis electionem principis permittere, dummodo ad eum deferretur, qui juxta recentia pacta partes suas tueri, sibique Sacramento obstringi nequaquam detrectet; & quem a defuncto quoque principe sibi successorem destinatum esse, facile meminisse possent. Quo scripto haud obscure Bequessium intelligi, nemo erat, qui non facile animadverteret.

cipatum affectat.

Sed multo maxima pars nobilitatis, cui Bequessius cum ob fastum atque arrogantiam, quam vivente Joanne Sigismundo nimiam & formidolosam induerat; tum vero quod multitudo promiscua, ob innovatos Arii errores, magnum in eum odium conceperat, in Stephanum Bathorium Somlianum omnibus cæteris, formæ ac staturæ dignitate, rebusque domi forisque præclare gestis, facile anteferendum, propensiores animos gerebat: isque exercitu etiam, quem tempore interregni, ordines ad decem millium armatorum numerum conscribi jusserant, eique Christophorum Bathorium fratrem ejus germanum præesse voluerant, haud parum spei & præsidii collocatum habebat. Sed & prætorianus miles, cui Joannes Sasa, & Michael Vadassus præerant, præter Bequessii spem & expectationem, commutata repente voluntate, desertis partibus ejus, ad defendendam rempub. ac liberæ electionis jura tuenda consenserat; & ii sive largitione sive ingentibus promissis onerati Stephanum ad principatus fastigium evehendum, atque extollendum susceperant. Selimus quoq; & ejus purpurati, quamquam Bequessius, Ariani dogmatis professione, quæ a Turcica superstitione haud longe distaret, eos sibi æquiores fore sperasset; tamen alio magis inclinabant, & aderat Chausius internuncius, qui præterito eo alium principem, nomine illorum, a quibus venerat creandum contendebat.

Exercuerat forte.

Stephanus Bathorius Somlianus princeps eligitur.

Igitur XXVII. die Maji, publicis omnium suffragiis Stephanus Bathorius Somlianus, magna populorum acclamatione princeps salutatur: ac e Comitio nuntii ad Cæsarem simul & Selimum certiores ejus rei reddendos dimittuntur: a quibus brevi post ejus electio confirmata fuit: & a Cæsare quidem ea conditione, ut se pactis nuperrime initis accommodaret, quibus erat conventum, ut qui Joanni Sigismundo successurus esset, fiduciarii quidem Vaivodæ titulo sub Cæsaris clientela esset, sed absoluta rerum omnium potestate fungeretur; quod ille sese facturum haud cunctanter est pollicitus. Bequessius ingenti repulsæ, quam tulerat, dolore & iracundia exæstuans, Fogarassum, quo thesauros suos, & multo maximam partem eorum, quæ Joannis Sigismundi fuerant, comportatos condiderat, locumque commeatu ad multum temporis suffecturo, & rebus omnibus necessariis, ac non contemnendo egregiorum militum numero, munitissimam reddiderat, sese recepit: neque vel privatus, quin contrarias Bathorio principi factiones, suscepta adversus eum æmulatione, aleret, & famam apud vulgum, per varias artes ostentando, virtute ac liberalitate pararet, desistendum sibi existimavit: cujus temere suscepti consilii is fuit exitus, ut ipse a principe diversis injuriis irritato, exacerbatoque, rebus omnibus & fortunis exutus, in exilium pelleretur; moxque ab eodem, rara felicitate ad regiam dignitatem

Electio ejus a Cæsare & Selimo confirmatur.

Bequessius Fogarassum repulsæ dolore æstuans abit.

1571. evecto, in gratiam reciperetur; prout in suo loco & tempore non multo post commemorabimus.

Interea Balassius post sextum Carceris mensem, perforato muro, ac deceptis custodibus, quibus vinum, ut largius potarent, adferendum curaverat, pecuniamque, pictis de more cartis, & aleæ exercendæ distribuerat, felici astu evasit: funeque per mœnia delapsus, pernicitate equorum, quos in suburbio ad fugam præparaverat, ad arcem suam Plobenstaniam citato cursu contendit; relicto in captivitate Dobone, incertum, an fugæ ejus conscio, quod articulorum doloribus crudeliter vexatus immobilis in lectulo decumberet. Jam in tuto collocatus, cum Fileciensibus Turcis statim fœdus & amicitiam junxit; ac Mustaphæ purpurati Budensis opem per litteras & nuncios imploravit, ut ejus interventu & commendatione, in tutelam & patrocinium Selimi reciperetur: ea consiliorum ratione, ut si Cæsar gravius quicquam statuendum putaret, aut eum bello prosequi vellet, Turcarum armis defenderetur.

Balassius e carcere elapsus.

Cum Turcis societatem & amicitiam iniit.

Sed ejus fuga, præter quam homines speravissent, tam sibi ipsi, quam Doboni captivo, dubiamque sententiam expectanti, affulgente singulari Cæsaris clementia, salutem ac exoptatam libertatem attulisse visa est. Nam quum insequente anno, Comitia ad quartum Nonas Februarias Posonium indixisset, nec ipse adversa valetudine impeditus ad ea venire potuisset, Rudolphum & Ernestum filios, non multo ante ex Hispania reversos, ut sui loco iis præessent, secundo Danubio descendere jussit. Quum in iis Rudolpho omnibus suffragiis, regnum ultro delatum esset, simulque cum ordines magnis precibus publico nomine orassent, ut pro Balassio in gratiam recipiendo, ac libertate Doboni danda, partes suas apud patrem interponeret, idque ipsis haud gravatim ille tribuendum existimasset: Maximilianus ordinum benevolentia & promtitudine tam pronis animis abundeque testata permotus atque exhilaratus, ne primam filii intercedentis petitionem graviore repulsæ contumelia rejiceret, Dobonem eodem adhuc durante comitio, mox dimitti jussit, ab Balassio absenti gratiam atque incolumitatem impertivit: ita ut ambo Viennam proficisci, ibique genubus provoluti eum deprecari, & delictorum veniam petere non prætermitterent. Nec multo post Balassius voluntatem ejus supplex adimplevit, & Dobo, quum gravissimo morbo impeditus venire non posset, missi ab eo Franciscus filius, bonæ indolis adolescens, ac Ladislaus Selimerius agnatus gentilisq; ejus, Cæsarem deprecati sunt, veniamq; ei obtinuerunt. Observatum a curiosis est illos, die Divo Maximiliano martyri sacro, captos & in custodiam ductos fuisse, ac Dobonem biennio post ad diem memoriæ Divi Rudolphi dicatum, qui in XIV. Calendas Majas incidere solet, pristinæ libertati restitutum.

Maximilianus ordinum deprecatione Dobonem dimittit, Balassiumque absentem in gratiam recipit.

Sed Dobo Cæsaris clementiæ, & suæ libertatis fructum diuturnum nequaquam percipere potuit, quum altero, postquam dimissus esset, mense, in arce sua Seredina vitam cum morte commutasset. Fuit autem ordinibus Pannoniæ hoc Cæsaris in dimittendis iis duobus clarissimis viris, ac noxa omni liberandis, publice exhibitum munus acceptissimum, & gratissimum, adeo ut ejusdem anni æstate peragendam solenni more Rudolphi coronationem, ad terminum, quem pater præfixisset, concordibus animis decernerent.

Dobo e vita excedit altero post dimissionem mense.

1572. rent. Qui cum paulo post ex arce Eberstorphia, ad quam curandæ valetudinis causa, petito e thermis Manestorphianis balneo secesserat, reversus esset, septimum Idus Septembres præfixit: idque absque cunctatione publicavit: ita ut eo anno, quod raro antea quispiam factum meminerat, duo comitia celebrata fuisse constet, quorum acta extare videmus.

Eodem tempore, nondum soluto conventu, Paulus Abstemius Episcopus Nitriensis, qui per quatuor retroactos annos, ab obitu Nicolai Olahi Archiepiscopi Strigoniensis, proregium in jure dicundo munus ac officium gesserat, quod esset senecta ætate, annisque gravatus, (nam octogesimum septimum ætatis annum agebat) vehiculo in curiam vectus, sese magistratu abdicavit; eumque Cæsar Antonio Verancio, qui Olaho successerat, contulit. Michaeli etiam Mereio, antiquæ probitatis viro, sub idem tempus, vita simul & propalatinali dignitate functo, Emericum Czoborium, publicis suffragiis commendatum, & Damiano Araniano proprætori decedenti Andream Alsasium substituit: ne quis in exercendis legibus defectus committeretur. Quibus rebus ex animi sententia peractis, Rudolphus & Ernestus Viennam ad patrem redierunt, ut quæ ad exequendam futuro in conventu coronationem spectarent, rite ac tempestive curarentur: quandoquidem ad constitutum diem non amplius temporis, quam sex mensium spatium superesset.

Sigismundi Poloniæ Regis absque hærede obitus.

Reversis illis, non multo post allatum est certioribus nuntiis, Sigismundum Augustum Poloniæ regem, ejus nominis secundum, sed stirpis Jagellonicæ ultimum, quæ per ducentos circiter annos in Polonia rerum potita fuerat, nullis relictis hæredibus septimo Idus Quintiles vivere desiisse: cujus obitu Cæsari novæ curarum moles, nova consilia, ac cogitationes obvenere: quum vicini ejus opulentique & florentis regni sceptra & gubernacula, superis bene juvantibus, sibi aut Ernesto filio opportune paranda, atque acquirenda constituisset. Sed ejusmodi consiliorum vel rectissime susceptorum rationes, una instabilis fortuna, rerum humanarum dominatrix, insolenter improbeque fefellit. Nam licet ad Polonos Varsoviam eligendo regi congregatos solennes ac summæ auctoritatis legatos Guilielmum Rosembergum, clari nominis in Bohemia regulum, ac Hieroslaum Presteusclum, ejusdem regni Cancellarium expedivisset, & Guilielmus de Sancto Clemente, Hispaniæ regis legatus, eandem rem sui principis nomine solicitaturus, eo advenisset, nec sine profusissima largitione, ac incredibili sumtuum magnitudine, supremisque virium contentionibus res acta esset: eum tamen habuit eventum, ut Polonis astuta suffragiorum prævaricatione in alia omnia inclinatis, Cæsare & Ernesto aliisque competitoribus præteritis, Henricus Andegavorum Dux, Caroli noni Galliæ regis frater, in regem Poloniæ nominaretur, solennesque legati ad eum in regnum adducendum Lutetiam usque Parisiorum in Galliam mitterentur: isque haud cunctatus, regnum capesseret, & Cracoviæ magna cum pompa coronaretur. Cujus quidem repulsæ offensionem, eo æquiore animo tulit, quod conciliatis sibi ejus nobilissimæ gentis primoribus, si res aliquando ad interregnum redirent, quin voti desideriique compos evaderet, minime desperandum existimaret.

Poloni, præterito Cæsare, Henricum Andium Ducem eligunt.

1572. *Moldavici motus.*

His rebus in hunc modum constitutis, eodem fere anno intestinis turbis in Moldavia, ac superioris Pannoniæ partibus non modice tumultuatum, & in Illyrico, cum quieta omnia essent, agresti plebe repentina seditione agitata, servilis prope tumultus excitatus fuit. Alexander Moldaviæ princeps, quem a Despote regno pulsum, eoque a suis cæso, iterum restitutum supra commemoravi, sub hoc tempus excesserat e vivis; Rexunda conjuge, ex vetere Despotarum Thraciæ stirpe progenita, singularis prudentiæ femina, ac quatuor liberis relictis, inter quos duo mares, Bogdanus & Elias erant, Bogdano ut natu majori jura principatus dum mater vixit, ejus ingenio & consiliis integra fuere; postquam illa decessit, quum solus rerum potiretur, mox avare & crudeliter imperium in suos exercere cœpit, orsus a superbia & contemtu suorum, variisque levi de causa suppliciis sumendis; ita ut brevi internecinum ac singulare suorum odium in se concitaret.

Alexander Vaivoda obit.

Relictis duobus filiis Bogdano & Elia.

Bogdanus in regno succedit.

Quod vero majorem ei conflabat invidiam, uxorem a proximis Polonis ducere, sororemque Martino Sborocio, viro inter illos claro destinare, omnia exterorum consiliis agere, eis magistratus & officia conferre; majorem anni partem in proxima Podolia cum Polonis versari, aut eos in arce sua Hutinia, quæ solo Hierasso, nunc Pruthe amne a Sarmatis dividitur, frequentes habere, spretisque & neglectis Valachis, omnia consilia cum eis miscere; ita ut supra nimiam illorum consuetudinem, patriam etiam religionem deseruisse crederetur: postremo ad regem Poloniæ adhuc superstitem legatos misisse dicebatur, provinciamque suam ejus clientelæ commendasse. Quæ Valachus Bojeriis, (quo nomine ipsi nobilissimum quemque suorum appellant) utpote Græci ritus tenacissimis hominibus vehementer displicebant, qui cæteros religionis ritu ab eis dissentientes acerbissimo odio prosequuntur. Igitur in eum regno pellendum, gravissimis prius criminibus apud Selimum, ac defectione ad Polonos, crudelique insignium aliquot Turcarum cæde objecta, accusatum, tacitis consiliis conjurarunt: ac quendam e suorum numero Ivoniam in ejus locum elegerunt, illumque a Selimo sibi principem confirmari clam postularunt: idque a tyranno Christiani potissimum nominis hominibus ut plurimum iniquo, haud difficulter obtinuerunt.

Optimates illum apud Selimum accusant.

Ivoniam quendam, illo abdicato, eligunt.

Bogdanus tantarum rerum ignarus, suique negligens & incuriosus, dum apud Polonos in urbe Camenecia abesset, ibique conviviis & choreis, ac ejus generis ludicris exercendis vacaret, conjurati occasionem nacti, Ivoniam cum Tartaris & Carcassiis Ponti accolis, qui ei jussu Selimi auxiliares aderant, in arcem Suchanam, quæ principum sedes est, adapertis portis intromiserunt. Ubi quum ille magnum tormentorum apparatum, ac sulphurei pulveris copiam, cæteraq; bello necessaria, ab Alexandro, ad imminentes incertosque casus, abunde congesta reperiisset, extemplo concitatis ad arma, præter reliquas auxiliares copias, provincialibus, Bogdanum in arce Hutinia obsidione circumvallare decrevit. At ille, cum se perfide a suis desertum, insidiisque circumventum, provinciam ab inimico & hoste suo infensissimo occupatam, perdita omnia, nullum nisi in fuga præsidium esse vidisset, attonito similis, Hutiniam recurrendum duxit, collectisque ibi, quæ repentina confer-

1572. *Bogdanus cum fratre Elia in Poloniam refugit.*

consternatione poterat, & convasatis rebus, relicta hosti provincia, simul cum fratre Elia in Poloniam profugit. Ubi a Martino Sbotovio, cui sororem nuptui se daturum promiserat, nec tamen dederat, non satis liberali ingenio consilioq; per insidias captus, non nisi extorta ab eo, tametsi recenti calamitatis infortunio oppresso, haud contemnenda pecuniæ summa, dimissus est.

Sed quum Polonorum viribus in regnum introduci contendisset, & res, quamvis tentata armis, improspere successisset, exilium aliquamdiu apud Polonos toleravit, postremo saluti consulturus suæ; suscepto per Austriam, ac deinde Saxoniam longo itinere demumque emenso mari Balthico, ad Joannem Basilium Moscorum principem materno sanguine sibi junctum, ac in religionis placitis secum consentientem pervenit, Sigismundus autem rex, paucis ante mortem diebus, Selimo eum ut fugitivum, læsæque Majestatis reum, una cum fratre Elia repetenti, negavit illum in suo regno haberi. Sed Eliam egregiæ indolis adolescentem, spondenti jurantique ejus internuntio ea conditione tradidit, ne quid adversi pateretur. Verum infelici sorte non multo post, dubium an non veneno quæsita morte, ut est barbarorum mos, Byzantii interiit. Bogdanum autem, quod Lutheranæ sectæ suspectus apud Moschos esse cepisset, nec vana ejus rei extarent documenta, non toto vertente anno, Joan. Basilius, ut erat sævitia & crudelitate infamis, culeo insui, & in profluentem submergi jussit: sicque Alexandri Moldavi progenies, quæ per multos annos regnaverat, sublatis e medio per hunc modum adolescentibus filiis, stirpitus excisa est.

Bogdanus varie adversis jactatus ad Moschum se confert.

Elias frater illius Constantinopoli periit.

Bogdanus a Moscho hæreseos suspectus culeo insutus mergitur.

In superiori, quæ ultra Tibiscum est, Pannonia, Gregorius Carachondius, ex oppido Nagibania oriundus, quod oppidum a nostris Rivulum Dominarum, vocabulo incertæ originis vocatur, cognomen Nigri ex re assequutus, cum ad oppidum Debrecenium, quo cuncta tam utilia, quam fœda confluere solent, paucis servilis conditionis hominibus, ac pauperibus agricolis comitatus venisset, quæsito in domuncula quapiam hospitio, per aliquod tempus miram vitæ sanctitatem, morumque continentiam præ se tulit: & quamquam esset damnatis variarum sectarum opinionibus imbutus depravatusque, tamen se a Deo Optimo Maximo instar Moysis aut Gedeonis vetustissimorum prisci temporis vatum & heroum, ad liberandos e dira Turcarum servitute Ungaros cælitus demissum prædicabat: honores, & divitias, voluptates, cæteraque, quæ vulgus magnifacit, ærumnas, & miserias appellare, animi fortitudinem ante omnia extollere, spem in Deo collocandam cunctis suadere: aleam, cædes, furta, rapinas, probra, & convitia, & cætera id genus mala serio detestari & prohibere; quæ si quis temere committat, nunquam eum post hanc vitam cælestibus regnis potiturum: sibi bonos genios a Deo missos quotidie quæ gerat, quæve caveat, suggerere, victoriamque adversus Turcas, cum exigua militum manu certam, polliceri; quod ipse brevi re ipsa demonstraturus sit, Turcicaq; præsidia solo terrore, nec admotis armis eversurus.

Gregor. Carachondii somnia, & simulata vitæ austerioris professio.

Quæ quum non sine summa gravitatis & sanctimoniæ opinione apud rude imperitumque vulgus frequenter esset concionatus, divo haud dubie spiritu afflatus esse, & futura quoque prænoscere credebatur: tantumque sibi nominis & virium, totque sectatores comparaverat, ut jam ipsum & socios, qui certatim ad eum confluebant, privatæ ædes quantumvis laxe capere nequaquam possent, sed proxima urbi in planitie castra metaretur: quæ nec vallo aut fossa, nec ullis tormentis muniebat, neque quemquam obire excubias, aut cætera militaria munia permittebat, quum se suosque divina ope, ab omnibus hostium insidiis tutos fore prædicaret. Quamquam autem hæc Nigri cœpta, Nicolaum Bathorium, qui in arce Echedia, & Tiffenbachum, qui Sacmarii in propinquo excubabant, ad aliquam rerum novandarum suspicionem adducebant; tamen tanta erat, tam militarium virorum, quam togatorum singularis prudentiæ nomine insignium, de Nigro concepta sanctitatis opinio, ut eos omni suspicione periculi liberare; securosque præstare contenderent: & Debreceniani potissimum factorum illius & dictorum oculati testes, pro eo se sponsores offerre nequaquam dubitarent. 1572.

Itaque quum jam in castris ad quinque millia armatorum haberet, & ea quotidie multorum mortalium concursu vehementer augerentur: armissi e suis nonnulli in morem latrocinii, Turcas aliquot in iis, quibus ipse prædixerat, locis vagos palantesque trucidarunt. Sed & ipse, uti erat robustus & lacertosus, soleam equi ferream in diversum distrahebat, vomeremque novum & satis crassum sagitta perforabat: quæ simplex & stolida plebs non suis viribus, sed instinctu numinis auxilioque fieri putabat. Quibus vanitatis adminiculis aliquamdiu famam & existimationem de se vulgo conceptam utcunque sustentavit: sic ut milites Agrienses quadam veluti religione tacti, Valentinum Hellopæum concionatorem suum, qui e suggestu in illum impostoris nomine appellatum, acerbius fuerat invectus, magnis sublatis clamoribus, tumultuosius quam par erat corripere: Stephanusque Barius nobilis & fortis eques, ad ejus castra militaturus proficisci, illiusque exemplo major Agriensium pars ad eum catervatim ire non dubitarent; nisi eos Gaspar Magocius præfectus, adhibita severitate, minis & carcere, vinculisque coercitos in officio continuisset.

Magna hominum etiam armatorum multitudo ad illum confluit. Quorum pars Turcas aliquot palantes concidit.

Insigne ejus robur.

Ut autem Niger specimen aliquod virtutis, sanctitatisque suæ ederet, suos cohortatus est, ut ad castellum Sancti Nicolai, Turcarum præsidio custoditum, quod a Bala amne nomen habet, proficiscerentur: & cum primum proxime castellum accederent, futurum, ut ejus mœnia vel ad instar antiquæ Hierichuntis ab prisco Josua dirutæ, ultro prosternerentur, vel delapso cælitus igne cum omnibus Turcis conflagrarent, nemine ex suis amisso, sed ne læso quidem. Igitur sexcenti e numero suorum promtissimi nomina sua sponte dant, qui id experiri in animo habeant. Turcæ eorum adventu ab exploratoribus, quos in castris, ex tributariorum agricolarum numero habebant, cognito, ubi eos haud procul abesse conspiciunt, stramina & arundinum strues, ac purgamenta, quæ de industria circa castellum congesserant, igne injecto succenderunt. At illum ignem Nigriani e cælo demissum, juxta deliri & fanatici ducis vaticinium esse existimantes sese mutuo cohortari, & accendere, vociferantesque ad castellum manu capiendum citato gradu temere procurrere. Tum vero propius vallum illati, castellum integrum, illæsumque vident, nec tamen retrocedendum arbitra-

Nigri hortatu, sexcenti e suis castellum Turcicum S. Nicolai aggressi.

1572. bitrati, impetu nequaquam intermiſſo, illud aggrediuntur. Sed Turcæ tormenta majora minoraque, quæ antea ad id ſumma arte diſpoſuerant, ita in ſubeuntes diſplodenda curarunt; ut complures ex procurrentium agmine ſternerentur, aut illatis vulneribus debilitarentur.

Ubi rem minus ex Nigri vaticinio ſucceſſiſſe viderunt, cogitabundi & triſtes, quemadmodum deceptis in re quapiam accidere ſolet, retro unde venerant, in caſtra redire cœperunt. Sed quum in Saſuarem Mahmuti Solnocenſis præfecti alumnum legatumque incidiſſent, qui audito tormentorum ad Sanctum Nicolaum fragore & ſtrepitu, cum DC. equitibus, & aliquot peditum centuriis accurrerat, quos quadrigis levioribus celeritatis cauſa impoſuerat, nec patentibus in campis ullus effugiendi locus eſſet, prælium acre & diuturnum cum eo & Turcis inierunt, ita ut duobus & amplius horis ſine intermiſſione pugnaretur, ac plurimi utrinque occumberent. Sed quum Turcæ numero & viribus ſuperiores, in eos & pauciores, & multo itineris pugnæque labore feſſos, ſudore madentes, acriorem impetum feciſſent, circumventi hinc ab equitum alis, illinc vero ſclopetariorum cohortibus, & in orbem pugnare coacti ad extremum victi terga dedere: amiſſaque amplius dimidia ſuorum parte, ad Nigrum in caſtra redierunt. *A Turcis circumventi miſerandum in modum cæduntur.*

A quibus quum ille calamitoſum rerum ſucceſſum accepiſſet, nihil ſe animo demittens, fuiſſe inter cohortes viros incredulos, ac dubiæ fidei reſpondit: qui perverſis animis, prædæque cauſa, non aſſerendæ religionis exiiſſent: ideoque Deum Opt. Max. eis turpi & indecoro lucro inhiantibus proſperum ſucceſſum eripuiſſe, porro ſe propediem copias luſtraturum, ac cum ſelectiori manu caſtra ſub Solnocum promoturum, palamque omnibus oſtenſurum, quantum vera in Deum fides valeat, cum corruentibus ultro divina vi, ac miraculo mœnibus, hoſtes ſibi & ſuis opimæ prædæ obventuri ſint. Sed quum in primæ pugnæ eventu dictis ejus & vaticiniis exitus minime reſpondiſſet, ac promtiſſimi quique ſuorum ſtultæ ſuæ crudelitatis pœnas morte perſolviſſent, ſpes cæterorum frangi ſenſim ac debilitari, atque adeo longe imminui cœpere; ut jam inſolentius & contemtius, per contubernia de eo obloquerentur, nec ſatis juſſis ejus & mandatis obtemperarent, quanquam nec deerant adhuc nonnulli, qui ſegnes ſociorum mentes expectatione novarum e Siculis copiarum, ac novis miraculis, quæ jamjam ab eo edenda forent, exiſtimationem ejus & famam ſuſtentare conarentur: nec cita ac præpropera deſperatione animos deſpondendos putarent. *Solnoci mœnia ubi exercitum ſuum admoverit, caſura Niger vaticinatur.*

Eo modo quum inexplicatis conſiliis, ac convulſa & debilitata ejus auctoritate quamplurimi e caſtris dilaberentur, majoreſque indies difficultates, & in exercitu fames, ac rerum omnium inopia ſuboriri & creſcere viderentur, literas & nuntios ad prætorem, & cives Debrecenianos miſit, juſſitque, ut de commeatu quamprimum, quantum ſibi & ſuis ſuffecturum putarent, abſque mora providerent. Sed quum apud eos quoque obſoleta ejus fides eſſet, multumque de ea deceſſiſſet, illi mandata obaudire, nec de commeatu quicquam penſi habere. Quorum negligentia permotus iraque percitus, quum ſe ab expeditione Solnocenſi, importuna eorum ceſſatione dejectum quereretur, cum ſua peculiari tricenaria cohorte (cujus milites divinas animas vocare ſolebat) Debrecenium ire conſtituit, ut celerius in ſua fata traheretur. 1572.

Cum in oppido ad domum Joſephi Cardoſſi divertiſſet, quæ erat in foro & prætorem eo accerſendum curaſſet, venientem multis & acerbis probris & convitiis proſcidit; ſuiſque iracunda voce imperavit, ut eum confeſtim abreptum ad januam domus ſuſpenderent. Illis juſſa exequi paratis, & jam laqueum parantibus, dum prætor extremo perfuſus metu, cum paucis ſe, quantum poteſt, tuetur; quidam ex ſociis trepidi diffugiunt, ac per plateas, & angiportus diſcurrentes, plebem ad arma concitant, quod prætorem immerentem, inſpectante populo, ad extremum pertrahi ſupplicium, indignum minimeque ferendum clamarent. Promiſcua illa & efferata, ſumtis repente ſclopetis, & quibus potuit varii generis armis, domum, in qua Niger cum prætore pugnabat, circumſidet: quam tametſi Nigrani acerrime defenderent, tamen oppidani viribus, & multitudine longe ſuperiores, perforato bipennibus & dolabris ligneæ domus pariete, prætorem periculo eripiunt: & Nigrum cæſa aut capta & diſſipata majori ſuorum parte, vulnere etiam perſtrictum capiunt. Ita in magna omnium trepidatione, converſa repente fortuna, prætor odio atque iracundia exacerbatus, reddendæque invicem talionis cupidus, illum manibus poſt tergum revinctis tortori tradit, ac ad locum media in Civitate plectendis noxiis dicatum perduci, ibique capitis ſupplicio affici jubet; atque hic fuit doli & fallaciarum, ſeu certe ſtultæ ſuperſtitionis ejus infelicis hominis exitus. Cujus fine audito cæteri in caſtris quemdam e numero ſuorum, Ladiſlaum Sucium eligunt, qui tum vindicandæ necis ſanctiſſimi viri ut ipſi vocabant, & prætoris ulciſcendi partes ſibi ſumere, tum vero deſtinata a Nigro exequi, contenderet: Sed Nicolaus Bathorius ne ex hac repentina flamma graviora incendia gliſcere poſſent, miſſis equitibus ſuis illum e medio tollendum curavit: quo ſublato cætera colluvies promiſcuæ multitudinis in varias partes & regiones dilapſa eſt. *Niger prætorem Debrecenienſem dum ſuſpendi jubet* *A promiſcua plebe oppreſſus capitur, cervixque illi præciditur.*

Par metus & trepidatio, ex Illyrico, niſi mature proviſum fuiſſet, expectabatur: Nam agricolæ & Ruſtica plebs repentina in dominos ſeditione concitata, quod ſe intolerandis ſervilium operum laboribus, ac pecuniariis exactionibus ſupra vires, & æquum gravari quererentur, temere arma ſumſerant, facto in ea regione, quæ Colapim & Savum flumina interjacet, initio. Nec mora, cum ad decies mille perditiſſimorum hominum inconditu multitudo ad arma confluxiſſet, primo obvias in propinquo nobilium domos, quæ aut minus munitæ erant, aut a paucis cuſtodiebantur, expugnare ac conſumto, qui intus reperiebatur, commeatu, diſſipare, ac funditus delere inceperunt: acciditque ut prima omnium Georgii Puneci domus, non ita pridem Byzantiana captivitate elapſi, in planitie Samoborienſi ſita dirueretur. Itum deinde eſt verſus Savum, eodem ubique terrore circumducto; & ſi qui Nobilium forte in manus incidiſſent, ii confeſtim necabantur. *Gubeciana ſeditio ruſticorum A. 1573.* *Decem millia perditiſſimorum in Nobilium maxime fortunas graſſantur.*

Cum Savum attigiſſent, ac tranſitum molirentur, nuntios ad Carnos & vicinos populos miſere: qui dicerent ſe communis libertatis cauſa, arma adverſus nobilitatem ſumſiſſe, cujus crudelitates & inſolentias non amplius tolerare potuiſſent, quum nullum in eos graſſandi pro libidine modum aut finem facerent: propterea *Carnos & vicinos ut ſecum vires conjungant hortantur.*

1572. pterea hortari & monere eos, ut animos viresque suas conjungere maturent. A quorum nonnullis, qui inter Suclam amnem, qui Stiriam ab ea Illyrici parte, quam recentiores Sclavoniam vocant, dirimit; ac inter Dravum flumen siti sunt, responsum est, transirent tantummodo Savum ac ulterius progrederentur, se propediem in campis Petovioni, aut Varasdino subjectis, arma cum eis sociaturos, & eandem belli fortunam subituros. Itaque trajecto Savo, in villas, & amœniora Francisci Tahii prætoria, quæ ille ad otii solatia rebus suis florentibus extruxerat, igne ferroque sævierunt. Fama fuit illos Ambrosii Gregorancii clandestinis consiliis inductos, hoc genere crudelitatis in bona fortunasque illius majore invidia debacchatos esse, qui eo tempore cum Tahio capitales inimicitias atque odia exercebat.

Tahii villas devastant.

Jam haud procul ab Stubicia inferiori, in qua thermæ languentibus salubres effervescunt, pervenerant, ibique positis castris, & missis quaqua versus prædonibus obvia Nobilium bona ædesque, sine discrimine urere, & vastare non desinebant: plurimique indies ex juventute agresti ad eorum castra agminatim concurrebant. Et quum ad multa millia sceleratæ colluvionis in unum confluxissent, ducem sibi quendam Matthæum Gubecium elegere, quem inter reliquos consilio & manu promtum, ac invidia in nobilitatem exacuenda, linguæ immodicæ atque implacabilis esse judicabant: eique regii nominis titulum temerario ausu indiderunt.

Interea Georgius Drascovitius Episcopus Zagrabiensis, qui Comite Slunio vita functo solus magistratum Illyrici, quem Banatum vocant, obtinebat, convocato concilio, quomodo extinguendis hisce atrocibus flammis obviam eundum esset, ne ille in majus incendium erumperent, consultandum mature existimavit. Una erat via, qua perditissimi conatus coercerentur, ut nobilitas arma sumeret, subsidiaque militum stipendiariorum, quibus Germani duces Vitus Hallecus, & Herbatus Aurspergus imperitabant, in societatem adderentur, & communibus viribus profligatæ temeritatis hominum audacia retunderetur. Sed Germani absque permissu Cæsaris, se in aciem prodituros negabant. Mittuntur igitur Viennam ad Cæsarem sine mora Simon Queglevitius, & Joannes Berzejus, qui ab eo mandata obtineant, quibus illi ad ferendum laborantibus sociis auxilium concurrere jubeantur. Sed dum nuntii diutius detinentur, interea Gubecius Stubiciam dedentibus se iis, qui intus erant, occupavit: missisq; illinc nuntiis in omnes partes promiscuæ agrestium turbæ significavit, locum esse in potestate: quo audito plures ex eorum colluvie ad prædæ societatem invitatos in castra recepit. At Drascovitius & Nobilitas metu perculsi, ac præoccupandos hostes rati, non expectato nuntiorum reditu, ac Germanorum auxiliis, quæ fera esse prævidebant, duos duces, qui suis in aciem ducendis præessent, celeriter deligunt, Matthæum Queglevitium, & Gasparem Alapinum, jubentque sedulo ut operam dent, ne quid detrimenti respub. accipiat.

Gubecius Stubiciam occupat.

Igitur cum DCCC. circiter equites summa celeritate, conscripsissent, ac cohortes, quæ ad custodiam Colapis publico regni stipendio alebantur, e præsidiis in castra deduxissent Stubiciam versus ire contenderunt. Quos ubi Gubecius adversum se progredi animadvertisset, suos ut arma caperent jussos, paucis verbis cohortatus in aciem eduxit; hunc diem, hanc pugnam fore, inquiens, quæ eis decus & libertatem, si victores evaserint, allatura sit; sin victi terga dederint, nullum genus crudelitatis, ac deformis cruciatus dici queat, quod in eos ab immanibus & esse atis nobilibus non sit pertimescendum. Itaque se viros præstare, & præsenti fortique animo arma tractare contendant, ut aut egregie vincendum, aut væ victis expectandum statuant. Nobilitatis ex adverso duces, aciem ita instruxere, ut pedites sclopetarios in medio constituerent, equitibus vero utrinque per cornua distributis darent in mandatis, ne quampiam in irrumpendo moram facerent, nec quicquam numero aut multitudine hostium terrerentur: hos esse ab aratris & ligonibus, ac id genus ruris operibus in militiam, si Diis placet, aut latrocinium potius exercendum translatos: cætera ex eodem instituto fœditatem & turpitudinem in moribus, in bello gerendo nullam disciplinam, nullum robur, nullas vires, potiorem si quæ sit partem ex sicariis & aleatoribus Carnorum, incendiariisque coactam; mox cum insolitos enses, ac vulnera & sanguinem viderint, fœdam fugam daturos. 1572.

Queglevitius & Alapinus contractis copiis rusticos fundunt fugantque.

Cum utrinque magno clamore sublato, acies consertis manibus concurrissent, Gubeciani præter expectationem diu ancipiti prælio certavere, ita ut aliquot ex nostris icti glandibus interirent, inter quos Ladislaus Ploudinus equitum ductor fuit. Sed quum hinc a peditatu & sclopetariis, illinc ab hastatis equitibus, acerrime pressi cæderentur, ad extremum Nobilitas, ut causa, sic armis potior atque superior, eos pedem referre, denique effusam fugam capessere coegit. Cæsi passim in fuga, aut capti omnes, pauci in silvis & montibus, per abditissimas latebras vitam servaverunt. Cæteri, qui indies ad fœdus & societatem venturi expectabantur, audita agrestium clade & Nobilitatis victoria, metu perculsi, qua quisque potuit, diffugere. Sævitum in deditos & captivos haud modice est, adeo ut passim per propinquas arbores & pagorum ædificia, longuriis transversim junctis appensi, prætereuntibus spectaculo essent: & in una præalta & ramosa silvestris pyri arbore, quæ secus viam militarem forte enata erat, sexdecim aut amplius infelicium rusticorum corpora, suspensa restibus, agitandaque ventis, & volucribus carpenda exponerentur: nonnulli vero abscissis naribus & auriculis mutilati, perpetuam fœdamque rebellionis & gladii in dominos nefarie stricti memoriam gestaturi dimitterentur. Gubecius ipse funestus scelerati exercitus dux, atque ut ipsi vocabant, rex, quod gratissimum Nobilitati ejusque ducibus fuit, vivus in potestatem venit, Zagrabiamque perductus est. Ubi quum prius de Andrea Passanecio, ejus in exercitu legato, inspectante ipso, capitale supplicium sumtum fuisset, ipse postmodum ignitis forcipibus immaniter laceratus, ac ferrea corona, eaque candenti caput redimitus, postremo in quatuor frusta more latronum dissectus, meritas sceleris, & usurpati regii nominis pœnas persolvit; vel eo nomine graviore irrogato supplicio, quod adhuc complurium senum animos, qui in vivis essent, infaustæ ac diris omnibus devovendæ Georgii Siculi in excidium nobilitatis initæ rebellionis memoria non sine horrore subiret, qui olim omnium mortalium corruptissimus, & depravatissimus, malignis fatis sic ferentibus, Pannoniæ regnum & Christianam rempublicam summa perfidia atque impietate perturbasset.

Sævitia in captivos.

Gubecii ipsorum Ducis immane supplicium.

DE

DE REBUS HUNGARICIS,
LIBER XXV.

1572. 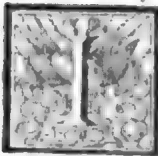NTEREA Cæsar Maximilianus magnum præsidium ad domesticam potentiam accessurum ratus, si inaugurationem filii sine cunctatione exequeretur, curatis non sine magno studio omnibus iis, quæ ad eam pertinebant, illum quidem splendidissimo comitatu instructum, terrestri itinere præmisit, ipseque nihil moratus, ad finem mensis Sextilis, secundo Danubio, ad alia ejus anni comitia navibus vectus descendit, ita ut eodem die uterque Posonium veniret; sed Cæsar aliquot horis præcessisset. Convenerant Ungari quoque tot & tantis, per retro actos annos jactati calamitatum procellis, eo quo majore & splendidiore poterant numero & apparatu; sic ut bis mille & quingenti equites, nullo ex confiniis milite subducto, egregie auro & argento comti & exornati, spectatuque imprimis digni, in castris patenti in campo prope urbem positis recenserentur. Hoc primum tempore Ungaros scuta oblonga atque inflexa, quibus hactenus domi militiæque usi erant, agilitatis causa abdicasse constat, auctore Georgio Comite Zriniano, ita ut thorace ferreo & galea, hastaque contenti esse incepissent. Quem morem a Turcis quoque usurpatum, & id genus armorum, ut nimio gestantibus oneri, intermissum esse videmus.

Maximilianus Cæsar ad coronationem filii Posonium contendit.

Ungari scuta oblonga abdicavere.

Processit equitatus & nobilitas armis equisque fulgentibus novo regi obviam per pontem, quo Danubius e pontonibus & navibus constratus erat, usque ad metas, quæ Ungariam ab Austriæ finibus distinguunt: & cum ille ad turriculam desertam, quæ in bivio, quo hinc inferioris Ungariæ pars versus Fertonem lacum & Sopronium ad lævam sita est; illinc vero ad dextram Austriæ limina adeuntur, cum exercitu & tormentis pervenisset, Nicolaus Bathorius, cui imperium copiarum & nobilitatis demandatum erat, & Balthasar Battianius eum nomine publico salutavere, gratumque omnibus ejus adventum testati, ut regnum sibi curæ esset vellet, oraverunt. A quo ingenti spe onerati, iterum ad copias, quæ instructa in campo acie, signisq; explicatis ordine stabant, sese receperunt: easq; Danubium versus, regem præire & regredi jusserunt.

Cum Copcinium transisset, Verancius Archiepiscopus, cum multis majorum minorumque ordinum sacerdotibus, ac nonnullis togatis, clari nominis viris, inter pirorum silvestrium arbores, quæ in agro frequentes sunt, regem eleganti oratione excepit: qua minime mirandum esse commemorabat, quod e regno & provinciis annexis, quondam armorum gloria, & fortium virorum frequentia clarissimis, ad coronationis pompam exequendam copiæ opinione pauciores convenissent: postquam ab hostibus continua & ferme quotidiana populatione, & cædibus, ac captivitate, ad contemnendum ferme numerum redacti, hoc quoque, quod exiguum conspiciat, agmen, vix ægre coegissent. Se tamen & omnes Ordines magna certaque spe teneri futurum, ut Cæsare patre & ipso, secundum Dei immortalis opem annitentibus, arma propediem expediantur, quibus regnum olim dives & opulentum, ac omnibus ad vitæ militiæque usum necessariis dotibus benigne & largissime a natura ornatum, rediviva virtute resurgat, ac ejectis barbaris pristino nitori restituatur. Ad quam a Joanne Ulrico Zasio, Romani Imperii Vice-Cancellario, ea, qua decuit, sermonis elegantia & brevitate responsum fuit. Postquam dicendi finis factus est, rex in arcem ad invisendos, salutandosque parentes, deinde illinc in Archiepiscopi ædes urbanas, cæteri ad castra hospitiaque redierunt.

Verantius Rudolphum Regem eleganti oratione excipit.

Zasius illi respondet paucis.

Deinde aliquot dies extracti sunt disceptando, ac summa verborum contentione agitando; cum nobilitas Germanos, ut insolentes & libertatis Ungaricæ osores, præfecturis moveri, & Palatinum creari debere contenderet, cujus officium, cum aliis rebus gerendis, tum vero declarando, coronandoque regi adeo necessarium videri, ut absque eo nihil fieri queat. Nec equestris ordo, nisi compos voti foret, contentioni pertinaciæque finem facturus videbatur, nisi senatorii ordinis Optimates, iisdem, quibus antea rationibus, atque artibus, ea omnia ad commodiora & aptiora tempora distulissent, & nobilitatem quamquam initio propositi tenacem in suam sententiam pertraxissent. Nec tamen pari omnium consensu dissimulandum rati sunt, quin tam Cæsari quam novo regi pro tuenda libertate & majorum institutis defendendis mistas querimoniis preces deferrent: scriptoque declararent, quibus modis, per quos, quam enormiter vetustæ immunitates lædi soleant, & quam gravis odiosaque sit eis exterorum dominatio. Quorum omnium se memores futuros, & obviam malis ituros polliciti sunt: ac tandem XXV. Septembris dies, perficiendis coronandi regis cerimoniis, decretus est.

Hungari Germanos præfecturis amoveri debere. Et Palatinum creari contendunt.

Quo die non alio ritu, religione, solennitate, locis, templis, quam quibus ante novem annos dum Maximilianus eodem diademate exornaretur, omnis pompa finita est: imponente capiti regis coronam Verancio Archiepiscopo: astantibusque de more Episcopis. Subsequuta illico est fausta populi acclamatio, ac gratulantium inconditæ voces hilaritatisq; plenæ, nec non tubarũ ac tympanorum ingentes sonitus; & in urbe ac propugnaculis & turribus tormentorum fragor & strepitus; & omnia quæ in hujusmodi festivis fieri assolent: quæ nunc denuo enumerare ad alia properanti non est animus. Ministravere Cæsari & regi simul discumbentibus illustres Ungari juvenes, epulas mensis afferentes, quos Balthasar Battianus Dapiferis præpositus, cum eburneo bacillo præcessit: a poculis Michael Vardanus fuit: & equum ascendenti Emericus Czoborius frenos rexit, quod Franciscus Tahius stabuli præfectus, cujus id officii erat, lethali oppressus morbo abesset; quo etiam non ita multo post e vivis excessit. Remotis mensis juventus militaris, & illu-

Inauguratio Rudolphi 25. Sept. 1572.

Epulum Cæs. & Regium.

Epulum Cæsareum & Regium.

1572. *Choreæ.* illustrium virorum liberi adolescentes choreas in cavædio domus duxere; inter quos Valentinus Balassius, Joannis nuper in gratiam recepti filius, alterum & vigesimum natus annum, eo genere saltationis quam nostris opilionibus propriam & peculiarem, vulgus exterorum, omnibus æque Ungaris communem putat, palmam obtinuit, quum Cæsar & Rex, cæterique principes, illum, veluti Panes & Satyros imitantem, modo retractis, mox divaricatis in terram cruribus subsistentem, modo saltuatim se attollentem, sublimi e podio non sine voluptate spectavissent.

Eperiessi ut jus dicatur, a Cæsare postulatum. Sub finem Comitiorum postularunt ordines a Cæsare, ut circa sextum Calendas Majas, ad diem Divo Georgio sacrum Eperiessi jus dicendum juberet, quod superioris Ungariæ incolis longum & difficile iter Posonium venientibus foret. Id quidem Cæsar, si judices illud iter non detrectent, quod neque a Nadasdio Palatino, neque ab Olaho impetrari potuisset, se non abnuere respondit. Quum igitur ad Varancium, qui summo eo magistratu, quem locum tenentem vocant, fungebatur, & cæteros judices tabulæ regiæ (sic Ungari prætorium tribunal vocare solent) frequentes convenissent, non magno labore obtinuere, ut Eperiessum profecti, administrandis legibus vacarent: & Verancius quidem obsequi nobilitati cupiens, nec senio viribusque suis diffisus, quum sequenti vere illuc se contulisset, molesta suborta febre, septuagesimo tertio ætatis anno e vivis migravit; eique Cæsar Stephanum Radetium Episcopum Agriensem, ærariique præfectum substituit, virum bonarum literarum peritia, pariter & legum scientia insignem, qui postea statis temporibus judicia Eperiessi exercuit.

Anton. Verantius eo profectus e vita migrat. Radetius Episcopus Agriensis ei substituitur.

Canisæ præfectura, Banffio denortuo, Gaspari Alapiano commendata Niughatatlan. Finitis comitiis Cæsar Canisanam præfecturam, quam post infelicem Thurii cædem Valentinus Banffius Thallocianus a Suendio ad id muneris commendatus bene gesserat, sed nuper Viennæ decesserat, Gaspari Alapiano attribuit: qui commendatione nonnullorum in notitiam Cæsaris venerat: quamquam ut exitus docuit, nihil præter generis nobilitatem, qua nonnullos proceres attingebat, ad militiam attulisset. Cum enim custodiæ loci, ac exercendæ disciplinæ militari segnius quam par erat invigilaret, incredibile ab hostibus in rem suam intentis detrimentum accepit. Erat in præsidio Sighetano Alys præfectus, quem Turcæ Sarum vocabant, vir militaris, & inquieti animi, quo etiam cognomine a nostris erat insignitus. Is cum non ita pridem e Solnoco Sighetum venisset, gregarii ordinis miles Gaspar nomine, sive mobilitate ingenii, qua laborabat, sive aliqua ab Alapiano, quo transfugio prætendebat, affectus injuria, ad eum profugit, eique operam obtulit, qua oppidum Canisianum intercipi posset, si per stagnantis aquæ glaciem, superata a peditibus fossa, validius invaderetur: quod fieri parvo labore posse putabat ab ea parte, qua arx ab oppido adibatur, & ubi nullum irruentibus vallum obstabat, quod nostri ex ea parte se aquis profundioribus tutos esse rati, non nisi tenui sepimento locum præsepsissent, quod minimo labore punctoque temporis disjici posset.

Aly Sigethanus præfectus Canisam ex insidiis intercipere molitur.

Itaque Alys rem a Turcis, qui capti isthic servierant, locorumque periti habebantur, diligenter percunctatus, nec ob compertam & exploratam imbellis & incuriosi præfecti desidiam de successu dubitans, fortunam experiri constituit. Nec diu moratus, consilio cum paucis communicato, validas e suis præsidiis, ac iis, qui Soclosii, Quinqueecclesiis, Caposiæque & aliis locis erant, copias collegit, & Segusdium cum iis venit, ac illinc primis tenebris & silenti agmine profectus, ad noctem lucente luna Canisiam pervenit. Et cum non procul ab arce saltuoso quodam in loco consedisset, Gasparem transfugam cum aliquot Turcis præmisit, qui perlustratis semitis glacie concretis, per quas in oppidum irrumpendum erat, ad se reverteretur. Hæc hostium consilia certius explorata, Nasuffus Stubicianus, Christianis parentibus ortus, qui Segusdio præerat, Alapiano per litteras occulte perscripserat, ac ut vigilaret opportune admonuerat: sed ille inefficaci & desidioso animo id neglectui habuerat, non aliam ob causam, quam quod illum, galeam deauratam pro fideli opera petentem, avaritia ductus, non satis certa aut explorata attulisse suspicaretur. 1572. *Alapiani incuria consiliis hostium detectis.*

Ultima die Bachanalibus sera urbem vino somnoque sepultam adoriuntur. Forte tunc erat ultimus dies ejus temporis, quo elabente Christiani carnibus postea abstinere solent, ideoque non ab Alapiano solum, sed etiam a militibus & minoribus præfectis genio indulgentibus, in multamque noctem potantibus, vigiliæ segnius obibantur. Unus ex equitum ductoribus, Stephanus Isthuanfius egregia virtute juvenis forte aliquid de conatibus hostium sub odoratus, quatuor equites suos speculatum extra oppidum misit, ut si quid certi comperissent, sine mora citatis equis reverterentur. Verum illi usque ad dimidiam noctis, nondum hostibus ad destinatum locum pervenientibus, in excubiis perseverando, sive expectationis tædio ducti, sive frigidioris aeris injuria compulsi, importuno consilio redierunt, tuta ubique omnia esse referentes. Interim Gaspar cum aliquot Turcicis peditibus per notos tramites sustinente glacie nemineque prohibente oppidum ingressus, Germanum militem tesserarium obtruncat, ac relato cæsi capite, ad locum, ubi Alys constiterat, revertitur: & Canisianos somno vinoque obrutos, summum agitare silentium refert.

Capiunt & trucidant obvios quosque. Ille jam non amplius cunctandum ratus, supra octingentos milites, ex omnibus cohortibus lectissimos, ducibus Tasquinio & Curto equitum ductoribus, immittit; atque illi noctis beneficio usi, præeunte transfuga, nulloque animadvertente, irrumpunt; Alys eodem in loco expectabundus consistit. Cum in forum pervenissent, clamorem attollunt, atque obvios quosque trucidant; deinde agminatim, aut sparsim per manipulos, ut cuiq; arbitrium erat, ad rapinas & cædes dividuntur. Multi nullum hostem adesse rati, sed milites ob ejusdem diei consuetudinem temulentos obambulare existimantes, ne ferrum quidem, nisi sero & ab hoste jam undique clausi & oppugnati stringere potuerunt: plures in lectulis & contuberniis oppressi, captique aut interfecti fuere. Solus Isthuanfius animadverso periculo, conscensoque potiori, quem habebat, equo & cæso, qui occurrerat hoste, cum uno aut altero ex famulis in arcem profugit: ubi ab iis, qui intus erant, pro hoste habitus, ac glandibus petitus, tandemque agnitus & intromissus est. Michaelem autem Tacaronem, veteranum præfectum, quum ab improviso hoste repente circumventus esset, & pertinacius, ne in manus hostium veniret, ac diutius pugnasset, fæno & straminibus incensis, & per effractas domus fenestras injectis, densioris fumi caligine præcluso spiritu mori coegerunt.

Tum

1573. Tum vero alii atque alii ad diripiendas domos & equos e stabulis abducendos conversi, direptis illis, multos etiam promiscui sexus mortales puerosque & fœminas cepere, & ad Alym in proximo saltu agitantem, nuncios cum aliquot captivis misere, oppidum in potestate esse significantes. Quo audito hostes, qui cum eo erant, lucri cupidine illecti, nullo cujuspiam imperio curato, sociis per oppidum prædæ intentis sese miscuerunt: pauci ex hostibus, dum incautius populantur, interfecti aut vulnerati fuere. Thomas Posgajus, egregius fortisque miles, & viarum peritus, ob idque Turcis invisus, dum reponendæ in tutiorem locum, abscondendæque pecuniæ incautius quam periculum poscebat, incumberet, vivus captus est: ac infinita variarum rerum præda, ex oppido omnibus rebus necessariis repleto, abducta: adeo ut hostes a prima noctis vigilia, ad usque hibernæ diei crepusculum, satis longo temporis intervallo, populando, & pro libidine hostilia omnia exercendo, impune grassarentur. Qui autem in arce erant, quod & pauciores essent, & nocturni temporis incertos casus, ac insidias vererentur egredi, & suis laborantibus opem ferre, neque tutum neque e disciplina esse arbitrabantur. Tormentis tamen rarius in incertum emissis, sine ullo hostium discrimine, irritis fragoribus & strepitu fulminabant.

Ingens ab hoste variarum rerum præda abducta.

Per hunc modum capto & direpto oppido, ac omnibus, quæ in eo erant, ablatis, Alys incruenta potitus victoria, incolumes multaque ditatas præda copias reduxit, ac triumphanti similis, Sighetum invectus est. Præter aliarum rerum prædam, cujus magna vis & copia fuit, mille & amplius hominum capita, DCCXLVIII. equos ablatos esse constat: quorum parte meliore sibi retenta, residuum sub hasta vendidit, & inter milites divisit. Sed tormenta duo justæ magnitudinis, quæ in fori eminentiori clivo posita erant, jugis boum ibidem repertis secum attracta, in munitione Sighetana, e regione ædium suarum collocanda curavit: postea multos impuberes pueros, ac formosiores e captivis puellas, cum vexillis & Thoma Posgajo, ad Selimum & Mehemetem purpuratorum principem Byzantium dono misit: ubi Posgajus, quod Turcæ viarum peritis, qualem eum esse non ignorabant, minime parcendum putent, simul cum Gregorio Docio nobili equite, non ita pridem in oppido interioris Ungariæ Simandio, in quadam excursione capto, apud Bosphorum Thracium, in mare mersus inferiit. Et quamquam hoc tale tantumque incommodum incuria Alapiani improspere evenerat: & is majus socordiæ, quam virtutis specimen, male administrata republica, dederat; tamen quum Drascovitius in locum Slunii morientis alium sibi consortem magistratus adjungi postularet, neque quispiam alius occurreret, eum collegam, indulgente Cæsare accepit: & is tradita jussu Cæsaris Georgio Comiti Zriniano Canisa, in Illyricum reversus est.

Alapianus Drascovitio in Illyrico adjungitur.

Georgius vero Zrinius Canisæ imponitur.

Sub id tempus inter Bathorium Transylvaniæ principem ac Bequessium ex variis simultatum graviorum dissensionibus, quæ inter eos ex mutua æmulatione subortæ erant, subitum atque intestinum bellum erupit: quod occulte primo susceptum, non multo post absque sudore & sanguine in præsens gestum atque confectum fuit. Odiorum origines & causas jam pridem, vivo Joanne Sigismundo exortas esse, dum illi per speciem legationis amandato periculum vitæ pararetur, eo vero fatis cedente, ambo per varias artes de regno contenderent, emanasse non est dubium. 1573. Quæ demum quotidianis contentionibus in majus excrevere: quum Bathorius illum minus dicto audientem & quoties sermo incidisset, petulantius obloquentem incusaret: tum vero quod arcem Hustiam, salisque fodinas, ad novi sui principatus jura pertinentes, minime reddidisset: & ad comitia privatasque consultationes vocatus, elato contumacique animo, nunquam paruisset. Quæ ille, partim inficias ire, partim ditionem illam omnem sibi, & Chaquio, ac Lupo Bornemissæ a Cæsare dono datam dicere solebat. Tametsi autem de sincero erga se Bathorii animo semper dubitasset; tamen singularem in Cæsaris benevolentia & tutela spem collocaverat, qui eum in adversa vel nutante fortuna sua non esset deserturus. Contra ille, quamquam Cæsari fidem & obsequium promisisset, odio tamen & vindictæ cupidine incensus, Turcarumque patrocinio & studiis subnixus, ad dignitatem suam pertinere putabat, sublato æmulo, quieta regni possessione potiri.

Bellum intestinum inter Bathorium Principem & Bequessium.

Igitur illum nec opinantem armis circumveniendum existimavit; miroque silentio occultatis consiliis suis, aliud simulando, cum prætoriano peditatu ac aulico comitatu, paucisque evocatis, in oppidum Fogarassum, in cujus arce Bequessius se continebat, quamque ad incerta & fortuita belli abunde muniverat, improvisus irrupit: brevique post tormenta currulia advecta sunt, & reliquæ copiæ provincialium, Siculi & Saxones, nobilitasque omnis instructa armis, subjectos campos extensis tabernaculis occupavit. Nec mora, arx tormentis verberari cœpta est. Nec Bequessius sibi deerat, quamquam multis rebus necessariis in tam repentino ac præcipiti periculo destitueretur. Sed una maxime angebatur militum præsidiariorum paucitate, qua imprimis laborabat; postquam hostium celeritate præventus, nec dimidiam militum partem, quos certis continuisque stipendiis alebat, convocare potuisset. Igitur post aliquot dierum oppugnationem, cauto potius ac necessario, quam honesto consilio, cedendum arce, fortunisque omnibus, quam se incertæ acerrimi hostis & æmuli fidei committendum duxit; & assumto in fugæ periculique socium Stephano Thrace, cujus virtuti & fidei plurimum confidebat, conditisque in marsupium maximi pretii unionibus & gemmis, quæ Joannis regis senioris fuissent, ac alia pretiosiore supellectili, & auro ad viaticum, quantum in ea rerum desperatione & celeritate auferri poterat, suis, ut arcem quamdiu possent, omnibus viribus servare niterentur, jussis, equum militarem Asiatici generis, a Joanne Sigismundo dono datum conscendit, ac peritissimis viarum ducibus usus, superatis Alpibus, in tutum evasit, cum Bathorius fugæ ejus ignarus, neminem, qui persequeretur submisisset, sicque per varios viarum errores, ambagesque tandem ad Cæsarem Pragam contendit.

Bathorius Bequessium in arce Fogarassi obsidet.

Bequessius, convasatis unionibus & gemmis ex arce elapsus ad Cæsarem Pragam venit.

At illi, quibus curam tuendæ arcis commiserat, & Paulus Giulanus, qui thesauris servandis præerat, paucis post ejus discessum & fugam diebus, ne cum strenuo duce, eoque provinciæ principe pertinacius quam deceret pugnare viderentur, rerum suarum omnium ac vitæ immunitatem pacti eam dediderunt. Bathorius ne uno quidem ex suis amisso, occupata arce, & rebus Bequessii omnibus thesaurisque, quos ille indul-

1573. *Paulus Giulanus arcem Principi paulo post dedit.* gentia & prodigalitate demortui principis ingentes & incredibiles congesserat, summa celeritate potitus, eam curæ & industriæ Cosmi Petricovitii, ex Illyrico oriundi, qui veteranus alumnus, familiarisque sibi erat, tuendam commisit, ipseque dimisso exercitu, & retractis tormentis Albam revertit. Hunc in modum Bequessius rebus fortunisque amplissimis exutus, aliquamdiu in aula Cæsaris exilium toleravit, seque certiori spe sustentavit fore, ut benignitate auxiliisque ejus adjutus in suam, e qua impotentibus armis pulsus esset, ditionem reduceretur.

Racocius & Præpostuarius Turcas Filecienses prædatum egressos cædunt. Per id tempus Sigismundus Racocius, qui Sendroni præerat, & Valentinus Præpostuarius Cassoviæ Ruberi legatus Caithbegum Fileci præfectum, qui cum mille equitibus Turcis ad nundinas, quæ in oppido Sixone futuræ erant, prædatum & populatum exierat, obviam progressi fuderunt, hostesque fusos & fugatos ad Filecum usque persequuti sunt, & magnum eorum numerum partim ceperunt, partim trucidarunt. Vexilla etiam aliquot, & currus & equos ipsius præfecti, qui ad manum ducebantur in potestatem redegerunt. Captus etiam in pugna fuit Hasanes, equitibus Spahiis præpositus, quem Allaibegum vocant: is a Stephano Bathorio adolescente grandi pecunia emtus est, sed eum alter Stephanus Bathorius, paulo ante regnum Poloniæ adeptus, olim sibi cognitum, suamque opem suppliciter implorantem, persoluto redemtionis pretio liberavit.

Sinan Bassa Tunetum & Guletam expugnat. Dum hæc in Pannonia & Transsylvania geruntur, Selimus Turcarum princeps Sinanem purpuratum, natione Acarnanem, in Africam cum valida classe misit adversus Hispanos, qui Tunetum ceperant, qua in classe centum quinquaginta triremes, ac XXX. onerariæ naves numerabantur. *A. 1574.* Is erepto Tuneto, & Guleta, munitissimo oppido, & Castello ab Hispanis, inter Tunetum & Guletam extructo, vi expugnatis, ac a fundamento dirutis, Gabr. etiam Cerbellione, ac Petro Carrero Hispanorum ducibus captis, incolumem victricemque classem reduxit, nec diu post in locum Mehemetis, quem quidam commotæ mentis Monachus Dervisius prægrandi cultro in ventrem adacto interfecerat, purpuratorum princeps est creatus, sumtumque de Dervisio in quatuor secto partes, extremum supplicium. *Selymus Imp. Turcarum e vivis migrat.* Sed Selimus non diu ea victoria lætatus, in gravem lethalemque morbum incidit, quem quum superare non potuisset, quinquagesimo sexto ætatis anno, Idib. Decembr. extinctus fuit, quum octo annos imperasset, eique Murates filius, viginti septem natus annos, ex præfectura Amasiæ atque Iconii Byzantium repente advolans successit; *Murates sublatis quinque fratribus patri succedit.* qui simul ac sceptris potitus est, quinque fratres natu minores, Muhemetem, Aladinum, Giangirem, Abdulahem, & Solimanum crudeli parricidio strangulatos necavit: *A. 1576.* ac deinde stabilito in præsens dominatu, & Spahoglanis aulæ equitibus, Janicerisque tumultuantibus, quod ipsis insciis regnum invasisset, ad obsequium multa largitione perductis, bellum adversus Persas eorumque regem Mehemetem cognomento Hodabendim movit, cum quibus postea per quatuordecim annos varia fortuna illud gessit: denique induciis factis, obsidibusque acceptis, terminavit. *Octennales inducias ratas habet Frider. Prainer loco Rimii legatus.* Octennales autem inducias cum Cæsare pactas ipse quoque ratas habuit, legatumque Cæsari ad eum, loco Caroli Rimi revertentis, Fridericum Prainerium submisit.

1573. *Carolus IX. Rex Galliarum obit.* Eodem quoque fere tempore, Carolus nonus Rex Galliæ, Cæsaris gener vitam cum morte commutavit, regnumque intestinis seditionibus & bellis perturbatum, Henrico fratri, qui non ita pridem a Polonis Rex fuerat declaratus, testamento, quod a regii sanguinis principibus, consensu unanimi firmatum erat, reliquit: ita ut donec ille e Polonia reverteretur, Catharina Medicea regina mater rebus administrandis præesset, eique ab omnibus obsequii ac obedientiæ munia deferrentur. Ejus mors non tam apud Polonos, quorum sceptra jam Henricus moderabatur, rebus novis, & interregno, causam & occasionem attulit: sed etiam Cæsarem ad nova consilia ineunda animum applicare coegit. Nam quum Regina mater fratris obitum Henrico significasset, eumque ad aviti regni jura primo quoque tempore capessenda cohortata esset; *Henricus Rex Poloniæ, deserto regno, in Galliam contendit.* ille convocatis ad XV. Cal. Jul. regni senatoribus, ac optimatum præcipuis, sibi ob fratrem vita functum in Galliam reverti necesse esse proposuit: idque ut eorum permissu facere liceret, paucis verbis rogavit. Qui quum absque ordinum totius regni præsentia, ac consensu, id in sua potestate situm esse pernegassent, ac ut illos ad certum diem convocaret, consuluissent; dissimulatis, quæ tacito pectore conceperat, consiliis, se propediem comitia publicaturum respondit: interim tamen præmisso Belleræo cubiculario, qui pretiosiorem supellectilem clam in Galliam perferret: literasque publicæ fidei a Maximiliano sibi Viennam venturo impetraret, in cubiculum rediit; ac se febricula tentari simulavit: postridie silentio noctis, minorem arcis portulam aperiri jussit, mutatoque habitu cum paucis equum conscendit, cujus robori & pernicitati plurimum confidebat, eumq; quamvis nemo ex Polonis fugæ ignaris sequeretur, calcaribus adactum urgere atque agitare non destitit, donec cursu totam eam noctem, ac sequentis diei partem continuato, ægre ad Friburgum Silesiæ oppidum Cæsarianæ ditionis perveniret: ibique sonipedi non solum soleæ ferreæ excuterentur, sed etiam ungulæ omnes nimio cursu ac labore attritæ deciderent: ita ut eum relinquere cogeretur, agasone, qui, donec illæ renascerentur, expectaret, & eum postmodum in Galliam ad manum duceret, ibidem una relicto.

Lentiore demum passu, minoreque formidine, Viennam applicuit: ibique a Cæsare, qui nihil de ejus adventu in urbem audiverat, ad infimos usque gradus obviam prodeunte, singulari honore & benevolentia exceptus est; & donec isthic egit, hospitium in arce datum, & lautiora præbita, ministrantibus ei jussu Cæsaris honorificentissime omnibus aulæ ordinibus. Inde profectus Venetias, Patavium, Ferrariam, Mantuam, deniq; facto per Allobroges & Salassos itinere, universa in occursum se effundente Italia, magnificentissimo ubique apparatu certatim exceptus atque exultus est. Viennæ adhuc moranti a Polonis litteræ, quibus in regnum revocabatur, redditæ sunt; ad quas quum nihil aliud respondisset, quam quod sibi propter certas & arduas causas, quas ex litteris suis apud Carolum Danzæum Cracoviæ relictis intellexissent, insalutatis ipsis discedenti ignoscerent; nec de suo reditu quicquam dubitarent: demum legati rursus missi, eum Ferrariæ spectaculis vacantem adiere, cum mandatis ut nisi postridie Idus Majas Cracoviam ad tuendum a Moscovitis & Tartaris, ac

aliis

1576. aliis hostibus regnum reverteretur, Polonos alium regem creaturos, nec postea ullo tempore ejus rationem habituros. Henricus ad ea rursus simulatis verbis respondit, se non eo animo Poloniæ regnum reliquisse, ut ad illius gubernacula reverti nequaquam vellet: sed ad componendas Galliæ res turbatas & confusas iter suscepisse, quibus Deo Optimo Maximo bene juvante brevi compositis, pro eo, quod illud regnum prosequeretur, amore & benevolentia mox reversurum; neque passurum, ut ejus opulentissimi ac florentissimi regni optimatum judicium, quo se aliis summæ dignitatis & virtutis principibus præteritis, regem prætulissent, ipse ingrato animo sprevisse, aut nihili fecisse videretur. Quæ etiam postea, datis ad eosdem Augusta Taurinorum literis, repetere nequaquam prætermisit.

Sed quum Poloni eum Gallici quoque regni corona insignitum esse, ac Aloysiam Lotharingiæ principis, ac Mercuriani ducis Nicolai filiam, in conjugem duxisse, nec de redeundo quicquam pensi habere certo cognovissent, convocato publico omnium Ordinum consilio, de eo exauctorando, ac novo rege creando consilia inierunt, edictoque sanxerunt, res Polonicas iterum ad interregnum rediisse, non secus quam si Henricus fatis concessisset. Quorum cum Henricus certior esset redditus, misso oratore, ne tam celeri desperatione de suo reditu ducerentur, ut novi creandi regis necessitatem sibi incumbere putarent, ab eis postulavit: sed illi propositi tenaciores, iisdemq; consiliis insistentes, comitia creando regi ad Calend. Octobres Varsoviam indixerunt. Ad ea complurimi principum legati confluxere; Cæsariani imprimis, qui per eosdem summæ dignitatis oratores, quorum supra memini, ut illud Ernesto filio obveniret, procurabat; ac Joannis Sueciæ Regis, qui pro seipso, aut Sigismundo filio, ex filia Sigismundi primi regis progenito, amicorum præcipuos prehensabat; ac Alphonsi Atestini Ferrariensis principis, idem regnum ambientis. Nec deerant Joannis Basilii Moschorum regis nuntii eadem sceptra & gubernacula postulantes.

Comitia de novo Rege creando a Polonis indicta.

Competitores regni.

Nondum Stephanus Bathorius ad petendum aut ambiendum tantæ dignitatis fastigium animum appulerat. Sed ut se quoque candidatis immisceret, casu aut quadam fati benignitate evenisse constat. Erat in Transylvania apud eum Samuel Sborovius, Petri Sborovii Cracoviensis Palatini & Castellani frater e Polonia extorris ac legibus proscriptus, propterea quod eo forte die, quo Henricus regio diademate ornaretur, Andream Vapovium, summæ dignitatis & Senatoriæ virum, in ipsius regis conspectu, nulla ejus majestatis, aut comitiorum habita ratione, crudeliter occidisset. Is cum a Bathorio singulari humanitate honoreque exceptus, ac stipendio & muneribus liberaliter sustentatus aliquamdiu fuisset, interregni tempore in Poloniam reversus, fratribus & propinquis, quorum magnum numerum e præcipuis senatoribus habebat, plurima de præclaris ejus animi corporisque dotibus, rei militaris scientia, fide, religione, moderatione ac constantia disseruerat; ita ut congestis in eum innumeris laudum præconiis, illum omnibus aliis competitoribus, suo quidem judicio, anteferendum prædicaret. Quibus rebus persuasus Petrus, auctor Bathorio fuit, nomen quoque suum inter alios regni candidatos rite profitendi suamque operam, industriam & auctoritatem, qua eo tempore cæteros anteire videbatur, internuncio usus eodem Samuele fratre, ultro offerendam existimavit. Itaque haud sine numine Divum se ad tantum dignitatis culmen vocari ratus, occasionem minime omittendam decrevit: gratiisque Sborovio utrique actis, eosdem ingentibus promissis & donis oneratos, ad promovendam tuendamque causam suam vehementer accendit & ad comitia legatos, quorum princeps Alexander Quendius erat, amandavit.

Sborovii suasu Bathorius regnum affectat. 1576.

Res interim in Comitio magnis contentionibus agebatur, cum legati singularum partium, suis principibus regio honore augendis, atque amplificandis, solertem & singularem operam studiumque navare contenderent: eosque omnes, quibus ferendi suffragii jus & potestas esset, sive senatorii ordinis ii, sive equestris forent, industria sua, ac multis magnisque muneribus, sive occulte, sive palam largiendis, ac maximorum præmiorum pollicitationibus, ad suas partes pertrahere conarentur. Qua quidem in parte Cæsariani præ aliis longe eminebant, quum præter eximiæ virtutis dignitatisque legatos, Bohemici generis, linguæ commercio ac sanguinis, ab ipsa usque conditorum utriusque gentis origine, mutua propinquitate cum Polonis junctos, etiam Hispaniæ potentissimi regis legatus suffragiorum captator solers & diligens adesset, & Joannes Cobencelius e Carnis oriundus, nuper e legatione Cæsaris nomine ad Moscum obita reversus, ac Andreas Duditius ingenio, ac morum elegantia Polonis ut ferebatur acceptus, de quo antea diximus, publice privatimq; agendo & largiendo, causam suam, & totius consilii rationes, summa sedulitate tuerentur.

Cæsaris legatorum prensatio.

Sed a Bathorio stabat Sborovius senior, multo præbito auro conciliatus, quem magnæ factionis suæ hominum catervæ sequebantur; quod eo interregni tempore firmis opibus & clientelis, ac inveterata inter suos auctoritate plurimum posset polleretque: is adeo illuc propendebat, ut quum supra complures senatores, & equestris ordinis magnam partem in potestate haberet, etiam Chausium, qui Muratis Turcarum principis nomine legatus comitiis interérat, docere atque instruere non intermitteret, quibus modis & studiis, quave arte animi Polonorum a Cæsare abalienati ad Bathorium, veluti Muratis beneficiarium sublevandum & extollendum flecterentur. Contra Jacobus Uchanius Gnesnensis Archiepiscopus, cum multo maxima nobilitatis Polonicæ & Lituanicæ parte, omni studio atque officio, omnibusque viribus Cæsari erat addictus; ita ut Cæsariani, qui cum eo sentiebant, suffragiis & votis innixi, quorum æque magnus erat numerus, de prospero rerum exitu egregiam spem concepisse viderentur. Cæteri competitorum tametsi nihil quo quisque causam suam promoverent, intermittebant, superantibus tamen adversarum partium viribus ita percelli videbantur, ut quotidie spes eorum infringi, & industriam languescere nequaquam vanis conjecturis animadverterent.

In hunc modum fluctuantibus comitiis, Sboroviani in consessu comitiorum, Bathorium pro Rege proclamarunt; ea conditione, ut Anna Sigismundi Regis, ultimo absque liberis vita functi soror, ab eo in conjugem duceretur: cujus ut sanguine regio Jagellonidarum, qui de regno optime erant meriti, progenitæ summam rationem habendam censebant: ex adverso Uchanius Archiepi-

Sboroviana factio Bathorium.

1576. piscopus, illorum intempestiva insolentia, & suo erga Cæsarem favore permotus, cum magna senatus & optimatum parte, Maximilianum Cæsarem sublata voce manuque nominavit, quem cætera multitudo sequuta, Cæsaris nomen identidem vociferando ingeminavit: ambæque factiones, retento mordicus suæ electionis tenore, ad eos principes, quos nominaverant, legatos sine mora mittendos decreverunt. Et ad Cæsarem quidem Albertus Lascius, Hieronymi filius, Siradianus Palatinus, cum Stanislao Gostonscio, ac Nicolao Firleio, summæ auctoritatis senatoribus aliisque tam ex optimatum, quam equitum, numero collegis missi sunt: ad Bathorium vero Joannes Tarlo Palatinus Lublinianus, nobilissimæ stirpis cum duodecim senatorii equestrisque status viris expediti.

Altera vero, cujus princeps Gnesnensis Archiep. Maxim. Cæs. eligit. Ad Cæsarem & Bathorium utrinque missi legati.

Interea ab Sborovianis, & qui ad Bathorium inclinaverant, non sine tumultu ac immoderatis clamoribus, comitia ad XIII. diem Januarii ineuntis Anni Andreoviam, quod est oppidi nomen, indicta sunt; ad quæ tamen nemo ex iis, qui Maximilianum elegerant, comparendum sibi existimavit: in quibus factionis ejus studiis decretum fuit, electionem Cæsaris irritam esse, quod ea ab Archiepiscopo & ei addictis non in consessu caveaque comitiorum loco liberis suffragiis ferendis ordinato, sed foris ab armatis & seditiosis civibus facta esset. Ad ea Comitia Cæsar quoque suos legatos miserat; per quos adversariæ factionis proceres hortabatur, ut cavendæ dissensionis & seditionis causa, suffragia sua iis adjungerent, qui non insulso nec improbando judicio sibi regnum detulissent: nec Bathorium multis partibus inferiorem sibi præferendum putarent. At illi nec auditis legatis, ne qua vis sibi a Cæsarianis inferretur, magno armatorum numero, & equitatu sese munierunt, & satis diu consultando atque deliberando tempus protraxerunt. Lascus interea & legati, qui ad Cæsarem Viennam venerant, de regno ineundo, ejusque conditionibus ac juramento ad servandas libertates Poloniæ, & Lithuaniæ & provinciarum, a Cæsare præstando frequentes consultarunt. Haud dissimiliter & Bathorius in Transylvania cum Tarlone & collegis de ducenda Anna, deque occupando regno & aliis, quæ illi habebant in mandatis, consilia & rationes mutuo inter se conferebant. Sed neutris placebat quicquam ante exitum Andreoviani concilii statuere, quem præstolandum ambæ partes censuissent.

Andreovianum concilium a Sborovianis indictum.

Interea Cæsar experiundum ratus, an Bathorii animum, ambitione ægrum sanare, ac ab ejus regni petitione, quod sibi prius ac majori suffragiorum numero delatum esset, dimovere posset; Christophorum Tieffenbachum Sacmarii præfectum in Transylvaniam misit, eique multis rationibus suadere contendit, ut honestissimo Transylvanicæ provinciæ loco contentus esse vellet; qui ei maxime tutus atque commodus foret, quum amplissimos quotannis inde reditus percipere, & splendidi & opulenti principis nomen tueri haud dubie posset. Repeteret ipse animo, quantum hinc sibi curarum atq; molestiæ pararetur, quantumq; Cæsari deberet, qui eum ad tantæ dignitatis honorem, ac provinciæ celeberrimæ & ditissimæ, quæ jure sua esset, imperium facili benignitate promovisset, cui etiam haud exiguo, aut inani juramento se devinxisset; proinde hortari sedulo & diligenter, ut sibi cedendum duceret, & primoribus suæ factionis hominibus, qui ipsum tumultuosius pro suo rege nominassent, oblatum imparibus votis munus renuntiaret. Fore ut ipse hoc salubri officio pietatisque pleno regnum illud, quod multis (si tam ab ipso, quam factione sua in sententia pertinacius persistatur) bellorum tempestatibus obruendum haud dubie sit, incomparabilem apud omnes mortales gloriam, regno a vastitate & cædibus, ac cruentis seditionibus summa cum laude conservato, promeriturus sit; ab se autem omnia ea præmia, quæ a grato & benefico principe liberalissime dari possint, omni tempore & occasione expectanda existimet. Admissus sine mora in colloquium Tieffenbachus, hæc atque talia ei diserte ac prudenter proposuit, testatus Cæsarem sibi & iis, qui eum ad dignitatis regiæ summum decus fastigiumque pronis, majoribusque suffragiis elegissent, deesse non posse: consultiusque facturum eum, si cedendo locum majori & digniori, rerum tranquillitati consulendum putet, quam armis disceptando, magnam perturbandæ reipublicæ occasionem sit allaturus. 1576.

Tieffenbachus legatur a Cæsare ad Bathorium.

Ad ea Bathorius nihil cunctatus altera die respondit: se eum honorem qui sibi non multum quærenti, nec justo ambitiosius expetenti, Diis faventibus delatus esset, integro pudore repudiare non potuisse, ne si id fecisset, degeneri animo minus illo dignus esse propria confessione censeretur: nunc se eo esse proposito, ut propediem regnum inire, illudque rectis consiliis, ac constanti virtute gubernatum tueri pergat; ita ut nullum eorum, qui se elegissent, consilii factique sui pœnitere possit: sperare se etiam in benignitate & clementia Cæsaris, tanta illum animi moderatione usurum, ne ejusmodi potentiæ suæ nomen invidiosum esse velit. Quod si autem bello aut armis vis sibi aliqua inferatur, quod ab æquissimo Cæsare minime expectandum puto, ostensurum se, ea præditum esse animi firmitate & constantia, ut omnia prius experiri velit, etiamsi vita amittenda sit, quam jam receptum, nec infeliciter inchoatum honorem, per ignaviam aut cessationem deseruisse. Tieffenbachus, qui illum in tanta tamque gravi re, consilia cum suis collaturum, ac iis aliquot dierum mora præmeditatis sibi responsurum existimaverat, ubi se eodem fere temporis momento, quo legationis rationes exposuisset, spe celerius dimitti vidit; dolore atque iracundia perculsus, illum, ut digna Cæsaris ratione habita, præcipiti ac immaturo consilio abstineret, admonuit. Verum quum is, etiamsi annus consultando deliberandoque esset extrahendus, non se sententiam mutaturum respondisset, ut pote cui constanter adhærendum decrevisset, tandem accepto commeatu, Sacmarium versus reversus Cæsarem quamprimum de irrito legationis suæ exitu certiorem reddidit.

Bathorii responsio.

His hoc modo peractis, in conventu quoque Andreoviano haud dissimili pertinacia, Sboroviana factionis capita a sententia minime dejici potuere. Quod quum apud ambas partes pro certo & firmo constitisset, prior Bathorius comitiis ad oppidum Megiessum indictis, regnum a Polonis & Lithuanis sibi delatum accepit, seque illis juramento ad diem octavum mensis Februarii solenni more obstrinxit: dimissisque Tarlone & collegis, se primo quoque tempore ad illud ineundum, Diis superis bene juvantibus, profecturum pollicitus est.

Bathorius, comitiis ad Megiessum indictis, Regno accepto, se Polonis juramento astringit.

Cæsar quoque longa & diuturna deliberatione adhibita, quum Ferdinandi & Caroli fratrum,

1576. trum Augustique Saxonis, & Alberti Bavari, aliorumque principum sententiam exquisivisset, tandem Lasco & Polonis, Lithuanisque legatis annitentibus, assensit, oblatumque regni honorem suscepit: & juramento, quo se eis ad servanda jura & libertates communes obstricturus erat diem 26. mensis Martii constituit. Quo adveniente in templum Divo Augustino dicatum, ad quod ex Aula seu Palatio per majus atrium, ac annexas porticus, inter hortos itur, sella a cubiculariis gestatus (quod æger pedibus non valeret) aurata indutus trabea, ac corona privata caput redimitus, quam ingentis pretii sibi parari jusserat, adductus est; filiis ac ingenti comitatu militum & promiscuæ multitudinis præcedentibus, Mariaque conjuge cum sororibus, quæ invisendi fratris ergo ab Oenipunte tunc forte advenerant, subsequente: sed & duobus e legatorum numero diploma, quo regnum Poloniæ & Lithuaniæ ei præferebatur, multis sigillis munitum, extensa supra caput manu deferentibus, Sacramentum prælegente Stanislao Coniarsio Referendario, & astantibus legatis, solenni more conceptisque verbis, recitavit. Tum sacer hymnus tympanis & tubis interstrepentibus decantatus, & omnibus in propugnaculis urbis, majora tormenta ingenti fragore & boatu displosa sunt pauloque post conviviis & summa omnium hilaritate dies celebratus.

Idem Ce- [illegible] breviter cum Maximiliano præstat.

Ferunt plurimi, si Cæsar in præstando jurejurando Bathorium aliquot diebus præcessisset, ac ad occupandum regnum iter in Poloniam absque cunctatione suscepisset, non fuisse illum tantum in sua factione præsidii positurum, ut adversus Cæsarem armis & bello contendendum existimaret; cum præsertim Cæsar magnas copias equestres & pedestres, ac magnam vim pecuniæ paratam haberet; & ex Germania auxiliorum & stipendii militaris magna copia expectaretur; verum tarditate & cunctatione Cæsaris abductum, ac de ejus in regnum ingressu maxime dubitantem, celeritate quæ in gerendis rebus vel maxime conducit, usum, præoccupato Cæsare, fortunam tentavisse, eamq; secundissimam & indulgentissimam expertum esse.

Cæsaris literæ ad Polonæ & Lithuaniæ ordines.

,, Altero postquam jurasset die, litteras ad Po-
,,loniæ & Lithuaniæ, cæterarumque provincia-
,,rum ordines & populos universim dedit, quibus
,,se tam primi, quam secundi interregni tempore
,,haud ulla ambitione, aut immoderata regnandi
,,cupiditate, nec privati alicujus commodi causa,
,,sed juvandorum imprimis ipsorum, & totius
,,Christianæ Reipub. causa ad petendum istud re-
,,gnum animum adjecisse, & omnibus comitiis, qui-
,,bus de Rege eligendo agebatur, Ernestum filium
,,ipsis proposuisse scribebat, ita ut quamvis et-
,,iamnum multis gravissimisque de causis illum si-
,,bi præferendum existimet; si tamen sui potius
,,quam filii potior ratio habenda sit, se eo quoque
,,in casu Reipub. deesse nequaquam posse. Cum
,,igitur divina providentia sequutum sit, ut ipse
,,superiori mense Decembri, rex rite electus, ac
,,per eos, ad quos id jure pertinet, publice renun-
,,tiatus sit, nihil in votis prius potiusque habue-
,,rit, quam ad capessendum regnum quamprimum
,,perrexisse: quia tamen nonnullos regni ordines
,,suis rationibus ductos, ad contrariam electio-
,,nem progressos esse intelligat, se pro officio &
,,studio quietis publicæ adductum, nihil reliquis-
,,se intentatum, quod eo pertinere judicaret, non
,,modo Vaivodam Transylvaniæ, tam per literas
,,quam nuntium a regno minus ei legitime delato
,,dehortandi (quem, quia Varsovia per legatos 1576.
,,sibi & inclitæ stirpi Austriacæ primum locum
,,tribuisset, dicto obtemperaturum putasset) verū
,,etiam ad eos qui a sua legitima electione dissen-
,,tiunt, missis Andreoviam præcipuæ auctorita-
,,tis legatis tentasse, an mitigatis illorum animis
,,ad saniora amplectenda consilia inducerentur,
,,tantum vero abfuisse, ut alterutro in loco quic-
,,quam profecisset, ut neque ejus oratores Andre-
,,oviæ, nisi perfectis, quorum causa convenerant,
,,negotiis admissi, auditique sint, neque meliori
,,cum responso dimissi, quam quod se legatos
,,Viennam missuros dixissent, sicque rebus infe-
,,ctis discedere coacti fuissent, cum tamen talia illi
,,propositusi fuissent, quibus & publicæ regni &
,,totius reip. Christianæ quieti non dubie consul-
,,tum fuisset. Ex quibus etsi satis colligi potuerit,
,,parum spei reliquum esse rem eo deducendi, quo
,,ipse semper optavisset; nihilo tamen minus
,,nec tunc suum in Poloniam adventum maturas-
,,set; sed ne ulla dissentientibus ejusdem reip. ci-
,,vibus in sua viscera sæviendi occasio ab se præ-
,,beretur, quin potius concordiæ ineundæ tanto
,,commodius vacare possent, pro sua in Poloniæ
,,regnum & remp. pietate, ac benigna integerri-
,,maque voluntate eundem adventum suum dif-
,,ferre, quam festinatione aliqua dissentientium
,,animos exacerbare voluisse; ea præsertim spe,
,,quod futurum putasset, ut alio quopiam in loco
,,idonea aliqua ac dignitate sua haud aliena con-
,,cordiæ ratio iniretur. Quoniam vero hacte-
,,nus non is, quem expectasset, sequutus esset ef-
,,fectus; sed alius sequens ad 9. diem proximi
,,mensis Aprilis Varsoviam indictus sit conventus,
,,se etsi in peragendis, quæ ad sui legitime quæsi-
,,ti juris confirmatione n pertinerent, diutius de-
,,esse nolle; adeoque hesterna die (quod felix &
,,faustum, ac tam Poloniæ regno, quam universæ
,,reip. Christianæ salutare sit) oblatum sibi Polo-
,,niæ & Lithuaniæ legatis juramentum præstitis-
,,se, & libertates ac jura omnia, quæ ab se requi-
,,rebantur, confirmasse: ac demum electionis de-
,,cretum, in Dei altissimi nomine suscepisse: ta: ē
,,cum etiamnum nihil magis cupiat, quam Polono-
,,rum & Lithuanorum dignitati & rationibus si-
,,mulque universæ reipublicæ Christianæ quieti
,,& tranquillitati quam optime consultum esse,
,,idque tanto majori desiderio, quanto magis sibi
,,ob oculos versetur ruina & interitus, ex intestina
,,civium dissensione expectandus; cum illa, sicuti
,,omnibus Rebuspublicis semper fuit exitiosa;
,,ita Poloniæ quoque regno non alium eventum
,,allatura videatur; neque nunc suam profectio-
,,nem accelerare, sed regni ordinibus per suos ad
,,Varsoviensem illum conventum, (quem, si modo
,,brevitas temporis pateretur, suum progressum
,,imprimis habere cupiat: sin minus, continuan-
,,dum, vel in aliud tempus prorogandum censere)
,,destinandos oratores pacis & concordiæ consilia
,,amplectenda proponere ipsisque permittendam
,,decrevisse, ut quibuscunq; remediis & rationibus
,,ad sananda reipub. vulnera & concordiam juvan-
,,dam descendere possint; salva tamen sua digni-
,,tate, ita ne Bathorius, ipso longe inferior, non si-
,,ne gravissima contumeliæ nota, ac totius reipub.
,,Christianæ detrimento exitioque, cujus averten-
,,di sibi præcipua cura sit, ipsi præferatur.

,,Quia vero Annæ reginæ Sigismundi primi
,,filiæ mentio ac conjugium huic negotio anne-
,,xum est, ut illa Ernesto filio suo matrimonio

Digitized by Google

1576.

,, jungatur, si ita Polonis Lithuanisque videatur, ,, se non abnuere; daturum etiam oratoribus suis ,, talia mandata, quibus ad ea omnia, quæ ad pa- ,, cem & concordiam usquam pertinere possint, ita ,, sint instructi, ut illos nihil desideraturos existi- ,, met. Quod si vero pars adversa his justis & ho- ,, nestis rationibus locum dare nolit; sed in sua il- ,, la opinione persistat, utique nec se dignitati ,, juribusque suis defuturum, neque suos desertu- ,, rum: imo cum primum ab iis, qui suas partes ,, sequuntur, certior redditus fuerit, in regnum ,, primo quoque tempore properaturum, nec in- ,, termissurum, quin legatis inter cætera id negotii ,, mandet, ut quoad præsidia contra hostium in- ,, cursiones necessaria comparari queant, cum eis- ,, dem populis id unanimi voto deliberarent, ,, quod imminentis periculi necessitas postulare ,, videbitur; tum etiam ea, quæ oratores sui, quos ,, superioribus mensibus in Moschoviam misisset, ,, in Polonorum & Lithuanorum utilitatem ege- ,, rint, atque effecerint, ipsis ordine referant. ,, Quæ quum omnia ipsos scire intersit, ea ipsis ,, significanda curasse; tum vero etiam hortari ,, benigne, ut futuris illis comitiis frequentes ad- ,, esse & ad negotia a omnia, quæ commemorasset ,, ad æquabilem concordiam reducenda, omni- ,, bus studiis incumbere non negligant.

Cæsar legatos cum magnis muneribus dimittit.

Quum has literas per certos nuncios Varsoviam misisset, ipse Lascum (quem magno studio & labore in numerum procerum Pannoniæ annumerandum curarat, dicentibusque id contra leges fieri, responderat, unam hirundinem ver non facere) & legatos Polonicos ejus collegas, amplissimis muneribus, maximaque ad usum abaci vasorum argenteorum & aureorum vi, ac signatæ quoque pecuniæ copia donatos dimisit ipse vero secus, quam temporis & necessitatis ratio postulabat, quæ in sola celeritate posita erat, Pragam discessit: ibiq; ad Principes Germaniæ, ut frequentes Ratisbonam convenire, sibique Poloniæ regnum legitime occupaturo, ac de successore Cæsare consilia cum ipsis inituro, præsto esse non recusarent, literas mandataque dedit. Dum Pragæ esset, & ad curandas res Ungaricas Carolum fratrem Viennæ reliquisset, Bequessium e Transylvania, ut diximus, pulsum, in provinciam reducendum esse decrevit, ut Bathorius, qui ab ineundo occupandoque regno verbis & legatione dejici nequaquam potuisset, vi atque armis ab instituto revocaretur: sic tamen suppressis quantum fieri posset, ac occultatis consiliis, ut quasi Cæsare nequaquam conscio, solus Bequessius, tumultuario irruptionis genere, expeditionem adversus illum suscepisse videretur. Itaque Rubero, quid fieri velit, per litteras significat, & ut Bequessio Transylvaniam repetenti, arma, equos, milites, & omnia quæ fuerint necessaria subministret, dat in mandatis. Nec mora, is ex militum præsidiariorum numero selectiores copias deducit, ac in ulteriori Tibisci ripa locum designat, ad quem silentio conveniant. Christophorus Ungnadius Agriæ præfectus ducentos equites, ac totidem pedites attribuit; ducemque eis Colomanum Balajum præesse jussit. Ex Germanis equitibus, qui in Sendrone, ac Scepsio, Goncioque, oppidis stationes habebant, sexcenti deliguntur; ducibusque Philippo Hartinio, Russelii legato, & Joanni Henrico Proio parere jubentur. Echediani Nicolai Bathorii equites numero ducenti, quos Paulus Melithius ductabat: & ex præsidio Sacmariano, & quod in Callone oppido ante biennium adversus excursiones hostium extructo, inerat, duce Paulo Deregniano totidem milites sese cæteris conjunxerunt. Equitatui vero Cassoviensi Georgius Perenius Nagidanus, & aliis alii viri fortes præerant. Michael Telegdinus, qui ob simultates quasdam, propter intentatam litem, occupatosque fundos, cum Bathorio contractas, voluntario exilio suscepto, Transylvaniam reliquerat, ac Sigismundus Racocius, & Valentinus Præpostuarius Cæsaris duces, cum suis equitum turmis, & cohortibus, ultro nomina dederunt: ita ut summa omnium copiarum ad trium millium utriusque ordinis militum numerum constituere censeretur. His omnibus copiis, qui imperaret, Antonius Siculus, rebus in Moldavia aliisque bellis præclare gestis conspicuus, poscente Bequessio, nec improbante Cæsare, delectus erat, quod & egregii bellatoris, ducisque famam erat consequutus, & rerum Transylvanicarum apprime peritus haberetur, nec ipse operam esset denegaturus; sed is hoc præcise tempore, quo decreta expeditio erat, sceleratæ uxoris dolo, a nonnullis sicariis, dum valetudinarius ante focum oleo ungeretur nudus & inermis, erat interfectus. Qua indigna clarissimi viri nece, veluti adverso belli omine, quamquam Bequessius vehementer perturbaretur, tamen quum rem omnem in una celeritate positam esse videret, nihil cunctandum ratus, in Transylvaniam ire perrexit; tam silenti agmine, ut prius in fines provinciæ penetraret, quam a Bathorio nihil hostile suspectante sentiretur.

Imperator Bequessium cum exercitu in Transylvaniam reducere statuit.

Copiæ ex præsidiis & aliunde contractæ.

Anton. Siculus exercitui præfectus, uxoris dolo necatur.

Satis constat Bequessium, si posthabita mora, nusquam constitisset, sed primo statim impetu Albam, principatus sedem, ubi Bathorius venatu, & cæteris id genus oblectamentis sese recreabat, improviso adortus esset, illum non multo labore opprimi, & provincia ac dominatu exui potuisse. Sed cum apud Tordam in æstivis, ducum sententias exquisivisset, illæque discordibus votis variarent, indignabundus præcepsq; relicto Albæ invadendæ consilio, ad Radnotum deflexit, quod erat Petri Quendii prætorium, ad singularem amœnitatem ad Marusi amnis ripas exædificatum. Ibi plures ex Transylvanis, qui clam ejus partes fovebant, ad eum armati convenerunt, Gabriel Quendius, Balthasar Bornemissa Lupi filius, Paulus Chaquius, & e numero Siculorum clari nominis Petrus Andrassius, Franciscus Allardus, Stephanus Dobraius, & alii complures, ita ut castra haud contemnendo armatorum numero augerentur; & multi patentibus etiam in campis si Bathorius in aciem prodiret, haud dubiam Bequessio victoriam polliceri non dubitarent. Dum Radnoti tempus terunt, ac majorem conjuratorum manum præstolantur, certioribus nuntiis Bathorio adfertur, Bequessium cum exercitu in provinciam irrupisse, & quotidie plurimos ex Saxonibus & Siculis, Ungarisque ad eum deficere. Ea fama perturbato, sed ingenti animo, summa adhibita celeritate copias convocat, prætorianos e vestigio paratos esse jubet, ad fratrem Christophorum, ut præsidiarios Varadienses ad se dies & noctes properare jubeat, perscribit Hagmassium cum suis, ac Siculos similiter, & Saxones arma sumere, & Lugassianos ac Sebellianos Albam armatos cito convolare mandat; ita ut confluentibus undique copiis, paucis diebus justi fere exercitus numerum contraheret, parque viribus hosti videretur. Nec mora, sumtis ex armamentario aliquot campestribus tormentis, contra hostes recta ducit, Gaspar Cor-

Plures Transylvani & Siculi ad Bequessium deficiunt.

Bathorius hostium irruptione audita celeriter copias comparat.

1576.

1576. Cornissius Husti præfectus; dum ad eum cum suis equitibus properaret, Valentinum Balassium egregiæ indolis juvenem, Joannis filium, qui eodem modo Bequessio suppetias opemque laturus, in Transylvaniam ire maturabat, in finibus provinciæ obvium habuit, cum quo consertis nocturno tempore manibus, Cornissius, quamquam Valentinum & ejus milites, ut numero & viribus inferiores, fusos fugatosque profligasset; tamen haud leve vulnus in cervice a Stephano Pribego, accepit, quo tardatus Bathorio se conjungere non potuit, & Valentinus, dissipatis suis, errabundus in equites Hagmassii, ad Bathorium lentiori passu contendentis incidit: atque ab iis non sine vulnere captus fuit.

Et contra hostem regia pergit.

At Bathorius cum exercitum promoveret, essetque in itinere, Mehemetes Lippæ præfectus, cognomento Cunovitius, ad eum misit nunciatum, se cum quadringentis equitibus Turcis ad eum venire; adeo citatis equis, ut multo maxima eorum pars sudore & laboribus fatisceret: & aliquot horarum quiete ad respirandum, & recipiendas vires opus haberet: petere itaque ut se & copias, haud parvo ei ad parandam victoriam usui futuras expectare vellet. Igitur ad Marysum amnem aliquamdiu subsistendum, expectandosque Turcas ratus, Pancratium Sexnicium, & Nicolaum Sarmassagium cum valida equitum manu speculatum hostium castra præmisit: qui paulo post reversi, illos ad Radnotum æstivare, neque, si poscatur, pugnam detrectare retulerunt; quod id a quibusdam agricolis illinc commeantibus, ac forte interceptis cognovissent.

Mehemetes Lippæ præfectus Bathorio quadringentos equites summittit.

Nec mora, Mehemete & Turcis in castra receptis, copias promovet, & ad hostem recta contendit, Bequessius quoque, qui de Bathorii adventu certior erat redditus, suos armis sumtis e castris educit, obviamque hostibus progreditur: ita acie constituta, ut Germanis equitibus cataphractis in medio collocatis, ac lateribus utrinque peditatu confirmatis, Ungaros equites in cornibus subsidio relinqueret: eosque paucis verbis hortaretur, ut Cæsari imprimis, & postmodum sibi, qui in eorum dextris & virtute magnam spem posuisset, & quibus ejus diei victoria staret, egregiam fortemque operam navare contenderent. Ex adverso Bathorius alacri & spei pleno vultu, acies idoneis in locis struere, suos animare, utque in perfidos & desertores, qui se nefariis armis lacessere, non dubitassent, verum promtissime stringere, & pro salute dignitateque sua, libertateque communi, proque præmiis, quæ singulis ex amplissimæ provinciæ opibus, obventura essent, forti animo consistere, & strenue manus conserere vellent, hortari. His dictis, prædaque, quam quisque capturus esset, tam Turcis, quam suis militibus promissa, utrinque procursum est, & hastæ in adversis pectoribus perfractæ, ac pugna magnis viribus inchoata, in qua Turcarum virtus egregia ante alios fuit. Cum enim eorum conspectum, & insolitam vociferationem, qua in prælio utuntur, ac cædes, quas ingentibus machæris inferebant, promiscui ex collectitio Transylvanorum numero milites ferre non potuissent; subita perculsi formidine, sese ex acie subducere cœperunt, postremoque fuga ex eorum parte fieri cœpta. Quam quum Bequessius cæterique duces sistere vellent, nec quicquam proficerent, quamquam Cataphracti Germani, & equites Ungari, ac pedites fortissime pugnarent; incumbentibus tamen Turcis, & prætorianis militibus, qui sclopetis peritissime rem gerebant, quam etiam a Transylvanis summa ignavia consternatis desererentur, pedem referre, ac victoriam Bathorio relinquere coacti fuere. 1576.

Mox acie instructa, acri pugna utrinque decertatum.

Plures ex Bequessianis in fuga, quam certamine partim capti, partim interfecti interierunt: Nam & Hartinius, & Projus quum acerrime dimicassent, postea aliis fugientibus sese miscere compulsi, in equites Hagmassianos inciderunt, a quibus dum diutius sese defendunt, consauciati captique fuere; Bequessius & alii duces quamquam eos Turcæ pariter & Transylvani, per silvas & montes ac omnia ubique itinera, intento cursu curaque prosequerentur, incolumes tamen in tutum pervenerunt. Sed magna inter cæteros virtus ac fortitudo peditum Agriensium fuit, qui quum in unum agmen conglobati, prælio excessissent, quamquam ex ducentis aliquot viros fortes desiderassent, & ab innumeris hostibus oppugnati essent, postremo tamen rejectis & cum cæde repulsis omnibus incolumes evaserunt. Verum neque postea fessis labore itineris, & pugnæ quies aut otium in receptu fuit: Nam a Valachis montanis & aggrestibus, insidioso & expedito hominum genere, qui se summis e collibus improvisi demittebant, per multa loca crudelissimis insultibus excepti & fatigati: demum etiam per milites, qui ex arcibus prædatum excurrebant, circumventi & quasi indagine clausi, cum summis conatibus præliando sese ubique defendissent, ad extremum paucissimis e suorum numero amissis, victores e vivis effecti Agriam redierunt. Stephanus Niarius, qui Bequessio pecuniam ad stipendia militum adferebat, quum improsperum pugnæ exitum in itinere audivisset, Tocajum, & inde Cassoviam, unde venerat, retrocessit. Castra & impedimenta omnia, quæ haud parvi momenti, pretiique erant, victoribus cessere.

Sed Bequessiani Turcarum impressione consternati, passim terga dant & interimuntur.

Agriensium equitum virtus.

Parta victoria Bathorius tantam in captos & deditos severitatem exercuit; ut Ungaros quidem, qui cum Bequessio adversum se in acie steterant, neque sibi ullo fiduciario nomine obstricti erant, liberos domum remitteret; Transylvanos vero, qui rebus novis paulo ante studuissent, Turcis in servitutem rapiendos abducendosque permitteret, non nisi soluto redemtionis pretio postliminio redituros. Verum Siculorum perfidiam acerbiore pœna ultus est, in quos partim suspendio, ac capitis supplicio, partim auribus & naribus præcisis deformatos, publicatis etiam bonis & fortunis omnibus, animadvertit. Joannem Bartacovitium, senem natione Chrovatum, quod vocatus a Bequessio, ut Byzantium mitteretur, ire ausus esset, tametsi legationem detrectasset, laqueo e trabe propriæ domus suspensum, ac Jacob. Pocajum, in acie captum, capitis supplicio punivit. Cæteros vero, quos supra ad Bequessii castra profectos esse memoravi, aut eos, qui ei favisse comperti essent, omnes proscripsit.

Bathorii in captos Transylvanos crudelitas.

Hujus pugnæ atque victoriæ fama quum in Poloniam perlata esset, eamque Bathorius suæ factionis asseclis perscripsisset, tantam sui nominis ac virtutis bellicæ laudem consequutus est, ut mox ex ipso rerum prospere gestarum successu opinione celerius ad regnum adeundum, ac coronam solenni ritu suscipiendam Cracoviam vocaretur; & quod summæ rerum grave momentum

Hoc prælii feliciter gesti successu Bathorius in Poloniam vocatur.

1576. tum secum trahebat, depressis & contusis Cæsarianarum partium viribus, suæ factionis studia magnopere confirmarentur. Itaque paratis, quæ ad iter necessariæ erant, rebus, ac provincia Christophoro fratri cum summa potestate tradita, cum quatuor militum millibus, quorum dimidia pars ex equitibus, splendido apparatu instructis; altera vero dimidia ex selectissimis peditum cohortibus constabat, transitis Alpibus Aitossiis, per Suiantenses, Leopolitanos, & Præmislienses, in Poloniam iter suscepit: paucisque diebus prodeuntibus sibi cum exercitu obviam suis suffragatoribus, Cracoviam perventum est. Ubi Calendis Majis, corona Regni Poloniæ ac Lithuaniæ ejus capiti imposita est: ac postea Anna Jagellonia, Sigismundi primi filia, ac secundi soror germana, matrimonio juncta: tanta ceremoniarum omnium solennitate & pompa, ut nihil eorum quæ in hujusmodi festivitatum ac hilaritatis genere usurpari solent, prætermitteretur.

Cum IV. millibus equitum in Poloniam discedit. Ubi Kalendis Majis coronatur, & Anna Jagellonia ei matrimonio jungitur.

Cæsarianarum partium studiosi & ipse imprimis Jacobus Archiepiscopus Gnesnensis, cujus muneris est Reges Poloniæ corona insignire, ei coronando non adfuit; atque ideo ab Episcopo Uladislaviensi Stanislao Carencovio regium diadema accepit: regnumque postmodum omnibus regiis virtutibus tam domi, quam militiæ ita administravit, ut per decennium, quo vixit, non solum illud tueretur, sed etiam dilatatis cum summa laude finibus, Moschis perdomitis, recepta Livonia Dantiscanisque ad officium reductis longe lateque amplificaret. Bequessius quum e fuga se Cassoviam, & inde Cesmarcum recepisset, illumque ad Polonici Regni Sceptra, singulari divini numinis benignitate promotum vidisset, non ullis publicæ fidei literis impetratis Bidgostiam venit, & ejus opem supplex imploravit: impetrataque ab eo venia in gratiam receptus est; rexque ipse postmodum suas Ungarici nominis copias, quibus adversus Moschos bellum prospere gestum est, ejus imperio subjecit: isque per triennium ei operam militarem impendit, donec morbis & laboribus fractus, Grodnæ mortem obiret, & in agro Lithuanico Vilnensi, supra eminentem viæ militari collem, (sic enim vivens statuerat) tumularetur.

Bequessius in gratiam ab eo receptus.

Postea Ungarici nominis copiis a Rege præfectus Grodnæ obiit.

Dum Cæsar Ratisbonæ comitiis peragendis vacat, domi tam in Pannonia, quam Illyrico haud leve detrimentum a Turcis illatum est, quum absente Cæsare, Carolus frater rebus præesset. Nam hostes levibus causis irritati, non obstante induciarum fide, qua arces obsideri, aut tormentis currulibus hostilia tentari cautum erat, novum utrobique bellum inceptavere. In ea parte regni, quæ ad urbes montanas vergit, Johannes Balassius arcem habebat, Queconem, Germanis Plobenstaniam dictam, in qua relictis Zolio, Dobravena, aliisque locis jampridem habitabat; in eaque aliquot Turcas, non obscuri nominis, captivos servabat. Erat ei curator Benedictus Pinterius, quem tanquam in rationibus accepti & expensi sibi haud contemnendam pecuniam debentem ficto crimine, compedibus vinciri, ac in eundem carcerem, quo Turcæ claudebantur, mutua, nec satis felici, ut postea apparuit, nequitia condi jussit. Ibi multa Pinterius de Balassii crudelitate, ac tam insigni injuria sibi illata, apud conservos Turcas questus, postremo cum eis paciscitur, ut aliquem ex eis specie redimendi capitis, promisso Vadimonio, dimitterent, ac cum Mustapha purpurato Budensi clam agerent, ad certum diem milites expediret, a quibus per funem sursum perductis (locum patrandæ rei opportunum eis ostendit) capto aut interfecto Balassio, arx facili labore in potestatem redigeretur. Gnara ea Balassio erant, indicante ei omnia consilia Pinterio, quum commeantibus frequenter Turcis, dies mutuo assensu constituitur, ad quem destinata perficiantur. Ad eum diem Turcæ pedites e Fileco, Nogrado, Budaque summo silentio advenere: Pinterius funem demittit, & quatuor aut quinque illorum in arcem pertrahit, iique in vestigio vinciuntur. Sed cæteri, qui sub rupe proxima occultabantur, fraudem in dolum subodorati, quod ab sociis nullum signum, de quo erat condictum, ex arce redderetur, magno sublato clamore, conviciisque & vituperiis in Balassium & Pinterium jactis, indignantes discessere. 1576.

Balassius insigni dolo fallit hostem.

At Mustaphas purpuratus, cujus in Balassium jam antea flagrantissimum odium erat, se dolo fraudeque petitum, delusumque dolens, ira simul & odio exacerbatus, vindicandum Balassii scelus, eumque arce deturbandum decrevit: moxque coacto exercitu ex finium præsidiariis, eoque curæ Alibegi Albensis præfecti cui ex re Nigro cognomen erat, tradito, ultum injuriam properavit. Præfecerat Balassius arci Emericum Temesiensem, cognomento Pribegum, veteranum equitum suorum præfectum, sibi, multis virtutis & industriæ militaris, ac fidei nominibus cognitum. Is intellecto Turcarum adventu, ea quæ illis propulsandis, ac tolerandæ obsidioni erant necessaria, tempestive comparaverat. Alibegus situm arcis contemplatus, quatuor colubrinis eam verberare incœpit. Ex adverso Emericus & socii, magna virtute & fortitudine eam tuentur. Sed quia simplici eoque debili muro extructa tormentorum ictus ferre non poterat, ex ea parte, quæ opportunior ruinæ erat, haud modicum hiatum fecit: adeo ut qui intus erant, de ea servanda desperarent. Itaque ad Balassium nuncios crebro mittere, ejus opem implorare, promissa ejus ac spem auxiliorum urgere: neque is ea negligere; sed a Carolo principe ut coactis copiis obsessos periculo eximat, locumque tuendis montanis civitatibus opportunum ab hostium vi tueatur, identidem postulare. Ille cura periculi impendentis avertendi anxius, Simoni Forgacio Ultradanubianæ militiæ, nobilitatisque duci, dat in mandatis, ut statim Balassianis in discrimine constitutis succurrat. Andream Quilmannum Comaronii præfectum cum DCCC. peditibus ei adjungit: Præsidiariis Jaurini & Papæ, ut in castra sine mora confluant, edicit; atque illinc Vincentius Gregorocius, hinc vero Petrus Hussarus mittuntur. Ordinariæ quoque nobilitatis copiæ, e duodecim regionibus regni, imperio Forgacii subjectis, summa adhibita celeritate conveniunt, progressique una omnes, ad Vigleffum, duobus ultra Zolium milliaribus, situm, delecto aquationi & lignationi aliisque necessariis idoneo loco castra ponunt; in queis circiter decem millia armatorum censebantur. Balassius invadendos hostes, antequam nostris vires animique nimia mora languescerent, contendebat: seque in primo agmine præeundo, operam navaturum pollicebatur: contra alii duces viribus collectitiorum suorum nonnihil diffisi, ac virtutem hostium veriti, cautius progrediendum, nec exercitum hostibus temere objiciendum censebant: quo nimirum salvo,

Qua ex re Turcæ irritati, Aly Bego duce Plauenstanium Balassii arcem obsident.

Copiæ nostræ arci subsidio mittuntur.

1576. salvo, tuta omnia forent, in discrimen vero adducto, certa pernicies montanis civitatibus, apertumque excidium immineret. Neque id erat dubium: tametsi nostri pugnam poscerent, & hosti viribus superiores esse dicerentur, nec de victoria quicquam dubitarent.

Dum in hunc modum variantibus ducum sententiis mora trahitur, Turcæ dejectam tormentis murorum partem aggredi statuere, & magnis structis agminibus, magnoque impetu procurrerunt. Verum a nostris summa virtute dimicantibus, rejecti sunt, cadentibus plurimis, & Berhamo Chausio, crassioris sclopeti glande coxendicem vulnerato, & etiam non paucis ex propugnatorum numero desideratis. Jam nostri, si secundam oppugnationem expectarent, se arcem nequaquam tueri posse animadverterant, ideoque ad duces & Balassium opis ferendæ causa nuncios mittere frequentes non desinebant. Sed quum frustra omnia essent, rebus desperatis, relicta hostibus illa, in aliam arcem Diviniam, quæ etiam Balassiani juris ditionisque erat, digredi decreverunt: & silentio noctis egressi, per notos silvarum montiumque tramites eo pervenerunt. Hostes vacuam arcem occuparunt, castrisque absque cunctatione promotis, (tantum apud eos conceptum in Balassium odium, & recentis injuriæ ultio potuit) Diviniam quoque obsidione cinxerunt.

Sed præsidiarii, relicta illa,

In arcem Diviniam refugiunt.

Ea erat tribus milliaribus a nostrorum castris dissita, supra monticulum constructa, vetusti, infirmique operis. Cum neque illa tormentorum vim sustineret, nec obsessis, uti sperabant, & Balassius frustra urgebat, auxilia mitterentur, ac supra alias difficultates Emericus dum magna virtute, sed incautius mœnia tuetur, mortifera glande ictus cecidisset, nostri rebus iterum desperatis arce egredi, & qua cuique fuga pateat, sortem suam pugnando sequi, aut si vita amittenda sit, libero potius & patenti in campo, quam inclusi mœnibus occumbere decreverunt. Igitur cum egressos Turcæ persensissent, repente totis viribus in eos irrumpentes, sine ullo discrimine omnes trucidarunt: solo Radossa Thrace, cum paucissimis gregarii nominis militibus evadente, qui post varios errores Agriam pervenerunt. Periere eo in certamine cæsi Franciscus Galsajus, Nicolaus Scarossius, Johannes Ebeccius, Andreas Budajus, & complures alii; non quidem omnino inulti, quum in partibus Turcarum præter vulneratos, quorum non parvus erat numerus, Allabaigus Filecienfis, ac Mustaphas e Nogrado, ac e Vacia Ferhates peditum ductores cecidissent.

Quam Turcæ adorti nostris effugientibus & trucidatis, statim occupant.

Begi Turcici cæsi.

Captis in conspectu nostrorum, non sine ignominia, duabus arcibus, ac dolo Balassii acerrime vindicato, Somoſconem etiam, non procul ab iis distantem, Alibegus invadere non dubitavit; & cum ad ejus situm contemplandum, cum legato suo Hasane, ac aliquot Turcis accessisset, pila falconis ex arce emissa, legatus discerpitur, ita ut ejus cruore ac frustulis visceribusque, ipse fœdaretur. Qua nece permotus, attrahi tormenta, & arcem eis verberari jubet. Ea olim Lossoncii ditionis, hoc tempore ab illius vidua possessa, arte simul & natura satis munita erat; adeo ut portæ ejus, per quas solas iter in eam patet, e durissimis cotibus magno labore excisæ sint; cætera in abruptæ rupis crepidine constructa adiri nusquam possint. Cum aliquot pilæ in eam contortæ essent, Nicolaus Fodrocius, imbellis & meticulosus adolescens, a Christophoro Ungnadio, Lossoncianæ viduæ genero impositus, cum sociis, qui eam custodiebant, subito ignobilique pavore consternatus, eam deseruit, & Agriam profugit; ubi cum a militibus ignaviæ incusaretur, & a præfecto sibi metueret, mœrore animi contabuit, & interiit. 1576.

Somoſconem arcem a nostris desertam capiunt.

Forgacius interea & Quilmanus, incerta quæque metuentes, ideoque tutiora sequuti consilia, frendente ac fremente Balassio, qui rem ad pugnam & certamen deduci malebat, amissis fœde tribus arcibus, castra solvere, ac exercitum dimittere decreverunt. Quotacunque autem pars solatii fuit, Turcas Albanos & Strigonienses, e castris ad suas stationes redeuntes, a nostris similiter Jaurinum & Papam repetentibus, inter Nitriam & Levam profligatos fuisse: qua in pugna ex hostibus CL. equites desiderati sunt. Jam redactæ in potestatem hostium arces erant, cum Cæsar datis Ratisbona literis Nicolaum Isthuanfium Budam ad purpuratum misit, eas repetitum, quod contra induciarum pacta captæ essent: quæ apertis hujusmodi bellis, ac tormentorum apparatibus utrinque viam præclusissent. Verum ille Turcico astu, earum expugnatarum famam Byzantium perlatam esse, nec se injussu principis sui reddere eas posse respondit; sicque re infecta, ille eo unde venerat reversus est; & arces illæ in manibus & potestate hostium remansere.

Isthuanfius frustra arces a Turcis occupatas repetit.

At in Illyrico non minori acerbitate, nec minus petulanter fortuna in Herbarto AursPergo, ejus oræ ac copiarum summo duce tollendo insolentis & lubricæ suæ in constantiæ exemplum edidit: ubi supra locorum atque arcium jacturam, cæde sane militarium virorum atque interitu longe sævius atque truculentius grassata est. Ferhates Bosnæ præfectus, quum a maritimis usque Dalmatiæ littoribus, ad provinciæ suæ mediterraneæ loca, copiis Topuscam, Bonitium, ac eos populos, qui hoc tempore post ædificatum Carolostadium, inter Colapim & Dobram, Mresniaciamque amnes, militari præsidio custoditi, tutiori in statu vivunt, populatum ire, easque regiones ferro & igne vastare decreverat. Quum destinata ejus animo, docentibus exploratoribus, Aurspergo constitissent, partium suarum esse duxit, illi occurrendo, regionem ac innoxios populos pro virili tueri. Jam hostes cum exercitu haud contemnendo per deserta provinciæ in progressu itineris erant, cum Aurspergus suis copiis, ut ad Radoniam amnem præterfluentem, haud procul Budasco, summa celeritate convenirent, hostibusque resisterent, jussit; ipseque cum iis, qui priores confluxerant, quorum numerus vix adhuc mille equitum ac peditum summam æquabat, eodem in loco cæteros præstolabundus, consedit. Oritur Radonia e montibus Petrinis, primoque in Coravam, deinde ambo in Mresniciam influunt, simulque omnes supra Carolostadium Colapi commiscentur.

Res in Illyrico gestæ.

Ferhates Bosnensis nostram provinciam incursat.

Aurspergus cum suis copiis illi obviam it.

Interea progrediendi Ferhati, a speculatoribus, quos præmiserat, adfertur Aurspergum cum paucis ad Radoniam castra posuisse, & copias cogere, quibus in castra receptis, cum eo manus conserere possit. Unde habito statim cum suis consilio, omissa populatione, atque incendiis, ad eum opprimendum, prius quam vires omnes in unum contrahat, proficiscendum duxit. Igitur suis, qui erant antegressi, nunciat, ut Radoniam versus signa, ac iter flectere maturent. Cum propius locum ventum esset,

Aur-

1576. Aurspergo nunciatur hostes magno numere adesse. Perturbato in re subita & inopinata animo, ut qui illos populatum ituros crediderat, conscensis equis, ac jussis prodire cohortibus confligere deliberavit; quum jam nec fugæ tempus, nisi intempestivi plenum periculi videretur. Itaque præmisso Johanne Voicovitio, cum leviori equitum Chroatorum turma, ipse cum Germanis equitibus, ac, iis, qui convenerant, peditibus subsequitur. Ferhates visis nostris aciem componit, ac structis ordinibus citatiore passu in nostros invehitur, ac equitibus circiter mille, ut nulla facta mora in antegressos impetum faciant, jubet, seque cum subsidiariis tempestive adfuturum promittit. Voicovitius & socii inito certamine hastas perfringunt, deinde ad gladios ensesque deveniunt. Et Aurspergus suis laborantibus opem opportune fert. Sed quum hostes numero & viribus longe superiores essent, vincente paucitatem multitudine, cadentibusque quamplurimis nostrorum ordines turbari, peditesque primi omnium incompositi fessique, deserto prælio ad silvas & montes sese subducere cœperunt.

Acie instructa strenue confligitur.

Equitatus utriusque nationis retinere summa virtute locum, ferire hostem seque & socios hortari,, Aurspergus quoque magna voce, ne sibi deessent, vociferari, redintegrare aciem, Germanos equites, ut sclopetis rem gererent, admonere. Sed dum prostratus equi lapsu Voicovitius manumque saucius, ab hostibus captus fuisset, & hostes e multis undique partibus nostros veluti indagine clausos tenerent, pugnandoque fatigatos urgerent, Aurspergo equus confoditur, ipseque, quamquam sese acerrime tueretur, tamen primo hasta per thoracem adacta in terram sternitur; posteaque jacenti, neque se adhuc deserenti caput detruncatur, cujus dira cædes immane quantum suis pavoris, & hostibus animorum & spei addidit. Fit fuga passim ab omnibus, & Engelhartus Aurspergi filius, qui una cum patre in aciem prodierat, cum multis e Germanorum numero vivus capitur. Vitus Clecovitius, veteranus sclopetariorum præfectus gravi vulnere in frontem accepto, & Georgius Jancovitius, ac Petrus Sarcovitius, & complures alii eandem fortunam subeunt; signa omnia & tympana ac cætera id genus amittuntur: victoria haud dubie ad Turcas inclinat, quorum magnus numerus nec pugnæ particeps, & multi incruentati fuere; adeo imparibus viribus certatum est. Caput Aurspergi præcisum cum captivis aliquot ac signis a Ferhate Byzantium missum est, & filio ejus ac cæteris, qui in manus hostium inciderant, post longi temporis moram, multo auri pondere libertas reddita est. Nec Ferhati absque ullo prorsus detrimento victoria constitit, cum multos ex suis, præcipui nominis viros, aut interfectos amisisset, aut captos & abductos desiderasset: inter quos fuit Regessus Celebinus, quo nomine a Turcis adolescentes nobili genere progeniti vocantur, cognomento Urasitius, ab Antonio Gerecio equitum præfecto, manucaptus, qui postea Matthæo Queglevitio venditus, ac ab eo variis modis excruciatus, in vinculis & carcere vitam finivit.

Aurspergo fortiter pugnanti caput præciditur.

Filius ejus capitur, cum aliis proceribus.

Interfecto Aurspergo Ferhates nostris duce orbatis, nullam moram aut otium dandum ratus, Businum Queglevitii arcem, in qua præsidium viginti quinque peditum inerat, ac Czasium, quæ ad jus ditionemque Episcopi Tininiensis, pertinebat, admoto tormentorum terrore ac præsidiariis diffugientibus, obtinuit: ac emissis, qui Colapianos urendo populandoque vastarent, Castellum Sraciciam, quod speculæ instar ad Colapis ripam, e materia ac roboribus contextis erat extructum, igne conjecto concremavit. Deinde cum nemo adhuc in locum Aurspergi suffectus esset, & improspero ejus casu omnes veluti attoniti confusique animis nutare viderentur, modica suis quiete data, Zrinium arcem, Comitum Zrinianorum domicilium, a qua veluti natali solo ipsi cognomen ducunt, admotis tormentis expugnavit. Erat illa duplex, & muro duplici cincta, ita ut si propugnatores idoneos & fortes nacta esset, facile servari potuisset. Verum Petrus Camenianus, imbellis peditum, qui locum custodiebant, præfectus, vix expectatis aliquot ferrearum pilarum ictibus, subito pavore perculsus, accepta a Ferhate fide, arcem dedidit. Quæ ei more Turcico ita servata est, ut captivus in Bosnam abduceretur, ibique diuturno tempore servatus, tandem incertum an non ex composito dimissus libertati restitueretur. Cum de his adversus fas & fœdera insolentissime ac iniquissime actis legatus Cæsaris Prainerius Byzantii apud purpuratos, graviter questus esset, non aliud ab elatis, multoque arridentis fortunæ successu intractabilibus responsi accepit, quam nostros priores bellum intulisse; suos illatum sustinuisse, fortunamque melioribus affuisse. His profecto tantisque cladibus, tanta vastitas, stragesque edita est, ut ab eo tempore in Illyrico, necdum spe aut resurgendi facultate oblata, plurimi incolarum, qui superfuere, in varias Austriæ Pannoniæque partes, tædio præsentium, aut futurorum metu, desertis sedibus migrasse conspiciantur. 1576.

Ferhates hac victoria elatus, Castella aliqua, diffugientibus nostris, obtinet.

In quibus & Zriniam.

Prainerii legati inanes apud purpuratos hac de re querelæ.

At Cæsar interea dum hæc improspere geruntur, Pragæ Rudolpho filio Bohemici Regni sceptra coronamque, assentientibus populis & ordinibus, de manu tradidit; illincque Ratisbonam ad frequens Germaniæ concilium profectus, eundem sibi consortem Romani Imperii, & successorem a septemviris electoribus declarandum, singulari & rara felicitate curavit: iis legibus, ut ipso vita functo, non aliis comitiis expectatis, Rudolphus pro Romanorum Cæsare & Imperatore ab omnibus agnosceretur; ac instar majorum omnia ei obsequii fideique munia præstarentur: fuitque valde memorandum, atque omnino admirabile, ex una eademque Augusta Austriæ familia septem Cæsares nunquam intercisa serie, ad summum rerum fastigium evectos esse; perinde ac si illud decus non Electorum summæ amplitudinis suffragiis, sed hæreditarii juris successione parari consuevisset. Nec prætermissæ a Cæsare fuere ceremoniæ & spectacula, quæcunque in ejusmodi pompis fieri consueverunt; theatrales ludi, choreæque omnis generis, ac convivia notabili sumtu, ac epularum varietate & copia, inter rara ac inusitata: in queis cum piscis e gobiorum fluviatilium genere appositus esset, ac structor a Cæsare interrogatus, viginti aureis emtum dixisset, in Ungaria duos aut tres præpingues juvencos, tanti emi posse respondit, exteris principibus convivis id mirantibus, ac ejus soli feracitatem ac copiam summa laude efferentibus.

Rudolphus in Ratisbonens. Comitiis, eligitur Rex Romanus.

Tractavit postea per aliquot dies de rebus Polonicis, ac de obeunda ejus regni sibi legitime delati possessione, atque ad eam pro sua atque Imperii Romani dignitate occupandam, subsidia pecuniæ, & exercitus postulavit; quandoqui-

Ibidem de Polonia regno adeundo & occu-

1577. *paulo translatum.* doquidem præoccupante Bathorio, jam illud absque vi & armis adiri nequaquam posse constaret: nec magnam in re difficultatem sitam esse existimabat, quod multo maxima Polonicorum procerum atque ordinum pars, quæ ipsum elegerat, fidem indubiam atque inconcussam adhuc retineret, nec Bathorii imperio pareret, cujus neque coronationi interfuisset, & si ipse cum Germanico & Pannonico exercitu ingredi, regnumque capessere vellet, illi omnes sibi opem & auxilia allaturi esse crederentur; nec Moschorum principis militares copiæ defuturæ essent, omne studium & operam ultro offerentis. Sed neque Germaniæ principes & ordines imperatori suo, quem summo amore ac veneratione prosequebantur, opportuna auxilia denegaturi erant; multique ex eis se una profecturos, omnemque fortunæ aleam una subituros pollicebantur, & quod magni ad rem totam momenti foret, copiæ e Bohemia & Silesia, Pannoniorumq; equitatus, pro Cæsaris imperio & nutu in promtu habebantur; adeo ut spes certa boni eventus omnes æque tenere videretur.

Verum fortuna, quæ ex professo Bathorium blandius fovere, atque evehere cœperat, nunc quoque ei secundissime favendo & indulgendo viam aperuit, qua universa Cæsaris consilia atque cœpta perturbata atque eversa eliderentur: ac Bathorius sui tuendi cura atque solicitudine liberatus, exoptati otii tranquillitate, ac regno recens parto, absque controversia felix ac lætus frueretur. Postquam enim susceptis de Polonia consiliis paucissimos dies impendisset, in cardiacos & nephriticos dolores periculosissimos incidit, a quibus cum nulla medicorum ope levari potuisset, quod jam fatalis hora advenisset, inter complexus Mariæ conjugis, ac Annæ sororis Bavaricæ viduæ, quæ ei decumbenti amanter seduloq; ministrabant, animam efflavit, vitæq; pariter ac imperio finem imposuit, excipiente imperii ac regnorum paternorum curam Rudolpho filio: cui etiam iisdem in comitiis subsidia adversus Turcas decreta sunt, ipseque non multo post cum Maria matre funus Cæsaris, singulari exequiarum pompa Pragam deduxit: fuitque ibi in templo majori reconditum, donec justis funebribus majori solennitate persolvendis, anno insequenti Ungaris & Bohemis, ac Germanis proceribus comitantibus, penes utrumque parentem magnificentissimo apparatu tumularetur. Quibus ad præsens peractis, Maria vidua Pragæ substitit: Rudolphus vero terrestri itinere Lincium, ac deinde conscensis navibus, secundo Danubio, Viennam venit; ubi ab Ernesto fratre, ac Austriæ nobilitate, urbanisque civibus, exquisitissimo honore exceptus est.

Maximilianus Imp. Ratisbonæ diem extremum obit.

Interea dum Ratisbonæ ac Pragæ, vita functo Cæsari parentatur, ac novus Cæsar Viennam revertitur, non leve in Croatia rursus detrimentum ab hostibus Turcis illatum est, capto ignavia præsidiariorum Gosdansco Zrinianorum comitum oppido, cui argenti fodinæ magni emolumenti erant subjectæ: quæ tamen simul ac in Turcarum potestatem devenerunt, diffugientibus operis, a quibus argentum magna ubertate effodiebatur, inutiles redditæ, ac desertæ fuerunt. Sed ne hostes quotidie latius in viscera regni penetrantes, etiam Carnis propinquis populandis apertam viam haberent, Rudolphus imperator communicatis cum Carolo principe patruo consiliis, munimentum illis finibus tuendis commodum & necessarium extruendum decrevit: ut isthic equitum & peditum

Gosdanscum Zrinianorum oppidum a Turcis intercipitur.

præsidia, qui hactenus sparsim per diversa loca servabantur, simul excubarent, ibique etiam summus copiarum dux continue manendo, sedem locumque haberet. Itaque illud opera & studio sumtibusque Caroli principis & Carnorum in territorio Dubociano Comitum Zrinianorum ditionis, inter Colapim, Dobram & Mresniciam amnes, e fundamentis erigitur, ac Carolstadium nominatur; atque adeo Cæsar locum privilegiis ac immunitatibus auget, iisque qui ibi domos exædificassent, certas libertates donat ac pro arce Dubocia, in cujus fundo erectum erat, Zrinianis comitibus præsentem pecuniam numerat; præfectumque tam loco quam copiis omnibus, Joannem Ferenbergum, qui hactenus Segniam maritimam civitatem curaverat, in locum Waichardi Aursspergi (is interfecto fratri Herbarto successerat, sed non multo post vita officioque functus erat) substituit; ac per hunc modum majori militum numero, certoque stationis loco constituto, permansioni & saluti reliquiarum Illyrici, rectius ac melius consultum est. 1577.

Carolstadium ad reprimendas Turcarum incursiones excitatur.

Sub id tempus Cæsar, prima suis auspiciis comitia, ad Calendas Februar. Posonium indixit, in quibus post decreta numorum & pecuniæ subsidia, magistratus quosdam distribuit; & in locum Joannis Listhii Episcopi Jauriensis & Cancellarii, nuper Pragæ extincti, Georgium Drascovitium, ab Episcopatu Zagrabiensi in Ungariam transtulit, ac ei in præfectura Illyrici ab illo gesta quam Banatus nomine vocant, Christophorum Ungnadium succedere jussit. Decretum etiam fuit iisdem in comitiis, ut Carolus patruus in Illyrico, ac Ernestus frater Cæsaris in Pannonia, tam absente quam præsente ipso res bellicas, ac quæ ad loca finitima spectant, gubernaret. Quod quamvis ordinibus regni minus gratum acceptumque esset, utpote qui a Cæsare veluti rege suo gubernari res bellicas, ac omnia alia mallent, annitente tamen Cæsare, nec aliud volente, ægre tandem ac difficulter assensere. Post illa comitia Rudolphus Viennam reversus, curandæ valetudini aliquamdiu operam dedit, thermis seu balneis Manestorffianis sese lavando; nec multo post Opitium Lutheranæ sectæ seu Flaccianæ concionatorem Vienna ac omni Austria ejecit, promulgato severiore edicto, ut nisi eodem die urbe, ac intra decimum diem cunctis finibus excederet, læsæ majestatis crimine teneretur.

Posoniensia Comitia a Rudolpho Cæs. indicta. A. 1578.

Opitius Flaccianæ sectæ Vienna expellitur.

Interea, appetente ejus anni autumno, Matthias frater, quum a Guilielmo principe Aurantio Belgicorum statuum & ordinum antesignano, qui a Philippo rege Hispaniarum, tam insolenter quam perfide, ipso instigante, defecerant, per litteras vocaretur, ut eas provincias nomine regis gubernaret, ambiguo ac præcipiti usus consilio, nimiumque illius fidei tribuens, in Belgium proficisci decrevit. Quamquam autem Cæsar magnopere suaderet, ne perversissimi hominis malesanis consiliis quicquam fidendum duceret, quibus Rex Philippus patruus, inclytæque domus Austriacæ natu ac dignitate major, tantæque gravitatis ac potentiæ princeps quam maxime offenderetur: tamen vel invito prohibenteque Cæsare, fortunam experiri voluit; paucisque familiarium comitatus, ignaro fratre, citatis, aviisque itineribus, primo Liram, deinde Antverpiam venit; ibique certis conditionibus Belgii gubernator inauguratus est. Quæ res Cæsari gravis imprimis molestaque accidit, adeo ut tam Philippo regi, quam Joanni Au-

Matthiæ Archiducis in Belgium profectio.

1579. Austriaco, ejus in Belgio summo duci, se illius discessum ægre tulisse perscriberet, multisque Germaniæ principibus mandasse, ut frater ex itinere retractus sibi mitteretur; illum tam vitatis insidiis eo quo volebat, pervenisse. Verum tamen ille, quum diu multumque Aurantii atque aliorum studiis & factionibus obstitisset, quo minus a rege suo deficerent, quod jam flagitiosissime facere decreverant, quandoquidem eum e longinquis terris, ea lege & conditione vocassent, ut illas provincias regis nomine gubernaret, nec tamen impedire eos aut refrænare posset, quin jam Antverpianos apertæ rebellionis consilia agitare animadvertisset; memor fidei & arctæ propinquitatis, qua regi patrueli conjunctus erat, ne armis adversus eum sumtis, tantam probrosi dedecoris ac infamiæ notam sibi inureret, cujus vel apud posteros male audiendo pœnas daret, triennio fere, postquam discesserat, abdicatis Aurantio atque Belgis per Menapios & Sicambros Coloniam Agrippinam vectus, deindeque ad fratrem Cæsarem reversus est; & in ejus locum ab eodem Aurantio Ludovicus princeps Alanzonius, regis Galliæ Henrici frater, ac Hispani nominis haud obscuræ æmulus & hostis, solenni legatione in Belgium accitus.

Caroli Principis Duces nonnulla Turcis loca eripiunt.

Eo qui sequutus est anno, Carolus princeps, coacto ad Pruccum oppidum in Muræ amnis ripa situm suorum concilio, communicatis cum Cæsare consiliis, copias e Stiria Carinthiisque, & Carnis cæterisque suis provinciis coegit; eisque Georgium Quevenhillerum cum summo imperio præesse jussit, Joannem vero Ferenbergum, qui Chroatiæ, & Vitum Hallecum, qui Sclavoniæ limitibus præerant, ei adjungit. Christophorus etiam Ungnadius, qui ordinibus & statibus eorum regnorum Bani nomine non ita pridem præesse jussus erat, nobilitatem sumtis armis haud contemnendo numero in castra adduxit; ita ut confluentibus etiam Labacensibus & Goricianis Istrisque, justi exercitus speciem habere videretur. Ejus autem animi propositique erat Carolus, ut ea loca, quæ anno superiore a Ferhate & Bosnensibus Turcis contra pacta induciarum, singulari illorum perfidia, nostrorumque ignavia, in potestatem redacta erant, primo quoque tempore recuperarentur: ne occupatis ab hoste semel atque iterum opportunis arcibus & munitionibus in Carnos & Istros, & Japides, & intima suæ ditionis, expeditum diris hostibus iter panderetur. Erat exercitui per deserta & confragosa loca progrediendum, densique saltus & saxosi montes superandi, per quæ tormenta currulia & commeatus innumeris carris impositi, magno tam hominum quam jumentorum labore, magnaque difficultate vehebantur; Ducum tamen industria ingens operarum numerus, qui enatas in via arbores dolabris & securibus exscinderet, & deturbatis grandioribus saxis iter complanaret, erat comparatus.

Itaque primo ad Businium perventum est, idque diffugientibus pedestris ordinis militibus, quorum exigua manu custodiebatur, facili negotio receptum est. Eadem celeritate Czalinium, Zrinium, atque aliæ cis Unam flumen arces, dilabentibus Turcis in nostrorum manus & potestatem redierunt. Ferhates vero & Turcæ nonnisi semel in conspectum nostrorum venire ausi, leve certamen cum nostris contraxerunt, in quo perpauci utrinque ceciderunt; plures tamen ex hostibus desiderati sunt; in partibus autem nostrorum Nicolaus Badracius, nobili generi ortus adolescens, dum interfecti Turcæ cadaver, armis & pelle tigridis spoliaturus, absque galea equo descendisset, caput prægrandi acinace ictus, eodem in vestigio occubuit. Ejus autem expeditionis magna cura & labore susceptæ is exitus fuit, ut nostris per loca, quæ recuperaverant, idoneis distributis præsidiis, mature celeriterq; redeuntibus, Turcæ ea illico repeterent, & nostris militibus nimio pavore consternatis ac diffugientibus, iisdem locis omnibus parvo labore potirentur. 1579.

Quæ Turcæ, discedentibus nostris paulo post recipiunt.

Ejusdem anni exitu castellum ad arcendas Turcarum clandestinas excursiones, & latrocinia a nostris exædificatum est, eo in loco, qui Baicia vocatur, ubi Canisa flumen, paulo superius quam in Muram influat, diffusius stagnare, nec nisi pediti pervium esse solet. Confluxere eo in Castra Georgius Zrinianus, Balthasar Battianius, & Franciscus Nadasdius cum vicinæ nobilitatis copiis, ac jussu Caroli principis, Vitus etiam Hallecus e confiniis Sclavonicis, eodem haud contemnendam militum manum, duce Joanne Glubicerio misit, & Andreas Quilmanus, præfectus Canisianus cæteris sese conjunxit. Qui dum magna agrestium coacta multitudine materiam in proximis silvis cæsam convehi, ac vallum sepimentumque erigere contendunt, Alibegus, qui Sigheto præerat, cum tribus millibus equitum ad impediendos nostrorum conatus, adductis etiam aliquot falconum campestrium paribus, advenit. Nec mora, tanta fuit irrumpentium Turcarum vis ac celeritas, ut quod nostri minime crediderant, contemta omni stagnantis & cœnosæ paludis voragine, ingenti animorum ardore procurrere, & in nostros invehi nequaquam formidarent.

Sed nec ex adverso nostris defuit animus egregie resistendi. Cum tamen hostes profundo luto diu multumque colluctati, multis suorum amissis, tandem citeriorem ripam tenuissent, cæteri quidem e nostris acerrime certavere; ita ut Alibegus multo majorem partem suorum glandibus petitam desideraret, caderetque ejus legatus sclopeto ab Quilmano trajectus; sed nobilitatis copiæ ut variis ex locis tumultuarie collectæ inani metu perterritæ, ad primum hostium impetum terga dare, & in proximas silvas fœda fuga sese recipere cœperunt. Qua rei indignitate permotus Battianius, quum aliter fugam sistere non posset, duos Turcas equis, vestibus & armis bene instructos, qui tunc forte capti erant, ad illos, qui per silvas agminatim profugiebant, sub custodia misit, hostesque fusos & fugatos, victoriam in manibus esse astuta dissimulatione nuntiavit. Læto eo victoriæ, quamquam nondum partæ nuntio persuasi, retro in pugnam, unde se subduxerant, explicatis signis mox reverterunt. At Alibegus nova ratus esse auxilia, haud cunctanter receptui cani jussit, & Turcæ omisso certamine tanta trepidatione, cœnosum & impeditum iter remensi sunt, ut plurimi eorum partim paludibus immersi, partim glandibus & falconum pilis icti fœde interirent: & qui supererant, saucii & malehabiti, nullo facto operæ pretio, domum reverterentur; nostri vero collaudato Battianio, opus institutum commode perficerent, præsidioque imposito munirent: mansitque locus apud nostros permultos post annos, donec amissa Canisiana arce, omnis ea ultra Muram ditio hostium armis occuparetur.

Aly Beghi copiæ a nostris profligatæ.

Inse-

1580. Insequens annus apud Pannonios quietus tranquillusque, Persarum tamen de Turcis, & Stephani Poloniæ regis de Moschorum gente partis victoriis, & rebus prospere gestis memorabilis fuit. Quæ a nobis ad res Ungaricas properantibus de industria prætermissæ, ex aliorum annalibus haud difficili labore peti poterunt: illud tamen haud abs re adjecerim, Turcas, ut sunt egregii simulandi atq; dissimulandi artifices, fictis frequenter rumoribus, aut pyris ingentibus accensis, aut multa majorum tormentorum displosione impudenter sparsisse, se adversus Persas acie victores, ac modo has, modo illas in orientis partibus provincias ab se subactas, quæ demum progressu temporis falso excogitata fuisse apparuerunt. Lacessivere etiam Rudolphi novi Cæsaris arma ac Pannonios & Germanos, quamquam fidei & induciarum tenaces multis frequentibusque excursionibus & prœliis, quibus fere omnibus majori ex parte victi discesserunt: postremo induciis ab eorum parte in Illyrico violatis, ac pace in apertum bellum erumpente, totos quindecim annos, magnum satis mortalis ævi intervallum, vario atque ancipiti Marte dimicavimus, sicuti ea omnia ulterius progredientes ordine exponemus.

Comitia Posoniens. re infecta, dissoluta.

Is, qui hunc sequutus est, annus Comitiis Posonium indictis, quibus Ernestus Cæsaris nomine præfuit, atque illis re infecta dissolutis, quod nunquam antea contigerat, memoratu dignus fuit. Quum enim sæpenumero de restituendis vetustis libertatibus, & abrogandis exteris, qui non solum in militares præfecturas, sed etiam ærarii administrationem, ac Cancellarii officium, atque alia, quæ opulentiora putabantur, munia indignis modis irrepsissent, non novo tantum Cæsari, sed patri, avoque omnibus fere conventibus publico nomine supplicatum, neque tamen quicquam profectum esset, tam exacerbatos animos nobilitas habebat, ut nec subsidia solita, nec quidpiam ad proposita de communi defensione capita decerneret, nisi illi protinus amoverentur. Ad quæ quum Ernestus tempus ac spatium postularet, quo tam exteri incolumi honore dimitti, quam Cæsar consuli posset, & procerum nonnulli æqua postulanti assentirentur; major tamen pars inconditis clamoribus, & promtis ad seditionem animis intercessit, neque se a sententia dimoveri passa est. Quamquam autem brevi affutura remedia responderet, quæ tardiora semper quam mala esse consuevissent, nullo tamen operæ pretio facto, ille Viennam Ungari vero ad sua quisque loca reverterunt. Quæ quum Cæsari perscripsisset, summo ille silentio ea transmisit, partim morbo gravi & ancipiti, partim ingenti negotiorum mole pressus, ita ut ad biennium insequens & remedia & comitiorum tempus differenda censeret.

Canisa fulmine de cœlo tacta.

Per hæc tempora Canisa de cœlo fulmine tacta est XXI. die Martii, qui fuit dies Divo Benedicto sacer. Et quum pulverem sulphureum inflammasset, magnam murorum stragem edidit: cujus violentia Joannes Bornemissa arcis præfectus cum genero & filia, ac Potentiana uxore, & hominibus XC. obruti sunt. Ipse quidem ex mœniorum fragminibus, ope militum extractus fuit, cæteri omnes exanimati. Quæ res quum hostibus innotuisset, incertum quas ob causas nusquam se commoverunt.

Pulvis sulphureus incensus magnam stragem dat.

Stephanus Rex Poloniæ Sacmarium repetit.

Interea Stephanus Rex Poloniæ, misso ad Cæsarem Hieronymo Episcopo Uladislaviensi legato, Sacmarium repetere cœpit, quod sibi illud patrimonium fuisse, eoque etiam tempore, quo cum Joan. Sigismundo pace & permutatione facta, de eo oppido transactum esset, jus suum sibi integrum reservasse diceret. Si vero Cæsar loco sibi opportuno, jamque magnis sumtibus munito cedendum nequaquam existimaret, se etiam aliam pro eo ditionem æqua permutatione accepturum: Sin minus, se sibi ac fratri Transylvaniæ principi, æquale secum jus habenti, deesse non posse nec velle. Cum ea res in Senatu proponeretur, omnium ea erat sententia, nihil illi jam juris ibi superesse, quod eo legato & assentiente Maximilianus Cæsar ante paucos annos illud jure transactionis acquisivisset, itaque nec oppidum reddendum, nec alam ditionem dandam. Ruberus quoque sententiam rogatus dissuadebat restitutionem, addebatque si res ad arma ab rege deduceretur, se Cæsaris nomine & auspiciis locum defensurum, & si obsidio ingruat, se ipsum eam toleraturum, postquam justæ causæ Deum quoque immortalem adfuturum speraret. Verum Cæsar Trautsonii & Harrachi consiliis usus, quibus multum tribuebat, ut pacem & amicitiam cum eo coleret, pro Sacmario aliud oppidum quinto milliari distans, quod nostri Nagibaniam, seu Latino nomine Rivulum Dominarum vocant, longe Sacmario opulentius, & ob auri atque argenti fodinas uberrimas utilius regi dandum decrevit; missusque illuc Franciscus Revajus Cassoviensis ærarii præfectus, qui illud Martino Bersevicio, Regis legato de manu traderet; sicque Cæsar regi Poloniæ satisfecit, ut ille ad ponendas simultates & pacem ad rerum tranquillitatem stabiliendam eo facto pertraheretur. 1581.

Imperator autem Nagibaniam illius loco ei tradit.

Turcarum excursiones.

Vere interim appetente Turcæ variis in locis pacem nequaquam pati soliti, in nostros excurrere, & detrimenta inferre cœperunt, primumque Novæ arci quæ Archiepiscopalis dici solet, quam Fridericus Sirotinius cum provinciæ Moraviæ ordinibus, non procul a pristino loco translatam, ad Nitriam flumen denuo ædificaverat, insidias struxere; quas quum nostri vitassent, prohibere tamen non potuerunt, quin magnum majoris pecoris numerum ex agro abigerent; quod ipsi hostibus longe inferiores numero essent. Neque multo post Paulus Thrax, qui loco præerat, acceptum ab hoste damnum reddere cupidus, cum suis ad Parcanum in citeriore Danubii ripa, e regione Strigonii castellum excurrit, cæsisque obviis qui resistere ausi essent Turcis, pecora, quæ istic pascebantur, abripuit, ac suos incolumes cum præda reduxit: Turcis e castello ac summa arce Strigoniensi tormenta usque adeo in nostros explodentibus, ut Mustaphas purpuratus e Buda ad insolitum illum fragorem excitatus, Strigonioq; metuens, citatis equis eo provolaret, ac in itinere cæteris salvis pecora tantum abacta esse cognosceret, sicque Budam reverteretur. E Jauriensi quoque præsidio quum Martinus Czoborius, & Laurentius Revajus, egregiæ spei adolescentes, fortunam tentaturi exivissent, Ferdinandus Speciacasa Besprimii præfectus, cum Lupo Starcitio, & Stephano Pisquio se eis conjunxit, & quum in Ibraimum Mustaphæ purpurati legatum, non procul a Sambuco oppido, in silva Vertesia obvium forte incidissent, neutra parte pugnam detrectante, manum conseruerunt, interfectoque cum plerisq; Turcis Ibraimo, ac captis XXXVIII. præcipui nominis hostibus, incolumes Jaurinum redierunt.

1581. *Alia Turcarum excursio repressa.* Sed majori Turcarum damno & detrimento in partibus superioribus ultra Tibiscum, in quas tametsi Turcas tributarias Sasuares Solnoci præfectus, Seceniana obsidione tolerata, nomen famamque consequutus, repentina excursione irruperat, pugnatum est. Is enim si per ea loca terrorem circumtulisset, Agrienses in insidias elici posse ratus, valida Turcarum manu coacta oppidatim vagabatur, & obvios passim milites nostrates in vincula rapiebat; jamque ad Naduduarum oppidum celebre pervenerat, cum Bartholomæum Colnicium Agriensis præsidii præfectum, cum quadringentis equitibus, ac totidem peditibus Tibiscum transisse cognovit. Stephanus quoque Bathorius Georgii filius adolescens, ex Onodia arce cum ducentis equitibus progressus, trajecto similiter Tibisco ei se conjungere contendit. Franciscus vero Gestinus ex Diosgiorio, explorandis hostium consiliis jam antea trajecerat, & Sendroniani Germani equites in itinere erant.

Igitur cum in patentibus campis ad Naduduarum hostes assequuti essent, ac ambo exercitus explicatis vexillis ac structis ordinibus in mutuum conspectum progressi essent, Colnicius & Bathorius multitudine hostium territi, pedem referre cœperunt; quamquam a cataphractis Germanis, & Stephano Thrace, ac Andrea Barbelio Agriensibus, ne de victoria dubitarent, magnifice proloquutis palam admonerentur. Verum quum illi in sententia persisterent, & reflexis equorum habenis citatiore gradu sese cum suis turmis proripuissent, domi profligatos ac cæsos nostros, victoriamque penes Turcas esse trepidi retulerunt. Sed quum Stephanus & Andreas cum Alberto Raibicio cataphractorum equitum Silesiacorum præfecto, qui vix cum octingentis utriusque nationis equitibus, contra majores hostium copias quæ amplius duobus millibus Turcarum constabant, in acie perstitissent, diuque pugnam protraxissent, virtute constantiaque eorum effectum est, ut Turcæ perfractis magno animo hastis, ad gladios & enses delati, ac cataphractorum sclopetis brevioribus sauciati, & cadentes nostrorum vim perferre nullo modo possent, sed in effusam fugam verterentur. In eo cruentæ pugnæ concursu Sasuares accepto vulnere profugit, cæteri desperatis rebus partim Solnocum & Giulam, partim ad alia loca pernicibus equis delati periculo se subduxerunt. *Sasuares Solnoci præfectus fugit.*

Periere ex Turcis cæsi ad CCC. numerum, capti CCCC. ac signa XIII. Inter captivos, Alivaida, Mustaphæ purpurati dispensator fuit, qui a Francisco Gestino, cui eum pro navata eo die extraordinaria opera consensus militum dono dederat, XI. millibus aureorum præsentis pecuniæ se redemit. Quum plerique militum Agriam præivissent, ac partam victoriam, cæsos hostes, captosque ac signa ademta retulissent, cæteri non credere, eos commota mente deliros dicere, quod ab aliis, qui de nocte redierant, nostros profligatos, resque perditas intellexissent. Sed postea quum versam paucorum opera in melius fortunam, ac secundo eventu pugnatum esse certius cognovere, & interim socios quoque cum opima præda revertentes conspexere, in mutuam congratulationem gaudiumque versi, lætos dies agitavere, ac stipendia & prædam, captivosque de more divenditos per æquas sortes divisere.

Cum hæc pugna ultra Tibiscum messis tempore pugnata esset, non multo post Balthasar Battianius, Georgius Comes Zrinianus, & Franciscus 1581. Nadasdius collatis inter se consiliis, quibus Joannes quoque Globicerius, Caproncıæ præfectus *Nostrorum* adhibitus fuit, ad partes Poseganas, quæ inter *felix ex-* Savum & Dravum flumina sitæ sunt, cum validis *cursio.* copiis, acrique impetu excurrere, ac eam regionem omnem, simul cum Turcarum inhabitantium domibus & commeatibus, qui in locis minus munitis reperirentur, igne & ferro vastare decreverunt. Itaque omnibus copiis ad XXVI. Septembris Capronciam adesse jussis, postero die sub noctem iter aggrediuntur, lentisque passibus, quod peditatum una ducere constituissent, per viam militarem progressi sunt, ac eo die ad Comarniciam amnem pernoctarunt. Habebant in castris milites utriusque ordinis ad duo millia & quingentos, sed qui essent ex multis selectissimi & exercitatissimi. Sequenti die ultra Gorbonocum castrum jam olim dirutum, extantibus secus viam militarem ruderibus, prætergressi, ut milites corpora equosque curarent edixere. Forte fortuna evenit, ut Scanderbegus quoque Posegæ præfectus, Ulaminis Persæ multis in nomen Christianum maleficiis clari filius, eodem proposito, ut oram, quæ in ulteriore ripa Dravi a Capronсia Varasdinum usque protenditur, hostiliter depopularetur, cum duobus aut tribus millibus Turcarum, non procul ab eo loco, in quo nostri consederant, castra poneret, ac suis, ut paululum temporis quieti corporibusque curandis darent, mandaret.

Cum neutra pars alterius adventus gnara esset, quidam ex numero vagantium militum, Battianii manipularius, natione Ungarus, ex proximo fonte aquam sumturus castris egreditur, & quum Turcæ ad eundem fontem fortuito casu accessissent, Ungarum stricto ense se tuentem circumsistunt, & capiunt, ac ad Scanderbegum adducunt. Ab eo, unde domo, quis, cujas sit, cur eo venerit? quæri jubet: cumque Illyricæ linguæ ignarus esset, quæsito diu in castris, tandemque ægre invento interpreti, se Battianii militem esse respondit, & illum cum Zrinio & Nadasdio, ac Globicerio, multisque proceribus Ungaris & Germanis, & non contemnendo exercitu, in proxima esse silva. Quæ res magnam Scanderbego & Turcis undique trepidationem intulit; ita ut manipulario interfici jusso, sine mora Hussaimo uni ex familiaribus ut duos filios adolescentes, quos secum adduxerat, conscensis equis domum reducat, juberet; ac suprema ad uxorem & liberos mandata, tanquam moriturus daret, seque nunquam domum rediturum præsagiret. Tum vero cum prælio decertare necessarium esse videret, Calendero legato ac Dervisio ejus fratri, cæterisque præfectis, ut stratis equis & structa acie pugnæ signum dent jubet, ipse etiam ingenti corporis mole, ac ventris abdomine gravis, in equum a servis imponitur. A nostris, qui hostes *Nostri cum* adesse senserant, idem fit, tubæque simul ex *Scanderbe-* utraque parte & tympana personare, strepereque *go Ulama-* incipiunt; militesque commessabundi cibis reli- *nis Persæ* ctis celeriter equos frenant ac conscendunt, & *filio confli-* expediti ad pugnam se parant. *gunt.*

Nec mora, concurritur infestis armis, animisque: & quum utraque pars spes omnes ad unam ejus prælii fortunam omnino periclitandam recidisse videret, acerrimum certamen initur. Ibi Battianius & cæteri duces non modo præfectos, sed & milites nominatim appellando, ut pro salute

1581. lute omnium, proque dignitate Christiani nominis fortiter pugnandum, neque perfidis hostibus cedendum existiment, cohortari, præmiaque fortiter dimicantibus polliceri. Cum varia fortuna, ancipitique victoria pugna protracta fuisset, ad extremum Scanderbegus, hasta transfixus equo dejicitur, & obtruncatur; Calenderem vero Franciscus Pettendius Zriniani Comitis eques capit, & vincit, cæteri horum inopinato casu territi profugiunt; fit promiscua cædes, pluresque in fuga, quam certamine occumbunt. Husaimus Athinensis arcis custos, & Osmanes equitum præfectus e fuga retrahuntur, ac signa militaria XX. cum tympanistis & tubicinibus capiuntur. Capita hostium CCXLIX. præcisa, inter quæ Scanderbegi fuit, quod postea cum aliquot signis Carolo principi missum est: Truncum spoliatum quidem veste, sed tapetibus involutum, nostri eodem in loco reliquerunt; qui tantæ vastitatis erat, ut paulo procul aspicientibus albi equi jacentis cadaver, non hominis esse videretur; tantæ enim voracitatis eum fuisse, ideoque pinguem & obesum factum ferebant, ut integrum vervecem ferventi in furno coctum solus absumeret, & repetitis aliquot vicibus una die esitaret. Captivorum numerus quadringentos & triginta excessisse fertur: inter quos complures præcipui nominis & dignitatis viri, sed equorum major numerus fuit. Nostri re bene gesta, ad suas quisque stationes & loca salvi incolumesque redierunt.

Scanderbegus trucidatur.

Nostri victoria potiuntur.

Voracitas Scanderbegi.

Dum hæc arridente fortuna geruntur, Cæsar morbo diuturno levatus, rerumque Pannonicarum memor, Ernestique irritis in comitio laboribus non parum lacessitus, post bienni moram Ungaris alia comitia ad diem memoriæ Divi Martini sacrum indixit, ac Praga Viennam, illincque navigio Posonium venit. Ibi quum Ungaris pro vetere libertate magna verborum contentione laborantibus quædam proposuisset, quibus illa restitui posse videretur, nec ordinibus Nobilitatis placuissent, quos exterorum insolentiæ intolerandis injuriis vehementer exacerbaverant, postremo interventu procerum, quorum consiliis utebatur, pro Cæsare spondentium, fore ut intra futuri conventus diem omnia, quæ per abusum introducta erant, amota etiam exterorum potentia emendarentur, ita demum non sine tumultu ad subsidia offerenda, ac cætera quæ Cæsar postulabat, præstanda, animum applicuerunt.

Comitia Hungarica.

In iis comitiis magistratum Propalatinalem, quem antea Emericus Czoborius gesserat, & paulo ante e vivis excesserat, Nicolao Isthuanfio, assentientibus omnibus regni proceribus ac nobilitatis nuntiis contulit, qui causis inter Regem & subditos dijudicandis præesset, isque sedente pro tribunali Cæsare, & assistentibus cæteris omnibus, publice sacramentum præstitit, ac prodeunti in publicum Cæsari strictum ensem de more prætulit, quod Ladislaus Banffius, regii stabuli præfectus, cui id muneris semper incumbit, gravi oppressus morbo abesset. Nicolaum quoque Palffium cubicularium suum, ad Posoniensis arcis præfecturam promovit, eumque uti & Joannem Grassitium legit in senatum. Decretum etiam est, ut publica judicia Eperiesso Tirnaviam transferrentur.

Nicol. Isthuanfius Propalatinus

Cæsarem hunc in modum cum Ungaris conventus agitantem, Murates Turcarum princeps, ut per legatos circumcidendi Mehementis filii decimum sextum ætatis annum agentis pompæ interesse vellet, pro ea, qua induciarum legibus mutuo juncti essent, amicitia vocandum, atque invitandum duxit. Ad quam Gallorum quoque regem Henricum, ac Senatum & Principem reipublicæ Venetæ, Elisabethamque Angliæ reginam, Persarumque principem, & complures alios principes Christianos pariter & Mahometanos per litteras vocaverat, iique omnes missuri legatos dicebantur. Itaque Cæsar Stephanum Niarium Dapiferum suum, Hontensemque Comitem, huic muneri obeundo delegit, datisque illi rebus ad iter necessariis, ac magnis, quæ Byzantii offerret, muneribus, ab se dimisit, & is sub finem mensis Aprilis in viam se dedit. Ad tertium Calendas Junias cœpit inaudita sæculo nostro circumcisionis hujus pompa celebrari, & variis ac admiratione dignis ludis & spectaculis in Hippodromo editis, per XL. dies, ne noctibus quidem intermissis, duravit.

1582. *Murates Cæs. rem ad filii circumcisionem invitat.*

Galli regis legatus Germinius Germollæus, secundo loco post Cæsaris legatos spectare jussus, quum se quidem Prainerio Romani imperatoris legato cessurum dixisset, sic tamen ut Niario & aliis, qui non Cæsaris sed Ungariæ regis nomine adessent, præferretur; deinde ut Stephani Poloniæ regis orator, quem Henricus prius rite apud Polonos coronatus, nequaquam pro rege agnosceret, excluderetur, altercatione ad Sinanum delata, qui tunc purpuratorum ac consilii Sultanici princeps erat, ita diremta est, ut Henricum unius Galliæ regni, clari quidem haud dubie & opulenti regem esse pronuntiaret; verum Ungariæ regem, qui olim Dalmatiam, Chroatiam, Sclavoniam, Bosnæque & Bulgariæ regna, cum utriusque Valachiæ & Transylvaniæ provinciis tenuisset, ac a ponte Polemoniaco ad mare usque Adriaticum imperium extendisset, jure præferri posse; nec Stephano Poloniæ regi, principi militari & bellicoso, cui cedente Henrico ac Galliam repetente regnum a Polonis legitime delatum esset, dignum in theatro spectandi locum denegandum. Sed ille Sinani adjudicatione nequaquam contentus, doloreque ac iracundia percitus, domi se continuit, nec spectaculis interesse contumaci animo voluit, muneraque quæ sui regis nomine attulerat, non ipse obtulit, sed a præfecto aulæ suæ exhibenda curavit.

Gallici legati contentio cum Hungaro ac Polono.

Porro Murates filium Mahometem recens recutitum, postquam sanatum vulnus esset, more majorum Magnesiæ & Amasiæ regnaturum in Asiam transmisit, & Niarius contracto Byzantii morbo, postquam festivitati finis impositus esset mense Septembri domum rediit, & pridie Idus Decembres e vivis excessit, non sine suspicione veneni, quod sibi a Turcis in aquæ dulcioris multo sacharo temperatæ potu propinatum fuisse putabat. Prainerius quoque haud multo post, quum Byzantii animi relaxandi causa in hortum suburbanum equitaret, ex equo in humum subita paralysi provolutus concidit, ac triduo post vitam finivit: cum tamen priusquam moreretur, induciarum terminum, qui paulo post finem habiturus erat, ad novem annos subsequentes, initio a Calendis Januariis ducto, prorogandum procurasset. Cui Joachimus Sincendorffus Constantinopolitana in legatione successit.

Prainerius legatus Cæs. paralysi obit.

Sincendorffius illi succedit.

Solutis Comitiis, abeunteque Cæsare, res in superiore Ungariæ parte ad arcem Onodiam a nostris

1582. *Safuares a nostris ad arcem Onodiam profligatus A. 1582.* nostris adversus Turcas prospere gesta est: Safuares siquidem Solnoci præfectus, qui superiori anno ad Nadudarum profligatus, plurimis suorum amissis fuga se servaverat, detrimentum illud resarcire volens, magna suorum coacta manu, trajectoque Tibisco, villas inter Diosgiorium ac Onodiam sitas, quæ antea Turcis vectigales nimia crudelique tributi exactione ad extremam inopiam redactæ, illud solvere intermiserant, populari & vastare, & si Agrienses præsidiarii, aut alii ex nostris resistere conarentur, cum iis prælii fortunam periclitari constituit. Jam aliquot villæ, oppidumque imprimis Mohium nundinis annuis celebre, ab hoste acerbo & implacabili incensum flagrabant, fumique & ignes a longe conspiciebantur, quum Rubertus, qui in oppido Sarosio tunc forte gravi morbo implicitus decumbebat, Michael Serenio, suo Cassoviæ legato, Albertoque Raibicio cataphractorum Germanici nominis equitum præfecto, aliisque, qui partium illarum præsidia obtinebant, perscripsit, ut collecta celeriter quanta possent, suorum manu, populabundos hostes, captivisque & præda onustos invadere maturarent. Ac Serenius cum suis Ungaris, qui pernicioribus equis uterentur, hostes non procul Onodia assequutus, quum numero & viribus longe inferior esset, aggredi non est ausus, nec tamen incepto destitit, donec Onodianis & Diosgiorianis, Stephanique Bathorii turma equestri sibi adjunctis, vestigia hostium observando sequeretur, quos etiam ab Agriensibus in itinere expectari didicisset.

Igitur hostes ad unum aut alterum milliare progressi, quum a fronte Agriensium equestres & pedestres copias iter præclusisse, ac Cassovianos a tergo subsequi animadvertissent, quamquam trepidi & extremo pavore perfusi, tamen structis ordinibus consistunt, & irrumpentes nostros, ac primo impetu hastis rem gerentes, magna vi sustinent. Sed cum recentiores socii, Albertus Raibicius cum Germanis equitibus Sclopetariis subsidio advenissent, copiæque nostrorum concurrentibus undique auxiliis, supra duorum millium equitum numerum succrevissent, victoria, quæ hactenus anceps & incerta esse videbatur, in nostros haud dubie inclinavit; ita ut Safuares & Turcis in fugam conversi terga darent, prædaque & captivis ac impedimentis omnibus exuerentur. Quos nostri usque ad Tibiscum celeri cursu prosequuti, magnam eorum partem trucidarunt, ac plurimos e fuga retractos cœperunt; ita ut mille quingenti aut amplius Turcæ partim cæsi, partim capti desiderarentur; & ipse Safuares, ne agnitus a nostris eo avidius peteretur, abjecto purpureo paludamento, sumtaque vili & obsoleta agasonis chlamyde sese periculo eriperet, & a suis in tutum perduceretur. Signa XVIII. cum aliquot captivis ac gladiis auro atque argento ornatis, ac militares equos Andreas Barbelius Agriensis equitum præfectus Ernesto principi Viennam attulit: cujus in ea pugna egregia virtus & fortitudo ante alios conspicua fuit. Hæc sane pugna eo gratior nostris accidit, quod quatriduo ante pascha pugnata esset, ideoque ad dies Christiana religione festos & celebres hilarius transigendos lætam occasionem attulisset.

Ea re bene gesta Cæsar ad annum sequentem iterum comitia ad Calendas Martias Posonium indixit, quod annuum tempus promissorum ad necessitates ærarii subsidiorum effluxisset; ad quæ lentius convenientibus Ungaris, ipse transactis Viennæ festis paschalibus, tertio Nonas Apriles navigio descendit. Fuere illa quoque turbulenta, clamorumque & querelarum plena, quod Ungari nondum libertates suas restitutas, neque amotos officiis & præfecturis exteros lamentari non desinerent, & suis malis miseriisque sub tutela Cæsaris exoptatum finem imponi contenderent: adeo ut iis quæ a Cæsare in medium allata essent, remediis, veluti quæ tarda totiesque oblata, nec unquam ad effectum perducta essent, rejectis, comitia longius quam par erat, Cæsarisque negotia requirebant, protraherentur, & ipse eorum mora & temeritate non parum offenderetur. Sed illi se bello ab hoste diripi, pace vero ab sociis vastari, ac inexpiabilis injuriæ detrimenta pati miserrimum calamitosissimumque esse ducebant. 1582. *Comitia Hungarica turbulenta.*

Cæsar autem quamquam eos haud iniqua postulare diceret, sanandis tamen malis, quæ per tot retroactos annos ab avorum usque memoria succrevissent, tempus & facultatem expectandam arbitrabatur; quum illa pro diri & calamitosi sæculi ratione repente averti tollique, nec facto facile, nec incumbente hoste satis tutum fore prævidebat. Quibus contentionibus comitia ad primos fere Mensis Maji dies protrahi, austero vultu, contractaque fronte, nec æquo animo ferre videbatur. Postremo cum se Drascovitius Jauriensis, ac Radecius Agriensis Episcopi, ac plerique e magnatum numero, qui Cæsaris consiliis adhibebantur, partes suas interposuissent, proque Cæsare omnia æqua & honesta ac toleratu haud indigna promisissent, oblato ab ordinibus ad biennium subsidio, ac iis, quæ ad confiniorum tutelam contribuenda erant, ita contentioni querelisque finis impositus est, ut nisi intra istud tempus votis ipsorum satisfieret, se in posterum neque subsidia collaturos, neque ad comitia venturos aperte denuntiarent. Qua vocis dissolutæ libertate Cæsar offensus, ita omnem eam injuriam dissimulavit, ut postea toto quinquennio ab indicendis conventibus abstinuerit, & continuo in Bohemia manendo, nec Viennæ, nec in Ungaria conspici voluerit.

Sedatis in præsens qualicunque ratione domesticis tumultibus ad comitia Bohemiæ, relicto Viennæ ad res suo nomine gubernandas Ernesto fratre, Pragam discessit: fuereque aliquamdiu quieta omnia, donec hostes pacem pati nequeuntes, novam in partes citerioris Ungariæ superioribus bellis intactas excursionem fecissent. Hasanes siquidem Sigheti præfectus, statura pusillus, ideoque ex re cognomen nactus, cum valida Turcarum manu Arrabonem flumen ad Chacaniam, non procul Quermendio situm transjecit, ibique quosdam non obscuri nominis viros, nuptiis forte vacantes improviso adortus, nuptiis & gaudio repente in luctum & lachrymas versis partim cæcidit, partim in captivitatem abduxit: eodemque impetu pagum diripuit & incendit. Solus Lupus Pottondius, veteranus miles domum, in quam e nuptiis se proripuerat, ab Turcis magna vi oppugnantibus fortiter defendit, seque & eos, qui intus erant, sclopetis rem gerendo incolumes servavit. Hostes deinde ad proximos pagos populando & urendo, ac obvios *Hasanes Sigheti præfectus nostra vastat.* 1584.

1584. vios quosque intercipiendo aut cædendo perrexerunt, ac in agro Quermendiano (quam civitatem a veteribus Scarbantiam dictam multi existimant, idque Romanæ lapidum inscriptiones, quæ in agris subjectis erui solent, testari videntur) multa vini dolia plaustris imposita, quæ ad usus Francisci Nadasdii vehebantur, forte repererunt, eaque cum jumentis & vectoribus extemplo abripuerunt, eodemque vado, quo venerant, Arrabone superato, nemine resistente, præter cæsos, cæteramque prædam, CCCXI. captivis abductis, incolumes Sigethum redierunt. Quod tamen detrimentum nostri, qui in præsidio Besprimensi agitabant, hostibus Coppanianis non sine fænore reddiderunt.

Besprimienses Turcas Coppanienses cædunt.

Quum enim Stephanus Isthuansius Besprimii præfectus, cum Petro Ormandio, Martini Thurii Palotæ legato consilia communicasset, ad condictum diem, ut ambo cum suis ad montem Madacionem convenirent, statuerunt. Itaque Isthuansius cum CC. equitibus, & CCC. peditibus selectissimis ante auroram prior ad locum venit. Contra Alibegus quoque Eunuchus, qui non ita pridem Byzantio ex imperatricis ministerio Coppanum venerat, forte eadem nocte facto penes Hiduegum & Sivonem flumen, quod e lacu Balatone effluit, itinere, cum DCL. Turcis Besprimium venire decreverat, ut nostri insidiis ab eo excepti, damno aliquo & detrimento afficerentur. Cum alterutrius conatuum ignara pars utraque esset, ac Isthuansius & Lupus Starcitius paribus asturconibus vecti, obscura adhuc nocte suos præcederent, & necdum Ormandius appareret, forte in Turcas inopinato inciderunt; cumque sublato utrinque clamore equi eorum militares, qui ad manum ducebantur, territi e manibus ducentium profugissent, Besprimium, quod non longe aberat, eodem quo venerant itinere recta redierunt: quos quum socii domi excubantes vidissent, nostros aut periisse, aut extremo in discrimine versari anxiis animis suspicabantur. At illi ea re nequaquam permoti suos cohortari ac statim pugnam inire cœperunt, quæ quidem diu ancipiti Marte protracta esset, magnaque utrinque vi dimicatum; sic tamen ut nostri superiores esse viderentur; apud quos primo in congressu aliquot e numero Turcarum captivi, atque equi, & obtruncata cæsorum capita haberentur, postremo inalbescente cælo, sed dubia adhuc luce, nec certamine defervente, Ormandius cum LX. hastatis equitibus, ac centuria peditum e proximo colle se demittere visus est, Petrus vero Orsius, & Matthæus Niger Besprimii ordinum ductores eam manum hostilem esse rati, Isthuansium, ut receptui canere juberet, ac quantocunque victoriæ proventu contentus esset, monere, & ne se suosque hostibus temere & incaute objectaret, dehortari; parceret fessis cohortibus, & rediret, non futuros deinceps quoque hostes, cum quibus dimicari possit. Verum is cum certis conjecturis Palotanos socios esse animadvertisset, in dimicando constanter perstitit, missoque ad Ormandium nuntio, qui eum ad intendendum gradum urgeret, pugnam redintegravit. Tum vero Turcæ auxiliorum adventu haud vanum timorem concipientes perturbari, ac fugam circumspectare, nostri contra validius instare, ac mistis equiti peditibus acerrime pugnare.

Alybegus Coppani

In eo ferove pugnæ Alibegus a Gabriele Fotio hasta adactus equo deturbatur, ac levi per frontem accepto vulnere capitur: Abdulahes Sinanbegi filius, formosus adolescens, ac insigni insidens equo, dum a peditibus circumventus in orbem pugnat, loris ambobus, quibus sinistra manu equum circumagebat, uno ictu præcisis, in potestatem redigitur. Eundem casum subeunt Hagiaga, olim Mustaphæ purpurati Budensis faber ferrarius, equos calceare solitus, nunc vero in Castello Bolonduaro legatus, cum pluribus aliis præcipui nominis Turcis, ac transfuga quodam Ali nomine, qui superioribus annis a Nadasdio ad Turcas profugerat, & ab iis custodiæ arcis Quinqueecclesiensis erat præpositus, captivi fere omnes e Spahiis & minoribus præfectis erant, ita ut paucissimi ex gregariorum cætu esse censerentur; erantque in universum numero LXXVII. capita vero XXIX. signa militaria V. relata. Quæ simul cum Eunucho Viennam a militibus delata, ac Ernesto principi data sunt; quos ille collaudatos & muneribus donatos dimisit. Equum illius cum thorace ferreo ejus generis, quam Coracinam vocant, ac ephippio & latiore gladio, atque acinace eximii operis, item sicam, quæ vagina solido auro gemmisque exornata condebatur, socii & commilitones Isthuansio pro re egregie & fortiter ipsius ductu & consilio gesta, donavere, & transfuga Nadasdio ad supplicium de eo sumendum traditus; cætera per auctionem vendita, & pro rata cujusque parte æqualiter divisa fuerunt.

1585. *capitur, cum aliis proceribus Turcis.*

Ejusdem anni autumno in Illyrico quoque haud improspere pugnatum a nostris est. Cum enim Ferhatis Bosnæ præfecti jussu Turcarum duces haud contemnendas copias collegissent, in quibus ipsorum confessione ad VIII. armatorum millia censebantur, in Carnos gravem acerbamque incursionem usque ad Lublanos fecere, concrematis pagis, ac multis captivis in servitutem abductis. Non tulere perfidorum hostium contumelias Josephus Comes Turrianus, qui nuper Johanni Ferenbergo in Chroatiæ finium præfectura successerat, ac Thomas Erdodius prorex, seu veteri nomine illorum regnorum Banus, collectisque summa adhibita celeritate suorum copiis, hostes jam se cum præda & captivis domum recipientes, quamquam numero & viribus superiores, forti animo aggredi nequaquam dubitarunt: eisque primo congressu apud Slunium in effusam fugam conjectis, captivos omnes, qui supra DC. erant, liberarunt. Ex hostibus XL. vivos ceperunt: sed interfectorum magnus fuit numerus, quum ex suis non nisi duos aut tres glandibus ictos amisissent. Signa militaria X. illis ademta, ac Carolo Cæsaris fratri Græcium Stiriæ urbem missa sunt.

Turcarum excursiones usque in Carnos.

a Comite Turriano & Erdodio repressæ.

Hæc detrimenta Turcis illata cum initio Novennalis fœderis cum ipsis superiori anno initi contigissent, Byzantium perlata, purpuratorum ipsiusque Muratis animos haud leviter pupugerunt; ita ut ea Paulo Aicingo & Henrico Lichtenstanio Cæsaris legatis, qui munera illuc attulerant, acrioribus verbis exprobrarent, & se inducias nequaquam servaturos minarentur. Verum quum postmodum intellexissent injuriarum initium a suis factum esse; acquieverunt, & legatos dimiserunt; quorum alter Lichtensteinius, quum Navi Veneta per mediam Græciam reversurus, Calliopoli ad Hellespontum in morbum incidisset, ibi migravit e vivis. Postea foris, domique quietiores ab hoste eo anno fuimus.

Novennale fœdus cum Turcis Aizingero for.

Lichtensteinius legatus obit.

1584. *Lazar. Suendius & Ruberus obeunt.* mus. Sed Lazarus Suendius rebus tam in Germania, & Hispaniis, quam Pannonia bello præclare gestis clarissimus, domi suæ repentino morbo sublatus est, cum annos ætatis LXII. exegisset. Nec dissimili festinatæ mortis genere Johannes quoque Ruberus in oppido Saroffio non multo post extinctus fuit, sic volentibus fatis, ut qui ad summos honores & Pannonici exercitus imperium sua virtute & illius commendatione conscenderat, ejus etiam exitum vel nondum senex sequeretur. Huic *Nogarolæ comes illi sufficitur.* Cæsar in exercitus cura Ferdinandum Nogarolæ Comitem Cæsaris Maximiliani antea cubicularium, & postea ad militiæ munia transeuntem, & hoc tempore Sacmariano præsidio præpositum suffecit, quod Ungara matre genitus, Pannoniis gratus fore crederetur. Sed 1584. & alterum e suis cubiculariis officio Comaroniensis præfecturæ eodem fere tempore cohonestavit, in locum Andreæ Quilmani, ad Canisam tuendam proficiscentis acerrimo judicio electum; Nicolaum nempe Palffium, *Nicolaus Palffius Comaronio præficitur.* quem nisi paucos post annos invida Pannonico nomini fata, in ipso ætatis & juventæ vigore, immatura morte extinxissent, ad absoluti ac omnibus numeris consummati ducis nomen, famamque perventurus esse putabatur, sicut id ipsum rebus præclare fortiterque gestis, tam apud Cæsarem, quam labantis patriæ cives popularesque suos, atque apud omnes mortales testatissimum reliquisset, si longior ei vitæ cursus suppeditavisset.

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XXVI.

Gregor. XIII. PP. obitus. A. 1585.

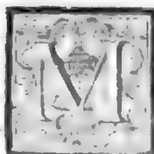

ORITUR eodem fere tempore Gregorius summus Pontifex, ejus nominis decimus tertius, qui antequam decederet, annum ex vetusta intercalatione fastis minime respondentem, præstantissimorum Astronomorum opera usus emendavit, ut paschalia festa ad status ex cursu lunæ certosque dies revocaret. Quod etiam detractis semel mensi Februario vel Octobri decem diebus, quibus siderum cursus per mille quingentos præterlapsi temporis annos gressum excesserat, deprehendisse visus est; idque vivens publicavit, ut abrogata veteri dierum totius anni consuetudine, novus certiorque numerandis fastis usus introduceretur. Cui veluti omnium Christiani orbis populorum parenti, cum alii Principes, tum vero Cæsar in re ad ipsius curam officiumque spectante obtemperandum rati; ut is modus ubique reciperetur, edictis promulgatis jusserunt. Verum fuere nonnulli per Pannoniæ regiones seu provincias, in quas illam dividi antea diximus, qui rem haud levis momenti, tantæque novitatis, sine comitiorum consensu nequaquam recipiendam putarent. Quod quamquam Cæsari prima fronte minus gratum, minimeque ferendum videretur, certis tamen consiliorum rationibus postea delinitus acquievit; remque ad comitia differri permisit.

Sixtus V. succedit. Drascovitius in Cardinalium collegium cooptatur. Gregorio vita functo, Sixtus Quintus successit, is Cæsare etiam atque etiam commendante, Georgium Drascovitium Episcopum Jauriensem & Cancellarium Ungaricum, virum doctum, ac vitæ morumque sanctimonia & pietate celebrem, in Cardinalium collegium cooptavit, misso ad eum Viennam per Gasparem e familia Armorum Bononiensem patritium, purpureo galero, quem cum nomine summi Pontificis in templo Divi Augustini de manu Gasparis Episcopi Viennensis accepisset; ipse demum Ernestum, Matthiam, & Maximilianum, Austriacos Principes, Cæsaris fratres, ceremoniæ ejus spectatores, nec invitatos, sed pro singulari ipsorum humanitate, ac erga se benevolentia ultro venientes, convivio excepit. Sed non diu ea amplissimæ dignitatis accessione lætari *Et paulo post obit.* potuit; Cum enim vix biennium in ea exple visset; & a Pontifice in urbem vocaretur, dum rebus necessariis comparandis, ac Romani itineris rationibus ineundis operam impendit, gravi dysenteria oppressus, sexagesimo secundo ætatis anno vita functus est, non sine Cæsaris & Pannoniorum procerum dolore, qui eum cum propter singulares corporis animique ejus dotes plurimum amabant; tum vero quod a sexaginta & amplius retroactis annis neminem in Pannoniæ regno, post Thomæ Bacocii obitum Cardinalem fuisse meminissent.

Nicol. Bathorius moritur. Sub idem tempus excessit etiam Nicolaus Bathorius, prætorio præfectus, vir raræ probitatis, ac amplissimæ ultra Tibiscum ditionis atque auctoritatis; tum quod quadriga, qua vehebatur, a ferocientibus jumentis rapta, crure supra talos fracto immane vulnus accepisset; tum quod alios supervenientes morbos superare non potuisset. Eum magistratum Cæsar, annitente Drascovitio novo Cardinale, ad *Steph. Bathorius in dignitate illi succedit.* Stephanum Bathorium defuncti patruum, Georgii nempe filium, quamquam juvenem detulit, indulsitque ut cum tam longo itinere Pragam sine summo labore & gravi sumtu venire non posset, ac publica judicia instarent, quæ absque eo fieri nequaquam possent, in oppido Goncio Sacramentum præstaret, præsente ac illud prælegente Stephano Melithio ærarii Cassoviensis præfecto.

Christoph. Bathorius Dux Transylvaniæ fato concedit, Sigismundo filio relicto. Nec multo post Christophorum quoque Bathorium Somlianum, Stephani Regis germanum fratrum, cui ille regnum apud Polonos adeptus Transylvaniam provinciam concesserat, inclementioris podagræ ac articulorum dolores e vivis exemerunt; cum Sigismundum filium impuberem reliquisset, nondum duodecimum ætatis annum excedentem. Illi Albæ Juliæ sepulto Stephanus frater magnificentissimis exequiis parentavit, ac sumtuosum sepulchrum fieri jussit, tutoresque puero educando ac provinciæ administrandæ constituit ex proceribus Transylvanis Alexandrum Quendium, Ladislaum Som-

1585. Somborium, & Lupum Covaciocium Cancellarium. Sed quum usu veniret, ut ii vel inter se diffiderent, vel frequenter abessent, differendoq; & in mutua consilia rejiciendo, rebus expediundis moram injicerent, abdicatis tribus iis, unum Johannem Gicium, qui post amissam Giulam se in Transylvaniam receperat, elegit, cui titulo gubernatoris collato, pupilli quoque tutelam, & rerum Transylvanicarum curam concredidit; quam ille aliquot annos, regis auspiciis ac auctoritate adjutus egregia fide administravit.

Prodigia varia. Per idem tempus, præter summam pestilentiæ vim passim in Pannonia sævientem, prodigia multis in locis visa, curiosorum mortalium animos haud levi pavore terruisse videbantur. *Terræmotus in Pannonia & Viennæ.* Calendis enim Januariis Posonii, Zagrabiæ, multisque aliis Pannoniæ, Illyricique partibus ingentes terræ motus extitisse nunciabantur: tum vero Viennæ adeo tremuerat, ut aliqnot in urbe domus repentino vitio facto ruinam minarentur, & turris illa alta ac sumtuosissimi elegantissimique operis, non sine gravissima vicinorum formidine collapsura crederetur; cujus aliquot turriculæ haud modica tectorum strage decidissent. *Ignis & terra erumpens.* Apud Ovarium quoque inter Danubium & Laitam flumina, terra ad magnum spatium ignem concepisse visa est, ita ut trium pedum profunditate arderet, flammasque eructaret, quibus multum fæni in jumentorum usum defectum & in cumulos coacervatum, aliquot in locis concremaretur. Et quod vix sine admiratione credatur, in Illyrico ad oppidum Bihigium, quod flumine uno circumfluente in modum insulæ cingitur, noctis silentio ingens multitudo anatum atque anserum provolavit, ac incredibili strage inter se depugnavit; ut nimio alarum strepitu, ac insuitato vocis clangore milites excitati, oriente sole in pugnæ locum exirent, & aliquot millia utriusque avium generis, mutuis vulneribus mactata colligerent, tanta copia, ut supra recentis obsonii lautitiam in futuros quoque usus fumo & sale maceratæ reconderentur. *Anatum atque anserum pugna ad Bihigium oppidum.* Quæ aliquamdiu per ora hominum passim jactata, demum voluntaria oblivione obruta sunt.

Hasanes Sigethi præfectus nostra populatur. Eodem fere tempore Hasanes parvus Sigethi præfectus, quem transnatato flumine Arrobone villas depopulasse diximus, miro astu silentioque coactis copiis peninsulam illam, quam Dravus & Mura, (hanc olim Savariam dictam fuisse quidam existimant) a Gracio & Petovione, non longo inter se tractu decurrentes, ac deinde ad Legradum in unum confluentes efficiunt, invasit; & ductore itineris peritissimo usus Matthia quodam Ulasithio transfuga, qui ob admissum scelus in vincula conjectus, supplicioque destinatus, ex arce Chactornia ad Turcas profugerat, per loca antea explorata reperto vado trajecit; priusque villas populari, rapereque & agere obvia quæque cœpit, quam nostri eum vel in itinere esse, vel in peninsulam penetrasse putarent. Aberat Zrinius ad Ullariam profectus, quam ad voluptuarios, prope fluminis ripas condiderat, cum in arce majora tormenta magno fragore explodi audivit, arreptoque mox equo versus arcem cursum intendit, & Simonem Paulicovitium, qui ægre manus hostium effugerat, strictum habentem gladium equumque anhelantem calcaribus urgentem obvium habet, a quo Turcas Muram vado transiisse jamque pagos Decanociam & Gardinociam vastare, pecoraque & homines abigere cognoscit. Sed cum ipse inopinata re perculsus inflari tubas jubet, ac persequi hostes contendit, 1586. illi eodem quo venerant vado flumen transeunt. Tanta tamen velocitas nostrorum in procurrendo fuit, ut cum hostes in ulteriorem ripam transiissent, ipsi quamquam irrita spe recuperandæ prædæ citeriorem attingerent; & Hasanes eo non toto vertente anno, haud exigua facinora, nec factu facilia periclitaretur, Arrabonem, Muramque vadando, & utrobique pulcherrimas ac populosas regiones prioribus bellis intactas impune vastando. Quas injurias nostri non solum in Illyrico, cæso cum sociis ad Juanicium oppidum Alibego, Ferhatis Bosnæ præfecti fratre, sed etiam in Pannonia, Comaroniensi ac Coppaniensi cladibus illatis, longe majori detrimento refuderunt, Palffio imprimis, non ita pridem Comaroniensem præfecturam adepto, haud segnem operam impendente. *Palffius Albanos Turcas cædit & fugat.* Is Nadasdio & Ferdinando Speciacasa, cæterisque, qui Jaurini & Papæ erant, in societatem adscitis, adversus Albanos Turcas fortunam belli experiri voluit; cumque feriis Paschalibus silentio noctis copias transjiceret, earumque parte in ulteriorem ripam vecta pars adhuc in transeundo occuparetur; ab iis, qui antecesserant, & jussu Palffii in diversis partibus vigilabant, animadversum est hostes pro vallo adesse: nam Isacus Albæ præfectus Giafferis Eunuchi, qui Constantinopoli purpuratorum unus & hortorum magister erat, Germanus frater, cum valida suorum manu, ut illud vallum a Palffio extructum dirueret, & si nostri resisterent, cum iis manum consereret, eadem nocte eo pervenerat. Densis obscuræ noctis tenebris, nostri nuntio ad Palffium, qui hostes adesse diceret, remisso, pugnam quidem sine mora inchoarunt, ut clamor dimicantium exaudiretur; sed de numero hostium, & qua in parte pugnaretur, non satis discerni poterat. Sed ut tamen cuique pronum erat, ad voces & clamorem certantium adcurrebatur.

In eo ancipiti prælio multi nostratium militum mutuis acti erroribus seipsos conficiebant, aut vulneribus debilitabant; eademque etiam apud hostes rerum facies, & dubius cæca nocte Martis eventus erat, donec inalbescente aurora, interimque nostris trajicientibus, hostes apparere incepissent. Tum vero incumbente Palffio & cæteris atrox prælium redintegratur, & Isacus cum suis in confertissimam nostrorum aciem invehitur, pugnaturque magna vi. Sed nostri subsidio peditatus, qui pone advenerat, adjuti, cohortante Ferdinando Turcas sustinent; ibique stratis vexillis, & aliquot Turcis captis atque interfectis, cæteri ad socios, ubi cum Palffio & Nadasdio pugnabatur, sese recipiunt. Sed crescente nostrorum numero, dum Isacus a fronte, a tergo, a lateribus undique acrius & insolentius urgetur, ac multi ex Turcis occumbunt, victoria nostris relicta profugit, & ad proximas silvas Vertesii montis, cum Veliaga legato cognomine Ribiccia, ac parte suorum evadit: Cæteri qua quisque potuit, fuga salutem quæsivere, tanta trepidatione, tamque extenuatis animis, ut nonnulli abjectis armis & vestibus, ipsoque capitis tegumento, quo a nostris discerni solent, habitum agrestem & pileos sumerent, nonnulli in prægrandibus curruum orbitis, pondere rotarum cavatis, superingesta humo sese absconderent, sed ab insequentibus nostris agniti extraherentur.

In ejus noctis pugna desideratus inter alios fuit

1587. fuit in partibus nostrorum Achatius Corontalius, Nadasdii equitum ductor, a Turcis, ut quidem putabant, interfectus; sed postea clara luce caput ejus apud quendam e nostris, qui eum in tenebris pro hoste occiderat, cilicina in capsula simul cum ejus lorica inventum fuit, quod simul cum trunco socii honorifice composuere. Inter fugiendum etiam cum Petrus Zalaius, veteranus equestris ordinis miles, in Caraberhamum cognomine Nigrum Albensis turmæ ductorem incidisset, in modum singularis duelli cum eo dimicavit, eumque captum & vinctum Comaronium perduxit. Captus quoque fuit Aliaga, interioris Albanæ arcis custos, vir senex, & apud hostes secundum Veliagam præcipui nominis & dignitatis. Cæsi autem in universum fuere ex hostibus LXVIII. capti CCLII. signa militaria IX. Duæ item colubrinæ versatiles ad campestres usus idoneæ, in nostrorum manus devenere, Comaroniumque vectæ sunt. Ex nostris præter Johannem Quincium, in facie vulneratum, & aliquot consauciatos, Corontaliumque cæsum, paucissimi desiderati sunt.

Et hæc quidem hoc anno ad primi veris initia gesta esse constat. Hieme vero subsequuta, Nadasdius cum Ferdinando Besprimii, Petroque Hussario Papæ, atque Ormandio Palatæ præfectis colloquutus, quum Balatonem lacum rigida glacie constrictum vidissent, ac Villas, quæ inter Lacum, & Sancti Ægidii collegium a Thracibus habitabantur, Christianisque tributum pendere recusabant, depopulandas ire simul cum Battianianis turmis & cohortibus decreverunt. Ad condictum igitur diem circa ultimos Februarii dies iter agressi, jam media in glacie progrediebantur, quum Paulus Sylva peditum Besprimiensium centurio, Petrum Orsium alæ equestris ductorem, & quid velint, quorsum tendant, quærit; quumque ille, qui consilii conscius erat, ad vastanda Thracū mapalia, abigendaque pecora institutum iter esse respondisset; quin inquit, omisso hoc proposito, quo non multum operæ facturi sumus, dum adhuc commodum tempestivumque est, ad aliud egregium facinus patrandum imus; & non potius ad Coppanum intercipiendum proficiscimur; quo facile capto omnem exercitum luculenta præda non solum explere, sed etiam ditare queamus; ubi hostes nunc securi, nec quicquam adversi metuentes otientur, nec difficile sit oppidum simplici vallo, nec arcis ullius munimento validum primo impetu expugnare; se in primo certamine operam navaturum, quippe qui omnes loci aditus, stationumque loca & portarum custodias apprime cognitas habeat, effecturumque, ut cum sua centuria exercitum præcedendo viam irrupturis aperiat, quæque nunc verbis promittit, opere compleat. Quæ quum Orsius Nadasdio in agmine equitanti commemorasset, ac Sylvæ consilium placuisset, jubet illum statim Coppaniana via pergere, seque cum reliquis subsidio sequuturum promittit, simulque centuriam peditum Battianianorum, quam Thomas Babocianus ductabat, ei adjungit: Illi igitur Coppanum tendere jussi, contentis passibus antegrediuntur.

Nadasdius militari æstu Coppanium interceptum diripit.

Hussarius forte repentino & militari huic consilio non intererat, retro post agmen cujuspiam rei causa profectus, is cum ad Nadasdium paulo post reversus mutatum consilium cognovit, sive detrectando alienis consiliis, iisque suum ambitiose præferendo, sive alia de causa dissuadere, Nadasdiumque maxime dehortari cœpit; Coppanium longæ & opimæ præfecturæ sedem esse dictitans, multos ibi hostes tam equites, quam pedites in præsidio esse; qui pro aris & focis, proque conjugibus & liberis quam acerrime & pertinacissime pugnaturi sint; oppidum vallo & fossa, multisque tormentis & apparatu bellico munitum esse; Turcas, qui in præsidiis Endredii, Latranii, Bolonduarii, ac Caposiæ maneant, posse in subsidium facili negotio provolare, qui ipsos vel ab loco expugnando armis propulsent, vel certe a Balathone ac glacie excludant. Quo itinere intercluso qua tandem via, inter tot hostiles arces reversuri sint? quum victis, quod DEUS avertat, & fugientibus periculosissima omnia, quæ hodie prosperrima sunt, fore in aperto sit. Hæc ubi dixit, Nadasdium non parum commovisse visus est, qui ea non absque certa ratione dici putaret, igitur Paulum Cytharœdum prope forte obequitantem, in vestigio procurrere jubet, Sylvæque præcedenti dicere, ut posthabito Coppaniensi itinere, quod id periculi plenum foret, alio quod ad Thracum villas ducit, progrediatur. At ille subitis equo calcaribus provolans, felici usus mendacio, nomine Nadasdii Sylvam, ut citatiore gradu pergat, nec Coppanum aggredi dubitet, serio admonet. Mox ad Nadasdium reversus, se Sylvæ & antecedentium cohortium copiam nequaquam habere potuisse retulit. Per hunc modum unius Citharœdi astuta quamquam prospera prævaricatione factum est, ut quum paulo post Sylva proxime oppidum venisset, & crassiore matutina nebula aër densior esset, ut hostibus, qui nihil de nostrorum adventu sciebant, conspectum eriperet, ad minorem portulam, per quam ab occidente sitam peditibus solis commeandi facultas erat, deferretur, eamque mox nullo sentiente securibus & dolabris aperiret, reliquosque suorum intromitteret. Nec mora, adventanti jam cum omnibus copiis Nadasdio decumanam portam, nemine resistente pandit, sociique omnes uno impetu, magnis sublatis clamoribus irrumpunt, clamante Sylva & vociferante, ut se primo in agmine vadentem sequerentur. Ibi hostes consternati, quo se vertant non satis explicare, pars conjuges & liberos, pars fortunas tueri, nonnulli conscensis subito equis profugere, pars quantum poterat sumtis armis pugnare. Sed ut fieri in re inopinata, & improvisa solet, attoniti & palantes, nec pugnando, nec sese tuendo satis rationis habere, fæminarum & puerorum clamor suorum opem implorantium, ac rapinas cædesque paventium, atque ejulatus multus ubique esse. Nostri quum e stabulis equos militares, postea supellectilem obviam certatim diripuissent, postremo scriniis perfringendis incubuere, ibique reconditæ vestis, pecuniæ, auri atque argenti vis magna reperta est ac ablata.

Regessus præfectus a suis desertus, rebus desperatis domi suæ repertus, nec quicquam repugnans sese dedidit. Is est Regessus, qui Mustaphæ olim purpurati Budensis cubicularius fuit, per quem ille MAXIMILIANO Imperatori equos militares & alia munera dono miserat. Mustabegus Sinanis filius, & Abdulahis frater, (is adhuc Besprimii captus detinebatur; sed postea mira arte est elapsus) in penuariam cellam subterraneam sese abdiderat, & cum aliquot servis diu se sclopetis sagittisque tueri contenderat; postea cum ab sociis jam captis vinctisque, & in ejus conspectum adductis, res perditas cognovisset, nostrique eum hortarentur, ut sibi suisque 1587.

Regessus præfectus Coppanii capitur.

par-

parcendum existimaret, Nadasdium ad se acciri rogavit, cui se deditururn, ejus fretum humanitate, inquiebat. Cum vero loco Nadasdii Johannes Thrax, cognomento Odabassa prodiisset, Mustabegus, distento arcu sagittam ita in eum direxit, ut guttur ei transfigeret, illeque equo provolutus in vestigio expiraret. Quamobrem nostri irritati, iraque & furore perciti, suadentes deditionem, simul & terrentes, magno numero in fores vectibus & prægrandi trabe arietare inceperunt; pars per fenestras fænum & stramina fumantia injiciunt, quumque perfractis postibus ingressi essent, illum cum suis omnibus & conjuge elegantissimæ formæ, quæ duos liberos, spirantibus similes, sinu complexa tenebat, præclusis nimio fumo spiritibus suffocatos repererunt. Omerbegi quoque uxor, & socrus, ac quatuor liberi capti sunt, ipso ad subjunctæ oppido piscinæ glaciem se proripiente, & in tutum evadente. Præda omnis generis cum DC. promiscui sexus hominibus, tanta congesta fuit, ut quum auferri nequiret, neque conquirendis plaustris mora tuta esset, plurima etiam in cænum ac lutulentas aquas abjecta, aut inutilis humano usui reddita passim proculcanda relinqueretur.

Postquam satis captivorum, equorum & prædæ fuit, Nadasdius receptui cani, & oppidum injecto igne concremari jussit, ac onustum ingenti præda exercitum reduxit; eo etiam festinantius, quod vereretur, ne eo biduo meridionalibus ventis calidiore aura perflantibus dissoluta glacies, difficiliorem viam redderet. Arsere quidem aliquot domus in oppido, sed quod tecta forinsecus nivibus strata essent, nequaquam gliscentibus flammis, Turcæ discedentibus nostris reversi, incendium extinxere; vix centum ædibus ambustis. Regessus cum aliquot equis, & captivis, signisque militaribus Viennam ad Ernestum principem missus fuit: Nadasdius vero & cæteri eadem qua venerant via, Papam redierunt, ibique vendita ac divisa præda, suas quisque stationes repetivere.

Hoc modo Nadasdius & Palffius, exercendo & in hosticum ducendo, rapiendoque, militare otium redimebant, fortuna cœptis plerumque blandiente. Sed paulo postquam ad Comaronium & Coppanum res bene prospereque gestæ essent, præda gloriaque feroces, quærere rursus arma & novam ex armis laudem & spolia contendebant. Nec deerant Johannes Græcus Novæ arcis legatus, ac alii, qui ardore militum ostentato, ipsos ubique victores, celebri ubique fama in solos Budenses Turcas instigarent, quorum vim atque virtutem nondum pertentassent: nunc magnum equorum militarium numerum, quorum major pars ex ultramarinis generosæ sobolis armentis constaret, per gramina inter Sambucum & Budam, Danubio non procul pasci; ad eliciendos ex urbe hostes, & cum iis certamen periclitari, nihil esse proclivius, quam ut illi abripiantur; se cum suis adfuturum, venturas in societatem e Leva Dobonis, & Battianii ex Vivario copias, Comaroniensem peditatum, & socios navales haud contemnendum militiæ robur, & milites Tatenses, locorum viarumque peritos in promtu fore.

Nostri prædatum excurrentes, a Budensibus Turcis fœde profligantur.

Re constituta, copiisque omnibus, quas ad destinata perficienda idoneas esse arbitrabantur, Comaronium convenire jussis, facto penes Sambucum itinere, ad Quelenfeldum, ubi equi longo ordine pascebantur, prima luce pervenere, ac præeunte Græco, Turcas, qui in tentoriis custodiæ equorum attributi erant, quiescentes nec quicquam tale suspectantes, magna clamore impetuque aggrediuntur, ac cæsis puncto temporis, iis, qui resistere ausi essent, cæteri relictis equis, pars ad scaphas, & naviculas, quæ ad varios usus in ripa dispositæ erant, fugere; pars in montes & silvas, qua cuique dabatur, procurrere, pars arreptis, quos sors obtulerat, equis in urbem celeri cursu ferri. A quibus quum Ferhates (is non ita pridem in locum Regessi discedentis, quo magistro Murates princeps literas Arabicas primis pueritiæ annis didicerat, e Bosna missus advenerat) & equorum periculum, & suorum cædem, fugamque cognovisset, sine mora ad arma conclamari, tubasque perflari, & tympanis, ac fistulis signum pugnæ dari jubet. Et tanta fuit hostium in procurrendo velocitas, ut nullo expectato cujusvis imperio, nec ullo servato ordine, in occursum nostrorum, quisque magno ardore certatim ruere videretur.

Ferunt nostros rebus ex animi sententia confectis equisque abductis, dum fama ad Turcas perferretur, dumque ipsi statis, quos domi habebant, equis, nostros persequi incepissent, facile in tutum pervenire potuisse; sed ita volentibus fatis, ut qui multis in rebus propitiam fortunam experti essent, ne superbia atque arrogantia inflati, humanæ conditionis lubricæ inconstantisque oblivíscerentur, importuna & incautiore mora res omnes & anteacta corrupisse. Dum enim magno capto equorum numero contenti esse nolunt, sed & stragula, ac tentoria, & viliores lodices ciliciaque auferre parant, plaustra avehendis illis pagatim conquirunt, eaque in re ad multum diei, jugis boum lento passu progredientibus frustra hærent; hostibus tempus & spatium debere, captis armis obviam eundi. Quamvis autem Palffius periculosam in talibus moram esse haud ignarus receptui canere, militesque præda onustos reverti jussisset; a Matthia tamen Hussario, Petri fratre, lingua potius immodico, quam manu promto, multis verbis retentus est, ne justo ocyus reverti maturaret; affore mox Budenses, non armis, non numero, non virtute ipsis pares, linteatis & orbiculatis capitum tegumentis conspicuos, equisque auro & argento ornatis fulgentes, quos non nisi statim comprehendi vincirique opus sit; ita ut omissis vilioribus mancipiis, soli divites & pecuniosi deligantur, in vestigio abducendi, nec nisi multo extorto auro postliminio remittendi.

Quæ dum ille magnitudinis prædæ nondum captæ spe prædicat, suosque lactat, Palffio non absque discriminis metu anxio sollicitoque hostium antecursores in conspectum advolant, & Ferhates visis nostris, magna ad suos voce; irent ultores, inquit, in perfidos & sceleratos, eorumque superbiam & temeritatem ferro retunderent; neque pcincipalis sedis violatoribus res temere violenterque raptas, in suo exercitusque conspectu non sine sempiterno nominis sui opprobrio auferri paterentur. Sic animis suorum inflammatis, magna utrinque contentione pugna committitur; & primi quidem agminis equites, qui procurrerant, non modo a nostris non sustinentur, sed etiam fortiter repulsi, ad Ferhatis, qui sequebatur, copias retro fugere compelluntur:

præ-

1587. præda cum equis & farcinis præmittitur; & nostri pedetentim sese recipere incipiunt. Sed quum hostium numerus magis ac magis subinde aggregaretur, & Pestani quoque Turcæ cum Janiceris, qui celeritatis causa currus tumultuaria manu coactos conscenderant, adcurrissent, ac sclopetis crassioribus rem gerendo multos ex nostris prosternerent; ex altera quoque parte Sambuciani agminatim in cæterorum subsidium advolarent, ac Nicolaus Bornemissa e turma Battianiana eques cum aliquot sociis cecidisset; nostri pavore perculsi deserto peditatu, fœde terga dantes profugiunt. Quos nec Palffius, nec Nadasdius, nec cæteri duces, quamquam acerrime contenderent, retentare potuerunt.

Initium fugæ ab iis qui penes Matthiam Hussarium erant equitibus factum esse, eosque ante discrimen feroces, in periculo postea pavidos fuisse ferunt. Tum relicta hosti præda quilibet quo fors tulit, per vastissimas Vertessi silvas in diversa profugere. Pedites, quum fugæ locus non esset, diu certavere: Sed quum prætoriani equites cum Giumliarum Budensium turma, ac Janicerorum valida cohorte, aliisque hostium agminibus acriori impetu irruissent, victi demum & cæsi victoriam hostibus reliquere, pauci per notos tramites sylvarum beneficio usi, post varios errores & pericula in tutum evasere. Signa militaria, potissimum pedestria capta ad XXII. cæsi vero ex nostris & capti, non pauciores sexcentis, inter quos Antonius cognomento Literatus, Palffiani stabuli magister fuit. Jacobus Solius aliquot acceptis vulneribus captus est, ac postea feliciori usus fortuna, ruptis vinculis evasit.

Ferhates quamquam non levi detrimento accepto, non paucos ex suis amisisset, parta tamen victoria lætus, captivos cum signis, ac capita nostrorum contis & longuriis præfixa præmisit, ipseque cum suis magno tympanorum sonitu, tubarumque clangore triumphanti similis urbem invectus est; in qua captivi solita hostium inhumanitate ac sævitia, fameque & rerum necessariarum inopia per aliquot dies male habiti, ut nulla sauciorum cura, eis etiam mulierculæ arroganter insultarent; illisque perfidis, canibusque appellatis eam urbem non Coppanum, quod nuper fraude cepissent, & diripuissent, sed Budam vocari; nec cujusvis præfecti minorum gentium, sed purpurati sedem domiciliumque esse objectarent, id quod nunc insigni damno & detrimento didicissent. Postmodum captivi nonnulli & signa capta, omnia ad Muratem principem Constantinopolim missa sunt. Sed neque Ferhates diuturnum ejus victoriæ fructum percipere potuit, quum non multo post a Turcis ipsis, ut suo loco dicemus, crudeliter foret interfectus. Castigata in hunc modum nostrorum temeritate, conversis ad quietem animis, non amplius cura eadem excurrendi in hostes habebatur, nisi Sasuares e Bosnensi præfectura, quam post administratam Solnocensem obtinuerat, Sighetum translatus, prædæ magis quam pugnæ avidior, sed magna ferocia occasionem subministrasset: prout id in tempore memorabo.

Insultatio Budensium mulierculurum in nostros captos.

Stephani Regis Poloniæ obitus.

Nunc ad res Polonicas convertamur; quas tametsi integro ante anno actas esse non ignoramus, eas tamen hunc in locum rejiciendas esse existimavimus, ut ordine rerum servato, nec intercisa serie commemorari possint. Stephanus Rex Poloniæ Grodnæ excessit e vivis mense Decembri anni ejus, qui fuit a partu virginis octuagesimus sextus, supra mille & quingentos, cum vixisset annos quinquaginta tres, & regnasset decem: non tam atrocitate morbi, quam Nicolai Bucellæ imperitia extinctus, Ariana labe infecti hominis, quo medico utebatur. Virtutes in eo fuerant maximæ & admirabiles splendoris, munificentiæ, facilitatis, exactissimæque bello scientiæ, disciplinæque & in pace pietatis ac justitiæ; ita ut vi bellica magnitudineque animi, ac victoriarum cursu & numero, non tantum eos qui paulo ante eum in Polonia regnassent, sed etiam superioris sæculi reges summo gloriæ fastigio supergressus esse videretur. Ejus immaturam mortem Poloni & Transylvani paribus lachrymis luxere, quum his magno haud dubie defensore carendum foret; illorum vero res iterum ad importunas frequentioris interregni conditiones devenissent, quod ille nullos post se hæredes reliquisset. Funus ejus Grodnæ relictum fuit, donec more majorum solenniore pompa curaretur. 1587.

Competitores regni Polonici.

Nec multo post comitia creando Regi ab Archiepiscopo Gnesnensi Varsoviam indicta sunt, in quibus Ernestius & MAXIMILIANUS Austriaci Principes, & Sigismundus Sueciæ Regis filius, ac Joannes Basilii filius Moschorum Princeps competitores fuere. Sueco ingentem favorem Joannes Samoscius Polonicus Cancellarius, quem Stephanus Rex ad magnos honores, & copiarum imperium, consiliorumque omnium arbitrium, data etiam ei fratris filia Griseldi, evexerat, ac magnum suffragiorum numerum, auctoritate sua qua plurimum pollebat, conciliare non prætermittebat. Maximiliano aderat ambiendi regii nominis auctor & concitator Christophorus Sborovius, qui tametsi cum Samoscio ob affectum ab eo capitalis supplicii pœna Samuelem fratrem, immortales inimicitias atque odia exercebat; tamen ad comitia Varsoviam veniendum duxit, ut in iis prensando atque agendo partes Maximiliani tueretur, ac promoveret. Eum omnibus viribus quibus poterat atque artibus Andreas frater prætor regni, aut ut ipsi vocant, Marscalcus cum Spitcone Jordano, Joanne Stadviccio, Stanislao Cioleco, & cum pluribus aliis adjuvabant. Itaque quum Archiepiscopus, qui more veteri Reipublicæ & consiliis præesse solet, cum Samoscio Cancellario ac Nobilitate, majoribus suffragiis Sigismundum Suecum pro rege in Comitio proclamassent, Sborovii quoque fratres cum suis, & cum Lithuanicis proceribus aliquot, ac Episcopo Quioviensi, Maximilianum Austriacum magnis sublatis vocibus, vicissim proclamarunt: euntibusque in diversa suffragiis, nec una parte ullo metu aut minis alteri cedere volente, ii ad Maximilianum, illi vero ad Suecum legatos misere, ut ad capessendum regnum in Poloniam venire maturarent.

Maximilianus Archidux & Suecus electi.

Maximilianus cum copiis suis in Poloniam movet.

Nec mora, Maximilianus quidem cum ea manu & copiis, quas in ea temporis brevitate ex Austria & Moravia cogere potuerat, facto per Moraviam & Silesiam itinere, ad Racovitiam venit, unius diei iter ab Cracovia distantem. Erant cum eo Stanislao Paulovius Episcopus Olomucensis, Georgius & Ladislaus Poppelii, Fridericus Sirotinius, Felicianus Herbestanius, Ferdinandus Comes Hardeccus, quorum consiliis utebatur, atque alii tam militares, quam togati viri; pauloque post Andream Duditium, quod Polonicarum rerum cognitione & usu polleret ac Sboroviis, ducta ex eorum familia uxore,

pro

1587. propinquitate jungeretur, ad se accivit. Sed quum Paulovius uno in consessu, ac consultatione esse cum eo una nollet, quod illum sacerdotii desertorem ad sectariorum castra profugisse diceret, seorsim ejus consilia exquirere erat solitus. Cum Maximilianus multos dies Racovitiæ, ac demum in Mogilano collegio transegisset, Suecus quoque conscensis navibus per Balthicum mare vela dedit; ac prospera usus navigatione, paucis diebus Dantiscum celeberrimam Prussiæ urbem trajecit, ibique a civibus magnificentissime exceptus est; & complures ex Senatorio ordine & equestri proceres congratulantes ei occurrerunt.

Samoscius nomine Sigismundi Cracoviam occupat.

Utroque rege jam præsente, Samoscius, qui tuendis Sueci partibus incumbebat, cum validissimis copiis Cracoviam venit, eamq; veluti sedem regiam & coronæ servandæ locum; regnique caput, contra adversarios & hostes quoscunque omnibus viribus defendendam suscepit; multosque proceres suæ factionis eodem convocavit. Deinde modo per literas ultro citroque missas, modo per legatos actum est, ut Maximilianus in urbem, & ad gubernanda regni sceptra admitteretur: Sed id Samoscio ac Suecianæ factionis proceribus nequaquam persuaderi potuit; quod illum non communibus votis, sed per quatuor aut quinque senatores, quorum nonnulli obærati, & decoctores, nonnulli vero legibus proscripti essent, ac Episcopum Quioviensem nec quidem auctoritate summi Pontificis sacratum aut confirmatum, sed tantum electum, paucisque nobilibus, qui in illorum ære aut famulitio forent minus legitime nominatum esse contenderent, ideoque ad Suecum omnibus suffragiis electum diadema simul, ac possessionem regni deferendam atque tradendam arbitrarentur. Nec multo post Maximilianus suorum usus consilio, & Polonorum maxime, quos apud se habebat, vim admovendam ratus, urbem Cracoviam invadendam decrevit, in qua non defuturos factionis suæ asseclas, & pro suo ac novæ dignitatis suæ asserendæ studio arma sumturos existimaret.

Maximilianus Clepardiam oppugnat.

Itaque XXIV. Novembris die, iis copiis, quas habebat, in conspectum urbis missis, partem eam, quæ Clepardia vocatur, magno impetu aggressus est, Sboroviis ac Germanicis cohortibus, strenue rem gerentibus. Verum metu præsentis Samoscii nemo vel hiscere, nedum ad arma conclamare ausus fuit, ita ut ipse cum militibus suis stipendiariis, ac urbano delectu, ac proceribus, qui una intus erant, cumque ea manu, quam extra urbis mœnia idoneo in loco statuerat, irrumpentes Germanos pari virtute submoveret, qua in re magno ei detrimento fuit locus ille extra urbem plectendis ac suspendendis furibus dicatus, e muro constans, siquidem hunc ingesta humo, eaque bene contusa, duabus colubrinis additis muniverat, ex quibus pilæ in subeuntes Germanos ita collibrabantur, ut plures ex eorum numero prosternerentur. Nec tamen ea re perterriti quicquam remittebant, sed tanta vi mœnia & portas oppugnabant, ut se Clepardia potituros sperarent, jamque valvis perfractis ingressuri videbantur, quum adhortante Samoscio, non sine strage repelluntur instantibusque a tergo Polonis, Mogilam versus, a qua cuique via patuit, sese recipiunt. In eo conatu perficiendo ferunt, Maximilianum Ungarici nominis milites, ut Polonis armorum similitudine agilitateq; pares, vehementer desiderasse. Quocirca ex iisdem castris, ad præfectos illos, quibus pecuniam ad stipendia numerari curaverat, literas dederat, cohortatus eos ut cum copiis, quanto celerius possent, venire ne cunctarentur. Erant ii Valentinus præpostuarius, Paulus Melichius, & Petrus Andrassius e Siculis Transylvanis ortus, qui ducentenos singuli equites, ac aliquantam peditum manum, in locis Cassoviæ & Tocajo vicinis, ac Gemeriana regione, mercede conduxerant. 1587.

Interea Sigismundus Suecus, cui majores e Polonia vires, ac validiora partium studia erant, concurrentibus ad eum nobilitatis copiis, Dantisco progreditur, ac Cracoviam petiturus Visliciam oppidum Salinarium, uno ab urbe milliario consedit, eamque noctem in ea quievit, inde ad Casimiriam, quæ solo flumine Vistula a Cracovia disjungitur, ventum est, exercitu eum expectante, ac magno tormentorum & sclopetorum fragore salutante. Inde Samoscio exercitus imperatore una equitante, Clepardiam de industria ductus est, isque ei congeriem armorum & spoliorum, quæ nuper ab irrumpentibus Germanis, repressisque relata erant, ostendit, sicque ad quintum Idus Decemb. Cracoviam introduxit. Neq; postea cessatum est ab mutuis excursionibus, ac nuntiis & literis intercipiendis, quum Germani in pagos & oppida rerum necessariarum causa castris exirent, contra Poloni in eos captivitate ac cædibus hostilem in modum grassarentur. Sborovii quoque fratres, qui ab Samoscio & ejus asseclis capitali odio dissidebant, novis quotidie contumeliis illum, & socios afficere non desinebant: quorum alter Christophorus Visliciam, Nicolai Firlei clarissimi Senatoris, ditionem vi & armis occupaverat. Andreas vero Stanislaum Tarnovium, Senatorium virum nihil tale expectantem improviso ceperat, nec nisi gravissimis conditionibus ab eo exactis dimiserat, inter quas ea fuit, ut ad promittendum in electionem Maximiliani principis suum consensum adigeretur. Quibus rebus injuriisque effectum fuit, ut Samoscius jussu ordinum novique regis, Maximilianum & suos bello persequi, & Poloniæ regno armis arcere necessarium putaret.

Sigismundus Cracoviam advenit.

Itaque perfecta legitimis cerimoniis Sueci coronatione, literis ad Joannem Gicium in Transylvaniam missis, auxilia postulavit, & accepit: qui non diu cunctatus Balthasarem Bathorium, cui Rex Stephanus arcem Fogarassiam moriens testamento legaverat, ac Joannem Bornemissam, multis facinoribus bello Moscovitico præclare editis insignem, cum quadringentis equitibus ad eum misit. Contractis igitur in unum copiis adversus Maximilianum, castra movit. Non latuere ejus conatus Germanos, ipsumque imprimis Maximilianum, ad quem per certos fidosque exploratores omnia perferebantur. Igitur quum se & copias suas, impares Polono, atque inferiores viribus animadverteret, consilio suorum usus, ad Silesiæ fines sese recepit, ibique haud procul Bicino oppido castra posuit. Samoscius & Poloni suis viribus freti, eum sequuti sunt, ita ut per lutulenta geluque & glacie impeditissima itinera ejus vestigiis insisterent, nec procul a Germanorum castris sua castra metarentur.

Sigismundo suppetiæ a Transylvano missæ.

Ante hunc Maximiliani receptum præfecti copiarum, qui eum in Poloniam comitati erant, uno Melchiore Redero excepto, partim litibus se domi circumventos dictitantes, partim necessariorum suorum morbos & mortes causati, petito commeatu, domum redierant; neque adhuc Ungari equites in castra pervenerant; ii enim aliquot dies

1587. dies sub arce Lublone consumserant, quam ab imbelli & metu consternato Polono custode, facili negotio deditam, nomine Maximiliani tanquam Poloniæ regis in manus & potestatem redegerant, simul cum oppido Polemicio, ditioneque eo spectante, demumque imposito eis Ungarico præsidio, & arce fidei Jacobi Dervissii commendata, cœptum in Poloniam iter prosequebantur. Ea arx in provincia Scepusiensi sita, antiquissimo jure ad Ungariam spectabat, sed a Sigismundo rege atque Imperatore Jagelloni primo, Poloniæ regi, pro octoginta octo millibus aureorum numorum, simmul cum XIII. oppidis oppignorata, in hunc usque diem a Polonis detinebatur. Perculit ea res vehementer Samoscium & Polonos, eorumque iram in Maximilianum magis exacuit, quum injuriæ ac ignominiæ impatientes, ulciscendi libidine plurimum deflagrarent.

Cum igitur Bicinium perventum esset; Maximilianus & nostri, quamquam numero & viribus inferioris; cum tamen explicandi via nulla esset, nequaquam pugnam detrectandam decrevere; quod patentibus in campis fortunam prælii experiri, quam mœnibus imbellis, & ligneo vallo muniti oppidi se ac salutem suam committere satius & præstabilius esse arbitrarentur: vel eo potissimum confidentius, majorique spe, quod equitatum Ungaricum jam non procul esse cognovissent. Ferunt circa Bicinum complures piscinas, congestis, quæ fluentes rivulos coercent, aggeribus, more gentis extructas esse, quas si duces aliquanta sclopetariorum manu in tumulis aggerum collocata præmunivissent, Polonis quamquam equitatu superioribus, facile aditum in nostrorum castra præcludi potuisse. Sed Maximilianus & Germani obviam hostibus progredi statuentes, dum componendis ordinibus & struendæ aciei incumbunt, Redero inter primos rem gerente, tamdiu expectati equites Ungari, labore ac itineris hiberni difficultatibus fessi, atque fatigati superveniunt, eisque spem addunt. Nec mora, Polonis magno impetu irrumpentibus, pugna inchoatur. Sed quum Poloni recentiores tam numero quam viribus longe præstarent, Ungarorumque equi, qui modo per magnas viarum asperitates, inedia fameque enecti, nec spatium respirandi habuissent, vix pedibus insisterent, magno incommodo nostrorum & detrimento certabatur. Ad extremum incumbentibus Polonis & Transylvanis, Maximilianus cum suis terga dare cogitur, & omnes in effusam fugam ruere compelluntur: non adeo multis ex suorum numero amissis.

Maximiliani cum Polonis pugna.

Quum Præpostuarius ei, ut se fugæ comitem sibi in tutum ituro conjungeret, nec se incertis in oppido obsidionis periculis committeret, suadere cœpisset, ipse Germanis potius se ut Bicinum e fuga reciperet, quem locum in Silesiacis Cæsarianæ ditionis finibus situm Poloni minime violare ausuri essent, suadentibus paruit, infelici exitu, præter consilium ante pugnam susceptum cum majori parte suorum in oppidum se recepit. Ungari autem, ut fessis recenti labore & pugna equis venerant, ita amissis aliquot sociis ac impedimentis omnibus, ea qua quisque potuit via, una cum Redero simul profugere. At Samoscius & Poloni victores, tantam bene gerendæ rei occasionem nequaquam prætermittendam rati, ad oppugnandum oppidum ardentissimis animis convolarunt, existimantes in perpetuum debellatum fore, si uno eodemque impetu Maximilianus ipse princeps, atque alii & præcipue Poloni, factionis ejus capita commodum opprimerentur. Itaque pedites acrioribus verbis cohortatus, ad dejiciendum dolabris & securibus vallum impulit, qui tanto animorum ardore atque audacia pedem intulerunt, ut subire portas ac exscindere non dubitarent. Nostris vero vix spiritu ex fuga recepto, ita animi protinus conciderunt, ut nec satis tuendum se, & defendendum rationis haberent, & etiamsi præsentem gererent animum, tormentis tamen ac sulphureo pulvere, rebusque omnibus necessariis ac commeatu destitutis, nulla salutis conservandæ via superesset. In hunc modum extremo discrimine circumventi, ex eminentiori valli parte proloqui, & ab Samoscio, ut ad se nuntios venire permitteret, petere cœperunt. 1587.

Nostri fuga se in oppidum Bicinum recipiunt.

Prodierunt inde Alexander Prumscius, præfectus Lucensis, & Stanislaus Ciolecus Poloni, ac Georgius Logus Silesius, expostulantes Maximiliani principis nomine, quod in ditionem alienam & pacatam, eum persequi & armis oppugnare non dubitasset. Responsum est; non esse jam de iis rebus agendi locum, quum lis omnis Marte judice dijudicata esset, quamvis antea satis Cracoviæ ultro citroque de ea disceptatum fuisset: debere Maximilianum principem, quo in statu res essent considerare, & alia, quæ sibi magis conducerent, proponere. Quum se illi hoc responso recepissent, non multo post redierunt, ostenderuntque, si quod princeps in Poloniam transiisset, eum propterea oppugnaret; primo non tanquam hostem venisse, sed veluti regem vocatum ab iis, qui partim adhuc penes se essent, partim absentes, id se jure facere existimassent. Nunc si de eo Polonis secum certamen esset, tum se abdicare regno & titulo regio. Samoscius ad ea respondit: de eo quidem potissimum agi; non satis tamen esse, ut eo se abdicaret, nisi etiam id caveretur, ut & stabilis pax constitueretur, & hæc controversia non amplius excitari posset. Ad eam rem consequendam necessarium esse, ut princeps Maximilianus facta deditione, in potestate regis & reipublicæ esset. Actum deinde paucis de conditionibus deditionis, eæque manu Samoscii in pugillari exaratæ, ad Maximilianum in hunc fere modum missæ fuerunt.

Maximiliani legatio ad Samoscium.

Deditionis conditiones a Samoscio scriptæ.

„Imprimis Samoscium rogare, ut princeps casum hunc moderate & fortiter ferat, inscrutabili DEI Opt. Max. judicio ei irrogatum, qui eum alio loco, alio imperio compensare queat: convenire vero tam summo loco nato adversam fortunam constanter ferre; se non elatione aliqua animi, sed ob tranquillitatem patriæ Poloniæ requirere, ut princeps se ad eum conferat in custodiam, quæ principis dignitati, tantiq; & tam clari fastigii homini conveniat, contumeliam aut subsannationem, in sistendo eo coram rege, nullam futuram. Eum in arce aliqua privatim tali loco futurum, qui ipsius dignitati par sit, usque ad pacem & concordiam, quæ inter regem & rempub. ac Cæsarem, certis & æquis conditionibus transigetur: quæ quidem conditiones sine ulla ejus ignominia fient, maximeque ad integritatem regni, & tam insignium damnorum atque sumtuum tam privatim, quam publice factorum compensationem pertineant. Homines nationum exterarum salutis suæ securos fore, qui tenuioris fortunæ ex illis sunt, armis traditis, sine pretio dimittentur: insigniores libertatis & salutis æque securos sub pretio „fu-

1587. „futuros. Qui nationis Polonicæ gregarii sunt milites, Regi Sigismundo, & reipub. juramento præstito libere abire permittentur; insigniores circa principem, ad deliberationem regis & Senatus futuros. Quantum ad vitam & famam eorum pertineat, earum pœnas non irrogatum iis iri, idque Samoscium in se recipere. Pro bonis eorum & fortunis conservandis Samoscium promittere, se apud regem omni ope laboraturum; res tamen, quas apud se habeant, non posse salvas ab iis retineri, quandoquidem militiæ jura quid postulent, non ignorari, quæ Samoscio infringere animus non sit. Hæc ut Maximilianus omnia spondeat, & Loubouliam ab Ungaris nuper captam, restituendam jubeat, esse necesse. Quod ad se spectet, se iis omnibus conditionibus subscribere, idemque a principe postulare. Quæ cum supremæ necessitatis vi adacto principi facienda forent, tandem XXIIII. die Januarii, utrinque approbata fuere; ipseque deinde juxta ipsas conditiones sese Samoscio dedidit, ab eoque honestissime custoditus, & in Poloniam fuit abductus, ubi primum Crasmistæ, ac demum Rodlone honestissimam, dignamque suo loco custodiam, per unum ferme annum cum dimidio toleravit.

Quæ quum ad Cæsarem & regem Hispaniarum, indeque ad matrem, quæ se jam antea in Hispaniam contulerat, perlata essent, incredibilem eis dolorem attulerunt. Qui rebus & consiliis cum Sixto Pontifice communicatis, certas illius in libertatem restituendi rationes, opera arbitrorum utrinque deligendorum inire decreverunt: iisque conditionibus, ut Cæsar suo, ac inclitæ familiæ Austriacæ nomine, idoneos homines e regnis & provinciis suis deligendos statueret, qui in Silesiæ finibus Poloniæ vicinis convenirent; contra a Polonis alii ad eosdem fines venturi deligerentur: iisque præesset e numero Cardinalium præcipuæ dignitatis legatus, a summo pontifice mittendus, quorum arbitraria compositione, sopitis controversiis, princeps ea calamitate indignus libertatem recuperaret. Hæc Cæsar, misso in Poloniam Joanne Cobencelio, ad Maximilianum perferenda curavit; isque ad regem & Senatum Poloniæ, ac Samoscium repetitis vicibus commeando, laborandoque effecit, ut omnes paribus suffragiis duo opportuna oppida deligerent, ad quæ Pontificis, Cæsarisque, & Regis legati convenirent, Benginium nempe & Bithoniam, unius milliaris intervallo inter se distantia, quorum illud in Polonia, hæc in Silesia, interfluente Clodnicia amne, metas utrinque distinguente sita sunt.

Legati in Poloniam ob liberationem Maximiliani missi. A Pontifice quidem missus fuit Hippolytus Aldobrandinus Cardinalis, vir mansuetudine, ac ingenii moderatione & æquitate insignis. A Cæsaris partibus Stanislaus Paulovius Episcopus Ulomucensis, Wilhelmus Rosenbergus, Aurei velleris eques, Bohemiæque Burgravius, & Christophorus Poppelius ærarii Bohemici præfectus; ex Ungaris Petrus Heresinciu s Episcopus Jauriensis & Cancellarius Ungaricus, ac Nicolaus Isthuansius Propalatinus; ex Austriacis Richardus Strainius; e Silesiis Saifridus Promovicius, & Joannes Cobencelius ordinis equitum Teutonicorum commendator Profeccensis e Carnis & Stiriacis, Bithoniam ad Calendas Januarias convenerunt. Ex parte vero Polonorum & Lithuanorum Hieronymus Uladislaviæ & Pomeraniæ Episcopus, Janusius Dux Ostrorogensis, Stanislaus Gostomscius Rabensis, Christophorus Senovicius Brestensis 1587. Palatini, Andreas Opolinscius de Buino Marscalchus, ac Joannes Samoscius regni Poloniæ Cancellarius, & summus copiarum imperator, viri undecunque graves, ac experientes, circa eosdem dies Benginium sese contulerunt. Qui post multos & difficiles ultro citroque habitos sermones & colloquia, Cardinale, veluti pacis & concordiæ sequestro ac interprete, modo apud hujus, modo apud alterius partis legatos, auctoritatem suam interponente, aut nuntios missitante, tandem Quinto Idus Martias iis conditionibus transactum est, & conclusum.

Transactionis conditiones. „Ut cum in pace omnia floreant, ita non modo ullum malum tantum esse possit, quod a bello absit, sed ne auctor quidem & aliorum bonorum, ita etiam pacis Deus, non nisi in Pace pie recteque coli possit, cum ob publicam rei pub. Christianæ salutem, tum imprimis nominis divini gloriam, omnes offensiones suspicionesque & causæ offensionum perpetuo obliterentur: condonabuntque utrinque tam Cæsar, & illustres inclytæ familiæ Austriacæ principes, quam Rex Poloniæ omnia, quæ superiore anno inter ipsos & ditiones eorum, quomodocunque intercessissent, primum universæ Christianitatis tranquillitati, deinde non minus etiam mutuæ necessitudini, ac sanguinis conjunctioni, maxime vero summi ipsius Pontificis auctoritati. Id autem quo facilius fieri possit, Maximilianus omne jus & titulum regium abdicet, neq; eo amplius utatur; præterque eum cæteri etiam Austriacæ stirpis principes, ipseque Hispaniarum Rex, nullam unquam pro eo controversiam, regno Poloniæ aut Sigismundo ejus regi, successoribusque movebunt: neque ea res in ullam Maximiliani principis injuriam aut contumeliam accipi, aut quisquam interpretari debeat."

„Si (quod Deus diutissime sustinere velit) regnum iterum vacare contingeret, ordines ejus, ad quos libera electio pertinet, nullo modo, nec vi aut armis, neque largitione aut factionibus, in libera regis electione turbabuntur. Lublovia cum oppidis villisque, ac tormentis & bellico apparatu in ea reperto, in pristinum usum & possessionem regni Poloniæ restituatur consignetur que, ad quam accipiendam a Polonis & occupandam XXI. mensis Julii dies præfinitus est. Et ut non solum controversiæ omnes sopiantur; sed etiam pristina fœdera & pacta, quæ ab aliquot sæculis utriusque partis regnis & provinciis intercesserunt, renoventur, ac constans in posterum & sincera amicitia conservari possit; Cæsar & Rex Poloniæ transactionem banc novissimam Sacramento præstito confirmabunt. Ad quod recipiendum, & ad deprecandas injurias præteritas, mutuo legati ab utraque parte mittentur, ita ut ad XX. diem mensis Aprilis, Rex Poloniæ prior suos ad Cæsarem mittat; deinde vero ad diem XV. Maji simili modo Cæsar ad Polonum regem legatum missurus est, per quem gratam sibi Polonicam legationem ostendet, & quæ Cæsari alia in benevolentiæ atq; amicitiæ testimonium videbuntur, addet. Eodem deinde legato præsente, Polonus Rex juramentum præstabit, cujus forma nunc conceptis verbis descripta est, cui simile præstabunt ordines Polonici & Lithuanici publico nomine.

„Quæ cum perfecta fuerint, intra diem XV. mensis Junii, mittet Rex Poloniæ alterum legatum

Isthuanf. Histor.

1587. „tum suum, qui transactionem hanc & juramen„ta tam regis, quam ordinum Cæsari tradet, at„que idem legatus tunc Cæsaris Sacramentum „præsens audiet in eam formulam quæ præscri„pta est, tam ab ipso, quam abordinibus & stati„bus Ungariæ & Bohemiæ, cæterarumque pro„vinciarum præstandum, eaque omnia scripto „comprehensa, ac signis obsignata sibi tradi po„stulabit, & in Poloniam referet. Vicissim Maxi„milianus princeps debebit e Rodlone, quo in „loco nunc detinetur, ad diem XVI. Julii move„re, ac quam honorificentissime Bicinium, vel si „maluerit, Bithoniam cura Polonorum ad diem „XXVIII. ejusdem Julii mensis sisti, qui prius„quam e regno Poloniæ exeat, a rege convenie„tur, mutuæque benevolentiæ declarationem ac„cipiet, ut ea superioris temporis injuria potius „interrupta fuisse, quam vel tum defuisse videa„tur, vel in posterum defutura sit: quamque ma„ximam poterit dignitatis ejus rationem habe„bit. Quamprimum autem ultra fines Poloniæ „perducetur, hanc per Bicinenses, & Bithonia„nos legatos, factam transactionem, ipse quoque „acceptabit, deinde etiam juramento addito con„firmabit: illudque sua manu, ac procerum ali„quot Germanicorum, quos tunc secum habe„bit, manibus ac signis roboratum dabit. Ad „quæ omnia inviolabili fide observanda utrius„que partis legati sub fide, honore, juramentis„que suis promiserunt, & ab Cardinale, cujus „prudentia, studio, atque opera maxime hæc res „confecta fuit, ut transactioni subscriberet, & „sigillo suo muniret, communibus votis, impe„trarunt, tum vero duo ejusdem exempla confi„cienda curarunt, eaque ab omnibus communi„ter subscripta secum acceperunt.

His rebus ultro citroque perfectis, restitutaque Lublovia, (quod ne cui præjudicio juribus regni Ungariæ foret, legati Ungarici apud collegas cautum esse voluerunt) Maximilianus sexcentis plus minus equitibus Polonis comitatus, Bithoniam adductus est; accidit que ut quum e Silesia mille & amplius cataphracti equites ei recipiendo occurrissent, ducibus Gulielmo Opperstorffo & Melchiore Redero, inter congratulantium & salutantium voces, ac amplexus, juramenti, quod de renuntiando regno, & observandis conditionibus, eo loco & tempore erat præstandum, oblivisceretur, & quanquam Poloni urgerent, ipse tamen in eo fortuito tumultu, conscenso equo, & eis valere jussis, ad suos se reciperet, & ab iis in tutum mox deduceretur. Quæ res animis Polonorum, non parum suspicionis & mutatæ fidei scrupulum injecit; cui tamen non multo post Cæsar ita occurrit, ut interposito etiam propinquitatis vinculo, omnis ea suspicio aut controversia prorsus tolleretur.

Maximilianus libertati restituitur.

Aldobrandinus Cardinalis in Italiam redit.

Cardinalis ipse rebus ex animi sententia confectis, liberatoque Maximiliano, salutatis Cæsare ac fratribus ejus, & patruo Carolo in Italiam concessit, ac post paucos annos, Diis juvantibus, virtuteque & pietate comitibus, ad summi pontificatus fastigium, Clementis octavi nomine desumto, evectus est, fuitque per omne ætatis tempus, quo vixit, Cæsari & principibus Austriacæ familiæ, omni amore amplectendis, juvandisque & tuendis Ungariæ reliquiis quam promtissimus. Sed & Maximilianus prius quam Rodlone discessisset, pro se ac cæteris, qui secum erant, Germanici nominis captivis, solutis XL. millibus argenteorum numorum, quos Talleros vocant, Samoscio præsenti pecunia satisfecit: quam ille, tametsi ex usu victoriæ, quæ rebus omnibus ad arbitrium leges imponere solet, pro tanto principe parvam esse reputaret, pro iis tamen humanitatis ac munificentiæ ornamentis & virtutibus, quæ in eo viro raræ erant, & singulares, nihil tergiversatus aut cunctatus, accepit: illæque taliter ex captivitate, in quam ex infelicitate prælii Bicinensis inciderat, postliminio fuit reversus. 1587.

Atque hæc quidem foris eo anno minus felici sorte gesta esse satis constat; domi tamen Cæsariani duces, meliori fato fortunaque adversus Turcas, & quidem geminata victoria repressos, arma exercuere. Talis enim & tantus erat utriusque partis e mutuis & quotidianis rapinis & excursionibus exortus abusus, ut quamquam & Cæsar & Murates novennales inducias cum patre Selimo pactas, ratas habuissent, tamen milites & duces nullo cujuspiam imperio coerciti, expeditis armis & minutioribus præliis, quæ absque tormentorum currulium apparatu fieri solent, salvis induciarum vinculis in mutuam perniciem grassari posse arbitrarentur. Quibus rebus fiebat, ut ducibus & præfectis, quum victores evaderent, ingentia præmia ex præda & captivis, qui se multo auro redimebant, provenirent, limites tamen regni & regiones ab hostibus crudeliter vastarentur, ac tenuis & innoxia agricolarum plebs ad pendendum hosti vectigal, & servilia quæque ministeria subeunda, tributaria redderetur.

Nondum Maximilianus adversam martis aleam erat expertus, sed Polonis rebus irrito, ut diximus, conatu incumbebat, quum Safuares e Bosnensi præfectura, quam translato post cædem Aurspergi Budam Ferhate iniverat, trajecto usitatis itineribus Savo atque Dravo, ad prima veris initia Sigetum venit; ac majorem æstatis partem curandæ valetudini, ac danda militibus quiete consumsit. Postquam equos e pascuis in stabula reduxit, milites ut se & illos curarent, paratosque ad imperia servarent, admonuit. Deinde diuturno silentio & mora abrupta eam regionem, quæ Stiriæ finibus vicina, ad flumen Muram longo tractu protenditur, in qua Sombatum oppidum, a Germanis Olsnicium appellatum, ac complures pagi inter Muram & Cernicium amnes habentur, quæ adhuc deditionem subire recusaverant, vastandas & depopulandas ire constituit; ratus nostris in occursum prodeuntibus, nobilis alicujus pugnæ simul & victoriæ occasionem oblatum iri. Gnarum id erat Comiti Georgio Zriniano, qui eo tempore Canisæ tuendæ cum præsidio præerat; & cui consilia illius per certos speculatores ac fidos ex tributariorum plebe homines, qui quum Christiani essent uno consensu, natura cogente, nostris rebus favebant assidue perferebantur; isque eos conatus Battianio & Nadasdio, singulis ferme horis, per celeres tabellarios significare solebat.

Safuaris Sigethani præfecti depopulatio.

Erant inter Turcas complures præfecti minores, qui a tempore capti per Solymanum Sigeti multorum annorum stipendia, non sine manifestis vitæ periculis ibidem exegerant, quibus minime eo tempore lacessendos & irritandos Ungaros satius & consultius fore videbatur: postquam brevi in unum convenire, & non contemnendum copiarum numerum opponere, Germanosque & Illyricos, quorum fines non procul essent, uno die in societatem convocare possent.

Sed

1587. Sed ille, quamquam antea frequenter adversam fortunam expertus esset, & diras aliquot clades ab Ungaris accepisset, fatali tamen arrogantia & temeritate eos cautos magis, quam pugnaces appellando, copias tantum, quas ad Idus Sextiles e variis locis Posega, Coppano, Quinqueecclesiis, Diaco, Sirmio (hoc adhuc vetus retinet nomen) ac Simontornia, aliisque finibus convenire jusserat, præstolabatur. Quas cum in castra ad VIII. millium numerum recepisset, non amplius cunctatus ea promovit: & quum nonnulli ex Turcis monerent, ut de nocte, ac procul Canisa iter faceret, ne a nostris animadverti posset, minime paruit, tanto nostrorum contemtu, ut se de industria in conspectu Zrinii, & Canisianorum iturum diceret, quos tanta sui exercitus formidine perculsos vanissime prædicaret, ut transeuntem se ne aspicere quidem ausi essent. Contra Zrinius identidem Battianium & Nadasdium de hostium itinere & consiliis certiores reddebat, ac ut parati in singulas horas essent, & quum majorum tormentorum fragore signum daret, quam celerrime capto itinere convolarent, hortabatur: atque illi non solum suos milites & clientes, sed etiam magnum nobilitatis numerum paratum habebant. Præter hos Joannem Globicerium, qui Capronciæ præerat, ac Fridericum Trautmansdorffum, trecentorum Germanorum equitum præfectum, literis & nuntiis admonuerat, ut ad explosarum majorum machinarum tesseram convolarent, seque designato loco sibi conjungerent.

Quibus rebus opportune dispositis, jam tertius erat dies, ex quo Sasuares copias & castra promoverat; quarto autem die ad Pamlinum vicum, dimidio stadio a Canisa distantem, paludem, quæ stagnante rivo Canisio late ibi diffunditur, meridiano tempore trajecit, nostris ex arce prospicientibus, nec tamen prodire aut tormenta in transeuntes dirigere volentibus. Quam rem ipse mox metum, & pavorem interpretatus, peditatum præmisit, ipse cum equitibus subsequutus est; postea interiore gradu eam viam, qua inter Linduam & Nemtim oppida, ac inter Quercam & Muram fluvios itur, tenuit: quumque Turcarum agmen, quod præcedebat, ad Redicium pagum pervenisset, & Stephanus Serenius cum paucis equitibus Lindua profectus, levi cum iis certamine inito, sclopetum in confertos explosisset, & illud reponere in thecam vellet, nec acinacem ocyus expediret, immani vulnere per caput ictus atque interfectus est. Turcæ ulterius profecti pagos & villas, sive illæ dedititiæ & Turcis vectigales forent, sive non; pari tamen passu urebant, atque vastabant, miseramque plebem sine discrimine abducebant.

Nostri, tumultuaria collecta manu hosti occurrunt. Interea Zrinius ingentibus tormentis frequenter explosis signum sociis, quos nominavimus, dare, eosque per litteras & nuntios duplicatos, ut si unis quid adversi accideret, alteri tamen tuto pervenirent, accire, suos in armis tenere, clientes ex sua peninsula magno numero, magnaque celeritate convocare. Battianius, quamquam non satis prospera valetudine uteretur, & nonnihil peditibus laboraret, facto per Egersegum & Barnacum itinere, cum quingentis equitibus, quos suo sumtu alebat, & ducentis peditibus, prior ad destinatum locum venit: deinde Globicerius & Germani cataphracti equites duce Trautmansdorffo; postremo Nadasdius & Papensis præsidii ductor Petrus Husarius, iique omnes inter Insulam Sarcaniam ac pagum Cacerlacum, æquali a Canisa intervallo distantes, castra conjunxere; ut si hostes reverterentur, & sive dextrum iter, sive sinistrum tenerent, in utrumque parati eos expectarent; ac cum illis flamine & paludibus, ac locorum angustiis, & quod magis terreret, duobus exercitibus interclusis, de summa rerum dimicarent. Erant copiæ nostrorum Turcicis fere pares; tria siquidem millia equitum, huc numeratis etiam Germanis, facile censeri poterant; nec minor erat peditum numerus. 1587.

Interim Sasuares & Turcæ vastatis incensisque pagis aliquot, colonisque abductis, reverti inceperunt, & cum ad vicum, cui Sancto Blasio nomen est, lucente luna pervenissent, ac loca omnia, per quæ transeundum esset, ab hoste teneri animadvertissent, tum primum temeritatis suæ sentire incommodum cœpere, & consilio cum ductoribus viarum communicato, frustraque tentatis effugiis, necdum orto sole, ad Cacerlacum progrediuntur, ut si qua possent facta vi & armis via in tutum evaderent. Sed Zrinius ac cæteri duces locorum opportunitate, & suorum virtute ac viribus freti, hostes in ipsis paludum angustiis de transitu hæsitantes, magno impetu adoriuntur, & qua dabatur, equites perfractis hastis eos sternere & cædere contendunt: sed quum cænosus difficilisque locus equiti incommodus foret, peditatum, quem per opportuna loca distribuerant, incitante Nicolao Malicocio, Zrinii legato, viro acri & militari, sclopetis rem gerere jubent, quorum mortiferis ictibus tam equi quam homines, quamplurimi ex hostibus partim occubuere, partim ab iisdem cum vexillis aliquot capti, in nostrorum potestatem devenere. In ea rerum & locorum asperitate Bersencizni & Segusdiani Turcæ equites viarum peritiores, fœdo pavore perculsi, nec expectato quidem primo nostrorum impetu, fugam dedere, nullo Sasuaris aut aliorum ducum imperio retenti, ac citatis equis, per invia, & saltus, ac paludes, non sine certo in iis quorundam interitu, evaserunt. Cæteri ex Quinqueecclesiensibus ac Mohacianis & Poseganis Turcis, quum aliquandiu pugnassent, tamen a peditibus, qui eos sclopetorum glandibus vulnerare ac prosternere non cessabant, magno affecti detrimento similiter profugerunt. *Turcæ in fugam conjecti passim trucidantur.*

Reliqua multitudo equitum pariter & peditum, quæ fessa itineris labore, & anhelantibus equis, in recentes, & fortissimas nostrorum alas, & cohortes inciderat, neque se parem eis futuram videbat, quo quisque poterat modo, vitæ salutique suæ consulebat, jamque ad tantas trepidationis & desperationis angustias ventum erat, ut nonnulli Turcæ, exemplo & periculo sociorum deterriti, qui paludes transnatare conati, in iisdem fœdo mortis genere suffocati perierant, suis acinacibus ultro traditis, sese nostris capiendos offerrent: nonnulli abjectis omnibus armis, vitam & incolumitatem voce gestuque lamentabili deprecarentur. Alii vero firmiori spe evadendi, per carecta & arundines, fœdis lapsibus colluctati, ipsis se paludibus immergebant, sic tamen ut moribundi & viribus exhausti, quod ulterius pergere non possent, opem nostrorum implorarent, a quibus miseratione tantæ calamitatis erepti servabantur. Postremo Sasuares cæterique omnes, infesta sibi numina conspicati, rebus desperatis, aut latebras quærere, aut in effusam fugam ferri & ruere cœperunt.

1587. *Mahmutes Aly Bassæ filius capitur, &* In fuga Mahmutes Quinqueecclesiensis præfectus, Alybassæ prælio navali ad Echinadas ab Hispanis cæsi filius, qui Romam perductus, & una cum fratre a summo pontifice Pio V. ad matrem remissus erat, a Stephano Praschocio captus est: quum enim Alygianem quendam citato equo, infestisque armis persequeretur, is ore inter fugiendum obverso, quid, inquit, me pauperem, & modo e captivitate redemtum persequeris? cur qui ante me fugiunt, duces & præfectos opulentos teque facile ditaturos capere & vincire dubitas? igitur præterito eo, in Mahmutum ipsum splendenti ac deaurato thorace, armisque conspicuum incidit, eumque captum e fuga retraxit. *Hassanes Coppani præfectus.* Hassanes Coppanii præfectus, in locum Regessi captivi nuper suffectus, dum in pedites Caproncianos, qui transitus custodiebant, incidisset, seque, ne caperetur, acrius defendisset, postremo securicula dextram manum ictus (quo ictu etiam ensis ejus, miræ temperaturæ, qui a Solimano principe ei e cubiculariis adolescentibus uni datus esse dicebatur, supra capulum levi fragmine contusus fuit) deditionem fecit. *Sinanus Mohaciensis occumbit.* Sed Sinanus Mohaciensis, dum calcaribus equum in cænosam paludem adigit, in ea defixus hæret, sclopeti per mediam frontem glande petitus occubuit.

Sasuares fœda fuga evadit. At Sasuares cum equum absolutæ nigredinis unicolorem, quem ipse ex armento Nicolai Homonniani ortum, fusis ad Solnocum quibusdam Ungaris, ceperat & educaverat, in cœnosam palustremque lacunam direxisset & ex ea emergere non posset, hostesque infensissimi instarent, omisso equo & calcaribus calceisque abjectis, nudis pedibus profugit; ac Durmise quodam & aliis viarum peritis comitatus, versus Berfinciam per avios saltus, & varios errores delatus est; sic, ut quum asperitate viarum pedes insolito labore læsi turgescerent, ex pelle tigridis magni pretii, quam aureis fibulis & serico suffultam, more militari e collo suspenderat, in frusta & particulas concisa, pedibus plantaria adaptaret, ac quinto post pugnam die, ab eodem Durmise & sociis ægre Sigusdium perduceretur. Nasuffio quoque Stubiciano cognomine, qui Christianis ortus parentibus, clade Palastiana cum Sforcia Pallavicino a Turcis captus, se eorum superstitioni addixerat, quem Gaspari Alapiano conatus hostium perscripsisse supra diximus, miro casu fortuna illusit; quum enim adacto in paludem equo ejus viribus fretus se vadare posse sperasset, mox eo in caput & aures procidente, & exanimato, ipse eam diem noctemque profundo in luto hæsit; ac hinc venenatis culicum & tabanorum aculeis, illinc a ranis & serpentibus morsus & corrosus, nostris ibi palustria nemora & exitus passim indagantibus, lamentabili ejulatu & clamore sese prodidit, a quibus limoso lacu extractus Canisæ apud Bartolum Grecium equestris turmæ ductorem eodem die expiravit. Memis quoque Spahoglanes, & Berhanes Qui haja dictus Quinqueecclesiis oriundi, & Hassanes Mustaphæ Epirotæ, qui olim cum Valentino Magiaro singulari duello pugnaverat, filius, ex eorum ordine, quos Turcæ Zaimos vocant, insignes viri, cum compluribus aliis, & Osmane Celebi in eadem fuga capti sunt. Halules etiam juvenis, sorore ipsius Sasuaris genitus, ac Corcutus Tasquinis privignus, ac alter Corcutus scriba, & multi alii, quos longum esset enumerare, eandem fortunam subierunt.

Fusis fugatisque hostibus nostri, juvantibus etiam agricolis, ad aliquot dies fuga & latebris silvarum occultatos insequuti, velut in ferarum venatu fieri solet indaginibus quasi quibusdam cinctos inclusosque cœpere: ita ut multi vel investigantium studio reperti, vel quod omnem evadendi spem sublatam viderent, sponte sua sese dedentes, in potestatem venirent. E castellis etiam atque minoribus arcibus præsidiarii milites, ad prædam effusi, ubi sepes aut fossæ concisaque itinera, aut densiores arborum frondes essent, multos palantes & trepidos, fameque & cursu debilitatos oppresserunt. Inter quos Curtus Vaivoda fuit, Alibegi cognomento Sari legatus, qui illis ipsis diebus ex Armenia, ab hero contra Persas bellum gerente, in Pannoniam remissus fuerat, quem Pelescani milites errantem in silvis, ac pagana veste vili indutum, nec agnitum, tertio post pugnam die, pro gregario milite cœperant. Cæsi tam in pugna quam deinceps, & in paludibus ac silvis extincti hostium ad duo millia, nec captivorum minor numerus fuit. *Cæsa hostium 2000, capta totidem.*

Confecto prælio, duces tanto successu læti, quum multis & Globicerio imprimis præ gaudio lachrimæ manarent, ut vix per multum spatium effari posset, tandem adhibitis sibi Malicocio & Trautmansdorffo Zrinium & Battianium, qui tametsi sanguine juncti, privatis tamen simultatibus inter se acriter diffidebant, in mutuam gratiam reductos, ad dextras jungendas induxerunt, ut pro tanto tam celebris victoriæ proventu, oblitteratis sincero corde offensionibus, dignas DEO Opt. Max. gratias agere possent. Deinde communi consensu Linduam, quæ inferior vocatur, delegerunt, ubi captivi & præda omnis in medium collata, moræ militiæ venum exponeretur. *Præda hostilis divisa.* Itaque sub finem mensis Augusti, producti fuere captivi MDXXIII. nec enim fieri potuit, quin ab inhiantibus vel indecoro turpique lucro militibus ac aliis, complures ex iis occultati supprimerentur. E quorum militarium cum ephippiis & apparatu ad MC. signa XIX. Decretum quoque est, ut duo insigniores præfecti Quinqueecclesiensis & Coppanianus, cum eorum equis & armis, ac vexillis, ad Cæsarem seu ejus loco Ernestum fratrem, quorum auspiciis, secundum Deum, res prospere gesta esset, dono mitterentur: & postquam ducibus, quorum virtute & opera victoria parta fuisset, idonea munera data forent, reliquus captivorum grex & præda cujusvis generis per auctionem divenderetur, pretiumque ratis æque omnium portionibus dividendum esset, quæ omnia mox ibidem peracta fuere.

At Sasuares tanto inconsultæ ferociæ & temeritatis suæ detrimento accepto tristis & mœstus, ac laquei pœnam a suo principe veritus, postquam vires resumsit, gravissimo auri pondere, & longe amplissimis muneribus, aulæ & purpuratorum collegio largissime dividendis, Byzantium profectus est, ut si fieri posset, cladem sua temeritate acceptam verbis elevare, largiendoque & donando pristinum militiæ ordinem & dignitatem retinere posset. *Sasuares Constantinopolim profectus.* Sed quum Muratis aures eorum opera, quorum fratres & propinqui infelici prælio cecidissent, præoccupatas clausasque reperisset, ac ab Janitorum præfecto, cujus præsidio studioque se imprimis tutum fore frustra sperabat, nullum superesse veniæ locum præmonitus esset, ut ignominiosæ necis pœnam præverteret, venenum, quod ad tales supremi

1587. premi infortunii casus paratum habebat, hausit, & paulo post interiit. Hoc diro infamique exitu Sasuares infelix vitam suam, quam nulla humaniori consuetudine, sed multam in miseros captivos feritatem, & sævitiam exercendo, impiisque & cruentis bellis, omne Christianum nomen implacabili odio exagitando, transegerat, ultoribus tandem superis fœde terminavit, ita ut quum vivens damnata fatis arma contumaci pertinacia semper renovaret; semper tamen victus, & multa cum strage repulsus, meritas immanitatis suæ pœnas dedisse videretur.

Veneni haustu sibi mortem consciscit.

Posoniensia Comitia

At Cæsar actis pro hujus victoriæ lætitia Deo Opt. Max. gratiis, paulo post comitia Ungaris Posonium ad Calendas Novembres indixit, & quod ipse aliis gravissimarum rerum curis in Germania & Bohemia occupatus, iis interesse non posset, Ernestum fratrem præesse jussit. In his duos præfectos Turcas, ad Cacerlacum captos, ac vexilla & munera, quæ Cæsari seu Ernesto fratri, ut diximus, consensu militari offerenda erant, Nicolaus Malicocius, Alexander Senniejus, Petrus Hussarius, aliique aliquot minores præfecti, magna spectantium multitudine circumfusa obtulere, quos ipse omnes benigne alloquutus, catenis poculisque aureis, aliisque rebus remuneratos dimisit.

Porro fuere hæc quoque comitia instar priorum tumultibus, querelis, & inconditis clamoribus plena turbidaque, sicuti ex publicis, quæ extant, actis constare potest. Neque enim adhuc præfecturis & magistratibus exteri homines amoti erant, sicuti crebrius fuerat promissum; & nobilitas res Ungaricas ab exteris, earum imperitis & ignaris tractari, ac intolerabili mora, nec satis digno fine expediri vehementer dolebat. Itaque petitum est a principe, ut quum annus in 4. partes, quæ singulos ternos menses constituunt, dividatur, eis singulis omnes Senatores, aut eorum potior pars conveniant, resque omnes tam publicas quam privatas ipsi tractent & expediant, senatuique Ungarico pristina auctoritas restituatur; ac pro iis rebus, quæ trimestris consultationis moram pati aut expectare non possent, terminandis aliquot Senatores continue apud principem maneant.

Senatus trimestris.

Palatinus.

Magna quoque contentione actum est de Palatino more majorum creando, qui est primæ post regem, ut antea diximus, auctoritatis & dignitatis magistratus. Sed quum tempus & commoda occasio ejus creandi in præsens se nequaquam offerret, ut præfecti, qui illius loco supplendo delecti essent, e Pannoniorum numero crearentur, decretum est.

Quæstores proventuum regni.

Cæterum de omnibus regiis & ærarii juribus, ac publicis vectigalibus, & proventibus inquirendis, quæ eorum incuria & negligentia, per quos administrabantur, vehementer concisa & diminuta esse ferebantur, nec non ad investigandas arcium & locorum hostibus vicinorum rationes, legati constituti sunt, qui absolutis comitiis in omnes partes regni usque ad littora Adriatici sinus egressi, omnia quam diligentissime & solertissime inquirerent; & ad Senatum trimestris consilii, qui primus habebitur, bona fide referrent. Et quidem a Danubio ad Montanas Civitates perlustrandas quatuor viri Balthasar Battianius, Stephanus Illiesius, Franciscus Esterhasius, & Andreas Justus delecti sunt, versus Poloniæ & Transylvaniæ fines, ac superioris Ungariæ partes, Simon Forgacius, Franciscus Revajus, Nicolaus Socolius, & Sigismundus Racocius, Ultradanubianis usque ad Dravum flumen partibus, Franciscus Nadasdius, Nicolaus Palffius, Emericus Megierius, & Christophorus Peteo delegati. Ad Illyricum & Dalmatiæ reliquias, Gaspar Stancovacius, Episcopus Zagrabiensis, cum Steph. Berislavio, ac Gaspare Petricovitio profecti fuere. Quibus omnibus ex publico sumtus suppeditati sunt, jussumque omnibus, ut ad diem XX. Aprilis mensis rebus confectis reverterentur. 1587.

Sed magni hujus & summa contentione suscepti consilii & laboris nullum aut plane exiguum operæ pretium vidimus: nam dum interventu variorum negotiorum ea, quæ in inquisitione comperta erant, anno demum sequenti in senatu proponerentur, multi ex Senatoribus oblique intercesserunt, ea præsente Cæsare referenda esse contendentes, a quo etiam remedia postulanda esse existimarent: aut si Ernestus attributa sibi a Cæsare potestate eos abusus, qui irrepsissent, altiusque radices jecissent, evellere posset, aut peculatibus vectigalium corrigendis etiam Cæsare inconsulto statim manus admoveret, tum posse referri. Sed quum neutrum in promtu esset, quod tam procul Cæsar abesset, quodque princeps Ernestus eam provinciam sibi nequaquam sumendam arbitraretur, re tota in aliud commodius tempus dilata, nec postea ulla adveniente occasione conatus tanto studio & labore inchoati frustra fuere. Quod quidem incommodum postea multis & magnis Reipublicæ perturbationibus & detrimentis non parvam novarum rerum studiosis opportunitatem subministravit. Census tamen publico nomine promissus est, ita ut de fundis agricolarum, qui oppida & pagos incolerent, quique veteri more censeri solent, bini numi aurei duobus terminis exigerentur, & in ærarium inferrentur: Ernesto quoque Principi ex eodem censu fundorum munus honorarium dimidii talleri decretum est.

Georgius Debrecenius proscriptus.

Eodem in tumultu æstuque comitiorum Georgius Debrecenius, qui vice & loco magistri Thavernicorum, quo magistratu Georgius Zrinius eo tempore fungebatur, liberis civitatibus jus dicebat, quod Senatui Ungarico verbis contumeliosis & illicitis insultare & obloqui ausus esset, auctoritatemque eorum tam enormi verborum convitio, quam infamibus libellis læsisset, iique statuum & ordinum fidem, & legum opem implorassent, neque reus citatus ad diem respondisset, læsæ majestatis damnatus & proscriptus est. Quæ publici judicii severitas tametsi haud indigne homini immodicos spiritus gerenti irrogata esse videretur, triennio tamen post eodem Georgio comite Zriniano apud Cæsarem & Senatores, quos ille offenderat, & universæ Reipublicæ ordines vehementer pro eo laborante, & summi odii crimen deprecante, mitigatis animis in integrum restitutus est, amissaque dignitatis suæ bonorum jura recuperavit, nec diu postea vixit.

Novum Calendarium receptum.

Postremo nomine Cæsaris postulatum est, sicuti superioribus annis ipse per edicta jusserat, ut nova subducendi anni aut commemorandorum fastorum ratio a Gregorio summo Pontifice inventa atque introducta ubique ab omnibus reciperetur; quam innovationem a quadam parte nobilitatis cisdanubianæ absque omnium ordinum consensu minime admissam fuisse supra ostendimus. Itaque his comitiis non amplius reluctati, eum usum in foro & contractibus, item templis

1588. & sacris ubique pari modo observandum approbarunt, utque reciperetur, lata lege constituerunt; quum in Polonia & Transylvania jam antea receptum fuisse cognovissent.

Post finem Comitiorum, a primordio veris ad æstatis usque adultæ tempus judiciis Eperiessi administrandis superior Ungaria vacavit, fuereque omnia domi forisque pacata, quod Turcæ bello adversus Persas gerendo occuparentur, multique e limitibus Pannoniæ ad illud gerendum conscripti essent. Autumno res domi turbari cœpere, hostibus ad arma prius ruentibus, qui non induciarum vi, aut fœderibus, sed contrariis armis, miraque & manifesta divini Numinis ope coerciti fuere. Quippe mihi multa tam veterum quam recentium exempla revolventi, non facile in mentem venit usquiam validissimas & instructissimas copias a paucioribus victas fusasque fuisse, atque hoc anno nostris ad Sixonem crudelissimo prælio dimicantibus contigisse constat. Ferhates quum e Bosna Budam venisset, pro ea, qua laborabat, inexplebili avaritia populos sibi subjectos pro libidine expilare, ab eisque insolitos census, intolerandamque pecuniæ vim extorquere cœpit, tam immani sævitia, ut oppidis & pagis tributa duplicaret; quæ si solvendo non essent, incolæ eorum cum conjugibus & liberis in servitutem rapti divenderentur. Qua ejus crudelitate brevi effectum est, ut magna miserorum pars sedibus relictis alio migraret, cæteri, quibus arces finitimæ præsidio esse possent, ei amplius tributariæ aut vectigales esse recusarent.

Prælio ad Sixonem commisso nostri insigni victoria potiuntur.

Ferhatis Budensis avaritia & sævitia.

Inter alia loca Sixo oppidum erat, cujus cives & incolæ millenos aureos numos quotannis solvere jubebantur: quod quum supra vires eorum facultatesque esset, truculenti imperii pertæsi, nostrorumque præsidio, qui Cassoviæ & Tocaii, ac Sendrone erant, se tutos ab illius injuria fore rati, tributi pendendi curam intermiserunt; ita ut crebriores Achomatis curatoris minas surda aure præterire non dubitarent. Quod ille ægre ferens, tam literis quam nuntiis debitum aliquot annis tributum superbo ore reposcere, & nisi dicto parerent, ferrum & ignem, & quæque extrema minari non desinebat. Itaque nec recenti Sasuaris infortunio & clade territus oppidanos ad imperata facienda armis compellendos esse decrevit, addens se etiam si sibi & exercitui funditus pereundum esset, de illis tamen ut refractariis meritas pœnas sumturum. Nec mora omnibus præfectis, qui ejus imperio parebant, ut ad diem pridie Calend. Octobris in agro Pesthano ad Racosium amniculum cum copiis præsto sint, serio edixit, atque ii magno numero ad eum locum convenerunt, ita ut ager omnis expansis tentoriis & carris, equisque & militibus impleretur, ejusque apparatus fama passim ad omnes diffunderetur. Ipse ex urbe in castra profectus, Caralibegum Albæ Regiæ præfectum, qui maximi in militia usus & experientiæ dicebatur, & qui antea in partibus illis bellum cum Balassio & nostris haud improspere gessisset, omnibus copiis præfecit, tormentaque quatuor mediocria, quorum in campestribus præliis usus est, attribuit. Fuere castra ad Pesthum per aliquot dies, dum de itinere progressuque exercitus consultatur, ac commeatus & res necessariæ parantur: deinde cum ad octo circiter millia armatorum convenissent, lentis passibus Vaciam, inde Secenium, ac demum Filecum perventum est, ibique quies militi concessa, donec eorum quoque locorum præsidia, in quibus robur exercitus constabat, una conjungerentur. 1588.

Ferhatis Bassæ copiæ.

Nec adhuc nostri satis compertum habebant quorsum conatus hostium tenderent: a quibusdam enim Onodium versus ad populandam regionem excursuri dicebantur; quidam vero illos munitionem aliquam adversus Cæsarianos opportuno quopiam in loco ædificaturos esse existimabant. Sed postquam auditi sunt Lossontium, posteaque Sabaticam, & Rima amne vado superato Sombatum pervenisse, nostri quoque quamquam conjectura, id quod erat, assequerentur, Sixonem infestis armis peti, tamen a quibusdam transfugis & exploratoribus certius edocti, statim Sixonem versus concurrere certatim cœperunt. Hostium exercitus præsidiariis Secenii, Vaciæ & Fileci auctus jam adeo excreverat, ut equitum selectissimorum sex millia, peditum vero totidem aut amplius constituere diceretur; quorum ne tertiam partem nostri æquare videbantur: quippe quorum non nisi M. & D. e præsidio Agriensi, duce Sigismundo Racocio & Stephano Balasdiaco, Johanneque Barcio ejus legatis advenissent; Cassovia autem Michael Serenius plus minus ducentos, e Sendrone Thomas Secius, & Joannes Rottallius, ac Albertus Raibicius Germanos Ungaris permistis CCCXX. adduxissent. His equites Germani nigri ex Scepsio, rubrique & gilvi e Goncio a sagorum coloribus dicti numero CCXXX. accesserunt. Cum Stephano Drugeto Homonniano ex suis stipendiariis, ac qui in Diosgiorio Onodio, Vardaminori, aliisque locis militabant, CCCXXXIX. armati sese Racocio conjunxerunt: ita ut nostri in universum duo M. bellatorum D. & LIX. haud excederent; exigua manus adversus tam numerosum hostium exercitum: sed quæ subeundam omnem fortunæ aleam tuendo decori, & popularibus defendendis constanti animo decrevisset.

Hostium exercitus nostros longe superat.

Ita hostes facto prope Putnocum, quod a nostris tenebatur, itinere, in conspectum oppidi ad quintum Idus Octobres sub Vesperum progressi, illud majori ex parte vacuum repererunt, quod incolæ cognito eorum adventu relictis sedibus ad tutiora loca profugissent: præter aliquos e numero juventutis, quæ suis freta viribus, & nostrorum, quos venturos sciebant, auxiliis, in templum, quod præalta turre & mœnibus medio in foro est, se receperat, illudque sclopetis crassioribus in omnes partes jaculando eminus & subeuntes arcendo pro virili tuebatur. Eodem fere tempore nostri quoque duabus ex partibus, duobusque factis agminibus in conspectum hostium obscuriore jam ad vesperum cœlo advenere. Racocius enim cum suis Agriensibus, & Serenius ac Secius cum Germanis & Ungaris bipartito ordine veniebant. Quibus visis hostes, qui templo inclusos obsidere atque expugnare contendebant, omissa ea contentione, jussu Caralibegi sese ad pugnam pararunt, incensisque templi tectis, oppido quoque aliquot in locis facis subdiderunt, ac in proximam planitiem, in qua Purpureus & Hernatus fluvii labuntur, ac demum in Saionem illapsi, simul ad S. Petri oppidum Tibisco miscentur, structa acie, expli-

1588. plicatisque vexillis constitere; ita ut cornua eorum seu latera magna carrorum multitudine utrinque clauderentur, & in fronte tormenta collocarentur. Nec nostri, quin hostes validissimo impetu aggrederentur, quicquam sibi dubitandum existimavere; quibus plurimum profuit exortus incensi ab hostibus oppidi splendor, quum collucentes undique flammæ obscuram noctem & tenebras longe lateque diffuso lumine illustrassent.

Acri utrinque certamine dimicatur. Quum Caralibegus in prima acie cristis armisque conspicuus versaretur, suosque ad prælium incitaret, nostra tympana tubæque increpuere, simulque sublato ingenti clamore signa signis collata sunt. In eo primi certaminis fervore complures ex Turcis, e nostrorum autem numero Georgius Peteius, summæ virtutis adolescens occumbunt, & Caralis excusso e capite linteo tegumento magnum in fronte vulnus accipit; sed etiam is, qui eum sauciaverat miles, a Turcis mox ibidem interficitur; fit prælium si alias unquam atrox & cruentum. Mustaphas Secenienſis præfectus dum vulnerato ac pugna excedente Carali, nutantem suorum aciem restituere contendit, a nostris hasta trajicitur, caditque, & utrinque ancipiti victoria dubioque Marte diu pugnatur; cum Pajazetes Pesthanæ classis præfectus, & Mehemetes Janicerorum tribunus suos cohortati, tormenta in adversos nostros a latere explodi jubent, & contentius gradum inferre. Quamquam autem inter pedites equitesque nostros intervallum intercedebat, ita ut tormentorum pilis leve admodum incommodum illatum esset: eorum tamen fragore & reboatu, juvantibus etiam tenebris, pars eorum loco moveri, solutisque ordinibus purturbari, postremo intento cursu terga dare, & fugam capessere incepit. Constat ea in præcipiti fuga aliquot Germanorum & Ungarorum vexilla strata captaque esse, & fugientes versus Vadazum pagum nostros a Turcis persequentibus magno numero trucidatos esse. Pugnabatur tamen alio loco enixius, & multi utrinque cadebant; verum cæcæ noctis solitudine atque horrore cuncta implente, quænam victrix pars foret, quæ victa, in incerto habebatur.

In tanta perturbatione & prælii asperitate Andreas Paciotus Racocium suos animantem trepidanter alloquutus, ut sibi consulendum putaret, admonuit res esse perditas, nostros fusos fugatosque, victoriam a nostris vi extortam ad hostes inclinasse: satius videri, si se ad meliora reservet, ac pugna subducat. Credidit vir alioqui cautus ac pugnax, nec tamen in tenebris discrimen pugnæ satis discernens homini amicissimo & militiæ claro, utpote qui paucos ante dies singulari pugna cum quodam Turca congressus victor evaserat, quamquam nimis præpropera desperatione mentienti, ac Serencium versus se recipere cœpit; sic tamen ut paulo post a suis, qui hostes fusos & fugatos, victoriam nostram esse nuntiaverant, revocatus, sub pugnæ exitum reverteretur. At Balasdiacus & Barcius suorum partem, quæ in pugna constanter perstiterat, cohortati, prolatis duobus colubrinis, & in hostes cum summa strage eorum explosis, rem restituerunt, adcurrentibusque Serienio & cataphractis Germanis atrox pugna restituta est, in qua utrinque plurimi cadunt, sed ex hostibus longe plures; ibique laborantibus nostris sexcenti etiam hastati, & manus sclopetariorum equitum Germanorum opportune subveniunt. Hic primum Janiceris loco pulsis, & protrito hostium peditatu tormenta currulia ademta fuere, iisque in hostem obversis unius horæ & amplius spatio inter se varia sorte, & summa utrinque obstinatione, Corcute Filecienſi præfecto suos animante, colluctati sunt. Quo in conflictu omnium acerrimo Stephanus Homonnianus equo cadente, ac ad hostes profugiente, pedes pugnare coactus, dum a Damiano Thrace familiare suo equum posceret, &, si ab hoste caperetur, se eum redemturum polliceretur, nec id ab homine omnium ingratissimo obtinuisset, a Turcarum peditibus captus victusque fuit; cui quum chirothecas loricatas auro exornatas, ac arma & vestes detrahere contendunt, nec de iis dividundis satis convenire possunt, superventu equitum Ungarorum felici sua sorte e manibus eorum ereptus liberatur. 1588.

Nec tamen prælium adhuc intermittebatur, quamquam utraque pars pugnando fatigata languesceret. Erat a latere ejus loci, in quo pugnabatur, inter vineta collis eminentior, hoc tubicen Racocianus sive a ducibus jussus, sive ultro conscenso tubam Germanico more inflare cœpit; tum vero hostes nova nostris Germanorum auxilia adesse suspicati, non parum consternari animis cœpere: & quum quatuor fere horis continue dimicatum esset, laboreque & vulneribus lassi, neminem ex præfectis, qui eis cohortandis animos adderet, prodeuntem viderent; jamque tormentis etiam amissis Pajacetes quoque peditatui præpositus occubuisset, tandem in fugam se proripuere; ita ut equites Turcæ attoniti & trepidi pedites suos proculcatos & desertos nostris mactandos relinquerent. Multi in fuga capti cæsique: & qui ad Sajonem pervenerant, cum non quibusvis in locis vado transire possent, magna eorum pars in flumen se præcipitavit, & gurgitibus absorpta periit. Cecidere ex hostibus amplius IIM. capti CCCLXXVI. signa militaria omnia & colubrinæ: equi CCCCLXXXII. carri impedimentis & commeatu variis rebus onusti, CXXI. in loco pugnæ cadavera hostium MDCCXLV. Serienius in unum acervum congessit, ac obducto sepimento, ne a feris & canibus manderentur, claudenda curavit. Nec nostris incruenta fuit victoria, cum ex Germanis CCXX. ex Ungaris CCCCX. interiissent, inter quos præter Georgium Peteium Petrus Sequius Agrienſis eques, ac Leonardus Quercius, Lucas Tarnocus, & multi alii desiderati fuerunt. Ex Germanis Fridericus Raibicius, Joannes Nimpsius, & Christophorus Praisicius cum quamplurimis sociorum periere. Paulus autem Sorius, & Franciscus Soldossius inter fugiendum ab hoste capti sunt. *Numerus cæsorum & captorum hostium.*

Hæc est pugna memorabilis ad Sixonem magna utrinque animorum & virium pertinacia summoque ardore pugnata; cujus exitum & victoriam si quis vel hostium numero & robore ponderare velit, sive magnitudinem periculi, si res improspere cecidisset, metiatur: sive tam nostrorum, quam barbarorum constantiam & fortitudinem consideret, omni ratione magnam, & divinitus plane concessam nequaquam nagaverit. Et est hoc oppidum nostra memoria binis antea Turcarum cladibus nobilitatum, semel Veligiane Persa cum quinque millibus Tur-

1588. Turcarum a Telequessio ad internecionem victo & profligato, iterum annis ab hoc postremo conflictu undecim, ab hoc eodem Racocio & Praepostuario victoria de Fileciensibus mille Turcis parta, qua Hasanes Allaibegus, Spahiis equitibus praepositus, magni vir nominis captus fuit; adeoque ut fatalis hic locus ad interitum Turcarum a fortuna destinatus haud immerito dici possit.

Paucis post hanc victoriam diebus Vincentius Gregorocius Jaurini, ac Petrus Hussarius Papensis legati, cum suis praesidiariis, qui ad duorum circiter millium numerum constituebant, fortunam experiri constituerunt, ac mutuo habito consilio versus montes & silvas Vertesias copias promoverunt, eo animo, ut si Budenses aut Albani Turcae occurrissent, cum iis manum conferere, viresque periclitari non dubitarent. Ipsis se in itinere conjunxit Radicius Voivoda Thrax cum ducentis e Bessprimio militibus, ac e praesidio Comaroniensi aliquot e classiariis pedites: cumque per biduum in silvis morati neminem ex hostibus obvium habuissent, quod illi clade ad Sixonem accepta domi se continerent, ad oppugnandam arcem Gestesiam. quae non procul erat suadente Radicio, qui quod antea isthic stipendia meruisset, loci peritus erat, animum & vires converterunt. Approbante consilium Gregorocio, V. Idus Novembres intempesta nocte proxime ad arcem silentes & suspenso gradu pervenere. Nec mora, praeeunte Radicio peditatus omnis ad portas occupandas improviso impetu irrupit; ita ut tantisper, donec hostes, qui intus erant, e stratis procurrere, armaque capere, aut explodendis tormentis manus admovere possent, nostri primam portam securibus & dolabris, ac multo lancearum nixu aperirent & ingrederentur, hostesque trepidi in superiorem arcem sese reciperent: cujus fores & valvas cum pari ardore adorti essent, & modo trabium concussu, modo bipennibus refringere conarentur, & interea inclusis, si se dederent, incolumem vitam atque abitum pollicerentur: hostes rebus desperatis de tradenda arce proloqui coeperunt: eaque ad interpositam Gregorocii & Hussarii fidem iis conditionibus dedita est, ut propugnatoribus cum gladiis & sclopetis, aliisque armis eo quo vellent, abire liceret; sed tormenta ac eorum apparatus, commeatusque omnis generis ibidem relinquerentur. Quibus peractis, & hostibus, qui ad LX pedites erant Budam dimissis, nostri arcem occuparunt, & Gregorocius eam Radicio Thraci, cujus in ea capienda eximia virtus conspecta erat, tuendam commisit, ipseque cum suis Jaurinum postliminio reversus est.

Gregorocius Gestesiam arcem Turcis eripit.

At Ferhates re ab iis, qui arce excesserant, cognita, litteras minarum contumeliaeque plenas ad Principem Ernestum, eosque, quorum consilio in rebus bellicis utebatur, queis eo tempore David Ungnadius praeerat, paulo post dedit, quibus arcem contra inducias ereptam repetebat, nisique redderetur, se mox prolatis tormentis, eductoque exercitu aliam quampiam arcem expugnaturum, barbarico fastu comminabatur. Responsum illi est, ipsum nuper admodum ad vastandam superioris Ungariae partem justo exercitu contra pacta induciarum excurrisse: quod si hoc ipsi licuisset, nostris quoque ejus exemplo arcem sine tormentis, & sine ullo belli apparatu licuisse in potestatem redigere; ut tamen in aperto sit, ipsos nolle occasionem praebere, qua induciae violentur, mandaturos iis, qui tunc intus essent, ut illa restituta confestim excedant. Proinde jussum est Gregorocio, ut ad certum diem, de quo inter ipsum & Ferhatem conventum fuerit, arcem Turcis restituat. Quod ille exequutus, Radicium & milites, quos in ea reliquerat, eduxit & arcem Ferhatis legato Achomati restituit; posteaq; toto hoc anno & insequenti apud Ungaros res quietae & tranquillae fuere. In Transylvania Joannes Gicius, quem Sigismundo Christophori Bathorii filio impuberi tutorem ab Stephano Polonorum rege patruo datum fuisse diximus, hoc fere tempore migravit e vivis; quum pupillum decimum jam & septimum aetatis annum agentem, provinciam pacatam, & sub clientela Turcica florentem, & in aerario ingentem praesentis pecuniae vim ad futuras pupilli necessitates repositam reliquisset. Apud nos annus fuit clarissimorum virorum morte notabilis. Nam Joannes Trautsonius, qui tribus Imperatoribus toga & pace charus, primum semper locum inconcussa fide regundis consiliis promeruerat, & res Ungaricas magno semper studio atque amore erat complexus, sub hoc tempus fato concessit. Nec magno interposito temporis intervallo Leonardus quoque Harrachus, qui parem gloriam, aut certe secundas post ipsum partes obtinebat, morbis senioque confectus maturo fato illum sequutus est. Sed Balthasaris Battianii properata mors eo gravior & luctuosior patriae fuit, quod ea virum ingentibus pace belloque negotiis parem amisit, ac nisi eum fata ante provectae aetatis terminos propere sustulissent, ut res Pannonicas cum Turcis ad bellum brevi post deductas attingere potuisset, militaris quoque disciplinae scientia, & administrando bello haud postremae dignitatis virtutisque ducem habitura fuisset. 1588.

Sed iis paulo post restituitur.

Joannes Gicius tutor Sigismundi Transylvani obit.

Trautsonii.

Harrachii,

Battiani obitus.

Carolus quoque Austriacus Princeps praestantissimus eadem aestate quinquagesimo aetatis anno subita vi atrocioris morbi extinctus fuit, summo omnium mortalium, sed maxime Illyrici nominis militum luctu & dolore, quos singulari amore & liberalitate prosequebatur, eisque statis semper certisque stipendiorum temporibus summa fide satisfaciendum curabat: ut salvis eorum opera & labore confiniis ipse subjectaeque ejus imperio gentes quietem & otium, ac securam vitam agitarent. Ei Caesar ut patruo longe omnium amantissimo de more magnificentissima funeris justa persolvit, compositusque est Secaviae sepulchro, quod vivens sibi condendum curaverat. Liberos ex Bavara Maria complures reliquit, quorum maximum natu Ferdinandum, avi Caesaris nomen referentem, paternisque insistentem vestigiis sceptra provinciarum gubernare videmus. Sed ante alios nostrae aetatis Principes, vel post obitum felix & fortunatus elegantissima & pulcherrima filiarum prole merito dici potest, cum ex earum numero maximis & potentissimis Hispaniae ac Poloniae Regibus, caeterisque nobilissimis Europae principibus aliquot connubio junctas, & splendidissimo apparatu collocatas conspiciamus.

Caroli Archiducis e vivis excessus.

Paulo ante ejus excessum res satis pro temporum conditione tranquillae, parum abfuit quin militari temeritate turbarentur. Georgius Turzo Francisci olim aerario praefecti filius, summae spei ac virtutis adolescens, cum sub duce

Nostri fortuna temere tentata ab hoste caesi sunt.

1588. duce Palffio in arce Nova Archiepiscopali, ad Nitriam flumen sita, ordines equitum duceret, cum CCCC. equitibus fortunæ aleam periclitaturus Strigonium versus profectus fuit, ibique cum se & suos in insidiis collocasset, Matthiam Hussarium, & quosdam alios, qui se in conspectum hostium darent, eosque elicerent, præmisit. Quos cum Memis præfectus validiore Turcarum agmine insequutus adeo premeret, ut res in extremum adducta periculum esset, evenit ut iter aliorsum flectere cogerentur, quam eo, quo a Turzone expectabantur. Itaque hostes captis & trucidatis nonnullis ex eorum numero, qui præcurrerant, Turzonem etiam & socios in silva latentes aggressi, eodem prosperi eventus tenore fusos & fugatos, quamquam diu & acriter repugnantes, terga dare coegerunt. Quo in certamine complures ex nostris claro loco nati, summæque spei adolescentes in manus hostium inciderunt; inter quos Andreas & Laurentius Zaii, Francisco patre olim magni nominis viro geniti, ac Emericus Jacofitius, Sigismundus Pesthius, Johannes Caconius, & ipse Matthias Hussarius, complure sque alii fuere. Joanni tamen Scelestio benignius fortuna favisse visa est; quum enim eum hostes insequuti ita premerent, ut lasso equo vix se evasurum speraret, equitem suæ turmæ æque fugientem nactus, illum celeriter equo deturbavit, eoque conscenso insequentium manus effugit. Turzo etiam meliore usus fato, generosique equi pernicitate fretus, periculum vitavit, ac cum palantibus ac dispersis sociis domum reversus est.

Post acceptum hoc incommodum milites irritati, sumendæque ultionis cupidi, quonam modo hostibus par vulnus infligere possent sæpe consultarunt. Interea rei inter se pensitatæ occasio oblata est, quam temere quidem & inconsulte, nec sine flagitio arreptam melius omittere fuisset. Hisdem enim fere diebus Michaëli Borio Bacabaniensis præsidii legato, cum Ibraimo equitum ductore Palancano ob captivorum quorundam redemtionem, mutuis conviciis contracta discordia intercessit, qua magis ac magis gliscente eo demum irarum atque indignationis utrinque exarsit, ut missis ultro citroque literis ad singulare duellum sese mutuo provocarent. Quod quum legibus induciarum cautum esset, prior Ibraimus a Ferhate pugnæ potestatem obtinuit. Cujus exemplo Palffius quoque, qui partibus ultradanubianis summa cum potestate præerat, eam concessit, ea conditione in literas publicæ fidei inserta, ne Ibraimus ad eam pugnam, nisi centum equitibus comitatus veniret; quod si eum numerum excederet, tum literæ suum vigorem amitterent: quæ quidem ambigui sensus formula perturbandis rebus occasionem subministravit; quandoquidem eam aliter Palffius, aliter milites interpretabantur: ille enim, ne pugnaretur; hi vero ut nostris jus interficiendorum hostium esset, intelligendum existimabant. Cæterum a Gaspare Sibrico, qui tum Bacabaniæ præerat, dies pridie Iduum Maji constituitur, ad quem Ibraimus cum centuria sociorum secundum literas Palffianas veniret, sicque pugnaretur.

Borius & Ibraimus duello concertare statuunt.

Ad diem Benedictus Pogranius Corponæ, Franciscus Nagius e Lezenia, Lævæ præfecti, & Georgius Turzo, ac Andreas Revaius cum Gregorio Dulone, & Joanne Barbelio ex Nova arce advenere; & ex montanis civitatibus non contemnendus sclopetariorum numerus confluxit. Hasanaga quoque Ciquario præfectus (qui locus Albæ vicinus, alio nomine Battianium vocatur, natale celeberrimæ Battianiorum familiæ solum) cum Turcis, qui in Palanca & Bosca castellis erant, Ibraimum eo adduxit; acciditque non dolo, qui omnis eo tempore aberat, sed fortuito quodam casu, ut Turcæ paulo plures centum equitibus essent, qui numerus secundum Palffii literas minime erat excedendus. Itaque Hasanaga nostros alloquutus, se multis verbis excusavit, quodque ampliori numero advenisset, non de industria factum retulit; quos ipse singulatim, ad Hippoli fluminis pontem omnes numerato recensuisset, & qui centuriam excessissent, eos retro in oppidum reverti non solum verbis sed etiam verberibus compulisset. Verum spectandi aviditate quosdam juvenes vel clam præcedentes in itinere cæteris se aggregasse, vel postea sequutos esse: nec tamen eos decem aut viginti numero esse; petere se ne id vitio vertatur. Pogranius & Sibricus id parum referre, nec eis fraudi futurum responderunt. 1589.

Cum interea Borius ferocissimum ab Ibraimo equum adductum esse didicisset, adeo ut calcibus & morsibus hostem petere, ac quicquid membrorum sive hostilis equi, sive hominis mordicus constrinxisset, non nisi avulsum dentibus discerptumque relinqueret; sic ut sibi non cum Ibraimo solum, sed ejus equo simul pugnandum foret, detrectare pugnam cœpit, nisi ille alio equo conscenso certamen iniret. Quod quum Ibraimus nequaquam facere vellet, aliquot horas multis verbis altercando consumpsere. Ad extremum quum ambobus tergiversantibus certamen successu caruisset, & Turcæ annuentibus Pogranio & nostris re infecta reditum pararent, milites e Nova arce præconceptis, uti credi par est, consiliis mutuo sese cohortati in eos jam recedentes magno facto impetu, inclinatis hastis irruperunt. Mox quod Turcæ pauci essent, fuga facta, in qua major eorum pars protrita interfectaque est: quanquam Pogranius voce, manuque & clamore, demum stricto quoque ense, ne tam insigne flagitium adversus datam fidem, quæ etiam hostibus servanda esset, committeretur, prohibere contenderet. Qua quidem re ipse suos Corponenses in officio continuit; sed cæteri retineri nequaquam potuerunt, quin in fugientes, & Deum atque hominum fidem implorantes Turcas vulneribus & cædibus crudelissime grassarentur tanta sævitia, ut fugientes usque ad Pecenediam villam & Semberum castellum cædendo, capiendoque & vulnerando persequerentur, ac Sabanum & Curtum clari nominis equites cum amplius sexaginta Turcis interfectos trucidarent, & circiter quatuordecim, & inter eos Alagam peditum ductorem retraherent. Hasanaga tamen & Ibraimus notitia locorum freti cum paucissimis in tutum evasere; sed ita ut equum illum præferocem spadicei coloris, qui intermittendæ pugnæ causam præbuerat, nostris capiendum relinquerent: quem quum aliquot post dies jubente Palffio Joannes Drascovitius periculum ferociæ facturus conscendisset, & cum altero equite congressus esset, adversarium anterioribus pedibus deturbatum, dentibusque & immani morsu petitum in vestigio confecit, sessore

Equi Turcici insignis ferocia.

Nostri hostes contra datam fidem occidunt.

1589. fessore Drascovitio habenis retractis, pugnisque & verberibus frustra reluctante.

Hoc facinus militum tanta indignitate & publicæ fidei oblivione sive contemtu (quod nunquam antea contigerat) patratum, adeo Turcarum animos, & ipsius potissimum Ferhatis in nostros concitavit, ut si ulterius vitam produxisset, ac nisi brevi post induciæ in apertum bellum proru-pissent, gravissimas omnino molestias vir ferox, & sumendæ ultionis cupidissimus Cæsarianis intulisset. Dedit tamen impacato animo litteras ad Ernestum Principem, ac Davidem Ungnadium, quibus captivos cum equis & rebus reddi, ac de cæsis & interfectis æqui juris & justitiæ administrationem minaciter postulabat. Qui totius facti nomen ita diluere & refellere conati sunt, ut se illud ægerrime ferre, brevique causam enormis ejus insolentiæ injussu suo factæ militari judicio cognituros, & summa severitate castigaturos testarentur. Interea captivi ut dimitterentur, serio injunctum est, & equi ac arma, & cætera præda, quæ Turcis erat ademta, restitui jussa.

Ferhatis de hac injuria querela.

Cum vero post contractam non parvam temporis moram circa hibernos eos dies publica judicia per ordinarios regni magistratus Posonii exercerentur, visum fuit ut eodem tempore Palffius se & milites judicio sisteret, causaq; secundum militarium legum formulam decideretur. Convenere ad diem citati milites ac præfecti complures, ac jussu Principis etiam Germani aliquot præcipui nominis disceptaturi, se eo contulere: David ipse Ungnadius, Andreas Taifalius Jaurini præfectus, Lupus Gilles ejus gener, Erasmus Praunius, aliique qui ordinariis judicibus permisti, controversiæ dijudicandæ interessent. Verum quum milites se nisi Ungaricis legibus submittere nollent, in causa præsertim, in qua provocatio non daretur, ideoque Germanos, qui diversas & alienas a nostris leges sequerentur, nequaquam admitterent, eo quidem tempore res in alium terminum dilata est, irato ac frendente Ungnadio, qui se & Germanos excludi admodum moleste graviterque ferebat. Deinde dum invidiosæ litis actio de die in diem comperendinando extenditur, & Palffius ac Turzo noxæ eximuntur, eo tandem deducta est, ut lis omnis Palffio, sub cujus imperio nata erat, militari ac compendioso jure decidenda committeretur. Qui die dicta, testibusque productis ita litem diremit, ut paucorum pœna contentus, cæteris absolutis, Franciscum Nagium, Georgium Nirium, & Petrum Ormancozium irritati in Turcas militis reos pronuntiaret, & captos custodiæque traditos, pœnæ aut gratiæ Principis aut Cæsaris reservaret: idque ideo ab eo factum, ut exasperatos hostium animos eorum carcere & captivitate deliniret; quamquam qui occubuerant, nulla jam arte nullisque remediis in vitam revocari possent. Quorum etiam placandorum causa cum muneribus missus ad Ferhatem fuit Joannes Jurcovitius Dalmata, quem primo in congressu acrioribus verbis & conviciosis, more barbarico exceptum, postmodum a suis ideo reprehensus, in honore habuit, & venia ab eo petita nec irremuneratum dimisit; sic tamen ut de reis pro læso gentium jure, & publica fide violata supplicium sumendum esse sæpe repeteret.

Judicium militare de auctoribus cædis exercitum.

Ferhates Bassa a

Verum non multo post ipse quoque Ferhates per suorum seditionem Budæ interficitur: nam Giumliæ & Janiceri, ac Besliæ, cæterique qui stipendia merebant, quod statis temporibus ea non persolveret, ac monetæ aureæ & argenteæ, & rerum omnium pretium summa militum injuria maxime intendisset, ac vilem pannum Thessalonicensem, Oryzamque, & fruticis ejus Ægyptii pulverem, qui tingendis croceo colore equorum setis in usu est, similesque minutias duplici pretio eis obtruderet, & ab eo convento nihil æqui retulissent, ad arma conversi eum multis illatis vulneribus in ipso prætorii atrio contrucidarunt: mansitque mors ejus inulta, Murate ob eam in neminem animadvertente. Venit tamen postea in ejus locum Constantinopoli Hasanes, Mehemetis magni Purpuratorum olim Principis filius, qui res Pannonicas curaret, ac muneris honorarii mittendi curam apud Cæsarem urgeret, quod a biennio intermissum esse ferebatur. 1589.

suis trucidatur.

Hasanes in præfectura Budensi illi succedit.

Sed & fœdus a Murate cum Persis, eorumque Rege Mehemete cognomento Hodabende sub id tempus ictum fuit, quum integros quindecim annos bellum varia utrinque fortuna gestum esset: sic ut locorum quidem complurium, ac Caspini quoque, ubi interior sedes Persarum Regum erat, Turcæ potirentur; extrema tamen & fere incredibilis Turcarum strages aliquot præliis & conflictibus edita esset, eorumque exercitus, cui primum Mustaphas purpuratus, cujus immanitas & perfidia bello Cyprio adversus Venetos gesto nobilitata est, item Osmanes, deinde Sinanus, Guleta capta & eversa clarus, postremo Ferhates præfuerant, sæpius ad internecionem fusus fugatusque esset; ipsique Turcæ ferro fameque, & rerum omnium necessariarum inopia pressi, & ad contemnendam paucitatem sæpe redacti, transmarinum bellum diris omnibus devoverent, pacemque & otium vel maxime præoptarent; ut post tot & tantos labores, rerumque omnium difficultates exantlatas quiete & tranquillitate parta apud suos penates frui possent. Tentata quidem fuit sæpenumero pax & amicitia per legatos utriusque gentis; sed Turcis difficiles & intolerandas conditiones postulantibus coalescere nequaquam potuit; postmodum cum utrosque tædium diuturni difficilisque belli cœpisset, his demum legibus pax constituta est, ut utraque pars quod in manu & potestate haberet, id retineret, & Hodabendes obsidibus, qui e regio sanguine originem ducerent, datis, de pace servanda caveret. Itaque brevi post Hodabendes solennes legatos, simulque Haidarem puerum Aba fratre suo uterino genitum misit, matre illius singulari pietate filium comitante, qui obsidis loco Constantinopoli servaretur: sicque relictis, qui regiones in potestatem redactas in officio continerent, locaque bello capta munirent, præfectis, exercitus in Asia deductus est.

Fœdus a Persis cum Murate initum.

Rebus in hunc modum comparatis, annitente non multo post singulari astu & perfidia Sinano, qui paulo ante Purpuratorum princeps effectus, famam bello in Asia & Africa gesto paratam, Europæ quoque finibus extendere cupidissimus erat, bellum illud transmarinum in Pannoniam contra Cæsarem, induciarum fide confiscum nefarie translatum est; quod non solum Bacabaniensis controversiæ obliviscendæ occasionem attulit: sed etiam per quindecim continuos annos vario & ancipiti Marte ita gestum est, ut hinc diversæ Christiani nominis gen-

1590. gentes & nationes pro Reip. salute; illinc barbari ab ultimis Asiæ, Syriæq; & Ægypti finibus exciti, adeo pertinacibus animis armisque inter se contenderent, ut jam non de Pannoniæ possessione, sed adversus Germanos vetere militiæ gloria, & præsenti libertate spoliandos periculosissimum certamen susceptum esse, & sæpe utra pars periculo propior fuerit, in dubio incertoque hærere videretur.

Terræ motus. Per eos dies terra vehementi impetu multis in locis tremuit; ita ut Viennæ & Posonii, Tirnaviæque & propinquis in locis, ac in Illyrico Zagrabiæ, & non procul a mari Segniæ, non sine ingenti mortalium formidine, collapsis plerisque ædificiis moveretur. *Posonii conflagratio.* Posonii vero etiam fortuitus ignis ex angiportu, in quo officinæ fabrorum ferrariorum non procul a superiore urbis porta habentur, meridiano tempore subortus, usque adeo immani violentia debacchatus est, ut præter sacratarum Virginum cænobium, templumque divæ Claræ eodem igne correptum ac concrematum, tota fere urbs paucissimis domibus exceptis, populantibus terribili velocitate cuncta incendiis conflagraret. 1590. Mansit tamen intactum ope Numinis templum majus divo Martino sacrum, & Franciscanorum Sodalium collegium cum templo, ac domus Archiepiscopalis cum sacello divi Ladislai Regis, ac prætorium urbis; cæteris omnibus publicis privatisque ædificiis eodem igne quam citissime consumtis. Mox juvantibus ventis suburbana etiam ædificia sub radice montis, cui arx imposita est, & attiguas versus Solis ortum domos inflammavit, & momento temporis miserabili vastitate atque strage absumsit. Quod si repentinum istud atroxque incendium nocturni temporis obscuritate erupisset, res & fortunas miserrimæ urbis longe majore procul dubio cladis mole afflixisset, quando scilicet pervagantibus ubique summa rapiditate flammis non tam facile, ut interdiu, remedia ad restinguendum adferri potuissent.

DE REBUS HUNGARICIS, LIBER XXVII.

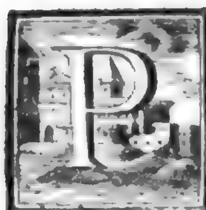

Pace cum Persis facta, eaq; obsidibus præcipuis stabilita, Murates exercitum tot annorum laboribus & ærumnis fessum quiete & otio recreare, dimissisq; ad suas stationes militibus, vocationem dare constituit. Nec deerant præcipui ex purpuratis, quorum numerum auxerat, qui id imprimis necessarium esse arbitrarentur, ac ut exequeretur, rectissimis consiliis suadere contendebant. Verum Sinanus, qui, sublato nuper e medio & strangulato Ferhate æmulo, ad clavum & gubernacula imperii sedebat, ac lentum & pacatum Muratis ingenium fallacibus & subdolis consiliorum suorum rationibus, quo volebat impellere poterat, bellum in Europam transferendum, ac Polonos aut Venetos, aut certe Pannonios armis lacessendos & compescendos differebat. *Sinanus bellum in Europam transferendum suadet.* Quibus tametsi pacem concessam esse non iret inficias; illa tamen ab iis crudelissimis in Turcicam ditionem factis excursionibus identidem violaretur, ut nuper Bendiria & Cosso urbes a Cosacis improviso impetu captæ atq; direptæ: ab Ungaris autem multa Turcarum millia ad Cacerlacum & Sixonem, captis præcipui nominis præfectis, & in his Mahmuto Alipassæ filio, regii sanguinis adolescente, cujus casum mater infelix quotidie deplorabat, ad internecionem cæsa testarentur: & Cæsar ad mittendum munus honorarium jam a biennio intermissum, quamquam sæpius sollicitatus adduci nondum potuisset. Venetorum autem arrogantiam minime ferendam, qui certum quendam, non quidem magni momenti censum, sed tamen qui jam a multis annis pro Corcyræis solvendus fuisset, in hunc usque diem singulari contumacia denegare non dubitassent.

Erant qui huic sententiæ multis rationibus oblique contrairent, nec exercitum multis laboribus & diuturno bello fatigatum, majoribus periculis temere objiciendum existimarent; quod Polonos atque Ungaros, si societate inita communibus viribus bellum propulsaturi forent, non sine aperto discrimine sustineri posse dicerent; quandoquidem illi trajecto in Valachiæ finibus Istro, per apertos & planos Bulgariæ campos in Thraciam, & ad usq; Imperii sedem Constantinopolim irrumpere, ac ferro & igne terrorem circumferre possent. Venetorum vero vires levibus de causis minime irritandas, qui quum divitiis & classibus maxime valeant, tum vero si potentiam cum Hispano & cæteris Principibus conjungant, ut bello Cyprio fecissent, verendum esset, ne nimis ancipiti rerum eventu cum iis dimicandum foret. Variantibus in hunc modum sententiis visum Murati fuit, ut prius quam de summa consultationis deliberaret, Muphti summo superstitionis Mahometanæ antistiti in consilium adhibito, ea ordine referrentur, quo salvis auspiciis & religione mature omnia terminari possent. *Muphtis sententia de bello gerendo.* Qui quum in Divanum, quo nomine publicum a Turcis concilium vocatur, accessisset aliorumque sententias referentibus scribis didicisset, in hunc modum loquutus esse fertur.

„ Si Principibus & Imperatoribus nostris, „ quorum opes in excelso sunt, in usu fuisset adversus hos aut illos Reges aut populos pro „ arbitratu & libidine, non maturo consilio ac „ ratione bellum suscipere, ac fortunæ temeritati, quæ ut plurimum vitrea fragilisque est, „ rerum summam committere, supervacanee „ nunc de iis rebus disceptatio instituta esse videretur. Verum postquam considerandum „ semper & prudenter dijudicandum censuerunt, qua rerum opportunitate, quibusnam „ hostibus, quo ordine, quibusdam de causis „ bella inferenda essent, in deliberando quidem maturis consiliis, in aggrediendis vero „ expediendisque rebus celeritate ac constantia, indomitisque viribus arma tractarunt.

1590. „ Quibus etiam summæ prudentiæ, & expediti ro-
„ boris artibus & adminiculis ab Oriente in Occi-
„ dentem admirabili virtute & gloria innumera-
„ bilia trophæa ex diversissimis orbis terrarum na-
„ tionibus & ingentes victorias pepererunt: Im-
„ periumq; longe lateq; productum, postremo in
„ hac urbium Regina Constantinopoli felicissime
„ condiderunt. Eorum sequutus morem potentis-
„ simus Imperator noster, qui nunc rerum potitur
„ (cujus ut unicus dies concedentibus Superis in
„ millenos extendatur, precor) Persas Deo & ho-
„ minibus invisos, nostræq; religionis impios de-
„ sertores, armis per domitos pacem petere coe-
„ git; eamq; ipsis, uti plane victis & sub jugum
„ missis ita concessit, ut conditiones vel non satis
„ æquas accipere, easq; obsidibus e regio sangui-
„ ne progenitis firmare sint coacti. Nunc utrum
„ victori exercitui quies & otium detur, vel bel-
„ lo in Europam adversus Christianos translato,
„ his aut illis rationibus, Regibus aut populis
„ provinciisq; arma inferantur, in quæstionem
Hortatur ad pacem. „ & disceptationem vocari animadverto. Mihi
„ quidem sive externas, sive domesticas res consi-
„ dero, pace nihil æquius, nihil tutius esse vi-
„ detur: scio enim Imperatori nostro magnas
„ opes, virorum, armorum & auri satis esse; nec ea
„ aut talia eum ad prædam minus æque ab aliis
„ contraq; fas & jus petendam stimulare, nec esse
„ opus ut audendo & fallendo, bellaq; ex bellis
„ serendo magnus aut clarus evadat, eaq; consilii
„ importunitate ærarium, opes, copias viresque
„ exhauriat. Si vicissim exterorum Regum &
„ Principum conditionem procul ambitione ac
„ avaritia, procul privatis studiis contemplemur,
„ neque ea re, qui bellum gerendum suadent,
„ homines sceleratissimi satis causæ habent, cur
„ tam atrox & crudele facinus designent. Nam
„ quum illi fere omnes, qui nostris finibus, qua-
„ cunq; spectemus, attigui sunt, amicitiam no-
„ stram colere, & imperata facere non abnuant,
„ iniquum sane, & præter recti veriq; fidem vi-
„ detur, quæsitis ultro belli causis, per scelus &
„ invidiam eos exagitare, & invictos exercitus
„ temerariis & ancipitibus periculis objectare,
„ quorum exercitus incerti indeterminatiq; sunt.
„ Gallorum & Anglorum Principes amicos habe-
„ mus, eorumq; legatos quotidie hic cernimus.
„ Veneti pacem nobiscum habent, eamq; colunt,
„ & ex eorum quæstu & negotiatione commerciis-
„ que non parum commodi ærario quotannis in-
„ fertur. Cæsar Romanus habet suum in hac por-
„ ta, ut vocamus, legatum, isque munus honora-
„ rium utriusq; anni brevi huc allatum iri pro-
„ mittit; ita ut pro ea re digladiandum, aut ar-
„ mis contendendum nequaquam existimaverim.
„ Polonorum Rex paucos ante dies munera pla-
„ ne regia huc misit, & se amicitiam pacemque
„ nobiscum inviolatam servaturum, & Cosaco-
„ rum contumelias nobis injussu suo illatas na-
„ cta occasione ulturum pollicetur. Qua ergo
„ tanta tamque effrenata quorundam libidine
„ incitati amicis & confœderatis, qui nullam
„ violandi juris & æqui occasionem præbue-
„ runt, arma & iniquum bellum inferamus?
„ Quid si nos violato jure gentium, ruptis in-
„ duciis bellum primi susceperimus, Deo Opt.
„ Max. & Mahumetis nostri numine irato, pri-
„ mi etiam a fortuna deserti, amissis exerciti-
„ bus (quod omen procul absit) meritas pœnas
„ luemus? Numina enim ruptores fœderum,
„ & maxime impios aversantur, & flagitioso- 1590.
„ rum tamen in hac vita, quam post obitum acer-
„ rimi vindices futuri sunt. Itaq; jam mihi sene-
„ cta ætate non aliud quam felicitatem, ac fau-
„ stum & diuturnum imperium Principi nostro
„ potentissimo optanti, & nostræ inconcussæ re-
„ ligionis placitis consilia exprομenti, ea est
„ mens & sententia, ut pax omnibus iis quibus se-
„ mel concessa est, inviolata conservetur, quam-
„ diu illi nihil, quod contra esse possit, admit-
„ tant, sicuti hactenus minime admisisse constat;
„ neque dolo malo excogitatis in speciem causis,
„ quæ nullum pondus habeant, iniquum bellum
„ cuipiam inferatur. Quod ad me attinet, ego
„ mea & sacrorum nostræ legis, quibus præsum,
„ auctoritate usus, omnibus illis, quicunque di-
„ versum suaserint, aut fecerint, sive ii Purpu-
„ rati, sive præfecti copiarum ductores, sive to-
„ gati, aut cujusvis mortalium generis fuerint,
„ communione & commercio hominum, & aqua
„ ac igne interdicam; animas vero diris ca-
„ codæmonibus apud inferos æternis ignibus
„ excruciandas tradam & devovebo.

Hac Muphtis oratione magno silentio audita, Purpurati, & quotquot aderant Turcarum primores, sed ipse ante alios Sinanus, qui auctor belli & concitator erat, magnopere commoveri visi sunt, vel eo præcipue nomine, quod eius tam gravi & concitato sermone differentis verba ab ipso Murate e conclavi, cujus fenestella prætorium, in quo consultatio erat, respiciebat, audita esse non dubitarent. Soluto concilio Sinanus *Muphtis a Sinano veneno e medio tollitur.* Muphtim honoris & venerationis causa in convivium vocavit, quod illi supremum fuit. Et cum eum in se, uti rebatur, infensius loquutum, graviter indigneq; vir ambitiosus & crudelis tulisset, sed profunda ac cæca dissimulatione in præsens devorasset, venenum inter epulas ei clam præbendum curavit, quo tabefactus, antequam suasores & auctores belli excommunicare posset, e medio tolleretur. Et tanta ejus sive de industria, sive casu in eum modum temperati vis ac enecandi facultas fuit, ut quanquam post intervallum aliquod vires & effectum exerere debebat, tamen cum post convivium gravato torminibus stomacho equum poposcisset, quo domum veheretur, a gradibus atrii usq; ad fores ædium, quæ in plateam aperiebantur, progredi nequiverit, quin equo decideret, & protinus exspiraret. An autem Murati gnarum fuerit illum veneno periisse, aut forsan a Sinano persuasus, nimio imbecillis senectæ vitio repente exanimatum fuisse crediderit, mihi quidem hactenus incompertum.

Interea Sinanes, uti erat ingenio turbido, *Sinanes Hasanem Bosnensem ad bellum nobis inferendum extimulat.* crudeli & furioso, ac Pannonici belli cupidine, quod præ aliis administrandum decreverat, æstuanti, adeoque in rabiem quandam verso, per literas Hasanem Bosnæ præfectum secreto admonuit, ut ea in parte bello Cæsariani illato, causas novarum rerum quærere non intermitteret: sic ut postea se ab iis contra inducias armis petitum, scriptis Byzantium litteris astuta dissimulationis ostentatione conquereretur. Non erit, ut puto, alienum, postquam in mentionem Hasanis hujus incidimus, qui secundum Sinanem auctor violati fœderis, & diuturni belli fuit, & primus perfidiæ ac temeritatis suæ pœnas fœda morte persolvit, si ejus vitæ conditiones paucioribus, quam potero verbis hic recenseam.

Igitur

1591.

Haſanis origo & fortuna.

Igitur ei genus ex Thracia, ac cum Haſane illo, quem Filecienſem Bebeci & Magochii calamitate notum ſupra memoravi, neceſſitudo & propinquitas fuit; cumque ille in numerum adoleſcentum Selymi commendaverat, a quo brevi aucupibus ſuis, & curæ aquilarum ac hierofalconum, aliarumque rapacium avium, quarum in venatu uſus eſt, præfectus fuit. Nec multo poſt, quod Principi charus eſſe diceretur, Oſmanis purpurati, bello adverſus Perſas geſto clari uxorem viduam in conjugem accepit, quæ ſecum haud contemnendas opes & dotales divitias adferebat. Ea erat nobiliſſimæ ſtirpis Semhalemis Perſæ filia, qui ditionem ad Derbentum maris Caſpii urbem obtinebat; ſed qui a genero Oſmane primum ad Turcas a Perſis ſeductus; & poſtremo veneno nefarie erat ſublatus. Ducta ea Bacienſem præfecturam, quæ e regione Colocziæ ad Danubium ſita eſt, liberalitate Principis obtinuit. Sed quia illa inops & tenuis ſuo novæq; nuptæ luxui minime reſpondebat; quum Murates relaxandi animi cauſa in gynæceum ad fœminarum & exoletorum greges proceſſiſſet, annitente ea, cujus jucunda conſuetudine præ cæteris maxime oblectabatur, & quam Perſica Haſanis uxor ſibi conciliatam habebat, accedentibus Sinanis quoque ſuffragiis & commendatione ad Boſnæ præfecturam conſcendit, quam eo tempore Ferhates Budam translatus forte vacuam reliquerat, & Saſuares eam gubernabat, donec alius mitteretur: pro quo favore & dignitatis acceſſione Sinanis imperio adeo erat addictus, ut vel ſolis ejus nutibus maxime obtemperaret.

Haſanis in noſtros fines irruptio.

Hunc Sinanes propoſiti tenax per ſe belli avidum ac temerarium facile ad irritandos armis & cruentis incurſionibus Cæſarianos impulit; primumq; omnium collectis tota provincia copiis, cum quinq; armatorum millibus, ac totidem tormentis currulibus minoris formæ, quæ binis equorum jugis trahebantur, acerrimam in eam regionem, quæ inter Criſium & Ivanicium eſt, irruptionem fecit, ac circumlato paſſim terrore, Coſtarocium pagum ſuccendit, caſtello, quod illinc eminus peteretur, intacto relicto, Boſiacum autem Tahii caſtellum, in quo haberi quidem tormenta, ſed pulveris ſulphurei ne pugillum quidem a transfuga quodam edoctus erat, acri peditatus impetu cepit ac diripuit, & capto ibidem Laurentio Radinovo, conjugeque & liberis ejus in ſervitutem abductis, injecto igne concremavit. Poſtremo capto ſatis magno circuitu, ex Roconoco, Verboccio, & ſanctæ Helenæ vico, pagisq; cis Zagrabiam ſitis, ingentem prædam egit; majorem acturus, niſi ingentes pluviæ autumnales itinera cœno & crebris lacunis impediviſſent, inflatique & exundantes amnes Golgeocies & Lonius ulterioribus ejus conatibus reſtitiſſent.

His difficultatibus circumventum, & cum captivis ac præda redire conantem Stephanus Grasbanius e Caproncia, Gregorius Laboharius & Michael Siculus e Criſio, ex Ivanicio autem Albanus Grasbanius (nam Halecus & Globicerius paulo ante e vivis exceſſerant) ac cæteri arcium finitimarum præfecti cum Germanis & Illyricis militibus inſequi decreverunt, ac contento gradu veſtigiis abeuntium inſtiterunt. Haſanes cum noſtros adventare intellexiſſet, relictis tormentis, quæ profundo in cœno pertrahi nequaquam poterant, pluviis nihil intermittentibus cœptum iter ita proſequutus eſt, ut valido a tergo equitum & peditum præſidio relicto ipſe cum cætero exercitu præcederet. Noſtri Turcarum agmen noviſſimum acerrimo illato impetu aggreſſi ſunt, quum illud ad Gradacium lentis paſſibus progreſſum attigiſſent. Nec Turcis defuit animus reſiſtendi, qui obverſa in adverſos noſtros fronte acre certamen inceperunt, cohortante eos Alibego & Oſmane Sircianis, qui tuendis poſtremis agminibus invigilare juſſi erant. Dum pugnatur, Oſmanes expeditiſſimos equites ad Haſanem, qui præcedebat, mittit, nuntiatque hoſtes adeſſe, certamen acre contractum, & niſi ſuppetias mittat, Martem ancipitem eſſe. Sed ille cum cogitabundus paululum ſubſtitiſſet, remiſſis equitibus reſpondit, ſe aſſiduis imbribus impediri, ut recurrendo laborantibus ſuccurrat, at ſi imparem ſe hoſti viribus videat, ad exercitum ſe recipiat.

Turcæ compluribus cæſis terga dant.

In hunc modum quum noſtri diutius atque acrius certamen protraxiſſent, nec Haſanes auxilio ſuperveniſſet, Turcæ multis ex numero ſuorum amiſſis terga dedere. Cecidit eo prælio Oſmanes, & complures Turcarum capti ſunt: ſigna militaria XXII. capta, quæ majori ex parte pedeſtria erant, cum LXXII. Turcis, interque eos Muſtapha equeſtris turmæ Verucianæ ductor, ac equis C. & cæſorum CXX. capitibus. Sed gratum militibus noſtris ſpectaculum ante alia attulere captivi Chriſtiani ad CCCC. promiſcui ſexus hominum numerum, vinculis eorum opera ſoluti, & in libertatem vindicati, quum hoſtes viſis noſtris ſeſe ad pugnam parantes illos ſtatim dimiſiſſent. Compertum eſt a captivis tormenta non procul a loco pugnæ relicta eſſe, quod fatigatis & procumbentibus jumentis ulterius protrahi nequiviſſent. Itaque ea etiam in noſtrorum poteſtatem devenere. Ex noſtris nemo præter Franciſcum Jaicianum veteranum equitem deſideratus eſt, qui ſine galea pugnans diſciſſa immani vulnere fronte occubuit, & poſt hoſtium fugam in loco pugnæ tumulatus eſt. Sauciati in partibus noſtrorum pauci, atque ii brevi poſt omnes convaluerunt. Haſanes hoc accepto detrimento nihil permotus cum domum perveniſſet, duos e captivis Græcium ad Ferdinandi Principis impuberis, qui patri Carolo ſucceſſerat, curatores cum litteris miſit, quibus tormenta currulia, quæ avehere ob viæ incommoditatem non potuiſſet, ſibi reddi poſtulabat, a quibus tamen reſponſum fruſtra expectavit.

Haſanes Sigethanus Comariam arcem improviſo impetu capit.

Interea in Ungaria ab altero Haſane, cognomento Parvo, qui Sigetanam provinciam obtinebat, non leve detrimentum acceptum eſt. Is enim quum Segudium veniſſet, & noſtros in arce Comaria ſegnius vigilias obire, ac ſumma negligentia arcem cuſtodire accepiſſet, nocte intempeſta adductis peditum promtiſſimis ſcalas mœnibus apponi juſſit, ac ſumma celeritate miroque ſilentio prius arce potitus eſt, quam noſtri adeſſe hoſtes ſentirent. Erant enim ſomno vinoque importune gravati, quod die Divæ Virgini in cœlum aſſumtæ feſto ad ſecundam circiter vigiliam uſque ad temulentiam compotaſſent. Itaque ea nocte Franciſcus Capra (id præfecto nomen erat) ad primum eorum clamorem expergefactus, arma capit, & ſuos, quantum in re improviſa & inexpectata poteſt, cohortatur, ut præſenti animo reſiſterent hoſtibus, & pro ſalute ac vita, proque arce ſervanda fortiter ac ſtrenue dimicarent. Sed tarda jam omnis contentio erat, cum hoſtes, qui mœnia

Jſthuanf. Hiſtor.   H h 2   ſupe-

Digitized by Google

1591. superarant, sociis portam aperuissent, & ii magno numero acerrimoque impetu irrumpentes, eos, qui arma cepissent, facili negotio trucidarent, & reliqui partim in lectulis & stratis, e quibus, quod nimiam crapulam nondum exhalassent, se erigere vix poterant, partim in latebris, ad quas præ metu se abdiderant, ab iisdem hostibus crudeliter mactarentur. Cecidit præfectus initio pugnæ, & cæteri omnes pariter cæsi præter impuberes pueros, & fœminarum turbam. Quum hostes ad claram usque diei lucem supra multos captivos ac equos, ac militarem supellectilem, tormenta etiam, & sulphurei pulveris magnam copiam ac ingentem prædam ex capta arce exportassent, succensa ea & concremata Segusdium, unde venerant, sese receperunt.

Nec Zrinius, & qui in Canisiensi præsidio agitabant, prius vicinæ arcis excidium sensere, quam collucentes procul incendii flammas conspexissent, ac a paucis, qui nudi & inermes obscuræ noctis beneficio adjuti profugerant, totius funestæ cladis exitum cognovissent. At Zrinius, quod re jam peracta sera essent remedia, non aliud in præsens faciendum existimavit, quam quod convocatis summa celeritate circumvicinæ nobilitatis copiis, ac militibus præsidiariis, qui Canisæ, Jaurini, Papæ & locis propinquioribus stipendia merebant, arcem e materia & cespite denuo restauraret, ac tormentis & rebus necessariis, ac militum tam Germanorum quam Ungarorum præsidio imposito muniret. Quo opere peracto, & arce Melchioris Ratquii curæ demandata, ipse Canisam reversus est, cæteros vero ad suas stationes dimisit.

Parte alia in Illyrico Hasanes habito cum suis consilio, quorum præcipui erant Rustanes ejus legatus, ac Velehtames & Erdoglis, viri undecunque promtissimi, ac regionum & viarum peritissimi, Castellum non procul a Colapi fluvio erigendum, præsidioque muniendum decrevit, ex quo Rastovicia ac Gora, quæ adhuc a nostris tenebantur, in potestatem redactis, planitiem eam, quæ a Colapi ad Savum usque flumen & Zagrabiam amœna & spatiosa, ac populis referta protenditur, sibi armis subjicere posset. Et cum de loco, ubi commodius extrueretur, non satis convenirent (alii enim e regione Breslii, inter Drencinam & Rastoviciam idoneum locum putabant, aliis Bercusevina opportunior censebatur) ipse eam regionem omnem perlustrare voluit. Igitur cum nostri, qui Goræ & Rastoviciæ in præsidio erant, repentino metu perculsi arces dedidissent, castello extruendo eum locum delegit, in quo Petrinius amnis e montibus, qui ab iis arcibus usque ad Dalmatiæ fines longa & diversa serie diffunduntur, decurrens Colapi miscetur. Eo loco ab omnibus collaudato quum materia & res necessariæ in promtu non essent, neque operæ haberentur, sed ea omnia e Bosnensi provincia comparare necesse esset, destinata animo in annum sequentem distulit, præfectisque fabrum serio edixit, ut quicquid foret necessarium, interea pararent, pollicitus cætera sibi curæ fore.

Hasanes Scisciam arcem obsidet irrita opera. Scisсia, quæ ad unius milliarii spatium distabat, nondum ei visa erat: igitur suorum usus consilio illuc divertit, arbitrantium posse evenire, ut ii, qui intus erant, adventu suo ac ostentatis tantum copiis perterrefacti ad deditionis conditiones, ac tradendam arcem compellerentur. Ea arx lateritia & triangularis, ad ipsum Savi & Colapis confluentem a sodalibus Collegii Zagrabiani, ad quos priscorum Ungariæ Regum munere pertinet, olim ædificata, vetus adhuc nomen retinet, antiquamque ibi Romanorum coloniam fuisse, per quam ex Italia Sirmium & Pannonia secunda adiretur, cum pleraque marmora vetustis inscriptionibus, Latinisque litteris insculpta, quæ ibi visuntur; tum etiam Dionis, Zosimi, Herodiani, & aliorum veterum monumenta testimonio esse possunt. Præerat arci nomine reliquorum sodalium ipse ex iis unus Nicolaus Macacius, patria Sisciensis, vir supra togæ & ordinis sui opinionem fortis & impavidus, sed ingenio suspicaci, cum Stephano Fabritio collega. Is adventanti Hasani, & arcem subinde petenti tormentorum ictibus & reboatu respondit: & quum Marcus Vaivoda peditum centurio, sive vere, sive falso apud eum delatus esset, ut qui secreta cum hostibus & clandestina consilia misceret, & Hasanem spe potiundæ arcis eo clam vocasset, illum mensæ adhibitum per Balthasarem Cranecium, tormentorum magistrum, minoris sclopetæ glande per ilia confodi, ac noctis tenebris Savo immergi jussit. Hasanes per triduum in ulteriori Colapis ripa ad turrim desertam e regione arcis cum copiis hæsit, ac minoribus colubrinis, quarum pilæ ovi anserini magnitudinem æquabant, arcem petere non intermisit, sed nullo fere illato incommodo, quumq; ab Micacio arcis deditionem nec minis, nec terrore tormentorum exprimere posset, interminatus se post breve temporis intervallum majoribus viribus, ac majori ejus expugnandæ apparatu rediturum, cutemq; ei crudeliter detracturum, eo quo venerat itinere retrocessit, cum prius arcis situm, ac condendi castelli locum diligentissime fuisset contemplatus.

Erdodius, Hasanis injuriis irritatus, Tot & tantis hostium contumeliis provocatus Erdodius Illyrici præfectus, nequaquam eas amplius sustinere certus, Hasanem omne fas abrumpentem, & bellum subinde renovantem, armis ultum ire properavit; excitisque ad signa & castra Nobilitatis copiis, & adjuncto sibi e variis præsidiis milite, cum aliquot colubrinis Monoslonem obsidere constituit. Id oppidum Plinio & veteribus Montem Claudium appellatum fuisse, quibusdam videtur; abest autem ab Ivanicio trium aut quatuor millium passuum intervallo, & eo tempore a peditibus Turcicis plus minus sexaginta custodiebatur. *Monoslonem capit,* Cum autem exercitus præeunte Stephano Tahio sub arcem pervenisset, aggeres primum fieri cœpti, ac deinde tormenta minora currulia in iis more constituta sunt: quibus cum muri per se ob vetustatem debiles concuterentur, & non parvam ruinam fecissent, triduo postquam oppugnari cœpta esset, dedentibus propugnatoribus recepta est ea conditione, ut ii qui intus erant, incolumes dimitterentur. Captam arcem Erdodius, quanquam ei hæreditaria avitaq; esset, quod non sine magnis sumtibus conservari posset, nec satis opportuno ad defendendum loco foret, dirui jussit; tametsi multi eam imposito præsidio retinendam esse censerent.

Rustanes Hasanis legatus Murad- Hasanes cognita re, atque hinc idonea capta rerum novandarum occasione, Rustanem legatum suum Constantinopolim misit; isque vera falsis miscendo, inducias ab Erdodio violatas, 1591.

Item Imp. ad bellum nobis movendum incitat,

latas, arcem cum insigni apparatu bellico, ac tormentis inusitatæ magnitudinis obsessam expugnatamque conquestus est, brevique Velicam iisdem oppugnatum iri retulit, prout id ab exploratoribus certo didicisset: igitur petebat ut copiæ suæ ultra ordinarium numerum augerentur, sibique potestas daretur sua tuendi, & injurias Erdodii primo quoque tempore armis ulciscendi. Et quum perorasset, quo dictis fides esset, pilam ingentem ferream sexaginta pondo alibi acceptam, in vestibulo curiæ projecit, eaque & similibus arcem concussam, & ad deditionem coactam falso retulit. Non deerat Sinanus, qui novi belli cupidine rem verbis exaggeraret, ac Hasani & nobilissimis Bosnæ provincialibus ante omnia opem ferendam consuleret; jam non esse obscuram Cæsarianorum voluntatem, qui adversus induciarum & amicitiæ jura & fœdera prolatis tormentis & castrensi apparatu primi fidem fefellissent, & Turcas induciis fretos & quiescentes improviso inexpectatoque impetu invasissent, & antea munus honorarium a duobus retroactis annis mittere neglexissent. Quibus rebus effectum est, ut Murates Sinanis sequutus consilia Rustanem grato cum responso dimitteret, amplissimamque Hasani auctoritatem tribueret, ut curaret, nequid ea in parte Respublica detrimenti caperet: admonerique juberet Fridericum Crecovicium Cæsaris Byzantii legatum, ne qua in mittendis muneribus mora fieret, quam ipse pro signo commutatæ voluntatis, ruptæque amicitiæ interpretaturus esset.

Sinano strenue frigidam suffundente.

At Cæsar interea nihil minus quam quicquam adversus fœdera & pacta admissum cupiens, munus, quod a biennio variis de causis intermissum erat, sine ulla mora curari, ac Comaronium secundo Danubio mitti jussit, ac Adamum Poppelium, clarum in Bohemia virum, a quo illud Byzantium deferretur, legatum constituit, mandavitque Palffio, ut Hasanem Purpuratum Budensem de iis certiorem redderet, eumque hortaretur, ut si dona honoraria mitti vellet, Bosnensis Hasani incursiones in Cæsaris ditionem variæ & cruentæ, & obsidiones, & hostilia quæque adversus pacta fœderum temerarie tentata serio interdicerentur. Quæ dum ab illo peraguntur, ac nuntii Buda Byzantium eunt, atque illinc redeunt, Hasanes Bosnensis a Sinano, ut credi par est, stimulatus, justis iterum comparatis copiis, adulta insequentis anni æstate Bihigium gravi obsidione cinxit. Est oppidum in parte Illyrici, quæ recentiori nomine Croatia appellatur, clari nominis, quod Huna fluvius in modum insulæ circumfluit, a Bela quarto Ungariæ Rege olim, dum a Tartaris pulsus in Dalmatia exularet, opportuno loco conditum, & libertate donatum, qua muro cinctæ urbes fruuntur. Illud eo tempore a Germano præfecto Christophoro Lambergo custodiebatur cum quadringentis utriusque nationis militibus, quibus stipendium e Carniæ provinciæ vectigalibus & contributione solvebatur. Jam ab octo diebus mœnia tormentis assidue quassata hiatum dederant; sed qui a propugnatoribus, si viri fuissent, cespite & materia ad diuturniorem defensionem obstrui potuisset; verum imbellis, & ante tempus degeneri metu perculsus Lambergus, nulla ulteriore mora expectata cum Hasane de deditione pacisci decrevit. Itaque missis internuntiis, & petita publica fide facile transactum est, ut obsessi tradito oppido incolumes dimitterentur.

Hasanes Bosnensis Bihigium obsidet.

Nostri oppidum hosti dedunt.

Isthuanf. Histor.

Occupato a Turcis oppido Lambergus & alii cum conjugibus & liberis sarcinisque versus Slunium, quod a nostris tenebatur, iter aggrediuntur, eisque Velehtanes, qui securiori comitatu deducat, cum equestri turma adjungitur: acciditque inter eundum, ut quum Turca quidam fœminam egregiæ formæ conspexisset, eamque a marito Thoma Batalitio, ne sibi pecuniam pro illa numeranti vendere abnueret, petiisset, idque illi pernegasset, quod inter se & illum Sacramentum matrimonii intercederet, Turca vim parante, nostrisque sese tuentibus res ad rixam & arma devenit, Thoma Turcam sclopeto trajiciente, eoque mox ab circumequitantibus Turcis interfecto, ac compluribus ex utraque parte cæsis. Vulneratus quoque fuit eo in tumultu sub poplite Ibraimus classis Gradiscanæ præfectus, quo ex vulnere postea semper claudicavit. Itaque Lambergus & alii quum adhuc non procul castris deducti essent, retracti coram Hasane sistuntur, conclamantibus Turcis eos in servitutem redigendos, aut trucidandos, qui ficti & dediti contra fidem publicam ferrum in victores strinxissent, & non paucos Turcas interfecissent. Verum Hasanes re cognita, cujus utpote initium ab insolentia Turcarum profectum fuisset, omnes iterum abire permisit. Per hunc modum urbecula illa opportuno & amœno loco sita, mœnibus, turribus, ac Sacerdotum & Franciscanorum Sodalium templis & cœnobiis, veteranorumque militum & ducum sepulchris clara, ac multo sudore & sanguine veterum indigenarum a tot seculis fortiter conservata Turcarum imperio & potestati cessit.

Hasanes ea re patrata non amplius quam unius mensis spatium, quo domi quiescerent, suis dandum ratus, nulla jam ratione induciarum, nulla juris ac æquitatis cura, ad ædificandum infestandis nostris castellum innumerabili plaustrorum ac jumentorum simul, & agrestium multitudine secum adducta, ad eum locum venit, in quo Petrinius amnis, ut diximus, Colapim influit. Nec mora, succisis ibidem roboribus, quorum ingentem vim saltus propinqui subministrant, munitionem, quam instituerat, tanta celeritate perfecit, ut non solum castellum firmissima roborum clavis ferreis bipedalibus connexorum compage, ac propugnaculorum ad lineam æquis inter se spatiis distantium serie erigeretur; sed etiam Colapis ipse haud spernendæ latitudinis, ponte sublicio tam lato, ut seni equites uno eodemque ordine facile commearent, intra XX. diem commodissime constratus esse conspiceretur. Jam Hasanes ac Turcæ vallum novæ munitionis argilla molliore obducere, ac spatium inter robora cespitibus implere cœperant, portasque & valvas erigere, cum Erdodius coactis copiis suis, & quæ a nobilitate contrahi poterant, castra ad Brestum metatus est, ac cæteros isthuc convocavit, perscripsitque Stephano Grasbanio Caproncіam, qui mortuo Haleco tunc præsidiis locorum finitimorum curandis præerat, ut cum majori quam posset manu ad castra primo quoque tempore se conferret. Per eos dies advenere cataphracti Germani equites numero sexcenti, e Carnis & Stiria conscripti, eo proposito, ut cum ex omnibus partibus in unum convenissent, cum hoste confligerent, ac parta secundum Deum immortalem victoria castellum cervicibus miserorum accolarum impositum demoli-

Hasanes castrum Petrinium exstruere laborat.

Erdodius castra sua hosti opponit.

1592. *Erdodius castra sua hosti opponit.* molirentur. Complures jam dies effluxerant, cum castra castris proxime collocata essent, ut Colapi tantum interfluente dirimerentur, & utrinque non solum currulibus tormentis minoribus, sed etiam sclopetis res geri posset, sæpeque milites data acceptaque fide, variis sermonibus collatis mutuo inter se congrederentur; interim tamen hostes in perficiundo instituto opere nullam intermissionem aut moram facere viderentur. Sed Grasbanius summa negligentia copias cogebat, causatus se pecuniam militibus in stipendium dividendam expectare, & adventum suum de die in diem procrastinando & differendo protrahebat, fremente Erdodio, qui ejusmodi pigritia & mora oblatas rerum gerendarum occasiones magna cum Reipublicæ jactura & detrimento negligi vehementer dolebat.

Interea Voinus Thrax viarum ductor & consiliorum omnium Erdodii conscius, sive sponte sua, sive a Turcis, apud quos antea militaverat, clam solicitatus, relicto Erdodio ad hostium castra summa perfidiæ nota transfugit. Is Hasanem cunctantem, ac extruendo operi intentum, multis verbis ad invadenda nostrorum castra, ac ineundam pugnam incitavit; nunc esse tempus & occasionem dictitans hostes aggrediundi, quum adhuc & pauci sint, & magna peditum pars e juventute, ab agrorum cultura nunc primum ad militiam exercendam abstracta constet; sed si omnes in unum confluant, prout id Erdodius magna contentione postularet, brevique futurum speraret, tum ob Germanorum equitum, qui oblongis sclopetis rem gesturi essent, tum peditum itidem sclopetariorum haud contemnendum numerum, qui conjunctis viribus pugnaturi forent, rem in ancipiti futuram; proinde tolleret moras, & quod instaret periculum, ferro avertere maturaret. Biduum in consultando extraxere, donec copiæ convocato majori e proximis præsidiis militum numero augerentur, qui interea tempestive in castra pervenere. Triduo post, qui fuit XIX. mensis Quintilis, Solis fervore æstuosissimus, Turcæ pontem transire cœperunt; ita ut peditatus cum tormentis præcederet, & equites turmatim subsequerentur. Erdodius viso hostium transitu suis statim tuba ac tympano signum pugnæ dari jubet, iique celeriter conscensis equis in ordines rediguntur. Sed mora in Germanis aliquamdiu fuit, quod meridianum forte tempus erat, quo plerique graves cibo vinoque sopiti jacebant, & multi eorum pabulatum castris egressi, aut aliis rebus occupati, conscendere equos, ac disponere aciem, præoccupati hostium repentino impetu, non potuissent.

Hasanes nostros magno aggreditur impetu, ac multis cæsis in fugam conjicit. At Hasanes cum equitatu nostros sine ordine tumultuantes aggreditur, & Erdodiani eos irrumpentes fortiter excipiunt, hastasque invicem perfringunt: sed quia impares viribus ac numero erant, hostesque commoditate pontis, novi & recentes subinde concurrerent; tormentoque, quod nostri unicum habebant, res geri nequiret, quod a festinante & trepidante ejus magistro Zanieco pertica fagina, in imo ferrata, qua pulvis sulphureus cum pila ingeri solet, quam magistri tormentorum tudiculam vocant, in tubo relicta explosaque esset, terga haud dubie verterunt. Quos Turcæ non ulterius cædendo capiendoque insequi voluerunt, quam ad veterem usque piscinam, ac saltum, qui versus Litovaniciam munitionem protenditur. Ea hostium remissio Erdodio cum equitibus simul in fugam ruenti, & Germanis quoque, qui vix tentato certamine turmatim se fugæ dederant, commodo salutique fuit: dum hostes ad socios, qui magnum cum peditibus certamen contraxerant, reverti contendissent. Reversi a persequendo hostes, peditatum adhuc sese defendentem circumcingentes, in orbem pugnare compellunt, ac cum fessos pugna & vulneribus terga dare coëgissent, majorem partem trucidarunt, paucis, qui Savo transnatato evasissent, aut silvarum latebris sese abdidissent, salvis remanentibus. Hasanes victoria potitus castra dirpuit, ac cæsorum capita ad DC. detracta ossibus summa cute pro Turcarum more Byzantium misit, cum multis signis militaribus, quorum numerum ut augeret, multa atri coloris vexilla, quæ variorum ducum sepulchris in Bihigianis templis affixa pendebant, detrahenda curaverat. Rustanes ejus legatus ea cum satis magno captivorum numero Murati obtulit; Sinanem vero peculiaribus donis magni pretii cohonestavit. Quo extollente jam Hasanes magnus clarusque in aula apud ignaros futurorum haberi, ejus nomen undecunque celebrari, in ejus viri fortitudine ea tempestate rem Turcicam sitam prædicare. 1592.

Post hanc victoriam de Erdodio ac paucis Germanis reportatam ad obsidendam Sisciam, quam anno superiore propugnante Micacio frustra tentaverat, ire perrexit, eamque atrociore quam antea vi, non sine temerario immoderati animi impetu circumvallavit. His in hunc modum procedentibus Murates quum ab Hasane Purpurato Budensi certius cognovisset, honorarii biennii donum una cum legatis Comaronii esse, ac propediem Byzantii affore, si Bosnensis a maleficio abstineret, mandata ad illum severiora dedit: addito, qui ad eum perferret, peculiari ex Chausiis nuntio, ut ab insolentiis atque armis abstineret, neque Cæsari muneris diutius retinendi, aut bellum bello propulsandi occasionem daret. Verum Hasanes cum in castris ad Sisciam positis mandata accepisset, insigni usus fraude, Chausium largitione corruptum remisit, adjuncto ei Rustane legato suo, per quos Muratem dolo sic circumvenit, ut Cæsarem quidem in speciem retinendæ pacis munera Comaronium misisse non negaret, re tamen vera ingens bellum parare mentiretur; adeo ut XL. millia Germanorum peditum jam Zagrabiam pervenissent, & equitatum ac tormenta currulia cum incredibili rerum omnium necessariarum apparatu brevi affutura expectarentur. Qua rerum ambiguitate Murates dubius animique pendens hærebat, nescius utrinam e duobus Hasanis, Budensine an Bosnensi major fides danda esset; tametsi Bosnensis a Sinano, qui lentioribus Muratis consiliis pro libidine dominabatur, cum insigni rerum gestarum laude & approbatione sustentaretur. *Hasanes Sisciæ obsidionem repetit.* *Ejusdem fraus.*

Præerant hoc anno Sisciæ præsidio duo e collegio Zagrabiano sacerdotes, Blasius Juracus, & Matthias Fintitius (nam Micacius expleto præfecturæ tempore, quod annuum esse solet, domum se receperat) qui non minore constantiæ & fortitudinis laude locum tuebantur, sic ut quum per octo dies mœnia majoribus tormentis vehementer quassata essent, nihil tamen proficeretur, & nostri præsenti animo sese tueri, & hostibus haud parva detrimenta tormentis jaculando,

1592. lando, & nonnunquam ad aggeres excurrendo inferre non dubitarent. Quum Hasanes tandem oppugnandæ arci frustra incubuisset, ne tempus & laborem inani consumto conatu terere videretur, retractis tormentis reductoque exercitu se Petriniam recepit, ac paucorum dierum quiete militi concessa Colapim ponte novo transire, ac Turopolianum campum, planaque inter Savum atque Colapim loca populando & urendo vastare constituit; castrisque ad Lomniciam locatis, quaquaversus equites pariter & pedites populatum ire, ac prædam agere jussit. Deseruerant ædificia accolæ periculo propinquiores, ita ut qui paulo longius abessent, rati se viarum distantia tutos fore, domi agitarent: itaque supervenientibus inopinato hostibus cum familia & pecoribus prædæ fuere; & amœnissimus atque fertilissimus ager inter Savum & Colapim omni belli clade usque ad Corestincium & Oquicium impune vastaretur; ipseque hostium dux ad Lomniciam aucupio & venatu sese recreando per aliquot dies oblectaret.

Idem vicina omnia loca ferro flammaque populatur.

Interea Palffius & Nadasdius, ac Joannes Cutassius Jauriensis Episcopus, qui nunc Cancellarii munere fungebatur, Pragam profecti apud Cæsarem multis verbis de Bosnensium Turcarum maleficiis conquesti, opemque iis avertendis implorantes, ab eo ad suos defendendos egregie propenso brevi obtinuere, ut si hostes ab inferendis contumeliis abstinere nollent, ac inducias omnino respuerent, se daturum operam polliceretur, ne qui singulari patientia hactenus omnia adversa tolerasset, pacemque minime abrumpendam existimasset, ad extremum ab hostibus circumventus ludibrio haberi posset. Itaque Nadasdio statim in mandatis dedit, ut præter eas copias, quas Carolo Austrio Marchioni Burgavio, ac Bernhardo patri, & Annibali filio Ratenaviis apud Tirolim & Salisburgum conscribi jusserat, primo quoque tempore in patria, majori qua posset celeritate, mille equites Ungaros, ac totidem pedites conscribendos curet, & cum iis Zagrabiam proficiscatur; avertendisque conatibus hostium invigilet, se dedisse in mandatis, ut omnes tam qui in præsidiis finium stipendia mererent, quam quos Carolus Burgavius, cæterique duces adducturi essent, cum eo ad defendendam Remp. arma & vires consociarent. Quæ Cæsaris præclara voluntas tam sibi laudabilis, summæque plena gloriæ, quam ipsis magno solatio fuit; Nadasdiusque intra paucos dies copias conscripsit, ita ut ante solstitium autumnale Varasdinum, ac ante diem Cal. Octobris Zagrabiam perveniret. Dedere ei nomina Franciscus Dersffius, Stephanus Enningius cognomine Turcus, aliique clari nominis militares viri; sequutusque est post aliquot dies Sigismundus Forgacius, & Thomas Nadasdius Francisci patruelis, qui singuli bis centenos equites ductabant, inter quos veterani complures, & egregia militum manus erat.

Cæsar copias adversus hostem comparat.

Cum ad Somsediam arcem in itinere essent, quæ in colle Savo imminenti posita Turopoliam & omnem ultra flumen regionem longe lateque prospicit, cognitum est hostes non procul Corestincio esse, & ubique hostiliter populari. Nadasdius consilio cum suis habito aggredi illos constituit, navigiisque & pontonibus, quibus exercitus trajiceretur, celeriter comparatis, Fabianum Tolnensem cum peditatu præmisit, ipse cum equitibus sequi constituit. Sed quum ab Thoma Erdodio superveniente Turcas majori esse numero didicisset, quam ut eis nocere posset, revocato Fabiano & peditibus captum Zagrabiam iter prosequutus est, & copias tam in superiori civitate, quem Montem Græcum vocant, quam in ea, quæ a collegio sacerdotum nomen habet, per domos & hospitia distribuit, & illinc Alexandrum Sennieium legatum suum Carolstadium misit, qui adventum suum Andreæ Aurspergo, eorum finium præfecto nuntiaret, eumque ad conjungenda consilia & arma cohortaretur. Qui dum ab illo rediret, Aurspergi promtitudinem relaturus, in Turcas agrum populantes forte incidit, ac contracta cum illis pugna, interfecto uno ex illis aut altero, ægre se explicavit, ac ad Nadasdium reversus est. Qui multo tempore Burgavium cum copiis Zagrabiæ expectavit, ac populantes Turcas victis ac cæsis quamplurimis coercere contendit, ac Petriniam ad pontis usque extremas partes excurrere suos jussit, Turcisque lacessendis atque eliciendis operam impendit; sed illis congressum vitantibus, nec nisi clandestinas prædas agentibus, quod ita ab Hasane Banialucam repetente jussum esset, tempus inutili otio atque mora consumtum est. 1592.

Dum Burgavius expectatur, at lentius quam res postulabat, progreditur, immodica vis pluviarum multa nive permistarum, ut inclinante in hiemem autumno plerumque fieri solet, turbato cælo decidit, ut inexplicabiles cœno limoque vias efficeret, & amnes incredibili aquarum mole ubique intumescerent. Venit tamen ille tandem ad VII. Idus Novembris, ac Zagrabiæ magno omnium applausu atque lætitia exceptus est. Adducebat legiones Germanorum duas, a Rotennaviis, ut dixi, conscriptas, ac equites DC. inter quos erat turma equestris Italica duce Sebastiano Montis Cuculi Comite, ac egregia voluntariorum e Stiria & Carnis manus, quibus omnibus post Burgavium præerat Hieronymus Comes Lodronius legatus, rerum usu & militari prudentia insignis senex. Castrorum vero metandorum cura Christophoro Haimo, qui olim Bihigii ordines duxerat, concredita fuit; isque copias inter Savum flumen & Zagrabiam urbem æquali fere intervallo tendere & considere jussit, loco aquationi & lignationi admodum opportuno. Sed tanta mox imbrium vis supervenit, & Savum inundavit, ut castra & tentoria, impedimentaque exercitus omnia aquis innatarent; atque iis in immensum crescentibus, pereundum plerisque fuisset, nisi propere ab equitibus Ungaris occursum foret; qui jubente Nadasdio pedites Germanos & eorum mulierculas, quas pudenda consuetudine secum circumferre solent, equorum clunibus sublatos singulari beneficio stagnantibus aquis eripuerunt. Eadem moles summa vi excrescentis fluminis frumentarias molas, quæ ad utramque ejus ripam extructæ erant, ruptis retinaculis ad pontem, qui paulo supra castra ad commodiorem commeatus subvectionem, ac copiarum transitum paratus erat, repentino impetu abripuit & dejecit, ita ut nequaquam cessantibus pluviis exercitus relicto campo per colles eminentiores, qui a suburbio usque ad arcem Somsediam longo ordine protenduntur, partim sub tentoriis, partim per domos & hospitia collocaretur.

Burgavius Marchio copias suas Hungaris conjungit.

1592. Interea Burgavius quamquam navandæ operæ cupidus, necessaria belli haud segniter curabat, gliscentibus tamen temporis difficultatibus, quæ nec tormenta ac eorum apparatum provehi, nec peditatum, nisi aperto cum discriminis metu procedere patiebantur, ac continuis imbribus, qui sclopetorum usum omnem importune ablaturi videbantur, coacto præfectorum & ducum concilio, quidnam faciundum esset, an non gerendi belli rationes intermittendas existimarent, exquirere decrevit. Omnium ea fuit sententia multis confirmata rationibus, etiam eorum, qui fervidis ingeniis ad pugnam proni ferebantur, hac adversa pluviosi cæli tempestate non esse eo progrediendum, unde vel difficilis receptus foret, vel clades & ignominia timerentur: consultius futurum, si commodior occasio pro militaris disciplinæ ratione eligeretur, qua destinata perfici facilius possent. Obventuram, Diis bene juvantibus, primo appetente vere commoditatem exequendæ rei, quæ nunc intolerabili ingruente cæli aërisque injuria, & obsessis luto limoque itineribus, ut nec componi, nec ullo stabili vestigio niti acies queat, prorsus sublata esse videatur: haberi in promtu militiam in Croatiæ ac Illyrici finibus, in speciem justi exercitus, duratam in armis, & studio pugnæ vindictæque flagrantem, cui si quid auxiliorum aliunde accedat, hostile hoc castellum non adeo firmum & munitum esse, quin ab illa per temporis opportunitatem intercipi atque exscindi queat. Quæ quum ab omnibus uno ore consensuque dicta essent, & a Burgavio approbata, copiæ dimissæ sunt, concessumque omnibus, ut quique ad hibernas suas stationes reverterentur. Verum per eos ipsos dies altissimæ nives turbidis e nubibus delapsæ terram cooperuere, ita ut omnis fere exercitus non nisi curribus, & omnibus impedimentis ac sarcinis cum gravi detrimento relictis, quorum magna pars postea perierit, redire cogeretur, & Nadaldiani iter illud, quod veniendo VI. vel VII. diebus confecerant, vix integri mensis spatio revertendo superare potuerint. Per hunc modum nostris, Petrinia apud hostes relicta, dilabentibus, nulla quies, nullum otium Turopolianis ab infesto crudelique hoste fuit, qui Vocovinam Nicolai Alapiani castellum amœno loco positum, nocturna irruptione captum & direptum delevere; Selinum tamen sæpe eorum insidiis petitum, ab Erdodianis militibus meliori disciplina excubantibus conservatum defensumque est.

Nostri cæli injuria exagitati, rebus infectis in hyberna dimittuntur.

Nec tamen deinceps post discessum nostrorum ob vias profundis nivibus oppletas, hostis notabile aliquod incommodum aut detrimentum, intulit, usque ad insequentis veris initium, quo appetente Hasanes e Banialuca Petriniam adveniens, pontem, qui inundatione Colapis forte interruptus erat, firmioribus sublicis & trabibus reparavit; atque adeo suis omnibus edixit, ut sese paratos ad accipienda imperia tenerent. Misit etiam ad Purpuratum Budensem nuntios, petitum ut ex singulis Ungaricis præsidiis certum militum numerum subducere, ac silentio ad se mittere primo quoque tempore vellet; esse enim sibi a Sinano serio jussum, ne interim quiesceret, donec quibuscunque posset artibus Siscia potiretur: nec modo defore occasionem imperata exequendi, quum eos, qui in præsidio agitarent, & paucos esse intelligat & imbelles, quibus nimirum homines togati, & sacris obeundis dicati, quam militares viri præsint, quod ab vicinis Petrinianis assidue illuc irrumpere assuetis certo compertum atque exploratum haberet. Eadem ad Albæ, Strigonii, Quinqueecclesiarum, Sigethi, Fileci, aliorumque locorum præfectos mandata dedit, quos etiam singulos Sinanus instituti belli avidus peculiaribus literis ejusdem rei admonuerat. Quibus rebus incitati, quos modo nominavi, præfecti, postquam equos e graminibus seu pascuis solito celerius in stabula recepissent, singulas equitum turmas tricenarias misere, & Sigethanus magistros etiam tormentorum peritos adjunxit. 1593.

Hasanes ingentem militum numerum ex omnibus præsidiis contrahit.

Venit etiam e Segedino, quod ad Marusii & Tibisci confluentem procul Bosnæ terminis celeberrimum Pannoniæ oppidum est, Ibraimus re & nomine claudus, XL. equitibus comitatus, ac complures e Belgrado & Temesvario, cæterisque Ungariæ præsidiis, cum ab Hasane invitati, tum vero fama ingentis armorum apparatus, & lucri spe, voluntariæ militiæ nomina dantes: quos Hasanes ad varia provinciæ loca distributos, donec ex omnibus locis convenirent, summo silentio habuit: postremo ad Cal. Junias Banialucam in castra convocavit, quibus in castris quum aliquot dies quieti & otio indulsisset, ea tandem promovit, & lentis passibus iter fecit, propterea quod tormenta currulia majora & eorum apparatus (inter quæ illud, quod clade Essequiana Cociano ademtum, insculpto Ferdinandi Cæsaris nomine insigne erat) prægrandibus quatuor navigiis, quæ e robore constabant, imposita, adverso Savo per classiarios Gradiscanos, qui XXIX. Saicas, quas vocant, habebant, remulco trahebantur. Aderant præter copias ex Ungaria convocatas præfecti, qui ejus imperio parebant, cum majori quo potuere equitum & peditum numero; ita ut qui minimum XXV. millia Turcarum in castris fuisse, qui vero maximum numerum proderent, XL. millia excessisse affirmarent. Fuit sane justus exercitus, & tam copiarum multitudine & robore, quam tormentorum apparatu, navibus, classe, commeatu, armis virisque, postremo tristi funestoque exitu, qui immoderatum superbi animi fastum ac temeritatem consequi solet, satis memorabilis. Præmiserat DC. equites cum II. millibus peditum, & magna operarum & calonum turba, qui itinera confragosa, ac cœno palustribusque lacunis impedita, stratis pontibus complanarent, ne quæ mora progrediendi exercitui & impedimentis objiceretur.

XXV. Turcarum millia in castris.

Ventum vero est Sisciam, itinere penes Savi ripam ulteriorem facto ad XV diem mensis Junii, & castra per colles & valles subjectas posita, quibus proximi saltus & lignationem commodam, & virides arborum frondes, amœna, sub quibus tenderent, æstumque vitarent, umbracula præbebant. Ea, quæ sequuta est, nocte, aggeres in ulteriori Colapis ripa, ad turrim desertam templi, quod olim in oppido erat, construi jussi, & corbes viminei terra oppleti, interque eas tormenta collocata. Peditatum autem & navales socios, qui stipendia merebant, per pontem transire flumen jussit Memibego duce, quē superiore anno, quum Strigonii præfectus esset, nostros profligasse retulimus, eique dedit in mandatis, ut quam proxime arcem aggeres constitueret, inque eis pedites collocaret, qui sclopetis rem gererent, tormentumque unum aheneum quidem breviore tubo attribuit, quo in

Sisciam denuo obsidet.

1593. in portas & fenestellas arcis obruendas, & in eos, quos per mœnia conspexissent, propugnatores feriendos ac dejiciendos uterentur. Cæteri peditum & Thraces potissimum, quorum magna erat multitudo, in castris mansere. Tuebantur arcem iidem, quos anno superiore octiduanam obsidionem tolerasse memoravi, Juracus & Fintitius, atque ii haud ignari consiliorum & conatuum Hasanis, supra ordinarium militum præsidium centuriam peditum Germanorum a Ruperto Equenpergo, qui XVII. annos in Belgio civilibus bellis ætatem agitaverat, ac nunc Zagrabiæ rebus administrandis præfectus erat relictus, paulo ante impetraverant, & novos quoque milites conscriptos in arcem induxerant; insuper agrestium juventutem tractandis armis idoneam ex pagis collectam habebant, seque forti animo ad toleranda quævis obsidionis incommoda comparaverant.

Juracus & Fintitius Canonici Sisciæ præsunt.

Non cessabat interea Hasanes, quin propugnaculum, quod ex parte Colapis rotunda forma, ad aliorum triangulum constructum est, continue verberaret. Accidit autem fortuito, ut cum repagula ferrea, quibus arcis valvæ claudebantur, ictu minoris pilæ ex castris Memisbegi contortæ, loco mota violenter resiliissent, in occipitium Fintitii alterius ex præfectis vehementi impetu inciderent, eumque protinus exanimarent: eoque ictu alii quoque XII. socii fragminibus perculsi interirent. Cæteri, qui intus erant, missis frequenter nuntiis a sodalibus Zagrabianis, & Bano Erdodio, Germani vero ab Equenpergo opem & auxilia implorabant: quibus ipse prolixa pollicitatione fidem dedisse dicebatur, se rebus omnibus postpositis, cum iis, quas pro rerum & temporum angustiis habere posset copiis, laborantibus auxilio affuturum. At Erdodius & Equenpergus socios minime deserendos rati, ne desperatis auxiliis durius sibi consulendum putarent, sine mora copias cogere cœperunt; & ille quidem nobilitatem omnem statim sumtis armis in castra Zagrabiam convenire jussit: hic vero per celeres nuntios Aurspergo & Grasbanio, cæterisque præfectis in mandatis dedit, ut dies & noctes eodem venire, seque in unum conjungere maturarent: esse haud leve periculum in mora constitutum, quum Sisciani diruto propugnaculo, si res ad summi certaminis & oppugnationis aleam deducatur, actum de se & loco esse identidem nuntiarent.

Erdodius & Equenpergus collectis copiis, nostris suppetias ferunt.

Interim autem dum ii solicitantur, Equenpergus Savum ponte e navibus facto sternendum curat, quo exercitus celerius transiret. Neque in illis mora ulla fuit; siquidem ante diem XIX Junii omnes Zagrabiam venere, & ibi Savum transiere; Aurspergus autem cum suis Carolstadianis, & Carnorum & Histrorum auxiliis & Georgio Paradisio, Christophoro Obruciano, & Jacobo Plancherio equitum ductoribus, in Turopoliano campo non procul a ponte se illis conjunxit: copiæque in universum ad summam VIII. millium militum excrevere. Opportune autem admodum ad totius victoriæ momentum accidit, quod Melchior Rederus e Silesia, rebus bello Stephani Poloniæ Regis adversus Moschos eorumque principem Joannem Basilium gestis clarus, cui suis stipendiis inter voluntarios militavit, ante paucos dies cum D. equitibus sclopetariis ad Equenpergum advenisset. Advenit etiam cum uno Germanorum peditum vexillo Ferdinandus Waidinerius, Pauli Medici e Judæo Christiani facti filius. Progressi illinc ulterius ad Selinum castra posuere, & Georgium Zrinianum Comitem isthic eo die frustra expectavere; is enim, incertum quibus de causis, venire non potuit. 1593.

Dum ille expectatur, duces in concilium convocati ab Equenpergo sententias rogantur. Redero de hostium numero, & locorum situ ab aliis percunctanti, quod ipse eorum ignarus tum primum illuc venisset, videbatur adversus hostes progrediendum, & cum eis certamen ineundum, sub quo militum pars selectior in arcem immitteretur ab hostili oppugnatione eam defensura; quod si propitior fortuna Diis propitiis aspirasset, ut hostes terga verterent, tum capiendum consilium ex re & tempore esse. Hæc etiam Aurspergo & Equenpergo probabantur, qui fidei suæ non immemor, obsessis ante omnia opem ferendam censebat. Ast non deerant complures, & Stephanus imprimis Tahius, qui vires hostium supra modum extollendo, copias nostras numero longe inferiores, nec temere periculo objiciendas putarent; consultiusque fore dicerent, si inito leviore prælio hostis distineretur, sub quo obsessi relicta incensaque arce erumpentes vitæ & saluti consulerent, omnesque postea una ad Novigradum Erdodianæ ditionis castellum, vallo fossaque munitum sese reciperent. Sed Equenpergus priore approbata sententia, hanc utpote degenerem, & amittendæ Sisciæ dedecus in se complectentem rejecit, ac compositis ordinibus pergendum recta adversus hostes decrevit, sic ut Erdodus pro officii prærogativa cum suis præcederet, eumque Aurspergus sequeretur, ab ipso autem & Rodero cum peditatu & reliqua copiarum parte agmina clauderentur.

Quum ad XXII. diem Junii structis aciebus exercitus progrederetur, Memibegus Suornici præfectus, qui ponte cum peditibus transito cis flumen excubare jussus erat, Hasani in castris prandenti nuntiavit, se & excubitores tympanorum sonitum procul audire; ita ut sensim magis ac magis appropinquare sentiatur. Tum ille Voinum transfugam, qui proximus ei discubuerat, quid hoc rei esse putaret, interrogat? isque quod nostros minime conventuros credidisset, se non aliud quam alterum ex Erdodiis fratribus, inquietandis levi aliquo certamine castris adventantem putare respondit. Interea alii nuntii post alios adcurrentes jam præter appropinquantem tympanorum sonitum etiam signa procul splendentia, & exercitum haud contemnendum gradum promoventem conspici nuntiarunt. Perturbatus ea re Hasanes remotis subito mensis ad arma conclamare, tuba ac tympanis pugnæ signum dare, suos ad conscendendos equos hortari, vexilla expandi, & versus pontem procedere jussit; simulque Chaussis ad pontem dispositis mandavit, ne quem Thracem transire, sed selectissimum quemque Turcam patiantur. Nec mora, mille equites ex omnibus quam lectissimos pontem transire, & cum iis qui nostrorum agmina præcedebant, manus conferere jubet, quorum vestigiis ipse cum præfectis & primoribus insistit. Interim etiam nostri propius pedem inferunt, ac Joannem Drascovitium, Benedictum Turocium, & Franciscum Orehocium singulas equitum centurias recta in hostem ducere jubent. Sed quum illi Turcarum præcedens agmen longe validius esse cernerent, Lupum Druscocium clarum adolescentem ad Aurspergum, qui cum DC. sclopetariis equitibus pone seque-

Nostri appropinquant hosti.

1593. sequebatur, remittunt, ac ut gradum promoveat, hortantur. Is arrepto breviore sclopeto suos, ut gradum intendant, & absque ullo metu in hostes ferantur, admonet; simulque serio edicit, ne sclopetos longiores uno eodemque impetu, sed per vices explodant, ut primis secundi, ac iis tertii succedant: quæ res mirum quantum ad summam victoriam profuisse visa est.

Ferunt, antequam ad conserendas mutuo manus veniretur, Hasanem a Talismano sacerdote pone equitante quæsivisse, quamnam prælii fortunam fatales liberi portenderent? tum illum certa verborum superstitione, & hordei grano indito, librum e sinu depromtum consuluisse, ac Deum Optimum Maximum Turcis relictis ad Christianos esse profectum dixisse, ea re perculsum illum omnia tam prospera quam adversa, ut Deo visum foret, hominibus toleranda respondisse. Interim concursum est terribili utrinque sublato clamore, & nostri prima fronte rejecti retro se recipiebant, quum ab Aurspergo subsidio adcurrente adjuti pugnam restaurarunt, tubisq; & tympanis horrendum perstrepentibus diu anceps fuit certamen, & equites sclopetarii ducenti Turcas a latere glandibus petere cœperunt, cadentibus ex eorum numero quam plurimis: moxq; alii totidem eodem modo glandium procella perite & opportune in eos sparsa multos partim sauciarunt; partim equis virisque cadentibus interfecerunt; ita ut Hasanes pro subsidiaria acie, cujus pars nondum pontem trajecerat, pars tunc trajicere inceperat, mittere compelleretur, & jam Turcarum acies nutando & vacillando fugam circumspectaret. Fervente in hunc modum pugna, ac Erdodio cum suis equitibus acerrimam impressionem in hostes faciente, ac Aurspergianis tertii quoque ordinis equitibus sclopetos cum maxima hostium strage & pernicie explodentibus, Turcæ inclinare cœperunt, tandemque capta fuga terga vertere; quam nec Hasanes, neque alii præfecti aut minis, aut verbis, neque verberibus retentare potuerunt, quin solutis ordinibus, effusa fuga pars ad pontem, quo transierat, cursu penetrare contenderet, pars in Colapim insiliret, & quocunque posset modo, saluti consulere festinaret. In ea rerum perturbatione ipse quoque cum cæteris præfectis fugam capessere coactus, ad pontem ferri cœpit, in cujus medio cum præcones Chausii clava ferrea iter eis parare, ac tumultuantem fuga & metu militum turbam dimovere conarentur; nec quicquam præoccupante omnia formidine proficerent, ac Turcæ confertissimi a fronte, a tergo, a latere se ipsos urgerent, atque urgerentur; Hasanes, & qui cum eo una erant, sive sponte, sive impulsi ab aliis e ponte in flumen una cum equis præcipitantur, ac aquis subito absorbentur. Eandem fortunam subiere innumeri Turcæ, dum fugientes & tumultuantes in ponte invicem colluctantur, & urgente fato, nostrisque instantibus quilibet alium præcurrere festinat; ita ut tot hominum & equorum confertim natantium corpora secundo flumine deveherentur, ut flumen præ eorum densitate haud facile conspici posset. Parte alia peditatus noster Janiceros & alios Turcarum pedites, quos ad arcem in aggeribus dispositos fuisse diximus, & qui ad Oderam flumen castra posuerant, adortus, partim pugnando, & sclopetis rem gerendo prostravit, partim in flumen præcipites insilire coegit; ita ut ad unum usque occidione delerentur.

Nostri cum Turcis acerrimo prælio congrediuntur.

Turcæ profligati effusa fuga saluti suæ consulunt.

Hasanes Bosnensis ponte in flumen dejectus perit.

Peditatus etiam Turcicus victus dilabitur.

Oritur Odera ex rivis & fontibus apud Selinum magna copia scaturientibus, ac paludibus, quæ ibidem perpetuo stagnant, ac a Savo ad Colapim in insulæ modum transversim facto cursu evolvitur, tam profundo alveo, ut raro vado transiri queat. Mehemetes præfectus Hercegovinæ, Turcici Principis sorore genitus, quum e ponte delapsus dimisso equo, sublicis utraq; manu comprehensis, Deum atq; hominum opem imploraret, ac potissimum Erdodium Banum alta voce identidem clamaret, a peditibus innumera glandium procella petitus atque interfectus fuit. Cæteri, qui ultra Colapim in castris erant, visa sociorum clade, quos ipsi victores ad opimæ cœnæ epulas expectabant, collectis extemplo vasis & impedimentis summa celeritate profugerunt, qui tamen majori ex parte e Thracibus, & lixis ac calonibus constabant. Quibus fugientibus si nostri a tergo institissent, nemo, qui evaderet, aut certe paucissimi reperti forent. Sed Tahius Hasanem & omnes præfectos periisse ignarus, interrupto non satis expedita ratione usque ad secundas sublicas ponte, neminem transire permisit; quæ res fugientibus effuse hostibus saluti & commodo fuit. Periere hostium multa millia, partim cæsa, partim aquis hausta: quorum numerus haud facile iniri aut dici potest; adeo res quantumvis recentis memoriæ in dubio est; duodecim tamen millia, aut amplius interiisse pro comperto affirmari posse crediderim. Præter Hasanem siquidem ducem, & Mehemetem regii sanguinis juvenem, ac duodecim præfectos, quos ipsi Begos vocant eodem fato amissos, quadraginta Allaibegas, qui sunt Spahiarum ductores, Zaimos ducentos, hoc est, magnates, item CCCC. Spahios clarioris nominis, & insuper maximam multitudinem Janicerorum & Asaporum uno eo prælio aut trucidatos, aut gurgitibus suffocatos esse satis constat. 1593.

Mehemetes sorore Muratis natus interimitur.

XII hostium millia periere.

Eodem die Hasanis cadaver suspensa e collo tigridis pelle, lividam dextræ genæ partem habens e flumine extractum est, ac quinque aliorum corpora tumentia aquis, Voini nimirum transfugæ, Memis Suornicensis, Ramadanis Posegani, Curti Clisensis, Sinanis Rabociani, & Mehemetis sorore Muratis Principis geniti Hercegovinæ præfectorum, milites uncis ferreis, & lanceis, & longuriis tractim ad ripas educta spoliavere; husq; collo Bezoaris lapidis dimidium frustulum cum cote, ad quam fricari solet, purpureo involucro suspensum reperere. Omnibus vero acinaces auro & gemmis ornatos, ac vestes & annulos aureos, ac aliam ingentis pretii supellectilem detraxerunt. Capita autam cute deglutita, ac palea seu molliori fœno repleta, Vitus Clecovitius in Herbarti Aurspergi ultionem, cui idem Turcæ immaniter fecerant, perticis infixa, & spectanda exercitui exposuit. Sed & vulgus militum & agricolarum non eo die solum quo pugnatum est, sed multis etiam post diebus instar opimæ piscationis, cadaveribus tam hominum quam æquorum extrahendis & spoliandis haud inutilem operam impendit, quum apud homines plerosq; omnes aurum, & vestes, ac gladios auro & argento obductos, in equis vero ephippia & phaleras superbi operis, & latiores enses, & sicas aureas reperiret. Naves, quas Saicas vocant, & navigia majora, quibus tormenta imposita erant, ac magna pilarum ferrearum & ful-

& sulphurei pulveris copia, & octo muralia tormenta, & illud prægrande Cociani nomine appellatum, in potestatem nostrorum devenere. Signa militaria omnia, & equorum ad duo millia capta. Captivorum exiguus fuit numerus, adeo ut vix decem aut duodecim totis castris reperirentur, præter Hasanagam stabuli præfectum, quem cum equis fugientem Luchinus Dalmata Tahii eques, cum uno aut altero equo ex iis, qui ad manum ducebantur, ac Dauthem Spahiam senex Radecius retraxit, & quendam gregarii ordinis equitem, qui primus Hasanem exercitus ducem e ponte præcipitatum periisse nostros certius edocuit.

Hæc Sisciana pugna maxime cruenta, qua Hasanes inauspicati honoris ac ruptorum fœderum insitata clade obrutus pœnas dedit, inter memorabiles sæculi nostri, quæ a multis retroactis annis acciderint, merito numerari potest, sive quis clarissimorum ducum inopinatum interitum, sive peditatus internecione deleti cladem cum paucitate nostrorum conferat, sive promtissimi cujusq; funestam mortem & cædem animo contempletur. Ea nobili victoria per celeres nuncios ex suorum ducum litteris audita Rudolphum Cæsarem maxime lætatum ferunt, & statim aditis templis Deo Opt. Max. ingentes gratias egisse, qui fœdifragum barbarum, dirum juris & æqui contemtorem, in ipso admissi sceleris vestigio tam præsenti numine ultus esse videretur. Sed & Clemens summus Pontifex datis ad Erdodium & Equenpergum litteris eorum in tuenda Republica Christiana studium & operam gratam sibi accidisse ostendit: eosque ad continuanda officia cohortatus est. Cæterum Equenpergus & Erdodius, cæterique duces bidui quiete militibus concessa Petriniam invadendam esse decreverunt, quod multi ex hostibus, ac ipse Rustanes & Erdoglis e fuga illuc se receperant, transmissoque per pontem, qui refectus erat, exercitu, eo die in hostilium castrorum loco pernoctarunt. Sequenti porro die, relicto ad dextram Colapi, per silvas, quæ Drencinam & Petriniam interjacent, levi cadente pluvia progredi cœperunt. At Rustanes cognito nostrorum adventu nequaquam demisso animo se ad defensionem parat, scandulas tectis dejicit, tormenta idoneis in locis collocat, stationes suis distribuit, per quas defendendæ arci invigilent.

Clementis PP. litteræ ad Equenpergium & Erdodium.

Erdodius Petriniam obsidere constituit,

renitente & abeunte Equenpergo.

Progrediente exercitu ac Erdodio, & omnibus indigenis, nihil magis quam ut Petrinia potirentur desiderantibus, operæque navandæ cupidissimis, insperato nuntiatur Equenpergum & Germanos, qui postremo in agmine incedebant, commutata voluntate agmina & tormenta retrovertisse. Quo nuncio perturbatus Erdodius, suis subsistere jussis illum multis verbis obtestandum duxit, ne rebus hactenus divini Numinis ope prospere feliciterque fluentibus instituta oppugnandæ Petriniæ consilia intermitteret, & insitata desperatione reverti vellet; futurum enim esse, si in conspectum ejus veniretur, hostes tametsi nunc tuendæ arcis speciem præ se ferunt, non multis tamen tormentorum ictibus expectatis deditionem oblaturos. Sed quum nullis precibus aut obtestationibus id ab eo impetrare potuisset, reditum in Sisciana castra est: dicebat enim se injussu Cæsaris, cujus de pace servanda animum nondum plane cognitum habeat, tormenta ad expugnandas palam arces protrahere nequaquam posse: satis castigatam esse hostium inducias violantium perfidiam ac temeritatem, deleto eorum exercitu accidere posse, ut utrinque denuo ad fœdera & pacem colendam recurratur. Ad quæ tametsi ei respondebant, fusis fugatisq; hostibus, & tam florente exercitu fere deleto victoria utendum, ne apud omnes mortales, quibus ea constiterit, importunæ cessationis male audiendo pœnas luat; non fore adversus Cæsarem, si jugum hostile cervicibus accolarum ea munitione impositum excutiendum armis diruendumque putet; a quo si tam brevi momento temporis instrui præceptis non potuerit, a Deo tamen immortali abunde esse instructum, qui hostibus summa celeritate instar vetustissimi Pharaonis profundo mersis, nos veluti manu ductos ad prosequendam longe omnium pulcherrimam occasionem invitare videatur, ne nobis dictum illud merito quadrare possit: Vincere nos scire, sed victoria uti nescivisse. Erant hæc vera, prout haud longo sequuto temporis processu & Cæsari & cæteris clarissimæ stirpis Austriacæ Principibus eadem consilia placuisse constitit; sed ipse, incertum quibus de causis, divelli a proposito non potuit, & exercitum Sisciam reduxit, brevique post copias ad sua loca & stationes dimisit. Erdodius vero suis & Illyrici nominis militibus non prius abeundi potestatem concessit, quam diruta tormentis hostilibus propugnacula, confibulatis e materia trabibus, eaque cespite cum virgultorum fascibus repleta tumultuario opere resarcivisset: cui operi ipse quoque & alii ex primoribus manus admoverunt, ut suo exemplo gregariorum militum & agricolarum turbam ac subeundum alacrius laborem incitarent.

At Turcæ, qui cruentissimam cladem effugerant, creberrimis nuntiis Byzantium missis, deletas sub Siscia copias, Hasanem cum duodecim præfectis, ipsoque Mehemete Imperatoris propinquo cæsum, castra cum tormentis & impedimentis omnibus capta & direpta, classem amissam, rerum summam in extremum discrimen adductam significaverunt, re adeo exaggerata, ut si Cæsarianis victoriam incredibili aspirantis fortunæ beneficio ac summa celeritate partam prosequi animus sit, non Bosnensi duntaxat provincia, quæ adverso eo prælio exhausta viribus defensoribusque nudata resistere nequeat, potiri; verum etiam totum Sirmium cum Belgrado & amplissima regione, quæ a Savo ad Danubium protenditur, facili negotio occupare possint. Tum vero Sinanus paulo ante ferox & superbus improspero consiliorum suorum exitu cognito, quum arma, quæ ipse levibus discordiarum initiis temere susceperat, fatis quoque damnata, & robur Pannonici atque Illyrici exercitus radicitus convulsum videret, immoderati animi detrimenta sentire cœpit, Muratemque tanta suorum clade magnopere perturbatum non tam ad invaenda aliena, quam sua defendenda hortari, cohortes Janicerorum & prætorianorum equitum turmas, & Asiaticos præfectos ad bellum propulsandum concitare, opem & præsentiam suam ei gerendo & administrando ultro offerre. Soror quoque Muratis filio adolescente orbata eum ad vindicandam miserabilem filii necem assidue incitabat, neve illam inultam pateretur,

Murates clade Sisciana audita, a Sinano & sorore instigatus bellum Cæsari infert.

cum

1593. cum multis lachrymis & lamentis orare & obtestari non desinebat. Quæ dum fiunt, & Turcæ cogendo exercitui rebusque necessariis serio vacant, Murates impellente Sinano contra jus gentium Fridericum Crecovitium Cæsaris legatum custodiæ traditum ad septem turrium carcerem mitti, ejusq; familiam partim ad triremes damnari, partim variis carceribus includi jussit, Sinanumque delegit, qui sine mora bellum Pannoniis & Cæsari inferret.

Qua rei indignitate permotus Cæsar, quum sublatam a barbaris omnem spem pacis videret, ipse quoque legatum Poppelium Comaronio revocat, pecuniam Byzantium pro munere destinatam in usum belli convertit, Palffioq; & Comiti Zriniano, ut quacunq; in re possint, Turcis quam maxime noceant, edicit, in Illyricum vero ut Petriniæ obsidio, importuna Equenpergi cessatione interrupta, primo quoque tempore repetatur, iisdem quibus antea ducibus in mandatis dat. Itaq; rebus manifeste ad arma deductis bellum suscipitur, & primum exercitus, qui anno superiore celebrem de barbaris pro Sisciæ mœnibus victoriam pepererat, Zagrabiam convenit: eodem etiam ex Ungaria Zrinius, & adolescens Battianius prima militiæ rudimenta positurus cum suis copiis venere, conjunctisq; viribus ad quartum Idus Augusti Petriniam obsidione cinxere, quam Rustanes & Erdoglis cum valida Turcarum manu tuendam susceperant. Eadem nocte aggeres jubente Equenpergo, qui exercitui præerat, effodiuntur, & inter corbes vimineos octo tormenta de more collocantur, tanto silentio, ut hostes, qui intus vespertinis & nocturnis precibus præcinente Talismano vacabant, non nisi perfecto opere, & tormentis ad sua loca advectis rem persensisse viderentur. Sed exitus rei omnium judicio videbatur fore difficillimus, quandoquidem arx & procul verberabatur, & si quæ muri pars concussa decidisset, non tamen a nostris tuto aut facile irrumpi posset, quod Colapis castra nostrorum & hostilem arcem interflueret: pons autem tametsi satis latus, arci tamen attiguus ab hoste facile tormentis eminus defendi posset, ne a nostris subiretur. Nocte tamen, quæ sequuta est, aggeres & tormenta propius arcem promota sunt ita, ut pilæ ferreæ tanta vi in vallum inciderent, ut quamquam contignatio duplex terræ interjectu satis firma esset, utrinque tamen illud perforarent, & multi intus ex numero hostium fortuitis ictibus sternerentur. Has nostrorum difficultates Turcæ, qui arcem tuebantur, rerum bellicarum periti satis intelligebant, tantaque erat eorum confidentia, ut nec portam clauderent, & quotidie in flumine aquarantur; nostri vero de victoria desperarent, nisi majoribus copiis auxiliaribus castra augerentur: quas Equenpergus sive vere, sive ad augendam nostrorum spem brevi adfuturas affirmabat.

Exercitus Cæsareus Petriniam obsidet.

Jam octavus dies irritæ oppugnationis erat, quum Sinanus, qui post cladem Siscianam posthabitis omnibus moræ causis Byzantio exercitum eduxerat, summa adhibita celeritate Belgradum venit, & illic suos Petriniæ obsessos magno esse in discrimine intellexit. Itaque nihil cunctatus filium Hasanem, Græciæ & Thraciæ præfectum, quem ipsi Beglerbegum vocant, cum suis copiis ad novum Bosnæ præfectum itidem Hasanem cognomine Parvum, qui, donec alter mitteretur, e Sigetho isthuc ire jussus erat, auxilio laborantibus statim adcurrere jubet, ipse vero paucis post diebus recta Budam contendit. Hasanes Parvus cum Bosnensium copiis, quæ cladi superant, XIII. mensis Augusti die Rastoviciam venit, ibiq; in edito monte prope arcem fixis tabernaculis consedit. Biduo post Beglerbegus superato ad Suinarium trajectum Savo sequutus est, eodemq; in monte castra cum illo conjunxit, loco nec lignationi, nec aquandis jumentis opportuno; quum & ligna e remotioribus silvis petenda essent, & equi ac jumenta ad amnem Petriniam, qui in subjecta valle profluit, & in Colapim illabitur, longo & difficili labore deduci oporteret. Verum barbarico fastu factum apparuit, ut sicuti primus Hasanes nuper aquis submersus arroganter fecerat, ita ipsi quoque ejus exemplum imitati, a nostris, qui in subjectis campis ad Colapis ripam castra habebant, ostentata ad incutiendum terrorem copiarum amplitudine conspici possent.

Sinanus Belgradum advenit.

Filium suum Beglerbegum Petrinensibus subsidio præmittit.

1593.

Cum in hunc modum bina castra mutuis aspectibus exposita essent, Ibraimus senex vegetus e campo Merulæ cum Beglerbego huc profectus, a nostris isthic insidiantibus interceptus fuit: is referebat hostes eo esse animo, ut ponte penes arcem flumen transire, ac de summa rerum ferro decernere velint; aut si eos nostri expectare non ausi retrocessissent, Sisciam expugnent, ac sociis, qui superioribus diebus ibi periissent, illorum cæde & sanguine parentent. Igitur Equenpergus & cæteri duces ad prætorium Zrinii tabernaculum congregati, quidnam consultius foret, consultandum duxere. Zriniani comitis sententia ac Erdodii erat, ab eo, quo nunc erant castra, loco Sisciam esse deflectendum, ad eam insulam, quæ hinc Colapi, illinc Savo, & per transversum Odera fluvio decurrente, in trianguli cujusdam formam sita est, & castra penes Sisciæ arcem ad tormenti jactum collocanda, fossaque & vallo munienda, ac Colapis & Oderæ ripas idoneis militum custodiis præsepiendas, ne hosti liber transitus pateat; commeatus in eum modum minime defuturos, quum terra æque ac flumine Savo devehi commode possint, & Sisciæ conservandæ consultum fore: nec hostem temere se fluminibus objecturum, quæ ab armatis nostris custodita, transituque difficilia esse conspiciat; quod si præpropera festinatione in præsens discedatur, non esse dubitandum, quin opportunus locus protinus hosti expugnandus relinquatur. Aursp ergus & Equenpergus huic sententiæ non admodum reluctari videbantur, & si ingruente hoste res minus ex sententia processuræ viderentur, Savum ponte facto transiri posse existimabant.

Equenpergus cæterique duces hosti castra in insula opponenda censent.

Verum Godfridus Prainerius, qui mille equites, & pedestres copias e Stiriæ & Carinthiæ provinciis conscriptas ducebat, intempestivam eorum audaciam, qui expectandos hostes suaderent, nequaquam probabat, nec rerum summam fortunæ casibus & temeritati „committendam arbitrabatur. Quid enim, „inquiebat, si dum vos hostem tantopere con„temnitis, res interim ad conferendas ma„nus deveniat, & quod Deus omen avertat, „fortuna & victoria ab hoste stare videatur? „Savum, etiamsi ponte sternatur, transiri „posse existimabitis? num præferocem ho„stem, numeroque & viribus superiorem, id-

At contra obnititur Prainerius, exercitumque esse reducendum pervincit.

„eoque

1593. ,,eoque tumidum quieturum? Bello Babociensi, ,,quod me puero adversus Turcas Sigetum oppugnantes, auspiciis Ferdinandi Cæsaris ab ejusdem nominis filio Ferdinando gestum est, quum ,,Græciæ Beglerbegus suis subsidio venisset, a ,,ducibus nostri exercitus, magnis viris, vitatum ejus congressum ut periculi plenum, ab iis ,,qui bello interfuerunt cognovi. Et eo quidem ,,tempore ex Ungaris Nadasdium Palatinum, Nicolaum Comitem Zrinianum, Franciscum Tahium, Emericum Telequessium, & ex nostris ,,Nicolaum Polbailerium, Joannem Ruberum, ,,Honorium Quinspergum, Carolum Sirotinium, ,,clarissimos bellatores & duces in castris fuisse, ,,& majores quam nobis modo suppetunt vires, & ,,copias habuisse certum est. Mihi igitur nostras ,,cum hostilibus vires comparanti hinc extemplo ,,retrocedendum videtur, reductisque tormentis ,,Zagrabiam redeundum; ne copias has, in quarum virtute & dextris salus & permansio non ,,harum duntaxat regionum, sed Carnorum ac Stiriæ & Carinthiæ populorum sita est, fortunæ temeritati ac fortuitis prælii casibus objiciamus. ,,Quod ad me attinet, ego profecto meas, quas ,,huc adduxi copias, quæ fere e nobilitate earum. quas nominavi, provinciarum collectæ ,,sunt, & nunc Tirocinio & rudimentis belli assuefieri cœperunt, nequaquam in aciem producam; sed si vos in sententia pertinacius hæsuros cognovero, una cum iis protinus castris ,,excedam, vosque consiliorum vestrorum rationibus subnixos DEO Optimo Maximo ac bono ,,eventui commendabo, precatus, ut quæcunque ,,egregia virtute aggrediemini, ea omnia prospere feliciterque cedant.

Postquam dicendi finem fecit, Aurspergus cæteros etiam minores duces, ac turmarum præfectos in consilium convocavit, ut eorum quoque suffragia voluntatemque cognosceret: quibus quo res essent in statu, quo hostis animo ex opposito castra locasset, commemoravit. Ii petito ad deliberandum spatio paulo post redierunt, ac Ladislaus Bucovaccius, (is Carolstadii turmam equitum ductabat) nomine omnium breviter in hanc sententiam respondit: ,,Antequam Zagrabia exiissetis, nihil de hujus belli ,,progressu nobiscum communicatum voluistis, ,,vestrorumque omnium consiliorum hactenus ,,expertes fuimus, itaque non est nostrum ne ,,nunc quidem quicquam in medium adferre, ,,nisi id quod vobis qui auctoritate & belli ,,gloria antestatis, placere & probari viderimus, ,,consensu & obedientia approbare pariter, & ,,jussa vestra exequi. Vos enim æquum in nos ,,imperium exercetis, nobis obsequii decus relictum est. Hortari tamen non omittimus, ,,quod, si nos tacemus, vobis cordi esse debet, ,,ut consilia factaque vestra omnia ad Reipubl. ,,& exercitus salutem convertenda existimetis. ,,Brevis ambiguaque oratio animos minime ,,pugnam appetentes declaravit.

Igitur quamquam imperii summa ad Equenpergum respiciebat, tamen disponente cuncta Zrinio, cujus militari scientiæ & virtuti plurimum ab omnibus tribuebatur, exercitum eadem nocte reducendum esse decernitur; ita ut ad tertiam vigiliam tormenta cum carris & impedimentis præmitterentur, peditatu ea subsequente, deinde Germani equites succederent, postremam aciem Ungari utriusque ordinis milites inalbescente cœlo subsequerentur: Zrinius & Erdodius cum suis copiis agmina clauderent, & si hostes conspecto nostrorum receptu postremos invadere vellent, obversa fronte antecedentium terga tuerentur. In hunc modum structis ordinibus appetente aurora, redire cœptum est tanta festinatione, ut multi mortales, quibus avehendis impedimentis currus deerant, quod castra tam mature dissolvi nequaquam putassent, ea relinquerent, imprimisque mercatores, qui vino Cretensi aut Pucino, aliisque id genus poculentis & eduliis negotiabantur, haud contemnendi pretii merces corrumpere, vinaque doliis effundere, & multa injecto igne concremare cogerentur, ne illa hostibus usui forent. Sed illi quamquam nostros sese recipientes eminus conspexissent, ignari tamen quibusnam de causis discessissent, nec temere eos irritandos putarent, quietos se in castris per aliquot dies continuerunt. 1593.

Verum quum postea dilapsos ad suas stationes nostros, ac Zrinium, & qui ex Ungaria venerant, domos suas repetivisse cognovere, relictis montibus castra ad Petriniam transtulerunt, eaque illinc ad expugnandam Sisciam promoverunt, quæ tunc a Gaspare Grangia, ac Andrea Fabricio collegii Zagrabiani sodalibus præsidio tenebatur. Verum ii nostrorum discessu consternati, adeo animos dimiserant, ut de retinenda arce desperasse viderentur. Turcæ per quinque dies propugnaculum rotundum e parte Colapis constructum majoribus tormentis acerrime verberarunt, ut irrumpi posse non dubitarent. Propugnatores strage diruti muri perterriti, de auxiliis desperantes de arce dedenda cum Turcis colloqui & pacisci decreverunt, & nuntios ad eos, qui transigerent, in castra miserunt: qui paulo post Turcis aliquot comitati cum rediissent, protinus data acceptaque fide, ut inter tractandum a tormentis & sclopetis utrinque cessaretur, complures Turcæ in arcem colloquendi, ut dicebant, causa, convenire cœperunt: ex alia vero parte Janiceri per ruinas adaperti propugnaculi magno numero, & nemine prohibente conscenderunt, sublatoque clamore nostros nec opinantes oppressere, cæsisque iis aut captis, & interfecto Grangia præfecto, ac Fabricio capto arce puncto temporis potiti sunt. Per hunc modum inter fraudulenta colloquia occupata arce pauci ex defensoribus transnatato Savo evasere, cæteri aut crudeliter cæsi, aut in servitutem redacti sunt, feras ignaviæ & credulitatis suæ pœnas dederunt. Captæ Sisciæ præesse jussus est Ibraimus, classis Gradiscanæ trierarchus, quem Bihigii sub poplite vulnus accepisse diximus, altero pede ex eo vulnere claudus, ita ut utriusque arcis cura ei demandaretur; Beglerbegus vero illinc castra movit, & magnis itineribus Budam ad patrem Sinanum contendit.

Turcæ nostris discedentibus Sisciam occupant.

At Sinanus recepto in castra filio, cum victore exercitu non amplius cunctatus, quintis castris Albam pervenit, ibique unum non amplius diem commoratus, Calend. Octobris castra Besprimium versus progredi jussit. Dicebant Turcæ, ut sunt superbia & jactantia singulari, eum amplius centum millia militum in castris habere; verum si ad eos, qui idonei ad pugnam sint, respiciatur, vix ejus numeri dimidia pars bello apta erat: cætera multitudine inter impedimenta potius, quam alicui ad prælium momento aut auxilio recensenda.

1593. *Sinanus Besprimium obsidet & occupat.* Sequenti die, qui fuit ad quartum Nonas Octobris, Besprimium venit, ac colles, & agros, & valles, quæ plurimæ in circuitu sunt, castris & tentoriis implevit; aggeres autem & tormenta supra eum collem jussit collocari, qui valli, quam Abbatissæ vocant, imminet; quo in loco ea ab Ali Eunucho Purpurato Budensi ante quadraginta annos collocata fuisse memoravimus. Octo muralibus tormentis primum arx verberari cœpta est, & quod muri vetustate debiles, atque arx ipsa veterum in morem oblonga & angusta ædificii forma constaret, tanta vis atque impetus incidentium pilarum fuit, ut non solum mœnia aggeribus proxima penetrarent, sed etiam quæ ex adverso erant, una eademque violentia perforarentur, pilæque in agrum Ratoltianum incidentes colligerentur; quas si quis in castra retulisset, pro singulis illud monetæ genus, quod ipsi Sainum vocant, accipiebat.

Præerat Besprimio Ferdinandus patre Mario Speciacasa Neapolitano ortus, quem bello Pesthano classi Danubianæ præfuisse diximus, cum ducentis equitibus, & trecentis peditibus, & quum proxime cognitum esset, Sinanum ad illud expugnandum venturum, trecentos etiam Germanos pedites, quos Andreas Hoffquinhius ducebat, in supplementum ordinarii præsidii acceperat. Commeatus, & quæ alia erant necessaria, abunde curata erant. Sed angebat plurimum obsessos aquarum penuria, quæ, si longior obsidio foret, haud dubie expectanda erat; quum puteus, qui in arce erat, & quem Turcæ, dum arce potirentur, singulari diligentia purum atque incorruptum servaverant, eorum, qui intus erant, socordia & negligentia vitiatus usui esse non posset: aquæ vero e rivis & fontibus, qui extra arcem scaturiunt, quos jam Turcæ occupaverant, nisi summo cum discrimine peti nequaquam poterant. Occurrebant tamen ei difficultati, quum utribus & cuppis coriaceis ligneisque obscuræ noctis beneficio egressi aquarentur. Sed brevi tanta murorum per se debilium strages edita fuit, ut & hostes ad irrumpendum mutuo sese incitarent, & Ferdinandus de sua & arcis commilitonumque salute desperaret, postquam duro saxeoque in solo glebæ terreæ deessent, quibus adaperti muri ruinæ militum labore obstrui possent. Quibus rerum angustiis multi illum palam, quamquam sero, acrioribus verbis coarguebant, ut qui per sexdecim annos loco præfuisset, eum tamen fatali desidia, quæ demum illi dedecori simul & exitio fuit, restaurare & munire neglexisset.

Rebus in hunc modum desperatis, Ferdinandus præter veterem suam existimationem, & alii fere omnes per portulam, quæ ad meridiem vergit, exeundum, & relicta hostibus arce in silvas profugiendum, seque & suam salutem fortunæ casibus committendam esse decreverunt, solo Lupo Tarnocio ejus legato, ne tantum dedecus & flagitium committeretur, quem antea ut nullius frugi hominem decoctoremq; omnes contemsissent, socios multis verbis dehortante. Re deliberata, Ferdinandus MartinoSeplaquio impigro juveni equum suum ducendum dat, & ut se paulo post exiturum extra portulam præstolcetur jubet: reliqui militum eundem in locum una cum Germanis conveniunt, globoq; facto properanti gradu taciti erumpunt. Sed fuga tanto silentio fieri nequivit, quin eam Turcæ arcis & exitus conditionum gnari, ac ubique summa diligentia excubantes persentiscere cœpissent. *Nostri arce deserta profugiunt.* Itaque ingenti clamore sublato adcurrunt, ac sclopetis & gladiis in exeuntes irrumpunt: in eo tumultu Martinus, qui Ferdinandi equum servabat, eo amisso interficitur, ipse in pedes destitutus cæteris fugientibus se aggregat. Alii, qui hostium concursu præventi profugere non poterant, partim pugnando cadunt, partim patefacta armis per tumultum & noctis tenebras via, quo quisque potuit, in vallis & silvæ Bacaniæ latebras inconditi & palantes delati, periculo sese exemerunt: inter quos Radicius Vaivoda, & Paulus Silva, summa virtute centuriones cum aliquot sociis fuere. Major Germanorum cædes fuit, qui quod locorum & viarum ignari essent, partim in vestigio cæsi, partim capti fuerunt: ita ut ex trecentis vix sexaginta in tutum pervenire potuerint. Ferdinandus & Hoffquinhius quum non procul fugere potuissent, a multitudine hostium undiquaque tanquam indagine clausi & circumventi, vivi in potestatem hostium devenere. Multi etiam sequentibus diebus, dum errabundi in Baconia latebras mutarent, retracti sunt; ut Matthæo Nigro centurioni accidit, qui postea diuturnæ captivitatis pertæsus, ad hostes descivit. Tarnocius, qui cum sociis exire arce noluerat; supra tectum suæ domus inventus, eandem captivitatis fortunam subiit, pauloque post apud hostes periit. Ferdinandum tamen & Hoffquinhium benigniora numina post unum aut alterum carceris annum ad suos postliminio reduxerunt, quum ille e turri Neboisana, quæ Belgradi est, cum Joanne Barciano Agriæ capto, & aliis fune demissus; hic vero Byzantii, corruptis multo auro quibusdam Turcis, e carcere septem turrium ad Bosphorum Thracium sito, miro astu evasissent. 1593.

Besprimio post XXVII. annum, quam ab Ecchio Comite Salmense recuperatum erat, in hunc modum quatridui oppugnatione turpiter amisso, Sinanus nihil ibi moratus, ad V. Idus Octobres Palotam duobus milliaribus Besprimio distantem, iisdem tormentis, eodemque exercitu obsedit. *Inde Palotam nostrorum ignavia deditam invadit.* Arcem eam a Nicolao Vilaquio, avorum nostrorum memoria ad voluptuarios secessus, in valle potius quam plano ædificatam, posteaque a Laurentio ejus filio concameratis testudinibus & palatio auctam, indeque nomen adeptam esse satis constat. Fossam habet latam præaltis muris undique circumseptam, in qua salubres perennis aquæ fontes scaturiunt, & Orientalem partem, quæ Albam respicit, lacu veluti quodam muniunt, quum superior pars septentrionibus obversa aridior aquis careat. Ex hoc latere Sinani jussu aggeres constituti sunt, & tormentis ibidem collocatis mœnia verberari cœpta: quibus quum haud mediocris ruina facta esset, neque tamen tanta, ut hosti ingressus pateret, Petrus Ormandius præfectus altero statim oppugnationis die fœdo & intempestivo metu perfusus, hostibus e muro deditionem obtulit, si interim ab emittendis tormentis cessaretur, donec de conditionibus transactum esset. Eo impetrato Nicolaum Berentium ad Sinanum emisit, seque arce excessurum nuntiavit, si ipse & socii cum omnibus rebus incolumes in tutum abire permitterentur. Nec mora, annuente Sinano, ac Berentium purpurea veste donatum remittente, collectis vasis & sarcinis egrediuntur. Sed nondum omnes exierant, quum Janiceri Berentio, & iis qui primi præibant, trucidatis

pueris

1593. pueris & fœminis manus injicere, & sarcinas diripere cœperunt: eodemque tumultuario hostium in accursu Andreas Segedinus, Barrabas Sangallianus centurio, & Gregorius Pataquius, aliique cæsi occumbunt. Ormandius equo deturbatus, & telis undique petitus, in summo vitæ discrimine versabatur, nisi a notis Turcis, quos complures habebat, fuisset defensus; a quibus etiam equum, quo Papam usque veheretur, ea conditione accepit, ut eum inde remittendum curaret.

Sinanus exercitum Budam reducit.

Sinanus bidui spatio arce potitus, cujus obsidionem antea Moræus, demum vero Thurius per multos dies fortiter toleraverant, nulla ulterius belli fortuna tentata, Budam reversus est, ibique diutius exercitum in æstivis tenuit. Cur autem Papam vicinam, & alias arces aggredi & expugnare noluerit, quæ adversis vicinorum commilitonum rebus cæco metu vehementer perturbatæ erant, ceu injuriæ ac periculo opportunæ, non satis constare apud Auctores video. Alii enim mandato Muratis eum revocatum e cursu rerum gerendarum tradunt; aliis videtur eum existimasse, quod Cæsar ostentatis terrore & armis, ac repentina duarum arcium amissione perculsus, ad amplectendas pacis conditiones reduci posse videretur. Qua tamen in re spe sua maxime falsum eum fuisse mox apparuit. Cæsar enim augustalis suæ dignitatis bene memor, ac tot tantarumque injuriarum impatiens, ducibus suis omnibus, ac imprimis Palffio, cui in ditionem citerioris Ungariæ a Danubio ad Scepusium usque imperium erat attributum, ac Zrinio, qui locis & regionibus ultra Danubium præerat, Ferdinando item Comiti Hardecco, qui Jaurinum obtinebat, & in cujus provincia bellum gerebatur, serie in mandatis dedit, ut hostium injurias, qui fidem improbe fefellissent, & inducias primi sustulissent, legatosque suos violato jure gentium in vincula conjecissent, paribus illatis damnis & detrimentis primo quoque tempore ulciscerentur.

Itaque nulla facta mora collatis inter se consiliis copias cogere, nobilitatem & regiones sibi subjectas ad arma concitare, & præsidia militum evocare, omnibusque mandare, ut ad certa loca armati convenirent, in quibus lustrarentur.

Cæsareus exercitus recensetur.

Quod tanta alacritate, ac animorum promtitudine factum fuit, ut in oppido Mozonocco ad XIII. diem Octobris ex duabus Nidriæ & Posonii regionibus mille equites armis optime instructi, & decem millia peditum censa fuisse constet. Ex Trinciniensi vero tractu duo millia militum, & ex aliis pro virium facultate haud contemnenda manus collecta est; ita ut voluntariorum peditum XXX. & amplius M. in castra convenerint, præter nobilium & evocatorum, ac qui in finibus stipendia merebant, equitatum. Cum ad diem XX. Octobris Palffianus exercitus Comaronium in castra confluxisset, ac Zrinius & Hardeccus, & quæ ultra citraque Danubium conscriptæ erant copiæ paulo post vires in unum conjunxissent, præterea ex Austria equites circiter mille Germani, ducibus Leone Gallo, & Wilhelmo Maraxio supervenissent, & Carolus Teturius e Moravis trecentorum equitum turmam mercede conductam adduxisset, omnes copiæ XL. millium bellatorum numerum haud dubie æquisse ferebantur. Aderant præter Nadasdium & Georgium Turzonem Battianius tum primum ex ephebis egressus, Sigismundus Forgacius, Franciscus Derffius, Michael Telequessius, Stephano patre ortus, ac Emerici clarissimi quondam ducis nepos, juvenis infami postea vitæ exitu notabilis, Nicolaus Isthuanffius, & alii complures, quorum nomina enumerare longum esset, & supervacanei laboris. Ad navandam enim pro patria operam nemo omnium erat, qui non ad sacræ adversus barbaros militiæ munia libentissimis & promtissimis animis nomen profiteretur, ita ut amissione duarum arcium ira magis nostrorum accensa, & irritati quam imminuti animi viderentur.

Non ignarus harum rerum Sinanus erat, ut qui ab exploratoribus nostros castra Comaronii metatos esse, ac Danubium, qui ibi duplici decurrit alveo, binis utrinque pontibus, nota navium contabulatione conjunxisse didicisset. Sed quum esset natura & moribus superbus & insolens, vel quod se, ut res in tuto essent, recte providisse putaret, nec quicquam adversi metueret; vel omnino nostrorum copias uti collectitias, & nihil egregii facinoris ausuras, elato animo contemneret, publicata in castris profectione, ut sibi quisque de commeatu rebusque ad iter necessariis prospiceret, se ad reditum comparabat, jamque ex Janiceris duo millia selectissimorum describenda curaverat, qui Budæ ad urbis custodiam, ac ad incerta belli relinquerentur. Nostri convocato concilio in arcem Comaroniensem, cui etiam minores duces & præfecti interfuere, quidnam aggredi opus esset, neve tantus exercitus, qui navandæ operæ desiderio ardere, pugnamque poscere videbatur, frustra per otium & desidiam tempus tereret, diu multumque consultavere. Nonnulli Strigonium, aut certe Albam obsidendam esse, si Sinanus discederet, ut fama ferebat, existimabant; pars eas urbes admodum munitas esse, & magnis præsidiis custodiri, nec ea aggredienda, quæ in irritum recidere possent consilia, dicebant: sed Besprimium & Palotam infirmiora loca tentanda, ut quæ incuria & fœda nostrorum consternatione recens amissa essent, recenti etiam occasione recuperarentur. Atque hæc sententia vicit; tametsi Hardeccus, & tunc, & postea, ut Alba non quidem summis virium conatibus, sed acriori tantum impressione tentaretur, magna verborum contentione obtinere conaretur. 1593.

Consultatio de summa belli.

Dum in hunc modum disceptaretur, & nostrorum profectio ad XXVIII. diem Octobris indicta esset, Sinanus (quod postea cognitum est) uno ante die castra promovit, eaque Tolnam versus progredi jussit. Nostri quum imparibus suffragiis ducem Hardeccum, qui exercitui præesset, constituissent, (Palffius enim & Zrinius ex officii prærogativa cedere illi nequaquam volebant; sed postea, ne ea contentio rebus gerendis obstaret, hortatu procerum acquievere) inflatis tubis & tympanorum strepitu, vexillisque explicatis signum progrediendi dedere, relictâque ad lævam Tata, breviori autumnali die duo milliaria confecere, eo proposito, ut Besprimium invaderetur; quamquam quatuor aut quinque non amplius tormenta currulia, & modica rerum necessariarum copia in promtu haberentur. Primis in castris Hardeccus propositi sui tenax, & omnino Albæ tentandæ consilia animo complexus, Nicolaum Isthuanffium ad Palffium & Zrinium misit rogatum, ne suis ejusmodi consiliis reluctari vellent: quos quum ille cum Nadasdio in taberna-

1593. bernaculo colloquentes adiisset, commodam nactus occasionem, non fine aliqua difficultate obtinuit, ut si Albana via nondum præterita esset, Hardecco obtemperarent: cumque a Georgio Hermannio, & Joanne Barbellio, qui erant locorum viarumque peritissimi, intellectum esset, eam adhuc superesse, ut summo mane diei sequentis castra per eam viam ducerent, summa cum Hardecci satisfactione jussum fuit.

Nostri urgente Hardecco Albam aggrediuntur. Sequenti die post promota castra, quamquam ingens & nebulosa caligo aerem obtenebrasset, ita ut cohortibus & turmis mutuum aspectum eriperet, & equites hastarum, quas in manibus habebant, summas cuspides nequaquam viderent; tamen itum est recta Albam versus, & relictis ad medium milliare tormentis & impedimentis, expedito agmine sub Solis occasum eo perventum. Turcæ nihil tale suspicati, otium & quietem agitabant, quum aliquot equites urbe egressi, nebula prospectum impediente, in nostros inciderunt, & duobus aut tribus eorum cæsis alii effuso cursu reversi, ad arma conclamarunt, nostrosque adesse nuntiarunt. Præfectus Isacus inopinata re perculsus, ex suburbano vallo, quod Ingovanum vocant, in quo habitabat, cum equis & servis, ac rebus, quas subitaneo eo in tumultu auferre poterat, in urbem interiorem, quæ muro cincta est, profugit; reliqui Turcæ, quod locus simplici vallo circumdatus defendi nequaquam posset, raptis secum conjugibus & liberis & multa supellectile relicta idem fecere. At nostri quod tormenta nondum attrahi potuissent eo, ubi illa constiterant, sub noctem redeuntes, consilio habito Petrum Husarium cum quatuor millibus peditum selectissimorum primis tenebris mittunt, qui suburbia improviso impetu invadant, & si fortuna prospere aspiraverit, ut trucidatis defensoribus illa occupari queant, etiam in urbem appositis scalis irrumpere ne dubitet; seque cum primum signum dederit, cum toto exercitus robore affuturos pollicentur.

Is igitur nocte intempesta per notos tramites proxime vallum pervenit, & promtissimos peditum partim ad quasdam portulas, quæ ad rerum necessariarum convectionem de industria adapertæ erant, partim ad majorem portam securibus diruendam irrumpere jussit; & re celeriter confecta, ac militibus per disjectas fores irrumpentibus, Turcæ magnum clamorem sustulerunt, seque ad defensionem confertim compararunt: tametsi major eorum pars vespertino tumultu perculsa in urbem sese recepisset. Oborto certamine & sclopetariis nostris multam glandium procellam in hostem spargentibus, ita ut fragor & strepitus, ac ingens pugnantium clamor in castra exaudiretur, Turcæ tametsi satis diu seque & vallum defendissent, tamen amissis quamplurimis, deserto exteriore oppido, in urbem compulsi sunt. Tum vero nostri potiti vallo, & ad agendam prædam conversi domos invasere, inventaque est in iis varia & multiplex militaris supellectilis copia, eaque summa celeritate omnis direpta. Husarius deinde nihil cunctatus proximam vallo urbis portam adortus diu oppugnavit; sed irrito conatu, quod ea muro cincta esset, & majorum tormentorum pilis, & sclopetorum glandibus ab hostibus acerrime defenderetur; misit tamen in castra ad Hardeccum, quod Ingovanum in potestate esse, & si exercitus subsequeretur, tormentaque admoveret, se, quin territis hostibus urbs intercipi posset, minime dubitare nuntiarent. Itaque motis ante auroram castris, urbs adhibitis etiam Germanis militibus acrius oppugnari cœpta: sed ne tum quidem feliciore successu, quod modica expugnandis urbibus instrumenta non tam angustia temporis, aut viæ difficultate, quam Hardecci negligentia præter quædam falconum minorum paria advecta essent. 1593.

Interea Turcæ crebris tormentorum fragoribus, quæ assidue vel in incertum emittebantur, ac incensis interdiu noctuque ignibus, urbem circumvallatam esse, seque in summo salutis ac urbis amittendæ discrimine versari significabant, ut Budenses & alii vicini exciti ad opem ferendam incitarentur. Et mox ingruente Solis occasu, & nostris necdum ab incepta oppugnatione desistentibus, aliud suburbanum, quod ab equitibus, qui illud inhabitabant, Besliam vocant, quodque antea sub exercitus adventum vacuum reliquerant, inflammarunt, atque insuper multis etiam straminis & fœni cumulis, qui ibi coacervati erant, faces & ignem subdiderunt, tum ut eorum flammis procul collucentibus periculum suum sociis indicarent, tum etiam ut nostri, qui omnes angulos & latibula, ac domos, contemto plerumque incendio, rimari & diripere non cessabant, certioribus ad ignium splendorem ictibus ferirentur. Cum in hunc modum incerto ancipitique Marte certaretur, Husarius colubrinam ab Hardecco & ducibus mitti sibi postulavit, qua porta urbis quassaretur; qui tametsi ea re parum profici conspiciebant, nec se tantæ tamque munitæ urbi expugnandæ apparatu, quem habebant, pares esse nossent; eam tamen petenti illi minime denegarunt. Qua labore & humeris peditum nec expectatis ob celeritatem jumentis attracta, majorem partem peditatus denuo in mœnia & portam urbis irruere, sclopetisque rem gerere, simul & majoribus pilis eam verberari jussit. Sed illa jam ab inclusis hostibus terra & cespite, roboribusque interjectis adeo erat munita, ut vel ingentium tormentorum ictus facile sustineret, & labor omnis nostrorum irritus & inanis redderetur: atque ii pedem referre cogerentur, multique interirent, inter quos Josephus Vesseius Thomæ Nadasdii juvenis equitum ductor, & ei proquinquitate junctus, dum pedites voce exemploque incitaret, glandeque trajiceretur, quo ex vulnere biduo post interiit.

Dum hæc geruntur, Hasanes Purpuratus, qui Budæ præerat, Mehemetis magni Vesirii filius, Albanorum periculo permotus, ac ab Isaco Albæ præfecto, qui nostrorum copias non tam militarium virorum robore, quam agrestium incondita multitudine constare nuntiabant, sollicitatus, missis in omnes partes celeribus nuntiis, copias tanta cura & celeritate coegit, ut intra quintum diem justi exercitus numerum in unum colligeret, & assumtis secum duobus Janicerorum millibus, quod Sinanus Budæ profectus ibi reliquerat, cæteroque peditatu ex arcibus deducto Albam provolaret, suis laborantibus opportunam opem allaturus. Jam Cal. Novembres aderant, Husario & nostris inceptis nondum desistentibus, quum duces equis vecti haud procul urbe in unum convenerunt, eique, ut copias una cum tormento reduceret, nec amplius frustra contendendum putaret, nuntiaverunt, & in diem posterum reverti *Hasanes Budensis Albanis laborantibus opem affert.*

verti

1593. verti decreverunt. Eo fere temporis momento equites duo ex Jaurino, Turcam multis in capite & pectore, dum se acriter defenderet, vulneribus sauciatum adduxere; qui quod nullius nisi Illyricæ linguæ gnarus esset, Zriniano Comiti cæteris omnibus arbitris præter Isthuansium remotis, percunctante, Budensem cum exercitu Albanis subsidio venire, nec procul abesse retulit, eoque dicto paulo post expiravit. Accidit autem miro sane casu, & haud obscuro divini Numinis beneficio, ut neuter eorum sive oblivione, sive quod incerto indici fidem derogarent, ulli eum rumorem significaret. Sob vesperum duces ignari hostium adventus, permutari vigilias jusserunt, ac recentiores milites trifariam emiserunt, Palffius Georg. Croatum Batth. filium, Hardeccus Hermannium, & Nadasdius Benedictum Bicerdium, ac ut in omnes partes singulari diligentia excubarent, & si quid, quod sua scire interesset, speculari possent, se quam celerrime de eo certiores redderent.

Interea illuscente altero post Calendas die, exercitus colligere vasa cœpit, ac lentis passibus, relicta Alba, ad Sarvisium amnem, de cujus e Balathone lacu origine alibi diximus, in loco, qui a delubro olim ibi constructo Divæ Barbaræ quercetum vocatur, ob aquationis commoditatem consedit, ibique pernoctavit. Die postero, qui ad tertium Novemb. illuxit, Erasmus Praunius, Comaroniensis præfectus, & castrorum magister cum suis redire cœpit, eumque peditatus fere omnis, & impedimentorum magnus longo ordine numerus subsequutus est, cohortibus inordinate & tumultuarie, qua cuique visum fuit, progredientibus; sic ut in castrorum loco modica admodum peditum manus, ac vix octo aut novem millia equitum relinquerentur; ii quoque non multo post præeuntes legiones sequuturi. Profectis iis, ac modico imbre e nubecula decidente, qui tamen mox ad pugnæ initium pluere desiit, ab iis, qui in excubiis vigilabant, se noctis pervigilio via Budensi frequentiores ignes conspexisse nuntiatur, tum etiam venaticos hostium canes, quales propendentibus auriculis, ac villosa cauda a nostratibus, qui arrectas & glabras habent, dignoscuntur, ad ipsorum stationes adcurrisse; jam vero haud obscura luce progredientem exercitum videri.

Hæc primo ad Nadasdium perlata, ac ab eo statim Palffio & Hardecco, cæterisque nunciata, eos haud parum perturbavere, ut qui adventus hostium ignari, magnam virium partem præmisissent; nihilo tamen minus ingenti animo summaque celeritate, quod hostium præsentia, & maxime urgens necessitas moram omnem excluderet, suos in ordinem redigere, aciemque componere cœperunt. Ex adverso Hasanes jam suos longo ordine & lunata acie instruxerat; ita ut XLIV. tormenta currulia, quorum campestribus in præliis usus est, ante agmina una eademque serie collocaret, ac a dextra duo millia Janicerorum prætorianorum, quos a Sinano Budæ relictos esse diximus, ac mille alii veterani; a sinistra vero Asapi Albani, ac alii ex diversis præsidiis deducti pedites, haud pauciores tribus millibus; in medio ipse cum equitatu, qui ad duodecim millia censebatur, consisterent, tormentis interim in nostros non cessantibus, nec tamen notabili damno. Certum est hostes, quod nulla facta mora nostros nec opinantes & imparatos primo statim impetu aggressi non fuerint, spatiumque struendæ aciei concesserint, quod facile prohibere poterant, victoriam, quæ haud dubie penes ipsos futura fuisset, præbita ea quantacunque mora corrupisse; sed Diis superis res humanas æqua lance moderantibus sic fuit placitum, ut tam in Illyrico quam Pannonia impii fœderum & fidei ruptores debitis perfidiæ pœnis plecterentur. Contra nostri hoc ordine in occursum processerunt, ut aciem sinistram Palffius cum ultradanubianis copiis, ac equitibus sclopetariis, tam suis peculiaribus, quam e Moravia mercede conductis; dextram vero Hardecus cum Jaurini & Papæ præsidiariis, ac cataphractis Austriacis duceret, Zrinio & Nadasdio cum cisdanubianis turmis media acies obveniret, quæ Hasani & equitatui hostili ex adverso opponeretur. 1593.

Acie utrinque instructa prælium initur.

Stetere ambæ acies, mirum dictu, obversa invicem fronte immobiles integro duarum horarum spatio; quum Hasanem, dum Ungaros & Germanos egregie instructis ordinibus stantes, & ad pugnam paratos conspexisset, Albensi præfecto dixisse ferunt, eam aciem non plebeiam aut agrestem, qualem ipse retulisset, sed virorum militarium, nec pugnam detrectantium videri. Cum in hunc modum congressuræ acies starent, nostrique duces, qui prior inferre pedem pugnamque inire deberet, per nuntios mutuo sese cohortarentur, Palffius primus in Janiceros ex opposito stantes acerrimo impetu invectus est, simulque eodem momento cæteræ acies in hostem pedem intulere, tanto silentio, & quod mirum videri possit, tam taciturno congressu, ut tametsi continue cruentum & atrox prælium suboriretur, nullæ tamen utrinque voces, nullus clamor, nec tubarum aut tympanorum strepitus, sed horrendus armorum & pugnantium fragor, moxque dissoni occumbentium gemitus exaudirentur. Tum Janiceri sclopetorum grandinem diffudere, simul & magistri tormentorum omnes colubrinas in nostros proxime invectos exploserunt; sed quod veterem quampiam fossam eo momento transirent, pilæ supra hastarum summitatem volitantes exiguum detrimentum intulerunt. Nostri vero tormentarii, qui quatuor duntaxat falcones habebant, nullum operæ pretium jaculando fecere. Palffius cum Janiceris congressus diu ancipiti prælio dimicavit sauciato aliquot vulneribus ejus equo, & vehementer clavarum ictibus contusa galea, nec tamen cum suis pugnam intermisit, donec Janiceri ad unum omnes delerentur. In dextra parte, quæ hostibus sinistra erat, eodem modo Hardecus & Austriacus equitatus, ac turmæ ex Jaurino & Papa egregie contra hostium pedites rem gerebant.

Nostri strenue rem gerunt.

Quo in certamine ferox pedestris ordinis Turca Hardeco grave vulnus in crure inflixit, decisurus ei haud dubie tibiam, nisi ferreo instrumento concavo, quo sclopetum pulvere sulphureo impleri solet, ocreæ forte imposito eam munivisset; illum autem Turcam Sigismundus Hagerius, & Gilbertus Santolerius e Burgundis ortus, ille unius equitum alæ Germanicæ Jaurini, hic vero cohortis ductores, interfecto hoste protexerunt. Praunius, & qui mane ejus diei præcesserant, audito tormentorum fragore, admirantibus cunctis, nequaquam reverterunt, præter Lupum Starcitium ejus legatum, virum fortem, qui id quod erat, suspicatus, Turcarum superventu certamen esse contractum, durante adhuc pugnæ fervore

1593. cum paucis adhuc erat reversus. Sed dum Zrinius & Nadasdius adversus Hasanem in medio agmine præstanti equo vectum irruerent, qui Zrinium vehebat, procerus albusque, & multis antea præliis probati roboris equus forte prolapsus est, & ad hostes profugit; ipse suorum interventu, quos præstanti virtute sibi tuendo elegerat, protectus, & alteri equo illatus est.

Hostes victi fugatique. Nec diuturna cum hostium equitibus pugna fuit; nam cum primum prosterni ad utrumque latus peditatum & Janiceros vidissent, statim metu nimio correpti, nec primum nostrorum impetum ferre potuere, quin statim relictis tormentis & peditibus effusam fugam capesserent, & pars Albam, pars ad Bacaniam silvam, & quo quemque sors tulit, profugere festinarent. Verum plurimi in fuga partim cæsi, partim pauci e cursu retracti fuere: inter quos Veliaga & Ibraimus, ducentis Janiceris præpositi, sericeis vestibus & tiara illa pyramidali, quales Chorbagiis gestare mos est, insignes intercepti fuere. Nec in toto hostium exercitu, præter hos & quendam Chausium, ac unum aut alterum e Janiceris quisquam captus fuit; adeo omnes efferatis animis ad trucidandos delendosque hostes ferebantur. Jam Janiceri & alterius ordinis hostium pedites internecione occisi erant, nemine omnino evadente, cum Palffius alio conscenso equo, cum suis, quorum equi adhuc vegetiores erant, cæteris, qui hostes persequebantur, Nadasdioque imprimis sese adjunxit, & eo major Turcis fugientibus terror illatus est; ita ut major eorum pars ad lacum Pacosdium temere confuseque illata, ac illum transnatare conata profundioribus aquis mergeretur, supernatantibus anserum instar lineis & orbiculatis capitum tegumentis: qua in colluctatione cum multis aliis periit Albegus ille Eunuchus Coppaniensis præfectus, superioribus annis, ut diximus, Besprimii captus, quum nondum Principi Ernesto integrum redemtionis primum persolvisset. Cernere erat patentibus in campis vias, qua hostes pugnassent, quave inter fugiendum obversa fronte restitissent, & aliquamdiu certamen protraxissent, jacentium cadaveribus in cumulum stratas esse, quosdam adhuc semivivos palpitare, nonnullos manibus & brachiis, aut alia corporis parte detruncata petere, ne ulterius tanto in cruciatu vitam producerent, sed crudeli misericordia extemplo trucidarentur.

Peditum VI. millia, equitum IV. interiere. Pugnatum est cum peditibus & maxime Janiceris amplius duabus horis, sed equites nequaquam pari fortitudine dimicarunt. Peditum sex millia, equitum quatuor interiisse postea a transfugis cognitum est. Hasanes hostium dux, dum inter fugiendum in quendam Joannis Tapolchanii equitem elinguem & mutum incidisset, diu cum eo singulari pugna dimicavit; demum cum vulnus accepisset, & acinacem pugnando perfregisset, qui vagina & capulo e solido auro gemmis exornato constabat, in tutum profugit. Equus quoque, quem sub Zrinio concidisse retulimus, a quibusdam equitibus pro hostili captus reductusque fuit. Ex nostris vix XL. desiderati sunt, & pauci etiam vulnerati. Ludovicus Sarca, Pauli filius, cui in primo congressu caput cum galea immani colubrinæ ictu abreptum fuit, & Michael Aniosius glande plumbea trajectus, ac Josephus Vesseius, quem ad urbis portam cecidisse diximus, Jaurinum a sociis perducti, exquisito sepulturæ honore tumulati fuerunt.

Deleto in hunc modum hostium exercitu, 1593. Hardeccus cohortante Nadasdio castra ad lacum urbi vicinum, quem Sostonem vocari diximus, transtulit; ipseque, quod saucius esset, curru eo vectus est. Et constat eos, qui intus erant, Albanos nostrorum victoria territos, extremoque metu perfusos, haud dubie urbem dedituros fuisse, si vel minima vis tormentis illata a nostris foret: nam & captivos jam quosdam Christiani nominis cædere, conquisitasque portarum claves Husamo veterano alæ unius equestris præfecto, qui de deditionis conditionibus tractaret, tradere inceperant; verum duces præposteris usi consiliis, summo mane diei sequentis conclamatis vasis, relictaque Alba, & ejus capessendæ commodissima occasione omissa, domum reverti maturarunt. Quo animadverso hostes quoque ab incepto destiterunt. Exercitus autem Palffianus Comaronium, indeque ad Novam arcem Archiepiscopalem, cæteri cum Hardecco Jaurinum, & inde ad suas quisque domos & stationes redierunt. Tormenta omnia & signa, ac tympana hostium circiter XLIX. fractumque hostium ducis acinacem, & gladios ac spolia magni pretii Leo Gallus & Erasmus Prainius triumphantibus similes Ernesto Principi Viennam detulere: qui lætum partæ felicibus auspiciis tam insignis victoriæ diem gratiis Deo Optimo Maximo solenni ritu actis, quantum potuit impensius celebravit.

At Sinanus Tolna progressus, cum Carancio *Sinanus audita suorum clade Essecum revertitur,* in oppido, ubi prandendi causa substiterat, Albanæ suorum cladis famam cognovisset, nihil cunctatus, omissis omnibus rebus Dravum ponte ex navibus antea contabulato trajecit, & Essecum delatus est. Cur autem suis laborantibus opem reversus non tulerit, quos etiam iisdem diebus a Cæsarianis obsideri comperisset, incertum est. Beglerbegum tamen filium cum quatuor *relicto Budæ filio.* millibus militum ex itinere remisit, ut Budam præ aliis omnibus locis tuendam atque defendendam susciperet, & quæ deinceps gererentur, de iis ipsum certiorem redderet. Palffius quum victor rediisset, Christophoro Tiffenbacho, qui nomine Cæsaris Cassoviæ Pannoniæque superiori imperabat, ac Sigismundo Racocio, cæterisque amicis victoriam ab se & sociis de hoste partam significavit: eosque hortatus est, ne otio torpere vellent, sed haud dissimili alacritate bellum hostibus inferrent, postquam Turcis auctoribus res ab induciis ad arma & apertum bellum prorupissent; se, si opus sit, idque ipsi velint, cum suo exercitu subsidio venturum. At illi vindictæ & gloriæ avidi, tum sponte sua, tum a Cæsare jussi, omnes jam in armis, inque rerum gerendarum procinctu erant, Sabatcam invadendam constituerant, cohortante eos atque impellente Simone Forgacio, clarissimo sene, rebusque cum Lossontio, & demum cum Suendio præclare gestis insigni. Convenerant in castra præter militem stipendio conductum ac præsidiarium certatim nobilitas, senatores, equites, evocati, summi, infimique, & suas quisque copias militarem in modum instructas adduxerant, Stephanus Bathorius, Franciscus Dobo, Stephanus Homonnajus cognomento Drugetus, Racocius, & ipse Forgacius, multique alii, quibus *Tiffenbachus Sabatcam expugnat.* Tiffenbachus tormenta & eorum apparatum subministravit, ac se ducem præbuit; itumque est primo impetu ad Sabatcam oppugnandam.

Erat

1593. Erat id castellum a Filecianis Turcis paucos ante annos in ripa Rimæ fluminis, opportuno adversus nostros loco constructum, sive versus Cassoviam & Sixonem, sive Agriam & Tocajum infestis armis excurrendum foret: ibi euntibus & redeuntibus stationes & hospitia opportuna, ac quietis receptacula præsto erant, & ad colubrinæ jactum propinquum habebatur oppidum Sombatum, magno Sabatcanis Turcis adjumento commodoque. Constabat duplici vallo valde firmo, & propugnaculis validis, & in medio lapidea turris erecta erat, quadratæ nec contemnendæ munitionis, fossaque lata & aquis plena circumdabatur. Hic quoties ad Sixonem pugnatum superioribus annis fuit, ab hostium ducibus & copiis quietis quantum satis sumtum: huc Bnbecus, Magocius, & Sarcosius uno eodemque certamine capti; Georgius postremo Secius, & Gaspar Putnoquius, & innumeri alii variis intercepti casibus huc deducti fuerunt, atque adeo hinc variis excursionibus adjacentes, & procul quoque dissitæ regiones crudeliter evastatæ. Igitur omnibus & Tiffenbacho visum est, huic loco primum omnium terrorem & tormenta admovenda. Inerant præsidio quadringenti Turcæ, omnium, qui illis in limitibus essent, promtissimi & ferocissimi: qui quum ad primos tormentorum ictus egregie se defendere statuissent, biduo oppugnationem fortissime sustinuerunt; nec ad nostrorum voces incolumitatem, si castello tradito excessissent, promittentium quicquam responderunt. Dejecto interim majoribus pilis & procidente vallo, tam Ungari quam Germani pedites, cohortante Drugeto, linguæ eorum gnaro, & qui dies & noctes in aggeribus tormentariis assidue versari, ibique cibum & somnum capere solebat, ad irrumpendum sese accinxere. Nec mora acerrimo facto impetu repulsi hostes, & ad interiorem lapideam munitionem rejecti, multis suorum amissis, serum de deditione colloquium postulavere. Sed nostri, quod se vel invitis hostibus loco potituros viderent, eo denegato acrius instare cœperunt; cæsisque ad internecionem hostibus castellum tridui labore in potestatem redactum, quod vi tormentorum adeo dirutum esset, ut retineri non posset, nec retento eo opus esse videretur, reductis tormentis, quæ intus erant, solo æquatum est.

Proximum erat Filecum, magnæ apud Turcas & opulentæ præfecturæ sedes, in qua DCCC. equites, & totidem pedites continue præsidium agitabant: præterea magnus voluntariorum equitum, & Martalaciorum pedestris ordinis militum numerus, qui per montes & saltuosa ea loca excurrendi & prædandi magnam habebant opportunitatem. Olim arx erat Bebecorum, a quibus, quo astu quave unius nocte fraude ante XL. annos amissa fuerit, suo loco memoravi.

Hinc Filecum oppugnat. Ab eo tempore nobilissima regni pars, hinc ad viscera & penetralia montanarum civitatum, Zolium usque & Bistriciam, illinc vero sub ipsos fere Cassoviæ muros tyrannicum & crudele hostium jugum ferre, & tributum quotannis pendere coacta erat. Hanc arcem cum subjecto oppido Tiffenbachus, & quos supra memoravi duces, omnibus viribus expugnandam suscepere, nihilque cunctati, permotis castris post aggeres summa celeritate constitutos tormentis oppidum magna vi concuti cœptum est, ea opportuniore occasione, quod Usreffus præfectus, privatarum rerum causa aliorsum profectus, eo tempore abesset. Interea Palffius, quamquam exercitum labore itineris fatigatum, ideoque quietis indigentem haberet, quem paucis ante diebus reduxisset; admonitus tamen a Tiffenbacho & Racocio, Sabatcam in potestatem redactam, & Filecum oppugnari castra protinus promovit, ac Ladislao Maitinio Zolii, Benedicto Pograni Corponæ præfectis, ac Georgio Fancio, qui Bosoco præerat, ut se cum suis copiis ad certum locum conjungant, in mandatis dat, ac de curanda annona, & mittendis, quæ decreto publico debebat, auxiliis nobilitatem commonefecit; ipseque navandæ operæ cupidus, non multo post, confecto celeriter itinere, ad Tiffenbachum pervenit. Habebat secum ad septem millia militum, qui omnes erant cum præteritis annis exercitatissimi, tum proxime prælio Albano magnam bellicæ laudis ac virtutis opinionem adepti. Exhilarati ejus adventu omnes, animisque aucti oppidum majori vi ac impetu oppugnare cœperunt; ipseque perlustratis aggeribus nonnulla in eis vitia assentiente Tiffenbacho correxit, ac propius admoveri tormenta jussit: ita ut illa ipsemet sæpe collimaret, atque ad destinatum scopum nusquam fallente ictu disploderet. 1593.

Itaque oppidi vallum brevi tempore magna ruina & strage patefactum est, ut duces irrumpi posse putarent. Nec mora, signo dato peditatus major pars, quæ ad quatuor millia militum selectissimorum constituebat, ad superandas ruinas magno animorum ardore atque alacritate procurrit. Sed mox ab hostibus fortissime sese tuentibus non sine cæde rejecta atque repulsa fuit. Quo irrito conatu tantum absfuit, ut nostrorum animi diminuerentur, ut etiam magis ad vindictam efferati irritarentur; quippe eodem die modica quiete sumta oppugnationem indefesso animi corporisque robore redintegrandam duxere; cohortantibusq; Tiffenbacho & Palffio, ac imprimis Racocio, explicatis signis, magnaque sublata voce adaperti muri ruinas conscendere cœperunt. Et hostes nihil prætermisere, quin fortiter nec sine nostrorum cæde pugnarent, ac conscendentes deturbare conarentur. Sed ad extremum victi, & ad interiora oppidi compulsi illud nostris relinquere coacti sunt, in quo ii, qui in arcem se fugiendo recipere nequivere, quorum magna multitudo fuit, omnes aut capti, aut crudeliter interfecti fuere: magnæque opes inventæ, & ingens præda comportata: quæ deinde exercitum equis eximiis, prædaque omnis generis divite & armis replevit. Mulierum etiam & puerorum turba ingens im manus nostrorum incidit, quæ ut in re inopinata & improvisa nec ad tutiora loca mitti, nec nunc instante periculo in arcem profugere potuisset. *Oppidum a nostris capitur.*

Restabat arx duplex, saxeæ rupi imposita, quæ unicum ex oppido aditum habebat, cæteræ partes vasta rupium crepidine asperæ & inviæ erant, & ab iis, qui intus erant, non ille duntaxat aditus tormentis defendebatur, sed etiam ii, quos loca arci propinquiora speculari, aut oculis lustrare animadvertissent, destinatis ictibus petebantur, tantaque erat pilarum vis & frequentia, ut nemini in aggeribus consistendi sine aperto vitæ discrimine facultas esse videretur. Palffius tamen & Tiffenbachus contemto omni periculo frequentes in iis versari, magistros tormento-

1593. rum instruere, ac ad dirigendas in mœnia pilas incitare, fuisque omnibus spem & animos addere. Obstaculo obsessis erat arcis exterioris murus, penes quem ad tuendam portam commeare oportebat, & propugnaculum a Gaspare Rascaio, Blasii filio, qui arcem ante tempora Bebecorum obtinebat, constructum, qui tormentis concussus ingentem hiatum fecerat, & identidem procidendo multos fragminibus lapidum aut gravissime affligebat aut omnino oppressos celeriter exanimabat. Nec prætermittendum videtur, quod passim ab omnibus, qui obsidioni interfuerunt, Turcis pariter & Christianis traditum est, plurimos propugnatorum partim comitialibus morbis & insolita vertigine, aut membrorum omnium resolutione, partim oculorum caligine tentatos officium præstare nequivisse, idemque & fœminis & virginibus, puerisque, qui nunquam antea tale quicquam sensissent, usu venisse, usque adeo, ut præfecti & tribuni ab iis, magno ejulatu & lamentis assidue ad deditionis conditiones ultro offerendas, & tradendam arcem solicitarentur.

Propugnatores miris exagitati morbis.

Quibus rerum difficultatibus, sive obsidentium præstigiis & incantamentis, quod Turcæ falso ferebant, sive divinitus ut credi par est, immissis, hostes perturbari ac desperare cœperunt. His malis accedebat, quod nulla ex Budensibus auxiliorum spes recenti ad Albam clade attritis expectari posset, nec adhuc Beglerbegus cum copiis isthuc pervenisse diceretur. Itaque a nostris de deditione interpellati, se eam non abnuere de muro responderunt, si de conditionibus conveniretur. Nec mora, jubentibus Tiffenbacho & Palffio sex e præcipuis paulo post propter portam aggesta terra & materia obstructam funibus per mœnia dimissi adfuerunt; atque ii cum Racocio (sic enim postulabant, quod eum antea, quum Sendroni præfuisset, familiariter cognitum habebant) ita transegerunt, ut singulis unis ensibus accincti, sine equis, sine signis, sine tympanis incolumes dimitterentur, conjugesque & liberos solos efferre liceret; sed substantia omnis ac facultates ibi relinquerentur: missusque est Pogranius in arcem, postquam porta magno labore repurgata esset, qui eos ex arce deduceret, neve quid ultra conditiones a quopiam auferri pateretur. Excessere amplius tria millia hominum promiscui sexus, deduxitque eos usque ad Seceniam Turcico adhuc præsidio custoditam, ad tertium lapidem distantem, Drugetus tribus Germanorum & Ungarorum millibus comitatus, sine maleficio, iisque ibidem relictis, ipse cum suis in castra reversus est.

Arcem nostris dedunt.

Nostri tam opportuno loco intra sextum diem incredibili celeritate potiti, quum quamnam in partem ulterius arma promovenda essent, consultarent, multique ut Hathuania arx obsideretur, quæ sola Budam petentibus restare videbatur, utendumque occasione divinitus oblata censerent, ad Tiffenbachum adfertur magnas apud Secenium hostium copias, in castris esse, quæ nimirum tanta clade colligi potuissent. Itaque sine mora ex omnibus copiis septem millia militum utriusque ordinis deliguntur, eisque Stephanus Bathorius, & alter Stephanus Drugettus Homonnianus duces 1593. præficiuntur; moxque quadratis & instructis ordinibus iter aggrediuntur. Cum haud procul Secenia pervenissent, hostes ad Hippolum amnem castra metatos esse, & inalbescente aurora signum profectionis tubis inflatis dedisse animadverterunt. Verum quum nostrorum antecursores in eos, qui ab hostibus præmissi erant, equites forte incidissent, eosque terga dare compulissent, non sine præsenti divini numinis ope singularique beneficio accidit, ut cæteri, quorum pars impedimenta carris imposuerat, conscensisque equis stabat, pars adhuc frenandis equis, & induendis armis componendisque sarcinis occupabatur, visa suorum fuga, & nostrorum adventu perterrita, extemplo fugam daret, seque ad silvas & montes proximos proriperet, nostrisque incruentam victoriam, & carrorum impedimentorumque omnium prædam relinqueret. In hunc modum quum hostes ad varia loca, in quibus stipendia merebant, dispersi, Filecum tanti nominis præsidium amissum, copias auxiliares fusas fugatasque, castra capta & direpta sociis & commilitonibus trepidi retulissent, tantus repente Turcas terror occupavit, ut nulla facta mora complures arces commeatu rebusque omnibus refertas, nec spernendæ munitionis Plabenstaniam & Deniniam Balassianæ ditionis, a Mustapha olim Purpurato, ut diximus, captas, Bujacum, Ainasconem, Somosconem, & Castrum Corvi vocatum, vacuas, & nostris occupandas relinquerent, seque cum conjugibus & liberis ad tutiora loca conferre matutarent: quibus in potestatem nostrorum redactis postea Tiffenbachus idonea præsidia & custodias imposuit.

Auxiliares Turcarum copiæ a nostris fugatæ,

arcesque ab iis plures desertæ nostræ ditioni accedunt.

His rebus gestis, quod media hyeme & intolerandis frigoribus nec homines nec jumenta in castris perdurare posse amplius viderentur, nec Tiffenbachus sibi cum hoste acerrimo simul, & cum aeris & cœli injuriis colluctandum esse arbitraretur, aliisque multis de causis, relicto Fileci, qui præesset, & dirutas ejus partes restauraret, Michaele Serienio, Cassoviam versus cum castris reverti constituit; Palffiumque collaudatum ab se dimisit, gratiasque ei ingentes habuit, quod præsenti occasione, Dei Opt. Max. singulari beneficio oblata, tam necessariam quam opportunam reipublicæ Christianæ & patriæ ac Cæsari operam præstitisset. Qui cum suis copiis in reditu Turcas Secenii præsidia agitantes, tormentorum terrore admoto perterritos ad deditionis conditiones compulit, ac liberos & incolumes dimisit, arcique præsidio imposito Honorium Tauhauserum, Germanum quidem origine, sed in Ungarum familiæ Hathalmianæ adoptatum præesse jussit: ac ulterius progressus, Dregelum edito in monte situm, ac Palancam, quæ ad Hippolum flumen amœno & opportuno loco a Turcis constructa erat, perterritis & diffugientibus defensoribus vacuas reperit, easque facili negotio occupatas Ægidio Magno præfecto, viro forti custodiendas attribuit, & ad XV. Calendas Januarias incolumem & victorem exercitum reduxit.

Nostri in hiberna discedunt.

Palffius Secenium Dregelum atque Palancam occupat.

(o)

DE

DE REBUS HUNGARICIS, LIBER XXVIII.

1594. 1594.

SEcundum hanc victoriam, auspiciis Cæsaris, & cura atque administratione Ernesti fratris partam, Alexander Farnesius Parmæ & Placentiæ Dux, rebus in Belgio & Gallia gestis clarissimus, qui exercitum Philippi Regis Hispaniarum immortali cum laude, ac nominis fama ductaverat, e vivis excessit, aqua intercute extinctus. In ejus locum Philippus Rex Ernestum delegit, ut sibi sanguine junctum, qui Belgicis provinciis administrandis imperatorii muneris nomine præesset; quem etiam per legatos summæ auctoritatis ad amplectendam conditionem hortatus est: qui cum Pragam convenissent, convento primum Gulielmo de Sancto Clemente, ordinario ejusdem Regis apud Cæsarem legato, paribus cum eo studius Cæsarem orarunt, ut Ernesto fratri ad se vocato auctor esse vellet voto Philippi Regis satisfaciendi. Annuente Cæsare, nec Ernesto pariter detrectante, qui Regis potentissimi, & propinquitate sibi juncti rebus plurimum studebant, non multo post accepto per literas ab Ungaris magno verborum cum honore commeatu, & Pannonicis rebus atque exercitibus Mathiæ fratri de Cæsaris voluntate traditis, ac tutela Ferdinandi patruelis Caroli filii simul & Stiriæ Maximiliano alteri fratri commendata, per Norimbergenses & Wirceburgenses, ac deinde trajecto Rheno per Lucemburgum ad Belgas profectus in urbem Bruxellas pervenit, magnificentissima ubique pompa & populorum acclamatione exceptus. Sed ea res inauspicato suscepta eum habuit eventum, ut Princeps pacis bellique artibus clarus, & longiori vita dignus non diu Belgis præesse posset, sed biennio nondum exacto, incertum veneno in alterius morbi atrocioris vi extingueretur.

Ducis Parmensis obitus.

Ernestus Archidux ei succedit.

Ejusdem e vita excessus.

At Mathias suscepta Pannonici exercitus cura, postquam bellum cum Turcis contractum indies magis ac magis exarsisset, nihil antiquius habuit, quam victorias toties & tam feliciter partas, virtute & industria sua prosequi, ac priusquam hostium vires, uti fama ferebat, in Græcia ac ultramarinis Asiæ partibus colligi jussæ adventarent, ardua quæque & difficilia, quod illa essent tum decora, tum plena laudis militiæ exercitamenta, primo quoque tempore experiri. Igitur post Calendas Januarias Jaurinum profectus, duces copiarum tam Ungaros quam Germanos, imprimisque Palffium e Nova arce ad se vocavit, ac cum iis de futuri belli progressu, ac quibusnam in locis illud inchoaretur, consultandum decrevit. Non defuere, quemadmodum in superiori consultatione Comaroniensi acciderat, qui Besprimium & Palotam recenti Turcarum expeditione captas, recuperari oportere existimarent; neque id factu difficillimum fore, quandoquidem in propinquo nec munitæ admodum essent, nec magno hostium numero custodirentur: pertinere ad famam & existimationem Cæsaris exercitus, si illæ maturius ab hostibus extorqueantur, & ad Papæ ac Jaurini quietem, quæ loca ab illis, qui ibidem excubarent, assidue inquietarentur. Hujus sententiæ Hardeccus cum Christophoro Quinspergo, & quibusdam aliis princeps erat, qui illas arces præfecturæ suæ ademtas ferre æquo animo non poterat, & ideo ut hostes iis ejicerentur, audaciæque suæ & temeritatis cito pœnas darent, cupiebat.

Mathiæ Archiduci belli Pannonici præfectura demandatur.

Deliberatio de belli summa.

Ex adverso Palffio minime dignum videbatur, Principem tanti nominis cum exercitu, cujus recentem curam suscepisset, oppugnandis illis occupari, in quibus vel recuperatis haud magnum operæ pretium foret, nisi Alba vicina tentaretur; cujus vicissim oppugnatio aliam occasionem, alias vires & copias requireret. Proinde ad magis illustre extendendæ famæ & gloriæ decus, reique publicæ majus emolumentum fore, Nogradum, quod anno superiore ob adversas ingruentis hiemis tempestates omissum erat, repetere, illudque fortiter expugnare: cujus accessione Zolio, Corponæ, & Bosoco, ac civitatibus Montanis quies & salus redderetur, & præsidia, quæ hactenus in illis locis fuerant, Nogradum transferrentur, quod opportuno loco & itinere ad Budam, Deo auspice, brevi recuperandam, quam ad conjungendas Ungariæ superioris vires & copias situm esset: locum quidem esse Besprimio & Palota munitiorem, sed quæ vim nostrorum nequaquam diu sustinere posse videretur: se curaturum ne exercitus, quamquam viæ ob incommodissima anni tempora multo cœno ac gelu impeditissimæ sint, ex iis, quas sibi subjectas habeat, regionibus, re frumentaria & rebus necessariis destituatur.

Princeps approbata hac sententia eam sequi deliberavit, legatumque post se cum summa potestate in exercitu Palffium duxit; Erasmum Praunium Comaronii præfectum magistrum castrorum constituit, Leonem Gallum tormentario negotio præposuit, Engelhardum Curtium legionis unius Germanicæ tribunum præesse vigiliis, Joannemque Jovium, prætorem regni, annonam curare jussit, ac omnibus, ut sequenti mense Februario Levam in castra convenirent, in mandatis dedit. Tormenta vero, & eorum apparatum quod lentiori gradu promoverentur, sine mora præire, ac se Levæ expectare jussa sunt; idque Leo Gallus summa diligentia curavit. Advenere jussu Principis, quamquam ob viarum difficultatem lentius facto itinere, mille equites cataphracti, quos Sebastianus Sliccus ducebat, ac legio Germanica Curtii, quatuor millibus peditum constans, e Suevia & Rheticis gentibus collecta, summæ virtutis, ac militum Ungarorum e Jaurino, Papa, Comaronio, Corpona, aliisque locis egregia manus, omnesque ad Dregelium & Palancam præire jussi. Hos Palffius cum suis ac Nobilitatis ultradanubianæ, & postea cum ultimis agminibus Princeps ipse sequutus est. Tametsi autem omnes properandi & operam præstandi cupidissimi forent, tamen ob continuas nives & pluvias, ac itinera glacie & gelu constricta, progredienti exercitui infensissima, non ante Palancam perventum est, quam circa ultimos mensis Februarii dies; Principe Mathia omnes cæli injurias & tempestates invicto animi & corporis robore, patientiaque singulari perferente: adeo ut ejus exemplo cæteri quoque omnes viarum incommoda infracto animo sustinere viderentur. Ibi exercitus, ut

Cæsareus exercitus duce Mathia Novigradum obsidione cingit.

1594. ut aliquandiu quiesceret, & corpora curaret, in hiberna per pagos distributus est, qui ad decursum Hippoli fluminis frequentes sunt: atque illinc ad Tiffenbachum mandata data, ut suas copias educere, & cum iis, quas Princeps ducebat, conjungere maturaret.

Verum cum ob itinerum gravissimas difficultates Tiffenbachus nimis tarde adventare videretur, & res omnis in celeritate posita esset, Princeps suasu Palffii & aliorum, ne quid mora secum discriminis adferret, neve hostibus ad resistendum vires atque facultatem subministraret, nihil cunctandum aut expectandum ratus, exercitum promovit, ac ad sextum Idus Martias ad oppidum Ruthenicum Orossfalvam, uno lapide ab Nogrado distans, de quo antea diximus, castra locavit, in quibus Germanorum atque Ungarorum quatuordecim millia peditum, ac septem millia equitum censa fuisse ferebantur. Isthic pernoctante exercitu adfertur, Turcarum haud contemnendum, numerum sub Nogrado in castris esse. Itaque habito consilio decernitur, eos prima luce invadendos esse, cumque iis ferro decernendum. Sed aliis subinde exploratoribus advenientibus, & hostes nostrorum adventu cognito, retro ad Vaciam cessisse referentibus, ab incepto destitere, ac sequenti die structis ordinibus, ac explicatis vexillis, tormentisque sequentibus, sub meridiei tempus, quo Turcarum sacerdotibus mos est conscensis turribus alta voce suos ad preces convocare, in conspectum Nogradi perventum est.

Nogradi descriptio. Ea arx ditionis olim Episcopi Vaciensis, rupi non admodum editæ imposita est, avorumque nostrorum memoria magno Nicolai Bathorii Vaciensis Episcopi studio, multis ædificiis ac elegantibus, opere Jacobi Tragurini architecti & statuarii restaurata fuit: habetque ab occidente sole vastissimas silvas, quæ Filecum & Diosgiorium versus longe lateque protenduntur, ac ad meridiem Danubium & Vaciam duobus dissitam milliaribus; ad Solis vero ortum colles sunt & vineta minime alto vertice, e quibus haud irrito labore tormentis peti potest: habet etiam circumcirca fossam XXX. pedes profundam latamque, in ipsa rupe, magno, ut apparet, labore & sumtu ejusdem Pathorii antistitis excisam, cum puteo haud minoris laboris & impendii, ac turrim in medio erectam, quibus ipsius nomen & gentilitia trium lupinorum dentium insignia exsculpta adhuc extare videntur. Hanc autem veteris ædificii molem Turcæ, erectis forinsecus duplicis & valde crassi valli cratibus, iisque roboribus consibulatis, ac cespite repletis, ad propugnaculorum formam longe firmiorem reddiderant. Præerat ei Mehemetes Niger, e Pheris Thessaliæ urbe oriundus, ideoque Carapheris cognominatus, cum octingentis circiter Turcis, qui ad primum exercitus conspectum, oppidum arci subjectum non contemnendæ amplitudinis ac firmitatis injecto igne funditus concremarunt; simul cum horreis & frugibus, ac fœni straminisque cumulis, quos foris congesserant, tanta vi & sævitia, ut etiam in hortos, eorumque sepimenta & arbores fructiferas, ne nostris usui esse possent, exscindendas, barbara feritate debaccharentur; interimque nostros castra & tentoria collocantes assiduis tormentorum ictibus, nec tamen notabili aliquo detrimento, infestare non desinerent.

Sub vesperum ejus diei sole nondum occidente, Leo Gallus cum tormentis & eorum apparatu adventavit, lentiori ob itineris difficultates facto progressu, ac tormenta in eo colle, quem ex adverso arcis ad orientalem plagam eminere diximus, collocavit; ac tria majora, quæ viginti aut triginta pondo ferream pilam evomebant, in arcem salutandis veluti hostibus exonerari jussit, & hostes pariter ex arce responderunt. Eadem nocte aggeres fieri, & corbes terra ac cespite celeriter repleri, ac tormentis inter eas collocatis arcem verberari jussit; ita ut die quoque toto insequenti & nocte nulla in concutiendis mœnibus intermissio fieri videretur. At Turcæ, qui ea temporis & anni asperitate nostros nequaquam bellum moturos existimassent, ideoque ad defendenda mœnia arcemque minus parati esse viderentur, ad obstruendam cespitibus & materia portam, ac ad attrahenda idoneis in locis tormenta sese converterunt, tanto silentio operi intenti, ut & tormenta displodere in obsidentes, & excubitores sublato ut moris est clamore, obire vigilias prohiberent; adeo ut multi eos relicta arce diffugisse existimarent. Verum perfecto opere ad mœnia tutanda reversi, expansis per ea, ac turrim ac propugnacula multis vexillis, sese ad defensionem compararunt, ut se nequaquam territos esse, nec de salute & victoria desperasse demonstrarent: itaque magnam in nostros pilarum majorum minorumque procellam diffuderunt. 1594.

Palffius nullam eis quietem dandam ratus, operas, quarum haud contemnendum numerum e montanis civitatibus acciverat, quæ effodiendorum varii generis metallorum apprime gnaræ esse solent, ad faciendos sub exteriori vallo cuniculos, quod e crassissimis roboribus contextum erat, subire murum jubet, iisque mille, aut paulo plures pedites, quorum dimidia pars ex Ungaris constabat, reliquum e Curtii & Galli legionibus selectum erat, attribuit, qui eos ab injuria hostium, si forte excurrerent, tutarentur; interim autem tormentorum magistris serio imperavit, ut crebrius & terribilius pilas in arcem contorquerent, ne illos, qui cuniculos agere cœperant, sentire possent. Verum fieri nequaquam potuit, quin hostes in omnia intenti & vigilantes animadverterent, ac ad eum locum adcurrentes, tam eos, qui in opere erant, quam qui illis tuendis excubabant, glandibus, & saxis, ac trabibus superne in subeuntes dejectis eminus vulnerare ac deturbare conarentur; sic ut pluribus ex nostris sauciatis, ac nonnullis cæsis re infecta redire conarentur.

Nec mora, Palffius receptis in castra fossoribus alias cohortes sociis laborantibus submisit, ducibus Ladislao Maitinio, & Benedicto Pogranio, multisque ex earum numero secures & dolabras dedit, quibus dejiciendo vallo, quod jam argilla nudatum erat, operam dare; cæteros faces & straminum manipulos inferre, & vallum succendere jubet. Et exteriores quidem valli partes, quæ præacutis palis, superne virgultis connexæ erant, aliquot in locis inflammatæ arserunt, ita ut ad interiora posthac facilior aditus adaperiretur. Duravit hæc pugna a media nocte ad quintam fere horam diei, cadentibus utrinque vel sauciatis non paucis: e numero siquidem nostrorum circiter XLV. cecidere, sauciatis amplius ducentis; ex

1594. ex hostibus vero LXX. cæsi, ac CL. graviter vulnerati fuere, ita ut Carapheris & sociorum animis haud dubius discriminis metus & rerum desperatio injiceretur, cogitantium & reputantium, si dejecto interiore vallo oppugnatio repeteretur, se tanto ardore atque ordine incumbentibus nequaquam pares futuros. Interea Palffius ultra priora octo tormenta, quibus mœnia ex utraque parte quassabantur, alia quatuor attrahi, & ex aggeribus, quæ versus septemtrionem, qua hostes ex summa arce in exteriorem commeabant, constitui jusserat, rem gerere cœpit, periculum facturus, ac inclusi tanto tormentorum ingentium apparatu e tribus locis petiti, ad complectendas deditionis conditiones compelli possent, cujus rei haud dubiam animo spem concepisse videbatur.

Matthias Archidux in castra venit.

Dum hæc fiunt, Matthias Princeps e Dregelio, ubi pernoctaverat, cum mille equitibus, ac legione Germanica, aulæque suæ comitatu lentius ob viarum incommoditatem progressu facto, in castra venit, ac postquam statim aggeres & tormenta perlustrasset, collaudata Palffii & Galli diligentia ac solertia, ut iis in arcem emittendis nihil cessaretur, imperavit. Quorum vi ac impetu cum vallum haud leves rimas fecisset,& Turca insignis tormentario negotio præpositus terribili ictu pilæ discerptus esset, Carapheri & reliquis animus concidit: nec diu post Alaibegus, quo nomine is, qui Spahiis, hoc est, pagos & Latifundia habentibus præest, e muro proloqui, ac Benedictum Pogranium, ac Michaelem Borium (is erat Bacabaniæ præsidii legatus) nomine compellare cœpit: qui quum præsto adfuissent, ut tormenti cessarent, petivit, seque accepta fide ad transigendum de deditione exiturum significavit. Ea data exivere cum Alaibego sex alii clarioris nominis Turcæ, & cum iis Palffius, qui personam Mathiæ Principis simulabat, sic transegit, ut se & arcem cum omnibus, quæ intus essent, ad arbitrium victoris mox dedere maturarent. Cum internuntii in arcem remeassent, & Mathias ac cæteri duces a Palffio invitati, sub pellibus & tentoriis prandissent, paulo post rediere, & Carapherim conditionibus non aliter assentiri retulerunt, quam ut instar Fileciensium cum uxoribus & liberis, ac singulis gladiis arce excedere liceret; sed ut in arbitrio victoris vitæ ac incolumitatis potestas sit, id nequaquam admittere; quin illum in arce extrema quæque pati, quam tam fœdam & inhonoratam servitutem subire malle.

Ea re cognita quamquam non deerant, qui verberandam iterum tormentis arcem, ac vi expugnandam censerent, nonnullis vero æquæ conditiones, quas postulabant, admittendæ viderentur, ad extremum, ne qua difficultas aut mora in recipiendo fieret, transactum est, & abeundi omnibus facultas concessa; cautum tamen, ne quid præter singulos enses auferre liceret: atque eo die, qui fuit quarto Idus Martias, Ferhates, qui nuper præfectura Belgradiensi & Samandriæ decesserat, cum tribus aliis pro obside datus, in castris remansit: ac sequenti die Carapheris cum cæteris ac puerorum & fœminarum turba arce excedens, claves arcis Palffio traditas simul cum arce reliquit: quadragesimo secundo anno, postquam a Turcis bello Temesvariensi capta fuerat. Quæ deinde a principe curæ & fidei Andreæ Revaii, qui turmam equestrem cum laude ductaverat, commendante Palffio tradita est, sic ut cum CCC. Ungaris, ac tribus vexillis Germanorum, quibus Andreas Ridemannus præerat, tuendam susciperet, ac deinde difficillimis itineribus, ac amnium inundationibus, continuisque pluviis ægerrime reditum est: adeo ut nullis in promtu navigiis, & pontibus ubique vi aquarum interruptis, exercitus multis in locis complures dies subsistere, famemque & frigus, rerumque necessariarum inopiam, cæteraque incommoda sustinere cogeretur, sicuti Principi ad Nitriam contigit; ubi ipse quidem ratibus non sine summo labore transvectus, ac a Stephano Feircuvio Episcopo convivio exceptus, donec copiæ & impedimenta decrescentibus aquis trajicerentur, aliquamdiu morari atque expectare fuerit coactus. Prius vero quam castra solverentur, ducibus ac præfectis copiarum in mandatis dedit, ut ad Calendas Apriles rursus Jaurinum, aut quo ipse jussisset, convenirent: nam cum primum majores copiæ, quas ad eum diem affuturas sperabat, in unum convenissent, Strigonium obsidione cingere decreverat. 1594.

Turcæ arcem nostris dedunt.

Comes Zrinius cum aliis ducibus in Illyrico varia castella subigit.

Interea Georgius Comes Zrinianus collatis cum præfectis copiarum, qui in Illyrici partibus agitabant, Sigismundo Herberstainio, Friderico Trautmansdorffio, ac aliis consiliis copiisque mature collectis, quibus sese conjunxit Joannes Laresius Melchioris Rederi legatus, cum D. equitibus Silesitis Canisam in castra convenerunt, & cum Nobilitatis militibus ac Canisiano præsidio in hosticum excurrere, ac dignum aliquot facinus adversus hostes exequi decreverunt. Igitur quamquam flumina Dravus & Mura, cæterique amnes ubique continuis pluviis & nivibus tum primum colliquatis inflati exundassent, nihilo tamen minus Canisam confluxerunt, & undecim tormentis currulibus in campum protractis, quæ Jacobus Pillerius curabat, ad XXI, diem Martii, memoriæ Divi Benedicti, dicatum, castra ad Mauritii pagum promovere: inde secunda castris ad Bersenciam perventum est, a Turcis bello Sigetano occupatam. Sed hostes, qui intus erant, neque conspecto exercitu, neque expectatis tormentis, succensa arce profugerunt; nostri vero extinctis quantum fieri potuit, ignibus, tormenta majora septem, totidemque colubrinas inde avexerunt; cæteris fere omnibus, ut re frumentaria ac reliquo commeatu, ac militari supellectile eodem incendio corruptis, aut omnino absumtis. Sequenti die ad Chorgonem itum est, ibique tormenta, quæ in castris erant, duplici ordine, jussu Zrinii explosa sunt; ita ut donec dimidia eorum pars disploderetur, interim reliqua sulphureo pulvere implerentur, quo major vero & amplior eorum numerus procul audientibus existimari posset. Quorum boatu & fragore audito Hasanaga Segusdii præfectus, qui tunc forte vallum arcis & fenestellas tormentis ejaculandis aptas restaurabat, dimissis, quos ad operas faciundas convocaverat, agricolis; arcem ipse quoque succendit, & se cum sociis Baburiam, indeque ad tutiora loca recepit. Zrinius missis ad primum flammarum conspectum equitibus quadringentis, tormenta ignibus, si possent eripi, eosque extingui jussit. Verum cum isthuc pervenissent, jam rotæ & axes eorum absumti igne erant; tubos tamen seu fistulas æneas, ne fervefactæ liquefcerent,

Bersenciam.

Segesdium.

magno

1594. magno labore extrahendas curavere, quæ cum aliis Canisam devecta fuere.

Babociam aggredi viarum difficultatibus inhibetur. Restabat Babocia, quam eodem itinere laboreque in potestatem redigere decreverant, ea spe, quod ne illam quidem impetum aut vim exercitus ac tormentorum sustinere ausuram existimarent; verum Turcæ id futurum arbitrati, pontes, quibus Rinnia fluvius transiri poterat, ubique disjecerant: vado autem superandi, aut tormenta & impedimenta transvehendi, ob late patentes aquas nulla facultas apparebat. Tantis tumescentium amnium obstaculis ea etiam difficultas accedebat, quod illud arenosum ingentis silvæ Giotæ solum, qua transeundum erat, suapte natura ad primi veris initia, liquatis nivibus adeo mollescere solet, ut quamquam superne herbidum ac viride appareat, calcatum tamen ab equite sive pedite statim vestigia devoret & absorbeat; adeo ut ignari & incauti ejus rei homines, nisi præsenti ope succurratur, non minus ac profundioribus lacunis ac scrobibus immersi interire soleant. Misit tamen Zrinius quosdam viarum & locorum peritos ad Corpadum oppidum, ubi in Rinniam amnem paludosum Labadus alter rivus æque stagnans influit, tentaturos, an eo in loco transiri posset? Sed illi quoque pontes cum sublicis jussu Turcarum disjectos, & aggeres ligonibus complanatos, nec cuipiam vel expedito equiti, nedum exercitui ac impedimentis pervios esse retulerunt. *Exercitum reducit.* Itaque decimo, postquam Canisa discesserant, die, utraque arce vacua relicta, ac subjectis in ima fundamenta pulveris sulphurei aliquot cadis disjecta, incolumem exercitum reduxerunt.

At Matthias, quamquam copias, quas ad Calendas Apriles Comaronium convenire jusserat, viarum difficultatibus impeditas cognovisset, quo minus ad præstitutum locum venirent, tamen ut eis moram omnem excuteret, post Paschales ferias Viennæ transactas, ferventiore ad res gerendas cupidoque animo Posonium venit, ibique biduum commoratus Jaurinum descendit; *Matthias Archidux Jaurinum se confert,* ac cum Hardeco cæterisque ducibus de rebus ad obsidionem necessariis, deque promovendis castris consultavit; quum Palffius eodem tempore ad Novam arcem cum suis, quæ stipendia merebant, simul & cum Nobilitatis ultradanubianæ copiis, haud contemnendo numero in castris esset, & Zrinius ac Nadasdius cum cisdanubianis brevi eodem expectarentur, qui etiam mox, cum Matthiam Jaurinum venisse cognovissent, adfuerunt. *copiasque undique contrahit.* Francisco Duci Saxoniæ Lauenburgico cum quatuor millibus equitum Germanicorum per Moraviam venienti, Sigismundum Forgacium obviam ire jussit: isque præcedentem Principem in castris sub Strigonio positis postea assequutus, in citeriore sinistra Danubii ripa a Parcani Turcarum præsidii parte, consedit. Interea Princeps Comaronium venit, ac Danubium ponte transjecit, & ibi Palffianas copias in sua castra recepit, iisque promotis, sextis demum castris in conspectum Strigonii perventum est.

Copiarum numerus. Præter Ungaros, quorum copiæ ad quindecim millium bellatorum numerum constituebant, Sebastianus Scliccus mille equites Germanos ductabat, & Rederus totidem, ac Brandeburgensis equitatus cum Moravis & Austriacis, ac Bernardi Comitis Turriani & Seifridi Colonicii, ac Richardi & Ulrici Quinsbergorum, nec non Gothardi Starenbergi turmis, paulo minus decem millibus constabat. Peditum Germanorum amplius sexdecim millia erant, in tres legiones distributa, quarum unam Leo Gallus sub duodecim signis, quinquies mille circiter pedites continentem ductabat; secundæ Engelhardus Curtius præerat, tertiæ Schombergius, quæ singulæ tantundem peditum sub totidem signis habebant, quorum singula CCCC. milites continebant. Postea quoque una legione, quæ quatuor millibus militum constabat, castra aucta fuerunt; quam e Salisburgo Rottennavius juvenis (pater enim Zagrabiæ e vivis excesserat) navibus impositam celeritatis causa advexerat. Aderant biremes quoque tredecim a Ferdinando Imperatore olim constructæ, & nunc ex Viennæ navali in Danubium deductæ, in quibus octingenti aut amplius mille sclopetarii censebantur; *Biremes XIII.* & supra has XXV. navigia ejusdem formæ, sed paulo minora, quæ nostri Nasadas aut Saicas vocant, in quibus singulis XXXIII. Ungari, milites simul ac remiges erant, ac in earum proris breviora ex ære fusili tormenta habebantur, & in anterioribus sentinis pilæ ferreæ ovi gallinacei magnitudine cum certo pulveris sulphurei pondere servabantur. Classi huic Joannes Alexander Princenstainus præerat legatus, donec Antonius Rideselius eques Marionus Theutonici Ordinis, uti vocant, commendator, in castra advenisset. Castrorum magister Hardeccus erat declaratus, ac tormentarium negotium Leo Gallus procurabat, idem qui sub Nogrado eodem officio functus fuit: isque tormenta navibus collocata secundo flumine devexit, jumentorum jugis terrestri itinere subsequi jussis.

His copiis, quæ omnes quinquaginta millia armatorum facile æquabant, *L. millia armatorum.* Matthias Nonis Majis, die divo Gothardo sacra, urbem simul & arcem obsedit, castris in planitie latissima & amœnissima collocatis. *Strigonium Archidux obsidione premit.* Quæ ideo aliquanto longius a Danubio & aquatione sita erant, quod ripas fluminis focii navales & classiarii, nautæque occupabant. Turcæ cum nostros castra metantes conspexissent, extemplo suburbia, quæ late patebant, ac horrea & id genus ædificia injecto igne concremarunt, expansisque per turres & propugnacula ac muros plurimis vexillis sese ad defensionem pararunt. Credidere complures, si eo tempore, quo Filecum & Nogradum nostri cœpere, Strigonio terrorem admovissent, multo minore labore eos, qui intus erant, ad deditionem compelli potuisse; quum nec præsidio militari, nec rebus necessariis abundarent. Verum illos duarum longe munitissimarum arcium exemplo sibi interea ita cavisse, ut rebus obsidioni tolerandæ idoneis comparatis minime imparati reperirentur: nam ad Isaci præfecti & reliquorum preces Caralibegus Albensis, *Caralibegus illi præerat.* quem ad Sixonem exercitui præfuisse, ac ingens in capite vulnus accepisse diximus, cum validis Janicerorum cohortibus, quibus multi equites clarioris nominis, peditum functuri officio intermixti erant, paucis ante diebus arcem erat ingressus, cujus inter Turcas ea tempestate clarum militiæ nomen habebatur. Eo auctore collis satis altus, & minime saxeus, quem a delubro elegantissimi operis olim ibi constructo Divi Thomæ montem vocant, e regione 1594.

1594. gione arcis ad tormenti jactum eminens, castello e vimineis cratibus ac roboribus tumultuario opere munitus fuit; cui ipse præsidiarios milites, & duo currulia tormenta imponenda curaverat, quibus nostri, qui arcem aut urbem aggressuri forent, undique peterentur.

Cæterum Gallus Palffio cohortante atque satagente, eadem nocte tormenta per vineta scrobibus ac fossis impedita, ac alia confragosa loca magno labore transvehenda curavit, iisque arcem magna vi verberari jussit. Sed quum is locus non satis commodus esset, utpote qui longiuscule distastaret, ea demum quæ sequuta est nocte, propius arcem promota sunt, non procul a sepulchris, quibus Turcæ suos humare consuevissent, ibique aggeres corbesque e disciplina constituti, ex quibus sine intermissione pilæ majores in arcis mœnia directæ sunt. Palffius etiam non solum ad aggeris & tormentorum custodiam validas Ungarorum & Germanorum peditum cohortes disposuit; sed etiam ultra arcem ad ortum Solis aggeres fieri jussit, & in iis utriusque nationis sclopetarios occultavit, qui tres biremes hostiles commeatu & militibus onustas arcis accessu prohiberent. Classi enim nostræ metu tormentorum, quibus tam ex arce, quam e Parcano infestari poterat, descensus sine aperto discrimine minime patebat. Sed illi vitata dextra ripa in ulteriorem, quæ versus Parcanum ducebat, cursum direxerunt, ac sociorum subsidio freti, de nocte ea quæ vehebant, ad Aquarium oppidum exposuerunt.

Arx tormentis verberata.

Biduo post ad VII. Idus Maji quum nunquam tormenta cessassent, tandem sub vesperum pilæ ferreæ igne candentes (hoc teli genus novum Stephani Poloniæ Regis bello Moscovitico expugnandis ligneis arcibus inventum fuisse fertur) nec non fictiles tubi nota ratione confici soliti, qui bituminosi & sulphurei ignis flammas jaciunt, in turrim summi templi Divo Alberto dicati, cui etiam Solimanus pepercisse ferebatur, ac cætera ædificia arcis conjecta fuerunt, quibus illa succensa ingenti mox fragore & strepitu conflagrarunt, ut non solum quamplurimi ex propugnatoribus, qui extinguendo igni opem ferre contenderent, perustis crudeliter membris sauciarentur, aut flammis fumoque correpti, in vestigio suffocati interirent: sed etiam commeatus ac sulphurei pulveris maxima pars uno eodemque incendio absumeretur: neque dubium fuit, quin invadentibus tunc nostris aditus in arcem esse potuerit, si per ruinas muri, quæ jam ad aliquot passus apertæ erant, duces impetum fieri imperassent. Sed ii, quod vallum pro mœnibus erectum obstare existimarent, suos eo tempore prælio continuerunt; ita ut ad diem sequentem, quum illud obstaculi amoveretur, differrent. Sed etiam tunc frustra tentata oppugnatio fuit: cum enim nostri diu multumque ancipiti conatu vallum illud conscendere contendissent, quod ab hoste paucula mora ei concessa restauratum erat, amissis amplius XXX. sociis, ac Rudolpho Greisio Curtii legato, multisque aliis vulneratis repulsi & rejecti in castra sese receperunt: altero post irritum conatum die tormentis XVIII. duabus ex partibus arx quassari denuo cœpta, eo proposito, ut per hiatum mœniorum postridie oppugnatio repeteretur.

Pilæ igneæ.

Oppugnatio irrita.

Interea autem curante per idoneos internuntios Palffio clandestina consilia cum Thracibus, qui in urbe erant, Christianis quidem, sed Græcos ritus sequutis, contracta sunt; ac ii promissis ingentibus onerati, si cæsis Turcis, qui custodiæ urbis attributi non magno erant numero, urbem nostris tradere conarentur. Qui quum diem constituissent, ad quem Palffius cum validis suorum & Germanorum cohortibus nocte intempesta ad portas & mœnia adfuissent; cæteri vero duces oppugnationem ex alia parte tentaturi, suos, ut clamore sublato procurrerent, Turcasque ad eam partem tuendam provocarent, in mandatis dedissent, Palffio adventanti portam patefecerunt, cæsis qui obstabant Turcis, eumque & cohortes in urbem intromiserunt, a quibus Turcæ reliqui confestim cæsi aut capti sunt, oppidumque munitissimum facili labore a nostris occupatum est. Thraces in fidem recepti, & urbs præsidio Germanorum & Ungarorum peditum firmata est. Sed cum in urbe nemo a tormentis, quæ e monte Divi Thomæ in commeantes confertim displodebantur, tutus esse posset, jussu Principis tormenta in alium ex adverso collem quatuor attracta, iisque castellum concuti cœptum est: quod quum absque propugnaculis, quæ latera munirent, festinanter erectum esset, ictus tormentorum sustinere diu non potuit, sed primo patentiores rimas, demum vero a parte orientali haud minimam ruinam fecit, ita ut nostris irrumpendi facultas oblata esse videretur. Igitur cum Germani & Ungari paribus animis & singulari alacritate procurrissent, vallum celeriter conscenderunt, primique Radicius & Silva Besprimii centuriones signa in summa valli parte sustulerunt; sequutusque eos paulo post signifer Germanus legionis Schombergianæ cum militibus; ac subinde aliis atque aliis conscendentibus vallum captum est, & Turcæ fere ducenti, a quibus defendebatur, cæsi omnes sunt; nam quum in oppidum jam ante a nostris occupatum tuto ingredi non possent, & arx longius dissita peti non posset, paucissimi fuga salutem acquisivere. 1594.

Thraces urbem Palffio produnt.

Mons S. Thomæ captus.

In hunc modum redacto in potestatem oppido, pariter & monte Divi Thomæ vi capto, tormenta e prioribus locis in oppidum ad domum præfecti, inter carcerem & equorum stabulum, ac quatuor alia in montem Divi Thomæ, quibus utrinque in arcem & subjectam urbeculam Aquariam (quam etiam minorem civitatem vocabant) acerrimo impetu disploderentur, attracta fuerunt; quæ dum lentius & bidui mora administrantur, hostibus spatium datum est, labore nec interdiu nec nocte intermisso, ruinas resarciendi, ac fossas denum pedum latas introrsus conficiendi, quarum objectu nostri, tametsi conscensis ruinis mœnia superassent, retardari posse viderentur. Dum intra hos aggeres tormentis res acerrime geritur, pars muri Aquariæ urbis, quæ ad occidentem solem vergit, satis lato facto hiatu concidit: quo animadverso Hardeccus & alii duces, erectis animis oppugnationem instituerunt; quamquam non deessent ejusmodi rerum periti, quibus amplius diruendi muri viderentur, quum nondum XV. passibus latior aditus esset patefactus.

Itaque Matthia Principe suorum ducum consiliis nequaquam reluctante, octingenti fere milites Germani e legione Curtiana deliguntur, qui murum dirutum subeant; iique explicatis signis magno animo ad irrumpendum procurrerunt, ducibus se eis præbentibus Palffio & Nadasdio, ac Comaronienti præfecto Praunio & ipso Curtio,

1594. *Aquarium oppidum frustra tentatum.* aliisque paucis Ungaris: datum enim hoc fuit honoris & existimationis genus exterarum nationum militibus, quasi Ungaris parcendo, ut primæ oppugnationis qualemcunque eventum ipsi periclitarentur. Sed quum ex adverso Turcarum promtissimi quique, ad duorum millium numerum pro ruinis in acie constitissent, nostri vix subire quidem muros ausi, amissis plus minus ducentis e sociorum numero retrocedere coacti fuere: Palffiusque & cæteri, qui prodierant inter pilas volitantes, & tædas ac tubos fictiles sulphure & pice repletos ardentesque, non sine vitæ periculo versari, post monumentum quoddam lapideum sese reduxere, quo in conatu Valentino Balassio, impigro juveni, ac Martis simul & Palladis cultori utrumque femur glande plumbea trajectum est, quo vulnere quamquam intactis ossibus inflicto paucos post dies interiit. *Balassius & Curtius cadunt.* Eandem fortunam subiit Curtius quoque tribunus crassiore sclopeto vulneratus, ac Balassium eodem fato iisdem in castris sequutus est. Vulnerati etiam sagittis & glandibus, ac pulvere sulphureo ustulati militum complures. Nec hostibus incruenta pugna fuit; siquidem in ea Caralibegus Albensis, dum suos cohortaretur, glande per frontem trajectus, in vestigio concidit, exanimisque in arcem a suis relatus est. *Caralibegus occumbit.*

Postridie cum tormentis majoribus nusquam cessaretur, oppugnatio iterum & tertio repetita est; sed irrito ubique conatu: quum enim nostri mœnia conscendere conarentur, & signifer cohortis Schombergianæ vexillum magno ausu supra rudera sustulisset, ac socios ut sequerentur intrepide moneret, majoris colubrinæ pila alterum pedem ictus atque discerptus est, & sociorum ad mille desiderati. *Impressiones nostrorum iterum repulsæ.* Multi etiam ex hostibus eminus icti occubuerunt: inter quos Isacus præsidii præfectus e nostrorum aggeribus majori tormento in dextro humero sauciatus, eadem nocte expiravit: ac utriusque ducis cadavera noctis silentio navigiis imposita, Budam non sine publico luctu delata, ibique honorificentissime tumulata sunt. *Isacus præfectus extinguitur.* Quamquam autem nostri aliquot præliis cum cæde repulsi, ac multis millibus sociorum amissis ingenti detrimento affecti essent, necdum tamen animo penitus frangi videbantur, & ab ducibus Palffioque imprimis, ut militaris constantiæ memores esse vellent, & commilitonum cædem ultum ire properarent, ac spe prædæ, quam amplissimam & opulentissimam capta arce adepturi essent, ne a repetenda oppugnatione deterrerentur, appositis verbis sustentabantur. Hunc in modum animati, quum ad XXII. diem mensis Maji ad Aquariæ urbis angularem turrim rotundam, cujus pars humotenus fere diruta erat, validissimo facto impetu iterum irrupissent, Janicerorum tamen validis cohortibus sese opponentibus, & subeuntes glandium procella sternentibus, plurimis amissis pedem retulerunt.

Quo in irriti conatus fervore supra cæteros aut cadentes, aut vulneribus debilitatos Gallus quoque tribunus, & tormentis præfectus vulnus accepit, & ex hostibus ac Janiceris plures trecentis desiderati sunt; ita ut jam tot oppugnationibus fortiter exantlatis defensores quoque ad exiguum numerum redacti esse viderentur; cui tamen defectui brevi provisum est: nam decimo post die quingenti Janiceri biremibus vecti, duce Annivano Belgradiensi præfecto, qui duobus nuper interfectis succederet, apud quem laus *Quingenti Janiceri duce Anni-* servatæ arcis mansit, clara diei luce Parcanum appulerunt, ac eadem nocte in minorem urbem recepti sunt, quod ex vexillorum colore animadversum fuit, quæ cum antea in puppibus biremium conspecta essent, orto sole per muros explicata a nostris spectabantur. 1549. *vano arci præsidio veniunt.* Quorum adventu obsessis adeo crevere animi, ut sauciis per easdem biremes Budam missis, in nostros aggeres & tormenta, quæ ad ripam Danubii e regione urbis Aquariæ constituta erant, naviculis trajecti excurrere non dubitarent. Qua in statione quamquam dimidia pars legionis Schombergianæ excubaret, tamen nisi signifer forti animo cum paucis sese opposuisset, actum etiam de tormentis foret: ille etiam diffugientibus sociis, increpita fuga cum parvo suorum numero restitit, tamdiuq; certamen protraxit, donec ad clamorem & tumultum cohors Ungarica ex majori urbe procurreret, ac Turcas submoveret. Quorum adventu Turcæ pedem retulerunt, amissis XXX. sociis, ac duobus signis militaribus, ac quinque vivis captis.

Jam quinque præliis Turcæ superiores facti adeo nostros nihili pendere videbantur, ut biremes & alia navigia impune ire & redire, modoque saucios & ægrotos Budam vehere, modo varii generis commeatum, & multos farinæ culeos invehere auderent: nam classis nostra quamquam hostili haud inferior, nullo tota hac obsidione usui fuit; adeo ut trierarchis torpore & ignavia, ac tormentorum metu agitatis omnis hostis invadendi, ejusque temeritatem contundendi animus defuisse videretur. *Classis nostræ ignavia.* Interim vero ii, qui intus erant, quicquid in mœnibus & propugnaculis interdiu diruebatur, nocturno labore celeriter reficiebant; nostris vero diuturno eoque irrito conatu animi viresque mirum in modum diminuebantur; ut summa rerum omnium & prosperioris eventus desperatio haud inanis suboriretur. Princeps tamen, quamquam difficilem & ærumnosam munitissimi loci expugnationem haud diffiteretur, singulari patientia omnes rerum difficultates tolerare, duces & milites ad persistendum & labori incumbendum hortari, in eorum dexteris & virtute obtinendæ victoriæ spem sitam dicere; futurum affirmare, ut propediem opulenta omnis generis præda quamprimum largissime recreentur.

Eodem tempore, ac triduo ferme prius, quam Strigonium nostri obsedissent, Tiffenbachus cum suis præsidiariis, qui Sacmarii, Calone, Tocaii, Sendrone, Cassoviæ, cæterisque locis stipendia merebant, ac superioris Ungariæ nobilitate & copiis Hathuaniam arcem, medio inter Budam & Agriam itinere sitam, obsidione cinxerat, eamq; tormentis magna vi verberabat; ita ut si paulo ampliorem numerum militum haberet, magna spe teneretur ejus brevi in potestatem redigendæ. *Tiffenbachus eodem tempore Hathuaniam obsidet.* Itaque de eorum, quos secum in castris habebat, consilio, Demetrium Napradium Agriensis sacerdotii Præpositum, ac Nicolaum Dengelegium ad Mathiam Principem Strigonium misit petens accurate, ut novæ sibi copiæ mitterentur, quarum ope voto potiretur. Tametsi autem magna multitudo ex Principis exercitu tot & tam cruentis oppugnationibus & conflictibus partim cecidisset, partim vulneribus & variis morbis debilitata esset, ita ut rarescentibus passim legionibus nec peditatu, nec equitatu abundaret; illius tamen desiderio, quantum tempus & occasio tulisset, satisfaciendum arbi-

1594. arbitratus, quatuor vexilla Germanorum peditum, quibus singulis tricenariæ cohortes subessent, mittere decrevit.

Hasanes Budensis & Beglerbegus Hathuaniæ opem ferre conantur.

Tiffenbachus autem prius quam hos in castra recepisset, egregiam de hostibus victoriam erat consequutus: Hasanes enim Budensis & Beglerbegus, quem paulo ante a patre Sinano ad tuendam Budam missum esse diximus, collectis quas habere poterant copiis, quum se ad ferendam Strigonio opem viribus impares viderent, quod nostros numero superiores aggredi tutum non putarent, suis Hathuaniæ laborantibus succurrere, & Tiffenbachum invadere constituerunt. Itaque cum decem millibus equitum & peditum ultima Aprilis, superato ponte ad Jazberinum castellum Sagiva flumine (hoc castellum Jazygum quondam coloniam, superioribus annis Mustapha Purpuratus Budensis, instigantibus Calvinianis, ex Monachorum Franciscani Ordinis collegio expulsis illis, construxerat) sequenti die versus Hathuanum iter suscepere, nec multum progressi, ad Sajonem castra posuere. Tiffenbachus cognito hostium adventu, & habito cum suis consilio, ipse continuata obsidione in castris manere; Ungaricas autem copias cum equitatu Germanico hosti obviam mittere decrevit: postulantibusque id omnibus Simonem Forgacium, eximiæ virtutis & fortitudinis senem copiis præesse voluit. Adjunxere se illi certatim Stephanus Bathorius, Franciscus Dobo, Sigismundus Racocius, Stephanus Drugetus Homonnianus, aliique viri insignes, & cum aliquantum itineris processissent, hostes non longe a Tura pago instructa acie adventantes reperere. Forgacius ex adverso suos in pugnam & ordines mox distribuit, ac paucis cohortatus, ut pro Christiani nominis, proque dulcissimæ patriæ a barbarorum servitute vindicandæ gloria quam fortissime pugnare niterentur, explodi tormenta jubet, quibus haud modica strages hostibus illata fuit, ut eorum ordines perturbarentur; moxque in trepidos & metu perculsos hastis & gladiis irrumpit, peditatumque ex latere sclopetis rem gerere jubet.

Nostri hostem aggressi eum fundunt & fugant.

Hasanes quoque & Beglerbegus suos animare, & ad pugnam cohortari: & Turcæ sane diu dimicavere, ut amplius duabus horis acerrime restiterint, cum tamen suos a nostris acrius urgeri viderent, ita ut plurimi in certamine cæsi occumberent, & ipse Budensis Hasanes vulnus sub cingulo inter femur & ventrem accepisset; ad extremum fortunæ sibi & suis infensæ cedere coacti, fugæ se commisere, & ad Issazegum silvam versus Pesthum effuso cursu se proripuere. Ejus exemplo cæteri quoque, nequaquam diutius extracto prælio, terga dedere: quos nostri cædendo, dissipatosque & palantes trucidando, per campos & extentam illam planitiem prosequuti sunt: cautum enim erat jussu ducum, Forgaciique imprimis, ne cuipiam hostem capere aut vincire liceret. Periere tam in pugna, quam inter fugiendum ex numero hostium, tria millia & trecenti: signa militaria XXV. & tormenta omnia, quæ hostis circiter XVII. advexerat, in nostrorum potestatem redacta. Cæsi complures ex primoribus & præfectis Turcarum admodum insignes: nam & Giulensis Mehemetes, & præ-

Turcarum tria millia, & 300. cecidere.

fectus classis urbisque Pestanæ Fervaga, quem 1594.
Turcæ peculiari officii nomine Capitanbegum vocabant, simul cum Mustava Chautio, qui recens Byzantio venerat, ac Solonensis Allaibegus desiderati fuerunt. Ex nostris C. aut paulo plures periere. Bathorius cum in pedites hostium, qui quod fugere non poterant, pugnare cogebantur, incidisset, vulnus in dextro pede accepit, nec tamen atrox aut lethale. Cæteri cum Forgacio victores cum spoliis & tormentis, ac XXVII. gregarii nominis captivis, quos post fugam ceperant, in castra redierunt, & a Tiffenbacho obviam prodeunte cum lætitia & applausu excepti sunt, tormentis in gaudii testificationem, ac obsessorum terrorem magno fragore & boatu explosis.

Hac victoria cognita hostes, qui Jazberinii erant, succenso castello & concremato profugerunt: & Tiffenbachus postero die aquas, quæ e Sagiva amne in fossam oppidi deductæ erant, aliorsum derivare contendit, idque multo agrestium labore, sed irrito conatu tentavit; quandoquidem fossæ incidentibus pluviis, & suapte verni temporis natura, crescente fluvio iterum replebantur. Re ad Turam bene gesta, ad Hathuanum tamen ancipiti, cum Tiffenbachus per exploratores didicisset, multos carros farina & hordeo onustos e Solnoco Budam iter facere, ut illinc Strigonium obsessis, qui earum rerum inopia laborabant, mitterentur, Franciscum Balassium impigrum juvenem, Valentini nuper cæsi fratrem, cum sua equestri turma, cui Tocaii præerat, misit, qui interceptis plaustris commeatum ad castra perferret. Is igitur cum non procul Jazeberinio in hostes, qui plaustris præsidio erant attributi, incidisset, acerrimam cum illis pugnam contraxit, cæsaque eorum majori parte cæteros fudit & fugavit; commeatuque potitus victor ad Tiffenbachum reversus est, cui aliquot captos hostes, ac cæsorum capita dono attulit: isque collaudato Balassio ad inceptæ obsidionis curam consiliaque vires animumque adjecit.

Balassius commeatum Turcis intercipit.

Dum in hunc modum Matthias Strigonii, & Tiffenbachus Hathuaniæ gravi cura anxii hærent, deque iis obtinendis haud obscure dubitare videntur, Maximilianus precibus populorum Stiriæ & Carnorum permotus, Illyricorumque præsertim, qui ex præsidiis, quæ in nova Petriniæ munitione erant, assiduis populationibus, igneque & ferro infestabantur, Equenpergo & Grasbanio ac Lencovitio perscripsit, ut cum exercitu quisque suo tormentisque & rebus necessariis convenirent, & ad cingendam obsidione Petriniam ducerent, se quoque ad dimidios quintilis mensis dies ibidem affuturum pollicitus. Eadem de re & suo adventu Erdodium quoque Illyrici præfectum certiorem reddidit. Hi igitur collectis brevi copiis, cum XVI. millibus armatorum Savum transgressi, ad XXI. diem ejusdem mensis castra in campis subjectis, interfluente Colapi, collocavere: nec quicquam cunctati aggeres eadem nocte & tormenta priori in loco citra flumen constituerunt, ac sequenti die pontem ex XXIV. navibus, quas plaustris secum advexerant, loco a munitione paulo remotiore, ne ex ea tormentis impeti possent, supra Colapim construere ac contabulare cœ-

Petriniam nostri obsident.

 perunt,

1594. perunt, quo exercitus trajiceretur. Quod cum Turcæ animadvertissent, cum CL. equitibus, ac paucis peditibus in nostros faciundo ponti intentos sine mora prorupere. Advexerant secum quatuor currules falcones, quos primo statim impetu in opus facientes exploserunt, & uno aut altero ex Germanis militibus, qui in subsidium operarum procurrerant, interfecto, magnum totis castris tumultum & terrorem concitarunt. Sed quum nostri ponte in ulteriorem ripam perducto transiissent, ac cum hoste manus conseruissent, quamquam etiam tormentis frequentioribus ex arce peterentur, non solum tamen eos cum cæde repressos in fugam conjecerunt; sed etiam falcones omnes relinquere coegerunt, cæso in pugna Regesso legato, quem illi Quihaiam vocabant, qua in pugna & reprimendo hoste Nicolai Isthuanffii, Petri Castellanffii, ac Gregorii Peteonis mirifica virtus enituit. Nam Daniel Francolus equitum Carolstadianorum turmæ præfectus, secus quam erat pollicitus, & serius post pugnam subsidio advenerat. Interea vallum munitionis tormentis verberabatur; sed quod illud duplex erat, & crassioribus roboribus bipedalium ferreorum clavorum consibulatione constabat, parum proficiebatur, & Turcæ ejusmodi nostrorum conatus irrisui ac contemtui habebant, quod inter castra & munitionem Colapis interflueret, & vel dirutis mœnibus difficillimus irrumpentibus aditus & oppugnatio fore videretur.

Eruptiones hostium.

In hunc modum re per aliquot dies protracta, Maximilianus Zagrabiam venit, ejusque adventu nostris animi admodum crevere: interim vero ipso quietis nonnihil suis concedente mirum apud hostes erat silentium; qui quum eruptionem in aggeres & tormenta nostrorum molirentur, sua tormenta omnia in eam munitionis partem summo quantum poterant silentio attrahere contenderunt, qua parte nostros ad illa tutanda adcursuros existimabant. Nec mora, XXVII. die Julii summo mane hostes fere trecenti, Rustane & Erdogli ducibus, qui candida veste induti facile ab aliis dignoscebantur, per pontem sublicium arci contiguum pressis vestigiis improvisi in aggeres irruperunt, ac summa celeritate usi pugnam cum nostris contraxerunt. Qui cum & pauci essent, & negligentius quam necessitas postulabat excubias obiissent, facile a plurimis hostium circumventi cæsique sunt, interfecto Stephano Garaio centurione Caproncensi, ac Joanne Velico cohortis præfecto, quibus eo die tormentorum & aggerum custodiæ erant commissæ, fuga evadente. Ex alia parte duæ equitum hostilium alæ vexillis explicatis, ac magno sublato clamore pontem aggressi, rescindere nitebantur, ut nostri utrinque exagitati distractique, in quam se partem verterent, non satis explicare posse viderentur. Ad primum pugnantium clamorem & tumultum totis castris ad arma conclamatum est, & Equenpergus adcurrere, suisque opem ferre contendebat. Verum ingenti ex arce tormentorum multitudine explosa, inter volitantes majores minoresque pilas, ac hostes magno utrinque conatu incumbentes, dubia & anceps rerum facies, ac Martis alea erat, ita ut ipse, quid faceret, ignarus, animo anxio & pendenti nutare videretur. Ejus certaminis postremo is fuit exitus, ut pons a nostris ingenti virtute fortitudineque defensus conservaretur: sed in aggeribus plures XC. militibus Germanici & Illyrici nominis trucidatis, cæterisque fusis & fugatis tormenta quinque, 1594.
quibus arx verberabatur, in manus & potestatem hostium devenirent, ac humeris & multo nisu militum in arcem pertraherentur; uno majori excepto, quod immani pondere vix moveri posset, & nostri auxilio accurrissent, auferri nequivit.

Maximilianus Archidux in castra venit.

Re hac ad Maximilianum perlata, mora omni posthabita in castra venire maturavit, eodemque die dimidio a castris milliari, cum M. circiter equitibus suis loco inter Litovaniciam & piscinam quandam desertam idoneo consedit, ibique pernoctavit. Deinde sequenti mane in castra pervenit: nec ibi quicquam moratus, Calendis Augustis cum toto exercitu pontem trajecit, & propius arcem in propinquiore silva castra locavit. Cum autem eo die Lencovitium cum suis Croaticis & Carnicis copiis in castra venturum cognovisset; (is enim sic iter suum composuerat, ut cum Maximiliani adventu in idem tempus incideret) ei dedit in mandatis, ut ex itinere arces propinquissimas Petriniæ Rastoviciam & Goram, quæ a paucis hostibus tenebantur, admoto tormentorum terrore, quæ ex castris ad illum miserat, expugnaret. Is igitur primo Rastoviciam adortus, facili negotio ea potitus est: Ibraimus siquidem, qui cum XL. Asapis peditibus Thracibus & Turcis mixtim eam custodiebat, non expectatis amplius sexdecim ictibus tormentorum, incolumitatem pactus, arcem dedidit, ac abire permissus est. Ea re intellecta Gorani perterriti, nec quicquam cunctari ausi, arce vacua, sed integra relicta, profugerunt, & Lencovitius arcibus præsidio firmatis ad Maximilianum in castra exercitum adduxit.

Lencovicius Rastoviciam & Goram castella occupat.

Rustanes & Erdoglis e regione Petriniæ turrim e roboribus partim in quadrum sectis, partim teretibus & rotundis, ferroque consibulatis construendam curaverant, tormentumque unum prægrande imposuerant, quod pilam ferream XX pondo evomebat, eaque ab XXC. militibus custodiebatur: qui assidue jaculando eminus, & si qui propius subiissent, sclopetorum glandibus cominus feriendo atque cædendo castra adeo inquietabant, ut nostri nec in tentoriis a volitantium pilarum vi ac ictibus tuti essent, neque aggeres & tormenta idoneis in locis collocari posse viderentur. Haud procul ab hac turri Hasanes Bosnæ præfectus, primus, ut diximus, hujus belli concitator, tumultuario funere humatus erat. Tametsi enim illum e Colapi extractum, Petrus Erdodius humanarum miseriarum memor, tapetibus novis involvi, ac Sisciæ in colle eminentiore sepeliendum curasset, hasta & vexillo superjectis; Rustanes tamen & Erdoglis quadam superstitione moti, eum intempesta & tenebricosa nocte illinc effossum, ac Petriniam delatum hoc in loco tumulaverant.

Igitur Maximilianus hanc turrim, ut maxime arci oppugnandæ obsistentem, primum omnium tormentis conquassari jussit: quod licet impigre fieret, quod tamen a propugnatoribus fortiter defenderetur, & ex arce quoque frequentia incommoda obsidentibus inferrentur, lentius oppugnatio procedebat. Sed quarto, postquam concuti cœpta esset, die meridiano tempore milites Segnienses circiter DC. quorum magna virtutis opinio erat, sublato clamore, tumultuarioque facto procursu turrim repente adorti sunt: nec mora, partim admotis scalis, partim per prominentes extantium roborum extremitates, quæ non-

1594. nondum luto aut argilla obductæ erant, celeriter conscenderunt. Quamquam autem ii, qui intus erant, illos hastis & lanceis detrudere, ac sclopetis vulnerare aut interficere niterentur, multique e scandentium numero incensi sulphurei pulveris ignibus in eos conjectis crudeliter amburerentur; tanta tamen animorum viriumque contentione pugnavere, ut tandem ad summitatem pervaderent, dejectisque & pulsis defensoribus turri potirentur: pauci ex hostibus, qui cædi superfuissent, quod arx vix ducentis passibus aberat, in eam recepti fuere. Capta turri, in cujus conservatione hostes omnem spem collocaverant, Maximilianus collaudatis ac pecunia donatis Segniensibus, tormenta octo in arcem obverti, iisque eam concuti mandavit; quorum vi penetrantibus mœnia pilis, multi ex propugnatoribus icti, aut lethalibus vulneribus debilitati indies deficiebant, aut in vestigio exanimabantur, ac quod in medio æstatis fervore intolerabilis cadaverum fœtor a cæteris, qui adhuc superstites erant, sustineri nequaquam poterat; ita ut ex multis jam ad paucos redacti essent: Rustanes & Erdoglis rebus desperatis, suæ & suorum saluti quam maturrime consulendum decrevere.

Turris hostilis a Segniensibus fortiter occupata:

Igitur sparsis per mœnia & propugnacula sulphureis pulveribus, & tormentis magna ejusdem pulveris & pilarum copia oneratis, ut cum ignes concepissent, eo facilius dissilirent, inutiliaque redderentur, arcem injectis facibus incensam inflammarunt, deceptisque nostrorum excubiis, summo noctis silentio Zrinium, ac deinde Costanitiam profugerunt. Eodem momento Turcæ quoque, qui Sisciæ in præsidio erant, collucentes ignes conspicati, pulverisque & tormentorum fragore audito, id quod erat, socios metu coactos Petriniam deseruisse rati, haud dissimili terrore, relicta arce & incensa ad Saicas, quas ad ejusmodi extremos casus paratas in Savo habebant, fuga facta se proripuere, tanto tumultu ac perturbatione, ut multi, qui in navigia insilire ocyus non possent, aut illa natando assequi cogerentur, aut relicti ab sociis abnavigantibus cum aperto vitæ & salutis periculo desererentur. Inter quos fuit Ibraimus classis Gradiscanæ trierachus, sub cujus potestate (id quod eo magis contumeliosum fuit) navigia habebantur, qui quod ex vulnere ad Bihigium, ut diximus accepto, altero pede claudicaret, ideoque cæterorum cursum æquare non poterat, a militibus Petri Erdodii captus fuit; qui visis Sisciæ flammis, & equis celeriter conscensis, eo advolaverant. Maximilianus intra vigesimum diem confecto, pro quo venerat, bello, & receptis insigni celeritate quatuor munitis arcibus, liberatisque metu Illyricis, Petriniam quod tota exusta esset, nec ea restaurata aut retenta opus esse existimaret, eductis tormentis funditus dirui jussit, & eodem, quo venerat itinere, per Gracium & Stirios Neostadium est reversus. Sisciam autem collegio sacerdotum Zagrabiæ restituit, a quo brevi reparata est, ac imposito præfecto & militibus præsidiariis custodita. Ut autem commodius retineri posset, Pornense sacerdotium, quod inter Quermendum & Nemetvivarum situm est, ad certum usque tempus a Cæsare eo collatum fuit. Nec multo post Maximiliani discessum Erdoglis, quum necdum quiescere posset, sed in agrum Turopolianum vastandi & populandi causa cum trecentis equitibus venisset, a nostris, qui Zagrabiæ & Carolostadii stipendia merebant, ac in hostiles excursiones invigilabant, captus fuit, ac jussu Maximiliani Posonium delatus, in carcere & custodia interiit.

Turcæ Petriniam & Sisciam deserentes profugiunt.

Petriniæ funditus exciditur.

1594. *Erdoglis a nostris capitur.*

Interea dum hæc in Illyrico administrantur, & in Pannonia magnis, sed ubique irritis conatibus duarum insignium arcium oppugnatio lento pede procedit, certissimis nuntiis in castra adfertur, Sinanum purpuratum cum magnis copiis, tam ex Europa, quam Asia collectis, adventare, ut Strigonio laboranti opem ferat; habere eum in castris ad centum millia armatorum, & Tartarorum principem cum ingenti sagittariorum equitum multitudine expectare, qui vires suas secum conjungat; ejusque esse propositi, ut soluta Strigonii obsidione locum aliquem finitimum præcipui nominis obsideat, ac si occasio ferat, cum nostris de summa rerum collatis signis & viribus periclitetur: jamque trajecto ad Belgradum Savo, & Essecum Dravo non procul abesse, Grecoviciumque legatum in castris male habitum Belgradi mori coactum esse. Quæ res ut nova & inexpectata iis, quorum consiliis princeps utebatur, magnam animorum commutationem attulit, cum potissimum Sinanus famam adventus sui celeritate prævertisse videretur: is enim justis factis die noctuque itineribus, jam Tolna exercitum promovisse, & Budam intra paucos dies venturus esse ferebatur. Itaque metu novi belli concussi, cum principe in concilium coeunt, ac collatis sententiis retrocedendum censent, ne rem maxime dubiam & periculosam ingressi, cum innumerabilibus hostium copiis, inexpiabili facinoris ausu certamen suscepisse viderentur: decerniturque ut castra ad sinistrum Danubii latus & ripam, ubi Parcanum situm est, quamprimum transferantur; & fixis ibi castris Parcani intercipiendi consilia ineantur, si qua arte aut vi in potestatem redigi queat, donec ferox hostis appropinquet, ac iis, quam in partem proposito itineri incumbat, explorari cognoscique possit, tum demum capi consilium ex re & tempore posse.

Sinanis adventus in Hungariam,

Cum numerosis copiis.

Huic sententiæ magna Germanorum ducum pars, Saxo & Brunsuicensis, ac tribuni legionum adversabantur, qui nequaquam solvenda castra, sed in iisdem quibus nunc essent castris, ac eadem in Strigonii planitie hostes expectandos, & prælii fortunam tentandam existimabant: nec deerant ex Ungaris Palffius & Nadasdius, quibus idem probaretur, & qui se oppidum simul cum munitione montis Divi Thomæ adversus hostem defensuros offerrent, ac primas in congressu partes exposcerent, remque pessimi exempli & ignominiæ plenam esse ducerent, post tot labores & commilitonum sociorumque cædes, ac tantum auri simul & sanguinis profusum re infecta discessisse. Verum quum iterum in concilio eædem, quæ antea consiliorum rationes explicatæ essent; neque tutum esse censeretur, salutem & dignitatem Christiani nominis & totius exercitus hosti bellicoso, & ancipiti Martis aleæ temere committendam, princeps convocatis iis, qui

1594. qui fervidiore animo pugnam & prælium malle videbantur, per Davidem Ungnadium causas commutatæ voluntatis, ac retro vertendorum agminum proposuit, iisque, quod pro dignitate Cæsaris & reipublicæ tutela tam fortem, quam fidelem operam præstare non renuerent actis gratiis, ut non tantum bonis & proficuis, sed omnino necessariis consiliis obtemperandum ducant, cohortatus est: a se quidem non ut castra solvantur decretum esse; sed ut in ulteriorem ripam tutiori consilio transferantur, donec quodnam iter hostis suscepturus sit, quidve conetur, apertius cognosci queat; neque ibi constitutis defore occasionem, si ea e repub. fore videbitur, ipsis rem prælio decernere cupientibus satisfaciendi. Hæc tametsi nequaquã vana erant, si quis recentes & haud dubie numero longe superiores hostium vires, cum nostris jam multis militiæ laboribus ac cædibus attritis conferendas censeret; neque temere a principe in medium adferebantur; sed tamen mirum dictu, quam ægre & difficulter avelli a proposito expectandi hostis, & conferendæ pugnæ potuere: ad extremum tamen testificati diversam nec levibus subnixam rationibus sibi fuisse sententiam, principi ut Cæsaris augusti summæ auctoritatis personam sustinenti cesserunt. Decreta castrorum translatione, mox tormenta aggeribus, & monte Divi Thomæ extrahuntur; ac per pontem in ulteriorem ripam transmittuntur, deinde currus, & impedimenta subsequi jubentur: tentoria evelluntur, equitatus præit, legiones Germanicæ agmina claudunt. Quæ ex arce hostes conspicati, magno sublato clamore, divinum numen invocant eique grates reddunt, lætitiamque multo tormentorum fragore testantur: & missis extemplo nuntiis Sinanum, qui jam in Pestanos campos cum exercitu pervenerat, de nostrorum receptu certiorem reddunt. Tiffenbachus quoque cum Harthuniæ capiendæ eum desperatio cepisset, & adventum ingentis hostium exercitus cognovisset, non improbando consilio reductis tormentis, solutaque obsidione Cassoviam reversus est.

Strigonii obsidio soluta.

Et castra in ulteriorem translata ripam.

Tiffenbachus motis castris Cassoviam se recipit.

Sinanus iis cognitis, consilio cum suis habito, Danubium e Pesto Budam usque ponte extemplo sterni jubet, ac quo celerius exercitus trajici possit, prægrandibus undique conquisitis celocibus, milites transvehendos eodem tempore curat: demum quod restabat copiarum, ponte transducit, ac non multo post versus Sambucum & Banhidam oppida (quod iter Tatam ducit) castra promovet. Interim nostri Parcanum aliquot oppugnationibus adorti, quum omnem se laborem frustra suscepisse viderent, quod hostes id futurum suspicati, magnum numerum Janicerorum & aliorum militum ei tuendo præmisissent, incepto destiterunt. Et Princeps cognita hostium versus Tatam profectione sua castra promovere, rectaque Comaronium ducere constituit. Quo çum perventum esset, ab exploratoribus certo cognitum est, Sinanum ejus esse propositi, ut redacta ex itinere in potestatem Tata, ne quid hostile a tergo relinquat, recta Jaurinum ducturus, eamque urbem valida vi circumvallaturus sit. Itaque Mathias nihil Comaronii moratus, castra Jaurinum duxit, & navales socios cum tota classe subsequi jussit, & loco castris idoneo ad Arrabonem & Danubium consedit; & illinc literas ad omnes circa regionum incolas, mandataque dedit, ut quanto majorem militum numerum possent, in supplementum exercitus magnis itineribus in castra mitterent. Tiffenbachum quoque, & qui cum eo ad Hathuaniam in castris fuerant, admonuit, ut se paratos servarent, & cum necessitate urgente juberentur, ad Jaurinum venire maturarent. Ferunt Hardecum, qui Jauriensi præsidio præerat, audito hostium adversus eam urbem obsidendam proposito, præferocem & gloriabundum in ea verba prorupisse, ut se gratias Deo Optimo Maximo ingentes habere diceret, qui hunc hostibus animum indidisset, ut Jaurinum potius, quam alium minus munitum locum obsiderent, quod se urbem ad extremum usque spiritum fortiter tuente, rebus infectis, & funesta etiam ac ignominiosa clade accepta, discessuros certo speraret.

Sinanus Jaurinum obsidere decernit.

Hardecii comitis vana jactatio.

Interea Sinanus (Mehemete Carapheri, qui Nogradum nostris dediderat, iisdem purpureis quibus indutus erat, vestibus e fenestra domus suæ laqueo suspendi jusso) promotis copiis, & pontibus, qui ad Banhidam interrupti erant, celeriter refici jussis, Tatam pervenit quam eo tempore Georgius Paxius præfectus, cum CLXX. Ungaris, ac CL. Germanis militibus tuebatur. Cum hostes tormenta promovissent, arcemque verberare cœpissent, quod murum haberet vetustate & prioribus oppugnationibus invalidum, pilæ ferreæ majores facile eum penetrantes, multos ex defensoribus prosternebant, aut sauciatos adeo debilitabant, ut usui esse non possent. Igitur Paxius cum aliquot dierum oppugnationem anxio perterritoque animo utcunque tolerasset, vitæ parcus quam honoris, postulantibus identidem deditionem hostibus, ac ut suæ & commilitonum saluti consuleret hortantibus, assensit, ac non difficili negotio cum Sinano transegit, ut incolumi sibi & sociis una cum rebus omnibus arce excedere liceret. Confectis tabellis, Paxius tradita arce, trajectoque ad Comaronium Danubio, domum, quam in Cicione pago habebat, se contulit: milites autem ad varia loca sparsim discessere.

Sinanus Tatam sibi deditam occupat.

Redacta in potestatem Tata, arx Divo Martino sacra, hostibus obvia erat, opulento Monachorum Benedictinorum collegio insignis, quod olim Divus Stephanus primus Rex Pannoniæ, in edito & amœno ac in longum exporrecto colle, ante DC. annos e spoliis & manubiis devicti ad eum locum Cuppani perduellis sui, quamquam sanguine juncti condiderat, & sacrum Pannoniæ montem nominaverat. Ea arx Paulo Baroniano Abbati parebat; militari autem præsidio, quod ex duobus ferme centuriis peditum, & turma equestri constabat, Joannes Zadorius præerat, isque ex eo loco velut e specula excursiones & itinera Albanorum & Budensium Turcarum observare ac Jauriensibus significare solebat. Sinanus nequaquam intermisso itinere, Hasanas filium Beglerbegum cum parte Janicerorum, ac quinque millibus equitum ad oppugnandam illam ablegavit, attributis ei tormentis ac rebus necessariis. Qui cum in conspectum venisset, Paulus & Zadorius extremo metu perfusi, nec ullis tormentorum ictibus expectatis, altero statim die deditionem fecere, ac incolumes ad pacata loca dimissi sunt. Beglerbegus autem ad patrem reversus, eum in subjectis Jaurino campis longo ordine castra metatum invenit, eique sese conjunxit.

Arx S. Martini ab hoste obsessa, altero die deditionem facit.

Fama

1594. Fama fuit eum in castris habuisse centum millia armatorum, præter Janiceros, & peditatum ex multis & variis regionibus collectum; idque Turcæ pro certissimo affirmare non dubitabant, qui & lixas, & calones, & inconditæ plebis colluviem eo adnumerare solent, sed erant complures, qui neque dimidium ejus numeri militum pugnæ idoneorum æquare existimarent. Castra autem in urbis conspectu, ultra colubrinæ jactum eo ordine collocavit, ut ad ripam Danubii longa serie, usque ad veterem piscinam, quæ euntibus ad Sancti Martini delubrum in sinistra parte est, extenderentur, & ipsius amplissimum viridis coloris prætorium tabernaculum, in castrorum medio supra collem collocaretur, quod in expeditione Sigetana Solimani principis fuisse, illeque sub eo e vivis excessisse, nuper vero ei in Pannoniam proficiscenti a Murate nepote dono datum fuisse ferebatur. Cum urbis situm & munitionem esset contemplatus, sequenti nocte aggeres constituit; atque in iis tormenta collocavit, sed paulo ab urbe remotius. Nam Nicolaus Perlinius Urbinas architectus, & oppugnandarum defendendarumq; urbium mirus artifex habitus, terrenos aggeres oblongos, & denum pedum crassos latosque instar propugnaculi extra urbem ex adverso portæ, quæ sacra vocatur, extruendos curaverat, tormentaque currulia, & aliquot cohortes sclopetariorum iis tuendis imposuerat, e quibus hostes aliquamdiu a propiore urbis accessu arceri posse censebat: transierantque jam complures dies, quum castra castris interfluente Danubio satis propinqua fronte collata erant, ita ut continuis vigiliis, & minutioribus præliis milites utrinque corpora atque arma exercerent, ac interim tormentis omnia quaterentur.

Castra Sinani Jaurino admota.

Tartarorum copiæ.

Nec multo post Tartarorum quoque, quos Precopitas & Querceios vocant, princeps Cazis nomine, cum XXV. millibus equitum suæ gentis qui sagittarii omnium peritissimi habentur, in castra venit, mirumque dictu, quantum Sinani & Turcarum animos adventu copiisque suis recreavit. Is per Moldaviam & fines Podoliæ, ac per alpes Besquedias, quæ Poloniam a Pannoniis determinant, ac ingentes silvas montium confragosis anfractibus impeditas, ideoque transitu difficillimas, facto itinere in Maramarusium pervenerat, multisque suorum amissis, quod loca ea a Gaspare Cornisio cum Transylvanicis & accolarum copiis infessa ægerrime superasset, tandem transnatato Tibisco Solnocum, indeque ducentibus Turcis in Sinani castra venerat; cui antea quoque bello Persico cognitus erat. Ibi enim, quum operam Murati principi adversus Persas navaret, ab iis captus, ac biennio & amplius graves carceris & vinculorum molestias passus, miro demum astu decepto Persarum rege, cujus sororem in matrimonium duxerat profugiens ad suos erat reversus. Nec Tiffenbachus quantum viribus poterat quicquam prætermisit, quo Tartaros a transitu Tibisci prohiberet; ideoque eductis Cassovia copiis, versus Maramarusium & Hustum iter intendit, ac ad oppidum Zolosium castra est metatus; verum impar numero & viribus, ac etiam adversa ex membrorum dextræ partis paralysi tentatus valetudine, eodem quo erat profectus itinere reversus fuit. Quo in conatu Franciscus Balassius impiger ac maximæ expectationis adolescens, dum extrema Tartarorum agmina lacessendo carpendoque infestaret, sagittis sub cingulo per ventrem & ilia ictus, magno cum omnium dolore erat interfectus. 1594.

Hunc in modum auctis acerrimo militum genere, ac distinendis & inquietandis nostris aptissimo Sinani copiis, ante omnia Perlinianos aggeres, pulsis nostrorum sclopetariis in potestatem redigere constituit. Igitur cohortatus Janiceros, & quemlibet militum promtissimum, eos tormentis jam antea quassatos invadi jubet, ac acerrime oppugnari. Nostri qui tuendis illis e numero militum nobilitatis impositi erant, non diu protracto certamine, fœdo metu perterriti terga dant. Hos fugientes conspicatæ Italicæ cohortes, quas ex Hetruria Joannes Medicæus Florentini principis frater adduxerat, Virginio Ursino duce, e statione sua per pontem subsidio procurrunt, ac celeriter opem ferunt, pulsisque magna virtute Turcis, aggeres recuperant. Quos tamen tormentis hostium adeo dirutos, ut sine detrimento & periculi defensorum diutius servari nequaquam posse viderentur, postea nostri retractis in castra tormentis, deseruerunt. Sinanus vero, aggestis novis aggeribus, propius urbem tormenta promoveri, ac mœnia & munitionem, quæ ad portam Sacram constructa de nomine centurionis Valentini Toti appellatur, indesinenter verberari jussit. Quorum vi ac impetu non mœnia duntaxat & propugnacula; verum etiam interiores domus & ædificia vehementer infestabantur; adeo ut Martinus Losspergius, ordinarii Germanorum præsidii tribunos, cum in fornice inferiori ædium suarum ex vulnere ad aggerem Perlinianum suscepto æger decumberet, penetrante parietem majoris colubrinæ pila in lectulo interficeretur, & multi milites ultro citroque commeantes, similiter icti quotidie perirent.

Turcæ Perlinianos aggeres invadunt.

Nostri deserunt, forte.

Munitio Tohana tormentis concutitur.

Eodem tempore Tartari ex adverso deserti fani, quod Divi Viti vocatur, trasnatare in insulam jussi; quum profundissimo & rapidissimo flumini, & omnium Europæ totius maximo se credere non auderent, Cazis eorum princeps navandæ operæ avidus omnium primus equum in flumen adegit, ac cæteri ejus exemplum sequuti, magno numero transnatarunt, pagumque Segiem inflammarunt. Quo viso Palffius cum omnibus suis copiis Ungaricis, ac Germanico Saxonum & Silesiorum equitatu tam in eos, qui transierant, quam qui natando sequebantur, irrupit, eosque terga dare coegit. Qui dum palantes tumultuaria fuga in flumen se præcipitant, nostrique ultum ire properant, magna eorum multitudo tam colubrinis campestribus, quam sclopetis & gladiis cæsa, sed longe major in flumine aquis absorpta est; ita ut tria amplius millia eorum desiderata esse existimentur.

Tartari principe præeunte Danubium transnatant.

A nostris cæduntur.

Jam aggeres, quorum latebris Janicerorum promtissimi sclopetis rem gererent, usque ad marginem fossæ per sinuosos circuitus excavati erant, & ex iis non solum prætoriani, sed etiam Asapi, & quos Sarhorios vocant pedites, ac magna agrestium multitudo, sive illi nostrates tributarii forent, sive Asiatici ad implendas virgultorum fascibus, ramisque & frondibus arborum, & saccis terra repletis fossas, nullo cujuspiam habito discrimine, compellebantur: nec si obsessi operi intentos glandibus ferirent, quicquam pensi habebatur. Sed cum injecta cursu fluminis abriperentur, nec quicquam pro-

1594. proficeretur, tum Sinanus advocatis Janicerorum tribunis, ac magistris fabrum, quos secum adduxerat, naviculas conquiri jubet trium aut quatuor hominum capaces, plaustrisque vectas in fossam demitti; quibus singulis ternos fabros imponit: ii silentio noctis taciti proxime oppido succedunt, ac malleis & instrumentis quibusdam ferreis in imo acuminatis muros, qui lateritii erant, suffodiunt; ita ut uno aut altero laterculo exemto cæteri facile eliderentur, quo postea in loco, pluribus identidem operis immissis, ingens ligonibus & batillis scrobes effoditur, & pulvere sulphureo impletur. Nostri periculo animadverso, ad deturbandos eos, qui in opere erant, sine mora concurrerunt: verum quum sub ima propugnaculi parte nec peti glandibus, nec majoribus pilis possent, & consistendi in muris facultas, fulminantibus ex aggere omnibus hostium tormentis, nequaquam esset, operæ hostium funiculo indito ignito, quo pulvis ad certam temporis moram incenderetur, retrocessere, paucis, qui postremi erant, nostrorum superventu trucidatis. Nec mora, propugnaculum ingenti edito fragore disjectum concidit, sed non adeo lato hiatu, ut irrumpi posset; & flumen obstabat, nequaquam hosti pervium. Hæc res obsessos & maxime Hardecum perterruit; ita ut si hostes ejusmodi artificii genere pluribus loci usi muros perfoderent, mussitando & diversa inter se consilia miscendo, de urbe retinenda desperare viderentur. Adhuc tamen spe & fiducia exercitus circa urbem in castris collocati, ex quo per pontem milites in urbem commeare, ac fessis & vulneratis recentiores subinde submitti poterant, aliquantum sustentabantur.

Cuniculis actis muros hostis subruit.

Propugnaculum pulvere sulphureo disjectum corruit.

Interea Matthias cum suas copias indies dilabi ac diminui videret; nam voluntarii milites e nobilitate, quod præstitutum legibus tempus in castris explevissent, partim ipso inscio castra deseruissent, partim ægerrime detinerentur; mandata ad omnes regiones, in quas Pannonia divisa est, dedit, ut quamprimum novos delectus habere, & majoribus coactis copiis, ad tuendam patriam confluere maturarent. Ad eosdem Palffius quoque literas dedit & nuntios, qui rem urgerent, sine cunctatione expedivit. Ad Moravos quoque & Silesios, ac Bohemos missi, qui eorum in castra adventum solicitarent, Cæsaremque hortarentur, ut illis ad concurrendum & opem ferendam sua auctoritate calcar adderetur. Nam ipse, quod plures cohortes Jaurino & aliis præsidiis tuendis distribuisset, eo quidem tempore in castris vix equitum sex millia, ac peditum bis totidem habere censebatur. Confluxere ex Ungaria ad mandatum principis die condicta, in castra circiter XL. millia equitum & peditum magna celeritate, quorum major pars collectitia quidem e plebe & ex agris erat; tamen & sclopetis & armis satis bene instructa, & tantæ necessitatis tempore gratus & commodus eorum adventus fuit: quod & erigendis aggeribus, & vigiliis aliisque muniis castrensibus obeundis tuto adhiberi posset: & non modica pars etiam militiæ exercendæ haud inepta esse videretur. Cæterum Carolus Burgaviæ regulus, qui castrorum magister & principis legatus a Cæsare erat designatus, cum legione sua & equitibus, viarum difficultate impeditus nondum in castra venerat. Itaque Francisco Saxoniæ duci Lauenburgio ejus vices erant demandatæ, viro cætera quidem cauto & pugnaci, sed Turcicis

Copiæ nostræ passim dilabuntur.

XL. millia equitum & peditum Hungarorum denuo confluunt.

bellis & præliis minus exercitato. Ungaris Palffius præerat, vir indefessus & fortis, navandæque operæ cupidissimus. Is quantum ingenio viribusque poterat, hostibus arcendis & inquietandis incumbere non prætermittebat. 1594.

Igitur cum minoribus ducibus & præfectis colloquutus, permittente principe in hostium castra irrumpere decrevit; & opportuniore occasione, quod eodem die Tartarorum major pars ad populandum in insulam, quam Arrabo fluvius in aliquot divisus alveos efficit, castris discessisset, re itaque cum Hardeco & trierarchis communicata tali ordine; ut ipse e castris, ille vero ex urbe cum suorum selectissimis excurrerent; trierarchi vero cum classe sociisque navalibus secundo flumine devecti, suos ex adverso aggerum, in quibus tormenta erant, in continentem exponerent, & uno eodemque impetu aggeres & castra aggrederentur, decrevere. Itaque XXVIII. die mensis Sextilis summo mane Palffius cum quinque millibus equitum & peditum, & Hardecus cum Joanne Gaisscoplerio tribuno haud minore suorum numero erumpentes in Janiceros, qui in aggeribus ad tormenta custodienta excubabant, validissimum impetum fecere. Qui tametsi fortiter aliquandiu restitissent, ad extremum tamen fusi fugatique in castra fœda facta fuga evasere. Ad quem tumultum Budensis purpuratus, ac Sinani filius Beglerbegus, suos totis castris ad capienda arma cohortati, eo accurrerunt: initumque est acerrimum certamen, in quo nostri premere Turcas & occidere, partem in aggeribus penes tormenta trucidare, partem in effusam fugam vertere cœperunt, eratque res Turcarum in extremum adducta discrimen, adeo ut Beglerbegus vulnerato, quo vehebatur, equo, in magno periculo versaretur, & Palffius ancipiti fortuna cum quodam Turca dimicaret, qui tamen a Dersffio brevioris sclopeti glande trajectus occubuit, jamque Budensis & Beglerbegus fugam dederant, in qua multo maximus hostium numerus cæsus erat; ni Sinanus omnem fere equitatum & prætorianos suis laborantibus opem laturos submisisset. Ibi prælium atrox si unquam alias redintegratur; & tametsi hostes magnis viribus nostros repellere contenderent, vincentibus tamen nostris denuo terga dare coguntur: apparebatque Turcas facile fundi delerique potuisse, quum jam totis castris trepidaretur, & multi etiam tentoria revulsa componere festinarent, si classis & socii navales in tempore, ut decretum erat, adfuissent, & pugnantes hostes adorti essent.

Palffii irruptio in hostium castra.

Ea pugna fervente, Petro Husario Papensi præfecto sinistra manus ad cubitum crassiore sclopeto fractis ossibus vulneratur; cadit etiam Joannes Barberius, viarum ductor celebris & fortis, cæterique nonnihil animo perturbantur, sed cum socios navales tardius quam res postulabat, incedentes animadvertissent, increpita mora, gradum eos celerare jubet. Verum illi nostrorum receptum fugæ haud dissimilem arbitrari, retro ad naves trepidi refugiunt, usque adeo trepidanter, ut Joannes Gaiscloperius eos retentare frustra conatus, ut saluti consuleret, una cum eis ad naves se proriperet, & inter tumultum, dum in biremem insiliret, fallente forte vestigio, in Danubium prolapsus mergeretur. Prodierat etiam e classe

Ho-

1594. Honorius Tanhauserus, Secenii præfectus, quamquam tardius, & dum retentare aciem & suorum fugam sistere contendit, superventu hostium in humero vulneratur. Pugnabatur tamen adhuc a nostris fortissime, & plurimi ex hostibus occumbebant; & haud dubie victoria ad nostros inclinare videbatur, cum Palffio sinistrum pedem prope talos glande vulnerato, ac Sinano suis laborantibus totum exercitum e castris subsidio adferente, nostri se in urbem & castra recipere cœperunt.

Tria fere millia hostium ea pugna cæsa. Duravit hæc pugna ab solis ortu usque ad meridiem, ac tria fere millia Turcarum cæsa fuisse dicuntur, neque erat dubium, si validior manus nostris subsidio venisset, hostes ea die fundi, & castris exui potuisse, quod etiam ex literis Budensis purpurati, biduo post interceptis cognitum fuit. Tartarorum siquidem major pars cum Turcis Albanis & Coppanianis ad vastandos insulæ Arrabonianæ populos excurrisse, & negligentius in hostium castris omnia administrari ferebantur. Nec nostris incruentum certamen fuit; inter quos præter Palffii ducis, & Husarii gravissimum vulnus, selectissimi milites ad CCLV. periisse ac vulnerati esse existimantur. Post hanc pugnam Nadasdius cum Francisco Dersffio, Stephano Turca, Thoma Secio, aliisque nonnullis, ac cum haud modica parte copiarum, ad tutandam adversus Tartaros Arrabonis insulam, cujus major pars ejus erat ditionis, accepto a principe commeatu, proficisci decrevit. Sed quum eo pervenisset, jam hostes ingenti hominum & pecorum abacta præda discessisse cognovit: itaque ipse domi se continuit, nec castra repetivit suis defendendis intentus.

Papenses præsidiarii a Turcis concisi. Exinde hostes ad Papæ præsidiarios tentandos excurrerant, rati, sicut evenit, eos ad insidias elici posse. Erat in oppido Nicolaus Becasius, quem Husarius, dum Jaurini vulnus curat, sui loco legatum constituerat: is cum Matthia Hathalmio equitum præfecto, ac centurionibus colloquutus, nec ferendam hostium insolentiam dictitans, cum suis adversus hostes vociferantes, ac in gyrum obequitantes excurrendum existimavit; pugnaque contracta, quamquam nostri pro vetere sua fama, qua pugnaces fortesque habebantur, diutius eam protraxissent, cum tamen Tartari ex insidiis procurrissent, numeroque & sagittarum vi multos non solum milites, sed etiam equos, crudeliter sauciare atque interficere cœpissent, & Becasius ac Hathalmius sagittis confixi in vestigio occubuissent, cæteri fusi, fugatique & usque ad oppidi portas cæsi sunt; paucique oppidum incolumes reverterunt; adeo ut nisi inde tormentorum pilis submoti fuissent, parum abesse videretur, quin fugientibus intermixti in oppidum penetrarent.

At Sinanus propositi sui tenax, quo Jaurinum in potestatem dirigere statuerat, Danubium vel invitis nostris ponte consternere, ac de rerum summa ferro decernere, aut si ii vitato congressu retrocessissent, oppidum vera vi expugnare, aut admoto terrore ad deditionem compellere decrevit. Igitur imperata oppidis & pagis tributariis infinita plaustrorum ac jumentorum multitudine, naves Buda Strigonium adverso flumine subvehi, & illinc jugis boum aut equorum per continentem in castra ferri jussit. Densior caligo ac nebula diem obscuriorem reddiderant, sicuti locis humidis fieri solet, ut aspectum eriperent, dum hæc agerentur; ex multo tamen agrestium hominum qui jumenta urgebant, clamore, hostes aliquid moliri suspicio erat; & interea etiam ab exploratoribus & transfugis cuncta hostium consilia ad principem adferebantur. Ipse cum omnia ponti construendo necessaria comportari jussisset, ut quod animo volvebat, bene verteret, succensis per omnia tentoria innumeris cereorum luminibus, præcinentibusque Talismanis, preces & supplicationes placando numini fieri instituit. Quibus peractis, tormenta currulia majora minoraque ferme XXC. ad ripas Danubii, longa serie, interpositis corbibus terra repletis collocari jussit, quæ tuendis iis, qui pontem curarent, subsidio essent. *Danubium ponte consternit Sinanus.* 1594.

Quæ tametsi ab hostibus maximis conatibus propalam fieri duces nostros minime latebat, fatali tamen quadam negligentia adeo animos corporaque laxaverant, ut nedum mature obviam ire contenderent, sed etiam copias auxiliares, quæ audito hostium adventu in castra convenerant, domum redire permitterent, suasu, ut fama fuit, Stephani Illeshazii, qui Palffio affinitate junctus erat, jam non procul castris esse legionem Burgavianam, ac Bohemorum & Moravorum auxilia Sacolciam pervenisse dicentis; ac istos collectitios tempus præstitutum explevisse, stipendiisque & commeatu destitutos dimitti ad curandos agros oportere. Qui quum vexillis explicatis via Comaroniensi reverterentur, idque Tartari, qui prædatum exierant, ex ulteriori Danubii ripa conspexissent, fraudem subesse rati, id non sine admiratione in castra reversi suis retulerant. Opportunam igitur occasionem nacti hostes, navigia in flumine componere, & contabulare aggrediuntur, ac nostros numero paucos prohibere conantes, innumeris tormentorum pilis ex adversa ripa submovent. Tartari denuo eodem in loco transnatantes, nostros distrahere contendunt, & Janicerorum validæ manus per Saicas & navigia transvectæ, aggeres nostrorum, paucis peditibus, qui eos tuebantur, cæsis, occupant; obversisque in nostros tormentis non modicam in eis stragem edunt. Burgavius legatus, quum relicta in itinere legione sua, per celeres equos in castra venisset, nec adhuc Bohemi auxiliares, qui ad XX. millia hominum esse dicebantur, Posonio e stativis movissent, Palffius autem ex vulnere nondum convaluisset, quidnam in hac rerum perturbatione ageret, non satis explicabat. At Zrinius ingenti animo extremis periculis præsentem opem ferendam ratus, cum suis copiis in Janiceros, qui aggeres occupaverant, acerrimo impetu irrumpens, magna eorum parte cæsa, cæteros illinc exegit, ac amissis quamplurimis, ad naves retro fugere compulit. Supervenere etiam ei subsidio Palffiani, ac Saxonum & Silesiorum equites, globoque facto Tartaros in fugam conjecere; qui cum temere in flumen præcipites ruissent, multos suorum aquis immersos amiserunt. *Auxiliares Hungarorum copiæ domum redeunt.* *Hostes ex aggeribus repulsi cedunt.*

Dum nostri in hunc modum extremo in discrimine versantur, hostes ex ulteriori ripa tormentis majoribus in nostrorum aciem directis acerrime rem gerebant, tanta pilarum frequentia, nostrorumque strage, ut multi ex promtissimis viri simul cum equis majorum pilarum ictibus membratim dilaniati interirent: & nec prospici quicquam, neque facile

exau-

1594. exaudiri posset, fumo scilicet in crassissimæ caliginis morem late diffuso, ac crepitu tormentorum cuncta terribili impetu quatiente. Inter quos Andreas Revaius, nobili ortus genere Nogradi præfectus, ac Franciscus Topos alæ equestris Palffianæ ductor, ac Benedictus Totus, ejus Thomæ filius, qui bello Pestano inter Ungaros castrorum magister erat, discerpti fuere. Hæc pugna ad VIII. Idus Septembres inchoata ab illucescente aurora, ad Solis usque occasum protracta est, quum milites tota die nec sua, nec equorum corpora curassent: in qua ex Ungaris & Germanis circiter CCXX. equites peditesque desiderati sunt, ex Turcis vero & Tartaris amplius duo millia interiisse, ipsorum etiam confessione relatum est. Interim autem dum pugnaretur, pons sine intermissione, urgentibus hostium præfectis construebatur: & quum discussis nebulis luna pernox esset, quod interdiu perfici non poterat, de nocte finitum est; & nostri amissis aggeribus magna cum trepidatione in castra redierunt. Dum in hac perturbatione res administrantur, ac hostis per pontem agminatim explicatis vexillis trajicit, Matthias princeps & duces Germani, ut quidnam consilii pro tempore capiendum sit, in concilium coeant, evocatur ex urbe Hardecus, Palffii quoque lectulo decumbentis sententia, misso ad eum Benedicto Pogranio exquiritur: ac communibus suffragiis, nequaquam tamen evulgatis, decernitur, urbe Hardeci curæ, fideique relicta, præsidioque firmiore, & rebus necessariis munita, retrocedendum ac castra ad Ovarium reducenda; eo ordine, ut currus & impedimenta, per insulam itinere Hedervariano præmitterentur; exercitus vero Abdana via procederet, ac Ovarii ad Laitam flumen conjungerentur.

Optimates Hungari aliquot occumbunt.

Nostri castra Ovarium reducunt.

Sed quum subita ejusmodi consilia exequi contendunt, molæ frumentariæ, quæ in minore Danubii parte stabant, incertum casu ne an consilio, ruptis vimineis retinaculis, vi & cursu fluminis tunc forte exundantis, deorsum ferri cœperunt; ac pontem, quo nostri Jaurinum commeare solebant, puncto temporis disjecerunt; commodum tamen evenerat, ut prius quam pons interrumperetur, VI. circiter millia peditum Germanorum in urbem ingrederentur, ducibus Antonio Tino, Rudolpho Graisio, Gaudentio Rechpergio, Honorio Sigestorffio, & Hieremia Plairotio. Italicis autem cohortibus Ferrantes Rossius imperitabat. Ungari vero vix CLX. in urbe relicti erant, quum Hardecus cæteros, aut eorum diffisus fidei integritatique, aut nimis invidioso præjudicio, partim in castra transire jussisset, partim in aliorum locorum præsidia distribuisset: & Joannem duntaxat Isdentium, equestris turmæ præfectum, ac alterum Joannem Ormandium militari juri dicundo præpositum penes se retinuisset. Nec multo post conclamatis vasis, ac solutis tentoriis, nostri duplici via, sicuti erat decretum, iter suscipiunt, tanta perturbatione ac rerum omnium confusione, dum quisque in progrediendo alterum præcedere contendit, ut multi de ponte in flumen præcipitarentur: nonnulli de progressu altercantes armis inter se digladiarentur. Interim equites conscensis tumultuarie equis, nec ullius expectato imperio, qua cuique libitum fuit, versus Ovarium procedere: princeps quoque cum ducibus ac primoribus eodem modo, sine ordine progredi, quisque anxiis animis sibi privatim consulere, nulla publici decoris aut virtutis cura permoveri. Et quum Germani pro more tuguriola sua, secus quam habebant in mandatis, subjecto igne incendissent, late relucens flamma fœdam militum & equorum trepidationem & fugam, qualem nocturno in metu & perturbatis confusisque omnibus oriri necesse erat, hostibus ostendit.

VI. millium præsidio Jaurino imposito.

Nostrorum perturbatio in discessu.

Qui id quod erat rati, nostros haud dubiam fugam capessere, nihil cunctati mox equos conscenderunt, Turcæque & Tartari partim ad diripiendos currus & impedimenta, partim in castra, quæ partim jam soluta erant, partim sarcinis colligendis occupabantur, provolarunt: & utrobique incredibili omnium rerum atque hominum præda potiti sunt. Irrumpentes enim magno clamore atque impetu magnam partem peditum aut captam, aut interfectam, aut in Danubium præcipiti cursu profugientem deleverunt; & impedimenta ac currus, quibus non tantam variæ supellectilis ingens copia, sed etiam paratæ pecuniæ magnus numerus repertus fuit, una cum equis & victoribus facili negotio in potestatem redegerunt. Plurimi etiam onustos variis rebus & pecunia currus per tumultum & trepidationem in via reliquerunt, qui postea vel hostibus, vel vagis Haidonibus, aut agrestibus prædæ fuere. Inter quæ Matthiæ principis & Burgavii legati res ingentis pretii, ac argentea mensis, & abaco dicata supellex, pari infortunio damnoque amissa est. Zrinius tamen & paucæ quædam Ungaricæ turmæ, quæ postremi agminis terga claudebant, satis pro disciplina Turcas confertim irrumpentes excepere, solitaque earum virtute impetus hostium aliquantum repressus: quo in tumultuario certamine Joannes Cunovitius, & Martinus Somogius, Zrinii equites interiere, & Andreæ Chozio viro forti, & viarum perito, longioris Numidicæ lanceæ cuspide dextrum brachium lethaliter sauciatum est, multique alii cæsi ac vulnerati; aliquotque muli sarcinarii abrepti. Nec destitere hostes nostris infestandis, donec summa dissipatorum ordinum confusione, neglecto ducum imperio ad Ovarium perventum est. Triremes quoque & classis quæ ad insulam, quam Danubius in duos diffusus alveos efficit, quorum uno Comaronium, altero Jaurinum navigatur, in statione erant, eadem trepidatione, multis navium, quæ remigibus & epibatis forte carebant, hosti relictis, ab Ridefelio duce saluti suæ consulente, Danubii ripam ad Mosonum oppidum subierunt.

Hostes castra nostra invadunt diripiuntque.

Classis etiam nostra turpi fuga sibi consulit.

Pulsis in hunc modum nostris, ac cauto potius quam honesto consilio castris Ovarium perductis, Sinanus eo victoriæ successu animis auctus, Jaurinum arctiori quam hactenus obsidione circumvallavit, ac aggeres in suburbio Aquilonaris plagæ, quod ab Hardeco sub adventum hostium concrematum erat, constitui, ac in iis decem tormenta collocari jussit, quibus mœnia verberarentur. Et quamquam id sine intermissione fieret, quia tamen firmissima multoque repleta cespite erant, ictus omnes irriti vanique esse videbantur. Itaque rursus ad agendos cuniculos conversus, propugnaculum aliud, quod versus meridiem, arcemque Divi Martini spectat, iisdem quibus antea instrumentis suffossum, ac laterculis exemtis nudatum, injectoque pulvere sulphureo

Nostris discedentibus arctius Jaurinum premit Sinanus.

1594. reo in sublime jactandum decrevit: mirumque dictu, & vix credibile, tantum hostium conatum, tanto diurni nocturnique temporis labore susceptum, extremique plenum periculi nec a Perlino, ejusmodi rerum artificiique imprimis perito, nec ab Hardeco, aliisque ducibus animadversum fuisse: ita ut pro disciplina contrariis suffossis cuniculis obviam iretur. Cum igitur pulvis scrobi egestæ injectus, nemine prohibente succensus ignem concepisset, ac muri partem satis amplo facto aditu patefecisset, qua tamen hostes necdum irrumpere posse multis viderentur, extemplo turbata intus omnia, tumultuari Hardecus, milites repentino periculo perterrefieri, nec Perlino satis animi audaciæque superesse. Itur tamen confestim ad locum, & ostendente Perlino hiatus gleba & cespite ac trabibus sine mora restauratur.

Altero propugnaculo pulvere sulphureo subverso.

Nostris animus concidit.

Eodem die hostes magno sublato clamore, per rudera conscendere contenderunt; verum objectu fluminis, & quod majora fragminum frusta, non in fossam sed interiorem propugnaculi partem forte fortuna procidissent, multique ex subeuntibus tormentis petiti occubuissent, receptui cecinere, plurimis suorum cadaveribus in fossa relictis. Secundum hanc oppugnationem Hardecus res suas & sociorum perditas ac profligatas existimans, nec jam salutem suam urbi duobus in locis adapertæ committendam arbitratus, diversa degeneris animi de urbe dedenda, ac paciscendo cum hostibus consilia volutare, eaque cum ducibus, quos paulo ante nominavi, discrimine in majus quam erat ante amplificato, communicare cœpit. Tametsi autem Matthias princeps, ex Ovario per idoneos homines eum honoris & existimationis suæ admonuisset, ac ut omnem obsidionis fortunam, forti animo tolerando præstitæ fidei memor esse vellet, cohortatus esset, atque adeo certum esse perscripsisset, Burgavianam quater millenariam exercitatissimorum militum legionem, Bohemosque & Moravos, cum justo exercitu jamjam affuturos, nec de suppetiis primo quoque tempore ferendis dubitandum esse; ipse tamen ingenti pavore & consternatione occupatus, nihil ejusmodi sermonibus moveri, sed in proposita desperatione persistere.

Hardecus de deditione cum Sinano transigit.

Igitur perductis in suam sententiam Perlino, & Germanorum militum tribunis, unoque ex Ungaris Ormandio, tabulas deditionis conficit, ac eorum syngraphis firmat; petitoque colloquio, & publica fide Perlinum, qui cum Sinano de conditionibus transigat, in hostium castra emittit. Sinanus re cognita, sicuti sua & omnium opinione celerius, ita gratissimo lætissimoque animo Perlinum deditionem ultro offerentem audit, ac tridui inducias concedit, quibus & tormenta utrinque cessent, & de re tota transigatur. Itaque suum & Beglerbegi ac Budensis purpurati legatos in urbem mittit; brevique in hunc modum concluditur; ut cum omnibus rebus, sarcinis, equis, armis, & supellectili arce excedatur, iisque & sauciis ægrotisque avehendis naves idoneæ concedantur. Quibus a Sinano obsignatis, Hardecus claves Beglerbego (eum enim Sinanus loco sui miserat) tradit, precatus impudenter, ut occupata urbe quam diutissime potiretur; eoque dicto, nec exspectatis iis, qui naves conscensuri, aliquantulum moræ protrahebant, urbe excessit, rectaque ad principem contendit: qui audita non sine summo dolore intempestiva urbis deditione, relicto Ovarii valido præsidio, eoque fidei & curæ Sigismundi Hageri concredito, ad Proceum Laitæ flumini adjacens oppidum, sese receperat. Ubi quum princeps ei colloquium expetenti, uti abjecto & contemto homini denegasset, ejusque etiam congressum Burgavius & Zrinius aversati essent, Viennam se contulit, ibique jussu Cæsaris non multo post una cum Perlino custodiæ traditus fuit, ut in eos judiciis convictos, per rerum capitalium judices lege ageretur. Sed iis, qui naves conscenderant, aut ægri per domos atque hospitia inventi, quive tardius antecedentium agmina consequuti fuerunt, fides publica ita servata est, ut omnibus fere miserabilem in modum cæsis, aut captis, aut omnibus bonis & fortunis spoliatis, mirum documentum nos capere Turcicæ fraudis & fallaciæ, & quæ fictis a perfido hoste pertimescenda sint, fortuna voluisse videatur. 1594.

Idemque cum Perlino Viennæ custodiæ traditur.

Turcica perfidia.

Sinanus Jaurino potitus, primo urbis ingressu gratiis Deo actis, captivos Turcas, ad XX. qui juxta pacta ibi erant relicti, ad se vocat, dein de vinculis solutos, quod pro sacris Mahumetanis crudeles carceris & compedum ærumnas, & vitæ pericula forti & constanti animo pertulissent, collaudavit; pedesque eorum aqua calefacta, spectante exercitu, suis manibus lavit, singulosque denis aureis numis donatos, ut in iis perpetua fide permanerent, cohortatus dimisit. Deinde relictis in præsidio mille Janiceris, ac totidem equitibus, ac urbe Aly purpurato Italicæ originis, (Surrentinum eum e Campania fuisse tradunt) commendata, expeditam exercitus partem Beglerbego filio tradidit, ac cum Tartaris Papam misit, ut eam quoque urbem dejectis hostium præsidiis in potestatem redigeret, ac parta victoria ad se Comaronium, quod obsidione cingere decreverat in castra venire maturaret. Papæ nemo fere præter gregarios milites erat, qui præsenti animo hostibus resistere, urbemque pro disciplina tueri velle videretur. Nam Husarius cogente ingenti vulneris ac fractorum ossium dolore, in Moraviam ad medicos fuerat profectus, & Becasius ejus legatus, Hathalmiusque cum majori parte equitum paulo ante a Tartaris cæsi occubuerant, & ii qui domi erant relicti, fugæ magis quam prælio arma atque animos præparatos habebant.

Sinanis in captivos Turcas humanitas.

Urbis præfecturam Aly purpurato mandat.

Itaque cognito Beglerbegi & Tartarorum appropinquantium adventu, tanta in urbe atque arce perturbatio exorta est, ut præ tumultu & trepidatione militum, quibus fæminarum, & puerorum plangentium pavidum genus cum ejulatu & lachrymis immiscebatur, nihil aliud consilii, quam de urbe deserenda cogitaretur. Itaque subito pavore externati, ac anteactæ militiæ laudisque obliti, reconditis in publico carcere XXX. ferme captivis (id gratum Beglerbego postmodum accidit, quod eos vivos repererit: eamque ob causam Papenses, immissis equitibus, persequi nequaquam sustinuit) in adversos montes & silvas sese proripuere, ac pars Arrabonis insulam, pars Sarvatium Nadasdii oppidum, alii Sopronium, & quo quisque potuit effusa fuga petiverunt. Beglerbegus incruenta potitus victoria, missis populatum Tartaris, biduo ibi stativa habuit, iisque rursus cum præda in castra receptis, Jaurinum ad patrem rediit, & ab eo Papæ in præsidio Hydrizes cognomento Coracevitius natione

Papa a nostris derelicta in hostium potestatem venit.

ne

1594. tione Dalmata, Zlunii olim Comitis alumnus, cum M. utriusque ordinis militibus Turcis relictus fuit. Inde Sinanus promotis castris ad dextrum Danubii latus, versus Comaronium iter tenuit, gloriabundus & jactitans se, uti ab Hispanis in Africa munitissimum Guletæ præsidium vera vi ac virtute expugnasset, nunc vero Germanos & Ungaros, extorto ab eis Jaurino perdomuisset; ita etiam tertiam Comaronii munitionem, quam Christiani inexpugnabilem putent, brevi captam cæteris suis victoriis superadditurum; quod si Murati principi suo omnium potentissimo videatur, idque sibi exequendum committat, etiam Corcyræ maris Adriatici insulæ arcem a Venetis, nulla arte, nulla vi expugnari posse arbitrantibus possessam, duorum mensium labore in potestatem redacturum. Hæc ab iis, qui sermoni interfuerunt, posteaque ad nos transfugerunt, didicimus.

I de Comaronium Sinanus obsidet.

Igitur quum ad IV. Nonas Octobres, die Divo Francisco dicata Comaronium pervenisset, primum quidem ex dextra Danubii ripa tormentis arcem quassari; sed quum parum id proficeret, quod fluminis latissimi & amplissimi interfluentis objectu, vanos conatus esse cognosceret, post irritam aliquot dierum oppugnationem, expediri naves pluteosque, & in insula Danubii bipartito supra oppidum decurrentis pontem construi jussit. Qui dum construitur, Matthias princeps, qui hostem jam appetente hieme obsidionem tam munitæ arcis tentaturum minime crediderat, e Prucco Posonium cum exercitu contendit, ac cum Palffio & aliis communicato consilio, eum cohortes Burgavianas, quæ jam Posonium pervenerant, dimidiam nimirum legionis partem, Comaronium, prius quam hostis ponte facto trajiciat, perducere jubet. Palffius quamquam nondum ex vulnere satis convaluisset, id tamen impigre neque cunctanter exequendum suscepit. Sed cohortes sese non ad tuendas ab hostibus arces, ac toleranda obsidionum incommoda periculaque, sed ad pugnas campestriaque prælia stipendio conductas causando, id militiæ genus detrectare ac subterfugere videbantur. Verum Palffio cohortante, & appositis sermonibus earum præfectos & centuriones promissis ingentibus onerante, naves conscendere, & eos secundo Danubio Gutam, quod oppidum inter Novam arcem & Comaronium jacet, deductos exposuit: additisque viarum peritis, Comaronium feliciter introduxit, simulque obsessis commeatum, cujus penuriam jam sentire cœperant, & res necessarias subministravit. Quæ opportune curata, ad conservandam eam arcem, & totius belli conficiendi rationes quam maxime conduxisse visa sunt.

Tormenta mœnibus concutiendis admota.

Confecto interea ponte Sinanus cum toto exercitu non procul ab oppido (quod Erasmus Praunius loci præfectus, ne receptaculo hostibus foret, sub eorum adventum funditus concremaverat) consedit; tormentaque inusitati ponderis XVIII. primum quidem proxime templum statuit; sed deinde biduo post ad ipsius fossæ marginem, in aggeribus nocturno agrestium operarum labore effossis, promota collocavit: quo in opere quamquam majoribus pilis ex arce emissis multos ex Janiceris operi & custodiæ tormentorum intentos amisisset, tamen nihil eorum cæde permotus duo propugnacula, inter quæ porta arcis adiri solet, inter diu noctuque incessanter dirui mandavit. Praunius ex adverso, ac Lupus Starcitius ejus legatus, atque alii, qui intus erant, iis, quæ ad defensionem erant necessaria, indefesso labore & solertia comparatis, mutuo consilio & paribus armis sese impigre tueri non desinebant. Quæ dum in hunc modum geruntur, & Sinanus frustra tormentis laborat, ad agendos in medio murorum cuniculos, quibus Hardecum in obsidione Jaurini perterruerat, animum adjecit; ac fabros & Janiceros ejus rei peritos navigiis impositos, quid fieri velit edocuit: nec mora, iisdem instrumentis, quibus Jaurini usi erant, latera & lapides, quibus murus constabat, eximebant, ut scrobibus brevi effectis pulverem sulphureum immitterent, eoque incenso mœnia disturbarent. Non tulit immoderatam hostium insolentiam Starcitius; sed Martinum Contrarium, & Franciscum Zapatam trierarchos, ac sociorum tam Ungarorum, quam Germanorum promtissimos cohortatus, ut se adversus hostes vadentem intrepide sequerentur, sub vesperum erupit, contractoque cum hostibus acri certamine, eos ab opere sclopetis & glandibus summa vi ac fortitudine submovit; cæsisque & interfectis fabris & Janiceris, instrumenta, quibus opus faciebant, ademit, ac navigia frustulatim securibus dissecta inutilia reddidit, incolumisque in arcem est reversus. 1594.

Hostes ab agendis cuniculis repelluntur.

Matthias Archidux novas copias comparat.

Interea Matthias periculo Comaronienfium permotus, per celerrimos cursores mandata ad Bohemos dat, ut venire in castra maturent: Tiffenbacho ac nobilitati Pannoniæ superioris, ut omnibus viribus periclitanti patriæ opem ferre festinent, jubet. Palffius sponte sua copias tam suas, quam quæ ei subjecta erat nobilitatis, quam citissime conscribendas, & Danubium in insulam Sallocoziam trajiciendas curat: Princeps ipse, facto supra Danubii cornu, quod infra Posonium ad Verecuiam vicum fluit, e navibus & tabulatis ponte ad Pispecum oppidum proficiscitur, exercitumque suum ac Burgavianæ legionis partem, una cum Italicis cohortibus, quas Joannes Medicæus adduxerat, ibidem per hospitia distribuit. Paulo post Ungari e superiori regni tractu frequentes adfuere, & Sigismundo Racocio, Francisco Doboni, Stephano Homanniano, ac Stephani Bathorii equitibus, & cohortibus, quibus Nicolaus Secolius, & Ladislaus Vetesius præerant, in oppido, quod Paca vocatur, stationes distributæ. Bohemi etiam & Moravi Petro Rosembergio regulo duce, quorum numerus ad XX. millia hominum censebatur, jam non procul Posonio ad oppidum Stompham venisse nuntiabantur. Annibalem quoque Rottenavium, principes ut justis passibus, ac itinere etiam de nocte continuato, adesse cum sua legione maturaret, per litteras & nuntios incitavit; qui non multo post exercitui se conjunxit: jamque fere ad XL. millia armatorum in stativis haberi existimabantur, quorum virtute plerisque arceri hostes aut certe sustineri posse, haud insulso judicio videbatur. Sed ubi virtutes imperatoriæ ac felicitas desunt, casuque magis & fortuna, quam virtute & consilio res geruntur, & magnæ copiæ oneri magis, quam auxilio sunt, & frustra suscipi omnem laborem oportet.

Confluentibus in hunc modum undique nostrorum copiis, Matthias concilium denuo cogit, ut a ducibus quidnam, quod e republica sit, faciundum putent, deliberetur. Disputatur ab

1594. Disceptatio de bello gerendo.

ab iis varie, utrum sociis laborantibus succurrendum, castraque promovenda sint, an majorum auxiliorum adventus ex Austriacis provinciis præstolandus? Cæterum omnem moram non inutilem duntaxat, sed summi etiam periculi plenam esse judicans, ea consilia, quæ protrahendo tempori amittendæque occasioni causas adferre viderentur, abjecit, & castra plenis passibus versus Comaronium promovit; itumque est ad Niarasdum pagum, duobus Pispeco milliaribus dissitum; eo proposito, ut castris ibi collocatis, valloque & fossa munitis, hostium consilia certius explorarentur. Quo cum secundis castris ad vesperum sequentis diei perventum esset, cognitum est, Bohemos Posonium venisse, & dum exiguam militi quietem concessissent, in castra festinaturos.

Castra Comaronium versus promota.

Nec mora, Palffius cum toto Ungarico exercitu, ac iis, quæ ex superiori Ungaria accitæ erant, auxiliaribus copiis ac equitibus M. Comaronium versus missus fuit. Is non procul Comaronio substitit, & validam equestrem alam, quæ hostium castra late specularetur, ac aliquos e numero hostium carris egressos interciperet, a quibus hostilia consilia sciri possent, præmisit. Sed ab ea paulo ante occasum solis redeunte, Sinanum soluta obsidione exercitum reduxisse cognovit. Postquam enim principem in insulam cum Germanicis & Italicis legionibus trajecisse, Ungariæque superioris auxiliis, quorum apud hostes magna virtutis & fortitudinis opinio erat, auctum esse; Bohemos etiam & Moravos adventare didicisset, quorum omnium numerum vulgaris rumor supra veri fidem auxerat, tantum mox timorem concepit, ut nequaquam plane collectis vasis effugere cogitaret, ægreque & difficulter tormenta ex aggeribus in castra pertrahi possent, tanta omnium Janicerorum & aliorum Turcarum celeritate & consternatione; ut præter pulveris, & pilarum magnam copiam, unum etiam ex majoribus insitatæ magnitudinis tormentis, Arabicis insculptum literis, erumpentibus Starcitio, & Ungaris ac Germanis, qui intus erant, relinquerent, & multis suorum amissis, effusa per pontem fuga, saluti suæ consulere cogerentur: moxque rescissis repente succensisque navigiis, & tabulatis, quibus pons constabat, ne nostri per ardentes pluteorum & asserum flammas insequi possent, Tatam versus perculsis metu totis castris & dissipatis sine ordine agminibus profugerent.

Hostes a Comaronii obsidione metu perculsi discedunt.

Qua hostium fuga & discessu, ii qui obsessi erant, mirum in modum exhilarati, gratiis Deo actis tormenta omnia audiente Sinano exploserunt; eo tamen minori animorum lætitia, quod Praunius præfectus, dum inter pinnas dextri propugnaculi incautius versaretur, ab Janiceris in commeantes dejiciendos vigilantibus, crassioris sclopeti glande in ipso genu lethifero vulnere esset sauciatus; ex quo non multo post Viennam delatus e vivis migravit. Cæterum Palffius die, qui sequutus est, ad principem reversus, hostes metu adventantium nostrorum, salvo Comaronio, reque infecta, discessisse significavit: quo nuntio solicitum & ancipiti spe nutantem ejus animum haud dubie erexit, & confirmavit, isque de recepto hostium, fugæ haud dissimili, Cæsarem certiorem reddendum curavit. Non defuere, qui hostiles copias diuturnis militiæ laboribus, ac urbium oppugnationibus fessas, ac multis commilitonum amissis aut vulneratis debilitatas diminutasque, si non deleri, ac certe insigni clade affici potuisse existimarent, si nostri tempestive confluentes, eos fluminibus utrinque inclusos, unanimi armorum impetu aggressi fuissent; sed alii contra salubriori consilio, vitatum conflictum publicæ salutis interfuisse dicebant, ne universis copiis in unius pugnæ discrimen deductis, aliquod e temeritate infortunium eveniret, quo Ungariæ & Austriæ fines omni militari præsidio nudati funesto & inexplicabili periculo exponerentur.

Praunius sclopeti ictu saucius Viennæ moritur.

His rebus confectis Matthias, relicto in insulæ stativis exercitu, cum ducibus Comaronium descendit, ac collaudatis militibus, qui secundum Dei Optimi Maximi opem repulsis hostibus arcem conservassent, loca ab hostibus diruta restaurari jussit, & ad ultimos mensis Octobris dies in castra reversus est, commendato curæ Palffii Comaronio; qui Starcitium ob navatam in obsidione fortem fidelemque operam in præsidio reliquit, donec alius in Praunii locum a Cæsare mitteretur. Nec multo post, quod hibernæ tempestates bello gerendo maxime adversæ ingruerent, & Bohemi voluntariæ ipsorum militiæ præfixum tempus præteriisse dicerent, nec Ungaris discedente ad hiberna hoste quicquam amplius incommodo frigidoque tempore, quod utile fructuosumque foret, geri posse videretur; princeps eos ad sua loca redire permisit, & ipse cum suo comitatu equestri, ac prætorianis cohortibus Viennam reversus est, quum copias omnes mercede ex Germania conductas, per eam insulam amnicarum quæ in Danubio sunt maximam, a Pispeco usque ad Comaronii limites, ac inde ab Ovariana ditione ad Fertonem lacum & Laitam flumen, per oppida & pagos, non sine incomparabili miserorum incolarum damno & detrimento distribuisset, donec eis de emerito stipendio satisfactum foret: ii siquidem tam antea in castris, quam deinde per stationes ex præda victitando, fertilissimarum & amœnissimarum regionum vicos, vexatis & direptis agricolarum fortunis atrociter planeque hostiliter pervastabant; adeo immani licentia, peccandique impunitate, ut ex militibus immanissimi latrones effecti, miserorum hospitum pecora, quibus se & parvos liberos sustentare, variaque onera ad varias publicas, privatasque necessitates obire solebant, non quotidiana duntaxat ingluvie mactata vorare & consumere, sed rapta & in longinquas terras abacta divendere consuevissent; & reconditas cellis penuariis fruges & vina, & quicquid esset ejus generis obsonii, e faucibus complorantium crudeliter extorquere: defectas vero tempore messis & in acervos compositas fruges in suos & equorum usus exponere non vererentur; & denique freti nimia impunitate miseris hominibus, si qui facultatum suarum rapinis prohibendis paulo contentiosius restitissent, impias & crudeles manus inferrent: nec ea, quam obtinebant, regione contenti in remotas etiam partes sæviendo, & abditissima quæque loca perscrutando rapiendoque truculentissime grassarentur: postremo segniter imperata facientibus, nisi notabilis tributi pecunia sese & pauculas substantiæ reliquias redemissent, omnem cædis & incendiorum cladem denuntiare atque inferre non dubitarent; atque adeo uno ejusmodi grassantium prædonum agmine discedente, alii

1594. Copiis in hyberna & domum dimissis, Princeps Viennam redit.

Germanorum rapinæ.

1595. alli æque crudeles & flagitiosi nullo miseriarum fine subinde succederent. 1595.

Quibus immanium scelerum irritamentis, Deum Optimum Maximum, divosque omnes offensos atque iratos, credibile sane est, ducibus atque exercitibus nostris, felices & prosperos rerum gerendarum ad decumanam victoriam successus haud immerito eripuisse: erepturosque etiam deinceps, nisi eorundem superum benignitate, aliquis gloriosi nominis & summæ pietatis imperator exoriatur: qui revocata veteris & incorruptæ militiæ disciplina, & immanibus militum flagitiis coercitis & castigatis, placatoque numine, miseram & innoxiam plebem, immunem ab injuria, indemnemque conservare, consulendoque & bene agendo avaritia atque ambitione procul habitis, ad solius tantummodo victoriæ de barbaris hostibus reportandæ immortalem laudem flagrantissimo studio & ardore pugnacis animi, contendere velle videatur.

DE REBUS HUNGARICIS, LIBER XXIX.

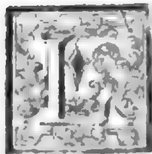

Liberato acri obsidione Strigonio, ac rapto insuper sub jugum Jaurino, redeuntem Sinanum magna domi forisque parta gloria, domesticisque opibus & potentia adversus æmulos stabilita, Murates congratulabundus magno studio & benevolentia excepit: tanta ejus virtutis a militaris scientiæ excitata ubique fama & opinione, ut quamcunque se in partem vertisset, aut certam secum salutem, aut perniciem haud dubiam allaturus putaretur: atque ipsi ambo mutuis consiliis sibi blandiendo, Cæsarem veluti post detractum Jaurinum, & vicinas Viennæ munitiones amissas, animo viribusque fractum; ad extremam necessitatem in reliquum tempus, quærendæ pacis potius, quam instaurandi belli conjectum prædicabant; Sinanusque nisi id fieret, se, qui non hoc duntaxat bello, sed etiam superioribus in Africa atque Asia feliciter gestis nomen cuncta expugnantis esset consequutus, denuo egressurum cum exercitu, & Viennam, quæ Jaurino non multo munitior, aut expugnatu difficilior foret, in potestatem redacturum, summa vanitate & jactantia gloriando dictitabat. Verum secus, quam ipse, & multo maxima pars hominum existimabat, Cæsarem neque fusi aut fugati exercitus, neque amissi Jaurini incommoda adeo perturbaverant, quin eadem infracti ardentisque animi magnitudine, qua bellum ab initio susceperat generosissimo conatu, in utramque sortis aleam finire deliberatum haberet.

Sinanes triumphans Constantinopolim redit.

Ejusdem jactatio.

Primum omnium institutam paulo ante interventu Summi Pontificis, cum Sigismundo Bathorio Christophori filio, Transylvaniæ principe amicitiam, novo icto fœdere confirmandam decernit; eaque de re mandata ad Tiffenbachum Cassoviæ præfectum dat, deinde promulgatis ad mensis Aprilis initium Comitiis Germaniæ, quibus ipse de summa rerum consulturus interfit, legatos ad Sigismundum Poloniæ regem deligit Stanislaum Paulovium Episcopum Olumucensem, ac Wenceslaum Bercam; nomine vero regni Ungariæ tres alii legati publicis votis mittuntur, Demetrius Napradius Aradiensis collegii Præpositus, ac Nicolaus Socolius, & Michael Quellemesius. Qui cum Cracoviam ad publicum Polonorum conventum pervenissent, luculenta & eleganti oratione sigillatim habita, quæ ambæ extant, Regis & Polonorum animos ad ferenda auxilia ac consociandas vires & arma cohortati sunt: neve laboranti Christianæ reipublicæ deesse vellent, summa ope & precibus flectere & inducere contenderunt: quam summus Pontifex, & potentissimus Hispaniarum Rex, Italique principes, omnisque adeo Germania conjunctis animis & armis juvare constituissent, easdemq; confœderationis conditiones apud regem & principes Poloniæ impensius solicitarunt duces Electores Saxo, & Brandeburgicus per legatos Joannem Costicium & Nicolaum Reusnerum, viros doctos & prudentes. Verum illi Joanni Samoscio Cancellario, qui eo tempore non regis tantum juvenis animum, quo volebat, impellere poterat; sed cunctis etiam aliis pari fere cum rege potestate dominabatur, ne barbarorum societatem repudiarent, ne sese, dum quiescere possent, novis incertisque belli casibus involverent, magna contentione suadenti paruerunt, & legati re infecta redierunt.

Legati Cæsarei ad Poloniæ Regem missi.

Re infecta redeunt.

Efficacior apud Transylvanum legatio fuit, cujus animum Tiffenbachus, misso ad eum Sigismundo Paczothio paulo ante pertentarat: & quod is suopte instinctu erectus in spem communis libertatis, ac multis & variis Sinanis purpurati injuriis ac minis territus esset, tunc forte haud parum eum a societate Turcica alienatum repererat, occasionesque & modos, quibus pro præsentis periculi necessitate pernitiosis tumidi & insolentis barbari consiliis, ad excutiendum servitutis jugum obviam iret, quærentem. Obstabat tamen ei tutam & expeditam viam animo agitanti maxima procerum pars, qui Turcicis studiis inveterati, nequaquam a consortio impiæ gentis discedendum arbitrabantur, ne mox invictis ejus armis sub jugum pristinum redacti, deteriorem & crudeliorem servitutem subire cogerentur: a qua eos nec Germania omnis, neque alii principes Christiani, utpote procul dissiti, nec satis concordes allaturi fore crederentur; quamquam nec deerant plerique ex iisdem, qui studio afferendæ libertatis, uti humaniores, æquissimique homines, communi consentientis Christianitatis voto nequaquam reluctandum, sed omnem sortis aleam simul subeundam suaderent: postquam Sinanus cum alias sæpe, tum vero non ita pridem Georgio Ravasdio, qui legatus annuum Transylvaniæ censum Byzantium detulerat, apertum se inimicum & hostem declarasset, ac cuncta humanitatis, amicitiæ, ac denique pristinæ

Legatio Cæsaris ad Transylvanum.

1595.

Sinani fastus erga legatum Sigismundi.

stinæ etiam clientelæ jura insolenti fastu subvertisset. Petentem enim Ravasdium, ne majoribus tributi oneribus provincia gravaretur, quam Joannis Sigismundi, qui Joannis regis filius Transylvaniam possedit, tempore factum fuisset; ille intoleranda superbia eum convitiose canem appellatum, ut sileret, interpellaverat, & Joannem Sigismundum ab Solimano potentissimo principe filii loco habitum fuisse; eum vero, qui nunc provinciæ præesset, imperatorium servum & mancipium esse; idque, si per se stet, brevi redactis in servitutem provincialibus, reipsa, quid & quantum inter illum, & hunc intersit, demonstratum illoto ore palam addiderat.

Iniquissimæ Sinanis postulationes.

Auxerant formidinem mandata Sinani præter morem iniquissima, & imprimis factu difficillima, quibus ad bellum, quod adversus Cæsarem in Pannonia gerebatur, L. millia hastarum, XL. cubitorum longarum postulabat; quarum media pars solida esset, altera dimidietas concava, sed cannabe, stuppaque & bitumine bene contorta. Totidem operas cum dolabris ad cedendam materiam, ac palis & ligonibus ad egerendos cuniculos, cæteraque castrensia munia obeunda. Tormenta item currulia & naves, quibus in oppugnando Tocaio & ponte faciendo Joannes Sigismundus, Joannis regis filius usus fuisset. Ad hæc ut fruges tota provincia tam perticis flagellatas, quam jumentis excussas, ad Danubium convehendas curaret, eodemque modo & apparatu, quo ante triginta annos filius regis Joannis eunti ad Sigetanam expeditionem Solimano obviam prodierat, sibi Belgradum profecturo, honoris officiique causa occurrat, serio imperabat. Quæ res manifesti plenæ periculi, non secus, quam si ab ipso Murate principe profectæ fuissent, ingentem omnibus, sed ipsi potissimum Bathorio juveni formidinem incussisse videbantur. Itaque sibi & provinciæ consultum cupiens comitia, in queis de asserenda publica libertate deliberaretur, ad oppidum Sassebessum uno ab Alba milliari dissitum indicit. Ubi quum magnitudinem periculi, perfidiam Turcarum, insidias Sinani, ac viam, qua illæ caverentur, defectionemque ab impia barbarorum societate differuisset, ac vires & arma cum Cæsare, ac cæteris Christianæ religionis principibus conjungenda suasisset, non tantum proceres & populum, sed eos etiam, quorum consiliis utebatur, & quos se jam in suam sententiam pertraxisse putabat, longe diversa sentire animadvertit, & simul maximum sentiens dolorem, nova animo consilia volvere cœpit, ac ut omnes Tordam ad certum diem armati convenirent, certique aliquid deliberarent edixit.

Sigismundus a Turcica societate desciscere laborat.

Repugnantibus nonnullis e procerum ordine.

Quo quum rursus frequentes convenissent, & ipse tamen adhuc Albæ se contineret, certis indiciis cognovit eos etiam, qui sibi auctores deserendæ Turcicæ societatis fuissent, inter quos Balthasar Bathorius patruus præcipuum locum obtinebat, alia & diversa consilia, secus quam antea censuissent, amplexos esse novisque rebus studere, ita ut in pristina Turcici fœderis vincula iterum conspirare, multosque e plebe & primoribus, vel dissentire paratos, aut certe perplexos in suam sententiam perducere contendant. Secedendi autem causam esse, ut Turcicis armis confisi, alias novi principatus conditiones, ipso abdicato, constituere possint. Quæ tametsi conficta, nec satis explorata nonnullis videbantur; ipse tamen consilii inops, gravique cura & dolore anxius, & sibi metuens, cum neminem cui opinione prudentiæ subnixo fidere posse videretur, penes se haberet, ad Comitia Tordam proficisci minime sibi integrum duxit; sed una cum rebus & pretioliore supellectili, Stephano Josica, aliisque paucis comitantibus, iter Curavium instituit, quod est arx & munimentum in ipso Transylvaniæ limite positum: prius tamen quam iter susciperet, literas ad provinciales dedit, quibus se absente Balthasarem Bathorium patruum cum summa potestate rebus omnibus gerendis & administrandis præficiebat, universisque provinciæ ordinibus, ut sui loco illi parerent, jubebat. Is mox accepta dignitate edictum in castris promulgavit, ut universi sine mora se Claudiopolim conferrent, ipseque suis tentoriis ac impedimentis compositis eo proficisci statuit, nec comitia in campo, sed in urbe haberi voluit. 1595.

Sigismundus Tordensia comitia adire recusat.

At Sigismundus in itinere ad Caplianum oppidum divertit, illincque ad eos omnes, qui Claudiopoli comitiis vacabant, alias literas dedit, quibus significabat, se non alias ob causas Tordam, ac deinde Claudiopolim ire nequivisse, quam quod non inanibus indiciis priora sua, eaque rectissime suscepta de rejicienda Turcica servitute consilia, quibus ipsorum major pars assensisset, inversa ac immutata esse cognoscat; proinde etiam atque etiam viderent, quibusnam consiliorum rationibus innixi communem Christiani nominis societatem fugiendam, ac in amicitia perfidorum hostium persistendum censerent; ejus rei se neque auctorem, neque consultorem unquam futurum: nec ea comitia, quibus jus fasque, ac reipublicæ Christianæ decus nefarie subvertatur, approbaturum; quin potius in eos, qui novis hujusmodi rebus, cum certissima sua ac totius reipublicæ pernicie studeant, adhibitis Christianorum principum auxiliis, severius animadversurum. His literis in publico conventu lectis & recitatis, mira protinus animorum mutatio sequuta fuit, ac diversi diversas dixere sententias: Nonnulli enim & quidem ex præcipuis, qui vel rebus novandis animum adjecerant, ac in iis opes & dignitates se adepturos sperabant, vel metu impendentium malorum si Turcico fœderi nuntium remisissent, attonita & suspensa mente persistebant, & qui neque ex usu commodoque reipublicæ futurum putabant, si violato eodem fœdere novus rerum status induceretur, palam proloquebantur, illum, uti inconsulto Senatu ac cæteris omnibus, discessum fugæ haud absimilem sibi sumsisset; ita etiam temere, quo vellet, abire posse. Sibi Dei Optimi Maximi munere uno avulso non defore alium, qui in ejus locum consultius succedat. Hæc multo maxima pars primariæ nobilitatis, apertis votis & suffragiis dicendo, ad novi principatus rationes inclinabat.

Ex adverso nonnulli ex Ungaris, ac Siculi, & Saxones fere omnes, tacitis primum inter se collatis sermonibus, postremo magna, ut fit, voce sublata, principem nonnullorum fidei diffisum, ideoque metu perculsum, ubicunque locorum fuerit revocandum exclamare, cædem & supplicia aliis, qui eum abdicandum vellent, minari: neque se alium principem, eo vivo, agnituros, nec nisi eo reverso, quicquam in publicum consulturos vociferari: qua atroci denuntiatione territi ii, qui ratum ejus exi-

1595. exilium malebant, languidius & consultius deliberare, perplexisque animis suspensi nutare videbantur; non parvum enim eis terrorem incusserat consentientis populi fremitus; ita ut victi suffragiis, nec ultra hiscere ausi, contentioni finem imponerent. Igitur communi consilio quatuor viri deliguntur, qui illum publico nomine adeuntes Cuvario reducant: Gabriel Quendius, unus optimatum factionis, Balthasar Bogathius, Joannes Sigerius, Albertus Sivegus Cibini Saxonum prætor. Interea priusquam ii Cuvarium pervenissent, Franciscus Gestinus e Deva, ac Stephanus Boscaius Varadini præfectus, propinqui ejus, non sine militibus præsidiariis, ad ejus auxilium confluxerunt; iisque ac Christophoro Querefturio Cuvarii præfecto consulentibus, animum quem hactenus despondisse videbatur, erexit; ita ut ad Comitia Claudiopolitana profecturus, Vivarium a Fratre Georgio Monacho olim amœnissimo loco ædificatum veniret. Ibi quatuor viri nomine publico eum salutarunt, ac ut in conventum tuto veniret cohortati sunt: & eodem fere tempore Gaspar quoque Cornisius Maramarosii ac arcis Hustianæ præfectus cum copiis, & Varadiense præsidium militare ad eum pervenerunt. Quibus receptis, postquam se sat securum arbitraretur, quatuor viros, qui suum Claudiopolim adventum nuntiarent, dimisit. Quos ipse sequutus, cum eo venisset, non tantum civitas universa, sed Ordines omnes populi magna frequentia obviam prodeuntes eum excepere; ipseque dissimulata in præsens, quam in quosdam conceperat, ira atque indignatione, dextris junctis eos comiter habuit: sicque in hospitium deductus est. Postero die concionem habuit brevem, qua illos suam voluntatem a Lupo Covachocio Cancellario cognituros memoravit: qui longiori sermone prosequutus disseruit, principi stare sententiam, jugum barbarorum statim excutiendi. Nec mora, omnes vel non satis liberis suffragiis & votis, metu tamen compulsi assensere, & decretum sanxere.

Princeps de communi sententia Cuvario reducitur.

Claudiopolim advenit.

Die quæ sequuta est, quæve nona & vigesima mensis Augusti dies erat, Divo Baptistæ decollato sacra, se in templum sacrorum causa iturum simulavit, primoresque procerum nec quicquam mali suspicantes adesse jussit. Ibi e fenestra prospiciens (quod erat signum prætorianis in id maxime intentis clam pro tessera datum) Stephanum Lazarium & Michaelem Calmandium eorum ductores accersit: qui quum armati celerrime adcurrissent, proceres, quorum nomina jam notata habebant, in exteriori cubiculo egressurum illum expectantes, inermesque sclopetis, gladiis ac securibus circumstetere, ac captos injectis manicis, in inferiorem conclavis testudinem clatris ferreis munitam deduxerunt: ii fuere Balthasar Bathorius patruus ejusque vitricibus Joannes Issu, qui compluribus antea annis e Sigethano præsidio isthuc profugerat, Lupus Covachocius Cancellarius, Alexander Quendius senatus princeps, vir clarus & prudens, Gabriel & Franciscus Quendii ejus patrueles, Joannes Bornemissa, Gregorii cognomento Litterati, præfecti olim Agriæ, ejusque loci obsidione tolerata clarissimi filius, Joannes Forro, Gregorius Diacus fisci advocatus, Joannes Gerundius, Albertus Lonaius, Gregorius Salancius, & Balthasar Silvasius. Triduo post quam capti fuere, capitale de iis supplicium sumi jussit, Gestio, Boscaio, ac Josica suadentibus: ita ut Alexander & Gabriel Quendii, cum Joanne Issu, Gregorio Diaco, & Joanne Forrone, paulo ante auroram tortoribus & carnificibus traditi, indicta cædis causa, in foro urbis obtruncarentur. Quo tempore peracta cæde, densissimus & procellosissimus imber, multa permistus grandine, turbato cælo decidisse visus est. Balthasar vero Bathor. cum Lupo Covachocio Vivarium deductus est, amboque post aliquot dies laqueo in collum injecto strangulati sunt, Bathorio diu cum lictoribus sed frustra reluctante. Idem vitæ exitus fuit Francisco Quendio ac Joanni Bornemissæ in arce Gialuina, ad quam vincti sub custodia erant deducti; horumque omnium bona, pecuniæ & facultates, quæ inæstimabilis summæ pretiique esse ferebantur, publicatæ sunt. Ex iis quatuor posteriores, Gerundius, Lonaius, Salancius, & Silvasius interventu & opera amicorum, vita quidem donati, sed bonis ac rebus omnibus exuti solum verterunt. 1595.

Proceres complures custodiæ mancipat.

Deque iis capitale supplicium sumit.

His in hunc modum e medio sublatis, Sigismundus in publicum prodiens factum suum excusavit, culpamque omnem in eos, qui cæsi erant, transferre conatus est, atque adeo illos sibi exilium aut cædem machinatos esse; Tartaris iter & transitum per fines provinciæ clandestinis consiliis concessisse: quosdam ex iis veneno, nonnullos sica, & pugione, aut minore sclopeto vitæ suæ insidiatos affirmavit: quæ scelera luculentis & locupletibus testimoniis, ac illorum chirographis comprobari posse asseveravit. Quæ tametsi minime producta fuere; provinciales tamen causas peccati facillime mortuis delegantes, miro præposteroque judicio jure cæsos fuisse pronunciarunt; idque publicis Comitiorum decretis inferendum curaverunt. Nec diu post, ad stabiliendam cum Cæsare pacem missus fuit Pragam Alphonsus Carillius Hispanus, societatis JESU Theologus; quem sequutus subinde est avunculus ejus Stephanus Boscaius legatus, qui conditiones noviter icti fœderis, petita in conjugem Sigismundo una ex Cæsaris neptibus, nova etiam affinitate confirmandas procuraret. Adjunxerant ei veluti consiliarios ac adjutores præter Carillium alios quatuor, Gregorium Chaquium doctum & eloquentem virum, ac Joannem Sigerium, Albertum Sivegum, & Joannem Fraiaium.

Legati Sigismundi ad Cæsarem.

Cæsar quoque præcipuos ex iis, quorum consiliis utebatur, delegit, qui cum illis mutuo habito tractatu fœdus sancirent, Joannem Cutassium Jauriensem, ac Stephanum Zuhaium Vaciensem Episcopos, Thomam Erdodium Illyrici præfectum, quem Banum appellant, Nicolaum Palffium, ultra danubianarum partium imperium obtinentem, Simonem Forgacium, eodem antea munere functum, ac Joannem Jonium regni Ungariæ prætorem. Qui vero inter hos pro arbitris forent, Cæsarem Specianum Episcopum Cremonensem summi Pontificis nuntium, ac Gulielmum de S. Clemente Hispaniarum regis oratorem, ac Paulum Trautsonium aulæ suæ Marscalcum adhibuit, qui non multis interjectis diebus sub Januarii

Januarii

1595. nuarii mensis finem solenne fœdus pepigere: idque duodecim conditionibus rite conceptis utrinque conclusere; quibus Transylvano illustris principis titulus, cum aurei velleris torque, & Transylvania omnis cum ea parte Ungariæ, quam ei attiguam hactenus possedisset, ac Moldavia & Transalpina Valachia, quarum Vaivodæ seu principes Stephanus Resvanus, & Michael cognomento Battus a Turcis recesserant, seque Transylvano subdiderant, mero & absoluto jure ei concedebantur; sic ut decedente eo absque hæredibus, eæ provinciæ rursus ad Ungariæ regnum, ejusque reges, ad quos antiquitus pertinebant, absq; ulla controversia redigerentur. Quæcunque arces aut oppida & Civitates communibus viribus, ac misso a Cæsare justo exercitu capientur, aut recuperabuntur, ea Cæsari, tanquam Ungariæ regi cedant. Quæ vero Transylvanus suis armis ac industria, aut alia indulgentia hosti ademerit, sibi jure clientelæ retineat. Sed quæ ad coronam regni proprie pertinebunt, Cæsaris sunto, qui pro iis Transylvano æquam satisfactionem impendito. Si fors Transylvano ab hostibus, quod Deus avertat, ejecto, solum foret vertendum, Cæsar locum certum securumque cum reditibus, quibus cum dignitate sese sustentet, dabit. Conjux illi dabitur ex augusta domo Austriaca: & ut ille adversus communem hostem alacrius & promtius susceptum bellum gerat & administret, Cæsar nec ipsum, nec provincias ejus ullo unquam tempore, quicunque rerum casus, fortunæque mutatio ingruat, deserturus est, nec consilio, armis, pecunia, exercitu idoneo, ejusque apparatu necessario juvare desinet. Hæc omnia Cæsar approbavit, ac in comitiis regni Ungariæ, quæ deinde mense Martio sequuta sunt, a Statibus & Ordinibus recipi & confirmari curavit; ipseque Boscaius brevi post a Cæsare liberaliter donatus, dimissusque Gracium Stiriæ urbem profectus, Mariam Christiernam, Caroli Archiducis, qui Cæsaris patruus fuerat, filiam, singulari elegantia ac forma virginem, ac Latinæ linguæ peritam, a vidua matre Maria Bavara Sigismundo petivit, & solenni ritu desponsavit; quæ sequenti æstate deducente matre, in Transylvaniam concessit, nuptiæque solenni pompa Alba peractæ sunt.

Solenne fœdus cum illis pactum.

Maria Christierna Sigismundo desponsa.

Dum hæc in hunc modum aguntur, Murates Turcarum princeps Byzantii Nonis Januariis nephriticis doloribus extinctus, e vivis excessit, cum imperasset annos XX. & vixisset XLVI. Successit ei Mehemetes filius, nominis ejus tertius, XXVII. annorum juvenis, quem ad Magnetes, & Cappadociæ urbem Amasiam, post eum solenni ritu circumcisum, a patre amandatum fuisse retulimus. Is quum paternum solium Byzantii, procurante Sinano occupasset, imperium cæde & sanguine juniorum fratrum auspicatus est; matresque eorum, novercas suas mari submersit: demum purpuratis suis, & Janicerorum tribunis pro concione pollicitus est, se æstate insequentis anni in Pannoniam cum exercitu venturum, ac obvia quæque usque ad urbis Viennensis portas & suburbia, igne & ferro vastaturum; proinde ut hujus futuræ expeditionis memores, sese ad castra & bellum pararent, serio edixit.

Murates Imper. Turcarum fato fungitur.

Mehemetes filius illi succedit.

Quæ quum certis nuntiis ad Cæsarem perlata essent, eum sua sponte ad prosequendas instituti belli rationes non obscure proclivem, multo magis ad resistendum, ac propulsandum hostem exacuerunt. Itaque cum duce rei militaris admodum perito ac exercitato opus esse censeret, cujus penuria hactenus se haud parum laborasse comperiebat, scriptis ad Carolum Comitem Mansfeldium literis, qui vir strenuus, & a primo ætatis flore bello exercitatissimus, in exercitu Belgico classis regis Hispaniarum præfectus erat, multasq; & præclaras res terra marique gesserat, id muneris detulit, ac ut illud haud gravatim subire vellet, hortatus est: Petrum quoque Ernestum, ejusdem Caroli patrem, octogenarium senem, sed vegetum, qui Lucemburgensis provinciæ præses in exercitu Belgico, post Alexandrum ducem Parmensem, ac deinde eo vita functo, post Ernestum principem, primam dignitatem obtinebat, itidem rogavit, auctor filio esset, provinciam eam, qua totius Cæsariani exercitus post Mathiam Archiducem supremi ducis ac Gubernatoris, minime detrectandi; quæ ut ei magno honori & gloriæ, ornamentoque foret, ita Cæsari haud dubie gratissimam, omnique studio & grati animi significatione reponendam esset facturus. Permissu igitur regis Hispaniarum prævio, ac deinde Petri Ernesti patris suasu æque & hortatu Mansfeldius, suscepto per Germaniam ac Francofurtum itinere, ad Cæsarem contendit; ac inundatione aquarum, & itineris difficultate, multis in locis retardatus, ad septimum tamen Idus Martias Pragam appulit; atque a Cæsare summa benignitate exceptus, muneribusque excultus, & titulis principalibus ornatus fuit: copiasque suas, quas ad futuri belli rationes conduxerat, quæ viarum difficultatibus lentius progrediebantur, ibidem expectavit. In iis duo millia equitum selectissimorum habebantur, quibus Adolphus Suarcemburgius illius jussu præerat; sub quo Hermanus Roswurmius alam equestrem ducebat. Bina peditum Wallonum millia a Dansio & Assicurto tribunis ductabantur; Bovillerus vero & Marcius singuli mille pedites Vallones sub signis habebant: Leonardus Jellus castrorum præfectus erat, qui postea omnes, atque imprimis Suarcemburgius, hoc Pannonico bello reipublicæ Christianæ & Cæsari egregiam operam navaverunt. Eos vero, ut Viennam sese conferrent, præmisit; ipse autem sub mensis Aprilis finem, cum Matthia principe, qui post Comitia Ungarica Pragam se contulerat, Viennam venit: ibique jussu Cæsaris Mathias exercitum ita partitus est, ut qui infra Viennam ad Danubium castra habiturus esset, sibi regendum conservaret, constituto, qui omnibus secundum se imperaret, summo duce Mansfeldio: quæ vero copiæ in superiori Ungaria essent, eas fratri suo Maximiliano gubernandas subjiceret, eique Christophorus Tiffenbachius vicariam operam præstaret. Tunc primum nomen Vallonum militum apud nos innotescerere cœpit, antea quidem in Pannonia vix fama auditum; qui itaque toto hujus belli Pannonici cursu nomen illud suum insigni rerum bene gestarum laude decorarunt, ac Cæsare aliisque ducibus collaudati, muneribusque plurimis exculti sunt. 1595.

Carolo Mansfeldio summum exercitus Cæs. imperium defertur.

Copiæ Belgicæ ab illo contractæ.

Porro Mansfeldius paratis omnibus ad bellum necessariis, ac idoneo tormentorum apparatu in naves imposito, primum ad oppidum Pruccum, quod ad Laitam flumen situm est, cum exercitu venit; ac deinde paulo supra

1595. pra Ovarium castra ad Mosonium metatus est: quæ aggere & fossa lata ad Danubii ripam summa celeritate atque arte munienda curavit, tormentaque ad angularia propugnacula collocavit; ita ut extensis in eo tabernaculis muniti cujusdam oppidi speciem repræsentarent: tanta ubique in castris rei militaris disciplina servata, ut quamvis demessæ fruges nondum in horrea comportatæ, cumulatim per agros jacerent, nemo tamen militum rapaces, ut antea impune consueverat, manus eis admoveret, præsens & festinatum ab severo duce veritus supplicium: in foro autem & diverticulis castrorum tam edulia & poculenta, quam anseres gallinæque, & alia id genus tuto venum exponerentur: nec mercatoribus atque agresti plebe omnia ad victum necessaria affatim subministrantibus, quicquam omnino præsenti ementibus pecunia deesset. Expectavit ibidem reliquas copias, quæ ex Germania sumtibus ordinum Romani Imperii, Cæsarisque ipsius ære conductæ erant, atque adeo Italicorum principum, ac summi Pontificis auxilia, & quæ Austriacæ ditiones, Bohemique ac Moravi & Silesii missuri erant, quæ quotidie conveniebant: quarum summa militum millia sexaginta excedere ferebatur. Palffio autem in mandatis dedit, ut cum suo exercitu Ungarico paratum se ad imperia contineret. Et eo fere tempore Franciscus Aldobrandinus, Pontificis frater patruelis, cum duobus equitum, & octo peditum millibus, Joannes vero Medicæus cum tribus millibus pedestris ordinis militum, a fratre Hetruriæ principe Ferdinando missis in castra venerunt, huncque haud cunctatus tormentario negotio præfecit. In Pontificio exercitu erant tribuni claris orti natalibus, clarique militiæ Marcus Farnesius, Julius Cornetanus, Leo Strozza, Rudolphus & Horatius Baleoni, & Fridericus Gislerius, compluresque alii. Nec cæteros, qui erant in itinere expectandos duxit, sed institutam expeditionem primo quoque tempore maturandam suscepit. Quo autem magis ac cautius consilia sua, quæ pectore animoque volvebat, occultaret, hostemque astutum ac in omnia intentum falleret, omni Austria, quæ ad utramque Danubii ripam exporrecta est, ac Ungaris, qui infra Viennam, insulamque Sallocosiam, quæ a Germanis Sitta vocatur, usque ad loca Jaurino propinquiora Danubium prope habitant, sub capitis pœna mandavit, ut multas myriades fasciculorum e salicibus ad ripam enatis, aliisque arborum frondibus colligatas, ad flumen conficerent, ut inde navibus in castra conveherentur. Quæ res ad hostes delata, eorum animos variis curis anxios distractosque tenebat, Jaurinoque imprimis metuere cogebat; cujus fossas ea fascium multitudine implendas fore suspicabantur.

Disciplina militaris a Mansfeldio observata.

Copiæ Italicæ Pontificis & Hetruriæ Ducis.

Interea dum hæc fiunt, Cæsar adversus Ferdinandum Comitem Hardecum, ac Nicolaum Perlinum Urbinatem, qui Jaurinum, ut diximus, pusillanimitate an proditione incertum (utrumque enim vulgo dictum fuit) Turcis tradiderant, lege agi jussit; ac de iis jure militari convictis, in foro sublimi loco e tabulatis erecto, extremum supplicium sumtum fuit; ita ut ambo truncatis cervicibus interirent: sed Hardeco dextra quoque manus eodem fere alterius carnificis ictu præcideretur. Cæteris tribunis Cæsar ignovit, ita ut inter legiones Carolo Burgoniæ regulo subjectas distributi, suis sumtibus ad certum tempus militarent: simul & Paxium, Ormandium, Orsium, ac Joannem Zadorium, qui Tatam, Palotam, Besprimium, & Montem sacrum Pannoniæ Turcis capienda deseruerant, quamquam in comitiis centumvirali judicio damnatos, dimitti liberos jussit. 1595.

Comes Hardeccus ac Perlinus capitis supplicio affecti.

Cæterum Mansfeldius quo minus quam in partem bellum facturus esset, hostes scire aut explorare possent, modo Comaronium ire, ac inde Albanis Turcis terrorem inferre; modo assumto secum Palffio, cum parte copiarum Jaurinum obequitare, locique situm contemplari, ac idoneum castris locum, ut opportunius falleret, designare solebat. Porro postquam in sua castra reversus esset, nihil cunctatus tubis ac tympanis signum profectionis dari, ac vexilla attolli jussit, ac apud Comaronium, strato summa celeritate ponte Danubio, ductoque per insulam Sallocosiam justis passibus exercitu, Calendis Juliis nec opinantibus hostibus Strigonium obsidione cinxit: quod eo tempore annona ac rebus necessariis satis munitum erat, sed quod inopinatus nostrorum adventus ingruisset, paucissimos in præsidio milites & defensores habebat. Ab oriente Aldobrandinum cum Pontificis copiis collocavit: Suarcemburgum autem cum Vallonibus ad viridaria, quæ sancti Georgii, a delubro quondam ibi extructo vocantur, sub vinetis tendere, ac in omnes partes excubare jussit. Ab Aquilone Ungaros Palffio duce, longo penes Danubium ordine curare voluit. Ipse in medio castrorum non procul flumine, suis tentoriis ac peculiaribus copiis locum delegit, & tormenta prægrandia octo ex parte oppidi, quod a Turcis post tridui defensionem in arcem profugientibus vacuum erat relictum, sinuosis factis more militiæ aggeribus disposuit, totidem apud Orientalia Aldobrandini castra, quibus propugnaculum e lapidibus quadratis dirutæ majoris templi testudinis, a Solimano constructum, concuteretur, pertrahi jussit. In monte quoque sancti Thomæ, ac alio ex opposito arcis ad occasum exporrecto, ad distantiam unius stadii, item in vinetis, quæ ad meridiem vergunt, castella instar specularum erigi, eaque fossa & tormentis, ac præsidio militari munienda curavit, magistro fabrum usus Cornelio, quem e Belgio secum adduxerat, sibi imprimis fido, suæque artis peritissimo, ac Claudio Cogorano Architecto Italo: idque eo consilio, ne si hostis prior ea loca oppugnaret, tormentis suis castra nostrorum continue infestaret. Ex illo etiam monte, quem olim Latonem, nunc vero montem Caroli milites vocabant, hostes Buda commeantes videri, & commonefacto per castra exercitu, tempestive arceri poterant. Erant qui ea opera non supervacanea tantum esse dicerent, sed etiam ut inutilia minimeque necessaria, clam & in occulto irriderent, ne legiones illis custodiendis rarescerent, minuerenturque; verum brevi post cum hostes magno numero ad ferenda obsessis auxilia, ac ten-

Mansfeldius Strigonium obsidione circumvallat.

tan-

1595. tandam ingrediendi in arcem viam adcurrissent, manifesteque apparuit ea omnia prudentissime & solertissime excogitata provisaque fuisse; quorum adminiculis, hostis acerrime in nostros invectus, concessa eis haud dubie victoria repressus fuisset.

Per hunc modum circumvallato oppido, Palffium cui multum tribuere erat solitus, hortatur, ut equites Ungaros celeritatis causa Budam versus emittat, tentaturos, an quippiam certi de hostium conatibus & consiliis explorari posset: qui cæsis aliquot hostibus, ac captis nonnullis, sequenti die reversi, hostes instructis aliquot celocibus ac Saicis, annonam & auxilia adverso flumine in urbem Aquariam immittere constituisse attulerunt. Quorum certior factus cohortes Ungaricas Wallonibus & Belgis permistas obviam misit, ut ab ulteriore ripa subeuntes hostes glandibus arcerent; ejusque rei Aldobrandinum admonuit, ut & ipse e citeriore ripa eosdem tormentis & sclopetis infestandos curaret. Itaque nostri duplici ab utraque ripa impressione, hostes versis retro navibus in effusam fugam conjecerunt. Postea Mansfeldius Aquariæ urbis portam, quæ Parcanum seu Cacatum respicit, petardo tentandam & convellendam constituit. *Petardi descriptio.* Id erat instrumentum e materia & trabibus solidum, ferroque compactum, ac instar tormenti ahenei fabrefactum, sulphureoque pulvere indito tantæ violentiæ, ut vel ferreas portarum valvas quantumvis firmissimas, uno eodemque terribili velut fulminis ictu, totis cardinibus evelleret & prosterneret; sed cujus formam a nobis, quamquam omnibus his bellis & expeditionibus versatis vix commode describi posse putemus, quod illud in arcano servari, nec cuiquam ostendi soleat, ne ad hostes transferatur. Sed quum importunæ ac assiduæ pluviæ cecidissent, viasque & flumen vehementi mole aquarum impedivissent, instituta res nedum perfici, sed neque tentari potuit. Ejusdem noctis crepusculo ad prosternendum propugnaculum, quod in angulo Aquariæ urbis rotundæ formæ extructum erat, ex quo nostris, qui in aggeribus latentes excubabant, crebra damna ab hostibus inferebantur, tormenta aliquot justæ magnitudinis collocata sunt; jussumque est magistris eorum, ut utrobique, tam illinc, quam e monte Divi Thomæ, illud idem sine intermissione quateretur. Sub id tempus legio Bohemica, duce Wilhelmino Terscone, in castra venit, quæ tria millia peditum continebat, cui locus in castris penes Belgicas legiones datus fuit.

Hostes auxilia & commeatum nostris frustra repugnantibus urbi important. Nec diu post certis indiciis allatum est, hostes pleniori numero cum tribus triremibus, ac aliis multis navigiis & Saicis iterum adverso flumine adventare; eo consilii proposito, ut extrema quæque tentare, & vel auxilia resque necessarias urbi imponere, aut omnes fortiter occumbere parati sint. Igitur Mansfeldius nihil cunctatus, Palffio, ut mille quingentos pedites Ungaros ex selectioribus & promtissimis in ulteriorem ripam festinanter trajiciendos curet, in mandatis dat: Afficurtum vero tribunum cum Belgicis militibus, & quibusdam tormentis campestribus citeriorem ripam obsidere, hostique ascensuro viam præcludere jubet. Quo viso hostes in alteram ripam, ubi Ungaros confertis ordinibus stare conspexerant, descensione e navibus celeriter facta prorumpunt, ac certamen acerrimum ineunt, quos Ungari, quamquam longe pauciores, quam imperatum erat, prima fronte non solum sustinuere; verum etiam interfectis quamplurimis & sauciatis, retro ad naves præcipiti fuga sese recipere coegerunt: sed postea quum cæteri e navibus in terram prosiliissent, simulque hostes, animadverso sociorum periculo, ex urbe erumpere non dubitassent, crescente subinde hostium numero, desideratis e numero eorum amplius trecentis, in fugam conjecti fuerunt: Afficurto & Belgis ex altera ripa, glandibus & falconum pilis, nullam aut exiguam eis opem ferentibus: sicque Turcæ repressis, qui obstiterant, Ungarorum cohortibus, in urbem recepti socios haud leviter recrearunt. Quæ res Mansfeldio imprimis non parvum dolorem attulit; Palffiumque, quamquam sibi charum, & alias ipsius quoque judicio fortem & impigrum virum, quia tamen minorem numerum militum, quam jussus erat, rei tam arduæ perficiendæ miserat, acrioribus verbis castigavit: tametsi ipse omnem eam culpam tribunorum aut centurionum suorum negligentiæ tribuebat. 1595.

Cæterum postquam mœnia assiduis tormentorum pilis usque adeo diruta esse videbantur, ut quædam veluti via irrupturis facta censeri posset, Mansfeldius Afficurtum tribunum Belgicæ legionis occupare murum jubet. *Nostri occupando muro intenti reprimuntur.* Qui dum cum suis militibus multo sonitu tympanorum ad pugnam se pararet, jamque ad locum propius adventaret, pedites Ungari variis e locis mistim procurrerunt, & tumultuarie ac temere Belgis sese conjunxerunt. Sed quod nullo servato ordine in aciem cæterorum irrupissent, impedimento potius quam usui aut auxilio fuerunt. Nam quum hostes ad defensionem murorum adcurrentes ingentem clamorem sustulissent, remque adversus nostros glandibus & gladiis egregie gererent, confusos & inordinatos nostros, cum sibi invicem oneri & obstaculo forent, vulnerato etiam graviter Afficurto, ejusque centurione cum multis aliis cæso, procul mœnibus submoverunt. Mansfeldius & Palffius justo dolore exacerbati, illos, qui suo injussu temere progrediendi auctores fuissent, ad sumendam de iis ad cæterorum exemplum gravem pœnam ubique per castra quærendos curarunt; sed eos multo vino temulentos id facinus inceptasse, ac in pugna periisse cognoverunt.

Irruptio iterum a nostris tentata. Castigata in hunc modum nostrorum temeritate, Mansfeldius summo sequentis diei diluculo tormenta rursus ad diruendos muros, quos hesterna die occupare non potuissent, obverti, latioremque aditum ad irrumpendum fieri jussit; Wallonibusque simul & Ungaris irrumpendi facultatem concessit: & ut vimineas corbes duplices secum ferrent, quibus cespite impletis protecti, tutius hostes infestare possent, ordinatis ad opus certis manipulariis mandavit. Navem etiam armatam, quæ superne crassioribus tabulis, ad arcendos hostilium telorum & glandium ictus cooperta militibusque plena erat, magna industria, nec minore labore constructam, inter insulam & urbem aquariam prono flumine demittendam curavit, ut per eam veluti per pontem in prostratos muros conscendere possent. Nec mora,

 nostri

1595. nostri tam terra, quam flumine alacriter & fortiter progressi, ingens & maxime cruentum prælium inierunt: quum hostes mutuo sese cohortati, ad murorum ruinam unanimiter adcurrissent, seque & mœnia pari fortitudine defendere, nostrosque conscendentes sclopetis & hastis ferire & detrudere conarentur. Magna eo die, qui decimus Julii mensis fuit, ingenti solis ardore æstuosissimus, strages hostibus illata est, quandoquidem nostrorum machinæ & tormenta, quæ in aggeribus propinquioribus, ac monte Divi Thomæ indesinenter fulminabant, hostes frequentissimis ictibus prosternebant, aut lethaliter sauciabant; adeo ut eo tantum conatu octingentos Turcas haud dubie interiisse constans fama esset, idque postea a transfugis quoque cognitum fuit. Quum nostri magna virtute prostratos muros superassent, jamjamque occupaturi essent, hostes nihil cæde & sanguine suorum territi, iisdem defendendis non arma solum & sclopetos, ac majora tormenta egregie expediverunt, sed etiam fervefacto plumbo, ac ollis & tubis sulphureo pulvere plenis, funiculoque ardente succensis, nostros subeuntes arcuerunt; tandemque nostri cedere coacti, obscuro jam & tardo vespere, irritoque labore, amissis amplius ducentis sociis, compluribusque sauciatis, & igne ambustis, receptui cecinere, & in castra rediere. Cecidit in eo certamine Antonius Tinius, cui ob deditum Jaurinum capto & condemnato nuperrime Cæsar ignoverat, ac Fridericus Mersspurgus, & Tersco per brachium, Greisius vero penetrante per galeam plumbea glande per caput icti, sauciatique fuerunt. Navis quoque illa militibus sclopetariis plena, quam ad secundi fluminis cursum demissam esse diximus, quum inspectante, ac e ripa urgente Mansfeldio jam a postrato muro haud procul abesset, ignominiose & turpiter a militibus deserta, non ipsius tantum, sed totius exercitus spem & expectationem, irrito & inauspicato successu elusit, atque fefellit. Quam hostes noctis tenebris protecti, naviculisque eo delati, partim incensam exusserunt, partim demerserunt.

Hostium virtute rejecta est.

Postero die Mansfeldius duplicis irritique conatus infelici exitu permotus, suos, qui sub peculiaribus suis signis & vexillis stipendia merebant, quos Henricus Solenius sorore sua genitus ductabat, cohortatus est, ut præ oculis totius exercitus, ac tam diversarum gentium & nationum, edito supremæ virtutis specimine, murum amissum recuperare contenderent. Quod cum nihil cunctati impigre aggressi essent, iisque Columbæus Burgundus Belgicæ peditum cohortis præfectus sese aggregasset; nullis aliorum militum subsidiis adjuti, submotis hostibus, incredibili ausu & virtute murum occuparunt, ac totam diem noctemque pugnando, hostesque fortiter sustinendo, eundem adversus hostium eruptionem egregie muniverunt, nec cessatum est a minutioribus pugnis, quum e Parcano Turcæ naviculis delati, nonnunquam suis auxilium ferrent, ac nonnullos e lixis & calonibus obvios trucidarent, aut captos abducerent: nonnunquam vero majorum etiam tormentorum pilis nostros opus facientes infestarent. Itaque Mansfeldius obviam eorum insolentiis eundum ratus, Palffio ejus expugnandi curam committit, copiasque e toto exercitu collectas, cum rebus necessariis ac tormentis attribuit: ipse autem in castra reversus, vallum quod ab urbe Aquaria ad Danubium usque hostes extruxerant, evelli ac prosterni jussit: quo nostri propius aggeres effodere, inque iis sese occultare, ad hostes facilius tutiusque feriendos possent. Quod quidem ipso præsente, ac opus urgente, quamquam undique tormentis tam ex arce quam urbe peterentur, ad effectum perductum fuit; hostesque eo nudati præsidio rarius & cautius postea eruperunt. 1595.

Mansfeldiani incredibili ausu murum occupant muniuntque.

At Palffius accepto secum Nadasdio, trajectoque per pontem Danubio, Parcanum tanta vi, & ardore pugnacis animi adortus est, ut convocato ad concionem peditatu Ungarico, ac Germanicis cohortibus, quæ variis in locis ejus imperio potestatique suberant, pristinæ virtutis admonitis, nullo adhibito tormentorum apparatu, vallum, quod e materia & sepimento, cespite tamen & terra injecta haud modice firmato constabat, tametsi tam ab iis, qui intus erant, quam ex arce Strigoniensi majorum tormentorum pilis acerrime defenderetur, unius horæ momento fortiter expugnaret, cæsis fere omnibus defensoribus, paucis captis, & quibusdam per arreptas forte naviculas Strigonium evadentibus. Duo tormenta cum signis & captivis Mansfeldio per legatum suum Martinum Turium misit, cui ille collaudato imprimis Palffio torquem aureum donavit: porro Parcanum a Palffio incensum ac concrematum funditus, deletumque fuit. Tentarunt interea hostes adverso Danubio per Saicas delati in urbem clandestine ingredi; sed ab Italicis cohortibus & Ungaris, qui ad Orientem castra habebant, animadversi, crebrisque tormentorum pilis & glandibus petiti, retro unde venerant Vaciam redierunt. Nec multo post Mansfeldius effossis aggeribus, ac collocatis tormentis Aquariæ urbis portam, quæ Parcanum spectat, diruendam decrevit; Ungaricasque & Belgicas cohortes, quæ ibi operam navarent, imposuit, idque muneris & curæ Palffio commisit, qui impigre loco præesse, & portam simul ac attigua murorum latera acriter verberare cœpit: verum quum inde parum damni hostibus inferri posse, nec quicquam operæ pretii fieri animadvertissent, incepto destiterunt.

Parcanum a Palffio expugnatur & evertitur

Inter hæc hostes, quo magis Mansfeldium anxio animo suspensum & ancipitem tenerent, & castra ejus inquietarent, incertis itineribus vagari, modo ex parte Montis Caroli, modo e viridariis sancti Georgii sese videndos præbere, nonnunquam nostros provocando & illudendo, minutioris prælii occasionem offerre, & refugere: nonnunquam circumactis in gyrum equis, subito sese retro in silvas ac valles & nemora proripere. Postremo Calendis Augusti a fidis exploratoribus, Palffii studio & opera quæsitis, certius allatum est, Budensem præfectum Hasanem, ac Beglerbegum ejusdem nominis, nec non Mehemetem Ciliciæ præsidem, cum XXX. millibus Turcarum, ad ferendum obsessis auxilium iter suscepisse, nec procul abesse eo proposito, ut sub pugnæ tempus, valida militum præsidia urbi, atque arci inferant: atque adeo si res & occasio tulerit, nobilis alicujus pugnæ edendæ facultatem experiantur. Quibus hostium consiliis cognitis, extemplo fossas & aggeres, ac vallum quod castra ambiebat reparari, ac a militibus diligenter custodiri jussit, tormentaque idoneis in locis col-

Turcis obsessis opem ferre conantur.

1595. collocavit, & singulis ducibus ac tribunis, ut intenti in omnia momenta vigilarent, serio edixit. Ipse vero totam fere noctem insomnem ducens, castra & vigilias obivit, omnibusque rebus necessariis quam rectissime in ordinem redactis, hostem paratus expectavit. Dum autem his administrandis summa ope & industria incumbit, opportune duo millia equitum Belgicorum, quos jam diu summo desiderio expectabat, in castra advenerunt; quorum adventu exhilaratus, quod lentioribus factis itineribus, recentiores equos viresque adduxissent, spem haud dubiam insignis victoriæ animo concepit, atque omnia, quæ erant in castris majora minoraque tormenta, ac sclopetos in lætitiæ signum, cum ingenti fragore & strepitu explodi jussit.

Turcarum castra. Nec multa interjecta temporis mora, Turcarum duces copias suas omnibus rebus instructissimas nostris videndas præbuerunt, ac uno a nostris milliari castra sua collocaverunt; nullo tamen edito certamine, quod sub ejus diei vesperum, totamque noctem insequentem, insolita aeris perturbatio, ac pluviarum tempestas, non sine horrendo tonitru & fulgetris, ac validis ventorum turbinibus repente coorta esset. Sub cujus procellosæ tempestatis stridore tumultus in castris ad arma conclamantium, ac non modicus, quamvis inanis terror, & consternatio subsequuta est, initio a Bohemicis, & Terscanis cohortibus facto; adeo ut multi ex iis de fuga cogitarent, nisi a custodibus, qui ad pontem excubabant, transitu prohibiti essent, ac Mansfeldius cum sclopetariis Wallonibus, ac Palffio & Burgavio adcurrens, restitutis animis tumultum compescuisset. Redeunte sub auroræ tempus tranquilla serenitate, hostes validam turmam equestrem, intermistis Janiceris jaculatoribus, versus nostrorum castra emiserunt, quæ & castra specularetur, & certamen fereret; universæ tamen pugnæ casum vitaret, Mansfeldius visis hostium antecursoribus, Palffium cum tribus millibus equitum Ungarorum & Germanorum, qui e Franconibus ac Rheni accolis constabant, confestim misit: quos

Certamen cum Turcis. quum Turcæ conspexissent, simulato timore se in fugam conjecerunt, ut nostros insequentes ad insidias, quas in valle saltuosa castris proxima tetenderant, perducerent. E quibus tametsi hostes in nostros appropinquantes celeriter erupissent, nostrorum tamen tanta virtus, & fortitudo fuit, ut illos quoque haud secus, quam qui ad castra procurrerant, funderent, fugarentque. Ea re a Turcis animadversa, aliæ atque aliæ subinde turmæ fugientibus auxilio mittuntur, & Turcarum fuga sistitur: fit pugna anceps & cruenta, ac usque fere ad occasum solis protrahitur; adeo ut nostri, quamquam acerrime & diutissime dimicassent, ad extremum tamen crescente hostium numero, amissis aliquot sociis, terga dare cogerentur, & versus castra fugam intenderent; nisi a Mansfeldio nova tam Ungarorum, quam Belgarum & Vallonum subsidia, sclopetariosque equites accepissent. Quibus opportune adcurrentibus hostes usque ad sua castra fugati, pari accepto detrimento pedem retulerunt: quos quum nostri conversa fortuna iterum avidius sectarentur, Turcæ colubrinis campestribus, quas in colle proximo astute collocaverant, eos submoverunt, ac ut se ad castra reciperent, compulerunt. Nec ejusmodi certaminibus modus, aut finis futurus apparebat, nostris ac hostibus mutuo clamore & provocatione sese irritantibus, nisi Mansfeldius ipse cum toto robore equitatus procursuro similis, sese commovisset, ac interim nox superveniens prælium diremisset. His pugnæ præludiis, supra paucos ex Ungaris interfectos, Germani etiam equites ex ala Comitis Georgii Hollachii, ac Joannis Reccii, & Christophori Brandestanii, quinquaginta tres desiderati sunt; sauciati vero quinquaginta septem. 1595.

Turcæ munitionem in monte Carolino frustra adoriuntur. Turcæ sub hesterni prælii tempus munitionem, quæ in monte Carolino extructa erat, contemplati, oculos, mentem & industriam omnem ad eam defixerant, ut ejectis vel vi vel dolo defensoribus occupare possent. Itaque duo millia Janicerorum deligunt, qui ante auroræ exordium eam in potestatem redigant: ii summo conatu ac viribus acerrime oppugnatam, cum summa sua tandem clade relinquere sunt coacti. Wallones enim & Belgici milites, duce Dansio strenue & fortiter eam seque incolumes servarunt; interfecto cum aliis plurimis Nasupho Janicerorum præfecto, ex iis, quos Chorbagias vocant; Turcis abeuntibus Mansfeldius castellum invisit, militibusque collaudatis, in locum sauciorum integros & vegetos substituit; ejusque præsidium majori propugnantium numero auxit, pluraque tormenta ibidem collocavit, quibus, si hostes rursus in conspectum se darent, eminus peterentur, ac iis rite administratis, in castra reversus est.

Turcæ promotis castris, acieque instructa, prælio cum nostris acerrimo concurrunt. Jam ad quartum diem Augusti mensis perventum erat, quum Beglerbegus & cæteri duces castra promovent, relicta ad præsidium castrorum certa peditum manu, iterque suum bipartito distribuunt; sic ut ex altera montis parte, quæ prata Divi Georgii respicit, & ubi Suarcemburgum a Mansfeldio relictum diximus, septem millia equitum ex Spahoglanis, qui sunt equites prætoriani, ac Asiaticis feligerent, quibus Mehemetes Cilex præerat; reliquum vero equitatum, simul cum toto Janicerorum ad exercitus robore adversus Mansfeldium, qui ex castris progressus, structis ordinibus in acie stabat, Beglerbegus cum Budensi duceret; utramque autem hostilem aciem septem & deni falcones, quorum usus in pugnis campestribus est, cum totidem magistris tormentorum munirent. Progredientibus in hunc modum structa acie Turcis, Mansfeldius Suarcemburgo & cæteris, qui cum eo erant, per idoneos homines nuntiat, hostem lento passu ad pugnam adventare; proinde nunc se virum fortem præstet, ac vel vincendum, vel moriendum sibi existimet; nihil esse timendum; simul ipse suos in ordinem redigit, ac cum Burgavio regulo singulas acies obequitans, adesse jam tempus, quo se fideles & strenuos viros, ipsius auspicia, nomenque sequutos ac præclare gesta ostendere possint, brevi sermone proloquitur: in ipsorum virtute, & dextris Christianæ Reipublicæ & Cæsaris decus, & propriam salutem consistere; nullum plane dubium esse, quin Deus Optimus Maximus adversus fœdissimi generis hostes exoptatam victoriam largiturus sit, modo ipsi se eos præstent, de quibus ipse præclaram spem & opinionem diu antea concepisset, eaque expectatione e longinquissimis regionibus eos in illius diei fortunam secum deduxisset, ut parto insigni trophæo cum dignitate,

1595. tate, & honore in patriam, paternosque lares reduci possent.

Nec mora, hostis nihil cunctatus, versus majorem urbem recta procedit eo animo, ut illatis sub prælio subsidiis, locum tueri & conservare queat. Ex adverso Mansfeldius totis agminibus instructis contra prorumpit, rectaque in hostem pergit: Palffio ut cum equitatu Ungarico & Germanico pugnæ initium faciat, jubet; ipse cum Wallonibus equitibus, ac Germanis, nec non duodecim millibus selectorum peditum, qui ex Italis & Germanis constabant, ac colubrinis aliquot, quas versatiles vocant, mox illum sequitur, pugnantique suppetias fert. Nec in ea parte certamen usque adeo diuturnum aut anceps contigit. Cum enim Palffius cum Ungaris & Nadasdio prælium iniisset, restitere quidem hostes impigre, & perfractis in nostrorum pectora hastis aliquamdiu nostros sustinuere, ita ut utrinque nonnulli occumberent; inter quos Christophorus Brandestainius, & Joannes Reccius, turmarum ductores, a Janiceris procella glandium dejecti, desideratique sunt, sed quum Mansfeldius validiora pugnantibus auxilia atque arma intulisset, nutare primum hostes cœpere; deindeque quum ab equitibus æque ac peditibus innumera glandium vi, veluti densa quadam grandine peterentur, relictis omnibus tormentis, abjectisque signis fœda per montes, vineas, valles, & silvas fuga sese proripuere, quos palantes effuse & dispersos Ungari pariter & alii partim ad usque prata Georgiana, partim longe ultra, per notos tramites prosequuti, sine discrimine cæcidere, aut captos in castra perduxere. Ex parte alia Suarcembergus cum Henrico Oberonpruceo ac Bovillerio eos, qui eum adorti erant hostes, haud dispari contentione, ac virtute non solum sustinuit, sed etiam ingenti edita pugna prostravit, & in fugam conjecit; adjutus etiam tormentorum pilis, quæ jubente & curante Medicæo e castellis ad Divorum Thomæ, Caroli, & Georgii montes, industria Mansfeldii extructa erant, passim cum strage hostium volitantibus. Quo quidem tempore cognitum fuit, eas munitiones a Mansfeldio non inanibus conjecturis, ut quidam putabant, sed summo judicio, singularique prudentia & peritia erectas fuisse, & ad totius victoriæ eventum non parvo usui fuisse. Ea in fuga pars hostium, quæ primum omnium fugæ initium dederat, Budanam viam effuso cursu tenuit: pars cum Mehemete Ciliciæ, quem Caramanum vocabant, a nostris a fronte, a tergo, a latere, circumventa, quum alio fugere non posset, amissis decem & septem colubrinis (quarum vix dimidiam partem in nostros, idque semel tantum & sine notabili damno exploserant) & amplius tribus sociorum millibus, ad urbem Aquariam præcipiti fuga contendit, ibique a sociis recepta est: quorum numerum ad quingentos circiter Turcas fuisse ferunt. Parta victoria, nostri summa celeritate in hostium castra delati, ea rebus omnibus referta, puncto temporis diripuere: in queis mille quingenta & amplius tentoria, cameli totidem ac muli sarcinarii, haud multo pauciores reperti, in nostrorum potestatem devenerunt. Cæsa aut capta ad quatuordecim millia hostium dicuntur. Signa 37. cum totidem colubrinis relata, ac præda ingens parta: ex qua Mansfeldius nihil præter tormenta & signa retinuit: cætera victoribus ducibus & militi concessit. Tentorium tamen Beglerbegi, quod Quinsquio Bohemorum equitum ductori obtigerat, communi consensu, ei, ut summo duci exercitus, dono datum fuit; quod erat Phrygio opere elegantissime elaboratum. 1595.

Reccius & Brandestainius cadunt.

Hostes victi & fugati cedunt.

Castraque illorum direpta.

Cæsaque & capta 14000. hostium.

Hoc in prælio Mansfeldius imperatoris ducisque imperterriti, ac militis fortissimi munere functus est: pugnando ac obequitando, suosque ne pugnam, quam forti & invicto animo inchoassent, intermitterent, neve victoriam, quæ foret in manibus, cunctatione aut socordia corrumperent, animando: sic ut tres equos fatigatos recentioribus permutaret, ac inter tormentorum fragorem & reboatum intenta ad ravim usque voce impensius clamare non cessaret. Unde ejus prælii laboriosissimo die viribus exhaustus, ac sitibundus recentia cujusvis generis poma, uvasque & Melopepones, quæ omnia in Pannonia affatim reperire est, copiose sumsit, ac avide potavit. Quamobrem molesta & importuna febri tentari cœpit, ad quam quum etiam alvi profluvium accessisset, sisti nullis redemiis potuit. Ipse nihilominus actis Deo gratiis, hymnoque in ejus laudes decantato, postridie continuandæ oppugnationi & prosternendis muris totus incubuit, quæve agi vellet Medicæum edocuit, & militibus, præsertim Ungaris, qui veluti viarum periti toto triduo, nova spolia & captivos in fuga & latebris deprehensos in ejus conspectum adducebant, dona ac pecuniam distribuit. Deinde hesternæ victoriæ successum Matthiæ principi perscripsit, misitque ad Cæsarem Henricum Salonium, sorore sua genitum, cum signis ac ejus generis vexillis, qualia ex setis caudæ equinæ eleganter facta Turcarum principes suis præfectis dare solent, ac aliquot equis militaribus, captivis item præcipui nominis duobus. Denique suadentibus Medicis, ut aerem mutaret, & castrenses curas & labores aliquandiu intermitteret, paruit, seque Comaronium lectica deducendum curavit. Ubi crescente morbo, vir nobilissimus & fortissimus, longioriq; vita dignus, die Assumtæ in cœlum virgini matri dicato extinctus est, quum 52. ætatis annum ageret, summaque spe capiendæ urbis teneretur. Luxere eum paribus lachrymis Ungari pariter & Belgæ, Germanique, a quibus omnibus ut pater amabatur. Fuit a teneris annis, & ipsis fere incunabulis a patre, qui adhuc erat in vivis, inter castra & militiæ munia educatus; ita ut nemo eo melius disciplinæ militaris leges calleret & exerceret, nemo fortibus viris & militibus æquior esset; contra erga malos & flagitiosos inexorabilior. Veneficio & incantamentis, dum esset adolescens, non sine exquisitissimis doloribus tentatum eum fatis constat; ita ut vivum instar lacerti animal ex ejus crure supra talos exscinderetur; quo vulnere læsis nervorum compagibus eum nonnihil claudicantem sæpe conspeximus. Eo mortuo quum imperii summa Mathiam principem respiceret, cæteri duces obitum Mansfeldii, magno animorum dolore illi significarunt. Nec sine luctu, & lachrymis memorari potest, quantopere simul ac Mansfeldius fato concessit, omnis disciplinæ militaris atque religionis, pietatisque cura in castris collapsa fuit, quantum non miseræ solum plebis, sed aliorum quorumcunque fortunæ & facultates impune diripi vastarique cœptæ sunt; & qui supra alios digni-

Mansfeldii eximia virtus in hoc prælio.

Unde morbo correptus fato concedit.

Mansfeldio defuncto licentia militaris aperte denuo erupit.

1595. gnitate imperioque eminebant, nedum ad insolentiam subjectorum militum licentiamque compescendam quicquam pensi habebant, sed potius maligno pravoque ingenio, bellum avare, crudeliter, & impie administrando, suosque rapto vivere permittendo, rempublicam post privatum decus facile habebant.

Matthias Archidux obsidionem strenue persequitur.

Venit interea in castra Matthias, nihil Viennæ cunctatus, ac priusquam equo descendisset, castella & munitiones Mansfeldii, aggeresque & loca tormentorum ab illo disposita, situmque castrorum perlustravit & collaudavit; eodemque ordine, quo ille vivens instituerat, obsidionem prosequendam mandavit. Nec mora, satagente Medicæo, mœnia Aquariæ urbis denuo sine intermissione verberari cœpta sunt; & simul Pontificis copiæ, postquam propugnaculum Orientale, quod a Solimano e lapidibus sacrarii majoris templi constructum diximus, adeo dirutum esset, ut illud proxime subirent, in egerendis cuniculis, & subvertendis ab imo fundamentis assidue occupabantur. Qui vero intus erant hostes, rebus quidem ad victum necessariis, quanquam parce & frugaliter, uti ipsis consuetudo est, nondum erant destituti, ac inter reliqua magnam hordei nondum moliti copiam in cellis penuariis & subterraneis reconditam habebant; una tamen militum & defensorum penuria magnopere laborabant: quum tot & tantis præliis, a diversis fortissimis Christiani nominis nationibus acerrime oppugnati, cæsique magna ex parte aut sauciati, ad exiguum numerum redacti esse viderentur. Sauciorum etiam ac puerorum & mulierum magna erat multitudo, utpote quibus inexpectata obsidio nec opinantibus ingruens, imbellem ejusmodi turbam emittendi spatium ademisset: quorum precibus & ejulatibus præfecti singulis fere horis, ut arcis & oppidi deditionem, quæ defendi ulterius non posset, honestis conditionibus maturarent, obtundebantur.

Interea minime cessantibus tormentis, pars muri concussa pilarum ictibus concidit, tanto hiatu, ut principes irruptionem tentari posse haud dubie existimarent. Quo tempore Vincentius Gonzaga, Mantuæ & Montisferrati Dux, a Cæsare in castra venit, quingentos equites totidemque pedites egregie instructos secum adducens; isque Carolum Rossium clarum militiæ virum legatum habebat. Ad diem XIV. mensis Augusti Matthias suos ad pugnam instructos esse, ac legionem Annibalis Rottennavii, cum Suevis & Belgis, ad Ungaros Palffii imperio subjectos procurrere ad mœnia jubet. Hostes contra se intrepide opponunt, ac diu in muris certamen, cæsis e nostrorum numero quamplurimis, protrabunt, & ex ipsis multi occumbunt; postremo tamen aliis subinde atque aliis cohortibus subsidio supervenientibus, Palffioque & Suarcemburgio, ut rem præclare & fortiter gererent, cohortantibus, tandem mœnia superantur, & hostes detruduntur: quorum pars præcipiti fuga in arcem evadere contendit, pars in urbis foro conglobata, pugnæ se parat: sed mox a nostris dissipatur & conciditur. Supervenit etiam Ridefelius eques Theutonicus, classis præfectus, ejusque milites & socii navales, quamquam ex arce pilis acriter peterentur, descensione e navibus facta, auxilio nostris adcurrunt, & hostes frustra repugnantes ad internecionem cæduntur: in hac pugna Alibegus senex præfectus pugnans interficitur; alter Mehemetes

Dux Mantuanus in castra venit

Oppugnatio a nostris tentata feliciter cedit.

Mœnibusque superatis, oppidum occupatur.

Cilix seu Caramanus in arcem ægre evadit; 1595. cæteri aut trucidantur, aut se Ungaris capiendos ultro dant. Quorum causa inter Germanos & Pannonici nominis milites rixæ oriuntur; Germanis captos Turcas, cæteraque spolia adimere conantibus, illis vero contumaci animo resistentibus, nec nisi Palffii interventu sedantur. In eo certamine præter Germanos Italosque qui ceciderunt, periit glande per os ictus Stephanus Mailatus junior, Stephani clarissimi viri e Gabriele filio nepos, in quo ejus familiæ progenies defecit; & Baptista etiam Peczius Tirolensis legionis tribunus vulnus haud quaquam tamen lethale accepit. Capto oppido Aquario, pro quo tamdiu tamque ancipiti eventu aliquoties dimicatum est, nostri ad arcem oppugnandam animos viresque convertunt. Sed mox incidentibus pluviis, quibus cænosum & lubricum solum redditum est; & tempestas sclopetis minus idonea suborta, conatus ad serenitatis commodiorem occasionem delati sunt, nec tamen a concutiendis mœnibus cessatum.

Aly Begus occiditur.

Interea certis nuntiis adfertur, Beglerbegum & Budensem cæterosque Turcas, qui proximo prælio evaserant, copiis collectis bellum instaurare, castraque ad veterem Budam posuisse, rursusque novas ad ferendas obsessis sociis suppetias consilia agitare. Itaque Matthias octo millia Germanorum utriusque ordinis militum, ac cum Palffio & Nadasdio quater mille Pannonios delegit, ducemque eis Carolum Burgaviæ regulum constituit, qui eorum castra explorarent, invaderentque. Sed Palffius ob simultates inter ipsum & Burgavium subortas mansit in castris. Porro quum propius hostium castra ventum esset, Nadasdio procurrendi cum Ungaris munus imponitur; isque impigre hostes adortus pugnæ initium facit, quæ statim adcurrentibus Turcis summo ardore accenditur; ita ut quamquam Nadasdius fortiter sese tueretur, tamen multitudine hostium circumventus, multis circa cadentibus maxime laboraret: igitur missis, qui se in discrimine versari referrent, idoneis hominibus opem a Burgavio & suppetias postulavit; sed quum ille incertum ob quasnam causas lentius & serius, quam par erat, & magnitudo periculi poscebat, cunctaretur, Belgæ & Vallones, obsequitante Oberenprucco præfecto, vel injussu Burgavii, ad ferendam laborantibus sociis opem citatis equis protinus advolarunt, Nadasdioque & Ungaris æquiorem confligendi facultatem attulerunt. Ibi aspera recrudescente pugna, & multis utrinque occumbentibus, Abdulahes Coppaniensis præfectus, quem ante aliquot annos a Besprimii præsidiariis acie captum, e carcere miro astu evasisse diximus, acerrime pugnans, suffosso & procidente equo ab Ungaris capitur; eandemque fortunam aliquot ex ejus satellitio, qui cadenti opem ferre festinabant, subierunt. Progrediente vero inter hæc cum suis Burgavio, Turcæ quod se impares esse animadverterent, omisso prælio, in sua castra redierunt. Sic etiam nostri, pugna superiores, facto per noctem itinere sub auroram, adducto Abdulahe & quibusdam vexillis hostilibus, ad castra reversi sunt. Ferunt Turcas eo adversi certaminis eventu usque adeo fuisse consternatos, ut si Burgavius, postulante Nadasdio, cum tota mole

Nadasdius prælio cum Turcis prospere decertat.

1595. mole copiarum gradu ocius promoto, in pugnantes irruisset, haud dubie in fugam conjici, & castris exui potuissent. Magnum tamen momentum ad totius victoriæ accessum attulit Abdulahis capti, & in aggeres tormentarios producti conspectus. Palffius enim & Nadasdius Mehemeti Caramano, qui consensu militum Alibego interfecto præfectus erat constitutus, sub fide publica ex arce ad mœnia vocato, Beglerbegum & alios purpuratos, in quorum auxiliis omnem salutis spem collocatam habebat, acie cæsos, castra capta & direpta, postremo debellatum esse serio affirmaverunt. Sive igitur ipse id revera evenisse non dubitans, ideoque ulterius infensæ fortunæ reluctari nequaquam debere ratus, sive jam amissa urbe Aquaria, sitis incommoda & aquæ penuriam veritus, sive aliis duræ necessitatis angustiis adactus, Calendis Septembribus post multam contentionem verborum cum Palffio ita convenit, ut datis utrinque obsidibus, omnes cum sarcinis & rebus universis exire permittantur: cuncta tormenta currulia, apparatusque eorum, ac commeatus in arce relinquantur: XXX. naves onerariæ, quæ abeuntes Vissegradum usque devehant, eis concedantur, quas illinc remittant.

Strigonium nostris deditur secunda die Septembr.

His pactis a principe firmatis, sequenti die, tradita arce, quingenti circiter e propugnatoribus, ac mille imbellis fæminarum & puerorum turbæ capita, præter ægros & saucios excedentes, navigia conscenderunt; quæ licet Vissegrado remittere debebant, promissi tamen immemores, Budam usque perducta retinuerunt. In hunc modum locus insignis momenti, post quinquagesimum secundum annum, quam a Solimano dedentibus Hispanis urbs capta fuerat, Deorum immortalium ope Reipublicæ Christianæ restituta est, Mansfeldio paulo ante vita functo, cujus fortitudine & militaris disciplinæ scientia ejus recuperandi fundamenta jacta fuerunt. Fama recepti Strigonii non solum Cæsari lætissima accidit; sed etiam Romæ, ac omnibus fere Pontificiæ ditionis urbibus, Deo Optimo Maximo gratiæ actæ sunt; ipseque Clemens Pontifex e Vaticano ad Minervam pedibus profectus, ibique sacris operatus, pro re bello bene gesta preces supplicationesque instituit.

Strigonii præfectura Palffio committitur.

Post hæc Matthias Strigonium, valido militum præsidio indito, curæ Palffii commisit, diruta vero loca, Joanni Alberti Princenstano magistro fabrum restauranda commendavit: exercitumque ad Vissegradianam arcem obsidione cingendam promovit. Ea est editissimo & munitissimo loco sita, in qua olim Corona regni Ungariæ marmoreo in fornice servabatur; atque inter hanc & palatia, ac prætoria Caroli regis, quorum nunc rudera tantum spectantur, turris est aquaria Danubio imminens satis munita. Verum hostes visis procul nostrorum agminibus, hac deserta, in superiorem arcem migraverunt, eamque defendendam constituerunt. Quum nostri castra ad dextram Danubii ripam collocassent, partim vero ad oppidum Marossum e regione arcis cum equitatu substitissent; Palffius nuntios ex Ungaris ad eos, qui intus erant, misit, hortatus ut sibi ipsis parcerent, deditaque arce incolumes abirent; ne si pertinacius reluctari, aut vim nostrorum experiri mallent, nullus postea veniæ aut gratiæ locus foret. Turcæ tam loci natura, quam suis viribus freti, se ad extremum usque spiritum arcem suo principi servaturos responderunt; neque enim adhuc tormenta currulia attracta erant, nec ea, nisi summis difficultatibus & laboribus ad juga præcipitis, arduique montis attrahi posse putabant, & spe etiam auxiliorum sese sustentabant. At Palffius re cum Medicæo & Aldobrandino communicata, expugnandam vi & armis hostium pertinaciam constituit, tormentaque magno & indefesso militum studio & opera, ac ubi per loca aspera & sentibus, ac spinetis, & arboribus impedita equis & jumentis via deerat, ergatarum molimine & crassioribus funibus, ipsis etiam militibus Italis & Ungaris impigre manus admoventibus, in supercilium ac cacumen excelsi montis, unius diei & noctis labore statuerunt, atque iis murum vetustum, & variis superiorum annorum oppugnationibus debilitatum verberare cœperunt. Præerat arci & trecentis, qui in ea erant, militibus, Pyrrhus Aga Pestanus senex; qui dum auxiliorum spei & expectationi inhæret, interea se & socios, amissa etiam arce perituros animadvertens, deditionem facere constituit, si ea a Palffio honestis conditionibus acciperetur. Igitur e muro proloquutus, ut sibi & sociis cum supellectili & armis in tutum abire liceret, peter: cœpit; sed quum Aldobrandinus, Medicæus & Mantuanus, nonnisi vitæ eorum parcendum, & relinquenda quæcunque alia habebant omnia, ac absque gladiis & armis discedendi facultatem concessissent, ac interea Fridericus Ghiselerius cum suis Italicis cohortibus arcem ingressus eam occupasset, extremo metu perfusi, nec quicquam amplius locuti, arbitrio victoris arcem tradiderunt. Verum quod Turcæ Strigonio dimissi naves, quas juxta pacta Vissegradum usque devehere debebant, retentas non remisissent, communi consensu militum ducumque retenti fuerunt; ita ut per cohortes & contubernia divisi, in varias Italiæ partes abducerentur: nonnullique eorum, ope Venetorum, e servitute redemti, longis exantlatis erroribus, Byzantium, atque in patriam reverterentur, multi natale solum nunquam visuri in transtris triremium & vinculis expirarent. 1595.

Mox Vissegradum oppugnare instituit Archidux.

Hostes arcem arbitrio victoris tradunt.

Horum exemplo atque infortunio cognito, Mehemetes, qui Vaciæ præerat (is antea Gregorius Borsius appellatus, e præsidio Palotensi transfugiens ad Turcas defecerat) nequaquam se dubiis & periculosis fortunæ casibus objiciendum arbitratus, incensa arce, ac duabus etiam aut tribus biremibus, quas nostri prioris & irritæ obsidionis Strigoniensis tempore turpiter reliquerant, præ nimio metu & fugæ festinatione ibidem relictis, Budam sese recepit: Palffius autem re ex fumo ac flammarum splendore, haud inani conjectura, uti acciderat, comperta, per Saicas citatis remigiis eo delatus, restinctis ignibus, opportunum locum occupavit, impositoque præsidio, eoque Andreæ Orossii curæ & industriæ commisso, ad castra reversus est. Ferunt nostros, si totis viribus in Budæ conspectum venissent, tormentaque mœnibus diruendis admovissent, ea quoque potiri haud magno labore potuisse: Adeo enim tunc Turcæ, amissis brevi tempore tribus munitissimis præsidiis perterriti, & ad summam rerum desperationem redacti erant, ut conjuges & parvos liberos, ac cariorem sub-

Turcæ deserta Vacia, Budam refugiunt.

1595. substantiam navibus imponerent, & Albam Græcam ad Samandriam, aliaque longinquiora & tutiora loca dimittere contenderent, multique confictis abeundi causis, in Asiam ac ultramarinas regiones dilaberentur. Sed quia frigidior jam autumnus præ foribus erat; ac Italicæ cohortes confectis stipendiis in patriam reverti festinarent, ut iterum ad conficiendum bellum commodiori tempore redirent, nec Cæsar de Budæ obsidione quicquam ad id usque tempus deliberasset, Matthias rebus in præsens divina ope bene gestis, rejectisque aut dilatis Budæ invadendæ consiliis, reliquo exercitu & tormentis, aliisque rebus bello necessariis curæ Maximiliani fratris, ut erat a Cæsare constitutum traditis, Viennam reversus est.

Matthias Archidux dimissis copiis, Viennam redit.

Zrinius cum Herberstainio Bablociam occupat.

Sub id tempus, & eo fere die, quo Mansfeldius sub Strigonio fusis fugatisque hostibus, re præclare gesta victoriam est adeptus, Georgius Comes Zrinianus, cum Joanne Sigismundo Herberstainio, limitum Illyrici præfecto, ac Stiriacis Ferdinandi principis copiis undiquaque contractis, præsidioque militari Canisiano, cui Christophorus Haimus præerat, in societatem adscito, arcem Bablociam, inter Canisam & Sigetum ad Dravum flumen sitam, quam anno superiori aquarum inundatione impeditus, intactam relinquere erat coactus, obsidere constituit; facto supra Rinniam paludosum & stagnantem fluvium, penes Corpadum, (est id oppidi nomen) ponte tumulutario. Promotis igitur castris, in quibus ad decem millia militum, cum necessario tormentorum apparatu erant, ad Chorgonem consedit, eo consilio, ut die sequenti Babociam tempestive perveniret. Sed quod esset æstuosissimus intolerabili solis fervore dies, ita ut equi præsertim pinguiores, & peditum nonnulli nimio calore exanimati inter eundum conciderent, & interirent, propositum tenere non potuit; sicque ad pagum Senquiralum, qui a Babocia medio milliari abest, eam noctem in castris quievit. Turcæ nondum quicquam de adventu exercitus comperti habebant, quod ab iis, qui in pagis otiosi & vagi errabant, forte in manus nostrorum incidentibus cognitum fuit. Verum ubi nocturnos ignes conspexere, & fremitum castrorum audivere, suorum promtissimos ad speculandum emiserunt; reque comperta, totam noctem consultando, & quidnam fieri expediret, disputando insomnem duxere: postremo quod imparati paucique essent, sub auroram incensa arce, relictisque ibi tormentis & rebus omnibus profugerunt; jussu autem Zriniani Comitis tormenta octo justæ magnitudinis flammis erepta sunt; sed pulveris sulphurei magna copia eodem incendio absumta evanuit: ac ædificia, in quibus servabatur, attiguasque domos puncto temporis disjecit & concremavit; nemine nostrorum, qui jam omnes angulos & latebras prædando perscrutabantur, læso.

Capta Babocia duces nondum Mansfeldii victoriæ gnari, in consilium conveniunt, disputaturque, quorsum arma vertenda sint? Herbestainius transeundum Dravum, ac ulteriorem regionem usque ad Posegam igne & ferro vastandam, depopulandamque existimabat; eamque ob causam lintres & Saicas, ac varia navigia secundo Dravo devehenda curaverat, quibus exercitus trajiceretur. Haimus victoria lætus, relicto ad sinistram Sigeto, ac itinere inter Dravum, & Ornanum rivum, instar paludis lacunosum facto, Quinqueecclesias urbem cum spe opimæ prædæ improviso invadendas proponere non dubitabat, quod esset locus minus munitus, & Turcæ ex illis confiniis Strigonium profecti necdum rediissent, ideoque nemine, qui resisteret, obvio, proclivia omnia futura differebat. Quibusdam ad majorem terrorem circumferendum videbatur, locus ille penes Sibotum oppidum, ultra Sigetum situs, quem Turbitum Turcæ vocant, in quo viscera Solimani in delubro Talismanorum sacerdotum condita sunt, igne & ferro funditus excindendus. Sed vicit sententia Zriniani Comitis, ut Reipublicæ utilior, qui prætermissis ac repudiatis aliorum sententiis, ibidem persistendum, ac Babociam veterem superioribus bellis dirutam, repurgatis ruderibus instaurandam præsidioque muniendam decrevit: ac in castris magnam carrorum & jumentorum copiam conquisivit (agricolæ enim metu belli, relictis sedibus, ad interiora & longinqua regionum migraverant) quibus robora & virgulta, cæteraque necessaria tanta celeritate convecta sunt, ut intra VII. diem tota arx vallo, propugnaculis, valvis, cæterisque ædificiis ad defensionem necessariis, sola militum opera & laboribus, ex præscripto Cæsaris Portæ Placentini Architecti, sat commode erigeretur. Cui cum Zrinius Nicolaum Horvatum Canisæ peditum centurionem præfecisset, & Haimus forte ducta centuriam Germanorum peditum Vemillerio ductore addidisset, duces X. postquam domo discesserant, die, incolumi reducto exercitu redierunt: & in itinere ad Orsadum vicum haud procul Chorgone, lætum de Mansfeldii victoria, sub Strigonio reportata nuntium accepere; confestimque tubas & tympana passim resonare, tormenta quæ habebant omnia explodi, & ignes plurimos in lætitiæ signum in castris excitari jusserunt. 1595.

Babocia vetus a Zrinio instaurata ac munita.

At Herberstainius domum perveniens, haud multorum dierum quiete suis concessa, consilio cum Thoma Erdodio Bano, Equenpergo, ac Lencovitio, cæterisque ducibus communicato, Petriniam, ex qua hostes acerbas & funestas in agrum Turopolianum, ac Zagranianum excursiones faciebant, improviso impetu tentandam, ac si tempus & occasio ferat, appositis repente scalis, opera peditum, quos habebat promtissimos, occupandam constituit. Re ab illis approbata ad certum locum ultra flumen Savum convenere, ac castra ad Novigradum, inter Savum & Colapim conjunxere; nec diu cunctati, relictis Sisciæ, quæ prope erat, impedimentis castrorum, & tormentis paulo ante Solis occasum, leviori accincti apparatu, Petriniam appulere. Præerat arci Rustanes, de quo ante dixi, vir clarus & pugnax, apprimeque militaris; qui adventantes nostros conspicatus nequaquam contineri potuit, quin conscenso statim equo promtius prodiret, suosque ad pugnam educeret. Qua fervente, & cadentibus utrinque nonnullis, ipse brevioris sclopeti glande, a Gaspare Curtitio equite, ut postea intellectum est, lethale vulnus in sinistro latere accipit, fauciusque se mox cum suis in arcem recipit, quum eum vulneratum esse nostris minime constaret. At pedites appositis scalis propugnaculum, quod penes Colapim venientibus a dextra parte situm, conscendere conati, a Turcis magna vi, hastis, sagittis, & sclopetis,

Nostri Petriniam felici successu capiunt.

petis, aliisque telis in subeuntes confertim jactis detruduntur. Illi tamen eo irriti conatus successu nequaquam territi, repetito summis viribus certamine, vallum securibus & dolabris sternere, modo roboribus detrahendis uncos ferreos injicere, modo ligonibus & batillis ima fundamenta subruere; nec tamen, quod Turcæ pari virtute & contentione locum egregie tuerentur, quicquam proficere. Postremo multa & obscura gliscente nocte, quamquam iniquissimi loci occasionem ereptam viderent, nihilominus quo inefficacius, tanto tamen pertinacius ad persistendum a præfectis incitati, stramina & fænum, quod ab hoste accumulatum in promtu erat, cæteramque aridæ materiæ copiam, vallo suppositam succenderunt, eodemque igne munitio flammam concepit, & nostri magnum clamorem sustulerunt. Tum vero Turcæ, quamquam nox intempesta, & cælum nubilosum, ac inconditæ foris clamantium voces, & fremitus cuncta terribiliora reddebant, nihil tamen animis sese demittentes, ad eam stationem celerrime adcurrerunt, sclopetisque & falconibus rem gerendo, nostros operi intentos multis eminus interfectis submoverunt; & partim cuppis & doliolis aquæ, e puteo, qui media arcis in area erat, haustis, partim madefactis lodicibus, aut luto & cespite, & quicquid ad restinguendos ignes in re tam subita obvium ac opportunum ducebant, raptis, ægre tandem flammam extinxere, nostrique totam noctem usque ad clarius diluculum frustra laborantes, re desperata receptui signum dedere, & eodem quo venerant itinere, Sisciam tristes & conturbati repetivere.

Vix dum eo ubi tormenta & castrensem supellectilem reliquerant, perventum erat, quum adolescentulus vix pubertatem egressus, Christianis ortus parentibus, sed depopulatione forte superioris anni captus, quo in scribendis Illyrica lingua litteris Rustanes amanuense utebatur, in castra venit, illumque dolori suscepti vulneris suo in complexu extinctum esse, & Turcas ejus morte magno metu perterritos, de fuga & deserenda arce cogitare nuntiavit. Fuere qui statim redeundum, hostemque improvisa urgente formidine consilii inopem invadendum, & fortunam denuo experiundam arbitrarentur. Contra qui cautiores prudentiæ & consilii nomine valebant, verbis pueri fidem derogare, nec rem irrito incepto, adversaque fortuna semel tentatam, iterum temere majoreque detrimento, nec minore ignominiæ labe repetendam censere. Itaque Herbestainius ac Lencovitius unum e centurionum numero promtum, & viarum peritum, sine mora Petriniam versus proficisci, ac summa ope niti jubent, si quis ex hostibus intercipi possit, a quo certiora cognoscantur. Qui paulo post reversus captos septem, aut octo Turcas adduxit, atque ii cuncta, ut a puero relata erant, sua etiam confessione vera esse confirmarunt. Quam ob rem nostri captis subito armis & conscensis equis, Petriniam extento cursu delati, jam hostes majori ex parte arce excessisse, paucos intus eosque metu attonitos hærere compererunt: cumque portæ arcis paterent, signifer Joannis Drascovitii equitum præfecti, primus signum illatum in vallo affixit, cæteri equites pariter & pedites, partim promiscue ingressi, cæsis paucis, qui cunctabundi ex hostibus intus remanserant, eam occuparunt, partim vero fugientes persequuti, plurimos retraxerunt, ac equis militaribus, & rebus diversi generis, magnique pretii, captivisque & opima præda, ac Rustanis ipsius supellectili potiti sunt; quum ii, qui ejus cadaver Banialucæ humandum deferebant, aliquot ante horis, in tutum præcessissent.

Recepta in hunc modum nec opinato successu, secundum Dei opem Petrinia, hostes qui Rastoviciæ erant, incensa ea, profugerunt; qui vero Goram custodiebant, collectis subito vasis ad tutiora loca trepidi sese recepere. Herbestainius & cæteri duces re bene gesta hilares, quod præcedēti nocte semiambustum erat propugnaculum, e materia & cespite nota ratione restaurandum curarunt, locumque præsidio militari imposito, Danieli Francolo Tergestino turmæ equitum præfecto custodiendum dederunt; ac deinde his rebus prospere confectis ad suas stationes reversi sunt. Fama fuit, eaque tam apud hostes quam nostros constans, insigne a ducibus operæ pretium fieri potuisse, si armis ulterius prolatis, Jaiciæ & Banialucæ terrorem admovissent: neque in iis recuperandis irritos futuros fuisse eorum conatus, nisi in medio rerum gerendarum cursu importunis consiliis cessatum fuisset.

Rastovicia etiam & Gora a nostris recuperata.

Interea dum hæc in Pannonia & Illyrico, Cæsaris auspiciis, sat prospere geruntur, Sigismundus Bathorius fœdere, ut diximus, cum Cæsare inito, ductaque in matrimonium filia Caroli Austriaci Cæsaris patrui, nuptias Albæ Juliæ concursu populorum, ac muneribus plane regiis solennes peregit: ac sub finem mensis Augusti socrum, quæ filiam in Transylvaniam usque comitata erat, excultam donis dimisit: quum ipse eam usque ad Eniedinum oppidum officii causa deduxisset; novæ vero nuptæ Tasnadium usque, quod est in provinciæ finibus oppidum, ut matrem comitaretur, permisisset. Is jam antea, postquam veteris Turcicæ clientelæ jura, seu potius compedes exuisset, nec esset ignarus, Turcas omni ope & viribus arma & bellum adversus se & provinciam rursus sub jugum mittendam concitaturos; nihil prius potiusque habuit, quam quomodo rebus suis, & reipublicæ consulere, seque & suos populos ab injuriis barbarorum tueri posset. Eam ob causam, cum Arone, Moldaviæ (sed is proditionis, ac Turcicæ societatis suspectus loco & dignitate postea motus fuit) ac Michaele Bano (sic eum a præfectura Craliovana ad Istrum sita vulgo vocabant) Valachiæ Transalpinæ principibus, Turcæ tributariis, per internuntios Stephanum Josicam, & Pancratium Senieium transegerat, ut suo exemplo servitutis Turcicæ jugum cervicibus excuterent, ac secum una Cæsari ad Christianam rempublicam ab immanibus barbaris vindicandam præsto essent; easque duas provincias Pannoniæ olim attributas, permittente Cæsare, una cum principibus, quos nominavi, certis conditionibus & legibus suæ potestati & clientelæ subjecerat: quum etiam Cæsar eis se, ad ferenda auxilia, & equitatum copiasque idoneas, cum tormentis bellicis & eorum apparatu, pecuniam item rerum gerendarum nervum subministrandam promisisset. Itaque statim post violatum Turcicum, & confectum cum Cæsare fœdus, limites suos necessariis præsidiis munire, eosque viris militaribus custodiendos distribuere

Bathorii nuptiæ cum Caroli Archiducis filia.

Transylvanus Moldaviæ & Walachiæ Principibus, ut jugum excutiant Turcicum persuadet.

1595. buere cœpit, ac Georgium Barbelium e disciplina Gasparis Magochii, olim dum Giulæ præesset, virum fortem, & ducendi exercitus peritum, traditis ei copiis, Carasebessum proficisci, & in hosticum ducere jusserat: isque primo & improviso impetu Bochciam, & Varsocium Turcis omnibus, qui in iis erant, trucidatis, receperat. Turcæ quum initium belli a Transylvanis factum asse vidissent, ipsi quoque, qui Giulæ, Chanadii, Lippæ, & Jenone in præsidiis erant, in Transylvaniæ fines ingressi, aliquot pagos non procul Josseo oppido dissitos, abductis in servitutem incolis exusserant. Ex adverso milites Transylvani adjunctis sibi nobilitatis copiis, quæ ad MD. equites constituebant, jubente Sigismundo Totuardiam, Turcicæ ditionis oppidum satis populosum, invaserant, oppidoque concremato, ac arce appositis scalis conscensa & capta, Turcas fere ducentos, qui in ea erant, trucidaverant: reque confecta sese in castra Barbelii Caransebessum contulerant. Qui auctis eo modo copiis, Fadsato terrorem admoverat, locumque dedentibus se Turcis, occupaverat: venientemque Fadsarensibus auxilio Temesiensem purpuratum Solimanum, cæsis duobus Giulæ & Chanadii præfectis, & hostium duobus millibus fuderat: Eperiessum & Solmosum diffugientibus hostibus receperat, Lippam post quatuor & quadraginta annos, quam ab Hispanis deserta erat, admoto tormentorum terrore, deditione in potestatem redegerat; ejusque insignis loci periculo territi Turcæ, qui Vilagosuarii, Chanadi, Aradi, Pancotæ, Sirini, aliisque propinquioribus locis erant, quo quisque potuit, profugerant: ita ut Barbelius singulari virtute & celeritate, ad urbem Temesiensem recuperandam viam aperuisse videretur.

Bochciam & Varsocium Turcis eripit.

Totuardiam.

Fadsatum.

Eperiessum.

Lippam, aliaque loca ditioni suæ adjicit.

His rebus & aperta Transylvanorum rebellione audita, Sinanus tot & tantis rebus in Asia & Africa gestis clarus, & nuper capto Jaurino, & repulsis illinc Cæsarianis tumidus, suopte ingenio Transylvanis infensus, petita administrandi ejus belli venia & ingenti comparato exercitu, ad prima veris initia, Byzantio egressurus nuntiabatur, animo Transylvaniæ & utriusque Valachiæ provinciis pristinum jugum imponendi. Michaelem etiam Transalpinum principem, seu, ut a subditis veteri nomine vocatur, Vaivodam, Alexandri, qui ob avare & crudeliter administratam provinciam a rebellantibus subditis regno pulsus fuit, successorem, Petrique, qui ante Alexandrum sceptra tenuerat, filium, impense oderat, quod is post fœdus cum Cæsare ac Transylvano ictum, Turcas, quorum duo amplius millia in sua ditione, ne conscio quidem ipso, nedum concedente, sedes & domicilia fixerant, ac Judæos Turcarum socios, ad unum omnes trucidari jussisset. Huic Transylvanus debita ex fœdere auxilia & copias postulanti tempestive ultra alpes miserat, in queis duo millia equitum & quingenti totidemque pedites Pannonici nominis censebantur, præeratque eis Albertus Quiralius, vir fortissimus, & bello Moscovitico, a Stephano Poloniæ rege administrato, multis rebus præclare gestis clarissimus, ex provincia Gemeriensi Pannoniæ superioris oriundus. Igitur Michael & Albertus communicatis consiliis, adventum atque arma Sinani præoccupanda arbitrati, primo Flocium oppidum

Sinanus, magno coacto exercitu, Constantinopoli se movet.

Ejus in Michaelem Vaivodam odium.

Michael Vaivoda & Kira-

inter Uroscicum & Nicopolim pari intervallo distans, trucidatis aut in servitutem abductis omnibus Turcici nominis incolis funditus deleverunt. Inde ad Civitatem Arsonam versi, quam Carolus & Ludovicus Pannoniæ reges muro clauserant, unius diei itinere a Braila insula Danubiana distantem, scalis appositis repente captam incenderunt: Selistriam, quam Bulgari & Turcæ Destorum appellant, urbem amplam & mercatu celebrem, Constantini, ut ferunt, Magni opus, haud dissimili detrimento affecere: Achomatem insuper Eunuchum purpuratum, cui Aphis cognomentum erat, quæ vox cantorem exprimere dicitur, cum valida Janicerorum Tartarorumque manu, ac quatuordecim millibus Bulgarorum & Thracum obviam venientem, ut pulso Michaele Bogdanum quendam provinciæ præficerent, collatis signis & manibus fuderunt & fugarunt; ita ut Turcæ Tartarique amissis copiis & castris turpiter refugerent: & Aphis suffosso equo pedibus pugnare, & pusillo ac degeneri equo a servis forte oblato impositus, salutem fuga quærere cogeretur. Quibus rebus administratis, Michael relicto cum Transylvanis, & mercede conductis militibus ad Istri ripam Quiralio, ipse cum suo peculiari præsidio reipublicæ negotiis revocatus, Bucarestam reversus fuit. Nec multo post Quiralius concreto glacie Istro, cum Ungarorum & Cosacorum turmis & Valachis stipendiariis, in Bulgariam trajecit, ac paucis diebus Vistovam & Orehovam oppida cepit, & diripuit, ulteriusque progressus Cernavodam, Rosgradum, ac Obluciciam vastavit; ac per omnem circa regionem usque ad Achilleam & Moncastrum urbes, non procul ab Istri in pontum Euxinum sese exonerantis ostiis sitas, cuncta obvia ferro & igne vastando & exurendo, arma circumtulit: neque ullo accepto detrimento, victorem & incolumem exercitum cum amplissima & ditissima præda ad Michaelem reduxit. 1595.

Flocium oppidum funditus diruunt.

Arsonam captam inflammant.

Selistriam diripiunt.

Achomatem Eunuchum fundunt fugantque.

Kiralius Bulgariam ferro flammaque excindit.

Interea Sinanus adulta jam æstate Byzantio digressus, decimis quintis castris ad campos, quos Doburgianos vocant, pervenit; indeque progressus castra haud procul Istro posuit, in quibus supra centum millia armatorum esse ferebantur: nec diu cunctatus, ponte facto in Valachiam trajecit: ac Bucorestam, quæ ei prima occurrebat, subito adortus impetu, cepit: ulteriusque progressus Tergovistam principatus sedem vacuam repertam, facile occupavit. Nam Michael suis viribus diffisus, uxore & filio Petrascone, ad Cibinium Transylvaniæ urbem missis, cum Quiralio & exercitu ad Alpes, quatuor millium passuum intervallo dissitas, quæ a vetusta arce ibi constructa, sed jam olim a Turcis diruta Negrevodæ appellantur, sese receperat: quæ loca ob confragosas & asperas rupium crepidines, & cænosum lateque stagnantem ad earum radices rivum, & internata humido solo ad justam proceritatem salicta diversosque frutices, accessu difficillima, ac fere impervia sunt: nec nisi unico itinere, pontibus subliciis, nec tamen continuis strato adeuntur, quos si quis vel parvo sclopetariorum numero, ac mediocribus colubrinis obstruat, hostium magnas etiam copias aditu prohibere potest. In iis angustiis avorum nostrorum memoria, quum Ladicus Transalpinæ Valachiæ princeps ad

Sinanus Bucarestam & Tergovistam Michaeli adimit.

1595. Bulgarorum regem Strahimirum transfugiens, Ludovico Pannoniæ regi ejus nominis primo rebellasset, Niconem Garanum & Simonem Megesalium Ludovici duces, a Dragomiro, Ladici perduellis copiarum ductore in insidias perductos, ac ad internecionem cæsos memorabant. At Sinanus missis Chausiis non solum tota provincia coactis operis, sed etiam e Bulgaria ad opus accitis, Bucarestum & Tergovistam vallo e materia & cratibus crassioribus, ac cespite duodenos pedes lato circumsepiendas suscepit, labore dies & noctes continuato: ipse autem exercitum bipartito divisit, ita ut partem cum Ali purpurato Trapezuntino, qui copiis & cœpto operi urgendo præesset, Tergovistæ relinqueret; residuum vero virium & præcipuum robur ad hostes persequendos duceret: nec procul ab iis, quas diximus, angustiis, in conspectu nostrorum editiore in loco castra poneret, ut bina castra mutuo sese intueri possent: ipseque nostrorum temeritatem, qui se invictis armis, ut putabat, & viribus metuendum, & insuperabilem expectare ausi essent, non parum miraretur.

Die quæ sequuta est, duodecim millia expeditissimorum Turcarum, quorum pars dimidia e Janiceris constabat, delegit, qui superatis angustiis nostros invaderent, nec nisi victores reverterentur. *Michael & Kiralius acerrimo cum Turcis prælio congressi.* Michael & Quiralius quamquam paucitatis suorum gnari, virtute tamen sua secundum Dei opem, & locorum commoditate freti, in ipsis, quas diximus, paludis & silvæ angustiis hosti occurrerunt. Hostes numero & multitudine, Ungari & Valachi virtute confisi pugnabant, fiebatque ambarum partium pertinacia, ut aliquando hostes retrocedendo a nostris magna cæde edita, usque ad castra fugarentur: nonnunquam nostris hostium impetu loco pulsis barbari sese jam vicisse proclamarent: aderatque Sinanus pugnantes voce compellans, ac restitantes & ignavos, modo contumeliosis verbis, modo clava & verberibus incitans, hunc in modum tota fere dies, usque ad occasum solis, alternante dimicantium fortuna, transacta est. Ad extremum tricenaria sclopetariorum peditum Ungarorum manus, quæ castris uno ante die pabulatum egressa fuerat, veluti cælo divinitus demissa supervenit; jussuque Michaelis defatigatis labore pugnæ nostris, opportunum necessariumque auxilium attulit, hostesque recentiorum copiarum adventu territi fugam dedere: quorum nostri tergis insistentes, non solum multos ex potioribus Turcis cecidere; sed etiam quatuor currulia tormenta cum aliquot signis, & in iis prægrande unum viridis coloris intercepta retulerunt. *Sinanum vincunt & in fugam conjiciunt.* Quo in fugæ tumultu Sinanum e ponte, quem a nostris ruptum subitario opere restauraverant, in paludem delapsum, ac equi colluctatione præter vestes & ora turpiter fœdatum, duobus etiam excussis dentibus, vix a suis periculo ereptum fuisse ferunt. Hujus pugnæ a Sinano & Turcis male pugnatæ infortunium non multis post diebus Byzantium allatum, æmulis illius & obtrectatoribus, qui ejus intolerandam superbiam ferre non poterant, non minimam abloquendi occasionem præbuit. Unde ipse in iram & ultionem pronus, redintegrandum omnibus viribus bellum, & Michaelem provincia pellendum, ac eo bello confecto Transylvaniam invadendam constituit.

Sed Michael quod se imparem hosti futurum intelligebat, ad interiora alpium juga, æque aditu difficilia sese & copias suas recepit: & mensem fere integrum ad auxiliorum adventum in iis continuit: simulque Sigismundo in Transylvaniam sine mora perscripsit, suas res in eas angustias & difficultates esse redactas, ut nisi mature succurrat, periculum esse, ne ipse cum exercitu & provincia hosti prædæ sit futurus, qui se devicto & pulso Transylvaniam protinus invasurus foret. Sigismundus viro forti, suamque fidem sequuto, pro eo ac juxta pacta debebat maturam opem ferre constituit: statimque post peractas nuptias, socrumque in Stiriæ fines dimissam, Benedicto Mindcentio, Siculorum Vicecomiti seu prætori, ac Balthasari Bogathio, & Lupo Cornisio in mandatis dat, ut omnes Siculos, quicunque octo tribubus seu tractibus continentur, arma sumere, & in castra ad campos Barcenses, & oppidum Saxonicum, quem nigrum collem vocant, convenire jubeant, suoque nomine eis promittant, spondeantque, se pristinas ipsis libertates, quas ob crebras rebelliones, ac læsæ majestatis crimen superioribus annis amisissent, redditurum, si quam promtissimos sese ad communem reipublicæ defensionem præstiterint. Ipsemet, quo & Siculis & aliis provinciæ incolis celerius conveniendi exemplum daret, XXVII. die Mensis Augusti motis Alba castris Sebessum venit, ibique tridui spatio substitit, ut reliquos opperiretur. Ibi in æstivis quiescens lætissimum nuntium de triplici fortunæ arridentis successu accepit: *Tartari profligati a Moschis.* Lippam nimirum captam, repulsos in Valachia Sinani conatus, ac Tartaros, qui duce Cazi eorum principe, quem Hamum vocant, magno numero Moldaviæ ac Transylvaniæ infesta arma illaturi, suis sedibus emigraverant, postquam Borysthenem transiissent, a Moschis ferro & igne, regionem eorum omnem vastantibus, revocatos, ad tuendam patriam reversos fuisse: neque eo anno ob imminentem hiemem eorum excursiones esse formidandas.

Sigismundus exercitum comparat. Post tridui quietem quum ad Nigrum collem sextis castris perventum esset, ac Calendæ Septembres illuxissent, equites Germanos a Cæsare missos, qui tunc erant in itinere, expectandos duxit, & Siculi eo quo jussi erant, armati & frequentes convenerant, quos una cum Stephano Boscaio & Gaspare Cornisio, patentibus in campis aspexit & perlustravit: *Siculorum copiæ.* repertusque est eorum numerus ad XIV. millium, DCC & LV. armatorum. Tanta promtitudine eorum visa atque collaudata, edictum per tota castra conceptis verbis, de scripto publicari jussit, quo veteres libertates Siculis reddebantur. At ii lætitia ingenti perfusi, mox certos nuntios remiserunt, cum seriis mandatis, ut qui suis in sedibus remanserant, impuberibus tantum & ætate confectis domi relictis, omnes sub capitis pœna in castra properarent. Quo cognito magnus eorum numerus dulcedine libertatis illectus certatim in castra venit, ita ut intra paucos dies omnium summa ad XXIV. millia hominum accederet: quorum IX. millia & CC. sclopetarii, cæteri hastati & sagittarii erant. E Varadino equites præsidiarii DCCC. omnes hastati, ac MCC. sclopetarii pedites adfuerunt. E Prussia Poloniæ provincia, Joannem Viherium, Ernesti filium, cum trecentis Cosacis, qui omnes duplici sclopeto, uno oblongo, altero breviore

viore

1595. *Cosacci, Germani equites.* viore muniti erant, arcumque & pharetram sagittis plenam singuli habebant, in castra venientem lætus excepit. Ibidem Germani quoque equites gravioris armaturæ, quos Cæsar subsidio mittebat, numero MDC. armis, equis, & viris egregie instructi, duce Alberto Raibicio Silesio, variis bellis & certaminibus in Pannonia exercitato supervenerunt. Quorum adventu exhilaratus castra promovit Brassonem, seu Coronem versus: literasque ad Stephanum Resuanum Moldaviæ Vaivodam perscripsit, ut in castra venire maturaret. Qui itinere absque mora suscepto, quod metu Tartarorum recta progredi non posset, versus Transylvaniæ & Siculorum fines divertere coactus, obviam hostilem Polonorum manum habuit, quæ & iter obsederat: cum qua dimicare compulsus, eam cæsis quamplurimis dissipavit, itinereque continuato copias, in quibus MMCCC. pedites, ac DCCC. equites erant, ac XXII. tormenta currulia in castra, quæ jam ad Terchvaram erant posita, adduxit. *Moldavicæ copiæ.* Ea est arx a Ludovico Ungariæ rege, inter angustias alpium olim ædificata, posteaque a Joanne Huniade aucta, quam hoc tempore Brassoviani seu Coronenses obtinent. Supra has copias mille pedites sclopetarii a colore vestimentorum Nigri vocati, quos Civitas Cibiniensis continue suis stipendiis alit, & cærulei æque mille a Coronensibus, & mille virides a Megiesanis, rubeique totidem a Bistricensibus missi castra auxerunt. Equites prætoriani bis mille, & pedites totidem principis latera ac tentoria stipabant.

Cum esset in castris ad Terchvaram, allatum est Joannem Samoiscium Poloniæ Cancellarium exercitusque ducem, audita Stephani Resuani e Moldavia profectione inscio rege suo, e Podolia in provinciam cum copiis irrupisse, eique facile occupatæ, Hieremiam Mogilam Moldavum, clientem suum obscuri quidem nominis, sed sibi gratum hominem præfecisse. Qui nuntio perculsus collatis consiliis, eam injuriam in præsens concoquendam duxit, quod Sinano ingentibus viribus sibi imminente, & Siculis ob nondum redditum eis libertatis diploma tumultuantibus, nulla esset occasio vindicandi; confecto tamen, quod susceptum erat, bello, ejus tam importunæ injuriæ memoriam nequaquam depositurum pollicitus, Siculis diploma in membrana descriptum reddi jussit, eosque in Walachiam præmisit; ipseque paucis post diebus, difficillimo & cœnosissimo itinere, superatis magno labore alpibus, ad villam Rucariam, sub earum radicibus sitam pervenit: ibique copias denuo recensuit, quæ in universum in novem agmina divisæ, XX. millia equitum hastatorum, ac XXXII. peditum constituebant. *Sigismundus copias suas recenset.* Tormenta currulia LIII. ac magnus carrorum numerus, quibus pulvis sulphureus, & res bello necessariæ vehebantur, ac impedimenta exercitus longo ordine procedebant: quæ omnia ob summas itineris angustias, nonnisi singulatim funibus, & ergatarum labore ex alpium summitate ad imam vallem transportari poterant. Adhæc Michael & Quiralius cum octo millibus selectissimorum militum, illum adventantem summo cum desiderio opperiebantur. Castra ad Rucarium habenti principi, aquila ex Alpibus præcipiti volatu delapsa, prope prætorianum *Aquila prope Principis*

ejus tentorium, quod tunc tendebatur, consedit; 1595. quam præ magnitudine humo se attollere nequeuntem, milites captam, boni ominis ergo, ut interpretabantur, ad eum deduxere. *tentorium considens.* Ab hac Rucaria promotis castris & flumine Dombovicia, qui e jugis alpium summa rapiditate provolutus, recepto Jalovincia amne, in Danubium procurrit, vado superato ventum est, ad eum locum, in quo Michael sua castra metatus erat. Ibi ex ejus sententia, decem dierum quies militibus concessa est, donec impedimenta dimitterentur; interea tamen pabulatione, & velitationibus in hosticum nequaquam cessantibus, in quibus nostri sæpe victores, magnum adversus hostes animum, magnam audaciam concepisse videbantur.

Mons erat castris haud procul, subterlabente Dombovicia fluvio, in longum exporrectus, quo conscenso ferunt Sinanum castra nostrorum eminus speculatum fuisse, eaque dissimulato metu, quem, uti exitus docuit, haud parvum animo conceperat, verbis elevasse. Interim vallo, quo arcem Tergovistæ circumdare inceperat, ad finem perducto, suis in concionem vocatis, persuadet se una cum copiis, donec Transylvani propius accessissent, Bucorestum subducturum, fugamque in præsens & metum simulaturum, & mox si tantum audaciæ sibi sumerent, ut Tergovistam obsidione tentandam existimarent, instructa acie in illos improviso irrupturum; ita ut cæsis & dissipatis eorum castris, nihil tandem obstaculo futurum, quin eodem victoriæ cursu Transylvania quoque potiatur. Finita concione, magnaque tormentorum ac apparatuum bellicorum, & commeatus copia in arcem imposita, quatuor millia Turcarum ejus custodiæ præsidioque reliquit, & eam curæ Alis purpurati Trapezuntini commendavit, adjuncto ei Bali Epirota, Aulonis Macedoniæ urbis præfecto, & Mehemete Cadi ejusdem loci prætore, qui eam tuerentur; ipse cum exercitu de nocte Bucorestum contendit, succenso prius oppido, ac templis ad XX. quæ in eo erant, concrematis. *Sinanus Bucorestum cum exercitu se recipit.*

Sequenti die Transylvanus instructa acie copias promovet, animo fortunam prælii cum Sinano & Turcis, Deo Optimo Maximo juvante, experiundi, totisque viribus confligendi. Præcedebant in primo agmine Michael & Quiralius cum vetere exercitu, quibus quatuor millia equitum, ac Stephani Chaquii turmæ adjunctæ erant. Hos Siculorum legiones sequebantur, inter quarum & Germanici equitatus ordines pone subsequentes, tormenta currulia LXXV. cum suo apparatu vehebantur. A dextro primi hujus agminis latere duæ validiores turmæ equitum progrediebantur, quarum utrique quina millia equitum inerant. Lævum latus idem numerus quinum millium equitum binis agminibus, atque eodem ordine claudebat: quos omnes Sigismundus cum reliqua exercitus Transylvanici parte, quæ ad duodecim millia equitum constituebat, proximo intervallo sequebatur; iisque omnibus post Sigismundum legatus imperabat Stephanus Boscaius, non tam virtute, aut rebus fortiter gestis eam dignitatem consequutus, quam quod Sigismundo avunculus arcta consanguinitate jungeretur. Servato in progressu hoc ordine, III. Nonas Octobres ad eum locum, ubi Sinani castra erant, nemine præterquam quinque aut sex Turcis, qui egressi antea castris palantes revertebantur,

1595. repertis, iisque illico jugulatis, sub meridei tempus ventum est; veritique insidias subesse duces, eam noctem in armis vigilando, & castra obeundo transegerunt. Postea cum certius constitisset, illum eo quo diximus modo Bocorestum citatis passibus discessisse, Sigismundus convocatis ducibus, quidnam facto opus esset, an Sinanum haud obscure fuga sibi consulentem insequi; aut dato ei fugiendi spatio, arcem obsidere præstaret, quæsivit.

Post haud longam consilii moram, Michaeli & Quiralio censentibus, ne illi insistendum putaret (quamquam fugiendi hosti juxta vetus acute dictum pons foret sternendus) id enim periculosum foret, quandoquidem ab iis, qui Tergovistæ in præsidio relicti essent Turcis, si a tergo relinquerentur, intercludi commeatus posset, facile obtemperavit, arcemque potius obsidere statuit: eademque nocte aggeres more militiæ fieri, & corbes tormentaque collocari jussit, & arcem tribus in locis acerrime verberari. Resvanus cum suis Moldavis, ac Siculorum legionibus, a parte orientali, qua ad Bucorestum itur, cum X. tormentis collocatur: is nuper Arronem apud Sigismundum, multis proditionis & mutatæ fidei calumniis oneratum detulerat, ideoque illi dignitate moto successerat. Michael & Sigismundus cum Quiralio, a montium & Jalouniciæ fluminis latere prope templum, quod sagittæ jactu ab arce distat, locum sibi delegere, ac XX. tormentis vallum a Sinano noviter extructum, nunquam intermissis ictibus diruendum susceperre. Ex adverso Turcæ, supremo virtutis conatu edito, tormentis suis oppugnantes crebro petere, subeuntes & ignem ab imo inferentes, sclopetis arcere, scalas mœnibus apponere conatos deturbare, nec quicquam ad se & mœnia defendenda prætermittere. Simili modo nostri extrinsecus tormenta & pilas, ad diverberanda valli latera, continuo displodere; adeo ut fumo sulphurei pulveris, qui tam ab obsessis, quam oppugnantibus, frequentissimis editis fragoribus excitabatur, aër ipse obscurior reddi, & mutuum utrinque aspectum eripere videretur. Sub ejus quadam caligine Siculi ligna arida ac piceam materiam, ac tædas & similia ignibus concitandis idonea comportare, ligneisque munitionibus injicere, arcemque summis viribus oppugnare cœperunt. Sed quia opus e recenti & viridi materia, ideoque humoris plena constabat, & argilla necdum siccata, obductum repente ignem concipere non poterat, & tormentis interim continue tonantibus ruinosæ arcis fragmina in subeuntium capita concidentia, oppugnationem difficilem imprimis, & ancipitem reddebant; & hostes quoque rem fortiter gerendo, oppugnantes procul submovebant.

Sigismundus Tergovistam obsidet.

Altera die Sigismundus, cæterique duces aderant, qui Siculos, ut recens recuperatæ libertatis memores essent, neve rerum difficultatibus ac laboribus permoverentur, sed se mactos virtute viros, libertateque haud indignos præstarent, hortabantur. At illi mutuo sese cohortati, majorem aridæ materiæ copiam ad incendenda valli robora certatim comportare cœperunt. Nec mora, quamquam fieri non posset, quin ab hostibus complures ex eorum numero prostrati occumberent, tamen indefesso tandem eorum labore effecere, ut vallum concepta flamma succenderetur. Qua visa, Siculi Salvatoris Jesu, ac Divæ Virginis Matris tutelaria numina ingeminantes, magnam vocem sustulerunt; ac pars mœnia scalis conscendere, pars aliis munitionis lateribus ignem inferre cœpere. Hostes ingentis usque adeo crescentis flammæ periculis territi, quum utrum igni extinguendo, an repellendis hostibus incumberent, ancipites essent; tandem consilii inopes, per portulam quandam, quæ nostris erat incognita, agminatim erupere. Sed re ab equitibus, qui more militiæ, ad incerta belli parati, in equis exitum oppugnationis præstolabantur, intercepti ac maiori ex parte trucidati fuere. Alis purpuratus Trapezuntinus ac Balis & Mehemetes, sive quod arce excedere noluerint, quam tuendam susceperant, seu quid aliud animo volventes, capti, vivi in potestatem devenerunt: prædaque ingens parta, cujus major pars Siculis, qui primi mœnia superaverant, obtigit: eaque omnis militi concessa præter duo tormenta inusitatæ magnitudinis, quæ pilas LVI. pondo ferreas evomebant, ac colobrinas mediocres XLIV. In tanta autem re conficienda, ex nostris LX. milites gregarii cecidere; sauciati tamen complures. 1595.

Eaque Siculorum virtute expugnatur.

Captæ Tergovistæ fama cum ad Sinanum perlata esset, tantum ei mox timorem incussit, ut quamquam Bucoresti templum majus, quod ab Alexandro tertio provinciæ ante Michaelem principe, magnis sumtibus erat extructum, aggere & crassioribus roboribus, firmiore fere, quam Tergovistæ fecerat, opere munitum reddidisset; tamen neque illius se munitioni credere, aut in ea victorem, infestumque hostem expectare auderet. Itaque conjecto in templi fundamento multo pulvere sulphureo, eoque palea contecto, ut quum nostri locum occupassent, illo tum demum ab ardente sensim ignito funiculo succenso, templo in aërem magna vi sublato, ab ejus ruinis & fragminibus, miserabiliter dilacerati interirent: conclamatis vasis, & impedimentis Bucorestum incendit, & quanta potuit adhibita celeritate turpissime fugiens Girgionem ire maturavit. Sigismundus relicto ad lævam Bucoresto, ideoque vitatis, quæ ad templi imos parietes locatæ erant, insidiis, fugientes insequi statuit, firmo eo sibi proposito consilio, ut ubicunque eos assequutus fuisset, manus consereret, & fortunam belli cum eis periclitaretur. In itinere cum esset, a transfugis, qui tres natione Ungari occurrerant, Sinanum metu adventantium copiarum tam intenta fuga se proripuisse cognovit, ut multa tormenta, quæ axibus vel rotis luxatis avehi non potuissent, aliaque impedimenta in itinere reliquissent; usque adeo gliscente totius exercitus formidine, ut ubi ad loca angustiora, aut pontes paludibus & lacunis impositos perventum esset, in præoccupando transitu mutuis sese vulneribus conficere haud dubitarent.

Sinanus Bucorestiano templo incenso turpiter fugit.

Tametsi autem transfugæ haud incomperta attulisse viderentur; tamen illico Nicolaum Senieium, ac Georgium Farcassium equitum præfectos, qui locum castrorum hostilium specularentur, cum centuria equitum misit. Qui sub vesperum reversi, eadem, quæ ab transfugis cognita erant, certius confirmarunt. Itaque promovendum gradum, & fugiendi hosti metum & terrorem augendum esse censuere. Sed quia Sinanus, quacunque iverat, pagos & oppida depopulatus injecto igne concremaverat;

Sigismundus fugientem insequitur.

verat;

1595. verat; & cuncta obvia adeo vastaverat, ut eodem itinere exercitus deduci ob rerum penuriam nequiret; propterea relicto ad sinistram Bucoresto aliam, quæ adhuc intacta ab hoste erat, viam, qua duceret, elegit. Quum duobus tantum milliaribus a Girgione abessent, qui exercitum præcedebant, in Turcas palantes & dispersos inciderunt, ac captos quosdam ex eis ad Sigismundum perduxere: a quibus Sinanum, cognito ab indigenis Transylvanorum adventu, uno ante die cum potiori parte copiarum Istrum trajecisse intellectum est; adhuc tamen superesse in citeriore ripa magnam carrorum & impedimentorum multitudinem, cum ingenti captivorum numero, ac maxima omnis generis præda; ad quorum custodiam octo circiter millia Turcarum relicta esse, qui nondum transiissent, quod pontem graviori carrorum & tormentorum pondere forte fatiscentem prius experiri non esset ausus, quam equestres & pedestres copiæ prius transjecissent. Igitur Sigismundus consilio suorum usus, XXVIII. die Octobris Girgionem propius castra promovit, nec multo post meridiem peditatum fere omnem & Siculorum cohortes centuriis tantum aliquot prætorianorum, quos ad corporis custodiam retinendos duxit, exceptis, in hostes prælio lacessendos, & transitu prohibendos irrumpere jussit. Qui protinus in conspectum hostium delati quamplurimos Turcas, magnos animalium greges, ac majoris minorisque pecoris armenta bello capta, ac maximum captivorum numerum præ se agentes offenderunt: eosque confestim adorti in fugam conjecere, partim cepere; cæteros usque ad Girgionem, & qui ibi erat, pontem perpulere.

Turcas in ponte transeundo occupatos Transylvani turbant, cædunt, & mergunt.

Girgionis situs.

Girgionis situs arte & natura satis munitus est, jacet enim in peramœna insula, quam Ister paulo supra arcem in duos divisus alveos, ac non multo post in unum junctus cursum efficit, pontesque habet utrinque duos, ad dimidii stadii spatium inter se distantes. Ea a Sigismundo Imperatore & Rege Ungariæ muris & aliis ædificiis instaurata fuit, quando Radulonem cognomine Praznaglavam, Turcarum auxilio, & rebellantium subditorum auxilio, fretum provincia ejecisse, ac clientelæ nomine opem postulantem, misso cum exercitu Joanne Marothio celeberrimo duce, dignitati pristinæ restituisset. Jam Turcæ citeriorem pontem transierant, quando improviso nostrorum adventu perturbati, studio & contentione alterius pontis transeundi tumultuari, denique crescente periculo metuque, mutuis etiam vulneribus sese confodere inceperunt: Sinane ex ulteriore ripa eos inspectante, nec ullam tamen laborantibus opem adferente. Multi etiam sive metu discriminis, sive nandi peritia freti, sese in flumen præcipitantes, ac evadere conati, quod latissimi fluminis vortices superare non possent, absorpti perierunt. Cæteros, Michaele imprimis voce, manu, exemploque suos ad pugnam cohortante, longe lateque cecidere. Supervenit pugnantibus Sigismundus cum exercitu reliquo, & hostes objectu carrorum adhuc sese defendentes, sed labore prælii ac vulneribus debilitatos, missis sclopetariorum promtissimis, facile disjecit, tanta edita eorum strage, ut citerior fluminis alveus viris, equis, camelis, cæsorumque cadaveribus oppletus, ac multo cruore immixtus, vix cursum tenere posset. Periere in ea pugna ad quinque millia hostium, partim cæsa, partim profundis aquarum gurgitibus hausta, nec minor jumentorum numerus captus est. Carrorum, qui variis belli apparatibus, ac non solum privatis militum rebus, sed etiam negotiatorum mercibus onerati erant, sex millia in nostrorum potestatem redacta, simul cum tormentis, quæ transvehi non potuerant. Sed jucundum præ aliis spectaculum fuit, supra quatuor aut quinque millia captivorum Christiani nominis eo bello e Moldavia & Walachia in servitutem rapta, pristinæ libertati & saluti vindicasse. In eo tumultu aliquot sulphurei pulveris cadi, qui in arcem invehi debuerant, a nostris prædandi causa inter curruum ordines vagantibus forte succensi, magno edito fragore, in fumum & aëra evanuerunt; nullo quod mirum fuit, læso. 1595.

Periere ibidem quinque hostium millia.

Ingens præda capta.

Multique Christiani e servitute erepti.

Quæ res magno nostris adjumento evenit; sequenti enim die aggeribus factis & tormentis, quæ Tergovistæ hosti ademta erant, prolatis, arx dirui cœpta est; in qua quum defensores pulveris inopia laborarent, bidui quassatione latior in muro hiatus effectus est. Quo animadverso ex singulis contuberniis bini pedites, ad occupanda mœnia irrumpere jussi, primam oppugnationem irritam habuere, quod complures ex nostrorum numero ab hostibus non solum sclopetis, quos ob defectum pulveris sulphurei rarius, sed certis ictibus displodebant, verum etiam sagittis aliisque telis missilibus, & denique prægrandibus saxis vulnerati dejicerentur. Sed brevi post repetito conatu, pulsisque barbaris mœnia occupata sunt, & omnes qui intus erant cæsi; adeo ut ex DCCC. unus tantum evaderet, ac superato flumine, quamquam innumeris petitus glandibus, incolumis tamen ad castra Sinani natando perveniret. Duo tormenta prægrandia, ac colubrinæ mediocres XXXVIII. in arce inventæ nostris cesserunt. In hunc modum Sinanus, cui domi & foris indomitus semper, & contemtor aliorum omnium animus & superbia inerat, quique viribus suis tumidus aspernari cæteros, omniaque libidini & ambitioni ejus cessura existimabat, tota Walachia trans Istrum pulsus, temeritatis atque imprudentiæ suæ meritas pœnas dedit, scilicet ut Girgio, tanti nominis locus, qui ab aliquot seculis Turcico imperio paruerat, a tyrone duce & tumultuariis copiis, ipso inspectante expugnaretur: ipseque amissa parte exercitus, impedimentisque fere omnibus exutus, raris discinctisque agminibus itinere fugæ haud dissimili Byzantium profugisse videretur. Ubi etiam non toto vertente anno, seu morbis & senio confectus, (octogesimum enim ætatis annum exegisse ferebatur) sive dolori rei male infeliciterque gestæ, seu uti fama fuit, ignominiæ impatientia, sumto veneno migravit e vivis: quam hujus in Walachia acceptæ cladis dedecus & infamiam, multo tam publice quam privatim distributo aere, ac per difficillimos labores, expugnatis largitione & reconciliatis æmulis redemisse diceretur.

Girgionis arx expugnata.

Sinanus profugus paulo post Byzantii extinguitur.

Cæterum Sigismundus captæ arci præsidium militare in præsens imponere minime opus esse censuit; sed tectis igne injecto, ac ponte rescisso, ejusque navibus ac tabulatis concrematis, re feliciter gesta exercitum victorem & præda ingenti onustum reducere constituit, quem usque ad Gergiciam Walachiæ

Digitized by Google

1595.

Sigismundus rebus præclare gestis domum repetit. Valachiæ cura Michaeli commendata.

oppidum sub alpibus positum comitatus, relicto cum imperio in castris Boscaio, ipse Brassonem profectus præcessit, ejus isthic adventum expectaturus. Priusquam se viæ daret, Calendis Novembr. Michaële suopte ingenio ad id proclivi, defendendæ Walachiæ curam commendavit; & gravi sermone eum, ut fidei & fœderis nuper icti memoriam retineret, ac Christiani nominis decus, adversus barbaros invicto animo tueretur, admonuit. Ubi exercitus superatis alpium jugis in Transsylvaniam pervenit, Stephanum quoque Resuanum, quem amoto Arone Moldaviæ præfecerat, isque illinc in castra profectus provinciam a Polonis, ut diximus, occupatam absens amiserat, ab se dimittere decrevit: ac datis ei in subsidium duobus millibus Siculorum qui eum in provinciam comitarentur, ipse Albam Juliam reversus est.

At Resuanus tametsi eum, ne quid temere aggredi, neve prælii fortunam cum Polonis experiri maturaret, si eos numero & armis superiores esse animadvertisset, tam ipsemet, quam per nuntios admonuisset, seque majora subsidia, si res & necessitas postularet, mature submissurum fuisset pollicitus; quam tamen superatis Aitossiis alpibus, quæ Siculorum sedes a Moldaviæ finibus separant, in provinciam venisset, Joannem Samoiscium Regis Poloniæ Cancellarium, ac Hieremiam Mogillam, ab ipso constitutum principem, ac Polonos, magno collecto exercitu, in limine esse, ut eum aditu provinciæ armis prohibeant, cumque eo acie confligant, certis nuntiis accepit.

Resuanus Moldavus a Samoiscio vincitur.

Quibus quum se viribus imparem videret, a Sigismundo majores in supplementum copias, & equitum imprimis majorem numerum postulavit. Sed antequam ii in Moldaviæ fines pervenire potuissent, Poloni præoccupato eorum adventu, castra Resuani adoriri, ac summis viribus cum eo congredi maturarunt. Nec Resuanus, tametsi numero & copiarum robore longe inferior, incumbentibus Polonis prælium detrectare aut vitare potuit. Consertis igitur manibus quum diu pugnatum esset, ad extremum a Moldavis, sive ii loco a Polonis vera vi pulsi fuerint, seu simulato metu, novi principis ac Samoiscii gratiam opportuna ea fraude aucuparentur, fugæ initium factum fuit: quorum fuga territi auxiliares Siculi, veluti deserti a sociis, & hostibus inferiores, mox terga verterunt. Resuanus cum paucis suorum relictus, fortiter quantum potuit, & diu certamen protraxit, ita ut duobus interfectis equis, tertium quoque summa agilitate conscenderet, multosque obvios trucidaret.

Fortiterque pugnans capitur, crudeliterque supplicio necatur.

Sed tandem etiam a suis, & ab infesta fortuna desertus, a Polonis non sine vulnere captus fuit; cæteri palantes & dispersi, pars ad alpes delati, pars eo, quo fors tulit, per montes & silvas dilapsi sunt. Potitus victoria Samoiscius Resuanum extremo supplicio affici jussit; ita ut naso & labiis mutilatis deformatus, singulari crudelitate adacto per inguina præacuto stipite in altum sublatus, ac exercitui & incolis provinciæ miserabili spectaculo expositus, e medio tolleretur; Hieremiam vero cum pactione tributi quotannis Turcarum principi pendendi in provincia reliquit.

1595.

Mogila provinciæ præficitur.

Fuit hæc Moldavi cædes non solum Cæsari, veluti Ungariæ Regi, ad quam Moldavia a multis sæculis, & ante captam a Turcis Constantinopolim, jure clientelæ attributa, possessaque erat, & quam ab ea avelli nolebat, imprimis gravis & molesta: sed etiam Clementis Pontificis animum non parum pupugerat, qui res Pannonicas & Transsylvanas, eo Samoiscii acerbiore atque importuniore facto perturbari indigne ferebat.

Cæsar & Pontifex hac Moldavi cæde graviter offensi fuere.

Sed ipse eam summæ opportunitatis provinciam Sarmatis vicinam & conterminam, ad jura Poloniæ potius pertinere arbitratus, præstabilius reipublicæ Christianæ fore ducebat, a Polonis occupari, quam in servitutem & tyrannidem immanium barbarorum redigi, a quibus ejecto indigena principe, per purpuratos præfectos, summæ crudelitatis, & rapacitatis homines, cum assiduo vicinorum metu & periculo, expolianda vastetur, ac corruat, aut Tartaris æque immanis sævitiæ barbaris inhabitanda concedatur: tametsi ea litis controversia inter Polonos & Ungaros, ut alibi retulimus, antea quoque non tantum verborum præjudicio & contentione, sed etiam armis tentata, non tamen idoneo judice decisa, in ancipiti pendere videatur.

Sigismundus eam armis vindicare statuit. Sed a Pontifice inhibetur.

Transsylvanus novam, & intempestivam contumeliam, cum regno Ungariæ & Cæsare conjunctam, armis protinus ulcisci constituerat; nec Cæsar, sibi pariter illatam injuriam reputans, illi deesse poterat, utpote quum res communis utrique ageretur; nisi a summo Pontifice, quem eximia pietate, illustrique studio supra cæteros Christiani orbis principes eminentem, missis idoneis hominibus consuluerant, prohibiti fuissent: ne scilicet eæ controversiæ incommodo tempore exortæ, ipsis inter se digladiantibus, cœptos feliciter bellorum adversus Turcas progressus, aut injecta mora retardarent, aut in medio rerum gerendarum cursu, rem Christianam invecto aliquo graviore periculo corrumperent, quod postea nullis remediis, aut consiliis reparari posset. Is enim paterna & promta oblatione, se earum rerum & totius contentionis æquum arbitrum & disceptatorem futurum responderat, daturumque operam, ut sua auctoritate & interventu diffidentium jura in mutuam opimæ pacis concordiam reducta componerentur, ac rectissimi judicii ratione ad certum exitum pervenirent; literasque haud dissimili argumento ad Regem Poloniæ & Samoiscium, a quo ille regebatur, dederat, quibus eos magno studio & amore plane paterno, ad omittendas intempestivo tempore finium regundorum contentiones & discordias, ac amplectenda se arbitro & moderatore quietis consilia hortabatur. Sed quum variis curis & laboribus impeditus eam curam & disceptationem tamdiu differendo, & prolongando extraxisset, donec Turcico bello nondum confecto, post annum Sæcularem Romæ solenni ritu & pompa ab eo celebratum, confecta ætate ad superos evocatus, vivere desiisset, res quoque Moldavicæ segniter procuratæ, eadem in ambigui status conditione usque ad hoc tempus permanserunt.

(o)

DE

DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XXX.

1596. T Maximilianus accepto a fratre exercitu, quamquam multi ex ducibus hiemis tempeſtates, ac tempus anni nulli rei bellicæ aptum, jamjam ingruere cauſarentur, ipſe tamen navandæ operæ cupidiſſimus, præparato ad gerendum bellum animo, prius quam milites ad hiberna concederent, aliquid operæ pretii tentandum exiſtimabat, dabatque ſolerti ingenio operam, ut inferendi belli conſilia, quam fieri poſſet maxime tegerentur, nec hoſtes quam in partem arma verterentur, ſcire poſſent. Itaque Tiffenbachum conſilii ſui atque animi certiorem reddit, Ferdinandum Gonzagam & Georgium Baſtam, qui Belgicis & Gallicis bellis magnam laudem erant conſequuti, a Cæſare evocatos ad ſe accerſit, illumque legatum in exercitu ſuum conſtituit; huic vero caſtrorum præfecturam confert, ac copias omnes Strigonium in caſtra convenire jubet. Nec diu cunctatus, caſtra Strigonio promota Agriam verſus ducit, & ut hoſtes ingenio ſemper excubante, paratoque iter ſuum obſervantes falleret, Hathuanienſi via procedit, mox ea declinata ad Saionem flumen in lævum divertit, ac deinde Tibiſcum trajicere, & Solnoco vim adhibere deliberavit. Quo quum tertiis a Saione caſtris perveniſſet, & hoſtes, quid in animo haberet, facili conjectura eſſent aſſequuti, eum nimirum Solnoco tormenta & exercitum admovere velle, ſeſe ad defenſionem impigre pararunt: ii tamen qui in caſtellis Sarvaſſo & S. Nicolai, quod a Bala amne nomen habet, præſidio impoſiti agitabant, quod pauci numero eſſent, & locis ad reſiſtendum infirmis minus fiderent, igne tectis injecto, partim Giulam, partim vero Solnocum ſeſe receperunt.

Maximilianus Archidux Solnocum irrita obſidione urget.

Solnocum ante 48 annos juſſu Ferdinandi a Nicolao Comite Salmenſi, ad Tibiſci & Sagivæ confluentem ædificatum, ac biennio poſt ignavia præſidii deſertum & a Turcis occupatum fuiſſe docuimus. Maximilianus ad penultimum Octobris diem, Solnoco propius tormenta admoveri, iisq; a ripa Sagivæ haud procul collocatis arcem verberari juſſit. Nec deerat ſpes loci potiundi, ſi diutius in eo oppugnando perſeverari potuiſſet. Aggeres enim terreni, quibus arx novo militiæ more extructa erat, tot annorum ſpatio minime ſubſederant, ita ut non multis tormentorum ictibus dejici, factoque impetu oppugnari poſſe crederentur. Verum quod milites frigidiore autumno exagitati nequaquam in ſtationibus aut tabernaculis conſiſtere poſſent, & in ampliſſima planitie, & locis campeſtribus, ubi nulla arbor, nullæ ſilvæ, niſi procul erant, luculenti ignes propulſandis aëris injuriis excitari nequirent, & jam tam miſerorum agricolarum caſæ, quam hortorum hoſtilium ſepimenta, & arbores fructiferæ ad caſtrenſes ignium uſus concrematæ defeciſſent, ſed neque frumentariæ convectiones & commeatus ſatis commode expedirentur, obſidio eum habuit exitum, ut quamquam Maximilianus nihil earum rerum difficultate deterritus eam continuare mallet, tamen ducum ſuorum uſus conſilio, qui oppugnationem alacriter cœptam, ſed quæ durior & aſperior opinione evaſiſſet, ac militum vires & animos non mediocriter hebetaſſet, omittendam ſuadebant, obtemperavit, & exercitum incolumem quidem, ſed rebus infectis, & irrito labore fatigatum reduxit, ac in hiberna diſtribuit, iis additis mandatis, ut ad imminentis veris initium denuo in caſtra reverterentur; ipſe vero Viennam, ac deinde Neoſtadium conceſſit. Turcæ quoque temporis incommoditate coërciti, ſuis ſe in locis & ſtationibus continuerunt. 1596.

Sub hujus brumæ atque anni principium, Cæſar aſſiduis precibus Erdodii, qui per aliquot retroactos annos Illyrici præfectura functus erat, permotus cum ſeſe officio abdicare volentem dimiſit, ac in ejus locum Gaſparem Stancovaccium Epiſcopum Zagrabienſem, ac Joannem Draſcovitium Criſii equitum præfectum conſtituit; ſic tamen, ut Epiſcopo paucos poſt dies gravi morbo e vivis ſublato, ſolus Draſcovitius abſque collega magiſtratu potiretur, eumque per complures annos, qui ſequuti ſunt, cum laude & omnium ſatisfactione adminiſtraret.

Erdodio Illyrici præfectura abeunti Epiſcopus Zagrabienſis, & Draſcovitius ſuccedunt.

Venit etiam per eos brumales dies Pragam ad Cæſarem Sigiſmundus Tranſylvaniæ princeps, facto per Caſſoviam, ac deinde Moraviæ fines itinere, ac paſſim ubique magnis honoribus exceptus eſt. Dum apud Cæſarem de iis rebus quarum cauſa iter inſtituerat, verba faceret, inter loquendum importuna ac gravi febre concuti ac tremere cœpit; adeo ut abrupto ſermone, in hoſpitii cubiculum, quod ei juſſu Cæſaris in palatio erat adornatum, ſeſe recipere cogeretur: ubi paulo poſt erumpentibus per ora vultumque liventibus puſtulis, qualibus puerilis infantium ætas tentari ſolet, per aliquot dies lecto affixus decubuit. Sed tamen miniſtrorum quos adduxerat opera, cum Cæſare, de futuri belli adverſus Turcas gerendi apparatu ſubſidiiſque tractavit, cui ſuſtinendo a Cæſare milites, exercitum, tormenta, pecuniam ad ſtipendia jure fœderis obtinuit: deinde ope medicorum recuperata valetudine dimiſſus fuit, certa cum ſpe, torquem aurei velleris, ab Hiſpaniæ rege, cohoneſtandi amplificandique ejus ergo propediem allatum iri. Sunt qui dicunt illum eodem itinere duo difficillima & maxime ardua negotia Cæſari ſuppliciter inſinuaſſe, unum de permutanda Cæſarique reddenda Tranſylvania, alterum de inſperato conjugis divortio, quamvis illa moribus lectiſſimis, ac forma & pudicitia longe omnium maxime præſtare diceretur. Sed Cæſarem, quod utrumque longiori egeret conſilio ac deliberatione, in aliud tempus rejeciſſe, ita ut eum ab incepto graviſſimis verbis dehortaretur; ſimulque ei promtum ſuum, ac omnium Chriſtianæ reipublicæ

Tranſylvaniæ princeps ad Cæſarem venit.

1596. publicæ principum patrocinium, in omni qualiscunque fortunæ conditione summa benevolentiæ significatione offerret. Et tunc quidem spes illius hoc modo inchoatas, summoque tectas silentio ad alias occasiones extrahendas existimasse. Ipse Praga discedens profectionem in Stiriam ad invisendam socrum instituit. Verum cum paululum processisset, ex literis Boscaii, quem tuendæ provinciæ domi reliquerat, de Siculorum seditione & tumultu cognovit: qui quod libertate, quam bello Transalpino feliciter gesto confectoque recuperaverant, rursus ab illo per provinciales Ungaros & Saxones sollicitato, privati in pristinam servitutis conditionem relapsi essent, arma cepisse adferebantur. Quamobrem relicto in præsens Græcensi itinere, per literas neglectum officium deprecatus, cum Maximiliano, quem Viennæ repererat, Posonium ad Mathiam tunc comitia Ungarica habentem divertit, a quo obviam ad Danubium usque prodeunte, honorifice exceptus ac in arcem deductus, medius inter duos principes cænavit, ac biduo post recta in Transylvaniam ire perrexit. In itinere autem cum esset, Siculos tumultuantes a Boscaio dissipatos, atque cæsos intellexit: Is enim principiis obstandum ratus, antequam omnes convenire in castra possent, coactis copiis & præsidio Varadiensi in subsidium accito, duce Georgio Ravasdio apud Ciquium oppidum eos prælio fudit, captosque ex eis complures partim variis & enormibus suppliciis affectos, partim auribus ac naso mutilatos dimisit, provinciamque omnem ante ipsius reditum pacavit.

Siculi tumultuantes coerciti.

Appetente interim vere ineuntis anni, belli initium a nostris in Dalmatia exortum est; recuperata per clandestinam fraudem Clissia, quam sexagesimo ab hinc anno cæso in fuga Petro Crusitio, ab Amurate Varbosaniæ præfecto, dedentibus iis, qui intus erant, captam fuisse memoravimus. Erant complures viri fortes Dalmatæ, & in iis B rtucius eques Rhodius, qui jam inde a pluribus annis cupiditate ejus recuperandæ incensi, occasionem captabant, qua Turcas custodes inopinantes & imparatos invaderent, priusquam auxilia convenire possent: er tque ea consilia quibusdam Cæsarianæ aulæ p bus, & ipsi Cæsari haud incognita, præscribente ea Georgio Lencovitio, qui illis regionibus cum potestate præerat, quibus quidem perficiendæ rei oportunitas, consilio quam secretissimo habito, in hunc modum oblata est. Ad diem Solis, quæ Pascha præcedit, ac Palmarum nomine a Christianis vocatur, nundinæ ad Drilonem quotannis haberi solent, ad quas magnus mercatorum numerus confluit; qui ut a prædonibus & militibus rapto vivere solitis, qui Uscoci & Morolachi vocantur, ac Segniæ præsidiariis tutiores sint, a Clissiæ præfecto, & qui ei subsunt, militibus, custodiri solent. Itaque profecto illuc Ibraimo ejus præsidii duce, Clissia majori militum parte nudata, & a paucis custodita relinquebatur. Igitur Bertucius constituto rei perficiendæ tempore, cum quibusdam Clissianis ac Segniensibus ipse ad montem Marlianum, qui supra Salonarum portam, (ejus urbis vestigia adhuc apparent) editissimus est, unde Bracciam, Buam, Sultam, aliasque plures Dalmaticas maris Adriatici insulas, ac Tragurium & Spalatum urbes, Clissiamque & montes circumcirca positos videre est, cum quinquaginta promtissimis sociorum procedit, ac Turcas sex vel septem, qui ibi speculandi causa agitabant, vino ad hunc finem eis largius propinato sopitos obtruncant; moxque igne accenso Segnianis, qui ad templum Divæ Virginis Matris in littore positum, numero quingenti naviculis eo appulsi excubabant, ex condicto significant, rectaque eo feruntur, cæsorum Turcarum capita ostendentes, neve quæpiam mora, sæpe seriis in rebus periculum adferre solita fieret, quam citissime aggrediendam pro Christiani nominis gloria, ac patriæ libertate rem deliberant. Nec mora, confertis ordinibus progressi, Christi Dei, Divæque Virginis matris nomina exili voce invocantes (nec enim tollere clamorem furtim agentibus expediebat) relicto ad lævam oppido, recta ad arcis murum vetustate debilem feruntur, præeuntes eos sequuti, qui locorum periti aditum, per quem occultus in arcem ingressus patebat, probe novissent: illud erat foramen jam pridem exesis vetustate laterculis apertum, sed cæno ac argilla utcunque obseptum, facili tamen labore discutiendum, per quod purgamenta arcis egerebantur, a Turcis, qui intus erant, vel non animadversum, vel in tam præcipiti saxo minus periculosum existimatum. Superatis primum nocturno difficilique labore præruptis cautium crepidinibus, duces Dalmatæ ante primum diluculum locum detexere, ac bipennibus submota celeriter argilla priores arcem intravere, subsequutis mox silentio Segnianis; cumque jam in area essent, sublato ingenti clamore semisopitos & novitate rei perterritos Turcas ad XXX. qui in exteriore arce erant, ac arma ceperant, primo impetu obtruncavere. Erat in superiori arcis parte saxum ingens & præruptum, ac supra illud munimentum antiquitus extructum, quod non nisi per gradus ferro excisos, ac portulam angustam adiri poterat. Quod quum Segniani impigre celeriterque conscendissent, Turcas se defendere conatos, facileque repulsos trucidavere; paucis exceptis qui quum in turrim saxo superimpositam in qua captivos servabant, sese recepissent, paulo post salutem, & abeundi facultatem pacti, sese & arcem dediderunt.

Clissia a nostris recuperata.

Recepta in hunc modum Clissia nostri in genua provoluti, Deo primum Optimo Maximo gratias egere, deinde displosis tormentis & sclopetis, lætitiam inde conceptam palam declaravere. Quorum fragore & reboatu audito, Turcæ peditibus Martolociis immixti, duobus itineribus, quorum unum in valle montis Cosaccii, qui duorum milliarium spatio abest, alterum sub radicibus arcis angustum, soloque pediti pervium habetur, agminatim ad ferenda sociis auxilia adcurrerunt. Quibus Segniani milites in planitie, quæ inter mare & alpes non nimium late protenditur, relicta in arce dimidia suorum parte occurrere, & statim manus conseruere. Hostes cum sero se venisse viderent, perterriti, nec diu contracto certamine terga vertere, multisque suorum amissis & vulneratis juga montium, de quibus tumultuarie descenderant, palantes repetiverunt. Sub hac pugnæ contentione, Turcæ, qui in oppido arci subjecto commorabantur, cum conjugibus & liberis, ac substantia, quantam improvisa illa & insperata consternatio auferri patiebatur, quo quemque sors & fortuna tulit, profugerunt. Nec tamen fieri potuit, quin a Segnianis eorum vestigia prementibus, multi & 1596.

Turca ex oppido Clissia profugiunt.

qui-

1596. quidem opulentiores e fuga retraherentur, nec captivitatem evitarent; adeo ut præter opimam prædam, & spolia ingentis pretii, trecentorum captivorum numerus Segniam deportatus, cum equis & rebus sub hasta per auctionem divenderentur. Ibraimus strepitu tormentorum audito, periculum subesse suspicatus, tum vero ab iis, qui arce excesserant, re comperta, se ad Hliunonem attonito similis, & consilii inops recepit: cum præter ingens rerum suarum & fortunarum dispendium, supra quam credibile sit, subita ea interceptione acceptum, tum vero ne incuriæ aut negligentiæ nomine accusatus extremum vitæ discrimen subiret, vehementer formidare videretur. Lencovitius absens per literas arci trecentorum peditum Germanici & Illyrici nominis præsidium imponi jussit, ac eis Nicolaum quendam Tergestinum præfecit, jussitque, ut daret operam, ne arx & milites commeatu destituerentur, neve, si opus foret & res ad obsidionis necessitates deveniret, siti & aquæ penuria laboraretur: quorum illud Dalmatæ vicini Christiani nominis, & Regum Ungariæ studiosissimi, quorum olim leni & moderato imperio regebantur, affatim se subministraturos pollicebantur, jamque larida, & salitas carnes, & farinam, ac certum ovium numerum summa promtitudine contulerant: huic vero incommodo avertendo modico labore provideri poterat, utribus e fonte, qui ante arcem large scaturit, aqua impletis, inque excisas e petra cellas, ad necessarios usus collocatis.

Sed his omnibus tametsi recte diligenterque provisis, una infesta rebus humanis fortunæ vis, fatali quadam invidia illusit; neque diuturnam hanc recuperatæ Clissiæ felicitatem esse voluit: vix enim sexaginta dierum spatio a nostris retineri potuit, quum Turcæ ejus loci jacturam minime ferendam rati, consiliis cum Apardi Bosnæ præfecto collatis, ac coacto e Dalmatiæ, Bosnæque & Posegæ finibus justo exercitu eam obsidione cingendum, ejiciendosque ex eo Christianos decreverunt. Nihil enim eis molestius, nihil perniciosius accidere posse existimabant, quam ex ea arce, veluti tutissimo receptu Segnianos, ac alios prædæ & rapinis assuetos homines infesta itinera terra marique reddituros, invitis oculis spectare. Huic accedebat, quod cæteri Dalmatæ factioni Venetæ addicti, & Cæsarianorum progressibus haud dubio odio invidentes, eos ad repetendam amissæ per fraudem arcis possessionem omnibus conatibus assidue incitarent, seque occulta manu commeatum & res necessarias, pulveremque sulphureum suppeditaturos pollicerentur: posseque facile evenire affirmarent, ut interceptis rebus ad victum necessariis, ac interclusa fontis hauriendi commoditate, lento obsidionis genere, & ne strictis quidem gladiis loco potiri possent. Igitur ad Calendas Junias, adductis secum tormentis, factisque idoneo loco castris, in quibus ad X. hominum millia erant, arcem tribus in partibus circumvallarunt: ac tametsi tormentis nihil efficere se posse satis scirent, terrendi tamen causa frequenter jaculari, pilasque in arcem vel frustra frequentes intorquere non desinebant: omnemque dabant operam, ne quispiam arce exire, aut in eam ingredi posset. Contra obsessi noctu quidem ignibus supra interiorem rupem excitatis, interdiu vero tormentorum

Turcæ Clissiam obsidione iterum premunt & recipiunt.

strepitu, aut fumo opem & auxilium implorabant. 1569.

Lencovitius e republica & Cæsaris commodo futurum arbitratus, si loco idoneo, & maxime ad reliquam Dalmatiæ oram recuperandam opportuno tempestive succurreret, postposita omni mora copias colligere cœpit, ac iis, qui Carolostadii, Segniæ, Orociani, Breniæ, ac Vinodolii, cæterisque finitimis oppidis stipendia merebant, ut Segniam quamprimum convenirent, in mandatis dedit: interim ipse biremes, & alias naves onerarias, quæ velis, remisque aguntur, summa diligentia conquisivit, militesque, qui nihil cunctati convenerant, iis imposuit, litorisque oram legendo vela dedit; quod terrestria itinera ab hostibus occupata, obsessaque tenerentur: cumque ad Rogosnitiam villam perventum esset, suborto validiore Austro biduo subsistere coactus est: ubi dum jactis anchoris moratur, Clissia emissi homines affuerunt, maturam opem petentes, quæ nisi primo quoque tempore afferretur, se inedia & siti coactos deditionem facturos nuntiabant. Remittentibus ventis, subsequutaque malacia, noctem insequentem, & diem totam circa littus, remigium labore actis navibus, progressi sunt: postea quum dimidio milliari a Tragurio abessent, sub vesperum descensione in continentem facta, reliquum iter usque ad Clissiam pedibus conficere maturarunt: quo tempore complures ex Dalmatis & Traguriniis etiam iis, qui Venetis parebant, sese nostris aggregarunt; ac sub vesperum diei alterius, Sutiurciam Archiepiscopi Spalatensis arcem, ac inde Clissiam pervenerunt. Gnarum erat Apardi & Turcæ nostros adventare; eo enim forte die Ibraimus antea Clissiæ præfectus, ad Loncharicum castellum cum turma equestri vigilando, excubias agitaverat, idque animadversum sociis in castra nuntiaverat; qui eos parati ac instructi expectabant. Cum in conspectum hostium ventum esset, Lencovitius suos, qui trium vel quatuor millium summam constituebant, paucis verbis cohortatus, ut nihil cunctandum, sed invadendos hostes, nec quicquam de victoria dubitandum ducerent, recta versus castra hostium duxit; neque ii, ut numero & viribus superiores, prælium detrectaverunt. Igitur eo conserto, & nostris acerrimo impetu irrumpentibus, nec diu extracta pugna, hostes terga vertunt, fugæ initio ab Thracibus & Martalociis, pedestris ordinis militibus orto. Quorum celeri consternatione & fuga Turcis adhuc pugnantibus animus concidit: Apardis & alii concitatis equis diffugiunt, nostri, paucissimis amissis, victoria ac castris, & tormentis hostium puncto temporis potiuntur; ac pauci equites, qui cum Lencovitio tergis hostium insistebant, subsequuturum peditatum, nec hosti territo & fugienti spatium recolligendis animis permissurum reputabant.

Lencovitius Clissianis laborantibus opem ferre contendens,

Primo victor & mox, ob nostros prædationi incubantes, victus discedit.

Sed illi ac potissimum Uscoci, spreto ducum & tribunorum imperio, non ad persequendos hostes, sed ad occupanda castra, & diripiendas varii generis res ac tentoria, pro sua quisque libidine & arbitrio, verti ferrique cœperunt, iamque partam magna ex parte victoriam, infelici ea & intempestiva interpellatione e manibus amiserunt. Turcæ enim in editis montium cacuminibus in unum collecti, quum suis vestigiis neminem insistere, & nostros victores in congerenda præda per castra sparsim vagari

1596. vagari conspexissent, cohortante Ibraimo, qui solus amissæ Clissiæ culpam sustinebat, ideoque ejus repetendæ avidissimus erat, globo facto reversi in nostros improviso impetu irruperunt, dispersosque & palantes, prædaque irretitos citissime perturbarunt: nec mora, pluribus partim interfectis, partim captis, eadem qua imiserant celeritate, pulsis nostris & castra & tormenta recuperarunt. Lencovitius & ejus legatus Vitus Clecovitius, ut præsenti animo resistendum hostibus, nec partum semel decus turpissimo flagitio & terrore corrumpendum ducerent, ac ut turpem fugam sisterent, voce, manu, strictis denique gladiis hortari atque obtestari non desinebant. Et quamquam Segniani, Dalmatæque quantum fieri in ea perturbatione, & omnium rerum confusione poterat, ad instaurandam pugnam conglobari redireque contenderent, incumbentibus tamen hostibus, qui identidem e montibus agminatim sese demittebant, vincente pudorem & verecundiam formidine, omnia frustra erant; sic ut cedentibus nostris & ad effusam fugam concitatis, Turcæ insperata victoria, quam pene jam amisisse videbantur, potiti sint. Cecidere in eo tumultu ex nostris complures, inter quos Prosper Marchio Neapolitanus, verum captivorum longe major fuit numerus. Nam Franciscus Barbus, Fridericus Saurarius, Antonius Ginius, Jacobus Mungezonius, Felix Peczius, Bartholomæi Constantinopolitana legatione functi frater, cum duobus filiis Andreæ Paradisi, ac Francisco Jacominio e Tersato seu Flumine oppido, ac multi alii claris natalibus, ac egregia virtute juvenes vivi in hostium potestatem devenere. Lencovitius ipse cum majori suorum parte, ac Clecovitius in arcem fugientes, saluti suæ consuluere; ac biduum isthic morati, ne commeatus, qui vel priori præsidio parce fuerat suffecturus, ab aliis magno ingressus numero absumeretur, communi consilio isthinc recedendum, ac arci de commeatu & rebus necessariis mittendis denuo providendum decernunt. Itaque relictis in ea CCC. militibus Mauritio Alfiero duce, ac DC. aquæ utribus, XXXVI. equis, qui si dura necessitas urgeret, usui esse possent, ac pane biscocto, quibus per aliquot dies sese sustentarent, nocte egressi iter Segniam versus suscepere.

Captivorum e nostris numerus.

Nec tamen discessus eorum hostes latere potuit, qui eo cognito totis viribus in confertos & lentius progredientes irrumpere nequaquam dubitarunt, quod parta victoria efferati, aliquot in locis angustioribus, per quæ erat transeundum, insidias collocassent, & luna pernox claraque ad audendum incitare videretur. Non defuere, qui Dalmatas Venetis subjectos, qui in campis Policianis sedes ac domicilia habent, nostrorum discessum, quove itinere progrederentur, hostibus indicasse retulerint, quod ut affirmare non ausim, sic neque negaverim: quum sæpenumero atrocia passi aliis crimen delegare soleant. Numerus eorum, qui cum Lencovitio exiere, ad DC. milites constituit, cumque haud procul ab arce silenti agmine irent, Turcæ in utrumque latus progredientium ingenti sublato clamore irruerunt, pugnaque magnis utrinque viribus inita est. Verum nostris numero longe inferioribus prævaluere hostes, ac geminata parta victoria nostros in effusam fugam vertere; ita ut cadentibus multis, & Joanne Domnivio Episcopo Segniensi, cum aliquot sacrificulis, quos Glagolias vocant, item Andrea & Joanne Bassaniis fratribus una interfectis plures tamen vivi caperentur: inter quos Georgius Paradisius Segniæ præfectus, Vaichardus Aursspergus, Andreæ ex fratre nepos, Joannes Mardax, Gabriel Crisanitius, ac aliquot centuriones Segniani. Lencovitius accepto vulnere cum tribus fugæ sociis, ac Michaele Radicio viarum perito, e mediis hostibus elapsus, post varios & multiplices errores Segniam pervenit. Clecovitio ætate ac laboribus confecto equus suffoditur, ac ipse quum fugere non posset, sub rupe quadam cava, velut antro, eam noctem se occultavit, ac haud procul castris Turcicis itinere facto altera nocte Sutiurciam, ac deinde Segniam veniens, Lencovitio se conjunxit: Magna etiam nostrorum pars trepidi & consilii inopes, in arcem unde exierant, refugere. In hunc modum variis casibus alternante fortuna sub Clissiæ mœnibus, satis improspero eventu pugnatum est, ita ut utroque in certamine, tam in diripiendis castris, quam in reditu nocturno, viri fortes ex nostris supra trecentos desiderati sint: ceteri incolumes, sed variis erroribus acti ad suas stationes redierunt. Nec Turcis incruenta cessit victoria; quandoquidem mille circiter eorum occubuisse feruntur; & Ibraimus sclopeto trajectus ex vulnere mortem obiit, plurimique ex præcipuis partim in acie cæsi, partim domi vitam finiverunt. 1596.

Nostri cum Lencovitio e Clissia discedentes cæduntur.

Lencovitius e Segnia per idoneos nuntios confestim Clissianos bono animo esse jussit, neve desperati arcem hosti traderent, admonuit, seque intra octiduum redintegratis viribus, adducto secum commeatu, & recentiori milite reversurum pollicitus est; daturumque operam, ut vel invitis hostibus arci suppetias ferat: & frumentariis etiam angustiis quam celerrime occurrat: jamque convenisse circiter mille milites ex Dalmatis voluntarios, qui iterum Clissiam repetere, & secum una prælii fortunam cum hostibus experiri velint. Mauritius & obsessi se octiduum expectaturos responderunt; sic tamen ut Lencovitium magnopere petitum vellent, ut promissi memor maturam intra hoc tempus opem ferre non differret, ne ipsi duræ necessitatis telo adacti spe celerius sibi consulere cogerentur. Verum Turcæ misso in arcem Paradisio, nocturna in pugna capto, omnibus, qui in arce erant, liberum abitum cum armis & sarcinis, si arcem reddant, ultro offerebant: tum vero etiam eos omnes, qui utroque in certamine capti erant, sese sine pretio dimissuros jurejurando pollicebantur. Paradisius multis verbis socios, qui in arce erant, cohortari, ut suæ & sociorum saluti quam optime consultum vellent, ac conditiones a Turcis propositas haud cunctanter admitterent, satius & præstabilius esse, cedendo adversæ fortunæ sese ad meliora reservare, quam neglecta propria salute arcem pertinacius tueri, quam mox inedia & siti rerumque necessariarum inopia coactos ad arbitrium crudelissimi hostis, nec postea cuiquam parsuri dedere oporteat. Quibus & aliis talibus verbis Paradisius ultro citroque commeando perfecit, ut utrinque de conditionibus subscribendis transigeretur, ac literæ mutuo conficerentur: quibus confectis captivi a Turcis dimittuntur: ipse Paradisius, Aur-

Paradisius Clissianis, ut arcem Turcis reddant, persuadet.

1596. Aursperg, Crisanitius, & alii complures; Sed Jacominius, Peczius, ac Mardax, quod essent decora forma adolescentes, contra pacta occultati retentique fuerunt: Jurantibus, quamquam falso, Turcis, illos nocturna in acie cæsos occubuisse. Obsessis etiam militibus fere quingentis fides ab hostibus servata est, & cum rebus omnibus dimissi domum redierunt. Atque hic fuit infaustæ hujus Clissianæ expeditionis exitus; in qua profecto fortunæ potius inconstantiam, quæ & dolis & virtuti nostrorum maligne defuisse visa est, incusare licet; quam Dalmatarum qui facinus inceptaverant, fidem aut industriam desiderare.

Sigismundus Herbestainius Costaniciam obsidet.

Paucos demum post dies Sigismundus Herbestainius, qui citeriores Illyrici partes & limites tuebatur, exercitu coacto ignominiam cladem que Clissiæ acceptam rependere hostibus conatus, ad recuperandam Costaniciam vires animumque adjecit. Venere ad eum mille e Stiria equites, quos Fridericus Scharfenbergius ductabat, & e Carinthia ac Carnis equestres pedestresque copiæ, quas Deselanas vocant, & Joannes Drascovitius, cui nobilitas earum regionum jussu Cæsaris tamquam Bano, ut veteri vocabulo nostrate utamur, parere jussa erat, eis sese cum tribus circiter millibus utriusque ordinis militibus conjunxit. Itum est primo Petriniam, ibique Lencovitius Carolostadianos suos, qui Clissiano bello superfuerant, in castra misit duce Christophoro Obruciano equitum præfecto. Adfuere etiam nuntii Thracum cum literis a Radoslano Archipresbytero, ac Rajaco Vaivoda, Voino, & Siucone Cnesiis, Emanuele Jusbassa, Bogdano Harambassa, Novacaga, Dracula Odabassa, aliisque omnibus, qui a Colapi ad Adriaticum litus usque sedes habent, communi nomine scriptis (eas autem, ut quam secretissime haberentur, petebant) quibus si ipsis vacuæ arces, cum agris & fundis desertis, quæ inter Colapim & Valdanum (sic antiquitus flumini Hunæ nomen fuisse ferunt) circiter LXX. habentur, inhabitandæ concederentur, se arma adversus Turcas sumturos pollicebantur. Sive tamen hostium metu, & quod rebus infectis reditum fuerit, sive insita ejus generis hominibus inconstantia, sive ob alias causas promissis minime stetere; tametsi duces nuntiis pecunia donatis, vota eorum rata fore respondissent. Primis castris e Petrinia promotis ad vallem Vinodoliam, qua Mosenicius rivus præterfluit, ventum est; secundis ad eam planitiem, quæ Plavicia nominatur, amniculo Velesnone irriguam, indeque lentis agminibus ad diem octavum Iduum Julii cum impedimentis & carris, ac tormentis in Costaniciæ conspectum ductus exercitus. Ejus arcis situm, & quali quantumque supina nostrorum negligentia in hostium potestatem devenerit, supra exposuimus. Turcæ pedites Thracibus permixti visis nostris, priusquam tabernacula extenderentur, ac tormentis collocandis idoneus locus quæreretur, cymbis & naviculis transjecerunt flumen, ac ad Dedum montem, qui arci supereminet, delati; eos, qui primi ex nostris procurrerant, sclopetorum glandibus petere cœperunt: sed mox aliis atque aliis auxilio supervenientibus, uno aut altero ex illis trucidato, cymbarum beneficio, superato flumine in arcem redierunt. Paulo post meridiem tormenta promota, & duobus in locis collocata sunt, tria quidem in edito Dedi montis supercilio, unde arx commode peti

Thracum in promissis levitas.

poterat; duo autem in ejus radicibus citra Hunam fluvium, qui arcem in insula sitam circumfluit; quibus arx bipartito verberari cœpta est. 1596.

Apardis Bosnæ præfectus, qui Banialucæ fragorem tormentorum facile exaudire poterat, missis equitibus obsessos, ut arcem fortiter servarent, admonuit, seque die sequenti subsidio venturum promisit. Nec dictis fides defuit; eodem enim tempore, quo venturus expectabatur, ipse equo insidens cum ducentis peditibus sclopetariis, penes ulteriorem fluminis ripam versus arcem per notos tramites ire perrexit; nostris editioribus locis per montes passim tentoria sua tetenderant, cum eminus conspicientibus, ita ut eorum numerus facile iniri posset. Sed tamen quum aliquot Turcæ nostris aquationi intentis insidiantes, ad flumen capti essent, impudenti ore illum octingentos secum Janiceros adduxisse falso referebant; adeo illi suorum numerum pejerando atque mentiendo supra veri fidem augere consueverunt: neque plures eo tempore auxiliares mitti poterant; eo quod ex Bosnæ præsidiis magnæ militum manus in Pannoniam defendendæ Budæ causa translatæ esse dicerentur. Cum in hunc modum bidui spatio arx tormentis petita verberaretur; sed quod interfluente Huna irritus omnis esset labor, Herbestainius habito cum suis consilio, navibus, quas in hunc usum secum plaustris attulerat, & tabulatis, flumen ponte insternere constituit. Sed indigenis viarumque peritis posse vado trajici referentibus, paruit: moxque tubis & tympanis exercitui signum trajiciendi dedit: primique Joannes Voicovitius, & Christophorus Mernaucius equitum præfecti cum suis turmis in ulteriorem ripam evaserunt. Eorum exemplo cæteri equites eodem vado certatim transire cœperunt, & qui robustiores habebant equos, singulos pedites sclopetarios eorum clunibus impositos transvexere, ita ut totus fere exercitus summa celeritate, diversis, qua quisque potuit repertis vadis, fluvium superaret, & peditatus major pars, sclopetos & sulphurei pulveris lagenulas, ne madefactæ ulli usui essent, supra capita tolleret, & extantibus e flumine pectoribus pone sequeretur. Apardis conspecto nostrorum transitu haud dubio perculsus metu, relicto in arce ordinario præsidio, cum iis quos pridie adduxerat peditibus, ac Thracum manu, quæ e Dubicia, ac monte Cozario tumultuarie confluxerat, obviam nostris venit; ita ut equites haud plures ducentis præcederent, & iis quatuor vexilla equestria præferrentur; peditesque rari & sparsim laxiori spatio in ordines redacti, quo major eorum numerus appareret, sequerentur. Sed vix primum nostrorum impetum sustinuere, quin statim terga verterent: & equites abjectis signis in præruptos montes, & præcipitia rupium, vix feris aut capreis pervia fugam darent; pedites vero urgentibus terga nostris, ignari quam capesserent viam, pari terrore, sed duplici viarum divortio fœde profugerent: pars enim eo arduo & difficili ascensu, qua equites iverant, vitato, in proximas silvas multa silice proceraque & fruticibus densissimas sese proripuit; pars notis tramitibus versus arcem, ac quo passim unicuique licuit, palantes & dispersi, saluti consuluere; sicque facile evenit, ut etiam nostri in tot agmina divisi fugientibus insisterent. In eo fugæ tumultu, multi ex hostium numero, sed etiam aliquot ex nostris equi-

Exercitus noster Hunam flumen trajicit.

Apardis Bosnensis a nostris fugatur.

1596. equites cecidere, ab hostium peditibus, subter frondes & proceriores stirpes latentibus circumventi; inter quos Joannes Clobucitius, & Ladislaus Bucovaccius, junior fuere. Caspar etiam Crysanitius, Gabrielis nuper Clissiæ capti, & mox ex pacto dimissi frater, egregiæ virtutis peditum centurio, quum ad fontem viæ militari impositum, ut sitim levaret, divertisset, a Thracibus martalociis, ibi insidiantibus glande trajectus, non fine commilitonum dolore occubuit.

Oppidum direptum & concrematum a nostris.

Reditum deinde est sub noctem ad ulteriorem fluminis ripam, ubi oppidum situm est, quod sine mora direptum est; sed pauca speque minor præda reperta fuit: quod hostes rebus suis tempestive asportandis prospexissent, moxque igne subjecto concrematum. Diluculo facto, nostri pontem extruere cœperunt; eodemque die maturato labore, ad ulteriorem ripam perduxerunt; eo animo ut arx tormentis transvectis, ac propius admotis expugnaretur. Nec cœptis optatus exitus defuisset, si duces stabili proposito constantiæ decus retinendum duxissent; transvectisque copiis tormenta mœnibus admovissent. Verum quum Herbestainius incertis & dubiæ fidei auctoribus Achomatem Eunuchum, cognomento Aphisem, cum ingentibus copiis Costaniciæ opem laturum adventare jamque ad Suinarium Savi fluminis transitum pervenisse didicisset, (quamquam is necdum Belgradum attigerat) reductis copiis, & rescisso plaustrisque imposito ponte, infectis rebus eodem quo venerat itinere, reversus est. Primis in redeundo castris cometa ingens apparuit, magno radiorum fulgore, crinibusque oblongis, & late lucentibus in Orientem conversis.

Herbestainius metu Achomatis, castra obsidione soluta reducit.

Cometa.

Per eos quoque dies Solimanus Temesiensis purpuratus, cognomento Superciliosus, cum Eunebano Belgradiensi præfecto, coactis tumultuarie copiis, Lippam superiori anno a Georgio Barbelio Transylvaniensium copiarum duce receptam, tormentis adductis oppugnare cœpit. Sed tuentibus se fortiter iis, qui in præsidio erant, quum Barbelium auxilio suis venire, ac Sigismundum principem cum justo exexercitu subsequi cognovisset, incepto destitit, castrisq; repente solutis domum se recepit. At Sigismundus cum Devam pervenisset, cognito hostium discessu, nequaquam sibi revertendum duxit, continuatoque itinere Lippam venit, seque Barbelio conjunxit, ulteriusque terrorem circumferendum ratus, Naglacum invasit, quod eodem die a Turcis desertum est. Ibi quum Turcas & Tartaros magno numero Temesvarii in castris esse audiisset, eo cum exercitu delatus, eos metu perculsos dilapsosque esse cognovit. Mox Temesvario tormenta admovit, ratus eam quoque urbem sibi cessuram; sed cum aliquot diebus frustra oppugnasset, quod Turcæ urbem validam & purpurati sedem fortissime defenderent, quamquam & Cæsaris copias & pecuniam in stipendium in castris recepisset, tamen re infecta domum redire constituit. Verum Tartaros & Turcas duce principe eorum, quem Hamum vocant, ad solvendam obsidionem contra se venire cognoscens, & obviam iis progressus, in planitie, quæ inter Nandoralbam & Temesvarium late patet, manus conseruit, cæsosque & profligatos ad tria milliaria tergis instando persecutus est. Deinde victor reductis tormentis, & incolumi exercitu, Cæsarianos in stationes suas dimisit.

Lippa frustra a Solimano tentatur.

Sigismundus Princeps Temesvario frustra oppugnato, Turcas ac Tartaros profligat.

Post nostrorum receptum, circa Idus Mensis Septembris, Achomates Aphis Eunuchus, quem a Michaele Transalpino, & Alberto Quiralio in Bulgaricis campis fusum & fugatum, castrisque exutum fuisse retulimus, trajecto Savo, cum copiis e Thracia ac Macedonia, ac Peloponeso contractis in Illyricum venit, ac magno cum tormentorum apparatu Petriniam obsidione cinxit. Ingentem militum numerum in castris habere dicebatur; ita ut si qua fides hostibus vires suas in immensum extollentibus dari potest, centum millium summam excederet. Nam quo majorem exercitum contraheret, permissu principis ipsemet triremibus vectus, ac Chausiis secum sumtis, insulas, qui Ægæo, Jonioque mari alluuntur, circumnavigaverat, & Turcas earum incolas, vel invitos & tergiversantes, diuturnæque militiæ pertæsos, supplicio etiam de nonnullis refractariis sumto, in castra convenire coegerat. Bosnensis quoque Odaverdis, qui Apardi successerat, cum præfectis sibi subjectis, ac aliis voluntariis & evocatis sese ei conjunxerat. Tuebatur Petriniam Daniel Francolus Tergestinus cum CCL. militibus, & ante obsidionem a Drascovitio centum pedites Illyricos, duce Georgio Brestoscio in subsidium missos, opportune acceperat. Turcæ quin dies & noctes tormentorum ictus continuarent, nihil de diligentia remittebant; ita ut illud propugnaculum, quod a nostris adversus Rustanem irrito labore oppugnatum, ac igne subjecto succensum fuisse diximus, adeo suffossum ac debilitatum redderent, ut obsessi de arce retinenda non parum dubitarent: & Francolus metu perculsus, frenatis equis, de fuga aut deditione cogitaret, nisi a Brestoscio gravissimis verborum minis fuisset castigatus, retentusque.

Achmed Eunuchus Petriniam cum copioso exercitu obsidet.

Daniel Francolus Petriniæ præfect.

Cum igitur frequentioribus nuntiis proposito suo locique periculo, opem a Lencovitio, Bano, Herbestanioque implorarent, ii nequaquam diutius cunctandum arbitrati, jussis undiquaque in castra convenire copiis, trajecto Savo magnis itineribus Petriniam contendentes, una cum Erdodio, qui in itinere se eis conjunxerat, ad Colapim consederunt, ita ut utraque castra ejus interfluentis objectu dirimerentur. Quum fluvius superiorum dierum pluviis auctus vado transiri non posset, neque pontis construendi facultas daretur, quod nec naves in promtu, neque hostes permissuri essent, duces consilio habito, recedendum inde Sisciam, ibique tumultuarium pontem faciundum, transeundumque, & cum hostibus prælium committendum decreverunt. Sed quum admoniti a tribunis peditum essent, ne prius castra solverentur, quam obsessos de sua profectione atque instituto itinere, ac consiliis certiores redderent; ut ne illi earum rerum ignari, ac suppetiarum incerti, rebus desperatis, ad aliquas subitaneæ deditionis conditiones descenderent, profectione in diem insequentem dilata, iis in castris substiterunt. Et quum diu nuntius quæsitus esset, qui ad obsessos iret, literasque perferret, postremo Martinus Segnianus peditum centurio, ita ut centum auri numi ei reversuro, aut si periisset, conjugi liberisque ejus numerarentur, istud facinus extremæ plenum audaciæ, se impigre subiturum professus est; moxque singulari ausu se Bosnensis Saimi famulum simulans, medias excubias deceptis custodibus arcem propius accessit, & ab iis,

1596. iis, qui intus erant, pro hoste habitus glandibusque petitus, tandemque agnitus, demisso fune in arcem pertractus est, litterisque redditis, obsessos de ducum itinere, animique proposito certius edocuit, eosque bene sperare jussit. Francolus vero, uti erat ab eo edoctus, edito majoris tormenti fragore, Martinum feliciter ad se pervenisse ad castra significavit.

In hunc modum sequenti diluculo nostri tentoria solvere, ac impedimenta convasare, plaustrisque & clitellariis jumentis imponere cœperunt. Id hostes ex adversa ripa conspicati, eosque fugam capessere rati mox ad arma conclamarunt, ac partim transvadato, partim vero multis in locis transnatato flumine, sine ordine qua quisque potuit, in nostros præmissis impedimentis iter facientes, magno sublato clamore irrupere. Duces perturbato sed ingenti animo milites obvertere frontem, & pugnam fortiter capessere jusserunt; tympanisque ac tubis personantibus signa in adversos hostes intulerunt: cumque haud adeo diu certamen esset protractum, Turcæ sclopetariorum glandibus partim trajecti, partim crudeliter fauciati terga verterunt, ac ad Colapim præcipiti cursu sese proripuerunt. Ubi insequentibus summa celeritate ac ardore nostris, maxima hostium pars in flumine partim cæsa est, partim protrudentibus & colluctantibus sese invicem immodica confusione equitibus, aquis mersa interiit: & equi haud minore numero dejectis absorptisque sessoribus consternati, & in hanc citeriorem ripam enatantes a nostris intercepti fuere; inter quos unus præstanti forma, aureis gemmatisque ephippiis & phaleris, pendenteque ex iis elegantissimi operis gladio insignis, quo Eunuchi frater Hussaimus vectus erat, sese nostris capiendum præbuit. Hac in pugna partim cæsi, partim hausti aquis ex numero hostium haud pauciores tribus millibus feruntur.

Nostri castris motis, Turcas se invadentes cædunt.

Nostri parta secundum Dei opem victoria eodem die Sisciam pervenere, ibique apud veteres sublicas, curante cum suis peditibus Drascovitio, pons tumultuarius per Colapim celerrime confectus fuit, quo copiæ transiere, & versus Drencinam iter direxere. Postquam relicta Drencina justis passibus progressæ essent, antecursores nostrorum in equites Eunuchi, quos speculatum castris emiserat, inciderunt: contractoque cum eis prælio, cæsisque nonnullis in fugam conjecere: trepidi ii & palantes in castra profugiunt, hostiumque copias magnis & validis agminibus adventare nuntiant: fit totis castris trepidatio & pavor; adeo ut qui paulo ante feroces cædem, vincula, carceres, supplicia nostris designabant, nunc pavidi & attoniti non nisi de fuga & latebris cogitare viderentur. Cum nostrorum agmina in conspectum se dedissent, & obsessi quoque erumpere non dubitassent; Aphis, qui jam antea sub noctem tormenta & impedimenta præmiserat, conscenso equo cum suo peculiari famulitio profugit. Ejus exemplo Odaverdis cum Bosnensibus, postremo omnes fugam capessunt; ita ut nostri perterritis & fugientibus insistentes, plurimos ex eis obtruncarent, ac aliquot vexillis, & duobus inusitati ponderis tormentis, quæ fatiscentibus jumentis, ea quæ præcesserant sequi nequivissent, potirentur, quibus Pherhatis purpurati nomen Arabicis literis insculptum erat, & axibus solido e ferro compactis vehebantur. Magna etiam pabuli & farinæ, salitæque carnis copia haud procul eo loco, ubi tentoria Eunuchi fuerunt, sepimento inclusa reperta est: ac aliquot Christianorum capita contis ac perticis infixa, inter quæ etiam infelicis cujusdam fæminæ inusitata crudelitate cæsæ caput, passis crinibus spectaculo fuit, quam non nisi propterea obtruncatam illius jussu ferebant, quod interrogata copias nostrorum, uti verum erat, vix octo aut novem millium militum summam constituere dixerat, evasuramque fuisse cædem, si earum numerum triplo ampliorem vel falso affirmasset. Sed ea nostri sublata spectantium oculis confestim humanda curaverunt, geminataque victoria læti, relictis Petriniæ, quæ ab hoste cœperant tormentis, copias incolumes reduxerunt. 1596.

Et pontem apud Sisciame extructum transeunt.

Equitesque Eunuchi dissipant.

Moxque totum exercitum in fœdissimam conjiciunt fugam.

His rebus in Illyrico per hunc modum administratis, Maximilianus & Cæsareani duces, irrita Solnoci oppugnatione nequaquam fracti animis, copias ex hibernis educere decreverunt, ac ut Ovarium convenirent, dederunt in mandatis, eo animo, ut nihil egregium quod fortibus viris tentandum, ac summa ope aggrediendum foret, prætermitterent; indeque Strigonium progressi, castra ad Danubium posuerunt. Cæsar quoque sub id tempus ad legionum & equitatus supplementum ac alia omnia bello gerendo opportuna comparanda, summam curam & studium applicuit, ac in Germaniam missis nuntiis tribunos, qui e Vindelicia ac Franconia, ac Silesitis & Moravis, aliisque provinciis legiones in castra adducere debebant, ad maturandum iter serio admonuit. Hortatus similiter est Sigismundum Transylvanum, nova sibi affinitate & fœdere junctum, ut quanto majoribus posset copiis adductis vires conjungere ne cunctaretur. Nec prætermisit legatos in Poloniam ad Regem & proceres expedire, qui fœderis adversus communem hostem feriendi negotium prius quoque tractatum, sed nequaquam confectum, solerti cura ac industria tractarent & absolverent, hac præsertim necessitate urgente, quando Mehemetes Turcarum princeps, magnos Byzantii totaque Europa & transmarinis Asiæ provinciis, bellicos apparatus facere, ac ipsemet propediem cum ingenti exercitu in Pannoniam egressurus nuntiaretur. Ivere Joannes Cucassus Jauriensis, & Andreas Uratislaviensis Episcopi, Joannes Horinstanius, Adamgallus Poppelius, & Joannes Jovius. Sed Polonos spe & expectatione duriores invenere: nec diu ultro citroque disputando ac laborando quicquam profecere; postremoque rebus infectis dimissi redire.

Cæsar undique copias comparat.

Ejus legati ad Regem Poloniæ.

Porro apud Maximilianum disputatum in consilio fuit, Budane veterum regum sedes totis viribus petenda esset, aut, ne quid a tergo relinqueretur, Hathuanum foret expugnandum? Post rationes ex utraque parte in medium adductas, eorum sententia valuit, qui Vaciam opportuno loco sitam, ac alterutri ex duobus itineri impositam ante alia omnia in potestatem redigendam suadebant: quæ quum minus munita esset, haud difficili labore obtineri posset; & ea recepta tum demum de ulteriori progressu consultandum. Itaque Suarcemburgus cum Wallonibus, ac Palffius cum suis Ungaris, ac modico tormentorum numero protinus illuc mittuntur: & priusquam Vaciam pervenissent, Turcæ

Nostri Vaciam

1596. cæ eorum adventu cognito, incensa arce, partim navibus ad id ante paratis, partim conscensis equis, effuso cursu Budam profugerunt. Nostri re animadversa gradum accelerantes, non militum duntaxat labore, sed etiam civibus & incolis oppidi, quanta adhiberi potuit celeritate ad opus coactis ignes extinxerunt, ac locum Stephano Comaroniensi muniendum curandumque dederunt. Dum Vaciæ reparandæ incumbitur, & aliquot dies prætereunt, Maximilianus convocatis ducibus, quid porro consilii capiendum, quamve in partem deflectendum sit, deliberandum proposuit: ac omnium fere sententiis probari animadvertit, ut quum Cæsar tentandæ Budæ consilia nondum satis explicuisset, id consilium differendum in aliud tempus, nunc vero ad Hathuanum oppugnandum vires convertendas. Igitur signo profectionis dato, copias progredi jubet, ac biduo post die Divæ Virgini matri in cælum assumtæ dicato, in conspectu oppidi castra locat idoneo nec procul Sogiva flumine capto spatio. Oritur is e palustribus lacunis, quæ inter Danubium & Matram montem inter Cumanos stagnare solent: ac primo Berinum Jazygum oppidum, indeque Hathuanum præterfluens, tandem apud Solnocum Tibisco miscetur.

ab hoste desertam invadunt.

Maximilianus Archidux Hathuanum obsidere aggreditur.

15. *Aug.*

Præerat arci Arslanes adolescens, Saralibegi, qui multis in Pannonia rebus præclare gestis insignis, tandem adversus Persas bellum gerere jussus, in Armenia morbo perierat, filius, cum mille quingentis circiter militibus lectissimis. Ad eum enim fortissimus quisque paratis ad omne obsequium animis confluebat; quod ipse cum eis una equitare, convivia agitare, equis, vestibus, armis, pecunia denique promtissimum quemque donare, captos ab hostibus redimere, postremo domi militiæque res dubias & asperas tolerare consueverat, cumque iis opes & divitias, quas a patre ingentes acceperat, liberali manu communicatas absumserat. Cum nostri sese in conspectum dedissent, Arslanes cum suorum promtissimis obviam egressus, pugnæ potestatem fecit, in qua levi inito certamine, cæsis ac vulneratis utrinque paucis arcem repetivit, socios & commilitones supra ætatem gravi sermone cohortatus, ut æternæ laudis operam in defendenda ea præstare vellent. Maximilianus circumvallato oppido tormenta tribus in locis collocari, eorumque pilis vallum, quod e materia & cespite constabat, dirui jussit. At cum jam aliquot dies in oppugnando ac verberando præteriissent, Turcæ concessa ab Arslane exeundi facultate circiter trecenti numero, in aggeres & tormenta improvisum impetum fecerunt. Tribunus militum Germanorum Rudolphus Greisius, cui custodiæ eo die forte obvenerunt, captis armis arcem cum hostibus pugnam inivit. Sed cum a suis metu perterritis desertus esset, primo in congressu occubuit. Hostes cæso eo, & fugatis magna strage cohortibus, ad obstruendas tormentorum fistulas, ac pulveris cados incendendos animum adjecerant; & procul dubio destinata perfecissent, nisi Palffius cum suis & turma Germanicorum equitum subsidio advolans, eos desideratis quamplurimis, pedem referre coegisset. Ob hujus adversæ pugnæ detrimentum, fuga Greisianæ cohortis acceptum, Maximilianus milites, quorum ignavia acciderat, ignominia notavit, stipendiisq; privatos & inermes militari severitate, ante solis occasum castris excedere jussit. 1596.

Arslanes ei præfectus egregie se tuetur.

Greisius tribunus occidit.

Milites Greisiani ignominia notati.

Interea ex aggeribus mœnia arcis triginta sex tormentorum ferreis pilis, ingentis ponderis continue quassabantur, & vallum quod triplici roborum serie, ac sepimento obducto argilla munitum erat, multis in locis concussum laceratumque ruinam fecerat, turrisque etiam quædam, ex qua hostium sacerdotes interdiu atque noctu quinquies altiori sublata voce populum ad preces proclamare solebant, & sæpenumero minoribus tormentis castra inquietabantur, crebris ictibus eversa, simul cum Talismano prociderat: adhuc tamen Arslanes egregie se cum suis tuebatur, refectis quantum poterat militum labore hiatibus; nostrosque deditionem poscentes, nulla edita voce, elato animo contemnebat. Ferunt Fatimam matrem ejus viduam, virili ingenio mulierem, revocatis ei in memoriam paternis virtutibus, identidem esse obtestatam, ne se ipso vivo quempiam intempestivum deditionis auctorem esse pateretur; ut Turcarum princeps, qui propediem cum ingenti armorum apparatu in Pannoniam venturus expectaretur, eum conservata arce ad honores divitiasque eveheret; vel si fata secus ferrent, eum etiam mortuum justis laudibus efferendum censeret. Ad expugnandam ejus pertinaciam Albertus quoque Princenstanius, fabrum præfectus, tria navigia in castris fabricavit, crassioribus tabulatis, ac coriis bubulis madefactis superne tecta, quæ in Sagivam ac fossas arcis, rotarum lapsibus seu scutulis subjectis intruderentur, ac ex illis hostes mœnibus eminus arceri possent. Quibus in hunc modum præparatis oppugnatio instituta est, tuentibusque sese egregie hostibus, tribus fere horis pugnatum, occumbentibus utrinque quamplurimis; ac inter alios Vallonum legato. Verum quum Turcæ magno virium animorumque ardore mœnia defendissent, nostri repulsi irrito labore in castra redierunt.

Phatimæ matris Arslanis virile robur.

Oppugnatio irrito labore instituitur.

Sed accidit miro fortunæ ludibrio, ac fatali hostium imprudentia, quod cum multi ex eis partim vulneribus affecti, partim nimio pugnæ labore fatigati essent, nec eo die cibum sumsissent, desertis stationibus ad curanda corpora, & illigandas plagas domum sese reciperent, & nostros quoque quietem sibi sumturos putarent. Sed cum duo milites gregarii, unus Ungarus ac alter Germanus colligendis sarmentis, ut fieri solet, per oppletas ruderibus fossas, subter mœnia sensim irrepsissent, cognito neminem ex hostibus ad mœnia excubare, commilitonibus forte obviis, atque ii subinde aliis atque aliis rem puncto temporis significarunt. Mox factis agminibus, sublatisque vexillis, tanta celeritate ad mœnia procursum est, tribunis etiam Terscone, & Roswurmio sese militum turbæ aggregantibus, ut priusquam Turcæ ad resistendum e domibus exsilire potuissent, jam nostri singulari ausu in oppidum pervaderent, & in obvios quosque trucidandos crudelissime grassarentur. Arlanes improvisa ea nostrorum irruptione perturbatus, hortante matre, ut quando ad extremam ostendendæ virtutis & fortitudinis metam perventum esset, fortiter occumberet, armatus in forum, ubi confertim pugnabatur, provolat; ibique pugnans simul cum Curto patruele interficitur; nec cuiquam parcitum est, sive ille miles, sive mercator, aut adolescens, senex puerve esset,

Nostri, hoste negligenter vigilias obeunte, urbem capiunt.

Arslanes fortiter prælians occumbit.

1596. esset, ne fœminis quidem exsortibus periculi, jacuitque ingens strages omnis ætatis atque sexus; adeo animos omnium ira præceps furorque efferaverat. Interfectis ad unum defensoribus paucæ ex matribus, quæ in latebras ac secretiores domorum partes cum infantibus pavidæ secesserant, ejulantes lachrymantesque, ac metu & odio Germanorum, Pannoniis potius militibus ultro se dedere volentes, extractæ captæque sunt, inter quas Arslanis mater in Terscanorum militum manus incidit, ac demum in servitute mortem obiit. Imo sævitum in cadavera est, cum Germani fœdo exemplo, nec ullo castigante, cutem eis detraherent, apertisque visceribus & intestinis, aurum in iis frustra scrutarentur.

Promiscua omnium cædes.

Arslanis etiam mater capta.

Expugnato Hathuano Maximilianus aggeres & opera, quæ foris extruenda curaverat, dirui, & complanari jussit, & ignes, qui tectis injecti erant, extingui, collapsa mœniorum loca restaurari reficique, & quæ præterea usus poscebat necessaria importari, locoque Michaelem Serinium, Felici antea præfectum imposuit. Sed quum is adventantem cum ingenti exercitu Turcarum principem cognovisset, metu percelli, ac provinciam non solum recusare, sed etiam milites, qui loco tuendo descripti erant, propositis periculis, si hostis ea iter faceret, deterrere cœpit: nec quisquam præter quendam sclopetariorum ductorem Germanum repertus fuit, qui se cum suis constanter permansurum obtulisset. Itaque consilio cum suis habito, satius visum est, milites salvos, ac tormenta eorumque apparatum integrum servare, quam manifesto discrimini exponere, cum potissimum locus ille non pauciores quatuor millibus hominum requirere ad defendendum videretur, omissaque muniendi ejus cogitatione, & oppugnandi etiam Solnoci consilio, quod Pannoniæ superioris proceribus placere videbatur, id quoque quod adhuc restabat, solo æquari aut concremari fecit; & exercitum Vaciam ad Danubium reduxit eo animo, ne hostis commeatum intercluderet, & finibus Austriæ, si res posceret, auxilio esse posset, atque ibi plus virium contraheret, simulque quid hostis moliretur aut inceptaret, ibidem operiretur.

Michael Serienius Hatvvano imponitur. Qui provinciam hanc recusat.

Jam Mehemetes Turcarum princeps Belgradum pervenerat, & illinc Crecovitii legati famulos numero XVIII. ab se contra jura gentium initio belli hujus captos dimiserat, necdum tamen plane constare poterat, quam in partem vires copiasque esset conversurus. Verum postquam aliquot dies militum quieti concessisset, motis castris Segedinum clarum oppidum ad Tibisci & Marusii e Transylvania profluentis concursu situm, universum exercitum adduxit, quod abest a Solnoco viginti miliarium Pannonicorum intervallo, indeque Giapherem Eunuchum, e purpuratis unum cum XXX. millibus Turcarum Solnocum præmisit. Non deerant, qui hunc, antequam majores ad eum copiæ convenirent, aggrediendum censerent; nec Maximilianus ab eo consilio alienus Palffio in mandatis dederat, ut idoneos viarum peritos mitteret, qui cognoscerent, qua ex fluminis parte hostis castra posuisset, & loca, per quæ ducendus exercitus, ac manus cum hoste conferendi facultas esset, explorarent. Sed quum omnes captivi, uno ore consensuque confirmarent, Mehemetem principem cum universa mole copiarum Solnocum indies expectari, ut Giafferi se conjungat, nequaquam e republica fore putavit, ut ipse impar viribus 1596. cum longe numerosissimo Turcarum exercitu, non sine aperto discrimine congrederetur. Nec diu post sollicito principi certissimis nuntiis allatum est, hostem totis viribus ad expugnandam Agriam progredi constituisse. Statim igitur Paulus Niarius ejus loci præfectus, qui in castris erat, illuc redire jussus est; traditaque sunt illi tormenta cum necessario apparatu, adjunctaque legio Moravica, duce Joanne Jacobo Comite Turriano; data etiam Tiffenbacho mandata, ut Agriam proficisci, & quæ in omnem fortunæ eventum necessaria fore judicaret, iis omnibus quam diligentissime comparandis provideret. Prius vero quam Hathuano discederet, Tiffenbacho & Niario serio præcepit, ut equos & jumenta ad vehendum rei tormentariæ apparatum passim oppidis & pagis imperarent, quod a quibus antea vectus esset, sub obsidionis tempore clam discessissent. Sed quum illi præter spem & expectationem secus quam promiserant, in exequendo segniores sese præstitissent, multa instrumenta bellica aut defodi, aut corrumpi, inutiliaque reddi necesse fuit; quod deficientibus jumentis auferri nequirent. Quum ad X. diem Septembris Vaciam ventum esset, certioribus indiciis compertum fuit, de obsidenda Agria nullum jam superesse dubium, sic ut Niarius præfectus ejus rei plane certus, plura militum subsidia, ac majorem sulphurei pulveris numerum postularet, Maximilianus sine mora Wilhelmum Tersconem ultro sese offerentem, cum D. sclopetariis Germanicis, qui ex omnibus aliis legionibus selecti erant, ac tricenaria Walonum cohorte eo misit; adjunxitque Claudium Cogoranum Architectum, & quosdam præfectos ac milites, aliquot antea toleratis obsidionibus peritos, qui CCC. cados sulphurei pulveris, quibus singulis centum pondo inessent, ac aliquot currus funiculis fovendo igni, & sclopetis exonerandis onustos perferrent. Quæ omnia Agriam tuto feliciterque pervenerunt.

Mehemetes Turcarum princeps cum immensis copiis in Pannoniam venit.

Giapherem Eunuchum Solnocum præmittit.

Agria rebus necessariis & præsidio militari munitur.

Niarius Agriæ præfectus.

Tersco sese Agriæ tuendæ offert.

Eodem tempore cognitum est, Budenses & Jaurienses Turcas, ac alios, ut cum tormentis aliquot bellicis, quæ vehebant, Mehemeti principi suo Agriam invasuro sese conjungerent, castra prope Pestum fixisse. Maximilianus quod intelligeret eos non magno numero esse, & prius quam castris majoribus conjungerentur, invadi delerique posse, eam occasionem minime prætermittendam ratus, noctu eorum castra adoriri decrevit. Igitur vergente ad occasum sole castris egressus, inexpectatum hostibus aliquod facinus, detrimentumque erat illaturus, quibus, ut postea patuit, nihil de ejus adventu constabat, nisi fortuitus importunusque casus instituti itineris rationes & progressum perturbasset. Nam non procul Vacia tormenta, quæ præire jusserat, lacunoso in solo, ac ob pluvias frequentes molli & profundo, usque adeo depressis axibus inhæserunt, ut extrahi nullo jumentorum labore possent, ac aliquot horæ donec bona noctis pars abiret, & in cæno frustra consumerentur. Quæ mora procul dubio effecit, ut inita viarum ac temporis ratione, invadendi hostis commoditas interpellaretur, & Maximilianum ab incepto desistere, & cum prætorianis Franconicisque equitibus pedem referre oporteret. Nihilominus Palffium ex eodem campo versus Pestum misit cum Ungaris,

1596. ris, & equitum Germanicorum parte, ut belli fortunam experiretur: sed etiam illi re infecta eodem die reverterunt.

Sub id tempus Vaciam ad Maximilianum venere, a Transylvano principe, ac ab omnibus superioris Pannoniæ regionibus legati, auxilia haud contemnenda, si Agria ab hoste obsideretur, offerentes. Cum quibus consilio sine mora habito decretum est, pro eo tanti momenti loco, omnes vires in unum conferendas, ac cum hoste armis decernendum: moxque id tam in Transylvaniam, quam ad Ungariæ & Austriæ incolas perscriptum est; evocatique undique in castra, & equi ac jumenta ad tormentorum & commeatus vecturas passim serioque imperata. Sed donec ea, quibus erat imperatum, exequi contendunt, nec pari celeritate curantur, ne Maximilianus in planitie illa, si hostis ingruisset, non perinde tuta, tempus tereret, castra ad Hippolum flumen prope Covesdium oppidum transtulit, medio fere spatio inter Vaciam & Strigonium situm; ibique an aliquid operæ facere, Tatamque obsidere, aut aliud quippiam redimendo militum otio aggredi præstaret, quæsitum est; ac ut Tata invaderetur, visum omnibus; sicque Strigonium ductus exercitus. Sed inter deliberandum, ac modicam consultationis moram supervenere, qui Agriam XXVII. die Mensis Septembris ab hoste obsessam esse, Niariumque, ne sibi & præsidiariis, gravi in periculo constitutis, maturam opem ferre cunctarentur, vehementer postulare nuntiabant. Quo cognito mutandum consilium fuit, & castru STRIGONIUM rursus ad Hippolum & priorem locum transferenda, & iter Agriam versus instituendum.

Transylvani auxilia offerunt.

Agria 27. die Septembris obsessa.

At Mehemetes Hathuanum ipso Segedini stativa habente, a nostris captum graviter superbeque ferens, ac Maximilianum metu ipsius retrocessisse existimans, nequaquam diutius cunctandum ratus, Ibraimo purpuratorum principi, cui soror ejus nupta erat, & qui Sinano nuper vita functo suffectus erat, in mandatis dedit, ut castra promoveret, Solnocumque Giafferi nuntiaret, ut ad Agriam oppugnandam cum suo exercitu præire maturaret, eo servato in progressu ordine, ut ambo exercitus uno eodemque tempore in Agriæ conspectu castra metarentur. Itaque ad XXVII. diem Septembris, ingens hostium multitudo, ac tormentorum & tentoriorum apparatus, qualem a XXX. annis, qui jam inde ab obitu Solimani effluxerant, nostra ætas non viderat, montes & valles ab agris suburbanis, usque ad Maclarum & Felnemetium oppida, ac Talliam, viamque, qua ad Gemmeum oppidum itur; ab occasu vero solis ad Ostorosum pagum, & colles ei imminentes longe lateque implevit. Dicebantur enim in castris ad CC. armatorum millia reperiri; idque hostes non solum affirmare non dubitabant, sed etiam longe aucto numero amplificare non erubescebant; cum tamen vix eorum dimidia pars bello apta esset, cætera multitudine servilibus castrorum ministeriis dicata.

Copiarum Turcicarum multitudo.

Eadem nocte, multo servorum & agricolarum labore quatuor in locis aggeres sunt constituti, ac in iis tormenta collocata; sic ut eregione ædium Ungnadianarum unius prægrandis tormenti pilis, ac duabus colubrinis; ex eo vero loco, qui antea bustis, seu sepulchris militum dicatus erat, tribus inusitatæ magnitudinis basiliscis mœnia quaterentur. A septemtrione in locum sedis regiæ quatuor mediocria tormenta, & ad jugum montis, ubi vineta olim erant, arci, ut videre est, importune superemimentis, alia quatuor attracta fuere, quibus murorum latera indesinenter tunderentur. Erant in arce & oppido militum præsidiariorum quatuor millia & quingenti, quorum major pars ex variis nationibus, non ita pridem post ortam nimirum futuræ obsidionis famam, ut diximus, erat introducta. Quorum tanta virtus initio apparuit, ut neque portas urbis claudere, nec quicquam formidinis præ se ferre viderentur, sæpeque cum hostibus facto haud improspere virium periculo, minutioribus præliis congredi non dubitarent. Sed demum cum hostes oppido quoque tormenta admovere cœpissent, qui intus erant, tam arci quam oppido tuendo sese impares fore rati, post septimum diem incenso oppido in arcem se receperunt. Postquam hostes incendii flammas conspexissent, magno sublato clamore per portam Magiarianam in oppidum irruperunt, ac pertractus illuc tormentis propugnaculum, quod Dobonianum vocabatur, verberandum susceperunt: & quum assiduis ictibus hiatum fecissent, mutuo sese ad oppugnandum cohortati, magno numero per ruinam conscendere cœperunt. Sed a nostris fortiter retrusi, amissis amplius mille sociis, inde recesserunt, quum ex nostris triginta vulnerati essent, ac totidem cæsi occubuissent. Ex parte etiam aggerum, qui in Sede Regia erant ab hostibus facti, egesta humo cuniculi fieri cœperunt, ad subruenda improviso & clandestino impetu murorum fundamenta. Quod quum a Claudio Cogorano, ac Christophoro Stella vetere loci supremo Architecto ac Capitaneo certis indiciis esset deprehensum, mox ex adverso aliis contrariis cuniculis obviam eundum censuere, adhibitisque operis scrobes magno labore, sed mira celeritate perfecere. Sed quum hostes forinsecus pulverem sulphureum succendissent, mœnia quidem, quod flammæ viam, qua exhalarent, sibi reperissent, parum detrimenti sensere, sed ii, qui subterraneo labori incumbebant, violento ejus impetu discerpti, puncto temporis interiere: inter quos Stella ipse cum aliquot ex operariorum numero, & Jobus Sennieius, & Georgius Balo desiderati sunt. Hic est ille Balo, qui superioribus annis, a Sigismundo Racocio Agriæ præfecto, ob diras in Deum optimum Maximum ac divos execrationes impio ore effusas, captus, ac neci destinatus, miro astu evaserat, & illo præfectura se abdicante erat reversus.

1596. Tormenta collocantur.

Præsidium nostrorum 4000. & 500. censetur.

Exusto oppido, in arcem se recipiunt.

Interea Maximilianus missis iterum nuntiis, qui copias adventantes ad properandum incitarent, facto circa Hippoli decursum itinere, quantum assiduæ pluviæ ac viarum difficultates permittebant, castra indies promovebat. Et quo cuncta majori solicitudine & studio gererentur, Christophorum Quinspergum bellici Senatus collegam, cum Joanne Christophoro Sererio, ad superioris Ungariæ partes, Zachariam vero Gaisceflerium Romani Imperii in Germania quæstorem, Pragam ad Cæsarem per dispositos equos celeritatis

Maximilianus dimissis nuntiis, auxilia promissa urget.

1596. tatis causa emittendos duxit, qui ubique promissa auxilia serio urgerent, & in castra perducerent. Venit ad eum etiam Gaspar Cornisius e Transylvania, a Sigismundo provinciæ principe missus, referens illum cum suis copiis jam Varadinum pervenisse, atque adeo ubinam sua Cæsarianis castra conjuncturus sit, cupere edoceri. Nec illum solicitum magis ac anxium quicquam reddebat, quam (cum copias partiri prætermittereque vellet) rei tormentariæ ac commeatuum vecturæ tarditas, quæ a nobilitate eorum locorum sæpius promissa, nondum tamen præstita erat, nec ea loco moveri deficientibus jumentis poterant. Qua in parte Tiffenbachii & Palffii diligentiam se imprimis desiderare nequaquam dissimulabat. Nihilominus tamen Cornisium nequaquam remorandum ratus, dispartitis itineris diebus & intervallis, tempus & locum designavit, ad quem utriusque ipsorum ac Tiffenbachii exercitus conjungendi essent. Præsente adhuc Cornisio, protinus suas copias tripartito promoveri jussit, ita ut Palffius cum equitibus hastatis Ungaris ac peditatu, ultima die Septembris præcederet; eique Nobilitatis copiæ Secenii occurrerent, hos vero Suarcemburgus legatus cum media parte exercitus Germanici subsequeretur: postremum agmen cum tormentis ipsemet duceret, & quarta die Octobris viæ se committeret; quum equos & boves ad vehendam rem tormentariam necessarios frustra interim expectasset, & non modicam ejus partem a tergo relinquere esset coactus. Superatis magno labore hisce difficultatibus, sequenti die ad Palancum, & pontem Hippoli fluminis ventum est. Ibique propter tormenta & impedimenta, quæ ob pluvias forte incidentes sequi non poterant, integrum diem subsistendum. Deinde biduo post Secenium promota castra, ibique Palffius & Suarcemburgus, quos eædem viarum difficultates detinuerant, reperti sunt; ac Maximilianus præmissis illis, non prius quam ad XII. diem Octobris Filecum pertingere potuit, quod toto eo tractu inter Secenicum & Filecum, per invios montes & silvas recenti importunaque pluvia humentes & cænosas, iter confici oportuerit. Accessit ad hæc incommoda rei frumentariæ, & annonæ incredibilis penuria, quantumvis ejus procurandæ & convehendæ cura serio ubique injuncta imperataque esset: non aliunde orta, quam eorum, qui præerant, incuria; quandoquidem in oppidis & pagis magna frugum omnis generis copia, ac plures acervi nondum excussis granis ubique habebantur. Unde fiebet, ut deficientibus cibariis plurimi militum, pedestris potissimum ordinis, asperitate itineris atque inedia debilitati, in itinere passim succumbere viderentur.

Maximilianus castra sua promovet.

Inter progrediendum venit ad Maximilianum Nicolaus Rascianus, a Niario & iis, qui Agriæ obsidebantur, missus, qui eorum nomine, auxilium mille peditum sclopetariorum petebat. Quod quum jussu ejus e diversis legionibus selectum esset, nec tamen Nicolaus sibi tantum audaciæ sumere videretur, ut deceptis hostium custodiis, illud in arcem inducere posset, nisi prius Agriam rediret, ac solertius & cautius indagatis itineribus ingressum exploraret, permissus est id facere, mox Agriam provolans, iterum inde citatis passibus reversus, obtulit se, quod prius promittere non erat ausus, opportune effecturum. 1596. Itaque dati mox Julio Cæsaris Strasoldo Forojuliensi, Terscanæ legionis legato, qui hanc provinciam lætus, libensque suscepit, octingenti milites Germani & Ungari, quibus præerat Petrus Nicolai Palffii fratris filius, cum Michaele Semereno, qui cum die XV. Octobris duorum ab Agria milliarium spatio abessent, accepto certiore nuntio, eam hesterno die hosti traditam esse; tristes ac gemebundi in castra redierunt. Cum enim hostes tam ex oppido, quam ab jugo montis propugnacula adeo diruissent, ut non parvam animo spem capiendæ arcis concepisse viderentur, jussu Mehemetis Chausii per castra obequitantes, duplicem in crastinum irruptionem, qui erat decimus Octobris, publicavere: quæ tam pertinaci utrinque studio, ac contentione inita & pugnata est, ut hostes quater per ruinas ascendere conati, quatuor repetitis vicibus repellerentur, magna edita utrinque strage, adeo ut e nostris quadringenti milites desiderati esse tradantur: ex hostium vero numero tormentis & sclopetorum glandibus icti amplius tribus millibus occubuisse. In ea pugna Tersconi caput penetrante galeam glande sauciatum fuit, sed leviori vulnere; Ex Germanorum vero Capitaneis tres fortiter pugnando illa die occubuere, inter quos eximia Virtus militaris Luitfridi ab Ulm. Sueviæ Nobilitatis, Equitis Ordinis Teutonici, Viri Gallicis, Belgicis, atque Hungaricis Bellis exercitati, præ cæteris enituit; inter Turcas vero præter mille Janiceros prætorianos, Odaverdis etiam Bosnæ præfectus, & complures purpurati atque prætoriani equites cæsi atque interfecti fuerunt.

Irruptio hostium magna virtute ab obsessis repellitur.

Hujus pugnæ cruento admodum exitu Wallones & Germani pedites perterriti, cum se viribus defectos, non hosti pares futuros dicerent, si adhuc oppugnatio repeteretur, degeneri animo cuncta metu & pavore attollentes, clancularia de arce dedenda inter se consilia miscere cœperunt. Quod cum Niarius & Tersco animadvertissent, primum severitate imperii, quo fungebantur, in auctores animadvertere conati sunt; eosque correptos ad furcam, quæ in area arcis puniendis reis erecta erat, suspendendos jusserunt. Verum cum omnes inter se conjurasse, & seditiosius, quam probos fidelesque milites deceret, posthabito contemtoque militiæ Jure, captos commilitones e manibus lictorum strictis gladiis extorquere, liberareque vidissent, & ipsis quoque cædem minitarentur, ad preces conversi, ne tantum flagitii & dedecoris committerent, neve hosti fidem nequaquam servaturo quicquam crederent, orare & obsecrare; postremo aperto capite, genibus provoluti per Deos immortales, per salutem animarum, per fas, fidemque, ut honoris & virtutis memores fœdo ac infando incepto abstinerent, seque prius occiderent, quam tam turpe & nefarium facinus designarent, cum lachrymis & lamentis obtestari: sed frustra omnia erant.

Germani & Wallones arcem hosti dedere flagitant.

Reluctantibus frustra ducibus.

Rebus ad hunc statum inter duces, ac consternatos militum animos deductis, nec seditione quicquam remittente, Michael Balogus ex Ungaris in muri ruinas injussu progressus, de deditione cum hostibus colloqui cœpit: cui statim Wallones & Germani, omissis in præsens ducibus, catervatim sese aggregavere. Hunc Balogum postea aliam ob seditionem Fileci con-

1596. concitatam, Georgius Turzo Palffii successor capitis supplicio affecit; Diis immortalibus procul dubio hoc dirum ejus scelus, simul nec sero vindicantibus. Nec mora, hostes, propius arcem concursu facto, purpuratorum atque ipsius principis fidem inconditis clamoribus ingeminare, securitatem omnibus polliceri, tutum abitum cum rebus & sarcinis offerre. Mox crescente proditione tumultuque, spretis ducibus, multi ex Germanis & Ungaris Martinum Pacionam unum e collegio sacerdotum, ac Georgium Bessenianum deligunt, qui ad Mehemetem & Ibraimum purpuratum egressi, certis libere exeundi & recedendi conditionibus transigant: quibus extemplo diploma fidei aureis descriptum characteribus nomine Mehemetis datur: confestimque Turcæ & Tartari in arcem irrumpunt, Christophorum Corlatum, qui arcis custodiæ præerat, exutum vestibus, ac flagellis cæsum per portam ejiciunt, Niarium & Tersconem, ac Quinsquium juvenem, cum Joanne Jacobo Turriano Comite, ac Joanne Barciano Niarii legato & Cogorano, vel invitos & reluctantes ad Mehemetem perducunt: atque hoc modo infausti infelicisque eventus XVIII. die obsidionis, ea insigni arce potiuntur. Eos omnes Mehemetes fidei servandæ admonitos amoveri, & de salute ac libertate bene sperare jussit. Sed partim in libera custodia habiti, partim compedibus vincti Belgradum perducti fuerunt, uno excepto Niario, quem secum in castris a Janicerorum decurione custodiri voluit. Ex iis Cogoranus, Bessenianus, meliori usi fortuna ex castris se clam subducentes profugere, alii post longi temporis captivitatem, ut Bercianus & Quinsquius, cum Ferdinando Besprimi præfecto ac aliis, e turri Belgradensi Neboizana postliminio domum redierunt. Sed Tersco & Turrianus partim mœrore animi, partim morbo ibi contracto, & rerum necessariarum defectu in custodia periere. Capta Agria vicinas etiam arces, diffugientibus præsidiariis, Turcæ nullo negotio occuparunt: quum Michael Bessenianus Cerepiam, Joannes Gallus Sarvasconem, ac Benedictus Cotaius, & Joannes Helmetius Sirocum metu perterriti vacuas deseruissent.

Hungari de deditionis conditionibus transigunt.

Duces & præfecti, fide violata custodiæ traditi.

Mox vicinas arces a nostris desertas hostis occupat.

Fama amissæ Agriæ ad Maximilianum perlata est, cum ad oppidum Rimasombatum castra haberet, eaque quamquam gravissime permoveretur, molestissimeque ferret, se ei laboranti, ut vehementer cupiebat, tempestive succurrere non potuisse; nequaquam tamen fracto aut desperato animo desistendum a susceptis consiliis, sed perseverando atque audendo experiri decrevit, quantum divina adjutus ope, vel in recuperanda Agria, vel repellendis ulterioribus hostium conatibus præstare operæ posset: eamque suam sententiam principi Transylvaniæ, ac Tiffenbacho sine mora perscripsit: ac ut quamprimum vires conjungere maturarent, admonuit. Sub id tempus, venit cum Transylvanis Sigismundus ad oppidum Vamosum, trajecto ad Tocaium Tibisco, ac relicto ibi exercitu cum paucis equitibus salutatum accessit Maximilianum, tunc ad Rimasecium copias omnes in una castra colligentem, ac inde XVIII. die Octobris una ad Vamosum omnes copiæ promotæ sunt. Quo die Tiffenbachus, qui erat in itinere, ac Transylvani cum Tartaris minutiore prælio dimicarunt, qui per fines Podoliæ, ac Maramarusium, atque inde facto per juga & angustias montis Besquedi, duce Galga, quæ vox dignitatem exprimit, ejus, qui principi est successurus, ad Mahumetis castra pervenerunt, quum aliæ Tartarorum manus, illo adhuc Samandriæ castra habente, cum Casilrano eorum principe Turcis sese conjunxissent. 1596.

Sigismundus se Maximiliano conjungit.

Hæ nostrorum copiæ trifariam divisæ, omnium judicio ad septuaginta millia bellatorum constituere credebantur; & sane fuissent, si omnes, uti decebant, integro numero confluxissent. Verum postquam Maximilianus ipsemet universum exercitum perlustraret, ac ab singulis præfectis & tribunis censum equitum & legionum poposcisset, quod nimirum quisque armatos in aciem perducere posset, deprehensum est, Germanorum equitum tria millia, peditum quatuor, tormenta campestria XXII. Transylvanorum equitatum una cum Silesiacis, quos Raibicius ductabat, quinque millium esse, pedites totidem, ac XL. tormenta. Tiffenbachianos Germanos pariter & Ungaros superioris Pannoniæ incolas quinque millia equitum, ac parem peditum numerum, ac XXXV. tormenta: ita ut summa totius exercitus in unum collata, simul cum Palffianis, XXXIX. millia equitum & peditum efficeret, ac XCV. tormenta haberet. Peracto censu atque habito cum præfectis & ducibus consilio decretum est, ut ad oppidum Crestesum, Diosgiorgianæ ditionis, olim ad reginam Pannoniæ spectabat, cum omni exercitu contenderetur; quod locus ille anni superioris ad Solnocum expeditione Maximiliano cognitus, ac si prius occuparetur, proposito commodus esse judicaretur. Quamobrem suscepto itinere post tridui laborem isthuc est perventum.

Copiæ nostræ recensitæ.

Cum castra collocarentur, intellectum ab exploratoribus & captivis fuit, Giafferem & alios quosdam purpuratos habere a Mehemete in mandatis, ut castra nostrorum, quæ ad XXI. diem Octobris, prope Miscocium collocata erant, vel circa noctem, vel summo diluculo, cum XXX. millibus Turcarum adoriretur. Quamobrem Maximilianus Suarcemburgo legato, ut castra carris & curribus muniret, excubiarum numerum duplicaret, ac sub noctis medium novis & recentioribus militibus ea variaret, omnesque in armis paratos esse juberet, serio jussit. Sequenti die, qui fuit XXII. Octobris, instructis aciebus ad Crestesum promotus exercitus; præmissique Hermanus Roswurmius excubiarum, ac Joannes Baptista Peczius, Contuberniorum præfecti, cum DC. equitibus, ut castris idoneum locum caperent, adventumque castrorum ibidem operirentur. Illi cum Giafferem ejusque copias non procul conspexissent, subito, remissis aliquot equitibus majorem equitum & peditum numerum tam Germanorum quam Ungarorum celeri cursu submitti postularunt; interim tamen minutiorem pugnam ad paludis transitum cum hoste inceptarunt. Palus illa oritur ex amniculo Cincia nomine, qui e montibus supra Vatam vicum positis in eam planitiem delapsus, nullisque ripis coercitus, repit potius quam fluit; denique pigro ubique lapsu in Saionem supra Sancti Petri oppidum fertur difficilis transitu, quamquam vadosus ob profundam cæni voraginem.

Ad Crestesum promotus noster exercitus.

Quibus mox præsto fuit Suarcemburgus cum Austriaco equitatu, ac Palffius cum Unga-

Hostes prælio cum

1596. garis, & Albertus Quiralius cum Transylvanienfibus copiis. Hostes fugam simulantes ac paulatim terga vertentes, nostros ad insidias Janicerorum, ac tormenta, quæ non procul collocaverant, allicere contendebant. Sed cum a nostris dolum animadverti vidissent, tormentis, quæ magno numero adduxerant, in nostros obversis & explosis rem gerere cœperunt. Nec Suarcemburgus suis defuit, quin capto ex tempore consilio, assumta quorundam Transylvanorum ac Palffianorum peditum valida manu, sex colubrinas campestri pugnæ aptas, paludi, qua erat transitus, celeriter admoveret, & in confertos hostes explodi juberet. Mox accurrentibus Franconicis & reliquis Austriacis equitibus, ac superioris Ungariæ copiis, & aliquot Wallonum turmis, prælium acerrime redintegratur; tormenta cum magna strage hostium, qui confertissimi ad vadum constiterant, bis disploduntur, pedites sclopetarii hosti locum eripiunt, ac superato palustri transitu eum in effusam fugam vertunt. Quam quum nostri equites vidissent, fugientium tergis insistendo, ac cædendo ad duo milliaria processerunt, cæsis ex hostium numero circiter M. Janiceris, & equitibus, qui fere omnes prætoriani erant, amplius quadringentis. Ex nostris non plures XV. militibus interfecti, totidem vulnerati sunt; & in iis Dithmarus Quinspergus, equitum sclopetariorum magister, claro loco natus, vulnere minime lethali perstrictus fuit. Tormenta etiam omnia, quæ hostes secum habebant, nostris reliquerunt, quæ XLIII. numero in castra nostrorum attracta sunt. Et nisi nox superveniens certamen diremisset, haud parva eo die victoriæ spes nostris affulsisse videbatur. Hujus pugnæ lætiore successu nostris ingens animorum ardor, ac decernendi de rerum summa cupiditas creverat, ita ut Transylvanus ante auroram inscio Maximiliano, cum suis omnibus paludem transiret, ut cæteros sequuturos urgeret, quo citius ad conferendas manus deveniretur. Verum inito consilio visum fuit, ut eo revocato, tam equis, quam viris, longo itineris labore fatigatis aliquantulum quiescendi spatium concederetur; intereaque de progressu ac consiliis hostium certiora cognosci possent: quandoquidem multi Mehemetem reductis copiis jam reversum esse, multi Agriæ adhuc subsistere, & nostros invadendi consilia agitare ferebant.

Nostris dimicantes profligantur.

Tormenta 43. Turcis adempta.

Interea quod eo loco nec pabulandi, nec lignandi, nec aquandi copia erat, meliori & commodiori loco delecto, castra ulterius quarta parte milliaris a Crestesо locari placuit; eodemque die ab Ægidio Magno, ac Joanne Arnoto, qui jussu Palffii Agriam versus excurrerant; tum vero a Niario in hostium castris captivo, per idoneos homines allatum est, Mehemetem cum universo exercitu adversus nostros tendere, animo cum illis confligendi. Quamobrem Maximilianus & Sigismundus ac cæteri duces dictis sententiis decrevere, satius consultiusque fore, illum loco tutiore præstolari, quam obviam ei procedere. Nec eventu consilia caruere; eodem namque die circa meridiem sex millia Turcarum & Tartarorum, ductore Galga palustrem illum locum trajecerunt, sed eos nostri magna eorum cæde repulerunt, & sex tormenta, quæ advexerant, eis ademerunt. Mehemetes summo diei sequentis diluculo, cum innumerabilibus copiis, ac ingenti tormentorum numero, ac camelis, mulis, & jumentis clitellariis, aliaque infinita impedimentorum multitudine, castra in conspectum nostrorum posuit, quæ multiduces veterani certo judicio ad CL. millia utriusque ordinis militum continere existimabant. Tametsi autem instructæ acies, ac densata hastatorum equitum agmina, invicti exercitus robur, ac speciem prospectantibus præberent; nemo tamen erat ex nostris, qui tumidum hostem, ac numero quam virtute fretum magnopere formidandum putaret; sed magis pertinaci admodum devoti animi proposito pugnam poscere videretur. 1596.

Mehemetes castra sua nostris objicit.

Nec mora, priusquam castra universim consedissent, primum agmen validissimum, quod præcesserat, in quo Hasanes Mehemetis magni filius Budæ præfectus, ac Sinanus Ferhate nuper strangulato genitus, ac Cicala purpurati, ac ipsius Ibraimi legatus, a Barbaris Quihaia dictus, rem gerebant, recta ad palustrem transitum accessit, ac pars in Cæsarianos lacessendos irrupit, pars vero pluribus in locis, sicubi vado locus reperiretur, tentare cœpit. At Maximilianus ex ea hostium circa paludem obversatione facile cognito, eos id agere unicum, quo castra circumvenire possent, mox relicto juxta locum transitus Tiffenbachio, ipse relictis ad præsidia castrorum equitum peditumque subsidiis, quæ suffectura putabat, reliquas copias in aciem produxit in tres ordines distinctas, ac Suarcemburgum opem Tiffenbachio laturum adcurrere ad vadum jussit: qui oblata statim occasione instantes truci ululatu barbaros, ac transire conantes adorti, in hostilis exercitus conspectu, magna eorum cæde strageque edita, profligatos longe submovere, tanta vi atque ardore, ut quatuor colubrinis, quas attulerant, ac tribus circiter millibus suorum amissis, turpiter profugere, sociosque, qui templum desolatum prope vadum occupaverant, deserere cogerentur. In tanta autem re perficienda neque nostris incruenta victoria fuit; quandoquidem circiter CC. ex Transylvanicis peditibus, qui studio insequendi hostis præter mandatum, ultra vadum procurrerant, cæsi sunt, nec pauciores sauciati: ubi etiam Dithmarus Quinspergus pila falconis ab hoste emissa ictus atque interfectus fuit: Franspergus Bavarici equitatus præfectus in crure, ac Georgius Ruberus Tocaio præpositus, in humero vulnerati: Sed in partibus Turcarum, præter Asiæ Beglerbegum, tormenti ictu sublatum, ac gregariorum militum maximum numerum, ex præcipuis prætorianis equitibus plurimi desiderati sunt. Eo in loco tormenta Cæsarianorum, quæ eminentiori in colle ab Joanne Prestenscio eorum præfecto collocata erant, ingens detrimentum Turcis intulerunt; adeo ut nulli ictus absque certa & cruenta confertissimorum strage emitti viderentur. Maximilianus solicito animo ad omnia intentus, tamdiu in acie structis ordinibus perstitit, donec hostes, regressi ad sua castra profugissent; quæ non sine horribili clamore ac fremitu tandem subsederunt: ita ut bina castra vix quarta parte milliarii invicem distarent, exiguo sane quamquam palustri & uliginoso rivulo Cincia diremta: qui amborum viris & equis potum esumque præbebat, adeo non profundus, quod postea compertum est, ut multis in locis pediti pa-

Copiæ nostræ in aciem productæ.

Hostes paludem transire conatos repellunt.

1590. pariter & equiti pervius, nec transitus admodum difficilis esset.

Repulsis hostibus Maximilianus receptui cecinit, ac suos in castra reduxit, datis Roswurmio mandatis, ut totam noctem obitis diligenter vigiliis excubaret; Suarcemburgo autem, ut passim omnibus per castra publicaret, quo quisque ante lucem in campo sub suis signis & turmis armatus insisteret, seque ad experiendam summæ rei fortunam, Deo Optimo Maximo juvante pararet. Quod pro eo ac jussum erat, summo diei diluculo, qui erat XXVI. Octobris, Divo Demetrio militi & martyri sacer, factum fuit. Ad tuenda vero castra, circiter sex millia equitum subsidio relicta sunt, inter quos quadringenti sclopetarii erant, additique ii pedites Silesiaci, Norimbergenses, Austriaci, Cassoviani, & Lusatii, ac non parvus Ungarorum peditum numerus, præter aurigas, calones, lixas, aliosque id genus homines, castrensibus ministeriis dicatos, ac mercatores: quibus præesse jussus Carolus Tetaurus Moravicorum equitum sclopetariorum præfectus, Ungaris vero Benedictus Pogranius. Altera ex parte hostes haud dissimili pugnæ aviditate ducti, quod nostros adeo contemnerent, ut suum adventum, ne expectaturos quidem summa vanitate credidissent, paludem de nocte magno numero transierant, & tam citra vada quam ultra, instructis aciebus stabant; ita ut omnis molis ac robur exercitus in modum crescentis lunæ, validis agminibus expansa ac parata, confligendi potestatem tympanis, & assiduo tubarum & buccinarum sono ac clangore offerre videretur. Omnes etiam purpurati, ac ipse Ibraimus eorum princeps ejusque legatus, magni vir nominis Mehemetes, ac Giaferes, & Cicala, ac Sinanus, multique alii, præter Chausios & minores præfectos in acie obequitantes, multo sermone suos ad prælium accendebant; ut ad victoriam omni ope contenderent, eamque insignem & toto ævo memorabilem Mehemeti novo & juveni Imperatori invictis dextris & armis pararent, qui & avo ejus Selimo, proavoque Solimano perpetuis nobilitati victoriis strenue pugnare pro una tantum nominis gloria didicissent; quod si ipsi, ut sint soliti, fortiter arma expediverint, non modo vim eorum hostes non sustinerent, sed nec aspectum formidabili incumbentium impetu ferre possent. Maximilianus contra obeundo ordines, & quemque præfectorum singillatim compellando, ut fortiter Christianam rempublicam, cujus salus & incolumitas in eorum dextris sita esset, tuendam defendendamque susciperent, paucis verbis hortari, hanc diem, hanc aciem futuram dicere, qua postquam Dei immortalis ope victoriam de perfidis hostibus reportaverint, non tantum laboribus & ærumnis hactenus exantlatis, sed imperio barbarico finem, ac omnium, quæ erepta sunt recuperandorum initium sit allatura: non debere eos multitudine hostium terreri, aut eam formidare, quum Christi Dei Optimi Maximi muneris sit ac benignitatis, ad extollendam sui nominis gloriam, multos a paucis, superbos & tumidos ab humilioribus posse superari. Nunc vitam, corpus, fortunas, rem domesticam, conjuges, liberos, ac omnia, quæ dici talia possunt, libertate, ac Christiani nominis asserendi studio, posteriora ducant, ac arma expediant.

Uterque exercitus se ad prælium parat.

Turcici Bassæ suos, ut fortiter rem gerant, hortantur.

Maximiliani Principis oratio ad milites.

Dum hæc & alia Maximilianus fiduciæ ac bonæ spei plenus commemorat, Turcæ magis ac magis paludem transire, ac versus Cæsarianorum castra progredi cœperunt. Tum vero signo dato Suarcemburgum cum Palffio in prima acie hostem, Deo auspice adoriri jubet; sed si is terga det, ultra vadum insequi ob certas causas prohibet. Ipse cum Sigismundo & Transylvanis medio agmine pedetentim subsequitur. A tergo in tertio agmine Tiffenbachus cum Simone Forgacio, Stephano Bathorio, aliisque exercitum claudebat; quem etiam quum Tartari qui castra adoriri contendebant, a tergo invasissent, rejectis eis & cum cæde repulsis, servato ordine suum iter prosequutus est. Primum agmen nostrorum duobus in locis in hostes irrupit, & statim absque acriori certamine in fugam vertit; ita ut qui lacunam transierant, multa cum strage ultra eam fugati, socios qui ex ulteriore ripa transire parabant, magna ordinum confusione perturbarent, plurimosque sociorum præcipui nominis & dignitatis cæsos amitterent, simul cum XLIII. tormentis, quæ secum transvexerant, ac quinque carris, quæ batillis & ligonibus, ac aliis effodiendo solo instrumentis onerata erant, ac decem, in quibus pulvis sulphureus & pilæ ferreæ erant, in castra nostrorum perductis. Quæ illi ideo secum advexisse ferebantur, ut occupato, quod secus pugnæ locum erat, delubro, a multis annis deserto, aggeribusque in eo constitutis & illatis tormentis nostros premere & infestare acrius possent. Sed & ea omnia ibidem relicta fuere, & Janiceri circiter trecenti, qui operi perficiendo erant adhibiti, ad unum omnes cæsi interiere. Parta feliciter hac victoria, fusis & fugatis hostibus, Maximilianus, uti erat ante pugnæ initium in consilio deliberatum, suos paludem transire nequaquam concedebat, cum potissimum solem jam inclinare ad vesperum videret; verum non solum princeps Transylvanus cum Quiralio, cui ille plurimum tribuebat, sed etiam Palffius, ac alii plures, tam Germani quam Ungari, Italique, ut exorientem victoriam, Deo auspice, prosequi maturaret, nec hosti perterrito & fugienti spatium respirandi concederet, orare atque obtestari cœperunt. Victus tandem eorum precibus, ne cunctatione sua tantam rei bene gerendæ occasionem amittere, ac ignaviæ notam subire videretur, quod Deus Optimus Maximus secundare vellet, macte virtute viri ite, inquit, mecum una, & hosti fractis viribus fugienti ad plenum victoriæ cumulum incumbite: tum Suarcemburgo, ut copias bono servato ordine transjiciat, jubet. 1596.

Nostri hostem ultra paludem repellunt.

Cum magna clade & tormentorum ademtione.

Dum hæc fiunt, ac noster exercitus transjicere vadum parat, Mehemetes extra sua castra sub tentoriolo, quod ad ejus usum uno Camelo clitellario gestari solet, complicatis cruribus, humiliore plicatili scabello cogitabundus, exitumque pugnæ expectans sedebat: ac sonipes albi coloris, caudam & summos supra ungulam pedes, croceo colore tinctus juxta servabatur. Ad eum citato equi cursu Cicala luto fœdatus, amisso capitis tegumento veniens præsto fuit, & hostes paludem transiisse nuntiavit. Tum ipse conscenso equo cum prætoriano suo comitatu, qui ad sex millia equitum, armis, vestibus, equis splendidissime instructi erant, relictis aliis omnibus pro-

Mehemetes nostris transeuntibus, effuso cursu fugit.

profugit adeo extento cursu, ut eam noctem nusquam subsistendo, alterius diei medio ad Solnocum perveniret, ibique eum prætor & nonnulli Segedini cives conspicere possent, ac ab Ibraimo, qui una fugæ comes erat, ut illi recenter coctos panes, uvasque & similes fructus adferrent, admonerentur. Ejus exemplum sequuti sunt omnes alii, quotquot elabi passim potuere, simul cum Ricardo Reginæ Angliæ Elisabethæ legato, qui castra sequebatur; ita ut diversis viis, pars Agriam, pars Solnocum, multi Pestum & Budam palantes pervenirent. Antequam totus exercitus nostrorum trajiceret, multi ex Germanorum æque ac Ungarorum numero vado trajecto, cum Turcis manus injussu conserebant, hos alii suppetias laturi catervatim subsequebantur; ita ut magna manus utriusque gentis ex ulteriore parte cum hostibus pugnans conspiceretur. Quos quum Maximilianus retro ad sua signa revocari, & eis, ne prædæ causa quispiam acie atque ordine excederet, aut signa desereret, serio interdici jussisset, nostri hostium nimis avidi, mandatis obauditis, in hostes eo magis ferri, nonnulli cum Tartaris congredi, & præliari, & discurrendo ordines perturbare, & qui in postremo agmine locati erant, quisque ad primos provolare, imperia ducum surdis auribus excipere, nec iis parere; postremo pedites palantes ac anhelantes, ruptis ordinibus, ad socios properare. Qua in rerum perturbatione usque adeo nostri, unanimi temeritate, sine ordine, sine ducibus hosti incubuere, ut non solum totis castris, sed etiam tabernaculis ipsius principis Mehemetis & tormentis, quæ ibi penes tentoriorum seriem catenis ferreis connexæ erant, potirentur, ac multi ex Germanis tentoria egregii operis & splendida, variarumque rerum plena, fixis ante ostia hastis & alabardis, ad tribunorum & ducum suorum usus certatim occuparent. Alii hostem fugientem insectando, cum in castrorum marginem pervenissent, omisso hoste ad prædam conversi tabernaculi spoliare, cistas securibus perfringere, multi funibus tentoriorum, qui inter se arcte connexi & illigati erant, irretiti, ac a Turcis custodibus, partim gladiis, partim sudibus & linis, aut semiambustis titionibus, e foro arreptis submoveri. Sed & iis fugatis aut interfectis, jam ad diripienda prætoriana tabernacula processum erat, multique e spadonibus pueris, ac mutis, quos elingues ac per quædam signa animi conceptus edentes, Turcarum principes ad varios usus, & ad illi dendas fratrum ac purpuratorum fauces alere solent, cæsi atque interfecti passim jacebant; adeo ut etiam ipsi Talismani, & Hogiæ, & Dervisii, quæ sunt Sacerdotum apud illos nomina, rebus desperatis flere, ejulari, barbas sibi ipsis evellere, elatis in cælum oculis Deum incusare, qui sacrum religionis Mahumetanæ nomen, impiorum pedibus proculcari permisisset, imperioque quod tot annis retroactis invictum, florens ac insuperabile steterat, tristissimum & luctuosissimum finem imposuisse videretur.

Nostri hostibus disjectis & fugatis,

Castris diripiendis incumbunt.

Hæc mora & nostrorum inhiandæ prædæ aviditas Turcis fugientibus saluti fuit, quum ex adverso nostris, ne pleniore victoria potirentur, importune retardatis, præclaram delendi hostis occasionem, nec unquam fortassis offerendam procuIdubio eripuisset. In eo tumultu Niarius, qui prope Mehemetis & Ibraimi tentoria a decem Janiceris custodiebatur, nemine resistente elapsus & equo impositus, ad nostros feliciter evasit. Alberto Lonialo nuper in quadam excursione capto, ne evaderet, acerbior fortuna invidere visa est: cum enim sumtis armis evadere conantem, Janiceri hasta transfossum crudeliter mactavere. Eodem modo Michael Borius Nogradiensis, ac Vitus Vidffius Dregeniensis præfecti, qui alios ab agenda præda arcere debuerant, dum cistas aureis numis & pecunia plenas effringunt, a supervenientibus Turcis trucidati, temeritatis suæ pœnas dederant. Interea Turcæ non magno numero, qui ad custodiam castrorum relicti erant, cæteris abeuntibus, (qui tamen nequaquam ultra quingentos fuisse visi sunt) resumtis animis, pedites nostros rapinis onustos in turpem fugam conjecerunt. Tum Maximilianus suis laborantibus cum turma prætoriana adcurrens in ipso progressu obvios habuit equites Germanos pariter & Ungaros, tanto pavore & formidine se & suam turmam prætervolantes, ut etiam proximos pedites protererent, & multos pari terrore post se trahere viderentur. Igitur concitato quantum potuit, equo ad vadum properavit, & non tantum verbis, sed & jurgiis & stricto gladio fugientes retentare conatus, tantum effecit, ut nonnulli falcones currules in hostes exploderentur, ac Bernardus princeps Anhaltinus, qui equitibus superioris Saxoniæ præfuit, duo equitum vexilla sisteret, & in hostem fortiter duceret, isque ab equitibus pulsus fortiter fugaretur. Sed quum cæteros cujusvis nationis neque fugam sistere, nec dicto audientes esse appareret; quin abjectis signis non victoriæ consulere, sed urgendo calcaribus equos ignominiose & turpiter cursum intendere videret, jamque nox ingrueret, neque illis, qui trepide fugiebant, nec ullus ad castra se recipiendi animus esset, ipse quoque consilio ex re capto cum paucis Miscocium sese proripuit, ac in itinere in Germanicum Strasoldum ac Carolum Roscium comites incidit, qui postea ab ejus latere nusquam discesserunt. Ubi illuc perventum est, tum etiam Transylvanos & Wallones ac Germanorum equitum plurimos jam Cassoviam aut Sendronem, Puthnocumque procurrisse cognovit; indeque etiam ipse lentiori gradu Cassoviam ire perrexit: Palffius & Burgaviæ regulus eum paulo post sequuti sunt. Solus Tiffenbachus cum suos fugientes sistere nequivisset, nec a quo fugaretur quemquam hostem videret, in castris cœnavit, totamque noctem in iis transegit, ac mane facto tutus & intactus cum suis impedimentis Cassoviam appulit: quum reliqui omnes omnia plaustra oneraria currusque & sarcinas, ac tentoria pavidi deseruissent, aut injecto igne ne hostibus cederent, concremassent. Transylvanus Tocaium, ac deinde Varadinum, & postea in suam provinciam discessit. Turcæ etiam omnes fugæ sese committentes, desertis castris & tormentis omnibusque impedimentis; qua quisque potuit, dilapsi sunt; eorumque tabernacula & res Tartaris, ac vagis e confinio equitibus, nostrorum vero Cosacis, & Haidonibus, & agricolis cessere; qui tamen sese terreri passi non sunt, sed conferti recta processerunt, meliore usi fortuna feliciter evaserunt.

Turcæ nonnulli nostros spoliis onustos in fugam conjiciunt.

Panicus terror.

Qui nobis victoriam e manibus eripuit.

In hoc prælio, quo nullum acrius ac magis cruentum nostra tempestate fuit, tam aperto in campo, quam hostium castris, interiere ex no-

Interiere e nostris decem millia,

1596. nostris quinque aut sex millia equitum, ac totidem peditum, inter quos non pauci clari nominis præfecti, ac equitum magistri, tribunique & centuriones; imprimis vero fratres duo Ernestus & Augustus Holsatiæ Duces. Cecidit etiam e Bohemis Wenceslaus Poppelius, cum Joanne Pretipscio, ac ex Italis, Wallonibus, Westphalisque, fere omnes desiderati. E Suevis & Vindelicis Eitelechius Raisacus, ac Plettenburgius, Conradus ab Ulm, Marquardus a Freyberg, ac centurio Praitsuertus cum plurimis suorum. Joannes Perstinscius relictis omnibus tormentis & apparatu bellico, cui præfuerat, se in tutum recepit. Ex Ungaris præter gregarios, ac Vidffium & Borium, qui primi equis descendentes, prædæ ac rapinis incubuere, cæsos ac interfectos, Sebastianus quoque Forgacius, & Stephanus Zelemerius, Petrus Palffius; ac Joannes Telegdius, claro loco nati adolescentes, Nicolaus item Hathalmius, Stephanus Esterhasius, & Nicolaus Stritteius, cæsi periere. Nemini enim vivum hostem capere licebat, quod id uno ante pugnam die crudeli principis edicto cautum esset. Lupus Docius & Joannes Sofius, susceptus vulneribus, quum a Medicis curari non potuissent, domi e vivis excesserunt. Paulum Baronianum Archiabbatem Collegii S. Martini, quod prope Jaurinum in edito sacri montis Pannoniæ jugo situm est, nuperrime Roma reversum, & Gregorium Aponium Tartari sagittarum ictibus transfixos, cum multis aliis, dum in castra irrupissent, sustulerunt. Ex Transylvanis Andreas Georgii Barbelii filius, ac e Siculis Stephanus Lazarus, alter ab illo, qui prætorianorum peditum ductor erat, in transitu paludis ab Janiceris trajecti glandibus occubuerunt. Periit etiam Nicolaus Gabelmanus, vir Germanus, qui ut res in Pannonia adversus barbaros gestas litterarum monumentis posterorum memoriæ transmitteret, a Nadasdio Cæsari fuerat commendatus, ac in castra se contulerat, ut eorum, quæ scribenda sibi proposuisset, pars foret, subjectaque oculis fidelius commemoraret. Quo autem casu perierit, in pugna ne, aut ejus nocturnæ fugæ tumultu, incertum est; quum postea a nemine visus, nec quicquam de eo auditum aut compertum sit. Ex hostium numero tribus in præliis XX. millia promtissimorum occubuisse fama fuit, eaque constans & similis vero. Nam tormenta suis locis apte disposita, & collibrata, ingenti eis detrimento fuere: & alios in fuga ac palude, multos glandibus & gladiis cæsos, cœnoque immersos amisere; quorum recenseri nomina nequeunt; certum tamen est, purpuratos & præfectos, ac plurimos celeberrimi nominis & dignitatis viros tam prætorianos, quam finitimis in locis stipendia merentes, ingenti numero interiisse. Nam & in castris hostilibus varii erant animorum habitus, alii enim mœrore, pauci gaudio affici videbantur; prout cuique socius aut propinquus in prælio occiderat, aut graviter vulneratus discesserat, vel qualicunque prædæ lucro erat potitus. Sed quum Byzantium de fuga tanti regis, quem barbari Diis proximum & insuperabilem ducebant, ac triplici exercitus cæde allatum esset, fama in majus cuncta augente, passim in urbe fletus & lachrymæ, non per privatas duntaxat domos, sed in palatio gynæceoque principis, ac luctus & dolor ubique agitabantur.

Duces & primores quinam occisi?

Ex hostibus XX. millia occubuere.

Hæc est memorabilis pugna Crestesiana, a Turcis Agriensis appellata, quam singularis magnanimitatis & virtutis princeps Maximilianus toto terrarum orbe meritis laudibus celebrandus, pro Christiani nominis gloria vindicanda, ingenti ausu, & nisi prædæ ac spoliorum cupidine corrupta fuisset, haud improspero fine pugnavit: quæ tametsi non omnino ex animi sententia successerit, id saltem propitia divini numinis majestas manifestum reddidit, hujus ipsius hostis potentiam & vires, quas in hoc prælio ex selectissimis omnium provinciarum suarum militibus conflatas habuisset, non esse tam formidabiles & immanes, ut Deo Optimo Maximo bene juvante, reprimi ac superari non possint, modo secundum Deum ejusque opem forti & intrepido animo invadantur, ac servatis ordinibus (imprimis autem ne prædæ studium obstet) imperando ac bene agendo, ad solius victoriæ consequendæ finem votis omnibus respiciatur. Quod vero non deesse plerique videntur, a quibus carpatur, quod vadum cum suis transierit, ac post id facinus, dilabentibus ad prædam colligendam militibus, victoriæ jam fere in manibus habitæ exitum corrupisse existimetur: si quis ea omnia, quæ in hujus totius prælii progressu, ac rebus quæ illud circumstabant, acta sunt, æquo judicio ponderanda arbitretur, legitima ac justa necessitatis excusatione, facile calumniæ eximi jureque defendi posse videtur. Nisi enim Transylvano & Palffio cæterisque multis hortantibus, ac partæ victoriæ gratulantibus, ac ad eam totis viribus prosequendam suadentibus paruisset, vitare nullo unquam tempore vel ignaviæ vel cessationis crimen potuisset, quod tali tamque insigni occasione hostibus profligatis & ad internecionem deletis, in republica Christiana perpetuo metu ac periculo liberanda segnius, ac flagitiosius, quam virum principem deceret, processisse videretur. Neque vero credendum est, Mehemetem anxio animo pugnæ exitum pro castris expectantem in fugam conjici potuisse, nisi suis fusis & fugatis nostros cæca paludis vada toto victore exercitu superasse, sibique præsens imminere salutis discrimen intellexisset. Quo animadverso, constat tandem eum metu haud inani perculsum equum poposcisse, & fugam arripuisse; minime id facturum, si nostros adhuc trans paludem hærere sensisset, & forsitan extrema etiam instaurandi belli consilia eadem nocte initurum fuisse. 1596.

Cæterum Mehemetes, ut erat corpulentus, & membris ex nimia agitatione graviter affectus, Solnoci aliquot dies quieti & otio indulsit; deinde præmissis terrestri itinere prætorianis & aliis, qui in ultramarinis Asiæ regionibus ac Græcia sedes habebant, seque Belgradi expectare jussis, ipse cum familiare suo comitatu conscensis biremibus secundo amne Tibisco Titulium venit, ad ejus & Danubii confluentem situm, indeque a nullo lacessitus, nec ipse cuiquam infensus eadem vectus classe Belgradum pervenit: nec ibi diu moratus exercitu per Bulgariam ducto primo Hadrianopolim, ac post paucos dies Byzantium contendit, quo in itinere, priusquam montem Aemum superasset, ejus copiæ sæpius a Transylvanis & Valachis, structis carptim insidiis petitæ, ac ut erant longo itinere, magnisque laboribus & ærumnis admodum extenuatæ, pluribus in locis multa variaque detrimenta acceperunt: iisque

Mehemetes Byzantium revertit.

1597. que tandem ægre superatis ad suas stationes in hiberna concesserunt. Maximilianus postquam paucos dies quievisset, plurimis ac maximis rerum difficultatibus circumventus, exercituque & rebus bello necessariis destitutus, nec instaurandi belli, nec repetendæ Agriæ consilia amplecti potuit. Sed relicto Cassoviæ Tiffenbacho, conscensis curribus ad sextum Calendas Decembris Viennam venit, ibique Suarcemburgum & Rosburmium cum Burgavio & Prestenscio, nonnullisque aliis præfectis invenit: ac una cum iis brevi post ad Cæsarem fratrem, ut eum de fortuna & successu prælii edoceret, & rationes propulsandi in futurum hostis, quem minime quieturum noverat, coram iniret, Pragam contendit. Ille enim totius hujus belli cum Turcis tam vario & ancipiti Marte gesti tempore, ne unico quidem passu pedem ex ea urbe extulit: Sed tamen & tum & postea infracto animo, redivivaque virtute bellum sic administravit, ut Maximilianus adveniens nullo territum periculo, iisdem etiamnum instaurandi belli cogitationibus, ac qui infensæ fortunæ acerbitate, præfectorumque ignavia amissi erant finibus recuperandis maxime intentum, potissimum autem Jaurini ab hostium faucibus extorquendi, studiosissimum cupidissimumque reperiret. Quamobrem ei cuncta pro necessitate instantis belli denuo curanda committit; & quæ ex usu & disciplina forent, administrari jubet, utque dilapsum exercitum reparet, duces & præfectos ad conscribenda nova legionum supplementa admoneat, equitatum, tormenta, eorumque apparatum restauret, in mandatis dat: ipse vero instante jam nunc hyeme, in Germania aliisque regnis & provinciis suis, se comitia promulgaturum, inque iis novas copias & pecuniam in stipendium, ac commeatum, resque bello necessarias diligentissime curaturum pollicetur; ita ut ineunte vere ad primi graminis e terra erumpentis herbam, castra tempestive in apertos campos promoveri possint. Quæ omnia tametsi Cæsaris & Maximiliani etiam opinione serius confecta fuerint; hac tamen Cæsaris voluntate cognita in Tirolim digressus est, deinde Viennam secundo Danubio revectus, recte consulteque se facturum duxit, si muneri sibi imposito opportune prospiciendo, legionum tribunos, turmarumque & tormentorum præfectos, potissimum vero annonæ & commeatus curatores officii admonitos, ut mox appetente vere, recte omnia curata in promtu esse vellent, assidue urgeret.

Maximilianus Viennam indeque Pragam se confert.

Sub id tempus prælii Cresteſiani Hasanes parvus Sigethi præfectus, quod majorem Ungarorum partem ad castra evocatam existimaret, & Nicolaum Horvatum præfectum abesse sciret (is quamquam Turcas adventantes non ignoraret, vir tamen verbis ferox, sed ut postea apparuit in periculo pavidus, ac rapinis infamis de industria discesserat) collectis quatuor circiter hominum millibus, Babociam tormentis admotis obsedit. Sed Gregorio Vego, ac Urmillero cohortis Germanicæ ductore fortiter defendentibus voti compos esse non potuit: nec tamen prius incepto destitit, quam Georgium Comitem Zrinianum cum auxiliis undiquaque contractis adventare, jamque Canisam pervenisse cognovisset. Quem expectare minime ausus, reductis copiis & tormentis Sigethum est reversus. Zrinius tamen remisso in hiberna exercitu, cum sua peculiari equitum ala eo profectus loca tormentis diruta restauravit, collaudatisque militibus, qui obsidionem toleraverant, ac ut deinceps quoque virtutis memores similem adversus hostes operam navarent, admonitis, Canisam, ac deinde domum rediit. Soluta obsidione Horvatum redeuntem milites arce excluserunt, quod eum metu obsidionis territum dolo malo abiisse nossent, & Matthias princeps, approbato eorum judicio Gregorium Peteonem in ejus locum sufficit. 1597.

Hasanes Sigethi præfectus Babociam irrito conatu oppugnat.

Principio ejus anni Sigismundus e Transylvania cum splendido comitatu Pragam venit, ut promissum sibi aurei velleris, ut vocant, torquem, mittente Philippo rege Hispaniæ acciperet, & quæ de tradenda Cæsari Transylvania præter omnium opinionem tractare cœperat consilia, aliquo fine terminaret. Torque solitæ pompæ more accepto, missis ultro citroque Bocsaio, Cornisio, Josica aliisque, quorum consilio utebatur, provinciam, quæ antiquitus ad regnum Ungariæ pertinuisset, certis quibus utrinque conveniri posset conditionibus, redditurum obtulit. Et sane Cæsari, qui eum in provincia manere maluisset, repentina & insperata ejusmodi consilia non parum admirationis ac solicitudinis pepererunt. Nec destitit eum per arbitros, Pontificium & Hispanicum legatos gravissimis rationibus a proposito dehortari; postremo coram serio dissuadere, ne hujusmodi indecoris neque tutis consiliis inhærendum duceret; licere ei, retenta provincia, quietem pacemque agitare; postquam suo interventu ac solicitudine Pontifex, & Hispanus Rex, uti hactenus, secundis rebus suis fecissent, ita adversis, si, quod Deus avertat, ingruant, minime eum sint deserturi; se vero e propinquo exercitum, tormenta, resq; bello necessarias, virorum & armorum, quod satis sit, & aurum rerum nervum opportune subministraturum, & si res poscant, seipsum in tempore vindicem affuturum. Considerandum ei etiam atque etiam esse, ne hos subitaneos animi motus nullis nixos fundamentis, indignosq; prorsus viro principe sic in præsens, dum integer famæ fortunarumque est, amplexetur, ut nec diu post, nec seram, nec sine dedecore pœnitentiam cum irrecuperabili detrimento sentiat; atque adeo inauspicatis consiliis omnes reliquas amborum spes temerarie evertat. Sed pertinax quædam & obfirmata animum libido occupaverat, ut honestis & præsentibus, incerta ac flagitiosa præferret, & in cedendo ac permutando, repudiatis omnibus rationibus persistendum putaret, tanta obstinatione, ut se vel dispari etiam & iniqua permutatione contentum fore; & si Cæsar nollet, vel cum Polonis, atque adeo cum ipso Turcarum principe, se transacturum affirmaret, dummodo gravissima & difficilima impacatæ provinciæ administratione excedere, vitamque privatam & tranquillam in otio & libertate transigere liceret. Non defuere, qui existimarent eum suasu Italorum, quorum familiaritate utebatur, quorumque linguam didicerat, Italiam provinciarum pulcherrimam & opulentissimam, ac Galliæ & Hispaniæ amplitudinem & facultates impensius laudando identidem extollentium, ad perlustrandas eas inductum, intempestivæ peregrinationis consilia suscepisse, eo proposito, ut abdicata conjuge tandem Romæ subsisteret, opeque & studio Cæsaris a summo Pontifice in Cardinalium

Sigismundus ad Cæsarem aurei velleris & provinciæ illi tradendæ causa contendit.

Cæsar autem ab hisce consiliis illum modis omnibus dehortatur.

1597. lium collegium adoptaretur; sicuti ejus rei desiderium biennio ante, cum certis aliis signis, tum vero vestibus & togis atri, ferrugineique & punicei coloris, quales sacratis viris gestare mos est, in suum usum aptatis minime dissimulasset. Cæterum quum nullis rationibus expugnari posse videretur, Cæsar ne insignis regni Ungariæ portio in exterorum, aut barbarorum potestatem deveniret, atque ab iis rerum initiis supremæ cladis metus aliis quoque vicinis regnis immineret, ad necessarias conditiones cum eo transigendas descendere fuit coactus. Tandem itaque in hunc modum conventum est, ut Cæsar ei principatum Oppolitanum in Silesia, quem antea Isabella regina cum filio tenuerat, traderet: ac quinquaginta millia aureorum nummorum duabus pensionibus superadderet, quæ aut Venetiis, aut Romæ, aut Genuæ quotannis ei exsolverentur. Si vero animum ad sacris initiandum applicaret, tantundem ei redituum ex bonis opimi alicujus sacerdotii designaret, & apud summum Pontificem pro consequenda purpuræ dignitate, omnem suam operam interponeret. Ipse autem Praga discedens ad certum diem, Cæsari ante significandum, comitia indiceret, ad quæ Cæsar idoneos legatos cum diplomate transactioneis mitteret, per quos provincia Transylvania absque bello & armis, nomine Cæsaris occuparetur; ad quam postea suis legibus gubernandam Maximilianus Cæsaris frater eo mitti posset. De divortio matrimonii eo quidem tempore nihil quod in publicum prodierit, transactum est: Cæsar tamen summa offensi animi dissimulatione, omnem enormioris ejus facti contumeliam patienter tulit: & sororem suavissimis moribus, ac singulari pudicitia præstantem, majorisque longe principis conjugio dignam, inde ad matrem reducendam assensit, quod jam pridem ab eo intactam, ac geniali thoro exclusam, ac in intimos alpium recessus nullis ejus demeritis Cuvarium relegatam comperiisset, nec illa alienum a separando animum habere videretur.

Transactionis conditiones inter Cæsarem & Sigismundum.

Bellum redintegratur a Principe Maximiliano.

His transactis Sigismundus Praga discessit, & in suos fines provinciamque se recepit, brevique post appetente vere, belli primordia a Palffio & Joanne Prestenscio, cui Maximilianus tormentariæ rei negotium concrediderat, incepta sunt. Genus quoddam machinæ bellicæ ad expugnandas clandestino impetu arces atque urbes, bellis civilibus, quæ proximis retroactis annis Galliam & Belgium usque ad internecionem fere exercuerunt, inventum fuit, Petartum appellatum, quod portis etiam ferreis & robustissimis applicatum, eas vi sulphurei pulveris inusitata ac horrenda improvisi impetus rapiditate, a postibus & cardinibus puncto temporis evellere ac diffringere solet. Hoc instrumentum nondum erat Turcis aut Ungaris visum aut cognitum, & vix fama auditum. Sed cum a Prestenscio allatum esset, re cum Palffio communicata, Tatam eo genere subitæ expugnationis tentandam decreverunt. Ipsi igitur Comaronio profecti, quum ante auroram eo pervenissent, Eliam Thracem cum Ungaris quibusdam Turcicæ linguæ peritis præmittunt, eisque quidnam in animo habeant patefaciunt; jubentque ut si excubitores hostium, quidnam velint, qui sint, quorsum tendant percunctarentur, se Buda Jaurinum venire, ac Turcis quibusdam res ad victum necessarias, quorum penuria esset ferre; metuque Ungarorum, qui itinera infesta redderent, plaustra ad pontem arcis securitatis causa donec illucesceret, protrudere velle, responderent. Favit arridens astutis consiliis fortuna, simulque Wallones applicandæ machinæ gnari eam valvis admovent, & mox succendunt: Illa ingenti edito fragore portas extemplo patefecit, Palffiusque & Prestenscius, qui cum quingentis equitibus, ac MCC. peditibus Ungaris, ac M. Germanis in proxima valle, penes templum desertum stabanti in latebris, adcurrunt, trucidatisque ad unum Turcis, qui ad inusitati fragoris strepitum evigilantes arma ceperant, loco potiuntur; solo duntaxat præfecto qui in arcem fulmine cælitus demisso percussam putabat, seque viso statim hoste cum paucis in turrim receperat, vivo capto. 1597.

Palffius & Prestenscis, petardo Tatæ admoto eam occupant.

Maximilianus copias undique cogit, & in castra arcessit.

Interea Maximilianus exercitu ex hibernis educto Ovarium in castra contendit, ducesque & copias omnes ad se convenire jussit. Eodem modo Tiffenbachus ab exploratoribus ac amicis, quos in Polonia & Transylvania habebat, admonitus, Tartaros, facto per Moldaviæ & Podoliæ fines, ac Maramarusiam Ungarorum provinciam itinere, ut se Turcis conjungant, in Ungariam irruptos, ad oppidum Zolosum Pereniorum ditionis prope Tibisci ripam situm, cum Germanis & Ungaris stipendio conductis, castra posuit: copiis autem Nobilitatis, quæ duorum millium equitum, totidemque peditum numerum, decreto comitiorum publico constituebant, ut eo conferre maturarent, edixit. Ruthenos autem & Walachos, ac Ungaros, qui alpes illas Besquedias Pannoniam Sarmatiæ finibus, & Podolia separantes accolunt, constitutis ad id exequendum certis centurionibus, loca ea & angustias per quas Tartaris transeundum foret; proceris crassioribusque arboribus, & ingentibus earum truncis, saxisque pnægrandibus obstrui jussit; eo animo, ut donec illi repugnando transitui incumberent, ipse suis viribus ac campestribus tormentis, quæ in hunc usum secum habebat, ac sclopetariorum virtute eos invaderet, præliique fortunam experiretur. Verum rumores illi falso, ut postea compertum fuit, & maligne a Polonis sparsi, nullis admodum Tartarorum turmis ea venientibus, frustra fuerunt: & ipse senio laboribusque confectus, repentina membrorum paralysi tentari in castris cœpit, nec ulterius copias retinendas duxit, sed ad Sendronem, Tocaium, ac alias stationes suas remisit, ipseque sese Cassoviam lectica vehi jussit; ubi prægravante morbo non diu post e vivis excessit, vir Ungaris universim charus, apud quos ducta uxore multos annos Cassoviam & superiorem Panoniam fortiter administraverat. Ejus locum Honorius Lassotta Silesius, qui lustrando exercitui præerat, donec alius mitteretur, a Maximiliano non diu post obtinuit.

Tiffenbachus Cassoviæ mortem obit.

Lassotta illi succedit.

Cæterum ipse dum Ovarii copiis in castra contrahendis operam dat, duces in consilium vocatos, de sua profectione, & quidnam opportune tentandum censerent, consuluit. Eorum aliis Budæ aut Agriæ invadendæ consilia placebant, quod & Transylvaniensia auxilia, & superioris Ungariæ militares copiæ commodius ac citius convenire in una castra possent: alii Pa-

pam

Digitized by Google

1597. *Maximilianus Papam obsidione adoritur.* pam primis conatibus expugnandam suadebat; quod & loco infirmiore sita esset, & ea in potestatem redacta, seu Jaurinum seu Albam aggredi mallet, nullo a tergo obstaculo relicto, certiori cum spe obtinendi tentari posse censerent: hoc unum horum sententiæ videbatur impedimentum allaturum, quod relicto aliquantulum procul Danubio, verendum esset, ne convectiones frumentariæ tardius ac majore militum incommodo procederent. Sed Joanne Jovio, qui annonam curabat, ejus impedimenti tollendi curam pollicente copias Gvario promovit, ac quintis castris Papam duxit, eodemque tempore Comes Zrinianus, Franciscus Battianies juvenis, Stephanus Turcus, & Franciscus Dersffius, ac Nobilitatis, quæ regiones cis Danubium sitas incolit, copiæ, ad septem millium numerum, castris sese conjunxerunt, & admodum opportune DC. currus panibus & commeatu onusti simul advenere, qui externæ nationis militibus, ejus jam penuriam sentire incipientibus, confestim distributus fuit. Aberat Palffius suæ præfecturæ, ac Strigonio defendendo intentus, castrisque ad flumen Granum positis, quorsum consilia Turcarum tenderent, observabat, quos cum Beglerbego & Budensi in campis Pestanis ad Racosum rivum castra metatos esse constabat. Cæterum Papensi præsidio Semenderes e Nicomedia Bithyniæ urbe oriundus præerat, ab Hasane Beglerbego Sinani filio cum DCCC. Turcis ibi relictus, qui erat unus ex Mehemetis principis dispensatoribus. Is quum exercitum adventantem conspexisset, quamquam eo venturum ignorasset, magisque Jaurino & Albæ quam sibi metuendam censuisset, nequaquam demisso animo ea confestim parare ac administrare cœpit, quæ sustinendæ obsidioni necessaria esse existimabat. Nostri arcem a parte molarum frumentariarum, quæ aquis e piscina derivatis volvuntur, oppidum vero e regione portæ quæ ignea vocatur, & qua in Simigium & Balatonem lacum itur, prægrandibus tormentorum pilis verberare cœperunt. Sed oppidum fossa plena profundioribus aquis, ac duplici vallo circumdatum munitumque erat, & ideo difficiliorem habebat oppugnationem. Inter oppidum vero & arcem Semenderes novam fossam, denum pedum profundam, ac bis totidem latam agricolarum labore fieri curaverat, ut oppido forte amisso, suos in arcem recipere, & in ea se ad extremum usque spiritum tueri posset.

Prima nostrorum oppugnatio irrita. Cum autem oppidi vallum, quamquam duplici sepimento validum, tormentorum vi adeo corruisset, argilla & roboribus in fossam procidentibus, ut ingressus judicio militum tentari posse existimaretur, Maximilianus a ducibus persuasus oppugnationem a Germanis & Italis, Valonibusque & Gallis ineundam edixit; quod Ungarorum sanguini & vulneribus parcendum putarent; tametsi Ungari eo rem spectare interpretarentur, ne ipsi prædæ, quam opimam quisque fore sperabat, particeps forent. Signo igitur dato fortissimarum nationum, quas nominavi, milites summa animorum viriumque alacritate & robore procurrerunt, superatisque non sine ingenti difficilique labore fossis, in ipsis ruinis, & roborum fragminibus acerrimum certamen cum hostibus contraxere. Sed pari contentione virtuteque resistentibus Semendere 1597. & Turcis, repulsi ac rejecti cum magna cæde sese in castra receperunt. Postero die, quo memoria Divi Stephani primi regis Ungariæ colitur, concessa est edicto principis militibus cujusvis nationis oppugnandi oppidi facultas, non tamen ex æquo, sed distinctis ordinibus, ita ut Germani & Vallones uno eodemque agmine, Galli atque Itali altero mœnia invaderent, tertia pugna ab Ungaris iniretur. Nec mora tubis ac tympanis concrepantibus mœnia invaduntur, Galli & Itali magna virtute conscendentes, signa in summo vallo figunt: Ungari pari fortitudine vallum superant, primusque Radicius Thrax, militum centurio pinnas comprehendit; nec Germani æmulatione alienæ virtutis sibi desunt; sic ut undiquaque nostri victores, quamquam fortiter & admodum cruente repugnantes Turcas, terga dare seque effusa fuga in arcem recipere compellunt, cæsis ex eorum numero circiter ducentis, ex nostris vero plus minus L. militibus desideratis. Capto oppido & hostibus in arcem evadentibus, nostri ad prædam & spolia rapienda conversi, quanquam nonnulli surdiores, & minus dicto obtemperantes, strictis etiam gladiis a præfectis vulnerarentur, latebras omnes & stabula, ac penuaria scrutari, inter se pro captivis & lucro rixari, postremo Ungari & Germani inter se, dum hi prædam extorquere, illi ut labore partam retinere contendunt, ad arma & mutuam cædem rapi, nisi superventu ducum composita res foret. *Secunda irruptione fortiter facta oppido potiuntur.*

Restabat arx, fossa, quam diximus, lata a parte oppidi munita, cujus difficiliorem fore oppugnationem plurimi credebant, fuissetque procul dubio non sine cæde & sanguine militum superanda, nisi Semenderes & Turcæ ex arce proloqui, & unius diei inducias petere cœpissent, ut interea de conditionibus paciscendi tractaretur. Concessis iis, obsides utrinque dantur, ac Franciscus Dersffius, qui ultro citroque commeando rem transigat, a principe deligitur. Is in arcem ingressus, a Semendere, unde domo, quisnam sit, interrogatus, nomen & dignitatem profitetur, mox an ejus principis nomine arcem petat, qui cum Sultano Mehemete in campis Crostesianis aperto Marte congredi ausus sit percunctatur; Dersffio illum ipsum esse, qui se miserit dicenti. Redito ad eum, inquit, refertque meis verbis, me ei arcem, ut omnium audacissimo & maxime glorioso principi & bellatori æqua pactione traditurum, cujus ego vel nomine audito in admirationem & stuporem rapior, qui ausus sit cum longe potentissimo terrarum orbis domino & principe, innumerabilibusque & invictis ejus copiis æquo Marte dubiaque victoria congredi, quem nos nec conspectum illius „intueri aut expectare ausurum putabamus: quod „si alter quispiam sive is princeps, sive dux sive „Imperator foret, mori maluissem, quam verbum „de deditione effari. Orare me per ejus dex„tram, fide virtuteque præstantem, ac magna„nimitatam cunctos mortales supergressam, ut „mihi arcem tradenti cum sociis, equis, armis, „rebusque omnibus incolumi, & securo abire „liceat. Redeunte ex arce Dersffio, Maximilianus nuntiari iterum Semenderi jubet, se ei uni concessurum, ut cum rebus omnibus propriis, ac quatuor equis, quos velit, salvis exeundi potestas sit: cæteri nihil præter vestes & singu-

Mox Semenderes præfectus se cum arce dedit.

Semenderis encomium de Maximil. Archiduce.

1597. los gladios auferant, arx integra cum tormentis, & quæ insunt, omnibus, absque dolo & fraude dedatur: Si hæc amplecti pacta, has conditiones subire in animo habeat, utrinque diplomata conficiantur. Sin minus, armis statim, & non verbis disceptandum esse. Cum ille in arcem rediisset, nec aliter transigi posse retulisset, non amplius quicquam obtestatus est, quam ut gladium, quem a Mehemete principe dono acceperat, auferre ei liceret; eo quoque concesso, literas de transactione dat, & accipit, eodemque adhuc die arce egreditur. Sed non sine magna Christiani nominis nota accidit, quod Itali & Vallones publicæ fidei interventum nihili reputantes, arce egressos Turcas hastis & gladiis crudeliter transfodere ac cædere inciperent, ac dum præfecti & duces adcurrunt, trecenti ex deditis puncto temporis trucidarentur. Mox Semenderes trepidus ac tremens, Deumque atque hominum opem implorans a Zriniano Comite periculo eripitur, ac cum CCL. sociis, adhibita ei turma Vallonum equitum in tutum abire permittitur, qui nimirum cædi superfuerant. Sed quum vix stadia itinere progressi essent, sulphurei pulveris magna copia in arce incenditur, ac jactis in sublime ædificiis cætera tectorum ignem concipiunt. Visa ea re Vallones Semenderem & Turcas retrahunt, victosque & supplicio destinatos Ungaris Zriniani comitis militibus, id ipsis poscentibus, usque ad principis arbitrium custodiendos tradunt. Sed quum testimonio complurium nostratium, & Marotii imprimis, cui traditis arcis clavibus loca etiam tormentario pulveri servando dicata ostenderant, satis constitisset, ignem non dolo eorum, sed incuria peditum Germanorum, qui scintillantibus sclopetorum funiculis, omnes latebras incautius uti solent excutiendo perlustrassent, concitatum esse, sequenti die abire permissi sunt. Maximilianus milite Germanis, & Ungaris in præsidio relictis arcem Andreæ Hofquirchio tuendam reparandamque commisit, qui initio exorti belli Besprimii a Sinano captus, Byzantio e custodia septem turrium admirabili astu, fortunæque accidentis munere evaserat: in oppido vero commendante Nadasdio, Michael Marothius, equitum suorum præfectus, Ungaris præesse jussus est: ac quatuor dierum quiete militi concessa dissolvi castra jussit, ac eodem quo profectus erat itinere, exercitum ad vetera castra Ovarium perduxit.

Trecenti ex deditiis a Vallonibus & Italis cæs.

Hoffkirchio & Marothio Papa tuenda committitur.

Hisdem diebus, quibus Maximilianus re ad Papam bene gesta Ovarium rediit, Drascovitius qui in Illyrici præfectura Erdodio successerat, Petriniam opera agricolarum restaurari, ac citra flumen munitionem erigi curavit, in qua equitibus idoneæ forent stationes; ac re peracta simul cum Herbestanio, Sclavonicorum limitum præfecto, ad oppugnandam Veruciam profectus est. Sed ea oppugnatio adeo lente negligenterque processit, eumque habuit exitum, ut quamquam tribus tormentis mediocris ponderis mœnia quaterentur, arcem tamen vel pauci, qui intus erant Turcæ, iique gregarii ita defenderent, ut nostros deditionem flagitantes nihil prorsus respondendo contemnere viderentur. Et Herbestanius relicta parte exercitus, quæ obsidionem continuaret, ipse Slatinam oppidum ad secundum inde lapidem dissitum depopulatus, igne injecto concremavit, cæsis Turcici nominis incolis omnibus multisque, qui in turrim templi satis altam sese receperant, ibidem fumo ac flamma exanimatis, aut sese inde periculoso saltu præcipitantibus. Inde postmodum ad proximas villas & pagos, ac mapalia ducto exercitu, Thraces qui magno numero illinc sedes habebant, Turcicum jugum excutere cervicibus cupidos, cum familia & pecoribus ac facultatibus ad propinquos agros, Turcarum armis & continuis excursionibus desolatos transtulit, omissaque irritæ obsidionis Veruciana cura incolumem reduxit exercitum. 1597.

Drascovitius & Herberstanius vanis conatibus Veruciam obsident.

Herberstanius Slatinam direptam incendit.

At in Ovarianis Maximiliani castris nihil intermissa rerum cura, duces quidnam deinceps exequendum foret consultaturi, ad principis tabernaculum in concilium descenderunt; accitusque fuit Strigonio etiam Palffius; & omnium fere animi, sive quod idem adhuc sentirent, seu quod plerumque fieri solet, qualiscunque constantiæ retinendæ causa, ad prioris sententiæ summam inclinabant, cujus antequam Papa recuperaretur, suaserat, ut pars Budam oppugnandam, pars Hathuanio, atque inde Agriæ terrorem admovendum, alii, inter quos Aldobrandinus & Prestenscius, Jaurinum, veluti Austriæ Viennæque propugnaculum ante omnia recuperandum suaderent. Discrepantibus in hunc modum sententiis, Maximilianus perplexo æstuantique similis, se Comaronium recta ducturum, ibique quorsumnam arma vertenda forent, deliberaturum respondit: Nonisque Septemb. castra Ovario promovit, Palffiumque, qui celeritatis causa levioribus quadrigis, vectus advenerat, remisit. Sed quum per ea loca, quæ inter Jaurinum & Comaronium ab incolis deserta, itum esset, mutato consilio castra nequaquam ulterius promoveri, sed prope Jaurinum subsistere jussit, illudque oppugnandum suscepit: ac Rupertum Eggenbergum, & Joannem Prestenscium cum tormentis propius urbem proficisci, factisque moræ militiæ aggeribus & scrobibus, eam quam validissime verberari mandavit. Quibus etiam valida peditum subsidia, ac equestres turmas tuendis tormentis adjunxit: Ipse cum Carolo Burgaviæ regulo, quem legatum in exercitu habebat, ac Georgio Basta, Italicisque Albdobrandini cohortibus, ac universis copiis, penes ripam Danubii longo ordine consedit. Palffius quoque jussu Maximiliani suas copias ei conjunxit. Sed quæ sub imperio Zriniani Comitis cis Danubium erant, quamquam sæpius vocatæ, variis usæ excusationibus tam diu venire distulerunt, donec certis nuntiis allatum est Mehemetem purpuratum, cognomine Satergim, cum exercitu non quidem ex Asia, aut militibus prætorianis ducto, sed quem majori ex parte ex Bosnæ, ac Illyrici, ac Pannoniæ confiniis contraxisset, Belgradum pervenisse. Eum a Mehemete principe exercitui præfectum esse dicebant, quod Ibraimi opera, qui purpuratorum princeps, & sororis ejus vir erat, eo potissimum tempore magnopere domi indigeret: quandoquidem circa id tempus Haidares puer, a Persis pro obside Byzantium, ut diximus, missus, incertum morbo an veneno mortem obierat, ejusque audito obitu, Hodabendes Persarum Rex, novum adversus Turcas bellum moliri nuntiabatur.

Maxim. Jaurini oppugnationem aggreditur.

Mehemetes Satergi Belgradum advenit.

Interea hostium adventu, nequaquam remisso animo, nostri urbem continue oppugnabant: tanta tamen inerat Alipassæ præfecti ac Janicerorum animis constantia, tantusque nostrorum contemtus, ut nec portas, nisi nocte, clauderent, & greges ovium tanto intervallo, ut tormentorum jactu defendi ab injuria possent, ad pascua urbi pro-

Aly Bassa strenue Jaurinum tuetur.

1597. propinquiora propellere auderent, excurrendoque frequenter, & rursus sese propere recipiendo, multos ex nostris abriperent, atque ab iis ea quæ de nostrorum conatibus scire volebant edocerentur. Hunc Alibassam Italum genere, patria Surrentinum fuisse, & quo tempore Solimanus Sigethum expugnavit, classisque ejus duce Piali, Chium mediterranei maris insulam a Genuensibus insigni inusitataque fraude intercepit, captum, ad impiam Turcarum superstitionem defecisse ferunt. Illud quoque administrandis rebus in castris summo obstaculo erat, quod continui perfrigidique imbres de cœlo deciderent, quibus itinera in castris & passim ubique impedita erant, ut & milites tabernaculis pluvia madentibus in sicco esse non possent, & qui sub dio genuum tenus in luto hærerent, madefactisque lodicibus frigore & macie consumti, ac inutiles redditi viderentur. Accedebat inopia commeatus, tum ob cœli injurias, ac itinerum difficultates oborta, tum vero militum & Valonorum præcipue insolentia, quibus nihil sanctum, nihil inausum erat, nec raro etiam Germanorum rapinis, qui non tantum terrestri itinere convehientibus omnia vi auferre solebant, sed etiam Danubio navigantibus per minores piscatorias naviculas, collocatis insidiis obviam armati ire, & nullo soluto pretio auferre consueverant; Burgavio legato nedum in facinorosos, & militaris disciplinæ corruptores exemplum statuente, sed etiam haud obscure connivente. Quibus rebus negotiatores ac agricolæ territi, a commeatu & cibariis importandis abstinebant, fiebatque ut in castris tam milites, quam eorum equi omnibus rebus necessariis vehementer premerentur, cum ex adverso hostibus in urbe omnia abunde suppeterent. Inter hæc hostes tam excurrendo, quam tormentis eminus rem gerendo acerrime sese & mœnia defendebant: acciditque tertio Cal. Octobr. ut dum Prestenscius aggeres & tormenta invisurus equum conscendere vellet, ac nonnihil incautius cunctaretur, ab hostibus e propugnaculo in eum veluti scopum collineantibus, destinato prægrandis pilæ ferreæ ictu protinus discerptus interiret: eodem die Quinsquius senior in suo tentorio pila ingenti in incertum emissa vulneratus in vestigio expiraret.

Prestenscius & Quinskius icti cadunt.

Tantis rerum difficultatibus circumvento Maximiliano, exploratores & transfugæ Mehemetem Satergim jam Mohacianos campos superasse, brevique ut Jaurino succurrat, Budam venturum esse, nuntiarunt. Quapropter suorum consilio usus, ne sub Jaurino duplici cum hoste sibi pugnandum esset, castra in insulam Comaroniensem, trajecto Danubio transtulit, tanta festinatione, ut multa castrensis suppellex, & non contemnenda commeatus & alimentorum copia, quæ eo tridui spatio convecta erat, simul & navium haud exiguus numerus hostibus relinqueretur. Traducto in insulam exercitu, Palffius qui audito Satergis & hostilium copiarum adventu, ut Strigonio opem ferret, ad quod oppugnandum hostes venire fama erat, castris discesserat, a Maximiliano cum suis copiis revocatur, qui quod hostem, relictis Strigonii invadendi consiliis, Tatensi via per silvas Vertesias iter suscepisse cognoverat, castrisque Comaronii relictis, ad Maximilianum proficiscitur. Satergis vero postquam nostros soluta Jaurini obsidione in insulam trajecisse accepisset, sibi viribusque suis fidens, castra ad montem Latonem, quo in monte Sinanum ante biennium consedisse milites meminerant, collocavit, ut a nostris edito in loco facile conspici posset, eademque ingruente nocte Tatam obsidione cingere, & tormentis expugnare constituit. Haud dissimili modo Maximil. ad Comaronium trajecto flumine, prope Isam pagum, simul cum Palffiano exercitu & aliis qui indies agminatim confluebant, e regione Tatæ & hostilium castrorum consedit, ita ut interfluens Danubius utraque castra separaret, habitoque cum ducibus consilio, flumen ponte e navibus & tabulatis consternendum, & pro Tata vindicanda armis cum hoste confligendum deliberavit. Sed ingruentibus confestim ingenti horrore validissimis ventis ac pluviis, insolitisque tempestatibus pons perfici ad destinatum tempus non potuit, quamquam a Palffio operæ vehementer urgerentur. Satergis vero dies & noctes continuata oppugnatione propugnaculum, quod Ferrandinum vocabatur, actis in imo cuniculis, & pulvere sulphureo injecto, magna parte dejecerat, adeo ut sexcentis propugnatoribus, qui cum Christophoro Vaida præfecto locum defendebant, ad ducentos tantum redactis, iisque sauciatis, ut plurimum & debilitatis, nec retinendæ arcis, nec auxiliorum spes ulla superesse videretur. Igitur quinto acerrimæ oppugnationis die, rebus desperatis, intempesta nocte vacuam arcem hosti reliquerunt; quum a nostris sex mensium spatio possessa esset, ab eo die, quo Palffius & Prestenscius portis improvisa Petardi violentia perfractis eam occupassent. Hostes ut mœnia reficerent, & nostris potestatem pugnæ offerrent, octo post diebus iisdem in castris permanserunt, verum cum eos elicere nequaquam possent, XX. die Octob. motis de nocte castris Budam contenderunt.

Nostri relicta obsidione castra in Comaroniensem insulam transferunt. *Mehemetes Tatam occupat.* 1597.

Maximilianus vero qui Strigonio metum impendere suspicaretur, facto cis Danubium itinere castra illuc promovit. Sed quum Turcas recta Budam contendisse, & ad Pestum ponte flumen trajecisse cognovisset, Vaciam eos petituros, certa ductus conjectura, ac a transfugis quoque, qui frequentes veniebant, edoctus, sine mora eodem ire maturavit, alteroque die ad Veruciam pagum parvo infra Vaciam intervallo situm castra metatus est. Turcæ nihil morati in conspectu nostrorum prolatis sex tormentis majoribus, Vaciam verberare cœperunt. Verum propugnatores, & Georg. Duboscius præfectus uti a Palffio in mandatis acceperant, paulo ante tormentis in tutum emissis, ne se infirmissimo in loco hostibus mactandos exponerent, pulvere sulphureo fundamentis injecto, vacuam reliquerunt, & arx paulo post incensa conflagravit. Turcæ occupata Vacia ruinas restaurare, & munire cœperunt, sed non ita diu post, quod nostros non sine gravi causa munitis castris in propinquo considere, ac brevi potestatem prælii daturos existimarent, omissa muniendi loci cura, nostros, si animum ineundo certamini adjicerent, expectandos esse; sin minus, eorum castra adoriri decreverunt. Nec Maximilianus id procul dubio futurum arbitratus, castra vallo fossaque, & carris undique circumcingere destitit, ac admonente Georgio Basta, castella quatuor in locis per editiores monticulos ad defensionem castrorum erigi, ac invectis tormentis muniri jussit, eis-

Vacia a nostris deserta hosti cedit.

. *Isthuanf. Histor.*

1597. que Germanos, Italos, Gallos, & Ungaros pedites imposuit, exemplo salubri a Carolo Mansfeldio Comite ducto, quem ejusmodi castellis in obsidendo Strigonio idoneis in locis erectis, victoriam peperisse memorabant.

Turcæ castra nostra oppugnant. Igitur hostes ad diem pridie Nonarum Novembris, maximo numero, acerrimoque impetu ad castellum illud ab Ungaris defensum, quod e regione Nesmelii oppidi a Germanis Longendorffii appellati, constructum erat (eo in oppido Albertus Romanorum Imperator, ac Ungariæ Rex, dum Turcis Samandriam obsidentibus bellum inferre vellet, profluvio ventris expirasse traditur) irruperunt, ac totum fere diem pro eo capiendo mutuo contenderunt, sed a nostris, qui intus erant, Ungaris peditibus fortiter defensum, conservatumque est; adeo ut inanimen Turcæ partim hastis & sclopetis, partim gladiis interfecti prosternerentur, plurimaque eorum cadavera passim strata jacerent, & nocte prælium dirimente, cæteri cum ingenti detrimento ad sua castra regrederentur, nec se quieturos minitando dictitarent, donec sociorum & commilitonum cædem pari illis vitæ illato exitu vindicarent. Maximilianus nequaquam contemtis hostium minis, eosque ad repetendam oppugnationem redituros existimans, castellum illatis duabus versatilibus colubrinis, ac duabus peditum centuriis, eadem nocte munivit ac ejus aggeres restaurari jussit.

Sequenti die pugnam instaurat hostis, Sequenti die Turcæ duce Hasane Budensi, duobus prævalidis instructis agminibus rursus in conspectum nostrorum delati sunt; quorum alterum ad illam eandem munitionem oppugnandam direxere; alterum contra Colonicium, quem haud procul in colle proximo, cum mille Germanis equitibus Suarcemburgus collocaverat, inde dejiciendum. *Vano conatu & cum clade.* Et Castellani subeuntes magno ululatu barbaros, crebris tormentorum & glandium ictibus prostratos & sauciatos ita submoverunt, ut amissis suorum amplius sexcentis, & pluribus vulneratis, terga darent, & adeo consternatis animis fugerent, ut quamquam a tribunis & centurionibus clavarum ictibus, & strictis ensibus ad repetendum conatum adigerentur, tamen detrectata pugna nullus fugæ sistendæ modus superesset. Colonicio ex adverso arridens fortuna prius favere videbatur: Nam dum illud Turcarum agmen, quatuor millium equitum & peditum ad instaurandam castelli impugnationem irruere conaretur, ipse cum suis equitibus fortiter in hostes invectus, acerrimum certamen iniit, & eos in fugam conjecit, atque adeo usque ad locum, ubi Satergis cum universis copiis constiterat persequutus est. Quo viso Satergis totum robur exercitus promovit, & Colonicium undique circumventum in orbem pugnare coegit; eratque Colonicius cum suis omnibus in summum adductus discrimen, nisi Nadasdius, qui cum DCCC. equitibus hastatis Pannonicis in proximo colle substiterat, propere accurrendo maturam opem attulisset. Sed quum vel sic dubia adhuc acie pugnaretur, & hostes numero ac multitudine superarent; Palffius cum sex millibus armatorum Nadasdio ac Colonicio opportune succurrens prælium diremit, & ab hostibus in fugam effusis aliquot signa, & in eis prætorianum unum purpurei coloris, aureis limbis ornatum retulit. Capti etiam sunt ex Tartaris Jarullabes Tangriverdis & Alcherabes equitum decuriones, & Maximiliano dono dati.

Satergis interim increpitis suis & fuga retentata, copias in ordinem composuit, instructaque acie nostris novæ pugnæ potestatem obtulit, in quibus multorum judicio XL. hostium millia inesse existimabantur. Nec Palffius cum Nadasdio & Colonicio, quamquam viribus inferior, certamen detrectavit; sic tamen ut non pleno virium concursu, sed per partes & agminatim minutioribus præliis dimicaretur. *Levioribus deinde præliis certatum.* In quibus multis utrinque cadere necesse erat, semper tamen plures ex Turcarum numero occumbebant; sic ut quamquam hostes XII. tormentis campestribus frequenter in nostros displosis rem gererent, pilæ tamen absque notabili nostrorum damno in aeris & cœli vacuum irritis ictibus provolarent. Nox deinde nebulosa supervenient & densiores tenebræ, quales autumno locis aquosis oriri solent, prælium diremerunt, & tam Turcæ quam nostri receptui cecinerunt. Periere e Turcis amplius tria millia, & inter eos præter unum e tribunis Janicerorum, Cassonum nomine, Hydrizes quoque Dalmata natione, qnem Papensi arci a Beglerbego primum captæ, præpositum fuisse diximus, interfectus fuit, quum hoc tempore nullo fungens munere in Syrmio habitasset. Nostri præter sauciatos CLX. desiderati. Interim vero Nobilitatis copiæ a Palffio celeriter convocatæ Strigonium, e superiore vero Ungaria tria millia militum in castra venere: Austriæ quoque injunctum fuit, ut quintam partem hominum armatam mittere maturarent.

Quæ dum expectantur biduo post pugnam, qui fuit quinto Idus Novombris, quum in hostium castris seditio inter equites prætorianos & Janiceros exarsisset, armatique inter se concurrissent, ac plures CC. utrinque cecidissent, nec amplius in castris manere vellent, Satergis petita publica fide impetrataque, Chausium prætorianum, qui post illius discessum Byzantio venerat, cum sex aliis splendide ornatis ad nostrorum castra misit, qui petendis induciis ac constituendæ paci initium auspicato facere viderentur. *Legati Turcici ad nostros de pace missi dolo malo.* Qui jussu Maximiliani ad Palffii tabernaculum quod in Vaciensi insula Danubiana extensum fuit, introducti, præsentibus Basta, Nadasdio, aliisque sermonem amplius duabus horis protraxerunt, quamvis a suo principe nullas literas attulissent. *Mehemetes castris motis Pestum exercitum reducit.* Dum Chausius Satergis jussu parum sincero colloquio de pace tractat, ac nostrorum castra recentioribus copiis augentur, eadem nocte impositis in naves tormentis, convasatisque omnibus impedimentis, nec expectato Chausio castra Pestum versus reduxit: fuitque tam impudens dolosissimi & flagitiosissimi hominis facinus, ut quum nostros egregie ludificatus esset, tamen Chausium & reliquos, simul cum Palffii nuntio, qui literas ad eum pertulerat, Budæ in carceres condi (tanquam reos majestatis, qui rem tanti momenti, inter duos potentissimos terrarum orbis principes suo injussu, neque se conscio tractare ausi essent) & per aliquot dies arcte custodiri juberet. Budæ militibus quum quietem concessisset, postmodum exercitum in hiberna dimisit, & ipse Belgradum secundo flumine devectus est. Maximilianus similiter dimissis ad suas stationes copiis, Tirnaviam, & Posonium indeque Viennam rediit; non sine *Maxim. dimissis copiis Viennam redit.* exi-

1597. eximia in tantis rerum angustiis servati incolumis exercitus laude & gloria.

Eo discedente cura datur Palffio reparandæ Vaciæ, ac præsidio muniendæ, quæ oportuno ad invadendam armis Budam loco minime negligenda videbatur. Itaque Palffius continuato dies & noctes labore, eam celeriter instaurandam curavit, ut a subita hostium irruptione defendi posset, tormentisque & vetere præsidio imposito, & custodia ejus Georgio Doboscio, qui antea ei præfuerat, commendata, in suam novæ arcis stationem reversus est, copiis etiam ad sua loca remissis.

Sigismundus Temesuarum frustra obsidet.

Sigismundus quoque Transylvanus, qui se ad Budæ obsidionem cum Maximiliano principe conjunctis viribus tentandam paraverat, cum hoc anno ejus consilia dilata esse vidisset, ne tempus in otio transigeret, Temesiensem arcem urbemque denuo obsidione cingendam duxerat, traditisque curæ & imperio Stephani Josicæ Cancellarii sui XXV. millibus hominum eam amplius XL. dierum spatio oppugnaverat: 1597. defendente eam Solimano supercilioso genere Acarnane. Et is Chanadio, diffugientibus hostibus, ex itinere capto suburbiis Temesii erat potitus. Sed quum multi variis oppugnationibus occubuissent, ac peditatus in paucos redactus minime ad irrumpendum sufficeret, re infecta copias & tormenta reducere fuit coactus, cadentibus inter alios equites, quos in pugnam relictis equis descendere jusserat, cum aliis plurimis, tum vero Petro Posedario Dalmata Zriniani Comitis alumno: clamantibus subinde Turcis, ne in capienda urbe desudando, & nihil proficiendo tempus frustra extraherent; quam ante quadraginta quinque annos, ingentes principis Solymani copiæ, ipseque Achomates purpuratus & Beglerbegus Mehemetes, Lossontio & Hispanis propugnantibus, non nisi tardius & multo militum sanguine in suam potestatem redegissent.

DE REBUS HUNGARICIS,
LIBER XXXI.

1598. UT ex castris Vaciana in hiberna Viennamque salvis exercitibus reditum est, Cæsar, qui Praga sibi pedem efferre minime integrum putabat, comitiis, quæ Ratisbonam Germaniæ principibus & populis indixerat, Matthiam principem fratrem loco sui præesse; Posonium vero, quo Ungaros eodem fere tempore convocaverat, Maximilianum proficisci voluit, quibus utrisque conventibus de continuandis in futurum gerendi belli rationibus, sumtibusque in militum stipendia suppeditandis ageretur: simulque decrevit, ut absolutis illis, & ex sententia finitis, ille quidem uti antea, recepta exercitus cura, bellum administraret; hic vero ad Transylvaniam gubernandam (quod Sigismundus tam per literas quam legatos urgere videbatur) sese primo quoque tempore compararet: ad quem usum Cæsar ei alium exercitum, tormenta resque bellicas, & in stipendia pecuniam, supra provinciæ censum, qui haud contemnendus esse ferebatur, se subministraturum promittebat.

Comitia Ratisbonæ & Posonii habita.

Legati Cæsarei.

Interea vero dum ipse ad iter se instrueret, legati qui in provinciam irent, eamque tradente Sigismundo Cæsaris nomine occuparent, delecti sunt Stephanus Zuhajus Episcopus Vaciensis, Franciscus Nadasdius, ac Bartholomæus Peczius, clari & experientes viri. Verum quod Nadasdius morbo impeditus sese excusasset, in ejus locum Nicolaus Isthuanfius suffectus fuit: atque is alios antegressos aliquot post dies citatis itineribus sequutus, antevertere tamen nisi in Transylvania non potuit: ii circa Calendas Apriles Albam Juliam adventantes Sigismundum Comitiis provincialibus vacantem reperere: quos cum honorifice excepisset, primum omnium in consilium adhibitis, de Stephano Josica Cancellario suo, quem ipse obscuro loco natum ad eum honoris & dignitatis gradum evexisset, acerbissime conquestus est; manifestis indiciis compertum esse referens, illum occultis consiliis cum Michaele Transalpino communicatis, atque adeo tentatis etiam largitione complurium provincialium animis in eo laborasse, 1598. ne Cæsaris legati ad occupandam provinciam admitterentur; sed ad quietem & felicitatem provinciæ pertinere, ut quispiam e suorum numero in sui discedentis locum eligeretur: grave per se & intolerandum Germanorum jugum proposuisse, uti antea patrum memoria, regnante Ferdinando Cæsare experti essent: nunc vero Turcas, qui provinciam exteris hominibus nunquam essent concessuri, incomparabilem præsentium temporum tranquillitatem, in qua hactenus sub eorum clientela vixissent, invectis formidolosissimis armis, & horrenda rerum omnium tam divinarum, quam humanarum confusione perturbaturos; subindeque plures ostentata singulis spe ingentium promissorum, ut regnum ei deferendum putarent, in partes pertraxisse, proinde se statuisse, ut si ipsis videatur, statim illum ob tantum infidelis animi scelus, quo omnes suas pacis & fœderis cum Cæsare & summo Pontifice, cæterisque Christianæ Reip. principibus percussi cogitationes nefarie subvertendas suscepisset, quam severissime animadvertat. Hæc & alia multa, vultu & sermone ad iram prono præfatus Boscajum primo loco sententiam dicere jussit, qui illum malis ambitiosisque artibus, tale tantumque scelus ausum, ut reum majestatis acerbis pœnis afficiendum pronunciavit; cæterique qui aderant, fere omnes in ejus sententiam iere: Legati tamen Cæsaris, quod de capite, & fortunis, ac existimatione summi viri ageretur, ne quid temere fieret, deliberandi spatium petiverunt. Re ita in sequentem diem dilata, Josica, qui summo mane relaxandi animi causa, extra urbem equo vectus exierat, & ab agro recta in prætorium venerat, jussu Sigismundi antecaptis legatorum sententiis, a Boscajo captus, ac Michaeli Calmandio peditum prætorianorum præfecto in custodiam traditus fuit; qui eum confestim compedibus vinctum in carcerem perduxit, bonaque ejus omnia simul fisco addicta sunt. Quo inopinato tanti hominis casu, quamquam docendæ rei nec testes ulli, nec legum

Quibus Sigismundus provinciam traderet.

Stephanum Josicam Cancellarium suum de gravissimis insimulatum criminibus in carcerem compingit.

Digitized by Google

adhibita necessitudo esset, perculsi omnes, ingenti metu silentium agitavere; & eorum quoque, qui forte conscii illius ambitionis erant, animi viresque extemplo conciderunt. Deinde cum legatis de stipendio militibus prætorianis, atque iis, qui finibus provinciæ tuendis invigilabant, persolvendo actum est, & ita conventum, ut quæ illis hactenus deberentur, ipse persolveret, a Calendis autem Aprilis legatorum cura Cæsarisque impendio satisfaciendum foret.

Legatorum Cæsaris dehortatio ne provincia decedat.

Nec diu post ad quartum Idus Aprilis, prius cum legatis in conclave ductis pauca loquutus, jam se juxta promissum suum resignato Cæsari Transylvaniæ imperio Viennam, indeque ad suam, quam sibi privatam vitam acturo Cæsar dedisset provinciam profecturum retulit, pluraque loquuturo legati intercessere, eumque multis in medium adductis rationibus, ne provincia ,,excederet, dehortari cœperunt: posse & debere ,,eum secum reputare, nullas esse tam graves & ,,arduas causas, quibus inductus patrimonium di-,,tissimæ & omnium rerum feracissimæ regionis ,,relinquendum putet; superesse subditorum fi-,,dem indubiam, & promtum ad omnia obsequi-,,um: meminisse eum oportere, quanto fortunæ ,,arridentis munere & felicitate, superiore anno ,,Turcarum & Tartarorum infensissimas gentes, ,,eorumque arma propriis viribus sustinuisset, ,,quam longe imperii sui fines & terminos prola-,,tasset, accedentibus in præsentiarum summi ,,Pontificis & Cæsaris, Hispanique Regis auxiliis, ,,procul dubio eventurum, ut non solum hostes ,,barbaros procul Transylvaniæ finibus propulsa-,,turus sit, sed etiam eo angustiarum, ut sua vix ,,defendant, redacturus; sicque minime despe-,,randum, quin provinciæ suæ, securitatis & ,,quietis quantum satis sit, comparetur, sibi vero ,,oportuna sempiternæ laudis & gloriæ occasio ,,obveniat. Superesse Michaelem Transalpi-,,num, constantem hactenus & fidum socium cli-,,entemque; venturum ad obsequium etiam Mol-,,davum, quod in ea provincia recuperanda Sum-,,mus Pontifex & Cæsar nihil opis, nihil laboris ,,atque operæ prætermissuri sint; donec Polonos ,,sive æquo arbitrio, sive aliter disceptando ad ,,officium, & reddendas res pertrahant. Deum ,,O. M. qui ei hactenus, expugnatis tot hostium ,,munitionibus, tantis exercitibus fusis & fugatis ,,Sinanum, qui orbem terrarum nominis terrore ,,compleverat, ultra Istrum pulso & profligato, ,,certissimis divini sui numinis præsidiis adfuisset, ,,deinceps quoque adfuturum: & Cæsarem, si ,,tempora belli postulabunt, nequaquam negle-,,cturum, quin ei pro Christianæ Reip. salute & ,,commodo bellum gesturo adcurrere, & præsen-,,tem opem allaturus sit, quando eum non in con-,,sortium duntaxat laborum, quos pro afferenda ,,Christi nominis gloria, subeundos sumsisset, ad-,,scitum; sed tradita in conjugium sorore præ-,,stantissima arctæ etiam necessitudinis vinculis ,,adstrictum in omnibus quorum indiguerit, sub-,,levandum & defendendum suscepisset. Facile ,,esse momento, quo quis velit, cedere possessio-,,ne magnæ fortunæ; facere & parare eam, diffi-,,cile prorsus & arduum esse. Tametsi vero de ,,recipienda Transylvania, Ungarici olim juris ,,provincia, ad necessarias cum ipso transactio-,,nis conditiones jam descendisset, tamen in red-,,denda ea ne nunc quidem quidquam moræ fa-,,cturum, & si recipere eam retinereque velit, ,,(quod etiam ut faciat Cæsarem hortari & roga-,,re, ac ejus nomine, se velut internuntios & se-,,questros vehementer obtestari) tum quicquid ,,Cæsar habeat bonorum, amicos, genus, cogna-,,tos, divitias, arma, copias, regna, & quicquid ,,in homine principe dici insigne potest, ad eum ,,tuendum & amplificandum, salvumque & inco-,,lumen cum suis omnibus protegendum quam ,,benevolentissimo & studiosissimo animo impen-,,surum, omninoque effecturum, Diis bene juvan-,,tibus, ut si rectissimis consiliis parere velit, se su-,,perstite, tam domi dignitatem, quam foris au-,,ctoritatem integram illabatamque conservare ,,possit.

Legatis ad hæc brevi sermone respondit, sibi firmam stabilemque esse sententiam transactioni cum Cæsare factæ inhærendi, neque opus esse, ut longioribus in dissuadendo verbis utantur, pauloque post in atrium majus a Joanne Sigismundo Joannis Regis filio ædificatum, in quo magna provincialium frequentia expectabatur, simul cum legatis & Senatorii ordinis viris progressus est, talemque ad eos orationem habuit. ,,Meminisse vos decet, me in tenera ætate patre ,,orbatum sub tutela patrui Stephani, quem Dii ,,immortales, qui terrena hæc atque mortalia pro-,,cul dubio moderantur, ex hac provincia ad Po-,,loniæ florens amplumque regnum, ob raras & ,,insignes ejus virtutes evexerant, eo usque agi-,,tasse, donec in adultiorem ætatis gradum per-,,venirem: quo tempore me ex ephebis egredien-,,tem, publicis votis & suffragiis vestris principem ,,declarastis: neque ego ex illo eniti summis vi-,,ribus destiti, ut me tam domi unumquemque ve-,,strum liberaliter habendo, atque indulgendo, ,,quam foris, dum famam egregiis militiæ factis ,,extendere contendo, ejusmodi judicio vestro non ,,indignum ostendere possem. Nec honestissimis ,,conatibus nostris propitia numina defuisse visa ,,sunt: postquam provinciam hanc, tanta in hunc ,,usque diem moderatione, cura, studio, labore, ,,rexi; ut nihil quod ad eam tuendam, defenden-,,damque pertinuerit, neglectum esse videatur. ,,Sustinendo enim ac omni ope, apud potentissi-,,mos Christianæ Reip. principe summum Pontifi-,,cem, Cæsarem ac Hispaniæ Regem adnitendo, ,,majora præsidia paravi, quibus hactenus ab in-,,fensissimis barbaris, qui internecivo odio erga ,,nos nomenque nostrum, contra veteris clientelæ ,,jura occidione delendum inhiabant, tuti & se-,,curi redditi sumus, neque ambigendum videtur, ,,etiam in posterum nisi fortuna virtuti & feli-,,citati publicæ nimio plus invidere velit, tutos ,,futuros. Nunc vero plerosque vestrum me haud ,,modice admiraturos non dubitaverim, qui pro-,,vincia decessurus, ac commeatum veniamque ,,a vobis postulaturus, in medium prodierim, ,,constantiamque meam desideraturos. Sed quæ ,,me rationes, ut id facerem, induxerint, arduæ ,,sane prorsus & necessariæ, eas modo aperire ,,non est animus, quas utpote antea plerisque ,,vestrum cognitas ex meo sermone esse non sum ,,nescius, nec modo repetere opus est. Stat ani-,,mo fixum provincia decedere, satisque fore si ,,uti cum Cæsare jam conveni, quietior mihi ,,sedes non ambitioso non mortalitatis meæ in-,,scio, & spernendis honorum fulgoribus valido ,,alibi contingat, tranquillam, nec divini hu-,,manique juris expertem conditionem transfige-,,re licitum sit. Non desunt veterum & recen-

,,tio-

1598. „centiorum principum exempla, quæ mihi imitanda proposui, Diocletianique imprimis, quem si persequendi Christiani nominis infamiæ quis eximat, cætera bonum principem haud negaverit, cui post abdicatos imperii fasces privato perjucundum fuit paterna in domo hortorum amœnitati studuisse. Sed patrum nostrorum memoria Carolus Quintus Cæsar, Imperator, fortissimus & sapientissimus princeps, qualem prisca ætas a multis sæculis non viderat, privatam vitam imperii dignitati sceptrisque antehabuit: nec amplius rerum humanarum ancipites casus subeundos censuit, quos fortuna mille casibus exponere solet; sed divinis tantum insistendo, vitam felicissimo exitu terminavit. Forte jus provinciæ administrandæ Cæsaris, tanquam Pannoniæ Regis legatis, quod bene vertat, jam nunc restituere in animo habeo; quem rerum vestrarum providum, in periculis constantem, in tuendis vobis munificum & liberalem, in afferenda libertate impigrum, adversus barbaros potentem fortunatumque fore non est quod dubitetis. Proinde vos non solum testor & moneo, ne uti hactenus ad res novandas solita mobilitate agitemini, ne vestræ inconstantiæ nomen, ut quondam Punicæ fidei dedecus, in proverbium abeat, sed etiam precor, ut fidei obsequium, quo vos Cæsari jamjam obstringi cupio, inviolabile ac inconcussum perpetuo servetis: me vero & facta, famamque nominis mei, quocumque fatis ducentibus concessero, cum laude & bonis recordationibus prosequi non intermittatis.

Plura volentem dicere lachrymæ luminibus obortæ vocem impedivere; & nemo etiam fere auditorum fuit, qui lachrymas continere potuerit. Episcopus autem Vaciensis, unus ex legatis ea, quæ in conclavi dixerat, ut manere in provincia vellet, repetendo denuo interpellavit: sed ille per verba singultu interrupta, tarde fabulam surdis narrari respondens, se in cubiculum recepit. Boscaius autem nomine omnium verba fecit, ac Cæsari & ejus legatis omnes obtemperaturos affirmavit; quamdiu in suis vetustis libertatibus indemnes conservati fuisse videbuntur. Nec diu post primum viri senatorii, (inter quos Demetrius Napradius Albanus in provincia Episcopus, ac Boscaius primi fuere) sacramentum Cæsari, & quem sui loco principem statuerit, solenni more præstiterunt. Deinde Ungari, Saxones, Siculi, cæterique sine discrimine nomina professi, juramenta sua sigillis chirographisq; munita legatis tradiderunt. Ipse autem quo facilius adeuntes & salutantes arceret, non diu in palatio moratus, per portulam, quæ ex inferiore ædium parte in hortum patebat, sese subduxit; & in villam Quisfaludianam, quam in suburbano agro Lupus Covaciocius, ad voluptuarios secessus ædificare cœperat, sed cæde præventus non absolverat, simplici rheda vectus fuit: ibique interea privatorum more vixit, donec in Silesiam proficisceretur.

Proceres Sacramentum Cæsari more solenni præstant.

Erat adhuc in rure suburbano Sigismundus nondum decisis, quæ in Transylvania habebat negotiis, quum exoptatissima & secundissima recuperati unius noctis labore & ausu e faucibus hostium Jaurini fama ad legatos allata est. Quam rem in omne ævum memorabilem, postquam inter omnia quæ adversus Turcas clam & in tenebris doloque gesta sunt facinoribus primas tenere videtur, quo successu, quantave Reipub. felicitate, ac divini numinis beneficio contigerit, enarrare erit operæ pretium. 1598. Post irritum Jauriensis oppugnationis exitum, ac castris castra ad Vaciam collata, ac clandestinum hostium discessum, Cæsar cum Maximiliano fratre, ac Suarcembergio colloquutus, cum toto ingenii & virium robore, nec ullis deterrentibus impensis ad recuperandum Jaurinum ferretur, advocandum etiam Palffium censuit, arcanique sui consilii rationes ipsis ita explicavit, ut validis agminibus ex omni copiarum numero delectis, ejus instrumenti, quam Petardam vocant, vi atque impetu experiundum existimaret, si quæ fieri via ad irrumpendum posset; sin minus, valida postmodum & aperta belli mole incumbendum esset: quandoquidem tempestates illinc & procellas impendere providebat, quæ nisi mature discuterentur, in magnum discrimen rem Austriacam adductaræ esse viderentur; ideoque se gravi judicio duces ipsos tantæ rei agendæ delegisse testaretur, quod usu & experientia rerum magistra, nullam rem cum aliis omnibus, tum maxime gerendis bellis æque obesse, ac multorum imperium didicisset: quum omnibus eadem auctoritas, minime vero aut fides, aut prudentia eadem sit, magnam certamque spem se concepisse, fore ut Deus Optimus Maximus eorum opera atque industria, quod moliretur, ingentis audaciæ operi perficiundo optatum & felicem successum haud dubie sit concessurus, dummodo cavere providereque velint, ne hujusmodi consilia cuiquam panderentur. Igitur ii, quibus ætas fere eadem ac magnitudo animi par, ac mutuus inter se amor, ac erga Cæsarem studium fuit, re suscepta, cujus amplissimus foret laborum fructus expectandus, toto hyemis decursu intenti ad eam fuere, copias lustrando atque exerendo & quæ erant necessaria in tempore comparando.

Jaurinum eximio stratagemate a Suarcembergio recuperatur.

Sed nives genuum tenus profundæ totam hyemem occupaverant, mox initio veris dissolutæ, auctæque pluviis, itinera infesta ac incommoda reddiderant, ut exercitus educi ex hibernis non possent. Interim tamen desiderii Cæsaris, officiique sui, ac muneris impositi memores, ab idoneis exploratoribus, ac captivis, & rusticis, qui ultro citroque commeabant, de statu portarum urbis, ac propugnaculorum, de hostium numero, de itineribus, semitis, pontibus, eorumque aditu, cæterisque rebus, quæ tam intra urbem, quam foris necessaria videbantur, inquirere, ac quæ advertenda erant, animo imprimere non desistebant. Itaque residentibus aquis, ac æquioribus nonnihil viis redditis, Suarcemburgus ex omnibus copiis equites & pedites quam promtissimos seligit, ac Comaronium convenire jubet. Fuere Galli pedites noningenti, Vallones totidem, e Strigonio Galli Vallonibus permixti trecenti, ac ex veteranis Comaronii stipendia merentibus Germanis quinquaginta: qui jussu Suarcemburgi tympana & fistulas, ut instrumenta clandestino conatu rem gerentibus minime necessaria, abdicaverant. Palffius mille hastatos equites Ungaros, ac totidem pedites sclopetarios; nec multo minorem Germanorum equitum numerum adduxit: ut omnium copiarum cujusvis gentis nationisque & ordinis summa quinque M. ac CL. militibus constaret. Cum hac selectissima manu XXVII. die Martii, hora post meridiem prima, quod Dei Optimi Maximi providentia felix faustumque fuit, Comarônio per pontem, quem ea

noctis

nocte ad fallendos e navibus & tabulatis celerrime construxerant, transjecere, & in ulteriore Danubii ripa Matthæum Felnemethium, qui irrita obsidione Jauriensi captus a Turcis fuerat, ac pro exolvendo redemtionis pretio e Jaurino veniebat, obvium habuere: a quo Turcas nihil hostile metuentes in otio agitare, ac ducentos ex Janiceris hesterno die Budam pro stipendio, & commeatu profectos esse cognovere. Tantus enim hostium animis inerat nostrorum contemtus, ut ne portas quidem claudere satis cum cura, nec vigilias solita diligentia obire viderentur; jactarentque superbo ore, quando Gallus gallinaceus e ferrea lamina in turris fastigio collocatus vocem editurus esset, eo tempore Christianos Jaurinum potituros. Igitur Felnemethium ipsis in compedibus, & eodem quo vectus erat curru reduxere, de variis rebus, si opus foret, ab eo quæsituri. Trajecto Danubio, singulis cohortibus ac turmis Suarcemburgus certum locum assignavit, quoque ordine procederent, scripto comprehensum exhibuit: atque eodem die ad solis occasum, amnem Zomzonem, non quidem latum aut profundum, sed stagnantem, & cœno impeditum, naviculis piscatoriis ante eo per plaustra allatis superavere, indeque ad alium rivum, qui e collibus & silvis Memphonis pagi decurrit, de nocte hora nona perventum est, & pars, quæ supererat noctis, militi ad quiescendum & curanda corpora concessa.

Illucescente die sequenti, qui fuit Martii XXVIII. hinc progressum est ad milliaris spatium in vallem Nemethianam, quæ saltuosa est, & ad dextram itineris instituti partem porrigebatur; totusque ille dies usque ad vesperum eo in loco transactus fuit. Quum illinc discedendum foret, neque jam nisi duorum milliarium intervallo Jaurinum distaret, duces convocatis præfectis, quotquot aderant, ac equitum & peditum præcipuis, quem quisque locum teneret, quo ordine procederet, qui civitatem adorirentur, qui in forum advolarent, nec hostem conglobari permitterent, qui occupandis propugnaculis præsto essent, allata etiam eleganti pictura, diligentissime proposuerunt. Post accuratam harum rerum inculcationem, eodem ordine, jussis passibus procedere inceperunt, ac una ante dimidium noctis hora, in conspectum urbis prope sepulchra Thracum ad eum locum, ubi superiori anno castra nostrorum posita erant, feliciter pervenerunt. Ferunt aquilam supra nostrorum agmina, a Comaronio usque huc volitantem visam, militesque eo omine boni eventus accepto, alacrius ad rem gerendam incitatos esse. Sed unum ad explicanda felicius consilia & conatus obstare videbatur, quod luna pernox splendore suo nostros hostium excubitoribus haud difficulter conspiciendos proditura videretur, idque duces ante omnia metuebant. Verum enim vero singulari & manifesto Dei Optimi Maximi beneficio, mox illa paululum progresso exercitu, nubibus condi, seque obscurius occulere cœpit; ita ut modico sparso lumine, nostris favere inciperet, hostibus vero procul aspiciendi facultatem adimere videretur. Illinc ad pontem progressum est, & excubitores hostium animadversis ex voce & corporum motu ex nostris, quidnam ibi insidiarentur, utque procul irent, proclamare cœperunt. Babacurtus, cui cum sua centuria militum munus applicandæ ad exteriorem portam, quæ pontis in medio clathris & cancellis ligneis munita erat, minoris Petardæ demandatum erat, cum illam clausam quidem, sed neque sera, neque repagulo obstructam vidisset, felici arridente fortuna silentio aperuit, ac Lamarsium Gallorum militum decurionem, qui majorem petarram majori Albanæ portæ admovere debebat, ut cœptam rem celeriter conficeret, admonuit; sed etiam ibi præsentissimo Dei nomine providente animadversum est; attractilem portam, quæ attolli, ac aliam interiorem duplici velut obice claudere solebat, ab hostibus minime sublatam fuisse. Itaque eo felicior fuit, Deo juvante, petarræ admovendæ ratio: Quæ sine mora valvis applicata, ac subito incensa, eas, ruptis intus vectibus, quæ per transversum extensæ crassioribusq; repagulis ferreis munitæ erant, momento temporis ita disjecit, ut alteræ in forum CCC. passuum intervallo abreptæ provolarent: alteræ in vestigio minutatim scinderentur, adeoque ingens ederetur fragor, ut hostes sopiti & semisomnes eo veluti tonitru audito excitarentur, & pars discincti & seminudi, pars solis induti tunicis arma caperent, & modo perturbatis animis ad forum, modo in arcem ad præfectum conglobati, quantum possent, consertique sese aggregare conarentur. Verum ut erat a ducibus severissime injunctum, Babacurtus & Henricus Oborenpruccus, ipsius Suarcemburgi legatus, statim per apertas portæ Albanæ fores, cum quatuor tricenariis cohortibus Gallorum & Vallonum fortiter irruperant, & forum occuparunt. Hos celeriter insequuti fuere Vallones & Galli mixtim, binis singulæ cum cohortibus, ad dextram viam petivere, quæ ad arcem & propugnacula ducebat. Nec mora ex præscripto Ungaricus peditatus, duce Petro Orsio a dextra sinistraque in propugnacula duo, quorum alterum Cæsaris, alterum Valentini Toti nomine appellabatur, provolavit, mixtusque sociis Gallis, qui priores erant ingressi, fortissime rem gerere cœpit. Horum vestigiis Michael Lopes Hispanus cum sua centuria mox institit, & Germanicus Strasoldus nihil moratus, ac postremo universa Gallorum & Vallonum manus, ac veterani pedites Germani, docente instruenteque Suarcemburgo, quid quisque peteret, quo tenderet, quibus sociis subsidio esset, in urbem introiit. Suarcemburgus ipse in concamerato portæ fornice, cum Sebastiano Tocolio, ac aliquanta peculiarium militum suorum manu substitit, ut facilius, quo necessitas postularet, subsidia expediret. Palffius vero cum equitibus Ungaris & Germanis, ad incerta belli in campo excubabat, ne quid illinc detrimenti ab hoste posset accipi.

Rebus in hunc statum deductis, tametsi hostes insperata nostrorum irruptione experrecti, quam ipsi nunquam fore credidissent, summa animorum perturbatione arma cepissent; tanta tamen pertinacia & contentione pugnaverunt, ut postquam nostri foro & aliquot præcipuis locis potiti essent, tribus amplius horis sese acerrime defenderent, & plurimos ex nostris sclopetis & gladiis cæsos obtruncarent. Præfectus Alipassa ad portam, quæ exeuntibus arce sinistra est, cum XXX. suorum cæsus est, quum altera manu vexillum teneret, altera, quamquam nullis protectus armis acriter pugnando sese tueretur. Incredibile memoratu est, quanta

Aquila supra nostrorum agmina volitans.

Luna illustris nubecula obscuratur.

Porta urbis petarto disjecta nostris aditum aperit.

Mox in forum fortiter irrumpunt,

Præcipuaque loca invadunt.

Aly Bassa cæditur.

1598. ta ubique obstinatione repugnatum ab hostibus sit; adeo ut uno in loco non longe a foro, ubi Operenpruccus & Babacurtus rem gerebant, plures ducentis e nostrorum numero cæsi reperti fuerint. Ubi vero præfectus occubuit, LX. fere nostratium partim interfecti, partim sauciati sunt. Adhæc tres vel quatuor e Janiceris, ut rebus desperatis fieri plerumque solet, velut in rabiem quandam versi, tam vesano temeritatis furore perciti in nostros irruerunt, ut quingentos in fugam converterent, adcurrentibusque subinde aliis atque aliis nostros, ter repetita fuga, versus portam pedem turpiter referre compellerent; effetque tota res in summum adducta discrimen, nisi propere Suarcemburgus, adhortante Tocolio, Palffium, ut equites, qui foris vigilabant, descendere equis, & peditatui in urbe laboranti opem ferre maturarent, admonuisset. Ibi Palffius cum se apud equites voce & verbis nihil proficere videret, quod in re nocturna & ancipiti cunctari viderentur, exemplo tandem promovit, cum ipse primus in pedes descendisset, & ad urbem procurrendo præcessisset. Sic enim ipsi quoque minime deserendum ducem arbitrati, relictis equis extento cursu subsidio suis adcurrerunt. Ibi recrudescente Marte pugna atrox & admodum cruenta redintegrari cœpta est: Turcis in extremo discrimine tanto ardore & ferocia sese defendentibus, ut quidam ex eis hastis veluti verubus transfixi, jam jamque morituri, nostros tamen vulnerarent, & occiderent, ut victi & victores simul expirarent. Supra propugnaculum quoque Jacofitianum, alia pugna cum Strasoldo & Lopes, ac Orsio & Ungaris erat, in qua Alaibegus Spahiis & Timariotis præpositus, cum multis ex equitum & Janicerorum ordine cæsus occubuit, ibidemque e nostris complures cecidere. Sed postquam equites & Palffium auxilio suis venisse vidissent, pars cum Omeraga legato in arcem profugerunt, pars pulverem sulphureum, qui sub ejusdem propugnaculi fornice, magna copia servabatur, succenderunt, cujus violentia disjectis fornicibus & dissipatis per aera multis tam nostrorum quam hostium corporibus, ingens utrinque detrimentum acceptum, illatumque fuit.

Hostes summa pertinacia se defendunt.

Equites nostris laborantibus opem ferunt.

Cum jam hostes e foro & propugnaculis omnibus pulsi cæsique essent, Palffius Omeragam cum iis, qui sese in arcem receperant, ut sibi ipsis, quorum jam vita & salus conclamata esset, parcendum putarent, seque dederent, hortari cœpit. Sed quum se sclopetis eminus tueri nondum cessarent, attractis, annuente Suarcemburgo, turmentis, ac in arcem obversis, eorum tandem pertinacia fracta est, ac ad arbitrium victoris in deditionem accepti. Multi etiam hostium sese e muro in fossas & Danubium præcipitaverunt, quorum pars luxatis aut fractis omnibus artubus in vestigio interiit, pars sed admodum exigua evasisse dicitur; plures per abdita domorum ac stabulorum latibula, ac subterraneas scrobes occultari non sine cæde & vulneribus inde extracti fuerunt; & tandem claro jam die integra victoria, cum ingenti præda parta est, quum a media nocte pugnatum ancipiti Marte esset: præda inter duces & milites æquis partibus divisa est; sic tamen ut tormenta CLXXXVIII. cum apparatu Cæsari addicerentur. Hostium MCCCC. cæsi sunt, capti CCC. absque pueris & mulieribus. Sed nec nostris incruenta victoria cessit; quum præter sauciatorum magnum numerum, quingentos & amplius milites desideratos fuisse satis constitisset. Babacurtus felices rei successus ad Cæsarem allaturus, per dispositos equos celerrime profectus, quatuor millia aureorum numorum donativi nomine obtinuit; ita ut millenos ex ærario quotannis caperet. Suarcemburgio autem centum millia aureorum data, & oppidum Hustopecium in Moravia. Palffius ab Austriacis poculo aureo mille numorum pondo cohonestatus est; nec a Cæsare quicquam præmii postulavit, quum se operam omnem, quam hac in re præstitisset, patriæ imprimis debuisse, ideoque gratuito impendisse profiteretur. 1598.

Præda ingens parta, ac magnus tormentorum numerus.

Babacurto donativum 4000. aureorum datum.

Suarcemburgio autem 10000. donata.

Hunc in modum admirabili Dei beneficio Jaurinum recuperatum est, non toto quadriennio a Turcis possessum: qua in re tota illustre documentum capi potest, diu contemtas vires, ubi temporis diuturnitate corroboratæ fuerint, perniciosas contemnentibus esse solere. Nec multo post Suarcemburgus priscæ severitatis exemplum Jaurini præbuit; quum Michaelem Lopes turmæ equestris ductorem in vincula conjici jussisset. Is commilitonem quendam Gallum, qui in præda non contemnendum auri pondus acquisiverat, clam necandum & sterquilinio occultandum curaverat, ut auro potiretur. Tametsi igitur eum virum apprime militarem esse nosset, promtaque ejus & forti opera in capienda civitate usus esset, re tamen postmodum comperta, & certis indiciis comprobata, de convicto confessoque publice in foro capitale supplicium sumi jussit. Legati in Transylvania ob recuperatum tanti momenti locum, sacro hymno in triumphis & victoriis, ac publicæ lætitiæ significatione decantari solito, ac tormentorum fragore edito, singulare suum gaudium testati sunt: quamquam essent, qui ut rem fictam, & commentitiam, atque adeo incredibilem esse putarent.

Postea Sigismundus exiguo comitatu secum sumto, in Silesiam iter suscepit cum Alphonso Carillio, Sigismundo Sarmassagio, & Emerico Sixoniano, cujus familiari consuetudine oblectabatur, Josicamque captum iisdem in vinculis, in manibus & potestate legatorum reliquit, lentisque factis itineribus Galgocium, atque inde Strigonium, postremo Jaurinum recens a nostris occupatum venit, & ubique summis honoribus exceptus est; nec prius in Transylvania fama recepti Jaurini, nisi ipso perscribente, credita fuit. Dimisso eo, unus ex legatis Isthuansius ad illius conjugem Cuvarii relictam cum literis Cæsaris, quibus illa sive manere in provincia, usque ad Maximiliani adventum, sive ad matrem reverti vellet, libera permittebatur, profectus est; eamque comitantibus Stephano Chaquio, Petro Ghicio, Christophoro Querestiurio, & Sigismundo Comite Turriano, quem ei mater consiliorum arbitrum adhibuerat, Albam deduxit, atris vestibus, quales viduis gestare mos est, amictam: mansitque ibi per aliquot menses, ac communi cum legatis cura rebus præfuit. Post paucos autem dies ab ejus adventu, Peczius legatus relictis Albæ collegis, Pragam reversus est, Josicamque secum ad novam arcem Samosianam perductum, Alberto Hamvaio præfecto dedit, ut paulo post

Sigismundus in Silesiam contendit.

Conjunx Sigism. Albam deducitur.

1598. post Sacmarium perductus Michaeli Siculo, qui ei loco Cæsaris nomine præerat, custodiendus traderetur. Historias vero rerum Ungaricarum, cura & studio, auspiciisque, & impensa Stephani Poloniæ Regis a Joanne Michaele Bruto docte eleganterque scriptas, quæ auctore Albæ fatis concedente, apud Sigismundum remanserant omnium qui viderant firma affeveratione dignissimas, quæ in lucem ederentur, ad Cæsarem pertulit. Discedente Peczio duo legati, qui Albæ erant relicti, misso ad Maximilianum cum literis Nicolao Bogathio, ut venire maturaret, cohortati sunt. Sed quum rebus ad usum & iter necessariis nondum esset instructus, cunctantibus, qui eas curabant, Cæsaris ministris, venire non potuit; venturum tamen cum primum illæ expedirentur, pollicitus est.

Michaeli Bruti historia Ungarica ad Cæsarem defertur.

Sub id tempus Michael Transalpinus missis ad legatos nuntiis, Elia Cacucio Siculo, & Petro Armenio, se post Sigismundi discessum in ancipiti esse significavit, quid sibi faciundum, quove modo consulendum sit, postquam nec exercitum adversus barbaros hostes absque stipendio tenere queat; nec pecunia ei ingentes quotidie ad præsidia sumtus effundenti suppetat, nec de Cæsaris aut legatorem mente quicquam constet; proinde petere vehementer, ut quid facere eum velint, admoneant, pecuniamque expediant; aut si id fieri nunc nequeat, quod ad multas, quæ prægravarent, necessitates impendenda sit, se oppigneratis, quas habeat, rebus & fortunis suis, exercitui satisfacturum, dummodo a legatis certior reddatur, quem diem redimendo pignori statuant, ac de futuro rerum suarum statu certi aliquid cum eo deliberent: sibi pro iis rebus decidendis venturum ad eos fuisse, sed inter venandum casu equi luxato humero facere nequivisse. A legatis, qui hominem militarem, & ad omnia promtum, ne ad hostes transiret, omnibus quibus possent artibus in officio retinendum putabant, responsum est, illum bono animo esse debere, futurum propediem, ut omnia pro ejus desiderio perficiantur: deque iis omnibus non parvi momenti negotiis, vel per idoneos homines conferant, vel ipsimet coram congressi deliberent; Principem quoque Maximilianum interea affuturum, qui nihil quod ad ipsum propugnandum & tuendum, verum etiam summis quibusvis dignitatibus & gloriæ ornamentis amplificandum pertineat, prætermissurus sit.

Maximilianus Archidux in Transylvaniam accersitur.

Michaelis Vaivodæ legatio ad Cæsaris legatos.

Nuntiis hoc responso dimissis cum nec Maximilianus veniret, nec ille ulterius expectare sibi integrum diceret, Radulonem Clavigerum (est id genus officii & dignitatis, cui tributa & vectigalia censusque provinciæ curæ sunt) & Mirissonem Logothetem legatos, rursus eadem adferentes misisset, collato cum Transylvaniæ primoribus consilio, ac relictis, qui res domi curarent, idoneis hominibus, ipsi ad Michaelem proficisci constituerunt; ac per silvam Sarcaniam Cibinium, indeque Brassonem facto itinere, superatisque ad Rucariam villam alpibus sexto, postquam Alba discesserant die, cum Gaspare Cornisio, ac Pancratio Sennieio, Tergovistiam pervenire, & a Michaele, qui valetudine impeditus prodire obviam non poterat, misso tamen in occursum filio Petrascone, cum amplius tribus millibus militum, summo cum honore excepti fuere. Ibi postquam cum legatis per triduum multis ultro citroque contractis sermonibus disceptasset, & a legatis decem millia aureorum numorum in stipendium militare accepisset, tandem in hunc modum conventum est: Michael Vaivoda Transalpinæ Valachiæ, quæ Regni Ungariæ portio, & pars est, princeps, Rudolphum Romanorum Imperatorem & Regem Ungariæ, pro suo legitimo Rege recognoscet, contra Rudolphus provinciam Transalpinam ei & filio ejus Petrasconi jure hæreditario conferet, absque ullo solvendi tributi onere, sic tamen ut ipse declarandæ clientelæ gratia, quotannis mittendi muneris honorarii, quantum virum principem decet, curam habeat. Si ipse aut Petrasco filius absque hæredibus decedant, Rudolphus & ejus successores liberam Transalpinis Valachis potestatem concedent Vaivodam ejusdem gentis & religionis, quam Græcam colunt eligendi, prærogativa electionis & confirmatione sibi retenta, atque ii omnes Regibus Ungariæ juramento obstringantur. Religio, quæ hactenus in provincia viguit, suo loco relinquatur: Cæsar Michaeli stipendium ad quinque millia hominum dabit, quibus adversus quoslibet hostes rem gerat: Amicos Cæsaris pro amicis, hostes & inimicos pro hostibus & inimicis habebit. Ad quæ observanda quinto Idus Junii in æde Divæ Virginis Genitricis Tergovistiæ supra promontorium sita, primus ipse juravit solenne jusjurandum; sequuti sunt eum statim Euthymius Archiepiscopus Tergovistianus, Demetrius Vornicus summus provinciæ Judex, Michael arcis Craliovæ Banus, Radulo Claviger, Theodosius Logothetes Cancellarius, Andronicus Vestiarius Cubiculo præpositus, Nigronus Spatarius, Miroslo Logothetes, & Ban Calota, qui universæ provinciæ nomine simili se & posteros juramento obligarunt. Quibus peractis legati Alba redierunt, Cæsaremque & Maximilianum de iis, quæ acta erant, misso ad eos etiam fidei a Valachis præstitæ diplomate, certiores reddiderunt. 1598.

Legatorum Transylvaniæ cum Vaivoda pacta conventa.

Dum per hunc modum res in Transylvania & Valachia administrantur, Solymanus Temesiensis purpuratus, qui binas Transylvanorum obsidiones servata arce Temesuaria toleraverat, collectis militibus præsidiariis præfecturæ suæ subjectis, aliisque e Nandoralba & Samandria accitis, Chanadium obsidione cinxit, ac quatuor tormentis acriter verberare cœpit. Franciscus Lugassius, qui non ita pridem ibi a legatis præfectus erat constitutus, misso ad eos Joanne Thurio, Francisci prætoriani centurionis fratre, maturam opem imploravit: quæ nisi tempestive adferretur, se loco infirmo vim hostium diu sustinere non posse nuntiavit. Nec mora, legati Georgio Quiralio Varadini præfecto in mandatis dederunt, ut partem militum eo mitteret, ac præsidio, quod in oppido Josseo erat, ut in auxilium adcurreret, jussere. Media quoque pars prætoriani militis secundo Maryso flumine celeritatis causa isthuc missa est: quibus omnibus deducendis Thurius operam diligentem præstitit. Verum quum hostes auxilia obsessis venire cognovissent, incepto destiterunt, retractisque tormentis eo, unde venerant, redierunt; villas tamen aliquot & pagos circumvicinos igne & ferro vastarunt.

Solymanus Temesuariensis Chanadium obsidet.

Irrito conatu abscedit.

Ejus Solymani insolentiis permoti legati, consiliis cum Andrea Barciona Caransebesii & Lugassi præfecto communicatis, qui diu apud Na-

1598. Nadasdium rem militarem secunda nominis fama exercuerat, & virtute ac praeclare factis ad eam praefecturam conscenderat, contulerunt, daret operam, si qua occasio daretur, ut dum rapinis & praedae e regionibus nostris abigendae inhiat, notabili aliquo detrimento afficeretur. Is navandae operae cupidus, re cum transfugis quibusdam, qui Temesium clam fugientes, Turcicae superstitioni sese addixerant, communicata, atque adeo impunitate ac oblivione omnium scelerum eis promissa, si Solymanum in insidias perducerent, brevi effecit, ut desiderii votique compotes redderentur. Itaque Solymanus a transfugis persuasus, qui oppidum Lugassum infirmo muro, ac quibusdam in locis pertuso facile capi posse affirmabant, seque primos in iisdem explorandis offerebant, mille equites, totidemque pedites ad iter accingi, seque in hosticum vadentem sequi jussit. Cum pridie Nonarum Juliarum sub vesperum Temessio egressus esset, & peditatum praemisisset, ut sunt aestivae noctes admodum concisae & breves, ante auroram tamen Lugassum pervenit, ubi a Barciano & praesidiariis, qui quo itinere, quo numero veniret, quibusnam ex partibus oppidum adoriri vellet, docentibus clam transfugis, bene sciebant, paratis animis viribusque expectabatur. Itaque Turcae obscura nocte magno sublato clamore oppidum invadunt; sed Barcianus egregie sese defendendo tamdiu, donec illucesceret, eos sustinet: mox dubia adhuc luce porta erumpit, & ducentis peditibus sclopetariis, quos prope suburbia idoneo in loco occultaverat, & quando ad conferendas cum hoste manus ventum foret, prodire jusserat, signum invadendi dat: pugna atrox & cruenta exoritur. Turcae a fronte a tergo circumventi in orbem pugnare coguntur; & tandem dum se a sclopetariis incumbentibus confertim prosterni vident, in fugam conjiciuntur: multi capiuntur, sed multo plures caeduntur. Solymanus praecipiti equo vectus profugit, victoria Barciano relicta: dumque intenso cursu perceitus ad pontem Temesio flumini impositum pervenisset, illum a nostris disjectum reperit; quamobrem metu cogente fluvium cum paucis transnatando superavit, sicque in tutum se recepit. Ex nostris nemo alicujus nominis miles desideratus est, praeter Joannem Josesseium, qui quum vulnus in capite accepisset, eodem die interiit. E Turcarum numero CCL. vivi in nostrorum potestatem devenerunt; ac inter eos Ibraim Aga equitum Centurio veteranus, cum multis aliis praecipuae dignitatis; qui nec se passus vinciri, nec pedes compedibus constringi, octo millibus aureorum numorum intra triduum persolutis, se redemit. Caesorum capita CCCCXI. perticis & longuriis e muro praefixa spectaculo fuerunt, & spolia praeter opinionem multa. Signa vero magna deaurata duo relata, & tertium, quod Solymani proprium erat, angustum quidem, sed in longum extensum, ut hastam, cui affixum erat, longitudine superaret. Quae Albam ad legatos cum captivis & muneribus perlata fuere. Castigata hunc in modum Solymani temeritate, modum postea excursionibus & direptionibus posuit, & non multos post dies Budam translatus, infeliciorem quam nunc fortunam expertus est, quum non toto vertente anno a paucis peditibus, qui Strigonio egressi prope thermas Budenses, quae Mustaphanae vocantur, sese abdiderant, captus fuit, ut suo loco dicemus.

Solymanus non mediocrem cladem a Barciano accipit.

Cum interea crebrioribus nuntiis, qui fere quotidie veniebant, adferretur Turcarum ingentes copias, partim jam Samandriam, partim Nandoralbam pervenisse, & Satergim, qui eis praeesset, brevi subsequuturum, & consilia de bello Transylvanis inferendo agitare; Legati misso per celeres equos Georgio Herbestainio Feliciani filio, Maximilianum denuo ad festinandum & defendendam provinciam invitavere; cui se propediem venturum promisit. Sed quum mora nimium longa videretur, Joannem quoque Beicium, qui cum solicitudine adventum ejus urgeret, non multo post miserunt: isque illi Tapolciani occurrit, & de statu Transylvaniae, deque aliis rebus, quas illum scire intererat, edocuit. Nec minore cura ac solicitudine inter hosce adventantium hostium rumores, premebantur, tuendae, & in tutum emittendae Mariae Christiernae Sigismundi conjugis, ejusdemque Caesaris agnatae, foeminae undecunque praestantissimae. Itaque adhibito in consilium comite Turriano visum est, ut quando incertum foret, quorsum hostes arma inferrent, satius esse, ut tempestive pedem efferret, quam Maxim. frustra expectando, interclusa ab hostibus in discrimen se conjiceret. Approbato consilio, sic sui itineris rationes explicavit, ut statim Cuvarium proficisceretur, ibique decem dies quiesceret, denique Cal. Septemb. viae se daret, rectaque Gracium ad matrem contenderet. Nec diu morata, conscensis curribus Alba Claudiopolim discessit, ut inde Cuvarium ire maturaret. 1598.

Maximilianus iterum, ut in Transylvaniam iter acceleret, vocatur.

Maria Christierna Sigismundi uxor domum redire statuit.

Venere inter haec per Moldaviae fines in Transalpinam Valachiam, indeque in Transylvaniam ad legatos Casi Querarii Tartarorum Precopensium sive Tauricanorum principis nuntii, Seferfahes, & Alexander Palaeologus, natione & religione Graecus, nomine principis sui referentes, illum literas Sigismundi, quas antea per Joannem Bernadffium, & Georgium Thracem cum muneribus misisset, ac postremo sex millia aureorum numorum a Joanne Posoniensi legatorum nuntio dono allata accepisse, eaque sibi tam grata accidisse, ut si Mehemeti Turcarum principi bellum adversus Ungaros gerenti operam suam non obtulisset, prius quam legatorum literae ad eum perlatae essent, minime se hoc anno suas vires cum Turcis conjuncturum fuisse, quod ab illis ut ingratis & insolentibus barbaris alieno esset animo, utpote pro quibus ipse apud Persarum Regem bello captus, compedes & catenas, ac extrema captivitatis incommoda pertulisset, quorum vestigia & vibices etiam nunc in manibus, collo, & cruribus, totoque corpore gereret, ac aegerrime libertatem recuperasset; postea vero Sinano Jaurinum obsidente, ac ponte Danubium sternere conante, ipse primus omnium equo in flumen adacto, caeteros ad transnatandum invitasset: Verum tamen, pro iis omnibus nullam a Turcis gratiam, sed graves magis injurias, & varia contumeliarum genera pertulisset: Nihilominus ut legatorum ac Christiani Imperatoris amicitiam, se non verbis duntaxat, sed re ipsa plurimi & maximi aestimare demonstraret, se in castra Turcarum, qui nihil nisi ipso praesente tentaturi essent, iturum quidem, ne non observatae fidei argui ab iis posset: Sed ante Calendas Octobres se e campis Doburgianis pedem minime promoturum, ut haec mora ipsis qualicunque commodo esse possit. De jungendis ulterioris amicitiae officiis posse nunc, si ipsis videatur,

Tartarorum legati in Transylvaniam veniunt.

1599. deatur, cum nuntiis tractari, quos ejus rei causa mittendos censuisset, ut ipsorum rationes intelligerent, & ad se referrent. Legati re cum Napradio, Cornisio, Toldioque, & aliis Transylvanis communicata, nuntios gladiis auro atque argento elaboratis, ac pecunia donatos, ad Maximilianum qui jam erat in itinere, rejiciendos duxerunt, & adhibitis itineris ducibus, qui eos ubique publico sumtu deducendos curarent, dimiserunt.

Jam Valachia ad obsequium Cæsaris reducta, Chanadio obsidione liberato, pulsis & fractis ad Lugassum hostibus, Tartarorum gente emollita, stipendiis omnibus ad eum diem exsolutis, & Maximiliano adventante provinciæ quies & tranquillitas parta esse videbatur, quum unius hominis pravum & inconstans ingenium quod nec principatus curam, nec privatæ vitæ quietem toties præoptatam pati potuisset, inauspicato adventu, omnia quam rectissime provisa perturbavit & evertit. Nam Sigismundus repetendæ potestatis avidus, cui Opolitana sedes in Silesia a Cæsare assignata, uti Transylvaniæ impar & inops sorderet, a nonnullis etiam Transylvanis, ut postea patuit, incitatus XX. die Augusti, relictis in via suis, ipse paucis comitatus, dissimulata persona, Claudiopolim de improviso venit, rectaque ad Michaelem Catonaium, qui eo tempore prætoria potestate fungebatur, divertit; & ab eo conjugem, a qua sine causa discesserat, in urbe esse & reditum ad matrem adornare intellexit. Eum igitur ad illam precibus in templo vacantem ire jubet, dicereque suo nomine se ad illam salutandam venisse. Perturbata illa rei novitate, se mox peracto sacro ad hospitium redituram, nec colloquium detrectaturam per interpretem respondit. Tum illam consilii inopem & auxilii indigam, simulatis blandimentis promissisque ad se allicit: nec mora Benedictum Macedium, & Stephanum Lazarium, prætorianorum militum præfectum, apud quem claves urbis portarum servabantur, mittit, qui clam legatis Albam intromissus, deinde in castra, quæ prope Sebessum erant, ad Boscaium proficiscitur, eique literas reddit Claudiopoli exaratas, cætera quæ habebat in mandatis, sermone exequitur. Boscaius rapta, quam diu optaverat, occasione nihil cunctatus, ad Cornisium de nocte adhuc in tentorio quiescentem, armatorum caterva stipatus venit, Sigismundumque rediisse e Silesia, & cum conjuge simul Claudiopoli esse nuntiat; proinde ut vel illum denuo in principem recipiendum consentiat, vel sibi in vestigio moriendum statuat, brevi sed acerba denuntiatione significat. Cunctantem illum & perplexum, eadem iterum atque iterum severo vultu repetendo deterret, & extremi supplicii metu coactum in suam sententiam pertrahit. Mox Siculos, quorum præcipui in castris erant, opera Moysis Siculi, quem antea sibi adstrictum reddiderat, promissa eis veteris immunitatis restitutione, in partes traductos sibi conciliat: prætoriani pedites intellecto reditu illius, ac Siculorum conspiratione, sponte Boscaio nomina dant, & ad illum deficiunt.

Sigismundus ex Silesia in Transylvaniam revertitur.

Et principatum duce Boscaio sibi iterum vindicat.

His ad legatos perlatis, quod inermes solique cum paucis familiaribus essent, neque copiæ, quas Sigismundus Racocius Cæsaris pecunia conductas mittere debuerat, præter Paulum Melithium adessent, qui etiam suas turmas per pagos circa Claudiopolim distributas reliquerat, quidnam facerent, quæve consilia captarent, non satis expediebant: nam ipsi de Sigismundi conatibus ad reditum se parantis aliquid subodorati, Cæsarem ante admonuerunt, ut in Silesia eis obviam eundum censeret, ne ille revertendo malesanis consiliis provinciam perturbaret; idque minime neglectum esse sibi persuaserant. Re inopinata perculsi, suos homines citatis equis in castra mittunt pro Cornisio celeriter advocando, ut cum eo consilia communicarent, qua ratione, quibusve viribus flagitiosissimis hominibus resistendum foret. Verum quum illum, ea quam retuli salutis vitæque amittendæ formidine, præoccupatum cognovissent, & nonnulli ex iis, in quibus summa fides esse debebat, vacillarent, nonnulli vero aperte defecissent; id quod facere poterant, scriptis ad Saxonicas Civitates & Claudiopolitanos literis, eos præstiti nuper Cæsari sacramenti admonitos, ut tam flagitioso infamiæ ac violatæ fidei facinore abstinerent, cohortati sunt. Ad Maximilianum quoque triplices unius ejusdemque argumenti literas dedere, quibus illum ad consilia viro principe ac bellicoso digna amplectenda, nec intermittendum iter incitabant, nullam fore, dummodo veniret provinciæ occupandæ difficultatem, quod nondum factionis Boscaianæ vires coaluissent, aut usque adeo magnum incrementum sumsissent, & multo maxima pars adhuc ad Cæsaris studia propenderet; tantas esse ei vires, ut hunc profligatæ impudentiæ atque inconstantiæ hominem haud magno labore provincia exturbari posse providerent. Sed Georgius Palaticius, qui unas literas clam Cassoviam perferendas sub fide acceperat, Boscaio ad conciliandum sibi favorem tradiderat; alteræ a Nicolao Haunoldo, excussis Tordæ, dum equos permutaret, omnibus sarcinis & corporis finibus, non sine capitis discrimine erant ademtæ; tertias Joannes Marcus Ragusinus, a sociis Italis proditus, dum apparitores nocte intempesta, effringendis hospitii janus incumbunt, id quod erat suspicatus, confestim devoraverat. His rerum perturbationibus, ac mutato provinciæ statu audito, Tartarorum nuntii, qui ad Maximilianum contendentes erant in itinere, omissa legatione ad suum principem redierunt. 1598.

Legatorum Cæsar. literæ ad Maximil. interceptæ.

Interea illucescente die Boscaius e castris, ubi jam voti compos erat factus, adducto per vim secum Cornisio in urbem armatus ad legatos venit, ingressusque ad eos, literas Claudiopoli a Sigismundo principe allatas retulit, vocatoque Macedio qui una venerat, eas reddi jussit. Scribebat se revertisse in provinciam suam, & cum conjuge rediisse in gratiam, hortarique eos, ut ad se venirent: sed legati re dilata se consilium ex tempore capturos responderunt. Boscaius inde cum multis suorum armatis in palatium ingressus illud occupavit, & Albertum Serdahelium, quem legati præfecerant, suo loco reliquit; ita ut Franciscum Lecenianum ei collegam adjungeret, moxque in castra est reversus. Ibi convocata concione Sigismundum a Germanis ludibrio habitum rediisse Claudiopolim, ac cum conjuge simul conversari retulit: illum merito recipiendum esse, qui erga universos se liberalem & munificum præstitisset; nec esse dubium, quin idem deinceps facturus esset: a Germanis natura cunctantibus ac parcis nihil esse boni expectandum, qui nec copias, nec pecuniam, nec auxilia hactenus misissent, Maximilianum non esse ausum

Boscaius ad legatos se confert.

Palatium occupat.

Vocataque concione Transylvanos ad defectionem sollicitat.

in

1598. in provinciam venire, se a legatis in hunc usque diem vana spe lactatos esse: nullum in eis perfugium, hostes in armis, periculum præsens esse: igitur sibi necessarium videri, ut de hoc principe divinitus reducto animos resumant, sceptraque ei rursus tradant. Quæ quum disseruisset, omnes assentiri, Sigismundum principem proclamare, multos illi annos, multam felicitatem precari: cumque Cornisius consilia non esse præcipitanda, nec Cæsaris obliviscendum, cui paulo ante fides publica obstricta esset, dicere cœpisset, parum abfuit, quin ab inconditis & in furorem versis trucidatus in frusta secaretur.

Sigismundo principatum restituit. Missis ergo Claudiopolim, qui hæc nuntiarent, & de principatu reddito gratularentur, legatis arcta custodia adhibita; ita ut sclopetariis prætorianis per vices interdiu noctuque excubantibus, nemini ad eos aditus pateret: nec multo post Stephanus Bodonius a Boscaio missus, ut se domi continerent, si salvi esse velint, aperte denuntiavit. *Legatos Cæs. custodiæ tradit.* Paulus etiam Melithius, qui biduo ante ad eos venerat, una detentus fuit. Interea Sigismundus Napradium Episcopum, & Christophorum Queresturium, quod ad eum deficere nollent, hunc quidem secum serio agi putantem, quod & ipse serio ageret; illum vero simulato in speciem dolo, adhibitis custodibus detineri jussit; sed paulo post utrumque dimisit: ac deinde Tordam cum conjuge venit, eoque conventum indixit, ut denuo ad regendam provinciam juraret. Eodem & legatos accersendos curavit, literasque sua & conjugis manu signatas per Stephanum Thracem misit, id absque ambagibus denuntiando, ut si sponte venire nollent, etiam invitis veniendum esse scirent. Itaque sub eadem custodia, nocte concubia & pluviosa, itinereque cœnosissimo Tordam deducti sunt, comitantibus cum turma equestri Stephano Petquio, & Nicolao Vitesio, ac armata peditum prætorianorum cohorte; cui celeritatis causa currus aliquot dati erant, quibus veherentur. Tordam quum perventum esset, quinto post die legatos inter duos prætorianorum ordines ad se accivit, cæterisque arbitris, præter conjugem, semotis, humanioribus quanquam simulatis verbis usus, factum suum excusavit, sibique ipsi molestum esse dixit, quod suo e Silesia reditu Cæsarem offendisset; invitum tamen se facere coactum, quod ei & locus ad habitandum commodus, & ad victum necessaria defuissent; se tamen etiamnum veterem erga Cæsarem observantiam & fidem retinere, dummodo apertum ei bellum non inferat, nec Maximilianus eum provincia exagitandum putet: quæ tametsi ab optimis & prudentissimis principibus minime expectanda censeat; si quid tamen forte adversi ingruere videret, se aliorum quoque principum viribus convocatis subsidia ad defensionem comparaturum. De ipsis dimittendis, quos neque capiendos voluisset, cum primum in publico conventu cum subditis colloqui licuerit, daturum operam, ut salvi integrique dimittantur.

Legatis Cæsar. Tordam adductis Sigism. se excusat.

Mehemetes Satergis Chanadium, Aradum & Naglacum occupat. Postquam inter hæc colloquia sacramentum ad servandas provinciæ leges publice præstitisset, cognitum est Satergim Mehemetem purpuratorum secundum, versis in fines Transylvaniæ armis Chanadium obsedisse, ac diffugiente Francisco Lugassio præfecto & præsidiariis occupasse; eodemque itinere Aradum & Naglacum a nostris metu perculsis deserta, quæ omnia a legatis non fine summa laude servata erant, in potestatem hostium devenisse, & hostes Varadinum tendere, 1598. consilio cum Boscaio Napradioque habito, Matthæum Barbelium ad Satergim misit, ab eoque ut legatum in castra ad eum mittere liceret, impetravit: Moxque Stephano Ovario isthuc misso, summa ope niti cœpit, ut fœdus intermissum cum eo revocaret; de cujus conditionibus transigendis legatos quatuor Lippam mittendos petebat, seque totidem missuros pollicebatur, Pancratium nempe Sennicium, Georgium Palaticium, Lupum Cornisium Siculum, & prætorem Sassebessianum. *Legatus Sigism. de fœdere ad Mehemetem missus re infecta redit.* Mens animusque ejus erat, ut si aliter cum hoste transigi non posset, quam ut legati Cæsaris dederentur, idque Satergis urgere imprimis videretur, accipiendam ad extremum conditionem censeret. Verum felici eorum sorte evenit, ut Ovarius adeo alienum ab omni fœderis mentione barbari animum reperiret, ut etiam jurgiis exceptus, convitiisque proscissus, abire in malam crucem juberetur, diceretque Sigismundo, se nihil cum eo, ut desertore, commercii habere velle, sed primum omnium ad Varadinum expugnandum tendere; quo occupato, ubicunque eum reperiret, armis persequi statuisse: si quid de fœdere agere vellet, id Byzantii experiretur. Qua belli denuntiatione territus, legatos mitius, humaniusque habere cœpit, ac ad Cæsaris clementiam confugere, quam incertam barbarorum fidem, cum certo salutis discrimine tentare necesse habuit; ac postmodum cum conjuge Albam contendit, & altero post die eos sub eadem custodia se sequi jussit; illinc Paulum Melithium Calendis Septembris, ita ut legati pro illo intra vigesimum diem redituro sponderent, certis propositis conditionibus Cassoviam dimisit, quarum summa erat, ut imperata mittendorum legatorum ad Maximilianum potestate, res suæ ac currus & impedimenta a Nicolao Zelemerio ex itinere retracta, ac juvenes quidam eodem tempore intercepti, intra eum diem redderentur, quibus ipse receptis legatos esset dimissurus. Sed quum post illius discessum cognovisset de Stephano Josica eodem die Sacmarii jussu Cæsaris capitale supplicium sumtum esse, ad novas iterum res & nova consilia animum convertit, ut legatos compedibus vinctos, & in diversas arces separatim custodiendos amandare constituisset: *Josica Cancellarius capite mulctatur.* mox tamen a conjuge & Cornisio precibus fatigatus delinitusque expectandum Melithium decrevit: postquam Josicam suo judicio jussuque captum, ac affectati regni suspicione damnatum, jamque cæsum in vitam revocari non posse satis sciret. Interea Gabriel Hellesius, ac Lucas Trausnerius Claudiopolitanus Civis, quos per speciem incusandorum falso legatorum, re autem vera explorandis rebus Cassoviam miserat, redierunt, pacatiora de Maximiliano, quam ipse animo conceperat, adferentes. Melithius quoque ad diem præstitutum adfuit, tali Maximiliani decreto allato, ut si ipse ad nonum post diem, Legatos Sacmarium venire permitteret, currus & res, famulique ejus eodem die ibidem statuerentur. Per hunc modum legati recuperata libertate Sacmarium primo, ac deinde Cassoviam ad Maximilianum, gravi tunc morbo implicitum, redierunt. *Legat. Cæs. dimissi a Sigismundo Cassoviam veniunt.*

Interea quum tam a speculatoribus, quam captivis certius cognitum esset, Satergim, uti Stephano Ovario prædixerat, Varadino arma illaturum, Maximilianus misso ad præsidiarios, &

1598. & Georgium Quiralium præfectum, Paulo Niario, ut fidei Cæsari præstitæ memores, majora in urbem arcemque præsidia ac commeatum, & res tolerandæ obsidioni necessarias reciperent, cohortatus est. Eodem tempore Sigismundus quoque suadente Boscajo, per Stephanum Chaquium diligentia singulari egit, ut sibi ab exilio reduci, ac in pristina principatus jura de integro recepto arcem, civitatemque reddere ne cunctarentur; ut de iis, quæ sustinendis hostibus necessaria essent, providere, aut fœdere cum illis percusso, bellum alio avertere posset. Quum summis utrinque studiis contenderetur, Quiralius cum Georgio Corlatovitio, cui custodia arcis commissa erat, & præsidiarii milites, oppidanique diu in ancipiti hæserunt quamnam in partem inclinarent; postremo quum etiam Ambrosium Deresquianum Calvinisticæ sectæ concionatorem, magna inter eos auctoritate pollentem consuluissent; atque is decere omnino respondisset, ipsos, qui Pannonici sanguinis essent, posthabita damnataque Transylvani levitate atque inconstantia, datæ semel fidei religionem tueri, nisi a Cæsaris legatis juramenta syngraphis roborata ipsis remitterentur; illa vero a Boscajo, excussis legatorum sarcinis & literis nusquam inveniri potuissent, quod syngraphæ ad Cæsarem missæ essent; ad extremum pro Cæsare & Maximil. stare constituerunt, freti se fidei servatæ & religionis nomine, ac Cæsaris cura auxilioque adversus infensissimos hostes arcem urbemque incolumem conservaturos. Quibus a Paulo Niario cognitis, Maximilianus sine mora, tormenta bellica, pulveris sulphurei magnam copiam, item XXIV. plaustra ligonibus, palis ferreis, batillis, securibus, & id genus instrumentis plena Varadinum invehi, eundemque Niarium, ac Melchiorem Rederum Silesium clarum militiæ virum, & egregium ducem, id munus sponte subire volentem, cum tribus millibus peditum Germanorum, ac cum Joanne Marco Isolano Bononiensi Italorum peditum præfecto, ac mille Ungaris arcem ingredi, seque sustinendæ obsidioni præparare jussit. At Satergis, postquam Casim Hamum & Tartaros variis nuntiis & literis, ut venire maturarent, fatigasset, nec illi diversis usi excusationibus venissent, nisi novum illis pontem prope Panchovam ad trajiciendum Danubium faciundum curaret, quod Nandoralbam circumducere longis anfractibus exercitum tam difficile quam tardum foret, non prius quam ad Calendas Octobris eos in castra recipere potuit; quæ separato a Turcarum castris loco, uti alias fieri consueverat, collocata fuerunt.

Varadinenses, rejectis Sigismundi promissis fidem Cæsari datam servant.

Niarius ac Rederus cum selecto præsidio Varadino imponuntur.

Varadinum a Turcis, Buda a nostris eodem die obsidentur.

Promotis Chanadio copiis, Turcæ & Tartari, inter Chrysium & Marysum amnes, qui e Transylvania profluentes, ille quidem apud Chongradum, hic vero ad Segedinum oppida Tibisco miscentur, facto itinere, ad quartum Nonas Octobres Varadinum pervenere; fuitque memoratu dignum, non tantum eodem tempore, sed ipsa ferme ejusdem diei hora Varadinum ab Turcis, Budam vero a nostris obsidione cinctam esse, & post irritos XXX. dierum conatus, utraque castra tanto dissita intervallo, eodem die rebus infectis soluta fuisse. Triduo post perfectis Turcarum munitionibus, nostri suburbiis oppidoque incenso, ne hostibus usui essent, sese in arcem receperunt; ac divisis stationibus, tormentisque & rebus necessariis singulari diligentia dispositis, sese ad defensionem compararunt. Hostes e duobus aggeribus arcem verberare instituerunt, quorum unus, quod paulo longius distaret, quam quod propugnaculo diruendo admodum ex eo noceri posset, Satergis insequenti nocte tormenta propius protrahi, ac ad domum lapideam, quam Joannes Gicius ad lapidis jactum prope arcis fossam superioribus annis ædificaverat, aggeres erigi jussit, unde mœnia summa vi dirui cœpta sunt. Nec nostri, quin hostes in aggeribus versantes, aut necessariarum rerum causa hinc inde commeantes & discurrentes sauciarent, aut interficerent, ab emittendis continue ex arce tormentis abstinebant. Satergis cum mœnia per se natura & arte munitissima esse, tum vero ab iis, qui intus erant, summa virtute defendi conspicatus, ideoque obsidionem diuturnam fore arbitratus, habito cum Tartarorum principe consilio, excursiones in proximas regiones, modo has, modo illas fieri instituit; ut castra, quæ ob continuas pluvias & itinerum difficultates, commeatuum convectione impedita, rerum ad victum necessariarum penuria laborare videbantur, majoris pecoris & aliorum obsoniorum recenti præda nonnihil recrearentur. Quod quemadmodum a Tartaris frequenter & magna celeritate fiebat; sic ex adverso sæpe a nostris, qui e Callone, Tocajo, Echedio, ac castris, quæ ad Racamassum oppidum locata erant, impigre obviam excurrentibus, deprehensi, extorta præda, liberatisque captivis interficiebantur. Ejusmodi hostium & maxime Tartarorum rapinis & populationibus accidebat, ut misera plebs metu perculsa, relictis sedibus, pars Sacmarium & pacatiora loca, pars in remotiores Transylvaniæ secessus, transcensis montibus & silvis, sese cum uxoribus & parvis liberis reciperet: & omnia fere loca hinc usque ad Claudiopolim, illinc vero Vardam cis & ultra Tibiscum, exulibus & profugis referta esse conspicerentur. 1598.

Eodemque etiam die utriusque obsidio solvitur.

Tartarorum rapinæ & populationes.

Interea quamvis tormenta dies & noctes nequaquam cessarent, tamen Satergis quo majorem obsessis terrorem incuteret, subruendum cuniculis murum existimavit, tormentorumque magistris, ut egerendæ sub fundamentis humo operam darent, mandavit. Quod cum ab obsessis animadversum esset, alium cuniculum in contrarium agere necessarium duxerunt, ac Isolano earum rerum perito, ac navandæ operæ cupido, ejus effodiendi negotium imposuere. Cum vero hostes ignari nostros intus ipsorum conatibus occurrisse, pulverem sulphureum scrobibus suppositum succendissent, flamma meatum sibi repetiente, labor omnis & opera frustra fuit; sic tamen ut Isolanus, qui assiduus in opere erat, succensi pulveris vi non paucos ex suis amitteret, & ipse in facie fœde ustulatus summum vitæ discrimen adiret. Cum vero jam tormentorum assiduis ictibus mœnia prostrata oppugnari posse viderentur, Satergi jubente magna Janicerorum, ac promiscua Asaporum & aliorum pedestris ordinis militum turba, ingenti sublato clamore ad muros, qua hiatum fecerant, irrupit, & atrox certamen contractum est, Turcis superare mœnia contendentibus, nostris vero pari conatu ea defendentibus. Diu acriter pugnando, res & victoria in ancipiti versabatur: sed ducibus & Redero imprimis suos, ac Niario Ungaros cohortante, ad extremum hostes, qui confertissimi subierant, partim hastis & sclopetis, partim tormentorum vi

Hostes, oppugnationem aggressi, deturbantur.

1598. vi deturbati, ingenti accepta clade, retro in castra profugerunt. Qua in re præter Isolanum, qui tametsi vultum & ora fœdatus, ac solis oculis extantibus caput fasciis involutus, ad navandam operam prodierat, Jo. Selesteii mira virtus & fortitudo enituit, qui illis diebus Aradio a Turcis pulsus, Varadinum se contulerat. Is enim tubis fictilibus & sacculis lineis pulvere sulphureo repletis, & in hostes jactis impigre rem gerebat; qui dum funiculo ardente indito ignem concepissent, magna in hostibus strage edita crudeliter sæviebant, ut plurimi discerptis membris in vestigio occumberent, multi semiambusti in fossas præcipitarentur. Germani quoque partim glandibus perite explosis, partim prælongis hastarum cuspidibus hostes etiam loci iniquitate impeditos, deturbabant.

Turcæ cum cæde rejecti, nequaquam tamen animis fracti, continuare obsidionem, & tormenta in arcem assidue emittere non desinebant, & magna quotidie obsessis detrimenta inferebant. Nam & prækltam templi turrim ingenti ruina decusserant, æreis campanis ruptis, & cum magno tinnitu ac strepitu decidentibus, iisque aliquot militibus, qui in statione erant, oppressis & interfectis: & plerosque Janiceri ab aggerum lateribus insidiantes ex occulto feriebant; ita ut propugnacula defensoribus nudarentur, nec ullus editioribus in locis absque vitæ periculo versari aut consistere posset: ac milites & duces scrobes subterraneas sibi parare cogerentur, queis ab ictibus majorum, minorumque pilarum tuti essent, nec nisi raro & dubio procursu, ad mœnia speculandi causa prodirent. Illud sane miraculo proximum fuit, inter tot & tantos innumerabilium pilarum ictus, qui dies & noctes sine intermissione hinc inde volitabant, statuam equestrem D. Ladislai Regis Ungariæ, ejus nominis primi, quæ in vestibulo majoris templi miro & eleganti artificio ex ære fusili conflata, marmoreæque basi superimposita est, illæsam atque intactam permansisse, quamquam parietes circum supraque & infra plurimis passim ictibus pertusi esse conspicerentur.

Ea re animadversa, Turcæ nostros metu perterritos esse rati, ex aggeribus deditionem postulare, variis linguis arcem petere & abire volentibus incolumitatem offerre; sed quum nihil ex arce responderetur, iterum ad repetendam oppugnationem accingi. Sed ad eundem muri hiatum summis viribus & magno numero procurrentes, scandere muros cœpere; sed nostris impigre contra ruentibus, incidentesque crebro glandes, & majores pilas nec quicquam curantibus, pugna collato pede, & diu ancipiti eventu commissa est; hostes enim, ut partum magno labore in mœnibus locum tuerentur, acerrime pugnare, nostri vicissim non pro muris duntaxat, sed pro aris & focis, proque vita & salute strenue resistere; eoque tandem certamen processit, ut adcurrentibus Redero & Niario, recollectis viribus, redintegrato prælio ad extremum hostium impetus egregie reprimeretur, victique & e superiore loco deturbati, fœdam fugam capessere, & in castra profugere compellerentur.

Hostes irruptionem repetentes magno impetu a nostris fortiter reprimuntur.

Ea die fortiter pugnando Georg. Quiralius, veteranus loci præfectus, septuagenario proximus, glande per ilia trajectus, non sine summo sociorum dolore occubuit. Certatum est postea quoque pro mœnibus, multis utrinque cadentibus fere quotidie; conatique sunt Turcæ sæpissime conscendere hiantes muros; sed ea res semper multis illatis acceptisque vulneribus improspere tentata est. His rebus in hunc modum procedentibus, Tartari tum pro inquieto & prædæ avido eorum ingenio, tum a Satergi & Turcis iterum instigati haud parvum regionibus illis detrimentum intulerunt; quum eorum pars ad Bellenesii Valles, in quibus fontes amnis Chrysii, qui niger vocatur, erumpunt; pars versus Beserminium in planitie situm (quanquam regio Turcis æque ac nostris tributaria erat) validis duobus agminibus excurrissent, ac obvia quæque urendo & depopulando ingentem vastitatem edidissent. 1598.

Kiralius glande trajectus cecidit.

Dum Rederus & Niarius ad Varadinum per hunc modum a Turcis & Tartaris circumvallantur, & Maximilianus Cassoviæ adversa laborans valetudine, juvandis tamen obsessis cum Georgio Basta, & aliis ducibus consilia confert, Mathias princeps magno cum exercitu, & tormentorum apparatu Budam gravi obsidione premebat. Primis quidem cœptis & conatibus favens fortuna sic arriserat, ut Suarcemburgus & Palffius, donec Mathias, qui majora adhuc supplementa e Germania & Gallis expectabat, cum totis viribus in castra pervenisset, Tatam adhibitis tormentis vi expugnatam recuperarent, cæsis ad unum omnibus, qui eam tuebantur, Turcis: deinde tanta celeritate arma & terrorem circumferrent, ut Gestesia, Vitania, Besprimio, Balota, Ticonio, & Vasonio, ac Monedulæ arce, ad Bacaniam silvam, intra octavum diem potirentur, victoresque Jaurinum exercitu incolumi redirent. Nec multo post, decrescentibus Danubio, & minoribus fluviis, qui assiduis imbribus aucti adeo intumuerant; ut exercitus nusquam progredi posset, sed mensem totum in insula otiose, nec sine commeatus penuria transigere cogeretur, decrevere, ut promotis castris exercitus Strigonium duceretur, ac cum primum Mathias in castra appulisset, Budæ oppugnandæ consilia inirentur, quæ etiam Cæsar ducum suorum, Palffiique imprimis id studiosissime urgentis votis & sententiis permotus, exequi prima occasione jussisset. Disputatum est in consilio a ducibus, quodnam iter suscipiendum esset, ne hostis Budæ invadendæ consilia scire posset, cum hactenus Hathuanum petendum vulgo sparsissent. Si enim Danubio penes Strigonium trajecto, progredi exercitus inciperet, sagacissimi hostes ad quod erat facile subodorarentur, contra si ad Valum vel Sambucum salebrosiore via iretur, præterquam quod difficiles Vertesiæ silvæ montuosæ anfractus ægre essent superandi, tum vero aquationis & annonariæ convectionis incommoda subsequerentur, & tormenta, quæ secundo Danubio navibus imposita vehebantur, nimis procul castris relinqui necesse esset. Ea sententia tenuit, quæ haud procul a Danubio recedendum, ac Vaciensi via progrediendum censebat; eodemque tenore posse ambiguam petendi Hathuani, si quid juvet, famam in vulgus spargi.

Mathias Princeps Budam obsidet.

Suarcemburgus & Palffius varia castella hosti eripiunt.

Dum sententiæ de itinere conferuntur, literæ a Mathia principe venere, quibus scribebat, non esse cur adventum suum diutius præstolarentur, quod is aliquot adhuc diebus moram requireret; posse exercitum recta Budam duci, se cum prætoriano suo comitatu brevi adfuturum. Igitur Suarcemburgus, missis qui Granum & Hippolum flumina pontibus consternerent, Vaciensem viam tenuit, eo modo structis ordinibus, ut Palffius cum suis Ungaricis copiis, quæ ad quinque millium

1598. *Ordo copiarum nostrarum.* millium beatorum numerum constituebant, præcederet. Hunc Nadasdius cum suo agmine equestri millenario, ac Joannes Stadniccius Polonus cum mille Cosacis pone, sed seorsim sequerentur. Tertium ordinem Germani, Gallique & Vallones equites constituerent, quorum numerus præcedentium summam æquare dicebatur. Postremam aciem ex legionibus Germanicis constantem, in queis XXV. millia peditum continebantur. Suarcemburgus claudebat; ita ut tamen in omnes partes obequitando & vigilando, cuncta sæpius oculis collustraret; & classis naviumque præfectos, quibus tormenta erant imposita, ac navales socios, exercitus gradum observare, & æquato cum eo pede cursum tenere juberet. His autem legionibus singulis, tribuni rebus gestis insignes, Hermanus Rosburmius, Leo Gallus, Henricus Oberenpruccus, e Leodio oriundus, Albanus Althanus, Joannes Prainerius, Baptista Peczius, Fridericus Merispurgius, ac alii multi præerant; tormentarium vero negotium Rupertus Equempergus curabat. Hoc ordine quum ad Vaciam ventum esset, ea insula, quam Danubius bipartito alveo divisus a Maruso usque ad Vaciam & ruinosum D. Andreæ Sacellum efficit, a quo tota insula denominatur, duobus utrinque effectis pontibus occupata est; & mille circiter sclopetarii Ungari præsidio in templum impositi sunt, qui veluti e specula hostes videre & arcere possent, donec pontes perficerentur; per quos sive quis Pestum, sive Budam adire vellet, commeandi facultas esset.

Ponte confecto exercitus ad Budenses campos traducitur. Postquam pons nemine resistente utrinque esset confectus, exercitus ad Budenses campos transduci cœptus est, Palffio cum Ungaris præcedente. Hasanus purpuratus visis hostibus obviam progressus, postquam cum antecursoribus leve & minutum prælium commisisset, nullo accepto neque illato detrimento sese in urbem recepit: Saicas quoque duas, quas speculandi causa adverso flumine emiserat, tam navales classis nostræ socii citatis remis insequuti, quam pedites ad utramque ripam procurrentes, falconetis & infestis sclopetorum glandibus, non sine periculo, unde venerant, fugaverunt. Sequenti die, qui fuit ad tertium Nonas Octobris, summo mane Suarcemburgus tubis ac tympanis signum profectionis dari jussit, & exercitum ad veterem Budam duxit, sic ut usque ad solis fere occasum structis ordinibus in acie staret, donec impedimenta, & currus, ac tormenta eodem pervenirent. Nec multo post castra inter veterem Budam, & Sicambriæ, quam vocant, ruinas & extantia rudera, longo penes Danubium tractu collocata sunt, ac collibus & locis oportunioribus occupatis munita. *Castra nostra quo ordine collocata.* Ungaricus vero peditatus ut locorum & viarum peritior, Thermas, quæ olim inferiores, nunc autem Mustaphanæ vocantur, eadem nocte occupavit; simul cum aliis termis, quæ olim superiores, seu Sanctæ Trinitatis vocari consueverant. Illas nostra memoria Mustaphas Budensis præfectus lapidibus quadratis sumtuosissime restaurandas, ac plumbo & vitreis supra laquearia tabulis contegendas curaverat; in his molas circiter XXX. *Suburbium a nostris occupatur.* quæ partim pulverem tormentarium, sulphure & salignis carbonibus commixtum pistillis pertunderent; partim vero quibus etiam frumentum moleretur, eleganti Asiatici artificis opere construxerat, muroque claudi jusserat. Sic etiam suburbium exterius, in quo purpuratæ domus, & stabula, ac carceres habebantur, ejusdem noctis labore minimo negotio in nostrorum potestatem redacta est: quamquam clatratis valvis, & validis repagulis, valloque munitum esset, quod hostes metu perculsi illud vacuum indefensumque reliquissent. Nec erat dubium, inferiorem quoque civitatem, si vis adhibita fuisset, parvo labore occupari potuisse, nisi Suarcemburgus insidias veritus, milites ab incepto revocasset. Hanc civitatem antiquitus absque mœnibus fuisse satis constat; Sed postquam Solymanus urbem cœpisset ab Arslane purpurato, ejus jussu, muro circumdatam, non magnopere munito. 1598.

Pulsis e suburbio hostibus Mathias Quinto Idus Octob. cum prætorianis suis cohortibus & turmis in castra ad veterem Budam pervenit, cumque a Suarcemburgo cognovisset Equempergum in aggeribus constituendis, protrahendisque tormentis segnius, quam par est procedere, mox ipse perlustratis locis oportunioribus, propugnaculum inferioris urbis, quod Danubio alluitur, ac attiguos ei muros, eodem die tribus ex aggeribus, quibus vicena quina tormenta inerant, verberari jussit: ita distributis per legiones custodiis, ac oppugnationis muneribus, ut Gallus, Oberenpruccus, & Peczius ad primos aggeres, & eorum tormenta cum suis legionibus excubarent, medios autem Carolus Comes Suleius & Rosburmius, extremos vero Frid. Merisburgus cum Gallis & eorum tribuno Bopparto Lotharingo tuerentur. *Mathias in castra venit.* Quum ab his ab diluculo usque ad diei fere serum absque intermissione tormentis res gesta esset, signo tympanis & tubis dato, ac divini numinis ope implorata, oppugnatio ab iis legionibus earumque tribunis acerrime inchoata est; & hostes contra e superiori urbe decem inusitatæ magnitudinis tormentis, ac ex inferiore colubrinis, sclopetis, aliisque telis missilibus, nec non prægrandibus saxis superne devolutis, usque adeo sese defendere cœperunt, ut Galli qui promtissimi adcurrerant, deturbati pedem referrent, eorumque tribunus Boppartus tormento majori discerptus, ac Russelius centurio cum multis aliis militibus, sclopetis ac sagittis vulnerati interirent. *Nostri oppugnationem adorti strenue repelluntur.* Nec dispari conditione Leo Gallus & Peczius pugnabant, quos hostes e propugnaculo, quod magna virtute & audacia subierant, cadente Christoph. Ginetto centurione, detruserant; ita ut re infecta & multis amissis commilitionibus retrofugere compellerentur; nisi tribuni suos ad restaurandam pugnam cohortati essent, iique recollectis animis eam redintegrassent. Qua fervente, & Peczianis impigre rem gerentibus, nostrorum vexilla supra murum vibrari cœperunt. Sed quum hostes ea simul cum signiferis e muro dejecta provolvissent, & certamen anceps & cruentum recruduisset, dubiaque imprimis & incerta victoriæ spes esset, pedites demum Ungari circiter sexcenti ex Palffianis, qui Strigonii & in Nova arce metebant, laborantibus Germanis subsidio accurrerunt, & hostes primum sensim retrocedere, simulque cum Gallianis & Peczianis tandem deserere mœnia coëgerunt; ita ut urbem nostris, non sine utriusque partis cæde relinquerent; ipsique partim in urbem superiorem, partim vero ad pontem Pestum versus fugam capesserent. *Moxque certamine redintegrato urbem inferiorem capiunt.*

In qua fuga quum Turcæ circiter quadringenti, qui ex pugna cum Gallis contracta supererant, sese nec in urbem evadere, neque ad

1598. pontem saluti consulere posse animadvertissent, quod utriusque aditus a nostris præseptus & præoccupatus esset, in templum suæ superstitionis, quod proximum erat, profugientes, diu & fortiter, ut in extremo discrimine, sese defenderunt: postremo tamen a Gallis & Merispurgianis ac Ungaris peditibus circumventi, & ad unum interfecti fuerunt. Inter quos Husaimus Marassiensis purpuratus, (qui locus ad Marsyam fluvium carminibus veterum poëtarum inclytum, in Phrygia situs esse dicitur) vir senex a Germanis cæsus est. Cautum enim erat ducum imperio, ne quisquam vivus caperetur. Eos, qui effugii causa ad pontem procurrerant, Pecziani milites cum Ungaris insequuti, magnum cum eis certamen contraxere, multisque ex eorum numero cæsis & in flumen præcipitatis, ad unum delevissent, nisi Januceri ex Aquario propugnaculo subsidio provolassent: quorum adventu nostri jam labore fessi sese in Danubium præcipitantes, aquisque umbilico tenus immersi, sese ad socios incolumes receperunt. In hac acerrima inferioris urbis oppugnatione præter Boppartum, Russelium, ac Gallicanæ legionis legatum Laudam cæsos, complures etiam centuriones ac manipularii, & ex militibus amplius trecenti occubuere. Peczius vero in facie fœde ambustus, & Flugius Rosburmii legatus in brachio glande sauciatus, ac signiferi aliquot vulnerati fuerunt. In partibus hostium supra Marassiensem purpuratum interfectum, amplius M. & D. Turcæ promtissimi periere, ac Caramanus Mehemetes glande maxillam percussus, Asiaticusque Beglerbegus, intenta fuga in urbem superiorem evaserunt. In hac inferiori civitate tormenta bellica circiter XL. majora minoraque reperta sunt: & Cameli C. ac aliquot Burdones Sarcinarii; cum pauca, nec alicujus nominis aut pretii suppellectili; nam quæ cariora erant, in superiorem urbem jam antea comparata erant. Biduo post ad tertium Idus Octob. hostes munitionem illam supra montem S. Gerardi e materia constructam de nocte succenderunt, & tenebris tecti sese in urbem contulerunt; quum tormenta prius humo contecta desodissent, quæ tamen a Palffio inventa & in castra allata uno aut altero ibi relicto, ac peditum Ungarorum præsidio locus munitus fuit.

Cæsi in hac pugna utrinque complures.

Munitio S. Gerardi ab hoste derelicta.

At Mathias aliique duces occupato minori oppido, aggeres propius superiorem urbem fieri, ac tormenta admoveri jusserunt, tribusque ex locis mœnia verberari cœpta sunt. Tum vero Turcæ non solum se & urbem egregie tueri, ac nostros procul arcere contendebant, sed etiam paulo post magno tam Janicerorum, quam equitum numero in nostros erumpere non dubitarunt. Cumque ad legionem quam Oberenpruccus tribunus ductabat, quæve aggeribus & tormentis adjuncta erat, irrupuissent, milites magno animo hostibus resistere cœperunt; sed quamquam acerrime pugnarent, tamen vincentibus numero Turcis res erat in summum conjecta discrimen, & nostri jam pedem referre cœperant, nisi postea toties fere castris accurrentibus hostes repressi in urbem profugerent. Decretum deinde fuit, ut cuniculis agendis incumberetur, & mœnibus pulvere sulphureo convulsis & apertis aditus in urbem pararetur. Ex altera etiam urbis parte, via Albana, quæ ad Meridiem spectat, tormenta XX. in aggeres pertracta sunt, ut illinc quoque mœnia diruerentur. Et quum allatum esset, hostes ea via suis subsidio venturos, Palffio munus excubandi cum suis Ungaris datum est, adjunctæque legiones Germanicæ Sulciana & Pecziana, quæ auxiliis hostium opponerentur. Nec tamen ea uspiam apparuere, quod hostes oppugnando Varadino intenti, castra militibus & præsidiis minime nudanda existimarent. Albani vero sibi ipsis potius metuerent, quam Budensibus opem ferre posse viderentur. Ad portam quoque Sabatinam, intra quam vicus Judæorum in urbe est, decem tormentis majoribus mœnia conquassabantur; sed labor omnis quamquam impigre susceptus, in irritum recidebat. Nam interea turbatum variis ventorum turbinibus cœlum ingentes interdiu noctuque pluvias, frigidioribus tempestatibus mixtas, ciere non desinebat, uti autumnalibus diebus usu venire solet; ita ut egestæ cuniculorum scrobes aquis importune replerentur, & sulphureus pulvis humida in tellure habetatus, destinato operi successum denegaret; & quod magis obstabat, militum animi & vires adeo languebant, ut administrandis & obeundis rerum castrensium muniis fatiscere prorsus, neque vel ipso vitæ discrimine promoveri posse viderentur. Præterea non in operis solum tormentorum vecturæ dicatis, omnis ad subeundum laborem alacritas aut promtitudo refrixerat; sed & jumenta & equi dies & noctes in cœno & aquis persistere coacti, ac ob inopiam pabuli fame macieque enecti, vix pedes movere poterant: & Equembergus tormentario negotio præfectus, pedibus captus tepidius admodum & remissius, quam necessitas postularet, officio fungebatur. Accedebat ad tantas rerum difficultates, quod hostes animadversis castrorum molestiis, quas a continuis cœli & aëris injuriis milites pati necesse erat, frequentius excurrere, ac variis ex partibus eis insultare, obvios cædere, ac variis modis inquietare non desinebant. Erant qui tormenta Pesto admovenda, negotiumque ejus in potestatem redigendi Palffio, ac uni ex legionibus Germanicis committendum existimarent, ac ut eadem nocte transmisso Danubio id auspicaretur, decernerent. Verum iisdem rerum angustiis impedientibus, ea quoque consilia intermissa fuerunt. 1598.

Eruptio hostilis prospere coercita.

Nostri continuis pluviis & cœli tempestatibus vexati cœptis desistere coguntur.

Nec minoribus omnium rerum incommodis, ac gravissimis cœli injuriis, Satergis ac Turcæ & Tartari, qui Varadinum oppugnabant, exagitari atque afflictari videbantur, quum in eorum quoque castris cameli & equi calidiori cœlo assueti, frigidiores pluvias & aquilones ferre non possent, ideoque passim ubique interirent: & cibariorum quoque inopia laborari cœptum esset. Igitur quemadmodum eodem nostri Budam, hostes vero Varadinum obsidione cinxerant; ita eodem etiam tempore, iisdem difficultatibus rerum, ac paribus cœli & tempestatum injuriis coacti ambo duces, rebus infectis tormenta retrahere, & copias reducere constituerunt. Tametsi vero Sigismundus e Transylvania, misso Cassoviam ad Maximilian. adhuc ægrotantem Stephano Toldio, ad ferendas Varadino conjunctis viribus suppetias, invitasset, ipseque Georgium Bastam cum Germanis ac Nobilitatis, quæ ad Racamassum castra habebat, copiis isthuc proficisci jussisset; prius tamen quam ea auxilia Debrecenium pervenissent, Turcæ soluta obsidione Varadini & conclamatis vasis versus Belgradum erant profecti, eodemque die, quod notabile videri potest, qui fuit ad tertium Nonas Novembres Mathias quoque princeps,

Eadem incommoda in castris ad Varadinum obsidionem omittere Turcas cogunt.

Unde utrinque eodem tempore exercitus re infecta reducitur.

1599. princeps, reductis in naves tormentis, castrisque solutis, Strigonium redire contendit.

Dum hæc in Pannonia a Mathia & Maximiliano principibus in hunc modum administrantur, Sigismundus in Transylvania habito cum suis consilio, partes reipub. Christianæ nondum deserere, sed cum Cæsare quibus posset conditionibus in gratiam redire constituit, quamquam non deessent, qui eum in brevi post eventus ostendit, solita naturæ inconstantia laborare, nec ejus dolis credendum esse existimarent. Itaque reconciliationis spe assumta legatos deligit, Demetrium Napradium Episcopum Albanum, ac Stephanum Boscaium suum avunculum, quibus potiores tota provincia nullos habebat, eosque Pragam ad Cæsarem mittit; quorum opera repetitis, Varadino, Husto, Rivulo Dominarum, cæterisque locis, quæ ad Transylvaniam extra ejus terminos sunt, quæve tunc Cæsaris præsidiis obtinebantur, eadem fœdera, quæ ante quadriennium, sancita erant, renovari postulabat. Quum legati, confecto per Moraviæ fines itinere, ad Cæsarem pervenissent, & fraudis ignari, de conditionibus agerent, nec spes ab indulgentia Cæsaris rerum ex animi sententia exequendarum deesse videretur. Sigismundus sive sponte, sive artibus Joannis Samoscii Cancellarii Polonici, ac Andreæ Bathorii Cardinalis, qui tunc Episcopatum Varmiensem in Pruscia Polonicæ ditionis provincia obtinebat, ad novandas res, & semina odiorum animum adjecit. Igitur legatos suos egregia fraude ludificatus, per occultiores nuntios Cardinalem (cum quo tanquam patruele antea capitalibus odiis, atque inimicitiis diffidebat) ad se sub fide evocat, & provinciam certis conditionibus ei offert. Is prius rege Poloniæ Cracoviæ convento, ac consiliis cum Samoiscio collatis, via Sandocensi, & Homanniana, simulato mercatoris habitu, mense Februario in Transylvaniam pervenit; ac coercitis spe dominandi in præsens odiis, aliquot ante festa paschalia diebus in Civitate Megiesia, ubi conventum provinciæ indixerat, cum eo de tradenda provincia transegit, his conditionibus, ut Cardinalis quotannis ei, ubicunque locorum & gentium foret, XXIV. millia aureorum numorum exolvenda curaret. Urbs Bistricia cum territorio, ac decimis fructuum, præterea arces Vechio & Saio, ac decimæ oppidorum Rusdii, Assonfalvæ, Bogachii, atque Equemezonis, Sigismundo cederent, deque iis pro libito ei disponendi facultas esset.

Sigismundus legatis ad Cæsarem de renovando fœdere missis,

Paulo post mutata sententia,

Cardinal. Bathor. provinciam cedit.

Transactionis conditiones.

Re celeriter transacta conjugem, quam iterum ad Cuvariani secessus angustias relegaverat, minime dignam quæ ei, sed longe majori, meliorique principi collocaretur, Albam vocavit, & nec opinantem brevi in hunc modum sermone allocutus est: „Provinciam hanc Transylvaniam, „pro qua toties seditione, aut armis certatum „est, quam nuper permutatione minime pari „Cæsari traditam repetivi, Card. Patrueli meo „denuo tradere in animo habeo: quod legatos „meos a Cæsare tam diu detineri, & miror, & „gravis mihi cuncta adversa animo volventi, „eorum expectatio est. Igitur te bono deinceps „eventui commendatam ad matrem redire per„mitto; & si quæ retroactis annis dissidia inter „nos extitere, ut utriusque nostrum animo tol„lantur cupio, teque ut idem facere velis, etiam „atque etiam obtestor. Quæ postquam dixisset, triduo post, rebus quæ ad iter erant necessariæ paratis, eam dimisit, & Francisco Dersffio, qui paulo ante jussu Cæsaris ad eam invisendam & reducendam erat profectus, dedit, ut ad matrem deduceret. Ipse, convocatis populis, Cardinalem deinceps provinciæ præfuturum præfatus, se in alienas regiones studio privatæ vitæ amplectendæ profecturum retulit; atque adeo apud servitio atque patientiæ assuetos, præteritorumque exemplorum metu coactos, quicquid visum obtinuit. In hunc modum fortuita celeritate ipse excessit regno, & itinere per Moldaviam facto, ad Samoiscium, apud quem antea soror ejus Griseldis in matrimonio fuerat, in Poloniam sese subduxit. Cardinalis autem, cum solenne sacramentum provincialibus Megiesii præstitisset, officiosi leviri fructus munere, Mariam Christiernam provincia excedentem, curru eleganti & equis donatam, ad oppidum usque Tuissum comitatus est; seque pro iis arcibus ac fructuum decimis, quas ipsa a marito donativi nomine in Transylvania obtinebat, XV. millia aureorum numorum quotannis soluturum promisit. Interea Cæsar temporibus etiam aliquid tribuendum reputans, legatos ejus moderata cum deliberatione dimiserat, qua ille facile contentus reddi potuisset; sed quum ad Hodolinum Moraviæ oppidum appulissent, obviam suos tabellarios habuere, a quibus Sigismundum solita instabilis animi mobilitate agitatum provincia excessisse, & Cardinalem rebus præesse cognoverunt. Quibus cognitis Tyrnaviam eundum, ibique subsistendum rati, Cæsarem de his rerum mutationibus certiorem reddidere; seque earum penitus ignaros asseverando, quid fieri velit, ibidem expectaturos perscripsere. Qui eorum excusatione accepta, misso Tyrnaviam Bartholomæo Peczio, qui Cæsari eos fide obstrictos redderet, suis rationibus, quo possent modo in præsens consulere, permisit: sicque alter Napradius post Cardinalis cædem in provinciam reversus est; Bascajo vero extra fines diutius fuit delitescendum. 1599.

Conjugem a se ad matrem dimittit.

Ad Samoiscium in Poloniam se recepit.

Ad Cardinalis primam novo principatu legationem ad Michaëlem Transalpinum misit Georgium Ravasdium, & Nicolaum Vitesium, amicitiam & boni vicini officium pollicitando, eandemque vicissim ab illo expetendo. Nec multo post etiam alteram ad Georgium Bastam Cassoviam ire jussit, expostulatum graviter Transalpinum novas res, nova pellendi sui & occupandæ Transylvaniæ consilia animo agitare. Verum Basta simplici usus sermone, sibi Michaëlis animum minime cognitum esse legatis respondit, licereque ei ab illo, quid moliatur percunctari. Interea venit in Transylvaniam Germanicus Malaspina Episcopus Casertanus a Clemente Pontifice missus, qui Cardinalem ad fœdus cum Cæsare feriendum cohortaretur, quem illis ipsis diebus Husaimum Chausium Turcæ legatum ab se dimisisse cognoverat. Nec irrita Casertani legatio fuit, cui Cardinalis suam fidem & obsequium Cæsari semper promtum & paratum obtulit: ejusque confirmandi causa Stephanum Cacasium ad Cæsarem misit.

Cardin. legati ad Valachum & Bastam.

Malaspina in Transylvaniam a Clemente PP. mittitur.

Hanc cum Cæsare & Pontifice pacificationem Michaël Transalpinus quum nesciret, aut se nescire simularet, arte utendum ratus, copias cogere belli Turcis inferendi prætextu cœpit, arma in urbibus Saxonicis Transylvaniæ, & bellicos apparatus comparare, tympana, vexilla, sclopetos, pulverem, non sine bona Cardinalis venia emere, legatos ejus Ravasdium, & Vitesium,

1599. sium, quo a se omnem suspicionem amoveret, cum bona spe pacis dimittere, ac coram eis juramentum solenne cum suis Bojeriis, seu nobilitate præstare; quo se ea fide obstringebant, qua non ita pridem Sigismundo abeunti obstrictæ fuissent. Hoc juramento simulationeque benevolentiæ Cardinalis confirmatus, eorum voces & studia, qui suspectum apud se Michaëlem reddere conabantur, & ejus apparatus non in Turcas, sed occupandam Transylvaniam fieri contendebant, nequaquam admittere erat solitus. Dicebatur autem Michaël, mox post ingressum Cardinalis, ad Cæsarem nuntios misisse, per quos illum Turcicæ societatis, & clientelæ ambitus insimularet: & si Cæsari videretur, eum velut occultum Cæsaris inimicum & hostem, armis provincia exturbandum pollicebatur. Quo autem fraudulentius destinata perficeret, sub id tempus mense Septembri Dinionum Vestiarium legatum ad Cardinalem ire jussit, tutum in Ungariam transitum per mediam Transylvaniam petens, quod Michaëlem jussu Cæsaris in Ungariam ad ferenda contra Turcas, & Ibraimum purpuratum auxilia vocari diceret. Sed Cardinalis negavit tantum discriminis exercitui Christiano imminere, ut ejus auxiliis opus esset, hortatusque eum est, ut potius in Bulgariam, trajecto Istro, duceret; ibique vastata igne & ferro regione ageret, ut hostes ad sua tutanda revocarentur. Vix dum Dinionus redierat, cum iterum legatos Michaëlem Banum Carlovanum, & Georgium Thracem prætoriæ turmæ præfectum, ad Cardinalem remittit; se uti consuluisset, Istro trajecto ad vastandam Bulgariam profecturum nuntians, dummodo ne quid sibi a tergo e Transylvania hostile inferatur. Cardinalis cum ei ac copiis ejus nihil mali imminere respondisset, securumque eum reddidisset, legatos dimisit: & quum res Transylvanicas per hunc modum in tuto collocatas existimasset, comitia ad Divi Lucæ festum Albam indixit, ut in iis fœdus cum Cæsare & Pontifice initum publicaret, quod adhuc cum paucis, quorum consilio utebatur communicaverat.

Michael Vaivoda Transylvaniam invadit.

Ejusdem doli ac fraudes.

Intento in eam curam subito adfertur, Michaëlem cum magnis copiis summa celeritate Alpes superasse, jamque ad urbem Brassonem in Transylvania esse, ac domum & villam Joannis Beoldii inter Siculos incendio absumsisse. Nam is sive permissu Cæsaris, sive non ullis ejus expectatis mandatis, ambitiosi facti certus, ac dominationis quam animo conceperat, præproperus exercitum coëgerat, ut provinciam armis invadere, Cæsarisque imperio in speciem, re autem vera, uti exitus docuit, sibi subjicere posset. Igitur Cardinalis solutis repente comitiis, omnes armatos Sebessum in castra convenire jubet, Gasparem Cornisium legatum in exercitu constituit, & obviam Valachis quam celerrime ire decrevit. Sed quum hostes Albam versus progressus esse cognovisset, non expectatis omnibus copiis, quæ lentius, quam necessitudo temporis postularet, confluebant, cum sex duntaxat millibus armatorum occurrere potuit, cumque Fogarassum prætervectus esset, qui locus ejus præsidio tenebatur, ad campos Cibinienses pervenit; ibique adesse hostes, ut rem ad prælium & certamen haud dubie deductam animadvertit. Itaque ipse ejusmodi rerum atque armorum rudis, animo tamen præsenti & minimo pavido Cornisium, ut exercitum in aciem & ordinem componat, hortatur; ipse obequitando & ordinum ductores alloquendo & cohortando, ad rem bene fortiterque gerendam incitat. Valachus quia erat juxta formam veteris Calendarii dies Divo Lucæ Evangelistæ dicatus, apud Græcos quoque, quorum ritum Valachi sequuntur, festus & sacer, & necdum suas copias ex montium angustiis eduxerat, a pugna abstinuit. Quo die Casertanus Alba profectus in castra venit, & a Cardinale paulo post ad Michaëlem missus est, ut de fœdere cum Cæsare percusso eum edoceret, & ab inferendis Transylvaniæ armis eum adverteret: Sed is reversus, nihil certi de pace attulit. 1599.

Sequenti die Divis Apostolis Simoni & Judæ dicato Michaël suos ad pugnam instruere cœpit, & in aciem produxit, Transylvani simulatione pacis sibi imponi sero animadvertentes, primum Valachorum impetum explosis tormentis retundere cœperunt, nec diu post prælium utrinque atrox & cruentum committitur, quum utraque pars parem fere militum numerum habere videretur. Nam a Cardinalis partibus novem circiter millia militum erant, cum iis, qui post comitia advenerant; quum Transalpinus ex promiscuis gentibus tria millia & ducentos secum adduxisset, & circa alpes castra ejus Siculorum adventu (iis se veteres libertates redditurum erat pollicitus) duplici fere numero aucta essent. Tametsi Transylvani egregie fortiterque pugnando, novum principem tueri non prætermitterent; incumbentibus tamen ab una parte Valachis, & ab altera Siculorum prævalida manu, quum plurimi partim sclopetis, partim hastis & gladiis cæsi occumberent, ac multo plures sauciarentur, pedem referre, ac postremo terga vertere cœperunt. Cornisius & alii Præfecti fugam retentare conati, nihil profecere, & diffugientibus in diversa omnibus, Cardinalis quoque saluti suæ fuga consulere est coactus. Cæsi in acie sunt milites MCXVIII. inter quos Stephanus Lazarius veteranus prætorianorum peditum ductor, Moschicis bellis apud Stephanum Regem Poloniæ clarus, Franciscus Toldalaghius, Joannes Berendius, & Michaël Culpenius, qui signum prætorianum gestabat. Pancratius Sennieius, Moyses Siculus, Stephanus Toldius, ac Petrus Husarius, qui in prima acie fortissime dimicaverant, ad extremum relicti a sociis fugientes sese in tutum receperunt. Capti etiam haud pauciores, inter quos Georgius Ravasdius jam senex, & Lupus Cornisius Siculus, infelici sua sorte in manus Valachorum inciderunt: quorum alter Ravasdius, efflagitantibus eum ad supplicium magno clamore & tumultu Siculis traditus est: ipsique extemplo eum innumeris plagis & vulneribus affectum in frusta dissecuerunt; propterea quod ante triennium in ipsos ob promissa sed non reddita libertatis jura rebellantes, jussu Boscaji, crudeles & sanguinarias manus acerbissime exercuisse dictitarent. Lupus autem paulo post, sive ob privatas, quas cum Valachis habebat simultates, sive Arianæ sectæ, quam profitebatur, odioso nomine in carcere necatus fuit. Gaspari Cornisio, copiarum imperatori, qui vivus in ejus conspectum adductus erat, pepercit, eumque incolumem dimisit.

Transylvanorum cum Valachis certamen atrox.

In quo Transylvani fusi ac fugati.

Georgius Ravasdius a Siculis frustatim dilaceratus.

Cardinalis, ubi fusum & fugatum exercitum suum, nec spem ullam reparandi ejus vidit, ante occasum solis, versus Moldaviam fugæ se commisit. Sequuti sunt eum fugientem circiter centum socii, Thomas Chomortanus, Georgius Palaticius, Joannes Beoldius, cum Paulo & Clemente filiis, ac complures alii. In fuga Palaticium

 cium in arcem Vasacheliam divertere, ac si fieri posset, Siculos, qui nondum omnes defecerant, in officio continere jussit, promissa eis oblivione proditionis, & veteris libertatis restitutione. Sed ea omnia frustra fuere. Nam Siculorum agrestium valida manus, Bulgaris & Valachis sese aggregans, eos saltus & juga obsederat, & Cardinalem, quem ex acie evasisse constabat (quamquam abjectis purpuræ insigniis, vilem & villosum habitum induisset) indicio Siculorum & ductu persequi inceperat. Is jam ad radices montis Aitoffii, Transylvaniam a Moldavia & Podolia dirimentis, quæ olim Sarmaticæ alpes vocabantur, errando ac famem & sitim, rerumque omnium inopiam tolerando pervenerat, crebroque suspirio fortunæ suæ indignatus, triduo post adversam pugnam, ad opiliones quosdam nocturnis ignibus excitatis calescentes diverterat, quorum unum, dato ei aureo numo, pro vicini fontis aqua miserat, quum hostes, ducentibus Siculis, eumque digitis ostendentibus adesse sensit. Illis obviam misit Miconem adolescentem, qui eos blandiori prece & promissis placaret. Sed illi ferino more miserum illum extemplo trucidarunt. Cardinalis quum sibi non cum hominibus, sed atrocibus belluis rem esse vidisset, hostiles ictus stricto latiore gladio excepit, diuque pugnavit. Sed inter pugnandum vulnus ei lethale securi jacta supra lævum oculum in fronte illatum est, & mox aliud in occipitio supra jugulum; ac cum in humum exanimis corruisset, caput ei præcisum fuit. Cæteri quoque fere omnes partim trucidati, partim capti sunt; quorum etiam complures in itinere ab iratis agrestibus cæsi, uti accidit Stephano Cabosio & Nicolao Bartacovitio, cum nonnullis aliis. Caput Cardinalis abscissum ad Michaëlem allatum, eorundem, qui interfecerant opera, reperto trunco additum, magnificentissimo sepulturæ honore Albæ curatum est, comitante ipso Transalpino, & exercitu; non sine multorum mortalium commiseratione, qui illum vix XXXIII. annorum juvenem ac vix octimestri potitum imperio, tam sævo diræ calamitatis infortunio prorsus indignum judicassent, nisi intempestivæ ambitionis, ac prævaricati sacri ordinis reus, haud immerito argui posse censeretur.

Cardinalis diu oberrans a Siculis fœde trucidatur.

Harum rerum, uti acciderant, Basta certior factus, quem Maximilianus recuperata valetudine Viennam discessurus, suum Cassoviæ & in superiori Pannonia legatum reliquerat, in spem recuperandæ Transylvaniæ, quum etiam a Michaële victore identidem accerseretur, Varadinum, ac inde Claudiopolim contendit, adductis una secum Davide Ungnadio, ac Michaële Siculo Sacmarii præfecto, quos eo tempore Cæsar in Transylvaniam legatos miserat, qui rebus Transylvanicis componendis Bastæ auxilio essent, provinciamque a Michaële receptam, suo nomine gubernarent. Verum Michaël suopte ingenio mobili repentinus, suspicax, & facile quibusvis & incertis rumoribus temereque fidem adhibere solitus, Bastam & legatos in provinciam ingredi passus, nequaquam tamen ea decedere, ac Cæsari, sicuti se illi acquisivisse jactitabat, restituere voluit: sed dictis ac factis in Bastam Cæsarianosque omnes acerbius invectus, provinciaque avare, crudeliter, atque insolenter expilata, in suspicionem venit perfidiosi initi consilii, quod dominandi incensus libidine, regnum affectare videretur. Quæ quidem fuere initia dissensionum, & odiorum, quæ inter ipsum & Bastam in occulto glíscere cœperunt; ac non diu post diram ei & improvisam mortem maturarunt, sicuti suo loco memorabimus. Atque hæc quidem initio ejus hiemis acta sunt, quæ sæcularem annum præcessit, & Sigismundus res Transylvanicas variis invectis belli calamitatibus acerbissime conturbavit.

Basta a Michaële accersitus in Transylvaniam contendit.

Michael provincia decedere abnuit.

Eodem etiam tempore, per certæ fidei exploratores allatum est, post Haidar Scahi obsidis mortem, seu naturali cursu, vique alicujus morbi obvenientem, sive veneno procuratam, bellum inter Persas & Turcas recruduisse, ac Cicalam purpuratum ad illud administrandum in Asiam missum esse; adversus Cæsarem vero in Pannoniam Mehemetem belli avidum per se exercitum ductare voluisse, sed a matre & primaria conjuge tenerrime blandientibus & obsecrantibus, ne prioris ad Agriam acceptæ cladis exemplo desertus a purpuratis & prætorianis, caput manifesto crimini objectaret, seque & imperium omne inconstantis fortunæ arbitrio committendum putaret, ægre retentum, Ibraimo purpuratorum principi, suæque sororis marito rerum gerendarum curam demandasse; sic tamen ut omnia, quæ ad pacis & induciarum conditiones tractandas pertinerent, prius & ante alia cuncta experiri juberet; & si Cæsariani ad eas amplectendas sponte adduci non possent, quod vix fore sperabant, tum demum armis & bello cogendos esse decreverat; jamque ille superatis Thraciæ ac Macedoniæ montibus, Samandriæ appropinquare nuntiabatur. Quapropter Suarcemburgus consiliis cum Palffio & Nadasdio communicatis, promovendas ex hibernis copias, & antequam hostes tota belli mole ingruerent, tentandam aliquam fortunæ aleam decrevit. Primum igitur Palffius peditatus Ungarici partem cum iis, qui nullis addicti stipendiis, præda ex hostico rapta vivere solent, ducibus Petro & Abrahamo Thracibus selegit, ac Danubium versus in inferioris Ungariæ partes ire jussit; ut si occasio se offerat, commeatum, qui Budam in usum Turcarum, adverso flumine navibus vehebatur, interciperent, atque igni aut aqua corrumperent. Ipsi vero conjunctim evocatis ex hibernis tam equitibus quam peditibus Ungaris & Germanis, ac Gallis mercede conductis, petarræque duum generum plaustris imposito, Albanis suburbiis patefaciendis, illud admovendum censuerunt. Ex itinere vero præsidiarios e Besprimio, Palota, aliisque arcibus sibi adjunxerunt.

Ibraimus cum copiis in Ungariam proficiscitur.

Et quum de nocte Albam pervenissent, ac destinata exequi vellent; jamque machinam portæ Ingovanæ furtim aptarent, animadversi ab hostibus, qui ad tuendam urbem providi præcipitesque ruebant, tormentisque petiti cœptis abstinuere, tanta Gallorum operi incumbentium trepidatione, ut quum machinarum alteram succenso pulvere frustra explosissent, alteram adcurrentibus necopinato hostibus capiendam relinquerent, non sine ducum perturbatione doloreque, qui in hunc modum nequaquam arridente conatibus fortuna, Jaurinum reverterunt, eo eventu, ut in posterum sequentibus bellis nullus ejus machinæ usus esse potuerit. Ferunt hostes eam, quam cœperunt, magna admirantium & prosequentium turba & pompa in urbem vexisse, atque illinc simul cum quatuor aut quinque militibus Gallis una interceptis triumphantium in morem Budam perduxisse, isthicque purpurati jussu, experiundæ ejus violentiæ causa Gallis explodendi negotium datum esse,

Nostri petardum Albæ portis, irrito labore admovent.

Petardi machina a Turcis intercipitur.

1599. esse, quum illi ejus rei se ignaros, ac præsidii duntaxat non artificii causa adhibitos fuisse frustra excusassent, postremo minaciter cogentibus Turcis, pulvere incenso illam explosam in frusta dissiluisse, ac Gallos una cum astantibus Turcis fœda membrorum dilaceratione subito discerptos atque exanimatos periisse.

Sed Petrus & Abrahamus, cæterique liberorum peditum ductores, quum facto penes ripam Danubii itinere, Tolnam pervenissent, sociosque, cui Canisæ, Babociæ, ac aliis confiniis & in Illyrico erant, de suo adventu certiores reddidere, & in partem laboris lucrique invitatos ad certum in insula Danubii locum adesse jussere. Nec diu post Prodanus Thrax cum Canisianis & Baicianis adfuit, & aliunde quoque multos prædæ aviditas certatim confluentes attraxit; brevique omnium numerus ad MCCLVIII. milites excrevit. Interea Ibrahimo purpurato jubente, qui jam Belgradum pervenerat, rei annonariæ præfecti Turcæ, commeatum omnis generis navibus onerariis, & actuariis, quas ipsi Gemias vocant, impositum, adverso Danubio, e Samandria & Belgrado vehere cœperunt. Classis Belgradi stationem habere solita cum una triremi, ac Turcarum, qui terrestri itinere comitabantur, quinque millia custodiæ ejus & securitati adhibita. Quod quum peditibus nostris per exploratores, quos inter hostes habebant, & qui de numero, & consiliis eorum certissima quæque adferebant, significatum esset, mox in insulam Danubii, haud procul Colocia dissitam, in qua arx Erdodia deserta jam nunc, & diruta conspicitur, concesserunt, eo consilio, ut quamcunque fluminis ripam hostes tenerent, ex ea insula, navigiis, quæ in hunc usum undique conquisita sibi comparaverant, impetum facerent. Cum Turcæ dextra ripa venirent, tot & tantæ classes, ac terrestres copiæ justi exercitus speciem procul intuentibus præbebant. Eam ob causam bipartiri copias sortirique peditibus visum est; ita ut pars terra, pars flumine hostes aggrederetur. Quum propius ventum esset, Prodanus, cui forte cura terrestris pugnæ obvenerat, in Turcas terrestri itinere venientes primus infesta signa intulit; Abrahamus vero & Petrus magno sublato clamore fortiter in classem irruerunt. Pugnatum est cum a Turcis, tum vero a peditibus acerrime; sed quum pedites crebram in hosteis glandium procellam effunderent, & duobus tormentis minoribus, quæ nuper Turcis ademta in campestres usus secum attulerant, e ripa sæpius explosis, navales socios magno detrimento affecissent, simul & naves vehementer afflictas perforassent, & Prodanus sclopetis rem perite gerendo hostes, cæsis amplius mille, in fugam conjecisset, relicta peditibus tam victoria, quam omnis generis commeatu, fœde profugerunt: cum ex eorum, qui vicerant numero, vix centum milites desiderarentur.

Heydonas, classe Turcica, præsidiarusque ejus profligatis, opima potiuntur præda.

Captæ sunt naves onerariæ ingentis magnitudinis LVIII. queis incredibilis frumenti, oryzæ, hordei, farinæ, ac biscocti panis, & salitæ carnis ovillæ copia reperta est. Triremis etiam una, & XXXIV. nasadæ, quas etiam Saicas vocant, diffugientibus in continentem iis, qui eas conscenderant, militibus, facile occupatæ sunt: ac præter illa, quæ in navibus erant, alia etiam IX. tormenta currulia, terrestri vecta itinere in potestatem nostrorum pervenere. Verum omnia ea, quod inter tot hostiles urbes atque arces avehi non possent, ut naves & commeatus omnis generis partim injectis ignibus concremata fuerunt, partim ut tormenta & eorum apparatus in Danubium immersa perierunt. Pulvis vero sulphureus, cujus duo tecta navigia plena erant, ardenti funiculo indito magnum edidit fragorem, & temporis momento in fumum & aërem evanuit. Pedites agricolis, qui catervatim ad pugnæ locum frequentes convenerant, liberam accipiendi dividundique inter se commeatus potestatem sponte obtulere. Verum illi Turcarum vim crudelitatemque veriti, ejusmodi muneribus, quæ sibi perniciem allatura essent cauto prudentique consilio abstinuerunt. Parta a peditibus pro eorum numero notabili victoria, cui etiam haud contemnendus variarum rerum & manubiarum cumulus accessit, quum hostes tanta rerum bellicarum, & annonæ ac militum jactura perculsi perturbatique, nusquam ad claudendum eis reditum prodiissent, opima onusti præda ad suas stationes redierunt; Ibraimo ob acceptum commeatus intercepti detrimentum, non mediocri dolore, curaque affecto. 1599.

Sub id tempus Pragam ad Cæsarem venere Michael Ivanovicius, & Joannes Sonius Ulasinus legati, nomine Boricii Moscoviæ Ducis, qui deficiente Basiliorum progenie, consentientibus populorum suffragiis, e Cancellario in Principem electus erat, amicitiam & obsequia pollicentis. Is munera etiam splendidissima, & tam mittentis quam accipientis nomine digna mittebat, quæ ad decem myriadum summam æstimabantur; ita ut pro dimidia eorum parte monetam argenteam eximiæ puritatis, quam Moschi Rublos vocant, repræsentaret: altera vero pars ex pretiosissimis pellium Zebellinorum, ac Luporum cervariorum, nigrarumque vulpium cumulis constaret; quas principum vestibus suffulciendis dicatas, natura Moschis frigidiore cœlo habitantibus indulgentior, cæterarum gentium regionibus denegavit. Fuere etiam inter dona aliquot hierofalconum paria, quorum captura in locis Septemtrioni subjectis frequentior est, sparsa candidis guttulis cauda & alis, ex genere rapacium avium capiendis gruibus & ardeis idoneum. Addebant Legati, ea nunc Cæsari ad sustinendos belli sumtus missa esse, ad suum adversus Cæsarem benevoli animi testimonium in præsens declarandum, brevi haud minora obsequii signa subsequutura. Gratiæ Boricio actæ, & legatis, donec Pragæ & in ditione Cæsaris fuerunt, hospitium ubique & lautia præbita: ipsique aureis torquibus, sericeis vestibus, ac elaboratis ad ornandum abacum argenteis poculis, aliisque muneribus cohonestati, domum reversi fuerunt.

Legati Boricii Moscoviæ Ducis ad Cæsarem.

Eximia illi munera offerunt

Interim Palffius certum Ungarorum militum numerum Strigonio ad speculandum Budam versus emisit, qui haud procul urbe & superioribus thermis in occulto saltuosoque loco sese abdiderunt. Accidit autem, ut Solymanus purpuratus, cui nomen Supercilioso ex re fuit, non ita pridem Temesvario Budam translatus quem a Lugassianis & Andrea Barciano fusum fugatumque diximus, cum LX. equitibus, relaxandi animi causa urbe exiret, ac in nostrorum vestigia forte incideret. Quæ indagando ac longius incautiusque persequendo in insidias incidit; & dum equus ad sclopetorum strepitus ferociret, rupto equestris sellæ cingulo, excussus, & aliis omnibus (quod mirum videri queat) salvis solus

1599. solus ipse captus fuit, & ad Palffium perductus; a quo Viennam Matthiæ principi dono missus est. At Ibraimus, qui hactenus lentius atque suspensius propter Asiaticarum copiarum expectationem sibi progrediendum existimaverat, improviso viri clarissimi casu, simul & infausta eorum, qui commeatum vehebant, clade permotus, ruptis moræ causis, castra promovere, ac cum eo, quem secum habebat exercitu, Budam venire maturavit. Ibi in locum Solymanni tam fœda & miserabili sorte capti, Muratem purpuratum constituit. Eodem tempore variis in locis Pannoniæ & Illyrici ac Viennæ,& tota Austria terræ motus ingentes fuere, ut plerisque in oppidis collapsæ turres, ac multæ privatorum hominum ædes vitio in parietibus facto, incredibile detrimentum acceperint, quod postea maximis sumtibus fuit resarciendum.

Solimanus Budensis ab Haydonibus capitur.

Murates ei succedit.

Terræ motus.

Ibraimi purpurati ac Tartarorum principis literæ de pace ad Palffium.

Nec multo post Ibraimus ex præscripto principis sui ad Palffium literas dedit, quibus se ac suum principem calamitatum & ærumnarum innoxiæ plebis misertos, quas jam fere a decennio assiduis bellorum procellis jactata tolerasset, ad pacem & quietem animum applicuisse: non quod eos belli tæderet, quo feliciter gesto fines suos latius extendissent, sed ut quieti & tranquillitati populorum consuleretur; se igitur eum etiam atque etiam hortari, ut omnibus viribus laborare ne desinat, quo inter duos potentissimos principes pax & amicitia redintegretur: certum eum esse debere, ut si eos opera & interventu ea coalescere queat, animam ejus delictis omnibus expiatam post hujus vitæ decursum, ad perpetuas beatorum sedes, ac sempiternam felicitatem evolaturam. In eandem sententiam Tartarorum quoque princeps Casis scribebat: ac ambo literas suas duobus Budensis urbis civibus Christianis in castra nostrorum perferendas dederant. Quum vero eadem ab exploratoribus ad Palffium de Turcarum principis animo minime a pace alieno aliunde allata essent, Matthiam ac Cæsarem, missis ad eos Ibraimi & Tartari literis, certiores reddidit. Cæsar ex adverso, si æquis conditionibus pax fieri posset minime dissentiente, rescripsit Ibraimo Palffius, suis apud Cæsarem precibus, ac indefesso studio, quo ad pacem esset inclinatus, ægre obtinuisse, ut de conditionibus renovandi fœderis, si æquæ ac toleratu minime difficiles proponantur, certo loco ac tempore utrinque colloquium institueretur. Quum Ibraimo quoque & Tartaro idem placuisset, insula Danubiana, æquali fere inter Budam & Strigonium intervallo deligitur, ad quam utrinque conveniatur. Palffio curante ibi tentoria extenduntur, cum singula unicuique, tum vero prægrande in medio unum, in quod omnes tractandæ rei divertere possint. Tum Legati a Cæsare delecti agilioribus navigiis, quas Saicas vocant, valida militum manu assumta in insulam devehuntur; Joannes Cutassius Archiepiscopus Strigoniensis, Palffius, Nadasdius, & Peczius, iis diebus Praga huc profectus. Eodem ex parte Turcarum convenere Ahmataga Tartarorum principis legatus, ac omnium consiliorum arbiter, Mehemetes, qui Haja Ibraimi legatus, ac Ferhates Janicerorum tribunus, & Habelus Assendius Budensis prætor & legisperitus, vir senex, & magnæ apud barbaros auctoritatis: & cum iis Alexander Palæologus, genere Græcus, quem ad legatos Cæsaris in Transylvaniam venisse retulimus. Is Tartarorum principi charus & consiliorum particeps, ejus vectigalibus & portoriis tam terra quam mari præerat. Antequam convenirent, obsides utrinque dati & accepti; hinc Lupus Starcitius, Comaronii legatus, ac Horatius Provisionalis Mantuanus, Strigonii Germanorum militum præfectus: illinc vero Murates Budensis cum Ali Marasiensi purpurato, in locum ejus, qui superiori anno Budæ cæsus fuit, nuper suffecto.

Conventus Christianorum & Turcarum in insula Danubiana.

1599. Obsides utrinque dati.

Cum in prætorio tabernaculo diu multumque verbis disceptassent, petere cœperunt, ut non solum Strigonium, Filecum, Nogradum, & alia omnia hoc bello a nostris capta, sed etiam Jaurinum redderetur, quod illud Sinanus multo Turcarum labore & sanguine expugnasset: nostri contra & Agriam & Hathuanum, ac quæ circa possiderent, cum Siroco, & Cerepo reddi postulabant; nec Jaurinum ex æquo & bono repeti posse dicebant, quod jure belli, atque adeo vi ab ipsis extortum recuperatumque esset; illi ex adverso Agriam cum locis vicinis ab ipso principe Mehemete occupatam sine explicabili delicto, nec dari nec accipi posse respondebant. Et quum tempus in hunc modum protractum esset, nec conveniri posset, quod a neutra parte tolerabiles satis conditiones proponerentur: Turcæ prius tacitis inter se sermonibus colloquuti, se ea, quæ essent ultro citroque tractata, Ibraimo, purpurato & Tartarorum principi relaturos dixere, ac in crastinum diluculum cum illorum votis & sententiis redituros. Diremto colloquio ad cibum sumendum invitati, quod jam meridiei tempus abiisset, una cum nostris legatis discubuere; ac deinde secundo flumine citatis remis descenderunt. Sed quum ad sequentem diem diutius expectati non venissent, duos tandem Chausios misere, qui obsides repeterent, iisque receptis Palffio & Cæsarianis dicerent, se detrimentosæ paci, qualem ipsi cuperent, assentiri non posse; sed sicuti Deo Opt. Max. auspice arma sumsissent, ita etiam parta propediem victoria posituros esse. Nostri quoque Deum immortalem, qui ruptores fœderum ulcisci soleat, & pro meritis cujusque eo bello præmia redditurus sit, non defuturum justa & honesta exequentibus responderunt: nec obsides reddituros, nisi priores ipsi suos recipiant. Remissis Chausiis Cæsariani in castra Strigonium rediere, & Peczius Pragam regressus, irritæ legationis exitum ad Cæsarem pertulit; & Suarcemburgus eodem die Jaurino eadem in castra descendit; eaque vallo & fossa septenum pedum lata profundaque circumdari, castella etiam & munitiones iisdem in locis, quibus Mansfeldius instituerat, erigi jussit.

Turcarum iniquissimæ petitiones.

Nostri pace infecta redeunt.

Suarcemburgus castra sua valide munit.

Quæ dum fiunt, & obsides ultro citroque redduntur, Ibraimus, qui nostros oblatæ duntaxat pacis mentione ab armis discessuros existimaverat, postquam protracto pertinacibus animis bello, omnem iniquioris otii conditionem aspernari & respuere animadvertit, ira doloreque percitus, ac fremens, castra promovere, ac nostrorum castris propius conferre constituit: & exercitum omnem simul & Tartarorum auxiliares copias Vaciam primo, ac deinde trajecto Grano, ad subjectos Strigonio campos duxit. Sed quum nostri castris se continerent, nec facile invitos ad prælium perduci posse constaret, præfectis & ducibus frequens consilium militare, quod illi Divanum vocant, indixit, cui Tartarorum quoque Hamus, & Ahmataga ejus legatus

Ibraim. sua castra nostris admovet.

gatus

1599. gatus interfuere; talemque ad eos concionem habuit: „Video ego, viri fortes, & longo militiæ usu factisque celebres, hostilibus nostris, tametsi virtute vestra sæpenumero victis, incerta belli & fortunæ etiamnum securitate & otio potiora esse, ut qui toties oblatam a nobis, nomine potentissimi Imperatoris nostri pacem, tam superbe quam insolenter repudiare, ac cædem & vulnera, ac calamitates, quæ bella secum trahunt præoptare videntur. Qua eorum obstinatione non equidem adeo permoveret, si vel ad decernendam ferro rem progredi, & manus nobiscum conferere vellent; tali enim eventu, sive felici, sive aspero & adverso, rerum humanarum omnium, sed maxime bellicarum dominatrix fortuna hactenus finem qualemcunque imposuisset. Verum enimvero nec in aciem prodire, nec pugnæ potestatem facere homines importunissimi & flagitiosissimi audent; sed se in castris, vallo, fossa, propugnaculis, castellis, aggeribus, & vario machinarum genere munitis abditos continent, ut nos e longissimis Asiæ & Europæ regionibus quotannis huc pertrahant, ac fame, siti, & rerum inopia excrucient, ac demum ingruentibus hibernis tempestatibus, labore & difficultate belli, ac cœli injuriis fatigatos, composito dolo, quod jam sæpe evenit, nec sine ludibrio remittant. Quibus de causis commutandam nobis omnem belli rationem, & hostes, qui munitionibus suis inclusi nec facile oppugnari, nec ad pugnam elici possunt, rerum omnium incommodis & crudeli regionum depopulatione, universisque belli calamitatibus, quæ dici possunt, si vobis idem videbitur, exagitandos statui. Et quo facilius destinata perficiamus, primum Tartaros commilitones, qui equitatu & celeritate maxime valent, excursionumque & populandorum agrorum peritissimi habentur bifariam procurrere; deinde Turcas alia via alias regiones populosas adhuc, belli & cladis integras pervastare jubebo; ipse cum exercitus robore idoneo loco consistam: unde si opus sit & necessitas postulet, atque adeo si hostes (quod eos ausuros valde dubito) luctuoso patriæ suæ excidio permoti, obviam eundum censeant, occurrere eis, ac nobilis alicujus committendæ pugnæ occasionem capere possimus. Hæc ad commodum invicti Imperatoris nostri, ac nostram & exercitus existimationem pertinentia, quæ in animo habui, vobis duxi proponenda; & hanc viam in præsens commodiorem putavi, qua vel hostes e scrobibus suis, & cuniculorum latebris, in aciem & dimicationem pertrahi, non sine sperato victoriæ proventu, possint, aut nobiscum ingentibus opimæ prædæ ac manubiarum spoliis, ac magna omnis generis & sexus captivorum multitudine, liberum iter & reditum permittant.

Hæc ubi dixisset, fremitus concionis & dicta approbantium sequutus est; nec ipse diu moratus, pugnacissimum quemque e Tartaris, adhibito eorum principe & Ahmataga seligit, & versus Nogradum ac Palancam terrorem circumferre, ac populari jubet; aliam eorundem manum ad utramque Vagi ripam vastandam emittit. Turcis quoque in duo prævalida divisis agmina, ferro & igni obvia quæque absumenda committit; ipse facto inter Novam Arcem & Levam itinere, populando ubique & urendo, ad oppidum Irmeliam haud Nitria procul, in quadam valle saltuosa, quæ prægrandis piscinæ & silvæ adjacentis commoditate aquationem pariter & lignationem præbebat, castra metatus est. *Turcæ & Tartari longe lateque nostros fines populantur.* 1599.

In hunc modum egressi hostes, quicquid terrarum a Nogrado Tirnaviam versus, illinc vero usque ad Bezonem & Trincinium, inter Granum, Hippolum & Vagum flumina adjacet, urere, vastare, & incolis partim in servitutem abductis, partim cæsis, crudelissime grassari cœperunt. Sunt Thermæ ultra flumen Vagum, quæ Pestenitæ vocantur, salubres pellendis languoribus, & aquarum natura admirabili: nam egesta humo tanto e scrobibus fervore prosiliunt, ut sustineri nequeant, nisi satis longo temporis intervallo intepescant, aut frigida infusa temperentur: Vago autem crescente recedunt, & quum decrescit, sequuntur, nec in frigidiore fluminis fundo, si suffodiatur, ebullire desinunt. Creduntur autem adversus quoslibet etiam diuturniores morbos, sed potissimum cutaneos saluberrimæ, & testante sæpius experientia, efficacissimæ esse. In has magnus ægrorum æque ac valentium numerus, adultiore autumno confluxerat, quos ibi majori ex parte improvisus & nec opinatus hostium adventus, qui ponte sublicio flumen transierant, subito oppresserat, partimque qui abduci ob imbecillitatem corporis non poterant, cæsi, partim rapti in diram servitutem sunt. *Thermæ Postinæ.* Hinc penes Vagi ripam procursando usque ad Bezonis oppidi portas, cæde & sanguine obviorum debacchati, Borium pagum exussere, abductis nobilibus feminis Johannis Baloghii, & Pauli Visqueletii uxoribus ac liberis. Deinde ad ditionem Nadasdianam versi, Cossoliano, Verbone, aliisque oppidis & vicis igne concrematis, incolas & colonos magno numero abduxerunt. Nec facile quis inire numerum miserorum & infelicium hominum queat, qui capti aut interfecti sunt; non tamen pauciores decem millibus fuisse constans fama fuit. Multi longe majorem numerum prodidere. Sed ab iis, qui aut redemti pecunia, aut ab opportuniore fuga quæsito præsidio postliminio rediierunt, XIII. millia omnis ætatis & sexus captivorum fuisse compertum fuit: præter majoris minorisque pecoris vim ingentem. *XIII. millia hominum abducta.* Pervastata ea regione omni, præda & sarcinis onusti redeuntes, obvia Turzonum oppida, Galgocium, Privigiam, Pronam, Barnocium, ac penes Nitriam Quecrium, Ivancam, & attigua Novæ arci municipia Tardosquedium, Niarhidam, Gifaram, quamvis Turcis tributaria, infensissime direpta, mox injectis facibus concremavere: abacti armentorum greges, congesti fertilissimæ regionis frugum acervi, in cineres redacti, & magnis sumtibus extructæ nobilium ædes direptæ & incensæ: & qui Vagum flumen cum conjugibus, & parvulis liberis transierant, disjectisque paulo post pontibus, tutos se fore crediderant, transnatato ab immani hoste fluvio parem cladis fortunam subierunt. Nostri e castris fumantia procul tectorum culmina, & ignes longe lateque collucentes frustra prospiciebant.

In tanta rerum perturbatione & calamitate, omnium animi, & præsertim Ungarorum, quorum domus, & paterni domesticique lares, hostili igne cremabantur, ad ulciscendum & invadendos hostes summo ardore ferebantur: Palffiusque & Nadasdius propemodum frementes & furibundi Suarcemburgum, ad quem summa imperii respiciebat, adeunt, eumque multis rationibus hortantur, at abrupto silentio mœcaque, exce- *Palffius & Nadasdius frustra Suarcemburgium hortantur.*

Digitized by Google

1599. exercitum castris educat, paratum omnes labores pro Cæsaris commodo ac regni salute subire, & fortunam cum perfido hoste periclitetur: ne is regionem amœnissimam impune exagitare & exurere pergat: non fore factu difficile alterutrum ex duobus, cum spe victoriæ experiri, ut sive eam partem hostilis exercitus invadat, quæ populatum egressa est, rapinisque & incendiis quaqua versum grassatur, sive in ipsius Ibraimi castra non procul sita improviso impetu irruat: divisos in partes & palantes infestis ejus armis protinus cessuros. Duces quoque minores qui aderant, idem flagitare, neve virtuti militum diffidendum arbitraretur, magnopere obtestari, & magna victoriæ spe teneri: præstare veris militibus in acie non inultos honeste mori, quam in eorum oculis & conspectu fratres & propinquos suos, ac tantum innoxiæ plebis numerum in perpetuam diramque servitutem abripi. Erant omnium judicio verissima, quæ illi proponebant, ut sive castra hostilia, sive populabundi Turcæ & Tartari expeditis armis invaderentur, in spem totius conficiendi belli opprimi eos & deleri posse appareret. Verum ille muneris impositi officiique memor, obfirmato animo, potiorem omnibus rebus exercitus salutem ducere; compescere ejusmodi voces, ac quantum flagitii exercitu in periculum sua temeritate adducto admitteretur, docere; patientia & tolerantia sæpe necessitates superari: postremo negare se quicquam inconsulto Mathia principe facturum; cujus quidem animus dum explorari, ac in castra responsum perferri posset, hostes destinata perfecturos esse constabat.

Ut hostilem vastationem coerceat.

Nec sciri satis atque investigari poterat, quibusnam de causis Suarcemburgus, impiger alias semper & pugnax, ejusmodi cautioribus consiliis, non sine famæ & nominis sugillatione inniteretur. Nihilo tamen minus Palffio, si quid ipse cum suis copiis adversus populantes & vagabundos hostes insidioso incursu tentandum putaret, potestatem impertit; testatus se invitum ad ea consilia trahi, in quibus nulla fere aut exigua secundi eventus aut tuti receptus spes eminere censeretur. Igitur Palffius cum quinque suorum millibus egressus castris versus Palancam, ubi pons Hippolo flumini impositus habebatur, duxit, ibiq; ab Ægidio Magni loci præfecto Turcas circiter mille Tartaris immistos Secenium versus excurrisse cognovit; & quum pontem transiisset, duce itineris eodem Ægidio usus, eos cum multa miserorum hominum & pecorum præda obvios habuit; & acri invectus impetu in eos irruit, liberatisque captivis, & extorta præda, dissipatos & palantes partim in fuga cæcidit, partim in Hippolum flumen sese præcipitantes mori coëgit, ac LX. vivis captis, & CL. capitibus hostium relatis victor in castra rediit. Interea hostes magna rerum omnium, ac hominum & pecoris congesta præda, atque adeo gravi ex incendiis & cædibus luctu in his regionibus relicto ad Ibraimum pervenerunt; ipseque iis in castra receptis Pesthum versus movit, divisaque præda & captivis decumanis, copias in hiberna dimisit; ipse vero Belgradum est reversus. 1599.

Nec ab hostibus eo autumno, & hieme tentatum quicquam facinoris est; Sed Suarcemburgus & Palffius a Nadasdio & Christophoro Peteone exorati, qui Questelum & loca Cisdanubiana a Tartaris, Albam, Coppanum, & Quinqueecclesias per hiberna distributis vastari ægre tolerabant, Palffio suam operam ultro offerente, partem copiarum in stationibus & præsidiis reliquere, parte alia secum ducta, tormentisque currulibus attractis, versus Laccum & Bolonduariam hostiles munitiones duxerunt. Verum hostes metu exterriti, ac ad tutiora præsida profugientes, utrumque locum vacuum deseruerunt. Et Suarcemburgus utrumque præsidio munitum Peteoni, quod id illum postulasse antea meminisset, curandum commisit; & quum ille miscendo ambages & perplexe loquendo detrectare provinciam secus, quam antea promiserat, videretur, stricto gladio ira percitus, eum violaturus erat, nisi a Nadasdio & aliis fuisset placatus ac prohibitus. Cum illinc ulterius castra & arma promovissent, Caposuariam arcem adhibitis tormentis oppugnandam susceperunt. Tantus autem terror & metus Turcas omnes eius regionis invaserat, ut Coppanum, Dombonem Usoram, munitas arces, eodem flumine Caposso circumfluas desererent, & Sigetum ac Albam aliaque tutiora loca cum uxoribus & liberis, rebusque carioribus confugerent, & tam Albæ quam Quinqueecclesiis non parum trepidaretur. Sed Caposuarianæ obsidionis is fuit exitus, ut mœnibus duplici roborum serie vallatis, & interjecto crassiori cespite admodum munitis, tormenta non multum detrimenti inferrent, & quod hiems gelidissima & asperrima conatibus maxime obstaret (nam ad octavum Calendas Decembres erat perventum) duces ab incepto desistere, & tormenta retrahere cogerentur; ultimusque ea in expeditione Oberenpruccus, nobilis tribunus ex Eburonibus & Leodio oriundus, dum incautius in aggeribus circa tormenta versaretur, frontem glande trajectus occumberet magno Suarcemburgi & Palffii dolore, qui acerbissimum præstantissimi viri casum ægre ferentes, eum in templo Questeliano summo honore tumulandum curavere; ac relictis Canisæ tormentis, quod ea cænosissimo, nec adhuc solidiore glacie durato itineri auferri non possent, Jaurinum & ad suas stationes redierunt.

Ibraimus dimissis copiis Belgradum revertit.

Nostri nonnulla castella occupant.

Caposuarium frustra obsessum.

Oberenpruccus obit.

DE REBUS HUNGARICIS,
LIBER XXXII.

A. 1600. 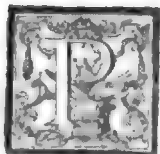

Erventum jam est ad annum sæcularem sexcentesimum a partu virginis supra millesimum; quem sicuti priore sæculo Alexand. VI. Pontifex maxim. rite condiderat; ita hunc Clemens VIII. veterem in morem, singulari erga Deum pietate, & incredibili omnium gentium concursu Romæ celebravit. Nos quoque novum annorum centenarium, quod bene vertat, velut novum sæculum ordiemur. Fuit sane is añus apud Pannonios, qua tumultibus Moldavicis & Transylvanicis, ac inexpectata Gallorum prodi- 1600.

tione

1600.

Nicolai Palffii obitus.

tione insignis, qua clarissimorum & fortissimorum ducum Nicolai Palffii, Melchioris Rederi morte, ac insperata Adolphi Suarcemburgii cæde, quorum virtute hoc decennali bello res Ungarica steterat, valde memorabilis. Palffius primo veris initio a principe Mathia ad consultandum de progressu belli, & de ejus ad Transylvaniam gubernandam profectione vocatus (ea enim provincia decreto Cæsaris, nisi mors, ultimus rerum terminus prævertisset, ei decreta erat) quum Vienna domum rediisset, in repentinum gravemque morbum incidit, ac quinto post die vi ejus extinctus fuit, quum nondum L. ætatis annos exegisset, ac incredibile sui desiderium tam Cæsari quam patriæ & omnibus reliquisset. Erat enim magna omnium de eo spes concepta, fore eum in præclarum & omnibus numeris consumatum ducem evasurum, quod a teneris annis Hispania, Belgio, Galliis, ac Thracia peragrata, in laboribus patientia, bonisque militiæ præceptis bene consulendo & fortiter agendo se atque ætatem omnem exercuisset. Eo fatis concedente, Cæsar Strigonium Adolpho Althamo, & Novæ arcis præfecturam, cum nobilitatis jurisdictione Georgio Turzoni administrandam dedit, quibus ille antea vivens præfuerat.

Adolpho ab Altham Strigonii & Turzoni novæ arcis præfectura commendata.

Per id tempus Michael Valachiæ princeps, Transylvania ut diximus, potitus, quum nec provinciam Cæsari mature reddere vellet, neq; bene regere nosset, sed avare & crudeliter imperitaret, ad Moldaviam quoque invadendam armis & occupandam animum adjecit. Fuerat paulo ante ad eum missus a Cæsare Bartholomæus Peczius, cum pecunia, quæ militibus in stipendia distribueretur, a quo ille se arcana Cæsaris mandata accepisse gloriabatur: quod ut nobis incompertum est, sic in medio relinquendum videtur, & perficiendis destinatis talem habuit occasionem. Sigismundus Bathorius vindicandæ Cardinalis patrui cædis, repetendæque Transylvaniæ avidus, consiliis cum Samoiscio Cancellario habitis, copias ab eo auxiliares, mandataque ad Hieremiam Moldavum acceperat, quibus illi cum exercitu præsto esse jubebatur. Eum exules quoque Transylvani, Franciscus Ferreus, Gabriel Betlemus, & alii assidue incitabant, quorum princeps erat Moyses Siculus audax, & ad omne facinus patrandum promtus, ac etiam ipse dominationis appetens. Quorum clandestina consilia quum Michaeli gnara essent, copias quas in promtu per urbes & oppida distributa habebat, cogere absque mora, & relicta in Transylvania conjuge, ac filio quem unicum habebat, Petrascone, ultra alpes ducere constituit, ut extra utriusque provinciæ fines, fortunam cum iis in hostico experiretur. Itaque superatis alpibus in Valachiam trajecit, & illinc eo locorum progressus est, ubi Sigismundum & Hieremiam cum Cosacis & Polonis castra metatos esse dixerat. In quos quum nequicquam tale suspicantes de improviso irruisset, & tormentis versatilibus, quæ secum habebat, ac peditatu firmo rem gerendo non sine summa certaque illorum strage in fœdam fugam conjecit, fusosque & fugatos tamdiu persequi non destit, donec Moldavia & ejus finibus expelleret, ac tota provincia, ipsaque principum sede Suchava, non magno labore potiretur.

Michael Vaivoda Moldaviam invadit.

Sigismundi & Hieremiæ Vaivodæ copias fundit fugatque.

Quo perfecto negotio utendum victoria ratus, continuo in Pocuciam & Bessarabiam Polonicæ ditionis regiones, ad quas hostes profugiendo sese receperant, cum exercitu convolavit, pulsisque illis, non solum in eas, sed etiam in Russiam & Podoliam finitimas, de quibus nulla unquam cum Polonis contentio fuisset, igne & ferro hostilem in modum grassatus est. Quibus rebus Polonorum animos, ipsiusque Samoiscii, qui tum & Cancellarius & summus copiarum dux erat, & cui tam apud regem quam omnes regni ordines præcipua erat auctoritas, arma & vim in se concitavit. Hi namque Moldaviam, ut supra retuli, eo tempore, vi occupatam, sub clientela obtinebant, & contumelias a Michaele illatas, ultum ire properabant. Itaque Samoiscius nihil cunctandum ratus exercitum summa celeritate coegit, ac nobilitatis quoque copias convenire jussit; adfuereque brevi in ejus castris, quæ ad Bosorium oppidum fixerat, Stanislaus Golscius Podoliæ, ac Marcus Solinscius Lublinensis, Stanislaus Ulodecus Belsiensis præfecti, quos ipsi Palatinos vocant, nec non Stanislaus Zomienscus Leopolitanus Castellanus, ac ipsius Samoiscii legatus, cum plurimis aliis, & maxime cum Cosacorum, quos Nisovios appellant, equestribus turmis, assidua cum Tartaris dimicatione exercitatissimis. Igitur Poloni, justis factis itineribus in Moldaviam Idibus Octobris pervenerunt, & Michaelem ad cujusdam montis radices castra metatum, occupatis collibus & infessis itineribus eos expectare cognoverunt. Nec quin primo facto impetu, in eum omnibus copiis irrumperent, quicquam dubitavere. Et quum Michael imparem se viribus animadvertisset, in proximum montem sese & copias subduxit; ita ut castra trans illum cum impedimentis & carris metaretur. Sed quod Poloni & Cosaci impigre insisterent, & numero longe præstarent, inde quoque cum cæde dejectus castra repetivit.

1600.

Et in Russiam Podoliamque irruit.

Altero, qui sequutus est, die, prægrandes fossarum margines, quas hiberni torrentes imbresque forte effecerant, occupavit; ac ex iis opera sclopetariorum peditum Polonos arcere conatus, superante illorum multitudine, pulsus montem transcendere fuit compulsus. Quum vestigiis insistere Poloni non desinerent, ad flumen Seresinum, quod superandum erat, in loco, cui Bucobilo nomen est, natura difficili & impedito castra posuit, aciemque instruxit: ita ut dextrum sinistrumque latus exercitus altissimi & præruptissimi montes munirent; a fronte vero tortuosus amnis, & rapidus in plures ramos facto divortio objiceretur; ac peditatum & tormenta, in quibus potiorem spem collocaverat, in silva occultavit; penes quam Samoiscio & Polonis necessario erat transeundum, quæ multa & densa ilice ac quercu apta insidiis erat. Samoiscius astu & insidiis cognitis, suum peditatum ac Cosacos Nisovios, quorum magna erat virtutis opinio, in silvam progredi jubet, ipse cum equitibus & reliquo exercitu subsequitur. Mox conserto prælio, sinistra Michaelis acies, quam eo die triplicem instruxerat, parvo accepto detrimento metu incumbentium Polonorum exterrita terga vertit, cujus fuga visa altera quoque acies, quæ ad dextram partem pugnaverat, sive metu sive occulta proditione agitata in diversum profugit; sicque Michael a suis, & fortuna desertus, amissis tormentis & impedimentis, incitato quam potuit celerrime calcaribus equo, se-

Michael conserto cum Samoiscio & Polonis prælio victus e Moldavia profugit.

1600. se e conspectu hostium proripuit, & variis errorum ambagibus superatis, quum sequuturos in Valachiam hostes existimasset, sese cum equitibus & parte copiarum in Transylvaniam recepit, ita ut missis idoneis hominibus, ac ordinum ductoribus, qui viarum, tramitumque peritissimi erant, reliquias profligati exercitus se quamprimum sequi juberet.

Moyses Siculus, jussu Samoiscii, Michaelem insequitur.

Sed Samoiscius utendum victoria, & fugienti metum ac terrorem superaddendum ratus, Jacobum Petoccium cum valida Polonorum manu, ac Moysem Siculum cum exulibus ac Ungarorum & Siculorum copiis in Transylvaniam ire, & Michaelem quacunque possent via insequi, & provinciam occupare jussit. Quibus de causis Basta, Ungnadius, & Michael Siculus, quos non multo ante in Transylvaniam cum exercitu progressos esse retulimus, cum per idoneos nuntios, tum vero per literas Samoiscium admonere hortarique cœperunt, ne Valachiam & Transylvaniam Cæsaris provincias, ab antiquissimis temporibus regno Ungariæ attributas infestis armis occupare, bonæque vicinitatis jura & veteres pactiones turbare vellet; se illum ab inferenda alienis regnis, alienoque tempore injuria ita temperaturum existimare, ut faciles ipsorum postulatis aures præbere; neque Cæsarem & Poloniæ regem cognatos & affines principes ad digladiandum mutuis armis & Christianum sanguinem profundendum incitare velit. Quod si in eo animi proposito pertinacius, quam conveniat, insistere pergat, tum vero etiam Cæsari arma, quibus se & regna sua tueatur, minime defutura.

Et Transylvaniam occupare contendit.

Basta Samoiscium hortatur, ne aliena invadere conetur.

Samoiscii literæ.

Ad quæ Samoiscius misso ad eos cum literis Joanne Vosachinciæ turmæ equitum præfecto, longioribus verbis respondit; „neque se, neque „regem suum, optimum principem, ac reipu„blicæ Christianæ ejusque quietis studiosissi„mum, quippiam turbarum ac bellici tumultus „sponte concitasse; sed ut Michaelem Transal„pinum, hominem audacem, ambitiosum, avarum, „crudelem ulciscerentur: qui non solum Molda„viam tutelæ suæ provinciam per vim occupas„set, sed Russiæ etiam & Podoliæ confinia, ac re„giones trans Nestrum flumen sitas ferro & igne „vastasset. Se quidem nihil magis optare, quam „Christianæ reipublicæ tranquillitatem, & prin„cipum sinceram solidamque amicitiam; sed Mi„chaelem dedisse malis omnibus occasionem: „nec illum quamquam omnibus provinciis pul„sum, animum mutasse, quin adhuc eo magis, ac„citis e Bulgaria & Moldavia, ac Valachia „Marco Delio, Vira, Voicza, ac Novaco cogno„mento Baba, sceleris & perfidiæ suæ ducibus, „& adscita in conspirationem Siculorum parte, „retinendæ Transylvaniæ spem concepisse. Æ„quum esse & mutuæ amicitiæ convenire, fœ„deribusque esse consentaneum, ut ille pacis „turbator sibi tradatur puniendus; nunquam „Michaele incolumi, tranquillas has provin„cias fore; interitu ejus pacem firmandam; to„tum hominem ex fraudibus esse compositum; „id ne cuipiam dubium sit, eum tot perjuriis & „sceleribus, palam omnibus fecisse. Non de„esse etiam alias rationes, quæ ipsum ad mit„tendum adversus sceleratum illum hominem „exercitum impulissent: nimirum prospexisse „ea re, ne Turcarum & Tartarorum infensis„simæ gentes in has provincias migrarent: qui„bus quam damnosum & periculosum foret, bar„baros præfectos & purpuratos præesse, nemi„nem esse, qui non intelligat; id sine dubio even„turum fuisse, nisi ipse jussu regis sui, adducto ex„ercitu, quam opportune occurrisset, & transmit„tendi illis Danubii facultatem ademisset. Op„tandum quidem esse Christianis omnibus votis, „ad invadendum Byzantium Turcici imperii ca„put, nulla obstacula, nullas arces, nulla mon„tium juga, apertos campos, planam viam ad e„jus usque muros haberi, & hanc opportunita„tem ei societati si quæ unquam sacro bello „conciliabitur, expetendam esse; quam & Rex „suus & ipse summo desiderio exoptare soleant, „ut ante conspicere possint, quam ex hac vita de„cedant. Neque enim se cuipiam studio & deside„rio hujus pacis conciliandæ, quam ex intimis „animi corporisque sensibus summopere optet, „concedere: Ubi enim præstantius vitam hanc „profundere possit, quam in Christi Dei impe„rio augendo? sed ea omnia in ejusdem divini „numinis arbitrio sita esse. 1600.

„Quod vero Transylvaniam in Cæsaris pote„statem concessisse scribant, se plurimum gratu„lari, & ut bene vertat, etiam atque etiam cupe„re; sed quam sit ea exhausta, quam fracta, „quam rebus omnibus non solum accisis, sed per„ditis sit, adeo ut quem inde fructum Cæsar ca„pere possit, se neutiquam videre; illud plane vi„dere, ad eam cum defendendam, tum retinen„dam ingenti sumtu & solicitudine opus esse. „Turcas eam amissam minime laturos, ac potius „jam id conaturos, ut eam repetant, se compertum habere, injunctumque esse negotium pur„purato, qui omni ope ad eam recuperandam ni„tatur, & Tartarorum Tauricanorumque princi„pi, ut idem faciat; eum vero longe plures, & „bellicosiores suis Tauricanis Nogaiorum copias „adjuncturum, qui concreto glacie Borysthene, „cum accolis Ponti Euxini Turcis, & cum iis, „qui nunc cum Mehemete purpurato Gimesgi co„gnomine ultra Danubium in Bulgaria sunt, „Transylvaniam invadere prorsus constituisse; „sicque brevi tempore ingenti incendio eam „provinciam arsuram. Maximam vim, nisi major „præsto sit, non posse arceri. Cum autem Tran„sylvania proximus Poloniæ paries sit, se & ejus „regni senatum propterea consultum ei velle, ne „illa ardente Polonia quoque flammam concipiat. „Et quum nihil tyranni vicinia pejus tetriusque „sit; si tuta consilia speciosis anteferenda sunt, „dissimulandum esse & permittendum, ut quem „provinciales velint, sibi præsidem eligant, qui „summo Pontifici, Cæsari, & Regi Poloniæ ob„strictus fide per speciem, ad tempus pacem cum „Turcis habeat, ad rem Christianam attentus, ut „quæ tot cladibus quas nostra vidit ætas, in ea „provincia concussa & labefactata sunt, ea re„creentur & coalescant. Nam si hoc importuno „tempore armis hostium invadatur, se vereri, ne „solo æquata, ac suis incolis orbata, ingens „& latum ostium ad ea invadenda, quæ usque „nunc integra, Turcis abdita, & interclusa fue„runt, aperiat. Quæ ne accidant, ut omni ratione „provideant, se & Senatores Regni Poloniæ, pie „& ex animo hortari, ac ad ea singula sine mora „respondeant, & nuntios ne morentur, etiam at„que etiam petere.

At ea Basta & Cæsaris legati, cum Transylvanis habito consilio, nequaquam per literas re-

1600. *Stephanus Chaquius a Basta ad Samoiscium & Sigismundum legatur.*

respondendum duxerunt, quum negotium arduum sit & difficile, quodque celeritatem imprimis requireret, scribendo & rescribendo minime differendum videretur; sed Stephanum Chaquium multis precibus & promissis impulerunt, ut ad Samoiscium in Polonorum castra proficisceretur, ac cum eo & Sigismundo Bathorio, qui ibidem erat, sermonem & consilia conferret, hortareturque, ne afflictas Transylvaniæ & Valachiæ provincias majoribus cladibus involvendas & destruendas existimarent; sed retro, unde venerant, reverterentur. Se curaturos, ut provincia Michaeli Valacho ademta Sigismundus, si ad gratiam Cæsaris confugiendum duceret, eam haud alienam a bonis & æquis conditionibus esset inventurus. Promissæ autem ei fuere, nomine Cæsaris, si Polonos, ut retrocederent, ac Moysem Siculum & exules Transylvanos, & Jacobum Podoccium cum Polonorum copiis revocarent, inducere posset, duæ arces Sarosia, & Saduara. Qui pro summa, qua apud Sigismundum & Transylvanos pollebat auctoritate, ac cui cum Moyse Siculo arcta necessitas intercedebat, suscepta provincia, in castra proficiscitur. Fit magna, uti debebat, de summa re in utramque partem disceptatio; Samoiscio ea, quæ literis comprehenderat, sermone etiam identidem prosequente: erantque suspensi omnium animi expectatione tantæ rei, ipseque Chaquius promissis oneratus, Sigismundum itidem promissis onerabat, & de reditu in Transylvaniam propediem futuro spem haud dubiam pollicebatur: & nisi rectissimis consiliis, & Christiano homine maxime dignis parerent, perpetuo cuncta hostilia, & quam maxime sæva denuntiabat, ac magnitudine & robore copiarum quas Basta in præsens haberet, quasve insuper venturas expectaret, quæ jam Varadinum appulissent, eos terrendos putaret, ad extremum obtinuit, ut Moyse & Podoccio ac exercitibus revocatis, in Moldaviam reverterentur: reductoque ejus provinciæ principe Hieremia, ibi expectabundi subsisterent. Ferunt eum quam occultissimo consilio auctorem Sigismundo fuisse, ut in præsens pacato animo recedendum putaret, certamque ei simul spem dedisse fore propediem, ut consentientibus provincialium suffragiis, ipso procurante, in patriam & principatum reduceretur. Quod quamquam ille postea inficias ivit, seque sincere omnia fideliterque exequutum fuisse affirmavit, ex iis tamen, quæ postea subsequuta fuere, eam suspicionem haud omnino inanem fuisse deprehensum fuit. Cæsar tamen arces, quæ ei suo nomine a Basta & legatis promissæ erant, absque hæsitatione tradi jussit: atque in hunc modum Transylvani ab externis bellis aliquamdiu quievere; nisi brevi post intestinis seditionum procellis, & contrariarum partium studiis agitati, pacem & tranquillitatem patriæ, novis rebus perturbassent, uti suo loco a nobis commemorandum erit.

Polonicæ copiæ in Moldaviam reducuntur.

Sigismundo Sarosia & Saduara arces a Cæsare datæ.

Quæ dum inter Polonos & Cæsarianos in iis provinciis, quas veteres uno Daciæ nomine vocabant, administrantur, in Pannonia res mira & nefarii sceleris plena accidit, inaudita hactenus & prodigiosa militum Gallorum, qui Papam in hiberna collocati erant, ad hostes Turcas defectione. Hi siquidem Calendis Juniis hujus anni sæcularis, quum mille ferme in præsidio essent, ducibus quibusdam Fino & Motta, occultis & nefariis inter se habitis consiliis, Michaelem Marothium loci præfectum, quem recepta a Turcis arce, a Maximiliano principe ante biennium impositum fuisse diximus, quasi de rebus magni momenti cum eis colloquuturum ad se vocaverunt. Is nihil fraudis subesse suspicatus, cum Lupo Slacovitio, ac quibusdam centurionibus, & Alexandro Bacacio, ad eorum contubernium se confert: & quum de variis rebus colloqui prius cepissent, magna Gallorum multitudo armata eodem confluxit; moxque ubi se numero superiores esse vidissent, deponere eos arma jusserunt, & recusantes facto impetu, gladiis exutos custodiæ tradiderunt, cæsis nonnullis, qui sese ad defensionem parabant. Nec multo post occupata arcis porta, & Germanorum quoque cohorte ibidem armis & rebus omnibus spoliata, arce quoque per scelus potiti sunt. Tum vero scrinia compilare, & omne quicquid militibus ac civibus erat reliquum, non solum equos, arma, vestes, pecuniam, aurum, commeatum, per vim auferre; sed conjuges, parvos liberos, ac filias nubiles in servitutem redigere, omnia tam publici quam privati juris maxima, minima sibi usurpare. Quæ quidem inauditi hactenus & abominabilis facinoris scelera cur facere non horrescerent, & cur tantam incredibilis perfidiæ notam non sibi duntaxat, sed patriæ & universæ Gallorum genti inustam vellent, percunctantibus, derivata in alios culpa ad denegata aut non soluta stipendia rejiciebant. Supra hæc captivos Turcas solutis ergastulis, & adapertis carceribus liberos abire jusserunt; scriptisque ad Albanos Turcas literis, se eis urbem arcemque tradituros significarunt, si quæ emeruerant stipendia, sibi solverentur. Turcæ iis rebus e sociorum, qui soluti vinculis postliminio redierant, sermone cognitis, primo non credere & fraudem subesse rati, quod tantum scelus in animos eorum cadere potuisse minime putabant, tandem quum commeantibus ad eos catervatim Gallis rem serio agi vidissent, Achmatem quendam turmæ præfectum, cum LX. equitibus, ac unius mensis pecunia miserunt, qui auctoramento nefandæ militiæ obstrictos in fidem reciperet. Tametsi autem sæpe Turcas literis & nuntiis fatigassent, ut majora militum præsidia imponerent, solutisque stipendiis locum sibi occuparent, illi tamen vel pecuniæ tenaces, vel Gallorum inconstantiæ diffisi, modo has modo illas procrastinandi causas objectantes, utrumque de die in diem distulerunt.

1600. Galli Papenses præsidiarii concitata seditione, ad Turcas deficiunt.

Cum hæc ad principem Mathiam perlata essent, re necopinata perculsus, Suarcemburgo, ut sedatis stipendiorum exolutione Gallis, curaret, ne quid respubl. detrimenti caperet, in mandatis dedit: isque cum ala equitum ac cohortibus, quæ Jaurini in statione erant, secum acceptis, proficisci Papam ad eos maturavit, si quo remedio exulcerati, & ad tantum nefas proni eorum animi sanari possent, experturus; cum potissimum adhuc superesse nonnullos ex Gallis didicisset, qui impiam & retroactis sæculis minime auditam defectionem reprobare, ac multis rationibus dissuadere conarentur. Sed quum major pars, quod dici solet, meliorem vicisset, omnis a Suarcemburgo labor frustra susceptus fuit. Quum enim in itinere non procul Papa abesset, XXV. equites præmisit, qui suo nomine Gallis dicerent, stipendia eorum in numerato esse, seque spondere, ut depositis armis,

1600. ac omissis, quæ nefarie cepissent, consiliis, ea intra decem dies accepturi integre essent. Verum illi nec admissis, nec auditis equitibus & multis convitiis proscisso Suarcemburgi nomine, eos abire extemplo jusserunt, nisi tormentorum certos ictus expectare vellent. Redeunte rebus infectis Suarcemburgo, non multo post venit ad eos a Cæsare missus Peczius certam illis stipendiorum solutionem, certumque diem, ad quem ea repræsentarentur adferens; sed nec ille admissus est, potiusque explosis in eum aliquot tormentis abire jussus. Tentavit postea Suarcemburgus, oppidum subitario petarræ impetu capere, eoque proposito cum tribus militum millibus noctu, quo occultius potuit, illuc proficisci statuit; sed consiliis ejus patefactis, Galli ad molas frumentarias, quæ sub prægrandis piscinæ aggeribus constructæ sunt, CCC. ex sociis sclopetarios in insidiis collocaverant, qui subeuntes Suarcemburgianos simul cum Petarra longe submoverunt; sicque ex arce simul & oppido tormentis petiti, destinata perficere non potuerunt, reque infecta Jaurinum sunt reversi. Cum in hunc modum Galli ad Turcas manifesta proditione defecissent, nec ullis rationibus aut promissis ad officium reduci potuissent, Suarcemburgus armis obviam eorum libidini perfidiæque eundum constituit, copiasque & castra cum tormentis & rebus necessariis Jaurino promovit, ac Nonis Juliis, Papam obsidione cinxit. Colonicius & Nadasdius cum suis alis, & nobilitatis Cisdanubianæ copiis ad castra venientes, ei se conjunxerunt: primumque omnium molæ frumentariæ, quas Galli aggeribus erectis, ac duobus campestribus tormentis ac milite muniverant, nostrorum virtute ac impetu, pulsis in arcem perduellibus, expugnatæ sunt. Quamvis autem Suarcemburgus oppugnationem difficilem & arduam fore providebat, quod Galli ut in extremo vitæ discrimine, omnibus belli artibus, quibus poterant, & quarum peritissimi habebantur, sese defenderent; ingentis tamen spei plenus, nihil ipse quoque prætermittere, cuncta oculis diligenter perlustrare, eorum conatibus obviam ire. Galli contra a vicinis Albanis auxilia & commeatum, quem ab Ungaris perfidiose deceptis, vi ademtum jam absumserant, assidue petere non desinebant; nec tamen quicquam, incertum quas ob causas, ad eos perferebatur.

Suarcemburgius, Papam obsidione cingit.

Cum hæc agerentur, Galli quorum adhuc DCCC. in præsidio reliqui erant, illucescente die, qui fuit XXVI. Julii, ad aggeres nostrorum, in quibus tormenta erant collocata, impetum facere decreverunt, egressique porta, quæ ignea vocabatur, bene magno numero, acerrimum cum nostris certamen contraxerunt. Quo fervente & cadentibus utrinque haud paucis, Suarcemburgus nullis protectus armis, & absque galea suis auxilio advolavit, dumque eos ut adversus perduelles & parricidas, ac omnis divini humanique juris impios contemtores, fortiter dimicarent, cohortari cœpisset, glande caput derepente ictus, equo decidit, & exanimis a suis est sublatus. Cujus nec opinato casu nostri irritati potius quam animis fracti, cohortante Nadasdio, Gallos loco pellunt, ac usque ad oppidi portas cedendo & trucidando insequuntur; aliquos ex eis non sine vulneribus vivos capiunt. A quibus licet in arce oppidoque cibaria omnis generis defecisse, & nonnullos adhuc equos, quibus mactatis vescerentur, superesse didicissent, socios tamen metu extremi supplicii, quod sibi ob tanti ac tam nefarii facinoris scelus haud dubie imminere sciant, adductos, extrema quæque incommoda tolerare prius, quam se dedant, decrevisse; ita ut reliquo jam absumto commeatu, si equi etiam deficiant, tum se hominibus captivis devorandis famem sedaturos. Quibus cognitis, jubente Nadasdio, iis, qui vivi in manus inciderant, partim cutes detractæ a militibus sunt, partim aliis suppliciis affecti, ut manibus Suarcemburgii eorum cæde & sanguine parentarent. 1600.

Gallorum eruptio.

Suarcemburgus glande trajectus occumbit.

Nadasdius interim communi ducum, & militum voto in ejus locum delectus est, qui castris & exercitui præesset, donec a Mathia principe, cui id eadem hora per celeres nuntios significatum erat, alter cum summo imperio dux futurus diligeretur. A quo paulo post Melchior Rederus, de cujus virtutibus sæpe antea memoravi, tam Jaurino quam castris regendis dux delectus, absque cunctatione in castra venit. Cujus adventu Galli ex aggeribus eminus oppugnari cœpti, eorumque audacia repressa est; ita ut ad edenda per excursiones levia certamina nequaquam amplius exire, nec ad conferendas ex propinquo manus decurrere auderent; ex oppido tamen & arce, tormentis sese egregie tuerentur. Sed accidit magno nostrorum omnium dolore & jactura, ut Rederus quoque gravissimo in castris morbo corriperet ut, qui ei supremus fuit; & quum officio fungi non posset, exercitu curæ Nadasdii commendato, sese Jaurinum & inde Viennam deferendum curavit. Sed cum morbus nullis remediis tolli aut minui posse videretur, & domum redire vellet, in itinere ad oppidum Bohemiæ, cui Brodæ Germanicæ nomen est, vir fortissimus excessit e vivis; sic ut tribus insignis virtutis & fortitudinis ducibus, Palffio, Suarcemburgo, & Redero brevi tempore e medio sublatis, Papæ recuperatæ, partæque de sceleratis Gallis victoriæ decus Nadasdio relinqueretur.

Melch. Rederus in illius locum subrogatur.

Qui paucis inde diebus morbo correptus obit.

Qui quum longe acriorem obsidionem instituisset, ut neminem in oppidum ingredi, aut quicquam inferri pateretur, inclusos ad rerum omnium extremam inopiam adegit, ut nihil quod famem levaret, præter captivos superesset, a quibus tamen manducandis, secus quam ipsimet putassent, abhorrente impias & execrabiles dapes natura, abstinere cogebantur. Itaque illucescente die Divo Laurentio sacra, ad deserendæ urbis consilia compulsi, vitata ejus porta, semitam, quæ inter vallum & piscinam, pluribus in locis aqua & cœno impedita, progressuris moram factura erat, intempestæ noctis tenebris, stramine & tabulatis impleverunt; ac cum conjugibus & liberis Albam versus ad hostes iter susceperunt. Sed nequaquam longius abire potuerant, quum eorum fuga Nadasdio & nostris cognita, ac comperta fuit: itaque Ungari imprimis, quorum propinquos & fratres, ac sanguine junctos indignis modis excruciaverant, deinde & Germani equis conscensis eos insequuti, ad extremas Bacaniæ silvæ oras, circa celeberrimum quondam Carthusianorum templum a Ludovico rege primo ædificatum, sed modo dirutum, attigerunt. Quum effugere non possent, obversa in nostros fronte, strictisque gladiis & sclopetis, sese acerrime defendere cœperunt. Verum quum nostri & æquitate causæ, & multitudine essent superiores, & subinde recentiores aliis atque aliis supervenirent,

Nadasdius arcta obsidione Gallos premit.

Galli, urbe clam deserta effugiunt.

Verum ab Hungaris deprehensi cæduntur.

1600. rent, major eorum pars protrita, ac crudeliter cæsa est; adeo ut a militibus justo dolore exacerbatis neque pueris, neque fœminis parceretur, & ex DCCC. Gallis, vix CC. silvarum & montium, ac diversarum latebrarum beneficio Albam evadere possent; ac capti circiter XC. in castra retraherentur. Tanta autem obstinatione & ferocia pugnatum est, ut etiam ex nostris quamplurimi interirent, & multo plures glandibus, quibus Galli peritissime jaculabantur, graviter vulnerati redirent: inter quos Lupus Caidocius, manum sinistram per ipsas cubiti vertebras glande trajectus, fractis minutas in partes ossibus in castris interiit. Marothius & alii ordinum ductores ac milites, jam fere per anni spatium compedibus, carcere, ac omnibus miseriis excruciati in libertatem restituuntur, qui Nadasdio & reliquis ducibus ad genua provoluti, manantibus præ gaudio lachrymis, ingentes, ut par erat, gratias habebant, qui perdomitis ac devictis immanis & inhumanæ sævitiæ barbaris hostibus patriæ totius & ipsorum conservatores extitissent.

Capti exquisitissimis suppliciis enecantur. Sed Galli, quos ceperant, communibus totius exercitus sententiis, per exquisitissima pœnarum genera necandi decernuntur; scilicet ut nonnulli volubilibus molarum rotis alligati, tamdiu aquis mersarentur, donec impiam & crudelem animam exhalassent; pars verubus per ilia impactis lento igni torrerentur: multos milites ipsi revinctis post terga manibus, perticis, quibus frugum vel leguminum grana excutiuntur, ad diram usque necem verberatos, ac contusos e medio tollerent; quidam a ferocissimis canibus, fame prius maceratis vivi laniarentur: compluribus umbilico tenus humi defossis, multaque glandium & sagittarum grandine, veluti ad quendam scopum directa & effusa, obrutis confixisque vita sic relinquebatur, ut supra immanium vulnerum dolorem, & intolerandos cruciatus siti & inedia pereundum foret. Recuperata in hunc hunc modum Papa, ac meritis pœnis castigata Gallorum perfidia, exercitus Jaurinum & Ovarium in æstivas stationes est reversus.

Michaelis Marothii infelix casus. Sed in Michaele Marothio qua attollendo, qua premendo mirabiles ludos insolens fortuna exercuit. Nam quum post recuperatam urbem a Nadasdio & ducibus priorem præfecturæ dignitatem, locumque obtinuisset, ac relicto Papæ Slacovitio legato, domum ad suos ire voluisset, currum tectum Nadasdii conscendit, quod ob diuturnas carceris molestias affecta esset valetudine, nec equo vehi posset, ideoq; præcedentem exercitum sequeretur, a Turcis & Tartaris quibusdam, non pluribus quam decem numero, qui secus viam loco saltuoso sese occultaverant, derepente erumpentibus, & ignaris, quemnam ferirent, multis cæsim punctimq; illatis vulneribus crudeliter sauciatus fuit, ut Sarvarium deductus in ipsa cura, & medicorum manibus expiraret: nec quisquam ex tanto exercitu, (quod mirum est) tantum & tam audax paucorum hostium facinus, & ejus infelicis viri adversum casum, nisi re perpetrata, cognoscere potuerit. His hoc modo peractis Cæsar haud parva æstuans cura quemnam post immaturum tantorum belli ducum, ac ipsius potissimum Mansfeldii obitum, copiarum suarum ac exercituum præfectum constitueret, quod Geordium Bastam e superioris Ungariæ ac Transylvaniæ finibus in ipso Moldavici belli ardore, ac nova & subinde rediviva Sigismundi Bathorii cum Transylvanis conspiratione avocare nec necessarium, neque tutum putaret, ad evocandum e Lotharingia Philippum Emanuelem Ducem Mercurianum, e regia Galliæ Regum familia Valdemontia oriundum, Gallicis & Belgicis superiorum annorum bellis, auspiciis Regis Hispaniæ varia fortuna gestis, secundissimam nominis famam adeptum animum adjecit. Nec ille, uti erat navandæ operæ cupidissimus, Cæsaris votis deesse voluit, seque brevi in Pannoniam venturum singulari promtitudine rescripsit. 1600. *Dux Mercurianus a Cæsare accitus exercitui præficitur.*

Dum ille a Cæsare & Mathia principe, ac universo exercitu, summo cum desiderio expectatur, Transylvani solida morum & naturæ mobilitate, nova subinde rerum monstra & seditiones crebras agitare & alere soliti, Stephano Chaquio auctore, comitia Claudiopolim indixere; ac post multas disceptationes, Michaelem Valachum, ut occupata absque Cæsaris voluntate provincia, avare & crudeliter imperitantem, Cæsarique & Bastæ minus dicto audientem, armis provincia expellendum decreverunt, Bastamque, qui cum Cæsareano exercitu ipsis auxilio esset, in belli societatem adsciverunt: eoque id proclivius obtinuere, quod scirent illum contractis cum Valacho occultis simultatibus inter se gravissime diffidere. Is igitur relicto Cassoviæ Lassotta, Sacmarium, atque inde Tasnadum per viam, quæ a calce seu arena alba Mesesia vocatur, in Transylvaniam iter suscepit. Quæ quum Michaeli cognita fuissent, petita ab eis publica fide, ut ei liceret legatos in comitium mittere postulavit, ac multo majori parte dissentiente impetravit. Itaque Radulonem Cussarum, ac Mihalcæum Banum præfectum Craliovæ absque mora misit, & per eos, ne in declarando se perduelle nimium præproperi esse vellent, sed suis quoque, quas haud vanas habeat, excusationibus aures præbeant, petebat. Sed legatis cum tumultu & seditione curia & comitio ejectis, Novacum etiam Babam Bulgarum, qui in illorum comitatu publica fide fretus aderat, virum militiæ clarum, sed qui privatim Chaquio invisus erat, factionibus inter se fluctuantes comprehenderunt, quod ab eo Cardinalem interfectum dicerent, ac multa & crudeli carnificina excruciatum, sed sane indignum usque adeo atroci supplicio in foro combusserunt. Legatis re infecta discedentibus, ac Novaco e medio sublato, Michael se ad arma & bellum sustinendum parare cœpit, adscitoque in societatem Siculorum exercitu, quos ad libertatem convocaverat, & quorum major pars cum eo sentiebat, ad pagum Mirislonem, tertio ab Alba lapide distantem, penes rivum, qui in Marysum influit, castra collocavit. *Transylvani, auctore Chaquio, Michaeli bellum inferunt.*

At Basta cum sex millibus armatorum, quos secum Cassovia adduxerat, tam Germanici quam Ungarici nominis, Tordam pervenit; atque ibi Chaquius & Transylvani se & copias suas, quæ circiter duodecim millia militum utriusque ordinis constituebant, ac quatuor tormentis currulibus cum eo conjunxerunt; indeque progressi haud procul Valachorum castris ad Mirislonem, inter Marysum flumen & montem consederunt, in eum modum, ut inter utraque castra, monte illo & stricta sub ejus radicibus via militari inter posita, Valachi si manum conserere nollent, inviti ad pugnam elici nequaquam posse viderentur. Igitur cum eo in loco castra castris collata in propinquo essent, ut minutis præliis committendis occasio daretur, Basta ad *Transylvani copias suas Bastæ jungunt.*

1600. XVIII. diem Septembris in conspectum hostium duxit. Michael quoque ex adverso suas copias, in queis XXII. millia militum e diversis nationibus collecta esse dicebantur, instructis in ordines aciebus constituit. Verum paulo post Transylvani, monente & jubente Basta, qui Valachos ad patentiores campos, ex angustiis & faucibus elicere in animo habebat, pedem referre pedetentim versus sua castra cœperunt, ipso & equitibus Germanis sclopetariis, ac peditum selectissimis terga tuentibus. Ea re visa, Valachi nostros non expectato certamine, retrocedere existimantes, sublato clamore, citatisque passibus equitatum insistere fugientibus jubent. Sed illi medio in campo, loco tamen multo magis ad pugnam opportuniore, frontem obvertere, ac irruentes Valachos densis sclopetorum ictibus & tormentis, quæ supra collem quendam idoneo in loco constituerant, petere cœperunt. Non tulere vim nostrorum Valachi, cumque sclopetis quam maxime sauciarentur, magnaque eorum pars eminus icta concideret, ac Germani equites simul & Transylvani in eos acerrimo impetu irruissent, fuga primum a peditibus facta, desertis ordinibus, terga dedere. Fugientes & palantes Michael ipse, ac duces & præfecti ejus Radulo, ac Leccaga altero captus oculo, sed vir fortis, atque alii retentare contendentes nihil proficere, & quosdam voce, alios manu, clavaque ad redeundum compellere, sed frustra, operam perdere; illi effusa fuga, quo sors tulit, procurrere: pars se in Marysum præcipitare, ibique aquis hauriri. Michael quoque a suis & ab irata infensaque fortuna desertus, cum paucis equitibus Albam Juliam versus effugit; ibique paululum moratus, donec alium equum conscenderet, resque suas quasdam cariores ad se reciperet, fuga continuata ad Fogarassum, indeque vitato Cibinio, Brassonem sese recepit. Sed quum Bastam cum victore exercitu sequi, & Samoiscium quoque ac Sigismundum acerrimos suos hostes, misso ad obsidendos alpium transitus cum mille equitibus Moyse Siculo, insidias ei struxisse cognovisset, e militari via, qua alpes transcenduntur, ad pedestres, paucisque notos tramites declinavit: & vitato in præsens periculo, Tergavistiam pervenit, relictisque ibi idoneis præsidiis, multis & variis curis exæstuans, tandem ad Cæsaris potius clementiam, quam ad dubiæ fidei barbaros Turcas sibi confugiendum duxit: curatisque quantis difficillimo suo tempore potuit, sumtibus, capto inter Danubium & alpes, quæ Severinum urbem respiciunt, itinere Pragam ire constituit, adducto secum Mihalcæo Bano sene, quem ad Cæsarem antea missitaverat, ut invidis & inimicis, ac Bastæ potissimum æmulo obtrectatorique suo coram Cæsare responderet, ac calumnias, quibus retenta præter mentem animumque Cæsaris Transylvania, oneratus erat, refelleret, ejusque recuperandæ consilia, ad Cæsaris reique publicæ commoda explicaret.

Certamine fortiter inito, Valachi fugientes passim occiduntur.

Michael Tergavistiam fuga se recipit.

Indeque Pragam ad Cæsarem contendit.

Post hanc victoriam, virtute & opera Bastæ & Cæsareani exercitus partam, Stephanus Chaquius, qui eam juvenilis potius, ac stolidæ temeritatis, quam exactæ prudentiæ nomine sibi tribuebat, dominatum & regnum tam bonis quam malis artibus affectans (qua in re consequenda uni duntaxat Sigismundo, non Moysi Siculo, neque Boscaio cessurum se in occulto prædicabat) comitia alia denuo ad eandem urbem Claudiopolim publicavit. Eo enim tempore ipse a suæ factionis hominibus, quos ejecto e provincia Boscaio ac Moyse Siculo, tam palam & in aperto, quam clancularis studiis addictos habebat, supremum se provinciæ Transylvaniæ, & exercituum præfectum, ac consiliorum omnium arbitrum fieri curaverat, & rebus omnibus tam publicis quam privatis juxta dominabatur. In iis Comitiis legati ad Cæsarem ituri deliguntur, Balthasar Bornemissa Cæsareanas ab initio partes sequutus, ac Lucas Trausnerius, Claudiopolitanus Civis & Causidicus, ac Saxonum nomine Joannes Reghenius, cum mandatis, quorum summa hæc erat, ut si Cæsaris frater Maximilianus, ad provinciam suis legibus regendam mitti non posset, provincialibus potestas eligendi quem vellent permitteretur: eumque Cæsar sacramento sibi obstrictum confirmaret; (iis verborum involucris Chaquius haud obscure seipsum intelligi volebat) Religio, quam unusquisque profiteri vellet, libera cuique esset, Leges & judicia uti antea, ita etiam deinceps in Transylvania exercerentur, nulla ad Ungaricum forum aut regium tribunal provocatione. Donationes principum hactenus editæ ratæ habeantur, exceptis iis, quas Michael Valachus edidisset; quas illi invalidas & irritas publicis suffragiis reddidissent, iis tantummodo quas Chaquio dedisset, suo in vigore relictis. Siculi ob magnas & frequenter repetitas rebelliones libertate priventur. Cæteros omnes Cæsar remissis & obliteratis omnibus noxis, in gratiam recipiat; ita ne illæ unquam ipsis fraudi sint. Stephanus Boscaius, uti perduellis, & læsæ majestatis crimine damnatus, Transylvania universa arceatur, pulsusque in exilium, tam bonis, quam mansione interdicatur, quod ille omnium malorum & seditionum, quibus provincia laboravit, & reducti e Silesia Sigismundi reus sit manifeste compertus. Postremo ut ea bona, quæ ipsi publico communique nomine Balthasari Bornemissæ, Francisco Allardo, Sebastiano Tocolio, & Ladislao Petejo (ii duo Cæsaris militares præfecti erant) pro rebus bene prospereque gestis contulissent, ea Cæsar benigne stabiliat, rataque esse velit.

Stephanus Chaquius Transylvaniæ principatum affectat.

Legati ab eo ex comitiis ad Cæsarem missi.

Legatis ad initium anni & Calendas Januarias Pragam profectis, ac in Cæsaris præsentiam brevi admissis, ea quæ postulabant, scripto comprehensa exhibuerunt, ac verbis oblato pleno provinciæ jure Cæsari, debitum clientelæ obsequium, veluti Regi Ungariæ obtulere. Ad quæ Cæsar gratam sibi Transylvanorum legationem, ac obsequii studium esse respondit; brevique tempore rebus, quæ maturo indigeant responso, ad deliberandum deductis se effecturum, ne eos initi ejusmodi consilii pœnitere possit. Sed dum Cæsar aliis quoque reipublicæ Christianæ negotiis satis superque occupatus in deliberando & respondendo necessariam moram facit, ac aliquot dies procrastinando differuntur; qui domi erant relicti, Chaquio impellente, (quem in legatione ad Samoiscium & Sigismundum superiori anno inita, occulta consilia miscuisse, eaque hac occasione in effectum deduxisse conjici potest) tertia comitia Claudiopolim promulgavere: ibique auditis Turcæ & Polonorum nuntiis, recipiendum rursus Sigismundum suadentibus, nulla legatorum, quos Pragam ablegaverant, nulla fidei Cæsari præstitæ, nec denique ulla justi & honesti ratione habita, singulari perfidia & avaritia agitati, Sigismundum principem proclamaverunt: 1600.

Quibus necdum reversis, Sigismundum denuo principem renunciant.

ac-

1600. ac nihil cunctati Gasparem Cornisium, Pancratium Sennieium, Stephanum Toldium & Stephanum Bodonium, atque alios, qui honoris fideique memores Cæsareanas partes tuebantur, in custodias posuerunt: manus etiam in Bastam sine dubio injecturi, nisi ipse ab amicis admonitus mature sibi prospexisset, ac valida militum stipatus manu primo Cuvarum, mox Hustum, quod ei Cæsar dono dederat, se recepisset. Qui ex tutiore loco omnem gestæ rei seriem, ac Transylvanorum perfidiam Pragæ proximam Cæsari perscripsit: eodemque fere tempore Michael quoque Transalpinus nuperrime Transylvania pulsus Viennam ad principem Mathiam venit, a quo summa benevolentia exceptus, ac post paucorum dierum moram ad Cæsarem ire jussus fuit. Cæterum Chaquius & Transylvani, retentis in arctissima custodia Cornisio, Pancratio, qui nec Cæsarem deserere, nec ullis adhærere volebant, Stephanum Toldium, Nicolaum Bogathium, & Joannem Sempalsium sacramento prius in fidem Sigismundi adactos, ac demum carcere emissos, cum bis mille equitibus ad alpes, per quas e Valachia ingressus in provinciam patet, ire jubent, Sigismundo cum Polonis & Moldavis ad occupandam provinciæ possessionem venturo occursuros; ipsi vero prope Brassonem urbem obviam ei prodeuntes, Albam Juliam eum deductum denuo principem declarant, tormentorumque fragore ac tubis & tympanis lætitiæ publicæ signa edunt.

Quibus rebus peractis, novoque principe in consilium adhibito, Stephanum Cacassium Claudiopolitanum, Pragam ad suos, quos ibi habebant legatos, & Cæsarem cum literis misere: quibus singulari impudentia & flagitio petere minime erubuerunt, ne Cæsareorum defectionem, ac Sigismundi in provinciam ingressum ægre ac moleste ferret; quod ea ob metuendas Turcarum vires, qui id una cum Polonis armati, & ni facerent, excidium minitantes vehementer urgebant, necessario fieri debuisset. Verum Cæsar, eorum perfidiam detestatus, legatos cum ignominia urbe extemplo excedere jussit, Michaelemque Transalpinum acceptis in præsentiarum excusationibus, suis quamquam non magno nixis fundamento, ac multis muneribus, & ingenti summa pecuniæ, quæ centum millium aureorum summam excedebat, donatum remisit, cum mandatis, ut communicato cum Basta consilio, conjunctisque viribus, invadendæ & recuperandæ Transylvaniæ operam darent, nec interea desinerent, donec ejectis Polonis, quos pedem in Provincia figere nollet, voto potirentur. Admonuit etiam per literas Ferdinandum Gonzagam, Cassoviæ & partium superiorum præfectum, ut quo commodius destinata perficerentur, Bastam & Michaelem abjectis offensarum simultatibus in gratiam reduceret. Quod ille ambobus Cassoviæ convivio exceptis, ac Cæsaris nomine serio interpellatis, qui eorum inimicitias mortales esse juberet, abunde exequutus est; ita ut dissidentes redintegrata amicitia, junctisque dextris (quamquam ut brevi post apparuit, minime sincero animo detersis odiis) mutuo reconciliaret. Nec multo post bipartito ad majorem celeritatem exercitu, Tibiscum partim ad Tocaium, partim ad Tarcanum trajecerunt; ac eadem via, qua Basta antea transierat, quod vehendis tormentis

Legati Transylvanicum ignominia urbe excedere jussi sunt.

Michael Vaivoda a Cæsare in Transylvaniam remittitur.

Gonzagæ studio redit cum Basta in gratiam.

& impedimentis commodior esset, exercitus promotus est. 1600.

Sigismundus Cæsareanorum adventu cognito obviam procedendum ratus, castra ad pagum suum paternum Doroslonem posuit; in quibus amplius XXXV. millibus collectitii generis militum habebat, Legatumque in exercitu Georgium Barbelium constituit; concedente ætatis illius honori & rebus gestis priorem locum Moyse Siculo, qui vicariam ei operam præstare non recusavit. Sed ille immiti articulorum dolore oppressus in itinere substitit, & ducendi exercitus munus curamque Moysi reliquit, admonito, ne manum cum hoste confereret, nisi ipse prius in castra rediisset. Siculi etiam toties promissæ libertatis spe, quæ eis vel periculosa, tamen otioso servitio potior erat, magno numero in castra confluxerunt. Ex altera parte Basta & Transalpinus Cæsaris duces, cum X. Millibus peditum, ac VIII. equitum, castra propius hostem promovenda decreverunt: eo consilio, ut prius quam Sigismundo auxiliares Turcarum atque Tartarorum copiæ advenirent, quas ab Ibraimo purpuratorum principe, qui jam Belgradum cum ingenti exercitu pervenerat, frequentissimis nuntiis postulare non desinebat, belli fortunam, collatis signis, periclitarentur. Primo agmine equitatus Silesiorum ac Vallonum trium millium præcedebat: hos Ungari hastati equites totidem fere sequebantur; quibus pone subibat Germanica equitum sclopetariorum Michaelis Siculi Sacmario præfecti turma: Subinde vero legio Joannis Baptistæ Peczii trium millium peditum; post hos peditatus Vallonicus, ac sex tormenta currulia procedebant. His parvo intervallo præcedentibus, Michael Transalpinus cum Valachis, & Cosacorum ac Bulgarorum copiis succedebat, & Ludovicus Racocius cum peditatu Ungarico eum sequebatur: ita ut Basta disponente, Michael ex suis mille equites, Joanni Jacobo Rotallio, Sendronis arcis præfecto, qui ordines claudebat, dare juberetur, eorumque loco alios mille sclopetarios equites Flacci tribuni acciperet. Quo in ordine extremo una sub Rottallio erant M. & D. pedites Ungari, circa Sendronem & Filecum, ac vicina Hippolo flumini loca, mercede conducti, ac tormenta currulia sex numero, nec non DC. equites sclopetarii, rubei & cærulei, nigrique, a colore Sagulorum vocati, qui Gonoii, Scepsii, & Cassoviæ ordinaria præsidia agitabant.

Sigismundi exercitus, Moyse Siculo Duce.

Cæsareanæ copiæ.

Hoc ordine quartis a Sacmario castris, inter Somlionem & Tasnadum, itinere facto, tertio Nonas Sextiles ad Doroslonem pervenere; ac cum Transylvani in vallis initio castra haberent, & collem quendam castris propinquum occupassent, docenteque Moyse Siculo tormentis munivissent; Basta alterum e regione ejusdem collis eodem tempore a suis celeriter occupari jussit, eo commodiorem, quod innatas vertici & lateribus prægrandes quercus haberet, quæ nostris ab tormentorum hostilium ictibus præsidium esse viderentur. Ex iis collibus utrinque tormentis res geri cœpta est; sed prior Sigismundus multo eorum fragore & strepitu infestare cœpit; neque nostri, quin eos haud minore impetu jacularentur, cessavere: idque ad solis occasum fere factum est: Volebat enim Basta, haud dissentiente Transalpino, eum diem, & sequentem noctem absque prælio transigere, eaque mora quieti exercitus consulere,

1600. solere, qui in æstu & vix tolerando solis fervore iter confecisset, & vixdum pulverem & sudorem detersisset. Sed quum Sigismundus & Moyses totum diem in armis & acie stetissent, jamque sub vesperum nullam fore dimicationem sperassent, hora pomeridiana quinta militibus, ut in castra redirent, edixere; ac tormenta e colle retrahi cœpta sunt.

Bastæ, qui humi super viridi gramine quieturus equo descenderat, Transalpinus hostes in castra reverti, & partem tormentorum jam attractam, partem junctis ad juga jumentis provehi nuntiat; nunc si videretur tempus esse poscendi simul & aggrediendi prælii. Itaque Basta conscenso celeriter equo Transalpinum in dextro cornu, Rottallium in medio curare jubet, sibi sinistrum sumit, talique servato ordine una in hostem feruntur. Transylvani cum nostros magno sublato clamore in pugnam ruere vidissent, mox ora & frontem obvertere, ac speciem nequaquam certamen detrectantium præbere: Sed vix sine confusione ac perturbatione componi acies poterat, quod magna equitum pars jam frœnos equis & phaleras detraxisset, pars aliis rebus occupata signa sequi, & imperio parere ea qua debebat celeritate non posset. Nihilo tamen minus Moyse, quod exequi in re tam subita & ancipiti poterat, nihil prætermittente, pedites primo sclopetarii, qui cum tormentis collem rursus occupaverant, irruentes nostros magno animo excepere, & diu fortiterque pugnavere, occumbentibus ex utraque parte plurimis. Basta quum tumulum illum ad totius victoriæ summam in potestatem redigere vellet, suos ad irrumpendum concitat; Et quum propter hostium equitatum, qui a valle subjecta imminebat, non facile quicquam proficeret, capto ex tēpore consilio, DC. e legione milites sclopetis instructos, quos Moschettarios vocant, acciri, ac in hostes glandium procellam effundi jubet; quibus ad primum fragorem diffugientibus, quod multi tam equi quam sessores cecidissent, loco potitus est. Sed superventu peditatus universi hostilis, nostri dejici tumulo cœperunt, cohortante tamen Basta, recollectis animis, & redintegrata pugna iterum hostes repelluntur; ac pari utrinque contentione dimicatur, tanta virium animorumque pertinacia, ut tam ex Transylvanis, quam Cæsareanarum partium militibus plurimi interirent; & Bastæ thorax ferreus, eo tamen intacto, circa humerum glande pertunderetur. Ad extremum Transylvani terga vertere, ac desertis tormentis profugere compulsi sunt. Ea rursus immisso equitatu, ac peditibus in pugnam reversis recuperare contendentes, cohortante Moyse, acerrimum certamen restaurant, ac pertinacissime pugnant; & multi utrinque cadunt, plures tamen ex Transylvanis. Verum virtute & constantia legionis Peczianæ, ac Racocianorum peditum Ungarorum, ac equitum sclopetariorum, qui Bastæ jussu adcurrerant, Moyses & sui loco pulsi, inordinati incompositique diffugiunt, victoriamque hostris & tormenta relinquunt. Peczius & nostri, admonente Basta tormenta ab hoste deserta, partim in fugientes, partim adhuc in acie persistentes obverterunt, magnamque in eis stragem ediderunt, in qua Stephanus Petquius, veteranus equitum ductor, qui olim juvenis Agriæ Cæsaris stipendiis cum laude militaverat, ac demum in Transylvaniam patriam

Prælio acerrimo confligitur.

Quo Sigism. copiæ partim prostratæ, partim in fugam conjectæ sunt.

redierat, pila tormenti ferrea ictus periit, & Albertus Serdahelius, aliique multi periere. Nec caruit magno discrimine Sigismundus, cum in eo tumultu tormentorum pilis passim volitantibus multo suorum, qui discerpebantur, cruore, & membrorum particulis respersus, per invios montium & silvarum tramites, peritis viarum ducibus usus, velocioris equi cursu salutem quæsivisset, ac ægre in tutum evasisset. Parte alia Transalpinus & Rottallius, quod erat reliquum Transylvanici exercitus, jam ante in effusam fugam conjectum, per multum terræ spatium tergis insistendo occidione deleverant; adeo ut in universum ex hostibus amplius decem millibus interiisse relatum sit: capti vero perpauci sunt, inter quos Stephanus Thrax & Nicolaus cognomento Vaida, e Caransebesso ambo ex famulitio Mariæ Christiernæ, dum in conjugio Sigismundi fuerat, quos Basta, incertum quibusnam de causis ambos interfici jussit. Ex Cæsareanis CLX. desiderati sunt, ac vulnerati pauciores; adeo nostris minus cruentum fuit prælium. Signa ac vexilla majora minoraque hostes CXXX. amisere. Quæ omnia duces invicem inter se gratantes ad Cæsarem perferenda Thomæ Capriolo, Vigilum præfecto, ac ipsius Bastæ propinquo dedere, cum mandatis, ut prælii totius successum, cui interfuisset, Cæsari per occasionem referret. Tormenta currulia hosti ademta XLV. numero fuere, quæ quod jumentis deficientibus avehi non possent, ad Somlionem pertracta, ac in arce relicta sunt. Post hanc victoriam bidui quies militi reficiendo concessa est; ad deinde ad VIII. Idus Augusti, susceptum in Transylvaniam iter, illudque lentis passibus satis prospere confectum. 1600.

Decem millia hostium ibi cecidere.

Et hactenus loquuti de Georgio Basta sumus, nondum rebus secundis luxuriante, nec avaritiæ, rapinis, & habendi libidini, ac cædibus immerso, quibus paulo post, supra quam dici credique possit, a bono honestoque in pravum abstractus, per omne fas, nefasque vehementer laboravit. Ventum deinde est Claudiopolim, atque ibi veteres inter Bastam & Transalpinum simultates & dissensiones, quas Gonzaga jussu Cæsaris nuper reconciliatione concordiæ extinxisse videbatur, longe quam antea acerbius recruduerunt. Nam quum Basta ab illo suam auctoritatem lædi atque convelli, imperium minus obtemperando detrectari, nec duntaxat eum cum Transylvanis proscriptis factiones alere, sed etiam ad Turcas suo injussu tam literas, quam nuntios missitare conquereretur; contra ille se non emta aut per vim usurpata, sed a Cæsare data potestate fungi, æquatum cum illo imperium sibi dicere; in summa, uterque se plus nimio amare, & neuter alteri cedere, atque adeo æmulatione honorum absque rivali velle potiri. In hunc modum gliscentibus in occulto odiis, cum Tordam esset perventum, ac Transalpinus equitum suorum Valachorum agmen, Thracibus & Bulgaris permixtum, ignaro Basta præmisisset, atque illi in Cornisium & Pancratium, qui a Chaquio & Transylvanis ob fidem Cæsari servatam capti, ad famam victoriæ Doroslonianæ dimissi erant, incidissent, ac Cornisium, quamquam sese & nomen profitentem crudeliter interfecissent; Pancratius vero multis acceptis vulneribus ægre esset servatus, iique per agros & oppida omni rapinarum genere grassarentur; (quanquam

Simultates veteres inter Bastam & Michaelem recrudescunt.

Cornisius a Valachis trucidatur, Senpteius vulneribus affectus ægre servatur.

1600. quam haud minus damni & detrimenti a Germanis & Italis, ac Vallonibus, qui in peculiares ipsius alas & cohortes erant descripti, inferri agricolis certum erat) Basta angi & curis æstuare, varia de eo capiendo aut tollendo pectore versare consilia: postremo remota dubitatione, vim illi & manus inferre constituit.

Itaque convocatis duobus Vallonum præfectis, quid fieri velit, secreto edocet, atque illi assumtis suorum promtissimis, VII. Idus Septembres, in ejus tabernaculum profecti, eum cum Ludovico Racocio, peditum Ungarorum tribuno colloquentem offendunt; ac esse, de quibus Bastæ nomine eum compellent præfantur; ac dum ille alterius auscultando sermoni aures accomodat, ab altero ingentis alabardæ cuspide, per ventrem & ilia, nec opinato transfoditur, & repente concidit. Racocius quoque quamquam insons, extremum vitæ discrimen adiit, quum ab efferatis Vallonibus, quatuor vulnera, inter quæ unum, in cervice juxta guttur, prægrande & periculosum suscepisset. Indigna jam exanimato addita sunt ludibria; ut caput ejus detruncatum, supra equi albi cadaver, eo forte die, ante prætorium tabernaculum mortui poneretur; quod tamen postea permissu Bastæ simul cum corpore tumulatum est. Ex ministrorum præcipuis, Mihalæus Banus cognomine, ætate septuagenario provectior captus, diuque tortus, tandem in custodia mori est coactus. Cæteri formidine attoniti, pars nec animo, nec viribus, nec ratione competere, pauci arma capere, nec quicquam audere; postquam adveniente cum armatis Basta, pavor omnes occupasset, quies & silentium fuit. Res ejus & equi, arma, pecuniæ, tabernacula, vestes, militarisque & castrensis supellex, diffugientibus Valachis, Bastæ cesserunt. Ipse perpetrata cæde, literas ad Cæsarem dedit, quibus factum suum excusabat, compositis in odium demortui multis calumniis, quibus jure cæsus dici judicarique posset, quarum ea erat præcipua, quod epistolam ejus manu literis semigræcis, quas Cyrillicas vocant, ad Sinanum Agriæ purpuratum Sophim cognomine scriptam intercepisset, qua illum petebat, ut ad XVII. mensis Augusti diem Lippam aut aliquem circa locum venire, & secum de rebus gravissimis, Byzantium perferendis, colloqui vellet; missurum se, eo usque ei obviam Leccagam, fidelissimum & fortissimum equitum suorum præfectum. Se veritum esse, nisi clancularriis ac perfidiosis ejus consiliis ac machinationibus quam maturrime occurrendum existimaret, aut si prius rem ad Cæsaris notitiam deduceret, donec ejus mens & voluntas cognosceretur, diuturniorem moram interventuram, quæ adeo damnosa ac periculi plena esset: ut omnia posthac remedia sera & intempestiva redderet: atque ita præveniendum, & maturandam illius cædem constituisse. Verum ad ea Cæsar, spe Bastæ longissime extracta, perplexe admodum respondit, ut neque laudare facinus, & quia jam infectum reddi non posset, neque improbare videretur; sed summo in præsens silentium transmittendum censeret.

Michael Vaivoda Bastæ jussu e medio tollitur.

Literæ Bastæ excusatoriæ ad Cæsarem.

Sub id tempus quo hæc gerebantur, Ibraimus purpuratorum princeps, magno cum exercitu Belgradum pervenerat, cum prioribus mandatis, ut prius pacem cum Cæsare faceret, cujus commodo utrinque res pacarentur; sin minus, ut Strigonium omnibus, quibus posset artibus & viribus expugnaret. Ex eo siquidem loco Budenses & Pestanos Turcas quotidianis excursionibus usque adeo infestari ex eorum assiduis querelis intelligebat, ut neque lignatum in proximas silvas exire auderent, & nuper pedites magno collecto numero urbem Pestum improviso impetu, cæsis defensoribus interceperant, biduumque, donec prædam & spolia colligerent, navibusque impositam Vaciam perferrent, in ea manserant; tantamque jam sibi arrogantiam sumsisse videbantur, ut circumscribere Budenses, easque quas vellent leges eis imponere non dubitarent, quibus si lignationem & pabulationem, ac falcationis liberam facultatem habere vellent, haud obscure subjicerentur. Jam æstas fere in exitu erat, quum in æstivis Belgradi agitando nequicquam adhuc operæ fecerat, quod scriptitando & nuntios missitando pax & quies coalescere non potuissent. Itaque non amplius ejus expectatione frustraretur, castra promovere, & Strigonium versus ducere constituit. Sed quum tormenta adverso provehenda Danubio navibus imponit, ac milites paratos ad iter esse jubet, tali occasione propositum mutare coactus, ad aliam belli gerendi rationem omnes cogitationes convertit. 1600.

Liberi pedites, quos Haidones & Haramias vocare solemus, jussu Herberstanii, qui Illyrico præerat, ducibus Nicolao Nigro & Prodano Thracibus, ad Harsanum oppidum infra Sigethum & Quinqueecclesias positum nocturna & clancularia irruptione excurrebant, ibique haud contemnendum numerum boum, quibus agrestis plebs colere agros atque arare solebat, de nocte furtim abreptum, aviis itineribus Babociam atque inde Canisam & Capronciam abegerant. Pro quibus reddendis Nasuffus Sigheti præfectus, ac ejus legatus Jusuffus cognomento Janicerus, literas ad illum dederant, & miseri agricolæ ad genua ejus provoluti, cum lachrymis & lamentis eos repetebant. Sed ille impiis magis Haidonibus, qui boves Turcicos esse falso asseverabant, quam detrimentum & damnum passis, vera & indubitata adferentibus, plus fidei tribuens, eos restituere nequaquam voluit; sed partim nonnullos ex proceribus & piguioribus sibi retinuit, partim per auctionem dividendos curavit. Cum agricolæ re infecta rediissent, Nasuffus ira atque indignatione percitus, adductis secum agricolis, & eorum dominis Turcis, quos Spahias vocant, ad Ibraimum Nandoralbæ in æstivis morantem, jamque brevi copias Strigonio admovere conantem extemplo perrexit: ac tali apud eum sermone usus est: „Nisi me insignes injuriæ & contumeliæ, „quas ab execrabili & inquieta Haidonum colluvie non ego duntaxat, sed omnes qui circa „Sighetum loca inter Dravum & Danubium „jacentia incolimus, assidue & sine cessatione „patimur, adegissent; non fuissem ausus committere, ut te aliis rebus intentum, & jussu potentissimi Imperatoris nostri Strigonio expugnando copias viresque accingentem, querelis „meis, quæ fortassis importunæ, nisi ærumnæ „cogerent, videri possent, interpellarem. Nunc „miseriis communibus actus, cum his commilitonibus meis ad te venio, opem contra perditissimum genus hominum, & auxilium implorans, quos nisi tu armis & virtute compescueris, actum de nobis erit, brevique ea regio pulcherrima, atque rerum omnium ferацissima, quam Solymanus invictæ virtutis „prin-

Haidones jussu Herberstanii magnam pecorum vim miseris agricolis eripiunt.

Nasuffi Sighetani ea de injuria apud Ibrahimum querelæ.

1600. „princeps regnis suis adjecerat, diffugientibus „populis, quorum opera, & labore hactenus & „publica & privata res stetit, in extremam solitu„dinem & vastitatem redigetur. Illi enim non so„lum Turcas rerum necessariarum causa hinc inde „commeantes, silvis, montibus, vallis, viisque „omnibus obsessis, per insidias intercipere, spolia„re, ac trucidare solent; sed quod crudelius est „& intolerabilius, miseros terræ colonos, nobis „æque ac ipsis tributarios, suæ religionis ac mu„tui sanguinis homines, nulla justi honestique ra„tione ducti, indignis modis excruciare, torque„re, necare, & rebus fortunisque omnibus exuere „solent; usque adeo, ut nihil jam illis egentius, „nihil spoliatius sit, qui paulo ante & seipsos cum „uxoribus & liberis, & nos, quibus subjecti erant, „æquabili ratione sustentabant. Qui vero talia & „alia similia mala feri & inhumani homines in„ferunt, Canisæ ut plurimum sua domicilia aut „latibula habent, illinc adversus nos excurrunt, „eo abacta impia & scelerata præda ad suos re„currunt, nec dies est, nec nox, nec añus, nec men„sis quiescendi, nec ulla insidiarum interpolatio. „Hi non suis tantum rapinis infestas reddunt no„stras regiones; sed alios nequitiæ & sceleris „socios ex Illyrici confinio, ac Thracibus & bar„baris rapto, furtoque vivere assuetis adsci„scunt; ac per villas, compita, pagos, colles, „montes, saltus, invia ac pervia, cædibus, fur„tis, rapinis, incendiis, & aliis malorum generi„bus, quæ dici aut excogitari possunt, incredi„bili impietate grassantur.

„Equidem omnem adhibui operam, ut assi„duis meis curis & vigiliis pessimos & flagitio„sissimos homines si exscindere stirpitus non pos„sem, averterem tamen, & deprehensos meritis „pœnis ac suppliciis afficerem: sæpe cum eis „congressus vario marte pugnavi, nuperrimeque „cum iis, qui Legradi ad Muræ & Dravi con„fluentem latebras suas habent, acriter dimi„cando vulnera intuli, accepique; sed adeo „est inquietum redivivumque latronum genus, „ut uno aut altero manipulo, cohorte, aut cen„turia repressa aut delata, mox alio loco, alia re„gionis parte, alii æque impii & malefici emer„gant, & haud dissimilia latrocinia in obvios „quosvis exerceant. Decimus est dies hodie, ex „quo Harsanianis armenta boum, perditissimi gras„satores furto abstulere, quos cum miseri agrico„læ vestigiis insistentes persequi non intermisis„sent, Canisam eos pulsos repererunt, nec cum „magno fletu & lachrymis repetendo quicquam „obtinuerunt. Sed neque ego scribendo ad præ„fectos, ac res repetendo quicquam profeci. Ita„que ad te magnanime Ibraime confugiendum, „tuamque opem implorandam duximus; tu qui „exercitum in promtu habes, nos ab hoc malefi„centissimo, & facinorosissimo latronum genere, „liberos reddere potes: si Canisam eorum recepta„culum Diis & hominibus invisum in potestatẽ re„degeris. Quod ut facias te per omne fas, pium„que, per caput & fortunam invicti Imperato„ris nostri, per omnia religionis nostræ sacra, „supplices obtestamur. Tui erit ante omnia mu„neris & officii, nostris justissimis precibus fle„cti, & sic permoveri, ut has vires quibus Stri„gonium recuperare constituisti, ad Canisam „occupandam convertendas existimes. Non „deerit tibi justam causam foventi arridens & „propitia fortuna, ut facilius hoc loco quam

Ut Canisam oppugnandam suscipiat, exhortatur.

„Strigonio potiare: utpote cui degenerem & „ignavum e Carnis hominem præesse intelligi„mus. Quod si res pro voto & desiderio succedat (quod Diis bene juvantibus futurum non ambi„gimus) opportuno maxime loco fines & termi„nos invicti Imperatoris nostri augebis & ampli„ficabis, ex quo brevi post tempore Stiriam & „Illyricum ac Austriæ fines non procul dissitos „armis & excursionibus infestare, & in potesta„tem redigi posse sperandum est. Nos vero qui „in proximo habitamus, non sanguini, non vitæ „parsuri sumus, quin tibi insignem operam præ„stemus, idoneos commeatus ad bellum expedia„mus, hostium consilia, vias & compendia explo„remus, ac ad ea quæ victoriæ parandæ opportu„na erunt omnia, quam diligentissime comparan„da, opes viresque nostras adjungamus. 1600.

Hæc dicentem Spahiarum equitum fremitus, ac multitudinis agricolarum, idem postulantium fletus & lachrymæ exceperunt, adeo, ut Ibraimus eos gravissimis ærumnis coactos, ad tales tantasque querelas ad se deferendas venisse haud dubitaret: easque audiendo & commiserando ad vindictæ cupidinem quam maxime excitaretur. Nasuffo autem & Spahiis respondit, sibi molestissima ea quæ referrent accidere: Verum quin puniendis & tollendis hoc tempore Haidonum latrociniis incumbat, se mandatis imperatoriis maxime prohiberi; a quo ante omnia alia Strigonio expugnando operam dare jussus esset; ipsorum tamen precibus, quas non justas solum & honestas, sed propemodum necessarias esse censeret, adductum, Chausios, Byzantium summa adhibita celeritate missurum, qui Imperatorem consulant, an invadendæ Canisæ rationes ei minime displiceant: ejusque mente cognita facturum, quæ imperata fuerint; ipsos recte facturos, si quempiam ex se ipsis adjungant. Nec mora, tanta celeritate iter est ab illis confectum, ut vix credibile videatur; intra decimũ siquidem diem itum Byzantium, ac reditum est, concessumque, ut nisi quid emergat obstaculi, Canisæ oppugnandæ rationes ineantur.

Itaque Ibraimus omissis Strigonii oppugnandi consiliis Belgrado copias promovit, trajectoque ad Esecum Davo Sighetum venit, & illinc Mehemetem Quihaiam, legatum suum cum parte copiarum ad oppugnandam Bobociam, quæ erat in itinere, præmisit. Præerat ei Gregorius Peteo cum ducentis Ungaris militibus, ac centuria Germanorum, duce Urmillerio, quem post captam a nostris arcem, ante quinquennium forte ducta ibi relictum fuisse memoravimus. Cum Peteo Turcas appropinquare, aggeres statuere, inque iis collocare tormenta vidisset, & ipse se ad defensionem instruxit; dispositisque supra mœnia & propugnacula tormentis, hostes eminus petere cœpit; sed adeo lente timideque, ut jam inde primum haud inania concepti timoris signa in ejus ore vultuque apparerent. Erat quidem arx satis infirma, & quæ superiorum bellorum tempestatibus semel atque iterum diruta, moxque tumultuario opere restaurata, magnam oppugnantium hostium vim sustinere nequaquam posse videretur. Postquam ea triduum tormentis quassata esset, ii, qui intus erant, intempestivo metu perculsi, quarto die obsidionis de conditionibus deditionis cum hoste pacisci decreverunt: quæ tum transiguntur, Ibraimus cum tota mole exercitus supervenit, egressurisque arce nostris publica fide de securitate itineris cavit: ductoque secum Peteone, quartis castris Canisam

Mehemet Khaia Bobociam nostrorum ignavia deditam occupat.

1600. nisam pervenit, eumque illinc in tutum abiere permisit. Non defuere, qui Peteonem nimis præproperæ deditionis reum agerent, qui si eam aliquot porro diebus longius extraxisset, futurum fuisse putabant, Paradisio pecuniam in stipendium militum, & quingentos cados sulphurei pulveris, ac alias res necessarias importari potuisse, quæ jam perferente Jacobo Pillerio Lindnam pervenisse dicebantur.

Tanta autem impendentis belli securitate Paradisius agitari videbatur, ut hostes capta Babocia minime ulterius progressuros crederet, quod id in castris hostium caute ab Ibraimo & callide sparsum esse audivisset: & tunc demum cum antecursores eorum propius arcem obequitare conspexisset, complures frugum & fæni acervos in usum militum congestos, ne iis hostis potiretur, injectis facibus concremandos juberet: & Joannem Balogum ex Volvardo, ac cæteros ex castellis milites ad defendendam arcem accerseret; quorum etiam nonnulli metu simul & perfidia agitati venire neglexerunt. Eodem etiam impetu oppidum, quod in colle eminentiore situm, arcem respiciebat, simplici vallo circumdatum, succendi jussit, quod a paucis custodiri, aut defendi non posset. Erant in universum cum eo milites Germani DCCC. ac totidem Ungari; equites vero CCCC. & Germanorum equitum sclopetariorum centuria una; quorum tamen in numero ob raram stipendiorum solutionem magni essent defectus: nec milites ad eum, uti supra modum parcum, & in convictu minus familiarem nequaquam facile confluere vellent, ejusque nomen, ut qui Clissiæ Turcis reddendæ auctor fuisset, & tanto detrimento rempub. affixisset, apud eos ubique odiosum esset.

Canisa ab Ibraimo obsidetur.

Primo die, qui fuit sexto Idus Septembris, Mehemetes Quibaia ad Pamlenum prædium idoneo in loco consedit, ac sine mora iter cœno & stagnantibus aquis impeditum, frondibus proximarum arborum ac materia, multo agrestium hominum labore consterni jussit, quo commodius ad citeriorem Canisæ fluvii late sese diffundentis ripam trajicere exercitum posset. Quo opere perfecto, ac rivo cum XX. circiter millibus militum trajecto, castra ad meridiem ex opposito Baiciæ castelli, quod a nostris educto præsidio & tormentis desertum erat, metatus est; ita ut Ibraimus postero die adveniens in metandis circa Pamlenum castris ei succederet, atque adeo Canisiani utraque ex parte fluminis arcte clausi circumvallarentur. Mehemetes ex citeriore meridionali parte duobus in locis aggeres statuit, ac tormentis in iis collocatis arcem verberandam suscepit, quorum unum in loco horrei frumentarii, alterum ad pontis sublicii majoris finem constituit. Ibraimus vero ab Aquilone, ad concremati oppidi collem tormenta attraxit, & arcis vallum crebris pilarum ictibus diruere cœpit. Sed quia arx crassiori triplicis valli munimento, ac latiore profundaque fossa undique munita erat, exiguum detrimentum aut fere nullum inferebatur. Deinde Ibraimus, habitis cum Nasuffo Sighetano, & Hasane parvo consiliis, ac aliis, qui locorum peritiores erant, suas & ipse copias ad citeriorem ripam transtulit, ac sua castra Mehemetis castris conjunxit, relictis ad ulteriorem ripam tribus aut quatuor millibus suorum, qui majoribus castris tuendis invigilarent, ac hostium itinera specularentur, inclusisque & obsessis exitum, ingressurisque aditum præcluderent. Interea vero Tartarorum copias ad excurrendum quaquaversum & populandum circumjacentem regionem emisit, qui usque ad Linduam inferiorem, & Nemtim igne & ferro in obvia quæque hostilem in modum, ut ipsis mos est, sævierunt. Verum a militibus Zriniani comitis semel ad Nemtim profligati, & ab Illyrici nominis militibus Herberstainio, subjectis iterum singulari affecti detrimento, cæsis aut captis quamplurimis, ac equorum ingenti numero eis ablato, pedem in castra retulerunt. Nec interea Paradisius suo muneri deesse videbatur, & quum alia via non posset, crebrioribus tormentorum ictibus hostium aggeres & castra, quantum poterat, non sine detrimento infestabat, suosque ad navandam operam, & arcem egregie fortiterque defendendam voce exemploque accendebat. 1600.

Tartari vicina loca excursionibus depopulantur.

Jam hostes X. diem oppugnando ac quatiendo mœnia consumserant, quum se tormentis nihil proficere conspicati, ad lentam obsidionem ac fossas fascibus & materia, quas proximæ silvæ affatim præbebant, implendas, animum viresque adjecerunt; moxque agrestium labore, quorum ingentem numerum in castra adduxerant, robora senum pedum longa succidenda curaverunt, ac camelis & jumentis clitellariis comportata in margine fossæ collocarunt, ut illis pedetentim promotis, donec ad proximiorem vallo fossam pervenirent, iter ad arcem pararetur. Consultatum a Paradisio cum suis est diligenter, utrum ea lignorum congeries vi pulveris succendi aut dissipari posset, & Andreas cognomento Turcus, qui tormentario negotio præerat, vir industrius, se quibusdam facculis pulvere repletis, ac ad certum temporis intervallum succensis occurrere posse retulit, operamque in eo suam obtulit. Verum quum operi incautius incumberet, intereaq; complures militum, quorum lagenulæ ob glandes crebrius explosas, exhaustæ & inanes erant, ad accipiendum pulverem confluxissent, forte fortuna excussa e funiculo scintilla pulvis ignem concepit, punctoque temporis non solum ædificium omne immani fragore & violentia obruit, sed etiam plurimos circumstantium militum miserabilem in modum discerpsit, & frustulatim dilaceravit. Inter quos ipse Turcus, ac Sigismundus Lippartus, Germanorum militum, qui in oppido habitabant, tribunus, cum signifero, ac XX. commilitonibus, repentino casu laniati atq; exanimati interiere. Paradisius supra nec opinatum militum interitum, jactura etiam tantæ pulveris copiæ imprimis angebatur, quum reliquum quod restaret ad varios obsidionis usus & necessitates, incertumque ejus finem vix suffecturum arbitraretur; augebatque angorem, quod supra hos alii quoque plures quotidie ab hostibus & Janiceris potissimum, qui in cœno ac internatis paludi arbusculis & carectis cingulo tenus ad usque muros clam irrepere solebant, sternebantur: sicuti Ladislao Pernesio turmæ equestris præfecto tum forte acciderat, qui dum incautius in mœnibus versaretur, hostili pila per oculos & frontem trajectus subito occubuerat.

Fossæ fascibus & materia complentur.

Pulvis sulphureus incensus magnum nostris damnum infert.

Interea Joannem Covacium, quo interprete utebatur, cum socio intempesta nocte ad Georgium Zrinium emittit cum literis, quibus eum de periculosa arcis conditione certiorem reddebat, ac auxilia & pulverem sulphureum postulabat, seque arcem, donec esset in vivis, fortiter servaturum pollicebatur; sed vereri tamen nuntiabat, ne si suppetiæ serius adveniant, milites rebus desperatis aliter sibi consulturi sint. Zrinius eum bono ani-

Paradisus a Serinio auxilia sibi submitti rogat.

1600. mo esse jubere, ipsum & milites bonæ spei implere, Mercurianum ducem cum exercitu esse in itinere, se & Illyrici exercitus duces cum copiis jam in castra convenisse, nec commissuros, quin ipsis maturam opem ferant. Covacius hoc responso partim vitatis hostium insidiis, partim feliciter elusis in arcem reversus, inclusos spe auxiliorum non mediocriter recreavit. Interea Mercurianus ad Matthiam principem Viennam venit, cum duabus equitum alis, quas in Lotharingia, ac Ubiis, & Eburonibus mercede conduxerat, ac legione una Valonum, quæ ob celeritatem, qua erat usus, semiplena erat, cui Henricus Sallignius comes, ejus frater Germanus præerat, ac CCC. cataphractis, duce Joanne Tillio, viro forti, quorum alia tricenaria pars erat in itinere: quos omnes terrestri itinere Jaurinum præmisit, ubi exercitus erat in castris; ipse vero secundo Danubio descendere constituit, sed adversis tempestatibus, ac ventis ab oriente vehementius flantibus, qui per Danubium navigantibus contrarii esse solent, retardatus, non nisi triduo, postquam naves conscenderat, eos sequi potuit. Eodem Matthias quoque levioribus curribus alio itinere vectus advenit, ac communicatis consiliis, quod res omnis in celeritate posita esset, misso ad castra Leone Gallo tribuno, eum legatum esse publicavit, utque omes ei haud minus quam aut Cæsari aut sibi obsequii præstarent, jussit; ac XVII. Septemb. die, exercitu promoto, iter Canisam versus instituit; admonito prius & petito Matthia principe, ut curando commeatui ante omnia provisum vellet, postquam nihil magis labefactando exercitui, rebusque minus prospere gerendis, quam rerum ad victum necessariarum inopia & fames extimescenda esse censeretur.

Dux Mercurianus cum principe Matthia in castra venit.

Erant in castris circiter decem millia equitum tam Germanici quam Ungarici nominis, quos varii præfecti Fridericus Comes Hollachius, Colnicius, Bernardus Turrianus Comes, ac Dux e Silesia Tessinienfis, ac Hodiccius Moravus ducebant: Peditum quinque legiones, quarum unam Carolus Comes Sulcius regebat, cui etiam tormentorum præfectura erat demandata, cæteras Andreas Hoffquirhius, Schombergus, & Merisburgus, ac Joannes Prainerius ductabant; sed quæ integrum numerum non habebant, quod fere ex singulis certæ partes militum in finibus Jaurino proximis præsidii causa relictæ erant, ac Merisburgus & Prainer. privatarum rerum causa absentes per legatos curabant. Annonæ & commeatui curando Zacharias Gaiscolerus Suevus præerat, qui non nisi quinque dierum cibaria exercitui superesse solicite referebat; sed a nobilitate earum regionum spe non defuturi castris commeatus sustentabatur. Ad sextum Idus Octobris, Mercurianus ad Muræ fluminis ripam prope Dobrim pagum cum exercitu venit, ac Zriniano Comiti, & Joanni Drascovitio Illyrici Bano (sic veteri nomine præfectus regioni cum summa potestate vacatur) ac Battianio, nec non Herberstainio & Carolostadianis, qui ex finibus Illiricis venerant, ac castra ad Tornistiam Muræ flumini proximam habebant, dedit in mandatis, ut ad oppidum Semenium proficisci, & castra secum conjungere maturarent. Nam Nadasdius cum suis copiis, quæ M. equites simul cum nobilitatis milite constituebant, ac alæ equestres Jaurino & Nova arce totidem ac Stanislaus Turzo cum suis equitibus CC. uno cum eo agmine simul incedebant; & universa omnium summa, ad XXV. millium armatorum numerum, & amplius censeri posse videbatur. Sunt qui longe minorem copiarum summam fuisse tradant; sed ego qui comes & socius expeditionis laborumque fui, quantum potui, ausim id etiamnum pro vero affirmare. Cæterum castris ad Semenium conjunctis, duces in concilium vocari, & utrum universis copiis adversus hostes ire, vel expeditissimos milites sub alicujus pugnæ cum hoste conserendæ occasionem, in arcem immittere consultius putarent, disceptari placuit. Id unum omnibus visum est, universo cum exercitu progrediendum, & de summa rerum ferro decernendum; quod ob itineris ac transitus difficultates, profundissimis ubique cæni voraginibus impeditas, nulla vel auxiliorum vel commeatus importandi facultas esset.

Cum copiis Canisam versus movet.

XXV. millia armatorum in nostris castris.

Eo in loco literæ ab Ibraimo allatæ sunt, quibus Mercuriano ac Comiti Zrinio & Nadasdio scribebat, se necdum alieno a pace animo esse; & si ipsi velint, posse eam æquis conditionibus transigi: satius longe & consultius esse quietem & tranquillitatem publicam in eum modum procurare, quam rebus omnibus in extremum discrimen deductis bella ex bellis serere, quorum ut exitus incerti sint, ita non nisi Diis immortalibus cognitum esse, in quam partem victoria sit inclinatura; petere igitur, ut per illum eundem hominem, quem vice tabellarii fungi jusserat (is senex rusticus erat, proximæ castris villæ incola) pro æquitate responderetur. Nostri re in consilium perducta rescripserunt, si relicta Canisæ obsidione, & tormentis retractis locum, tempusque induciis transigendis quæreret, se quoque ut publicæ quieti consultum sit, haud gravatis animis accessuros. Sed quum ille summo silentio usus, nihil postea amplius respondisset, omnis ea res in medio relicta fuit. Igitur sequenti die ante Solis occasum exercitus progressus ad Letenium pagum, transcenso monte saltuoso & arboribus impedito, quem Diaboli lucum a singulari ascendendi difficultate appellant, castra posuit, eamque noctem ibi transegit, factoque posterioris diei diluculo, ad cænosum palustreque iter satis latum, quod Cixarum vocant, perventum est; ibique omnium fere opinio erat, hostes occursuros, ac exercitum transitu prohibituros esse: Verum nemine qui resisteret viso, ægre admodum superata loci difficultate ibidem castra locata sunt, quod jam & serum diei esset, & milites quiete indigerunt.

Ibraimi literæ de pace componenda.

Die quæ sequuta est, exercitu in valle ad Sarmassum pagum progrediente, qui quarta milliarii parte a Canisa distat; hostium equitatus magno numero supra collem in conspectum se dedit, apparatus splendore ac densa hastarum & signorum serie spectabilis, a quarum colore rubeo & aureo prætorianos equites, ac limitaneos fuisse cognitum est. Ibi Mercurianus, qui instructa ac ordinata semper acie procedebat, hostes pugnæ potestatem facturos ratus, eam neque ipse detrectare ostendit, primumque agmen, quod ex equitibus Tillianis, pedite sclopetario intermistis constabat, irruere in hostem jussit, qui duobus campestribus instructus, supra collem in acie stabat. Sed quum acri in eos impetu irrupissent, ac nonnullos, qu præcurrendo ac obequitando agmen præcedebant, trucidassent, relictis potestati nostrorum tormentis, sese recipere cœpit, & mox quum nostri acrius insequerentur, de uno colle in alterum pedetentim retrocedendo tandem in sua castra profugit. Eorum vestigiis, qui haud dubii timoris signa dederant, insistendum complures dicebant, ipse-

Hostium equitatus in nostros irruens pellitur.

1600. ipseque dux Mercuriano ejus erat sententiæ; sed quum profundas paludes transituque difficiles adhuc superesse ab Ungaris didicisset; & nox quoque ingrueret, a persequendo cessatum est, sic ut castra eodem in loco proxime hostium castris collocarentur, & inter duo castra modica silva & palustris quædam via intercesset, & sclopetorum fragor ac fremitus castrorum, clamorque mutuo exaudiri possent. Ibi hostes transitum nostrorum a sinistra parte castrorum prohibere omni ope conati sunt, ne aquandi nostris facultas esset. Verum ab peditibus Ungaris, amplius duabus horis varie ac fortiter dimicantibus, sub noctem repulsi, loco nostris concesso, & multis suorum amissis, in castra redierunt; qui militibus sclopetariis ibidem relictis locum muniverunt. Sub hujus prælii occasione Mercurianus a dextra parte castrorum, ubi Banus cum Illyricis consederat, locum contemplatus, hostibus, si forte irruerent, nimis obvium, nostris vero admodum periculosum animadvertit; itaque eadem adhuc nocte aggere & fossa eam castrorum partem ad magnum spatium circumvallandam curavit. Hostis tamen ea nocte usque ad meridiem sequentis diei castris se continuit. Verum hora pomeridiana circiter secunda, magna equitum ac peditum manu, & summo impetu in nostros, dextramque castrorum partem irruit; sed quum fossam tumultuariam repentinamque sibi objectam animadvertisset, falconum etiam ictibus procul submoveretur, retrocessit.

Hostium castra nostra aggressorum impetus coercetur.

Interea recipientibus sese hostibus, Mercurianus Colonicio & Herbestainio, ut Janiceros, qui extructo aggere, ac impositis XIIII. falconibus, transitum quendam in propinquo castrorum occupatum custodiebant, nostrosque ex eo assidue infestabant, suis cum copiis aggrederentur, jussit; qui navandæ operæ cupidi, provincia impigre suscepta cum tribus millibus armatorum in hostes recta perrexerunt. Quorum tanta ad primum conspectum fuit trepidatio ac consternatio, ut Janiceri abjectis sclopetis & bubalis, qui tormenta attraxerant, relictis, in fœdam fugam conjicerentur, ac versus castra fugientes a nostris ad unum cæderentur: qui eos insequuti usque ad hostium castra summo ardore atrox, si unquam alias certamen cum eis contraxerunt. Dimicatum est usque adeo infestis animis & viribus, ut tria circiter millia hostium desiderarentur, & pedites Prainerian in ipsos hostilium castrorum margines irrumpentes, inter ipsa tabernacula manum cum hoste consererent, tanto illorum metu, ut complures solutis tentoriorum funibus, de discessu & fuga cogitarent, quorum ingens clamor & fremitus, ac inconditæ cohortantium inter se voces in nostrorum castris facile exaudirentur. Constat sub eo prælii tempore Colonicium & Herbestainium missis nuntiis, majora militum subsidia postulasse, spe pellendi ultra flumen hostis; sed quum Tartari eodem tempore duobus in locis, uno ubi Comes Hollachus cum Germanicis equitibus, altero vero ubi Banus cum Illyricis militibus curabant, castra infestarent, ut in tanta rerum confusione nostros perturbatos circumvenirent; Mercurianus castra milite nudanda nequaquam ex usu & commodo fore existimavit, ne universum exercitum in extremum periculum adduceret; nihilo tamen minus Hodiccium cum turma equitum Vallonum, ac duas partes legionum Hoffquirchianæ & Sembergianæ extemplo misit; quorum adventu redintegrata pugna nostri in multam noctem acerrime & fortissime dimicarunt, cæsis iterum ex numero hostium quamplurimis, ac deinde obscura nocte prælium dirimente, una cum 14. tormentis hostilibus in castra reditum est. In ea pugna hosteriore, quæ amplius tribus horis in ipsis propemodum hostium castris pugnata est, cecidere, ut postea cognitum est, ex hostibus duo circiter millia equitum, ac mille Janiceri ex prætorianis, quum nemo ex nostrorum numero, præter paucos aliquot gregarios cecidisset. Uni Petro Castellanssio, nobili fortiq; viro, occiput ictu colubrinæ majoris abreptum est, vultu & facie integra, isque effuso cerebro in vestigio occubuit: Colonicio equus vulneratus fuit, cæteri incolumes in castra redierunt. 1600.

Colonicius & Herbestainius Janiceros magna edita cæde profligant.

Tartarorum cum nostris pugna.

Antequam illi reverterentur, anxio erat animo Mercurianus, ne pugnantes dulcedine prædæ illecti, ut in prælio Crestesiensi acciderat, relicto hoste, ad tentoria diripienda verterentur, sicque victoria interpellata corruptaque incommodum aliquot insigne sequeretur, eamque ob causam ipse cum toto exercitu in auxilium ire constituerat; nec deerant, qui id faciendum suaderent; sed ipse in regione sibi incognita, locorum ignarus non prius egredi castris voluit, quam misso Gothardo Starembergo, loca ea omnia perlustrare ac explorare juberet, utrum ipse cum toto exercitu & tormentis eo penetrare, ac pugnantibus opem ferre posset. Ab eo vero non multo post reversocognitum est, vias omnes ibi angustissimas esse, paludibus inviis & profundis, ac silvis ubique impeditas & difficiles, ut tutum exercitui iter nequaquam pateret, sicque a proposito discessum est. Quinto deinde & quarto Idus Octobres hostes ex silva, quæ erat castris a meridie attigua magno numero erumpentes, leve primo certamen cum nostris contraxerunt; deinde crescente pugna non pauci eorum cecidere, inter quos quidam, ut ex vestium ac armorum, & equi apparatu aureo atque argenteo conjici poterat, præcipuus prætorianorum militum præfectus occubuit, cui sclopeto in terram dejecto, Ungarus caput præcidit, ac spoliavit, equum Vallones rapuere; & rotundam elegantis artificii parmam Georgius Rahm, qui erat consilio bellico a secretis celeriter asportavit. Altero post hoc prælium die, Ibraimus universum exercitum, duce Mehemete suo legato in tres maxime validas acies instructum emisit; ipse cum Janiceris, quorum non plures quatuor millibus habebat, in castris remansit. Dedere hostes operam, si quo modo circumcursando castra & obequitando, ac sæpe ad fossam usque & vallum cum ingenti clamore provolando, nostros ad pugnam provocarent; cum tamen nec quicquam proficerent, multosque potius tormentis & sclopetis ictos amitterent, sese ante vesperum in castra receperunt.

Eodem die Joannes Tillius, Mercuriani legatus, cum trecentis cataphractis in Belgio & Lotharingia mercede conductis, quos in itinere reliquerat, in castra veniebat, jamque haud procul erat, quum tria circiter millia Tartarorum & Turcarum equitum, sublato ingenti clamore ex silvis in eum irruperunt, pugnatumque est pro Gallorum numero, supra quam credi queat, fortissime & diutissime, Tartaris magnam vim sagittarum in eos assidue jacientibus; sed quod thoracibus & galeis armatos sagittæ haud facile permeabant, ipsi vero longioribus sclopetis peritissime rem gererent, ac Mercurianus, qui in fronte exercitus equitando suos circumventos in

Tillii cum Turcis insigne certamen.

1600. orbem pugnare animadverterat, Verlinium cum turma equitum sclopetariorum auxilio accurrere jussisset, omnis ea hostium manus in effusam fugam conjecta est, centum ex eis ibidem interfectis, ac bis totidem vulneratis, cum Galli non nisi decem suorum desideratis, incolumes in castra essent ingressi, fauciato tamen in summo pede supra talos sagittæ ictu Tillio legato.

Die, quæ post tertium Idus Octobres illuxit, inopia commeatus in castris sentiri cœpit, quod non solum currus onerarios ducum & præfectorum, rebus ad victum necessariis plenos, sed etiam eos, qui ex villis & oppidis omnis generis commeatum convehebant, Turcæ & Tartari assiduis excursionibus diripiebant, nostrosque, qui ad tuendum accurrebant, assidue inquietare solebant: minores duces, ne cum fame & inedia simul & cum hoste esset confligendum, de receptu cum Mercuriano consilia inire cœperunt. Tanta enim inopia jam laborabatur, ut gregarii milites occisos tormentorum ictibus equos, aut inedia enectos certatim rapere, ac inter se dividere, ac vorare cogerentur; eoque magis & gravius, quod Solmensis Comes pro conducendis curribus commeatu onustis ad Muram flumen, cum CC. sclopetariis equitibus missus nondum redierat, eratq; oborta suspicio, illum abhostibus circumventum esse; sed quum ille cumCC. curribus cibariorum, salva equestri turma, incolumis in castra pervenisset, consilium in præsens dilatum, ac in diem sequentem dilatum est. Verum quum commeatus ille recens allatus ad depellendam militum esuriem, vix in unum aut alterum diem suffecturus esse videretur; & equi militares, consumtis jam antea per hostes graminibus, nonnisi arborum frondibus & palustri arundine pascerentur, multique ex eis deficiente alimento quotidie fame interirent, omnes quotquot erant præfecti, retrocedendum ad Muram, & ibi refectis cibo militibus & jumentis, iterum ad eadem castra cum uberiore rerum necessariarum apparatu redeundum esse consulebant. Quanquam autem Mercurianus horum sententiæ nequaquam assentiebatur, unicusque duntaxat esset, qui cum eo ejusdem esset voluntatis Colnicius, quod eo receptu Canisianos in extremam desperationem deventuros, duriusque sibi consulturos prævideret, id quod brevi eventus quoque belli comprobavit: postremo tamen cæterorum suffragiis, precibusq; victus, ac potissimum, quod Zrinio atq; Nadasdio idem probari videret, qui nullam aliam convehendi commeatus spem dabant, vel invitus obtemperavit.

Nostri commeatus inopia compulsi, castris motis discedunt.

Itaque ad XIII. diem Octobris Zrinius, quod infirma valetudine uteretur, cum suis præire permittitur, deinde tuto potius quam decoro consilio vasa in castris colliguntur, tormentaque cum curribus & impedimentis præmittuntur, quibus sua legione Sulcius præire, eumque equitatus Hollachii sequi, & Banus ejusdem antecedentis vestigiis inhærere jubetur. Mercurianus cum Nadasdio, Colnicio, ac Turriano ac toto exercitu postremi agminis curam suscepit; simulque mandavit, ut summo quo possent, silentio, qui sequentia agmina ducebant, ita antecedentium iter observarent, ne institutus ordo perturbaretur; & si hostis animadverso discessu circumfundi & lacessere inciperet, densatis ordinibus repelli, & iter continuari posset. Per hunc modum prima noctis vigilia, quæ supra solitam obscuritatem densioribus etiam nebulis contecta erat, copiæ omnes, sublatis usque ad prima castra, omnibus fere naturæ desideriis ac quiete progrediuntur. Nec tamen caveri ullo silentio potuit, quin hostes & potissimum Tartari, inquietum & maleficum hostium genus, discessum nostrorum persentirent, vestigiisq; abeuntium subito insisterent; atque modo a tergo, modo a lateribus ingenti sublato clamore irruerent, modo vero palantes, & ordine digressos trucidarent, aut raptos abducerent. Interea autem tanta inter procedendum confusio ordinis contigit, ut via cœnosissima currus & impedimenta luto inhærerent, & fatiscentibus præ inedia jumentis, extrahi nequirent. Nihilominus superatis magno militum labore difficultatibus, qui pontes male cohærentes reficere, ac lacunis frondes arborum ad commodiorem rotarum transitum conjicere contendebant, tormenta & eorum apparatus omnis, Deo juvante, integra in tutum pervenerunt. Quo in labore exantlando mirificum Sulcii studium ac diligentia enituit, qui una cum Bano in transvehendis per lacunosa loca illis, incitandisque ad opus militibus, omnem operam impenderunt. Nonnihil tamen damni in curribus, qui retro post agmina manserant, sed quod facile toleratu esset, acceptum fuit. 1600.

Turbatio nostrorum in progrediendo.

Hostes interea experrecti, re animadversa cum majori exercitus parte, ad tertium usque cœnosi transitus locum nostros insecuti sunt, atque hinc inde partim fervidius, partim remissius, carptimque dimicarunt. In tertio autem transitu Turrianus, qui in ultima acie erat constitutus, cum suis, qui ab equis densas in eos glandes displodere non cessabant, maximo illato damno submovit. Sed ii mox illucescente die, discussaque solis calore matutina nebula, pugnam majoribus longe viribus restaurarunt. Erant siquidem circiter XX. millia hostium, qui postremum ejusdem Turriani agmen equestre acerrimo impetu invaserunt: jamque res in ancipiti versabatur, quum Mercurianus Tillium legatum, & suos cataphractos cohortatus, cum Colonicio & sexcentis sclopetariis, quos Muscaterios vocant, eorum audaciam repressit, tamdiuque cum illis certamen protraxit, donec ad equitatum Hollachii & Nadasdii, ac legiones, quæ contento gradu præibant, processum esset: ubi quum illi quoque jussu ejus frontem atque ora in hostem obvertissent, sclopetosque & arma expedivissent, Turcæ plurimi sauciari, plures occumbere cœperunt: cumque sibi fortiter repugnari conspexissent, retrahere equorum habenas, ac sensim retrocedere, postremo relicto prælio conglobati stare, nostrosque quorsumnam tenderent, eminus circumspectare. In eo certamine ex nostris plures, nec tamen alicujus nominis milites sauciati ac confixi sagittis sunt: ex hostium tamen numero multo plures sclopetorum ictibus aut læsi aut interfecti fuere. Mercurianus vero collocato a sinistra Vallonum peditatu, cui frater ejus Comes Sallignius præerat, ac a dextris legione Praineriana, composito ordine progressus est, nec amplius hostes animum ad irruendum adjicere ausi sunt. Quod si in tam infesto difficilique itinere, ordines severo disciplinæ præcepto servare, ac suis, qua a fronte, qua a tergo laborantibus subsidio adcurrere, legiones & equitatum ubi opus esset, in hostem vertere, intermisisset, actum de toto exercitu, maximeque pertimescendum fuisset, ne Cociana improsperæ memoriæ clades renovaretur. Parte alia Tartari, qui usque ad initia recipientis sese exercitus, cita-

Hostes extremum nostrorum agmen adorti, singulari virtute loco pulsi recedunt.

1600. citatiſſimo equorum curſu provolaverant, non procul a ponte Leteníenſi certamen cum equitibus Illyricis contraxerunt, captoque Lupo Stancovaccio, cui equus humi erat provolutus, ac tubicine quodam Germano, retro unde venerant, ad Turcas profugerunt, noſtrique poſtea ante occaſum Solis ad Muram, ubi pons e navibus & tabulatis erat confectus, pervenerunt. Hic eſt ille receptus, a quo forti & ſatis proſpero, Mercurianus omnium ducum judicio, raro aliis conceſſam peritiæ militaris gloriam conſequutus eſt; quum per tot difficillimarum rerum neceſſitates, ac impeditiſſimarum viarum anfractus, tot millibus infenſiſſimorum hoſtium circumvolitantibus, ac prælium undique cientibus, incolumi exercitu, ſalvis tormentis, & exiguo accepto detrimento, ſingulari felicitate ad deſtinatum locum perveniſſet.

Tametſi autem eo conſilio huc ventum erat, ut nihil operæ neque ſolertiæ intermitteretur, quo obſeſſis auxilia, ac pulveris ſulphurei, cujus inopia laborabant, aliquantum mitti poſſet; ac demum accepto commeatu iterum caſtra, ad ſpem ferendi auxilii repeterentur; nemo tamen inventus fuit, qui ſtudium aut operam offerret. Joannes quidem Curtoſſius, qui antea Caniſæ ordines duxerat, a Batthianio productus fuit, qui præmio mille aureorum petito, ſe, auxiliis introducendis ducem futurum pollicebatur, dum tamen exequi promiſſa deberet, ſe furtim ſubducens, nuſquam fuit inventus. Cæteræ quoque copiæ, exemplo a Caroloſtadianis ducto, qui nullo modo retineri potuerunt, tam Germanicæ, quam Illyricæ, ad ſuas ſtationes diſceſſerunt. Paradiſius, & qui Caniſæ obſidebantur, poſtquam exercitum, in quo omnem ſpem collocaverant, exiguo facto operæ pretio revertiſſe animadverterunt, rebus deſperatis, XLV. obſidionis, octavo autem, poſt noſtri exercitus diſceſſum, die, cum Ibraimo & Quihaia Mehemete ejus legato de deditione tranſigere decreverunt; ac Joanne Balogo & Petro Heſſo ultro citroque commeantibus, Paradiſium aliquamdiu cunctantem, moraſque nectentem tandem perpulerunt, uti arce tradita ipſe cum militibus & eorum ſarcinis omnibus incolumis dimitteretur; quibus etiam exeuntibus fides ab hoſte ſervata eſt. Verum non diu poſt ipſe ejus nimis intempeſtivæ deſperationis & deditionis reus convictus cum quibuſdam ſociis juſſu Cæſaris capite pœnas perſolvit. Gregorio Peteoni, ac Joanni Balogo, cum diu in compedibus & carcere macerati cauſam dixiſſent, damnatique judicium ſuffragiis ea cecidiſſent, a Cæſare ſingulari ac vix ſperata clementia abſoluti ſunt. Mercurianus poſtqam ſecus quam eſſet decretum, copias dilapſas, & ſe cum Nadaſdio, Batthianio, Turzone, paucíſque aliis relictum vidiſſet, incertus conſilii, Racoſpurgum primo, ac poſtea per Valles Linduæ ſuperioris, ac S. Gothardi oppidum, facto itinere Sabariam, deindeque relictis militibus, ut per oppida ac loca circumjacentia hibernarent, Viennam venit; ibique Henricum Comitem Sallignium fratrem, morbo in caſtris contracto, extinctum amiſit.

Caniſiani noſtrorum diſceſſu exterriti, de deditione cum hoſte paciſcuntur.

Mercurianus, copiis dilapſis, Viennam abit.

Quæ dum aguntur, Caſinates Perſarum Regis Abaſi legatus, comite duceque itineris uſus, Antonio Sirleio Aglo, Pragam ad Cæſarem venit, qui quum ex itinere Romam divertentes, Clementem Pontificem honoris ac venerationis cauſa ſalutaſſent, Cæſarem ſummis precibus orabant, ut bellum adverſus impios Turcas ſuſceptum, & hactenus ſatis proſpere geſtum continuare vellet; regemque ſuum ex adverſo in illis ad Orientem regionibus nihil prætermiſſurum, quo infeſta eis arma inferre poſſit; jamque provinciam Siruanam, a Solymano olim Tahmaſi proavo ſuo ademtam recuperaſſe, & de redigendis in poteſtatem reliquis, ſpem haud exiguam concepiſſe; egiſſeque non ſolum cum complurimis populis Turcarum tyrannide oppreſſis, veluti Georgianis, Mengreliis, & Cercaſſis, ut inviſum crudeleque jugum cervicibus excutere ſuis auſpiciis maturarent; ſed etiam quoſdam Aſiaticarum provinciarum præfectos, ac imprimis Cilicem Haſanem, quem a fuſcitate oris & faciei, Nigrum ſcribam vocarent, in ſuas partes traduxiſſe. Eos Cæſar variis tam longi itineris laboribus fatigatos, hoſpitio idoneo, ac lautiis præbitis excipi, ac dum ipſe de belli ſocietate deliberat, quietem & otium agitare juſſit, ac demum Calendis Decembr. ita dimiſit, ut ipſius Abaſi Regis voluntatem, ipſorumque legationem tantis terrarum & marium ſpatiis ad ſe miſſam, gratam ſibi fuiſſe teſtaretur. Quod vero ad conjunctionem & ſocietatem adverſus Turcas attineret, ad quam ipſe ſe tam amice & promte offerat, ex eo ſe ejus excelſum & infractum animum cognoſcere, idque apud omnes Chriſtiani nominis gentes & principes glorioſum & æterna memoria dignum videri, nec ſe intermiſſurum, quin vires omnes & facultates ſuas Turcarum tyrannidi libidinique opponat, eamque identidem fatigare omittat; interimque, donec cæteros Chriſtianos principes ad ſumenda adverſus eos arma concitet, ſe polliceri bellum totis conatibus continuaturum, pacemque toties ab Ibraimo purpurato & Tartarorum principe oblatam, quam hactenus recuſaſſet; viſa hac legatione, eo magis recuſaturum, ſe quidem nunc conventus variorum regnorum agere, & Chriſtiani imperii principes ad conjungendas vires & corroborandum belli nervum conquirere: hortari proinde, ut ipſe quoque ad opportuniſſimam hanc occaſionem vicinos & propinquos principes Chriſtianos, ut Georgianum, Mengrelium, & Magnum Moſcoviæ Ducem (quem & ipſe tanquam Chriſtianum principem ad hoc fœdus ineundum inducere contendet) alioſque in ſocietatem trahat: & proximo vere ab Occidente ipſe Cæſar, illuc vero ex partibus Orientis Perſæ, impios Turcas validis armis invadant. Quarum rerum cauſa ſe brevi ad ipſum legatos miſſurum pollicitus eſt; miſſuſque fuit paulo poſt Stephanus Cacaſſius Claudiopolitanus, qui quod conjugem e gynæceo Mariæ Chriſtiernæ Germanam duxerat, relicta Tranſylvania, eo tempore Pragæ agitabat. Sed quum is in Moſcoviam perveniſſet, morbo correptus e vivis exceſſerat.

Legatus Regis Perſarum ad Cæſarem venit.

Inter tot & tantas curas & labores, annus ſæcularis, civilibus & inteſtinis pariter ac Turcicis bellis, & amiſſa Caniſa memorabilis, elabitur; ac dum inſequentis initium ſuſpenſos mortalium animos ſpe, & expectatione futuræ pacis detinet, ad extremum poſt irritos utrinque conatus in atrox & formidabile bellum ad primum veris initium denuo erupit. Hieme vacatum eſt comitiis, in quibus ſi pax, quam Turcæ magnopere exoptare videbantur, coaleſcere non poſſet, de rationibus inferendi aut ſuſtinendi in futurum belli conſultatum eſt. In iis Comitiis magnæ ſeveritatis exemplum, in Michaelem Telequeſſium, clariſſimi bello ducis Emerici Tele- 1600.

Michaeli Telequeſſio

1600. *ob rapinas Posonii capitis pœna infligitur.* Telequessii ex filio Stephano nepotem, jussu Cæsaris editum est. Is arcem Ledeniciam, supra Trincinium ad Vagum flumen sitam, virtute avita, ut supra memoravimus, partam habebat: ex qua adscitis in consortium vagis prædonibus, infesta circum itinera reddebat; acciderat que anno superiori, ut conventus publici tempore in Adamum Pelerdium incideret, qui Michaelis Transalpini nomine munera ad Cæsarem deferebat; inter quæ supra prægrandes tapetes, & tentoria Phrygii ac Persici operis elegantissima, erat horologium auro & gemmis exornatum, quod antea Cæsar Sigismundo. Bathorio donaverat, illudque cæso Cardinale Bathorio, belli jure Michael obtinuerat, ac tabella aurea imaginem Divæ Virginis Matris continens, quæ fama per manus abavis, atavisque tradita Flavii Constantini Magni Imperatoris fuisse ferebatur. Ea vecta quadrigis, Telequessius dissimulato habitu, structisque in silva insidiis deprædatus, in Poloniam concessit, ibique aliquamdiu delituit: nec Cæsaris nomine a procuratoribus fisci citatus comparuit, absensque damnatus & proscriptus est. Deinde cum in manus incidisset, Posonii in comitio de eo capitis pœna sumta est; quam ille tam præsenti fortique animo sustinuit, ut tota urbs atque nobilitas, quæ ad miserabile spectaculum frequens confluxerat, ejus in obeundo supplicio, contemnendaque morte constantiam admiraretur. Bona ejus fisco addicta, Francisco Doboni centum millia numorum argenteorum, quos Talleros vocant; pro eis numerandi obvenerunt. Nec sane defuere, qui immaturam nobilissimi adolescentis cædem non parum commiserarentur, eique avitæ virtutis recordatione, & quod juvenili potius temeritate, quam certo judicio deliquisset, remisso summo jure, eatenus indulgendum fuisse judicarent, ut mitiori pœna, parcendo vitæ, plectendus fuisse existimaretur.

Post comitia nihil intermissis belli cogitationibus, quibus Canisa anno superiori fœde amissa recuperanda esse censebatur, ad inducias cum hostibus transigendas descensum est, si de conditionibus conveniri posset. Ibraimus siquidem purpuratus, scriptis frequenter literis suum principem sibi Byzantio discedenti in mandatis dedisse affirmabat, ut tandem diuturno bello finem vel pace ac induciis, vel ferro & armis imponeret. *De pace, irrito conatu agendum esse iterum decernitur.* Igitur annuente Cæsare, rursus viri graves, & usu rerum ac experientia clari deliguntur, qui Strigonium profecti rem periclitarentur, Joannes Cutassius Archiepiscopus Strigoniensis, Nadasdius, Peczius, Lupus Aicingerus, & Sigismundus Herbestainius, Illyrico limiti præpositus, quibus additus fuit Paulus Niarius, quod is Agriensi infortunio captus, in familiaritatem Ibraimi venerat, & se illum ad æquiores conditiones deducere posse confidebat. Sed quoniam Mehemetes Quibaia unus ex legatis Turcarum venire ad diem non potuisset, tota res ad XV. diem mensis Julii dilata fuerat. Accidit autem, ut intra eum diem *Ibraimus Budæ peste extinguitur.* Ibraimus pestilentia correptus Belgradi e vivis excederet, Turcæque ejus obitu tractatus omnes ad XV. diem Augusti dilatos cuperent. Sed neque ad eum diem, ab eis incerta usis comperendinatione quisquam venit, tametsi tanta se pacis & quietis cupidine teneri præ se ferrent, ut eam aliis etiam minus honestioribus arbitris, 1600.
quasi ipsis inscii & ignaris agendam, tractandamque permitterent; & non multo post, Judæi quidam ex Maranorum genere, qui olim a Ferdinando Rege Hispania pulsi, Thessalonicæ sedes sibi fixerant, deprehenderentur, qui nomine Mehemetis principis ad Cæsarem venire, *Judæi ad Cæsarem legati custodiæ traditi.* ac homines improbissimi, lingua Hispanica, cujus gnari erant, pacem tractare ausi essent. Quos propria culpa & temeritate tantam rem tam audacter aggressos Cæsar quum ultimo furcæ supplicio afficere debebat; mitiori tamen & diuturnam carceris pœna castigavit; Ut Viennæ sordes & purgamenta platearum scopis ad ignominiam mundarent, ac a pueris & fori incolis, ac vulgo sibilis & probris, atque adeo etiam nonnunquam cœno & lapidibus exciperentur.

Sed & Nehemias, ejusdem recutiti generis socius & affecla, Hosiæ ditissimi olim publicani Budensis gener, plurium linguarum ac Germanicæ imprimis peritus, ad Ferdinandum Austriæ, Stiriæque principem, ac Herbestainium cum literis Ibraimi purpurati, incertum an non confictis, sive ementita legatione; sive, quod verius credi par erat, explorandæ regionis, ac instantis belli apparatibus & consiliis speculandis Varadinum usque profectus fuit. Ubi manere, traditis, quas attulerat literis, ac responsum præstolari jussus, cum diuturnæ ac tædiosæ expectationis fastidio torqueretur, nocte intempesta clam omnibus naviculam conscendit, ut superata arcis fossa, quæ profundiore aqua plena erat, equis in suburbio ad id præparatis, in tutum evadere contendisset: quo in conatu ab excubitoribus nocturnis, lucente luna conspectus, glandibusque petitus, ac sauciatus in humero est; quo ex vulnere triduo post ibidem periit.

Sublata in hunc modum spe induciarum, *Copiæ Italicæ in Dalmatiam appellunt.* Cæsar auxilia summi Pontificis missis, qui iter eorum urgerent, idoneis hominibus, ad maturandum incitavit, suasque copias in castra convenire jussit. Nec multo post decem fere millia Italorum peditum, Ancona navibus in Dalmatiam vecta, illinc agminatim Zagrabiam pervenere, quibus Joannes Franciscus Aldobrandinus Clementis summi Pontificis cognatus præerat. Sed ipse alia via Gracium ad Ferdinandum principem erat profectus, eumque altero die Vincentius Mantuæ Dux, ac Joannes Medicæus Ferdinandi ducis Hetruriæ frater Cosmi Medicæi filius, cum suis copiis sequutus est; quibus cum honore excipiendis Maximilianus princeps juventutis, nomine fratris Ferdinandi occurrit, quod is valetudine impeditus officio fungi non posset. Inde Aldobrandinus Petoviano itinere Crapinam venit, ibique a Joanne Drascovitio provinciæ præfecto, quem Banum vocant, honorifice exceptus, Zagrabiam ad exercitum contendit; *Tribuni ducesque Italorum.* quem etiam isthic recensuit, & stipendium militibus persolvit. Erant cum eo tribuni, qui per partes exercitum ductabant Ascanius Sforcia, Horatius Baleonus, Paulus Sabellus, Fridericus Ghisilerius, compluresque alii; primasque post illum imperii partes Flaminius Delphinus civis Romanus obibat. *Cæsar Budam aut Albam conjunctis copiis aggrediendam suadet.* Erat mens ac voluntas Cæsaris, ut conjunctis exercitibus bellum in Pannonia gereretur, & oppugnandæ Budæ aut Albæ consilia susciperentur: ac alterutra ex duabus urbibus recu-

1601. recuperata, quod fieri haud difficulter posse videbatur, ac rationes quoque firmæ ac permultæ pro militaris disciplinæ instituto conjungi vires præstabilius fore suadebant, postea Canisa tentaretur. Verum Aldobrandino, qui secus sentiendo Canisam invadendam, ejusque rei causa se missum esse referebat, persuaderi nequaquam potuit, ut rectioribus consiliis obtemperaret.

Renititur Aldobrandinus.

Igitur eo anno, qui sæcularem sequutus est exercitibus trifariam divisis bellum geri administrarique oportuit; quorum unus duce Mercuriano operam impensius navante, Albam singulari virtute ac fortitudine juvante divini numinis ope, recuperavit: Alter Bastæ ductu in Transylvania rem gessit; tertius vero auspiciis Ferdinandi principis ac Italicorum auxiliorum ope, Canisam magna virium contentione, sed irrito conatu oppugnavit. Cum copiæ Illyricæ tam quas Banus voluntarias collegerat, quam stipendiarii, quibus Herbestainius præerat, ad pagum Turnistiam in ea peninsula, quam Mura & Dravus flumina e Stiriæ & Valeriæ montibus supra Salisburgum non adeo procul invicem decurrentes efficiunt, brevi convenissent, Medicæus cum duobus millibus peditum, quibus Franciscus Montanus præerat, ac Mantuanus cum sua equitum ala, ac cohortibus, die XXVII. Augusti, eo pervenerunt: Ferdinandus vero princeps cum suorum prætorianorum manu, Racospurgana via biduo post sequutus est; & postero die Gaudentius Madrucius tria millia peditum Germanorum, quos nomine & stipendio Philippi regis Hispaniæ conduxerat, in castra adduxit. Per eos etiam dies e Croatiæ confiniis, ac Segnia maritima urbe, ac Istris, Tergestinis, Goricianis, ac Foro Julio, haud contemnendæ copiæ sub diversis præfectis adventarunt; ac Calendis Septembris, Mura fluvius quem veteribus Sabariam dictam fuisse quibusdam videtur, e navibus & tabulatis ponte facto constructus est; quo ponte exercitus brevi transjecit, & castra ad Letenium oppidum promota, præeunte cum suis copiis Comite Zriniano, qui eorum locorum peritiam habebat, quod complures annos cum laude Canisæ præfectum egisset. Aldobrandinus vero malignis correptus febribus Varasdini in arce subsistere fuit coactus, quibus etiam diu conflictatus vim earum sustinere non potuit; & quamquam a Sebastiano Joccio Interamnensi medico, vitæ ejus & salutis cupidissimo, diligentissime curaretur, tamen nihil juvantibus remediis, excessit e vivis, annum agens LV. quo obeunte Pontificii exercitus curam Flaminius Delphinus suscepit. Fuere in castris XXII. millia peditum, & VIII. equitum, ac tormentorum vis satis magna; commeatus autem omnis generis ingens copia, ventumque est Canisam ad quartum Idus Septembres, eaque mox aggeribus & vineis circumductis vallata, & oppugnari cœpta.

Ac Canisæ, irrita opera, oppugnationem instituit.

Aldobrandinus e vita excedit.

Arx Canisa (oppidum siquidem a Paradisio & nostris concrematum, postea non est restauratum) cænoso palustrique loco sita est, fluviolo stagnante, & nullis coercito ripis, sed magis late diffuso ac carectis, multaque alno & arundine impedito, undique cincta; eoque oppugnatu difficilior, quod ejus cursus alio derivari nullis viribus queat. Forma est quadrangulari oblonga, fossamque habet ex parte propugnaculorum latam XVI. pedum, ab interposita vero valli distantia pedum circiter XX. cinctaque est collibus, inter quos fluvius lento cursu labitur, quorum ii, qui ab Aquilone protenduntur, cæteris eminentiores sunt. Supra hos a Septemtrionali plaga tormenta majora tribus in locis, jussu Medicæi, qui eis præerat, collocata fuere; castra vero Ferdinandus ab Oriente prope templum desertum rotundæ formæ, in quo Georgius Thurius clarissimus miles & Dux sepultus fuit, satis lato circuitu fixit; Mantuanus autem, qui primas post illum partes in exercitu obtinebat, ad meridiem consedit; quum Madrucius ei latus dextrum, Medicæus vero sinistrum occupasset, Franciscus autem Montanus cum legione Hetrusca, penes flumen ad Sighetanam viam, ac Flaminius Delphinus ad Septemtrionem cum Pontificiis copiis, in valle quadam sua tabernacula extenderunt. Operibus autem & oppugnationi, jubente Ferdinando adhibitus fuit, cum summa potestate, Orpheus Gallonius, cui ille multum tribuebat, tametsi quam viribus & ingenio, esset lingua ac verbis validior; sic ut Medicæo pareret. Præerat arci Hasanes cognomento Parvus cum DCCCC. Turcis, qui paucitate præsidii vehementer sollicitus, ab Sighetanis & Quinqueecclesiensibus dies & noctes auxilia flagitare non desinebat. Itaque missi totidem Turcæ, ut duplicato numero defensorum arx contra vim obsidentium commodius servari posset. Gnarum id erat Ferdinando, quum adhuc hostes inter Belevarum & Vizuarum in itinere essent, & Mantuanus obviam eundum censebat, operamque offerebat, faciliorem adversus paucos oppugnationem futuram referens, si auxilia aditu & ingressu arcis excluderentur. Sed ea consilia, quæ proficua admodum erant, incertum quibusnam de causis, omissa sunt, quod nondum fama captæ a nostris Albæ audita esset, & Turcæ incolumes in arcem recepti fuere.

Canisæ situs.

Hasanes Parvus Canisæ præest.

Non cessarunt tamen nostri quicquam in verberanda arce, usque adeo ut mœnia a Septemtrione, simul cum duobus angularibus propugnaculis usque ad ima fundamenta solo tenus prociderent, & turris quoque præalta supra interiorem arcis portam magna strage dirueretur: & nisi fossæ ac palustres undique lacunæ obstarent, nostri ad oppugnandum facile procurrere posse viderentur. Hostes tamen nihil ea murorum vallique ruina permoti, nostros obsidentes tormentis petere, & pilas in castra & in obvios quosque intorquere non cessabant. Qua de causa Orpheus ituris ad pugnam militibus, ut iter pararet multos saccos lineos conquirendos, qui terra pleni in lacunas sternerentur, ac fasces virgultorum magna copia in proximis silvis cedendos animum adjecit: pro quibus conficiendis, supra magnam Gracii, Petoviæ, Racospurgæ cæterisque urbibus telæ crassioris copiam summa celeritate conquisitam, multa etiam tentoria ipsorum ducum, facile id ipsis concedentibus, concisa & in saccos conversa fuerunt. Et in iis omnibus mirificum studium & ingens Mantuani industria emicuit, qui singulis diebus conscenso summo mane equo, aggeres & tormenta aliaque loca magis periculo exposita invisere & munire, operas, ut necessariam celeritatem adhiberent, urgere non prætermittebat. Sed Orpheus minus obsequendo, singula quæque suo more lente exequebatur, supraque omnia, quæ deerant, & quæ ab initio a multis animadversa, nec provisa difficiliorem reddebant oppugnationem, longa mora & ingens in pa-

In lacunas sacci linei terra pleni, & virgultorum fasces conjecti.

Gallonii in munere suo segnities.

1601. parandis rebus idoneis tarditas vel maxime officiebat. Præterea equi & jumenta, quorum ad trahenda tormenta usus erat, majori ex parte, qua pabuli inopia, qua frigidioris aeris intemperie, aut enecti aut viribus destituti erant; ut principes & duces, ac plurimi privatorum militum suos equos & currus, ad comportandos e silva satis procul dissita fasces, vehendamque materiam accommodato dare cogerentur.

Habebat in animo Orpheus, repleta quinque in locis palude, iter ad arcis fossam parare, ut ea totidem oppugnationibus tentari posset; cumque in conficiendo opere assiduus versaretur, (quamquam a multis & a Georgio Albenga, ne loco periculoso incautius hæreret, admonitus esset) fatali colubrinæ pila ex arce in eum directa per scapulas ictus atque interfectus fuit. Excepit ejus munia Cæsar Porta e Pontificiis cohortibus architectus, sed pari tarditate, ac rerum difficultate implicitus, quibus etiam effectum est, superingruentibus temporis & hiemis injuriis, ne obsidentes voto & desiderio potirentur. Quod quum hostes animadvertissent, tantam animis audaciam concepere, ut quamquam mœnia & propugnacula undique diruta essent, nihil tamen metuerent, sed etiam clara diei luce, in nostros ad aggerum & tormentorum custodiam excubantes erumpere non dubitarent. Sicuti ad diem Non. Octobris evenit, quum Turcæ circiter centum, e terrenis extra arcem munitionibus, (quæ quod ab Andrea Quilmano, olim præfecto versus orientem constructæ essent, Quilmanianæ vocabantur) naviculis egressi, aggeres septemtrionibus objectos invaserunt: ut sulphureo pulvere, quem sacculis e corio factis, magna copia secum acceperant, fasces & materiam ab Italis comportatam, disjicerent aut concremarent. Sed ab Italis cæso signifero, & compluribus interfectis ademtoque vexillo, ac supra aggeres collocato, in arcem sunt repulsi. Eo hostium excursu cohors una e legione Madruciana quæ in proximo aggere tormentis præsidio erat imposita, repentino perculsa metu, sese in fœdam fugam dederat. Quamobrem Madrucius, juxta militaris disciplinæ severitatem milites acerbissime erat decumaturus, jam paratis ad lege agendum carnificibus, nisi Monachi, quos Capucinos vocant, eorum miserti, summis precibus ac indefesso studio, vitæ eorum & capitibus veniam impetrassent, quæ ita eis concessa est, ut in aggredienda oppugnatione & scandendis muris primi omnium periculo exponerentur. Nec multo post hostes ad Hetruscæ legionis stationem excurrere ausi magnum cum ea certamen inierunt, ac occisis utrinque multis, sese in arcem receperunt; quum ex Italis Pavolinus Senensis, vir non obscuri nominis desideratus esset.

Gallonius architectus occumbit.

Quem excipit Cæsar Porta.

Hostium crebræ eruptiones.

Magnum autem etiam in castris inter tentoria ab hostibus detrimentum, nusquam cessantibus tormentis inferebatur: nam & Mantuani tabernaculum pila penetrante laceratum est; quo ictu Horatius Rabanus custodiæ ejus militari præfectus, per sinistram coxendicem ictus, simul cum altero milite discerptus, & alii haud leviter sauciati fuere. Nec caruit periculo Ferdinandus ipse cum aliis principibus. Cœnante siquidem illo cum Maximiliano fratre ac Mantuano, quod tentorium accensis in usum luminibus splenderet, hostes ictum collineantes ita in illud direxerunt, ut pila tabernaculo penetrato inter eos, qui ad mensæ ministerium stabant, nullo læso provolaret, ac fractis quibusdam scriniis, postremo ad culinæ angulum humi infigeretur. Interea quum equites e turma Zriniana & Herbestaniana circiter centum, versus Sighetum excurrissent, Cazanfferem Quihaiam, Hasanis parvi, qui Canisam tuebatur, legatum vivum comprehenderunt, & in castra perduxerunt. Eodem etiam tempore allata fuerunt duo capita, unum Muratis purpurati Budensis, ac alterum Mehemetis, qui fuerat Ibraimi purpuratorum supremi legatus, quæ ambo in Albana pugna admodum cruenta cum Mathia principe & Mercuriano pugnata, truncis erant præcisa. Itaque placuit, ut Herbestanius & Bartolus Gerecius Cazanfferem extra aggeres ad fossæ marginem perductum, ea capita obsessis ostentare, ac ne deditionem differrent, proclamare juberent, quandoquidem exercitus, quem ipsi auxilio venturum sperabant, a Christianis fusus esset & fugatus, ejusque duces cæsi, ut ex eorum capitibus appareret. Verum tametsi Turcæ in mœnibus frequentes essent, qui tam capita aspicere, quam vocem facile audire possent, tamen ne verbum quidem ab illis de deditione exprimi potuit; quin potius ad extremum, nisi ocyus inde sese reciperent, tormentis eos petituros vociferabantur. 1601.

Tentorium Ferdinandi ictus pilæ majoris penetrat.

Muratis Budensis & Mehemetis Kihaiæ capita ex Albano prælio allata, Canisanis Turcis ostentantur.

Quæ dum aguntur, nec hostes ad deditionis necessitatem adigi queunt, principes, convocatis in concilium ducibus, oppugnationem instituti, eamque in diem sequentem, qui erat dies solis, XXVIII. Octobris, Divis Simoni & Judæ Apostolit dicatus, milites aggredi debere deliberarunt. Ejus autem ordo in hunc modum descriptus fuit, ut Flaminius Delphinus, cum Pontificiis cohortibus, ac Madrucius cum Hispaniensibus, duo propugnacula ad aquilonarem portam aggrederentur. Franciscus vero Montanus, cum Tuscorum legione sinistram portæ munitionem oppugnaret; Herbestanio vero cum Illyrico peditatu tertium, quod a dextra parte ejusdem portæ habebatur, propugnaculum attributum fuit: ita ut aliud vicinum sinistræ partis munimentum ab Ascanio Sforcia oppugnaretur, cui etiam Mantuanus validam ex suis cataphractis manum adderet, ex Insubribus, ac Gallia cisalpina stipendio conductam. Tribunus autem Bisaccionus cum reliquo peditatu Pontificio, medius inter Sforciam & Herbestanium adversus illud, quod erat in medio propugnaculum, rem administraret. Constitutis in hunc modum rebus, sequenti die magno animo nostri ad pugnam prodiere, tribus in locis, quibus pontes & viæ in paludibus erant utcunque paratæ: (duæ enim manserant imperfectæ) sed ex arce ab hostibus undique crebris tormentorum pilis petebantur, ita ut antequam ad fossam arcis pervenirent, magna pars militum eminus icta periret. Alii, ut Herbestanius & Sforcia (cui præibat juvenis agricola qui paucis ante diebus, relictis Turcis ex arce ad nos transfugerat) postquam iter pessime stratum esset, in palustrem aquam, qua genuum tenus, qua pectore duntaxat extante profundam incidissent, milites gelida aqua ac glacie plerisque in locis concreta impediti, officio fungi, nec tantum frigoris sustinere, nec rigentibus tristi gelu manibus, sclopetos armaque tractare poterant. Igitur amissis amplius trecentis ex suorum numero, maxime Italis, quorum magnus in adeundis periculis omnibus animi vigor fuit

Oppugnatio a nostris nullo cum effectu instituta.

fuit, pedem referre coacti fuere, quum duplici cum hoste, Turcis nimirum, & elementorum fere omnium injuriis dimicare nequaquam posse viderentur. Cadentibus in irritum ejusmodi inceptis, Ferdinandus a Cæsare & Mathia patruelibus per literas auxilia postulavit: postremo Jacobum Prainerium Albam in castra misit, qui auxiliorum quam maturrime mittendorum negotium præsens urgeret. Nec Matthias, quin ea opportune expediret, quicquam moræ faciendum esse ratus, Rosburmium Mercuriani legatum, virum e disciplina Mansfeldiana fortem & impigrum, cum VI. peditum, ac duobus millibus equitum misit; isque ad XIV. Novembris diem, in Ferdinandi castra pervenit, tanta viarum ac tempestatum difficultate, ut sarcinas & impedimenta partim Besprimii, partim alibi relinquere cogerentur, multique in itinere frigoris vi, ac rerum necessariarum inopia interirent. Erat ejus legatus Philippus Comes Solmensis, qui equites longioribus utentes sclopetis circiter D. sub signis habebat; veneratque una Anhaltinus princeps Johannes Ernestus, ac Turrianus Comes, & plerique alii tribuni.

Rosburmius cum VIII. millibus principi Ferdinando suppetias fert.

Dispari fortuna felicioreque eventu Mercurianus cæterique Cæsariani duces in recuperanda Alba, ac conserendis cum hoste manibus arma expediebant. Nam quum Mercurianus castris Jaurino promotis, ac rumoribus de invadenda Buda per castra sparsis, IX. die Septembris eam repentina obsidione cinxisset, (est autem æque ac Canisa stagnantibus aquis & paludibus cincta, uti antea relatum est) Turcæ, qui Budæ metuentes, conjuges & liberos cariorémque supellectilem isthuc miserant, de earum salute soliciti, Albanis ut ad defensionem fortiter comparerent, perscripserunt, idque illi haud leniter exequi contenderunt. Et primo Mercurianus Babacurti opera, qui Jaurinum tam forti, quam felici astu irruenti Suarcemburgo patefecerat, petarto instrumento in suburbanis portis aperiendis uti voluit. Sed quum sclopeti forte fortuna displosi strepitu fraus innotuisset, tuendo loco, adcurrentibus subito Turcis, doloso conatui successum fortuna eripuit.

Albæ Regiæ obsidionem felici eventu Mercurianus suscipit.

Cæterum Mercurianus ab Ungaris, qui locorum, regionis & urbis maxime periti erant, paludes propemodum invias ubique esse, præterquam uno in loco ad suburbium Insulæ nomine appellatum, per quos ægre admodum ac magno labore per lacunosos transitus, paucis etiam hostium cognitos posse ad urbem penetrari: dato Rosburmio, qui ejus in exercitu legatus erat, negotio duo ex Vallonibus milites delecti sunt, qui ducibus aliis duobus Ungaris transitum explorarent. Quo diligenter facto, & illis non sine magna in palude & cœno colluctatione posse transiri referentibus, Rosburmius mox mille ex omnibus selectissimos milites Germanos & Vallones elegit, cum quibus ipse circa occasum solis, viam illam superatu perdifficilem tentandam suscepit, invenitque eam paulo quam putarat profundiorem; adeo ut milites modo umbilico tenus, modo usque ad humeros aquis mergerentur. Sed ipse & socii integram noctem, nunquam fractis duro labore animis, lutulento illo progressu transigentes, tandem paulo ante auroram ad suburbii extremam partem pervenerunt, quæ tanta erat angustia, ut ne dimidiam quidem militum partem capere posset, cæteris in molliori luto cœnoque stare coactis. Itaque consilii propemodum inopes, an expectandi cæteri essent, dum eluctarentur, vel cum iis qui emerserant, fortuna periclitanda foret; resque summam celeritatem requireret, ne luce exoriente ab hostibus deprehensi, audaciæ temeritatisque pœnas darent, ad extremum cum iis duntaxat, qui in continentem evasissent, rem aggrediendam decreverunt. Igitur Rosburmius relictis in ripa nonnullis, qui sequuturos mox milites post se maturare juberent, assumtus Babacurto & Quinderrotto Althamii legato, cum aliis procurrens, invocato nomine Christi Dei, magnum sustulit clamorem, & in hostes suburbanam insulam tuentes irrupit, qui subito perculsi metu, desertis stationibus, versus urbis portas diffugere: instantibus a tergo nostris, & amplius centum ex eorum numero interfectis, quum ipsi supra octo milites, qui in palude transeunda perierant, in pugna non plures quinque aut sex commilitonibus amisissent. Aliud suburbium Besslianum (de quo sic inter Rosburmium & Mercurianum convenerat, ut uno ab illo capto, hic in alterum capiendum irrumperet) Turcæ metu alterius amissi perterrefacti, vacuum deseruerunt, & ab sociis in urbem admissi sunt.

Rosburmii cum suis audax in superandis lacunis facinus.

Duo suburbia, hoste expulso, occupat.

Die sequenti, qui XVII. fuit mensis Septembris, Mercurianus attrahi tormenta, & iis acerrime urbem verberari jussit. Cujus cum mœnia & vetustate debilitata, & vi pilarum triduo jam concussa ruinam dedissent, tribunos ad pugnam instruxit, eamque trifariam iniri instituit, ut Althamus ab una cum Quinderrotto, ac Starrembergius & Gaispergus ab altera acerrime invecti, murum conscendere conarentur; ipse cum toto exercitu eorum vestigiis inhæreret. Itaque tametsi hostes acerrime & fortissime sese defenderent, & non tormentis tantummodo & telis, sed etiam fictilibus tabulis ac ollis sulphureo pulvere repletis, ac demum saxis & fervente aqua rem gererent, tamen summa virtute nostrorum repulsi, & e mœnibus detrusi, terga verterunt; nostrique vera vi in muri coronam evadentes, partim cæsis omnibus Turcis, partim in domos & latibula conjectis, urbe potiti sunt: in qua præter pueros & fæminas, imbellemque turbam in potestatem redactam, magna etiam aliarum rerum & pretiosæ supellectilis præda fuit, cujus majori parte Vallones expleti fuere; qui cæteris ædium aditu prohibitis, abdita quævis scrutari, spoliare, atque crudeliter exinanire contendebant. Inter hæc pulvis sulphureus a Turcis circa templi vestibulum ac privatas circa domos clam dispositus, ignem derepente concepit, & magno edito fragore, disjectis domibus earum materiam & tecta succendit, emergentesque subito flammæ, tam insigne illud & toto orbe celebratum Divæ Virginis Matris templum, priscorum Pannoniæ regum sepulchris nobile & augustum, quam totam urbem puncto temporis concremavere. Captivorum cujusvis generis & sexus amplius tria millia; inter quos DC. circiter Turcæ milites fuere. Cætera omnia furor militum ferro & igne absumsit. Nonnulli, qui se in paludibus inter carecta & arundines occultaverant, a nostris omnia ubique expiscantibus, partim capti, partim cæsi sunt. Mercurianus, urbi post LVIII. annum, quam a Solimano occupata fuerat, Diis juvantibus receptæ, Jo. Marcum Insulanum Bononiensem, tolerata Varadinensi obsidione clarum, cum M. peditibus Germanis, ac DC. Ungaris præfecit, quod & muniendarum urbium

Nostri hostibus loco pulsis vi urbe potiuntur.

D. Mariæ virginis augustum templum exustum.

Marcus Insulanus urbi tuendæ & muniendæ præficitur.

bium

1602. bium & obsidionis peritus, & consilio æque ac manu promtus haberetur.

At Hasanes purpuratus cognomento Gimesgis in locum Ibraimi purpurati nuper vita functi suffectus, Albæ amissæ dolore simul & ira stimulatus, raptato citatis passibus per invia & aspera quæque itinera exercitu, ad diem Idus Octobres adversus nostros in Albanis campis castra posuit. Cujus itinere cognito Mathias cum suo prætoriano comitatu, & equitibus Germanis, quos Nigros vocant, Mercuriano suppetias laturus Albam contendit, ac majori qua potuit celeritate urbem muniri, & res bello necessarias importari jussit. Hostes sequenti die magno numero, propius nostrorum castra procurrere, & ea magnis, ut solent, clamoribus obequitare, & si quos pabulatores aut vagos reperissent, trucidare. Mercurianus eo modo provocatus Rosburmium legatum, cum bis mille equitibus castris egredi jubet; oriturque ex minori prælio ingens certamen, & undique plurimi cadunt. Nam Turcæ multis e propinquioribus castris in auxilium adcurrentibus subinde augebantur. Qua re animadversa, Mercurianus mille alios equites Turriani Rosburmio auxilium ferre jubet: quorum adventu hostes pugnam nequaquam intermittunt, sed fere usque ad occasum solis protrahunt, nec nisi nocte superveniente, ac æquato fere Marte utrinque dirimitur. Deinde per sequens biduum hostes quievere; & nostri vigilando, ac supra colles eminentiores, quales in Albano campo frequentes videre est, munitiones erexere, & peditibus sclopetariis instruxere. Tertio post die, rursus equites hostium peditibus intermixti, unam ex his munitionibus oppugnandam aggressi sunt, quam si caperent, eodem tempore se Albam recuperaturos arroganter dictitabant. Verum ab Ungaris peditibus numero sexcentis, quos ibi Mercurianus excubare jusserat, sclopetis petiti, occumbentibus plurimis, rejectique sunt. Mox quum pedites paucos esse animadvertissent, magno sublato clamore, pugnam redintegrarunt: jamque pedites magno erant in discrimine, nisi Mercurianus propriam equitum alam eis subsidio misisset; quorum adventu pulsis hostibus sese in sociorum agmina incolumes receperunt.

Hasanes Bassa capta Alba, castra nostra suos aggredi jubet.

Sed pugna aliquoties instaurata, a nostris fortiter repulsi sunt.

Die insequenti, qui fuit XV. mensis Octobris, duobus validissimis agminibus, reliquus hostium exercitus in aciem prodiit, in quibus L. armatorum millia fuisse nemo erat, qui ambigeret; quorum uni Murates Budensis, alteri Mehemetes Quihaia, Ibraimi nuper vita functi legatus præerant, & ante signa ac tubicines, magna eorum equitum manus præcedebat, quos ipsi Delias seu furibundos vocant, pellibus leonum, ac pantherarum & tigridum ex humero pendentibus insignes, quorum etiam pileis, scutis, habenis, ac equorum clunibus alæ aquilinæ ad incutiendum terrorem, veluti volaturis expansæ erant. Viso hostium adventu, Rosburmius legatus occurrendum eis, ac pugnæ potestatem dandam proclamat; idem Gallo tribuno, ac Sulcio cæterisque ducibus videri consultum esse referentibus, postremo Mercurianus, qui jam acies in ordinem composuerat, ad Mathiam principem citato equo procurrens, si ei videatur, tempus esse suadet venientem hostem excipiendi prælio, atque fortiter invadendi. Ille accepta ab Octaviano Cabriano stabuli magistro galea, (thorace antea indutus erat) mox unanimi impetu in hostes fertur; ita ut peditatum Rosburmius duceret cum tribunis Prainerio, Althano, & Hoffquirhio, eorumque vestigiis Gaispergius cum sua legione insisteret; equitatui vero tam Ungarico, quam Germanico, ipse cum Mercuriano præesset. Itaque irrumpentibus utrinque exercitibus, quamquam Turcæ numero superarent, tantum tamque atrox certamen est exortum, ut multis retroactis annis majore vi atque pertinacia, & etiam periculo pugnatum fuisse nemo fere meminisset. Et primo quidem hostes tormentis currulibus, quæ in editiores tumulos attracta erant, nostris magnum terrorem & detrimentum inferre cœperant, & ab Janiceris in proximo saltu collocatis crebris sclopetorum ictibus petebantur: ita ut superante hostium multitudine, res in ancipiti versaretur: & quædam alæ Ungarorum jamjam fugam circumspectarent, urgente eos Quihaia Mehemete, quum Mercurianus ingenti animo Joannem Ernestum principem Anhaltinum equitatui Saxonico præpositum, nec non Althanum, Prainerium, ac legiones, Colonicium que & Hodiccium, deinde Nadasdium, Turzonem, Forgacium, & alios Ungaros cohortatus, ut eam diem, eam aciem fore ducerent, qua perpetuam nominis laudem & gloriam adepturi essent, si vires & arma intrepide fortiterque expedirent, recta in hostem convertit. Laurentius quoque Brundusinus Capucinorum ordinis Monachus, Christi Dei cruci affixi imaginem tenens, magna voce nostros ad pugnam accendebat, pilas circumvolitantes nihil moratus. Nec mora, sclopetis, quos Germani equites a fronte, ac pedites a latere peritissime displodebant, ac hastati Ungari in proruentes Turcas fortissime invecti, pugnam iniverunt, magnaque vi hostes loco pellere cœperunt; sicque post ingentem cædem promiscuorum hostium, Murates Budensis & Mehemet Quihaia ab Ungaris dejecti equis, obtruncantur, eorumque capita celeriter præciduntur. Eorum interitu cæteri fractis animis terga dant. Sulcius, qui tormenta curabat, e collibus & tumulis hostes pilis directis magna clade affecit, nec ultimus eorum fugæ auctor fuit. Cecidit ibidem etiam Celebis Muratis filius, & supra eos periere in eodem conflictu Dervisius Bosnæ purpuratus, ac quatuor ex his præfectis, quos ipsi Sangiacos ac Begos vocant, & quinque fere millia Turcarum & Tartarorum cæsa sunt. Ex nostris mille circiter desiderati, inter quos præter gregarii nominis milites, Christophorus Battianius minor, ac Stephanus junior Queserius, Matthias Ostrositius, & Stephanus Mereius interiere. Adamo Poppelio, Ladislai filio, qui in turma Tarriana, alæ equitum præerat, pila falconis grave in pede supra talos vulnus inflictum est, ex quo tamen cura & ope medicorum deinde convaluit. Capita Muratis & Quihaiæ Mathias princeps Petro Bolhasio militi & sociis Canisam in castra perferenda dedit, quæ a nostris deditionem postulantibus, obsessis, ut diximus, Turcis frustra ostentata fuerunt. Exinde nostri propius urbem castra promovere; ita ut illa æquali fere inter urbem & hostium castra intervallo collocarentur. Verum, illi sive ingruentium hiemis tempestatum providi, sive orbati ducibus, quorum virtuti præ aliis magnopere confidebant, sive metu Germanorum, quos eo prælio tanta virtute & fortitudine dimicasse dicebant, ut se ma- 1602.

Acie instructa magna animorum contentione ab utroque exercitu depugnatur.

Murates Budensis & Mehemet Khaia in prælio cadunt, Aliique primarii Turcæ.

Quinque Turcarum & Tartarorum millia occumbunt.

1601. majorem ejus gentis vim atque virtutem nusquam expertos esse dicerent, nihil postea tentaverunt; Sed dies fere decem, eodem in loco permansere, non cessantibus interea minutioribus præliis, nec tamen memoratu dignis.

Turcæ castris motis Budam versus discedunt. Postea Hasanes, præmissis Budam versus tormentis atque omnibus impedimentis, ipse quoque cum reliquo exercitu eodem itinere reversus est; missis prius equitum promtissimis qui nostris proclamarent, Germanos, cum quibus hisce diebus dimicassent, viros fortes esse omnes & invictos, nec se illis uspiam melioribus congressos hactenus; nunc discedere, sed redituros ad prima veris initia experiundi causa, utrum pari virtute pugnando, vel ipsi Albam iterum amittant, vel Germani Buda potiantur: quibus dictis ante egressum cum castris Hasanem citatis equis sequuti sunt. *Archidux Matthias Viennam redit.* Nec diu post Matthias princeps sua castra Jaurinum reduxit, atque inde Viennam est reversus. Sed Ferdinandus & reliqui duces nondum Canisæ obsidionem reliquerant, atque eam tanta vi quotidie verberabant, ut jam inclusi, mœnibus usque ad humum stratis, scrobes subterraneas subire, inque iis agitare cogerentur; tantaque rerum necessariarum penuria laborarent, ut obsidionem ulterius nequaquam toleraturi crederentur; quum & farina omnis ac alia cibaria defecissent; Itaque adhuc in replendis fossis incessanter occuparentur, quibus operi intentis sæpe ex arce detrimenta inferebantur, ac paucos ante dies Johannes Carolus Sacornianus glande ictus grave vulnus susceperat, nihilominus tamen incredibilis erat obsessorum pertinacia, sive quod fossam gelidissimæ aquæ plenam a nostris superari nequaquam posse crederent, sive nostros hiemis jamjam sævituræ incommodis obsidioni finem imposituros confiderent, ita ut ne verbo quidem deditionis signum dare vellent. Tartarorum quoque turma e Sigheto duce Abollate, videndi quidnam ageretur causa, & ad castra inquietanda procurrerat, quæ tamen a nostris Illyrici nominis militibus cæsis fere omnibus dissipata concisaque fuit: eorum capita contis præfixa, una cum ipsius Abollatis capite in castra relata.

Rosburmii sententia de obsidione Canisana. Interea Rosburmius in concilium vocatus, ac quanam ratione obsidionem continuandam arbitraretur, interrogatus, in hunc modum disseruit. „Non dubito, principes optimi, vos ab initio hujus obsidionis nullis impensis, nullis laboribus „aut operæ pepercisse, ut ea ad optatum exitum perduceretur, talique providentia vestra „calimitatibus ac cladibus, quæ ex hoc loco „vicinis nostris provinciis impendere videntur, „satis prospectum esse posset; sed consiliis in„dustriæque vestræ, & ducum vestrorum ante „omnia fortunam, cujus in rebus humanis, & „potissimum bellicis maxima est & incredibilis „potestas, defuisse video. Quibus summis vi„ris, & rei bellicæ peritissimis, ut nihil hac „mea oratione derogatum cupio, sic rationes „institutæ obsidionis probare minime possum, „quæ & tardius, quam par erat, inchoata, & „minore cum solertia promota mihi videtur, „quod exercitus, qui ex Italia tempestive advenerat, tempus frustra expectando Zagrabiæ & „procrastinando in otio triverit, & tandem adver„sis tempestatibus, ac anni parte in hiemem „versa, ita huc adductus sit, ut ne viæ hosti „præclusæ, & exeundi ac ingrediendi hostibus „facultas concessa esse videantur. Nunc si „quid navare operæ pretii velimus equidem obsi„dionem arctius instituendam, & longe alio modo „omnia reparanda censeo; & si rerum difficulta„tes, maxime vero cœli & aeris injuriæ minime „obstent, durandum nobis in incepto, nec ullum „laborem aut periculum subterfugiendum duco; „& quod ad me exercitumque meum attinet, spon„dere atque polliceri non dubito; quamquam si „hæ tempestates non remittant, perdurari posse „vix mihi persuadeo. Imprimis autem mihi vi„deretur, tormenta ex his aggeribus in alium lo„cum attrahi oportere, & arcem ab Orientali re„gione verberandam, qua ex parte muros debi„liores esse, ab iis, qui ejus situm cognitum ha„bent, cognovi: deinde pedites undique dispo„nendos, cum acerrimis præfectis, qui hostes ad „comportandos fasces & cæteram materiam exire „minime permittant, quod hactenus factum esse „audio, & nulli mortalium ad eos eundi, aut lite„ras, aut quicquam nuntii perferendi potestatem „dent: ac omni ope enitantur, ut hostes cre„scente rerum necessariarum inopia, aut ad „deditionem compellantur, aut ea ab iis vera „vi ac insigni virtute nostra extorqueatur. Me „vero in omnibus his rebus, quæ ad officium „meum pertinebunt, nihil diligentiæ & soler„tiæ prætermissurum, nec laboribus ac vitæ „periculis parsurum offero, atque adeo omni„bus viribus conaturum, ne vestræ de me ex„pectationi ulla in parte deesse videat."

„Cæteri duces ordine rogati, pars Rosbur„mio assentiri, non recedendum, nisi re perfe„cta illinc esse, pars major eo inclinare, ut quum „æquiore cæli ac temporis conditione, nihil „prospere tentatum esse, ac operam frustra con„sumtam appareret, occasionem aliam dein„ceps quærendam: nunc non aliud futurum, etiam si quid amplius tentari placeat, quam ut milites ad aperti periculi discrimen, veluti oves ad cædem & macellum ducantur, postquam arduum & difficile, nec exitu pervium sit, cum hoste simul ac frigore, & nivibus ac intolerandis cœli tempestatibus uno eodemque tempore pugnare. Inter hasce ducum sententias, quæ miro variabant, Ferdinandus ad eos, qui tormentario negotio, ac aliis muniis præerant, conversus, quid ab se prætermissum esset, quod ab ipsis usui fore propositum esset, percunctari cœpit, a quibus responsum est, nihil in ipso desideratum esse, qui non solum proprios equos, ad comportandam materiam concessisset, ac ad telam sacculis conficiendis magnam pecuniæ summam impendisset, neque suis tentoriis in eum usum discindendis pepercisset, sed unam iniquæ sortis & fortunæ aleam votis rite susceptis obstitisse, proinde majori parti solvi irritam obsidionem oportere videbatur. Mantuanus autem & Delphinus, Montanus[...]e & Italici duces, expectandos aliquot dies, donec seniora illucescerent tempora putabant, ac deinde deliberandum, an mitescente cœlo cœptis insistendum foret. Et eo quidem die, qui fuit XV. Novembris, soluto concilio, in tabernacula discessum est. Sed mox ingruente eadem nocte, sævissimi & horridissimi e Septentrione Boreæ flare cœperunt, insolitæque & præaltæ nives turbato aere cecidere, quales vix avorum ætas meminisset, adeo ut milites horrenda ventorum statim omnia congelantium vi perculsi, ne dum sua officia & munia excubando, atque *Nostri gravissimis cœli tempestatibus exagitati obsidionem solvunt.* 1601.

vi-

1601. vigilias obeundo exequerentur; sed ne membra quidem movere possent: & plurimi in ipsis tuguriis & scrobibus, miserrimo mortis genere enecti ac rigentes reperirentur: Jumenta quoque & equi antea pabuli inopia, nunc autem intolerando frigore vitalia viscera opprimente passim interirent. Quæ horrendæ tempestatum procellæ nedum remittere aliquantulum, sed furentibus quotidie ventis magis ac magis valescere videbantur, cœlumque ipsum ac terra pro hostibus stare, nostris vero contra, adversissima omnia ingruere, & gravius gliscere palam esset. Igitur duces non jam amplius tot tantisque rerum difficultatibus obluctandum esse decernunt, quæ in ipsos multiplici veluti diri ominis congerie conjurasse cernebantur, & communibus sententiis exercitum reducere incipiunt. Tormenta, quæ deficientibus, & fame frigoreque enectis jumentis quum attrahi non possent, ibidem relinquuntur: quæ etiamsi superfuissent, quia tamen telluri cœnosæ usque ad axes impacta, ac demum rigidissimo gelu concreta essent, loco moveri non poterant, quantum tamen concedebatur, corrumpendis opera navata. Tentoriorum maximus numerus subditis ignibus concrematus est; eademque pulveris sulphurei & impedimentorum fors fuit.

Miserabilis nostrorum discessus.

Sed magno crudelitatis & inhumanitatis exemplo ægrorum ac vulneratorum nulla habita est cura: qui in eisdem, quibus ejulando ac lamentando, Divumque atque hominum opem fidemque implorando, tentoriis & lectulis decumbebant, misericordiæ aut feritati hostium relinquebantur: postquam incredibilis & supra fidem intoleranda vis frigoris omne genus officii ac pietatis excludere videretur. Ferdinandus cum Mantuano ac Maximiliano fratre ad XVIII. diem Novembris primo illucescentis diei crepusculo cum suo prætoriano comitatu versus Chactorniam iter suscepit, ad quam se eodem die perventurum putabat, idque meliori cœlo atque via factu facile erat; sed triduum in eundo consumtum fuit. Nondum a Canisæ arce procul erat discessum, quum in quodam paludis transitu, quem Ferdinandus Herberstanio reficiendum ac ponte sternendum mandaverat, sed ille contumacia singulari obaudiverat, plurimi mortales æque ac equi immersi glacie & aquis interiere; quum quatuor integras horas ibidem expectando, ventorum rabiem, & procellas sustinere non potuissent. Currus onerarii ac impedimenta morientibus aut dilapsis aurigis, ac custodibus aut etiam interfectis, ac multa pretiosa supellex injuriæ insidiantium ac prædæ fuere. Videre etiam in itinere erat, multos pueros & fæminas, & imbellem ejuscemodi turbam, atque adeo etiam milites rigentibus nimio frigore artubus, corruere, & sine ulla prætereuntium misericordia aut ope extingui & expirare.

Ægris & vulneratis crudeliter relictis.

Qua in re tantam militum Germanorum feritatem vidimus, ut nulla morientium commilitonum commiseratione tangerentur, sed potius concidentibus, nec toto nativo calore destitutis, & adhuc palpitantibus calceamenta & vestes detraherent, ac crudelissimum mortis genus sociis accelerare conspicerentur. In hunc modum multa nocte ad villam Decanociam ventum est, ibique principes in mapalibus & rusticanis casis simul cum paucis, & Madrucio ac aliis e comitatu hospitio excepti fuere; alii ad villas proximas, qua quisque potuit semineces & gelu rigidi diverterunt: multos vel ibidem vel secus vias & compita corruentes vita reliquit. Nec adhuc mitigatis cæli injuriis, sed præcipiti cadente nive, exercitus Italici, sine ordine, sine signis catervatim, uti cuique licuit, Petovium atque Gracium contenderunt; eo proposito ut Pontificiarum & Hetruscarum legionum reliquiæ per Carinthiæ fines in Carnos & Flumen oppidum pedibus profecti, ibi navibus conscensis, mari in Italiam reveherentur; Madrucianæ vero solutis Gracii stipendiis exauctorarentur. Rosburmius, Nadasdius, & Medicæus cum suis copiis per Capornacum ac Sabariam, indeque Viennam reversi sunt, multis suorum in itinere pari temporis injuria amissis; suosque ibi milites in hiberna distribuere. Mercurianus vero magnam peritiæ militaris, ac ducendi exercitus laudem adeptus, ideoque exercitui apprime charus, accepto a Cæsare & principe Mathia commeatu, primis anni & mensis Januarii diebus iter in Lotharingiam patriam suscepit, ut ad ineuntis veris initium conductis e Gallia & Belgio militibus, ad summi imperii curam sibi delatam reverteretur. Sed quum Norimbergam celeberrimam Germaniæ superioris urbem divertisset, acuta febri vir longe omnium virtute ac fortitudine militari florens ac memorabilis rebus humanis est exemtus: magno hercle! omnium & imprimis Cæsaris dolore, qui brevi tempore clarissimos suarum copiarum duces, ab se gravi cura & studio conquisitos, tam properantibus fatis, sibi & reipubl. eripi molestissime ferebat. Fuere, qui ejus subitam immaturamque mortem ad venenum referrent, quod iisdem omnino diebus, puer ejus cubiculo assuetus, ac Medicus, & alii quidam ex ejus comitatu, ætate florenti juvenes, pari oppressi morbo periissent; sed quod nullo certo indicio innïterentur, res silentio involuta fuit. Natus erat patre Nicolao Comite Validemontio familia regia e Galliæ regum sanguine oriunda, cujus filiam Aloysiam Henricus Tertius Galliarum & Poloniæ Rex, matrimonii fœdere sibi conjunxerat; qui ut socerum amplioribus titulis ornaret, eum ab oppido Mercurio ducem appellaverat, quo cognomine hic quoque & ejus posteri denominati fuerunt. 1601.

Dux Mercurianus obit.

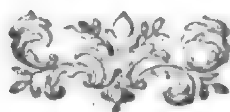

DE

DE REBUS HUNGARICIS, LIBER XXXIII.

1602. *Res Transylvanicæ.*

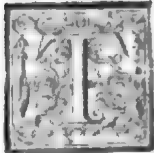

ERTIUS Cæsarianarum partium exercitus, cui Basta præerat, feliciori eventu in Transylvania rem administrabat, sed tantis licentiæ militaris & avaritiæ corruptelis agitatus, ut misera agricolarum plebs, ac nobilitas tot exhausta belli incommodis, majora & graviora ab ipso duce & militibus, quam a barbaro quovis hoste detrimenta pati videretur. Postquam enim Claudiopolim occupasset, & præsidio munivisset, ibique aurum omne & argentum, sive id celatum, sive rude, sive in monetam cusum esset, undique sub fide conquisitum extorsisset, quorum vis ingens fuit, Sigismundus metu perculsus Brassonem se receperat, & illinc in Moldaviam, si Basta vim admoveret, profugere in animum induxerat (Transalpinus enim Radulo, qui Michaeli successerat, Cæsaris partes sequebatur) nisi a Georgio Barbelio & Moyse Siculo retentus fuisset, qui se Turcas & Tartaros in societatem belli vocasse, brevique affore, spe retinendæ provinciæ injecta, referebant. Qui etiam non multo post cum non contemnendo numero advenere, eosque Bectas purpuratus Temesuario præfectus ductabat: is Mehemete patre genitus, quem a Maximiliani Cæsaris militibus Georgioque Thurio in excursione ad castra prope Jaurinum captum fuisse retulimus, Solnochi in Pannonia natus, linguæ pariter & rerum Ungaricarum apprime gnarus erat.

Moyses Siculus Turcas in societatem belli adversus Bastam vocat.

Restabat Bistricia quæ Bastæ portas claudere ausa, adhuc in partibus Sigismundi stabat; ejusque copias cum præfectis Nicolao Vitesio & Alberto cognomine Magno intra mœnia receperat. Eam urbem olim a Ladislao Rege, qui posthumus vocatus est, Joanni Huniadiano inclitæ virtutis duci, titulo perpetui ac majoris comitis, ob res pace belloque adversus Turcas præclare, prospereque gestas dono datam, Matthias ejus filius regnum Ungariæ adeptus, in publicum Saxonum Transylvanorum jus ac territorium transtulerat, eaque ab iis muro & turribus cincta egregiam habet munitionem. Vergit autem ad alpes, quæ Moldaviam a Transylvania dirimunt. Huic expugnandæ Basta prædæ avidus tormenta admovenda duxit, quod in eam tutioris permansionis causa complures nobiles, eorumque conjuges & liberos cum cariori supellectile, rebusque magni pretii metu bellorum sese recepisse cognovisset. Cum vero Vitesius & Albertus aliquot diebus vim tormentorum & obsidionis incommoda sustinuissent, & se urbem amplius retinere desperarent, missis ad Bastam, qui de deditione transigerent, ea exire decreverunt, seque ad Sigismundum, qui eodem fere tempore Claudiopolim obsidebat, conferre; Sed & ille virtute præsidii Germanici inde repulsus, iterum Brassonem remeaverat. Cæterum subscribitur utrinque conditionibus, nimirum ut exituris liberum iter cum sarcinis & rebus universis, quocunque ire velint, pateat, nemoque ex iis aut verbo aut re violetur. Sed quum traditis Bastæ urbis clavibus, tam præfecti quam alii convasatis rebus excederent, mox omnes contra datam fidem a Vallonibus & legione Pecziana, omni substantia crudeliter spoliati sunt, vulneratis cæsisque permultis, qui resistere ausi essent, inter quos Vitesius alter præfectorum desideratus fuit. Matronæ etiam non auro & pecunia, carioribusq; rebus, sed annulis, quibus digitos ornaverant, & vestibus indignum in modum exutæ, lamentis, & ejulatibus omnia compleverunt. Alberto Magno id tantummodo saluti fuit, quod cum novis cothurnis pedes induisset, milesque e Vallonibus, qui eum ceperat, ne calcei cruore ejus fœdarentur, assidere, donec detraherentur, eum jussisset, Basta supervenit, cumque dimitti jussit. Cæterorum quoque corpora & matronarum imprimis a vi & servitute incolumia servavit; ita ut nullis rebus restitutis, ipse earum præda, quæ amplissima ingensq; fuit, potiretur. In urbe demum idem quod Claudiopoli antea fecerat, missis præconibus, omnia quæ apud cives deposita erant, sive aurum aut argentum, seu vestes aut arma, ac quicquid dici tale queat, produci jussit atque ademit, posteaque urbem a militibus diripi permisit.

Basta Bistriciam a partibus Sigismundi etiamnum stantem oppugnat.

Occupat, &, fide labefactata, fœde spoliat.

1602.

Erat per id tempus Transylvaniæ facies adeo duræ & miserabilis conditionis, ut multis justas lachrymas excuteret, quum hinc Basta & ejus exercitus omnia sacra pariter ac prophana impune diriperent; illinc vero a Turcis & Tartaris obvia quæq; crudelissime vastarentur: neque alia re levior toleratu illius crudelitas erat, quam quod a populis in servitutem abducendis manus abstinebat, cæteris in rebus facile hostes æquabat. Qua rapinarum feritate adeo omnium animos a Germanorum imperio abalienatos avertit, ut eorum vel nomine exhorrescere etiamnum videantur. Quibus etiam incommodis brevi postea extrema in provinciam fames & rerum ingens inopia invecta est, quum supra quotidianas omnium alimentorum direptiones, ingens quoq; majoris minorisq; pecoris numerus in Silesiam & alias regiones, flentibus agricolis, & sua pecora frustra repetentibus gregatim abigeretur; sic ut brevi post frumenti modius XXV. & amplius aureis nummis veniret; & miseri homines equinis carnibus ac felibus, & id genus præter naturam cibariis vesci cogerentur.

Transylvaniæ miseranda conditio.

Fames invalescit ibidem.

Sigismundus interea sive hujusmodi malorum difficultatibus fatigatus, sive a barbaris, quibus toties in auxilium vocatis solvendo non erat, sibi metuens, tametsi Barbelio & Moyse dehortantibus, & ne desperaret identidem jubentibus, nuntios ad Bastam mittere, ac de pace cum eo & Cæsare tractare constituit. Receperat se eo tempore Basta ad Desium, clarum salis fodinis provinciæ civitatem, quod quum a Cæsare nova auxilia in supplementum exercitus sui petiisset, isque Prainerianam, & Perenhosianam legiones extemplo proficisci ad eum jussisset, sed illæ lento procedentes gradu nondum eo pervenissent, ipse vero suas copias ad præsidia Varadini, Husti, Claudiopolis, Cuvarii, & aliorum locorum distribuisset, se positis eo in loco castris, ac iis vallo fossaque munitis, tutum adversus quantumlibet magnas copias fore existimaret. Ad eum igitur Desii in castris morantem Calendis Martiis nuntios misit, per quos inducias duorum men-

Induciis inter Bastam & Sigismundum pactis.

Isthuanf. Histor. Ss

1602. mensium sibi dari petiit; ut interea legatum ad Cæsarem pro renovanda pace & sanciendis conditionibus mitteret, iique sub id tempus reverti possent. Nec Basta suis & Cæs. rationibus, quo minus ancipiti & diuturno bello, ac subinde novis & redivivis rebellionibus recrudescenti finis imponeretur, obstare ratus, nuntios remisit, qui suo nomine Sigismundo dicerent, stultitiæ videri posse eum hactenus hostem Cæsari absq; causa fuisse, quem æquum & benignum adeo principem sæpe antea expertus esset; & nunc quoque si potiora bello consilia sequutus ad ejus clementiam amplectendam recurrat; certum apud eum rebus suis refugium, pro incerta barbarorum societate inventurus sit; Martem ancipitem sæpe miserrimum exitum secum ferre; nec in ejusdem potestate initium finemque belli esse; proinde suis consuleret potius & provinciæ commodis cum Cæsare conveniendo, apud quem omnia prona ad pacem & proclivia fore non dubitaret; quibus dictis petiti temporis spatium ea conditione concessit, ut tres obsides suo ac provincialium nomine primo quoque tempore ad eum mitterentur, qui interea, donec de Cæsaris voluntate certiora aferrentur, Sacmarii honesta sub custodia servarentur.

Nec mora missi pro obsidibus Joannes Senpalius, Lupus Harimanus, & Joannes Georeffius, quos Basta Sacmarium ad Michaelem Siculum ejus oppidi præfectum transmisit. Sigismundus vero salubre consilium sequutus, contra Barbelii & Moysis ac nonnullorum asseclarum suorum voluntatem, qui Germanicum & Bastæ imperium, ut avarum & crudele recusabant, Nicolaum Bogathium citatis itineribus ad Cæsarem ire jussit, suoque nomine pacem redintegrare, quam si obtineret, mox reddita sponte Transylvania, se ad eum profecturum, jussisque ejus obtemperaturum pollicebatur: Qui quum summam legationis exposuisset, ac pro Silesiaca Oppolitanaque ditione aliam in Bohemia commodiorem, ac Cæsari propinquiorem petiisset, ab æquitate & indulgentia Cæsaris tale tulit responsum, ut quamquam multis in rebus graviter ab illo esset offensus, omnis tamen injuriæ oblitum se omnia illi condonare ut pacem in provincia stabiliat, concessurumque illi, donec vixerit, arcem Lobcovitiam, quæ pridem Georgii Popelii fuerat, sed ab eo lege Julia majestatis reo ademta esset, cum annua L. millium aureorum nummorum pensione: nec ei cæteris in rebus, quæ ad personæ suæ dignitatem & amplitudinem pertinebunt, defuturum. Bogathius igitur non diu post reversus, Sigismundo ea, quæ a Cæsare acceperat, retulit, ac bona spe ejus animum implevit: addidere etiam ei tabellarium, nuntiumque Demetrius Napradius, & Stephanus Boscajus, quos ante triennium nomine ejus legatos ad Cæsarem missos fuisse diximus, & qui adhuc privato nomine Pragæ erant, Joannem Banhegium cum literis, quibus illum ut clementiæ Cæsaris minime diffidendum putaret, multis verbis adhortabantur: documento illi esse debere; quantis fraudibus quantisve periculis involutæ sint barbarorum societates, quam infida & momentanea amicitiæ eorum jura, cujus in Isabella regina, ejusque filio illustre exemplum esse queat; quorum Turcica tutela amissione Budæ & Ungariæ constiterit: & si sinceræ sint minime tamen principi Christiano cum animæ detrimento expetendæ. Quibus cognitis Sigismundus & Basta brevi post Claudiopolim convenere, & in conventu publico, ille provincia cessit, hic vero eam accipit nomine Cæsaris gubernandam.

Bogathius ab eodem ad Cæsarem mittitur.

Conditiones ab Imp. illi propositæ.

Sigismundus Claudiopoli provinciam Bastæ tradit.

Fuere qui conditionibus cum Cæsare pactis minime standum putarent, ideoque ad conventum venire recusassent; ut Barbelius & Moyses Siculus, Germanicum aversati imperium, quod recenti Bastæ & exercitus impune omnia diripientium exemplo, crudele, avarum atque impium esse dicebant: quorum ille diuturnis articulorum omnium doloribus, quibus ossa quoque jam nodosa excoctaque erant, victus iisdem fere diebus excessit e vivis; hic vero Siculis ad defectionem concitatis, ac Turcis in consortium belli adscitis, copias colligere cœpit, imperium provinciæ haud obscure affectando. Ejus ambitioni atque libidini Bastam ferunt occurrere potuisse, concessa illi arce Deva, quam antea corruptis custodibus occupatam tenebat, aut Gergenia, quæ nuper Boscajo ademta, eo tempore in ejus potestate erat. Cum igitur nondum profecto ad Cæsarem Sigismundo, Moysem rebellasse, ac cum V. millibus Siculorum & aliorum, qui conjuraverant, versus Albam tendere cognitum esset, ut ibi Marysum trajiceret, Basta consiliis Sigismundi actisque fraudem subesse ratus, nuntios ad illum misit, qui iracundius atque vehementius cum illo expostularent. Interim autem eductis Desio copiis, Albam Juliam adversus perduelles iter suscepit. At Sigismundus in itinere eum conveniens, multis verbis se excusavit, nihil consilio suo, nihil consensu referens, & simul nunquam se postremo initi cum Cæsare fœderis & amicitiæ jura violaturum prolixe testificatus est. Sic ille cum Pecziana ac Praineriana legione ac Vallonibus & Silesiacis equitibus Albam contendens, Moysem Siculum inter urbem ac pontem Maryso flumini impositum, ac ferarum vivarium consedisse cognovit. Nec mora milites ad prælium cohortatus, aciem componit; ex adverso Moyses nequaquam detrectato certamine castris suos educit, moxque infestis signis armisque concurritur: fit pugna atrox & cruenta, sed diu protracto prælio, cadentibusque ex utraque parte plurimis, fuga a Siculis fieri cœpta, qui sclopetariorum equitum vim sustinere non poterant; incumbentibusque magna ferocia Germanis victoria ad Cæsarianos inclinavit; qui postquam multos in acie prostravissent, tum vero tergis fugientium instantes, omnia cruore cædibusque complevere: multos hausit Marysus, qui eum transnatando superare contendebant; ita ut in acie & fuga ac flumine circiter tria hostium millia desiderarentur. 1602.

Moyses autem Siculus rebellionem renovat.

Basta illi occurrens, copias ejus cum magna strage profligat.

Moyses amissis copiis & castris sese ex fuga ad vicinos Turcas recepit, adducta secum Temesuarium conjuge & liberis, ac socru, eumque Gabriel Bethlenus & alii nonnulli exules sequuti sunt; ubi a Hectesse purpurato aliquamdiu sustentati, rebus iterum novandis studuere. Basta vero ea potius victoria Transylvaniam postea omnem in potestate habuit, nihil tamen intermissis rapinis, ac nullo exagitandorum miserorum cujusvis sexus hominum sine facto aut moderatione; usque adeo crescente indies licentia, ut incolæ, dummodo ejus jugum excuti posset, qualibet conditione serviendum barbaris hostibus præoptarent; quum non multo post insolentiores sumendo spiritus etiam in nobilitatem tam palam, quam occultis criminationibus, cædibusq; grassaretur. Michael siquidem Calmandius, Joannes Boroncanus ac Gregorius Cisarius, ab eo Claudiopolim sub fide vocati, nec quicquam adversi me-

Transylvaniamque in potestatem suam redigit vaxrieque expilat.

1602. metuentes, diversis in hospitiis, nec opinata morte necati fuere, nemine cædis auctores inquirente, ac prætore quoque silere jusso; sed rebus ac fortunis omnibus in usum arbitriumque victoris conversis. Quibus rebus eveniebat, ut Basta apud provinciales, tot malis exacerbatos, singulari invidia atque odio deflagraret, & ad illud declarandum non aliud, quam commodam occasionem rerum novandarum, avidis ad ultionem animis, expectare viderentur.

Sigismundus Pragam ad Cæs. contendit, & in arce Lobcovicia sedem constanter figit.

His confectis rebus, Sigismundus Cassoviam initio mensis Sextilis venit, ibique sex non amplius dies moratus, per Moraviam facto itinere Pragam ad Cæsarem contendit, qui eum, donec audiendi & alloquendi ejus commoditas esset, Litomericii expectare jussit; pauloque post tradita arce Lobcovicia, & aliis, de quibus inter pacta & conditiones transactum erat, ei satisfecit, isque ab eo tempore privato more in Bohemia assidue, constanterque permansit. Hisdem quoque diebus Cæsar Joannem Jacobum Barbianum Comitem Belgiojosæ (locus est in Italia ad Abduam flumen situs) qui nuper in aulam e Belgio ac castris Hispanicis venerat, Cassoviam mitit, ut in locum Ferdinandi Gonzagæ ea præfectura abeuntis succederet, ab Electore Septemviro Ernesto Coloniensi Archiepiscopo sibi commendatum. Is brevi ejus urbis & superioris Ungariæ administrandæ curam suscepit; sed fatali ac occulto quodam præjudicio, quamquam vir alias clarus militarisque esset, minime ad genium respondit, atque adeo non multo interjecto tempore, ab infesta ejus cœptis consiliisque fortuna destitutus, paratis in præsens honoribus & ipse excidit, & dissensione ac seditione populorum suborta, tam urbs illa, antea semper fida Cæsari, quam superior regni pars, non sine veteris gloriæ & existimationis jactura, ab imperio Cæsaris defecerunt; sicuti id prout gestum fuit, paulo post referemus.

Comes Belgiosæ Gonzagæ in præfectura Cassoviana succedit.

Hasanes purpuratus Albam obsidione circumvallat.

Dum hæc in Transylvania geruntur, Hasanes Gimesgis purpuratus, qui Mehemetem principem, dum puer esset, circumciderat, ira doloreque amissæ ob oculos suos Albæ Regiæ, tam sponte sua incensus, quam a principe & collegis purpuratis stimulatus, qui urbis jacturam iniquissimo animo ferebant, collectis undique summa celeritate ingentibus copiis, tempestivius quam annis præteritis acciderat, Belgradum applicuit, ibique paucos dies moratus, ad oppidum prægrande Sancti Demetrii, quod in Sirmio ad ripam Savi fluminis jacet, Calendis Augustis pervenit, indeque tormentis in naves collocatis, adversoque Danubio pertractis Budam contendit, ut demum ductis illinc terrestri itinere copiis, Alba infestis armis omnibusque viribus peteretur. Id quum Cæs. ab exploratoribus didicisset, Rosw. qui exercitui præerat, nondum quopiam in locum Mercuriani surrogato, in mandatis dedit, ut priusquam urbs ab hostibus circumvallaretur, ea quæ essent necessaria, quæve ab Joh. Marco Insulano, urbis & præsidii præfecto subsidia peterentur, celeriter inferenda curaret. Itaque e castris, quæ Ovarii metatus erat V. millia utriusque ordinis militum selectissimorum sumsit, ac sine mora præter pecuniam in militum stipendium, etiam commeatum omnis generis, plurimis impositum plaustris, in quibus supra ingentem pilarum ferrearum, ac sulphurei pulveris copiam, duo millia modiorum farinæ, totidem salis, ac DCCCVI. modii panis biscocti continebantur, Albam intulit; ac oneratis certa spe auxiliorum militibus, in castra reversus est. Interea Turcæ promoto Buda exercitu, quartis castris in conspectum urbis pervenerunt, ac ad ejus partem Orientalem tormenta collocaverunt, quibus mœnia dies ac noctes verberare non cessarunt. 1602.

Præerat præsidio, ut diximus, Insulanus, ac legatum habebat Franciscum Vatajum, qui initio obsidionis, nihil quod ad fortissimorum ducum & militum officium pertineret, agendo ac vigilando, conatusque hostium propulsando, prætermiserunt. Sed quia mœnia urbis, ac munitiones suburbanæ, quæ ex materia partim cespite repleta, partim simplici constabant, ita ut Insulanus volebat, jamque munienda susceperat, perfici nequaquam potuissent, res erat in summum adducta discrimen; postquam barbari situs & locorum omnium peritissimi, nihil intentatum relinquere viderentur, quo desiderio capiendæ urbis potirentur. A septentrione quidem jam murus magnum hiatum fecisse videbatur, ut irrumpi posset: verum Hasanes nostros duabus ex partibus arctandos atque oppugnandos ratus, majorem exercitus partem cum Janiceris a meridionali parte, qua anno superiore Rosw urmium superata magnis difficultatibus palude ad Sigethanum suburbanum evasisse retulimus, dato negotio Janicerorum tribunis rem gerere jussit, ne inferiores virtute & constantia in superando labore Christianis viderentur; ipse vero eodem tempore ab Aquilonari plaga murum jam non mediocriter adapertum invadere constituit. Igitur hostes illo tractu ad Austrum vergente, impeditissimam paludibus & cæno viam aggressi, modo fascibus secum acceptis, lacunas explere conati, modo ad pectus usque, modo vero pubetenus in aquas mersi, in continentis angustam partem, quæ ad Sighetum ducebat, pervenerunt; ibique pedites Ungaros locum magna virtute defendentes, submoverunt, ac una cum Germanis, qui subsidio adcurrerant, magna strage loco pulsos in urbem retrofugere compulerunt. Quibus quum Insulanus opem tulisset, in urbem eos recepit; sed ipse supra genu vulnus suscepit, eoque, quo minus versari in stationibus posset, importune fuit impeditus. Cum eam quoque in partem tormenta attracta essent, rebus ad desperationem deductis, Germani milites ex gregariis, inscio Insulano ac tribunis, occulta consilia inter se miscere de deditione cœperunt, factaque conspiratione missus est clam ad Hasanem purpuratum in castra Joannes Bignerius, excubitorum seu vigilum legatus, qui eam transegit, ita ut duo signiferi, sceleris & perfidiæ conscii, pro obsidibus hosti traderentur.

Insulanus vulneratur.

Germani cum Turcis de deditione, inscio Insulano tractant.

Quæ consilia dum coquuntur, Galli, quos Papæ a Suarcemburgo obsessos postea ad Turcas transfugisse diximus, Janiceros cohortati, per muros tormentis dirutos, in urbem nemine resistente irrumpunt, & obvios quosque summa crudelitate trucidant, aut capiunt; cæteros tam tubis & tympanis, quam nuntiis ad prædam invitant; postremo captis Insulano & Vatajo, & Georgio Herbestainio Feliciani filio, multisq; aliis Germanis pariter & Ungaris, urbe atque arce potiuntur. Extemplo stationes in mœnibus, ac propugnacula turresque occupantur, & urbs diripitur, captivique omnes in castra ad Hasanem perducuntur. Qui quum singuli se quoque conditio-

Et mox Janiceri in urbem irrumpunt.

Et obvios quosque cum interimunt, tum capiunt.

1602. tionibus deditionis fruituros ac liberum discessum imperaturos sperarent, interrogati ex iis Insulanus, ac Vatajus, cæterique minores præfecti, negavere suis consiliis aut consensu tam subitam factam esse deditionem: sed quum transacta ea sit, non aliud sibi restare, quam ut privatæ paucorum ambiguæque fidei sociorum, suam quoque voluntatem adjiciant. Quibus verbis capta celeriter occasione Hasanes ad iram provocatus, & excandescens, quandoquidem, inquit, deditionem facere noluistis, vos potentissimi Imperatoris nostri captivos esse jubeo; cæteros vero milites qui nobis nostram urbem reddiderunt, liberos abire permittit. Nec mora dimissis gregariis, Insulanum, & alios male dictis proscissos abduci e conspectu, ac barbara feritate in vincula & carceres condi jussit; eosque demum secum Belgradum, ac deinde Byzantium ad Mehemetem principem duxit, ubi Insulanus, dum ejus redimendi rationes nimium cunctando expediuntur, morbo ac tædio carceris interiit, simul cum Herbestainio; Vatajum vero postea permutatione cum Tatensi præfecto, Cæsar redimendum curavit. In hunc modum Alba regia, nondum expleto a Christianis in ejus possessione integri anni spatio, iterum barbaris immanibus cessit, die XXIX. mensis Sextilis, qui Divo Joanni Baptistæ decollato sacer est, ac ipsis cum aliis tum victoria Mohaciana faustus, felixque. Capta urbe Hasanes, quamquam adhuc tempus rebus gerendis idoneum superesset, castraque nostrorum multis millibus militum referta, non procul Jaurino posita esse sciret, nihil tamen ultra tentandum ratus, sed una captæ Albæ fama, & victoria contentus, nec nostros, qui Albæ laboranti suppetias ferre ausi non fuissent, quicquam eo anno ausuros existimans, reductis tormentis, & copiis Belgradum lentis itineribus contendit, relicto Budæ in omnem belli eventum vallido Janicerorum & equitum prætorianorum præsidio.

Insulanus, Vatajus aliiq; præfecti, vinculis constricti in carceres compinguntur.

Hasanes Belgradum hac victoria parta redit.

Ejus discedentis fama cognita, Rofwurmius, cui Cæsar ejus anni expeditionem bellicam Marschalli nomine, tituloque ei concesso, secundum Matthiæ principis auspicia contulerat, castra Jaurino promovit versus Budam, ac Vaciam quæ erat in itinere, a nostris metu hostium derelictam reparavit; iisdemque in locis Insulæ Sancti Andreæ, inter Pestum & Vaciam sitæ geminum pontem, qualem priori obsidione a Suarcemburgo factum fuisse diximus, construxit: urbemque propius aggressus, castris & tormentis idoneum locum quæsivit. Sed hostes ex urbe magno numero egressi, acre prælium cum eo contraxerunt; paucis tamen utrinque cadentibus, die XXIX. Septembris, Divo Michaeli sacra urbs obsideri cœpta est. Cum vero hostes ex eo loco, ubi olim stabula regia erant, nunc vero horrea & frugum conditoria habentur, multum nostris detrimenti inferrent, ac pons quoque Danubio impositus, quo Buda Pestum transiri poterat, illinc eminus defenderetur, Rofwurmius communicato cum aliis ducibus consilio, pontem tam flumine, quam terra oppugnandum, eamque hosti commoditatem eripiendam duxit. Igitur ipse naves, quas Saicas vocant, remige & milite Ungarico actas conscendit, Lembumque Gilberti Lotharingi arte factum remulco trahi jussit; comiti vero Sulcio, ut cum sua legione itinere terrestri locum aggrederetur, in mandatis dedit. Hostes viso nostrorum conatu, sine mora magno ex urbe numero prorumpentes, occupare & defendere pontem cœperant, sclopetis & sagittis alioque telorum genere nostros rejecturi. Dum Rofwurmius cum hoste juxta pontem acerrime pugnat, & hostes ei arcendo intenti eundem pontem tuentur, Sulcius ejus loci e terra adortus, magna cum suis vi & impetu intrepide superat, Turcisque qui ejus custodiæ, cæteris ad pontem certantibus, pauci erant relicti, extemplo cæsis atque interfectis, in eos, qui adhuc contracto cum Rofwurmio certamine pugnabant, repentinus irruit, iique duplici pavore consternati partim in Danubium proturbantur, partim sclopetorum glandibus vulnerati in fugam conjiciuntur. Inter ea navigium quoque illud Lotharingi arte fabrefactum, a classiariis, & secundi fluminis, ac ventorum beneficio adjutum appellitur ad pontem, & illum felici impetu medium perrumpit, ita ut eo disjecto hostibus ex una in aliam urbem commeandi facultas ademta esse videretur. 1602.

Buda a Rofwurmio obsidetur.

His discussis obicibus nostri postridie Pestum tam flumine, quam terrestri itinere, nequaquam dissimili, quam pridie fecerant, consilio aggredi statuerunt. Itaque Rofwurmius classem, cujus nautæ, remiges, militesque ex Ungaris fere constabant, sibi delegit, Sulcio atque Althanio in continenti rem gerere jubet, Turrianum, Colonicium, & Nadasdium, ut conscensis equis ad incerta belli parati sint, admonet. Itaque cum provocantem cum suis e flumine Rofwurm. hostes aggressi essent, Sulciani ex altera parte scalis appositis mœnia subeunt, sed ab hoste tumultuarie repelluntur, quibus extemplo subsidio adcurrunt Ungari Strigonienses præsidiarii, ac Althaniani Germani pedites, qui rejectis in urbem hostibus, ac cæsis, qui pauci ad clamorem procurrerant, urbem capiunt, magnoque victoriam clamore ingeminando ad eam diripiendam discurrunt. Cæteros cum Rofwurmio ad ripam Danubii pugnantes, clamor & tumultus fugientium, & captam urbem nuntiantium perterritos in fugam vertit: multi, qui conjugum liberorumque recordantione in urbem refugere contendebant, a nostris aut capti aut obtruncati sunt: alios Danubium natando superare, & Budam ad socios profugere conantes, haud dispar excepit periculum, ut vel profundo latoque flumine absorpti, vel inter natandum glandibus trajecti fuerint: alii secundo se amne demittentes, silvarum, & quas fors obtulerat, latebrarum beneficio salutem quæsivere. Rofwurmius & navales socii descensione facta, hostes fusos & fugatos in urbem repellunt, quorum maxima pars tam ab insequentibus, quam qui jam in urbe erant, a nostris cæsa est; pars in turrim quandam, & templum, cum pueris & fœminis, quorum numerus, quadringentorum fere hominum erat, sese receperunt: atque illinc supplices, vitam ac incolumitatem petentes deditionem obtulere. Quorum commiseratione ducti Rofwurmius & alii duces, ut Budenses eorum exemplo ad similes conditiones amplectendas allicerent, Budam ire permiserunt; dato negotio Francisco Nadasdio, ut eos usque ad urbis portas incolumes sistendos curaret. Reperta est in urbe ingens rerum omnium præda, & præter captivos cujusvis sexus & ætatis, ac equos circiter mille militares, tormentaque & eorum apparatum in propugnaculis ac turribus conditum, auri etiam atque argenti, vestimentorum,

Nostri Pesthum acerrimo impetu aggressi capiunt.

Ingens præda ibi inventa.

1602. torum, commeatus, mercimoniorum, & armorum satis: quorum magna pars Rosvurmio, cum a militibus, & potissimum ab Ungaris extorquente cessit. Occupato Pesto, & præsidio tam Ungarorum, quam Germanorum militum bene munito, Buda arctius obsideri cœpta est: cujus propugnatores neque nostrorum minis crebrioribus, neque Pestanorum exemplo permoti, deditionem pertinacibus animis admittendam censebant. Acti etiam sub fundamentis mœniorum cuniculi, ac colubrinæ majores in altiores tumulos collocatæ, quibus in urbem directis, ingentia passim publicis, privatisque ædificiis detrimenta inferebantur; ita ut Rosvurmius propediem se urbe potiturum speraret, ideoque Mathiam principem, qui adhuc Viennæ subsistebat, in castra acciret.

Interea Gimesgis Hasanes Pesti ac Budæ obsessæ fama permotus, rejectis in præsens Moysis Siculi precibus, qui eum ad invadendos Transylvaniæ fines, expugnandamque Lippam vocabat, facilemque victoriam diffidentibus provincialium studiis pollicebatur, ad ferendas Pesto suppetias, aut si Christiani urbe jam potiti essent, ad extorquendam ab eorum potestate animum adjecit, & magnis itineribus in campos Pestanos, qui Racosiani vocantur, reversus est. Habere in castris dicebatur XXX. millia militum, erantque in ejus castris Galli, qui Papensi præsidio perfidiose intercepto ad hostes transfugerant, circiter CCC. Quibus adventantibus Rosvurmius valida exercitus parte secum accepta, ac præter Germanos cataphractos, Nadasdio, Turzone, & Pogranio, cum Ungaricis equitibus una adductis obviam processit, & Turcæ adversus eos magno numero occurrerunt, subindeque atrox & cruentum prælium exortum est. In quo superiores fuere Turcæ, cadentibus utrinque plurimis, & nostros in fugam conjectos, usque ad Pesti mœnia sunt prosequuti; quo in certamine præter Gallos quosdam, summo loco natos, qui interfecti fuere, Joannes Tarnovius Cosacorum præfectus, vulnus in dextra manu grave accepit, ac Nadasdius & Pogranius e fuga Pestum sese recipientes, altero postea die in castra navibus trajecerunt. Eodem temporis spatio, hostium ad millia duo ex urbe Budensi eruperunt, & eam castrorum partem, in qua legio Suarcemburgiana stationes suas habebat, magno impetu invaserunt, & nisi accursu equitum, ac legionum reliquarum, qui ad clamorem & tumultum sine mora provolaverant, adjuti fuissent, magnum procul dubio nostri ab hoste detrimentum accepissent.

Hasanes in Campos Pestanos, ut Budensibus succurrat, redit, & nostros, prælio conserto fugat.

Interea princeps Mathias, cum prætorianis suis copiis in castra venit; qui obsessos spe & expectatione Rosvurmii duriores reperit, quod deditionis, de qua hactenus nihil nisi verba dedissent, adventu Hasani & suorum resumtis animis, ne meminisse quidem velle viderentur. Itaque urbem majore tormentorum vi pulsari, atque arctius obsideri jussit: Hasanes quoque Pestum eodem tempore quinque majoribus tormentis acriter verberandum suscepit. Sed tanta obsessorum utrinque vis ac virtus pertinaciaque fuit, ut tam nostri Petro Orsio ac Strozza Italicæ legionis tribuno ducibus Pestum adversus Turcas; contra Alis & Hasanes parvus purpurati adversus nostros Budam acerrime & fortissime defenderent. Et Gimesgis quidem, per XIIII. dies Pestanos ingenti virium robore oppugnare non destitit; virtute tamen præsidii secundum Dei Opt. Max. opem conservata urbs est; quod tametsi sæpe in hostiles aggeres & munitiones excurrisset; nihil tamen profecit, nec hostes illis ejici aut exturbari potuerunt. Cæterum biduo, antequam Turcæ obsidionem solvissent, die XXIII. Octob. illucescente, jussu principis Rosvurmius cum Germanis & Sulcio ejusque legione, ac Petrus Orsius cum Ungaris, ante auroram, ad aggeres & tormenta hostium e Pesto excurrerunt; ita ut legio Semburgiana, duce Craczio legato præcederet, ac Ungari per aversam portulam emissi ejus vestigiis insistere juberentur. Et dum Craczius hostes ex aggeribus magna virtute fusos multis cæsis ejecisset, Ungaros mox sibi auxilio adfuturos existimans; ii inusitato quopiam fœdoque metu correpti & consternati, retrocedentesque sese in fugam turpiter conjecerunt, nec eos Orsius ullo modo retinere potuit, quum effusissime dilaberentur; cumque stricto latiore ense, eis convitio proscissis occurrere ante portam, & fugam sisterent, quando nemo tergis instaret, hortari cœpisset, ac nonnullis etiam vulnus inflixisset, sive forte fortuna ac casu, sive de industria, (utrumque enim dictum est) ab territis & densato procursu irruentibus ita in humum prostratus, ac proculcatus est, ut contuso vultu ac capite, & ruptis intestinis protinus exanimaretur. Pugnabant interea egregie fortiterque Germani, cum hostes ad tutanda tormenta, ingenti numero ex castris adcurrerunt, atroxque & cruenta admodum pugna identidem fervere & crescere cœpit, Sulcio suis animos addente; verum cum Craczio legato caput glande trajectum esset, & Bisancionus tribunus cum XX. circiter suorum promtissimis cecidisset; Ungarique, ut diximus, inopinata consternatione fractis animis nulli usui eo die fuissent, nostri amissis sociorum plurimis, sese Pestum receperunt. 1602.

Mox etiam Pestum acriter oppugnat.

Pet. Orsii miserabilis casus.

Nostri fugientibus Ungaris, profligati Pestum se recipiunt.

Post hanc pugnam minus prospere a nostris tentatam, Hasanes intempesta nocte, aggeribus tormenta educi jussit, eaque cum suo apparatu & instrumentis præmisit; ipse summo diluculo copias in aciem ordinemque constructas nostris ostentando, ac colubrinas majores displodendo aliquamdiu substitit, speciem provocantis nostros ad pugnam præbens; postea via militari progressus, Belgradum versus iter instituit; duobus millibus militum prius Budam a parte turris aquariæ immissis, qui cæteris, quos focii desiderarent, supplemento essent. Majorem numerum propterea nequaquam reliquisse ferebatur, ne commeatus penuriam, quæ jam pridem in urbe sentiri cœperat, magis auxisse censeretur. Quum eo discedente, nonnulli e nostris in locum hostilium castrorum speculatum venissent, multa tentoria vacua, ac in iis non contemnendum hominum jugulatorum numerum projectum, & inhumatum repererunt, & eodem modo jumenta & equos præciso gutture relictos: nec aliud in re inusitata judicari potuit, quam eos fame, macie, morbisque confectos, quum secum abducere non possent, ne nostris usui essent, crudeliter interfecisse censerentur. Ejus discessu comperto, nostri Nadasdio, Turzone, ac Pogranio

Hasanes, duobus millibus Budæ præsidio immissis, Belgradum repetit.

1602. nio ducibus, penes Danubii ripam facto itinere, classe quoque & navalibus sociis secundo flumine descendentibus, Adonum, Paxum, & Felduarium hostium castella & munitiones, quæ instar propugnaculorum arcendis nostrorum excursionibus ac curando commeatui, Budensibus erant, adorti facili negotio ceperunt; dedentibus sese iis, qui in præsidiis erant, aut metu dilabentibus. Milites Ungari eis occupatis impositi fuere; deindeque cum duces re bene gesta in castra reversi essent, liberi pedites, quos Haidones quoque vocamus, ab eis digressi, Tolnam, olim claram civitatem, XVI. milliarium spatio infra Budam occuparunt, ac Turcicas, quæ in ea erant ædes, diripuerunt; inde Colociam Archiepiscopatus sede, & insigni templo ac duplici prævaltarum turrium fastigio decoram, jamque majori ex parte a Thracibus & Turcis habitatam, injectis facibus succensam concremarunt; ac maxima congesta præda, in castra redierunt.

Nostri castella quædam Danubio adsita occupant.

Haidones Tolnam ac Colociam deprædantur.

Hostium eruptio cum magno nostrorum clade.

Sed dum iis absentibus negligentius excubiæ exercentur, hostium ad duo millia urbe erupe- runt; ac eos aggeres, quos Sembergiani tuebantur, cæsis Germanis occuparunt; ac partim rotis & axibus tormentorum diffectis & confractis, partim vero foraminibus eorum & spiraculis magno ferreorum clavorum numero impacto obstructis, ea inutilia reddiderunt; adeo amplius duabus horis eodem in loco detrimenta assidue inferendo, moram protraxerunt. Et cum cæteri serius quam par est, ac post peracta hostium destinata auxilio accurrissent, anceps & diuturnum cum iis certamen contraxerunt; ita ut mille e Germanis & amplius occumberent, caderetque inter alios cæsus Carolus Mansfeldius adolescens, ejus Caroli clarissimi ducis filius nothus, quem reportata de hostibus Turcis sub Strigonio victoria, morbo correptum Comaronii e vivis excessisse diximus. Ferunt Rofwurmium in ferendo laborantibus auxilio tardius sese expedivisse, quod eo fere tempore alea & chartis pictis in tabernaculo ludendo, nec lucri faciendæ pecuniæ spem relinquendo, nuntios & legatos aliquandiu ad tribunos missitasset, sicque tempus terendo, hosti spatium exequendi quæ volebat concessisset.

Turca Budensibus opitulaturi a nostris summoti & cæsi sunt.

His qui castella ceperant & liberis peditibus in castra receptis allatum est certis nuntiis, Albanos, Canisianos, ac Sighetanos Turcas auxilium Budensibus allaturos in itinere esse, ducibus Omerbego & Ibraimo, qui in animo haberent, sub tempus contrahendi cum nostris certaminis, bene magnam suorum manum in urbem intromittere, subsidio cæteris qui intus erant futuram. Quibus mox Mathias princeps Nadasdium, ac Georgium Turzonem, & Sigismundum Herbestainium Illyricarum copiarum præfectum obviam misit, qui cum in hostes non procul castris incidissent, qui plures duobus millibus equitum erant, nihil cunctati in eos acerrimum impetum fecerunt: Nec Turcæ minore virtute eos exceperunt; pugnatumque est fortiter ab utraque parte. Sed quum nostri sclopetarios quoque equites non paucos haberent, qui Turcas vulnerare atque interficere non cessabant, hostes fugam dedere, & a nostris ad multum spatium insequentibus partim cæsi, partim capti fuere; ita ut amissa plus dimidia suorum parte, sese pars Albam repetere, pars extento cursu, quo potuit, profugere cogerentur: nostrique CC. fere adductis captivis, ac signis militaribus aliquot, victores in castra reverterentur. 1602.

Jam hostili discedente exercitu, captis in vicinia castellis, & fusis fugatisque iis, qui auxilio obsessis veniebant, ac munitione ea, quæ ad stabula regia erat, in potestatem redacta, Mathiæ principi ad integram obtinendam capiendæ urbis victoriam nihil deesse videbatur; & iisdem diebus turris aquaria non procul a stabulis sita XVI. majoribus tormentis acerrime quassata funditus corruerat, ut in sequentem diem oppugnatio haud difficili labore institui posse videretur. Verum tanta subito intolerandi frigoris vis, ac adversarum tempestatum procellæ sequutæ sunt, ut cadentibus dies & noctes pluviis nive multa intermixtis, nedum oppugnatio instituta perfici, sed ne tormentorum quidem usus, impedientibus cuncta cæli injuriis, exerceri, neque excubiæ ab nudis & enectis frigore militibus obiri posse censerentur; ita ut princeps vel invitus, ac maxime fortunam, quæ bis suis conatibus maligne invidisset, incusans, de receptu, & deserenda urbis obsidione cogitare compelleretur. Quarum difficultatum haud ignari hostes, quotidianis fere excursionibus nostros infestare non desinebant: ut decima die Novembris contigit, quando hostes in aggeres tormentorum ex urbe eruperunt; sed a nostris celeriter occurrentibus, cæsis ex eorum numero quamplurimis, retrocedere, & in urbem egredi coacti fuere. Quo in certamine magna virtus Othoniis Rhenani Comitis equitum præfecti, excelsæ staturæ juvenis, enituit, qui hostes cædendo ac tergis instando, ad urbis fere muros usque insectatus fuit. Altero die hostes nequaquam castigatæ temeritatis pœna coerciti, iterum excurrere in nostros, ac castra invadere minime dubitarunt. Et cum ad stationem Turriani Comitis irruissent, qui ad singula momenta paratus excubabat, pugnam atrocem & diuturnam contraxere; sed accurrente cum equitibus suis Colonicio, ac Nadasdio, & Turzone cum Ungaris, hostes amissis iterum sociorum quamplurimis in urbem compulsi sunt: ceciditque in eorum partibus præfectus prætorianorum equitum Spahoglanorum, thorace & galea cæterisque armis auratis protectus, quem sub ilia glande trajectum, ac equo prolabentem socii magno numero conglobati in urbem retulerunt. Inter nostros ipse Turrianus in sinistro brachio, ac Christophorus Puchaimius equestris turmæ præfectus, in capite levi vulnere perstricti fuere.

Hostiles ex urbe eruptiones a nostris retunduntur.

Nostri tot & tantis hostium injuriis irritati, acriorem obsidionem redintegrare, ac Idibus Novembris ex classe Danubiana XL. circiter ingentes pilas ferreas igne candescentes in urbem jaculari, ex aggeribus quoque majore vi, crebriores ictus ingerere, iisque magna obsessis detrimenta & strages inferre. Sed quum adversæ tempestates magis quotidie ac magis invalescerent, ut venti Aquilonares frigore ac gelu intolerabili perflantes omnibus conatibus consiliisque eorum, veluti ex professo obstare viderentur; quinto post eam pugnam die solvere obsidionem decreverunt. Igitur Sulciani milites, & alii e propugnaculo, quod antea manu ceperant, educuntur, ac ad Pesti præsidia transferuntur, quod munire & tueri statuerant: iisdem alii milites Germani e Suevorum & Moravorum ac Silesiorum legionibus adduntur;

Nostri cæli injuriis oppressi obsidione decedere compelluntur.

ex

[1602. 1603.

Pestum, delectu habito, præsidio munitur.

ex numero vero equitum centuriæ aliquot equestres Rhenani Comitis ac Colonicii, & aliorum præfectorum describuntur, qui Pesti maneant, eique tuendo invigilent: constituiturque, qui loco & præsidio præsit Albertus Princestainius, multæ virtutis juvenis, id sponte cupiens; Castellis vero quæ infra Budam capta esse diximus, præsidiarii e cohortibus Ungaricis imponuntur. Quibus rebus eum in modum constitutis, idoneoque commeatu Pestana in urbe relicto, tormenta retrahi, & navibus imponi, castraque servato decenti ordine reduci cœpta sunt, ac quartis castris Strigonium perventum: ubi princeps exercitum partim dimisit, partim vero milites per hiberna distribuit: in queis solita prædarum ac rapinarum agitatione passim ubique grassati sunt; nihilo secius, ut antea diximus, quam si eas non ex faucibus miserorum agricolarum, quos tueri ex officio verorum Christiani nominis militum debebant, sed ex hostico ac barbarico solo rapuisse viderentur.

Pestis & terræ motus.

Eo anno magna pestilentiæ vis, ac ingentes & insoliti terræ motus in Austria ac Pannonia sentiri cœpere; ita ut hisce domus & ædificia plerisque in locis aut corruerint, aut vitium contraxerint; illa vero infinitos mortales omnis sexus & ætatis absumserint; invecta etiam mali contagie in ipsa pecora, & jumenta, quæ nullis inventis remediis passim ubique interibant. Postquam Mathias e castris rediit, venere e Germania copiæ auxiliares MCC. equites gravioris armaturæ, ac duo M. peditum, missa a Julio principe Brunsvicensi, quæ in hiberna ad S. Gothardum, ac Dobram, & Sabariam distributa sunt, donec ad finitimas hostibus arces, & idoneas stationos dividerentur; qui tametsi sua stipendia statis temporibus accipiebant, nequaquam tamen a rapto & vitiis abstinebant.

Anno 1603.

Anni insequentis initium rigida hieme concretis glacie fluminibus multiplici hostium excursione, ac infestis populationibus, mox Transylvanicis motibus insigne fuit, quæ provincia rerum crebra novitate ac mutatione, ac novis subinde seditionibus pro incolarum ingenio, ne Regibus quidem nisi ex libidine parere solita est.

Tartarorum infestæ excursiones.

Primum Tartari in hibernas stationes divisi, circa Quinqueecclesias & Sighetum ac Canisam, magna manu collecta, pagos circa oppidum Papam, & oblongum montem Camenensum sitos, quamquam Turcis æque ac nobis subditos, contra fas & æquum concremarunt, & abductis in servitutem colonis, pervastarunt; Inde Cestregum & Dobronacum oppida penes Linduam diripuere. Tertio Muram prope Lescocium pagum per glaciem transeuntes, peninsulam eam, quam Dravus & Mura fluvii efficiunt, duplici facta excursione usque ad Perlacum oppidum, ferro & flamma impune vastavere, ac summa celeritate eodem remenso itinere, ad suas stationes præda onusti redierunt.

Illis etiam Turcæ se jungunt, & Illyricum gravissimo damno afficiunt.

Postremo longe majori numero coacto, Turcis quoque in societatem adscitis, ita ut ad XVI. millia equitum constituerent, in Illyricum progressi, quum Jacobum Grasbanium inter Veruciam & Bresoviciam cum CCCC. militibus Caproneiæ præsidiariis forte obvium habuissent, qui adventus eorum ignari, excurrere in hosticum volebant, fusis & fugatis nostris, captoque Grasbanio, omnem eum tractum, qui secundum Dravi dextram seu citeriorem ripam a Caproncia usque ad Varasdinum & Vinioiam lata & plana protenditur, hinc inde discurrendo & carptim urendo crudeliter depopulati sunt, tanta celeritate, ut a Comarnicia amne, ubi pernoctarant, ad usque Vinicenses campos (quod iter expedito equiti vix uno die superabile est) trium horarum spatio longe lateque percurrerent. Aberat Herbestainius, limitis illius præfectus; Sed Joannis Drascovitii provinciæ præfecti, quem Banum vocant, studio atque vigilantia, qui se cum copiis Varasdinum receperat, effectum est, ut & suburbia ejus loci ab eorum immanitate salva retenta sint, nec multum captivorum aut pecoris abductum. Illi quoque, qui ex hostibus Crisium versus populatum procurrerant, a subjectis Herbestainio præsidiariis, ac nobilitate, quæ in suam defensionem arma sumserat, aliquot locis non sine clade cohibiti fuere. Georgium Queglevitium cum Balthasare Viragovitio fusum, in castellum Custarocium, sese e fuga recipere coegerant, illudque aggressi diu oppugnarunt. Verum quod latiore fossa aquarum plena munitum esset, & inclusi se sclopetis crassioribus tuerentur, incepto destitere. Demum altero die Ludbregum redeuntes, ubi socios & Turcas in castris reliquerant, & expugnata ex itinere Rasinia, onusti spoliis & MD. circiter captivis abductis, paucis suorum amissis, eo quo venerant itinere, Sighetum & Quinqueecclesias reversi sunt.

Rudolphi Imper. mater in Hispania obit.

Hujus etiam anni principio extremum diem in Hispania clausit Maria Caroli Quinti Cæsaris Imperatoris filia, Maximiliani Cæsaris conjux, ac Rudolphi filii ejus & successoris, qui nunc rerum potitur, genitrix, summæ in DEUM pietatis & virtutis matrona, cum annum ætatis octavum & sexagesimum exegisset. Cui splendidum funus ac magnificum Cæsar Pragæ faciundum curavit, instructoque regio cænotaphio prolixe ac pie parentavit.

Et Georgius Comes Zrinianus.

Nec diu post Georgius Comes Zrinianus, Nicolai Sighetana obsidione clari filius, vir & ipse summæ virtutis & fortitudinis, nondum plane senex, cum quartum & quinquagesimum annum ageret, vitam cum morte commutavit, qui supra peritiæ militaris opinionem, multo etiam splendore liberalis vitæ, militariumque alumnorum copia, cultuque familiæ Pannonicorum procerum longe clarissimus habebatur.

Radulonis Valachi legati cum muneribus ad Imp. missi.

Quæ dum aguntur, Radulo Transalpinis, quem provinciales in locum cæsi a Basta Michaelis principem sibi elegerant, missis ad Cæsarem Radulone Cussario ac Leuccaga legatis, omne obsequium clientelæ, promtumque & fidele ad omnia studium obtulit, ac munera addidit: inter quæ præter acinaces, ac ephippia auro & argento elaborata, asturcones optimi generis, ac equi Doburgiani quietioris & sedati gressus, ac rhedarii unicolores, ad manum ducebantur. Legatos Cæsar in clientelam acceptos ac donatos muneribus dimisit; Radulonemque antiquis conditionibus provinciam habere permisit: ac ut in colenda fide constanter perseveraret, admonuit.

Legatis Transylvanis Cæsari fidem deferentibus.

Advenere etiam eodem tempore e Transylvania legati totius provinciæ nomine, fidem atque obsequium promittentes, Benedictus Mincenthius, Joannes Petquins, Joannes Quiralffalvius, ac Joannes Reghenius, & nonnulli e Saxonum genere. Qui dum suis negotiis cum Cæsare tractandis incumbunt, ii, qui domi remanserant, non sine singulari fraude, & nominis sui infamia, nova facta conspiratione & rebellione, a Cæsare defecerunt: eam nacti occasionem, quod Basta & ejus copiæ, longam & difficilem stipendiorum

1603. tarditatem causatæ, sese Sacmarium & Tocajum versus subduxissent, Moysemque Siculum sibi in principem elegerunt. Itaque Cæsar legatos vel demisse & dupliciter sese excusantes, urbe extemplo decedere jussit: quamquam neque jus gentium obstitisse videretur, quin in eos uti fraudulentæ legationis reos severius animadvertere posset; uno ex eis Quiralffalvajo, antequam discederent, morte sublato, & quod Arianæ sectæ esset addictus, vix in urbe sepulturam nacto.

Factiosi domi relicti Moysem Siculum sibi Principem deligunt.

Moyses interea, quem post pugnam, in qua victor Basta extiterat, Temesvarium ad Turcas transfugisse diximus, a Mehemete Turcarum principe, provinciæ Transylvaniæ imperium sibi & posteris impetravit; missumque ab illo acinacem & clavam, ac vexillum imperii insignia accepit, ac paulo post cum Bectesse purpurato ei opem ferre jusso, & Turcis ac Tartaris, ac Siculis, qui rerum novarum studio, ad eum tanquam popularem suum magno numero concurrerant, ad obsidendum Caransebessum, quinto milliari a Temesvario dissitum, copias promovit. Sed Joannem Sestium Vilagoluari præfectum ad eum & Turcas, tradita eis arce, transire volentem, Joannes Barsonius & reliqui milites, qui Cæsari fidem servare cupiebant, inter disceptandum interfecerat. Præerat Caransebesso Petrus Husarius, qui olim Papæ haud ignobilis oppidi præfectus, relicto Cæsare, in Transylvaniam ad Sigismundum opimioris stipendii fiducia sese contulerat. Eum portas claudere, locumque Cæsari servare volentem, uti paulo ante in Comitio fuerat deliberatum, oppidani & milites pari perfidia comprehensum ac vinctum Moysi & Bectesi ac hostibus tradiderunt, ejusque miseriis & captivitate sibi libertatem, ac impunitatem sunt consequuti. Ferunt Moysem clementiæ laudem aucupari volentem, illius vitæ parcere cupivisse; sed Turcæ & Tartari, quòd eum ob varias & graves contumelias & detrimenta, dum Cæsarianas partes sequeretur, eis illata admodum exosum haberent, extemplo cæsum in multas partes dissecuere. Inde Alba Julia petita est: quam quod vacua, nec ullo custodita præsidio esset, facile in potestatem redegerunt. Cæterum cum tormentis, quæ erant Albæ reperta, Claudiopolim promotus est exercitus, qui confluentibus undique quamplurimis & præsertim Siculorum seditiosissimis quotidie augebatur. Defendebant urbem Germanorum peditum nonnullæ cohortes, in ea a Basta relictæ; Sed illæ ab urbana multitudine, quæ aperte ad Moysem inclinabat, longe numero superabantur, ut milites Germani consilii inopes ac paucitatis suæ conscii, quid facerent, non satis explicabant. Moyses duabus ex partibus urbem obsedit, una e colle ad meridiem protenso, qua parte prope Collegium Societatis Jesu, quod olim Dominicanorum fuit, mœnia fossis carent; altera prope pontem, quo suburbia adeuntur. Nec qui intus erant diu moram fecere, quin cum Moyse convenirent; qui nisi deditio maturaretur, se suburbia, quæ erant ampla & ipsa urbe majora, concrematurum, & vineas, quæ uberrimam largioris vindemiæ spem ostendebant, immissis equitibus & jumentis protriturum comminabatur. Igitur octavo die obsidionis ea conditione urbs deditur, ut Germani quotquot erant in præsidio simul cum sarcinis illæsi, indemnesque Sacmarium ire permittantur: atque iis excedentibus fides servata est. Redacta in potestatem Claudiopoli, & Civibus pecunia mulctatis, Torda, Eniedium, Sassebessum, & reliquæ Civitates ac municipia facile imperatis paruere.

Is, insignibus imperii a Turca nefarie acceptis, Caransebessum occupat.

Petri Husarii indigna cædes.

Mox Alba Julia ejus in potestatem redigitur.

Inde Claudiopolim deditione subigit cum aliis nonnullis oppidis.

1603. Itum deinde est Cibinium, urbem provinciæ primariam, quæ absque cunctatione portas aperuit: illinc Brassonem, quæ Germanis Corona dicitur, & in campis urbi subjectis ad molas versatiles, quibus e contusis linteolis chartæ scriptoriæ conficiuntur, castra trifariam collocata sunt; ita ut Moyses cum suis separatim tenderet, ac Turcæ & Tartari distinctis inter se locis metarentur. Ibi aliquot dies stativa habita, ac Saxonibus commeatus & pecunia imperata; quæ ab ipsis promte & sedulo curata est; quamquam tot & tantis, tamque variis bellorum incommodis, ac Bastæ ac aliorum ducum avaritia ac crudelitate satis superque exhausti atque expilati essent. Dum ibi morantur, Radulo Transalpinæ Valachiæ princeps, cujus legatos obsequia, fidemque pollicitos paulo ante apud Cæsarem fuisse diximus, collectis summa celeritate ac silentio copiis, ac quatuor tantum levioribus tormentis secum acceptis, Moysem uti Cæsaris perduellem, ac Turcarum asseclam noctu aggredi constituit, ut ea re summum suum erga Cæsarem studium testaretur. Nec consilio eventus defuit; nam cum ab exploratoribus de situ castrorum abunde esset edoctus, cum quatuor equitum, ac sex peditum millibus in Moysem & Turcas ac Tartaros nihil tale metuentes, & semisopitos nocte intempesta, quæ fuit ad diem XXII. mensis Quintilis nec opinato irrupit, magnoque sublato clamore Moysem imprimis est aggressus. Nec is se animo demisit, quin fortiter periculoso in loco repugnaret, & suos ad pugnam cohortaretur. Sed ut in re nocturna & ancipiti, inconditisque passim ad arma conclamantium vocibus, partim vero aliis e tentorio ad frenandos sternendosque equos prosilientibus, partim nonnullis, atque iis, qui peditum ignavissimi erant, latebras & fugam quæritantibus fieri necesse erat, parum proficiebatur; & res in extremum erat adducta discrimen. Interim vero superventu tormentorum currulium, eorumque pilis magna cum strage circumvolitantibus, omnia tumultu, cædibus, fuga, periculo miscebantur. Quo animadverso Turcæ & Tartari, quorum auxiliis Moysis spes, & belli cœptorumque omnium fiducia stabat, subito & inexpectato pavore perculsi, relictis castris & impedimentis, in præcipitem fugam vertuntur, & qui arma sumserant Janiceri ac peditum promtissimi, a Valachis & eorum sociis Ungaris mercede conductis, quos Aloysius Radibradius Ragusinus ductabat, cæduntur: Bectes abjecta purpura ac tigridis exuviis, sumtaque vili penula, cum suis eo quo potuit profugit, ac post multos errores cum Alberto Magno & Tartaris versus Vascapum cursum intendit.

Statimque Cibinio capto, Brassonem oppugnare aggreditur.

Radulo Vaivoda illius castra noctu adortus.

Turcas ac Tartaros præcipiti fugæ se dantes disjicit.

Transylvanos fortiter pugnantes cædit & dissipat.

Adhuc tamen Moyses, quantum poterat pugnando sese tuebatur, multique ex Ungaris & Siculis conglobati ad eum defendendum concurrebant: alii ab hoste circumventi pro suis tentoriis dimicabant, nec alii proprio periculo propulsando intenti opem ferre poterant; videbaturque facies tumultuarii prælii prorsus anceps & confusa, & Transylvani ad extremas necessitates compulsi, quum Moyses pugnando a Valachis interficitur; penes eum non procul Stephanus quoque Toldius multis confossus vulneribus occumbit: quibus cadentibus cæteri dissipantur & profugiunt: & inter fugiendum haud

Moyses Siculus & Toldius cadunt.

1603. haud minore vi, instantibus hostibus, cæduntur. Nicolaus Bogathius multis lethalibus affectus vulneribus, quod Valachorum linguæ peritus, ac hostium nonnullis cognitus esset, in præsens servatur, sed post pugnam apud hostes extinguitur. Periere ex iis, qui Moysem sequuti erant complures præcipui nominis viri non procul ab eo cæsi, Matthæus Perusitius Gasparis filius, qui e Dalmatiæ urbe Scardona in Transylvaniam, evocante Georgio Monacho olim provinciæ gubernatore, profectus fuerat, Joannes Senpalius, Georgius Maco, Joannes Canacus, ac Joannes Capturius & alii complures. Interiit etiam in eo prælii tumultu Joannes Jacobinus Claudiopolitanus, quem Moyses epistolarum magistrum & Cancellarium suum fecerat, tam immatura crudelique cæde indignus, nisi pestiferos Ariani dogmatis errores sequutus fuisset: cujus ingenii monumentum extat de rebus a Sigismundo Transylvaniæ principe gestis libellus. Melchior Bogathius meliori usus fortuna ad Devam cum paucis profugit: Cæsa Transylvanorum ad quatuor millia: Vexilla CLV. capta, quæ Transalpinus in signum navatæ operæ & victoriæ fidem Pragam ad Cæsarem misit per Radulonem Cussarium, Mircem Mirislonis Logothetæ fratrem, ac Aloysium Radibradum Ragusinum, quorum virtus & industria in pugna enituerat: quæ Cæsar in arcis templique area circumlata e fenestra spectavit, ac legatos donis & auro cohonestavit.

Proceres item complures.

Joan. Jacobinus.

Transylvanorum quatuor millia cæsa. 155. Vexilla capta Cæsari oblata.

Post cæsum ac vita simul & momentaneo imperio functum Moysem, Basta, qui sub id tempus Sacmarii rerum eventum præstolabatur, quum e pecunia Dobonis, qui eo fere tempore moriens, ingentem reliquerat, stipendium exercitui dandum accepisset, jusso Sacmarii Michaele Siculo, ut se paulo post sequeretur, promotis copiis in Transylvaniam redire constituit: & in itinere de successu victoriaque Valachorum, ac Moysis & perduellium interitu certius cognovit: cumque Thomam Capriolum propinquum suum, & excubiarum in exercitu præfectum, ad Radulonem citatis itineribus præmisisset, qui eum de suo & copiarum adventu edoceret; is forte in equites Joannis Turci adolescentis, qui ex arce Huniadiana excurrerant, incidit, & ab iis captus est. Verum ille partium quas sequutus erat principem acie cæsum, & conversam in melius Cæsareanorum fortunam animo reputans, Capriolum Bastæ incolumem ac in honore habitum gratis remisit. Cum in Transylvaniam esset perventum, Siculum Sacmarii subita paralysi extinctum accepit, & simul Albertum Magnum ac Bectessem substitisse, & reliquias fusi & fugati exercitus colligere, majoresque in supplementum copias expectare, jamque Turcas & Tartaros ac Cosaccos haud contemnendo numero, partim ex fuga, partim e militibus earum regionum ad Vascapum seu portam ferream convenisse didicit. Locus est inter Transylvaniæ fines, Alpesque & planitiem Temesianam positus, qua viæ angustæ sunt, per quas Transylvania adiri solet, ubi Joannes olim Huniadianus incliti nominis ac raræ virtutis dux, ingentes Turcarum copias memorabili prælio deleverat. Porro Basta de eorum consiliis certior factus, Henricum Duvallum Damperii Comitem Lotharingium, ac Ludovicum Racocium cum quatuor millibus Ungarorum adversus eos misit. Qui infesto exercitu celeriter eo profecti, in unamque intenti occasionem delendi hostis, in eum nec opinantem acerrime irruerunt: cumque hostes & præsertim Tartari, qui ob insitam animis corporibusque feritatem insuperabiles reputantur, impetum nostrorum irrumpentium ægerrime sustinerent, ac sclopetis crebro vulnerarentur, quod teli genus illi valde formidant, primi in fugam versi sunt: nec diu Cosaci & Turcæ cum Bectesse & Alberto pugnam protraxere, quin terga darent. Cæsi ex hostium numero circiter ter mille, cæteri palantes & discincti ac vulneribus debilitati, fuga sibi salutem quæsivere. Bectes & Albertus ægre sese e manibus nostrorum eripientes, Temesvarium pervenere. Signa capta XX. cum quibus, ac multis captivis & ingenti præda victores ad Bastam redierunt. 1603.

Albertus Magnus & Bectases copias instaurant.

Quas Damperii Comes & Racocius cædunt fugantque.

Hac reportata victoria ipse recuperatæ Transylvaniæ laudem sibi arripuit, eamque solitis avaritiæ & crudelitatis generibus aliquamdiu in fide Cæsaris continuit, sed adeo aversis & alienatis omnium voluntatibus, ut nisi auctor & dux deesset, insignium contumeliarum & detrimentorum indignitatem nequaquam laturi esse viderentur. Recepta provincia Cæsar Joannem Molardum Comaronii præfectum, ac Nicolaum Burchauserum in Transylvaniam misit, qui consilio cum Basta & provincialibus, quorum fides minime suspecta esset, communicato rationes inirent, quibus ejus satis impacatæ ac identidem jugum excutientis provinciæ homines refrenari, commodiusque regi possent. Qui quum inde rediissent, visum fuit Lupo Unferzagtio ærarii præfecto, ac collegis, idque Cæsari persuasum reddidere, ut provinciam Basta consilio & adminiculo decemvirum ex Germanis & Ungaris delectorum gubernaret; nominatique ad id muneris sunt Germani, Burchauserus ipse, & Carolus Inhofferius, & Paulus Cranseneccus: ex Ungaris Pancratius Senniejus, Georgius Hoffmanus, Albertus Sivegus, Cibinii prætor, Joannes Rhegenius, & quidam alii. Rebus vero & negotiis expediundis Franciscus Darocius e Bereghiana provincia vir summæ virtutis delectus est, qui vices atque officium Cancellarii præstaret. Verum mox concitata a Boscajo rebellione, & rebus ferocis & rebellatricis provinciæ gravissime perturbatis, ut paulo post dicemus, ejusmodi consilia effectu caruerunt.

Decemviri Transylvaniæ gubernandæ delecti.

Hisdem fere diebus Nadasdius & Colonicius Bolonduarium aggressi, quod ad Balathonem lacum situm est, deditione ceperunt: & Laccum, subjecto fundamentis sulphureo pulvere, a præsidiariis Turcis disjectum facili negotio, occuparunt. Verum nec ipsi Laccum restaurandum putantes vacuum reliquerunt: illud vero uti commodiore loco situm, imposito adversus piratas, qui prædatoriis per Balathonem navibus frequenter excurrere solebant præsidio, ac Joanne Balogo præesse jusso munierunt: reque prospere gesta ad suas stationes sunt reversi.

Laccum & Bolonduarum nostri occupant.

Atque hæc quidem eo fere tempore foris militiæque gesta sunt; domi duo senatorii viri majestatis accersiti, magno in periculo fuere. Stephanus Illieshazius, & Joannes Jovius, quorum ille magisterio Aulæ clarus; hic vero litibus dijudicandis prætor constitutus, tribunali regio, quam tabulam vocant, præerat. Illum ærario præfecti advocatique probrosis libellis bifariam scriptis Cæsarem incessisse, ideoque lege Julia majestatis crimine teneri deferebant. Cum Cæsar jacta indigne in se probra in cognitionem vocari jussisset, dies illi dicta fuit ad comitia, qui-

Illieshazius, & Jovius majestatis tamen admisisse insimulantur.

1603. quibus controversiæ majestatis inter regem & subditos obortæ, a Palatino centumvirali judicio discuti solent. Sed comperendinata a comitiis causa, senatores postea nonnulli & judices, qui auditis actionibus sententiam ferrent, nec tamen eam publicarent, adhibiti fuere. Quorum sententiæ quum variarent, & ille scripta sua mitius interpretando, nihil malitiose, aut de industria libidineque, sed communi loquendi scribendique genere accidisse excusaret, neve id tantillum verborum, sibi factis insonti crimini duceretur, postularet; a majori tamen parte judicum convictus damnatusque est, idque Cæsari sic expetenti rescriptum. Qui quum Nicolaum Isthuanfium eo tempore Propalatinali dignitate fungentem Pragam vocatum, ferre in publico sententiam adversus reum jussisset; is se patriis legibus, quibus extra fines Ungariæ ferri sententia caveatur, prohiberi respondit: nec eam dici sententiam posse, quæ instar opinionis de proposita quæstione privatim concepta fuisset: diuque in eum modum disceptatum est, quum collegium Cameræ urgendo sententiam, cupidis animis, lege in reum agi juberet; ille vero contra leges eam ferre nollet. Dilata in hunc modum re, Illieshazius, qui tam arduæ & difficilis causæ suæ Jovium minus æquum disceptatorem, & nimis præpropero judicio pronum, ad damnandum extitisse cognoverat: tali exacerbatus injuria literas illius protulit, quibus illum longe majora & atrociora in Cæsarem & principes ejus fratres probra conjecisse appararet, ideoque atrociori etiam sententiæ magis attineri. Quod postquam patefactum fuit, Lupus Unferzagtius Cameræ seu ærario præfectus utriusque bonis & fortunis avide inhians, ut iis per auctionem divenditis, æs alienum publicum, quod creditoribus & Lazaro imprimis Henquelio prædiviti mercatori debebatur, vel cum injuria & acerbitate aliorum dissolveret, convento Cæsare, quum ob rem pecuniariam, quam fisco ex eorum damnatione obventuram sperabat, scripta utriusque prave detorqueret, ejus sententiæ auctor fuit, ut Viennam ambo acciti a Mathia principe, lata severiore sententia capti, custodiæque traditi, bonis & fortunis mulctarentur. Igitur ad diem pridie Nonarum Novembris cum in Curiam vocarentur, Illieshazius per occultum a quopiam sui periculi admonitus profugit, ac ad arcem suam Trinciniensem delatus, convasatis celeriter rebus & pecuniis, quas ingentes habere dicebatur, in Poloniam sese recepit: Jovius vero nullius, ut putabat, noxæ conscius, quum literas manu sua scriptas negare non posset, insperato casu primum loco & dignitate motus, sigilloque Cæsaris exutus, quod judiciale vocatur, mox in turrim Viennensis arcis conditus fuit; bonaque eorum fisco addicta, ut nec portionibus uxorem parceretur.

Illieshazius fuga in Poloniam se recipit.

Jovius in carcerem detruditur.

Intentantur etiam aliis proceribus actiones.

Per eundem modum Georgio quoque Homonniano arx Terebesia extraordinario jure ademta, Valentinus ejus frater patruelis, judicio capitis & bonorum arcessitus, Franciscus Magocius ad necessitates amittendi Regechii adductus, permultique alii intentatis actionibus in forum citati. Quæ omnia ciendis invidiæ & impatientiæ tempestatibus opportuna ac valida alienandarum voluntatum instrumenta ab ærario præfectis injecta atque proposita, Cæsar absque discrimine admittebat. Per id quoque tempus Maximilianus princeps Cæsaris frater, itinere per Venetias facto, Romam voti solvendi causa profectus, a Clemente quamquam pedibus laborante, missis obviam aulæ primoribus splendide atque magnifice in Vaticano exceptus fuit; & quum res visu dignas Christiana pietate perlustrasset, Pontificemque singulari honore veneratus fuisset, Oenipontem, ac deinde ad Cæsarem est reversus, certa cum spe promissorum a Pontifice auxiliorum, ad futurum bellum administrandum. 1603.

Maximilianus Archidux Romam voti solvendi causa proficiscitur.

Albensis Turcæ atrox facinus.

Non equidem libens incepto longius abierim, sed quum hoc ferme tempore Turca quidam Albensis, audax imprimis & atrox facinus designare ausus sit, ut gentis ad dolos & fraudes, ac Christiani nominis odium natæ artes plus quam Punicæ caveantur, illud commemorare libet. Quisibraimus erat Albæ equitum decurio, qui in rixa quadam centurionem Janicerorum interfecerat, ideoque Jaurinum ad nostros transfugiens Christianis sacris imbutus erat. Nec Turcis diversas injurias ac detrimenta inferre desinebat, itinera eorum Budam atque Albam versus infestis armis obsidendo, nonnunquam ad urbem usque excurrendo, ac in suburbanis ipsaque urbis porta obvios trucidando aut intercipiendo, adeo ut non imbellis duntaxat fœminarum puerorumque turba, sed etiam milites in hortis, villis, molisque frumentariis securi ab ejus insidiis esse non possent. Interdum noctu excubitores mœnia circumeuntes sclopetorum glandibus petebat, aut cum portæ aperirentur, custodibus vulneratis, aut interfectis citato equo, quem velocissimum habebat, domum intactus revertebatur. Itaque assiduis ejus incursibus irritatus urbis præfectus Murates, trepidam sibi vitam eo vivo arbitratus, ducentorum aureorum numorum præmium constituit, qui eum quocunque astu e medio tollendum susciperet: repertusque est Husaimus ex peditum ordine manipularius, qui caput incerto discrimini ultro objiceret, & vitam eo pretio licitaretur: vir tantulæ staturæ, quadratæ tamen & robustæ, alteroque effosso oculo vultum deformatus, sed stupenda armatus audacia, & qui antea, dum Jaurinum a Turcis teneretur, ibi stipendium meruerat, captaque a nostris urbe, se e muro in Danubium præcipitem ejiciendo evaserat. Itaque relicta conjuge & liberis, specie transfugæ Palotam pedibus profectus, se occiso socio Albæ manere nequaquam ausum mentitus est. Illinc a Gaspare Horvato loci præfecto Jaurinum missus fuit; qui quod nonnihil ab agrestibus, qui Albæ frequentes versabantur, cognovisset, transfugam insigne aliquod facinus aut admisisse, aut moliri animo statuisse; de eo Lupum Somogium Jaurini legatum secreto certiorem reddiderat.

Cum Jaurinum venisset, diemque in legati domo fuisset, sub vesperum ad hospitium Quisibraimi deduci postulavit, secordiaque legati nihil de eo inquirentis aut providentis deductus, comiter ab eo excipitur, & post varios sermones colloquendo ac compotando in multam noctem colloquium protrahitur, ac tandem eodem in cubiculo sterni transfugæ lectulum jubet; atque is, quo incautiorem hospitem deciperet, prior somno se teneri simulat; pauloque post illum ad primæ quietis tempus alte stertentem, cultro prægrandi in pectus adacto, uno ictu transfodi, cruoreque ad culcitram abstersо, nihil cunctatus se domo proripit, ac ut erat urbis viarum, ac mœniorum apprime gnarus, prope propugnaculum, quod Albana porta exeun-

1603. exeuntibus sinistrum est, ad ejus generis munitionem, quæ Casamatta vocatur, e muro se demisit, atque illinc in fossam præcipiti saltu conjecit, nemineque vigilum aut circitorum sentiente, in tutum evasit. Mane illucescente, dirum ac crudele scelus patuit, trepidaque urbe ad atrocitatem recentis cædis, mox equites, qui sicarium retraherent, ad diversas vias emittuntur: sed passim in sacro Monte, ac silva Bacania frustra quæsitus est. Divini tamen numinis ope factum est, ne immanis & truculenta bellua impune evaderet. Cum enim in agro Tatensi Albam repetiturus iter faceret, milites quinque numero, Comaronium rerum suarum causa proficiscentes, in eum inciderunt, quumque profugere non posset, acre cum eis certamen inire non dubitavit, unoque ex illis interfecto, a reliquis, quum se vivum dedere nollet, cæsus est, caputque ejus Jaurinum missum. Quisibraimum commilitones summo cum honore funeris, nec sine gravi illatæ ab hoste tam notabilis contumeliæ dolore humatum composuere; atque hic exitus utrisque his viris fuit, æque perniciosus & lugubris; tanto Quisibraimi potior, & minoris tristitiæ, quod Christianæ veræque religionis studium esset amplexus.

Interim Rosburmius exercitu ex hibernis educto ad Strigonium convenire jusso, castra ibidem posuit, Danubiumque ponte consterni jussit; ibique copias Brunsvicenses & equites Franconicos in castra recepit; cumque allatum ad eum ab exploratoribus fuisset, Muratem purpuratum Budensem pontem ad flumen Sarvisium infra Albam ad pagum Serdahelium, non procul Saxardia construxisse, ibique copias, quæ ab Hasane supremo earum præfecto adducendæ essent, præstolari; Colonicium cum duobus millibus equitum, ac Sulcium cum aliquot biremibus Vienna deductis, ac classe Comaroniensi, in quibus tria millia peditum Ungarorum & Germanorum erant, secundo Danubio exploratum hostium consilia, misit. Qui cum eo pervenissent, & pedites cum sociis navalibus descensionem in continentem fecissent, hostes absque cunctatione aggressi sunt, nec illi prælium detrectavere, & mox atrox & cruenta dimicatio exorta est, sic ut utrinque plurimi occumberent, ac diu anceps & dubia victoria neutro inclinaret. Ubi Colonicius de ponte in cœnosam impeditamque carectis paludem simul cum equo delapsus, magno erat in periculo, nisi propere a suis adcurrentibus ereptus, servatusque esset. Ad extremum sclopetorum glandibus fracti & in fugam versi hostes, terga dedere: & nostri trucidatis amplius quingentis eorum, captisque ingentibus duobus purpurei coloris vexillis aureo limbo redimitis, ac præfecto Saxardiensi in potestatem redacto, superiores fuere, Murate purpurato ægre & difficulter sese explicante, ac versus Saxardiam procurrente. Qua re patrata nostri pontem, ne sequuturi hostes eo transire possent, dissipatis sublicis & concrematis, disjectoque aggere inutilem ac impervium reddiderunt; ita ut non nisi magno labore refici restaurarique posset. Neque nostris incruenta pugna victoriaque fuit; ex quorum numero circiter CC. perierunt. Ferunt uberiorem futuram fuisse victoriam, nisi Sulcius peditatum Colonicio laboranti subsidio adcurrere volentem, cum verbis non posset, atque verberibus, stricto postmodum ense, ac cæsis punctim vulneratisque nonnullis, ad naves revocasset, quas nudari remigibus & milite, ac epibatis nolebat. Nostri re sat prospere gesta, præda ac captivis onusti Strigonium redierunt.

Colonicius & Sulcius Muratem Budensem ex improviso opprimunt cæduntque.

Nec multo post ad diem XXIX. Septembris Rosburmius promoto exercitu, castra inter Vaciam & Budam metari, Danubiumque iisdem in locis, quibus anno superiori fecerat, duplici ponte ad utramque insulæ ripam consterni jussit; modisque omnibus & crebro minutiorum pugnarum interventu occasionem cum hostibus confligendi quæsivit. Verum illi castra inter urbem Budam & Montem S. Gerardi angusto in loco posuerant; eaque præter Turcarum consuetudinem, exemplo a nostris capto, fossa senum pedum lata, ac vallo muniverant; ita ut inviti ad pugnam & conserendas manus elici nullo modo posse viderentur; cum tam ex urbe, quam monte tormentis facile eminus defenderentur. Dum in hunc modum castra castris propinqua fronte collata sedent, nec hostes ad universi certaminis aleam perduci possunt, & milites utrinque perpetuis vigiliis & laboribus victi, molestissimas aeris injurias ac hiemis incommoda nequaquam amplius laturi viderentur; Turcæ qui hactenus summo silentio sese continuerant, mutuo habito consilio, castra nostrorum noctu aggredi constituerunt, idque muneris & periculi ante alios sibi desumsit Hasanes Cilix genere, a Turcis Carajaziges, hoc est, Niger Scriba vocatus, qui primus cum suo equitatu, cujus virtutis magna apud omnes opinio erat, castra nostrorum adoriretur.

Castra nostra castris hostium conferuntur.

Hic est scriba ille, qui præteritis annis magistratum Equitum Asiæ minoris, quam Anatoliam vocant, ac Cutheiæ urbis in Phrygia præfecturam, in qua sedes ejus magistratus est, consequutus, cum aurum quod pro ea quotannis fisco inferre pollicitus erat, solvendo non esset, ideoque captivitatem & carceres metueret, concitata in Asiæ provinciis seditione, multis & magnis rerum difficultatibus & incommodis rem Turcicam afflixit, occupatoque Iconio & Ancyra aliisque urbibus crudelissimis usque ad Prusiam Bithyniæ urbem excursionibus populos ad defectionem sollicitavit, & longe lateque tyrannidem exercuit, ac a Turcis Gelalis vocatus fuit, quæ vox rebellem denotat. Cum vero Mehemetes, misso adversus eum semel & iterum prætoriano exercitu, ad officium reducere domareque armis non potuisset; impunitate demum & oblivione omnium maleficiorum, ac præfectura Bosnensi ei promissa, in Europam traduxit, ubi quum a provincialibus, qui eum recipere recusabant, sumtis armis rejectus esset, Temesuarii præfectum eum constituit. Sed paulo post proditionis & tradendi Christianis ejus loci crimine, sive vere sive falso, accusatum, cum multis suorum Asiatici generis Turcis interfici jussit: sic tamen ut frater ejus patruelis Hasanes Caracasses a denso nigroque supercilio vocatus, fraternam cædem ulturus, rebellionem renovaret: qua Turcæ in Transmarinis Asiæ provinciis, mutua rebellium cum Persis habita societate etiamnum crudeliter exagitari dicuntur.

Itaque X. millia equitum selectissimorum totis castris deliguntur, & commeatus circiter Camelis mille vectus Budensibus infertur; cætera peditum Janicerorum pars navigiis ad castra nostrorum, equites vero terra delati, pontem a nostris factum magno impetu invadunt, tanto usi silentio, ut qui in excubiis erant, eorum adventum non prius advertere potuerint, quam 1603.

cum

1603. cum pugnandum foret, nec spatium in castra nuntiandi, aut ad arma conclamandi superesset. Erat dies XXIX. Septembris Divo Michaeli Archangelo sacer, & primus adesse hostes Nadasdius Rosburmio nuntiavit, eisque cum equitatu Ungarico occurrit, ac pugnam tantisper magna virtute sustinuit, donec Colonicius & Turrianus cum Germanorum equitatu, & Rosburmius cum toto fere exercitu subsidio adcurrerent. Pugnatum est ad diluculum usque diei, magno utrinque conatu, magnisque viribus, sed majori hostium detrimento. Nam quum Sulcius, jubente Rosburmio, octo tormenta currulia attrahi, & in hostes obverti curasset, volitantibus inter confertissimos hostes eorum pilis, incredibilis edebatur strages, adeo ut occumbentium cadaveribus locus, ubi pugnabatur, late compleretur, Asiaticis rebellibus (ita adhuc a suis appellari solebant) in prima acie summa virtute rem gerentibus; & Carajazige, eos ne quid remissius agerent, sed sicuti primam aciem poposcissent, ita etiam primi locum fortiter tuerentur, voce exemploque cohortante. Ex altera parte Murates purpuratus non solum cæteros suorum ad certamen accendebat, sed etiam tormenta quatuor, quæ secum attulerat, & e navigiis in continentem attrahenda curaverat, in nostros displodi jubebat; sed irritis plerumque & in incertum evanescentibus pilis. Cum diu in hunc modum dimicatum esset, postremo terga dantibus Janiceris, fortuna & victoria a nostris stetit: dumque hostes navigia fugiendo repetunt, aut ponte profugere contendunt, nostris a tergo instantibus, & sine discrimine cædentibus, plurimi eorum cadant; postremo in Danubium insilire coacti fœde aquis absorbentur, ut eorum sanguine flumen rubescere videretur. Nadasdius etiam & Germani Asiaticos equites & ipsum Scribam, quamquam fortiter sese tuentes, pedem referre coegerunt: magnaque pars eorum in flumine periit, magna in continenti cæsa est, Scriba & Murate purpuratis ægre se a Nadasdianorum manibus & difficulter eripientibus.

Nostri cum Turcis acerrimo confligunt certamine.

Victique hostes fugam capessunt, compluribus cæsis & submersis.

Interiere complures ex hostium præcipuis, inter quos Belgradensis & Samandrianus præfecti, ac ex Janiceris circiter MD. præter eos, qui aquis hausti sunt; ex Asiaticis autem & aliis equitibus multis partibus plures, ii enim inceptam pugnam majori animorum ac virium pertinacia sustentare conati, primo in ordine dimicabant, adeo ut in universum ea die circiter VII. millia hostium cecidisse memorentur. Signa militaria XXXV. & in iis aliquot e setis equinæ caudæ eleganter facta; quæ Scribæ Nigri fuissent: tormenta item quatuor in castra relata, equorum haud exiguus numerus fuit; pauci captivi facti. Per hunc modum castigata hostium, & imprimis Asiaticorum temeritate, castra adhuc in propinquo invicem collata considebant, variisque eruptionibus & insidiis certabatur, quibus modo nostrorum lixæ & calones, ac pabulatorum plerique ab hostibus cæsi aut capti desiderabantur, modo hostibus nostri milites haud levia detrimenta inferebant; fuereque postea aliquot e Gallorum transfugarum numero, qui Papam arcem Turcis prodiderant, intercepti, ac supplicio affecti. Quum postea hiems gerendo adversa bello, majores indies difficultates adferret, & neutra pars triste rigidumque frigus pati posset, nec hostes elici ad edendum notabilis alicujus pugnæ eventum cogi posse viderentur; Rosburmio visum fuit consultum, Hathuanum aggredi, ut occasio Agriensibus & Budensibus Turcis invicem commeandi, ac commeatum & res necessarias importandi, ea munitione capta tolleretur; quam a Maximiliano principe superioribus annis vi captam, & eversam fuisse retulimus. Eam hostes loco commodissimo inter Agriam & Budam, ac æquali fere intervallo sitam, repurgatis fossis, valloque e materia facto reparaverant. Quæ consilia prius quam exequi posset, hostes conservata in præsens Buda atque Alba contenti, neque amplius cum tempestatibus & aeris procellis, simul & cum hostibus colluctari volentes, solutis castris Belgradum redire cœperunt. 1603.

VII. millia hostium ea die periere.

Hostes solutis castris, Belgradum redeunt.

Eorum discessu Rosburmius commodiorem rei destinatæ occasionem nactus, relicta Pesti majore tormentorum & impedimentorum parte, Hathuanum cum exercitu contendit, ac cum haud procul essent, Sulcium & Nadasdium, qui arcis situm, & novas munitiones, & ubinam aggeres & tormenta collocarentur, oculis perlustrarent, cum DC. equitibus Ungaris, & Germanis præmisit, quibus sese excubiarum & legionis Italicæ præfectus Germanicus Strasoldus conjunxit: & dum locum propius speculantur, Strasoldus glande crassioris sclopeti e muro ab hoste displosi ictus vulneratur ac equo prolabitur, inque vestigio expirat. Hostes interim ex oppido agminatim erumpunt, ac structa acie, cum iis, qui procurrerant, Sulcio & Nadasdio certamen contrahunt; sed mox crescente nostrorum numero, ipsoque duce suis subsidio adcurrente, cadentibus utrinque haud multis, Francisco Sebessio, Pauli filio impigro juvene, per brachium graviter vulnerato, in oppidum repelluntur, & inclusi ad arcem tuendam sese parant. Verum postquam nostri aliquot tormentorum pilas idoneis e locis in vallum essent jaculati, deditionem obtulere; eamque Rosburmius accepit. Exiere ex oppido circiter CCCC. promiscui sexus homines, quos cum Rosburmius Agriam aut Budam ire prohibuisset, Solnocum concesserunt. Reperta sunt in oppido XXIV. tormenta, cum idoneo apparatu sulphurei pulveris & pilarum: nec non commeatuum, ac majoris minorisque pecoris pro loci commoditate quod satis esset. In eo ducentos equites Ungaros, ac totidem pedites Germanos reliquit, ducemque eis præfecit e sua turme quendam propinquitate sibi junctum, indeque reversus, detractis e Friderici Colonicii & Romeri cohortibus aliquot centuriis peditum, Pestum firmavit, locoque curæ Gaispergerii tribuni commendato, ad Calendas Decembres Strigonium rediit, & dimisso in hiberna exercitu, Viennam atque inde Pragam ad Cæsarem contendit.

Rosburmius Hathuanum obsidet & occupat.

Rosburmius, Pestho præsidus firmato, Viennam redit.

Pestani quum flumine tantum Danubio a Budensibus distarent, sæpe facto virium periculo mutuis certaminibus pugnabant; ita ut aliquando Budam excurrentes ab hostibus cæderentur, nonnunquam etiam barbaros vicissim haud levi detrimento afficerent; ut tum accidit, quum centurio Lehnerius cum aliquot Ungaris in eos, qui in thermis Musthaphanis lavabantur promiscui sexus homines, per flumen glacie concretum improvisus irrupit, ac nudos hostes, nec satis expedite armis captis pugnantes ad unum interfecit, uno aut altero e pueris servato, fœminæ vero sicuti in balneas descenderant, vestibus exutæ, ac linteolis subito arreptis tectæ, dum viri dimicant, in urbem per glaciem pavidæ & ejulantes ægre profugerunt.

Nec

Res in Illyrico gestæ. Trautmanstorffius regionem Poseganam vastat.

Nec interea aliis etiam in locis ab infestandis hostibus cessabatur: Nam & in Illyrico Sigismundus Trautmanstorffius, militum ejus regionis præfectus, ditionem Poseganam Turcis parentem vastavit: & passim ubique circumlato terrore, in oppida & pagos ac arces hostiles igne ferroque sævit, frumentumque hostium in horrea & acervos congestum concremavit, pecoraque magno numero abacta, militibus divisit: præterea castella duo ad Dravum flumen, infra Babociam, ad Tamassium pagum sita, quæ ponti ibi constructo, ac commeanti, ex Illyrico in Pannoniam Turcis præsidio ad transitum erant, cum Nicolao Zrinio, Georgii nuper fato functi filio (is adolescens tunc primum arma adversus hostes induit, equumque conscendit, ut tyrocinium militiæ faceret) per vim capta evertit, & succendit, incolumemque reduxit exercitum. In Transylvania Lippam & Lugassum Basta recuperavit, dedentibus sese iis, qui ea loca custodiebant Ungaris, Claudiopolitanos vero, qui Patres Societatis JESU collegio ejecerant, illudque cum templo funditus diruerant, pecunia mulctavit, atque in templum majus, quod ab Arianæ superstitionis assectis hactenus obtinebatur, ademtum ab iis, patres eosdem introduxit; posteaque suos milites in hiberna dimisit; qui uti antea, sic haud minore etiamnum militaris disciplinæ neglectu, in omnes omnium fortunas ac facultates, non rapiendo duntaxat, sed etiam igne ferroque sævierunt.

Basta in Transylvania Lippam & Lugassum recuperat. Patres e Soc. Jesu ejectos Claudiopoli restituit.

A. 1604. Nadasdius laude bellica clarissimus extremam diem obiit. Quem sequitur Mehemetis III. Turcarum Principis obitus. Achmed filius illi succedit.

Interea annus quartus supra mille & sexcentos a partu virginis inierat, quum Nadasdius capto Hathuano domum reversus in morbum incidit, lentaque tabe consumtus, annos natus unde quinquaginta, pridie Nonas Januarias, extremum diem clausit, unico relicto filio impubere, sicuti & ipse unius a patre erat relictus. Mortem ejus cuncti fere milites magnopere doluere, quod ab ineunte ætate arma cum summa laude tractando, apud omnes magnam gratiam & existimationem rebus præclare gestis esset consequutus. Decimo post eum die, Mehemetes quoque Turcarum princeps ejus nominis tertius in ipso ætatis flore e vivis excessit, cum imperasset annos novem, vixisset VIII. & XXX. statimque in ejus locum & solium [illegible]es major natu, ex duobus, quos habebat [illegible], vix pubertatem ingressus, Byzantii princeps est declaratus: ac quod nondum regno administrando aptus esset, illud a purpuratis, quorum princeps Mehemetes evaserat, is, qui Strigonium nobis dediderat, gubernatum est. Et quum mos esset a Solymani jam inde temporibus usurpatus, primogenito fratre imperium auspicante, minoribus natu fauces laqueo elidi, & is Achomates nondum per ætatem liberis procreandis operam dare posset, decrevere purpurati ejus fratrem Pajacetem nomine, septimum agentem annum interea educandum esse, donec ille hæredis masculi pater efficeretur.

Aly Budensis Bassæ literæ ad Althanum de pace ineunda.

Obitum principis purpuratus Budensis Alys nomine, patre ortus Nicopolis ad Istrum flumen prætore, quem Cadim Turcæ vocant, Gaispergio Pesti præfecto, per unum ex Chausis nuntiavit, ejusque rei per litteras Althamium, qui paucos ante dies apud Turcas pacem optantes de ejus conditionibus acturus Budæ fuerat, ac eximiis cultus muneribus redierat, certiorem reddidit, rogavitque ut in promovendo pacis & induciarum negotio omnem operam impenderet, quas sicuti princeps pater dum vixit, singulari studio cupivisset confectas, sic haud minore cura filium quoque qui recens successisset ejus complectendæ teneri, nec esse diutius Reipublicæ causa differendum, postquam adolescens princeps instar pubescentis flosculi crescere indies, nec otium aut temporis jacturam pati posse videatur, ipsius maxime interesse inchoatum negotium, totiesq; promissum optato fine concludere, avertendisque subditorum miseriis, quas diræ diuturni belli calamitates invexissent, salubri hac via in medium consuluisse. Veniret igitur, ac secum tales arbitros adductos vellet, qui pacem bello præferrent, quam armorum & belli cupidine tenerentur; quæ ulterioribus & nunquam finiendis miserorum hominum ærumnis occasionem essent allatura. Itaque Athamius consulto prius Mathia principe, eoque concedente, Cæsarem Gallum cognomine, gente Italum, Pestum primo, ac deinde Budam remisit, literasque publicæ fidei iis, qui arbitri pacis descensuri forent, simul ne quid Turcæ hostile Pestanis molirentur, dum induciis & amicitiæ ineundæ incumberetur, petit, neque difficulter impetravit. Brevique post Cæsare assentiente, deliguntur arbitri tractandis conditionibus ex Germanis & Pannoniis graves & experientiæ singularis viri, Stephanus Zuhajus Agriæ Episcopus, Thomas Erdeodius in locum decedentis Nadasdii suffectus, Adolphus Althamius Strigonii, ac Joannes Molardus Comaronii præfecti. Venit etiam ab ipso Cæsare Praga ad hoc munus obeundum missus Bartholomæus Peczius, horum consiliorum ab initio particeps, ac rerum Turcicarum linguæque ob diuturnam Byzantii obitam legationem apprime peritus.

Arbitri tractandæ paci delecti.

Hi ad ineuntis veris initium Calendis Martiis Strigonium atque inde Pestum navigiis vecti pervenerunt, multo tormentorum fragore tam a Pestanis nostris, quam Budensibus Turcis excepti; nec mora adfuere Turcarum præcipui a purpuratis missi, qui adventui eorum officiose gratularentur. Altero die Turcæ a nostris in convivium vocati, sese non prius, quam ad cœnam adfuturos obtulere; postquam eo jejuniorum tempore ante occasum solis ullo cibi genere vesci religione prohibentur. Ad posterum diem magno numero adfuere: cumque ad multam fere noctem compotassent, Budam rediere. Deinde in Pestano campo tentoria erant extensa, numero X. seorsim convenientibus arbitris dicata, quorum in medio, ubi simul ad consultandum disceptandumque convenirent, prætorium tabernaculum satis capax habebatur erectum: & juxta duo aut tria millia equitum Ungarici ac Germanici nominis, duce Colonicio castra collocaverant, qui supra Pestanas legiones securitati arbitrorum advigilarent. Postquam ii, quos nominavi Cæsaris nomine convenissent, Murates Vesinorum secundus, ac Alis Budæ præfectus, & Abiles Afendis Prætor Budensis a Muphti & Cadileschero, qui superstitioni & legibus barbarorum præsunt, Budam juri dicundo missus, a novo principe delegati, Buda navigiis, quas Saicas vocant, appulere: ac cum utraque pars diplomata principum proferri postulasset, quibus eis summa tractandi & decernendi de pace & induciis potestas concedebatur, eaque prolata & ab interpretibus, hinc Andrea Nigrono; & Joanne Illesio in Latinam, illinc a Blasio Sucio Cive Budensi, in Turcicam linguam translata essent, initium deinde tractandi utrique

Turcici Legati.

1604 que cœptum est; quo tempore Peczius a causis & belli principio exorsus, tali Turcas sermone alloquutus est.

Peczii oratio.

„Crebrioribus literis nuntiisque vestris adductus Cæsar Imperator Augustus, nos huc misit, „ut se ab æquis & honestis pacis conditionibus „minime alienum esse testaretur: nobisq; in mandatis dedit, ut si illæ a vobis justæ, & tolerabiles postulentur, eis suo nomine assentiamur; „sin minus, quemadmodum hactenus, quo minus „amicitia mutua inter nos foret, non per ipsum „stetisset, sed vos illam rupto fœdere sustulisse„tis, ita nunc quoque quum vos belli culpa ve„stra contracti, tædium cepisse videatur, pa„cis aut belli arbitrium in vestra potestate esse „sinamus. Itaque certiores vos esse volumus, Cæ„sarem ita esse animatum, ut si pax inter ipsum „& vos mutua nostra opera redintegrari possit, „eam haud invito animo sit accepturus: ex ad„verso si vobis cura belli & inferendæ injuriæ „potior & præsentior sit, quod ex hac, quæ mo„do instituta sit præsentis actionis fine constabit, „tum vero ejus propulsandi, suaque tuendi eas „rationes ineat, quibus nec æqua fœdera asper„natum esse, nec ad arma capienda invitum, aut „imparatum descendisse palam fit. Pax & indu„ciarum postulatio, ut scitis, antea quoque vi„vente Ibraimo purpuratorum vestrorum princi„pe, & ejus legato Mehemete nuper vita functis „tentata est, & a Mehemete Satergi, postea a „vobis quoque pari solicitudine: sed quum ad „rem ventum est, frigida semper, ne dicam mi„nus æqua, ac plane non ferenda dilationis re„sponsa reddidistis. Neque nos primi fœdera ab „avis & proavis horum potentissimorum princi„pum icta rescidimus, ut nos culpam ejus rei su„stinere, & iniquioribus propterea conditionibus „subeundis obnoxii esse dici queamus; vestra ea „culpa omnis fuit, ut a parte vestra initium „belli factum est. Nam munera, quæ imperato„ri vestro mittenda, quæve honoraria purpuratis „promissa erant, in promtu omnia habebantur: „Legati in procinctu naves, currus, vehicula, „resque omnes ad iter necessariæ paratæ: eaq; „a vestris Chausius visa perlustrataque sunt; „quum bello opinione majori & atrociori a vo„bis illato petiti sumus; quod pro æquitate cau„sæ ita propulsavimus, ut annuentibus Diis im„mortalibus, & Marte judice auctores & incita„tores ejus meritas ruptorum fœderum pœnas „primi persolvisse videamini. Vos contra fas & „jura legatum Cæsaris, nihil tale meritum, aut „si quid meritus esset, tutum tamen communi „omnium gentium jure futurum, captum in „vinculis mori coegistis: vos familiam ejus in„sontem ad triremes & ergastula condemnastis; „a vobis Besprimium & Palota, misso prætoria„no duce & exercitu Byzantio, ut alia multa ta„ceam, contra inducias expugnata sunt. Ea quæ „postea sequuta sunt, sicuti in recenti memoria „hominum versantur, ita nos fateri ea haud pi„get. Utrinque sane Mars belli & fortuna sat su„perque sævit, nec sævire in posterum desinet, „nisi nunc ope nostra, qui huc convenimus, ac „summa moderatione vestra, diuturno & ancipiti „bello, quiete & pace superinducta, exoptatus „finis imponatur. Quapropter hortamur vos & „monemus, ut tam pio salubrique officio, quo & „Deus Optimus Maximus placari queat, & mise„ra agricolarum plebs, quæ belli calamitates & „incommoda sustinuit, & intolerabili ærumna- 1604. „rum multitudine fere ad internecionem deleta „est, aliquando sublevetur, diligenter & sincero „animo, incumbendum putetis, depositaque ani„morum ferocia ita in medium consulatis; ut nos „æquioribus vestris postulatis acquiescere possi„mus. Postulate æqua, & accipite: nam alias & „hauriendus & dandus utrinque sanguis erit, „non sine ingenti omnium rerum divinarum, atq; „humanarum, uti hactenus evenit, confusione.

Muratis responsio ad eandem.

Ad ea Murates placido mitique ingenio ita respondit, ut causas & initia belli ab se ipsis profecta esse minime negaret; sed se & collegas ad hoc saltem colloquium eo animo eaque mente accessisse diceret, ut si quis sui usus ad publica commoda sit, meliores pacis auctores, quam belli duces esse velint, dummodo ipsi æquis postulatis aures præbeant. Nec dubitavere plurimi eum cupidine pacis plurimum teneri, quem nempe satietas armorum & belli jam pridem cepisset, daturumque operam fuisse, ut ea stabiliretur; nisi fatalis & occulta fortunæ vis infestior paci & concordiæ obstitisset. Quum postea in consultando ad verba processissent, Strigonium & Jaurinum repetere, munera retroactis annis prætermissa legatorum Byzantium mittendorum curam urgere cœperunt. Nostri nihil tam iniquas conditiones ad coalescendam amicitiam pertinere, quin animos ad alienandum stimulare; si Canisa sub tractatu pacis ab Ibraimo capta reddatur, & Agria, tum fore spem concordiæ aliquam, de muneribus & legatis aut hactenus prætermissis, aut in posterum mittendis, ne mentionem quidem faciendam, idque ea ratione, quod ipsi primum iniquiori bello occasionem subministrassent. Jaurinum concitato ferventeque bello recuperatum, quod etiam ante bellum nostrum fuisset, nullo jure ab ipsis repeti posse. Quum in hunc modum diu multumque disceptassent, serumque diei esset, Turcæ Budam repetivere. Postea quum a nostris Nigronus interpres ad Muratem & alios in urbem missus esset, qui eos ad æquiores postulationes adduceret, renunciavere elate animo (sic referente nuntio) eam, quam ex mutuo colloquio intellexissent, esse non tam suam, quam principis sui potentissimi mentem, animumque. Cui si accedere haud cunctentur, posse conveniri; sin in propositis conditionibus repetendæ Agriæ & Canisæ persistant, sublatam spem esse concordiæ omnem, quandoquidem eorum oppidorum alterum ab ipso Mehemete principe captum esset; ideoque nec repeti, neque reddi posset; de altero reddendo nihil in syngrapha ipsis data contineri; proinde vim publicæ fidei jam expirasse, & ipsos, nisi cedendo ad æquiora descendant, ea qua possint via reverti posse. Itaque nostri, mutuo habito consilio, ne a barbaris, quorum fidem suspectam habebant, circumvenirentur, neve nimis solicite pacem urgendo sese aut metuere, aut pertæsos belli esse indicarent, eadem nocte, qua flumine adverso, qua per continentem Vaciam & postea Strigonium rebus infectis redierunt. Cum dies illuxisset, Turcæ nostrorum discessum mirari, nihil fuisse ipsorum animis nisi fidele & sincerum jurasse; a Nigrone non sat bene intellecta ipsorum verba, aut male interpretata esse; arbitros ut redirent, nec incepto desistendum putarent, petere; Althamium imprimis, ut cæteris redeundi auctor esset, peculiaribus literis hortari. Verum

Turcarum iniquæ postulationes rejectæ.

Unde rebus infectis utrinque discessum est.

ii,

1604. ii, quod Hasanam etiam Belgrado castra movisse, & cum ingenti exercitu progredi cognovissent, in proposito perstitere: sicque pacis & concordiæ negotium hac quoque vice optato fructu ac fine caruit.

Posoniensia comitia. Post horum reditum brevi a Mathia Principe Posonii comitia celebrata sunt; non sine multâ verborum contentione ac tumultu, pro Civitate Cassoviensi exorto; a qua templum majus ademtum, ac Collegio Agriensium sacerdotum, qui capta urbe Agria eo se receperant, jussu Cæsaris traditum erat, tumultuatumque est haud leviter a sectariis pro religione, sed ea omnia princeps ad aliud comitiorum tempus distulit. *Cassoviæ templum majus Agriensibus Canonicis traditur.* Acciderat autem, ut eo die, quo Posonium veniret, ortum fortuito in urbe incendium aliquot ædes & tecta ac contignationes turris portæ Laurentianæ supereminentis absumeret, & quando absolutis comitiis reverti Viennam vellet, alio ad portam Martinianam loco subitus iterum ignis e domo cujusdam fabri lignarii erumperet; sed paulo post adcurrentibus vicinis extingueretur: multique inde rerum futurarum auguria captarent, ac incendia Reipublicæ ominarentur: quæ paulo post cum insigni rerum omnium perturbatione sequuta sunt, de quibus infra agemus. Hisdem in comitiis Georgius Turzo præfectura regni ultra danubiana, qua in locum Palffii suffectus non sine laude functus fuerat, sese abdicavit, inque ejus locum Sifridus Colonicius jam pridem in Ungariæ civem receptus, ipso commendante Turzone, succedit, quamquam non deessent; qui ex indigenis creandum aliquem censerent. Nec multo post Pragam ad Cæsarem venit Seivelhanes Persa, ab Rege Hodabende missus legatus, facto per Moscos & Polonos, ac maritimas Germaniæ partes longo & laborioso itinere: cujus legationis ea summa erat, ut Cæsarem etiam atque etiam hortaretur, ne quid in continuando adversus Turcas communes hostes bello remitteret, sicuti ipse in majore Asia, Armeniaque eosdem assiduis armis petere & fatigare nequaquam cessaret: jamque ab iis Vanum, Taurisium & Revanum, ac alia quædam loca magni momenti, amplasque regiones partim vi & bello, partim vi & deditione extorsisset. *Persarum Regis Legatus ad Cæsar. venit.* Eum Cæsar, dum de responso deliberat, quiescere jussum, ac lautiis & hospitio exceptum, eadem, qua Casinalibegum dimiserat, amicitiæ & continuandi belli spe oneratum, ac muneribus exultum dimisit.

Interea quum ad Cæsarem certo esset perlatum, hostes magna vi ad obsidendum Strigonium venturos jam in itinere esse, Bastam suo exercitui in locum Roswurmii, quod is apud illum semel atque iterum negligenter frustraque oppugnata Buda minime priorem gratiæ locum teneret, præfecit, eumque citato itinere e Transylvania excivit, ac ad exercitum proficisci jussit; *Basta e Transylvania accitus, exercitui nostro præficitur.* interim vero provinciam ab iis, quos supra nominavi, arbitris, quorum nonnulli jam eo pervenerant, atque adeo a Joanne Jacobo Barbiano Comite Belgiojosi Cassoviæ præfecto gubernari voluit. Basta cum ad exercitum proficisceretur, Colonicium in Novam arcem Archiepiscopatus præfecturæ nempe suæ locum, una cum Stephano Zuhajo Episcopo Agriensi, in locum Turzonis introduxit, ac militibus & Nobilitati, ut ei parerent, nomine Cæsaris injunxit; *Colonicium loco Turzonis in Novam arcem introducit.* ipse vero curam & imperium exercitus suscepit, castraque inter Jaurinum & Comaronium collocavit. Sed postea communicato cum cæteris ducibus consilio, penes sinistram Danubii ripam descendit, & ad Parcanum consedit, duosque pontes, unum in ulteriore insulæ ripa, ad civitatem usque Thraicicam, quæ vacua desertaque erat, alteram vero a Parcano ad oppidum Aquarium construi jussit: eorumque extremas partes vallo fossaque & præaltis crassisque aggeribus munivit, & tormenta ad tuendum, cum militari præsidio imposuit. 1604. *Duos pontes ad Strigon. construit ac munit.* Quæ etiam ex arce eminus defendi poterant; in quam præter Althamum, & Fridericum ejus Caroli Mansfeldii, qui summus exercitus imperator fuerat, agnatum, & multi alii clari bello duces militesque erant, impositi. Munitionem quoque sub arce non procul a Thermis extruit, cui Casimirum Comitem Hollachium Friderici fratrem præesse jussit.

Cæterum Hasanes cum exercitu ad diem decimum Septembris, in Pestanos campos pervenit: Cujus adventu nequaquam expectato Jagenraiterius, qui præsidio præerat, metu perculsus, relictis in oppido tormentis ac magno eorum apparatu, carne item salita, succidiis, farina, sale, leguminibus ac id genus multo commeatu, una cum sociis Strigonium versus profugit, oppidumque quod diutius conservari poterat, succensum hostibus reliquit. *Jagenraiter. cum summa ignominiæ nota Pestkum deserit.* Sed is quum Strigonium pervenisset, ab Althamo comprehensus, simul cum aliquot centurionibus ac militibus, ad luendam degeneris intempestivique facti pœnam in vincula & carceres conjectus est. Ejus exemplum sequuti ii, qui Hathuanii erant, incensa similem in modum arce, sese illinc in tutum proripuerunt, & Turcæ utrumque locum, restinctis ignibus facili negotio occuparunt: *Ejus exemplum etiam Hatuani præsidiarii sequuntur.* iisque rebus confectis, exercitus hostium, in quo LXX. millia hominum esse dicebantur, XIX. Septembris Strigonium ductus est, castraque ad montem, quem olim Latonem, nunc a militibus Carolinum nuncupari diximus, collocata sunt: & Hasanas aggeres, ex quibus oppidum simul cum arce verberaretur, duobus in locis fieri jussit, ripa nempe dexteriore Danubii, ac campo, quem viridem seu Sancti Georgii vocant; *Hasanes Strigonium obsidet.* tertium vero, ex quo Castellum in monte Sancti Thomæ a nostris extructum dirui posset. Quibus perfectis summa vi arx simul cum oppido oppugnari a Turcis cœpta est, cum quibus Stephanus Cutronus, qui Ungaris præerat, acre pro aggerum fossa prælium contraxit; in quo quum utrinque nonnulli essent vulnerati, sese in urbem recepit. Octavo die obsidionis nostri ex arce & oppido castrisque valido agmine egressi, in quo duo millia peditum, ac D. equites fuere, ad castra hostium, ubi Murates purpuratus consederat, irruperunt, ac Turcas, trucidatis iis, qui præsidio tormentis erant, cæteros in fugam conjecerunt. Sed Murates celerrime suis subsidio supervenit, contractumque est acerrimum & cruentum certamen; ita ut confluentibus in mutuum auxilium hostibus, plurimi utrinque occumberent, ac vulnerarentur. Desideratus est eo in prælio ex nostris Casimirus Comes Hollachius cum CLI. sociis, ex Amone Hoffquirhianæ legionis legato, & Turcarum vero numero DC. cecidere, vulnerato graviter in sinistro humero Murato. Caput Casimiri præcisum, ac vulneribus fœdatum nostri, quodam Turca, qui ab Ungaris priore in pugna captus erat, simul cum trunco redemerunt ac in arcis templo condiderunt.

1604. Post hanc pugnam Hasanes, missis ae Bastam literis, ut rursus de ineundis induciis arbitri utrinque convenirent, postulavit; ne tot viri fortes & bello clari, ac commodius ad alias necessitates servandi utrinque interirent, factaque pace ab armis discederetur. Et quamquam spes earum nulla hoc tempore appareret, tamen cessatum utrinque a tormentis est, diesque unus negotio consultando attributus. Ad quem medio inter castra Turcarum, & nostrorum loco, penes Civitatem a Thracibus denominatam, a Turcarum parte convenere Hasanis legatus, & Janicerorum Tribunus, ac Alis purpuratus Asiæ senex: a nostris Althamus, ac Ottho Rheni Comes, Fridericus Hollachius, ac Ferdinandus Colonicius. Quum Turcæ solicitis animis deditionem Strigonii peterent, ac pro eo Canisam offerrent; nostrique vicissim Agriam superaddi postularent, re infecta reditum in castra est, & oppugnatio ab hoste eo acrius instituta. Tentavere tam arcem, quam Montis Divi Thomæ munitionem effossis cuniculis, & injecto pulvere sulphureo, eoque incenso, captas in potestatem redigere; sed re a nostris animadversa, contrariisque actis cuniculis nihil profecere. Nec multo post irruptio quoque tentata est, tam in arcem, quam montem: Sed utrobique hostes repulsi, tergaque dare coacti; cum magna suorum strage, in castra reversi sunt. Postero die Cosaci, qui inter Tartaros in hostilibus castris militabant, de nocte, cæsis Turcarum excubiis, Comaronium ac Tatam, deinde in castra venerunt; sed turmæ unius equites circiter LX. breviori usu compendio in Danubium sese dejecerunt; eoque transnatato, ad Colonicium venerunt, & ab eo comiter excepti sunt. Ab iis cognitum est, hostes desperata loci expugnatione brevi castra soluturos, prius tamen, quam discedant, periculum facturos, utrum arx expugnari queat: quod postea brevi eventus comprobavit. Sed priusquam quicquam aggrederentur, iterum Althamium ad insulam minorem infra Strigonium sitam sub fide accersiverunt, ac ad concordiæ amplectendæ studium cohortati, pro Strigonio Agriam se reddituros polliciti sunt: aut si nec ea permutatio placuisset, Filecum, Secenium, & Nogradum pro Agria reddi postulabant: quum tamen neque sic conveniri potuisset, re infecta discessum fuit. Sequenti die, qui dies Octobris mensis decimus fuit, quum validam in arcis mœnia, qua parte tormentis diruta erant, oppugnationem instituissent, ac duabus fere horis acriter dimicatum esset, postquam re infecta in castra repulsi sunt, eadem nocte tormenta in naves collocare cœperunt, ac die, quæ sequuta est, castra versus Budam reduxerunt. Nostri hostium vestigiis instistere, & præsertim Ungari, locorum & viarum peritia freti, multisque retractis aut cæsis, ac non contemnenda præda capta rediere. Et ii, qui in arce ac castris erant, in lætitiæ signum, & barbarorum contumeliam tormenta omnia cum ingenti reboatu & fragore disploserunt, Deoque Optimo Maximo gratias egerunt, qui suis ab extremo discrimine liberatis, omnem hostibus destinata perficiendi facultatem eripuisset. Alis Asiæ purpuratus, qui secundas post Hasanem partes in exercitu obibat, cum Budam una cum castris rediisset, ægrotare cœpit, paucisque post diebus morbo senioque confectus e vivis excessit: ejusque cadaver secundo amne Belgradum, indeque in patriam delatum est.

Tractatio de induciis frustra iterum suscepta. Turcæ acriorem oppugnationem instituunt; Sed repulsi cedunt; Cosaci ad nostra castra transfugiunt.

Hostes obsidione soluta discedunt.

Aly purpuratus extinguitur.

Eodem tempore & iisdem fere diebus, quibus 1604. Strigonii obsidio soluta est, Stephanus Boscaius in partibus ultra Tibiscum flumen turbulentos & perniciosos motus concitavit, qui confluentibus ad eum puncto temporis seditiosissimis quibusque, & rerum novarum cupidissimis, nonnullis vero metu coactis, totum fere regnum vehementer conturbavere, & parum abfuit, quin funditus everterent: quem paucis etiam ante annis in Transylvania affectati regni cupidine exarsisse, & quum id minime succederet, revocandi e Silesia Sigismundi auctorem extitisse docuimus. Cujus quidem atrocissimæ seditionis initia & progressus paulo altius repetendo, pro instituto operis mei, qua potero brevitate, explicare contendam. Cum ille a Sigismundo ad Cæsarem legatione fungeretur, isque interim Andreæ Cardin. Bathorio, quamquam patrueli, sed inimico ac hosti paulo ante suo provinciam Transylvaniam, decepto Cæsare de manu tradidisset, seque in Poloniam recepisset, post diuturnam in Aula Cæsaris mansionem, sub qua de objectis criminibus sese purgare debebat, domum, quam extra Transylvaniæ fines habebat, discessit, neque ausus in Transylvaniam redire, ex qua factionibus Chaquianis exclusus, proscriptusque erat, diu in suis arcibus circa Varadinum exilium toleravit, Cæsareanarumque partium se sectatorem ostendit; quum tamen ingens esset suspicio apud omnes, interea eum ambitione atque avaritia procul ab æquo & honesto deductum affectandi regni consilia & cogitationes in occulta coquere, & agitare. Postquam Moyses Siculus, quem ipse ante se regnaturum nunquam putaverat, armis Valachorum ad Brassonem cæsus esset, & ejus factionis exules Transylvani, ad Turcas se contulissent, Turcæ Gabrielem Bethlenium; qui aliis simul cum Moyse interfectis inter cæteros eminebat, ad repetendum sua ope & auxiliis regnum incitare non desinebant. Cum ejus rei Boscajus certior esset redditus, ad Bethlenium clam omnibus literas dedit, operaque Ibraimi cujusdam captivi, cui libertatem promiserat, perferendas curavit, hortatusque eum est, ut potius provincia, cui administrandæ impar esset, sibi cedendum existimaret, ac cum Turcis Temesvariano que ac Giulano præfectis, agendo & pollicitando, multaque obsequia & officii studia deferendo aditum sibi ad regnum pararet, fore pollicitus, ut simul ac provinciam adipisceretur, ea sub imperio & clientela principis Turcarum administrata, ipsis pro navata opera cunctis grati animi testimoniis tota vita foret devinctissimus. Huic petitioni Bethlenius suæ imbecillitatis minime ignarus, haud gravatim assensit, seque nihil prætermissurum respondit, quo ille voti & desiderii compos redderetur: contra Boscajus gratias ei habuit, rescripsitque, ne quid in hisce rebus committendum putaret.

Stephani Boscaii rebellio.

Ejus origo altius repetita.

Boscaius Bethlenium literis rogat, ut Turcarum auxiliaribus copiis Transylvaniam obtinere possit.

Ultro citroque in hunc modum commeantibus literis, accidit, ut Turcæ, ac Bectes Temesiensis purpuratus, communicato cum Bethlenio ac exulibus Transylvanis consilio, occupandæ Lippæ rationes consiliaque inirent, coactisque copiis haud procul castra ad fluvium Temesum metarentur; ut ea sive deditione, quam Bethlenius successuram rebatur, sive armis in potestatem redacta facilior in Transylvaniam aditus pararetur. Quæ quum ad Ludovicum Racocium, ac Henricum Duvallum Comitem Dampierium ido-

1604. idoneis nuntiis perlata essent, qui tunc Lippæ tuendæ munere fungebantur, communi habito consilio occurrendum hostibus, & eos nocturna ideoque nec opinata irruptione & pugna adoriri decreverunt. Nec mora, Blasio Lippaio peditum, quos etiam Haidones vocant, tribuno dedere in mandatis, ut prima noctis vigilia paratus cum suis imperium expectaret; is autem ad quinque millia peditum sub suis signis habebat; & equites quoque accessere satis valido numero. Igitur idoneis viæ ducibus usi, obscura nocte ad locum, ubi Bectes & Bethlenius in castris erant, perveniunt, & excubias, antequam adventum nostrorum ad castra perferre possent, fundunt & fugant; simulque tergis fugientium instantes, una in castra irrumpunt, omnia cæde, fuga, tumultu complent, Bectes & Bethlenius vix arreptis equis, seminudi & semisomnes, transnatato flumine Temeso, profugiunt; cæterorum strages puncto temporis ingens editur, nostrique castris, tentoriis, ac omnibus impedimentis hostium potiuntur; ita ut etiam vestes Bethlenii, quibus eo die usus erat, in ejus tabernaculo repertæ nostris peditibus prædæ cederent. Signa militaria duo eximii operis & magnitudinis, & equi amplius mille, & multa alia supellex capta est. Nec ea contenti præda, ad Giulanos quoque insidiis excipiendos animum adjiciunt, & cum in eorum conspectum venissent, cum iis egressis acre prælium contraxerunt, multisque cæsis & captis, eos in oppidum repulerunt; qua in pugna X. vexillis ac equis & captivis potiti, incolumes Lippam redierunt. Quæ duplex præda, quum per auctionem uti fieri solet, divideretur, literæ Boscaii & Bethlenii mutuo scriptæ, in marsupio vestimenti ejus repertæ, ad Barbianum eo tempore copias cogentem, & in oppido Racamasso prope Tibiscum castra habentem, perlatæ sunt. Quæ res ejus de Boscaii inconstantia suspicionem auxit, & ille a Bethlenio admonitus literas cum veste periisse, & in manus Cæsareanorum incidisse, eo magis cœptæ proditionis maturandæ viam quæsivit: nec in castra a Barbiano vocatus, mordicante eum sceleris conscientia, venire ausus est.

Dampiera & Racocius Bectassi & Bethleni copias fundunt fugantque.

Giulanos quoque profligant.

Boscaii & Bethlenii literæ mutuæ in Bethleni veste repertæ nefaria illa consilia produnt.

Interea dum Cyprianus Concinius Varadini legatus privati negotii causa Sacmarium proficisceretur, ac castellum Sancti Jobi ditionis Boscaianæ præteriret, a Francisco Siculo loci præfecto rogatus fuit, ut se de rebus gravissimis secretos cum eo sermones collaturum paulisper expectaret. Cum is se expectaturum dixisset, Siculus cum duobus aliis, quos Boscaius omnium consiliorum suorum arbitros participesque habebat, Lazaro Diaco, ac Stephano cognomine Fratre prodiit, & eum in proximam silvam longius seductum, Frater de tentata, fereque jam ad finem perducta Boscaii proditione, ac ad Turcas defectione his verbis edocuit,,: Boscaius nos magnis & multis beneficiis, in nos ,,multifariam collatis sibi obstrictissimos habet; ,,meque imprimis, quem ab ineunte ætate optimis literis erudiendum curavit, latifundiis & ,,facultatibus amplificavit, puellam sibi sanguine junctam mihi in conjugem dedit, & in dies ,,in nos pariter omnes sua benefacta cumulat: ,,pro quibus officiis gratam illi memoriam; at- ,,que adeo si non parem, tamen pro virili singularem gratiam nos debere ingenue fatemur: nisi ,,Dei primum Optimi Maximi ac patriæ amor, ,,& Cæsaris obsequium, debitaque ei fides aliud ,,suaderet: quæ illi omnia singulari scelere & ,,impietate posthabere, & immania cum principe Turcarum consilia adversus communem ,,patriam inire, & re ipsa jam fere ad summam ,,compleviffe videtur. Itaque quamquam ei bene ,,cupimus, eumque veremur & timemus, plus ,,tamen Deum immortalem verendum, timendumque existimamus, atque adeo animas nostras ab æterno interitu, conjugesque & liberos, ac patriam a barbarorum tyrannide vindicatos malumus, quam ut huic enormi flagitio & sceleri consentiamus. Eo jam res deducta est, ut quum ab amico nescio quo scriptum ei ex castris sit, Cæsaris præfectum Barbianum, si in castra proficisci nolit, vim ei adhibiturum, territus tantis conscientiæ stimulis ,,agitetur, ut auxilia a Giulanis & Temesianis ,,Turcis expectet, quibus etiam arces suas tradere constituit, & cum facultatibus ac auro & ,,pecunia, ad purpuratum Belgradum transfugere; a quo promissus ei Transylvaniæ principatus est. Ante paucos hosce dies unum ex nobis legatum ad Vesirium mittere in animo habebat, ut copias & auxilia occupandæ Transylvaniæ ab eo peteremus; sed nos ne tanto ,,scelere contaminaremur, excusata quantum honeste poteramus legatione, ut sceleris, flagitiique plena, ad Sanctum Jobum divertimus, & ,,sacerdotem doctum divinique juris optime peritum consuluimus, qui multis rationibus e sacrarum literarum præceptis & penetralibus depromtis dissuasit, id quod etiam nostrapte natura ac instinctu horrebamus exequi. Quod jam ,,unum restat, te cujus præsentiam non sine numine divum nobis obvenisse putandum est, per ,,omne fas fidemque, & omnia sacra oramus, & ,,obtestamur, hæc, quorum a nobis certior redditus es, sine mora Barbiano patefacias, ac ,,etiam atque etiam vehementer hortere, ut ,,huic extinguendo igni, priusquam in gravem ,,emergat flammam, agendo & providendo operam diligentem adhibeat, ne si opportuna remedia in tempore negligantur, totum regnum ,,acerbissimo isto incendio conflagret prorsus & ,,concidat: mature autem facto opus est, quicquid statuere placuerit. Nostrum fuit efficere, ,,ne hæc immania facinora nesciretis, vestrum ,,erit ea decernere & exequi, quæ optima vobis reique publicæ erunt.,,

Eadem etiam Concinio a ministris Boscaii deteguntur.

Concinius collaudatis iis respondit se facturum sedulo & diligenter, ut ea omnia ad Barbianum sine mora perferantur; cumque Varadinum ei reipub. causa redeundum esset, Mauritium Viennerium Architectum ad Barbianum misit, eaque, quæ a Fratre & sociis acceperat, ei fideliter renuntiavit. Eum is ab arce Echedia Stephanoque Bathorio, quem mutuæ petendæ pecuniæ causa frustra convenerat, redeuntem in oppido Bathorio offendit; & is remisso Mauritio Racamassum ad castra reversus, de detecta Boscaii proditione legatos, qui erant in Transylvania, secreto certiores reddidit, hortatus ut Thomam Capriolum, quem Basta suum ibi legatum reliquerat, cum quanta possent militum manu ad se mitterent, ut cum eo ac reliquo, quem habebat, exercitu impendentibus malis mature obviam iret. In castris dum esset, ac cum Paulo Crausenecco uno ex legatis qui in Tran-

Concinius ea Belgioso renunciari curat.

1604. Transylvaniam mittebantur, ac Baptista Peczio legionis tribuno, Dampierio Comite, Nicolao Snecquenhausio, Rotinicio, ac aliis præfectis, de importuna Boscaii seditione consultaret, supervenere Mathiæ principis nuntii Vienna per dispositos equos missi cum mandatis, ut statim in supplementum exercitus, quinque millia militum ad Bastæ castra mitteret. Igitur absque mora Dampierio, ut cum MMD. peditibus Ungaris, qui jam fere omnes ad equos, abdicatis tamen hastis, & sumto sclopetorum usu, translati erant, ac Georgio Rubero Tacaii præfecto, qui milites a nobilitate superioris Ungariæ mercede conductos, quorum erant D. equites, totidemque pedites ductabat, in mandatis dedit, ut sese ad Bastam conferrent. Verum ii milites, minus quam putarant, dicto audientes habuere, excusatis stipendiorum necdum solutorum difficultatibus, sine quibus se quopiam perventuros pernegabant. Cum vero cogi nequaquam posse viderentur, rem omnem, uti erat, principi perscripsit, & ipse secundum communia consilia, assumto secum ordinato milite, ac Rotivicio cum CCC. equitibus qui expeditiores erant, ac Dampierio cum mille partim, Thracibus partim Haidonibus equitibus, Varadinum versus ire constituit. Cum ad Callonem pervenisset, Bernardum cognomento Publicem equitum Germanorum, qui a sagulis ejus coloris, rubei vocantur, præfectum, ac Julium Marcianum peculiaris alæ suæ æquestris legatum ad Boscajum misit, deducente eos Joanne Imreffio, cum literis, quibus se adversos de illo rumores, nullo certo subnixos authore spargi in vulgus audivisse scribebat: hortabaturque ne rebus temere & absque causa innovandis animum adhiberet, aut si tale quidpiam contigisset, correctum id & emendatum vellet; eaque in re opera & studio suo uteretur. Et quum nunc Varadinum iturus sit, monitum eum velle, ut se conveniat; interimque si quid de sua propensa voluntate dubitet, posse eum majoris fiduciæ causa duos ejus præfectos militares apud se obsidum loco tenere, donec tuto revertatur.

Sed dum hæc in hunc modum tractantur, Concinius castrum Sancti Jobi repentina militum Varadiensium irruptione occupaverat, atque aliam quoque Boscaii arcem Querequiam, eadem via adortus erat, sed isthinc non sine aliquot militum Germanorum cæde fuerat repulsus: acciderat que sub tumultus ejusmodi tempore, ut Boscajanorum militum animi a Gregorio Loniano, & Blasio Nemethio clanculariis artibus ad transfugiendum, deferendasque ejus partes concitarentur. Quibus rebus effectum est, ut ille aucta suspicione, fidei Barbiani minime se committendum existimaret, sed remissis duobus præfectis rescribendo, & DEOS innocentiæ suæ testes appellando, familiares suos summæ perfidiæ, ac insolitatæ proditionis homines, falsa de se & conficta crimina calumniose commentos fuisse affirmaret, cui neque in mentem unquam venisset, quicquam adversus Cæsarem rerum novarum moliri: petere propterea magnopere a Barbiano, ut pro ea, qua erga se affici videretur, benevolentia aliquem ad se mitteret, cui mentem suam sinceram ac fidelem expromere posset: postquam in suis, quorum hactenus opera usus fuisset, nullam fidem, nullum fidele obsequium experiretur. Cum Barbianus se, acceptis prius ab eo literis fidei Ladislaum Petejum, equitum Ungarorum Cassoviæ præfectum missurum respondisset, ille non amplius quicquam rescripsit. Verum majori perculsus metu, cœptam proditionem nequaquam intermisit, ac ut facilius Haidones, fœdam hominum variorum colluviem, ad se pertraheret, non solum per levissimos homines spargi incertos rumores, sed etiam fictas dolo callido literas circumferri curavit, Barbianum ad exagitandam & extirpandam religionem, quæcunque Pontificia ac Romana non sit, advenisse: nec alias ob causas infensum adversus se animum gerere, quam quod in tuenda fortiter contraria veraque religione persisteret: illum sicuti Cassoviæ expulsis concionatoribus; ademtoque Civibus templo, tam religionem, quam ipsas Civium conscientias oppressisset, ita etiam Varadini & omnibus circa locis effecturum, ne quæ vel scintilla puræ ac reformatæ doctrinæ supersit. Quibus calumniis Haidones ejusmodi rerum ignari, ut qui inter armenta & pastoritiæ vitæ sordes a puero educati institutique essent, non parum commoveri videbantur. 1604.

Boscajus a Barbiano Comite vocatus dicto minime audiens fuit.

Idem nefariis suis conatibus religionem obtendit.

Itaque Barbianus nihil consultius fore existimans, quam si numerato Haidonibus, de quorum præcipue fide dubitabat, stipendio, eos in officio contineret, conquisita mutuo ab aliis pecunia, & hinc inde a Mercatoribus, Debrecenii & Varadini, satis difficulter corrasa, unius mensis stipendium eis persolvit: & convocatis eorum præfectis Blasio Lippajo, Joanne Silasio, Joanne Vivario, Blasio Nemethio, aliisque, non de religione aut ejus placitis quicquam sibi controversiæ cum Boscajo aut aliis quibusvis intercedere ostendit, sed an ille proditionis manifestæ, ac transfugii ad Turcas reus sanari & ad officium reduci posset, velle prius placido consilio ac verbis, deinde vero, ni pareret etiam vi & armis experiri. Et inter hæc colloquia tam literas pugna Temesiensi ab ipsis interceptas, quam ea, quæ a Concinio & Mauritio acceperat, aliaque plura indicia eis ostendit: percunctatusque est, utrum adversus omnes Cæsaris æmulos & hostes, ipsumque etiam Boscajum, si aliter abduci ab incepta perfidia non posset, operam, quam jure meritoque debent, præstituri necne forent, ii se ad omnia pro Cæsare certamina promtos, ne Boscajo quidem excepto, ac paratos responderunt. Sed quando ea, quæ ipsis proposita essent, militum vulgo minus essent cognita, petere, ut misso quopiam ex præfectis idoneo, de iis edocerentur; & eo alacriores ad capessenda jussa redderentur. Missus confestim Petejus, per omnia fere contubernia, ostensis omnibus meditati a Boscajo sceleris indiciis, ac discussa ea, quæ de religionis oppugnandæ aut exterminandæ negotio falso dispersa erat, opinione, juramentum ab eis exegit: quod haud cunctanter præstitere, seque in fide & obsequio Cæsaris vivere & mori velle succlamarunt.

Haidones juramentum fidei Cæsari debitæ renovant.

Inter hæc Boscajus nedum ad meliorem mentem redire volebat, sed occupatis Saca, Hencida, aliisque infirmioribus castellis, per quæ transeundum nostris foret, in perfidioso suo proposito pergebat; suosque Haidones, quos ad quingentos mercede conductos habebat, ad eos, qui Cæsareanis in castris militabant, amicitiæ & propinquitatis nomine sibi conjunctos commeare frequenter jubebat, eosque occultis sermonibus, præbitoque auro, ad defectionem soli-

1604. folicitabat. Quo animadverso Barbianus, sedatis jam, ut putabat, præbito stipendio Haidonibus, postquam verbis ac consiliis apud hominem obstinatum, & fidei ac honoris oblitum nec quidquam frustra laborasset, ad alia compescendi ejus consilia animum adjecit; ac cum copiis ad obsidendam Querequiam proficisci constituit. Igitur ad legatos Transylvanienses perscripsit, ut Capriolum cum vallonibus ad se majoribus copiis magnopere indigentem quam primum mittere ne cunctarentur. Quod ab illis sine mora factum est, eoque celerius, quo provincia ab eorum effrenata licentia ac insolentiis liberata aliquantisper respiraret. Ex castris vero ad Racamassum collocatis, reliquias Silesiaci equitatus, ac Peczium cum suæ legionis sex vexillis militum, ac aliquot tormentis & necessario eorum apparatu arcessivit. Erat tunc in castello, quod Adorianum vocatur: interim & Capriolus adfuit, & intervallo quatuor millium passuum ab Adoriano consedit: Peczius vero in oppidum Almasium, duobus milliaribus dissitum, divertit. Itaque instituta ad XIV. diem Octobris profectione, cum iterum Haidones in fidem Cæsaris jurassent, Barbianus Peczio, ut circa mediam noctem cum suis peditibus & tormentis atque impedimentis præcederet, edixit; ac Silesiaci equites eorum latera ac terga clauderent, ac lente sensimque interea incederent, donec ipse eos subsequeretur Sed equitatus dicto parere, institutumque ordinem servare recusavit. Verum partim cum carris & impedimentis una incedere, partim medio bene milliari subsequi voluit; nolle se semper militum legionariorum ac peditatus custodem fieri dictitans, ne serius in locum castrorum pervenientes, tam ipsi, quam eorum equi rebus necessariis destituerentur. Peczius, relicto aliquantisper peditatu & tormentis, ad pontem Diosegianum Berequio amni impositum, cum aliquot equitibus præcessit, visurus an tormentis sustinendis & transvehendis validus esset. Sub idem tempus dimidiæ noctis Dampierius quoque, ut injunctum erat, Haidones ad tertium tympanorum & buccinæ sonum e contuberniis educit, ratus eos juramenti memores minime operam detrectaturos, & uti Peczianis præcedentibus, una secum insisterent, jubet; Sed illi ad subitam consternati seditionem, occulta, uti creditum est, Boscaii largitione corrupti, negarunt se progressuros, eo quod certioribus indiciis comperiissent, Barbianum & Germanos ad extirpandam religionem, & Boscajum, qui ejus tuendæ curam suscepisset e medio tollendum contendere, eaque exterminata, ad delendam stirpitus Haidonum gentem vires & arma conversuros; quapropter se statuisse, ne amplius auspiciis Germanorum & societate infaustam militiam exerceant; sed in eos, qui præcessissent, trucidandos arma convertant. His dictis facta conjuratione, & sublato ingenti clamore, relicto Dampierio præfecto, ac diris conviciis proscisso Germanorum nomine, præcipiti equorum cursu provolarunt, ac exercitum, dissolutis ordinibus procedentem aggressi, primo Peczium & equites nihil adhuc hostile metuentes invadunt; atque ii perturbato quidem sed minime fracto animo, obversa fronte, eos fortiter excipiunt, acreque cum eis certamen inire minime dubitant: pugnatur diu & acriter; sed tandem Peczius, interfecto & prolabente humi equo, non sine gravi vulnere capitur, reliqui funduntur &

Haidones tumultuantes Dampierium deserunt.

Peczii copias magno impetu aggressi cædant.

dissipantur: postea peditatum cum tormentis & carris pone subsequentem adoriuntur; sed illi vallo ex curribus facto diu se defendunt, ac Haidones, plurimis interfectis & vulneratis, multa e sclopetis effusa glandium procella longe submovent. Ad extremum quum pulvis tormentarius fortuitum ignem concepisset, ordines militum dissolvit eorumque complures partim interfecit, partim variis & gravibus illatis plagis afflixit: reliquum, quod supererat, jamque ad exiguum numerum fuerat redactum, Haidonibus prædæ cessit. Ad primum pugnæ rumorem Peczius, remisso ad Barbianum Christophoro Scarsella equitum præfecto, opem implorabat, atque is subito conscensis equis, cum iis, quos apud se habebat, eo, ubi laborabatur adcurrere, ac Capriolo, ut cum Vallonibus subsidio venire maturaret, nuntiare non prætermisit, eumque ad pontem Diosegianum aliquantisper expectavit. Sed antequam opem tulissent, jam & pulvis sulphureus tanta cum militum strage succensus & pugna peracta erat: ac Haidones sese cum præda & captivis in tutum receperant: ac Boscajo ad famam victoriæ sese ad eos conferente, Debrecenium concesserant; ubi præda divisa, & vulnus Peczio, quod in tergo grave acceperat, obligatum fuit; Barbianus cum seram se opem suis tulisse vidisset, Adorianum ad serum diei se recepit, & postero die Varadinum, cum reliquiis profligati exercitus ire constituit; postquam Boscajus tam pontem Diosegianum, quam Sacam, & Hencidam, ac Chatarum, & pontem, quem vocant, Siculorum, aliaque loca, per quæ transitus ad Sacmarium esse poterat, missis copiis præoccupasse dicebatur.

Cum Varadinum esset perventum, consilio cum ducibus habito, cui etiam ex Ungaris Pancratius Senniejus, Ladislaus Petejus, ac Balthasar Cornisius interfuere, dictis sententiis visum est, currus & impedimenta exercitus ibi relinqui debere; & cum expeditiore militum manu Tocajum petendum: postquam Civitas Varadinensis propter ejus amplitudinem, multo vero minus suburbia nec vallo nec fossa munita, defendi nequaquam possent; in arcem vero propter ejus angustiam, diversarum nationum milites recipi non esse totum censebant: præsertim autem Siculos, cum quibus Boscajus jam consilia de defectione miscuerat, ut id literæ ejus interceptæ facile testabantur. Itaque relictis Varadini impedimentis, sed facultate Sacmarium eundi sublata omni, circa meridiem abiit, ac sequenti vespere circa Solis occasum ad pontem Tibisci prope Tocajum pervenit; eumque cum exercitu transiit, & castra ibidem fixit: equitum Thraciorum turmis, ut in oppido Racamasso, ubi uxores & liberos habebant, relinquerentur, expetentibus. Quos tamen Haidones insequuti, eadem nocte ante auroram oppresserant; cæsis aut captis iis qui ad eos deficere recusassent. Nec mora ad pontem magno numero provolantes, parum adfuit quin eo potirentur; quum propter matutinam & densissimam ejus diei nebulam, quæ visui obstaret, tormentis majoribus ex arce eminus defendi non posset. Verum Barbianus & Dampierius strepitu sclopetorum audito, quem pontis custodes ad primum hostium conspectum ediderant, adcurrerunt, & rejectis hostibus, & discisso aliquot in locis ponte rem restituerunt.

Barbianus accepta hac clade, Varadinum se recipit;

Indeque Tocajum contendit.

Paulo post ad ripam Tibisci equo vectus accessit

cessit Blasius Lippajus singularis perfidiæ ac proditionis summus auctor, ac colloquium Barbiani petiit, ad quem ille sui loco Dampierium misit. Sed quum nihil operæ pretii præter vaniloquentiam & malignitatem inanium verborum attulisset, abire in malam pestem jussus est. Ibi cognitum fuit Racocium valetudine impeditum domum rediisse; Valentinum autem Homonnianum, quem cum nobilitate earum regni partium, ad incerta belli, circa Sixonem vigilare jusserat, cum omni nobilitate Boscajo se conjunxisse, eo quod religionem, quam hactenus professi essent, sibi publico decreto interdictam conquererentur: quod quidem ejus decreti punctum, sub extremum finem adscriptum, absque publico consensu irrepsisse in acta affirmarent: ejus fraudis tantam apud eos vim esse, ut reliquis omnibus actis legitimam firmitatem adimat; ideoque ipsi ad nulla onera publica adstricti esse censeantur: & propter eam causam nec milites in castra mittere, nec jumenta vehendis tormentis curribus conferre, in summa nec dicto audientes esse velint. Cujus rei causa præterquam quod nobilitas ac Civitatum legati in comitiis coram judicibus ordinariis questi essent, tum vero postea, primo ad Galsecium oppidum, ac deinde Nagidam convenerant: ac nihil fere ad concitandam seditionem deesse aliud quicquam, quam dux & auctor videbatur. Sed Stephanus Bathorius, licet ejusdem cum ipsis religionis sectator, suscipere eam provinciam eo quidem tempore recusavit; sicque ad Boscajum, opportuno eis tempore rebellantem, ac proditionem prætextu religionis velantem confugiendum duxerunt. Itaque Barbianus nihil consultius fore ratus, relicto Tocajo, ac Rubero, ut locum summa fide Cæsari servaret, admonito, Cassoviam versus, ubi uxorem & familiam reliquerat, iter suscepit, præmisso Rotivicio, qui adventum suum Civibus significaret; & si secus fieri non posset; templum quoque aliquod eis exercendæ eorum religioni polliceretur. Sed illi prætore urbis Joanne Bocacio Silesio rigido Lutherani dogmatis asseclа, operam imprimis navante, statim post pugnam a nostris apud Adorianum male pugnatam, Stephanum Hercegum, ad Boscajum Debrecenii spoliis aliena perfidia partis dividundis, ac muneribus ad Turcas socios mittendis intentum, miserant, urbemque in ejus fide & potestate futuram nuntiaverant. Quæ res partibus Cæsarianis incredibile detrimentum attulit: neque enim ille unquam longius Transsylvaniæ finibus abscedere, aut Tibiscum transire ausus foret, nisi Cassovia portas ei aperuisset. Ad quod pessimum facinus patrandum, illi non tam ob ademtum sibi majus templum, turbatamque ibidem religionis professionem adductos referebant: quamquam id etiam molestissime ferrent; quam quod pagis circiter XXVIII. quos liberali veterum regum indulgentia Civitati attributos possedissent, a Barbariano jussu Cæsaris privatos esse conquererentur; ita ut colonorum opera, nec ad quotidianas vitæ necessitates, nec ad colendas vineas, quas in Tallia ac Mado haberent, uti possent; ex quarum fructibus & vino, quod nobile admodum & generosum ibi nascitur, omnia fere emolumenta & reditus, coementibus ea ingenti pretio Polonis, constare videntur.

Valentinus Homonnianus ad Boscaii partes transit.

Cassovia etiam a Cæsare ad Boscajum deficit.

Progredienti cum reliquiis copiarum Barbiano, occurrit Rotinitius, ac prætorem urbis Boccacium, cæterosque cives, dissimulata in præsens perfidia, Cæsari fidem quam debent servaturos; sed nec eum, nec milites in urbem intromissuros respondisse nuntiavit; nec ipsorum causa ab Haidonibus, qui subinde eum sequerentur, Civitas aliquid detrimenti pateretur. Igitur consilii inops, & suæ, suorumque qui in urbe erant, salutis sollicitus, variaque animo volvens, ad extremum regno & provincia sibi concredita excedere nequaquam voluit; sed se ad Christophorum Turzonem, qui in arce Scepusiana per id tempus agebat, conferre statuit; & ex itinere equites Silesios in Eperiessa urbe reliquit: sed qui deinde paucos post dies, metu perculsi non sine reip. & Cæsaris detrimento, urbe vacua relicta, inde in patriam discesserunt. Habebat secum fugæ comites & socios Dampierium, Pancratium Sennicjum, ac ex Valachis Leucagam Radulonis Transalpini turmæ equitum præfectum, ac Marcum Vaivodam Moldavia profugum & exulem, sed equitibus sub ipso Barbiano præpositum, ac Italos suos circiter CL. cum quibus una statuit alterutram fortunam Scepusii experiri. Locus is visus est ei commodior, etiam si obsidio toleranda foret, tum propter Turzonis propensum adversus Cæsarem animum, tum propter liberas Civitates, quæ circumjacebant: in quibus tamen omnibus necessario & difficili tempore, fides & officium maxime desiderata sunt. Nam & Eperiessa, & Cibinium minus, & Levocia, impellente Joanne Desoffio exemplum Cassoviensium sequutæ, partibus perduellium adhæserunt.

Barbianus Cassovia exclusus, ad Christophorum Turzonem se confert.

Cibinium minus, Levocia & Eperiessa perduellibus se dedunt.

Interea Boscajus, collaudato multis verbis Cassoviensium erga se studio, ac beneficio, quo in offerenda ei urbe usi essent, Blasium Lippajum, ut suo nomine urbem occuparet, præmisit; qui bipartito itinere facto, Tibiscum partim penes Tocajum, partim Vardam cum exercitu trajecit: eique Cassoviam venienti Boccacius prætor, reliquique Cives nihil cunctati portas aperuerunt, ac in fidem & clientelam Boscaii recepti sunt: uxore Barbiani ac servis & familia prius urbe emissis; quas Joannes Catajus, Michaelis frater Germanus, singularis sceleris & perfidiæ nota, omnibus rebus in itinere spoliavit, sicque Scepusium ire permisit. Cæsaris ærarium, quod in urbe erat, continuo expilatum est, armamentaria cum tormentis, & aliis rebus bellicis patefacta & occupata; magistri tormentorum Germani vi, & minis, ac captivitate in partes traducti; Præfectus ærario Nicolaus Micacius Episcopus Varadiensis captus, & direptis omnibus rebus, sub arctissima custodia detentus: collegæ ejus Georgius Caproncius, & Nicolaus Orleus (nam Georgius Hoffmanus in Transsylvania aberat) Sacramento ad illius fidem adacti. Eandem carceris fortunam subiit Georgius Salatnocius Episcopus Quinqueecclesiensis. Quidquid autem publici privatique juris in urbe erat aut Cæsaris, aut eorum, qui ejus partes sequebantur; id omne in prædam & rapinas conversum est: domus prætoria Cæsaris ab hospitio excipiendum Boscajum destinata ac expurgata. Quibus omnibus diripiendis tanta Lippaii erat immanitas; ut nemini parceret, quin aurum, argentum, pecunia, arma, equos, vestes, vina, frumentum, pecora, & quicquid ejusmodi dici potest ab iis; apud quos relictum habebatur, jurejurando adactis crudelissime extorqueret; & multis occultare & negare conatis vulnera & necem intentaret. Quod genus in-

Blasius Lippaius Cassoviam occupat & expilat.

1604. inhumanæ crudelitatis, tam ille, quam alii ejus farinæ homines aliis etiam in locis & Civitatibus, nihilo minori avaritiæ & libidinis exemplo indignum in modum exercuerunt: gementibus miserabiliter bonis; atque immania scelera sine summo dolore & multis lachrimis aspicere nequeuntibus. Similem in modum domus Luchini divitis mercatoris Italici, & aliorum, qui catholicam religionem profitebantur, prodentibus clam Civibus, impie & crudeliter direptæ sunt. Michael Catajus, qui Callone Cæsaris erat præfectus, summa agitatus perfidia, statim post adversæ Adorianæ pugnæ successum sponte, seque & locum Boscajo dedit, ac quod esset Latinis literis paulo aliis eruditior, epistolarum magister & Cancellarius ab eo constitutus fuit. Occupata Cassovia, Lippajus attractis illinc e Cæsaris armamentario ac Levocia tormentis currulibus, Scepusianam arcem, in quam Barbianum se recepisse cognoverat, obsidione cinxit, & triduo post scalis admotis, inferioris arcis partem occupare contendit. Verum a Barbiano & paucis quos habebat militibus, strenue rejectus est, amissis & vulneratis quampluri-mis suorum, ubi etiam ex iis, qui intus erant Barbiani signifer Italus dimicans interfectus est. Cum hostes vera vi nihil proficerent, quod Barbianus multa contentione sese tueretur, ad artes & minas conversi, Turzonem cohortari cœperunt, ut eo ipsis tradito, Boscajanas partes amplecteretur, futurum ei honestum apud regem & principem (tali enim honore homines flagitiosissimi illum dignabatur) gratiæ & dignitatis locum; sin salubriora monita admittere nollet, bonis ejus & oppidis villisque incendia; ei vero, si in manus incideret, præsentem cædem minabantur. Quamobrem magno labore Barbiano fuit enitendum, ut delinitum Turzonem in partibus Cæsaris conservaret, ne juvenis flexibili ingenio a suis militibus laboris & incommodorum belli pertæsis seductus, duriùs aliquid statuendum putaret. Perstitit tamen ille firmiter promissi tenax, ac omnem fortunæ aleam cum Barbiano una sustinuit; donec hostes post XXII. oppugnationis dies Calendas Decembres irritæ obsidioni finem fecerunt, ac rebus infectis, & relictis etiam quatuor tormentis majoribus, quæ secum auferre non poterant, ultra Braniscam montem, ad Sirocam atque inde versus Cassoviam discesserunt: pagis Turzonianis passim ubique crudelem in modum concrematis; ipso ignes & tecta ardentia ex arce prospectante. Quo incendio oppidum quoque Somolnocum, & machinæ, quibus admirabilis naturæ aquæ, ferrum omne paucorum horarum spatio in cuprum convertentes, siphonibus hauriri, & per diversa incilia derivari solebant, magno operarum detrimento Turzonisque damno conflagrarunt. Soluta obsidione, Barbianus ad Bastam primo, ac deinde ad Mathiam Principem & Cæsarem discessit.

Michael Catajus Callonem Boscajo dedit, Ejusque Cancellarius constituitur; Lippajus in Scepusiana arce Barbianum irrito conatu oppugnat.

Barbianus Pragam abit.

Basta cum copiis in Transylvaniam redit.

Interea post solutam Strigonio obsidionem abeuntibus Turcis, Basta jussu Cæsaris cum selectissima exercitus parte Cassoviam iter suscepit: in qua equitum & peditum XV. millia esse ferebantur, ac Zolium, quod vetus vocant, pervenit: ibique aliquot diebus substitit, ut intra eos militibus labore itineris fatigatis quietem concederet, & copias quæ sequebantur, expectaret. Postea cum ad diem XIII. Novembr. Lossoncium, ac inde Filecum duxisset, castraque in subjectis agris collocasset; Boscajanos Haidones, duce Blasio Nemethio, Castellum Osgianum, quod amœno colli impositum, duorum millium passuum intervallo distabat, expugnasse, & castra ibi metatos esse cognovit. Erant ii numero amplius quatuor millia, sed quibus haud minor pars agrestis & inconditæ plebis, partim inermis, partim qualibuscunque telis, ut sunt præacutæ sudes, ac longuriis transversim adaptatæ fœnariæ falces, utcunque armata, vel sponte odio Germanorum, vel vi & metu ab Haidonibus adacta sese aggregaverat. Itaque Basta nihil cunctatus, adversus illos exercitu ducto processit, Friderico Comite Hollachio, quem legatum in exercitu constituerat, præire jusso. Perventum est circa meridiem Osgianum, facto penes Tornalliam itinere, ac sine ulla mora in perduelles & agrestium turbam infestis signis itum. Tanta autem fuit Blasii eorum ducis temeritas, ut quamquam militi & duci veterano, ac multis stipendiis præliisque & bellis exercitato, tam numero quam viribus, & militum genere, & disciplina longe inferior esset; tamen expectare ejus congressum, nec pugnam detrectare auderet; quantumvis non deessent quidam ex sociis, militiæ peritiores, qui Germanorum sclopetis perite admodum jaculantium impetum devitandum, ac copias ultra Rimam & Balogum amnes, in tutiora loca reducendas esse suaderent; aut ad Sanctum Petrum, ubi Blasius Lippajus, cum cæteris Haidonibus ad Sajonem flumen castra habebat, retrocedendum. 1604.

Haidones Blasio Nemethio duce, a nostris disjecti cæduntur.

Progredientibus Germanis, Blasius nihil iis, quæ a sociis, haud inutilia proponebantur, motus, usque ad Darocium pagum, cum CCC. sociis obviam equitavit, eosque leviori prælio excepit; cæteros vero equites, qui ex ordine Haidonum erant, ac agrestium multitudinem, ex qua peditatus constabat, ac pontem rivo prope Osgianum profluenti impositum collocavit, tormentumque currule minus, quod falconem vocant, attribuit. Pugnando & semper retrocedendo, cum ad Haidonum sociorum castra pervenisset, Germani sclopetis suis eos acerrime infestare cœperunt, quorum ictus nec Blasius nec Haidones, nec eorum equi ferre potuerunt. Itaque ejus jussu locum & aciem, in qua pugnando hactenus perstiterant, deserere cœperunt, eo animo, ut se post peditatus terga reciperent, ac peditibus immixti, ab eisque defensi, tutiori loco Germanorum vim facilius sustinerent. Verum agrestes belli rudes & insueti postquam Haidones loco se movere vidissent, fugam esse rati, statim fœde profugiunt, & Germanis egregie vincentibus, terga dant. Illi sublatis vocibus instandum victis, utendum victoria exclamantes, cædendo palantes ac vulnerando, agrestes pariter & Haidones, nullo discrimine partim glandibus, partim prælongis hastarum cuspidibus facile confodiunt, atque ad unum contrucidant: sic ut ab ira & odio exacerbatis, nemini armato vel inermi parceretur, & ad incutiendum aliis terrorem, nullum omnino vivum superesse paterentur. Cecidere ex Germanis pauci, vulnerati nonnulli, inter quos Ferdinandus Colonicius; sed ex hostibus duo M. & amplius. Blasius retentare fugientes conatus, equo desiliit, & in dextris & gladiis ac virtute non in pedum velocitate spem victoriæ esse clamitans, quum nihil proficeret, postremo in castellum cum reliquiis fusi peditatus sese recepit, & Germanos eminus arcere crassioribus

1604. bus sclopetis constituit. Sed Basta summa usus celeritate, missis in castra nuntiis, qui tormenta duo absque mora attrahenda curarent, iisque adductis castellum concuti jussit. At ille rebus desperatis, cum se & suos aliter servare non posset, erumpendum & ferro viam parandam deliberavit: Aperta igitur porta omnes simul erumpunt, sed a Germanis subito adcurrentibus circumventi, cæsique sunt, paucis evadentibus, & Blasio mox inter primos capto.

Nemethius captus occiditur. Basta victoria potitus, Blasium interfici jussit, & suas copias Eperiessum versus promovit; quo cum pervenisset, Civitatem ad partes perduellum traductam reperit; multisque verborum minis, & extremi discriminis denuntiatione, & ad extremum, ni paruissent, tormentorum prolatorum terrore perpulit, ut in urbem admitteretur; & in ea ac suburbanis castra collocaret: sed ea Civibus data spe, ne in sua religione, quæ Augustana erat, turbarentur. Ubi per aliquot dies quiescendo occasiones quæsivit, quibus hostem furentem, & majores quotidie vires & incrementa sumentem propulsare posset; ne si cunctaretur, impunitate & mora perniciosi malorum progressus adeo invalescerent, ut postea omnis obviam eundi labor & studium frustra suscepta esse viderentur. Civitas autem ea in hunc modum tempestive resipiscens, & rursus ad Cæsaris obsequium reducta, quamquam ab aliis rebellibus sæpe gravissimis incommodis affecta, ac igne & ferro vastata; recepto tamen Germanorum militum præsidio, & contemtis omnibus periculis, rerumque & fortunarum suarum dispendiis, usque ad belli exitum in fide & officio constantissime perseveravit. 1604. *Eperiessum Bastæ studio ad Cæsaris partes reducitur.*

DE REBUS HUNGARICIS,
LIBER XXXIV.

1605. 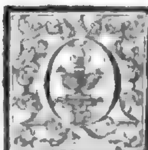UINTUS supra M. & DC. a partu Virginis annus jam sequitur, cujus memoria nova tyrannide, discordiis Civilibus, celeri populorum defectione, & quod fœdum auditu est, fœdius visu fuit, patriæ vastitate a Civibus impie illata recens quidem est, sed injucundæ atque adeo acerbæ recordationis. Hæ namque mutuæ cruentæque dissensiones, prætextu quidem religionis, re tamen vera dominandi libidine subortæ, tantam in pejus & deterius rerum omnium mutationem attulerunt; ut pollutis antiquæ & sinceræ religionis placitis, corrupta militari disciplina, variatis moribus, nemo jam hominum, nemo Dei immortalis verecundiam habeat, non edicta principum, non eorum, qui religioni præsunt, præcepta atque instituta observentur: vagi milites ex pessimo servilique genere ac fece hominum collecti, ideoque licentia effrenes, jussu, injussu, ubi velint, ubi libeat, impune vim libidinemque exerceant suam, non signa, non ordines servent: promiscui etiam cœtus hominum, civilis neglecta ordinis ac concordiæ cura, non religione, non moribus, non pietate a barbaris & incultis hostibus differre videantur, adeoque omnes spretis bonorum monitis proni in malum ruant. Quæ omnia utinam non calamitatis ac cladis, certissimique interitus haud dubia signa, atque prænuntia Deus Optimus Maximus esse velit.

Racocius. Homonnianí, Magocius, Dersffius, Secius, & Niarius a Cæsare desciscunt ad Boscajum. Initio hujus anni trajecto Tibisco Boscajus, Cassoviam venit, & in itinere ad Sigismundum Racocium Sirentium divertit; qui tametsi a Cæsare ad præfecturas, honores, & divitias evectus & Senatum receptus erat, ad eum tamen deflectendum a fide, aut metus, aut novarum rerum cupiditas avertit. Inter eos præter Homonnianos fuere Nicolaus Dersffius, Franciscus Magocius, Georgius Secius, Desoffii, & Perenii duo juniores, ac omnis fere partium superioris Ungariæ nobilitas. Sed præ aliis præcipua Pauli Niarii, ac notabilis defectio fuit: Is siquidem pro Agria amissa nulli noxæ ac pœnæ addictus, sed magis Varadinensi haud minoris dignitatis ac commodi præfectura a Cæsare accepta; deinde cum Pragam venisset, stipendiis persolutis, ac donativo quoque cohonestatus, & in Senatorium ordinem adnumeratus; cum primum tamen Cassoviam attigisset, secus quam fide data promiserat, non sine magna ingrati animi malevolentia illius partibus adhæsit. Igitur factus animo insolentior Boscajus, literas ad Mehemetem Vesirium, ac ad Budensem purpuratum dedit, & Janiceros ac alterius ordinis Turcas auxiliares postulavit, accepitque; & coactis undique quantis potuit copiis, Bastæ & Cæsariano exercitui occurrere non dubitavit; Nicolao Sennicio cum mille selectioribus peditibus, & CC. equitibus, ac legato Alberto Magno Cassoviæ in præsidio relictis. Erat Basta cum exercitu haud procul Sendrone; qui audito per duellium adventu copias promovit; & concurrere duo exercitus ad Edelinum pagum, penes flumen Bolduam, quod ex alpibus Murano proximis ortum, deinde Sendronem præterlapsum Saioni miscetur. Et primum impetum magna vi hostes sustinuere, ac diu prælium protraxere, donec advesperasceret, quo tempore obscuritas noctis prælium diremit. Mane facto cum crassiores nebulæ cœlum diemq; obtexissent, Basta hostes necopinato adortus, in fædam fugam conjecit; primique omnium milites Magociani sublatis vexillis terga verterunt: deinde Boscajus & Homonnianus, cum prætorianis versus Serencenium profugerunt. Janiceri & alii Turcæ, qui numero fere DC. erant, cum diu aliud tormenta fortiter dimicassent, neque ea a Cæsarianis auferri paterentur, ad unum omnes cæsi fuere, tormentis octo corrulibus eorum potestati relictis. Cecidere in hac pugna præter Turcas, perduellium circiter M. & D. Ex Bastæ militibus pauci desiderati; duo tamen ex præcipuis Germanorum occubuere, a Turcis pro tormentis interfecti, Ludovicus Comes Erpachius, Hollachianæ equitum turmæ signifer, ac Fridericus Solmensis Comes juvenis, qui biduo ante Pestanæ legionis ab Jagenraitero desertæ præfecturam a Basta erat consequutus. Ferunt Boscajum adeo ad- 1605. *Boscajus, accitis Turcarum copiis, Bastæ occurrere statuit.* *Cum eodem prælio dimicans vincitur.*

1605. adversæ hujus pugnæ successu externatum ac perterritum fuisse, ut neque Cassoviam se recipere auderet; sed recta Agriam, indeque ad Turcas Budam profugere cogitaret: nisi Valentinus Homonnianus, quamquam juvenis, animum ei, multis in medium adductis rationibus, erexisset.

Basta Sendronem recipit. Ea victoria Sendronem Basta recepit, ac rursus Eperiessum cum victore exercitu contendit: Ubi non diu moratus Tocajum, quod ab Haidonibus in modum lentæ obsidionis erat circumvallatum, nec tamen tormentis petebatur, periculo eximere decrevit. Igitur infra Eperiessum transvadato Tarcio amne Rosgonum, ac Missejum prætervectus, eo iter intendit. *Tocajumque obsidione liberat.* Cujus adventu cognito, Haidones relicta obsidione in varias dilapsi partes profugere, ipse vero commeatu ad multum tempus suffecturo, ac præsidio ibi relicto, & Georgio Rubero spe auxiliorum confirmato, rursus Eperiessum reversus est, hoste nusquam prodire obviam auso. Cum ibi in castris esset, & exercitus multarum rerum penuria premeretur, Mathiam principem, ut stipendia militibus primo quoque tempore mittere maturaret, admonuit. A quo curata ea absque mora sunt, ac XXIX. currus, pecunia ac laneo panno argentoque elaborato, & multis aliis rebus onusti, quæ ad ducenta millia aureorum numorum pretium æquare ferebantur, Eperiessum ire jussi sunt, comitantibus eos Philippo Comite Solmensi, ac Gothardo Starembergio, aliisque Germanis. *Currus pecunia ac panno in militum stipendia, onusti a Filecensibus diripiuntur.* Sed quum Filecum pervenissent, ac Tanhauserus ducentos equites ac totidem pedites præsidii causa eis petentibus adjunxisset, quo securius in castra veherentur, accidit singulari eorum, qui comitabantur, perfidia, ac Cæsaris & militum detrimento damnoque, ut qui tueri ea ab aliis debuerant, ipsi iidem diripiendis curribus & pecuniis nefarium animum adjicerent. Itaque interfectis ex aurigarum numero nonnullis, & aliis, qui strictis gladiis resistere ausi essent, equos & currus in proximam silvam abripuere; effractisque scriniis, & divisa inter se pecunia ac cætera præda, pars ad Boscaium, pars in Poloniam ac alias regiones & latebras profugerunt. Solmensis & Starembergius, conscensis, quos fors obtulerat, equis effusa fuga Filecum repetivere; & Tanhauserius missis aliis equitibus, quorum fidem probatam habebat, prædones illos per silvas & montes frustra indagavit. Basta cognito hoc tam enormi perfidorum militum scelere, exercitum ægre, quin dilaberetur, retinuit; spemque fecit brevi aliam pecuniam aliaque stipendia affutura; dummodo per aliquod tempus officio fungi, ac dicto audientes esse vellent.

Basta Cassoviam admotis castris frustra tentat. Nec multo post Eperiessio digressus, Cassoviam terrore admoto tentandam ratus, spretis nivibus pluvia frigidiore immistis, quæ turbato cælo decidebant, eo exercitum duxit, propiusque urbem castra locavit, missis per idoneos homines in urbem literis; gratiam Cæsaris & clementiam ac eorum quæcunque ablata ab eis erant restitutionem pollicitus est; si redire ad officium pristinum vellent. Verum Cives communicato cum præfectis consilio, illum in Transylvania quoque plurima populis illis miserrime divexatis promisisse, quibus neutiquam stetisset, responderunt, ac in proposito pertinaciter perstiterunt. Interim sub ejus diei vesperum Blasius Lippaius cum Haidonibus erupit, ut suburbia concremaret, ne Cæsarianis receptaculo forent. Verum a Germanis rejectis, in urbem rediit, cum aliquot socios glandibus trajectos amisisset. Captus tamen ex Cæsarianis fuit Leonardus Jellus Husti præfectus, vir strenuus, qui cum Mansfeldio Principe in Pannoniam venerat, & in urbem introductus; ubi a Nicolao Sennieio crudeliter interfici jussus est. Cum vero exercitus partim vim frigoris & cælie injurias ferre non posset, partim vero multi ex minoribus præfectis se adversus religionem, quam ipsi eandem cum Ungaris, qui pro ea seditionem movissent, profiterentur, pugnare detrectarent, ac stipendiorum quoque tarditatem causarentur: nec Basta eis persuaderet, non negotium religionis sed dominatus agi; & supra has difficultates commeatus quoque penuria laborari cœptum est, ad VI. Idus Decembres castra Eperiessum reduxit, copiasque per pagos vicinos in hiberna distribuit; 1605. *Indeque exercitum in hyberna deducit.* quarum ea fuit in cogenda præda avaritia & crudelitas, ut omnium voluntates, etiam qui adhuc in partibus Cæsaris persistebant, magnopere abalienarentur; adeo ut quum nomine Cæsaris omnibus, qui redire ad obsequia vellent, obliterata præteritæ defectionis memoria gratiam offerret, eamque ostenso palam diplomate publicari juberet, nemo tamen reperiretur, qui obtemperandum existimaret. *Militum licentiæ & rapinæ.* Postea quoque sæpius a milite ob stipendiorum tarditatem impensius tumultuatum est: & ipse modo precibus & pollicitis, modo certa temporis ac diei, ad quem pecunia adforet denunciatione, iratos ac sua flagitantes ægerrime placavit, in officioque quantum potuit continuit. *Ac tumultus ob stipendiorum tarditatem.*

Dum in hunc modum procrastinando res differtur, ac Cæsariani per pagos distributi in hibernis otiando ac prædando tempus transigunt, Haidones Cassovia de nocte egressi, in eos, qui Sovarii, & S. Petri pago erant, intempestæ noctis tenebris irruperunt; ubi Carolus Colonicius cum suis equitibus hospitium erat sortitus; is quamquam e somno experrectus, interioreque tantum tunica indutus, improvisos hostes adesse sensisset, ignominiæ tamen loco ducens, si vel iniquiore loco pugnam abnueret, diu pugnando ac reluctando hostibus repellendis obstaculo fuit. Sed postea illi, injecto tectis igne, pagum succenderunt, captoque Pettingerio & abducto, & Copello signifero interfecto, Cassoviam redierunt, cum ex ipsis quoque circiter XXV. cecidissent, multique sclopetis vulnerati discessissent. Interim vero quum vulgus militum nullo modo amplius in castris persistere absque stipendiis vellet, ea vero nusquam apparerent, Basta eos, ut durare vellent, acri sermone adhortabatur, ac propemodum adferendæ pecuniæ certam propemodum spem præbebat: debere ipsos duobus jam præliis victores, & nec pedite, nec equite, nec numero, nec militum genere ac delectu hostibus inferiores, aliquantisper rerum difficultates æquo animo ferre, donec patiendo & vigilando, Deo Opt. Max. concedente, ipsoque annitente, brevi integra victoria paretur: fortibus viris, quales ipsi se multis præliis & bellis ostendissent indignum fore, deserta corruptaque victoriæ spe, de reditu cogitare, ac tantum flagitii committere, quo tam sibi duci ipsorum, quam universo exercitui ac Germanico nomini, æternæ ignominiæ infamiæque dedecus inuretur. Sed quum nullis hortamentis, nullis artibus permoverentur;

tur;

1605. tur; jamque Vallones sublatis signis injussu suo abitum pararent, fremens ac gemens, fortunamque incusans, quæ incomparabilis gloriæ victoriam, fœda militum consternatione & contumacia sibi e manibus eripuisset; quamquam ipse jus imperii haberet, manus tamen necessitati dedit, & signa canere ad profectionem jussit, adeoque ante exortum solis una cum tormentis & impedimentis, Levociam versus iter direxit: atque ibi per aliquot dies substitit, expectabundus, an milites spe aliqua exolvendi emeriti stipendii delinitos in officio continere posset.

Basta militum seditione compulsus Levotiam versus iter suscipit.

Basta in hunc modum discedere coacto, Boscajus, confluentibus quotidie ad eum prædæ aviditate militibus, quibus maxima & inaudita peccandi impunitas & licentia erat, resumto animo, non Tocajum duntaxat, sed & Saqmarium obsidione cingendum deliberavit, ac emissis diversissimas in partes Haidonibus, veluti crabonum examinibus, uno eodemque tempore varias arces, quæ adhuc Cæsari parebant, ad defectionem solicitare, ac loca negligentius custodita in potestatem redigere cœpit. Misso igitur cum duobus millibus Haidonum Francisco Redejo, Corponam primum occupavit, quæ ei metu coacta portas aperuit; Situiani & Chabragiani, ubi tormenta ii, qui Hatuano profugerant, reliquisse dicebantur, sponte se dedidere, & Joannes Verebellus absque cunctatione Vaciam tradidit, sed loco manere permissus fuit. Filecum autem Thomas Bosniacus, qui ad ejus factionem transierat, ab Honorio Tanhusero, & Hieronymo Arconato Silesio custoditum, cum duobus millibus Haidonum, ac Janicerorum cohorte, & agresti, quæ circum habitabat plebe, tam arcta obsidione circumdedit, ut exire aut egredi nemo posset. Trincinium vero, quod a XL. Germanis militibus, e cohorte Hoffquirchiana delectis pigre admodum custodiebatur, civitate se dedente, ab Joanne Silasso, & Stephano Carolio, ac quodam Rutheno Belisterio (is postea furti convictus in furca pependit) obsessum fuit. Levam oppidum a Colonicio uxoris Sophiæ Pereniæ, quam duxerat, jure possessum, Redeiani Haidones, injectis de nocte facibus, totum combussere, arce intacta relicta, quod ea ab ipso Colonicio defenderetur. Saduaram LX. milites Germani, qui præsidio impositi erant, ad primum Haidonum conspectum fœdo pavore perculsi similiter dediderunt, quam contemto hoste facile retinere potuissent, quum tantæ firmitatis ac munitionis esset, ut a Suendio olim totis viribus obsessa ac diu oppugnata non nisi deditione capi potuerit. Zoliensis quoque arx, & oppidum muro cinctum, cui Lucas Fesserius præerat, a paucis Haidonibus lenta obsidione premebatur, ut quemadmodum alia loca quælibet, ita hanc quoque omnibus præclusis aditibus, ne quid alimenti importari posset, fame & rerum inopia adactam ad deditionis necessitates compellere possent. Eodem tempore arx quoque Viglesia, quæ olim procerum Rascanorum fuerat, obsidionem tolerabat: cui Christophorus Rappachius Semniciensis Cameræ Metallicæ præfectus, cum uxore & liberis erat inclusus; Hanc ab Haidonibus bis terve oppugnatam, ille cum paucis suorum, cæsis Haidonum amplius CC. fortiter & impigre conservavit. Impari tamen virtute fideque Balthasar Covatius, qui Palanco & Dregelio præerat, ac ii, qui Nogradi, Bujaci, & aliis arcibus erant, ad hostes defecerunt. 1605.

Discedente Basta Haidones varias arces ac insulas deditione invadunt.

Quum inter hæc Boscajus Cassoviæ moraretur, ac Bastam discessisse cognovisset, Nicolaum Sennicjum, & Blasium Lippajum cum valida Haidonum manu Eperiessum misit, qui primum verbis tentarent, an cives adduci ad aliquas deditionis conditiones possent; deinde si id non procederet, etiam vim adhibere conarentur; igitur cum ad eorum clamorem, quo urbem sibi tradi postulabant, ac nomine Boscaii incolumitatem pollicebantur, nihil responderent, admovere mœnibus scalas, ac suos ad scandendum incitare cœperunt. Verum a Germanis militibus, eorumque duce Georgio Emerico Puchainio, quos Basta in præsidio urbis reliquerat, rejecti, ac glandibus & tormentis vulnerati re infecta Cassoviam, unde venerant, redierunt. Postea Boscajus, discessu Bastæ magno metu liberatus, ad Serencium ire decrevit, ut ibi Comitia factionis suæ hominibus, quos jam ad ingentem numerum, partim vi & metu, partim odio Germanorum excrevisse videbat, publicaret. Sed prius quam eo proficisceretur, Blasium Lippajum, sive ut ejus opibus, quas ingentes urbis Cassoviæ ac nobilitatis direptione congessisse fama erat, potiretur, sive stolida quadam ejus temeritate offensus, qua rerum & consiliorum ejus rationibus licentius quam par erat sese immisceret, eumque ab se potissimum ad tantum regii honoris & amplitudinis fastigium evectum esse, nec se inscio inconsultoque, honores & magistratus cuiquam conferri debere dictitaret, e medio tollendum constituit. Dedit igitur ejus rei conficiendæ negotium Michaeli Catajo, Nicolao Senniejo, & Alberto Magno. Qui illum ad cœnam invitatum, in hospitio Cataji, dum per angustum quendam & tenebricosum locum in proximum cubiculum transiret, adactis in pectus & ventrum pugionibus, contrucidarunt, & cadaver servis ejus ad sepulturam tradiderunt. Fuit Lippæ ex ignobili ac sordido hominum genere, quos Cinganos vocant, ortus; multis latrociniis, perjuriis, furtis, proditionibus infamis, ideoque eo vitæ exitu non prorsus indignus, si ab alio, quam Boscajo cæsus esset, cui ultima proditione & pugna Adoriana non inutilem, quamquam infamem operam impendisset. Uxor ejus, exuta spoliis per sævitiam mariti congestis, ac catenis aureis, quibus collum impudenter ac indigne onerare solebat, ad pristinam inopis & servilis vitæ conditionem redire coacta est: illæque peracta cæde postea subjiciebatur crimini, ac perfidiæ, quod occulta cum Basta & Germanis consilia habuisset, quibus Cassoviam eis tradere voluisset.

Eperiessum vano conatu a Boscajanis tentantur.

Blasius Lippajus a Boscaii administris, summa perfidia trucidatur.

Interea quum Comitia, quæ Cæsar ad initium hujus anni promulgaverat, his perniciosis motibus interturbata solutaque essent, ii, qui e Senatorum numero convenerant, communicato inter se consilio, Viennam profecti, Mathiam principem orarunt, ut quamquam ipsi sicuti nihil magnopere timendi, ita nihil contemnendi auctores esse vellent, tamen missis ad Boscajum legatis experiretur, quibus modis extinguendo ei igni obviam iri posset: & an ille oblata aliqua spe pacis sanari posse videretur. Sed quum princeps nihil se ea in re a Cæsare documenti accepisse respondisset, neque tamen prohiberet, quin Senatores, si ita ipsis videretur, aliquos ex suo ordine ad eum ablegarent, absque

1605. que mora missi fuere Demetrius Napradius Episcopus Besprimiensis, & Sigismundus Forgacius, qui eam provinciam promtis animis obiere; rati se pro vetere amicitia, quæ ipsis cum Boscajo intercessisset, illum ad amplectendam concordiam haud ægre adducturos. Sed longe aliam in eo mentem rebus ex animi sententia succedentibus, alios spiritus elatiores, quam putarant, repererunt. Nam quum primo ad Bastam, qui nondum se Eperiesso, ut ex hibernis moverat, venissent, illumque de suo adventu certiorem reddidissent, ægre admodum eos in sui præsentiam admisit: & cum tandem serius admisisset, postquam non Cæsaris, nec principis, sed privato Senatus nomine acturos venisse cognovisset, rebus infectis, remisit, atque ii non ea qua profecti erant, via ob metum Haidonum vias obsidentium, sed per fines Poloniæ redierunt.

Legati ad Boscajum missi, rebus infectis redeunt.

Post sublatum e medio Lippajum, ac dimissos legatos, Boscajus ad ultimos mensis Martii dies Serencium cum venisset, comitia ad XVII. diem Aprilis, iis, qui ejus factioni adhæserant, per literas publicavit; quarum hæc erat sententia:

Boscajus Serencium comitia factiosis suis indicit.

„Equidem scire vos minime dubito, quantam „superioribus annis jacturam communis libertatis, quantas calamitates miserum & afflictum „hoc Ungariæ regnum, patria nostra dulcissima, „ab exteris nationibus Germanisque imprimis „passum fuerit; & quantum non nobismetipsis „duntaxat, sed bonis fortunisque nostris indies „periculi ab iisdem impenderit, adeo ut præter gravissimas injurias, rerumque nostrarum „direptiones, injustissime illatas, neque conscientiis nostris, quæ soli Deo omnipotenti „subjectæ & cognitæ esse debent, quietam & „tranquillam consistendi facultatem habuerimus. „Cujus oneris gravissimo pondere gravata nobilitas, proximis Comitiis Posonii habitis, coram „judicibus ordinariis, veluti prævisis futuris, „quæ hinc oriri possent malis mentem suam „declarare non prætermisit, se in religione, „quam hactenus publice privatimque professa „esset, ea animi & conscientiæ firmitate permansuram, ut si turbari a quopiam cœpisset, „se omnibus, quibus posset, modis ad defensionem paratum fore clare testaretur. Quæ „tametsi haud obscura voluntatis declaratio, „justo & æquo consentanea, merito apud omnes „valere vimque obtinere debuisset; tantum „tamen abfuit, ut quicquam ea profecisse videretur, ut præterea Cæsar, capta illinc occasione, contra leges & jura patriæ nostræ, „propria auctoritate, insciis ordinibus regni, „sub finem actorum comitialium, legem, si „Diis placet, apponi & adscribi jusserit intolerabilem, nec nunquam a liberis hominibus „admittendam, qua stante ac stabilita nobis „certa salutis & vitæ pernicies & clades, ac „non dubia mors in horas expectanda esset. „Quod id ipsum ex iis quoque Barbiani Cæsareani Cassoviæ præfecti responsis, quæ ille „nuntiis vestris, quos e conventu vestro Galseciano semel atque iterum ad eum tuendæ „religionis causa miseratis, intelligere potuistis: ei nimirum a Cæsare injunctum esse, ut „nostræ libertatis ac religionis exterminandæ „studium etiam cum nostro excidio, ac sanguinis „nostri profusione curæ esse deberet. Quam „quidem crudelis sententiæ acerbitatem in me „primo omnium exequi idem ipse Barbianus „summis viribus contendit cum promoto exercitu Cæsareo, prolatisque tormentis unam al„teramque arcium mearum partim intercepit, „partim valida obsidione cingere non dubitavit. „Qua insigni injuria, ac extremæ necessitatis vi „compulsus, ut saluti vitæque consulerem meæ, „iis, quibus secundum Dei immortalis opem „fieri potuit, rationibus modisque me defendi. „Quo quidem in conatu cœptisque meis, quales „divino numine opitulante progressus fecerim, „& quantum justam causam propitia fortuna „juverit, neminem vestrum latere arbitror. „Tametsi autem credibile sane est, vos in his „turbis & dissensionibus tam a Germanis mili„tibus, quam Haidonibus natura rapto vivere „assuetis, satis injuriarum & detrimenti cepisse, „in diesque capere, ea tamen omnia libertatis „& salutis causa, donec meliora illucescant „tempora, patienter ferenda esse, & ut ea sensim a cervicibus nostris amoveantur, vos omni „ope niti deceat, meminisse vos oportet. Itaque „quo magis meliusque adversus hujusmodi „tempestates protecti esse queamus, & cum „aliis Ungarici nominis fratribus amicisque „nostris conjungere animos viresque possimus, „laborandum est, ut iis de rebus consilia capturi „in unum locum conveniamus, quibus libertatis ac religionis nostræ hostibus resistendum „sit, & quibus patria nostra & respub. pristino „statui restituta, ejectis exteris, exoptata quiete „& tranquillitate frui possit. Nam alia omnia, „quæ huc non pertinent, hoc quidem tempore „prætereunda, inque aliam occasionem differenda existimo. Hortor igitur vos & moneo, „ut ad XVII. diem Aprilis Serencium conveniatis, ibique unanimi consensu ea quæ ad con„servandam dulcissimæ patriæ nostræ salutem, „quam accommodissima erunt, secundum Dei „omnipotentis opem decernatis. Qui vero salubribus hisce monitis, præceptisque nostris „aures præbere noluerint, seque alienos a com„muni bono per absentiam suam ostenderint, „in eos & eorum fortunas facultatesque quid „statuendum sit, de eo postquam conveneri„mus, mihi una vobiscum curæ erit. Valete. 1605.

Religio obtentui est. Ejusque pallio scelera sua obvelare conatur.

Ad hæc comitia cum frequentes convenissent, principatus Boscajo ab omnibus confirmatus est, & religionis professio libera cuilibet concessa; sic tamen ne quæ præter Catholicam, Lutheranam, & Calvinianam (hæc ibi Helvetica novo nomine vocata est) admitteretur. Copiarum, & regni, ac exercitus præfectura Valentino Homonniano; prætoriani vero militis cura Georg. Secio commissa; ac deliberatum, quo apparatu, quanto militum numero, quam celebri comitatu iter ejus ad capessendam Transylvaniæ possessionem institueretur. Quibus peractis, illinc in Transylvaniam perrexit, & præstito Claudiopoli mutuo cum provincialibus juramento, princeps est salutatus, ac id ipsum a Chausio, nomine Turcarum principis, tradita ei clava, ense, & vexillo, protinus confirmatum: solo Georgio Thrace, uno e Michaëlis Transalpini præfectis in arce Gialuina, imperium ejus detrectante; ac in partibus Cæsaris constanter perseverante; qui postea in eadem arce, post diuturnam obsidionem, fame, siti, & cibariorum inopia ad deditionem compulsus, ac præter datam fidem captus fuit. Eum tamen a Boscajo e medio clam tolli jussum, Racocius provinciæ præfectus summa pietate conservavit. Pancratio Senniejo & Balthasari Cornisio, qui sub initium belli,

Decreta in hisce comitiis edita. Regni insignia a Chausio ei oblata sunt.

1605. belli, & post adversam Adorianam pugnam provincia exclusi, ad Cæsarem confugerant, exilium ratum esse jussit. Inde ad oppidum Megiessum profectus est, ibique Siculis & Saxonibus pecunia imperata aliquamdiu substitit, quo in loco Stephanus Chaquius, qui multas cum eo simultates & inimicitias exercuerat, seque regno affectando antea corrivalem & æmulum præstiterat, in gravem morbum incidit, ac paucis post diebus extinctus est; rumore haud sane irrito eum veneno clam ab illo subministrato interiisse, quod vir firma valetudine & florenti ætate validus, nisi vis adhibita esset, longe ulterius vitam producere potuisse crederetur. Nec diu postea in provincia commoratus, quod res Ungaricæ ejus reditum flagitare viderentur, commendata Sigismundo Racocio provincia, qui suo interim nomine eam gubernaret, donec pacatis in Ungaria rebus reverteretur; brevi illinc Cassoviam reversus est.

Steph. Chaquius obit.

Restabat in partibus Cæsaris Stephanus Bathorius, qui Judicatum Curiæ, uti appellant, primam post Palatinatum dignitatem obtinebat, in arce sua Echedia, in insula lacus cujusdam, munitissimo loco sita. Sed etiam is, præter omnium opinionem, sive assiduis bellorum incommodis fractus, sive Germanorum odio, & ulciscendis eorum injuriis, quas intolerabiles ab iis sibi illatas querebatur, seu religionis Calvinianæ asserendæ studio, cui erat addictissimus, ad Boscajum descivit. Quamquam autem a Michaële Bajo, familiare suo, ne a Cæsare deficeret, multis rationibus confirmaretur, cujus avum Ferdinandum, Stephanus Bathorius, ipsius avunculus, qui tunc Palatinus erat, ad capessendum Ungariæ regnum omni ope atque armis juvisset; neque fas esse eum a vestigiis & virtute majorum levibus de causis exorbitare, identidem inculcaret; ipse tamen in sententia perstitit, & sigillum, quo duplici in jure dicundo utebatur, per Michaëlem Ancreiterium, Germanicæ originis famulum suum, Bajo, ut ad Cæsarem perferendum curaret, misit. Is vero ne ab Haidonibus Austriam & Moraviam hostiliter infestantibus circumveniretur, arcem Deveniam deserere non ausus, ad Martinum Petejum Jauriensem Episcopum, ac tunc proregia dignitate fungentem pertulit, a quo ad Mathiam principem missum fuit. Sic vir ille, alias nobilissimæ & antiquissimæ stirpis, paulo ante obitum rebus novandis animum applicuit; ac quod sæpe in ore habebat, honestum vitæ usque ad funera cursum servare non potuit; tantum in animis hominum insatiabilis injuriarum ultio, ac vindictæ cupiditas potest. Nec multo post, ultimus illustris & antiquæ familiæ hæres, nulla relicta sobole, animum agens ætatis LV. extinctus est.

Steph. Bathorius Boscajo se jungit.

Pauloque post obit, nulla relicta sobole.

Discedens e Transsylvania Boscajus Vesirio, qui Belgradi hibernaverat, & adhuc ibi hærebat, per legatos & literas significavit, se confectis ex animi sententia in ea provincia rebus Cassoviam rediturum, ac Budæ, sive ubi ipsi videretur, de servandis sub clientela & patrocinio Turcico, partis ab se eorum ope provinciis consilia communicaturum. Misit etiam legatos iisdem de rebus Byzantium Stephanum Corlatum, & Georgium Quequedium, ac supra varia ingentis pretii munera, vexilla, quæ a Germanis prælio Adoriano fusis obtinuerat, pueros item captivos Christiani nominis Germanos elegantis formæ, recenti amictos purpura: quorum capitibus quatuor infulæ Phrygii pretiosique operis, qualibus Episcopi, dum sacris operantur, uti solent, insuetato more impositæ erant, munus sane dari Turcis a Christiano homine non solum indignum, sed etiam impium & execrabile. Quequedio & Corlato Alys Budæ purpuratus Mehemetem cognomento Jazygem, legatum, seu uti ipsi vocant Quihajam suum, comitem adjunxit, qui eos Byzantium deduceret, ibique in expediendis negotiis eis auxilio foret, cui etiam Boscajus CC. argenteos numos, qui Taleri appellantur, annuos constituit, e suo ærario persolvendos. 1605.

Legati Boscaji cum insolitis muneribus Constantinopolim missi.

Cum Cassoviam venisset, arces eas, quas ab Haidonibus oppugnari cœptas esse supra diximus, Trincinium ac Zolium, deditione eorum, qui in præsidiis erant, in potestatem concessisse cognovit. Fileco quoque Tanhauserius & Arconatus, aquæ inopia, (quod putei duo, qui in arce erant, longis æstatis fervoribus exhausti atque exsiccati essent) ac intolerandæ sitis necessitate compulsi, post duos obsidionis menses excessere. Trincinio potitus Boscajus, Stephano Illieshazio, qui ut diximus, Vienna profugiens in Poloniam se receperat, ibique hactenus exilium fere biennio toleraverat, auctor fuit, ut rediret, eique ea, quæ amiserat, oppida atque arces redditurum promisit. Sed & Sacmarium, post quadrimestrem fere obsidionem, Joachimus Becquius, Hieronymi filius, fame & alimentorum inopia compulsus, perduellibus dedit, quum aliquot oppugnationes fortiter sustinuisset; cui excedenti vis intentata etiam fuit, & sclopeti explosi, quorum glande virgo conjugis ejus germana soror trajecta interiit, nisi a Nicolao Boscajo, qui obsidioni præfuerat, ipsius Boscaji propinquo, servatus esset, atque is, itinere per Poloniam facto, domum reversus, paucissimis post diebus morbo extinctus est. Eodem tempore Hustum quoque iisdem commeatus difficultatibus coactum deditionem fecit.

Trincinium, Zolium ac Filecum ab ejusdem Haydonibus occupantur.

Steph. Illieshazium e Polonia revocat.

Mox Sacmarium diu obsessum deditione capit.

Redeius interea cum quotidie castra ejus novis Haidonum supplementis augerentur, qui spe lucri & prædæ undique confluebant, Nitriam tumultuariis copiis obsidione circumvallavit, ac lentis rarisque ictibus duorum tormentorum mediocris magnitudinis verberare cœpit; simulque primo impetu oppidum inferius (inter hoc & aliud in colle situm Nitria fluvius labitur) injectis ignibus concremavit. Erat in arce Franciscus Forgacius Episcopus, & cum eo præter suos milites, aliquot etiam nobiles viri e vicinia, qui sui tuendi causa illuc confugerant; qui omnes arcem fortiter defendebant, sæpeque Colonicium per literas & nuntios urgebant, veniret auxilio obsessis, eosque in angusto positos liberaret, sicuti & promisisset sæpius se facturum, & pro eo, quod gerebat officio etiam facere deberet: Redejanos non militiæ, non armis sed latrocinio assuetos, ac ex rure & fæce agrestium bubulcorum collectos posse haud magno labore superari. Verum ille sive suis, quos habebat Ungaris peditibus diffisus (nam paulo ante CCC. ex iis sacramento adacti, & pecunia in stipendium accepta, fidem fallentes ad hostes transfugerant) sive paucos, qui cum Germanis in fide perstiterant, solvendæ obsidioni impares fore ratus, auxilio tamdiu venire distulit, donec nonnulli ex iis, qui in arce erant, obsidionis & incommodorum belli per-

Cui & Hustum accedit.

Franciscus Forgacius Nitriam suorum defectione, hosti relinquere cogitur.

1605. pertæsi, neque ambigua perfidia agitati, eo scelerum inclinarunt, ut fidem mutarent, ad Redeiumque transirent, Episcopo quoque, qui reluctari pergeret, una eis tradito. Fuere ex iis nonnulli consiliorum conscii, qui cuncta Episcopo referrent, differendoque verbis & annitendo satius fore dicerent, eum necessitati parere, & honestas deditionis conditiones minime aspernari, quam renuendo importunæ inutilisque constantiæ famam propriæ salutis ac vitæ discrimine aucupari. Igitur in hoc difficili rerum statu consuleret sibi ipsi & ejus fidem secutis. Episcopus quamquam nihil virtute sua, ac familia nobili, a qua originem ducebat, alienum aut indignum committere, & potius pro egregia sua erga Cæsarem fide arcem ad extremum usque spiritum tueri statuisset; ne tamen in atrocius periculum, quam quod grave & insperatum ingruisset, incideret, sibique uno eodemque tempore, cum duplici hoste dimicandum foret, incolumitatem cum Redejo pactus, arce excessit, & collegii sacerdotes secum excedentes per currus, quos ex pacto hostes dederant, Jaurinum perduxit, indeque Viennam se contulit.

Tentavit interim Colonicius Bastæ ferre suppetias, a quo, ut id faceret identidem admonebatur. Et quum copias ex Germanis, & paucis, quos habere poterat ex Ungaris collegisset, Levociam usque perrexit; nec tamen quid operæ præstitit, quam quod ex itinere arcem Muraniam, quam Haidones & rustici, incluso in eam cum conjuge & liberis Jo. Jacobo Rottalerio, lente oppugnabant, obsidione liberavit, & quod Bastæ ob militum consternationem redeundum esset; ipse quoque itinere per Civitates Montanas facto, Levam reversus est.

Basta exercitus tumultuantis seditione coactus, Interea Basta non se amplius tumultuantes & stipendia poscentes milites verbis sedare posse animadvertens, ne ab illis dilabentibus solus relictus hosti objiceretur; pecunia vero ab ærario præfectis nulla uspiam mitteretur, promoto ex hibernis Levociaque exercitu, via militari per Liptovianos & Turocianos facta, Baimociam, atque inde Galgocium pervenit; quod adhuc a Turzonibus in fide Cæsaris retinebatur. Nec diu ibi moratus, quod ejus antecedentis vestigiis ubique perduelles insistendo, ac minutiores etiam pugnas nunquam miscendo insisterent, nec ab iis circumveniri, aut Vago & Danubio intercludi vellet, retrocedendo semper & terga obvertendo Posonium venit, cum amplius X. millibus militum. *Posonium venit.* Cæteri enim partim variis in præliis cæsi aut capti, partim morbis extincti, partim etiam relictis signis, hinc inde dilapsi erant. Quos tanta inutilium hominum per pagos superioris Ungariæ vi & metu ad servitia militum ac castrensia ministeria coactorum turba, ac impedimentorum, jumentorumque multitudo sequebatur, ut exercitus numerum superaret: & equorum duntaxat ac majoris pecoris greges ibidem direpti & vi abacti supra XX. millium capitum esse censerentur. Bastæ & exercitus adventu, quantum spes & animi consternatorum metu civium levati videbantur, tanto majori eis detrimento cessere. Nam præterquam quod ab hostibus tam ex Insula Sallocosia, quam Tyrnavia frequenter usque ad suburbia excurrentibus assidue infestabantur; tum vero Vallones, Thraces ac Germani milites, partim hortos suburbanos, partim vineas, quarum reditibus ipsi se sustentare solebant, fructibus vel nondum satis maturis, insatiabili ingluvie consumtis pervastare non cessabant; & quod supererat, confractis sæpibus, & maceriis distractis, equis & jumentis depascendum relinquebant; gementibus sua damna nec sine fletu aspicientibus Civibus; & Basta, si pro compescenda militum licentia adiretur, parcendum esse insolutis militibus respondente. 1605.

Cæterum Redeius Nitria occupata insolentiores sumens spiritus, cum Civitates Montanas, quas vocant, partim vi, partim deditione, & cæteris pactis ad suas partes traduxisset, a Boscajo de rebus ab se prospere gestis certiore reddito supplementum copiarum postulavit: atque is Michaëlem Denghebegium cum M. D. Haidonibus, ac Gregorium Nemethium cum DCCC. ejusdem generis equitibus in subsidium misit: ipseque cum his, & quos ipse adduxerat, circumjectum agrum populari, & qui ei adhærere nollent, omni injuriarum & damnorum genere afficere, tectis ædificiisque nobilium ignes injicere, ac hostilia quæque inferre cœpit. Quarum rerum terrore permoti Tyrnavienses, ejusque minis adacti, cum nullas, quibus fidere possent, copias haberent, nec ullum a præfectis Cæsaris auxilium sperarent, quos incertum quisnam torpor, ignaviæ & socordiæ haud absimilis, aut metus & desperatio ceperat, Redeio nisi imperata facerent, obsidionem certam & cædem denuntianti absque cunctatione portas aperuerunt, eo quidem majore contumelia, quod Bastæ e superiori Ungaria nuper revertenti easdem claudere non dubitassent, exulceratis nempe Civium animis, quod inter consilia & tractatus intromittendorum agminum, horrea & suburbanæ eorum villæ a Vallonibus & aliis militibus insigni cum Civitatis damno concremata fuissent. *Tyrnavia hosti Redejo se dedit.* Quibus de causis Stanislaus Turzo eo tempore Sintaviæ commorans, Tyrnaviaque & Nitria duobus locis, veluti indagine interclusus, ut subditis suis, ne ferro & igne vastarentur, consuleret, deditione facta, ad eam factionem transiit. Ejus exemplo Christophorus quoque frater ejus, quem Barbianum excepisse hospitio, ac cum eo in arce Scepusiana obsidionem pertulisse narravimus, post multa accepta detrimenta, ad illum se Cassoviam contulit; a quo ibi falso dicterio perstrictus est, ut eum, postquam longis & diuturnis imbribus madefactus esset, tandem penulam induisse diceret. *Stanislaus Turzo Boscaji partibus se jungit, & frater ejusdem Christophorus.*

Redeius Tyrnaviæ substitit, imperata Civibus pecunia, ac coccineo panno pretiosiore, quo sibi & suis vestes fierent; Denghelegium vero cum VIII. millibus Haidonum, ac M. circiter Turcis, ad populandam Moraviam, facto per montem, quem Album vocant, itinere misit. *Denghelegii excursio in Moraviam.* Qui provinciam longe lateque populati, quum in Moravorum equestres copias, quas Wilhelmus Poppelius, & Hodiccius ductabant, non procul Sacolcia incidissent, acre cum eis certamen contraxerunt, in quo utrinque plurimi cecidere; & in partibus Haidonum Gregorius Balogus juvenis, ejusdem nominis protonotarii filius (sic judices regii tribunalis appellantur) qui se eis aggregaverat, interiit. Paulo etiam Quicindio Haidonum equestrium præfecto, qui deserto nefarie Colonicio ad perduelles transfugerat, & crebris latrociniis multa detrimenta Cæsareanis intulerat, latus sinistrum glande trajectum est,

1566. quo ex vulnere Tyrnaviam delatus, magno dolore & cruciatu in manibus medicorum expiravit. Denghelegius nihilominus in reditu Sacolciam urbem in limine & finibus Moraviæ sitam, dedentibus sese civibus occupavit, & Stephano Horvato defendendam commisit. Quam Moravi, velut ipsis attiguam, ab illo vi ejecto incensam, & solis templis duobus illæsis, cætera combustam recepere, simul cum arce Berencia, & præsidio firmavere; quod illinc non nisi longo post finitum bellum tempore eductum est. Holicium vero defendente summa constantia Petro Revaio in fide Cæsaris permansit.

Turcæ & Haidones Moraviam ferro flammaque infestant.

Nec destitere deinceps quoque Denghelegius & alii perduellionis duces, & antesignani, Turcis in societatem adscitis, populando crudeliter & urendo Moravis infesti esse; ita sævo atque impio exemplo, atque abusu ut miseros & innoxios Christiani nominis agricolas, ac promiscui sexus imbellem turbam, nulla religionis, nulla Deorum immortalium cura tacti, Turcis æternis nostris hostibus in diram servitutem abducendos præsenti pecunia pretioque divendere non dubitarent. Turcas vero, tametsi per se ad prædam proclives, Bectes purpuratus nuper e Temesiana præfectura ad Budensem translatus, eo ut frequentes ad infestandos & populandos Moravos excurrerent, incitare solebat: quod esset prædæ avidissimus, ac servorum & mancipiorum tam muliebris quam virilis sexus inexplebilis, quos miris artibus comtos, maxime quos venustæ formæ species aut ingenii virtus commendaret, Byzantium principi aut amicis dono mittere erat solitus. Sed non diu nefario Mangonii quæstu uti potuit: Nam quum adornata ad Boscajum profectione, cum multo & speciosso XXVII. quadrigarum comitatu, ac nonnullis equitibus, regium in morem instructis, Cassoviam ire constituisset, in insidias a Cæsareanis Comaroniensis præsidii militibus Ungaris, non pluribus XL. circa Hathuanum collocatis incidit, atque ab iis interfectus fuit, dilapsis ad primum clamorem & impetum comitibus, ac pulcherrima locupletissimaque ejus & Comitum supellectili direpta; sed quæ a paucis tota auferri nequivisset; & paulo post Alys, qui modo præest, Nicopolitano prætore, ut diximus patre genitus, suffectus fuit.

Instigante Bectaso Budensi, paulo post a nostris interfecto.

Martinus Peteius Episc. Jauriensis ab Haidonibus spoliatus paulo post vita excedit.

Paulo antequam Basta, quamquam duobus præliis victor non secus tamen ac si victus esset, Posonium venisset, Martinus Petejus, Episcopus Jauriensis, qui proregiæ dignitatis locum obtinebat, Sabariam venit, ut tutiore loco ab hostibus foret, quos eo nequaquam perventuros putabat. Verum quum nec in ea arce, quæ debilibus & infirmis muris constabat, satis fidere posset, petita a Francisco Battianio in arce sua Salonocia mansione, dum eo proficisceretur, a militibus Cæsareanis Quermendii stipendia merentibus, quibus Marcus Pecquius Hieronymi filius, & ejus legatus Melchior Rattquius præerant, sed Pecquius auditis hisce motibus se in Austriam receperat) pari cum Haidonibus perfidia agitatis, in itinere rebus omnibus spoliatus fuit: mirumque videri potuit eum impias sceleratorum prædonum manus, quin cæderetur, evadere potuisse. Nec multo post hieme sequuta, tutioribus viis Viennam delatus, morbo articulari & annis gravis, vitam cum morte commutavit, ac a Ladislao Petejo fratre Posonii tumulatus est.

Sub id tempus Tocajum, post exantlatos varios labores, ac sitis, famis, & aliorum belli incommodorum necessitates, post unius anni aut amplius obsidionem, deditum est; quum Georgius Ruberus præfectus & milites, quotquot habebant equos absumsissent, nec postremo a felibus & canibus devorandis cogente inedia, abstinuissent. Ruberum Cassoviam profectum, Boscajus constantiæ militaris nomine collaudatum, quo vellet, abire permisit. Solum adhuc Varadinum a Cypriano Concinio, Cæsaris nomine servabatur; quo etiam Baptista Peczius pugna Adoriana captus sese receperat; postquam Boscajo pro libertate XX. talerorum persolvisset. Supra hæc omnia incommoda ardente ubique bello novus terror accessit, insperata ad perduelles Insulæ Sallocosiæ defectione, qua tam Jaurini, quam Comaronii præsidiis haud ambiguum discrimen impendere videbatur, occupatis terrestribus viis, ac sublata Danubii navigatione. Redejus enim cum aliquos ex suis in Insulam misisset, Mathiam & Albertum Somogios fratres, partim minis, partim promissis in suas partes traduxit: atque ii primum ad ejus factionem, spe prædæ & latrociniorum invitati transierunt: cæterosque postea, ut transirent coegerunt. At perduelles Tirnavia cum Turcis & Tartaris egressi, sex millia numero, Benedicto Buchio duce, concrematis, ex itinere oppidis Sempcio, Bozinio, S. Georgii, Ceclesio, aliisque obviis pagis, Posonium irruperunt. Ubi Germani equites & Thraces acerrimum cum eis certamen contraxerunt; quod cadentibus utrinque plurimis, ab hora diei quarta pomeridiana, ad undecimam noctis duravit. In eo Sava Temesvarianus Thracum ductor, vir militaris, Bastæque fidus, ideoquo charus, sagitta a Tartaris ictus, magno totius exercitus dolore occubuit. Postremo tamen rejecti hostes, Tirnaviam repetiverunt, Mathias quoque Somogius ex Insula cum CCCC. militibus Georgio Maquio, suburbia Posoniensia, qua ab extima urbis parte, versus Reciam itur, irrumpi jussit; incensisque eis, cum Germanis Bastæ militibus acriter pugnatum est. Nec Basta ignes extingui permisit, quod eam suburbii partem, ipse quoque, nisi id hostis prior fecisset, concremanturus erat, ne insidiis tendendis opportuna hosti foret. Sed paulo post Vallones in eos immisit, qui post acerrimum certamen Insulanos fusos & fugatos ad Danubii ripam constrinxere, ac ad unum omnes trucidavere; iis exceptis qui transnatare potuissent; quorum tamen plurimi in flumine perierunt, ita ut paucissimi evaderent, & ipse quoque Maquius pugnans interficeretur. Nec ea suorum clade permotus Somogius in fines Austriæ, transito Danubio, irrupit, ac ferro & igne grassatus, concremato Prinquellio, vicinisque Pagis, & mola illa frumentaria Laitæ flumini imposita, quæ duodecim lapides molares totidem versatilibus rotis volvebat, funditus exusta, magnum etiam majoris minorisque pecoris numerum abegit. Mox Ovarium aggressus, succenso oppido, & Molendino e regione arcis structo a Germanis ex arce erumpentibus magna virtute repulsus fuit, amissis haud paucis suorum multisque vulneratis. Atque in hunc modum, occupata cis & ultra Danubium a perfidis hominibus majore regni parte, cum tot tantique terrores undique circumstarent, nulla tamen a Cæsareanis præfectis uspiam auxilia cuiquam adferebantur; eo- 1605.

Tocajum a Rubero extrema omnia perpesso Boscajo deditur.

Insula Sallocosia ad Perduelles transit.

Hostes extra nostra adorti pluribus occisis, pedem referunt.

Somogius in Austriam ferro flammaque grassatur.

que

1605. que erat deventum, ut eorum nomen non odio solum apud hostes, sed contemtu etiam apud socios laborare videretur.

Nemethius regiones Transdanubianas incendiis & rapinis fert agitque.

Sub id tempus per eam insulam, Gregorius Nemethius unus ex Haidonum ductoribus, cum DCCC. sociis & ala Tartarorum, Danubium ad Samariam & Raicam transivit, ac regiones Transdanubianas paribus incendiis & latrociniis ad defectionem solicitavit, primumque oram illam amœnissimam Lacus Fertonis, oppidis instar urbium amplissimis conspicuam, urendo & populando pervastavit, ac Chepregium usque contendens ibi subsistit. Thomam vero Horvatum Albam ad conciendos in auxilium Turcas ire jussit. Qui postquam cum paucis perduellibus ad arcem Vasoniam, quæ in partibus Cæsaris erat, obscura nocte accessisset, seque e Papensi præsidio militem simulando, portas aperiri postulasset, quod captivos quosdam Turcas duceret, & deceptis hoc astu custodibus, intromissus arcem occupavit. Sed eadem, qua ipse cœperat, fraude decimo post die a Milbossio Thrace Papensi centurione recuperata fuit. At Georgius Nemethius cum in domo laxa & maxime ampla, quæ Chepregii nuptiis & tripudiis Nicolai Zrinani Comitis, filiam Francisci Nadasdii ducentis, nuper dicata erat, consedisset, nobilitatem viciniam eodem convenire jussit; mirumque memoratu est, quanta celeritate, & obedientia, cum perfidia haud vulgari conjuncta, quisque se ad eum aggregare, ac dicto parere cœpit; imprimisque Thomas Nadasdius, Melchior Ratquius, & Quermendiani milites, ac cum compluribus aliis Christophorus Hagmassius, qui jam pridem capiendæ arcis Simegiæ inhians, hac publicæ seditionis occasione se voti compotem fore arbitrabatur. Arx ea est Episcopi Besprim. non procul Balatone Lacu, edito atque ab aliis separato monte posita, ideoque expugnatu haud facilis. Hanc eo tempore Lud. Vilaquius Episc. nuper Roma reversus obtinebat, nec Nemethii adventus gnarus, nec de Hagmasio quicquam fraudis aut criminis suspectans. Cum itaque Valentinum Horvatum ab Hagmasio missum, & quid facere vellet, edoctum, cum XVIII. equitibus in arcem incautius, quam ratio temporis postulabat intromisisset, securi per frontem impacta ab illo interfectus fuit, & incertum, an attonitis ad rem nec opinatam famulis ejus, nec quicquam resistentibus, aut certe occulta perfidia laborantibus momento temporis arx occupata est.

Nadasdius, Ratquius, Hagmassius, & alii ad Nemethium deficiunt.

Vilaquius episcopus occiditur.

Non longe ad templum Tyrlense aberat Nemethius, ac cognita Episcopi cæde confestim cum suis eo advolavit, arcemque ab Hagmasio invito, qui eam sibi retinere volebat, ademit, suosque, qui custodirent imposuit, prædamque quam potuit omnem eo congessit; itumque demum est Sabariam, quæ a Francisco Thurio metu perculso ei absque cunctatione dedita est. Postea Quermendiam Battianiæ ditionis arcem obsedit, ac cum diu oppugnando nihil profecisset, tandem Emericus Quisfaludius fame & alimentorum inopia coactus eam dedidit.

Sabaria & Kermendia a Nemethio capiuntur.

Quibus incrementis auctus Georgium Pernesium Questelli præfectum ad Mehemetem purpuratum Nissæ Thraciæ urbe repertum, pro petendis auxiliis misit; qui absque mora Sighetianis, Quinqueecclesiensibus, Canisianis, & Coppanianis Turcis dedit in mandatis, ut quocunque a Nemethio vocarentur, absque cunctatione ire maturarent. Ille igitur ad trium millium equitum, & peditum numerum in castra receptis, ad Austriæ fines ac Stiriam crudelissimas excursiones fecit, ac Quismattonium, Fraconem, & eam oram omnem, quæ inter Arrabonem, & Laitam flumina versus Viennam & Novam urbem est, urendo & populando vastavit, abducto passim in servitutem ingenti populorum utriusque sexus numero, nullo Germanici aut Ungarici nominis discrimine, ac incredibili majoris minorisque pecoris multitudine.

Qui Turcis auxilio accitis

Austriæ fines Stiriam gravissime, excursione facta affligit.

Et quod fœdi res exempli est, quemadmodum ultra Danubium in Redeii castris factitatum diximus, ita hic quoque Christiani nominis captivi Tartaris, & Turcis in perpetua mancipia venditi fuere; tantaque Haidonum feritas, & inhumana rabies fuit, ut multi propinquitate & sanguine sibi junctos divenderent: quodque execrabilius est, a multis fratres & sorores, barbaris aurum solventibus, per auctionem non secus ac bruta animalia venum exponerentur.

Abducta & Turcis in miserandam servitutem divendita hominum copia ingenti.

Sunt qui horrendam rem per se miraculo divinitus notatam addant, ex auro nempe a Tartaris cuipiam Haidoni Christianos vendenti pueros numerato, cruorem manasse, quo impiæ manus & marsupia abominandi hominis macularentur.

Miraculum insigne.

Inde cum nemo ex Cæsarianis obstaret, Battianius, quantum viribus potuit, eorum excursiones observando, ac nonnunquam carpendo & cæcendo latrocinia compescuit; ac milites ejus quadam in pugna haud procul Sabariensi agro pugnata, Joanne Selejo Nemethii legato & propinquo, ac Gregorio Baconi, qui e militibus Nadasdianis ad perduelles transierat, interfectis capita amputaverant.

Battianius pro virili eorum excursiones reprimit.

Neque id tamen sine detrimento Battianii evenit: Hostes enim cum eum acrioribus minis ad se allicere non potuissent, igne & ferro, omnibusque maleficiis, in ejus oppida ac pagos acerbissime sævierunt. Nec deerant equites Germani mille & quingenti, ac sex peditum signa, qui Sopronium venerant, ducibus Adamo Trautmansdorffio, ac Christophoro Puchiamio, quin vicinam regionem tuerentur. Adversus quos Nemethius ira atque odio exacerbatus exercitum mittere constituit. Sed quum tormentis currulibus careret, misso ad Elisabetham Bathoriam Francisci Nadasdii viduam, internuntio Francisco Dersffio, ab ea, ut duo aut tria tormenta cum rebus necessariis mutuo daret, postulavit. Sed illa sese hostibus Cæsaris arma subministraturam, quibus fideles ejus subditi exagitentur, aperte denegavit.

Nihilo tamen minus Hagmasium id muneris sibi deposcente, & cives posse ad defectionem flecti existimantem, cum Turcis & Tartaris, ac majori copiarum parte Sopronium misit, ac urbs acerrimo in suburbanum oppidum facto impetu tentata est. Sed ab Germanis obviam urbe egressis, magna virtute in fugam acti sunt; Cæsaque ex rebellium numero amplius duo M. quos fugientes Germani usque ad Queresturium semper urgendo & cædendo persequuti sunt.

Rebelles a Sopronii obsidione magno cum damno repulsi sunt.

Ubi quum equus Hagmasii cursu & labore fatigatus in humum procidisset, parum absfuit, quin caperetur; Sed Turcæ quidam globo opportune celeriterque facto, donec equum conscenderet, eum protexere. Nec Nemethius irrito hujus conatus exitu, ac clade suorum territus, Sopronioque mirum in modum iratus, ablatis e Quermendiana arce tribus tormentis mediocribus, totis viribus urbem oppugnare constituit. Verum quum suburbia funditus exussisset, nec interiorem urbis partem aggredi

1605. di ausus esset, quod Germani milites & Cives armati excurrendo, & magnam in Haidonibus cædem edendo, se & urbem egregie defenderent, desistere incepto coactus est; eoque celerius tormentis reductis retro unde venerat, exercitum reduxit, quod Bastam cum expeditioribus sexies mille equitibus mature obsessis auxilio venire cognovisset.

Nemethius iterum vires ad populandam Stiriam convertit. Nec Austriam intactam relinquit.

Nemethius semel & iterum Sopronio rejectus, ad exercenda latrocinia & populationes animum advertit; missisque bifariam prædatoribus, qui Tartaris Turcisque immisti, summa in excurrendo celeritate utebantur partim in Austriæ fines, partim vero in Stiriam immisit; atque hinc ultra Racospurgam, & regionem trans Arrabonem, ac Pinguam, & Lapincium flumina, Forstenfeldum, Feldpachum, ac Lotombergum, illinc vero usque ad Walterstorffum & Hinpergum haud procul Vienna, quicquid hominum, quicquid pecoris fuit, abegere; loca vero quævis obvia insatiabili rabie urendo, & pervastando delevere, paucis Tartarorum a Cosacis, qui forte tunc Viennæ erant, & urbe in populantes barbaros excurrerant, interfectis. Ferunt Tartaros ex Hinpergo ad Lostorffum usque ad sylvam rotundam amœno colli adjacentem, ductoribus & monstrantibus ex fece Haidonum Ungaris, excurrisse, ac pulcherrimam urbem Viennam, fama eis tantum hactenus auditam, & turrim excelsissimam ac elegantissimæ structuræ, quæ in media urbe est, avidis oculis non sine admiratione & stupore conspexisse. In redeundo quoque nihil a populando & urendis oppidis, cumque in castra ventum esset, ab immani & efferato divendendorum Turcis mancipiorum exemplo temperatum est. Quo tempore quum Tartari & Haidones a populando revertentes, Sancto Gothardo appropinquare nuntiarentur, Tiffenpachus, qui jussu Ferdinandi Principis loco præerat, perterritus suffossa jam ante templi pulcherrimi, & sumtuosissimi fundamento, sulphureum pulverem supposuit, eoque incenso, totam Aquilonarem partem puncto temporis disjecit, corruente toto ædificio, omnibus partibus elegantissimo, quod olim ab priscis Ungariæ regibus constructum, hoc tandem servili impioque bello deletum ab degenere meticulosoque homine est, nunquam fortassis restaurandum. Ipse vero, qui locum facile tueri potuisset, quandoquidem Tartari & Haidones populabundi nihil apparatus ad expugnandum attulerant, in tutum profugit; dignus omnino, qui tam supinæ ignaviæ, quam deleti celebris templi nomine in præaltam crucem sublatus, ventis agitandus, & volucribus carpendus relinqueretur.

S. Gothardi templum igne subjecto consumitur.

Interea cum Banffii Linduenses ad eum defecissent, ac Ormosdium quoque quod in provincia Stiria situm, solo Dravo interfluente ab Illyrici parte Sclavonia nunc dicta dirimitur, nocturna hostium excursione direptum incensumque esset; Nemethius eorum, veluti qui vicini essent, exemplo Joannem Drascovitium Illyrici præfectum, quem Banum vocant, ac alios proceres, missis ad eorum nonnullos ipsius Boscaii literis ejusdem sententiæ, multis verbis & sermone hortari cœpit, ne resurgentem ipsorum studio & opera Ungaricæ gentis libertatem negligerent; sed sua qua possent ope juvarent, conjunctisque viribus & animis Germanorum jugum excutiendum susciperent: se brevi propius venturum, imperata facientibus amicum, detrectantibus vero acerrimum hostem futurum. Ad ea nihil responsum est. Sed convocato Consilio Drascovitius, quidnam faciendum salva Cæsaris gratia foret, decernendum proposuit. Variabant procerum suffragia, partim magna summa pecuniæ contribuenda avertendum Nemethium existimantium; partim Illieshazium, qui magna jam apud Boscajum gratia pollebat, petendum, ut auctor esse vellet revocandi a proposito invadendæ Sclavoniæ Nemethii. Sed quum potiori parti neutrum placuisset, ne ille accepta pecunia nequaquam tamen delinitus, instructior ad nocendum redderetur; ab hoc vero homine suspicaci & versatili, susque deque haberentur; & utraque re Cæsar offendi posset: postremo concordibus animis decretum, ut citerior Dravi ripa, qui eo tempore ob diuturnos æstatis fervores vado plerisque in locis transiri poterat, a Vinicensi agro usque ad Ludbregum, sex plus minus milliarium longitudine custodiretur, & castra per pagos & villas haud procul inter se dissita eo ordine collocarentur, ut si necessitas postularet, in mutuum auxilium celeriter concurrere possent: atque in hunc modum Drascovitio præsente & annitente, ab æstate usque ad Calendas Decembres, ac ingruentem hiemem vigilando & hostium adventum expectando in castris permansere; qui tamen nequaquam ausi venire, alio vires converterunt. 1605.

Slavon. Drascovitii opera ab hostili incursione immunis servatur.

Interea ne hostibus ubi vellent, & quicquid cuique liberet, etiam licere posset, Sigismundus Trautmanstorffius stipendiariis militibus in Illyrico præfectus, communicato cum Drascovitio consilio, eos aggredi statuit. Itaque ad XXIII. diem Julii Drascovitius, equitatu & dimidia peditum parte secum ducta (alteram enim voluit ad vada custodienda relinquere) trajecit, ac quintis castris ad Sanctum Gothardum in castra Trautmanstorffii pervenit, eodemque die M. quoque pedites a principe Ferdinando mercede conducti eodem appulere. Itum est sequenti die ad Chacaniam Battianii villam, ad Arrabonem flumen non nisi uno milliari a Quermendio sitam, ubi Nemethius cum Turcis & Tartaris castra habere, & nostrorum adventum, ad patrandæ nobilis alicujus pugnæ occasionem, expectare dicebatur. Eo in loco Battianius & Zrinius juvenis cum suis equitum & peditum copiis exercitui sese conjunxere, jamque Cæsareani ad CM. bellatorum numerum excrevisse censebantur. Postremo die instructis ordinibus in agrum Quermendianum processum est, & Mathias Belavitius, qui nuper ad hostes transfugiens arci erat præpositus, nostrorum adventum strepitu tormentorum eis significavit. Erat animus Trautmanstorffio & Drascovitio, nihil prorsus cunctari, sed protinus hostes, qui inter Hollosium & Quermendium castra habebant, summa vi adoriri, quod & milites pugnæ desiderio teneri haud ambigue cernerent, & ipsi eum in finem, ut hostem diuturna impunitate insolentem retunderent, & ad spem universæ victoriæ occasionem quærerent, domo venisse meminissent. Sed ardenter & obnixe intercessit Battianius, seque cum iis, qui paulo ante ex vicinia ad perduelles transiissent, occulta communicasse consilia asseruit, qui spem sibi certam dedissent fore, ut æquis condi-

tio-

1605. tionibus pacem faciant, atque ab armis discedant: aut si id minus velle viderentur, se eodem tempore, quo Cæsariani impetum in eos facturi essent, acerrimam & pugnacissimam Turcarum & Tartarorum gentem conversis armis invasuros: consultius fore bellum hunc in modum finire, quam Christianos in mutuam perniciem pertinacius decertare; cautoque & prudenti duci quam maxime convenire, ut citra suorum sanguinem & cædem incruenta victoria potiatur.

Hostes manus cum nostris conserere haud quaquam ausi diffugiunt. Differente Battianio, duo ad eum ab hostibus internuntii venere, Ludovicus Polanius, & Alexander Hollosius, qui nomine Thomæ Nadasdii referebant, Nemethium & Turcas, ac Tartaros postulare obsides, ut securius de induciis sanciendis disceptari queat. Itaque datus fuit, contendente Battianio, Stephanus Comornicus, isque cum nuntiis ad hostes profectus est. Sed ii metu nostrorum perculsi, nec manus conferere audebant, & dolose nuntios missitando, colloquiumque expetendo, tempus extrahebant, ut decepto Battianio, impedimenta & currus, prædamque trans Arrabonem in tutiora loca præmitterent, eaque deinde ipsi, vitata pugnæ alea, uti evenit, fugiendo sequerentur. Quod quum a ducibus nostris, quamquam serius, animadversum esset, progredi statim justis passibus exercitum, ac postremo laxis habenis, & subditis calcaribus equitatum procurrere jusserunt: atque adeo extento per patentes campos cursu, cum ad Hidvegum castellum, quod Polanianum vocatur, pontemque ibidem Arraboni impositum perventum esset, jam hostes, abducto ab Tartaris obside Comornico; effusa fuga in diversas partes dilapsos esse cognovere. Nadasdius qui cum globo Tartarorum specie tractandæ pacis postremo loco erat relictus, postquam insequentis summa celeritate equitatus pulverem instar fumi crassioris in aera sublatum conspexisset, præcipiti fugæ se commisit, & nec quæsito ponte ab eminentis & præaltæ ripæ margine in Arrabonem insiliit, & ægre in tutum evasit. *Hac hostium fuga castella quædam a nostris recuperantur.* Nemethius, cum Simega intercepta, non haberet quo confugeret, cum Turcis Sighetum se proripuit; Nadasdius Egervariam, Hagmasius Sengrotum, Tartari Coppanium repetivere. Multi ex Ungaris ad Camengiam edito in monte sitam arcem profugerunt. Fugatis ultra Arrabonem dissipatisque hostibus, Quermendia, Sabaria, Cusegum, & quæcunque loca a perduellibus capta erant, in Cæsaris potestatem facili negotio redierunt. Simega quoque arx munita, a Milosso Thrace centurione Papensi, qui nuper Vasoniam receperat, sub id committendi prælii tempus isthic forte cum suis militibus oberrante, quod cæsos ad internecionem hostes, Nemethium & Turcas, Tartarosque fusos & fugatos, ac debellatum esse multo asseverantius affirmasset, iis, qui intus erant, extremo perfusis metu, ac non obscura perfidia agitatis, recuperata & postmodum Battianio tradita fuit. His rebus peractis, Drascovitius ne quid detrimenti ab hoste inferri posset, relicto in castris inter Quermendiam, & Hidvegum Trautmannstorffio, pridie Nonas Sextiles cum suis copiis reversus est, ac custodiendis Dravi ripis vadisque, ut cœperat, incumbendum existimavit.

Mathias Somogius, relictis rebellibus ad obsequium Cæs. revertitur. Sub id tempus Mathias Somogius, qui insulæ Sallocosiæ, ut deficeret, auctor fuerat, opera & interventu Demetrii Napradii Episcopi Besprimiensis, ac Friderici Mersspurgii legionis tribuni, nec non Leopoldi Pecquii, quæstoris ærarii, sed potissimum suasu & consilio Pauli Aranassii, relictis rebellibus ad officium rediit; pecunia & fundo in Austria a principe Mathia donatus, ac stipendio ad DC. equites, custodiendæ insulæ auctus; opportuno id quidem tempore, quum ingruentibus Strigonio paulo post Turcis, ea in regione neque castra collocari, neque secundo Danubio quicquam rerum necessariarum devehi potuisse constaret. *Dersffius quoque in gratiam recipitur.* Dersffius quoque quum a principe supplex petiisset, ut Bernardum Lebelium, cubiculo suo præpositum, arcisque & oppidi Quismartoniani præfectum, ac Christophorum Taissalum ad se mitteret, apud quos se ea, quæ fecisset, necessitate coactum fecisse excusaret, in gratiam receptus fuit.

Dum hæc in citerioribus Danubii regionibus, vario marte eventuque administrantur, ac Boscajus in superiori Pannonia dominatum affectando rebus novis studere, eumque Turcarum ope stabilire contendit, Mehemetes, qui jam collegii purpuratorum, quos Vesirios vocant, princeps evaserat, & a quo Strigonium ante annos decem Mathiæ principi deditum erat, hac procul dubio diffidentium Ungarorum occasione arrepta, (quamquam in fœdere cum Boscajo inito cautum foret, ne ulla arx, ullumve oppidum, quod ab Ungaris eo quidem tempore possideretur, obsideri aut expugnari posset) promotis Belgrado copiis, & multo expugnandarum urbium apparatu secum adducto, cum locum ad ultimos dies mensis Sextilis obsidione circumcinxit. *Mehemetes Visirius Strigonium obsidione cingit, Redejus vero Novam arcem iterata oppugnatione vexat.* Redejus vero jam antea Novam arcem semel irrito conatu tentatam, iterum ad distinendos uno eodemque tempore duplici cura Cæsareanorum vires obsederat. Sed quum se ei obtinendæ imparem videret, a Boscajo supplementum copiarum postulavit: qui nihil cunctatus, Valentinum Homonnianum cum sex millibus hominum eo ire jussit. Præerat militibus Novæ arcis, Germanis quidem Gabiel Strainius, ex Austria nobili ortus genere, Ungaris vero Franciscus Thurius Martini filius, Georgii clarissimi ducis ex patruele nepos; Vallonibus vero Motta Gallus, viri militares & strenui. Sed Strigonio post discessum Althani, qui se præfectura abdicaverat, nemo certus, qui præesset magistratus erat; cura tamen ejus Wilbelmo Oetingensi comiti e Suevio summo loco nato concredita fuerat, qui non ita pridem cum sua legione munus tuendi loci susceptum administrabat. *Comes Oetingensis Jaurino præfectus Hungaros præsidiarios dimittit.* Is sive Ungaris pro veteri Germanorum more diffisus (quæ res Ungaros perdidit) qui tamen hactenus fortem fidelemque operam navaverant, sive consultius futurum arbitratus, si solis cum legionariis Germanis quamcunque fortis aleam toleraret, Ungaros veteres præsidiarios, simul cum sociis navalibus, qui per Saicas stipendia merebant, antequam Turcæ advenissent, non satis utili consilio exauctoravit; inter quos præcipui erant Stephanus Cutronus Althanii legatus, Martinus Contrarius Saicis seu Classi præfectus, ac Adamus Abstemius compluresque alii. *Qui hinc offensi non mediocriter ad castra Redejana transfugiunt.* Qua intempestivæ suspicionis contumelia adducti, quod se absque causa tanta notatos ignominia putarent, non ad Cæsareana præsidia aut arces; sed ad castra Redeii transierunt.

Turcæ eodem tempore tribus aggeribus constitutis, oppugnationem trifariam instituerunt, oppidum nempe Aquarium, ac arcem superiorem, in qua templum est, ac munitionem, quæ

1605. in monte S. Thomæ extructa a Germanis defendebatur. Et quum hanc diu tormentis verberassent, sexto tandem Idus Septembres, ad ruinas conscendere conati, oppugnationem magno animorum viriumque ardore aggressi sunt. Sed a Germanis pari contentione acerrime propugnantibus rejecti, cum magna suorum strage pedem retulerunt, ita ut supra M. & D. socios tormentis & glandibus cæsos amisisse dicerentur. Octavo post die illucescente, hostes redintegratis viribus, oppugnationem acrius quam antea repetivere, polliciti suis purpuratis, se nequaquam nisi victores redituros. Et Germani forte eo die nimium compotationi indulserant, ut adhuc somni vinique pleni essent. Tametsi igitur hoste conscendente experrecti, quantum possent, sese & arcem tuerentur, ad extremum tamen victi cæsique ad unum omnes sunt, ac hostes non sine magna suorum strage locum obtinuerunt. Ex Germanis plus minus noningentos milites, hostium vero duplo majorem numerum periisse satis constat. Ea capta munitione, hostes ad Aquarium oppidum omnes vires converterunt, ac XXX. circiter tormentis sine cessatione verberarunt. Sed quum multi Turcarum interirent, Mehemetes Vesirius quendam Chausium ad Homonnianum ac Redeium misit, ac quatuor millia peditum ab eis postulavit, nuntians se necessitate coactum petere, quod Janiceri, quos secum Byzantio adducebat, ex itinere ad bellum, quod adversus Persas gereretur, revocati essent. Verum illi quoque suas necessitates & paucitatem copiarum causati, quantum modestius potuerunt, sese excusarunt.

Munitionem S. Thomæ hostes expugnant.

Hungari in novam arcem impressione facta repelluntur.

Interea ipsi quoque novam arcem, jam satis quassatam oppugnare constituerunt, ac Haidones dato signo irruere per ruinas jusserunt. Quod tametsi illi impigre procurrendo exequi & conscendere contendissent; a propugnantibus tamen Strainio, Thurioque & Germanis cum magna strage rejecti sunt: Motta suis laborantibus, ubi necessitas posceret, sedulo opem ferente, ac magistros tormentorum ad dirigendos in hostem ictus docente, strenuamque operam ubique impendente. Cecidere ex Haidonibus amplius mille, vulnerati haud pauciores: & eadem in oppugnatione Cutronius & Abstemius, ac Contrarius, quos Strigonio dimissos, & ejus contumeliæ impatientes ad castra perduellium profugisse diximus glandibus trajecti occubuere.

Turcæ Aquarium oppidum vi capiunt.

At Turcæ vallo, quod e materia ad muniendum Aquarium oppidum erectum erat, incenso & concremato, Calendis Octobris, oppidum ipsum adorti, cum ingenti Germanorum clade ac internecione expugnarunt; eosque in superiorem arcem sese recipere coegerunt; nec Turcæ, quin eos cedendo persequerentur, contineri potuere, sed tormentis eminus rejecti in oppidum redierunt. Eo acerrimo in certamine, supra mille milites Germanos crudeliter cæsos, iniquiore forte etiam Comes Oetingensis præfectus cecidit, & ejus legatus Richanius, e vulnere, quod grave admodum acceperat, paulo post interiit; quæ res Germanorum animos mirum in modum consternavit. Sequenti die cum Turcæ cuniculos agere cœpissent, & vallum etiam superioris arcis subjecto igne conflagrasset, quo multi ex Germanis partim concremati, partim crassiori fumo, præcluso spiritu suffocati essent, desperata arcis retinendæ ope, ad Dampierium, quem in locum Oetingensis ab hoste cæsi, consensu & suffragio militari suffecerant, conversi, ut deditionem facere vellet, magno fremitu postulare cœperunt. Quod ille eis constanter denegavit, eosque officii & sacramenti, quod Cæsari & loco tuendo præstitissent, admonuit; atque ne tantam incredibilis infamiæ & perfidiæ notam nomini Germanico inustam vellent, identidem serio severeque repetivit, exemplum ab se capere jussit, qui nullo accepto stipendio, ad tuendum tam celebre totius regni propugnaculum, voluntariam militiam esset sequutus, nec vitam pro eo profundere dubitaret. 1605.

Comes Oetingensis occumbit.

Germani extremo pavore attoniti.

Cum nihilominus pertinaci animo in sententia persisterent, & major pars desertis stationibus libellum conscribendo, quo deditio urgeretur, nulla defendendæ arcis cura tangeretur; Turcæ vero interim in egerendis cuniculis & quatientis mœnibus nequaquam cessarent, Dampierius consilii inops, speique incertus, libellum quidem iracunde mox discerpere, eosque ut seditiosos, fideique immemores, neque veluti desertores, militum nomine dignos appellare, ac ut resipiscerent, magnopere cohortari. Sed apud obstinatos omnia frustra erant; ii siquidem magis aucta seditione illum captum custodiæ tradiderunt; ac intromisso Ali Budensi præfecto, agere de deditione & discessu cum eo inceperunt. Qui summa recuperandi Strigonii cupidine flagrans, non solum liberum iis, qui vellent, abitum se & Vesirium concessuros respondit; sed etiam si qui permanere in loco & stipendia ibidem merere in animo haberent, ea uti statis temporibus eis solverentur, curaturos pollicitus est. Cui conditioni milites ex Germanis fere ducenti, frustra reluctante Dampierio, assensere, ac quod nunquam antea acciderat, cum signis, tympanis, duce, manipulariis, ac eodem plane, quo Cæsari militassent, ordine ibi remansere. Cæteri mille circiter una cum Dampierio custodia emisso Comaronium versus, ablatis secum sarcinis, explicatisque signis discessere: comitantibus ad aliquot milliaria Turcis, sauciosque & ægrotos per sua navigia Comaronium deducentibus. Per hunc modum incertum ignaviane majori, an perfidia Germani militis, ac dissensione seditiosorum Ungariæ Civium, hostis Strigonio iterum potitus est, quum illud a Cæsareanis decennio integro possessum fuisset: cessitque magno honori & gloriæ Mehemeti Vesirio, quod quum ipse eam urbem ante decem annos, fuso a Mansfeldio Turcarum exercitu, ingressus, tandemque nostrorum vi coactus dedidisset; ita post tantum diuturni temporis progressum ei contigisset, ut iterum per conditiones dedentium sese Germanorum ipse feliciter recuperaret. Cum Germani Comaronium pervenissent, armis exuti, ac in vincula & carceres conditi, ac deinde simul cum Dampierio Posonium missi sunt. Ubi de aliis varia supplicia sumta fuere. Sed Dampierius, quod nullis stipendiis addictus eo iisset, & semper deditionis consilia improbasset militari judicio absolutus est.

Dampetra comite custodiæ tradito,

Cum Turcis de deditione paciscuntur.

Basta interea castra inter Jaurinum & Comaronium idoneo loco erat metatus; sed quum iis copiis imparem se duplici hosti, nec quicquam, quod e repub. esset, nisi illæ augerentur, se tentare aut efficere posse prædicaret, ac rebelles Ungari barbarorum animos viresque ad infestandam & perdendam patriam assiduo exacuerent, juvarentque; tam Strigonium quam Novam

1605. vam arcem hostibus capienda reliquit. Nam Mehemetes Vesirius, capto Strigonio, mox sua castra Homonnianis & Redeianis castris conjunxit, ac tormenta quibus Strigonium oppugnaverat, secum eo attrahenda curavit: ac Boscajanos Haidones, tormentorumque magistros aggeribus ejecit, ipseque suis tormentis arcem conquassari jussit. Et brevi ii, qui intus erant, ad summam rerum omnium, imprimisque eduliorum inopiam devenere; ut equos etiam omnes, quos habebant, consumere cogerentur, & illis deficientibus multi inedia interirent: postremo pulveris etiam tormentarii summa penuria laborarent. Quibus difficultatibus cum aliud nihil restaret, ad deditionis conditiones erat descendendum. Sed cum a duplici hoste essent circumventi atque obsessi, certum erat atque perspicuum, si ea offerretur, Turcas, qui numero & viribus superiores erant, ac suis tormentis rem gerebant, arcem, rejecto Homonniano & Ungaris sibi ipsis occupaturos. Itaque Illieshazius, qui jam e Polonia ad Boscajum reversus, arcibus & bonis suis recuperatis, primum apud eum dignitatis & gratiæ locum obtinebat, ita ut omnibus in rebus ejus consilio uteretur, & qui iis diebus Tyrnaviam, atque inde in castra venerat, communicatis cum Homonniano & Redejo consiliis, Mathiæ principi perscripsit, consultius fore, si arx tanti momenti, quæ jam nullo modo retineri posset, Ungaris potius traderetur, eam postea reddituris, quam barbaris, qui quum loca quæpiam cepissent, deductis in ea quibusdam veluti coloniis, ac nido composito, æternam eorum possessionem sibi vendicare consuevissent. Qua de re, si Octavianus Caprianus, Stabuli principis magister, in communi aliquo loco colloquuturus ad se mitteretur, plura per illum esset nuntiaturus. Cum res necessariam celeritatem requireret, Caprianus jussu principis Bozynium profectus est; venitque eo Illieshazius: ibique post mutuam colloquutionem, literas suo nomine dedit, in quibus strictissimo jurejurando promittebat, si arx sibi dedita, nunc ea via, quæ sola supererat, conservari posset, confecto bello, quandocunque Mathias princeps juberet, eam absque tergiversatione redditurus esset. Principi inter duo extrema, quæ instabant pericula, id minus malum visum; quamquam Bastæ & nonnullis parum differre videbatur, barbarisne an Haidonibus traderetur. Igitur Strainio & propugnatoribus aliis jussum est, ut exclusis a tractatione deditionis Turcis, arcem Homonniano dederent, & Redejo, ipsi vero impetrata discedendi securitate ea excedere maturarent. Quod brevi postea in eum modum effectum est: & Turcæ id subodorati, eamque sibi præreptam prædam haud satis æquo animo ferentes, non sine convitiis in Ungaros jactis, Strigonium redierunt.

Nova arx Illieshazii consilio Hungaris deditur.

Sub id tempus Boscajus Michaëlem Catajum ad Poloniæ Regem Sigismundum, ejusque Cancellarium Joannem Samoiscium misit. Qui quum Craconiam venisset, orationem habuit, qua Boscajum vindicandæ libertatis patriæ ac religionis ergo arma adversus Cæsarem sumsisse differebat, deponenda, simul ac Cæsar eas restituisset: petebatque, ne Rex quicquam vicinitate belli permoveretur, quod ille nihil hostile adversus eum, regnumque Poloniæ inferri esset passurus; vicissim ne ipse Cæsari in hoc tumultu opis aut auxilii quid ferendum existimaret, ac Tartaris, qui ventori in Ungariam per Podoliæ fines essent, transitum permitteret, hortabatur. Ingrata Regi legatio fuisse dicitur, quod is Cæsarem multis nominibus ac affinitatis vinculis, sibi junctum, tueri potius ab injuria, quam aliis suis perduellibus, honestiores libertatis & religionis causas prætexentibus opitulari mallet; & paulo ante Boscajum, Polonis contra se insignem seditionem concitantibus, DCC. Haidones auxiliares misisse meminisset. Itaque rejectis in præsens iis, pro quibus venerat, in aliud tempus consiliis, & Rege propediem se per legatum responsurum pollicente, remissus fuit. Samoiscium vero convenire nequaquam potuit, quod is paulo ante ipsius adventum domi suæ e vivis excessisset. 1605.

Boscajus Catajum legatum ad Regem Poloniæ mittit.

Interea Mehemetes Vesirius, missis ad Boscajum nuntiis, eum hortatus est, ut quod suo commodo fieri posset, ad se Budam venire maturaret; esse ardua & magni momenti negotia, de quibus jussu principis cum eo colloquendum esset, simulque ut coronam, quam amicitiæ & perpetui fœderis ergo princeps ei misisset, de manu acciperet. Itaque suæ factionis hominibus, qui jam negligentia præfectorum Cæsaris, qui tuendis iis, quorum fides erga Cæsarem immota erat, in aciem prodire nusquam audebant, ad ingentem numerum excreverant, dedit in mandatis, ut sibi Pestum Budamque profecturo, majori quo possent apparatu, Corponæ aut Vaciæ præsto essent, atque rebus ex sententia confectis, Corponæ demum comitia celebrarent, quibus ipse esset interfuturus. Itaque magnis copiis in formam justi exercitus ad campos Pestanos, & ad rivum Racosium perventum est. Ibi Alys purpuratus Budensis per Saicas Danubio trajecto, eum nomine Mehemetis Vesirii salutavit eoque perfunctus officio, conscensis navigiis discessit, & non diu post nox adfuit. Sequenti die post mutuas congratulationes, ac tormentorum fragores, aliaque lætitiæ signa, convivio cum suis splendido, uti Turcis mos est, exceptus fuit: & postquam Boscajus, quod tardius venisset, Transylvaniæ componendæ, ac sub pristinum patrocinium invicti Turcarum principis reducendæ curam obstitisse differuisset, postremo per interpretem Gabrielem Halmium, tumultibus Transylvanicis paulo altius repetitis, retulit, se Sigismundo Bathorio, ne posthabita Turcarum societate ad Cæsarem & Germanos deficeret, obstare nequaquam potuisse, quod & juvenis fuisset tum, & minoris, quam quod dissentire potuisset, conditionis. Nunc rebus omnibus non in Transylvania duntaxat; sed tota fere Ungaria, Dei immortalis ac potentissimi Turcarum principis ope longe aliter se habentibus, sua & omnium, qui suam fidem sequuti, quique deinceps sequuturi essent, obsequia, certamque & inconcussam fidei constantiam sancte polliceri.

Boscajus Budam profectus Mehemetem Vezirem adit.

Ad quæ Mehemetes: „Non sum nescius, inquit, earum rerum, quæ vel tum, vel postea in „Transylvania actæ sunt; Sed velim consideres „animo, ac conferas eorum populorum statum, „qui Sigismundo regnante, & fœdus nobiscum „observante, tranquillus & plane aureus fuit, „cum eo, in quem postea rupto melioris fortunæ fœdere inciderunt, ferreo prorsus & miserrimo. Cujus recordatione vos Ungaros „æque & Transylvanos cautiores posthac & sapientiores fieri decet: ac sedulo & diligenter „animo metiri, quam genuino erga vos odio „Germani ferantur, & quod hactenus abunde „experti

Mehemetis responsio.

1605. „ experti estis, quam vos ab illis defendi non „ possitis, & potius sub inani defensionis spe acerrimum quotannis bellum in visceribus vestris „ instaurari, & non nisi cum excidio & ruina „ patriæ vestræ infeliciter & improspere ab iis „ geri & administrari videatis. Gratulari igitur „ merito potestis, facta jam nobiscum pace ac „ societate, quibus nunquam deinceps vestræ „ genti hostile quippiam nedum inferendi, verum neque cogitandi animus sit; quin potius „ certa sit sententia, contra quosvis hostes, quandocunque poscat necessitas opportunam opem „ adferendi. Neque vero dubitari de conservanda per nos libertate vestra debetis, quandoquidem principes nostri e clarissima & potentissima Osmanica progenie orti, iis omnibus, „ qui ad fidem patrociniumque suum confugiendum duxissent, quoad in officio permansere, „ tuendis & ab omni injuria vindicandis nullo „ unquam tempore defuerunt. Contra usitatum „ maxime Germanis est, omnia polliceri, jurare, dicta scriptis roborare, & tandem fallere, „ nihil perjuria curare. Et sane est & fuit semper Turcarum genti fides, justitia, pietas, ut „ si jam semel inceptam societatem integram inviolatamque conservaveritis, propediem re ipsa „ experiamini, quanta vos patriamque vestram „ felicitas, opulentia, tranquillitas, quies, rerumque omnium ubertas & copia exceptura sit. „ Porro te imprimis, Stephane princeps, qui ad „ imperium obsequiumque Achomatis orbis terrarum principis invicti confugere, quam acerbissimo Germanorum jugo collum submittere „ maluisti, ejus nomine Regem appello. Coronam, sceptrumque & ensem, vexillumque „ trado; summam potestatem, honorem, auctoritatem, ad hæc ornamenta adjicio, hortorque ut ea qua incepisti, in eo colendo, & imperia ejus capessendo via pergas. Vos vero „ Ungari, eam huic quam Regi debetis obedientiam præstabitis, neque amplius a Germanis aureos quantumvis montes pollicentibus, „ vos hactenus satis superque deceptos, magis „ decipiendos permittatis.

In Germanos invehitur.

Regem Boscajum nuncupat, & Augustalia insignia illi confert.

Quæ quum dixisset, (erat autem dies Veneris, Turcis sacer, apud nos Divi Martini memoriæ dicatus) proferri postea coronam, ac alia ornamenta jubet, & ense, auro & gemmis admodum splendido ornato, latus ei ipsemet cingit, coronamque capiti imponit. Ea esse dicitur rudioris operis, intus quidem lignea, & superne laminis aureis tecta, & lapillis obsoletum in morem inditis elaborata, quæ quamquam a Turcis Imperatorum Constantinopolitanorum, aut Despotarum Thraciæ diadema fuisse fertur; incertum tamen est, quænam & unde sumta sit. Eam Boscajus accepit quidem, sed præfatus (quod unicum in omni vita modestiæ ejus exemplum sit) se loco muneris, non ad usum, aut regiæ dignitatis signum accipere, Georgio Secio statim tradidit, moris apud Ungaros esse, inquiens, diadema a viro quopiam forti ac fide virtuteque præstanti servari; neque interim alterius caput redimiri eo posse, donec qui prior insignitus fuisset, in vivis supersit. Constare autem omnibus, Cæsarem, qui idem Rex quoque Ungariæ sit, ante XXX. & amplius annos rite esse coronatum. Deinde ad circumstantes suos asseclas conversus Ungarico sermone, eadem disseruit: debere eos testes sibi esse, non ita se eam coronam accipere, ut jura publicæ libertatis, aut singulorum violare, aut oppressa esse vellet, quorum causæ tuendæ arma sumsisset. Subjunxit deinde Mehemetes, Principem Turcarum velle jubere Transylvanos ac Ungaros, a tributo soluto solvendo per integrum decennium immunes & liberos esse, postea denis millibus aureorum numorum annuis contentum fore. His peractis, splendidissima ac magnificentissima munera Vesirio, ac cæteris purpuratis & Janicerorum tribuno missa; ac cum de administrando bello, deque cavenda Germanorum societate, ac aliis rebus consultatum esset, venia accepta inter medios utrinque stantes Janiceros, ac alterius ordinis Turcas confertissimos, Regi Ungariæ felicitatem & vitam diuturnam, ingenti sublato clamore ingeminantes, ad tentoria, quæ ultra Racosium extenta erant, reditum est. Postero die Boscajus Vaciam venit, ubi Illieshazius præsto adfuit, quodque arduis rebus impeditus interesse pompæ hesternæ diei nequiverit, se excusavit; & postea ambo eodem vecti curru, biduo post Corponam pervenerunt, ubi eos magna frequentia illorum, qui ad comitia convocati erant, expectabat. 1605.

Corona Boscajana.

Moderatio Boscaji.

Triduo post advenit Sigismundus Forgacius, a Mathia Principe missus legatus, cum Cæsaris responso, quod ad postulata Boscaji & asseclarum ejus datum erat, quod cum in comitiis proponere cœpisset, & Cæsarem permissurum diceret potestatem cuilibet in sua religione permanendi; sic etiam Palatinum creandi, Cameras tollendi, & alia quæ petebantur, ea moderatione temperandi, ut contenti redderentur; spes apparebat quædam posse conveniri. Verum quum XXV. die Novembris Forgacius plura quædam in medium attulisset, non posse nimirum Cæsarem, nisi facta cum Turcis pace exercitum dimittere, Boscajum promittere, præstareque debere se inducias sincere observaturum, ut præterea ministri Camerarum ad sua loca & officia administranda reverti possint. Arces & bona cuilibet restituenda, captivos utrinque dimittendos: ejusmodi postulatis Boscajus & Ungari partim abnuerunt, partim ea ad ulteriorem deliberationem rejecerunt. Die vero, quæ sequuta est, plura ad hujus concordiæ stabilimentum pertinentia addidit; quæ partim ab illis omnino rejecta, partim tumultuarie admissa, partim vero ad futura Comitia dilata sunt. Et quum per hunc modum disceptaretur, Illieshazius, ne quid deliberaretur, intercessit, seque cum aliquo collega, qui sibi publico suffragio daretur, Viennam ad Principem profecturum, ac de iis certiora allaturum retulit; datusque ei subito est collega Paulus Aponius; sed quum is se excusasset, Petro Maldossevitio injunctum, ut ipse Illieshazio comitem & collegam acturus, se ad iter pararet. Multi illum non publici commodi causa, quam ut privatarum rerum rationibus consultum vellet, hanc legationem suscepisse credidere; sicuti brevi post eventus comprobavit. Hoc responso dimissus Forgacius, brevi post Viennam est reversus. Illi vero non multo post Gasparem Segedinum pro literis, quarum vi salvi & incolumes venire revertique possent; ad Principem miserunt, iisque acceptis ille ad eos est reversus.

Sigismund. Forgacius a Mathia Principe ad Boscajum legatur.

Solutis Corponensibus Comitiis Boscajus Joannem Bocacium, qui summæ gratiæ locum apud illum obtinebat, ad Principes Germaniæ legationem suscipere voluit, eumque literis & pecunia instructum ab se dimisit. Qui quum

Joa. Bocacius a Boscajo in Germaniā missus, a Brunsuicensi Duce capitur.

per

1605. per Poloniæ fines itinere facto, ad Henricum Julium Brunsvicensium & Luneburgensium Ducem appulisset, quod nullas a Cæsare, cujus imperio Germania subjacet, literas haberet, absque quibus homini peregrino, & adversæ factionis, urbes & regiones perlustrare cautum esset, pro exploratore captus fuit, & in carceres conditus. Ejus casum Boscajus ægre tulit, & Pragam ad Cæsarem missum esse suspicatus, petere, ut dimitteretur, non destitit. Ipse vero eodem fere tempore Georg. Solotnocum Episcopum Quinqueecclesiensem Cassoviæ captum ad petitionem Regis Poloniæ vinculis exemit, & liberum abire jussit, retento in custodia Micacio Varadiensi Episcopo, cui erat multis partibus infensior. Qui quum in Poloniam esset profectus, ut Regi liberatori suo gratias, quas posset, ageret, in morbum Cracoviæ incidit, mœrore animi & tædio carceris conceptum, ibique e vivis excessit; atque adeo jussu & summa Regis pietate, sumtu publico elatus, in templo Divi Stephani honorificentissimam habuit sepulturam.

Episcopus Quinqueecclesiensis obit.

Nemethius nostros primo victores denuo aggressus fundit fugatque.

Interea prius quam Corponæ induciæ tractarentur, Nemethius, ad quem ut egentissimus quisque & inops erat, ita ad seditionem & civiles discordias pronior ruebat, reparatis viribus, & adscito in societatem Ibraimo, qui per id tempus tam Sighetanam, quam Canisianam præfecturam solus administrabat, missis Haidonibus & Tartaris Sabariam & Quermendiam recepit, & Simegam duobus falconibus secum allatis obsedit: sed defendente eam Thoma Tulocco, quem Battianius arci præfecerat, expugnare non potuit, quod esset loco munitissimo sita. Interim tamen donec irrito conatu tempus ibi terit, equites e Stiria Germani, duce Andrea Rindsadio, circiter mille, cum equitibus Ungaris Stiriaca stipendia merentibus, quibus Georgius Queglevitius præerat, ac Battianii militibus, quos Stephanus Blascovitius ductabat, in castra Nemethii excurrerunt. Hostes tam Turcæ quam Tartari, & Haidones cum ad eos arcendos castris procurrere non dubitassent, acerrimum contractum est prælium. Sed victi hostes multis suorum amissis & vulneratis, captisque amplius XL. in castra retro fugerunt. At Germani ea rapta præda recta in castra unde venerant, reverti non curarunt; sed mora penes silvam, quæ prope viam erat, satis diu facta, sub frondibus umbraque arborum corpora & equos curare cœperunt. A supervenientibus autem repente hostibus fusi & fugati temeritatis suæ pœnas dederunt: nam interfecti multi, captique plures ex eis fuere, Rindsadio ægre se e manibus hostium explicante. Vulneratus etiam fuit Blascovitius manum dextram graviter; & capti Mathias Gerecius, ac Franciscus Petricii Vaivodæ filius, atque alii nonnulli. Quo detrimento accepto Germani postea se Racospurgam receperunt; & Nemethius relicta Simega Sabariam cum Turcis & Tartaris rediit, ibique cum in equites Italos Pontificia pecunia conductos, quibus Alexander Rudolphius Florentinus præerat, incidissent, anceps & cruentum certamen subortum est. Sed demum Itali numero & multitudini hostium cedere coacti terga dedere, non inulti quidem, quum longe plures ex hostibus interfecissent. Nec multo post Joannes Tillius Belga, Bastæ legatus, Cusegum cum quatuor equitum millibus venit, qui etiam hostes Tartaros inter Hiduegum & castrum, quod vocant Ferreum, prædæ & rapinis intentos, improviso adorti, magnam eorum partem impedimentis & præda omni exuerunt, cæsa ex eorum numero glandibus sclopetorum magna multitudine, ac captis M. & D. equis; sed magno totius exercitus dolore cecidit ex ipsis Dux Holstainius Fridericus juvenis mille equitibus præpositus, quum eum armis splendentibus, & thorace ac galea, tibialibusque auratis indutum, hostes equo sagittis confixo atque interfecto in terram prostravissent, & aliis in locis ferro protectum per inguina adacto pugione occidissent.

Equites Itali duce Rudolpho a Nemethio & Turcis oppressi terga dant.

Tillius Tartaros incursantes profligat.

Holstainii dux cadit. 1605.

Tentavere quoque Haidones barbaris immisti Racospurgam, in quam Trautmansdorffius cum Illyrici nominis copiis paulo ante sese receperat; sed improspero exitu: nam quum instigante Tartaros, ac se eis ducem offerente Hagmassio, opimamque prædam ea capta urbecula sibi promittente, Muram flumen apud molendina quædam frumentaria vado transiissent, confisi crassiori nebula, quæ eum diem longe lateque occupaverat, in Trautmansdorffium eos expectantem, haud procul suburbii parte extrema, ubi horrea & fornaces coquendis lateribus habentur, incidere; ac multa cum strage in fugam acti, amissis præcipuis nominis sociis, flumine per eadem vada superato profugerunt. Quibus de causis multa in Hagmassium probra & convitia conjecerunt, qui eos in angusta ea loca, sclopetorum glandibus vulnerandos & prosternendos peditibus objecisset. Sed quum jam dura hiems ingrueret; frigoraque & tempestates gliscere indies viderentur, legatique a Boscajo paci faciendæ Viennam expectarentur, ad quartum Idus Decembres utrinque in hiberna discessum est; ita ut nostri ad suas stationes, Nemethius vero cum Ibraimo præfecto Sighetum; & Tartari Coppanium; Hagmassius Sengrotum concederent. Sed Thomas Nadasdius adducta secum etiam matre & conjuge Canisiam, atque inde Sighetum, nec multo post Cassoviam ad Boscajum profectus est. Quibus discedentibus omnia loca, quæ præteritæ æstatis tempore, aut postea ab hostibus occupata erant, quamquam miserabilem in modum crudelissime vastata & concremata, in pristinum statum redierunt.

Haidones cum Tartaris Racospurgam ex insidiis frustra adoriuntur.

Exercitus uterque in hiberna discessit.

Per eos quoque dies, quibus in Ungariæ & Stiriæ finibus hæc vario eventu gerebantur, Cæsar Pragæ præter solitum mansuetudinis & clementiæ suæ tenorem in Hermanno Roswurmio, clarissimo viro, & qui summo copiarum suarum imperio duabus in expeditionibus functus esset, puniendo, acerbæ severitatis exemplum edidit. Is enim ob interfectum ex insidiis Franciscum Barbianum, Belgiogosi Comitem, Joannis Jacobi, qui Cassoviæ præfuit, germanum fratrem; jussu Cæsaris, quem Joannes Jacobus assidue supplex pro ea innocentissimi fratris cæde vindicanda interpellabat, captus, ac in custodiam Curiæ veteris urbis Pragensis ductus erat. Nec multo post a præfecto Prætorii & judicibus lege lata criminis condemnatus est: nec gratiam pro navata bellis superioribus præclare opera consequi ullam potuit aliam, quam quod non in publico foro, ut alii sontes, verum in ipsius curiæ superioris vestibulo, non magna inspectante hominum turba, caput ei a ministris rerum capitalium præcideretur; tametsi ipse, si moriendum esset, parum aut nihil interesse diceret, publi-

Roswurmius Pragæ extremo supplicio afficitur.

1606. publicene an privatim interiret. Itaque magno præsentique animo cervicem lictori feriendam præbuisse fertur, expiatis prius Christiano more criminibus, & multa pecunia ad pios usus testamento legata: & in templo demum Divæ Virginis Matris, quæ de Nivibus nuncupatur, summo honore conditus est. Non defuere qui cædem ejus commiserarentur; non quidem quod eam indigne subiisset, quum eum complures etiam alios pro duro & atroci ejus ingenio sua manu occidisse palam esset; sed quod virum fortem & clarum, atque adeo Cæsaris summum aliquando exercitus ducem, infami manu carnificis concidere, miserum ac calamitosum esse existimarent.

Illieshazius Viennam veniens, paci tractandæ initium facit.

Illieshazius interea, priusquam Viennam susceptæ legationis munus obiret, communicatis cum Boscajo consiliis, novas in contumeliam sacerdotum conquirendæ pecuniæ rationes excogitavit, quibus ille antea minime erat usus; nempe ut licet nullis militibus, præter paucos pedites prætorianos stipendium solveretur, sed ii per pagos & oppida vagari, & rapto ac præda vivere juberentur, tamen supra liberas civitates varie & graviter expilatus, bona etiam sacerdotum, Episcoporum & collegiorum aut vendenda, aut grandi summa pecuniæ obliganda constituerentur: adeo ut pecunia, quæ ex ejusmodi bonis partim oppignoratis, partim vero iis, quæ ipse sibi usurpasset, ad CXLV. millium Talerorum summam accederet. Venit autem postea ad Nonas Januarias ineuntis anni Viennam cum collega Mladosevitio, ac biduo post convento Principe, ac prolatis quibus instructus venerat, summæ potestatis literis, tractandæ pacificationi initium fecit. Nomine Cæsaris Princeps adesse jussit summos viros Franciscum Forgacium Episcopum Nitriensem, Cancellarium Ungaricum, Paulum Sixtum Trautsonium, Sifridum Prainerium, Georgium Turzonem, Leonem Gallum Lostorffium, Sigismundum Forgacium Cancellarii fratrem: Joannem Eusebium Cuneum, Ulricum Crempergum, Petrum Revaium, & Joannem Lippaium regni prætorem. Hi permultos dies disceptando, & nonnunquam non sine mutua dissensione altercando, tandem de controversiis, quæ in Comitio Corponensi propositæ, nec finitæ erant, ac de satisfactione Boscajo impendenda, deque Transylvania ei concedenda (de quibus antea non erat deliberatum) de exteris amovendis, de Religione & Episcopis, Palatino, Camera, pace cum Turcis facienda, & aliis capitibus, & postremo de oblivione & impunitate omnium scelerum, quæcunque in hisce seditionibus commissa essent, ita transegere, ut literæ ac diplomata ederentur: jamque pax cum Boscajanis inita esse omnium judicio crederetur. Eodem tempore, donec de pace tractaretur, induciæ quoque factæ sunt usque ad diem Divi Joannis Baptistæ Natalem: idque Princeps Cæsareanis; Illieshazius vero suæ factionis hominibus per literas publicavere. Proinde Illieshazius confectæ pacis & concordiæ laude sibi vindicata, privati quoque sui lucri haud immemor, cum plurima sua & facultatum suarum detrimenta, quæ tam exilio diuturniori tolerato, quam redactis per injuriam in fiscum suis arcibus perpessus esset; tum vero solertiam & industriam, studiumque suum indefessum, quo Boscajum & Ungaros ad amplectendam pacis & concordiæ curam non fine aperto vitæ discrimine indixisset, Mathiæ Principi, semotis arbitris, exposuit: & ut arcibus Bozinio ac sancti Georgii restitutis tot & tanti labores sui pro Rep. suscepti & exantlati compensarentur, postulavit. Itaque præbita est ei magna spes a Principe, fore, ut si inceptæ ejus opera pacis fructuosus & exoptatus finis imponeretur, paribus officiis & beneficio votis ejus responderetur; nec ipse irritas ea in parte preces suas fuisse experiretur. Igitur Cassoviam mense Februario reversus, quod valetudinis causa ad Thermas Thrincinianas divertisset, adhibito sibi Paulo Niario Boscajum adiit, ac cum ea quæ Viennæ acta erant, commemorasset, ambo deinde multo sermone eum ad concordiæ studium cohortati sunt: & eo quidem tempore non aliud decrevere, quam ut Comitia ad diem XIX. mensis Martii indicerentur, in quibus ea, quæ Vienna retulisset, Nobilitati coram exponerentur. Joannes vero Lippajus, qui a Principe eo missus erat, ut responsum urgeret, ac celeriter referret, redire jussus fuit. Boscajo promittente se per legatos illud primo quoque tempore remissurum. 1606.

Illieshazius Bozinium ac S. Georgii arcem sibi restitui petit.

Boscajum ad pacem amplectendam hortatur.

Quæ dum Viennæ ac Cassoviæ administrantur, & pax cum Boscajanis transacta esse videtur, Princeps legatos, quorum opera fœdus cum Turcis feriri volebat, Joannem Molardum, Adolphum Aldanium, & Nicolaum Isthuanfium Comaronium ire jussit; quum Boscajanos Michaëlem Czoborium, Joannem Barcianum, ac Georg. Hoffmannum jam pridem eam ob causam Budam profectos esse cognovisset. Itaque simul ac Comaronium ventum est, missi a legatis fuere Christophorus Taiffalus, & Cæsar Gallus ad Alim Budæ præfectum, & Abilem Afendim, qui tractandæ paci a Turcarum Principe designati erant, ut diem & locum, ad quem conveniri placeret, significarent. Quos quum forte Strigonii reperissent, responsum retulere, se nihil tantisper cum Cæsareanis de induciis sanciendis colloqui velle, donec cum Boscajo & Ungaris pax firma certaque inita non esset: quod hoc ipsis a Principe suo datum esset in mandatis. Cum misso iterum Andrea Nigrono interprete eam ipsis præsentibus Viennæ initam esse respondissent, Turcæ & Boscajani se nondum de illa penitus transacta quicquam a Boscajo certi accepisse, ideoque in proposito nihil interea agendi persistere significarunt. Quamobrem legati rebus nec inceptis Viennam redierunt. Paucis interjectis diebus cognitum est Boscajum ejusque asseclas comitiis Cassoviæ habitis ea, quæ ab Illieshazio & Mladossevicio nuper acta erant, quamquam ab ipsis ratam de omnibus transigendi auctoritatem accepissent, partim rescidisse, partim immutasse, partim multis vel iniquis conditionibus adjectis amplificasse: idque in causa fuisse, cur ad colloquium Turcæ venire recusassent. Quarum conditionum ea erat præcipua, quod supra Transylvaniam provinciam omnis etiam ultra Tibiscum ditio, ac cis illum arx Tocaja cum duabus amplissimis regionibus, quas Ungari comitatus vocant, postulari dicebatur.

De fœdere etiam cum Turcis tractatur irrito conatu.

Brevi post Illieshazius Trincinium venit, & misso illinc Gaspare Segedino literas securi itineris a Principe iterum postulavit, & obtinuit: adductisque secum collegis Paulo Aponio, Thoma Visquelethio, ac Andrea Ostrositio Viennam rediit: imprimisque admoneri Principem curavit, ne Forgacius Nitriensis Episcopus in tractatum admitteretur, quod nuperrimo

Illieshazius cum collegis suis iterum Viennam venit.

1606. mo quoque in colloquio multum sibi negotii facessisset, injecta etiam rebus inutili mora; deinde ut rem transigere maturaret, ne quid expleto breviori induciarum tempore ab Haidonibus vel barbaris detrimenti acciperetur; se quidem multum operæ & laboris in re conficienda consumsisse, nec tamen a refractariis & pertinacibus aliud obtinuisse, quam quod nunc attulisset. His vero animis exceptus est ejus adventus, ut non modo partium Cæsareanarum Ungari, sed plerique exterorum æquissimi homines, neutram inclinantes in partem, eum tanquam Cæsari illudentem, ejusque abutentem patientia, & quod majus esset, patriæ detrimenta molientem merito puniendum existimarent; qui rem semel transactam non sine levitatis & constantiæ probro, novis quæsitis discordiæ concitandæ coloribus, instaurare ausus esset; & ut religionis opprimendæ studium tueatur, sub prætextu libertatis non Transylvaniam duntaxat, sed omnem ultra Tibiscum regionem ab Ungariæ regno avellere, & homini Turcarum societate subnixo impioque addicere contendant; quas nec Ferdinandus Imperator, nec Maximilianus successor & filius Regi Joanni, aut postea ejus filio unquam concedere voluissent; quasi ad libertatem & non magis ad perniciem & excidium afflicti & collabentis regni pertineret, abrasa majori parte, truncatisque nobilissimis ejus membris, adeo in angustum coarctari & circumscribi, ut jam hostibus quidem ludibrio & contemtui habendum, civibus autem & sociis vicinis commiseratione & justis lachrimis prosequendum exponeretur. Sed tanta erat animis quorundam ad pacem inclinantium propensio, ut ad omnes vel iniquissimas damnosissimasque conditiones descendere minime parcerent, dummodo bellum avertere posse viderentur. Quos ille eo magis iis rationibus ad concedenda, quæ petebat, omnia adducebat, quod diceret Boscajum procul dubio propediem e vita discessurum, & quæ ei darentur, rursus ad conferentem Cæsarem & regnum Ungariæ reditura, quum ille nullos ex se hæredes esset relicturus. Quod quidem minime a vero erat alienum; postquam in eo jam haud obscura aquæ intercutis signa apparere cœpissent, quibus illi vel testimonio medicorum, quos e Polonia acciverat, brevi moriendum esset. Ad ejus etiam morbi periculum haud per se leve accedebat, quod veneficiis tentatus esse crederetur; cujus criminis suspicione paulo post quam legati Viennam venissent, Michael Catasus ejus jussu captus, compedibusque vinctus in arctissima custodia detinebatur.

Pacta conventa inter Cæsarem & Boscajum conclusa. Itaque postridie Iduum mensis Junii ipse & collegæ ejus cum Cæsareanis Paulo Sixto Trautsonio Tyrolis, Carolo Lichtenstainio Moraviæ, Ernesto Molardo Austriæ præfectis, Sifrido Prainerio Austriaci ærarii magistro, Ulrico Crempergo Cancellario: ex Ungaris vero Thoma Erdodio Thavernicorum, Georgio Turzone Dapiferorum, ac Sigismundo Forgacio Pincernarum Magistris tractare inceperunt: ac diu multumque disputando, tandem concessis quæ petebantur omnibus his conditionibus transactum est; quarum capita summatim exponam; ne quum illæ passim extent, in cunctis particulatim recensendis fastidio legentibus sim.

„ Primum omnium religio libera ubique sit, 1606.
„ ea lege, quæ absque comitiorum consensu „ in acta publica ante biennium irrepserat, „ sublata; absque tamen Religionis Catho„ licæ Romanæ detrimento, cui sua jura in„ tacta & libera maneant. Palatinus more „ antiquo publicis suffragiis eligatur, & Cæ„ sar confirmet; ejusque & procerum Unga„ ricorum consilio omnia negotia Ungarica, „ exteris procul submotis, curentur. Cæsar, „ quia Pragæ continue manet, nec semper „ adiri potest, Gubernatorem constituet Ma„ thiam fratrem; concessa ei omni potestate „ regendi, non secus ac si præsens in Unga„ ria maneret: isque per Palatinum & Sena„ tores Ungaros omnia agat, dijudicet & fi„ niat. Corona Regia in Ungaria servetur. „ Cameræ tollantur, & Thesaurarius, sive is „ Præfectus, sive Rationarius, seu quocun„ que nomine vocandus sit, subrogetur qui „ magistratus non sacerdoti, sed alterius con„ ditionis homini detur. Cæsar Ungariam per „ Ungaros gubernet, exteris eliminatis, offi„ ciaque & præfecturas Ungaris conferat. „ Jaurinum tamen & Comaronium pro arbitrio „ viris bene meritis etiam Germanis dari po„ terunt. Arces Germanis pignori datæ, ab „ Ungaris redimantur, iique receptis suis pe„ cuniis excedant. Oblivio & impunitas om„ nium scelerum, cædis, spolii, prædæ, ho„ stilitatis, & quæcunque similia mala ad „ eum usque diem patrata fuerunt, omnibus „ utrinque concedatur. Porro in retinendis „ Societatis JESU Patribus, quos Boscaiani e „ regno ejiciendos postulabant, Cæsar aucto„ ritatem suam firmam & stabilem esse voluit. „ Donationes Boscaianæ, & Corona, quam a „ Turcis accepit, antiquentur. Cætera, de „ quibus transigi non potuit, ut de venditis „ aut oppignoratis sacerdotiorum bonis, de „ foro spirituali, deque aliis, tam publica, „ quam privata quædam ad futura comitia, „ quæ Cæsar primo quoque tempore promul„ gaturus est, rejiciantur. Atque hæc quidem, „ quæ ad Nobilitatis petitiones pertinent, in „ hunc modum transacta.

„ Quod vero ad Boscaium attinet, Tran„ sylvania omnis cum ea parte Ungariæ, quam „ Sigismundus Bathorius obtinuit, & insuper „ omnis ultra Tibiscum ditio, simul cum ar„ cibus Sacmaro & Tocaio, Boscaio concede„ tur, duoque præterea tractus, seu, uti vo„ cant, Comitatus Bereghianus & Ugocianus „ adjicientur. Quæ omnia Boscaius jure hæ„ reditario tenebit. Si tamen nullos hæredes „ relinqueret, ea omnia ad Coronam regni, „ ac legitimos Ungariæ Reges revolvantur: „ neque ejus agnati aut propinqui quicquam „ in iis juris habere possint. Cassoviæ admini„ strandæ jus & potestas Ungaris non exteris „ hominibus sit. Ad hanc transactionem ob„ servandam Cæsar se diplomate edito obstrin„ get, & vicinarum quoque provinciarum ac „ regnorum incolæ nihil se hostile tentaturos „ promittent: sicuti vicissim Ungari omnes „ Cæsari in futuris comitiis ad perpetuam fi„ dem & fidelitatem ac obsequium se obliga„ bunt, quod salvis semper libertatibus suis „ nunquam ab eo deficere, aut ei rebellare, „ aut quod publicam quietem & pacem turba-

„ re posset, tentare, aut vicinas provincias „ armis invadere velint: nec clancularium „ aut apertam cum barbaris conspirationem „ aut privata cum quibusvis conventicula habebunt. Sic vicissim vicina regna & provinciæ Ungaris de conservanda quiete & bona „ vicinitate suas peculiares literas dabunt. „ Postremo si pax æquis conditionibus & honestis cum Turcis iniri non posset, & illi „ talia proponerent, quæ regno Ungariæ & „ vicinis provinciis damnosa & periculosa, perniitiosaque essent, tum vero conjunctis viribus cum exercitu Cæsaris contra eos, uti „ communes Christiani nominis hostes, secundum veteres patriæ leges pari alacritate ac „ promtitudine, absque ulla tergiversatione „ ad contestandam suam fidem armis sumtis „ procederent. Qui vero secus facerent, ii „ crimine læsæ majestatis statim contemnentur. Postquam in hunc modum transactum esset, Illieshazius cum suis ad Nonas Julias discessit; ita ut conditionibus a Boscaio confirmatis, ad Calendas Augusti reverteretur, ac literas Cæsaris & provinciarum referret. Ad quod tempus negotium quoque arcium sancti Georgii & Bozinii ei reddendarum, cujus ipse oblivisci nullo modo poterat, dilatum fuit.

Varadinum Boscaio traditur.

Hoc tandem tempore confectæ pacis Varadinum Boscaio ex fœdere traditum fuit; jussique illinc excedere Baptista Peczius, & Cyprianus Concinius, qui illud hactenus per summas & extremas omnium rerum difficultates constantissime & fortissime defenderant. Sub id tempus perduelles, & Boscaianæ factionis affeclæ, novo nomine Durbancii passim appellari cœpti sunt, vocabulo uti incertæ originis, ita ipsis maxime exoso, adeo ut id magni probri loco ducerent, armisque etiam pro eo digladiarentur: nec tamen gliscente indies per omnium ora hominum fama inditum a vulgo nomen abolere potuerunt.

Princeps interea Mathias Bohemis, Moravis ac Silesitis perscripserat fœdus cum Boscaianis transactum esse; admonitis, ut ad diem Calendarum Augusti Viennam ad dandas mutuo accipiendasque literas adessent. Illi igitur frequenter, annuente Cæsare, legatos ad diem misere; sed Boscaius quamquam rata haberet ea, quæ acta erant, utpote qui nullam in omnibus quæcunque vel indigna postulaverat, repulsam tulisset: Illieshazium tamen sive ob itineris difficultates, quas assiduæ pluviæ fecerant, sive ob morbum suum, qui indies invalescebat, Viennam remittere differebat, non sine Bohemorum incommodo, quibus diuturna ejus expectatio molesta imprimis tædiosaque erat.

Tabulæ conventionis a quibus obsignatæ fuere.

At ille adductis postea secum supra Aponium, & Ofrositium, Visqueletiumque aliquot aliis collegis, Georgio nempe Homonniano, Francisco Magocio, Stanislao Turzone, Sebastiano Tocolio, Georgio Hoffmanno, & Petro Mladossevitio, ad septimum Idus Septembris Viennæ adfuit. Nec multo post, renovatis fœderibus cum vicinis, ac stabilita pace, tabulæ confectæ sunt in eum, quem retulimus modum. Et ex Bohemis scribenda affuerunt Adamus Sterembergius Regni Bohemiæ Camerarius, Adamus Walstanius Marschallus, Leopoldus Poppelius Equitum Rhodiorum in Bohemia Prior, aliique complures. Ex Moravis vero Carolus Lichtenstanius, Waichardus Comes Salmensis, & Guntherus Golcius, ac Georgius Hosiccius. Ex Silesitis Joachimus Malcianus, Fridericus Rasbarius, & Christophorus Hencerius. E Lusatia vero utraque Fabianus Punicus, Sigismundus Quindlerius, & Maximilianus Ampticius. Postremo e Stiria & Carinthia Wilhelmus Dietrichstanius, & Joannes Bogonius. Easdem tabulas Ungari Boscaiani, quos modo nominavi, subscripserunt. Ex Cæsareanis vero Franciscus Forgacius Episcopus Nitriensis Cancellarius, fœderi tantum provinciarum subscripsit: reliquis capitibus reclamavit; ac Stephanus Zuhaius Agriensis, & Petrus Radovitius Vaciensis Episcopi: Thomas Erdodius, Georgius Turzo, Sigismundus Forgacius, Nicolaus Isthuanfius, Thomas Secius, & qui eo tempore aderant alii complures.

Boscaiani domum redeunt.

Quibus rebus confectis, eleganti ab Hoffmanno ad Principem habita oratione, qua labores ejus pro Republica susceptos meritis laudibus extollebat, Boscaiani actis Principi gratiis discessere.

S. Georgius & Bozinium Illieshazio redduntur.

Illieshazius vero ad paucos dies substitit, donec de arcibus Sancto Georgio & Bozinio transigeret, quæ una cum Hodolinia arce, quæ in Moravia est, jubente Mathia Principe brevi redditæ sunt. Ejus autem pecuniæ exolvendæ ratio, quam cives Boziniani & Georgiani permissu Cæsaris a variis fœneratoribus sumtam adhuc debebant, cujus fœnus fere sortem æquabat, non sine creditorum detrimento ad futura comitia dilata fuit. Atque in hunc modum necessaria potius, quam honesta cum Boscaianis pax inita est, Cæsare quasvis conditiones æquo animo dissimulante, dummodo susceptum bellum adversus Turcas transmarinis seditionibus & Persicis bellis fessos continuare, & meliori successu administrare posset.

Restabat fœdus cum Turcis feriendum, quod & ipsi æque ac Boscaiani urgebant, & jam Cæsar quoque, ut tractari posset obiter assenserat. Cui promovendo Illieshazius operam suam obtulit, seque intersuturum pollicitus est. Itaque ipse cum suis ad Arcem-Novam se contulit; Cæsareani vero partim secundo flumine Danubio, partim terrestri itinere Comaronium descenderunt. Triumviris autem, qui antea illud cum Turcis tractandum susceperant, Joanni Molardo, Adolpho Althano, & Nicolao Isthuanfio Princeps alios adjunxit, quo solennior esset tractatio, Georgium Turzonem, Franciscum Battianium, Sifridum Colonicium, Christophorum Erdodium Thomæ filium. Cæterum ad Muratem Purpuratum exercitui præpositum, & Alim Budensem Cæsareani paulo post Mathæum Felnemethium misere cum literis, quibus suum adventum simul & desiderium exoptatæ pacis, quo tenerentur, significarunt; se ad omnes æquas & honestas conditiones paratos, dummodo ipsi quoque haud secus quam verbis sæpius declarassent, ne ipsa abhorrere ab ea nollent; ac communi voluntate locum eligant, ad quem utrinque conveniatur. Turcæ in eam sententiam rescripsere, se haud dissimili pacis studio teneri, brevique ad locum, ubi ipsis videatur, venturos. Nec multo post Alys Budensis cum Abile Aphendi adverso flumine Strigonium venit, relicto in castris infra urbem Budam Murate Purpurato, ipsius

1606. ipsius Alys socero designato: ac missis ultro citroque non ad Turcas solum, sed etiam Boscaianos, qui in Nova arce præstolabantur, literis & nuntiis, tandem ita conventum est, ut Turcæ ad oppidum Almasium, quod ad dextram Danubii ripam situm est (ubi thermæ e latere Collegii Monachorum, quod ibi olim pulcherrimum erat, in Danubium profluentes habentur) sed modo desertum incolis caret, convenirent; Cæsareani vero ad citeriorem sinistrorsus eo in loco, ubi Sithua amnis e montibus inter Gimesiam arcem & Russonem sitis defluit, & Danubio miscetur, sua tentoria figerent, ac e regione ejus confluentis Boscaianis locus esset; ita ut inter eos & Cæsareanos Sithua flumen, inter utrosque autem & Turcas Danubius interfluens intercederet.

Tractatio de pace inter Cæsareanos & Turcas. Igitur ad diem XX. Octobris Alys & Aphendis promota Strigonio classe, quæ e navigiis, quas Saicas vocant, tota constabat, Almasium venit, ac Mustapham Afendim Comaronium ad Cæsareanos misit, qui eorum adventui gratularentur, seque ad locum constitutum venisse referret. Postero die Cæsareani accitis ad se e castris inter Jaurinum & Comaronium ad Nemam positis mille equitibus Germanis, quos Hollachius Comes ductabat, & legione Mansfeldiana, ac classe Comaroniensi eo ordine & apparatu descenderunt, ut ab insidiis, si quæ a fraudulenta & perfida gente tenderentur, tuti esse possent. Erant tentoria aliquot extensa in pratis ad ripam Danubii amœno loco sitis, ad quæ Turcæ frequentes conveniebant; quotidieque de conditionibus induciarum fœderisque disputabatur; sic ut Cæsareani ad serum diei, & sæpe nocte Comaronium redirent; Turcæ vero & Boscaiani eodem in loco sub tentoriis pernoctarent. Erant autem Boscaii nomine cum Illieshazio delegati Paulus Niarius, Michael Czoborius, & Georgius Hoffmannus. Post aliquot dierum disceptationem quum ambæ partes omnia, quæ hoc diuturni belli tempore amiserant, repeterent: Cæsareani pro reddenda Agria & Canisa, quam sub induciarum & pacis tractatione callide obsessam ab Ibraimo Purpurato, ac deditione captam dicebant, magnopere contenderant; ita ut ea contentione quinque fere dies consumerentur, & Cæsareani absque ea pacem non coalituram dicerent; Alysque de ejus prospero exitu desperaret, ideoque Achomati legato suo vehementer irasceretur, gladio etiam stricto eum, nisi e conspectu aufugisset, violaturus, qui ei auctor fuisset diutius isthic manendi, & non statim primo die abscedendi. Sed quum postea legati Cæsaris a certis & fidei indubiæ exploratoribus cognovissent, nec Agriam, quod ab eorum Principe præsente capta esset, reddi posse: nec Canisam, quod de ea reddenda nihil in mandatis datum esset (quamquam Boscaius & Illieshazius, cæterique pro ea, qua apud Turcas pollerent, gratiæ opinione, sæpe antea alterutram ex duabus se recuperaturos frustra gloriati essent) necessitati parere coacti, ab eo negotio urgendo ita destitere, ut legato Byzantium brevi ituro integrum reservarent, si Canisa non restitueretur, rebus infectis revertendi. Interim vero prius, quam tractationi finis esset, Althanus, quem Boscaiani tam palam, quam in occulto, privatisque colloquutionibus graviter carpere ac criminari solebant, ut qui superiori tempore cum Aly purpurato collatis consiliis ingentia munera & immensum auri pondus promisisset, si Ungari e pace & fœdere exclusi, Cæsari & Germanis bello exagitandi ac delendi relinquerentur, inter mutuos tractatus gravissimis verbis sese excusavit: ipsoque Aly & Abile, præcipuique nominis aliis Turcis, qui suis sermonibus semper interfuissent, in testimonium adductis, nunquam se vel Cæsarem ejusmodi fœdi exempli consilia cum quopiam contulisse comprobavit: ita ut quicunque ejus falsi & impii rumoris auctores extitissent, eo in publico diversarum gentium consessu manifesti mendacii convincerentur, ipseque famæ & honoris integer omnium judicio redderetur. 1606.

Cæterum pridie Calendarum mensis Novembris Cæsareani Alym & Abilem, aliosque Turcas & Boscaianos splendido convivio exceperunt: ac deinde sequentibus diebus, modo cum spe coalescendæ concordiæ, modo dubiis incertisque animis disceptatum; denique post multas & graves conditiones utrinque propositas, & magna contentione disputatas, in hanc sententiam devenere, fœdusque his conditionibus ad annos XX. percussum est, quorum initium a Calendis Januariis sumi deberet. „ Primo, ut Achomates Turcarum „ Princeps Cæsarem appellet, ipseque ab „ Cæsare filius appelletur, ac in literis, quas „ Cæsari scribet, ac in legationibus cunctisque „ actibus eum nomine Cæsaris partrisque „ salutet. Tartari hoc fœdere comprehendantur, nec illis liceat quicquam detri„ menti Principum Christianorum ditionibus „ ac provinciis inferre, omniaque hujus fœ„ deris jura terra marique utrinque obser„ ventur. Excursiones mutuæ interdicantur, „ & milites, qui furtim latrocinari ausi fue„ rint, capi punirique a præfectis debeant, „ rebus restitutis & captivis dimissis, arces „ & oppida occupare, aut clam vel palam in„ vadere nemini liceat. Quæ vero Boscaio „ concessa sunt, ea maneant, juxta vires Vien„ nensis transactionis. Captivi, qui intra „ cœptæ tractationis tempus capti sunt, utrin„ que gratis restituantur; qui vero antea in „ servitutem incidissent, jamque de redemtio„ ne cum dominis transegissent, ii promis„ sum solvant. Si quæ controversiæ inter „ milites ambarum partium suborirentur, eas „ Jauriensis civitatis præfectus cum Budensi „ Purpurato, ac supremis cis & ultra Danu„ bium militares præfecti, ac in Illyrico Ba„ nus dirimendi potestatem habeant. De gra„ vioribus, quas hi decidere non possent, re„ bus, uterque Imperator requiratur. Arces „ in suis veteribus locis, quælibet pars re„ staurandi & ædificandi potestatem habeat: „ de novo autem ædificare nequaquam pos„ sit. Vacia tamen ædificari & amplificari, „ & in manibus Cæsareanorum relinqui de„ beat. Legatus Cæsareus nunc statim defe„ rat Constantinopolim Achomati Principi „ Turcarum munus honorarium CC. millium „ Talerorum, juxta promissum antea factum, „ idque hac solum vice, nec amplius ullo „ tempore. Quando is legatus Constantino„ polim ad confirmandam ab Achomate pa-

Pacis cum Turcis initæ conditiones.

1606. „ cem venerit, inde quoque Achomates mittet Pragam legatum suum ad Cæsarem cum muneribus majoris quam antea pretii. Nunc vero Murates Purpuratus & summus exercitus præfectus, quem Serdarium vocant, Principi Mathiæ per nuntios suos munera dabit, & accipiet. Cum munus honorarium Byzantium adferetur, postea per integrum triennium a mittendis mutuo legatis & muneribus cessabitur; elapso autem triennio mittet uterque Imperator invicem absque obligatione, & nomine vel numero munera pro suo quilibet arbitrio per homines utrinque dignos & condecentes. Et sub hoc XX. annorum spatio sub fœdere comprehensi intelligantur cum Cæsare hæredes quoque ejus ac successores legitimi Ungariæ Reges, itemque fratres, nepotes & affines ejus; illudque idem ex altera parte intelligendum. Legatis Cæsaris Byzantii liberum sit proponere petereque quæcunque voluerit. Oppida & pagi deditirii, qui cum arcibus recuperatis jugum Turcicum excussere, illi nec imposterum ad pendendum tributum cogantur. Ea tamen loca, quæ post captam Agriam semper fuerant tributaria, maneant in eo statu: nec tamen Agrienses Turcæ alios pagos ac colonos ad deditionem compellant. Strigonio quæ se antea villæ subdiderunt, nec modo Turcarum imperium detrectent: Canisiæ vicina loca Battianius cum Budensi Purpurato recenseat & conscribat, quæ Turcis villæ serviant, quæ non. Cautum autem sit Turcis villas plures ad deditionem cogere, aut ad eas egredi, novisque subinde oneribus & exactionibus gravare.

His fere conditionibus confectâ pax est, cujus mentione veterani milites ducesque adeo offendebantur, quibus in armis duntaxat & bello spes erat, ut vel audientibus legatis, eos, qui pacificationi studuissent, diris omnibus devoverent. Igitur obsidibus datis & acceptis, ac ex formula transactionis tabulis utrinque firmatis & obsignatis, Alys legatos Cæsareanos convivio excepit, equisque & vestibus, aliisque muneribus donatos singulari cum honore dimisit, ac multa lætitiæ signa tam Strigonii, quam Budæ a Turcis; Comaronii vero a Cæsareanis multa prægrandium tormentorum displosione & fragore edita sunt. Postea Cæsareani Arcem-Novam ab Illieshazio repetere cœperunt, quam ex formula datæ syngraphæ, cujus antea mentionem fecimus, restituere debebat. Verum is in præsens negavit se facturum, quod restitutionem locorum prius in superiori Ungaria Cassoviæ esse inchoandam arbitraretur, posteaquam Boscaius ea reddita in Transylvaniæ possessionem foret introductus. Verum is jam desperata valetudine lecto defixus ita languebat, ut propediem imminentibus fatis procul dubio concessurus esset, neque unquam vivus & valens Cassovia pedem elaturus crederetur. Quod quidem a vulgo minime falso jactatum fuisse, brevi eventus comprobavit. Ille enim XLV. post die, quam pace cum Turcis confecta legati discessissent, die nimirum, quæ memoriæ interfectorum ab Herode Ascalonita infantium dicata est, lento & tabifico hydrope, turgentibus omnibus membris extinctus est, cum quinquagesimum ætatis annum excessisset, nullo hærede relicto; quamquam uxor ejus Catharina Hagmasia Eustathii filia paulo prius quam ipse Cassoviam occupasset, fato functa, ex priore marito Nicolao Varcocio liberos sustulisset. Funus ejus magnificentissima pompa, planeque regia ab insanis ejus asseclis Cassoviâ elatum est, duabus coronis, quarum unam a Turcis acceperat, altera a Coronensibus seu Brassonianis civibus e latebris eruta Despotæ illius fuisse dicebatur, qui Moldavia per tyrannidem occupata, nostro ævo inclaruerat, feretro impositis: deinde congestæ bello civili per injuriam opes multis carris sequebantur, Valentino Homonniano, Paulo Niario, Georgio Secio, ac aliquot Haidonum millibus comitantibus. 1606.

Boscaius Cassoviæ extinguitur.

Sed priusquam funus efferretur, prætoriani milites mutuo sese cohortati, auctoribus, ut fama fuit, Niario & quibusdam proceribus, Michaelem Cataium, qui sublato illo jam se evasurum sperare poterat, summo diluculo e lectulo abreptum in forum repente attraxere, ibique Deum atque hominum fidem implorantem, mille & amplius ensibus petitum barbarum in morem frustillatim dissecuere, nulla parte corporis, præter pedes, quos ferreæ compedes & vincula texerant, illæsa; ita ut misera conjunx discissa minutatim membra linteolis canistrisque ægre colligere posset: quasi ea hostia manes & scelera præmortui flagitiosissimi hominis expiarentur. Subjiciebatur crimini, quod illum opera adamatæ cujusdam puellæ, quæ illius lenocinio Claudiopoli adducta erat, pharmacis philtrisque ei in potu ciboque præbitis corrupisset, quod ut ille semper negare visus est, ita ejus maleficii certis indiciis convinci non potuit. Testamentum antea vivens condiderat, in quo cum prærogativa sui suffragii Transylvanis Valentinum Homonnianum in Principem commendabat, se omnibus aliis, qui sibi cogitanti occurrissent, eo digniorem neminem censuisse præfatus.

Michael Catajus Cancellarius ejus frustillatim ab Haidonibus discerpitur.

Sed jam Transylvani Sigismundum Racocium exire e provincia volentem, invitumque & reluctantem sibi præesse sponte voluerant, eumque, quod singulis artubus ob sævos articulorum dolores captus sella gestaretur, vel cum lachrymis recusantem Claudiopoli sacramentum præstare coegerunt; simulque nuntios, summa adhibita celeritate, Valentino, qui in speciem prosequendi funeris magnas copias secum ducebat, ac Haidonum quoque animos in occulto sibi conciliaverat, ut eorum ope adjutus provinciam occuparet, obviam ire jusserant, qui referrent provinciam nemini a Boscaio legari potuisse; adeoque admonitum eum velle, ne ad turbandas res spe adipiscendi regni provinciam ingredi conetur: se enim armis adversus eum sumtus injuriam propulsaturos. Itaque Homonnianus postquam se spe deceptum, & a socero præoccupatum vidit, ad diripiendas opes, & maximi pretii res Boscaianas animum adjecit, & confestim currus numero ex pluribus circiter XVI. quibus illæ vehebantur, ex itinere retraxit, flexisque habenis rediens, domum perduxit: in quibus præter equos rhedarios eximiæ pulchritudinis, & alios, qui ad manum ducebantur, præstantissimos,

Sigismundus Racocius neglecto Valentino Homonniano Princeps renuntiatur invitus.

Homonnianus & alii opes Boscaianas male partas diripiunt.

1606. tissimos, coronæ illæ duæ, & multa aurea argenteaque supellex, gladiique auro & gemmis elaborati, & quod majus, signatæ aureæ monetæ vis ingens collocata erat. Eundem in modum, Paulus, Niarius, & Georgius Secius, atque alii eam nacti occasionem, quantum ex illis diripere potuerunt, ad suos usus transtulerunt; adeo ut Joannes Rimaius, Simon Pecius, & Paulus cognomento Literatus curando funeri delecti, & qui eis præerat Petrus Mladossevicius, cum paucis, nec sine defectu necessarii apparatus Albam pervenirent: ubi ille in æde Divo Michaeli Archangelo sacra, prope sororis monumentum, quæ Christophori Bathorii conjux fuerat, tumulatus est. Ferunt eum dominationis & potentiæ dulcedine illectum, pravis cogitationibus causas quæsiturum fuisse, quibus incœpta abrumperentur, & quæ parta per injuriam habebat, retineret; simulque plura ad flagitia accingeretur, nulla patriæ & Reip. cura, nisi eum vita, quam longiorem sperabat, destituisset.

Sublato Boscaio quum allatum esset Cæsari Ungaros, superioris Pannoniæ incolas, qui illum sequuti erant, communibus suffragiis se ad eam pacificationem quæ Viennæ facta erat, accommodaturos, Georgium Turzonem & Sigismundum Forgacium eo summa cum potestate ire jussit, qui secundum pacta Cassoviam cæterasque urbes & arces, ac Nobilitatem in pristinæ obedientiæ jura recipere maturarent. Qui quum Cassoviam pervenissent, Franciscus Magocius, qui post Boscaii obitum urbi præerat, eis portas statim aperuit, ipseque Regecium se recepit. Cæteræ civitates similem in modum imperata fecere: & Joannes Desessius Tocaium absque cunctatione restituit. Cæterum Hustum, quod Valentino Hamonniano datum erat eo pacto, ut Georgii Palociani filiam, sorore Boscaii genitam duceret, eodem in statu ad arbitrium Cæsaris relictum est. Sed Nicolaus Boscaius Sacmario excedere recusavit; & Homonnianus quoque nondum rebus novandis, & adeundæ Transylvaniæ consiliis, Haidonumque consortio abstinere dicebatur. Quibus de causis Turzoni & Forgacio, adhibitis in consilium procerum & amicorum præcipuis, consultum visum fuit comitia indicere, & Nobilitatem earum partium Cassoviam convocare, ut de iis, quæ ad conservandam Reipubl. tranquillitatem pertinerent, publico consensu statueretur. Quum frequens Nobilitas convenisset, cum multa alia ad Reipubl. salutem decreta sunt, tum vero conventicula tam publica quam privata prohibita, ac Haidonum insolentia sic coercita, ut aut ad stipendia militaria transire, aut stivæ & aratro manus admovere juberentur; si vero, quod hactenus effrenate licenterque fecerant, ad rapinas exercendas animum adjicerent, laqueo & furca extremisque ejuscemodi suppliciis afficerentur.

Superioris Hungariæ civitates ad Cæsaris fidem obsequiumque redeunt.

Comitia Cassoviam indicta,

quibus Haidonum effusa licentia coercetur.

Ad Nicolaum Boscaium mitti nuntios e Comitio placuit, eumque serio admoneri, ut Sacmarium reddat; quod ni fecerit, sciret se crimine læsæ majestatis teneri: ejus transactionis vi & lege, quæ nuper Viennæ est inita. Haud dissimilem in modum alios ex potiori ordine equestri mittendos ad Homonnianum, eique nomine publico significandum, meminisse eum debere promissorum, quibus præstito Sacramento se obstrinxisset, nihil contra Remp. & patriæ leges facturum, quibus nunc longe contraria eum moliri audiant. Nam præterquam quod Transylvaniam armis invasurus feratur, etiam legatos Principis Turcarum eum Ungariæ Regem salutantes admisisse in colloquium, & ab eis vexillum, acinacem, clavam, paludamentum, diplomata accepisse, vere ne an falso insimulatur. Qua rei novitate Turcæ ab eo revertentes passim jactantia singulari gloriati esse dicuntur. Quæ quum omnia in perniciem patriæ & excidium tendant, petere eos magnopere, ut ab ejusmodi temerariis consiliis abstinendum existimet: scire enim eum, ejusmodi perfidos, gentis nomini Christiano infensissimæ homines, nedum legatos, & quietis publicæ turbandæ consilia adferentes, vel in colloquium congressumque admitti legibus cautum esse. Cognitum etiam certis indiciis esse, ipsum cum Haidonum præfectis & antesignanis in occulto amicitiam colere, consilia conferre, eos ad se allicere, & ad novas res inceptandas stimulare: præterea Nicolao Boscaio, ne Sacmarium juxta pacta Viennensia restituat, auctorem esse. Quæ quum singula læsæ majestatis crimini obnoxia sint, postquam ea tam antiquis legibus, quam nova pacificatione interdicta sunt, Haidonumque commercia & societates, ut perniciosæ itidem sublatæ: se veluti fratres & gentiles suos, eum hortari magnopere, ut supersedere ab ejusmodi inceptis velit: & potius patriæ dulcissimæ tuendæ curam suscipiat, quam ejus gravissima mala augeat & amplificet: postremo sua commoda & fortunas, ac qualescunque dignitatis accessiones posteriora Republica ducat. Quod si persistere pravo in proposito pergat, nec salubribus monitis obtemperet, tum vero pace & venia ejus aperte denuntiandum, se adversus eum, ut reum majestatis, arma sumturos, ejusque militibus, qui ex equestri ordine ejus stipendia mererent, nunc sub exilii & proscriptionis pœna jubeant, ut eo relicto ad Remp. communibus viribus defendendam revertantur. Data etiam simul est potestas legatis Cæsaris & præfectis arcium, ubicunque in ejusmodi Turcas, clandestinis legationibus fungentes, aut Haidonum antesignanos conventicula cientes inciderint, severe e medio tollendi. Sed quum nuntii ad eos pervenissent, & quæ acceperant in mandatis retulissent, tam Boscaius Sacmarium se rediturum promitit, quam Homonnianus se in legatorum Cæsaris potestate futurum, & iis, quæ imperata fuerint, obtemperaturum respondit.

Legati ad Nicolaum Boscaium, & Valentinum Homonnianum ex Comitiis mittuntur.

Boscaius & Homonnianus se imperata facturos esse promittunt.

Pacatis igitur in hunc modum in superiori Pannonia rebus, Turzo ad Cæsarem Pragam venit, Forgacio Cassoviæ relicto, auctorque fuit, ut iis, quæ Cassoviæ acta erant, confirmandis Posonium Comitia indicerentur, quod necessarium videretur, ut tota undique Nobilitate conveniente dissidiis & pravis quorundam opinionibus sopitis finis imponeretur. Nec Cæsar alieno fuit animo, Turzonemque pro re bene gesta, & discordiis sublatis arce Tocaio remuneratus est, ea conditione, ut cum ei LXX. millia Talerorum solverentur, arcem restitueret. Nec multo post Comitia ad diem Divi Joannis Baptistæ Natalem Posonium indicta sunt: mox vero intervenientibus nonnullis ma- 1606.

Comitia Posonium indicta.

1606. magni momenti impedimentis ea ad VI. Cal. Quintiles dilata sunt. Ad quem diem frequentes Ungari ex omnibus partibus convenere, ac diu multumque Mathiæ Principis adventum expectavere. Verum is propterea, quod ea quæ publice proponenda esset, nondum a Cæsare accepisset, venire ad diem non potuit. Nobilitas vero & legati cum diutius expectare non possent, quod jam multi duos aut amplius menses domo absuissent, discesserunt. Racocius, quem a Transylvanis retentum, ac provinciæ principem factum esse diximus, ut ratum id Cæsar haberet, & Hustum reddendum juberet, quod Homonnjanus pactis dotalibus non stetisset, Pancratium Senniejum ad Cæsarem miserat; quem hoc tempore Cæsar ita dimisit, ut per legatos suos, quos propediem una cum ipso in Transylvaniam missurus esset, mentem suam declaraturum polliceretur, interimque eos ipse Viennæ præstolaretur. Nec postea quicquam memoratu dignum eo quidem anno gestum est; nisi quod fine anni, ad diem X. Calend. Decembres Basta, cum laute paulo ante cœnasset, repentina membrorum resolutione, relictis, quas ingentes congesserat, opibus, extinctus est. Nec dubitatum, quin vir magnæ virtutis militiæque præstans fuisset, nisi avaritiæ & crudelitatis sordibus contaminatus, nec ultimus hujus adversus Cæsarem civilis ac intestini belli concitator fuisse crederetur; ideoque nominis Ungarici odio, vastata Pannonia omni, & amissa Transylvania ingratam sui memoriam posteris reliquisset. Genus ei ex Epiro fuit, ejusque gentis linguæ adhuc gnarus esse dicebatur: sed cujus majores mutatis sedibus olim in Italiam concessissent. 1606.

Basta apoplexia correptus e vita excedit.

At Cæsar quum de induciis cum Turca pactis certior esset redditus; secus quam putabatur, in eis confirmandis durior & perplexior est inventus: nam tametsi æquis & honestis conditionibus initæ esse omnium judicio viderentur, & vincula illa mittendorum quotannis munerum, & legati continue Byzantii tenendi onera soluta sublataque essent, & XX. anni non modicum mortalis ævi spatium paci servandæ destinati; ipse tamen (causæ in incerto fuere) tam Christophorum Taiffalum, quem legati, qui paci sanciendæ affuerant, ad suscipiendam Byzantium legationem induxerant, Pragam vocatum apud se detinuit; quam omnem eam pacis ac fœderis Turcici tractationem ac confirmationem in longissimum protraxit; sic ut jam ab eorum fine per legatos Comaronii imposito plus annui temporis spatio effluxerit, nec quicquam tamen vel in mittendis legatis, vel in expediendis muneribus, quæ parata erant, effectum fit. Qua quidem temporis mora & tarditate eveniebat, ut incertæ etiam induciæ redderentur, conquerentibus Turcis, ac fidem legatorum requirentibus, & re omni in ambiguo relicta. Ergo in hunc modum omnia per longam expectationem inter spem metumque varie & ambigue agitari videbantur.

Cæsar in confirmandis pacis cum Turcis initæ conditionibus lentior est.

CUM Auctor huic operi supremam manum apponere vellet, ideoque ad spectandum Coronationem Mathiæ Regis Posonium profectus esset, ibique cum Benedicto Turocio, necessario suo ad ripam Danubii equitaret, subita apoplexia tactus est, quam paralysis dextræ partis sequuta est, ob quam usum scribendi amisit. Quapropter sequentium librorum Epitomen confecit, ut & ipse ea corporis debilitate oppressus officium utcunque perageret, & legentibus rerum gestarum series continuato ordine proponeretur.

EPITOME LIBRI XXXV.

STEPHANUS Illieshazius tempore primæ legationis, a pluribus amicis suis, quos largitione ad suas partes traduxerat, certas nec leves simultates inter Cæsarem & Principem Mathiam in occulto intercedere intellexit. Nam Cæsar ad bina Comitia Romani Imperii non ipsum Mathiam, quamquam fratrem Germanum, sed Ferdinandum patruelem Græcii in Stiria imperantem loco sui delegaverat: eratque rumor in vulgus editus, eum habere in arcano statutum, ut eundem patruelem propediem Romanorum Regem constituat, neglecto fratre: quandoquidem illum jam liberos mares e conjuge Maria Bavara suscepisse constaret: quum Mathias necdum ducta uxore, jam fere quinquagenarius vergente ætate, dubium foret an hæredes relicturus esset. Eandem quoque esse Cæsaris mentem de regno Ungariæ, ut patruelis in eo administrando & regendo sibi post obitum succedat. Quæ quum ei pro certo persuasa essent, non ignarus iræ & indignationis Cæsaris in se conceptæ, & de gratia desperans, statuit ea consilia Cæsaris primo quoque tempore prævertere. Itaque adito Principe, se regnum Ungariæ ad ipsum ante alios translaturum pollicitus est. In quem usum a Principe Paulum Sixtum Trautsonium, Carolum Lichtenstainium, & Seifridum Prainerium viros graves, & multo rerum usu excellentes postulavit, ut cum iis de modo & ordine totius rei ad effectum deducendæ consilia iniret. Cum iis per aliquot dies, semotis aliis arbitris, secretos sermones habuit, qui etiam omnem operam in attollendo Principe & promovendis ejus partibus obtulere. Namque ea tempestate Cæsar suis innixus consiliis, abdicata Reip. cura, intra privatos parietes delitescebat, neque toto belli Turcici, quamquam ancipitis, tempore in publicum prodire volebat. Nec mora, præscribente Illieshazio, Princeps milites conscribit, ac Calendis Januariis asperrima hieme Posonium proficiscitur, &

ab

ab Ungaris, quos eo convocaverat, ostensis Austriacorum diplomatis, quibus contra quemvis hostem se ei fideles & dicto audientes futuros jurejurando asserebant, ut ipsi quoque haud dissimiliter agere vellent, magnopere flagitavit. Multi ex Ungaris, quin id facerent, tergiversabantur, quod in eo scripto ab Austriacis concepto ne Cæsar quidem exciperetur: postremo tamen annitente modis omnibus Georgio Turzone, cui res & consilia omnia erant patefacta, omnes consensere, præter unicum Franciscum Forgacium, paulo ante Episcopum Nitriensem; qui ut Cæsarem repudiaret, aut diversas ab eo partes sequeretur, nullo nec minarum, nec acerbæ mortis periculo terreri potuit: dicens se ei nolle ingratum esse, qui ex Episcopo Nitriensi se Archiepiscopum primæ sedis Strigoniensis creasset: & insuper commendatione ejus serio interveniente, S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalis esset declaratus. Deinde pileum a Cubiculario summi Pontificis solitis ceremoniis in templo Divi Martini accepit; absente Principe, nec eum solemnem actum aspicere volente.

EPITOME LIBRI XXXVI.

HASCE machinationes ad Cæsarem Pragam detulit Adolphus Althanius ex comitatu Principis, mutatis ad celeritatem jumentis clam se subducens, atque hæc contra eum a fratre peragi; ut in ordinem redigatur, nisi se mature defendat, nuntiavit. Ex illo Cæsar commodum tempus habuit, si quid voluisset, contra peragendi, & tribuni militares, ut Althanius & Tillius, atque alii plerique operam suam atque promtitudinem pollicebantur. Sed ipse lentis consiliis hæsit in ambiguo. Itum deinde in Moraviam est ad Znaimam, haud procul Dia flumine sitam civitatem, in qua diebus aliquot mora facta. Et quum provinciales sese obsequio Principis permisissent, & mandata ejus exequi polliciti essent, inde profectio in Bohemiam instituta est. Ubi in Broda Bohemica, deinde Chaslove, postea Colinii moratus, legatis ultro citroque commeantibus, quorum princeps erat Franciscus Dieterichstanius Episcopus Olomucensis, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, atque iis operam suam egregie navantibus, tandem juxta Principis voluntatem & postulata, res omnis composita est. Neque multo post Cæsar vigesima septima die Junii, qui 1608. est celebris memoriæ Divi Ladislai Regis Ungariæ, Coronam Ungaricam Sceptrumque, ac Pomum aurea Cruce insignitum, Palliumque cum Ense Divi Stephani Regis Ungariæ, per Cardinalem Dieterichstanium & reliquos legatos restituit; simul & successionem in Regno Bohemiæ, & provinciarum eo pertinentium de manu tradidit: ipso Illiesbazio tunc in superiore Ungaria Cassoviæ partes Principis agente. Præterea Magnates & Proceres Ungaros, cujuscunque dignitatis sint, a pristina obedientia & obligatione, qua Cæsari devincti erant, datis super ea re literis absolvit, & liberatos ab juramento suo, in fidem Principis Mathiæ, veluti futuri Regis Ungariæ, obstrinxit, sic ut præter spem & expectationem suam quasi invitus & reluctans id præstitit, quod sua sponte facere debuerat.

EPITOME LIBRI XXXVII.

POTITUS per hunc modum Princeps prona & sceptro Ungaricæ, & Stephano Illieshazio in superiore Ungaria, cuncta ex animi sententia proficiente, jamque reverso, comitia in autumnum ejusdem anni Posonium indixit, ut inauguratio Coronationis in iis perficeretur. Quo adveniente Princeps in oppido Austriaco Hamburgo per nonnullos dies substitit, donec copiæ militares, quæ solenni Coronationis pompæ interesse debebant, adventarent. His advenientibus, quæ erant ad numerum fere duorum millium egregie & militariter instructæ: mittitur Nicolaus Isthuanfius, & Stephanus Palffius, qui Principem Posonium accersant. Quo quum venisset post diversas disputationes, in festo Divæ Elisabethæ Viduæ, Reginæ Ungariæ Corona ejus capiti per novum Cardinalem Franciscum Forgathium 1608. solitis ceremoniis imponitur: ipseque extra portam S. Michaelis, loco ad id præparato, prælegente ipso Cardinale, juramentum solenne ad servanda jura & libertates regni præstitit. Nec defuere tormentorum strepitus & clangor tubarum, & alia hisce solemnibus ritibus admisceri solita. Altero post die Palatinum, quod est officium seu Magistratus post regium culmen & dignitatem secundum, Stephano Illieshazio, quod is præ cæteris omnibus tota in negotio plurimum operæ posuerat, Rex contulit, & ipse quoque Sacramentum simile ad servanda iura & libertates Regni deposuit. Quæ quidem dignitas ab obitu Thomæ Nadasdii usque ad hoc tempus, quadraginta sex annos vacaverat.

EPI-

EPITOME LIBRI XXXVIII.

DUM Novus Palatinus, quæ ad Officium suum pertinebant, sedulo & accurate exequitur, & Turcis induciarum paribus votis præfixarum leges interpretatur, qui non satis earum conditiones intelligebant, aut intelligere dissimulabant, & totus in eo incumbit, ut eos in rectum earum sensum adducat, stomachi vitio laborare cœpit, quod illi imbecillum adeo & debile redditum erat, ut nihil alimenti posset concoquere. Quo morbo afflictus cum Viennam ad medicos fuisset profectus, nihil iis eum juvare valentibus anno ætatis climacterico mortuus est: nullaque funeris pompa, quod Lutheranæ religionis fuisset, elatus, in oppido Bozinio, in Sacello, quod ipse ædificaverat, tumulatus est. Comitiis Posonii iterum convocatis, post multiplices & varias ea de re ortas disputationes, tandem Georgius Turzo vir præstantissimus, nisi Lutheranæ religioni faveret, in ejus locum a Nobilitate electus est, atque a Rege confirmatus. Cæterum Rex in Bohemia anno insequenti coronatus est XIII. die Maii, & de summa pecuniæ, quam Rudolpho Cæsari quotannis dare ex pacto debebat, concordiam inivit, atque interea Rudolpho Cæsare vita functo, qui Pragæ hydrope mortuus esse fertur (quem sequutus est paulo post Sigismundus Bathorius subita apoplexia tactus) in Imperio Romano successit, & Francofurti ad Mœnum rite fuit coronatus: ita ut rara felicitate in una eademque familia inclytæ domus Austriacæ nusquam intermissa serie ipse Octavus Imperator designaretur. Et quum adhuc liberalitatis & clementiæ nomine laudatissimus Princeps in vivis sit, Deus Optimus Maximus eum vita longiore sospitet, felicemque & fortunatum contra veros hostes efficiat.

F I N I S.

INDEX

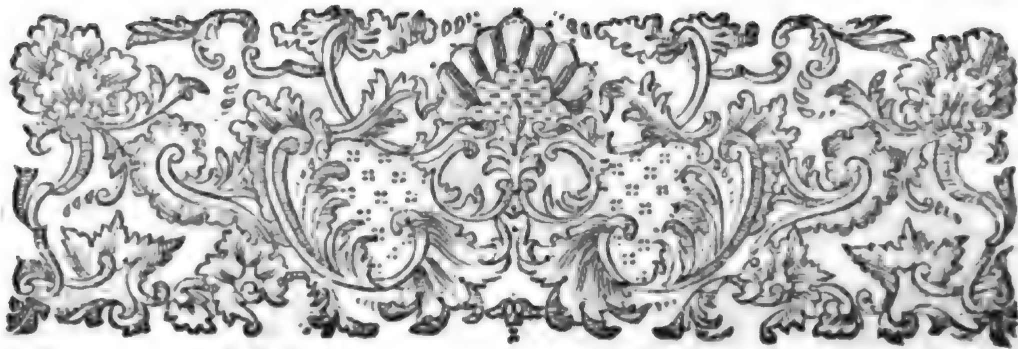

INDEX RERUM.

NUMERUS PAGINAM, A COLUMNAM PRIMAM, B SECUNDAM DESIGNAT.

 Alphon-

Auxilia-

C.

Cani-

D.

Exer-

F.

G

Geor-

H.

Hun-

Joanni

L.

Maxi-

N.

Præ

Q.

R.

Rutici

T.

Tran-

F I N I S.

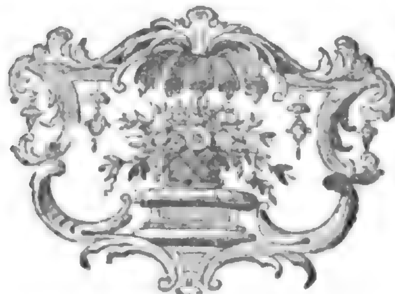

Digitized by Google